

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUN APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID

UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORIVM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SINGUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTEM

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ETATIS,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LV.

S. LEONIS MAGNI TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUSE.

1846

7895

SANCTI
LEONIS MAGNI
ROMANI PONTIFICIS
OPERA OMNIA,

POST PASCHASII QUESNELLI RECENSIONEM

AD COMPLURES ET PRÆSTANTISSIMOS MSS. CODICES AB ILLO NON CONSULTOS EXACTA,
EMENDATA, ET INEDITIS AUCTA :
PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS ET ANNOTATIONIBUS ILLUSTRATA.

[ACCEDUNT

QUÆCUMQUE IN QUESNELLIANA EDITIONE INVENIUNTUR EAQUE AD CRISIN INVOCANTUR

CUMANTIBUS

PETRO ET HIERONYMO FRATRIBUS BALLERINIIS,

PRESBYTERIS VERONENSIBUS;

MANUM AUTEM ULTIMAM ADHIBENTE

J. - P. MIGNE,

QUI SUPERADDIDIT

EXERCITATIONES IN UNIVERSA OPERA S. LEONIS MAGNI

AUCTORE PETRO THOMA CACCIARI.

TOMUS SECUNDUS.

PARS PRIOR,

OPERA S. LEONI ATTRIBUTA, NEC NON DISSERTATIONES QUESNELLI
IN SCRIPTA ET VITAM S. PONTIFICIS

CONTINENS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER',
ou PETIT-MONTROUGE.

1846.

7895

LEONIS MAGNI

ELENCHUS OPERUM

QUE IN PRIORI HUIUS TOMI PARTE CONTINENTUR.

Liber sacramentorum Romanæ Ecclesiæ.	Col. 21
Allocutio archidiaconi ad episcopum pro reconciliatione penitentium.	157
Epistola ad Demetriadem.	161
Quesnelli Dissertationes in S. Leonis Magni opera.	183

PRÆFATIO.

1. Librum Sacramentorum absque ulla dubitatione omnium antiquissimum, quem primo loco proferimus, LEONI MAGNO ascriptum, anno 1735 typis dedit P. Joseph Blanchinius tomo quarto Anastasii Bibliothecarii cum hac inscriptione : *Codex Sacramentorum vetus Romanæ Ecclesiæ a S. Leone papa confectus primum prodit e ms. libro ante mille annos conscripto, qui exstat in bibliotheca amplissimi capituli Veronensis*. Non est integer codex, sed mutilus, e quo multa folia initio exciderunt, nimirum a Januario ad medium Aprilem usque : unde ea inscriptio, qua S. Leo papa hujus Sacramentarii auctor seu compilator traditur, non ex manuscripto, sed ex editoris sententia apposita fuit. Hanc quidem opinionem non pauci approbarunt, inter quos præcipue nominamus Cajetanum Cennium in dissertatione de *Romana Cathedra* inserta tomo IV Anastasii Bibliothecarii § 11 et 12, pag. 152, et editores Missalis Parisiensis anni 1739, qui idem Sacramentarium insigni elogio commendantes, profitentur se ex eo sumpsisse preces plurimas eximiam pietatem spirantes, Magnique Leonis, cui tamquam certo auctori tribuuntur, stylum ac doctrinam referentes.

2. Alii vero in diversas sententias abiere. P. Joseph Augustinus Orsi ordinis Prædicatorum, pluribus nominibus celebris, ab eodem Blanchinio rogatus, in manuscripta epistola suam opinionem expressit. Ibi autem censet, hoc Sacramentarium esse verum et purum Gelasianum, ita ut illud, quod a ven. cardinali Thomasio editum, et Gelasio attributum fuit, ad auctorem hoc pontifice posteriorem pertineat. Hanc eandem opinionem propugnavit P. Cajetanus Maria Meratus clericus regularis in observationibus et additionibus ad Theaurum sacrorum rituum Bartholomæi Gavanti tom. I, part. 1, pag. 8. P. Eusebius Amort canonicus regularis Pollinganus in epistola ms. ad P. Blanchinium, Gelasium quidem hujus Sacramentarii auctorem non credit; at nec Leonem prorsus ascribens, inquit : *Non est opus unius alicujus pontificis, sed est Sacramentarium Romanorum pontificum, usu receptum primis temporibus, auctum tamen et interpolatum per varios pontifices usque ad tempora Gelsii papæ. Specialiter in hoc Sacramentario agnoscuntur manus Sixti III, Leonis I et Felicii III*. Ludovicus Muratorius in dissertatione de Origine sacre liturgiæ, præmissa operi inscripto *Liturgia Romana vetus*, cap. 3, ad Felicem III ætatem hoc Sacramentarium referendum putat; ita tamen ut ejus auctorem non credat ipsum Felicem III, sed aliquem alium, qui quascumque reperit orationes ac præfationes in unum codicem retulit sine accurato illo delectu et ordine, quem rei gravitas exposcebat. Post hos Blanchinianæ sententiæ defensionem suscepit Co. Jacobus Acamius fusiori opere Italice scripto et Romæ impresso anno 1748, cum titulo : *Dell' antichità, autore, e pregi del Sacramentario Veronese pubblicato dal M. R. P. Giuseppe Bianchini della congregazione dell' Oratorio nel tom. IV di Anastasio Bibliotecario, dissertazione apologetica tripartita*. Tandem vero P. Antonius Franciscus Vezosius clericus regularis in præfatione ad tom. VI Operum venerabilis card. Thomasi, cum in id unum incumbat, ut Sacramentarium ab eodem cardinali editum vindicet; eam solam sententiam refellit, quæ Sacramentarium a Blanchinio vulgatum eidem Gelasio adjudicat. Etsi vero hujus auctorem exactius inquirere e re sua non putavit, notatione tamen, 2 in eandem præfationem eos, qui Leoni illud asserunt, difficultatibus non plane satisfacisse pronuntiat. Hactenus opiniones varias exposuimus. Quid autem in tanta varietate certum aut probabilius nobis videatur, nunc proponemus.

3. Primo certum credimus, hoc Sacramentarium Romanum esse et vetustissimum omnium quæ hactenus prodire. Romanum, seu Missas continens Romanæ Ecclesiæ proprias, præter alia multa probant ipsæ precum formulæ, quæ sanctorum apostolorum Petri et Pauli ac sanctorum Joannis et Pauli corpora in ipsa Urbe tumulata affirmant; Missæ in consecratione vel depositione Romanorum pontificum, quarum una expresse est in depositione S. Silvestri cum alia oratione in depositione S. Simplicii (a); denuntiationes Jejuniorum cum vigiliis sabbati apud B. Petrum; ac mentio cœmeteriorum et locorum Romanæ urbis in quibus sacra peragebantur (b), quæque plane concinunt cum illis descriptis in Calendario Bucheriano, quod Romanum esse omnes consentiunt. Vetustissimum autem omnium demonstrat ipsa collatio cum Sacramentario Gelasiano, quod, uti vulgatum est, aliquot posterioris ætatis additamenta recepit : at in nostro nihil occurrat quod sæculum quintum prætereat; unde hoc nostrum nullas ex illis objectionibus incurrit, quas ad antiquitatem extenuandam heterodoxi Gelasiano perperam obtulerunt. Num vero istud potius quam illud a cardinali Thomasio editum, sit verum Sacramentarium Gelsii, dicemus postea.

4. Certum quoque est, in hoc Sacramentario multa quidem contineri diversorum auctorum; at non paucata Leonis Magni stylum ac spiritum præferunt, ut ea ab hoc sancto pontifice lucubrata fuisse probabilissimum sit. Unum haud esse omnium precum et præfationum auctorem, præter evidentissimum discrimen styli, qui in aliis remissior, in aliis sublimior est, multitudo etiam Missarum in aliquot solemnitatibus palam

(a) Vide ultimam Missam Octob.

(b) Vide epist. 25 Innocentii I, ad Decentium, cap. 1 (Tomo XX Patrologiæ).

facit: neque enim credibile est pro uno eodemque festo tot ac tam diversas Missas et preces ab uno scriptore lucubratas fuisse. In his autem permulta Leoninam scribendi rationem sapere, omnes, etsi de hujus collectionis auctore in varias sententias abierint, unanimiter profitentur. Quesnellus in ipso Pontificali ac Missali Romano quædam Leonina superesse pervidit, quæ ex nostro Sacramentario derivata noscuntur. Monitum ipsius tribus documentis exinde excerptis et post sermones vulgatis ab eo præmissum hoc loco inserimus, cum id quod proposuimus mirifice statuatur. Qui *Pontificale Missaleque Romanum paulo attentius legerit, haud difficile deprehendet plurima his inserta legi, quæ Leoninam phrasim dictionemque omnino redolent, ut dubium apud me non sit, magnam eorum partem, quæ vel in officiis ecclesiasticis, antiquarum præsertim solemnitaturn, Paschæ puta et Pentecostes, recitantur, vel in sacrorum ordinum celebratione a sanctissimo pontifice Leone I esse composita vel restituta. Inter hæc numerandæ mihi videntur Præfationes quæ Canonis Missæ præmittuntur, nec non et aliæ duæ, quas habet Pontificale Romanum, altera in episcopi consecratione, altera in ordinatione presbyteri. Utramque hic inserendam duximus cum allocutione quadam archidiaconi ad episcopum, quæ in eodem Pontificali facit, pro reconciliatione penitentium. Asserenda hæc Leoni esse stylus ipse clamat. Pro secunda Præfatione suffragatorem habemus eximiam eruditione celebrem Henricum Valesium, qui partem hujus Præfationis ex antiquo Pontificali Senonensis Ecclesiæ referens in Notis ad Historiam Ecclesiæ Eusebii Casariensis, eam Leoni nostro adjudicat. Revera Leo Leoni non est similior, quam Præfationis hujus stylus aliorum pontificis nostri opusculorum stylo similis est. Quod generaliter affirmat de præfationibus Canonis præmissis, nimirum est: quasdam enim Leoni tribui non posse, multis probare possemus. De tribus autem documentis ab eodem selectis facile assentimur. Duo ex his in nostro Sacramentario leguntur; tertium vero in ea parte quæ perit, fuisse insertum nihil ambigimus. Post Quesnellum card. Thomasius loquens de Sacramentario Gelasiano, in quod plura ex nostro traducta fuerunt, adeo Leonem plurimum precum auctorem credidit, ut in præfatione non dubitaverit scribere: *S. Leonem Magnum inter alios sanctos antistes egregio huic operi manum admovisse, ipse ejus stylus, qui se homini vel tantillum in ejus scriptis versato illico prodit, aperte ostendit*. Si cardinalis, in ferendo cæteroquin judicio cautissimus, id pronuntiavit ob nonnullas Leoninas, ut videntur, preces et allocutiones, quæ in Sacramentario Gelasiano fuerunt receptæ; quid sentiendum erit ob multo plures Leonem æque, vel evidentius etiam spirantes, quæ in nostro antiquiori Sacramentario identidem occurrunt? Etsi vero non omnia quæ Leonis dictionem præferre videntur, Leonis esse affirmari certo queat; multa tamen ab eodem lucubrata probabilissimum est. Ex his aliqua Muratorius in laudata dissertatione notavit, plura autem Acamius fusius recensuit. Nos præcipua in annotationibus indicabimus.*

5. Hujus Sacramentarii auctorem non esse S. Gelasium papam, ad certitudinem quam proxime accedit. Peremptorium enim videtur argumentum Acamii ex ejusdem pontificis decreto de *Apocryphis Scripturis*. Certum præsumimus hoc decretum editum fuisse a Gelasio, uti pluribus confirmabimus tomo tertio. In hoc autem decreto hæreticis tribuitur sententia qua sancti apostoli Petrus et Paulus *diverso tempore* mortem subisse traduntur: *Qui (Paulus), inquit, non diverso, sicut hæretici garrunt, sed uno tempore, uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Cesare Nerone agonizans coronatus est*. Nostrium autem Sacramentarium in natali apostolorum Petri et Pauli præfationem exhibet num. 26, in qua eidem quidem diei, at tempori discreto eorum mors affligitur. *Sic dispensatione diversa unam Christi familiam congregantes, tempore licet discreto, recurrens una dies in æternum et una corona sociavit*. Hæc sententia a Gelasio tam aperte reprobata nostrum Sacramentarium ab eodem abjudicat. Si enim hoc opus ipse compegisset ante laudatum decretum, non attribuisset hæreticis eam sententiam, quam ipse in suum Sacramentarium antea recepisset. Si vero post decretum huic Sacramentario manus admovisset, ei non inseruisset sententiam, quam suo decreto tam gravi censura perstrinxerat. Alij argumenta videsis apud memoratum Acamium, et apud Pat. Vezosium. Nobis hoc unum, ut videtur, invictum satis est, quippe quod objecta ab aliis conjectationes apud eosdem satis elisæ nihil debilitant.

6. Non est certum hoc Sacramentarium a Leone nostro fuisse compositum. Rationes quinque uberrime producit Acamius, ut Leoni hoc opus adjudicet: 1^a quia in multis precibus ac præfationibus stylus et sententiæ cum aliis certis Leonis operibus coincidunt; 2^a quia Nestorii et Eutychellæ hæreses impugnantur, quas idem pontifex perstrinxit; 3^a quia ibidem de Manichæis agitur ad sanam mentem revocatis, aut Roma pulsis, uti sub Leone contigit; 4^a quia confutantur Pelagianorum errores circa peccatum originale, et circa necessitatem divinæ gratiæ, contra quos S. pontifex scripsit; 5^a quia indicantur Hunnorum irruptio, Vandalica incursio, Urbis depopulatio, aliæque facta, quæ in Leonis pontificatum inciderunt. Omissis nunc, ex his nonnulla ad aliorum pontificum ætatem posse referri. Hæc enim omnia, etiamsi Leoni congruere credantur, id unum probant, hunc pontificem auctorem fuisse earum precum et præfationum in quibus res ejusmodi designantur. Num vero idem pontifex præter has lucubrationes totum Sacramentarium collegerit atque digesserit, ex his rationibus certo concludi nequit: alius enim Sacramentarii auctor seu collector esse potuit, qui Leoninas ejusmodi preces ac præfationes cæteris inseruerit. Sic non pauca Leonina leguntur inserta etiam in Sacramentario Gelasiano; nec ideo S. Leo ejus auctor traduci potest. Aliud nimirum est, Leonem plurimum precum auctorem esse, quæ in aliquo Sacramentario describuntur; aliud vero eum esse auctorem ipsius Sacramentarii, in quo plures diversorum pontificum preces collectæ et in ordinem dispositæ fuerint.

Ad hæc accedit, nonnulla in nostro Sacramentario inveniri, quæ Leonis ævo posteriora sunt, uti oratio pro Simplicio papa Leonis et Iuliani successoris, et mentio dedicationis basilicæ S. Stephani, quam ab eodem Simplicio peractam suo loco annotabimus. Adde Missam in vigilia Pentecostes cum jejuniis, quod Leonis ætatem ignorasse probare videtur ejusdem sermo 4, de jejuniis Pentecostes, seu quatuor temporum post Pentecosten, ubi quinquaginta diebus a Pascha ad Pentecosten in *lætitia præcipue festivitatis exactis, ad jejuniis remedia recurrendum* tradens, integros illos quinquaginta dies jejuniis experies polam significat. Neque vero hic intelligendum est extraordinarium aliquod jejunium a Leone inditum. Cum enim jejunium ejusmodi futurum tempus non obligaret, Missa hæc inserta non fuisset Sacramentario, quod ad usum futuri temporis compæctum sit. Potius dicendum esset, Leonem sub finem pontificatus hoc jejunium instituisse; sermones autem, qui hoc jejunium excludunt, ad anteriores annos pertinere. Vel dici posset, hanc Missam, sicut et orationem pro Simplicio, et Missam in dedicatione basilicæ S. Stephani additamenta esse, quæ Leonis Sacramentario posterius accesserint. Sed hæc responsiones valent quidem aliquid, si hoc Sacramentarium Leonis certo esse aliunde probatum fuisset; uti similes similium objectionum solutiones valent in Sacramentariis Gelasii et Gregorii Magni, quos Sacramentorum libros læuibrasse aliunde liquet. Cum vero aliquot antiqua testimonia suppetant de Gelasio atque Gregorio; de Leone ne indicium quidem. Hoc sane argumentum negativum est: quod etsi non multum fieri solet, ubi argumenta positiva et satis probabilia præsto sunt; ubi tamen argumenta ejusmodi desunt, non modicam vim habet, ut saltem ea probabilis certitudo excludatur, de qua nunc agimus. Si sermo de Machabeis Leonis esset, certum positivum argumentum haberemus quo hoc Sacramentarium ab eodem pontifice abjudicaretur: ibidem enim ejusmodi festum non legitur, quod tamen Leonis ætate Romæ celebratum ex eo sermone hæcenus creditum est. Sed cum hunc sermonem S. pontifici perperam affectum detexerimus, et ideo in appendicem amandavimus, nihil hinc elici potest. Duo vero positiva argumenta nostro quidem iudicio satis convincentia max afferuntur, quæ non tam Leonem quam alium quemvis Romanum pontificem ipsius Sacramentarii auctorem excludunt.

7. Probabilius nobis est hoc Sacramentarium non fuisse compæctum ab ullo Romano pontifice publica saltem auctoritate in usum Romanæ Ecclesiæ, sed privati alicujus hominis factum esse, qui quascunque invenit preces et præfationes a Romanis pontificibus ac præsertim a S. Leone diverso tempore scriptas, ordine non satis idoneo collegit, et retulit in codicem qui publico usui non fuit. Dux in id rationes nos movent: prima memorata Gelasii decretum. Si enim a Leone vel alio pontifice hoc Sacramentarium collectum fuisset, et publica auctoritate in Romana Ecclesia receptum, quomodo Gelasius hæreticis vertere potuisset opinionem de diverso tempore martyrii apostolorum Petri et Pauli, quam eidem Sacramentario a Leone aut alio proximiori prædecessore suo insertam, et in Romana Ecclesia usque ad nostrum tempus receptam ignorare non poterat? Si vero auctor dicatur privatus aliquis post Leonem vel sub ipsa Gelasii tempora, ita ut hoc Sacramentarium in usu Romanæ Ecclesiæ non fuerit, nihil difficile occurrit. Etsi enim ea Missa in ipso inserta, quæ memoratam sententiam continet, ab aliquo vetustiori pontifice olim prodierit, id tamen latere potuit Gelasium, sicut eundem latuit, Prudentium aliosque catholicos scriptores eam opinionem fuisse secutos, ut ne hæreticis vertenda fuerit.

8. Altera ratio manifestior est. Magna scilicet precum et Missarum congeries, eaque valde perturbata et pluribus in locis defectuosa, privato quidem homini, qui proprio studio quæcumque invenit colligat, convenire potest: de summo autem pontifice, qui publica auctoritate in solemniorum precum usum eodem Sacramentorum compingat ac servandum proponat, est omnino incredibile. Esto multorum auctorum sint Missæ in hoc codice collectæ, quæ ideo diversum stylum, et diversos characteres exhibent, cum tamen unus sit collector, si is fuisset summus aliquis pontifex, qui diversas Missas retulisset in codicem, ut usui publicarum precum diebus solemnibus inservirent, primum quovis mense Missas descripsisset sanctorum, qui in Romana Ecclesia solemnibus festo colerentur. Dein in quavis Missa tres saltem orationes et unam præfationem etiam posuisset. Ubi cumque vero collocasset Missas communes, illas simul junxisset, nec aliis atque aliis Missis intersecasset. Illic enim ejusmodi librorum, cum in publicum usum eduntur, finis est ut quæ Missæ propriæ quovis mense ac die festo dicendæ sint, suo loco facile occurrant; eæque sint integræ cum suis precibus et præfationibus; Missæ autem communes certo loco simul inveniri ac repeti queant. Finge animo quemcumque etiam minus peritum collectorem, qui Sacramentarium publico usu adhibendum sibi proponat, hunc profecto ordinem ac methodum sibi præcipue observandum ac sequendum intelliget. Equidem Sacramentaria quæ a sanctis pontificibus Gelasio et Gregorio digesta sunt in Romanæ Ecclesiæ usum, hunc ordinem et methodum præferunt; et similiter alia quæ aliis Ecclesiis usui fuere. In nostro autem Sacramentario Missas quamplurimum sanctorum qui vel olim in Romana Ecclesia certo festo colebantur, et ex Bocherii catalogo liquet, frustra requires. Quorundam vero festa notantur in titulis; et Missæ omittuntur, ut videre est mensibus Julii atque Decembris. In non paucis Missis orationes desunt maxime necessarie, ex. gr. Secreta, vel Postcommunio, et nonnumquam utraq; sive etiam oratio prima. In aliis præfationes duæ vel tres conjunguntur sine orationibus Postcommunio, vel etiam absque ulla oratione. Missæ communes de martyribus distrahebantur in menses tres, Aprilis, Julium et Augustum. In Aprili autem, ubi plures Collectas invenies, Missis communibus de pluribus martyribus num. 6 præmittitur oratio S. Tiburtii, cujus festivitas ad Augu-

stum pertinet; inseruntur vero num. 9 et 10 duæ Missæ de confessoribus; num. 20 oratio Secreta de S. Laurentio, et Missa communis pro conversione peccatorum; num. 29 Missa communis de apostolis, et num. 34 Missa in dedicatione basilicæ S. Petri. Quid de aliis defectibus a publico libro nimium abhorrentibus dicamus? Mense Maio in Missa *Pentecostes ascendentes a fonte* oratio *Hanc igitur oblationem* perperam præmittitur orationi *Communicantes*; Missis in *jejunio quarti mensis* inseruntur duæ Missæ in *Dominicum Pentecosten*, quæ præmitti debebant; sicut e contra in Novembri Missam de vigilia S. Andree præcedunt duæ de Natali ejusdem apostoli, et in Decembri Missam vigiliæ Natalis Christi num. 5 descriptam præeunt quatuor Missæ diei Natalis, quæ erant postponendæ. Nulla autem evidentior perturbatio quam mensibus Augusto et Septembri. Quarto nonas Augusti Natale S. Stephani in cæmeterio Callisti via Appia. Subjiciuntur vero Missæ de S. Stephano protomartyre, cujus tamen natalem diem Romæ celebratum fuisse non iv nonas hujus mensis, sed die 26 Decembris post solemnitatem Natalis Domini ipsa præfatio Missæ septimæ declarat his verbis: *Et ideo nativitatem Filii tui merito præ cæteris passionis suæ festivitate subsequitur*. Quod si dedicatio basilicæ S. Stephani in diem iv nonas fortassis incidit, de qua in Missa ix sermo est, perperam in titulo notatum fuit *Natale S. Stephani*, etc., quod emortualem diem signat; et perperam etiam natalitii diei Missæ in Decembri collocandæ, hic primo loco descriptæ fuerunt. Confer annotationem laudato titulo subjectam. Duæ Missæ præterea habentur in vigilia S. Laurentii; sed alia num. 4 præmittitur quidem ejus festo, alia vero num. 12 postponitur. Missæ hujus mensis propriæ de SS. Felice et Adaucto subjiciuntur aliæ communes de pluribus martyribus; et in septima inseritur præfatio de apostolis. Mense autem Septembri die 14 Missis de SS. Cornelio et Cypriano intrusa est præfatio de S. Euphemia, cujus Missæ duæ postea suo loco describuntur die 16. In eodem mense, cui competit *Admonitio jejunii mensis septimi*, non solum num. 8 habetur *Inviatio plebis in jejunio mensis decimi*, sed Missæ etiam aliquot hujus jejunii ac mensis propriæ exhibentur, et aliæ deinceps suo loco ponuntur mense Decembri. Non multum movemur Missis communibus de Natali episcoporum Decembri afflictis, quibus num. 7 una Missa inserta est cum oratione consecrationis episcopi paschali tempore peractæ; sicut etiam mense Octobri inter orationes communes pro diversis causis num. 3 legitur oratio propria temporis paschalis, et num. 6 præfatio et oratio in die Resurrectionis Domini. Non multum, inquam, movemur: hæc enim non ad mensem, sed ad communes sui cujusque tituli Missas referenda sunt, in quibus omnes Missæ ac orationes ejusdem tituli, licet paschali tempore recitandæ, æquum locum habere queunt, cum aliquod ejusmodi officium in paschale tempus incidat. Illud potius movet, cum tituli Missis præfixi, soli primæ orationi nonnumquam congruunt, non vero aliis orationibus aut Missis quæ subjiciuntur, tametsi inscriptionem habeant; *Item alia*; ac si ad eundem titulum omnes pertineant. Vide mense Julio sub initium titulum *In jejunio*, Septembri num. 8, titulum *pro episcopo offerendum*, et Octobri Missam, cui titulus de *Sicilitate*. In Missis pro defunctis, quæ mense Octobri describuntur, est Missa S. Silvestri, cujus tertia oratio est pro papa Simplicio. Duæ hic Missæ in unam confusæ videntur. Non incipiamus unum vel alterum faciliorem defectum in aliis quoque antiquis Sacramentariis inveniri; aliquid etiam posse amanuensis potius oscitantis quam auctori attribui. At defectus tot ac tantos, tantamque perturbationem in universo Sacramentario patentem, quæ uni collectori potest ascribi, quis Sacramentario adjudicet, quod ab aliquo summo pontifice compactum et publica auctoritate editum sit in quotidianum Romanæ Ecclesiæ usum? Quin ex collectione tam imperfecta atque confusa non solum privati hominis studium detegitur, sed prima etiam ipsius manus, qua privato consilio quæcumque invenit colligens, non multum ordinis, nullam usus publici curam ac sollicitudinem habuit; qui tamen ipse, si opus voluisset vulgare, ut publico usui esset, nihil ambigimus quin secundis curis in aptiorem saltem ordinem revocasset.

9. Ex hoc autem ordine perturbato, quo præsertim alieno loco quædam Missæ inseruntur, et quo Missæ communes nulli mensi perse alligatæ, huic vel illi mensi affectæ sunt, illud maxime animadvertendum colligimus, haud recte inferri posse aliquod festum non satis notum eo mense celebratum fuisse, in quo ejus Missa describitur. Sic ex Missa in *Dedicatione* basilicæ S. Petri inter communes recensita mense Aprili, minus tute inferretur aliquod S. Petri festum aut dedicationem ipsius Basilicæ hoc mense fuisse peractam; sicut omnino perperam celebratum diceretur festum S. Stephani mense Augusto, eo quod Missæ hujus festi hoc mense proferuntur. Idem dicendum est de Missa in die jejunii, quæ in festo alicujus martyris notatur mense Julio. Hæc communis est Missa, eo die adhibenda quo jejunium cum martyris festo concurrat. Simile quidpiam est de Missis vel orationibus descriptis mense Aprili, quibus S. Tiburtii aut S. Gregorii martyris nomen inseritur; sunt enim Missæ, non hujus mensis propriæ, sed inter communes de martyribus hoc mense collectas.

10. Hæc porro ipsa insignis Missarum et orationum confusio primam Romani Sacramentarii imaginem in nostro codice exhibitam palam ostendit. Si enim aliquod antiquius Sacramentarium usu Romanæ Ecclesiæ receptum præ oculis collectoris fuisset, is profecto ex ipsius ordine ac methodo, si non omnes, saltem plures defectus declinasset. Ita ejusmodi perturbatio, quæ huic collectioni nonnihil videtur detrachere, ipsius antiquitatem demonstrans, in non exiguum ejusdem commendationem reddit. Hinc autem sequitur primum Sacramentarium publico Romanæ Ecclesiæ usui propositum esse Gelasianum, quod sane æquissimum ordinem præfert. Nostrum vero anteriorem quidem, sed privatam cujuspiam collectionem esse, quæ publico

usui non fuit. Et si quidem *Simplicii papæ* nomen pro *Silvestri* in Missa ante laudata posterioris librarii hallucinatione haudquaquam irrepit, post *Simplicium* papam hæc collectio compacta fuit sub *Felice III* vel initio pontificatus *Gelasii*: additamentum enim posterius, quod in hac Missa nonnulli suspicati sunt, sola *Sacramentaria* publica, cum ad usum *Ecclesiarum* deinceps exscribuntur, recipere solent.

11. Neque vero ex eo quod hic codex a privato homine absque exquisito ordine digestus, in *Romanæ Ecclesiæ* usu non fuit, minus æstimari debet, vel hujus *Ecclesiæ Sacramentarium* appellari nequit. *Romanæ* enim *Ecclesiæ Sacramentarium* est quod liturgica ejus documenta, quæ ante *Gelasium* diversis temporibus usui fuere, in unum corpus collecta complectitur: eo autem est æstimabilis præ cæteris, quanto et plura et vetustiora hujusmodi monumenta ad priscam disciplinam cognoscendam, et ad catholicam fidem confirmandam utilia nobis conservavit, quæ in aliis *Sacramentariis* frustra requiras. Hæc fusius præfanda fuere ad constituendum nostri *Sacramentarii* auctorem ac tempus, ex quibus ipsius etiam præstantiam satis agnovimus.

12. Nunc ut aliquid ad vetustiorē liturgiam *Romanam* illustrandam afferatur, nonnulla ex nostro codice colligi posse credimus. Si hæc *Sacramentarii Romani* prima et privata collectio fuit, ut antea vidimus, palam fit nullum publicum *Sacramentarium*, quod scilicet totius anni ac omnium festorum *Romanæ Ecclesiæ* Missas certo ordine digestas atque collectas exhiberet, exstitisse sæculo v. Nemo certe probavit contrarium, nec quisquam hactenus invenit aliquid antierius *Sacramentario Gelasiano*, quod in usum publicum editum fuisse liquet. Solum Canonem, et solemniores aliquot preces, ac certas precum formulas, et quemdam orationum ordinem, nimirum initio Missæ, ante Canonem, et post communionem, antiquissimis quoque temporibus inductum ac receptum fuisse, ex aliquot pervetustis Patribus didicimus: num vero hæc, vel illæ orationes ac Præfationes cuique festo essent ascriptæ, ut apud *Gelasium* leguntur, quis probare queat? Nonnullas quidem Missas quorundam festorum proprias, quæ solemniori celebritate in *Romana Ecclesia* peragebantur, ante *Gelasium* fuisse lucubratas ex nostro codice manifestum est. At has ipsas non fuisse in uno libro collectas atque digestas, Missæ ex. gr. *S. Stephani* evidenter ostendunt. Si enim hæc ante nostrum collectorem relatæ fuissent in codicem ad liturgiæ publicæ usum, idem collector ex hoc publico et magis obvio codice eas utique descripsisset mense Decembri, quo *S. Stephani* festum celebrabatur. Solutas igitur et separatas eas noster collector invenit, ac propterea nil mirum si in tanta confusione plurium *Missarum* primis curis exactum ordinem servare semper non potuit. Forte etiam ex variis tabulariis eas sumpsit, ac in unum codicem non solum Missas integras, sed partes etiam, quascunque invenit, referre, et ita primum *Sacramentarii* exemplum compingere studuit. Hinc intelligitur cur plures Missas imperfectas dederit, id est vel Præfationes solas sine orationibus, vel orationes sine Præfatione, vel unam orationem tantum, etc. Non semper enim integræ Missæ lucubratæ fuerunt de novo; sed nonnumquam solæ Præfationes vel orationes, quibus etsi nihil dubii est quin in celebranda Missa aliæ necessariæ partes vel ex communibus vel ex antea usitatis precibus additæ fuerint, earum tamen manuscriptum exemplum separatim a cæteris inventum fuit. Hinc etiam cognoscitur cur aliquæ orationes aut Præfationes in nostro codice repetantur: quia nimirum novæ alicui orationi aut Præfationi ad integram missam perficiendam aliquando adjecta fuerunt cætera ex communibus, aut antea usitatis, quæ ideoque a diligenti nostro exscriptore repetita inveniuntur.

13. Cum nullas in hoc *Sacramentario* Missas proprias reperiāmus *Dominicarum* post *Pascha*, post *Pentecosten* vel *Adventus*, satis probabile est pondum eum ordinem *Missarum dominicalium* fuisse præstitum, qui in posterioribus *Sacramentariis* deprehenditur. Hac autem in re illud præcipue observavimus, nostri *Sacramentarii* tempore orationes et preces in *Dominicis* post *Pentecosten* sumptas fuisse ex communibus de sacrificio Missæ, aut pro variis causis atque necessitatibus, prout cujusque arbitrio magis placeret. Ex his aliquot Collectæ in *Sacramentario Gelasii* libro tertio sub titulo *pro Dominicis diebus*, ita ut Missæ *Dominicarum*, quæ Missa propria carerent, ex his sumendæ essent. Tandem in *Sacramentario Gregoriano* sua cuique *Dominicæ* Missa propria assignata legitur. Id tamen num *Gregorio*tribuendum sit, an ejus *Sacramentario* posterius accesserit, nonnihil ambigimus. Si enim hujus institutionis ac methodi auctor fuisset *S. Gregorius*, quavis *Dominica* post *Pentecosten* eadem orationes et Præfationes in omnibus ejus codicibus invenirentur. At aliquot *Dominicarum* preces diversæ sunt in mss. diversis *Muratorii* atque *Menardi*, sicut etiam in *Missali Romano*. Aliquot exempla in annotationibus ad nostrum *Sacramentarium* indicavimus. Confer præsertim *Missam xxxiii* inter communes mensis *Julii*, cujus prima oratio in *Sacramentario Gelasii* legitur lib. iii, n. 9, *pro diebus Dominicis*, in *Gregorianis* autem *Muratorii* *Dominicæ xiv* post *Pentecosten*, apud *Menardum* vero *Dominica xv*, ac in *Missali Romano* *Dominica xiii*, et hanc diversam numerorum rationem ex aliis exemplis constantem agnovimus. Quoad Missas de sanctis, paucorum martyrum Missæ propriæ in nostro codice leguntur. Quoad alios adhibebantur communes. Hinc plures Missæ communes de martyribus in nostro *Sacramentario* occurrunt, in quibus duæ orationes vel tres alioquin communes proprium martyris nomen, *Agapiti*, ex. gr., *Gregorii*, etc., præferunt. Inter quamplures Missas de martyribus perpaucæ leguntur de simplici confessoribus, eo quod illi persecutionum tempore frequentiores et notiores fuerunt. Nullæ sunt apostolorum Missæ propriæ nisi sanctorum *Petri* et *Pauli*, *S. Andreæ* et *S. Joan. Evangelistæ*. Cum vero inveniantur Missa de omnibus apostolis infra octavam SS. *Petri* et *Pauli*, num peculiariorum aliorum

apostolorum festa Romæ per hoc tempus non celebrarentur, sed eo die communis eorum memoria fieret, an vero suo cuiusque festo Missa sumeretur ex communibus, aliorum iudicium sit.

14. Ex nostro Sacramentario etiam discimus quam vetustam originem habeant pleræque orationes, et præfationes nonnullas, quæ non solum in Gelasiano et Gregoriano codicibus, verum etiam in Romano Missali continentur. Has in annotationibus indicabimus. Conferentibus vero singulas apparebit, quatenus leviores, quasdam vocum mutationes aliquæ orationes recaperint, et quomodo nonnumquam ex pluribus præfationibus in uno Sacramentario exhibitis, aliquot sententiis ac verbis hinc et hinc excerptis et colligatis, nonnullæ Missalis præfationes coaluerunt. Unum hic exemplum quoad præfationes proferimus. Præfatio de Ascensione Domini, quæ in Missali Romano et Gregoriano est eadem, ex particulis duarum præfationum nostri Sacramentarii compacta fuit. Verba enim, *Qui post resurrectionem suam omnibus discipulis suis manifestus apparuit, et ipsis cernentibus est elevatus in cælum*, inveniuntur in Præfatione prima nostri codicis; illa vero, *Ut nos Divinitatis suæ tribueret esse participes*, leguntur in secunda. Aliud exemplum quoad orationes et vocum levissimas mutationes damus. Oratio illa Romani Missalis die sabbati post Dominicam IV Quadragesimæ, quæ incipit *Tua nos*, in nostro Sacramentario occurrit mense Septembri inter communes, § 39, n. 12, ubi verba, *Operationes suæ perficiant nos pœnatos*, vel, ut in codd. Gregorianis, *placitos*, in laudato Missali sic mutata fuerunt: *Operatione sua tibi placitos esse perficiant*. Alia similia aliis conferenda relinquimus.

15. Multa porro in hoc præstantissimo ac vetustissimo Sacramentario occurrunt ad catholica dogmata contra novitios errores confirmanda, et ad disciplinam antiquiorum temporum cognoscendam utilia, quæ cum ad posteriora additamenta ab hoc codice aliena referri nequeant, a recentioribus hæreticis eo nomine eludi non poterunt, quæ aliorum Sacramentarium auctoritatem extenuare nituntur. Quod si priscorum Patrum testimonia plurimi sunt, quanti facienda erunt illa hujus Sacramentarii, quod non unius aut alterius sancti Patris, sed summorum antiquissimorumque pontificum, atque Ecclesiæ principalis doctrinam ac disciplinam in publicis officiis propositam atque expressam exhibet? Nonnulla Je-u Christi Divinitatem, quædam realem ejus præsentiam in Eucharistia, plura de sanctorum cultu et invocatione, de ipsorum cum martyrum tum confessorum gloria, de cultu sacrarum reliquiarum, de necessitate et efficientia gratiæ, de peccato originali, de jejuniorum utilitate, de præstantia voti continentiæ, de benedictione nuptiarum, de suffragiis defunctorum, de magno numero martyrum, de episcoporum eminentia, de suprema Romanorum pontificum auctoritate, aliæque de aliis dogmatibus testimonia singulis prope lineis in oculos incurrent. Antiquitatem jejunii cum vigilia ante apostolorum festa, ex tertia Missa in festo S. Andrea colligere licet. Ritus velationis sponсорum in benedictione nuptiarum, Lactis et mellis veterem usum in baptismo, ecclesiarum dedicationem, celebrationem sacrificii in cœmeteriis martyrum, et alia vetustioris disciplinæ quisque detegit. Si primi quaterniones codices, qui a Januario ad initium Aprilis solemniores Epiphaniæ, Quadragesimæ, et Paschatis Missas complectebantur, injuria temporum non intercidissent, multo plura invenire liceret.

16. Reliquum est ut de ipso manuscripto quædam peculiaria dicamus. In hoc duplex numerorum series notatur. Alii enim numeri signantur in margine, alii vero contextui inseruntur. Numeri in margine descripti, ab initio Sacramentarii ad finem usque continua successione producantur; totiusque operis partitionem ac præcipuorum capitulum seu titulum diversitatem designant. Primus numerus ob defectum aliquot foliorum est ix initio mensis Maii, cui præcedunt plures missæ mense Aprili insertæ, quæ ad numerum viii pertinere noscuntur; postremus vero, qui desinit in fine Decembris, est numerus XLIII. Hos numeros a Muratorio omisos nos suo loco, quæ in codice obtinent, referemus in margine. Alii numeri, qui inseruntur contextui, Missarum numerum ac divisionem sub quovis titulo fere indignant; ita tamen ut collector non admodum accuratus duas nonnumquam Missas distinguere oblitus, sub unico numero collocarit. Dein pluribus in locis variantes lectiones textui inseruntur, plerumque sine distinctione ulla; *plerumque*, inquam, aliquando enim præmittitur signum variantis *alter*. Hæ autem variæ lectiones e diversis ejusdem Missæ exemplaribus, quæ in collectoris manus venerint, prodire videntur: sæpius enim sunt ejusmodi ut non ab amanuensium oscitantia vel arbitrio pendeant, sed ab iis profecte noscantur, qui eandem orationem vel præfationem in sacro ministerio repetituri, aliquid mutare voluerunt. Quædam tandem loca valde luxata sunt. P. Blanchinius sæpius ex conjectura congruentes emendationes in notationibus proposuit. Has non raro Muratorius recepit, ac textui inseruit, nec lectionem codicis indicavit. Immo nonnullas quoque ex iis emendationibus recepit, quas ipse Blanchinius posterioribus curis retractavit in foliis Sacramentario præfixis, quæ Muratorii diligentiam præterlere. Nos semper lectionem manuscripti vel proferemus in textu, vel in annotationibus exhibebimus, paucis locis exceptis, ubi manifestus librarii lapsus deprehenditur.

LIBER SACRAMENTORUM ROMANAE ECCLESIAE

OMNIUM VETUSTISSIMUS

S. LEONI PAPE IN VULGATIS TRIBUTUS

1 MENSE APRIL.

..... ut tibi gratæ sint
pro martyrum festivitate sanctorum, et nobis conferrant tuæ propitiationis auxilium. Per, etc.

2 Vere dignum. Tibi enim festiva solemnitas agitur, tibi dies sacra celebratur, quam beati (Al. sancti) ^a Tiburtii martyris tui sanguis in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honore signavit. Et ideo cum angelis, etc.

Vere dignum. ^b Tuas enim, Domine, virtutes, tuasque victorias admiramur, quoties **3** in Ecclesia tua horum dierum festa celebrantur, quos insignes confessorum tuorum et martyrum palmæ ad perennem memoriam, solemnemque lætitiā fidelibus populis sacraverunt. Per, etc.

Quos donis cælestibus satias, Domine, defende prædici, ut noxiis omnibus expediti, post salutem tua toto corde curramus. Per, etc.

..... æ tuæ, quæsumus, Domine, supplicibus tuis

A tribue largitatem, ut mandata tua, te operante, secantes, et consolationem vitæ præsentis accipiant, et futura gaudia comprehendant. Per, etc.

VII. Item alia. — Præsta nobis, Domine, misericordiam tuam, sanctorum tuorum suffragiis implorata, et quos intercessores nostros esse tribuisti, fac eos et majestatem tuam jugiter exorare, et salutaria impetrare pro nobis. Per, etc.

Deus, qui nos idoneos non esse perspicies ad magnificentiam tuam, sicut dignum est, exorandam, eorum nobis qui tibi placuerunt præsidia contulisti: præsta ut eorum precibus adjuvemur, quorum providisti nobis miseratus auxilium. Per, etc.

Exaudi, ^c Domine, populum tuum cum sanctorum tuorum tibi patrocinio supplicentem, et temporalia vitæ nos tribue pace gaudere, et æternæ reperire subsidium. Per, etc.

Adesto, Deus noster, famulis tuis, et oblationes nostras sanctorum tuorum placationibus propitiatus intende; ut quod nostra fiducia non meretur, pia supplicatio reddat acceptum. Per, etc.

^a Hæc præfatio non est propria S. Tiburtii, sed sumpta ex communibus de SS. martyribus, inter quas inferius legitur num. 34. Eadem rursus describitur idibus Augusti pro die festo S. Hippolyti num. 1. Urobique autem numerus pluralis in singularem mutatus est inserto nomine martyris. Sanctorum Tiburtii simul et Valeriani natale celebratur xviii kíl. Mail in Sacramentario S. Gregorii. Hic de solo S. Tiburtio, de quo item solo est etiam in eodem Gregoriano Sacramentario et in Gelasiano in idus Augusti: unde Tiburtius, qui solus a nostro collectore hic ponitur, diversus est ab illo qui una cum Valeriano mense Aprilis colitur; nec ideoque inserta fuit ejus præfatio huic mensei, quod ipsius festum ad Aprilem pertineret; sed quia in hoc mense plures communes Missæ de martyribus collectæ fuerunt, inter quas una Tiburtii nomen in præfatione insertum exhibet. Similiter paulo post num. 20 in alia communi Missa de pluribus martyribus Aprilis quoque mensei inserita oratio legitur S. Laurentii nomen præferens, cujus tamen festum in eundem Augustum mensem incidit, et aliquot proprias Missas in hoc ipso Sacramentario exhibet. Voces beati, sancti, quarum altera abundat, et alia semper frequenter textui insertæ, variantes videntur, quas collector in diversis ejusdem Missæ exemplaribus invenit, vel e margine unius exempli in textum traduxit.

^b Ex hoc loco et ex aliis subsequentibus Missis festum omnium martyrum mense Aprilis per plures dies et cum octava quinto sæculo celebratum putat Acamius; ac proinde in dubium vocat Anastasii, uti

appellant, Bibliothecarii testimonium, cum dedicationem veteris Panthei in ecclesiam S. Mariæ ad Martyres, qua hoc festum institutum traditur, Bonifacio IV attribuit. Sed præterquam quod cum Anastasio concinit Paulus Diaconus lib. iv Hist. Langob. c. 37, et lib. v, c. 11, hoc dedicationis festum non Aprilis mense, sed Maio assignatur in omnibus liturgicis libris, qui ejusdem memoriam præferunt. In Gelasiano autem deest, sicut et in nonnullis sincerioribus codd. Sacramentarii Gregoriani, eo quod posterior sit ejus institutio. Quod si exstat in aliis mss. Gregorianis posteriori additamento ascribendum est. Cum porro in nostro codice Missæ de Martyribus mense Aprilis ex collectoris arbitrio insertæ, communes sunt; tum vero institutionem festi omnium sanctorum nihil in ipsis subindicat. Horum quidem dierum festa celebrari traduntur, quibus confessores et martyres palmas obtinuerunt, sed ipsa S. Tiburtii commemoratio in anteriori præfatione recepta, hanc formulam non propriam festi omnium sanctorum, sed communem significat; ac propterea eadem repetita legitur num. 7 et 38. Ad communes item Missas de pluribus martyribus alia formulæ pertinent, quas Acamius ingerit; ut ne ex iis peculiare festum omnium sanctorum in plures dies productum elici debeat. Forte quædam ex his Missis in cæmeteriis olim dicebantur in memoriam martyrum qui ibidem erant tumulati, cum singulorum mentio fieri non posset.

^c Exstat hæc oratio in Missali Romano die 19 Januarii in festo SS. Marii, Marthæ, Audifacis, et Abachum.

Da nobis, Domine, tuæ pietatis effectum, et commendantibus sanctis tuis, etiam nostra munera propitius intueri. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam tui operis tuæque pietatis est, quod innumere sanctorum **4** tuorum multitudinem non solum credere in Filium tuum, Dominum nostrum, sed etiam pro eo pati posse donatum est; ut quos justificabat fides, glorificaret et finis. Per, etc.

Vere dignum. Tuas enim, Domine, virtutes, etc., uti supra ^a.

VIII. *Item alia.* — Propitiale, Domine, supplicationibus nostris, et sanctorum tuorum suffragantibus meritis, preces nostras dignanter exaudi. Per, etc.

Preces nostras, Domine, quæsumus, propitius admitte, et ut digne tuis famulemur altaribus, sanctorum tuorum nos intercessione custodi. Per, etc.

Vere dignum. Quia tu es gloriosus in sanctis tuis, quibus et in confessione virtutem, et in passione victoriam contulisti. Propterea cum angelis, etc.

Corporis ^b sacri et pretiosi sanguinis repleti libamine, quæsumus, Deus noster, ut quod pia devotione gerimus, certa redemptione capiamus. Per, etc.

IX. *Item alia.* — Tuere, Domine, populum tuum, et salutaribus præsidiiis semper adjutum, beneficiis attolle continuis et mentis et corporis. Per, etc.

Omnipotens sempiterna Deus, qui sanctorum tuorum nos intercessione custodis: præsta ut quorum fovemur meritis, proficiamus piæ confessionis exemplis. Per, etc.

Supplicatio tibi nostra, Domine, et grata pariter existat oblatio, quæ, cum pro sanctorum tuorum commemoratione deferretur, indulgentiam nobis, iisdem suffragantibus, consequatur. Per, etc.

Vere dignum. ^c Qui non solum martyrum, **5** sed etiam confessorum tuorum es virtute mirabilis. Licet enim illi passione sint clari, qui manifestis acerba supplicia sustinere tormentis, etiam isti tamen occultæ proposito castigationis afflicti et cruciati, spiritualis observantiæ disciplinis illorum sunt vestigia subsecuti. Per, etc.

X. *Item alia.* — Hostias, ^d Domine, tuæ plebis intende; et quas in honorem sanctorum tuorum devota concelebrat, proficere sibi sentiat ad medelam. Per, etc.

Vere dignum. Qui dum confessores tuos etiam nunc tanta festivitate glorificas, simul et nullum apud te sanctum propositum docere esse sine præmio, et præ-

A ter duriora certamina, fragiles quosque ad tuæ retributionis munus invitas. Per, etc.

Sumentes pignus cœlestis arcani, et in terris positi, jam superno pane satiati, supplicamus, Domine, deprecantibus sanctis tuis, ut quod in nobis mystice geritur, versuciter impleatur. Per, etc.

Impetret, quæsumus, Domine, fidelibus tuis auxilium oratio justa sanctorum; et in quorum sunt celebritate devoti, fiant in eorum perpetua sorte participes. Per, etc.

XI. *Item alia.* — Prosint nobis, Domine, quæsumus, tuorum suffragia collata sanctorum; ut quæ nostris non possumus orationibus obtinere, placentium tibi precibus assequamur. Per, etc.

B Sanctorum, Domine, martyrum tuorum supplicationibus tribue nos foveri; ut quorum venerabilem (*Supple* diem) annuo frequentamus obsequio, eorum et intercessionibus commendemur et meritis. Per, etc.

XII. *Item alia.* — Deus, qui ad deprecandum te conscientie nostræ perspicis non sufficere facultatem, cunctos martyres tuos fac orare pro nobis, quos digne possis audire. Per, etc.

Offerimus tibi, Domine, fidelium tuorum dona solemnia, sanctorum martyrum interventionibus confidentes; ut quod nos exsequimur minus idonea servitute, illorum potius meritis efficiatur acceptum. Per, etc.

Vere dignum. Qui sic hostis antiqui machinamenta destruxit, ut diabolo, quem sua virtute prostraverat, etiam sanctos suos, Spiritu veritatis armatos, redderet fortiores, **6** ne vel sævitiam metuerent persequendum, vel de promissæ beatitudinis æternitate dubitarent; quorum gloriam hodierna festivitate recolentes, hostias tibi laudis offerimus, cum angelis, etc.

C Consecuti gratiam muneris sacri, supplices, Domine, te rogamus; ut, implorantibus pro nobis sanctis martyribus tuis, divinæ virtutis effectum, quem corporaliter sumpsimus, spiritualiter sentiamus, Per, etc.

Protege, Domine, plebem tuam, cum sanctorum tuorum patrocinio supplicantem, et in tua pietate confisam interius exteriusque purifica: ut per hæc quæ divino sacrificio gustaverunt, et mentium salutem mereantur et corporum. Per, etc.

D XIII. *Item alia.* — Præstende nobis, Domine, misericordiam tuam; et sanctos tuos, quorum nos fecisti

^a In ms. scilicet hæc præfatio integra repetitur, uti legitur in Missa præcedenti. Solum hic omittuntur voces *confessorum...* et.

^b Hæc oratio habetur in Sacramentario Gregoriano edito a Muratorio ex mss. Vat. et Ottobon. in Missa Natalis plurimorum confessorum, et in Missali Romano in Missa SS. Processi et Martiniani, nec non in Missa S. Petri ad Vincula.

^c Hæc leguntur etiam in Missali Gothico edito a Ven. card. Thomasio pag. 328 novissimæ editionis Romanæ P. Vezzosi, et pag. 644 tom. II Liturgiæ Muratorii. Hæc et sequens præfatio sanctorum etiam, quos nunc *confessores* vocamus, antiquum cultum

probant. Peculiares autem formulæ hujus præfationis, quæ rationem quamdam ejusdem cultus præferunt, ad primam harum Missarum institutionem pertinere videntur. In Gelasiano Sacramentario lib. II, ubi Missæ communes sunt non de uno, sed de pluribus sanctis atque martyribus, ut in hoc nostro, inter has una exstat num. 74, cujus secunda oratio et martyrum et confessorum memoriam concelebrat: *Deus, qui nos et sanctorum martyrum sollemnitatibus, et confessorum gloria circumdas et protegis, etc.*

^d Eadem fere est secunda oratio in Romano Missali inter communes et diversas num. 7: *Pro prælati et congregationibus eis commisiis.*

patrocinii adjuvâri, tribue, majestatem tuam jugiter A exorare pro nobis. Per, etc.

Suscipe, Domine, sacrificium placationis et laudis, quod nos, intervenientibus sanctis, et perducit ad veniam, et in perpetua gratiarum constituat actione. Per, etc.

Repleti substantia reparationis et vitæ, quæsumus, Domine Deus noster, ut per ea quæ nobis munera dignaris præbere cœlestia, per hæc eadem tribuas nos inherere cœlestibus. Per, etc.

Protector in te sperantium, Deus, salva populum tuum, tuere, dispoñe; ut a peccatis liber, ab hoste securus, in tua semper gratia perseveret. Per, etc.

XIV. *Item alia.* — Propitius esto, Domine, plebi tuæ, et auxilium nobis de sancto celerius fac adesse. Per, etc.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutaris tui dona concede. Per, etc.

Laudis a tuæ, Domine, hostias immolamus, quibus nos et presentibus exui malis confidimus et futuris. Per, etc.

Vere dignum. Majestatem tuam suppliciter exorantes, ne perire patiaris quibus tanta remedia providisti; et collata præsidia, non ad cumulum reis damnationis eveniant, sed potius ad effectum salvationis accedant. Per, etc.

Ab omni b nos, Domine, quæsumus, vetustate purgatos sacramenti veneranda perceptio in novam conferat creaturam. Per, etc.

Non præjudicet, quæsumus, Domine, fidelibus tuis nostra minus idonea deprecatio servitutis; sed merita nostra prævincens, 7 Ecclesiam tuam sanctifica, gubernâ, salva, prosequere; et tibi sine cessatione devotam perpetua redemptione confirma. Per, etc.

XV. *Item alia.* — Exaudi, Domine, preces nostras, et sanctorum martyrum nos tuere præsidiis. Per, etc.

Respice, c Domine, munera quæ in sanctorum tuorum commemoratione deferimus; ut quorum honore sunt grata, eorum nobis fiant intercessione perpetua. Per, etc.

Vere dignum. Te enim laudant et benedicunt omnes sancti tui, quibus et in confessione virtutem, et in passione victoriam contulisti. Per, etc.

Præsta d, Domine Deus noster, ut quorum nobis festivitate votiva sunt sacramenta, eorum salutaria nobis intercessione reddantur. Per, etc.

Tuere, Domine, supplices tuos, sustenta fragiles, purga terrenos; et inter e (mortalium) tenebras mortales ambulantes tua semper luce vivifica, atque a malis omnibus clementer ereptos, ad summa bona pervenire concede. Per, etc.

a In Missali Romano est oratio secreta Missæ confessoris non pontificis.

b In eodem Missali est oratio *Postcommunio* seris 4 post Pascha, ubi melius *transferat pro conferat*.

c Est secreta in Rom. Missali die 22 Sept. Missæ SS. Mauriti et sociorum.

d Eadem est oratio *Postcommunio* Missæ S. Martini episcopi die 11 Nov. in Missali Romano.

XVI. *Item alia.* — Præsta, quæsumus, Domine, ut martyrum tuorum jugiter celebremus meritum, quorum continuum sentimus auxilium. Per, etc.

Sacrificium tibi, Domine, pro sanctorum martyrum Natalitiis immolamus: ut quorum gaudemus præsidiis, gloriam frequentemus. Per, etc.

Vere dignum. Cognoscimus etenim, Domine, sanctorum nos martyrum deprecatione muniri; majestatem tuam profusius implorantes, ut et temporaliter his patrocinis nos foveri, et spiritualiter præcipias adjuvari. Per, etc.

Da nobis, quæsumus, Domine, ut cum martyrum solemnitate sanctorum perpetua tuitione lætemur. Per, etc.

Exsultet, Domine, populus Christianus de magnorum Filii tui glorificatione membrorum; et quanto eminentiora sunt cæteris, tanto magis de eorum culmine inferiora congaudeant. Per, etc.

XVII. *Item alia.* — Esto propitius, Domine, quæsumus, plebi tuæ, et suffragantibus sanctis tuis, tribue nobis veniam peccatorum; concede placatus et pacem, ut propitius largiaris auxilium. Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, preces nostras; et hujus oblationis obsequium, quod in sanctæ martyris tuæ commemoratione offerimus, ad placationem tui nominis copiosa nobis fac provenire clementia, et ad gaudium nobis transeat sempiternum. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam tu sanctis tuis et patientiam tolerantis, et in beati fine certaminis dastriumphum. Per, etc.

C Sacris reparati mysteriis suppliciter exoramus ut intervenientibus sanctis tuis, apprehendamus f (rebus) effectum, quod (actionibus) celebramus affectu. Per, etc.

Creator populi tui, Deus, atque reparator, tuere supplices, tuere misericordiam postulantibus; f ut satisfactio pro se intercedente sanctum (illum) et instituta bona recipiant, et restaurata custodiant. Per, etc.

XVIII. *Item alia.* — Concede, Domine, populo tuo veniam peccatorum, et religionis augmentum, atque ut ei tua dona multiples, sanctorum martyrum tuorum patrocinia fac adesse. Per, etc.

Suscipe, Domine, propitius Ecclesiæ tuæ munera, et sanctorum precibus nos tuere, qui tuæ justitiæ sunt placantes. Per, etc.

Vere dignum. Quia te benedicunt et laudant omnes sancti tui, quibus et in confessione virtutem, et in passione gloriam contulisti. Per, etc.

Sanctorum h precibus, Domine, quæsumus, salus et mentium præstetur et corporum; ut doni tui fiat nobis et benedictio copiosa, et larga protectio. Per, etc.

Da auxilium, Domine, quæsumus, majestati tuæ potestatique subjectis, et quicquid suis meritis non

*Vox mortalium est varians lectio.

f Voces rebus et actionibus sunt variantes textui insertæ.

g Ita hunc locum restituendum credit P. Blanchinius: *Ut satisfactione pro se intercedente sanctorum, et instituta, etc. Muratorius, ut satisfactione pro se intercedente sancti illius.*

h Cod. male, percipientibus.

præsumunt, sanctorum tuorum precibus consequantur. Per, etc.

XIX. Item alia.—Adesto *, Domine, precibus nostris, quas in sanctorum tuorum commemoratione deferimus, ut qui nostræ justitiæ fiduciam non habemus, eorum qui tibi placuerunt, meritis adjuvemur. Per, etc.

Exaudi, Domine Deus noster, cum sanctorum tuorum tibi patrocinio supplicantes; ut quorum celebramus triumphos, possimus retinere constantiam. Per, etc.

Prætere nobis, Domine, misericordiam **9** tuam, et sanctos tuos, quorum nos dedisti patrocinis adjuvari, tribue majestatem tuam jugiter exorare pro nobis. Per, etc.

Auxiliare, Domine, fragilitati nostræ, ut tuorum **B** intercessionem sanctorum non reprobemur meritis, quos tantis deputare dignaris officiis. Per, etc.

Tribue, quæsumus, Domine, donis tuis libera nos mente servire, ut intervenientibus sanctis tuis, munera quæ deferimus, et medelam nobis operentur et gloriam. Per, etc.

Vere dignum. ^b Quia tu es gloriosus in omnibus sanctis tuis, quibus et in confessione virtutem, et in passione victoriam contulisti. Per, etc.

Vere dignum. ^c Quoniam tui operis tuæque virtutis est quod sanctis tuis non solum credere in Filium tuum Dominum Jesum Christum, sed etiam pro eo pati posse donatum est: ut quos justificabat fides, glorificaret et finis. Per, etc.

^d Sacri corporis et sanguinis pretiosi renovati **C** bamine, quæsumus, Domine, clementiam tuam, ut quod frequentî devotione gerimus, certa redemptione capiamus. Per, etc.

Conserva, Domine, populum tuum; et quem salutaribus prædiis non desinis adjuvare, perpetuis tribus gaudere beneficiis mentis et corporis. Per, etc.

XX. Item alia.—Sanctorum tuorum, Domine, precibus adjuvemur; ^e et quod possibilitas nostra non obtinet, eorum nobis postulatione donegetur. Per, etc.

^a Missale Rom. hanc orationem præfert die 23 Aprilis in festo SS. Soteris et Caii.

^b Similis præfatio est supra in Missa viii.

^c Hæc quoque præfatio paucis mutatis legitur superius in Missa vii.

^d Huic affinis est oratio Missæ viii.

^e Hæc oratio legitur in Sacramentario Greg. Magni, et in Missali Rom. die S. Matthei, ubi ut quod melius scribitur.

^f Legendum cum Sacramentariis Gelasianis, Gregorianis, et Romano, qui hanc orationem exhibent Dominica 2 post octavam Paschæ, qui errantibus, ut in viam possint redire. Hæc est Missa distincta a precedenti pro conversione peccatorum; collectoris oscitantia numerus distinctus omissus fuit.

^g Confessores falsi, qui hic veris permixti in Ecclesia esse dicuntur, non sunt (ut nonnem putavit) ii confessores falsi de quibus Cyprianus loquitur in lib. de Unitate Ecclesiæ: isti enim extra Ecclesiam ab eodem collocantur; sed sunt peccatores, errantes, qui Christiana professione censentur, nec tamen illa respunt quæ huic inimica sunt nomini unde pro

A Hostiam nostram, quæsumus, Domine, sancti Laurentii martyris tui et confessio veneranda, et beata commendet oratio. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos per mundi caligines, tamquam luminaribus cœli, sanctorum tuorum exemplis instituit, et intercessionem prosequeris. Per, etc.

Inter innumera, Domine, pietatis tuæ subsidia hinc fragilitatem nostram confidimus non relinqui, quia tanta nobis placentium tibi patrocinia sunt provisa. Per, etc.

Deus, ^f errantes in via posse redire, veritatis lumen ostendis; da cunctis qui Christiana professione censentur, et illa respuere quæ huic inimica sunt nomini, et ea quæ sunt apta sectari. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui tuæ **10** mensæ participes a diabolico jubes abstinere convivio, da, quæsumus, plebi tuæ, ut gustu mortiferæ profanitatis abjecto, puris mentibus ad epulas æternæ salutis accedant. Per, etc.

Vere dignum. Cujus Ecclesia sic veris confessoribus ^g falsisque permixta nunc agit, ut tamen et fragilitatis humanæ semper cavenda mutatio, et nullius sit desperanda conversio; quo magis supplices te rogamus, ut quia sine te non potest solida constare devotio, et firmis perseverantiam, et resipiscantiam largiaris infirmis. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, populo tuo a diabolicis, quibus renuntiavit, laqueis abstinere, et toto tibi corde prosterni. Per, etc.

XXI. Item alia.—Majestati tuæ nos, Domine, martyrum supplicatio beata concessit, ut qui incessabiliter actibus nostris offendimus, continuis justorum precibus expiemur. Per, etc.

Grata tibi munera nostra sint, Domine, quæ tuis sunt instituta præceptis, et sanctorum festivitas gloriosa commendet. Per, etc.

Vere dignum. Te in sanctorum tuorum confessionibus laudantes; quorum dum solemina frequentantur, copiosiora nobis fidei proponuntur exempla; dum sæpius victoriæ revolvuntur, crebriora nobis ministrantur auxilia; dum ^h (multipliciter) uberius

harum conversione preces funduntur. In Sacramentario Gelasiano feria 6 majoris hebdomadæ oratio legitur, quæ in nostro quoque Sacramentario, ut credimus, inveniretur, si pars ad Quadragesimam pertinens superesset, quæque et in Romanum traducta, nunc quoque eadem die recitatur his verbis: *Oremus et pro omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, acolythis, exorcistis, lectoribus, ostiariis, confessoribus, virginibus, viduis, et pro omni populo sancto Dei. Hic confessores post omnes clericorum gradus, et ante virgines ac viduas castitatem professæ, ceterosque omnes laicos recensiti, viri erant, qui etiam non essent in clero, vitam tamen continentem et asceticam proficiebant, et æque ac virgines atque viduæ continentiam professæ, medium quendam locum inter clericos et laicos obtinebant. Videtur his plura apud virum clarissimum Nicolaum Antonellum in dissertatione de Ascetis inserta novissimæ editioni sermonum S. Jacobi Nisibeni pag. 472 et seqq. In his confessoribus erant veri et falsi, quorum in præfatione hujus Sacramentarii fit mentio.*

^h Adverbium multipliciter est varians lectio.

meritum prædicatur et gloria, spes nobis æternæ beatitudinis propensius intimatur. Per, etc.

Repleti, Domine, cœlesti mysterio, et benedictionibus suffragantum, gratias agimus nomini tuo, qui nos et salutari munere comitaris, et sanctorum patrociniis benignus attollis. Per, etc.

XXII. Item alia.—Martyrum tuorum nos, Domine, semper festa lætificent; et quorum celebramus meritum, experiamur auxilium. Per, etc.

Magnificamus, Domine, nomen tuum, omnipotens et misericors Deus, qui fragilitati nostræ subveniens, non solum nobis mysteria divina largiris, sed etiam per quorum preces his digni reddamur. Per, etc.

Vere dignum. Celebramus enim tuorum Natalitia pretiosa iustorum, quæ dum quotidie toto (Supple orbe) resplendeant, semper **II** et inchoantur expleta, et expleantur jugiter inchoanda. Per, etc.

Frequenti sacramentorum perceptione satiat ^a (ditati), quæsumus, Domine, ut quorum honore geminantur, salutifera nobis oratione proveniant. Per, etc.

Adsit, Domine, misericordia tua populo, sanctorum deprecatione placatus, quæ eum semper et purget a crimine, et ab hoste defendat, temporalibus provehat adiumentis, et ad sanctorum gaudia sempiterna perducatur. Per, etc.

XXIII. Item alia.—Sacre festivitatis nobis, quæsumus, Domine, dona multiplica; ^b cum et salutis nostræ vota recolimus, et eorum qui tibi sunt placiti patrociniis adjuvemur. Per, etc.

Exercentes, Domine, gloriosæ commercia, offerimus quæ dedisti, ut te ipsum mereamur accipere. Per, etc.

Vere dignum. * Quoniam licet immensa sint omnia, quæ initiis humanæ sunt collata substantiæ, quod eam scilicet crearis ex nihilo; quod tui desideris cognitione pollere; quod cunctis animantibus summæ rationis participatione prætuleris; quod tota mundi possessione ditaris: longe tamen mirabiliora sunt opera, ut terrenam mortalemque materiam non solum vivificaris extinctam, sed effeceris et divinam. Per, etc.

XXIV. Item ^a alia.—Altaribus tuis, Domine, munera terrena gratanter offerimus, ut cœlestia consequamur; damus temporalia, ut sumamus æterna. Per, etc.

Vere dignum. Quis enim aut possit, aut audeat a tua laude cessare, perpendens mirandæ * depositionis effectus, quod de substantiæ genere peccatricis immaculata hostia gigneretur, cujus, pro ejusdem reatu naturæ, possis immolatione placari. Per, etc.

XXV. Item alia.—Da nobis hæc, quæsumus, Domine, [†] frequentata mysteria: quia quoties hostiæ tibi placatæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exorcetur. Per, etc.

Vere dignum. * Quia cum totus mundus experitur et cernat generis humani principia dejecta erigi, inveterata renovari, **12** et ad culmen subacta reduci; sicut veteres sancit quod credere faciendum, cognoscit impleri, sic fiducialiter, quæ nunc promittuntur expectat. Per, etc.

XXVI. Item alia.—Sacrificium, Domine, celebramus, quod ita nobis debet esse perpetuum, sicut nos ejus opere fieri jugiter desideramus æternum. Per, etc.

PASCHALI DE P. SP.

B Vere dignum. Qui seipsum tibi pro nobis offerens immolandum, idem Sacerdos et sacer Agnus exhibuit. Per, etc.

Tribue nobis, Domine, misericordiam tuam, per quam et nostris reatibus possimus absolvi, et his mysteriis convenienter aptari. Per, etc.

XXVII. Item alia.—Omnipotens sempiternus Deus, qui sanctorum martyrum confessionibus Ecclesiæ tuæ sacrum corpus exornas: da nobis, quæsumus, ut et doctrinis eorum tibi placentia et pio sequamur exemplo. Per, etc.

Exaudi, Domine, supplicem preces, et quas merita nostra desunt, sanctorum tuorum commendatio reddat acceptas. Per, etc.

C Suscipe, Domine, munera tuorum votiva populo- rum; et eorum tibi grata sint precibus, pro quorum solemnitate offeruntur. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos sanctorum martyrum tribuis gloriosas indesinenter celebrare victorias. Isti sunt enim confessores illius nominis in quo nobis unicuique salutis nostræ presidium, Pater æternæ, posuit. Et ut ad ejus cognitionem possimus accedere, parvularum mentium fidem, eorum et testificationibus instruis, et intercessionibus benignus attollis. Per, etc.

Sanctorum precibus, Domine, confidentes, quæsumus, per ea quæ sumpsimus, æterna remedia capiamus. Per, etc.

Supplicem tibi populum, Domine, tua munitione custodi; nec difficulter quod pie, quod iuste postulat consequatur, cui sanctorum tuorum merita suffragantur. Per, etc.

XXVIII. Item alia.—Hostias ^b tibi, Domine, sanctorum tuorum **13** dicatas meritis benignus assume, et ad perpetuum nobis tribue provenire subsidium. Per, etc.

Præsta nobis, Domine, quæsumus, universa pec-

^a Vox ditati inter variantes recensenda.

^b Leg., ut cum salutis nostræ vota recolimus, eorum qui tibi, etc.

^c Hæc præfatio Leonis styli præferre videtur.

^d Hæc et duæ sequentes Missæ non sunt de sanctis.

* Corrige, dispositionis.

[†] Leg., frequentare. An infra legendum placita? Hæc eadem oratio, mutato principio, legitur in Romano Missali Dominica nona post Pentecosten.

[‡] A Leonis stylo non videtur abhorre.

^b Est in Gregor. Sacram. in Natali S. Fabiani xiii kal. Febr. et alibi, nec non in Missali Rom. in communi unius martyris pontificis oratio secreta.

cata pariter atque pericula corporis et mentis evadere, quos innumerabilium martyrum pia confessione circumdas. Per, etc.

* Sacrificium tibi, Domine, laudis offerimus in venerabilium commemoratione sanctorum. Da, quæsumus, ut quod illis contulit gloriam, nobis proficiat ad salutem. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos beatorum martyrum palmas in diebus, quos suo sanguine signavere, venerantes, in tua ^b exaltare potentia, in tuo, Domine, tribuis semper honore gaudere. Per, etc.

* Sumpsimus, Domine, sanctorum tuorum solemniam celebrantes, celestia Sacramenta; quorum suffragiis, quæsumus, largiaris, ut quod temporaliter gerimus, æternis gaudiis consequamur. Per, etc.

XXIX. *Item alia.* — Apostolica nos muniat, Domine, semper oratio; ut iisdem suffragatoribus dirigatur Ecclesia, quibus principibus gloriatur, Per, etc.

^d Sanctorum tuorum miseris esto, Domine, refugium singulare, quorum pro nobis et honore placearis et meritis. Per, etc.

Ad martyrum tuorum, Domine, festa venientes, cum muneribus nomini tuo dicatis, occurrimus, ut illis reverentiam deferentes, nobis veniam consequamur. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam tu es gloriosus in sanctis, quibus et in persecutione tolerantiam ^e tribuisti, et in passione victoriam contulisti. Per, etc.

Memento, Domine, quæsumus, conditionis humanæ, ut sancti tui pro nobis et clementiam tuam semper exorent, et incessabiliter audiantur. Per, etc.

XXX. *Item alia.* — Protege nos, Domine, tuorum deprecatione iustorum ^f (sanctorum); ut, quorum circumdamur suffragio, foveamur auxiliis. Per, etc.

Da nobis, quæsumus, Domine, semper hæc tibi vota deferre, quibus, sanctorum tuorum Natalia celebrantes, tuam gloriam prædicemus. Per, etc.

Vere dignum. Quia sanctorum tuorum solemniam ^g repetimus, quorum veneranda ^h confessio et mirabilia virtutis tuæ explevit, et illis præmium celeste quæsit, et nobis patrocinia præparavit. Per, etc.

^a In Missali Rom. est oratio secreta Missæ S. Hermetis die 28 Aug.

^b Leg., *exultare*.

^c Est oratio *Postcommunio* Missæ SS. Joannis et Pauli die 26 Junii in Missali Romano.

^d Aliquid deest; forte, *intercessione*.

^e Alterutrum verbum *tribuisti*, vel *contulisti*, est varians lectio.

^f *Sanctorum* vox inter variantes lectiones recensenda.

^g Hæc formula *repetimus* pro Missa octavæ adhibetur in missa xiv S. Laurentii, oratione ultima. Cum octavæ de aliquo martyre celebranda esset, hæc Missa communis usus fuisse videtur.

^h Alterutrum *Domine* abundat. Mox pro *tuam misericordiam*, rectius a *tua misericordia*.

ⁱ Blanchinius et Muratorius legendum putant *Georgii*, cujus festum incidit in diem 23 Aprilis. Id autem cogitarunt ex præsumptione, quod hæc Missa ad mensum Aprilium pertineat. At collectorem Missas communes de sanctis hoc loco collocasse, et aliorum

A Prosint nobis, Domine, iustorum tuorum frequentia solemniam: quoniam quanto fragiliores sumus, tanto tibi placentibus præsidii indigemus. Per, etc.

XXXI. *Item alia.* — Peccatorum nostrorum, Domine, multitudine prævalente, sanctorum tuorum, Domine, annua festa recolimus; singulare suffragium per eos tuam misericordiam deprecantes, quorum nos voluisti patrocinii adjuvari. Per, etc.

Offerentium tibi munera, quæsumus, Domine, ne delicta respicias; sed intercessorum merita propitius intueri. Per, etc.

Vere dignum. Te in tuorum glorificantes confessione sanctorum, qui, mirabili dispensatione sapientiæ tuæ, et illis beatitudinem sempiternam, et fragilitati nostræ congrua præparasti subsidia; ut quos B ad te placandum prævideres dignos, eorum qui tibi placuerunt dignis precibus propitius intenderes. Unde supplices imploramus ut sicut illos manet æterna felicitas, sic pro nobis eorum deprecatio continuata non desit. Per, etc.

Peccavimus tibi, omnipotens et misericors Deus. Remedium non habemus, nisi miserearis nobis tuorum deprecatione sanctorum. Per, etc.

XXXII. *Item alia.* — Da nobis, omnipotens et misericors Deus, ut sanctorum tuorum Natalitia celebrantes, quorum prædicamus triumphos, eorum fidem veraciter imitemur. Per, etc.

Offerimus, Domine, munera tuorum tibi solennitatibus grata sanctorum, tuam clementiam deprecantes: ut quod ad illorum gloriam, nobis prosit ad ve- C niam. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam martyrum beatorum pro confessione tui nominis venerabilis sanguis effusus sicut tua mirabilia manifestat, qui perficis in infirmitate virtutem, ita nostris et studiis dat profectum, et fragilitatibus præstat auxilium. Per, etc.

XXXIII. *Item alia.* — Sanctis intervenientibus, Domine, tibi servitus nostra complacat, et obsequia munerum fiant præsidia devotorum. Per, etc.

Aspice nos, Domine, precibus exoratus ¹⁵ venerandi martyris ⁱ Gregorii, tua miseratione conce-

quoque SS. Tiburtii et Laurentii orationes inseruisse, quæ ad Aprilium non spectant, annot. 1 (Col. 21, n. 2) observavimus. S. Gregorii autem et Chrysogoni martyrum natale in hoc eodem Sacramentario notatur viii kal. Decembris. In veteri Missali Romano monastico Lateranensi novissime edito a clarissimo præsule Nicolao Antonello, et inserto tom. I Collectionis Liturgicæ Patris Azevedo pag. 764, Missa legitur S. Georgii martyris, quæ in nullis aliis vetustioribus Romanis libris invenitur; sed ea describitur ix kal. Januarii. Ex hoc autem die doctissimus annotator colligit hunc esse S. Gregorium martyrem Siphontinum, cujus memoria eodem die in aliis ecclesiasticis documentis signatur. Putat autem hanc Missam in hoc Romano Missale inductam a monachis, quod aliquo ipsorum monasterio in ejus honorem erecto ejusdem festivitatis apud ipsos (quos pag. 31 Spoleto Romani æctos putat) celebris fuerit. Post pauca vocabulum *lætitiam* varians lectio est textui inserta.

dens, ut sicut nobis ejus passio contulit hodiernum A in tua virtute conventum (laetitiam), ita suffragetur et meritum. Per, etc.

Fiat Domine, quæsumus, hostia sacrandi placabilis pretiosius celebritate martyrii, quæ et a corda nostra purificet, et tuorum tibi vota conciliet. Per, etc.

Vere dignum. Propensius exorantes, ut sicut infirmitati nostræ præscius contulisti subsidia copiosa justorum, ita nobis eorum tribuas intercessione refoveri. Per, etc.

Exaudi nos, Domine, clamantes ad te, et quos non deseris sacramentis, necessariis attolle præsidis. Per, etc.

^b IN DEDICATIONE.

XXXIV. *Item alia.* — Deus, qui beati Petri apostoli dignitate ubique facis esse gloriosam: præsta, B quæsumus, ut et doctrina semper ipsius foveamur et meritis. Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias, quas majestati tuæ in honore beati apostoli Petri, cui hæc est basilica sacra, deferimus, et ejus precibus nos tuere. Per, etc.

Vere dignum. Qui ut in omni loco dominationis tuæ beati Petri apostoli magnifices potestatem, non solum ubi venerabiles ejus reliquæ conquescent, sed ubicumque pretiosa reverentia fuerit invocata, tribuis esse præsentem; nunc etiam perseverare demonstres, quod in omnem terram sonus ejus exeat, et toto orbe salutaria verba decurrant. Per, etc.

Benedicimus, Domine, misericordias tuas, qui nos incessabiliter beati apostoli tui Petri sinis commemoratione foveri, suppliciter exorantes ut cujus solemnia gerimus, patrocinia sentiamus. Per, etc.

16 XXXV. *Item alia.* — Si vis, potens es mundare, Domine; et quam vix iniquitatis nostræ non obtinet, tuorum nobis precibus veniam donare sanctorum. Per, etc.

Supplices, Domine, te rogamus, ut quamvis offensiones nostræ impediant, recordatione tamen martyrum tuorum munus nostrum non sit ingratum. Per, etc.

Vere dignum. Prostrato corde poscentes ut quamvis tanta sint nostra facinora, quibus etiam cum innumerabilibus sanctorum suffragiis laboremus, tu tamen immensa pietate concedas ne scelera magis nostra prævaleant, quam satisfactio pro nobis copiosa justorum. Per, etc.

Præsta, Domine, quæsumus, ut quam immensis erroribus aggravati fiduciam conscientie non habemus, martyrum tuorum nobis supplicatio beata subveniat. Per, etc.

^a Primis curis scripserat amanuensis peccata, secundis vero substituit corda.

^b Verba in dedicatione videri scripta in margine ab alio antiquario, primum notaverat P. Blanchinius; sed in correctionibus quas postea præmisit, sincere confessus est ea verba esse ejusdem antiquarii, ut monitus fuit a Bartholomæo Campagnola, qui codicem, ipso Blanchinio flagitante, diligenter consultuit. Dedicationem quidem ecclesiæ S. Petri videntur innuere verba orationis secundæ: cui (Petro) hæc est basilica sacra. Animadvertendum porro est hanc

XXXVI. *Item alia.* — Prosint a meritis, Domine, patrocinia multiplicata sanctorum, et injustitias nostras tot oratio beatorum pro nobis fusa dissolvat. Per, etc.

Ne, quæsumus, Domine, pro nostris excessibus munera delata despicias, sed pro tuorum intercessione sanctorum potius ad indulgentiam convertere supplicibus. Per, etc.

Vere dignum. Tu etenim, Domine, discernis populum tuum; et ^d ad martyrum festa multitudo conveniat, qui in tuorum vere fidelium sint parte cognoscis; atque ideo in nulla remaneat diaboli portione, qui in sanctorum cupit sorte numerari. Per, etc.

Annue, quæsumus, Domine, sacris martyribus tuis, ut opem nobis suæ deprecationis impendant, et iram tuam, quam nostris 17 pravitatibus meruimus, evadamus. Per, etc.

XXXVII. *Item alia.* — Non obruamur, Domine, quæsumus, quamvis immensis molibus peccatorum, qui ubique sanctis tuis deprecantibus exoramus, ut malis nostris offensos præsentem hostias non repellas, sed tibi nos placitos sacramenti virtute perficias. Per, etc.

Vere dignum. Donari nobis suppliciter exorantes ut sicut sancti tui mundum in tua virtute vicerunt, ita nos a mundanis erroribus postulent expediri. Per, etc.

Quia nostræ voces, Domine, non merentur audiri, sanctorum tuorum interventio, quæsumus, sit accepta a (fiat grata) pro nobis. Per, etc.

XXXVIII. *Item alia.* — Preces nostras, Domine, propitius admitte, et ut digne tuis famulemur altaribus, sanctorum tuorum nos intercessione custodi. Per, etc.

Tribue nos, Domine, quæsumus, donis tuis libere mente servire, ut, purificante nos gratia tua, iisdem quibus famulamur mysteriis emendemur. Per, etc.

Vere dignum. Tibi etenim, Domine, sacra festività agitur, tibi dies sacra celebratur, quam beatorum martyrum tuorum sanguis, in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honore signavit. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui fragilitati nostræ consulens, assidua nos sanctorum celebritate solaris, da nobis sub patronis talibus constitutis, et perpetua securitate muniri, et salutari gaudere profectu. Per, etc.

^f Grata tibi munera nostra sint, Domine, quæ et tuis sunt instituta præceptis, et sanctorum tuorum festività gloriosa commendat. Per, etc.

Vere dignum. Tuas enim, Domine, virtutes, tuas

Missam inter communes recenseri Aprili a collectore arbitrarie insertas; unde ex hoc loco colligi nequit veluti certum, dedicationem basilicæ S. Petri, aut aliud ejusdem apostoli festum in mensem Aprilem incidisse.

^c Magis placeret immeritis.

^d Assuta hic se produnt verba ad martyrum festa multitudo conveniat; vel ante voces ad martyrum aliquid supplendum est, ex gr., cum.

^e Fiat grata est varians lectio in textum illata.

^f Hæc alia Missa est, licet numero non distincta.

que victorias admiramur; quoties in Ecclesia tua horum dierum solemnia celebramus, quos insignes confessorum tuorum et martyrum palmæ ad perennem memoriam sanctamque lætitiā fidelibus populis sacraverunt. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut divina mysteria, quæ in tuorum commemoratione sanctorum frequentamus, actu subsequamur et sensu. Per, etc.

18 Adesto, Domine, populo tuo cum sanctorum patrocinio supplicanti, ut quod propria fiducia non præsumit, suffragantiū meritis consequatur. Per, etc.

XXXIX. Item alia. — Omnipotens sempiternæ Deus, qui nos idoneos non esse perpendis ad maiestatem tuam, sicut dignum est, exorandam, da sanctos martyres tuos pro nostris supplicare peccatis, quos digne possis audire, Per, etc.

Adjuva nos, Domine, tuorum prece sanctorum, ut quorum festa gerimus, sentiamus auxilium. Per, etc.

Oblationem familiæ tuæ, Domine, sanctorum martyrum præsidia deputata commendant, et ut tibi grata sint, placentium tibi supplicationibus offerantur. Per, etc.

Vere dignum. Qui non solum debitum mortis antiquæ, quo idem non tenebatur, exsolvens, pro debitoribus repensavit, sed martyribus suis contulit ut, quod humana substantia contra voluntatem sui Creatoris agendo contraxerat, et præfixa lege fuerat solutura, dum pro testimonio Creatoris sponte ^a suscipere, fieret eis de reatu iustitiæ, et penæ transiret ad gloriam. Per, etc.

XL. Item alia. — Sint tibi placita, Domine, populi tui votiva sacrificia, et quod fragilitas nostra non impetrat, ^b eorum supplicatio, pro quorum gloria deferuntur, obtineat. Per, etc.

Dicata nomini tuo munera, Domine, sanctorum tuorum pro nobis satisfactio prosequatur; ut offensæ nostræ per eos, ^c qui in conspectu tuo digni sunt, relaxentur. Per, etc.

Vere dignum. Qui ad maiorem triumphum de humani generis hoste capiendum, præter illam gloriam singularem, ^d qua ineffabilibus modis Domini virtute prostratus est, ut etiam a sanctis martyribus superaretur, effecit; ^e atque in membris quoque suis victoria sequeretur, quæ præcessit in capite. Per, etc.

XLI. Item alia. — Exaudi, Domine, preces nostras; et ut digna sint munera quæ oculis tuæ majestatis offerimus, subsidium nobis tuorum concede sanctorum. Per, etc.

XLII. Item alia. — Quæsumus, Domine Deus noster, ne apud iustitiam tuam peccata nostra nos aggravent, quam tuæ pietatis invicta misratio..... nec nos, quamlibet innumeris gravari patiaris erroribus, quos tantis voluisti sanctorum tuorum suffragiis adjuvari. Per, etc.

^f Respice propitius, Domine, super hæc munera quæ et pro sanctorum tuorum commemoratione deferimus, et pro nostris offensionibus immolamus. Per, etc.

Vere dignum. Pugnavit enim in beatis martyribus tuis contra profanitatem mundi tuæ fidei gloriosa confessio; contra irrationabilem sævitiam persequentium sapiens sanctæque patientia; contra illecebras temporales spes cælestium ^h (promissio) præmiorum; contra vitæ præsentis affectum venturæ salutis æternitatis; et in omnibus frementis machinamenta diaboli dextera tua in eis dimicante, vicerunt. Per, etc.

XLIII. Item alia. — Oblationes nostras, quæsumus, Domine, tua tibi dignatione fac placitas: quia nihil in nobis, quod placare te possit, nisi, deprecantibus sanctis, tua nos propitiatione prævenias. Per, etc.

C Vere dignum. Venerabilium martyrum præconia recolentes: quoniam tui operis, Domine, tuæque virtutis est, etc. ⁱ

Et Natalitiis sanctorum, Domine, et sacramenti munere vegetati, quæsumus, ut bonis quibus per tuam gratiam nunc fovemur, perfruamur æternis. Per, etc.

Adsit, Domine, quæsumus, propitiatio tua populo supplicanti; ut quod, te inspirante fideliter expetit, tua celeri largitate percipiat. Per, etc.

MENSE MAIO.

IX.

PRECES IN ASCENSA DOMINI.

A Adesto, Domine, supplicationibus nostris; ut sicut humani generis Salvatorem concedere tecum in tua maiestate confidimus, ita usque ad consummationem sæculi **20** manere nobiscum, quemadmodum es pollicitus, sentiamus. Per, etc.

bris, quæ præcessit in capite. Præter hanc vero lectionem, hujus quoque loci varians lectio ibidem afferitur.

^f In tertia Missa SS. Joannis et Pauli hæc præfatio repetitur omiſsa voce suæ.

^g Missale Romanum hanc orationem exhibet die 25 Julii in festo S. Apollinaris.

^h Vox promissio est varians lectio.

ⁱ Ut in præfatione prima Missæ septimæ, ubi tantum omittuntur voces *Domini nostri.*

^j Hæc oratio est in Sacramentario Gelasiano lib. 1, n. 64, nec non in Gregor. die Ascensionis Domini.

^a Hæc eadem præfatio repetitur in Missa prima SS. Joannis et Pauli; ibique pro *suscipere* legitur *suscipiunt*, ubi forte desideratur *martyrium*.

^b In Missa II eorumdem martyrum Joannis et Pauli, ubi hæc oratio pariter legitur, pro *eorum* habetur *sanctorum*.

^c In eadem Missa II, qui tibi sint placiti, relaxentur.

^d Alias in eadem Missa II, quæ ipsius Domini virtute.

^e In eadem Missa meliori lectione, quæ Leoni nostro congruit, et eadem victoria sequeretur in mem-

Omnipotens sempiterne Deus, tribue nobis munere festivitatis hodiernæ, ut illuc filiorum tuorum dirigatur intentio, quo in tuo Unigenito tecum est nostra substantia. Per, etc.

Exaudi nos, misericors Deus, et da mentibus nostris, quo Redemptor noster conscendit, attolli, ut secundo Mediatoris adventu manifesto munere capiamus, quod nunc audemus sperare promissum. Per, etc.

^a Præsta nobis, omnipotens et misericors Deus, ut quæ visibilibus mysteriis celebrando suscepimus, invisibili consequamur effectu. Per, etc.

Da nobis, Domine, non terrena sapere, sed amare cœlestia, et inter prætereuntia constitutos jam nunc inhærerere mansuris. Per, etc.

Exaudi nos, Deus salutaris noster, quia per hæc sacrosancta mysteria ^b (commercia) in totius Ecclesiæ confidimus corpore faciendum, quod ejus præcessit in capite, per eundem Jesum Christum Dominum nostrum.

I. — ^c Vere dignum. Qui post resurrectionem sæculis omnibus gloriosam, discipulis suis visu conspicuus, tactuque palpabilis usque in quadragesimum diem manifestus apparuit; ipsisque cernentibus est elevatus in cœlum: in id proficientibus per has moras Ecclesiæ primitivis, ut et certius fieret quod credi dissent, et plenius discerent quod docerent. Per, etc.

II. — Vere dignum. Justa enim nobis exultatione lætandum est inter gaudia festivitatis hodiernæ, quia in cœlos Ascensio mediatoris Dei et hominum hominis Jesu Christi, a nostra non est humilitate descensio; dum et in ea gloria, quam tecum semper habuit, et in ea natura est, quam suam fecit ex nobis: ac sic homo dignatus existere est; ut nos divinitatis suæ tribueret esse participes. Propterea, etc.

III. — Vere dignum. Quia mirantibus angelis, angelorumque principibus, Rex gloriæ, Dominusque virtutum, resurrectionis beatæ primitias, throno tuæ majestatis oblatas, in tua secum dextera collocavit. Et ideo, etc.

21 Communicantes et diem sacratissimum celebrantes Ascensionis in cœlum Domini nostri Jesu Christi, sed et memoriam venerantes, etc.

IV. *Item alia.* — Vere dignum. Teque suppliciter exorare, ut mentibus nostris tua inspiratione concedas, quo Redemptor noster conscendit, attolli, ut secundo Mediatoris adventu, manifesto munere capiamus quod nunc audemus sperare promissum, per

A hunc eundem Jesum Christum Dominum nostrum, per quem te laudant angeli, etc.

^d Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut nostre mentis intentio, quo solemnitas hodiernæ gloriosus auctor ingressus est, semper intendat, et quo fide pergit, conversatione perveniat. Per, etc.

V. *Item alia.* — Exultationem nostræ conditionis (humanæ substantiæ) respice, Deus, ut, tua dignatione mundati, sacramentis magnæ pietatis optemur. Per, etc.

Vere dignum. Ut sensibus nostris dignanter infundas, ne terrenis affectionibus inhærendo, oculos ad cœlestia non levemus: ne infimis voluptatibus occupati, mentes non valeamus attollere: quo Salvator noster ascendit; ne diabolica secundo vestigia, a Christi consortio recedamus: quia nemo potest summi verique Regis celsitudine delectari, nisi qui pestifera destructa ^f (subversa) Tyranni jura calcarit. Per, etc.

VI. *Item alia.* — Da, quæsumus, omnipotens Deus, illuc subsequi tuorum membra fidelium, quo caput nostrum principumque præcessit. Per, etc.

Vere dignum. In hac die, qua Jesus Christus, Filius tuus, Dominus noster, divini consummatio finis mysterii, dispositionis antiquæ munus ^h explicuit; ut scilicet et diabolus cœlestis operis inimicum, **22** per hominem, quem subjugarat, elideret, et humanam reduceret ad superna dona substantiam. Per, etc.

ⁱ Tribue, quæsumus, Domine, ut illic tendat Christianæ nostræ devotionis affectus, quo tecum est nostra substantia. Per, etc.

^j Communicantes, et diem sacratissimum celebrantes, quo Dominus noster unigenitus Filius tuus unitum sibi hominem nostræ substantiæ in gloriæ tuæ dextera collocavit; sed et memoriam, etc.

X.

ORATIONES PRIDIE PENTECOSTEN.

Deus, qui si velis reddere quod meremur, prius deliquimus quam merita supplicia perferamus, quæsumus, absolve nostros placatus errores, et, ut possimus ad tua præcepta converti, copiosa propitiatione nos præveni. Per, etc.

Clemens, omnipotens, et misericors Deus, duritiam nostri cordis averte, qua nos verbera multiplicata metuimus, nec tantis mysteriis collata dona sentimus; et tua nobis inspiratione concede, ut et

nem Serm. 1 in Ascens. Domini c. 4: *Quia igitur Christi ascensio nostra protectio est; et qui præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis.*

^h In Sacram. Gelas. lib. 1, n. 84, et apud Pamelium tom. II, pag. 569, in quibus hæc præfatio legitur, pro explicuit forte melius habetur *explevit*.

ⁱ Codd. Gregoriani hanc orationem exhibent ser. 4 in albis.

^j In Gelasiano iisdem verbis existat lib. 1, n. 65. In Gregoriano autem ac in Romano Missali hæc sola mutatio legitur *unitam sibi fragilitatis nostræ substantiam*.

^a In eodem Sacram. Gregor. eadem die, nec non in Missali Romano.

^b Vox *commercia* varians lectio.

^c Est in Missali Ambrosiano apud Pamelium tom. I, pag. 374. Prima hæc præfatio Leonina videtur, sicut etiam tertia.

^d Existat in Sacram. Gelas. lib. 1, n. 65.

^e Varians lectio voces *humanæ substantiæ* intulit in textum.

^f *Subversa* varians lectio.

^g Est in Sacram. Gregorii apud Menardum die Ascensionis Domini. Similis sententia est apud Leo-

delictis veniam postulemus, et gratias pro nostra salvatione reddamus. Per, etc.

Domine Deus noster, cujus est prima causa miserendi, quia nomen tuum timeamus et amemus: cordibus nostris miseratus infunde, ut quæ tibi non placent, resutantes, sincera tibi voluntate subdamur. Per, etc.

Parce, Domine, parce peccantibus; et ut ad propitiationem tuam possimus accedere, Spiritum nobis tribue corrigendi. Per, etc.

^a *Item alia.* — ^b Omnipotens sempiternus Deus, qui paschale sacramentum quinquaginta dierum voluisti mysterio contineri, præsta, ut gentium facta dispersio divisione linguarum, ad unam confessionem tui nominis cælesti munere congregetur. Per, etc.

Supplices tuam, Domine, clementiam deprecamur, ut qui prævenis semper mala merita nostra miserando, tibi placita ^c fieri piis actibus et jejuniis salubribus expando. Per, etc.

^d Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, **23** ut dignitas conditionis humanæ per immoderantiam sauciata, medicinalis parcimonie studio reformetur. Per, etc.

^e Annue, misericors Deus, ut qui divina præcepta violando, paradisi felicitate decidimus, ad æternæ beatitudinis redeamus accessum per tuorum custodiam mandatorum. Per, etc.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, adesto supplicibus; et terrestribus non deseras adjumentis, quos cælestium rerum facis esse participes. Per, etc.

Sacri nos, Domine, muneris operatio mundet et foveat ^f (renovet), et donis societ sempiternis. Per, etc.

Vere dignum. Qui, ut ad id quod facta est, reparetur humana conditio, in uno eodemque homine suum cuique convenienter attribuis. Corpus alitur escis, anima jejuniis saginatur; nisi competentibus sustentata cibus membra non servant, absque continentia non viget mentis imperium. In qua diversitate substantiæ sic tuo moderamine nos gubernas, ut quia sine his non potest constare, quibus refovetur alterutrum, hac temperie sumi præcipias, qua utrumque vegetetur: ac simul alimonia carni non

^a Hæc formula *Item alia*, a Muratorio omisa, in codice legitur. Est Missa quidem distincta, et instituta post institutum in vigilia Pentecostes jejunium, de quo in sequentibus orationibus et præfatione fit mentio.

^b Hanc orationem habet Sacramentarium Gelasii lib. 1, n. 80, in Dominica Pentecosten. Gregorianum **D** autem in Sabbato ante Pentecosten.

^c Rectius facias.

^d Habetur hæc oratio in Gelasiano, et in Gregor. Menardi feria 7 hebdomadæ tertiæ Quadragesimæ. In Gregorianis autem codicibus a Muratorio editis, et in Romano Missali feria 5 post Dominicam Passionis.

^e Idem codd. Muratorii hanc orationem referunt sabbato ante Pentecosten ad descensum fontis.

^f Renovet est varians lectio.

^g Est in Gelas. lib. 1, n. 79.

^h Hæc Leoninam syntaxim spirant.

ⁱ Hæc oratio occurrit etiam in Sacram. Greg. et in Missali Rom. fer. 2 post Dominicam Pentecosten.

A desit, unde subsistat; et adsit observantia, unde mens polleat. Per, etc.

^a Sacris cælestibus, Domine, vitia nostra purgentur, ut muneribus tuis possimus semper aptari. Per, etc.

Supplicem tibi, Domine, plebem placatus intende, et in tua misericordia confidentem clementia largiore comitare; ut quia sine te non potest omnino consistere, tuis beneficiis temporalibus gubernetur, ut proficiat ad æterna. Per, etc.

IN PENTECOSTEN ASCENDENTIBUS A PONTE.

I. — Præsta nobis, ineffabilis et misericors Deus, ut adoptio, quam in idipsum sanctus Spiritus advocavit, ^b nihil in dilectione terrenum, nihil habeat in confessione diversum. Per, etc.

^c Propitius, Domine, quæsumus, hæc dona sanctifica, et hostiæ spiritalis oblatione **24** suscepta, nosmetipsos tibi perfice munus æternum. Per, etc.

^d Vere dignum. Qui ascendit super omnes cælos, sedensque ad dexteram tuam, promissum Spiritum sanctum in filios adoptionis effudit: unde letantes inter altaria tua, Domine virtutum, hostias tibi laudis offerimus, etc.

^e Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro his quos ex aqua et Spiritu sancto regenerare dignatus es, tribuens eis remissionem omnium peccatorum, quæsumus, placatus accipias, eorumque nomina ascribi jubeas in libro viventium. Per, etc.

C ^f Communicantes, et diem Pentecosten sacratissimum celebrantes, quo Spiritus sanctus apostolos plebemque credentium præsentia suæ majestatis implevit: sed et memoriam venerantes, etc.

^g Benedic, Domine, et has tuas creaturas (fontis) mellis et lactis; et pota famulos tuos ex hoc fonte aquæ vitæ perennis, qui est Spiritus veritatis, et enutri eos de hoc lacte et melle, quemadmodum patribus nostris Abraham, Isaac, et Jacob ^h promisisti introducere te eos in terram promissionis, terram fluentem melle et lacte. Conjunge ergo famulos tuos, Domine, Spiritui sancto, sicut conjunctum est hoc mel et lac, quo cælestis terrenæque substantiæ signi-

ⁱ Tota hæc præfatio est in Gelas. ad vigiliis Pentecosten lib. 1, n. 78, in Gregoriano autem, et in Missali Rom. usque ad verbum effudit.

^j Similis est, nonnullis intermediis verbis additis, in Gelas. in nocte cænæ lib. 1, n. 45; et repetitur in vigilia Pentecosten n. 78. Non absimilis est quoque in Gregor. et in Missali Rom. in Paschate et Pentecoste.

^k Est in Gelas. lib. 1, n. 78, et in Gregoriano Menardi.

^l Hæc benedictio lactis et mellis exstat in Ordine Romano Hittorpii in Sabbato Sancto tom. 1, pag. 37. Lactis ac mellis usum post baptismum memorant Tertullianus *De Corona milit.* c. 3, et lib. 1 adversus Marcionem, ac S. Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos. Vide Martene *De antiq. Ecclesiæ Ritibus* tom. 1, lib. 1, c. 1, art. 15. Post pauca vox fontis perpetram intrusa, in Ordine Romano Hittorpii jure omittitur.

^m Supplevimus verbum *promisisti* ex laudato Ordine Romano Hittorpii.

ficatur unio in Christo Jesu Domino nostro. Per A spiritum veram perficis religionis unitam. Per, etc. quem hæc omnia, etc.

II. *Item alia.* — a Da nobis, quæsumus, Domine, per gratiam Spiritus sancti novam tui Paracliti spiritalis observantiæ disciplinam, ut mentes nostræ, sacro purgata jejuniis, cunctis reddantur ejus muneribus aptiores. Per, etc.

25^b IN JEJUNIO QUARTI MENSIS.

Concede nobis, Domine, præsidia militiæ Christianæ sanctis inchoare jejuniis; ut contra spirituales nequitias pugnaturi, continentie muniamur auxiliis. Per, etc.

Deus, cujus mysteriis mundamur et pascimur, præsta ut eadem sic temporaliter celebremus, ut nobis experiamur æterna. Per, etc.

Præsumptio et Reparatio primi hominis.

Vere dignum. Qui post illud ineffabiliter institutum divinæ humanæque naturæ consortium, Sponsi filios usque ad ejus abscessum non posse jejunare præmonuit; ne rudes animos parvulorum, supernis eruditionibus imbuendos, oneraret austerioribus disciplinis, sed proficientibus exercitia majora servaret: quibus uberiore dono Spiritus sancti sufficienter instructis jejunii subsequentis primitias dedicavit; ut quia post creationem primi hominis initium peccati concupiscentia ministrarat, post reparationem generis humani continentia fieret origo virtutum. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui paschalis solemnitatis arcanum d hodierni mysterii plenitudine perficisti, da, quæsumus, ut filii tuæ adoptionis effecti, quam Dominus noster Jesus Christus ad te veniens dereliquit, mereantur pacem. Per, etc.

c Da, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, misericors Deus, ut sancto Spiritu congregata, hostili nullatenus incursione turbetur. Per, etc.

Hostias populi tui, quæsumus, Domine, miseratus intendere; et ut tibi reddantur acceptæ, conscientias nostras sancti Spiritus salutaris adventus emundet. Per, etc.

Vere dignum. In die solemnitatis hodiernæ, quo humanam de varia superstitione 26 substantiam

a Est in Gelasiano lib. 1, n. 79, in Gregoriano Muratorii die sabbati ante Pentecosten, et apud Pamelium tom. I, p. 378.

b Hic titulus perperam intrusus videtur: sequentia enim ad jejunium in vigilia Pentecostes pertinent, ut annot. 29 (mox n. d) patebit. Forte oratio mox subjecta, et lucubrata eo tempore, quo nondum jejunium vigiliæ Pentecostes erat institutum, antea descripta erat fer. 4, in jejunio mensis quarti, pro quo quidem a Leone condita videtur. Post institutum vero jejunium vigiliæ traducta fuit a feria 4 ad hunc vigiliæ diem, quo jejunium post paschale tempus inchoabat: et cum ipsa oratione titulus etiam per oscitantiam transcriptus fuit. Hinc sequentia cum oratione præcedenti ad eandem Missam referenda sunt, ut in Gelasiano Sacramentario copulantur sub titulo: *In vigilia Pentecostes.*

c Est in Gelasiano in vigilia Pentecostes n. 79, et iterum n. 83, fer. 4, in jejunio mensis quarti: ac in Gregorianis codd. et in Missali Rom. feria 4 Cinerum. Nonnulla hic sunt ex Leonis serm. 78, c. 2, sicut et in sequenti præfatione. Stylus cæte atque sententiæ coincidunt cum serm. 78 et 79 a Leone lucubrat in jejunio mensis quarti.

d Voces hodierni mysterii non diebus jejunii quarti mensis, sed festo Pentecostes congruunt; unde hæc

PATROL. LV.

A spiritum veram perficis religionis unitam. Per, etc.

f Adesto, Domine, quæsumus, populo tuo, et quem mysteriis cælestibus imbuisti, ab hostium furore defende. Per, etc.

XI.

IN DOMINICUM PENTECOSTEN.

Adesto, Domine, precibus nostris, ut adoptio, quam in idipsum, etc. s

Propitius, Domine, quæsumus, hæc dona sanctifica, etc. a

Vere dignum. Hæc tibi nostra confessio, Pater gloriæ, semper accepta sit, de cordibus filiorum promissionis emissa: quia nihil sublimius collatum Ecclesiæ tuæ probamus exordis, quam ut Evangelii tui præconia linguis omnium credentium ora loquerentur; ut et illa sententia, quam superbæ quondam Turris exstructio meruit, solveretur, et vocum varietas ædificationi ecclesiasticæ non difficultatem faceret, sed angeret potius unitatem. Per, etc.

Contra inimicos catholicæ professionis.

I. — Exaudi, Domine, preces nostras, et sicut profanas mundi caligines sancti Spiritus luce evacuasti; sic hostes Romani nominis, et inimicos catholicæ professionis expugna. Per, etc.

Contra Imperatores.

Deus, qui vastatoris antiqui perfidiam virtute Filii tui et sancti Spiritus destruendo, dedisti nobis de captivitate victoriam: concede, quæsumus, ut qui nos impetere moliantur, potentia tuæ dextera conterantur. Per, etc.

C k Accipe, quæsumus, Domine, munus oblatum; et dignanter operare, ut quod mysteriis agimus, piis effectibus celebremus. Per, etc.

27 Vere dignum. Clementiam tuam suppliciter exorantes, ut sicut nobis æternæ securitatis aditum Passione Domini Jesu Christi et sancti Spiritus illuminatione reserasti, sic etiam tranquillitatem vitæ præsentis indulgeas, per quam tanti doni particeps devotio quieta proficiat, et negligentia l et terror

alia Missa est perperam assuta cum antecedenti sub titulo: *In jejunio mensis quarti.*

c Est in Gregor. Sacramentariis et in Romano Missali feria 6 post Dominicam Pentecostes. De hujus orationis institutione ac sensu vide inferius annot. 35 (*Infra n. 1*).

d Legitur in laudatis Sacramentariis et Missali Rom. feria 2 post Pentecosten.

e Quæ sequuntur, repetitio sunt orationis primæ superius descriptæ ascendentibus a fonte.

f Repetitur hic oratio, quæ loco indicato est pariter secunda.

g Magis placeret Ecclesiæ.

h Hic indicari videntur Vandali Ariani, qui an. 455, sub festum Pentecostes, Romæ imminabant: tres enim dies post idem festum in Urbem ingressi sunt, uti ostendimus in admonitione ad serm. 84. Hæc ergo et sequens oratio, sicut etiam duæ paulo ante descriptæ, Da, quæsumus, et Adesto, Domine, quibus contra ejusmodi hostes divinum auxilium deposcitur, Leonem habere possunt auctorem.

k Hæc oratio in Sacram. Gregor. et in Missale Rom. traducta legitur fer. 4 Pentecostes.

l Erat in editis, et error. Cum vero de hostibus Vandalis Romam impetentibus his in orationibus agatur, uti monuimus annot. 35 (*Supra, n. 1*), legendum

iliatus, ad fidei transferatur augmentum. Per, etc. A

II. *Item alia.* — * Purificet nos, quæsumus, Domine, muneris præsentis oblatio, ut dignos sacra participatione perficiat. Per, etc.

b PRÆCES F.

* Mentis nostras, quæsumus, Domine, sanctus Spiritus divinis præparet sacramentis, quia iose est omnium remissio peccatorum. Per, etc.

Communicantes, et diem sacratissimum Pentecosten celebrantes, quo apostoli apostolorumque discipuli omnium charismatum spiritualia dona sumpserunt; sed et memoriam venerantes, etc.

⁴ Adsit nobis, Domine, quæsumus, virtus Spiritus sancti, quæ et corda nostra clementer expurget, et ab omnibus tueatur inimicis. Per, etc.

XII.

IN JEJUNIO MENSIS QUARTI.

* Adesto, Domine, supplicibus tuis, ut hoc solemne jejunium, quod animis corporibusque curandis salubriter institutum est, devoto servitio celebremus. Per, etc.

Præsta, Domine Deus noster, ut contra omnes fremitus impiorum mentis puritate vincamus, et qui nos, in sua confidens virtute, moliantur affligere, a nobis jejunantibus subjugentur. Per, etc.

⁵ Offerimus tibi, Domine, quæ dicenda tuo nomine dedisti, suppliciter exorantes ut sicut eadem nobis efficit sacramentum, ita fieri tribuas remedium sempiternum. Per, etc.

⁶ Vere dignum. Post illos enim lætitiæ dies, quos in honorem Domini a mortuis resurgentis et in celos ascendentis exagimus, postque perceptum sancti Spiritus donum, necessarie nobis hæc jejunia sancta prævisa sunt; ut pura conversatione viventibus, quæ divinitus Ecclesiæ sunt collata, permaneant. Per, etc.

⁷ Relecti participatione muneris sacri, quæsumus, Domine Deus noster, ut ejus exsequimur cultum, sentiamus effectum. Per, etc.

credimus et terror, ommissa, ut fieri solet, in codice littera t ob concursam similis litteræ in fine præcedentis vocis et. In hac autem Vandalica irruptione quæ fuit Romanorum negligentia hoc loco notata, intelligimus ex Prospero in Chronico ad an. 435, ubi post narratam mortem Maximi imperatoris, qui omnibus ex Urbe fugientibus abundi facultatem concesserat, defensionem ejus ob hanc fugam adeo neglectam tradidit, ut Urbem omni præsidio vacuum Gen-sericus obtinuerit, occurrente sibi extra portas sancto Leone episcopo.

* Sacramentarium Gelasii assignat hanc orationem diei Pentecostes lib. 1, n. 80, Gregoriani autem codd. et Romani Missale feria 3 post Pentecosten.

b Forte legendum, *Præces seriales.* Ita Blanchinius.

c In Gelasiano Sacram. est *Secreta* in Dominica Pentecostes, in Gregorianis autem codd. et Missali Rom. habetur fer. 3 post Pentecosten.

d In Sacram. Gelasii legitur lib. 1, n. 81, *ad vespere infra octavam Pentecosten;* in Gregor. et Missali Rom. est prima oratio fer. 3 laudata. In omnibus his Sacramentariis finis est *ab omnibus tueatur adversis;* in nostro vero habetur *inimicis* ea forte de causa, quia hæc quoque oratio Vandalos hostes Romæ, ut diximus, imminentes respexerit.

* Nunc legitur in Missali Rom. sabbato ante Domi-

Adesto, Domine, populis tuis, tua protectione fidentibus, et tuæ se dexteræ suppliciter inclinantes perpetua defensione conserva. Per, etc.

Percipiant, quæsumus, Domine, vitæ præsentis auxilium, et gratiam reperiant sempiternam. Per, etc.

XIII.

MENSE JUNIO

VIII KALENDAS JULII. NATALE SANCTI JOANNIS BAPTISTÆ.

I. — * Virtutum cœlestium, Deus, qui nos annua beati Joannis Baptistæ solemnia frequentare concedis, præsta, quæsumus, ut et securis eadem mentibus celebremus, et ejus patrocinio promerente, plene capiamus securitatis augmentum. Per, etc.

Ad offerenda munera, Domine, læti concurrimus, supplices implorantes ut venerando gloriam Nuntiantis, sumamus gratiam Nuntiati. Per, etc.

⁵ Vere dignum. Exhibentes solemne jejunium quo beati Joannis Baptistæ natalitia prævenimus; cujus genitor eum, Verbi Dei nuntium, dubitans nasciturum, vocis est privatus officio, et eodem recepit nascente sermonem; quique, angelo promittente, dum non credit, obmutuit; magnifici præconis exortu et loquens factus est et propheta; materque pariter sterilis, ævoque non solum puerperio secunda processit; sed etiam, quo beate Mariæ fructum sedula voce (benedictione) susciperet, spiritu Divinitatis impleta est; ipseque progenitus, utpote viæ cœlestis assertor, viam Domino monuit præparari; æraque in (suprema) parentum ætate concretus et editus, procreandum novissimis temporibus disseruit Redemptorem. Per, etc.

Sanctorum tuorum nos, Domine, patrocinia collata non deserant, quæ fragilitatem nostram et precibus tueantur et meritis. Per, etc.

* Omnipotens et misericors Deus, qui beatum Baptistam Joannem tua providentia destinasti, ut perfectam plebem Christo Domino præpararet: da, quæsumus, ut familia tua hujus intercessione Præ-nicam I Quadragesimæ. Adeo vero hæc oratio Leonina est, ut Leonis verba continet ex serm. 78, c. 1. Confer annot. 2 (Tom. præced. col. 416, n. 1) in eundem sermonem.

⁶ Est in Gelasiano lib. 1, n. 83, et in Gregor. Menardi fer. 4 mensis quarti. Leonem refert, uti monuimus annot. 3 (Tom. præced. col. 417, n. 1) in serm. 78.

⁷ Exstat in Gregorianis codd. die xiii kal. Febr., in Natali S. Fabiani, et alibi. Missale Romanum insertis vocibus *intercedente B. N. martyre tuo* in communis unius martyris, et alias frequenter exhibet.

⁸ Hæc oratio exstat in Sacram. Gregor., exceptis primis vocibus *virtutum cœlestium.*

⁹ Legebatur eorum, perperam. Emendationem sup-peditarunt exempla Gregoriana.

ⁱ Confer hanc præfationem cum cod. Ottobon. Gregoriano Muratorii in vigilia S. Joannis Baptistæ pag. 324, et cum alio Menardi, et similia invenies.

ⁱ Ita noster codex apud Blanchinium, sicut et duo Gregoriani apud Muratorium, qui hoc loco suppositus celebramus, eo quod hæc Missa ponatur in Natali S. Joannis Baptistæ. Sed sub titulo in Natali Missas diei festi et vigiliæ simul collector descripsit.

ⁱ Benedictione varians lectio est textui inserta.

ⁱ Vox quoque *suprema* inter variantes est recensenda.

ⁱ In codd. Gregor. legitur.

conis, et a peccatis omnibus exuatur, et ad eum quem prophetavit, inveniant. Per, etc.

II. *Item alia.* — ^b Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitam quam beati Baptistæ Joannis vox clamantis edocuit. Per, etc.

^c Tua, Domine, muneribus altaria cumulamur, illius nativitatem honore debito celebrantes, qui Salvatorem mundi et cecinit adfuturum. et adesse monstravit. Per, etc.

Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, quo beatus ille Baptista Joannes exortus est, nondum terrena conspiciens, cœlestia jam revelans; lucis æternæ prædicator, priusquam lumen temporale sentiret; testis veritatis, antequam visus; et ante propheta quam natus; maternis visceribus latens, ³⁰ et Unigenitum Dei præscia exultatione prænuntians; Christi-que tui, nondum genitus, jam præcursor. Nec mirum, si Filium tuum, Domine, procreatus ostendit quem adhuc utero clausus agnovit; meritoque inter natos mulierum nullus inventus est similis, quia nulli hominum prorsus indultum est, ut executor Divinitatis existeret, priusquam vitam humanæ conditionis hauriret; satisfactionem firmatum, quam esset mirabilis Nuntius, cujus tam insignis Nuntius appareret; convenienterque pro lavacri ministerio, quod gerebat, detulit famulatum perfecti baptismatis mysterium consecrans, et ad remissionem peccatorum mortalibus conferendam, huic jure debitam reddidit servitutem, quem mundi tollere dixerat venisse peccatum. Unde cum angelis, etc.

^d Beati Joannis Baptistæ nos, Domine, præclara comitetur oratio; et quem venturum esse prædixit, poscat nobis favere placatum. Per, etc.

Magnis mysteriis incitata plebs tua, Domine, ^e per viam salutis et pacis incedat, et beati Præcursoris hortamenta sectando, ad eum quem prædixit, secunda perveniat. Per, etc.

III. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus, qui etiam in beati Joannis generatione, promenda confessione sacratæ tibi plebis instituis: auge nobis fidei pietatisque constantiam, ut magis magisque fateamur excellentiam Nuntiat, cum tanta sit gloria Nuntiantis. Per, etc.

^f Voce populi tui, Domine, propitius intende, et quorum nos tribus solemnibus celebrare, fac gaudere suffragiis. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam merito huic inter hominum filios nemo prælatus est, quem ab exordio sui,

^a Vel ad abundat, et pro inveniant legendum inveniat; vel expuncto hoc verbo subroganda sunt verba *pervenire mereatur*, ut ex Sacramentario Gregor. emendavit Muratorius.

^b In Missa S. Joannis Baptistæ ad fontes hanc orationem præferunt codd. Gregoriani.

^c Hæc quoque ibidem legitur in prima Missa ejusdem Præcursoris, nec non in Sacram. Gelasii lib. II, n. 26, ac in Missali Romano.

^d Hæc oratio postrema est ad complendum in Missa vigiliæ S. Joannis Baptistæ in laudatis codd. Gregorianis, et in Romano Missali. In cod. autem Gela-

^a usque in finem tot bonorum insignibus, tot charitatum splendoribus consecrasti: decabat enim ut ineffabile Domini sacramentum, quod prophetica voce prædixerat, visibiliter etiam monstraturus, ³¹ cæteris ejus nuntiis eminentior appareret. Unde cum angelis, etc.

Præsta, quæsumus, Domine, ut sicut de præteritis ad nova sacramenta transimus, ita, vestitate deposita, sanctificatis mentibus innovemur. Per, etc.

Benedic, quæsumus, Domine, plebem tuam, et sanctorum tuorum deprecationibus confidentem, tribus consequi quod sperare donasti. Per, etc.

Ad Fontem.

IV. *Item alia.* — ^a Omnipotens sempiterne Deus, qui instituta legalia et sanctorum præconia prophetarum in diebus beati famuli tui Joannis implesti: præsta ut cessantibus significationum figuris, ipsa sui manifestatione veritas eloquatur. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, lumen intelligentiæ parvulis tuis, ut, pro veteris gratis sacramenti presentis sacrificii gratia succedente, sic gloriemur novis ut non abutiamur antiquis. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam plena sunt omnia secula misericordia tua, quam, recurrentibus data lege temporibus, etiam in hujus diei festivitate veneramur: agnoscentes ad magnum pietatis tue pertinuisse consilium, ut sanctus tuus Joannes, cujus Natalem ad nominis tui gloriam celebramus, tot donis mirabilis nasceretur. Per, etc.

^c Annue, Domine, precibus nostris, ut sicut de præteritis ad nova sumus sacramenta translati, ita, vestitate deposita, sanctificatis mentibus innovemur. Per, etc.

V. *Item alia.* — ^b Deus, qui præsentem diem honorabilem nobis in beati Joannis nativitate fecisti, da populis tuis spiritualium gratiam gaudiorum, et omnium fidelium mentes dirige in viam salutis et pacis. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui tuis fidelibus contulisti ut ille quo inter natos mulierum nullus est major, oriretur, et Unigeniti tui gloriosus Præcursor existeret: providentiæ tuæ munus exsequere ut quæ manifestavit testificatio Nuntii, impleat præsentia Nuntiat. Per, etc.

^d Remotis obumbrationibus carnalium victimarum, spiritalem tibi, summe Pater, hostiam supplicii servitute deferimus, quæ miro ³² ineffabilique mysterio et immolatur semper, et eadem semper offertur:

siano lib. II, n. 23, est oratio secunda vigiliæ.

^a Sequentiæ habent Sacramentarium Gregorianum, et Missale Rom. in prima oratione vigiliæ.

^b Hæc oratio existit in Romano Missali die 16 Sept., in commemoratione SS. Euphemie, Lucie, et Geminiani martyrum, nec non die 23 Nov. pro S. Felicitate.

^c Est in Sacram. Gelas. lib. II, n. 26.

^d Est in eodem cod. Gelas. eodem loco, et in mss. Gregorianis, ac in Romano Missali, ipso die S. Præcursoris.

pariterque et devotorum munus, et remunerantis est A præmium. Per, etc.

^a Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, qua beatus Joannes exortus est, qui vocem Matris Domini nondum editus sensit, et adhuc clausus utero, ad adventum salutis humanæ prophetica exultatione gestivit; qui et genitricis sterilitatem conceptus abstersit, et patris linguam natus absolvit: solusque omnium prophetarum Redemptorem mundi, quem prænuñtiavit, ostendit; et ut sacræ purificationis effectum aquarum natura conciperet, sanctificandis Jordanis fluentis ipsum baptismatis lavit auctorem. Unde cum angelis, etc.

^b Cœlestis doni benedictione percepta, supplices te, Deus omnipotens, deprecamur, ut hoc idem nobis semper et sacramenti causa sit et salutis. B Per, etc.

Quos tuos efficis, Domine, tua pietate circumtege; et fragilibus sanctorum omnium prætende subsidia; ut ad promissiones tuas, te inspirante, currant, te gubernante, perveniant. Per, etc.

XIV.

IN NATALI SANCTORUM JOANNIS ET PAULI.

I. — Omnipotens sempiterne Deus, qui nos idoneos non esse perpendis, etc. ^c

Adjuva nos, Domine, tuorum prece sanctorum, etc.

Vere dignum. Qui non solum debitum mortis antiquæ, etc.

II. *Item alia.* — Sint tibi placita, Domine, populi tui, etc. ^d

Dicata nomini tuo munera, Domine, etc.

Vere dignum. Qui ad majorem triumphum, etc.

III. *Item alia.* — Exaudi, Domine, preces nostras, et ut digna, etc. ^e

Vere dignum. Tui enim operis, Domine, etc.

33 IV. *Item alia.* — Adesto, Domine, quæsumus, Ecclesiæ tuæ votis, adesto muneribus; et quod conscientia nostra non supplet, sanctorum tuorum intercessio compenset et meritum. Per, etc.

Vere dignum. Quia mira sunt opera justitiæ tuæ atque pietatis, cum vel a te devians homo diabolicæ subijcitur potestati, vel ad te per tuam gratiam remeans, non solum jus infestis dominatoris evadit, sed

^a Missale Ambrosianum apud Pamelium tom. I, pag. 395, hanc præfationem exhibet, nec non legitur inter præfationes antiquas tom. II, pag. 587. Concordant codd. Gregoriani.

^b Est in mss. Gregor. ac in Missali Rom. fer. 4 post Dominicam Passionis.

^c Hæc et sequentes orationes cum præfatione habentur supra mense Aprili Missæ xxxix de communi martyrum.

^d Hic repetuntur orationes et præfatio Missæ xl insertæ mense Aprili.

^e Hic quoque repetuntur preces Missæ xli mensis Aprilis.

^f In ms. quidem sic legitur: *Beatis martyribus supplicantibus, Domine, fideles tuos propitiatus intende. Tui sunt, Domine, tibi que subjecti, benedictiones tuas te largiente percipiant, quas humili indesinenter expectant; sed ut munera collata custodiant, pie justaque sperata percipiant.* In hæc notavit Franciscus Pastor

in eum, sicut probamus in sanctis tuis, accipit tua virtute dominatum. Per, etc.

Sancti tui, Domine, misericordiam deprecantur, ut sacramenta quæ sumpsimus, et præsentis vitæ nobis remedia conferant et futuræ. Per, etc.

^f Beatis martyribus supplicantibus, Domine, fideles tuos propitiatus intende, ut munera collata custodiant, et pie justaque sperata percipiant. Per, etc.

Qui sunt, Domine, tibi subjecti, benedictiones tuas, te largiente, percipiant, quas humili devotione indesinenter expectant. Per, etc.

V. *Item alia.* — Quæsumus, omnipotens Deus, ut nos geminata lætitiâ hodiernæ festivitatis excipiat, quæ de beatorum Joannis et Pauli glorificatione procedit, quos eadem fides et passio fecit esse B germanos. Per, etc.

^b Hostias altaribus tuis, Domine, placationis imponimus, potentiam tuam in sanctorum tuorum passionibus honorando, et per eos nobis implorando veniam peccatorum. Per, etc.

Vere dignum. Quamvis enim tuorum merita pretiosa justorum, quocumque fideliter invocentur, in tua sint virtute præsentia, potenter tamen nobis clementer providentia contulisti, ut non solum passionibus martyrum gloriosis ⁱ urbis istius ambitum coronares, sed etiam in ipsis visceribus civitatis sancti Joannis et Pauli victricia membra reconderes, ut interius exteriusque cernentibus et exemplum piæ confessionis occurreret, et magnificæ benedictionis non deesset auxilium. Per, etc.

C 34 VI. *Item alia.* — Honor martyrum beatorum deferre nos tibi munera, Domine, fidenter hortatur, quia per eos nobis credimus profutura. Per, etc.

Vere dignum. Fulget enim vox illa piissima Domini nostri Jesu Christi, qua, mundo subveniens, clementer prædixit: *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. xii, 24). Ex quo videmus uberem pullulasse toto terrarum orbe sationem, et de principali cruce prodiisse gloriosarum segetem passionum, quia pro impiis servis sanguinem suum Creator effundens, ut pro immaculato Domino famuli peccatores certatim morentur, effecit. Propterea, etc.

apud Blanchinium: *Collecta quæ incipit Beatis martyribus supplicantibus, nisi emendetur, lectoris vexabit ingenium. Ni fallor tamen, facili negotio restituitur, si dicamus in unam eandemque collectam duplicem fuisse confusam ab antiquario, ut colligitur ex geminato verbo PERCIPIANT. Emendationem ejus, quam Muratorius recepit, retinimus. Solum idem Pastor pro humili alterutrum legendum monuit, vel supplendo devotione, vel scribendo humiliter, etc.*

^e Est in Gelas. Gregor. et Missali Rom., ex quibus suppleta fuit præpositio de ante vocem beatorum.

^f Legitur in Sacramen. Gelas. et Gregor.

^g Hic cœmeteria indicantur in quibus antiquiores martyres erant sepulti; cum SS. Joannes et Paulus in ipsis Urbis visceribus essent tumulati. Similiter in præfatione Missæ primæ S. Xysti viii idus Augusti: *Quibus (martyribus) urbis hujus præcipue coronatus est ambitus.*

VII. *Item alia.* — Propitius, Domine, quæsumus A oblationem nostræ servitutis intende; et ut sanctorum tuorum precibus commendetur, indulge. Per, etc.

Vere dignum. Cujus inspiratione succensi beati martyres ad passionis gloriam cucurrerunt; non timentes qui corpus occiderent, sed eum qui corpus animamque mittere poterat in gehennam; atque ideo illos persecutio sæva non perdidit, sed beata confessio sublimavit. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — Oblata munera nomini tuo, Domine, nostræ sanctificationi proficere, tuorum precibus concede sanctorum. Per, etc.

Vere dignum. Quia tuæ virtutis esse cognoscimus, ut sancti tui, secundum magnificam Domini nostri Jesu Christi cœlestemque doctrinam, sanctas animas odiendo diligenter, et non servando, potius custodirent; hanc simul pietatis imitationem nobis et præsidium relinquentes. Per, etc.

^a Da, quæsumus, Domine Deus noster, ut sicut tuorum commemoratione sanctorum temporali gratulamur officio, ita perpetuo lætemur aspectu. Per, etc.

35 Exsulet plebs tua, Domine, placitorum fulta præsidii, quibus et sanctificationem referat, et subsidia propriæ fragilitatis acquirat. Per, etc.

XV.

IN NATALI APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

I. — ^b Deus, qui hunc diem beatorum apostolorum Petri et Pauli martyrio consecrasti, da Ecclesiæ tuæ, toto terrarum orbe diffusæ, eorum semper magisterio gubernari, per quos sumpsit religionis exordium. Per, etc.

Munera plebis tuæ, Domine, quæsumus, beatorum apostolorum fiant grata suffragiis; ut pro quorum triumphis tuo nomini deferuntur, ipsorum digna perficiantur et meritis. Per, etc.

Vere dignum. ^c Qui secundum promissionis tuæ ineffabile constitutum, apostolicæ confessioni superna ^d dispensatione largiris, ut in veritatis tuæ fundamine solidata nulla mortiferæ falsitatis jura prævaleant; et quantalibet existat errantium multitudo, ^e illi sint redemptionis tuæ filii, et illis Ecclesia tota numeretur, qui ab electorum tuorum ^f principali traditione non dissonant. Per, etc.

XVI.

Conjunctio et oblationis virginum sacratarum.

Hanc etiam oblationem, Domine, tibi virginum D

^a Est in Sacrament. Gregor. ac in Missali Romano in communi unius martyris, et alibi.

^b Hæc oratio est in Gelas. Sacrament. lib. II, n. 31, et in Gregor. ac Missali Rom. fere eadem.

^c Hæc præfatio Leonina videtur, sicut et plura in sequentibus hujus festi.

In sequenti Missa XIV, in qua hæc præfatio repetitur, pro dispensatione legitur dignatione.

^d In eadem Missa XIV: Illi tamen redemptionis tuæ sint filii, et illis Ecclesia cuncta numeretur.

^e Vox principali deest in Missa citata.

^f Oblationes virginum quæ Deo erant consecratæ ad sacrum altare memorant Augustinus epist. 3 ad Victorianum presbyterum, et Ambrosius in serm. ad Virginem lapsam. Hinc autem earum nomina ante

sacrarum, quarum ante sanctum altare tuum oblata nomina recitantur, quæsumus, placatus accipias. Pro quibus majestatem tuam supplices deprecamur ut propositum casitatis, quod te auctore professæ sunt, te protectore custodiant. Per, etc.

II. *Item alia.* — ^a Apostolorum tuorum precibus, Domine, quæsumus, plebis tuæ dona sanctifica, ut, quæ tibi tuo grata sunt instituta, fiant gratiora patrocinio supplicantium. Per, etc.

Vere dignum. Teque laudare mirabilem Deum in sanctis tuis, in quibus magnificatus es vehementer; per ipsos Unigeniti tui **36** sacrum corpus exornans, et in ipsis Ecclesiæ tuæ fundamenta constituens. Quorum beatissimum Petrum, gratiæ tuæ electionisque primitias, in apostolicæ dignitatis culmen ascitum, ita ad confitendum te Deum vivum et Dominum nostrum Jesum Christum secreta tui revelatione docuisti, ut in cognoscenda Unigeniti tui gloria nullis carnis et sanguinis impediretur obstaculis. Pro qua magistra omnium credentium fide, confessorem tuum cœlorum clavibus præfecisti, ut cui ad te per te fuerat accessus, per ipsum cæteris ad regnum tuum pateret introitus. Huic quoque beatum apostolum Paulum ad salutem gentium non impari vocatione consocias; quem magnis laboribus præparatum, gratia tua et mentem mutavit et nomen. Hujus igitur triumphum diem hodierna devotione celebrantes, hostias tibi, Domine, laudis offerimus, cum angelis, etc.

III. *Item alia.* — Oblationes populi tui, Domine, quæsumus, apostolorum tuorum passio beata conciliet, et quæ nostris ⁱ (minus) non aptæ sunt meritis, fiant tibi placitæ tuorum deprecatione justorum. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam in tuis fidelibus ubique pollentem apostolicis facis constare doctrinis, ut per quos initium divinæ cognitionis accepit, per eos usque in finem sæculi capiat regni cœlestis augmentum. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Munus hoc, Domine, quæsumus, apostolica pro nobis interventio prosequatur, ut quod tremante servitio per nos vovemus (Al. oblatum est), eorum nobis precibus efficias sacramentum. Per, etc.

Vere dignum. Tu etenim ^j tribuis, Domine, ut prædicationis apostolicæ claritas nulla juris inferni subdola doctrina subvertat, nulla prævaricatio veritatis offuscet. Per, etc.

37 ^k Perceptis, Domine, sacramentis, subdito

ipsum altare in scriptis oblata ac recitata cognoscimus.

^h Hæc oratio legitur in Sacrament. Gregor. Merardi, et in Missali Rom. die festo Conversionis S. Pauli, et alibi, cum sit commemoratio hujus apostoli.

ⁱ Vox minus est varians lectio, quæ deest in Sacram. Gelasii, ubi hæc oratio legitur. Mox codex habet apta et placita. In Galasio coherentius apta et placita. Sed placuit corrigere apta, et retinere placita; nam ad oblationes hæc adjectiva referuntur.

^j Codex hoc loco habet tribues, sed in Missa VIII, in qua hæc præfatio repetitur, melius tribuis. Ibidem postea pro subvertat legitur commaculet.

^k In Sacram. Gelas. et Greg. ac in Romano Missali, si paucæ excipias, similis est collecta in Natali S. Pauli.

corde rogamus et petimus ut intervenientibus beatis A apostolis, quæ pro eorum celebrata sunt gloria, nobis proficiant ad medelam. Per, etc.

^a Gregem tuum, Pastor bone, placatus intende; et per apostolos tuos pervigili protectione custodi, ut iisdem rectoribus gubernetur, quos eidem contulisti ^b (Al. præfecisti) operis tui vicarios esse pastores. Per, etc.

V. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus, qui ineffabili sacramento jus apostolici principatus in Romani nominis arce posuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet: præsta ut quod in orbem terrarum eorum prædicatione manavit, Christianæ devotionis sequatur universitas. Per, etc.

Præsta, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, Domine, de tantis digne gaudere principibus, et illam sequi pia devotione doctrinam, quæ ^a delectos tibi greges sacris mysteriis imbuerunt. Per, etc.

Vere dignum. Quia non mundi reges et proceres, non facundos aut divites, sed abjectos et pauperes, ineruditos atque ignobiles elegisti, quibus majestatis tuæ potentiam, et cœterni tibi Filii revelares arcum; ut non possibilitatis humanæ, sed doni probaretur esse divini; ^a et quæ præcipua videbantur in sæculo, absque te Deo monstrarentur inania; et quælibet inania, per te docerentur esse sublimia: cum, ita dispensante virtute, non de gloriosis humilia, sed de humilibus gloriosa penderent; et ille quondam Petrus piscator exiguus, repente factus apostolus, non potentibus subjaceret, sed eos potius salubri rete concluderet; nec cuiquam esset ambiguum, in secreta beatitudinis collocatum jus habere dimittendi delicta mortalium, cuius meritum cerneret toto orbe venerandum regnare post mortem. Beatum quoque apostolum Paulum, Domine, simili dignatione glorificas; qui dejectus in terris levatur in cœlum, captus oculis corporalibus, lucem vidit æternam; atque uno eodemque modo contumax tuus et vindictam sensit et gratiam; tantaque felicior ultione, particeps divinum ^a meruit esse post penam. Per, etc.

38 VI. *Item alia.* — ^a Offerimus tibi, Domine, preces et munera: quæ, ut tuo sint digna conspectu, beatorum apostolorum tuorum, quæsumus, precibus adjuventur. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam, in apostolica soliditate fundatam, ab infernarum eruis terrore portarum; ut in tua veritate consistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per, etc.

^a Has sententias et formulas invenies in præfatione Sacram. Gelasiani in octavis apostolorum Petri et Pauli, n. 36, et in Gregoriani ac Missalis Romani præfatione de Apostolis.

^b Verbum præfecisti est varians lectio.

^c In simili oratione Missæ xxii habetur *dilectos*.

^d Codex habet erronee, *quamque universa præcipua viderentur in sæculo*. Emendationem a Blanchino inductam et a Muratorio receptam retinimus.

^e Supple *gaudiorum*, vel aliquid simile.

^f Est in Sacram. Gregor. Muratorii, ac in Missali Rom. die octavæ SS. apostolorum Petri et Pauli. Mox ante vocem *preces* codex inserit *quæsumus*, quod verbum melius transtulimus ante vocem *precibus*

VII. *Item alia.* — Quæ tuo nomini, Domine, sunt dicata, quæsumus, Ecclesiæ tuæ principum commendet oratio. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam sempiterna pietate non deserens, per apostolos tuos jugiter eam et erudit et protegit. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — ^a Apostolica pro nobis interventio, quæsumus, Domine, prosequatur munus oblatum: ut quod tremente servitio nos vovemus, ejus precibus efficiatur acceptum. Per, etc.

Vere dignum. Tu enim tribuis, Domine, ut prædicationis, etc. ^b

Celebratis, Domine, quæ pro apostolorum tuorum beata passione peregrimus, ipsorum, quæsumus, nobis fiant intercessione salutaria, in quorum Natalibus B sunt exultanter implenda. Per, etc.

Audi, Domine, populum tuum tibi corde subiectum, et tuitionem mentis et corporis eidem, rogantibus sanctis apostolis tuis, præsta continuum.

IX. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem beatorum, etc. ^a

Suscipe, Domine, munera plebis tuæ pro beatorum apostolorum triumphis oblata; et quia nostris meritis non est digna fiducia, placentium tibi precibus fiat grata devotio. Per, etc.

Vere dignum. Quia tui est operis tuæque 39 virtutis, ut beatorum apostolorum Petri et Pauli gloriosa confessio nec capiatur umquam falsis, nec perturbetur adversis; sed cœlestis eruditio, sicut per eos ab ipsa veritate suscepta posterisque mandata est, ita iisdem suffragantibus intempera perduret. C Per, etc.

X. *Item alia.* — Offerimus tibi, Domine, preces et munera, etc. ^a

^b Vere dignum. Qui ineffabili sacramento jus apostolici principatus in Romani nominis arce posuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet, ut quod in orbem terrarum eorum prædicatione manasset, Christianæ devotionis sequeretur universitas; salubrique compendio et hi qui ab illorum tramite deviascent haberentur externi, et tantummodo filii veritatis existerent, qui a principali nullatenus traditione discederent. Per, etc.

Post infirmitatem.

XI. *Item alia.* — Vere dignum. Qui nos ideo temporalibus salubriter flagellis incommodis, quia æternarum rerum non vis subire dispendium; et quoniam facilis est in securitate prolapsus, malis potius presentibus auctoritate ejusdem codicis, qui n. 10 hanc orationem repetens, hac sola variatione concludit, *apostolorum tuorum, quæsumus, precibus expiuntur*.

^a Affinis est in nonnullis alia licet syntaxi expressis hac oratio primæ orationi Missæ iv supra descriptæ.

^b Repetitur anterior præfatio Missæ iv.

^c Sequentia eadem sunt in prima oratione Missæ i, excepta voce *magisterio*, pro qua hic habetur *moderamine*.

^d Vide supra collectam Missæ vi.

^e Hac præfatio Leonem spirans in orationem primam Missæ v traducta fuit usque ad vocem *universitas*.

castigatos ad divina proficere, quam mundana prosperitate permittis a sempiternae beatitudinis itinere deviare; per quae providentiae tuae beneficia, cognoscentes apostolicis nos institutionibus erudiri, diem gloriosae passionis eorum subdite corde veneramur. Per, etc.

¶ C SP

XII. *Item alia.* — Quaesumus, Domine, Deus noster, quae in hoc altari proposita oculis tuae majestatis offerimus, beatorum apostolorum tuorum supplicationibus propitiatus assume. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam in apostolica soliditate, etc. ^b

* Peractis solemniter, Domine, quae pro apostolorum tuorum beata celebravimus passione, ipsorum, quaesumus, nobis fiant intercessione ⁴⁰ salutaria, in quorum Natalitiis sunt exsultanter imposita. Per, etc.

Audi, Domine, populum tuum, tota tibi mente subjectum, et apostolicam tuitionem supplicii decerne propitiatus: ut corporis et corde protectus, quod pie credit appetat, quod iuste sperat obtineat. Per, etc.

XIII. — Munera quae deferimus, Domine, benignus assume, ^d et quia nostris impediuntur offensis, apostolorum tuorum precibus adjuventur. Per, etc.

Post infirmitatem.

Vere dignum. * Nos enim temporalibus flagellis incommodis, quia aeternarum rerum non vis subire dispendium; meliusque est malis praesentibus castigatos ad divina proficere, quam prosperitate mundana a beatitudinis sempiternae tramite deviare. Inter quae praecipit nos apostolicis, pariterque cognoscimus praesidiis erudiri; et ideo horum solennia celebrantes, hostias tibi laudis offerimus. Per, etc.

^f Coelestibus refecti sacramentis et gaudiis, supplices, Domine, te rogamus, ut quorum gloriamur triumphis, protegamur auxiliis. Per, etc.

* Gregem tuum, Pater bone, placatus intende; et per beatos apostolos perpetua protectione custodi, quos totius Ecclesiae praestitisti (Al. Filii tui vicarios) esse pastores. Per, etc.

XIV. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, da populis tuis praecipuorum apostolorum natalem diem plena devotione venerari; ut quorum doctrinis ad confessionem Deitatis unius institutos est mundus, ^b eorum suffragantibus meritis divinae serviat unitati. Per, etc.

ⁱ Ecclesiae tuae, quaesumus, Domine, preces et

^a Legendum videtur *beneficio*. Post pauca in Missa xvii. ubi haec praefatio iterum legitur, pro *subdito corde* habetur *multipliei sollemnitate*.

^b Praefatio Missae vi hic repetita.

^c Paucis mutatis iterum se prodit oratio secunda Missae viii.

^d Particula *et* suppleta fuit exigente contextu.

^e Affinis est praefatio num. 10.

^f Exstat in Missali Romano die 22 Sept. in festo SS. Mauritii et sociorum.

^g Haec quoque oratio similis est collectae ultimae Missae iv.

^h In Missa xix, ubi affinis oratio legitur, sic: *Ipsorum nunc quoque suffragiis divinae pareat unitati*.

ⁱ In Gelasiano habetur in Natali S. Petri n. 30, in Gregoriano vero in Natali S. Pauli. Romanum Mis-

A hostias apostolica commendat oratio, ut quod pro illorum gloria celebramus, nobis prosit ad veniam. Per, etc.

Vere dignum. ¹ Qui secundum promissionis tuae inviolabile constitutum, apostolicam confessioni, etc., ut supra in praefatione Missae i, usque dissonant; ipsaque sit sacri corporis ubique vera compago, quae, te dispensante, devota obsequitur, quidquid sedes ⁴¹ illa censuerit, quam tenere voluisti totius Ecclesiae principatum. Per, etc.

² Perceptis, Domine, sacramentis, supplices te rogamus ut, intercedentibus beatis apostolis, quae pro illorum veneranda gerimus passione, nobis proficiant ad medelam. Per, etc.

³ Familiam tuam, Domine, propitius intueri, et B apostolicis defende praesidiis; ut eorum precibus gubernetur, quibus nititur, te constituto, principibus. Per, etc.

XV. *Item alia.* — ^m Omnipotens sempiternus Deus, qui fragilitati nostrae consulens, assiduos nos sanctorum celebritate solaris: da nobis, sub patronis talibus constitutis, et continua securitate muniti, et salutarium gaudere profectum. Per, etc.

Grata tibi munera nostra sint, Domine, quae et tuis sunt instituta praecipit, et sanctorum festivitas gloriosa commendat. Per, etc.

Vere dignum. Qui inter errorum caligines mundanorum luminaria multiplici beatiique martyrii coruscare tribuisti, ut in conspectu generis humani mirabilis appareret in eorum agone mutatio, qua praevalendo deficiunt persequentes, et deficiendo praevalent interempti; quo illorum saevientium memoria ac potestas evanuit, horum obeuntium mors ubique pretiosa fulget et nomen; illorum nulla supersunt regis potestatis insignia, istorum virtutem monstrat effectus; et quid de utrisque geratur, non solum fide cernitur, sed etiam visibiliter approbatur. Per, etc.

Quaesumus, Domine Deus noster, ut intervenientibus sanctis tuis, sacrosancta mysteria quae frequentamus actu, subsequamur et sensu. Per, etc.

Adesto, Domine, populo tuo, cum sanctorum tuorum patrocinio supplicanti, ut quod propria fiducia non praesumit, suffragantium meritis consequatur. Per, etc.

XVI. *Item alia.* — Deus, qui Ecclesiae tuae in sanctis montibus fundamenta posuisti: da ut nullis erro-

sale praefert hanc orationem die Cathedrae S. Petri, et cum sit ejusdem commemoratio.

¹ Haec praefatio ex duobus compacta, nimirum ex praefatione Missae i, ubi aliquot variantes notavimus. A vocibus autem ipsaque sit ad finem usque affinia invenies in praefatione Missae xix.

² Non sensu, sed verbis differt aliquantulum haec oratio ab ea quae supra describitur Missa iv. Similis est in Romano Missali in vigilia S. Andreae.

³ Sacram. Gregorianum hanc orationem refert ad vespas in Natali S. Petri.

^m Hic revocatur oratio Missae xxxviii mensis Aprilis de communi martyrum; et idem est de tribus aliis collectis sequentibus, quas in eadem Missa reperies.

rum subruatur incursibus, nulla mundi perturbatione A quatuiatur; sed apostolica semper et institutione sit firma, et interuentione secuta. Per, etc.

42. Offerimus sacrificium, Domine, quod pro reuerentia beatorum apostolorum Petri et Pauli maiestati tue iugiter et reddimus et debemus. Per, etc.

^b Vere dignum. Apud quem, cum beatorum apostolorum Petri et Pauli continuata festiuitas, æterna celebritas, et triumphus cælestis perpetuus sit natalis; nos tamen beatæ confessionis initia recolentes frequenti tribus devotione venerari, ut crebrior honor, impensus sacratissimæ passioni, maiorem nobis proposit ad gratiam. Per, etc.

^c Beatorum apostolorum, Domine, quæsumus, intercessione nos adiuua, pro quorum solemnitate percipimus tua sancta lætantes. Per, etc.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, nec eos ullis mentis et corporis patiaris subiacere periculis, quos beatorum apostolorum Petri et Pauli munit gloriosa confessio. Per, etc.

F E SP

XVII. Item alia. — ^d Omnipotens sempiterne Deus, qui Ecclesiam tuam in apostolica soliditate fundatam ab infernarum eruis terrore portarum, præsta ut in tua veritate persistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per, etc.

^e Quæ in hoc altari proposita, Domine, oculis tuæ maiestatis offerimus, etc. *

Post infirmitatem.

Vere dignum. Qui nos ideo temporalibus salubriter flagellas incommodis, etc. ^f

^g Æternæ pignus vitæ capientes, humiliter imploramus, ut apostolicis fultis patrocinis, quod in imagine gerimus sacramenti manifesta perceptione sumamus. Per, etc.

Tuere, Domine, plebem tuam, et beatorum apostolorum defende subsidiis. Tui famuli famulæque sunt, Domine, tibi que subiecti. Benedictiones tuas iugiter assequantur, quas suppliciter et indesinenter expectant. Per, etc.

F E SP

XVIII. Item alia. — ^h Exaudi nos, Deus salutaris noster, et apostolorum tuorum nos tuere præsidis, quorum donasti fideles esse doctrinis. Per, etc.

Suscipe, quæsumus, Domine, munera plebis tue, quæ pro beatorum apostolorum Petri et Pauli natali-

tiis obtulerunt; et eorum tibi placita meritis propitius esse concede. Per, etc.

43. Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam sempiterna pietate, etc. ⁱ

^j Sumpto, Domine, sacramento, beatis apostolis interuentibus deprecamur ut quod temporaliter gerimus, capiamus æternum. Per, etc.

^k Protege, Domine, populum tuum, et apostolorum patrocinio confidentem perpetua defensione conserva. Per, etc.

XIX. Item alia. — ^l Omnipotens sempiterne Deus, da populis tuis præcipuorum apostolorum Petri et Pauli Natalem, etc.

^m Vere dignum. Quia tui operis tuæque virtutis est ut beatorum apostolorum Petri et Pauli gloriosa confessio, cuius annua vota celebramus, nec capiatur umquam falsis, nec perturbetur aduersis; sed ut potius tui corporis ubique devota compago, te dispensante, suscipiat, quod sedes illa censuerit, quam tenere voluisti totius Ecclesiæ principatum. Per, etc.

ⁿ Concede, quæsumus, Domine, beatos apostolos tuos interuenire pro nobis: ita enim nos saluari posse confidimus, si eorum precibus Ecclesia gubernetur, quibus utitur, te constituyente, principibus. Per, etc.

^o Perceptis, Domine, sacramentis, subdito corde rogamus et petimus ut intercedentibus beatis apostolis tuis nobis proficiant ad medelam, quæ pro illorum gesta sunt passione. Per, etc.

XX. Item alia. — ^p Omnipotens sempiterne Deus, qui nos eorum multiplici facis celebritate gaudere, quorum nostræ fragilitati patrocinia contulisti: da, quæsumus, ut illorum sæpius iterata solemnitas nostræ sit tuitionis augmentum. Per, etc.

Hostias populi tui, Domine, propitius intueri: ut quod nostra fiducia non mereatur, 44 per eos quos nobis constituisti præsules, incessabiliter largiaris. Per, etc.

Vere dignum. Qui ut hanc sedem regimen Ecclesiæ totius efficeret, et quod hæc prædicasset ostenderet ubique seruandum, simul in ea et apostolicæ principem dignitatis, et magistrum gentium collocasti. Per, etc.

Repleti ^q benedictione cælesti, suppliciter imploramus ut quæ fragili celebramus officio, per beatos apostolos tuos nobis prodesse sentiamus auxilio. Per, etc.

^a Exstat in Sacram. Gelasii lib. II, n. 36

^b Est ibidem n. 31.

^c Inventitur in Gregoriano Sacramentario Menardi, et in Missali Rom. die VIII kal. Augusti in festo S. Jacobi apostoli.

^d Præfatio anterioris Missæ VI in orationem hic immutatur. Hæc autem oratio legitur in Sacrament. Gregoriano Menardi die natali S. Petri.

^e Vide supra orationem primam Missæ XII.

^f Habes hanc præfationem in Missis XI et XIII.

^g Est in Gelasiano lib. II, n. 36.

^h Ibidem legitur n. 33, et in codd. Gregorianis.

ⁱ Repetitur præfatio Missæ VII.

^j Habetur in Gelas. n. 34.

^k In codd. Gregor. et in Missali Rom. legitur inserta Missæ diei octavæ SS. apostolorum.

^l Vides hic iterari collectam superioris Missæ XIV.

^m Hæc præfatio confata est ex duabus. In prima repetitur præfatio Missæ IX, in secunda connectitur præfatio Missæ XIV.

ⁿ Est in Gelasiano lib. II, n. 33.

^o Affinis est oratio Missæ XIV. Hanc vero eandem singularem numero expressam refert Sacramentarium Gelas. n. 32 in Natali S. Pauli.

^p Exstat in eodem Sacram. Gelas. ibidem

^q Desideratur Domine; legitur autem in Missali Rom. hæc vox in Missa votiva de angelis, ubi hanc orationem angelis aptatam inuenies

Protector in te sperantium, Deus, respice populum supplicantem, et apostolico interveniente suffragio, perface miseratus pia desideria singulorum. Per, etc.

XXI. *Item alia.* — Placatus, quæsumus, Domine, quidquid pro peccatis meremur avertere; nec apud te delicta nostra prævaleant, sed misericordia tua semper exorta prævincat. Per, etc.

• Omnipotens sempiterne Deus, qui nos omnium apostolorum merita sub una tribuisti celebritate venerari, quæsumus ut celerem tuæ propitiationis abundantiam multiplicatis intercessoribus largiaris. Per, etc.

b In Jejunio.

Munera, Domine, tuæ glorificationis offerimus, quæ tibi pro nostris grata jejuniis, eorum, quæsumus, deprecatio, quorum solemnia celebramus, efficiat. Per, etc.

Vere dignum. Qui in montibus sanctis cælestis Hierusalem fundamenta posuisti, quæ duodecim solidata lapidibus apostolorum, chorum Ecclesiæ tuæ spiritali constructione declarat; ostendens nobis, et in Trinitate quadriformis Evangelii constare mysterium, et in unoquoque Evangeliorum Trinitatis plenitudinem contineri; simulque fragilitati nostræ, per tuam gratiam, fuisse provisos hujus dispensationis magistros, suffragatores, et præsules; ut sacri muneris venerabile sacramentum nihil amplius, nihil minus, nosse-mus esse quærendum. Per, etc.

Sanctificati, Domine, salutari mysterio, **45** quæsumus, ut pro nobis eorum non desit oratio, quorum **C** nos donasti patrocinio gubernari. Per, etc.

Præsta populo tuo, Domine, quæsumus, consolationis auxilium; et diuturnis calamitatibus laborantem respirare concede. Da veniam peccatis, et cor ejus ab iniquitate custodi; ut quia humana fragilitas incessabiliter meretur offensam, intervenientibus sanctis tuis, indulgentia lapsis continuata subveniat. Per, etc.

XXII. *Item alia.* — • Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem beatorum apostolorum Petri et Pauli

• Exstat in Gelas. lib. II, n. 33, inter preces ad vesperum. Est oratio festi omnium apostolorum, ad quod etiam sequens præfatio refertur. Hoc autem festum infra octavam apostolorum celebratum fuisse constat ex laudato Sacrament. Gelasii n. 35, et de hoc quidem omnium apostolorum festo, ut optime notavit vener. card. Thomasius, in epistola S. Hieronymi ad Chromatium citata a Cassiodoro scribitur: *Ut dies varii non videantur dividere quos una dignitas apostolatus in cælesti gloria fecit esse sublimes.* Porro hæc oratio in Sacrament. Greg. apud Menardum, et in Missali Romano ad festum omnium sanctorum kal. Novemb. traducta fuit.

^b Hæc collecta jejuniis in Missa omnium apostolorum, cui inserta est, aliquando recitata fuit, et fortassis indicat aliquod extraordinarium jejunium, quod vel Leonis ævo in gratiarum actionem post liberatam Romam a Barbaris ipso die S. Petri, ut vidimus in adnotatione ad serm. 84, vel alia de causa infra octavam SS. apostolorum Petri et Pauli indictum, cum die omnium apostolorum concurreret. In Sacramentario autem Gelasii hæc oratio describitur in vigilia SS. Petri et Pauli lib. II, n. 29.

A martyrio consecrasti: da Ecclesiam tuam, toto terrarum orbe diffusam, eorum sequi pia devotione doctrinam, per quos sumpsit religionis exordium. Per, etc.

^d Præsta, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, Domine, de tantis digne gaudere principibus, et illam perseveranter regulam custodire, qua fident. inter verum falsumque dissidentes, dilectos (*Fortè delectos*) tibi greges sacris mysteriis imbuerunt. Per, etc.

P SP P E

XXIII. *Item alia.* — Apostolorum, Domine, beatorum Petri et Pauli desiderata solemnia recensemus. Præsta, quæsumus, ut eorum supplicatione muniamur, quorum regimur principatu. Per, etc.

Munera tibi, Domine, latentes offerimus, quæ beatorum apostolorum Petri et Pauli Natalitiis • nobis intercessionibus, confidimus profutura. Per, etc.

Vere dignum. ^f Qui prævidens quantis nostra civitas laboratura esset incommodis, apostolice roboris in eadem præcipua membra posuisti. Sed, o felix, si tuos præsules, • Roma, cognosceres, et tantos digne studeres celebrare rectores! Nulli te hostes impeterent, nulla prorsus arma terrent, si eorum famulata doctrinis vèraciter atque ^h (veraci fidelique proposito) fideliter eos proposito Christianæ sinceritatis ambires; cum tibi sufficienter appareat quæ benemeritis **46** dona conferrent, qui tuentur etiam peccatores. Per, etc.

Quæsumus, omnipotens Deus, ut, qui nostris fatigamur offensis, sacris mysteriis expiemur; et qui merito nostræ iniquitatis affligimur, apostolicis satisfactionibus protegatur. Per, etc.

ⁱ Esto, Domine, plebi tuæ sanctificator et custos, ut apostolicis (gubernata) munita præsidiis, et conversatione tibi placeat, et secunda deserviat. Per, etc.

XXIV. *Item alia.* — ^j Largiente te, Domine, beati Petri et Pauli Natalitium nobis lumen effulsit. Concede, quæsumus, ut hodierna gloria passionis, sicut illis magnificentiam tribuit sempiternam, ita nobis perpetuum munimen operetur. Per, etc.

Oblatio tibi, Domine, votiva deferatur. Precamur

• Aliquam habet affinitatem hæc oratio cum ea quæ in Missa i primo loco exhibetur.

^d Similis fere est oratio Missæ v.

• Corrupta codicis lectio. Muratorius cum Blanchinio emendandum credidit *pro nobis intercedentibus.* Magis placeret *nobis eorum intercessionibus.*

^f Duo hujus præfationis characteres omnino congruunt cum serm. 84 S. Leonis, qui in octava quidem SS. apostolorum Petri et Pauli habitus fuit. Nam et indicatur irruptio qua Roma a Vandalis fuit impetita, ac eorundem apostolorum festo et patrocinio liberata; simulque neglectus a Romanis ipsorum sanctorum cultus innuitur; quod utrumque apertius in eo sermone explicatur, uti Acamius optime animadvertit pag. 71. Hinc eidem auctori hæc præfatio non immerito tribuenda videtur.

^g Codex Romana, perperam.

^h Uncis inclusa sunt varians lectio.

ⁱ Exstat in S. cram. Greg. in vespers Natalis S. Petri. In cod. Greg. Menardi et in Missali Rom. die 25 Julii in festo S. Jacobi apostoli. Mox *gubernata* est varians lectio.

^j Apud Gelas. legitur lib. II, n. 31.

ut pariter ad laudem tui nominis, et apostolicæ reverentiam dignitatis, et ad nostrum proveniat sanctificata præsidium. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam beatus Petrus et Paulus apostoli tui, quod in lacrymis seminarunt, in gaudio metere nunc probantur. Et qui euntes ibant et stabant, non morte perterriti, sed ut beatè perciperent plenitudinem passionis, gloriosi sanguinis semina pretiosa mittendo, venientes ecce nunc veniunt in exultatione totius Ecclesiæ, fructum victoriæ sempiternæ, et præsentibus referentes præmiis et futuris. Per, etc.

XXV. *Item alia.* — Apostolorum tuorum precibus, Domine, plebis tuæ dona sanctifica, etc. *

P F E S P

^b Hostias, Domine, quas homini tuo sacrandas offerimus, apostolica prosequatur oratio, per quam nos expiari tribuis et defendi. Per, etc.

Vere dignum. * Tui enim muneris tuæque virtutis est ut Ecclesia tuā in apostolica soliditate fundata, infernarum non vincatur terrore portarum, et in tuā veritate ⁴⁷ consistens, nulla recipiat consortia perfidorum. Per, etc.

Beatorum apostolorum, Domine, quæsumus, intercessionem, etc. ^d

Adesio, Domine, fidelibus tuis, etc. *

XXVI. *Item ad sanctum Paulum.* — Apostolico, Domine, quæsumus, beatorum Petri et Pauli patrocinio nos tuere, et eosdem quorum tribuisti solemnia celebrare, securos fac nostros semper esse custodes. Per, etc.

Munera supplices, Domine, tuis altaribus adhibemus, quantum de nostro merito formidantes, tantum beati Petri et Pauli, pro quorum solemnibus offeruntur, intercessionem confisi. Per, etc.

Vere dignum. Cujus providentia donisque concessum est ut festivitatem nobis annuam beatorum Petri et Pauli triumpho præstet insignem, par mundo venerabile, apostolatus ordine primus et minimus, sed gratia et passione pariceps: hic princeps fidei constituendæ, ille intelligendæ clarus assertor; hic Christum, Filium Dei vivi, pronuntiavit divinitus inspiratus: ille hunc eundem, Verbum, Sapientiam Dei atque Virtutem, vas factus electionis astruxit; hic Israeliticam delibationis instituens Ecclesiam primitivam, ille magister et doctor gentium vocandam; sic, dispensatione diversa unam Christi fami-

Sequitur ut in prima oratione Missæ n.

^b Est in Sacram. Gregor. et in Missali Rom. in Natali SS. Petri et Pauli.

Affinis est præfatio Missæ vi.

^d Habes hanc orationem supra in Missa xvi.

^e Ibidem hæc quoque oratio sequitur.

^f Vide quæ de hac sententia indicavimus in præfatione huic Sacramentario præmissa, num. 5.

^g Eadem est præfatio in Gelasiano lib. II, n. 36, et fere eadem in Gregor. in Natali S. Petri ac in Romano Missali de communi apostolorum.

^h Apud Gelas. lib. II, n. 35.

ⁱ Exstat in codd. Gregorianis et in Missali Rom. feria 5 ante Dominicam Passionis.

^j Hoc martyrum festum vi idus Julii cum eorum-

A liam congregantes, ⁱ tempore licet discreto, recurrens una dies, in æternum et una coronâ sociavit. Per, etc.

XXVII. *Item alia.* — Intende, precamur, Altissime, votâ quæ reddimus: et tibi placita fieri, eorum precibus pro quorum deferuntur honore concede. Per, etc.

Vere dignum. * Suppliciter exorantes ut gregem tuum, Pastor æternæ, non deseras, et per beatos apostolos continua protectione custodias, ut lisdem rectoribus dirigatur quos operis tui vicarios contulisti præesse pastores. Per, etc.

48 XXVIII. *Item alia.* — ^b Solemnitatis apostolicæ multiplicatione gaudentes, clementiam tuam deprecamur, omnipotens Deus, ut tribus Jugiter nos eorum confessione benedicti et patrocinis confoveri. Per, etc.

Præsta, quæsumus, Domine Deus noster, et apostolorum Natalitia nos tuorum continua devotione venerari, et in suis crebrius honorare principis. Per, etc.

ⁱ Populi tui, Deus, institutor et rector, peccata quibus impugnatur expelle; ut semper et tibi obsecutus, et tuo munimine sit securus. Per, etc.

XXVII.

MENSE JULIO.

VI IDUUM JULIARUM.

ⁱ Natale sanctorum martyrum Felicitis, Philippi, in cæmeterio Priscilla. Vitulii, et Martialis, et Alexandri, in cæmeterio Jordanorum. Et Silani, in cæmeterio Maximi, via Salaria. Et Januarii, in cæmeterio Prætextati, via Appia.

^b Exaudi, Domine, preces nostras, et intervenientibus sanctis tuis, preces nostras placatus admittite. Per, etc.

Suscipe, Domine, propitius oblationes nostras, et tuorum deprecatione sanctorum, pietati tuæ perfice benignus acceptas. Per, etc.

Item alia. — Beatorum martyrum tuorum nos, Domine, precibus et intercessionem defende; ut qui nostræ conscientiæ fiduciam non habemus, placentium tibi meritis protegamur. Per, etc.

Suscipe, quæsumus, Domine, tuorum munera famulorum, quæ intercedentibus sanctis tuis, prosint nobis et ad piæ devotionis officium, et ad tuæ sanctificationis effectum. Per, etc.

ⁱ Repleti, Domine, benedictione cælesti, sanctorum dem cæmeteriorum mentione similiter designatur in vetustissimo Catalogo Bucheriano. Sunt autem septem fratres S. Felicitatis filii, qui in diversis cæmeteriis sepulti noscuntur. Nulla autem horum martyrum missa propria, sed communes subijciuntur de martyribus, eo quod in singulis festis orationes et præfationes e communibus sumerentur; nisi forte ad hâc perlineat missa III, cujus præfatio fratres martyres et genitricem commemorat.

^b Sacram. Gregor. et Missale Rom. hanc eandem, non sensu, sed verbis aliquantulum diversam orationem exhibent die 7 Octobris in Natali S. Marci pape.

ⁱ In Natali S. Hermæ die 28 Augusti codd. Gregoriani et Missale Rom. hanc orationem præferunt.

tuorum concede suffragiis, ut quæ humiliter gerimus, A
salubriter sentiamus. Per, etc.

49 *Item alia.* — ^a Deus, qui nos sanctorum
tuorum et solemnitate lætificas, et imitatione suscitās
ad profectum, præsta ut quos veneramur officio,
etiam piæ conversationis sequamur exemplo, etc.

In jejuniis.

I. — Sint tibi, quæsumus, Domine, nostri mu-
nera grata jejunii, quia tunc eadem in sanctorum tuo-
rum digna commemoratione deferimus, si et actus
illorum pariter subsequamur. Per, etc.

Vere dignum. Quia tu es mirabilis in omnibus
sanctis tuis, quos et nominis tui confessione præcla-
ros et suscepta pro te fecisti passione gloriosos. Unde
sicut illi jejunando orandoque certarunt ut hanc pos-
sent obtinere victoriam, ita nos potius quæ exer-
cere sedantes, convenientius eorum Natalitia ce-
lebramus: Per, etc.

Repleti, Domine, ^b munificentia gratiæ tuæ, bene-
dictione copiosa, et pro nostræ servitutis obsequiis,
et pro celebritate sanctorum, cœlestia dona sumentes,
gratias tibi referimus. Per, etc.

Familiam tuam, Domine, supplicentem oculis tuæ
misericordiae intende; ut quæ, te inspirante, deposcit,
sanctorum martyrum patrocinio consequatur. Per, etc.

II. *Item alia.* — Protector noster aspice, Deus, et
misericordiam tuam humiliter implorantes clemen-
ter exaudi. Per, etc.

Ad humilitatis nostræ preces, Domine, placatus
intende; nec nos in foveas et diaboli laqueos patiaris
incidere, quos tantis sanctorum martyrum præsidis C
munire dignaris. Per, etc.

^c Omnipotens et misericors Deus, qui nos sacra-
mentorum tuorum et participes effeicis et ministros,
præsta, quæsumus, ut in iisdem proficiamus et fidei
consortio, et digno servitio. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos ideo frequentibus sanctorum
martyrum festivitibus benignus exerces, ut ad con-
stantiam fidei et ad perseverantiam pietatis beata
commemoratione perducas, pariter nobis in eorum
contemplatione constituens et salutiferæ confessionis
exemplum, et copiosæ protectionis auxilium; atque
ad spem nostræ per eos promissionis invitans, quo-
rum adhuc latentem gloriam jam tamen etiam in
hujus vitæ regione manifestas. Per, etc.

50 ^d Domine Deus noster, multiplica super nos
gratiam tuam, et quorum celebramus gloriosa certa-
mina, tribue subsequi in sancta professione victo-
riam. Per, etc.

Erudi, Domine, quæsumus, populum tuum spiri-
tualibus instrumentis, et quorum præstas solemnità

A venerari, fac eorum et consideratione devotum, et
defensione securum. Per, etc.

III. *Item alia.* — Præsta nobis, omnipotens et mi-
sericors Deus, ut sanctorum martyrum tuorum co-
piosa victoria, sicut eis perpetuum dat triumphum,
ita nobis continuum præstet auxilium. Per, etc.

Accipe, quæsumus, Domine, munera populi tui pro
martyrum festivitate sanctorum; et sincero nos corde
fac eorum Natalitiis interesse. Per, etc.

Vere dignum. Quia licet in omnium sanctorum
tuorum tu sis, Domine, protectione mirabilis, in his
tamen speciale tuum munus agnoscimus, quos et
fratres sorte nascendi, et magnifica præstisti pas-
sione germanos; ut simul esset et veneranda gloria
genitricis et florentissima proles Ecclesiæ. Per, etc.

B Cœlesti munere satiati, quæsumus, Domine Deus
noster, ut hæc nos dona martyrum tuorum depre-
catione sanctificent. Per, etc.

IV. *Item alia.* — ^e Da nobis, quæsumus, Domine,
sanctorum martyrum passionibus gloriari; ut eorum
semper et patrocinii confidamus, et fidem congruam
devotione sectemur. Per, etc.

Offerimus, Domine, munera tuorum tibi solemnità-
tibus grata sanctorum, suppliciter exorantes ut
quod ad illorum pertinet gloriam, nobis proxi ad
veniam. Per, etc.

Vere dignum. Qui sic tribuis, Ecclesiam tuam
sanctorum martyrum commemoratione proficere, ut
eam semper illorum et festivitate lætifies, et exem-
plo piæ confessionis exerceas, et grata tibi supplica-
tione tuearis. Per, etc.

Et sanctorum tuorum exultatione gaudentes, et
sacramenti tui perceptione satiati, gratias tibi refe-
rimus, Domine sancte, Pater omnipotens, æternæ
Deus. Per, etc.

V. *Item alia.* — Omnipotens sempiternæ Deus, qui
in sanctis tuis es ubique mirabilis, quæsumus ele-
mentiam ^f tuam, ut sicut illis eminentem gloriam
contulisti, sic ad consequendas misericordias tuas
eorum nos facias precibus adjuvari. Per, etc.

Plebi tuæ munera, quæsumus, Domine, propi-
tius intende; et quæ sanctis mysteriis exsequendis
temporaliter nos offerre docuisti, ad æternam nobis
proficere fac salutem. Per, etc.

D Vere dignum. Qui non solum pro salute mundi per
secutionem sustinuit impiorum, sed fidelibus suis
etiam hæc dona concessit, ut ejus fierent aut passio-
ne aut confessione consortes. Per, etc.

VI. *Item alia.* — Omnipotens sempiternæ Deus,
qui inter innumera beneficia, sanctorum tuorum nos
solemnitatibus præcipue consolaris, præsta, quæsu-

^a Est in Gregor. Sacramentariis, et in Rom. Mis-
sali die 22 Nov. Natali S. Cæcilie.

^b Redundantia fortassis videbuntur verba *munifi-
centia gratiæ tuæ.*

^c Est in Missali Rom. die 7 Aug. Natali S. Donati
martyris.

^d In eodem Missali et apud Menardum legitur die
31 Octobr. in vigilia omnium sanctorum.

^e Codex hic inserit aliam particulam *et*, quæ hic
potius quam ante vocem *veneranda* abundare videtur.
Forte hæc Missa est propria S. septem fratrum S.
Felicis illorum, uti diximus annot. I (Col. 59,
n. 1).

^f Est in Gregor. Menardi, ac in Missali Rom. die
21 Decemb. Natali S. Thomæ apostoli.

mus, ut ad cœlestis operis instituta, et recordatio beata nos incitet, et oratio justorum digna perducatur. Per, etc.

Concede, quæsumus, Domine Deus noster, ut inter adversa quæ peccatorum debitis sustinemus, quod fiducia nostra non obtinet, martyrum tuorum nobis intercessio consequatur. Per, etc.

Sanctis intervenientibus, Domine, tibi servitus nostra complacere, et obsequia munerum fiant præsidia devotorum. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam martyrum beatorum pro confessione nominis tui venerabilis sanguis effusus, sicut tua mirabilia manifestat, qui perficis in infirmitate virtutem, ita nostris studiis dat profectum, et infirmis apud te præstat auxilium. Per, etc.

VII. *Item alia.* — Aspice, quæsumus, Domine, quæ oculis tuæ majestatis offerimus, ut tuorum deprecatione sanctorum et tuitionem nobis præbeant et medelam. Per, etc.

Vere dignum. Congaudet namque totum corpus Ecclesiæ de sublimium glorificatione membrorum, et quælibet ejus infirmæ portiones ad suam quoque pertinere non ambigunt dignitatem quidquid excellit partium in eadem compage magnarum: quia sicut superioribus ima connexa sunt, ita summa debent humilibus unitatis effectum. Per, etc.

XVIII.

Incipiunt orationes et preces diurnæ.

I. — Omnipotens sempiterne Deus, qui nulli nos inferre mandasti, quod nobis non optamus inferri, præsta, quæsumus, ut nec fingamus aliis, nec aliorum fictionibus illudamur. Per, etc.

Deus, qui humani generis dis societate lætaris, da, quæsumus, ut et nos liberam præbeamus omnibus charitatem, et illi non pro bonis mala reddere moliantur. Per, etc.

Oblatio tibi, Domine, nostra defertur, quæ ut tuo sit digna conspectu, te, quæsumus, largiente mentis nostræ sinceritate promatur. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos spiritalibus erudiens institutus, sic doces illorum jugiter relaxare, qui nobis adversantur, offensas, ut eorum non incidamus insidias, sic dissimulare culpas, ut, sub specie gratiæ

* Codex hic habet *simul et tua*, et post pauca, quo perficis, ac omittit *ita*. Emendavimus ex Missa xxii de pluribus martyribus descripta mense Aprili, ubi hæc præfatio legitur, et solum in fine aliquid immutatum est.

b Cod. *perperam, debet.... affectum.*

c In margine codicis notatur: *Culpas relaxare fratri, correre etiam inquietos non omitti, sicut scriptum est.* Hæc præfatio cum sequentibus Missis usque ad quintam (uti observavit Muratorius in præfatione c. 3, p. 23) ab aliquo pontifice lucubrata fuit, qui aliquos inimicos passus, ab ipsis adhuc timebat. Respicere autem hæc posse ille existimat schisma contra Damasum papam ab Ursicino excitatum anno 367, vel illud Eulalii contra Bonifacium I an. 419. Addit et Bassi exconsulis accusationes an. 453 contra Xystum III conflatas, quas tamen monumentis inuixas fatetur, quæ dubiæ sunt fidei (adjuvare poterat) quæque P. Coustantius spuria demonstrat.

nocere cupientium, declinemus, in qua student perseverare, malitiam. Tu, etenim, Domine, mittens in medium nos luporum, manere vis simplices similitudine columbarum, et astutos fieri more serpentium; non utique, ut cuiquam noxii simus, sed ut sollicite dolos caveamus alienos. Ita mites ad omnes esse nos jubes, ut pariter correre præcipias inquietos. Longe aliud quippe est contumeliam præterire, aliud, ne per improvidam benignitatem capiamur intendere: quoniam et tua clementia ea lege nostros resolvit errores, ut nos denuo, ne deteriora subeamus, errare prohibeat, nec sibi quisquam aut non cessum iudicet fuisse delictum, aut læsum se fortassis existimet, si facultas eidem potius subtrahatur subsiciva lædendi, cum hoc ipso magnum beneficium talibus conferatur, ut mali esse dediscant vel impossibilitate peccandi. Per, etc.

* Redemptionis nostræ munere vegetati, quæsumus, Domine, ut hoc nobis perpetuæ salutis auxilium fides semper vera perficiat. Per, etc.

Salva, quæsumus, Domine, plebem tuam, et benedictionis sanctæ super eam effunde clementiam; ut inter conditionis humanæ et diabolicæ fraudis incursum, indulgentia tua laboranti continuata succurrat. Per, etc.

II. *Item alia.* — Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et, ut nos ab hostibus dignanter eripias, a tibi non placitis prius moribus benignus emunda. Quia sine dubitatione defendes quos tuis perspexeris convenire mandatis. Per, etc.

Deus, qui prudentem sinceramque concordiam tuorum cordibus inesse voluisti, da nobis legitimæ dilectionis tenere mensuram; ut qui a justæ pacis puritate dissentiant, in nobis tamen, quod merito debeant lacerare, non habeant. Per, etc.

Præsta nobis, quæsumus, Domine, terrena despicere et amare cœlestia, ut per hæc sacra quæ gerimus, et a transiuris desideriis exiari mereamur, et incipiamus inhaerere perpetuis. Per, etc.

Vere dignum. Qui sic rationabilem non deseris creaturam, ut et quibus modis placere tibi et qualiter possit impetrare quæ poscit, ostendas; præcipiens ut te principaliter toto corde venerantes, consequenter et universos homines, sicut nosmetipsos,

Probabilis vero credimus iudicari rebellionem a clericis commotam adversus Zosimum, cuius fit mentio in ejus epist. 14, apud eundem Coustantium scripta an. 418. Confer hujus notas et notitiam epistolæ ejusdem pontificis non exstantium apud laudatum editorem num. 32. De Manicheis a Leone perstrictis hæc Acamius interpretatur. Non assentimur: neque enim ullum hic hæresis aut hæreticorum indicium est; neque eos adversus Leonem ullam persecutionem excitasse aut calumnias sparsisse quispiam tradidit. Stylus quidem Zosimum potius quam Leonem hujus præfationis auctorem præfert.

d Codex *imbuens*. Blanchinius optime correxit *jubes*; quod si minus placeat, legendum monet *imbuens*.

e Invenies hanc orationem in codd. Gregorianis et in Missali Rom. die sabbati ante Dominicam in Albis.

f In cod. hæc marginalis notatio affigitur: *Pro dilectione fraterna orandum.* Sub finem legendum fortassis, et eos, quos amamus.

tamquam consortes nostri generis, diligamus; tunc circa eos verum probantes affectum, ut quemadmodum nos purgari desideramus a vitiis, ita et eorum quos amamus optemus. Quibus præceptis duobus totam legem sine difficultate complentes, bona præsentia sumamus et æterna. Per, etc.

Da nobis, Domine, quæsumus, ambire quæ recta sunt, et vitare quæ noxia; ut sancta quæ capimus non ad iudicium nobis, sed proficiant potius ad medelam. Per, etc.

Tuere, Domine, quæsumus, famulos tuos, et a terrenis erroribus expeditos ad virtutum tuarum fac instituta proficere; sicque temporalibus auxiliis foveantur, ut magis gaudeant sempiternis. Per, etc.

III. *Item alia.* — « Ecclesiæ tuæ, Domine, voces placatus admitte, ut destructis adversantibus universis, **54** secura tibi serviat libertate. Per, etc.

Præsta, Domine, quæsumus, ut toto tibi corde subjecti, tumentium voluntatum respuamus afflatus. Per, etc.

Hostias, quæsumus, Domine, nostræ devotionis assume; et per sacrificia gloriosa subditorum tibi corda purifica. Per, etc.

^b Vere dignum. Cujus inspiratione beatus Paulus apostolus Ecclesiæ dicens: *Providentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (Rom. xii, 17), evidenter ostendit non esse prorsus quo malis actibus vel in hac vita possimus abscondi: dum te non latemus interius, et extrinsecus humanos quoque non vitamus aspectus. Nihil ergo juvat eos qui decora sua notasque non cernunt, et quia ipsi se non vident, æstiment nec ab aliis se videri. Cum enim idem clamat Apostolus: *Quæ secundum faciem sunt, videte* (II Cor. x, 7): quemadmodum se celare posse confidunt, qui, sicut scriptum est, per dulces sermones suos seducentes corda fallacia (Rom. xvi, 18), et sicut Evangelium ait, Christum in cubile requirentes, palam manifesteque declarant quid et dictis exsequantur et factis. Nec eos fulcit aut munit, quia, ut se valere contendunt, volumina divina percurrunt, cum per hæc ipsi potius improbos mores suos et profiteantur et damnent, nescientes, ^c jam de pœna divini venire iudicii, quod traduntur in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt (Rom. i, 28). Quapropter hujusmodi declinantes actu, et solo miserantes quo debemus affectu; et ideo, etc.

Annue, quæsumus, Domine Deus noster, ut per

^a Codd. Gregoriani habent hanc orationem inter quotidianas, Missale Rom. inter communes contra persecutores Ecclesiæ. In illis pro adversantibus, est adversariis; in Missali additur et erroribus. In codice Gelasiano habetur lib. iii, n. 67, contra iudices male agentes.

^b Nota marginalis in codice: *Arguit improbos, sed et orat pro eis.*

^c Sex voces sequentes, quæ in codice rejiciuntur post verbum *conveniunt*, hic perspicuitatis gratia, monente Blanchinio, Muratorius in sua editione collocavit; quod nos haud immutandum credidimus.

^d Est fere eadem in Romano Missali die 15 Junii Natalitio SS. Viti et Modesti.

^e In margine codicis annotatur: *Orandum pro iis*

A hoc tuæ sapientiæ sacramentum circumspecta moderatione vivamus. Per, etc.

^d Da Ecclesiæ tuæ, Domine, non superbe sapere, sed tibi placita humilitate proficere, ut proterva despiciens et matura quæque desiderans, exerceat liberam charitatem. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Absolve, Domine, quæsumus, iniquitates nostras, et ut tua dona mereamur percipere, fac nos amare justitiam. Per, etc.

Concede nobis, Domine Deus noster, ut et te tota mente veneremur, et omnes homines rationabili diligamus affectu. Per, etc.

Consecra, quæsumus, Domine, quæ de terrenis fructibus nomini tuo dicanda mandasti; ut et gratiam tibi nostram facias servitutem, et Sacramentum nobis perpetuæ salvationis instituas. Per, etc.

^e Vere dignum. Qui fideles tuos mutua faciens lege concordans, veram pacem tali **55** fœdere nexisti, ut nec alteri quisquam moliretur infligere quod sibi nollet inferri; et bona quæ suis utilitatibus tribui cuperet a consorte naturæ, hæc eidem ipse quoque præstare: quatenus dum per alterutram pietatem se reperiunt communes in singulis, semetipsam ^f diligens, esset mens una cunctorum. Per, etc.

Satiati participatione cœlesti, et gratias tibi referimus, Domine Deus noster, et ut nobis sit perpetua, deprecamur. Per, etc.

Beneficiis tuis, Domine, quæsumus, populus fidelis semper exsultet, ut te instruente dispositus et conversatione tibi placeat, et quæ votis expetit salubriter assequatur. Per, etc.

V. *Item alia.* — « Omnipotens sempiterne Deus, qui superbis resistis, et gratiam præstas humilibus, tribue, quæsumus, ut non indignationem tuam provocemus elati, sed propitiationis tuæ capiamus dona subjecti. Per, etc.

^h Majestatem tuam supplices exoramus ⁱ ut nec terreri nos lacerationibus patiaris injustis, nec captiosis adulationibus implicari; sed potius amare concedas, qui veraciter arguunt quam qui fallaciter blandiuntur. Per, etc.

^j Offerimus tibi, Domine, munus quod sicut duplici sumentes corde condemnat, ita sincera capientes mente justificat. Per, etc.

^k Vere dignum. Qui nos sic pietate pariter atque D justitia vis esse perfectos, ut et cautelæ nostræ non desit socianda benignitas, et indiscreta non subripiat

qui malevoli sunt.

^l Cod. inserit *fieret*, quod verbum est varians lectio verbi *esset*, et melius expungendum fuit.

^m Hanc orationem habent Sacramentaria Gelas. et Gregor. sub titulo: *In contentione*. Magnam hujus partem exhibet Missale Rom. in orationibus communibus ad postulandam humilitatem.

ⁿ Notatio marginalis in ms., *Contra lacerantes vel adulantes.*

^o Sequentia usque ad *amare* leguntur in codd. Gregorianis et Gelasii, in Missa contra obloquentes.

^p Nota marginalis in ms., *Pro duplici corde.*

^q Alia marginalis notatio: *Orandum pro persequentibus.*

facilitas charitati. Præcipis enim ut pro nostris oremus inimicis, pro calumniantibus supplicemus, nec desinamus misericordiam tuam persequentibus impetrare; non utique ut in iisdem nequitias perseverent, quia hoc imprecari est potius quam salutaria postulare; sed ut ab his iniquitatibus expediti, ad modesta sese sanaque convertant. Cum enim, docente te, Domine, probos mores nobis optare debeamus, tunc proximos nostros, sicuti nosmetipsos, vere diligimus, si eis quæ nos habere cupimus expectamus. Per, etc.

Recreati, Domine, sacri muneris gustu, quæsumus, non inde sumentibus nobis vertatur ad pœnam, sed fideliter libantibus prosit ad veniam. Per, etc.

56 Tua, Domine, protectione confidens, benedictionem suppliciter imploratam devota tibi familia consequatur; ut tuo secunda munimine, nec temporalibus destituatur auxiliis, et bonis aptetur æternis. Per, etc.

VI. *Item alia.* — * Omnipotens et misericors Deus, a bellorum nos, quæsumus, turbine fac quietos: quia bona nobis cuncta prestabis, si pacem dederis et mentis et corporis. Per, etc.

† Protector noster, aspice, Deus, et ab hostium nos defende formidine; ut omni perturbatione submoti, liberis tibi mentibus serviamus. Per, etc.

Suscipe, Domine, munera familie tuæ; quibus et nostris, quæsumus, sis placatus erroribus, et sanctificationem tuam nobis redemptionis opereris. Per, etc.

* Vere dignum. Agnoscimus enim, Domine Deus noster, agnoscimus, sicut prophetica dudum voce testatus es, ad peccantium merita pertinere ut servorum tuorum labore quesita † sub conspectu nostro manibus diripiantur alienis; et quæ desudantibus famulis nasci tribuis, ab hostibus patiaris absumi. Totoque corde prostrati supplices exoramus ut præteritorum concedas veniam delictorum, et ab omni mortalitatis incursu continuata miseratione nos protegas. Quia tunc defensionem tuam non diffidimus adfuturam, cum a nobis quibus offendimus dignanter expuleris. Per, etc.

Sacrosancti corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi refectione vegetati, supplices te rogamus, Deus, ut hoc remedio singulari, et ab omnium peccatorum nos contagione purifices, et a periculorum munias incursione cunctorum. Per, etc.

* Sub rubrica *Orationum tempore belli* legitur hæc oratio in codd. Gregor. Muratorii.

† Est in Missali Rom. inter communes *contra persecutores et male agentes*.

* Notam hanc marginalem codex affigit: *Pro peccatis hostes infestari certissimum; unde enixius supplicandum Deo*.

† Cum stylus hujus præfationis Leoninus videatur, directio Romanæ urbis et agrorum depopulatio sub Leone Magno a Vandalis peracta an. 455 hic indicatur potius quam quæ Innocentio I pontifice contigit an. 410.

* Codex, et *inclinantium*. Blanchini emendationem a Muratorio receptam retinimus, ex quo etiam deinde addita vox *rerum*.

A Miserere, Domine, deprecantis Ecclesie, * et ad inclinantes tibi sua corda propitius intende, ut quos divinarum rerum sinis esse participes, nec peccatis fieri permittas obnoxios, nec opprimi patiaris adversis. Per, etc.

VII. *Item alia.* — † Miserere, Domine, populi tui, et continuis tribulationibus laborantem propitius respirare concede. Per, etc.

57 * Vox clamantis Ecclesie ad aures, quæsumus, Domine, tuæ pietatis ascendat; ut percepta venia peccatorum, te fiat operante devota, te protegente secunda. Per, etc.

Nomini tuo, Domino, munera, quæsumus, dicata sanctifica, ut et sacramentum nobis æternæ vitæ præbeant et profectum. Per, etc.

† Vere dignum. Inter quolibet enim mundi pericula sola est a te non recessisse prosperitas, cum in tua misericordia confidentes nulla adversa percellant, sed potius exerceant ad salutem. Per, etc.

† Vivificet nos, quæsumus, Domine, participatio tui sancti mysterii, et pariter nobis expiationem tribuat et munimen. Per, etc.

Auxiliare, Domine, plebi tuæ, et toto tibi corde subjectæ præsta conversationis effectum: quia bonis omnibus hanc replebis, si tibi placere perfeceris. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — † Ab omnibus nos, quæsumus, Domine, peccatis propitius absolve, et eos qui nos impugnare nituntur expugna. Per, etc.

Comprime, Domine, quæsumus, † os iniqua loquentium, et eos qui nos moliantur insimulare confuta. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut per hæc celestis vitæ commercia, declinantes laqueos falsitatum, ad veritatem tuam, concessa nobis divinitus via et tramite, dirigamur. Per, etc.

† Vere dignum. Qui famulos tuos informare dignaris, ut non tam nos exagitat inepta laceratio superbiorum, quam potius moveat misratio læcerantium. Quoniam, sicut nos convenit præcavere ne veraciter impetamur, sic eorum qui a veritate sunt devii, flere debemus interitum, quæsumus ut vel illis correctionem suppliciter exoranda subvenire possimus, vel nobis fructum pietatis acquirere. Per, etc.

Quos refecisti, Domine, celesti mysterio, propriis alienisque propitiis absolve delictis; ut divino munere purificatis mentibus perfruamur. Per, etc.

† Est in Romana Missali fer. 3 post Dominicam quartam Quadragesimæ.

* Hæc oratio legitur in Sacram. Greg. inter orationes quotidianas.

† Marginalis nota codicis: *In periculis vel prosperitate gratias referendas Deo*.

† In Sacram. codd. Gregor. apud Muratorium legitur Dominica XIII Pentecostes, apud Menardum Dominica XIV, in Missali Rom. Dominica XII.

† Sic incipit collecta *pro peccatis* in miss. Gregor. Muratorii, et progreditur usque ad *et eos*, ac stylum subinde mutat.

* Pro os in cod. *perperam Deus*.

† In margine ms., *Pro læcerantibus orandum*.

* Porrigere dexteram, quæsumus, Domine, plebi tuam misericordiam postulanti, per quam et errores declinet humanos, et solatia vite mortalis accipiat, et sempiterna gaudia comprehendat. Per, etc.

58 IX. Item alia. — Libera nos, Domine, quæsumus, a nostrorum debitis peccatorum, atque ut nos a malis omnibus propitius eripias, iniquitates nostras, quibus iuste ^b retribuuntur, absolve. Per, etc.

* Contra, quæsumus, Domine, hostes populi tui, et delicia nostra, quorum merito nobis dominantur, amunda; ut, cum tibi placitam puritatem mentibus nostris infunderis, largiaris et pacem. Per, etc.

Accipe, Domine, quæsumus, sacrificium singulare, quod majestati tue semper et redditur et debetur. Per, etc.

Sit nomini tuo, Domine, hoc sacrificium, cum exhibetur, acceptum, ut efficiatur jugiter exigendum. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos castigando sanas et refovendo benignus erudis, dum navis saluos esse correptos, quam perire neglectos. Per, etc.

* Supplices te rogamus, Domine Deus noster, ut qui percepimus cælestis mensæ substantiam, ad vitam ^c peringamus æternam. Per, etc.

Tui sunt, Domine, populi, qui ministerium nostræ vocis expectant. Quæsumus clementiam tuam ut salutaria ejus poscentibus, quidquid fiducia non habet deprecantis, gratia tua, quæ bonorum nostrorum non indiget, largiatur. Per, etc.

X. Item alia. — Adesto, Domine, supplicibus tuis, et sperantes in tua misericordia cælesti protege benignus auxilio. Per, etc.

Respice, Domine, quæsumus, pietatis tuæ subsidium postulantes. Da indulgentiam reis, ut nobis subvenias propitius afflictis. Per, etc.

^f Sanctificationem tuam nobis, Domine, his mysteriis placatus operare, quæ nos et a terrenis purget vitiis, et ad cælestia dona perducant. Per, etc.

* Vere dignum. Qui nostras mentes expiando justificas, et immortalitatis efficis justificando capaces. Per, etc.

Replemur, Domine, gratia muneris sacri, et quæ gustu corporeo dulci veneratione contingimus, dulciora mentibus sentiamus. Per, etc.

Familia tuæ, Domine, preces miseratus **59** intendere, et toto tibi corde subieciam prosequere, sustenta, circumtege; ut quæ te gubernatore confidit, et nullis implicetur malis, et bonis omnibus expleatur. Per, etc.

XI. Item alia. — Omnipotens sempiterne Deus, cujus viæ misericordia est semper et veritas, præsta,

A quæsumus, ut qui a tua clementia confovemur, crescamus etiam religionis augmento. Per, etc.

Da nobis, quæsumus, Domine, tua digne tractare mysteria, ut et miserationibus tuis congrua respondeamus obsequia, et fiducialius speranda poseamus. Per, etc.

^h Vere dignum. Pietatem tuam votis omnibus expetentes, ut humanarum rerum prosperitate percepta, terrenis eatenus consolationibus gratulemur, ne gaudia querere superna cessemus, sed quidquid lætitiæ temporali impenditur, eruditioni proficiat sempiternæ. Per, etc.

Quæsumus, Domine, Deus noster, quos sacramentis reficis, sustenta presidii, et quos beneficiis temporalibus refoves, pascere ⁱ (divinis) perpetuis. Per, etc.

B Ecclesiam tuam, Domine, perpetui miseratione prosequere, ut inter sæculi turbines constituta, et præsentis jucunditate respiret, et æternæ beatitudinis percipiat claritatem. Per, etc.

XII. Item alia. — Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et apostolicis intercessionibus confidentes, nec minis adversantium, nec ullo perturbemur incursu. Per, etc.

Auxiliare, Domine, temporibus nostris, ut tua nos ubique dextera protegente, et religionis integritas, et Romani nominis securitas reparata consistat. Per, etc.

Supplices quæsumus, Domine, ut munus trepida servitute propositum, non de nostris meritis æstimetur, sed quod a te institutum est, offerentium tua sanctificetur dignatione præsentum. Per, etc.

C ^j Vere dignum. Cujus nobis etiam ipsa modetur austeritas, dum peccandi coercent affectum, dum ad supplicandum tibi mens humana sit promptior, dum gratior reddit post adversa tranquillitas, et inter hæc, probata fides eruditur ad præmium. Per, etc.

Libera nos ab omni malo, propitiusque concede ut, quæ nobis poscimus relaxari, ipsi quoque proximis remittamus. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus pater, ut quod nobis ad immortalitatis pignus esse voluisti, **60** ad salutis æternæ tribuas provenire suffragium. Per, etc.

^k Inclinantes se, Domine, majestati tuæ propitius intende, ut qui divino munere sunt refectioni, cælestibus semper muniantur auxiliis. Per, etc.

D **XIII. Item alia.** — Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, in tua semper devotione gaudere, quia perpetua est et plena felicitas, si bonorum omnium jugiter serviamus auctori. Per, etc.

Quæsumus, omnipotens Deus, ne ad dissimulationem tui cultus prospera nobis collata succedant, sed

^a Exstat in Sacram. Greg. Moratorii inter preces quotidianas tom. II, p. 256.

^b Sic codex, et recte, cum ad mala referatur.

^c Est in Gelasiano lib. 7m, n. 58.

^d Nota marginalis in codice: *Post infirmitatem*

^e Cod., *perineamus*, male. Blanchinii emendatio placuit.

^f Ita Sacram. Greg. et Missale Rom. feria 3 post Dominicam II Quadragesimæ.

^g In margine codicis: *De justitia*

^h Nota marginalis in cod.: *Dum prosperitas redundat, eruditio superna quantatur.*

ⁱ Divinis est varians lectio.

^j In margine codicis: *Admonet, ad supplicandum nos esse promptiores.*

^k Invenitur in Sacram. Greg. et in Missali Rom. fer. 4 Cinerum.

ad gratiarum actionem, tibi propensius exhibendam, A et præsta, ^d ut eadem studiis competentibus exsequamur. Per, etc.

* Hostias tibi, Domine, deferimus immolandas, qui temporali consolatione significas, ut promissa non desperemus æterna. Per, etc.

^b Vere dignum. Quoniam sicut tua clementia non solum beneficia præstat immeritis, sed affectum quoque nobis, quo gratias referamus, inspirat, ita nos convenit laudes tuas, quia non possumus competenter explere, saltem sine cessatione depromere; ut quas numquam sufficienter exsolvimus, numquam reddere desinamus. Per, etc.

Observationis annuæ celebritate gratulantes, ut eorum quorum actionibus inhæremus, plenis effectibus gaudeamus. Per, etc.

Ecclesia tua, Domine, cœlesti gratia repleatur et crescat; atque ab omnibus vitiis expiata percipiat sempiternæ redemptionis augmentum; ut quod in membris suis copiosa temporum prorogatione veneratur, spiritualium capiat largitate donorum. Per, etc.

XIV. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus, mentes nostras, quæsumus, ad opera tibi placitura converte, ut correptio tua non sit negligentibus major causa poenarum, sed fiat eruditio paterna correctis. Per, etc.

Deus, qui sacra legis omnia constituta, in tua et proximi dilectione posuisti, da nobis horum propitius efficientiam mandatorum, quia impossibile esse sibi nullus excusat, quod tanta brevitate concluditur, tanta requitate præcipitur. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui offerenda tuo C nomini tribuis, et oblata devotioni nostræ servitutis ascribis, quæsumus clementiam tuam ut, quod præstas unde sit meritum, proficere nobis largiaris ad præmium. Per, etc.

61 * Vere dignum. Qui mutabilitatem nostram ad incommutabilia ita justus et benignus erudit, ut nec fragilitatem destituas, et coerceas insolentes; quo pariter instituti pia conversatione et cœlestibus sacramentis, sic bonis prætereuntibus nunc utimur, ut jam possimus inhærere perpetuis. Per, etc.

Exaudi, Deus, orationem nostram; et tua sancta, quæ sumpsimus, non ad iudicium nobis provenire patiaris, sed ad remedium propitiationis immensæ. Per, etc.

Placidus aspice, Domine, plebem tuam, et quam D doni tui facis esse consortem, a malis omnibus corporis et mentis emunda; ut noxia perturbatione cessante, liberum tibi semper exhibeant famulatum. Per, etc.

XV. *Item alia.* — Concede nobis, Domine, quæsumus, gratiam tuam, per quam boni esse possimus,

^a Hanc habent idem Sacram. Greg. et Missale ser. 3 post Dominicam Passionis.

^b In margine cod., *Inspiratione Dei gratiæ referuntur.*

^c Nota marginalis: *Coerces insolentes.*

^d Quæsumus, antea præmissum, hic superflue repetitur in ms.

^e In margine codicis: *Pro vitiis quibus subjaceamus orandus Deus.*

A et præsta, ^d ut eadem studiis competentibus exsequamur. Per, etc.

Deus, quem iniustitia nostra incessanter offendit, da nobis rectæ conversationis effectum, per quem consequamur ei veniam. Per, etc.

Oblatio nos, Domine, quæsumus, sacrandæ purificet, ac sui ministerio pariter et participatione dignos efficiat. Per, etc.

* Vere dignum. Qui curam nostri ea ratione moderaris, ut proventus exterior de internorum qualitate procedat. Nullis quippe forinsecus miseriis affligemur, si vitia frenemus animorum; nec visibilibus dedecori subiacebit, qui fœdis cupiditatibus obviarit; nulla inquietudo prævalebit extrinsecus, si agamus corde sincero; nullis subdemur hostibus, si pacem teneamus internam. Ita sicut a nemine magis quam a nobis lædimur, sic noxia cupita succumbent, si nosmetipsos ante ^f vincamus. Per, etc.

Tribuat nobis, Domine, quæsumus, sanitatem mentis et corporis sacramenti tui medicina cœlestis; ut hujus operatione vegetati tam præsentia quam æterna subsidia capiamus. Per, etc.

Consequatur, Domine, quæsumus, tuæ benedictionis auxilium, quod supplex poscit Ecclesia; percipiat indulgentiam; boni operis instruat; temporalium necessitatum consolatione respiret; ad gaudia sempiterna perveniat, et assumat æterna. Per, etc.

62 XVI. *Item alia.* — Adjuva nos, Deus salutaris noster, et quibus supplicandi tibi præstas affectum, tribue tuæ propitiationis effectum. Per, etc.

Mysteria tua, Domine, debitis servitutis exsequentes, supplices te rogamus ut quod ad honorem tuæ majestatis offerimus, nobis proficiat ad salutem. Per, etc.

* Vere dignum. Cujus et propitiationis exordium principaliter inde sentimus, cum tuorum sensibus dignanter infundis totis tibi mentibus supplicare, nec humanis opibus, sed tua virtute confidere; et inefficientem gratiam comprobamus, cum nos vel in hac devotione tribuis permanere, vel de perceptis beneficiis, non in nobis, sed in tuo nomine gloriarī. Per, etc.

Satiati munere salutari, tuam, Domine, misericordiam deprecamur, hoc eodem sacramento quo nos temporaliter vegetas, efficias perpetuæ vitæ participes. Per, etc.

Auxiliare, Domine, famulis tuis, et in tua pietate D fidentibus jugiter esto propitius; ut et præsentia pericula, te protegente, declinent, et futura gaudia, te largiente, percipiant. Per, etc.

XVII. *Item alia.* — ^h Parce, Domine, parce populo tuo, ut dignis flagellationibus castigatus, in tua miseratione respiret. Per, etc.

Exaudi, Domine, plebem tuam, et quod non habent

^f Ita codex. Apud Muratorium vincemus ex emendatione a Blanchinio indicata, quæ tamen necessaria non videtur.

^g Nota margin. in cod.: *Non confidere in divitiis, nisi in Dei gratia tantum, suadet.*

^h Occurrit hæc oratio in codd. Gregor. et in Missali Rom. feria 5 ante Dominicam I Quadragesimæ. In laudatis autem codd. repetitur inter orationes pro peccatis.

merita supplicantium, tua nos semper gratia præveni-
niens largiatur. Per, etc.

Altariibus tuis, Domine, munera nostræ servitutis
inferimus, quæ placatus accipias, et acceptum tibi
nostrum, quæsumus, famulatum, et sacramentum
nostræ redemptionis efficiant. Per, etc.

Vere dignum. A tua enim numquam est laude ces-
sandum, quæ et inter angustias necessarium præstat
auxilium, et in prosperitate gratiarum tibi referens
actionem, quanto nos memores facit esse beneficii,
tanto nobis tua magis dona conciliat. Per, etc.

^b Quæsumus, Domine Deus noster, ut quos divina
tribus participatione gaudere, humanis non sinas
subjacere periculis. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, populi fidelis insti-
tutor et rector, in familia sacramento tui nominis ac-
quisita, gratiæ tuæ dona custodi; ut bona quæ te
auctore percepit, **63** te protegente serventur (^c *Aliter*,
te largiente copiosius augeantur). Per, etc.

XVIII. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus,
da nobis voluntatem tuam fideli mente retinere, et
pia conversatione depromere; ut Ecclesia tua a pro-
fania vanitatibus expiata, non aliud profiteatur verbis,
aliud exercent actione. Per, etc.

Exaudi nos, Domine Deus noster, et a pravitatibus
mundi tuorum discerne corda fidelium, ut qui Domi-
num sua voce pronuntiant, in diabolicam non recidant
servitutem. Per, etc.

Ut tibi grata sint, Domine, munera populi tui, ab
omni, quæsumus, nos contagio perversitatis emunda,
nec falsis gaudiis inhærere patiaris, ^d quos ad veri-
tatis tuæ præmia venire promittis. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam a diabolica
simulatione vis esse purgatam, atque ut a fictis sin-
cera discernas, ex operum qualitate fructus intelligi
præcipis voluntatum; ad te pertinere non reputans,
quos vel dissimulare quæ tua sunt, vel his contraria
perspexeris operari. Unde benedicimus te, Domine,
teque debita servitute laudamus. Per, etc.

Adesto nobis, omnipotens et misericors Deus, et
sacramenta quæ sumpsimus, nec nostris excessibus,
nec alienis permittas violari peccatis. Per, etc.

Gregem tuum, Pastor bone, placatus intende, et
oves quas pretioso sanguine redemisti, diabolica non
sinas incursione lacerari. Per, etc.

XIX. *Item alia.* — ^e Suscipe, quæsumus, Domine,
preces nostras, et clamantium ad te pia vota propi-
tius intueri. Per, etc.

^a Cod. accipiens, et infra, efficiat.

^b Missale Rom. hanc orationem exhibet in Domi-
nica XXIII post Pentecosten, et in communibus ora-
tionibus, contra persecutores Ecclesiæ.

^c Adverbium *aliter* textui insertum in codice, va-
riantem inuit.

^d Sic codex. Muratorius, quibus.

^e Affinis est oratio codd. Gregor. Muratorii in præ-
cibus matutinalibus, apud Menardum vero inter ora-
tiones quotidianas.

^f Hanc refrunt iidem codd. in orationibus pro pec-
catis.

^g Nota marginalis in cod.: *Ideo tardius impetratur,*
ut perseveret oratio postulantis.

^f Exaudi, Domine, quæsumus, gemitum populi tui,
nec plus apud te valeat offensio delinquentium quam
miseratio tua, semper indulta sceleribus supplicantium.
Per, etc.

Sacrificium tibi, Domine, celebrandum placatus
intende; quod et nos a vitiis nostræ **64** conditionis
emundet, et tuo nomini reddat acceptos. Per, etc.

^g Vere dignum. Qui ideo differs vota poscentium, ut
in ipsa quoque deprecationis diuturnitate proficiant;
et tardius postulata præstando, fidelium tuorum men-
tibus præstare cognosceris devotionis augmentum.
Per, etc.

Majestatem tuam suppliciter deprecamur, ut sicut
nos corporis et sanguinis sacrosancti pascis alimento,
ita divinæ naturæ facias esse consortes. Per, etc.

^h Cælestibus, Domine, quæsumus, præsidii manian-
tur, qui in tua protectione confidentes, in te solo Præ-
sule gloriantes, tuo semper foveantur auxilio. Per, etc.

XX. *Item alia.* — Exaudi, Domine, preces nostras,
et celeri nos propitiatione lætifica. Per, etc.

ⁱ Intende, Domine, quæsumus, supplices tuos; et
pariter nobis indulgentiam tribue benignus et gau-
dium. Per, etc.

^j Hostias, Domine, suscipe placatus oblatas, quas
sanctificando, nobis, quæsumus, efficias salutare.
Per, etc.

^k Vere dignum. Qui cælestibus disciplinis ex omni
parte nos instruens, qualiter a fidelibus tuis falsos
fratres discernemus ^l ostendens, Unigeniti tui
voce pronuntias: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*
(*Matth.* vii, 20). De his sunt enim inflati sensu carnis
sux, et non tenentes caput. De his sunt qui terrena
sapientes, ita deprecantur te verba ^m fastidium, quia
animales atque carnales, quæ sunt spiritus Dei, stulta
mente non capiunt. De his sunt reprobi circa fidem,
qui nescientes quæ loquantur, neque de quibus affir-
ment, sæpe subvertere conati sunt et conantur. De
his sunt subdoli operarii, qui introeunt explorare
Ecclesiæ libertatem, quam habet in Christo, ut eam
secum in turpem redigant servitutem. De his sunt
qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas,
oneratas peccatis; non solum ⁿ viduarum facultates,
sed devorantes etiam maritarum. Isti jam nec justos
appetunt se videri, nec saltem de foris sunt, vel deal-
bati, vel loti, sed palam, pudore calciato, de pravis
conversationibus suis etiam gloriantur, et domi foris-
que spurcitiam contrahentes, non tam **65** referti
sunt ossibus mortuorum, quam magis ipsi sunt mor-

^h Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem exhi-
bent in precibus matutinalibus seu vespertinalibus.

ⁱ Est in iisdem mss. in Missa de quotidianis diebus.

^j Notatio marginalis: *De falsis fratribus.* Hæc præ-
fatio Leonina videtur, in qua quorundam falsorum
fratrum corrupti mores describuntur. Quinam vero
hi fuerint divinare nolumus.

^k Ostendens abundat ex varianti lectione, nisi ma-
gis legere ostendis, et infra, pronuntians. ut Blanchi-
nius monuit.

^l Nota marg., *De fastidiosis*; et post nonnulla, *De*
subdolis.

^m Alia marginalis notatio in codice: *Devoratores*
viduarum et maritarum.

tui. Quibus evangelica sententia convenienter exclamat: *Si lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsa tenebræ quantæ erunt (Matth. vi, 23)?* Nam cum in his quæ videntur obscura sint, et malæ famæ nigra dedecore, satis evidenter apparet hæc eos in occulto gerere, quæ etiam turpe sit dicere. Isti non solum ad tuam gratiam venientes sui fœditate deterrent, sed etiam intrinsecus a fratribus constitutis, pro quibus Christus est mortuus, offendiculum suæ perversitatis opponunt. Tales cavere nos jubes, per Apostolum tuum dicens: *Separate vos ab omni fratre inordinato ambulante (II Thess. iii, 6).* Et ea nos præcipis operari, quæ videntes cuncti vere fideles tui, te coelestem Patrem collaudant atque magnificent; a quo rationabilis conscientie bonæque famæ donum omne perfectum optimumque descendit. Per, etc.

Quod ore sumpsimus, Domine, quæsumus, mente capiamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Per, etc.

Famulos et famulas, Domine, quæsumus, intueri, quibus in te sperare donasti; ac pariter eis, et quæ tibi placeant postulare, et potius postulata concede. Per, etc.

XXI. *Item alia.* — Concede nobis, Domine, veniam delictorum, et eos qui nos impugnare moliantur expugna; quia sub tuo munimine constituti nulla diaboli nocebit obreptio. Per, etc.

Protector in te sperantium, Deus, exaudi preces nostras, et miserere nostri; ut corpore et mente vegetati tuis semper intuscreamus officiis. Per, etc.

Supplices te rogamus, Deus, ut munera quæ deferimus, et devotionis gratiam nobis conferant, et salutem. Per, etc.

Vere dignum. Quia Ecclesie tuæ filios sicut erudire non cessas, ita non desinis adjuvare, ut recte faciendi cognoscant, et possibilitatem capiant exsequendi. Per, etc.

Sumentes dona coelestia, gratias tibi referimus, sancte Pater, omnipotens, æterne Deus. Per, etc.

Protege, Domine, fideles tuos, et quos spiritali cibo vivificare dignatus es, perpetua salvatione comitare. Per, etc.

66 XXII. *Item alia.* — Auge fidem tuam, Domine, quæsumus, miseratus in nobis; quia pietatis tuæ subsidia non negabis, quibus in te credendi contuleris firmitatem. Per, etc.

Da nobis, Domine, quæsumus, in te tota mente confidere; quoniam sicut superbis in sua virtute præ-

sumentibus semper obsistis, ita non deseris in tua misericordia gloriantes. Per, etc.

Munera, Domine, quæsumus, offerentes, ut et ab omnibus mundare peccatis, et a cunctis nos protegere digneris adversis. Per, etc.

Vere dignum. Quia cum omne opus bonum a te inchoari constet, et perfici hanc ipsam quam nobis tribuis perseverantiam supplicandi, certum sumus impetrare nos posse, quæ poscimus. Per, etc.

Tribue nobis, Domine, coelestis mensæ virtute satiatis, et desiderare quæ recta sunt, et desiderata percipere. Per, etc.

Tu esto, quæsumus, Domine, populi tui munimen et custos; tu vitæ præsentis sustentator et rector; tu collator æternæ. Per, etc.

XXIII. *Item alia.* — Tuere, Domine, quæsumus nos famulos tuos, ut a peccatis omnibus abstinentes, prompta tibi voluntate famulemur. Per, etc.

Gratæ tibi sit, quæsumus, Domine, tuæ plebis oblatio, per quam et sanctificationem referat, et quæ pio precatore obtineat. Per, etc.

Vere dignum. Quia fragilitatem nostram miseratus intendens, et mentem nobis tribuis supplicandi, et tua supplicibus dona largiris. Per, etc.

Adesto nobis, Domine Deus noster, et quos tuis mysteriis recreasti, perpetuis defende præsidiiis. Per, etc.

Familiam tuam, Domine, benignus illustra, et benedictionis tuæ largitate confirma; ut in omnibus duce, te mereatur habere custodem. Per, etc.

XXIV. *Item alia.* — Omnipotens et misericors Deus, ad cujus beatitudinem sempiternam, non fragilitate carnis, sed alacritate mentis ascenditur, fac nos atria supernæ civitatis et te inspirante semper ambire, et tua indulgentia fidenter intrare. Per, etc.

Deus, qui cum muneribus nullis indigeas, ipse nobis munera cuncta largiris, accipe propitius quæ de tuis donis tibi nos offerre voluisti; non solum nostras reputans devotioni quæ tua sunt, sed etiam per hæc nos ad coelestia regna perducens. Per, etc.

¶ § ¶ §

Gratias tibi, Domine, laudesque persolvimus, qui nos corporis et sanguinis dilectissimi Filii tui Domini nostri communione vegetasti; misericordiam tuam suppliciter exorantes, ut hoc tuum, Domine, sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam, sed fiat intercessio salutaris ad veniam.

XXV. *Item alia.* — Protege, quæsumus, Domine, Romani nominis ubique rectores, ut his tua virtute

in vigilia Ascensionis.

Nota marg.: *Humilibus adesse Deum in cunctis operibus eorum.*

Legitur Dominica Passionis tum in Sacram. Gregor., tum in Missali Rom.

Sequentia inserta sunt orationi post communionem communem pro vivis et defunctis, quæ item legitur in Missis Quadragesimæ.

Ex hoc et similibus locis, in quibus Romani rectores, vel principes plurali numero appellantur, non nemo collegit hoc Sacramentarium compactum fuisse eo tempore quo duo imperatores regnabant, alter in Oriente, alter in Occidente. Sed quam hæc ratio sit

* *Alia nota margin. in eod.: Subversores fratrum. Cavendum ab eis.*

† In Sacram. Gelasiano legitur fer. 7 post Dominicam tertiam Quadragesimæ; in eodd. autem Gregor. Muratorii se in Missali Rom. fer. 5 post Dominicam Passionis.

‡ Forte legendum *propitius.*

§ Inter preces matutinas hanc præferant eodd. Gregor. Muratorii usque ad verbum *expugna.*

¶ In marg., *Recte agendum.*

‡ Notatur in margine codicis: *In operibus Dei gratias agendum.*

§ Est in Missali Rom. Dominica V post Pascha, et

vincentibus, pax populi tui secunda proveniat. Per, etc.

* Præstende nobis, Domine, misericordiam tuam, ut quæ votis expetimus, conversatione tibi placita consequamur. Per, etc.

† Exaudi, Domine, preces nostras, ut redemptionis nostræ sacrosancta commercia et vitæ nobis conferant præsentis auxilium, et gaudia sempiterna concilient. Per, etc.

F F C SP

Sacramentorum tuorum benedictione satiati, quæsumus, Domine, ut per hæc semper emundemur a vitiis et periculis * caveamus.

Adesto, quæsumus, Domine, plebi tuæ; ut quæ * sumpsit fideliter, et mente simul et corpore, te protegente, custodiat. Per, etc.

68 XXVI. *Item alia.* — Exaudi, Domine, preces nostras, et ut tuis nos muneribus jugiter prosequaris, majestati tuæ fac semper devotos. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nos donis tuis prævenis dignanter immeritis, da ut tibi gratias referentes, efficiamur et meriti. Per, etc.

* Offerimus tibi, Domine, munera quæ dedisti, ut et creationis tuæ circa mortalitatem nostram testificentur auxilium, et remedium nobis immortalitatis operentur. Per, etc.

† Vere dignum. Quia, cum nostra laude non egeas, grata tibi tamen est tuorum devotio famulorum; nec te augment nostra præconia, sed nobis proficiunt ad salutem. Quoniam sicut fontem vitæ præterire, causa moriendi est, sic eodem jugiter redundare, effectus est sine fine vivendi. Per, etc.

Libantes, Domine, dona cælestia, præsidium nobis inesse gaudemus, et inter ista quæ transeant, eorum quæ sunt mansura confidimus. Per, etc.

Protege, Domine, famulos tuos; subsidiis pascere corporeis; et spiritalibus nutritiis alimentis, a cunctis hostibus redde securos. Per, etc.

XXVII. *Item alia.* — Convertite nos, Domine, tuæ propitiationis auxilio; ut castigatio peccatoribus convenienter adhibita fiat correctio salutaris. Per, etc.

imbecillis, ex eo patet quod eadem formulæ leguntur etiam in nonnullis orationibus Sacramentarii Gelasiani libro III. Etenim num. 59 orat. 3, *Romani imperii propitiare principibus*; n. 6 orat. 2, *Propitius Romani nominis esto principibus*, et in secreta: *Romani imperii defende rectores*, et n. 64 orat. 1, *Romani imperii adesto rectoribus*, etc. Hæc quidem orationes lucubri potuerunt sub duobus imperatoribus; at in Sacramentarium referri potuisse etiam post sublatum ultimum Occidentis imperatorem, demonstrat Sacramentarium Gelasii, quo pontifice unus imperator in Oriente dominabatur.

* Inter orationes quotidianas postrema est in codd. Gregor. Muratorii.

† Sacrament. Greg. Menardi et Missale Rom. hanc orationem præferunt fer. 5 post Pascha.

c Cod., caveamur, male.

d Cod., sumpere, quod retineri posset, cum plebs multitudinem significans pluralem numerum recipere possit. At infra coherentem legendum esset custodiant. Mox pro simul, codex habet sibi.

* Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem interserunt postrema Missæ dierum quotidianarum.

† Nota marginalis in ms.: *Fontem vitæ toto corde*

A Respice, quæsumus, Domine, preces nostras, et his muneribus præsentiam tuam majestatis interesse; ut quod nostro servitio geritur, te potius operante formetur. Per, etc.

† Vere dignum. Cujus propitiationem in hac primum parte sentimus, cum ea quæ tibi sunt placita et nobis salutaria desideramus appetere. Dum enim sine te nihil recti 69 velle possumus, aut agere, aut perficere; indubitanter est gratiæ, quidquid convenienter operamur. Per, etc.

† Cælestia dona capientibus, quæsumus, Domine, non ad judicium provenire patiaris, quod fidelibus tuis ad remedium providisti. Per, etc.

Adesto, Domine, populis qui sacra donaria contigerunt, ut nullis periculis affligantur, qui te protectores confidunt. Per, etc.

XXVIII. *Item alia.* — Magnificentiam tuam, Domine, prædicamus, suppliciter implorantes ut qui nos imminutibus periculis exuisti, a peccatis quoque benignus absolvas: ut beneficia nobis majora concedas, et tuis nos facias parere mandatis. Per, etc.

Munera nomini tuo, Domine, cum gratiarum actione deferimus, qui nos i ab infestis hostibus liberatos paschale sacramentum secunda (d. placida) tribuis mente suscipere. Per, etc.

† Vera dignum. Majestatem tuam totis sensibus deprecantes, ut sic vitia nostra depellas, sicut corporum feraleis exstinguis inimicos; nec captivitatem quam extrinsecus submovisti, sustinere nos patiaris internam. Sed ut noxia quæque discutias, et prospera jugiter largiaris, semper nos et quæ prava sunt declinare perficias, et amare quæ justa sunt. Per, etc.

Laudes tuas, Domine, non tacemus, quia nos a malis quæ merebamur expediens, bona tuæ præstas celebrare lætantes. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, fidelibus tuis in sacra semper actione persistere, ut qui tua miseratione sunt digni fiant pietatis officio digniores. Per, etc.

XXIX. *Item alia.* — 1 Omnipotens et misericors Deus, de cujus munere venit ut tibi a fidelibus tuis

diligendum, id est, Christum Redemptorem nostrum. Hæc prælatio est in codd. Greg. hebdomada XVIII post Pentecosten.

* Cod., et eorum quæ mansura. Locus in vulgatis emendatus; sed non plane satisfacit. Magis placeret, ea quæ sunt mansura.

D † In margine codicis: *Indubitanter gratia (Fortæ, gratiæ) Dei reputandum quidquid agimus fidei ministri.*

† In Sacram. Gelas. et in Gregor. apud Menardum legitur fer. 5 post Dominicam IV Quadragesimæ; in codd. vero Greg. apud Muratorium, et in Missali Rom., feria 5.

† Si Hunni hic indicarentur, uti putat Acacius part. II, § 9, pax cum his a Leone iniuncta dicenda esset ante Pascha. Cur autem hac in re dubitemus, intelliges ex annot. 7 (Col. 284, n. *) in dissert. Quenelli ad an. 453. Mox placida est varians lectio.

† In margine: *Orandum ut vitia a nobis Deus depellat.* Dein pro corporum in cod. erronee est quorum.

† Est in Gelasiano lib. III, n. 8. Mss. Gregor. Muratorii, Dominica XIII post Pentec.; in Missali autem Rom., Dominica XII.

digne et laudabiliter serviat, tribue ut ad promissiones tuas sine offensione curramus. Per, etc.

Suscipe, quæsumus, Domine, munera quæ de tuis offerimus collata beneficiis, et **70** quod nostræ devotioni concedis effici temporalis, tuæ nobis fiat præmium redemptionis æternæ. Per, etc.

P F E S P

XXX. Item alia. — ^a Ne despicias, Domine, quæsumus, in afflictione clamantes, sed laborantibus celeri succurre placatus auxilio. Per, etc.

Respice nos, omnipotens et misericors Deus, et ab omnibus tribulationibus propitiatus absolve. Per, etc.

Mitte, Domine, quæsumus, Spiritum sanctum, qui et hæc munera præsentia nostra tuum nobis efficiat sacramentum, et ad hoc percipiendum nostra corda **B**

^b Vere dignum. Quia te sine cessatione prædicantibus, nec adversa prævalent, nec prospera negabuntur. Per, etc.

^c Sit nobis, Domine, reparatio mentis et corporis cœlestis mysterium, et cuius exsequimur actionem, sentiamus effectum. Per, etc.

Plebs tua, Domine, quæsumus, benedictionis sanctæ munus accipiat, per quod et noxia quæque declinet, et optata reperiat. Per, etc.

XXXI. Item alia. — ^d Omnipotens sempiternus Deus, qui nos et castigando sanas, et ignoscendo conservas, præsta supplicibus tuis ut et tranquillitatis optatæ consolatione lætemur, et ad correctionis effectum dono tuæ pacis utamur. Per, etc.

Preces nostras, Domine, propitiatus admitte, et a terrenis effice contagiis expiatis, quos cœlestibus tribuis servire mysteriis. Per, etc.

^e Vere dignum. Per quem nos eruis a peccatis, a periculis exuis, et ad gaudia sempiterna perducis. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut mensæ tuæ sancta libantes, non ad iudicium nobis, sed ad præsidium sempiternum cœlestia dona sumamus. Per, etc.

Respice, Domine, propitius populum tuum, atque ad tuam misericordiam pertinentes **71** et temporalibus (*Al.* ^f præsentibus) sustenta beneficiis, et æternis (*Al.* futuris). Per, etc.

Orationes matutinae, vel ad vesperum.

^g Deus, qui diem discernis et noctem, actus nostros

^h Fere eadem invenitur in codd. Gregor. in serie orationum pro peccatis, et in Missali Rom. inter orationes communes pro quacumque tribulatione.

ⁱ Nota marginalis in cod.: *Adversa repelli, prospera ministrari.*

^j In Missal' Rom. legitur Dominica VIII post Pentec., ac in die S. Valentini 14 Febr. In Sacram. Greg. Muratorii Domin. IX post Pentec.; apud Menardum vero die S. Valentini.

^k Exstat in cod. Gelasii lib. III, n. 37, in mss. Gregor. et Pamel., ac in Missali Romano, ad repellendam tempestatem.

^l In margine cod., *A peccatis sive periculis nos Christus redemit.*

^m Præsentibus, et dein futuris sunt variantes le-

A a tenebrarum distingue caligine, ut semper quæ sancta sunt meditates, in tua jugiter luce vivamus. Per, etc.

Annu, Domine, precibus nostris, et tuis servitiis inhærentes, pervigili protectione custodi. Per, etc.

Domine Deus noster, diurno labore fatigatos soporis quiete nos refove; ut adjuti necessario fragilitatis auxilio, et corpore tibi simus et mente devoti. Per, etc.

Propitiare, Domine, quærentibus misericordiam tuam, et statum Romani nominis ubique defende ⁿ (*Al.* et Romani nominis ubique protege principatum), ut pax salusque perpetua tuorum possit vigere populorum. Per, etc.

Item ad vesperum.

B ¹ Quæsumus, Domine Deus noster, diei molestias noctis quiete sustenta, ut necessaria temporum vicissitudine succedente, nostra reficiatur infirmitas. Per, etc.

Exaudi nos, omnipotens sempiternus Deus, et ne sine terminis operum fragilitas humana deficiat, ipsa mutabilium rerum varietate nos refove. Per, etc.

Adesto, Domine, precibus nostris, et die noctuque protege, ut quibilibet alternationibus temporum tua semper incommutabilitate firmemur. Per, etc.

XXXII. Item alia. — Respice propitius, Domine, quæsumus, afflictionem populi tui, et ne ad perdendum peccata nostra prævaleant, ^k sed ad salvandum nos tua potius misericordia copiosa prævincat. Per, etc.

C Propitius intueri munera, Domine, quæsumus, quæ tuis altaribus exhibemus, ut quod nostra fragilitate desertur, tua virtute sacretur. Per, etc.

P F C

¹ Sumpsimus, Domine, sacri dona mysterii, humiliter deprecantes ut quæ in tui commemoratione nos facere præcepisti, in **72** nostræ proficiant infirmitatis auxilium. Per, etc.

Rege, Domine, quæsumus, tuorum corda fidelium; et ut bona tua te largiente percipiant, ipsorum primus bonas esse concede (*Al.* effice) voluntates. Per, etc.

XXXIII. Item alia. — ^m Omnipotens sempiternus Deus, da nobis fidei, spei et charitatis augmentum, et ut mereamur assequi quod promittis, fac nos annuere quod præcipis. Per, etc.

D Deus, qui plenitudinem mandatorum in tua et

ctiones.

ⁿ Exstat in Gelas. lib. III, n. 84.

^o Uncis inclusa ex varianti lectione a collectore textui inserta.

^p Hæc est penultima orationum vespertinalium in mss. Gregor. Muratorii.

^q Cod., *firmetur, perperam.*

^r Sed abundat.

^s Est in Missali Rom. inter communes orationes pro quacumque necessitate.

^t Hanc exhibet codex Gelas. lib. III, n. 9. In Gregor. Muratorii, Dominica XIV post Pentec.; apud Menardum, Domin. XV; in Missali Rom., Domin. XIII.

proximi dilectione posuisti, hanc nobis gratiam largire propitius, ut quia in multis offendimus, tua charitas abundet in nobis, per quam peccata mundantur. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, oblationes familiæ tuæ propitius intende, ut hæc piæ devotionis obsequia et rectores sanctificent et regendos. Per, etc.

Deus, qui * fideles tuos ad veram vis innocentiam pervenire, fac nos per indulgentiam tuam illius participationis, quæ nec sibi noxia, nec cuiquam inveniatur adversa. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da servis tuis hunc charitatis affectum, ut bona pro malis reddere tuo incitentur exemplo, et de inimicis suis correctione magis cupiant, quam ultione gaudere. Per, etc.

Propitiare, Domine, supplicum votis, et populi tui oblationibus precibusque susceptis, omnium nostrum ad te corda converte. Per, etc.

P F E

Incipiunt preces diurnæ cum sensibus necessariis.

XXXIV. — Omnipotens sempiternus Deus, Romanis auxiliare principibus, ut tua virtute roboratis, omnis hostilitas nec viribus possit prævalere, nec fraude. Per, etc.

† Nostris, quæsumus, Domine, propitiare temporibus, ut tuo munere dirigantur et Romana securitas et devotio Christiana. Per, etc.

Supplices, Domine, deprecamur, ut per hæc dona sacrificii singularis, et abolitio peccatorum, et tua nobis sanctificatio præbeatur. Per, etc.

* Vere dignum. Qui ineffabilibus modis hostes nostros etiam in tuam pateris contumeliam prosilire, ut quia nos de eorum 73 sævitia vindicari pro nostris acibus non meremur, dum ad ultionem tuæ rediguntur injuriæ, nobis licet improbis consulatur; te pariter admonente, cum peccatoribus ista præstentur, quanta possis ministrare correctis. Per, etc.

Tua nos, quæsumus, Domine, miseratio gloriosa purificet, et dignos, quibus sua beneficia præstet, efficiat. Per, etc.

Fidelem populum, quæsumus, Domine, potentie tuæ muniat invicta defensio, sanctumque sibi celesti dispensatione percipiat; ut pio tibi semper devotus affectu, et ab infestis liberetur inimicis, et in tua jugiter gratia perseveret. Per, etc.

XXXV. *Item alia.* — Supplicandi tibi, quæsumus, Domine, da nobis sine cessatione constantiam, ut

A quos non deseris in tribulatione subjectos, copiosius foveas majestatem tuam jugiter exorantes. Per, etc.

Præstia, quæsumus, Domine, ut hac oblatione mundati, sumamus et deprecandi fiduciam, et gratiam, quæ justa (Al. bona) sunt, impetrandi. Per, etc.

In jejunio.

Vere dignum. Tantoque propensius agere, quod pro nostro modulo nitimur operari, quanto jejunis et orationibus † speramus consequi nos posse quam poscimus; præsertim dum præstitorum testificatio spem tribuat petendorum. Per, etc.

Domine Deus noster, qui salutaria et prævides solus et tribuis, tu, quæsumus, et mentibus nostris largire semper * affectum tuam misericordiam postulandi, et quæ nobis sunt utilia, placatus intende. Per, etc.

Exaudiat vos Dominus Deus noster, et pro sua quemque necessitate clamantem benignus aspiat; solatia propitius administret, quæ humana poscit infirmitas; peccata quæ adversantur avertat; pariterque corporibus vestris et mentibus semper profutura concedat. Per, etc.

XXXVI. *Item alia.* — Domine Deus noster, quæsumus, concede propitius ut Ecclesia tua jugiter et religione crescat et pace. Per, etc.

74 Conciliet nobis misericordiam tuam, Domine, munus oblatum, nostræque simul protectioni proficiat et saluti. Per, etc.

† Vere dignum. Qui non solum peccantibus nobis veniam tribuis, sed hostibus nostris potenter oblati; et quos perpeti, malis operibus, promeremur, magnifica pietate depellis; ut nos ad tuæ reverentiam cultum et terrore cogas et amore perducas. Per, etc.

* Tantis, Domine, repleti muneribus, ut salutaria semper dona capiamus, præstia, quæsumus, ut a tuo numquam laude cessemus. Per, etc.

Porrigere, quæsumus, dexteram, Domine, populo deprecanti; et cui tribuis supplicandi benignus affectum, præbe placatus auxilium; ut te ductore confidens, et mala cuncta declinet, et omnia quæ bona sunt apprehendat. Per, etc.

XXXVII. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, Ecclesie tuæ concede propitius ut mortiferis (Al. † sacrilegis) oblectationibus amputatis, æternitatis tuæ potius delectatione lætetur. Per, etc.

Auxiliare nobis, misericors Deus, et ut cunctos hostes expugnare possimus, præstia, quæsumus, ut nostros vincamus errores. Per, etc.

* Cod., *fidelium tuorum*. Ex contextu autem patet legendum *fideles tuos*, vel addendum *corda*, aut *mentes*.

† Invenitur in codd. Muratorii inter orationes quotidianas.

* Nota marginalis: *De contumelia hostili, quæ ad correctionem fidelium constat*.

† Cod., *expiemur*.

* Cod., *effectum*.

† Notatio in marg. cod., *Omne adversum ad cor-*

rectionem pertinet.

* Est in mss. Gregor. Muratorii, et in Missali Rom. Dominica prima post Pentecosten.

† *Sacrilegis* varians lectio prima manu textus inserta; secunda vero *sacrilegiis*, quæ est varians lectio substantivi *oblectationibus*. Hæc Missa videtur esse contra spectacula, ut innunt illa præfationis: *Dum scilicet aguntur crimina, vel canuntur*. Conciniunt quæ S. Leo disserit serm. 84, cap. 1.

Repelle, Domine, quæsumus, a nobis sacrilegas voluntates, et tribue ut divina (Al. beata) mysteria castis iocunditatibus celebremus. Per, etc.

* Vere dignum. Suppliciter exorantes, ut omnis a nostro discedat corde profanitas, et quod professione respicimus, actione vitemus: quia nimis est exsecrandum, ut cum vanæ superstitionis ipsos quoque removeris sectatores, a fidelibus tuis diabolica signamenta tractentur: ^b quia hoc ipso pravi spiritus sectatores non dubium est, quod facili probantur et dictis, labem moribus irrogare, dum scilicet vel aguntur crimina, vel canuntur. Promptissime debemus, omni ritu pestiferæ vetustatis abolito, cœlestis vitæ novitate gaudere: quia tunc propitiatio superna non dedit, et, cunctis abominationibus abdicatis, ad veram divinitatis salutaria mandata currentes, laudes ejus sancta voce canteamus. Per, etc.

Lætificet nos, quæsumus, Domine, Sacramenti veneranda solemnitas, pariterque mentes nostras et corpora et spiritali sanctificatione ⁷⁵ fecundet, et castis gaudiis semper exerceat. Per, etc.

Purifica, Domine, quæsumus, familiam tuam, et ab omnibus contagis pravitate emunda. * [Tuis donis exsultent, te semper ubique collaudent:] ut redempta vasa tua Domini passione non spiritus immundi rursus inficiant, sed salvatio sempiterna possideat. Per, etc.

XXXVIII. Item alia. — * Omnipotens sempiternus Deus, ab hostium nos defende formidine, ut omni perturbatione submota, liberis tibi mentibus serviamus. Per, etc.

Præsta, quæsumus, Domine Deus noster, ut et inter quolibet angustias constituti non desinamus tuo nomini supplicare, et cum propitiatio nobis cœlestis impenditur, a tua nunquam laude cessemus. Per, etc.

Placatio tua nobis, Domine, sit propinqua, quam etsi nostris operibus non meremur, interveniente sacrificio singulari, tui percipiamus miseratione præventi. Per, etc.

* Vere dignum. Tu enim nos per evangelicæ relationis exemplum, quod meritis non valemus, januam misericordiæ tuæ pulsando diutius, impetrare posse docuisti; atque ideo supplices te rogamus, ut et perseverantiam nobis tribuas deprecandi, et plium pendas tuæ propitiationis auditum. Per, etc.

^f Sentiamus, Domine, quæsumus, tui perceptione

^a In margine codicis: *Orandum, ne profanitas in nobis subripiat.*

^b Cod. mendose: *Qui hoc ipso pravi spiritus, non dubium est.* Blanchinii emendationem a Muratorio receptam retinimus, licet alia forte melior correctio subsist.

^c Uncis inclusa perperam in textum videntur inserta. Paulo post codex mendose, *inficiat, sed salutatio.*

^d Affinis oratio legitur in cod. Gelas. lib. III, n. 61, et in Missali Rom. inter orationes communes contra persecutores et male agentes.

* Nota marginalis in ms., *Diutius pulsandum, ut impetretur.*

^f Legitur in codd. Greg. Muratorii, Dominica XII

A sacramenti subsidium mentis et corporis, ut in utroque salvati de cœlestis remedii plenitudine gloriemur. Per, etc.

Effunde, quæsumus, Domine, Spiritum gratiæ super familiam tuam, et ab ea quicquid diabolicæ fraudis irreperit, quicquid terrenæ labis incurrit, expelle; ut interius exteriusque mundata et pura tibi devotionem semper exhibeat, et facilius possit assequi quod rationabiliter et convenienter exposcit. Per, etc.

XXXIX. Item alia. — Annue, quæsumus, omnipotens Deus, ut sacramentorum tuorum gesta recolentes, et temporali securitate relevemur, et erudiamur legalibus institutis. Per, etc.

⁷⁶ Da nobis, Domine Deus noster, ut et mundi cursus pacifice nobis tuo ordine dirigatur, et Ecclesia tua tranquilla devotione lætetur. Per, etc.

^a Protege nos, Domine, quæsumus, tuis mysteriis servientes, ut divinis rebus et corpore famulemur et mente. Per, etc.

ⁱ Vere dignum. Qui profutura tuis et facienda provides, et facta dispensas, mirisque modis Ecclesiæ tuæ gubernacula moderaris, ut exerceatur adversis, et prosperis sublevetur: ne vel impugnatione succumbat, vel securitate torpescat, sed subito tibi semper affectu, nec in tribulatione supplicare deficiat, nec inter gaudia gratias referre desistat. Per, etc.

ⁱ Repleti sumus, Domine, muneribus tuis; tribue quæsumus, ut et eorum emundemur effectum, et muniamur auxilio. Per, etc.

C Adveniat, quæsumus, Domine, misericordiæ sperata supplicibus, et illis de cœlestis munificentia tribuatur, qua et recte poscenda cognoscant, et postulata percipiant. Per, etc.

XL. Item alia. — Præsta nobis, Domine, quæsumus, auxilium gratiæ tuæ, ut sine quo nihil boni possumus, eadem largiente, digne quæ tuæ sunt, et cogitare valeamus et facere. Per, etc.

Concede nobis, Domine Deus noster, ut celebraturi sanctorum solemnia, non solum observantiam corporalem, sed, quod est potius, habeamus mentium puritatem. Per, etc.

^a Vere dignum. Tua nobis enim munera conferre posse confidimus abundantiam devotionis et pacis, ut et securitatem tribuat recte curata religio, et saceris solemnitatibus famuletur concessa securitas (Al. tranquillitas) Per, etc.

D tra tranquillitas) Per, etc.

post Pentec. apud Menardum, Domin. XIII; in Missali Romano, Domin. XI.

* Est in mss. Greg. Muratorii, Dominica V post Pentec.; apud Menardum, Domin. VI; in Missali Rom., Domin. IV.

^a Exhibetur in Missali Rom. inter communes contra persecutores Ecclesiæ.

ⁱ In margine codicis: *Ecclesiæ Dei exercetur adversis, ut prosperis sublevetur.*

ⁱ Codd. Gregor. Muratorii hanc orationem præferunt Dominica VII post Pent.; codex Menardi, Domin. VIII; Missale Rom., Domin. VI.

* Notatio in marg. codicis: *Poscendam abundantiam devotionis.*

Tribue nobis, Domine, quæsumus, ut mysterii salutaris et intellectu proficiamus et cultu. Per, etc.

Famulos et famulas tuas, Domine, celesti visitatione circunda; mentibus eorum atque corporibus rorem tuæ benedictionis infunde; ut sacris sollemnitatibus convenienter aptati et sanctificationis gratiam referant, et quæ pie precantur obtineant. Per, etc.

77 *XLII. Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, tota nos ad te mente converte, ut qui talia dona præstas immeritis, præbeas majora devotis. Per, etc.

Hostias tibi, Domine, laudis offerimus, qui nos et præsentibus simul bonis cumulas et futuris. Per, etc.

* Vere dignum. Qui cum desideriosis et duris operariis immensa præsidia largiaris, quanta toto tibi corde subiectis conferre possis, ostendis, et domi hæc largiris indignis, dignos fieri, quibus meliora tribuantur, hortaris. Per, etc.

Gratias tibi referimus, Domine, qui nos a temporalibus facis respirare pressuris, ut ad gaudia sempiterna promoveas. Per, etc.

Perfice, Domine, misericordias tuas populo supplicanti, quem tuorum largitate donorum, et instantius gratiam postulare majorem, et fiducialius sperare concedis. Per, etc.

XLIII. Item alia. — Respice, Domine, quæsumus, afflictionem populi tui, et ab omnibus necessitatibus liberatum, secura tribue tibi mente servire. Per, etc.

Lætifica nos, Domine, quæsumus, consolationibus tuis, et ut nobis dona celestis gratiæ largiaris, veniam propitiatus impende. Per, etc.

Devotionem, quæsumus, Domine, nostræ mentis informas, ut cum oblationibus hostiarum purum tibi pectus exhibeat. Per, etc.

* Vere dignum. Qui Ecclesiam tuam et fovere beneficis, et non desinis exercere promissis; ut dum postulata concedis, confidentius facias speranda deprecari, gratularumque etiam actiones, etiam si jugiter offerantur, sine cessatione debeamus; cum et prædicatorum præconia non tacentur, et de præstandis necessarie supplicatur. Per, etc.

Vivificent nos, Domine, tui munera sacramenti, ut divina participatione semper mereamur augeri. Per, etc.

Famulos et famulas tuas, quæsumus, Domine, propitiis intueri, ut ea semper cupiant, **78** quæ tibi placita, et ea semper, quæ sunt eis salubria, consequantur. Per, etc.

* Alia nota marginalis: *Prævidiam divinam semper adesse duris et desideriosis operariis, id est nobis.*

^b Item in margine: *Ecclesiam suam Dominus semper fovet, et non desinit exercere promissis.*

* Alia marginalis notatio: *Ecclesia Dei, cum putatur oppressa, tunc potius exaltata prævalet.*

^d Cod., *declinat*. Blanchinius emendandum eredit *declinat*. Correctio Muratorii magis placuit.

* In marg. codicis: *Suspenduntur nobis prospera, ut velocius celestia ambiamus.*

^f Cod. secunda manu, *pacis æterna*; prima vero,

XLIII. Item alia. — Adesto, Domine, plebi tuæ, et in tua misericordia confidenti opem tuam propitiationis impende. Per, etc.

Ad aures misericordiæ tuæ, Domine, supplicum vota perveniant, et ut possimus impetrare quæ poscimus, fac nos semper tibi placita postulare. Per, etc.

Purifica nos, Domine, iisdem quibus servitium dependimus sacramentis, ut oblatio tibi nostra sacrificium pariter reddatur et actio. Per, etc.

* Vere dignum. Quia tu semper in nostra perficiens infirmitate virtutem, Ecclesiam tuam inter adversa crescere tribuisti; ut cum preteriret oppressa, tunc potius exaltata prævaleret; dum simul et experientiam fidei ^d declarat afflictio, et per te superata vitam præsentis efficit gloriosam. Per, etc.

Celestis vite munere vegetati, quæsumus, Domine, ut quod est nobis in præsentis vita mysterium, fiat æternitatis auxilium. Per, etc.

Præsta famulis tuis, Domine, abundantiam protectionis et gratiæ. Da salutem mentis et corporis. Da continuum prosperitatis augmenta, et tibi semper fac esse devotos. Per, etc.

XLIV. Item alia. — Omnipotens sempiternus Deus, Romani nominis defende rectores, ut in tua dextera confidentes fiant cunctis hostibus fortiores. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine Deus noster, gratiæ tuæ donis, et justificari nos semper, et instrui, quos quotidianum tibi sacrificium præcipis exhibere. Per, etc.

* Vere dignum. Qui ideo præsentium rerum prospera plerumque suspendis, ne his retenti, celestia non quæramus, et tunc eadem magis benignus impendis, cum hæc in tui nominis cultum transferimus promptiores. Per, etc.

Majestati tuæ, Domine, debitas laudes offerimus, qui nos et temporalibus subsidis refoves, et ^f pascis æternis. Per, etc.

* Esto, quæsumus, Domine, propitius plebi tuæ, ut de die in diem quæ tibi non placent respuentes, tuorum potius replicentur **79** dilectionibus mandatorum, et mortalis vitæ consolationibus gubernati proficiant ad immortalitatis effectum. Per, etc.

XLV. Item alia. — Custodi, Domine, populum tuum, et ut eidem perpetuum misericordiam largiaris, tuo semper nomini fac devotum. Per, etc.

^d Auxillare, Domine, supplicibus tuis, ut opem tuam gratiæ consequantur, qui in tua pietate confident. Per, etc.

Deus, qui mysterium tuorum dignanter operaris

pacis æternis: quæ correctionem indicarunt.

* Hæc oratio usque ad mandatorum est in missæ Greg. Muratorii, ac in Romano Missali ser. 5 post Dominicam Passionis, ubi tamen pro dilectionibus habetur delectationibus. Hinc etiam confirmatur lectio nostri codicis *respuentes et replicantur*, et consequenter gubernati proficiant, ut ne opus sit corrigere *respuentes, replicatur, gubernata proficiant*, quam correctionem Muratorius recepit. Plebs enim multitudinis nomen cum adjectivis ac verbis pluralis numeri jungi potest.

effectus, præsta, quæsumus, ut sacris apta muneri-
bus fiant nostra servitia. Per, etc.

* Vere dignum. Qui humanum genus justa sincera-
que decernis societate constare; et ideo cuncta refu-
tando docuisti quæ præpediunt æquitati, quia per hæc
turbatur tranquilla concordia; injustitiamque præci-
pis esse vitandam, ut unanimitas inoffensa permaneat,
nobisque est magnopere festinandum, ut quæ tibi
non placent renuentes, ea potius appetamus quibus
possimus habere placatum. Per, etc.

Subsidio nostræ salutis accepto, supplices, Domine,
te rogamus, ut quos tanti mysterii tuis esse con-
sortes, eosdem dignos efficias. Per, etc.

Adesto, Domine, propitius plebi tuæ, et ut eam
perpetua bonitate non deseras, piis operibus indesi-
nenter exerce: quia omnia dona præstabis, quibus
concesseris religionis augmentum. Per, etc.

XIX.

MENSE AUGUSTO.

IV NONAS AUGUSTI.

Natale sancti Stephani in cæmeterio Callisti via Appia.

I. — * Omnipotens sempiterna Deus, qui primitias
martyrum in sancti levitæ Stephani sanguine dedica-
sti, tribue, quæsumus, ut pro nobis intercessor exis-
tat, qui pro suis etiam persecutoribus supplicavit.
Per, etc.

Offerimus hostias nomini tuo, Domine, quantum de
nostro merito ^d trepidi, tantum de sanctorum tuorum
suffragiis confidentes. Præsta, quæsumus, ut nobis et
veniam conferant et salutem. Per, etc.

Vere dignum. Tuæ etenim, Domine, victoriæ ⁸⁰ C
celebrantur, tuorum prædicatur potentia triumpho-
rum, quoties sanctorum martyrum solemnia recolun-
tur; quia tu in eis et fortitudinem dimicandi, et pal-
mam fecisti florere iustitiæ. Inter quos beatus levita
Stephanus gloriosus effulsit. Quem sancto Spiritu re-
dundante non solum operum qualitas indicabat, sed
tantum etiam cœlestis magnificabat gloriæ claritudo,
ut eam persequentium cernere non posset intuitus.
Qui sic in ministrando strenuus et fidelis apparuit, ut
eidem apostolicarum committeretur prærogatio san-
cta mensarum. Ita castitate pariter et largitate præ-
cipuus, ut viduarum curam misericors et pudicus ex-
pleret. Eatenus divinis instructus eloquiis, ut palam
concilia vinceret Judæorum; in tantum Filii tui con-
fessione inflammatus, ut post ejus crucem primus ^D

* Notatio marginalis: *Refutanda cuncta quæ præ-
pediunt æquitati.*

^b Sic codex. Muratorius cum vidisset subjectas
Missas S. Stephani protomartyris, cujus inventio in
nonas agit, edidit in nonas. At titulus, iv nonas
Augusti Natale S. Stephani in cæmeterio Callisti via
Appia, concinens cum Indiculo Bucheriano, refertur
ad S. Stephanum papam et martyrem in cæmeterio
Callisti sepultum, cujus quidem Missam hac die præ-
fert Sacramentarium Gregorianum. Perperam autem
collector huic titulo S. Stephani protomartyris Missas
subiecit, quas post diem Natalis Domini adhibitas
ipsa præfatio Missæ vii ostendit, ut in præfatione Sa-
cramentario præmissa observavimus n. 8. Plura in
his S. Stephani Missis, præsertim præfationes, Leonis
stylum et spiritum exhibent

A susciperet passionem. Ita regna cœlestia mente jam
penetrans, ut adhuc constitutus in terris, stantem a
dextris virtutis tuæ ipsum, pro quo lapidabatur, in-
tenderet; et celo vim faciens, quam nomine præfe-
rebat, meritis præriperet jam coronam. Per, etc.

Lætatur, Domine, tuorum celebritate sanctorum.
Præsta, quæsumus, ut quos veneramur obsequio,
adesse nobis sentiamus auxilio. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, fidelibus tuis hunc chari-
tatis affectum, ut sanctorum tuorum celebritate ser-
ventes, nullis implicentur erroribus, nullis adversi-
tatibus affligantur; sed salutaribus proficiant institutis,
vitalibusque præsiidiis adjuventur. Per, etc.

II. *Item alia.* — * Omnipotens sempiterna Deus,
qui sanctorum virtute multiplici Ecclesiæ tuæ sacrum
corpus exornans, primitias martyrum gloriosi levitæ
Stephani sanguine dedicasti, da nobis diem Natalis
ejus honore præcipuo celebrare, quia non diffidimus
eum fidelibus tuis specialiter suffragari, qui Domini-
cæ charitatis imitator, etiam pro persecutoribus ex-
oravit. Per, etc.

Præsta nobis, quæsumus, Domine Deus noster, ut,
sicut in tuo conspectu mors est pretiosa sanctorum,
ita ejus merita venerantium accepta tibi ^f reddatur
oblato. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam non solum nobis ⁸¹ tu
per Jesum Christum Dominum adoptionis tuæ filiis
contulisti, ut ille tristic aculeus sævientis inferni, et
qui ejus acceperat potestatem, diabolus calcaretur,
morsque pœnaliter contracta peccato, dum pro iusti-
tia toleratur, transiret ad præmium; tantumque su-
perabundantis gratiæ tuæ largitas emineret, ut non
solum hoc in ipso nostræ redemptionis auctore, sed
etiam in eum credentium confessione perciperet hu-
mana substantia; hujusque muneris victoriæque prin-
cipium, sanctus Stephanus novi Testamenti levita
primus et martyr initiaret post Domini passionem.
Per, etc.

III. *Item alia.* — Propitius tribue, Domine, ut hæc
oblatione mundemur, pro qua sancti tui, inter sup-
plices ^e dimicando (Al. consistendo) sempiternam glo-
riam sunt adepti. Per, etc.

Vere dignum. Tu enim nobis hanc festivitatem
beati (Al. ^h sancti) Stephani passione venerabilem
consecrasti, cui tantum gratiæ Spiritus sanctus infu-
dit, ut levitici primus officii pietatis operarius dis-

* Sacramentaria Gelas. et Greg. hanc orationem
præferunt die 26 Decembris; Romanum vero Missale
in octava die 2 Januarii.

^d Cod., *trepidantem*. Emendationem Blanchinii re-
cepimus.

* Hæc oratio legitur in Missali Gothico card. Tho-
masii, n. 5.

^f Cod. perperam hoc loco habet *reddat*. Correximus
ex eadem oratione repetita inferius Missa iv.
Muratorius ex ingenio emendavit *acceptam tibi red-
dant oblationem*.

^e In Missa v, ubi eadem hæc oratio cum præfatione
repetitur, pro dimicando legitur *dimicantes*, nec varia
lectio *confitentes pro confiendo* adjicitur.

^h Sancti varians lectio codicis inserta. Mox in præ-
fatione Missæ v, *passione sacrasti, cui tantam gratiam*.

pensione mensarum, viduarum gubernaculo castitatis exemplum, clarus virtute signorum, verbi tui potentia ^a perfidiam destruens Judæorum, lapidantibus veniam fervore charitatis implorans, cælorum sibi patente secreto, a dextris virtutis immensæ Filium hominis cerneret constitutum, ^b regnumque Domini Salvatoris, nondum consummato certamine, palam solus aspiceret, quod sanctis omnibus ostensum est post agonem. Per, etc.

IV. *Item alia.* — ^c Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum gloriosi levitæ Stephani sanguine dedicasti, da nobis diem Natalis ejus honore præcipuo celebrare, quia non diffidimus eum fidelibus tuis specialiter suffragari, qui Dominicæ charitatis imitator, etiam pro persecutoribus supplicavit. Per, etc.

Donorum omnium, Deus, auctor atque largitor, qui sanctorum virtute multiplici Ecclesiæ tuæ sacrum corpus exornas, da eum in ipsorum defendi prece membrorum, de quorum excellentia gloriatur. Per, etc.

^d Præsta nobis, quæsumus, Domine Deus noster, ut sicut in conspectu tuo, etc.

82 Vere dignum. Quoniam tu nobis non solum per Jesum Christum Dominum contulisti ut ille tristis aculeus evidenter inferni, et qui ejus acceperat potestatem, diabolus calcaretur; sed ut hoc etiam in eundem Filium tuum credentium confessione, etc. ^e

V. *Item alia.* — ^f Propitius tribue, Domine, quæsumus, ut hac oblatione, etc.

Vere dignum. Tu enim nobis hanc festivitatem, etc. ^g

VI. *Item alia.* — Offerendum tibi munus, Deus, auctor et dator, præsta, ut ^h sacrificium quod sanctis martyribus in persecutione contulisti claritatem, nobis fiat in devotione præsidium. Per, etc.

Vere dignum. In die solemnitis hodiernæ, qua sanctus Stephanus primitivus tuæ fidei candidatus, ob hoc infidelium persecutione lapidatus est, ut confessionis sacræ lapis vivus existeret; et quod insigni decoratus vocabulo præferebat, impleat corona martyrii. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, qui in terrena substantia constitutos divina tractare concedis, præsta, deprecantibus sanctis tuis, ut eadem consequamur conversatione cælesti. Per, etc.

Conserva, quæsumus, Domine, filiorum tuorum tibi subditam servitutem, ut intervenientibus sanctis, tua redemptione sint digni, tua semper gratia sint repleti. Per, etc.

^a In præfatione Missæ v, *Judaicam destruens constanti voce perfidiam, lapidantibus veniam Christi versus sectator implorans.*

^b Codex hic, *regnum.* In præfat. autem Missæ v, *præmiisque suum, nondum, et paulo post, ostenditur.*

^c Hæc oratio constructa partim ex prima oratione Missæ i, partim ex oratione prima Missæ ii.

^d Rursus hic adducitur secunda oratio Missæ ii.

^e Sequitur præfatio Missæ ii.

^f Vide supra orationem primam Missæ iii.

^g Resumitur præfatio Missæ iii, ubi hujus variantes dedimus.

^h Vox *sacrificium* addita est ex simili oratione Missæ i in Natali S. Xysti.

VII. *Item alia.* — ⁱ Deus, qui nos Unigeniti tui elementer incarnatione redemisti, da nobis patrocinia tuorum continuata sanctorum, quibus capere valeamus salutaris mysterii portionem. Per, etc.

^j Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut beatus Stephanus levita magnificus, sicut ante alios imitator Dominicæ passionis et pietatis enituit, ita sit fragilitatis nostræ promptus adjutor. Per, etc.

Inter nostræ redemptionis miranda beneficia, et sanctorum martyrum gloriosa solemnia, ^k cum muneribus, Domine, tuæ laudis occurrimus, agentes gratias et de remedii largitate et de provisione suffragii. Per, etc.

^l Vere dignum. Beati Stephani levitæ simul et martyris Natalitia recolentes, qui fidei, qui sacræ militiæ, qui dispensationis et castitatis egregiæ, qui prædicationis mirabilis, qui constantiæ, qui confessionis ac patientiæ nobis exempla veneranda proposuit; et ideo nativitatem Filii tui merito præ cæteris passionis suæ festivitate subsequitur, cujus gloria sempiternæ primus martyr occurrit. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — Hostias, Domine, suppliciter immolamus, in sanctis nobis collata martyribus salutaris tui subsidia prædicantes. Per, etc.

Vere dignum. Tu es quippe mirabilis in sanctis tuis, et ideo licet in singulis quæ ad cultum Divinitatis aspiciunt competens debeamus officium, in cunctis tamen te sine dubio prædicamus, quem in beatorum triumphis martyrum mirabilia cuncta pronuntiant. Per, etc.

^m Gratias agimus, Domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis, qui et Filii tui nativitate nos salvas, et martyrum beatorum deprecatione sustentas. Per, etc.

Deus, generis institutor et reparator humani, præsta, quæsumus, ut plebs tua et sacramentis instructa salutaribus, et sulta præsidis, sic præsentia dona percipiat, ut capere mereatur æterna. Per, etc.

IX. *Item alia.* — Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut per cuncta mundi spatia martyrum tuorum facis victorias propagari, sic, te auxiliante nobis, eorum sentiamus ubique præsentiam. Per, etc.

ⁿ Grata sint tibi, Domine, munera, quæsumus, devotionis hodiernæ, quam beati Stephani martyris tui commemoratio gloriosa depromit. Per, etc.

Vere dignum. Hac festivitate lætantes, quæ ^o dica-

ⁱ Est in Sacramentariis Gregorianis die 26 Decembris.

^j Legitur in Sacram. Gelasii lib. i, n. 6.

^k Hæc præfatio est in codd. Gregor. Pamelii et Menardi, nec non in calce ms. Otoboniani apud Muratorium pag. 292, tom. II.

^l Exhibetur in Sacram. Gelas. lib. i, n. 6, et in codd. Gregor. Pamelii ac Menardi.

^m Est in iisdem Sacramentariis Gelas. n. 6, et Gregor. apud Pamelium.

ⁿ Indicari videtur perantiqua basilica S. Stephani in monte Cælio, quam a Simplicio papa dedicatam Pontificalis liber tradit. Codex mendose, *quo dicatæ nomini tuo basilica.*

tam nominal tuo basilicam beatus Stephanus martyr suo honore signavit, lerita venerandus, castitatis exemplum, fidelis apostolica dispensator alimonie, novi Testamenti inter contradicentes promptus assertor, primus celestis martyrii dedicator. Per, etc.

Et sacramentis tuis, Domine, et gaudiis optatæ celebritatis expleti, quæsumus, eorum nobis precibus deum modelam, quorum recordationibus exhibentur. Per, etc.

• Protega, Domine, quæsumus, populum tuum et participatio celestis indulta convivii, et deprecatio collis iustorum. Per, etc.

XX.

VIII IDUS AUGUSTÆ.

Natalis sancti Xysti in conventu Gallien; et Felicissimi et Agapiti in convitorio Prætextati, via Appia.

I. — Deus omnium fortitudo sanctorum, qui illis ad hanc gloriam vehiendi copiosum munus gratis contulisti, nostris, quæsumus, veniam concede peccatis, et eorum solemnibus dignis celebrare possimus. Per, etc.

Offerendorum tibi munusculum auctor et dator, præsta ut hoc sacrificium singulare, quod sanctis tuis in passione contulisti claritatem, nobis tribuat in devotione presidium. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam inter innumeras toto mundo martyrum palmas, quibus urbis hujus præcipue coronatus est ambitus, etiam hunc nobis venerabilem diem beati Xysti sacerdotis et martyris tui sanguine consecrasti. Per, etc.

II. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, qui sanctis tuis non solum credere in Filium tuum, sed etiam pro eodem pati posse donasti, nostris quoque fragilitati divinum præstare subsidium, ut misericordiam sempiternam, pro qua isti felices animas exhalaverunt, nos saltem sincera confessione mereamur. Per, etc.

Magnificasti, Domine, sanctos tuos susceptis passionibus pro Christo. Præsta, quæsumus, ut nos etiam suppletis celebrata purificet. Per, etc.

Vere dignum. Natalis diem sancti martyris et sacerdotis tui Xysti debita festivitate recolentes, qui apostolici pontificatus dignum in sua vitam successores, et passione fortissimè imitator, persecutoris gladium intrepida cervice suscepit, gaudens pro eo se capite truncari, a quo non posset abscindi. Per, etc.

III. *Item alia.* — Tribue, quæsumus, Domine, sanctos tuos et iugiter orare pro nobis, et semper clementer audiri. Per, etc.

85 Sancta tua nobis, Domine, quæsumus, intercessionibus qui tibi placere, proficiant ad salutem, nec reatus mortalitatis reddat indignos, quos tui

A redemptio præstat innocuos. Per, etc.

• Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, qua beatus Xystus pariter sacerdos et martyr devotum tibi sanguinem exsultanter effudit, qui ad eandem gloriam promerendam doctrinæ suæ filios incitabat, et quos erudiebat hortatu, præveniebat exemplo. Per, etc.

Da nobis, Domine, fidei tuæ miseratus augmentum, ut quæ sanctos martyres tuos usque ad sanguinem relecta glorificat, nos etiam iustificet, veraciter hanc sequentes. Per, etc.

• Adsint nobis, Domine, patrocinia tibi grata sanctorum, et quæ pro illorum sollemnitate deferimus eorum commendet oratio. Per, etc.

Vere dignum. Qui sancto martyri tuo Xysto ac præcipuo sacerdoti, non solum propriæ passionis triumphum, sed ut etiam subjectis sibi ministris Ecclesie proficeret, contulisti. Gloriosum denique virum nec inferior beatitudo discipuli, nec tardior est secuta victoria. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et intercedentibus sanctis tuis, ab hostium nos defende propitius incurra. Per, etc.

Suscipe, Domine, munera passionibus tuorum dicata sanctorum, et quæ illis inter persecutiones fortitudinem ministrarunt, nobis præbeant inter adversa constantiam. Per, etc.

Vere dignum. Qui sanctum Xystum sedis apostolice sacerdotem hodierna die felici martyrio coronasti. Pro quibus operibus tuis atque muneribus, multiplex gratiarum actione instantes, hostias tibi laudis offerimus. Per, etc.

Prodest quidem, Domine, continuata censura peccantibus. Sed temperetur, quæsumus, tuorum intercessione sanctorum; ut non deficiamus infirmi, sed per tuam gratiam possimus nos emendare correpti. Per, etc.

Defende, quæsumus, Domine, plebem tuam, in sola tuæ misericordie venia confidentem, et intervenientibus sanctis tuis, quicquid eidem debetur pro castigatione delicti, transeat ad consolationis effectum. Per, etc.

86 V. *Item alia.* — Adesto, Domine, martyrum deprecatione sanctorum, et quos pati pro tuo nomine tribuisti, fac tuis fidelibus suffragari. Per, etc.

Domine Deus noster, tuis nos purifica sacramentis et quorum nos tribuis interesse mysteriis, concede remediis gaudere perpetuis. Per, etc.

Vere dignum. Tibi enim festiva sollemnitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, qua sancti Xysti præstis apostolici Natalitia prælibantes, quibus in confessionem tui nominis venerabilis ejus sanguis effusus est, annua majestati tuæ vota persolvimus. Per, etc.

• Legitur in Sacram. Greg. Menardi, et in Missali Rom. die 27 Sept. Natali SS. Cosmæ et Damiani.

• In Indiculo Buchertano, viii idus Augusti Xysti pape in Gallien et Prætextati (corrigo ex nostro Sacramentario, et in Prætextati), Agapiti et Felicissimi.

• Exstat in Sacramenti, Greg. apud Menardum, et inter præfat. codicis Otob. Greg. apud Muratorium tom. II, p. 328.

• Est alia Missa cum alia præfatione, licet collector distinctum numerum non præfixerit.

* Refecti cibo potuque coelesti, Deus noster, te supplices exoramus ut in quorum hac commemoratione percipimus, eorum muniamur et precibus. Per, etc.

Pratende, Domine, misericordiam tuam, et esto populi tui defensor et custos, ut sanctorum tuorum veneranda solemnia secure possit frequentare conventu. Per, etc.

VI. *Item alia.* — ^b Fac nos, quæsumus, Domine, sanctorum tuorum semper festa sectari, quorum suffragiis protectionis tui dona sentiamus. Per, etc.

Concede, quæsumus, Domine Deus noster, ut per tua semper sacramenta vivamus, quia protegere ^c non desistas quos tuis semper indulseris inhære mysteriis. Per, etc.

Vere dignum. Adest enim nobis sancti sacerdotis et martyris tui Xysti desiderata festivitas; quam annua recursione venerantes, hostias tibi laudis offerimus cum angelis, etc.

Repleti sumus, Domine, misericordia tua, et benedictione sanctorum, et securitatis munere relevati. Per, etc.

VII. *Item alia.* — Deus, qui nos ad sancti pontificis et martyris tui Xysti natalitia tribuisti pervenire instantes, præsta, quæsumus, ut sicut securis eadem mentibus, ita dignis celebremus officiis. Per, etc.

Accipe munera, Domine, quæ in eorum ^d tibi solemnitate deferimus, quorum beimus patrocinii liberari. Per, etc.

Vere dignum. Cognoscimus enim, Domine, tuæ pietatis effectus, quibus nos ^e adeo gloriosi sacerdotis et martyris tui Xysti semper honoranda solemnia, nec inter præteritis mundi tribulationes omittere voluisti, et nunc reddita præstas libertate venerari. Per, etc.

In Natali sanctorum Felicissimi et Agapiti.

Magnificantes, Domine, clementiam tuam, supplices exoramus ut qui nos sanctorum tuorum frequentibus facis natalitiis interesse, perpetuis tuis gaudere consorciis. Per, etc.

Da nobis, omnipotens Deus, in sanctorum tuorum te semper commemoratione laudare, quia refovere curabis quos in honore tuo perseverare concesseris. Per, etc.

* Accepta tibi sit, Domine, sacrata plebis oblatio pro tuorum honore sanctorum, quorum se meritis percepisse de tribulatione cognoscit auxilium. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos sanctorum Felicissimi et

^a Codd. Greg. exhibent hanc collectam die 24 Augusti in festo S. Eusebii presbyteri; Missale Rom. eodem die, et alibi sæpius.

^b Idem Missale hanc orationem præfert die 9 Junii in festo SS. martyrum Primi et Feliciani.

^c Ita codex. Magis arderet non desisses, quod Marstonius recepit.

^d Cod., ideo, male.

^e In miss. Gregor. et in Romano missali legitur die 22 in Natali SS. Timothei, Hippolyti et Symphoriani, et alibi.

A Agapiti festa semper optanda festi celebrare gaudentes, et qui dedisti fidem inter adversa constantem, reddas beneficia (Ad. munera) libertatis. Per, etc.

^f Præsta, Domine, quæsumus, ut quorum memoriam sacramenti participatione recolimus, fidem quoque proficiendo sectemur. Per, etc.

Respicit subditam tibi, Domine, familiam tuam, et ejus exaudire preces in morore dignatus es, settorem gratiarum propensius induere. Per, etc.

XXI.

IV IDUS AUGUSTI.

Natalis sancti Laurentii.

I. — Deus, qui nos sanctorum martyrum munitione conservas, da Ecclesiam tuam digne tantum celebrare solemnia, et illos tibi fugiter supplicare pro nobis. Per, etc.

* Vere dignum. Prævenientes natalem diem beati Laurentii, qui levita simul martyris venerandus et proprio claruit gloriosus officio, et memoranda refulsit passione sublimis. Per, etc.

^a Sumpimus, Domine, pignus redemptionis æternæ. Sit nobis, quæsumus, interventibus sanctis tuis, vite præsentis auxilium, pariter et futura. Per, etc.

Adesto, Domine, populo tuo, et quem ^b sanctorum tuorum tribus frequentationibus interesse, protectione perpetua fac securum. Per, etc.

II. *Item alia.* — Concede nobis, Domine, gratiam tuam in beati Laurentii martyris celebritate multiplicem, ut de tanti agone certaminis discat populus Christianus et firma solidari patientia, et pla exultare victoria. Per, etc.

Pro beati Laurentii martyris passione veneranda, hostias tibi, Domine, suppliciter immolamus, ejus oratione placituras, pro ejus meritis offerantur. Per, etc.

Vere dignum. Et tuam magnificentiam propensius exorare, qui nobis hunc diem sancti Laurentii martyris tribuisti venerandum, quem ita omni genere pietatis imbueras, ut idem tibi ara atque sacrificium, idem sacerdos esset et templum. Per, etc.

^c Salasti, Domine, familiam tuam muneribus saceris. Ejus, quæsumus, semper interventione nos refove, ejus solemnia celebramus. Per, etc.

Omnipotens sempiternus Deus, Ecclesia tua votis propitiatus aspira, ut beati Laurentii martyris meritis adjuvetur, ejus passione letetur. Per, etc.

III. *Item alia.* — Magnificasti, Domine sanctos

^f Exstat in Rom. Missali die 1 Aug. in commemoratione SS. Machabæorum.

^g Hæc est Missa vigiliæ sub eodem titulo una cum cæteris diei festi.

^h In codd. Gregor. eadem est die 11 Augusti in Missa S. Tiburtii. Missale Rom. modica varietate eandem habet eodem die, et in festo S. Bartholomæi.

ⁱ Codd. Gregor. et Missale Rom. habent hanc collectam die 16 Aug. et alibi.

tuos suscepta passione pro Christo. Præsta, quesumus, A
munus, ui, etc. *

Vere dignum. Quoniam tu es omnium sanctorum insuperabilis fortitudo, qui inter mundanæ conversationis adversa, præcipua nos beatorum martyrum glorificatione solaris, et ad sublimia exempla patientiæ, triumpho nos sancti Laurentii, quem hodie celebramus, accendis. Per, etc.

Repleti, Domine, donis tuis in tuorum festivitate sanctorum, præsta, ut hæc sancta mysteria, quæ celebramus votis, experiamur auxiliis. Per, etc.

IV. *Item alia.* — ¹ Suscipe, quesumus, Domine, munera pro sanctorum tuorum commemoratione exultanter oblata, et quod illos fecit ² passione gloriosos, nos devotione reddat innocuos. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam tuis donis atque muneribus, beati Laurentii martyris passionem hodierna solemnitate veneramus, qui pro confessione Jesu Christi Filii tui diversa supplicia, spiritu servente, suscipiens, subjectos ignes, et crudeli ingenio persequentium mutata tormenta, immutabili virtute superavit, ac fluentibus membris, solida parte victor mente permansit. Per, etc.

* Excita, Domine, in Ecclesia tua Spiritum cui sanctus Laurentius levita servivit, ut, eodem nos replente, studeamus amare quod amavit, et opere exercere quod docuit. Per, etc.

V. *Item alia.* — Accepta tibi sit, Domine, nostræ servitutis oblatio, et salutaris nobis, beati Laurentii precibus, pro ejus commemoratione defertur, existat. Per, etc.

Vere dignum. Quo pietatis officio, pro solemnitate sancti Laurentii martyris, sacrificium tibi laudis offerimus, quia tua factum est operante virtute, ut nullis calumniis impiorum, nulla sævitia persequentum, nulla dirarum atrocitatem ponarum, vir tuo ignitus Spiritu vinceretur. Per, etc.

VI. *Item alia.* — ¹ Oblata tibi, Domine, munera populi tui pro tuorum honore sanctorum suscipe propitius, quesumus, et eorum nos intercessione sanctifica. Per, etc.

Vere dignum. Beati Laurentii annua vota repetentes. Qui dispensator egregius, et usque ad sanguinem, nominis tui confessor eximius, simul in alendis pauperibus, ecclesiasticæ pietatis et testificationis Filii tui Domini nostri, præbuit martyr beatus exemplum. Per, etc.

* Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et intercessione sancti Laurentii martyris tui, perpetuam nobis misericordiam benignus impende. Per, etc.

* Eadem invenitur in secunda Missa S. Xysti viii Idus Aug.

¹ Affinis est oratio in codd. Greg. ac in Missali Rom. die 26 Dec. Natali S. Stephani.

² Est in omnibus mss. Greg. die S. Laurentii, in Missali autem Rom. in die octavæ ejusdem.

³ Leges hanc orationem in Romano Missali die 9 Octobr. Natali SS. Dionysii et sociorum. Dein in cod. pro nos perperam nobis.

VII. *Item alia.* — ¹ Accipe, quesumus, Domine, munera dignanter oblata, et beati Laurentii suffragantibus ² meritis, ad nostræ salutis auxilium provenire concede. Per, etc.

Vere dignum. Et pro honore beati Laurentii martyris tui hostias tibi laudis offerimus. Per, etc.

Repleti gustu gratiæ tuæ, et celestis mensæ dulcedine vegetati, gratias tibi referimus. Per, etc.

Annue, quesumus, Domine, precibus familiæ tuæ, et quod nostris actibus non meremur, sanctorum tuorum nobis concede suffragiis. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — Cum sanctorum tuorum, Domine, supplicationibus imploramus, ut sacris muneribus offerendis gratam tibi nostri ministerii facias servitutem. Per, etc.

Vere dignum. Quidquid enim sanctorum tuorum meritis adhibemus, ad tuam laudem recurrit et gloriam, qui in eorum semper es ³ virtute mirabilis. Per, etc.

¹ Sancti Laurentii nos, Domine, precatio justæ tueatur, et quod nostra conscientia non præsumit, ejus nobis, qui tibi placuit, oratione donetur. Per, etc.

IX. *Item alia.* — Supplices te rogamus, Deus, ut interventu beati Laurentii martyris, et tua in nobis dona multiplices, et tempora nostra disponas. Per, etc.

¹ Debitum nostræ reddimus servitutis, suppliciter exorantes ut suffragiis ejus in nobis tua munera tuearis, pro ejus honoranda confessione hostiam tibi laudis offerimus. Per, etc.

C Vere dignum. De tua misericordia postulantes ut quorum ad honorem nominis tui merita celebramus, pia quoque opera nitamur imitari. Per, etc.

Tuere nos, Domine, precibus sancti Laurentii martyris tui, ut gratia tua semper mereamur augeri, qui talium præsidii confidimus patronorum. Per, etc.

X. *Item alia.* — Læta nos, Domine, quesumus, sancti Laurentii martyris tui festivitatem semper excipiat, quæ et jucunditatem nobis suæ glorificationis ² infundat, et tibi nos reddat acceptos. Per, etc.

Perfice nobis, Domine, fructum gratulationis hodiernæ, ut precibus beati Laurentii martyris tui, ejus Natalitia votiva præcurrrens, perfectis gaudiis expleatur oblatio. Per, etc.

D Vere dignum. Tuam misericordiam deprecantes ut mentibus nostris beati Laurentii martyris tui tribus jugiter suavitate, qua et nos amemus ejus meritum passionis, et indulgentiam nobis semper fidelis ille patronus obtineat. Per, etc.

Gratias tibi, Domine, quoniam sanctum Lauren-

* In Sacram. Greg. ac in Missali Rom. est prima oratio Missæ in vigilia sancti Laurentii.

¹ Est in codd. Greg. et in Missali Rom. die S. Laurentii.

² Cod., servitute. Blanchinius optime emendavit.

³ Invenitur in Sacram. Gelassii lib. II, n. 43, ad Vesperas, et in Gregor. Menardi atque Pamelii.

⁴ Affinis est oratio Missæ S. Thomæ apostoli in Missali Romano.

tum martyrem tuum te inspirante diligimus, ut ejus Natalitia * praeuntes piis semper intercessionibus foveamur et meritis. Per, etc.

XI. *Item alia.* — Auge, quæsumus, Domine, fidem populi tui, de sancti Laurentii martyris festivitate conceptam, ut ad confessionem tui nominis nullis properare terreamur adversis, sed tantæ virtutis intuitu potius incitemur. Per, etc.

Adsint nobis, Domine, patrocinia tibi grata sanctorum, ut quæ pro illorum solemnitate deferimus, eorum commendet oratio. Per, etc.

† Vere dignum. In die solemnitate hodiernæ, qua beati Laurentii hostiam tibi placitam casi corporis glorioso certamine suscepisti. Prunis namque superposita stridebant membra viventia, nec tamen erat pœna patientis, sed piæ confessionis incensum. Neque terreno liberari cruciatu martyr optabat, sed coronari deprecabatur in cœlis. Per, etc.

XII. *Item alia.* — Annue, quæsumus, Domine, precibus nostris ut sancti Laurentii martyris tui solemnitas, quæ cultu tibi debito prævenimus, prospero suscipiamus effectu. Per, etc.

* Muneribus nostris, Domine, sancti Laurentii martyris tui festa præcedimus, ut quæ conscientiam nostræ præpediuntur obstaculo, illius meritis grata reddantur. Per, etc.

Vere dignum. Quamvis enim sanctorum tuorum, propagante te, Domine, toto orbe † clara sit gloria, de beati tamen solemnitate Laurentii peculiaris præceteris Roma 92 lætatur; cujus * nascendo civis, sacer minister, † et dicatum nomini tuo munus est proprium. Qui per tuam gratiam, commissæ sibi dispensationis exsecutor egregius, ut ad martyrium perveniret; emeruit pro præmio, et quo cœlestis existeret consecutus est passionem. Per, etc.

Intercessio beati Laurentii martyris tui, Domine, de sua nobis confessione nascentium mereatur plenitudinem gaudiorum. Per, etc.

Exsultet populus tuus, Domine, quæsumus, in sancti commemoratione Laurentii; et cujus de votivo lætatur officio, suffragio relevetur optato. Per, etc.

XIII. *Item alia.* — † Adsit nobis, Domine, sancti Laurentii martyris in tua glorificatione benedictio, cujus nobis est hodie facta suffragium in tua virtute confessio. Per, etc.

* Hoc verbum praeuntes indicat hanc Missam spectare ad vigiliam.

† Est in Sacram. Gelas. lib. II, n. 43.

* Hæc oratio pertinet ad vigiliam S. Laurentii. In cod. Gelas. refertur in vigilia omnium apostolorum lib. II, n. 54.

† Ita codex. Apud Muratorium, data.

* Notent hæc qui S. Laurentium Romanum negant.

† Valde luxata hæc præfatio est, et difficilius sanari potest. Muratorius ex suspitione Blanchinii pro et dicatum edidit dedicatum.

* Est apud Gelas. lib. II, n. 43, et in Gregor. Merardi.

† In Sacram. Gelas. paucis mutatis accommodatur vigiliae S. Laurentii, n. 42. In Gregor. codd. Muratorii aptatur Missæ unius confessoris, et in Ro-

Offerimus hostias, Domine, in sancti Laurentii martyris tui hodierna festivitate (Al. confessione) gaudentes, quæ nobis, operante te, Domine, et auxilium contulit et profectum. Per, etc.

Vere dignum. Pretiosam mortem sancti Laurentii martyris tui exsultantibus animis celebrantes, quam, te vincente, diaboli cernimus esse victricem. Per, etc.

† Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Laurentii martyris tui veneranda solemnitas et devotionem nobis augeat et salutem. Per, etc.

Ad octavas.

XIV. *Item alia.* — Sanctorum tuorum nos, Domine, continua solemnitate comitare, ut qui nostris meritis impedimur, eorum qui tibi placuerunt precibus adjuvemur. Per, etc.

† Ut sacrificia nostra, Domine, propitiatus intendas, sancti Laurentii nos martyris tui commendet oratio. Per, etc.

Vere dignum. Quia in sanctorum tuorum semper es virtute gloriosus. Et quoties illorum festa recolimus, te mirabilem consitemur. Per, etc.

Sancti Laurentii nos, Domine, solemnitas repetitis tueatur, et misericordiae tuæ intercessio beata conciliet. Per, etc.

93 † IDIBUS AUGUSTI.

Natale sanctorum Hippolyti et Pontiani.

I. — Deus, qui nos in sanctorum martyrum multiplicatione custodis, da ut quorum solemnitas frequentamus, incessabili juvemur auxilio. Per, etc.

† Respice, Domine, munera populi tui, sanctorum festivitatem vota, et tuæ testificatio veritatis nobis proficiat ad salutem. Per, etc.

† Vere dignum. Tibi enim, Domine, festiva solemnitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, quam sancti Hippolyti martyris tui sanguis in veritatis tuæ testificatione profusus magnifico nominis tui honora signavit. Per, etc.

† Sacro munere satiati, supplices, Domine, deprecamur ut quod debitæ servitutis celebramus officio, salvationis tuæ sentiamus augmentum. Per, etc.

Deus, qui Ecclesiam tuam innumeris sanctorum patrocinis et glorificas et tuas, præsta ut quorum celebrat conventum, experiatur devota suffragium. Per, etc.

II. *Item alia.* — Perpetuis nos, Domine, sancto-

mano Missali Missæ communi confessoris pontificis, nec non vigiliæ S. Bartholomæi apostoli, et aliis festis.

† In Indiculo Bucheriano, Idibus Augusti. Hippolyti in Tiburtina et Pontiani (pape) in Callisti. Duo diversa cœmeteria distinctas Missas postulasse videntur, alteram de S. Hippolyto celebratam in cœmeterio via Tiburtina, de S. Pontiano alteram in cœmeterio Callisti. Sequens Missa communis est S. Hippolyto accommodata; unde eadem aliorum sanctorum Missis, inserto ipsorum nominis, aptata legitur.

† Hæc oratio est secreta in Missa S. Hippolyti tum in codd. Gregor., tum in Romano Missali.

* Vide supra præfationem Missæ v. S. Xysti.

† Legitur in mss. Gregorianis, et in Romano Missali die 2 Junii Natali SS. Marcellini et Petri, ac in aliis festis.

rum tuere praesidiis, et quanto fragiliores sumus, A tanto magis necessaria attollo suffragia. Per, etc.

* Quaesumus, omnipotens Deus, ut sanctorum tuorum coelestibus mysteriis celebrata solemnitas indulgentiam nobis tuae propitiationis acquirat. Per, etc.

Vere dignum. Qui non solum malis nostris bona retribuisti, sed ut miseris uberiora dona concedas, qui digne pro nobis possint intercedere, contulisti, et quod nostra conscientia non habebat, intercessio supplet tibi grata iustorum. Per, etc.

Sancti martyris Agapiti, Domine, quaesumus, veneranda festivitas, salutaris auxilii nobis praestet augmentum. Per, etc.

Plebs tua, Domine, letetur tuorum semper B honore sanctorum, et eorum percipiat intercessione votiva subsidia, quorum patrocinis gratulatur. Per, etc.

XXIII.

III KALENDAS SEPTEMBRIS.

Natale sanctorum Adaucti et Felicii.

I. — Da nobis, omnipotens Deus, ut eorum semper festa spectemus, quorum digna pro nobis interventione confidimus. Per, etc.

Sanctorum Felicii et Adaucti natalitia recensentes, munus offerimus, quod eorum tibi, Domine, quaesumus, intercessione sit gratum. Per, etc.

Vere dignum. Sanctorum martyrum gloriam cum exultatione recolentes, in quibus mirabiles tuae maiestatis effectus, et patrocinia nobis provisa cognoscimus. Per, etc.

Gratias tibi referimus, Domine, qui nos et coelestis participatione sacramenti, et tuorum refectis celebritate iustorum. Per, etc.

II. *Item alia.* — ^a Maiestatem tuam, Domine, supplices deprecamur, ut sicut nos iugiter sanctorum tuorum commemoratione fertilicas, ita semper supplicatione defendas. Per, etc.

Tanto placabiles, quaesumus, Domine, nostrae sint hostiae, quanto sanctorum martyrum tuorum, pro quorum solemnitatibus exhibentur, tibi grata sunt merita. Per, etc.

Vere dignum. Quamvis enim semper in tui gaudemus actione mysterii, copiosius tamen ejus munere gratulamur, cum pro martyrum solemnitate sanctorum, per quos tibi commendamur, offeritur. Per, etc.

Dons coelestibus, cum sanctorum tuorum recordatione, satiati gratias tibi referimus. Per, etc.

* Habes hanc orationem post communionem in Missa SS. Primi et Feliciani die 2 Junii apud Mercurium, et in Missali Romano.

Haec nova Missa videtur, cui titulus esse debuisset xv kal. Septembris. *Natale sancti Agapiti*; quo quidem die notatur hoc festum cum sua Missa in Sacram. Gelasii lib. II, n. 48, et in codd. Gregorianis. Alii malunt perperam scriptum fuisse Agapiti nomen pro Hippolyti. Sed duarum Missarum in unam confusio apud nostrum collectorem nonnunquam occurrit.

* Hoc die Missa SS. Adaucti et Felicii in mss. Gre-

Pro familia tua, Domine, quaesumus, sanctorum martyrum venerabilis intercedat oratio, ut quorum solemnitas devota mente non deserit, eorum plis ad-juta praesidiis, et consolationem referat et salutem. Per, etc.

95 III. *Item alia.* — Quaesumus, Domine Deus noster, ut non desinant sancti tui pro nostris supplicare peccatis, a quibus tu voluisti pro peccatoribus exorari. Per, etc.

* Praesta nobis, quaesumus, omnipotens Deus, ut nostrae humilitatis oblatio et pro tuorum grata sit honor sanctorum, et nos corpore pariter et mente purificet. Per, etc.

Vere dignum. Orantes potentiam tuam, ne dicant gentes: *Ubi est Deus eorum?* Sed ut dignanter ostendas quia non plus ad perdendum nos vultis nostra delicta, quam ad salvandum, vel patrocinia copiosa iustorum, vel tua maiestatis invicta clementia. Per, etc.

Supplices te rogamus, Deus, ne aut malis propriis aggravemur, aut infestemur ab hostibus, qui tantis sanctorum tuorum meritis commovemur. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Sanctorum tuorum, quaesumus, Domine, quorum nos assidue festivitibus consolaris, defende praesidia. Per, etc.

Salutari sacrificio, Domine, populus tuus semper exultet, quo et debitis honor sacris martyribus exhibetur, et sanctificationis tuae munus acquiritur. Per, etc.

C Vere dignum. Te in tuorum glorificantes honore sanctorum, qui et illis tribuisti beatitudinem sempiternam, et infirmitati nostrae talia praeparasti suffragia, quae possis audire pro nobis. Per, etc.

Exaudi, Domine, quaesumus, preces nostras, ut populus tuus, sub tantis patrocinis constitutus, et a suis offensionibus liberetur, et ab omnibus protegetur adversis. Per, etc.

V. *Item alia.* — ^a Accepta sit in conspectu tuo, Domine, nostra devotio, ut eorum nobis fiat supplicatione salutaris, pro quorum solemnitate defertur. Per, etc.

Vere dignum. Sacrificium quippe suum hodie frequentat Ecclesia, et festivitatem dudum muneris immolati annua festivitate concelebrat, quo, pro ejus confessione vel nomine, qui eam sanguine suo redemit, impenso, obsequium proprii cruoris exhibuit. Per, etc.

96 VI. *Item alia.* — * Sanctorum tuorum nobis, gorianis legitur. Sola prima Missa propriam orationem habet.

^a Sic codd. Gregor. et Missale Rom. in Natali eorumdem martyrum die 30 Augusti.

* Erstat in Missali Rom. inter communes unius confessoris non pontificis.

^f Orationis hujus frequens est usus in mss. Gregor. Muratorii die 8 Augusti Natali SS. Cyriaci et sociorum, 28 Aprilis S. Vitalis, etc. In Missali Rom. est inter communes de martyre non pontifice.

* Est in codd. Greg. et in Missali Rom. die SS. Cosmae et Damiani, ac in eodem Missali aptatur etiam

Domine, pia non desit oratio, quæ et munera nostra accipiet, et tuam nobis indulgentiam semper obtineat. Per, etc.

Vere dignum. Qui Ecclesiæ tuæ, toto orbe propagandæ, non solum tui Unigeniti passionem sempiterna providentia contulisti, sed ad majorem gloriam conferendam mutuas mortes tibi impendere preciosa devotione tribuisti. Per, etc.

Votiva, Domine, dona percepimus, quæ sanctorum nobis precibus et præsentis, quæsumus, vitæ, pariter et æternæ tribus conferre præsidium. Per, etc.

VII. *Item alia.* — Adesto, Domine, populo tuo, et concede misericordiam tuam cum sanctorum tuorum patrocinis supplicanti, ut quia tua gubernatione confidit, nullis adversitatibus opprimatur. Per, etc.

Vere dignum. Ecce enim, sicut sacer sermo pronuntiat, *pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Nec potest ullatenus explicari, quibus modis hæc interfectio gloriosa pensetur. Moriuntur abjecti, et orbis terrarum capiunt principatum. Moriuntur mundanæ eruditionis ignari, et exeunt doctrinæ coelestis auctores. Moriuntur captores piscium, et efficiuntur hominum piscatores. Moriuntur soliti maria persequari mediocris artis officio, et redduntur sæculi examinatores et iudices. Et ideo cum angelis, etc.

XXIV.

MENSE SEPTEMBRI.

• XVIII KALENDAS OCTOBIS.

Natalis sanctorum Cornelii et Cypriani.

Omnipotens sempiternus Deus, qui nos multiplici sanctorum tuorum festivitate lætificas, præsta ut quorum commemoratione gaudemus, præsidio muniamur. Per, etc.

Orationes populi tui, Domine, quæsumus, placatus intende, quibus et sanctorum martyrum celebramus in honorem tui nominis passionem, et nobis indulgentiam suppliciter imploramus. Per, etc.

97^a Preces II in sancta Euphemia.

Vere dignum. Immensa sunt enim opera tua, et vere magna (A. mirabilia). Tibi hominem, diabolica quondam fraude prostratum, sic per Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, sui tribuisti victoris esse victorem, hunc eundem ejus adversarium,

festo SS. Innocentium et aliis solemnitatibus.

• Missale Rom. hanc orationem exhibet in festo SS. Innocentium et alibi.

• Hæc prælatio ad apostolos pertinet.

• In Indiculo Bucheriano hæc die notatur. xviii kal. Octobris Cypriani Africa, Roma celebratur in Calisti; ubi excidit Cornelii nomeo, quod una cum Cypriano hac eadem die præferunt tam nostrum Sacramentarium, quam Gelasianum et Gregorianum. Quorum quidem martyrum antiquiorem cultum declarat etiam Canon Missæ, ubi Cornelii et Cypriani nomina leguntur.

• Preces II. hoc est *Antiphona*, describenda erant infra in Missa sanctæ Euphemie, cui totus contextus convenit; extra eorumque locum hic insertæ sunt.

• Locum hunc ita restituendum censet P. Blanchinius: *Victorem, ut hunc eundem ejus adversarium non solum virilis sexus, etc.*

ut eum non solum virilis sexus tuorum deinceps fidelium subjugaret, sed etiam femina superaret infirmitas, et quæ est in sua conditione fragilis, substantiæ spiritualis inimico fortior redderetur: deceptionemque Evæ matris ulciscens, de hoste generis humani, qui aditum per illam mortis invenerat, triumpharet; quas ineffabilis gloriæ tuæ vices in sanctis martyris Euphemie passione venerantes. Per, etc.

Accipe, Domine, quæsumus, postreæ servitutis officia, ut, suffragantibus sanctis, quod ad honorem tuæ majestatis offerimus, perpetuam nobis conferant vitam. Per, etc.

Perceptis, Domine, coelestibus sacramentis, gratias agimus pio nomini tuo qui et sanctorum tuorum nos assidua festivitate comitatur, et divine munera vivificare non desinit. Per, etc.

Respice propitius, Domine, ad debitam tibi tui populi servitutem, ut inter humanæ fragilitatis incerta nullis adversitatibus opprimatur, qui de tua protectione confidit. Per, etc.

Item alia. — S. Beatorum martyrum, pariterque pontificum Cornelii et Cypriani nos, Domine, quæsumus, festa tueantur, et eorum commendat oratio veneranda atque lætificet. Per, etc.

Plebis tuæ, Domine, munera benignus intende, quæ majestati tuæ pro sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani solemnitatibus sunt dicata. Per, etc.

Vere dignum. Tuamque in sanctis martyribus Cornelio simul etiam Cypriano, predicare virtutem, quos discretis terrarum partibus greges sacro divine pane pascentes, una fide, eademque die, diversis licet temporibus, consonante, parique nominis tui confessione coronasti. Per, etc.

Sacro munere vegetatos sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani natalitia nos SS. tibi, Domine, quæsumus, commendat oratio. Per, etc.

Ad defensionem fidelium, Domine, quæsumus, dexteram tuæ majestatis extende; et ut perpetua pietatis tuæ protectione muniantur, intercessio pro his non desit martyrum continuata sanctorum. Per, etc.

XXV.

• XVI KALENDAS OCTOBIS.

In Natali sanctæ Euphemie.

I. — I. Præsta, Domine, quæsumus, ut sicut san-

D. Magis placeret veneramus.

• In Sacram. Gelasil. lib. II, c. 57, tres priores orationes hujus Missæ invenientur: duæ priores tantum cum præfatione sunt in eod. Gregor. Menendi hoc eodem die festo; prima hæc in Missali Rom.

• Hæc prælatio legitur in eod. Gregor. Muratori tom. II, p. 335.

• Sanctæ Euphemie nomen desit in Indiculo Bucheriano. Hoc tamen die hujus sanctæ martyris Missæ refertur in Sacramentaria Gregoriana; in Gelasiano vero recensetur libris Aprilis. Feste hujus martyris Chalcedonæ celebra post Chalcedonense concilium, in quo S. Euphemie nomen multis in locis laudatur, cultus in Romanam Ecclesiam inditus fuit vivente S. Leone, cuius quidem ingenio sequentes præfationes indignæ non sunt.

• Est in Missali Rom. die 12 Julii Natali SS. Naboris et Felicii.

etorum tuorum Natalitia celebranda non deserunt, ita A
jugiter suffragia comitentur. Per, etc.

Gratanter ad munera dicanda concurrimus, quæ
nomini tuo, Domine, pro solemnitate sanctæ martyris
Euphemie supplices immolamus. Per, etc.

Vere dignum. In hac celebritate gaudentes, quæ
sancti Spiritus fervore præclarus beatæ martyris Euphemie
sexus fragilitate pretiosior sanguis effloruit,
et virtute femineæ rabiæ diabolicæ persecutionis elidens,
geminatæ gloriæ triumphum virginis implevit
et passio. Per, etc.

II. *Item alia.* — Suscipe, Domine, quæsumus, ho-
stias lætantis Ecclesiæ, quas pro sanctæ martyris
Euphemie natalitia passione majestati tuæ prompta
devovit. Per, etc.

Vere dignum. Sanctæ martyris Euphemie Natalitia B
recolentes rerum diversitate mirabili: ut diabolus,
qui virum per imbecillitatem mulieris impulerat in
ruinam, viri conditione * nunc in Christo reparante
victoriam, per muliebrem quoque fragilitatem mutuo
dejiceretur obtritus. Per, etc.

III. *Item alia.* — Sacrificium tibi, Domine, nostræ
servitutis offerimus, quod ad honorem nominis tui
in sanctæ martyris Euphemie festivitate debemus.
Per, etc.

Vere dignum. Hodiernæ festivitatis lætitiæ 39
recensentes, quam nobis sanctæ martyris Euphemie
veneranda confessio fecit insignem. Per, etc.

* Sanctificet nos, Domine, quæsumus, tui percep-
tio sacramenti; et intercessio sanctæ martyris Euphemie
tibi reddat acceptos. Per, etc.

Exsultet, Domine, Christianæ plebis humilitas,
quia in martyrum commemoratione sanctorum tua
mirabilia veneratur, et eorum tibi precibus adiuta
complaceat. Per, etc.

XXVI.

* PRIDIE KALENDAS OCTOBRIS.

Natale basilicæ Angeli in Salaria.

I. — Omnipotens sempiternus Deus, apud quem, cum
totius rationabilis pia merita creaturæ semper acce-
pta sint, certum est magis esse præcipua, quæ reli-
quam spiritalem superant dignitatem, grata tibi sit,
quæsumus, nostra festivitas, pro veneratione ejus
oblata, qui tuæ majestatis arcanis, naturali per tuam
gratiam decore servato, devotis semper excubiis est
propinquus. Per, etc.

^a Hostias tibi, Domine, laudis offerimus, supplici-

^a Hic deesse videtur *mutata*, vel aliquid simile.

^b In Missa Natalis S. Euphemie legitur in codd.
Gregor. Muratorii; apud Menardum vero, et in Mis-
sali Rom. die 29 Nov. Natali S. Saturnini.

^c In utroque Sacram. Gelas. et Gregor. hoc festum
notatur *iii kal. Octobris*. Codd. Greg. hunc titulum
preferunt: *Dedicatio basilicæ S. Angeli*, vel *S. Mi-
chaelis*. In vetustissimo Martyrologio, uti vocant,
Hieronymiano die 29 Septembris legitur: *Romæ mili-
tario vi dedicatio basilicæ S. Michaelis*, quam ex no-
stro Sacramentario in via Salaria constitutam agnos-
cimus. Qui hoc festum Gelasio tribuunt (non ob
dedicationem basilicæ, de qua hic sermo est, sed ob
apparitionem S. Michaelis in monte Gargano) poste-
riores scriptores sunt, ex quibus nostro Sacramenta-

ter deprecantes ut easdem, angelico pro nobis inter-
veniente suffragio, et placatus accipias, et ad salu-
tem nostram provenire concedas. Per, etc.

Vere dignum. Teque profusis gaudiis prædicare in
die festivitatis hodiernæ, qua in honorem beati ar-
changeli Michaelis sacrata nomini tuo loca divinis
sunt instituta mysteriis; quamvis enim illius subli-
mis gloriosæque substantiæ sit habitatio semper in
coelis, tuorum tamen fidelium præsumit affectus, pro
tuæ reverentia potestatis, per hæc piæ devotionis
officia, quoddam retinere pignus in terris astantium
in conspectu tuo jugiter ministrorum. Et ideo cum
angelis, etc.

II. *Item alia.* — * Munus populi tui, Domine, quæ-
sumus, dignanter assume, quod non nostris meritis,
sed sancti archangeli tui Michaelis deprecatione sit
gratum. Per, etc.

Vere dignum. Teque in omni factura tua laudare
mirabilem, in quo principaliter angelica natura præ-
cellit, quæ, etsi humano generi corporeo conspectu
subtrahitur (*Al. negatur 100 aspectu*), fidei tamen
videatur intuitu. Dignumque est per honorificentiam
nos eorum, tuam ^f suspicere majestatem, per quos
multa præsidia nostræ salutis operaris, tuamque ma-
gnificentiam hoc potius prædicare, quod te præcelso-
rum atque celestium potestatum Dominum confiten-
tur. Per, etc.

III. *Item alia.* — Oblatio tibi, Domine, sit nostra
semper accepta, quæ angelis tuis sanctisque precan-
tibus, et indulgentiam nobis referat, et remedia pro-
Curet æterna. Per, etc.

Vere dignum. Multoque magis in archangelis an-
gelisque tuis tua præconia non tacere, quia ad excel-
lentiam tuam recurrit et gloriam, cum angelica crea-
tura, quæ a conditione sui tuis subjecta servitiis,
probabilis existit, honoratur, et cum illa sit digna
venerari, tu, quam sis immensus, et super omnia
præferendus, ostenderis. Per, etc.

Sumpsimus, Domine, votiva mysteria; quæsumus
clementiam tuam, ut eorum nobis fiant deprecatione
salutaria, quorum celebrantur affectu. Per, etc.

^e Defende, Domine, familiam tuam; et toto tibi
corde prostratam ab hostium tuere formidine. Nec
bona tua difficulter ^h inveniant, pro quibus et san-
cti tui, et angelicæ tibi supplicant potestates. Per, etc.

D IV. *Item alia.* — Deus, qui in auxilium generis hu-
mani cœlestia simul et terrena disponis, in inferiore

rio fides detrahenda non est.

^d Hac die legitur in codd. Gregorianis et in Missali
Romano.

^e Est in Sacram. Gelasii lib. II, n. 59.

^f Cod., *suscipere*.

^g Prima pars hujus orationis, aliquot verbis inter-
sertis, traducta est in orationem *Defende* inter com-
munes Romani Missalis pro congregatione et familia.

^h Muratorius ex conjectura Blanchinii emendavit
inveniant, pro quibus. Sed idem Blanchinius in correctio-
nibus Sacramentario præfixis monuit retinendum
nomen sit multitudinis, quæ pluralem numerum reci-
pere potest.

mundi parte laborantes, supernorum nos, quæsumus, A præsidiis refove propitius ministrorum. Per, etc.

In honorem beati archangeli Michaelis, loca nomini tuo dicata, mystico frequentamus obsequio. Præsta, quæsumus, eorum nos gaudere suffragiis, quorum sublimia merita recensemus. Per, etc.

Vere dignum. Qui non solum nos sanctorum tuorum confessionibus benignissime consolaris, sed etiam ad cœlestium familiaritatem provehis potestatum, non tantum martyrum intercessione sustollis, sed ipsorum quoque patrociniis erigis angelorum. Per, etc.

101 V. Item alia. — Sanctorum, Domine, sancta deferimus, quæ, cum in omnium iustorum tibi commemoratione sint placita, multo magis in angelicæ veneratione substantiæ grata tuis aspectibus esse confidimus. Per, etc.

Vere dignum. Qui sicut nos per Apostolum tuum dignanter informas, jam conversationem nostram in cœlis esse, benignus instituis, ut illuc attollamur mente, ubi quos veneramur assistunt, et in excelsa tendamus, quæ in beati archangeli Michaelis *festivitate* contemplamur affectu. Per, etc.

* Beati archangeli Michaelis interventione suffulti, supplices, Domine, te precamur, ut, quos honore prosequimur, contingamus et mente. Per, etc.

Plebem tuam, quæsumus, Domine, perpetua pietate custodi; ut secuta semper et necessariis adjuva subsidiis spirituum tibi placitorum pia semper veneratione lætetur. Per, etc.

XXVII.

Admonitio jejunii mensis septimi; et orationes et preces.

* Annua nobis est, dilectissimi, jejuniorum celebranda festivitas, quam mensis septimi solemnitas recursus indicit. Quarta igitur et sexta feria succedente, solitis eandem conventibus exsequamur; sabbatorum die hic sacras acturi vigilias, ut per observantiam competentem, Domino purificatis mentibus supplicantes, beatissimo Petro apostolo suffragante, et præsentibus periculis exui mereamur, pariter et futuris. Per, etc.

I. — * Deus, qui delinquentes perire non pateris, donec convertantur et vivant, debitam, quæsumus, peccatis nostris suspende vindictam, et præsta propitius ne dissimulatio cumulet ultionem, sed ut potius emendatio prosit ad veniam. Per, etc.

Populi tui, Deus, defensor et rector, concede propitius ut a delictis omnibus abstinentes, et necessariis foveamur alimentis, et ab infestis hostibus liberemur. Per, etc.

In omnibus Sacramentariis Gelas. et Gregor. ac in Missali Romano hac eadem festivitate legitur.

* Hæc habetur in Ordine Romano in indictione jejunii mensis decimi.

* His prioribus verbis incipit in ms. Vat. Gregoriano apud Muratorium quinta præfatio quadragesimalis. Missæ hujus jejunii mensis decimi etiam in Gelasiano codice subjunguntur Missæ S. Michaelis.

* Legendum videtur *indixisti*.

* Fere eadem est in codd. Greg. et in Missali

PATROL. I. V.

Super oblata. — Præsta nobis, omnipotens Deus, ut dicatum nomini tuo sacrificium purgatis moribus offeramus. Per, etc.

Vere dignum. Quia tu quidem nobis jejunia **102** salubriter ⁴ indidisti, quibus, carnis lege sedata, purior animus emineret. Sed cum in ipsis nostris observationibus a noxiis et illicitis non vacamus, non hoc te jejunium delegisse prophetica voce testaris. Quoniam non solum prodesse non poterit castigatio corporalis, si spiritus noster nefandis cogitationibus implicetur; sed hoc constat esse deterius, si etiam terrena conditione mitigata, mens ab iniquitatibus non quiescit. Et ideo tu nobis, Domine, largire placeas, ut exterius parcimonia convenienter adhibita, intrinsecus a pravis intentionibus temperemus, ut B continentiam valeamus exercere perfectam. Per, etc.

Postcommunio. — Annue, quæsumus, Domine, ut et tuis semper solemnitatibus occupemur, et mysteriis eorum mente pariter congruamus et corpore. Per, etc.

Super populum. — * Sanctificata jejunio tuorum corda filiorum, Deus habitator, illustra, et quibus præstas devotionis affectum, præbe supplicantibus pium benignum auditum. Per, etc.

II. *Item alia.* — Exaudi, Domine, preces nostras, ut in omni natione, quod Verbi tui promissum est Evangelio, compleatur; et plenitudo adoptionis obtineat, quod prædixit testificatio veritatis. Per, etc.

Intende, quæsumus, Domine, sacrificium singulare, ut hujus participatione mysterii, quæ speranda C credimus, expectata sumamus. Per, etc.

Vere dignum. Tuum est enim omne quod vivimus, quia licet peccati vulnere natura nostra vitata sit, tui tamen est operis, ut ad terrena generali, ad cœlestia renascantur.

Visita, quæsumus, Domine, familiam tuam, et corda sacris dicata mysteriis pervigili tuere pietate, ut remedia salutis æternæ, quæ te miserante percipiunt, te protegente custodiant. Per, etc.

III. *Item alia.* — Omnipotens sempiternæ Deus, in cujus arbitrio reguorum omnium jura consistunt, protege Romani nominis ubique rectores, ut **103** eorum vota prosperitas, pax tuorum possit esse populorum. Per, etc.

* Adesto, Domine, fidelibus tuis, et quos cœlestibus institutis sacramentis, ^h et quibus substantiam tribuis corporalem, a terrenis conserva periculis. Per, etc.

Exaudi, Domine, supplicum preces, et devoto tibi pectore famulantes perpetua defensione custodi, ut

Rom. fer. 4 post Dominicam Passionis. Apud Gelasium habetur feria 7.

* Exstat apud Menardum hebdomada 4 ante Natale Domini.

* In margine codicis: *Ante cibos.*

* Blanchinius monuit verba et quibus substantiam tribuis corporalem non esse variantem lectionem, uti primis curis notaverat, ac ex iisdem Muratorius innotuit; nam hæc oratio dicenda erat soluta statione in die jejunii *ante cibos*.

nullis perturbationibus impediti liberam servitutem tuis semper exhibemus officiis. Per, etc.

Vere dignum. Qui rationabilem creaturam, ne temporalibus dedita bonis, ad præmia sempiterna non tendat, ea dispensatione dignaris erudire, ut nec castigatione deficiat, nec prosperitatibus insolescat; sed hoc potius fiat ejus gloriosa devotio, a quo nullis adversitatibus obruta superetur. Per, etc.

^b Omnipotens sempiternæ Deus, misericordiam tuam supplices exoramus ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad poenam, sed fiat intercessio salutaris ad veniam; sit abolitio peccatorum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum. Hæc nos communio purget a crimine, et celestis gaudii tribuat esse consortes. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Da nobis, Domine, rationabilem, quæsumus, actionem, ut te solum sincera mente venerantes, et fiducialius quæ tua sunt postulemus, et facilius assequamur. Per, etc.

Omnium nostrum, Domine, quæsumus, ad te corda converte, ut ab his quibus offenderis abstinentes, non iracundiam tuam, sed misericordiam sentiamus. Per, etc.

Munera tua, Deus institutor, illustra, et per hæc hostias, quibus te placari voluisti, sanctifica misericors immolantes. Per, etc.

Vere dignum. Cujus et potentia sunt creata, et providentia reguntur universa; ideoque hac nos teneri lege merito censuisti, ut te, sub quo sunt omnia, non timentes, cuncta paveamus, et rursus nulla penitus formidemus, si unum te fideliter omnium revereamur auctorem. Per, etc.

Largire nobis, omnipotens Deus, a quo omne bonum est, ut te habentes nullis indigeamus auxiliis. Per, etc.

Tibi placitam, Deus noster, populo tuo tribue voluntatem, quia tunc illi prospera **104** cuncta præstabis, cum tuis aptum feceris institutis. Per, etc.

V. *Item alia.* — ^c Festina, quæsumus, ne tardaveris, Domine, et præsidium nobis tuæ pietatis impende; ut opportunis consolationibus sublevantur, qui in tua miseratione confidunt. Per, etc.

^d Devotionis nostræ tibi, Domine, quæsumus, hostia jugiter imoletur; quæ et sacri peragat instituta mysterii, et salutare tuum nobis potenter operetur. Per, etc.

Vere dignum. Tuæque opera continuatis laudibus prædicare; quia justa semper et bona sunt. Quæ potenter efficiunt, ut rationabiles voluntates, aut inter

A. ista proficiant ad salutem, aut de celesti nullatenus vigore causentur. Per, etc.

Sit nobis, Domine, quæsumus, cibis sacer, potusque salutaris, qui et temporalem vitam munit, et præstet æternam. Per, etc.

^e Adesto, Domine, famulis tuis, et opem tuam largire poscentibus; ut his, qui te auctore et gubernatore gloriantur, et creata restaures. et restaurata conserves. Per, etc.

VI. *Item alia.* — Omnipotens sempiternæ Deus, cordibus nostris benignus infunde, ut a terrenis intentionibus temperantes, propensius celestia meditemur. Per, etc.

Multiplices, Domine, incursus, quos mundus ingerit, tu repelle; ut hæc dona celestia tranquillis cogitationibus capere valeamus. Per, etc.

^f Vere dignum. Qui non tantum nos a carnalibus cibis, sed ab ipsius animi noxiis delectationibus præcipis jejunare. Nam si ideo deliciis corporales abnuimus, ne spiritum nostrum obtusis sensibus hebetemus: quanto magis ab ipsius mentis debemus excessibus abstinere, ut inordinatis affectibus expedita supernæ lucis possit pertingere claritatem! Per, etc.

^g Salutari tuo, Domine, satiati, supplices deprecamur, ut ejus lætamur gustu, renovemur effectu. Per, etc.

Da salutem, Domine, populo tuo mentis et corporis, et perpetuis consolationibus tuorum **105** reple corda fidelium, ut interius exteriusque relevati, et pia tibi devotione complacent, et tua semper beneficia consequantur. Per, etc.

Tribus, quæsumus, Domine Deus noster, ut donis interioribus secundemur, ne exterioribus mereamur egere subsidiis. Per, etc.

VII. *Item alia.* — ^h Da, quæsumus, Domine, ut jejunando robore satiemur, et abstinendo cunctis efficiamur hostibus fortiores. Per, etc.

ⁱ Accepta tibi sint, Domine, quæsumus, nostri dona jejunii; quæ et explando nos tua gratia dignos efficiant, et ad sempiterna promissa perducant. Per, etc.

Vere dignum. Cujus ineffabilis sapientia sic incommutabiliter perseverat, ut in ea nec sine justitia perpetuitate benignitas, nec absque æterna sit bonitate justitia. De quibus ita nos miseranda temeritate conquerimur, quando non secundum nostra desideria, vel fructuum qualitas, vel prospera quæque proveniunt, quasi ipsi tua præcepta studeamus implere, ac non iisdem potius perniciose dissimulatione con-

^a Blanchino et Muratorio magis placuit quod.

^b Ex hac oratione dux facta sunt. Prima pars fere tota traducta est in orationem quæ in Missali Romano legitur inter communes pro vivis et defunctis, et recitatur Dominicis et ferialibus diebus Quadragesimæ. Altera vero pars incipiens a verbis *Hæc nos communio invenitur* in eod. Gregor. ac in Missali Rom. feria 2 Dominicæ secundæ Quadragesimæ, et alibi sæpius.

^c Est in eod. Greg. et in Rom. Missali fer. 4 post Dominicam III Adventus.

^d Legitur in iisdem mss. et Missali Dominica III Adventus.

^e In iisdem eod. et Missali habetur fer. 5 post Dominicam secundam Quadragesimæ.

^f Notatio marginalis in eod. *In jejuniis.*

^g Est in Gelas. lib. II, n. 60, et in eod. Gregor. Muratorii, ac in Missali Rom. feria 4 post Dominicam tertiam Adventus.

^h Nota marg. *In jejuniis.* Codices Gregoriani, et Missale Rom. hanc orationem exhibent in jejuniis mensis septimi die sabbati.

ⁱ Est in iisdem eod. ac Missali feria 6 jejunii mensis septimi. Missale Rom. eandem repetit fer. 4 post Dominicam tertiam Adventus.

templis, non solum percelli mediocribus alimentis, sed universa mereamur sustentatione privari; nisi quod ideo tua nos clementia non deserit, ut simus et de exiguitatis castigatione solliciti, et de non abnegata pietate devoti. Per, etc.

^a Vegetet nos, Domine, semper et innovet tuæ mensæ sacra libatio, quæ fragilitatem nostram et inter mundi tempestates gubernet et protegat, et in portum perpetuæ salutis inducat. Per, etc.

^b Tueatur, Domine, dextera tua populum depræcantem. Purificet, sustentet et erudiat, ut consolatus in præsentem, ad bona futura proficiat. Per, etc.

In jejuniis.

VIII. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, qui nos ad observantiæ hujus annua festa perducis, concede propitius ut piæ devotionis effectus substantiam nobis et mentium præstet et corporum. Per, etc.

^c Deus, qui pro nostrorum fructibus animarum prodire facis sufficientiam corporalem, ne exterioribus mereamur egere subsidiis, **106** præsta, quæsumus, ut donis interioribus secundemur. Per, etc.

^d Domine Deus noster, qui in his potius creaturis, quas ad fragilitatis nostræ præsidium condidisti, tuo quoque nomini munera jussisti dicanda constitui, tribue, quæsumus, ut et vitæ nobis præsentis auxilium, et æternitatis efficiant sacramentum. Per, etc.

Vere dignum. Pascunt enim tua sancta jejunia, ^e et esurientes sacra non reficit, si per continentiam salutarem conscientie nostræ tribuli spinæque deficiant, et fruges pura succedat; si vitiorum sterilitas optanda proveniat, et ubertas adsit jucunda virtutum. Inopia quippe culparum præstat redundantiam prosperorum. Hinc est quod restringendo copias, et mediocritate negando, sic nos tua moderatione disponis, ut ad superna tendentes, et temporalibus usquequaque non deseramur alimentis, et sustentaculis sic transeuntibus gubernemur, ut eorum tenuitate correpti proficiamus æternis. Per, etc.

Perpetuo, Domine, favore prosequere, quos reficis divino mysterio, et quos imbuisti cælestibus institutis, salutaribus comitare solatiis. Per, etc.

Defensio tua, Domine, quæsumus, adsit humilibus, et jugiter protegat in tua misericordia confidentes, ut necessariis quibus indiget humana conditio, competenter adjuvi, ad immortalitatis dona perveniant. Per, etc.

Imitatio plebis in jejuniis mensis decimi.

Hæc hebdomade nobis mensis decimi sunt recensenda jejunia. Quapropter fidem vestræ dilectionis hortamur ut eadem quarta et sexta feria solitis processionibus exsequentes, sabbatorum die hoc ipsum vigiliis solemnibus expleamus, quatenus apostolicis

^a Hanc reperies in eod. Greg. Monardi fer. 5 post Dominicam Passionis.

^b Consonant mss. Greg. Muratorii in Missa sabbati post Dominicam Passionis.

^c Nota marginalis in cod., *Ante cibos.*

^d Legitur in eod. Greg. Muratorii ac in Missali Rom. fer. 5 post Domin. Passionis.

^e Codex habet, et esurientes. Sed notavit Blanchinius esurientes scriptum fuisse pro esuries, uti alibi præfer-

atur thesauris pro thesauria, obtinens pro obtusis, quotiens pro quoties. Hinc necessaria non est emendatio quam recepit Muratorius esurientes sacra libatio nos reficit.

^f Hæc exhibetur in Missali Rom. inter communes, tempore famis.

^g Ibidem in eodem communi legitur.

^h Codex quæ sine per. Blanchinius mallet quo. Muratorii emendationem prætulimus.

IX. *Item proses.* — Omnipotens sempiternus Deus, qui nos et sustentationibus annuis et solemnitatibus consolaris, præsta, quæsumus, ut quod ex his pro nostræ conversationis qualitate subtrahitur, omnipotentie tuæ copia suppleatur. Per, etc.

Concede, quæsumus, Domine, morum nos correctione relevari, quia cum hæc **107** dona contuleris, cuncta nobis utilia non negabis. Per, etc.

Super oblata. — Deus, qui humani generis utramque substantiam præsentium munerum et alimento vegetas, et renovas sacramento, tribue, quæsumus, ut eorum et corporibus nostris subsidium non desit et mentibus. Per, etc.

B Vere dignum. Qui sempiterno consilio non desinis regere quod creasti. Nosque delinquere manifestum est, cum supernæ dispositionis ignari, de secretorum tuorum dispensatione causamur, ac tunc potius recte sentire cognoscimur, cum non nostra, sed tua providentia confidentes, pietatem justitiamque tuam jugiter perpendimus exorandam: certi quod qui injustos malosque non deseris, multo magis quos tuos esse tripuisti, clementi nullatenus gubernatione destituis. Per, etc.

Postcommunio. — Guberna, quæsumus, Domine, temporalibus adjumentis, quos dignaris æternis informare mysteriis. Per, etc.

Super populum. — Rege, Domine, populum tuum, et gratiæ tuæ, quæsumus, in eo dona multiplica, ut et ab omnibus liber offensis, et temporalibus non destituatur auxiliis, et sempiternis gaudeat institutis. Per, etc.

X. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, qui sic hominem condidisti ut temporalibus beneficiis competenter instructum ad cælestia dona proveheres, præsta, quæsumus, ut sicut per illicitos appetitus de indulte beatitudinis regione decidimus, sic per alimoniam tuo munere distributam, et transitoria sustentetur humanitas, et amissa recuperetur æternitas. Per, etc.

Vere dignum. Glorificantes et de præteritis Creatorem; et de venturis fructibus exorantes, ut cum de perceptis non invenimur ingrati, de percipiendis non judicemur indigni; sed exhibita potius solemnī devotione jejunii, cum subsidiis corporalibus profectum capiamus animarum. Per, etc.

Percepimus, Domine, gloriosa mysteria, quibus in terris positis, jam cælestium facias esse consortes. Tu inter ista, ^b per quæ vivimus, guberna nos, Domine, quæsumus, ut ad illa perducas. Per, etc.

ur thesauris pro thesauria, obtinens pro obtusis, quotiens pro quoties. Hinc necessaria non est emendatio quam recepit Muratorius esurientes sacra libatio nos reficit.

^f Hæc exhibetur in Missali Rom. inter communes, tempore famis.

^g Ibidem in eodem communi legitur.

^h Codex quæ sine per. Blanchinius mallet quo. Muratorii emendationem prætulimus.

Adesto, Domine, supplicibus tuis, et spem suam **A** in tua misericordia collocantes tuere **108** propitius; ut a peccatorum labe mundati in sancta conversatione permanent, et consequentes sufficientiam temporalem, promissionis tuæ perficiantur hæredes. Per, etc.

XI. Item alia. — Concede, quæsumus, Domine, ut ad preces tuas corda nostra flectamus, et esse tibi possibilia cuncta fidentes, non de elementorum profutura nobis speremus effectum, sed de tua virtute suppliciter imploremus. Per, etc.

Virtutum cœlestium, Deus, qui plura præstas quam petimus aut meremur, tribue, quæsumus, ut tua nobis misericordia conferatur, quod nostrorum non habet fiducia meritorum. Per, etc.

• Deus, qui prævenis vota poscentium, tribue, **B** quæsumus, ut et corporeis non destituamur alimentis, et ab hostium formidine liberemur. Per, etc.

Domine Deus, qui fragilitati nostræ quæ congruant, et prævides solus et provides, præsta ut et præsentibus fulciamur auxiliis, et instruamur æternis. Per, etc.

Tua nos, Domine, quæsumus, pietate dispone, quia nullis egebimus adjumentis, si tuæ providentiæ clementia gubernemur. Per, etc.

Dirige, Domine, quæsumus, Ecclesiam tuam dispensatione cœlesti, ut quæ ante mundi principium in tua semper est præsentia præparata, usque ad plenitudinem gloriamque promissam, te moderante, perveniat. Per, etc.

Tanto, quæsumus, Domine, placatus assume, quanto sacrandas nomini tuo has specialiter hostias **C** indidisti, ut quicquid nostræ non expletur servitutis officio, indulgentiæ tuæ dignatione pensetur. Per, etc.

Vere dignum. Quia tuæ rationis imaginem, mundanis regionibus constitutam, et humanis non desinis fovere subsidiis, et reformare divinis. Consequens enim fuit ut transactis terræ fructibus, cœleste semen oriretur, et alimonia vitæ mortalis expleta, germen immortalitatis existeret. Atque escis carnalibus expeditis, cibis nasceretur mirabiliter animarum, ac tempore frumenti, vini et olei mox peracto, ineffabiliter ederetur, qui filiis Dei, ad similitudinem proficientibus angelorum, hoc totum, non solum de celo substantia deferret et nomine, sed panem præberet æternum. Per, etc.

Gratiam tuam nobis, Domine, semper accumulet divini participatio sacramenti, et sua nos virtute mundando, tanti muneris capaces efficiat. Per, etc.

Absolve, Domine, quæsumus, tuorum delicta po-

pulorum, et quod mortalitas contrahit **109** fragilitate, purifica, ut cuncta pericula mentis et corporis, te propellente, declinans, tua consolatione subsistat, ac tua gratia promissæ redemptionis perficiatur **D** hæreditas. Per, etc.

XII. Item alia. — Quæsumus, omnipotens Deus, ut et mentes nostras cœlestibus corrigas institutis, et beneficia tua non desinas præstare correctis. Per, etc.

Ad hostes nostros, Domine, superandos, præsta, quæsumus, ut auxilium tuum jejuniis tibi placitis et bonis operibus impetremus. Per, etc.

Ad altaria, Domine, veneranda cum hostiis laudis accedimus. Fac, quæsumus, ut et indulgentiam tuam nobis conciliet et favorem. Per, etc.

• Vere dignum. Qui nos ideo, collectis terræ fructibus, per abstinentiam tibi gratias referre voluisti, ut ex ipsis devotionis genere nosceremus non hæc ad exuberantiam corporalem, sed ad fragilitatis nos sufficientiam percepisse, et quod ex his parcius sumeremus, egentium proficeret alimento, ut et salutaris castigatio mortalitatis insolentiam mitigaret, et pietas imitatores nos tuæ benignitatis efficeret; si- que donis temporalibus uteremur, ut disceremus inhære perpetuis. Per, etc.

Prosint nobis, Domine, quæsumus, sumpta mysteria, pariterque nos et a peccatis exuant, et præsidia tuæ propitiationis attollant. Per, etc.

Respice, Domine, familiæ tuæ preces, et opem tribue suppliciter imploranti; ut congruis subsidiis in confessione tui nominis perseveret. Per, etc.

XIII. Item alia. — Mores nostros, Domine, quæsumus, tua pietate compone, ut et nulla nobis dominentur adversa, et salutaria cuncta non desint. Per, etc.

• Ut cunctis nos, Domine, foveas adjumentis, tuis apta propitius disciplinis. Per, etc.

Sacrificium deferimus de perceptione tuorum, Domine, præstitorum, ut percipienda securius uberiorque sumamus. Per, etc.

110 Vere dignum. Simulque pro munere generali quo vivimus, et pro singulis quibusque subsidiis tuam munificentiam prædicare; **D** ne conlatis ingrati beneficiis, conferendis probemur indigni, meritoque transeuntium rerum potius consolationibus adjuvemur, si bona mansura non segnius, sacro jejunio purgatis sensibus, appetamus. Per, etc.

Præsta, Domine, quæsumus, ut temporalibus non destituamur auxiliis, quos alimoniis pascis æternis. Per, etc.

^a In margine cod., *Ante cibos.*

^b Magis placeret indixisti.

^c Codex mendose mortalitatis, nisi legendum sit plurali numero contrahunt, et similiter in sequentibus.

^d Sic codex. Muratorius, *hæres.*

^e Est præfatio feriæ 4 mensis septimi in codd. Gregorianis. Leonina dictio in hac et aliis hujus tituli præfationibus præferri videtur.

^f In Sacramentario Greg. Menardi fer. 6 mensis decimi.

^a In codd. Gregor. Muratorii exstat inter orationes vespertinas et matutinas; apud Menardum vero inter orationes quotidianas.

^b Codex, *ne non latius*, mendose. Muratorius emendavit, *ut non latius*. Blanchinii correctionem secundis curis Sacramentario præmissam recepinus, quippe quæ præfertur in hac eadem oratione inferius repetita § 29, Missa xi, ex qua paulo post scripsimus segnius pro signis, uti hoc loco codex erronee exhibet. In eadem Missa xi pro sensibus habetur *mansuetudo*.

• *Succurre, Domine, quæsumus, populo supplicanti, et opem tuam tribue benignus infirmis, ut sincera tibi mente devoti, et præsentis vitæ remediis gaudeant et futuræ. Per, etc.*

XIV. *Item alia.* — Ad te corda nostra, Pater æternè, converte, quia nullis necessariis indigebunt, quos tuo cultui præsteris esse subjectos. Per, etc.

Deus, qui populum tuum sic corripis delinquentem, ut benigna consolatione non deseras, da, quæsumus, ut indignatio debita reis precantibus transferatur ad veniam. Per, etc.

Ad preces nostras, Domine, quæsumus, propitiatus intende, ut sacris altaribus servientes, et fidei veritate fundati, et mentis sint puritate conspicui. Per, etc.

Vere dignum. Qui Christi tui beata passione nos reparas, conserva in nobis operam misericordiæ tuæ, ut in hujus celebritate mysterii, perpetua devotione vivamus. Per, etc.

XXVIII.

Consecratio episcoporum.

• Exaudi, Domine, supplicum preces; ut quod nostro gerendum est ministerio, tua potius virtute firmetur (*Al. peragatur*). Per, etc.

• Suscipe, Domine, quæsumus, munera famuli tui illius, et propitius in eodem dona custodi. Per, etc.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro illo famulo tuo quem ad pontificalem gloriam promovere dignatus es, quæsumus, Domine, placatus accipias, ut quod divino munere consecutus est, divinis effectibus exsequatur. Per, etc.

III Adesto, misericors Deus, ut quod actum est nostræ servitutis officio, tua benedictione firmetur. Per, etc.

• Propitiare, Domine, supplicationibus nostris, et inclinato super hos famulos tuos cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eos effunde virtutem. Per, etc.

• Deus honorum omnium, Deus omnium dignitatum, quæ gloriæ tuæ sacratis famulantur ordinibus: Deus, qui Moysen famulum tuum, secreti familiaris affatu, inter cætera cœlestis documenta culturæ, de habitu quoque indumenti sacerdotalis instituens, elecium Aaron mystico amictu vestiri inter sacra jussisti; ut intelligentiæ sensum de exemplis priorum caperet secutura posteritas; ne eruditio doctrinæ

tux ulli deesset ætati; cum et apud veteres reverentiam ipsa significationum species obtineret, et apud nos certiora essent experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Illius namque sacerdotii anterioris habitus nostræ mentis ornatus est, et pontificalem gloriam non jam nobis honor commendat vestium, sed splendor animorum: quia et illa quæ tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quæ in ipsis erant intelligenda poscebant.

Et idcirco his famulis tuis, quos ad summi sacerdotii ministerium delegisti, hanc, quæsumus, Domine, gratiam largiaris, ut quicquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, in multimodi operis varietate signabant, hoc in horum moribus actibusque clarescat. Comple in sacerdotibus tuis mysterii tui summam, et ornamentis totius glorificationis instructos, cœlestis unguenti flore sanctifica. Hoc, Domine, copiose in eorum caput influat; hoc in oris subjecta decurrat; hoc in totius corporis extrema descendat; ut tui spiritus virtus et interiora horum repleat, et exteriora circumtegat. Abundet in his constantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Tribuas eis cathedram episcopalem ad regendam Ecclesiam tuam et plebem universam. Sis eis auctoritas, sis eis potestas, sis eis firmitas. Multiplices super eos benedictionem et gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericordiam tuam, tuo munere idonei, tua gratia possint esse devoti. Per, etc.

112 *Benedictio super diaconos.*

• Domine Deus, preces nostras clementer exaudi, ut quæ nostro sunt gerenda servitio, tuo prosequaris benignus auxilio, et quos sacris ministeriis exsequendis pro nostra intelligentia credimus offerendos, tua potius electione iustifices. Per, etc.

• Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos, quos ad officium diaconii vocare dignatur, benedictionem gratiæ suæ clementer effundat, et consecrationis indulgiæ propitius dona conservet. Per, etc.

Deus, consolator sacrarum magnifice dignitatum, quæsumus ut hos famulos tuos quos ad officium levitarum vocare dignaris, altaris sancti ministerium tribuas sufficienter implere, cunctisque donis gratiæ redundantes, et fiduciam sibi tuæ majestatis acquirere, et aliis præbere facias perfectæ devotionis exemplum. Per, etc.

• Adesto, quæsumus, omnipotens Deus, i hono-

quæ etiam in mas. Ratold. et Remensj, nec non in Pontificali Romano, et in Ordine vulgato receptæ fuerunt. At absunt ab aliquibus Ordinibus apud Martene, a Gregoriano Menardi, et a codice Rodradi laudato ab eodem Menardo not. 777. Nostrum Sacramentarium omnium vetustissimum has periodos additamenta esse demonstrat.

• Legitur apud Gelasium lib. 1, n. 22.

• Vide Gelas. ibidem, Pontificale Rom. et Sacramentarium Gregor. Menardi.

• Exstat in tribus libris laudatis.

• Ita codex, sicut etiam apud Menardum, cujus nota 746 legenda est, ubi lectio *honorum* a Muratorio suscepta expungitur. Post pauca disponis habet codex

In cod. Gregor. refertur inter orationes *pro peccatis*. In fine Muratorius, et *futuris*. Lectionem codicis, quam et Gregor. cod. retinent, secuti sumus.

• Hanc orationem habet Sacram. Gelas. lib. 1, n. 99, et cod. Remensis a Menardo laudatus not. 765.

• Est apud Gelas. ibidem, et in Pontificali Romano, de *Consecratione episcoporum*.

• Ibidem legitur apud Gelasium et in Romano Pontificali.

• Hanc orationem, quæ in iisdem libris Gelasiano et Pontificali, nec non in Gregoriano Menardi invenitur, Quesnellus uti Leoninam sermonibus S. pontificis subiecit.

• In cod. Gelasij hoc loco adduntur aliquot periodi

rum dator, ordinum distributor, officiorumque dis-
 positor. Qui in te manens innovas omnia, et cuncta dis-
 ponens per Verbum. Virtutem, Sapientiamque tuam
 Jesum Christum, Filium tuum, Dominum nostrum,
 sempiterna providentia præparas, et singulis quibus-
 que temporibus aptanda dispensas. Cujus corpus Ec-
 clesiam tuam, celestium gratiarum varietate distin-
 ctam, suarumque connexam distinctione membro-
 rum, per legem totius mirabilem compagis unitam,
 in augmentum templi tui crescere dilatarique largi-
 ris; sacri muneris servitutem trinis gradibus mini-
 strorum nomini tuo militare constituens, electis ab
 initio Levi filiis, qui mysticis operationibus domus
 tuæ fidelibus excubiis permanentes, hæreditatem be-
 nedictionis æternæ sorte perpetua possiderent. Super
 hos quoque famulos tuos, quæsumus, Domine, pla-
 catus intende, quos tuis * sacrariis servituros, in of-
 ficiis diaconii suppliciter dedicamus. Et nos quidem,
 tamquam homines, divini sensus et summæ rationis
 ignari, horum viam, quantum possumus, æstima-
 mus. Te autem, Domine, quæ nobis sunt ignota, non
 transeunt, te occulta non fallunt. Tu cognitor pec-
 catorum, tu scrutator es animarum, tu veraciter in
 eis celeste potes **118** adhibere iudicium, et vel
 indignis donare quæ poscimus. Emitte in eos, Do-
 mine, quæsumus, Spiritum sanctum, quo, in opus
 ministerii fideliter exsequendi, munere sepiiformi
 tuæ gratiæ roborentur. Abundet in eis totius forma
 virtutis, auctoritas modesta, pudor copians, inno-
 centiæ puritas et spiritalis observantia disciplinæ. In
 moribus eorum præcepta tua fulgeant, ut suæ castita-
 tis exemplo imitationem sanctæ plebis acquirant, et
 bonum conscientie testimonium præferentes, in
 Christo firmi et stabiles perseverent, dignisque suc-
 cessibus de inferiori gradu per gratiam tuam capere
 potiora mereantur. Per, etc.

Consecratio presbyteri.

Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipoten-
 tem, ut super hos famulos suos, quos ad presbyterii
 munus elegit, celestia dona multiplicet, quibus,
 quod ejus dignatione suscipiunt, ejus exsequantur
 auxilio. Per, etc.

* Exaudi nos, Deus splendoris noster, et super hos
 famulos tuos benedictionem sancti Spiritus, et gratiæ
 sacerdotalis effunde virtutem, ut quos tuæ pietatis
 aspectibus offerimus consecrandos, perpetua mune-
 ris tui largitate prosequaris. Per, etc.

† Domine sancte, Pater omnipotens, æternæ Deus,
 honorum omnium, et omnium dignitatum quæ tibi
 militent distributor, per quem proficiunt universa,

cum Sacramentario Gelasii. Sed retinimus emenda-
 tionem congruentiorem disponens, quam exemplar
 Menardi comprobat.

* Blanchinus primis curis: *Vel lege sacris aris,*
vel quod magis placeret, sacris altaribus, ut in Ponti-
ficali Romano. Cum vero codex Gelasii habeat sacris,
cod. Gregorii sacrariis, correctione opus non esse
idem Blanchinus secundis curis notavit.

† Est apud Gelas. lib. 1, p. 20, in Gregor. Me-
 nardi, et in Rom. Pontificali.

A per quem cuncta firmantur, amplificatis semper in
 melius naturæ rationabilis incrementis per ordinem
 congrua ratione dispositum. Unde sacerdotales gra-
 dus et officia levitarum sacramentis mysticis instituta
 creverunt, ut cum pontifices summos regendis popu-
 lis præfices, ad eorum societatis et operis adju-
 mentum sequentis ordinis viros et secundæ dignita-
 tis * eligeres. Sic in eremo per septuaginta virorum
 prudentum nentes Moysi spiritum propagasti, quibus
 ille adiutoribus usus in populo, innumeras multitu-
 dines facile gubernavit. Sic in Eleazaro et Ithamar,
 filiis Aaron, paternæ plenitudinis abundantiam trans-
 fudisti, ut ad hostias salutare et frequentioris officii
 sacramenta sufficeret meritum sacerdotum.

Hac providentia, Domine, apostolis Filii tui, docto-
 res fidei comites addidisti, quibus illi orbem totum
 secundis prædicatoribus impleverunt. Quapropter in-
 firmitati quoque nostræ, Domine, quæsumus, hæc
 adjumenta largire, qui quanto magis fragilliores su-
 mus, tanto his pluribus indigemus. De, quæsumus,
 Pater, in hos famulos tuos presbyterii dignitatem.
 Innova in visceribus eorum spiritum sanctitatis. Ac-
 ceptum a **114** te, Deus, secundi meriti munus obti-
 neant, censuramque morum exemplo suæ conversa-
 tionis insinuent. Sint prohi cooperatores ordinis no-
 stri. Eluceat in eis totius forma justitiæ, ut bonam
 rationem dispensationis sibi credite reddituri, æter-
 na beatitudinis præmia consequantur. Per, etc.

XXIX.

In natale episcoporum.

I. — Operis tui, Deus, initiator et custos, auspice
 gratiarum propitius actionem, quod, appi cursu re-
 meante, voluisti recolimus sumpta primordia dignita-
 tis, ut quæ tuis sunt principia instituta, tuis regantur
 aucta præsidii. Per, etc.

† Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut fide-
 libus tuis ordinatum præbeamus affectum, easque nos
 similiter diligendi spiritum benignus infunde, ut in
 tua fide, spe et charitate sincera sacrificium tibi pla-
 citum deferatur et plebis et præsulis. Per, etc.

Vere dignum. Teque propensius exorare ut in me,
 quem ad sacerdotale ministerium, nullo prædium
 suffragio sanctitatis, sed sola gratiæ dignatione, pro-
 movisti, tua dona prosequendo perficias, et cum pro-
 vectu temporis, bonarum mihi potius operum des
 profectum. Hæc namque gloriæ pontificalis erit vera
 festivitas, hæc certa lætitia, si per rationabilem re-
 gulam præsidendi, populus tuus et numero * cura
 regentium, et incrementum gregis atque salubritas,
 gaudium est et cōrona pastorum. Per, etc.

* Est in liisem libris.

† Legitur in liisem. Hanc orationem esse Leoni-
 nam Henricus Valesius pernovit, et Quesnellus post
 Leonis sermones recusat.

* Noster codex, et Gelasianus mendose elegeris.
 Paula post utriusque codd. *Moyses*.

† Gelas. lib. 1, n. 104, ex una duas effecit.

* Locus depravatus, quem aliis emendandum re-
 linquimus.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offero ego tuus famulus ac sacerdos, pro eo quod me, nulla prorsus iustitia confidentem, sed ineffabilis misericordiae largitate tribuisti sacerdotalem subire famulatum, quæsumus, placatus accipias, et tua pietate confirmes quod es operatus in nobis, diesque meos clementissima gubernatione disponas. Per, etc.

Qua oblatione totius mecum gratulantis Ecclesiae, tu Deus in omnibus.

Omnipotens et misericors Deus, qui nos ad celebritatem venire hujus diei contulisti, præsta, quæsumus, ut tui perceptione sacramenti, et securitas nobis optata (Al. profutura) proveniat, et religionis integritas. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, familie tue cum suis pacem habere rectoribus, ut quorum honore congaudent, de eorum sancta conversatione latentur, tuæque gratia tribuatur et moderatio gubernantium, et obedientia subditorum. Per, etc.

115 II. *Item alia.* — Deus, qui magna nimis, et de parvis miranda potenter operaris, misericordiae tuæ dona in me placatus exsequere, ut ubi nulla conscientiae meæ te digna sunt merita, sola pietatis tuæ semper clara sit gratia. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui dignaris infima, abjecta non despicias, attolle quos suscitasti, et gubernas quos erigis. Da mihi famulo tuo sufficientiam commissi moderaminis. Da Ecclesiae tuæ pacem, cui me præesse voluisti, ut in uno eodemque spiritu sit tibi grata devotio et plebis et præsulis. Per, etc.

* Deus mundi creator et rector, ad humilitatis meæ preces placatus attende, et me famulum tuum, quem nullis suffragantibus meritis, sed immensæ largitate clementiæ, cœlestibus mysteriis servire tribuisti, dignum sacris altaribus fac ministrum, ut quod mea celebrandum voce deprecatur, tua potius sanctificatione firmetur. Per, etc.

Omnipotens sempiterne Deus, hostilia, quæsumus, arma confringe, ut imperturbatis mentibus agere tua sancta possimus. Per, etc.

Concede nobis, omnipotens Deus, ut ab improbis voluntatibus recedentes, præceptorum tuorum rectitudine subsequamur, et qui devoti etiam desiderata concedis, præsta meliora correctis. Per, etc.

Omnia a nobis, te, Domine, quæsumus, expiante, pravitas humana discedat, ut puris sensibus et mentibus tua mysteria celebremus. Per, etc.

Vere dignum. Majestatem tuam cunctis sensibus deprecari, ne propriis jucunditatibus occupati, aut familiam dissimulare commissam, aut nitamur vexare subjectam; sed Evangelii tenore monstrante, conservis cibaria ministrantes tempore competenti, Dominico reperiamur adventu, famulosque tuos cum dilectione corripere, et cum necessaria studeamus amare

A censura, totumque servitium delegatum rationabiliter exsequentes, non reatum de neglecto Domini subeamus augmento, sed divinorum nobis multiplicata proveniat dispensatio talentorum. Per, etc.

Deus, qui nos sacramentis tuis pascere non desistis, tribue, quæsumus, ut eorum nobis indulta refectio vitam conferat sempiternam. Per, etc.

Respice, Domine, propitius familiam tuam, et perpetuam largire misericordiam supplicanti, ut sino qua nihil potest a se dignum prorsus efficere, per eam salutaria tua **116** præcepta (Al. quæ præcipis) mereatur implere. Per, etc.

III. *Item alia.* — Deus, qui Ecclesiam tuam in dilectione tuæ Divinitatis et proximi cuncta servare cœlestia mandata docuisti, da nobis spiritum pacis et gratiæ, ut universa familia tua et toto tibi corde sit devota, et pura sibi voluntate concordet. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da nobis gratia tuæ dignationis augeri, et mortalitatis conscientia trepidos, pietatis eruditione confirma, ut te omnia in omnibus operante, profectus gregis tui sit forma pastoris. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, gratiæ tuæ in nobis dona proseguere, et quod possibilitas non habet fragilitatis humanæ, tuo spiritu miseratus impende, ut sacris altaribus servientes, et fidei integritate fundati, et mentis sint claritate conspici. Per, etc.

* Deus, qui dierum nostrorum numerosa temporumque mensuras maiestatis tuæ potestate dispensas, C propitius ad humilitatis nostræ respice servitutem, ut tuæ pacis abundantia tempora nostra emulentur. Per, etc.

Deus, qui nec Ecclesie tuæ usque ad consummationem se sæculi desuturum, nec inferni portas apostolicæ confessioni prævaliturus esse promissisti, in nostra quoque perfice propitius infirmitate virtutem, et divinæ pollicitationis effectum, dum etiam infirmis tuis inesse dignaris, ostende. Quia præsentiam tuam sine dubitatione sentimus, cum et singulis quibusque temporibus convenienter optanda dispensas, et nos a totius adversitatis incursu perpetui protectione custodis. Per, etc.

Memento, Domine, quod es operatus in nobis, et non quid mereamur, sed collati gratiam tui munera intueri, et sicut me sacris altaribus tua dignatio pontificali servire præcepit officio, ita dignum præstet et merito. Per, etc.

Præsta, quæsumus, Domine Deus noster, ut declinemus noxios appetitus, et reatum nobis ingerentia desideria respuamus, quia tunc exteriores hostes superare poterimus, si vincamus internos. Per, etc.

Da nobis, quæsumus, omnipotens Deus, ut per gratiam tuam nosmetipsos, sicut te dignum est, exhibentes, tuis fidelibus ministremus recte conversa-

ditavit hæc eadem oratio repetita inferius num. 8.

* Paucis mutatis exstat apud Gelasium lib. 7, n. 103.

* Est in Gelas. lib. 1, n. 100, in cod. Menardi tom. III, col. 227, nec non in Missali Rom. inter orationes communes num. 20, paucis mutatis

b Codex hoc loco *mortalis*. Emendationem supple-

tionis exemplum. Et populi tui salvatio sempiterna fiat primum sacerdotis. Per, etc.

117 Purifica nos, misericors Deus, ut Ecclesie tue preces, quæ tibi gratæ sunt, sacra (Al. pia) munera deferentes, fiant expiatis mentibus gratiores. Per, etc.

Vere dignum. Teque de tuis magnificare muneribus. Quis enim hoc dignus existat officio, nisi gratia tuæ miserationis præventus aptetur? Cum ergo tui doni, non nostri sit meriti, tuæ nihilominus gubernationis intererit, ut non sit negligentibus poena perpetua, sed potius exsequentibus competenter fiat causa remunerationis æternæ. Per, etc.

¹ Munerum tuorum, Domine, largitate gaudentes, supplices deprecamur ut quibus donasti hujus ministerii facultatem, tribuas sufficientem gratiam ministrandi. Per, etc.

² Gaudeat, Domine, quæsumus, populus, tua semper benedictione confusus, et cœlestium rerum frequentatione proficiat, ut et temporalibus beneficiis adjuvetur, et erudiatur æternis. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Da nobis, quæsumus, Domine, sanctæ regimen disciplinæ, ut per tuam gratiam et moderatio gubernantium, et obedientia proveniat subditorum. Per, etc.

³ Tribue, quæsumus, Domine, fidelibus tuis, ut jejuniis paschalibus convenienter aptentur, et suscepta solemniter castigatio corporalis ad fructum cunctarum transeat animarum. Per, etc.

Aufer a nobis, Domine, quæsumus, iniquitates nostras, ut ad sancta sanctorum puris mereamur sensibus introire. Per, etc.

Vere dignum. Qui singulis quibusque temporibus convenienter adhibenda dispensas. Aptius siquidem atque decentius his diebus ⁴ episcopalis officii suscepta principia celebramus, quibus et Ecclesie totius observantia devota concurrit, et ipsius, cui sacerdotale ministerium deputatum est, natale colitur sacramenti. Dumque restrictis castigatusque viventes in summi pontificis proficiendo membra transferimur, adeptum temporaliter hunc honorem, potius fieri speramus æternum. Per, etc.

118 Præsta, Domine, quæsumus, ut et de nostræ gaudeamus profectionis augmento, et de congruo sacramenti paschalis obsequio. Per, etc.

Benedictionem tuam, Domine, populo supplicanti

¹ Codices Greg. Muratorii, et Missale Rom. hanc orationem præferunt fer. 5 post Dominicam IV Quadragesimæ.

² In cod. Gelas. lib. m, n. 37, hæc oratio assignatur in *Natali presbyteri*.

³ Hæc exstat inter orationes quotidianas codicum Gregor. apud Muratorium.

⁴ Gelasius lib. II, n. 60, hanc orationem in diem sabbati mensis septimi transtulit. Sub finem codex mendose, *cunctis transeat*. Ex Gelasio emendavimus.

⁵ Hic ordinatio pontificis indicatur, quæ in quadragesimale jejunium voce observantiæ designatur, et oratione secunda expressum sub Paschatis tempus incidit. Sunt qui putant hæc aptari Felici III, qui ordinatus fuit die 6 Martii an. 483. Sed cum Zosimus consecratus fuerit die 18 Martii, ut omnes nunc eru-

benignus accumula, ut et de bona conversatione sui præsulis semper exsultet, et de sacræ festivitatis celebritate lætetur. Per, etc.

V. *Item alia.* — Domine Deus, Pater gloriæ, fons bonorum, qui licet Ecclesiam tuam toto terrarum orbe diffusam largitate munerum ditare non desinas, sedem tamen beati apostoli tui Petri tanto propensius ¹ intueris, quanto sublimius esse voluisti; da mihi famulo tuo hujus providentiæ tuæ dispositionibus exhibere congruenter officium, certus te universis Ecclesiis collaturum quidquid illi præstiteris, quam ² cuncta respiciunt. Per, etc.

Domine sancte, Pater omnipotens, æternæ Deus da nobis gratiæ tuæ dignatione augeri, etc. ³

Domine sancte, Pater omnipotens, æternæ Deus, qui me nulla præditum fiducia meritum, ineffabili gratiæ munere, familiæ tuæ præsidere tribuisti, at tolle quos suscitasti, et gubernas quos erigis, ut quorum auctor tu bonorum, sis ipse perfectior. Per, etc.

⁴ Deus, cujus universæ viæ misericordia est semper et veritas, operis tui dona proseguere, et quod possibilitas non habet fragilitatis humanæ, tuis beneficiis impende, ut cœlestibus mysteriis servientes et fidei integritate fundati, et mentis luceant puritate conspici. Per, etc.

Domine Deus, Pater gloriæ, fons bonorum, etc. ⁵

Omnipotens et misericors Deus, qui benigne semper operaris, ut possimus implere quæ præcipis, dilectarum tibi ovium adesto pastori, quia tui est muneris tuæque virtutis ut et regendi obediens, et probabiles possint esse rectores. Per, etc.

Deus misericors, Rex æternæ, da servituti nostræ prosperum cursum. Et ut tibi in populi tui devotione placeamus, tu sancto præside gregi, et ad tuorum observantiam **119** mandatorum tu omnium dirige voluntates. Per, etc.

¹ Deus, cujus arbitrio omnium sæculorum ordo decurrit, respice propitius ad nostræ tempus ætatis, et ut tibi servitus nostra compleceat, tua in nobis dona conserva. Per, etc.

Deus, dierum temporumque nostrorum potens et benignus moderator, collatis in me per gratiam tuam propitiare muneribus, et in hunc affectum dirige cor plebis et præsulis, ut nec pastori obedientia gregis, nec gregi desit cura pastoris. Per, etc.

VI. *Item alia.* — Deus, qui propter Ecclesie tuæ

diti convenient, utri potius hæc Missa congruat divinare nolumus.

¹ Legitur in Gelas. lib. I, n. 97, in *Natali consecrationis diaconi*.

² Voces, *interis*, quanto sublimius, quæ hoc loco in ms. desunt, suppletæ fuerunt ex hac eadem oratione paulo post repetita; ex qua etiam mox addimus hujus.

³ Legendum videtur *cunctæ*.

⁴ Eadem est ac oratio secunda Missæ III.

⁵ Parum differt a tertia oratione ejusdem Missæ III.

⁶ Repetitur hujus orationis in hac eadem Missa, Collectoris aut amanuensis oscitantie tribuenda.

⁷ Legitur apud Gelasium lib. I, n. 98, et lib. III, n. 37.

gubernacula disponenda, sic ejus principes sublimasti, ut minimos quosque non deseras, præsta, quæsumus, ut apostolicæ fidei, doctrinæque vestigia vel longe sequamur, imitando, quæ, licet infirmo, comitamur officio. Per, etc.

* Ad gloriam, Domine, tui nominis, annua festa repetentes sacerdotalis exordii, hostiam tibi laudis offerimus, suppliciter exorantes ut cujus ministerii vice tibi servimus immeriti, suffragiis ejus reddantur accepti. Per, etc.

Vere dignum. Cum exultatione trepidos, et cum pavore lætantes. Sicut enim de tuo munere gratulamur, ita de nostra fragilitate metuimus. Et quantum de humanæ conditionis excessibus formidamus, tantum de tua gratia, quæ virtutem perficit in infirmitate, confidimus; propensius implorantes ut quem tantæ sedis honore decorasti, moribus successorem non patiaris indignum, et cujus formæ successorem nomine præstitisti, quancumque etiam bonæ conversationis annisu fieri tribuas sectatorem. Per, etc.

Præsta, quæsumus, Domine, cum accessu temporum recti moderaminis incrementum, ut quod dignitate præferimus, justis actionibus exsequamur. Per, etc.

Multiplica, Domine, quæsumus, in Ecclesia tua spiritum gratiæ quem dedisti; ut per dignum pontificis institutum, crescat tuorum devotio sancta fidelium. Per, etc.

VII. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, origo cunctarum perfectioque virtutum, da nobis, quæsumus, et exercere quæ recta sunt, et **120** prædicare quæ vera, ut instructionem gratiæ tuæ præbeamus et agendo tuis fidelibus et docendo. Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, oblationes et preces quas et pro reverentia paschali supplices adhibemus, et pro solemnitate ^b recolenda primordii sacerdotalis offerimus, ut eorum nobis intercessione sint prospera, quos nobis hujus muneris et doctores constituis et patronos. Per, etc.

Vere dignum. Teque profusius implorare, ut quod nunc pli nobis est oneris, perpetui sit honoris. Neque nos magis oblectet prærogativa fastigii, quam competens actio dignitatis, ^c atque secundum beatum apostolum Paulum docentem: *Episcopatum qui desiderat, bonum opus concupiscit*, sacri nominis veritatem sanctæ conversationis in nobis monstret effectus. Et qui loco cæteris præsidemus, cunctis rationabili subdamur affectu. Nec nos extollat noxia potestatis

* Est in cod. Gelas. lib. 1, n. 100, et in Gregor. Menardi tom. III, p. 227.

^b Indicatur anniversaria solemnitas et commemoratio diei natalis, quo quis ad pontificatum assumptus fuit. Hæc autem oratio eo die qui cum paschali tempore concurrat adhibita cognoscitur. Cui autem pontifici die conveniat, aliis dijudicandum relinquimus. Forte cum anniversaria dies natalis Zosimi aut Felicis III in Quadragesimam incidere ex annot. 74 (Col. 119, n. °), hoc autem tempore episcopi multis officiis occupati, ad synodum quæ in anniversario

A elatio, sed potius modestos efficiat administratio legitima charitatis. Per, etc.

Deus, qui bona cuncta et inchoas benignus et perficis, da nobis, sicut de initiis tuæ gratiæ gloriamur, ita de perfectione gaudere. Per, etc.

^d Repleantur consolationibus tuis, Domine, quæsumus, tuorum corda fidelium, pariterque et de Ecclesiæ præsulum, et de suo referant gaudia votiva profectu, ac temporalibus solatiis incitati, promptius æterna desiderant. Per, etc.

VIII. *Item alia.* — Deus, qui licet universum genus humanum cœlesti lege disponas, Ecclesiam tamen tuam speciali dispensatione moderaris, et dignum tibi nos exhibere ministerium concede propitius, et dignos per tuam gratiam ministros offerre. B Per, etc.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut quod fragili supplementis officio, tuo potius perficiatur effectu. Per, etc.

Omnium nostrum, Domine, quæsumus, hostias propitius intueri, ut et quod actum est per obsequium deputatum, et fidelium vota populorum, tua potius dignatione firmetur. Per, etc.

Vere dignum. Suppliciter implorantes ut nostram pariter et eorum quos per tui muneris largitate sacre familiæ subrogamus antistites, bene tibi placitam perficias servitutem. Per, etc.

121 Pro episcopo offerendum.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus (illius et illius) famulorum tuorum, quibus summum sacerdotium contulisti, quæsumus, benignus efficias, et tua in eis dona prosequaris. Per, etc.

Ecclesiam tuam, Domine, benignus illumina, ut et gregis tui proficiat ubique successus, et grati fiant nomini tuo, te gubernante, pastores. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, ut et fideles tui diligant præsules suos, et ab eis mutuo diligantur, atque ut perpetuo perseverent, præsta, quæsumus, ut ^e utrisque justitia non desit, et pietas. Per, etc.

IX. *Item alia.* — ^f Largire nobis, Domine, quæsumus, spiritum cogitandi quæ bona sunt, promptius et agendi, ut qui sine te esse non possumus, secundum te vivere valeamus. Per, etc.

Da nobis, Domine, quæsumus, ut in tua gratia veraciter confidentes, et quæ te digna sunt postulamus, et jugiter postulata sumamus. Per, etc.

D Dicatæ tibi, Domine, quæsumus, capiamus oblationis effectum, ut a terrenæ vetustatis conversa-

pontificis haberi solebat ex admonitione in primum sermonem S. Leonis n. 3, Romam accurrere non possent, ea solemnitas post Pascha translata fuit.

^a Cod. mendose, ut quæ.

^d Est in Gelas. lib. 1, n. 100, et apud Menardum tom. III, p. 228 Operum S. Gregorii.

^e Cod. utrumque, perperam.

^f In Gelasio est Missa IV, pro Dominicis diebus; in codd. Greg. Muratorii, Dominica IX post Pentec.; apud Menardum, Domin. X; in Missali Rom., Domin. VIII, In nostro codice hic incipiunt Missæ communes.

tionis mundani, coelestis vitae profectibus innovemur. Per, etc.

Vere dignum. Ut qui te auctore sumus conditi, te reparatore salvemur, et qui faciles a tua rectitudine discrepamus, ad eam tua miseratione revocemur; nec relinquamur nostris excessibus, sed tuae subdamur clementer et incessabiliter voluntati. Per, etc.

Perfice, Domine, quæsumus, benignus in nobis, ut quæ sacris mysteriis profitemur, piis actionibus exsequamur. Per, etc.

Plebem tuam, Domine, quæsumus, interius exteriusque restaura, ut quam corporeis non vis delectationibus impediri, spiritali facias vigere proposito, et sic rebus soveas transitoris, ut tribus potius inhærens perpetuis. Per, etc.

X. *Item alia.* — Omnipotens sempiterne Deus, qui nos ab hostibus defendis immeritos, præsta, quæsumus, ut et merum nobis adsit et fidei rectitudo, 122 qua pietatis tue mereamur augmenta. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut propitiationis tue nobis collata securitas non nos efficiat negligentes, sed potius ad cultum nominis tui reddat acceptos. Per, etc.

Æ Sacris, Domine, mysteriis expiati, et veniam consequamur et gratiam. Per, etc.

Vere dignum. Clementiam tuam toto corde poseentes, ut qui nos a corporalibus tueris adversis, ab hostibus quoque mentis expedias, et quos exterioribus tribus tranquillitate gaudere, interius facias esse pacificos. Per, etc.

Repleti, Domine, muneribus sacris, da, quæsumus, ut in gratiarum semper actione maneamus. Per, etc.

Guberna, Domine, quæsumus, tuam placatus Ecclesiam, ut potenti moderatione directa, et incrementa libertatis accipiat, et in religionis integritate persistat. Per, etc.

XI. *Item alia.* — Ad te corda nostra, Pater æterne, converge, quia nullis necessariis indigebunt, quos tuo cultui præstiteris esse subiectos. Per, etc.

Ut cunctis nos, Domine, soveas adjumentis, tuis apte propitius disciplinis. Per, etc.

Sacrificium deferimus de perceptione tuorum, Domine, præstitorum, ut percipienda securius uberiusque sumamus. Per, etc.

Vere dignum. Simulque pro munere generali quo

A vivimus, et pro singulis quibusque subisistis tuam munificentiam prædicare; ne collatis, etc. ^d

Præsta, Domine, quæsumus, ut temporalibus, etc. Succurre, Domine, quæsumus, populo supplicanti, etc. ^f

XII. *Item alia.* — Omnipotens et misericors Deus, propitiationis tue dona multiplica, et cunctis hostibus coelesti virtute compressis, augmentum nobis tribue religionis et pacis. Per, etc.

Virtutum coelestium Deus, promissionis tue munus exsequere, ut evangelicæ veritati rebellantium corda subdantur. Per, etc.

Muneribus nostris, quæsumus, Domine, gratiam tue placationis interserere, ut et collata 123 nobis remedia tuearis, et conferenda perficias. Per, etc.

Vere dignum. Supplicantes ut te nos placatus devoto facias corde sectari: quia sicut totius adversitatis est causa tuis non obedire præceptis, ita præcipue prosperitatis effectus est, bonorum omnium sequi convenienter auctorem. Per, etc.

Tua nos, quæsumus, Domine, sancta purificent, et operationes auxæ perficiant nos pacatos. Per, etc.

Moveat pietatem tuam, quæsumus, Domine, subjectæ tibi plebis affectus, et misericordiam tuam supplicatione fidelis obtineat, ut quod meritis non præsumit, indulgentiæ tue largitate percipiat. Per, etc.

XIII. *Item alia.* — Peccata nostra, Domine, propitiatus absolve, et quicquid pro peccatis meremur, miseratus averte. Per, etc.

Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut viam tuam devota mente currentes, surripientium delictorum laqueos evadamus. Per, etc.

Purificet nos, Domine, coelestis executio sacramenti, et ad tuam magnificentiam capiendam divinis effectibus semper instauret. Per, etc.

Vere dignum. Ut qui te auctore subisistimus, te dispensante dirigamur. Non nostris sensibus relinquamur, sed ad tuæ reducti semper tramitem veritatis, hæc studeamus exercere quæ præcipis, ut possimus dona percipere quæ promittis. Per, etc.

Sumpti sacrificii, Domine, perpetua nos tutio non relinquat, et noxia semper a nobis cuncta depellat. Per, etc.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, et tua sancta celebrantibus auge devotionis effectum, ut et tibi sem-

^a Hæc oratio habetur in 1055. Gregor. ac in Missali Rom. fer. 3 post Dominicam III Quadragesimæ.

^b Est in Gregor. Sacramentario Menardi, ac in Missali Rom. die Dominicæ post Ascensionem Domini.

^c Hæc et sequens oratio supra habentur in Missa XIII, § 47, pro jejunio mensis decimi. Hinc autem in sequenti securius emendavimus pro securi, quod hoc loco mandose codex præfert.

^d Sequitur ut in præfatione Missæ laudate.

^e Consimilem habes ibidem.

^f Similis est in eadem Missa XIII, ita ut, si primam orationem excipias, reliqua cum eadem Missa conveniant.

^g Codex tibi, quod cum non congrueret verbo sectari, Muratorius mutavit hoc verbum in famulari.

Facilius emendavimus te, retento sectari, cum probe respondeat subiecto verbo sequi.

^h Affinis est in Missali Rom. in sabbato post Dominicam IV Quadragesimæ. In codd. vero Gregor. eodem die eadem est, excepta voce pacatos, pro qua habent placitos. Est etiam in Gelas. lib. 1, n. 54.

ⁱ Est in mss. Gregor. inter orationes pro peccatis.

^j In codd. Greg. Muratorii habetur inter orationes matutinales vel vespertinales; apud Menardum vero inter quotidianas.

^k Hanc uterque codex Muratorii refert inter orationes quotidianas.

^l In Gregor. mss. et in Missali Romano habetur fer. 6 post Dominicam Passionis.

per exhibeant debitam servituti, et ad remedia A famulari, salutem nobis tribus mensis et corporis. Per, etc.

XIV. *Item alia.*—Respice nos, rerum omnium Deus creator et rector, et ut tuæ propitiationis sentiamus effectum, toto nos tribue tibi corde servire. Per, etc.

Ad tuæ, Domine, beneficia fideiualiter 124 impetranda, quæsumus ut exercere quæ tibi sunt placita, et velle nobis largiari et posse. Per, etc.

Deus, auctor sinceræ devotionis et pacis, da, quæsumus, ut et majestatem tuam convenienter hoc munere veneremur, et sacri participatione mysterii fideliter sensibus uniamur. Per, etc.

Vere dignum. Qui ideo nos imaginem tuam benignus existere voluisti, ut tenorem summæ justitiæ pariter et pietatis imitemur, quod brevi compendio poterimus implere, si per tuam nobis gratiam concedatur ut et te nostrum nitamur amare factorem, et nosmetipsos veraciter libereque diligere quos fecisti. Per, etc.

* Spiritum nobis, Domine, tuæ charitatis infunde, ut quos uno celesti pane satiasti, una facias pietate concordare. Per, etc.

Confirma, Domine, quæsumus, tuorum corda filiorum, et gratiæ tuæ virtute corrobora, ut et in tua sint supplicatione devoti, et mutua dilectione sinceri. Per, etc.

XV. *Item alia.*—Quæsumus, omnipotens Deus, ne multitudinem nostræ pravitatis attendas, sed a peccatis abstrahere fragiles, et ad ea quæ recta sunt, tuorum dirige voluntates. Per, etc.

Non retribuas nobis, quæsumus, Domine, quæ malis operibus promeremur, sed quos jure corripis a veritate digressos, protege tua miseratione correctos. Per, etc.

Prosint nobis, Domine, frequentata mysteria, quæ nos a cupiditatibus terrenis expediant, et instituant amare celestia. Per, etc.

Vere dignum. Ut divinam jugiter gratiam subsequentes, justitiam tuam, quam delictis nostris incessanter offendimus, actu meliore placeamus. Et quibus merita debetur poena perversis, indulgentia tribuatur ab iniquitate cessantibus. Per, etc.

Ab omni errore nos, Domine, quæsumus, expient sacramenta quæ sumpimus, et dulcedinem mentibus nostris tuæ suavitatis infundant. Per, etc.

Da populo tuo, Domine, quæsumus, spiritum veritatis et pacis, ut et te tota mente cognoscant, et quæ tibi sunt placita toto corde sectantes, bonorum tuorum semper munere potiantur. Per, etc.

125 XVI. *Item alia.*—Protector in te sperantium Deus, præsta, quæsumus, ut majestatem tuam sine cessatione laudemus, et ut tibi possimus jugiter

* Hæc oratio est in codd. Gregorianis et in Missali Rom. ser. 6 ante primam Dominicam Quadragesimæ. Rursum in eodem Missali et in iisdem codd. ipso die Paschatis, ubi ideo mutata sunt voces uno celesti pane in has sacramentis paschalibus.

† Inventur in mas. Greg. Muratorii inter orationes quotidianas.

* Est in codd. Greg. ac in Missali Rom. ser. 4 in

Per, etc.

* Misericordiæ tuæ remediis, quæsumus, Domine, fragilitas nostra subsistat, ut quæ sui conditione defecit, tua vegetatione reparetur. Per, etc.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut interius nobis exteriusque conferant hæc mysteria sapientiam, quæ famulis tuis in utroque voluisti præbere subsidium. Per, etc.

† Vere dignum. Qui famulos tuos ideo corporaliter verberas, ut mente proficiant, potenter ostendens quam sit pietatis tuæ præclara salvatio, dum præstas ut operetur nobis etiam infirmitas ipsa medicinam. Per, etc.

Deus, qui diligendo castigas, et castigando nos refoves, præsta ut de utroque tibi gratias semper referre valeamus. Per, etc.

* Tuere, Domine, populum tuum, et ab omnibus peccatis elementer emunda, quia nulla ei nocebit adversitas, si nulla domipetur iniquitas. Per, etc.

XVII. *Item alia.*—Eripe nos, Domine, quæsumus, ab his quæ divinus sunt contraria voluntati. Et quia tui operis est omne quod vivimus, præsta ut tui famuli tibi placere possimus. Per, etc.

Quæsumus, Domine, ne nos tales petiaris existere quibus merito dominentur adversa. Sed hujusmodi potius offici tribuas, qui beneficiis tuis non perpetuo judicemur indigni. Per, etc.

Oblati sacrificii, Domine, quæsumus, præstet effectus, ut eidem convenienter aptemur. Per, etc.

Vere dignum. Majestatem tuam devotis mentibus implorantes, ut sicut ex te habemus esse quod sumus, sic per gratiam tuam et bene velle sumamus, et bonum posse quod volumus. Per, etc.

Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut mysteriorum virtute sanctorum vita nostra firmetur. Per, etc.

Plebs tua, Domine, sacramentis purificata celestibus, quod somit intelligat, quod gustu delibat moribus apprehendat, quod 126 justis orationibus expetit tua miseratione percipiat. Per, etc.

XVIII. *Item alia.*—Magnificamus, Domine, clementiam tuam, qui et veniam peccatoribus, et miseris præstas auxilium. Per, etc.

Nomini tuo, quæsumus, Deus æternæ, da gloriam, cum et immeritis benefacere non omittis. Per, etc.

Vere dignum. Referentes gratias et precantes ut tibi nos placitos esse perficiens, quibus succurris indignis, propitius acceptis. Per, etc.

Quanto te, Domine, prædicare sufficimus, qui pariter immeritis tribuis de mœrore lætiam. Per, etc.

Da, quæsumus, Domine, populum tuum ad te toto

jejunio mensis septimi.

* Notatio marginalis in codice: Post infirmitatem.

* Habetur ser. 6 ante Dominicam primam Quadragesimæ tam in codd. Greg., tam in Missali Romano.

† Codex mendose, qui perire meritis. Bianchini emendationem orationis subsequentis textus approbat.

corde converti : quia quos defendis etiam delinquentes, majori pietate tueris sincera tibi mente devotos. Per, etc.

XIX. Item alia. — Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut inter innumeros vitæ præsentis errores, tuo semper moderamine dirigamur. Per, etc.

Fac nos, quæsumus, Domine, quæ sunt recta sectari, integritatem conscientie diligere semper et famæ. Per, etc.

Sacrificii tui, Domine, ^a salutaris effectibus et nos expiari, et tua nos confidimus remedia promereri. Per, etc.

Vere dignum. Qui cum summa sis Ratio, nosque rationales effeceris, certum est tantum nos a tua participatione discedere, quantum ab æquitatis tramite deviamus, et tantum in tua similitudine ^b permanere, quantum non divellimur ab ordine veritatis. Per, etc.

Sancta tua nos, Domine, quæsumus, et vivificando renovent, et renovando vivificent. Per, etc.

Fideles tuos, Domine, benedictio desiderata confirmet, quæ eos et a tua voluntate nunquam faciat discrepare, et tuis semper indulgeat beneficiis gratulari. Per, etc.

XX. Item alia. — ^c Præsta, Domine, quæsumus, ut mentium reprobarum non curemus obloquia, sed eadem pravitate calcata quæ domui tuæ **127** conveniunt rationabiliter exsequamur. Per, etc.

Quæsumus, virtutum celestium Deus, ut despectis falsitatibus impiorum, conscientie famæque nostræ profutura sectemur. Per, etc.

Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut hujus oblationis effectus et tibi non placita refutare, et præstet nobis amare quæ recta sunt. Per, etc.

Vere dignum. Ut nos ab operariis iniquitatis di-gnanter expedias, et nec proprio reos fieri patiaris excessu, nec alienis impietatibus præbere consensum. Sed mores nostros et moderatione componas, ut tam in nobis quam in aliis quæ sunt justa servemus. Per, etc.

Ab occultis nostris munda nos, Domine, et ab alienis pravitatibus benignus absolve, ut tua sancta pura mente sumamus. Per, etc.

Familiam tuam, Domine, propitiata majestate circumspecte, ut nec suis infecta sit vitis, nec externis obligata peccatis, sed ab utrisque libera tibi semper et purgata deserviat. Per, etc.

XXI. Item alia. — Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut toto tibi corde famulemur, quia nulla nobis prævalebit hostilitas, si in te, Domine, veraciter confidamus. Per, etc.

^a Mendose pariter in cod., *servimus effectibus*. Muratorii emendationem suscepimus.

^b Cod., *permaneamus*, male.

^c Legitur sabbato post primam Dominicam Quadragesimæ in Romano Missali.

^d Prima pars hujus orationis est in Gelasio lib. II, n. 87, et in cod. Gregor. Muratorii et Pamelii inter preces contra obloquentes.

^e Cum in ms. desit *potius*, Blanchinius primis cu-

A Hujus nobis, Domine, quæsumus, sacrificii placatione succurre, ejus remediis dignaris absolvere peccatores. Per, etc.

Vere dignum. Quia, dum beneficia tua largiris indignis, magna pietate nos admones, multo potiora dona sumptuosius præceptionum tuarum et eruditionibus proficiamus et factis. Per, etc.

Majestatem tuam, Domine, supplices deprecamur ut nos et celestibus expiare mysteriis, et perpetuis non desinas fovere præsidiis. Per, etc.

Tuere propitius, Domine, quæsumus, familiam tuam, et quam benigna defensione non deseris, propensius tibi redde subjectam, ut gratiam tuam, quam sumit indebita, copiosius devota percipiat. Per, etc.

XXII. Item alia. — Deus, qui justitiam diligis et **B** injusta condemnas, da nobis, quæsumus, et amare quæ recta sunt, et perversa vitare. Per, etc.

Veritatis auctor et misericordie, Deus, **128** qui nos et sollicitudine non pigros esse, et neminem lædere voluisti, præsta, quæsumus, ut nulli noxia cupiamus inferre, et vexare molientium caveamus incursus. Per, etc.

Ab occultis nostris tua nos, Domine, sancta purificent, et ab externis erroribus perpetua virtute defendant. Per, etc.

Vere dignum. Misericordiam tuam, Domine, deprecantes, ut nos divinis rebus tribuas studere veraciter, nec sub specie religionis sacros impugnare patiaris effectus. Quoniam sibi modis omnibus inimici sunt qui tuæ voluntati nituntur esse contrarii, **C** propriæ ^a potius salutis operantes excidium, quam tuis dispositionibus adversa mente nocituri. Per, etc.

Muneris divini perceptio, quæsumus, Domine, semper a nobis et peccata nostra submoveat, et externa depellat. Per, etc.

Populum tuum, Domine, quæsumus, posside celestibus institutis, ut omnia vitando quæ mala sunt, et bona cuncta sectando, non indignationem tuam, sed jugiter misericordiam consequatur. Per, etc.

XXIII. Item alia. — Concede, omnipotens Deus, ut et gaudiorum plenitudinem consequamur, et majestati tuæ propensius simus devoti. Per, etc.

^f Offerimus, Domine, laudes et munera, pro concessis beneficiis exhibentes gratias, et pro concedendis suppliciter deprecantes. Per, etc.

D Vere dignum. Qui facis mirabilia magna solus, et non tantum pro peccatis nostris non retribuis quæ meremur, sed insuper etiam consolationis tuæ dona præstas immeritis; magis nos ad cultum nominis tui pio largiens munere provocari, quam debita castiga-

ris, et ex eo Muratorius hanc lectionem liberius substituerunt : *Qui propriæ salutis operantes excidium, tuis dispositionibus adversa mente nituntur*. At emendatio quam idem Blanchinius secundis curis notavit, quæque unius adverbii potius additione textum sanat, probabilior visa est.

^g Hanc exhibent codd. Gregor. et Missale Rom. in orationibus communibus *ad repellendas tempestates*

done compelli, et clementer indulgens ut servilis metus in affectum transeat filiorum. Per, etc.

Toto tibi, Domine, corde substrati, bonitatem tuam supplices exoramus ut nos et temporalibus præsidiis fovere non desinas, et æternis instruere non omittas. Per, etc.

Lætetur, Domine, quæsumus, populus tuus, tua dextera sublevatus, et a tribulatione respirans, conditiis protegatur auxiliis, et religiosa conversatione proficiens, et præsentibus bonis gaudeat et futuris. Per, etc.

* Precamur, omnipotens Deus, omnes propitius a nobis remove privitates, et cunctas benignus depelle nequitias. Per, etc.

XXX.

129 Ad virgines sacras.

Respice, Domine, propitius super has famulas tuas, ut virginittatis sanctæ propositum, quod te inspirante suscipiunt, te gubernante custodiant. Per, etc.

Deus, castorum corporum benignus habitator, et incorruptarum Deus amator animarum; Deus, qui humanam substantiam in primis hominibus diabolica fraude vitiatam, ita in Verbo tuo, per quod omnia facta sunt, reparas, ut eam non solum ad primæ originis innocentiam revoces, sed etiam ad experientiam quorundam bonorum, quæ in novo sæculo sunt habenda, perducas, et obstrictos adhuc conditione mortalium, jam ad similitudinem provehas angelorum: respice, Domine, super has famulas tuas, quæ in manu tua continentie suæ propositum collocantes, ei devotionem suam offerunt, a quo ipsa vota sumpserunt. Quando enim animus mortali carne circumdatus, legem naturæ, libertatem licentiæ, vim consuetudinis, et stimulos ætatis evinceret, nisi tu hanc flammam clementer accenderes, tu hanc cupiditatem benignus aleres, tu fortitudinem ministrares? Effusa namque in omnes gentes gratia tua, ex omni natione quæ est sub cœlo, in stellarum innumerabilem numerum novi Testamenti hæreditibus adoptatis, inter ceteras virtutes quas filiis tuis, non ex san-

guinibus, neque ex voluntate carnis, sed de tuo spiritu genitis indidisti: etiam hoc donum in quasdam mentes de largitatis tuæ fonte defluxit, ut cum honorem nuptiarum nulla interdicta minuisent, ac super sanctum conjugium initialis benedictio permaneret; existerent tamen sublimiores animæ, quæ in viri ac mulieris copula fastidirent connubium, concupiscerent sacramentum, nec imitarentur quod nuptiis agitur, sed diligerent quod nuptiis prænotatur. Agnovit auctorem suum beatam virginittas, et æmula integritatis angelicæ, illius thalamo, illius **130** cubiculo se devovit, qui sic perpetuæ virginittatis est sponsus, quemadmodum perpetuæ virginittatis est filius. Implorantibus ergo auxilium tuum, Domine, et confirmari se benedictionis tuæ consecratione cupientibus,

B da protectionis tuæ munimen et regimen, ne hostis antiquus, qui excellentiora studia subtilioribus infestat insidiis, ad obscurandam perfectæ scientiæ palmam, per aliquam serpat mentis incuriam, et rapiat de proposito virginum, quod etiam moribus decet inesse nuptiarum. * Sit in eis, Domine, per donum Spiritus tui, prudens modestia, sapiens benignitas, gravis lenitas, casta libertas. In charitate ferveant, et nihil extra te diligant; laudabiliter vivant, laudarique non appetant. Te in sanctitate corporis, te in animi sui puritate glorificent. Amore te timeant, amore tibi serviant. Tu eis honor sis, tu gaudium, tu voluntas. Tu in mœnore solatium, tu in ambiguitate consilium, tu in injuria defensio, in tribulatione patientia, in paupertate abundantia, in jejunio cibum, in infirmitate medicina. In te habeant omnia, quem elegere super omnia. Per, etc.

XXXI

Incipit velatio nuptialis.

Exaudi nos, omnipotens et misericors Deus, ut quod nostro ministratur officio, tua benedictione potius impleatur. Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, pro sacra lege conjugii munus oblatum, et cujus creator es operis, esto dispositor. Per, etc.

Hanc igitur oblationem famulæ tuæ (illius), quam

* Codex in marg., In jejunio.

* Hæc et sequens oratio leguntur in Gelas. lib. 1, n. 103, in codd. Greg., in benedictione virginis ab episcopo dicenda; in Ordine Romano apud Hittorpium, et in Pontificali Rom. Leonis eloquentiam et sententias præferunt.

* His formulis usque ad finem proponitur consecratio virginum in codd. Greg. Muratorii. Cæterum non pauca variantes in his præferuntur.

* In Gelas. Sacramentario lib. III, n. 52, ubi hæc tota Missa legitur, excepta oratione Suscipe, et in codd. Remensi Menardi, ac Gellonensi apud Martene de antiq. Eccl. Ritibus, lib. 1, cap. 9, a. 3, inscribitur: Incipit actio nuptialis. Verum actio non orationes, sed Canon Missæ appellatus fuit, ut plura videre licet apud Ducangium v. Actio, qui idcirco notavit Menardum, cum n. 1134 actionem nuptialem esse docuit Missarum solemniam, in quibus nuptiæ benedicuntur. Id autem Menardus ex hoc sui codicis titulo docuit, quo actio nuptialis vocatur Missa in nuptiis benedicendis celebrata. Sed errorem in hanc inscriptionem irrepsisse, quæ ex Gelasiano in alia Sacra-

mentaria videtur fuisse traducta, ex nostro codice detegimus. Velatio autem nuptialis appellatur hæc Missa, eo quod in benedicendis sponsis velamen iisdem imponeretur. Hujus ritus mentionem facit S. Ambrosius in epist. 19 ad Vigilium n. 17, scribens: Ipsum conjugium velamine sacerdotali et benedictione sanctificari oportet. Eundem vero ritum apud Romanam quoque Ecclesiam viguisse testatur Siricius epist. 7 editionis P. Constantii n. 3: Nos sane nuptiarum vota non aspernantes accipimus, quibus velamine intersumus. Huc referri etiam videntur illa Nicolai I, ad consulta Bulgarorum c. 3: Ambo ad nuptialia fœdera perducuntur, et primum quidem in Ecclesia Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per sacerdotis manum, statuuntur, sicut demum benedictionem et velamen caste suscipiunt. Hunc ritum tangunt etiam S. Isidorus Hispalensis lib. II de Officiis, c. 19, et Gratianus caus. 50, q. 5, c. 7. Quatuor orationes sequentes exstant etiam in Missali Rom. ad Missam pro sponso et sponsa; ex quinta vero aliquæ tantum sententiæ excerptæ fuerunt.

tibi offerimus pro familia tua (illa), quæsumus, Domine, placatus aspicias. Pro quâ majestatem tuam supplices exoramus ut sicut eam ad ætatem nuptiis congruentem pervenire tribuisti, sic consortio maritali tuo munere copulatam, desiderata sobole gaudere perficias; atque ad optatam seriem cum suo conjugæ provehas benignus annorum. Per, etc.

Quæsumus, omnipotens Deus, instituta **131** providentiæ tuæ pio favore comitare; et quos legitima societate connectis, longæva pace custodi. Per, etc.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et institutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinasti, benignus assiste; ut quod, te auctore jungitur, te auxiliante servetur. Per, etc.

Pater, mundi conditor, nascentium genitor, multiplicandæ originis institutor, qui Adæ comitem tuis manibus addidisti, cujus ex ossibus ossa crescentia parem formam admirabili diversitate signarent, hinc ad totius multitudinis incrementum, conjugalis thori jussa consortia, quo totam inter se sæculum colligarent, humani generis fœdera nexuerunt. Sic enim tibi placitum necessario, ut quia longè esset infirmius, quod homini simile, quam quod tibi Deo feceras, additus fortiori sexus infirmior, unum efficeret ex duobus, et pari pignore soboles mixta maneret; dum per ordinem fluere digesta posteritas, ac priora ^a ventura sequerentur, nec ullum sibi finem in tam brevi terminò, quamvis esset caduca posteritas. Ad hæc igitur ^b venturæ hujus famulæ tuæ, Pater, rudimenta sanctifica, ut bono et prospero sociata consortio, legis æternæ jura custodiat. Memineritque se, Domine, non tantum ad licentiam conjugalem, sed ad observantiam ^c Dei, sanctorumque pignorum custodiæ delegatam. Fidelis et casta nubat in Christo, imitatrixque sanctarum permaneat feminarum. Sit amabilis, ut Rachel, viro; sapiens, ut Rebecca; longæva et fidelis, ut Sara. Nihil ex hac ^d subcisivus ille auctor prævaricationis usurpet, nixa fidei mandatisque permaneat. Muniat infirmitatem suam robore disciplinæ. Uni thoro juncta ^e contactus vitæ illicitos fugiat. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis celestibus erudita. Sit secunda in sobole; sit probata et innocens; et ad beato-

A rum requiem ^f atque ad celestia regna perveniat. Per, etc.

XXXII.

132 MENSE OCTOBRI.*De siccitate temporis.*

« Deus, in quo vivimus, movemur et sumus, pluviam nobis tribue congruentem, ut presentibus subsidii sufficienter adjuvi, sempiterna fiducialius appetamus. Per, etc.

Domum tuam, Domine, quæsumus, propitiatus inhabitata, et subditorum tibi fidelium corda purifica, ut bene placitis inherendo, cuncta quæ bona sunt mereantur accipere. Per, etc.

^a Exaudi nos, Domine Deus hostes, et Ecclesiam tuam inter mundi turbines fluctuantem, clementi gubernatione moderare, ut tranquillo cursu portum perpetuæ securitatis inveniat. Per, etc.

^b Respice, quæsumus, Domine, nostram propitiis servitutem, ut quod offerimus sit tibi munus acceptum, sit nostræ fragilitatis subsidium. Per, etc.

Vere dignum. Ad cujus immensam pertinet gloriam ut non solum mortalibus tua Deitate succurreris, sed de ipsa etiam mortalitate nostra nobis remedium provideris, et perditos, unde (Al. quo) perierant, inde salvaris. Per, etc.

^c Quæsumus, omnipotens Deus, ut inter ejus membra numeremur, cujus corpori communicamus et sanguini. Per, etc.

^d Familiam tuam, Domine, dextera tua perpetuo circumdet auxilio, et ab omni pravitate defensam donis celestibus prosequatur et ad honorum præmia gratiæ suæ largitate perducatur. Per, etc.

II. *Item alia.*—Omnipotens sempiternus Deus, sensibus nostris propitiatus intende, ut a terrenis delectationibus abstinentes, propensius celestia meditemur. Per, etc.

Præsta, Domine, quæsumus, ut per hæc, quæ his oblationibus sunt agenda, salvemur. Per, etc.

Vere dignum. Clementiam tuam profusis **133** precibus implorantes, ut conditionis humanæ respiciens facultatem, quibus tanta remedia providisti, tribuas, ut eorum per tuam gratiam sint capaces. Per, etc.

Mentes nostras et corpora, Domine, quæsumus,

^a Mendosissima est hæc oratio in omnibus mss. Sacramentariis. Legendum videtur venturi. Mox proponerent habent ceteri codd. pro posteritas.

^b In aliis codd. laudatis legitur: *Datum tibi (Legis) legis (Al. leges) instituta ventura (Al. ventura).* Quapropter hujus famulæ tuæ, etc. Num librario nostro aliquid hoc loco exciderit, an posteriores ad hunc obscurum locum aliqua ratione explicandum aliquid adjecerint, ignoramus. Blanchino placeret expungere præpositionem ad et vocem ventura, ita ut legatur: *Hæc igitur hujus famulæ tuæ, Pater, rudimenta sanctifica, etc.*

^c Legendum ex aliis sacramentariis, fidei. Mox pro delegatam alii codd. habent diligatam, forte obligatam.

^d Duo codd., subdolis. Gelas., suscipivus. Dein nexa pro nixa in ceteris mss.

^e Sic nos ter et ceteri codices. In Missali Rom.

D omissa est tantum vox vitæ. Hinc probare non possumus emendationem a Blanchino primis curis indicatam et a Muratorio textui insertam, *contactus vitæ illicitos*. Sic, etc. Idem Blanchinus curis secundis hunc locum correctione non indigere professus est.

^f Quidam codices, usque ad celestia.

^a Est apud Gelas. lib. III, num. 44, in mss. Gregor. ac in Missali Rom., *ad pluviam postulandam*.

^b Legitur in codd. Gregor. Muratorii in serie orationum vespertinalium vel matutinalium.

^c In Missali Rom. est Dominica XI post Pentecosten; in Gregor. codd. apud Muratorium Dom. XII; apud Menardum XIII.

^d In eisdem codd. ac in Missali legitur sabbato post Dominicam III Quadragesimæ.

^e Habetur in mss. Gregor. apud Muratorium inter orationes quotidianas, et rursum inter paschales.

operatio tuæ virtutis infundat, ut quod parti-
cipatio sumpsimus, plena redemptione capiamus.
Per, etc.

Proficiat, quæsumus, Domine, fidelis populus tuæ
pietatis instinctu, et salubri compunctione devotus,
gratanter quæ præcipis exsequatur, ut quæ pro-
mittis accipiat. Per, etc.

III. *Item alia.* — Indulgentiam nobis, Domine,
tribue peccatorum, ut instituta paschalia tibi placitis
sensibus operemur. Per, etc.

^b Muneribus nostris, Domine, precibusque suscep-
tis, et celestibus nos munda mysteriis, et clemen-
ter exaudi. Per, etc.

Vere dignum. Suppliciter exorantes ut et securi-
tatem nobis temporum tribuas, et religionis augmen-
tum, quo magnum pietatis tuæ sacramentum et quietis
celebremus mentibus et devotis. Per, etc.

^c Divini muneris largitate satiati, quæsumus, Do-
mine Deus noster, ut in hujus semper participatione
vivamus. Per, etc.

^d Conserva, Domine, quæsumus, familiam tuam,
et benedictionum tuarum propitius ubertate puri-
fica, ut et eruditionibus tuis multiplicetur et donis.
Per, etc.

IV. *Item alia.* — Propitiare, Domine, in te confi-
dentibus populis, et ^e ad custodiam Romani nominis
dexteram tuæ protectionis extende, ut regnum ma-
jestati tuæ deditum tua semper sit virtute defensum.
Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias mentium tuo
nomini devotarum, quibus nos et a terrenis contagiis
expiari, et celestibus contulisti propinquare consor-
tiis. Per, etc.

^f Vere dignum. Cujus ineffabili gratia circa
nos hoc singulare mysterium est, ut dudum per-
diti atque prostrati, ad eam nunc gloriam redire-
mus, qua per Jesum Christum Filium tuum, Domi-
num nostrum, genus electum, regale sacerdotium,
populus acquisitionis **134** et gens sancta vocare-
mur. Per, etc.

^g Hoc nobis tuum, quæsumus, Domine, sacra-
mentum sit abolitio peccatorum, sit fortitudo fragi-
litas humana, sit contra mundi pericula firmamen-
tum. Hæc nos communio purget a crimine, et cele-
stis gaudii tribuat esse consortes. Per, etc.

^a Cod. in margine: *Prope Pascha.*

^b Muratorii codd. et Missale Rom. hanc oratio-
nem exhibent in Dominica Septuagesimæ et alibi.

^c Est in iisdem codd. et Missali in Missa sabbati
post Dominicam Passionis.

^d In mss. Greg. Muratorii legitur inter orationes
quotidianas.

^e In superiori Missa, et in alia paulo post subje-
cta n. 6, festorum paschalium fit mentio. Forte hæc
et sequens intermedia Missæ, quibus contra Roma-
nos hostes divinum auxilium petitur, lucubrata fuere
occasione Attilæ, quem sub Pascha irruisse in Ita-
liam non improbabili quidam existimant.

^f Congruit cum præfatione Gelasii lib. 1, n. 65,
in Dominica post Ascensionem.

^g Paucis initio mutatis eadem repetitur supra § 27,

V. *Item alia.* — Omnipotens sempiternus Deus, in
protectione fidelium populorum antiqua brachii tui
operare miracula, ut hostibus nostris tua virtute
compressis, secunda tibi serviat Romana devotio.
Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, hostias, quas tibi
pro salute tuæ plebis offerimus, et sacramentis coe-
lestibus servientes, ab omni culpa liberari esse con-
cede. Per, etc.

Vere dignum. Qui per ineffabilem potentiam Verbi
tui, sicut humani generis es conditor, ita benignis-
simus reformator. Per, etc.

VI. *Item alia.* — Deus, qui remedia salutis huma-
næ in præsentis mysterii solemnitate posuisti, da
nobis ut sicut hæc apostolorum tuorum prædicatione
cognovimus, ita eorum suffragiis consequamur.
Per, etc.

Munera, quæsumus, Domine, tuæ plebis propitius
assume, ut quæ fidei pietate ^h proficiuntur, sacra-
mentis celestibus apprehendant. Per, etc.

Vere dignum. In cuius resurrectione mirabili mors
occidit redemptorum, et orta est vita credentium.
Et ideo cum angelis, etc.

XXXIII.

Super defunctos.

I. — Omnipotens sempiternus Deus, qui contulisti
fidelibus tuis remedia vitæ post mortem, præsta,
quæsumus, propitius ac placatus, ut anima famuli
tui (*illius*) a peccatis omnibus expiata, in tuæ re-
demptionis sorte requiescat. Per, etc.

ⁱ Hostias tibi, Domine, humili supplicatione defe-
rimus, ut anima famuli tui (*illius*), per hæc piæ pla-
cationis officia, perpetuam misericordiam consequatur.
Per, etc.

135 ^j Hanc igitur oblationem (*illius*) famuli tui,
quem tibi offert pro anima famuli tui (*illius*), quæ-
sumus, Domine, propitius accipias, et miserationum
tuarum largitate concedas, ut quicquid terrena
conversazione contraxit, his sacrificiis emundetur, ac
mortalis vinculis absolutis, transitum mereatur ad vi-
tam. Per, etc.

II. — ^k Omnipotens et misericors Deus, in cuius
omnis humana conditio potestate consistit, animam
famuli tui (*illius*), quæsumus, ab omnibus absolve

D n. 3. Confer ibi annot. 26 (Col. 107, n. 2).

^h Pluralis numerus frequenter adhibetur, cum
plebs nomen multitudinis verbum dirigit. Hinc non
est necessaria emendatio singularis numeri *proficietur*
et *apprehendat*.

ⁱ Exstat apud Gelas. lib. III, n. 100, et in ms.
Vat. Gregoriano apud Muratorium in Missa plurimo-
rum defunctorum.

^j Hæc leguntur etiam in Sacram. Gelasii lib. III,
n. 104. Codicis lectionem retinimus, ut ne opus sit
delere voces (*illius*) famuli tui, et scribere *offerimus*.
Solum codex habet mendose *offeret* pro *offeret*.

^k Invenitur in cod. Gelas. lib. III, n. 98, et in ms.
Vat. Gregoriano apud Muratorium in Missa defun-
ctorum, qui desideratam poenitentiam consequi non
potuerunt.

peccatis, ut poenitentiam fructum, quem voluntas ejus optavit, praevenit mortalitate non perdat. Per, etc.

^a Satisfaciat tibi, Domine, quaesumus, pro anima famuli tui (*illius*), sacrificii praesentis oblatio, et peccatorum veniam quam quaesivit inveniat; ^b et quod officio vocis implere non potuit, desideratae poenitentiae compensatione percipiat. Per, etc.

Hanc igitur oblationem, etc. (*ut supra*).

III. — Omnipotens et misericors Deus, apud quem voluntas habetur humana pro factis, praesta, quaesumus, ut animae famuli tui (*illius*) ad perfectum remedium consequendum poenitentiam desideranter voluisse sufficiat. Per, etc.

Animae famuli tui, quaesumus, Domine, per haec sacramenta redemptionis aeternae remissionem **136** tribue peccatorum, ut devotio poenitentiae, quem gessit ejus affectus, perpetuae salutis consequatur effectum. Per, etc.

^c Deus, a quo inspiratur humanis cordibus omne quod bonum est, sicut animae famuli tui poenitentiam velle donasti, sic indulgentiam tribue miseratus optatam. Per, etc.

^d Deus, cui soli competit medicinam praestare post mortem, praesta, quaesumus, ut anima famuli tui (*illius*) terrenis exuta contagiis, in tua redemptionis parte numeretur. Per, etc.

His, quaesumus, Domine, sacrificiis, quibus purificationem et viventibus tribuis et defunctis, animam famuli tui benignus absolve, ut resurrectionis diem spe certae gratulationis expectet. Per, etc.

^e Praesta, Domine, quaesumus, animae famuli tui misericordiam sempiternam (*Al. immensam*), ut

eam mortalibus nexibus expeditam lux aeterna possideat. Per, etc.

^f Fidelium, Deus, animarum conditor et redemptor, famulo tuo cunctorum remissionem tribue peccatorum, ut quam semper optavit indulgentiam consequatur. Per, etc.

IV. — ^g Beati martyris tui Laurentii, Domine, quaesumus, intercessione nos protege, et animam famuli tui (*illius*) episcopi sanctorum tuorum junge consortiis. Per, etc.

137 ^h Oblationes nostras, Domine, quaesumus, propitiatus intende, quas et ad honorem sancti martyris tui Laurentii nomini tuae majestatis offerimus, et pro requie famuli tui (*illius*) episcopi suppliciter immolamus. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos sanctorum tuorum et commemoratione refoves, et oratione defendis. Per, etc.

Hanc igitur, etc., et in numerum tibi placentium censi facias sacerdotum. Per, etc.

V. — ⁱ Adjuva nos, Domine Deus noster, beati Laurentii martyris tui precibus exoratus, et animam famuli tui (*illius*) episcopi in beatitudinis sempiternae luce constitue. Per, etc.

Memento, Domine, quaesumus, animae famuli tui (*illius*) episcopi, et quem in corpore constitutum sedis apostolicae gubernacula tenere voluisti, in electorum numero constitue sacerdotum. Per, etc.

^j Suscipe, Domine, quaesumus, hostias pro anima famuli tui (*illius*) episcopi, ut cui pontificale donasti meritum, dones et praemium. Per, etc.

Hanc igitur, etc., ut qui beati Petri apostoli sedem vicario est secutus officio, tua quoque gratia

^a Est apud Gelas. et in Vat. ms., de quibus annotatione superiori.

^b In cod. et exinde in editis perperam inseritur *Per*, et a capite inchoat: *Et quod officio*, cum tamen praesens oratio continet, ut ex Gelasiano et Vaticano codicibus liquet. Hic autem in marg. codicis additur: *Hanc igitur*, quae innuunt eandem orationem in antecedenti Missa descriptam hic quoque repetendam, uti sane eadem repetitur in laudatis codd.

^c Legitur in cod. Gelas. lib. iii, n. 98, et in Vat. Gregor. apud Muratorium n. 107.

^d Apud Gelas. n. 100, et in Missali Rom., pro pluribus defunctis.

^e Apud Gelas. ibidem.

^f Concinit cum oratione quam pro pluribus defunctis exhibet cod. Gelasii lib. iii, n. 95, ms. Vat. Gregor. apud Muratorium n. 110, et Missale Romanum.

^g In Gelasiano Sacram. haec oratio et prima Missae sequentis leguntur lib. iii, n. 95; sed *Laurentii* nomen omittitur, pro quo formula communis *illius* substituta est, qua significatur uno eodemque Missae officio et Natale sanctorum, vel sancti alicujus celebrasse veteres, et suffragium praestitisse episcopo qui eodem die obiisset. Ex nostro autem Sacramentario colligitur obitum alicujus Romani pontificis incidisse in diem festum, vel infra octavam S. Laurentii. Id nulli alii Romano antistiti a saeculo quarto ad quintum convenire potest, nisi Xysto III. Hunc sane, qui juxta corpus S. Laurentii sepultus in Pontificali traditur, infra octavam hujus martyris e vivis excessisse probabilissimum nobis est. Leo enim ejus successor consecratus fuit die 29 Sept. anni 440,

ut annot. 1 (*Col.* 193, n. 4) in dissertationem 1 Quesnelli, ad eundem annum 440 ostendimus. *Defuncto autem Xysto III episcopo quadraginta et amplius diebus Romana Ecclesia sine antistite fuit, mirabili pauci atque patientia adventum diaconi Leonis exspectans*, inquit Prosper in Chronico ad an. 440. Duo hic observanda: primum, non dici *quadraginta dies* tantum, sed *quadraginta et amplius*, quae verba tres vel quatuor circiter dies supra quadraginta significare possunt; dein hos dies intermedios referri non ad ordinationem Leonis, sed ad ejus adventum in Urbem. Esto autem is ordinatus fuerit die 29 Septembris die Dominico, ut mos erat, Romam tamen reverti potuit dies aliquot ante, ita ut Dominica ordinationis causa exspectanda fuerit. His autem praemissis, si ab adventu Leonis diebus aliquot ante Dominicam quae tum incidit in diem 29 Septembris, ascendas per dies *quadraginta et amplius*, commodè pervenies ad aliquam diem infra octavam S. Laurentii, qua Xystum III obiisse cognosces. Et si quidem Xystus ordinatus fuit die 24 Julii an 432, die Dominico, computatis annis octo et diebus 19 ejus pontificatus tributis a Prospero, invenies eum obiisse die 11 Augusti, secunda infra octavam S. Laurentii. Forte aliquae ex his orationibus quae in anniversario mortis ejus usui fuere, Leonem ipsius successorem habent auctorem.

^h Est in Gelas. lib. iii, n. 97.

ⁱ Idem ibidem n. 95.

^j Invenitur apud eundem Gelas. ibidem n. 95, et in ms. Gregor. Menardi, ac in Missali Romano in Missa pro defuncto sacerdote.

largitate perpetuam dignitatis apostolicæ percipiat A quentatur, nostræ crescit fragilitatis auxilium. Per, etc.

• Præsta, quæsumus, Domine, ut anima famuli tui (illius) episcopi, quam in hoc sæculo commorantem sacris muneribus decorasti, in celesti sede gloriosa semper exsulet. Per, etc.

• Deus, qui inter apostolicos sacerdotes famulum tuum (illum) fecisti vigere pontificem, præsta, quæsumus, ut eorum perpetua quoque sede potiatur. Per, etc.

XXXIV.

• Sancti Silvestri.

Deus, consentium te portio defunctorum, preces nostras, quas in famuli tui Silvestri episcopi depositione deforimus, propitiatus 138 assume; ut qui nomini tuo ministerium fidele dependit, perpetua sanctorum tuorum societate lætetur. Per, etc.

Hanc igitur oblationem, quæsumus, Domine, pacatus intende, quam in sancti Silvestri confessoris et episcopi tui commemoratione suppliciter immolamus, ut et nobis proficiat hujus pietatis affectus, et illum beatitudo sempiterna glorificet. Per, etc.

Majestatem tuam, Domine, suppliciter exoramus ut anima famuli tui 4 Simplicii episcopi ab omnibus quæ humanitus attraxit exuta, in sanctorum censeatur sorte pastorum. Per, etc.

XXXV.

MENSE NOVEMBRI.

In natale sanctorum quatuor Coronatorum.

I. — • Annua martyrum tuorum, Domine, vota recurrimus, majestatem tuam suppliciter deprecantes ut cum temporalibus incrementis prosperitatis æternæ capiamus augmentum. Per, etc.

Pro martyrum natalitiis, Domine, tua munere cumulamus altaria. Da, quæsumus, ut gaudia nobis sancta succrescant, quibus proficiat nostræ devotionis affectus. Per, etc.

• Vere dignum. Celebrantes sanctorum natalitia patronorum, quia dum tui nominis per eos gloria fre-

• Est in iisdem codd. ac Missali, nec non in Vat. Greg. Muratorii in orationibus ad pontificem ordinandum pag. 273. Post pauca Muratorius in celesti sede, ut in Missali legitur. At præpositionem in delect omnes etiam Gelasiani et Gregoriani codices.

• Vide Gelas. lib. III, n. 92; cod. Gregor. apud Menardum. et Missale Rom. pro episcopo defuncto.

• Hæc Missa non pertinet ad diem festum S. Silvestri, qui cadit in diem ultimam Decembris; sed pro ejusdem depositione olim lucubrata, et a Collectore inventa, Missis defunctorum ab eodem subiecta fuit.

• Quidam putant librarii oscitantia scriptum fuisse Simplicii nomen pro Silvestri, de quo in duabus orationibus præcedentibus. ita ut hæc sit oratio postcommunio Missæ S. Silvestri. Sed cum a nostro Collectore alienum non sit inter communes Missas orationes quasdam decribere, quæ alicujus sancti nomen insertum præferunt, ut de S. Tiburtio, de S. Gregorio, et de S. Laurentio vidimus, ita hæc orationibus communibus pro defunctis subiectæ orationes Silvestri et Simplicii nomen exhibentes, quæ et communibus pro defuncto episcopo, ut videntur, sumptæ, in eorum depositione recitatae fuerunt.

quentatur, nostræ crescit fragilitatis auxilium. Per, etc.

II. Item alia. — • Hostias tibi, Domine, pro martyrum tuorum commemoratione deferimus, supplicantes ut indulgentiam nobis pariter conferant et salutem. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam tu magnificaris in tuorum laude sanctorum. Et quicquid ad eorum pretiosam pertinet passionem, tuæ sunt opera miranda potentiae; qui hujus fidei tribuis clementer ardorem; qui suggeris tolerantiae 139 firmitatem; qui largiris in agone victoriam. Per, etc.

• Sanctorum tuorum nos, quæsumus, Domine, semper festa lætificent, et majestati tuæ perpetua placatione commendent. Per, etc.

• Præsta, Domine, quæsumus, ut sicut populus B Christianus martyrum tuorum temporali solemnitate congaudet, ita perfruat æterna, et quod votis celebrat, comprehendat effectu. Per, etc.

XXXVI.

In natali sanctæ Cæcilie.

I. — Propitiationem tuam, Domine, quæsumus, sentiamus de celebritate præsentis, ut oblationibus nostris, sanctæ (illius) intercessionem susceptis, et indulgentiam nobis tribuas, et salutaria dona concedas. Per, etc.

Vere dignum. In die festivitatis hodiernæ, quæ sancta Cæcilia in tui nominis confessione martyr effecta est. Quæ dum humanis devota nuptiis, thalamos temporales contemneret, sponsum sibi, qui perpetuus esset, præsumpto præmio castitatis adhibuit, et æternitatem vitæ maluit, quam ut mundo procrearet originem. In cujus gloriam etiam illud accessit, ut Valerianum, cui fuerat matrimonii jure copulanda, in perpetuum sibi socians martyr casta consortium, secum duceret ad coronam. Per, etc.

Exsultamus pariter, et de percepto pane justitiæ, et de tuorum, Domine, festivitate sanctorum; quia interventionibus tibi placentium confidimus, nobis ad perpetuum vitam cessura (Al. profutura) quæ sumptissimus. Per, etc.

• Habetur in Sacram. Gelasiano lib. II, n. 62, ubi post pauca æque ac in nostro codice legitur recurrimus, ut ne opus sit emendare recolimus.

• Vide similem præfationem in cod. Vat. Gregoriano apud Muratorium pag. 340, et in alio cod. Menardi p. 159. Porro vox patronorum antiquitatem D Ecclesiæ sanctorum quatuor Coronatorum nomine dedicatam ostendit.

• Est apud Gelas. lib. II, n. 62, ac in Missali Rom. die 29 Julii in commemoratione SS. Felicis, Simplicii et sociorum.

• Gelasius ibidem.

• Legitur in Missali Rom. die 29 Julii natali SS. Felicis et sociorum. Sub finem in cod., celebrant, comprehendant plurali numero, eo quod populi nomen numero multitudinis sæpe accipitur, ut alibi observavimus.

• Cod. interveniente, forte pro interventione, uti mox in alia oratione interventionibus. Muratorius cum Blane chinio emendavit intercessionem ex eadem oratione repetita in Missa SS. Clementis et Felicitatis. Hæc oratio communis est, ut ex ipsa formula illius agnoscitur; ac propterea festo etiam SS. Clementis et Felicitatis accommodata fuit.

Auxilium tuum, Domine, nomini tuo subdita possunt esse corda fidelium, ut quia sine te nihil possunt implere quod justum est, tua misericordia largiente, et quia recta sunt apprehendant, et omnia sibi profutura percipiant. Per, etc.

II. *Item alia.* — * Omnipotens sempiternus Deus, qui eligis infirma mundi, ut fortia quæque confundas, da nobis in festivitate sanctæ martyris Cæciliæ congrua devotione gaudere, ut et potentiam tuam in ejus passione laudemus, 140 et provisum nobis percipiamus auxilium. Per, etc.

Bonorum omnium, Deus, auctor atque largitor, qui ut humanum genus ad confessionem tui nominis provocares, etiam in fragili perfectisti conditione martyrium, præsta, quæsumus, ut Ecclesia tua, hoc exemplo commoventia, nec pati pro te metuat, et celestis præmii gloriam concupiscat. Per, etc.

Super has, quæsumus, hostias, Domine, benedictio copiosa descendat, quæ et sanctificationem nobis clementer operetur, et de martyrum nos solemnitate letificet. Per, etc.

* Vere dignum. Qui perficis in infirmitate virtutem, quæ beata gloriosaque Cæcilia, despecto mundi conjugio, ad consortia superna contendens, nec ætate nutabili prædita est, nec revocata carnis illecebra, nec sexus fragilitate deterrita. Sed inter puellares annos, inter æneum blandimenta, inter supplicia persequentium, multiplicem victoriam virgo casta et martyr explevit, et ad potiorum triumphum secum ad regna celestia, cui fuerat nupta, perduxit. Per, etc.

III. *Item alia.* — Fiant, Domine, tuo grata conspectui munera supplicantis Ecclesiæ, et ut nostræ salutis proficiant, adsit intercessio beata sanctorum. Per, etc.

Vere dignum. Qui, ut de hoste generis humani major pompa duceretur, non solum per Christum Dominum nostrum diabolicam destruxisti tyrannidem, nec tantum pro subversione protoplasti, per virilem sexum martyrum beatorum maritum deceptorum reciprocas ultionem, sed etiam in Evæ matris inimicum, per femineam conditionem, retorques jure vindictam; ut qui male in sua paradisi felicitate fidentem sexum utrumque prostraverat, nunc ab utroque per tuam gratiam calcaretur. Quod sancta Cæcilia hodierna confessione testificans (Al. perficiens), ne de fide tamen connubii promissa discederet, cum quem conjugem fuerat habitum (Al. quem fuerat susceptura conjugio), fecit comitem passionis. Per, etc.

IV. *Item alia.* — * Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut 141 sanctæ Cæciliæ martyris et annua

* Invenitur in Saeram. Gelasii lib. II, n. 64. Orationis hujus principium convenit cum initio orationis quæ legitur in codd. Gregor. et in Romano Missali die natali S. Agnetis, et alibi. Finis vero diversus est.

* Est in codd. Greg. ac in Missali Rom. die 3 Maii natali SS. Alexandri et Sociorum, et alibi.

* Hanc præfert Missale Gothicum apud card. Thomæ in Missa S. Cæciliæ.

* In natali S. Priscæ die 18 Januarii hanc orationem habent codd. Gregor. et Missale Rom.

* Codex mendose perperua.

A solemnitate lætemur, et tantæ fidei proficiamus exemplo. Per, etc.

Sanctæ Cæciliæ festa recolentes, preces offerimus, hostias immolamus. Præsta, Domine, quæsumus, ut cum præsidio temporali et vitæ nobis præbeant incrementa * perpetuæ. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam sicut humanum genus in utroque sexu diabolus merito prævæ confessionis elisit, sic * utroque confessione magnifica per tuam gratiam triumphatur. Clariorque victoria est cum sublimis illa substantia, quæ similem se jactabat Altissimo, et in hominis casu Dei opus subruisse plauderet, femineæ conditione superatur. Cujus gloriæ nobis diem beata Cæcilia martyr illustrat, quæ nuptiis deputata terrenis, nupsit in cælo, et mundano dicata conjugio, divinum est sortita consortium; ipsumque temporalem virum, cui mortali fuerat mora nectenda, martyrii fœdera secum virgo casta fecit æternum. Per, etc.

V. *Item alia.* — * Quæsumus, virtutum celestium Deus, ut sacrificia pro sanctæ Cæciliæ solemnitate delata, desideriorum nos temporalium doceant habere contemptum, et ambire dona faciant celestium gaudiorum. Per, etc.

Vere dignum. Quia vicissitudo nobis est hodie collata mirabilis, cum ille noster inimicus, qui hominem paradisi felicitate conspiciendum, et totius mortis ignarum, dum propria integritate fidendo præsidia divina non quæreretur, viperea calliditate subvertit, nunc inter hujus mundi miseria, et in exilio damnatæ conditionis humanæ, a mortali fragilitate, sed in te fidente, prosternitur. Et cum prima mulier viro suo dux fuisse referatur ad lapsum, nunc confessio puellaris, virum præcedens, ducit ad præmium. Per, etc.

* Exaudi nos, Deus salutaris noster, ut sicut de sanctæ Cæciliæ festivitate gaudemus, ita pia devotionis erudiamur affectu. Per, etc.

Respice, Domine, quæsumus, plebem tuam, de sanctæ Cæciliæ martyris glorificatione gratulantem, et beneplacitum fieri tibi tribue sacratarum tibimentum famulatum, ut qui in sanctis tuis te honorare non desinunt, perpetua donorum tuorum largitate 142 potiantur, et quod visibilibus exsequuntur, invisibilibus apprehendant. Per, etc.

XXXVII.

IX KALENDAS DECEMBRIS.

Natale sanctorum Clementis et Felicitatis.

I. — * Omnipotens sempiternus Deus, qui in omnium sanctorum tuorum es virtute mirabilis, da nobis in beati Clementis annua solemnitate lætari, qui Filii

* Muratorius ex postilla Blanchini corrigendum credidit utriusque; sed posteriorem ipsius Blanchini retractionem non observavit. Lectio codicis cum verbo triumphatur satis probe cohæret.

* Est apud Gelas. lib. II, n. 64, et in Missali Ambrosiano apud Pamelium.

* Apud Gelas. ibidem, et in Missali Rom. in comuni virginum.

* Refertur in cod. Greg. Menardi, et apud Pamelium, tom. II, pag. 354.

tui martyr et pontifex, quod ministerio gessit, testimonio comprobavit, et quod prædicavit ore, firmavit exemplo. Per, etc.

Propitiationem tuam, Domine, etc. *

^b Vere dignum. Sancti Clementis martyris tui Natalitia celebrantes, qui cognationem reliquit et patriam, et post odorem tui nominis terras mariaque transmittens, abnegansque semetipsum, crucem peregrinationis assumpsit, ut te per apostolorum tuorum vestigia sequeretur. Cui tu, Domine, secundum promissionem Filii tui, tam in præsentī sæculo quam futuro, centupli muneris præmia repensasti. Nam beatissimi Petri mox tradito disciplinis, parentes, quos in geniali solo perdididerat, in externa regione ^c restituis; quos terrenæ generationis amiserat, divinæ reddis naturæ participes. Deinde magistri sui ^d vicarium, per ordinem subrogando, Romanæ Urbis, cujus propter te desuperat dignitatem, tenere constituis principatum, proque transitoria claritate, celesti facis honore conspicuum. Postremo martyrii gloria sublimatum, pro temporalibus gestis æternam provehis ad coronam. Per, etc.

II. *Item alia.* — Ascendant ad te, Domine, preces nostræ, et tuorum vota fidellum munera suppliciter oblata concilient, quod etiamsi nostris operibus non meremur, quæsumus, sanctorum nos intercessione mereamur. Per, etc.

Vere dignum. Merito etenim, Domine, de triumphis tuorum martyrum gloriamur, quia in victoriis eorum tua mirabilia confitemur, sancti Clementis hodie sacerdotis **143** et martyris tui festivitate gaudentes; quem beati apostoli Petri eruditionibus institutum, et in pontificatum apostolicæ sedis evectum, atque in martyrii inclyti ^e sine gloria coronatum, habitatio cœlestis excepit. Per, etc.

III. *Item alia.* — Beati Clementis sacerdotis et martyris tui natalitia veneranda, Domine, quæsumus, Ecclesia tua devota suscipiat, et fiat magnæ glorificationis amore devotior. Per, etc.

Intercessio sancti Clementis sacerdotis et martyris, misericordiæ tuæ, Domine, munera nostra conciliet, ut, quod merita nostra non suppleant, sanctorum tuorum deprecatione pensetur. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam per sancti Spiritus largitatem beatus ille Clemens hodiernæ nobis exultationis affectum magnificæ passionis agone sacravit; qui mundo nobilis, amore Christi nobilior, pio labore conspicuus, et inter parentum vel inquisitione vel receptione mirabilis, apostolicæ prædicationis fide-

^a lissimus alumnus acceptus, sacerdos refulsit egregius et martyr insignis. Per, etc.

IV. *Item alia.* — Accipe, quæsumus, Domine, hostias, tua nobis dignatione collatas, quoniam et te creante procedunt, et tu causas humanæ salutis et gloriæ, quibus tibi gratæ sunt, condidisti. Per, etc.

Vere dignum. Beati nobis enim Clementis hodie præconia repetenda sunt. Qui divina inspiratione flammatus reliquit patriam, in tuis prædicatoribus ^f sequendo, et amissos parentes alienis invenit in terris. In exteris regionibus humilis, Christi secutus est gloriæ, et summam recepit civitatis propriæ dignitatem. Præsentem vitam Christo posposuit, et meruit triumphum beatitudinis sempiternæ. Per, etc.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut pro honore nominis tui, quorum celebramus insignia, contuis etiam precibus foveamur. Per, etc.

In Natali sanctæ Felicitatis.

I. — Misericors et omnipotens Deus, qui nos ^e virtute in virtutem debita veneratione (Al. servitute) currentes, tuorum facis precibus **144** gaudere sanctorum, præsta ut quorum solemnitatibus consolamur, orationibus adjuvemur. Per, etc.

^g Intende munera, Domine, quæsumus, altaribus tuis pro sanctæ Felicitatis martyris tuæ commemoratione proposita, ut sicut per hæc beata mysteria illi gloriæ contulisti, nobis indulgentiam largiaris. Per, etc.

Vere dignum. In exultatione festivitatis hodiernæ, qua beata genitrix sacratum tibi gregem, carne procreatum, per tuam gratiam morte perfecit. Ecce vero in qua, sicut scriptum est, fabricavit sibi sapientia domum, septem columnis instructam. Ecce quæ, quod nomine prælabavit, rebus implevit, et non solum fecunditatis prosperitate gloriosa, sed cum eadem etiam mansit et inter adversa Felicitas, quam eidem nec mors auferre potuit, sed effecit potius sempiternam. Per, etc.

^h Libantes, Domine, mensæ tuæ beata mysteria, quæsumus ut martyrum interventione sanctorum et præsentem (Al. temporalem) nobis misericordiam conferant et æternam. Per, etc.

Protege, Domine, plebem tuam, et quam martyrum tuorum assidua tuis festivitatis devotam, tibi semper placitam fieri precibus concede justorum. ^d Per, etc.

II. *Item alia.* — ⁱ Da nobis, Domine Deus noster, sanctorum martyrum palmas incessabili devotione venerari, ut quos digna mente non possumus cele-

* Repetitur hic oratio prima, quæ legitur supra in prima Missa diei natalis S. Cæcilie.

^b Est in Missali Gothico eard. Thomasi die natali S. Clementis. Hæc porro, et tertia ac quarta præfationes sumptæ sunt ex libris Recognitionum sancto Clementi attributis, quos Rufinus Latine reddiderat, quosque Gelasius postea inter apocryphos recensuit.

^c In nostro codice, sicut et in Missali Gothico erronee, *restitues*. Post nonnulla vero solus noster codex *constitues*, recte autem Missale Gothicum *constituis*.

^d Vicarius hic pro successore accipitur, ut apud

alios auctores frequenter invenitur, ipseque contextus ostendit. Post pauca loco vocis *proque* codex *librarii* oscitantia habet *pro que*; in Missali Gothico, *pro quo*.

^e Cod. *perperam, finis*.

^f Aliquid hoc loco deest.

^g Est in Missali Rom. die 7 Martii in Natali SS. Perpetuæ et Felicitatis, et in comuni plurimarum virginum et martyrum, et alibi.

^h Apud Gelas. lib. II, n. 92, in Natali S. Cæcilie.

ⁱ Refert hanc orationem Missale Rom. in locis annot. 22 (*Supra*, n. 2) indicatis.

brare, humilibus saltem frequentemus obsequiis. Per, etc.

Fidelium tuorum munera, Domine, pro sanctorum martyrum solemnitate assume, et ut tibi nostra sint grata servitia, gratie tue largitate concede. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam magna sunt opera tua, Domine, et immensa magnalia, per quæ nobis lætitia hodiernæ festivitatis accessit. Vere enim Felicitatis filii, et vera est suorum Felicitas filiorum, quos et casto seu sancti conjugii mater secunda progeniuit, et rursus confessionis sacrosanctæ visceribus martyr beata conceptos, per fidem denuo felicius peperit martyres ad coronam. Per, etc.

^a Præsta, Domine, quæsumus, intercedentibus sanctis tuis, ut quæ ore contigimus, pura mente capiamus. Per, etc.

^b Libera, Domine, quæsumus, a peccatis et hostibus tibi populum supplicantem; ut in sancta conversatione viventes, nullis affligantur adversis. Per, etc.

145 III. *Item alia.* — Sancti martyres, Domine, quæsumus, et nominibus suis nobis suffragentur et precibus, ut et Clemens tuus sapientem clementiam sequi, et tibi sacra Felicitas nos poscat veraciter esse felices. Per, etc.

In sanctorum tuorum passionibus pretiosis te, Domine, mirabilem prædicantes, munera votiva deferimus. Præsta, quæsumus, ut sicut illorum tibi grata sunt merita, sic nostræ servitutis accepta reddantur officia. Per, etc.

Vere dignum. Hodie quippe, Domine, et tuo munere celebratur magnifica mater et martyr. Præclara progenies simili passione. Gloriosa in talibus membris Ecclesia. Meritoque in omnibus beata Felicitas. Per, etc.

Repleti sumus, Domine, sacramentis et gaudiis quæ in sanctorum tuorum celebritatibus et frequentamus et sumimus. Per, etc.

Semper, Domine, quæsumus, fac populum tuum sanctorum martyrum patrocinio gratulari, ut beneficia tua, quæ propriis obsecrationibus obtinere non sufficit, justorum tuorum suffragiis incessanter accipiat. Per, etc.

XXXVIII.

VIII KALENDAS DECEMBRIS.

Natale sanctorum Chrysogoni et Gregorii.

Exsultamus, Domine, multiplicata festivitate sanctorum, quia non diffidimus tua nos dona sumptu-

^a Est in codd. Greg. ac in Missali Rom. fer. 2 post Dominicam III Quadragesimæ, et in festo S. Theodori.

^b Flabetur in codd. Greg. Muratorii in serie orationum quotidianarum.

^c Missa S. Chrysogoni, cujus nomen olim in Canone insertum fuit, viii kal. Dec. in Sacramentario Gregoriano legitur. At S. Gregorii nullibi hoc die mentionem invenimus. Sicuti vero aliquot sanctorum martyrum, qui in hoc Sacramentario mense Decembri memorentur, notitiam alibi non facile reperies, ita etiam hujus S. Gregorii mentionem in aliis monumentis non inveniri nihil sit mirum. De hoc

A ros, pro quibus impetrandis tanta nobis patrocinia contulisti. Per, etc.

Perfice, Domine, votiva mysteria, et quæ in martyrum veneratione te prædicant, suffragia nobis perpetuæ redemptionis existant. Per, etc.

Vere dignum. Quia pectora martyrum beatorum sic ignis ille cælestis inflamat, ut omne quod in hujus mundi luce jucundum est, amore tui nominis refutetur, et subeat quidquid temporaliter est acerbum, ut promissionis tue præmia capiantur. Per, etc.

Patientia pretiosa justorum tuæ nobis, Domine, quæsumus, affectum dilectionis accumulet, et in cordibus nostris sacræ fidei semper exerceat firmitatem. Per, etc.

B Deus, qui sanctis tuis dedisti piæ confessionis **146** inter tormenta virtutem, largire fidelibus populis inter hujus mundi tentamenta constantiam veritatis, ut sicut illos sanctus Spiritus roborando sempiternam provexit ad gloriam, sic istos jugiter tua gratia gubernando ad misericordiam perducas æternam. Per, etc.

XXXIX.

PRIDIE KALENDAS DECEMBRIS.

Natale sancti Andreæ apostoli.

I. — ^a Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, beati apostoli tui Andreæ intercessionibus sublevari, ut per quos Ecclesiæ tuæ superni muneris rudimenta donasti, per eos subsidia perpetuæ salutis impendas. Per, etc.

C ^b Respice, quæsumus, Domine, munera quæ pro beati Andreæ apostoli tui commemoratione deferimus, suppliciter exorantes ut ejus interventionibus adjuvemur, pro cuius meritis immolantur. Per, etc.

^c Vere dignum. Quia Ecclesiam tuam in apostolicis tribuisti consistere fundamentis. De quorum collegio beati Andreæ solemniter celebrantes, tua, Domine, præconia non tacemus. Per, etc.

^d Sumpsimus, Domine, divina mysteria, beati apostoli tui Andreæ festivitate lætantes, quæ sicut tuis sanctis ad gloriam, ita nobis, quæsumus, ad veniam prodesse facias. Per, etc.

Tribue, Domine, quæsumus, familiæ tuæ; ut exultationem cordis sui, quam de beati Andreæ apostoli tui veneratione percepit, et secunda concelebrat, et tota semper mente sectetur. Per, etc.

D ^e *II. Item alia.* — Supplices te rogamus, Deus, competentibus gaudiis diem nos celebrare concedas, quo

item supra mense Aprili Missa xxxiii, in quam vide annot. 40 (Col. 31, n. 1).

^f In Sacramentario Gregor. assignatur vespis ejusdem sancti apostoli.

^g Hujus orationis prima pars in Romano Missali aptatur festo S. Apollinaris die 25 Julii.

^h Exstat in cod. Gelas. lib. II, n. 69, et in Vatic. Greg. apud Muratorium in Missa vigiliæ, et in alia festi ejusdem apostoli; in Gregoriano autem Menardi in Natali S. Thomæ apostoli.

ⁱ Hanc orationem præferunt codd. Gregoriani, et Missale Rom. in Natali S. Andreæ.

majestatis tuæ confessione magnifica beati apostoli tui Andreæ sacer natalis illuxit, pariterque nobis devotionis hujus tempora largiora tribuas et profectum. Per, etc.

* Sacrandum tibi, Domine, munus offerimus, quo beati Andreæ solemnia recolentes, purificationem quoque nostris mentibus imploramus. Per, etc.

Vere dignum. In festivitate præsentī, qua beati Andreæ apostoli tui venerandus sanguis effusus est. Qui gloriosi apostoli tui 147 Petri pariter sorte nascendi, consortio fidei, ^a apostolicæ collegio dignitatis, et martyrii est claritate germanus, ut quos in hujus vitæ cursu gratia tua tot vinculis pietatis obstrinxerat, similis in regno cælorum neceret et corona. Per, etc.

Prosit nobis, quæsumus, Domine, sacramenti tui perceptio salutaris pro tuorum commemoratione sanctorum, ut nos et a vitis mortalitatis expediat, et perpetuæ socios miserationis efficiat. Per, etc.

Esto protector, Domine, populi tui propitiatus et rector, eique, deprecantibus sanctis tuis, remissionem tribue peccatorum; præsta vitæ melioris effectum; temporalia benignus præbe solatia, et æternitatis promissa dona largire. Per, etc.

III. *Item alia.* — Omnium virtutum, Deus, bonorumque largitor, da, quæsumus, ut beati apostoli tui Andreæ semper nobis adsint et honoranda solemnia, et desiderata præsidia. Per, etc.

Oblatis muneribus, Domine, plebs fidelis exsultet, quia pariter apostolicæ gaudia passionis ^a et in eis te prædicare mirabilem confidit ad suæ pertinere salutis augmenta. Per, etc.

Vere dignum. Qui per cultum nominis tui, venerationemque sanctorum, nobis remedia mirabiliter operaris. Hoc ipso namque jejuniū, quod, beati apostoli tui Andreæ festa prævenientes, oculis tuæ majestatis offerimus, simul et continentiam salutarem capiamus mentis et corporis, et profutura nobis observatione proficiamus, et mitigatis sensibus corporis, puriores tantis natalitiis præparemur. Per, etc.

Erudiamur, Domine, quæsumus, his celebritatibus et juvemur, quibus beati apostoli Andreæ celestem nobis tribuant martyria præventa lætitiā. Per, etc.

Referat, Domine, populus Christianus, quos pia devotione præsumpsit, sanctæ gratulationis effectus, ut beati apostoli tui Andreæ simul fiat et veneratione jucundus et intercessione securus. Per, etc.

* Est in iisdem codd. Greg. ac in Missali in Missa vigiliæ ejusdem apostoli.

^a Vide Pamelium tom. I, p. 436.

* Hæc oratio videtur mendosa, ac in ea aliquid desideratur.

^d Inventum apud Gelas. lib. II, n. 69, in omnibus codd. Gregorianis, et in Missali Rom.

* Confer hanc præfationem cum fusiore codicis Ottobon. Gregoriani apud Muratorium die 3 kal. Decembris.

^f Hic quædam deesse videntur. Vide Pamelium tom. I, p. 436, et laudatum cod. Ottobon. tom. II Muratorii, p. 343.

* Quatuor priores sanctos martyres hæc die VII kal. Jan. in nullis kalendariis aut Martyrologiis in-

IV. *Item alia.* — ^d Majestatem tuam, Domine, suppliciter 148 exoramus ut sicut Ecclesiæ tuæ sanctus Andreas apostolus existit prædicator et rector, ita sit perpetuus suffragator. Per, etc.

Beati apostoli Andreæ, Domine, solemnia recensemus, ut ejus auxilio tua beneficia capiamus, pro quo tibi hostias laudis offerimus. Per, etc.

* Vere dignum. Adest enim dies magnifici voti martyrii, quo venerandus Andreas germanum se beati apostoli Petri tam prædicatione Christi tui quam confessione monstravit, et apostolicæ numerum dignitatis simul passione supplevit et gloria; ^f ut quibus erat una causa certaminis, una retributio esset et præmii. Per, etc.

Quæsumus, omnipotens Deus, ne nos mundanis sauciari patiaris incursibus, quos tuæ providentiæ constitutis, apostolica præsidia non relinquunt. Per, etc.

Præsta, Domine, quæsumus, Ecclesiam tuam sub tantis gaudere principibus, et intellectu capere, quod devotione sectatur, ut tuis dispositionibus gubernata, quos præsentī veneratur obsequio, participatione perpetua contingere mereatur. Per, etc.

XL.

MENSE DECEMBRI.

VIII KALENDAS JANUARI.

Natale Domini, et martyrum, et Pastoris, Basilei, et Joviani, et Victorini, et Eugenii, et Felicitatis, et Anastasie.

^a Deus, qui humanæ substantiæ dignitatem et mirabiliter condidisti et mirabiliter reformasti, da, quæsumus, nobis ⁱ (Jesu Christi Filii tui) ejus Divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostræ fieri dignatus est particeps. Per, etc.

ⁱ Da nobis, quæsumus, omnipotens et misericors Deus et sempiternus Pater, ut Nativitatis Domini nostri Jesu Christi solemnia, quæ præsentibus officiis prævenimus, sic nova sint nobis, et continuata permaneant, sic perpetua perseverent, ut pro sui miraculo nova semper existant. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam quicquid Christianæ professionis devotione celebratur, de 149 hac sumit solemnitate principium, et in hujus muneris mysterio continetur. Hoc in ipsis generis humani parentibus declaratum est, Apostolo protestante, cum de primis hominibus loqueretur: *Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia.*

venimus. Similiter Muratorius tom. II Anecd. Latinorum pag. 191, e papyraceo documento indicem prodidit oleorum sanctorum cum aliquot sanctorum martyrum nominibus, quæ aliunde ignota sunt.

^b Legitur in cod. Gelas. lib. I, n. 5, et in omnibus codd. Gregorianis inter orationes de Natali Domini. In Missali Romano paucis additis describitur in ordine Missæ dicenda, dum sacerdos aquam in calice miscendam benedicit.

^c Voces Jesu Christi Filii tui sunt varians lectio. Muratorius omisit ejus.

ⁱ Exstat in cod. Gelas. lib. I, n. 3. Mox voces et sempiternus Pater abundare videntur ex varianti lectione.

Hoc patriarchæ diversis actionibus et vocibus signaverunt. Hoc illa legis observantia figuræ asseruit. Hoc prædixerunt cunctorum præconia prophetarum. In hoc cæremoniæ veterum plenitudo est. In hoc præsens cælestium ministratio gratiarum. In hoc bonorum pollicitatio futurorum. In quo, dum manifestissime comprobantur quæ fuerant prædicta compleri, rationabiliter credimus et prudenter quæ promittuntur esse ventura. Per, etc.

^a Da nobis, quæsumus, Domine Deus noster, ut qui Nativitatem Domini nostri Jesu Christi nos frequentare gaudemus, dignis conversationibus ad ejus mereamur pertinere consortium. Per, etc.

^b Largire, quæsumus, Domine, famulis tuis fidelis spei et charitatis augmentum, ut qui de Nativitate Domini nostri tui Filii gloriantur, et adversa mundi, te gubernante, non sentiant, et quæ temporaliter celebrare desiderant, sine fine percipiant. Per, etc.

II. *Item alia.* — ^a Deus, qui beatæ (Al. sacræ) Virginis partum, sine humana concupiscentia procreatum, in Filii tui membra venientem paternis fecisti præjudiciis non teneri, præsta, quæsumus, ut hujus creaturæ novitate suscepta, vetustatis antiquæ contagii exuamur. Per, etc.

Vere dignum. Ecce enim, sicut per os locutus est prophetarum, *Virgo in utero accepit, et peperit Filium, et vocatum nomen ejus Emmanuel, et nobiscum Deus est; quia Verbum caro factum habitavit in nobis. Ecce puer natus est hodie; parvulus datus est nobis, et factus est principatus, cujus potestas super humeros ejus; et vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis, super solum David et super regnum ejus, ut confirmet illud et corroboret amodo et usque in sempiternum. In quibus omnibus evidenter Deum hominemque cognoscimus, qui suscipiendo quod nostrum est, dignatus est nobis conferre quod suum est. Unde profusis gaudiis, etc.*

150 III. *Item alia.* Munus populi tui, Domine, placatus intende, quo non altaribus tuis ignis alienus, nec irrationabilium cruor effunditur animantium, sed sancti Spiritus operante virtute, sacrificium jam nostrum, corpus et sanguis est ipsius sacerdotis. Per, etc.

Vere dignum. Hoc præsertim die quo ipsum salutis nostræ sacramentum in lucem gentium revelasti, et ab uteri virginis arcano ineffabili editione promissi; *Erigens nobis cornu salutis in domo David pueri tui, ad dandum scientiam salutis populo tuo in remissionem peccatorum eorum, per viscera misericordie*

A tue, in quibus visitasti nos Oriens ex alto. Benedictus qui venit in nomine Domini; qui tamquam sponsus procedens de thalamo suo, Deus Dominus et illuxit nobis, ut nos de tenebris et de umbra mortis, regnam perpetuæ (Al. æternæ) lucis efficeret. Unde profusis, etc.

^a Omnipotens sempiternæ Deus, qui in Domini nostri Jesu Christi Filii tui Nativitate tribulisti totius religionis initium perfectionemque constare, da nobis, quæsumus, in ejus portione censerî, in quo totius salutis humanæ summa consistit. Per, etc.

IV. *Item alia.* — ^a Grata tibi sit, Domine, quæsumus, hodiernæ festivitatis oblatio, ut tua gratia largiente, per hæc sacrosancta commercia in illius inveniamur forma, in quo tecum est nostra substantia. Per, etc.

^b Vere dignum. Tuae laudis hostiam jugiter immolantes, cujus figuram Abel justus instituit, agnus quoque legalis ostendit, celebravit Abraham, Melchisedech sacerdos exhibuit; sed verus agnus et æternus Pontifex, hodie natus, Christus implevit. Unde profusis, etc.

Concede, quæsumus, Domine Deus noster, ut qui ad destructionem diaboli, et remissionem natus est hodie peccatorum, et a culpæ subreptione nos expiet, et ab hostium incursione defendat. Per, etc.

^c Da, quæsumus, Domine, populo tuo inviolabilem fidei firmitatem, ut qui Unigenitum tuum in tua tecum gloria sempiternum, in veritate nostri corporis natum de matre Virgine confitentur, et a præsentibus liberentur adversis, et mansuris gaudiis inserantur. Per, etc.

151 V. *Item alia.* — ^a Da nobis, omnipotens Deus, ut sicut adoranda Filii tui Natalitia prævenimus, sic ejus munera capiamus sempiternæ gaudentes. Per, etc.

^b Tanto nos, Domine, quæsumus, promptiore servitio hæc præcurrere concede solemnia, quanto in his constare principium nostræ redemptionis ostendis. Per, etc.

Vere dignum. Solemnitas enim, Domine, cælestis pacis ingreditur. Quæsumus ut per eam gratiam, per quam tibi reconciliatus est mundus peccatorum remissione cunctorum, nos quoque delictis omnibus expiati, remediis tuæ pietatis aptemur, et mysterium quod exstitit mundo salutare, principalis recordatione muneris assequamur. Per, etc.

Deus, qui nos sacramenti tui participatione continuis, virtutis ejus effectus in nostris cordibus operare, ut suscipiendo muneri tuo per ipsum munus aptemur. Per, etc.

vigiliæ Nativitatis Domini, et apud Pamellum tom. II, p. 188.

^a Confer Gelas. lib. 1, n. 4, et Pamellum eodem tom. II, p. 550.

^b Describitur in codd. Gregor. inter orationes de Natali Domini.

^c Est Missa vigiliæ Nativitatis Domini. Hæc oratio est apud Gelasium lib. 1, n. 1, et in Gregoriano Sacramentario, ac in Missali Rom.

^d Apud Gelas. ibidem.

^a Codd. Gregor. et Missale Rom. hanc orationem exhibent in Missa diei Natalis Domini.

^b Est ibidem, et apud Gelas. lib. 1, n. 5.

^c Legitur in Gelas. lib. 1, n. 5 et in mss. Gregorianis eodem festo. *Mox sacræ est varians lectio, vel supplendum, ut apud Gelasium, beatæ Mariæ sacræ Virginis partum.*

^d Codd. Greg. hanc orationem hoc eodem festo exhibent.

^e Est in Missali Gothico card. Thomasii in Missa

Benedictio tua, Domine, super populum supplican-
tem copiosa descendat, ut qui, te factore conditus,
te est reparatus auctore, te jugiter operante salvetur.
Per, etc.

VI. Item alia. — Deus, qui restaurationem condi-
tionis humanae mirabiliter operaris, quam substan-
tiam condidisti, tribue, quaesumus ut simul perficiat-
ur in nobis et quod creavit Verbi tui divina genera-
tio, et quod ejus hominis facti gloriosa Nativitas
reformavit. Per, etc.

Tot sensibus hodiernum, Domine, sacrificium ce-
lebramus, quo nobis ipsius sacrificii sunt nota pri-
mordia. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam magnificum nostrae com-
mercium reparationis effulsit, cum de homine veteri
homo novus ^a curatus existit; cum de mortalitate
mortalitas, cum humana conditio de ipsius humanae
conditionis confecta medicatione sanatur, et de ob-
noxia generatione peccato, totius peccati nescia pro-
les exoritur; ac non solum nostra a Verbo tuo susce-
pta fragilitas perpetui sit honoris, sed nos quoque
mirando consortio reddis aeternos. Per, etc.

152 VII. Item alia. — Exsultantes, Domine, cum
muneribus ad altaria veneranda concurrimus, quia et
omnium nobis hodie summa votorum, et causa no-
strae redemptionis exorta est. Per, etc.

Vere dignum. Quoniam vere magnum, quod sine
exemplo est singulare, quod sine humana ratiocina-
tione mirabile, tuae pietatis editum sacramentum.
Atque ideo sicut primis fidelibus existit in sui cre-
dultate pretiosum, ita ^b nunc excusabilem conscien-
tiam non relinquit, quae salutaris mysterii veritatem,
toto etiam mundo testificante, non sequitur. Ut enim
in principio difficile videretur, cum ad hoc sacra-
mentum genus humanum diceretur esse venturum,
sic opus majestatis immensae negari nefas est, cum
cernitur ubique conspicuum. Unde profusus, etc.

Concede nobis, Domine, quaesumus, ut sancta tua
tibi pacto corde sumamus, et quidquid in nostra
mente vitiosum est, ipsius doni medicatione curetur.
Per, etc.

VIII. Item alia. — Deus, qui humanum genus, a
suo principe lethali ter sauciatum, Christi tui nativi-
tate salvare dignaris, praesta, quaesumus, ut non ha-
reamus in perditionis auctore, sed ad Redemptoris
nostri consortia transferamur. Per, etc.

Oblatio tibi sit, Domine, hodiernae festivitatis ac-
cepta, qua et nostrae reconciliationis processit per-
fecta placatio, et divini cultus nobis est indita pleni-

^a Codex, *Existens curatus, mortalitate mortalitas.*
Ex contextu emendatum, atque suppletum est; nec
oportuit corrigere *immortalitas*, quippe *mortalitas* ad
verbum *sanatur* referenda est.

^b Haec in Eutyrianos scripta videntur, qui veri-
tatem incarnationis Verbi negabant. Contra hos vero
catholici (uti traditur oratione ultima Missae iv) uni-
genitum Dei Patris Filium in veritate nostri corporis
natum de matre Virgine confitentur. A Leonis stylo
non distat.

^c Vide Pamelium tom. II, p. 550.

^d Inventur haec oratio in cod. Greg. ac in Missali

A tudo, et via veritatis et vita regni coelestis apparuit.
Per, etc.

^a Vere dignum. Quia nostri Salvatoris hodie lux
vera processit, quae clara nobis omnia et intellectu
manifestavit et visu. Quibus non solum praesentem
vitam suo splendore dirigeret, sed ad ipsam nos ma-
jestatis immensae gloriam perduceret intusdam.
Per, etc.

^b Da nobis, Domine, quaesumus, ipsius recensita
nativitate vegetari, cujus coelesti mysterio pascimur
et potamur. Per, etc.

153 IX. Item alia. — Ut ad salutaris hodiernae
generationis exordium pertinere mereamur, apo-
stolice tribue nos, Domine, quaesumus, precibus
adjuvari. Per, etc.

B Praesenti sacrificio, Domine, tua generaliter ex-
sultet Ecclesia, quo infirmitatis ejus sunt assumptae
primitiae, ut divinae particeps fieret ipsa potentiae.
Per, etc.

Vere dignum. In die sollemnitate hodiernae, quo
licet ineffabile, tamen utrumque conveniens editur
sacramentum, quia et mater Virgo non posset nisi
sobolem proferre divinam, et Deus, homo nasci di-
gnatus, congruentius non deberet nisi Virgine matre
generari. Propterea, etc.

^a Praesta, misericors Deus, ut natus hodie Salvator
mundi, sicut divinae nobis generationis est auctor,
ita et immortalitatis sit ipse largitor. Per, etc.

C Deus, qui creationem conditionis humanae diaboli-
cis non es passus perfire nequitias, remedia tuae pro-
pitiationis exsequere, ut in eadem non praevalent in-
mica subreptio, sed redemptio tuae miserationis (At-
pletatis) obtineat. Per, etc.

XLI. ¹ In Natali sancti Joannis Evangelistae.

I. — Omnipotens sempiternus Deus, qui hujus
diei venerandam sanctamque laetitiam beati apostoli
tui Joannis Evangelistae festivitate tribuisti; Da Ec-
clesiae tuae, quaesumus, et amare quod credidit, et
praedicare quod docuit. Per, etc.

^a Deus, qui per os beati apostoli tui Joannis Evan-
gelistae Verbi tui nobis arcana resecreti, praesta, qua-
sumus, ut quod ille nostris auribus excellenter infu-
dit, intelligentiae competentis eruditione capiamus.
Per, etc.

D Munus populi tui, Domine, quaesumus apostolica
deprecatione sit gratum, ut Ecclesia tua eorum sem-
per intercessionibus adjuvetur, quorum jugiter in-
struitur disciplinis. Per, etc.

¹ Vere dignum. Beati apostoli tui Joannis Evange-

Romano in vigilia Nativitatis Domini.

^a Apud Gelas. lib. 1, n. 4, et in cod. Gregorianis.
In laudato Missali ultimo loco describitur hoc die
festo.

^b Missae S. Stephani protomartyris, quae Missis
diei Natalis Domini subjiciendae erant, leguntur ini-
tio mensis Augusti, indeque repetendae.

^c Est in cod. Gregor. hoc loco: in Missali autem
Rom. die Natali S. Bartholomaei.

^d Legitur apud Gelas. lib. 1, n. 7, et in mss. Gre-
gor. ad Vesperas hujus festi.

^e Haec praefatio paucis mutuis refertur in cod.

listæ Natalitia venerantes. Qui Domini nostri Jesu Christi Filii tui vocatione suscepta, terrenum respuit patrem, ut posset invenire celestem, retia sæculi, quibus implicabatur, abiecit, ut æternitatis dona mente libera sectaretur; nutantem fluctibus navem reliquit, ut in ecclesiasticæ **154** gubernationis tranquillitate consisteret; a piscium captione cessavit, ut animas, mundanis gurgitibus immersas, calamo doctrinæ salutaris abstraheret; destitit pelagi profundo mari, secretorum scrutator redditus divino. Eo usque procedens, ut et in cœnæ mysticæ sacrosancto convivio in ipsis recumberet pectore Salvatoris, et eum in cruce Dominus constitutus, vicarium sui, matri Virgini, filium subrogaret, et in principio Verbum, quod Deus erat apud Deum, præ cæteris ostenderet prædicandum. Per, etc.

Præsta nobis, Domine, quæsumus, apostolicis doctrinis et precibus adjuvari, ut quod presentibus celebramus officiis, perpetui salvationis (Al. redemptionis) gaudiis assequamur. Per, etc.

Prosequere, Domine, populum tuum, ut apostolorum Natalitia beata sanctorum et temporali consolatione fultus semper exerceat, et æterna miseratione redemptus agnoscat. Per, etc.

II. *Item alia.* — Natalitia sancti Joannis apostoli, quæsumus, Domine, munera capiamus, ut suis precibus gloriosis, et credendum nobis jugiter postulet, et sequendum beatus Evangelista quod docuit. Per, etc.

* Supplicationibus apostolicis beati Joannis Evangelistæ, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, Domine, commendetur oblatio, cujus magnificis prædicationibus eruditur. Per, etc.

Vere dignum. Beati Joannis apostoli gloriam recensentes. Qui ab Unigenito tuo sic familiariter est dilectus, et immensæ gratiæ revelationibus inspiratus, ut omnem transgrediens creaturam, excelsa mente conspiceret, et evangelica voce proferret, quia in principio erat Verbum, et Deus erat Verbum, ^b qui hoc erat in principio apud Deum. Dicendo quippe erat, perpetuitatem sine initio demonstravit. Addendo et Deus erat Verbum, et hoc erat in principio apud Deum, et distinctionem protulit personalem, et unam te cum Filio tuo patefecit habere Deitatem. Quam majestatis æternæ claritate deprompta, summæ Divinitati cederet vocata gentilitas, et hæreticorum confutata versutia, nec confusionem prætenderet unionis, nec consensu æternitatis minueret veritatem. Per, etc.

Miserator et misericors Domine, qui nos continuis cœlestium martyrum non deseris sacramentis, præsta, quæsumus, ut quæ sedulo celebramus affectu, grato tibi percipiamus obsequio. Per, etc.

Greg. Ottobon. Muratorii, apud Menardum tom. III, col. 40, et apud Pamelium tom. II, p. 551.

* Vide Gelas. lib. I, n. 7, et Pamelium tom. I, pag. 308, et tom. II, pag. 190.

^b Pro qui legendum videtur et. Muratorius, et quia.

* Fere eadem est in codd. Greg. ac in Missali Romano.

^c Confer Gelas. lib. I, n. 8.

* Est in omnibus codd. Gregorianis.

155 * Ecclesiam tuam, Domine, benignus illustra, ut apostolicis beati Joannis Evangelistæ illuminata doctrinis, ad dona perveniat, quæ de tua fidelibus retributione promisit. Per, etc.

XLII.

[In natali Innocentium.

I. — ^d Deus, qui bonis tuis infantum quoque tu nescia sacramenti corda præcedis, tribue, quæsumus, ut nostræ conscientie fiduciam non habentes, indulgentia semper copiosa præveniat. Per, etc.

Suscipe, Domine, quæsumus, devotorum munera famulorum, et tuis divinis purifica sententias pietate mysteriis, quibus etiam justificas ignorantes. Per, etc.

^e Vere dignum. Pretiosis enim mortibus parvulorum, quos, propter Filii tui Domini nostri et Salvatoris infantiam, bestiali sævitia Herodës funestus occidit, immensa clementiæ tuæ dona cognoscimus. Fulget namque magis sola gratia quam voluntas, et clara est prius confessio quam loquela; ante passio quam membra passionis existerent; testes Christi, qui ejus nondum fuerant agnitores. O infinita benignitas! cum pro suo ^f nomine trucidatis, etiam nescientibus, meritum gloriæ perire non patitur; sed proprio cruore perfusus, et salus regenerationis expletur, et imputatur corona martyrii. Per, etc.

^g Hodienæ solemnitatis effectum sumpsimus, Domine, gaudia magna de parvis, suppliciter exorantes ut hanc abundantiam in nostra quoque salvatione defendas. Per, etc.

^h Lætetur semper Ecclesia tua, Domine, tuorum celebritate sanctorum, et misericordiæ tuæ jugiter experiatur effectum, quo et fragilitas humana subsistat, et divina supplicii redemptio non negetur. Per, etc.

II. *Item alia.* — ⁱ Deus, qui licet sis magnus in magnis, mirabilia tamen gloriosius operaris in minimis, da nobis, quæsumus, in eorum celebritate gaudere, qui Filio tuo Domino nostro testimonium præbuerunt etiam non loquentes. Per, etc.

^j Adesto, Domine, muneribus, innocentium festivitatem sacrandis, et præsta, quæsumus, ut eorum sinceritatem possimus imitari, **156** quorum tibi dicatam veneramus infantiam. Per, etc.

^k Vere dignum. Audivimus enim prophetam dicentem quod Rachel plorans filios suos, noluerit consolari, quia non sunt. Merebat ergo quod de ejus solio non venirent, qui tanto sunt munere coronati. De Liæ quippe sunt stirpe progeniti, quorum divina gratia prævenit et sensum; intelligentiam passio, et

^l Suppleta est vox nomine ex laudatis Sacramentariis, quæ hanc præstationem repetunt.

^m Est apud Pamelium tom. II, pag. 309.

ⁿ Idem ibidem, pag. 308.

^o Est in codd. Greg. Menardi, Muratorii atque Pamelii.

^p Legitur apud Gelas. lib. I, n. 8, et apud Menardum tom. III pag. 12.

martyrii palma mirabilis præcessit ætatem; ut etiam A veneranda nostri Salvatoris infantia cœtaneis testificationibus existeret gloriosa. Per, etc.

Annue, quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut eos, quorum Natalitia recensemus, per tuam gratiam beneplacitos fecit ætas exitu, sic nos tuæ pietati salutaris humilitas præstet acceptos. Per, etc.

Tribue, Domine, quæsumus, fidelibus tuis, ut, sicut ait Apostolus, non efficiantur pueri sensibus, sed malitia innoxii reperiuntur^a ut parvuli, ut martyres festivitatis hodiernæ, quos meritis æquare non possunt, mentis simplicitate sectentur.

XLIII.

In jejuniis mensis decimi.

I. — Deus, qui singulis quibusque competenter aptanda temporibus sempiterno cernis intuitu, da nobis, quæsumus, ut cum rerum vicissitudine mundanarum ad bona quoque perpetua piæ devotionis crescamus accessu. Per, etc.

Dies nostros, Domine, placatus intende, et quos præsentis cursu multiplicas, justis operibus redde securos. Per, etc.

^b Ecclesiæ tuæ, Domine, munera placatus assume, quæ et misericors offerenda tribuisti, et in nostræ salutis potenter efficis transire mysterium. Per, etc.

Vere dignum. Quia per ea quæ conspiciuntur instruiamur quibus modis ad invisibilia tendere debeamus. Denique commonemur, anni docente successu, de præteritis in futura, et ad novitatem vitæ de vastitate transire, ut terrenis sustentationibus expediti, cœlestis doni capiamus desiderabilius ubertatem, et per eum cibum qui beneficiis prærogatur alternis, perveniamus ad victum sine fine mansurum. Per, etc.

^c Tuorum nos, Domine, largitate donorum et temporalibus attolle præsidii, et renova sempiternis. Per, etc.

Diversis plebs tua, Domine, gubernata subsidiis, et præsentia pietatis tuæ remedia capiat et futura, ut transeuntium rerum necessaria 157 consolatione foveatur, et fiducialius ad æterna contendat. Per, etc.

II. *Item alia.* — ^d Cognoscimus, Domine, tuæ circa nos clementiæ largitatem. Et ideo fiducialius imploramus ut quos pascere non desinis immeritos, et digne tibi servire pericias, et donis uberius prosequaris.

^a Ut pro et exigente Pauli sententia scriptum fuit.

^b Est in Gelas. lib. II, n. 85, fer. 4 mensis decimi, et apud Pamelium tom. II, pag. 362.

^c In margine codicis: *Post cibos*. Exstat apud Gelas. loc. cit. et in codd. Gregor. ac in Romano Missali fer. 5 post Dominicam primam Quadragesimæ.

^d In eodem margine: *Ante cibos*.

^e Est in omnibus codd. Gregor. ac in Missali Rom. in sabbato post Dominicam secundam Quadragesimæ.

^f Muratorius prætulit correctionem nutritius parvulorum instituens; sed non est necessaria: sicut nec paulo post opus est scribere incrementa pro cre-

^a Da, quæsumus, Domine, nostris effectum jejuniis salutarem, ut castigatio carnis assumpta ad nostrarum vegetationem transeat animarum. Per, etc.

Suscipe, Domine, sacrificium cuius te voluisti dignanter immolatione placari, et præsta, quæsumus, ut hujus operatione mundati, beneplacium tibi nostræ mentis offeramus affectum. Per, etc.

Vere dignum. Qui nos tanquam^f nutrimentis parvulorum instituens, dispensatis mentis et corporis alimentis, per humanorum foveas crementa proventuum, donec immortalem satietatem, pro nostro quisque modulo, finita mortalitate capiamus. Per, etc.

Mysteriis tuis, Domine, veneranter assumptis quæsumus, ut contra nostræ conditionis errorem, et contra diabolicas armenur insidias. Per, etc.

Sit plebi tuæ, Domine, continuata defensio divini participatio sacramenti, ut carnalibus vitis non teatur obnoxia, ut spiritali delectatione sit libera, ut majestati tuæ plena sit devotione subjecta, ut salutationem mentis et corporis et incessabiliter expectat, et affluenter accipiat. Per, etc.

III. *Item alia.* — ^g Supplices, Domine, te rogamus, ut fructum terrenorum commodis sufficienter adjuti, ad te omnium proficiamus auctorem. Per, etc.

^h Cordibus nostris, quæsumus, Domine, benignus infunde, ut sicut ab eas corporalibus temperamus, ita sensus quoque nostros a noxio retrahamus excessu. Per, etc.

ⁱ Hujus pobis parcimoniæ, quæsumus, Domine, præbe mensuram, ut quod licentiæ carnis auferamus, salutarem nobis fructum mentis acquirat. Per, etc.

Subde tibi nostras, quæsumus, Domine, 158 voluntates, ut semper et fide quæ præcipis, et actione sectemur. Per, etc.

Precamur, omnipotens Deus, ut de transitoriis opibus ea potius operemur quibus ad æterna gaudia consequenda et spes nobis suppetat et facultas. Per, etc.

Pacem nobis tribue, Domine, mentis et corporis, ut nostræ fragilitati et manifesti subjiciantur hostes, et invisibiles excludantur. Per, etc.

^k Præsta, Domine, quæsumus, ut dicato muneri congruentem nostræ devotionis offeramus affectum. Per, etc.

menta, licet hoc nomen minus est usitatum, uti Blanchinius secundis curis animadvertit.

^g In marg. codicis: *Post cibos*.

^h Habes hanc orationem in mss. Gregorianis et in Missali Rom. feria 2 post Dominicam III Quadragesimæ.

ⁱ Est in Gelas. lib. II, n. 85, fer. 6 mensis decimi.

^j Muratorius, *operibus*. Retinimus lectionem codicis *opibus*, cum verbum *operemur* de largitione elemosynæ hic accipitur, quemadmodum laudatus Blanchinius secundis curis monuit.

^k Gelas. loco laudato, et apud Pamelium tom. II, pag. 362.

Vere dignum. Quoniam salubri mendicantē jejunio, necessaria curationi tractamus, et per observantiae competentis obsequium, de perceptis grati muneribus, de percipiendis efficiamur gratiores, ut non solum terrena fertilitate laetemur, sed navitatem panis aeterni purificatis suscipiamus mentibus honorandam. Per, etc.

* Sumpsimus, Domine, celebritatis annuae votiva sacramenta. Praesta, quæsumus, ut et temporalis vitae nobis remedia præbeant et aeternae. Per, etc.

Tuere, Domine, plebem tuam, et sacra solemnia recolentem caelestis gratiae largitate prosequere, ut visibilibus adjuncta solatiis, ad invisibilia bona promptus incitetur. Per, etc.

IV. Item alia. — ^b Respice, Domine, propitius ad plebem tuam, et quam divinis tribuis proficere sacramentis, ab omnibus absolve peccatis. Per, etc.

Succurre, Domine, quæsumus, populo tuo, et nullum sequi patiaris errorem, quem tuæ vis complices fieri veritatis. Per, etc.

Quæsumus, omnipotens Deus, Ecclesiae tuæ tempora clementi gubernatione dispensa, ut cum solemnitatibus multiplicatione sanctarum, et intellectum rerum caelestium capiat et profectum. Per, etc.

Praesta, quæsumus, Domine, spiritalibus gaudiis nos repleri, ut quæ actu gerimus mente sectemur. Per, etc.

Offerimus tibi, Domine, munera, supplicantes ut quæ subditis (Al. piis) celebraz officii, plenius facibus exsequamur. Per, etc.

Vere dignum. Qui non solum ineffabilis ¹⁵⁹ in excelsis, sed etiam immensus probaris in minimis. Nam cum Filius tuus, Dominus noster, Jesus Christus, mundum diceret universum in suum nomen esse cessurum, quis non veluti putaret absurdum? quis, cum fieri videat, neget esse divinum? cernensque promissa compleri, merito secutura non dubitet quæ pariter prædicata sunt esse ventura? Sicut autem beatiore illi qui nondum apparentia crediderunt, ita nos et inexcusabiliores, si nec experta fateamur, et nihilominus gratiores existimus, si quæ manifesta non sunt confidimus adfutura. Per, etc.

^a Extat in Missali Rom. et in codd. Gregorianis die 28 Januarii S. Agnetis secundo.

^b Invenitur apud Gelas. loc. cit., ex quo emendatum fuit *proficere* pro eo quod in cod. mendose legitur *proferri*.

^c Ita codex, et recte; nec opportuna est correctio *jam dabitur*.

^d Legitur apud Gelas. lib. II, n. 85, fer. 6 in jejuniis mensis decimi, et in codd. Gregor. ac in Romano Missali fer. 5 in Cena Domini; ex quibus suppletum fuit verbum *exsequimur*, quod in codice luxato non

^a Refecti vitalibus alimentis, quæsumus, Domine, quod tempore nostrae mortalitatis *exsequimur*, immortalitatis tuæ munere consequamur. Per, etc.

Super populum tuum, Domine, quæsumus, benedictio copiosa descendat, indulgentia veniat, consolatio tribuatur, fides sancta succrescat, redemptio sempiterna firmetur. Per, etc.

V. Item alia. — Esto, Domine, propitius plebi tuæ, et temporali consolatione non deseras, quam vis ad aeterna contendere. Per, etc.

* Sacrificiis presentibus, Domine, quæsumus, intende placatus, ut et devotioni nostrae proficiant et saluti. Per, etc.

Vere dignum. Qui non solum peccata dimittis, sed ipsos etiam justificas peccatores, ¹⁶⁰ et reis non tantum poenam relaxas, sed donas et præmia. Per, etc.

^f Praesta, quæsumus, Domine Deus noster, sacramentum hoc in Ecclesiis tuis indifferenter intelligi, ut unus Christus in Dei atque hominis veritate, nec a nostra divisus natura, nec a tua discretus adoretur essentia. Per Christum Dominum nostrum.

Laudet te, Domine, ora nostra, laudet anima, laudet et vita; et quia tui muneris est quod sumus, tuum sit omne quod vivimus. Per Christum Dominum nostrum.

✠ ✠ ✠ ✠

Suscipite, venerabiles martyres, etsi indigni cultoris offer.... vota totius populi pro.... attendite; ut qui de vestrorum meritorum estis remuneratione securi, sitis de nostrorum criminum remissione solliciti.

Incipit benedictio fontis.

Præcem tibi fundimus, Domine rerum, genitor aeternae, omnipotens Deus, cujus Spiritus ferebatur super aquas, cujus oculi excelsi aspexerunt super Jordannem fluvium, dum tingeret Joannes in poenitentiam consistentes peccata sua. Ideoque petimus sanctam gloriam tuam ut sit absconsa manus tua in hanc aquam, ut emundes et purifices deteriorem hominem, qui baptizabitur ex ea, et mortiferis delictis renascatur ac reviviscat per hominem novum, renatum in Christo Jesu, cum quo vivis et regnas in unitate Spiritus sancti in saecula saeculorum.

^D Degebatur.

^e Est in mss. Greg. Muratorii, ac in Missali Rom. in Missa sabbati post Dominicam 5 Adventus.

^f Haec oratio contra Eutychianorum errorem a Leonis sensibus et stylo non discrepat.

^g Col., vivemus.

^h Haec tres cruce, quæ post præcedentem orationem describuntur in codice, Sacramentarii finem indicare videntur, ita ut sequentia additioni extraneæ tribuenda sint.

MONITUM.

Ex tribus Pontificis Romani praefationibus, quas Leonis stylum referentes ejus Sermonibus Quenellus subiecit, duæ in praemisso Sacramentario editae sunt. Tertianam vero, quam in eodem inventum iri nihil ambigimus, si non deesset ea pars quæ Quadragesimae tempore ad poenitentium reconciliationem pertinet, hic

subijcimus. Addenda pariter esset præfatio *Exsultet* in benedictione Cerei paschalis, si hanc Leonis esse factum (ut nonnullis visum est a Mabillonio laudatis in notatione ad Missale Gothicum) probabile crederemus. At cum ejus stylus a Leonino alienissimus sit, nullique codices, quod sciamus, huic opinioni suffragentur, solum præfationem, seu potius allocutionem archidiaconi pro reconciliatione poenitentium, quæ Leonem spirat, nostro Sacramentario non opitulante, ad vetustiore Gelasianum codicem, ubi integrior et plenior est, exactam, hoc loco appendimus.

ALLOCUTIO

ARCHIDIACONI AD EPISCOPUM PRO RECONCILIATIONE POENITENTIUM.

Adest, o venerabilis pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis divinæ et salutis humanæ, quæ mors interitum, et vita accepit æterna principium: quando in vinea Domini Sabaoth sic novorum plantatio facienda est, ut purgetur exsecratio vetustatis. Quamvis enim a divitis bonitatis et pietatis Dei nihil temporis vacet, nunc tamen et largior est per indulgentiam remissio peccatorum, et copiosior per gratiam assumptio renascentium. Augemur regenerandis, crescimus reversis. Lavant aquæ, lavant lacrymæ. Inde gaudium de assumptione vocatorum, hinc lætitia de absolutione poenitentium. Inde est quod supplex tuus, posteaquam in varias formas criminum neglecto mandatorum cœlestium et morum probabili transgressione cecidit, humiliatus atque prostratus prophetica ad Deum voce clamat dicens: *Peccavi, impie egi, iniquitatem feci, miserere mei, Domine*. Evangelicam vocem non frustratoria aure capiens, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*; manducavit, sicut scriptum est, panem dolo-

ris; lacrymis stratum rigavit; cor suum lectu, corpus afflixit jejuniis, ut animæ suæ reciperet quam perdidit sanitatem: Unicum itaque est poenitiæ suffragium, quod et singulis prodest, et omnibus in commune succurrit. Hic ergo, dum ad poenitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscens Ecclesiæ, venerabilis pontifex, protestatur et dicit: *Iniquitates meas ego agnosco, et delictum meum contra me est semper. Averte faciem tuam a peccatis meis, Domine, et omnes iniquitates meas dele. Redde mihi lætitiæ salutis tuæ, et spiritu principali confirma me*. Quo ita supplicante, et misericordiam Dei afflicto corde poscente, redintegra in eo, apostolice pontifex, quidquid diabolo se scindente corruptum est, et orationum tuarum patrocinantibus meritis, per divinæ reconciliationis gratiam fac hominem proximum Deo, ut qui antea in suis pervertitibus displicebat, tunc jam placere se Domino in regione vivorum deo devicto mortis suæ auctore gruletur. Per Dominum.

* Hanc Quesnellus edidit ex Pontificali Romano part. III: *De reconciliatione poenitentium, quæ fit in quinta feria Cane Domini*, et ex Ordine Romano Hittorpii. In Gelasio Sacramentario legitur lib. I, n. 58.

¹ In cod. Gelas. diacono hæc allocutio tribuitur.

² Al., quo, vel quia.

³ Pontificale addit *palmitum*; et mox *sarcienda* pro *facienda*. Sequimur codicem Gelasii, cum quo concinit Ordo Romanus, Hittorpii.

⁴ Cod. Gel., et curatio. Lectionem Ordinis Rom. et Pontificalis præferendam duximus; sicut et in sequentibus et largior, pro quo in Gelas. perperam legitur et largior.

⁵ Magis placuit lectio ejusdem Ord. Rom. et Pontif. Codex Gelas., *lætitia*.

⁶ Pontif., *supplices famuli tui*, et sequentia numero plurali.

⁷ Log., *improbabilium*. Al., *probatorem*.

⁸ Al., *ad Dominum*.

⁹ Pontif., *addit suum*.

¹⁰ Huc usque Quesnellus ex Romano Pontificali, Sequentia in Gelas. cod. et Ordine Romano.

¹¹ Al., *excitatus*.

¹² Ord. Rom., *suadente*.

¹³ Idem Ord. addit *sibi*.

¹⁴ Idem Ord. omittit *cum*.

ADMONITIO IN LIBROS DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM.

1. Hos libros Quesnellus nomine Leonis inscriptos edidit. Cur vero nos eidem pontifici adimendos, ac in appendicem rejiciendos putavimus, patebit ex observationibus secundæ Quesnellianæ dissertationi subiectis, quibus ejus argumenta ad calculos revocabimus. Vulgati primo fuerunt iidem libri inter S. Ambrosii Opera ex codice qui Ambrosii nomen præferbat, et non solum multis scatebat erroribus, verum etiam carebat longo illo testimonio quod S. Gelasius papa ex hoc opere recitaverat. Joannes Sotellus in editione Lovaniensi anni 1565 hos libros S. Prosperi Aquitani Operibus inseruit auctoritate trium mss. exemplarium S. Martini Lovaniensis, Cambronensis, et Bonensiensis, quæ illis Prosperi nomen præfigunt; sed nihil emendavit in textu, supplevit nihil. In Duacensi autem editione Operum S. Prosperi anni 1576, ex eodem codice Cambronensi Joannes Olivarius supplevit quidem locum insignem qui deerat, at variantes margini affligens, textum intactum plerumque reliquit. Quesnellus præter has variantes manuscripti Cambronensis usus est alio codice Theane, Prosperi, ut aliunde credimus, nomine inscripto, et horum duorum exemplarium subsidio nonnulla errata in textu emendavit. Novissimus S. Prosperi editor Parisiensis anni 1711 adhibuit tertium codicem Joliensem melioris notæ, cui Prosperi item inscribitur; ac ex eo non pauca loca restituit.

2. Nos tres mss. libros Vaticanos præcipue contulimus. Primus est codex Vat. Regiæ 295 pergamenus in quarto, sæculi circiter XI, ubi Prosperi libri ascribuntur hoc titulo: *Incipit liber primus Prosperi de vocatione omnium gentium*. Ille autem codex notam habet præfixam in fronte: *Liber S. Petri sanctique Rodoberti de Cella*; quæ bibliothecam indicat ad quam idem codex olim pertinebat. Alter est Vat. 268, item pergamenus in-folio, ejusdem circiter sæculi, qui Ambrosio opus adjudicat. Tertius est Vat. 262, in-quarto, sæculi XV, qui nomen Prosperi in fronte exhibet. Licet autem hic codex recentior sit, saniores tamen lectiones ut

plurimum suppediavit, nec non locum illum quem in cæteris frustra quaesivimus ex hoc uno ms. restituvimus. Ne in citandis his codicibus prolixiores simus, primum ms. indicabimus numero arabico 1, secundum numero 2, tertium numero 3, sic: *Vat.* 1, 2, vel 3. Præter hos sunt alii tres codices, *Vat.* Palatinus 236 sæculi ix vel x, *Vat.* 558 sæculi xi, et 559 sæculi xv, qui Prosperum pariter præferunt; et unus *Vat.* 281 sæculi xiv, qui Ambrosium præfigit.

5. Horum autem codicum recensio duo observanda suggerit, quæ non inutilia fortassis erunt ad conficiendum auctorem. Primo falsum est codices Vaticanos qui Ambrosium præferunt esse vetustiores illis qui Prosperi nomine inscribuntur. Neque enim *Vat.* 268 est nongentorum annorum, sed xi circiter sæculo scriptus agnoscitur; cum codex *Palat.* 236 uno vel altero etiam sæculo anterior sit; sicut etiam ille quem Hincmarus habuit, dum pluribus in locis sub Prosperi nomine hoc opus allegavit. Codices vero *Vat.* Reg. 293 et *Vat.* 558 ejusdem sæculi sunt ac ille qui Ambrosio prænotatur. Secundo ex codicibus hactenus adhibitis tres tantum Ambrosium præferunt, nimirum *Vat.* 268 et 281, nec non ille ex quo primum hi libri sub Ambrosii nomine prodierunt, et hi omnes æque multis erroribus corrupti sunt, ac longo illo testimonio quod capite 7 libri i, ex mss. Prosperum præfigentibus restitutum fuit, omnes similiter carent; adeo ut ex uno eodemque exemplari pariter corrupto et diminuto derivati noscuntur. Orto autem codices Prosperi nomine præsignantur, Cambronensis, Thuanensis, Joliensis, *Palat.* 236, *Vat.* Reg. 293, *Vat.* 262, 558 et 559, omnesque multo emendatiores sunt, nec insigne illud testimonium omittunt.

4. Ex his autem duabus observationibus quamdam conjecturam auctori discernendo utilem inferre et proponere liceat. Cum omnes codices qui Ambrosium signant æque luxati et corrupti ex unico vitiatò exemplari proficiantur, primi illius librarii oscitantia vel arbitrio fieri potuit ut vel nomen Prosperi, quod erat in vetustioribus mss. in Ambrosium mutaret, vel (quod probabilius est, et frequentius aliis in operibus accidit) libros sine auctoris nomine subjecerit Ambrosii Operibus; ex quo alii posteriores amanuenses occasionem sumperint tribuendi illos Ambrosio; cui tamen idem certe nequeunt ascribi, uti Quesnellus evidenter ostendit dissert. 2, nec antiquioribus temporibus atque codicibus ascriptos scimus. Econtra cum omnes codices Prosperum præferentes emendatiores et non ita diminuti sint, ac nonnulli etiam vetustiores, palam est hos ab originali antiquissimo ac sinceriori Prosperi, cui pariter nomen Prosperi inscribatur. Hinc autem nunc conjicere licet aliquem Prosperum vere esse horum librorum auctorem, licet quis Prosper fuerit ignoretur? Ita quidem conciliantur probe omnia. Difficultates enim a Quesnello objectæ dissert. 2 contra sententias Prosperum ingredientes, id solum evincunt horum librorum auctorem non esse Prosperum Aquitanum. At si dicatur esse aliquis alius Prosper aliunde non cognitus, qui sub Leonis ævum et ante Gelasium vixerit, ea objecta nihil offiunt, et hac ratione antiquiorum, et plurium, et emendatorum exemplarium fides intacta relinquitur. Simili quoque via conciliari potest auctoritas Cassiodorii, qui libros de *Promissionibus et Predictionibus Dei* Prosperi tribuit. Id per errorem accidisset, si Prosperum Aquitanum intelligere necesse esset; illorum enim librorum auctor Africanus perspicitur. At Cassiodorius Prosperum duobus in libris constanter vocat; patriam autem non designat, cumque ipse huic auctori sit fere suppar, in ejus nomine allucinatus non ita facile dicendus est, cum alius Prosper intelligi queat: sed illi potius per non leve præjudicium allucinatus credendi sunt, qui Prosperum Aquitanum a Cassiodorio appellatum præsumentes, duplex hujus testimonium rejiciendum ac errore notandum putarunt. Quidni igitur idem accidere potuit in casu nostro?

5. Gelasii papæ textus nihil repugnat, cum *Magistrum Ecclesiæ* honoris gratia illum potnerit appellare, qui vel tunc in mss. Prosper nuncuparetur; neque enim hinc cogimur dicere hos libros sine auctoris nomine fuisse editos; quod tamen ex sola Gelasii citatione, qua nomen omittitur, nonnulli colligendum existimarunt.

6. Neque moveat quod quidam addunt, ita potuisse errare codices in tribuendis his libris Prosperi, ut errarunt in vindicandis eidem libris de *Vita contemplativa*, qui Julianum Pomerium habent auctorem. Alii enim codices inventi sunt, et a novissimo Prosperi editore laudantur, qui hos libros Juliano Pomerio vindicant; cujusmodi etiam sunt unus *Vat.* Regiæ 294 sæculi xi, et alius Ambrosianus mille annorum a Muratorio indicatus tom. III. *Antiquit. Italic.* pag. 847, in quo dum excerpta ex antiquis scriptoribus describuntur, unum ex cap. 21 lib. ii de *Vita contemplativa* sic allegatur: *Incipit de tertio* (legendum secundo, nisi alia divisio obtinuerit) *libro Pomerii ad Julianum*. Econtra vero nulli codices hactenus inveniri potuerunt qui libros de *Vocatione* alii ascribant nisi Prosperi vel Ambrosio; ac propterea cum Ambrosii esse nequeant, unus Prosper restat, quem cum non cogamus Aquitanum intelligere (nullus enim codex Aquitanum vocat), alium Prosperum possumus credere, etsi quis ille fuerit non liqueat. Hanc conjecturam, quæcumque sit, lectorum judicio subijcimus, eorum præcipue qui alios codices inspicere et conferre poterunt.

DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM

LIBRI DUO.

Jam hos libros, minus recte S. Leoni quam Prosperi Aquitano tribuendos, inter hujus Patris Opera edi curavimus, ut scilicet nostro *LI*, quo requirendi sunt. Quod autem spectat ad elucidationes quibus in editione *Balleriniana* opus illustratur, eas in tomo præsentì integre producimus. Vide infra. Quesnelli in illud thema dissertationem cum subjectis *Balleriniorum* observationibus. EDIT.

PRÆTERITORUM

SEDIS APOSTOLICÆ EPISCOPORUM AUCTORITATES.

DE GRATIA DEL

Quesnellus hunc libellum S. Leoni adjudicavit; alii vero auctores rectius Prosperi Aquitano voluerunt adscribendum. Quorum amplexi sententiam, variis quibus niteremur auctoritates inter Opera Prosperi tomo nostro *LI* retulimus. Vide cæterum infra dissertationem tertiam Quesnelli, et in eam *Balleriniorum* observationes. EDIT.

EPISTOLA AD SACRAM VIRGINEM DEMETRIADEM.

SEU

DE HUMILITATE TRACTATUS,

Quem LEONI MAGNO Quesnellus ^b attribuit.

ARGUMENTUM.

Magnis laudibus veram humilitatem commendat, adversamque illi superbiam suis depingit coloribus; tum devotam Christo virginem hortatur ut elationem caveat, seque sinceræ humilitatis præsidio muniat.

259 CAP. I. *Quanta fuerit Demetriadis nobilitas et virtus.* — * Cum splendidissimæ sanctimonix tuæ sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie et sapienter intelligis, in hoc usque, o sacra Virgo Demetrias, dignationem tuæ dignitatis inclinas, ut provectiones tuas etiam meo stylo exigas adjuvari. Quod ego, ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnibus modis recusarem, neque tam maturo et erudito animo cohortationunculas meas adhibere præsumerem, nisi **260** fiduciam efficiendi id quod jubetur a jubente conciperem, et tuis meritis atque orationibus confiderem esse præstandum, ut *oriatur in deserto aqua* (Psal. cvi, 35); et *fiant in sicca terra flumina* (Ps. civ, 41; Isaia XLIII, 19). Unde collaborandum tibi mecum est, ut qui *sapientiam præstat parvulis, et linguas mutorum facit disertas* (Sap. x, 21), jubeat de cordis mei ariditate profuere, quod sitis tua digne possit haurire. Quæ ergo materia stylo dabitur, et unde loquendi tecum causa sumetur? Si laudes tuas scribere aggrediar, et majorum seriem, quæ per te multum illustratur, evolvam, onerosum me forte et impudentem videri posse arbitror, qui vel humanæ tibi gloriæ tentationem

* Nullus hactenus codex usui fuit cum quo hæc epistola relegeretur. Omnes enim editiones et prima transcriptæ fuerunt; unde nihil emendari potuit. Nos quatuor Vaticana exemplaria mss. invenimus, signata num. 262, 268, 281 et 284. Duo priora potissimum contulimus, ac ex iisdem plura loca corrigemus.

^b Confer dissert. 4 Quesnelli, et in eam nostras observationes.

^c In vetustis Ambrosii editionibus hic titulus præfigitur: *Ambrosius episcopus sacre virgini Demetriadi.* In editione autem Lovaniensi an. 1565, *Prosper episcopus sacre virgini Demetriadi*; ex qua inscriptione Prosperum Aquitanum fuisse episcopum nonnulli putarunt. Sed hæc inscriptio ex arbitrio solius editoris Lovaniensis profecta est. Cum enim is nullum hujus epistolæ codicem habuerit, eamque transcripserit ex Ambrosii editione, ex sola præsumptione quod hujus auctor esse non posset Ambrosius, Prospero illam ex aliquot conjectationibus attribuit; ac eandem transcribens ex Ambrosii vulgatis, in inscriptione Ambrosii nomen, retentis cæteris ac etiam voce *episcopi*, proprio Marte mutavit in Prosperum. In quatuor autem memoratis codicibus Vaticanis nulla ejusmodi inscriptio legitur. In duobus Vat. 268 et 281 hæc epistola subijcitur libris de *Vocatione omnium gentium* Ambrosio ascriptis; at sine ullo auctoris nomine ipsa describitur cum titulo: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem.* In Vat. 262, post eos-

A adulando ingeram, vel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium meum par esse præsumam. Si vero de commendando virginitatis bono disseram, superflua erit ejus nunc propositi insinuatio, quod tu a primo ætatis tuæ flore **261** ^d sine humanis cohortationibus elegisti: et de quo inter ipsa principia multi, * qui tunc in Ecclesia præminebant, merito non siluerunt. Valde enim mirabile erat, et inter præcipua divinæ gratiæ exempla numerandum, quod virgo Anicia, super omne fastigium ^e Trabeatæ nobilitatis erecta, de cujus secunditate avis atque stavis responsura posteritas et familiæ votis expectabatur et patriæ, converso repente animo, desiderio coelestium nuptiarum declinasti mortale conjugium, et ut omnem prosapiam tuam etiam hujus virtutis titulo consecrasses, ^f prima stirpis tuæ perpetuam te virginem Filio virginis spondidisti. Illam ergo ætatem tuam et illa principia rationabiliter doctissimi viri suis adhortationibus incitarunt, et licet plantationi suæ summus agricola valida ad profectum tuum incrementa præberet, cooperatores tamen gratiæ Dei opportune pietati adhibuere culturam, ut germen tenerum fortitudinis robur acciperet, et dignos generositatis sua

dem libros de *Vocatione* Prospero attributos, interpositis aliquot paginis albis, sine ullo titulo invenitur. In solo cod. Vat. 284 hæc inscriptio præferitur: *Ambrosii ad Demetriadem virginem.* Vide plura in observ. ad dissert. 4 Quesnelli.

^d Demetriadem, hortante Augustino, nuptiis contemptis, quæ ipsi paratæ erant, virginitatis propositum suscepisse, discimus ex ejusdem doctoris epist. 143, nunc 188, ad Julianam, quam Auctor, cum verba textui inserta scripsit, non legerat.

* ^e Vide Aug. epist. 143, nunc 188, ad Julianam Demetriadis matrem, et 179, nunc 150, ad Probam et Julianam. Item Hieronymi epist. 8, et Innocentii papæ I epist. 14. Vide etiam quam Pelagius hæresiarcha ad hanc ipsam virginem scripsit epistolam, cui Auctor hanc videtur opposuisse pro antidoto. ^f Quesn.

^f Duo nostri codd. Vat. quos contulimus habent mendose, *trahens beatæ nobilitatis*; uti etiam in editionibus legebatur ante emendationem Quesnellianam, quæ postremo editori S. Prosperi placuit. Quesnellus autem hanc notationem adiecit: *« Trabea insignis erat consulum, augurum et regum; de quo vide Baylium de Re vesivaria c. 11, apud quem et antiquiores laudatos invenies. »*

^g Edidit cum Vat. 262, *primam stirpis tuæ perpetuam virginem.* Correctionem suppeditavit alter vetustior codex Vat. 268.

fructus propositi tui arbor afferret. Nostris autem A paginis quid erit loci? Et post ornatissima scripta excellentium magistrorum, quid utilitatis in eo, quem indicare dignata es, sermone reperies, nisi forte quia et illorum doctrinis et tuis studiis ad sublimiores gradus virtutum consuetudo proficit, ^a cavendae te elationis admoneam, et humilitatis tibi sinceritatem fida suggestione commendem, ut in omnibus actionibus in quibus tibi es bene conscia numquam audeas esse secura.

CAP. II. *Veras virtutes a falsis esse discernendas.* — De hoc igitur congruentissimo ^b tibi et saluberrimo bono, quod Dominus donaverit disseramus, ut inspectioni nostrae non tantum visibilia ejus, sed etiam occulta reserentur. Est enim multiplex virtutis istius qualitas, et licet in exterioribus quoque pulchra sit, B in intimis tamen suis multo est speciosior, multoque luculentior; ubi nihil obscurum, nihil turbidum, nihil est inquietum: quia *pax multa diligentibus legem Dei, et non est illis scandalum* (Psal. cxviii, 165). Accessuri autem ad beatæ humilitatis intuitum, ²⁶² omnem illam abjectionem, quæ ignavos et inconstantes animos deprimit, repellamus; nec generale nomen ita nos a iudicio discretionis excludat, ut omnes quomodo humiles putemus esse laudabiles. Imitatur quidem plerumque necessitas voluntatem, et ab imagine modestiæ parum differt forma segnitæ. Sed aliud est quod gravat, aliud quod exercet; nec in eundem finem venit labor indeclinabilis miseræ, et expetitæ fortitudo patientiæ. Unum est paupertatis vocabulum, sed non una mens pauperum: quia non idem est gaudere bene expensis divitiis, quod aut gemere de non acquisitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quæ Deus metuitur, nulla est in appellatione distinctio; sed aliud est timere quia peccaveris, aliud timere ne pecces; et ibi est formido de supplicio, hic sollicitudo de præmio. Ob hoc enim de illo servili metu dicitur *quia perfecta charitas foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18); de hoc vero liberali: *Timor Domini ^c sanctus, manens in sæculum sæculi* (Psal. cxviii, 10). Remota itaque illa specie humilitatis, quæ tota sine fructu est, voluntarios tantum pendamus affectus, qui etiamsi in gradibus meritorum inveniuntur impares, non sunt tamen ab ipsa virtute discordes.

CAP. III. *Primum humilitatis bonum, dilectionem et D concordiam inter homines servare.* — Prima ergo humilitatis ratio in communis vite versatur officiis, quibus et divina elementia conciliatur, et societas humana connectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem valet, cum secundum doctrinam apostolicam, *invicem se homines honore præveniant* (Rom. xiii, 10), et alteri alterum superiorem existimantes,

amant servire subjecti, et nesciunt timere prælati; cum et pauper divitem non sibi dubitat anteferre, et dives pauperem sibi gaudet æquare; cum et sublimes non superbiunt de claritate prosapiæ, et pauperes non extolluntur de communione naturæ; cum denique non plus tribuitur magnis opibus quam bonis moribus; nec major ducitur phalerata iniquorum potentia quam rectorum inhonora justitia. Ab hoc æquo et modesto jure concordix, in ²⁶³ quo nulum ^d est de gradu superiore certamen, nec felicitas aut inflat propria, aut urit aliena, pulchre et mirabiliter a plerisque proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ et se extra omnem constituit dignitatem, et mavult apta esse injuriis accipiendis, quam idonea repellendis; ut impleatur quod ait Dominus:

Qui vult tecum iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium; et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo (Matth. v, 40).

^e Illudque quod Apostolus docet dicens: *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini* (I Cor. vi, 7)? Tales enim multum ad imitationem ipsius Domini nostri et Salvatoris accedunt; qui cum dives esset, pauper factus est (II Cor. viii, 9); et, cum malediceretur, non maledicebat; et percutienti se non comminabatur (I Pet. ii, 23); et quoniam dixerat: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt* (Matth. v, 44); ut hujusmodi benevolentiam confirmaret exemplo, ipse pro iis a quibus crucigebatur orabat.

CAP. IV. *Verum humilem, gloriam et opes sæculi C fastidire.* — Qui ergo fideliter et scienter intelligunt quo opere salvati et quo pretio sint redempti, nolunt de mundi hujus sapientibus, nolunt esse de fortibus: quoniam, sicut ait Apostolus, *quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret; ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus* (I Cor. i, 27): id est, ut nemo se placere Deo per mundi sapientiam putet, quæ tota carnalis est, et a vera sapientia cum omni sua vanitate destruitur: Dominus enim novit cogitationes sapientium, quoniam vane sunt (Ps. cxviii, 11). Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiunt, et a temporalium amore desciscunt, ut quæ Dei sunt sapiant, non quæ hominum, proficiunt sensibus, non deficiunt; neque vigorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentiæ lumen accipiunt; ²⁶⁴ viventes quidem in hoc mundo, sed omnes mundi strepitus relinquentes, ut *redimant tempus, quia dies mali sunt* (Ephes. v, 16). Quo autem pretio quies hujus temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates et uni-

^a Sic melius ex eodem ms. Vat. Vulgati cum alio eod. Vat., *cavendam*.

^b Addidimus tibi ex mss. et ex editionibus Pro-speri.

^c Vocem sanctus, quæ est etiam in psalmo, adjecimus ex utrisque mss. Vat. In recentiori 262, pro

manens legitur permanens.

^d Verbum est supplevimus ex iisdem codd.

^e Editi *Illud* sine conjunctione enclitica quæ. Hanc autem maxime necessariam nostri codices suggesterunt.

versarum cupiditatum materię refundantur, et sancto beatoque commercio ematur Christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, ut dilectores hujus sæculi putant, pravi cordis aut segnis est animi terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam querere ubi laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicuntur (Ps. ix, 23). Unde si vere intelligatur, contemptus iste rerum præsentium ad quæ tendat, et qualia concupiscat, nihil hujusmodi mentibus rectius, nihil invenietur ^a erectius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ullam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilibus et invisibilibus ^b ambibunt creatorem; cui appropinquare clarescere est, quem timere gaudere est, cui servire regnare est.

CAP. V. *Non solos pauperes, sed etiam divites humilitate Christiana ornari posse.* — Sed hæc virtus quæ temporalis copię et ^c potentię negligens ad vitam æternam ^d angusta via et ardua enititur, non debet voluntarios pauperes in consortium Christianæ humilitatis admittere; eos autem a societate boni hujus excludere, qui ampla prædia, magnifica patrimonialia, et multas in hoc sæculo possident facultates: cum in populo Dei multi semper qui divitiis bene uterentur existerint, nec ullo modo vel dici vel cogitari liceat quod Abraham, et Isaac, et Jacob, quorum se esse Deum Dominus protestatus est (Exod. iii, 6), ideo vera humilitate caruerint, quia pauperes non fuerunt. Aut quod vir sacratissimus Melchisedech, Domini ^e Salvatoris nostri præferens formam (Hebr. vii, 3), non fuerit perfecte humilis, quia et sacerdotio eminebat et regno. Vel quod beato Job, 265 de quo Deus pronuntiat, dicens: *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et rectus, et timens Deum, et recedens a malo* (Job ii, 3)? Ideo virtus ista defuerit, quia erant (sicut scriptum est) in possessione ejus septem millia ovium, et tria millia camelorum, quingenta quoque jumenta boum, et quingenta asinæ, ac familia multa nimis;

^a Hæc nostrorum codicum lectio melior, quam vulgata electius.

^b *P. Nannius vult legendum esse abeunt.* ^c QUESN.

^d Editi habebant *patientie*. Quesnellus sapientie ex ingenio reposuit, ea ratione ductus quia voci *patientie* sensus reluctatur, ut in annotatiuncula professus est; et hanc lectionem postremus editor Prosperi suscepit. Sed veram lectionem *potentie*, quæ antecessitibus maxime congruit, nostri codices suppeditarunt.

^e Prius ita lectum est: *Ad vitam æternam angusta et ardua mittitur*; in hujus ultimæ vocis locum substituendum esse *enititur* ante nos coniecit nonnullus. Petrus Nannius Alcmarius in scholiis ad S. Ambrosium Basilæ an. 1551 primum editis, putat in hunc modum posse corrigi, *per angusta et ardua mitti*; optime id quidem, si pro *mitti* posuisset *enititur*. Similis loquendi modus in serm. 2 de Jej. Pent. c. 1: *Nam quia angusta et ardua declinantes, etc.*, qui est Matth. vii, v. 14: *Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam*; quem Leo noster ita semper representat: *Angusta et ardua via quæ ducit*

eratque vir illa magnus inter omnes Orientales (Job i, 3). ^a Qui si tunc istius gratiæ participes factus est, quando omnibus facultatibus perditis, universa quoque familia filiisque privatus, et percussus vulnera pessimo a planta pedis usque ad verticem capitis, testa sanictradebat, sedens in stercore (Job ii, 7), ^b ad imaginem elationis tentationisque postmodum revocatus est, quando corporis incolumitate renovata, septem rursus filiorum triumque filiarum factus est pater, et duplo in universam substantiam est ditatus augmento (Job xlii, 10, 13). Absit autem ab animis fidelium tam irreligiosa persuasio, ut cuiquam sanctorum, quibus Deus et divitias est largitus et honores, ad capiendum veræ humilitatis meritum credatur ^c vel opulentia obfuisse, vel dignitas; cum eis ad hujus virtutis proventum utraque profuerint. Quamvis enim tota vita hominis tentatio sit super terram (Job vii, 1, juxta LXX), et tam abundantia quam inopia, materia soleat esse peccati, cum vel dives extollitur ad superbiam, vel pauper prosilit ad querelam, existerint tamen in omni tempore, et in nostra quoque ætate non desunt, sicut et boni pauperes, ita et boni divites. Nec frustra beatus apostolus Paulus Timotheum admonet, dicens: *Divitiis hujus sæculi præcipe non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum; bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum: ut apprehendant veram vitam* (1 Tim. vi, 17, C 19). Quod utique fieri in universa Ecclesia, quæ per totum mundum est diffusa, non dubium est, et pauperes Christi non eorum tantum facultatibus sustineri, qui ut expeditores Dominum sequerentur, simul se omnibus suis opibus exuerunt; sed eisdem operi etiam illorum substantias deservire, qui sessionibus suis non oliter quam rebus pauperum præsumunt, ^d et ecclesiasticæ utilitati sub quadam procuratione famulantur, elaborantes singuli pro suarum virium portione, ut ad victum atque vestitum familiæ Dei necessaria conferantur, et simul prospici-

ad vitam, ut serm. 5 de Nativ. Dom. c. 1, septimo de Quadrag. c. 1, etc., ex quo et nonnulla probatio elicatur, quæ hanc ipsam epistolam S. Leoni vindicetur. ^e QUESNELLOS. — Hinc autem edidit: *Ad vitam æternam per angusta et ardua enititur*. Sed huic arbitrarie emendationi lectionem nostrorum mss. Vat. textui insertam prætulimus.

^a Editi: *Quasi tunc*; et post nonnulla Quesnellus ante voces ad imaginem elationis addidit *aut*, quod in editis deerat. Utroque autem modo lectio corrupta, de qua novissimus Prosperi editor nonnihil coniecit; sed codicibus destitutus, Quesnelli lectionem secutus est. Nostri codices veram lectionem præbuerunt.

^b Ob corruptam lectionem *Quasi* Quesnellus addidit *aut*, ut antecedenti annotatione monuimus. Vera autem lectione inducta nostrorum mss. præsidio, hoc additamento opus non est. Mox tentationisque ex iisdem mss. addidimus.

^c Quesn., et opulentia. Correximus ex editis Prosperi nostrisque codicibus.

^d Ita ex mss. Vat. Editi: *Et ecclesiasticæ utilitati...* famulantur.

cientes ut in domibus ipsorum sub iusto sanctoque moderamine omnes et benignitas foveat, et disciplina contineat: dicente Apostolo: *Si quis autem suorum, et 266 maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (1 Tim. v. 8).

CAP. VI. Omnes sanctos Ecclesie filios aliis rebus dispares, sola humilitate pares effici. — Cum itaque Ecclesia Dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, ut in unum decorem etiam quæ non sunt paria concurrant, et de omni genere hominum, de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio et indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod non defuerit portioni, tantaque ibi sit pax tantaque concordia ut non possit esse nisi omnium quod est etiam singulorum, indubitanter apparet copulatricem quamdam esse virtutem, quæ sibi confederatur et concinit multiplex sanctorum unitas et speciosa diversitas. Hæc autem virtus vera humilitas est quæ inter quoslibet meritorum gradus nunquam sui potest esse dissimilis. Nam et in officiorum vicissitudine, et in mansuetudinis lenitate, et in voluntarie paupertatis electione, invenitur multa distantia, et alter altero in propositi sui devotione aut major aut minor est; in vera autem humilitate nihil divisum, nihilque non solidum est; et ideo, omnes participes suos unum facit, quia inæqualitatem ipsa non recipit.

CAP. VII. Veram humilitatem in perfecta et integra gratia confessione consistere. — Huius igitur boni proprietatis in confessione est gratiæ Dei, quæ tota repellitur nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est a numero fidelium et a sorte sanctorum qui in aliquo a catholica veritate dissentit, ita extra gratiam efficitur, qui aliquid de ejus plenitudine distinetur, quasi homo auxilio Dei in quadam actionum suarum parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitque ullum tempus ullumve momentum quo perniciosa illi esse non possit si ab eo Spiritus sanctus defuerit; qui utique secundum veræ Deitatis essentiam ubique totus est, et omnia comprehendit; sed ab illis modo quodam intelligitur recedere, quos destitit gubernare. Cessatio quippe auxilii ejus pro absentia accipitur, quam sibi insanissime utilem putat qui in illis quæ recte gesserit se magis quam 267 Deum gaudet operatum. Plene ergo et veraciter confitenda est gratia Dei, de cuius hoc primum munere est ut auxilium ipsius sentiat. Propter quod dicit Apostolus: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis* (1 Cor. ii. 12). Unde si quis est qui aliqua se habere existimat bona, quorum non Deus largitor sit, sed ipse sibi auctor existat; manifestum est hunc non Dei spiritum habere, sed mundi, et de illa sæcularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit Dominus: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam*

A prudentium reprobo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus sæculi? Nonne stultum scit Deus sapientiam hujus mundi (1 Cor. i. 19)? Secundum quam, sicut ait Apostolus, quidam cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est cor insipiens eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. i. 21). Videsne qualis superbis retributio debeatur, et quali mercede repleantur, qui si quo modo ad cognitionem veritatis accesserint, suæ hoc sapientiæ tribuunt, et de naturali ingenio gloriantur; tamquam Deum, non Dei munere, sed proprii intellectus facultate cognoverint? Omnia quidem elementa mundi, et universæ creaturarum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, ut inbiblia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur (Rom. i. 20); et in pulchritudine cœli et terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, et auctorem suum nunquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum et eloquia Scripturarum. Sed quidquid illud est quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur, in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille summus et verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, et ad vitalem profectum ea quæ sunt plantata perduxerit. Sive enim contemplatio creaturarum, sive sacerorum series voluminum, sive scientia disserentium, sincero et assiduo testimonio prædicet veritatem, neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (1 Cor. iii. 7.)

CAP. VIII. Superborum ruinam omnium esse gravissimam. — Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa peccantium, nulla est gravior quam superborum ruina; maxime cum ipsa elatio in Dei tendit injuriam. Nam aliter inflantur, qui cupiditate extollente singularis omnibus appetunt anteferrî; 268 aliter vero intumescunt, qui Dei auxilium refutantes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici virtute confidunt, et spem suam a Domino auferunt, atque ad se transferunt: ut adimpleatur in eis quod scriptum est: *Maledictus homo qui spem habet in homine, et firmat carnem brachii sui, et a Domino discedit cor ejus* (Jer. xvii. 5). Hæc superbia a diabolo sumpsit exordium: qui quoniam suam, quam a Creatore acceperat, potentia et dignitate sibi placuit, seque auctoris sui gloriæ comparavit, cum iis angelis quos in consensum impietatis suæ traxerat, a cœlesti humilitate dejectus est. Et ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis per mendacia venenata persuasit ut meliores se futuros putarent, si in libertatem sui arbitrii prosilirent, quam si in legis datæ custodia permanerent.

CAP. IX. Superbiam, qua quis suorum sibi vult auctor esse bonorum, omnia esse peccati initium. — Sive itaque in lapsu diaboli, sive in prævaricatione

* Sic nostri codd. Vulg., sint.

* Unus cod. Vat., sint.

* Forte, sublimitate.

* Sic Quesnellus cum editione Parisiensi S. Ambrosii an. 1569, sicut et in novissima editione Prosperi. Al., in libertate; et ita nostri codices.

hominis, initium peccati superbia est, quæ congruenter et avaritia nominatur, quia utraque appellatio eum significat appetitum qui et suam mensuram concupiscat excedere, et non dignetur dives esse, nisi propriis: tamquam habeat hoc simile Deo, ut bonorum suorum ipse sibi ^a fons, ipse sibi sit copia. Hæc autem elatio de perverso usu donorum Dei nascitur. Nam si conditor naturarum nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset, unde se extollerent non haberent. ^b Nemo enim de iis quæ non accepit superbit, nec inflari quisquam de eo potest, quod a participatione ejus alienum est. Numquam gloriatur de sobrietate temulentus, neque de benevolentia invidus, aut de lenitate sævus, vel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se a virtutibus vitia secernunt, et cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex mala voluntate concepta ^c ut propria diliguntur: quia, sicut scriptum est, *mendax de proprio loquitur* (Joan. viii, 44). Cum autem in bonis et rectis acibus laudabilis vita ducitur, Dei est quod geritur, Dei est quod amatur. *Omne enim datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i, 17). Unde quia inter vitia aut nulla est aut rara jactantia, et facile spernitur qui de opprobrio gloriatur, malum superbiæ maxime virtutibus est cavendum, quia nullis opportunius insidiatur, quam quibus laus justa debetur.

269 CAP. X. *Ex bonis operibus superbiam et Pelagianam hæresim esse natam; nec non et Pelagianorum reliquias.* — Cum ergo per ineffabilem misericordiam Dei captivis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur, cum in sacramento crucis et resurrectionis Christi ad novitatem redit vetustas, et ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus hostis malignus fremit et acrius inardescit, et cum innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur evertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa commentans et errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus uritur de virtute stantium quam lætetur de fragilitate labentium. Multi enim servientes Deo, et in lege ejus die ac nocte meditantes, *crucifixerunt carnem suam cum desideriis et concupiscentiis*, omniumque illecebrarum incentiva domuerunt; non damnis victi, non persecutionibus fracti, non prosperitatibus depravati, mundum istum nec dilexere obsequentem, nec timere terrenam. Tantam itaque firmitatem, et tam sublime propositum quia impugnatione diabolus posset adoriri, nisi ut quibus non potuerat persuadere vitiorum

A amorem, immitteret laudis cupiditatem; ^d et inde novissima instrueretur tentatio, unde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis et tepidis, neque inertibus et inculis, sed magis quibusdam animis sedulis et bonorum actuum probitate loculentis, per gloriam irrepsit humanam; et quos impulsione non movit, elatione dejecit. Quanto enim clariores erant meritis, tanto eos aptiores suis invenit insidiis. In paradiso namque Ecclesiæ constitutos, et virtutum deliciis abundantes, ad confidentiam liberi incitavit arbitrii, ut profectus suos in se constituerent, et ad arborem propriæ voluntatis manum presumptionis extenderent. Resisterunt quidem huic impletati recta ^e innumerabilium corda sanctorum, et non solum docti quique pontifices, verum etiam universales Ecclesiæ plebes, apostolicæ sedis ^f exemplo, insaniam novi dogmatis horruerunt. Sed invenerunt ^g quidam viperina consilia, quibus doctrinæ suæ virus infunderent, et quorum linguam per dolo falsæ rationis armarent. Hinc illa erat naturæ humanæ fraudulenta laudatio, et illæse per omnes homines originalis defensio dignitatis; hinc **270** Adæ peccatum exemplo posteris asserbatur nocuisse, non transiit; et quam illi possibile fuerat non violare mandatum, tam liberum esse unicuique declinare delictum; hinc evacuatio baptismatis parvulorum, qui sola adoptione donari, nullo ^h autem reatu dicerentur absolvi; hinc postremo divinæ gratiæ simulata et insincera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua merita nascerentur. Quam ⁱ partem superbiæ prædicationis quidam sibi, cum cætera abnuerent, servaverunt. Sed hoc eos aut nimis imperite aut valde nequiter fecisse non dubium est, ut omnium hominum generalem ruinam meritum privilegio subleverent; et cum inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obfuisse; naturalem autem facultatem nihil sui in alieno amisisse peccato, cui et possibile esset et liberum per voluntariam devotionem promereri gratiæ largitatem.

CAP. XI. *Omnes in peccato natos, a salute alienos esse, nisi in Christo renascantur.* — Verum istam damnati dogmatis portionem catholicæ mentes facile intelligunt, et merito detestantur. Dicente enim Domino Jesu: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus; non enim veni vocare justos, sed peccatores* (Luc. v, 31): convincuntur isti in superbia etiam sine voce clamare: Sani sumus, opus medico non habemus; quæ nobis expectanda sunt præsidia de ope gratiæ, quiquo sensu et quam vere Auctor scripsit, ex ipsomet Prospero domonstrabimus in observ. ad citatam dissertationem num. 8 et seqq.

^g Ita cum Quesn. nostri codd. In postrema edit. Prosperi, quosdam.

^h Sic iidem mss. libri. Editi, tamen.

ⁱ Illis postillam Quesnellus affixit: *Pelagianorum reliquæ Semipelagiani*, ac si ad Semipelagianos sequentia pertineant. Sed hæc spectare ad quosdam occultos Pelagianos ostendimus pluribus in observ. ad dissert. 2, n. 4.

^a Editio Prosp., sit fons.

^b Vulg. corrupte: *Non enim*. Nostri codd. emendationem præbuere.

^c Sic Quesn. probe correxit, cum in editis et nostris etiam mss. mendose legatur, *et propria*.

^d Ita nostri codd. et editi Prosperi. Quesn., *ut inde*.

^e Antiquæ edit. Prosp., *innumerabilia*. Emendationem Quesn. nostri codices approbant.

^f Carpit hunc locum Quesnellus disert. 4, c. 6, n. 5, ac si Auctor romanæ sedis gloriam elaturus, eidem tribuat, quod Africanis Prosper asserit. Sed

bus suppetant vires de incolunitate naturæ? Non autem frustra Joannes protestatur et dicit: *Eccæ Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1, 29). Nec frustra scriptum est: *Nemo mundus a terda, nec infans, cujus unius diei vita est super terram* (Job xiv, 4, juxta LXX); et: *Quis poterit facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es* (Ibid. juxta Vulg.)? Propter quod, sicut nunc in Ecclesia manet constitutio Salvatoris dicentis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. iii, 5); ita sacratissimo erat in lege præcautum ut natus pater, nisi die circumcideretur octavo, exterminaretur anima ejus de populo suo (Gen. xvii, 14), nullum in hereditate Israel habitura consortium. Quæ omnia, et multo plura documenta, non tantæ curæ sacris paginis Spiritus sanctus inseruisset, si talis esset natura in filiis Adam, qualis in ipso esset principaliter instituta. **271** Sed quia Filius Dei venit ut solveret opera diaboli (I Joan. iii, 8), et ut quæreret ac salvaret quod perierat (Luc. xix, 10), manifestum est omnes in Adam damnationi obnoxios esse nascendo, nisi in Christo liberati fuerint renascendo. Unde vigilanter nobis considerandum est in ipso regenerationis munere quid geratur. Quamvis enim ad unum concurrant omnes ejusdem mysterii portiones, aliud tamen est quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur; nec idem est in sacramento forma, quod virtus; cum forma humani ministerii adhibeatur obsequio, virtus autem per divini operis præstatur effectum; ad cujus utique potentiam referendum est quod dum homo exterior abluatur, mutatur interior; et fit nova creatura de veteri, vasa iræ in vasa misericordiæ transferuntur, et in corpus Christi convertitur caro peccati; de impis justi, de captivis liberi, de filiis hominum fiunt filii Dei: *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt* (Joan. i, 13). Quod quia indubitanter accepimus, verissimum est quod Apostolus docet, dicens: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii filii sunt Dei* (Rom. viii, 14). Unde videant ejus se haberi filios velint, qui definierint omnes homines voluntate propria regi, cum idem Apostolus protestetur et dicat: *Qui spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii, 9).

CAP. XII. *In solo Deo esse gloriandum, a quo omnis virtus, gloria et sapientia est.* — Refutata igitur super-

A *quoniam gloria virtutis eorum tu es* (Psal. LXXXVIII, 17). Qui et alibi piissime constituitur Dominum in sanctis suis esse laudandum, dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ* (Psal. LXXII, 36).^c Huic etiam Jeremias concordat et dicit: *Hæc dicit Dominus: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligere et scire quia ego sum Dominus* (Jerem. ix, 23, 24). Ipse vero intellectus et scientia unde habeantur, pandunt Proverbia Salomonis, et dicunt: *Quoniam* **272** *Dominus datur sapientiam, et a facie ejus scientia et intellectus* (Prov. xi, 6).^d Et in Ecclesiaste libro ipsius legimus quod et corda et opera justorum in manu Dei sint, et tantum in studiis suis proficiant, quantum eos ille provexerit. *Quantumcumque, inquit, laboraverit homo ut quærat non inveniet. Et quodcumque e dixerit sapiens ut sciat, non potest invenire, quia universum hoc vidit cor meum, quia justi et sapientes, et operationes eorum in manu Dei* (Eccle. viii, 17; ix, 1). Tale est quod Apostolus prædicat, dicens omne verbum bonum et omne opus sanctum^e donum esse Spiritus sancti, sine quo nihil recte agatur. *Ideo, inquit, notum vobis facio quod nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero sunt gratiarum, idem autem Spiritus; et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus. Un-*

C *cuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu; et alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (I Cor. xii, 3).

CAP. XIII. *Sine Christi operantis in nobis auxilio nihil boni nos agere; nec ita auferri liberum arbitrium, sed juvari.* — Sunt et alia innumerabilia testimonia quæ ex paginis et novi et veteris Testamenti quadam conclamatione confirmant hanc esse veræ humilitatis excellentissimam dignitatem, ut omnia quæ hominem faciunt christianum ad divinæ gratiæ donum referantur. Sed tantam multitudinem sententiarum in unum congerere immodicum fuit, præsertim cum mihi sermo esset ad sanctimoniam tuam, cui ex formula eorum quæ commemoravimus omnia se aut recordanti offerrent aut legenti, licet quædam etiam brevissima tantæ sint plenitudinis, tantæque virtutis, ut nullo adversantis ingenio possint in sensum alium detorqueri.

^a Editi cum uno nostro cod. Vat. addunt cum. Melius delevimus auctoritate alterius ms.

^b Ita Quæsn. et novissimus editor Prosperi. Vulg. anteriores cum recentiori ms. Vat., cui virtus et gloria Dei est. Alius cod. Vat., cui virtus est gloria Dei.

^c Editi, Hinc etiam. Nostrorum codicum lectio melior.

^d Vulg., Unde in Ecclesiastæ libro, vel in Ecclesiaste. Nostros cod. Vat. prætolimus.

^e Idem codd., dilexerit.

^f Cum in anterioribus editis haberetur donum est, Quæsnellus, ommissa voce donum, ex est scripsit esse. Nostri codd. veram integramque lectionem dedere.

^g Sic iidem mss. libri Vat. Editi, alteri

Nam quæ contradictio admitti potest in eo quod ipsa Veritas discipulis suis per Evangelium Joannis dixisse narratur: *Sicut palme, inquit, non potes facere fructum nisi manserit in vite, sic nec vos, 273 nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmiles. Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum, quia sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 4, 5).* Nonne convincitur palme elatus quod omni fertilitate vacuatur, si vitis uberlate non alitur? Quis enim sine auxilio gratiæ fructum potest asferre justitiæ, aut quis audet dicere se a Christo non dividi, qui Christum in se difficitur operari? An forte verendum est ne liberum tollere videamur arbitrium, cum omnia per quæ propitiatur Deus ad ipsum dicimus esse referenda? Quod nequam esse consequens ^a luce veritatis ostenditur: operante enim Spiritu Dei juvatur arbitrium, non aufertur: et hoc agit gratia, ut voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumsepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserentis medici curata revalescat, et gaudeat se non interrogantem edoctam, et non querentem esse quesitam, quia impletur quotidie quod Isaias propheta prædixit: *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt intelligent (Isa. lxi, 15).* Quomodo autem hoc fiat Joannes docet dicens: *Scimus quia ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est; et scimus quoniam Filius Dei venit et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus (Joan. v, 19, 20).* Quod utique nunc ^b quoque eadem potentia Dominus indesuenter operatur, qui ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20).*

CAP. XIV. In nullo gratiæ operationem ab humana voluntate præveniri. — Ut ergo misericordiam Dei queramus, Dei misericordia est qui ait: *Misereror cui miserius ero, et misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero (Rom. ix, 15).* Unde mire per Jeremiam idem Dominus manifestat, quod Dei gratiam nemo præveniat merito suo, sed propter dilectionem qua Deus diligit etiam aversos ad misericordiam trahit. *Dilectione, inquit, æterna dilexi te: propterea traxi te ad miserationem, quia edificabo te, et edificaberis, virgo Israel (Jerem. xxxi, 3).* Cui sententiæ Joannes quoque apostolus congruit dicens: *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse dilexit nos; et infra: Nos ergo diligamus, quoniam Deus prior dilexit nos (I Joan. iv, 10, 19).* Paulus quoque apostolus in eadem est sententia, dicens in Epist. ad Timoth. ii: *Collabora Evangelio secundum virtutem Dei qui nos liberavit et vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quæ 274 data est nobis ante tempora æterna (II Tim. ii, 8, 9).* Ad Titum etiam scribens, docet nullo bono hominis merito Dei

A gratiam præveniri. *Eramus, inquit, et nos insipientes aliquando, increduli, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis Spiritus sancti quem effudit abunde in nos per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ (Tit. iii, 5-7).* Omnis igitur illuminatarum mentium pius motus alienari quidem non potest a propria hominis voluntate, siquidem nihil recte faciet nisi quod volens egerit; sed ut ad id quod æquum et utile est animi tendat intentio, de illius æternæ et incommutabilis voluntatis inspiratione concipitur. Et sicut arte medici fit in oculis caligantibus, ut possint videre quod non vident, nec tamen non ipsorum est visio quam medicina contulerit, ita in cordibus tardis et hebetibus per Spiritum sanctum acies obducta fertur, et de vero lumine tenebræ jam et deficientes lucernæ lumen accipiunt; nec tamen nisi ipsarum erit quidquid fulgoris acceperint. Unde dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram; et quid volo nisi ut ardeat (Luc. xii, 49)?* Et idem jubet ut lucernæ nostræ sint semper ardentes, ut scilicet superno igne accensus animus non tepe scat, sed studeat semper ardere; ac si vigorem ejus aliqua turbarit adversitas, unde cœpit inflammari, inde poscat ignem.

CAP. XV. Ideo dari præceptum ut præcipientis quatur auxilium, cui bono obediendo cooperetur. — Proinde quia manifestissime et prophetica, et evangelica, et apostolica doctrina, nec superbos nos vult esse, nec desides cooperatores nos esse oportet gratiam Dei, ut illam excitantem, juvantem, locupletantem et quotidie provehentem, vigilanter et sobrie subsequamur, nunquam cessantes ab actione gratiarum, quia inter secunda vitæ istius et adversa, quibus gemina semper tentatione pulsamur, si proficimus, inde alimur; si stamus, inde subsistimus; si recidimus, inde reparamur. Dicit enim Spiritus per prophetam David: *A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Non itaque frustra præcipitur ut boni simus, cum 275 dicitur: Declina a malo, et fac bonum (Psal. xxxvi, 23, 24, 27).* Sed nec frustra per Jeremiam dicit Dominus: *Timorem meum dabo in cor eorum, et visitabo eos ut bonos eos faciam (Jerem. xxxiii, 40, 41).* Nec superflua erat præceptio Pauli apostoli ad Romanos dicentis: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii, 21);* cum Corinthiis dicat: *Oramus autem ad Deum ut nihil mali faciatis (II Cor. xiii, 7).* In omnibus enim monitis Dei atque mandatis una eademque ratio est et divinæ gratiæ et humanæ obedientiæ; nec ob aliud unquam

^a Erat in Vulg., veritatis ostenditur, sine vocula luce. Quesnellus defectum suspicatus, notavit in postilla: *Videtur hic deesse vox, aut quid simile.* Unus e nostris codd. supplevit luce; alius alia ratione,

veritas ostendit.

^b Vox quoque addita ex vetustiore cod. Vat.

^c In eodem ms. posteriori manu voci *sancta* superadditur sua.

datur præceptum, nisi ut quærat præipientis auxilium. Voces enim docentium et litteræ paginarum quæ ad eruditionem audientium vel legentium Deo serviunt, non carent ejus virtute cui serviunt; et quando id quod jubetur * obedienter perficitur, tunc effectus divini operis declaratur.

CAP. XVI. *Quantopere carenda sit in bonis operibus elatio, quæ omnia corrumpit.* — Vigilant autem tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, surrepat elatio, et ut homo de bono opere in se potius quam in Domino gloriatur. Sed sollicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet dicens: Cum timore et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis et velle, et operari pro bona voluntate. (Philip. 11, 12, 13). Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent causas formidinis et tremoris: ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi conscia et laudis avida in superbiæ rapiatur excessus, et fiat immunda vanitas, dum sibi videtur clara virtute. Sed contra hoc periculum quid beatus Petrus in prima Epistola prædicet audiamus: Si quis, inquit, loquitur tamquam sermones Dei; si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula (1 Petr. IV, 11).^b Idem in Epistola secunda: Gratia, inquit, vobis adimpleatur in recognitione Domini nostri Jesu Christi, qui nunc omnia nobis divina virtute sua, quæ ad vitam et pietatem pertinent, donavit per agnitionem suam, qui vocavit nos propria gloriæ virtute; per quam maxima nobis et pretiosa promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ, fugientes ejus quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem (II Petr. 1, 2, 4). Si ergo omnia quæ ad vitam et pietatem pertinent Deus nobis divina sua virtute donavit, nihil magis fugiendum est quam appetitus hujus concupiscentiæ, quæ virtutem negat divini operis, amore propriæ dignitatis; 276 et cum aliæ cupiditates ea tantum bona quibus adversantur, imminuant, hæc dum omnia ad se trahit, simul universa corrumpit. Cum itaque totius superbiæ generale nomen odiosum sit, sive illa de honore suo, seu de nobilitate, vel * de immodicis opibus intumescat, hæc pars ipsius omnibus tentationibus nocentior invenitur, quæ videtur iis quas perditas cupit, amica esse virtutibus. Sed quia sublimiora quæque gravius corrumpunt, gaudet princeps superbiæ, eos quos potuerit sua impulsione prosternere, ad celsiora crevisse.

CAP. XVII. *Per humilitatem homo vere Deo subditur et unitur.* — Huic autem malo firmissimum bonum

A humilitatis occurrit. Quam ideo diximus veram, quia omnium virtutum inexpugnabilis fortitudo, et quædam suorum est vita membrorum. Discernimus enim illam ab iis officiis quæ potest etiam cum mundi sapientibus habere communia, et in eo proprietatem ipsius definimus, quod per omnia Deo subditur. Nec potest quidquam de meritis suis perdere, quorum causas atque profectus non in se, sed in suo auctore constituit. Dignum quippe est ut imago Dei Deo splendeat, et inde pulchra, inde sit compta, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psalm. IV, 7); alioquin adultera est, et a divino aliena conjugio, si alterius cujusquam decorem in speculo sui cordis ostentat, aut ullis aliis monilibus acquiescit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per sancti B Spiritus pignus accepit.

CAP. XVIII. *Demetriadi magis humilitate opus esse, propter et virginatis puritatem et familiæ splendorem.* — Si autem quælibet anima Christiana hujus debet continentie soliditate muniri, quia omnes nuptiale sacramentum in quocumque vocationis suæ ordine susceperunt, quanto magis personæ tuæ dignitas præsidio hujus virtutis armandæ est, cui de opulentissimis gratiæ Dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi. Quamvis enim communis tibi sit cum multarum virginum puritate virginitas, non tamen facile reperitur quæ possit tibi magnificentia domus et splendore antiquissimæ familiæ comparari. De quibus ut non superbias, nec tibi hoc ipsum, quod eis Christum præposueris, 277 ascribas; ^d ipse est vera humilitas, vera charitas, vera virginitas. Ab omni quippe contaminatione mens libera est, quæ sive in se, sive in proximo nihil diligit, nisi quod * ex Deo esse non ambigit. Nam amare aliquid quod non ex opere et spiritu Dei sit, non est casta dilectio, et sufficit tenitori sublimis et claras animas hac illusionem violasse, ut quas ad illicita non impulit, ^e placendi sibi ad elationem dejecerit.

CAP. XIX. *Sine charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, nihil prodesse.* — De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, et istius proprietatem subtilissimis discretionibus eliquabat dicens: Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et ^f distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi pro-

congruentior.

* Ita ex eodem cod. Editi, ex Deo esse novit. Alius cod. 262, pro non ambigit habet novum didicit; ubi forte natum scribendum fuit.

^f Editi ante Quesn., placendo sibi ad elationem. Quesn. ex arbitrio emendavit de elatione. Utrique nostri codd., placendi sibi; sed unus ad elationem, alius adulationem, quod pro ad elationem errore librarii scriptum videtur. Id autem prætulimus.

* Prætulimus obedienter auctoritate vetustioris cod. Vat. Al., ab obediente.

^b Quesnellus, Item in Epistola. Novissima editio Prosp., Item idem in Epistola. Cod. Vat. 262, Idem ipse in Epistola. Vetustioris mss. lectionem adoptavimus.

* Particulam de ex mss. et ex edit. novissima Prosp. inseruimus.

^d Vulg., ipsa. Prætulimus lectionem mss. Vat. 268, quæ æquissima quidem videtur, et sequentibus etiam

dest (1 Cor. xiii, 4-5). In quarum definitionum formula multo laboraremus obscuro, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius charitatis, cui soli tot operum labores, tot virtutum merita ^a non perirent. Esto enim ut multiplex loquendi peritia, quæ non solum ad omnem ^b humanæ facundiae artem, sed etiam ad angelici eloquii pervenerit facultatem, si charitate careat, inotili æris sono et tinnitui sit comparabilis cymbalorum: esto ut habens prophetiam et scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem, nihil sit, quia charitate sit vacuus; ^c verum ut etiam ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, vel qui corpus suum igne torrendum pro Christi confessione tradiderit, incredibile videretur, nisi beatus Paulus hoc diceret. Qui tamen cum ejusdem charitatis membra describeret, doceretque qualis esset hæc virtus, sine qua nullæ possint prodesse virtutes: **276** *Charitas, inquit, patiens est, benigna est; charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt* (1 Cor. xiii, 4, 5), et reliqua.

CAP. XX. *Vanam proprii meriti gloriam omni esse peccato nocentior.* — Inflatio ergo et ambitio, et propriorum bonorum superba defensio possunt destruere eleemosynas, possunt evacuare martyria; si et magnas opes amore quæ humanæ laudis effundat, et sæva supplicia, non ea fortitudine quam Deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit excipiat. Hoc est enim propria fiducia inflari, hoc vanam gloriam quibuslibet ambire dispendiis, hoc postremo est nolle habere quæ Dei sunt, et ibi suum constituere meritum, ubi divinum cessarit auxilium. Hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis ^d insanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorum facile surgitur, quando opem a reparatore suo poscit elisus. Huic autem ruinæ nihil subvenit, quia aut difficile peccatum suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit, non currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur; nec umquam ibi proficit cura, ubi morbus est ipsa medicina.

CAP. XXI. *Superbiæ virus sola humilitate et charitate, quæ se invicem complectuntur, excludi.* — ^e Hunc autem corruptissimum pestilentie istius statum spiritus veræ humilitatis et veræ charitatis excludit; in nullo enim hæ virtutes ab invicem dividuntur, et ambarum tam indiscreta connexio est, ut qui in una

A earum constructur, simul utraque potior. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas. Et si illa recolamus quæ sine bono charitatis infructuosa esse Apostolus definivit, inveniemus eadem similem habere ^f qualitatem, si eis humilitas vera defuerit. **279** Quem enim fructum habebit, aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum jactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Unde quia in ^g destructionem superbæ, et humilitas tendit et charitas, de utraque habeatur dictum quidquid de una est disputatum.

CAP. XXII. *Nihil boni esse a nobis quando nec ipsa recta oratio.* — Superest nunc, sacratissima Dei virgo, ut sobrio castoque judicio sancti cordis tui ^h arcana discutias, et aculeo totius elationis obruto, **B** investigates in te atque dinumeres quæ et qualia tibi sponsus tuus dona contulerit; quæ a me non oportuit recenseri, ne aut plura contexerem, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam vera laudatio, et ipse contra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasisset, ad eandem te tuis præconis incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredere: et in secretario purissimæ conscientie tuæ, qualia tibi reposita sint ornamenta circumspecte: et quidquid ibi splendidum, quidquid pulchrum pretiosumque repereris, divini operis et muneris esse ne dubites, ita ut in omnibus bonis opulentie tuæ, et gratiam donatoris, et jus proprietatis agnoscas. Accepisti enim quæ habes, et quidquid tibi diligentia tui laboris accrevit, **C** per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaque utendum tibi est ⁱ his quæ largitus est Deus: et ab eodem semper est petendum ut donis ejus fideliter et scienter utaris. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso; quandoquidem etiam ut recte oremus, ex ipso est, dicente Apostolo: *Nam quid oremus sicut oportet nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda scit quid desideret Spiritus, quoniam secundum Deum postulat pro sanctis* (Rom. viii, 26, 27). Et ne dubium esset de quo spiritu loqueretur, jam supra dixerat: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Itaque ipsi Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quoniam sumus filii Dei. Si autem filii, et* **280** *heredes, ha-*

^a Edit. Duac. et Colon. Prosperi, *non præirent*.

^b Ita edit. Prosperi. Al., *humanam*.

^c Quesn. addit vocem *verum*, quæ et in nostris mss. et in editis deest. Eam nihilominus sensui fere necessariam cum novissimo Prosperi editore retinimus.

^d Forte, *insanabilior*. QUESN. — Post pauca unus Vat. ms. cod., *opem reparatoris sui*; alius, *opem reparatori suo*.

^e Quesn., *Hinc autem*; et dein cum cæteris editis, *ipsius statum*. Nostri codd. meliorem lectionem dedere.

^f Cum in editis esset *charitatem*, Quesnellus *vanitatem* substituit; et hanc notam subjecit: *In omnibus codicibus excusis legitur, charitatem; quod quam*

a mente auctoris alienum sit nemo non videt. Aliquis in margine hujus loci tomo III Opusculorum de Gratia, Lovanii an. 1648 editorum, scripsit *veritatem*; quod etsi sensum aliquem efficere queat, censeo itamen commodius aptiusque *vanitatem*, vel *inutilitatem*, aut aliam ejusdem energie vocem substitui debere, ut ex contextus serie quisque intelliget. ^g Hæc ille. Omnem autem difficultatem submoverunt nostri codd., qui *qualitatem* congruenter exhibent.

^h Editi habebant in *distinctione*. Quesn. emendandum putavit in *distinctionem*. Nostri codd. Vat. melius.

ⁱ Editi, *arcam*; male. Emendatum ex mss. Vat.

^j Sic iidem codd. Al., *eis*.

redes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compatiuntur, ut ^a et conglorificemur (Rom. viii, 15-17).

CAP. XXIII. *Omnen rectum affectum, cogitatum et sermonem nostrum esse a Deo.* — Implet igitur Spiritus sanctus organum suum, et tamquam fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum. Qui ideo cum die Pentecostes in apostolos plebemque credentium, sicut a Domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, et loquelis omnium nationum eos super quos insederat fecit effari; ut dubium non esset per ipsius inspirationem, utilem affectum, rationabilem sermonem animis fidelium ministrari; sicut ipse Dominus discipulis suis insinavit et dixit: Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loquitur in vobis. (Matth. x, 19.) Quod ^b ne in solo magnarum tribulationum tempore credamus fieri, non autem in pace præstari, audiamus Apostolum desinentem quod ipsæ quoque cogitationes nostræ, nisi a Deo nobis insite fuerint, rectæ esse non possint. Fiduciam, inquit, talem habemus per Christum ad Deum; non quod sufficientes animus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est (II Cor. iii, 4, 5).

CAP. XXIV. *Quidquid virtutis et charitatis sancti habent in hac vita, a Deo habent: quoniam et in cælo quidquid habituri sunt, ab illo erit; ab eo portio a quo erit plenitudo.* — Unde cum sanctorum animis ex Deo sit ^c utilis meditatio, iusta petitio, efficax actio, ex Deo sit in fide firmitas, in tribulatione patientia, in persecutione victoria, magna est in vera humilitate felicitas, cui Deus dilectio, Deus sapientia, Deus consilium, Deus forlindo est. Nec dubie ista subjectio jam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, ubi Deus erit omnia in omni-

bus (I Cor. xv, 28); ^d 281 quod ideo in hac vita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, nec corruptio transit in incorruptionem; caro adhuc contra spiritum, et contra carnem spiritus concupiscit; nec invenitur in ullo hominum tanta concordia, ut legi mentis lex quæ membris est insita non repugnet. Propter quod ex omnium sanctorum persona accipitur quod Joannes apostolus ait: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8). Cum tamen idem ipse dicat: Qui natus est ex Deo peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est (I Joan. iii, 9). Utrumque ergo verum est, quia et nemo sine peccato est, in eo quod nemo est sine lege peccati; et qui natus ^e est ex Deo, peccatum non facit: quia per legem mentis, id est per charitatem quæ Dei semen est, peccatum ^f 282 non facit. Charitas, enim operit multitudinem peccatorum (I Petr. iv, 8); et ^g sine ea nullum prodest bonum, per quam deletur omne peccatum. Dum igitur corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimi terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15), non quidem obtinetur ut jam ^h omnia in omnibus Deus sit, quia nullus est sine tentationis stimulo et sine mutabilitatis incerto: sed quia omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminis (Jac. i, 17), sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, unde habebitur plenitudo; et tanto quisque est beator, Deoque conjunctior, quanto plus in eo fuerit divinæ gratiæ quam actionis humanæ. Benedic itaque Domino in omni tempore, et laus ejus in tuo ore sit semper (Psal. xxxiii, 1); anima autem tua non acquiescat nisi in Domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, sed mansueti hæc ⁱ audient, et lætabuntur (Ibid., 3).

^a Conjunctio et ex nostris mss. addita.

^b Ita ex Vat. 268. Alius Vat. 262, ut non in solo. Dein ex eodem Vat. 268 non autem scripsimus, pro quo editi habebant eum alio Vat., sed etiam. Sub finem capituli Quesnellus, sic quasi ex nobis. Delevimus autem sic ope nostrorum codd. et edit. Prosper.

^c In aliis omnibus hujus epistolæ editionibus pro utilis legebatur ut illis; quæ adeo levis immutatio cum vitiosa interpunctione totum sensum tam egregie sententiæ subvertebat. Elisi porro ex sola conjectura eam restitimus, nihil tamen minus de emendatione securi sumus. Ne quis tamen surreptam sibi antiquam lectionem queratur, eam repræsen-

tamus: Unde cum sanctorum animis ex Deo sit ut illis meditatio iusta, petitio efficax, actio ex Deo sit, in fide firmitas, etc. ^d Quesn.

^e Verbum est a Quesnello deletum ex nostris codd. et Prosperi editis revocavimus.

^f Editi, sine qua, et postea, per quam; quod cum careret sensu, Quesnellus, retentis vocibus sine qua, correxit per hanc. Sed potius retinendæ voces per quam et emendandum sine ea unus præstantior noster codex Vat. docuit.

^g Mendose legebatur in vulgatis, anima. Quesnelli emendationem omnia probant nostri codd.

^h Unus cod. Vat., audiant et lætentur.

ADMONITIO IN SEQUENS BREVIARIUM.

1. Sequens opusculum Leoni nostro inscriptum his verbis, *Disputatio sanctissimi Leonis papæ in hæreticos*, cum nobis instantibus in Ambrosiana bibliotheca ejusdem Opera quærentur, inventum fuit in ms. codice signato litt. I, num. 119, cumque crederetur ineditum, ejusdem exemplar diligenter transcriptum ad nos transmissum fuit. Hoc idem opusculum in eadem bibliotheca contentum cum eodem titulo nemorat Ludovicus Muratorius tom. II Antiquit. mediæ ævi dissert. 44, pag. 928, ubi tamen indicans codicem signatum litt. P et num. 154, diversum exemplar videtur innuere, nisi forte hæ notæ deinceps mutatae fuerint. Ipse quoque haud impressum opusculum credidit; utrum autem Leonis sit dubium reliquit. Idem opusculum cum Leonis pariter nomine invenimus in vetusto ms. Patavino Patrum Eremitanorum SS. Philippi et Jacobi alicuius S. Cypriani Operibus subjectum, et adjuvante P. Mag. Antonio Manentio conferre etiam potuimus. Ibi autem hæc inscriptio legitur: *Breviarium papæ Leonis adversus hæreticos sive schismaticos.*

2. Cum eodem *Breviarii* titulo, sed sine auctoris nomine hunc eundem tractatum una cum Leonis Operibus olim repererat P. Jacobus Sirmondus in duobus codicibus Corbeiensi et Pitheano hanc illi inscriptio-

nem præfigentibus: *Breviarium adversus Arianos*, aut *Breviarium adversus hæreticos*; editus autem fuit ab eodem, et legitur tom. I Oper. var. pag. 224, ac exinde tom. VII Biblioth. Patrum pag. 8. Titulus vero a Sirmondo præfixus est hujusmodi: *Breviarium fidei adversus Arianos hæreticos, in quo trium divinarum personarum æqualitas plurimis Scripturæ sacræ locis et argumentis liquido comprobatur, auctore incerto, sed antiquissimo*. Licet autem incertum auctorem protulerit, eo quod in duobus laudatis codicibus nullus auctor nominetur, cum tamen hoc Breviarium, inquit in præfatione, Leonis Operibus utroque in codice intertextum sit, avoque non impar videtur, veniebat in mentem haud abs re Breviarium fidei credi posse, quod a Juliano Coensi episcopo missum, Leo papa nondum ad se pervenisse significat epist. 60 (nunc 113), ab eoque, quisquis est auctor, mutatos videri tum Eugenium Carthaginensem in Ratione fidei, quam suo collegarumque nomine obtulit Hunerico regi, tum Idatium in libro adversus Varimadum Arianum.

3. Quesnellus not. 2 in laudatam epistolam 113, huic conjectationi et opinioni Sirmondi refragatur, et jure quidem, ut ex eadem notatione liquebit. Breviarium quidem fidei a Juliano Coensi ad Leonem papam missum cum ibidem recte statuatur non fuisse aliud nisi ipsam definitionem fidei editam in concilio Chalcedonensi, quæ Tractatus fidei alibi pluries vocatur, ab hoc opusculo plane diversum agnoscitur. Neque in Oriente pro Orientali Ecclesia scriptum videtur, sed in Occidente pro iis Occidentis partibus in quibus Arianism dominabantur, ac baptisma iterabant, quod in illis postremo opusculi capite reprehenditur. Id autem Arianism Orientis, quod sciamus, non congruit; sed Africanis vel Hispanis, qui sub Vandalis vel sub Gothis baptismum iterasse traduntur. Quoad Africanos, id cum Leonis ævo maxime congruit. Auctor enim libri de *Promissionibus et Prædictionibus*, qui fuit Afer, scriptisque vivente Valentiniano III ante an. 435, loquens de his hæreticis ait: *Pugnati (Arianus) exsufflando et rebaptizando membra agni, quæ jam Christus suo sanguine sacraverunt*.

4. Addeamus vero observationem non levem. In nostro Breviario num. 24 habetur: *Sicut panem jam semel coctum si aliquis remittat in aquam, et velit recommiscere et coquere, perdet pristinam dignitatem, et in nigredinem terramque convertitur; sic talis efficitur quicumque in se permittit baptismum iterari*. Cum hæc eadem similitudo eodem consilio et argumento Genserico Ariano objecta fuerit a Sebastiano Comite viro catholico apud Victorem Viitensem lib. I de Persec. Vandolica, nonnulli dubitant num hic Sebastianus hanc similitudinem ex nostro Breviario jam apud Africanos vulgato didicerit. Sed Victor Viitensis eundem Comitem ejusdem similitudinis et argumenti palam tradit auctorem. Cui (Genserico), inquit, *Sebastianus rem inveniensi miram multisque necessariam, pro tempore acute respondit* (Vid. Tillem. Vit. Eug. art. 12, t. XVI). Integram textum recitabimus suo loco annot. 55 (Infra, col. 00, n. 4). Hinc autem verisimilius videtur nostri Breviarii auctorem ex Sebastiani Comitis responsione apud Afros celebri, quippe quod nec Gensericus, nec alij Ariani potuerunt solvere, hoc argumentum sumpsisse. Sebastiani Comitis factum contigit circa annum 449, ac propterea in laudata hypothesis Breviarii paulo post ab Africano scriptum dici deberet adversus Arianos Africanos occupantes; quod cum Leonis pontificatu ac posterioribus ejus annis concurrere potuit.

5. Chiffletius in præfatione ad Ferrandum diaconum scribit se hoc Breviarium fidei Alcuno diacono ascriptum reperisse in eod. ms. Carthusiæ Portarum. At huic auctori, quem tres libros de Trinitate edidisse certum est, hoc opusculum adjudicari nequit, tum quod ab ejus stylo alienissimum est, tum quod rebaptizatio ab Arianis usurpata Alcuni ætati non convenit; sicut nec convenit interpretatio vetus nonnullorum locorum sacræ Scripturæ, quæ in eodem opusculo adhibetur.

6. Cum porro Leoni nostro in duobus vel tribus mss. exemplaribus inscribatur, et in duobus aliis a Sirmondo inventis inter ejusdem pontificis Opera fuerit insertum, etsi ob manifestum scriptoris discrimen ipsi pontifici attribui non posse videatur, aliquid tamen fortassis habuit cum eodem conjunctum, quod ad nostram notitiam non pervenerit; ac propterea non immerito in hac appendice haud præmittendum credidimus.

BREVIARIUM ADVERSUS ARIANOS.

Jam hoc Breviarium edidimus tomo nostro XIII, col. 653, ubi videsis. EDIT

ADMONITIO IN OPERA SEQUENTIA.

Quesnellus *Vitam et Opusculis S. Hilarii Arelatensis*, quæ a Leonis Operibus non disjungenda credidit, hanc præfationem præfixit.

« Tantus est Leonem inter et Hilarium ætatis, ingenii, eloquentiæ, dignitatis, rerumque actarum nexus, ut hujus Vitam et Opuscula illius scriptis appendi necessitas pene fuerit. Necessitatem auxilii, saltem quoad Hilarii Vitam, et infinitus prope mendorum, quibus scatet, numerus, et exemplarium penuria. Quod Vitam hanc attinet, in ms. codice Arelatensi, quem clarissimus vir D. Saxius Arelatensis Ecclesiæ canonicus nobiscum pro sua humanitate communicavit, illius auctor dicitur Reverentius Hilarii successor. Nullus est porro hujus nominis successor Hilarii; qui vero in ejus locum proxime successit, Ravennius est, quem Vitæ hujus auctorem non esse Vita ipsa clamat. Præterea vix dubitandum quin hæc ipsa sit Vita quam ab Honorato Massiliensi Ecclesiæ episcopo Hilarii alumno scriptam esse, testis est Gennadius in Catalogo illustrium virorum cap. ult., quod et ipsa Vita suggerit, ex qua constat ejus auctorem exsequiis Hilarii interfuisse. Sanctorum, inquit Gennadius, *Patrum Vitæ ad adificationem posterorum coaptat ipse* (Honoratus) *legendas, præcipue nutritoris* (legisse Barralis videtur meritoris), *sui sancti Hilarii Arelatensis episcopi*. Hanc periisse putat Philippus Labbeus in dissertatione de Scriptoris Ecclesiasticis, quia eam distinguit ab ea Hilarii vita quam Chronologia Lirinensis inseruit Barralis, et quæ apud Sarium exstat. At illa Barraliana Hilarii Vita non alia est quam quæ ab Honorato scripta, ut optime conjecerat Barralis ipse, qui ex membrano, ut ait, perantiquo ms. monasterii Lirinensis eam edidit. Crediderim ego Reverentium illum, cui Vitæ scriptum tribuit codex Arelatensis, alium non esse ab Honorato, qui servata nominis sui significatione sub Reverentii nomine latitare voluerit: honor quippe et reverentia idem sonant. Favent conjecturæ plurium scriptorum ejusdem avi exemplum, qui vel tacito nomine proprio, vel etiam sub alieno, tractatus varios emisere. Opuscula alia aliqua et parva Hilarius, ut habet Gennadius, edidit, quæ eruditæ animæ et fidelis lingue indicio sunt, in quibus præcipua et ad multorum utilitatem necessaria opera Vitam S. Honorati decessoris sui composuit. Hanc nos ad

codicem ms. Arelatensem, et ad Bollandianam editionem, relectam damus; cui adjicimus Metrum in Genesim Leoni PP. nuncupatum, et perbreve epistolam ad Eucherium Lugdunensem episcopum scriptam. Narrationem de miraculis S. Genesii, quæ apud Sorium Hilarii nomine decorata legitur, abhorret ab ejus facundia, stylumque potius redolet Honorati Massiliensis, quem et testatur Gennadius plura ad Vitas SS. Patrum pertinentia scripsisse. Homilias pene infinitas ab Hilario dictas scribit Trithemius, quarum plures forsitan inter Eusebianas seu Eucherianas delitescent. Sed his discernendis nec vacamus, nec sufficimus. Aliquot alia enumerat Vita ejus scriptor cap. 11: Gratia ejus, inquit, ex his operibus quæ eodem dicendi impetu concepit, genuit, ornavit, protulit, potest absque hesitatione dignosci; Vita scilicet antistitis Honorati; homilia in totius anni festivitibus expedita. Symboli expositio ambienda; epistolarum vero tantus numerus; versus etiam fontis ardentis. Nonnulla etiam sæcularis eruditionis scripta ejus indicant hæc capituli verba: Inexhaustum facundie fontem, philosophicorum dogmatum interiorem veramque doctrinam præclara posteris tradita ejus eloquio monumenta testantur. Ex tot tamque præclaris sancti et facundi præsulis lucubrationibus nihil præter pauca hæc ad nos usque pervenisse et miramur et dolemus. Saltem his, et quidem longe quam antea emendationibus utere, lector, et vale. » Hactenus Quesnellus.

Quid autem circa hæc nobis videatur, quidve novi huic editioni per nos accesserit, ex duabus admonitionibus, quarum alteram sancti Hilarii Vitæ, alteram ejus Opusculis præmittimus, quisque cognoscat.

SANCTI HILARII EPISCOPI ARELATENSIS VITA ET OPUSCULA.

Transulimus hæc opuscula ad suum peculiarem locum tomo nostro L, ubi videsis. EDIT.

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIONES IN S. LEONIS MAGNI OPERA

CUM ANNOTATIONIBUS ET OBSERVATIONIBUS CRITICIS BALLERINIORUM IN EASDEM.

ADMONITIO IN PRIMAM QUESNELLI DISSERTATIONEM.

Sequentem dissertationem de Vita et rebus gestis S. Leonis omissemus libentius, et novam ac exactam ejusdem pontificis Vitam facilius digessimus. Alia enim ab eo omissa sunt quæ maxime notanda videntur; alia non admodum accurate juxta chronologicum ordinem exposita, confusionem pariunt. Quædam conjectationibus non satis firmis extulit, et nonnulla suis præjudiciis indulgens, perperam distraxit. Adde quod aliquot lectiones et chronica notæ emendatæ, aliquot epistolæ hactenus ineditæ, aliquot etiam documenta post Quesnellum vulgata novam lucem attulere, ex quibus non pauca vel emendanda vel adjuvanda sunt. Hæc omnia incommoda novæ Viæ conscriptione facile declinari poterant. At cum ex instituti nostri ratione omnia quæ Quesnellus suæ editioni inseruit, nobis recedenda sint, primam ejus dissertationem edere coacti, ne eandem vitam bis repeteremus, a nova Vita lucubrandam omnino abstinendum credidimus. Quesnellianos autem defectus in annotationibus indicantes, eisdem, ut fieri poterit, remedium aliquod afferemus; speramusque fore ut æqui lectores necessitati quæ astringimur condonaturi sint, si in hoc nostro profecto graviori labore non eam S. pontificis Vitam commodius digessim inveniant, quam ex mente nostra exhibendam crederemus.

DISSERTATIO PRIMA

De Vita et rebus gestis S. Leonis Magni Ecclesiæ Romanæ episcopi; in qua servato annorum ordine cum præclare ab eo gesta, tum scripta ejus singula recensentur.

399 l. Sanctus Leo pontifex Romanus hujus nominis primus, (a) in Tuscia natus esse dicitur ab auctore libri Pontificum Romanorum, quem secuti sunt plerique alii Historiæ Pontificum Urbis scriptores. Romanum tamen ut fuisse credam, antiquioris meliorisque notæ scriptoris testimonio adducor. Prosper enim Leoni æqualis et familiaris, cum ejus narrat

A electionem: Igitur Leo, inquit, legatione publica accitus, et gaudenti PATRIÆ præsentatus, quadragesimum septimum Romanæ Ecclesiæ episcopus ordinatur. Roma igitur Leonis patria fuit, teste Prospero. Sed quid aliena conquirimus testimonia, qui Leonem ipsum hoc de se clarissime profitentem habemus? In epistola enim 27 (nunc 31), cap. 4, excusans se quod

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Volaterrani inter Tuscos hunc pontificem civem suum volunt, sed nullo documento probant. Vide

Bolland. die 11 Aprilis pag. 16, § 2.

Ephesino concilio secundo presentiam suam non exhiberet, quod in votis habuerat Theodosius imperator, hanc rationem affert: *Quia rerum presentium nimis incerta conditio a tantæ urbis populis me abesse non sineret, et in desperationem quandam animi tumultuantium mitterentur, si pro occasione causæ ecclesiasticæ videretur patriam et sedem apostolicam velle deservere.* Clara sunt verba, nec interprete indigent. Neque obstat penitus Anastasii seu libri Pontificalis testimonium. Etsi enim vulgati codices Leonem natione Tuscum asserant, at duo codices mss., Regius et Marzianus, ex quibus variae lectiones excerptæ ad calcem Regiæ editionis editæ sunt, Leonem natione Romanum inscriptum habent; quod et in recentioribus etiam scriptoribus legere me memini. Quartum denique argumenti loco sit, quod inferius dicturi sumus: Leonem scilicet in sinu Romanæ Ecclesiæ educatum et 400 baptizatum, etiam a teneris Sixto presbytero adhaesisse, et in Ecclesia Romana inferioribus ministeriis esse defunctum; ut probabile sit patrem quidem Leonis Quintianum in Tuscia natum, Leonem vero ipsam, patre in urbem Romam sedem laresque transferente, ibidem esse progenitum.

II. De anno ejus natali in antiquis Ecclesiæ monumentis nihil scriptum reperi; nec quidquam certi conicere licet ex iis quæ de ejus vita nobis supersunt, neque ex ætate qua decessit, quamdiu enim vixerit pariter incertum; tametsi certum non modo illi vitam gloriosam, sed et longam contigisse. Quando enim ad pontificatum assumptus est, jam longa rerum negotiorumque experientia et ætate maturum fuisse oportet, qui tum in Galliis versabatur, ut dissidentes duces Romani exercitus ad concordiam revocaret; immo et multo ante Cælestino papæ in ecclesiasticarum rerum administratione operam suam navabat. Huc accedit quod complures annos gessit pontificatum.

De suscepto a Leone nostro baptismo occurrit memoria apud Vigilium Tapsensem episcopum initio quarti contra Eutychen libri, seu defensionis epistolæ S. Leonis ad Flavianum CP. Calumnianti enim Eutychianistæ, qui Leonem suggillabat, eo quod verba Symboli referens dixerat fideles credere in Deum Patrem, non dixerat, in unum Deum Patrem, juxta Nicæni concilii decretum, ita respondet Vigilius: *Sed Romæ et antequam Nicæna synodus conveniret, a temporibus apostolorum usque ad nunc, et sub beatæ memoriæ Cælestino, cui istæ rectæ fidei testimonio reddidit, ita fidelibus Symbolum tradidit.* Non dubitem asserere hunc Vigilii locum intelligendum esse de redditione Symboli quæ baptismo præmitti consueverat, vel ipso Leone teste. Quod, inquit epist. 24 (nunc 28), c. 1, per 401 totum mundum omnium regenerandorum voce depromitur; et epist. 97 (nunc 124), c. 8: *Obliti Symboli salutari et confessionis quam pronuntiantes coram multis testibus sacramentum baptismi suscepistis.* Sed scrupulum iniecit quod asserere videtur Leonem a Cælestino papa esse baptizatum; quod verum esse non potest, cum et jam sub Zosimo papa acolythus fuerit, ut ex conjectura inferius dicturi sumus, et (quod certissimum est) archidiaconi munere fungeretur circa annum 450, eodem Cælestino pontifice; ad quem gradum vix septennio post baptismum elapso evectum esse, haud scio an cuiquam probabile videri possit. Vel igitur allucinatus est Vigilius, vel dicendum hoc unum voluisse Vigilium, non a Cælestino jam pontifice baptizatum Leonem, sed hunc Symbolum reddidisse Cælestino tunc presbytero Innocentii papæ, vel ab eo etiam presbytero baptizatum; ex Innocentii enim ejusdem epistola ad Decentium Eugubinum episcopum cap. 3,

A perspicuum est licitum fuisse Romæ presbyteris etiam præsentem episcopo baptizare; et ex cauone Trullano 78, et Laodicensi 45, presbytero reddi poterat Symbolum. Hæc sunt hujus verba ex pag. 237 codicis antiqui Romani: *Oportet baptizandos et fidei Symbolum accipere, et quinta feria ultimæ septimanæ vel episcopo vel presbytero reddere.* Quod si hoc alicubi licitum, Romæ certe potius quam in alia qualibet Ecclesia propter et majorem baptizandorum numerum, et innumera negotia quibus pontifex impeditus excipiendæ competentium fidei onus in presbyteros rejicere 402 cogeatur. Hoc a pontifice nostro ita usurpatum inde conjicio, quod cum studiose collecti sint omnes ejus sermones, quos pro munere suo ac summa dicendi facilitate ad plebem habuit, non solum in præcipuis solemnitatibus, sed etiam in indicatione jejuniorum, et prout sese dabat occasio, nullum tamen habemus ejus sermonem vel de Baptismo ad catechumenos, vel de Symbolo ejusque traditione, quales circumferuntur non pauci ab aliis dicti episcopis. Quod porro potuerit Cælestinus sub Innocentii pontificatu presbyterum agere, eadem epistola ad Decentium cap. 8 vincit, ubi mentio de Cælestino diacono jam administrationis ecclesiasticæ particeps, qui facile potuit succedente tempore gradum ad presbyteratum facere. Ex baptismo autem Romæ suscepto a Leone confirmatur sententia nostra, qua eum Romæ natum et educatum superius asseruimus.

Obscura sunt ea quæ gessit juvenis usque ad tempora diaconatus. Pennotus scribit aliecum primo in numerum clericorum basilicæ Lateranensis. Etsi conjectura est, nolim tamen fidem derogare. Nam aurea illa ætate alebantur ad clericatum juvenes in ipso sacerdotum sinu, ponebantque in sacro tyrocinium sacerdotii, et per gradus inferiora munia obibant. An tamen per id temporis (a) basilicæ Lateranensis, ubi Leonem egisse clericum volunt, esset Urbis primaria, an Basilica S. Petri, merito dubitatur. Ut sit, certum est juvenem ea virtute eoque ingenio præditum, ut cæteris et exemplo et admirationi esset.

ANNUS CHRISTI 418; — ZOSIMI PAPÆ 2; — HONORII 24, THEODOSII 11, IMPP.; — HONORIO XII, THEODOSIO VIII, COS.

Qualis esset Romani cleri de Leone adolescente et acolytho opinio, testantur quæ illi demandata sunt hoc 418 Jesu Christi anno negotia. Iis temporibus grassabatur hæresis Pelagiana, gliebatque malum artibus Pelagii Cælestii, qui pestem hanc orbi invexerat. Nefarii homines aliquandiu dissimulato errore delituerant, illuserantque Zosimo Romano pontifici, qui postremo detectam hæresim publico solemnique anathemate proscriptis. Jamdudum expectabatur in Africa judicium pontificis; illuc Leo acolythus missus est, ut litteras condemnationis ferret ad Aurelium Carthaginensem, Augustinum Hipponensem, cæterosque Africanæ Ecclesiæ episcopos.

D Hæc quidem, quæ de legatione Leonis refero, in Annalibus ecclesiasticis non leguntur; sed id Augustinus testatur in epistola ad Sixtum S. R. E. presbyterum, qui postea Cælestino in pontificatu successit. In hac scribit Sixtum ad Aurelium Carthaginensem breves quidem litteras misisse, sed vehementes in Pelagianos, allatasque cum litteris Zosimi, quibus adinonebat Patres Africanos judicii quod pronuntiaverat in Pelagium Cælestiumque: Cum litteris, inquit (Epist. 105), apostolicæ sedis de illorum (Pelagianorum) damnatione ad Africam missis tunc quoque litteræ ad venerabilem senem Aurelium consecutæ sunt, quæ, tametsi breves erant, tuum tamen vigorem adver-

BALLERINIORUM

(a) Augustinus epist. 29, n. 10, basilicam S. Petri remotum esse locum ab episcopi conversatione testatur. Electionem Bonifacii I in Lateranensi peractam indicat epistola Romanorum presbyterorum ad

ANNOTATIONES.

Honorium pro eodem Bonifacio; et Damasus etiam in eadem basilica consecratus fuit, ut ex libello Marcellini et Faustini ad imperatorem manifestum est.

sus eorum errorem **403** satis indicabant. Ille certe litteræ non alie sunt ab illis de quibus idem Augustinus loquitur epist. 104, ad eundem Sixtum, ubi hierum mentionem facit brevioris epistolæ quam Sixtus miserat ad Aurelium Carthaginiensem, allatiquè narrat per acolythum Leonem. Si enim, inquit (Epist. 104), brevissimam epistolam tuam, quam de hac ipsa re ad beatissimum senem Aurelium per Leonem acolythum direxisti, descripsimus. De Leone Magno tunc acolytho tempora congruunt: hæc enim acciderunt anno Christi quadringentesimo decimo octava, pontificatus **404** Zosimi secundo. Suadet præterea quod Sixto, eujus litteræ deferebantur, semper addictus fuit Leo noster. Probat denique quæ præstitit Leo in Pelagianos; tum sub Cælestino Sixtoque pontificibus, quos opera sua consillisque plurimum juvit; tum quando ipse in illorum locum substitutus Romanam rexit Ecclesiam. In illa porro protectione admiratos magnos præsules, lumina Ecclesiæ Africanæ, imprimis Augustinus, puto, eos amulari cogitavit, eorumque odium in Pelagianos exarai; quod infra describemus.

ANNI CHRISTI 450, 451, 452. — CELESTINO PAPA 8, 9, 10; — THEOD. 24, 25, 26; — ET VALENT. 7, 8, 9, IMPER. — CONSULIBUS, AUGUSTIS IISDEM, BASSO ET ANTIOCHO, AETIO ET VALENTIO.

I. Quandiu Leo in acolythatu permanserit incertum est, et a quo ordinatus fuerit diaconus. Hoc certum, diaconatus vel etiam archidiaconatus officio functum eum esse sub Cælestino papa. Ille enim illius consilio et opæ mus est in tractandis ecclesiasticis negotiis, ut inferius narrabimus ex ipso Leone et aliis monumentis. Quis porro credat hominem nondum ad diaconi gradum evectum in partem pontificis sollicitudinis a Cælestino esse vocatum? Deinde Cassiani opus de incarnatione adversus Nestorium Leoni diacono (a) dedicatum est; at vero liquet librum scriptum esse ante synodum Ephesinam sub Cælestino, quia Cassianus de condemnatione synodica Nestorii nihil meminit, et in Nestorium invehitur quasi nondum ab episcopatu dejectum, sed ejusdem munitis adhuc fungentem in Ecclesia Constantinopolitana, ad quam tamen certum est ipsum non esse reversum post synodum Ephesinam. Hortatur denique civem Constantinopoleos (b) uti errorem ejus detestentur, ejusque fugiant societatem; quod super-yacuum esset, nisi adhuc tum Constantinopoli resedisset hæreticus.

II. Multo fabulas quas multis prosequitur Cassiani quidam laudator, qui dum multa Cassiano affingit, plurima de Leone fabulatur. Unde enim illud hausit, quod narrat, Leonem etiam Innocentio pontifice diaconum fuisse, Cassianum sub Innocentio eodem Romæ egisse cum Leone de disensionibus Orientis, et de negotiis Joannis Chrysostomi, prope Leonem se socium adjunxisse Cassiano ut vitam solitariam simul cum illo egeret, sed prohibuit ab Innocentio? Neque magis verum illud quam hoc quod confidenter asserit, Massiliensem Cassiani Ecclesiam a Leone archidiacono, ut legato apostolicæ sedis, consecratam. Hæc allata sine probatis testibus, et ab ætate Leonis, et a disciplina Ecclesiæ longe aliena, neque fidem neque responsum merentur. Bulla Benedicti omnino supposita, quam auctor ille producit, nihil profert aliud præter rumores vagos incertasque ho-

minum traditiones. Ecce verba bullæ Benedictinæ: *Hac diligentia muniendum censimus predicti martiris Victoris monasterium apud Massiliensem urbem tempore Anthonii imperatoris fundatum. Quod postea a B. Cassiano abbate constitutum eodem rogante, ut fertur a majoribus natu, a beatissimo Leone Romano sedis antistite consecratum, et ejus apostolica benedictione auctoritate sublimatum, in quo majorem constituentes ecclesiam in honorem SS. apostolorum Petri et Pauli et omnium apostolorum, aliamque in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Joannis Baptistæ, multorum sanctorum collatis pignoribus dedicarunt. In hac bulla multa sunt quæ incertis majorum relationibus innixa, a vero longe abhorrent. Nec enim archidiaconus potuit dedicare ecclesiam contra regulam et consuetudinem ecclesiasticam, ut somniiat Guesneus, neque Leo jam pontifex potuit ipse consecrare ecclesiam Massiliensem, qui dum pontificatum gessit nusquam in Gallias venit, neque vivente Cassiano ad pontificatum evehctus est. **405** Jam vero quæ sunt quæ de monasterii fundatione scribuntur sub Antonini principatu, quo tempore nondum in orbe monasteria condita erant, nedum intra Gallias fundata? Sed ab illis fabulosis transeo ad certiora quæ gessit Leo diaconus.*

III. Quanta de Leonis nostri opera et consilio fiducia esset Cælestino papæ in rerum ecclesiasticarum administratione, quamque id per totam Ecclesiam cognitum, testis est Leonis ipsius epistola ad Maximum Antiochenum, ejus lectione edocemur ipsum Cælestino, velut primarium administrum, adfuisse, ad ipsumque in primis delata esse operosiora negotia, de quibus pontificem instrui necesse erat. Cum enim in Ephesino concilio primo Juvenalis Jerosolymorum episcopus Palestinae provincie principatum ambiret, Cyrillus sedem apostolicam de insolenti conatu Juvenalis monendam esse existimavit, ne malis artibus commentitorumque scriptorum prolatione episcopi Romani consensum eliceret. Hæc de causa (c) scripsit ad Leonem nostrum, ut per eum Cælestinus de ambiosis Juvenalis prenationibus certus fieret, atque ab illius subreptione sollicite caveret. Verba Leonis hæc sunt (Epist. 92, nunc 119, cap. 4): *In Ephesina synodo, quod impium Nestorium cum dogmate suo perculit, Juvenalis episcopus ad obtinendum Palestinae provincie principatum credidit se posse sufficere, et insolentes ausus per commentitia scripta firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus episcopus merito perhorrescens scriptis suis mihi, quid predicti cupiditas ausa esset, indicavit, et sollicita prece multum poposuit ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio.*

IV. Hæc Cælestinum inter et Leonem necessitudo nostram juvat conjecturam, ex qua credimus circa eadem tempora Cælestinum Leonis usum stylo, ut (d) capitula illa de gratia et libero arbitrio colligeret, quæ hujus pontificis epistolæ ad Gallos subjungi solent, ac vel ejusdem vel Prosperi ejus credita sunt ad hanc usque ætatem. Romam accurerat illo tempore Prosper Aquitanus, opem apostolicæ sedis imploraturus adversus Pelagianorum reliquias, doctriinæque Augustiniæ adversarios tunc apud Gallias numero invalescentes. Horum omnium princeps erat Cassianus, cujus errores Romano episcopo aperuit, et cum Leone, ut par est credere, Prosper communicavit; hocque præsertim significavit, illis exo-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Cassiani opus Leoni dedicatum fuit, quia Leone petente fuit scriptum, ut ex ipsa nuncupatoria Cassiani epistola liquet. Potuit autem Leo Cassianum cognoscere, cum is sub Innocentio Romæ aliquandiu versatus est. Perutile autem visum est Leoni ut per Cassianum Constantinopolitanæ olim Ecclesiæ diaconum, et S. Joannis Chrysostomi discipulum, Constantinopolitanam Ecclesiam moneretur vitare Nestorium.

(b) Vide Ibræ Edesseni epistolam, act. 10 Chalcedonensi, et apud Facundum.

(c) Confer annot. 24 (Tom. præced. col. 1043, n. 4) in epist. 119.

(d) Hæc capitula Leonem non habere auctorem, et probabilis a Prospero elucubrata fuisse sub Sixto III ostenditur in observ. ad dissertationem 3, ubi de occasione etiam hujus opusculi aliquid conjicitur.

nam maxime Augustini doctrinam, quam imprimis ex pontificum sedis apostolicæ decretis pessum dare se existimabant. Hæc occasio fuit ut Romanæ Ecclesiæ serinia accuratius investigari vellet Cælestinus, hancque sollicitudinem Leoni mandaret, a quo collecta esse capitula ista dissertatione 3 probabimus. In Gallias reversurus Prosper (a) mandatum accepit ab apostolica sede ut ex ejus auctoritate Augustini doctrinam defenderet, quemadmodum in præfatione ad objectiones Vincentianas se facere testatur; atque ut illius sedis doctrinam ex acie perspicam haberet, cum epistola Pontificis ad aliquot Galliarum episcopos accepit ab ipso forsitan Cælestino capitula seu sententias præsulum sedis Romanæ; unde scilicet postea ut eidem epistolæ annexa circumferrentur.

V. Regressus in Provinciam Prosper (b) scripsit adversus objectiones Vincentianas et contra Collatorem; atque in his opusculis usus esse mihi videtur sententiæ Roma asportatæ, cum iisdem omnino testimoniis pugnaret; quæ in illis leguntur. Post ejusdem Prosperi ab urbe discessum scripsisse crediderim Leonem nostrum aureos (c) libellos de *Vocatione omnium gentium*, quibus Semipelagianorum discauit errores, de his nimirum accurate a Prospero edocui. Ictos a Leone scriptos eo maxime consilio crediderim, ut Cassianum ab errore revocaret. Coniunctus enim cum eo erat amicitie vinculo, dolebatque tantum virum in alienas a fide opiniones abreptum, quæ quidem eo facilius ac periculosius hauriebant incaute animæ, quod immixtæ erant opusculis tum sermonis elegantia, tum rerum spiritualium doctrina singulari acceptissimis. Erant certe in his plurima quæ ad bonos mores, quæ ad pietatem vitæque sanctorum institutum pertinebant; sed tamen quedam injecta quæ gratiæ Christi adversabantur. Cassianus quidem Pelagii Cælestique nefarias de gratia opiniones scriptis dictisque condemnabat; sed ab Augustini pariter abhorrebat sententiæ: scilicet sibi in animum induxerat illum impie sensisse de gratia Christi, hunc vero ultra modum excessisse in emendando Pelagio, certosque limites prætergressum æstu quodam abreptum disputationis. Hæc dum falso cogitat de Augustino, quem Ecclesia catholica asceverat sibi magistrum assertoremque gratiæ, in vitium ipse Cassianus incidit. Scribens enim quædam de gratia subtilius disputata, Pelagianismum, si non omnimode, saltem aliquatenus indecebat. Hæc qui postea defenderunt, propterea Semipelagianii appellati sunt, quorum vel auctorem vel principium Cassianum fuisse perhibent. Leo interim graviter tulit hæc ab amico publicari. Ne tamen causæ Ecclesiæ et gratiæ Christi videretur deesse aut amicitiam neglexisse, ejusmodi consilium instruit. Scribit librum cui titulus est de *Vocatione omnium gentium*, laudans nomina Augustini Cassiani prætermittit, ut videatur causam suscepisse Ecclesiæ, non personarum, et potius velle amicem emendare quam prodere. Immo suum ipse nomen reticet, et quasi vultu obducta facie pugnat; ne dum hostem petit, amicum cernat qui vim et æstum certaminis mitiget. Scio equidem de auctore operis hujus dubitatum esse, aliis alia dicentibus. Nonnulli Ambrosio, quidam Prospero, alii Hilario Syracusano Prosperi socio. Prioris constat non esse opus, quia Pelagianorum nemini, qui non nisi post tempora Ambrosii existerent. Sed neque Prosperi est, ut copiose alio in loco disserimus, unique Leoni postliminio vindicamus; quod stylus characterque scriptiois probat,

A id tempus quo scriptum est, id res ipsa quæ dicitur. Sed de iis alias.

VI. Sed et insignem illam epistolam ad Demetriadem, quæ hætenus in Operibus aut S. Ambrosii aut S. Prosperi lecta est, (d) Leoni quoque tamquam suo auctori reddimus. Hæc vero quibus de causis scripta est paucis recenseo. Demetrias virgo orta e familia Aniciorum, non minus virtute quam genere inelyta, capta à Gothis Roma fugit in Africam, dumque manet Carthagine, S. Augustinum forte de virginitate loquentem audivit, adeoque ejus virtutis retinendæ desiderio exarsit, ut illi se virginem Deo sacram professæ, meditata sponsalia dissolveret. Certatim landavere Patres charissimæ virginis institutum: S. Hieronymus Innocentiusque PP. elegantes de hæc re litteras ad Demetriadem miserunt. Ipse Pelagius, cui vita austerior famam æstimationemque paraverat, nondum rupto ulcere quod venis alebat, ad eandem litteras misit, an precibus Julianæ, quæ mater erat Demetriadis, an sponte sua sit impulsus ad scribendum, incertum est, sed constat litteras toxico Pelagianio infectas. Latens virus sensit Augustinus, cavique detegendo ne alii hoc scripto quasi contagione aliqua contaminarentur. Post aliquot annos scripsit et ad Demetriadem S. Leo: quo tempore et quo in loco scripserit, haud facile dictu; sed quantum conjectura assequi possum, id accidit antequam ad pontificatum assumeretur. Certe in epistola longo intervallo post prima illius consecrationis tempora scribere se innuit. Si vero, inquit (Epist. ad Demetriad. c. 1), de commendando virginitatis bono disseram, superflua erit ejus nunc propositi insinuat, quod tu a primo ætatis tue flore sine humanis cohortationibus elegisti, et de quo inter ipsa principia multi qui tunc in Ecclesia præminebant, 408 merito non siluerunt. Quæ verba satis notant neque illam in primo ætatis flore tunc fuisse, diemque obisse qui antea illam scriptis suis laudaverat. Demetrias itaque annum plus minus quadragesimum aut quadragesimum quintum agebat, crediderimque ipsam per id temporis Romam rediisse. Nam Vandali infesto exercitu vastaverant Africam; nec opinor, Demetrias, quæ patriam reliquerat metu Gothorum, populante Gensericō Africam, in peregrina regione remansit. Res certe adeo feliciter Vandalo cessit, ut videatur in Africam venisse tantum ut videret et vinceret: Hipponam et Cyrtam, quæ aliquandiu resisterant, cepit; Carthagineque ipsam expugnavit anno 439. Annales ecclesiastici et Leo ipse commemorant iis miserimis temporibus hominum magnam turbam profugisse in Italiam. Nec vereor asserere eandem esse Demetriadem quæ, postquam Gensericus Romam diripuit, basilicis restituendis animum adiecit, et quæ via Latina ad tertium ab Urbe lapidem basilicam in memoriam S. Stephani exstruxit. Apporaverat scilicet ex Africa reliquias sancti hujus protomartyris, cujus corpus ab aliquot annis inventum divinitus fuerat: exinde ejus reliquæ toto orbe in honore erant, sed præsertim in Africa nomen Stephani venerabile, ex quo Orosius historicus ossa aliquot in hanc provinciam devexerat. Demetrias itaque sanguine et nobilitate clara, nobiliorumque virtutibus, facile innotuit Leoni, qui cum ea amicitiam contraxit, eum eoque sancta virgo communicavit epistolam Pelagii quo tempore vulnus recruderat. Idcirco cepit ille altera ad eandem epistola emendare hæretici errores; et quanto magis vires humane voluntatis, posthabita Christi gratia, Pelagius extulerat; tanto magis satagit Leo labem voluntati hominis per

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(c) Hæc mandatum non adeo certum est uti creditur; de quo vide observ. in dissert. 3, num. 7.

(b) Responsum Prosperi adversus objectiones Vincentianas ab eo scriptam antequam Romam accederet, et ante epistolam Cælestini ad Gallos, satis probabiliter ostendimus in observ. ad dissert. 3, n. 7.

(c) Hæc a Leone abjudicabimus in observ. ad dissert. 2, ex quibus tota hæc quam Quesnellus intexit narratio corrui.

(d) Epistolam quoque ad Demetriadem Leoni adimemus in observ. ad dissert. 4.

peccatum malum detegere, profligatasque liberi arbitrii ad bonum vires ostendere, quibus reparandis gratia Christi pretio sanguinis comparata sola idonea est. Sic docuit virginem humiliter et modeste de se sentire, et Christi merita tanti paria tantique nobis data non fœci aestimare.

Circa annum 430 vel 431 indicta forsitan jam synodo Ephesina; cum Nestorius in Oriente dogma suum propagaret, modo per susurros, modo per litteras, modo per publicos ad populum sermones, Cœlestinus PP. nihil in Occidente omittebat quod ad nefariam hæresim citius opprimendam conferre posset. Leo Cœlestini sollicitudinem opera sua et industria, quantum poterat, adjuvabat: intelligensque non solum auctoritatem seu imperatorum, seu pontificum, hæreticorum malitiæ opponendam, sed et eorum scripta scriptis idoneis destruenda: Joannem Cassianum adhortatur uti pro incarnatione adversus Nestorium scribat. Multa **409** Leonem impulerunt ut Cassiani imprimis manum et industriam advocaret. Erat quidem ille vel Scythia, ut multi scribunt, vel Gallus, ut Holstenius (*Præf. in Reg. monachor. cap. 3*) et Norisius (*Hist. Pelag. lib. II, cap. 1*) multis probant; sed in Oriente educatus, ubi hæresis hæc invaluerat, discipulus diaconusque S. Chrysostomi, quem pietas cum singulari conjuncta doctrina, memoriaque recens peractæ in exilio vitæ celebrem non modo fecerant, sed et eos qui ejus disciplinam documentaque hauserant. Erant præterea Joanni Cassiano suæ animi ingenique doles eximix, sacrarum litterarum notitia haud vulgaris, pietatis sanctitatisque fama per Orientem juxta Occidentemque celebrata. Erat quoque Ægypti Syriæque eremo notus; et si forte Nestorianismi virulentia speluncas aliquot monachorum attigerat, depellere morbum poterat. Adde quod acta Massiliæ vitæ, conditaque monasteria, vitæ asceticæ institutum, concursus piorum doctorumque hominum, qui vitæ arctioris desiderio illecti ad eum confugerant, illum per Occidentem clarum reddiderant. Quid dicam scripta utilia Christianis, quæ haud mediocrem Cassiano laudem pepererant, et magnorum hominum conciliabant amicitias, Leonisque præcipue archidiaconi, qui rem utilem Ecclesiæ credidit, si Cassianus Scripturarum doctrina, sanctorumque Patrum traditione invalescentem jam hæresim penitus jugularet?

Denique Cassianus, ut diximus, Ecclesiæ CP. diaconus erat, sanctique Joannis Chrysostomi discipulus, cujus propterea doctrina tamquam a suo Chrysostomo hausta, acceptissima futura erat civibus cleroque Constantinopolis. **410** Sed et noverat Nestorianis plurimum sibi spondere presidii ex Pelagii reliquiis, quos ut a spe sua decideret, Cassianum illis opponere voluit (a) Semipelagianorum antesignanum, qui simul et Nestorianos Nestorianorumque fautores Pelagianos exagitaret, et semetipsum ab eorum communione ac doctrina longius removeret. Quæ cum attentius considero, facile persuadeor Cassianum sive Prosperi sive Leonis victus scriptis ad saniores mentem jam tunc rediisse, aut saltem sensa sua aliquandiu silentio pressisse. Fas enim non est credere eum hæreticis a Leone obijciendum esse, nisi catholice in omnibus sentiret, omnemque adversus Augustinum deposuisset suspicionem; et revera eum in libro suo de Incarnatione impense laudat, magnisque accenset Ecclesiæ magistris.

Scriptis igitur septem libros de Incarnatione, quos Leoni dedicavit, ut testatur epistola quam operi suo

A præfixit, ubi Leonem suscipiendam charitatem suam, nec non Romanæ Ecclesiæ ac divini ministerii decus appellat; quam epistolam his claudit verbis: *Tua ergo hæc res, tuum negotium, tui pudoris opus est: ora et obsecra, ne imperitia me periclitetur electio tua, et opinioni tantæ nobis non respondentibus, etiamsi ego per obedientiam veniam bene pareo, tu tamen per inconsiderantiam judicii male imperasse videaris* (Cassian. *epist. ad Leon.*). Quæ verba satis testantur quo in pretio erat Romæ Leo, quem Cassianus annis gloriaque cumulat honorificis adeo sermonibus prosequitur, cujus preces et adhortationes pro imperio erant.

ANNUS CHRISTI 433, SIXTI III PAPÆ 2; — THEODOSII 26; — VALENTINIANI 9, IMP.; THEODOSIO XIV ET ANICIO MAXIMO COSS.

† Cœlestinus PP. anno 432 e vita decedens Romanam sedem Sixto III reliquerat. Post unum vel alterum, ut videtur, pontificatus annum, Anicius quidam Bassus exconsul, opibus et potentia odia sua metiens, Sixtum accersit stupri illati virginis consecratæ, fœdæque calumnix Valentinianum Augustamque ab ejus communiione segregat; magnam præterea potentum, cleri populiue partem in pontificem per fas nefasque concitat. Leo diaconus tam certus calumniæ quam fidens innocentia pontificis, Sixtum non modo non fugere, sed illi patrocinari et publice deprecari innocentiam. Tum ecce Leo, ut Acta referunt, *si delicta mea contra me sunt, quare probatio non fit?* Res æqua visa est. Valentinianus illico senatum et populum, Sixtus eorum congregat. Omnes aderant in basilica Heleniana. Tum pontifex hæc conversus ad Valentinianum: *In trement qui separaverunt Filium a Matre, et comprobent universa velamina cordis sui. Augustus autem Valentinianus tacebat. Respondit Leo diaconus, et dixit: Justa petitio, non abscondatur* (Acta concilii Romani pro purgatione Sixti PP. cap. 4 et 5). Sixto res bene feliciterque cessit, **411** suffragante Leone: nam a calumniis vindicatus est, et accusatores rei calumniarum convictique a sacris prohibiti sunt. Hæc **412** ex actis synodi Romanæ (b) valde depravatis, et quibus vix aliquam fidem habere velis.

ANNUS CHRISTI 439; — SIXTI PAPÆ 8; — THEODOSII 32, VALENTINIANI 15, IMP.; — THEODOSIO XVII ET FESTO COSS.

† I. Quid per totum septennium ab ineunte Sixti pontificatu egerit Leo noster, Ecclesiæ annales non produnt, si illam quam modo retulimus pontificis defensionem ab eo susceptam excipias. Sed quia magna Ecclesiæque admodum utilis egerit vir ad Ecclesiæ victoriam, ut Patres Chalcedonenses loquuntur, præparatis, dubitare non sinunt, quæ ad annum 439 referuntur in Prosperi Chronico.

Res igitur hoc anno contigit, quæ testatur quibus odiis Leo noster tum alios hæreticos, tum maxime Pelagianos insequeretur. *Hac tempestate, inquit Prosperi in Chronico, Julianus Eclanensis jactantissimus Pelagianus erroris assertor, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagrabat, multimoda arte fallendi correctionis speciem præferens, molitus est in communione Ecclesiæ irrepere. Sed his insidiis Sixtus papa diaconi Leonis horiatu vigilantibus occurrens, nullum aditum pestiferis conatibus patere permisit; et ita omnes catholicos de refectione fallacis bestie gaudere fecit, quasi tunc primum superbissimam hæresim apostolicus gladius detruncasset. Quæ fuerit Leonis prudentia atque sagacitas, eventus compro-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc conjectatio omnino gratuita est. Romanis Semipelagianos haud cognitos scimus, nisi postquam S. Prosper S. Augustini doctrinam adversus ipsos vindicaturus, an. 431 Romam accessit. Hoc autem anno Cassiani libri de Incarnatione contra Nestorium editi fuerunt. Leo igitur cum ab eo ante aliquanto, nimirum anno saltem 430, hoc opus petiit, Semipe-

lagianismum ipsius detexisse nullo documento probabitur; tantum abest ut hoc opus eo consilio, quod Quesnellus ingerit, eidem commisisse affirmari queat.

(b) Hæc acta non solum valde depravata, sed prorsus supposititia demonstrantur a P. Constantio tom. I Epist. Rom. pontif. in appendice pag. 111.

bavit. Fallax enim hæreticus iterum Ecclesiam perturbare aggressus est, et stylo impetere Christi Servatoris gratiam, ut clarum fuerit ipsum tunc aliud pectore alere, aliud ore profiteri.

II. Interea tumultus militares imperium premebant. Aetius Albinusque duces exercitus Romani in Gallis dissidebant, odiaque eruptura erant ad bellum intestinum, si foverentur, et prope impendebat ruina imperii, obstreperantibus undequaque Barbaris, intransitibusque provincias signis infestis. Quæritur imminenti malo remedium: occurrit Leo archidiaconus, qui reconciliare animos ducum posset. Vir erat prudentia singularis probataque rerum experientia, negotiis perficiendis idoneus, neutri contententium partium invisus, gratus ambobus, aut sermonum vi quæ pollebat persuadere pacem, vel auctoritate nominis iram animum frangere poterat. Retinebatur quidem Romæ rebus Ecclesiæ; sed, ut ipse loquitur, *absentem fecit longæ peregrinationis necessitas*. Adit exercitum, cum ducebus de obliendis injuriis egit, monuit ne bella cicerent intestina, dum hostis ad fores fremeret, tantumque valuit ut animos sapientia placare, et gratiam inter duces posset reconciliare. Hoc postremum diaconi Leonis opus fuit.

ANNUS CHRISTI 440; — LEONIS PAPÆ I; — THEODOSII 33, VALENTINIANI 10, IMPF.; — VALENTINIANO V ET ANALYTO COSS.

I. Interim Sixtus diem obiit (a) kalendis Aprilis, ut Prosper chronographus scribit. Tum reipublicæ Christianæ opus erat summo pontifice, qui Christianorum contentiones auctoritate et sapientia componeret, eo præsertim tempore quo res Ecclesiæ **413** turbatissimæ erant, seu sæviente hæreticorum furore, seu discordiis plusquam civilibus lacerantibus Ecclesiam, seu corruptela vitioque grassantibus, sive Barbaris distrahentibus imperium.

In ea itaque rerum perturbatione, cum tot mala, veluti facto agmine, imperio Ecclesiæque incumbere, ad cumulumque accederet mors Sixti PP. Roma viduata pontifice in luctu versabatur. Deus tamen providit ne quid detrimenti pateretur Ecclesia, suffecto in locum Sixti Leone, cui par summæ pietatis doctrina, explorataque multos annos ecclesiasticæ rei administratio; adeo ut Romani non viderent præselem amisisse. Quando electus est, profuit Leoni, quod raro accidit, tum abfuisse Roma; nam et eo ardentioribus votis quæsitus est quod abesset, et certum fuit meritis non ambitu adisse pontificatum. Unde Leo ipse, *In humilitate nostra*, inquit (Serm. 1 in Natali sui), *memor fui nostri Dominus, et benedixit nobis, qui fecit mihi mirabilia magna solus*.

Sanctus Prosper scribit Sixtum kalendis Aprilis decessisse. Quo, inquit, defuncto quadraginta amplius diebus Romana Ecclesia sine antistite fuit, mirabili pace atque patientia adventum diaconi Leonis expectantes, quem tunc inter Aetium et Albinum amicitia redintegrandæ causa Galliæ deinebant. Nec ipsa reditus mora sine laude fuit, quasi, ut ait idem S. Prosper, *ideo longius esset abductus [Al. longus esset adventus], ut electi meritum et eligentium iudicium probaretur*.

II. Continuo legatio honorifica ad eum missa est, ut totius cleri suffragia voluntatemque populi Ro-

mani, omnium honorum vota cognosceret, rogareturque omnium nomine ut reditu maturaret, Ecclesiæque sua præsentia solaretur. Etsi Leo ab honoribus longe erat alienus, paruit tamen: nam repudiare munus quod non ambierat, obsequi Deo non erat, et fugere pontificatum per speciem virtutis, prodere erat Ecclesiæ, et quasi sedem directioni dare; qui erant tunc temporis ambitus quorundam hominum, hæreticorumque molitiones, qui oculatam vigilantemque episcopum reformidabant. Venit itaque Romam, et acclamatione populi totiusque cleri lætitia exceptus, tandem ordinatus est episcopus Romanæ Ecclesiæ. Igitur, pergit Prosper, *Leo diaconus legatione publica accitus, et gaudenti patriæ præsentatus, quadragesimus septimus Romanæ Ecclesiæ episcopus ordinatur*.

III. Sed quam pias cogitationes sanctosque motus conceperit, quando ad summum Ecclesiæ culmen evectus est, operæ pretium paucis addiscere. Afflictabatur quidem gaudio, non, ut plerumque fit, quod potentior cathedram nactus orbi Christiano immi-neret, sed quod pluribus famularetur inserviretque; quasi alii honorem sibi detulissent, ipse laborem caperet. Id ipse testatur: *Non tam præsidere*, inquit (Serm. 4, nunc 5, in Assumptione sua, c. 5), *quam servire gaudemus*. Aliud lætitiæ argumentum erat quod multa sibi condonata intelligeret, seque vel immeritum pluribus bonis cumulatam esse, **414** quo vehementius Deum amaret: *Vera mihi in gloriam Dei causa est letandi, qui mihi, ut a me multum diligeretur, multa dimisit; et ut mirabilem faceret gratiam suam, in eum munera sua contulit, in quo meritorum suffragia non invenit* (Serm. 1, nunc 3, in Assumpt. sua). Sed retinebatur gaudium illud metu peccandi, in tanta regiorum turba et magnitudine muneris, quod innumeris sciebat esse obnoxium periculis. Ipsa, inquit, *operis magnitudo creberrima est offensio- nis occasio* (Serm. 4, nunc 5, in Assumpt. sua, cap. 2). Neque timor ille inertis pusillique animi erat, adeo ut labore reformidaret, sed prudentis provisique gubernatoris, qui vasta maria cogitans, periculaque reputans animo, fugit quidem regimen, quoniam se imparem casibus putat, et tamen a clavo manum non amovet, et non tam sua fidens industria, quam bono siderum influxu, per syrtis et per brevia navium securus circumducit. Domine, inquit, *audisti auditum tuum, et timui; consideravi opera tua et expari; quid enim tam insolitum, tam pavendum, quam labor fragili, sublimitas humilii, dignitas non merenti? Et tamen non desperamus neque deficimus, quia non de nobis, sed de illo præsumimus, qui operatur in nobis* (Serm. 2, nunc 3, in Assumpt. sua, c. 1). Trepidabat itaque periculo proximus, sed fidens Dei auxilio regere Dei populum aggressus est: *Etsi enim*, inquit, *necessarium est trepidare de merito, religiosum tamen gaudere de dono: quoniam qui mihi oneris [Al., honoris] est auctor, ipse mihi fuit administrationis adiutor; et ne sub magnitudine gratiæ succumbat infirmus, dabit virtutem qui contulit dignitatem* (Serm. 4 in Assumpt. sua).

IV. Nihil igitur sibi tribuens, sed omnia bona auctori Deo accepta referens, et virtute et nomine Christi, quem non modo ovium custodem, sed Pastorem pastorum esse sciebat, rem Christianam summo studio promovebat, hunc sibi non defuturum ra-

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Sixtum tertium kalendis Aprilis obiisse Prosper non tradit, ut idem Quesnellus pervidit et monuit § 12, ad an. 461, n. 1. Neque auctor Pontificalis in sincerioribus codicibus eandem diem signat. Nos vero Sixtum III excessisse die 11 Augusti ex nostro vetustissimo Sacramentario probabilis collegimus annot. 25 (Col. 135, n. g) in § 33. Cum porro post Sixti III obitum quadraginta amplius diebus Romana Ecclesia Leonis adventum expectaverit, ut Prosper testatur, hujus ordinationem diei 29 Septembris

quæ anno 440 erat Dominica, assignandam credimus. Hac enim die singulis annis sub S. Leone episcoporum conventus habebatur ex epist. 16, c. ult. In die autem anniversaria ordinationis Romanorum pontificum episcopalem conventum celebrari consuevisse discimus ex serm. 2, cap. 2, et ex aliis testimoniis quæ in admonitione præmissa serm. 1 indicata invenies. Confer laudatam annotationem in Sacramentario, ex qua hæc dies ordinationis Leonis non modicum confirmatur

tus, qui ad consummationem sæculi nobis adfuturum pollicetur est. In hac ergo materia trepidationis, inquit, quæ nobis esset dependenda fiducia servitutis, nisi non dormitaret neque obdormiret qui custodit Israel; nisi dignaretur non solum custos ovium, sed ipsorum etiam Pastor esse pastorum... quandoquidem pie et veraciter confitemur quod opus ministerii nostri in omnibus quæ recta agimus, Christus exsequitur, et non in nobis, qui sine illo nihil possumus, sed in ipso, qui possibilitas nostra est, gloriamur (Serm. 4. nunc 5. in Assumpt. sua, c. 2). Illa modestia, humilitatis suique diffidentia argumenta sunt: ecce grati in Deum animi specimen. Divina in se merita sæpe revolvens animo palam hæc et publice predicabat; et si quando de assumptione sua ad pontificatum conclonabatur, audientium animos oraque populi sollicitabat ad redhibendam gratæ suæ mentis significationem, imparem se tot beneficiis reputans. Laudem Domini loquatur os meum, et nomen sanctum ejus anima mea ac spiritus, caro et lingua benedicat; quia non evocanda, sed ingratis mentis indicium est beneficia tacere divina; et satis dignum est a sacrificiis Dominicæ laudis obsequium consecrati sacerdotis **415** inchoare: quia in humilitate mea memor fui nostri Domini, et benedixi nobis; quia fecit mihi mirabilia magna solus, ut præsentem me cerneret vestre sanctitatis affecto, quom fecerat necessitas longæ peregrinationis absentem; et iterum: Magnificate, dilectissimi, Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem, ut tota ratio solemnitas hodiernæ ad laudem sui referatur auctoris (Serm. 4 in Assumpt. sua). Hæc gratitudo beneficentiaque divinæ memoria accendebat vehementer sapientum præselem ad amorem in Deum, ad easque suscipiendæ quæ e re Christiana esse duceret, nec ullis unquam laboribus aut periculis a sancto illo proposito deterretur est.

Sed enim omnes virtutes quibus quasi tot sideribus ejus pontificatus præfalsit, commemorare singulas longum est, nec tam hujus loci quam totius hujus operis, quæ vigilantia gesserit pontificatum, quæ sedulitate et constantia Ecclesiam administraverit, quam egerit prudenter, quot bella adversus hæreticos confecerit feliciter, quot labores pro Christiana et publica re pertulerit, quam prope perditis deploratisque rebus non cesserit, stylo persequi ardui laboris est. Hæc antequam qualitercumque expediam, breviter dicere aggredior quam tristia fuerint tempora cum pontificatum Leo assumpsit, magnum certe altitris rebus Ecclesiæ ad imperii præsidium.

V. Postquam Theodosius senior vita decessit, Barbari vel etatem vel socordiam posteriorum principum despectui habentes, velut torrens rupis repagulis Romanum imperium invaserunt. Præfecti, quibus tutela principum et reip. cura erat, tum mutuis odiis certare, et emulatione potentie, externæ injuriæ locum facere. Gothi Alarico duce Roman ceperrunt. Exinde seu urgente fato imperii, seu viciscente Deo vitia mortaliū res ire in deterius; barbarorum examina irruere in provincias, et prout quisque plus ferro aut copiis valebat, regiones devastare: pulsus vel subactis incolis, in quæ inciderant loca sedes ponere et ex laceris reip. partibus nova regna condere. Eisi per ea tempora Persæ, Sarraceni, Zani, Isauri Hunique Orienti imminebant, tæda tamen hæc tempestas in primis Occidentem incubuit Britannia vexatæ Pictorum Scotorumque incursionibus, Franci trajecto Rheno sedes in Galliis posuerunt, Burgundiones Ararim Rhodanumque insederunt, Novempopulianam occupant Gothi, cum ea parte Hispaniarum quæ magis ad Pyrenæos pertinet. Hæc quidem sub Honorii principatu. Nec felicior Valentianianū quam patui fortuna fuit, nec promptior animus ad resarcienda reip. damna. Etsi Aetli ducis virtute videbatur Occidentis imperium movere humeros, tamen obtreccatio, invi-

dia, intestinaque ducum odia prope magis noxia reip. quam barbarus et multiplex hostis. Ad hæc recens Littorii clades strenui ducis, qui Aetium virtute et rei bellicæ fama prope adæquabat. In eo statu erat occidentale imperium.

416 VI. Verum nec quietior Ecclesiæ res erat. Barbaris non minus fidei catholicæ quam reipublicæ Romanæ infensus. Burgundio, Gothus et Vandalus, Arianismo imbuti vi et armis cum imperio fidem labefactabant. Nec modo foris hostis ingruerat, domi invalescebat hæreticorum audacia, dumque res turbida erant, velut cancer hæc labe infestas portas vitabat. Orientem infestabant Nestoriani, et ex amplis eliso multa renascebantur. Manichæorum impleta nondum extincta tot plagis quas acceperat, reparatis viribus infestabat Occidentem. Quid referam Priscilliani monstra, quæ iterum terrebrant Hispanias? Adde Pelagianorum pravitatem, quæ novo auspice Juliano jamdiu vexabat Ecclesiam. Hic novis artibus, eloquentia viribus, ingenio et industria bellum asperum redintegravit, horumque soboles infesta Semipelagiani, quorum doctrina eo nocentior quo vita sanctior austeriorque vivendi disciplina; malumque immedicabile quod mentem lædit, dum titillat. In eo rerum statu erant Ecclesiæ imperiumque cum Leo pontificatum adeptus est. Sed instabat aliud malum longe gravissimumque Eulychetis audacia, ad quam potissimum reprimendam divinitus Leo ad hoc Ecclesiæ culmen erectus est, ut ibi languam in specula et propugnaculo staret adversus imminentem hæreticum. Tunc enim Deus, sicut olim provisorum consultumque Ecclesiæ voluit quoties religioni tempestas severior impendebat. Sæ Athanasius eolumen fuit catholicæ doctrinæ, bacchante Ariano furor. Sic nuper Cyrillus Alexandrinus, dum Nestorius turbaret Ecclesiam. Sic Augustinus contra Pelagianos Manichæosque victus pro religione stetit. Sed Leonis certamina victoriasque infra describimus, mirabimurque quod non impar toti hostibus imperium Christi tam fortiter defendit.

VII. Leoni episcopo prima cura fuit asciscere sibi homines eruditione et doctrina præclaros, rerum ecclesiasticarum peritia et morum integritate insignes, quorum consiliis rem gereret, eosque paratos ac intentos haberet, ne falleretur eorum pravis artibus, qui rem Ecclesiæ ex commodo astimant, et quod fere sit, sacra profanaque juxta questui habent. Inter eos quos in partem laborum assumpsit, Prosper Aquitanus primas obtinebat (doctissimum illorum temporum Scaliger appellat) jam notus orbi Christiano; nam ut gratiæ Christi defensor, Augustini doctrinæ studiorumque hæres, Pelagianismi reliquias stylo persequeretur. Jamdudum Leoni charus, ex quo sub Cælestino Romam Prosper venit, ut adversus hostes Augustini Romanum pontificem concitaret. Leoni Prosperoque non deerant, quæ vulgo amicitiarum sunt vincula, mirabilis animorum ingeniorumque concentus, studia eadem ad promovendas res Ecclesiæ, utrique summa pietas doctrinaque singularis. Erat Leo in Galliis cum electus esset episcopus, ut dictum est; Prosperum secum adduxisse mihi facile persuaserim, ut illi esset, **417** sicut olim Hieronymus Damaso, a consiliis epistolisque. Plurimum certe Leonem re et opera Prosper juvit, præcipue adversus hæreticos, quibus clanculum et per cuniculos fidem catholicam oppugnare statutum.

VIII. Magnum etiam pastoralis sollicitudinis argumentum fuit in Leone, quod statim atque in pontificali specula positus est, plebem sibi commissam non vitæ solum exemplo excitare, sed proprii etiam oris officio erudire aggressus est. Immo primus omnium Romanorum pontificum istud munus in se recepit, si qua Sozomeno fides, cum hæc scribit (a): In eadem urbe (Roma) nec episcopus, nec alius quisquam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Οὗτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, οὐτε ἄλλος τις ἐπ' ἐκκλησίας ἰθαυτὴ διδάσκει. Sozom. lib. vii, c. 1.

in Ecclesia populum docet. At (a) Sozomeno hac in re assentiri vix ac ne vix quidem possumus.

Primum enim quales episcopi qui docendi munere, quod omnium præcipuum est, sese abdicant? Præconis officium suscipit, inquit Gregorius papa I., quisquis ad sacerdotium accedit (S. Gregorius Magnus, Registri lib. I, epist. 14). Et ut Leoni cævus aut suppar Julianus Pomerius scribit, quicumque alias perierit, quem nulla docendi necessitas manet, solus penas sui sceleris dabit; ille autem, cui dispensatio verbi commissa est, etiam si sance vivat, et tamen perditæ viventes arguere aut erubescat aut metuat, cum omnibus qui eo tacente perierint peris (Lib. I de Vita contemplat. cap. 20).

IX. 2. Hoc ante Leonem usitatum esse a Pontificibus Romanis persuadet (b) sermo Leonis 82, habitus in Natali septem fratrum Machabæorum, ubi Sixti III prædecessoris sui laudes prosequens, eos loquendi modos 418 usurpat, qui publice edocui a Sixto pontifice Romano significant. Magnificus, inquit, structor parietum, sed magnificentior edificator animarum ultra ævi sui terminos opera pietatis extendens; ut utilitatibus institutionum ejus etiam in ipso frueretur devota posteritas, et habitando quod condidit, et faciundo quod docuit. De publicis et solemnibus sermonibus ad populum habitis hæc intelligi puto, edificator animarum; institutionum ejus utilitas; docuit. Publice enim populum non moveret ut revocaret in memoriam tradita sibi a pastore suo documenta, si hæc paucis tantummodo, et lura privatæ domus secreta effudisset. Omnia ergo, inquit, dilectissimi, quæ oculis cernitis et mente meministis, ad profectum vestræ adificationis assumite.

X. 3. Multoties Leo officii sui esse dicit sermonem habere ad populum, sibi quæmetuimputari ad culpam, si huic ministerii sui parti defuerit. Serm. 3 de Epiphania: Tamen ut nostri nihil desit officii, loqui de eadem festivitate quod Dominus donaverit audebo. Serm. 7 de Passione, c. 1: Nos ita, inquit, mihi divini operis considerata est magnitudo, ut vel diffidam de servitute quam debeo; cum sacramentum salutis humanæ non liceat tacere, etiam si nequeat explicari. Serm. 11: Non est liberum sacerdoti in tanto divine misericordie sacramento fidelis populi auribus subtrahere sermonis officium. Serm. 2 de Resurrectione, cap. 1: Adjiciendum est etiam nostri sermonis officium, ut sicut pia expectatione respiciere vos

BALLERINIORUM

(a) Sozomenum Romanæ disciplinæ parum peritum demonstrant, quæ de presbytero penitentium confessionibus exicipiendis apud omnes Occidentales ac præsertim apud Romanam Ecclesiam præposito tradit lib. VII, c. 16, ut in notis probat Henricus Valesius. Errasse autem manifeste, cum lib. V, c. 39, scripsit, Romæ nec episcopum, nec quemquam alium populum docere, si id generatim intelligendum sit, testimonia a Quesnello subjecta evincunt, quibus addi potest Prudentius, in hymno 2 de Coronis, ubi Romanam S. Hippolyti basilicam describens, summum pontificem consuevisse ad populum sermocinari testatur.

Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur; antistes predicat unde Deum.

Idipsum etiam confirmatur ex nostro vetustissimo Romanæ Ecclesiæ Sacramentario, quod initio hujus tomi edidimus, in quo mense Julio, § 17, Missa IX, oratione ultima habetur: *Tui sunt, Domine, populi, qui ministerium nostræ vocis expectant.* Si hoc expectabat populus, Romani utique pontifices prædicare solebant. Et mense Septembri, § 29, in Natali episcoporum, Missa VII: *Da nobis, quesumus, et cæcere quæ recta sunt, et predicare quæ vera, ut in structionem gratiæ tuæ præbeamus et agendo tuis fidelibus, et docendo.* Si vero hæc Sozomeni propositio restrin-

CONSUETUDINIS DEBITUM 419 sentio, ita solemnitati sacratissima lectionis subjungatur exhortatio sacerdotum. Non ita profecto loqueretur pontifex, nisi longo usu ac consuetudine firmatum invenisset in Ecclesia Romana prædicandi morem.

XI. 4. Sanctus Leo scribens ad Maximum Antiochenum et ad Theodoritum discrete assertit: Non permittendum ut quisquam extra sacerdotalem ordinem constitutus gradum sibi prædicatoris assumat. Cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat, ut in uno Christi corpore et excellentiora membra suum officium impleant, et inferiora superioribus non resistent. Quod decretum cum ab Antiocheno episcopo omnibus dicecensis suæ metropolitani atque episcopis notum fieri vellet, indicium est hoc semper ab omnibus episcopis per universam Ecclesiam observatum esse, ut ipsi verbo Dei gregem Christi pascere satagerent; nec aliqui eum putasse suum ab episcopo officium impleri, nisi prædicationis obiret munus, ac legitime impeditum non fuerit (Conc. Trident. sess. 5 de Ref. c. 2, et sess. 23, cap. 1).

XII. 5. Sozomenum falsi redarguit sermo Liberii papæ, quem totum descripsit B. Ambrosius lib. III de Velandis Virginibus, habitumque easse tradit in basilica S. Petri die Natalis Domini ad ipsas Ambrosii sororem Marcellinam, quæ tunc virginis ætam cum aliis nonnullis profuebatur. Quod enim obijciat aliqui non fuisse sermonem ad populum, sed exhortationem dumtaxat ad Marcellinam, allocationemque privatam, præter consuetudinem Romanæ Ecclesiæ, quis non videat hoc gratis dici, et solum negando exsufflari? Quid enim desideratur ut sollemnis dicatur hic sermo? Habitus est in basilica S. Petri, in qua omnia pontificii sui munia obibant Romani episcopi; habitus est in maxima Natalis Domini solemnitate; habitus est coram ingenti ac numerosa plebe, quem gemina festi Domini et consecrationis virginum sollemnia in basilicam acciverat; cui etiam interfuit Bononiensis episcopus. Quid amplius requiritur? Contra consuetudinem porro Ecclesiæ suæ egisse Liberium in tanta solemnitate, in tanto plebis concursu, in tanta augustæ basilicæ luce, qui dixerit, haud scio an satis Liberii honori consulat. Probabile magis est hoc ex Ecclesiæ suæ more pontificem egisse, cumque occasione consecrandarum virginum, post maximam sermonis partem, quæ de mysterio Natalis Domini erat, pauca tantummodo subjunxisse ad virginas. Clarum

ANNOTATIONES.

genda credatur ad solum diem Paschæ, ut secundis curis Quesnellus censuit (vide infra, n. 12, circa medium), nullum, quod nobis adhuc innotescat, monumentum editum est, quo id quoque falsum convinci queat. Num vero hæc Quesnelli interpretatio obvia sit, et contextui congrua, nonnulli fortassis dubitabunt. Unum hic addemus, nihil movere debere Cassiodorum Romanarum rerum peritum, qui tribuitur Tripartita Historia, in qua hoc Sozomeni testimonium descriptum legitur. Cum enim in Tripartita edenda Cassiodori consilium fuerit, ecclesiasticam historiam ex tribus Græcis scriptoribus ab Epiphano Scholastico Latine redditus compactam Latinis proponere, nihil in versione Epiphaniæ evenit, sed ipsa litterali ipsius versione usus est. Hinc quæ ex Sozomeno in Tripartita recitantur, nihil ex Cassiodoro auctoritatis acquirunt, sed tota fides est penes Sozomenum, cujus interpretationem ab Epiphano conditam Cassiodorus intactam reliquit. Vide quæ hæc de re Quesnellus animadvertit dissert. 6, n. 16, ubi errorem de jejunio diei sabbati apud Romanam Ecclesiam in Socrate detegit, qui tamen in Tripartita verbis Socratis Latine redditus receptus legitur.

(b) Hunc sermonem in Leone abjudicavimus, et Augustino vindicatum in appendicem rejecimus, ac propterea pro concionibus Romani pontificis a truedis testimonium ex eo excerptum nihil probat.

est enim non esse integrum huiusmodi sermonem apud Ambrosium, qui ea solum scriptis suis inseruit, quæ subjectæ tunc materiæ congruebant, et sorori suæ accommodata erant.

6. De Zephirino papa antiquiore adhuc testem adduco Tertullianum, ex quo id saltem certum habemus, in reconciliatione poenitentium Romanos pontifices concionem ad populum habuisse; in libro enim de Pudicitia quem jam ab Ecclesia catholica alienus conscripsit, Zephirinum papam inducit fideles in gratiam poenitentium ad misericordiam **420** commoventem; ita cap. 13: *Et tu quidem poenitentiam mochi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens... in eum hominis exitum quantis potes misericordiarum illecebris bonus pastor et benedictus papa concionaris, et in parabola ovis capras tuas quæris, etc.* Falsum est igitur quod aiunt, nullum sermonem Leonis antiquiorem reperiri, qui a Romano episcopo habitus sit. Quod etsi verum esset, non inde tamen roboris plurimum caperet Sozomeni sententia. Cum enim nullum Mediolanensis alicujus episcopi, aut Arelatensis, aut Ravennensis, aut Hipponensis sermonem habeamus dictum a prædecessoribus Ambrosii, Illarri, Petri Chrysologi aut Augustini, quis propterea dixerit nullis istarum Ecclesiarum episcopos his quos recensui ætate superiores sermonem ad populum suum habuisse? Satus est igitur fateri hallucinatum esse Sozomenum falsisque rumusculis deceptum; vel cum sancto Gregorio Magno dicendum: *Sozomeni historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur (Greg. Reg. epist. lib. vi, ind. 15, epist. 31 ad Eulogium Alex.).*

Non alia tunc occurrebat animo ex ista difficultate evadendi via, cum primæ editioni incumberebam. Aliam quarto post anno sibi fecit in præfatione ad novam magni Cassiodori editionem vir doctissimus Joannes Garelius congregationis Benedictinæ S. Mauri alumnus. Auguratur videlicet in locum Cassiodori sui ex Sozomeneo deceptum mendum irrepisse, auguriumque suum codicis Santheodoriciani suffragio roborat, ubi pro verbo *docet* legitur *dicit*. Quæ quidem lectio, inquit, alium omnino ac verisimum sensum efficit. Ibi enim de cantico Alleluia agit Cassiodorus in hunc modum: *Apud Romanos in uno quoque anno semel psallunt Alleluia primo die Paschæ, ita ut Romani pro juramento habeant ut hunc hymnum audire mereantur. In qua Ecclesia (subjungit continuo Tripartita) neque episcopus, neque actor quisquam coram populo dicit, supple illud primum Alleluia paschale.*

Conjecturæ lubens subscriberem, nisi veritas obstaret. Equis enimvero hymnum illum dicit, si neque episcopus neque quisquam alter illum dicit coram populo? Ad quid audiendum concurrerent Romani, si neminem dicentem haberent? at vero unico fulcitur codice ms. sexcentorum fere annorum Tripartitæ historię. Sed quid hic inter tantos tot editionum editorumque codices qua excusos, qua mss. tam Tripartitæ Historię quam Sozomeni, quem tandem fontem adire tutius est, quam rivuli umbram persequi? Quis enim asserere audeat corruptum fuisse Græci auctoris textum, tot criticis eruditorum virorum lucubrationibus vexatum, apud quorum neminem nulla umquam vel minima labis suspicione laboravit? Enimvero ut facile a genuina voce *docet* Latini interpretetur, ad affinem *dicit* deflectere oscitans scriba potuit; ita a Græcarum vocum illis respondentium **421** una ad alteram lapsus longe difficilissimus.

Quid igitur? Huic viri docti conjecturæ nostram illam de errante Sozomeneo suspicionem anteferimus? minime. Sed novam, utraque posthabita, pro-

A ferimus sententiam opinione, ni fallor, majorem. Certum enim mihi est de publica concione Sozomenum hoc loco scribere, sed paschali, scriptorisque verba sic explicanda, apud Romanos quotannis semel cantari Alleluia primo Paschatis die; et ita solemnem illis esse sacri hymni cantici ritum, ut ad illud audiendum et psallendum omnes ad ecclesiam confluerent, et multi etiam pro juramento ac voto haberent, ut hunc hymnum audire et canere mereantur. Quippe illa sacra Paschatis die solus hic brevissimus hymnus pro omni concione erat, cum in ea Urbe neque episcopus neque alius quisquam ad populum in ecclesia congregatum illa die concionem haberet.

Hanc esse mentem Sozomeni, materiæ ipsius quam tractat inspecto probat. Toto enim superiori capite quod est f8 de sola paschali festivitate sermonem habet; in præsentem vero seu 19 et de Paschate plurima, et nihil nisi occasione Paschatis disserit, varias Ecclesiarum consuetudines hunc solum in finem referens, ut discrepantes olim in festivitatis istius die Ecclesias excuset, alias SS. Petri et Pauli, alias S. Joannis traditiones varias observantes. *Stultum enim, inquit ille, nec immerito, existimabant (episcopi) consuetudinum causa ab se invicem separari eos qui in præcipuis religionis capitibus consentiant.* Post quæ subjicit varios Ecclesiarum usus, inter quos Romanum semel cantandi in Paschate Alleluia, aliosque subjungit ad illud festum non pertinentes; *cujus tamen causa, inquit caput claudens, in hunc de istis rebus sermonem sum delapsus.*

Sic intellectus Sozomenus non jam amplius dicendus est rem falsam de Romana Ecclesia scripsisse, ut antea senseram; neque etiam querendum, ut quærit eruditus Garelius, qui fieri potuerit ut Cassiodorus Sozomenum excerptens, ea quæ præcedunt et quæ subsequuntur prætermiserit, et illa tantum exscriperit quæ falsa esse constantissime noverat. Nam et vera sunt ea quæ excerptis, et verum non est cætera ab eo non fuisse excerpta, de illa nimirum consuetudine occasione Arii oris, ut apud Alexandrinos solus episcopus concionaretur. Quid enim sibi volunt hæc superioris capitis seu 38 verba: *In Alexandria presbyter non facit sermonem, et hæc res* **422** *initium accepit ex quo Arius Ecclesiam conturbavit?* Illic igitur non prætermisit, sed in caput superius transtulit Senator.

Porro quod tam verum sit pontifices Romanos in die Paschatis sermonem ad populum habere non fuisse per ea tempora solitos, quam falsum est aliis temporibus non publice docuisse, cum Sozomenus sic intellectus asserat, nec alius scriptor contrarium umquam docuerit, non potest in dubium probabili aliqua ratione revocari: præsertim cum nec Leonis nostri, nec alicujus ante sextum sæculum pontificis Romani sermones ulli paschales appareant. Nam quod duo Leonini huic solemnitati ascripti legantur in superioribus editionibus, erratum esse editorum suo loco probavimus ex sermonis utriusque contextu, allatis etiam rationibus, insuper auctoritate Hincmari episcopi Remensis et Flori Lugdunensis, illosque non in paschali festivitate, sed sabbato sancto dictos fuisse demonstravimus. Vide monitum utriusque præfixum, et observa illam Romanæ Ecclesiæ consuetudinem ultra sexti sæculi initia me consulto non extendere, quia homiliæ a Gregorio Magno in eadem solemnitate dictæ ad populum rem aliter postmodum se habuisse manifestum faciunt.

XIII. Quid primo pontificatus sui triennio egerit Leo noster pro Ecclesiæ rebus, scriptores silent, nec ex ullis ejus epistolis certo discimus. (a) Duas

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duas alias epistolas nos initio posuimus, alteram ad episcopum Aquileensem, alteram ad Septimum Altinatem, quas circa an. 442 scriptas in admonitione ostendimus. Econtra ex duabus epistolis, quas

sub initium pontificatus Leonis datas existimavit Quesnellus, prima ad episcopos Africanos in hac editione erit duodecima, eo quod exarata credamus post annum 445, secunda vero ad Rusticum erit

huic vacuo intervallo assignavimus, quas per id temporis scriptas esse plura mihi persuaderent, ut fusius in notis expendimus. Populata superioribus annis Africa, ipsaque Carthagine a Vandalis capta anno 439, plurima hominum multitudo ad transmarina se contulit, vel fractis navibus imposita, ut narrat Victor Vitensis (*De Persec. Vandal.*), vel sponte inhumanitati Vandalorum se subducens. Mauritania Cæsariensis adhuc tum Romanis parebat, ex qua Romam plurimi commentes Leonem monuerunt de ordinationibus illicite et contra statuta canonum in ea provincia usurpatis. Romæ tunc temporis versabatur Potentius episcopus, ut puto, Africanus, cui ab urbe proficiscenti Leo curæ suæ vicem commisit, ut de episcopis quorum culpabilis ferebatur electio, quid veritas haberet inquireret (*Epist. 1, nunc 12, ad Africanos episc.*, cap. 1). Qui et epistolam a Leone accepit ad Africanos perferendam, quæ temporum injuria excidit. Potentius in provinciam reversus accurata, ut rogatus fuerat, relatione per litteras significavit, quæ mala Mauritaniz Cæsariensis Ecclesiam affligerent. Unde sancto pontifici nata occasio iterum scribendi ad 423 Africanos hujus provincie episcopos. Exstat (a) præclara illa epistola, ubi episcopos vitiose creatos condemnât, eos in primis qui scientia et moribus egebant; monet non cito manus imponendas episcopis, nec ad hoc culmen evehendos, nisi per gradus et post longam meritorum experientiam; arcendos a sacerdotio qui secundas uxores, aut viudas, aut priore dimissa alteram duxerant, cum quibus ut dispensaretur nec captandæ Afrorum gratiæ occasio, nec temporum necessitas, nec summa ministrorum ecclesiasticorum inopia Leonem potuerunt impellere.

XIV. Mitius porro agendum censuit cum iis qui ex laicis statim ad episcopatum prorecti erant; sed indulgentiam esse, non legem, neque consuetudinem; nec præjudicare se contrariis apostolicæ sedis statutis suisve decretis. Verba ejus contra episcopos, qui festinantius inconsultiusque manus imponunt, non sunt omittenda: *Manus cito nemini imponeris, neque communicaveris peccatis alienis* (1 Tim. v, 22). *Quid est cito manus imponere, nisi ante maturitatem ætatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ, sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis est ille qui non meruit ordinari* (*Epist. 1, nunc 12, c. 2*).

Hæc etsi vel ex sola Scripturarum traditionisque scientia scribere potuerit sanctus Leo, aliunde tamen edoctum scimus, quantus esse debeat ordinandorum delectus. Narrat enim auctor opusculi quod *Pratum spiritale* vocant, sanctum Leonem cœliis

A admonitum ut in primis attenderet ad eos quos ad sacrum Ecclesiæ ministerium adiegeret, quorum Deus ab eo rationem exposceret. Cum descenderet, inquit, abbas Amos Jerosolymam, et patriarcha ordinatus esset, venerunt omnes monasteriorum eremi abbates, ut adorarent eum; inter quos adfui et ego cum abbate meo. Cæpique patriarcha dicere patribus: *Orate pro me, patres; magnum enim onus et intolerabile mihi* 424 *injunctum est, sacerdotique dignitas me terret immodice. Petri et Pauli similium est regere rationales animas; ego autem infelix et peccator sum. Plus enim quam cætera timeo ordinationis sarcinam; nam inveni scriptum quia beatissimus et æqualis angelis Leo papa, qui Romanorum Ecclesiæ præfuit, quadraginta dies perseveravit ad sepulcrum apostoli Petri, vigiliis et orationibus insistens, petensque ab apostolo ut pro se apud Deum intercederet, ut dimitterentur sibi peccata sua. Impletis diebus quadraginta apparuit ei apostolus Petrus, dicens ei: Oravi pro te, et dimissa sunt tibi omnia peccata tua, præterquam impositionis manuum. Hoc solum abs te requireretur (Pratum spirit. Joan. Moschi, cap. 149, quod caput Græc. etiam extat). Hæc in illo libro, quem septimæ synodi Patres approbarunt, cum ex eo retulerunt aliqua action. 4.*

XY. Eadem Africana clades, quæ epistolæ Leonis ad Mauritaniz episcopos occasionem dedit, plurimos ex Africanis regionibus ad Gallianæ littora compulsi transmeare: quorum aliqui, cum ignorarent a cujus sectæ hominibus baptismatis sacramentum accepissent, (b) hinc orta dubitatio apud Galliarum Ecclesias quidnam facto opus. Rusticus episcopus Narbonensis Romanum episcopum consulendum censuit tum ea de re, tum de iis plurimis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus. Respondit Leo prolixiore epistola (*Epist. 2, nunc 147*), quam secundo loco posuimus, his ad id rationibus adducti, quas in notis videre est. Mire elucet hæc in epistola Leonis nostri prudentia, scientia canonum et apostolica charitas, qua primum Rusticum animo propter occurrentia scandala despondentem, et de secessu cogitantem erigit, consolatur, hortaturque ne episcopali oneri tranquillioris vite amore illectus se subtrahat; tum doctissimas suas responsiones subjicit circa sacramenta baptismi, ordinis, penitentiz et matrimonii, clericorum continentiam, virginum consecrationem, et alia hujusmodi ad mores et regimen Ecclesiæ pertinentia.

425 ANNUS CHRISTI 443; — LEONIS PAPÆ 4; — THEODOSII 36, VALENTINIANI 19, IMPP.; MAXIMO ET PATERIO COSS.

I. Prima Leonis (c) congressio adversus Manichæos fuit. Romam complures nefariæ illius sectæ

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

epist. 167, quippe quam traditam putamus post diem 9 kal. Nov. an. 458. Admonitiones his singulis præmissæ conferendæ sunt.

(a) Hanc epistolam duplici forma editam dedimus; et eam partem quam Quesnellus repudiavit veluti supposititiam, luculenter vindicavimus. Vide admonitionem, in qua etiam duplicis editionis seu formæ causam assignavimus n. 14. Inde patebit non solum Potentium, sed post hunc etiam David Africanum episcopum aliosque Afros Romam transmigrasse, et novis, quæ supervenerunt, notitiis, primæ scriptiōni alia Leonem addidisse, quæ integram epistolam constituunt. Quantum Romanæ sedis auctoritati tribuerent Africani, et quanto zelo S. pontifex emendationi corruptelarum quæ irrepserant, ac restitutioni disciplinæ prospiceret, ex hoc documento discimus. De appellatione quoque episcoporum Africæ ex causa Lupicini episcopi cognoscere licebit.

(b) Cum epistolam nobis 167 ad Rusticum Narbonensem scriptam probavimus post diem 1x kal. Nov. an. 458, aliæ causæ dubitandi Africana clade poste-

riores inciderunt, ut ex admonitione quisque intel- liget.

(c) Huic congressioni adversus Manichæos duo præcesserunt. Primo duæ epistolæ, quæ desiderantur, circa dubium Paschatis an. 444, altera ad S. Cyrillum Alexandrinum, ad Paschasium Lilybetanum altera. Exstatat sola Paschasini responsio. Fragmentum responsionis S. Cyrilli in hac editione accedit. Utraque serius scripta fuit an. 445. Paschalem diem anno præcedenti indici consuevisse colligitur ex epist. 131 et 138 scriptis an. 454. In his enim agitur de Paschate an. 435; et cum in epist. 131, c. 2, data die 9 Martii an. 454, imminere traditur dies indictionis, qui formati inscribatur; tum vero ex epist. 138, qua idem Pascha Gallicis indictum fuit, hanc indictionem factam liquet v. kal. Augustas ejusdem anni 454. Ante indictionem vero, ubi dubitatio incideret, conciliandæ erant Orientalium sententiæ. Hinc hæc epistolæ ad Cyrillum et Paschasium scriptæ pro dubie die paschali anni 441, ut responsiones opportune acciperentur, non modicum ante indictionem dirigendæ.

homines venerant, rebus in Africa profligatis, devastataque a Vandalo provincia. Hæreticorum hæc coluvies diu latuit sub larva piorum hominum, qui impietatem vultu, incesso, simplici habitu vitæque severiore dissimulabant. Palam sinceræ fidei, clanculum flagitiose profligataque doctrinæ, prompti aliis instillare virus suum; tantaque industria celebratur hoc malum, ut percipi posset non auctores flagitii deprehendi. Toto prope biennio, seu suis se tegerent artibus, seu illis Leonis vigilantia formidolosa erat, latuit pontificem hæc hominum nequitia; sed quæ tandem prodita est inenite tercio pontificatus anno. Quod ubi compertum habuit Leo, monuit publice Christianos ne se falli sinerent flecti virtutis imagine, et fallaci pietatis umbra; quandoque vitam corruptam, pravos mores vitiaque his fraudibus tegi. *Nihil ergo, inquit (Serm. 4 in Epiphan. cap. 5), cum hujusmodi hominibus commune sit cuiquam Christiano, nulla cum talibus habeatur societas nullumque consortium. Prosit universæ Ecclesiæ quod multi ipsorum Domino miserante detecti sunt, et in quibus sacrilegiis viverent eorundem confessione patefactum est. Modum præterea rationemque edocuit agnoscendi eos qui sceleratæ huic sectæ nomen dederant, sacrum illis in honore lunæ solique primum secundumque septimanæ diem, et utrumque jejunes transigere. In uno crimine multiplex sacrilegium, et quod astra tamquam deos coleant, et quod diem Dominicum disciplinamque Ecclesiæ violarent. Nulla vos, ait (Serm. 4 Quadrag. cap. 5), contagionis hujus aspergat impietas, qui sua maxime abstinencia polluantur servientes creaturæ potiusquam Creatori, et luminaribus 426 cellistulam abstinentiam devote; quos nemo esse ambigit Manichæos, qui in honore solis et lunæ die Dominico et secunda feria deprehensi fuerint jejulare. Uno enim perversitatis opere bis impii, bis profani sunt, qui jejuniū suum et ad siderum cultum et ad resurrectionis Christi institutū contemplant.*

Certiora deinde subjungit indicia. Fideles Christiani, quæ erat consuetudo illorum temporum, Christi corpori et sanguini, ut loquuntur, sub utraque specie communicabant. Manichæi, ne palam fieret sua impietas, a sacris mysteriis non abstinentes, sub una specie corpus sumebant, sed sanguinem Christi sub altera haurire illis religio erat; quoniam vinum dæmonis opus malique principii inventum reputabant. Admonuit Christianos Leo hujus perniciosi dogmatis. Cum, inquit, (Ibid. cap. 5), ad tegendam infidelitatem suam nostris audeant interesse mysteriis, ita in sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant; ore indigno corpus Christi accipiunt, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant; quod ideo vestram volumus scire sanctitatem, ut vobis hujusmodi homines et ex his manifestentur indicia, et quorum detecta fuerit sacrilega simulatio, notati et proditi a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur. Denum vehementi omnes oratione adhortatur uti in perquirendis illis hæreticis operam non denegent suam. Magna enim, inquit, pietas est prodero latebras impiorum, et ipsum in eis cui serviunt diabolum debellare. Tum ut odiosa sit omnibus hæc hæresis, præcipua ejus capita recenset, et quasi in brevi tabella delineat. Quemadmodum Manichæi legem, psalmos et prophetas re dictoque repudiant, quia impietate Christum opinionem tantum natum asserunt, 427 ejus passionem, mortem, re-

A surrectionem puta puraque somnia et apparentia oculis ludibria credunt; ut baptismi elevant virtutem, mores disciplinamque Ecclesiæ depravant; totam denique Christianam convellunt religionem. *Nihil, ait D. Leo, apud eos sanctum, nihil integrum, nihil verum. Cavendi sunt, ne cuiquam noceant; prodendi, ne in aliqua civitatis parte consistant.*

III. Amplius conqueritur quorundam simplicitatem qui pravos illorum mores æmulantur. Manichæi mixti Christianis ad basilicam S. Petri ire consueverant, ubi ad vestibulum ventum erat, illico veriere se ad solis orium, et inclinatione corporis et nutu oculorum solem salutare orientem. Prisca quidem religio et antiqua Christianorum disciplina, verum usu nefando incestata, partim, ut loquitur sanctus Leo, ignorantie vitio, partim paganitatis spiritu. Pariter damnosa et fidelibus, et recens initiatis: quoniam illi Manichæorum sacrilegia æstimare videbantur, dum idem atque illi agebant: bis peccandi occasio; nam dum solem salutare non vetabantur, colere perseverabant. Abolere consuetudinem Leo statuit, ut erroris offendiculum tolleretur. Id vero ex usu pro temporum locorumque opportunitate ritus Ecclesiæ et disciplinæ leges ligendi refrendique penes sacerdotes æqua semper fuit potestas; etsi fidei sua semper ratio et una eademque integritas manet, nec illa hominum arbitrio, nec temporum mutationibus obnoxia est.

IV. Postquam Leo crebris concionibus ab illa secta fidelium animos advocavit, inquit in Urbe eos qui hæc labes imbuti sunt; complures inventos emendat, et ab ipsismet clandestina secretaque sacrilegia edocetur, libros eorum innumeros comburit; utque de secta constet, testataque sit omnibus Manichæorum nequitia, (a) conventum frequentem advocat. Leo et iudicium et concessum (Epist. 15 ad Turibium, et homil. 5, de Jejunio mens. decimi), Valentinianus Augustus concessum vocat (Norel. in Manich.), Baronius concilium dicit (An. 445). Sed non opus concilio (quod revera sanctus Prosper non commemorat), quoniam non de proscribenda nova hæresi, aut de asserenda fide agebatur, sed de pœna juxta canonem Ecclesiæ sancienda; neque concilium est ubi cum sacerdotibus pars senatus et pars plebis est. Quidquid sit, 428 frequenti cœtu adfuerunt Manichæorum electi electæque, veluti nefarie superstitionis antistites. Rogati de secta reserant detestanda dogmata, multa de eorum cæremoniis horrendisque institutis, turpia flagitia obscenaque sacra confessione publica palam facta sunt. Pudet referre. Aderat puella decennis vitata; aderat et corruptor virginis cum duabus mulierculis consens; et ipso episcopo infando criminis ordinatore. Per ordinem omnia exposita: qui fuerint ritus, qui episcopi sacerdotesque sacrilega religionis, quibus in locis vetitos cœtus agerent, quas in provincias labes hæc penetravit. Hortatu sancti Leonis multi ad bonam frugem redierunt, et coram ejurata hæresi dicto, scriptoque condemnata, penitentia legibus subjecti sunt; alii, quibus potior turpitudine religionis, acti in exsilium, in eaque loca deturbati ubi contagione grex Christi contaminari non poterat. Edictis præterea principum coercita insania est. Valentinianus uno aut altero anno post, constitutione ad Albinum præfectum prætorio directa eos publico crimine teneri declarat, militare prohibet arcet a

BALLERINIUM ANNOTATIONES

erant; ac proinde traditæ credendæ sunt inenite an. 443, vel etiam an. 442, et forte illa præsertim ad Cyrillum an. 441. Sane pro solvendo dubio Pachatis an. 453 Leo scribere cœpit an. 451, ut liquet ex epist. 88, c. 4.

Alterum, quod congregationem cum Manichæis præcessit, est epistola 4 ad Campanos data die 10 Octobris an. 443. Manichæos enim detectos fuisse solum sub hujus anni finem, satis ostendimus in admonitione ad epist. 1, n. 25.

(a) De hoc conventu et de gestis in eo habitis, quibus Manichæi detecti fuerunt, vide quæ diximus in dissert. de Epistolis deperditis n. 4. Hic conventus habitus quidem fuit sub finem anni 443, at sermones ubi de iisdem jam detectis sermo est, huic conventui præcessisse Quesnellus perperam narrat. Et licet sermones 5 de jejunio decimi mensis, et 4 de Nativitate Domini eodem anno habiti fuerint, sermones tamen 4 de Epiphania, et 4 de Quadagesima insequentem annum 444 rejiciendi sunt.

communi hominum consortio, testandi facultatem A admit, et ab omni pariter hereditatis successione amovet; defensorum et iudicum auxilia illis non permittit; demum sancit valituras leges, quæ contra eos diversis temporibus latae sunt.

V. Legitur et Leonis epistola ad episcopos Italiae contra Manichæos (Epist. 8, nunc 7), anno 444 scripta post detectam Romæ damnatamque eorum perfidiam, quæ et per provincias (a) ad omnes episcopos missa est. Hujus meminit Idatus episcopus et scriptor illorum temporum æqualis. Laudi non modo vigilantia Leonis fuit, sed etiam exēplo. Tum per Occidentem, tum per Orientem facta inquisitio de hac hæresi. Episcopi certatim hæc monstra fugare et suis latibulis, et hac perniciose labe liberare provincias. Hoc præsertim nomine laudatur a Theodorito Leonis fides. Hujus quidem, inquit (Epist. nunc 52 ad S. Leonem), possunt quoque multa alia inveniri indicia : sufficit autem et vester zelus in nefandis infaustosque Manichæos, quem vestra nuper sanctitas aperuit, ostendens vestra in Deum pietatis studium. Baronius ad annum 444 hæc refert; nos anno uno citius retulimus. 429 Prosper enim, qui forte conventui intererat, Maximo Paternoque coes. gesta scribit, scilicet ad annum 443. Epistola quidem Leonis ad episcopos Italiae data est anno sequenti, sed ad finem Januarii; unde colligo rem gestam anno superiore : nam inquirere de Manichæis, conventicula eorum et cœtus detegere, extorquere ab eis confessionem, concessum de hac re habere, hortari ad poenitentiam, reluctantes plectere exsilio, non est negotium aliquot dierum; nec epistola ad episcopos scripta est nisi re gesta, ut ipse Leo profitetur. Est præterea sancti Leonis homilia 5 de Jejunio decimi mensis ubi de hac causa loquitur ut modo peracta, immo ut nondum confecta, quod cadit potius in Decembrem anni 443 quam in annum 444. Eosdem insectatur pontifex in sermone 4 in Quadragesima cap. 5, ubi, ne penitus, inquit, latere non possint, ore indigno Christi corpus accipiunt; sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant, hisque iudiciis illos deprehendi posse admonet : unde non absurde colligi videtur et prius non imperatam fuisse communionem sub utraque 430 specie, ac postea fuisse si non præceptam, saltem maxime commendatam.

VI. His (b) ita feliciter adversus Manichæos pro fide gestis, sanctus Leo labentem seu temporum, seu hominum vitio disciplinam restituere instituit. De hac re epistolam ad episcopos Campaniæ, Picensi et Tuscanæ scribit (Epist. 3, nunc 4), quæ temporis ordine (c) eam quam de Manichæis scriptam esse diximus,

BALLERINIORUM

(a) In tabula collectionis 5 vocatur *Epistola generalis de Manichæis*; et codices collect. 2 et 5 hanc inscriptionem exhibent: *universis episcopis per diversas provincias constitutis*. Ex quibus discimus hanc constitutionem fuisse encyclicam datam a pari ad episcopos diversarum provinciarum; ac propterea in aliquo codice, quem Quesnellus vidit, missa traditur per illum acolythum, ubi formula illi posita pro nomine proprio acolythi, qui in ipsis litteris nominabatur, plures fuisse acolythos indicat, qui diversa exempla in diversis provinciis detulerunt.

(b) Alterum Leonis factum hic recensendum est ex eodē auctore libri de Promotionibus part. iv, c. 6: *In Italia quoque nobis apud Campaniam constitutis, dum venerabilis et apostolico honore nominandus papa Leo Manichæos subverteret, et contereret Pelagianos, et maxime Julianum, ambiens tum quidam Florus, etc.* Hinc Leonem, quo tempore Manichæos subvertit, Pelagianos etiam et Julianum contrivisse cognoscimus, de quo plura in admonit. ad epistolam 1, n. 23, ubi et Prosperi libellos contra eosdem Pelagianos Romæ oblato memoravimus.

(c) Epistola 4 ad Campanos data 10 Octobris an. 443, non solum ordine præcedit epistolam 7 ad epi-

anteceedit. In ea servos vetat fieri sacerdotes, aliosque promoveri, nisi qui et natalium et morum nobilitate vigeant; ne id sit in dedecus Ecclesiæ et fraudem dominorum. *Debet enim, inquit (Ibidem, cap. 4), esse immunitas ab aliis, qui divina militiæ fuerit aggregandus; ut a castris Dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatibus vinculis abstrahatur.* Similiter vetat ordinari viduarum maritos aut digamos, quod est contra canonem Ecclesiæ et S. Pauli apostoli auctoritatem; qui ejusmodi sunt, et ab officio et a sacerdotio removet. Jubet demum acriter animadverti in quemlibet clericum qui usuras exercet, negans id laicis licitum, nedum clericis.

ANNUS CHRISTI 444; — LEONIS PAPÆ 5; — THEODOSII 37, VALENTINIANI 20, IMPER.; — THEODOSIO XVIII ET ALBINO COSS.

1. Magna (d) hoc anno de die Paschatis disputatio fuit. Varie olim de hac celebritate in Ecclesiæ contentiones, quæ tandem compositæ in Nicænâ synodo, decretumque ut post æquinocium Dominicæ proxime sequenti quartam et decimam lunam celebritas fieret. Quoniam Alexandria florebat ars inspicendi computandique cursum astrorum, Alexandrino episcopo data provincia, ut quotannis diem orbi Christiano indiceret; exstantque hodie Theophili Alexandrini episcopi epistolæ aliquot paschales. Ille vero diligentius investigatis lunæ solisque conversionibus (e) cyclum ediderat qui in usu et pretio fuit tempore Leonis Magni. Igitur ex computo hujus episcopi anno Christi 444 Pascha rejectum ad 23 diem Aprilis; in Occidente vulgo vitium fuisse in cyclo creditum est; nec paschalem diem eo usque differendum. Leo super hanc controversiam Cyrillum primo Alexandrinum pontificem consuluit, deinde 431 Paschasium Lilybæi episcopum, cujus præclara in concilio Chalcedonensi memoria est. Uterque cyclum Theophili confirmavit; idque Paschasius ex computo Hebræorum approbat, et miraculo quod sub pontificatu Zosimi accidit. Paschasini epistola edita est, qua cyclum Theophili paschalemque diem hujus anni ad 23 diem Aprilis ab injuria vindicat. Baronius existimavit de die 25 Aprilis solasse controversiam; sed allucinatio est, unde error alter in annalibus : nam hanc de Paschate contentiōnem in annum 455 rejicit, quod undecim annorum est metachronismus, et duas de eadem re controversias simul miscet. Non est hujus loci de his exactius disserere. Cæterum haud dubium est Leonem Cyrillo Paschasinoque assensum esse. Prosper enim, qui Romæ versabatur, Leonique familiaris erat, nec Alexandrinorum aliqui computo

ANNOTATIONES.

scopos Italiae, sed ipsum etiam conventum quo Manichæi detecti fuere; alias in ea de vitandis Manichæis jam detectis ita monuisset episcopos Campaniæ, ut Italiae episcopos monuit epist. 7 data initio anni sequentis.

(d) Disputatio seu potius disquisitio de die Paschatis an. 444 non hoc anno, sed antecedentibus fuit. Vide annot. 1 (Col. 202, n. 2) in annum præcedentem. Quæ autem fuerit questio hujus ratio, exactius explicatur in notationibus ad Fragmentum epistolæ S. Cyrilli ad Leonem, quod epistolæ 3 Paschasini præmisimus.

(e) Non cyclus seu periodus Theophili annorum 418, quæ incipiebat ab an. 475, sed laterculus ejusdem annorum centum, qui inchoabat ab anno 380, seu potius computatio Alexandrinorum ex hoc laterculo deducta causam dedit controversiæ de die paschali an. 444. Anno enim 65 ipsius laterculi, qui respondebat anno Christi 444, Pascha notabatur die 23 Aprilis; cum Latini ex suo cyclo annorum 84, quem Prosper emendaverat, Pascha hujus anni eveniendum contenderent ad diem 26 Martii. Confer annotationes memoratas in Cyrilli Fragmentum.

favēbat, hæc habet in Chronico: *Hoc anno, inquit, Pascha Domini 11 calend. Maii celebratum est, nec erratum est, quia inde 11 calendarum Maiarum dies Passionis fuit, ob cuius reverentiam Natalis urbis Romæ sine circensibus transiit.*

II. Sub (a) finem ejusdem anni Anastasius Thessalonicensis episcopus Nicolaum presbyterum cum litteris ad Leonem mittit (*Epist. 4, nunc 6*), rogatque ut more decessorum suorum ejus vices in Illyricum gerat. Benigne respondet Leo, annuensque ejus petitioni significat, quemadmodum olim Siricius Anisio ejus prædecessori bene de apostolica sede merito vices in Ecclesiis Illyrici commiserat, sic se suas illi committere. Monet deinde ut eorum sequatur exempla, quorum privilegiis utitur; caveat ut sacerdotes vita et moribus, non gratia, ambitu, aut emptis suffragiis **432** sacerdotium adipiscantur; iidem digamos arcet a sacerdotio, et digamum esse vult, qui duxit uxorem ante baptismum, et qua sublata jam initiatus baptismo alteram duxit. (b) Denique sacerdotes, sicut episcopos, non alia quam die Dominica consecrandos pronuntiat. Aliis insuper litteris metropolitanis monet se suas vices episcopo Thessalonicensi dedisse, nec tamen ideo Ecclesiarum imminui jura, immo conservari hæc ratione disciplinam et leges Ecclesiæ (*Epist. 5, episcopus Illyrici*). Altera est epistola Leonis ad eosdem metropolitanos (*Epist. 12, nunc 13, ad episc. per Achaiam*) data anno 446, qua susceptas æquo animo litteras Leonis constat.

III. Ad (c) eadem prope tempora refero ea quæ dicuntur in opere de *Promissionibus Dei*, quod vulgo, sed falso, Prospero tribuitur. Illic mentio Leonis, quod adversus Pelagianos Julianumque eorum principem arma moverit. *In Italia quoque*, dicit ille auctor, *nobis apud Campaniam constitutis, dum venerabilis et apostolicæ honore nominandus papa Leo Manichæos subverteret, et contereret Pelagianos et maxime Julianum, etc. (De Promis. et Præd. Dei divid. temp. c. 6).* Ex quibus verbis constat adversus Pelagianos a Leone gestum bellum in Campania; nam et auctor ille ideo videtur meminisse Campaniæ, *nobis in Campaniam constitutis*, et Julianus Eclani episcopus erat, quod oppidum fuit Campaniæ. Neque vero, opinor, Pelagianismum per Campaniam solummodo grassantem profligare nitebatur, sed et per cæteras Italiæ provincias, et maxime per Aquileiensem; quod ex binis Leonis epistolis accipio, quarum altera ad episcopum Aquileiensem est, altera ad Septimum Alitini episcopum; cuius rei Photius mentionem facit, cum Pelagianos dicit renovatis erroribus iterum **433** gratiam Christi oppugnasse; sed Leonem a Septimio

admonitum virtute Leonis simillima hostes afflixisse. En verba Photii, quæ ex genuinis actorum exemplaribus videtur accepisse: *EXEMPLAR ACTORUM AB OCCIDENTIS EPISCOPIS ADVERSUS NESTORIANA DOGMATA, ubi hæc habentur: Cum temporis deinde progressu sæcæ hujus homines per hæresis suæ abjurationem Ecclesiæ restituti essent, iterum malum ab ipsis principium sumpsit, ut Septimio episcopo renascens eandem lues, antequam longius serperet, fuerit reprimenda, datis ad Leonem Romæ tunc sedem apostolicam tenentem litteris; qui Leo ferventi zelo contra impios depugnavit (Photius lib. 1 Biblioth. cod. 54). (Illic Nestoriana dicit dogmata pro Pelagianis, propter affinitatem doctrinæ.) Rescripsit Leo Septimio, sed et episcopo provinciæ metropolitano, quem Nicetam mendosi codices appellant. Leguntur hodie ad eos episcopos epistolæ. Utrumque accendit in Pelagianos, sed metropolitano maxime redarguit, quod reviviscentem hæresim non opprimat, quod ad communionem admissi Cælestiani, non prius de erroribus exacta condemnatione. Monet ut synodum illico provincialem cogat, ne longius serpat malum, et ne quis ficta emendatione dolo malo labem dissimulet, a Pelagianis Cælestianisque nemo ad Ecclesiam admittatur, nisi prius publica detestatione hæreseos approbatus manu et subscriptione, quæcumque ad excidendam hydram hanc, tum Ecclesia universalis, tum (d) apostolica sedes synodalibus decretis sancivit.*

IV. Hoc loco Annales Ecclesiasticos emendare oportet, seu horum doctissimus conditor aliorum mendis, seu sua sit deceptus conjectura. Auctorem scilicet operis de *Promissionibus Dei*, Prosperum esse scribit, atque ita illum longis itineribus per Italiam Africamque circumducit; tum illi nova bella contra Pelagianos attribuit; quæ omnia ex hoc eodem manant. Non enim Prosperi est illud opus, sed ignoti anonymique cujusdam Africani, cujus styli dicendique character quam longe a Prosperiano distet, quis æquus rerum estimator facile judicet. Hujus quippe oratio humilis, jejuna et simplex; Prosperi loquendi genus abundans, dives, viribus et nervis valens, locuples sententis. Frustra quis dixerit exaratum hoc opus a Prospero juvene, cum sit hominis ætate provecit, ut ipse auctor de se testatur, et ex multis locis constat. Gennadius certe horum temporum suppar, **434** texens catalogum librorum Prosperi, libri de *Promissionibus Dei* non meminit. Neque quæ anonymus ille de se commemorat bene Prospero conveniunt: nam adolescentiæ annos scriptor ille in Africa transegit, ut ipse testis est, cum de Cælestis templo Carthaginensi in Africa

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non sub finem, sed sub initium hujus anni, nimirum pridie idus Januarii, ad Anastasium et ad metropolitam per Illyricum Leo respondit; ac propterea Anastasii ad Leonem epistola ac Nicolai presbyteri transmissio pertinet ad an. 445. Huic autem facto præmittenda erat alia Leonis epistola ad eundem Anastasium, qua eum monuerat ut de statu Ecclesiarum vestrarum, inquit epist. 5 ad Illyrici metropolitam, c. 5, certiores subinde sua relatione nos faceret. Huic autem monitioni obsequens Anastasius laudatas litteras ad Leonem per Nicolaum presbyterum direxit. Confer dissert. de Epistolis deperditis, n. 5 et 6.

(b) Nonnulla hic a Quesnello omissa supplenda sunt. Episcopos Illyrici a metropolitam inconsulto Thessalonicensi ordinari vetat S. Leo. Ipsos autem metropolitam ab episcopo Thessalonicensi jubet ordinari. Mandat ut ad synodum quisquis episcopus fuerit evocatus, accurrat. Causas majores et appellationes apostolicæ sedis judicio ex traditione veteris instituti reservat.

(c) Hoc loco facta et chronologia Quesnellus pervertit et aliorum distrahit. Duo Leonis gesta adversus Pelagianos distinguenda sunt: primum contra

illos provinciæ Aquileiensem, qui sine debitis cautionibus recepti fuerant, ut Septimus Alitinas monnerat; alterum adversus eos Pelagianos qui Romam ipsam turbare cœperant, quique offerente Prospero adversus eos accusationis libellos evanuerunt, ut ex horum gestorum ordine quem profert Photius dicendum est. Ad hos postremos Pelagianos, non vero ad primos referendum videtur testimonium auctoris libri de *Promissionibus*; cumque hoc factum Pelagianorum ab eo copuletur cum gestis adversus Manichæos, utrumque referendum est ad finem anni 445, et primum factum adversus Pelagianos provinciæ Aquileiensem ad anteriorem 442. Vide de his plura in admonit. ad epist. 1, n. 23 et seqq. Addendum porro hoc loco est testimonium Gelasii papæ in epist. 5 ad Honorium episcopum Dalmatiæ, ubi hæc Leonis gesta respiciens, eum inter prædecessores suos adversus Pelagianam hæresim fortiter dicantem recenset: *An fortasse nescitis hanc hæresim ab apostolica dudum sede per beatæ memoriæ Innocentium, ac deinde Zosimum, Bonifacium, Cælestinum, Sixtum, Leonem continuis et ineffabilibus sententiis fuisse prostratam?*

(d) Vide quæ animadvertimus in notam 2 et 3 Quesnelli ad epistolam 6, nunc 1.

loquitur. Nam cum sancta Pascha, inquit, solemniter ageretur festivitas, collecta illi et undique omni curiositate, etiam adveniens multitudo sacerdotum multorum, Pater et digna memoria nominandus antistes Aurelius caelestis jam patriae civis, cathedram illic loco Caelestis et habuit et sedit; ipse tunc aderat cum sociis et amicis; atque ut se adolescentium aetas impatiens circumquaque veriebat, dum curiosi singula quaque pro magnitudine inspicimus, etc.

Id igitur accidit sub episcopatu Aurelii Carthaginiensis circa annum 420; eundem porro in Africa versatum Aspare consule, anno scilicet 434, apud eundem auctorem legimus, ut non dubium sit illi patriam fuisse Africam, ubi ætatem egit, et unde aliquando occasione persecutionis Vandalicæ ad Campaniam Italiae transiebat. Prosper vero et natus in Gallia est et educatus, et in Africa nunquam se egisse suggerit ipse in epistola ad sanctum Augustinum, cui ignotum se facie testatur. His ita constitutis, discedimus a Baronio, qui ex Photio narrat Prospere in Campania decertasse adversus Pelagianos. Photius quippe magis cum depugnasse Romanam quam in Campania auctor est; ejus verba sunt: *Post non diu rursum veluti existere atque enasci e mala radice impudenter cum cepisset hæresis Cælestiana, Romæ etiam quidam libere pro hæresi locuti sunt, quos Prosper homo sane divinus libellis adversus eos in vulgus editis facile dissipavit extinctisque, Leone etiam, quem diximus, Romanam sedem gubernante (Bibliotheca lib. I, cod. 54). Romæ id ætatem satis intellegitur et fere sub finem pontificatus Leonis.*

V. Neque Baronius verius scripsit a Leone edita quedam adversus Pelagianos scripta, quorum memoria apud Photium, quæque ad nos usque non pervenerint. Scripsit, ait Photius, et sanctus Leo, Romanus episcopus de Pelagianis conversis quomodo debant recipi, quando convertuntur, scriptis suam opinionem damnaantes. Ille certe sermo est de epistolis ad Aquileiensem et Altiniquæ episcopos, quas modo diximus scriptas contra Cælestianos; sed quas Baronius, prudens, an imprudens, tacuit in Annalibus.

435 ANNIUS CHRISTI 445; — LEONIS PAPÆ 6; — THEODOSII 38, VALENTIN. 21, IMPP.; — VALENTINIANO VI ET NOMO COSS.

I. Hoc anno inter sanctos Leonem Hilariumque Arelatensem orta contentio, seu sanctissimis viris humani aliquid contigerit, seu casu rerum, causarumque noxa, quas anno superiori natas esse oportet. Hæc illis occasio fuit. Cælidonium provincie, ut opinor, Viennensis episcopus, in synodo cui præerat Hilarius, et ubi intererat sanctus Germanus Autisiodorensis, accusatus est quod ante episcopatum viduæ maritus erat, quodque olim dum sæculari administratione fungeretur, sedens pro tribunali reum morti addixerat, et nihilominus ordinatus fuisset episcopus. Visum id contra leges Ecclesiæ, eoque nomine loco motus est, privatusque episcopatu. Cælidonium iudicium non ferens, Romam venit, exposulavitque injuriam cum pontifice, adversus Hilarium multa conquestus, se premi accusatorum calumniis. Testes et secum adduxerat, qui crimen aut

verum, aut confictum a se depellerent. Leo restituit Cælidonium in sedem. Hilarius, qui et Romam profectus fuerat, moleste ferens actum in concilio iudicium revocari, (a) non approbata pontificis sententia ab Urbe discedit, rediitque in Gallias. Leo inopino discessu exacerbatus plenas irarum litteras (Epist. 10, al. 89) ad Viennensis provincie episcopos mittit, et per Valentinianum Augustum egit, ut demandata Aetio (b) Præfecto Prætorio provincia Romano iudicio sua esset auctoritas; suæque Hilario jura et privilegia Ecclesiæ ademitt. Neque vitio veriti debet sancto Leoni, si (c) fraudem passus est: quis enim tam lynceus est, quem non obnubilet testium perfidia, vel hominum versatile ingenium? De ea re hic festinanter, alias copiosius (d).

II. Dum hæc in Occidente gerantur, moritur in Oriente magnus ille Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus. Dioscorus illi suffectus est, vir adumbratæ virtutis, qui specie honesti et ostentatione sanctitatis ad 436 honores summos Ecclesiæ arrepsit. Statim atque electus est, de ordinatione ad Leonem per Possidonium presbyterum indidem litteras misit; hunc eundemque esse existimo quem olim Cyrillus adversus Nestorium Romam miserat. Is porro commoratus aliquamdiu Romæ, Ecclesiæ florentem statum vidit et admiratus est. Abeunti Leo litteras dedit (Epist. 11, nunc 9), quibus Dioscoro persuadere conatur ut nonnulla in quibus Alexandrina Ecclesia a Romanæ institutis discessisse videbatur, emendaret, memor sancti apostoli Petri, qui primus Alexandrinam gubernaret Ecclesiam. Monet imprimis ne presbyteros diaconosque alia quam Dominica ordinaret, cujus diei initium sit a vespere sabbati; nec semel tantum in basilicis diebus festis offeratur sacrificium: ne ob multitudinem fidelium pars populi sacrificii oblatione privetur: Sed quoties basilicam, in qua agitur, præsentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur. In eadem epistola et auctoritatis et modestiæ exemplum est. Admonetur enim Alexandrinus episcopus sui officii a Romano pontifice, sed ex paterno magis fraternoque affectu et charitate, quam ex imperio. Paterna, igitur, inquit, et fraterna collatio debet esse sanctitati tue gratissima, et a te taliter suscipi, quemadmodum a nobis eam intelligis proficisci. Tum subdit: Quod ergo a partibus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis volumus custodiri; et ideo pie et laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum sacerdotum formam, etc. Denique: Studioso ergo dilectionem tuam et familiariter admonemus, ut quod nostræ consuetudini ex forma paternæ traditionis insedit, tua quoque cura non negligat.

III. Est et ejusdem Leonis ad Anastasium Thessalonicensem epistolæ (Epist. 12, nunc 14), quæ quo tempore scripta sit non comperio, sed quam 437 (c) ad hunc annum facile referendam existimo, ut in notis fusius habetur explicatum. Hujus scribendæ occasio fuit, quod Anastasius auctoritate metropolitica vel exarchica abutebatur, et magis impetu animi quam prudentia vices Leonis agebat. Gravissimis itaque litteris eum castigat, hortaturque ut moderate

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hic duo præsumuntur, quæ falsa sunt: 1º Hilarius Roma discessisse post editam a Leone sententiam, quod ei supposititiæ epistolæ ad Viennenses innititur, quam in appendicem rejecimus; 2º Hilarium eandem auctoritatem metropolitica, quam sibi Leo abstulerat, exercuisse quod vixit. Vide observ. ad dissert. 5 ejusdem Quesselli part. III, c. 2, ubi utramque hanc Quesselli hypothesis falsam ostendimus; atque exinde etiam patet Hilarium Roma discessisse antequam Leo sententiam ferret epistola 10.

(b) Aetius non fuit præfectus Prætorio, sed patrius et utriusque militiæ magister, ut vel ex ipsa Valentiniani novella, nobis epist. 11 exploratum est.

(c) Num Leo fraudem passus sit, non ita certo definiri posse patebit ex iis quæ dicemus in observ. ad eandem dissertationem 5, part. I, c. 3, et part. III, c. 3, n. 2.

(d) Dissertationem 5 apologeticam pro S. Hilario Arelatensi allegat in margine; a qua nostræ annotationes et observationes non erunt disjungendæ, ut æquum de tota re iudicium feratur.

(e) Non ad hunc annum, sed ad sequentem hanc epistolam pertinere patebit ex annotatione sequenti. Huic vero anno 445 affigendæ sunt duæ epistolæ Illyricianorum et Anastasii Thessalonicensis ad Leonem, quæ perierunt. De his in sequenti annotatione redibit sermo.

et temperanter se gerat, et si quæ in sacerdotibus corrigenda, id ex consilio et charitate faciat, potius quanta ex animi commotione **438** et potestate. En moderati animi verba aurea: *Erga corrigendos plus agi benevolentia quam severitas; plus cohortatio quam commotio; plus charitas quam potestas. Sed ab his quæ sua sunt quærant; non Jesu Christi, facile ab hæc lege disceditur; et dum dominari magis quam concurre subditis placet, honor inflat superbiam, et quod provium est ad concordiam, tendit ad noxam.*

ANNUS CHRISTI 446; — LEONIS PAPÆ 7; — THEODOSII 39, VALENTINI 23, IMP.; — ETIO ET SYMMACHO COSS.

Anno præseni, Aetio Symmachoque consulibus, Leo ad metropolitianos (a) Achaie scriptis epistolam (Epist. 13 ex Holstenio), quam ex opere posthume Holstenii, quod *Collectio Romana* inscribitur, hæc transtulimus; scriptaque est pro vicariato Anastasii Thessalonicensis episcopi. Causas majores ad eum referendas censuit; objurget metropolitani Achaie **439** provincie quod invitis Thespiensibus consecrasset episcopum; constituitque ut nullus **440** episcopus alterius sibi indicet clericum sine illius, ad quem pertinet, potestate.

ANNUS CHRISTI 447; — LEONIS PAPÆ 8; — THEODOSII 40, VALENTINIANI 23, IMP.; — CALEPIO ET ARDABURE COSS.

1. Prædie (b) kalendas Julii Ardabore et Calepio coos. scripti sanctus Leo ad Januarium Aquileien-

A sem episcopum (Epist. 14, nunc 18) contra hæreticos, ne admittantur ad communionem catholicam, nisi publica professione detestati hæresim sint. Et præbyteri diaconique, aut cujuslibet ordinis clerici hoc loco beneficii et gratie habeant, si ex hæresi ad Ecclesiam reversi in eo in quo inveniuntur ordine maneant, nec se ultra sperent promovendos. Si Pelagiani sunt, de quibus hic agitur, quosque jam diximus duce Juliano turbare Ecclesiam, hæc occasione scriptam ~~epist.~~ crediderim istam epistolam. Ex quo Julianus dejectus est ab episcopatu, pulsusque ex Italia, vagus et extorris nullibi sedes certas habuerat. Primo Constantinopolim fugit, sed et inde ejectionis post Ephesinam synodum, ubi tam Pelagiana quam Nestoriana hæresis proscripita est, in Gallias migravit tamquam in asylum, non ignarus qui homines illic Augustini de gratia doctrinam oppugnant, Hilario certe, qui ex monacho Lirinensi creatus Arelatensis episcopus fuerat, Augustiniana de prædestinatione doctrina non admodum placebat, etsi in aliis omnibus, ut Prosper scribit (Epist. S. Prosperi ad S. Augustinum), admiratorem se Augustini sectatoremque profiteretur. Tum Faustus abbatem in Lirinensi insula agebat; hæc Julianus advehit infastus hospes: nam abbatem animum ea habere imbuti, qua Fausti scripta postmodum aspersa sunt. Hæc et alia id genus, quæ multos latent, rectorum ac (c) certisque probationibus, tam ex Fulgentio quam ex aliis asserturum, promiserat vir doctissimus Ille-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Codex quidem, ex quo hæc epistola edita fuit, Achaiam præfert; at Illyrici certe corrigendum probavimus annot. 2 (Tom. præced. col. 663, n. 2) in ipsam epist. 13. In hac autem epistola, c. 1, memorantur litteræ Illyricianorum ad Leonem, et cap. 3 mentio fit relationis Anastasii ad eundem pontificem; cumque ea epistola data fuerit die 6 Januarii an. 446, illæ Illyricianorum litteræ, et hæc relatio Anastasii pertinent ad an. 445. Leo Thessalonicensi episcopo omnes Illyrici Ecclesias delegatione apostolica subjecerat, idque omnibus metropolitibus Illyrici significaverat epist. 5, scripta prædie idus Januarii an. 444, et ut rescriberent præceperat. Hos responsum non multum distulisse credibile est. Hinc alias ipsorum litteras desiderari putamus anteriores illis quibus die 6 Januarii reddidit epistolam 13. Ex hac autem epistola discimus sex metropolitibus ibidem inscriptis, non vero omnes Thessalonicensi vicario, et Leonis mandatis paruisse; unde S. pontifex *quorundam inobedientiam* se correcturum minatur. Porro ex relatione Anastasii idem pontifex cognoverat, Achaie metropolitam illicitas ordinationes celebrasse, et inter has distincte memorat ordinationem episcopi Thespiensis, qui incognitus invitis et repugnantibus prepositus fuit. Eodem tempore quo ad episcopos Illyrici idem Leo etiam respondit relationi Anastasii, quæ circa factum metropolitæ Achaie præcipue versabatur; ibique alia nonnulla erant inserta, quæ ex cap. 4 ejusdem epistolæ 13 in episcoporum Illyrici notitiam ab eodem Anastasio dirigenda erant. Hinc Leonis responsum Quesnellus esse credidit epist. 14 ad Anastasium. At factum Attici cum aliam Leonis epistolam, quæ intercidit, Anastasio hoc tempore rescriptam astruit, tum vero epistolam 14 aliis ejusdem Anastasii litteris posterius redditam palam facit. Anastasium scilicet duas ad Leonem de Attici causa epistolas dedisse colligitur ex epist. 14, c. 1. In prima id tantum indicaverat, quod ille ad synodum evocatus adesse differret, et excusationem infirmitatis obtenderet. Huic respondit S. Leo epistola quæ perit, quamque datam credimus eodem die 6 Januarii, quo scripta fuit ad Illyricianos episcopos epistola 13. Hinc cum eodem Anastasio queritur epist. 14, quod non expectato suo responso, metuens ne forte mitius

quam ipse vellet cum Attico agendum Leo præceperet, apud præfectum Praetorio Illyrici egit, ut Atticus Thessalonicam hiemis tempore vi adduceretur. Id contigit ipso hieme exeuntis anni 445, vel incunatis 446, antequam Leonis responso Thessalonicanum perveniret. Id autem cum Anastasius obtinisset, alteram epistolam ad Leonem per diaconos direxit, in qua dissimulato hoc violento modo quo Atticum coegerat, id unum referebat quod frater Atticus Thessalonicanum venisset, quodque consensum suum etiam scripturæ professione signasset. At paulo post has litteras a diaconibus Romam perlatas supervenit idem Atticus cum quibusdam episcopis suæ provincie, et de acerbiori ratione qua Anastasius secum egerat, conquestus est coram ipsis Anastasii diaconis, qui nihil reponere ausi sunt. Vides Illyrici Orientalis metropolitam cum aliquot suis comprovincialibus Romam confugere, et apud apostolicam sedem intercedere? Huic autem alteri Anastasii epistolæ Leo rescripsit epist. 14, qua violentum agendi modum ejus reprehendit, aliaque præclara ecclesiastica disciplina decreta proposuit. Hinc epistola 14 aliquanto post vi id. Januarii anni 446 scripta cognoscitur. Huc referenda est epistola 12 Leonis ad episcopos Mauritanie scripta post an. 445, de qua Quesnellus egit ad an. 440, n. 13.

(b) Epistolam ad Januarium scriptam fuisse iii kal. Januarii annot. 13 (Tom. præced. col. 708, n. 9) ostendimus. De Pelagianis autem, non vero de Donatistis vel Novatianis ibidem agi colliges ex annot. 5 et 6 (Ibid., col. 707, n. 2 et 3). Quæ autem hujus epistolæ scribendæ occasio fuerit, conjecimus in admonitione præmissa epist. 1, n. 26, ex qua Pelagiana hæresis irrepsisse cognosceretur in Aquileiensem provinciam jam inde a temporibus Zosimi, sub quo libellus distinctus ab illis duobus, quos Julianus alii-que episcopi Pelagiani Zosimo obtulere, Augustino episcopo Aquileiensi oblati fuit a quibusdam, qui in ea provincia Pelagianis erroribus infecti erant. Sicut autem qui ex his ad catholicam fidem redierunt, occasionem dedere epistolis 1 et 2, ita horum reliquæ huic epistolæ ad Januarium scribendæ causam præbuerunt.

(c) « Quoad hæc probationes non proferantur nobis

ron. Vignier Oratorii D. Jesu presbyter, de Juliano disserens in limine II tomi supplem. Operum B. Augustini; sed immatura morte præventus fidem præstare non potuit. Julianus porro ex illa insula in Italiam regressus novas turbas ciebat, vindicare se ab errore seu per speciem, seu per fraudem volens; fautoresque ejus eadem moliti redire ad Ecclesiam cupiebant. Hinc illa, opinor, Leonis ad Januarium epistola; si tamen, ut putant nonnulli, de Pelagianis hic agatur; mihi enim potius sermo esse videtur vel de Donatistis, vel de Novatianis. At commodius nostras ea de re conjecturas promemus in dissertationibus nostris.

II. Sed ecce nova bella in Hispania adversus Priscillianistas. Illi dum Suevos, Vandalos, Gothos urbes et provincias populant, renovare errores cœperunt; et dum quisque pro fociis dimicat adversus barbarum, ipsi lethalia animis bella serere, et longo graviora incautis vulnera indigere, quam externus hostis. Turribus Asturicensis episcopus, quoniam morbus ingravescebat, de ea re cum episcopis provincie egit; literas et (a) libellum, in quo portenta sectæ continebantur relatabanturque, ad Leonem misit per diaconum suæ Ecclesiæ peryvum. Rescripsit Leo, exstatque ejus epistola (*Epist. 15, ad Turribium*), ubi hæresim ex facie aliarum hæreseon coalitam probat, singulaque ejus capita seorsim conterit. Deinde quid ad excidendum monstrum opus sit, paucis explicat. Turribium episcoposque (b) Gallicie et Lusitanie ad concilium vocat aliis litteris ad eos scriptis, 441 quæ exciderunt; si vero inter armorum strepitus cogi generalis synodus nequit, saltem aliquot episcopos convenire jubet, ut simul videant quid pro re Christiana adversus gliscentem hæresim sit agendum.

III. Mense Octobri ad episcopos Siciliæ Leo gravissimam epistolam misit, eosque increpat, quod die Epiphaniæ baptismum solemniter celebrarent (*Epist. 16 ad episc. Sicilia*). Id vero, quoniam Christus S. Joannis baptismum eo die suscepisse vulgo

BALLERINIORUM

interim assensum suspendere licebit. Inquit cardinalis Norisius lib. II Hist. Pelag. c. 43.

(a) Addecadum est etiam Commonitorium. Libellus porro ante episcopatum a Turribio lucubratus fuit, ex quo non superest nisi epistola nuncupatoria ad Idatium et Ceponium, quam in appendice Epistolæ dedimus. Confer admonitionem huic epistolæ præmissam, et dissertationem de Epistolis deperditis, n. 16.

(b) Quatuor Leonis epistolæ in hac causa distinguendæ sunt. Una, quæ superest, responsiva ad Turribium, in qua præcepit ut generalis synodus ex episcopis Tarraconensibus, Carthaginensibus, Lusitanis et Bæticis cogeretur; vel si aliquo impedimento id fieri non posset, Gallicie saltem episcopi, inter quos error serpebat, omnino convenirent, ut serpenti malo remedium afferretur. Secunda ad episcopos memoratarum quatuor provinciarum, quos ad idem concilium cogendum excitavit. Cum porro rescisset hos episcopos, non autem Gallicos in Toletana synodo congregandos, tertiam epistolam ad eosdem dedit, præcipiens ut decretum fidei quod edituri essent vel edidissent, ad Balconium Bracarensem Gallicie metropolitam mitterent. Quartam denique ad synodum peculiarem Gallicie et ad Balconium metropolitam direxit. Vide quæ de his egimus in dissertatione de Epist. deperditis, n. 17, 18, 19 et 20.

(c) Hanc epistolam 17 in admonitione et annotationibus vindicavimus.

(d) Hæc, quæ affiguntur an. 447, Tillemontius not. 10 in Leonem assignanda censet ann. 448. Id pendet ex diversa ratione computandi annos quatuor ab hoc facto ad concilium Chalcedonense, quos alii integros et aliquot mensibus auctos, alii vero inceptos et quibusdam mensibus deficientes computandos cre-

delebatur. Consuetudinem Ecclesiæ Leo confirmat, qua solitum publice baptismum agere diebus Paschas et Pentecostes, antiquum esse morem haustum ab apostolis, quem deinde et rationibus non paucis asserit; baptismum esse imaginem resurrectionis, per hoc mysterium hominem Christianum reviviscere, triduanam sepulturam per trinam immersionem denotare, hominem ex aquis tamquam ex sepulcro levare. Ipsa igitur, inquit, operis qualitas docet celebrandi generaliter gratia cum esse legitimum diem, in quo orta est et virtus muneris et species actionis. Addit et huic celebritati consecratum diem Pentecostes, quasi aliquod Paschæ supplementum, effusum super apostolos hac die Spiritum sanctum, eo die tinctos a Petro 442 tria hominum millia; his et similibus ad retinendum prisum morem Siculo adhortatur. Sub finem epistolæ dat salubre Ecclesiæ consilium, ut bis quotannis terni episcopi Romam mittantur, et in commune bonum Ecclesiæ simul conferant ad custodienda decreta SS. Patrum, et errores ab Ecclesiâ eliminandos; Cum coram beatissimo apostolo Petro id semper in commune tractandum fuerit, ut omnia ipsius constituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permanerent (*Epist. supra laud.*). Gerardus Vossius, ille catholicus theologus, publicavit alteram Leonis ad eosdem episcopos epistolam (*Epist. 17, ad episcopos Sicilia*), quæ prohibet bonorum Ecclesiæ alienationem; nisi in ejus preventum utilitatemque, neque id sine consensu et cleri approbatione, sed in (c) hæc epistola desidero stylium S. Leonis; neque mihi facile persuadeo binas litteras ad eosdem tam brevi tempore scriptas, illam quidem XII, hanc XI kalend. Octobr., Alipio et Ardabure coss.; hanc tamen, qualescumque sit, ex epistolis S. pontificis non expunxi. Sed de ejus suppositione plura in observationibus.

IV. Neque hic præteribo memoriam (d) epistolæ Leonis, etsi ipsa perit, cujus mentio 443 est in Chalcedonensi synodo. Causa epistolæ hæc fuit.

ANNOTATIONES.

dunt. Quot porro commenta hac in re Quesnellus subdole infareit, ut pontificiam auctoritatem deprimeret, judicia apostolica sedis concilio generali subijciat? Integra et simplex facti series, quæ apud ipsum non legitur, fraudem et errorem detegit.

Bassianus Ephesinæ Ecclesiæ presbyter, cum in Memnonis episcopi invidiam incidisset, ut Epheso amoveretur, ab eodem invitatus ordinatus fuerat Evazorum episcopus; cumque adduci nequiverit ut ad hanc Ecclesiam regendam accederet, Basilium Memnonis successor violentam ordinationem miseratus, ei Ephesi commemoranti dedit nomen et honorem episcopi, aliumque Evazensis Ecclesiæ episcopum consecravit. Post Basilii autem obitum idem Bassianus ab unico tantum Olympio episcopo Theodosiopolis per vim adducto in Ecclesiam, Ephesiorum episcopus institutus fuit. Hæc vis et modus institutionem ejusmodi contra canones factam palam demonstrant. Nihil tamen minus idem Bassianus Theodosii imperatoris opera a Proclo Constantino-politano receptus fuit, datisque synodis ad universum clerum et populum Ephesinum, nec non ad cunctos Asiæ episcopos, per annos quatuor eandem Ecclesiam pacifice possedit; et non tam clericos quam episcopos ordinavit. Postea vero aliquorum clericorum simulates popularem tumultum excitaverunt, quo abductus ab Ecclesiâ, carceri Bassianus inclusus fuit. Quæ res cum ad imperatorem Theodosium delata fuisset, is Eustathium Silentiarium misit Ephesum, ut de hoc facto cognosceret, atque referret. Nihil autem certum elici potuit adversus Bassianum nisi illegitima ejus institutio. Imperator hæc de re scripsisse traditur ad episcopum Alexandrinum, et probabiliter etiam dedit epistolam ad Ro-

Mortuo Basilio Ephesino episcopo, ordinatus est in ejus locum Bassianus contra canones. Post aliquot annos Stephanus, pulso per viam Bassiano, ejus locum occupat; quæ res perturbavit Ecclesiam Ephesinam. De violenta ordinatione Bassiani Stephanus tum apud Leonem, tum apud Alexandrinum episcopum et alios conquestus, litteras a Leone accepit, quibus Bassianum deponendum esse statuerat; tumultus tamen non quievit, donec Chalcedone adversus Eutychem congregati sunt PP. De vi Bassianus egit adversus Stephanum, actaque coram Patribus causa utriusque retractata ordinatio. Tumque mentio epistolæ sancti Leonis, quæ Bassianum loco movendum pronuntiaverat. Verum re examinata, judicio concilii uterque dejectus episcopatu, quoniam utriusque vitiosam ordinationem fuisse certum est, illius epistolæ memoria est in actione 11 concilii Chalcedonensis. Bassiani porro depositio, quod velim annotatum, primo acta est per provincie episcopos. Tum confirmata judicio non solius Romani episcopi, sed omnium primarum sedium; sic enim habetur in concilio Chalcedonensi (Act. 11): *Expulsus est Bassianus a SS. Patribus, et a sanctissimo regis Romæ Leone, et a beatissimo sanctæ memoriæ Flaviano Constantinopolitana urbis, et ab Alexandrino et Antiocheno, ab his expulsus est regio judicio. Et iterum: Et Romanus episcopus eum deposuit, et Alexandrinus eum damnavit.* Nota quod pro damnavit, Græce est *xabēte*, deposuit; ita ut nihil ~~444~~ hoc in negotio uni tribuatur, quod non deferatur alteri.

V. Verum etsi proponebantur et epistola Leonis, et judicia primarum sedium, ventum est tamen ad

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

manum pontificem, ac ad alios primarum sedium, quippe hi omnes rescribere eum esse removendum. Tillemontius hic observat tom. XV, p. 464, aliud rescribi non potuisse, siquidem sola episcopatus ejus initia, quæ canonibus adversabantur, commemorata fuere; nec quidquam additum fuit de quadriennali pacifica ejusdem possessione a Proclo Constantinopolitano synodici litteris inducta atque firmata, et a cunctis Asiæ episcopis, totoque clero ac populo recepta; pro qua Cypriani testimonium ex epistola 55 afferri potuisset. Interim imperator, qui Bassianum deposuisse fertur, alium episcopum Ephesiam dandum præcepit. Quadraginta episcoporum concilium Stephanum ordinavit, et Bassianus Constantinopoli infelicem vitam egit; quoad Chalcedonensis concilii tempore ab imperatore Marciano Theodosii successore petit ut sua causa in concilio expendere-
tur: in quo tum Bassianus tum Stephanus remoti fuere.

Hæc est sincera rerum gestarum historia, quæ ex sola actione 11 concilii Chalcedonensis colligi potest. Nullum hic concilii Asiæ judicium est, quo Bassianus depositus fuerit. Quadraginta episcoporum concilium solam Stephani ordinationem fecit. De Bassiano vero deponendo nullum concilii judicium fuisse ex eo liquet, quod Meliphontus Juliopolis episcopus cum aliis juxta se sedentibus eum non accusatum et sine judicio abjectum affirmavit (l. IV Conc. Venet. edit. p. 1615, d; *ibid.* p. 1620, b): unde in ipso Chalcedonensi concilio Asiæ episcopi eundem restitui volebant; quod non fecissent, si ipsum judicio habito deponendum putassent. Hujus itaque depositionem primo actam per provincie episcopos sibi Quesnellus fluxit; et multo evidentiùs in hoc erravit, cum Romani pontificis et aliarum sedium litteras post hoc concilium redditas prodidit, quæ omne concilium præcessere. Fallitur quoque cum Stephanum post ordinationem ad Leonem scripsisse affirmat. Ante ordinationem enim ejus imperator scripsit, ut quid de Bassiano decernendum esset et præcipuarum sedium episcopi disceret. Leonis porro litteræ, quibus imperatori, ut videtur, rescripsit,

A causæ retractationem, nullo e legatis sedis apostolicæ refragante. Dum petuntur suffragia, alii utrumque deiciendum, alii alterutrum retinendum censuerunt; in horum numero erat Julianus Coensium episcopus, et ipse legatus apostolicæ sedis, qui omisso Leonis, ut alunt, judicio, existimavit Bassiano suam posse sedem servari: *Julianus reverendissimus Coensium civitatis episcopus, et ipse vicarius Romanæ apostolicæ sedis dixit: Non debent ambo projici (Act. concil. Chalc. part. II, act. 12).* Tandem depositionis in utrumque sententiam dixerunt iudices, (a) laudato primum Anatolii CP. tom Paschasini legati suffragio: *Gloriosissimi iudices dixerunt: Quoniam placuit universis interlocutori Dei amantissimi archiepiscopi regis Constantinopolis Anatolii, et reverendissimi episcopi Paschasini obtinentis locum Leonis Dei amantissimi archiepiscopi senioris Romæ, etc. (Ibidem).* Tunc Bassianus, qui nec primarum sedium, nec Leonis ipsius steterat sententiæ, synodi judicio acquievit, quia synodi œcumenicæ summa auctoritas et supremum est judicium.

B Hinc manifestum evadit nequidquam de hoc sibi exemplo blandiri Annalium Ecclesiasticorum auctorem (Baron. ad an. 447), scriptoremque nuperum, qui de canonicis episcoporum depositionibus ac judiciis infaustum volumen ad depressionem episcopalis dignitatis edidit (*Opus Gallicæ scriptum a quodam Davide: De Episcopis canonicè judicandis*). Putant enim Leonem suo juri asseruisse de ~~445~~ metropolitani etiam Orientalibus judicandi potestatem, eaque potestate usum in Bassianum; eum id non affirmet Stephanus scriptum a Leone, sed tantummodo Bassianum (b) esse non oportere episcopum: *ἀεὶ τοῦ*

eundem Bassianum ob illegitima episcopatus ejus initia esse non oportere episcopum, etsi judicium aliquod apostolicæ sedis præferunt, cum tamen sine examine, ac sine ullis gestis editum fuerit, in re et facto, quæ subreptioni obnoxia sunt, novo et expresso examini aditum non intercludunt, si præsertim circumstantiæ extiterint quæ pontifici declaratae non fuerint. Quot nova ipsius Romanæ sedis judicia hæc ratione instituuntur, ut ne iudicio apostolicæ sedis auctoritas præjudicium capiat? Ita hic Bassiani pacifica quatuor annorum possessio Procli auctoritate cepta, cunctisque Asiæ episcopis approbantibus firmata, ejusmodi visa est, ut illegitima initia purgasset, novamque cognitionem mereretur. Hanc si Bassianus petisset ab ipso Leone, non fuisset repulsus. Cum vero Chalcedonense concilium ageretur, dum hanc novam cognitionem petit ad concilio, a Leone, qui concilio per legatos præsidebat, simul petit (sicut Leoni primum inscripti leguntur quatuor illi Alexandrinorum libelli, qui Chalcedonensi synodo oblati fuere), neque per hoc Leonis judicium subjiendum creditur auctoritati concilii, sed novis causis allatis novum judicium in concilio, et Leonis ejusdem auctoritate instituendum putavit. Hæc de causa legati apostolicæ sedis huic novæ cognitioni non restiterunt, et Julianus Coensis utrosque non debere projici opinari potuit. Leonis tamen judicium sicut præcipue ingestum fuit, ita etiam depositio Bassiani ex Leonis judicio confirmata est. Quod si Bassianus, qui non acquievit Leonis et aliarum præcipuarum sedium rescriptis, judicio concilii paruit, id in causa fuit quia in concilio ipse auditus ac totius causæ examen institutum fuit, nihilque superesse poterat excusationis qua judicium subreptione notaretur (Act. 3, p. 1267, 1274, 1282, 1290).

(a) Primum laudatus fuit Anatolius, non quod præcipuam supra legatos pontificis auctoritatem haberet (quis enim catholicis primam auctoritatem apostolicæ sedis non tribuit? unde initio actionis 11 primus locus legatis tribuitur), sed quia Anatolius primus in hoc negotio sententiam dixerat.

(b) Si hoc loco Stephanus Leonis sententiam ex-

τον μη δὲν εἶναι ἐπίσκοπον. Nec illud persuasum habuerunt legati, qui vel quasi de re integra iudicant, vel etiam sententiam Leonis temperant: Romanus enim pontifex **446** dixerat Bassianum esse non oportere episcopum; Julianus legatus pontificis, esse posse episcopum, cum de utroque qui contendeant de episcopatu pronuntiari non debere ambo proijci, significans alterutrum eorum in Ephesia sede esse constituendum: κατὰ μὲν παλαιὰς οὐδὲ εἰς ὁρίαν εἶναι, κατὰ δὲ φιλοθερητικὰν ἢ σύνοδον ἢ Ἀσιακὴν ἐπιλέγεται τις ὁρῶναι εἶναι (Syn. Chalc. Act. 12).

ANNUS CHRISTI 448; — LEONIS PAPÆ 9; — THEODOSII 41, VALENTINIANI 24, IMP.; — POSTHUMIANI ET ZENONE COSS.

I. Idibus Martii hujus anni scripsit sanctus Leo ad Dorum Beneventanum episcopum (Epist. 18, nunc 20). Ille presbyterum recens ordinatum, posthabitis presbyteris aliis, qui ætate meritisque præstabant, in locum superiorem ordinemque elexerat; quin etiam aliqui assentione ignava jure et loco sponte cessarent. Arguit Leo Dorum prævaricationis, juvenem superbiæ, presbyteros projectæ adulationis. Jubet igitur quemque juxta canones servare prærogativam ordinationis, exceptis qui spontanea abdicatione se hoc honore indignos fecerant, et ipsi ut suo plecterentur judicio inferiores esse vult illi quem sibi prætulerant. Et ut judicii sui, inquit, sententiam ferant, inferiores etiam illo erant, quem propria sententia sibi prætulerant; omnibus presbyteris in suo ordine permanentibus, quem unicuique ordinationis suæ tempus ascriptum (a).

II. Leo insuper tanta pro Ecclesia gessit, ut visus sit hacenus præluxisse majoribus, seu dum Priscilliani contaminatum gregem jugulat, seu dum Manichæorum clandestinos motus perimit, aut de profligato Pelagianismo triumphum agit, vel severe vindicat Ecclesie disciplinam. Quod alterius summum esset, iter est Leonis ad majora. Hæc quidem fortiter feliciterque, sed adversus saucios hostes, jamque multis debilitatos ictibus. Ecce novus hostis, recens et integer Christi incarnationem oppugnat, fundamentaque Christianæ religionis concutit. Timendus certe; audax illi animus ad concipiendum facinus, promptus ad exsequendum; ingenium laudabile, si ad meliora convertisset. Pietatis professio et fama æque perniciosa, quoniam iis adversus fidem abutebatur. Quid referam gratiam favoremque principum et magnatum amicitias, quæ ad promovenda studia per fas nefasque conciliaverat? Verum hæc ut gloriosior Leonis victoria sit. Eutyches ille est, Constantinopolitanus archimandrita, qui a demone malo impulsus, novos errores in Ecclesiam erexit, utramque naturam in Christo miscens, coalitamque in unam asserens; unde illud consecrarium, vel naturam divinam perpassionibus humanis affectibus obnoxiam, vel quæ humanitas Christo contigerunt, labores et mortem, per quæ salutem nobis peperit, mera fuisse ludibria. Hæc ille, quæ primo latenter cum commensalibus monachis communicabat, tum fortim cum amicis et iis quos noverat novitatis avidus. Eusebius Dorylaei in Phrygia episcopus, qui cum Eutyche amicitia intercedebat, pravam ipsius doctrinam primo amice corrigere; dumque monachum consiliis

A non emendari intelligit, rem religionis potius amicitia putans, denuntiare scelus aggreditur, ut opprimatur antequam vires acquirat.

III. Id temporis habebatur Constantinopoli synodus a Flaviano episcopo Constantinopolitano Procli successore, convenerantque triginta episcopi ad litem dirimendam Florentii Sardorum episcopi Lydie metropolitani adversus episcopos suæ provincie Joannem **447** Cassinumque. Eusebius hortatu Flaviani, cui audaciam Eutycheis nuntiaverat, rem ad concilium detulit. Patres illico detestari pravitatem, rogare Eusebium ut pro jure amicitie adeat Eutychem, persuadeatque meliora. Tum Eusebius abnuere, jam frustra omnem movisse lapidem, sed irrito conatu; non vulnus levi manu leniendum, sed ferro recidendum, priusquam saniores partes occupet; jam Eutychem arma palam adversus Ecclesiam moliri, urbis monasteria circumire, offerre libellum cui subscribant monachi, et in doctrinam nomenque suum jurent. His auditis, Patres presbyterum diaconumque intulit, qui de singulis inquirant. Presbyter recitavit ad Martynum archimandritam; plurima de Eutyche seiscitatur. Fatetur ille missum Constantinum diaconum ab Eutyche cum scripto cui subscribere rogatur; non aliam in eo fidem, quam quæ in Nicæna synodo jurata, et quæ a Cyrillo tradita receptaque; sed a se longe rejectum cum hac responsione: non esse suam, sed episcoporum rem: Μὴ εἶναι ἐμὴν ὑπογραφήν ἐπισκόπων δὲ μόνων: Non est meum subscribere, sed episcoporum tantum est. Grave reponsum, et posteris reinendum. Illi synodo renuntiatis, placuit Patribus ut vocaretur Eutyches ad concilium. Semel et iterum accersitus venire contempsit, non fas, inquit, egredi e monasterio. Tertium quoque citationem negotiatione simulata elusit. Sed demum post aliquot dies monachus militari apparatu ad synodum venit. Cum eo Florentius Patritius, turbulenta monachorum phalanx, apparitorum militumque prætorianorum manus. Hanc illi operam præstiterat Chrysaphius eunu-chus, qui gratia et auctoritate Augusti pro libidine abutebatur; tam Eutychei charus quam insensus Flaviano, quia **448** cum adit pontificatum, ejus decesserit gratiam contempserat. Nihil territi Patres de fide seiscitant. Rogant Eutychem quid de Christo sentiat? Coram ille non hæsitans confessus in Christo duas naturas antequam Verbum cum carne uniretur, sed coaluisse in unam, ex quo Divinitas cum natura humana in unam hypostasim conjuncta est: Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεννηθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν προτὶ τὸ ἑνωθῆναι μετὰ τὴν ἐνωσιν, μίαν φέρειν ὁμολογῶ; id est: Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem; post vero adunationem, unam naturam confiteor. Patres docent eam doctrinam esse alienam a fide, obtestantur ut ipse suos revocet errores proseribatque, ac Nicenam confessionem recipiat. Sed dicto non audens obfirmato animo in sententia persistit: ideoque judicio Patrum sacerdotio motus est, munere archimandritæ et communionis ecclesiastica privatus.

D IV. Eutyches cum auctoritate Chrysaphii et tutela principis neque se neque doctrinam tectam sartamque cerneret, ad Romanum pontificem confugit, ratus irritam fore condemnationem, si tantum pontificem suis partibus irretiat. Hoc vero factu facile in sui-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

pressit his verbis esse non oportere episcopum, alibi tamen his verbis retulit: Romanus episcopus cum deposuit, quæ potestatem deponendi a Leone sibi assertam præferunt. Hæc ex solius Stephani relatione. Si existerent ipsæ Leonis litteræ, quid Leo scriperit expressius cognoscereimus. Quod si iisdem aut similibus verbis usi traduntur etiam alii præcipuarum sedum episcopi, cum tamen peculiare jus in omnes Orientales episcopos Romano pontifici ratione primatus negari nequeat, jus de metropolitanis etiam Orientalibus iudicandi eidem negari non potest, nisi ab eo

qui vel primum neget, vel meri ordinis primum; cum heterodoxis eidem attribuit. Sed hoc de jure plura in observat. ad dissertationem 5.

(a) Illic omitteunda non erat mentio duarum locutionum quæ in hac causa scriptæ sunt, nimirum libelli querimonie quæ a Paulo presbytero Leoni oblatus fuit, et alterius Leonis epistolæ, quæ desideratur, ad Julium episcopum, cui hujus decreti executionem commisit. De his vide dissert. de Epistolis deperditis, n. 22 et 23.

num inducebat, quia absentem circumvenire in promptu est, (a) sciebatque inter Romanum Constantinopolitanumque episcopum emulationem cathedrae jamdiu fere simulatas: sperabat denique amicum Leonem, cujus animum ante aliquot menses exploraverat. Scilicet scelus suum prius meditatus, ne, si quando erumperet, Leo adversaretur, litteras ad eum miserat, quibus catholicae fidei homines in suspicionem Nestorianismi adduxerat (*Epist. 19, nunc 20*). Leo nihil tale suspicans, laudaverat ejus vigilantiam sollicitudinemque. Perlit quidem haeresiarum (b) epistola, sed ex litteris Leonis ad Theodosium et 448 Flavianum quid scripserit intelligimus. Conqueritur quod cum non diversa a fide sentiret, immerito tamen se se accusatum: quod Eusebium crimen haeresis sibi intulisset, nihil tamen eum in quo argueretur expresse et evidenter ostendisse,

A quod evocatus ad iudicium se sistere non denegasset: quod etsi Nicenae synodi decretis assentiebatur, 450 privatus communione sit: quod libellus appellationis, quem obtulerat, non fuisset susceptus: haec et alia quam falso Eutyches scribebat, ex Constantinopolitanae synodi actis comperimus, quae Chalcedonensis sunt inserita, ampliusque aperiemus in dissertatione de ejus causa.

ANNUS CHAISTI 449; — LEONIS PAPA 10; — THEODOSII 42, VALENTINIANI 25, IMP.; — ASTERIO ET PROTOGENE COSS.

I. Sanctus Leo nihil horum quae Constantinopoli gerebantur, admonitus a Flaviano, ne vel innocentem condemnnet, vel reum absolvat, ad Theodosium Flavianumque scribit (*Epist. 20, nunc 23, et 24, nunc 24*). Quare (c) Flavianus non scripserit, haud diffi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Nullae contentiones et simulatae inter Romanum et Constantinopolitanum exarsisse traditae sunt, nisi postquam a Chalcedonensi Constantinopolitanae sedis tres dioeceses Asiae, Ponti et Thraciae subiectae fuerunt: neque hac in re Leo restitit ob emulationem cathedrae, ac si exinde Romano antistiti praedictum aliquod crearetur: sed quia hoc canone laedebantur privilegia sedium Alexandrinae et Antiochenae, nec non jura metropolitana eorumdem dioeceseon, quae Nicenum concilium sarta tecta servanda praeceperat. Cur potius eam aequorem et veram rationem confingendi ad Romanum episcopum Quesnellus non allegavit, quia scilicet Eutyches Romanae sedis praerogativam noverat, quia in Orientales quoque episcopos, cum opus esset, jus exercere poterat?

(b) Unam hic Eutychis epistolam ad Leonem Quesnellus memorat, quae ab eo post condemnationem scripta fuit, haecque Leonem rescripsisse putat *epist. 20*. At in notatione quam in secunda editione subiecit epistolae 20, deprehendit hanc redditam alii epistolae, quam ad eundem pontificem ante condemnationem Eutyches dederat. Dux igitur hujus epistolae distinguendae sunt. Anno 447, magnae turbae excitatae fuerunt adversus aliquot episcopos Orientales qui in Nestorianismi suspicionem vocabantur. Harum turbarum originem e Constantinopoli profectam Theodoretus notavit *epist. 3*; Eutyches vero Constantinopolitanus archimandrita praecipuus earum auctor fuit, et dum illos impetivit, in oppositum errorem transitit. Nestorianismi autem nomine eos notavit, qui suo errori adversabantur. Dominus Antiochenus episcopos, Eutychis impietate detecta, primus eidem restitisse, cum synodicam ad imperatorem dedit, a Faecundo traditur lib. xn, c. ult. Vide integrum hanc synodicam insertam dissert. 7, quae propterea an. 448 scripta dicenda esset potius quam anno 449, ut eminentissimo Baronio placuit, pro cuius tamen sententia Tillemontius nonnulla afert not. 10 in Theodoretum. Certe autem Eutyches anno 448 primam epistolam ad Leonem dedit, quae Nestorianismum repululare conqueustus est. Huc, quae desideratur, Leo respondit *epist. 20* kal. Junii an. 448, in qua cum ignoraret quo spiritu Eutyches doctus eam Nestorianismi accusationem protulisset (huc enim spectant quae S. Leo scribit *epist. 31*), ejus zelum ac sollicitudinem commendavit. Interim Eutyches ab Eusebio Dorylaensi accusatus, a S. Flaviano damnatus fuit in synodo Constantinopolitana die 22 Novembris ejusdem anni 448. In hac post damnationem aliquid de appellatione ejus a nonnullis auditum fuit. Mentitus vero est cum affirmavit se libellum appellationis ad Romanum pontificem obtulisse, qui receptus non fuerit. Hinc autem alteram ad S. Leonem epistolam dedit, cui quatuor documenta adjecit, libellum accusationis Eusebii Dorylaensis, libellum appellationis suae, quem oblatum et non receptum vendidit, professionem fidei suae cum contestatione ad populum Constantinopolitanum, et aliquot testimo-

B nia plerumque supposititia: de quibus vide dissert. de *Epist. deperditis*, n. 26. Hanc Eutychis secundam epistolam inter Leoninas edidimus *epist. 21*. Scripsit eodem tempore ad S. Petrum Chrysologum episcopum Ravennatem: et haec duae epistolae in Italiam missae videntur una cum litteris imperatoris Theodosii ad Leonem, quibus hic Augustus agente Chrysaphio deceptus, haeretici patrociniis susceperat. Sicut autem in relectione actorum synodi Constantinopolitanae quidam affirmant Eutychen privatim appellasse etiam ad episcopos Alexandrini, Hierosolymitani et Thessalonicensis concilia, ad harum sedium episcopos fortassis epistolae dedit. Sub hoc quoque tempus Flavianus de gestis in Constantinopolitana synodo adversus Eutychen retulit ad Leonem pontificem, ut pluribus diceretur annotatione sequenti.

(c) Flavianum paulo post concilium, quo damnavit Eutychen, ad Leonem scripsisse exeunte anno 448, aut serius sub initium anni 449, ostendimus in Admonitione ad *epist. 22*. Quesnellus ex suis praedictis ordinem litterarum Flaviani pervertit, ita ut primam vendidit, quae secunda est, et secundam, quae prima fuit. Ibidem autem nos suum cuique tempus restitimus; et cardinalis Baronii sententiam, quam ille perstrinxit, luculenter vindicavimus. Ut autem clarior fiat rerum in causa Eutychis gestarum historia, quae apud Quesnellum non satis est accurate disposita, Breviarium chronologico-historicum documentorum hujus anni hac prima notatione appendendum credidimus, ex quo suum cuique tempus ascribere facile erit.

Cum epistola Eutychis una cum imperialibus litteris eidem faventibus sollicite missa fuerit, citius Romanam pervenit quam Flaviani litterae; unde S. pontifex Theodosio rescripsit die 18 Februarii hujus anni 449, antequam Flaviani epistolam acciperet: ex quo etiam factum est ut *epist. 23* cum Flaviano questus sit, de tanta re nihil retulisse, et ut cautus, non autem deceptus, documenta ad iudicium ferendum necessaria postulaverit. Interim vero responsionem ad D Eutychen distulit. Hic autem haereticus non expectato pontificis responso, libellum imperatori obtulit, quo, generale concilium petebat, et per Chrysaphium patronum suum egit ut Dioscorus quoque Alexandrinus ad Theodosium scriberet, generale synodum cogi oportere: quod quidem per imperiales litteras signatas die 30 Martii hujus anni 449, indictum fuit Ephesi kal. Augusti. Dum de hoc concilio convocando murmurabatur, Constantinopolim perlatae fuerunt duae memoratae Leonis epistolae 23 ad Flavianum, et 24 ad Theodosium, et hac etiam occasione epistola 25 Petri Chrysologi ad Eutychen, ut in admonitione ad eandem concinemus. Id ante indicationem synodi accidisse, ex altera Flaviani epistola colligere licet. Cum enim is ex acceptis Leonis litteris deprehendisset Eutychen ad pontificem scripsisse, priorem vero suam epistolam ei nondum fuisse redditam, aliam mox epistolam 26 ad eundem pontificem dedit, in qua tantum apostolicam auctoritati attribuit, ut istam ad finem

cile est dictu, seu Eutychem statutum iudicio crederet, seu actam causam secundum canonem Ecclesiae in concilio, 451 condemnatumque legitime monachum suae parietis, non alias audiendum. Baronius credit litteras Flaviani, aut interceptas, aut retardatas

A ab Eutyches. Sed tum nihil omnino scriptum a Flaviano, constat ex ipsa Flaviani epistola, cujus initium est: *Pietate, etc. Accusatum, inquit, eum (Eutychem) a reverendissimo Eusebio, et occurrentem in sanctum concilium et voce sua seclum proprium relegendum, offic-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

huic controversiae imponendum per se sufficere tradiderit, ne concilium, de quo rumor erat, amplius necessarium sit. Haec post certam indicationem scripta non fuissent. Hinc has Flaviani litteras ante diem 30 Martii exaratas cum Quesnello credimus. Vide hujus textum n. 9.

Eutyches, ut sibi facilem in concilio jam indicto defensionem praepareret, recognitionem actorum synodi Constantinopolitanae obtulit, ac si ea diminuta et corrupta essent. Sed si pauca quaedam leviora excipias, quae non visa sunt acti inserenda, nihil falsum evinci potuit ab Eutychis defensoribus. Haec autem recognitio, in qua mentio sit epistolae Leonis paulo ante receptae, facta fuit in Constantinopolitano conventu diebus 8 et 13 Aprilis. Interim Leo priorem Flaviani epistolam 22 se jam accepisse indicat epistola 27, data 21 Maii; qua eidem epistolae Flaviani paucis rescripsit, pleniorum responsonem quam citius transmissurus; ubi si turbas adversus eundem episcopum excitatas innuit, de quibus in ejus epistola 22 nullum indicium est, has ex aliis aliorum litteris satis detexerat. Ex verbo autem *rescribimus* (nisi legendum sit *rescribemus*), quo Leo utitur in epist. 27, ipsum in pleniore epistola, quam promittit, lucubranda hoc quoque tempore fuisse occupatum colligere licet: haec enim ob rei gravitatem maturius studium exigebat. Nondum, cum haec scribebat, de legatis transmittendis cogitabat, vel eos non ita brevi parandos sperabat. Hinc plenior epistolam per eum qui litteras Flaviani attulerat dirigendam spondet. Cum autem ob rerum difficultatem et indicationem concilii Ephesini jam imminantis legatos sollicitius dirigendos duxerit, his plenior epistolam 28 ad Flavianum perferendam tradidit, in qua (cum antea scripta fuisset) legati solum in fine memorantur additione quadam, ut videtur, posteriori, qua nullam synodi mentionem facit. Una cum hac celeberrima epistola 28 aliae ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad archimandritas Constantinopolitanas, ad synodum Ephesinam, et ad Julianum Coensem scriptae idibus Junii signantur, et iisdem legatis traditae sunt. His profectis altera Flaviani epistola 26 ad Leonem pervenit, cui pontifex respondit epist. 36, die 20 Junii, eodemque die aliam ad imperatorem epist. 37 misit, cujus causam annot. 1 (*Tom. praeced. col. 811, n. c*) in hac epistolam indicavimus. Tertiam porro epistolam S. Flavianum ante Ephesium latrocinium ad Leonem dedisse per Basilium diaconum, quae ad nos non pervenit, evicisse credimus annot. 2 in epist. 36, qua S. Leo eidem respondit die 23 Julii. Confer inferius annot. 6 (*Col. 224, n. c*). Novas litteras eidem Flaviano dedit die 11 Augusti, quibus de iis quae gerebantur cognoscendis sollicitudinem suam significavit. Vide epist. 39.

Die 8 hujus mensis Ephesium concilium, seu potius latrocinium cepit, de quo satis Quesnellus hoc anno num. 11 et seqq. S. Flavianum non multo post hoc latrocinium, dum duceretur in exilium, nimirum sub finem Augusti, obiisse ostendimus in admonitione ad epist. 34, n. 1. Neque Menologia Graecorum, quae ejus festum signant die 18 Februarii, iis auctoritatibus quas ibidem allegavimus opponi queunt: nam praeter quamquod recentioris aetatis sunt, certe ad Februarium anni 450 Flaviani mors protrahi non potest, cum Anatolius subrogatus fuerit ante finem hujus anni 449. Cum porro prima translatio ejus in Urbem Februarii anni 450 affigi nequeat, quippe quae post mensem Julium ejusdem anni contigit, aliam posteriorem sive translationem, sive festivitatem

tem Februarii mensis iisdem Menais indicari necesse est. Haec porro mors aliquandiu occultata fuit, seu ut successori eligendo cautius prospiceretur, seu ut praecaveretur a tumultu qui a clero et populo Flaviani studiosissimis timeri poterat. Hinc acclamationes Constantinopolitanae plebis pro Flaviano, ac si adhuc viveret, contra Ephesium latrocinium circa initium Octobris anni 449 in gesta publica relatæ fuere, quae cum litteris cleri et populi Constantinopolitani ad Leonem transmissae sunt sub idem tempus, quo S. pontifex ejusdem mortis pariter inscius ad eodem scripsit epist. 50 et 51 idibus Octobris. Confer annot. 4 (*Tom. praeced. col. 866, n. 1*) in epist. 50. Eodem quoque tempore Martinus et Faustus archimandritae litteras ad eundem dedere, quibus suam pro Flaviano ac pro recta fide constantiam declarabant, et eadem occasione probabiliter scripsit etiam Pulcheria Augusta; unde tribus his epistolis simul acceptis S. Leo eadem die respondit per epist. 50, 60 et 61, mense Martio anni sequentis.

Causa vero scribendarum epist. 50 et 51 idibus Octobris Leonis fuit notitia de infelici exitu latrocinii Ephesini ad eundem perlata ab Hilario diacono, qui ex eodem conciliabulo statim post S. Flaviani condemnationem mirum in modum effugit. Hic autem Romam pervenit eo tempore quo ob anniversarium diem Natalis Leonis, concilium episcoporum habebatur die 23 Septembris. Auditus autem quae perperam gesta fuerant, ut his remedium apponeretur; synodus Romana producta videtur usque ad diem 15 iduum Octobris, quibus diebus Leonis, vel etiam synodi nomine plures epistolae transmissae fuerunt. Vide epist. 44 usque ad epist. 51, in quibus una est Hilarii diaconi ad Pulcheriam Augustam. In epist. 44 ad Theodosium imperatorem scripta, et epist. 45 ad eandem Pulcheriam reprobatam Ephesium latrocinio, concilium in Italia habendum Leo postulavit. Theodoretus Cyri episcopus in eodem latrocinio depositus, apud eundem pontificem appellationem interposuit epist. 52.

Publicata subinde Flaviani morte cum aliquis eidem subrogandus esset, imperator Constantinopolitanae Ecclesiae clericis praecipit ut quosdam aptiores regimini sibi proponerent, inter quos ipse potiorum eligeret. Dissidentibus autem illis inter se ea forte de causa quod alii aliquem Flaviano adhaerentem vellet, alii autem excluderent, idem imperator e clericis aliarum Ecclesiarum, qui Constantinopoli ob alia negotia degerent, episcopum eligendum mandavit. Ita omnium, ut praefertur, suffragio Anatolius Alexandrinus Ecclesiae presbyter, qui in regia urbe suae Ecclesiae res agebat, electus, et in synodo ab ipso Dioscoreo Alexandrino ordinatus fuit. Scripsit statim Anatolius ad S. Leonem epistolam de ordinatione sui, cujus insigne fragmentum dedimus epist. 53. De eadem quoque ordinatione scripserunt etiam ad eundem pontificem ordinatores ejus, Theodosius imperator, et Pulcheria Augusta. Haec sub finem hujus anni 449 contigisse probavimus in admonit. ad epist. 53. Interim S. pontifex Leo novas ad imperatorem litteras viii kal. Januarii, quibus ut concilium in Italia cogeretur, iterum instituit. Haec littera viuita chronica nota editae plures difficultates promoverunt. Emendato autem mense ex nostro praestantissimo codice Ratisponensi nihil difficultatis superest. Vide epist. 54. Etsi vero nulla imperatoris littera a Leone acceptae hic indicetur, haud tamen ambigimus quin his litteris Leo responderet Theodosii epistolae, quam post latrocinium Ephesium eidem dedisse ostendimus in dissert. de Epist. deperditis, n. 38.

numque existentem **452** a recta fide damnatum, A- fide animo, qui quæ Nicænis statutis decreta sunt, sicut docebunt vestram sanctitatem omnia quæ super eo sunt gesta, quæque direximus cum nostris his litteris (Epist. nunc 26). Vides ut nihil litterarum vel gestorum synodi ante hanc epistolam acceperat Leo a Flaviano. Et paulo post: Sed his ita gestis litteræ nobis datæ sunt vestræ sanctitatis per Comitem Pansophium, per quas sumus edociti quia idem Eutyche bellos direxit vobis plenos omni fallacia atque **453** calliditate (Ibid.). Ex quibus liquet pariter (a) non ante Flavianum de litteris ad Leonem ea de re scribendi cogitasse, quam cum didicist pontificem improbis Eutyche artibus deceptum, falsam de iudicio Constantinopolitano cepisse opinionem. Enimvero quamdiu intra Ecclesiæ Constantinopolitanæ limites sese latescit ista continuit, opus non fuit ut collegarum opem imploraret Flavianus. Episcopus nempe universis catholicam veritatem totam in solidum a Christo Domino creditam non ignorabat, quam pro sua quisque virili defendere teneretur, erroresque contra insurgentes opprimere tanquam ordinarius iudex in ea quam sortitus est Ecclesiæ portione. At ubi monitus a Leone rescivit hæresiarcham Occidentem litteris suis pervasisse, suum virus spargere, atque a sæculi potestatis insidiis parari catholicæ doctrinæ, tum Romanum pontificem adire suis putavit officii, quo videlicet et de re tota instrueretur, quod Ecclesiæ capiti debebatur, et qua pollebat apud Augustum gratia ageret sollicitè, ne late serperet hæreticorum artes, nec turbarentur Ecclesiæ convocatione concilii, in quo titandum merito erat ne auctoritate plurimum vallituri essent homines improbi.

Cæterum Leo non edocuit ea quæ de Eutyche gesta erant, ad Augustum scribens de **454** hæreticorum iudiciis hæc statuit: nullum iudicium pronuntiandum nisi re diligenter examinata. *Necesse est*, inquit (Epist. 24, nunc 24), jam locum subreptionibus non patere; sed prius de quibus eum existimat arguendum, instrui nos oportet, ut possit de bene cognitis congrue iudicari. (b) Non presbyterum nota hæreseos inurendum, nisi C sensu in quo peccaverit clare exposito: Sed cum presbytero hæreseos crimen intenderet, quem tamen sensum in eo arguerit, non evidenter expressit (Ibidem) (c). Non bene reprehendi eum esse alienato a

palam profitetur: *Asserens se Nicænæ synodi constituta servantem frustra de fidei diversitate culpatum* (Ibid.). Illa ad Theodosium, hæc ad Flavianum. Non festinanter, sed lente exercenda iudicia, cum maxime de recidenda communione agitur, nec tam in errore confodiendo quam in emendando errantem laborandum; nec adeo animo indulgendum specie defendendæ veritatis, ut locus charitati non sit. *Decet enim*, inquit (Epist. 20, nunc 23), in talibus causis hoc maxime provideri, ut sine strepitu concertationum et custodiatur charitas, et veritas defendatur.

III. Flavianus rescripsit ad Leonem, et acta Constantinopolitanæ synodi in causa Eutyche simul cum epistola ad eum misit. Sed tardius Leoni reddita est. Cum nihil Flavianus **455** de epistola audiret, alteram misit in qua (d) prioris meministi, et actorum quæ simul miserat, Baronius deceptus codicum præpostero ordine, eam quæ secundo scripta, primo scriptam credidit, et revera primum locum hactenus obtinuit in editis codicibus. Sed contrarium ex ipsius epistolæ serie evincitur, quæ videlicet prioris meministi cum actis Constantinopolitani concilii missæ, et insuper ex epistola 34 (nunc 38) ad Flavianum scripta Iulii die 23, ubi testatur se (e) alteram illam epistolam non accepisse, nisi legatis suis jam in Orientem profectis. Qui quidem nondum urbem reliquerant Junii die 17, quemadmodum docent epistolæ 32 et 34 (nunc 36 et 38) ad Flavianum, ex quibus inter se collatis liquido apparet inter hujus et illius scriptio-nem legatos ad synodum missos sese vix dedisse.

IV. Ex hac utraque epistola pietatem Flaviani agnoscimus, vigilantiamque pastoris qui suæ bene consulit Ecclesiæ. Scribit quam rite et secundum canonem in Eutychem animadvertit, non indicta causa damnatum; deinde ejus errores commemorat. Hæc Flavianus, non quod suam auctoritatem cum Eutyche committat, sed ut rei gestæ admodum pontificem romanum ejusque episcopos, caveantque ne in his locis pululet hæresis, et ipse Theodosius admonetur a Leone quos errores quosque tumultus in orbem invehit unus monachi improbitas. Sed ne multa dicens, ait Flavianus, longam faciam epistolam, olim quidquid egerimus misimus **456** ad beatitudinem vestram litteras, quibus litteris

-BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Cum ex præcedenti annotatione pateat Flavianum hoc de negotio, quod fidem tangebatur, ad Leonem retulisse, antequam pontificis litteris excitaretur, quæ hic subiunguntur falsa esse manifestum est.

(b) Leonis verba libellum accusationis Eusebii Dorylænsis episcopi respiciunt, in quo S. pontifex desideravit sensum quem ille in Eutyche hæresi notaverat apertius exponi, ut de eo ipse posset iudicium ferre. Non ergo hic Leo statuit (hoc enim verbo quod a Quesnello præmissum fuit, sequentia reguntur) non presbyterum nota hæreseos inurendum; nisi sensu in quo peccaverit clare exposito.

(c) Integra Leonis verba de libello Eutyche loquuntur, in quo ille asserebat se Nicænæ synodi constituta servantem frustra de fidei diversitate culpatum. Hæc ex Eutyche verbis non sunt Leonis decretum, quo statuerit non bene reprehendi eum esse alienato a fide animo, qui quæ Nicænis statutis decreta sunt palam profitetur. Solum Leo Eutyche protestationem, cum nihil exploratum haberet, et e contra similem professionem in accusatoris ejus libello legisset, suspendendum iudicium credidit, quoad exploratoria documenta transmitterentur. Cum porro hæc documenta accepit, non dubitavit hæreseos condemnare Eutyche, licet Nicæna statuta se tenere et sequi etiam atque etiam profiteretur.

(d) In epistola 22, quam nos primam esse ostendimus, nulla anterioris epistolæ mentio fit. Quesnelli, qui hanc ipsam secundam esse contendit, intererat prioris epistolæ mentionem in ea detegere. In id autem usus est antiquæ versionis verbis, ut in Leonis

editionibus legebantur, olim quidquid egerimus misimus ad beatitudinem vestram litteras, quibus litteris docuimus, etc. At cum hæc non cohererent cum originali Græco, a Romanis editoribus Conciliorum hic locus ad Græcum textum sic emendatus fuit: *De his quæ de eo dudum egimus, misimus ad beatitudinem vestram litteras, quibus docuimus, etc.* ubi pro olim repositum fuit *dudum*, quæ particula non ad epistolam dudum scriptam, sed ad anteriora gesta in Eutychem refertur. Verbum autem Græcum *ἀνεστάμενος* Latine redditum misimus, hoc loco non de anterioribus, sed de hisdem quas Flavianus scribebat litteris acceptum probavimus annot. 17 (Tom. præced. col. 727, n. 2) in epist. 22, ubi alia hujus significationis exempla protulimus.

(e) In epistola 38, non alteram, sed tertiam Flaviani epistolam, quæ desideratur, indicari vidimus annot. 2 (Ibid., col. 812, n. 6) in epist. 38. Cum autem Leo direxit epistolam 36, ad Flavianum datam, non die 17, sed 20 Junii, ut probavimus annot. 4 (Ibid., col. 811, n. 6) in eadem epist. 36, jam acceperat secundam Flaviani epistolam, et tunc legati jam profecti erant in Orientem, quemadmodum ex emendata, seu potius restituta ejusdem epistolæ lectione subsequens cognoscetur; de quo vide annot. 3, ita inter diem 13 Junii, quo signatæ fuerunt cum epist. 28 alie litteræ per eosdem transferendæ, et diem 20 ejusdem mensis, quo notatur epist. 36, legati transmiserunt in Orientem, ac post eorundem discessum tertia brevior Flaviani epistola allata fuit.

docuimus et presbyterio eum esse nudatum, quia sic captus est; et iussimus eum cum monasteriis nullam habere rationem, et exclusimus eum a communione nostra: ut sanctitas vestra hoc cognoscens quod circa illum actum est, omnibus episcopis sub beatitudine vestra degenitibus manifestare dignetur illius impietatem: ne nascentes aliqui quid ille sentiat, quasi ad orthodoxam vel per litteras vel per aliquam conjunctionem loquantur (Epist. 23, nunc 27, Flaviani ad S. Leon., cap. 4).

V Admonet hoc loco lectorem cardinalis Baronius (Ad ann. 449, n. 5), ut attendat ex veteri instituto absque controversia confiteri eosdem inter se altercantes Flavianum et Eutychetem, legitimum et præcipuum iudicem controversiarum ecclesiasticarum esse Romanum pontificem, ad quem tam actor quam reus sponte currunt sua jura prosecuturi. Pontificia dignitati majori quam quisquam alius reverentia advolvor ego; sed quoniam omnibus Ecclesiæ episcopis cum Romano (a) communis dignitas, ipso etiam Leone hoc proficiente (Epist. 12, nunc 14, c. 11), absit ut quam in uno veneror, in cæteris calcari velim. Ulro agnoscamus Romanum pontificem pro legitimo, ac si cum singulis episcopis comparetur, pro præcipuo controversiarum ecclesiasticarum iudice; sed quis propterea ferat Flavianum, quem et sedis prærogativa, et sanctimoniam singularis, et fidei constantia ad martyrium usque perseverans tantopere commendare debuerant, cum rebelli, imperio, obscuro ac male frugis monacho componi committique, exauctoratum presbyterum cum suo ac tantæ sedis 457 episcopo, iudicem cum reo; et utrumque velut de communi dividendo altercantem coram Leone sisti, quasi de incerto causæ exitu dimicaturum. Absit tanta a sacratissimo episcoporum cœtu injuria. Non sane actor Flavianus, cardinalis illustrissime, sed iudex; non damnandum traducit Eutychen, sed damnatum a se producit; nec novum a Leone iudicium petit, sed latam a se sententiam cura pontificis Romani collegis Occidentalibus notam fieri postulat: ut omnes communi fidei causæ communibus curis, communi opera ac sollicitudine adlaborent.

VI. Acceptis litteris Flaviani Leo opem operamque suam adversus Eutychen pollicetur: perque illustrem virum Rhodanum epistolam mittit, quam primum ex codice cardinalis Grimani in publicum emittimus, quam et secuta est (b) alia ad Theodosium (Epist. 25, nunc 54), in qua Nicænæ fidei se inherere proficitur, Nestorii et Eutychis dogmata condemnant, postulatur synodus intra Italiam congregari. In ea ampliores litteras promittit per Flaviani nuntium; fuitque illa celebrata adeo ad Flavianum epistola

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) *Communem* quidem dignitatem episcopalis honoris Leo admisit in episcopis et Romano pontifice; at simul ordinem hierarchicum *generalem non esse* monuit, cum pro diversitate gradus hierarchici auctoritate distinguantur, omnibusque episcopis Romanus pontifex eo primatu præsit, qui non meri honoris, sed præcipuæ jurisdictionis primatus est, ut omnes catholici profitentur. Vide quæ in hunc locum epistolæ 14 animadvertimus annot. 52 (Tom. præced. col. 675, n. c). Porro ad Romanum pontificem controversiarum præcipuum iudicem hanc causam ab Eutychæ delatam appellationis libello, idque cum accepisset Flavianus, hunc quoque secundis litteris idem iudicium postulasse, contra Quesnelli nixus probatur sumus in observationibus ad dissert. 6, ex quibus ea quæ hic obtruduntur adversus Baronium quam inania sint perspicitur.

(b) Quesnellus deceptus chronica nota huic epistolæ subjecta in vulgatis viii kal. Junias, eandem scriptam hic prodidit ante iudicium Leonis editum epist. 28, ad Flavianum. Ipse vero de errore hujus chronice notæ suspicatus est in secunda editione. Nos ex probatissimo ms. Ratisponensi emendavimus, viii kal. Januarias. Vide annot. 8 (Tom. præced. col. 856,

A (Epist. 24, nunc 28), divinum Magni Leonis oras, laudata Chalcedone, Patribus approbata, et reitenta ad fidem Ecclesiæ de incarnatione Christi explicandam, ut hæc quasi Lydio lapide sincera adulterinaque fides probetur. Gelasius papa hunc, qui vel unum ex ea apicem sustulerit, ferit anathemate. *Probamus*, inquit, epistolam B. Leonis papæ ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum destinatam, cujus textum quispiam si usque ad unum iota dispunxerit [A. disputaverit], et non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit (Concil. Rom. de Libr. apocr.). Apud scriptores tam illorum temporum quam posteriorum præclara de ea memoria est. Viridarium, seu, ut vulgo vocant, Pratum spirituale (an opus Joannis Moschi, an Sophronii Jerosolymitani, nihil refert; certe opus antiquum, synodo septimæ, act. 4. Photio aliisque receptum) narrat epistolam Leonis divinitus approbatam. Narravit 458 nobis et hoc abbas Mennas ejusdem cænobii Pater, audisse se eundem abbatem Eulogium Alexandrinum patriarcham, dicentem: Cum profectus essem Constantinopolim, fructus sum contubernio domini Gregorii Romani archidiaconi et singularis viri, qui narravit mihi de sanctissimo ac beatissimo Leone Romano pontifice, dicens haberi scriptum in Ecclesiæ Romana quod cum scripisset epistolam ad sanctum Flavianum Constantinopolitanum episcopum contra impios Eutychetem et Nestorium, posuerit illam super tumulum principis apostolorum Petri; et orationibus ac vigiliis ac jejuniis vacans orarerit ipsam summam apostolum dicens: Si quid ut homo vel minus caute posui, tu cui a Domino Salvatore nostro Jesu Christo et hæc sedes et Ecclesiæ commissa est, emenda. Post quatuor dies [Al. post quadraginta dies] apparuit ei apostolus et dixit: Legi et emendavi. Sumensque epistolam de sepulcro B. Petri aperuit eam, et invenit apostolica manu emendatam (Prat. spirit. cap. 147, quod caput Latine tantum exstat). Sed, ut scite scribit eminentissimus cardinalis Baronius, præstat audire potius sententiam Petri quam visionem Petri: Firmiorem, inquit, habemus propheticum sermonem quavis visionem. Etenim majorem sibi (c) ea epistola fidem vindicat ex divinis Scripturis, traditionibus sanctæ Ecclesiæ, communi sanctorum Patrum consensu, et ex publica concilii œcumenici Chalcedonensis assertionem et prædicationem, quam ex recensita modo visione. Istam quippe epistolam actione 5 approbavit: Ὅτι δὲ τῷ τοῦ μεγάλου πέτρου ὁμολογία συμφωνοῦσαν, καὶ ὑποὶ τῶν στήλων ὑπάκουοντες κατὰ τῶν κακοδόξωντων; id est: Ut pote et magni illius Petri confessioni congruentem, et communem quam tam columnam existentem adversus perversæ sententiae. Olim hæc integra epistola (d) pu-

n. 1) in epist. 54. Hinc de concilio in Italia convocando tum solum pontifex egit, cum in latrocínio Ephesino omnia per vim et præpotentiam gesta liberum concilium postularent, ut illatis malis facilius remedium afferretur.

(c) Hujus epistolæ celebritatem pluribus demonstravimus in admonit. ad ipsam epist. 28, eamque Flavianus etiam antequam ederetur ex apostolicæ sedis auctoritate per se-e idoneam futuram potavit, quæ toti controversiæ finem imponderet, adeo et necessarium non esset concilium generale; et S. Petrus Chrysologus epist. 25 eidem acquiescendum Eutychen monuit, eo quod Petrum in suis successoribus vivere et docere quærentibus veritatem certum haberet. Postquam vero edita fuit, etiam antequam rogeretur synodus Chalcedonensis, tota Ecclesiæ illam suscepit, eidemque subscripserunt omnes catholici episcopi, non ut vim et auctoritatem illi adjuceant, sed ut se catholicos probarent, et ne, si renuerent, hæretici haberentur. Vide plura in eadem admonitione. De subjectis autem comparationibus et confirmationibus doctrinæ a Leone definitæ confer dicenda annot. 22 (infr., col. 263, n. a) ad an. 451.

(d) Confer eandem admonitionem in epist. 28, n. 5,

blice, quod ex ms. codice Romano Baronius notat, in Ecclesia Romana tempore Adventus legebatur; ex ms. codice Bibliothecæ Regiæ accepimus idem olim fuisse in Ecclesiis Galliarum.

459 Interea dum Leo Flavianusque bono Ecclesiæ pariter consulunt, Eutyches (a) novas turbas excitat; decreta synodi Constantinopolitanæ perfringendi cupido incescit (*Baron. ann. 449, n. 39*). Ea de re libellos supplices dat imperatori, actaque synodi diminuta falsataque arguit. Theodosius Chrysaphii eunuchi sermonibus deceptus, retractari acta jubet, omniaque ad amussim examinari, an quid omissum, mutilum adulteratumque reperiat. Eam ob rem (b) eosdem episcopos, qui superiore anno synodum fecerant, jubet iterum cogi, sed illis Thalassium episcopum Cæsareæ in Cappadocia præficit, amoto Flaviano Constantinopolitano, cui jus et prerogativa sedendi auferitur. Concilium in Constantinopolitanum vocatur a cardinali Baronio; quamquam vix isto nomine dignandum. Appendicem ego dixerim synodi superiori anno habitæ CP., vel concilii œcumenici præludium quod ad kalendas Augusti indictum legimus. Aprili igitur ineunte habetur conventus: ad examen acta revocantur; nihil depravatum, aut immutatum reperitur; omnia uti gesta erant ita scripta esse omnes approbant. Tum Eutychis procuratores vana spe delusi (c) appellationem ad sedem apostolicam proferunt. Constantinus reverendus diaconus dixit: *Eutyches, dum legeretur damnatio, appellavit sanctum concilium sanctissimi episcopi Romani, Alexandrini, et Jerosolymitani, et Thessalonicensis*; hæcque actibus non contineri conquerebantur. Patritius Florentius id confirmabat; dum concilium solveretur, inter strepitus surgentium locutum sibi Eutyches de provocatione ad concilium Romanum, idque Flaviano discedenti renuntiatum. Unde hæc Basilus episcopus: *Et hæc in gestis non sunt inserta. Magnificentissimus Patritius dixit: Turba facta et dissoluto conventu, dixit ad me silenter appellans et Romanum, et Ægyptium, et Jerosolymitanum* **460** *concilium. Et ego arbitratus indecens esse latere hoc sanctissimum et reverendissimum archiepiscopum Flavianum, abscedens dixi ei: Basilus reverendissimus episcopus dixit: Jam in veritate dico adhuc ipso conventu sedente et proponente hoc sancta synodo, ut diceret iste duas naturas inseparabiles et inconfusas in uno Domino, idque post adunationem, scio quia dixit religiosus archimandrita Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit, sed dicens: Non sum ausus dicere propter Patres. Rogati Patres de appellatione nihil auditum omnes responderunt. (d) Eutyches ad concilium Romanum, Alexandrinum*

A Jerosolymitanumque appellat, ratus, ut ea erant tempora, auctoritate episcoporum primarum aedium aut numerosioris synodo sententiam alterius posse irritam fieri. De Antiocheno silentium, quia episcopi hujus dioceseos Nestorianismi suspecti erant.

VIII. Eutyches dum hac via omnes aditus interclusos intelligit, alio se vertit, ad Dioscorum scilicet Alexandrinum episcopum. Hunc audax feroxque animus odiaque privata in Flaviano, præter invidiam æmulationemque sedium, Chrysaphique potentiam, facile impulerunt in partes Eutychis. Ab illis in perniciem Flaviani et Eusebii Dorylæi conjuratur. Primum itaque Dioscorus ad imperatorem scribit; allamque synodum postulat. Imperator petitioni subscribit, eamque ad kalendas Augusti Ephesum indicit; omnia ex composito sic ordinata sunt opera Chrysaphii. Dioscorus jubetur per litteras Imperatoris concilio (e) præsidere; allegere ad synodum decem metropolitanoz suæ dioceseos, aliosque aliunde decem episcopos, qui sanctitate et doctrina plurimum florent; rejecto nominatim Theodoro, quia in Anathematismos sancti Cyrilli Alexandrini scripserat, aut magis quia Dioscoro **461** infensus, Eutychianæ doctrinæ aperte contrarius. Synodum prius opinor meditatam, etiam ante conventum Constantinopolitanum. Nam dum consuleretur de procuratoribus Eutychis admittendis, qui scilicet criminis accusabatur, et eam ob rem ipsum episcopi adesse vellent, Meliphontus episcopus dum diceret super ea re sententiam, reum quidem præsentem volebat, posse tamen per procuratores audiri, si ita Augusto visum, rem scilicet iterum examini subijciendum, quoniam imperator jussit universalem synodum fieri, ubi de majoribus causis decerneretur: *Et καὶ μάλιστα οὐκ οὐκ ἔστιν ἐξελθεῖν, γινώσκων τὸν νότον, καὶ παρῶνται τὰ κυριώτερα τῶν ὧν πραγματεύων ἐν ταῖς τῇ συνόδῳ*; id est: *Præcipue quia universalem præcepit fieri synodum, et (f) necesse est majores causas in illud reservare concilium.*

IX. Hæc de synodo jam indicta diserebat Meliphontus v idus Aprilis. Immo Flavianus ad S. Leonem scribens statim post acceptas primas ejus litteras jam tum de concilio cogendo rumore divulgatum testatur. Porro data videntur Flaviani litteræ ante Constantinopolitanum conventum mensis Aprilis, 1^a quia ante istum pervenisse Leonis litteras, quibus statim respondit Flavianus, narrat Seleucus episcopus in eo conventu; 2^a quia de solo priore conventu Flavianus ad Leonem sermonem facit; de altero procul dubio non taciturus, si jam confusus esset; 3^a litteris Flaviani respondet Leo 21 Maii, non statim illis acceptis, sed expectata occasione: *Pervenisse, inquit, ad nos tuæ dilectionis epistolas, ut primum venientes*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc novæ turbæ excitatæ fuerunt ab Eutychæ mense Aprilis, antequam dogmaticam epistolam 28 S. pontificis scriberet. De his autem turbis plura annot. 1 (*supra, col. 220, n. 4*).

(b) Ex triginta quatuor Patribus qui huic conventui interfuerunt, quindecim tantum pertinent ad antecedentem synodum, in qua Eutyches damnatus fuit.

(c) Quam scilicet Eutyches se in anteriori synodo interposuisse præferebat.

(d) Eutychis appellationem ad Romanum pontificem, quam duplici ex capite Quesnellus subvertere studuit dissert. 6, nos in observationibus ad eandem dissertationem constitavimus; ibique etiam egimus de hominis causam desperatam agentis perfugio ad alios atque alios episcopos, et ad diversas synodos, ut moras longiores neceret, et alibi, si fieri posset, Flaviani sententiam rescindendam curaret.

(e) Hic respicitur alia Theodosii imperatoris epistola sub ipsum concilii tempus data ad Dioscorum Alexandrinum, in qua idcirco primatus eidem in hac causa tributus videtur, quia imperator Eutychis dolis deceptus, cum ejus patrocinium suscepisset, eum con-

cilio, seu verius latrocinio Ephesino præficiendum credidit, quem Eutychis defensorem agnoverat, eique etiam comites addidit Juvenalem Jerosolymorum episcopum, et Thalassium episcopum Cæsareæ Cappadociæ, propterea quod hos sciebat Dioscoro consentaneos futuros. Hic usurpatus a Dioscoro primatus reprehenditur a S. Prospero in Chronico integro, a Rustico diacono in notatione ad hanc imperatoris epistolam, et a Victore Tunonensi in Chronico. Liberatus etiam in Breviario tradit pontificis legatos huic primatui Dioscori restitisse; sed contra viam quid poterat? S. Leo id non obscure improbens epist. 89, ad Marcianum, legatum suum Chalcedonensi præsidere voluit. Vide annot. 9 (*Tom. præced. col. 951, n. 4*) in eandem epistolam, ubi et hanc primatus usurpationem in Chalcedonensi ipsi Dioscoro a Lucio objectam vidimus.

(f) Hæc Meliphontus episcopus eo consilio dixit ut causam ad universalem synodum jussu imperatoris delatam, a conventu Constantinopolitano eximeret; non vero eo ut non alibi quam in generali concilio de majoribus causis decerni posset.

Alti nostri Rodani opportunitatem reperimus, indicamus. Ex quo, vix ante kalendas Aprilis scriptas Flaviani litteras, facile statueris.

Ex quibus liquet non errorem, quod Baronio placet, irrepsisse in diem quo data sunt litteræ Theodosii ad Dioscorum ad tertium kalend. April.; immo litteras ejusdem Theodosii de convocacione synodi receperat 462 Leo III idus Maii, quas missas ante mensem solidum oportuit, quod Leo testatur ad Pulcheriam Augustam scribens (*Epist. 27, nunc 31, c. 4*). Sed ea quæ prius ab Augusto ordinata fuerant postea immutata hand dubium est. Nam (a) pauci primum episcopi convocati, deinde mutata sententia plures, ex actis pseudosynodi Ephesinæ liquido constat: nam centum et amplius adfuisse leguntur. Permissum igitur non modo Ægyptiis, sed Orientalibus venire ad concilium. Archimandrita et monachi Constantinopolitani, quia Eutychem repudiaverant, non admissi: unus instar omnium adfuit Barsumas ex Syria archimandrita scelere et perfidia notus, acer Eutychieus impietatis vindex. Quin etiam postmodum vocatus Leo pontifex Romanus, ut patet ex ejus epistolis (*Epist. 27, nunc 31, c. 4, et epist. 35, nunc 37*); et ipse adesse synodo rogatus rescripsit non esse consuetudinem Romani episcopi extra Romam conciliis interesse; nec ea esse tempora, Hunno hoste ingruente, quibus civitatem deserat; nec opus synodo ad fidem defendendam, quæ tam evidens sit: de qua tamen si cogitandum esset, expedire magis (b) ut in Italiæ partibus congregaretur (quod obtinere non potuit), ne tamen fidei videretur deesse, mittere se qui suas vices gerant, quique causæ adeo manifeste sufficiunt. Ita legati a Leone missi sunt Julius episcopus Puteolanus, Renatus presbyter tituli S. Clementis, Hilarus diaconus, et Dulcilius notarius.

Hæc sic legere designatus non esset P. Christianus Lupus, qui nostra tam amaris ac virulentis scriptis insectatus est, illis se difficultatibus facile expedisset, quas aliter solvere non potuit quam per verbum nescio. Is in scholiis ad cap. 44 Monumentorum Ephesinorum, quorum editioni immortalis est, p. 262, sacram Theodosii jussionem pro congreganda in Ephesina synodo discutiens hæc habet: *Est data consilii Posthumiani et Zenonis, eodem anno quo S. Leo unus ad Eutychem rescripsit litteras, et quo S. Flavianus unum adversus 463 eundem celebravit synodum. Et quidem tertio kalendas Aprilis. At vero hæc epistola data est kalendis Junii; ista vero synodus cepit sexto idus Novembris. Porro istud Ephesinum concilium fuit indictum ad retractandum illius synodi de Eutychei iudicium. Hinc quæritur quomodo illius indictio possit istius celebrationem præcessisse ad medium annum. Quin et Ephesinum latrocinium scribitur actum eodem anno sexto idus Augusti, tribus mensibus ante S. Flaviani synodum. Eadem est quæstio de Rescripto Magni*

A Leonis. Respondeo esse mendum. Aliud nescio. At aliud addiscere poterat; ac primum quidem epistolam Leonis ad Eutychem datam kalendis Junii anni 448 nullo modo pertinere ad Flaviani iudicium seu primum seu secundum, cum illud primum septem fere mensibus epistola præverit; sed potius ad Domni synodum, ex qua cum Theodosio Antiochenus monuisset de renovata per Eutychem Apollinaria hæresi. Eutyches pariter Leonem scriptis litteris monendum censuit de repullulante, et calumniabatur, Nestori per Domnum aliosque Orientales errore; licet nec Domni nec alterius ejusque nomen expresserit. Hæc monueram et hoc præsent loco, et ad Leonis epistolam ad Eutychem datam. 2° Cum Ephesinam pseudosynodum, quæ sexto idus Augusti anni 449 certissime celebrata est, placerit Patri Lupo assignare anno 448, quo videlicet Posthumianus et Zeno gesserunt consulatum, et quo Leo scripsit kalendis Junii ad Eutychem, et Flavianus de eodem iudicio habuit, non mirum quod Ephesinam synodum tribus mensibus Constantinopolitana Flaviani antiquiorem inveniat, cum novem potius mensibus junior fuerit. 3° Sanctionem Theodosii pro convocanda synodo Ephesina consulis Posthumiano et Zenone datam asserit, erratum Latine editionis secutus, cum scripta fuerit post consulatum eorumdem, ut Græci fontes (c) ipsaque rerum series indicant.

X. Sanctus Leo plures simul epistolas per legatos in Orientem misit, in quibus legatorum meminisse: datæ sunt eodem die, scilicet idibus Junii. His tradita illa adeo prædicat epistola ad Flavianum (*Epist. 24, nunc 28*), aliæ ad Theodosium imperatorem (*Epist. 28, nunc 29*), ad Pulcheriam Augustam, ad Julianum Coensem episcopum (*Epist. 27, nunc 31, et epist. 30*), ad Faustum et Martinum archimandritas CP. (*Epist. 25 et 31, nunc 35 et 34*), ad episcopos synodi Ephesinæ (*Epist. 23, nunc 32*), quibus significat plenus se ad Flavianum (*Epist. 29, nunc 33*) de sua sententia scripsisse. Sunt et duæ aliæ ad Julianum Coensem et Pulcheriam eodem die datæ, quæ superiores. Cur 464 (d) binæ simul eodem die ad eodem epistolæ, nihil certi affirmem, an occasione nuntii qui legatos anteverteret, an metu ne legati adire Augustam prohiberentur, quod certe accidit, ut ex epist. 41 (nunc 45) satis apertum est. Nam altera epistola ad Pulcheriam breviter complectitur ea quæ per legatos scripta; et legatos (e) retentos aliquandiu Romæ, ex breviori epistola (*Epist. 32, nunc 36*) quam iterum ad Flavianum XII kalend. Julii dedit, accepimus. Cum per ea, inquit, quæ ipsi portabunt scripta, sis plenius instruendus. Et iterum: *Subsecuturos significo, quos in hac re placuit destinare.*

XI. Jam dies concilio indictus appetebat, cum Augustus ad Elpidium scribit; jubet eum adesse concilio cum armatis militibus ad pacem securitatem-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc Quæsnellus scripsit ratus epistolam imperialem, quæ concilium Ephesi cogendum indictum fuit die 30 Martii, soli Dioscoro datam fuisse, ut vulgata inscriptio præfert. At hæc epistola die eodem data fuit a pari ad alios quoque episcopos, ut post recitata easdem litteras in actis Ephesinis Chalcedonensi insertis act. 1, notat. t. IV Concil. Ven. edit. c. 874: *Eodem tenore scriptum est et aliis reverendissimis episcopis, ut in synodum convenirent; et Julius Leonis legatus easdem litteras ad Leonem quoque simili (non vero eodem) tenore datas prodidit; quæ aliquod tantum verborum discrimen ob peculiarem in Romanam sedem reverentiam indicant, ut exposuimus annot. 29 (tom. præced. col. 793, n. 1) in epist. 31. Hinc quæ de mutata imperatoris sententia Quæsnellus subjicit falsæ hypothesi innituntur, dum omnes episcopi eadem die ad concilium acciti fuerunt; Dioscori vero nomen in editis litteris legitur, eo quod is Ephesino latrocinio omnia suo arbitrio gerens, scriptam ad se*

D epistolam actis inseruit.

(b) Hæc de synodo cogenda in Italia non leguntur in epistolis citatis in margine 31 et 37, sed in epist. 54, quæ ob errorem chronice notæ pertinere videbatur ad synodum Ephesinam, cum ex nostra emendatione posterior sit latrocinio Ephesino, cui ut remedium quæreretur, liberam synodum in Italia cogendam Leo a Theodosio petiit.

(c) Addendum et veteres codices Latini, in quibus observante Baluzio t. IV Concil. col. 875, not. a, legitur P. C. Zenonis et Posthumiani, ubi siglæ P. C. post consulatum indicant.

(d) De hac re vide admonitiones præmissas epistolæ 30 ad Pulcheriam, et 35 ad Julianum.

(e) Legatos non retentos, sed jam profectos in Orientem, cum Leo scripsit brevioram ad Flavianum epistolam 36, XII kal. Julii, ex emendata ejusdem lectione vidimus paulo

que synodi, mitti in vincula turbatores concordie imperans. Illic in speciem honesta, sed re ipsa ad profligandam fidem, opprimendisque catholicæ doctrinæ vindices. Veniant episcopi, qui prius condemnauerant Eutychem, sententiam dicere: immo iudicium de suo in Eutychem iudicio expectare imperantur. Missæ præterea litteræ ab Augusto ad Proconsulem provincie, ad magistratus et duces exercitus, ut executioni mandent decreta concilii. Demum ad ipsam synodum, ubi Flavianum ut turbulentum et novas res in religione molientem, Eutychem vero honorifice compellat, ut virum probum et catholicæ veritatis tenacem.

Rebus ita compositis habetur synodus ab cxxx episcopis, quos inter eminebant Dominus Antiochenus, Juvenalis Jerosolymitanus, Flavianus Constantinopolitanus, Thalassius Cæsareæ in Cappadocia. Flaviano locus fuit post Jerosolymitanum episcopum. Eusebius Dorylæi, non ut iudex, sed ut reus admittitur. Præsidebat Dioscorus. Legati sancti Leonis assensum ejus causis et rationibus deprecantur: cumque ad lectionem ejus litterarum atque imprimis epist. ad Flay. se accingunt, deluduntur a Dioscoro. Aliis rebus legendis consumptum tempus; de fide non statim actum. Eutyches introductus continuo cœpi diuere labem hæreseos, confessionemque fidei proponere. Palam lecta est, falsitatis et simulationis plena, et ambage verborum perplexa. Retractata deinde acta ejus condemnationis. Frustra intercessere legati, frustraque obtestati, ut Leonis epistolæ legerentur. Lecta aliquot scripta S. Cyrilli. Dum lectio fiebat, Eustathius Berithi episcopus contenta voce, ut omnes audirent, dixit, non esse sententiam S. Cyrilli et S. Athanasii ut duæ in Christo dicerentur **465** naturæ. Οὐ δὲν, inquit, τοῦτο πρὸς τὸν φύσιν, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην. Non capiebat mentem illorum Patrum, qui promissue naturæ pro hypostasi et persona aliquando usurpant. Caeteri episcopi vel minis territi, vel promissis corrupti, ne hiscere quidem, immo vel nutu, vel silentio, vel voce prodere fidem Ecclesiæ. Sic Eutyches triumphanti similis ab omnibus admittitur: declaratur innocens, solvitur ab excommunicationis vinculo.

XII. Neque hic stetit furor Dioscori. Pudet referre: non modo innocens prædicatur Eutyches, contra Flavianum ille vindex fidei, column religionis, condemnatur cum Eusebio Dorylæi: uterque loco et sede moti sunt, et ut faeces seditionis et Nicenæ fidei corruptores. Ita, ut Leo noster habet (Epist. 43, nunc 47, cap. 1), In Flavianum veteres æmulationes et privata odia deserviunt. Æmulationes propter sedis CP. splendorem in dies crescentem: odia privata, quæ in sanctum episcopum Chrysaphium exercebat. Iconii episcopus, quod in gratiam Flaviani accedens ad pedes Dioscori, ejus iracundiam frangere tentaverit, non modo repulsam passus est, sed furens Dioscorus milites, qui erant ad fores, vocat. Ecce complures illico magno numero et majore tumultu locum implere, minaces vultu et catenis, quas ostentabant truculent. Tum trepidare omnes episcopi, formidine et metu percelli, et in Flaviani condemnationem subscribere. Plurimi cum eo pontifices proscripti condemnantur: inter quos Ibas Edessenus episcopus, Theodoretus Cyrensis, et ultimus omnium Dominus

A Antiochenus, sed et quicumque jurare in verba hæretici abnuit, depositionis poena mulcatus est. In cuius synodi gesta, ut scribit Liberatus, amore episcopi subscripserunt in Eutychem absolutionem et orthodoxorum episcoporum depositionem hæresim non recipientium, et quomodo omnibus gestis ejus contradixerunt, vel, ut legendum conjicio, et quocumque omnibus gestis ejus contradicentium.

XIII. Flavianus audito iudicio appellationem interposuit: est enim in Liberati Breviario statim a Flaviano datum apostolicæ sedis legatis libellum appellationis; de qua alius erit dicendi locus. Tum hæretici fremere itaque ultra modum succendi, percutere Flavianum, et indignis modis magnum pontificem accipere: adeo ut vi dolorum plagarumque exhalaret animam; atque ita pro fide martyri mortem oppetierit. Verum varia **466** de ejus morte fama est. Prosper ait, quod sanctus Flavianus inter manus eorum a quibus in exilium ducebatur, glorioso ad Christum sine transiit. Nicephorus refert triduo post decessisse. B Apud Marcellianum Comitem et in Menologio Græcorum invenio ad Epyppam Lydiæ relegatum, ibique tædio, dolore, et tormentis confectum, exanimatumque: quibus similia habet Breviculus Eutychanistarum. Ducitur, inquit, in exilium Flavianus, et apud Epyppam, quæ est Lydiæ civitas, seu superveniente, seu ingesta morte defunctus est. Libellus synodicus, cap. 85 calcibus occisum dicit. Cædis auctorem acta Chalcedonensis synodi Barsumam monachum arguunt. Evagrius lib. xi Hist. cap. 14, ex Eusebii Dorylæi fide Dioscoro ejus mortem tribuit, a quo calcibus impellitus, ab Ecclesia extrusus et interfectus dicitur. Sane ejus impulsu pessime affectum nemo dubitat. Plurimi in concilio Chalcedonensi Dioscorum persecutorem et homicidam Flaviani, et alterum Cainum appellaverunt.

Cæterum in tanta rerum desperatione legati sedis apostolicæ non cecidere animo; sed obfirmate restiterunt conatibus hæreticorum adversus condemnationem Flaviani: quæque gesta erant palam contestati. Unde et (a) illi violata fide publica in custodiam dati, unus Hilarius fuga elapsus post varios circuitus et fortunas tandem adnavigavit Romam. Ita sicut latrocinium absoluta pseudosynodus Ephesina.

XIV. Interea vehementer angebat Leonem cura synodi, anxie nuntia et litteras Flaviani expectans, volebat animo, quid posset monachus factiosus, et spado gratia et auctoritate potens. Super hæc scribit ad Flavianum (Epist. 35, nunc 39): ejus silentium conqueritur. Sed demum edocuit ab Hilario diacono ut sese res haberent, non ita dolori indulsit, ut negligeret remedium. Confestim igitur concilium cogit. (b) Visum Patribus ut Leo ad Theodosium scribat, ponatque ante oculos miseram Ecclesiæ faciem, quæ vulnera religio accepit ex latrocinio Ephesino, quo in discrimine versatur fides catholica, si Dioscorus et Eutyches pro libidine omnia gerant decernantque. Quod si consultum velit huic malo, cogendam synodum generalem: hoc votum esse omnium episcoporum suarum partium; neque alio querendum remedium, postquam per vim omnia tractata Ephesi, post contestationem legatorum, Flaviani appellationem, secundum **467** Nicenæ synodi decreta: sic per ea tempora Sardicenses canones appellabant. Appellationem ipse Leo explicat (c) de appellatione

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hilarium legatum effugisse scimus: quid Julio Puteolano, et Dulcitio apostolicæ sedis notario acciderit, ignoramus. Renatum vero presbyterum ante ipsam synodum in Delo insula morte fuisse preventum, ex Breviculo Historiæ Eutychanistarum manifestum est (Tom. V Conc. col. 173).

(b) Id et Leonis et Patribus simul visum est, ut in difficultatibus hujus temporis circumstantiis latrocinio Ephesino remedium afferretur; et S. pontifex, ut sacculus Theodosii animum permoveret, omnium epi-

scoporum petitionem ac lacrymas representat.

(c) Hic Quesnellus postillam apposuit, qua lectores remittit ad dissert. 8 de appellatione Flaviani: ubi ut eludat appellationem ab eo interjectam ad Romanum pontificem, eamque ad synodum episcoporum occidentalem interpositam ostendat, pluribus laborat. Sed nostræ observationes eidem dissertationi subjectæ omnes ejus conatus, ut confidimus, disjicient. Ibi etiam quæ hic subduntur ex synodo Sardicensi ac epistola Gallicæ Placidie explicabuntur.

ad synodum episcoporum suorum partium seu Occidentis, cui ipse praesit Romanus pontifex. Omnes, inquit, partium nostrarum Ecclesiae, omnes mansuetudini vestrae cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes, ut quia et nostri fideliter reclamant, et ipsam libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum iubeatis intra Italiam celebrari: quae omnes offensiones aut repellat, aut mitiget, nec aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum: conventientibus utique Orientalium provinciarum episcopis.... Et infra: Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postuleat, canonum Nicæ habitum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta (Epp. 39 et 49, nunc 43 et 44). Quæ Leonis rationatio, quæ ex canonibus Sardicenis necessitatem synodi arguit, vana omnino esset, nisi persuasam habuisset eam fuisse mentem synodi, ut per Romanum pontificem, Occidentalium synodum intelligeret, qui vellet; non exclusis utique ab illa Orientalibus. Galla Placidia de ea re ad Theodosium scribens appellationem Flaviani eo modo explicat: *ἀλλὰ τὸ, inquit, λέγειν πρὸς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον, καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῶν μερῶν τούτων*: id est: Et quod libellum miserit ad apostolicam sedem, et ad omnes episcopos harum partium.

Eo tempore, eodemque die multas litteras Leo in Orientem misit: ad Pulcheriam (Epist. 41, nunc 45) nomine concilii Romani epistolam cum exemplari illius quam ad Theodosium miserat. Aliam dedit ad Flavianum Constantinopolitanum (Epist. 42, nunc 49), ad Julianum Coensem (Epist. 44, nunc 48), et ad Anastasium Thessalonicensem (Epist. 45, nunc 48); cui plurimum gratulatur quod ab Ephesino concilio abfuisset. Reperiuntur et aliae tres epistolæ, quas Leo verbis synodi pariter scripsit: quarum una ad archimandritas (Epist. 47, nunc 51), et (a) duæ ad clerum populumque Constantinopolitanum (Epist. 45 et 46, nunc 5 et 59): in quibus præclara de incarnatione Christi documenta. Quomodo Leo tam brevi tempore concilium fecerit, vix dici potest: sed id temporis erebra concilia, ut decretum erat in synodo Nicæna, et in epistola sancti Leonis ad Siculos episcopos superius diximus quotannis Romam 468 multi tres episcopos ex ea provincia ad celebrandum concilium ad id kalend. Octob. quo tempore redivit Hilari Diaconi fuit. Seu ita congregata synodus, seu Leo de Ephesina synodo ambigeret, seu fama et rumore admonitus jam ex Occidentis partibus episcopos Romam vocasset, certum ex ejus ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad clerum, plebem et archimandritas Constantinopoleos epistolis (Epp. 40, 41, 45 et 47, nunc 44, 45, 50, 51), adversus Ephesinum concilium coactam Romæ synodum, et ejus auctoritate improbatam rejectaque decreta Ephesi. Ejusdem rei testem habemus Hilari Diaconi scribentem ad Pulcheriam Augu-

nam. Vestra itaque veneranda, inquit, clementia cognoscat a præfato papa, cum omni Occidentali concilio reprobati omnia quæ in Epheso contra canones per tumultus et odia secularia a Dioscuro episcopo gesta sunt, et nulla ratione hæc in his partibus suscipi possent, quæ per potentiam prædicti, non sine fidei læsione et præjudicio sanctissimi viri innoxique commissæ sunt. Sed non solum irrita, nulliusque auctoritatis fuit hæc pseudosynodus hac Leonis synodique Romanæ declaratione; sed et suo ipsius vitio, et reclamante universa Ecclesia, quod præclare Baronius explicat, etsi alias dicit non prius reprobata synodum, quam (b) Leo ita sancivisset. Sic ille de ea synodo: In qua nihil nisi per vim et metum tentatum et extoratum: in qua loco sacrorum librorum gladii atque fustes: in qua suffragiorum libertas fuit vincula calenis: in qua pro Dei laudibus audite sunt militum minæ: in qua perfida hæresiarum patronus: in qua hæresis est stabilita: in qua nullus est a sanctis Patribus servatus ordo iudicii, nulla viguit censura canonum et decretorum: in qua sithierunt episcopi: in qua de oppressa fide catholica impietas triumphavit, et de manibus lapsorum episcoporum diabolus trophæum erexit, atque tandem de eadem martyris superbus tyrannus Dioscorus triumphavit. Prudenter porro Leo nomine concilii Romani ad Orientem scribens, a pseudosynodi vocabulo abstinuit, ne offendant Theodosium jam sermonibus et calumniis synodi exacerbatum: nec minus caute ab Augusto concilium in partibus Occidentis impetrare statuerat.

XVI. Theodoritus Cyrensis episcopus per ea tempora audivit se absentem condemnatum 469 Ephesi, depositumque. (c) Appellationem et ipse insuperavit ad synodum Occidentis, quod scribit ad Renatum presbyterum Romanum unum ex legatis. (d) Huc igitur de causa, inquit, tam oro sanctitatem, ut persuadens sanctissimo et beatissimo archiepiscopo, ut apostolica utatur auctoritate, et præcipiat ad vestrum convolare concilium. Et iterum in epistola ad Anatolium Patricium: (e) Tuam magnificentiam oro ut hanc gratiam a triumphatore imperatore obtineas, ut ad 470 Occidentem accedam et ab illis Deo dilectissimis et sanctissimis episcopis iudicem.

Romam quidem Theodoritus non venit, et tamen, ut Acta Chalcedonensis synodi habent, sedi suæ restitutus est: an expresso iudicio concilii Romani, an rescissa reprobataque pseudosynodo Ephesina, vel data receptaque communione, non asseram. Hoc tamen probabilius. Sed de tota Theodoriti causa alibi fusius (f).

ANNUS CHRISTI 450; — LEONIS PAPÆ 11; — THEODOSII 43, VALENTINIANI 26, IMPER.; — VALENTINIANO XIV ET AVIENO COSS.

I. Præsenti anno mense Martio datae leguntur a

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Sola epistola nobis 50 data est hoc anno 449. Alia vero 59 scripta fuit circa medium Martii anni sequentis, ut probavimus annot. 48 (Tom. præced. col. 871, n. m) in eandem epistolam.

(b) Etsi irritum per se esset latrocinium Ephesinum, quatenus nihilominus Leonis declaratio necessaria fuerit, in observ. ad dissert. 8 explicatum invenies n. 14.

(c) De appellatione Theodoretii conferendum est quid Quesnellus, in dissert. 10 disputavit, et quid nos in observationibus ad eandem dissertationem annotavimus: ex quibus eum ad apostolicam auctoritatem appellasse certum fiet.

(d) *Διὰ τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἀγωνιστὴν παρακαλῶ πείσαι τὸν ἀγῶνα καὶ ὁσιώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῇ ἀποστολικῇ χρῆσασθαι ἐξουσίᾳ, καὶ εἰς τὸ ὑμέτερον ἀνδραγαθὴν κηλῶσαι συνέδριον* (Theodor., ep. 116, ad Renat.).

(e) *Ἀντιθελὼν τὴν ὑμετέραν μεγαλοπρέπειαν ταύτην αἰτῶμαι τὴν χάριν τὸν καλλεινὸν κορυφῶν* (sic), ὥστε με τὴν

ἐσπέραν καταλαβῆναι, καὶ παρὰ τοῖς ἐν ταύτῃ θεωρησέσιν τοῖς ἐπισκόποις δεῖξασθαι. (Theodor., epist. 119, ad Anatolium Patricium.)

(f) Quæ hoc anno 449 a Quesnello ommissa sunt de ordinatione Ravennii Arelatensis, paucis attingemus. Post S. Hilarii mortem comprovinciales episcopi Ravennium Arelatensis Ecclesiae presbyterum, Leonice cognitum ac probatum, dum in Hilarii causa Romæ fuit, successorem consecraverunt. Tum et Ravennius, et ordinatores ad Leonem scripsere, quibus is respondit ep. 40 et 41 die 22, vel cum lectione Sirmondii die 26 Augusti hujus anni 449. Cum porro ex Ravennii clericis Romam missis S. Pontifex intellexisset, Petronianum quemdam vagum, sese per Gallias jactare Romanæ Ecclesiae diaconum, et hoc nomine diversas Ecclesias circuire, aliam epistolam 42, ad eundem Ravennium, dedit die 26 ejusdem mensis, quæ omnes episcopos admoneri jubet, ut eum, ne ulterius hoc usurpet, ab omnium Ecclesiarum communione expellant.

Leone epistolæ (a) duæ: una ad Pulcheriam Augustam (Epist. 48, nunc 60), altera ad Faustum et Martinum presbyteros (Epist. 49, nunc 61): in utraque pastoralis elucet vigor constantique pro fide sollicitudo. Ad eundem hunc annum pertinere arbitror tum epistolæ Valentiniani imperatoris (Epist. 50), et Augustarum ad Theodosium imperatorem, tum synodum Romanam quam commemorant. Aliam enim hanc esse a synodo

A cuius nomine scripsit Leo plures epistolas statim post cognitâ Dioscorigi latrocinia mense Octobri anni præcedentis, hæc persuadent. 1^a Congregata fuit hæc synodus in festo sancti Petri apostolorum principis, ut disertè dicit Valentinianus: *Post venerabilem noctem diei apostoli, et à Romano episcopo et ab aliis cum eo ex diversis provinciis congregatis rogatus sum scribere vestræ mansuetudini de fide* (b). Junio igitur 471

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non duæ tantum ep. 60, ad Pulcheriam, et 61, ad Martinum et Faustum, scriptæ fuerunt hoc anno 460, verum etiam ep. 59, ad clerum et populum Constantinopolitanum, quæ ob supposititiam chronicam notam exarata credebatur an. 449.

(b) Festum diem Cathedræ S. Petri hic indicari, non vero festum mensis Junii, præbimus in additione ad imperiales litteras præmissa epistola 55. Ut autem omnis confusio tollatur, et omissiones aliquot Quesnelli suppleantur, Breviarium chronologico-historicum rerum gestarum hujus anni appendimus. Ephesini latrocinii scandalis remedium Leo sperabat, si concilium liberum in Italia cogeretur. Hoc jam ipse a Theodosio cogendum petierat ep. 43, 44 et 51. Nullum tamen responsum acceperat, cum Imperator Valentinianus, Placidia, et Eudoxia Augusta Romam accesserant die 21 Februarii. Die autem 22, cum ad celebrandum festum Cathedræ S. Petri in basilica hujus apostoli convenissent, S. pontifex cum multis episcopis, qui ex diversis provinciis confluxerant, ab eisdem Augusta obviavit ut ad Theodosium scriberent epistolas 55, 56 et 57, quibus reprobatis gestis Ephesianis idem generale concilium hisce in circumstantiis maxime necessarium efflagitarent. Aliam quoque epistolam 58 eodem consilio ad Pulcheriam dedit Placidia Augusta: et ex his omnibus litteris quantum Romani pontificis auctoritati tributum fuerit, quisque perspiciet. His transmissis sub finem Februarii, Romam tandem mense Martio allata fuerunt epistolæ cleri et populi Constantinopolitani, Pulcherie Augustæ, et archimandritarum Martini et Fausti, quas circa Octobrem anni superioris scriptas vidimus. Ex his Leo lætitia affectus est, cum fidei causam in ipsa regia urbe tot defensionibus vindictam deprehendit: quos in recta fidei constantia confirmat epist. 59 et 61, datis die 17 Martii, eodemque die epist. 60 Pulcheriam magis magisque excitat, ut remediis procurandis sua auctoritate vehementius insistat.

Hactenus Leo de suis epistolis anno antecedenti scriptis et de Flaviani morte nihil resciverat. Post diem verò 17 Martii et fortassis mense Aprili accepit litteras de ordinatione Anatolii, ex qua Flaviani mortem agnovit. Multa hæc in re Leonem turbarent, inter que illud præcipue ipsam pupugit, quod epistolæ ab imperatore, Anatolio, et ordinatoribus ejus hac occasione directæ, præter id quod ad ordinationem novi antistitis pertinebat, nihil nobis, inquit, de compressis vel obditiis erroribus indicarent. In hæc rerum obscuritate nihil interim in alteram partem temere rescribendum putavit, non dilectionem (Anatolio) negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans. Confer ep. 70 (nunc 91). Cum vero non tam ex hac expressæ professionis fidei novi episcopi dissimulatione, quam ex Dioscorigi ordinatoris iniquitate alique circumstantiis dissimilimis de Anatolio fide plurimum suspicaretur, ac ex imperatoris patrocinio maximum fidei periculum metueret; antequam responsum daret, maturiorem tractatum in hac causa habuit. Romam paulo ante venerant Petronius presbyter et Regulus diaconus cum libello supplicii episcoporum Arelatensi Ecclesiam adherentium, de qua re Quesnellus agit anno sequenti. Hos Leo diu retinuit ob necessitatem fidei, ut tractati memorato interessent, et universa cognoscerent, quæ per eodem Ravennio referrentur, ac per Ravennium ad cunctorum consensum notitiam pervenirent, ut traditur in brevi

ep. 67, ad Ravennium, hoc anno scripta die 5 Maii. Duo autem potissimum a Gallicanis episcopis S. pontifex desideravit, quæ solis verbis insinuanda, committenda litteris non fuere. Primum ut sua dogmatica epistola 28, ad Flavianum, subscriberent. Hinc hujus exemplar transmisit, et una cum hac junxit Cyrilli epistolam ad Nestorium, ac priores Flaviani litteras ad Leonem, allaque in Eutychen gesta, de quibus confer annot. 5 in ep. 67, ubi præterea illud maxime observandum innuimus, eandem Leonis et Cyrilli epistolas ita pari sollicitudine jungi et commendari Orientalibus in ep. 69 et 70, quæ scriptæ fuerunt in Anatolii causa, uti in hæc 67, ad Gallicanos directæ, junguntur et commendantur: ex quo Petronium et Regulum ob tractatum in eadem causa Anatolii habitum Romæ diu fuisse detentos, atque de toto hoc negotio instructos agnoscimus. Secundo perutile existimavit, si iidem Gallicani subscriserent suis ad Flavianum litteris ad imperatorem Theodosium scriberent, ac pro remedio Ephesiani latrocinii suas quoque preces interponerent. Hæc satis colligitur ex ep. 99, qua Gallicani ad Leonem serius rescribentes, dogmaticam ipsius epistolam locupletissimis subscriptionibus commendarunt, et cap. 4 se superedissem significant a scribendis litteris ad Theodosium, eo quod mortis ejus nuntio accepto, rebusque sub novo imperatore immutatis, fieri hoc minime necessarium putassent. Aliquanto post, sive eodem mense Maio vel Junio Theodosii responsa ad Valentinianum et Augustas epistolis 62, 63 et 64 perlata fuerunt, ex quibus ejus animum ab omni remedio alienum Leo cognovit.

In his ambagibus quatuor legatos Abundium et Asterium episcopos, Basilium et Senatorem presbyteros in Orientem mittere, et dilata ad Anatolium responsione solum ad Theodosium atque Pulcheriam scribere ep. 69 et 70, quibus adjectæ epistolæ 71, ad archimandritas Constantinopolitanas, quæ omnes epistolæ die 16 Julii notantur. Legatis autem, qui post hanc diem transmiserunt, instructio data fuit cum testimoniis Patrum, qui catholicum dogma in epistola Leonis definitum adversus Eutychianam heresim comprobabant. Hinc autem patet, quid causæ fuerit, cur Leo responsione ad litteras de ordinatione Anatolii tandem distulerit, licet hæc multo ante accepisset saltem mense Aprili. Rerum difficultas, longioris consultationis ac tractatus necessitas, expectatio responsionum Theodosii ad imperatorem et Augustarum litteras, legatorum electio et instructio cum testimoniis Patrum non modicam dilationem postularunt.

Quo tempore legati Constantinopolim pervenerint, ignotum est. S. Leo cum scripsit ep. 73 die 8 Novembris, eos quidem jam pervenisse confidebat. At quamvis Marciani litteræ 73 per Maximinum Comitem allate fuissent, ex quibus ejus assumptionem ad imperium intellexerat, nullum tamen de eorum adventu nuntium acceperat. Solum in ep. 76 Marciani, data die 22 Novembris legati cum honore suscepti commemorantur. Theodosius autem vita functo die 28 Julii, Marcianoque ad imperium evecto, rerum facies mutata est. Novus enim imperator, Pulcheria ejus uxore maxime coadjuvante, ad reparanda fidei scandala primas cogitationes et curas intendit. De assumptione sua ad imperium scribens ad Leonem epistolam 75, exeunte Augusto, vel ineunte Septembri, de concilio quam citius cogendo studium suum

mensis anni cccc. celebrata, non Octobri anni præcedentis. 2° Rescribens Theodosius ad Valentinianum, et ad Augustum, dicit se de his quæ Leo commemoraverat, 472 jam ad eum scripsisse *litteras, plenius, apertius, plenissime, ac saepe*. At cum statim post relictas Ephesus turbas scripserit Leo ad Theodosium, ex synodo Octobris, si ex eadem 473 synodo ad eundem Augustum data sint a Valentiniano litteræ de hoc eodem negotio, quomodo crebra Imperatoris rescripta Leonem prius accepisse credemus, quam Valentinianum? 3° Seras admodum litteras dedisse Theodosium ad Leonem, et vix ante mensem Junium hujus anni videri ab eo esse receptas, patet ex epistolis 52 et 53 (nunc 59 et 71), quibus de receptis primis litteris et gratias agit Theodosius, et monet presbyterum Constantinopolitanum. Nullas certe Leonis ad Imperatorem litteras habemus a die 15 Octobris anni 449, quæ primum die synodum intra Italiam poposceraat, (a) usque ad 16 Julii anni 450; et ex epistola 49 (nunc 61) ad Martinum et Pausum presbyterum constat die 17 Martii nomen quiddam pontificem advidisse de receptis primis istis synodalibus litteris ante quinque menses scriptis: quæ silentio mire anxius erat Leonis animus. Surda quippe aure ejus de synodo intra Italiam cogenda petitionem Theodosius exceperat. Unde ubi primum se dedit occasio Augustum Augu- lasque alloquendi, quod per se impetrare non potuerat, ipsorum litteris et instantia conatus est obtinere. 4° Synodum Romæ tunc coactam esse, rebus Ecclesiam ita perturbatis, creditibile facit antiqua consuetudo episcoporum, qui undique et remotioribus etiam regionibus convenire consueverant ad sanctorum memorias, ut natalium eorum diem concelebrarent. Ita Romam ad sepulcrum apostolorum, Turones ad sanctum Martinum solenne fuit episcopis concurrere. 3° Diversas synodos fuisse, inde etiam manifestum fit, quod S. Leo in epistola 52 (nunc 69) disertis verbis scribit synodum quæ cum ipso propriis litteris concilium in Italia celebrandum poterat, *ob hanc causam Romæ convenisse, et quidem ante 15 diem Octobris*. Synodum vero seu conventum episcoporum, quorum multitudo circumscriptus Leo Valentinianum Augustasque convenit, et ad scribendum hortatus est, occasione solemnitate apostolica, et, ut loquuntur Augustæ, *pro principatu proprii loci seu dignitate collecta* fuerat.

II. Quod vero solemne apostoli festivitatem, de qua in imperatoris litteris mentio, de die dedicationis basilicæ Sancti Petri 474 interpretari magis eligit cardinalis Baronius, ut de eadem synodo autumnali anni 449, a qua plures epistolæ missas in Oriente

A tem a Leone diximus, intelligendus sit episcoporum conventus a Valentiniano notatus; nemo hactenus assentiri cardinali abnuvit. In eam tamen sententiam ire nequeo. Primo enim quis non natalem apostoli diem statim cogitet cum dixit APOSTOLI, ut in ea sit epistola, appellatur? 2° Quis putet episcopos, qui ad tertium kalendas Octobris ex canone veteri et consuetudine Romana, Romam convenire soliti erant, adhuc mense Novembri convenire consuevisse ad dedicationem basilicæ celebrandam? Et quis Baronio fidem commodel, cum eandem synodum, quam tertio kalendas collectam fatur usque ad decimum octavum Novembri diem perseverasse scribit, quo die occurrit dedicatio basilicæ Sancti Petri; atque ita per quinquaginta dies episcopos synodum habuisse? quis hoc, inquam, sibi persuadeat, præsertim cum jam a 15 die Octobris absoluta synodus videatur, datis nimirum ex ea litteris ad Orientales partes?

B Sic igitur sese res ista, ni fallor, habuit. Scripserat Leo ad Theodosium ex synodo autumnali anni 449, synodumque in Italia partibus congregari poposceraat: votis non annuit Theodosius ab Eutychianis circumventus, unumque hoc rescrip- it, synodum necessariam non esse, Nicænam sufficere, ejus fidei ac decretis standum. Hoc responsum suggerit epist. 52 (nunc 69) ad Theodosium: *Omibus quidem, inquit, vestra pietatis epistolis, inter eas sollicitudines quas pro fide patimur, spem securitatis nobis maximam præstitistis. Nicænam commendando concilium; adeo ut ab illo, sicut jam saepe scribitis, non patiamini sacerdotes Domini deviare*. Hæc cum cerneret Leo, remque fidei in Oriente periclitari, Valentinianum cum Placidia et Eudoxia Augustis Romam ad festum sancti Petri occurrenti, obviam factus est cum episcoporum ceteris, qui ad eundem diem festum convenerant, simulque Augustum Augustasque obtestati sunt, ut litteris apud Theodosium agerent pro fidei causa, synodumque in Italia congregandam Imperarent. (b) Ex a synodo Romana pato decretam legationem Abundii 475 Alerii, Basilii et Senatoris, de qua mentio in epist. 52 (nunc 69) et sequentibus quæ Julii 15 et 20 diebus data leguntur. Tam numerosam enim legationem haud scio, an per illam zelum esse extra synodum decretam aliquis unquam meminerit. Ne quid hic tamen dissimulem, quod sententiæ nostræ adversari videatur, Galla Placidia in epistola sua ad Theodosium de Flaviano loquitur quasi adhuc superstitis. *Ex γὰρ ὁρᾶται τῷ ὑποστάντι ἀδελφῶν μίσητος ἢ πάρι δλαίων; id est: In statu sacerdotii illius inmanente per omnia Flaviano*. Sed quid si Placi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

declaravit. S. Flaviani corpus Constantinopolim transferri, atque Eutychen ex eadem urbe egredi jussit. Statim ac accesserunt Leonis legati, synodus evanescere coacta fuit; ibique lecta dogmatica Leonis epistola 28, ad Flavianum, cum testimoniis Patrum, quæ per legatos transmissa fuerant, Anatolios, et omnes episcopos, archimandritas, presbyteri et diaconi eidem epistolæ subscribere, et Nestorio simul ac Eutychio, eorumque erroribus anathema dixerunt. Hæc gesta quæ laudantur ep. 80 ad Leonem missa fuere per Carierum, Patricium et Asclepiadem Constantinopolitanos clericos, una cum legatorum relatione, ut discimus ex ep. 79. Tres quoque epistolæ ad pontificem directæ: una est epistola 77, Pulebriæ; alia duæ Anatolii et Juliani Coenensis, quæ desiderantur. Hæc eadem occasione missa videtur altera Marciani epistola 76, ad Leonem, signata die 22 Novembris. Cum enim omnibus his epistolis S. Leo respondet eadem die 15 Aprilis anni sequentis per epistolas 78, 79, 80 et 81, quas clericis Constantinopolitanis in regiam urbem redeuntibus tradidit; omnes una per eundem clericos transmissæ ac receptæ videntur. Confer dissert. de Epist. deperditis, n. 45, ubi aliam Marciani epistolam, quæ perierit, et hæc

occasione missa fuerit, haud astruendam ostendimus.

Ab eadem Constantinopolitana synodo missa est epistola almi archiepiscopi Leonis *his qui ubique essent metropolitæ, et subscripta est*, uti traditur in concilio Chalcedonensi, act. 4. de Photio Tyri, l. IV Concil. Ven. edit. col. 1435, d. e. Theodoretus, qui anno superiori eandem Leonis epistolam ad Flavianum summis laudibus extulit, post Constantinopolitanam hujus anni synodum ad Abundium Leonis legatum scribens, ejus exemplum cum sua subscriptione misit, ac idipsum effecisse itam Edessenum et Aquilianum ibidem testatur. *His gestis annus 450 concluditur*.

(a) Intermedio tempore habemus epistolam 54, quam ex certa emendatione datam fuisse die 23 Decembris an. 449, videre est ex annot. 8 (Col. 225, n. b) in annum præcedentem.

(b) Cum hæc Romana synodus habita fuit mense Februario, ut innuimus annot. 2 (Col. 235, n. b), tum vero legationem Abundii et sociorum a Leone directam post conventum Romæ habitum mense Maio, ex Breviario historico-chronologico ibidem demonstravimus.

edia Augusta hoc tantum vult, nullam censendam esse ejus a sacerdote dejectionem? Quid si Flaviani mortem tunc adhuc (a) ignorabat Augusta, et forsitan ipse pontifex? Joannes Garnerius, qui contrariam opinionem amplexus est, hac præsertim ratione permotus quod incredibile sit post undecim fere menses nihil in Occidente de morte episcopi tanta sedis rescitum esse, cur de mensibus undecim mentionem faciat, nescio; plures enim quam quatuor menses cum decem fere diebus non excurrunt a Februarii 18, cui mortem Flaviani assignat, ad finem Junii, quo festum apostoli occurrit. Mirum autem videri non debet per quatuor hos menses ignorantiam Romæ fuisse Flaviani mortem. Superius enim observavimus Leonem per quinque integros menses ignorasse an literæ synodales ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad clerum populumque Constantinopolitanum et ad plures alios scriptæ, receptæ essent: nec videtur quidquam de illis rescivisse ante mensem Julium. Potuit certe potiori ratione serius de Flaviani obitu certior fieri. In Hypensensi enim exsilio ille obierat, unde non statim fortasse nuntius mitti potuit Constantinopolim. Cum autem in ea urbe rescitus est episcopi obitus, non alia prior cogitatio venit in mentem seu Theodosii, seu aliorum, quam de eligendo ordinandoque regis urbis episcopo; idque curare, si fallor imperator et Dioscorus, ne prius Flaviani mortem Leo addisceret, quam successoris ordinationem; ne Anatolii electio, hominis ex amicitia Dioscori ejusque delectu suspecti, interturbaretur. Revera utrumque ex iisdem nuntiis didicisse Leo videtur nec multis ante 16 Julii diebus, cum illa die primum rescribit de ordinatione Anatolii. Cur enim nobis non liceat æque ac Garnerio argumentatione hujusmodi urgere? 476 Si, inquit ille, ante Februarium mors Flaviani accidisset, quid esset causæ cur S. Leo ne verbum quidem ea de re fecerit, aut certe de Anatolio non scriperit Theodosio, Pulcheriæ, aliisque ante Julium mensem? Cur Theodosius non ante Quadragesimam aut etiam ante Pascha non petierit Anatolium in communionem recipi a S. Leone? Qua ille ratione de morte Flaviani, eadem ego, longe potiori jure, de nuntio mortis arguere possum, par enim de utroque silentium Leonis ac Theodosii. Cæterum libenter subscribo opinioni viri eruditi (b) de die mortis episcopi illius, non quia juvat nonnihil meam de synodo Junii sententiam; sed quia juvat auctoritate brevulci Historiæ Eutychnianarum, Menologii Græcorum, et alterius quod est Maximi Cytheræi, et tertii ex bibliotheca cardinalis Sireli; testantur enim pari consensu Flavianum post multas afflictiones ac ærumnas vitam in exsilio fuisse: quod argumento est, non nisi post plures menses illum vita functum. Quidquid porro sit de hoc capite, certe extra dubium videtur mense Octobri vel Novembri anni 449, vel ex synodo autumnali, scriptam non esse hanc Placidie epistolam, quandoquidem Theodosius ad has litteras rescribens remittit Augustam ad epistolam a se hoc de negotio, hoc est de concilio in Italia congregando, plenius atque apertius *σαφῶς, ἐντὺλῶστερον καὶ συ-*

ῥήσιμον πάλαι, scriptas. Quod procul dubio fieri non potuit, nisi post plures menses ab Octobri, quando primum a Leone scriptum est de synodo ad Theodosium post acceptum de latrocinio Ephesino nuntium. Si quid porro his contrarium scriptum a nobis est ad istas epistolas, ex dictis corrigi velim.

III. Igitur Valentinianus cum matre Placidia Eudoxiaque uxore Romam venit ad tumultum apostolorum in basilica S. Petri. Leo cum magno episcoporum numero imperatorem adiit, de miserando Ecclesiæ statu plurima locutus, quæ mala monachus et spado Ecclesiæ intulerant; quibus injuriis obnoxii defensores fidei, ut omnia per vim acta Ephesi, ut extortæ suscriptiones proscriptionesque episcoporum late, et implis satellitum manibus incestata religio. Super hæc fidem sancti Petri obtestatur, obsecratque Valentinianum et Placidiam, ut labenti Ecclesiæ opem ferant. Hæc gemens ploransque, adeo ut ex miseratione omnibus 477 oborirentur lacrymæ. Commotus imperator sermonibus sancti pontificis, et pariter Placidia Eudoxiaque, litteras ad Theodosium scribunt, et Placidia privatim ad Pulcheriam. Rogant Augustum ut non sinat se decipi pravitate Eutychnis; caveat ne sub ejus auctoritate invalescat hæresis. Orant enixe ut communi consensu synodus universalis habeatur in Italia, ubi nova perversaque doctrina ad examen revocetur. Theodosius odio in Flavianum et susurris hereticorum deceptus, respondet non tamquam errorem, sed quasi fidem defendat, se observantissimum avitæ religionis, se fidem Ecclesiæ et majorum traditiones sicut sacrum depositum custodire; ob eam causam habium Ephesi concilium, ubi libera suffragia, ubi omnia ex æquo bonoque juxta æstimata sunt. Eadem testatur plenius in epistola ad Leonem scripta esse. Inducitur est, inquit, ad eundem Leonem latinus atque plenius, sicut arbitramur. Ita Theodosius aversus ab Ecclesia non tam proprio quam aliorum ingenio, nam hereticos potius quam hæresim fovebat. Dioscorus porro certus gratiæ imperatoris, et ferox successu rerum, majora meditatur. Audit ægre Ephesinum concilium pro latrocinio haberi, rescissa Romæ ejus acta. Ira vindictaque impotens facinus intentatum aggreditur, communicata re cum decem episcopis, quos sibi comites asciverat: S. Leonem a communione Ecclesiæ abscondit, quod honorum animos vehementer commovit, et Orientis Ecclesias toto prope biennio in factiones et schismata divisit. Nam, ut auctor est diaconus Liberatus, *Ægyptii, Thracæ, Palæstini episcopi Dioscorum sequebantur; Orientales, Pontici, Asiæ partes sanctæ memoriæ Flaviani; quod schisma permansit usque ad obitum Theodosii principis* (Breviar. cap. 42).

IV. Nondum duo anni effluxerant, cum auctor perfidie Eutychniæ Chrysaphius tandem suorum scelerum pœnas luit. (c) Augustus sero adveniens spadonem in perniciem Ecclesiæ et reip. gratia et auctoritate abuti, hunc bonis honoribusque spoliatum in insulam relegat: quod Nicephorus habet (*Lib. xiv, cap. 49*), 478 qui et eundem inter navigandum haustum fluctibus narrat. Cedrenus (*Pag. 354 edit. Reg.*) me-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Mense Februario, quo Valentiniani, Placidie, et Eudoxiæ epistolæ scriptas ostendimus annot. 2 (*Col. 235, n. b*), Flaviani mortem et Placidia et pontifex ignorabant. Hæc mors certe istis nota erat die 5 Maii, qua Leo de Anatolii successoris ejus ordinatione consultationem habuit. Hinc falsum est et Flaviani obitum, et electionem Anatolii Leonem didicisse non multis ante 16 Julii diebus. Verum quidem est hac primum die pontificem respondisse epistolis quæ Anatolium ordinatum nuntiaverant: at responsum in aliquot menses distulisse vidimus annot. 2 (*Loc. cit.*), quæ, ut hæc omnia intelligantur, rescribenda est.

(b) Diei 18 Januarii hujus anni 450 Flaviani mortem assignari non posse, ipsa Anatolii successoris electio, quæ incidit in finem anni 449, ostendit. Viq. quæ de tempore hujus mortis diximus annot. 1 (*Col. 220, n. c*) in annum præcedentem.

(c) Chrysaphius non a Theodosio mulctatus fuit, sed post ejus mortem. Theodorus lector, et Marcellinus necem ejus Pulcheriæ tribuunt. Victor Tunonensis et Prosper eam præcessisse dicunt electioni Marciani. In Chronico Alexandrino interfectus traditur in porta (regis urbis) quæ ducit ad Melantiadem. Quæ igitur hic narratur ex posterioribus Græcis scriptoribus Nicephoro atque Cedreno, præferenda non sunt.

moriam prodidit in illa insula a Jordane interfectum, cuius pater jussu eunuchi mortem immeritam subiecit; Jordani autem a Pulcheria traditum esse, quæ causa est cur a comite Marcellino dicitur: *Theodosii sororis natu sua cum avaritia interemptus*.

Theodosius non diu supervixit: morbo alii, alii rupta in venatione ex lapsu vertebra decessisse scribunt; sed omnes boni credere acceleratum ejus obitum, Deo ita providente, ut discerent principes non hæresim protegendam, audientesque in rebus religionis eos penes quos auctoritas et jus administrandæ Ecclesiæ. Nicephorus et Cedrenus scribunt ante obitum tactum dolore erroris, et in auctorem convertisse vindictam, expetitis de audacia Chrysaphii penis: et ob eam rem in Eudoxiam uxorem averso fuisse animo, quod odio Flaviani multa Ecclesiæ damna attulisset; hanc vero, ne quid acerbius pateretur, per speciem voti persolvendi Jerusolymam concessisse. An statim, an paulo post, ambiguum; certum tamen illic venisse, et permansisse ad mortem.

V. Ad hanc secundam peregrinationem Eudoxiæ crediderim referendum quod aiunt, (a) Eudoxiam filiæ suæ, quæ Valentiniani uxor erat, misisse pro singulari munere catenam, qua vincetus ab Herode olim fuerat apostolorum princeps: si tamen narrationi fides, cujus locuples testis nullus adducitur. Id in prima professione Jerusolymitana contigisse narrat Baronius. De illa tamen cum plurimi auctores mentionem faciant, Socrates, inquam, Evagrius, Nicephorus, Marcellini Chronicon, Acta S. Melaniz, etc., mirum est eos de missa Petri catena ne apicem quidem habere. Inscriptionum auctoritas nulla, quia ætas incerta. Sed etsi ad primam referre quis maluerit, incidet nihilominus in Leonis nostri tempora. Cum enim Constantinopoli sub finem anni 438 profecta fuerit Jerusolymam, multas lauras, monasteria, templa, mœnia ipsa civilitati ædificaverit, multasque res 479 alias, teste Evagrío, ad Dei Salvatoris honorem illustrandum ibi gesserit, ante finem anni sequentis 439 Constantinopolim non est regressa, munusque illud Romam transmittere vix potuit ante Leonis pontificatum, quem gerere cepit ineunte fere sequenti anno. Ut ut sit, occasione harum sancti Petri reliquiarum, omittendum non est, quod testis omni exceptione major Gregorius Magnus, lib. iii Reg. epist. 30, ad Constantiam Augustam, de Leone nostro refert. *Cognoscat, inquit, tranquillissima domina, quia Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore; sed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima sanctorum corpora ponitur, quod elevatum in Ecclesia, quæ dedicanda, cum veneratione reconditur, et tante per hoc ibidem virtutes sunt, ac si illic specialiter eorum corpora deferrentur. Unde contigit ut beatæ recordationis Leonis papæ temporibus (sicuti a majoribus traditur) dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, prædictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forficibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluerit.*

VI. Hanc Gregorii Magni narrationem velut fabulosam explodit anonymus auctor dissertationis de Trisagii origine Calvinianæ sectæ apud Rothomagensis minister, et in exemplum adducit insolus credulitatis: cui, ut occurrit, sex regulas quasi totidem oracula

A proponit, ad quas velut ad Lydium lapidem omnes historicorum narrationes examinari vult. *Quarta, inquit, regula est: ubi desunt testes æquales aut sup-pares, non illico fidem adhibendam juniori cuiquam, qui factum illustre, quod primus refert, toti mundo cognitum fuisse pronuntiat. Hujus rei exemplum sit quod Trajanum imperatorem Gregorii papæ I precibus a gehenna liberatum esse ita narrat Damascenus, ut id in toto Occidente communiter notum fuisse asserat. Et post pauca: Vellem, inquit, hac usi essent regula viri eruditissimi ad illustrem confutandam fabulam quam habet Gregorius, etc. Et relatis Gregorii verbis supra descriptis, Solus, inquit, Gregorius id narrat tamquam toti cognitum orbi; et tamen nihil videt, opinor, qui non totam Gregorii narrationem inter fabulas esse recensendam videt. Nihil videt opinor, qui totam dissertatoris sermocinationem inter deliramenta esse recensendam non videt. Tam iniqua enim est comparatio gemini illius facti, quæ tenebrarum cum luce. Tam insulsa regulæ illius vel etiam ad fabulam liberationis Trajani a gehenna applicatio, ut nihil insulsius. Et si enim mille testes, non suppare modo, sed et æquales Gregorio proferrentur, nihilo tamen minus fides omnis hujusmodi narrationi abroganda esset, tum quia frustra testium nubem prædices ad id probandum quod testium fidem ac diligentiam omnem præterit, quale est illud omne quod circa animas præsertim a corpore separatas agitur ab omnipotenti Deo; tum etiam 480 quod adversus catholicæ fidei dogma, quod docemur ac profitemur in inferno nullam esse redemptionem, nemo umquam testis idoneus fuerit. Et hæc in primis regula ab isto auctore constituenda erat, quæ et omnibus aliis certior, et sæpe sæpius in usum venit ad confutandas narratiunculas pia fraude confictas.*

VII. Jam vero quod Gregorianam de facto Leonis narrationem attingit, primum falsum est id ab eo pontifice narrari tamquam toti orbi cognitum, ne apax quidem id indicat. De Romanorum consuetudine disserit Gregorius, hanc facto prædecessoris sui confirmat, hujusque Romanos testes adhibet majores suos, qui a Leonis ætate non multum remoti erant; poterat enim Gregorius eos narrantes audire, qui Leonem ipsi vidiissent. Deinde qui magis credendum de pontifice Romano narranti, quam alteri ejusdem sedis pontifici, cui Ecclesiæ suæ res ac traditio magis nota esse solent? Quamobrem, ut Joanni Damasceno Græco homini de rebus Occidentalium antiquis et antea non auditis testificantibus fides merito negatur; ita Gregorio facile est adhibenda, Romano videlicet de rebus Romæ gestis, nec admodum antiquis, et quibus similia adhuc ægis tempore sub omnium oculis fiebant. Si enim inter fabulas rejiciendum quod de Leone narratur a Gregorio, et circa reliquias hujusmodi et mirabilem eventum earum occasione a Deo concessum, quid de aliis, quos ætate sua contigisse testatur idem Gregorius? Nemo enim Gregorio magis æqualis quam Gregorius ipse: et tamen vir summæ sinceritatis et ingenuitatis Romanorum hanc esse significat consuetudinem ut in pyxide brandeum mittatur, ponatur ad sacratissima sanctorum corpora, cum veneratione recondatur in ecclesia dedicanda, et quod per illud tantæ virtutes fiant, ac si illic specialiter eorum corpora deferrentur.

Denique valet per me licet quarta hæc heterodoxi

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si fides adhibenda est versibus qui olim in Ecclesia S. Petri ad Vincula legebantur, et a Floravante Martinello in Roma Ethnico-sacra editi sunt pag. 284, alii posteriori Eudoxiæ, quæ sub ætate Pelagii papæ floruit, hæc tribuenda videntur. En versus:

Hoc Domini templum Petro fuit ante dictum
Tertius antistes Sixtus sacraverat olim.
Civili bello destructum post fuit ipsum:
Eudoxia quidem totum renovavit ibidem.
Pelagius tursus sacravit papa beatus
Corpora sanctorum condens Machabæorum.

Apposuit Petri pretiosa ligamina ferri,
Illustris mulier quæ detulit ab Hierusalem,
Et quibus est Petrus Neronis tempore vincius, etc

Civile bellum, quo hoc templum post Sixtum destructum fuit, nullum, quod sciamus, existit Eudoxia imperante. Sicut autem Pelagius hoc templum renovatum sacravit; ita Eudoxiam, quæ illud redificasse traditur, sub ejusdem pontificis ætate vixisse cognoscitur. Huic autem femine ac temporis sacrarum vin-eulorum ab Jerusolyma translatio tribuenda.

regula adversus Gregorianam de Leonis narrationem, si qui prisci scriptores supersunt qui res Leonis accurate et enucleate persecuti hanc nam praeliterint, si adhuc certum est omnes qui de his scripserunt ad nostram usque aetatem pervenisse, si contrarium aliquid usquam scriptum legitur in antiquis. At si nihil istorum verum est, incassum profecto cadit dissertatoris conatus omnis adversus narrationem sancti Gregorii, et adversus sanctarum reliquarum venerationem, cujus impatientia et odio motus est, ut hanc historiam inter fabulas relegaret.

VIII. Absente Eudoxia, Chrysaphioque ejecto, sua Puicheria rediit auctoritas, etiam ante decemum fratris: quo e vivis subdito, Marciano viro optimo et forti nupsit; ea tamen lege: ut potius eum sollo quam marito sociaret: ita femina imperium relinquit et virginitatem, quam Deo voverat, etiam in conjugio custodivit. Utrique per animus erga religionem, quæ sub eorum imperio coepit reviviscere.

461 Theodosius sub finem vite ad Leonem scripsit de Anatolio subrogato in locum Flaviani ut eum admitteret ad communionem, qui erat a Diacono ordinatus, olimque ejus apud Theodo- dum spocrisarius. Rescripsit ad imperatorem xvi vel xvii kalend. Augusti se non recusare eum diligere ut fratrem; sed exspectare se ejus de fide sententiam, modo constantina credat Patrum doctrinæ, qui in Ecclesia utrobique fulserunt, et de incarnatione es- sent, quæ olim Cyrillus, et quæ Ephesini synodus adversus Nestorium definivit; idem subscriptione testetur coram clero et plebe, et admittat quæ con- sona veritati catholicee copiose in sua epistola de- claravit. Significat etiam mittere se episcopos Abundum et Asterium cum Basilio et Senatore presbyteris, per quos, inquit, quæ nostras fœne sit fidei possitis di- gnum agnoscere; et ut ipsi testes sint fidei quam Anatolius profitetur, et non vereantur cum ad pacem admittere, qui cum eo in fide consentiat. De eodem argumento litteras scripsit eadem Julii 16 vel 17 die ad archimandritas Constantinopolitanas (Epist. 53, nunc 71), quibus et de Anatolio silentio expostulat, et eos de missis in causa fidei legatis monet. Nec multo post alias dedit (a) ad Pulcheriam Augustam (Epist. 54, nunc 70), ad Marinum et Faustum presby- teros (Epist. 55, nunc 74, et 56, nunc 75), eundem fidei catholicæ solum aspirantes, in quarum penultima legatos suos eundem Constantinopolim appulisse con- fidit.

IX. Jam via decederat Theodosius, cum Constantinopolim advenirent legati; jamque Marcianus salutatus erat imperator, cum reddunt litteras Leonis. Anatholius dubius sub Theodosio fidei, sub religioso principe nihil hesitandum ratus, Eutychen cum ejus erroribus detestatur. Olim conjunctissimus Dióscoro, et ab eo ordinatus, contra canonicam regulam Antiochenae Ecclesiae episcopum consecraverat: supplex ad Marcianum Pulcherianumque accedit, oraque ut amicitiam et communione Leonis sibi conciliant. Romanus pontifex paci Ecclesiae consulens ultro assensus est. *Unde, scribit idem anno sequenti (Epist. 78. nunc 104), vestro beneficio noscitur con-*

A secutus, nullius cupiditatis pravitate turbaret. Nos enim vestrae fidei interventionis habentes iuniorum, cum secundum suae consecrationis auctores ejus initia turbarent, benigniores circa ipsum quam justiores esse volumus. Eadem prope ad Pulcheriam sequenti epistola.

Anatolius post adventum legatorum concilium seu consensum episcoporum, qui in regia elivante erat, egit, et suam fidem approbat. (b) Ubi eo conventu mentio est actione & concilii Chalcedonensis, ubi agitantur an concilium nomen mereretur. Et *εὐνόδος* *χρηστὰς τοὺς ἐπισκοποῦντας τὰ βασιλεῖα καὶ τοὺς ἀνελύουσαν*. Tryphon episcopus Cibus respondit: *εὐνόδος* *καλεῖται καὶ οὐκ ἐκρίνεται, καὶ ἐκ μετανοοῦντων τοὺς διὰ καὶ τοὺς ἀνελύουσαν*; id est: *Synodus appellatur, si conveniunt, et laborantes aliqua oppressione sua jura nanciscuntur*. Anatolius (c) subjunxit, et illic ecclesiasticas causas tractari, nihil uo a se sentiant quod novitatis esset affinis, sed ex antiqua id consuetudine esse. *Εὐνόδος καλεῖται καὶ οὐκ ἐκρίνεται, καὶ ἐκ μετανοοῦντων τοὺς διὰ καὶ τοὺς ἀνελύουσαν*; id est: *Synodus appellatur, si conveniunt, et laborantes aliqua oppressione sua jura nanciscuntur*. Anatolius (c) subjunxit, et illic ecclesiasticas causas tractari, nihil uo a se sentiant quod novitatis esset affinis, sed ex antiqua id consuetudine esse. *Εὐνόδος καλεῖται καὶ οὐκ ἐκρίνεται, καὶ ἐκ μετανοοῦντων τοὺς διὰ καὶ τοὺς ἀνελύουσαν*; id est: *Synodus appellatur, si conveniunt, et laborantes aliqua oppressione sua jura nanciscuntur*.

B. episcopo Constantinopolitano concilio-sum. Quia vero in eo concessu seu synodo sit actum, ex fragmentis Commentariorum Abundii, qui unus erat ex legatis, licet ediscere. R-fert igitur locum epistolam sancti Leonis, allata testimonia sanctorum Patrum, qui et Latine et Græce scripserant, collataque simul coherere et in fidem unam convenire deprehensa. Hæc synodus coram episcopis : ubi et prolata epistola Leonis ad Flavianum, quam omnes sua subscriptione confirmarunt, et Anatolius, et episcopi, archidiaconus, presbyteri, et discipuli omnes qui aderant. Contra dictum ab omnibus anathema Nestorius et Euty-chi, eorumque doctrine, hæc hæresis Eutychemiana Constantinopoli scriptis est, unaque fidei omnium fuit. Ad alios deinde metropolitans missa est a synodo Leonis epistola, qui cum sua provincia episcopis eam vocæ et manu approbaverunt ; Thcodoretus eandem cum sua subscriptione remisit ad Abundium legatum. Hæc omnia in ista gratia esse, ut superius diximus, partim ex Actis Abundii, partim ex actione de Phobio post act. 4 Ch-lcedonensem habemus. Leo ipse ad Paschasium Litychi episcopum scribit in epistola prius mædita, quam modo publicam facimus et ms. codicis cardinalis Grimani (Epist. 88, nunc 88), a sua alligata sanctorum Patrum testimoniis apud Constantinopolim, et totam Constantinopolitanam Ecclesiam cum monasteriis omnibus et multis episcopis præbuisse consensum, et subscriptionibus suis Nestorium abque Eurychen cum suis anathematizandos dogmatibus. 483 Novbris enim proximo me epistolam Constantinopolitani episcopi acceperam, quæ refert per Anthochenum episcopum missis per provincias suas trajectis, universos episcopos et epistolæ meæ præbuisse consensum, et Nestorium et Eutychem pari subscriptione damnaſſe.

De synodo, priusquam loquendi finem faciamus, addam non contentiōis animo, sed veritatis historice gratia, hoc concilium non convocatum a legatis, ut est in Annalibus, sed coactum ab Anatholio, et a Iohanne Romano Archiepiscopo Ancyranensi, et a

D quod lisa fragmenta Aetiorum Abunduli, quae Baronius
reliquit (Ad an. 449, n. 28), commemorant, et (d)
actio 4 Chalcedonensis de Phetio innuit. Ab alio

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc ad Pulcheriam epistola 70, ob chronicæ notæ emendationem data fuit eodem die 16 Julii quo duæ epistolæ præcedentes.

(δ) Non de conventu in quo Anastolius Leonis epistola subscriptis, sed de alio conventu praecedenti paulo post Anatolii ordinationem habito, in quo favente Theodosio Phœnicæ provincia cum præjudicio episcopi Tyri in duas divisa fuerat, hæc questio in Chalcedonensi agitata fuit, ut ex ipsius actionis quartæ lectione manifestum erit. Vide t. IV Concil. Ven. edit. col. 1435, δ, et seqq. Solum in hac questione Tryphon Chius, ut probaret eum præcedentem conventum esse synodum, aliorum similium conventuum qui synodi vocabantur, exemplum attulit. Hi

porro duo conventus, quorum alter tunc, alter vero nunc habitus dicitur, si praebe distinguantur, aliae Onesnelli hallucinationes in sententiis delegentur.

(c) Hæc ad primum conventum antecedenti notatione indicatum, sequentia autem ad secundum pertinent.

(d) In hac actione primum convenit sub Anatolio habitum dicitur, de secundo nihil est, ex quo ejus convocatio Anatolio tribuitur. Cum porro S. Leo eo tempore, quo legatus direxit in Orientem, eam mutationem, quae per Theodosii mortem facta est, nec praevidisset, nec sperasset; de eodem Constantinopolitano convenit, in quo suam epistolam ed. nes subscriberent, non cogitavit. Nihil tamen dubit est.

certe quam ab Anatolio colligi synodum Constanti-
nopolitane nec canones, nec privilegia sedis illius sine-
bant. Neque vero legati missi sunt concilii faciendi
causa, sed, ut ipsi profiterentur, ad *instruendam cun-
ctis fidem catholicam*, et, ut Leo ipse scribit ad Theo-
dosium: *Per quos, inquit, quæ nostræ forma sit fidei,
manifestatis instructionibus quas maximis, possitis di-
gitanter agnoscere.* Quod et in epist. 54 (nunc 70) ad
Pulcheriam uberius edisserit. Denique ad *fortitudi-
nem sanctarum mentium roborandam* missos legatos
scribit in epist. 55 (nunc 74) ad Martinum presby-
terum.

Neque etiam verum acceitos ex provinciis episcopos
ad synodum, sed collectos eos qui in urbe regia
erant cum presbyteris et archimandritis, quod supra
annotatum, confirmatumque ex actione de Photio
iuxta actionem à Chalcedonensem, ubi pauci con-
venisse dicuntur, nec alii quam qui in urbe forte for-
tuna reperti sunt: *Quomodo enim et nunc, cum pauci
Constantinopolitani convenissent, missa est epistola almi
archiepiscopi Leonis iis qui ubique essent metropolitae,
et subscripta est; sic tunc quæ vix erant præsentibus
sanctissimis episcopis allata sunt et subscripta.*

Denique in hac synodo non reconciliati episcopi
qui deservierant à fide, nec communione catholice
Ecclesie donati, sed Ecclesie suæ communione con-
tinenti esse jussi sunt. (a) Non expuncta ejusdem sy-
nodi decreto nomina Dioscori et Juvenalis: nam Leo
epist. 60 (nunc 80) ad Anatolium scribit non tam-
quam de re gesia, sed ~~484~~ tanquam delinenda à
legatis cum Anatolio. Quod nostrum, inquit, *ibidem con-
sultum faciendum esse dixerint.* Immo aliis legatis,
Lucentio et Basilio, servatam esse hanc provinciam,
ex litteris anno sequenti 7 Junii scriptis manifestum
est.

Quamquam igitur quæ superius à nobis scripta sunt
de subscriptione Constantinopolitanorum cum Ana-
tolio, episcoporum omnium Orientalis diocesis, et
omnium qui ubique essent metropolitum, simul
cum Abundii legatione alios secuti reuterimus, no-
lum tamen asserere hæc omnia eodem tempore et
anno, vel eorum ipso Abundio contigisse. Roma is
profectus erat circa 17 Julii anni 450; die 8 Novem-
bris hodie de ejus et collegarum adventu Leo cer-
tus erat factus, ex epist. 56 (nunc 75) eodem die
scripta. (b) Ante Pascha anni 451 reversum Romam
persuadent litteræ 13 Aprilis hujus anni datæ, qui-
bus et alios legatos tunc missos commendat pontifex,

BALLERINIUM

quin legati mutatis rebus egerint, ut coacto conven-
tu laudata epistola ab omnibus subscriberetur, ea-
demque etiam ex eodem conventu mitteretur ad om-
nes Orientis metropolitae, ut similiter omnes epi-
scopi eandem subscriberent.

(a) Confer annot. 19 (*Tom. præced. col. 914, n. **)
in epist. 80, ex qua emendata per nos lectione ejus-
dem epistolæ, approbata cognoscitur sententia lega-
torum, qui fuerunt in hac synodo, non vero hanc
provinciam alii legatis postea mittendis fuisse reser-
vatam. In epistola autem 85, data die 9 (non vero 7)
Julii an. 451, nulla hac in re potestas novis legatis
concessa traditur, sed cap. 2 anterior tantum sen-
tentia confirmatur.

(b) Abundum cum sociis Romam reversum paulo
ante diem 9 Junii an. 451 probavimus a. not. 4 (*Tom.
præced. col. 919, n. **) in epist. 83. Die autem 13
Aprilis Leo eos expectabat quidem, eorumque de
rebus gestis relationem non voce, sed per litteras
acceperat. Vide annot. 5 (*Ibid., col. 915, n. **) in
epist. 80.

(c) Hic Quersnellus Leonis epistolam ad omnes
metropolitae subscribendam fuisse missam negat et
Constantinopolitanam synodo, in qua Anatolius et ca-
teri, qui in regia urbe degebant, agentibus Abundio
et aliorum Romanæ Ecclesie legatis, eadem subscripse-
re. Alium posteriorem conventum hac de re habuit

A et de prioribus ab Augusta adjutus gratias agit, et de
istorum gestis et relatione à se recensitis mentionem
facit. *Fratrum nostrorum*, inquit epist. 60 (nunc 80),
quos Constantinopolim miseramus, relationes cognovi-
mus. Ad istam igitur legationem pertinet sola Ana-
tolii et Constantinopolitanorum clericorum et archi-
mandritarum subscriptio, cum episcopis qui synodo
~~indignos~~ de more interfuerant. Nihil amplius revera
commemorant Abundii Acta, epistola Pulcherie ad
Leonem, cui Leo 13 Aprilis anni 450 respondet, et
Leo ipse in litteris eodem tempore datis.

Quod Maximum Antiochenum ejusque Orientalis
diocesis episcopos attinet, cum Leo 27 Junii ad Pa-
schasinum scribens proxime tunc eductus esset per
Anatolium de his qui ibidem de Antiochena narra-
tur, non nisi post Pascha id actum esse, postque le-
gatorum discessum ex urbe CP. manifestum inde
evadit. Revera quæ in eadem epistola 68 (nunc 88)
ad Paschasinum narratur de Anatolio et Constanti-
nopolitinis, ab his quæ de Maximo et Orientali diocesi
sejunguntur; de istis ut reconditis actis scribitur,
de illis ut jam pridem perfectis. De istis Orientali-
bus Leo epist. 70 (nunc 91) ad Anatolium 26 Junii.
Cum et ipse, ~~485~~ inquit, *indicare dignatus sis
quod in suscipienda catholica fide et damnatione Eutye-
his atque Nestorii omnes Orientales subscriperint
sacerdotes.* Hæc tum primum didicerat; de ipso autem
Anatolio ante duos menses.

Denique (c) nondum tunc temporis Anatolium à
synodo sua ~~indignos~~ ad omnes sanarum provinciarum
metropolitanos Leonis epistolam subscribendam
transmississe, uti in Chalcedonensi de Photio
actione narratur, constare mihi videtur tum ex ci-
lento Leonis, qui istud non omisisset ad Paschasi-
num de duobus aliis capitibus adeo cognatis scribere
24 Junii, tum ex eadem illa actione de Photio, in
qua vocata nunc rem actam indicat non multo ante
mensem Octobrem, quo mense jam inclinata actio
illa habebatur. His addo, quod conventui Constanti-
nopolitano. In qua Anatolius subscriptus cum clericis
et monachis, multos episcopos interfuisse narrat
S. Leo, cum paucos actio testatur convenisse in alia
congregatione, unde ad metropolitane suarum pro-
vinciarum ~~486~~ epistola subscribenda directæ est.
Nihil autem repugnat quominus eorum Lucentio et
Basilio legatis Romanis totum id peractum fuerit,
utrinque fuisse illorum quæ legatis commissas pluries
scribit, cap. 5, S. Leo, et de quibus sic Anatolium

ANNOTATIONES.

contendit, cum tamen Theodoretus, qui absens eidem
epistolæ hac occasione subscripsit, nulla alia, ut
videtur, probabiliori de causa eandem epistolam abs-
se subscriptam ad Abundum miserit, nisi quia eo
auctore in Orientem missa fuit; unde initio eidem
epistolæ tribuit quod Orientalis rectam fidem tenuerint.
Alius conventus sine certiori auctoritate asseren-
dus non est. Quæ autem Quersnellus subjicit, infir-
missima sunt. Solentium Leonis nihil probat, cum in
epistolis non omnes circumstantias semper expri-
mantur. Particula nunc in actione de Photio Tyri
posteriorem et proximam contentum indicat, et
opponitur particula tunc conventus antecedenti ac
remotiori; nec alium conventum ante concilium
Chalcedonense habitum assignare necesse sit. Quod
si pauci ibidem dicuntur episcopi, Leo vero, epist. 88
de Constantinopolitano conventu scribens, multos
vocat; triginta vel quadraginta episcopi diversa con-
sideratione ac relatione potius vel multis appellari
potuere. Eustathius Berytensi episcopo pauci dicti
sunt relate ad numerum episcoporum, qui in ante-
cedenti conventu litteras sibi faventes firmaverant:
quam relationem cum Leo mente non conceperit, eos
in rem suam multos non male à pellavit. Theodoretus,
Ibas et Aquilinus idcirco privatim epistolam Leonis
subscribere, quia erant depositi ac exules, nec ad
Orientalium synodos accedere poterant

hortatur epist. 65: *Annitere itaque, frater charissime, A ut quæ Ecclesiæ Dei congruunt, fideliter et efficaciter cum his fratribus, quos tanta curæ idoneos auctores elegimus, exequaris.*

Neque his contraria est epistola Theodoretii ad Abundium legatum, sive notha illa sit, sive germana; privata enim fuit Theodoretii, ibæ et Aquilini subscriptio, quam commemorat, et ex proprio ipsorum consilio nata; non communis et ex præscripto primatis data. Tres illi proprio sibi epistolæ antigrapho

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Breviarium historicum-chronologicum hujus quoque anni 451, ut confusio vitetur, præmittendum est. Constantinopolitani clerici, qui post Constantinopolitanam synodum habitam sub finem anni præcedentis transierant una cum gestis ejusdem synodi cum legatorum relatione et cum epistolis Marciani, Pulcheriæ et Anatolii, Romam pervenisse videntur non multo post initium anni præsentis 451. Ex his quæ Anatolius gesserat et scripserat, Leoni satisfactum fuit; ac proinde in communionem ipsi tribuere non dubitavit. Providendum vero erat et aliis episcopis, qui impietati cesserant, et ad penitentiam reversi communionem posebant. Legati cum hac de re, quæ improvisa accidit, non essent instructi, nec idonea facultate potirentur, apostolicam communionem illis concedere non potuerunt. Duo constituerant: primum ut resipiscentes **487** suarum interim Ecclesiarum essent communione contenti; deinde ne nomina Dioscori Alexandrini, Juvenalis Jerosolymitani, et Eustathii Berytensis, qui fuerunt Ephesini latrocinii capita, ad altare recitarentur. His de causis alios legatos cum congruis instructionibus et facultatibus dirigendos, et Constantinopolitanis clericis revertentibus jungendos pontifex censuit. Abundium vero et socios, quos quam citius remigraturos acceperat, expectandos duxit, ut ex viva ipsorum voce, quicquid opus esset, plenius intelligeret. Hinc Constantinopolitanis clericis diutius retinuit, et in epist. 78, 79, 80 et 81, datis idibus Aprilis, quas per eosdem clericos in urbem misit, legatos novos una directos vel dirigendos indicat. Hæ enim epistolæ paratæ fuerunt ante Pascha, cum novos legatos una dirigere cogitabat. At cum Abundii et sociorum reditus nimium differretur, producta novorum legatorum transmissione solos clericos Constantinopolitanos remittendos duxit idibus Aprilis cum memoratis litteris, quibus eandem diem apposuit intacto textu, quo novi legati directi significentur. Confer annot. 7 (*Tom. præced. col. 909, n. 4*) in epist. 78, et annot. 5 (*Ibid., col. 916, n. 5*) in epist. 81.

Constantinopolitanis clericis jam profectis Tatianus præfectus urbis Constantinopolis epistolam Marciani Leoni tradidit, in qua imperator pro eogenda generali synodo insistit. Leo rescripsit die 23 Aprilis, in qua legatos *confestim* dirigendos memorans, de synodo quid cogitet, ab illis plenius explicandum tradit. Mutatis scilicet circumstantiis synodum haud necessariam credebat. Interim Abundius et socii Romam cum aliis Marciani et Anatolii litteris rediere. Ab his de poscentibus communionem plenius instructus, die 9 Junii novos legatos tandem transmisit Lucientium episcopum, et Basilium presbyterum, quibus et Anatolium Constantinopolitanum socium delegationis adjunxit, ut episcopis lapsis non dubia professione Eutychem cum suo dogmate anathematizantibus apostolicam communionem concederent. De impietatis autem capitibus, si forte resipiscerent, et idoneas cautiones præbere viderentur, num recipiendi essent, maturioribus apostolicæ sedis consiliis dijudicandum reservavit. In hac rem datæ illis legatis quatuor epistolæ, 83 ad Marcianum, 84 ad Pulcheriam, 85 ad Anatolium, et 86 ad Julianum Coensem: in quibus pro solis lapsis conciliandis legatos se dirigere affirmans, synodi convocandæ

subscripterunt; alii per tractorias per provincias primatis auctoritate et metropolitano cura circumductas ad subscriptionem adacti, et in communi autographo omnium subscriptionibus excipiendis destinato satisfecerunt.

(a) ANNO CHRISTI 451; — LEONIS PAPÆ 12; — VALENTINIANI 27, MARCIANI 1 ET 2, IMPP.; — MARCIANO AUG. ET ADELPHIO COSS.

I. Imperium adeptus anno superiori Marcianus

opportunitatem tempus non esse significat. Die 19 Junii ad Anatolium dedit epistolam 87. Ex hac autem discimus Basilium et Joannem presbyteros ob diluendam Eutychem vel Nestorianæ hæreses suspicionem Romam confugisse. Cumque sese apud apostolicam sedem edita fidei professione purgasset, eosdem cum pace Leo remisit, et Anatolio commendavit.

B Paulo post legatorum protectionem Marciani litteræ, quibus concilium Nicææ cogendum kal. Septembris, indictum fuerat die 17 vel 23 Maii, Romam allatæ sunt. Inopinata hæc indictio pontifici accidit. Ne autem imperatoris desiderio obstitet, in hisce temporis angustiis Leo statim Paschasium Lilybetanum legatum ad concilium elegit per litteras, quæ desiderantur, ac dein die 24 Junii alium legatum Bonifacium presbyterum misit, ut cum laudato Paschasino, et duobus **488** legatis Lucentio et Basilio antea transmissis concilio præsidet. Huic Bonifacio cum monitorio aliquot epistolæ eodem die signatas dedit, scilicet novam epistolam 88 ad Paschasium, 89 ad Marcianum, et aliam deperditam ad Lucentium et Basilium, quæ hanc delegationem declarabat. Has epistolæ mox subsecute sunt aliæ quatuor datæ biduo post, 90 ad Marcianum, 91 ad Anatolium, 92 ad Julianum, quem Constantinopolim jamdiu degentem ac omnium rerum instructissimum, quatuor memoratis legatis adjunxit, et 93 ad synodum.

C Duas Marciani et Pulcheriæ litteras Leo videtur accepisse per Theoctistum Magistranium, per quem binas ad eosdem remisit die 20 Julii, nimirum epist. 94 ad eundem imperatorem, et 95 ad laudatam Augustam. Idem Augusti acceptis Leonis litteris per Constantinopolitanos clericos directis die 13 Aprilis, et aliis per Tatianum transmissis die 23 ejusdem mensis, pontificem a synodo tunc cogenda alienum, et legatos pro solis lapsis recipiendis dirigendos cognoverant. Cum autem synodus jam esset indicta die 17 ex Græco, ex Latinis autem antiquis versionibus die 23 Maii, in hanc rem utique sollicitus institere. Pulcheria autem difficultatem movisse videtur circa Leonis consilium, quo nomina principum latrocinii Ephesini et dyptycis non recitanda præceperat. Id enim nonnulli, ut ante Anatolius, differendum putabant, quoad illi, nisi resipiscerent, deponerentur. Leo autem rescribens, suam in lapsis ad sanam mentem revocandis et recipiendis sollicitudinem ac indulgentiam commemorans, non alio consilio se vetuisse indicat eorum nomina ad altare recitari, nisi ut qui nondum sui sceleris poenam ferentes, in impietate adhuc jacebant, hoc saltem stimulo excitarentur ad petendam pacem; quam, si satisfactionem præbeant, illis dem concedendam significat. Quod si in epist. 95 ad Pulcheriam, c. 3, lapsos *pene omnes* reconciliatos commemorat, quod per Lucentium et Basilium legatos fieri debuit, non idcirco credendum est hujus reconciliationis nuntium accepisse hoc tempore; spatium enim dierum circiter quadraginta, ex quo legati Roma discesserant, angustius est quam quod ad iter Constantinopolitanum conficiendum, et ad reconciliationem pene omnibus concedendam, et ad afferendas hæc de re ad Leonem litteras necessarium est. Verisimilius est igitur, hæc Leonem idcirco scripsisse, quod reconciliationem fere omnibus, quos eam petisse jam noverat, a legatis suis traditam

dedit ad Leonem pontificem litteras electionis suae indices. His non ante idem Apriles hujus anni respondisse **489** videtur pontifex (a) ad quas quatuor epistolae datae leguntur, ad Marcianum (*Epist.* 58, nunc 78), ad Pulcheriam (*Epist.* 59, nunc 79), ad Anatolium CP. (*Epist.* 60, nunc 80) et ad Julianum Coensem (*Epist.* 61, nunc 81), a quibus omnibus et ipse litteras acceperat, per clericos, opinor, Anatolii CP. episcopi, quibus et suas tradidit perferendas.

Enimvero cum fidem suam Anatolius in synodo CP. aperuisset, quam legati sanctorum Patrum doctrinae epistolaeque S. Leonis per omnia concinentem probarent, ille tres legatos Casterium presbyterum et Patricium Asclepiademque diaconos Romam misit (b) iuente hoc anno, qui Leoni litteras fidei testes darent, vivaque eam voce asseverarent, et, insuper, ut de multis cum eo communicarent, quae in synodo ventilata erant. Relationem suam de hisdem capitibus junxerunt legati Anatolii litteris. Omnium praecipuum hoc erat.

Bene multi episcopi, quibus constantia potius quam fides vacillaverat, redire in communionem Leonis flagitabant. Legati summi pontificis eos contentos communionem suarum Ecclesiarum esse, auctores fuerant in synodo, donec S. Leo aliter sanciret. Leo mandavit recipi (*Epist.* 60, nunc 80), si modo apud legatos Anatoliumque fidem suam testatam facerent, si Eutychem insaniam seque ipsos condemnarent quod seu levitate, seu formidine, Ephesini latrocinii acta rata habuissent. De recitandis nominibus Dioscori Alexandrini, Juvenalis Jerosolymitani, Eustathii Berytensis in diptychis, Anatolium monet, ut id faciat, (c) quod legati suaserint; caveat in primis ne quid memoriam Flaviani offendat, neque eorum nomina qui impietatem propugnarent cum sanctorum memoris promiscue usurpet. Julianum Coensem Flaviani defensorem illi insuper commendat, Eusebii Dorylaei Ecclesiae curam gerat, neque id in ejus damnum vertat, quod absit: cum ille pro causa fidei multos perituri labores, et suae sit consors communio. Scilicet Eusebius Eutychem accusator exutus ob eam causam episcopatu **490** per pseudosynodum Ephesinam, Romam tanquam in asylum confugit, et fidei confessionem edidit; ut dilueret labem qua se malevoli haeretici asperserant, quique crimen haereseos, ut fere fit, quoniam erat contrarius, inferebant. In confessione sua decreta priorum synodorum Nicaenae, Constantinopolitanae, imprimisque Ephesinae doctrinam professus est, ut Nestorianismi suspicionem

A amoveret: quod ipse in concilio Chalcedonensi publice testatus est. (d) *Hanc regulam, inquit (Act. 16), sanctissimo papa in urbe Roma ego relegi praesentibus clericis Constantinopolitanis, eamque suscepit.* Haec verba tempus indicant epistolae Leonis, quam vult palam omnibus fieri per Anatolium.

II. In epistola ad Marcianum illi breviter Leo gratulatur, quod rem religionis sollicite curet; quod ejus defensionem suscipiat (*Epist.* 58, nunc 78). Certe Marciani pietas singularis, amorque adversus religionem vehemens fuit. Imperator salutatus, ut diximus, de sua electione litteras ad Leonem misit (*Epist. Marciani ante 68, nunc 73*), sanctis apud Deum precibus juvari se flagitans, significansque quanto desiderio componendae Ecclesiae teneretur per generale concilium, quod S. Leo rogaverat. Deinde aliis litteris de adventu legatorum honorifice locutus, invitavit eum in Orientem ad synodum universalem (*Epist. Marciani post 61, nunc 76*). Quod si non liceat, expectare se ejus responsem, ut ipse ex Illyrico, Thracia et Oriente episcopos ad synodum per litteras vocet. Pulcheria quoque ad Leonem grata scripserat (*Epist. Pulcheriae post 58, nunc 77*); Anatolii doctrinam integram sanamque, ejus subscriptione ratam haberi epistolam ad Flavianum; Augusto visum haberi synodum, ubi de iis quae ad fidem pertinent decerneretur, et de episcopis qui Ephesi defecerant; altatum jussu principis corpus Flaviani Constantinopolim, conditumque honorifice in basilica SS. Apostolorum; exsules extorresque episcopos revocatos; qui in synodo universali cum honore sedi et sacerdotio restituantur. S. Leo rescribit (*Epist.* 59, nunc 79) acceptissimum **491** se illi referre, quod causam Ecclesiae defendat, quodque Nestorio et Eutychi condemnandis serio et felicitate animi appellat. Sed praeter et ante has omnes litteras, quas hoc anno in Orientem de Eutychna haeresi Leo scripsit, est epistola data octavo id. Novemb. anni praecedentis, quam primo publicamus, ad Faustum et Martinum presbyteros (*Epist.* 56, nunc 75); quam vult quasi encyclicam communicari omnibus catholicis, ut quisque pro fide viriliter deceret adversus grassantem haerem.

III. Dum Leo perimende Eutychnae pravitati sedulo laborat, superiori anno ad eum scribere episcopi Viennensis provinciae (*Epist. Gallorum ad Leonem, ante epist. 50, nunc 65*). Vita migraverat S. Hilarius Arelatensis an. 449, et in ejus locum successit Ravennius. Ob Celidonium depositum ab Hilario et restitutum a Leone fuisse irarum causas supra retu-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

praesumeret cum haec scribebat vel cum haec litterae Constantinopolim pervenirent.

Abundius et Senator post Constantinopolitanam legationem in suam Mediolanensem provinciam revertentes, Leonis epistolam tradiderunt Eusebio metropolitae, cui pontifex praescripserat ut frequentissimam suae provinciae synodum cogeret, in qua suam ad Flavianum epistolam omnes signarent. Id factum fuit ea synodica quae inter Leoninas est epistola 97. Hanc autem Leo accepit legatis ad Orientalem synodum jam profectis, quibus fortassis illam, si citius pervenisset, tradere volebat; quemadmodum fecisset de Gallorum quoque synodica, si maturius reddita fuisset, ut iisdem Gallis rescripsit epist. 102.

Quae sequuntur, ad synodum pertinent, de qua in breviario ejusdem sermo erit.

(a) Marciani epistola 73, ob assumptionem ad imperium scriptae exente Augusto, vel ineunte Septembri an. 450, Leo respondit per litteras, quae intercederunt, datas circa diem 8 Novembris, ut vidimus annot. 2 (*Tom. praeced. col. 908, n. 1*) in epist. 78. Alteri autem Marciani epistola 76, scriptae die 22 Novembris, respondit epistola 78, idibus Aprilis.

(b) Haec Constantinopolitanorum clericorum transmissio probabiliter incidit sub finem an. 450, ut videre

est in dissert. de Epist. deperd., n. 45.

(c) Confirmavit S. Leo quod legati antea missi jam judicaverant in conventu anni superioris. Confer annot. 13 (*Supra, col., 245, n. a*) in annum praecedentem.

(d) Haec Eusebii Dorylaensis verba Quesnellus de professione fidei ab eo Romae editae interpretatur, cum hoc tempore nulla alia verteretur nisi fidei questio. At in contextu actionis 16 synodi Chalcedonensis referuntur ad canonem pro honore sedis Constantinopolitanae statutum in concilio Constantinopolitano sub Theodosio seniore. Cum vero huic canonis in Chalcedonensi renovato Deo maxime obstitit, incredibile videtur eum ab Eusebio lectum suscepisse. Hinc Rusticus huic Eusebii testimonio annotationem affixit: *Aut Eusebius mentitur, aut ad horam S. Leonem fecellit.* Vide tom. IV Concil. Ven. edit. col. 1754, not. 6. Aliquid vero de hoc canone, vel de moliminius pro sede Constantinopolitana, Leo praesensiae videtur, cum Bonifacio legato ad concilium directo in mandatis dederit, ut si qui forte civitatum suarum splendore confisi aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundant. Sic act. 16 concilii Chalcedonensis.

novus. Hilarius iudicio pontificis Romani (a) non steterat; id Leo S. eo Arelatensem Ecclesiam suis exuerat privilegiis, iuraque metropolitani in Viennensem Ecclesiam transiulerat. Cum Hilario extinctam iram summi pontificis rati episcopi Viennensis provinciae, pro Ravennio epistolam seu libellum ad eum mittunt, restituisse suo metropolitano iura sua Ecclesia poscent. Scio hanc epistolam falsi suspectam apud nonnullos. Baronius eam ex Arelatensi codice primis suis Annalibus iniegit. Eundem ms. codicem aut certe similem in D. Thuanii bibliotheca nactus sum, cui eadem epistola et responsio Leonis, qui praefertur item compositus, Viennensi metropoli quatuor Ecclesiis attribuitur, Valentiam, Tarentasiam, Grudavam, et Gratianopolim, reliquis subiectis Arelatensi Ecclesiae, cui redditus quodammodo sua iura, nec tamen Viennensis Ecclesia omni honore privata est, Petrosus presbyter et Regularis diaconus Romanus delegatus, ut libellum Arelatensis provinciae Leonis daretur, Romae diu detentus sunt, ut quo tandem vergebant molitiones Eutychieus ipsi perspicere. Remissi attuleret responsionem sancti pontificis, iudiciumque de causa provinciae Viennensis; sed et epistolam Leonis ad Ravennium (Epist. 51, nunc 66), cui et suam ad Flavianum epistolam dirigit (Epist. 52, nunc 67), quam cum Galliarum episcopis communicet; adhortaturque uti fidem suam in hac causa commendat. Alia insuper legis commisit; sed voce potius et dicto, quam scripto. Facile mihi persuaserim rogatum Ravennium, (b) ut in synodo epistolam ad Flavianum episcopum Galliarum reciperent. 492 eique solemniter subscriberent; ut Leo apud Orientales, si necesse sit, Occidentalium unum esse aulum, thauque fidem, et suam esse doctrinam omnium episcoporum suarum partium ostenderet; quod per litteras non significavit vir cordatus, ne ardentius episcoporum suffragia quasitae diceretur, aut tempus synodi nondum publicaverit. Ea res in longum protrahenda; nam ex quo legati Ravennitii reversi in Gallias, ad diem quo Romani pontificis legati profecti in Orientem ad concilium, auius est et amplius; et tamen Leo nondum Gallorum responsum acceperat, cum Roma profecti sunt legati ad concilium, ita enim post absolutam synodum ad eos rescribit: *Optatus quidem fraternitatis vestrae litteras eo tempore quo promissum accepit; ut profectus ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam synodum vice nostra pro catholica fidei defensione direximus, etiam vestrae sententiae professio jungeretur* (Epist. 77, nunc 102, cap. 1). Praeposere tandem sibi reditis scribit per Ebreduensem episcopum cum subscriptione quadraginta

A trium episcoporum (Epist. ante 78, nunc 99, et 77, nunc 102); illis suam doctrinam gratulatur sanctam illamque, et eruditione Spiritus sancti calescentem, quamque Eutyches frustra evertere tentaverat; Chalcedonensis quoque concilii felicem exitum illis significat, rogatque ut id Hispaniarum episcopis notum faciant, sicut antea per eosdem missa epistola ad Flavianum cum afflis: quod Idacius scriptor ilorum temporum non omisit in Chronico ad olympiadem 130. *De Gallis, inquit, epistolae deferuntur Flaviani episcopi ad Leonem episcopum missae, cum scriptis Cyrilli episcopi Alexandrini ad Nestorium Constantinopolitanum de Eutyche Ebionita haeretico; et Leonis episcopi ad eundem responsa, quae cum aliorum episcoporum et gentis et scriptis ad Ecclesiam dirigitur.* Sic olim et Gallis fides et doctrina Patrum in Hispanias transmissi solita.

IV. Per eos ferme dies, Cereolus, Salonius et Veranus Galliarum episcopi lecta Leonis ad Flavianum epistola scribunt ad Leonem (Epist. nunc 68); gratulantur ei sanctam sanamque huius epistolae fidem, curamque pro eliminanda e Gallis haeresi susceptam, testificanturque quo in loco et estimatione sit apud se ejus epistola, quam ex-cipiam mittunt, ut si quid amanuensium vitae erratum sit, si quid addiderunt, vel ipsi detrahere aut addere quidpiam libuerit, id faciat; ut integra sanaque remittatur, quo et episcopi, et laici, 493 qui ejus lectionem avidae cupiunt, hanc legant sine periculo errandi, aut suspitione falsi. Juste petitioni, puto, annuit Leo, et ab iisdem episcopis ad Eusebium Mediolanensem episcopum ita extendam missam esse non vereor dicere. Nam Eusebius in synodica omnium comprovincialium subscriptione munus, ad Leonem scribit esse sibi a Cereolio redditum. *Qua ad nos ex vestra, inquit* (Epist. nunc 97), *admonitione sancta, fratre et episcopo nostro Cereolio mutante, pervenit.* Male in editis codicibus (Cyraco, pro Cereolio, ut Baronii Annales habent et mss. codices. (c) Non ita statim convocata coactaque synodus ab Eusebio; seu, quod novum erat, ad subscribendum epistolam, ubi episcopos non ex auctoritate oecumenicae synodi; seu mandatum Leonis super eam rem; seu, Abundius unus ex Legatis S. Leonis et huius provinciae, expectabatur. Hic profecto Constantinopolim reversus Romam accipit a Leone litteras ad Eusebium Mediolanensem; quibus eum hortabatur ut habita synodo provinciae, omnes episcopi subscriptione sua epistolam encycli-conem approbarent. 494 Est Eusebii responsio, qua satisfactum Leonis fuisse accepimus, laudatamque in concilio epistolam (d) ut plenam fidei simplicitate,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hilarium parvum Leonis iudicio probabimus in observ. ad dissert. 5 Quesn. part. ii, c. 2. Solum ante sententiam appellationis restituit, aliaque interposuit, ob quae metropolitico jure privatus fuit, ut in libellum observationibus pluribus explicabimus.

(b) Quae Leo Petronio et Regulo in mandatis dederit, et eor. voce, non scripto, explicavimus in Brevariario historiae anni praecedentis annot. 2 (Supra, Col. 235, n. b). In mandatis, inquam, neque enim Ravennium rogavit (quo verbo Quesnellus utitur), sed mandavit, ut liquet ex illis epist. 67: *Si haec ita ut credimus, atque mandavimus, impleveris, etc.* haecque secreta mandata efficaciter exsequenda significat. Quesnellus praecipendi verba saepius declinat, quod semel monuisse sufficiat.

(c) Non aliam Eusebii epistolam a Leone accepit, quam quae per Abundium et Senatorem missa fuit; et ut primum Leui, Leonis mandatum paruit: ac propterea commentitia est ratio dilatae responsionis, quod novum esset ad subscribendum epistolam cogi episcopos non ex auctoritate oecumenicae synodi. Enimvero sicut Galli, ita Mediolanensis provinciae antistes ex sola auctoritate et praepcepto pontificis ante concilium oecumenicum suas subscriptiones addiderunt,

quemadmodum etiam Constantinopoli et in Oriente factum fuerat. Similiter et Zosimi tractoria adversus Pelagianos multo ante omnes et Orientales et Occidentales episcopi subscriperunt sine ulla synodo oecumenica, ut docet Marius Mercator in Communitorio edit. Bauzii pag. 158. *Beatissimus memor a episcopi Zosimi epistola, qua Tractoria dicitur, qua Celerinus Pelagiusque damnati sunt, et Constantinopolim, et per totum orbem subscriptionibus sanctorum Patrum est roborata: cui Julianus et reliqui complices ejus subscribere detrectantes, consentanosque se volentes iisdem Patribus facere, non solum imperialibus legibus, sed et sacerdotalibus statutis depositi atque exauctorati, ex omni Italia deturbati sunt.*

(d) In epistola Mediolanensem non legitur particula ut, quam Quesnellus hic cursivo characterē apposuit, ac si ideo illi Leonis epistolae subscriperint, quia hanc plenam fidei simplicitate, etc., cognoverint. Eam quidem iisdem Patres plenam fidei simplicitate fulgere, etc., testati sunt; at ex ipsa apostolica sedis auctoritate eidem subscripsisse nihil ambigimus. Quibus enim communis erat, ut credimus, illa S. Petri Chrysologi sententia, qua in epist. 25 Eutychem monens ut Leonis epistolam obedienter atten-

prophetarum, evangelistarum, apostolorumque auctoritate firmatam, et B. Ambrosii scriptis consonam, traditioni Patrum, et fidei Ecclesiae congruentem; contra reprobatos damnatosque, quas sedes apostolice alicuius esse a fide pronuntiaverat. Neque hic moror Baronium, qui credidit his misam Leonis epistolam ad Eusebium Mediolanensem, quod ex Eusebii responsione non colligitur. Mentio quidem duarum epistolarum; alterius de agenda synodo Mediolani, quam Abundius attulerat; alterius, quae est ad Flavianum et per Ceretium data, quam majorum fidei corroborare dicit, quas re et argumento diversas fuisse palam est. Ex his alia a nobis per recapitulationem, alia per anticipationem dicta propter affinitatem rerum. Sed revertamur ad Orientem, vilescamus apparet Ecclesiae ad sedandos tumultus quas Eutychniana heresis concitavit.

V. Marciano et Leoni par animus (a) de celebrando 485 concilio; sed de loco et tempore dispar sententia. Leoni in Italiam cogi et distrahi synodum placebat. Foris hostis externus, humis duce Attila terrebat Occidentem, Orienti minabatur haereticorum facio, Dioscori Eutychnique partes plurimi auebantur, recensque memoria Iatroclini Ephesini angebat animum. Leo ipse pontifex adesse concilio vehementer optabat, nec poterat extra Italiam. Imperatori decretum in Orientem convocare. Ibi jugulandam haeresim ubi se prout. Sic olim majores, qui haereses Arian, Macedonii Nestorianque ibi exstiterant ubi nate. Suam deinde praesentiam magni fore ad victoriam momenti, nec synodi tempus ultra differendum, ne crescat haereticis audacia, animumque catholicorum longa synodi expectatione fatiscat.

Eo tempore post quatuor legatorum de quibus diximus reditum, Leo, quod antea per litteras Marciano erat pollicitus, legatos alios Lucentium Asculanum episcopum et Basilium presbyterum Constantinopolim misit; ut eorum qui Ephesi lapsi erant confessionem reciperent, et ad communionem summi pontificis admitterent; et alia illis negotia commiserat, dederatque litteras ad Marcianum binas (Epist. 62 et 63, nunc 82 et 83), ad Pulcherium, Anatolium (Epist. 65, nunc 85), et Julianum Coensem (Epist. 66, nunc 86). Marciani fidem laudat, quod non minus bono Ecclesiae quam reipublicae consulat; gratias agit quod legatos bene accepisset, novos commendat. Sub finem epistola de differenda synodo loquitur, ut ii quoque metus belli retinet ad concilium veniant. Pulcheriae pietatem pluribus prosequitur: de lapsis auctor est indulgentius agendum cum iis qui emenda-

tionem poenitentiamque polliceantur. Regat deinde Augustum ut longe amoveat Eutychnem nimis urbi vicinum; ut eorum careat solatio quorum infecti animos, novumque abbatem eorum praeponi in ejus loco, qui expargat mentes quas libes Eutychniana corripit. Anatolium vero admonet ad idem Basilium et Basilium mittere, in communis consilio faciant quod viam e re et commodo Ecclesiae, ut quid ad communionem catholicam redire velint admittantur, sed cum certa professione fidei et detestatione dogmatis Eutychniani. Et si qui gravius deliquisse reperiantur, remittantur ad apostolicam aedem, ut aestimet quid constituendum. Nomen eorum (b) qui praevicati sunt vetat ad altare recitari. De commensatorio quod sibi clerici obtulerant, addit se mandasse legatis ut dictu et vere responsionem dent. Explicat denique quas spes 486 concipit Ecclesia sub principe ejus affectus non modo Christianus, sed etiam sacerdotialis est. Quarta epistola, quam primam juris publici facimus, Julianum Coensem adhortatur ut legatos re et opera juvet in negotio Ecclesiae, ubi consilio et prudentia opus, incumbantque fortiter ad fluctus frangendos quos Ephesianae tempestates commovit. Ex his epistolis intelligimus quid demandatum legatis sit; nec ad synodum universalem missos, etsi Baronius aliter sentit. Nam Marcianus ad Leonem, et Leo ad Marcianum invicem scripserant de synodo, sed nondum convocata; immo, ut diximus, de loco et tempore erat disceptatio. Felicitas Baronium codex editus. Error est in die quo data vulgo legitur epistola olim 43 nunc 73 (in hac editione 96), ubi pro v. kalend. Junii, restituendum vi kalend. Julii, ut habet ms. cod. cardinalis Grimani. Nam cum Baronius existimaret Bonifacium Roma Constantinopolim missum v. kalend. Junii, putavit et Lucentium et Basilium eodem missos ad synodum; et quoniam profecti Roma vi idus Junii, et quoniam postmodum legatione perfecti sunt in synodo Chalcedonensi.

Dum haec gerebantur, Basilium et Joannes presbyteri, falso suspecti haereticis, ex Oriente Romam sponte propria veniunt, ut suspicionem Eutychnianam vel Nestorianam praevalent amoveant. Professi fidem eorum sancto pontifici, remissi sunt cum honore et commendatitiis ad Anatolium litteris (Epist. 67, nunc 87).

VI. Verum etsi Romanus pontifex differri synodum, et in Italia fieri volebat, Marcianus tamen necessitate rerum et vois Orientalium sollicitudine synodi indicenda consilium cepit. Leo mensiem principis vel fama, vel animo, praevigilans, sed et ex epistola ipsius Marciani cui epist. 65 (nunc 85) pontifex re-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

deret, hanc rationem subiecit obligandi vim ex peculiari apostolica sedis prerogativa inferentem: Quoniam beatus Petrus, qui in sua sede vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem. Eadem sententia ducti Ceretius, Salonius et Veranus episcopi Galliani, in epist. 68 ad Leonem scripta ob eandem dogmaticas litteras ad Flavianum, protestati sunt: Merito illic principatum sedis apostolicae constitutum, unde adhuc apostolici spiritus oracula proferuntur; ubi oracula apostolici spiritus Petrum in sua sede ac successoribus decemtem indicant. Adeo vero uti certum fidei oraculum haec apostolica definitio ab universis Gallicanis suscepta fuit, ut (quod scripserunt in epist. 99 ad eundem pontificem) hujus doctrinam cum sua conferentes, hanc suam cum illa conformem nacti, ita se semper ex traditione paterna tenuisse, ut vester, inquit, apostolatus exponit, jura letati sint; dein vero ex hac concordia doctrina gavisi sint, datam sibi occasionem, qua libere ac fiducialiter, suffragante etiam apostolica sedis auctoritate, eloquantur, et asserat unusquisque quod credit. Nullum bi examen necessarium credere, quo de doctrina earundem litterarum decernerent. antequam ipsas susciperent; sed ex ipsis potius litteris, quas uti oraculum susceperant, eam quam tenebant, esse catholicam et sa-

nam doctrinam, confirmati sunt. Neque idcirco negamus ea quae a Leone definita fuerunt non fuisse examini subjecta, quod in Chalcedonensi concilio factum fuisse Vigilii in Constituto c. 15 testatur. Sed quatenus hoc examen liberum fuerit, salva nihilominus apostolice sedis auctoritate, ex ipso Leone explicavimus pluribus annot. 14 (Tom. praeced. col. 1048, n. 1). in epist. 120. Confer quoque adjiciemus pluribus annot. 1 (Ibid., col. 1400, n. 4), ad notas Quenellii in epist. 97.

(a) Vivente quidem et Eutychnianos protegente imperatore Theodosio, ut scandalis remedium afferretur, S. Leo concilium in Italia necessarium credidit; at mutatis post illius mortem circumstantiis, parem necessitatem non agnovit, ut ostendimus sub finem annot. 7 (Tom. praeced., col. 909, n. 4) in epist. 78. Desiderio tamen Marciani novi Augusti obistere noluit, ut liquet ex epist. 89, 90 et 91.

(b) Non de omnibus qui praevicati sunt, sed de iis qui in hac causa gravius peccaverunt, et ob hoc superiorem sibi locum in eadem infelici synodo (Ephesina) vindicarent, Leo praecipit, ut, si respiciant, eorum nomina ad altare non recitentur, antequam ab apostolica sede, expensis omnibus, de iisdem iudicium feratur. Vide epist. 85, c. 2.

aspondet, ne defuisse Ecclesie videretur, siquidem interesse synodo nequibat; Paschasinum Lilybei episcopum ad vices suas implendas seligit. Certe iudicium Leonis merebatur; forte plures loci et prerogativa sedis illum anteiebant, pauci doctrina, sanctitate, et fama adaequabant. Constantia illi haud vulgaris, probataque dura longaque apud barbaros servitute, ut ipse ad Leonem; scientia singularis, nec in experta Leoni, qui illum de computo paschali consulerat, ejusque responsis steterat; antiquae disciplinae ita observans, ut illi a Leone commissae cura mores Ecclesiae Scythiae emendandi, ut patet ex epist. 46. Nec alia deerant adjumenta; experientia matura, prudentia cum pari morum gravitate conjuncta. Continuo Leo ad eum scribit epistolam (Epist. 68, nunc 88) **497** quasi (a) ad legationem eum preparans tamen omittens aut de legatione, aut de synodo proxima dicere. Multa de Eutychemismo disserit, exponitque de incarnatione Christi doctrinam catholicam; epistolam ei ad Flavianum scriptam mittit; quemadmodum Constantinopoli in episcoporum consensu, Anatolio praeside, recepta confirmataque sit commemorat; quid Antiochenus in sua dioecesi, ut subscriptione Orientalium episcoporum eadem munister, missis per provincias Tractoris; demum de paschali cyclo quaestionem ingerit, de qua alias sermo erit. Hae epistola una est ex Grimani cardinalis ms. codice, dataque reperitur vii kalend. Julii.

Vix haec ad Paschasinum Leo, cum ecce imperatoris litterae, quibus indictam synodum Nicenam Bithyniae ad kalend. Septemb. nuntiatur. Leo, opinor, nondum convocationis litteras acceperat, cum ad Paschasinum scripsit, etsi Marciani litterae convocationis solido mense ante scriptae sunt; nam ad alios episcopos xvi kalend. Junii datae leguntur. Certe Constantinopoli Romam mensis unius est iter.

Vii. Acceptis litteris imperatoris Leo aegre ferebat synodum nec differri, nec fieri in Italia, ut per legatos significaverat, sed plus valuisse Anatolii Orientaliumque vota quam sua. Non tamen erat in animo summo pontificis pacis consilia comperendinatione omittere. Extemplo de legatis mittendis cogitat, Bonifaciumque presbyterum in Orientem mittit; Paschasinum episcopum eodem ex Sicilia navigare curat, mandatque per eos, ut qui antea legationem susceperant, cum praedictis in synodo suas vices gerant, hisque Julianum Coensem adiungit: *Quoniam*, ait S. Leo (Epist. 74, nunc 92), *scimus omnium illis actarum rerum maiorem te quam nostros habere notitiam*. Mittit de hac res tres epistolas (b) ad Marcianum (Epist. 69, nunc 89), Anatolium (Epist. 70, nunc 91), et Julianum (Epist. 74, nunc 92), quae datae sunt vi kalend. Julii. Marciano modeste conqueritur temporis angustias, molestias provinciarumque statum evocandis episcopis parum idoneum; sed ea nihilominus amore pacis dissimulanda. Optat ut Paschasinus synodo (c) praesideat: ubi licet non asserat pro jure suo legatis

A suis **498** primum deberi locum, sedendique prerogativam, sed propter Orientalium vel defectionem, vel inconstantiam: *Quia*, inquit, *quidam de fratribus contra turbines falsitatis non valuerunt catholicam tenere sententiam, praedictum fratrem et corpiscopum Paschasinum vice mea synodo convenit praesidere*. Delirat profecto Calvinus cum ex hoc loco jus conciliis oecumenicis praesidendi abjudicare conatur Romanis pontificibus.

In epistola ad Anatolium eadem est expostulatio: iniqua esse tempora propter tumultus bellorum et angustias temporis; plures episcopos ex provinciis remotioribus non adfuturos; deinde, mentione facta legatorum, bene de synodo sperat, acceptis ab ea nuntiis condemnatos ab omnibus episcopis Orientalibus Nestorium Eutychemque. Tertia epistola Julianum Coensem suas partes in synodo agere vult. Has duas posteriores litteras et ms. codice nostro primum publicamus. Sunt praeterea aliae duae epistolae datae (d) postridie: altera ad Marcianum (Epist. 75, nunc 90), quae reddenda erat in synodo, data xii kalend. August. non, ut in editis codicibus, vi kalend. Junii; altera ad synodum (Epist. 72, nunc 93). Vulgata autem (e) inscriptio falsa, nondum Chalcedonem translata synodo. Res seipsa clara est, et adhuc Evangelii testimonio certa; ita enim lib. ii cap. 11: *Ac primo Nicenam (acciti episcopi) adeo ut cum Leo episcopus Romanus ad eos litteras daret per Paschasinum, Lucientium et ceteros quos eo ad eum locum supplicem miserat, eas sic inscriberet: Eriscois Nicenae convocatis S. In epistola ad Marcianum Augustum eum in primis obtestatur, ne sinat retractari fidem ut dubiam, quam Patres ab apostolis traditam praedicarent; neque permittat ea quae majorem decretis damnata sunt in controversiam adduci, tale enim aliquid Augustum in animo habere ex ejus litteris Leo suspicabatur. Similia prope ad Patres synodi: Unde, fratres charissimi, rejecta penitus audacia disputandi contra fidem divinitus inspiratam, vani errantium infidelias conquescent, nec liceat defendi quod non licet credi.*

C VIII. Rebus ita comparatis ad synodum, Lucientius Basilisque Constantinopolim advenit. **499** Ut commonefacti erant a Leone, (f) de comperendinatione pluribus disserunt, et cum Anatolio de recipiendis lapsis agunt; auctores turbarum non statim admitti, sed reservari apostolicae sedi exposcent, eorum nomina ad altare recitari vetant. Sed legati vehementius instarent, super pertinacius resisteret Anatolius, et sui haec esse arbitrii contenderet, res videbatur eruptura in odia intestina, ni malo statim Marcianus et Pulcheria occurrissent. Magnis itineribus jubent litteras Romam ferri ad Leonem. Benigne respondet utrique sanctus pontifex (Epist. 74, nunc 94). Marciano quidem dicit se libenter synodum admittere, nec poposuisse intra Italiam celebrari, nisi ut plures ex remotissimis locis adsint; jam profectos ad synodum legatos, qui ad diem veniant, eisi angu-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum Leo ad Paschasinum dedit epistolam 88, die viii kal. Julii, indictionem synodi jam acceperat, ut liquet ex epist. 89, eodem die, ut emendavimus, ad imperatorem scripta, in qua legati ad synodum destinati nominantur; ac proinde epist. 88 Paschasinum non praeparavit ad legationem, sed novis instructionibus munivit; jam enim antea aliis litteris, quae decisionibus, cum legatum suum constituerat. Vide annot. 4 (Tom. praeced. col. 930, n. c) in epist. 89.

(b) Epistola Leonis ad Marcianum, data vi kal. Julii, est epistola 90, non vero 89, quae allegatur in textu; haec enim ex nostra emendatione duobus ante diebus scripta fuit.

(c) Praesidendi prerogativam sibi in legatis suis competere S. pontifex indicavit epist. 93, ad synodum Nicenae primum indictam, ubi ait: *In his fratribus Paschasino et Lucentio episcopis, Bonifacio et Basilio presbyteris, qui ab apostolica sede directi sunt,*

D *me synodo vestra fraternitas assistet praesidere*. Quoad textum vero epistolae 89, qui a Quesnello subjicitur, confer quae observavimus annot. 9 (Tom. praeced. col. 931, n. c) in eadem epist. 89.

(d) Epistola 75, nunc 90, et epistola 72, nunc 93, quae textui affiguntur, non postridie datae sunt, sed vi kal. Julii, uti epistolae nobis 94 et 92.

(e) Inscriptionem ex nostro Ratisponensi emendavimus.

(f) Legatos egisse de proroganda synodo, et cum Anatolio concertasse de lapsis, ex eo Quesnellus tradit, quod existimet, hanc ob causam Marcianum et Pulcheriam ad Leonem scripsisse litteras, quibus pontifex respondet epistolis 94 et 95. Eas vero litteras ante adventum legatorum ad Leonem alia de causa directas in breviario ostendimus. Illic Anatolium legatis pertinacius restituisse, et sui putasse arbitrii reconciliationem lapsorum, falsissimum est.

stia temporis premunt; facile concordiam Ecclesiae restitutum iri, si fides Patrum retineatur praediceturque majorum doctrina. Multa et ad Pulcheriam scribit (Epist. 75, nunc 95); sed praesertim de redeuntibus ad Ecclesiam sic statutum, ut potentibus pax non denegetur; etsi haeresis odio et detestatione digna sit, tamen non a misericordia arcendus, qui maculam poenitentia eluunt: *Sed potius, inquit (Ibid., c. 5), cum gementibus gemimus, cum flentibus flemus; et sic utimur iustitia commotionis, ut non omittamus remedia charitatis.* Addit deinde se id non modo verbis, sed et factis docuisse: abolitionem adeptos complures, qui resciderant quod a se statutum, et condemnauerant quod scriptum; omnia se ex iudicio fecisse, ut sine cuiusquam detrimento haeresim exstingeret. Immo et circa auctores turbarum, quo citius ad poenitentiam excitarentur, se quidpiam ex consuetudine disciplinae imminuisse; non quidem ejusdem pretii et estimationis apud catholicos fratres, ut fuerant ante facinus impium Ephesi perpetratum; tamen retinere eos et sedem et episcopatum honorem. Sic odium semina in ipso ortu consilio et prudentia S. Leo opprimere studuit. Haec ex epistolis **500** ad Marcianum et Pulcheriam datis xiv kalend. Augusti. Perlati litteris imperatoris per provincias ad metropolitano, per eosdem admoniti episcopi continuo complures ad synodum Niceam, et ibi expectare Augustum qui et ipse se interfuturum synodo promiserat. Jam kalendae Septembris praeterierant (qui dies dictus ad synodum erat) neque Marcianus aderat (a). Tum episcopi scribere ad eum, ut pro more majorum synodum haberi liceat; multos aut ex itineris molestiis,

A aut mala corporis valetudine deficere. Imperator rescribit visum legatis apostolicae sedis non fieri synodum, nisi se praesente; se detentum hactenus reipublice negotiis; se tamen magis imperio quam Ecclesiae defuturum; si Chalcedonem accedere velint eo statim profecturum, etsi alio reipublicae cura avertit animum. Hunni scilicet, duce Attila, id temporis populatis primum Orientis provinciis in Occidentem infestis signis irroperant. Sed et victus Attila ab Aetio acie ordinata in campis Catalaunicis, praedanti magis quam victo similis fugit, et Orientem versus iter cepit, Illyricumque occupare tentat; sed copiis imperatoris prohibitis. Ea res tum Marcianum Constantinopoli retinebat; et ne procul abesset, Chalcedonem pro Niceae Patribus insinuat. Molestie ferebant Patres alio synodum transferri. Rescribunt itaque per Atticum Constantinopolitanum diaconum metuere se, si Chalcedone synodus habeatur, ne Eutyches, qui factione valet, opportunitate loci usus turbas miscat, fallatque Patrum expectationem. Ad haec Marcianus datum se operam ne quid adversus synodum moliantur Eutyches; hortari igitur ut Chalcedonem veniant, ne mora noxia magis sit quam metus et terror.

501 SYNOPSIS ACTORUM

Concilii Chalcedonensis.

Patres, acceptis litteris imperatoris, ultro veniunt Chalcedonem; congregataque synodus in basilica S. Euphemiae martyris **502** extra urbem octavo idus Octobris, et kalend. Novemb. absoluta. Quo tempore actiones fuerunt (b) decem et octo. Liberatus in

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Quaedam a Quesnello omissa hic subjicimus. Cum imperator belli perturbationibus impeditus, Nicæam, uti optabat, statim non posset accedere, litteras misit ad synodi Patres, petens ut aliquantulum expectarent. Marciano ob publicam necessitatem alio fortassis profecto, Pulcheria epistolas dedit ad Strategum consularem Bithyniae, quibus praecepit ut a Nicea expelleret clericos, monachos et laicos, quos in eam urbem ingressos, et turbas excitantes acceperat. Non multo post episcopi has inducias agere ferentes ad imperatorem scribunt, nonnullos Patres infirmitate aliisque de causis laborare. Respondit Marcianus publicam necessitatem adhuc impedire ne accederet, ac praeterea legatos Leonis nolle synodum nisi secum adire. Suadet autem ut ad Chalcedonem viciniorem urbem transeant, quo facilius excurrere poterit. Huic translationi Patres non statim acquieverunt, eo quod metuerent ne Chalcedone, quae Constantinopoli proxima est, Eutycheis fautores seditionis facile commoverent. Id per Atticum diaconum, ut veteres mss. codices praeferrunt, non archidiaconum, ut vulgatum Graecum exemplar habet (qua lectione legendum esset *Aetium*) Marciano significatum fuit. Tum imperator litteras Patribus reddit Heraclea x kal. Octobris, quibus praecepit ut nullam perturbationem metuentes sine mora Chalcedonem accurrant.

(b) Quot fuerint hujus synodi actiones, definire certo nequit. Septem, quae generalem fidei ad disciplinam causam respiciunt, tum in Graecis, tum in Latinis codicibus conservatae fuerunt. Immo plerumque Graecos antiquiores codices continere synodum non nisi in sex actionibus subjunctis canonibus, ut omnino caetera, quae privato studio fuerunt mota, non habent, testatur Pelagius II in epistola ad Eliam et episcopos Isiriae, n. 19, tom. VI Concil. Ven. edit. col. 275. Quae vero particulares causas tractarunt, non aequè proferuntur in mss. libris, qui superant. Aliæ enim actiones suppetunt ex Graecis exemplaribus, quæ in Latinis desiderantur, ut actiones de Photio Tyri, et de Caroso atque Dorotheo. Aliæ ex Latinis praesto sunt, quæ desunt in Graecis, ut actio de Domno Antiocheo, quam codices Rustici praeferrunt. Aliæ etiam in quibusdam Graecis codicibus exstant, quæ

nec in aliis Graecis, sicut nec in Latinis leguntur, ut actio in qua lecta fuit Leonis epistola ad synodum scripta, quam in solis mss. Graecis Venetis S. Marci invenimus, et appendici Epistolarum S. Leonis inseruimus. In codice etiam Graeco, quo Evagrius usus est, deest actio de Photio Tyri, et de Caroso atque Dorotheo; sicut etiam aberant a ms. Alexandrino, quem Liberatus Latine redditum accepit; utriusque enim Chalcedonensium actionum historiam describentes, duas has actiones praeterunt. Unus Latinus codex Vaticanus aliam actionem de Domno exhibet a Baluzio vulgatam, et a nobis recudendam in observ. ad dissert. 9, quam in aliis vel Graecis, vel Latinis libris frustra requires. Cum igitur singuli codices aliqua omissione laborent, num ex omnibus saltem exemplaribus hactenus inventis omnes actiones habeamus, an aliquæ adhuc lateant, vel intercederint, ignoramus. Si vero actionibus 19 antea editis addantur actiones duæ, altera de Domno a Baluzio edita, altera de memorata Leonis epistola, quam nos edidimus; Chalcedonenses actiones, quæ ad hoc usque tempus prodire, sunt una et viginti. Decem autem et octo tantum antea editas computavit Quesnellus, quia etiam actionem de Domno spuriam habuit, de quo inferius annot. 27 (Col. 267, D n. a).

Neque solum in numero actionum discrepant codices, verum etiam in ordine. Omnes in prima actione conveniunt. At alii secunda est actio de depositione Dioscori, quæ in vulgatis tertia praefertur; iidemque secundam vulgatam in tertium locum protrudunt. Ejusmodi sunt Graeci codices Veneti S. Marci 164 et 555, nec non Graecum exemplum, ex quo Evagrius hunc ordinem exhibuit. Idem quoque obtinuisse in Graeco exemplari, quod adhibuerunt Patres synodi v, colligitur ex collat. 6, in qua protulerunt epistolam Leonis ex tertia actione eorum quæ Chalcedone sunt acta, cum tamen ad secundam vulgatam pertineat. Antiqua Latina versio, quæ in Parisiensi codice per Baluzium laudato continetur, similem ordinem praefert. Facundus pariter exemplaria similia se vidisse testatur lib. v, c. 3. Immo etiam Rusticus, licet vulgatum ordinem in sua editione seculis 311, codices

Breviaria quindocim numerat. Sexdecim in Actis A
reperiuntur, pluribus sub eodem numero collocatis.

503 Actio I

In prima actione Paschasius Lilythæ episcopus et
legatus apostolicæ sedis petit ut Dioscorus et synodo
discederet. Id mandatum a Leone, ne ut iudex, sed
ut reus admittitur, aliquis se cum collegis dis-
cessurum. Ea res altercatione aliquamdiu protrahitur.
Acerbum videbatur primum Orientis primatem
pellere et synodo, Iudices dixerunt ut in medio se-
deret; adeo ut magis reo similis quam iudici esset.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

tamen cum eodem ordine allegat, ex. gr., in annota-
tione ad caput 7, ante gesta, ubi de Leonis epistola
ad Flavianum est: *Quæ non posita cum istis epistolis,*
eo quod in gestis sancti et universalis concilii Chalce-
donenis tractatæ actioni inserta sit. Hodie est in se-
cunda. Vulgatum porro ordinem luter codices Græ-
cos tenuis-e videntur illi qui Romanis editoribus usui
fuerunt. In Græco cod. Veneto S. Marci 555, licet
prima manu de Dioscoro diceretur *devtiza*, secunda,
et actio in qua epistola Leonis lecta fuit vocaretur
epitro, tertia; secunda tamen manu primo loco erasa
voce *devtiza* superinducta fuit vox *epitro*, et secundo
loco deleta voce *epitro* superinducta fuit vox *devtiza*.
In margine vero actionis de Dioscoro, quæ prior ti-
tuli emendationem recepit, hæc notatio legitur: *ἡ*
ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεωνὸς πρὸς τὸν Φλαβianoῦ
ἡ β' καὶ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Λεωνὸς πρὸς τὸν Φλαβianoῦ
κατὰ τὰς ἐπιστολὰς τὰς τοῦ ἐπιστολῆς οὐδ'. Scilicet lector, per errorem
præmissi actionem tertiam actioni secundæ, et oportet
primum illam legere, quæ post hanc scripta est, ubi
signum o-o. Hic Græcus annotator codicem aliquem
antiquiorem nactus videtur, ex quo hunc ordinem
et hanc emendationem elicit. Rusticus quoque et
Liberatus eundem ordinem secuti sunt. Dies certe,
qui tum in Græcis, tum in Latinis signatur, actionem
in qua lecta fuit Leonis epistola anteriorem, actionem
vero de Dioscoro posteriorem probat; illa enim vi-
dus notatur, ista vero in idus Octobris. Solum in ms.
Parisiensi interpretationis antiquæ sub die idus pro
sub die vi idus legitur, ubi per errorem omisa est
nota vi, alias scribendum fuerat sub die idus, vel
idibus. Hæc autem dierum notatio, quæ in ipsis co-
dicibus diversum ordinem præferentibus custoditur,
adeo evidens nobis est, ut hæc de re, nisi alii codices
aliam chronica notam exhiberent, ambigendum non
esset. Faciendus quidem in codicibus hunc ordinem
contra autographorum fidem fuisse immutatam, et
actionem, in qua Dioscorus depositus fuit, primam
fuisse, coniunctam existimat: *propterea quia in actione*
prima iudicatus erat idem Dioscorus episcopatus honore
privandus, ut ejus condemnatio proxima sequeretur.
Addit porro: *Ceterum non sola dierum prænotatio,*
verum etiam tenor ipsarum actionum (id est secundæ
et tertiæ) cum legitur, docet quod in codicibus tertiis
(de Dioscoro) fuerit *secunda præposita*; et forte ex
hac ratione Facundi Rusticus et ceteri pristinum
ordinem restituere. Vide Tillemontium, not. 45 in S.
Leonem, ubi hunc vulgatum ordinem ex actionum
contextu luculentè confirmat.

Aliud ordinis discrimen est in actione quæ septem
et viginti canones continet. Hæc in vulgatis est
actio xv, sicut et apud Liberatum et Rusticum. Con-
cinnat Græci codices, quos Romani editores adhi-
buere. Codices vero Græci Veneti S. Marci canones
exhibent actionis 7. Id ipsum erat in Latino codice
Acumilepsi, quem Rusticus laudat in annotatione ad
actionem 16. *Codex Acumilentis. Termini ecclesiastici*
promulgati a sancta, et magna, et universali synodo,
quæ Chalcedone collecta est. Codex idem. Actio vii.
In vetustissimo ms. capituli Veronensis 85, qui in-
editum horum canonum e Græco versionem præfert,
eadem canonibus hic titulus præfigitur: *Acta septuaginta*
cognitionis Chalcedonenis. Duo codices antiquæ ver-

Tum Eusebius Dorylæi episcopus accusandi Dioscori
ferri sibi potestatem petit, se indignis modis acce-
ptum ab eo fidem Ecclesiæ corruptam, Flaviani fuisse
percussorem. Lectus deinde libellus accusationis,
quem Eusebius primum Marciano dederat, sed qui
synodo reservatus. Dioscorus respondit condemna-
tionem Flaviani legitime latam in synodo 504 au-
thoritate imperatoris congregata. Acta itaque legi
poscere, ut de innocentia constet; existimans non
tantum esse Patribus otii, ut legendis Actis tempus
terant, aut se falsitate Actorum posse accusationem
propulsare. Verum cum et id Eusebius exposceret,

sionis, Parisiensis et Regina Suerorum a Baluzio
laudati, canones subiiciunt post sextam actionem.
Concinit Evagrius, qui, lib. ii. c. 18, scribit canones
imperatore in sexta actione hortante fuisse consti-
tutos. Pelagius II, in epistola ad Eliam et episcopos
Istrie, n. 17, septimæ actioni canones in codicibus,
et multis quidem, attribuit testatur. In sexta illius
actione, inquit, *sanctæ fidei professio consummatur;*
mosque in septima ad institutionem jam fidelium re-
gula canonum fitur; ulterioribus vero actionibus nihil
de causa fidei, sed sola negotia privata versantur; quod
cum responsales vestri ita esse ambigerent, curæ nobis
fuit exploratis multis hoc codicibus demonstrare. Hanc
sententiam plane confirmare videtur Anatolii epi-
stola 101, ad Leonem, quam in lucem edidimus:
nam cap. 4, post relationem ge-therum Chalce-
donensium circa fidem, quæ conclusa sunt actione 6 subdit:
Quoniam vero etiam de aliis rebus oportebat nos con-
siderare, ut tanta synodus omnia videretur agere sine
ulla omissione, quæ correctionis indigent atque appro-
bationis tum in canonicis, tum in ecclesiasticis capi-
tulis, etc.; ubi canones ecclesiasticis causis præmit-
tens, actionem circa canones exterius actionibus de
ecclesiasticis causis præcessisse significat. Mirum
accidit in hac actione canonum nec diem notari,
nec personas, quæ residerunt, quod tamen in aliis
omnibus actionibus servatur. Hæc autem de causa
Pelagius loco citato, n. 18, non improbabili-
ter putavit canones proprie non pertinere ad actionem
distinctam a sexta præcedenti. Verius dixerimus
ad distinctam diem (diversa enim fidei et canonum
materies, licet eadem die constituta, actioni diversæ
ascribi potuit). Enimvero cum imperator actioni
sextæ præsens, post definitionem fidei et subscriptio-
nes Patrum, antiquam Patres dimittit, quatuor
canones sancientes isdem proposuit, qui inter 27
inveniuntur; ita illi statim benemerentissimo Augusto
videntur satisfacisse, ut consuetudo exordio opus non
fuerit.

Dies in sequentibus actionibus signata ordinem
vulgatum approbat. Solum monendum est actiones
de Photio Tyrio, et de Carono atque Dorotheo, quæ
e solis Græcis mss. prodire, licet diem xiii kal. No-
vembris præferant, ex quo actioni quibz in vulgatis
præmittuntur, in codicibus tamen Græcis Venetis
S. Marci post ultimam actionem describi, uti erat
etiam in illo Balsamonis, qui in schol. ad can. 29
Chalcedonensem, actionem de Photio scriptam tradit
in fine quartæ synodi. Id ipsum quique deprehendit
card. Casanata in duobus mss. Vat. Græcis 851 et
1138, ut Baluzius testatur. Id autem ea de causa ac-
cidit, quia hæc duæ actiones in omnibus vel peris-
mss. collectionis Chalcedonensis ab initio deerant,
postea autem inventæ isdem in fine additæ fuere.
Idem Baluzius et Harduinus cum P. Lupo errorem
in die actionis de Photio Tyri aspicuntur, eo quod
negotia episcoporum post definitionem fidei agitata
traduntur. Sed qui hoc tradidero, scriptores sunt
quibus hæc actiones in suis codicibus deerant. Eusa-
thii vero Berytensis interlocutio in eadem actione
de Photio hanc causam ante definitionem fidei actum
ostendit.

et multi falsitatem arguere cogitarent, tam, mutata sententia, postulavit ut prius de fide ageretur. Contra iudices. Jussit tunc legi Acta pseudosynodi Ephesinae. Cumque legeretur constitutio Theodosii de synodo, ventum est ad Theodorum, quem imperator abesse a synodo jusserat. Iudices petierunt introduci Theodorum in conciliū, et quoniam a Marciano vocatus, et in sedem a Leone imperita communione restitutus. Illyriciani, Palaestini, sed praecipue Aegyptii episcopi intercessere, et clamoribus petierunt ut non admitteretur. Nihilominus datus locus in medio, ut tanquam accusator sederet. Mediam hanc committendis 505 animis viam iniere iudices, tum propterea quod Theodorus libellum dederat imperatori, quo haeresi calumniam a se depelleret, tum quia licet a Leone receptus esset, (a) causa tamen ejus finita non censebatur.

Certe et cum et alios episcopos Ephesi depositos contra canones fuisse constabat, ubi omnia sicut in latrocinio acta erant. Unde Orientales: *Milites eos magis deposuerunt quam nos, quia quidquid egimus, terrore compulsi sumus, ut et in Actis. Sed an ideo a culpa vacui? Viderint alii. Melius Aegyptii (b): Christianus neminem timet, catholicus neminem formidat; ignis ponatur, et discimus; si homines timerentur, martyres non fierent.* Postmodum aeti stimulis conscientiae episcopi, omnes exclamare (c): *Omnes peccavimus, omnes veniam postulamur.* Continuat deinde lectio pseudoephesinae synodi, accusatusque Dioscorus, quod epistolam sancti Leonis vetuiisset legi. Lecta quoque sunt Acta synodi Constantinopolitanae sub Flaviano, ubi in Eutychem lata condemnatio. Relata et quae in concessis Constantinopolitano gesta sunt, et scripta aliquot S. Cyrilli, et quaedam ex magna synodo Ephesina. Tum omnium propensa in Flavianum voluntas fuit, isque cum Eusebio Dorylaei a labe haeresis vindicatus, et praeter jus aequumque motos sacerdotio, privatusque communione pronuntiatus est; Dioscorum Alexandrinum, Juvenalem Hierosolymitanum, Thalassium Caesariensem Cappadociae, Eusebium Ancyranum, Eustathium Berytensem, Basilium Seleuciensem auctores latrocinii Ephesini eadem poena plectendos, qui immerito Flavianum aliosque adfecerant, ea condicione: *Si placuerit divinisimo et piissimo Domino nostro, ut habent Acta, eui et totam actionem hanc referendam censuerunt (d) Patres. Et omnibus, inquam, quae consequenter acta sunt, ad sacrum apicem referendis.* Quod nolum omnium, ut emendatior priores editiones Conciliorum, quae Baronium quoque in errorem induxerunt: hinc quippe manifestum est statim Marcianum synodo non adfuisse; nec enim ante sextam actionem venisse reperitur, nec necesse erat ad eum referri, quae eo praesente tractata essent.

506 Actio II.

In secunda actione, quae habita vi idus Octob., de fide actum est, pro qua maxime, ut iudices sunt locuti, factum concilium. Omnes continuo assentiri nullam aliam regulam fidei recipiendam, quam quae olim 318 Patribus Nicæae, et 150 Constantinopoli

probat; et adversus Eutychem sufficere fidei expositionem, quam sanctissimus episcopus Leo in epistola sua expresserat; hinc se omnes subscripisse, hanc fidem omnes profiteri, ab omnibus receptam. Lectum deinceps Symbolum Nicaenum et Constantinopolitanum, synodicae epistolae duae Cyrilli, altera ad Nestorium, altera ad Joannem Antiochenum, et epistola sancti Leonis ad Flavianum, et (e) alia Patrum testimonia, quae in Acta relata sunt. Tum Patres unanimiter in has voces prorumpere: *Hæc Patrum fides, hæc apostolorum fides. Omnes ita credimus, orthodoxi ita credunt; anathema ei qui ita non credit. Petrus per Leonem ita locutus est. Apostoli ita docuerunt; pie et vere Leo docuit. Cyrillus ita docuit. Cyrilli aeterna memoria. Leo et Cyrillus similiter docuerunt. Leo et Cyrillus ita docuerunt; anathema ei qui sic non credit.* Cum vero Syria et Palaestina episcopi de locis aliquot ex epistola ante inquirerent, similibus Cyrilli testimoniis comprobata sunt. Tum omnem ambigendi locum eximere, epistolam Leonis esse fidem Ecclesiae. *Magnificientissimi iudices et amplissimus senatus dixerunt: Post hæc omnia adhuc quis dubitat? Reverendissimi episcopi dixerunt: Nemo dubitat.* Absoluta actio clamoribus Orientalium, qui Dioscorum mitti in exilium exposcebant, reclamantibus Illyricianis, ut quoniam omnes peccaverant, omnibus parceretur.

Actio III.

vi idus Octob., actio tertia fuit. Dioscorus accusatus; Eusebius Dorylaei aciorum agit; cumque de heresi et impietate expositio fieret, placuit vocari ad iudicium. Iterum tertio vocatus venire abnuvit, modo praetereus agrotationem, modo causatus absentiam iudicium. Responsum est, cum de 507 canonicis iudiciis quæstio, secundum Ecclesiam regulam, neque iudiciis, neque laicis locum esse (f). *Quando enim quidam canonica examinantur, neque iudices neque laicos esse oportet.* Lecti interim libelli in Dioscorum Ichyrianis diacono Alexandrino, Albanianoque presbyteri (cujus olim Cyrillus avunculus) et Sophronii, quibus ille pluribus acceperatur flagitiis. Verum Dioscorum cum iterum tertioque vocatus venire contemneret, legati sancti Leonis, si Julianum exscriptis, qui suo ordine sententiam dixit, tulerunt iudicium condemnationis in eum, et qua reos compertis hereseos, episcopali dignitate et ministerio sacerdotali privatus est, et quod Eutychem canones excommunicatum reprobasset ad communionem, quod venisset legi in synodo Ephesina epistolam sancti Leonis, quod sanctum Leonem abscondere a communione ausus, quod ter vocatus ad synodum ad dilectam criminis venire abnuisset.

Rogati Patres ut pariter sententiam dicerent, secundum iudicium legatorum pronuntiaverunt, et subscriptione sua condemnationem approbarunt. Iudicium synodi Dioscoro denuntiatum est et scriptum ea de re ad Alexandrinum, ad Augustinum, Augustinamque; et quia Dioscorus se sedi suae restitutum vix faciebat, D comonitorium a synodo ad Constantinopolitanam Chalcedonensemque datum, quo patrum fuit spe om-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Dicendum potius: *Nondum tamen aetis sedit actu fuerat restitutus; quia etsi Leo eum signatus ad Flavianum litteris in communionem recepit, et calcens eodem aliqua ratione episcopatum restituit, unde iudices dixerunt act. 1, col. 874, a: Restituit ei episcopatum sanctissimus episcopus Leo;* actualis tamen restitutio ab eodem Leone remissa fuit suis legatis in synodo, ut pluribus dicitur in observ. ad dissertationem 10.

(b) *Χριστιανὸς οὐδένα φοβέται, καθολικὸς οὐδένα φοβέται: πῦρ τέθηκα καὶ μακάριον: καὶ ἀδελφὸς οὐ φοβέται, μαρτυρὸς οὐκ ἔστιν, Act. 1. Chalced.*

(c) *ἅπαντες ἡμαρτοῖν, πάντες συγγνώμην αἰτούμεν.* lb. infra.

(d) Non Patres, sed imperiales iudices ita censuerunt in fine act. 4.

(e) Patrum testimonia ad gesta Chalcedonensis non pertinent: unde nec in Graecis, nec in Latinis codicibus, immo neque in antiquis Conciliorum editionibus in hac actione inveniuntur, sed subjecta tantummodo fuerunt Graecae Leonis epistolae ad Flavianum ante gesta descriptae, et ab editoribus Romanis hoc perperam inducta fuerunt. Vide admonitionem nostram in epist. 28, n. 6.

(f) *Κανονικὸς γὰρ ἡρεσολύτως, οὐτὶς ὀρχόμενος, οὐτὶς ἱερεὺς τινὲς λαϊκὸς παρὶναι χρὴ, etc. Act. 3 Chalced.*

nino sedis ablata Dioscorum ab episcopatu dejectum.

Actio IV.

xvi kalend. Novemb. actio quarta cœpta 508 est breviter; relictis quæ prius acta fuerant, iudices rogaverunt quid Patres de epistola sancti Leonis censerent? Synodus Nicænæ et Constantinopolitanæ consentanea continere ex ordine Patres dixerunt; diligenter examinata singula verba; non aliam haberi in ea doctrinam, quam quæ in synodis œcumenicis prædicata; eam esse quam Cyrillus in expositione fidei Ephesi, et in epistolis exposuit, ob eamque causam se illi subscribere. Ex episcopis nonnulli perplexa quædam atque dubia sibi visa esse significaverunt. Sed admoniti dubia fieri ex vocabulis et locutionibus, ultro subscribere, alii aliis verbis. Hæc quorundam fuerunt: *Aliqua nobis ex ipsa obstitant verba, ut partitionem et separationem demonstrantia, sic volentibus sapere, de quibus et ab initio ante vestram clementiam ambigebamus, et tunc a vestra jussi exire magnificentia audivimus a sanctis Patribus, episcopis et presbyteris locum tenentibus sanctissimi et Dei amatoris præcipui archiepiscopi Leonis, quia nullam dicunt partitionem in Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, sed unum eundemque Dominum Filium Dei; propter quod consensimus et tunc subscripsimus.* Hæc de epistola sancti Leonis ad Flavianum, præsentibus legatis: quorum nullus vel commotus vel conquestus est, quod tanti pontificis epistola a Romana synodo missa a plerisque tum Orien-

tis, tum Occidentis subscripta episcopis, quæ demum nulla umquam vel auctorata magis, vel decreta maturius, vel majori splendore publicata, iterum (a) examini subiceretur.

Tum iudices Patribus significare imperatoris nomine, liberum illis relinqui ut de 509 fautoribus Dioscori statuerent, de Juvenale scilicet Jerosolymorum, de Thalassio Cæsariensi, de Eusebio Ancyriano, de Basilio Seleuciensi, et Eustathio Berytensi. Ii rogati venire in concilium, fide concilii approbata, dicto anathemate in Eutychem, decretis Patrum sua subscriptione confirmatis, admissi.

Major cum episcopis Egyptiis concertatio fuit. Subscriptio petebatur. Eutychem execrari non verébantur; subscribere recusabant. Prætextus, an causa fuit, morem esse Egyptiorum, nec licitum subacribere nisi præeunte Alexandrino episcopo; daretur qui subscriberet, facemque præferret, subscriptionem non denegaturos. Magnis altercationibus res acta est, ibaturque in condemnationem episcoporum, cum iudices obtinuerunt ut quoniam de fide non ambigebant, subscriptio differretur post ordinationem episcopi Alexandrini; datisque fidei iussoribus dimissi sunt. Sic minax procella prudentia et consilio iudicum sedata. Tum archimandritæ et monachi introducti, quorum sors diversa fuit, ut dispar erat conditio. Quidam pro Eutyche libellos obtulerunt. Communis vox synodi fuit ut foras mitterentur. Lecti tamen libelli, neque ad condemnationem Eutychis compelli potuerunt. Gravior aliorum ingressus, qui Eutychem execrati fidem synodi prædicarunt. Tum

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) In secunda actione cum imperiales iudices fidei expositionem postulassent, Patres Leonis epistolam, quam ut formam omnes subscripserunt, adversus Eutychis errores sufficere protestati sunt. Sic enim *Cecropius episcopus Sebastopolitanus dixit: Emerse- runt quæ ad Eutychem pertinebant, et super his forma data est a sanctissimo archiepiscopo Romanae urbis, et sequitur eum, et epistolam omnes subscripsimus. Reverendissimi episcopi clamaverunt: Ita omnes dicimus; sufficit quæ exposita sunt, alteram expositionem non licet fieri.* Ut autem iudicibus aliqua in parte satisfaceret, qui omnium concordiam expetebant, post Nicænum et Constantinopolitanum symbolum, et post litteras Cyrilli contra Nestorium, lecta fuit epistola Leonis adversus Eutychanam hæresim, et nullo peculiari examine statim approbata. Post lectionem autem prædictæ epistolæ reverendissimi episcopi clamaverunt: *Hæc Patrum fides, hæc apostolorum fides. Omnes ita credimus, orthodoxi ita credimus. Anathema qui ita non credit. Petrus per Leonem ita locutus est, etc.* Cum vero Illyriciani et Palestini episcopi ob diversitatem linguæ de quibusdam locis ejus epistolæ ambigerent, dati fuerunt quinque induciarum dies, ut habito apud Anatolium tractatu ii qui dubitabant instruerentur. Hoc tantum fine, ut dubitantes ad rectum sensum adducerentur, examen institutum fuit; non vero eo quod Patres de ea epistola, quam jam antea ut fidei formam omnes susceperant, citra periculum fidei dubitare quemquam posse crederent: unde Anatolius necessitate conveniendi in synodo cum definitione pontificis aperte declaravit illis verbis epist. 101: *Opus erat... ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia.* Cum porro in conventu apud Anatolium habito ambigentes fuissent instructi, ut omnium consensus in ipsa synodo palam fieret, omnium episcoporum suffragia actione 4 petita fuisse, non vero epistola iterum relecta, nec novo examini subjecta fuit: et ipsorum quoque ambigentium suffragiis patuit utile fuisse examen, ut difficultates, quæ mentem ipsorum impediabant, solverentur; sicque uno omnium spiritu atque consensu catholica fides magis magisque elucesceret, et error proscriberetur. Hoc quidem sensu atque consilio li-

berum fuisse Patribus examen ejusdem epistolæ, salva nihilominus apostolicæ sedis auctoritate; Leo docuit epist. 120, c. 1. Examen scilicet epistolæ dogmaticæ, quæ ea veluti incerta expendatur cum facultate dissentiendi, apostolicæ auctoritatis inimicum est; examen vero quo omnium concordia et dubitantium instructio et assensus quaeratur, vel quo etiam iudicium a pontifice distinctum, sed concurs feratur in synodo ab iis qui controversiarum fidei sunt iudices, sicque facilius ceteri ad unitatem et obedientiam pertrahantur, eandem auctoritatem nihil lædit. Hinc S. pontifex, qui epist. 90, c. 2, et epist. 94, in synodo disputari nolit de fide suis litteris constituta, ac si dubium adhuc esset quod iisdem litteris fuerat definitum; examen ejusdem epistolæ in eum tantum finem quo errantes docerentur, et ad veritatem jam definitam suscipiendam adducerentur, non recusavit, idemque ex ipso exitu utile et necessarium agnitum fuit. Confer quæ diximus annot. 14 (Tom. præced. col. 1048, n. 1) in epist. 120. Hoc eodem sensu cum Vigilius in Constituto c. 15, de eadem epistola scripsit, *his exegit comparationibus* (quod nonnulli perperam obtrudunt) *approbati*, non aliam necessitatem intellexit. Hic nimirum Vigilius scopus erat ostendere epistolam ad Marim Persam, quam Ibe non esse contendebat, probatam non fuisse a synodo Chalcedonensi. Id ut evinceret, epistolam Leonis opposuit, quæ in eadem synodo approbata fuit. Cui cum Palestini et Illyrici, nec non Eutychis fautores opponerent discordem videri a Nicæno Symbolo, et a doctrina S. Cyrilli confirmata in concilio Ephesino; ut isti vel docerentur, vel revincerentur, opus fuit ut concordia ejusdem epistolæ cum laudato Symbolo et cum Ephesino concilio, seu cum doctrina S. Cyrilli in hoc concilio confirmata a Chalcedonensibus Patribus in approbationibus ingereretur; et eatenus *his exegit comparationibus approbati*; quod cum factum non fuerit de epistola ad Marim Persam, quæ, ut Vigilius subdit, *specialiter Ephesinam primam synodum respuit, et beati Cyrilli exposita dogmata definitur heretica*, hanc ab iisdem Patribus approbatam dici non posse concludit.

In primis Carosi Dorotheique archimandritarum **510** coepit est agitari causa. Hi Eutychanæ sectæ addicti erant.

De his actio secuta est xiii kalend. Novemb., quæ quartæ subijcitur, etsi quinta non nominetur. Causa continuata archimandritarum, qui favebant Eutychi. Barsumæ et aliis (a) datæ trium dierum induciæ, ut hoc spatio sibi met consulerent et ad saniora redirent. Monachi superbe conditionem synodi repudiarent.

Secuta controversia Photii episcopi Tyri et Eustathii episcopi Beryti; de provincia controversia erat. Eustathius sibi in primam Phœniciam jus attribuerat ex litteris quas pragmaticas vocant. Dirempta iudicio synodi causa: redditum jus metropolitani Photio, quod exutus Eustathius est, cautumque ne alias ratio pragmaticorum esset. Quoniam contra canones erant (b): *Universa pragmatica cessabunt; canones teneant; sic enim et fides custoditur, et unaquæque Ecclesia tutum statum habebit.*

Actio V.

IX. Quinta actio ix kalend. Novemb. Fuit lecta constitutio seu fides synodi. Legati sedis apostolicæ contestati multa deesse ad profligandam hæresim Eutychanam, multa disertis verbis non explicata. Res delata ad Augustum: censuit ut ex diocesi Orientis sex episcopi seligerentur, ex quolibet alia tres, **511** qui cum Anatolio et legatis de definitione scribenda statuerent; vel omnes episcopi per metropolitani provincie sententiam dicerent; minatus ituros in Occidentem ad synodum, si abnuerent. Prior conditio placuit; constitutio peracta receptaque, in qua symbolum Nicænum Constantinopolitanumque cum synodicalis litteris sancti Cyrilli continebantur. Et adversus pravitatem Eutychanam prædicata sancti Leonis epistola ad Flavianum, adjectumque eam totum integramque admitti: *Uipote et magni illius Petri confessioni congruenter, et communem quandam columnam existentem adversus perverse sentientes, ad confirmationem rectorum dogmatum congruenter aptavit.*

Actio VI.

viii kalend. Novemb. Marcianus (c) cum Pulcher-
BALLERINIORUM

(a) Hæc pertinent ad anteriorem actionem de Caroso et Dorotheo habita die 17 Octobris. In ea autem quæ die 20 celebrata est, Alexander de eorundem monachorum libello ad imperatorem, ac de imperatoris mente retulit, ac triginta dierum induciæ eisdem datæ. Sed de hac actione, quam ex solis mss. Græcis in fine additam habemus, nonnullas difficultates non leves Tillemontius proponit not. 47 in Leonem; nec tamen eam uti spuriam expungere audeat. Hæc autem actio, sicut et sequens de Photio Tyri habita die 20 Octobris debent quidem esse actio 5. Sed cum in aliquot mss. Græcis, ac in omnibus Latinis hæc actiones desint, in aliis autem Græcis codicibus, qui hactenus fuerunt inventi, in fine additæ fuerint, hinc factum est ut, servato numero antiquo actionum, hæc duæ a Romanis editoribus post quartam actionem exigente tempore insertæ fuerint.

(b) *Ὅλα τὰ πραγματικά ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι κρατεῖταισαν οὕτω γὰρ καὶ ἡ πίστις φυλάσσεται καὶ ἡκάστη ἐκκλησία ἔσται τοῦ σωφελούς.*

(c) Pulcheriz præsentiam constituimus annot. 12 (Tom. præced. col. 979, n. c) in epist. 101. Ex hac autem Anatolii epistola antea inedita didicimus nonnullas circumstantias ad hanc actionem illustrandam utiles; inter quas illa hoc loco præcipue memoranda est, definitionem fidei primum collocatam fuisse super altare, deinde vero Marciano et Pulcheriz traditam.

(d) Quatuor capitula Patribus scienda proposuit imperator hac actione. Hæc autem cum aliis canonibus

PATROL. LV.

ria et aulæ optimatibus concilio adfuit, sermonemque ad synodum habuit; lectaque constitutio fidei, et omnium subscriptione approbata, et variis confirmata acclamationibus ad retinendam concordiam Ecclesiæ. Clericis decreta depositio, militibus exactoratio, exsilium plebi, si turbare Ecclesiam præsumerent. Tum quadam Patrum capitula coram imperatore (d) decreta sunt. Monachis interdictum ne absque venia episcopi condere monasteria aggredierentur; clericis ne possessionesducerent, aut procurationem caperent; item ne ex sua Ecclesia in aliam transirent.

512 Actio VII.

X. Septima actio, quæ septimo kalend. ejusdem mensis fuit, causa Juvenalis Jerosolymitani et Maximi Antiocheni composita est tam ex iudicio synodi quam ex mutuo partium consensu. De provincie controversia erat: duæ Phœniciæ attribuitæ Antiochenæ Ecclesiæ, tres Palæstinæ Jerosolymitanæ.

Actio VIII, IX, X.

XI. Sequenti actione, quæ octava fuit, Theodoriti res actæ sunt: primum in Nestorium et Eutychem anathema dicere jussus est, tum sententia Leonis de ejus restitutione approbata ratæque est habita.

Nona et decima actiones habuerunt causam I hæ Edesseni episcopi, ubi recognita quæ de eo Antiochiæ, Tyri, et Beryti acta fuerunt. Is depositus ab Eutychanis libellum imperatori obtulerat; sed res delata ad synodum, probatæ vitæ et fidei integræ compertus est, atque ita sacerdotio et sedi restitutus.

De Nonno, qui ejus locum ceperat, sanxit synodus ut statueret Maximus Aptiochenus: placuit illi ut honore episcopatus non careret, donec aliter cum episcopis suæ dioceseos judicaret. Decretum præterea abolendam pseudosynodi Ephesinæ memoriam, et e synodorum numero expungendam; rogandumque imperatorem ut edicto velaret ne synodus diceretur, nec ejus acta reciperentur. Ordinationem Maximi jam sancta synodus ratam habuerat: (e) quia

ANNOTATIONES.

ab iisdem constituta fuerunt actiones in vulgatis 15, re autem ipsa actione 7, uti probavimus not. 18. (Supra, col. 257, n. b).

(e) Hæc unica ratio, qua ordinationem Maximi approbavit synodus Chalcedonensis act. 10, ab Anatolio affertur, quoniam S. Leo in *communione* eum recipiens, præesse eum Antiochenum judicavit Ecclesiæ; quam formam sequens et ipse approbavit, et præsens omne sanctum concilium. Vide quantum deferretur apostolicæ auctoritati! Id ipsum alii episcopi confirmarunt. Solum Stephanus Ephesinus, qui hanc unicam rationem pariter attulit, obiter dixit Maximum *canonice factum* episcopum; cui tamen contradicit Leo, qui ordinationem ejus *contra instituta canonum, ac sine ullo exemplo celebratam, amore reparandæ fidei et studio pacis se recepisse* testatur epist. 104, c. 5, et epist. 108, c. 2. Idem Quessnellus not. 2 in epist. 81, nunc 108, distiteri non potuit ordinationem ejusmodi contra regulam canonum peractam, cum Maximus ordinatus fuerit ab Anatolic Constantinopolitano, ad quem Antiochena sedes non pertinebat: addendum etiam vivente Domino, qui in Ephesino latrocinio irritè depositus fuerat. Solum dissert. 10, n. 34, canonicam nihilominus ipsius ordinationem ex eo deducit quod Antiochiæ celebratam putet. Sed hoc sine ullo teste profert. Anatolius consecratus fuit Constantinopolitanus episcopus sub finem anni 449; Maximi ordinatio ab Anatolic celebrata est aliquamdiu ante Theodosii mortem, quæ incidit sub finem Julii an. 450. Post ordinationem Maximi, vivente adhuc Theodosio, habitus fuit Constantinopolitanus

513 legitime ab episcopo provincia consecratus et in communionem sanctissimi patriarchae Leonis admissus; quam ob rem superflua exceptio, quam pœni commemorant, cum etiam Ephesinis actis accensendam non esse pronuntiarent legali sedis apostolica. Actio de Domino, quæ sequitur, (a) commentitia est, ut alibi probamus.

Actio XI et XII.

XII. Bassiani deinde et Stephani controversia actiones 11 et 12 occupavit. Ille ex sede Ephesina, quod diximus, depositus, alter subrogatus. Judicium fuit ut neuter sederet; tertius ordinaretur; sumptus utrique Ecclesia suppeditaret. (b) Hæc iv kalend. Novemb.

Actio XIII et XIV.

XIII. Tertia decima actione, quæ die sequenti fuit, Eusebii Nicomediensis et Anastasii Nicæni lis cognita est. Querebatur Eusebius ex edicto Valentiniani Nicænum episcopum jus metropolis sibi tribuere. Judicatum est Nicænam subditam Nicomediæ; honorem, non jus traditum edicto Valentiniani, et ex decretis Nicæne synodi in una provincia unam tantum esse metropolim.

De episcopatu Ferruzenorum actione 14 contentio fuit. Athanasius episcopus a suis accusatus, et tertio

BALLERINIORUM

conventus, in quo pro Eustathio Berytensi decretum fuit adversus Photium Tyri; cui decreto cum Maximus, fidei Constantinopoli præsens, non interfuisset, postea tamen subscripsit. Num credibilis est paucorum mensium spatio Anatolium statim post suam ordinationem deseroisse Constantinopolim, et Antiochiam ad ordinandum Maximum contendisse, ac dein reversum Constantinopolim conventum celebrasse in causa Photii Tyri; an vero Maximum, qui Constantinopoli versabatur dum hic conventus habitus est, ibidem, ubi allarum quoque provinciarum metropolitæ Constantinopolitano subjecti consecrari solebant (ut liquet ex act. 16 Chalcedonensis concilii) fuisse ordinatum Antiochensem episcopum, idque præsertim contra canonum regulas et sine ullo exemplo gestum Leonem culpasse?

(a) Hæc actio, habita vi kal. Novembris, in codice Corbeiensi editionis Rustici inserta est post actionem de causa Maximi Antiocheni et Juvenalis Hierosolymitani, et ante actionem de Theodoro celebratam vi kal. ejusdem mensis; in aliis autem Rustici mss. Yeronensi, Vaticanis et Divionensi utrisque his actionibus præmittitur. Rectius autem in editis ex notatione diei collocata fuit post easdem actiones, nec non post duas de Iba, quæ diebus vi et 5 kal. ex Græco habite fuere, vel melius fortasse in Latino vi et vi kal. Hanc porro actionem de Domino genuinam probabimus in observat. ad dissert. 9 Quesnelli, ubi aliam actionem in eadem Domini et Juvenalis causa habitam die vel pridie kal. Novembris recedemus.

(b) Actio 11 habita est iv kal., at actio 12 in kal. Novembris.

(c) Hoc eodem die pridie kal. Novembris alia actio habita est, quæ Leonis epistola ad synodum lecta fuit. Hanc actionem hactenus ignotam e mss. Venetis Græcis edidimus in appendice Epistolarum S. Leonis tom. præced.

(d) Canones 27, qui in Græcis et Latinis codicibus actioni 13 tribuuntur, conditi fuere act. 7, ut diximus not. 18. De tribus aliis canonibus, qui in vulgatis Conciliorum et in Græcis Canonum collectionibus Joanne Scholastico posterioribus adiciuntur, vide adnotationem in actionem concilii Chalcedonensis, quam ex mss. Venetis edidimus in laudata appendice Epistolarum S. Leonis. Actio de prerogativa sedis Constantinopolitane præfert diem v kal. Novembris. Sed error irrepsit: nam actione 13 habita in kal. Novembris iudices dixerunt: *Quæcumque autem sedi*

514 vocatus in iudicium neglexit adesse, ideo depositus est. Sabinianus in ejus locum ordinatus, per Dioscorum sede pulsus est. Re in synodo discussa, ad Maximum Antiochenum causa delata, ut ipse de Athanasio statueret, et infra octo menses iudicio suo licem dirimeret. Si reus Athanasius compertus, sede mulctaretur; sin innocens, restitueretur; Sabinianus honorem episcopi, non jus retineret (e).

Actio XV.

XIV. Rebus ita constitutis, Constantinopolitanæ Ecclesiæ clerici petierunt ut postquam de fide statutum, pertractataque majora negotia, quedam levioris momenti synodo, ut moris est, subjecerentur; rogare se ut Patres de sede Constantinopolitana aliqua constituerent. Tum legati subdorati id quod erat, abnuerunt; id sibi non esse in mandatis. Iudices ne rogati dicere sententiam tenerentur, pronuntiaverunt rem esse synodi, statimque e synodo discesserunt, quos legati secuti sunt: Ita enim sequenti actione narratum habemus. Patres nihilominus complures (d) canones condiderunt. Græci codices habent 30, Latini 28, ex quibus vigesimus octavus est de sede Constantinopolitana. Renovatumque et confirmationem, quod olim in œcumenica synodo de ejus patriarchatu statutum fuit: ut quoniam Romana Ecclesia (e) privilegiis uteretur, quæ **515** Patres propter

ANNOTATIONES

Constantinopolitana sanctissima Ecclesia de ordinationibus provinciarum competuit, hæc suo ordine coram sancto concilio examinabatur; quibus canon de Constantinopolitana sede nondum constitutus, sed condendus indicatur. Adde quod cum eadem actione ordinatio episcopi Basilinopolis Nicomediensi metropolitano attributa fuisset, Aetius Constantinopolitanæ Ecclesiæ archidiaconus protestatus ne ullum præjudicium inferretur episcopo regie urbis, hanc rationem subjicit: Sanctissima enim Constantinopolitana sedes aut ordinationem ipsa facit in Basilinopoli cum reliquis, aut permittit fieri. Hoc jus ordinandi quocumque episcopos etiam non metropolitans Constantinopolitano adeptum fuit canone Chalcedonensi, quo metropolitani tantum ordinatio ipsi reservata est. Cum ergo hoc præjudicium cavere voluit Aetius in ea actione, nondum canon de Constantinopolitani episcopi prerogativa statutus fuerat; aliis ob Basilinopolitani episcopi ordinationem Nicomediensi attributam hand protestatus fuisset. Melius ergo canon pro sede Constantinopolitana in codice Divionensi prima manu signabatur kalendis Novembris, et in omnibus quidem mss. tum Græcis tum Latinis ultimo loco describitur, et ab Evagrio se Liberato recensetur post actionem 14 habitam pridie kalendas Novembris.

(e) Privilegia Romane Ecclesiæ non a Patribus propter imperium concessa, sed Deo auctore instituta sunt in Petro apostolorum principe, qui Romæ sedem figens, in Romanos pontifices successores suos eundem divinæ institutionis, et præcipue jurisdictionis primatum transmisit. Ipse patriarchatus, quo Romanus pontifex occidentali Ecclesiæ peculiari nomine præsidet, non ex Urbe imperii principe, sed ex Petro, qui ea in urbe sedem constituit, ac exinde in Occidentem religionem propagavit, originem ducit. Constantinopolitanæ vero sedis gradus, qui ex sola prerogativa imperii a Constantinopolitani concilii Patribus constitutus fuit, nec institutione divinæ nec jurisdictione ad Romanum pontificatum accedit: unde paria eidem collata dici nequeunt. Hinc canon Chalcedonensis, qui similia verba præfert, vel hoc nomine statim contradixerunt S. Leonis legati, quod Romane sedi injuriosus videretur, eundemque reprobatum idem S. Leo, cujus confirmatione cum canonem indigere ipsi Chalcedonenses Patres epist. 08, et Anatolius epist. 101 satis professi sunt.

Neque illum post S. Leonem umquam probavi

imperium concesserant, sic centum et quinquaginta Patres sub Nectario Constantinopoli congregati paria Constantinopolitanae sedi tribuerant, quia nova Roma imperio et senatu, sicut vetus, ornata sit; ut, inquam, primo post illam honore frueretur, jus ejus potestatem haberet in Thraciae, Ponti et Asiae dioeceses, eorumque metropolitas, episcoposque barbarorum ordinaret.

Actio XVI.

XV. Postridie congregata synodo, Paschasius **516** legatus apostolicæ sedis apud iudices graviter conquisitus est post iudicium summæ discussum quædam esse gesta contra canones, quæ eorum regi vellet. Iudices annuerunt: Beronicianus secretarius divini consistorii legit schedam sibi oblatam ab Actio archidiacono, ubi descripta privilegia novæ Romæ: quibus perfectis Lucentius legatus apostolicæ sedis exclamavit circumventos episcopos, coactosque subscribere: Nicænæ synodi et 318 Patrum posita habetis decretis, constitutiones propositas ei, PP., quarum nulla in synodicis canonibus memoria. **517** Si in usu isthæc privilegia, quid opus denuo confirmare? Si nunquam in usu, cur synodi rogare sententiam super illud quod contra canones et quod nunquam usurpavit? Tum Actius rogare legatos ut si quid Leo de ea re in mandatis dedisset, hoc utique proferrent. Bonifacius, presbyter sedis apostolicæ legatus, hoc beatissimi Leonis mandatum legit ex charta: Sanctorum quoque Patrum constitutionem prælatam nulla patiamini temeritate violari vel inminui, servantes omnimodis personæ nostræ in vobis (quos vix nostra transmissimus) dignitatem; ac si qui forte civitatum statum splendore confisi sibi tentaverint usurpare, hoc quæ dignum est constantia retunda-

A tis. Lectis deinde canonibus quibus eam quisque defendebat causam, nihil quidem iudices ausi sunt statuere; sed Lucentius petiit ut ea quæ pridie gesta fuerant absentibus legatis expungerentur; alias vero contestatio legatorum in acta referretur, quam deferrent ad episcopum Romanum; ut ille de sedis sui injuria aut de canonum eversione possit ferre sententiam.

Ita peractum est concilium Chalcedonense; cui et aliis tribus œcumenicis tantum (a) sanctus Gregorius tribuit, ut solet dicere quatuor se illa concilia perinde ac quatuor Evangelia amplecti.

XVI. Verum varius synodi exitus fuit. Fidei defensores gaudio affici, constare sibi qui tñbaverant, resipiscere quos induxerat in errorem latrocinium Ephesium; contra furem hæretici, novas res moliri, ire in exitum præcipientes, suo lapsu et ruina complures vel scientes vel incautos opprimere.

B Antequam Patres discederent, Augustum, dicto an scripto, honorifice allocuti sunt. Exstat in Actis ille sermo *προσπορευτικός*. Testantur Patres se Deo acceptissimum referre quod imperatorem nati, cuius fides infracta, et Leonem Romanæ Ecclesiæ episcopum doctrina, pietate et animo tamquam armis ad victoriam instructum. Explicant deinde sic actum in hac synodo sicut et in **518** in aliis, ubi nova mendacia novis definitionibus consuta, novaque labes novitate salubri sanata, et inter hæc fidem integram illamque permansisse. Sacram postea Verbi incarnati *ὁμοουσίαν* unionemque utriusque naturæ et Christo pluribus presequuntur; epistolam vero sanctissimi PP. Leonis non modo a novitate vindicant, sed coherentem cum sancta Scriptura, cum Patrum scriptis, cum decretis Nicænæ synodi adversus Eutyebianæ dogmata approbant.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

Latina Ecclesia. Immo ipsi quoque Græci antiquiores Photio eum in collectionibus canonum non recepere, ut manifestum sit non solum ex Dionysio Exiguo, aliisque tribus antiquis interpretibus, qui e Græcis collectionibus Chalcedonenses canones Latine reddentes, istum non transtulerunt, verum etiam ex Theodoro Lectore, ac Joanne Scholastico Græcis sexti seculi auctoribus, qui 27 tantum Chalcedonenses canones memorant. Addimus porro in Græco textu canonis Constantinopolitani, cui hic canon Chalcedonensis superstructus est, adhiberi voces *τὰ πρῶτα τῶν τῶν κατὰ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον*, quæ non primum nec ius aliquod peculiare, sed meras præminentias honoris post Romanum episcopum significant. Cum ergo eadem vox *πρῶτα* in canone Chalcedonensi adhibeatur, eodem sensu intelligenda est, ita ut hac formula honoris tantum præminentia post Romanum pontificem eidem attributa fuerit; unde secundus locus post Romanum et ante ceteros patriarchas ipsi concessus fuit. Non ergo comparatio aut sermo exstitit de primatu jurisdictionis Romani pontificis, quem ex S. Petro et ex divina institutione manantem semper catholici professi sunt, sed de meris honorificis privilegiis; et in his ipsis Constantinopolitano episcopo non æqualis et idem gradus cum Romano, sed secundus tribuendus visus est. Iudices quidem post lectum canonem Chalcedonensem, post auditos legatos pontificis, qui Nicænum canonem ex usitata apud Latinos interpretatione recitantes, Romanæ Ecclesiæ primatum *τὰ πρῶτα* nomine expressum opposuerant, ac post lectum canonem Constantinopolitanum, qui præminentias meri honoris post Romanum Constantinopolitanum antistiti vindicaverat; ex his omnibus collegerunt primum quidem et præcipuum honorem Romano episcopo conservandum; Constantinopolitanum vero *ἰσὺς* præminentias honoris dignum esse: *Πρὸ πάντων μὲν τὰ ἹΠΟΤΕΙΑ καὶ τὸν ἑαίρτον τιμὴν κατὰ τοὺς κανόνες, τῷ τῶν πρεσβυτέρων Ῥώμης διοκλεσατῶν ἀρχιεπισκόπῳ ἐνδύσσας* χρῆναι δὲ τὸν πόλιος νίκης Ῥώμης τὸν αὐ-

C τῶν πρεσβυτέρων τῶν τῶν ἀποστόλων: quibus verbis primum strictè dictum, *τὰ πρῶτα*, tribuendum intellexere soli Romano episcopo; præminentias vero honorificas ita Constantinopolitano communicari posse censuerunt, ut præcipuus tamen honor et locus Romanæ sedi semper maneret. Hinc Anatolius epist. 101 ad Leonem id statutum prodidit, ut Constantinopolitanus episcopus habeat honorem et primum locum post Romanam sanctissimam sedem, eo quod etiam Constantinopolis sit nova Roma. Similia sunt in epist. 98 ipsius synodi Chalcedonensis. Intacti quidem periculi iure Romanæ sedis in totam Ecclesiam, et intacti etiam iure ejusdem patriarchæ in Occidentem, ne secundus gradus et honor Constantinopolitane sedi a Constantinopolitana synodo tributus omni jure careret, Chalcedonense concilium jus in tres dioceses Ponti, Asiae et Thraciæ eidem attribuit, et ita attribuit, ut Leonis approbatione multis litteris petita, hoc ipsum jus a Romano pontifice pendere agnitus fuerit. Vide inter cetera epistolam 132, c. 4. Re igitur hoc canone Romanæ sedis juri nihil ademptum fuit. Quod si privilegia hujus sedis ex prerogativis imperii Romanæ urbis deducta fuerunt, id non eo sensu factum est, ac si Patres Chalcedonenses præminentias et iura Romanæ cathedræ a Petro derivata non agnoscerent (alibi enim ipsum Petrum, et Petri auctoritatem in Leone professi et venerati sunt, ut liquet ex act. 1 et 2, ac ex relationibus ad Leonem, et ad imperatorem), sed quia approbando canoni pro Constantinopolitana sede non alia ratio favere poterat, nisi quæ a similibus imperii prerogativis ducebatur; et eo sensu privilegia urique sedi attributa ex æqualibus imperii prerogativis dicta fuerunt æqualia, quatenus tributo Constantinopolitane sedi secundo loco post Romanam, utraque sedes æque ceteris omnibus honoris præminentias præcedebat.

(a) Ea sola quæ ad fidem pertinenti approbat S. Gregorius lib. II, epist. 10; lib. IV, epist. 3, et alibi.

XVII. Est præterea epistola seu relatio, quam Patres de rebus gestis synodi ad Leonem mittunt. Cujus epistolam ad Flavianum miris laudibus efferrunt; ejus se litteris ad synodum tamquam ad epulas invitatos; hunc custodem vineæ Christi appellant. Dioscori condemnationem proscriptionemque ejus doctrinæ exponunt. Sed in primis monent quæ pro sede Constantinopolitana decreverint, rogantque ut his approbationem non denegent. Contradixisse quidem legatos, sed ut quemadmodum fidei, sic bonæ ordinationis ipse sit auctor. (a) Incertum quo tempore hæc epistola scripta sit: nam Patres non statim discessisse putem, tum ut acta exscriberentur, tum ut sua decretis maneret auctoritas. Deinde constar legatos post duos a synodo menses nondum Romam remeasse: nam Leo (b) ad kalend. Febr. episcopis Galliarum scribens de synodo, felicem suis legatis reditum precatur.

Circa initium ejusdem mensis Marcianum edicto quorundam auctoriam compescit, qui vicatim turbas ciebant ad disserendum de fide. Mense Martio altero edicto confirmata Patrum decreta, jussuque observari. In collectione Romana Holstenii legi epistolam Marciani datam xv kalend. Januarii sequentis, missamque Romam, (c) per Lucianum episcopum Basilicumque diaconum. Lætum synodi exitum Augustus Leoni gratulatur; tum rogat ut rata habeat decreta in gratiam sedis Constantinopolitanæ, quæ et scripta fuisse ab imperatrice ex responsionibus Leonis patet.

519 ANNUM CHRISTI 452. — LEONIS PAPE 15. — VALENTINIANI 58. — MARCIANI 3. IMPP.; HERCULANO ET SPORATIO COSS.

I. Sanctus Leo, auditis quæ gesta fuerant Chalcedone, anceps dubiusque fuit. Lætitia simul et dolore afficiebatur, modo reputans animo victorias fidei, modo anxie cogitans recens vulnus ab Anatolio disciplina inflicto, cuius haud expedita curatio. Etsi porro statim consultum huic malo voluit, opperiri tamen statuit reditum legatorum, ut omnia ex iudicio et prudentia ordinaret. Interea episcopos Galliarum de re bene gesta Chalcedone, et de clade Dioscori certiores facit (*Epist. 77, nunc 102*), commendatque ut eadem episcopis Hispaniarum renuntiarent. Et iterum post regressum legatorum encyclicam epistolam de eadem re ad eosdem mittit: quod patet ex ejusdem epistola ad Rusticum Narbonensem (*Epist. 82, nunc 103*), Ravennium Arelatensem et cæteros Galliarum episcopos, quibus significat se exemplaria latorum adversus Dioscorum sententia vel tunc mittere vel antea misisse.

Postquam legati apostolicæ sedis Romanæ redierunt, S. Leo certus Anatolium nova ambitione tur-

bare Ecclesiam, legatos cum litteris ad Marcianum (*Epist. 78, nunc 104*), ad Pulcherium (*Epist. 79, nunc 105*), Anatolium (*Epist. 80, nunc 106*), Julianumque (*Epist. 81, nunc 107*) Coensem dimittit. Datæ sunt xi kalend. Junii; quibus quantum laudat Ecclesiæ triumphos, tantam Anatolii audaciam perstringit. Sed opera pretium esse existimo ab origine jura seu vera seu ambigua Constantinopolitanæ sedis paucis inquirere, ut quam æqua fuerit causa Leonis quis perspiciat.

II. Constantinus imperator posthabita Roma Byzantium sedem imperii transtulit: et ne mutasse imperium cum sede videretur, magistratus eosdem, fauces eademque insignia novæ urbi intulit, novamque seu juniorem Romam esse jussit. Aliorum deinde principum gloria et splendore decorata civitas magnitudinem antiquæ Romæ potentiamque æmulari cepit. Tum episcopos Byzantinus cum urbe accrescere honore, eumque paulatim amplificandæ potestatis cupido incessit. Et quoniam religio erat alios Ecclesiæ suæ limites ponere quam qui ab initio fuerant, sensim et quasi per gradus ad fastigium ecclesiasticæ potestatis sibi viam facere. Primum assumere sibi jura metropolis: tum primarum sedium ambire prærogativas: et demum similes cum iis, vel etiam majorem 520 usurpare potestatem. Quomodo vero id sit consecutus, breviter commemorabo.

Initio rerum Christianarum ex cætu fidelium condita ab apostolis Ecclesiæ. Aucto deinde numero credentium, disseminataque per provincias fide, quedam Christiana *politia*, seu quasi respublica institui cœpta, etque ad normam fere Romani imperii ordinata. Singulis urbibus episcopos fuit, at sui cuique parochiæ definiti limites. Jam Ecclesiæ complures seu civitates unius ejusdemque provinciæ, sicut in imperio, (d) uni metropoli subjectæ; idque jam ab ævo apostolorum fuisse asseram; nec qui sedes per Christianas ab ipsa origine legerit indicabitur Jura præterea et privilegia primis sedibus, Romanæ, Antiochenæ et Alexandrinæ Ecclesiis, ex antiquo consuetudine fuisse Nicæna synodus dicit. Primitus porro prærogativa duobus constat: alterum est honoris, alterum potestatis ac jurisdictionis. Et hæc iterum duo habet: primum metropolitani ordinationem, deinde synodi cogendæ jus ac facultatem. Nullam tunc Byzantinæ Ecclesiæ potestatem jurisdictionemque extra parochiam fuisse, constans opinio est. Immo ipsa, sicut aliæ ex Thracia, Heracleensi Thraciæ subjectæ. Sed translata in Asian sede imperii, episcopos novæ civitatis, ut diximus, honore priusquam potestate augeri cepit. Prærogativam itaque loci, seu *πρωτοκαθεδρίαν* primum ambiit, idque datum in Constantinopolitana synodo sub Nectario ad annum 381, ut primum honorem post Romanum

BALLERINORUM JANNOTATIONES.

(a) Ex epistola 101, Anatolii, quam e ms. Vaticano eruiimus, quæque ad Leonem missa fuit una cum Marciani epist. 100, scripta die 18 Decembris, liquet legatos cum relatione et gestis concilii jam antea transmissæ, et probabilius post Chalcedonensem synodum mense Novembri, uti animadvertimus annot. 4 (*Tom. præced. col. 975, n. c*) in eandem epist. 101.

(b) Ex Ratisponensi emendavimus vi kalendas Februarias. Vide epist. 102, annot. 31 (*Tom. præced. col. 987, n. b*).

(c) Per hunc eundem Lucianum missa etiam fuit Anatolii epistola 101, quam e ms. Vaticano edidimus. In his autem litteris plura animadvertenda sunt: 1^a necessitas conveniendi cum definitione fidei, quam Leo ediderat, c. 3; 2^a necessitas referendi ad eundem pontificem quæcumque in synodo gesta fuerant, c. 1 et 2; 3^a vindicta canonis pro sede Constantinopolitana, cujus approbatio et confirmatio a pontifice veluti necessaria petitur, quemadmodum idem Anatolius repetit epist. 132, c. 4, inquit:

Cum et sic gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuerit reservata. Cum vero legati huic canonis contradixissent, eorumque contradictione actio soluta fuisset, expressam ejus canonis confirmationem multo magis necessariam, ut vim obtineret, omnes intellexere, et ideo in hac præcipue postulanda et synodus in relatione, et Marcianus in suis litteris, et Anatolius intulerunt.

(d) Si Romanam, Alexandrinam, Antiochenam, ac paucas alias primarias Orientis sedes excipias, quæ speciem quandam metropolitici juris apostolorum ætate prætulerunt, cæterarum metropoleon ecclesiasticarum institutio apostolis cœva nullo fundamento defendi potest. Citius quidem in Oriente hæc hierarchica forma constituta fuit, ubi apostoli plures Ecclesiis fundarunt; in Occidente autem serius: quæ de re non nihil dicitur in observ. ad dissert. 5 Quesnelli part. II, c. 5, ubi etiam civilium provinciarum formam non usquequaque servatam videmus.

episcopum haberet, quod habetur in canone tertio, ubi hæc verba: *Constantinopolitana civitatis episcopum habere oportet privilegia honoris*, *πρεσβείας τῆς τιμῆς*, post Romanum episcopum, propter quod sit nova Roma.

III. Neque ea res nova habebatur in Ecclesia: prius enim privilegia honoris seu loci prærogativa, in synodo Nicænâ Jerosolymitano episcopo attributa canone 7. Scio discrimen hoc esse, quod Jerosolymitano episcopo post tres primas sedes, et Constantinopolitano post Romanum episcopum honor sit concessus. Multorum opinio est simul cum honoris prærogativa potestatem jurisdictionemque coeptam esse. Sed ii attendant ad 521 canonem 2 ejusdem concilii, ubi diocesibus Asiæ, Ponti et Thraciæ, in quas competere jux patriarchicum episcopi Constantinopolitani potuisset, sua antiqua immunitas, suaque privilegia conservantur: decerniturque jurisdictione Asiæ diocesis episcopis Asiæ, quemadmodum Ponticæ Pontii episcopis, et Thraciæ Thraciæ episcopis; cautumque ne Alexandriæ et Orientis episcopi extra terminos suæ diocesis jurisdictionem exerceant. Tres igitur illæ dioceses Asiæ, Ponti et Thraciæ per episcopos, id est per synodos suorum episcoporum gubernari decretum est. Nihil ergo potestatis in eos erat Constantinopolitano episcopo: immo ipsi, sicut aliis episcopis, interdicta hoc eodem 2 canone extra diocesim cujuscumque causæ cognitio.

IV. Contra, si in synodo hac Constantinopolitanæ sedis jurisdictio stabilita fuisset, ut illi opinantur, infirmata certe synodi Nicænæ decreta, nedum confirmata fuissent, ut postmodum violata fuisse Chalcedonense 28 canone Leo conqueritur. Tum igitur nulla potestas nullaque jurisdictio permissa: honos tantummodo prærogativaque sedendi episcopo Constantinopolitano attributa primum est. Et si canon ille ab episcopo Romano rejectus improbatissimus est, in usu tamen fuit: ejus rei argumentum est id quod legimus in Actis Chalcedonensis synodi, ubi Acta lecta sunt pseudoephesinæ synodi, cui præsidebat Chrysostomus. Ille vero Flavianum CP. post Juvenalem Jerosolymitanum, et Domnum Antiochenum sedere jusserrat; quæ cum legebantur, tum Orientales exclamare (a): *Flavianus quare in proprio loco non sedit? Constantinopolitanum episcopum quare quintum posuerunt? Paschasius reverendissimus dixit: Ecce nos, Deo volente, dominum Anatolium primum habemus, hi quintum posuerunt beatum Flavianum. Diogenes reverendissimus episcopus Cizyci Ecclesiæ dixit: Quoniam vos regulas scitis. Ecce honos loci egregie vindicatus episcopo Constantinopolitano ab ipsimet legatis sedis apostolicæ, qui Dioscori audaciam criminantur, quod quinto loco Flavianum jussisset sedere: laudatur synodus Chalcedonensis, quod Anatolio secundus locus sit concessus, idque ex regulis et canonibus. Ex quibus patet solum honorem primum attributum fuisse CP. episcopo, in honorem urbis regiæ, quam imperatores novam Romam esse jusserant.*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Act. 1, Chalced. Syn.: *Ἐπιφανὴς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ διὰ τὴν οὐκ ἐκδιδοῦσαν τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον διὰ τὴν πύμpton ἔταξαν: Παχάσιος δ' οὐδ' ἀδίστατος ἐπιστολὴς εἶπεν: Ἰδὲ ἡμεῖς Θεοῦ θέλοντος, κύριον τὸν Ἀνατόλιον πρῶτον ἔχομεν, οὗτοι πύμpton ἔταξαν τὸν μακρόν Φλαβιανόν.*

(b) Secundum locum post Romanum pontificem meri honoris gratia sine ullo jure Constantinopolitana synodus sub Theodosio seniore regiæ urbis antistiti attribuerat. Quæ autem Constantinopolitani episcopi sibi postea vindicarunt, usurpati juris notari poterant. Nonnulla quidem de hoc querela ante Chalcedonense concilium legitur adversus S. Joannem Chrysostomum, et adversus S. Proclum. In Chalcedonensi autem Anatolius ter impetitus: 1° in actione de Photio Tyri, cum quæstio mota fuit num episcoporum

V. Deinceps vero CP. episcopi cogitaverunt et jurisdictionem occupare. Ita sese præbuit occasio. Complures, ut fere fit, episcopi ad comitatum ibant, aliquando certe Ecclesiarum necessitate compulsi; sed sæpius, quod olim Patribus Sardicæ congregatis conquerebatur Osius, ut suis honores administrationesque caperent. Idcirco erat Constantinopoliti 522 magna episcoporum frequentia, et ad sexaginta, ut plurimum, episcopi in regia civitate visebantur, qui sæpe agmine facto ad Augustum conveniebant. Lites tum plurimæ de rebus ecclesiasticis ad imperatorem ferebantur, quæ consilio judicioque episcopi CP. dirimebantur. Et si quæ majoris momenti erant negotia, cœtu ex episcopis qui in urbe erant facto, præside CP. episcopo tractabantur, Græcisque erat hoc genus concilii *συνόδος ἰδιόμορφα*, quia erat episcoporum *ἰδιόμορφα*. Et si ejusmodi conventus nomen concilii non merebatur, nec nisi ex contentumendi consensu vis et auctoritas ejusmodi judicii erat, ex consuetudine crevit auctoritas his synodis. Nam primum da regimine Ecclesiæ erat tractatio; subinde vero de metropolitaram controversiis, et de fidei questionibus. Sic sub Flaviano CP. condemnatus Eutyches; et causa Florentii Sardorum episcopi metropolitæ Lydiæ cum duobus episcopis suæ provinciæ agitata, ut habetur act. 1 concil. Chalced.

Quæ fuerint horum conventuum initia, difficile dictu est. Si conjectura est locus, forte temporibus S. Chrysostomi coeperunt. Is enim malevolorum hominum invidia pulsus sede; deinde coacto concilio ex episcopis qui tum Constantinopoli versabantur, restitutus est, et rescissa superioris synodi sententia, ita acquiritum jus congregandæ synodi Constantinopoliti episcopo.

VI. Metropolis vero ordinandi ita ratio constituta. Erat episcopulus Constantinopoliti in pretio et honore, quia in civitate regia versabatur, cui in promptu erat re et opera alios adjuvare, eorumque res et negotia gratia qua pollebat in comitatu promovere. Tum si quæ erant in episcopatibus sacerdotibusque acquirendis ambitiones, unde, ut solet, turbæ plerumque egoriebantur, advocabatur: ille illico adesse, ambitus potentiorum auctoritate comprimere, et sensim in electionibus sibi jus attribuire. Adde quod canones tum synodi CP., tum alii, invitatos episcopos ordinationibus aliarum provinciarum interesse sinebant, et honori ducebant plerique regiæ urbis episcopum consortem suarum ordinationum habere. Jam illa consuetudo invaluerat ætate S. Chrysostomi. Unde ille Ephesinorum metropolitam, aliosque episcopos simoniaci criminis compertos deposuit, aliosque subrogavit: et si S. Chrysostomus non studio propagandæ ditionis suæ, sed auctoritate concilii facere id sit aggressus; tamen hoc verit in consuetudinem, adeo ut deinceps ordinationibus metropolitaram, et aliarum Ecclesiarum episcopis Asiæ, Ponti et Thraciæ præesse non vereretur. Demum quæ usu et longa consuetudine stabilita erant, facile fuit in legem et jus traducere: quod (b) in concilio Chalcedonensi

D qui Constantinopoli essent conventus ab eo convocatus, synodus habenda esset, synodique jure potitur. 2° In fine actionis 11, cum episcopi Asiæ postularunt ut Ephesiorum episcopos non Constantinopoli, sed ab ipsis in provincia ordinaretur; quibus assentientes episcopi, id ex canonum regulis esse observandum clamaverunt. 3° In fine actionis 13, cum concilium Basilinopolitani episcopi ordinationem ad Nicomediensem, non vero ad Constantinopolitanum episcopum ex canonibus pertinere declaravit. Hinc Anatolius, metuens ne eo jure quod sua sedes sibi vindicaverat aliquando exspoliaretur, non dimittendam censuit occasionem hujus synodi; ac ut idem juxta facilius confirmaretur, ordinationi episcoporum cedens, metropolitaram tantum consecrationem sibi deferendam contendit. Id facile fuit obtinere favem-

Anatolius perfecit, edito a Patribus **523** canone, uti non modo sedendi prerogativa, sed jus datum elegendi synodi, et metropolitae episcoposque alios ordinandi; eique potestas et iurisdiclio in tres provincias Asiam, Thraciam et Pontum attributa est. Ille porro provincie nullius dioceseos seu patriarchei districtus erant; sed suis tum regebantur synodis, ubi electiones raro sine turbis, quod CP. episcopi res consiliaque promovit.

VII. Legati summi pontificis, quod diximus, cum cernerent ea fieri in detrimentum disciplinae ecclesiasticae, et Romanae sedis injuriam, canonici Chalcedonensis contestatione publica contradixerant. Leo ipse persuaderi non potuit ut decretum hoc confirmaret, neque imperatoris, neque Augustae, neque Juliani Coensis legati sui, neque Patrum Chalcedonensium sollicitis precibus; immo resistere omnibus modis instituit, et validissimis rationibus hoc decretum infringere.

Primo assererat eamdem synodum ad fidem vindicandam peritissimam Eutyriam perimendam, non ad servendum Anatolii cupiditati: Quibus inauditis et nunquam antea tentatis ita praeventis excessibus, ut sanctam synodum ad extinguendum solum haereticum et ad confirmationem fidei catholicae studio Christianissimi principis congregati, in occasionem ambitus trahas, et ut convenientiam tibi det, impellas (Epist. 80, nunc 106, ad Anatol., c. 2). Episcopus deinde arguit vel promissis illectos, vel minis territos. In totius, inquit, Ecclesiae perturbationem superba haec tendit elatio: quae ita abuti voluit concilio synodali, ut septus in fidei tantum negotio congregatos, et definitione ejus causa quae erat curanda perfunctos ad consentiendum tibi depravando traduceret, aut terrendo compelleret (Ibid., c. 3). Tertio consilia Anatolii ad perturbationem et Ecclesiae **524** scandalum tendere. Sapienter, inquit, intellige, quale sit Dei iudicium subituras, qui tot Ecclesiis, tot sacerdotibus scandalum inferre non metuit (Ibid., c. 3); et postea: Si inconcussa quaesieris, ipse te tuo opere atque iudicio universalis Ecclesia pace privata (Ibid., c. 6). Quarto canones Nicaenos violatos contemptuosque sapienter inculcat. Doleo etiam, inquit, in hoc dictionem tuam esse progressam, ut sacratissimas Nicaenorum canonum constitutiones conareris infringere; tanquam opportune se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdidit, et Antiochena Ecclesia proprietatem tertii dignitatis amiserit; ut, his locis juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur.... Nimis ergo haec improbe, nimis sunt prava, quae sacratissimis canonibus inventuntur esse contraria (Ibid., c. 2).

In multis Nicaeni concilii decreta violata ab Anatolio patet. Canon quippe 6 Nicaenus quasdam provincias jubet sui esse juris, et suis synodis regi; hocque notum ubi Alexandrinæ et Antiochenae Ecclesiae jura asseruntur. Sic in canone: *ὁποῦς δὲ καὶ κατὰ τὸν Ἀποστόλου καὶ τὸν τοῦ Ἰωάννου ἀπαρχίας τὰ κληρονομία τὰς ἑκκλησίας*. Similiter autem et apud Antiochenam ceterasque provincias sua privilegia servantur Ecclesiis. Provincias illas Pontum, Asiam, Thraciam-

A que fuisse canon 2 CP. synodi explicat, quarum iurisdictionem Anatolius invaserat. Præterea CP. episcopus secundum post Romanum episcopum sibi arrogaverat locum, et Alexandrinum episcopum ad tertium, Antiochenum ad quartum locum detruserat. Id quoque contra synodum Nicaenam, ubi honorem suum singulis Ecclesiis servari olim constitutum, Jura quoque exarchorum metropolitaramque abolita. Heracleensis metropolis **525** seu exarchus Thraciae spoliatus sua iurisdictione ab CP. episcopo. Primum ipsi Constantinopolis subjecta; subinde mutato rerum ordine ipsi subjectus per usurpationem episcopi Constantinopolitani, qui per speciem primi post Romanum episcopum honoris, Heracleensem et jure synodis suae provinciae praesidebat, et jure ordinationum sensim exerat; hocque S. Leo redarguit. Non cavellantur, inquit, provincialium jura primumum (Ead. ep., c. 5). De exarchis Thraciae, Asiae, et Ponti loquitur: quibus subjecti suarum dioceseon metropolitae. S. Leo subjungit: *Nec privilegia antiquitus instituta metropolitani fraudenter antistes; hoc attinet ad metropolitas tribus his exarchis subiectos. Prosequitur pontifex noster: Nihil Alexandriae sedi ejus, quam per sanctum Marcum evangelistam B. Patri discipulum meruit, perent dignitatis; nec Dioscoro impietatis suae pertinacia corrumpente, splendor tantae Ecclesiae tenebris obscuratur offensus. Antiochenam quoque, in qua primum predicante B. apostolo Petro, Christianum nomen exortum est, in paternae constitutionis ordine perseveret; ut in tertio gradu collocata nunquam se fiat inferior.*

VIII. Anatolius alique Patres, qui Chalcedone canonem 28 condiderant, canonem 3 Constantinopoli edito sub Nectario, decretum Chalcedonense defendebant. Sed ejus vim molis Leo destruere conatur, asserens ea in notitiam Romani pontificis non venisse, nec ullius esse momenti quae in ipsa sua origine vana irritaque sunt. Persuasioni tuae in nullo penitus suffragatur quorundam episcoporum ante sexaginta, ut jacias, annos facta descriptio, nunquamque a predecessoris tui ad apostolicam sedem transmissa notitia; qui ad initium sui caducæ dudumque collapsae, sera nunc et inutilis subijcere fulcimenta voluisti, efficiendo a fratribus speciem consensionis, quam tibi in sui injuriam verecundia fugitiva præberet (Eadem epist., c. 2). S. Leo canonem CP. non quidem suppositum, sed ignotum conquirerit, neque remanentium apostolicae sedi. Lucentio alique legatis ignoratum ex Actis Chalcedonae liquet: nam Lucentius negavit inter acta synodica reperiri. (a) Accedit, inquit, ad cumulum, quod 318 constitutionibus posthabitis, centum quinquaginta, qui in synodici canonibus non habentur, mentionem tantum fecisse noscantur. Sed postquam lectus ex actis canon Constantinoopolitanus, nihil ulterius dicere contra ausi sunt. Scio esse aliquos qui a Damaso decretum CP. repudiatum scribunt; sed haec qui conveniunt cum his quae a S. Leone, qui ab apostolica sede ignoratum fuisse asserit, nec de Damasi contestatione quidquam habet, quod certo omittere non deberat?

526 IX. Arguit deinde S. Leo canonem Chalce-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

tibus imperatore et senatu, quibus episcopi Orientis plurimum deferrebant. Ii quorum intererat ne sedes Constantinopolitana eveheretur, vel aberant, vel se opponere non audebant. Dioscorus Alexandrinus episcopus depositus fuerat, nec successor ejus ordinatus; nullique Egypti inter eos qui actioni subscribere memorantur. Maximus Antiochenus ab Anatolio ordinatus, eidem debebat plurimum. Juvenalis Hierosolymitanus, cum contra Nicaenos canones jus in tres Palaestinas obtinisset, resistere non poterat uri quod Constantinopolitano non absiniliter tribuebatur. Heracleensis Thraciae primas non interfuit, ejusque vice subscripsit Lucianus Byziae, qui Anatolio tam erat addictus, ut hac ipsa in causa ab

eodem Romani legatus fuerit. Bassiano et Stephano depositis nullus erat Ephesus Asiae primas. Solus Thalassius Caesareae Cappadociae adfuit; sed per summam gratiam inter episcopos receptus; non subscripsit, iisque verbis in ipsa actione usus est, quae quid significent, ignoretur. Nulla opportunitas circumstantiae incidere poterant, in quibus Anatolius rem suam in concilio perficeret.

(a) *ἡμεῖς τὰς προτάσεις τοῖς ἱεροῖς τῶν τριακοντῶν δίκαι καὶ ὁρίσ. καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ἑκατὸν πεντήκοντα τὸν μνημονεύοντα, καὶ ὑπερβόλῃ δὲ ἐν τοῖς συνοδικαῖς καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπιστά. Act. 16 Chalced.*

donensem ab excellentia præstantiæque Nicænæ synodi 318 Patrum, cujus auctoritas nulla vi decretoque nullo concui potest. Tamquam, ait S. Leo (Ead. epist., c. 2), resutari nequeat quod illicitè soluerit multitudo; et illa Nicænarum canonum per Spiritum vere sanctum ordinata conditio in aliqua cuiquam sit parte solubilis. Nulla sibi met de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur, neque trecentis illis decem et octo episcopis, quantumlibet copiosior numerus sacerdotum, vel comparare se audeat, vel præferre; cum tanto divinitus privilegio Nicæna synodus sit consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Quod sæpius in epistolis repeti; immo et in eadem hæc: Sancti illi et venerabiles Patres, qui in urbe Nicænæ, sacrilego Ario cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum condididerunt, et apud nos et in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt; et si quid unquam aliter quam illi statuere, præsumitur, sine cunctatione cassatur! (Ead. epist., c. 4). Ex quibus patet summa in veneratione fuisse Nicænos canones, tum propter eorum auctoritatem sanctitatemque qui eos condididerunt, tum propter fidem quam etiam periculo capitis et sanguinis pretio fortiter professi erant, legesque ecclesiasticas quas a viris apostolicis haustas confirmarunt. Hinc magnificum illud Leonis de eo concilio iudicium cujus se prædicat executorem custodemque, huiusque decreta ut contradicat, in gratiam Anatolii nullis modis adduci se posse fatetur. Qui, Anatolius, inquit (Epist. 78, nunc 104), etiamsi præcipuis meritis optimoque iudicio legitime fuisset ac solemniter ordinatus, contra reverentiam tamen canonum patrum, contra statuta Spiritus sancti, contra antiquitatis exempla, nullis posset suffragiis adjuvari; et iterum (Ibid.). Privilegia Ecclesiarum sanctorum Patrum canonibus instituta, et venerabilis synodi fixa decreta nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate violari; in quo opere, auxiliante Christo, fideliter exsequendo necesse est me perseverantem habere famulatorem: quoniam dispensatio mihi credita est, et ad meum tendit reatum, si patrum regulæ sanctionum quæ in synodo Nicæna ad totius Ecclesiæ regimen Spiritu Dei instruente sunt condita, me, quod absit, connivente violentur. Super hæc Petrus de Marca Tolosanæ archiepiscopus annotat S. Leonem idem respondere canones Chalcedonenses, quia contra canones Nicænos scripti erant. Non ergo, inquit ille celebris, illo nomine statuta concilii Chalcedonensis Leo reprobat, (a) quasi 527 nullas habitura vires essent, nisi prius illi collibuisse; sed nullitatem dicti canonis ex repugnantia canonum Nicænarum petitam declarat; magnifico

A sane et illustri primatus, seu principatus sui privilegio, sed quod ad superiorem in corpus definitionesque concilii exercendam auctoritatem extendi et porrigi non debeat. Si enim rite de questione aliqua Nicænis regulis nondum decisa synodus Chalcedonensis statuisset, tantum abest ut Leo constitutioni illi destitutus vitio nullitatis opponenda refragatus fuisset, quin potius gestorum synodalium approbatione concilii sententiæ (b) ex officio adhaerisset. Quod eleganter Leo pontifex insinuat in epistola ad Maximum Antiochenum (Epist. 92, nunc 119, cap. 5), hoc de negotio loquens: Quidquid enim præter speciales causas synodalium conciliorum ad examen episcopale deferitur, potest aliquam dijudicandi habere rationem; si nihil de eo est a SS. Patribus apud Nicæam definitum. Nam quod ab illorum regulis et constitutione discordat apostolicæ sedis nunquam poterit obtinere consensum. Hæc eruditus archiepiscopus.

X. Anatolius iura quoque sibi attributa tuebatur dignitate et amplitudine urbis regie; quam rationem S. Leo minime admittit, quia ius patriarchicum ortum non modo ex regia civitate, sed et ex apostolica sede: Non designatur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem (Epist. 78, nunc 104, ad Marcian., c. 3). Etsi in politia ecclesiastica primarum civitatum ratio est habitus, ius tamen patriarchicum Romæ, Alexandriæ et Antiochiæ civitatibus, non tam assertum est, quia primariæ nobilissimæque civitates erant, quam quæ derivatum ex institutione apostolica, veterique, ut Nicæna synodus habet, ac longa consuetudine; quod nullo modo ad sedem Constantinopolitanam pertinet, cuius iura ante sexaginta circiter annos in concilio CP. 528 primum decreta sunt; idque redarguit S. Leo. Superbum nimis est, ait (Epist. 79, nunc 105, ad Pulch., c. 2), ut venerabilium Patrum decreta solvantur, quorundam episcoporum proferre consensum, cui tot annorum series negativæ effectum. Nam sexagesimus fere annus huius conniventie esse jactatur, quo se prædictus episcopus extimat adjuvari. Addit Leo, nullum consecutum effectum, non quod episcopus Constantinopolitanus huius vi sedendi honore non sit potius in Oriente, sed quod ius illud in Occidente non sit agnitum. Quoniam vero secundi honoris locum episcopo CP. tributum jam ab initio synodi Chalcedonensis approbant legati Leonis, eundemque in pseudosynodo negatum a Dioscoreo conquesti erant, hoc est cur S. Leo, si quid ab ejus legatis permissum admissumve sit, id penitus rescissum declarat: Si quid sane ab his fratribus quos ad sanctam synodum vice meam misi, præter id quod ad causam fidei pertinebat, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis: quia ad hoc tantum ab

BALLRINIORUM ANNOTATIONES.

° Quam rationem Leo non adhibuit, quia in Nicænarum canonum observantia insistens, ea non indigebat, certam præsumpserunt Patres Chalcedonenses, quando canonem pro Constantinopolitana sede editum, licet Nicænis contrarium, ratum futurum crediderunt, si Leoni collibuisse; unde confirmationem ejusdem uti omnino necessariam enixe petierunt. Vide epist. 98, 101 et 152, c. 4. Illud porro S. pontifici certum erat, citra periculum animæ Nicænis canonibus a tota Ecclesia veneratis non temere derogandum, nec præjudicium inferendum apostolicarum Ecclesiarum et antiquarum metropoleon privilegiis tanto concilio confirmatis, ut Constantinopolitani episcopi novitiis ausibus et ambitioni faveretur. Cum pacis bonum et fidei studium suasit, non dubitavit dispensatione quadam œconomica a rigore eorundem canonum recedere, uti cum in communionem recepit Maximum Antiochenum, licet contra Nicænos canones fuisset ordinatus; et ex hac unica Leonis dispensatione in ipsa Chalcedonensi synodo idem Maximum uti verus Antiochenus episcopus receptus fuit, quem admodum videmus annot. 26 (Supra col. 266, n. °) in annum præcedentem. At ad Nicænum canonem ab-

rogandum insignis aliqua causa, ad bonum publicum, aut necessitatem Ecclesiæ pertinet, requiritur, quam cum in casu Constantinopolitani canonis Leo non videret, a Nicænis regulis non desciscendum credidit, ea ratione allata: Quia dispensatio mihi credita est, etc. Potestas nimirum pontificis summa quidem est; at cum in edificationem, non autem in destructionem collata fuerit, canonicarum legum, quæ in Ecclesia vigent, observantiam promovere debet, non autem absque justa causa et ratione eas abrogare. Etsi ergo Leo absoluta potestate canonem Chalcedonensem confirmare potuerit, et Nicænis canonibus derogare, uti Patres Chalcedonenses postulabant, non tamen debuit temere ac sine inmaxime justa causa, quæ non ita ipsi videbatur justa, uti a petentibus præferebatur; et ideo verissime scripsit: Ad meum tendit reatum, si patrum regulæ sanctionum... me, quod absit, connivente violentur.

(b) Formula ex officio debitum significat. Cum autem petitur approbatio gestorum quæ possunt aliquam dijudicandi habere rationem, ipsa petitione liberum examen et libera approbatio præsumitur.

apostolica sede sunt directi, ut excisis erroribus catholicam essent fidei defensores (Epist. 92, nunc 119, ad Maxim. Antioch., c. 5). Anatolii denique consilia criminatur, quod aliorum jura invadere sit aggressus capta occasione temporis, quo uterque primatum Orientalium, vel a fide desciscens, vel fidei patrocinium deserens sua indignus prerogativa suoque ordine videbatur: Tamquam opportune se tibi tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdidit, et Antiochena Ecclesia proprietatem tertii dignitatis amisit; ut his locis juri tuo subditis omnes metropolitani episcopi proprio honore priventer (Epist. 80, nunc 106, ad Anatol. c. 2). Deinde subjungit: Aliud sunt sedes, aliud presidentes... nec Dioscuro impietatis suae pertinacia corruente, splendor tantae Ecclesiae tenebris obscuratur alienis (Ibid.). Nefas praeterea id esse probat **529** multorum jura distrabere, metropolitaneque complures sua spoliare potestate, ut Anatolii dignitas accrescat, et antiqua consuetudine neglecta unus servietur cupiditati: Ad meum tendit reatum... si major sit apud me unius fratris voluntas, quam universae domus Domini communis utilitas (Epist. 78, nunc 104, c. 3); et iterum: Superbum nimis est et immoderatum ultra proprios terminos tendere, et antiquitate calcata alienum jus velle praeripere, atque ut unius crescat dignitas, tot metropolitane impugnamus primatus (Epist. 79, nunc 105, c. 2). Haec et alia ejusmodi S. Leo contra Anatolium. Quae secuta, suo ordine infra prosequemur.

XI. Eodem anno quo haec Leo tractabat cum Orientalibus, epistolam accepit a Theodoro Forojulensi in Gallia episcopo, consultusque est ab eo de poenitentiae disciplina: cui respondet (Epist. 85, nunc 108), indulgentiam Dei nisi supplicationibus sacerdotum non posse obtineri; peccatoribus per poenitentiae actionem eluenda esse delicta, ut deinde ad communionem admittantur. His vero, quos instans periculum aut morbi vis premit, non denegandam reconciliationem, si petierint, aut petisse antea circumstantium fidelium testimonio comprobentur. Neque hic omittam dicere quod S. Leo redarguit hunc episcopum, quoniam non prius consulto metropolitano ad se accedat: Quia in causis, inquit, quae ad generalium observationem pertinent omnium Domini sacerdotum, nihil sine primatibus oportet inquiri. Tantus erat aequi amor Leonis mentis insitus, ut nihil de coepiscoporum suorum jurebus decernere vellet, vel suam alienae diminutione crescere dignitatem.

XII. Eodem quo haec gerebantur anno, Atilia, re male gesta in campis Catalaunicis, per Pannonias in Italiam venit, regiasque civitates Aquileiam, Ticinum, Mediolanumque cepit et diripuit. Elatus deinde rerum successu Romam properabat. Jam tota civitas trepidare. Tum Valentinianus, quoniam vi et armis repellere hostem nequibat, avertere periculum consilio cepit. Mittit S. Leonem, et viros clarissimos dat comites. Ecce magnus pontifex ad Atiliam venit, verbis demulcet ferocem animum, iram frangit eloquentia, pacem recipere persuadet, et discedere ex Italia compellit; quod descriptum fusiis legitur in Chronico Prosperi ex mss. codicibus Sirmundi et Chiffletii edito ab Andrea Ducheno: Herculano et Sporatio **530** edito ab Andrea Ducheno: Herculano et Sporatio **530** quibus hostes prohiberi poterant, uteretur; hoc solum spei suis superesse existimans, si ab omni Italia cum imperatore discederet. Sed cum hoc plenum dedecoris et periculi

A videretur, continui verecundia metum, et tot nobilium provinciarum latissima eversione credita est aeternitas et cupiditas hostilis explenda: nihilque inter omnia consilia principis ac senatus populi Romani salubrius visum est, quam ut per legatos pax truculentissimi regis expeteretur. Suscepit hoc negotium cum viro consulari Avieno et viro praefectorio Trigetto beatissimus papa Leo, auxilio Dei fretus, quem sciret numquam piorum laboribus defuisse. Nec aliud secutum est quam praesumpserat fides. Nam tota legatione dignanter accepta, ita summi sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut bello abstinere praeciperet, et ultra Danubium promissa pace discederet. Inter comites S. Leonis Cassiodorus (a) patrem Carpillonem annumerat (Var. lib. 1, epist. 4), et principem legationis et auctorem pacis, nimis amans paternae gloriae, nominat. Sed scriptores omnes, et ipse in Chronico id acceptum summo pontifici referunt: Cum Atilia, inquit, a Valentiniano imperatore papa Leo directus pacem fecit. Addunt aliqui Atiliam rogatum cur facile cessisset, respondisse B terrum se prodigio; nam dum Leo loqueretur, vidisset senem venerabili aspectu, habitu sacerdotali, gladio ninitantem, nisi Leoni obtemperaret; eundemque horrore concussam tamquam exhaustis viribus concidisse. Verum haec relata a sequioris aevi scriptoribus apud veteres non invenio, non apud Jordanem, Theophanem, Suidam, Marcellinum Comitem, Cassiodorum, Anastasium, Hermannum contra-ctum, Marianum Scotum, Martinum Polonium; non apud Prosperum, qui Romae versabatur, Leonique aderat et rem totam accurate descripsit. Non enim Atiliam scribunt ostento perculsum, sed eloquentia praesentiaeque Leonis mitigatum referunt. Nam tota legatione dignanter accepta, inquit Prosper, loco supra laudato, ita summi sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut bello abstinere praeciperet. Placida ei legatio, inquit Jordanes (De Rebus Geticis, c. 42), a Roma advenit. Nam Leo papa per se ad eum accedit in agro Venetum Ambuleio, ubi Mincius amnis meamantium frequentatione transitur: qui mox depositus excitatum furorem, et rediens quae venerat, ultra Danubium promissa pace discessit. Historia Miscella eadem prope, nec plura. Leo Magnus, inquit, missi Valentiniani imperatoris ad eum accessit, eumque adeo mitem reddidit, ut illico promissa pace firmissima ultra Danubium non rediturus abierit. Cassiodorus **531** eloquentiae viribus victum barbarum, non ostento terrum, narrat; sed patrem suum, quod diximus, rei auctorem, non Leonem prodidit: Invenit regem superbum, sed reliquit pacatum: et calumniosas ejus altercationes tanta virtute destruxit, ut voluisset gratiam querere, cui expediebat pacem cum regno ditissimo non habere... Pacem reituit desperatam, cujus legatio quid perfecerit datur intelligi, quae tantum est gratulanter accepta, quantum et videbatur optata.

XIII. Ipse Leo (b) in sermone 81 (nunc 84), de Octava apostolorum, corda furentium barbarorum mitigata narrat, non territa. Unde igitur terrificae visionis narratio manavit, et in Breviarii Romani lectiones irrepisit? Refertur a Sigeberto Gemblacensi. Laudatur etiam in eam rem a cardinali Baronio Paulus Diaconus in historia rerum Romanarum, quam posuit appendicem ad Eutropium. Sed junior profecto uterque scriptor (cum hic octavo saeculo, ille duodecimo vixerit) quam ut fidem, nullo antiquiore suffragante, mereatur. Sed et ex Paulo Diacono mirum est patrocinium huic historiae parari ab eminentissimo Annalium conditore ad hunc ann. 452, num. 58. Appendix enim ad Eutropium, quam laudat ascribit-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Carpillio non Cassiodorii pater, sed Aetii magistri militum filius fuit, qui una cum patre Cassiodorii tribuno notario ad Atiliam legatione functus est ex lib. 1 Var. Cassiod. epist. 4. Cum porro ex integro Chronico Prosperi Avienus et Trigetus Leonis comites fuerint, legationem Carpillionis et patris Cassio-

dorii diversam et anteriorem fuisse colligere licet.

(b) Haec quae traduntur sermone 81, nunc 84, non ad Atiliam, sed ad Vandalorum irruptionem pertinere ipse Quesnellus probavit in annotatione ad eundem sermonem, quam admonitioni eidem praemissa inseruimus.

que Paulo Diacono, ipsa est Miscella Historia, quam idem scriptor ad eundem annum, num. 54, Diacono illi abjunctat; hujusque revera non esse probat Philippus Labbeus in dissert. hist. de Script. Ecclesiasticis. Quovis porro auctore gaudeat opus istud, antiquiores plerumque ejus editiones visionem illam non habent, sive illæ quæ ex Bongarsii, Amerbachii, Pithæorumque fratrum mss. codicibus prodierunt, sive quæ aliorum cura sunt emissæ. Unus Janus Gruterus, qui historiæ Augustæ scriptores Latinos minores in unum corpus collegit, Miscellam Historiam multo quam antea prodierat auctorem exhibet ex *Palatinis membranis*, notæ (ut quidem scribit vir doctissimus) *prorsus electæ, Saxoniciæ litteris ante septingentesimum annos exaratis*. A tanti viri mente agre divellor: non videntur tamen adjectitii hujusmodi panni auctoritate codicis unius contra plurimorum fidem tanti faciendi, præsertim cum multa his contineantur quæ scriptoris imperitiam arguant. Inter hæc sunt, quod Aquileiam toto triennio ab Atilia obsessam narret; quod sancti Germani legationem in Britanniam post Aquileiam captam contigisse significet; quod sanctum Paulinum Nolæ episcopum post vastatam a Vandalis Italiam (quæ vastitas anno 455 et 56 contigit) semet in captivorum redemptionem expendisse narret; cum viginti et amplius jam ab annis 532 obisset sanctus antistes, et hanc de ipso historiam merito falsi arguant hæc tempestate viri eruditi. Cætera aliis discutienda relinquimus: hoc interim pro certo habentes, isthæc additamenta Miscellæ Historiæ aliena manu inserta videri, partim ex Jornande accepta, partim ex incertis scriptoribus, vel etiam ex falsis romusculis. Quod de insititia narratione quam discutimus, in primis credendum, quam scilicet ita ille exordiri ac prosequitur: *Ferunt itaque post discessum pontificis interrogatum esse Atiliam a suis cur ultra solitum morem tantam reverentiam Romano papæ exhiberit, quandoquidem pene ad omnia quæ ille imperasset obtemperavit. Tum regem respondisse non se ejus qui advenerat personam reveritum esse, sed altum se virum juxta eum in habitu sacerdotali astantem vidisse, forma augustiore, canitie venerabilem, eumque evangelio gladio sibi terribiliter mortem militantem, si non cuncta quæ ille expetebat explesset*. Non his certe terribulentis eguisse videtur Atilia, ut ab oppugnandæ urbis consilio revocaretur, in quo jam plurimum fluctuabat, a suis videlicet deteritus, et de successu expeditionis parum ipse albi confidens, satis sibi esse ad gloriam æstimans, quod supplices ac subjectos eorum se pontificem proceresque Romanos haberet. Hanc barbari fluctuationem Jornandes, qui Justiniani imperatoris tempore claruit, graphice describit, firmatque Prisci historici auctoritate. Cum, inquit, ad Romam animus fuisset ejus attentus accedere, sui cum, ut Priscus refert historicus, removere, non Urbi, cui inimici erant, consulentes, sed Alarici quondam Vese-gotharum regis obicientes exemplum, veriti regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam diu non super-

vixerat, sed protinus rebus excessit humanis. Igitur dum ejus animus accipit negotio inter ire et non ire fluctuaret, secumque deliberans tardaret, placida ei legatio a Roma adventit. Nam Leo papa, etc. Eadem referunt et in ipso Palatini codicis additamento, ex Jornande procul dubio accepta, cum eadem fere verba usurpentur. Unum denique addam, Jano Grutero, etsi in adjectis hujusmodi pannos incliniori facio, religionem fuisse hos in ipsum Historiæ Miscellæ contextum conjicere, sed inter suas ad opus istud notas amandas, quod incerti de ista additione judicii nonnullum indicium est.

XIV. Ut sit, certum est legationem Leoni honorificam, et divinitus liberatam civitatem, et beatorum apostolorum præsens auxilium Romam sensit: quod ipse sanctus Leo, ut dixi, ad populum concionem habens retulit; hacque occasione amovet populum 533 a spectaculis, et contra ad venerationem beatorum martyrum adhortatur. *Religiosam, inquit (Serm. 81, nunc 84, in Oct. apost.), devotionem, dilectissimam, quæ ob diem castigationis et liberationis nostræ cunctos fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat, pene ab omnibus fuisse neglectam, ipsa paucorum, qui adfuerunt, raritas demonstravit, et cordi meo multum tristitia intulit, et plurimum timoris incussit. Magnum enim periculum est esse ingratos Deo, et per obliuionem beneficiorum ejus, nec de correptione compungi, nec de remissione lætari. Et iterum: Pudet dicere, sed necesse est non tacere: plus impenditur demoniis quam apostolis, et majorem obtinent insana spectacula frequentiam quam beata martyria. Quis hunc urbem reformati salutem? Quis a captivitate eruit, quis a corde defendit? Ludus circensium, an cura sanctorum? quorum utique precibus divina censura flexa sententia est: ut qui merebamur iram, servaremur ad veniam. Sic demum concludit: Revertimini ad Dominum intelligentes mira/alia quæ in nobis dignatus est operari, et liberationem 534 nostram non, sicut opinantur impij, stellarum affectibus, sed ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ deputantes, qui corda furentium barbarorum mitigare dignatus est.*

Tantæ rei fama universum orbem pervasit, ejusque memoria in Orientalibus etiam partibus usque ad seram perseveravit ætatem; ita ut cum Orientales diu post scriberent ad Symmachum papam, opemque ac communionem ab eo poscerent, non alio magis exemplo charitatem ejus accendendam esse putarent, quam Leonis nostri Atiliam conventus florentisque. Si enim, inquit (Epist. Oriental. post. 8 Symmachi PP.), qui præcessit beatitudinem tuam inter sanctos constitutus Leo archiepiscopus ad Atiliam tunc erronem barbarum per se currere non duxit indignum, ut captivitatem corrigeret corporalem, nec tantum Christianorum, sed et Judæorum (ut credibile est) atque paganorum; quanto magis festinare ad tuam altinet sanctitatem, non ad corpoream, quæ bello fit, captivitatis correctionem atque conversionem, sed animarum quæ captivæ sunt, vel quotidie captivantur (a)?

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Post epist. 108, ad Theodorum Foro-Juliensem datam in id. Junias, nulla epistola hoc anno recensetur. Nos ex ms. Ratisponensi eduximus epistolam 109, ad Julianum Coensem datam die 25 Novembris, ac propterea Leonis legationem ad Atiliam intermedio tempore, quo nullas ejus litteras habemus, contigisse satis verisimile est. Qui enim hanc legationem assignant circa paschale tempus anni 452, nullo fundamento nituntur. Immo vero cum Leo paulo post suorum legatorum e concilio reditum, cujus mentionem facit epist. 103, scripta ad Gallos sub finem Februarii, vel sub initium Martii hujus anni 452, Lucianum et Basilium legatos Constantinopolitanos receperit, qui cum eodem pontifice multis egerunt de Constantinopolitana sedis prærogativa; hi autem legati Constantinopolim remissi fuerint cum quatuor epistolis 104, 105, 106 et 107, scriptis die 22 Maii

(confer annot. 1 [Tom. præced. col. 987, n. °] in epist. 103), ante hoc tempus Leonem Romæ discessisse, ut Atiliæ occurreret, et cum eo de pace tractaret, nullum indicium, nulla probabilis est. Porro Julianus Coensis sub initium an. 453 ad Leonem litteras dedit, quibus de malis Italiæ illatis ad Atiliam cum pontifice ita condoluit, ut ea mala jam exacta, et ideo legatio quoque Leonis terminata noscatur, quemadmodum colligere licet ex ipsius Leonis responsione epist. 113, data die 11 Martii an. 453. Igitur hæc Leonis legatio commode ascribenda est sub medium circiter annum 452, et certe ante diem 25 Novembris. Dein ex laudata ad Julianum epist. 109 didicimus hunc Leonem significasse Palestinorum monachorum turbas tum litteris contra concilium Chalcedonense, et contra ipsam Leonis destinationem scriptis, tum violentis etiam adversus catholicos et contra

ANNUS CHRISTI 455; — LEONIS PAPÆ 14; — VALENTINIANI 29, MARCIANI 4, IMP.; — OPILIONE ET VINCOMALO COSS.

I. Leo Magnus non tam facile superbiam Anatolii quam Antiochia ferociam frangere potuit. Nam ille exacerbatos repens et summi pontificis litteris, ad odium et turbandum Ecclesiam animum adiecit. Favere hæreticis cupit, osculatur eos qui Eutychem Dioscorumque defenderant; contra persequi Flaviani amicos, adversari his quos vindictæ fides sciebat. Erat per ea tempora Constantinopoli Aetius officio archidiaconi et fide clarus: hunc ab officio removere statuit Anatolius, quia eo munere qui fingebatur, eas retardare copias poterat, vel promovere. Nam qui honorem hunc gerebat, plurimum in Ecclesia poterat. Præerat collegio diaconorum: ejus erat res Ecclesiam commodare curare, ex bonis Ecclesiæ suas cuique clericorum portiones distribuere, jus in presbyteros raris exercere, inter urbanos lites dissidiâque componere: aliaque sunt ejusmodi quæ plurimum id muneris commendabant. Ratus igitur Anatolius suo interesse suo beneficio creari archidiaconum, Aetium dimovet ab hoc munere. Sed quia et fidei et integritatis spectata erat, non videbatur immeritum plectere; per speciem honoris presbyterum vel reititutum ordinat; arcetque ea ratione ab archidiaconatu, quia diaconis præfili non nisi diaconus solebat. Addit præterea exsilium, prætexens administrationem cœmeterii cui eum deputat: in ejusque locum præfili Andream, antea propter hæresin depositum, quia Eutychis Dioscorique partibus addictus fuerat. Horum statim Leo admonitus est a Juliano Cœnsi; qui tamquam in specula positus in Oriente rebus fidei advigilabat, continuoque litteras ea de re ad Marcianum, Pulcherium, Julianumque Cœnses mittit; conqueriturque dolosam amotionem Aetii: ejus fides nota, mores integri; fraudemque Anatolii, qui hunc speciosa promotione deposuerat: Qui non inveniens quod argueret in fide quod improbat in moribus, defectionem innocentis per speciem promotionis implevit: addens in sententia illud injuriæ, ut eum cœmeterio deputando, quodam dampnaret exsilio (Epist. 84, nunc 111, cap. 2). Arguit quoque ordinationem Aetii non legitimo die factam: quia feria sexta, non, pro more, die Dominico vel post noctis sabbati initia: Adeo nimia commotione turbatus ut consecrationem; quam pro injuria dabit, sexta sabbati, traditionis apostolicæ cui necius cui oblitus inferret, quasi non ad episcopum magis quam ad presbyterum ordinationis illius vitium pertineret (Ibid.). Videtur mos iste apostolicæ traditioni adversus tunc temporis Orientales passim Ecclesias infecisse; eum enim jam in Ecclesia Alexandrina innotum redarguit Leo noster in epistola ad Dioscorum. Forsan etiam hoc ex consilio vitium in ordinatione Aetii voluit intervenire Anatolius; ut ejus depositioni olim locum daret, quem non promovendi, sed potius deliciendi

A animo in presbyterum consecratur. Nostræ huic suspitioni favent ultima Leonis verba, quibus significat vitium istud Anatolio, non Aetio, imputandum quasi non ad episcopum magis quam ad presbyterum ordinationis illius vitium pertineret.

536 II. Quoniam vero Anatolius, ut a se hujus depositionis culpam amoveret, inquirebat in vitam Aetii, Leo scribit, si quid reprehensione dignum, id tutius dissimulandum propter fidem, quam subrogare in ejus officium hominem hæreticum: Nam apud catholicum episcopum etiam erat quod quicumque de causa succensendum archidiacono videretur, propter fidei reverentiam debuit prætermitti, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus obtineret (Epist. 86, nunc 113, ad Jul., c. 2). Eluit tamen Aetius calumnias. Unde sanctus Leo hæc postea: Aetium presbyterum, quem asseris fuisse discussum, gratulamur cognitione habita in omnibus suis purgatum (Epist. 100, nunc 127, ad Jul., c. 3). Verum quanto plus Aetii partes amplectitur, tanto magis in Andream invehitur, quem Eutychianistam appellat. Quid causæ, inquit (Epist. 84, nunc 111, ad Marc., c. 2), aut occasionis emeris, ut virum catholicæ fidei, et Nestorianis et Eutychianis hæreticis constanter adversum Aetium archidiaconum sub honoris specie degradaret, et dispensationem totius causæ et curæ ecclesiasticæ in Andream Eutychianistam repente transferret? qui partes hæreticorum etiam apud se suscepit, qui Eutychiana hæreses se apud nos prodiderat defensorem (Epist. 85, nunc 112, ad Pulcher., c. 1); qui denique ob crimen illud dejectus ab ipso Anatolio fuerat: Andreas, inquit, qui ob hæreticorum societatem fuerat abjectus, assumitur; quem ipse Anatolius professus est a se esse rejectum (Epist. 86, nunc 113, ad Jul., c. 1). Et ut est in epistola recens edita: Qui reprehensione dignus fuerat judicatus (Epist. ad Pulcher., cit.).

III. Verum quem exitum ea res habuerit dicam inferius. Unum hic asseram ex responsionibus Leonis ad Julianum Cœnsen, Aetium vexatum injuriis apud Leonem exposuisse de Anatolio; sed, opinor, Leo intra querelas stetit, idque ex epistola quam primum evulgamus colligo: Non est dubium hanc commutationem ad catholicorum injuriam pertinere: sed patienter interim ista toleranda sunt, ne mensuram (a) solidationis solita videamur excedere (Epist. 88, nunc 117, ad Jul.). Rem Christianam quidem lædi Aetii depositione indicat; nihil tamen facturum acerbius, ne rem alterius agere contra canones Nicænos videatur. Enimvero cum Ecclesias suas episcopi ex sacris canonum regulis administrant, nihilque attentant quod ecclesiasticæ consuetudini sit adversum, habent in Ecclesiæ administratione, ait sanctus Cyprianus (Epist. 71 ad Stephan.) cum synodo Africana, voluntatis sue arbitrium liberum. 537 rationem actus sui Domino reddituri. Quod et Gregorius Magnus profleri non erubuit. Cum collis, inquit (Regist. lib. vii, epist. 65), non exigit, omnes secundum rationem humilitatis (b) æquales sumus. Porro in negotio quod tracta-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

Juvenalem episcopum gestis excitatos, quarum notitiam ad pontificem serius pervenisse hæcenus creditum fuit. Harum seditionum inceptores ab imperatore compescendos, et exsilio a cæteris separandos Leo postulavit, sperans fore ut ceteri facilius restituerent, si liberiores fuerint ab instigationibus petulantium magistrorum. Epistolam S. Athanasii ad Epilecium ei-dem opponendam misit.

(a) Ex optimo codice Ratiponsensi emendavimus *moderationis*. Ab hac autem moderatione, quæ Leonis etiam cum hæreticis usitata erat, ut mitiori via publice homo provideret, hoc quoque casu non recedendum credidit; eo quod eam utiliore putaret, non verò eo quod non posset districtius agere in Anatolium, qui dum Aetio ab archidiaconatu remoto, Andream Eutychianæ hæreseos defensorem abs se antea abjectum ad archidiaconatus gradum promo-

verat, rem Christianam læserat. Quid hic obtrudunt Nicæni canones? Nonne promotio hominis hæreseos aliquando defensoris, et hæc de causa depositi satis culpabilis erat, ut justam animadversionem mereretur? Aetius jam presbyter in archidiaconatum revocari non poterat. Andream autem ab hoc gradu removeri S. pontifex voluit, nec a ratione cum Anatolio res conciliata fuit. Vides igitur moderationem a Leone adhibitam pontificis auctoritatis usum non exclusisse, sed eo fuisse perductam, quo facilius et brevius fidei prospiceret, Anatoliumque ad idoneam satisfactionem adduceret.

(b) Romanus pontifex a Gregorio æqualis cæteris episcopis dicitur secundum rationem humilitatis, non autem jurisdictione, quo omnibus divino jure prædet; ac propterea idem Gregorius in eadem epistola nunc 59 libri ix præmisit: Si qua culpa in episcopo

mus, nihil Ecclesiae regulis contrarium apparebat; omnia speciosa erant: neque enim contra canonem eis presbyterum facere ex archidiacono, et alterum subrogare. Etsi verò fides hujus non penitus probata, tamen dubium tunc esse palam non erat. Aetio licet auctoritatis plurimum detrahebatur pro temporum illorum ratione, dignitatis tamen longe plus accedebat ex presbyterali gradu. Vix denique erat unde accusationis adversus Anatolium color quaereretur, penes quem arbitrium erat summamque potestas de Ecclesiae suae ministeriis ministrisque secundum canones decernendi. Nihil igitur ultra querelas Leo, in epistolis ad Marcianum et ad Pulcheriam, ne mensuram solidationis solite videretur excedere. Solis apud circumque precibus egit, et adhortationibus, quibus ut Aetium adversus Anatolii insidias tutum faciant evixit deprecatur: monetque Julianum, hoc Aetio pro tempore satis esse posse, quod clementissimorum principum favore muniri, quibus cum proxime litteris meis, inquit, ita commendavi, et apud religiosissimos monies gratiam ipsius augendam esse non dubitem (Epist. 88, nunc 147).

IV. Aliam epistolam dedit ad Julianum Coensem episcopum (Epist. 86, nunc 145), in qua plurima rerum capita. Praemissa enim gratiarum actio; quod pio et dolore compassus esset multa et saeva per Attilianam cladem experto, aliqua de Aetio et Andrea subijcti. Tum illi committit vices suas in comitatu. Nova res, nec anterioribus Ecclesiae Romanae pontificibus usurpata. Cujus (a) instituendae exemplum habuit Alexandrini episcopi, ejus apocrisiarium Constantinopoli agebat Anatolius, antequam ad sedem Constantinopolitanam eveheretur. Haec enim consuetudo praedicat est, ait breviculus Eutychnianarum de Alexandrino episcopo occasione Anatolii dilatarens, ut ad comitatum in vicibus 538 clerici dirigerant, ne quid forte causae vel necessitatis emergat.

Quod Leo temporum necessitati serviens tunc instituit, postea tractum in exemplum apocrisiarii seu responsalium pontificum occasionem dedit. Clericis aut presbyteris muneris istud creditum fuit priori aro: eamque ob causam in primis institutum, ediculis imperatoris sancitum, ne ad comitatum venirent episcopi; quod ex Justiniani novella 6, cap. 11, manifestum est. Res alter modo se habet, cum episcopi ab Ecclesiarum suarum amplexibus avulsi ad remotissimas quasque regiones ablegantur, et a comitatu non recedere jubentur: immo non alio saepe consilio pontifici ornantur dignitate, quam ut responsalium et apocrisiariorum munus obeant.

V. Ad Juliani vicariatum quod spectat, hujus institutionis causas et monera declarat. Scilicet se ideo suas supplere vices, ut videat ne haeresis serpat, non ut occupet regimen Ecclesiarum: Ut, sequestrata earum actione causarum, quae in quibusque Ecclesiis praesulum suorum debent cognitione firmari, hanc specialem curam, vice mea functus, assumas, ne haeresis vel Nestoriana, vel Eutychniana

A in aliqua parte revirescat (Ibid.). Addit deinde se hoc illi conferre munus, quia Anatolius oscitanter fidelis rem gerit: Quia in episcopo Constantinopolitano catholicus vigor non est, nec multum aut pro sacramento salutis humanae, aut pro sua est estimatione sollicitus (Ibid.). Ideoque adhortatur Julianum ut caveat ne quid detrimenti fides capiat; si quid erit periculi, Augustus aleteur, cujus fides celebrata; et ipse per litteras admonetur: Ut divino fultus auxilio speculati de Constantinopolitana urbis opportunitate non desinas, ne praedictorum dogmatum impius naufragium turbo consurgat. Et quia tanta est gloriosorum principum fides, ut confidenter eis possis quae sunt inveniunda suggerere, pietate ipsorum ad utilitatem Ecclesiae universalis iuvetur (Ibid.). Ad imperatorem pluribus commendat Julianum; scribit se suas illi vices commisisse ad pacis ecclesiasticae custodiam: 539 Nam et de fide ejus (Juliani) sinceritate confidens, vicem ipsi meam contra leprosa nostri haereticos delegavi, atque, propter Ecclesiarum pacifice custodiam, ut a comitatu vestro non abesset exegi (Epist. 81, nunc 111, cap. 5). Hujus quoque meminit in epistola ad Pulcheriam. In eadem epistola ad Julianum (Epist. 86, nunc 145, cap. 3) Leo ab eo sollicitatur de quibusdam chartis, quas Aetius presbyter significaverat prius missas esse; breviorum fidelis quod miserat nondum acceperisse; an (b) epistolam ad Flavianum, quam per Basilium diaconum miserat, acceperit. De Acti synodi Chalcedonensis specialiter injungit ut in unum codicem universa faciat congregari, in Latinum scilicet sermonem absolutissimam interpretatione translata; quoniam propter linguae diversitatem parum clara apud Occidentales habebatur instructio. Querit de tumultu monasteriorum Palaestinae. Sed his, quoniam elucidatione indigent, paululum immorabimur. Epistolae vero antea ineditae, quas modo publicas fecimus, ad illustrandam historiam hanc non parum conferent adjuvmentum.

VI. Accisis rebus Diostori; proscriptaque Chalcedone haeresi Eutychniana, complures monachi rem agi suam rati, quia archimandrita condemnatus, cui et professione vitae et societate doctrinae devincti erant; succensere vehementer ceperunt, primum clanculum, tum palam detestari decreta Patrum; defendere Eutychem, sumptaque audacia omnia rursus moliri, ut Eutychnianismum assererent. Furere in primis Theodosius quidam monachus Palaestinae, qui Chalcedonem venerat, Eutychnianae factionis studio promovenda, qua auctoritate apud monachos pollebat. Verum ubi vidit debellatum haereticum quem forebat, furenti similis in Palaestinam fugit ad monachos Hierosolymae imminentes, adversos Chalcedonensi synodo rumores spargit, percontatam in synodo fidem (sic haeresim vocitabat) Juvenalemque Hierosolymitanum, qui prius Ephesi in Eutychnis verba juraverat, defecisse a fide. Haec et alia ejusmodi modo insusurrans, modo palam vociferans turbulentas monachorum mentes excitat. Juvenalis Hierosolymitanus dimissa synodo, Hierosolymam rever-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

pis invenitur, nescio quis et episcopus subiectus non sit. Excluse etiam crimine multa alia pro recto Ecclesiarum regimine summus pontifex praescribere potest vi ejusdem jurisdictionis quam Christo auctore institutam omnes catholici agnoscunt.

(a) Cum Leo vicem suam Juliano in comitatu commisit, non eo consilio commisit, ut Alexandrini episcopi, aut aliarum Orientalium insigniorum sedium exemplum sequeretur. Neque enim tunc Romana urbs, aequae ac Orientales, imperatori Orientis suberat, apud quem pro variis causis ac negotiis agendis aliquo ministro indigeret. Id primum indutum sub Justiniano, qui non minus Orienti quam Italiae imperabat; hucque referendum est responsalia et apocrisiariorum Romanae Ecclesiae institutio, quae aliquem clericum ministrum apud proprium

principem rebus multis necessarium invenit. Ea solum peculiari de causa Leo Julianum in comitatu vices suas gerere voluit, ut is fidei integritati apostolico zelo prospiciens caveat ne quid a Nestorianis vel Eutychnianis catholica fides detrimenti caperet; et ut in hanc rem, ubi opus esset, imperatoris patrocinium et opem posceret. Ad id autem ea praesertim ratione motus fuit S. pontifex, quia in Anatolio Constantinopolitano episcopo eum catholicum vigorem, quem circumstantiae postulabant, nequaquam perspexit.

(b) Verba Leonis epistolam 35 ad ipsum Julianum, non ad Flavianum significant, ut in hunc epistolae locum idem Quessnellus in postilla marginali optime notavit.

sus est. **560** Ejus adventu vesana hominum factio A exardescere in Juvenalem; tamquam in prævaricatorem fidei; omnes tumultuari, militari mortem, ni revocet jurata Chalcedone decreta. Ille impar tot hostibus fugit Constantinopolim, dum motus tempore et mora conquescent.

Monachi, absente Juvenale, ut Evagrius insinuat, et aperte Nicephorus commemorat, vel eo præsentem, ut habet epistola Marciani ad Alexandrinos monachos in Actis concilii Chalcedonensis, Theodosium monachum creant episcopum, deposito Juvenale; et pariter in sedes episcoporum, qui nondum Chalcedone redierant, quique fidem Chalcedonensem præsentia et votis confirmant, aliosque suæ factionis homines episcopos subrogant. Postea Theodosius ad propagandam hæresim nihil reliqui facere; vel vi, vel voluntate, cogere omnes ad execrandam synodum Chalcedonensem; regionem eade et sanguine implere; non presbyterorum, non episcoporum auctoritate retineri; immo instar ferocis bellux græsari in omnes qui anathema dicere in fidem abnuent. Tum Eudoxia Theodosii junioris illius uxor Jerosolymis degebat. Illa imbuta primum veneno Eutycheis, cui quondam adversus Flavianum faverat, multum ponderis et auctoritatis factioni attulit. An privatis in Pulcheriam odiis, an memoria Theodosii conjugis, sub cuius principatu Ephesi profulgata fides? Certe hæc femina grave vulnus Ecclesiæ infixit.

VII. De tumultu Palestino Romæ (a) primum rumor vagus, inter episcopum et monachos graves iras exarsisse; sed latebat causa. Incertus Leo an pro causa fidei decertaret, Julianum Coensem rogat uti ad se scribat de eo negotio. De Palestinis, inquit (Epist. 86, nunc 113, cap. 3), monachis, qui jampridem in tumultu dissensionis esse dicuntur, quo adhuc animo moveantur ignoro: neque cujusquam sermone mihi patefactum est quas causas videantur antefata præferre discordiæ. Utrum scilicet Eutychieis perversitati tali furore famulentur, an implacabiliter doleant episcopum eum in hanc impietatem potuisse trahi: quod contra ipsorum locorum sanctorum testimonia, **561** quibus totus mundus instruitur, ab incarnationis Dominicæ veritate desecraverat; et quod in aliis per indulgentiam curari placuit, in illo putent non esse veniale. Unde cupio super his plenius edoceri.

Dum hæc Leo scribit, ecce litteræ a Juliano Coensi, quibus totam hanc tragediam copiosius edocetur. Hoc sanctum pontificem consolatur, quod Marciano animus pro religione tuenda non modo Christianus, sed etiam sacerdotalis. Nam audito monachos duce Theodosio turbare Ecclesiam, Dorotheo Palestinæ præfecto imperat nihil omittere ut rebelles monachos reprimat. Jubet mittere in vincula Theodosium seditiosis facem. Dat deinde rescriptum, ubi conjuncta cum clementia auctoritas, cum maiestate religio, modo mitigare rebellionem mansuetudine, modo tentat compescere imperio. Interim monachi Pulcheriam aggressi sunt, libellos supplices

illi dirigunt; sed non æque facile ejus mentem atque oculos fascinant. Consentanea fidei, hæresi adversa rescribit Pulcheria. Leo hæc edoctus a Juliano, in responsione Augustum Augustamque laudat his verbis: De edicto Christianissimi imperatoris, quo imperia quorundam monachorum insaniam quid mereretur ostendi, et de responsione piissimæ Augustæ, quæ monasteriorum præzules increpavit, multum me gaudere significo: non ignorans hunc ipsis fervorem fidei divina inspiratione conferri; ut omnes excellentiam ipsorum non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis appareant esse sanctitatis (Epist. 88, nunc 117, cap. 2).

VIII. Julianus miserat exemplar edicti, ubi admitti licet sapientiam moderationemque principis, qui pacem esse vult in Ecclesia, nec tamen dissidentium voluntates cogere, nec vim inferre animis parat. Ac nostra, inquit, clementia mihi penitus necessitatem præcepit imponi, quatenus aut subscribere, aut consentire inivit. Non enim terrore aut violentia aliquis volumus ad viam trahere veritatis. Non enim impetu, sed prudentia vitii erroribusque animi medendum est: ejusmodi malum ingravescit, si durius acerbiusque tractes. Marciano (Epist. 89, nunc 115) et Pulcheriæ (Epist. 90, nunc 116) Leo grata rescribit: hocque consilium bene consulendi Ecclesiæ fidei præclarum opus vocat, gratulaturque Ecclesiæ, quod tales nacta principes, quibus potentia regia et sacerdotalis doctrina. Quoniam, inquit, principibus nostri temporis non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam.

562 IX. Quantum animi erat Marciano pro concilianda pace Ecclesiæ, ex eo intelligimus, quod ipse auctor fuerit Leoni, ut ad Eudoxiam scriberet, et persuaderet meliora. Audivit Leo prudens consilium, non litteris, ut reor, sed viva nuntii voce delatum. Ad (b) Eudoxiam continuo rescribit, egique apud Valentinianum Eudoxiæ generum, ut et ipse per litteras adhortaretur ad suscipiendum fidei patrocinium. Hæc diu occulta per ineditum huc usque Leonis ad Julianum epistolam accepimus: Et quia secretius mihi clementissimus imperator per filium nostrum Paulum mandare dignatus est, de admonenda filia nostra clementissimæ Eudoxiæ, feci quod voluit, ut litteris quam fructuosum ipsi foret si catholicæ fidei fuisset agnosceret, et ut clementissimi principis filii aut litteris super hoc admoneretur obtinui, non ambigens ipsam quoque pio studio elaboratam, ut auctores seditio-nis propositum suæ professionis agnoscant; ut si non intelligunt docentium prædicationem, saltem vindictarum timeant potestatem (Epist. 88 nunc 117, ad Julian., cap. 3).

X. Leonis litteræ ad Eudoxiam non supersunt; sed dux sunt aliæ epistolæ quarum altera est ad Palestinæ monachos (Epist. 97, nunc 124), altera ad Eudoxiam (Epist. 96, nunc 123). Monachis sacram Christi incarnationem pluribus præclare explicat, ad unitatem fidei pacemque Ecclesiæ eos adhortatur: Eudoxiam vero rogat ut sua auctoritate monachorum hæreticam pravitatem non fulciat; immo ipsa

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Jam anno superiori S. Leo de Palestinorum monachorum turba adversus Juvenalem Jerosolymitanum episcopum excitatis, et de pravo horum consilio ex Juliani litteris satis instructus fuerat, uti ex epist. 109 nunc primum edita monimus annot. 7 (Supra, col. 281, n. a), in annum præcedentem. Aliud vero nobis ignotum supervenisse dicendum est, ex quo in aliquam de eorum monachorum consilio dubitationem incurrerit, ita ut pleniorum instructionem ab eodem Juliano hoc anno postulari. Confer annot. 47 (Tom. præced. col. 1025, n. b) in epist. 113. Hic porro rerum gestarum circa hos monachos chronologia a Quesnello minus exacte profertur. Imperator ad compescendos Palestinos tumultus an. 452 Dorotheo præcepit ut Jerosolymam præsidio muniret. Tum monachi supplicem libellum

ad Pulcheriam Augustam direxere, quo de militibus conquesti, suum pravum sensum prodiderunt. Hic libello non solum Pulcheria, verum etiam imperator Marcianus respondens, exente an. 453, vel an. 453 ineunte, dedit ad eosd. monachos litteras, quibus mansuetudine primum et doctrina ac suasionem utens, ipsos ad sanam mentem revocare studuit. At cum nihil hac initiori via profecisset, Theodosium seditio-nis ducem capi et in carcerem conjici jussit: quod cum is præsensisset, fuga sese Palestina subtraxit; eoque remoto, ac Juvenali restituto, sub finem ejusdem anni 453, turbæ composuit sunt.

(b) Legendum Eudociam et hic et in sequentibus, ut liquet ex annot. 6 (Tom. præced. col. 1067, n. b) in epist. 117.

sedulo labore ut illi aliquando respiscant, et mutata sententia, et condemnatio Eutyche, eadem cum catholica Ecclesia profiteantur. Ex qua epistola intelligimus Eudoxiam prioribus litteris Leonis non rescipuisse, quia responsionis nulla ibi mentio est. Neque illa, puto, ex monitis Leonis quidquam profecit : constat enim Eudoxiam non rediisse ad Ecclesiam, nisi anno et amplius post restitutum sedi Juvenalem, cujus restitutionem Marciano et Pulcheriæ debere testatur Leo, nulla Eudoxiæ facta mentione, quod non omisisset commemorare. Et quidem puto non nisi post duas suæ familiæ clades, Valentinianum occisum, Eudoxiam captam a Genserico, culpam agnovisse, et sancti Eutymii sermonibus edoctam, dem catholicam esse professam. Hoc tamen forsitan egerunt monita Leonis, ut redeunti Juvenali Eudoxia obicem non posuerit, monachosque, non adjuvando, pccatores reddiderit.

XI. Dum hæc geruntur Jerosolymis, (a) Anatolius 543 per legatos Lucianum episcopum et diaconum Basilium certus Romæ non probari quæ Chalcedone pro sede Constantinopolitana definita, offensus repulsa, calumniari Leonem cepit, clamque spargere ab sede apostolica rejectam synodum Chalcedonensem; quasi summus pontifex fidem abnueret, quia Anatolii superbiam retundebat; iisque artibus dissimulabat fallaciam, ut plures in errorem induceret. Hæretici facile credebant quod optabant, catholici quod timebant. Ipse Marcianus verbis Anatolii prope circumveniens, ut rem edoceret ab ipso Leone, ad eum scribit : percussam quidem hæresim Chalcedone, sed nondum debellatam; posse penitus profligari, si universis Ecclesiis Leo testetur se accipere synodum Chalcedonensem : *Quod facilius clementia vestra arbitratur implendum, si per universas Ecclesias definitiones sanctæ synodi Chalcedonensis apostolicæ sedi placuisse doceantur* (Epist. 89, nunc 115, cap. 1). Rescribit Leo non opus quidem litteris approbare fidem Chalcedone decretam, quam ipse satis per epistolam, cui omnes subscripserant, testatam fecerat, quamque per litteras ad ipsum imperatorem confirmavit; immo et per litteras ad Anatolium : quod ille maluit dissimulare quam suum prodere ambitum; se tamen, ut ejus pareret voluntati, decretis synodalibus suum suffragium sententiamque subungere, qua fidei catholica subscribit, et condemnat hæresim. *De quo quidem, inquit* (Ibid., c. 1), *ratio non fuit ambigendi, cum ei fidei omnium subscribentium consensus accesserit quæ a me secundum formam apostolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emissæ est; et per fratrem meum Lucianum episcopum talia et ad gloriam vestram et ad Constantinopolitanum episcopum scripta direxerim, quæ evidentem ostenderent me ea quæ de fide catholica in prædicta synodo definita fuerant approbare. Sed quia in eisdem litteris*

A ea quæ per occasionem synodi male sunt attentate reprehenderam, maluit prædictis antistes meam gratulationem tacere quam suum ambitum publicare.....

Quia vero omnibus modis obediendum est pietatis vestræ religioſissimæ voluntati, constitutionibus synodalibus, quæ mihi de confirmatione fidei catholica, et de hæreticorum 544 damnatione placuerunt, libens adjeci sententiam meam. Ne, ut est in epistola ad Pulcheriam (Epist. 90, nunc 116, cap. 2), fallax cujusquam simulatio sententiam meam haberi vellet incertam. Et, ut habet epistola ad Julianum (Epist. 88, nunc 117, c. 1), quam ex codice nostro ms. damus, propter eos, scilicet, qui ad occasionem velandæ perfidie suæ infirma vel dubia videri volunt statuta concilii, quæ nulla sunt consensus mei sententia roborata.

XII. Leo itaque, ut omnes Anatolii artes eluderet, encyclicam epistolam episcopis qui synodo Chalcedonensi interfuerant scribit (Epist. 87, nunc 114), misitque ad Julianum duo exemplaria (Epist. 88, nunc 117) : quorum alteri adjecit exemplar epistolæ ad Anatolium, alteri nihil subdidit : alterutrum ut mallet imperatori redderet. Duas, inquit, a pari ad synodum epistolæ feci; unam, cui exemplaria epistolæ meæ ad Anatolium episcopum datæ subdi feci; alteram, quæ exemplaria subdita non haberet : tuo permittens arbitrio, ut quam dandam esse clementissimo principi duxeris, hanc tradas, altera apud te retenta. Episcopis significat se ex animo decreta synodi accipere : toto, inquit, corde me fuisse complexum; se hæc scribere, non quod necesse esset, sed quia ita placuit Marciano, ut aliquorum suspicionem amoveat, quasi recuset approbare decreta Chalcedonensis synodi : *Ne per malignos interpretes dubitabile videatur utrum quæ in synodo Chalcedonensi per unanimem vestram de fide statuta sunt, approbem.* Deinde testatur se prius assensum synodalibus gestis dedisse per legatos; sed se id palam facere, ut omnibus sua consensio innotescat. Tanta scilicet erat summorum pontificum pro sacris conciliorum decretis (b) reverentia ac obtemperatio, ut vel levem dissensus suspicionem omni studio remotam Leo velit. Id quidem in rebus fidei, non in causa Anatolii, utpote quæ synodo Nicænæ contraria est : *Ut et fraternæ unitatis et omnium fidelium corda cognoscant, me non solum per fratres qui vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodaliæ propriam vobiscum uniasse sententiam, in sola videlicet causa fidei (quod sæpe dicendum est) propter quam generale concilium, et ex præcepto Christianorum 545 principum, et ex consensu apostolicæ sedis placuit congregari.*

XIII. Nihil his motus Anatolius omnem movet apicem, ut incepta concilia ad exitum perducat : in Illyricum vel mittit vel ipse abit, cum episcopis illius provincie communicat; quæ in honorem suæ sedis Chalcedone decreta sunt, rogat subscribant. Sed hæc

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Habemus Marciani epistolam 10 scriptam 10 Februarii an. 453, quam Quesnellus postquam hæc scripsit, accepit, et secundæ editioni adjecit. Ex hac autem palam fit, non Anatolium, sed Eutychanos adversus definitionem fidei in Chalcedonensi constitutam rumores sparsisse, ac si eam apostolica sedes reprobasset. Etsi enim Leo epistola 106 ad Anatolium satis confirmasset definitionem Chalcedonensem, cum tamen simul rejectisset canonem pro Constantinopolitanæ sedis prærogativa, hæc epistola publicata non fuit, et, hac de causa, rumore in vulgum sparso eundem pontificem Chalcedonensi concilio contraria scripsisse, Eutychanos occasionem arripere calumniandi ipsam fidei definitionem, ac si hæc a pontifice rejecta fuisset. Vide annot. 4 (Tom. præced. col. 1019, n. b) in epist. 110. Hinc imperator exploratam fidei Chalcedonensis confirmationem a Leone petiit, simulque laudavit ejus constantiam, qua privilegia Ecclesiarum Nicænæ canonibus firmata haud violari permittens, Chalcedonensi canonis

pro Constantinopolitana sede edito fortiter restitit. Confer annot. 3 (Supra, col. 285, n. a). Has imperatoris litteras Paulus Roman attulit, ac simul detulit Juliani epistolam una cum Marciani et Pulcheriæ litteris ad monachos Palæstinos : ac per eundem Paulum S. Leo transmisit epist. 114 ad synodum Chalcedonensem, 115 ad Marcianum, 116 ad Pulcheriam, et 117 ad Julianum; quæ omnes scriptæ fuerunt die 21 Martii an. 453.

(b) Reverentia et obtemperatio Leonis definitioni fidei Chalcedonensis eo sensu vera est, quatenus hæc definitio cum sua dogmatica ad Flavianum epistolam congruens, ab eodem pontifice satis aperte jam probata fuerat epistola 104 ad Marcianum, et præsertim epist. 106 ad Anatolium datis die 22 Maii an. 452. Secus vero, sicut restituit canon in Anatolii causa, ita etiam restitisset definitioni fidei, si quid a sua dogmatica epistola dissonum in ea deprehendisset : qua de causa reprobatum latrocinium Ephesium, licet generalis concilii formam præferret.

fieri prohibet Euxitheus Thessalonicensis episcopus, nuper in locum Anastasii ordinatus, qui Romam miserat episcopum ordinationis suae nuntium, et simul declararet consilia Anatolii; quae omnia ex literis jam citatis ad Julianum Coensem accepimus. *Itud etiam nosse te volumus, Anatolium episcopum post coercionem nostram in sua praesumptione adeo temeritate persistere, ut Illyricianum episcopum, ut sibi subscriberent consentiret, quod nobis episcopus qui a Thessalonicensi ordinatione nuntius missus est intimavit* (Epist. 88, nunc 117, c. 5). Quoniam Anatolius nihil proficiebat monitis, Leo qui bene perspecta erat elitarum mentium indoles, ejus superbum animum mutare instituit silentio contemptuque. Consilium probavit eventus, ut suo loco videbimus. Gravior siquidem id tulit Anatolius quam minas; ideoque apud Julianum Coensem silentium pontificis conquestus est. Ille Leonem ad rescribendum invitat. Ad haec Leo: *Cui ideo scribere notissimus, quamvis ipse hoc peteres debere fieri, quis enim corrigi nolle perspeximus* (Ibidem).

XIV. Aegyptus non quiescit tunc temporis. Dioscuro Chalcedone deposito, Aegyptii episcopi post synodum Chalcedonensem redierunt Alexandriam, coactoque clero cum nobilibus civitatis, alterum subrogare illi instituerunt. Verum populus cōtione facta electionem turbat, seu complures Dioscuro favent, seu ordinari episcopum alio superstitie nollent; quod testatur Liberatus in Breviario: *Volentibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur, Dioscuro quippe vivente*. Tamen proposito Proterio assensu omnes, quia chares Dioscuro, cui absens Alexandrinum commendaverat Ecclesiam. Sed postquam ad pontificatum erectus, plebs seditionem redintegrare, sciendi in flectiones; pars petere Dioscuro, adversari Proterio; pars huic favere: adeo ut militari custodia indigeret, quo vim et impetum populi retineret. Leo (a) nondum acceptis Alexandriae nuntiis, praesagiebat quae gerebantur, revolvens animo quantum Dioscoriana factio valeret. Literas itaque ad Alexandrinum episcopum vel ejus ordinatoris seu clericos 546 misit, exemplarumque ad Julianum Coensem, ut ea quae scribebat ad Augustum referret. Periere literae, sed de his mentionem habent quae ad Julianum scriptae sunt hoc anno. Quibus etiam seiscitur de monachis Aegyptiis, an fidei catholice tenaces? an pacis amantes? quomodo Alexandriae se res habeant? *De Aegyptiis monachis quam quieti, aut cuius sint fidei, scire desidero; et de Alexandriae Ecclesiae pace quid ad vos veris nuntiis perferatur, ad cuius episcopum, vel ordinatoris ipsius, seu clericos, qualia scripta direxerim, missis exemplaribus scire te volui* (Epist. 86, ad Julianum, nunc 143).

XV. Idem prope temporibus ad Maximum episcopum Antiochenum et Theodorium Cyrenensem literas misit (Epist. 92, nunc 119, et 95, nunc 120). Maximus nuntius Marcianum presbyterum et Olympium diaconum Romam miserat, qui victoriam fidei triumphatosque Chalcedone haereticos summo pontifici gratularentur. Per eos monerant nondum ita oppressam haeresein, ut non moveret facientes; esse adhuc complures qui professam Chalcedone fidem respuerent. Per eosdem nuntios rescribit Leo, laudatque illam quam professus literis erat fidem, hortaturque ut eam vindicet a conatibus haereticorum, seu il Nestorii, seu Eutychii sectatoribus fuerint. Nam perinde utrique dammandi: *Quin non interest quo sacrilegio ab incarnationis Dominicae veritate discordent, dum id*

A quoniam praesimile sentiant, nec auctoritas Evangelii, nec ratio recipiat sacramenti (Epist. 92, nunc 119, ad Maximum, c. 1). Monet deinde ut privilegia tertiae sedis retineant, nec ea sinat ambitione cuiusquam immitti; sed fortiter decreta Nicenae synodi defendat, quibus ut deroget nullo molimine, nulla auctoritate persuaderi potest. Simulque suas ad Anatolium literas illi mittit, quas episcopi suae provinciae significari optat, ut discant omnes quo animo reprimere conatus Anatolii instituerit. Sub finem epistolae haec subiungit: *Itud quoque discessionem tuam continet praecavere ut, praeter eos qui sunt Domini sacerdotes, nullas sibi docendi et praedicandi jus audeat vindicare, sive ille monachus, sive sit laicus, qui alicujus scientiae nomine gloriatur: quia etsi optandum est ut omnes Ecclesiae filii quae recta et sana sunt sapiant, non tamen permittendum est ut quisquam extra sacerdotalem ordinem constitutus gradum sibi praedicatoris assumat; cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat; et in uno Christi corpore et excellentiora membra suum officium implerent, et inferiora superioribus non resisterent* (Ibid., c. 5).

B 547 XVI. Gravissimam quoque epistolam ad Theodorum scriptam (Epist. 95, nunc 120, c. 1). Decreta Chalcedone praedicat, ut a Deo protecta, et sententia irrevocabili sancita: quia prius quidem ab apostolica sede concepta, sed (b) firmata deinde irrevocabili, ut Leo loquitur, auctoritate omnium episcoporum. Unde gloriatur, inquit, in Domino cum propheta canentes: *Adjuvator nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum et terram, qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permittit; sed quae nostro prius ministerio defuerunt, universae fraternitatis irretractabili firmavit assensu: ut vere a se profectus ostenderet, quod prius a prima omnium sede formatum totius Christiani orbis iudicium receperat, ut in hoc quoque capiti membra concordent. In quo amplius nobis accrescit gaudendi materia, dum et tanto magis sepeculum inimicus, quanto contra Christi ministros saevius insurrexit. Ob perperas labores injuriasque a Dioscuro acceptas eum insuper laudat, exequatque ad defendenda penitus Nestorianismi et Eutychianismi reliquias, et suadet ut mediam catholicam doctrinam viam sequatur, neque dextrorsum, neque sinistrorsum a recto deflectens tramite, quoniam 548 utriusque error est. Hoc praecipue praesenti occasione credimus admonendum, frater charissime, ut quotiescumque, divina gratia ministrante, illos qui fortis sunt fidei doctrinae aut submergimus, aut purgamus, in nullo ab illis quae Spiritus sancti Divinitas in Chalcedonensi concilio protulit fidei regulis recedentes, inter utrumque hostem sermonem nostrum cum omni cautela libremus. Deinde rogat enim ut rescribat, si quid apud illas regiones doctrina Dominica proficiat* (Ibid., c. 4). De consiliis Anatolii, de monachis et laicis eadem quae Maximo, ne scilicet temerario ausu praedicationis et doctrinae muneri se immisceant; quia, ut definitum in conciliis, episcoporum praecipuum munus est (Concil. Carth. IV, cap. 20, et Trident. sess. 8, c. 2, et sess. 24, c. 4).

D XVII. Sequuntur in editis codicibus aliae epistolae, de quibus vel jam diximus, vel dicemus postea. Est et altera ad Julianum episcopum data vii kalend. Julii, Optilione consule (Epist. 98, nunc 125), ubi Leo sollicitudinem suam pro fide paucis explicat, ab eo frequenter de rebus Ecclesiae litteras poscit; rogatque ut mandentur executioni quae ad imperatorem et ad eum prius scripser

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Id falsum est. Tres enim epistolae Leo accepit de ordinatione Proterii, nam ipsius Proterii, alteram ordinatorum ejus, tertiam cleri Alexandrini, quibus S. pontifex totidem epistolae reddidit, quae desiderantur, uti monuimus in disert. de Epistolis deperditis n. 61. Adeo vero certum est Proterium ad Leonem scripisse litteras de ordinatione sui, ut idem

pontifex plenioris expositionem fidei ab eodem desideraverit. Vide epistolam 127 ad Julianum, c. 1.

(b) Similem Quesnelli postillam expendimus annot. 2 (Tom. praeced. col. 1046, n. 1) in epist. 120, quae hic omnino retolenda est, ut genuinus Leonis sensus a Quesnelliana interpretatione alienus intelligatur.

ANNUS CHRISTI 454; — LEONIS PAPÆ 15; — VALENTINIANI 50, MARCIANI 5, IMPP.; — AETIO ET STUDIO COSS.

I. De rebus Palestinæ, ut opinor, inquirebat Leo superiori ad Julianum epistola. Hæc tum provinciæ pacem redditam per id temporis accepit, ut ex sequenti ad eundem epistola intelligimus. Est et epistola ad Marcianum (*Epist.* 99, nunc 124), quam in nostro codice reperimus. Data est v idus Januarii, qua bonas ejus litteras accepisse significat. Quod vero litteris Augusti continebatur, ex epistola ad Julianum colligimus. Marcianus dixerat prioribus litteris ea quæ pro fide et concilianda Ecclesiæ pace gessisset; alteris Anatolium amicum Leoni reddere conabatur, rogabatque ut suam illi (a) communionem non denegaret, pollicitus Anatolium illi in omnibus quæ ad fidem pertinebant audientem fore. Ex epistola tamen ad Julianum hoc anno ineunte data (*Epist.* 100, nunc 127, c. 3) accepimus ab Anatolio concilium superiori anno factum Constantinopoli ex episcopis qui tunc in urbe erant. De ejusmodi conciliis modo sermo fuit. In ea synodo lecta epistola quam rogatu imperatoris ad episcopos nuper Chalcedone congregatos scripserat. Sed quoniam in ea synodo omnia nuda Anatolii agebantur, lecta sunt tantum ea quæ de fide, non quæ de consiliis Anatolii Leo fuisse fuerat prosecutus. Ibi quoque causa Aetii ventilata: accusationibus quippe variis oneratus est, sed calumniis iterum facile diluit.

II. Eodem anno, ut legimus in epistolis aliis Leonis ad Marcianum Julianumque, v id. Januar., Palestinæ motibus sedatis, litteras quoque a Proterio Alexandrino patriarcha accepit Leo allatas per Nestorium episcopum, ut puto, Phragoneos, qui, ut ex Liberato colligo, ejus consecrationi et nuper Chalcedonensi concilio adfuerat. Romam non recta venit, sed per Constantinopolim iter faciens, litteras Leoni ab imperatore detulit, qui de novo Alexandrinorum antistite Proterio magnifice loquebatur. Hujus fides Leonis primo 549 (b) suspecta, quia eharus olim Dioscoro, qui curam tutelamque Alexandrinæ Ecclesiæ illi commiserat, quando ad synodum profectus est. Grate Leoni litteræ, quia ejus rectam fidem, ut Marcianus prius testatus fuerat, declarabant; quibus et Leo egregie respondit (*Epist.* 105, nunc 129). Epi-

stola diu delinuit; hanc ope nostri cod. ms. e tenebris eruiamus; ejus fragmenta exstant et apud S. Thomam 2-2, quest. 11, art. 2, ad 2, et apud Bedam (*De Ratione temporum*, cap. 42. Vide infra an. 453), de quibus ac ejusdem Bedæ allucinatione cossute annotationes nostras ad hæc epistolam. Lætidiam primum illi suam significat. *Lætificaverunt*, inquit (*Epist.*, ead. cap. 1), *me litteræ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus noster Nestorius pio apparuit officio. Oportere enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ præseule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos*. Multis deinde statim ad Flavianum epistolam defendit adversus calumnias hæreticorum, quam legi optat frequentem concione, ut Alexandrinos de sua doctrina certos faciat, quæ eadem cum Alexandrinis episcopis. Rogat deinde ut alata Patrum testimonia cum sua epistola publice conferat, quo palam fiat eum Nestorium pariter et Eutychem detestari.

550 Apparet ex eadem epistola missas quoque ad eum litteras, quas Leo ad concilii episcopos, ad Marcianum et ad Anatolium miserat: ubi rata esse confirmat quæ de fide definita sunt, irrita declarat quæ in præjudicium sedis Alexandrinæ Chalcedone acta sunt. Eutychiani scilicet offensi decreto concilii Chalcedonensis et fide Leonis, ejus epistolam palam criminabantur, eam in pravos distrahentes sensus; singulos apices et syllabas insidiosè observabant. *Inimici crucis Christi*, inquit (*Epist.* 105, nunc 129), *omnibus et verbis nostris insidiantur et syllabis*. Et quoniam ejus integritatem corrumpere nequibant, prava adulterabant interpretatione. Leo ut insidias occurreret, rogavit Marcianum (*Epist.* 105, nunc 130) ut Græce juberet reddi, seu per Julianum Coensem, vel per alium quemlibet peritum utriusque linguæ, eamque suo obsignatam sigillo ad Alexandrinos iudices mitteret, qui cum B. Patrum locis quæ adjunxerat populo prælegerent; ne hæreticorum calumniis fallerentur, et omnes iam Nestorium a se quam Eutychem condemnatum scirent. Quia vero, inquit (*Epist.* 104, nunc 130, c. 3), *quorundam hæreticorum versuta nequitia, ad conturbandum aliorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum edidi, falsasse perhibetur, ut, commu-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Non communionem, a qua Anatolius non fuerat a Leone exclusus, sed pontificis gratiam (hæc enim voce Leo utitur *epist.* 127, 123 et 150) illi conciliare imperator studuit.

(b) Suspecta Leoni non fuit Proterii fides, ac si is eharus olim Dioscoro fuerit. Nihil istiusmodi a Leone indicatur. Solum cum non ita plenam invenisset expositionem fidei in ejus litteris quas ille de sui ordinatione direxerat, ut circumstantiæ ejus loci ac temporis videbantur flagitare, plenioris et expressioris declarationem aliis litteris ab eo explicandam desideravit, cui rei Proterius promptissime satisfecit.

(c) Initio quidem Leo credidit Alexandrinos non potuisse suam epistolam Nestorianismum accusare, nisi ex prava Græca versione quædam loca falsata fuissent atque corrupta. At postea, cum scripsit epistolam 152, deprehendisse videtur difficultates contra eandem epistolam productas non dinanare ex interpretatione Græca, quam hæretici corripissent, sed ex calumniantium vanitate, qui, veritati non acquiescentes, in verbis et syllabis Græcæ versionis cavillabantur, eaque ad Nestorianum sensum detorquebant: unde eos ab imperatore compescendos postulavit. Enimvero qui epistola Leonis calumniabantur, cum adversarentur et rejicerent Chalcedonense concilium, non aliam interpretationem Græcam ejus epistolæ accusabant, nisi quæ Chalcedonensi erat inserta, ac toto Oriente disseminata: quam tamen esse falsatam, et nihilominus approbatam a concilio nemo catholi-

cus affirmavit. Neque vero alia Græca versio, quod sciamus, exstitit, nec quæ exstat ullo exemplo depravata hactenus inventa est. Solum vitiatæ interpretationis opinio invaluit sub Anastasio II pontifice, sed diversa ratione. Quæ enim vitiatio a Leone tribuenda credebatur Eutychianis, ac si eo consilio versionem suæ epistolæ corripissent, ut Nestorianam labem eadem epistolæ opponerent, sub Anastasio tributa fuit Nestorianis, ut S. pontificem cum Nestorio concionentem saderent. Apocrisarii enim Alexandrini in libello dato legatis ab eodem pontifice Constantinopolim directis, ut unitatem cum Orientalibus procurarent, narrat ipse Leoninæ epistolæ (quam per errorem ad Chalcedonensem synodum destinatam vocant) interpretes eos fuisse, qui cum Theodoro Cyrorum civitatis episcopo tunc fuerant Nestorianæ hæresis sectatores, ut licentius astruerent Nestorium minime perversa sensisse. Dein ut hac in versione quædam loca in Nestorianum sensum detorta ostendiant, addunt Photinum Thessalonicensis Ecclesiæ diaconum affirmasse sibi, Romæ coram Anastasio de eadem interpretatione agenti, ipsum pontificem satisfecisse, quod scilicet in epistolæ translatione comprobarentur errores; ipsam vero Latinam epistolam juxta fidem trecentorum decem et octo sanctorum Patrum editam constituisse; et idipsum ejusdem pontificis legatos sibi metipsum confirmasse pronuntiant. Verum sanctitas vestra, inquit, non remet, sed crebro nos docere dignata est, in epistolæ interpretatione errores

tatis quibusdam litteris vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assaret; obsecro venerabilem clementiam tuam ut eandem epistolam **551** meam per fratrem meum Julianum episcopum, vel eos quos idoneos ad hoc opus pietas vestra delegerit, in Græcum sermonem iubeatis integre diligenterque translatam, per idoneum perlatores sub vestri signaculi impressione deferri, tradendam iudicibus Alexandrinis, qui eam clero et plebi ipsius civitatis cum prædictorum episcoporum prædicationibus, quibus et mea scripta consentiunt, faciant recitari: ut agnoscant se fallacium hominum fraude ulterius decipi non debere, et probeur apostolica sedis sinceritas, apud quam nec Eutyches, nec Nestorius ullum obtinent locum; quia scitis alios hæreticos, ita et istos Ecclesia universalis damnavit.

III. Est et epistola non prius edita ad Julianum Coensem de eadem re (Epist. 102, nunc 151). Rogat ut epistolam suam ad Flavianum ex Græco in Latinum vertat sermonem; et ut nihil illum lateat, exemplaria epistolarum ad Marcianum et ad Proterium illi mitti. Hæretici nihilominus depravare ejus epistolam, ut jam diximus, pergunt, sensusque subtilitatis subigere; deformatam spargere in vulgus, multos improba pravitate decipere. **552** Malum etiam post obitum Leonis durabat. Anno enim 497, tempore Anastasii pontificis apocrisiarii Ecclesie Alexandrinæ legatis Roma missis supplices libellos dederunt, ubi fuisse complures falsa interpretatione deceptos comperio. Ignari quippe pravitate epistolam Nestorianismi arguebant, nec minus legati Romani quam Proterius in vindicanda ab hæresi epistola laborarunt. Marcianum tamen puto Julianumque Coensem perfectisse quæ Leo rogaverat. Siquidem imperator, pro religione Alexandriam turbari au-

diens, (a) edicto cavuit ne turbæ fierent, plectens pecunia, exsilio, et supplicio, qui virulentia Eutychetis infecti, et qui nolent cum Proterio communicare, quique sub imagines et prætextu religionis conventicula et coetus agitant. Baronius edictum publicatum hoc anno existimat (Baron. an. 434, n. 6), nec Constantio et Rufo, ut vulgo scribitur, datum, quia illi imperante Leone consulum inierunt; sed Studio et Aetio coss., regnante adhuc Marciano: quam emendationem amplector, et juvat epistola Leonis data 14 kal. Maii [Leg. Junii], quam Holstenius edidit, et nos iterum edidimus. **553** Sic vero in ea epistola Leo cum imperatore: Cum etiam per Ægyptum, Deo vos in omnibus adjuvante, celerius credamus omnes pravi dogmatis extinguendas reliquias; benigne enim his consultiis, quibus licentiam execrabilis erroris aufertis (Epist. 107, nunc 156).

IV. Eutyches interea anathemate percussus, ira æstuans, late venenum diffundere parat, proscindere PP. Chalcedonenses satagit, nec cessat sacræ Christi economie obtrectare. Leo per litteras Juliani admonitus ad Marcianum statim scribit (Epist. 105, nunc 154, c. 2), longe in exsilium mittendum hæreticam, qui vicinitate urbis ad vitium et corruptelam abutitur. Archimandritam Eutychi suffectum crebris Juliani colloquiis confirmandum, ut monachi sui præpositi morbo laborantes ad sanitatem redeant. (b) Julianum quippe removebat a familiaritate et consortio novi archimandritæ Eutyches; seu, quod auguror, ipsi Anatolius Leoni infensus, atque adeo in Julianum ejus legatum alienato animo, quod ex epistolis Leonis ad Augustum mihi facile persuasum est. Nam amicos suos imperatori commendat, ne nocent illis Anatolius: Precor autem ut eos maxime tueamini contra omnes in-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

intertis, non in Latino textu fuisse conceptos. At hæc quoque de re vehementer ambigimus. Apocrisiarii enim qui hæc prodiderunt hæretici erant inimici Chalcedonensis concilii et Dioscori, Timothei Eliuri et Petri Mongi manifesti defensores. Hi autem cum unitatem apostolicæ sedis expeterent, ut repudiata Leonis epistolæ rationem aliquam afferrent, Nestorianam labem interpretationi Græcæ tribuerunt, ex qua majores sui, idem vitium in Latino textu rati, sese a Romanæ Ecclesiæ unitate sejunxerant. Id vero cum ipsi apocrisiarii falsum esse ex Photini ac legatorum testimonio se detexisse venditarent, etsi adhuc reipsa laudatam epistolam Græcæ reddidit et a Chalcedonensi synodo approbatam rejecerit, eo tamen nomine se suscipiendos sperabant, quod errores in sola versione referentes animum a Latino textu laudatæ epistolæ minime alienum præferrent. Hæc fraude Romanam communionem subripere studuerunt. Sicut autem hi profecto errarunt, cum hæc epistolam ad synodum Chalcedonensem datam dixerunt, quæ non ad hæc synodum, sed ad Flavianum episcopum scripta fuerat; qui error ex eo fonte manavit, quia reipsa non aliam Græcam epistolæ interpretationem cognoscebant impetebantque, nisi quæ in Chalcedonensi synodo erat inserta; ita errarunt pariter, vel potius voluerunt fallere, cum eam a Nestorianis Græcæ reddidit et Nestorianam labem inspersam commenti sunt. Ipsum Leonis testimonium, quo de Eutychianis quidem corruptioribus aliquando suspicatus est, numquam vero de Nestorianis, hocce commentum confirmat. Photino tamen aliisque Eutychianis facile fuit hocce commentum imponere atque suadere Anastasio papæ aliisque Romanis, qui, Græcam linguam ignorantes, vel Græcam ejus epistolæ versionem non conferentes cum originali Latino, eisdem Eutychianis hujus versionis errores ex suo sensu producentibus et explicantibus fidem præstiterunt. At si hos deceperunt circa factum versionis, non tamen fefellerunt in substantia doctrinæ, neque enim ad unitatem et communionem apostolicæ sedis

admissi fuere, nisi qui Chalcedonensem synodum et Leonis epistolam in eo susceptam exploratis professionibus recipere. Hæc fusius explicanda fuerunt, eo quod sententia de falsata Leonis epistola apud plures obtineat, et Leonis testimonium hoc Eutychianistarum documento confirmari credatur, ac si utrumque concinat, cum tam diversa pronuntiet.

(a) Duo Marciani imperatoris gesta distinguenda sunt: epistola ad Alexandrinum monachos, qua eos suasionibus et Alexandrinorum antistitum auctoritatibus ad sanam doctrinam revocare suoque episcopo S. Proterio conciliare studuit; et edictum ad Palladium, quo inobedientes et factiosos pœnis coercuit. Cum in ea epistola ab imperatore in Ægyptum missus tradatur Joannes Decurio, quem eodem directum Leo intellexerat, dum scripsit epistolam 141, signatam die 11 Martii an. 455, eæ imperiales litteræ datæ noseuntur vel sub finem an. 454, vel sub initium anni 455. Edictum porro ad Palladium, etsi in codice Justiniano consulatum præferat Constantini et Rufi anni 457, idibus Augusti, cum forte idem edictum sub Leone Augusto repetitum fuit; vere tamen prodit kalendis Augusti non Studio et Aetio coss., id est an. 454, ut cum Baronio Quesnellus credidit, sed Valentiniano viii et Anthemio coss., nimirum an. 455, uti eadem lex in mas. collectionum Quesnellianæ, Hispanicæ et Isidorianæ notatur. Neque his obest epist. 107, nobis 156, ad Marcianum data die 29 Maii anni 454. Verba enim quæ ex hæc Quesnellus subjicit, non rem jam ab imperatore peractam, sed, uti Leo sperabat, proxime faciendam significant.

(b) Hæc de Eutychæ, vel Anatolio, in Julianum infensus, omnino gratis affirmantur. Leonis testimonium subinde recitatum ex epistola 154, c. 3, non ad Julianum, sed ad clericos Constantinopolitanos, verisimiliter refertur, quos ipse metuebatur ne Anatolius opprimeret; hujus enim litteras nondum acceperat, quibus sibi satisfacere atque in ejus gratiam redire studuit.

vidias, quos mihi et vestra mansuetudini propter amorem fidei placere cognoscitis, ut eos Constantinopolitanus episcopus laudandi non habere facultatem. (Ibid., c. 3).

V. Sic Anatolius cupiditati et irae indulgens, Ecclesiae res et iura defendere negligebat. Hic licet sancti Leonis vigilantiam admirari, qui nihil quod erat Ecclesiae a se alienum putabat. Prava tunc temporis in Ecclesia CP. consuetudo erat: oconomus Ecclesiae rationes facultatum et oblationum ad iudices publicos referebat, non, ut moris erat, ad episcopum et clericum Ecclesiae. Hujus mali prima labe, avaritia clericorum: nam dum illi negotium Dei quaestui habent, et rem Ecclesiae ex commodo metiuntur, lites inter se et dissidia ferunt, quibus dirimendis non idonei, quia inter ipsos sacerdotes, qui et ipsi iudices, pugna. Delatae ad publicos magistratus causa, sensimque pravam exemplum fuit consuetudo, et nostris temporibus prope necessitas, quamdiu illi quorum interest, non tam rem Ecclesiae, quam suam agent. Gennadius, successor Anatolii, ut hanc avaritiae pestem excideret, laboravit. Legimus enim Marcianum ejus oconomum jussisse ut suis singulae basilicae fruenter oblationibus quas prius primaria retinebat (*Theodorus lect. collect. lib. 1; Nicephorus l. xv, cap. 22*). Leo igitur, huic malo consultum volens, de iudiciis clericorum ad Augustum scribit, et se jam de hoc negotio prius scripsisse refert. Hanc ejus epistolam ex ms. nostro edidimus. *Illud etiam, inquit, rationabiliter huic epistola 554 credidi copulandum, ut de eo quod pietatem vestram prioribus petii litteris deprecarer: ut oconomus OP. Ecclesiae, novo exemplo, et praecipue pietatis vestrae temporibus, a publicis iudiciis non sinatis audiri, et hanc quoque injuriam sacris removeatis ordinibus; sed rationes Ecclesiae secundum traditum morem sacerdotali examine jubentis inquiri* (*Epist. 108, nunc 137, c. 2*).

VI. Sed ut ad Anatolium redeam, ille hoc anno cum sancto Leone in gratiam redire, vere an simulate, voluit. Dubium, an rei gestae poenitentia, an irriti conatus dolore; seu, quod verius, victus constantia Leonis, et Marciani voluntate, cujus animus ad pacem pronus. Sic se res habuit. Marcianus primum de reconcilianda cum eo gratia ad Leonem litteras dedit, de Anatolio spondens meliora. Haec ex epistola sancti Leonis ad Julianum Coenseni, quae hoc anno v. idus Januarii data legitur (*Epist. 100, nunc 127, c. 3*). Marciano respondit Leo per epistolam, quae tota est et inscribitur de *Correctione Anatolii* (*Epist. 107, nunc 136*). Hunc in ea objurgat, ut auctorem dissidiorum; laudatque Marcianum, ut pacis amantem, quippe qui sedare velit tempestates quas Anatolius excitavit: eaque conditione pollicetur amicitiam, ut prius scripto testetur se abjecisse culpabilem ambitum. Satisfaciat, inquit, canonibus, et omnium gratiam sacerdotum servatam se esse rescribat; ambitumque culpabilem se abjecisse significet. Anatolius omnia ex votis Leonis facturum dixerat; ad quae Magnus pontifex: *Tantum quod verbis spondet, corde perficiat*. Quod si abnuat, minatur se libere et constanter facturum. Si vero, ait, quae Deo et pietati vestrae displicent pertinaci intentione delegerit, salva mansuetudinis vestrae reverentia, utar cum omnibus et pro omnibus, vobis quoque annitentibus, adversum superbiebant liberiori constantia, quem, quod sepe dicendum est, malum pro sanctis actibus fraterna charitate complecti. Cum omnibus, dicit, et pro omnibus: quia non solum sua, sed et aliorum erat causa, si superbiam et ambitum Anatolii retunderet, canonum vim et auctoritatem defenderet, et privilegia Ecclesiarum vindicaret ab injuria. Addidit, vobis annitentibus, quia et principum est decreta Ecclesiae tueri.

VII. In Holsteniana collectione est Anatolii epistola (*Post epist. Leonis 105, nunc est epist. 132*), unde cum ad mentem saniolem rediisse accipimus, dolo-

rem suum ex contemptu silentioque Leonis significat, et se perfecisse quod Leo petierat: *Ea statim quae continebantur eis (litteris) ut placita vobis impleri: quod me facere vel communis pacis utilitas, vel quod decuerat hortabatur*. Subjungit loco restitutum Aetium, Andream 555 depositum et (a) abjectum ab Ecclesia, cum Eutychie Eutychanisque omnibus, etsi in speciem haeresim fuissent detestati, subscripissentque epistolae ejus ad Flavianum. Decretum vero in honorem sedis CP. non se, sed suae clericos Ecclesiae quaesivisse, qui et confirmationi Leonis omnia reservarant. Hanc Anatolii epistolam simul cum litteris Marciani accepit Leo, quibus eodem die rescripsit (*Epist. 106, nunc 135*). Ad Anatolium haec: Anatolii culpam fuisse, si suis caruerit litteris, quia sibi non satisfecerit, quia ageret contra canones; se tamen affici gaudio, quod Aetium in amicitiam receperit et ab archidiaconatu amoverit Andream, deposueritque Euphratem accusatorem Flaviani; posse tamen ordinari presbyteros, si Nestorianismi et Eutychanismi suspicionem tollant; in locum Andream sufficiendum alium, cujus fides non suspecta; parum sincere loqui qui non suam, sed clericorum cupiditatem causaretur; nihil ausos nisi ipso annitente.

IX. Aetium archidiaconum non dicit restituendum esse, quia, ut diximus, archidiaconatum gerere non nisi diaconus solebat, nec nisi post multos annos instituta consuetudo ut archidiaconus presbyter fieret. Presbyterum igitur facere, arcere erat ab hoc munere. Et forie ideo Leo Andream Euphratemque posse consecrari sacerdotes significat, modo in fide sani sint, ut omnem illis ad hoc munus aditus praeccludat, ne plurimum in Ecclesia CP. valerent. Petebat sanctus Leo ut Aetius Ecclesiae suae restitutus in gratiam cum Anatolio rediret, quod et perfectum esse gaudet. Quod ergo, inquit, in Constantinopolitana Ecclesia quoddam in officii clericorum correctae esse significas, ut et Aetium presbyterum tuum in gratiam tuam affectionemque revocaveris, et Andream ab archidiaconi actione submoveris, nobis placuisse rescribo (*Epist. 106, nunc 135*). Baronius scribit (*Ad ann. 453, n. 8*) Aetium restitutum. Leo, inquit Annalium conditor, ita Anatolium ipsum perstrinxit, ut nisi catholica communicatione omnino carere vellet, Aetium in pristinum locum restitueret. Sed sententia Baronii non modo aliena a consuetudine illorum temporum, sed et verbis sancti Leonis contraria. Haec quidem in epistola Anatolii ad Leonem: *Reverendissimus quidem sacrosanctae Ecclesiae nostrae presbyter Aetius in priore loco atque honore ecclesiastico nobis est restitutus* (*Epist. nunc 132, cap. 2*). Restitutum fuisse muneri archidiaconatus non credam, sed Ecclesiae suae, qui antea deputatus cometerio. Nam qui aliter explicanda Leonis verba, qui alium probatae fidei seligendum dicit? *Electo primitus et probato, qui archidiaconi officium possit implere, id est quem nulla umquam praedictarum impietatum fama resperserit* (*Epist. 106, nunc 135, c. 2*). Et in eadem epistola Aetium tantum ei reconciliatum ostendit. *Ut et Aetium, ait idem sanctus Leo, presbyterum 556 tuum in gratiam tuam affectionemque revocaveris*. Restitutio igitur illa loci et honoris (si versio tamen vera et fidelis, et Graeco Anatoliano consentanea) de gratia Anatolii Ecclesiaeque honore, non de officio archidiaconi intelligenda.

X. In collectione Holsteniana reperitur epistola sancti Leonis eodem tempore scripta ad Marcianum Augustum (*Epist. 107, nunc 136*); eandem iterum et emendatorem ex ms. nostro reddimus. Leo de Marciano magnifice loquitur, studium ejus pro pace conservanda et inter episcopos concilianda concordia longe praedicat; hortaturque ut haeresim, quemadmodum in Palaestina, ita in Oriente penitus deleat, ut et de Aegypto bene sperandum erat. Rogat insuper ut auctoritatem Carosi monachi reprimat, qui, concilii de-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Num Andreas vere fuerit abiectus ab Ecclesia, vide annot. 7 (*Tom. praeced. col. 1083, n. 1*) in epist. 132.

finitionem, auctoritatemque ipsius Imperatoris nihil pensi habens, multorum fidem corrumpere. Baronius huc refert fragmentum constitutionis Imperatoris, quam latam asserit pro tuendo jure primarum sedium adversus Anatolii conatus; sed qui attente hanc legerit, fatebitur non spectare ad jurisdictionem patriarchicam, sed ad jura quædam concessa quibusdam Ecclesiis: velut de jure horreorum pro pauperibus alendis, et forte de judiciis causarum civilium episcopis attributis. *Privilegia, inquit, quæ generalibus constitutionibus universis sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ religionis retro principes præstiterunt, firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri. Omnes sane pragmatice sanctiones, quæ contra canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, suo robore et firmitate vacuatas esse præcipimus. Nihil de ea sanctione apud sanctum Leonem, et illa generatim dicta qui uni Anatolio congruunt. Quis etiam primarum sedium jura a principum constitutionibus præstita illis esse affirmavit, quod fragmento illo asseritur? Nihilominus certum sancto Leoni Anatolium cecississe.*

XI. Allata circa ea tempora nuntiata ex Palestina, pacatam scilicet provinciam cura et sollicitudine Juvenalis, qui, sedi restitutus, concilium congregavit. Soluta synodo, legatos direxit ad Leonem, Andream presbyterum et Petrum diaconum, tum ut doceret ut omnia ordinata Jerosolymis, et gratias redderetur ob egregie navatam operam apud imperatorem, auctoritatemque interpositam adversus monachorum defectionem. Mitti quoque illi cum Eulogis particulam Dominiæ crucis, nisi tamen hæc parte interpolata sit epistola Leonis quæ id refert (*Epist. 110, nunc 139*). Respondit igitur sanctus Leo, nec dissimulat turbam causam ipsam existisse Juvenalem ob impetum Flavianum et defensum Eutychem; nec turbatam provinciam, si pro fide constanter stetit; tum, occasione Ecclesiæ quæ præerat, recollit vitam **557** Christi actam Jerosolymis, prodigia et miracula per eracis virtutem edita, quæ omnia mirifice ejus incarnationem prædicant.

XII. Sed ecce et optatissimi ex Ægypto nuntii. Julianus Coensis ad Leonem scribit Dioscorum vita excessisse, etsi hæreticum sanari malebat quam mori; lætissimum tamen aperte tulit, sperans brevi interitum hæresim, auctore sublato. Id ex epistola nostri codic. manuscripti ad Julianum Coensem manifestum est. Auxiliante, ait sanctus Leo (*Epist. 111, nunc 140*), misericordia Dei, facilius est errantium speranda correctio; et effacior erit prædicatio Evangelii, extincto defensore mendacii. Ille emendandum Chrysocon Orientale, quod ab Abrahamo Ecchellensi Latinum nuper factum ex Arabico. Bis enim peccat, cum Dioscorum et in insulam in Occidente constitutum amandatum narrat, et septem annis in ea moratum; Gangram enim Asiæ minoris civitatem deportatus est, ubi hoc anno vita functus, quarto scilicet a dicta in eum sententia. Bono Ecclesiæ mors Dioscori contigit; spesque fuit apud Ægyptos **558** pacis recuperandæ: quoniam non amplius duo simul episcopi, neque dissimulatis hæretici moribus aut clandestinis ejus consiliis rebellio forebatur. In hac autem, inquit ibidem, sollicitudine constituti nunquam desunt divina præsidia; quæ hypocritarum simulationes nihil posse permittunt, occultamque eorum nequitiam manifesta destructione confundunt. Quamvis enim jampridem omnia hæreticorum machinamenta confRACTA sint, et universas ejus vires dextera veritatis abstuleri; nunc tamquam intereunte, ut scripsisti, Dioscoro, in profundiora ceciderunt; et perfidia incentore sublato, instabiles quædam et insipientes animæ habent quod pareant,

non habent quod sequantur. Religiosa sancti Leonis expectatio, sed malo Ægyptiorum animo vana fuit et inanis. Nam Alexandrini non destiterunt colere memoriam Dioscori; duravit superstitio ad Patrum nostrorum ætatem, cum Gabriel Alexandrinus patriarcha legationem ad Clementem VIII PP. misit anno 1593 cum confessione fidei, ubi anathema adversus Dioscorum torquetur.

ANNUS CHRISTI 455; — LEONIS PAPÆ 16; — VALENTINIANI 30, MARCIANI 6, IMPP.; — VALENTIN. AUG. VIII ET ANTHEMIO COSS.

I. Nullas habet hic annus Leonis epistolas in superioribus editionibus, nihilque nobis de pontifice nostro dicendum foret, nisi aliquot e ms. cod. Græmanico prodirent epistolæ, et huic anno reservata esset de paschali termino difficultas, de qua litteras nonnullas emiserat annis proxime elapsis. Controvertebatur nimirum in quem diem incidebat hoc anno, qui Christi numeratur 455, paschalis festivitas. Dubitandi ratio hæc erat. Theophilus Alexandriæ episcopus, compulsi ecclesiastici peritissimus, (a) cyculum centum annorum ediderat, cujus initium a primo consulatu Theodosii senioris: ex ejus supputatione anno 453, hujus cycli 74, pridie idus Aprilis Pascha celebratum. Anno 454 sequenti, qui cycli 75, in diem primum ante nonas Aprilis Pascha incidit. Sed hoc Christi anno 455, ejusdem cycli 76, ad octavam kalend. Maii Pascha dilatum. Erratum in cyclo Leo assererat, nimiumque dilatas paschales terminos, quos xi kal. Aprilis, et xii kal. Maii claudi oportebat. Pascha igitur hujus anni ad xv kalend. Maii assignabat. De ea controversia ipse Leo sic loquitur in epistola ad Marcianum (*Epist. 94, nunc 121, c. 1*): Paschale festum, quo sacramentum salutis humane maxime continetur, quamvis in primo semper mense celebrandum sit, ita tamen est lunaris cursus conditione mutabile, ut plerumque sacratissima diei ambigua occurrat electio; et ex hoc fiat plerumque, quod non licet, ut non simul omnis Ecclesia, quod non nisi unum esse oportet, observet. Studuerunt itaque sancti Patres occasione hujus erroris auferre, omnem hunc curam Alexandrino antistiti delegantes, quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita videbatur esse peritia, per quam qui annis singulis dies prædictæ sollemnitatæ eveniret sedi apostolicæ indicaretur, cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias indicium generale percurreret. Sed sancta memoria Theophilus, Alexandrinæ urbis episcopus, cum hujus observationis annos centum numero collegisset, septuagesimi sexti anni paschale festum longe aliter quam alii decreverant tenendum esse constituit. Nam a primo angustæ memoriæ Theodosii senioris consulatu succedentem sibi sacre observantiæ ordinem ponens, ut longioris temporis ratio ejus litteris teneretur ascripta, hujus complexiones septuagesimus et quartus est annus (An. C. 455), in quo pridie idus Aprilis sanctum pascha celebravimus; sequenti vero anno (An. C. 454) pridie **559** nonas Aprilis eadem, propitio Deo, erit habenda festivitas, sicut regulariter centenaria annotationis ordo declarat. Sed in anno qui erit septuagesimus sextus (An. C. 455) Pascha dies invenitur ascriptus, quem a passione Domini nullius exempli, nullius constitutionis admittit auctoritas. Nam diem octavarum calendarum Maiarum ab eo cognoscimus præfixum, qui nimie limitem antiquæ constitutionis excedit: cum alii quintum decimum calendarum Maiarum huic festivitati deputaverint diem, si quidem ab undecimo kalend. Aprilium usque in undecimum kalend. Maiarum legitimum spatium sit præfixum.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Annotatio annorum centum non erat cyclos, quo post centum annos dies paschales ad idem caput redirent; sed erat laterculum, quod ex cyclo quinque decem novennialibus et annis quodæque constabat, in quo per annos centum paschalis festivitas

a Theophilo notata fuerat. Vide annos. 8 (*Tom. præced. col. 1056, n. 1*) in epist. 121. De ratione autem totius controversiæ circa Pascha hujus anni 455, confer adnotationem præmissam epist. 88.

II. Ex quibus Leonis verbis causam controversie totius accipimus de qua Leo peritos quoque consultit, imprimis Paschasium Lilybæi in Sicilia episcopum; epistolamque hactenus inivisam in lucem emittimus ex toties laudato cod. ms., ubi postquam Leo ad legationem in concilio Chalcedonensi brevi obitum eum instruxit, statim totius controversie aperiens, multaque de veritate incarnationis Domini disserens, supputationis paschalis diligenter investigandæ curam illi committit: rogat ut rem communiceat cum peritis hominibus, ut de die Paschatis non amplius ambigendi ad errandi locus supersit. *Ut modis omnibus, inquit, ambiguitas auferatur, cum peritis quibusque diligentius hoc tua sollicitudo pertractet, ut in futurum huiusmodi caveamus errorem.* Non reperit responsio Paschasini. Est quidem ejus epistola ad Leonem de die Paschatis, quæ exstat; sed ad aliam, ut annotavimus, questionem pertinet. Unde erratum esse in Annalibus Ecclesiasticis clarum est, ubi Paschasini epistola ad hanc refertur controversiam. At duas fuisse contentiones de die Paschatis sub Leone constat: prima quidem accidit anno supputationis sex cycli Romani 64 aut 63, (An. 444), ut melioris notæ codices habent, et accuratior supputatio: ejus cycli initium est a consulatu Antonini et Syagrii, ut habet epistola Paschasini; altera incidit in annum Theophiliani cycli 76, (An. 453), ut ex epistola Leonis ad Marcianum certum est: quæ supputatio incipit a primo consulatu Theodosii senioris, atque ita biennio Romanam antecedit. Duo igitur distinguenda sunt tempora ubi agitata de Paschate controversia: ad priorem disputationem Paschasini epistola, ad posteriorem Leonis ad Paschasium et Marcianum pertinent litteræ quas primum publicamus (Epist. 68, nunc 88, et 108, nunc 137).

Etsi Leo jam ante aliquot annos moverat controversiam, abstinerat tamen ab exactiori inquisitione, concilii rebus occupatus; sed soluta synodo, Proteoquo assumpto ad sedem Alexandrinam, rem ad examen revocavit, scripsitque ad Marcianum (Epist. 112, nunc 142, et 94, nunc 121), ut diximus, et ad Julianum Coensem (Epist. 95, nunc 122). Hæc ultima epistola vulgo ad Eudoxiam scripta legitur; sed falsa inscriptio: nam ad Julianum scriptam probat et contextus ipsius epistolæ, et emendatior codex noster ms. Rogat peritos supputationis advocet, qui verum legitimamque diem Paschatis inquirant **560** definiantque. *Suppliciter, inquit, postulavi ut eos qui hujus supputationis perfectam videntur habere notitiam in unum jubent convenire imperator.* Ut igitur rogatus fuerat a Leone (Epist. 103, nunc 131). Alexandriam mittit nuntium, verumque Paschatis diem ex Alexandrinis sciscitatur. Id ex epistolis 68 et aliis intelligimus.

III. Dies interea indicendi Paschatis appetebat, et formatas pro more ad episcopos mittendi. Ad Julianum itaque hæc: *De futuro Paschate, ut scipe jam scripsi, esto sollicitus, et clementissimo principi meo nomine opportunius intimato, ut quid sibi rescriptum sit faciat certior: quoniam imminet dies ut nosse possimus quem diem formatis ascribere debeamus, et omnium ex hac parte suspicio evidenter possit aboleri* (Epist. 102, nunc 131). Data est epistola vi idus Mart. anni superioris. Sed eodem ferme tempore accepit litteras Marciani, quibus significabat diem a Theophilo recte assignatum ad octavam kalend. Maii. Etsi Romana consuetudo ad xv kalend. Maii fieri suadebat, Leo tamen acquievit: ne si dissentiret, videretur non tam potiores partes elegisse quam scidisse unitatem, ut ipse ad Marcianum scribit: *Cum*

A *Ægyptiis alia ratio placeat, consensum meum, ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi fieret, commodavi* (Epist. 103, nunc 137, c. 1). Eadem quæ Marcianus ad Leonem scripserat Proterius. Illa est proculdubio epistola quam Petavius ad calcem operis de *Doctrina temporum* publicavit, nosque post alios inter Leonis epistolas suo loco posuimus. Eadem quoque Leo rescripsit Proterio quæ Marciano, ut ex eadem epistola ad Marcianum: *Litteras autem fratris et corpis mei Proterii, Alexandrinæ civitatis episcopi, me accepisse significo, quibus ad pietatem vestram de mea consensione respondi: non quia hoc ratio manifesta docuerit; sed quia unitas, quam maxime custodimus, cura persuaserit* (Ibid.). Auctor de *Ratione Temporum*, seu Beda, seu aliter sit opus, scribit consultum a Leone Proterium de Paschate, Leonemque ejus paschahibus litteris rescripsisse præclaram illam epistolam cujus initium: *Lætificaverunt me litteræ, etc.*; sed in hac epistola, ejus fragmentum est in hoc opere, mirum de hoc negotio silentium. De ordinatione Proterii, et de fide longus sermo; de questione vero paschali ne verbum quidem. Quomodo sit deceptus Beda non video, nisi ex fragmento conjecturam fecerit, et totam epistolam non legerit. Hanc integram ex ms. modo publicam facimus.

B IV. Justa litteras Marciani, et *Ægyptiorum* definitionem, etsi secus atque sentiebat, Leo formatas ad omnes episcopos misit. Supersunt litteræ quas ad episcopos Galliarum et Hispaniarum direxit (Epist. 109, nunc 138). Quo tempore iterum ab Augusto allatæ litteræ sunt de eadem contentione, quibus respondet S. Leo (Epist. 112, nunc 142) se jam pridem illi gratias per litteras egisse, et se Alexandrinorum secutum sententiam, quam Occidentalium partium episcopis **561** significavit. Eadem occasione, inquit, quæ pietatis vestrae apices veneranter accepi, debita salutationis verba casulo, et insufficienter gratias ago quod de sacratissima die Paschæ sacerdotali me sollicitudine pietas vestra commovuit: licet dudum in hac observantia regula me acquiescere sim professus, et eundem diem venerabilis festi omnibus Occidentalium partium sacerdotibus intimasse, quem Alexandrini episcopi declaravit instructio; id est, ut anno præsentis, octavo kalendas Maii Pascha celebraretur, omnis omnibus serupulis, propter studium unitatis et pacis.

C Porro cum duplicis generis litteras de hac controversia paschali a Leone ad Marcianum scriptas Prosper commemoret, alias quibus ratio veritatis sollicita evidentius patefacia est; alias, quibus Ecclesia catholica instrui potest, quod hæc peroratio studio unitatis et pacis tolerata sit potius quam probata. Priores illæ sunt 94 et 105 (nunc 121 et 134), jam olim publicatæ; istæ vero posteriores, 108 et 112 (nunc 137 et 142), utraq; nunc primum in lucem editæ, et vel unius Prosperi testificatione genuinis accensenda. Sic quævis hæc de Paschate contentio.

D Tum primum hæc occasione Occidentalibus inquirendi diem Paschatis, motusque solis et lune diligentius supputandi orta æmulatio apud Latinos, qui diutius passi non sunt legem sibi ab Alexandrinis de indicendo paschali die imponi. Prosper igitur Aquitanus, qui tum Romæ apud pontificem agebat, suum illum cyclum composuit, cujus testes sunt Genadius et Isidorus (Genadius in *Catal. vir. illustr.* c. 88; Isidorus *Origin. lib. vi, cap. 17*); nisi jam editus ab illo esset (a) circa annum 444, quo similis occurreret difficultas. Ut sit, dubium non est quin ad illum scribendum a Leone sit excitatus. Certe cum paulo iratior scribit de Paschate hujus anni 453, quo Chro-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Jam ante annum 444 Latinum cyclum annum 84, in quo lune saltus duodecimo quoque anno astruebatur, Prosper ita emendaverat, ut singulis tantum quatuordecim annis idem saltus admitteretur. Vide annot. 4 in fragmentum epistolæ S. Cyrilli ad

Leonem tom. 1, col. 603 (Tom. præced. col. 603, n. 4) et annot. 14 (Ibid., col. 1036, n. 4) in epist. 121, ubi hanc saltus lune emendationem obtinuisse ostendimus an. 434.

nium suum claudit, apparet pro sua sententia ipsum decessisse. Eodem, inquit, anno Pascha Dominicum die viii kalend. Maii celebratum est prout intentione Alexandrini episcopi, cui omnes Orientales consentientes pulaverunt; quamvis sanctus papa Leo xv kalendas Maii potius observandum protestaretur. (In quo nec in ratione plenilunii, nec in primi mensis limite fuisse erratum.) Exstant ejusdem papae epistolae ad clementissimum principem Marcianum datae, quibus ratio veritatis sollicitate evidenter patefacta est. Ex quibus catholica Ecclesia instrui potest quod haec persuasio studio unitatis et pacis toleranda sit, potius quam probata, nunquam deinceps imitanda; ut qua exitialem altitudo offensionem, omnem in perpetuum perdat auctoritatem. Victorius quoque et ipse Aquilanus, rogatus ab Hilario Romano Ecclesiae archidiacono, cui ista cura et ex proprio munere et ex Leonis mandato incumbat, canonem paschalem composuit, quem eidem archidiacono nuncupavit anno 457, Constantino et Rufo coss., ut ipse testis est in praefatione ad Hilarem. Quem canonem Victor Capuanus post multos annos, anno scilicet 545 perstrinxit, edito altero. Sed haec nostri non sunt instituti: nisi quod istud omne ex Leonis nostri mente ac consilio seu praecipio manasse mihi videtur, ut et Bucherio olim persuasum fuit.

V. Est Leonis epistola hoc anno ad Anatolium scripta in idus Martii (Epist. 104, nunc 143). Gratas fuisse ejus litteras scribit; vigilantiam vigoremque animi illi persuadet contra homines profligatae doctrinae qui Constantinopoli adhuc haereseis propagabant; Carosum Dorotheumque archimandritas designat. Carosum in synodo Chalcedonensi monachi Eutychianae partis principem factionis habuerant; auditu in synodo fuerant rejectique. Tum percussa haeresi, per speciem assensu synodo sunt metu excommunicationis, cui subjecti, nisi intra trigesimum diem decreta synodi acciperent. Nihil tamen meliores facti, monachorum corrumpere fidem non destiterant. Leo de his ad Marcianum scripserat, ut haberet in epistola de correctione Anatolii, et intelligimus ex epistola Leonis ad Marcianum (Epist. 112, nunc 142, c. 2), quam ex ms. nostro exscripsimus. Augustus seditiosos monachos alio transferri jusserat, ubi nocere haud promptum. De Caroso, inquit, et Dorotheo, qui haeretica pravitate in multorum perniciem damnatos tuebantur errores, gaudio pietatem vestram, sicut mihi venerat vester frater meus Julianus episcopus indicavit, saluberrime praecipisse; ut ablati et monasteriis apud eos degere juberentur, quibus nocere non possent: quod ut spero multis remedio erit, quos a perveris doctoribus liberastis, crescentibus per omnia gloriae vestrae meritis. (a) Carosus aut poena aut conscientia victus, confessionem fidei ediderat congruentem concilii decretis; nec tamen admissus ad communionem ab Anatolio. Anceps an odiis privatis, an dubia emendatione. De quo negotio Leo ad Julianum in epistola scripta v id. Martii, quae primum 563 prodit eruta et ms. cod. Griman. nunquam satis laudando. Significas, inquit, Carosum in fidei confessione correctum; sed ita contra fratrem Anatolium in similitudine nescio qua permanere, ut propter ipsius discordiam etiam nunc a communione desciscat (Epist. 113, nunc 141, c. 1). De his monachis nihil amplius reperi.

VI. Ex eadem epistola apparet Joannem virum

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duo Carosi in unum perperam confusi distinguendi sunt, alter memoratus epist. 141, alter vero de quo sermo est epist. 142. Haec distinctio colligitur ex emendatione, quam noster Ratisponensis codex suggessit, chronicae notae epistolae 142, ex qua emendatione utraque epistola eodem circiter die data cognoscitur, ita ut Carosus, qui epist. 142 una cum Dorotheo ob haereseos crimen in exsilium pulsus traditur, diversus esse debeat ab eo qui epist. 141 in fidei confessione correctus affirmatur.

A spectabilem a Marciano (b) in Palaestinam hoc anno, non anno 452, ut existimavit Baronius, missum ad monachos, ut eorum fidem confirmaret nefarii Theodosii consilii circumventam. Audax ille monachus intrusus in sedem Jerosolymitanam, pulso (ut scripsimus) Juvenale legitimo pontifice, et postea restituto, effugerat vincula, aequae ad Sinam montem periciens extorris agebat; mutatisque subinde per monasteria hospitibus, poenam eludebat. Excipiebant illum tuebanturque monachi quasi innoxii. Decurionem Joannem propterea miserat impetrator, ut eos edoceret quae acta, se praesente, Chalcedone, quae in Aegypto gesta. Joannem vero spectabilem virum, et in fidei sinceritate laudabilem ad Aegyptium causa fidei fuisse directum significas. Qui quantum paci emendationique profuerit, cum primum redierit scire me facias, quod te etiam sine meo monitu facturum esse non dubito (Ibid.).

In eadem epistola de Maximo fit mentio his verbis. De Antiocheni autem episcopi statu, inquit (Epist. 113, nunc 141, c. 2), multo animi dolore contris or; si, quod absit, vera adversus eum ab accusatoribus profertur. Sed praeter sacerdotalem diligentiam, quam curam utilitatis habituram esse non ambigo, maxima mihi de iustitia et benevolentia gloriosissimi principis fiducia datur, qua certus sum, in quantum potest fieri, providendum, ne in ullam partem valere possit fallacia (Ibid., c. 2). Res mihi obscura videbatur cum primae editioni incumberebam. Nondum enim occurrerat Chronici Nicephori locus, qui rem totam elucidat. Is enim disertis verbis scribit, quod Maximus, qui synodo Chalcedonensi interfuerat, in locum Domni successus, sede sua expulsum fuit (c), ob lapsus, postquam Antiochia sedisset annis quatuor: *Μάξιμος δὲ ἐν τῇ ταχύτητι ἀνέβη ἐν Καρχηδόνι. ὁ ἱερεὺς δὲ καὶ παῖς, ἔτος δ'.* Certum est igitur Maximum ut peccati carnis reum fuisse depositum, non vero; propter publicae rei crimen, ut antea male dicebamus, conjecturam liberius indulgens. Basilium porro Maximi locum 564 cepisse videtur hoc ipso anno, si fides Nicephoro, qui quatuor annis Maximi pontificatum circum-cribit. Jam enim in Domui locum electus ille fuerat ante synodum Chalcedonensem, et ejusdem auctoritate confirmatus anno 451, certe ultra annum 456, differri non potest ejus ordinatio, de qua S. Leo certorem se esse factum scribit Marcini imperatoris litteris, qui mense Januario anni 457 excessit et vivis; sic enim in epist. 118 (nunc 149) quam et tenebris eruimus: Ordinationem quidem dilectionis tuae secundum ecclesiasticum morem tuo vel fratrum nostrorum provincialium episcoporum debueramus sermone cognoscere; sed qua non defuerint causae quae possent hanc diligentiam praepedire, et sanctae memoriae Marcianus princeps suis scriptis consecrationem tuam nobis cognitam fecit, etc.

VII. Perempto Valentiniano, Maximus imperium Occidentale occupat, asciscitque sibi uxorem Eudoxiam nesciam parricidii. Femina magni animi certa postmodum, opera Maximi Valentinianum interfecit, mariti necem ulcisci statuit; et ultra modum irae indulgens etiam excidio Urbis vindictam parat. Genserium Vandalorum regem ex Africa accersit. Ille illico ingentem exercitum trajicit in Italiam. Urbemque improvisu aggreditur ingrediturque. Tum foeda facies senatus populiue Romani, objecta Roma

(b) Joannes Decurio non in Palaestinam, sed in Aegyptum ab imperatore missus fuit, ut non solum verba Leonis epist. 141 inferius descripta, sed ipsae imperiales litterae ad Alexandrinum missae et exhibita tom. II Concil. col. 1794 manifeste significant. Vide annot. 4 (Supra, col. 296, n. a) in annum praecedentem.

(c) De depositione Maximi consule Nicephori Chronologiam. QUESNEL. — Confer etiam nostram dissertationem de Epistolis deperditis, n. 79

Arianis militibus. Sanctus Leo, qui olim Attilam armis ferocem mitigaverat, sagaci animo cladem prænuntians de imminente periculo concionem habuerat, quia non mutati civium mores amoto discrimine. *Magnum periculum est, dicebat (Serm. 81, nunc 84, in Oct. apost.), esse homines ingratos Deo; et per oblivionem beneficiorum ejus, nec de correctione compungi, nec de remissione laxari. Vereor igitur, dilectissimi, ne vox illa prophetica tales increpasse videatur quæ dicit: Flagellari eos, et non doluerunt; castigavi eos, et noluerunt accipere disciplinam. Eisi causam malorum præviderat, Urbi tamen periclitanti opem suam non denegavit. It obviam Vandalo, ingrediti Urbem occurrit, regem pluribus alloquitur. Rex barbarus ferro et incendio delere Urbem parabat: sanctus Leo obtinuit ut direptione contentus, igne et cæde absterneret. Romanas igitur opes abstulit Gensericius, multaque captivorum millia in Africam abduxit, Endoxiamque cum filiabus simul transvexit. Sic (a) historia Miscella (Lib. 1): Gensericius continuo vacuum præsidio civitatem capit, 565 et occurrit Leonis papa mitigatus ab incendio, cædibus atque supplicii Urbem immunem servavit: omnibus tamen opibus ablati, multa inde captivorum millia cum Augusta Endoxia et ejus filiabus Carthaginem revertis. Sanctus pontifex (b) tres præterea primarias basilicas a direptione defendit. Nam cum resarciendis damnis post cladem Leo animum adijceret, argentea et magni ponderis vasa olim tribus basilicis Constantinianæ, Sancti Petri, et Sancti Pauli a Constantino data conflare jubet et per titulos Urbis distribui, ut habet liber Pontificum: Hic renovavit post cladem Vandalicam omnia ministeria sacra argentea per omnes titulos de conflatis hydriis sex, duas basilicæ Constantinianæ, duas basilicæ beati Petri apostoli, duas beati Pauli apostoli, quas Constantinus Augustus obtulit, quæ 566 pensaverunt singulæ libras centum. Platina addit a sancto Leone novas ecclesias conditas, basilicamque sancti Stephani ad viam Latinam sumptibus Demetriadi virginis et consilii Leonis extructam. Leo ad reparandam Urbem, ait ille auctor, et templa conversus, Demetrium ancillam Dei impulsi ut basilicam B. Stephano via Latina tertio ab Urbe milliaro in fundo suo conderet. Eadem Paulus Diaconus scribit. Hujus, sancti Leonis, tempore Demetrius, ancilla Christi Romæ Sancti Stephani ecclesiam fecit. Non una ecclesiarum cura Leoni fuit: urbem ipsam attonitis adhuc magistratibus restituere aggressus est, ordinare omnia, deesse nemini; et si suos limites habebat jurisdictio ecclesiastica, ejus tamen charitas nullos habuit.*

A ANNUS CHRISTI 456; — LEONIS PAPÆ 17; — MARCIANI ET AVITI IMPP. 7; — JOANNE ET VARANE COSS.

Vandalus, devastata Urbe deportataque in Africam præda, (c) magnam captivorum turbam ad regem eremi Capropicti, ut refert Victor Vitensis, misit. Natio illa vanæ idolorum superstitioni addicta erat. Romanos minus affecit dolor exillii, quam cultus profanus. Illi itaque, vegeta adhuc in vinculis Christiani animi libertate, homines servituti dæmonum subiectos ad Christi libertatem revocant, et sanctum Evangelium annuntiant. Tum complures barbari, excusso jugo dæmonum, Christo caput submittere, et captivos ut liberatores amplecti. Sed quoniam inopia erat presbyterorum episcoporumque, Romam mittunt legatos ad sanctum Leonem, seu Casariensis Mauritania vicina provincia, ut mox dicemus, idoneis ministris egeret; seu quia reliqua Africa Ariarum Vandalorumque oppressa imperio. Certe Romam itum est, ubi sincerior doctrina majorque copia ministrorum. Legati per diverticula occultosque calles venerunt Romam: resuntiant summo pontifici quomodo opera captivorum propagatum imperium Christi; sed presbyteris episcopisque esse opus. Leo benigne legatos excepit et gaudens postulatis annuit.

ANNUS CHRISTI 457; — LEONIS PAPÆ 18; — LEONIS ET MAJORIANI IMPP. 1; — CONSTANTINO ET RUFO COSS.

I. Dum hæc agerentur, moritur Marcianus imperator, vii kalend. Febr., magno omnium desiderio. Hunc ex angulo ad editissimum locum sua merita extulerant: immo Deus ipse quasi ductum manu per varios casus ad supremum imperii culmen evehaverat, ut miserrimis temporibus tutela imperii et columnen foris Ecclesiæ. Cives 567 boni luxere magnam principem, orthodoxi luxere Christianum: cui par fortunæ virtus, cui pietas singularis, fides integra, justitia inconcussa: cui denique multum debuit respublica, multum Ecclesiæ. E vita decessit Marcianus in Africam expeditionem parans, ulturus excidium Urbis, et illatam Endoxiæ filiabusque injuriam. Huic successit Leo hæres non modo imperii, sed et virtutum sui decessoris. Sanctus Leo statim illi per litteras imperium gratulatus est; et in multis locis præclare de eo loquitur. Ejus electionem, cui omnium vota consenserant, religioni æque ac imperio letam dicit; quibus testimonia veterum scriptorum congruunt. Sic ille ad Anatolium: *Gratias Deo, qui, post excessum sanctæ ac venerandæ memoriæ Marciani, talem principem omnium electione prospexit, ut in ejus virtutibus et Romana respublica, et religio Christiana gauderet* (Epist. 106, nunc 146, c. 2).

II. (d) In Ægypto hæretici, audita morte Marciani

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

a) Prosperi cœvi scriptoris testimonium in Chronico integro, quod Quesnello scribente editum non fuerat, subjicere placeat. Post Maximi exitum, inquit ad an. 455, confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et Urbem omni præsidio vacuum Gensericius obtinuit, occurrente sibi extra portas S. Leone episcopo, cujus supplicatio ita eum Deo agente lenivit, ut cum omnia potestatis ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen et cæde atque supplicii absterneret. Post quatuordecim igitur dies secura et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut ætate, aut ære placuerant, cum regina et filiabus ejus Carthaginem abducta sunt.

(b) Anastasii testimonium hoc solum probat, hydrias sex a Constantino olim oblatas non fuisse subreptas a barbaris: num autem hæ eorum rapinas lidecirco evaserint, quia tribus primariis basilicis pepercerunt: an vero quia ante eorumdem depredationem alicubi fuerunt occultatæ, ex ejus testimonio non liquet.

(c) Victor Vitensis quatuor tantum fratres captivos ad regem eremi Capropicti missos narrat. Ex ejus autem narratione non liquet, utrum iidem fuerint Romæ capti, et multo minus utrum quæ de legatis Romam missis subjicit, ad pontificatum Leonis, an vero ad tempus posteriori pertineant. Hoc postremum probabilius videtur.

(d) Duo Eutychianorum tumultus post Marciani moriem contigerunt, alter Constantinopoli, alter Alexandriæ. De secundo satis Quesnellus. Primum vero didicimus ex epist. 144 ad Julianum Coensem, quam die 1 Junii scriptam ex ms. Ratisponensi eruiamus. Eutychiani scilicet quædam apud novum imperatorem Leonem moliri cœperunt, ut eum in sui patrociniū adducerent. Sed hæc omnia eorum molimina Juliano aliisque catholicis agentibus destructa fuere. Hæc ex Juliani litteris Leo intellexit: simulque de Alexandrinis tumultibus quidam rumores Romam pervenere, qui tamen non exacte cogniti fuere nisi per Anatolii epistolam de qua Quesnellus in sequentibus loquitur.

denuo movere turbas incipiunt, rati sublato orthodoxæ fidei vindice imperium contententium ambitu diu turbatum iri, et posse fidem expugnari turbidis rebus. Seditionem igitur diu conceptam data occasione exultant. Dux seditionis Timotheus Aelurus ex monacho presbyter Alexandrinus. Urbem ille circumcurans, stipatus monachis quasi satellitibus, plebeculam novitatis et turbaram avidam cogit, ascitisque episcopis duobus ob hæresim abdicatis a sacerdote, locum Proterii invadit, manusque per eos sibi imponi jubet, amoto legitimo episcopo, qui audiens valera factionem, et vim metuens quia majoris hebdomadæ tempus erat, in baptisterium se recipit. Illic tumultuario Aeluri satellites advolant, nec pontificio honore, nec sacro tacti loco, Proterium necant, uno trahunt per vicos, illuduntque cadaveri. Discerptum in partes ignibus tradunt, cineresque projiciunt; eamque ferunt vesaniam fuisse, ut artus Proterii aliqui dentibus convellerent; deglutirentque. **568** Post perpetratum facinus, hæretici fidem profligare aggrediuntur, synodum Chalcedonem habitam condemnant, epistolam Leonis ad Flavianum anathemate feriunt et novam synodum poscunt. Quæ ubi Constantinopolim allata, imperator sacrilegium parricidique detestatus est; audaciam furiosæ hæresis dictis et factis condemnat, admittitque spem synodi.

Anatolius in hac rerum perturbatione anceps quid agat, scribit ad sanctum Leonem, docet quæ acta Alexandria, et tot tantisque malis quaerit remedia. Sanctus Leo rescripsit epistolam ineditam hactenus, quam modo proferimus, et unde hæc hausimus. *Cujus quidem imperatoris, ait Leo (Epist. 106, nunc 146, c. 1), tam laudabilis fides, et tam prompta devotio est, ut quæ paci ecclesiasticæ congruebant, sine intercessione cujusquam, sicut ipse indicat, sponte præstiterit, omnes hæreticorum insidias repellendo, qui opportunitatem se intensæ temporis æstimabant quo sancta synodi Chalcedonensis decreta cessarent.*

III. Scripserat (a) mense superiori sanctus Leo ad Imperatorem epistolam (Epist. 115, nunc 145). Laudat ejus pro pace procedenda studium, hæreticos a spe synodi dejectos gratulatur, poscitque episcopum ab Alexandrinis eligi, cujus hand dubia fides et nota morum sanctitas. Eodem ad Julianum (Epist. 117, nunc 147) et Aetium in epistola, quam ex ms. edidimus: et ut insidias hæreticorum eladeret, de fide Chalcedonensi encyclicas (b) epistolas misit ad Basilium Antiochenum (Epist. 118, nunc 149), ad Euxitheum Thessalonicensem vicarium Illyrici, et Juvenalem Jerusalemitanum (Epist. 119, nunc 150), quem inter metropoliticos hic numerat. Ad Julianum Coensem et Aetium presbyterum litteras suas direxit, ut his ad quos scribebat redderetur; adjunxit exemplaria litterarum quas ad imperatorem Asparemque patricium, et ad alios scripsit, ut qui suas vices obibant rerum suarum haberent notitiam. In epistola ad Julianum (Epist. 120, nunc 152), quæ kalend. Septembris scripta est, mirari se dicit **569** esse aliquos, qui in epistola sua ad Flavianum esse quedam

A obscura, vel sensu, vel sermone ambigua calumniantur, cum nihil in ea sit quod non ab evangelica et apostolica doctrina derivatum. *Miror sane, inquit, calumniantium vanitati aliquid adhuc in epistola mea, quæ universo mundo placuit, obscurum videri, ut de ea putent aptius exponendum; cum illius prædicationis tam plena et solida sit assertio, ut nihil fidei vel in sensu, vel in sermone novitatis. Quia quidquid tunc a nobis scriptum est, ex apostolica et evangelica probatur sumptum esse doctrina. Aetio exemplaria litterarum quas episcopi Galli Italique ad se scripserant indidem misit (Epist. 121, nunc 153, c. 2), ut unam esse fidem in Occidente et suam esse omnium episcoporum suarum partium doctrinam ostenderet. Exemplaria quoque litterarum, inquit, quæ Galli ad nos atque Itali episcopi concorditer credulitate miserunt pariter direxi-mus, ut quam etiam illorum nobiscum sit fides una non lateat. Data occasione Leo ad imperatorem tertio scribit. Commendat illi res Ecclesiæ, ejus fidem laudat, quia hostem se hæreticorum et defensorem fidei Chalcedonensis probaverat. Ita hæreticorum, inquit, impudentiam restituitis, ut profiteremini ad totius mundi pacem Chalcedonensis synodi vos esse custodem.*

IV. Alexandrino episcopo, ut diximus, occiso, Timotheoque in ejus sedem intruso, episcopi orthodoxi, quibus post eadem Proterii nihil tutum in Egypto, fuga et latebris sibi consulere cogitant, li quibus per ætatem licuit Constantinopolim profecti sunt, **570** suppliciterque auctoritatem imperatoris implorant contra furentem hæresim, dant supplices libellos, mala quæ perpassi catholici commemorant, et quam fidem profitentur pluribus exponunt. Hæretici pariter legatos Constantinopolim mittunt, et suas litteras imperatori offerunt: quæ sit sua fides pariter explicant, Nicenam synodum et Ephesinam accipere se profitentur. Dioscori latrocinium seu pseudoephe-sinam synodum predicant, Constantinopolim habitam a Flaviano synodum cum concilio Chalcedonensi repudiant, Timotheum in sede Alexandria ab Augusto confirmari poscunt, ab eoque ad illum ptunt litteras. Libellis orthodoxorum compars episcopi subscripserant, hæreticorum litteris subscriptiones nullas, quasi sui nominis et suæ paucitatis puderet. Oblati sunt, ait S. Leo noster (Epist. 123, nunc 156, c. 4), pietati vestre preces, quarum exemplaria vestris litteris subdidistis. *Sed in his quæ catholicorum sunt, deplorantium subscriptio continetur; et quia causa probabilis est, fiducialiter nomina singulorum, vel dignitas sui honoris aperitur. In illis autem, quæ orthodoxo principi hæretica porrigere non formidavit obrepto, sub incerto universalis vocabulo, ideo certum nomen retrahitur, ne non solum paucitas personarum, sed etiam meritum delegatur. Latere enim sibi utile existimat eorum quantitas, quorum est qualitas judicata; nec incongrue cujus loci homines sint profiteri metuunt, qui meruere damnari. Utrorumque libelli inter Acta concilii Chalcedonensis reperiuntur, parte tertia.*

Leo imperator causam (c) ad Anatolium **571** re-

BALLERINIUM ANNOTATIONES

(a) Hæc Leonis epistola 145, ad Leonem Augustum, emendata ex potioribus nostris codicibus chronica nota, eodem mense ac die quæ epistola 146 ad Anatolium scripta fuit.

(b) Tres præmissæ epistolæ 145 ad Augustum, 146 ad Anatolium, et 147 ad Julianum statim post relationem Anatolii de Alexandrinis turbis exaratae fuerunt viduis Julis. Quinque autem sequentes epistolæ 148 ad Leonem Augustum, 149 ad Basilium Antiochenum, 150 ad Euxitheum Thessalonicensem, et ad alios metropoliticos Illyrici, atque ad Juvenalem Jerusalemitanum, 152 ad Julianum, et 153 ad Aetium, alia occasione habita, eadem super re transmissæ fuerunt kalendis Septembris. Sextam ejusdem diei epistolam 151 ad Anatolium ex Ratisponensi codice edidimus, ex qua præterea prudentiam et cautionem

D Leonis in Attici causa colligere licet. Primæ autem notitiæ ad se delatæ, quæ Atticus Constantinopolitanæ Ecclesiæ presbyter hæresim publice confovere tradebatur, non omnino fidens S. pontifex, Anatolio commisit ut eum secreta prius disquisitione discerneret; ac si quid in corde ipsius de hæretici veneni permixtione reperiret, aut corrigendo catholicum faceret, aut ab Ecclesia necessaria severitate depelleret.

(c) Non ad solum Anatolium, sed ad omnes etiam metropoliticos, ac præsertim ad Romanum pontificem hæc causa ab imperatore remissa fuit. Id manifestum fit ex codice Encyclico, qui Quesnello non satis cognitus fuit. Hujus codicis auctor documenta in hac causa imperatore Leone instante lucubrata collegit. Sicut autem pleraque documenta erant Græca; ita Græcus collector ipsum codicem Græce edidit. At

missi, ut in synodo *ἐκκλησία*, id est ex episcopis qui in urbe erant, quid statuendum de Timotheo, et de rebus Chalcedone decretis iudicaret. Pater ex ejus ad Augustum litteris condemnatum Timotheum, vindictamque ab injuria professam Chalcedone doctrinam. Tum existimo relationem ab Ægyptiis et orthodoxis episcopis oblatam Anatolio, eam scilicet quæ Actis concilii Chalcedonensis postea addita est. Rogabant scilicet Anatolium ut Antiochenum, Jerusalemitanum, Thessalonicensem, Romanumque præcipue episcopum certiorem faceret de Alexandrinis hæreticis, et referret quæ impotenter egerant adversus orthodoxæ fidei defensores. Anatolius ad sanctum Leonem scripsit (*Epist.* 124, nunc 153), cui sanctus Leo respondit v. aut vi idus Octobris; quæ epistola in nostro manuscripto legitur cum hac inscriptione: *De relatione contra Timotheum Alexandrinum.* Eadem mox ad episcopos Ægyptios, qui Constantinopolim fugerant, scribit (*Epist.* 125, nunc 154). Epistolæ inscriptio est: *Episcopis ex Ægypto catholicis apud Constantinopolim constitutis.* Consolatur eos quod pro causa fidei tot mala perpertiantur: esse gaudii magis quam tristitiae argumentum, quia laudem nomenque confessorum meriti sunt. Eos adhortatur ut fidem Chalcedone defensam fortiter tueantur. Hæc epistola prima a nobis publica facta est.

Nec modo Anatolius ad eos quos diximus scribit, sed et ad omnes metropolitans Orientis, tam amore fidei, quam cupidine promovendæ auctoritatis. Leo imperator ad eos omnes pariter et quo Anatolius litteras mittit. Sanctum Leonem in primis rogat ut Constantinopolim veniat, pacandæ Ecclesiæ gratia (*Epist.* 125, nunc 156, c. 1). Simul relationes catholicæ hereticæque partis ad eos mittit, ut iudicium ex æquo ferant. Metropolitani, acceptis litteris imperatoris et Anatolii, provinciales synodos congregant, relationes coram legunt: exacerant mala in Ægypto ab hæreticis perpetrata, Timotheum deponendum censent, Acta Chalcedonensis synodi approbant, negant retractanda quæ ibi sancita sunt. Unus Amphiloehius Syde episcopus, etsi Timotheum condemnabat, Chalcedonensem synodum, rerum forte ignarus, improbat.

VI. Antequam ulterius progrediar, quædam illustrandæ historię grātia hic inserenda doxi. Illustrissimus Annalium Ecclesiæ conditor scribit relationes de quibus egimus missas ex Ægypto. Sed ex his quæ

A retulimus apparet ab ipsis Ægyptiis episcopis tum profugis Constantinopoli agentibus oblatas fuisse. Addit doctissimus cardinalis relationes non datas imperatori, nisi ad omnes metropolitans 572 missis litteris a quibus imperator professionem fidei poscebat. Sed hæc non conveniunt cum litteris imperatoris responsisque episcoporum, qui de relationibus conceptis verbis agunt. Id etiam constat ex epistola Varadati monachi, et ex testimonio ipsius Liberati diaconi, qui litteras imperatoris non nisi post acceptas relationes missas commemorat.

VII. Inter litteras episcoporum reperitur epistola Juliani episcopi Coensis ad Leonem imperatorem, ex qua licet colligere ejus ad suam Ecclesiam (a) reditum, ex qua complures annos abfuerat, in comitatu universæ Ecclesiæ negotium agens. Discedens curam rerum Aetio reliquit, cum quo et sanctus Leo per litteras communicare solitus erat. Neque amplius in Urbe commoratum arbitror, ex quo Marcianus obiit. Nam neque de Alexandrinorum seditione sanctum Leonem certiorem fecisse reperio, neque sui discessus Leonem admonitum puto, qui Aetio æque ac illi suas litteras dirigit, dubius an in Urbe amplius commorabatur. Accedit quod ipse sanctus Leo ejus silentium conqueritur in litteris illis Juliano Aetioque communibus. Quamvis dudum, inquit (*Epist.* 147, nunc 147, c. 1), litteras tuæ dilectionis acceperim, miror tamen eam rescribendi opportunitatem qua frater Anatolius necessarius usus est silentio præterisse, cum pro ratione temporis atque causarum crebriora oportere esse colloquia. Et kalend. Septembr. cum nullas ab eo litteras reciperet, hæc ad eundem: *Existente, inquit, occasione, comenens fuit ad dilectionem tuam scripta dirigere, quibus studium tuum in causis ecclesiasticis, et his quæ ad fidem pertinent, incitamus.* Sed quia ex silentio absentiam conjectabat, ad Aetium eadem opera scribit. De Juliano Coensi nulla deinceps mentio in litteris sancti Leonis.

VIII. Sanctus Leo, acceptis imperatoris Anatolii quæ litteris, Alexandrinorum relationibus commotus est, quia de Timothei causa ambigi, et auctoritatem concilii Chalcedonensis periclitari videbat, imperatore quasi de re dubia episcopos consulente. Scribit ad Augustum (*Epist.* 125, nunc 156), protectionemque Constantinopolim inutilem fore significat, quia præsentia sua, et decretis synodi, quæ sancti Spiritus afflatu rite sancita sunt, et paci Ecclesiarum noxia;

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

Græcus textus desideratur. Sola superest Latina versio, quam Epiphanius Scholasticus lucubravit. Hujus codicis ordo, ut in mss. continetur, profertur tom. V Concil. Ven. edit. col. 35 et sequentibus. Sic autem res se habuit. Intruso ab Eutychianis in Alexandrinam sedem Timotheo Aetio, et occiso S. Proterio, maximoque inter hos et catholicos Ægyptios tumultu hac de causa excitato, utrique cum supplicibus libellis ad novum imperatorem Leonem confugerunt. Quomodo ab Eutychianis impeteretur fides concilii Chalcedonensis; hoc ab errore revocandos putavit imperator, si loco novi concilii, quod illi petebant, omnium episcoporum sententia per litteras significaretur. Igitur utrosque libellos cum sua epistola ad omnes metropolitans, et potissimum ad Romanum pontificem misit, petens ut, suæ ejusque provincie coacta synodo, suum sensum litteris aperirent. Imperialis encyclicæ ad Anatolium scripta in laudato codice describitur c. 6, ac dein c. 41 subiungitur aliorum episcoporum nomina, ad quos eadem epistola a pari directa fuit, ac inter hos primo data dicitur *Leoni reverentissimo urbis Romæ pontifici.* Hæc encyclicæ ad cunctos metropolitans circa Octobrem hujus anni 457, per Magistrianos, celerissime missa, Romano pontifici ita sollicitè tradita fuit, ut primus omnium ad imperatorem rescriperit *epist.* 156, kal. Decembris: unde etiam in codice Encyclio, statim post indicata episcoporum nomina primo loco descri-

bitur cap. 12. Non aliam curam Anatolio imperator dedit, nisi ut coacta similiter synodo ipse quoque suam et suæ synodi sententiam litteris traderet. Quod si is ad Romanum pontificem et ad omnes metropolitans, eadem occasione qua imperator scripserat, encyclicam direxit, id non imperatoris jussu fecit, ac si is hunc illi causam præcipue commisisset, sed ut satisfaceret Ægyptiis episcopis catholicis, qui in alio libello ipsi tradito et descripto in laudato codice cap. 8 eum rogaverant ut suos gemitus ac fidei necessitatem sanctissimo *Ecclesiæ Romæ pontifici Leoni* aliisque metropolitans indicaret. Ei Anatolius ad Leonem epistola, quæ hac de causa scripta desideratur, pontifex, kalendis item Decembris, respondit *epist.* 157, simulque ad catholicos Ægyptios Constantinopoli degentes aliam epistolam 158 eodem die signatam dedit. Epistola vero 155 ad Anatolium, licet de his episcopis loquatur, aliis tamen anterioribus ejusdem Anatolii litteris rescripta fuit, eique titulum *De relatione contra Timotheum Alexandrinum* perperam a Quesnello præfixum ostendimus annot. 1 (*Tom. præced. col. 1125, n. c.*) in eadem epistolam.

(a) Julianum diutius Constantinopoli constitisse, saltem usque ad annum circiter 459, probavimus in adnotatione ad epistolam ipsius Juliani appendici insertam n. 2. Vide tom. I, col. 1477 (*Tom. præced. hujus edit., col. 1241*).

quasi synodi vacillaret fides, quam alioquin modis omnibus defenderet. Compositis deinde orthodoxorum hæreticorumque inter se relationibus, dubium imperatoris de Timotheo iudicium modeste juxta et sapienter reprehendit: *Nonne peripicuum est, inquit (Ibid., cap. 5), quibus pietas vestra succurrere, et quibus debeat obviare; ne Alexandrina Ecclesia, quæ semper fuit domus orationis, spelunca 573 nunc sit latronum.* Eadem epistola audaciam hæreticorum reprimi, qui id petere audeant quod innocentibus, nondum sacrilegis parricidisque optare non liceat: nam scribit ille: *Quod exorata pietatis vestræ venia dixerim, quoddam contagio splendorem vestræ serenitatis offuscat, cum sacrilegi parricidæ id audeant petere, quod nec innocentes liceat obtinere (Ibid., c. 5).* Ad calcem epistolæ plura pollicetur, quæ longioris colloqui vicem suppleant: quod argumentum præbuit epistolæ 154 (nunc 165), ubi multa ex SS. Patribus testimonia proferuntur, quibus approbat sanctam Verbi incarnationem. Aliam itidem epistolam ad Anatolium mittit, quæ imperatoris fidem laudat, quæ sollicitudinem pene superet sacerdotum (Epist. 126, nunc 167, c. 1). Ad hæc multa de eo sibi polliceri narrat, sperans ejus cura vigilantique agendum ut Alexandrina Ecclesia ex hæreticorum manibus eripiat, deturbenturque hostes fidei ex ea sede ad quam per cædes et sacrilegia sibi gradum fecerunt. Lætitiam quoque suam non dissimulat, quod quatuor dumtaxat episcopi Timotheanæ hæresi latrocinioque adhæreant, hortaturque enixe ut omni humanitate episcopos Ægypti profugos suscipiat, spem insuper adimat hæreticis novæ synodi cogendæ. Tandem eum arguit vehementer quod Atticum presbyterum passus sit publice Constantinopoli adversus fidem Chalcedonem professam disserere, minaturque se pro sua auctoritatis acturum, si detrectet illum Andreamque socium suæ impietatis a communione abscindere. Hæc epistola legitur sine die et consule in manuscripto nostro codice, ex quo primum illam publicamus: quæ tamen haud dubie his scripta est temporibus.

IX. Egredere tulit Anatolius (a), quasi res suas alienaque negotia ille curaret, significavitque illi scribens anno sequenti per Patricium diaconum. Moderate accepit Leo Anatolii querelas; responditque se non animo lædendi hæc scripsisse, cui omnia discutiendi potestatem reliquerat: *Neque in aliquo honorem 574 tuum læsi, cui discutienda quæ ad me erant perita commisi (Epist. 28, nunc 165, cap. 1).* Anatolium imprimis angebant litteræ Leonis ad Augustum, quibus arguebatur quod clericos fidei ambigue ex sua Ecclesia non eiceret; immo oscitantem lerreret aliquos de fide perverse sentire et loqui: *Sacerdotalem namque et apostolicum tuæ pietatis animum hoc malum ad justitiam ultionis debet accendere, quod Constantinopolitana Ecclesia puritate pestilenter obscurat: in qua invenitur clerici quidam, hæreticorum sensui consonantes,*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Leonis epistola 163, c. 1, indicat Anatolio displicuisse pontificis studium, quo eum monuit ut caveret ab illis qui communi fidei adversari dicerentur; ubi Atticum presbyterum Constantinopolitanum, qui publice contra fidem Chalcedonensem disputasse ferebatur, intelligit. Id autem Anatolius non ideo egredere tulit, quod res suas alienaque negotia Leonem curare crederet, sed quia ex pluribus S. pontificis litteris hæc super re scriptis negligentia aut conniventia notari pervidebat. Primum scilicet Leo ad ipsum dedit epistolam 151 kal. Septembris hujus anni 457, quæ tamen ne ejus honorem læderet, totam rem eidem discutiendam commisit. Eadem in re iterum institit epist. 153, quam alia occasione ad eundem direxit die 11 Octobris. Idipsum tetigit alia epistola 157, kal. Decembris, quo die ad imperatorem alia de causa scripturus, hoc maximi momenti negotium ipsi Augusto commendavit. Cum vero nul-

et intra catholicorum viscera assertionibus suis hæreticos adjuvantes. In quibus deturbandis si frater meus Anatolius, cum nimis benigne parci, segnier invenitur, dignamini pro fide vestra etiam istam Ecclesiam præstare medicinam: ut tales non solum ab ordine clericatus, sed etiam ab urbis habitatione pellantur, ne ulterius sanctus Dei populus perversorum hominum contagio polluat (Epist. 125, nunc 156, cap. 5). Leonis sermonibus imperator excitatus Atticum impellit ut de sua fide ad pontificem Romanum scriberet, et meditata professione omnem de sua doctrina suspensionem amoveret. Perfecit Atticus in speciem quod Augustus jussu erat: edidit misitque Romam confessionem fidei, sed obscuram et ambage verborum implicatam. Odisse Eutychem videbatur, sed non ejus errores avversari; Eutychi inimicum se palam testabatur, verum id poterat videri privatæ simultatini; quod ejus hæresim aperte non detestaretur, suspecta fidei erat. In hunc modum sanctus Leo anno sequenti de litteris Attici: *Qui scripta mittendo dubiæ fidei, et professionis incertæ, confirmavit magis quam diluit quiddam ad nos de eo fama pertulerat. Nam si conscientiam suam voluisset probare sinceram, non Eutychem sibi odiosum fuisse, sed quod perfidiam ipsius reprobarat utque damnamus debuit confiteri: quia aliud sunt humane etiam inter catholicos similes; aliud diaboli, quos fides catholica damnat, errores (Epist. 128, nunc 163, cap. 1).* Leo igitur petiit ab eo non fucatam, sed explicatam Eutychanismi condemnationem, 575 planam sinceramque confessionem fidei Chalcedonensi congruentem. Sin abnuere pergit, hunc pœnis a synodo adversus hæreticos latis obnoxium pronuntiat. Vigilantiam æque ac prudentiam summi pontificis admirari licet, qui eisi jura Ecclesiarum custodire satagit, ut superius exposuimus tamen quando e re Ecclesiæ videtur esse, et id necessitas exigere, oscitantium præsulum urget negotium.

Interea hæretici, etsi odiosi omnibus imperatorique in primis, tamen tacitis artibus fidem sanam oppugnare nituntur, comperendinatione remorari res Ecclesiæ et suas promovere student. Erat his temporibus Basiliscus, is qui postea imperium invasit, tum in aula potens, clanculariusque hæreticorum fautor: cujus gratia et favore in perniciem Ecclesiæ abutabantur hæretici. Ejus opera spem datam novæ synodi facile mihi persuaserim, traditamque Timotheo Leonis pontifici Romani ad imperatorem epistolam, 576 quæ sacrilegi hominis ordinatio condemnata, ut Evagrius commemorat lib. II, c. 1. Responsum edidit Timotheus, quæ nec Leonis epistolam, nec synodum Chalcedonensem veritus est reprehendere.

Ægyptii antistites, qui fidei causa extorres agebant Constantinopoli, cruciabantur interim cunctatione circulationibus hæreticorum. Confugiunt itaque ad Leonem, et auxilium poscunt. Feliciter a nobis recuperata responsio data kalendis Decembris (Epist. 127, nunc 158), ubi eorum lacrymas lacrymis solari

D iam hæc de re responsum ab Anatolio accepisset, die 21 Martii anni sequentis 458, in epist. 161, ad Constantinopolitanos clericos, eadem super re nulla inseruit. Mox responsum Anatolii tandem accepit, quo studium ac sollicitudinem Leonis sibi displicuisse significavit; eique S. pontifex statim respondit epist. 163, signata (ut ex nostris codicibus emendavimus) die 28 Martii. In hac autem cum prima mentio fiat professionis fidei ab Attico missæ, hanc cum Anatolii litteris et ab ipso Anatolio directam satis credibile est. Ad hanc vero professionem scribendam Atticum ab imperatore potius quam ab Anatolio fuisse impulsus, ut Quesnellus cum aliis postea subjicit, nullo documento probabitur. Cum vero hæc Attici professio non plane satisfaceret, aliam exploratorem Leo exegit, cujus formulam in vetustis collectionibus conservatam indicavimus annot. 3 Tom. præced. hujus edit., col. 1147, n. 5) in epist. 163.

aggreditur; testatusque suum dolorem respondet se A
jam eorum postulationem antevertisse scriptis ad
imperatorem litteris, hortaturque ut multa sibi de
Dei bonitate et imperatoris fide polliceantur, tandem-
que sperent felicem rerum suarum exitum. Excitat
deinde ad perfendas persecutiones exemplo apo-
stolorum, nec inanes putent labores, cum quibus
conjuncta est immensa merces.

ANNUS CHRISTI 458; — LEONIS PAPE 19; — LEONIS ET
MAJORIANI IMPP. 2; — AUGUSTUS HISEM COSS.

I. Auxit spem catholicorum consilium imperatoris.
Hæretici, ut superiori anno diximus, synodum pete-
rant, ubi retractarentur decreta Chalcedone edita.
Augustus paci Ecclesie et imperii studens, de syno-
do engenda suspensio animo fuerat, ratus posse tur-
bas Ecclesie placari, si fieret synodus. Postmodum
Leonis persuasus litteris hæreticis congregandi con-
cilii spem sustulit. Nec tamen quievit hæreticorum
furor: spe synodi amputata, publicum colloquium
petunt cum iis quos maluerit Leo pontifex. Equa
petitio videbatur; et his revera artibus complures
decepi. Jactabantur enim rumores hos sincere velle
edoceri fidei veritatem; opinionumque non ita tena-
ces, ut nolent emendatas, si falsitas demonstraretur.
Hæc quidem palam, sed revera procrastinandi animo
collationem petebant; recogitabant enim animo me-
liora sibi tempora, ut varia rerum vicissitudo est:
præterea eorum mentibus insidebat periculum fidei
orthodoxæ, si aleam iterum subiret, et in controver-
siam revocarentur quæ definita sanctione Patrum.
Adde quod si dubio Marte in hoc conflictu depugna-
rent, posse novam synodum peti rebus suis nondum
in collatione præfugias. His ita compositis, sub pacis
immagine imperatorem per aulicos fautores adeunt,
eique collationem persuadent. Ille consiliis in speciem
utilibus circumventus ad sanctum Leonem de eo nego-
tio scribit (*Epist.* 132, nunc 162, c. 2), confiteturque
synodum frustra peti, postquam synodo Chalcedo-
nensi finita controversia est: quia, ut ipse com-
memorat, *perfectio incrementum, et adjectionem plenitudo*
non recipit. Quæ præclara imperatoris verba sanctus
Leo suis ipse litteris prædicavit, et ad posteros trans-
misit.

H. Rogabat insuper sanctum pontificem, ut quo-
niam Constantinopolim proficisci non erat integrum,
mitteret episcopos ex Occidente, qui quasdam quæ-
stiones elucidarent. Agnovit perspicax pontifex astu-
tiam hæreticorum, responditque in hæc verba: *Evi-*
denter agnoscitis quod magnis hæreticorum audetur insi-
diis; ut inter Eutychis Dioscorique discipulos, et eum
quem apostolica sedes direxerit, diligenter, tamquam
nihil ante fuerit definitum, tractatus habeatur; et quod
totius mundi catholici sacerdotes in sancta Chalcedo-
nensi synodo probant gaudente firmatum, in injuriam
etiam sacratissimi concilii Nicæni efficiatur infirmum
(Ibid., c. 1). Episcopos tamen se missurum pollicetur,
non ad pugnam cum hostibus fidei instaurandam;
non enim patiendum ut recudantur quæ Nicææ et
Chalcedone aliquando firmata sunt. *Prænoscat igitur,*
inquit, pietas tua, venerabilis imperator, hos quos
spondeo dirigendos, non ad confutandum cum hostibus
fidei, nec ad certandum contra illos a sede apostolica
profecturos: quia de rebus et apud Nicæam et apud
Chalcedonem, sicut Deo placuit, definitis nullum au-
demus inire tractatum, tamquam dubia vel infirma sint
quæ tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas (Ibid.,
c. 3). Sub finem epistolæ labentem Alexandrinam
Ecclesiam illi commendat, rogatque vehementer

ut, ejectis ex urbe parricidis, eam tandem in liber-
tatem vindicet.

III. His litteris alteras (*Epist.* 130, nunc 160) adjungit
ad episcopos clericosque qui, factione hæreticorum ex
patria pulsî, Constantinopoli morabantur. *577* Digna
luce epistola est, quam primum ex tenebris eruiamus. Ad
quindecim episcopos nominatim inscriptio est. Sola-
tur eorum exilium, monetque ne adventu episcopo-
rum Occidentalium perturbentur, quos rogatu impe-
ratoris Constantinopolim mittit, ad explanandas fidei
quæstiones, quæ nonnullorum animos pulsabant. Hos
deinde excitat uti pro fide constanter pugnare per-
gant, caveantque ne discordia sum res dilabatur,
atque iterum cum hæreticis manus conserant, vel
colloqui, vel disputationis specie decepti.

Terriam addidit epistolam ad clericos Constanti-
nopolitanos (*Epist.* 131, nunc 161): illis fidei sin-
ceritatem gratulatur, hortatur ad constantiam, et
rogat ne sinant in suis visceribus grassari proscrit-
tam hæresim, eliminant ex suo cœtu, quos hoc malo
infectos sciant; Atticum Andreæque perstringens,
quos hæresis suspectos diximus; hos ab officio de-
jici præcipit, nisi verbo scriptoque Nestorii et Eu-
tychis dogmata detestentur, palamque jurent in fidem
Chalcedonensem. Addit præterea eorum nomina,
quorum fides dubia, jam ad Anatolium a se esse de-
lata: unde conjicio laudatam superius (a) epistolam
ad eundem episcopum CP. non eo tempore, sed
missam antea, quod supra diximus.

IV. Erant quinque menses prius elapsi, quam
sanctus Leo mitteret episcopos quos promiserat, sive
Romæ deerant idonei tanto negotio, sive quidpiam
aliud eorum protectionem retardavit, quam ad finem
mensis Augusti contigisse ex inedita hac usque epi-
stola accepimus. Recte Baronius existimavit aliam a
78, quæ nunc est 132 (*modo autem 162*), epistolam
existisse, quæ ex more de certis missis legatis et eo-
rumdem nominibus et commendatione sit actum.
Nacti hanc juris publici facimus. Egregia quidem est,
C antiquis celebrata, nota Facundo, et ab eo excerpta,
ut ex ejusdem scriptis accepimus, a Vigilio Pelagio-
que summis pontificibus in testimonium allata in
controversia de tribus capitulis, et a sancto Pruden-
tione Tricassino episcopo tota fere descripta, ut in no-
tis fusius disserimus. Statim retardatam Geminiani
Domitianique episcoporum protectionem paucis ex-
cusat. Qui erant isti episcopi, haud promptum di-
cere. Quisdam Domitianum Mutinensem episcopum
asserunt; Geminianum vero Catalaunensem et Gallis
accitum; quia ejus nominis ea ætate alium facile non
reperias. Res obscura, nec magni momenti. In ea
epistola obsecrat obtestaturque Augustum ne *578*
renovandæ discepcionis copiam permittat: neque
de fide iterum agi, aut revocari in examen defini-
tiones Chalcedone peractas; opem ferat Ecclesie
Alexandrinæ, Timotheum jam toto biennio sedem oc-
cupantem, tamquam parricidam, nulla mora, nulla
miseratione ab episcopatu dejiciat. *Quod ergo, inquit,*
D *in sanctæ Ecclesiæ pervasione et in præsulis ipsius*
crudelissima eadē impius parricida commisit, non
potest humanis remissionibus expiari; nisi ille exoretur
qui Italia et solus potest plectere, et solus ineffabili mi-
sericordia relaxare.

(b) Hæc, opinor, ipsa est epistola quam laudat
Evagrius Histor. lib. II, cap. 10: *Τογαροῖν πρῶτον*
ὁ τῆς πρεσβυτερίας ῥώμης ἐπισκοπὸς Δίων ὑπὲρ τῆς
ἐν Καλκεδονί συνόδου γέγραπται. Τὴν τῆς Τιμοθέου χιροτο-
νίαν ἀποδοκίμασεν καὶ ἀδίστατος γενόμενος ἦντονα ταῖς
Λεόντος ἐπιστολῇν Δίων ἀντοχρόσωρ Τιμοθέῳ διακρίπτει.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) intelligit epistolam 163 ad Anatolium, quam
post epistolam 161 ad Constantinopolitanos scriptam,
emendata chronica notatione, ostendimus annot. 12
(*Tom. præced. col. 1148, n. 1*) in eandem epist. 163.
Quod si in epistola 161 eorum nomina quorum fides
erat dubia, missis antea litteris Anatolio, indicasse

scribit, non intelligit epistolam 163, quæ postea di-
recta fuit, sed epistolas 154, 155 et 157, quæ antea
ad eundem scriptæ fuerunt.

(b) Non epistolam 164, sed epistolam 156 Eva-
grius respicit, ut in admonitione huic præmissa pro-
batum a nobis fuit.

ταὶ τῶ τῶν Ἀλεξανδρίων προῖδρον διοικήδους σὺλντιαρίου τοῖς βασίλοις κληρόματι διακονοῦσιν. πρὸς δὲ καὶ ἰντέγραφοι Τιμόθεος, πρεμύθος καὶ ἐν Καλκιδόνι σύνοδον καὶ τὴν Λέοντος ἐπιστολὴν. Id est: Primum igitur Leo episcopus senioris Romae scripsit pro defensione synodi Chalcedonensis, et ordinationem Timothei, utpote illegitime factam improbat. Quam Leonis epistolam imperator Leo ad Timotheum Alexandrinum episcopum misit per Diomedem silentiarium, regalium bajulum praepositorum. Cui rescripsit Timotheus, Chalcedonensem synodum et Leonis epistolam reprehendens. De illa epistola quam de 153 (nunc 164), quae nunc primum prodit in lucem, hanc non puto intelligi. De epistola enim 154 (nunc 165) prolixissima, testimonioque sanctorum Patrum munita, ut non audeam interpretari, in causa est quod in ea ne verbum quidem de improbat Timothei ordinatione, qua de illic a Leone scriptum assertit Evagrius.

V. Preter has litteras, alias (a) triduo post ad eundem Augustum dedit (Epist. 154 ad Leonem Aug., nunc 165), quas quidem jam pridem promiserat, ipsi scilicet kalendis Novembris (Leg. Decembris) superioris anni, ut liquet ex epist. 125 (nunc 156) cap. 6. Haud dubium quin ejusdem legationis occasione datae sint, quod et temporis ratio arguit, et ipsius epistolae conspectus. Continet quippe prolixiorem diligentiorumque de incarnationis mysterio tractationem, plurima amplissimaque subiecta habet sanctorum Patrum testimonia, quibus Eutychis error jampridem in Ecclesia proscriptus ostenditur; deum in fine epistolae exitus postulat pontifex ut Augustus paci Ecclesiarum Domini 579 sua constitutio prospiciat, et in omnibus sibi subditis Dei dona defendat.

VI. Eodem hoc anno Leo, de ecclesiastica disciplina observatione, non minus quam de catholica fidei integritate sollicitus, decretales, ut vocant, epistolas duas scripsit, unam ad Nicetam Aquileiensem episcopum; alteram ad Neonam Ravennatem: utramque occasione Atilianae vastitatis Italici regionibus ante biennium illatae (Epist. 129, nunc 159). Aquileia urbs Italiae opibus potens et frequentia populi nobilis, quasi altera Roma olim aestimata est; sed obiecta incursionibus barbarorum variam experia fortunam est. Atilia, peragrato armis imperio, et devastatis nobilissimis oppidis, hanc urbem cepit diripuitque. Barbarus post urbis excidium magnam hominum numerum captivum abduxit. Tum mulieres non paucae viduae toro, virosque aut morte assumptos, aut in posterum a reditu prohibendos raptae, viduitatis haud satis patientes, alias ambiunt nuptias, aliisque viris nubere non dubitant. Restituti rebus, reversi et captivitate priores mariti torum conjugalem repetunt; qui relicta duxere, retinere cogitant. Dum certatur pro thalamis, dubitaturque uter potior maritus sit, Adeodatus Ecclesiae Romanae diaconus, quem forte Aquileiam miserat Leo noster explorandi Ecclesiae illius status gratia, Romam regressus est, retulitque aliqua questionum capita, de quibus quid apostolica sedes sentiret Nicetam poposcisse memoravit Adeodatus; nullum enim consultationis scriptum attulit. Respondit sanctus Leo ad primum caput juxta sententiam Domini: Quod Deus conjunxit, homo non separet, necesse esse ut legitimarum fœdera nuptiarum redintegrentur, et ut recipiat unusquisque quod proprium est. Adversus autem eos qui aut metu, aut necessitate coacti immolatos cibos comederant, scribit Penitentiae satisfactione purgandos: quae non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione pensanda est. Adde pariter de iis qui iterato baptizati sunt, vel metu vel errore

A traducti, culpam eluendam poenitentia, et judicio episcopi ad communione unitatem recipiendos; eos vero qui baptismum ab haereticis acceperunt, confirmandos sola invocatione Spiritus sancti per impositionem manuum (Epist. ead., cap. 1-7).

VII. Epistola ad Neonam Ravennatem anno 431 olim assignata est (Epist. 155, nunc 166), eo quod Marciani consolatui insignita legebatur. Majorianum in Marciani locum substituímus, epistolamque ad praesentem annum revocavimus, cujus emendationis causas habes in notis. Duo decernuntur a Leone, unum de parvulis in captivitate abductis; de quorum baptismate si nihil certi cognosci queat: Accedat, inquit, talis intrepidus ad consequendam gratiam, cujus in se nullum scit esse vestigium; nec vereamur huic salutis januam aperire, quam nunquam ante docetur ingressus.... Quoniam non potest in litationis crimen venire, quod factum esse omnino nescitur. De his qui ab haereticis baptizati sunt, quod alterum caput est, idem statuit quod in superiori epistola ad Nicetam Aquileiensem deflexerat (b).

VIII. Legitur etiam Majoriani imperatoris hoc anno data constitutio, qua parentes vetantur virgines ad elendam professionem virginitalis cogere, oblatasque a parentibus recipere velum ante quadragesimum aetatis annum. Condemnantur similiter viduae quae non amore continentiae, sed cupiditate vitae laxioris, alteras nuptias refugiunt. Liber Pontificum Romanorum, eadem de virginibus a Leone constituta refert. Hic quoque, inquit, constituit ut monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate annis quadraginta (Epist. 125, nunc 156, c. 5). Et in epistola ad Rusticum episcopum Narbonensem sunt alia quaedam quae ad idem pertinent argumentum: quod mihi facile persuadet Leonis opera et consilio edictum Majoriani promulgatum. Unde intelligimus non insolitum visum episcopis, si principes caveant legibus quae ad professionem disciplinamque monachicam attinent. Quin etiam ipsi pontifices plerumque regibus auctores fuerunt ut ejusmodi leges ferrent. Namque regiae auctoritatis esse censebant tam commodis repulsi publicae quae Ecclesiae bono consulere. Hoc ipsum sanctus Leo ad imperatorem Leonem scribebat: Debos incunctanter advertere regiam potestatem non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam.

ANNUS CHRISTI 459: — LEONIS PAPE 20; — LEONIS ET MAJORIANI IMP. 5; — RICINERE ET PATRICIO COSS.

Scripsit hoc anno Leo noster pridie nonas Martii epistolam unicam, quae est ad universos episcopos per Campaniam, Samnium et Picenum constitutos (Epist. 136, nunc 168), eosque 581 reprehendit, quod in festis martyrum baptizarent, omisso exorcismo, jejuniorumque sanctificatione, aliisque ejusmodi ritibus relictis; constituitque non dandum baptismum aliis diebus quam Paschae et Pentecostes. Ibidem prohibet ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publicetur. 582 cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Non improbat tamen, si quis sponte propria ex plenitudine fidei et ex timore Dei apud homines ita erubescere non veretur, ut suam iose conscientiam publicare cupiat.

ANNUS CHRISTI 460: — LEONIS PAPE 20; — LEONIS ET MAJORIANI IMP.; — MAGNO ET APOLLONIO COSS.

I. Ad Orientalium porro rerum seriem ut redeamus, diximus a Leone missos anno 458 Domitianum et Geninianum episcopos Constantinopolim, qui causam fidei pontificis nomine illic agerent. Quo suc-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

a) Epistolam 165, non triduo post, sed eodem die quo epistola 164 datam ostendimus in admonitione ad epist. 163, n. 2.

(b) His duabus ad Nicetam et Neonam epistolis

adjicienda est epistola 167 ad Rusticum Narbonensem, quam circa hoc tempus scriptam in admonitione ostendimus, et de qua Quesnellus egit an. 440, n. 15.

cessu legatione sua functi sint, obscurum est. Nam quid Constantinopoli gesserint, neque Leonis epistolæ, nec scriptores Ecclesiastici tradunt. Certum dumtaxat Anatolium (a) superiori anno decessisse ante adventum legatorum. Ejus morte opinio est retardata eorum consilia, dum eligendo successori tempus teritur. Certum quoque ex litteris Leonis ad Gennadium (*Epist.* 138, nunc 170) non ante hunc annum 460, circa Junium mensem illos Romam rediisse. Sed quid actum hoc intervallo? Si (b) conjectura assequi liceat, habitum est Constantinopoli concilium, ubi perfectæ epistolæ quas metropolitani cum subscriptione episcoporum suæ quisque provincæ ad Augustum miserant; recitata etiam sancti Leonis epistola 134 (nunc 165) ad Leonem Augustum cum subiectis testimoniis sanctorum Patrum de incarnatione Verbi Dei. Quibus perfectis, quasi aliqua generali synodo habita, præsentium assensumque communi consensione, accedente auctoritate imperatoris, Timotheus condemnatur, jubeturque abire ab episcopatu, quem per vim invaserat. De hac in Timotheum sententia sermo est in epistola Leonis ad Gennadium, qui Anatolio successerat: *Universorum, inquit, Domini sacerdotum sententia coercitatus. Et in epistola 137 ad Leonem Augustum testatum pariter habetur imperatorem auctoritati episcoporum suam adjuxisse, ut impius Timotheus episcopalem sedem relinquere cogeretur. Sciat, inquit, clementia vestra omnes Ecclesias Dei cum laude vestra exsultare pariter et lætari, quod ab Alexandrinæ Ecclesiæ jugo improbus parricida depulsus est, et populus Dei, cui prædo nefarius incubabat, in antiquam fidei libertatem reductus, potest jam in salutis viam fidelium sacerdotum prædicatione revocari, cum videat omne seminarium venenorum in ipso auctore projectum.*

II. Pulsus a sede Timotheus, ut erat versatili animo, ad artes confugit, cedens temporis, quia refragari omnium episcoporum sententia nequebat, neque amplius synodum Chalcedonensem improbare. Simulat igitur iudicio episcoporum acquiescere, et parere synodi decretis, ratus amovendam prompto obsequio suspicionem contumaciæ aut hæreses, atque ita sibi sedem gratia et auctoritate amicorum resituendam. His rebus ita comparatis cum venia imperatoria advoлат Constantinopolim, et communicat cum catholicis quasi innoxius. Leo per litteras Gennadii, et per duos episcopos admonitus, apud imperatorem ipsumque Gennadium (*Epist.* 138, nunc 170), plurimum ea de re conqueritur, multisque probat Timotheum episcopatu non modo indignum ob hæresim, verum etiam ob parricidium sacrilegiumque perpetraverat, sedem Proterii viventis per vim occupatam, seditionis facies in Alexandrinæ Ecclesiæ 563 accensas, et mortem illatam antistiti rememorat, commendatque in primis Gennadio, ut sacrilegum parricidam non modo a conventu publico Ecclesiæ, sed et a privata fidelium societate prohibeat: *Id eo dilectio tua sollicitudine qua claret eniti et elaborare debet, ne cum tam nefario homine sermo aliquis privatim vel publice miscetur; neve sub specie correctionis ejus quorundam conventui præbeatur occasio: ne redeundi*

A *integram capiat libertatem, de quo jam edictis eius princeps Christianissimus judicavit.* Obsecrat alium in Alexandrinam sedem subrogari jubeat, ejus non minus probata fides, quam mores integri, eumque ordinari secundum morem veterem, ut legitur in *epist.* ad Gennadium: quæ verba de industria litteris inserta; tacitus enim arguit consuetudinem ab Anatolio inductam: quippe qui episcopos majorum præsertim sedium ordinandi potestatem contra priscos mores sibi suæque sedi vindicaverat; ob eamque causam admonet Gennadium ne novitatem retineat quam sui decessores invexerant, sed antiquam præscriptamque canonibus legem observet.

564 III. Duo menses vix effluxerant, cum ecce legati ex Alexandria Ecclesiæ Daniel presbyter et Timotheus diaconus, cum litteris novi episcopi Alexandrini rite consecrati. Læta illi renuntiabant. Timotheum Alexandria edicto imperatoris pulsum, et longe ablegatum, et communi cleri plebisque consensione, suffragioque omnium electum Timotheum Solopaciolum rite solemniterque ordinatum. Tres illico gratulatorias epistolæ misit Leo eodem die exaratas: datæ leguntur xv kalendas Septembris. Primam ad ipsum Solopaciolum scripsit (*Epist.* 139, nunc 171): gratulatur illi suam electionem; hortaturque, sicut litteris testatus erat, ut hæreticos in transversum actos ad rectum fidei tramitem reduceret. Secunda scripta est ad clericos Alexandrinos (*Epist.* 140, nunc 172); tercia ad episcopos qui Solopaciolum ordinaverant (*Epist.* 141, nunc 173); quamque cum illis lætitiam communicat, quod is sit ordinatus cui nihil ambitio, nihil tumultuaria multitudinis præceps impetus, nihil seditio, nihil artes contulerant. Postremæ litteræ Leonis fuerunt; hæcque novissima, quæ noverio, magni præsulis opera.

ANNUS CHRISTI 461; — LEONIS PAPÆ 22; — LEONIS 5, SEVERI 2, INFP.; — SEVERINO ET DALAIPHO COSS.

C I. Demum Leo summus pontifex post multos labores pro Christo perpassos, acresque pugnas adversus hostes fidei, scriptis dictisque debellatis hæreses, moritur. Qua prudentia Ecclesiæ gubernaculum rexit, qua constantia tenuerit clavum nullis tempestatibus cedens, qua vigilantia aspersis rebus providerit, ex his quæ retulimus, aut seire, aut animo capere promptum est. Feliciter tot consummatis operibus, ad Christum commigravit, ut qui ejus vicem gesserat in æternæ illius hereditatis partem veniret. Felix certe pontifex, qui dum vita manebat, infractus semper stetit inter dissidentium Ecclesiarum motus, varia inter episcoporum studia, molitionesque hæreticorum, nihil temporum rerumque asperitate territus: nec regum cessit majestati, nec pseudosynodi speciosa auctoritate victus est, nec Anatolii episcopi Constantinopolitani artibus deceptus: omnibus major periculis in proventum fidei victorias impendit; jurgia Ecclesiarum sedavit, ausus temerarios condidit; flagitia pravorum hominum aut emendavit aut castigavit; quoque versus vigilibus oberrans oculis nihil quod ad rem Ecclesiæ imperiique Christiani

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non anno superiori 450, sed anno 458, obiit Anatolius. Cum enim in Nicephori Chronico hujus episcopatu tribuantur anni octo et totidem menses, quos Theophanes computat annos novem, ille autem episcopatum obtinuerit sub finem an. 449, e vivis excessit an. 458, mense Augusto, vel die 3 Julii, quo Græci ejus festum signant.

(b) Hæc conjectura e cardinali Baronio sumpta videtur, qui in synodo a Gennadio habita contra simoniacos hæc pariter quæ Quenellus indicat, Domitiano et Geminiano apostolicæ sedis legatis præsentibus, circa Eutychanos acta existimat, ad an. 450, n. 1 et seqq. Id autem scripsit Baronius, quod ejus concilii synodicam contra simoniacos Patrum sub-

scriptionibus expertem viderit. Cum vero omnes subscriptiones accurate editæ tom. V Concil., col. 49, Domitiani ac Geminiani episcoporum nominibus careant, Baronii conjectura, qua eidem synodo quedam circa Eutychanos legatis agentibus gesta tribuit, imbecillis agnoscat. Aliam autem synodum Constantinopolitanam imaginari, nullo documento fulcitur. Quod enim de Timotheo scribit Leo ad Gennadium *epist.* 170, *Universorum Domini sacerdotum sententia coercitatus*, non ad Constantinopolitanam aliquam generalem aut fere generalem synodum, ejus nulla memoria superest, sed ad sententias refertur quas contra eum omnes totius orbis episcopi redditus ad imperatorem litteris pronuntiarunt.

conferret pratermisit. Hoc magnificum illi gloriosum-
que contigit, quod adeptus est pontificatum toto pene
Oriente fœdis hæresibus turbato, columnis Ecclesiæ
aut dejectis, aut vacillantibus; decesserit vero paria
ubique pace, primarias sedes occupantibus episcopis
quibus tanta cura retinendæ pacis, quantum aliis
animi fuit ad bellum accendendum, vel pusillanimita-
tis ad ex-linguendum. Gennadius vanissimo Ana-
tolio, Timotheus Solophaciolus impiissimo Timotheo
Aeluro subrogati fuerant, quemadmodum Anastasius
Juvenali Jerosolymitano, qui in causa fidei animis
ecceiderat. Huc accedit quod sicut cum ad sedem Ro-
manam evectus, privatas tum inter præfectos exer-
cituum lites componebat, sic toto pontificatus curri-
culo sedans Ecclesiæ turbis incubnerit, et tandem
vir imperii Ecclesiæque felicitati natus pacaverit.

II. Præter ea omnia quæ retulimus, liber Pontificum
Romanorum memorat ejus pietate et sollicitudine
complectens Romæ ædificatas basilicas. Basilicam in
primis SS. apostolorum Petri et Pauli ab eo instaura-
tam. Hic, inquit, renovavit basilicam Petri apostoli,
et fecit ibi cameram, quam et ornavit: et Beati Pauli
basilicam post ignem divinum renovavit; fecit et came-
ram in eadem similiter, et in basilica Constantiniana.
Adrianus PP., in epistola ad Carolum Magnum, plu-
ribus ornatum hujus basilicæ prosequitur: Item de
sacro quarto concilio egregius atque mirificus prædicator
sanctus Leo papa, qui et ipse fecit ecclesias, quas
in musivo ex diversis historiis seu imaginibus pingens
decoravit: magis autem in basilica S. Pauli apostoli,
arcum ibidem majorem faciens, et in musivo depingens
Salvátorem 585 Dominum nostrum Jesum Christum;
et æcum viginti quatuor seniores nomine suo versibus
decoravit; et a tunc usque hactenus fideliter a nobis
venerantur. Illustrissimus Annalius conditor scribit
hanc imaginem Salvatoris ad sua usque tempora ser-
vatam integram; sed viginti quatuor seniores vetu-
state et situ deformatos. Opus hoc elaboratum esse
liberalitate et impensis Gallæ Placidie Augustæ,
studio curaque S. Leonis, in scripto Gruteriana docet
quatuor versibus comprehensa, ex majore hujus
basilicæ arcu descripta. Scio apud Baronium legi
tantum distichum, ubi mentio est de morte Placidie.
Ecce inscriptionem a Grutero excerptam.

THEODOSIUS cepit, perfecti HONORIUS aulam
Doctores mundi, sacramenta corpore PAGLI.
PLACIDIA pia mens operis decus omne paterni
Gaudet pontificis studio splendore LEONIS.

Baronius, ad annum 461, n. 12, eam alio modo
descriptam refert, insculptamque ait ad basilicam S.
Laurentii, ex liberalitate Placidie, et studio Leonis
reparatam.

Gaudet pontificis studio splendore LEONIS
PLACIDIA, pia mens operis decus omne paterni

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Catalogi Romanorum pontificum cum Ponti-
ficali libro Leoni tribuunt annos 21, mensem 1, dies
26; alias, melius, dies 15. Hanc autem de die obitus
S. Leonis questionem, quam pluribus Quesnellus
discutit, ex antiquioribus libris certioribusque docu-
mentis brevis expediri posse credimus. Ex tribus
diebus qui Leoni nostro sacri in ecclesiasticis libris
inveniuntur, tres de die obitus ejusdem pontificis opi-
niones manarunt. Alii enim præferunt diem 11 Apri-
lis, alii 28 Junii, alii 10 Novembris. Quesnellus cum
unico ms. Corbeiensi Dacheriano diem 30 Octobris
propugnans, quartam opinionem iniecit. Quintam
tandem opinionem addiderunt Antonius et Francis-
cus Pagii Leonis obitum affligentes diei 4 Novem-
bris. Ea vero sententia, qua S. Leo supremum diem
obitus traditur 14 idus Novembris, omnium proba-
bilissima, ab eruditissimis excepta est. Inter omnes
libros qui diem mortis Leonis signant, vetustissi-
mus est Martyrologium, uti vocant, Hieronymianum:
omnia autem hujus Martyrologii exemplaria die 14

Demovit Dominus tenebras, ut luce creas
His quondam latebris sic modo fulgur inest.
Angustus aditus penetrabile corpus habebat,
Huc ubi nunc populum largior aula capit,
Eruta planities patuit sub monte recisa,
Estque remota gravi male ruina minax.

Fecit quoque basilicam, ut habet liber Pontificum,
sancto Cornelio episcopo et martyri iuxta cæmeterium
Calixti, via Appia... Hic constituit monasterium apud
beatum Petrum apostolum... Hic constituit ut infra
actionem sacrificii diceretur: SANCTUM SACRIFICIUM,
IMMACULATAM HO-TIAM, etc. Hic etiam constituit et ad-
didit super sepulcra apostolorum ex clero Romano cu-
stodes, qui dicantur cubicularii, quos modo, ait Baro-
nius, capellanos vocamus; cubiculum enim idem
fuisse apud antiquos quod hodie 586 apud nos ca-
pellanum, notavimus in Romano Martyrologio.

Radulphus decanus Tungrensis, lib. de Canonum
Observantia, proposit. 23: In quibusdam Chronicis,
inquit, legitur quod Leo I constituit ut finito offertorio
super oblatam incensum in memoriam mortis Christi
ponatur. Et post nonnulla: Erectus autem presbyter
populum hortatur ad orandum, dicens: ORATE PRO ME;
quod Leoni papæ ascribitur. Deinde multis interposi-
tis: Principium orationis: HANC IGITUR, etc., quod
ascribitur S. Leoni Magno. Demum versus finem:
Subsequitur, inquit, BENEDICAMUS DOMINO, sive, Ite,
MISSA EST: ad quod respondent omnes: DEO GRATIAS
... Et hæc dici Leo papa constituit.

Superius notavimus ejusdem cura a Demetriade
virgine basilicam in honorem S. Stephani extru-
ctam, cujus apud Paulum Diaconum, Hermannum
Contractum, Platinam et Cuspinianum, memoria est.
Liber Pontificum hæc addit præterea: Hic fecit ordi-
nationes quatuor per mensem Decembrem in urbe
Roma, presbyteros octoginta unum, episcopos per di-
versa loca centum octoginta quinque. Qui etiam sepul-
tus est apud B. Petrum apostolum 11 idus Aprilis. Ces-
savit episcopatus ejus dies septem. In Breviario Ro-
mano nihil de ejus ordinationibus, etsi aliorum pon-
tificum Romanorum ordinationes non omittit. In ms.
Thuaneo, cujus ea est inscriptio: Ordo episcoporum
urbis Romæ a Petro ad Hadrianum sub Carolo Ma-
gno, S. Leo numeratur quadragesimus septimus
PP., et ea verba ibidem reperiuntur: Hic fecit ordi-
nationes 7, presbyteros 77, diaconos 30, episcopos
175.

III. Quo die extremum diem clausurit sanctus
pontifex, facile est dicere, si communi opinioni ob-
sequi velimus; non ita facile, si res ad diligentem
examen revocetur. E vita decessisse 11 idus Aprilis
seu 11 die mensis, ferunt hodiernæ Ecclesiæ tabulæ,
quibus consensus recentiorum scriptorum suffragatur,
Severino scilicet et Dagalaipho consulibus, seu
anno Christi 461, postquam Romanam Ecclesiam (a)

Idus Novembris habent: Depositio S. Leonis papæ.
Hæc autem de Leone nostro scripta exinde liquet,
quod hoc Martyrologium aliorum hujus nominis pon-
tificum ætate antiquius est. Concitant cum hac die
non solum cætera antiqua Martyrologia ex Hierony-
miano contracta, Rabanus et Lectionarius Bellova-
cense a Quesnello laudatum; sed et tempus pontifi-
catus Leonis tributum. Hunc ordinatum die 29 Se-
ptembris anni 440 probavimus annot. 1 (Supra col.
195, n. a) ad an. 440. Porro ipsius pontificatus assi-
gnantur in Catalogis anni 21, mensis 1, et dies 15.
Licet enim quidam Catalogi in diebus discrepantes,
signent dies 26, et aliqui dies 28, præstantiores ta-
men ac plures exhibent dies 15, ut patet ex Cor-
beiensi, qui desinit in Vigilio, et altero item Corbeiensi
a Mabillonio editis, Analect. t. III, ex alio pervetusto
apud Bollandistas, t. I Aprilis, et ex aliis a Pagio
laudatis ad an. 461, n. 3, quibus adjiciendi sunt duo,
alter omnium forte vetustissimus in Hormisda desi-
nens, quem invenimus in ms. cod. Vat. Regiæ

unum et viginti annos, triginta minus dies, administrasset.

587 Ista, inquam, vulgata opinio est quam haustum primum puto ex Anastasio, seu quovis alio auctore libri pontificalis. Verum quam infirmæ sit ac deploratæ fidei opusculum istud, nemo inter eruditos diffidetur. Unde cum idem scribit sedem apostolicam post Leonis obitum septem diebus vacasse, ab illustrissimo cardinale Baronio merito rejicitur tum ex Mariani Scoti testimonio, tum maxime ex tempore subrogationis Hilari papæ in locum demortui pontificis.

IV. Primum igitur quod in hac questione pro certo statuere licet, hoc est : Hilarius Leonis **588** successorem eidem subrogatum esse mense Novembri anni 461, quo Leo decessit e vita. Hujus rei testem habemus Marianum Scotum insignem chronographum : *Hilarius papa 46 post Petrum ordinatur 11 idus Novembris*. Sed et antiquis et locupletius testimonium Hilarius ipse suppeditat. Concilium enim Romanum anno Chr. 465 celebratum, *sub die xv kalendaram Decembrium*, ut habent Acta vulgata, (a) vel xiii ut in appendice codicis Dionysiani et in Moguntino, vel xvi, ut lidem ad marginem; hoc, inquam, concilium Hilarius ipse in epistola ad Ascanium, etc., cap. 2, habuit esse **589** testatur a fratribus, seu coepiscopis, in anniversaria assumptionis suæ festivitatis congregatis : *Quos Natalis mei*, inquit, *festivitas congregavit*. Jam vero cum die Dominica consecrari debuerit pontifex, non incommode ordinationem Hilari in præcedentem Dominicam rejiciemus, quæ fuit xv kalendas Decembris, si quidem littera F

BALLERINIUM ANNOTATIONES

1997; alter vero quem ex perantique Veronensi codice vulgavit P. Josephus Blanchinius, tom. IV Anastasii, in prolegomenis, pag. 6. Accedunt etiam picture basilicæ S. Pauli, et inscriptio ex ms. Virdunensi in Mabillonii *Analectis* impressa et inferius a Quessnello recusa, n. 11, quæ dies totidem signant. Si autem a die 29 Septembris computentur mensis et dies tredecim, Leonis mors incidit in diem iv id. Novembris. In laudata inscriptione Leo depositus dicitur *in idus*...., ubi cum mensis nomen desit, Aprilen mensem supplendum nonnulli existimant, ita ut ejus mors assignanda sit in *ians Aprilis*, quo eum sepultum cum libro Pontificali plures tradunt. Sed hæc documenta Hieronymiano Martyrologio posteriora, præferenda non sunt, cum præsertim tempus pontificatus Leonis in omnibus Catalogis notatum, et a die 29 Septembris ordinationis ejus inceptum, Aprilii mensi nullo modo congruat. Adde tandem id non posse conciliari cum ordinatione Hilari, quem mense Novembri ordinatum Quessnellus, n. 4, optime statuit. Solum errat, cum ejus ordinationem assignat diem xv kal. Decembris, eo quod putarit an. 461 litteram F Dominicalem fuisse. Cum autem littera Dominicalis ejus anni fuerit A, Hilarius ordinatus dicendus est xiii kal. Decembris, seu die 19 Novembris an. 461. Si autem S. Leo excessisset die 11 Aprilis, septem et amplius mensibus Romana sedes vacasse dicenda esset, quod ab illorum temporum moribus abhorret. Iidem Catalogi, qui cum vulgato Anastasio Leonem sepultum tradunt 11 id. Aprilis, statim addunt *cessasse episcopatum dies septem*. Id autem cum nostra sententia optime concinit; die enim 10 Novembris Leone vita functo, post septem dies Hilarius eligi potuit, ejus ordinatione biduo prorogata, ut die Dominico perageretur. Ex his corruit Quessnelli opinio, qua Leonem obisse arbitratur 11 kal. Novembris, seu die 30 Octobris. Unum Corbeienſe kalendarium, quod aliis erroribus non caret, tanti esse nequit, ut tot documentis atque rationibus hæcenus propositis antefendum credatur. Cadit multo magis utriusque Pagii sententia, quæ nulli quoad Leonis mortem documento incumbit. Solum illi præferunt Marianum Scotum Hilari ordi-

A eo anno Dominicam designabat. Cum autem Aphonſus Ciaconius in Vita Leonis scribat (hand dubium quin ex antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis) sedem apostolicam (b) decem et octo dies vacasse, si totidem ab illa Dominica seu die 16 Novembris retrorsus numerentur, occurret dies 18 seu obitus S. Leonis 11 kalendas Novembris. At (quod fortasse miraberis) eo ipso die notatam legimus sancti Leonis mortem in veteri kalendario quod ex cod. ms. Corbeienſi tomo X sui Spicilegii inseruit vir pietas et doctrina insignis D. Lucas Dacherius, quodque anno 826 concinnatum gravibus conjecturis ductus existimat. Ita porro legimus in kalendario : *11 k. (Novembris) Depositio sancti Leonis papæ*. Nullum autem Leonem alium eo tempore mortuum legimus; nec fas est de alio Leone quam de primo interpretari quæcumque sine addito dicuntur de aliquo Leone pontifice in tabulis ecclesiasticis.

Ad Corbeienſem codicem proxime accedit liber lectionarius, quem ex ms. Bellovacensis Ecclesiæ codice Baluzius edidit in lucem ad calcem tomi II capitularium: Sic enim ille in mense Novembri : *11 idus Novembris, Romæ, depositio sancti Leonis episcopi et sancti Mennæ*. Non longe abest dies 10 Nov. a 30 Octobris, nec certum est in codice isto, quom corruptum et interpolatum fatetur editor, qui revera nonnullis in locis perturbata habet plurima, olim ad 11 kalend. Nov. non annotatum fuisse Leonis depositionem, aut ex 30 Octobris ad 10 Novemb. in Ecclesia Ambianensi, ad cujus usum liber scriptus est, esse translatum occasione festi alicujus proprii illo die occurrentis, et festi octavæque sanctorum om-

nationem signantem 11 id. Novembris. Cum porro ex aliis documentis Romana sedes vacaverit diebus septem, obitum Leonis ad diem quartum Novembris evahendum colligere. Ea vero antiquiora documenta, quibus Leonis mortem assignavimus diem 10 Novembris (siquidem Romana sedes vacavit diebus septem) Hilari ordinationem ad diem 11 id. ejusdem mensis a Mariano Scoto perperam evectam ostendunt. Labitur etiam opinio qua ejus mors assignatur diem 11 kal. Julii, seu 28 Junii. Hæc autem die non obitum, sed translationem S. Leonis celebratam fuisse Capitulare Evangeliorum Romanæ Ecclesiæ testatur. Hoc kalendarium nomine primum edidit Joannes Fronto; sed vetustissimum esse Capitulare Evangeliorum ipsius Romanæ Ecclesiæ ex ven. card. Thomasi et Dominici Georgii atque aliorum editionibus liquet. In hoc autem juxta omnes editiones ac mss. die 28 Junii legitur : *Translatio corporis S. Leonis*, quam quidem hoc eodem die factam sub Sergio an. 688 memorata inscriptio apud Mabillonium prodit his verbis : *Depositus est 11 idus*.... *et iterum translatus huc a B. papa Sergio 11 kal. Jul. indict. 1*. Num vero die 11 Aprilis alia vetustior translatio vel elevatio admittenda sit, satis probabile videtur ex genuino Martyrologio Bedæ, qui paulo post Sergium, præter diem 28 Junii, diem etiam 11 Aprilis Leonis festo ascribit. Cum enim ex constitutis nec Leonis mors, nec ordinatione huic die affigenda sit, aliqua ejusdem translationis vel elevationis Sergio antiquior eo die astruenda est; et hæc forte de causa in inscriptione laudata Leo sub Sergio iterum, id est, secundo, translatus traditur.

(a) Hanc chronicam notationem, quæ in Dionysiano-Hadrianæ collectionis codicibus et editionibus exhibetur, veriore esse illa quam præferunt codices collectionum Hispanicæ et Isidorianæ, patet ex dictis annotatione præcedenti, in qua hæc diem xiii kal. Decembris anni 461, non vero diem xvi kal. Dominicam fuisse vidimus.

(b) Septem tantum dies vacasse, plures Catalogi cum vulgato Anastasio præferunt. Decem autem et octo dies nullum, quod sciamus, antiquum documentum exhibet.

nium proxime subsequentes. Festa sanctorum in eo libro intercederunt a die 26 Octobris usque ad 8 Novembris.

V. Hanc epocham confirmat quod cum dubitare non possumus quin mense Novembri successor Leonis datus sit, nec probabile sit per pacatissima illa Ecclesiae Romanae tempora diu post mortem pontificis dilatam fuisse electionem successoris, quam Leo ad Anastasium Thessalonicensem scribens, *nultis dilationibus volebat fatigari* (Epist. 14, nunc 12, cap. 6); pene certum eo ipso apparet intra mensem Octobrem coercendam esse S. Leonis mortem.

Repugnat sententia nostrae communis chronologia. Sed praeterquam quod sola libri Pontificalis 590 auctoritate munita haec invaluit, quae magni faciunda non est, accedit etiam quod haec ipsa plures alios chronographos adversos habeat, exempli gratia, Marianum Scotum, qui de Leone nostro haec habet: *Magnus Leo papa oblit iv kalendas Julii; Martinum Polonium, qui Leonem eundem scribit sedisse annis 21, mensibus 9, diebus 27; Hermannum Contractum, qui annos 22 sedisse ait. Ilac et similia propius accedunt ad sententiam quae Leonis mortem mensi Octobri assignat, quam communis, quae ut idus Aprilis.*

VI. Sed juvat Marianum Scotum, cujus singularis et expressa narratio est, diligentius inspicere; plurimum enim lucis ex eo nobis affulget ad distinguendum Leonis I et Leonis II festa, quae per longum temporis spatium confuse celebrata sunt. Cum enim hodierna aetate fere ubique per Ecclesias Leonis papae II Junii dies 28 sacra habeatur, hoc tamen per errorem contigisse manifestum est, tum ex citato Mariani Scoti loco, tum ex dicendis inferius, ex quibus docetur Leonem II in Leonis I locum esse substitutum. In Martyrologio enim Romano haec legimus ad iv kalendas Julii: *Roma, sancti Leonis papae II. Et in Breviario Romano eodem die habetur officium ejusdem Leonis II qui ibidem dicitur sepultus in basilica sancti Petri iv kalendas Julii.*

Contendunt recentiores scriptores Leonem II mortuum non esse iv kalendas Julii. Probat ex Anastasio, seu libro Pontificali, in quo dicitur ordinationem celebrasse die 27 Junii, sepultus vero ad beatum Petrum apostolum sub die v nonas Julias. Quibus suffragatur Marianus Scotus scribens Leonem II obiisse v nonas Julii.

VII. Nolim ego negare 28 Junii vita functum esse Leonem II, huic enim opinioni favent, nedum adversantur, quae in contrarium adducta sunt, excepto Mariano, qui Anastasii verbis male intellectis deceptus est. Ad Anastasium enim ipsum quod attinet, non scribit mortuum Leonem v nonas Julias, sed tantummodo sepultum: facillime porro intelligimus eum qui v kalendas Julii diem extremum obiisset, quarto post die sepultum esse. Cum hac non discernunt auctor lectionum Breviarii Romani et Mariani

A Scotus, in diversos uterque errores abiit, hic scribens obiisse v nonas Julii, ille sepultum esse iv kalendas Julii. Non nocet magis ordinationis die 27 Junii celebrata mentio. Quis enim statim inter impossibilia numeret, ut qui die 27 vel 28 ante lucem consecrationes sacerdotales peregerit, sequenti vel eodem die repentino morbo correptus obierit: 591 quod potius facile est contigisse pontifici annoso, praecedentis noctis vigiliis et labore fatigato. Quibus adde plerisque corruptum videri Anastasii locum de die ordinationis. Et hanc quidem die vel quarto vel undecimo Junii celebrari debuisset hoc anno erudite probat vir clarissimus Carolus le Coigne Oratorii Galliani presbyter in Annalibus Ecclesiasticis Francorum, an. 686, num. 33, tametsi Leonem iv kalendas Julii mortuum, non existimet: vix tamen alia ratio excogitari potest cur (a) huic potissimum diei affixum sit festum hujus pontificis, eam rejecta inde Leonis I festivitate, quam quia constabat in Ecclesia Romana eo die obiisse Leonem II.

B VIII. Est porro haec die mortuus erat Leo II, non et tamen sacra fuit eadem dies in antiquis Ecclesiae monumentis, sed Leonis I. Hujus assertionis plures ex antiquis historicis, Martyrologiis, Lectionariis, Breviariis, Missalibus, et calendariis probationes facile est adducere.

Primo loco prodeat sanctus Gregorius Magnus PP. I, qui Leone II antiquior fuit. Is in suo Sacramentario annotat *natale S. Leonis papae*, ad iv kalendas Julii. Hoc quidem additum Sacramentario merito suspicantur viri docti juxta fidem codicis Remensis a doctissimo viro Hugone Menardo laudati; neque ego inficias ierim; attamen antiquissimum esse hanc additionem duo evincunt: unum est, quod tam pauci codices mss. inventi sunt, qui ea careant, ut unicuique ille Remensis laudatur a Menardo, qui tamen testatur *natale S. Leonis papae* ut idus Aprilis inscribi in eodem Remensi codice; in ceteris vero (b) antiquissimis, puta Corbelesis sancti Eligii Missali, ad cuius fidem Sacramentarium edidit, et duobus aliis ejusdem monasterii, item Tiliano et Thuaneco, etc., *natale S. Leonis papae* iv kal. Julii annotatum exhiberi; alterum, quod paucorum admodum sanctorum, qui martyrum non fuerint, festa inscripta habeat, paucorum 592 etiam Romanorum pontificum: quos inter Leonem I omissum esse, non omisso Leone II, vix in mentem venerit. Ex eodem Sacramentario Gregoriano assumpsit procul dubio Hinemarus Remensis archiepiscopus collectam secretam missae S. Leonis, quam refert in opere prolixo de Praedestinatione, pag. ultima, quamque in Ecclesia Romana recitari solitam significat, his verbis: *Hanc (intelligentiam) ipsa sancta sedes apostolica in arcanis caelestium mysteriorum ex apostolorum traditione retinet dicens: e haec hostia, quaesumus, Domine, mundet nostra delicta, quae in ora crucis immolata, totius mundi iulit offen-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Cum serius valde huic diei iv kal. Julii festum Leonis II affixum fuerit, omnes autem catalogi Romanorum pontificum eum sepultum tradunt v non. Julii; ea festi assignatio non eam causam habuisse videtur, quam Quesnellus conjicit. In Breviario de Camera secundum usum Romanum, impressum Venetiis arte et impensis magistri Andree de Torressani de Asola 20 Junii 1494, die 28 Junii festum hujus Leonis II cum tribus propriis lectionibus exhibetur, sed in iis nihil de die sepulturae, ut in Romano Breviario nunc legitur.

(b) Vetustissimi omnium, qui hactenus ad nostram notitiam pervenerunt Sacramentarii codices Gregoriani, sunt unus Vaticanus, et alter Otobonianus, quos Muratorius edidit in Liturgia Romana tom. II; cumque ita hoc die iv kal. Julii S. Leonis missam pariter praefert, statim post Leonis translationem eodem die peractam sub Sergio hanc missam Sacramentario Gregoriano additam credimus: et idcirco in vetu-

stissimis capitularibus Evangeliorum, in quibus ea translatio eodem die signatur, et in calendario Romano, quod responsoriali ac Antiphonario Romano Ecclesiae praemisum e codice Basilicae Vaticanae vulgavit ven. card. Thomasius tom. IV, pag. 9 novissimae editionis, ea tandem in vetusto Missali Lateranensi nuper impresso tom. I Collectionis Liturgicae pag. 228, eodem tantum die S. Leonis festum indicatur. Non diffitemur tamen tria alia Sacramentaria Gregoriana, Remense a P. Menardo, not. 354 laudatum, Theodoricense et Gemeticense in notis ad Menardum allegata, Leonis memoriam praeferre, non die 28 Junii, sed 11 Aprilis. In solo S. Petri supra Disam Ordinario S. Leonis commemorationem sine officio eodem die 11 Aprilis invenit P. Martene de Monach. Ritib. I. IV, c. 4, n. 26, cum in aliis sex ejusdem generis libris, quos allegat, lib. IV, c. 6, n. 23, ejusdem sancti festività notetur die 28 Junii.

sam. Et item: Annue nobis, Domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio, quam immolando totius mundi tribuisti relaxari delicta. Et: Respice, omnipotens et misericors Deus, super hanc familiam tuam, pro qua Dominus noster Jesus Christus non dubitavit manibus tradi noceantem, et crucis subire tormentum. » Ubi observare licet in secreta de S. Leone scrupulosiore sequentis ætatis diligentiam, ex qua pro his verbis, *Ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio*, hæc alia supposita sunt: *Ut intercessionem beati Leonis hæc nobis prosit oblatio*; quæ ne recitarentur tempore Hincmari, S. Gregorii, et forsan superiorum pontificum, nulla religio interessit. Ista etiam precandi forma antiquitatem hujus officii prodere mihi videtur, et inde fortasse nata, quod statim post obitum Leonis celebratus sit dies in honorem hujus pontificis: cui non ita pridem defuncto precabantur fideles intra Missarum solemniam, pro Ecclesiæ more ac pietate, æternæ felicitatis gaudia. Mutationis illius in secreta Missæ S. Leonis factæ explicationem videre est apud Innocentium PP. III, in scripto ad J. quondam archiepiscopum Lugdunensem, quod refertur c. *Cum Marthæ, de Celebratione Missarum*.

In antiquo Martyrologio, quod dicitur **593** Venerabilis Bedæ, hæc ad eundem diem 28 Junii legimus: Leonis papæ, qui post Petrum apostolum 47 in urbe Roma sedit annos 21, dies 12, et cætera quæ Leonem primum clarissime designant, ubi ex consilio videtur diei mortis vel depositionis non meminisse.

In veteri calendario Romano, seu potius libro Lectionario, quem vir doctissimus Joannes Fronto canonicus regularis S. Augustini et Academiæ Parisiensis cancellarius edidit non ita pridem e mss. codice sui S. Genovefæ monasterii, aureis characteribus exarato, et nongentis annis, ut putat, antiquiore; nihil de S. Leone mense Aprilis; sic autem mense Junio: *die 28, Translatio B. Leonis*. De Leone I procul dubio intelligendum est, quod et eruditio Frontonis visum est. Quatuor enim tantummodo confessorum memoria consignata habetur in Llectionario, quos inter Leonem II locum esse datum, negatum Leonem I, non est verosimile. Deinde antiquam ullius sancti Leonis translationem non legimus, nisi Leonis I, quem Sergius papa I ad honoratorem locum basilicæ S. Petri transtulit, teste Anastasio, ut uberius infra.

Usuardus, qui iuente sæculo nono floruit in suo Martyrologio S. Leonis Magni meminit ad iv kalendas Julii, his verbis: *Natalis beati Leonis papæ et doctoris*. Quis enim unquam doctoris titulo ornatus inter Leones pontifices, præter Leonem I? Perperam autem Joannes Molanus vocem hanc doctoris, quam in prima editione Usuardi de Leone I interpretatus erat, mutata postmodum sententia, ad marginem relegavit in altera hujus Martyrologii editione ab eo procurata Antwerpæ anno 1585, substituto in illius vocis locum confessoris nomine, aliisque de suo superadditis, quæ Leonem I conveniunt: quod omnibus manuscriptis codicibus contrarium est.

Circa Usuardi tempora Leonem (a) inter Ecclesiæ doctores fuisse numeratum, testantur litanie quæ habentur in libro precum Caroli Calvi imp. ex codice

A ms. Colbertino, descriptæ a Baluzio in notis ad Capitularia, p. 1486, ubi post quatuor doctores Ecclesiæ Latine S. Leo invocatur. Quam titulum pontificis nostro postilaminio restituit novum **594** Ecclesiæ Parisiensis Breviarium anno 1680 excusum et magna accurate emendatum, doctissimorum virorum ope et industria, imprimisque clarissimi Jacobi de Sancta Bova doctoris, socii et professoris Sorbonici, præceptoris mei.

Ado Viennensis, qui eodem sæculo nono scripsit suum Martyrologium, Leonem non recenset nisi iv kalendas Julii in hunc modum: *Ipsa die Natalis S. Leonis papæ*. Legitur quidem et in idus Aprilis Leonis mentio in vulgatis codicibus; ad Joannes Mosander et Heribertus Rosweyodus, qui Adonem multa cura ediderunt in lucem, istud rejiciunt auctoritate plurimorum codicum mss.

Liber ms. Sacramentorum Ratholdi, qui decimo sæculo exaratus, kalendarium ms. S. Michaelis de Confluente in Catalonia, kalendarium Ecclesiæ Christianæ editum Helmstadii anno 1585, ad calcem Chronologia Davidis Chytræi, kalendarium ms. S. Theoderici prope Remos, et alia bene multa incertæ ætatis ac regionis monumenta, Leonis memoriam annotatam non habent, nisi ad 28 Junii diem. Leonem porro II, Leone I posthabito, ut jam diximus, quis credat celebri solemnique cultu honoratum in Romana præsertim Ecclesiæ?

Martyrologium antiquum, quod pro veteri Romano venditavit Rosweyodus, nec aliud est quam Adonis Epitome, nihil de S. Leone in idus Aprilis; hæc autem iv kalendas Julii: *Romæ Leonis papæ*.

Wandelbertus, qui Usuardi Martyrologium metricum expressit, eadem quæ ille habet de Leone tam ad ii idus Aprilis quam ad iv kalendas Julias. Habetur in Martyrologio Molani et tomo I Operum Venerabilis Bedæ presbyteri metricum illud Wandelberti (quæ est eruditior opinio) Martyrologium. in idus Aprilis Usuardus Lovanii editus a. 1568 hæc habet: *Romæ natalis B. Leonis papæ, cujus temporibus existit sancta synodus Chalcedonensis, et ad marginem: Primi, de quo 28 Junii*. Ibidem vero Wandelberti hoc distichum:

Pontifice et summo toram irradiante Leone,
Splendens, ore, manu Christi qui parit ovile.

Ad iv vero kal. Julii: *Natalis beati 595 Leonis papæ et doctoris*; et ad marginem: *De Leone, Pontificale, c. 47, et Canisius ante Opera*. Wandelbertus autem:

Præsele quartus orat verbi et doctore Leone.

Ex quo arguitur prava Molani correctio in Usuardo tentata in posterioribus editionibus contra auctoris mentem; fidemque mss. codicum. Quam correctionem in Wandelberto audere vetni carminis leges.

Marianus Scotus, in Chronico quod circa annum 1083 complevit, Magnum Leonem papam obiisse scribit iv kalendas Julii: ea potissimum ratione ductus, ut ego existimo, quod illa die coelebatur Magni Leonis memoria.

D Abbas Urspergensis, qui obiit anno 1240, ad annum 461 sui Chronici: *Leo papa*, inquit, *migravit iv kalendas Julii*.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Peculiarem et antiquum S. Leonis cultum in Romana Ecclesiæ astruant veteres ipsius litanie, quas ex codice basilicæ Vaticanæ accurate recensit card. Thomasius tom. V *Antiqui libri Missarum* pag. 299, et nos in aliis mss. invenimus. In his enim inter sanctos confessoros pontifices S. Leo recensetur sic: S. Silvester, S. Leo, S. Ylari, S. Martine, S. Gregori, etc. In aliis contractioribus ejusdem Ecclesiæ litanis ex codice Ratholdi apud Menardum in Sacrament. Gregor., not. 741, habetur: S. Silvester, S. Leo, S. Ambrosi, S. Augustine. In brevissimis litanis, quæ duobus Ordinibus Romanis 15 et 14 in-

sertæ sunt tom. II Musei Italici Mabillonii, p. 227 et 254, hi duo tantum confessoros pontifices invocantur: S. Leo, S. Gregori. De doctoris titulo vide quæ diximus in epistola nuncupatoria tomi I (*præced.*). Quoad Adonem vero, in tribus antiquis ejus codicibus, quos vir cl. Dominicus Georgius in Romana editione Martyrologii Adonis adhibuit, die 28 Junii legitur pag. 303: *Ipsa die natalis S. Leonis papæ, qui merito excellentis ingenii apud Romanos Magnus Leo appellatur*. Iidem porro codices ejusdem Leonis festum pariter signant die 11 Aprilis.

Martinus Polonus Marianum et abbatem Urspergensensem explicat, et ipse suo suffragio confirmat assertionem nostram. *Hic etiam, inquit, sepultus est apud basilicam S. Petri apostoli, cujus festum fit in vigilia apostolorum.* Nondum igitur anno 1277 ad quem Chronicon suum perduxit Martinus, Leonis II festum agebatur iv kalendas Julii, sed Leonis I, in Ecclesia Romana, cujus consuetudo ac ritus latere Martinum non potuere, qui in illa Nicolao III pontifice penitentiarii munere functus est.

S. Antoninus, qui florebat anno 1450, Chronici parte II, hæc habet de Leone nostro: *Celebratur hujus sancti festum in vigilia apostolorum Petri et Pauli.*

Wernerus Rolewink de Laer Westphalus Carthusiensis, qui kalendarium et Martyrologium condidit, nec non Fasciculum temporum, quem ad annum 1480 produxit, eidem diei ascribit Leonis nostri festivitatem. *Festum ejus, inquit, agitur in vigilia apostolorum Petri et Pauli; quidam dicunt 11 Aprilis.*

Denique Joannes Tribemius, quem mortuum scribunt anno 1510, in hunc modum de Leone I scribit: *Moritur tandem post multos pro Ecclesie utilitate labores sub Leone Augusto anno Domini 461, indictione 14, iv kalendas Julii.*

Pleraque Breviaria et Missalia, quæ ante hujus sæculi initium excusa sunt, non habent consignatam S. Leonis memoriam, nisi ad iv kalendas Julii, seu die 28 Junii:

Missale Romanum seu secundum consuetudinem Romanæ curiæ Veneriis excusum a. D. 1481;

Missale editum Basilicæ a. D. 1487;

Missale excusum Lugduni a. D. 1501;

506 Breviarium Aurelianense a. D. 1504;

Breviarium ordinis SS. Trinitatis a. 1514;

Breviarium Turonensis Ecclesiæ 1519;

Breviarium Carthusiense a. D. 1521;

Breviarium canonicorum regularium 1523;

Breviarium Romanum, Parisiis 1524;

Breviarium curiæ aptum, seu secundum consuetudinem Romanæ curiæ, a. D. 1525;

Breviarium Parisiense 1545;

Missale Romanum Venetiis cusum 1549;

Breviarium secundum usum archiepis sancti Remigii Remensis eodem anno editum;

Portiforium, seu Breviarium ad usum Ecclesiæ Sarsburgiensis, quod Londini prodit a. D. 1555;

Breviarium Romanum, Parisiis, 1556;

Breviarium Aurelianense anni 1575;

Breviarium vetustissimum Fontisebraldi;

Breviarium Noviomense antiquum;

Breviarium ms. Sancti Victorii Parisiensis;

Breviarium canonicorum regularium a. D. 1609;

Breviarium S. Martini Turonensis a. D. 1635.

In his omnibus et, sine dubio, in aliis bene multis occurrit memoria S. Leonis 28 die Junii, non 11 Aprilis. Memoria, inquam, non integrum officium propter occurrentem sanctorum apostolorum Petri et Pauli vigiliam, quæ celeberrima erat. Alias si in diem Dominicam festum Leonis incidisset, vigilia in superius sabbatum rejecta, de S. Leone fiebat ipsa die Dominica officium, si bene capio sensum hujus Rubricæ in plerisque numeratis Breviariis appositæ:

(a) *Si festum sancti Leonis in Dominica venerit, agitur de festo cum commemoratione S. Joannis Baptiste; quocumque vero alio die venerit, fit de ipso commemoratio in missa de vigilia. Cujus commemorationis adhuc vestigia supersunt in collecta, quæ et in Sacramentario Gregoriano; et in recensitis supra Breviariis pro S. Leonis memoria legitur, quæque a paucis an-*

nis ad Leonem II translata, ejus officio ascripta est, ne apice quidem mutato. En collectam.

Deus, qui beatum Leonem pontificem sanctorum tuorum meritis conq(uasi), concede, quæsumus, ut qui commemorationis ejus festa percolimus, viam quoque imitemur exempla. Ubi cum dicitur sanctorum tuorum meritis conq(uasi), subaudiendum suspicor apostolorum, seu Petri et Pauli, quorum sollemnis dies occurrebat, et quorum meritis conq(uatum) Leonem predicat collecta; nisi enim aliquem inter cæteros cælestes insignem **507** cogites, cui Leonem comparare volueris, minus concinna laus erit quæ sanctus sanctis similis dicitur. Cæterum non semel ab antiquis Leo noster cum apostolis confertur: *ἄνω πόντος ῥόμος ὁ ἰσχυρότερος*; id est. *Leo Romæ papa apostolis æquandus*, inquit libellus synodicus (Cap. 94). Sed et Patres Chalcedonenses, in suo *ὑπομνήματι* ad Marcianum Augustum, sanctum Leonem apostolicum virum, *τὸν ἀπόστολον ἑνῶρα*, appellant. Hæc omnia animum quemvis non pervicacem aut contentiosum facile adducunt ut Leonis I memoriam olim inscriptam fuisse credat 28 diei Junii.

Non difficeo tamen antiquos etiam codices inveniri, qui Leonis festum Aprilis 11 diei affixum habeant; sed eosdem de die obitus interpretari nulla necessitate compellimur, cum vel de translatione aliqua, vel de ordinatione possint intelligi. Ita genuinum Bedæ presbyteri Martyrologium, quod a Godfrido Henschenio non ita pridem publicæ luci datum est; tertio enim idus Aprilis mentio habetur *Leonis papæ et confessoris*, quarto kalendas Julii *sancti Leonis papæ*. Sic etiam Breviarium ms. Montis Cassini sexcentorum fere annorum, quod in ædibus institutionis Oratorii D. Jesu ad muros Parisienses asservatur. De Usuardo constat ex superius dictis utroque loco natalem Leonis I commemoratam.

Eodem die habet vetus kalendarium tomo X Spicilegii Acheriani editum ex ms. codice 800 annorum: in idus Aprilis, *natalis sancti Leonis papæ*. Item in kalendario quod libro Sacramentorum sancti Gregorii ms. præfigitur in codice Oratorii Parisiensis. His adde Missale Parisiense ann. 1517 et 1541, et Breviarium 1545 et 1584; Breviarium Romanum Veneriis 1570. Breviarium Ambianense anni 1607, in quo nihil de sancto Leone 28 Junii, sed tantum 11 Aprilis; Laudunense anni 1584; in quibus non officium, sed sola commemoratio fit sancti Leonis 11 Aprilis, nihil mense Junio.

Observandum, in plerisque Breviariis et Missalibus quæ officium sancti Leonis habent 28 solummodo Junii, officium istud esse de communi confessorum pontificum, nihilque præferre, unde discerni quæst an de Leone I celebretur, an vero (b) de secundo.

X. Ex præmissis facile mihi persuadeo (c) tres omnino dies consecratos olim fuisse memoriæ sancti Leonis papæ I, et unum eorum in aliquibus Ecclesiis, alium in aliis, duos in nonnullis annuo cultu celebratos.

Depositioni hujus sancti pontificis sacer fuit tertius kalend. Novemb. seu dies 30 Octobris, qui huic deputatur in kalendario Acheriano octingentis annis antiquo; tametsi forsitan eo die officium celebratum de eo non fuerit. Priscis enim Ecclesiæ temporibus vix ac ne vix quidem depositionem seu **508** obitum illius sancti sollemni officio honoratum crediderim, nisi qui martyrium fuso pro Christo sanguine complevisset. Hinc est quod in tam paucis monumentis dies obitus Leonis conscriptus legitur, ut unicuique hactenus codex visus sit qui hunc annotatum habuerit die 30 Octobris.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Similis rubrica legitur in Responsoriali et Antiphonario Romanæ Ecclesiæ tom. IV Operum card. Thomasi, p. 120: *Si vigilia B. Petri in Dominica venerit, sabbato prævenimus omnia officia vigiliæ celebrare; Dominica vero omnia de S. Leone papa facimus. In ordine autem Romano 15 apud Mabilonium, tom.*

II Musei Italici, p. 517, habetur: *Item in vigilia beatorum apostolorum Petri et Pauli facimus de S. Leone; missa dicitur de vigilia, cum commemoratione de S. Leone.*

(b) Confer not. 4 (Col. 323, n. a).

(c) Confer not. 1 (Col. 319, n. a) sub finem.

XI. Junii dies 28 translatione corporis sancti Leonis celebris habitus est, quo die notata legitur in vetustissimo Joannis Frontonis Martyrologio seu Lectionario nongentis annis, ut putat, antiquiore; in quo quarto kalendas Julii legitur: *Translatio corporis beati Leonis*. Cui concinit kalendarium ad usum olim Ecclesie Romanæ et bibliothecæ Vaticanæ codice antiquissimo ante nongentos pariter annos descripto, quod Leo Allatius integrum inseruit dissertationi suæ de Dominicis et Hebdomadibus Græcorum ad calcem operis de Perpetua Ecclesiarum Orient. et Occident. Consensione, pagina 1487. Sic enim pag. 1490 legimus: *iv kalend. Julii, translatio corporis B. Leonis pontificis et confessoris*. Quo in kalendario, nulla alio die consignata habetur memoria Leonis. Cujus enim Leonis, nisi primi, cujus unius translationem commemoratam habemus ab Anastasio Bibliothecario, seu quovis alio auctore libri Pontificalis, ubi de Sergio papa: *Hic, inquit, corpus beati Leonis probatissimi patris atque pontificis, quod in addito inferioris secretarii prædictæ basilicæ (Sancti Petri) positum fuerat, facta diligentius tumba in denominata basilica publico loco (ut sibi fuerat revelatum) reposuit, ac locum ipsum ornavit*.

Eadem, paucis mutatis, habentur in ms. cod. Collegii Oriensis in Academia Oxoniensi; illo, inquam, codice ex quo prodit Romanus canonum codex, qui-que idem plurima continet Leonina, inter quæ narratio duplex de rebus gestis S. Leonis PP. I, una, fol. 91, convenit fere cum Anastasiana narratione, etsi ea sit brevior; altera habetur fol. 214, estque ejusmodi:

Anno Dominicæ incarnationis 440, Leo papa Magnus quadragesimus quartus post Petrum sedit annis viginti uno, mensibus duobus. Obiit iii idus Aprilis. Anno Dominicæ incarnationis 688, Sergius papa octogessimus quartus sedit annis quatuordecim mensibus octo. In hujus gestis ita legitur: «Hic corpus Leonis I beatissimi patris ac pontificis, quod in addito inferioris secretarii basilicæ beati Petri positum fuerat, facta diligentius tumba in denominata basilica publico loco, ut sibi fuerat revelatum, reposuit iv kalendas Julii ac locum ipsum ornavit.»

Sequitur in codice inscriptio viginti versibus constans, quæ hic excusa legitur. Unum porro quod in excerpto gestorum Sergii observatum velim, est nota temporaria, cui concinit Mabillonianus codex jamjam 599 commemorandus. Uterque enim codex cum Frontonis Martyrologio et Allatii kalendario superius laudatis, testes sunt quatuor, quorum auctoritate Junii diem 28 translationi S. Leonis I sacram fuisse certo constare videtur.

Ex eodem Sergii gestorum excerpto docemur, quod Leo noster sepultus erat in basilica Sancti Petri, qui honos nulli decessorum contigerat. *Primus quippe, ait auctor Romæ Subterraneæ, inter sanctos pontifices non martyres annumeratur: hanc tamen juxta Sanctum Petrum, sed in basilicæ ejusdem vestibulo ante secretarium, in postrema nimirum ejusdem vestibuli parte ad levam ingredientibus. Quod epitaphii jamjam descripti versus 6, 7 et 8 significant. Multi deinde pontifices ibidem tumulati sunt; ita ut sancti Leonis sepulchrum aliorum obrutum sepulchris delitesceret, cum Sergius papa I, qui sub finem septimi sæculi Romæ sedit, prævia revelatione admonitus, corpus Leonis e loco obscuriori eruit, translulitque in superiorem editioremque versus altare, sive in oratorio ad dexteram majoris absidis prope sancti Petri aram, ut scribit idem Romæ Subterraneæ auctor. Extraxit quoque Sergius magnificum tumulum Leoni cum hoc epitaphio, quod exstat apud Janum Gruterum, et ad ms. codicis Oxoniensis apographum, a clarissimo viro E. Bernardo nuper ad nos transmissum, emendavimus. Idem inventum est a doctissimo Mabillonio*

A in Virdunensi codice monasterii S. Vitionis inter alia epitaphia, quæ reperta esse dicuntur in Ecclesia S. Petri, referunturque a Mabillonio tomo III Analectorum pag. 431:

Hujus apostolici primum [Ms. Oxon., magni] est hic corpus [humatum,

Quod foret et tumulo dignus in arce Petri.
Hinc [Vulg., hunc] vatun procerumque cohors, quos cer- [nis adesse,

Membra sub egregia sunt adoperta domo.
Sed dudum ut pastor magnus Leo septa gregemque
Christicolam servans janitor arcis erat.
Commonet e tumulo, quod gesserat ipse superstes,
Ne lumen insidians vastet ovile Dei.
Testantur missi pro recto dogmate libri,
Quos pia corda colunt, quos mala [Vulg., prava] turba [timet.

Rugit, et pavida stupuerant corda ferarum;
Pastorique sui jussa sequuntur oves.
Hic tamen extremo jacuit sub marmore templi
Quem jam pontificum plura [Oxon., pulchra] sepulchra
B tegunt [Vulg., celant].

Sergius antistes, divino impulsus amore,
Hunc in fronte sacræ transtulit inde domus:
Exornans rutilam pretioso marmore tumbam [Vulg., Ru-
tilum... tumbum],

600 In quo poscentes mira superna vident.

Et quia præmiunt miris virtutibus olim;

Ultima pontificis gloria major erit.

Ad hujus epitaphii calcem legitur in Mabilloniano codice hoc chronicum additamentum: *Sedit in episcopatu annos 21, mensem 1, dies 13. Depositus est iii idus... et iterum translatus huc beato Sergio iv kalend. Julii, indict. 1.*

Hæc de prima translatione corporis sancti Leonis ejusque sepulchro, quod et miraculis clarum et præsens auxilium multis fuisse versus hic ostendit:

In quo poscentes mirâ superna vident.

XII. Porro diem 11 Aprilis memoriæ ejusdem pontificis sacram fuisse, ex antiquis etiam codicibus certum esse supra monuimus: qua autem ratione vel occasione id contigerit, omnino exploratum non habemus. Mortem ejus hac die recolli, communis est hac ætate opinio, hodiernis Ecclesiæ fastis et Brevariis consignata, quam tamen sequi non sinunt testimonia Mariani Scoti, Martini Poloni et aliorum quos supra retulimus, partim festum, partim obitum sancti Leonis alii diei assignantium, quam 11 Aprilis.

Hanc diem (a) anniversarii assumptionis ejus pontificatum consecratam fuisse non ægre crediderim. 1^a Quia circa hæc tempora contigisse ordinationem ejus consona est omnium sententia. Scio cum communi chronologia, quæ obitum Sixti iii vel v kalendas Aprilis evenisse docet, componi conjecturam nostram non posse, si quidem ex Prospero indubitatum habemus quadraginta dies et amplius Romanam Ecclesiam sine pontifice fuisse. Sed quo auctore diei illi mors Sixti pontificis assignatur? Non certe Prospero, quod Ciacconio visum est Baronii verbis decepto; nuspiam enim id apud hunc chronographum legitur, sed nec apud ullum scriptorem Anastasio antiquiorem. Hujus autem tam suspecta diligentia, tam frequentes lapsus, ut infirma sit admodum ac vacillans assertio omnis sola ejus auctoritate subnix.

2° Vetus kalendarium superius laudatum ex tomo X Spicilegii Acheriani, depositionem quidem sancti Leonis papæ iii kalendas Novembris commemorat, iii vero idus Aprilis seu 11 die natalem ejusdem recenset. Natalis porro de die mortis hoc loco intelligi non potest, cum hæc mense Octobri deputetur; quem igitur, nisi consecrationis, diem significabit? quæ nomine inter alios pontifices Sixtus III, Leonis predecessor, ordinationem suam appellavit epist. 1 ad Cyrillum Alexandrinum: *Synodo, inquit, quam natalis mei dies congregat; et epist. 2 ad Joannem Antio-*

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Vide annot. 1 (Col. 319, n. a).

PÆROL. LV.

ehenum: *Audivit universa fraternitas, quæ ad natalis mei convenerat diem.* Hilarius Leonis successor proximus, epistola 2 ad Aseanium et alios provincie Tarraconensis episcopos, c. 2: *Lectis, inquit, in conventu fratrum, quos natalis mei festivitas congregavit, litteris vestris.* Sanctus item Paulinus, epist. 16 ad Delphinum, ait invitatum se ab Anastasio papa fuisse ad natalis suum. Et sanctus Ambrosius, libri viii, epist. 4 ad Felicem Comensem episcopum, *diem natalis ejus*, hoc est, ordinationis, recollit. Mitto sanctum Augustinum, serm. 32 de Verbis Domini, et homil. 24 et 25 inter quinquaginta.

3° In hoc martyrologio seu kalendario natalem non semper mortis diem, sed quamlibet festivitatem significare, liquet ex natali sancti Benedicti abbatis, qui bis annotatur, semel quidem mense Martio, quo decessit e vita, iterum 13 die Julii, quo ejus translatio recollitur, quam tamen natalem dici videmus ab auctore kalendarii; ut mirum non sit idem de ordinationis sancti Leonis die esse usurpatum, quod de sancti Ambrosii ordinatione usurpant Græci in suo Menologio, ubi hanc sub natalis nuncupatione memorant septima die Decembris, Latine Ecclesie exemplum secuti. Veterem membranam operi suo de doctrina temporum inseruit Aegidius Bucherius e schedis Heriberti Rosweydi acceptam, quæ instar est kalendarii seu Martyrologii in ea mense Februario ista legimus: *Octavo kalendas Martii, natale Petri de Cathedra*, quo festo velut ordinatio seu pontificatus apostoli celebratur.

4° Quanta ordinationis solemnitate recolitur, festa quæ sacra vel habita sunt, vel adhuc habentur ordinationi sanctorum Paulini, Ambrosii, Augustini, Hilari papæ et Martini Turonensis, demonstrant de Romana, Gallicana, Italica et Africana diocesisibus. Quibus adde plurimum adhuc pontificum ordinationem in hodiernis Ecclesie tabulis celebrari, ut videre est in Martyrologio Romano sanctorum Basilii Casariensis, Ambrosii Mediolanensis, Gregorii Romani et Zenonis Veronensis, ordinationes suis quisque diebus annua solemnitate honoratas referente. Immo vero a modum simile est quod, cum primis Ecclesie sæculis solum Christi martyrum memoria solenni ritu colebatur in Ecclesia, sanctorum pontificum primas omnium festivitates martyrum solemnitatibus esse adjectas, delectumque ad id diem ordinationis ejusque; ita ut dies qui festus quotannis habebatur vivente pontifice, idem post ejus mortem recoleretur. Quod de nostro Leone tanto magis credendum est, quanto ejus electio ardentioribus omnium votis majorique consensu conligerat, ejusque ordinatio per totos 602 viginti et unum annos vivente Leone recoli solita fuerat. Quibus adde quod, propter rerum præclare gestarum magnitudinem, sanctimonie opinionem singularis, et propter Urbem semel et iterum ejus ope a cæde liberatam, quo pater patriæ bis esse meruerat, tanti pontificis memoria in deliciis Romæ haberetur; ut omnino absurdum videatur per tot sæculorum spatia oblivione sepulam credere Leonis Magni memoriam, pontificis tot nominibus Ecclesie Romanæ charissimi.

Doctissimus Papebrochius, in suo conatu chronico-historico ad catalogum Pontificum Romanorum, quia Leonis ordinationem Septembris diei 8 assignat, Aprilis 11 celebrari putat secundum illius in Vaticano depositionem, quæ ab Anastasio ex antiquioribus catalogis sepultura appellata sit.

Sed tandem certam habet hodie fixamque 11 Aprilis festivitatem Leo papa 1, cujus officium ritu duplici celebratur, præsertim in Ecclesia Romana. Nolim autem sine observatione prætere singularem

A hujus officii prerogativam, in quo videlicet ad primum nocturnum eadem lectiones ex prima S. Petri epistola habentur quæ in utraque solemnitate Cathedra sancti Petri; ad tertium vero nocturnum et ad missam eadem Evangelii lectio quæ et in Cathedra sancti Petri et in natali ejusdem (*Serm. 2, num. 5*); sumptaque est ex cap. xvi S. Evangelii secundum Mattheum, ob eam proculdubio rationem, quod incarnationis fidem Petrique confessionem, quæ a Deo Patre apostolice inspirata cordi, omnium humanarum opinionum incerta transcendit, et firmitatem petra accepit (*Epist. 98*), tam pie, tam fortiter, tam docte explicuit defenditque adversus Eutychem: unde et ejus epistola tamquam Petri confessioni consona ab œcumenica synodo approbata est, et ipse ab illidem Chalcedonensibus Patribus dicitur: *Vocis beati Petri omnibus interpretis esse constitutus.*

XIII. Præter (a) eam corporis sancti Leonis translationem a Sergio papa factam, quam modo recensimus, sacras etiam ejus reliquias in variis orbis Christiani partes deportatas legimus. De aliqua enim corporis parte sciendus Martinus Polonus in Chronico, ubi sub Sergio papa 1 hoc actum narrat: *Corpus Leonis 1 papæ Deo revelante transtulit apud Virzenburg Osterfrank*; nisi tamen auctor iste pro translatione de inferiori loco basilicæ sancti Petri ad superiorem, hanc nobis supponat. Ut ut sit, facile fuit ut dum loco moveretur corpus, partem ejus aliquam impetravit nonnullus e Virzenburgensi Ecclesia, tunc temporis Romæ degens, et ad sua detulerit sacrum pignus, 603 quod postmodum pro integro corpore vendidit popularis error.

Non pigeat quoque referre quod legitimus in libro, cui titulus: *De statu Ecclesie Petracoricensis a fide condita, auctore Joanne a Puteo e stricta sancti Francisci familia recollecto*; qui ad annum Christi 1476, sub Radelphino episcopo Petracoricensi impetratam scribit studio Eliae Burdelli bullam a Sixto PP. IV pro decenniali indulgentiarum jubileo in eorum gratiam qui ecclesias Sancti Stephani et Sancti Frontonis quotannis adirent die eorumdem memorie sacro. De ecclesia porro Sancti Stephani bulla hæc addit: *In qua certa reliquia ejusdem sancti et corpora sancti Leonis papæ, qui Magnus Leo dictus, et beati Patrocli, et sanctæ Sabinae marigris requiescunt.* Idem auctor, ad annum Christi 1551, ex processu verbi majoris et consulum urbis Petracoricensis, narrat sacram omnem suppellectilem ac sanctas reliquias, quæ in capitulo Petracoricensi gazophylacio servabantur, ab hæreticis nocte intempesta direptas esse: inter quas caput sancti Leonis PP. numerat, easque reliquias in horto quodam repertas, sub majori altari sepultas esse. Ex eodem, opinor, fonte hausit illustrissimus Tullensius episcopus Andreas Saussayus, quæ scribit in supplemento Martyrologii Gallicani ad 11 Aprilis: *Sanctissimi pontificis (Leonis 1) corpus tot diuinorum mirabilium instrumentum lapsu temporis Roma in Aquitaniam translatum in majori Petracoricorum ecclesia sub titulo sancti Stephani protomartyris honorifice collocatum, una cum sacris ossibus S. Patrocli et sanctæ Sabinae virginis Sixtus papa IV in suis bullis quiescere testatur.*

XIII. Certiora puto quæ narrat Clarius monachus auctor Coronici sancti Petri Vivi Senonensis, tomo II Spicilegii Acheriani. Postulat, inquit, *Assegius a Joanne papa (VIII) dari sibi reliquias pontificum atque doctorum Gregorii atque Leonis, quod et impetravit; plerumque etenim sacra missarum solemnia in sede apostolica celebravit. Dedit autem ei Joannes papa caput beati Gregorii papæ universalis, filii Gordiani, plumbo inclusum, et brachium S. Leonis papæ et docto-*

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Aliam Sergio anteriorem elevationem die 11 Aprilis factam suspicari sumus annot. 1. Post Sergio vero Leonis 1 sive translationem sive elevationem Leonis IV tribuit Pontificale in hujus Vita.

Paschalis quoque secundus aliquid simile egit, teste Petro Manlio canonico in descriptione basilicæ veteris Vaticanæ t. VII Act. SS. Junii, pag. 39.

ria. *Suscipiens autem hoc munus idem Ansegisus detulit Senones in basilicam S. Petri, quod usque in hodiernum diem illic cum magno honore servatur.* Florebat porro Ansegisus post medium sæculum nonum, Clarius vero opus suum perduxit usque ad annum 1124. Eadem narrat Odorannus in suo chronico, Robertus Antissiodorensis in chronologia sancti Mariani, Martinus Polonus in Joanne VIII, qui Martinus cum decem Chronica recensent ex quibus suum confecit, nec tamen tria superius relata commemorat, **604** ex aliis accepisse credendus est, quæ de reliquis Ansegisio datis recitat. Subscribit iisdem Gauridus a Colone monasterii sancti Petri Vivi alumnus in chronico ms.

De eodem brachio sancti Leonis addit idem Chronicon sancti Petri Vivi, ad annum 999, quo contigit obitus Seuvinii archiepiscopi Senonensis, qui hoc monasterium de novo extruxerat. Deinde, inquit, brachium S. Leonis papæ cum digitis S. Ebbonis ab abbate Raynardo (erat autem ipse abbas nepos ejusdem archiepiscopi, scribit idem auctor superius) et a fratribus monasterii S. Petri multa præce obtinens, auro et gemmis ornauit, et eidem casæ Dei (id est ecclesiæ Sancti Stephani) contulit. Pro quibus mutua vicissitudine, et pro remedio anime suæ de altario S. Saviniani, quod triginta passus a crypta monasterii abest, et de altario S. Petri, quod est in villa quæ Alsoni vocatur, et de altario sancti Lupi, quod est in villa quæ Naudus dicitur, perpetua privilegia, una cum consensu et voluntate papæ Romani et coepiscoporum suorum, S. Petro ejusque monachis fecit.

Brachium sancti Leonis restitutum postmodum fuisse monasterio sancti Petri asserunt ejusdem domesticæ monumenta: inter quæ proferunt indicem reliquiarum illic servatarum anno 1553 conscriptum. Furto idem sublatum aiunt circiter annum 1628, a quodam capellano ecclesiæ Sancti Stephani, qui sub devotionis pietatisque prætextu sacras reliquiarum thecas detergere ac mundare satagens, plures ex ipsis surripuit, e quibus brachium sancti Leonis sanctimonialibus Carmellis Senonensibus dilargitus est. Hæc ipsi descripsimus in monasterio Sancti Petri ex Chronico ms. quod nobiscum perhumaniter communicarunt piissimi hujus cœnobii Ascetæ, penes quos sit narratorum fides.

Sacras sancti hujus pontificis reliquias servabat olim Parisiensis abbatia Sancti Maglorii, quod testatum legi in pervetusto caribulario Sammagloriano, in quo indiculus reliquiarum monasterii descriptus anno 1324, cum recensio publica facta est reliquiarum omnium in eo servatarum; præsentem, ut codex habet, Petro de Latilly episcopo Catalaunensi, qui tum regis jussu huc monasterio in custodiam datus est.

XIV. Hæc si vera sunt, difficile dictu quomodo corpus sancti Leonis I omni ex parte (a) illibatum repertum fuerit anno 1607, cum illud in novam basilicam transferendum loco motum est. Hoc unum, opinor, intelligit qui hoc scribit, quod quidquid tum repertum, integrum erat et vermibus intactum. Rem totam describo e Romæ Subterraneæ lib. II cap. 8, et ipsa auctoris verba represento. Præter Leonem primum, et tres **605** item sanctissimi Leones summi pontifices, secundus scilicet hujus nominis, tertius et quartus eodem in oratorio (ad dexteram scilicet majoris absidis prope sancti Petri aram in ejus basilica)

A conditi fuere, ibidemque anno Domini 1607, die 20 Maii, Paulo V regnante (potius sedente) feliciter adinventi sunt, cum, eodem jubente pontifice, simul beati quatuor eorumdem corpora in novam pariter inferenda essent basilicam. Tunc enim dissecto oratorii ipsius altari, sacra eorumdem trium corpora in arca tabulis marmoreis compacta intentibus apparuerunt; alterum tamen ex his in lignea ibidem inclusa arcula repositum erat, quod beati pontificis Leonis IV exstitisse ab omnibus proculdubio existimatum est; hoc enim præ cæteris integrum magis minusque labefactum erat. Hanc subter urnam lapidei interjectu pavimenti, et lignea altera arca reposita fuit ferreis quibusdam hastulis ab humo dissita, in qua S. Leonis I corpus omni quidem ex parte illibatum, ac ornamentis pontificalibus insignium concludabatur: mitram nimirum, ut mos est, beatissimus pontifex in capite gestabat; sutis ampla, quod antiqui consueverant, casula operiebatur, sub qua complicatæ item manus conspiciantur. Pallio insuper, quod pontificiæ plenitudinem potestatis exhibet, in superiori parte circumcingebatur, cujus quidem sacri pallii reliquias cernere adhuc dabatur, ex duabus præsertim, quæ exstabant, perexiguæ rubri coloris cracibus, et ex acu item aurea eidem planetæ offixa, quæ eidem retinendo pallio inserviant. Corpus autem longitudinis erat palmorum septem et trium palmi quadrantum. Quæ quidem sacratissima pignora post impensum, ut par erat, venerationis cultum, simul eodem anno, die 27 Maii, velut quid haud ulla æquiparandum pretio, in novam basilicam translata sunt, in superiori ultique extremo sacello, quæ meridien respicit, ibique in nobilissimo quodam affabre ex marmore elaborato, sacrisque historiis exsculpto sarcophago religiose condita fuere. Sancti Leonis I nempe corpus in eadem arca lignea, quæ altera plumbæ circumdabatur: alterumque trium in arca cypressina, hastulis ferreis superposita, quo nimirum eorundem ossa omni prorsus ex parte disereta ac distincta a corpore sancti Leonis I servarentur. Ipsi autem sarcophago in plumbi lamina huiusmodi memoria apposta est.

606 CORPORA SS. LEONUM PRIMI, SECUNDI,

TERTII ET QUARTI SUMMORUM

PONTIFICUM CONDITA IN PARTE

DEXTERA BASILICÆ, AD LATVS

MAJORIS ALTARIS

PRINCIPIS APOSTOLORUM

SUB ARA VETERIS ORATORII,

QUÆ SUPEREXSTRUCTO PAVIMENTO

TEGERATUR.

INDE PAULI V PONTIF. MAX. JUSSU EDUCTA

EVANGELISTA PALOTTUS

TIT. S. LAURENTII IN LUCINA

CARDINALIS CUSENTINUS

HUIUS BASILICÆ ARCHIPRESBYTER

SOLENNI PROCESSIONE IN NOVUM

TEMPLUM EXTULIT ET HAC SUB ARA

IN EADEM HERIDIONALI PARTE

REPOSUIT XXVII MAII

DOMINICA INFRA OCTAVAM

ASCENSIONIS MDCLVII.

PONTIFICATUS S. D. N. ANNO TERTIO.

XV. Hæc de secunda sancti Leonis translatione anno 1607 celebrata scribit Paulus Aringhus Oratorii presbyter, in sua Roma Subterranea. Quæ cum sub prælo esset anno 1651, de tertia translatione (b) co-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) *Illibatum*, id est nulla ex præcipuis partibus ossium desiderata aut loco mota, si caput excipias, quod in plura fragmenta ossium erat consumptum, ut narrat Jacobus Grimaldus ad Acta conscribenda delectus, quæ inserta fuerunt Actis recentioribus in translatione sanctorum quatuor Leonum Romæ impressis anno 1715.

(b) Innocentius X altare pro Leone I construxit. Translatio autem ejusdem peracta fuit sub Clemente XI, quam accuratissime describit Benedictus XIV lib. IV de Servorum Dei Beatificatione et Canonizatione part. II c. 25, a num. 7 ad 14. Primum scilicet die 20 Maii an. 1715, eodem Benedicto tunc canonico archivista basilicæ S. Petri afferente documenta

gitabatur ab Innocentio X summo pontifice, ut idem auctor refert eodem loco, post pauca. Illud, inquit, postremo loco adjungimus, Innocentii X pontif. max. jussu, ad recolendam apostolici viri memoriam, in Vaticana basilica sacellum in ejus honorem ad præsens aptari, ubi equitis Alexandri Algardi Bononiensis manu, inter statuarum artis sculptores primarii, in tabula marmorea idem pontifex, dum Attilæ occurrit ad liberandam Urbem, exsculptus intuentium oculis exhibetur, et sacram aram, sub qua ejusdem deinde corpus collocandum est, nobilissimè instar picturæ splendide exornat.

XVI. Et hæc quidem sancti corporis reliquiis certatim impensa sunt officia. Sed haud minus pretiosa sancti Leonis scripta, quæ supersunt, velut venerandæ animi Deo pleni reliquæ, quibus sæpe reddita sanitas animis quos aut vitium aut error corruerat: hic semper tela parata Ecclesiæ, quibus jugulet hæreses, debellet dæmonem, et vitiorum monstra confodiat. Præclara illa magni pontificis monimenta divinitus tradita esse, miraculis signisque haud vulgaribus sæpe ostensum est. Quin etiam post mortem aliquando visus præsto esse ad rependendam gratiam iis qui suam ad Flavianum epistolam 607 defenderant, si fides est auctori Prati Spirituali qui hæcce historiam his verbis commemorat. Theodoros, inquit (Cap. 148), sanctissimus episcopus Dornæ (vel Derna) quæ est in Libya, narravit nobis, dicens: Cum essem cubicularius sancti papæ Eulogii, vidi in somnis virum reverendi habitus, statura procerum, dicentem mihi: Nuntia meum Eulogio papæ adventum. Ad quem ego: Quis es tu, qui jubes ut nuntiem? Respondens ille, dixit mihi: Ego sum Leo Romanus pontifex. Ingressus igitur ego nuntiaui dicens: Sanctissimus et beatissimus papa Leo Romanæ sedis antistes convenire vos vult. Cum hoc audisset papa Eulogius, exurgens concitus in occursum ejus, salutantesque se invicem oratione facta conseruerunt. Tunc vero dominus et eximius Leo dixit sancto Eulogio: Scis quare venerim huc ad vos? Respondit ille: Non. At ipsi: Veni ut vobis gratias agerem, quia rite et magnifice pro mea epistola respondistis, quam scriptam misi ad fratrem meum Flavianum Constanti-

nopolitanum patriarcham, sensum quidem et sententiam meam aperientem, hæreticorum autem ora obstruentem. Scito autem, frater, quia non mihi tantum vestrum divinum laborem studiumque contulistis, sed etiam supremo culmini apostolorum Petro, et ipsi præ omnibus, quæ a nobis prædicatur Veritati, qui est Christus Deus noster. Ista non semel tantum, sed bis terque conspiciens, trina apparitione firmatus, enarravi sancto papæ Eulogio, qui cum audisset lacrymatus est; extendensque in cælum manus suas, Deo gratias retulit, dicens: Gratias tibi ago, Dominator orbis, Christe 608 Deus noster, qui cum indignus sim, veritatis tuæ præconem me facere, et per orationes servorum tuorum Petri et Leonis parvam et modicam alacritatem nostram, tamquam duo viduæ minuta, summa et ineffabili benignitate tua suscipere dignatus es.

XVII. Cusum numisma æreum in S. Leonis papæ memoriam, cum imagine et nomine S. Petri a parte altera, altera vero nomine expresso ipsius S. Leonis, representat in suis Annalibus doctissimus cardinalis Baronius ex archivo Laelli Pasqualini, ejusque numismatis mysteria investigat (Ad ann. 461. num. 12). Sed Nicolaus Alemanus in dissertatione de Lateranen. Pariet., et post ipsum Andreas Victorellus in additionibus ad Ciacconium (a) ad Leonem III, hoc numisma referri merito putant ob hanc rationem, quod Domini titulus his nummi litteris contentus, D. N. LEONI PAPÆ, non Leoni I conveniat, sed Leoni III, cui Urbis dominium Carolus Magnus Francorum rex et imperator restituerat, et firmaverat, ut loquitur Alemanus, vel potius ut loqui debuit (b), tum primum largitus erat.

Ut ut sit de hoc æreo monumento, monumentum certe quovis ære perennius sibi vivens posuit Leo noster, suis numquam interitoris lucubrationibus, vitæ sanctimoniam, dum Ecclesia manebit, a Christianis recolenda, rerum præclare gestarum magnitudine ac susceptis pro Ecclesia et imperio laboribus; quæ omnia in quo Leone Ambrosii constantiam, facundiam Chrysostomi, Augustini doctrinam, Petri ipsius fidem sua uno conspectu representant.

BALLERINORUM ANNOTATIONES

anterioris translationis sub Paulo V, sacrum Leonis Magni corpus inventum in distincta capsula sub altare S. Mariæ de Columna, recognitum fuit. Dein, die 20 Martii an. 1714, a dicto altari traductum fuit ad sacellum S. Nicolai Bariensis. Die autem secunda Aprilis anni ejusdem nova recognitio peracta: ac postea die 11 ejusdem mensis S. Leoni dicata idem corpus, præsentem summo pontifici Clemente XI ac nonnullis cardinalibus, tertio recognitum et a perito viro exacte descriptum, cujus iconem videre est apud Franciscum Blanchinum, t. III Anastasii pag. 161. Tandem die festo ejusdem sancti anni sequentis 1715, sacrum corpus solemnem pompam elatum, et conditum sub altari proprio S. Leonis, quod Innocentius X construxerat. Vide plura apud eundem Benedictum XIV, loco citato.

(a) Ad Leonem potius VIII hoc numisma argenteum quidem, non æreum, pertinet, ut videre est ex opere Antiquiores pontificum Romanorum denarii olim in lucem editi a Joanne Vignolio, iterum aucti studio et cura Benedicti Floravantis. Roma 1754, pag. 3 et 78. Confer etiam Muratorium, tom. II Antiq. Italicæ, disserti. 27, numm. 45, col. 558. In notam autem

compendiariam DN. hæc observat Vignolius pag. 78: Perperam quidem iidem Baronius et Alemanus notam hanc compendiariam DOMINO NOSTRO sunt interpretati, cum litteras punctum non dividat, sed linea sit superaddita, quæ unicam vocem esse demonstrat. Ita enim tunc temporis titulus DOMINI compendio scribi solebat. Ad Leonem I referendi videntur recentiores nummi Joannæ reginæ Neapolis, et Ladislai regis, apud eundem Muratorium loco laudato, col. 640, nummo 8 et 639, nummo 7, in quorum postica legitur S. Leo papa, ubi in aliis nummis ejusdem ævi ac regni loco S. Leonis habetur S. Petrus papa.

(b) Id falsum evincitur ex iis quæ fuscè disputat reverendissimus Joannes Augustinus Orsi sacri palatii magister in dissertatione inscripta: Dell' Origine del dominio e della sovranià de' Romani pontifici sopra gli stati loro temporalmente soggetti, Roma 1742, cap. 8, ubi jamdiu ante Romanos pontifices in Urbe supremum dominium obtinuisse demonstrat. Quoad ipsas vero ejusdem ditionis provincias, quatenus una cum donationis titulo titulus etiam restitutionis concurrerit, cum Carolus Magnus eas S. Petro reddidit, ibidem late ostendit c. 6.

APPENDIX.

Premissa dissertationi de vita et rebus gestis S. Leonis, quæ in recentioribus notitiis ad ipsius cultum pertinentibus desinit, unum novissimum documentum addendum est, quo summus pontifex BENEDICTUS XIV eundem Magnum Leonem DOCTORIS titulo et cultu in universa Ecclesia honorandum præcepit. Id a nobis summo opere expetitum fuit, ut ex epistola nuncupatoria ad eundem summum pontificem tomo primo affixam manifestum fiet. 1794

autem peculiaris constitutio apostolica, qua idem cultus S. Leoni decretus fuit, eo magis hic describenda visa est, quod quicumque eam legerit, cum selectiora hujus encomia ac ipsius cultus decernendi rationes propositas inveniet, tum vero sapientissimi auctoris eruditionem, ac insignem in nostrum Sanctum pietatem cognoscat.

609 BENEDICTUS episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Militantis Ecclesiæ auctor rectorque Deus, cum eam super fundamentum apostolorum et prophetarum ædificaverit, summoque angulari lapide Christo Jesu innixam voluerit, tum provido cavit consilio ut ad illius custodiam atque præsidium usque in sæculorum finem advigilarent egregii sanctique doctores, qui nedum sublimioris virtutis exemplo fidelium mores ad sanctitatem justitiamque componerent, sed etiam doctrinæ vi et excellentia eosdem in fidei sinceritate et salutaris scientiæ veritate continerent. Horum quidem operam tanti se facere ostendit communis Dominus et Magister, ut eos sal terræ et lucem mundi appellaverit; utpote qui non vivæ tantum vocis officio, quemadmodum cæteri sanctarum plebium pastores, præsentium sibi populorum saluti consulturi erant, sed peculiari sapientiæ lumine Spiritus sancti dono ditati, doctissimis conscriptis libris, universam Ecclesiam instruere, et omnium sæculorum posteritatem in religione erudire debebant. Hinc Ecclesia ipsa, Sponsi sui spiritu imbuta, ejusque instituta servare studens, eosdem gloriosos viros uberiori doctrinæ munere à Deo repletos, hoc singulari honore prosequi consuevit, ut in solemnibus sacris, quæ recurrentibus eorum festivitibus celebrantur, tam scilicet in sacrificio missæ quam in ecclesiasticis officiis, ejusmodi preces, lectiones et laudes adhiberi jubeat, in quibus et sancti doctoris titulus ipsis tribuitur, et eorum sapientia ac doctrina specialius prædicantur.

Porro inter eos quorum natales dies hoc peculiari ritu ac privilegio decorantur, merito semper numerandum existimavimus prædecessorem nostrum sanctum Leonem I, Romanum pontificem, qui (ut doctissimi cardinalis Baronii verbis utamur) *ob excellentiæ virtutem, doctrinam, et in cura pastoralis vigilantissimum studium, a majoribus Mæni cognomento jure meruit appellari*. Cujus quidem doctrinæ excellentia, sive in altioribus fidei nostræ mysteriis explicandis, et contra insurgentes errores vindicandis, sive in tradendis disciplinæ regulis et morum præceptis, cum singulari sacerdotalis eloquii gravitate et ubertate, adeo elucescit, ac etiam tot hominum laudibus cumulata, tantique conciliorum, Patrum scriptorumque ecclesiasticorum studio et consensu celebrata dignoscitur, ut sapientissimus pontifex nulli ferne sanctorum doctorum, qui in Ecclesia floruerunt, aut fama aut existimatione postponendus esse videatur. Et sane sancta universalis synodus apud Chalcedonem congregata, non illum tantummodo vocis beati Petri interpretem appellavit, sed et illius de incarnatione **611** Domini doctrinam venerabunda suscipiens, exclamare non dubitavit: *Petrus per os Leonis locutus est*. Idem sanctus pontifex a concilio Constantinopolitano sub Menna celebrato, *illuminator et columna Ecclesiæ*; idem a sexta syn-

odo firmamentem orthodoxæ fidei prædicatur; idem in pervetusto Synodorum libro apostolicorum dogmatum defensor et apostolis coarquantus dicitur. Quid autem clarissimi religionis nostræ proceres ac Patres? Sanctus Sophronius Hierosolymorum antistes sanctissimum Romanæ Ecclesiæ, immo omnium quæ sub celo sunt luminare Leonem fuisse affirmavit. Utque aliorum innumera prætereamus testimonia, S. Nicolaus papa I, ad Michaelem imperatorem scribens, libere asseruit quod nisi Deus Leonis virtutem atque doctrinam adversus latrocinium Ephesium excitasset, *religio Christiana penitus corruisset*. Etsi autem Ecclesia inter eos quos doctorum titulo et appellatione distinguit, sanctum Leonem pontificem nondum peculiari decreto recensuit, illius tamen doctrinam tanto in honore se habere ostendit, ut ipsius scripta, non secus ac illorum quos præcipuos religionis magistros atque doctores jamdudum veneratur, in divinis officiis frequenter locum habere jusserit, et in iis præsertim solemnitatibus, quibus majora fidei nostræ mysteria per anni cursum recoluntur, universum clerum et populum ex illius sermonum lectione solidam eruditionem et spirituale pabulum haurire voluerit.

Ad hæc autem quæ de sancti Leonis meritis et gloria cum omnibus sentimus, et jampridem animo nostro reputavimus, peculiaris quædam, Nobisque cum paucis communis, accedit causa, quæ nostram olim erga ipsum pietatem et venerationem magnopere accendit et auxit: quod scilicet dum in Vaticana beati Petri basilica canonicalem dignitatem in minoribus obtineremus, cum sacrum illius corpus, a multo jam tempore sub altari Sanctæ Mariæ de Columna nuncupatæ quiescens, ad alterum ipsius sancti pontificis nomine in eadem Basilica erectum et dedicatum, solemnibus ritu ac pompa transferendum fuit, venerabilium illius ossium elevationi et recognitioni præsentibus adfuius, eaque nostris oculis intueri ac debito cultu prosequi summæ felicitatis loco habuimus; cujus rei Nos alibi, nimirum in opere de Canonizatione sanctorum lib. IV, part. II, cap. 23, mentionem fecimus.

Quod itaque semper, præmissas ob causas, justum et æquum censuimus, quodque nostra in sanctum pontificem singularis devotio Nobis suadet, hoc demum, auctoritate apostolicæ sedis, in qua, magno licet temporum, majore autem meritorum intervallo, eidem successimus, nunc reipsa præstare decrevimus. Ideoque exempla sequentes aliorum Romanorum pontificum prædecessorum nostrorum, qui præter summos illos Ecclesiæ doctores, alios etiam sanctissimos viros, qui eximia doctrinæ laude in Ecclesia floruerunt, eamque scriptis suis locupletarunt, proprio doctorum titulo et cultu honorandos esse decreverunt, motu proprio, et certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, volumus, præcipi-

mus et mandamus ut in officii divini Breviario, in festo sancti Leonis papæ et confessoria, antiphona ad *Magnificat* in utrisque vespers ponatur ea quæ incipit, *O doctor optime*; in missa autem dicatur intritus: *In medio Ecclesiæ*; 613 et post collectam subsequatur lectio libri Sapientiz, *Iustus cor suum tradet*, cum graduali, ut in communi doctorum; post evangelium vero dicatur *Credo*; reliqua, ut in consueta missa propria de sancto Leone. Atque ita per omnes Ecclesias, et respective ab omnibus et singulis, qui ad divini officii recitationem tenentur, perpetuo servandum statuimus et decernimus; non obstantibus contrariis rubricis, usibus et consuetudinibus, etiam expresse per sedem apostolicam approbatis et confirmatis, aliisque in contrarium facientibus quibuscumque.

Nulli ergo hominum liceat paginam hanc nostri præcepti, mandati, statuti, decreti et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem

omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem anno incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto, idibus Octobris, pontificatus nostri anno quintodecimo.

J. card. pro-datarius. D. card. Passionensis.

VISA

De curia J. C. BOSCHI.

Loco & plumbi.

L. ECCENIUS.

Registrata in secretaria brevium anno a Nativitate Domini Nostri Jesu Christi millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto, indictione secunda, die vero nono mensis Novembris, pontificatus autem sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Benedicti divina Providentia Papæ XIV, anno decimo quinto supradicta constitutio officia et publicata fuit ad palas curiæ Innocentianæ, et in acie campi Flora, ac in alijs locis solitis, et consuetis Urbis, per me Dominicum Contini apost. curs.

ANTONIUS BEVANI mag. curs.

DISSERTATIO SECUNDA,

De auctore librorum DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM, qui PROSPERO AQUITANO vulgo tribuuntur: in qua et abjudicantur PROSPERO, et LEONI MAGNO vindicantur.

615 I. Dicitur quod a viris eruditissimis de auctore genuini de Vocatione omnium gentium libelli questio in medium adducta est et operosius ventilata: nec ullus fere scriptor commentarios suos vel de gratiæ divini auxilii, vel de ecclesiasticis scriptoribus hoc et superiori sæculo edidit, qui suum de genuino libelli hujus parente iudicium conferre non gestierit. Nec id quidem immerito: interest enim ecclesiasticæ doctrinæ non parum ut tam eruditus theologus tamque locuples antiquæ doctrinæ testis non ignoretur; cui hanc laudem impertire non varetur scriptor celebris (H. Bullingerus comment. in Epist. II ad Tim. c. 1): omnes a concertationibus alienos, nec vel Deo peccatum, vel homini bonum spirituale tribuere volentes, eo ex scriptore genuinam antiquitatis sententiam discere, atque illam, tamquam inter Scyllam et Charybdim, tutissimam insistere viam debere. Magna laus, sed vera laus, licet ex heterodoxo ore profecta. Quam, quavis ille mente protulerit, eamobrem amplectimur, quod Augustinianam catholicamque adeo de prædestinatione sanctorum et gratia Dei doctrinam feliciter nemo assecutus est, nemo eruditè facundèque magis explicuit. Eundem castigatissimi ac edecumati plane iudicii titrum appellat Vossius (Hist. Pelag. lib. vii). Eiusdem auctoris scribendi ratione ac sensibus mirum in modum affici se ostendit Hugo Grotius, qui opus istud diligentissime perlegisse se significat. Eum passim vocat scriptorem magnum, optimum et Pelagio in privis inimicum, piū et pie ac sapienter scribentem. Nec magis sibi ab hujus scriptoris laudibus temperavit Desiderius Erasmus, vir in aliorum laudes non 616 nimium effusus. Res ipsa loquitur, inquit (Lib. de Voc. gent.) hominem fuisse in sacris litteris diligenter exercitatum, ingenio sano et acuto. Ipsa phrasis sic Isocraticis illis schematicis modulata innuuntque est, ut quod est in hac affectatione difficillimum, præsertim in argumento subtili, nusquam desideres styli perspicuitatem, nusquam offensaris odio captata concinnitas, nec usquam frigeat affectatio sententiarum argutularum; sed, quod puer in rhetoricorum scholis didicerat,

feliciter accommodat ad seriem Scripturarum tractationem. Nec deest orationis copia, idque citra tarditatem sensum.

II. Tam præclarum igitur opusculum alii alijs vindicant. Datum est primum sancto Ambrosio Mediolanensi episcopo: si quidem Franciscus Cumel (Ia Part. S. Thomæ) ex hujus auctoris verbis certum putavit Ambrosii ætate viguisse Pelagianorum hæresim: non aliam, opinor, ob causam in eam sententiam veniens, quam quod inter Ambrosianas lucubrationes opus istud legerat, inter quas suum adhuc hodie locum retinet. Verum alterius esse certissimum est. Cujus rei si nullum esset aliud argumentum, ait D. Erasmus (loco citato), tanta tamen est totius phrasæ dissimilitudo, ut primo statim gustu lector deprehendat alium loqui quam Ambrosium. Atque utinam tales multos libellos Ambrosianis admiscuisset, qui hos admiscuit. Tales imposturas facile tulerimus, que pro auro supponunt aurum. Phrasæ dissimilitudini accedit Pelagianorum mentio, quos Ambrosio jam inter cœlestes recepto natos esse constat. Nec Pelagianorum modo meminit, sed et Semipelagianorum, quos præsertim toto opere insectatur; at de istis non nisi post (a) viginti ab Ambrosii obitu annos auditum est in Ecclesia.

III. Eucherii Lugdunensis episcopi opus esse aspicari videtur Erasmus, cum hujus stylium 617 ab illius phrasi non prorsus abhorreere admo-net. Suspicionem augere potest quod Eucherius ad Lirineum insulam primum appulisse videtur, cum eremi secreta quærebat, ac postmodum Leronem Lirino proximam incoluit; hujusque insule monachis familiaris fuit: apud quos cum leverent disputationes de gratia, facile contingere potuit ut his se Eucherius immisceret. Fuit etiam Joanni Cassiano et Hilario Arelatensi per necessarios, illis, inquam, inter Augustinianæ de gratia doctrinæ adversarios insignioribus: ut, quod de Leone diximus, potuerit suos amicos a pravis opinionibus hoc scripto dimovere velles: videtur enim ipse Augustiniano dogmati adhaerisse, ut ex ejus filique Salonii scriptis conjicit Norisius

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Forte errore amanuensium viginti pro triginta scriptum fuit. Ambrosius enim obiit an. 397, Semipelagianorum vero error audiri cœpit an. 427, ut li-

quet ex Augustini epistola 217, hoc anno scripta ad Vitalem.

(Hist. Pelag. l. II, cap. 13). Sed istæ sunt longius accessitæ conjecturæ; nec talis mihi videtur styli utriusque similitudo, quæ eundem scriptorem arguat: non modulata lincolaque illa phrasis, quam in libris de Vocatione gentium agnoscit Erasmus, in Eucherio deprehenditur: non idem sententiarum pondus, delectus verborum, totiusque sermonis majestas, quam in hoc opusculo demiramur.

IV. Sunt qui putent Hilario ascribendum opus, quam in partem inclinat Joannes Latius lib. de Pelag. et Semipelag. Sed cui Hilario? Tres enim hujus nominis per ea tempora legimus, nempe Hilarium Syracusanum, cujus epistola ad Augustinum, et Augustini rescriptum de pluribus gratiæ capitibus habentur inter sancti doctoris epistolas (Epist. 88 et 89). Alterum, qui e Galliis scripsit ad eundem Augustinum, et Prospero ad propugnandam illius doctrinam socium se adjunxit. Tertium denique Arelatensem episcopum. Ex tribus unum confasse videntur aliqui, de quibus Hincmarus Remensis in libro de Prædestinatione. Hincmarus ipse (lib. de Prædest. c. 13 et 18) Syracusanum quidem ab Arelatensi discernit, at Arelatensem confundit cum Prosperiano: quæ est etiam opinio cardinalis Baronii et Joannis Gerardi Vossii. Contra ego Syracusanum ab Arelatensi, et Arelatensem a Prosperiano distinguo cum viris eruditissimis; Prosperianum vero eundem esse ac Syracusanum monachum, facile mihi persuadent.

V. Hilarium Syracusanum monachum alium esse ab Arelatensi Hilario ex annorum ratione nullo negotio conficitur. Syracusanus scripsit ad Augustinum circiter annum Christi 415 vel 414. Nam ante annum 412 ut scripta non credatur epistola sancti Augustini rescribenda, facit mentio iudicii contra Cælestinum facti apud Carthaginem. Cum vero delata sit in Palestinam ab Orosio, qui illuc venit verno tempore, lectaque sit in conventu presbyterorum habito mense Julii anni 415, manifestum est ultra annum 414 differendam non esse Syracusani hujus monachi epistolam. At eo anno Hilarius, qui postea Arelatensis episcopus, ætatis suæ decimum tertium non excedebat: siquidem mortuus est anno 449, quadraginta et octo annos natus, teste Honorato Massiliensi vitæ ejus scriptore.

VI. Hilarium porro Syracusanum ut eundem putem cum Prosperiano, seu Prosperi in defensione sancti Augustini socio, istæ me movent conjecturæ. Uterque (si duo sunt) discipulus sancti Augustini fuit, eique in Africa aliquandiu adhaesit. Uterque Pelagianis erroribus adversus. Uterque laicus, ac opinor, monachus. Tenuioris uterque eruditionis circa Ecclesiæ dogmata, de quibus dubitanti similis interrogat Augustinum, ut ex epistolis eorum constat. Utriusque demum epistolæ stylus non abimilis. Hilarium autem illum Syracusanum dico, non quod Syracusis oriundum putem: si enim idem est cum Prosperiano, Gallus fuisse credendus est. Siquidem hic Massilia, ut opinor, vel ex alia Galliarum civitate scribens, Augustinum parentum suorum nomine salutat: et sub fine epistolæ hæc addit: *Sciat sanctitas tua fratrem meum, cujus maxime causa hinc discessimus, cum maiora sua ex consensu perfectam Deo continentiam devovisse* (Hilarii epist. ad S. Aug.). Ex quibus liquet paternam Hilarii familiam in Gallias fuisse. Potuit certe idem Hilarius paternam domum relinquens occasione alicujus cum fratre suo dissidii in Africam transfretare, sequæ discipulum tradere Augustino erudiendum apud Hipponem. Post aliquot annos incescit eum revisenda patriæ cupido: quam dum repetit, celebriora monachorum convivia lustrare voluit, quæ erat monachorum illius ævi consuetudo. Ad Syracusanum igitur appulit, comitibus nonnullis, ut reor, Hipponensibus civibus vel clericis; quibus de Syracusano Hipponem remanentibus, ut ipse scribit, litteras breves ad Augustinum tradidit, quibus eum de glisciente apud Syracusas Pelagiano

A dogmate monnit. Demum in patriam reversus, cum magistri sui doctrinam plurimis exoriam in Gallias comperisset, monendum illum existimavit, minor forte id antea ab ipso dum Syracusis ageret, postulasse Augustinum his verbis: *Tu magnum conferes beneficium, si ea quæ illic a sanctis fratribus adversus istorum vaniloquia disserentur, non me facias ignorare* (S. August. epist. 89 ad Hilar. in fine).

VII. Hilarium denique Prosperianum male pro Arelatensi episcopo accepi clarissime demonstravit celeberrimus invictissimisque doctrinæ sanctorum Patrum assertor in opere Gallico ante viginti annos edito (Apologia SS. Patrum de Gratia, part. 1), idemque probat nuperus historix Pelagianæ scriptor Henricus de Noris (Hist. Pelag. l. II, cap. 2). Vel hoc unico argumento res conficitur. Jam tunc episcopus erat Arelatensis Hilarius, cum alter scripsit ad Augustinum una cum Prospero; at Hilarius iste laicus tantum erat eo tempore quo suam exarabat epistolam. Tale enim se prodit ipse his epistolæ suæ verbis, quibus præcipuos sancti Augustini adversarios designat, ac in primis Hilarium Arelatensem. *Sunt ex parte tales persone, ut his consuetudine ecclesiastica laicos summam reverentiam necesse sit exhibere. Quod quidem ita curavi Deo juvante servare, ut cum opus fuit non tacerem.* Succinit Prosper in epistola sua ad Augustinum. *Possumus, inquit, ad credendum esse constantes; sed ad 619* AUCTORITATEM talia sententium non sumus pares; quia multum nos et vitæ meritis antecellunt, et aliqui eorum adepti nuper summo sacerdotii honore supereminet. Deinde laicus erat iste Hilarius, cum Augustino jam mortuo, ac proinde non ante annum 430 scripsit Cælestinus papa ad Galliarum episcopos: Prosperum enim et Hilarium filios vocat, non fratres, ut coepiscopos appellari decuisset; nec aliter eosdem compellat sanctus Augustinus initio libri de Prædestinatione sanctorum, quam ut filios.

At Hilarius Arelatensis jam initio anni 429 in Arelatensi cathedra constitutus fuerat post obitum Honorati, qui Patroclo occiso substitutus anno 426, biennio tantum, Honorato Massiliensi teste (Vita S. Hilarii), episcopatum gessit. Quod adhuc probatur ex Vita sancti Germani Antislodorensis. Hic enim cum anno 429, ut vult Baronius, vel, ut alii, 430 ex legatione Britannica reversus Arelatem se contulisset, illustrabatur eo tempore, inquit Constantius, civitas Hilario sacerdote multimoda virtute pretiosa. Denique his expressissimis verbis sanctus Hilarius Arel. episcopatum commemorat in epistola sua. *Unum, inquit, eorum præcipue auctoritatis et spiritus alium studiorum virum sanctum Hilarium Arelatensem episcopum sciat beatitudo tua admiratorem sectatoremque in aliis omnibus tuæ esse doctrinæ, et de hoc, quod in querelam trahit, jampridem apud sanctitatem tuam sensum suum per litteras velle conferre.* Hæc quidem verba Arelatensem episcopum irrepositum esse et expandenda censet cardinalis Baronius; cui fere subscribit

D Vossius. *Longe tamen magis placet, inquit, si pro Hilario scribatur Honoratus; sicut scriptum dicit a doctissimo Espenceo commentariis in epistolam ad Timotheum, lib. I, cap. 9. Quod sive ille, inquit idem Vossius (Hist. Pelag. l. VI), ex manuscriptorum fide, sive ex ingenio fecit, nobis quidem sententiam suam impense probat.* Verum nemini probandum spero hanc emendationem, cui manuscriptorum fides, chronologicæ ratio, verbaque ipsa Prosperi omnino repugnant: *Possumus quidem ad credendum esse constantes, etc.* Hæc prima ratio distinctionis utriusque Hilarii ex unius episcopatu petita, quo nunquam alter fuit insignitus.

VIII. 2. Longe diversus utriusque Hilarii erga sancti Augustini doctrinam affectus. Arelatensis enim etsi illius se admiratorem sectatoremque in aliis omnibus proderetur, ejus tamen de prædestinatione sententiam in querelam trahebat; et unus erat eorum

quos caligo istius opinionis, quæ Augustinianæ adversabatur, obscurabat. Hilarius autem Prosperi socius doctrinæ sancti Augustini in omnibus addictissimus erat, ut ipse de se testatur his verbis: *Nolo autem sanctitas tua sic me arbitretur hæc scribere, quasi de iis quæ nunc edidisti ego dubitem...* Ceterum hæc suspensio in tantum careo, ut potius infirmitatem meam, qui tales parum patienter fero, notabilem putem. Inter eos porro quos moleste ferebat ipsum Arelatensem episcopum 620 fuisse dubium non est, cum, etsi ejus nomen non exprimat, eum tamen iisdem coloribus depingat quibus et Prosper. *Sed plane, inquit, illud tacere non debeo, quod se dicant tuam sanctitatem, hoc excepto, in factis et dictis omnibus admirari.* En Hilarius Arelatensis Ecclesiæ præsulem, quem Prosper supra dicebat admiratorem sectatorumque in aliis omnibus Augustinianæ doctrinæ, excepta questione quam in querelam trahebat.

IX. 3. Prosperi socius auctor fuit eidem Prospero, ut ad sanctum Augustinum scriberet, ejusque litteras suis conjunctas misit in Africam, quemadmodum ipse narrat in fine suæ epistolæ; ubi et alias commemorat superius a se scriptas ad eundem Augustinum, quicquid necessitudo frequensque commercium interesset videtur. E contra vero eodem tempore scribit sanctus Prosper Hilario Arelatensi jam olim in mentem venisse ut episcopum Hipponensem litteris conveniret, sensum suum cum ejus doctrina collaturus; incertum tamen sibi esse utrum id esset præstiturus. Quod omnino sufficit ut unus ab altero diversus demonstraretur. Prior enim Augustino familiaris fuit, posterior nequaquam.

4. Hilarius Prosperi commilito olim Augustini lateribus adhaeserat, ejusque doctrinæ lacte aliquandiu in Africa fuerat enutritus; hoc enim ipse significat. *Sufficiat, inquit, mihi panna mea, quod a præsentia tua delictis exsulatus, ubi salubribus tuis uberibus nutriebar, non solum absentia tua crucior, verum etiam pervicacia quorundam.* Arelatensis vero Hilarius nunquam in Africam peregrinatus est. Ex ejus enim et ex Honorati vita docemur hujus studio et opera Hilarium a sæculi deliciis ad monasticæ vitæ institutum tractatum constanter apud Lerinum perseverasse, quousque mortuo Honorato in ejus locum suffectus est, triginta nondum annos natus.

X. His de utriusque Hilarii discrimine elucidatis evanescit Vossii aliorumque assertio, qui non aliam ob causam Hilario vel Arelatensi vel Prosperiano opus de Vocatione gentium ascribendum putarunt, quam quod confarant ex duobus unum. Cui argumento alterum addo de utroque scorim. De Hilario quidem Arelatensi; quod nihil in opere de Vocatione omnium gentium occurrat, quod vel minimum fuliginem Semipelagianam redeat; qua certum est Hilarium Arelatensem vehementer infectum fuisse. Immo vero omnes Semipelagianorum errores hoc scripto pessumdantur.

Ad Prosperianum quod attinet, seu idem cum Syracusano, seu alter ab eo, non auctor est tam præclari opusculi. Neuter enim tanti fuit in Ecclesia nominis, ut inter Ecclesiæ magistros ac doctores meruerit a Gelasio PP. numerari; ut numeratus est auctor quem discutimus. Neuter æque sanctitatis aut doctrinæ fama claruit, ut Demetrias virgo optaverit sibi ab eo tractatum scribi de virginis propositis; idem enim procul dubio utriusque scripti auctor, ut ostendimus 621 inferius, et vel styli affinitas una demonstrat. Contra vero a stylo librorum de Vocatione gentium longe abhorret Hilarii utriusque phrasibus: hæc jejuna, humilis ac repens; ille ornatus,

A sublimis et ad luxuriam usque exuberans. Neutrius demum epistola ullum præ se fert characterem qui tam eleganti, tam eruditæ scriptiōni simile quid expectare sinat. Syracusani enim brevior epistola et contractor quam quæ ab homine erudito de hujusmodi questionibus scribi debuisset. Alter ultro proficitur tenuitatem virum suarum; videtur etiam non satis deprehendisse quam perniciosum esset doctrinæ catholicæ adversariorum dogma. quos dubitat tolerari posse: excusat se apud Augustinum, quod aliter in superiori epistola scriptisset de illorum sententia, quam tunc scriberet. Denique imbecillitatis propriæ conscius, ac timens iterum se minus digne ac intelligenter opinionem Semipelagianorum referret, monet se in Prosperum illius melius explicandæ provinciam transmississe, ut videatur omnino zelo erga Christi gratiam ardentior fuisse prædixus, quam ea scientia instructus quæ in illius defensore exigeretur.

B XI. Hæc eadem ratio retinet me, ne alteri Vossii conjecturæ subscribam, qui vix dubitandum putat quin Prosperi Aurelianensis episcopi studio et operæ debeamus hanc de gratia lucubrationem. Quantam enim in eo dicendi scribendique copiam fuisse existimemus, qui Apollinaris Sidonii (*Lib. viii, epist. 15*) styli emendicare coactus est, ut sancti Aniani Aurelianensis pariter episcopi res gestæ, mores, merita, virtutesque memoriæ commendarentur? quod factum prodit Sidonius. Hanc procul dubio provinciam non detrectasset, siquæ prædecessoris vitam, aliorum episcoporum exemplum secutus, ipse descripsisset, si in eo tanta fuisset facundia quantam in libellis de Vocatione gentium mirantur eruditi. Quid quod eam, de qua agitur, controversiam vix crediderim ad ea usque loca penetrasse, in quibus Prosper ille morabatur?

C Alteri Prosperi, qui Carpenteratensi Vasensique conciliis subcripsit, quod nonnullis placet, opus istud ex conjectura tradere, ne refutatione quidem indiget. Hunc enim jam mortuum laudare non potuit Gelasius papa, qui anno 496, hoc est triginta et amplius annis ante utramque illam synodum et vivis excessit; prior enim anno 527, posterior 529, habita est. Addo librum scriptum esse circa initia motæ adversus Augustinum controversiæ, quæ totis centum annis Prosperi hujus ætatem prævertere. Ex quo culpanda hoc loco Vossii, viri alias diligentissimi, indigentia, qui inter Prosperum 622 Aurelianensem et hunc posteriorem non discernit.

XII. Venimus tandem (a) ad Prosperum Aquitanum Leonis nostri notarium, sive postmodum (b) episcopus fuerit, ut vulgo putant, sive nunquam ad eum gradum evehctus sit, ut modo constat inter eruditos. Huic eo difficilius abjudicari posse videtur hujus opusculi possessio, quod octingentorum annorum præscriptione, omnium qui habentur mss. codicum fide, totiusque Gallicanæ Ecclesiæ suffragio firmata legitur; quod omnium etiam fere scriptorum in eum vota concurrunt; et in omnibus fere Operum ejus editionibus jam ex antiquo pro genuino ejusdem fœtu habitum est scriptum istud.

D Est una quidem Prosperi hujusque auctoris circa Christi gratiam doctrina. Uterque sancto Augustino succinit. Verbis tamen et modis loquendi videtur discrepare; et ad eam explicandi rationem, eaque velut emollimenta descendit iste auctor, ad quæ nunquam Prosper confugisse legitur. Quæ causa fuit Gerardo Vossio asserendi quod *ejus sententia non ex amussim quadrat doctrinæ Prosperi*, sed mediam potius viam sequitur inter Augustini sententiam et eam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer observationes huic dissertationi subjunctas § 1.

(b) Hæc opinio, qua S. Prosper Aquitanus episcopus aliquando ornatus a nonnullis creditur, innititur

præsertim vulgatæ inscriptioni epistolæ ad Demetriadem, quam tamen arbitrariam et falsam ostendimus annot. 2 in eandem epistolam.

quæ fuit Semipelagianorum : quod an verum sit, inferius opus erit inquirere.

2. Styli disparitas auctorum quoque distinctionem arguit : quod Joanni Latio primo visum est, lib. II de Semipelagianis cap. 3. *Cassander et Costerius Prospero* (tribuunt) *ex antiquorum codicum auctoritate; verum stylus a Prosperi stylo abdidit, et rerum tractatio dissimilis est.* Quæ causa eadem, opinor, fuit, cur opusculum istud aureum, ut sæpe ab eruditis appellatur, Prosperi non esse pronuntiant viri plures doctissimi, quos inter (præter Latium) numerantur Gerardus Vossius, Hugo Grotius, Antonius Arnaldus, Henricus Norisius, nunc S. R. E. cardinalis, et alii nonnulli. Certe auctoris librorum de Vocatione stylus Prosperiano longe castigatior concinniorque, elegantior dictio, periodi magis commensurate, antitheses sententiarum verborumque pugne frequentiores, schematum usus crebrior, tota denique oratio ex affectato rhythmore occurrit longe modulatur. Hocque in primis attendendum, utpote non nisi ex consilio studioque natum; non enim tunc solum occurrant cum in eas velut sponte currere videtur oratio, quod et nonnumquam in Prospero inveniatis; sed aliis etiam in locis, ubi non nisi data opera usurparentur.

3. Scribendi methodus auctori anonymo familiaris a Prosperi ratione plurimum dissidet. Hic enim palam et publice assertorem se vindicemque sancti Augustini exhibet, **623** ejus doctrinæ apices omnes ubique acriter ac strenue propugnat, premit studiosè omnia ejus vestigia, ubique sancti doctoris animum, doctrinam, sensusque omnes spirat. Nihil tale in gemino libello. De sancto Augustino ne ap-^x quidem ullus; ita ut vel ipsum videatur non nosse (quod nemo crediderit), vel ejus nomen ex certo consilio certasque ob causas reticuisse. Prosper cum scribit, Ecclesiæ Romanæ auctoritatem passim prædicat ac circumferi, utpote ejus nomine et ex ejus delegatione in arenam descendens : alter ex proprio ingenio stylum exerit, non tam pugnandi quam sese exercendi studio, magisque inquirenti similis, quam certa et jam sancita dogmata propugnanti. Ille palam aggreditur Semipelagianos, atque ut catholicæ doctrinæ adversarios insectatur : hic non tam ex industria quam aliud veluti agens eos exagitat, nec id ea vehementia eoque zelo exsequitur, quo sanctus ille Augustinianæ doctrinæ discipulus et vindex.

XIII. 4. Cum certum sit scriptum opusculum fuisse aliquamdiu ante Gelasii papæ tempora, vix tamen unum aliquod temporis spatium assignare possis, quod Prospero conveniat. Si statim ab initio concertationum vel paulo post eas exortas exaratum velis, jam ipsum auctorem in libri sui exordio contradicentem habes, qui jamdudum de his questionibus controversum fuisse diserte assertit. *Inter defensores liberi arbitrii*, inquit (Lib. I de Vocat. omni. Gent. c. 1), *et prædicatores gratiæ Dei magna et difficilis vobum vertitur questio*, etc. Si vero ultro concesseris quod negari non potest, eam controversiam dudum effebuisse inter Augustinianos et Semipelagianos, cum ad scribendum auctor se applicuit, jam alium a Prospero fuisse necesse est, hic enim statim atque Pelagiani veneni reliquæ per Genensium excerpta, vel capitula Gallorum, vel Joannis Cassiani Collationes spargi cœpere, stylum ocus arripuit acutique, et totis viribus, illarum vocum novitates insectatus est : contra vero auctor librorum de Vocatione Gentium inivit hanc primam suam esse de hac materia lucubrationem, et quidem dudum post motas questiones elaboratam. *Magna et difficilis vobum vertitur questio De hac igitur compugnantiæ opinionum qua mensura et temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adjuverit, ANNITAT inquirere, exercens atque discutiens modulum facultatis meæ in his quæ cordi meo sobrie, quantum arbitror, inhæserunt.* En verba post longam opinionum istarum concertationem scribentis, primam in hoc scripto operam ponentis primumque conatum,

A hominisque magis inquirentis, sese exercentis, remque studio proprio discutientis, ac pro modulo facultatis suæ, quam confidenter ex Patrum doctrina asserebant propugnantisque ex delegatione sedis apostolicæ. Immo timide admodum ac dubitanter scribit, quia, videlicet, quamvis per omnia Augustinianæ receptæque in Ecclesiæ doctrinæ congruentia proponeret, novos tamen **624** loquendi modos inducibat : sciebat autem suspectas merito esse in Ecclesiæ novitates vocum, etiam servata antiquitatis doctrina; unde post descripta verba, hæc subiicit : *Ut si in eas regulas processerit stylus, quæ nihil offensionis, nihil habeant pravitatis, non solum nobis, sed et aliis utile sit, ad aliquem nos limitem pervenisse, quem non debeamus excedere.* Qui demum, ne scriptum Prospero abjudicent, discrimen notatum inde nasci posset dixerint, ut dixerunt nonnulli, quod illo tempore exaratum est a Prospero, quo nondum plene hauserat Augustinianæ doctrinæ fluentia, præsertim vero ex iis libris posterioribus, quos sub vitæ finem scripsit; facile ex fixa superius epocha hujus scriptiōis refelluntur.

XIV. Iis igitur et aliis ejusmodi rationibus moti sunt viri eruditi, ut, remotis omnibus notatis supra præjudiciis, de auctore opusculi novum examen instituerent; atque ex diligentiori inquisitione, expensisque hactenus momentis et rationibus, hæc tria pro certis habenda esse statutum est.

Primum, nullum ex iis quos ante Prosperum excussimus esse auctorem librorum de Vocatione omnium Gentium.

Secundum, etsi graviora Prospero Aquitano argumenta militent, graviores tamen esse rationes in contrarium prolatas; neque illa argumenta majoris esse momenti, ut opus istud Prospero ascribatur, quam similia quibus eidem ad nostram usque ætatem assertum est opus de Vita Contemplativa. Pariter enim sub Prosperi nomine laudatum legitur ab octingentis annis in synodis Ecclesiæ Gallicanæ; pariter inscriptum Prosperi nomen in manuscriptis codicibus ejusdem ætatis; pariter Operibus editis jam ex antiquo insertum : ita denique creditum, nullo refragante, ab omnibus posterioris ævi scriptoribus. Constat nihilominus hodie inter eruditos non esse Prosperi opus de Vita Contemplativa, nec religio fuit tam antiquis, tamque idoneis testibus fidem derogare, vel ex sola styli diversitate; sed Juliani Pomerii esse omnes consentiunt, partim ex Isidori Hispalensis episcopi testimonio, partim ex mss. codicum fide. Unum jampridem laudaverunt viri eruditi, qui fuerat primum sancti Salvatoris vicecomitis, postea illustrissimi doctissimique archiepiscopi Tolosani Caroli de Mouchal; alterum nuper nati sumus in bibliotheca abbatiæ Beatæ Mariæ de Trappa, quæ ex obscuro monasteriolo, unde penitus oblitterata regularis disciplina, in numerosissimum sanctissimumque asceterium derepente evadens, religiosissimi abbatis studio ac pietate, suum ætate nostra Gallicanæ Ecclesiæ Bernardum, suam Bernardo reddidit Claramvallem.

D Tertium denique, ad quod post operosam inquisitionem devenit est ab eruditissimis scriptoribus, hoc est : prorsus ignotum esse auctorem librorum istorum; atque ita omnibus, quibus hactenus sunt ascripti, abjudicant, adjudicant nemini.

XV. Porro mirari satis non possum, dum eruditus **625** quisque ecclesiasticæ rei studiosus auctorem præclari venatur opusculi, neminem de Leone nostro quidquam esse subodoratum, neque in ullius oculos incurrisse splendendum illud Ecclesiæ Romanæ lumen. Immo, incurrit procul dubio; sed dum hinc pontificem tantum exigant, illinc scribendi rationem a pontifice alienam, qualem habet auctor libellorum nostrorum, illi tribuere opus reformidarunt : non animadvertentes, uti certum habemus, Leonem nostrum diu ante pontificatum suum adversus Pelagianos ferventi zelo decertasse, ita non ægre existimandum stylo eum pugnasse ac scriptis, qua videlicet præditum

erat et Scripturarum sacrarum doctrina et dicendi scribendique facultate æstima.

Hoc igitur certissimum apud me est, Leonem papam antequam ad pontificatus apicem proveheretur scripsisse libros de Vocatione omnium gentium. Quod ut mihi persuaderem difficile non fuit, cui videlicet scripta sancti Leonis ex institui mei necessitate sæpe sæpius relegenti familiarissima facta est phrasis Leonina, totusque dicendi character. Utrum autem ad id illis persuadendum parem inventurus sim facilitatem, spondere mihi non ausim. Hoc unum spondeo, nihil esse quo possit opinio nostra concuti; contra vero quidquid a variis scriptoribus, qui hanc spartam adornarunt, observatum est, quasi hujus auctoris proprium, et alia insuper bene multa, omnino congruere Leoni, ipsunque quasi digito monstrare; ætas, inquam, patria, scribendi character, Scripturæ usus familiaris, peculiaris locorum quorundam citatio, aliorum frequentior recursus, doctrinæ præsertim de gratia Christi similitudo, explicandi modus proprius, sententiæ non absimiles, nonnullorum verborum affectata frequentatio, conformatio periodorum eadem, eadem sermonis constructio, conflictus verborum crebriusque antitheses, dictionis varietas, elegantia, dignitas, ubertas igneusque vigor, tota denique styli, ut ita dicam, facies eundem omnino auctorem prædicant; ut omittam easdem utrique occasiones fuisse, quæ ad scribendum opus istud movere poterint.

XVI. Primum quidem, quod scriptionis (a) tempus attinget, istud in ætate Leonis nostri incidere evidētissimum est. Tunc enim scribere aggressus est auctor, cum jamdudum ferveret dissidia adversus Augustinianam doctrinam mota, quæ quidem vivente adhuc Augustino orta erant; adeoque circiter annum quadringentesimum trigessimum secundum, vel tertium opus exarabat, a quadringentesimo quadragesimo, quo electus est Leo pontifex, non longe dissitum. Præterea non scripsit auctor, nisi post lectas aliorum lucubrationes adversus Semipelagianos; hoc est post scripta sancti Prosperi, qui Joannis 626 Cassiani adhuc tum in vivis agentis Collationes confutavit. Accedit laudatum esse a Gelasio papa I opusculum istud velut ab Ecclesiæ quodam magistro jam a pluribus annis conscriptum; Gelasio autem papa anno 496 pontificatum cum vita reliquit. Denique modo certum apud eruditos eundem esse auctorem librorum de Vocatione gentium, et epistolæ ad Demetriadem virginem, quæ Prosperi operibus inserta accensitaque habetur, quod styli affinitas arguit. At circa hæc eadem, quæ assignavimus, tempora scripta esse videtur epistola. Demetrias enim virginitatis propositum amplexa erat anno 413, primo ætatis flore, ut loquitur auctor epistolæ, annos forsitan nata viginti vel duodeviginti; ejusdem autem tam maturam et eruditum animum laudat statim ab initio epistolæ, quod ante annum circiter 433 fieri vix potuit, quo trigessimum octavum vel quadragessimum ætatis suæ annum attigerat Demetrias. Et certe post Augustali mortem scriptam esse epistolam indicant hæc verba, quibus eos qui piissimam virginem inter ipsa consecrationis primordia adhortationibus suis inclaverant, quasi vita functos laudat. De quo, inquit, inter ipsa principia multi, qui tunc in Ecclesia præminebant, non siluerunt; inter quos Augustinum numeratum esse, nemo non crediderit.

XVII. 2. Auctorem istum (b) in Italia natum, aut saltem commoratum probabile admodum est. Vel enim Gallis nostris, vel Africanæ Ecclesiæ, vel Romanæ vindicandus omnino videtur: extra quas nec tantam facundiam, nec doctrinam tantam, quantam continent libelli, per illa tempora invenire poteris.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vid. observationes subjicienda s. n. 10.

(b) Confer observ. n. 11.

A Africanum non fuisse, probare mihi videtur alium de sancto Augustino silentium, quod minus ardens studium denotat, quam Africanus pro conterraneo suo præ se ferre deberit; nec enim ignorasset ipsum Africanarum synodorum ingenuum fuisse, amassetque de tanto viro dicere cum Prospero, quod

.... Inter cunctos qui de grege sancto
Insanas pepulere feras, industria major,
Majus opus totum præstantius imbuit orbem.

Hunc, inquam, laudasset, vel a conviciis malignisque adversariorum accusationibus vindicasset. Nihil porro tale; ut nullum commercium, nullam inter utrumque consuetudinem intercessisse appareat. Deinde tanti viri aliquam haberemus in Ecclesia Africana memoriam, eum scivisset Augustinus pugnae socium adversus hæreticos, eosque post sancti doctoris mortem exagitandos hic suscepisset. Denique styli perspicuitas concinnitasque cum turgente vel etiam barbarâ Africanorum illius temporis dictione commune nihil habet. Barbari enim magnam 637 Africa partem invadentes, barbariem quoque in litteras invexerant; ita ut Augustinus, qui inter alios eloquentiæ laudem olim ceparat, nihil habeat quod hoc in genere cum auctore nostro conferri queat.

Gallum si dixeris fuisse, difficile cogites cur a Genadio tam accurato aliqui scriptorum Gallicanorum recensitore vel ignoratus sit, vel prætermisus. Cur etiam Prospero non se adjunxisset communitatem adversus Augustinianam doctrinam obrectatores, cum tanta dicendi scribendique copia, tam singulari eruditione polleret, et tanta esset defensorum gratia penuria in Galliis, ut vix esset qui ejus impugnatoribus sese objiceret. Nec facile quisquam, inquit sanctus Prosper (Epist. ad S. August.). PRÆTER PAUCOS PERFECTE GRATIE INTREPIDOS AMATORES, tantis superiorum disputationibus ausus est contraire. In illa, inquam, temporum necessitate auctor iste in Galliis delituisse, velut pugil inermis aut trepidus; quando solus Prosper decernat, uno socio vel potius pugnae incentore Hilario monacho, non satis, ut apparet, ad pugnam idoneo?

XVIII. Restat ut Italum pronunties hunc auctorem; quod et nonnullis adhuc momentis probabile facimus. Styli enim elegantia et nitor hominem desingnat in Romanæ civitatis sinu aut vicinia educatum: ubi Latina lingua se magis adversus incurrentem barbariem tuebatur. Vix enim ac ne vix quidem cœvum Leoni scriptorem reperias, quem auctor librorum de Vocatione gentium scribendi concinnitate non superet. Præterea auctor, libro II, cap. 33, hæc habet: Alii, inquit, barbari, dum Romanis auxiliantur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didicere regionibus, et ad sedes suas cum Christiana religionis institutione remeant. Incertum quia de expeditione sermo sit hoc loco; sed haud scio an aptius ad aliam referri queat, quam ad bellum adversus Eugenium tyrannum, a Theodosio magno confectum. Recens enim ejus tunc memoria. Victoria hoc paria prælio pro imperii rebus decretoria fuit. Imperatore ex Orientis partibus proflicentem ad bellum secuta est ingens barbarorum multitudo ad Alpes usque, ubi debellatus tyrannus, quorum pars magna cæsa est ab hostibus. At facile fuit ut eorum illi religionis Christianæ elementa illic edocuerentur, baptizarenturque, hanc illi gratiam vel gratitudinis ergo procurante Theodosio, quem in eadem occasione discimus hanc sollicitudinem inimicorum etiam suorum filiis ultro impendisse. Inimicorum suorum filios, inquit sanctus Augustinus, quos non ipsius jussus, sed belli abstulerat impetus, etiam nondum Christianos ad Ecclesiam confugientes, Christianos hac occasione fieri voluit, et Christiana cha-

ritate dilexit (De Civit. Dei l. v, c. 26). Sed et sensus magis obviis **628** istorum verborum, in nostris *dicere regionibus*, requirit, nisi fallor, ut de Romano solo intelligantur, cum his aliis annectantur: *dum Romanis auxiliantur*. Hoc tamen argumentum Erasmus, cui etiam in mentem venit, dilutius videtur, quia quomque se Romanum pandebat imperium, Romana regio dici poterat. Penes lectorem esto iudicium. Forte validior conjectura, quæ ex libri II cap. 16 eruitur, ubi magnificis verbis Romanæ Ecclesiæ principatum prædicat, ditionemque illius disseminatæ ubique fidei titulo longe lateque propagatam. Etsi enim sit omnium per universum orbem catholicorum Romanæ sedis primatum agnoscere, singularemque prærogativam Petri successoris Ecclesiæ vertici debitam profiteri, his tamen loquendi modis gaudere mihi videtur auctor noster, qui hominem prodant vel Romanum vel Romano clero insitum. Denique opusculum istud nusquam apud Africanam Ecclesiam citatum legitur; apud Gallicanam, non nisi post annum octingentesimum. At apud Romanam ante annum quadragesimum nonagesimum sextum laudatur, nimirum a Gelasio papa I, qui nomen quidem auctoris reficit, a quodam tamen Ecclesiæ magistro sapientie doctore compositum indicat. Sicut quidam, inquit, *magister Ecclesiæ sapienter edocuit dicens: Ad magnam enim utilitatem fidei materia est servata certaminum, ut non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas. Quis porro alius sapiens doctor et magister Ecclesiæ per illa tempora floruit, cui opus istud ascribi possit, cum Prospero aliisque insignioribus viris, qui tunc scientiæ eloquentiæque primatum tenebant in Ecclesiâ, abjudicandum esse supra censuerimus?*

XIX. Cum ætas et patria auctoris Leoni conveniant, inquirendum modo an congruat stylus dicendi quæ character. Plura sunt prolecto quæ utrique communia sint.

Primum est, quod (a) nova sancti Hieronymi translatione uterque utilis. Quæ similitudo magis eo penanda, quo rarissimi scriptores occurrunt, qui versionem illam usurpaverint ante medium quinti sæculi, quo tempore scriptum opus constat. Insignis locus est (b) libri Job cap. xiv, 4, ita citatus apud sanctum Leonem, serm. 8 de Nativitate Domini, et in libro I de Vocatione omnium gentium, cap. 8: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum veniæ? nonne tu, qui solus es?* Qui locus ita legitur juxta veterem translationem: *Nemo mundus a sordibus, nec infans cujus unius diei vita super terram.* Juxta utramque translationem usurpatur idem versus in epistola ad Demetriadem cap. 11. Ex quo eundem trium opusculorum auctorem non temere suspicaris. Certe ut hunc non Africanum, sed Romanum credam, facit adhuc **629** promissus iste utriusque versionis usus. Serius enim receptam puto Hieronymianam in Africa, ubi adversum passa est Augustinum, quam apud Romanam sedem, ubi magna Hieronymi auctoritas, et apud quam in usu fuisse utramque ante Gregorii I Pontificatum, Gregorius ipse testatur in epistola ad Leandrum expositioni in Job præfixa.

Uterque legit hunc primæ Joannis Epistolæ versum 3 capituli IV: *Omnis spiritus qui solet Jesum, ex Deo non est; quæ verba, etsi in aliquot aliorum Patrum scriptis habeantur, non tamen in multis. Desunt certe in omnibus exemplaribus Græcis, versionibusque quas hæretici ediderunt in lucem. Scribitque Socrates, Hystor. lib. vii cap. 32. Hanc sententiam omnes, qui Divinitatem ab humanitate Christi sejungere studebant, ex vetustis exemplaribus delere tollereque non dubitasse, idemque testatum dicit a veteribus*

A interpretibus. Loca sunt lib. I de Vocatione omnium gentium c. 23, et in celebri epist. 24 (nunc 28) ad Flavianum, cap. 5.

Uterque capituli XXXI Jeremiæ versum 33 hoc modo refert: *Dabo leges meas in sensu ipsorum, et in corde ipsorum scribam eas*, lib. I de Vocatione omnium gentium, cap. 8 et 9, Leo, serm. 93, de Gradibus ascensionis ad beatitudinem, cap. 1; ex hisque verbis notat uterque eodem loco severitatem legis in misericordiam per gratiæ infusionem esse mutatam.

Uterque ita legit et passim usurpat textum hunc Apostoli: *Nemo potest dicere Dominum Jesum*. Utrique familiare est illud libri Job: *Tentatio est vita hominis super terram*. Et in gentium sine Deo, sine fidei lumine viventium ante Domini incarnationem statum exponant, persæpe adducunt hæc cap. xiv Actuum apostolorum verba: *Dimisit gentes abire vias suas*.

Uterque hunc locum capituli xxviii Evangelii secundum Mattheum usurpat, ut probet Christum Dominum in verbis sui sacramentorumque ministris nunquam non operari: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. S. Leo epist. 83 (nunc 108) ad Theodorum Forojuliensem (Cap. 2): *Cui utique operi (nempe reconciliationi peccatorum per ministerium sacerdotum) incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec umquam ab his abest, quæ ministris suis exsequenda commisit, dicens: Ecce ego, inquit, vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Et epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum Narbon.: *Confirmans, inquit (In præf.), prædicatores Evangelii et sacramentorum ministros: Ecce ego, inquit, vobiscum sum, etc.* Auctor vero librorum de Vocat. gent., lib. II cap. 2: *Et ne prædicantium ministeria humano tantum viderentur opere* **630** *peragenda: Ecce ego, inquit, vobiscum sum, etc.*

Uterque etiam (quod maxime notandum) versus 31 et 32 capituli xxi sancti Lucae refert eodem ac peculiari modo. Sic enim habent: (c) *Simon, Simon, ecce Satanas postulat ut vos cerneat sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua; et tu tandem conversus confirma fratres tuos; et rogaui ne intretis in tentationem*. Intra enim tam pauca verba tria aut quatuor sunt in quibus et sibi invicem consentiunt et ab aliis discrepant satis insigniter, ut ex subjecta Vulgatæ editionis lectione manifestum sit, quæ sic se habet: *Simon, Simon, ecce Satanas expulit vos ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Habet quidem sanctus Prosper similem fere lectionem cum hoc auctore nostro, sed tamen non omnino eandem. Nam priori loco, scilicet in epistola ad Rufinum, non habet *cerneat* pro *cribraret*, etsi cætera coincant; in libro contra Collatorem, cap. 53, ubi eundem textum iterum usurpat, hæc ultima verba omittit, et *rogaui ne intretis in tentationem*. Sanctus autem Leo serm. 3 (nunc 4) in anniversario Assumptionis suæ, cap. 3, quo solum loco hæc verba addit, in omnibus convenit cum auctore libri de Vocat. gentium. Opponet quis procul dubio illis non haberi *cerneat* pro *cribraret*. Non ita, fateor, legitur in codicibus excusis: sed ex mss. optimæ notæ adolteratum hunc locum fuisse convincimus; cum enim nemini non sit familiaris dictio, et in omnibus obique codicibus *cribraret* legamus, non dubitavit scriba doctulus erratum, ut putabat, ad vulgatam lectionem emendare, et repone *cribraret* pro *cerneat*. Sed hoc ultimum esse legendum arguit mss. codices Victorinus unus, alter Cisterciensis, et tertius sancti Mariani Autissiodorensis ordin. Præm. qui fuit olim abbatis Regniacensis ordin. Cister. non longe ab illa urbe. Itaque etiam legit Hincmarus Remensis episc. opusc. 33

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vid. observ. n. 12.

(b) Vid. observ. in dissert. 4, n. 5.

(c) Confer observ. huic dissert. subjectas, num. 13.

Capitulorum 55, capite 16, ubi locum hunc Leonis A et quæ creata erant ad utendum, venerati sunt ad co-

describit.

XX. 2. Istius operis (a) doctrina circa Christi gratiam eadem prorsus est cum doctrina sancti Leonis: cumque in illo nonnulli sint tam explicandi quam loquendi in hac materia modi, quibus videtur primo intuitu ab Augustini sententia recedere, iidem quoque passim apud Leonem occurrunt. In quibus præsertim est quod de generali quadam gratia nulli ætati, nulli homini non impensa, sæpius disserit, quam quidem ponit in elementorum discordi concentu, in terræ cœlique et creaturarum omnium structura, 631

ordine, ac veluti loquela, quæ Creatoris omnipotentiam, bonitatem, sapientiamque ineffabiliter prædicant. Ita sanctus Leo, serm. 7 de Jejun. decimi mensis. PER IPSA, inquit (Cap. 2). ELEMENTA MUNDI, TAMQUAM PER PUBLICAS PAGINAS, significationem divinæ voluntatis accipimus; nec umquam cessat divina eruditio, quando etiam de iis quæ nobis famulantur imbuimur. Serm. 8 de eodem (Cap. 2): Intelligimus divinis nihil vacuum esse præceptis, et verbo Dei ad eruditionem nostram omnia elementa servire, dum per ipsius mundi cardines, quasi per quatuor Evangelia incessabiliter discimus, quod et prædicemus et agamus. Dicente enim propheta: Cæli enarrant gloriam Dei, etc., quid est per quod veritas nobis non loquitur? Ipsius voces in die, ipsius voces in nocte audiuntur, et pulchritudo rerum unius Dei officio conditarum non desinit cordis auribus magistratam insinuare rationem; ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur; et non creaturis, sed Creatori omnium serviant. Serm. 6 de Jejunio sept. mensis: Devotionem fidei nihil est quod divina providentia non adjuvet: siquidem exercendis ad sanctimoniam mentibus atque corporibus ipsa quoque mundi ELEMENTA famulantur, dum dierum ac mensium distincte variata revolutio quasdam nobis PAGINAS aperit præceptorum; ut quod sacra admonent instituta, hoc quodam modo loquantur et tempora. Serm. 6 in Quadrages. cap. 1: Semper quidem, dilectissimi, misericordia Domini plena est terra, et unicuique fidelium ad colendum Deum ipsa rerum natura doctrina est, dum cælum et terra, mare et omnia quæ in eis sunt, bonitatem et omnipotentiam sui PROTESTANTUR AUCTORIS, ET FAMULANTUR ELEMENTORUM mirabilis pulchritudo justam ab intellectuali creatura gratiarum exigat actionem.

De Vocat. gent., lib. II cap. 4: Cælum et terra omnique creatura, quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipue disposita est humani generis utilitatem, ut natura rationalis... ad cultum et dilectionem sui INBUERETUR AUCTORIS. Quoniam etsi longe est a peccatoribus salus, præsentia tamen salutis IPSIUS AC VIRTUTE nihil vacuum est... Quod est autem hoc testimonium quod semper Domino deservit, et nunquam de ejus bonitate ac potestate continet, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, et inenarrabile beneficiorum ejus dives et ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam ÆTERNÆ LEGIS TABULÆ præbebantur, ut in PAGINIS ELEMENTORUM ac VOLUMINIBUS TEMPORUM communis et publica divinæ institutionis doctrina legeretur. Cælum ergo cunctaque cœlestia, mare et terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinatione concentu PROTESTANTUR gloriam Dei et prædicatione perpetua majestatem sui LOQUUNTUR auctoris. Et cap. 5: Quamvis ergo hæc et multa similia veritatis Scriptura pronuntiet, secundum 632 ipsam tamen credimus et piissime confitemur, quod nunquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit; ut propheticas voces et præcepta legalia convincerentur in elementorum obsequiis ac testimonio accepisse. Unde et inexcusabiles facti sunt, quia deos sibi Dei dona fecerunt;

et quæ creata erant ad utendum, venerati sunt ad colendum.

De generali hujusmodi gratia (hac vocē in latiori significato accepta) quæ etiam legem includit, omniaque ad cognitionem Dei utilia, fuscæ uterque deserit iisdem ut plurimum verbis: quod præter descripta superius loca tam sancti Leonis, tum alterius opusculi, ex aliis insuper locis evincitur. Sanctus Leo serm. 80 (nunc 82) de SS. apost. Petro et Paulo, cap. 2: Deus bonus, inquit, et justus omnipotens misericordiam suam humano generi NUMQUAM NEGAUIT, omnesque in commune mortales ad cognitionem sui abundantissimis semper BENEFICIIS ERUDIVIT, etc. Serm. 5 in Epiphani: Permanet super omnes benignitas Dei, et nulli misericordiam suam denegat, cum indiscrete universis bona multa largiatur, etc. Serm. 8 in ead. festivit.: Deus omnes ad cognitionem sui GENERALIBUS INCITANS DONIS, PLUIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS, ET SOLEM SUUM ORIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS.

De Vocat. gent. lib. II cap. 10: Omnium sæculorum experientia docuerunt justam Dei misericordiam, misericordemque justitiam, nec alendis umquam corporibus hominum, nec docendis juvandisque eorum mentibus defuisse: SEMPER ETENIM PLUIT SUPER BONOS ET MALOS; SEMPER SOLEM SUUM ORIRI FECIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS. Lib. I, cap. 5: Secundum Scripturam credimus, et piissime confitemur, quod nunquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit; quæ licet acceptum sibi populum SPECIALIBUS AD PIETATEM DIREXERIT INSTITUTIS, NULLI TAKEN NATIONI HOMINUM BONITATIS SUÆ DONA SUBTRAXIT. Cap. 21: Quamvis videamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam. Lib. II cap. 17: Quibus tamen (gentilibus) illa MENSURA GENERALIS AUXILII, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur. Cap. 25: Omnes homines salvos fieri Deum velle, semperque voluisse, non aliunde monstratur quam de iis beneficiis, eaque providentia Dei, quam universis generationibus communiter atque indifferenter impendit... Quibus donis auctorem suum per omnia sæcula PROTESTANTIBUS specialis gratia superfusa est. Lib. II cap. 4: Igitur, sicut dicit propheta, Misericordia Domini plena est terra: quæ nullis umquam sæculis, nullis generationibus defuit, eamque providentiam, qua universitatem rerum administrat et continet, regendis alendisque naturis semper impendit, etc. Vide 633 ejusdem libri caput 9. Eodem uterque modo loquitur de lege legisque mysteriis, quam fere legis justificationem, veteris Testamenti significationes, oracula prophetarum, veteris Testamenti decreta appellat.

Uterque eodem modo urget voluntatum patronos. Leo, epist. 6 (nunc 1) ad Aquileiensem episcopum, cap. 3, scribit ad hoc omni conatu eos tendere, ut gratia Dei secundum merita dari accipientium sentiantur... Et ideo per naturalem industriam gratiam præveniri, ab iisdem asserti, ut quæ ante gratiam proprio clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata. Hoc idem aliis verbis expressum habes lib. I de Vocat. gent., cap. 22, et epistolæ ad Demetriadem cap. 10.

XXI. 5. Nec in materia tantum gratiæ eadem cogitata, iidem conceptus, dicendique ratio eadem occurrunt; verum et in aliis quoque bene multis, v. g., cum de apostolicæ sedis in urbe Roma fundatione, amplitudine ac dignitate sermonem habent.

Sanctus Leo, serm. 1 de SS. Petro et Paulo, cap. 1: Ut gens, inquit, sancta, populus electus, civitas sacerdotialis et regia per sacram B. Petri sedem caput orbis effecta, latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena. Quamvis enim multis antea victoriis jus imperii tui terra marique protuleris; minus tamen est quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subiecit... Ut autem hujus inenarrabilis gra-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vid. observ. num. 14.

tia per totum mundum diffunderetur effectus, ROMANUM REGNUM DIVINA PROVIDENTIA PRÆPARAVIT, cujus ad eos limites incrementa perducta sunt, quibus cunctarum gentium vicina et contigua esset universitas. Disposito namque divinitus operi maxime congruebat, ut nulla regna uno confunderentur imperio, et cito pervios haberet populos prædicationi generalis, quos unus teneret regimen civitatis.

De Vocatione gent. lib. II. c. 16: Ad cujus rei effectum credimus providentia Dei Romani regni latitudinem præparatum, ut nationes vocandæ ad unitatem corporis Christi, prius JURE UNUS CONSOCIARENTUR IMPERII. Quamvis gratia Christiana non contenta sit eosdem limites habere quos Roma, multosque jam populos sceptro crucis Christi illa subdidit, quam armis suis ista non domuit: quæ tamen per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quam solio potestatis.

Petrus apostolus a trine negationis lapsu resurgente cum uterque describit, lisdem fere terminis utuntur, etsi non ita communiter usurpari solitis. Id omne ad secretum Christi Domini intuitum referunt, indeque arguunt nemini hanc vitam viventium quantumlibet justo ac pio non inesse labendi periculum atque formidinem.

Sanctus Leo, serm. 3 de Pass.: Respexit, inquit, Dominus Petram, et inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cadentium et conspuentium injurias constitutus, ILLIS TURBATUM DISCIPULUM CONVENIT **634** Oculis, quibus eum prævideret esse turbandum. Serm. 9 de ead. Pass.: Petrus perterritus ex infirmitate periculum negationis incurrit, ob hoc, sicut apparet, hesitare permixtus, ut in Ecclesie principe remedium penitentiae conderetur, et nemo auderet de sua virtute confidere, quando MUTABILITAS PERICULUM nec beatus Petrus potuisset evadere. Dominus autem Jesus, qui intra pontificale concilium solo corpore tenebatur, trepidationem discipuli fors positi divino vidit intuitu, et paventis animum, mox ut respexit, erecit, ET IN FLE-TUS POENITUDINIS INCITAVIT.

De Vocatione gentium lib. II, cap. 28: Si ergo defectura erat fides tanti apostoli, nisi pro eo Christus oraret, inerat ei procul dubio MUTABILITAS, qua posset in tentatione nutare... Si quidem tam gravis eum PERTURBATIO, etiam post ista concusserit, ut in Caipha domo unius ancillæ interrogatione pavescit usque ad trinam negationem Christi, constantia deficiente, perductus sit. Qui ergo tunc TURBATUM cor Apostoli NON HUMANIS, SED DIVINIS CONVENIT Oculis, ET AD LANGOS POENITUDINIS FLETUS POTENTI INCITAVIT ASPECTU, potuit hanc firmitatem animi præcipuo conferre discipulo... In præsentis autem agonis incerto, ubi tota vita tentatio est, et ab insidiante superbia nec ipsa est tuta victoria, MUTABILITATIS PERICULO NON CARETUR.

Sanctus Leo loquens de ejusdem apostolorum principis nomine, Beatus, inquit, Petrus... a principali petra soliditatem et virtutis traxit et nominis.

De Vocatione gentium lib. II, cap. 28: Quis ambigat fortissimam petram, quæ ab illa principali petra communionem et virtutis sumpsit et nominis?

De peccatorum conversione sanctus Leo: Dum in hoc corpore vivitur, nullius desperanda reparatio; sed omnium est optanda correctio, auxiliante Domino, qui erigit elisos, solvit compeditos, illuminat cæcos. Sermone 4 de Epiphania cap. 5, sect. 4, de Coll., c. 2: Elisis reparatio non negatur.

De Vocatione gentium lib. II cap. ult.: Si forte (quis) victus aliqua tentatione corruerit, non absorbeat tristitia, nec de ejus miseratione diffidat qui allevat omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos; dum enim in hoc corpore vivitur, nullius est negligenda correctio, nullius est desperanda reparatio.

Sermone 3 de Passione cap. 3 vocatur Judas homo INCONVERTIBILIS. Epist. 125 (nunc 156) cap. 2: In

malitia sua INCONVERTIBILIS perseverans Antichristus aut diabolus. Alio sensu vox eadem usurpatur epist. 93 (nunc 120) cap. 3, de INCONVERTIBILI Dei Natura. Lib. I de Vocatione gentium cap. 25: Numquid illa virtus gratia, quæ sibi quos voluit subdidit, convertere eos qui INCONVERTIBILES permanserunt non potuit?

De extremo diei ultima judicio disserens sanctus Leo, serm. 5 de Collectis et eleemosyna, sic ait (cap. 3): Congregatis omnibus gentibus... **635** in quo laudabuntur, qui ad dexteram Dei stabunt, nisi in operibus benevolentiae et charitatis officiis... sinistris VERO QUID OBJICIETUR, NISI NEGLECTUS DILECTIONIS... quasi nec alias virtutes dextræ, nec alias offensiones habebant sinistri? Serm. 7 de Quadragesima cap. 4: Detrusis in ignem gehennæ propter inhumanitatem sinistræ, dextros eleemosynarum pietate laudatos æterna celestis regni beatitudo suscipiet. Serm. 4 de Collect. et elem. (cap. 2): Congregabuntur ante thronum potentiae ejus omnium gentium populi... et cum præparatum sibi regnum, recensitis misericordiarum operibus filii pietatis acciperint, exprobrabitur duritia sterilitatis injustis. Et nihil habentes sinistri commune cum dextris, in ignem, etc.; et serm. 16: Non ergo hoc solum securi sinistri, nec quia, etc. Serm. 96 (nunc 14 append.) in Cath. S. Petri c. 4: Sinistrum lasciviarum hædorum numerum effugere. De Vocat. gent. lib. II cap. 8: In congregatione omnium gentium alii ducentur ad dexteram, alii ad sinistram constituendi. LAUDATIS DEXTREIS DE OPERIBUS CHARITATIS, NIHIL ALIUD SINISTRIS OBJICITUR QUAM MISERICORDIÆ BENEVOLENTIÆQUE NEGLECTUS.

XXII. 4. Nihil est unum uni tam simile, tamque consonum, quam (a) stylus hujus opusculi stylo S. Leonis simile est: ut valde mirer hoc a nemine hactenus fuisse animadvertum. Est enim (sicut a SS. Patrum non satis laudando apologistæ describitur) stylus auctoris istius elegans ac sublimis, sermo nitidus et apertus, non injuvanda figurarum varietate distinctus, frequentî verborum oppositorum conflictu oblitus: gravi ratiocinio, conceptibus nihil humile ac demissum habentibus, catholica ubique ac cœlesti prorsus doctrina refertus, Scripturæ sacræ doctrinam totus spirans, atque igneo pietatis vigore, qui sanctorum scriptis inesse solet, plenissimus. Gaudet præterea diversis periodorum membris similiter cadentibus ac desinentibus; tota denique compositio in æquales fere et commensuratas partes concinne distributa, venustam ac perpolitam orationem exhibet. Quid dici potest quod stylo S. Leonis magis congruat, ejusque dicendi characterem clarius exprimat? Quidve de uno dixeris, quod de isto pariter pronuntiarî non queat? Hic quidem tam frequens antithesis conflictus, modulataeque ac tinnulae orationis affectatio scriptorem jam sæpius laudatum movit ut Africanum hunc auctorem suspicaretur. Sed, pace tanti viri dixerim, non minus Italorum proprius est iste dicendi modus, quam Afrorum, et facile crediderim ex Italia in alias subinde regiones transisse. Tam enim ex S. Leonis scriptis, quam aliorum etiam ipso antiquiorum, qui vel Itali erant, vel in Italia erudit, manifestum est hanc scribendi affectionem maxime in his regionibus invaluisse, **636** et ut hæc erat linguae jam senescentis venustas et elegantia, prius in ipsis veluti incunabulis, hoc est in Italia ortum habuisse crediderim, quam in aliis Romani imperii provinciis. Quod si forsân rarius occurrant in hoc opere ejusmodi casus, antitheses, ac rhythmus, quam in aliis S. Leonis probatis olim operibus hoc temporum, materiae, auctorisque ætatis diversitati prorsus imputandum. Quantum enim oratorius character ab epistolari distaret, nemo nescit, quamque multa rursus tolerentur in epistolis, quæ ab operibus dogmaticis prorsus ablegantur? Unde si nemini subit mirari pauciores esse hujusmodi figurae in litteris

quam in sermonibus, quid mirum si in his rariore adhuc sint quam in hoc scripto, quod totum dogmati explicando consecratur?

XXIII. 5. Porro si ipsa sigillatim verba recenseamus, quæ et huic auctori et S. Leoni magis familiaria et communia sunt, etsi non tam frequentata ab alii, ipsamque eorum constructionem inspicimus; statim occurret tanta ubique paritas ac similitudo, tantus concentus, ut hoc per fortuitum casum vel ex imitandi studio contigisse nemo recte existimet. Præter illa enim quæ a SS. Patrum jam citato vindice notata sunt inter auctorem librorum de Vocatione et epistolæ subsequenter scriptorem communia, centum viginti amplius legentium oculis hic subijcimus.

Discipulus veritatis. Paginæ elementorum. Paginæ veteris Testamenti. Urere et uri invidia, etc. Paritas et largitas gratiæ, etc. Con-ortum. Evincere. Communio naturæ, ætatis, hominis, peccati, dignitatis, etc. Laquei deceptionum, erroris capillum, mortalitatis, etc. Dextri, sinistri. Parillis, parilitas. Variare, varias dispensationum. Refutare, pro rejicere. Abdicare, pro repellere. Dispensationes. Dispositiones. Materia dimicandi, certaminis; formidinis, querelarum, confusionis, ruine, virtutum; gaudiorum, gratulationis, cupiditatum, peccati, cæcitatibus, gloriantibus, etc. Mensitudo. Pœnitudo. Convenire oculis, literis, monitis. Colluvio. Contagium. Collectationes. Census. Vitare, vitiatas. Indicare. Universitas, numerositas, plenitudo, omnis numerus, summa, pro omnes. Porcio pro parte plenitudinis opponitur. Protestari et promittere, in citandis auctoribus æseris vel ecclesiasticis. Primordia. Exordia. Incitare. Virus invidiæ, etc. Vincula peccati, transgressionis, consuetudinis, culpæ, captivitatis, originalis, etc. Inclutamenta doctrinæ. Redire, transire, transferri de uno ad alterum. Necessary pro incessanter. Doctrina prophetica, evangelica, apostolica. Veritatis Evangelium, sententia, iudicium, vox, filii, schola, magister, doctrina, discipuli. Vigor fidei, mentium, pietatis, 637 cordis, animi, auctoritatis, etc. Constitutio legis, constitutio divina, constitutiones impie.

Testificatio legis, denuntiationes prophetice. Oracula prophetarum. Temperare, temperamentum. Temerare. Disputatio et disputator, pro tractatu et tractatore. Inspicere, inspector, inspectio. Sublimare, sublimis, sublimitas. Significationes, pro figuris vel Test. Insinquare, insinuatio. Præjudicium peccati, vestustatis, originis. Sordescere. Famulari, et obsequium elementorum, famulatus. Moderari. Incommutabilis. Compugnare, compugnantes. Experimenta virtutum. Sacramentum occultus. Instituta disciplinarum, etc. Evacuare. Distringere, districtus, districtio. Formæ, pro modo, aut imagine. Formam præferre. Co-operatores gratiæ. Virtute nitescere, nitor virtutis, pudicitia, mentium, luminis, vitæ. Obloqui. Rectus, pravus. Germina virtutum. Summus, superius aut cœlestis agricola, pro Deo. Ager cordis. Novi Testamenti vel gratiæ decreta. Devotio bonorum operum, vel voluntatis, propositi, arbitrii. Cultura spiritualis. Occidens, succidens, procidens. Qualitates operum, etc. Corde considerare. Incidere periculum, tentationem, laborem, laqueos, etc., sine præpositione in, frequentissime. Mutabilitas. Periculum erroris, deceptionis, mutabilitatis, negationis. Tentatio formidinis. Tentationis stimulus, concretio. Discretio, discretus. Pigrum otium. Iners desidia. Indeshieret. Plantationibus suis Deus incrementa præbet. Deceptiones. Inclinare, inclinatio. Cernere, pro cribrare. Extraneus, alienus, pro reprobo. Adopivus et vocatus, pro electo. Erudire, eruditio divina, Spiritus sancti eruditio. Obscurum, pro obscuritate. Imbuere, pro docere. Dispoliare. Umbra, fragilitas, firmitas. Solidare, soliditas. Extraneus, exors. Religiosus. Sacratas, sacratissimus. Incertum interpretationis, pro incerta interpretatione. Incertum agonis, mutabilitatis, vitæ. Divini operis esse et muneris. Recidere, tumescere. Elatio, elatus. Præsumere, præsumptio. Impar. Pos-

ibilitas, pro potestate. Mensura possibilitatis, intelligentiæ, juris, legum, ultionis, munerum, etc. Meritorium suffragia. Provehere, provectus, provectio. Inflammaré. Præsidia. Langere. Augmentum. Impendere, impensus. Præcipuus magister, discipulus, etc. Speculum. Privilegium meritorum, humilitatis, honoris, perfidiæ, etc. Coaptare. et alia ejusmodi plurima.

XXIV. Ex his aliqua attentius consideranda, ut quæ proprium auctoris characterem clarius exhibent. Exempli gratia eos qui interiori gratiæ vocæ ad Christum trahuntur, Vocati appellantur. Lib. 1 de Vocat. gent. cap. 8: cordibus VOCATORUM suam inserit voluntatem. Et cap. 9: Unum credentium et non credenti uni genus sub VOCATORUM appellatione discrevit. S. Leo, serm. 6 de Nativitate, cap. 2: Nihil hic VOCATORUM cordibus 638 caliginis inferat terrena sapientia. Serm. 6 de Epiphania, c. 1: Hoc manifestus fieri in omnium VOCATORUM illuminatione perspiciamus.

Idem peccatorum voluntatem, cor, arbitrium appellat tenebrosa. Lib. 11 de Vocat. gent. cap. 3: Cum a tenebris cordibus etiam nunc radios suos veritas re velanda contineat; et c. 15: De tam tenebrosis mentibus facti sibi populum fidelem, etc. S. Leo, serm. 6 de Epiphania, cap. 1: Quidquid in cordibus tenebrosa nocte lucis apparet, etc. Serm. 5 cap. 4: Sint (incernæ mentium desideria) semper ardentes, et nihil residui vestri in cordibus tenebrosorum. Serm. 4 de Nativitate, cap. 1: In qua (dogmata) exacerandi via) nihil non tenebrosum, nihilque non lubricum. Serm. 1 de Pent. cap. 5: Spiritus veritatis facit domum gloriae suæ luminis sui vitore fulgere, et in templo suo nec tenebrosum aliquid vult esse, nec tepidum. Epist. 8 cap. 1: Ne tenebrosi apud vos radicibus seminetur hæresis. Serm. de S. Laur. c. 1: Hæc verarum natura virtutum est, ut multos a tenebris abducatur errore, qui eorum clarus est lumine. Serm. 10 de Quadr. c. 4: Tenebrosæ custodiat. Epist. ad Demetr. cap. 14: De vero lumine tenebrosæ jam et deficientes lucerna lumen accipiant, nec tamen nisi ipsarum erit quiddam fulgoris acceperint, epist. 79 (nunc 105) cap. 1: Tenebrosus ille incipiens, id est diabolus.

Discipulos veritatis eos uterque appellat, qui catholicam sectantur doctrinam vel pietatem. Lib. 11 de Vocat. gent. cap. 24: Hoc deestabiliter prædicant omnes DISCIPULI VERITATIS intelligunt; epistola ad Demetriadem cap. 4 et cap. 13: Ipsa Veritas discipulis suis dixisse narratur. Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiant. Et utriusque loci hujus collatione, inter alia colligit sanctiorum Patrum apologeta styli similitudinem, atque eundem utriusque scripti auctorem; quanto ergo potiori id jure de Leone nostro asserendum, apud quem longe crebrius occurrit ista appellatio? Serm. 3 de Collectis. Beatissimi illi discipuli veritatis, alii de apostolis. De Junio. 10 mensis serm. 1 cap. 3: Fideles et pios DISCIPULOS VERITATIS nihil magis commendat, etc. De Quadr. 8 cap. 2: Mens Christianna fugax mendacii, discipula veritatis. Serm. 10 de eadem Quadrag. cap. 2: Servi Dei et discipuli veritatis. Vide serm. 80 (nunc 82) de SS. Petro et Paulo, cap. 1, et epistolæ hujus editionis 24 (nunc 28) cap. 1, 59. (nunc 79) cap. 1, 62 (nunc 82) cap. 1, 93 (nunc 120) cap. 2, 97 (nunc 124) cap. 1, 140 (nunc 172) in medio, ubi eadem locutio habetur.

Lib. 1 de Vocat. gent. cap. 7: Quæ ergo natura erat bona, QUALITATE facta est mala; et ille animi motus qui NUMQUAM POTEST SINE ALIQUO ESSE AMORE, hoc est sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutavit affectum. S. Leo, serm. 3 de jejuniis septimi mensis cap. 3: Duo amores 639 sunt, ex quibus omnes procedunt voluntates, ita diversæ QUALITATIS, sicut dividuntur auctoribus; rationalis enim animus, qui SINE DILECTIONE ESSE NON POTEST, aut Dei amator est, aut mundi.

Gratiæ virtutisque opus, Dei participationem uterque dicit. Lib. 1 de Vocat. gent. cap. 8: Apud quem

(Deum) quod perdidit natura, non perit; æterna est enim sapientia, æterna veritas, æterna bonitas, æterna iustitia, omnium denique virtutum lumen æternum est, totumque quod virtus est, Deus est. Qui si non operatur in nobis, nullius possumus participes esse virtutis. Nunc hoc quippe bono, nihil est bonum, sine hac luce nihil est lucidum, sine hac sapientia nihil est sanum, sine hac iustitia nihil rectum; et libri ejusdem cap. 4: Voluntas, inquit, animalis summi amoris participatione in terrenis occiduique versatur. Capitulo 3 de Gratia et lib. arb.: Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet qui solus est bonus. S. Leo, serm. 9 de Jejunio septimi mensis cap. 2: Qui ad me tendit, ex mei participatione ad me tendit; et epist. 15 ad Turribium cap. 5: Nemo hominum veritas, nemo sapientia, nemo iustitia est; sed multi participes sunt veritatis et sapientiæ atque iustitiæ: solus autem Deus nullius participationis indigus est.

Utrique familiares admodum sunt voces, *regere, rector, regens*, cum de Deo et anima, anima et corpore, episcopo et Ecclesia sermonem habet. Passim rectores appellat Leo quos vulgo episcopos alii dicunt. Sexcenta loca sunt hujusmodi. Vide, si vacat, epistolam 1, cap. 1, 12, cap. 3, 14, sub finem; 115, 128, 138, 159, 140 (nunc epist. 12, c. 1, 14, c. 3, 18, sub finem, 145, 163, 170, 171, 172), etc. Item serm. 2 (nunc 3) cap. 1 et 3, Sermon. 1 de Jejun. decimi mensis cap. 2: Suscipiat fidelis anima auctoris sui atque rectoris immarcescibilem charitatem. Serm. 8 de Epiphania cap. 4: Deum et rectorem et habitatorem sui esse non dubitet. Serm. 3 (nunc 4) in anniv. Ass., cap. 1: Quid enim tam regium quam subditum Deo animum sui corporis esse rectorem? De Quadrag. 1 cap. 1: Si autem mens suo rectori subdita, etc. Serm. 4 cap. 2: Animus quem sub Dei gubernaculis constituit, corporis sui decet esse rectorem. Serm. 7 c. 4: Utendum ita corpore suo, ut rectori suo necessarium præbeat natura inferior famulatum. De Passione serm. 7 c. 3: Nolens (Judas) Christum habere rectorem. De Jejun. septimi mensis serm. 2 c. 1: Agnoscat inferior homo exterioris sui se esse rectorem. De Jejun. septimi mensis serm. 5: Quæ illic declinatio potest esse peccati, ubi una passio est et regentis et subditi? id est animæ et corporis, cuius unam passionem ut his verbis exprimit, ita Dei et hominis unam actionem ibidem deipigit. Dum, inquit lib. 1 de Vocat. gent. c. 6, per communionem illuminantis et illuminati, iustificantis et iustificati, 640 regentis et subditi, omnis actio ad unum refertur, et quod ad unum refertur, utriusque est. Et lib. 1 c. 10 ait: Omnium sanctorum Dei Spiritum fuisse rectorem.

Leo de gratiæ infusione ita loquitur serm. 1 de Jejunio decimi mensis c. 1: Ager iste cordis, rorante desuper gratia Dei... elemosynis seritur, orationibus secundatur, etc. et serm. 7 de Passione c. 1: Adfuturam credimus gratiam Dei, quæ inspirationis sue rore sterilitatem nostri cordis aspergat. Lib. II de Vocat. gent. c. 1: Ista gratiæ largitas... non evacuatur eam quæ super unum Israel sub lege rogavit.

Leo serm. 5 de Nativitate Dom. c. 1: Non in solo opere virtutum, aut in sola observantia mandatorum, sed etiam in tramite fidei angusta et ardua via est, quæ ducit ad vitam. Lib. II de Vocat. gent. cap. 20: In hoc angusto quidem, sed tamen recto intelligentiæ tramite, non parum difficultatis, etc.

Lib. II de Vocat. gent. cap. 21: Nec unquam ei vicinius est posse vivere, quam posse decidere. S. Leo, serm. 5 de Quadrag. c. 2: Vicinum nimis atque contiguum est ut etiam magnos animos ista concutiant, etc.

Lib. I de Vocatione gent. c. 1: De hac compugnantiæ opinionum, etc.; et lib. II c. 25: Quam compugnantiæ (inter velle et nolle) Petrus perpersus est, etc.; et c. 33: Omnes varietatum compugnantiæ. S. Leo, serm. 5 de Pass. c. 2: diversarum compugnantiæ affectionum. Serm. 10 de Nativitate c. 1: Compugnantes

sententias. Epist. 67 (nunc 87): Compugnantiæ dogmata.

Lib. II de Vocat. gent. c. 15: Flammam conciperent, quæ beatus apostolus Paulus ignitus, etc. Epist. ad Demetriadem c. 14: Unde capiti inflammari, inde poscat igniri. S. Leo, serm. 1 de Ascens. c. 2: Flammam fidei illuminata corda concipiunt. Serm. 3 de Pentec.: Ut Pater propitiaretur, Filius propitiaret, Spiritus sanctus igniret. Serm. 1 de Pentec.: Eloquium conciperetur ignitum. Serm. 96 (nunc 14 app.) in Cath. S. Petri, c. 1: Ignitis beatorum spirituum cæcis aggregatus. Serm. 4 de Coll. c. 1: Agro cordis avaritiæ radicibus occupato. Serm. 3 de Jejun. decimi mens. c. 1, bis de agro cordis.

Serm. 1 de Jejun. decimi mens. c. 3: Oriatur de cordis agro quod terra non dedit. De Quadrag. serm. 1 c. 5: Tunc in nobis bene virtutum semina nutriuntur, quando ab agro cordis nostri germen omne externum evellitur. De Ascensione serm. 2 c. 5: Avaritiæ, de cuius radice omnium malorum germen emergit; quæ nisi in suis fomibus excutitur, necesse est ut in agro cordis illius, in quo hujus mali planta coarctulit, spinæ potius tribulique vitiorum, quam ullum veræ virtutis semen oriatur. Serm. 6 de Jejun. decimi mensis cap. 1: De terra quoque cordis nostri germen iustitiæ et fructus charitatis oriatur.

Lib. II de Vocat. c. 11: Semina charismatum, 641 plantæque virtutum non in omni agro cordis humani totum hoc pariter, quod sunt futura, nascuntur. Ex hac comparatione cordis cum agro natæ sunt aliæ locutiones, quas sæpe usurpat, ut cum Deum vocat supernum agricolam; gratiam inspirationisque, rorem, irrigationes, orationes; virtutes, plantationes Dei, et alia hujusmodi, quæ culvis legenti occurrunt.

Voluntati iudicium uterque tribuit. Lib. I de Vocat. gent. cap. 8: A quo (diabolo) iudicium voluntatis depravatum est, non ablatum; et cap. 7: Non perdidit appetitum, sed mutavit affectum, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. S. Leo, serm. 8 de Passione, cap. 4: Fons charitatis lavit verba formidinis; nec tardatum est remedium abditionis, ubi non fuit iudicium voluntatis. De voluntate etiam intelligendum quod serm. 11 cap. 4 habetur: Insurrexit in semetipsum impius (Judas) non iudicio penitentis, sed furore perentis. Epist. 37 (nunc 41): Normam præceptionis implet iudicio voluntatis.

De Vocat. gent. lib. I c. 9: Ut agnitionem Dei non doctrinæ humane opere, sed magisterio summi eruditioris accipiant; et lib. II, c. 33: Fidei magisterio præferunt. Serm. 2 (nunc 3) in assumpt. sua cap. 3: Omnis lingua... magisterio hujus vocis imbutur. De Quadrag. serm. 2 cap. 4: Redemptoris nostri magisterio edocti. De Passione serm. 14 (nunc 12) cap. 5: Evangelico magisterio multa sunt acta. Epist. 140 (nunc 172): Magisterio Spiritus sancti illa in omnibus unitas expetatur.

De Vocat. gent. lib. I c. de Paulo: Totam expositionis rationem transtulit in stuporem. Leo, serm. 18 de Pass. cap. 4 de Christo: Totum, inquit, supplid eum transtulit in triumphum. Serm. 5 de Nativit.: Si in disciplinam ipsa remedia transferantur. Serm. 3 de Epiph.: In indulgentiam ira translata est. Serm. 9 in Quadrag. cap. 3: Si omnem offensam transtuleritis ad veniam. Serm. 4 de Jejun. septimi mens.: Ut quod vestris usus subtrahitis, in alimoniam pauperum transferatis. Serm. de Grad. ascens.: Ut exteriores medelas ad remedia interiora transferret, etc.

Mitto cætera quæ quisque legendo facile observabit. Monebo tantum ut notentur diligentius earumdem figurarum usus, idem orationis numerus et ordo, constructio vocum eadem. Oppositatur congeries frequens est, verbo, a quo pendet sensus, ad finem relegato, quæ ternarium plerumque numerum non excedit, etsi sæpe etiam ad quaternarium extendatur. Exempla aliquot ex Leonis Epistolis Sermonibusque et ex opusculo de Vocatione Gentium, ad promulgiendum subijcimus.

S. Leo, epist. 1 (nunc 12) ad episc. Afric. cap. 4 : *Ut imperiti magistris, novi antiquis, rudes praeferantur emeritis.* Epist. 12 (nunc 15) **642** ad Anastasium Thessal. : *Nihil gratiae personali, nihil ambitioni, nihil redemptis permittas licere suffragiis.* Serm. 9 de Junio septimi mensis cap. 2 : *Si quis amor vanae gloriae, si qua radis avaritiae, si quod inest virus invidiae.* Serm. 1 de Junio decimi mensis cap. 2 : *De inimicis reconciliatis, de alienis adoptivis, de impiis facit iustos.* Sexcenta hujusmodi exempla sunt apud S. Leonem. Plurima etiam in libris de Vocat. Gentium, etsi tot esse materies librorum non sinat. Lib. 1 c. 8 : *Quis ille erit, qui tot opinionum collutationes, tot vincula consuetudinis, tot praedjudicia vetustatis suo tantum judicio abruptum?* Lib. 11 c. 4 : *Ut natura rationalis de contemplatione tot specterum, de experimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum ad cultum et dilectionem sui imbuatur auctoris;* et cap. 7 : *Haec vero membra unde apta, unde utilia, unde sint pulchra, idem doctor exponit, etc.* Cap. 20 : *Ubi eadem miseria, similis imbecillitas, causa communis est, etc.* Cap. 36 : *Ut per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum.*

Denique, quod circa hominum vultus saepe contingit, ut aliquid saepe ex iis erumpat, incurratque in oculos intuentium, unde aliis similes esse pronunties, etsi quid illud sit verbis efferre non queas; hoc et legenti tum hoc opusculum, tam scripta S. Leonis accidit. Nescio quid enim audientium auribus sonat similitudinem styli paritatemque ita ingens, ut vix dubitare sinat quin idem loquatur in hoc opusculo qui in Epistolis et in Sermonibus S. Leonis, etsi forsitan exprimi verbis satis non possit.

XXV. Ut omnis tolleretur dubitandi locus, optaverit nonnullus auctoritatem alicujus saltem manuscripti codicis, qui S. Leonis nomen praeferret, qua destituti, videbimur incassum hactenus laborasse. Sed ut omittam quantum plerumque vacillet (a) manuscriptorum exemplarium fides, ut ex codicibus mss. librorum de *Vita contemplativa* et hujus etiam operis de *Vocatione gentium* perspicuum est, qui octingentis fere annis Prosperi nomine insigniti omnibus imposuerunt (Prospero enim hodie abjudicant utrumque opusculum eruditores quique), addo persuasum mihi esse nullum talem reperendum codicem, qui hoc opus S. Leonis ascribat; nec umquam genuinum hujus auctorem fuisse cognitum. Qui illud Prospro tribuerunt hac aetate, illiusque Operibus inseruere, hoc fecerunt ex fide codicum aliquot mss. Prosperi nomen apposuerunt mss. codices ex suffragio auctorum noni saeculi, a quibus sub nomine sancti hujus viri passim citatum fuit. Inde porro ab his creditus est S. Prosper libros istos conscripsisse, quod eorum auctorem genuinum **643** ignorarent, et propter libri materiem, doctrinae convenientiam cum scriptis Prosperi, scriptoris aetatem, hereticorumque quos impugnatur mentionem, nemini potiori jure ascribendum putarunt quam ei qui post Augustinum acerrimus gratiae Christi vindex fuerat adversus Pelagianos eorumque reliquias. Verum cum hac suspicio, etsi tot annorum roborata consensu, pensatis quae supra attulimus momenti abjicienda sit, fatendum est etiam nono saeculo hujus auctoris nomen ignotum fuisse. Immo vero ipso Leonis saeculo, hoc est quinto, ex hominum memoria deletum fuisse existimo: alioqui Gelasius papa ejus testimonium proferens in illo opusculo quod adversus Pelagianos edidit, ab eo nominando minime abstinisset, tanto scilicet viro, quem Ecclesiae magistris accensere non dubitavit; nec contentus fuisset eo modo scriptorem istum designare, quo notari solent ignoti quique: si quidem eundem magisterii titulo non aliam ob ra-

tionem, ut apparet, decorat, quam quod suo se scripto hoc honore dignum probabat auctor.

XXVI. Quod si tandem pro germano sancti Leonis fetu receptum fuerit opus istud, qua (b) aetate in lucem ab auctore editum fuerit non valde obscurum existimo. Certum enim videtur ante compositum ab eo fuisse, quam in pontificem Romanum ipse assumeretur. Tantum enim otii per id temporis vigilantissimo pastori non adfuisset, quantum hujusmodi scriptioni necessarium fuit impendere; nec quidquam occurrit in ejus operis decursu, quod auctoritatem pontificiam prodant; immo privatum ubique hominem, ut diximus, agit. Unde magis dicendum tunc ab eo scriptum fuisse, cum Sixti III papae adhuc diaconus, in excubiis erat adversus haereticos Pelagianos, cumque Julianum in Ecclesiae communionem simulata fidei professione irrepere volentem Sixtus pontifex sui diaconi consilio ac suasionis repulit, ut testis est Prosper in Chronico. Vel potius, quandoquidem in hoc opere Semipelagianos magis quam Pelagianos exagitat, tunc temporis exaratum fuisse puto, cum Cassiano necessario suo ab errore revocando incumberebat: ad quem cum legendas missus fuisset in Gallias, postque ejus obitum inter schedas ejus sine auctoris nomine repertus, a nemine potius scriptus fuisse putatus est, quam a Prospro, quem in hac concertatione antagonistam praecipuum habuerat.

Amicum certe animum spirat ubique hoc scriptum, talemque qualem semper erga Cassianum exhibuit Leo noster. Ut facile mihi persuadeam, quemadmodum aperto Marte impugnaverat sanctus Prosper Cassianum, ita occultiore consilio pettum a Leone fuisse. Eum quippe jam ante impulerat, ut adversus Nestorium calumum stringeret, **644** non ea tantum mente, ut grassantem jugularet haerem, sed ob id etiam ut ipsum vehementius incenderet adversus Pelagianos, quos Nestorii praecursores noverat; eaque arte Semipelagianos, nascentes scilicet ab illis surculos, magis exosos redderet, omneque abrumperet quod intercedere poterat cum illis commercium: ita in praesenti opere, ut errorem Cassiani impeteret vehementius insurgit contra Pelagianos, quos solummodo nominat. Semipelagianos quasi ex transverso tantum aggredi videtur, et veluti orationis suae filo sensim ac sine sensu ductus: licet nemo attentus non videat, majorem scripti partem in convellendis Massiliensium principis consumi. Easdem quaestiones tractat, quas sanctus Prosper in libro contra Collatorem, nec tam interpellat eos qui gratiae prorsus necessitatem negabant, quam qui ad initium boni operis aut bonae saltem voluntatis liberum sibi sufficere arbitrium contendebant, gratiaeque operationi subtrahebant aliquid. Hoc statim ab initio operis sui declarat, ubi ait: *Quod gratiam negent, cum eam humanae voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem.*

Ex eodem indulgentiae erga Cassianum consilio, quem ad catholicum sensum reducere satagebat, descendit humanitas quam Semipelagianis exhibet, quos tantum liberi arbitrii defensores et voluntatum patronos appellat; quodque quaestiones istas tranquille admodum versat ac theologici exercitii in modum, non tam alienum refutans sensum, quam summi exponens; quod denique ex sancti Augustini nominis auctoritateque, quibus adducendis abstinere, nullum creari voluit in hac disputatione praedjudicium, sciens apud Cassianum non tanti esse in hac materia Augustinum, et cupiens praeterea probare amico suo se non de doctrina ex doctoribus, sed de doctoribus ex doctrina judicare, sententiamque Augustini de gratia non tam se amplecti, quam Augustini erat, quam quia

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) De mss. codicibus vide admonitionem hisce libris praemissam.

(b) Vide observ. n. 10.

ex purissimis Scripturæ sacræ traditionisque ecclesiasticæ manabat fontibus.

XXVII. Sont qui conjecturas, quas hucusque exposuimus, inde firmari posse putent, quod aliqui de gratia tractatus a sancto Leone exarati videntur, quos desiderant, addacti ad hanc sententiam verbis tum sancti Prosperi seu potius auctoris anonymi de Promotionibus Dei dimidit temporis, cap. 6, apud Prosperum; tum (a) Photii CP. patriarchæ, qui in sua Bibliotheca hæc habet: *Scriptis et sanctus Leo Romanus episcopus de Pelagianis conversis, quomodo debeant recipi, quando convertuntur, scriptis suam opinionem damnantes.* Verum etsi certum est strenue semper dimicasse contra Pelagianos Leonem nostrum, aliosque etiam libros pro occasione scripsisse verosimillimum sit; **645** quem enim et doctrina et dicendi copia adeo potentem sæpius vidimus cum Manichæis, Eutyehianis, aliisque hæreticis manus conserentem, haud par est credere Pelagianos impune grassantes per Ecclesiam conspexisse; fatendum tamen est ea quæ mox attulimus testimonia id quod ab auctoribus prædictis contenditur minime probare. Prior enim scriptor tantum dicit quod *sanctus Leo Manichæos subverteret et contereret Pelagianos, et maxime Julianum.* Quod necesse non habemus de scriptis interpretari, cum e contra obvium sit magis de sacerdotali hoc sollicitudine, ardenti zelo, auctoritateque apostolica intelligere, quibus emergentium subinde in Ecclesia Pelagianorum conatus strenue compresserit. Quod ad Photii testimonium pertinet, aliud non intelligit quam quod epistolæ sancti Leonis ad Septimum Alinatem et ad episcopum Aquileiensem continetur. Qui enim Baronium secuti hæc Photii verba allegantes asseruerunt scripta quæ commemorat perisse, non animadvertunt id totum quod refert patriarcha, in citatis epistolis haberi, scilicet mandatum quo episcopi a Romano pontifice monebantur ne quemquam Pelagianorum, qui ecclesiasticæ communioni restitui postulabant, reciperent, nisi erroribus pristinis scripto propria manu obsignato damnatis.

XVIII. Gerardus Joannes Vossius Historiæ Pelagiæ scriptor eruditus, lib. 1, cap. 20, ubi de auctore operis de Vocatione gentium, eam ob causam Prospero abjudicandum existimat, quod hujus scriptoris sententia non ex amissum quadrat doctrinæ Prosperi. Vossio subscribit Henricus de Noris Historiæ Pelagiæ lib. II, cap. 14. Atque ut opinioni suæ robur adiciat, nonnulla utriusque excerpta in medium adducit, quæ nostri est instituti ad examen revocare. Etsi enim ultro cum utroque illo rerum Pelagianarum historiographo contendimus Prosperi non esse libros de Vocatione gentium, illorum tamen argumentis subscribere nequaquam possumus; nec patimur Leonem, cui opusculum asserimus, de abjurata Augustini Prosperi que doctrina in causam vocari. Non moleste igitur feret vir doctissimus examen quod non contradicendi animo, sed illustrandæ veritatis gratia inimus.

Primum Norisii argumentum.

Video, inquit, librorum illorum scriptorem diversa a Prospero via abisse. Nam lib. II plurimum laboris insumit, ut communem gratiam Dei omnibus faciat.

Leonem petit ista accusatio, non modo quia auctor fuit librorum de Vocatione gentium, sed etiam quia multa sunt in aliis indubitatis ejus operibus seu in sermonibus, **646** quæ cum illa librorum de Vocatione doctrina conveniant, ut merito ex illa doctrinæ affinitate argumentum sumpserimus pro asserendis Leoni nostro isis libris. Aliquot hujusmodi loca superius collegimus, quæ legi possunt; sed facile est et hæc et illa apud æquum lectorem de No-

A risii aliorumque accusationibus purgare, quoque invictæ probare. Primum quidem, Leonem nostrum, cum et in libris de Vocatione gentium et in Sermionibus suis communem omnibus facit gratiam Dei, longe alio sensu latiorique significatione usurpare gratiæ nomen, quam sumatur a Prospero: alterum vero, quod cum idem gratiæ nomen a Leone eodem sensu quo a Prospero usurpatur, eandem quoque ab ipso Augustini de gratia doctrinam cum Prospero prædicari.

His itaque in locis, ubi gratiam Dei omnibus datam asserit, per eam intelligit (b) exteriora et naturalia Dei dona, quæ omnibus promiscue exposita sunt; aliquando Mosaicæ legis documenta, nonnumquam etiam sancti Evangelii prædicationem, quæ nulli hominum conditioni denegatur. Triplicem hanc gratiæ classem explicat tum aliis in locis, cum capite 9 libri II: *Ad id, inquit, unde digressa est disputatio, revertamur, ad considerationem scilicet differentiarum, quibus divinæ GRATIÆ opera ac dona variata sunt.* Altitudo quippe divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia et investigabiles viæ, sic semper misericordiam suam et iustitiam temperavit, ut secretissima æterni consilii voluntate noluerit in omnibus temporibus super omnes generationes, aut super omnes homines, æquales donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos juverit, quos ad cognoscendum se, COELI ET TERRÆ TESTIMONIIS conveniebat; aliter illos quibus non solum ELEMENTORUM FANULATO, sed etiam DOCTRINA LEGIS, PROPHETARUM ORACULIS, MIRACULORUM SIGNIS, ET ANGELORUM COOPERATIONIBUS consuebat; et multo magis aliter misericordiam universis hominibus declaraverit, QUANDO FILIUS DEI FACTUS EST FILIUS HOMINIS, ut inveniretur ab iis qui non querebant, et appareret his qui cum non interrogabant.

Incarnationem universis hominibus declarant docet, quia Christus Dominus apostolis præcepit ut euntes docerent omnes gentes, et ut euntes in orbem universum prædicarent Evangelium universæ creaturæ, sicut habetur Matthæi xxviii et Marci xvi. Numquid, ait auctor lib. II, cap. 2, in hac præceptione ullarum nationum ullorumve hominum facia discretio est? Neminem merito excepit, neminem genere separavit, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missum est Evangelium crucis Christi. Hinc Evangelium non **647** ad unum peculiarem populum destinatum est, sed ad omnes gentes; in quo a lege differt, quæ solis Judæis data est. Unde et facile est agnoscere quam universalitatem hujusmodi gratiæ tribuat, et quo sensu gratiæ nomen ei largiatur.

Restat igitur ut primum solummodo gratiæ genus omnibus temporibus, omnibus populis, omnibus et singulis hominibus commune proprie hic dixerit auctor iste: coeli, inquam, et terræ testimonia, elementorum obsequia et famulatum, totius denique mundi pulchritudinem et ornatum, quibus gratiæ nomen tribuere, scriptoris est primum integri hominis statum, non præsentem lapsi conditionem contemplantis; sufficientiam vero ad salutem largiri exteriori hujusmodi gratiæ, non est nisi hominis Pelagiana lœ infecti.

Quæ explicatio lucem affert his omnibus locis, ex quibus doctissimi viri Norisius et Vossius occasionem sumpserunt discrimen statuendi inter Augustinianam Prosperi doctrinam et eam quam tradit auctor librorum de Vocatione omnium gentium. Qui omnes, si paulo attentius examinentur, nihil aliud deprehenderent habere de gratia generali quam quod modo exposuimus.

Insignis in primis lib. II, cap. 4, occurrit locus. Sed ne in præteritis quidem sæculis, inquit, hæc eadem gratia, quæ post Domini nostri Jesu Christi resurrectionem ubique diffusa est, et de qua scriptum est:

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) De testimonio Photii lege observ. n. 6.

(b) Hæc et sequentia ad calculos revocantur in subjectis observ. num. 17 et seqq.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: deusit munus. Quamvis enim speciali cura atque indulgentia Dei populum Israeliticum consistet electum, omnesque alias nationes suas vias ingredi, hoc est, secundum propriam permissam sint vivere voluntatem, non ita se tamen æterna Creatoris bonitas ab illis hominibus avertit, ut eos ad cognoscendum se atque metuendum, nullis significantibus admoneret. Cælum quippe ac terra et mare, omni-nique creatura, quæ videri aucti intelligi potest, ad hanc præcipue disposita est humani generis utilitatem, ut natura rationalis de contemplatione tot specierum, de experimentis tot donorum, de perceptione tot munerum, ad cultum et dilectionem sui imbueretur auctoris; implente omnia spiritu Dei, in quo vivimus, movemur et sumus.

Evidens est hoc unum auctoris istius consilium esse ut his verbis comparisonem instituit triplicis illius medi, seu, ut vocat, gratiæ, per quam Deus optim. max. cognitionem sui nominis hominibus impertit per varias temporum ætates. Primam quidem, quam in cæli et terræ omniumque creaturarum contemplatione constituit, omnibus hominibus esse communem. Secundam Judæis specialem, quibus præter elementorum, ut sæpe loquitur, paginas, doctrinam legis addidit. Tertiam denique, quæ post Christi resurrectionem illuxit, in prædicatione Evangelii posuit, quæ et creaturarum considerationi et doctrinæ legis adjecta, multo magis aliter misericordiam Dei **646** universis hominibus declaravit. Gratiæ igitur, quam omnibus hominibus communem facit, creaturarum contemplatio est; naturalis, inquam, et exterior gratia; quæ, ut scribit cap. 10 ejusdem libri, docendis juvandisque hominum mentibus numquam desuit. Semper etenim pluit super bonos et malos: semper solem suum oriri fecit super justos et injustos; semper vitales auras præbuit; semper diem ac noctis vicissitudines ministravit, ubertatem agris, multiplicationem seminibus, fecunditatem generandis hominibus semper impendit. Hanc gratiam capite & citato ait esse testimonium illud de quo Actor. xiv Paulus ait quod Deus non sine testimonio semetipsum reliquit. Quod est autem, inquit, hoc testimonium, quod semper Domino deservit, et nunquam de ejus bonitate ac potestate contigit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, et innumerabilium beneficiorum ejus dives et ordinata largitio; per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, ut in paginis elementorum ac voluminibus temporum communis et publicæ divinæ institutionis doctrina legeretur?

Hanc gratiam nemo dixerit eandem esse quam sanctus Prosper omnibus communem negat, nisi qui cum Pelagianis veram Christi gratiam in doctrina legis et prædicatione Evangelii posuerit. Illius enim gratiæ vim omnem et efficaciam ait esse, significantibus admonere, ad cultum et dilectionem Dei imbuere, hoc est docere; æternam legem velut in tabulis exhibere, et velut in paginis quibusdam communem et publicam divinæ institutionis doctrinam legendam præbere. Hanc etiam legem vocat, quæ plerisque facta est odor mortis ad mortem, et littera occidens. Ita enim prosequitur et elaudat caput illud quartum libri ii: Cælum ergo cunctaque cælestia, mare et terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationis concentu protestabantur gloriam Dei, et prædicatione perpetua majestatem sui loquebantur auctoris; et tamen maximus numerus hominum, quia vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est; et odor vitæ, qui spirabat ad vitam, factus est ei odor mortis ad mortem; ut etiam in illis visibilibus testimonium disceretur quod littera occideret, spiritus autem vivificaret.

Unde autem sit ut hæc gratia maximo hominum numero littera occidens et odor sit mortis ad mortem, facile intelligit qui quod Paulus apostolus deserit de lego Mosaica, non ignorat. Idem enim utriusque munus et officium est, hominem erudire et monere. Exterior porro admonitio et scientia cum

A omnem inflat et subvertit, quem interior spiritus charitatis et fidei non ædificat, nec convertit. Hanc autem fides, ait, antequam veniret hoc semen, de quo Abraham dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: intra unius **649** stirpis populum continebatur, vigente apud veros Israelitas spe redemptionis nostræ. Quoniam etsi fuerunt ex alienigenis quos temporibus legis veritas illustrare dignata sit, tamen TAM PAUCI FUERUNT, UT VIX COGNOSCATUR AN FUERINT (Ite Vocat. omni. gent. l. ii, c. 14). Sine illa vero interioris gratiæ Christi luce, quid possit in cordibus hominum exterioris hujus gratiæ lux et doctrina, docet idem cap. 17 libri ii: Quibus tamen, inquit, nationibus quæ de Christo non audierunt, illa mensura generalis auxilii, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur. Quamvis tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, ut ad cognitionem Dei neminem contemplatio spontanea plene valeat erudire (en quæ est generale, de quo loquitur, auxilium) nisi obumbrationem cordis vera lux discussisset, quam inscrutabili judicio Deus justus et bonus non ita in præteritis sæculis quemadmodum in novissimis diebus effudit.

B Denique, ut intelligat quisque quantopere a mente auctoris istius abhorreant qui generalem quam astruit gratiam omnibusque communem facit de vera Dei per Christum Salvatorem gratia interpretantur, lo-genda sunt quæ habet ille cap. 51, ubi quoddam suum fuerit in superioribus consilium, quæ sententia, ipse aperit; ne in alienum sensum levia interpretatione detorqueantur ejus verba. Elaboratum est, inquit, quantum Dominus adjuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro sæculis probaretur gratiam Dei omnibus adfuisse, providentia quidam pari et bonitate generali, sed multimodo opere, diversaque mensura. Quoniam sine occulte, sine manifeste (hoc est, sive per gratiam occultam et interiorem, sive per manifestam et exteriorem) ipse est, ut Apostolus ait, Salvator omnium hominum, maxime fidelium. Quæ sententia subtilissimam brevitas et validissimi roboris at tranquillo consideretur intuitu, totam hanc, de qua agimus, controversiam dirimit. Dicendo enim, QUI EST SALVATOR OMNIUM HOMINUM, confirmavit bonitatem Dei super universos homines esse generalem. Adiciendo autem, MAXIME FIDELIUM, ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei divinitus inspirata ad summam atque æternam salutem specialibus beneficiis provehatur. Quod utique nulla iniquitate agitur justissimi et misericordissimi Dei, cujus judicium in his dispensationibus, non cum arrogantia discutiendum, sed cum tremore laudandum est. Supervacaneum erit loca Sermonum sancti Leonis his similia hic exscribere, cum superius posita adiri possint. Quibus illustrandis sufficiunt ea quæ modo exposuimus.

C Addit Norisius manifeste auctorem istum in hac materia pugnare cum Prospero. Hic enim, inquit, hanc communem gratiam penitus **650** repudiavit, ob eam rationem: quia Evangelium non omnibus gentibus annuntiatum statim fuit; cum tamen aliter gratiam communem faciat, quia ad omnes missi sunt apostoli ut Evangelium prædicarent. Pace tua, vir doctissime, non pugnant inter se auctores illi, vel ad summum levicula est verborum, non sensuum, pugna. Veram enim Christi gratiam non esse communem omnibus hominibus; et omnibus communem esse generalem illam gratiam naturalem quam probavimus ad auctorem illo constitui in contemplatione creaturarum, certum est contradictoria vel contraria non esse. At non minus certum est de gratia Christi Prosperum loqui (Carm. de Ingratis):

... Die unde probos quod gratia Christi
Nullum omnino hominem, de cunctis qui generantur,
Prætereat, cui non regnum vitamque beatam
Impertire velit.

Auctorem vero alterum perspicuum est loqui de gratia exteriori et naturali, quæ vicem legis implet

timendum amandumque Creatorem admonet, timorem vero amoremque ipsum nequaquam impertit, uti abunde probavimus. Veram proinde Christi gratiam non omnibus a se credi communem significat sexcentis, ut ita dicam, locis ejusdem opusculi. (a) Hinc lib. 1. cap. 13: *Quod aliquos salvantis gratia pretereat, et pro eis oratio Ecclesiam recepta non fuerit, ad occulta divinae justitiae judicia referendum est, inquit, et agnoscendum secreti hujus profunditatem nobis in hac vita patere non posse.* Quod pluribus aliis locis ab eo repetitur. Hinc cap. 25: *Tales fuerunt qui sunt attracti, quales hi qui in sua duritia sunt relictii. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit; istis tribuit veritas justa quod debuit; ut iudicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiae quam in retributione justitiae.* Et lib. II cap. 19: *Qui exsortes gratiae fuerint, de sua nequitia redarguantur; et qui ejus lumine emiserint, non in suo merito, sed in Domino glorientur.* Verum tantum abest ut veram gratiam Christi Salvatoris communem omnibus fecerit, ut etiam ex hoc quod communis omnibus non sit, tractandam proponat sibi capite 25 et ultimo libri primi difficultatem libro sequenti ventilandam; quomodo videlicet concilietur illa sententia cum hac parte fidei quae generalem de hominum salute voluntatem Dei proficitur. Veruntamen, inquit post verba mox citata, *ne illa pars fidei qua pie credimus Deum velle ut omnes homines veritatis agnitione salventur, per hoc quod de effectibus gratiae evidenter ostenditur infirmata videatur, ananizandum est, auxiliante Christo, ut nobis stabilitas hujus definitionis appareat*

651 Secundum Noriæ Argumentum.

XXIX. Versans, inquit, auctor librorum de Vocatione gentium, lib. II, cap. 20, objectionem illam a parvulis ductam, in qua Augustinus et sectatores contra Pelagianos triumphum sibi cecinerunt, ita cap. 23 respondet: *Non irreligiose arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti parvulorum dierum homines ad illam pertineant gratiae partem quae semper universalis est impensa nationibus, qua bene utique si eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvantur.* Quibus, inquit, contraria scribit Prosper in carmine de Ingratis cap. 31:

Et tamen ex totis miseratrix gratia quosdam
Eligit, et rursus genitos baptismate transfert
In regnum aeternum, multis in morte relictis,
Quorum causa fuit similis de vulnere eodem.
Nec meritis istud poteris aptare parentum,
Ceu pia profuerit redimendis cura honorum,
Abstuleritque aliis aliena ignavia vitam:
Cum vides multos sanctis genitoribus ortos,
Nullo salvati studio potuisse suorum.

Ab illa Prosperi doctrina nequaquam recedit auctor noster; immo vero eidem subscribit utraque manu. Nam lib. I cap. 16, cum in superioribus capitulis probare aggressus esset cur uni potius quam alteri gratia daretur, secretum esse ab humana cognitione substractum, et ad altitudinem divitiarum sapientiae Dei scientiaeque referendum, hoc ipsum capite isto confirmat exemplo parvulorum. *Respice, inquit, et ad universalem multitudinem parvulorum, in quibus, excepto illo quo in damnationem nascitur gens humana delicto, nec praeterita possunt merita, nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur ante nullum intelligentiae usum, ante liberum voluntatis arbitrium, alii ad aeternam beatitudinem regenerati, alii ad perpetuam miseriam transeunt non renati...* Non invenit quod discernat humana justitia: sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei, etc. De meritis parentum prorsus silet, non secus ac Prosper: quae si poneret, jam inveniret quod discerneret etiam humana justitia, nec omnino inscrutabile esset Dei iudicium. Capite vero 22 vehementius invehitur in eos qui ne-

scire aliquid crederent, et omnem discretionem qua Deus alios eligit, aliosque non eligit, ad merita humane referunt voluntatis... Quae, inquit, definitio, ut interim de gratiae veritate taceatur, de his videtur aliquam ostentare ratiunculam qui libero utuntur arbitrio. De parvulis vero, quibus sine ulla dona voluntatis merito in originali vulnere cum ceteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositionis afferri, quae doceatur, 652 CUR ISTI SALVI FIANT RENATI, ILLI PEREANT NON RENATI, sub illius providentia et omnipotentia, in cujus manu est animus omnis viventis, et spiritus universae carnis hominis. Et inferius: *Frastra profunditatem inscrutabilis gratiae per liberum arbitrium conantur aperire, qui causam electionis in eorum constituunt meritis qui eliguntur; et cum multa de malorum voluntate ac iudicio inepta et falsa protulerint, in parvulorum tamen discretionem deficiunt, etc.*

Vides ut non minus auctor iste triumphum sibi contra Pelagianos cenat ex electione parvulorum, quam Augustinus, Prosper, et alii Augustini discipuli. Vides ut et proprium omne a parvulis meritum excludat, nec tamen ad parentum recurrat merita: quae si admitteret, jam falso assereret auctor nihil posse expositionis afferri, quae doceatur cur isti salvi fiant renati, illi pereant non renati; nec magis Pelagianum in parvulorum discretionem deficeret, si posset ex auctoris mente, malis parentum meritis praematuram illorum mortem ac damnationem aeternam ascribere, quam catholici et auctor ipse, cap. 22, cum praematurae parvulorum mortis ac damnationis causam in originale Adami delicto refundunt.

Hæc auctor in libro primo, ubi latius questionem istam pertractat. In secundo vero capitulis 20, 21, 22 et 23, ubi eandem versat parvulorum causam, priorem de his sententiam nullatenus mutat, sed confirmat potius pluribus argumentis. Eninvero probaverat toto hoc libro, 1° Deum velle omnes homines salvos fieri; 2° hanc voluntatem Dei generalibus donis, quae omnibus impenduntur, manifestam fieri, nec aliunde; 3° generalia tamen illa dona, utpote (b) exteriora et naturalia, ad cognoscendum Deum non sufficere sine speciali vere Christi Salvatoris gratiae dono. Tam acerbo enim natura humana vulnere avariata est, inquit, ut ad cognitionem Dei NEMINEM contemplatio spontanea VALEAT ERUDIRE, nisi obumbrationem cordis VERA LUX DISCASSIT. 4° Speciale hoc donum ex inscrutabili iudicio Dei non omnibus esse concessum. Sive igitur novissima contemplantur sacula, scribit ille lib. II cap. 25, seu prima, seu media, RATIONABILITER ET PIE CREDITUR omnes homines salvos fieri Deum velle, semperque voluisse; ET HOC NON ALIUNDE DEMONSTRATUR, quam de iis beneficiis quae providentia Dei universis generationibus communiter atque indifferenter impenditur..... Deo autem placuit et hanc specialem multis tribuere, et illam generalem a nemine submovere; ut ex utraque appareat non negatum universitati quod collatum est portioni; sed in aliis praevaluisse GRATIAM, in aliis restituisse NATURAM.

His ita constitutis, non parum difficultatis, 653 ut ait cap. 20, opponit consideratio parvulorum, qui nullo iudicio rationis utuntur, quo auctoris sui beneficia sentientes ad agnitionem valeant veritatis accedere.... Unde cum omnes homines velit Deus salvos fieri, quid est quod alienatur a salute perpetua tanta infanum multitudo?

Si hoc parentum culpe deputandum existimasset auctor, facilis erat responsio, nec necesse erat ad inscrutabilia Dei iudicia et investigabiles vias recurrere. Huc tamen confugit. De hac altitudine, inquit c. 21, discretionis Dei non conturbabitur cor nostrum, si firma et stabili fide omne iudicium Dei justum esse credamus; nec appetamus habere cognitum quod voluit esse secretum: ut ubi investigari non potest quare ita

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

- (a) Horum locorum sensum vide in observ. n. 48.
(b) Auctorem admisisse etiam generalem gratiam

internam omnibus collatam et a speciali gratia distinctam, probatur in observ. num. 17.

judicet, sufficiat scire quis judicet. Tum docet aliam hujus rei causam non esse quam sententiam quam humanum genus in Adā primi parentis peccatione exceperit, et grave jugum quod est super filios Adā a die exitus de ventre matris eorum in diem sepulturae in matrem omnium. Nec de immaturitate mortis esse rationem conquerendi, cum semel in naturam nostram per peccatum ingressa mortalitas, obnoxium sibi omnem vitam nostrae fecerit diem. Unde concludit justissimo perire iudicio, quotquot ex hac vita discedunt parvuli priusquam salutari lavacro abluerentur; gratuita autem misericordia liberari, quotquot contra communem mortalitatis legem, statim ut nati sunt, non intereunt: Ut generali necessitate variata, causas sibi Dominus indulgentiae correctionisque servaret; easque in uno omnino debito, quod et misericors remitteret, et justus exigeret.

Ex ista doctrina consecretaneum est; quod capite 23 statim subijcit, quod scilicet inscrutabilis sit causa donorum, quae gratia tribuit quibusdam parvulis, quam miseriarum, quas natura promeruit, et justitia rependit innumeris aliis. In quo opere gratiae, inquit cap. 24, quis nisi arrogantissimus atque vanissimus de divina justitia conqueratur, quod non omnibus parvulis similis providentia consulat, omniaque pericula, quae moriturorum regenerationem prohibere possunt, aut potestate submoveat, aut miseratione praevenerit? Quod utique erga omnes feret, si ita fieri omnino deberet.

Multum igitur abest auctor, ut capite illo 25 unde sumitur obiectio, bonis vel malis parentum meritis salutem parvulorum vel damnationem ascribat: cum ipso initio capitis asserat inscrutabiliorem esse causam donorum quae gratia tribuit, quam miseriarum quae natura promeruit; ex Adami scilicet delicto, quae vera causa est, ut in superioribus dixerat, damnationis parvulorum. Et tamen hanc meritis parentum tribuere debebat, ut Prosperi sententiae adversaretur, quae opinio Norisii est.

De hoc igitur capite questio non movetur ab auctore hujus opusculi. Hoc porro unum sollicitum eum habet: quomodo respectu parvulorum qui pereunt verum erit Pauli apostoli effatum, quod Deus velit **654** omnes homines salvos fieri. Hoc enim, inquit, cap. 25, non aliunde monstratur quam de iis beneficiis quae providentia Dei universis generationibus communiter atque indifferenter impendit. Parvuli autem, ait cap. 20, nullo iudicio rationis ununtur, quo auctoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere. Nec iis Deus illud tempus impetit, in quo per voluntariam fidem percipiendae gratiae sint capaces. Respondet parvulos illos pertinere ad illam gratiae partem, seu generalia Creatoris beneficia, quae semper universis sunt impensa nationibus: quae etsi per se non potuerint percipere, accipere tamen in parentibus, quorum pars quaedam censentur, donec ab illis nondum rationalis infantiae exordis excesserint. Quae utique, generali gratia seu munificentia Creatoris, si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem iuvarentur infantes.

In qua responsione plura notanda veniunt. Primum enim sententiam illam non velut suam ac propriam asserit, sed proponit solummodo ab iis tenendam qui noluerint huiusmodi parvulos sine baptismo decedentes omnis omnino gratiae exsortes pronuntiare.

2. Timide ac dubitanter explicationem illam profert in medium, non ut Scripturis traditionive sanctorum Patrum innixam, sed velut quae absque religionis offensa teneri queat. Non irreligiose, inquit, arbitror credi, neque inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiae partem, quae semper universis est impensa nationibus.

3. Quod de meritis parentum ne verbum quidem habet, ex quo contrariam Prosperi doctrinae sententiam propugnasse credatur.

4. Latum esse discrimen inter hanc questionem, an ex malis parentum meritis damnatio parvulis non baptisatis proveniat, et hanc alteram, an parentibus

imputandum quod parvuli generalium donorum Creatoris participes non fiant. Illud cum Augustino et Prospero negat auctor; hoc de suo timide et quaerentis in modum suggerit. In quo licet differre videatur a Prospero quoad modum loquendi, reipsa tamen ei concinit. Esto enim non desit parentibus, et per eos parvulis, gratia generalis, quam ejus verbis explicuimus, cum haec nec his nec illis ad salutem sufficiat, nisi per specialem seu veram Christi gratiam, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute, adjuventur, quaerendum rursus cur cum illa deur omnibus, haec quam plurimis negetur? Cur cum justorum saepe filii sine baptismo intereant, parentibus nihil omittentibus, ut salutari unda abluantur; impiorum et contra filii a propriis deserti parentibus, alienorum beneficio ad baptismatis gratiam veniunt? Et tunc iterum cum Prospero confugit ad inscrutabilia iudicia Dei et investigabile praedestinationis decretum.

5. Igitur ex his notandum de parvulis **655** sine baptismo decedentibus, aliud non esse auctoris istius iudicium quam de adultis generalis illius solum gratiae beneficio utentibus. Sicut igitur propria bonorum merita in electione non pensat, ita nec in illis parentum merita consulit, ut electionis causam investiget. Haec sunt auctoris verba in illo ipso capite quod obijcit: Sicut autem circa majores, praeter illam generalem gratiam parcius atque occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute, vocatio specialis exierit; ita etiam circa innumeros variculos eadem manifestatur electio. Quae quidem nec illis qui renati non sunt in parentibus defuit, sed iis qui renati sunt praeteritis adfuit; ita ut multis saepe quos suorum impietas deseruit, alienorum cura servierit, et ad regenerationem venerint per extraneos quo eis providenda non erat per proximis.

Tertium Norisii argumentum.

XXX. Praeterea, inquit, idem scriptor capite ultimo satis timide de praedestinatione loquitur; immo scientiam illi praeviam non semel ponere videtur, dum illam objectionem sibi opponens, « frustra nos orare et laborare, si ex incommutabili proposito ejus christianae gratiae subsistit electio; » ita ibi respondet: « Non intelligunt scientiam Dei, quae et praeterita et praesentia et futura complectitur, tempore non teneri. » Et cum id paucis explicasset, concludit: « Haec autem aeterna et semper tranquilla cognitio nulla nos urget necessitate peccandi, etc. » Ibidem electionem ad gratiam sine meritis astruit; electionem vero ad gloriam ex meritis suspendit. « Deus ergo his quos eligit sine meritis dat unde ornetur et meritis. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cum etiam ad hoc operentur ut electi sint. »

Miror hominem doctum his ita moveri, ut propterea auctorem a Prosperi doctrina alienum putet. Non ignorat scientiae et praescientiae nomen plerumque usurpari ab Augustino et Prospero in explicando aeterno praedestinationis decreto; ut mirum non sit ab auctore pariter isto usurpatum. Sanctus Augustinus, lib. de Dono persever., cap. 14: Haec, inquit, praedestinatio sanctorum nihil aliud est quam praescientia scilicet et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur. Et adhuc: Ipsa igitur obedientia Dei donum est, quod se daturum Deus vocatis suis, omni Christiano confitente, praescivit. Haec est igitur praedestinatio, quam fideliter atque humiliter predicamus. Cap. 17 dicit quod Deus dona sua in praescientia praeparavit, et quod in sua, quae falli mutarique non potest, praescientia opera sua futura disponere, id omnino nec aliud quidquam est nisi praedestinare. Prospero vero ad excerpta Genuensium dubio 8: Agnoscamus itaque sapienter, pieque fatemur praescisse incommutabiliter Deum quibus esset daturus ut crederent, **656** aut quos daturus esset Filio suo, ut ex eis non perderet quemquam. Et si haec pra-

scivit, beneficia sua illum, quibus nos dignatur liberare, A pendere contendit, ut in his solis, quos promissit, effici asserat a Deo, quod nulli genti et tribui negatur; promissionem illam eo sensu procul dubio intelligens, quo ab Augustino dictum est de Prædestin. sanct. cap. 10 : *Non de nostræ voluntatis potestate, sed de sua prædestinatione promissit. Promissit enim quod ipse FACTURUS FUERAT, non quod homines.*

Quod si existimavit Norisius per præscientiam illam qua auctor noster definit prædestinationem, intellexisse eum vel scientiam simplicis intelligentiæ, seu rerum possibilem, quæ decretum Dei liberum et præcedat et dirigat; vel præscientiam conditionatam, seu scientiam mediam rerum numquam futurarum, quas homo facturus esset, si talis gratia vel conditio poneretur, qua Deus noverit quæ media quivse gratiarum ordo salutem allatura essent, si conferrentur; si, inquam, hæc putavit Norisius de auctore nostro, merito eum diversa a Prospero sentire pronuntiavit. Sed abest ut hunc sensum illi affingamus. Persuasum potius habeamus aliam ab eo præscientiam non doceri hoc loco, quam scientiam visionis seu rerum futurarum, quas Deus ipse facturus est, quam præscientiam, et electionem, et prædestinationem, et promissionem scilicet cum Augustino vocat. De hac enim scientia disserens, lib. II, cap. 33, ait quod cuncta pariter tempora et temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, et omnibus omnia jam retribuit, qui quæ sunt futura, jam fecit. Hinc illud est beati Pauli apostoli scribentis ad Ephesios : *Benedixit Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo; sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti; et cætera, quæ ibi ejusdem sensus prædicatione connectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper Dei mansisse consilio, omnesque adoptionis filios non solum in eo tempore, quo jam existentes vocati sunt, sed etiam prius quam mundus constitueretur ELECTOS. In qua electione quidquid hominum in Christo præcognitum non est, nulla eadem ratione sociabitur. Omnes enim qui in REGNUM DEI de cujuslibet temporis vocatione venturi sunt, in ista, quæ sæcula cuncta præcessit, adoptione SIGNATI SUNT. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratur, ita nullus piorum ab hac benedictione discretus est. De plenitudine quippe membrorum corporis Christi PRÆSCIENTIA DEI, quæ FALLI non POTEST, NIHIL PERDIT; et nullo detrimento minui potest SUMMA PRÆCOGNITA, atque in Christo ante sæcula æterna PRÆELECTA. Ubi perspicuum est ipsum non de sola electione ad gratiam, sed etiam de electione ad gloriam sermonem habere; et de ea præscientia quæ simul et regnum Dei electis decernit, et omnia media quibus ad illud certissime possint pertingere.*

Pluribus aliis locis doctrinam eandem confirmat. Quamvis, inquit lib. II, cap. 29, multi amantes tenebras suas splendorem non recipiant veritatis, et multi qui illuminati fuerant tenebrescant; verbum tamen 657 Dei manet in æternum, et de promissionis veritate nihil excidit. Intrat quotidie PRÆSCITA ET PROMISSA gentium multitudo, et in Abraham semine omnis gens, omnis tribus, omnis lingua benedicitur. Quod enim Pater Filio dedit, Filius non amittit; neque quisquam potest de manu ejus eripere quod accepit. Firmum fundamentum Dei stat, et mansuri in æternum templi ædificatio non vacillat, præsentia super omnes veritate et misericordia Dei; a quo quod et nemini (id est, ut superius explicat, nulli genti, nulli tribui, nulli lingue) negatur, et nulli debetur, in his quos PROMISSIT EFFICITUR. Et infra : *Semper præcognitum habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ et per servitatem obediendi ad æternam beatitudinem pertineret; UT NULLO EXCIDENTE DE PLENITUDINE PROMISSORUM, qui nec propectu erat fallendus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret præ omnibus, quos ELEGIT EX OMNIBUS. Ex quibus manifestum est auctorem nostrum omnino concinere et Prospero et Augustino in doctrina prædestinationis, quam ita ex præscientia et promissione*

Ad postremum vero locum auctoris quod attiner, ubi electionem ad gloriam ex meritis suspendere Norisio videtur, gravem certe difficultatem in eo hactenus fuisse fatendum est. Sed restitutum jam a nobis suæ integritati hoc loco, ope ms. codicis Thuanæ bibliothecæ, non modo evanescit difficultas, sed et validissimum inde argumentum sumitur pro asserenda, auctoritate hujus opusculi, Augustiniana de prædestinatione doctrina. Deus ergo his quos eligi sine meritis; dat unde oriantur et meriti. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit et electis, cum etiam ad hoc ut operentur electi sint. Non, ut prius legebatur : Cum etiam ad hoc operentur ut electi sint. Non igitur gloriam suspendit ex meritis, sed potius ex electione Dei et gloriam, et ipsa opera, quæ gloriam promerentur, evidentissime suspendit. Quod licet prius etiam ex doctrinæ serie eliceretur, nunc insuper ex ipsis verbis auctoritate codicis ms. emendatis evincitur. Tanti est veterum Patrum scripta diligenter ad codices mss. recensere, ac nitiori pristino restituere.

Quod postremo loco addit Norisius ad statuendum discrimen inter Prosperum et hunc auctorem : quod nimirum ille ubique S. Augustinum laudat, hic vero ne meminit quidem semel in libris de Vocatione gentium, hoc quidem optime, sed eadem 658 opera nostram de Leone confirmat sententiam, cujus hic character ubique apparet scriptorum quæ adversus Pelagianos vel Pelagianorum reliquias conscripsit. In nullo enim eorum Augustinum vel laudat vel nominat. Non in epistolis ad Aquileiensem et Altinensem episcopos, quæ semper ei sunt ascriptæ; non in epistola ad Demetriadem; non in delectu illo auctoritatum sedis apostolicæ; tametsi illius nominandi occasio sese ultro objiceret in utroque hoc opusculo. Sed hoc ubique servabat Leo, ne ex præconcepta de Augustino opinione sententiam ejus tueri videretur, sed ut doctrinam ipsam, remotis omnibus defensorum præjudiciis, ex Scriptura et traditione propugnaret.

XXXI. Sunt et alia quædam apud S. Leonem ex quibus aliquid ab Augustino discipulorumque doctrina alienum habere, nec cum libris de Vocatione omnium gentium usquequaque convenire videatur. Sed quoniam quidquid ad utriusque pontificis concordiam afferre possem, jampridem occupatum est a doctissima Ecclesia Lugdunensi, quæ stylo præsulis sui Remigii scripsit nono sæculo adversus Joannem Scotum Erigenam, ne actum agam, aut alienæ laudi invidere videar, integrum caput decimum nomen describo ex ejus opere de tribus epistolis.

D Libri S. Remigii archiepiscopi Lugdunensis, de tribus Epistolis caput 19.

(a) Ponit quædam verba B. Leo in quibusdam sermonibus ad populum, ex quibus nonnulli vel minus attendentes, vel minus intelligentes, fortassis eum docere et sentire existimant quod Dominus noster etiam pro impiis in sua impietate durantibus passus sit, et eorum possit dici Redemptor : sicut illud est, quod quodam loco ait : *Respicere tandem, Judæe, respice, et ad Redemptorem etiam tuam deposita infidelitate convertere. Noli sceleris tui immanitate terreri; non justos Christus, sed peccatores vocat; nec impietatem tuam repellit, qui pro te, cum crucifixus esset, oravit (S. Leo, ser. 5 de Epiphania cap. 11).* Sed in his verbis manifestum est bene intelligentibus

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) De hoc prolixo S. Remigii textu vide observ. num. 25 et 27

quia unitato more humane locutionis sub unius Judæi persona totum Judæorum populum alloquitur, et ideoque velut in persona omnium ad unum clamat et dicit: *Et ad Redemptorem etiam tuum deposita infidelitate convertere.* Non quia nullus sit infidelium Judæorum, cujus Dominus non sit Redemptor, sed quia non solum aliarum gentium, sed etiam illius Judaici populi, cujus scelere et impietate crucifixus est, si ad eum converteretur, Redemptor esse dignatur. Et ideo ait: *Qui pro te, cum crucifixus esset, oravit.* Non quod nullus infidelium Judæorum sit, pro quo 659 ipse Dominus in cruce oraverit, dicens: *Pater, ignosce illis: non enim sciunt quid faciunt;* cum aperte ipse Dominus dicat: *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi de mundo;* sed quia etiam in ipso infideli populo et sunt, et fuerunt multi, pro quibus, ut a suo errore convertantur et salventur, Dominus misericorditer oravit, et quod oravit, efficaciter obtinuit et perfecit.

Et recte B. doctor dicit, velut sub unius persona ad totum illum infidelem populum: *Qui pro te, cum crucifixus esset, oravit;* quia profecto et ex illo et in illo populo et fuerunt, et sunt, et erunt pro quibus oravit. Hæc verba B. Leonis ita omnino esse intelligenda, etiam ipse in aliis locis eorundem sermonum ad populum tam clare exponit, ut de his nemini dubitandum sit. Sic enim quodam loco ait: *Dominus noster ita humano generi sua morte consuluit, ut sacramentum salutis etiam ipsis persecutoribus non negaret.* Qui enim venerat universis credentibus omnia peccata dimittere, a generali indulgentia nec Judaicum voluit crimen excludere (S. Leo, serm. 19 de Pass. c. 2). Item alibi de eodem Domino nostro loquens: *Cujus, inquit, etiam circa interfectores suos tanta erat pietatis affectio, ut de cruce supplicans Patri, non se vindicari, sed illis postularet ignosci, dicens: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. De cujus utique orationis potentia fuit ut predicatio apostoli Petri ex his, qui dixerunt: Sanguis ejus super nos et super filios nostros, multorum ad penitentiam corda converteret, et una die baptizarentur tria fere millia Judæorum; fieretque omnium una anima et cor unum, paratorum pro eo mori, quem poposcerant crucifigi.* (Serm. 41 de Pass. cap. 2.)

Hæc de expositione superiorum verborum, ex ipsis beati Leonis verbis posuimus, qui his dictis continuo subiungit, dicens: *Ad hanc indulgentiam traditor Judas pervenire non potuit: quoniam perditionis filius, cui diabolus statit a dextris, prius in desperationem transiit, quam sacramentum generalis redemptionis Christus impleti.* Nam mortuo pro impiis omnibus Domino, potuisset forte etiam hic consequi remedium, si non festinasset ad laqueum (Ibid. c. 4). In quibus verbis potest aliquis minus considerans et minus intelligens ita existimare, ut quod dictum est, *Sacramentum generalis redemptionis, et Mortuo pro omnibus impiis Domino, ita accipi possit, quasi et illa generalis redemptio, et illa mors Domini pro omni-*

bus impiis, etiam pro non credentibus et in sua impietate pereuntibus facta credenda sit. Sed pro quibus omnibus impiis Dominum mortuum dicat, et quid generali redemptionem vellet intelligi, putamus quod ipse suis verbis, quæ paulo superius posuimus, diligenter exponat, 660 dicens: *Qui enim venerat universis credentibus omnia peccata dimittere, a generali indulgentia nec Judaicum voluit crimen excludere* (Serm. 19 de Pass. cap. 2); ut vere pro illis omnibus impiis mors Domini fuerit impensa, quibus universis credentibus omnia peccata dimittit; et *generalem redemptionem, sive generalem indulgentiam* ideo dixisse intelligatur, quia nec populo Judaicus, nec ullum genus hominum ab illa redemptione et indulgentia inveniat exclusum. Sed in illis verbis, pro quibus exponendis ista replicavimus, illud evidenter ostenditur, quod proditor Judas nullatenus ad Christi redemptionem pertineat, nec poterit consequi remedium, quoniam festinavit ad laqueum. Et ideo illi passio Christi nihil profuit, quia in eorum damnationem transiit, qui apud inferos jam puniti redemptionis Dominice participes esse non poterant. Et tamen velut ad ipsum infelicem et perditum alio loco ita increpando loquitur, dicens: *Redemptorem etiam tuum, ne tibi parceret* (Al. parceret) *vendidisti* (Serm. 16 de Pass. cap. 4); non quia et ipsum redemit, quem jam superius idem doctor ad redemptionem pervenire non potuisse monstravit; nec quod Redemptor illius intelligendus sit, qui in sua impietate permansit et periit; sed quia in illa generali redemptione passionis Christi, potuisset et ipse fortasse consequi remedium, si non festinasset ad laqueum (Serm. 11 c. 4). Et ideo sic ei dicit: *Redemptorem etiam tuum vendidisti:* quia vere etiam ipsius Redemptor fieret, si ab eo etiam post tantum reatum pie et fideliter indulgentiam posceret. Nimis omnino prolixum est, et in ratione fidei exercitialis nimis necessarium, ut de singulis beati hujus doctoris sententiis, ubi aliqua ejusmodi occasio esse potest, sicut in istis paucissimis factum est, diligenter omnia exponatur. Illud tantum attentius videtur esse commendandum, quod ubi generale chirographum vel generalem pacationem sive cautionem memorat, generalis damnatio totius humani generis, quæ introducta est per Adam, intelligenda sit. Et ubi *generalem redemptionem, vel generalem indulgentiam* ponit, propter omnium hominum vel omnium nationum genus dictum accipiendum sit. Et ubi *pro omnibus impiis* Dominum mortuum suscepisse docet, pro omnibus *ex impietate conversis, et in eum credentibus*, sicut ipsa ejus verba in multis declarant, accipiendum sit.

Hæc Remigius archiepiscopus Lugdunensis cum sua Ecclesia, qui et alia nonnulla S. Leonis loca de prædestinatione, gratia, et morte Christi eodem opusculo explicat ut puta capitibus 9, 16, 27, etc. Item in absolute questionis, et in lib. de tenenda veritate Scripturæ cap. 8, 13, 15, etc.

BALLERINIORUM OBSERVATIONES

In dissertationem secundam Quesnelli, de auctore librorum de Vocatione omnium gentium

661 1. In questione quis sit auctor librorum de Vocatione omnium gentium, cum hi in mss. codicibus inveniantur nunc sub Ambrosii, nunc sub Prosperi nomine, alii S. Ambrosio, alii S. Prospero Aquitano tribuendos putarunt. Cum vero Ambrosio certissima argumenta obsistant, Prospero autem Aquitano non levia, ad conjecturas confugiendum fuit. Hinc lidem libri a nonnullis ascripti fuerunt Iliario vel Arelatensi, vel Syracusano, vel illi Prosperi amico, quem a Syracusano diversum opinabantur; ab aliis vero

D dati S. Eucherio Lugdunensi; nec deservunt qui, a misso Prospero Aquitano, substituerint Aurelianensem, vel illum qui Carpentoriatensi Vasensique synodis interfuit. De S. Leone Magno nemo cogitaverat. Huic autem primus omnium Quesnellus pluribus conjectationibus hoc opus asserere in præmissa dissertatione nisus est. At Joseph Antelmus Forojulienis canonicus se se ex proposito eidem opposuit in opere inscripto, De veris Operibus SS. PP. Leonis Magni et Prosperi Aquitani dissertationes criticæ; ubi illius

argumenta subvertere conatus, S. Prosperum Aquitanum horum librorum auctorem luculentius constituere studuit. Hic mox respondit Quesnellus epistola gallice scripta, quæ fere tota inserta est operi cui titulus: *Le Journal des Savants*, 8 et 15 aout 1689. Non acquievit Antelmus, et duas alias epistolas eodem anno reposuit, quæ laudatis dissertationibus subiunguntur in editione Parisiensi an. 1689. Quesnellus nihilominus perstitit in sententia, ut liquet ex secunda editione an. 1700, cui præcedentem dissertationem immutatam inseruit.

2. De eadem vero dissertatione ut distinctum iudicium feratur, tres ejus partes distinguendæ sunt: prima qua eos refellit qui vel Ambrosium, vel Eucherium, vel Hilarium, vel Prosperum aliquem horum librorum auctorem putarunt; altera qua pro Leone asserendo conjecturas agglomerat; tertia qua objectionibus respondet.

§1. Confirmatur Quesnelli sententia, qua hi libri a Prospero Aquitano abjudicantur. Respondetur Antelmio. Photii locus explicatus.

3. Primæ parti, quæ aliorum refellit sententias quoad Ambrosium, Eucherium et Hilarios, nec non quoad Prosperos, Aurelianusensem et illum qui forebat an. 527 et 529, nihil opus est addere, cum Quesnellus in his singulis argumenta satis efficacia protulerit. Solum de S. Prospero Aquitano nonnihil dicendum est Antelmii causa, de quo Quesnellus in præmissa dissertatione ne verbum quidem. Ut autem recte inter utrosque judicemus, Quesnelli argumenta pro excludendo Prospero, et Antelmii pro eodem Prospero auctore librorum astruendo si conferantur, Quesnellus calculos tradendos esse quisque perspiciet. Ex quatuor argumentis quæ iste produxit, quartum fere est evidens. Cum nimirum auctor librorum initio scribat, inter computantes partes *questionem dudum verit*, satis aperte indicat se non scribere in principio questionis, 663 sed multo post. Cum porro subdit: *Annitit inquirere, exercens autem discutiens modulum facultatis meæ in his, etc.* se primum opus hac in questione aggredi, ac propterea nihil se antea scripsisse palam insinuat. Id autem Prospero Aquitano nequaquam congruit, qui cum plura lucubraret et ediderit statim sub exordium hujus controversiæ, novum se hac in re præferre non potuit. Hoc argumentum adeo nobis videtur efficax, ut, si cætera deessent, ad omnes Antelmii rationes elidendas sufficeret.

4. Primo autem Quesnelli argumento quoad doctrinam de gratia, quam etsi eandem reipsa fateatur in libris de *Vocatione* ac in operibus Prosperi; verbis tamen et molliori modo explicandi non modicum discrepare contendit, licet ad confirmationem unum haud contemnendum adjicere. In libris de *Vocatione* nomen *gratiæ* quandoque tribuitur naturalibus Dei donis etiam extrinsecis, institutioni legis, prædicationi Evangelii, etc. Hoc autem sensu id nomen a Prospero usurpatum, nullo testimonio probari posse, novissimus ejusdem Prosperi editor in admonitione testatur. In eo enim textu; quem unum protulit Antelmus ex libro contra Collatorem c. 7, olim 14, ubi *potentia gratia Dei* nominatur, præter quam quod vox *gratiæ* auctoritate codicum deleta est in nova editione, nihil aliud ibidem docet Prosper, nisi Deum operari in mentibus et cordibus hominum (per interiorum utique gratiam) cum adhibitis exterioribus subsidii ad Deum convertuntur.

5. Porro Antelmii argumenta, quibus Prospero libros vindicare nititur, ad quatuor revocantur: 1° ad mss. auctoritatem, 2° ad Hincemari testimonium, 3° ad doctrinæ ac styli similitudinem, 4° ad quoddam testimonium Photii. Primis tribus satis respondit Quesnellus. Eadem ipse Antelmus multo magis infirmat. Cum enim putet opus sine auctoris nomine editum, ac præterea velit auctorem studuisse sese

A occultare, ac proinde eum diu fuisse ignotum, aatem usque ad Gelasii tempora, quantum hoc ipso infirmetur codicum fides nemo non videt. Unde animi qui primi nomen Prosperi post Gelasium manuscriptis indiderunt, istud potuerunt haurire, si ad id usque tempus ignotum nullique codici inscriptum fuerat? Nonne æque hi potuerunt errare in præfigendo his libris nomine Prosperi, ac errarunt illi qui vel iisdem libris præfixerunt nomen Ambrosii, vel libris de *Vita contemplativa*, ac de *Promissionibus et de Prædictionibus Dei* ejusdem Prosperi nomen prænotarunt? Hinc autem cadit etiam testimonium Hincemari, qui codicibus perperam inscriptis deceptus fuit, sicut alii quoque Hincemari vetustiores simili de causa fuerunt decepti, cum alios libros qui non sunt Prosperi eidem vindicarunt. Porro doctrinæ ac styli similitudinem idem Antelmus extenuat. Quoddam stylum, extenuant ipsæ tabule parallele, quas multis paginis exhibet. In iis enim nulla alia fere uniformitasprehenditur nisi aliarum vocum, quas multo plures Quesnellus reperit in Leone et in aliis quoque scriptoribus de eadem materie tractantibus similiter inveniri licebit. Idem pariter valet in similitudine doctrinæ, quam in catholicis ejusdem dogmatis tractatoribus pluribus sententiis congruere per facile ac fere necessarium est. Accedit quod Prosperum sese occultasse tradit Antelmus, et hoc consilio studuisse ipsum stylum aliquantulum immutare, ac doctrinam alia mitiori ac molliori via explicasse, ut facilius lateret; quibus et styli et doctrinæ dissimilitudinem aliquam diverso auctori congruam facietur.

6. Reliquum est testimonium Photii, cui Quesnellus respondisse nullibi invenimus. Ille igitur cod. 54 Bibliothecæ, ubi refert acta episcoporum Occidentis contra Pelagianos, post memoratam Leonis epistolam ad Septimum, qua contra eorum hæresim S. pontifex pugnavit, hæc subiicit: *Post non diu rursum velut existere atque renasci e mala radice impudenter cum capisset, Romæ etiam quidam libere pro hæresi locuti sunt, quos vir sane divinus Prosper libellis adversus eos in vulgus editis facile dissipari extinxitque, Leone etiamnum, quem diximus, Romanam sedem gubernante.* Hos autem libellos Leone pontifice editos, alios non esse nisi libros de *Vocatione* contendit Antelmus; alios enim libros Prosperi ante pontificatum ejus lucubratos ac in lucem emissos certissimum est. Plurimum vero hujus testimonio deferendum idem auctor affirmat, quippe quod Photius rem omnem narrat ex actorum fide ab 663 Occidentis episcopis adversus Nestorianam dogmata datorum. Monet autem hunc Photii textum alia occasione Quesnellum recitasse disert. 4 ad an. 444, n. 4, nec non concessisse hæc Romæ fuisse gesta fere sub finem Pontificatus Leonis; at de libellis ipsis nihil ulterius indagasse conquiretur.

7. Verum nomen ipsum *libellorum*, quod item in Græco legitur, duobus libris satis prolixis de *Vocatione* haud convenire observare debebat Antelmus; ac præterea iis libris qui Semipelagianorum errorem mitiori stylo impugnant, tribui non posse, ut facili dissipari Pelagianos, de quibus Photius loquitur. Sicut enim Pelagiani proprie dicti fuerunt, quos Leo epist. 2 ad Septimum prodigasse tradiderat, ita etiam Pelagiani fuisse dicendi sunt, quos subinde Romæ renatos et a Prospero dissipatos statim subiicit. Quid ergo? *Αἰβήλας* vox, quam Photius adhibuit, Latine, non Græcæ originis, a Græcis recepta, non libros, seu tractatus, quos Græci ac præsertim Photius aliis atque aliis propriis ipsorum nominibus appellare solent, sed forensi Romanorum locutione *libellos* citationum, accusationum, memorialia, etc., significat; ut patet inter cætera non solum ex antiqua Græcæ versione epistolæ Leonis 25, ad Flavianum, ubi hæc vox eodem sensu ter, uti Latine, ita et Græcè usurpatur; verum etiam ex ipsis Græcis actis synodi Chalcedonensis act. 1 et 3, ubi eadem voce *Αἰβήλας*

libelli appellantur, qui ab Eutyche, Theodoro, Ischirione, Athanasio, etc., ipsi synodo oblati fuerunt. Vide etiam Græcam Flaviani epist. 26, ad Leonem papam. Itaque Photius ex textu id unum significat, S. Prosperum vix detectis Romæ Pelagianis, libellos, qui eorum errorem ac personas paucis aperirent, Leoni pontifici, seu etiam imperatoris ministris obtulisse; idque in re jam damnata, ac imperialibus quoque legibus interdicta pœnisque coercita satis fuisse, ut illi statim ex Urbe aufugerent et evanescerent. Minus accurata interpretatio Latina, qua libelli in vulgus editi perperam ferebantur, fucum fecit Antelmio, pag. 291. Rem perspicuam reddet Græcus textus, quem ad verbum latine redditum subjiciamus. *Μὴ οὐ πολὺ δὲ πάλιν, ὥστερ ἀπαρτίαν τῶν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἐπαρρησιάζοντες· ἀλλὰ ὑποσπεύς τις, ἀδελφούς ἐς ἀγάθους τοῦ Θεοῦ, διέδιδους καὶ αὐτοῖς ἐπιεικούς ἀπαρτίαν αὐτοῖς ἀπαρρησιάζοντες. ἔτι ἄνθρωπος τοῦ προσηγορευμένου τῶν ἁμαρτιῶν ὄντων ἰδύωντος.* Id est: Post non multum autem rursus tamquam repullulare amara valde non erubescens, Romæ quidam pro hæresi libere loquebatur. Sed Prosper quidam, vir vere Dei, libellis contra ipsos traditis, epi evanescere fecit, prædicto Leone adhuc Romanam sedem gubernante.

8. Tandem haud prætereunda est illa Antelmii hypothesis, qua S. Prosperum in libris de *Vocatione* sese voluisse oculare pluries inculcat, et ex qua factum esse ait ut opus sine nomine ediderit, ut stylum diversum simulavit, ut mitiorem mollioremque quam in aliis operibus inierit viam, ut Augustini magistri sui nomen siluerit, ut nihil antea hæc de re se scripsisse initio operis indicaverit; sique ea una hypothesi velut generali principio utitur, quo omnes objectiones elidat. Idcirco autem Prosperum sese celasse affirmat dissert. 5, pag. 166, quia in postremo libro contra Collatorem cap. 22, se ulterius non scripturum promiserat. Verum si ex ejusmodi conjecturis liceret hypotheses fingere, et objecta maximi ponderis exinde enervarentur, cum plures hujusmodi hypotheses peribis conjecturis quisque posset inducere, nihil esset apud criticos adeo solidum, quod simili ratione everti non posset. Si Antelmus Prosperum Aquitanum aliunde probasset horum librorum auctorem, ad solvenda vel concilianda quæ opponuntur, hæc conjectura probabiliter afferri potuisset. At cum nihil efficax pro statuendo auctore S. Prospero Aquitano ab eo aliunde productum sit, hæc conjectatio, quæ unam hypothesim et deinde alias plures valde difficiles inducit, nemini jure probabitur. Eo autem minus probabilis agnosceretur, si quis consideret animi constantiam qua S. Prosper contra adversarios gratiæ fortiter et libere dimicavit. Etiam si daretur eum in libro contra Collatorem indicasse se ulterius non scripturum, num si nova occasio vel necessitas novum opus postulasset, deesse poterat officio, vel notam aliquam metuere, si iterum aliquid produxisset in lucem? Num si voluisset se oculare, necesse erat non tam mutare stylum quam se novitium scriptorem fingere? Nonne qui stylum consulto dissimulare conatur, illum in deterius, non autem in melius convertere solet? Hic autem contrarium accidisset: nam stylus librorum **667** de *Vocatione* stylo Prosperi nitidior, elegantior et sublimior agnosceretur. Adde tandem quod verba capitis 22 contra Collatorem eam publicam et apertam promissionem abstinendi a scribendo, quæ præsumitur, nequaquam præferunt. Id enim unum innotuit, quod quamdiu adversarii non sunt a fraterna societate divisi, tolerandi sunt, et idcirco donec per Ecclesiæ principes res componatur, nobis, inquit, erit studium, quæta modestaque patientia odii dilectionem reddere, et ineptorum vitare conflictus, veritatem non deserere, nec cum falsitate certare; quibus non omnes, sed ineptas tantum disputationes se declinaturnum indicare videtur.

A § II. Refelluntur Quesnelli conjectiones, quibus S. Leonem horum librorum auctorem suadere studuit. De tempore hujus operis probabiliter conjicitur. De usu diversarum interpretationum sacræ Scripturæ. Quam imbecille argumentum ex styli similitudine.

9. Sed age jam ad alteram Quesnellianæ dissertationis partem accedamus, qua S. Leoni, antequam pontificatum iniret, libri de *Vocatione* inaudita ante Quesnellum sententia tribuendi creduntur. Singula expendenda sunt. Omnia Leoni convenire probare nititur, ætatem, patriam, peculiarem quorundam Scripturæ locorum interpretationem, doctrinæ ac styli similitudinem.

10. Quoad ætatem, certum quidem est hos libros fuisse lucubratos dudum post exortam Semipelagianorum controversiam, quæ cepit an. 427, et editos ante pontificatum Gelasii, qui eos ab Ecclesiæ quodam magistro scriptos memorat in opusculo adversus Pelagianos, ac proinde ante an. 496. Porro Quesnellus velui certum præsumit eundem esse auctorem librorum de *Vocatione* ac epistolæ ad Demetriadem, quæ cum ætate Leonis ante ejus pontificatum maxime congruunt. Id vero non ita est certum, uti creditur. Ex codicibus non leve præsidium suppetret, ut eidem auctori utrumque opus vindicaretur, si in mss. exemplaribus hæc duæ lucubrationes semper invenirentur unitæ. At non perinde evenit. Nam Olivarius editor Prosperi, qui ms. Camberonensis usus est in libris de *Vocatione*, epistolam ad Demetriadem in eo non invenit. Quesnello idipsum accidit in codice Thuaneo, et novissimo editori Operum S. Prosperi in codice Joliensi, qui ad recensendos solos libros de *Vocatione* utiles fuisse. Nos pariter in mss. Vat. Palat. 236 sæculi ix, Vat. 538 sæculi xi, et alio Vat. 539 sæculi xv, nec non in Vat. Regiæ 293 sæculi circiter xi, hos tantum libros, non autem epistolam ad Demetriadem reperimus. Quod si hanc una cum libris memoratis nacti sumus in tribus mss. Vatt. 262, 268 et 281, in his duobus postremis codicibus, qui sunt vetustiores, subjicitur quidem libris de *Vocatione* Ambrosio ascriptis, at sine ullius auctoris mentione his verbis: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem*; in priori autem codice qui est multo recentior, primo describuntur libri laudati sub Prosperi nomine, dein aliquot abis paginis interjectis sine ullo titulo ipsa epistola exorditur, adeo ut casu potius et per accidens subjecta credi possit, quam eo consilio ut eidem auctori tribuatur; unde in alio codice Vat. 284 hæc sola epistola sine libris de *Vocatione* Ambrosio inscripta legitur. Una styli similitudo pro eodem utriusque operis auctore astroenda probare posset aliquid: quod tamen quam imbecillum sit argumentum ex inferius dicendis, ubi de stylo erit sermo, satis colligere licebit. Forte non deerunt qui ceaseant Semipelagianorum concertationes post editos Prosperi libros conquiescere aliquandiu, etiam sub pontificatu Leonis, qui sicut merns diaconus Xistum III exstimulavit in Pelagianos, et jam pontifex in eosdem suum zelum exercuit; ita non minus pugnasset adversum Semipelagianos, si isti sub ipsius pontificatu vel paulo ante doctrinam de divina gratia impetissent. Per hæc quidem tempora nullum aliunde suppetit ejusmodi disceptationis indicium, et solum post ejus obitum Fausto episcopo eam revixisse liquet, et in causa quidem Lucidi Prædestinantiæ hæreseos notati adhibitum patet a nonnullis Semipelagianis sensu eum Pauli textum, *Deus vult omnes homines salvos fieri*, qui libris de *Vocatione* **669** occasionem dedit: unde hi libri per hoc tempus exarati videri queunt.

11. Sed hoc prætermissum, esto Leoni cœvus vel etiam idem sit auctor librorum de *Vocatione* et epistolæ ad Demetriadem, non omnino tamen probavit Quesnellus Leonis patriam ei convenire. Quæ enim attulit ut ipsum neget Africanum, quippe qui nec Augustinum umquam commendavit, nec in Africane Ecclesiæ monumentis ulla ratione laudatur, nec

turgentem vel barbaram dictionem præfert Africanis ejus temporis, uti putat, communem, ita pluribus ex capitibus sunt infirma, ut nihil valde probabile statuere possint. Nihil magis evincunt quæ ad negandum eum Gallum ingressi ex silentio Gennadii, qui nec scriptores omnes sui temporis in Galliis degentes recensuit; unde omisit Edesium, Eusebium, Domnulum, ac Sylviu, qui in Vita S. Hilarii Arelatensis celebrantur. Italiam et Romanum, seu Romæ educationem pronuntiare non dubitavit ex styli nitore ac elegantia, ac si nullus extra Urbem parem stylium potuerit acquirere. Inculcavit locum lib. II, c. 33, ubi auctor scribit: *Alii barbari dum Romanis auxiliantur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didicere regionibus, et ad sedes suas cum Christianæ religionis institutione remeantur.* Verba in nostris didicere regionibus, copulata cum illis dum Romanis auxiliantur, regionem auctori communem indicare videntur illam, in qua barbari, dum Romanis auxiliare essent, Christianam religionem didicere. Porro, si hic locus intelligendus esset de bello adversus Eugenium tyrannum a Theodosio gestum an. 394, ut Quesnellus conjecit, cum barbari Theodosii auxiliares accesserint usque ad Alpes Julias, ubi insignis victoria parta fuit, regio a Romano solo remota librorum auctori communis dicenda esset. Aliæ expeditiones eidem auctori proximiores, in quibus alii barbari Romanis opem tulere, sæculo v plures fuerunt; at pleraque distantes ab Urbe, et in Galliis, ubi omnium celeberrima est illa sub Aetio an. 451, in qua Franci, Sarmatæ, Armorici, Lyciani, Burgundiones, Saxones, Riparii, Ibriones et Alani Romanis opitulati sunt. Ita nihil pro Romano scriptore astruendo ex hoc testimonio concludi potest; ut ipse Quesnellus pensavit, qui hoc argumentum Erasmo dilutus visum fuisse fatetur. Quod porro Romanæ Ecclesiæ principatum auctor commendat, non magis eum Italum vel Romanum probare potest, quam S. Prosperum Aquitanum, apud quem simile plane testimonium legitur in carmine de *Ingratis* vers. 40 et seqq. Gelasii verba, quibus istorum librorum auctor *magister Ecclesiæ* vocatur, nihil pro Leone conficiunt, cum alius quispiam ex præstantia ipsius operis hoc titulo ornari poterit. Immo hic locus potius contra Leonem non minimum valet. Si enim horum librorum auctor fuisset S. Leo, haud latuisset Gelasium, qui vel ipsum pontificem vel familiares ejus agnovit, nec tam insignem decessorem suum hac formula *quidam magister Ecclesiæ*, ubi maxime notanda est vox *quidam*; sed ex Romanorum pontificum more eum vel proprio nomine, vel saltem prædecessorem suum appellasset.

15. Majus sibi præsidium Quesnellus suppetere putat ex modo recitanti quardam testimonia sacre Scripturæ. Duo autem videntur præcipua, primum et ultimum: cætera enim quatuor aut quinque ab eodem allata, cum æque facile apud alios scriptores inveniuntur, nihil peculiare pro Leone evincere queunt. Primum itaque est testimonium Job c. XIV, v. 4; hoc et lib. I de *Vocatione*, c. 8, et apud S. Leonem serm. 8 de *Nativitate Domini* recitatur ex Hieronymiana versione, quam ea ætate veluti Romanis peculiarem Quesnellus indicat. Deinde vero addit eundem textum etiam citari juxta versionem antiquam tum apud Leonem, tum in epistola ad Demetriadem, quam ab eodem auctore librorum de *Vocatione* lucubratam præsumit. Mirum in hoc textu tantam vim collocari. Si enim hic textus, qui et in libris de *Vocatione*, et in Leone invenitur juxta versionem S. Hieronymi, eosdem libros Leonem addicendos probaret, multo magis probaret adjudicandos S. Prospero Aquitano, quippe qui ex Job, ac ex eadem versione non unicum, sed duos alios textus affert in libro contra Collatorem c. 15, al. 34, quales totidem verbis recitantur lib. I de *Vocat.* c. 14 et cap. 22. Unus textus est ille Job c. XIV, v. 10: *In cujus manu anima omnia viventes et spiritus unius eræ carnis hominis.* Alter

A *ipse habet consilium et intelligentiam.* Alios præterea versus Job ejusdem Hieronymianæ interpretationis ex Hebræo idem Prospero laudato capite describit, ac propterea hæc versio sæculo v etiam aliis non Romanis usitata cognoscitur. Id autem præcipue accidit in libro Job, quippe antiqua ejus interpretatio, teste Hieronymo scatebat erroribus, et septingentis ferme aut octingentis versibus carebat. Promiscuus porro utriusque versionis usus, quem Quesnellus urget quoad versionem Hieronymi elucet in recitandis testimoniis ex libro Job; quoad antiquam vero patet in cæteris aliorum sacrorum voluminum textibus, qui fere ex hac versione tum apud Leonem, tum in libris de *Vocatione* proferuntur; idipsum autem contingit etiam Prospero, ut conferenti plura testimonia poterit. Quod vero Quesnellus maxime inculcat de utriusque versionis usu in memorato versu Job c. XIV, tum apud Leonem, tum in epist. ad Demetriadem, in observationibus ad quartam dissertationem, quæ circa hujus epistolæ auctorem vertitur, expenditur luculenter, et quam inane sit hoc argumentum, ex duobus aliis non Romanis, at Leoni coavis scriptoribus eundem versum similiter recitantibus palam fiet.

B 15. Alterum testimonium, et maxime notandum sumit Quesnellus ex Luca cap. XXII, v. 31 et 32: *Simon, Simon, ecce Satanas postulavit ut vos cerneret sicut triticeum: ego autem rogam pro te, ne deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos; et roga ne intretis in tentationem.* Hunc autem textum et Leo serm. 3, nunc 4, in anniversario assumptionis suæ, c. 3, et auctor librorum de *Vocatione* lib. I, c. 24, et lib. II, c. 28, eodem peculiari modo recitant. Non dissimulat Quesnellus hoc idem testimonium proferri etiam a Prospero duobus in locis; at non eodem omnino lectione, inquit: nam in epistola ad Rufinum non habetur *cerneret*, sed *cribraret*; in libro autem contra Collatorem c. 33, nunc 15, ultima verba omittuntur: *Et roga, ne intretis in tentationem*; quo tamen loco prætermittuntur etiam illa: *Et tu tandem conversus confirma fratres tuos*; quæ omissio varianti lectioni tribui non poterat. Majorem vero lectionis varietatem a lectione librorum de *Vocatione* in Leone, quam in Prospero deprehendimus, ut mirum maxime sit lectionem veluti æqualem a Quesnello affirmari. Mittimus aliquos codices sermone allegato habere *cribraret* pro *cerneret*; sicut ex omnium codicum quos vidimus fide habetur *cribraret* in alio ejusdem pontificis serm. 83 de Natali SS. Petri et Pauli, quem perperam Quesnellus in appendicem rejecerat. Hic solum notare liceat verbum *cribraret* similiter legi in antiquissimo Vercellensis Ecclesiæ ms. Evangeliiario novissime edito, quod veterem interpretationem exhibet; unde hæc lectio veluti adulterata, seu ad vulgatam lectionem emendata a Quesnello traduci non debuit. Cur vero hac una variante indicata, si alias certiores silentio præterivit? Primo apud Leonem etiam in Quesnelliana editione legitur *expostulavit*, dein aliquando pro *tandem*. Demum (quod præcipuum est) omittitur et *roga, seu et rogate*, uti in libris de *Vocatione* ex codicibus emendavimus. Itaque lectio Prosperi magis congruit lectioni librorum de *Vocatione*, quam Leonis lectio. Quo igitur jure ex hoc textu tanta similitudo ingeritur, quæ Leonem potius quam Prosperum eorum librorum auctorem astruat? Hic vero animadvertendum potius est hunc textum evangelicum a diversis auctoribus recitari cum quodam additamento in fine, quod nec in vulgata nec in Græco legitur, at reperitur in quatuor mss. Evangeliiariorum vetustissimis editionis antiquæ, uti annot. 22 (*Tom. præced. col. 600, n. 4*) in serm. 4 S. Leonis observavimus. Hinc autem cognoscere licet infirmum et imbecille prorsus esse argumentum quod ex simili quorundam sacrorum testimoniorum interpretatione elicitur, ut hic potius quam ille statuatur alicujus anonymi opusculi auctor. Cum enim plures illis vel aliis similibus Evan-

671 ibidem n. 13: Apud ipsum sapientia et fortitudo;

geliarum uterentur, eadem lectio ac versio apud plures inveniri potest.

14. Doctrinam similitudo in materia divinae Gratiae quoad auxilia generalia inter Leonem et libros de Vocatione quam num. 20 Quesnellus proponit, id unum potest evincere eos libros non repugnare Leoni, non vero Leonis etiam esse convincit. Sane doctrinam hac in re similem idem Quesnellus fatetur in Prospero, ubi objectionibus respondet; nec idcirco Prosperum auctorem judicat. 673 Solum peculiare quidam loquendi modi, qui in memoratis libris occurrunt, cum Leonis formulis convenire videri possunt: unde in his potissimum Quesnellus insistit (*Dissert.* 3), et voces similes majusculis litteris designat. At praeter quam quod voces et locutiones fere similes etiam in Prospero notavit Antelmus, id ad generalem styli rationem pertinet, quam: mox enucleatius expensuri sumus. Unum vero hic addam in libris de Vocatione vocem *gratia* quandoque attribui, ut n. 5 monuimus, generalibus Dei auxiliis etiam extrinsecis. Id autem in Leone nequaquam invenies, ut ex iis ipsis locis: quae a Quesnello recitantur, perspicere licet. Caetera quarundam sententiarum similitudines de S. Petri praerogativa, quid probare queunt, cum omnibus catholicis eadem doctrina fuerit? Modus autem hujus doctrinae exprimentus, qui apud Leonem et in libris de Vocatione nonnulli invenitur similis, ad dictionem ac styli pariter revocatur: ex quibus sane Quesnellus asserere aliquid potuit, quod nonnullis moverit; unde in hoc argumento latius immoratus, pluribus parallelis et animadversionibus aliquot numeros digressi.

15. Hoc autem argumentum ut exactius expendatur, duo in stylo distinguenda sunt. voces et syntaxis seu totus dicendi character. Parallela testimonia a Quesnello allata fere sunt aliquot vocum similia, cujusmodi item in Prospero pluribus tabulis non paucas exhibuit Antelmus; nec facile invenientur duo auctores de eadem re dissidentes, qui aliquando sicut in sententiis, ita et in aliquot vocibus ad eandem rem pertinentibus haudquaquam conveniant, et iisdem loquendi formulis non stantur. Si quis eadem diligentia qua Quesnellus alios Patres similia tractantes legerit, nihil ambigimus quin plura fortassis ejusdem generis parallela pluresque conformes voces formulasque reperiat. Frustra vero hic labor cedet, cum non solum voces, quibus idem sensus exprimitur, styli designent atque distinguant. Complexus et character totius sermonis praecipue considerandus est. Quesnellus quidem num. 15 proficitur sibi haud fuisse difficile hoc judicium ferre, quippe cui S. Leonis scripta editionis causa saepe *capius relegenti, familiarissima facta est phrasia Leonina totiusque dicendi character.* At cum Leoni attribuerit sermonem de Cathedra S. Petri ob quasdam voces similes, quae ex complexu totius dictionis ac ex quibusdam etiam vocibus a Leone alienissimum in admonitione ostendimus, veremur ne pari praedictio minus recte judicaverit de stylo librorum de Vocatione, eandemque facilitate eosdem Leoni tribuisse. Enim vero non inficiabimur plura loca in his libris occurrere quae Leoninae syntaxis ac numero maxime congruunt. Sed ad eundem styli probandum loca aliquot hinc et hinc excerpta nequaquam sufficient, quando alia loca occurrant quae dictionem ac styli, seu characterem omnino dissimilem ac diversum referunt. Semper enim Leonis styli sibi constans, aequae numerosus, aequae perspicuus in omnibus ejus operibus invenitur. At in libris de Vocatione nonnulla ab illa syntaxis ac numero nimium remota, et languide aut durius desinentia in aures Leoninae rationi assuetas statim incurrunt, quae Leonem non sapiunt. Perspicuitas vero quae in nostro pontifice potissima et constantissima praerogativa est, aliquot in locis eorumdem librorum aperte desideratur. Longiores quaedam periodi, aliquot particulae ac sensus complicatae expendantur ad praesertim

A illa ex qua una constat integrum cap. 19 libri II, et num Leonem similiter scripsisse credibile sit, quique in hujus operibus versatus facile intelliget. Adde quasdam allegorias longiori sensu productas, quae a Leonis consuetudine abhorrent; qualis inter caeteras est illa lib. II, c. 11: *Qui autem istarum aquarum dulcedinem nesciunt, et adhuc de mundi hujus torrentibus bibunt, aut etiam si aliquid primoribus labris de vitae fonte gustaverunt, inebriati tamen aureo Babylonis calice delectantur, etc.*, nec non illa cap. 23 epistolae ad Demetriadem (ut de hac quoque aliquid attingamus): *Implet igitur Spiritus sanctus organum suum, et tanquam fila chordarum tangit digitus Dei corda sanctorum.* Tandem istorum styli librorum plenior et nonnumquam turgidior, epithetis et comatibus frequentior est, quam in Leone deprehenditur. Haec omnia si styli ac hoc pontifice alienum non omnino evidenter demonstrant, satis tamen dubitationis injiciunt ut Leonis styli in his libris inesse haud certo credatur. Conque evenire perfacile potuerit, ut nonnulli luce temporis et Romae, et aliis in locis 675 existerent, quorum scribendi ratio non modicum conveniret, ex mera styli similitudine, quaecumque praetendatur inter styli Leonis et librorum de Vocatione, nihil certi elici potest ut eidem pontifici adjudicentur. Caetera Quesnelli conjectiones, quas styli fundamento satis infirmo superstructas, recte cum Caveo ad an. 440, *conjecturarum potius quam argumentorum agmen* vocare licet, nullam distinctam responsionem effugiant. Quae autem nos in admonitione ipsis libris praemissa ex pluribus ac potioribus mss. animadvertimus ad auctorem aliqua ratione statuendum, quanti facienda sint quisque prudens judicabit.

§ III. Aliquot Quesnelli loca excutuntur. Auctor librorum de Vocatione omnium gentium admittit generalem gratiam non solum externam, sed etiam internam, cui et posse resisti, et minus resistere docet. Quatenus sufficientem astruat. De morte Christi pro omnibus Leonis doctrina. S. Remigii sententia explicatur.

16. Exactis iis quae ad praecipuum caput controversiae de auctore horum librorum pertinent, Quesnellus nonnullis objectionibus respondet, quibus eorumdem librorum doctrinam a doctrina S. Prosperi dissidere card. Norisius contenderat. Illius autem multum intererat consensione doctrinae statuere ne S. Leo, quem librorum auctorem praeferebat, aliter docuisse crederetur in materia gratiae, quam Prosper Augustiniana doctrinae tenacissimus docuit. Nobis vero, qui non minus a S. Prospero quam a S. Leone hos libros adjudicavimus, etsi in propositum nostrum haec disputatio non aequae necessaria sit, cum tamen ille in responsionibus nonnulla inseruerit quae a mente auctoris, quicumque sit, omnino dissident, et nonnumquam etiam in damnatarum propositionum sensum detorqueri queunt, aliquot observationes subnectendas putavimus.

17. In responsione ad primam objectionem Quesnellus affirmat auctorem librorum de Vocatione in locis ubi *gratiam Dei omnibus datam* asserit, per eam intelligere exteriora et naturalia Dei dona, quae omnibus promiscue exposita sunt, aliquando Mosaicae legis documenta, nonnumquam etiam sancti Evangelii praedicationem, quae nulli hominum conditioni denegatur. Ita solam gratiam communem omnibus hominibus communem ab auctore asseriam tradit, non autem internam. Verum non desunt theologi celebres etiam Thomistae, quibus hoc falsum visum est: unde probaturi, omnibus hominibus adultis saltem aliquando conferri gratiam aliquam sufficientem internam, potiora testimonia ex hisce libris afferunt. Nonnullis quidem in locis *gratia* nomine sola externa auxilia hic auctor significavit. At non haec sola omnibus communia asseruit: alicubi enim communem etiam docuit gratiam internam. Explorata inter caetera sunt illa lib. II, c. 23: *Sicut autem circa majores (id est adultos) praeter illam ex-*

NERALEM GRATIAM parcius atque OCCULTIUS OMNIUM HOMINUM CORDA PULSANTER, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio specialis exercitur, etc. Hæc gratia, quæ occultius corda pulsant, profecto interior est, ipso etiam sciente Quesnello, qui in eadem responsione ad primam objectionem explicans alio auctoris testimonium, voces siue occulte ita interpretatur: Hoc est siue per gratiam occultam et internam. Et nihilominus hanc internam gratiam generalem et omnium hominum corda pulsantem idem auctor tradidit. Hanc eandem gratiam eoni pariter indicasse lidem theologi putant, cum cap. 15 scripsit: Adhibita enim semper est universis hominibus quedam superna mensura doctrinæ, quæ etsi parcius occultiorique gratiæ fuit, sufficit tamen, sicut Dominus iudicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium. Voces parcius occultiorique gratiæ plane congruunt ante recitatis ex cap. 25, gratiam parcius atque occultius corda pulsantem, quam et generalem et internam auctor professus est. Non ergo doctrinam mere externam universis etiam gentilibus communem gratiæ nomine hoc secundo testimonio auctor intelligit, sed doctrinam cum aliqua parciore quidem, at occultiori et interna gratia conjunctam, quæ 677 omnium hominum non solum mentem illuminet, verum etiam corda pulset; ac propterea nihil mirum si docuit hanc sufficere quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium, quin sufficientiam exterioribus tantum auxiliis tribuerit, quod Pelagianum fuisset, et ab ipsis auctoris principis maxime alienum.

18. Neque huic doctrinæ opponuntur illa quæ Quesnellus ex lidem libris sub finem laudatæ responsionis obtrudit. Præcipuus textus est ille ex lib. 1, c. 15: Quod aliquos, sicut videmus accidere, salvantia gratia præterierit, et pro eis oratio Ecclesiæ recepta non fuerit, ad occulta divinæ justitiæ iudicia referendum est. Hic enim gratiam salvantem significare gratiam quæ reipsa et cum effectu valeat, ex antecedentibus palam elicitur; ad eam siquidem orationem Ecclesiæ hæc verba referuntur, de qua capite præcedenti auctor dixerat: Quid autem pro istis (paganis, Judæis, hæreticis et schismaticis) petiti, nisi ut relictis erroribus suis convertantur ad Deum? etc., additque agendas gratias Deo pro his qui salvi facti sunt. Speremus etiam eos qui needum illuminati sunt, eodem divinæ gratiæ opere eximendis de potestate tenebrarum, et in regnum Dei, priusquam de hac vita exeant, transferendos. Et post hæc statim obiectus textus subiicitur: Quod si aliquos, sicut videmus accidere, salvantis gratia præterierit, etc., ubi gratiam indicat quæ reipsa eximat de potestate tenebrarum et in regnum Dei transferat. Ejusdem generis sunt reliqua quæ obijciuntur testimonia, ut consideranti patebit. Nam cap. 25 lib. 1 auctor de his loquitur qui sunt attracti; et lib. 11, c. 19, dum eos memorat qui exortes gratiæ fuerint, gratiam specialem intelligit, cujus antea meminerat, quamque non omnibus communem sepe tradit. Quod si lib. 11, c. 3, admittit incognoscibiles illuminationum dilationes, inter quas utique multi in infidelitate deficiunt; quæ verba Quesnellus in postilla marginali interpretatus est incognoscibiles dilationes gratiæ, non de suspensa et negata multis gentilibus omni gratia interna, quæ alibi omnibus data affirmatur, ibidem sermo est, sed de dilata aliquamdiu evangelicæ prædicationis et vocationis gratia, ut ex contextu manifestum fiet.

19. Hæc autem occasione, qua minimis de interiori gratia omnibus concessa, quam sufficere quibusdam ad remedium auctor tradidit, liceat considerare alium ejusdem scriptoris locum ex lib. 11, c. 13, ubi hæc leguntur: Cum ergo talia ad Cain loqueretur Deus, numquid ambiguum est voluisse eum, et quantum ad medendi modum sufficiebat, egisse, ut Cain ab illo impietatis furore respueretur? Notanda præsertim verba, quantum ad medendi modum sufficiebat. Hic Quesnellus ex ante vulgatis Prosperi editionibus invenit vocem istam sic: Quantum ad istum medendi

modum, et postquam notavit: Vox illius non legitur in cod. ms. Thuan., neque in ullis Operum S. Ambrosii editionibus, quibus libri de Vocatione gentium inserti sunt, hoc prolixum commentarium, seu potius commentum in eadem notatione subiecit: Quid tamen discriminis in sensu hujus sententiæ gignat hæc lectionis varietas, fautor me non assuquor. Unum porro certissimum video, hæc sufficientiam, de qua hic sermo est, nullo modo ad illam pertinere sufficientiam gratiæ interioris Christi Salvatoris, de qua tanta animorum contentione, tantoque æstu digladiantur hodierni theologi. Immo vero cuivis æquo animo seriem hujus capitis perlegenti perspicuum fiet, non aliam ob causam auctorem nostrum hanc clausulam adiecisse, quam ne lectores incauti ad sufficientiam interioris gratiæ operationem animum adverterent; et ut potius moneretur sufficientiam illam de alio medendi modo non esse intelligendam, quam de quo per totum caput actum erat. In quo et a gratiæ, auxilii, opitulationis, adjutorii et misericordiæ nominibus ex consilio abstinent, sola eruditionis, bonitatis, patientiæ et consilii vocabula usurpans; et revera ostendit istum medendi modum eum solum fuisse qui exhortationibus, consiliis et correptionibus coeretur; quibus Cain sancti fratris meritis invidentem, eademque ejus parricidii corde meditantem dignatus est Dominus paterno mitigare consilio (S. Gregor. 1. 11 Moral. c. 9). Sed Cain et divina voce admoneri potuit, et mulari non potuit; quin exigente culpa malitia, jam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba sociebat. Necessæ est enim ut Spiritus sanctus operetur intrinsecus, ut valeat aliquid medicina, quæ adhibetur extrinsecus. Alioquin etiam Deus ipse ulena creatura xibi subdita in aliqua specie humana sensus 678 alloquatur humanos, nec interiore gratia mentem regat atque agat, nihil prodest homini omnis prædicationis veritatis (S. August. de Civit. 1. xv, c. 9). Et revera cum Deus locutus esset ad Cain, eo modo quo primis hominibus per creaturam subiectam, vel ut eorum socius, forma congrua loquebatur, quid ei profuit? Nonne conceptum scelus in necando fratre etiam post verbum divinum admonitionis implevit? Quod beneficium licet obdurato nihil remediis ei emendationis attulerit, probat tamen aversionem ejus non divinam fuisse constitutionis, sed propria voluntatis (De Vocal. gent. 1. 11, c. 13), quemadmodum iidem verbis de parricida illius posteris loquitur auctor noster in fine hujusce capitis. Tam longo circumit id (ut paucis dicamus) Quesnellus insinuat, eam clausulam, quantum ad medendi modum sufficiebat, non referri ad interiorem gratiam, qua Cain a Deo in penam suæ malitiæ exitum probat ex testimonio S. Gregorii, sed ad exteriora tantum exhortationem, consiliorum et correptionum auxilia, quæ sine interiori gratia non valere ad medendum, Augustini auctoritate confirmat. Ita nullam interiorem, sed exteriorem tantum gratiam Cain a Deo collatam ex auctoris sententiæ existimavit.

20. Si auctor solius correctionis externæ mentionem faciens, abstinuisset ab ea formula quæ sufficientiam medendi modum præfert, dubium esse posset num interiorem gratiam in penam peccati a Cain subductam putarit, uti alii quidem Patres tradiderunt. At adiectis illis vocibus, quæ sufficientiam asserunt, hæc omnis interioris gratiæ subtractio nec a catholico doctore, nec ab auctore librorum, Ecclesiæ, uti vocavit Gelasius (Tractat. advers. Pelagianos, 1. V Concil. Ven. edit. p. 374), magistro, indicari aut intelligi potuit. Sufficientiam enim ad salutem largiri exteriori gratiæ non est nisi hominis Pelagiana lue infecti, uti Quesnellus prodidit in responsione ad primam objectionem. Auctor quoque librorum de Vocatione, quem a Pelagiana sententiæ alienum idem Quesnellus ostendit, lib. 1, cap. 8, et alibi gratiæ interioris necessitatem, ut valeat quod exterioris prædicatur, ex Augustini doctrina tradidit, eandemque interiorem gratiam egera in omni genere medendi con-

fessus est lib. II, cap. 26. Cum ergo scripsit Deum in corripendo Cain voluisse, et, quantum ad medendi modum sufficiebat, egisse.... ut respiceret, non aliter potuit scribere *sufficiebat*, nisi quatenus una cum correptione Dei externa aliquam internam gratiam Cain collatam crederet, quæ quantum ad medendi modum sufficiebat, si ille pertinere non restitisset; unde mox in pertinaciam ejus causam rejiciens subdidit: *Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior, unde debuit esse correctior*. Ita porro hic locus mirifice concinit cum alio textu antea explicato, quo auctor exteriora Dei auxilia omnibus concessa cum aliqua interiori gratia parvis atque occultis omnium hominum corda pulsante conjuncta, lib. II, c. 15, affirmavit sufficere quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium illis nimirum qui secuti sunt gratiæ impulsu, hæc sufficit ad remedium, cæteris vero omnibus qui restiterunt in testimonium erit eorum pertinacia atque nequitia. Hanc genuinam quidem esse hujus loci interpretationem ex antecedentibus liquet. Auctor enim in fine capituli 14 affirmaverat: *Neque ob hoc excusabiles sunt nationes, quæ alienata a conversatione Israel.... perierunt, quia hæc abundantia gratiæ, quæ nunc universum mundum rigat, pari ante largitate non fluxit*. Hujus utem propositionis rationem statim offert initio capituli 15: *Adhibita enim semper est universis hominibus quedam supernæ mensuræ doctrinæ, quæ etiam parioris occultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen, sicut Deus judicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium*; et ideoque qui perierunt inexcusabiles sunt. Hæc pro explicando germano auctoris sensu dicta sunt. Utrum vero hæc ejus doctrina de gratia generali etiam interna omnibus quantumvis perversis et infidelibus adhibita discrepet necne a doctrina S. Prosperi Aquitani, non est hic opus inquirere ac definire. Si autem discrepare credatur, multo magis hinc confirmabitur hosce libros S. Prosperi tribui non posse.

21. Hic porro non est progrediendum ulterius, nisi prius alia quadam ratione considerentur illa reiecta Quesnellianæ notationis verba in cap. 13 lib. II: *Unum porro certissimum, hanc sufficientiam, de qua hic sermo est, nullo modo ad illam pertinere sufficientiam gratiæ interioris Christi Salvatoris, de qua tanta animorum contentione tantoque æstu digladiantur hodierni theologi, etc.*, 681 quibus Quesnellus non tam videtur sollicitus in neganda Cain gratia interna, quam in subtrahendo hoc auctore a theologi defendentibus gratiam internam sufficientem, cui scilicet resistitur: unde prosequitur monens sufficientiam ab auctore admissam non in internis gratiæ auxiliis, sed in externis collocari. Fortassis etiam dubitabant nonnulli an hoc eodem consilio in postillis marginalibus huic operi appositis non solum laudaverit potentiam et efficaciam gratiæ, scribens initio capituli 26 lib. II: *Gratiæ officium et efficacia*, et similiter in cap. 7 epistolæ ad Demetriadem: *Potens Dei operatio gratia*, quibus sola efficax gratia indicatur; verum etiam ad cap. 15 lib. II notaverit: *Deus dat gratiam, quæ superari non possit*; et iterum ad cap. 53 ejusdem libri: *Nihil obistere gratiæ Dei potest*. Quæ propositiones nulla limitatione explicatæ facile trahi possunt in propositionem Jansenianam ab Ecclesia damnatam: *Interiori gratiæ numquam resistitur*; nec non in propos. 10 ejusdem Quesnelli proscriptam in constitutione *Unigenitus*: *Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quæ nihil impedire potest aut retardare*; et in prop. 13: *Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana ei resistit*.

22. Ab hac autem damnata sententia quantum abhorreat auctor librorum de Vocatione plura ejus testimonia ostendunt, quibus nullam postillam a Quesnello affixam invenimus. Notavit quidem alicubi auxiliorum exteriorum insufficientiam, et potestatem etiam dissentienti sub gratia effici aliquid ratione notavit in cap. 28 lib. II his verbis: *Potestas*

dissentiendi quomodo manet sub gratia efficaci; nullibi autem aperte indicavit dissentium ac resistantiam gratiæ internæ, etiamsi nonnulla loca hanc expresse commemorant. Perspicuum est testimonium ejus capituli 26 lib. II, ubi Quesnellus annotavit: *Gratiæ officium et efficacia*. Postquam enim auctor affirmavit abundantiorē gratiam ita esse benignam, vel (ut ille legit) potentem, ut nullo modo arbitrarē esse violentam, descriptis variis ejusdem gratiæ etiam internis optinandi modis, subdit: *Quæ opulatio per innumeros modos sive occultos sive manifestos omnibus adhibetur; et quod a multis refutatur ipsorum nequitia est; quod autem a multis suscipitur, et gratia est divinæ, et voluntatis humanæ*. Verba a multis refutatur opulatio gratiæ adhibita modis innumeris non solum manifestis et externis, sed etiam occultis, id est interioribus, resistantiam utique gratiæ etiam internæ palam declarant. His concinunt illa cap. 28 ejusdem libri in fine: *Diversis atque innumeris modis omnes homines vult Deus salvos fieri et in agnitionem veritatis venire; sed qui veniunt Dei auxilio diriguntur; qui non veniunt sua pertinacia reluctantur*. Modi innumeri quibus multi pertinaciter reluctantur sunt illi non tam manifesti et exteriores, quam occultis et interiores, de quibus in præmisso textu sermo fuit.

23. Et ne quis cavilleetur, his duobus in locis verba refutatur et reluctantur non referri nisi ad modos gratiæ manifestos seu extrinsecos, quos sub particula disjunctiva auctor proposuit; recolere et conferre invicem duos textus paulo ante descriptos; et de modis gratiæ etiam occultis et internis ea verba ex auctoris mente accipienda manifeste perspicies. Primus textus ex cap. 25 lib. II, ubi generalis gratia parvis et occultis omnium hominum corda pulsans astruitur, internam utique gratiam ipso Quesnello interpretante evidentem designat. Alter vero textus ex cap. 15, ubi memoratur parior et occultior gratia, id est interior, quæ sufficit quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium, eos distinguit qui eidem gratiæ assensere vel resistere. De eadem enim gratia omnium hominum corda pulsante seu interna dicitur, quod quibusdam (non omnibus) sufficit ad remedium, idque assentientes et obsequentes respicit; omnibus autem, etiam non utentibus ad remedium, ad testimonium profutura traditur, quod ad resistentes potissimum pertinet, qui sua pertinacia reluctantur. Tandem in textu de Cain, qui huic observationi occasione dedit, divinam correctionem, cui ille resistit, ex hujus auctoris mente non fuisse expertem omni gratia interna, quæ ad medendi modum sufficeret, demonstrasse nobis videmur. Itaque ad gratiam vere interiorem, cui plures resistunt, quamque theologi sufficientem appellare solent, astruendam omnia conspirant. Illa autem duo loca cap. 15 et 33 libri secundi, quibus annotavit 683 Quesnellus divinam gratiam superari non posse, vel eidem nihil posse obistere, haudquam repugnant. Neutro enim in loco auctor agit de illa potestate intrinseca qua quis interiori gratiæ sibi collatæ resistere potest, atque nonnullos resistere confessus est, sed agit de vi externa quæ ad rem præsentem nihilum spectat; eamque exterius admotam interiori gratiæ, quam Deus inspiravit, resistere non potuisse pronuntiat. Enimvero priori textu auctor loquens de martyribus, *Ille ignis dilectionis, inquit, quem in cordibus fidelium Spiritus sanctus accendit, nullo modo ab opprimentibus posset extinguī, cum ei qui cruciabantur vehementius inardesceret*, etc. Posteriori autem textu disserens de bellicis tumultibus quorum occasione aliqui barbari Romanorum auxiliares ad fidem accessere, opus divinæ gratiæ his externis tumultibus impediri non potuisse notavit his verbis: *Ita nihil obistere divinæ gratiæ potest, quominus id quod voluerit impleatur, dum etiam discordia ad unitatem trahunt, et plagæ in remedia vertuntur, at Ecclesia unde metuit periculum, inde sumat augmentum*.

24. Commendat porro idem auctor variis in locis

gratiae potentiam et efficaciam, qua Deus obtinet quicquid efficaciter vult; nusquam vero illam generalem et indefinitam propositionem scripsit: *Quod Deus vult nos velle hoc volumus*, quam Quesnellus in margine affixit ad ea auctoris verba lib. II, c. 27: *Qui ergo veniunt (ad fidem) amore ducuntur; dilecti enim sunt, et dilexerunt; quaesiti sunt, et quaesierunt; et quod eos voluit Deus velle, voluerunt*. De iis enim loquitur qui cum reipsa ad fidem venerint, id voluerunt quod eos voluit Deus velle. De iis loquitur qui efficiendi Dei voluntate ad fidem pervenerunt, in quorum cordibus largioribus et efficacibus donis Deus hoc egit ut crederent, hoc effecit ut vellent, quemadmodum dixerat paulo ante; non autem de omnibus loquitur quos cum Deus velit salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, ut idem auctor toto opere ostendit, vult etiam omnes ad fidem accedere, omnibusque opulationem gratiae modis innumeris partim manifestis, partim occultis et internis adhibet, ut ex recitatis testimoniis vidimus: sed non omnes idcirco volunt, quia Dei voluntati et opulationi gratiae etiam internae resistunt atque dissentiunt; de quibus proinde auctor ibidem tradidit: *Neque accedunt qui dissentiunt (Deo utique volenti et auxilianti), sed recedunt*.

25. Verum in hanc pariter propositionem, *Deus vult omnes homines salvos fieri*, in quam recidit doctrina catholica de morte Christi pro omnibus, animadvertenda est quinta praemissa Quesnelli dissertationis obiectio ex modo explicanda quaestione de morte Christi. Inducantur autem ibidem quaedam S. Leonis testimonia, in quibus perinde ac si aliquid ab Augustini doctrina alienum, nec cum libris de Vocatione consentiens videri possit, quo sensu ea interpretanda sint, Quesnellus explicare studet, et ne quid ex sua mente credat proferre, proluxo S. Remigii archiepiscopi Lugdunensis textu utitur. Iste autem obiectio et responsio magnam nobis admirationem iniecerunt. Leonis enim testimonia, quae, ne male intelligerentur, Quesnellus explicanda censuit, scilicet de oratione et morte Christi pro omnibus, ne iis quidem exceptis qui non salvantur, ipso obvio verborum sensu non aliam doctrinam praeferrunt nisi eam quam cum S. Augustino concinentem Tridentina synodus approbavit et docuit sess. 6, c. 3, iniquius: *Etsi ille (Christus) pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortui eius beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat quibus meritum passionis ejus communicatur*. Remigii autem verba et sententiae quibus Leonem explicandum Quesnellus putavit, adeo sunt involuta et ambigua, ut in pravam sensum laudate Tridentini doctrinae oppositum, et quintae Jansenianae propositioni faventem detorqueri queant: unde Jansenistae in sui erroris patrocinium hos praesertim et alios similes Remigii textus obtrudunt, quos ut catholici theologi ab iisdem eripiant, ex totius Remigiani operis scopo alisque ejusdem locis interpretati student in sententiam quae reipsa ad obvium Leonis sensum redeat, et cum Tridentino dogmate concilietur; ita ut solis verbis alia intentione prolatis Remigius ab eodem sensu, obiectis textibus, videatur discedere. Mirum itaque accidit quod Quesnellus metuerit ne Leonis testimonia, 685 quae sanum et catholicum sensum palam exhibent, perperam intelligantur, nisi aliqua interpretatione explaudentur; sed multo magis miratissimum quod sine ullo periculi metu ea explicanda crediderit, proluxis Remigii verbis, quae nisi caute accipiantur et explicentur, in pravam et damnatam doctrinam distrahi queant, nec ullum tamen periculi aut interpretationis indicium subjecerit. Num per haec praeludere voluit propositionibus 30 et 32. Jansenianae thesi affinis et damnatis in constitutione *Unigenitus*, quibus Christus pro solis electis, qui reipsa salvantur, mortuus innuitur.

26. Aperte autem S. Leo serm. 1 de Nativitate cap. 1, nullum qui peccato aliquo tenetur, ac proinde nullum etiam inter reprobos, ab intentione Christi

A redemptoris exceptum tradit. Sicut nullum a reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit. Ipsa ejus testimonia, quae a Remigio proferuntur, Christum omnium, etiam Judae ac Judaeorum qui eum crucifixerunt, nemine excepto, redemptorem testantur, ac pro ipsis eundem orasse affirmant; etsi non omnibus haec redemptio et oratio profuerint, eo quod non omnes ad Deum converti et poenitere voluerunt. Ita etiam Augustinus (ne ab ejus doctrina Leo discussio videatur) tract. 4 in Joannem eorum etiam crucifixorum qui damnati fuere Christum salvatorem prodidit his verbis num. 1: *Crucifixerunt Salvatorem suum, et fecerunt damnatorem suum*. Et de Juda in psal. LXXVIII, serm. 2, n. 11: *Proiecit pretium argenti, quo ab illo Dominus venditus erat, nec agnovit pretium, quo ipse a Domino redemptus erat*. Et de generali oratione Christi serm. 383, qui Augustino tribuitur, num. 2: *Quando in cruce pendens orabat, videbat et providebat omnes inimicos; sed multos ex illis futuros amicos providebat; et ideo omnibus (non inquit multis) veniam postulabat*.

B 27. Cum vero S. Remigius S. Leonis testimonia explicat de solis electis qui actu redempti fuerunt; palam loquitur de redemptione et oratione Christi, quoad efficaciam ex voluntate absoluta et efficaci, non vero quoad sufficientiam redemptionis preparatae et exhibitae omnibus voluntate antecedenti, quam eum agnoscere indicant illa de Juda: *Verè etiam ipsius redemptor fuerit, si ab eo etiam post tantum reatum pie et fideliter indulgentiam posceret*. Haec enim verba sicut demonstrant redemptoris nomen Christo attribui in sensu actualis effectus quoad efficaciam, ita satis innuunt idem nomen eidem non negari quoad sufficientiam, cum concedatur ejus redemptionem potuisse prodese etiam Judae si poenitisset; isti autem ea indicator inutilis non ex insufficientia et defectu ipsius redemptionis aut voluntatis Christi, quem cap. 12 professus est nolle mortem peccatoris, sed ut converteretur et vivat (haec a theologis antecedens et generalis voluntas dicitur, quae tamen non est pro omnibus efficax), sed ex ipsius Judae defectu, qui potuisset, ut cum Leone fatetur, consequi remedium, si non festinasset ad laqueum. Patet igitur Remigium admisisse ex voluntate antecedenti redemptionem generalem sufficientem pro omnibus, et solum redemptionem actu efficacem ad eos restrinxisse, quibus meritum passionis actu communicatur. Hinc cap. 20 eorum Patrum sententiam, si qui etiam pro impiis in sua impietate permansuris Dominum crucifixum dicant, sese non reprobare affirmat: *Si placeat, inquit, sicut et nobis multum placet, ut etiam istorum sententia ex pietate veniens, propter pacem et venerabilem pietatem honorabilium Patrum non rennuatur*. Solum aliam interpretationem, qua redemptio ad electos restringitur, credidit praefendam, propterea quod in sensu jam indicato de efficaci ejusdem effectu accepta verissima sit, et pluribus Patrum ac Scripturae testimoniis innitatur; ex alia vero sententia metueret ne aequali voluntate ac beneficio redemptio Christi omnibus crederetur impensa et Pelagiano sensu vel Semipelagiano ex meritis vel initiis naturalibus voluntati hominum, non a divina electione et specialibus Dei auxiliis derivaretur: unde hac de sententia sua interpretatione, quam quarto loco antea descripserat, loquens cap. 13 hanc rationem ejus postponenda affert: *In quarto autem modo illud sine dubio carentum, quia et occasione Pelagianae pravitati praebet, quod Deum, ut salvos homines humanas expectare asserit voluntates*. Vides ergo S. Remigium non reprobare, sed ante potius probasse hanc sententiam, si non malo 687 sensu accipiat, et solum cavisse ab abusu, ac erroris periculum refugisse: adeo ut, si praevidisset abusum et errorem qui contrario nisu ex alia ab se defensa interpretatione a Jansenistis elicitor, hanc non praelitisset, sed quartam; seu potius utramque recte explicatam, uti nunc catholici faciunt, approbasset, et errores utrinque

independentes cavendos monuisset. Ne igitur cum S. Leone et cum catholico dogmate S. Remigius conveniat, licet verbis discrepare videri possit.

28. Tandem de auctore librorum de Vocatione, quem Quesnellus in memorata objectione appellat, nihil opus est addere. Totus enim in eo est ut probet Deum velle omnes omnino homines salvos fieri, eodemque generali sensu cap. 15 lib. II, tradit Christum pro omnibus, etiam impiis et peccatoribus mortuum, a quorum numero si aliquis liber inventus est, non est pro omnibus mortuus Christus. Et cap. 51, interpretans illud Pauli II Timoth. IV, 40, de Christo :

A Qui salvator est omnium hominum, maxime fidelium, in verbis salvator omnium hominum omnes etiam reprobos generalibus auxiliis et bonitate generali adjutos manifeste complectitur; ab his enim distinguit electos specialibus donis ad salutem perductos, quos verbis maxime fidelium potissimum significatos tradit. Dicendo enim, inquit, QUI SALVATOR EST OMNIUM HOMINUM, confirmavit bonitatem Dei super universos homines esse generalem; addiendum autem MAXIME FIDELIUM, ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei divinam inspiratæ ad summam æternæ salutem specialibus beneficiis provechatur.

DISSERTATIO TERTIA,

BIPARTITA :

QUE S. LEONI MAGNO ASSERVANTUR CAPITULA seu prætoriorum sedis apostolicæ episcoporum AUCTORITATES DE GRATIA DEI ET LIBERO VOLUNTATIS ARBITRIO, quæ CŒLESTINO papa vulgo tribuuntur; et celebris exceptio de profundioribus difficultatibusque incurrentium questionum partibus ad examen revocatur.

PARS PRIMA.

Inter S. Leonis Opera collocamus (a) Capitula de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio, quæ jam primæ Cælestino papæ tributa sunt, ejusque ad Gallos epistolæ subjecta. Et hoc quidem plures fortasse erunt qui nimis temeritatis arguant, cum id audeamus nullius, quod et fateamur, codicis mæ auctoritate, nullo editioque antiquiorum exemplis, nulla cujusquam auctoris seu recentioris, seu antiquioris suffragante conjectura. Audemus tamen, nec consilium nostrum ab illis improbandum esse confidimus, qui hæc Capitula cum genuinis et indubitatis S. Leonis incubrationibus conferre ac perpendere (quod a vobis non indiligenter præstitum) et conjecturas nostras non occupato animo perlegere studuerint.

I. Capitula hæc variâ ab ipso auctore ac aliisque donantur nominibus: modo enim *Auctoritates*, ut in præfatione, nec non in titulo et fine opusculi appellantur; modo *Sententiæ*, ut in eadem præfatione et in postremo capitulo; aliquando *Regulæ apostolicæ sedis*, ut in eodem ultimo capitulo, denique et compendiosius *Indiculus* dicuntur in præfatione. Citantur autem ab aliis sub nomine *Decretalium*, vel *Epistolæ Cælestini papæ ad Gallos*; ab aliis *Capitula generaliori vocabulo* appellantur.

Atque sub hoc postremo citantur non multo post sexti sæculi initium. Libens enim subscribo doctissimi viri conjecturam, qui hæc Capitula commemorata existimat a Romano pontifice Hormisdæ in epistola ad Possessorem, circa annum Christi 590 scripta, cujus 690 hæc sunt verba: *De arbitrio*, inquit, *libero, et gratia Dei quid Romana, hoc est catholica, sequatur et servet Ecclesia, licet ex variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, abunde possit agnosci; tamen et in scriptis ecclesiasticis expressa Capitula continentur, quæ si tibi dentur et necessaria credis, destinabimus (Epist. 70 Hormisdæ PP. ad Possessorem, in fine). De quibus enim aliis Capitulis hæc intelligerentur? aut quibus clarioribus verbis illa designari possint, quam quibus utitur hic pontifex? Convenit enimvero cum his quæ Leoni asserimus, quod sint de libero arbitrio et gratia, cum et titulus et clausula hoc idem expressissime habeant: *Incipiunt vel explicantur prætoriorum sedis apostolicæ episcoporum Auctoritates de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio*. Convenit 2° quod expressa dicuntur Capitula, hoc est excerpta ex pontificum Romanorum scriptis vel approbatis ab iisdem decretis. 3° Quod*

B ex illis, quid de gratia Dei et libero arbitrio Romana et catholica sequatur et servet Ecclesia, certo cognosci possit. 4° Quod nulli e pontificibus Romanis nominatim tribuantur. 5° Quod in scriptis ecclesiasticis contineri dicuntur; antequam enim ea codici suo inservisset Dionysius Exiguus, nullus codex ea legitur habuisse, sed in scriptis tantummodo asservabantur Ecclesiæ Romanæ, unde et a Dionysio abbate descripta sunt.

Sed, quod extra controversiam est, citata circa idem tempus reperiuntur a Petro Diacono aliisque, qui in causa fidei ex Oriente Romam missi sunt, *Lib. de Incarnatione et Gratia D. N. Jesu Christi ad Fulgentium cap. ultimo*. Exin a Cresconio episcopo Africano, in fine suæ collectionis canonum circa annum Christi 690 emissa, eidem ascriptum pontifici legitur. Tum 691 denique posterioribus sæculis a Floro magistro, Ecclesiæ Lugdunensis nomine adversus Joannem Scotum Erigenam scribente: *Inde est*, inquit, *illa ecclesiastica et fidelissima definitio, quam beatus papa Cælestinus ponit in decretis suis dicens: « Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio, etc. »* Ab Hincmaro Remensi lib. de Prædestinatione, cap. 22, pag. 128, 130, cap. 22, pag. 135, epilogi cap. 6 pag. 379. Item beatus Lupo Ferrariensis abbas in Collectaneis, quæst. 2, Cælestino quoque opusculum istud vindicat; ad cujus commendationem facit, quod eam ob causam Cælestinum magnis doctoribus accenset. Cælestinus enim papa, inquit, magnis annuerendus doctoribus, de libero arbitrio, ut tantum pontificem decuit, universos instituit. Ex ejus decretis verba hæc sunt: *In præparatione*, inquit, *Adæ omnes homines possibilitatem et innocentiam perdidisse, etc.* Plura deinceps ex Capitulis 1, 2, 3, 4 et 5, refert. Remigius episcopus Lugdunensis cum sua Ecclesia in lib. de tribus Epistolis cap. 23, et in libello de Absolutione questionis, etc. Mitto Yvonem aliosque plurimos auctores, qui Capitula Cælestino asseruerunt. Quibus omnibus præerat Dionysius Exiguus abbas Romanus, qui codicem decretorum Ecclesiæ Romanæ conficiens seu ordinans, circa annum Dom. 500, Cælestini decretis Capitula ista inseruit, occasionemque errandi præbuit posteriori ævi scriptoribus, qui eadem Cælestini nomine laudant.

D II. Ut enim a Cælestino conscripta esse non credantur, tot licet contradicentibus testimoniis, plurima momenta persuadent, ex quibus emunctioris variæ

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Contrarium statuatur in subjectis observationibus num. 6.

scriptores jam pridem alium istarum sententiarum auctorem esse subodorati sunt.

Ita siquidem præsensit jam a centum et quingenta annis Joannes Wendelstinus, qui codicem canonum et decretorum pontificiorum Dionysiano non multum absimilem edidit Moguntiae a. 1525. Indubitanter enim margini hanc notam ascriptis: *Hæc undecim capitula sequentia non sunt Cælestini papæ, sed ab alio interposita.* Hanc censuram aliquo modo temperatam in conciliorum collectionibus transcripserunt qui has edendas post Merlinum procurarunt, Crabbius a. 1538, Surius a. 1551, et Nicolinus a. 1581. *Sequentia undecim Capitula*, inquit, *videntur potius ab alio quopiam interposita, quam esse ipsius Cælestini papæ.* Cælestino pariter abjudicant eminentissimi doctissimi que cardinales Antonius Carafa et Cæsar Baronius; hic ad annum Chr. 431, ille in collectione epistolarum decretalium, quæ ab eo curata, post ejus mortem Romæ prodit a. 1591, et Innocentio P. IX. dicata. Quibus adde Franciscum Suarezium in prolegom. 6 de Gratia, cap. 1, num. 11, Jacobum Sirmondum in notis ad tom. I Concil. Gall., et Gerardum Vossium lib. 1. Histor. Pelagiana cap. 50, qui tamen ultimus partim Cælestini, partim Galorum 692 S. Augustini discipulorum esse putat Capitula: quia videlicet ab his collecta oblatæque Cælestino, hujus nomine et auctoritate postea publicata sunt.

2. Si Cælestini essent et ab eodem epistolæ suæ ad Gallos subjecta, quomodo circumferuntur, aliquam proculdubio eorum mentionem ipse habuisset, ejus tamen ne apex quidem illorum meminit. Non etiam hanc epistolæ apposuisset clausulam: *Deus vos incoleamus custodiat, fratres charissimi*: quæ finem epistolæ Cælestinianæ demonstrat.

3. Cum S. Prosper collatorem exagians omnia adversus eum tum conciliorum, tum pontificum Romanorum suffragia aggerat; eundemque urgeat auctoritate non solum Innocentii, Zosimi et Bonifacii, sed et ipsius Cælestini: nefas est suspicari quidquam ab eo auctore omittendum fuisse e decretis a sede apostolica contra adversarios gratiæ promulgatis. Cælestini porro unicam commemorat, quæ est ad Gallos, epistola: quæ utut auctoritatem doctrinamque Augustini de gratia Christi mirum quantum efforât, de doctrinæ tamen ipsius articulis probatioribusque prorsus silet: at pene prævaricationis reum dixerim tantum virum, si præsisset silentio tam egregiam auctoritatem congeriem, quæ ex apostolica sede emanans, tam strenuum gratiæ non potuisset latere defensorem, qui illam Romanæ Ecclesiæ auspiciis propugnabat.

4. Vincentius Lirinensis presbyter et monachus plurimum laudans eandem Cælestini epistolam Commonitori sui adversus hæreses cap. ult., sed et Photius patriarcha Constantinopolitanus longe posterior eam in Bibliotheca recensens in hæc verba: *Scriptis quoque ad episcopos Galliarum de fide S. Augustini*; pari uterque silentio præterit dicta Capitula: quod argumento est neutri scriptorum illorum ea fuisse comperta, saltem ut Cælestini papæ opus.

5. Nen eum loquendi modum hujus compilationis auctor, nec eam auctoritatem usurpat, quæ summum pontificem præseferant. Pluries enim allegas Romanæ Ecclesiæ præsules, Innocentium puta, et Zosimum, nusquam eos prædecessores suos appellat: quod maxime tamen fieri solet tum a cæteris pontificibus Romanis, tum ab ipso Cælestino in illa ad Gallos epistola. Deinde ita passim loquitur ut pontificum Romanorum et scriptorum etiam aliorum se prodât discipulum, nedum pontificem Romanum: exempli gratia: *Nos piissimi patres docuerunt; apostolica sedis nos scripta docuerunt; magistris nostris obloquantur.* Et alibi se alium a præsule Romano de-

monstrat, cum de hujus sedis episcopis ait: *Sacratissima beati apostoli sedes per ministerium præsulum suorum, etc.: rectores Ecclesiæ Romanæ; apostolici antistites.*

6. Si pro parte vel appendice litterarum Cælestini papæ habita tunc essent ejusmodi Capitula, itane pudorem omnem abjecisset Vincentius Lirinensis, ut pro se unisque scriptum esse a Cælestino in illis litteris 693 tam grandi tuba personaret, ut fecit in suo commonitorio? Qui enim ausus est novitatis notam Augustini adversariis a Cælestino inustam in sancti doctoris discipulos rejicere, veritus esset, ne tam apertis definitionibus Capitulorum, quibus eorum Massiliensium et Lirinensium errores sæpius proscribentur, revinceretur ac impudentis argueretur mendacii.

7. Omnibus, ut jam dixi, erroris occasione demittit Dionysius Exiguus, cum epistolæ Cælestini annexit Capitula quæ discutimus; ex ipso enim Cresconius, Petrus diaconus, omnesque noni sæculi scriptores, qui pro Christi gratia decertarunt. At si curiosius inspicatur codex Dionysii, nihil deprehenditur ex quo statueri liceat Capitula ista partem esse epistolæ S. Cælestini; e contra vero hoc fuisse Dionysii consilium; ut unum ab altero discerneret, clamant ipsius codicis series et affectuæ discriminis notæ, quæ in eo conspiciuntur. Quoties enim unius pontificis scripta ab alterius scriptis secernere vult, hunc semper initium primi decreti seu epistolæ præponit: *INCIPIT DECRETA N. PAPÆ*; quem non repetit initio subsequendum ejusdem pontificis decretorum seu epistolarum. Hanc porro distinctionis notam legere est in fronte Auctoritatum de gratia: *INCIPIT PRÆTERITORUM SEDIS APOSTOLICÆ EPISCOPORUM AUCTORITATES DE GRATIA DEI.* 2° initio ejusque ejusdem pontificis epistolæ auctoris nomen nunquam omittitur: Cælestini autem nomen in capite sententiarum de gratia non apparet; ex quo conficij auctoris nomen vel ignorasse Dionysium, vel ex consilio omisisse, 3° Majorem etiam di-criminis notam huic scripto appositam, quam alii diversorum pontificum epistolis; legimus enim in fine Capitulorum hanc clausulam: *EXPLICIUNT PRÆTERITORUM SEDIS APOSTOLICÆ EPISCOPORUM AUCTORITATES DE GRATIA DEI ET LIBERO VOLUNTATIS ARBITRIO*: omisso ubique Cælestini nomine. Quæ clausula similisve nec in fine totius codicis reperitur: ut videatur omnem erroris viam circa sententias illas tanta diligentia præcludere voluisse; nec aliam ob causam commonitorium istud epistolæ Cælestini annexisse, quam quia novetur occasione hujus epistolæ fuisse exaratum, simulque Prospero traditum.

8. Juvat et oclavum argumentum sumere ex codice nostro antiquo Romano; cum enim omnes seu dogmaticas seu decretales pontificum Urbis epistolas, et inter alias quæ Cælestini papæ sunt, collegerit, conjeceritque auctor in codicem, epistolam tamen ad Gallos de Prospero et Hilario omisit. Cur ita, nisi quia nihil dogmatis vel disciplinæ continebat? Continuerit autem dogmatis plurimum, si pars epistolæ essent Capitula. 694 Nulla enim fere est in toto codice epistola, quæ de uno aliquo doctrinæ catholice capite plura, accuratiora, omnimode meliora habeat. Non igitur pro Cælestini decreto agnita est Leonis tempore, a quo prædecessorum suorum decreta codici inserta alibi conficij. Dionysius vero qui epistolas S. Leonis omisas in antiquo codice, in suo supplevit, supplevit etiam capitula de gratia, quibus et epistolam in gratiam S. Augustini discipulorumque scriptam præfixit.

III. Ex questionum quæ (a) a Prospero et ab auctore Capitulorum ventilantur affinitate, atque ex ipso etiam tractandi modo nata est aliorum conjectura seu potius sententia, qui opusculum istud

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Prospero citius tribuenda hæc Capitula, et qua occasione scripta leges in observ. n. 7 et 8.

Prospero nuncuparunt. Ita enim legitimus in editione collectionis epistolarum decretalium Romæ procurata a doctissimo cardinale Antonio Carafa et in Biniiana concellorum: *Non videtur dubitandum quin sequentia sint Prosperi, tam sunt similia et argumento et stylo ejus scriptis. Libro certe contra Collatorem capita quædam attingit non, dissimilitur atque hic leguntur.* Non alia quoque scripta in mente habuisse, quam quæ his Capitulis continentur, viro erudito visus est Hincmarus, cum in libro de non Trina Deitate (Pag. 42 tom. I edit. Sirmon.) allegat decreta Cælestini papa, ex cuius delegatione beatus Prosper hinc exortam hæresim per auctoritatem Scripturarum et doctrinam B. Augustini revocit et compressit in Galliis. Unde hujus suspicionis auctor latissimum excogitavit discrimen inter Opera quæ privato catholice doctrinæ propugnandæ zelo per semet aggressus est Prosper, et eam quasi fidei formulam, quam ab eodem pontifice Romani vice ac delegatione conscriptam putat. In illis videlicet quasi liberiori ingenio et calamo indulgentem abstrusiores quascumque de gratia et prædestinatione questiones fusius expendisse; in hac vero perpaucæ, eaque omnibus pene obvia, vix attingisse, ne ab ea brevitate quæ fidei professionem decet maxime longius discederet.

Verum ut conjectationi huic non assentiri facit 1° quod ea quæ (a) de delegatione Prosperi trahuntur ex verbis Hincmari ad isthæc Capitula, non satis firmiter nituntur fundamento. Esi enim in confesso est Prosperum a sede apostolica delegatum esse ad propugnandam Ecclesiæ catholicæ de gratia Christi doctrinam, nimis tamen constringitur illa delegatio, si ad pauca hæc brevissimæ Capitula fuerit coarctata: cum ex ipso Prospero in præfatione Responsionis ad objectiones Vincentianas longe plura ab eo discamus esse conscripta adversus gratiæ inimicos ex mandato sedis apostolicæ, atque adeo hæc ipsa, in quibus profundiores questiones ventilasse dicitur; ita ut pene 695 certum sit, quidquid scriptorum de gratia evulgavit sanctus Prosper, saltem post Romanam protectionem, id omne ex Romanorum pontificum præscripto ab ipso editum fuisse, et quasi fidei portionem assertas ab eo esse propositiones illas quas libris suis adversus Semipelagianos defendit. Sic enim scribit: *Propositis singillatim sedecim Capitulis, sub unoquoque eorum sensus nostri et fidei quam contra Pelagianos ex apostolica sedis auctoritate defendimus (Præf. Resp. ad objectiones Vincentianas).* Ex quibus evanescit discrimen illud Prosperi nunc privatim, nunc publice; nunc ex proprio ingenio, nunc ex auctoritate sedis apostolicæ pugnantis; isthic arduas quæque questiones excutientis, illic abstinētis ab abstrusioribus. Passim enim et ubique in aliis scriptis eadem arte, iisdem armis, eadem Ecclesiæ auctoritate munitus pugnat et vincit: nullis non se immiscet questionibus, quæ ad gratiam spectant, etiam difficiliore ac subtilioris inquisitionis, nec illis tantum, quibus sese theologus exerceat, sed et iis quibus adherere necessitas incumbit Christiano, si cum Ecclesia sentire velit, ut ex relatis sit manifestum. Deinde ad Hincmarum quod attinet, nec in eo quidem loco, qui profertur, delegationem Prosperi ad Capitula ista vel scribenda, vel promulganda refert, sed ad ea potius omnia quæ reversus in Galliam vel scripsit vel disseruit. De his enim solum opusculis loquitur Hincmarus in quibus Prosper hæresim per auctoritatem Scripturarum et doctrinam B. Augustini revocit et compressit in Galliis. At nullo ex Scripturis, nullo ex Augustini doctrina sumpto argumento pugnat auctor Capitulum, sed ex sola Ecclesiæ Romanæ auctoritate, partim in pontificum decretis, partim in Africanis decretis, quæ sua approbando fecerat, partim denique in solemnibus ejusdem precibus cæremoniisque contenta. E

contra vero pluribus aliis locis de Prosperi delegatione ita sermonem facit, ut nunquam eum non legati persona indutum, nunquam non legationis jure et auctoritate scribentem inducat. Hinc in opere de Prædestinatione cap. 1, et eodem sensu lib. de non Trina Deitate (Pag. 15 edit. Sirmondi): *Instantia Prosperi ex delegatione ipsius sanctæ universalis Ecclesiæ, redargutos convictosque dicit fuisse hæreticos.* Hinc ex delegatione apostolicæ sedis incomposita in Gallicis regionibus ab eo composita, dicit ex præfatione ad Vincentianas objectiones. Hinc capite 3 ejusdem operis eundem Prosperum vocat absolute legatum Romanæ Ecclesiæ, fidelemque ejus interpretem. Et sub finem ejusdem libri, qui de prædestinatione Dei aliter sentire voluerit quam beatus Prosper ex delegatione sedis apostolicæ jussu sancti Cælestini definit, indicat sane eum non sentire: quod ad Capitula, quæ de prædestinatione nihil expresse habent, trahi nequaquam potest. Denique nec isto loco, nec in ullo alio Hincmarus ascribit Prospero Capitula: quæ sexcentis locis inter decreta Cælestini ab eo numerantur, eoque nomine laudantur.

696 IV. 2. Minime videtur hujusmodi scriptum nomine et auctoritate seu Cælestini, seu cujusquam pontificis Romani, prodissi, sed ab homine privato, vel privatum hominem induente fuisse exaratum, non ut publicam et auctoritatem fidei regulam, sed ut privatum doctoris catholici communitorium, fidem quidem Ecclesiæ inquirentis, elucidantis, exhibentis, non tamen auctoritate apostolica promulgantis. Ubi que enim auctor ille pacifici conciliatoris personam, et compendiosis indiculi, ut ipse loquitur, collectorem agit, non publicum edicti ecclesiastici præconem; relict præteritum Romanæ sedis antistitem Auctoritatem, non præsulis tunc sedentis auctoritatem circumferret: et magis instruere videtur errantem amicum, quam Ecclesiam docere universam. At ea non est tractandi ratio Prosperi familiaris, qui nunquam non scribit, nisi ut conductus Ecclesiæ Patronus, totamque ejus veritatem propugnandæ circumducens auctoritatem; quod nequaquam in auctore illo reperire est, qui sic loquitur: *Necessarium, inquit, fuit inquirere, etc., ut plenius qui in aliquo dubitant instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo. Quod si quis non est nimium contentiosus, agnoscat, etc.*

5. Auctor Capitulum aperte satis indicat se contra hæreticos publice saltem et ex professo non dimicasse, cum loquens de iis qui profundiores difficultioresque partes incurrentium questionum latius pertractantur restiteruntque hæreticis, et Augustinum Prosperumque quasi digito monstrat, et se ab iisdem hac in parte secernit. Et alibi: *Magistris nostris, tamquam necessarium modum excesserint, obloquuntur.* Quod Prospero nequaquam convenire sole clarius est.

V. Quem ergo dicemus scripti hujus auctorem? Ego certe non alium putaverim ab eo qui duos de Vocatione omnium gentium libros conscripsit, quos superiori dissertatione sanctissimo pontifici nostro vindicavimus. A Leone, inquam, compactum esse compendiosum hunc indiculum prorsus existimo, non ex quo ille pontificatus gessit, sed per id temporis quo diaconi solummodo fungens munere, Cælestino PP. rerum ecclesiasticarum minister aderat: quo tempore et ipsum Cassianum ad Ecclesiæ mentem reducere satagebat, et geminum de Vocatione omnium gentium libellum scripsisse a nobis creditur. Præterquam quod enim vix ullus per illam ætatem occurrit cui hoc opusculum attribuire queas, cum Prospero adimis, nisi Leo noster seu auctor lib. I de Vocatione omnium gentium: tam idem ingenium consiliumque, tam eundem in utroque illo opere deprehendere mihi videor, ut nihil similis modo menti occurrat.

BALLERINORUM ANNOTATIONES

(a) De hac præsumpta delegatione Prosperi vide observ. n. 7.

Primum enim utriusque illius scripti scopus hic est : ut quid præcise ab homine catholico credi oporteat circa prædestinationis gratiæ divinæ mysterium, depositis abstrusioribus questionibus, fixum habeatur; **697** quid in hac materia occultum sit, quid manifestum; qui limites disserendo sint attingendi, nec transiendi. Eo unice collatam auctoris utriusque operis intentio, ut legenti tum ea quæ subijcimus, tum alia permulta quæ omittimus, perspicuum fiet.

Lib. 1 de Vocatione omnium gentium, cap. 1: Contrariarum disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur compugnantis opinionum, qua mensura et temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adjuverit, annitar inquirere... ut non solum nobis, sed et aliis utile sit ad aliquem non limitem pervenisse quem non debeamus excedere. Similia habentur ejusdem libri cap. 14, et lib. II cap. 1, 9, 10, 22, etc.

Auctor indiculi idem consilium prodit in præfatione sua, ubi se ea occasione scripsisse significat, quod nonnulli, qui catholico nomine gloriantur, Magistris tamen nostris, inquit, tamquam necessarium modum excesserint, obloquantur. Et postea: Quod si quis non nimium est contentiosus, agnoscat omnium disputationum connexionem ex hac subditiarum auctoritatum brevitate pendere, nullamque sibi contradictionis superesse rationem, si cum catholicis credat et dicat. Et in fine: Profundiores vero difficultioresque partes incurrentium questionum, quas latius pertractantur qui hæreticis restiterunt, sicut non audentem contemnere, ita non necesse habemus astruere: quia ad confitendum gratiam Dei, cujus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quidquid secundum predicas regulas apostolicæ sedis nos scripta docuerunt; ut prorsus non opinemur catholicum, quod apparuerit præfixis sententiis esse contrarium.

Quamobrem istum sententiarum indicem eodem fere tempore, eodemque consilio scriptum esse crediderim, quo opusculum de Vocatione omnium gentium. Unus idemque est utriusque scopus: non eadem tamen via illuc tenditur ab utroque. In illo siquidem de Vocatione omnium gentium opusculo, divinis potissimum Scripturæ sacræ testimoniis utitur, ad eumque velut Lydium lapidem quaslibet questiones examinat: in hoc vero indiculo ecclesiastica tantummodo auctoritate conciliorum, pontificum Romanorum, et (quod ad cumulum adjici) rituum precationumque sacerdotalium, rem totam conficit. Quamobrem unum istorum opusculorum alterius esse supplementum, facile adducor ut credam. Priore enim adversarii ex Scripturis expugnati, in apostolica sedis auctoritatem velut in arcem se receperunt, ex qua posterioris hujus opusculi ope deiciuntur. Ut igitur conjecimus geminum illum libellum a sancto Leone tunc diacono editum esse, ut amico suo Cassiano, ejusque assecris Pelagiana lue, aliqua ex parte, laborantibus, succurreret; ita et hunc existimamus contextum ab eodem fuisse Auctoritatum indicem; ut qui adhuc ex pontificum Romanorum doctrina, quam jactabant suam, dimicabant, ex eorum auctoritate **698** revincerentur. Quibus perspectis, Cassianum sibi silentium imposuisse et mentem mutasse, facile credo, tum quod alias ad propugnandam Ecclesiæ de incarnatione Domini doctrinam adversus Nestorium eum non impulsisset Leo, nisi jam tum erroris abiiciendi spem dedisset; tum quia Romanæ sedi addictissimus semper fuit Cassianus.

VI. 2. In utroque opere Semipelagiani magis quam Pelagiani impugnantur, sed eadem pariter sobrietate, eademque modestia. Uterque asperioribus verbis abstinet: neuter iis quos instruit, hæreticum nomen impingit; sed eos tantum liberi arbitrii defensores ac voluntatum patronos, uterque in præfatione appellat. Uterque sancti Augustini nomen auctoritatemque retinet, idque ex consilio, eo quod Semipelagiani Augustinum suggillarent, tamquam qui necessarium

A modum de gratia disputans excessisset: tantum abest ut ejus se subdere auctoritati parati essent. Quapropter omisso ad tempus causæ patrono, patroni causam suscepit ex conciliorum pontificumque Romanorum auctoritate defendendam, aliam iniens viam ab ea quæ a Prospero calcata fuerat, quam quidem, infensus nimirum Augustino Semipelagianis, iisdem subvertendis magis quam convertendis idoneam esse expertus fuerat.

Utramque hanc probationem confirmat, quod in præfatione Capitulorum legitur in hunc modum: *Ut ergo plenius qui in aliquo dubitant instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo.* Frustra enim plenior hanc instructionem vocat, nisi ad aliam respiciat cui accederet, quæ nimirum auctoritatem conciliorum pontificumque Romanorum desiderabat. Hæc enim sententiarum series compendiosa est et brevis, ut ipse eam appellat auctor, nedum plena et plenior, nisi fusioris alicujus operis veluti pars aut appendix esse cogitur. Aliud porro nullum nunc superest præter geminum de Vocatione omnium gentium libellum. Prosperi enim lucubrationes eadem quæ in indiculo reperiuntur continent fusiori sermone explicata.

VII. 3. Quod argumentum ab ecclesiasticis precibus desumitur capitulo seu sententia 8, pro astruenda gratiæ necessitate, idem prorsus adducitur lib. 1 de Vocatione gentium cap. 12, si non iisdem omnino terminis, sed eodem tamen ingenio, et contextura sermonis eade n.

Lib. 1 de Vocat. gent.
cap. 12.

Capitulum 8.

« De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula, qua Ecclesia universalis imbuatur, ne in diversum intellectum nostro evagemur arbitrio, quid in ipsa universalis Ecclesia sentiat, inquiramus, etc. **699** Præcepti itaque Apostolus fieri obsecrationes... Quam legem supplicationis ita omnium sacerdotum et omnium: fidelium devoto concorditer tenet, ut nulla pars mundi sit in qua hujusmodi orationes non celebrentur a populis Christianis. Supplicat ergo ubique Ecclesia Dei non solum pro sanctis et in Christo jam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus et inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Judæis quorum cæcitas lumen Evangelii non refugit, pro hæreticis et schismaticis, qui ab unitate fidei et charitatis alieni sunt. Quid autem pro istis petunt, nisi ut relictis erroribus suis convertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, et de ignorantie tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere oppressi,

« Obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab apostolis tradita in toto mundo atque in omni Ecclesia catholica uniformiter celebrantur: ut legem credendi lex statuat supplicandi. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibi met legatione fungantur apud divinum clementiam, humani generis agunt causam; et tota secum congemiscente Ecclesia postulant et precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idololatras ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, ut hæretici catholice fidei perceptione respiciant, ut schismatici spiritum redire: charitatis accipiant, ut lapsi poenitentiam remedium conferatur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cœlestis aula misericordiam reseretur. Hæc autem non perfunctorie, neque inaniter a Domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum Filii charitatis suæ, et ex vasis iræ faciat vasa misericordie

et diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas evincere valent; miseri-cores et justus Dominus pro omnibus sibi vult supplicari: ut cum videmus de (am profunda malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstittisse, quod ut præstaret oratus est; et gratias agentes pro his qui salvi facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt eodem divine gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, et in regnum Dei, priusquam de hac vita exeant, transferendos.)

Quibus in verbis multiplex tum rerum, tum vocum similitudo facile deprehenditur. Nam 1° uterque publicane hanc supplicandi legem ab apostolis traditam agnoscit; 2° uterque per universam Ecclesiam concorditer custodiri assertit; 3° uterque similem et uniformem supplicandi ubique ritum observat; 700 4° neminem a supplicatione repellit, immo pro omnibus etiam infidelibus, idololatriis, Judæis, etc., preces fundit; 5° sacerdotibus in ea supplicatione totam congemiscere Ecclesiam, nec a præsulibus plebem divelli; 6° ex Ecclesiæ supplicationibus argui gratiæ divinæ necessitatem. 7° Ex actione gratiarum eamdem evinci; 8° Quemcumque videmus peccati laqueis eximi, hoc totum divini operis esse, et divinæ gratiæ opere præstari; 9° legem supplicandi legimus in capitulo 8, legem supplicationis in cap. illo 12 lib. de Vocatione gentium; 10° in hoc celebrare orationes, in illo observationem sacramenta celebrare. 11° Primus ait: Quos erutus de potestate tenebrarum transferat in regnum Filii charitatis sue; alter, eximendos de potestate tenebrarum, et in regnum Dei transferendos. 12° Uterque eodem ordine infideles, idololatrias, Judæos, hæreticos et schismaticos, pro quibus orator distinguit et numerat, et pro illis conversionis, fidei et charitatis dona postulari dicit. 13° Uterque gratiam conversionis per illuminationis et illuminandi voces exprimit, quod et S. Leoni familiare est.

VIII. 4. In utroque illo opere duplex statuitur classis eorum qui in hæreticorum sensibus demorabantur, quorum alii ex imperitia, alii ex pravitate, isdem inhærebant: ita capitulo 1, epistola vero ad Demetriadem cap. 10. Hoc eos (Semipelagianos) aut nimis imperite, aut valde nequiter fecisse non dubium est.

5. Stylus utriusque scripti similis est. Eadem dicendi formulæ, eadem voces utrique familiares; quales sunt istæ: sacratissimus, contradicito, pravitas, rectus et pravus, magistri pro doctoribus, disputator, rectores, opulatio gratiæ, auctoritates, hæreticorum sensus, exordia, incrementa, probabilita studia, divini operis esse, otiosus, regula, cooperatores gratiæ, incurrentes, uniformiter, intuitus, inviolabiles sanctiones, erutus de potestate tenebrarum, naturalis possibilitas, profundum, etc.

Cum aliqua seu Scripturæ seu sanctorum Patrum loca utrique alleganda veniunt, his ferme utitur utrique formulis: Pronuntiant æque dicente; Protestatur dicens, etc.; nos instituit dicens, etc.

Capitulum 9 sic habetur: Agit quippe in nobis ut quod vult et volumus et agamus; nec OTIOSA in nobis esse putetur, quæ EXERCENDA, non negligenda donavit, ut et nos COOPERATORES SIMUS GRATIÆ DEI. Quibus similia leguntur in lib. II de Vocat. gent. cap. 35: Frustra, inquit, dicitur, quod ratio operandi non sit electis, cum etiam ad hoc ut operentur electi sint. Virtutum quippe MUNERA OTIOSA esse non possunt. Et cap. 26: Ad hoc, inquit, prædictis voluntas est excitata præsidii, ut

A divino in se COOPERETUR OPERI, et incipiat EXERCERE ad meritum, quod de superno semine concepit ad studium. De jejuniis septimi mensis, serm. 1, cap. 2: Cessat iniquitas, sed non sit OTIOSA justitia... Sub oculis justis iudicis sumus, 701 novit quantum unicuique bene operandi dederit facultatem. Non vult OTIOSA ESSE MUNERA SÆA. Serm. 5 de Epiphania. cap. 3: Considerantes ineffabilem erga nos DIVINORUM MUNERUM LONGUITATEM, COOPERATORES SIMUS GRATIÆ DEI OPERANTIS IN NOBIS. Serm. 6 de Nativitate. cap. 4: Ipse qui dedit velle, donabit et posse, ut SIMUS COOPERATORES OPERUM EJUS. Serm. 9 de Passione cap. 3, COOPERATORES AUDACIÆ. Lib. I de Vocat. gentium cap. 25: Quod totum sive PER COOPERATORES GRATIÆ, sive per subministrationem spiritus ille inchoat, ille auget, etc. Epistola ad Demetriadem c. 1: COOPERATORES DEI opportune piæ adhibere culturas. Et cap. 45: Nec superbos nos vult esse, nec desides; COOPERATORES NOS ESSE OPORTET GRATIÆ DEI.

B Capitulum 9: Quo unius auxilio et munere Dei non auferatur liberum arbitrium, sed liberatur; ut de tenebrosio lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum. Jam notavimus in superiori dissertatione quam familiaris sit Leoni nostro hæc orationis constructio, in qua plures antitheses congeruntur, relegato ad finem verbo quod sensum impleat. Exempla ex plurimis pauca habes sub num. 24; adhuc nonnulla accipe. Serm. 4 in Annivers. assumpt. cap. 5: Mæstitudines in lætitiis, labores in requiem, discordiæ vertuntur in pacem. Serm. 7 in Nativitate Dom. c. 2: De impiis justis, de avariis benignis, de continentibus casti, de terrentibus incipientes esse castiores. Serm. 8 de Quadrages. cap. 2: Plurimos novimus in optimis moribus transisse de pessimis; ex ebriosis sobrios, ex crudelibus misericordes, ex rapacibus largos, ex incontinentibus castos, ex ferocibus factos esse tranquillos.

Nec in descriptis supra capitulo 9 verbis sola structura observanda est velut Leoni familiaris; sed vix apex ullus est qui styli Leonis non referat, nullum verbum quod sibi quasi proprium non fecerit pontifex hostis, præsertim quoad epitheta, quibus hominis arbitrium seu peccato vitiatum, seu gratia Christi sanatum exprimit. Quam frequenter enim vox tenebrosus ab eo usurpetur, agnoscere potest ex locis superiori dissertatione relatis, quibus et hæc duo adde. Epist. ad Demetriadem cap. 14: De vero lumine tenebrosæ jam et deficientes lucerne lumen accipiunt. Serm. de sancto Laurentio, cap. 1: Tenebrosus error. Cum etiam lucidum arbitrium dicit post justificationem, Leon concinit, qui solet luci nomen usurpare, ut gratiæ effectus describat: unde illuminatæ mentes, illuminans, illuminatum, etc. Hinc gratiam per participationem Dei desolans, lib. I de Vocatione gentium cap. 8: Sine hoc bono, inquit, nihil est bonum, sine hac luce nihil est lucidum, sine hac sapientia nihil sanum, sine hac iustitia nihil rectum.

D Ubi et duo alia vides arbitrii epitheta sanum et rectum; quo ultimo, cui pravam opponatur, nihil apud Leonem frequentius. Denique vox providum 702 sæpe sapientius apud Leonem habes, ut provide moneri, serm. 4 de Quadrages. cap. 5; provide præces, de Jejunio septimi mensis serm. 5 cap. 1; provide auctoritas, serm. 6 de Passione cap. 2; provide rector, in epist. 103 ad Proterium cap. 3.

Pelagiani et Semipelagiani in utroque opere appellantur liberi arbitrii defensores, lib. I de Vocatione omnium gentium cap. 1. Prima verba hæc sunt: Inter defensores liberi arbitrii et prædicatores gratiæ Dei magna et difficilis dudum vertitur questio. Et capitulo 1: Quid contra nocentissimos liberi arbitrii defensores... censuerint.

In capitulo 5: Quia nemo aliunde ei placet, nisi ex eo quod ipse donaverit. Lib. I de Vocatione gentium cap. 24: Quod omnia bona quibus placetur Deo, dona sint Dei.

In capitulo 6 hæc leguntur: Quia per illum aliquid

boni possumus, sine quo nihil possumus. Sanctus Leo, A
epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum, in præfat. : *Sine quo nihil possumus, per ipsum cuncta possumus.* Serm. 11 de Quadrages. cap. 4 : *Ut sine quo nihil possumus facere, per ipsum omnia valeamus implere.*

Frequens in Leone usus vocum istarum otiosus, et intusus, quæ capitulo 9 occurrunt eo ordine dispositæ, quem affectat sanctus Doctor. Aliquot exempla hic habes, plura sponte occurrunt.

Non otioso contemplerur intuitu; capitulo 9.

Non otioso transire decuram; serm. 1 de Ascens.

Non otioso capiamus auditu; serm. 12 (nunc 13) de Pass. cap. 1.

Spirituali attingat intuitu; serm. 6 in Nativitate.

Corporeo non videntur intuitu; serm. 2 de Ascensione, cap. 1.

Si ad illos dirigas mentis intuitum; lib. 1 de Vocat. cap. 17.

Sobrii cordis adhibeatur intuitus; lib. 11 de Vocat. cap. 21.

Tranquillo consideretur intuitu; lib. 11 de Vocat. cap. 31.

Puriorem exigit mentis intuitum; serm. 5 de Pass. cap. 1.

Ex superiori etiam dissertatione observandum cum pluribus Leonis locis convenire, quod habetur capitulo 1. *Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet qui solus est bonus.* Vide num. 24.

IX. Hæc sufficiant, ut Leoni restituatur præclarus iste testimoniorum delectus, qui ut daretur Cælestino, Dionysii Exigui unius codex festinanter nimium inspectus in causa fuit. Etsi vero ex Dionysio male asserim dicam Cælestino opusculum istud; ex eodem tamen non male arguas quodam tenus ad Ecclesiam Romanam pertinuisse, in eaque natum. Ut quid enim inter decreta pontificum recensitum insertumque est; ut quid epistola Cælestini annexum, licet et ab ea discretem, et Cælestini nomine non inscriptum; nisi quia Cælestini tempore et 703
jussu confectum esse sciebatur, ab eoque concinnatum penes quem eo tempore, propter archidiaconi munus, præcipua ecclesiasticarum rerum cura seriorumque sedis apostolicæ custodia credita erat, et ad quem propter singularem doctrinam deferrebat quidquid rerum hujusmodi scribendum erat in Ecclesia Romana? Quæ quantopere sententiam nostram adjuvet, nemo non videt: siquidem ex Cassiano constat eo tempore archidiaconi munere functum Leonem esse in Ecclesia Romana.

Quamobrem quæ affinitas reperitur inter hæc Capitula et caput 10 libri contra Collatorem, ubi eadem adducuntur testimonia pontificum Innocentii, Zosimi, et Africanorum; non inde nata est, quod ab eodem Prospero utrumque opusculum (quæ docti Norisii conjectura est) concinnatum sit, sed quod indiculus traditus Prospero Roma redeunti, ob ejus oculos versatus sit, dum in Galliis scribebat adversus Collatorem: eo quippe consilio datus erat, ut esset ei velut commentorium, ex quo quid responderet Massiliensibus auctoritatem sedis apostolicæ opponentibus assumeret; quod et fecit. Enimvero si pro authentico sedis apostolicæ decreto habitum esset scriptum istud, vel eo fine ut in publicum prodiret, fuisset conditum Romanæ Ecclesiæ nomine, essetne a Prospero neglectum omissumque; an non potius cum laude protulisset, sive eo loco ubi eandem testimonia in medium adducit, sive alibi cum Semipelagianos exagitat?

X. Jam vero quo tempore, qua occasione conscripta fuerint hæc Capitula, unde Cælestino tributa, ejusque annexa epistolæ, ita conjectamus. Cum post S. Augustini mortem, quæ anno Christi 430, mense Augusto, contigit, Gallicanorum presbyterorum; immo et episcoporum nonnulli adversus sanctissimi gratiæ doctoris vehementius insurrexissent, quasi resumtis ex fortissimi Ecclesiæ pugilis morte viri-

bns, Prosper et Hilarius Augustini doctrinæ sequaces Romam se contulerunt, sedis apostolicæ opem et auctoritatem adversus magistri sui catholice dogmatis æmulos imploraturi. Romanam tunc Ecclesiam regerat Cælestinus, cui Leo archidiaconus egregiam in administrandis rebus ecclesiasticis præstabat operam. Exposita Prosper perfectionis summa causa, litteras accepit a Cælestino ad episcopos Gallicanos deferendas, quibus miram in modum commendantur S. Augustini memoria et doctrina, atque ad adversarios contumelias vindicantur. Porro inter presbyteros Gallos a quibus Augustiniana doctrina inflamabatur, Cassianus eminens et pietatis professione, et scribendi facilitate, quem ut electorum primum, et libelli de Protectione Dei auctorem indicavit pontifex Prosper, qui et hanc provinciam a sede apostolica suscepit, ut adversus illius scripta styllum exereret; quemadmodum ex præfatione responsionis ad objectiones Vincentianæ colligitur. Jam multoties doctrina catholica adversus istas Pelagianorum reliquias asserta, et ex Scripturarum 704 sanctarum auctoritate confirmata fuerat. Sed hoc præsertim tunc temporis argumento et causam suam defendebant, et S. Augustini impetebant doctrinam, quod hæc saluberrimæ Romanæ sedis doctrinæ adversaretur, illiusque decretis: *Qua sacratissima beati apostoli sedes Petri contra inimicæ gratiæ Dei per ministerium præsulum suorum sancti et docuit. Ea se intumescendo sequi et probare profitebantur* (Præfat. Capitulum); ut et hæc arte auctoritatem scriptorum sancti Augustini detraheret, et in suorum patrocinium pertraheret apostolicæ sedis præsulum. Hanc novam pugnandi viam Prospero causam fuisse reor Romam petendi. Sensit enim vir cordatus, antequam talia objectionibus responderet, rem cum ipso pontifice cæterisque Romanæ Ecclesiæ proceribus esse communicandam, ut majori fiducia adversarios confutaret, auctoritate scilicet apostolicæ ipsius sedis, cujus tunc maxime causa agebatur munius, excussisque ipsius scriniis, e quibus pontificum Romanorum decreta assumeret adversus doctrinæ Augustinianæ æmulos torquenda. Hanc præcipue ob causam ad pontificem profectum esse Prosperum ipsius pontificis litteræ innuunt, quibus hoc unum agit, ut Gallicanos episcopos doceat nihil esse in Augustini scriptis, quod ab apostolicæ sedis doctrina discrepet, hujus communionem semper illum, dum vixit, habuisse, ne in minimam quidem umquam erroris suspicionem adductum, tantum denique ipsum existuisse doctorem, ut a Romanæ sedis episcopis semper inter optimos Ecclesiæ doctores habitus fuerit. Augustinum, inquit, sanctæ recordationis virum pro vita sua atque meritis in nostra communione semper habuimus, nec umquam hunc sinistræ suspicionis saltem rumor aspersit, quem tanta scientiæ olim fuisse meminimus, ut inter magistros optimos etiam a meis semper præcessoribus haberetur (Epist. Cælestini PP. ad Gallos episcopos). Nec hoc solum Cælestinus, sed et scrinia sedis apostolicæ diligenter investigari jussit, ut inde quidquid ad repellendam presbyterorum illorum proterviam poterat inseruire, depromeretur, tradereturque Prospero Romam ea de causa profecto. Hanc provinciam Leoni cessisse, etsi jam ex styli ipsius characterе aliisque rationibus non probissemus, ex ipsius vel munere probaretur: archidiaconi quippe erat seriorum Ecclesiæ cura et administratio; hoc ex ejus officiis unum, illi decreta apostolica condere, illinc promere, quodcumque pro occurrentibus negotiis ad seriorum fidem recurrere opus erat.

Ex his igitur memorialem indiculum contextit Leo, quem et Prospero cum aliis ejusmodi scriptis tradidit, ut illi ad refellendas Massiliensium objectiones usui esset. Et revera in libro contra Collatorem, quem post Cælestini obitum conscripsit, eandem prope auctoritatem adducit quas Capitulum auctor, eadem excerpta, ex Innocentii scilicet et Zosimi pou-

tilium epistolis, nec non et ex Carthaginiensi synodo A
et Africanorum rescriptis; ita ut indiculum ob oculos
705 habuisse videatur. Quin et in fine operis recapitulans omnes Cassiani propositiones erroresque ex ejusdem scriptis expressos, easdem omnino et totidem fere notat in eo sententias, quot et quas capitulis suis inseruit auctor : puta de peccato originali, de necessitate gratiæ ad superandas tentationes et ad omnes omnino pietatis actiones ab ipso fidei crepasculo ad ultimam usque perseverantiæ metam, omissis pluribus aliis propositionibus, quæ catholicos inter et Pelagianos Semipelagianosque agitabantur. Hæc, quæ dicimus, supponunt indiculum confectum esse antequam adversus Collatorem opus illud scriberet S. Prosper; quod certum mihi videtur, tum quia incassum laborasset auctor, et necessarium non fuisset (quemadmodum fuisse ait) diligenter inquirere quid rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi Pelagiana judicassent et sentiendum censuissent, cum id jam a Prospero præstitum abunde fuisset; tum etiam propterea quod opusculum adversus Collatorem jam mortuo Cælestino, Sixto vero regente Romanam Ecclesiam editum est; indiculum vero seu commonitorium paulo ante mortem Cælestini exaratum esse probant et rerum quæ Pelagianos attingent status, et quod inter Cælestini decreta in antiquissimo Dionysii codice reperitur; unde et ad ejus tempora referendus esse videtur, et ea fuisse opinio abbatibus illius ætatis. Qui enim ex eadem collectione putarunt Cælestini opus esse, et partem quandam superioris epistolæ, non satis attenderunt sic epistolæ illi subjectam fuisse a Dionysio vel a quocumque alio, ut ab illa tamen magis distingueretur quam aliæ epistolæ ab aliis, præfixa illa distinctionis nota: *Incipiunt prætoriorum*, etc., et altera hac in fine apposita: *Expliciant auctoritates*, etc., quæ pro distinctione epistolarum positæ non inveniuntur.

DISSERTATIONIS PARS ALTERA.

XI. Prima dissertationis parte defuncti, quæ Leoni opusculum istud vindicat, ad ejus clausulam pergitur, quam etsi plurimorum jam vexatam commentariis, intactam non audeamus præmittere. Sunt igitur ex recentioribus scriptoribus non pauci qui per (a) *profundiores difficultioresque partes incurrentium questionum*, de quibus ad calcem Capitulum de gratiæ agitur, eas omnes intelligi velint quæ isto indiculo non expresse continentur, ac proinde omnia illa doctrinæ de gratiæ Christi capita quæ a S. Augustino latius pertractata sunt adversus Pelagianos et Massilienses, in eorum dogmatum classem rejicienda, quæ nec audeamus contemnere, nec necesse habemus astruere, si istis capitulis asserta non legantur. 706 Quidquid igitur præter ea quamlibet constanter protulerit gratiæ doctor, solide ex Scripturis et traditione probaverit, secure velut fidei catholicæ dogma proposuerit, quod postmodum etiam Ecclesia summo omnium sæculorum consensu confirmavit, non necesse habent theologi isti astruere, si ea vel non legerint, vel non legere sibi visi fuerint in isto compendioso propositionum catholicarum commonitorio. Hac una responsione, velut ariete, disjuncti catholica dogmata de electorum non ex prævisis eorum meritis, sed ex gratuita Dei misericordia, prædestinatione, de concupiscentia, de penis peccati, de gratiæ Christi ab Adami gratiæ discrimine, et alia quæ ex his velut fontibus derivantur doctrinæ catholicæ capita, ab his abjiciuntur, aut velut ἀδόξα libero cujusque assensui vel dissensui esse permissa, ubique prædicantur.

Quam longe aberrent a Cælestini mente qui hujusmodi argumentatione Augustini doctrinam concutere nituntur, difficile non est demonstrare. Ac prius quidem revocandum in memoriam, in S. Augustini

A scriptis quadruplicem esse ordinem questionum et propositionum. Primus est earum quæ ad fidem spectant, quasque ut inconcussæ fidei dogmata adversus hæreticos asseruit ac propugnavit : quales eæ sunt quas de divinæ Christi servatoris gratiæ natura et effectibus, deque omnipotentissima, quam Deus habet, humanorum cordium quocumque voluerit inclinandum potestate. Alter est eorum dogmatum quæ ex prioribus illis velut naturaliter fluere cognoscuntur, sicuti ex ejus gratiæ natura, quæ, quidquid vult Deus, in hominum voluntate invictè operatur, consecutaneum est vel ex ipso naturali lumine, ad certam et indefectibilem prædestinationis metam duci et perventurum quisquis hujusmodi gratiæ ad finem usque vitæ regitur, hancque ex gratuita Dei bonitati illis destinari, non aliis. Tertius ordo est eorum quæ S. Augustinus humanæ menti impervia pronuntiavit, quia nec a Deo sunt revelata nec naturali lumine penetrari possunt; v. g. : *Cur hunc trahat, et illum non trahat; cur huic ita suadentur ut persuadeatur, non alteri*. Quartus denique ordo eorum est capitulum in quorum inquisitione sudavit plurimum Augustinus, nec tamen certi aliquid umquam ausus est affirmare se esse assecutum, modo in hanc, modo in illam sententiam propensor factus : ita res obscura et difficultatibus obstita illi visa est. Opinionum hujusmodi plura inferius proferemus exempla.

XII. De prima et altera opinionum classe absit ut auctor Capitulum censuerit liberum esse homini catholico eas vel abjicere vel amplecti. Recens erat, vel potius eodem tempore quo eudebat indiculus iste, scribebatur a Cælestino, non illo auctore 707 inconsulto, epistola ad Gallos, in qua Semipelagianos exagitavit ob eam maxime causam, quod S. Augustinus aliqua docuisse jactabant, quæ doceri nefas esset; eundem affirmat numquam sinistræ suspicionis saltem rumore aspersum esse, sed inter magistros optimos semper a suis prædecessoribus esse habitum, atque his qui tanti viri memoriam lacebant resistendum esse. At vero si eorum quæ de prædestinatione sanctorum, liberatrice Christi gratiæ, et aliis ejusmodi pro certis et indubitatis proposuit asseruitque Augustinus adversus Pelagianos, Pelagianorumque reliquias, aliqua essent a quibus discedere liberum esset, immerito arguerentur Pelagiani et Massilienses quod ab illis revera discederent, quod Augustinum in aliquibus haberent suspectum, quodque ejus de prædestinatione et gratiæ sententiæ nollet accedere. Recte enim observat doctissimus cardinalis Bellarminus, lib. II de Gratia et libero Arbitrio cap. 11, delatam esse ad apostolicam sedem a Prospero et Hilario querimoniam, quod in Gallia presbyteri quidam doctrinam S. Augustini de prædestinatione reprehenderent; contraque publica Ecclesiæ approbatione hanc doctrinam fuisse tunc roboratam.

XIII. 2. In ipsa testimoniorum istorum præfatione Semipelagianum coercentur, eo quod Augustinum dicerent necessarium modum scribendo excessisse: idem ob hanc causam vel imperitiæ, vel pravitatis, vel præsumptionis arguuntur, et licet catholico nomine gloriarentur, in hæreticorum tamen damnatis sensibus hæere dicuntur. Igitur Augustinus, juxta ipsius Capitulum auctoris sententiam, modum non excessit in illis quæ adversus Pelagianos scripsit, quæque constanter asseruit; nec ullum dogma pro certo et indubitato prolatum est ab eo et propugnatum, quod juxta ejusdem auctoris mentem pro certo et indubitato theologus quisque habere non debeat; alioqui non parum excessisset modum Augustinus, si quid velut ex Ecclesiæ doctrina asseruisset et tenendum docuisset, quod vere non esset ex Ecclesiæ doctrina, quod necesse non esset astruere, quod liberum esset vel abjicere vel amplecti.

XIV. S. Aucter Indiculi seu Capitulum ea ratione

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) De hoc vide observ. n. 10.

motus est, ut ipse profitetur, ad inquirendum diligenter quid Romani præsules de gratia Christi iudicaverant ac sentiendum esse censuerant contra liberi arbitrii defensores, quod hi S. Augustinum accusabant quasi modum excessisset in suis de gratia scriptis, nec aliud consequenter auctor in mente habuit quam ut hanc adversariorum Augustinianæ doctrinæ calumniam repelleret ex ipsis Romanorum pontificum testimoniis, quibus et Augustini contrariam esse doctrinam, et suam conformem iactabant. Nisi igitur consilii sui oblitus esse dicatur, hoc ex allegatis explicatisque ab eo testimoniis evincendum est, in nullo modum excessisse Augustinum, sed omnia quæ scriptis suis docuit, apprimè convenire cum Romanorum pontificum et Africanarum synodorum **708** decretis. Quod si eorum nihilominus dixeris aliqua non necesse nos habere astruere, dicere pariter cogeris, necesse non esse pontificum et synodorum decreta, quibus congruentia docuit Augustinus, astruere. Quis enim duorum ex ejusdem auctoris mente convenientium, unum abjici, alterum admitti velit?

XV. 4. Si per illas profundiores quæstiones nec contemnendas nec necessario asserendas, quæ de prædestinatione electorum, de vocatione secundum propositum, deque aliis hujusmodi scriptis constanterque docuit S. Augustinus, in cassum pene laboravit S. Prosper etiam in his quæ ex apostolicæ sedis auctoritate defendebat; nihil fere etiam pro S. Augustini doctrina fecit adversus Massilienses presbyteros eorumque assecas. Hæc enim præcipua erant doctrinæ Augustinianæ capita, quæ ab illis carpebantur, vel certe ex illis pendebat quidquid controversiæ adversus Augustinum vel Prosperum movebant adversarii. Hæc sunt pro quibus acerrime decertavit iste Augustini discipulus et defensor, hæc omnium ejus opusculorum materies. Si quæ iusticiæ ierit, facillime ex ipsorum inspectione revincetur. Quid enim objiciebat Galli quindecim illis Capitulis quibus Prosper respondet, nisi quod vel ipsa Augustiniana erat de prædestinatione et vocatione secundum propositum doctrina, vel ex ea male intellecta catholicæ fidei adversum sequi videbatur? Hoc ipsum clamant Gallorum objectiones quindecim, et responsiones Prosperi, totidemque ejus subjectæ sententiæ, in quibus, ut ex præfatione clarum est, profitetur se in nullo recedere a tramite earum definitionum quæ in sancti viri Augustini disputationibus continentur; sed eam se in omnibus sectari doctrinam, quam sanctæ memoriæ Augustinus episcopus contra Pelagianos inimicos gratiæ Christi et liberi arbitrii decomptores per multos annos apostolicæ asseruit, litterarum mandavit. Sexdecim quoque Vincentii objectiones ex eadem de prædestinatione et gratuita Dei vocatione doctrina nate sunt, quibus cum respondet S. Prosper, et S. Augustini doctrinam explicat, et fidem adversus Pelagianos se ex apostolicæ sedis auctoritate defendere proficitur. Quod ad dubia Genuensium attinet, ut ex uno Augustini de prædestinatione sanctorum opere excerpta sunt, ita aliud nihil habent præter sancti doctoris de prædestinatione sententiam. Denique in opusculo contra Collatorem, etsi hunc in primis et specialiter errorem impugnet, quem decimæ tertiæ suæ collationi insperserat Cassianus: *Gratiam secundum meritum dari, initiumque aliquid bonæ voluntatis ab homine esse, non a Deo*, tamen omnia sancti Augustini scripta sic ab apostolica sede approbata fuisse prædicat, ut nihil prorsus eorum reprobatum, nihil sinistra saltem suspicionis rumore aspersum esse, summa fiducia asseveret in eo opere quod ex apostolicæ sedis auctoritate condebat. Falsum profecto istud esset, saltem de his quæ cum **709** a presbyteris Galliarum in culpam vocarentur, vel ex hoc novitatis notarentur, quod extra catholicæ doctrinæ indiculum ponerentur, relegerenturque ad inutilium disputationum classem.

XVI. 5. Si objecta verba Capitulorum Augustinum carperent, asseratque ab eo doctrinam de prædestina-

tionem et gratia; numquam ea Semipelagiani prætermisissent, sed ex eis potius inespugnabilem sibi struxissent adversus Augustinianam scripta munitionem. Si enim Vincentius Lirinensis clarissima etiam Cælestini papæ pro Augustino verba ex epistola ad Gallos, non dubitavit sancti doctoris defensoribus objicere, tamquam contra eum emissæ a pontifice; qui dum scripsit, *Ut desinat incensere novitas vetustatem*, Augustinum tamquam novitatis inventorem arguerit; si vel ex silentio ejusdem pontificis circa librorum Augustini titulos, ausi sunt Semipelagiani in vulgus spargere, postremas doctoris gratiæ lucubrationes ab apostolica sede esse rejectas; quanto magis triumphum sibi cecinissent, si de ejusdem doctrina circa gratitatem prædestinationem sanctorum, et vocationem secundum propositum, talia scripta esse cognovissent, si non a pontifice Romano, saltem ab ejus archidiacono et administro, quem Cassianus ipse *Romana Ecclesia et divini ministerii decus* appellat in præfatione librorum de incarnatione Domini? Contra istam, inquit Prosper, *clarissimam laudationis tubam*, Cælestini epistolam intelligit, contra istam sacratissimi testimonii dignitatem audent quicquam malignæ interpretationis murmur emittere, et perpicuum sincerissimæque sententiæ, nubem obliquæ ambiguitatis obtendere; ut scilicet quia in epistola papæ librorum pro quibus actum est non expressus est titulus, hinc eos appareat non probatos, et istam in sanctum Augustinum laudationem pro anteriorum scriptorum meritis esse collatam. Qui ergo collata Augustino præconia in ipsum torquent Augustinum, ea negligenter, quibus doctrina ab eo latius explicata et plurimis scriptis assera apertissime patebatur? Hocne fugisset Vincentium, hoc Genuenses Massiliensesque presbyteri omisissent, hoc denique Fausto fuisset elapsam? ut nihil dicam de scriptoribus illis qui circa nonum Christi sæculum adversus Augustinianam doctrinam rediivis conatibus insurrexerunt.

XVII. 6. Veteribus seu conciliis, seu pontificibus, seu scriptoribus ecclesiasticis nota fuisse hæc Capitula, ex iis quæ hujus dissertationis initio attulimus, manifestum est. Nec illa noverunt modo, sed et ab apostolica sede profecta crediderunt, cum ab iisdem Cælestini papæ nomine laudata inveniantur. Dubium pariter non est, quin ad illam de profundioribus quæstionibus exceptionem attenderint; nihil tamen quidquam ex illa sinistram suspiciant aut adversus S. Augustini doctrinam; neque propter illa verba a laudandis omnibus hujus doctoris scriptis abstinuerunt. Immo vero eam maxime scriptorum ejus partem laudant ac prædicant, **710** quam Semipelagiani oppugnabant, quæque ipsam doctrinam continent et propugnant, a novellis scriptoribus inter profundiores hujusmodi quæstiones amandatam. Ita Hormisdas papa (ut reliquos omittam) in epistola ad Possessorem Africanum episcopum, a quo, quid de Fausti scriptis sentiendum esset, consultus fuerat, ea scribit quæ Augustinum ab omni verborum illorum invidia absolvant. Hæc etsi jam supra descripsimus, iterum juvat oculis legentium objicere. Postquam declaravit Fausti libros ab Ecclesia non recipi, tum sub finem epistolæ: *De arbitrio, inquit, libero et gratia Dei quid Romana; hoc est catholica, sequatur et servet Ecclesia, licet ex variis libris beati Augustini, et maxime ad HILARIUM ET PROSPERUM abunde possit agnoscere, tamen et in scriptis ecclesiasticis expressa Capitula continentur, quæ si ibi desunt, et necessaria creditis, destinabimus.*

XVIII. Ex quibus plura quæ ad rem præsentem pertinent eruiamus. Primum est Fausti libros, quibus eam maxime Augustini doctrinæ partem incessebat, quam ad profundiores illas quæstiones modo relegant, ab Ecclesia fuisse reprobatos, ac proinde contrariam de prædestinatione et gratia Dei doctrinam ab eadem approbari. 2º Possessorem omneque qui de gratia Dei et libero arbitrio inquirere vellent quid a Romano, quid a catholica Ecclesia sentiretur, ad

unum Augustinum remitti pontifex abunde ex ejus scriptis agnosci posse asserens Ecclesie catholicæ sententiam: 3° Tantum abest ut ex libris Augustini aliquos excipiat, quos Semipelagiani ab apostolica eide posthabitis asserbant, ut eos potius præ omnibus commehlet: Maxime, inquit, ad *Prosperum et Hilarium*, hoc est libros de *predestinatione sanctorum*, et de *donis perseverantiae*, quos in ultima senectute ac mori proximè elucubravit, et in quibus tota Augustini de predestinatione et gratia Christi doctrina diserite fuscque asseritur. Hanc doctrinam sedi sub Hilario Hormisdas: ex his maxime libris abunde posse agnosci dicit quid Romana, hoc est catholica, sequatur et servet Ecclesia. Et hos Semipelagianorum reliquos audeat a generali laude et approbatione Augustino scriptisq; ejus a pontificibus impertita accipere: hæc ad supervacaneas questionibus opinioneque delicere, quas cuique liberum sit vel amplecti, vel abjicere? 4° Cum hæc scriberet Hormisdas, inmemor non erat iturum de gratia Dei Capitulum: de quibus nunc agimus; immo vero ejus tunc oculis observabantur: ut prorsus certum ille habuerit profundiores illas questionibus vel Augustinum non attingere, vel has tantummodo opiniones de quibus inquirendo magis se tentando quam asserendo scripserat, non ex dignata quæ ab eo velut Ecclesiæ doctrinæ toto animo, totis viribus, intrepide defensa fuerant: 5° Quanta esset doctrinæ Augustini de predestinatione et gratia cum Romanæ catholicæque Ecclesiæ sententiæ, cumque ipsi Capituli 711 consensus, inde manifestum est, quod unam indifferenter et altera posse cognosci assereret, liberum relinquens, ut vel ad Romanæ Ecclesiæ monumenta, vel ad Augustini libros, vel ad Capitula in scriptis ecclesiasticis servata se conferat, quod de catholica Ecclesiæ doctrinæ vellet inquirere. 6° Ita tamen optionem offert Possessori, ut primas det Augustino. Hæc enim prima Hormisdas mentem incesit cogitatio, ni consulenti episcopum de Ecclesiæ doctrinæ circa liberum hominis arbitrium et Dei gratiam ad Augustini libros velat ad authenticæ Ecclesiæ archiva remitteret: tum breviorum quondam viam indicat de Capitulis suggerens, quæ tamen necessaria non putavit ei qui Augustinum ipsum adire vellet: *Quæ, si ibi deest, et necessaria crederis, destinabimus.*

IX. Postrema hæc Hormisdæ verba aliam nobis suggerunt responsionem ad hujus hîdæuli caput ultimum; cujus videlicet auctoritas tanta non est censenda, quanta hactenus a pæri quo habita est. Cælestini quippe sedis apostolicæ pontificis nomen, vel Prosperi ex ejusdem præscripta scribentis et Augustini doctrinæ adhefessionem, maximam scripto auctoritatem concillabit. Jam vero cum apud omnes fere certum habeatur nec Cælestini, nec Prosperi opus istud esse, plurimum ei ponderis detrahitur. Leonis quidem pontificis non minor auctoritas, immo et longe major apud omnes: at Leonis disconi, et adhuc junioris, non licet. Est enim mandatum a Cælestino acceptum commonitorium istud Romanorum pontificum decretis consarciendi; verum quod post confectum indiculum, præter apostolicorum decretorum excerpta de suo addidit, non apostolicæ sedi, sed proprio diaconi ingenio tribuendum. Cui quidem cum cordi esset Cassianum amicum ab errore revocare, studebat maxime ne addictor Augustino videretur; sicque sermonem suum temperabat, ut nihil sanctissimo doctori detraheret, in aliquo ejus adversariis indulgere crederetur, quo facilius abalienatos eorum animos ad catholicum sensum reduceret.

Hanc responsionem confirmant Hormisdæ verba, qui hæc Capitula nec Cælestino, nec sedi apostolicæ, nec Prosperi tribuit, sed velut incerti auctoris opusculum indicat. Quod etsi in ecclesiasticis scriptis observatum narret, sedis tamen suæ non ei concillat auctoritatem; immo vero Capitula tanquam non admodum necessaria tepide promittit a se mittenda:

A Si necessaria, inquit, creditis. Qui loquendi modus longe procul dubio diversus est ab eo quem usurpare solent pontifices Romani, cum de prædecessorum sanctorum decretis verba faciunt, vel de his quæ auctoritate sedis apostolicæ sunt emissa. Ita demum loquitur ut si scripta Augustini a Capitulis discreperent, vel hæc aliquid illis infensum haberent, Augustino potius adherendum quam Capitulis vellet; neque hæc aliam ob causam proponat, quam quia catholica doctrinam ab 712 Augustino fusijs explicatam sub compendioso indiculo repræsentarent.

Hæc iis respondenda censemus, qui pervicacius contenderint per postremam illam capitulorum partem suggillatim esse sancti Augustini scripta; tametsi superioribus læteturque mox responsionibus magis inhaerendum putamus; potest tamen, ni fallor, nobiscum æquissimi quique harum rerum iudices.

XX. 7. Quis doctrinam de predestinatione sanctorum incurritibus questionibus abesse in materia gratiæ, sique difficultatibus, quæ velut ex transverso insiliunt mysteria auxilii gratiæ versantibus? Immo vero omnium præcipuum caput est, omnium fundamentum ac basis. Ex æterno enim Dei consilio circa hominis salutem pendet mensura donorum gratiæ; quibus ad beatum illum finem provehatur. Predestinatio enim quid aliud est apud S. Augustinum, quam præparatio mediocum quibus certissime liberantur quicumque liberantur? Quos enim prædestinavit, inquit Apostolus, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit (Rom. viii, 30). Quamobrem cur unus vocatus, aliter non vocatus; cur hic perseverantiae donum accipiat, ille non accipiat; si scrutari quis vellet, ratio ex prædestinatione facile occurrit: quia videlicet ille, non iste, ad æternam vitam prædestinatus est in ætætabili Dei decreto. Cur vero unus prædestinatus est, alter minime: hoc ad incomprehensibilia iudicia Dei et investigabiles vias ejus referendum. Unde perspicuum est questionem de prædestinatione non ex occasione tantum et quasi extra propositum tractari, cum de gratiæ divini auxilii disputatio instituitur.

XXI. 8. Doctrina sancti Augustini de prædestinatione non includitur his difficultiorum incurriturque questionum paribus quas necesse non habemus astruere ad plene confutandam gratiam Dei; immo ipsi Capituli antea descriptis continetur velut in principis vel connexis dogmatibus. Cum enim his docemur omnes homines in Adami naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse; neminem inde consequi, nisi cum gratia Dei miserentis creverit; et sui participationem ille donet, qui solus est bonus; neminem nisi per Christum bene libero uti arbitrio; neminem aliunde ei placere, nisi ex eo quod ipse donaverit; necesse esse ut quo auxiliante vincamus, eo iterum non auxiliante vincamus; nullam sanctam cogitationem, nullum pium consilium, nullum motum bonæ voluntatis esse, nisi illa Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operatur arbitrio; omnia studia, omnia opera et merita; omnem tentationum victoriam, omnes virtutes, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, esse dona Dei, qui agit in nobis, ut quod vult ei velimus et agamus; gratiæ operi et dignationi nihil penitus esse subtrahendum; denique Deum non nisi pro his quæ largitus est, æterna præmia esse donaturum. 713 Cum hæc, inquam, illic legimus, supponi procul dubio intelligimus gratiam electionem Dei ac prædestinationem, qua solis his quos liberare decrevit, ea beneficia præparavit, quibus certissime liberarentur, nec aliis merita perseverantiam aliam ob causam esse negata, quam quia his æterna præmia non decrevit esse donanda.

XXII. Cur porro, inquit, quod implicite et per dogmatum connexionem in compendioso isto indiculo continetur, non expressis verbis; apertaque definitione explicatum in eo fuit? Ratio in promptu est, habeturque in præfatione Capitulorum clarissime expressa. Collectoris quippe institutum non erat ple-

nam et perfectam fidei in hac materia professionem proponere : hoc unum potius satagebat, ut adversarius sancti Augustini ex hac una munitione deiceret, ad quam pleniori disputatione compulsi confugerant : scilicet ea se tantummodo sequi et probare, quæ sacramentis beati apostoli sedes contra inimicos gratiæ Dei per ministerium præstulæ suorum sanxit et docuit. Ut hoc erroris velamen depelleret auctor, his terminis indiculum suum continuit, ut quid rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi quæ eorum temporibus exorta fuerat judicarent, et contra nocentissimos liberi arbitrii defensores, quid de gratia Dei sentiendum esse consuerint, inquireret. Et ita fixum erat animo in hac inquisitione extra Romanæ Ecclesiæ limites non excurrere, ut Africana decreta, quæ religio fuisse in hac materia noticere, cum retulit, eo solum nomine a se recensita proficere, quod ea utique sua fecerant apostolici antistites cum probarunt, et eadem quasi propria apostolicæ sedis ipse amplecteretur. Nihil porro de prædestinatione adversus Pelagium Cælestiumque definitum fuerat sive a Romanis pontificibus, sive ab Africanis, quia nihil controversæ circa illam expresse motum fuerat ab hæreticis, qui peccati originalis labem ab Adamo in posteram transmissam nullam agnoscebant : unde nec adversus eosdem laborandum fuit, ut statueretur hominum a massa perditæ creaturæ æterna electio ac prædestinatio.

Cæterum sensit auctor non omnia quæ integra confessio posceret aperte contineri istis Capitulis. Nam et ex præfatione verba relata testantur consilium fuisse hoc unum inquirere, quod ad gratiam Dei conficiendam præcise pertinet : *Quid de gratia Dei sentiendum*. Quod et in indiculi clausula repetit. *Ad conficiendam gratiam Dei, cujus operi et dignationi nihil penitus subtrahendum est*. Gratia, inquit, operi : quo efficacem operationem gratiæ Dei in cordibus hominum atque in ipso libero operantis arbitrio designatam habes ; ET DIGNATIONI : quæ gratuitam humanitatem indebitam meritis gratiæ largitionem exprimit. Ex his duobus capitibus omnium disputationum connexionem pendere scribit in præfatione, nullamque ei contradictionis superesse rationem circa alias questiones illis connexas, qui compendioso 714 subditum auctoritatum indiculo subscripserit. *Ut ergo*, inquit, plenius qui in aliquo dubitant instruantur, constitutiones sanctorum Patrum compendioso manifestemus indiculo : quo si quis non nimium est contentiosus, agnoscat omnium disputationum connexionem ex hac subditarum auctoritatum brevitate pendere ; nullamque sibi contradictionis superesse rationem, si cum catholicis credat et dicat, etc. Igitur non omnia hujus materie capita diserte habentur expressa in indiculo, sed compendiose ; igitur aliæ disputationes sunt his connexæ, quæ ex his pendeant, et circa quas contradicendi Augustiniano rationem non habeant, nisi nimium contentiosi, si semel propositis in indiculo sententiis assensu fuerint.

Quæ porro istæ questiones, nisi de prædestinatione, quæ ex ista definitione pendet ? *Gratiæ Dei operi et dignationi nihil penitus esse subtrahendum ; neminem nisi per Christum libero bene uti arbitrio ; bonæ voluntatis exordia et incrementa probabilium studiorum et in eis usque in finem perseverantiam ad Christi gratiam referenda ; omnium bonorum affectuum atque operum, et omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum esse auctorem profectum ; nec dubitandum ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri, per quem fit ut aliquid boni et velle incipiamus et facere ; nostra denique MERITA ESSE DEI DONA, qui pro his quæ largitus est, æterna præmia sint donaturus*. Nimirum hoc unico fundamento nitentur Semipelagiani, ut æternam electionem ac prædestinationem hominum ex eorum meritis suspenderent, quod aliquod bonæ voluntatis ac fidei initium aliqua humana merita statuerint, quæ gratiæ Dei opus non essent, sed gratiæ potius ad justitiam consequendam et ad bonum opus

perficiendum meritoria. *Hæc enim ipsorum definitio ac professio est... universis hominibus propitiationem, quæ est in sacramento sanguinis Christi, sine exceptione esse propositam ; ut quicumque ad fidem et ad baptismum accedere VOLEBUNT, salvi esse possint. Qui autem credituri sunt, quive in ea fide quæ DEINCEPS per Dei gratiam sit JUVANDA mansuri sunt, præcisse ante mundi constitutionem Deum, et eos prædestinasse in regnum suum, quos gratis vocatos, digno PUTABOS ELECTIONE, et de hac vita bono sine excessibus esse præviderit*. Et infra : *Quantum ad Deum pertinet, omnibus paratam vitam æternam ; quantum autem a liberi arbitrii libertatem, ad his eam apprehendi, qui Deo sponte crediderint, et auxilium gratiæ MERITO CREDULITATIS acceperint*. In istam vero talis gratiæ predicationem hi, quorum contradictione offendimur, cum prius meliora sentirent, ideo se vel maxime contulerunt ; quia si proficerentur ut ab omnia bona merita præveniri, et ab ipsa ut possint esse donari, necessitate concederent Deum, secundum propositum et consilium voluntatis suæ, occulto judicio et opere manifesto aliud 715 velle condere in honorem, aliud in contumeliam : quia nemo nisi per gratiam justificetur, et nemo nisi in prævaricatione nascatur. Sed refugium istud fateri, diuinoque ascribere operi sanctorum merita formidant ; nec acquiescunt prædestinationi electorum numerum nec augeri posse, nec minui, etc. (Prosperi epist. ad S. Aug.)

Ex his verbis perspicuum evadit quæ connexio sit inter Augustinianam de prædestinatione doctrinam, et sententias in indiculo assertas. Cum enim prædestinationem ex meritis gratiam prævenientibus pendere assererent Semipelagiani, et vicissim profliteri recusarent omnia bona merita Dei gratia præveniri, ne gratuitam prædestinationem confiteri cogerentur, illico apparet prædestinationem ex merito pendentem profligari, astrui vero gratuitam eo ipso quod omnia bona merita, ipsiusque fidei initium gratia gratuita præveniri, nulla gratiam ipsam præcurrere, ex Patrum auctoritate certum indubitatumque demonstratur.

Revera huc tandem lotum cum Pelagianis, Semipelagianisque concertationem esse devolutam, utram gratia secundum merita daretur, nullaque meritis præveniretur, ex Leonis discimus Epistolis et ex opusculis de Vocatione gentium et ad Demetriadem. In epistola igitur 6 ad Aquileiensem episcopum cap. 3 : *Cum omnes, inquit, definitiones suas ad subrepenti facilitatem improbare se simulant atque deponere, hoc tibi tota arte fallendi, nisi intelligantur, excipiunt, ut gratia Dei secundum merita dari accipientium sentiantur... et per naturalem industriam præveniri*. Magna pars librorum de Vocatione gentium in hujus assertionis confirmatione consumitur, gratiam meritis non dari accipientium. Præsertim vero in libro, in cujus cap. 22 hæc de Semipelagianis : *Isti autem qui necesse aliquid erubescunt, et per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem, qua Deus alios eligit, alios vero non eligit, ad merita humana referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione salvari, quia naturaliter omnibus sit insitum, ut si velint possint veritatis esse participes, easque affluere gratiam, a quibus fuerit expectata*. Epist. ad Demetriadem cap. 10 : *Hinc, inquit, postremo divinæ gratiæ simulata et insincera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua merita nascerentur*. Quam partem superbie predicationis quidam sibi, cum cætera abnuerent, servaverunt. Ex hæc porro servata dogmatis Pelagiani portione sequi ostendit auctor tribus illis locis, naturam nullo peccati originalis vulnere esse sauciata, ut quæ ante omnem gratiam proprio clara sit studio, quæ arguendi similitudo notanda ad confirmationem assertionis nostræ de istorum opusculorum auctore.

XXIII. Doctrina sancti Augustini de prædestinatione deque aliis capitibus necessitati gratiæ Dei ad singulos actus connexas, quæ est adhuc quod de operibus infidelium ex professo docuit adversus Julianum ; hæc, inquam, 716 doctrina vindicata ab

exceptione postremi illius capituli, vix nobis incumbit ostendere quid per profundiores difficultioresque partes incurriturum questionum intellexerit auctor. Sufficit enim probasse nihil eorum quæ sanctus Augustinus constanter docuit de gratia et prædestinatione tanquam certum Ecclesiæ dogma ad illas partes relegari posse; de his tamen conjecturas nostras promissimus.

Cum primum orta est Pelagiana hæresis atque ab Africanis episcopis et a pontifice Innocentio damnata, duobus fere capitibus concludebatur; negatione scilicet peccati originalis, et necessitatis gratiæ Dei ad singulos actus. Succedente tempore geminus iste ramus, qui ex radice dogmatis de Adamo mortali creato natus erat, alios subinde emisit ramusculos, quibus præcidendis allaborarunt Ecclesiæ catholicæ magistri. Illarum questionum aliæ evidentem ac necessariam omnino cum utroque illo dogmate connexionem ita habent, ut unum sine altero dogmate intelligi minime possit; aliæ necessitudinem quidem maximam habent, sed nec tam evidentem, nec tam necessariam; ut absque operosa inquisitione statim animo occurrat, aut de his facile quæ sit Ecclesiæ sententia discernere queas. Ad primam classem referenda questio de prædestinatione sanctorum; ad alteram plures quæ ab Augustino latius pertractatæ sunt, quales sunt: an homo possit esse sine peccato in hac vita; quæ poena plectantur infantes sine baptismo ex hac vita decedentes; an morbi ex culpa, an ex natura ortum habuerint; quomodo infantes ante baptismum morientes a Christo iudicandi; quomodo peccatum originale transmittatur in posteros; unde in nuptias quæ bonæ sunt et Dei institutum, tot mala invecata sunt; quid sit peccatum, quid concupiscentia, quid ejus natura, qui effectus: quod infinitas propemodum amplectitur difficultates istis connexas; an et quomodo Christus antiquis sub veteri Testamento profuerit; utrum sine fide in Christum salvus quis aliquando fuerit; denique questio illa adeo celebris et salebrosa de animarum origine, an ex propagatione, an ex creatione ortum habeant, quæ quidem et diutissime torsit Augustinum, et fustioribus disputationibus locum dedit. Istas igitur similesque questiones fuisse crediderim, quas profundiores, difficultiores, latius pertractatas dicit, quasque sicut non audebant contemnere, ita non necesse habebant astruere catholici. Ubi tamen adhuc strictius intelligenda verba hæc quam vulgo intelligantur. Non enim ait incurritur illas questiones astruere necesse non esse, sed profundiores difficultioresque earum partes. Non ait etiam ad confutandum Dei gratiam satis sufficere prædictas regulas seu sententias, sed quidquid secundum prædictas regulas apostolicæ sedis nos scripta docuerunt: qui loquendi modus compiecti videtur omnium disputationum connexionem ex hac subditarum Auctoritatum brevitate 717 pendentem, ut ait expressis verbis.

Inter alias autem questiones recensitas, duas imprimis profundiores difficultioresque in animo habuisse auctorem indiculi existimo. Unam, quomodo transfundatur originale peccatum a parentibus in filios, alteram de animæ origine; quam posteriorem ipse Augustinus profundam, difficilem, et non necessariam censuit. Immo vero hanc eandem S. doctor incurriturum, non necessariam, insititiam, atque a Pelagianis invecatam questionem dicit lib. iv ad Bonifacium cap. 2. Huic, inquit, laudi creaturæ adiungit, et quod Christum Dominum nulla dicunt macula peccati fuisse respersum, quantum attinet ad ejus infantiam, quia ejus carnem ab omni peccati contagione purissimam non excellentia propria et gratia singulari, sed communione naturæ quæ omnibus inest infinitibus, asserunt. Eo pertinet etiam quod de animæ origine inseruit questionem, sic animæ Christi coæquare moventes omnes animas parvulorum, quas voluit esse similiter nulla peccati macula aspersas. Hæc quippe creaturæ laus, ejusque consecutus de animæ origine

A questio ex illis erant quibus Pelagiani, cum a catholica doctrinæ defensoribus urgerentur, eosdem alio avertere ac ludificare conabantur. Cum igitur Pelagiani his atque hujusmodi veritatis testimoniis et vocibus urgerentur..... immittunt aliarum nebulas questionum, in quibus eorum apud homines simplices sive tardiores, sive sanctis litteris minus eruditos impietas delitescat. Hæc sunt nebulæ de laude creaturæ, laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrii, laude sanctorum, etc. (Cap. 8). Et cap. 9: In his quinque rebus quas proposui, in quibus querunt latebras, et de quibus connectunt calumnias. Et denique cap. 10: Addunt sane ad latebrarum suarum nebulas Pelagiani de origine animæ non necessariam questionem ad hoc ut res manifestas, aliarum rerum obscuritate turbando moliantur latendi locum. Ait enim nos animarum traducem cum peccati traduce conteri.

Denique postremum istud capitulum explicare mihi videtur eximia illa epistola synodica Africanorum episcoporum in Sardinia exsulum, quæ sancti Fulgentii stylo creditur exarata. Viderat, opinor, auctor epistolæ, quisquis est, Capitula de quibus disserimus: siquidem ea Possessor ab Hormisdæ papa accepisse videtur, nisi jam antea manibus Africanorum versabantur, quod ex epistolæ Hormisdæ ad Possessorem loco in synodica illa relato asserere non vereor. Porro in ista exsulum episcoporum epistola (Concil. Labb. t. IV, col. 1591) præcipua gratiæ capita asseruntur quasi ad fidem Ecclesiæ pertinentia; in quorum fronte legitur Augustiniana de gratuita prædestinatione sanctorum doctrina: Contra quam prædestinationem, inquit, magnæ pervicaciæ est aliquem vel parere vel habere conflictum... 718 et apostolicam fidem perveras oppugnat quiquis prædestinatum Christum et sanctos ejus negat (Num. 21): per misericordiam scilicet gratuitam (Num. 7), per gratuitam bonitatem (Num. 8), per gratuitum beneficium misericordiæ suæ; in quo eum non pro meritis futuræ cujuscumque bonæ operationis elegit, cui seipsum et fidem et bona opera donaturum esse præscribit (Num. 9). Quam doctrinam tradunt doctissimi confessores sequentes donum ejusdem gratiæ, quod sanctorum Patrum cordibus et linguis ipsa est dignata infundere (Num. 6). Demum post tradita fidei dogmata circa prædestinationem sanctorum, gratiam Dei et liberum hominis arbitrium, exceptionem quamdam non absimilem ei quæ postremo capitulo continetur, sed explicatorem subjungit in hunc modum: Questionem vero animarum aut latitam debemus relinquere, aut sine contentione tractare: quia sive ex propagatione veniant, sive novæ singulis corporibus fiant, quod sanctorum Scripturarum auctoritas non manifeste pronuntiat, cum cautela debet inquiri, maxime quod sine fidei detrimento potest a fidelibus ignorari (Num. 24). Sed et idem sanctus Fulgentius proprio nomine scribens de Veritate prædestinationis et gratiæ lib. in, cap. 18, de eadem questione disserens, quam velut appendicem ad controversiam de prædestinatione et gratia tractat, S. Augustini suamque de illa sententiam his verbis exprimit: Cujus questionis, de anima, beatus Augustinus PROFUNDITATEM sibi imperscrutabilem censens, nullam voluit hujus rei definitam proferre sententiam, incongruum prorsus existimans aliquid affirmare sine dubitatione velle, quod alter posset contraria responsione convellere... consensum ab utraque definitione continuit, ne laborem tantæ disputationis inaniter susceperet, quem cujuslibet sententiæ temeraria definitio vacuaret, etc. An non diceret Capitula illa Celestini credita ante oculos habuisse Fulgentium, et illius scriptoris pressissime vestigia? Hæc sufficient ad explicationem loci a pluribus scriptoribus alienum in sensum distracti, et ex quo nonnulli gratuite sanctorum prædestinationi infensores, præpropere sibi triumphum cecinerunt.

His ita scriptis, jamjamque prelo subjiciendis, incidi in Vindicias Augustinianas doctissimi viri Henrici de Noris, ex quarum capite octavo plurima scite

sincereque scripta huc transferenda essent; sed quoniam instant opere, sufficit locum indicasse, quem adiace lectorem nequaquam penitebit. Adeat qui otio abundaverit, librum Gallicum, cui titulus: *Traditio Ecclesie Romanæ circa prædestinationem*

A sanctorum et gratiam efficacem, tom. I, part. II, a pag. 336 ad p. 363, ubi auctor proluxit sermone et alia via hanc Capitulum particulam et conclusionem explicat.

BALLERINIUM OBSERVATIONES

In dissertationem tertiam Quesnelli, qua S. LEONI MAGNO asseruit CAPITULA, seu AUCTORITATES de Gratia Dei, S. CÆLESTINI epistolæ ad Gallicanos subjecta.

719 1. Ut de prima parte præmissæ dissertationis, qua de auctore Capitulum Cælestini epistolæ subsectorum statuitur, æquum iudicium feratur, observandum imprimis est horum Capitulum mentionem primum inveniri apud tres scriptores sub initium sæculi VI. Omnibus præcessisse videtur Dionysius Exiguus, cum ea suæ collectioni canonum in Urbe lucubrante inseruit, Cælestinique pontificis epistolæ 1 ad Gallicanos adjecit. Cum is posteriorem collectionis partem decretales Romanorum pontificum continentem ediderit petente Juliano R. E. presbytero, qui Gelasii alumnus, synodo Romanæ sub Symmacho interfuit an. 499, non multo post eandem partem vulgasse probabilissimum est. Hic autem eadem Capitula una cum Cælestini epistola proculdubio invenit. Hinc enim ea ita huic epistolæ attexit, ut ad eundem pontificem pertinere crederetur. Enimvero cum universa Cælestini decreta in duos et viginti titulos dividat, epistolam ad Gallicanos ac subnexas Romanorum pontificum auctoritates in tredecim priores ejusdem papæ titulos seu decreta distribuit, adeo ut epistola duo priora, auctoritates vero undecim subsequentia decretaificent. Discrimen inscriptionis Capitulis præfixæ, *Incipiunt præteritorum sedis apostolicæ episcoporum auctoritates de gratia*, et discrimen etiam clausulæ, *Explicunt auctoritates*, etc., distinctionem quidem harum auctoritatum ab ipsa epistola indicant, non tamen distinctionem auctoris, seu collectoris, quem si Dionysius credidisset diversum a Cælestino, has auctoritates inter hujus pontificis decreta haudquaquam recensisset.

2. Alterum testimonium est Petri diaconi et sociorum in epistola quam ad episcopos Africanos in Sardinia exules Romæ scripserunt circa annum 520. Hi, qui æque ac Dionysius Exiguus erant Sythæ, ex ejus collectione jam vulgata earundem auctoritatum notitiam haurire poterunt. Hinc quidem eandem Cælestino adjudicarunt. Nam Capitula 11 et 12 recitantes, ea laudant sub expresso nomine *beatissimi Cælestini in epistola ad Gallos*; ac præterea Capitulum ultima verba transcribentes, in his terminare affirmant eandem epistolam.

3. Tertius testis est Hormisda, qui his monachis jam ex Urbe profectis ipso anno 520, in epist. 70 ad Possessorem scripsit: *De arbitrio tamen libero et gratia Dei quod Romana (hoc est catholica) sequatur ac servet (alias asseveret) Ecclesia; licet in variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, possit cognosci, tamen in scriptis ecclesiasticis expressa Capitula continentur, quæ si tibi desunt, et necessaria creditis destinabimus*. Non alia hic Capitula notari consentiunt eruditi, nisi hæc quæ sane de gratia et libero arbitrio agunt, ac titulum præferunt. Hic vero animadvertendum est hunc pontificem non tribuere ipsa Capitula Cælestino papæ, sed tantum affirmare ea in scriptis ecclesiasticis, hoc est apostolicæ sedis, contineri, ac ex his cognosci posse quid de gratia Dei et libero arbitrio Romana (hoc est catholica) sequatur ac servet vel asseveret Ecclesia: quibus apostolica eorumdem Capitulum approbatio satis manifeste exprimitur.

4. Ex his duo colligimus: 1^a Hæc Capitula a Roma prodierunt in lucem, ac in scriptis Romanis erant

custodita, ita ut hæc de causa laudatus Hormisda de iisdem scripserit: *Quæ si tibi desunt... destinabimus*, e Romanis utique scriptis eruenda; 2^a Cum ea a Dionysio, qui e documentis Romæ collectis suum opus paravit, edita fuerint una cum epistola Cælestini ad episcopos Gallicanos, 721 simul cum hæc in apostolicis scriptis custodia et inventa fuisse videntur.

5. Porro Cælestino hæc Capitula non posse tribui, inter cætera a Quesnello allata num. 2, tria præsertim manifestum faciunt. 1° Quia si ea ab eodem pontifice cum epistola ad Gallos missa fuissent in Gallias, aliqua profecto eorumdem subnectendorum mentio in ipsis litteris facta fuisset, ut in aliis Romanorum antistitem epistolis fieri solet, cum aliquid iisdem subjiciunt. 2° S. Prosper, qui contra Augustinianam doctrinæ adversarios omnes apostolicæ sedis auctoritates quam diligentissime opposuit, ea profecto Capitula non prætermisisset, quæ et apertius et expressius adversariorum opinionem impetebant. Quid in libro contra Collatorem cap. 10 contentus fuisset anteriora tantum Innocentii et Zosimi decreta obtrudere, si Cælestinus his Capitulis novissime directis in Gallias ipsam cum Gallicanis adversariis controversiam expressioribus verbis diremisset? Cur cap. 21, ubi Cælestini litteras ob susceptam Augustini defensionem laudat, nihil allegasset ex Capitulis in quibus adversariorum sententiæ maxime eliduntur, si hæc cum iisdem litteris ab eodem pontifice promulgata fuissent? 3° Augustini reprehensores, cum adhuc post acceptam Cælestini epistolam illius doctrinæ succenserent, ut se ab auctoritate earundem litterarum subducerent, reponabant his litteris anteriores quidem Augustini libros fuisse approbatos, non vero ultimos, in quibus doctrinam suæ contrariam circa initium fidelis gratiæ tribuendum, etc., idem doctor manifestis tradiderat. Qui autem id faciebant solam proculdubio Cælestini epistolam acceperant iis Capitulis experiri, in quibus doctrina postremis Augustini libris diserite tradita potissimum confirmatur.

6. Quesnelli sententia, quæ S. Leoni Magno hæc Capitula adjudicat, ei hypothesi innititur quæ eundem librorum de Vocatione omnium gentium auctorem prætulit. Cum vero hæc hypothesin omnino falsam in observationibus ad secundam dissertationem ostenderimus, sublato jam ejus sententiæ fundamento nihil addere opus esset. Unum tamen non omittimus. Si S. Leo apostolicæ sedis auctoritates collegisset per id tempus, ut Quesnellus putat, quo diaconi solummodo fungens manere, Cælestino pontifici rerum ecclesiasticarum minister adfuit, S. Prosper, cujus gratia easdem collectas existimat, iisdem potissimum usus fuisset, cum librum adversus Collatorem scripsit. Magnum enim argumentum accessisset ex documento quod tantus Cælestini pontificis minister ad revincendos errores ipsi tradidisset. Cum vero nullum hujus documenti indicium, nullus usus apud Prosperum invenitur, hanc lucubrationem Leoni ascribi non posse satis aperte colligitur. Argumenta quæ a Quesnello ingeruntur ex styli atque doctrinæ consensione hujus opusculi et librorum de Vocatione omnium gentium, si quid probarent, id

probarent, Capitula tribuenda esse horum librorum auctori quem a Leone diversum demonstravimus:

7. Quod si ob consensione styli atque doctrinae hae Capitula culpam tribuenda credantur, citius adjudicanda credimus S. Prospero Aquitano: quippe qui adversus Semipelagianos scribens, non solum eosdem errores impugnavit, qui in hisce Capitulis perstringuntur, verum etiam catholicam doctrinam ex apostolica sedis auctoritate defendere consuevit, ut in isdem Capitulis fit: quod auctori librorum de Vocatione omnium gentium aeque salutem non videmus. Antelmus dissert. 1 de veris Operibus SS. Leonis et Prosperi, part. II, quem secutus est Pagius ad an. 451, num. 49, non solum hae Capitula Prospero Aquitano tribuenda credidit, verum etiam ea ab ipso iudicari putavit in praefatione operis contra objectiones Vincentianas, ubi ait: *Propositis singulatim sexdecim Capitulis, sub unoquoque eorum sensus nostri et fuit quam contra Pelagianos ex apostolica sedis auctoritate defendimus, verba ponemus.* His nimirum verbis non tunc scriptam contra Vincentianas objectiones responsionem, sed aliud opusculum antea ex apostolica sedis auctoritate lucubratum significari existimamus. Verbis autem ex apostolica sedis auctoritate pro mandato apostolico accipit, ex quo delegationem apostolicam Hincmarus Prospero attribuit in libris de Praedest. et de non trina Deitate. Nullum vero aliud opusculum ex mandato seu delegatione apostolica scriptum 723 diei potest a Prospero, nisi hae Capitula eidem vindicentur, in quibus sedis apostolicae auctoritates contra Pelagianos collegit. Ita Antelmus. Hae autem omnia nihil convincunt. Liber enim Prosperi contra objectiones Vincentianas scriptus videtur, antequam ille Romam prolektus Caesitini epistolam ad Gallos episcopos obtineret; alias hujus maxime epistolae auctoritate usus fuisset in eodem libro, si postea eam perscripsisset. Eo igitur testimonio, quod praefationi inseruit, indicare non potuit hae Capitula, quae ipso Antelmio concedente, post epistolam ad Gallos exarata fuerunt: certe autem eo tempore quo Prospero Romam nondum accesserat, mandatum a pontifice accepisse scribendi hae Capitula incredibile est. Hinc delegatio, seu mandatum sedis apostolicae, quod ex hoc eodem testimonio Hincmarus collegisse videtur, nulli fundamento nititur. Ea porro verba quibus Prosper se hunc defendisse ait ex apostolica sedis auctoritate, cum pontificum mandatum non significant, nihil aliud expriment nisi Prosperi consuetudinem, qua contra Pelagianos tum in anteriori epistola ad Rufinum, tum in carmine de Ingratis apostolicae sedis auctoritate adhibuit; ita ut nihil hinc pro auctore Capitulum constituendo elici possit. Illud vero nos potius movet ut hae Capitula eidem Prospero maxime convenire credamus, quia praeter hujus consuetudinem in apponenda Pelagianis apostolicae sedis auctoritate, eadem fere Innocentii, Zosimi, et Africanorum Patrum testimonia, quae in laudatis Capitulis colliguntur, ille inseruit in libro contra Collatorem; adeo ut quae de gratia Christi pluribus in hoc libro disseruerat, in eo opusculo paucis perscrinasse videatur.

8. Occasionem autem hujus lucubrationis sic conjicit P. Constantius in additione ad epistolam a Caesitino num. 8. «Caesitino quidem adhuc superstitie, Prospero adjuncto sibi socio Hilario Romano se contulerat, et epistolam obtinuerat ad Gallos (Epist. 21, n. 2), in qua laudatus pontifex Augustini reprehensores acriter corripens atque hunc doctorem nullo unquam sinistra suspitione saltem rumore asperum, sed ubique cunctis et anori simul et honori fuisse testatus, amulis ejus nihil reliquisse videbatur, quod ipsi obijcerent. Verum, inquit Prosper (Lib. cont. Collat. c. 21, n. 59), contra istam clarissimam laudationis tubam, contra istam sacratissimi testimonii dignitatem, audei quicquam malignae interpretationis murmur emitte; et perapicue sincerissimae

que sententia nubem oblique ambiguitatis obtendere, ut scilicet quia in epistola Papae (Caesitini) librorum de quibus actum est non expressus est titulus, hinc eos (libros qui in reprehensione vocabantur) appareat non probatos, et istam Augustini laudationem pro anteriorum scriptorum meritis fuisse collatam. Quae sinistra interpretatio quam iniua quamque insolens esset, ex novissimorum Augustini librorum cum anterioribus summa consensione demonstrasse non contentus Prosper, ne quid adversarii superasset effugit, agendum sibi duxit, ut etiam a Sixto pontifice Augustini doctrina probaretur; unde et subiicit: *Quod ne hypocritarum obineatur insidiis (ut scilicet novissimi Augustini libri ab apostolica sede non probati existuntur) confidimus Domini protectione praestandum ut quod operatus est in Innocentio, Zosimo, Bonifacio, Caesitino, operetur et in Sixto; et in custodia Domini gregis haec sit pars gloriae huic reservata pontifici, ut sicut illi lupos abegere manifestos, ita hic depellat oculos.* Tum igitur, ut Sixtum ad id praestandum induceret facilius, Indiculum taxasse merito credatur, in quo doctrinam quam in novissimis Augustini libris arguebant adversarii, praetorium apostolicae sedis praesulum definitionibus consentaneam esse demonstratur. » Hactenus P. Constantius, cui tamen assentiri non possumus, cum subiicit hunc Indiculum a Sixto ita confirmatum fuisse, ut quod expressa in ea Capitulis de gratia et libero arbitrio traditur, deinceps propria Ecclesiae Romanae doctrina evaderet; adeoque Prosperum id quod de illo pontifice speraverat, feliciter fuisse assecutum. Assentiri non possumus, inquam: Sixtum enim illi haec in materia quidquam decrevisse nullum uspiam indicium est; et siquidem aliquid statuisset quo ea Capitula confirmata fuissent, nihil esset cur eadem Caesitino potius quam Sixto vindicarentur. Adde quod si ea Capitula expresse et publice approbata fuissent a Sixto, haud intelligi potest cur post apostolicam ejusmodi confirmationem haeretici habili non fuerint Faustini 725 Reicensis, alique Galli, qui adversus eorum Capitulum doctrinam adhuc scriptarunt.

9. Illud autem verisimilius nobis est, ea Capitula a Prospero quidem lucubrata in eum finem, quem Constantius conjecit, Sixto pontifici oblata fuisse antequam eederent. Quid autem in causa fuerit cur Sixtus nihil novi statuerit ignorat. Forte Augustini reprehensores post librum Prosperi contra Collatorem, in quo eadem apostolicae sedis auctoritates insertae fuerant, ita conquieverunt sub Sixto et deinceps usque ad Faustum, ut nihil amplius opus esse judicatum fuerit. Illa vero Capitula ab eodem pontifice suscepta cum maxime prolaentur, in scriptis apostolicis fuisse deposita, ac Caesitini epistola eo nomine annexa, quod hae epistola Prosperi sollicitudinem commendaret, ac de eadem materia ageret. Ibi autem tandem videntur latuisse quoad ex isdem scriptis educta una cum litteris Caesitini Dionysii Exigui Opera prodierunt. Cum porro Hormisdæ horum Capitulum nominat, nec Sixti nec Caesitini fecit mentionem, eo quod nec ullo illius decreto confirmata fuerint, nec ad hujus epistolam vere pertineant. Satis ipsi fuit sola apostolica scriptura memorare, in quibus ea solebant recondi et custodiri quae probabantur. Prima igitur et publica eorumdem Capitulum approbatio referenda est laudatis Hormisdæ litteris ad Possessorem, quibus ea in scriptis ecclesiasticis servata Romanae et catholicae doctrinae conformia declaravit. Hinc nihil mirum si ante hujusmodi probationem Faustini alique Galli citra haereseos notam contrarium defendere potuerint. Immo id etiam potuit fieri aliquandiu post, cum hasce Hormisdæ litteras ad Possessorem Constantinopolim directas, plures in Galliis ignorare potuerint; cum praesertim idem pontifex ea Capitula isdem litteris probaverit quidem, non autem ediderit, nec quid in ipsis contineretur, aut quae doctrina probata fuerit, satis

exinde colligi posset. Quæ autem eorundem Capitulum Dionysio auctore proditi editio, sensim propagata, non in omnium manibus et notitia statim pervenit. Hæc quoad primam Quæstionem pertinet.

10. Quoad alteram vero unam observandum credimus. Licet Augustiniana doctrina de Prædestinatione in hisce Capitulis non fuerit inclusa (ut non tamen Quæstionibus quam cardinalis Norisius contendunt) inter profundiores difficultioresque partes incurrentium questionum, de quibus auctor dixit: Sicut non audeamus contemnere, ita non necesse habemus asserere, non tamen exinde sequitur tam inter delinquentia fidei dogmata ita esse censendam, ut qui aliter senserit hæreticus vel violatæ fidei reus haberi debeat. Hæc enim doctrina pluribus licet Augustini aliorumque Patrum exploratissimis testimoniis firmata, ac ex principijs demissis quam proxime consequens, notidam ab Ecclesiâ definita dici potest. Quæ in re audire libeat P.

A Ludovicum Thomassinum, qui etsi gratulitatem prædestinationem a Patribus declaratam naviter propugnet, hanc tamen monitionem necessariam putavit tom: 1 Theolog. dogm. lib. ix, c. 19, n. 8: *Unum superest quod moneri lectores necesse est: nempe ubi decretum de prædestinatione gratulitatem indecise a SS. Patribus relictum esse tam constanter negavimus. non id nobis fuisse consili, ut decretum illud in fidei dogma receptum fuisse affirmaremus. Longe aliud est doctrinam de gratulitæ prædestinatione ab Augustino et a plerisque omnibus Ecclesiæ utriusque Patribus assertam fuisse, atque ab Ecclesiâ catholica ut fidei regulam constatalem esse. Id in causa fuit ut sapientius diceremus Augustini de electione gratulitatem sententiam dogmati fidei esse confectam non esse reflectam in medio ut indecise, aut superfluum; sed veluti coherentem aut consequentem, non vero ut ipsi fidei substantiæ concretam aut implicatam*

DISSERTATIO QUARTA

De auctore libelli, seu epistolæ ad Demetriadem virginem Prospero hactenus ascriptæ: in qua nec PROSPERI esse, nec alterius quam S. LEONIS papæ I, ex conjecturis asseritur.

727 I. Ita concinit stylus epistolæ ad Demetriadem stylo librorum de Vocatione gentium, ut (a) eidem hactenus auctori utrumque opus merito sit ascriptum, siue cum Ambrosio datum, siue cum Prospero. Quamobrem qui multis hic futilibus, ut confidimus, argumentis alterum S. Leoni vindicavimus secunda dissertatione, peculiarem instituere alterius eidem asserendi gratia supervacuum duceremus, nisi in re huius momenti probationes probationibus cumulare nullique diligentia parcere necessarium videretur.

Remisso itaque ad priorem dissertationem lectore, ut de tempore scriptiōis huius epistolæ instruat, muliæque etiam ibi legat de styli, doctrinæ conceptionisque similitudine, quæ inter S. Leonem, auctoremque librorum de Vocatione gentium intercedit, et ad epistolæ quoque auctorem transferri possunt, cætera quæ huius propria sunt paucis absolvemus.

Primum igitur animadverto hoc epistolæ commune esse cum opere de Vocatione gentium et certis sancti Leonis operibus, quod (b) Scripturam sanctam ex sancti Hieronymi versione allegant. Sed hoc insuper habet cum sancto Leone affine, quod utraque versione utitur, Vulgata scilicet et Hieronymiana; quod in eodem versu 4 capituli xiv libri Job contigit; ubi secundum Vulgatam versionem ita legimus apud sanctum Leonem serm. 8 de Nativit. et in episi. ad Demetriadem circa med.: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es? Et secundum septuaginta Interpretes in serm. 1 sancti Leonis de Nativit. et in citato epistolæ loco: Nemo mundus a sordibus, nec infans cuius unius diei vita est super terram. Quod ad id quod 728 probatum volumus, validum, puto, argumentum est, cum nemo facile sibi persuadere fortuito confisgisse ut eadem ætate duo scriptores diversi eundem ejusdem libri versum assumpserint ex versione sancti Hieronymi, quæ nondum in usum vocata erat, et vix ab alio auctore illius ævi usurpata reperitur.*

2. Ut probet Christum Dominum sacramentorum Evangelicæ ministris semper adesse ac cooperari, adducit textum e capite xxviii S. Matthæi, quem a sancto Leone et ab auctore librorum de Vocatione gentium usurpatum diximus eodem consilio. *Unique nunc, inquit, eadem potentia Dominus indesinenter operatur, qui ait: Ecce ego vobiscum sum, etc. Vide supra*

B disseri. 2, n. 19, loca ex sancto Leone et ex opere de Vocatione gentium descripta.

II. 3. Hæc epistola, cum varias Satana describit insidias conatusque vehementiores quibus eos impetit quos per baptismatis consecrationem vitæque melioris professionem sibi cernit eripi, cumque e contra, quo studio, qua vigilantia adversus illum pugnari debeat, monet, iisdem fere utitur verbis quibus et Leo noster. Exemplum habet ex cap. 10: *Cum in sacramento crucis et resurrectionis Christi ad novitatem redit velutas, et ad innocentiam regeneratur impietas, antiquus hostis malignus facit et accius inardescit, et cum innumeris nocendi artibus humanum genus vitatur anertere, serens discordias, incitans iras, acutus cupiditates, inuadens turpia, falsa commentans, et errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus uritur de virtute stantium, quam læsetur de fragilitate labentium.*

Sanctus Leo serm. 6 de Epiphania, cap. 3: *Vigilanter cavenda sunt illa discrimina quæ de otio ipsius pacis oriuntur. Adversarius enim qui in apertis inefficax persecutionibus fuit, secuta nocendi arte deservit, ut quos 729 non perculit impetu afflictionis, laquei delectat voluptatis. Quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit. Inflammat concupiscentiis, quos non potest vexare tormentis. SERIT DISCORDIAS, ACCENDIT IRAS, INCITAT LINGUAS; et ne ab illicitis dolis cautiora corda se renocent, consummandorum scelerum ingerit facultates. Et serm. 2 de Quadrag. cap. 2: *Modo tibi major cautio et sollicitior assumenda prudentia est, quando idem hostis tuus acriori servit invidia, appropinquante nova creatura, ortu spiritus nequitia ab his quos possidebat excluditur. Facit ergo expoliatis hostis impius furor; et novum querit lucrum, quia ius perdidit antiquum. INFLAMMAT ITAQVE IRAS, nutrit odia, acuit cupiditates, irridet continentiam, incitat gulam. Serm. 3 de Quadrag. Exinde (nos) vehementiore odio et invidia graviore persequitur, ex quo ei in baptismo renuntiavimus, et ab illa cui dominabatur origine in novam creaturam divina regeneratione transivimus. non desinit nobis hostis antiquus LAQUEOS PECCATI ubique TENDERE.**

Quibus in locis præter ipsius, constructionis ac verborum similitudinem est conceptum, quæ eundem auctorem arguunt, multæ sunt insuper voces in textu epistolæ, quæ a sancto Leone passim usurpantur,

BALLERINIORUM

ANNOTATIONES.

tem numeris sequentia excutiuntur.

- (a) Confer observ. subiiciendas n. 4.
(b) Vide easdem observ. n. 5. In sequentibus

velut : Opiniorum commenta; sacramentum crucis et resurrectionis Christi; redit ad innocentiam iniquitas, et in novitate vetustas; iri de virtute stantium; fragilitas labentium, etc.

III. Auctor epistolæ sic habet : *Natum superbia maxime virtutibus est cavendum : quia nullis opportunis insidiatur, quam quibus laus justa debetur.* Et c. 10 : *Quibus non potuerat persuadere victorum amorem, immitti laudis cupiditatem..... Per gloriam irrepit humanam; et quos impulsione non movit, elatione defecit.* Ad eundem sensum, cap. 16, sic loquitur : *Vigilant autem tentatoris insidia, ut ubi proficit devotio, subrepat elatio, et ut homo de bono opere in se potius quam in Domino gloriatur.* Sed sollicitudo nos Apostoli contra hoc periculum monet, dicens : *Cum timore et tremore vestram salutem operamini; Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate.* Quanto ergo excellentius in mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent causas formidinis et tremoris : ne de ipsis probitatis augmentis mens aibi conscia et laudis avida in superbia rapiatur exarsus, et fiat immunda vanitas, dum sibi videtur clara virtute.

Sanctus Leo his admodum similia habet serm. 4 de Quadragesima cap. 3 : *Non ambigatis, inquit, diabolum ad hoc vim suæ malignitatis armare, ut pietati laqueos de ipsa pietate præterdat, et quos non potuerit dejicere per diffidentiam, conetur superare per gloriam.* Vicinum est enim rectis actionibus superbia malum, et de proximo semper virtutibus insidiatur elatio. Quia difficile est ut laudabiliter viventem laus non capiat **730** humana. Et serm. de Epiphaniæ, 8, c. 2 : *Cum timore et tremore, inquit Apostolus, vestram salutem operamini; Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate.* Et hæc sanctis causa est tremendi atque metuendi, ne ipsis operibus pietatis elati decurrant ope gratiæ, et remaneant in infirmitate naturæ.

De Melchisedech disserens epistola ait : *Vir sacratissimus Melchisedech Domini et Salvatoris nostri præferens formam.* Sanctus Leo, serm. 4 (nunc 5) de Natali suo : *Ipsa est, inquit (Christus), cujus formam Melchisedech pontifex præferbat.*

De lege et gratia eodem uterque modo loquitur Epistola. Non ob aliud, inquit, unquam datur præceptum, nisi ut quaeratur præcipientis auxilium. S. Leo serm. 5 de Quadrag. : *Ad jubentem recurat, qui ideo dat præceptum ut excitet desiderium, et præstat auxilium.* Et expressius serm. 11 de eadem : *Ideo enim datur præceptum, ut præcipientis quaeratur auxilium.*

De paupertate et divitiis : *Tam abundantia, quam inopia, ait epistola, materia solet esse peccati, cum vel dives extollitur ad superbiam, vel pauper proisili ad querelam.* S. Leo serm. 11 de Quadrag. cap. 1 : *Non minoris est periculi corere desideratis quam abundare concessis.* Insidia sunt in divitiarum amplitudine, insidia in paupertatis angustiis. Illæ elevat ad superbiam, hæc incitant ad querelam.

Sanctus Leo, epist. 10 ad episcopos provincie Viennensis, cap. 1 : *Apostolicum munus in Petro principaliter collocavit (Christus). Auctor epistolæ : Natura in Adam principaliter instituta. Ubi eadem voce utuntur in eo sensu qui tam primariam institutionem quam primatum includit. Quæ vox raro ita usurpatur.*

Hoc etiam commune habent tria hæc scripta, ut illud, Act. xiv : *Dimisit gentes ingredi vias suas, frequenter assumant, et illud : Tentatio est vita hominis super terram, ex libro Job sæpius quoque usurpent.*

IV. De præsentis vitæ statu S. Leo, serm. 7 de Pass. cap. 3 : *Contristati sunt, non de conscientia reatu, sed de humane mutabilitatis incerto.* Sermon. 14 de Pass. c. 5 : *Quamvis enim non istius vitæ sit, sed æternæ, ut sit Deus omnia in omnibus; tamen, etc.* Epistola ad Demetriadem (Cap. 24) : *Non quidem obtinetur, ut jam omnia in omnibus Deus sit, quia nullus est sine tentationis stimulo, et sine mutabilitatis incerto, etc.* Et supra : *In futura beatitudinis conser-*

atio Deus erit omnia in omnibus : quod ideo in hac vita non potest ad plenum obtineri, quia nondum mortalis hoc, etc.

In utroque Deus sub agricolæ imagine induitur animam hominis coleas, secundamque reddens bonis justitiæ fructibus, ac propterea Deus summus et verus agricolæ nuncupatur; pia ejus erga homines sollicitudo, cultura; anima, ager cordis; virtutes, semina; bona opera, germina justitiæ **731** appellantur. Auctor epistolæ, cap. 1 : *Licet plantationi suæ summus agricola valida ad profectum tuum incrementa præberet; cooperatores tamen gratiæ Dei opportune piam adhibere culturam, ut germen tenerum fortitudinis robur acciperet, et dignos generositatis sui fructus propositi tui arbor afferret.* Et cap. 7 : *Sed quidquid illud est, quo corporeorum sanarum exteriora pulsantur, in agro cordis, cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germen emittere, nisi ille summus et verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, et ad vitalem profectum, ea quæ sunt plantata, perducerit.* Lib. II de Vocat. gent. cap. 6 : *Quæ (bona voluntas) superbi agricolæ prima plantatio est..... Bona voluntas omnium virtutum germen est primum.*

S. Leo, serm. ult. de Jejunio decimi mensis : *Deum namque verum et summum agricolam, non solum corporali, sed etiam spiritualium auctor est fructum, et utraque semina, utraque plantaria duplici noxi exercera cultura, dans agris profectus germinum, dans animis incrementa virtutum.* Item serm. 3 de eod. jejunio dec. mensis : *In agro Dominico, cuius operarii sumus, oportet nos prudenter atque vigilanter spiritalem exercere culturam..... Quæ bona opera si pigro otio et inertis desidia negligantur, terra nostra nihil generosi germinis pariet, etc.* Sermon. 6 : *De terra cordis nostri germen justitiæ et charitatis fructus oriatur.* Sermon. 1 de Quadrag. : *Tunc in nobis bene semina virtutum nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum erellitur.* Sermon. 4 de Jejun. Pent. cap. 3 : *Terra enim carnis nostræ nisi assiduus fuerit subacta cultura, cito, etc.* Custodienda igitur nobis omnium germinum seminumque genrositas, quam ex summi agricolæ plantatione concepimus, etc. Similia habet serm. 2 de Resurrect., et 2 item de Ascensione.

Consulat etiam lector quæ in secunda dissertatione a nobis relata sunt tam ex S. Leone quam ex auctore de Vocatione gentium circa mutum illud creaturarum de suo creatore testimonium, quod cuiusvis semper patet; paribus enim ac potius lisdem verbis illud depingit auctor epistolæ cap. 7, in hunc modum : *Omnia quidem elementa mundi, et universæ creaturarum naturæ hoc ipsa sui exigunt specie, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur; et in pulchritudine cæli et terræ quædam sunt pagine ad omnium oculos semper patent, et auctorem suum nunquam tacentes; quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum et eloquia Scripturarum.*

S. Leo, serm. 11 de Quadragesima, cap. 6 : *Qui aliquam, inquit, dat portionem substantiæ suæ, intelligat se ministrum esse misericordie divine, qui partem pauperis in manu possit largientis.* Et serm. 5 de Collectis cap. 1 : *Terrenæ et corporeæ facultates ex ipsius largitate proveniunt, ut merito rationem eorum quaeratur sit, quæ non magis possidenda tradidit, quam dispensanda commissit.* **732** Epistola ad Demetriadem cap. 5 : *Qui possessionibus suis non aliter quam robis pauperum præsumunt : ut ecclesiasticæ utilitati sub quadam procuracione famulentur, elaborantes singuli pro suarum virium portione, ut ad vicium atque vestium familiæ Dei necessaria conferantur, etc.*

Epistola ad Demetriadem cap. 10 : *Hinc evacuatio baptismi parvulorum, qui sola adoptione donari, nullo tamen reatu dicerentur absolvi.* Lib. II de Vocatione gentium cap. 24 : *Nec impie a quodam de parvulorum baptismo dictum fuisset : Habet gratia quod adoptet, non habet unda quod diluat.* Hanc hominis Pelagiani sententiam descripsit auctor librorum sex Hypogosticon, lib. V cap. 8, ex scriptis Pelagiani quem con-

fatat. Hunc Julianum esse, illum vero Sixtum papam III coniecit Joannes Garnerius (*Dissert. 6 ad Marium Mercatorem* cap. 6) : quæ conjectura, si vera esset, juvaret sententiam nostram; cum enim Sixto adhuc serit Leo noster, ab eo accipere potuit Pelagiana scripta, quæ forsitan Sixto, cum Cælestio favebat, familiaria fuerant.

Epistolæ cap. 5 : Ad vitam æternam per angusta et ardua eniti, etc., respicit procul dubio auctor ad verbum 14 capitis VII Evangelii secundum Matthæum, quem ita semper refert S. Leo : *Angusta et ardua via est, quæ ducit ad vitam*. Exempla vide in dissertatione 3, num. 24.

S. Leo, serm. 8 de Jejuniis decimi mensis, cap. 1 : *Ut anima..... IN AULA MENTIS possit divina vacare sapientia*. Epist. ad Demetriadem. cap. 22 : *Ipsa ergo, inquit, AULA TUÆ MENTIS ingredi et in secretario purissimæ conscientia tuæ, etc.*

S. Leo, serm. 1, de Jejuniis decimi mensis, cap. 4 : *Deus dat unde ipsi quod operatur operemur, accendens scilicet mentium nostrorum lucernas, et igne nos suæ charitatis inflammans*. Epist. ad Demetriadem. cap. 14 : *De vero lumine tenebras jam et deficientes lucernas lumen accipiunt..... Superno igne accensus animus non tepescat..... unde caput inflammari, unde poscat igniri*. Hanc ultimam vocem in dissert. 2 Leoni familiarem observavimus, num. 24.

Epist. cap. 24 : *Sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, unde habebitur plenitudo*. S. Leo, serm. 2 de Passione, cap. 2 : *Ut quod vestri generis impia perdidit portio, assequatur hoc fidelis gentium plenitudo*. Serm. 15 (nunc 14), cap. 4 : *Qui primus hominum resurrexit, ejus plenitudinis est portio, quam præcessit*.

Epistolæ cap. 17 : *Dignum quippe est ut imago Dei Deo splendeat, et inde pulchra; inde sit compta, dicens : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; alioquin adultera est et a divino aliena conjugio, si alterius cujusquam decorem in speculo sui cordis ostendat*. Lib. 1 de Vocat. gent. c. 8 : *Quærat Dominus imaginem suam, et omnium, quæ in eam inciderunt, vortium concretionem detergat speculum humani cordis enubilet*. Serm. 95 de Gradibus beatitud., cap. 7 : *In creatura Creator appareat, et in speculo cordis 733 humani, per lineas imitationis expressa Dei imago resplendet*. Serm. 5 de Quadrag. cap. 3 : *Sollicitiore cura cordis nostri specula tergamus..... Nitor enim mentium ad imaginem Dei conditum non ita a fumo totius vanitatis alienus est, ut nulla possit ratio fuscari*. Serm. 1 de Jejuniis decimi mensis c. 1 : *Invenimus hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris; et hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo divina benignitatis forma, resplendeat*. Serm. 4 de Nativit. cap. 2 : *Ut homo ad imaginem et similitudinem auctoris sui vivens, formam Dei bonitatis atque justitiæ in splendore imitationis tamquam in speculi nitore servaret*.

Epistolæ cap. 7 : *Gratia Dei tota repellitur, nisi tota suscipitur..... Extra gratiam efficitur, qui aliquid de ejus plenitudine diffusetur..... Plene et veraciter confidenda est gratia Dei, de cuius hoc primum munere est, ut auxilium ipsius sentiantur*. Capitulo 10, de Gratia et lib. Arb. : *Ad confendam gratiam Dei ejus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est*.

Epistolæ cap. 8 : *Nulla est gravior quam superbiorum ruina; maxime cum ipsa elatio in Dei tendat injuriam*. S. Leo, epistola 80 (nunc 106) ad Anatolium : *In totius Ecclesiæ perturbationum superba hæc tendit elatio*. Creberrimus est iste loquendi modus apud S. Leonem.

Epistolæ cap. 10 : *Ut omnium hominum generalem ruinam meritorum privilegio subleventur*. S. Leo, serm. 7 de Epiphania, cap. 4 : *Deus causam nostram nimis malam humilitatis privilegio bonam fecit*.

Epistolæ cap. 18 : *Ab omni contaminatione mens libera est, quæ sive in se, sive in proximo nihil diligit, nisi quod ex Deo esse novit. Nam amare aliquid, quod*

A non ex opere et spiritu Dei sit, non ex casta dilectio. Lib. 1 de Vocat. gent., cap. 6 : *Bene se amant, qui in se opera Dei amant. Nam et Deus hoc amat in nobis quod ipse fecit; et hoc odit, quod ipse non fecit. Si ergo opus Dei amamus in nobis, bonam voluntatem recte amamus, quæ utique, si opus Dei non esset, amanda non esset*.

Frequens ea verborum constructio et congeries, figurarumque usus, quæ in dissert. 2 observavimus Leoni familiaria esse. Epistolæ cap. 6 : *De omni genere hominum, de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum, fiat totius edificationis insparabilis connexio et indifferens pulchritudo, nec desit soliditati, quod non defuerit portioni*. Præter constructionem verborum, vix etiam ullum est quod Leonis non sit proprium ac familiare. Cap. 10 : *Cum..... captivis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur*. Cum.... ad novitatem redit vetustas, et ad innocentiam regeneratur impietas. Cap. 4 : *Fiant filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimis*. Sexcenta his similia reperies in aliis S. Leonis opusculis. Vide dissertationem 3.

734 VI. 4. Jam vero si minutim velimus expendere styli affinitatem, vocabulaque utrique magis familiaria, eadem prorsus hæc esse facile deprehendemus, eademque dictionis totius structuram. His enim ferme frequentius utuntur vocibus, aut si non frequenter aliquibus, saltem citra usum commune usurpant. Tales sunt sequentes. Voluntaria devotio. Gratia largitas. Incitare. Igniri. Discipulus veritatis. Prophetica, evangelica et apostolica doctrina. Redire, transire, transferri in innocentiam, et novitatem protestari. Indicare. Murmura querelarum. Incunctanter. Inspicere, inspector. Sublimitas. Transcendere. Accrescere, famulari, famulatus. Insinuare, insinuation. Moderamen. Incommutabilis voluntas. Tepescere. Desides et tepidi. Evacuare. Insania novi dogmatis. Dogmatis portio. Vipereus. Formam præferre. Cooperatores gratiæ. Impendere. Dispendium. Provehere, provectione. Exordium sumere. Consensio pro consensu. Mensura donorum gratiæ. Impar. Tumere, intumescere. Elatio. Præsumere, forma. Universitas pro omnes. Recidere. Fragilitas. Divini operis et muneris esse. Soliditas. Sacratas, sacratissimus. Confederari. Religiosus. Onerosus. Obscurum pro obscuritate. Erudire, eruditio. Discretus, discretio. Portio, plenitudini et soliditati opposita. Sacramentum passionis et resurrectionis. Urere, uri invidia. Virus invidiæ. Commenta. Paginæ evangelicæ, veteris et novi Testamenti. Deceptiones. Laquei. Dextri, sinistri. Communio naturæ, etc. Scienter. Materia. Germen, semen, ager cordis. Gapsorium. Plantationibus suis Deus incrementa præbet. Variare, varietas. Indesinenter. Tentationis stimulus. Periculum mutabilitatis. Mutabilitatis incertum. Corde concipere. Cultura. Tenebræ mentes. Inclinare. Occidens. Refutare pro rejicere, etc. Magistri, pro SS. Patribus, et doctoribus Ecclesiæ. Constitutio Salvatoris, etc.

5. Conjectiones superiores hæc altera firmamus. Quod styli hujus epistolæ nitor ac venustus non est hominis Africani, sed ipsis potius Latinæ linguae incunabulis enutriti. Et certe si Africanus fuisset, non ignorasset Demetriadem ex S. Augustini maxime cohortationibus servandæ virginitalis consilium concepisse; nec scripsisset tale ipsum propositum sine humanis cohortationibus elegisse, cum ex ipsius Augustini epist. 145 ad Julianam Demetriadis matrem discamus, per ejus ministerium castitatis propositum amplexam esse piam hanc virginem. Per ministerium, inquit, nostrum cum accepisset verbum auditus Dei, sicut dicit Apostolus, acceptissim non ut verbum hominum, sed, sicut est, vere Verbum Dei. Cujus ministerii nostri, adjuvante gratia et misericordia Salvatoris, in domo vestra tantus fructus exortus est, ut humanis nuptiis jam paratis sancta Demetrias spiritaliter sponi illius præferret amplexum, cui specioso præ filiis humanum, etc. Hominem vero Italum longe 735 ab

Africa positum et tunc temporis forte adhuc adolescentem, quilibet erat S. Leo, non mirum est hanc comportant non habuisse circumstantiam. Quid quod hujus epistolae auctor satis (a) se Romanæ Ecclesiæ alumnus prodit, dum ejus gloriam ubique æmulatus apostolicam sedem omnibus, tum sacerdotibus, tum plebibus, exemplo fuisse asserit, ut Pelagiani dogmatibus, insaniam abhorrent; cum hæc palma episcopis Africanis debeatur, qui omnium primi signum adversus Pelagium lavaverunt, sic cavente Prospero :

Tu causam fidei flagrantius, Africa, nostram
Essequeris; tecumque summi iugentem vigorem
Juris apostolici solio, fera viscera belli
Confectis, et lato presteritis limite victis.
Convenerit tui de cunctis urisbus almi
Pontificis, geminoque senum celeberrima cœta
Decernis quod Roma probet, quod regna sequantur.

VII. 6. Juvat porro non modicum assertionem nostram singulariæ quæ Demetriadi virginis cum S. Leone intercessit necessitudo, sanctæque familiaritas, ex qua etiam hanc fiduciam sumpsit, ut ipsam impelleret ad construendam basilicam sub S. Stephani invocatione consecrandam, ut fides faciat varii scriptores: Platina: Leo, inquit, ad reparandam Urbem et templa cœversus, Demetriadem ancillam Dei impulit ut basilicam beato Stephano via Latina tertio ad Urbe militario in fundo suo condere: quod et refertur in Breviario Romano. Cur de alia Demetriade iidem virgine, hæc intelligi debeant aut possint, non video; cum aliam huic cognominem et aliquatenus illustrem, nec illius ævi scriptores commemorarent, nec eam de qua loquimur aliqua nota distinguerent, cum de exmentionem faciant. Unicum est quod quæpiam possit movere, videlicet Demetriadem, jam ab anno 446, barbarorum sævitiam qui Romanam ceperant fugientem, in Africam transmeasse, una cum Juliana matre sua et avia Proba, ibique sedem apud Carthaginem fississe. Verum si semel redierit in memoriam; (b) Vandalos irrupisse in Africam anno Domini 427, cum innumerabili prope exercitu, qui regionem illam immaniter vastavit; post expugnatam vero anno 434 Hipponem omnes illius tractus provincias barbarorum armis subjectas esse, exceptis solum duabus civitatibus, Cyra et Carthagine, hancque ultimam tandem in illorum manus devenisse anno 439, nemini potest persuadendum Demetriadem in illa provincia remansisse, experturam nimirum, nisi fuga sibi consulisset, hæreticorum barbarorumque furorē, 730 apud quos fides catholica castitasque virginialis, quibus clarebat Demetrias, summo seque crimini vertebantur. Immo vero nemo est qui non credat piæ virginem, sicut, expugnata a Gothis Roma, aufugit Carthaginē, tutissimum tunc a barbaris asylum; ita, invadentibus Africam Vandalis longe potiori ratione reliquisse Carthaginē, Romanique remeasse, in qua patriam, cognatos, amicos, et, quod non semel indicatur in hac ipsa epistola, amplissimas possessiones a parentibus suis relictas habebat. Quamquam et usque ad incursionem Vandalorum in Africa non remansisse, verosimillimum est, vel Julianam adhuc superstitem post Gothorum ex Italia discessum charissimum pignus in Urbem secum reduxisse, vel Demetriadem, mortua Juliana, ultro repetisse patriam, ut quæ apud Carthaginē sine cognatorum gentiliumque suorum ope ac solatio vix potuisset residere.

Urbem igitur reversa Leonem invenit primatum ac doctrinæ seu pietatis inter omnes qui tunc in Urbe florebant facile tenentem; cumque archidiaconum Ecclesiæ spectaret potior virginum Deo dictam curam, Demetriadem sanctus Leo ex officii sui debito ad sanctioris quam professus fuerat vitæ perfectionem dirigendam suscepit; sanctumque Leonem

A vicissim sacra virgo, ut ad sublimis propositi observantiam magis magisque accenderetur, pro jure suo precatæ est. Nec renuit S. Leo onus impositum, sed hanc ad eam scripsit eximiam epistolam, cujus materiem esse debere censuit christianam humilitatem, quam in sacra virgine natalium splendore, immensa opibus largiter in pauperes effusus, ac singulari pietate commendata, periclitari merito timuit: ne parvas tot laboribus operumque bonorum assidue palmas una eriperet elatio; in cujus virtutis laudes quam propensus aliunde esset, cetera ejus scripta pluribus locis attestantur.

VIII. Sit igitur S. Leonis tam insignis epistola, non vero Prosperi, cujus nomen præ se tulit, ex quo inter ejus Opera excusa est sub hoc titulo: *Prosper episcopus sacra virgini Demetriadi*. Qui titulus addititius esse tum inde convincitur, quod ante centum ferme annos, quo tempore S. Ambrosii Operibus accensetur hoc opusculum, sine hoc titulo semper prodierat; tum quod certum sit apud eruditos Prosperum Augustini discipulum ac vindicem nunquam sacerdotali dignitate, sed nec ullo forte ecclesiastico ministerio insignitum fuisse, cum a Gennadio et ipso Gallo, Gallorumque scriptorum diligentissimo economiste dicitur sit tantum homo Aquitanicæ regionis. Gelasius quoque recensens in concilio Romano scripta orthodoxorum Patrum, quos exactissima secundum cujusque gradum appellatione discrevit, enumeratis eorum scriptis, qui pontificali 737 dignitate præfulserant, addito ad singulos episcopi nomine, subiungit de sancto Hieronymo in hunc modum: *Item opuscula beati Hieronymi presbyteri*; ac demum ita in Prosperi desinit: *Item opuscula Prosperi ubi religiosissimi*; satis innuens ipsum episcopalem infamiam et dignissimum, numquam tamen decoratum fuisse. Idem probatur habetur ex cyclo Victorii ad Hilaram P. R. ex Marcellino Comite in Chronica, Bedæ Martyrolog. vii kalend. Julii, etc., de quo vide plura apud Sirmundum in notis ad Apoll. Sidonii lib. viii, epist. 15. Sed missa illa pseudepigraphæ, non esse Prosperi hanc epistolam arguit etiam disparitas, et ejusdem affinitas cum stylo auctoris librorum de Vocatione gentium. Etsi enim Prosperi sermo nonnullis interdum rhythmis, ut aiunt, ubique sonat, quod amantibus illius ævi scriptoribus non insolens est, minus tamen frequentes sunt apud Prosperum, qui etiam iis persæpe vitandis studuisse videtur, ut legenti plenum erit. Non ita quoque de ordinando et ad amicum construendo sermone, aut secundis periodorum membris sollicitus est ac auctor gemini de Vocatione gentium opusculi; sed ut rationem pondere atque arte præcipit alteri, assertionibusque, ut de ipso Gennadius, magis nervosus est, ita dictionis puritate, sermonis nitore, compositionisque elegantia longe inferior est. Probatur præterea ex discriminate quod inter utrumque supra annotavimus, cum unus Ecclesiæ Romanam in profiganda hæresi Pelagianæ omnibus episcopis prævisse sit; alter ab Africana Ecclesia in hac pugna præventum esse etiam sedem apostolicam asserit; quod diversum auctorem fuisse demonstrat. Denique alium de sancto Augustino silentium, cujus cum laude nominandi nullam Prosperi sibi eripi sinit occasionem, eidem hoc opusculum abjudicat. Quam enim opportunam magis, ac magis obviam habere poterat occasionem celebrandi inveni illius gratiæ doctoris, quam in ea epistola, quæ et de gratia Christi, et de humilitate gratiæ custode tota est, in qua Pelagianum dogma, Pelagique ad Demetriadem epistolam exagitat; quo episcopos istius hæresiarchæ adversarios commemorat, quorum pars magna erat Augustinus, præcipua portio, ut loquitur ipse Prosper (*Epist. ad Augustinum*), Domini interdotum; in qua alloquitur virginem quam ministerio verbi Christo pepererat, aut potius quam æmulans

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Lege observ. n. 2.

(b) Vid. easdem observ. n. 11

Dei æmulatione desponderat uni viro virginem castam exhibere Christo? Pro spero enim omnium quæ Augustini erant curiosissimo indagatori hoc ignorare non licuit, nec tacere, cum id sacræ virginis gratissimum esse futurum non dubitaret. Denique cum de proposito castitatis a Demetriade concepto inter ipsa principia multos qui tunc in Ecclesia præminebant, merito non siluisse asserat, atque illa rationabiliter doctissimos viros suis adhortationibus incitasse, nemo est qui credat hanc sibi ipsi vim facere potuisse Prosperum, ut orationem in Augustini nomen ac elogium sponte currentem, 738 compesceret reprimereque.

Hæc omnia si mente ab omni præjudicio libera lector attenderit, non dubito quin conjecturis nostris ultro subscribat, hocque opusculum sancto Leoni, ut genuino parenti, restituendum iudicet.

VIII. Nihil agam ab instituto meo alienum, si ad incedum hic revocavero quæ auctor nuperus refert de pia virgine, melius dixerim adversus piam virginem, cuius memoriam in ecclesiastica historia honorabilem immeritis notis dedecorat. Tribus enim quatuorve criminibus Demetriadem accessit: primum quod humanæ gloriæ avida, quidquid boni ageret labe ista inficeret; 2° quod Pelagianum venenum a Juliano gentili suo propinatum ultro exceperit; 3° quod hujus farinae homines libenter sowerit; 4° denique quod admiratrix ingeniorum (novum crimen), quod ambitiosis superbisque hominibus ac pietatem mentientibus impensius favorit. Reddo auctori verba sua. Julianus, inquit, affini familia venenum sum afflaverat, illudque Demetrias, ut erat gloriolæ amator, facilius excepit, fœvitque contemptrix opum ac mundi, sed admiratrix ingeniorum, hominibus, qui severioris disciplinæ ita præferrent speciem, ut tamen amarent videri dicendi simul et evangelicæ perfectionis principatum tenere (Joan. Garnerius, disser. 6. ad Marium Mercatorem). &c.

Sed unde habes, vir erudite, haustum a pia virgine Pelagii toxicum? Quod si assertionis testem nullum habes idoneum, non vereris de infamata puellæ Deo sacræ memoria reum coram Deo postulari? Si magnum porro admittas hæreseos argumentum putas quod sacra puella ex Anicianæ stirpe nata est, Anicianæ autem familiæ junciam esse Æmiliam, ex Æmilia jam oriundam fuisse, hanc demum nupsisse Juliano: jam non sola Demetrias, sed et quotquot utramque hanc familiam sanguine vel affinitate attigerunt, Pelagiana dicendi sunt labe infecti; atque adeo vix ab ista peste, ut ita dicam, originali quicquam nobilium Romanorum immunis erit.

Immo vero, inquit, non in omnes Juliani affines transmissum istud venenum, sed hoc Demetrias, ut erat gloriolæ amator, facilius excepit. Et hoc unde? Unde, inquam, habes Demetriadem gloriolæ amantorem fuisse? An inde, quod in disciplina et humilitate Christiana nutrita et educata est, teste Augustino (Epist. 188, al. 143, ad Julianam); an quod, cum et nobilitate et divitiis prima esset in orbe Romano, hæc universa contempserit; quod se non nobilem, non divitis præpollentem, sed hominem cogitavit? An quod puellares annos fidei ardore superavit, et inde caperit, ubi aliis desisse, perfectæ consummataque virtutis est (S. Hieron. epist. ad Demetriad.)? Forsan gloriolæ amator ideo dicitur, quia tam sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie et sapienter intellexit? Quia Virgo Anicia super omne fastigium Trabeæ nobilitatis erecta, converso repente animo, desiderio cœlestium nuptiarum declinavit mortale conjugium... et studiis suis ad sublimiores gradus virtutum profecit (Epist. ad Demetriad. cap. 1). 739 Hæc si elatioris animi et gloriæ avidi indicia sunt, nemo Demetriade, fœtor, gloriolæ amator fuit; sed si contra dejectissimæ humilitatis argumentum ac meritum, vel potius, ut cum S. Hieronymo loquar, miraculum istud fuit, fatebitur vel ipse Garnerius humanæ gloriolæ cupiditatem perinique affligi piissimæ virginis.

IX. Sed sæpius monita est Demetrias de vitandis Pelagii reliquiis et superbia fugienda. Verum id quidem; sed si de vitanda culpa vel errore fugiendo esse admonitum, admisisset et, nec possit quisquam agere monitorem, qui simul criminatorem non agat, nescio quis a quovis crimine absolutum se confidere audeat. Rei fuerunt Romani omnes omnis Manicheæ et impietatis, omniumque Artii, Nestorii et Eutychetis hæreseon, quandoquidem tolles de his fugiendis a Leone sunt admoniti. Omnes apostoli, et uno Christiani omnes fermento sunt infecti Phariseorum, quod est hypocrisis, quos toties hortiatus est Dominus Jesus ut ab eo sibi caverent. Impudicus dicendus erit Timotheus et profana vocum novitates adductus, ad quem scribit Apostolus ut seipsum castum custodiat, et devitet profanas vocum novitates (1 Timoth. v, 25, et vi, 20). Enimvero quis miretur de humilitate potius quam de aliis virtutibus sermonem a Leone esse institutum, cum Demetriadem alloqueretur, quæ ad eum virtutum apicem evecta erat, cui maxime timendum superbiæ malum omnibus virtutibus viciorum, ut scribit Leo (Ad Demet. cap. 16), quodque videtur, quas perditas cupit, amicum esse circumdare? Unde nihil magis, inquit, fugiendum est quam opusculum hujus concupiscentie, quæ virtutem negat digni operis amore propria dignitas. Hanc amorem totis eloquentiæ viribus piæ virginis insultat Pelagius in sua epistola; contra hunc tota quæ pollet facundia Leo noster dimicat.

Quod si propterea Pelagianum dogma admittisse credenda est Demetrias, quod a Pelagio epistolam acceperat, credatur potius catholicam suscepisse servasseque doctrinam, quia a sanctis Hieronymo presbytero, Augustino episcopo, Innocentio pontifice Romano, Leone archidiacono, postea etiam antistite, aliisque excellentissimis, ut hic loquitur, magistris, qui tunc in Ecclesia præminebant, litteræ datæ sunt vel ad Demetriadem ipsam, vel ad ejus matrem Julianam, quibus non minus ad doctrinæ catholicæ quam ad virginis amoris accendebatur. Et certe multo magis charitati Christianæ convenit hanc de virginis tantis munita presidii opinionem concipere, quam cepit ipse Augustinus, etsi de illis nihil cogitans. Et nos quidem, inquit (Epist. 143), de sanctæ virginis disciplina et humilitate Christiana, in qua nutrita et educata est, hoc existimamus, quod illa verba cum legeret, si tamen legisset, ingemuit, et pectus humiliter intudit, ac fortassis et flevit. Dominumque, cui dicata est a quo sanctificata est, fidenter oravit: ut quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius, ita non sit talis et fides ejus, 740 quæ se aliquid habere credat, de quo in se non in Domino gloriatur. Et infra: Abas omaino ut tale aliquid in animo non dicimus tuo, vel sacræ virginis filiæ tuæ, sed in cujusque extremi meriti famuli vel famulæ vestre liber iste fecerit.

X. Jam quod sanctus Augustinus non ad Demetriadem, sed ad matrem ejus Julianam scripserit, nescio an inde magnum sententiæ suæ patrocinium scriptor laudatus accersat. Sacra puella Demetrias consecrationis suæ præsertim primordia in silentio egit, nec litteris ullis aliorum ad se litteras attulit, quod nec virginis nec humilitatis pudori congruebat. Juliana porro de filie suæ profectibus sollicita, sanctorum opem adhortationesque exire postulavit, ut ad sancti propositi observantiam perseverantiamque ardentior efficeretur. Sic ad Innocentium, ad Hieronymum, ad Pelagium adhuc pietatis et doctrinæ nomine conspicuum scripsisse testantur rescriptæ litteræ. De sancto Augustino par ratio: cum enim a Juliana litteras accepisset, non a Demetriade, non ad hanc, sed ad illam rescripsit, certus nihil acceptam matrem, quod cum filia sua commune non faceret. Audiamus Augustinum. Nascimur, inquit (Epist. 143), quemadmodum nostra illa tunc exhortatio a fidei et nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectus, cum post paululum professus fuisset sanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum vestrarum

*litterarum latissimo nuntio et veraci testimonio disce-
remus. Quod porro rescribens Augustinus ad Julia-
nam, hanc a cavendis Pelagii insidiis moneat, ratio
est obvia. Nimirum hoc omnibus Ecclesiae doctori-
bus commune est, ut quo tempore contra recenter
natum in Ecclesia errorem dimicandi provinciam
acceperunt, tunc nullam occasionem praetermittant
adversus eundem insurgendi, omnesque ad quos vel
sermonem habent, vel litteras scribunt, ab hujusmodi
haeresi studiosae deterreat. Hoc sciunt qui Augustini
aut Leonis scripta vel a limine salutarunt. Sed in
hoc negotio clarum est exemplum. Res erat Hiero-
nymo maxime cum Origeniani dogmatis sectatori-
bus: inde est quod Demetriadem alloquens, hanc ab
illo dogmate ut caute se delatand vehementer adhor-
tatur. Augustinus cum Pelagianis manus conserere
per eadem tempora coepit, ideo Demetriadem a
Pelagiano maximo errore deterret.*

*Sed peculiarem adhuc rationem affert ipse Augu-
stinus. Quomodo, inquit (Epist. 145), a vobis, quibus
tantam dilectionem debemus, admonendis ut alia ca-
veatis, dissimulare possemus, cum legissemus librum
quem ad sanctam Demetriadem quisquam scripserit, vel
utrum ad vos pervenerit, vestris potius rescriptis nosse
volumus? Pene igitur praevagationis reum se Au-
gustinus prodidisset, nisi contra venenum sacrae
virgini per haeretici litteras propinatum, catholicae
doctrinae pharmacum adhiberet; nec aliud myste-
rium habent sanctae doctoris litterae. Caeterum longe
a Pelagianorum errore semper fuisse Julianam 741
cum omni sua familia, testatur ipsa disertis verbis
ab Augustino relatis. Illam prioribus litteris de hac
haeresi vitanda monuerat, deque pia admonitione
gratias uberes egerat Juliana, haec subiungens (Ibid.):
Sed novit sacerdotum vestrum longe me ac domuncu-
lam meam ab hujusmodi personis esse discretam;
omnisque familia nostra adeo catholicam sequitur fi-
dem, ut in nullam haeresein aliquando devia-
verit; nec umquam lapsa sit, non dico in eas sectas quae vix ex-
pian-
t, sed nec in eas quae parvos habere videntur
errores. Probe intellexit Augustinus Pelagianam sec-
tam a Juliana inter eas numerari quae parvos vide-
bantur habere errores: quia nimirum cum nondum
plene innotuisset imperitiori praesertim sexui quam
exitiosum esset Pelagii Caesestique venenum, eorum
secta dogmataque tolerabiliora videbantur, si cum
illis sectis dogmatibusque conferrentur, quae vix
expian-
t. Parvum non esse istum errorem docet Ju-
lianam Augustinus, ut magis exosam ei sectam red-
deret, in quam numquam se domumque suam li-
psam esse, et a cuius assecris longe se esse discretam
clarissime profitetur; sed hanc ejus fidei professio-*

*A nem vel obscuritatis arguere, vel parum sinceram
suspiciari, numquam, quod noverimus, in mentem
venit Augustino; nec cujusquam ingenii et Christiani
hominis animum debet sinistra haec subire suspicio.*

*XI. Miratur denique auctor quod Demetrias tanta
olim totius orbis gratulatione virginitatem professam
postmodum latuerit in obscuro, nec ulli penitus lau-
data sit, nisi forte cuidam Prospero. Laudis profecto
nimis avidum dixerim, qui parcius laudatam dixerit
Demetriadem. Quid in virgine melius laudaveris,
quam virginitatis professionem? Quid in virgine qua
et nobilitate et divitiis prima erat in orbe Romano,
quam quod haec universa contempserit, ut se hostiam
vivam, Deo placentem, ac sine ulla macula 742
aeternae pudicitiae consecraret (Hieron. epist. 8 ad De-
metriadem)? Haec laudavit Hieronymus, haec Innocen-
tius, haec Augustinus, haec excellentissimi quique
magistri qui tunc in Ecclesia praeminebant; haec
universus orbis gratulatus est. Istud si cui parum esse
censetur, nescio quid ei sufficiat. Sed et in obscuro
latuisse post professam virginitatem, virginis Deo
sacrae et in obscuro faciei Dei latitantis, non est laus
infima; cujus videlicet ardentius studium totiusque
virtutis meritum hoc est, ut amet nesciri. Nec tamen
obscurus remansit pia virginis profectus, quem post
triginta fere annos universae Ecclesiae notum fecit
eximia, non Prosperi cujusdam, sed Leonis Magni
epistola. Apud quem quanti meriti esset Demetrias,
vel inde perspicuum est quod in magnum trahat hu-
militatis argumentum, quod in hoc usque, inquit, o
sacra virgo Demetrias, dignationem tuae dignitatis in-
clines, ut profectiones tuas etiam meo stylo exigas ad-
juvari. Quod ego ad tenuitatem facultatis meae respi-
ciens, omnibus modis recusarem, neque tam maturo et
erudito animo cohortationum meas adhibere praesum-
merem, nisi fiduciam efficiendi id quod jubetur a iubente
conciperem, et tuis meritis et orationibus confiderem
esse praestandum, etc. Demum in obscuro non reman-
sit posterioribus annis Demetrias, quae a pluribus
scriptoribus ecclesiasticis laudatur, quod in fundo
suo via Latina basilicam in honorem sancti Stephani
protomartyris, hortante Leone, extruxerit. Cujus
quidem memoria tam non est in obscuro, ut potius
in ore et manibus versetur omnium, quotquot quo-
tidianum ecclesiastici officii pensum persolvunt; et
quotannis in anniversaria sancti Leonis festivitate
ubique Ecclesiarum recolatur: adeo ut pene in vir-
gine Demetriadem impletum dixerim, quod de Magda-
lena praedixit Dominus Jesus: Ubiqueque praedicatum
fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod
haec fecit in memoriam ejus (Matth. xxvi, 13).*

BALLERINIORUM OBSERVATIONES

In dissertationem quartam Quesnelli, de auctore libelli, seu epistolae ad Demetriadem virginem

743 1. Haec epistola primum edita fuit inter Am-
brosii Opera, in fine epistolarum ejusdem, epist. 84,
et ipsis nomine inscripta, ut didicimus ex editione
Basiliensi anni 1492. In qua cum non appareant libri
de Vocatione omnium gentium in posterioribus editio-
nibus adjecti, indicium est manifestum eam episto-
lam a primo editore sine iis libris fuisse inventam vel
in fine codicis Epistolarum S. doctoris, vel in aliquo
ms. simili exemplo Vat. 284, in quo haec ipsa epistola
sine libris de Vocatione legitur cum hac inscriptione:
Ambrosii ad Demetriadem virginem. Cum vero ani-
madversum fuisset hanc epistolam ex Pelagianorum
mentionem, quae in eadem occurrit, et ex ipsa Deme-
triadis aetate non posse attribui S. Ambrosio, in edi-
tione ejusdem Romana anni 1581 ommissa fuit, reten-
tis libris de Vocatione, qui antea Ambrosii Operibus
additi fuerant

2. Joannes Sotellus, qui anno 1565 Lovaniens.
Prosperi editioni libros adjecerat de Vocatione ex tri-
bus codicibus, in quibus iidem libri Prospero tribue-
bantur, etsi nullum nactus fuisset exemplar, quod
hanc epistolam Prospero pariter ascriberet, eam ta-
men ex styli praesertim similitudine cum laudatis li-
bris eidem auctori adjudicandam, ejusque Operibus
inserendam putavit. Licet autem aliquot subinde co-
dices nobis inventi fuerint cum memoratis libris Pro-
spero inscriptis, nullum tamen reperire licuit quo
haec Sotelli opinio fulciatur. Plerique enim codices
qui libros de Vocatione attribuit Prospero, haec epi-
stola caret. Ex tribus autem exemplariis Vaticani-
sis signalis num. 262, 268 et 281, in quibus post duos
libros de Vocatione haec epistola describitur, duo po-
strema 268 et 281 libros de Vocatione Ambrosio asse-
runt; epistolam autem absque auctoris nomine subi-

ciunt cum titulo: *Incipit de vera humilitate ad sacram virginem Demetriadem*. Primum vero recentius 262 libros quidem de *Vocatione* et in inscriptione et in finali clausula ascribit Prospero, at epistolam quasi opusculum ad eundem auctorem non pertinens, interpositis aliquot paginis albis, sine ulla inscriptione a prima statim periodo exorditur, adeo ut libris de *Vocatione* Prospero tributis per accidens subjecta videri queat.

3. Cum nihilominus ex styli similitudine, nec non ex similibus de gratia sententiis invaluisse opinio, ejusdem auctoris esse et libros de *Vocatione*, et epistolam ad Demetriadem, sicut illi libri ex pluribus mss. exemplaribus Prospero tributi fuerunt, ita hanc quoque epistolam, nullo licet codice suffragante, eidem adjudicandam communis obtinuit. Primus contra hanc sententiam vexillum extulit Paschasius Quesnellus, qui una cum libris de *Vocatione* hanc etiam epistolam S. Leoni vindicandam contendit. Contra hunc autem late scripsit Josephus Antelmus dissert. 2. de *veris Operibus SS. Leonis et Prosperi*, ut ex vulgata sententia S. Prospero eamdem epistolam assereret; et alter alteri brevioribus subinde scriptis respondit. Inter has compugnantes opiniones ut æquum feramus iudicium, cum nihil ex mss. pro Prospero, pro Leone autem multo minus elici poterit, expendenda sunt imprimis illæ coniectiones quas Quesnellus proposuit, ut excluso Prospero, Leoni epistolam vindicaret. Tum de sententia Antelmii, qua S. Prosper auctor astruitur, nonnulla adjiciuntur.

4. Primo hypothesis quam initio Quesnellus statuit, eundem esse et illorum librorum et epistolæ auctorem, non ita certa est, uti præsumitur. Duplex 745 in hanc hypothesim affertur ratio, tum quod stylus in utroque opere idem videatur, tum quod utrobique iidem Semipelagianorum errores impugnentur. At non Semipelagianorum, sed Pelagianorum errores in epistola ad Demetriadem notari exploratum nobis videtur. Ad Semipelagianos quidem Quesnellus retulit illa capitis decimi: *Quam partem superflue prædicationis* (qua scilicet Pelagiani varios errores spargebant) quidam sibi, cum cætera abnuerent, servaverunt.... ut omnium hominum generalem ruinam meritum privilegio sublevent; et cum inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderent, quod primorum hominum prævaricatio solis imitatoribus obvisset. At hac Semipelagianis Massiliensibus aut aliis eorum fautoribus nequaquam conveniunt: quippe hi sincere adittebant originale peccatum, neque ulla in hoc errore cum Pelagianis societate jungebantur. Indicantur autem quidam Pelagiani occulti, qui dum verebantur sese palam prodere, originale peccatum fatebantur inter catholicos, inter suos autem negabant; lique ejus generis fuisse videntur, ac illi Pelagiani latentes a S. Leone memorati epist. 1, quos generalibus et ambiguis professionibus utentes, ut sese occulerent, idem pontifex ad apertam et expressam cujusque erroris condemnationem adigendos præcepit. Stylus porro epistolæ a stylo librorum de *Vocatione* discrepare videtur in nonnullis, quæ acutiora et accuratiora ingenia nequaquam effugient. Et siquidem latius similis præterdatur, cum stylus hac latiori ratione similis in diversis ejusdem ætatis ac institutionis scriptoribus identidem reperiat, hæc sola latior similitudo styli duorum operum eundem auctorem certo probare non potest. Nihil igitur pro eodem auctore asserendo certum suppetit. Immo altum de Semipelagianorum erroribus silentium in epistola, ubi congrua incidit occasio, non nemini incredibile videri potest, si ejus auctor idem esset ac scriptor librorum de *Vocatione*, qui ex his libris adversus eosdem inflammatus agnosceretur. In re autem præsentis si saltem dubium ponatur num diversus sit epistolæ et librorum auctor, cum negari nequeat stylum epistolæ magis convenire cum stylo librorum de *Vocatione* quam cum stylo S. Leonis vel Prosperi, et hac majori similitudine nihil

A conferente incertum habeatur num isthæc epistola auctori librorum de *Vocatione* tribuenda sit; multo erit incertius, immo creditu difficilior erit, eam Leonis esse vel Prosperi a quorum stylo magis discrepat.

5. Sed hoc interim prætermisso, et præsumpta etiam hypothesis eundem esse utriusque operis auctorem, cum nihil hinc elici queat ad asserendum auctorem Leonem potius quam Prosperum, dissertationis Quesnellianæ examen prosequamur. Pro Leone igitur Quesnellus primo ingerit promiscuum et peculiarem usum veteris et Hieronymianæ versionis ejusdem versus 4 capitis xiv libri Job, qui juxta utramque interpretationem tum in Leonis Sermonibus, tum in epistola ad Demetriadem legitur. Id validum argumentum decantat, cum nemo facili per-suadeat fortuito contigisse ut eadem atale duo scriptores diversi eundem ejusdem libri versum assumserint ex versione S. Hieronymi, quæ nondum in usum vocata erat, et vix ab alio auctore illius ævi usurpata reperiat. Quam vero imbecille sit hoc argumentum, quod validum censuit, patet ex cœvo auctore operis de *Promissionibus et Prædictionibus Dei*, qui eundem versiculum Job ex utraque interpretatione recitat part. 1, c. 4, ac eodem etiam in contextu utramque versionem ita jungit, uti in epistola ad Demetriadem, non autem in Leonis Sermonibus jungitur. Adde quod idem versus ex utraque versione simul recitatur etiam ab auctore Hypognosticon lib. v, c. 4, qui hoc eodem sæculo floruit; et ita recitatur, ut in hoc potissimum versu Job hæc duplex interpretatio adversus Pelagianos solemniter appareat, nec ad peculiarem hujus vel illius auctoris modum referenda sit. Post descriptum enim versum ex versione antiqua addit: *Hæc secundum septuaginta Interpretum editionem, quæ ex Græco in Latinum sermonem versa est, possimus. Audite apertius ad sugillationem vestram idipsum, qualiter ex Hebræo verbo sit in Latinum translatum: Quis potest, etc.* Et paulo post: *Sive igitur Septuaginta ex Hebræo in Græco, sive alius similiter ex Hebræo in Latino sermone unum atque idem et immutatis verbis, non tamen veritate, parvulus peccati sordis reos esse dixerunt.*

747 6. Similes sententiæ, quas secundo loco Quesnellus proponit, cum non tam apud Leonem quam apud alios quoque scriptores, qui de eadem re disserere instituant, inveniri possint, et inveniantur frequentissime, nihil conficiunt.

7. Tertium argumentum ex stylo, si etiam similis, immo ejusdem auctoris præsumatur stylus epistolæ ac stylus librorum de *Vocatione*, nihil pro Leone convincit, quemadmodum nihil pro Leone probare stylum librorum de *Vocatione* vidimus in observationibus ad dissert. 2. Quin cum ibidem exactius expendentes stylum eorundem librorum ostenderimus discrimen non exiguum a Leonis stylo ob quasdam characteres elocutionis valde dissimiles, qui communes sunt epistolæ ad Demetriadem, ex hoc potius styli capite alius a Leone hujus quoque epistolæ auctor evincitur.

8. Post longa verborum ac sententiarum parallela cum Leonis verbis atque sententiis, quibus alia similia in Prospero invenit atque reposuit Antelmus, Quesnellus aliud argumentum affert § 6, n. 5, ex eo quod auctor se Romanæ Ecclesiæ alumnus præfert: *Dum ejus gloriam ubique æmulatus apostolicam sedem omnibus tum sacerdotibus tum plebibus exemplo fuisse asserit, ut Pelagiani dogmatis insaniam abhorrerent; cum hæc palma episcopis Africanis debeatur, qui omnium primi signum adversus Pelagianos levaverunt. At idipsum etiam Prosper, licet nec Italus nec Romanus, tradidisse ex duobus locis invicem collatis agnoscitur. Primum in carmine de Ingratis v. 39, ubi scribit:*

..... Pestem subeuntem prima recidit
Sedes Romæ Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Religione tenet. Non signior inde Orientis.

Reverentia cura thimici, episcopi, et beati
Dionysii doctorum doctrinam lege designa
Communionem dimittere suam, etc.

ac sequentibus deinde versibus, quos Quesnellus re-
censuit, vult posteriora Africanorum concilia indi-
cat, quae Romana sedis auctoritate sub Cosimo pro-
fusa sunt. Secundo in libro contra Gollatorem cap.
24, et 41, ubi recensens juxta tempora ordinem
judicii in Pelagianos edita, primum locum tribuit
 Innocentio I, his verbis: Tunc idcirco machinam fra-
tris tui. Tunc in superbia tua locum ac principibus
corruerunt, quando deus memorie Innocentius re-
fundit erroris cupitis apostolice muneris percussit;
quando Pelagium ad proferendum in se ubique sen-
tentiam Palaestinarum episcoporum synodus con-
currebat; quando Africanorum conciliorum decretis deus
reconditiois papa Cosimus sententia sua redit un-
necit, etc.

9. Qui Africanos omnium primos Pelagianis bel-
lum indicasse essent, ea presumptione nituntur
quod Innocentius adversus eosdem nihil gesserit, nisi
postquam ab Africanis monitis celebres epistolas
vidit an. 417. At ex duobus testibus Prosperi testi-
monio liquet eum pontificem adversus Pelagianos
egisse aliquid ante ipsum Palaestinarum conciliū
an. 415. Nam priori textu patet inde hoc Orien-
tis concilium habuit indicat post aliquod iudicium
Romanae sedis, quae prima pestem subeuntem reci-
derat. In altero votem testimonio similiter Innocen-
tius ante Palaestinarum sententiam beati erroris
capita percussisse traditur. Aliquid ergo nobis igno-
tum idem pontifex gessisse in Pelagianam haeresim
ante celebres, quae supersunt, ejusdem epistolas
an. 417 dicendum est. Hinc intelligitur quam verē
Photius scripserit in Bibliotheca ex ed. 54 verius
sub initium sexti saeculi exarato, Pelagianos ac Co-
lestianos ejectos nunquam haereticos extra Ecclesiam
temporibus episcoporum Theophili Alexandrini et In-
nocentii urbis Romae. Hoc testimonium quidam re-
darguunt, eo quod Pelagianos primum damnatos pue-
rit in concilio Carthaginiensi anno, vii episcopi, 412,
post Theophili mortem, quae incidit in hujus
anni initium. Alii vero ne hoc testimonium, quod ex
tam antiquo codice de Pelagianorum gestis agente a
Photio excerptum fuit, plane rejiciant, Theodori An-
tiocheni pro Theophili Alexandrini corrigendum exi-
stimaunt. Sed ex istius Prosperi verbis hoc repudian-
dum est hic Photii locus, nec corrigendus. Omnia
enim optime eodem, si dicamus Innocentium vivo
adhuc Theophilo aliquid 743 contra Pelagianos
perpetrasse, cum forte antesignans eorum Pelagius
suam haeresim cupit spargere; quod factum fuisse
ante collationem Carthagine habitam anno 411 Ka-
lendis Junii colligitur ex Augustino de Gratia Christi
c. 22, ubi de Pelagio ait: Cessit ad nos fama
perferre quod adversus gratiam Dei disputaret; ac
dein eum Hipponensi litore exequum tradit se
absente; ac tandem subiecit: Postmodum ejus sa-
cium, quantum recolo, semel vel iterum vidi, quando
cura collationis, quam cum haereticis Donatistis ha-
bituri eramus, obsepulchris fui. Igitur saltem
circa annum 410 Pelagiana haeresis audiri coepit;
idque Romae praesertim, ubi ille ex eodem Au-
gustino illustrissime vixit (De Pe. orig. c. 21), fuisse
audientem deduci potest ex ejusdem doctoris libro
de Dono persever. c. 20. In quo narrat Pelagium
Romae cum Africano episcopo de gratia litigasse oc-
casione confusum sententiae ipsius Augustini quae in
libro Confessionum erat inserta. Cum Pelagius Roma
discessit ante collationem, cui cum sese pararet
Augustinus, illum in Africa vidit, ac dein perrexerit
in Palaestinam, ubi adhuc debebat Zosimo tempore,
haec concertatio ejus Romae circa annum 410 habita
videtur. Haec eadem concertatio atque similes Ro-
mae celebres, et execranda dogmata ibidem sparsa
judicari etiam videntur in libro de Peccato origin,

A n. 24: Alia quoque ipse (Pelagius) in urbe Roma,
ubi diutissime vixerat, atque in his fuerat prius sar-
mibus contentionibusque veratiss, cura fidelium tra-
ctum prolata paterunt, quae litteris suis.... papa Do-
minus exsecranda, sicut legere potestis, attulit. Ve-
rosimile itaque videtur hominem Romae contra divi-
nam gratiam execranda dogmata spargentem, et
cum catholicis libere litigantem ab Innocentio fuisse
reprehensum ac ejectum de Ecclesia. Hinc forte ex
Urbe discedere coactus, Africam appulit, indeque se
ad in Palaestinam tandem recepit. Ita ergo prima Ro-
mana sedes contra Pelagianam haeresim pugnare
ante ipsam Carthaginensem synodum habitam post
collationem anno 412, vel, ut nos credimus, sub A-
nem anni 411 (T. IV Norisii Oper. Hist. Donatist.
part. II, c. 12, p. 577), ac proinde ipsa ceteris
exemplo praecessit, ut in epistola ad Demetriadem
c. 10 traditur. Sed quidquid id est, cum constet hi-
jus epistola auctorem idem scripsisse ac S. Prosper,
qui Romanus non fuit, quatenus tandem ratione
id explicandum credatur, hae sententia ad Roma-
num aut Romanam Ecclesiam aliumque astringendum
eundem auctorem nihil conferi.

10. Haec in hypotesi quae vulgo obtinet, quae ni-
mirum creditur auctor epistola loqui de primo Ro-
mana sedis iudicio in damnandis Pelagianis. At ve-
remur ne hoc sensu ejus verba accipienda non sint.
Inquit enim laudat cap. 10: Restituerunt quidem huius
impietati recta innumerabilium corda sanctorum, et non
solum docti quique pontifices, verum etiam universales
Ecclesiae plebes apostolicae sedis exemplo insaniam novi
dogmatis horruerunt. Verba apostolicae sedis exemplo,
quod non tam docti quique pontifices, quam universa-
les Ecclesiae plebes secatae sunt, uni conveniunt tra-
ctoriae Zosimi in universum orbem misse, quam non
solum omnes docti, seu sanae doctrinae pontifices
eam subscriptionibus firmantes, verum etiam omnes
totius Ecclesiae plebes de hac haeresi admonitae, insa-
niam novi dogmatis horruerunt. Simili fere sensu
S. Prosper contra Collatorem n. 57 de eodem Zosimo
scripsit: Ad impiorum detractionem gladio Petri
beccatas omnium armavit: quatenus scilicet ei tra-
ctoriae omnes catholici episcopi subscribentes, omnes
quoque suas plebes ad eandem haeresim execrandam
incitavit.

11. Pluribus deinde conjunctis Quesnellus prose-
quitur, ut statuat cap. 7 occasionem ac tempus quo
haec epistola a Leone scripta fuerit. At cum nondum
satis probaverit hunc pontificem esse ejus auctorem,
omnes ejusmodi conjectationes infirmo fundamento
incumbentes faliscunt. Quoad epistolae tempus, ea
scripta traditur postquam Demetrias ex Africa in Ur-
bem remigraverat. Id autem accidisse post Vandalorum
irruptionem in eandem provinciam anno 437
Quesnellus existimat; et licet non diffiteatur esse
potuisse ante id tempus redire, priori tamen senten-
tiae veluti probabiliori adheret, quippe cui ceteras
conjecturas libenter superstruit. At Demetriadem
jam redisse Romam an. 414 liquet ex epistola Pela-
gii ad eandem virginem eodem anno scripta, ubi haec
leguntur: Adhuc tibi etiam in Urbe solitudinem (Ap-
pend. Aug. t. II, epist. 17, c. 23). Voces in Urbe Ro-
mam proprie dictam significant; unde Pelagius in
Oriente degens, cap. 1 indicat se 751 transmarinis
litteris respondere, quas a Juliana ejus matre, cum
filia utique in Urbem reversa, acceperat. Hinc etiam
S. Hieronymus epist. 130, al. 8, ad eandem eodem
anno scripta, ipsam monet ut Innocentii fidem se-
quatur, nulla neque Aurelii, qui Carthagine eam ve-
laverat, neque Augustini, qui virginitalis reverenda
eidem hortator fuerat, facta mentione: quod indicio
est eam Romae tunc temporis exfuisse. Idipsum
etiam colligitur ex Augustini epist. 188, ad Julianam,
ut PP. Benedictini istius prohibent in Augustini Vita
lib. VII, c. 6, n. 6. Sertius nihilominus nostram epis-
tolam fuisse innotatam nonnulla suadet. Non so-
lum enim c. 10 Pelagiana haeresis jam toto orbe con-

demnata innuitur post Zosimi tractoriam, quæ data fuit anno 418, verum etiam longum intervallum a virginitatis proposito, quod in prima ætate flore edidit Demetriades, indicant verba capitis primi: Si vero de commendando virginitatis bene dixeram, superflua erit ejus nunc propositi insinuatio, quod tu a prima ætate tua flore sine humanis cohortationibus elegisti, et de quo inter ipsa principia multi qui tunc in Ecclesia præminebant merito non siluerunt. Quæ verba palam ostendunt, et Demetriadem jam excessisse florem juventutis, et eos jam supremum diem obisse, qui illius propositum scriptis laudaverant. Augustinus autem præcipuus ejus laudator obit an. 450, et ideo post hunc annum hæc epistola scripta fuit. Cum porro capite 10 memorentur Pelagiani quidam occultiores, aliter inter suos, aliter inter catholicos proficientes, quales præsertim sub Leone pontifice plures fuerunt, si per hoc tempus tubrata credatur, eam Leonem jam supremum in Ecclesia auctoritatem obtinenti non posse attribui multo magis patebit. Nonnulla enim sunt in eadem epistola adeo humilia et submissa, ut neque eidem uti Romano Ecclesie archidiacono convenire visa sint Antelmio Dissert. 2, n. 20, pag. 106. Recitat præcipue ista capitis 1, ubi et dignatio dignitatis Demetriadis effertur in indicenda et veluti præcipienda hujus epistolæ scriptione, ac

A ipsius auctoris maxima erga illam observantia declaratur. Hæc monachum et privatum quemlibet sane decent, Romano autem Ecclesie archidiacono, qui ex officio et cura virginum, ut Quessellus potavit, hæc scriberet, nequaquam congruat. Sicut igitur nihil esse ex quo hæc epistolam Leoni cogatur asserere; immo nonnulla occurrere ex quibus illam ipsi subrahendam putemus.

12. Prospero autem multo minus vindicari potest, cum stylus epistolæ multo apertius a Prosperi quam a Leonis stylo discrepet, ut ex observationibus ad dissert. 2 colligere licet. Prætermittam etiam Augustini mentio, cum opportuna incidisset occasio, opusculum abjudicat a Prosperi, ut optimo Quessellus notavit; neque enim hic ea ratio dissimulandi ejus nominis allegari potest, quam in libris de Vocatione ingressit Antelmus. Accedit error initio epistolæ insertus, quo virginitatis propositum a Demetriade sine humanis cohortationibus acceptum traditur; neque enim Prosper S. Augustini Operum callentissimus ignorasse videtur hunc S. doctorem ejus propositi suscipiendi celebri ad eandem virginem epistolam hortatorem fuisse. Cetera quæ Prosperi excludunt apud Quessellum invenies. Hinc ergo Leone et Prosperi subductis, hæc epistolam incerto auctori ascribendam censuimus.

DISSERTATIO QUINTA

SEU

APOLOGIA PRO S. HILARIO ARELATENSI EPISCOPO,

ET ANTIQUIS SANCTÆ ECCLESIE ARELATENSIS JUVENIBUS,

IN TRES PARTES DISTRIBUTA.

Ad epistolam 10, alias 89, sancti LEONIS papæ ad episcopos Viennensis provincie.

PREFATIO.

753 Rem arduam aggredimur, nec ad hæc usque tempora ab ullo ecclesiastico scriptore omni ex parte tentatam: ut scilicet sanctum Hilarium Arelatensem episcopum, Ecclesie Gallicanæ decus eximium, a calumniis probrisque vindicemus, quibus sanctissima ejus memoria, occasione epistolæ sancti Leonis ad episcopos Viennensis provincie, immaniter hactenus læcessita est. Eum enim passim traducunt ut hominem præfractæ contumaciæ, effrenatæ temeritatis et insolentia, qui omnia jura episcopalia et metropolitica suæque ferret, qui canones ecclesiasticos nihil pendens, omnia pro libidine animi ageret (Marca, epist. ad H. Valensium), pontificatumque suum, seu, ut aiunt, vicariam a pontifice concessum in tyrannidem converteret; quod Diotrefi similis ipsum pontificem recipere detrectaret (Morinus Exercit. Eccles. lib. 1, exerc. 23); quod denique illa apostolica delegatione et primatu in tantam arrogantiam fastumque prorupisset, ut summum pontificatum ei, ut ita dicam, papam in Gallias sibi jam designaret (Fleissac, dissert. de sacr. episc. auctor. c. 9, sect. 12). Pro quibus criminibus alisque quamplurimis justissimas pœnas fuisse Hilarium asserunt, nec aliter eum in Leonis gratiam tandem aliquando redintegratum fuisse, atque inter vindictas coelites conscriptum, quam peracta pro tot et talibus ausis seria constantique penitentia.

Neminem qui hæc omnia diluere tantique pontificis innocentiam asserere tentaverit hactenus invenimus, nisi unicum auctorem, nuncque Hispanum, Franciscum scilicet Bivarum ordinis Cisterciensis abbatem, qui commentitium Dextri Chronicon a Marco Maximo episcopo CæsarAugustano 754 continuatum in lucem

C edidit, et commentariis illustravit. Hic enim ad ann. Chr. 449, ubi Pseudo-Dexter Hilarium Arelatensem egregia morte vitam meritis et sanctitate plenam finisse narrat, aperte et palam prædicat hujus viri sanctitatem, modestiamque eximiam; eaque omnia quæ vel a Leone, vel ab aliis in ipsum conjecta sunt, inter calumnias ab ejus adversariis confictas deputat. Ceterum (ut sensum, inquit, meum ponam) tanta viri sanctitate perspecta, nequaquam in Baronii audaci possum sententiam, ut credam Hilarium rem penitentiam dignam eo temporis perpetrasse; sed in eam proclivior sum, qua nihil minus intelligi queat inter Hilarium et Leonem questionis utrimque justæ intercessisse, atque olim inter Paulum et Petrum a Paulo reprehensum; inter Chrysostomum et Epiphanium, seu inter Athanasium et Luciferum; et ut aliquid aliud repetam, inter Gabrielem et principem Persarum custodem. Nam et magnus Leo multis usurrationibus et criminationibus circumventus in Hilarium juxta potuit trahi, nimirum cunctis quæ in ipsum a materollis obiciebantur fidem præbens; et Hilarius ipse nihilominus ab omni crimine immunis esse.

Quid porro scriptores nostros a causa Hilarii sui defendenda deteruerit, plane nescimus, nisi quod vel negotium illud non satis perspectum habuerint, ad alia pro suo quisque instituto properantes, vel se ut temeritatis ac violatæ pontificiæ majestatis reos infamandos esse timerent, si tot facinora a Leone in medium adducta adversus Hilarium in dubium revocarent, vel absolverent eum in cujus condemnationem utraque potestas terribilibus sese decretis attingendo armaverant.

Verum ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Quasi vero Hilarius defendi, nisi offenso Leo-

ne, non possit; cum potius 755 utriusque apologiam ita sibi invicem existimemus esse connexam, ut non aliter quam purgato ea qua instituitur ratione Hilario, Leonis ipsius existimationi provideri posse arbitremur. Ita enim Arelatensis episcopi sanctitas, humanarumque rerum contemptus apud clarissimos quosque auctores ecclesiasticos, ne quid de peculiari ejus vitæ scriptore dicamus, celebrata sunt, ut alia via excusari non possit Leo, quod in hominem, proh qualem ac tantum! ea scripserit, quibus paria (si Bivaro credimus) probra in facinororum quolibet vix confici possent, quam si Leonis credulitati per malas artes fuisse obreptum fateamur hic primum ingenue, et abunde postea demonstramus.

Quidni enim Leonem nostrum iisdem verbis affari nobis liceat, quibus Bernardus papam Eugenium? Venerunt ad te in vestimentis ovium, immo in vestimentis pastorum, in habitu sancto: species decepti te. Quid mirum? Et tu homo es. Neque hoc sibi Leo de se ipse persuaderi ægre passus esset, qui statim atque adeptus est pontificatum sub tantæ dignitatis pondere ingemuit, et de ineluctabili pene in multis errandi necessitate et secum et apud plebem suam pluries conquestus est. Quæ conditio, inquit, si omnes sacerdotes generaliter tenet, quanto magis nos et onerat et obstringit, quibus ipsa suscepti operis magnitudo creberrima est offensionis occasio (Serm. 4 in Assumptione sua, cap. 2)? Timor quem timebat evenit ei, et quod verebatur accidit. Ita enim in hac cum Hilario disceptatione falsis rumoribus technicis adversariorum ejus circumveniri se passus est, ut cum innocentissimum virum, immo apostolicum omnino sacerdotem exagitaret, omnium Ecclesiarum perturbatorem, totius disciplinæ adversarium, omnium pene scelus rerum se in Hilario impugnare existimaret. Neque vero hæc tam mea sunt, quam eminentissimi Baronii verba de Hilarii et Mamerti causa non absimili ita loquentis: Non mireris, lector, Romanum pontificem adversus Mamertum adeo vehementer insurgere, virum, ut declararunt eventa, sanctitatis insignem. In his enim quæ contentiosi fori sunt, per facile est quemquam decipi. Persimile etiam sancto Leoni accidit, qui in sanctum Hilarium eodem ferme ex causa acerrime invecitus est. Quis nesciat ompe accidere ut falsis accusationibus et subreptionibus aures pontificum repleantur; et cum putant agere quod justum appareat, exigent innocentem (Baron. ad an. C. 464, n. 8)? Hæc Binius a Baronio pro suo more mutuatus ad calcem undecimæ Hilarii epistolæ transtulit, hisque insuper Baronii suffragium cumulavit: Quod 756 accidit S. Leoni pontifici sanctissimo in causa Hilarii Arelatensis, qui epistola 89 acerrime innocentem pertrinxit, idem ex obreptione Hilario pontifici in causa Mamerti accidisse potuit.

Innocentem igitur Hilarium pronuntiat hic magnus Annallum scriptor; ut merito censendus sit ea voluisse retractare quæ ad annum 445 dixerat durissimis verbis, nec rebus satis expensis de tota hac causa disserens. Posterioribus cogitatis veluti sapientioribus inhæremus; priora, eum imitati, emendabimus hac, quam ordinur, dissertatione. Quæ ut ordinationi clariorque procedat, in tres partes dispertietur, quibus quicquid adversus Hilarium a Leone obiectum est in epistola illa celebri discutiemus. Prima igitur erit de Celidonii negotio, quod hanc carminam movit, ubi de jure Arelatensis episcopi in provinciam Viennensem disseretur. Secunda de episcopi super-

A ordinatione in locum Projecti, ubi de jure ejusdem Arelatensis episcopi in provincias Narbonenses et alias quas sibi vindicabat Hilarius. Tertia denique parte cætera accusationum capita quæ Leonis epistola complectitur, sepositis omnibus præjudiciis, ad examen revocabimus.

PARS PRIMA.

DE CAUSA CELIDONII.

CAP. I. *Totius controversiæ origo et status.* — Cum beatus Hilarius e Lirrensi monasterio, cui aemet olim tradiderat, ad sedem Arelatensem in Honorati demortui locum evectus esset circa quadringentesimum vigesimum nonum Christi annum, nihil sanctius habuit quam ut gregem Christi sibi commissum verbo pasceret, ac sollicitudine regeret pastorali. Quemadmodum autem ejus cura, quatenus episcopus erat, spectabat solam Arelatensem Ecclesiam, ita ad omnes sese provincie Viennensis Ecclesias episcoposque extendebat ratione metropolitici juris, quod penes se dudum habebat Arelatensis antistes. In his autem pastoralibus excursibus explendis comite ple-rumque utebatur magno illo Germano Autissiodorensi episcopo, quem et sanctitatis fama et apostolica prudentia eximie commendabant. Eum vero non ob hanc solum rationem crediderim ab Hilario in hujus sollicitudinis communionem esse vocatum; sed etiam quia plures tunc temporis erant provincie Viennensis civitates, quæ non Romanæ ditionis essent, sed (a) parent Burgundionibus. Quibus 757 videlicet ab Aetio devictis Sabandia relicta erat, cum indigenis ita porro dividenda, ut finibus deinde vi armorum per vicina propagatis, in Prima Lugdunensi, Maxima Sequanorum, Viennensi et aliis provinciis sedem sicerint. Potuit igitur Hilarius Germani operi eam ob rem poscere, ut apud alienæ ditionis populos, quibus acceptissimus erat eorum contribulis Germanus, plus valerent episcopalis auctoritas et ordinatio. Quidquid sit de hac ratione, narrat (b) Honoratus Massiliensis episcopus in Vita Hilarii nostri, quod cum Hilarius Germanusque istrantes provinciam ad aliquam civitatem pervenissent, non prius eorum adventus innotuit, quam certatim undique convolarit hominum multitudo, non ex infima tantum plebecula, sed ex nobilioribus honoratioribusque longe plurimi, quorum una vox, una hæc adversus Celidonium accusatio: ipsum videlicet internotum suo quondam adhibuisse consortio, quod canonibus omnino contrarium erat; eundemque sæculari prefectura perfunctum, antequam sacris initiaretur, alios extremis damnasse supplicio. His auditis Germanus et Hilarius, viri disciplinæ ecclesiasticæ tenaces, congregant illico synodum ex probatissimis episcopis, causam instruunt, convictumque Celidonium e sede sua deieciendum pronuntiant. Sed satius est et quæ jam diximus, et quæ Celidonii depositionem secuta sunt, suis verbis Honoratum narrantiem audire.

In excursibus autem, inquit, quis ut dignum est explicabit quantum ejus præsentia profectum contulerit civitatibus Gallicanis, sanctum Germanum sæpius expetendo, cum quo sacerdotum ministrorumque vitam necnon profectus excessusque tractabat? Ubi ejus adventus innotuit, flammata ad utrumque nobilitatem et mediocrum studia convolarunt, astruentes Celidonium interruptam suo adhibuisse consortio, quod apostolicæ sedis auctoritas et canonum prohibenti statuta: simul

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Per hoc tempus, quo vivebat Hilarius, sola Sabaudia pars ab Aetio concessa fuit Burgundionibus qui Romanos adhuc uti dominos coluerunt. Aliquot vero Viennensis provincie civitates solum post Valentiniani mortem, et Occidentalis imperii ruinam in potestatem eorum venerunt: vivente autem Hilario, paraverunt Romanis una cum Maxima Sequanorum et

ipsa urbe Autissiodoro, uti ex ipsius S. Germani Vita liquet. Vide Pagium, ad an. 445, n. 12.

(b) Num hic Honoratus sit certus auctor Vitæ S. Hilarii, ex admonitione eidem præmissa colligitur. Narrationem hic Quesnellus suo arbitrio contextit ex auctore præsertim Vitæ S. Hilarii, cui quid tribuendum sit, vide in observat. part. 1, c. 1, n. 3.

ingerentes, sæculi administratione perfunctum, capitali aliquos condemnasse sententia. Tanta rei novitate permoti, testes imperant præparari. Conveniunt ex aliis locis probatissimi sacerdotes : res omni ratione prudentiaque discutitur, accusatio testimonio confirmatur. Adhibetur vera, simplexque definitio : nusquam Scripturarum regula removebant, voluntate propria se remove debet. Ille Urbem credidit expellendam, ibique se injusto rigore astruit condemnatum. Quod ubi comperit vir beatus, pedibus iter aggrediens Romam sine equo, sine sagmario festinus intravit. Apostolorum martyrumque occursu peracto, beato Leoni papæ illico se præsentat, cum reverentia impendens obsequium, et cum humilitate deposcens ut Ecclesiarum statum more **758** solito ordinaret ; astruens aliquos apud Gallias publicam merito excepisse sententiam, et in Urbe sacris altarium interesse. Rogat atque constringit, ut si suggestionem suam libenter accepit, secreto jubeat emendari ; se ad officia, non ad causas venisse ; protestandi ordine, non accusandi, quæ erant acta suggerere ; pro- testandi ordine, non accusandi, quæ sunt acta sugge- rere ; porro autem si aliud vellet, non futurum esse molestum.

Non statim discessit Roma Hilarius, sed expectato concilio episcoporum, eorum videlicet qui forte fortuna tunc Romæ commorabantur (cujusmodi synodo ~~deputatorum~~ vocabantur Orientales), jus suum for- titur tulius est. In illa enim synodo multa ultro citroque prolata sunt, quorum Acta cum epistola sua misit sanctus Leo ad episcopos provinciæ Viennensis. Quæ igitur, inquit, apud nos in causa Celidonii episcopi gesta confecta sunt, et quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem præsentem episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat (Epist. 10). Eadem proculdubio Acta penes se habuit auctor Vitæ Hilarii, sed ab his recensendis abstinuit, ne dissidium jam tunc inter beatissimos pontifices cœlestis pæce compositos redintegrare videretur. Et quia, inquit, tantorum virorum, præsertim jam ad supernam gratiam vocatorum, nec in narratione audeo judicia ventilare, hoc breviter dixisse sufficiat : quod solus tantos sustinuit, quod nequaquam minantes expavit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit, quod potentibus non cessit, quod in discrimine vitæ positus communioni ejus quem cum tantis viris damnaverat conjungi nullatenus acquievit. Miranda certe hoc loco simul et dolenda nobis venit humane conditionis seu infirmitas, seu ignorantia. Ecce enim quam diversis coloribus Hilarium depingunt (a) Leo et Honoratus, uterque episcopus, uterque sanctitate conspicuus, veritatis uterque studiosus. Scribit S. Leo (Epist. 10, cap. 3) : *Nihil Hilarium habuisse rationale, quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respondere ; eundem laudat Honoratus, quod solus tantos sustinuit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit. Queritur Leo ad ea se occultis cordis ipsis transulisse, quæ nullus laicorum dicere, nullus sacerdotum posset audire. Nihil tale Honoratus, sed potius miratur quod nequaquam minantes expavit, quod potentibus non cessit, quod in discrimine vitæ positus communioni ejus quem cum tantis viris damnave- rat conjungi nullatenus acquievit. Ille tumorem mentis ejus superbia spiritu inflatæ, et nimis impiam præsumptionem arguit, talemque asserit exstis- sisse, ut beato apostolo Petro nollet esse subjectus, et frequen- tibus temerariis et insolentibus verbis sententiam damnationis expelleret. Hic vero testatur **759** eum beato Leoni se illico præsentiasse, cum reverentia impendiasse obsequium, et cum humilitate poposcisse ut Ecclesia- rum statum more solito ordinaret. Cui suffragatur Auxiliaris præfectus, qui tunc Romæ agebat et testis ocularis fuisse videtur, cum ita ad ipsum Hilarium scribat inter cætera : Sed cum propositi tui tenas sis et semper æqualis, nulloque commotionis felle rapiaris, sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum, ego nec*

A minimum quidem factum beatitudinis tuæ arrogantia meministi contagione fuscari. Sed impatienter ferunt ho- mines, si sic loquamur, quomodo nobis consoci sumus. Ausus præterea Romanorum quodam teneritudine plus trahuntur, etc. Denique Leo graviter expostulat, quod Hilarius meriti sui conscius, cum quaereretur ad causam, turpi fuga se credidit subtrahendum. Auctor vero ille et sapientia et fortitudini imputat quod custodibus oppositis, hiemis rigore serviente, quos ratione non flecterat, credidit relinquendos. Jam enim a primo in Urbem adventu Leonem monuerat se ad officia, non ad causas venisse, protestandi ordine, non accusandi, quæ erant acta suggerere. Porro autem si aliud vellet, se non futurum esse molestum. Hæc omnia Honoratus, qui post utriusque mortem ita scribens, ab omni vel palpani vel fallendi affectu liber et immunis fuisse credendus est.

Præsentieens igitur Arelatensis episcopus statu- tum esse Leoni causam Celidonii apud se penitus retractare, majoremque fidem habere testibus ab illo episcopo productis, quam his omnibus qui coram Gallicanorum episcoporum synodo adversus Celidonium testimonium dixerat, satius duxit Roma abscedere, ne coram certanti pro suis Ecclesiarum- que Gallicanorum prærogativis aliquid incauto aut pugnacius agenti elaboretur, quod iram pontificis Romani magis accenderet, quam rem propriam promoveret ; neve expectando sententiam quam in prioris detrimentum ferre paratus erat S. Leo, ali- quod conciliorum episcoporumque auctoritatis præ- judicium crearetur, quod futuris deinde sæculis in exemplum traberetur.

Quam ægre Hilarii egressum ex Urbe tulerit Ro- manus pontifex, testis est epistola quam scripsit postmodum ad provinciæ episcopos, et constituto imperiali quam in ipsum interqueri fecit a Valenti- niano Augusto. Non statim tunc secuta sunt Hilarii hujusmodi scripta ; sed eo egressa, absolutus est Celidonius episcopus, inquit S. Leo, remotumque judicium, quod prolatum in hac sententia legebatur : quod tamquam viduæ maritus sacerdotum tenere non posset. Deinde scripsit per brevem epistolam ad epi- scopos provinciæ Viennensis, ut eos de toto negotio certiores faceret ; indicaretque, Hilario metropoliti- ca in Viennensem provinciæ potestate privato, eam ad Viennæ episcopum translatam pro jure anti- quo fuisse. Nec soli Viennensi provinciæ hanc dedit epistolam, sed etiam cæteris episcopis per Gallias, ut titulus præ se fert, hoc est **760** per septem provin- cias constituitis. Quæ epistola, si tamen genuina est, veluti præludit proliziori illi libello, in quem dis- cerimus, qui cum maximi esset momenti, operosi- ori stylo elaborari debuit. Immo non prius de eo in Gallias mittendo apud se statuit pontifex, quam diutius diligentiusque totum hoc negotium mente versasset. Unde quinque mensium intervallum inter utramque epistolam reperitur, quarum ultima viii idus Junias data est, eodem scilicet tempore quo Valentiniani constitutio ; prior vero viii vel in idus Januarii : quod optime convenit cum tempore redi- tus Hilarii in Gallias, qui hiemis rigore serviente con- tigit, ut supra ex ejus Vita retulimus.

Interim vero se suæ reddidit Ecclesie Arelaten- sis pontifex ; et ut nihil, pro mansuetudine et cha- ritate sacerdotali, omitteret quo iratum Leonem de- liniret : totum se, inquit Honoratus, ad placandum ejus animum inclinata humilitate convertit, misso pri- mus sancto Ravennino tunc presbytero, postmodum proprio successore. Deinde sanctum Nectarium, sanctumque Constantium, præcipuos sacerdotes, misit.

Esi porro hoc lenimento usus Hilarius pro servanda, quantum in ipso erat, unitate spiritus in vin- culo pacis, ne putes tamen ipsum juri suo cessasse, ut sibi persuasit eminentissimus cardinalis Baro-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Leoni magis credendum loco allegato ostendimus, nec non cap. 3, n. 2.

nus (Ad. an. 445, num. 18), qui et addit illum *haud mediocriter edidisse specimen christianae modestiae, cum ita exagitationem tam a pontifice quam ab imperatore, tamen omnino quiescit, neque contrariis editis apologis suam causam defendit, cum aliquem id præstandi et vis eloquentiae ipsi suppetere, et iura a prædecessoribus præsentia suffragarentur. Immo vero reipsa præstitit quod præstare potuit: semper sui propositi tenax, semper æqualis iura suæ Ecclesiæ et usque ad extremum spiritum obtinuit, et qua pollebat eloquentia strenue defendit: cujus rei fidem faciunt et Auxiliarius præfecti epistolæ fragmentum in ejus Vita, et ipse Vitæ auctor, hæc scribens: *Quantum in hac causa dictaverit, huic operi nulla possum ratione connectere, etc., de quo fusius infra agemus. Dubitandum tamen non est quin Auxiliarius præfecti precibus annuens, ad nimium Romanorum, ut loquebatur, teneritudinem se subinde remiserit, et quicquid illibatis Ecclesiæ suæ iuribus remitti potuit, id libentissimo animo præstiterit. Aurea Romanorum, inquit cordatissimus ille præfectus, quadam teneritudine plus trahuntur: in quam si se sanctitas tua subinde demittat, plurimum, nihil perditurus, acquiris. Da mihi hoc, et exiguis nubes parva mutationis serenitate compesce. Ille modo sufficiant. Jam vero discutienti nobis sunt accuratius ea quæ occasione hujus controversiæ adversus Hilarium obijciuntur, qui tamquam alieni juris invasor ab omnibus pene scriptoribus exagitatur, propterea quod Celidonium episcopum non modo innocentem, sed et ad se nullatenus pertinentem, deponere ausus fuerit. Ante omnia autem, 761 qua in provincia ille episcopum egerit, inquirendum est.**

Cap. II. In qua provincia Celidonius episcopatum obtinuerit? An in Maxima Sequanorum? Ubi Vita S. Romani abbas locus expenditur. — Plures hic occurrunt ventiliandæ questiones, quæ semel illustratæ plurimum lucis conferent toti huic controversiæ. Queritur enim cujus civitatis, vel saltem cujus provincie Galliarum episcopus fuerit Celidonius? Utrum intra septem provincias, an in aliquo reliquarum Gallicanarum quæ corpus singulare constabant? Nem fueritne solummodo episcopus, an etiam metropolitana auctoritate fuerit decoratus? Hæc porro non ignorare tanti est, ut ex his totius dissidii cado pendeat. Longe enim aliter statuendum est de Hilarii negotio, si comprovincialem antistitem deposuerit, aliter si metropolitani. Iterum alius est omnino questionis status, si intra provinciam Viennensem hoc egerit; alius, si in aliqua alia e septem provinciis; alius denique, si extra hoc peculiare provinciarum corpus, puta in Lugdunensi, in Maxima Sequanorum, vel in alia: ista siquidem, quæ fieri poterit industria, discernenda sunt, ut in quo Hilarius erravit vel errare visus est, possit comprehendere.

Cardinalis Baronius Celidonium provincie Viennensis episcopum fuisse existimavit, etsi res ab eo discussa non videtur. Hæc omnium animis insedit opinio, usque dum Joannes Franciscus Chiffletius in sua Vesontionensis seu Biziuntinæ urbis et Ecclesiæ Historia fragmentum quoddam protulit Vitæ S. Romani abbatis, quod e codice monasterii Jurensis acceptum, eidem a Petro Franc. Chiffletio S. J. transmissum fuerat. (a) Fragmentum enim istud Celidonium Vesontionensem episcopum disertis verbis appellat. Hilarius, inquit, venerabilem Celidonium supradictæ metropolis Vesontionensis patriarcham, patricio præfectorioque fultus favore indebitum sibi per Gallias vindicamus monachiam, a sede episcopali, nulla existente ratione, deiecerat. Mirum est quam avide, quam benevole istud excerptum fuit ab omnibus Historiæ ecclesiasticæ studiosis, qui scilicet intelligebant quantum lucis inde mutuaretur Hilarii negotium, quantopere

A et sententiæ Leonis papæ aequitas palam omnibus fieret, et tota hæc disciplinæ ecclesiasticæ pars nobilissima illustraretur. Chiffletiorum igitur sententiæ omnis eruditorum chorus accinit, Celidonianque Biziuntinæ Ecclesiæ episcopum hucusque credidit: 762 in his J. Sirmondus Conciliorum Gallicæ tom. I; Illustri. Petrus de Marca, dissert. de Primatu Lugdun. n. 77, et in opere de Concordia sacerdot. et Imp. lib. v.; ejusdemque libri continuator Stephanus Baluzius, Franciscus Hallier, de Hierarchia Eccl., et alii passim.

Ab hoc eruditorum grege vix me divelli patior; patior tamen, quoniam multa me movent persuadentque Celidonium hunc, de quo controversia, numquam Vesontionensem episcopum fuisse, et fragmentum istud vitæ S. Romani merito interpolationis mihi suspicionem injicit, ne dicam aperte per fraudem vel errorem Vitæ illi insertum fuisse.

B Integra nuper luci data est Romani Vita opera Bollandi ad 28 diem Februarii, ubi fragmentum illud suo insertum loco vidi; sed et totam Romani Vitam accurate perlegi, adjunctamque ab eodem auctore Lupicini fratris et Eugendi qui huic successit historiam, ut et scriptoris genium deprehenderem, et si quid ad rem quam tractamus faceret, expiscarer. Eugendi discipulum se proficitur auctor ille, multaque de illo narrat, quæ ipse suis hausisse oculis testatur. Ita, si ulro demus Romanum et Lupicinum Hilario aequales fuisse, auctor, qui Eugendi illorum discipuli discipulum se proficitur, vel ad finem quinti sæculi, vel ad initium sexti floruisse credendus est; hoc est circa an. 515 vel 520. At multa sunt in illis narrationibus quæ omnino aliena videntur ab illo sæculo, quæque longe recentiorum ætatem redolent, ut necesse habeamus dicere, vel mendacem esse auctorem istum, dum se Eugendi discipulum facit, vel si eo tempore quæ dicitur, scripsit, lucubraciones illas corruptas fuisse et interpolatas ab aliquo posterioris ætatis nugatore. Alteriutrum autem semel comprobato, jam nulla fides integræ scriptiioni danda est, in qua vera a falsis, germana a subdititiis secernere longæ ambagis et improbi laboris opus fuerit. Utrumque porro illud quam sæpe, quam impudenter a nonnullis perpetratum fuerit, nemo est qui nesciat. Flagrans quippe cupido nobilitatis avitæ cogit interdum homines dehirare, ut in simili causa loquuntur Baronius: nihique magis obvium habemus inter hujusmodi monumenta, quam vel scripta omni ex parte supposititia, vel aliqua saltem parte mutila, adjecticia, interpolata, innumerisque historiis, revelationibus, miraculisque ad fraudem vel pietatis ludibrium fictis conspersa; ut merito Bollandus ipse initio operis sui monendum lectorem crediderit, ne levem et incautam fidem hujusmodi historiis adhibeat, et nonnullas etiam digito monstraverit sincerus auctor, quæ nugivendulorum 763 manus expertæ, quisquiliis et deliramentis relectæ fuerunt.

D Tales nobis prodire, meo quidem judicio, Vitæ SS. Romani, Lupicini et Eugendi, in quibus hæc reperiantur vocabula, quæ desinente quinto sæculo, vel sexto ineunte, in usu fuisse facile non crediderim: *Reposare. Super formulam conquiscescere. Religio et religiosus, pro monachorum ordine et monacho. Pater Romanus, Pater Lupicinus* eo sensu qui nunc in usu est apud monachos. *Lignea sola quæ vulgo, inquit, soccos monasteria vocitant Gallicana*; hæc enim et alia nonnulla recentiorum Gallicismum omnino sapiunt.

Nomen sacerdotis sine addito, quod prioribus sæculis episcopum significat, usurpat pro presbytero; *patriarcha* pro metropolitano episcopo; *basilica* pro sacello monasterii; *epistolæ regularis pro decretali; archimandrita* pro abbate, quod Occidentalibus mo-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Sinceritatem hujus fragmenti vindicabimus in observ. part. 1, c. 1, n. 4 et seqq., ac per totum ca-

put 2, ubi Celidonium Vesontionensem episcopum ex aliis etiam documentis confirmabimus

nachis vix innotuit illa ætate. Quæ omnia posterius scriptoris ævum arguunt: sicut etiam hæc: *Vincula professionis dirumpere*, quibus cum monastica vota, qualia emittuntur hodie, intelligere videatur, ad sextum sæculum pertinere non possunt.

De dalmatica S. Romani sermonem facit, quam ab eo acceptam Lupicinus discipulo suo Eugendo moriens tradiderit, qua et ipse usus fuerat dum viveret. An sacrum genus festium hic intelligat, an commune, facile non est statuere; communem enim et promiscui usus vestem tali nomine decoratam nullam novimus; dalmaticæ vero, quæ nunc diaconorum est ad altare ministrantium insignis, non facile concessus quibusvis clericis vel monachis usus. Exeunte enim sexto sæculo Aregius Vapincensis in Gallia episcopus, et per se ipse dum Romæ versaretur, et postmodum per diaconum suum enixius postulavit a Gregorio Magno ut sibi et archidiacono suo uti dalmaticæ liceret. Cui respondit postulæ quod quia rationis consideratio novam hoc inconsulte et subito non permittit indulgere, idcirco postulata rei prolongatus effectus est: nunc vero, inquit, charitatis tua bona revocantes ad animum, huius auctoritatis nostræ serie petita concedimus, atque te et archidiaconum tuum dalmaticarum usum decorandos esse concessimus, easque dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate deferente transmisimus (Greg. Mag. l. vii. epist. 3. indict. 9). Si vix concessa est episcopo dalmatica, quis credat ea usum esse Romanum presbyterum, et Lupicinum, Eugendumque, qui duo sacris forsan ordinibus non erant initiati. Vix igitur capl potest vel sacram vestem communibus Eugendi usibus esse a Lupicino deputatam, ut forsitan hæc verba innotent: *Hanc tibi probatam (dalmaticam) in acceptis utilitatibus novaria assignandam; vel de communi veste tam magnificam faciendam esse mentionem, vel denique iidem licitum tunc fuisse sacra dalmatica in sacris ministeriis indui, quæ centum post annis vix episcopo concessa est.*

In Vita S. Eugendi scribit auctor plam 764 lectionem, quæ ad mensam adhiberi solet, ab eo in monasterio fuisse denuo institutam. Quanta porro pietatis et disciplinæ decreta illuc irrepsisse oportuit, ubi consuetudo, quæ ubique vigebat monasteriorum, jam tum defecerat? Hoc vero quis credat statim post celebris illius asceterii conditoris mortem evenisse, et proximo ejus successore adhuc in vivis agente?

Sermonem inserit de duobus monachis Romam peregrinantibus, quos inde reducit sacris apostolorum Petri, Pauli, et Andree reliquiis onustos. Quantum hoc a sæculi illius moribus abhorrent, novit qui vel unius Gregorii Magni legis epistolam 50 libri iv. quæ est ad Constantianam Augustinam, quam his affatur verbis: *Major me, inquit, mentis tenuit, quod illa præcipitis quæ facere nec possum, nec audeo...* In Romanis enim, vel totius Occidentis partibus, omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si præsumpserit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Quis ergo novum, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut hæc sciens eorum corpora, non dica tangere, sed vel aliquatenus præsumat inspicere? Quid quod pro magno munere tunc et continentis tempore fuit limatura seu rasura catenarum, quibus vincit fuerant apostoli? Aut igitur impostores fuisse oportet monachos illos, aut recentior Vitæ auctor est quam videtur vult, aut denique interpolatum fuit huius opusculum.

De vitæ cœnobitica institutoribus ita disserit, ut de Basilio tamquam omnium primo, tum de Lirvensis Patribus, postmodum de Pachomio, denique de Cassiano quasi omnium patre. Quis hæc scripta credat ab auctore quinti sæculi, et a Cassiani ætate non remoto? Quia hæc chronologia perturbationem putet esse hominis antiqui? Deinde cum horum omnium constitutiones vivendique rationem cum Jurensium legibus confert, has dicit Gallorum moribus magis convenire quam illorum Orientalium

A constitutiones: nimirum Orientalibus accensent Lirvenenses Massiliensesque monachos.

Ut summam Eugendi pietatem religionemque extollat, scribit eum morbis continuis afflictum fuisse, sic tamen quod nunquam canonicis usque ad finem defuisset curam; ubi de horarum, ut loquimur, canonicarum penso loqui videtur; quod proculdubio tunc nec canonicum appellatum esse, nec lege ecclesiastica indictum, nemo non fatebitur.

S. Lupicinum ait aqua ipsa oculo circiter annis ante transitum, ne utcumque gustaret, abstinuisse; quod aspectu fidei est, sicut et historia Agrippini cuiusdam comitis Galliarum apud imperatorem falso accusati et divinitus servati.

Sabini cuiusdam Lugdunensis Interamnis abbatis mentionem facit, quem Romano familiarem fuisse scribit, cum antiquissima 765 quæque huius monasterii monumenta plane de illo sileant, quæ et alios per id temporis recensent abbates.

Hæc omnia si lector attendit, decernat facile talem esse vitam S. Romani, ut ex his quæ ab illius auctore referuntur nihil omnino certi statui possit; aliquorum enim comprobata suppositio omnem proterus cæteris detrahit fidem. Verum quamvis cæterorum fides non vacillaret, eam tamen partem quæ de Celidonii depositione agit, totique viris eruditus imposuit, omnino subditiuum esse pro certo habere, ut habeo: videtur enim esse marginalis annotatio studiosi alicuius, cui injecta mentis Hilarii Arelatensis episcopi ordinantis Romanum monachum prope Vesonionem ab urbe Arelate tanto intervallo distantem, in memoriam revocavit illam S. Leonis epistolam, in qua Hilarium exagitat tamquam omnium per Gallias Ecclesiarum ordinationes sibi vindicantem; nec dubitavit eodem tempore in eodemque excursu et ordinatum Romanum, et Celidonium fuisse ab Hilario depositum. Huius etiam credulitatem mirum in modum auxit popularis traditio Bisontinorum de Celidonio episcopo suæ civitatis, quam Jurensis monachus facile cum cæteris hauserat ex Breviario Vesonionensi, unde illam pariter deprompsit Chiffolius; qui si minus patris fabulæ quam veritatis studiosus, non aniles narrativulas pro certis et indubitatis vendidisset historiis. Censuit ergo studiosus ille suam conjecturam margini esse inscribendam, ex qua deinde in textum irrepsit per scribarum imperitiam vel oscitantiam. Ut porro de conjectationibus nostris melius quisque dijudicet, totum hunc Vitæ S. Romani locum quem tractamus oculis objicimus, ubi Italico characterē excusa sunt, quæ non ab auctore Vitæ, sed ab alio recentiore subditi insertaque credimus.

« Audita namque (inquit Vitæ scriptor) memoratorum fama, S. Hilarius Arelatensis episcopus, missis in causa clericis, beatissimum Romanum haud longe sibi a Vesonienti urbe fecit occurrere. Cujus incitamentum vitamque dignissima predicatione sus tollens, imposito honore presbyterii ad monasterium honorifice repedere permisit. Siquidem antedictus Hilarius venerabilem Celidonium apud prædictam metropolim patriarcham Patricio Præfectori quæque fultus favore, indebitam sibi per Gallias vindicans monarchiam a sedis episcopali memoratum Celidonium nulla existente ratione deiecerat. Ob quod in audientia beatissimi papæ Leonis Romæ male gessisse convictus, requinto quoque in episcopatu Celidonio, apostolica auctoritate ob usurpationem illicitam regulariter est increpatus. Exstat denique exinde antedicti ac venerabilis papæ ad Gallic episcopos cum examinatione gestorum inserta canonicus epistola regularis, in qua primum per Gallias metropolitanorum privilegium, calcata Hilarii superfluitate, restituit. Igitur beatissimus Romanus ad monasterium, ut supra 766 jam diximus, collato sacerdotio regressus, etc. » Hactenus ex Vita S. Romani.

Porro hæc non ab auctore Vitæ scripta, sed ab alio mixta facile intelliguntur, 1º ex continuæ orationis contextu, qui neutiquam convenire seu coherere vi-

dentur; sed pannus est Vitam S. Romani nequaquam attinens, et lectoris otiosi meditationem referens. Postquam enim ordinationem S. Romani narravit auctor, eumque monasterium suum repetentem velut prosecutus est, ab eo resumitur iterum Hilarii mentio, quæ jam absoluta esse debuerat, reverso ad sua Romano; historiaque depositionis Celidonii, quæ ad rem nullo modo pertinebat, importuna narratione edisserit; ita ut rursus de ordinatione et reditu S. Romani verba facere compulsus sit, ne hiulca plane esset oratio extranea narratione intermissa. Igitur, inquit, *beatissimus Romanus ad monasterium, ut supra jam diximus, collato sacerdotio regressus, etc.*

2° Cum genuinus auctor Vitæ ordinationem S. Romani primo narravit, de Hilario perhonorificam fecit mentionem, eumque sanctitatis titulo insignivit: *Sanctus Hilarius, inquit, Arelatensis episcopus*; statim autem postea assumenti illius sortor eum velut e celesti sede dejiciens, non modo sanctum non appellat, *anectictus, iniquis, Hilarius, sed etiam velut effreni ambitione laborantem traducit, qua ductus omnia per vim ageret, aliena sibi jura vindicaret, episcopos a propriis Ecclesiis deturbaret, nulla existente ratione, omnes denique Galliarum Ecclesias tyrannica potestate popularetur. Nemo dixerit hunc unius ejusdem scriptoris stylum esse, eundemque fontem, qui de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam (Jac. III, 11); sed duorum potius esse factum, quorum alteri bene perspecta erant S. Hilarii merita; alteri vero aliunde non innotuerat Hilarius, quam ex Leonis epistola.*

3° Celidonium appellat *patriarcham metropolis Vesontionensis*; quod initio sexti sæculi Occidentalibus usitatum non erat ad metropolitanos designandos.

4° Germanus Vitæ auctor ordinationem S. Romani describens presbyterii nomine utitur: *Imposito honore presbyterii*; quæ vox per illam ætatem usurpari solita erat ad presbyteros significandos; alter vero, qui pannum assuit, *sacerdotii* vocem usurpat, quæ de solis episcopis intelligebatur, si efferebatur sola, nec umquam de presbyteris, nisi cum addito *secundi ordinis*, aut similis alicujus formulæ.

5° Epistola Leonis adversus Hilarium Arelatensem inserta esse dicitur *canonibus*, hoc est canonum codici, ut interpretari licet. Tres porro tantum occurrunt animo canonum codices, qui sexto sæculo in usu essent vel fuissent seu in Ecclesia Romana, seu in Gallicana. In Romana quidem codex omnium antiquissimus, quem nunc primum in lucem emitimus, usque ad Symmachii PP. fere tempora usurpatus: cui circa 767 hujus sexti sæculi initia successit nova collectio, seu versio canonum opera Dionysii Exigui abbatis Romani; cui et alia subjuncta est collectio decretorum pontificum Romanorum a Siricio usque ad Anastasium. In Gallicana vero Ecclesia, nulla alia collectio recepta fuit usque ad Caroli Magni tempora (de quo ex professo infra disseremus, disseri. 16) præter antiquam, quæ ex Orientalibus confecta erat, quamque optime appelles codicem canonum Ecclesiæ universæ; quoniam canones isti Orientales jux veluti commune erat omnium Ecclesiarum Orientalium et Occidentalium, saltem post concilium Chalcedonense. Quibus canonibus suorum conciliorum canones adjunctes particulares quæque Ecclesiæ, puta Gallicana, Hispana, Britannica, etc., suum sibi proprium codicem compingebant. De quo porro istorum codicum intelliges, quod in panno illo dicitur, de epistola Leonis canonibus inserta, Gallianus quippe codex Romanorum pontificum decreta non continebat. Etsi enim illa magni facerent, et pro data occasione usurparent in suis conciliis Galliarum antistites, non ea tamen in partem Gallicani codicis evehebant, nisi expresse canonibus suis inserta pro

A lege haberi sancivissent episcopi in synodum congregati; quemadmodum de Innocentii papæ I epistola ad Exuperium factum est ab Agathensi concilio can. 9. Quod vero ad Dionysianam collectionem spectat, vel ad aliam Dionysianam antiquiorem, in neutra epistola Leonis adversus Hilarium reperimus; neutra in usu fuit in Gallicanis Ecclesiis ante Caroli Magni tempora. Non igitur sexto sæculo vivebat auctor hujus annotationis, cum nullæ tunc auctoritatæ collectiones existerent, quibus inserta esset laudata Leonis epistola. Hanc habet collectio excusa quæ Isidori Mercatoris nomine circumfertur (etsi eam in illius mss. codicibus non inveniimus), sed ante Caroli Magni tempora non est edita in lucem; per circa finem quippe octavi sæculi videri cepit, ut notat P. Pithecius in Glossario Capitularium. Hæc porro Isidori collectione passim usi sunt Galliarum episcopi in synodis quæ tempore Caroli Magni, postque ipsum habitæ sunt, sicut et aliarum etiam Ecclesiarum synodi. Quas imitati collectores posteriorum temporum Burchardus, Yvo, Gratianus, etc., eandem Isidori collectionem amplexi sunt, nullo discrimine habito epistolarum, quas impostor ille supposuit, aut ab alio suppositas obtrusit.

6° Denique longe recentiorum facit Romani historiam Gregorius Turonensis, quam hujus Vitæ auctor, quem, ut incerti nominis et in multis interpolatum, Gregorio postponendum esse ducimus. Pensiculus discussimus hanc Vitæ S. Romani partem: 768 quoniam nulla alia hæcenus ratione ducti sunt, qui Celidonium Vesontionensem episcopum fecerunt, quam hujus auctoris testimonio; quod quam subleste fidei sit lectori relinquo judicandum.

Etsi vero inter pannum istum et reliquum vitæ scriptum distinximus, dum illum subditum arguimus, cætera non est animus pro certis et indubitatis recipere, velut est illud quod refertur de ordinatione Romani per Hilarium facta non longe a Vesontione. Quod si factum esset ab Arelatensi episcopo, eo magis contra canones peccasset, quod nullum jux prætereunda poterat, ex quo ei presbyteros in aliena parochia ordinare liceret. Cum ergo hoc nec retulerit Hilarii Vitæ scriptor, nec objecerit Hilario vel Leo, vel Celidonium, quem istud latere non potuisset, existimandum est scriptorem hujus Vitæ id ex falsis rumoribus vel populari opinione hausisse, et incaute scripto dedisse. Si tamen hoc præstitit Hilarius, dico id per Eucherium Lugdunensem episcopum Hilario licuisse. Notum est enim quam arcta utrique intercederet necessitudo, propter quam ut Eucherio ab Hilario permissum est ut Arausicanæ synodo interesset ac subscriberet cum episcopis Viennensis et vicinarum provinciarum; ita Hilario ab Eucherio concessum ut virum pietate insignem in presbyterum consecraret in sua diocesi Lugdunensi, cujus diocesi etiam hodie subiacet Jurense monasterium; a quo cum nec Geneva, quæ est provincia Viennensis; nec Lugdunum, nec Vesontio plurimum distent, difficile non est creditu Hilarium suæ provinciæ Ecclesias lustrantem, cum Germano Autissiodorensi et Eucherio Lugdunensi convenisse. Jam vero ad alias probationes pergamus, quibus Celidonium Vesontionensem episcopum non fuisse, immo nec alterius metropolis civitatis probatum imus.

D CAP. III. Celidonium nec Vesontionensem, nec cujusvis metropoleos episcopum fuisse, aliis argumentis probatur. — Infirmato quod ex Vita S. Romani profertur testimonio, nullum aliud supersedit quo (a) metropolitana Vesontionensis dignitas Celidonio possit vindicari, sed nec ulla est ratio quæ aliam ei metropolim assignandam vel leviter probet; immo non est una quæ illum metropolitani nequaquam fuisse palam faciat.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc caput refellitur in observ. part. 1, c. 2 et 3, Celidonium autem non metropolitani; sed mærum

fuisse episcopum, qui primariæ Sequanorum urbi præsidebat, probabilis ostendimus, c. 3, n. 8.

Primum in narratione quam de hoc negotio instituit Leo in epistola sua ad Viennenses, et in ea ipsa epistola parte in qua omnia congerit quae contra canones regulasque disciplinae sibi arrogarat, Leonis iudicio, 769 Hilarius, ne verbum quidem legere est ex quo de metropolitana Celidonii dignitate vel levissima suspicio suboriri possit. Ventilentur enim syllabae omnes apicesque capitis tertii, in quo praesertim res Celidonii aguntur; nihil tale occurreret. Hanc unicam noxam eo loci imputat Hilario, quod episcopum deposuerit tale nihil merentem: quippe qui convictus non erat ejus criminis, propter quod depositionis poena infligebatur. Arguit etiam eum quod multa effutierit reverentiae apostolo Petro debita, et sacerdotali mansuetudini contraria. At quoad illam causam non ei obijci defectum jurisdictionis in Celidonio, non imminuta metropolitani ullius episcopi jura, non violatos alienae provinciae limites: quae omnia non omisisset, sed potius vim in illis fecisset maximam, quibus temerata magis Nicænorum canonum videretur auctoritas ac religio. Quemadmodum ubi Projecti negotium versat, statim provinciarum distinctos limites opponit, quos metropolitani nefas sit transgredi. *Quid sibi, inquit, Hilarius querit in aliena provincia?* etc. Nihil tale urget in gratiam Celidonii: hoc vero unum profero, quod illum injuste depositum arguat, manifesta testimonii responsione patefactam esse obiecti adversus Celidonium criminis falsitatem.

2. Huic argumento (quod etsi negativum tantummodo sit, decretorium tamen videtur) succedat assertorium. Quod S. Leo metropolitica in Celidonio dignitatem non agnovit, sed potius Celidonium metropoliticae Hilarii potestati subiectum fuisse ultro confessus sit, evincunt Leonis verba, quibus declarat ad suum effectum perducendam fuisse Hilarii adversus Celidonium sententiam, si obiecta, acceptae in uxorem viduae accusatio legitimis ac fide dignis testimoniis probata fuisset. *Mansisset namque in illum, inquit, prolata sententia, si obsectorum veritus exstitisset.* Quid hoc enim vero est, nisi metropolitici Hilarii iuribus subscribere, ejusdemque in Celidonio jurisdictionem fateri? Quod neququam fecisset, si Celidonium iisdem iuribus potitus esset in aliqua provincia, praesertim vero si in Maxima Sequanorum, de qua suae ditioni subiicienda ne per somnium quidem cogitaverat umquam Hilarius. Concessum esset vere Hilario jus in alienam provinciam, quod ab eo male quaesitum esse tam acerbè objectabatur.

3. Probationem aliam eruiamus ex aliis ejusdem epistolae verbis cap. 2: *Nobiscum, inquit, itaque recognoscat vestra fraternitas apostolicam sedem, pro sui reverentia, a vestra etiam provinciae sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam, et per diversarum (quemadmodum vetus consuetudo poscebat) appellationem causarum aut retractata aut confirmata fuisse iudicia, etc.* Si de metropoli vel de episcopo alterius provinciae quam Viennensis ejusque appellatione ageretur, quam ob causam Viennensis provinciae episcopos compellaret, ut 770 in memoriam revocarent relationes consultationesque a suis missas, appellationesque olim interpositas ad sedem apostolicam ex antiqua illius provinciae consuetudine? Cur potius appellationes non commemorat ex illa provincia delatas, cui jure metropolitico, si ita est ut volunt, praerant Celidonius? Hoc non fecit Leo, sed potius ex provincia Viennensi appellationum exempla arcessivit, quia revera quaestio erat de appellatione episcopi intra illam provinciam constituti.

4. Si non ex ea fuisset Celidonius, sed ex Maxima Sequanorum, cur illius potius quam hujus provinciae episcopos sollicitavit S. Leo adversus Hilarium? Cur ad Viennenses litteras mittit, non ad Sequanos, quos utique facilius erat in Hilarium commovere, utpote quos nulla necessitudine sibi devinctos habebat, quam Viennenses, qui Hilarium propter summam

A sanctitatis doctrinaeque opinionem atque in rebus agendis peritiam plurimum suscipiebant?

At vero, inquires, revera scripsit S. Leo ad episcopos Maxima Sequanorum, cujus rei testem habemus doctissimum Sirmondum, qui tom. I Conciliorum Galliae addenda notis suis ad calcem recensens, ait in vetere scheda epistolam de qua agimus non ad Viennensem tantum provinciam, sed etiam ad Maximam Sequanorum episcopos missam inscribi, hoc modo: *Dilectissimis universis episcopis per provincias Maximam Sequanorum et Viennensem constitutis Leo.* Ego veterem illam schedam, admodum veterem non esse vehementer suspicor, sed potius ex eadem officina prodire ac pannum illum adscititum Vitae S. Romani. Quis porro chartulam incertae aetatis ac fidei anteponat omnibus exemplaribus tam excusis, quam manu exaratis, qui nobis hanc epistolam hactenus sine ulla mentione episcoporum Maxima Sequanorum repraesentant? 2^a Qua ratione, si ad hujus pariter provinciae episcopos destinata esset, nihil in ejus serie deprehenderetur ex quo ad eos sermonem se habere significaret pontifex? at nullum exstat, quaquam patet haec epistola, vel levissimum hujus rei vestigium; immo vero ubique indicat se unius provinciae Viennensis episcopos alloqui, ut cum in praefatione haec habet: *Vestra fraternitas recognoscat apostolicam sedem a vestra etiam provinciae sacerdotibus, etc.* 3^a Ipsa tituli forma impostorem arguit. Quis enim legit umquam provinciam Viennensem? Tametsi legitimam civitatem Viennensem, quae a Viennensibus populis incolitur, sicut et Lugdunensium, quae a Lugdunensibus. At quemadmodum non dicitur provincia Lugdunensium prima, Lugdunensium secunda, etc., ita numquam dicta est Viennensium provincia, quia populi, qui Viennenses appellantur, non totam provinciam, cui dant nomen, occupabant, sed modicam partem provinciae, quae in duodecim alios populos dividebatur.

C Adversus hanc nostram de Celidonii episcopatu opinionem, erit qui obijciat haec sancti Leonis verba, quibus ab eo Hilarius accusatur, tamquam ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, et debitam metropolitani sacerdotibus in eum jus transferens dignitatem; quibus verbis vulgo existimant confirmari opinionem de Celidonio extra provinciam Viennensem, episcopo iudicato ac deposito.

Ad haec respondeo distinguenda esse in hac epistola quaedam quae Celidonii negotium attinent, quaedam quae Projecti causam spectant; alia etiam quae utrique sunt communia. Hujus generis sunt ea quae praefatione continentur, in qua omnes generationem prosequitur Hilarii, ut putabat, excessus, quorum alii Projectum, alii Celidonium, utrumque alii respiciunt. Porro Projecti negotium ob oculos habebat Leo, cum ordinationes omnium per Gallias Ecclesiarum sibi vindicantem Hilarium arguit; cujus occasione in haec verba erupit: *Quid sibi querit Hilarius in aliena provincia?* etc. De Celidonii autem causa intelligenda non esse, inde patet quod in ea non de ordinatione agebatur, sed de depositione episcopi; in cujus locum nullus adhuc substitutus ab Hilario fuerat, ut perspicuum est ex S. Leonis silentio, qui de eo aliquid decreto suo statuisset, sicut de illo statuit qui aegrotanti Projecto fuerat superordinatus. Econtra vero in Projecti negotio, non de depositione, sed de ordinatione seu superordinatione lis erat: quamobrem ad illum referenda sunt quaecumque hic de illicitis ordinationibus a sancto Leone obijciuntur. Ad majorem hujus loci illustrationem aliqua adhuc dicenda sunt quae commodius in secundam dissertationis hujus partem differunt; ubi quo sensu accipienda sit hoc loco ordinationis vox, et intra quos fines coarctandae sint Galliae, quarum hic Ecclesiae omnes commemorantur, reterege conabimur.

5. Si quis Galliarum statum qui tunc erat attenderit, intelliget quam parum illi conveniat ut Celidonius Vesonionum fuisse credatur illo tempore epi-

scopus. Omnes enim, ni fallor, consentiunt Maximam Sequanorum vicinamque regiones (a) tunc paruisse non Romanis, sed partim Gallis, partim Burgundionum principibus. Quis autem credat Hilarium diionis Romanum episcopum in aliena diionis metropolitam jus sibi assumere ausum esse, in externa et inimica Romania provincia visitatorem egisse, synodum congregasse, primi ordinis episcopum deposuisse? Hoc certe nunquam passi essent Burgundiones, sed nec unquam id cordatissimus vir Hilarius tentasset, qui

Romanum monachum in presbyterum consecravit, ut hujus Vita testatur, non aliam ob causam eum ex Jurensium 772 locis ad se evocavit, quam quia Jurensia loca, quæ Burgundice dominationis erant, adire fas illi non erat, ut sacerdotalia munia illic exerceret.

6. Ex ultima ista ratione altera sequitur, quod nimirum Valentianus imperator non ita egre tulisset Celidonium ab Hilario fuisse depositum, nec illius causam adversus hujus sententiam tam ardentem suscepisset defendendam, si extra dominationis sue limites episcopum fuisse Celidonium. nam vero hoc illi acceptissimum fuisset, quod Romanæ diionis episcopum in eas Ecclesias quæ ab illa avulsæ fuerant jus et potestatem sibi vindicasset. Hoc enim erat viam Romanis aliquatenus parare ad regiones illas suo iterum iugo subiciendas.

Ex diebus manifestum est Celidonium non ex alia provincia fuisse quam Viennensi. Quod etiam innuit sanctus Leo in utraque epistola ad Viennenses, in quibus significat merito Hilarium potestate in provinciam Viennensem privatum esse, quoniam eam male usurpaverat, seu ea male usus fuerat: non certe in causa Projecti, qui ex alia provincia erat; igitur in Celidonii negotio: *Noverit se*, inquit, *non solum ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis provincie, quam male usurpaverat, potestate privatum.* Potestas igitur ista propria fuit Hilarii, quandoquidem hæc ab alieno jure, a quo superius legitur depulsus, expressis verbis distinguitur, tamquam legitima, etsi non legitime usurpata.

CAP. IV. Sanctum Hilarium Arelatensem legitimum judicem fuisse Celidoni, eo quod Arelatensi episcopo potestas metropolitica in provinciam Viennensem competere. Hujus potestatis vestigia ab ætate S. Trophimi usque ad Taurinensem synodum. — Abunde in superioribus probatum a nobis Celidonium in provincia Viennensi sedisse episcopum. Iude consequens est totam hanc controversiam hoc modo devolvi, si male judicatum est ab Hilario causam non esse nisi ex his tribus unam; vel quod sibi ipse contra fas potestatem metropolitica in provinciam Viennensem vindicavit, vel quia episcopum neque confessum neque legitimum testimoniis convictum ab episcopali dignitate nihil tale merentem deiecerit; vel denique quod Celidonium appellentem sedem apostolicam non audierit, nec passus fuerit suum iudicium a primaria sede retractari ac reformari. Quæ tria suo nobis ordine discutienda sunt; ac primum quidem de metropolitico Arelatensium episcoporum jure dicendum probandumque, 773 hoc penes illos (b) semper fuisse, non autem pertinuisse ad Viennenses episcopos.

Et quidem omnia percurrenti sæcula a prædicato in Galliis Evangelio usque ad Hilarii ætatem (hoc enim nobis satis est, nec plura aggredimur) ubique

A Arelatensis Ecclesiæ privilegia ac prerogative elucet nullumque fere superest Gallicanæ antiquitatis monumentum in quo non appareat singulare aliquod metropolitice dignitatis, quam Arelatenses episcopi gesserint, vestigium.

Post Trophimum (qui a sede apostolica missus, primus Arelatensem fundavit rexitque Ecclesiam, sed cujus incerta ætas eruditorum disputationi tradita est) nullum novimus hujus sedis episcopum Martiano antiquiorem, cujus apud sanctum Cyprianum memoria in epist. 66 ad Stephanum papam. De Martiano illo Novatianæ partis fautore a communione collegarum et episcopatu removendo scripsit Faustinus Lugdunensis ad sanctum Cyprianum Carthaginensem, idemque cum aliis Gallicanis episcopis scripserat ad Stephanum Romanum episcopum, ad quem et ipse Cyprianus illam quam laudavimus dedit epistolam. Ex illa porro magnum, ut ego quidem reor, argumentum sumimus in gratiam Ecclesiæ Arelatensis. Nisi enim primatum gessisset hujus sedis episcopus in provincia Romana, non erat (c) cur ad Transalpinos transmarinosque episcopos confugeretur a Gallicanis episcopis, ut de Martiani depositione agerent. Præsto fuisset metropolitani auctoritas seu Viennensis, ut volunt, seu alius ejuspiam.

Etsi enim nondum forte ita ecclesiastica hierarchia forma ibi constituta ac firmata esset ut postea ordinata fuit, dubium tamen non est quin aliquis inter episcopos præmineret, penes quem cæterorum regendorum, et cum opus erat, in synodum congregandorum cura ac sollicitudo resideret, sive ex dignitate sedis suæ id obtineret, sive ex sacerdotii antiquitate, sive ex communi sacerdotum suffragio ac delectu. Is demum erat quem Faustinus cæterique Gallicani episcopi sollicitissimi ad urgendam Martiani depositionem. Qui si tergiversatus fuisset, notaretur proculdubio hujus primarii episcopi oscitantia vel a Faustino ad Cyprianum, vel a Cypriano ad Stephanum scribente. 3^a ita Cyprianus alloquitur Stephanum papam: *Quapropter 774 facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Martianum, etc. Et infra: Dirigatur in provinciam, et ad plebem Arelate consistentem a te litteræ, etc.* Si quis alius ab Arelatensi episcopo rexisset illam jure metropolitice provinciam, an non potius dixisset: *Ad coepiscopum nostram provincie metropolitani vel primatem (more Africano), sicut et alias fecerunt Romani pontifices, cum aliquid in Gallicanis regionibus contra canonum instituta impune perpetrari audiebant?* 3^a Non esse cur ad Arelatensem episcopum, potius quam ad alium e Gallicanis dirigerentur aliarum regionum seu clerici seu laici catholici, et formatæ inscriberentur, nisi aliis præfultisset sedis suæ privilegio et metropolitica vel simili dignitate: hoc enim erat magnorum metropolitaram, vel etiam exarchorum privilegium. Sic autem habet Cyprianus: *Significa plane nobis quis in locum Martiani Arelate fuerit substitutus: ut sciamus ad quem fratres nostros dirigere et cui scribere debeamus.* Hæc ita se habebant circa ducentisimus quinquagesimus quintum Christi annum, a quo usque ad Arelatense concilium primum nihil occurrit antiquorum monumentorum Gallicanæ Ecclesiæ.

Sexaginta igitur fere post annis congregatum est jussu Constantini imperatoris celebre (d) concilium

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc et sequens argumentum falsa hypothese nititur: nam hæc regiones hoc tempore Romano imperio suberant, uti monuimus annot. 1. (*Supra*, col. 431. n. e) in c. 4.

(b) Metropolitum jus semper jam inde a S. Trophimo et sæculo in fuisse penes episcopum Arelatensem, nemo credet, si legerit quæ de sera ecclesiasticarum metropoleon institutione in Galliis dicuntur part. II observ. c. 5, n. 2.

(c) Nondum institutis per hæc tempora metropoli-

tanis, nihil mirum si Africani et Galli de Martiano scripserunt ad Romanum pontificem, quippe qui tum solus altiori jure omnibus ac præsertim Gallis episcopis præsidebat.

(d) Hoc concilium nihil confert ad jus metropolitum vindicandum Arelatensi aut Viennensi episcopo, cum nulli, ut diximus, tunc essent metropolitæ in Galliis. Cur autem Marinus primus sit in inscriptione epistolæ ejusdem synodi, licet metropolitani non esset, vide observ. part. II, c. 5, n. 4.

in civitate Arelatensi, ejus civitatis ipse delectus illius Ecclesie et episcopi dignitatem astruit. Hæc non urgeo, ut nec subscriptionum ordinem quo Viennensi præit Arelatensis; non enim episcoporum qui huic synodo interfuerunt nomina eadem serie subscripta fuisse existimo in primario et autographo synodi exemplari quæ nunc in editis concilii actis descripta leguntur, de qua infra paulo fusius disseremus. Quamquam ex eo saltem istud evincimus, per id temporis, quo hæc scriba, quisquis est, exarabat, Arelatensem episcopum dignum existimatum fuisse, qui Viennensi anteponeretur. Sed majoris momenti est ac ponderis quod et in capite epistolæ synodicae primus, et in Breviario ejusdem canonibus præfixo solus nominatur Arelatensis episcopus Marinus: quod metropolitice in eo dignitatis certum apud me indicium est. Primarium enim locum synodi tenere non potuit, nec omnia synodi nomine facere, nisi primarius provinciae 575 episcopus fuisset vel Viennensis, si jam a solida Narbonensi decerpta erat, vel totius provinciae Romanæ, si adhuc stabat solida Narbonensis. Iste enim mos semper obtinuit, ut cujusque provinciae metropolitani ei synodo præesset, quæ intra suæ provinciae limites congregata haberetur, licet civitas illa proprium haberet episcopum. Sufficiat modo ad exemplum Diospolitana synodus, cui præsedit Eulogius Cæsareæ episcopus an. 415, licet Diospolis sub Jerosolymitano episcopo jaceret. Si ergo Viennensis civitas metropolitica dignitate tunc temporis fuisset ornata, jus sibi suum præscripi non passus esset Verus Viennensis episcopus, qui aderat concilio; primus omnium subscripserat, et ipse omnium nomine synodicam confecerat epistolam, ad pontificem Romanum de tota synodo relaturus. Hoc exemplum non parum Arelatensis privilegio favere intellexerunt synodi ii Arelatensis Patres, cum canone 18 illud ad confirmandum jus synodi, Arelatensis episcopi arbitrio congregandæ, adduxerunt.

Asserit quidem illustrissimus Petri Marcæ continuator Baluzius lib. v. Concord. sacerdot. et imp. cap. 50, num. 4, Marinum Arelatensem non vindicasse sedi suæ metropolitice in epistola synodica; sed e contra vocari episcopum provinciae Viennensis in veteri catalogo episcoporum qui ad Arelatensem synodum convenerunt. Verum unde habes, vir erudite, hoc sibi jus non vindicasse Marinum? Si ex eo quod provinciae Viennensis episcopus dicitur in veteri illo catalogo, jam ob eandem rationem adimendus est etiam primatus Vero Viennensis episcopo, cui illum, ut opinor, asseris: non aliter enim subscribit Viennensis, immo nec Massiliensis, Arausicanus et Vasionensis. Hoc unum discrimen in Arelatensis gratiam occurrat, quod ejus subscriptio cæterorum nominibus præponatur, excepto Massiliensi, qui in antiquis editionibus non apparet, sed in sola Sirmondi Gallicanarum synodorum editione.

In concilio Agrippinensi adversus Euphratam, cui Maximinus Treverensis jure (a) metropolitico præsidebat, primus omnium post ipsum inscribitur et suffragium dixit Valentinus Arelatensis. Quod etsi aperte jus metropolitice non asserat, dignitatem tamen sedis designat aliquatenus.

Agrippinensem synodum secuta est septimo post anno Arelatensis, cui præfuit (b) Saturninus 776 ejusdem civitatis episcopus, qui quidem Ariane factioni addictus erat; sed cum nec ab Hilario nec a

A Sulpitio Severo notatus sit tamquam perperam sibi arrogatæ presidentiæ reus, integra nobis manet probatio, quæ inde sumitur pro jure Arelatensis Ecclesie.

In Biterrensi quoque synodo primum tenuit idem Saturninus, ut ex Hilario, Severo Sulpitio et Hieronymo facile colligitur; qui jus vel cogendæ synodi, vel in ea primum locum habendi eidem etsi vasserrimo homini non adjudicant: sicut nec Patres concilii Parisiensis, qui eum excommunicatum declarant, non aliam ob causam, quam quia statutis salubribus implissime contradixit.

CAP. V. Quid pro primatu seu metropolitica potestate contulerit Arelatensi episcopo synodus Taurinensis. — Illicusque primum ubique in provincia Narbonensi obtinuisse videtur nemine contradicente vel repugnante, Arelatensis episcopus, quem in omnibus magni momenti negotiis cunctis præsentem intuemur. De Viennensi autem episcopo alium ubique silentium.

At inter utrumque oriri cepta est de primatu contentio circa tempora concilii Taurinensis, quod vulgo anno trecentesimo nonagesimo septimo celebratum creditur, melius tamen ad initia sequentis sæculi rejicitur: quoniam ex pluribus Zosimi papæ epistolis patet tunc Turonum episcopum fuisse Briccium successorem sancti Martini, quem anno quadringentesimo aut etiam sequenti, 11 die Novembris obiisse eruditiores tradunt chronologi ex Severo Sulpitio. Quam supputationem qui amplectitur, dicat necesse est concilium istud, quod mense Septembri convocatum indicat præfatio ejusdem, non ante quadringentesimum secundum vel sequentem annum celebratum esse.

Qua autem (c) occasione motam putemus hujusmodi controversiam? Hanc ego natam existimo occasione partim novæ divisionis Galliarum, partim ingentium turbarum quæ exeunte quarto sæculo eam portem Galliarum concusserunt. Maximos enim tyrannidem arripuit in Britannia an. 382, Treveris sedem imperii collocavit, Gratianum imperatorem apud Lugdunum a suis desertum 777 an. 383, per Andragathum ducem peremit. Eugenius pariter Arbogastis comitis presidio fretus affectavit vique usurpavit imperium ann. 391; succedenti denique anno Valentinianum imperatorem idem Arbogastes apud Viennam interfecit. Per has procellas probabile admodum est Viennensem episcopum caput erexisse ad primum, cui prehensando locum dedit provincie Narbonensis in plures non ita pridem facta divisio, indita Viennensi provincie ex urbis nomine appellatio, et in diversam adversamque dominationem Viennensis ejusdem provincie scissio, aliquibus civitatibus tyranno parentibus sub Viennensi, alijs cum Arelatensi sub Romana ditione perseverantibus. Facile enim fuit Viennensi antistiti, cujus civitas olim in laterculo imperii metropolis fuerat, et antiquitate eminebat, hoc tyranno persuadere, ut ibi primum ecclesiasticum constitui juberet, ubi imperii sui sedem vel saltem incunabula habebat. Fundatum his titulis primum, quibus potuit præsidii tutatus est, qui non aliud passim affectatæ dignitatis metropolitice fundamentum protulit, quam civitatis antiquitatem, et ejusdem dignitatis olim in civilibus concessa possessionem.

Huc devenerat controversia primis quinti sæculi annis, cum illius se dirimendæ seu utcumque sopiendæ gratia concilium Taurinense Gallicanorum

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Treverensem episcopum metropolitam fuisse hoc tempore quo nondum instituta fuerunt ecclesiasticæ metropoles, omni fundamento caret. Cæterum de hac synodo Agrippinensi plures dubitant. Certe Valentinus Arelatensis in hujus Ecclesie diptychis a Mabillonio editis non legitur.

(b) Quæ hic et in sequentibus colliguntur ex gestis Saturnini Arelatensis, quam sint inania, patebit ex

observ. part. II, c. 6, n. 5, ac propterea nihil firmum hactenus allatum est pro vetustiori jure metropolitico episcopi Arelatensis.

(c) Veram controversiæ occasionem detegemus in observ. part. II, c. 5, n. 9, et numero sequenti Quenelli commenta, quæ hic mirifice agglomerantur, valem fient.

episcoporum precibus congregatus est; cujus canon 2 hujusmodi est: *Illud deinde inter episcopos urbium Arelatensis et Viennensis (observa primo loco nominatam Arelatem) qui de primatus apud nos honore certabant, a sancta synodo definitum est, ut qui ex eis approbaverit suam civitatem esse metropolim, is totius provincie honorem primatus obtineat, et ipse juxta canonum præceptum ordinationum habeat potestatem. Certe ad pacis vinculum conservandum, hoc consilio utiliore decretum est; ut, si placet memoratarum urbium episcopis, unaquaque de his viciniores sibi intra provinciam vindicet civitates, atque eas Ecclesias visitet quas oppidis suis vicinas magis esse consulerit; ita ut memores unanimitalis atque concordie, non alter alterum longius sibi usurpando, quod est alii propius, inquietet.*

Ex his synodi verbis perspicuum est, 1° jamdiu molestissimas inter Galliarum episcopos dissensiones exarsisse de Viennensis provincie, immo et de aliarum provinciarum primatu: quoniam et illorum jura et harum limites ex perturbationibus per tyrannidem Maximi subortis intra Gallicanas provincias, obscura et difficultatibus impedita 778 evaserant; ita ut, cum vix posset Gallicanis episcopis iudiciis hæc controversia dirimi, plerisque videlicet vel propria vel amicorum causa occupatis, ad vicinos coepiscopos causam deferre velut depositis compromissis illarum regionum episcopi proposuerunt. Episcopi Italice dioceses, ut provincie Viennensis aliarumque contigui ad hoc delecti sunt, eo libentius quod jamdudum illius diocesis primatem sanctum Ambrosium dissidiarum suorum iudicem peroptarant, opinor, Galli antiauites: quem propterea ad suam synodum ut conveniret frequenti legatione sollicitarunt. De hoc enim negotio primum est ipsum Ambrosium intelligere, cum in funere Valentiniani perorans, testatur sibi rescripto Valentiniani ipsius accito in Gallias, ut eum vadem fidei suæ apud comitem Arbogastem haberet, hoc esse denuntiatum accelerandi itineris causa, non ad synodum Gallie, sed ad baptismum Valentiniani Augusti ipsum esse vocatum. Addit, inquit, eo ut properarem oculus, nec arbitrarer causam itineris mei synodum Gallorum esse episcoporum, propter quorum frequentes dissensiones crebro me excusaveram, sed ut ipse baptizaretur in ipso egressus. Hæc Ambrosius dicebat ann. 392, quo Valentinianus occisus est: unde et conjicimus post Maximi tyranni, qui Galliarum statum (a) provinciarumque ordinem demutavit, necem quarto ante anno illatum ceptum esse inter Gallicanos episcopos Ecclesiarum suarum jurebus decertari, præsertimque inter Arelatensem Viennensemque, quos inter de primatu agebatur. Quam autem provinciam detrectavit Ambrosius a dissensionum turbis alienus, hanc postmodum suscepti precibus Gallorum victus Simplicianus ejus successor, vel qui Simpliciano successit Venerius, quorum alterutrum par est credere Taurinensi concilio præfuisse; quod ne citius celebraretur, impedimento fuerunt quæ Valentiniani mortem secutæ sunt procellæ, perturbatusque rerum Gallicarum ex altero superveniente tyranno Eugenio status.

Ex synodi verbis alterum elucet, ad hoc nimirum totam controversiam devolvi, ut quenam illarum civitatum esset metropolis inquireretur. Hoc videlicet apud iudices certum erat, illi deferendum esse in ecclesiasticis primatus honorem, qui eundem in civili politia obtineret. In quam partem propenderent Taurinenses Patres satis hæc definitio ipsi innunt. Etiam enim neutri civitatum primatum dare sua viderentur sententia, revera tamen illum Arelatensi

A adjudicabant, quam tunc temporis (b) metropolim 779 esse constabat. Unde non sine arte conscripta mihi videtur esse illa definitio, quæ non decernit illi attributam esse metropolitancam dignitatem, qui comprobaret suam civitatem olim et ex antiquo fuisse metropolim, quod rem in ancipiti reliquisset, et operose inquisitioni dedisset locum, sed quæ approbaret esse, per eam scilicet tempestatem; quod aliud non erat quam in gratiam Arelatensis pronuntiare.

Honorius enim Augustus (Apud J. Sirmond. in notis ad Sidonium, p. 245) in edicto ad Agricola præfectum Galliarum dato anno 418 (quo vix quindecim annis antiquior erat Taurinensis synodus) Arelatem expresse appellat metropolitancam civitatem, quod jamdiu tali eam decore ac nomine insignitum fuisse argumento est. Unde cum in ea septem provinciarum conventum fieri præcipit, significat id ipsum non de novo institui, quippe quod jam a præfecto Petronio jussu erat observari, rationabili plane probatoque consilio; sed potius reparari, quoniam interpolatum vel incuria temporum, vel desidia tyrannorum fuerat, ut in eodem edicto queritur factum Honorius Augustus. Inter hos tyrannos præcipuum intelligit Constantinum, qui Arelatem expugnavit, in eam tamquam in primariam totius provincie se recepit, et in ea obsessus ab Honorio ann. 411 ad dedicationem compulsus est; quæ expugnata, provincia ista, inquit Sozomenus, rursus ad Honorii imperium reversa est, ac ducibus ab illo constitutis paruit.

Neque tribuenda videtur Petronio Arelatensis civitatis in metropolim evectio, quæ et præfectorem potestatem superabat, et Petronii ætate anterior erat (Gallor. episcop. præces ad S. Leonem). Hanc enim civitatem a Valentiniano imperatore specialibus privilegiis, puta sede præfecturæ, et aliis, auctam fuisse, immo et metropolim esse appellatam asserunt episcopi Gallicani in eo libello quem pro Arelatensi episcopo obtulerunt papæ Leoni. Quid enimvero est civitatem esse omnium Galliarum matrem, nisi omnium civitatum esse metropolim? Hoc autem a Valentiniano seu primo, seu secundo collatum esse Arelatensium civitati, publico libello asserere (nisi pro certo habitum) nunquam ausi essent tantæ probitatis ac prudentiæ episcopi, præsertim cum libellus et adversariorum, et pontificis Romani, et totius Urbis oculis lustrandus esset, et nihil esset facilius quam falsi arguere quicquid falsi precibus insertum esset?

Sed pluribus ante utrumque Valentinianum annis ita nobilitata reperitur Arelas a Constantio Augusto Constantini imperatoris filio, ut ab eo pro metropoli habitam esse vix ambigendi sit locus. In ea quippe solitus erat commorari, cum in Galliis versabatur; in ea theatrales ludos, in ea circenses edidit, in ea etiam consulatum septimum iniit, quem et circensium ludorum editione celebrem fecit. Arelate hiemem agens Constantius, inquit Ammianus Marcellinus, lib. xiv, post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, ad diem sextum idus Octobris, qui imperii ejus 780 annum trigesimum terminabat, etc. Et infra: Constantius consulatu suo septies et Cæsaris iterum egressus Arelate, Valentiam petiit, etc. Istæ hæc ab aliis quoque Augustus ac consulibus præstita esse apud Arelatem testati sunt in laudato libello Galli episcopi. Quorum etiam relatione, sicut et Honorii in recensito edicto, decemur Constantine nomen Arelatensi civitati inditum a Constantino Magno; qui sicut ad veteris Romæ exemplar novam in Orientalibus partibus ædificavit, suoque ornavit nomine, ita in Galliis talem Arelatem esse voluit, cui utriusque illius splendor et decora communicarentur, quæ eam ob causam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Nulla provinciarum mutatio sub Maximo probari poterit. Non pauca Quesnellus gratis pronuntiat.

(b) Non Arelatem; sed Viennam hoc tempore fuisse civilem metropolim, lacerulenter statuimus part. II observ., c. 4, n. 5 et seqq., ac n. 2. Quesnellus argu-

menta pro Arelate allata excutiemus. Taurinensium porro Patrum sententiam non de civili, sed de ecclesiastica metropoli accipiendam esse ibidem probabimus c. 5 n. 9.

et Constantina ab ipso imperatore, et Gallula Roma ab Ausonio nuncupata est. Talis fuit in civilibus Arelas a primo Christianorum imperatorum Constantino, usque ad Valentinianum III, Leoni et Hilario æqualem. Qualis autem sub gentilibus fuerit, vel uno Leone nostro teste edocetur, ut supervacaneum otiosumque fuerit antiquiora monumenta scrutari: fatetur enim ultro *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium clericorum, civitatibus Viennensi et Arelatensi commune jus quondam fuisse, idque a gentibus esse proditum* (Epist. 50, cap. 1, ad episc. provincie Vienn. libello respondens).

CAP. VI. Zosimi papæ decreta quibus metropolitica potestas asseritur Arelatensi episcopo, expenduntur et a falsi suspicionibus vindicantur. — Concilii Taurinensis ætate turbulentiſſima tempora exceperunt, pluribus per ea tyrannis Gallias occupantibus, in eadem etiam irruentibus Gothis, Burgundionibus, aliisque barbaris; quo factum est ut omnis ecclesiasticus ordo per eas regiones pessumdaretur. Nusquam enim, inquit de illorum temporum ac locorum Ecclesiis Salvianus testis oculatus, *nusquam improbi voluntas, nusquam inquinatio vita, nusquam corruptior disciplina*. Quamobrem nec illius concilii ordinatio, nec antiquiorum statuto locum aliquem fuisse per ea tempora putandum est. At pacatis utcumque Galliarum rebus, de rursus instauranda tam ecclesiastica disciplina quam politica civili serio cogitarunt Ecclesie et imperii principes. Imprimis vero de restituendis Ecclesiis et civitati Arelatensi sacris civilibusque privilegiis actum est. De civilibus testis est Honorii constitutio superius laudata, quæ anno 418 data est, quam videre est apud J. Sirmondum in notis ad Sidonium (Pag. 245). De ecclesiasticis locupletissimam memoriam habemus in papæ Zosimi epistolis, quæ cum anno uno præveniant Honorii edictum, vel hoc solo argumento perspicuum est non ex secularium tantummodo ordinationum imitatione natum esse ecclesiasticum Arelatensis civitatis splendorem, sed in nativis illius Ecclesiæ jurbus primævisque prærogativis eundem esse fundatum.

781 Ex his Zosimi epistolis, quæ alia Arelatensis episcopi jura attinent, ad aliud locum recitimus; modo quæ metropoliticum constituunt attendamus. Sic igitur in epist. 5, quæ est ad universos episcopos per Gallias et septem provincias constitutos: *Jussimus autem, inquit, præcipuam, sicuti semper habui, metropolitano episcopo Arelatensium civitatis in ordinandis sacerdotibus teneat auctoritatem; et infra: Metropolitana Arelatensium urbi vetus privilegium minime derogandum est, ad quam primum ex hac sede Trophimus summus antistes, ex cujus fonte totæ Gallia fidei rivulus acceperunt, directus est*. Mitto alia quæ ad idem recidunt, vel referantur opportuniore loco.

Observare porro dignum, quod (a) Zosimus non novum jus se condere, nec nudius tertius institutum firmare se dicit, sed vetus privilegium esse affirmat, quod semper Arelatensis episcopus habuerit; illudque asserit in Trophimi summo pontificatu fundatum, qui videlicet primus illas provincias fide Christi imbuivit, et episcopali rexit auctoritate, cujus proinde jura legitimo successionis ordine in ejus sedis hæredes transmissa piaculum fuerit violare.

Tam patens tamque decretorum est hujus pontificis testimonium, ut nihil non agant adversæ sententiæ auctores, quo illud infirmum irritumque reddant. Alii nimiam Zosimi credulitatem arguunt, quam in aliis quoque negotiis manifestam fecerit, veluti cum sibi a Pelagio et Celestio hæresiarchis ita imponi permisit, ut catholici tam ipsi, quam eorum libelli ab illo judicati sint; et contra vero Africanos episcopi, invicti illi gratiæ defensores, ab eo pontifice

A levitatis et imprudentis zeli arguerentur, quod utrumque etsi catholice, ut putabat Zosimus, sentientem, ex levium susurronum scriptis damnationis sententia percussissent. Alii Zosimo ipsi parentes, scripta ejus nomine vulgata ita falsi insimulant, ut multis rationibus ac momentis sibi certissimum id esse autem. Quibus quoniam multum interest ne fides leviter abrogetur, doctissimorum virorum argumenta, sepositis omnibus præjudiciis, examinanda sunt.

Primo igitur loco aiunt vel ex hoc uno suppositionem epistolarum Zosimi palam fieri, quod Arelatensis episcopus semper fuisse metropolitano in illis asseritur; quod numquam scripsisset Zosimus, repugnantibus antiquis omnibus notitiis provinciarum, in quibus Arelatensium civitas Viennæ, ut metropoli, subjecta legitur.

Verum quibus, amabo te, major fides debetur; an notitiis hujusmodi quarum ætas auctoritasque incertæ; an epistolis Zosimi? Immo cum antiquis illæ ignotæ sint, et a paucis tantum annis in lucem eductæ, fides 782 earum plurimum vacillat. Quia tamen plura earum exemplaria proferuntur sibi invicem simillima, nec in paucis codicibus inss. habentur, omnem eis auctoritatem detractam nolim. Sed cum adversus Arelatensium jura nihil valere queant, nisi ante Zosimum conditas esse pateat, inanis prorsus erit ex iis ducta probatio, postquam demonstratum a nobis fuerit, non modo post Zosimum, sed etiam post S. Leonem cœpisse exarari notitias hujusmodi; quod inferius præstabimus. Quo facto licebit in adversarios telum retorquere; si enim servata fuerit Zosimi epistolæ auctoritas, tum invicta erit sumpta ex iis pro Arelatensium metropoli probatio. Commodius etiam eleventur in sequentibus alia quæ ex eodem primatu repetuntur ab adversariis argumenta.

Opponitur secundo perperam Zosimo ascribi epistolæ decretales, quæ nec in codice Ecclesiarum Romanæ, qui a Dionysio Exiguo compactus est, nec in collectione Isidori continentur.

C Sed vix eget responsione hujusmodi objectio. Quam multæ enim tum aliorum pontificum, tum Zosimi ipsius, Leonisque nostri epistolæ, decretales utique celebres, et indubitæ fidei epistolæ, quasque posteritati commendare plurimum intererat Romanæ sedis; quam multæ, inquam, hujusmodi neutri collectioni insertæ reperiuntur? Ac ne extra præsentis controversiæ fines evagetur, proluxa hæc ad Viennenses epistola, cui modo incumbimus, utriusque Collectoris illius diligentiam fugit. Alia item Leonis epistola, quæ totam hanc litem inter Arelatensem et Viennensem episcopos composuit; a Symmacho quidem laudata est, sed a card. Baronio primum est edita in Annalibus, et omnibus ignota decretorum pontificiorum collectoribus: innumeræ demum aliæ, quæ in mentem hæc legentium, etiam me tacente, incurrunt, in nullis codicibus Decretalium reperiuntur; adversum quas tamen ex Isidori Dionysique silentio præscribi omnibus antiquitatis ecclesiasticæ studiosis molestissimum foret.

D Symmachum porro Leonemque pontifices Romanos de his epistolis siluisse, quod tertio loco objiciunt, partim verum est, partim vero falsum.

Siluit quidem Symmachus, sed quid mirum? Mirum potius esset, si illius decessoris sui decretum retulisset, quod antiquatum volebat. Nullo modo enim Zosimi ordinationem circa præsens negotium attendit Symmachus (Epist. 9, ad episcopos Galliarum), sed Leonis solommodo, cujus sententiam inconcussam permanere constituit. Nec ille novum condidit edictum, sed quod fuerat a Leone promulgatum, in lucem (ut ipse ait) reddidit suis affatibus.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Zosimi litteræ, licet genuinæ sint, utpote sumptæ ex mss. collectionis Arelatensis, quæ nihil suppositum præfert; per subreptionem tamen Patrocli

antiquissimum jus metropoliticum Arelatensis episcopi falso ingerere patebit ex observ. part. II, c. 2.

783 Ad Leonem quod attinet, nomen quidem Zosimi non expressit, verum decreti ejus tam disertum fecit mentionem in hac epistola 40 ad Viennensibus provinciae episcopos, ut clarior haberi non poterit. Quid enim aliud significant haec verba: *Quid sibi Hilarius querit in aliena provincia, et id quod nullus decernitur ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat?* Cum et ipsum quod Patroclus a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia motu sublatum. Nemo non videt nullius sedis Romani pontificis decretum in gratiam Patrocli conditum a Leone potuisse commemorari, nisi decretum Zosimi, a quo Patroclus sui juris in provinciam Viennensem et alios obtinuit confirmationem. Eodem ergo argumento quo sanctissus everti epistoliarum Zosimi fides putabatur, hoc et contra firmius roboratur, ut nullum aliud conquirere opus sit, ad earum epistoliarum sinceritatem comprobendam post Leonis tam authenticum tamque manifestum testimonium.

At eorum de utraque Narbonensi, inquit, nihil S. Leo habet in ista epistola vel alia. Quid inde? Manifestum est Ravennensi juri suo in utramque Narbonensem a praedecessoribus suis defenso, ultro cessasse, et solum potestatem metropolitani Viennensis provinciae sibi reservasse asserendum: quam qui Patroclus confidaverit Romanus pontifex, alius praeter Zosimum citari a Leone nostro non potuit. Haec nobis sufficeret respondisse. Contendo tamen praeterea de alterutra Narbonensi sermonem esse in his verbis: *Quid sibi Hilarius querit in aliena provincia?* etc. Non enim hic loquitur de Viennensi, quam nunquam alienam ab Hilario censuit Leo, quamque nullus pontifex Romanorum eidem ante Leonem abrogarat. Sed de his uberius in parte et dissertationis, de Negotio Praefecti, ubi Leonis testimonium expendimus.

Quarto loco obijciunt loquendi modum quom usurpat auctor illius decreti elatorem esse quam ut Zosimo conveniat: ita enim incipit: *Placuit apostolicae sedi*, etc. Qui haec majores animos praesferre existimant, legant Leonem nostrum in plerisque epistolis, velut in iis quas ad Africanos, ad Anastasium Thessalonicensem, immo et in hac ipsa ad Viennenses episcopos; legant ipsius Zosimi litteras ad episcopos Africanos in causa Caesarii datas, quibus nihil imperiosius magis, et **784** has ejusdem epistolas tamquam a Zosimi stylo alienas non ei abjudicandas putabunt.

5. Priorem a Leone et Symmacho de formatis ab Arelatensi dandis mentio non levem suppositionis litterarum, ubi de formatis sermo est, injicere creditur suspicionem.

Respondere superfluum fuisse formatarum mentionem; cum inter metropolitica munia necessario jus landi litteras hujusmodi numeraretur. Placuit de illis nominasse Zosimo, ad idque necessitate compulsus est: quoniam occasione turbarum quae annis praecedentibus Gallias concusserant, et earum concertationum quae de primatu motae fuerant inter episcopos, formatarum usus intermissus fuerat, vel ab aliis contra fuit usurpatus: restituit a Zosimo fuit eam ob causam: *Quia*, ut ipse ait, *plures se episcopos sive presbyteros, sive ecclesiasticos simulantes, quia nullum*

A formatarum documentum exstat, per quod veniant consulari, in nomen venerationis irrogant, et indebitum reverentiam promerentur (Zosimi epist. 5, ad Episc. Galliae). Quod (a) jam dudum Arelatensi episcopo tributum fuisse patet ex epistola S. Cypriani, quam ad Stephanum papam pro Marciiani Arelatensis depositione scripsit, de qua superius.

6. Urget vir eruditus hanc epistolae quatuor classis: *Ad cujus notitiam si quid illis negotiorum emergerit, referre censuimus, nisi magnitudo causae etiam nostrum requirat examen.* Haec, inquit, sumpta sunt ex epistolis posteriorum pontificum, qui vices suas Arelatensibus episcopis demandaverunt, nec temporibus Zosimi conveniunt. His non uno modo satissimus: ac primum quidem adduce eminentiss. cardinalem Baronium, qui testatur in ms. Arelatensi, unde epistolae Zosimi descriptas habuit, ad calcem illius quae est ad episcopos Gallos, Afros et Hispanos, eandem clausulam legi quae et in superioribus, de qua agimus, ad universos episcopos per Gallias et septem provincias scripta, ab his scilicet verbis: *Insuper autem praecipiam*, etc., usque ad illa (b): *Nisi magnitudo causae etiam nostrum requirat examen* (Baron. ad an. 417, num. 48). Unde conjicere licet haec ultima, quae a Zosimo ommissa sunt in epistola ad Afros et Hispanos, ommissa esse pariter in epistola quae unica Gallos attinet, et superaddita postmodum esse ab aliquo. Verum conjecturae huic cedens, respondeo Zosimum pontificem ita Arelatensium episcoporum jura defendenda suscepisse, ut tamen **785** (c) rerum suarum non omnino oblivisceretur. Quamobrem ita provinciam Viennensem aliasque studuit Patroclo subijcere, ut eundem sibi in hujus potestatis usu subiectum haberet: quod praestitit, dum et formatarum jus ei quasi ex privilegio decrevit, et sibi nonnullarum causarum examen ac iudicium reservavit. Hoc modo agens Zosimus decessoris sui Innocentii premebat vestigia, qui ad Victoricum Rothomagensis scribens, cap. 3: *Si autem, inquit, majores causae in medium fuerint devolutae, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, post episcopale iudicium referantur.* Utrumque aemulatus S. Leo, eandem exceptionem iis epistolis apposuit, quibus Thessalonicensi episcopo Anastasio vicariatus sui munus delegavit. Unde non est cur aliquis miretur ut qui ad instar Illyricum delegationis in metropoli Arelatensi vicariatuum apostolicum instituisse meditabatur, illius in isto imaginem expresserit.

7. Sed si dicatur epistola Zosimi essent, quae credat tam contrarias a Bonifacio et Celestino successoribus ejus potuisse scribi, et istos praedecessoris sui decreta voluisse convellere? Bonifacius enim, epistola 3 ad Hilarium Narbonensem, arguit Patroclum de usurpata ordinatione Lutevensis episcopi in Narbonensi provincia.

Non plane video quid ex epistola Celestini ad episcopos provinciae Viennensis et Narbonensis adversus Zosimi epistolam assumi possit. Sed demus aliquid tam Celestinum, quam Bonifacium (quod hic revera fecit) praedecessorum suorum decretis contrarium scripsisse, hoc insolitum non esse tot exemplis comprobatur, ut in hac ipsa, quam tractamus,

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

leguntur; nec in epistola ad Afros ommissa Baronii textus subindicat.

(c) Cum Zosimus ecclesiasticorum negotiorum relationem praecipit, et majores causas apostolico examini ac iudicio reservatas praetulit; non rem sibi incompetentem, sed jus suum prosecutus est, quod non tam ex primatu divinae institutionis in totam Ecclesiam, quam ex peculiari jurisdictione in Ecclesia Occidentis palam dimittat, et apostolica sedes semper exerceat, ut pluribus antiquioribus exemplis, si vacaret, probare possemus. Quesnellus hic quoque animum apostolica auctoritati infensum manifestat.

(a) Privilegium formatarum Arelatensis concessum Zosimo, non in solam ipsius ecclesiasticam provinciam, seu in Narbonensem solidam eidem ab eo pontifice attributam, sed in *quandlibet Galliarum* partem extenditur epist. 4, c. 1. Hoc autem jus antiquum robari nequit; cum et in Oriente et in Occidente acceptum esset ut clerici ab episcopis, episcopi autem a metropolitano formatas acciperent; quemadmodum docet P. Constantius in monito ad eandem Zosimi epistolam: ubi etiam miratur testimonium a Quesnello produci ex Cypriani litteris ad Stephanum papam, in quibus nullus occurrit de formati sermo.

(b) Sequentia quoque verba in utraque epistola

causa triplex occurrat. S. Leo id quod *Patroclio a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, melius postea iudicio sublatum fuisse asserit* (Epist. 10); quod de Bonifacio debet intelligi, quem auri Zosimi decretis contraria statuisse. Anastasius II S. Leonis abrogavit constitutionem, decessorum suorum videlicet ordinationem (quod non oportebat) sub qualibet necessitate transgrediens; hisce verbis loquentem habemus ea de re Symmachum papam, epistola 1 ad Eoniam Arelatensem. Sed et ipse Symmachus Anastasii ordinationem rescidit, Leonis constitutioni de divisione Viennensis provinciae adhærens, roburque addens.

8. Libellus Leoni oblatus a Gallicanis episcopis in gratiam Ravennii, Zosimi quidem nomen retinet (quod obijcitur), sed de alio tamen hæc libelli verba intelligi non possunt: Unde factum est, ut non solum provincie Viennensis ordinationem, sed etiam trium 786 provinciarum, contemplatione S. Trophimi, sicut et sanctorum prædecessorum vestrorum patefactum sibi testatur auctoritas, Arelatensis Ecclesie sacerdos ad sollicitudinem semper suam curamque revocari. Nec sententiam solummodo Zosimi refert, sed etiam verba usurpat, ut legenti facile appareat. Deinde Leonem alloquuntur pontifices, cui decretorum sedis apostolicæ non ignare nomina pontificum a quibus prodierant appellare, et superfluum erat, et quadamentis indecorum, nam pontifices pontificibus collidere velle putarentur.

Animadvertit, ut puto, lector, nos dum adversariorum objectionibus satisfacimus, plurimas eadem opera probationes asseritorias protulisse, quibus epistolarum Zosimi sinceritas comprobatur. Iis omnibus vice coronidis addimus concilii Francofordiensis an. 794, præsertim Carolo Magno, celebrati suffragium. Canon quippe 8 hujusmodi est: De alteratione Ursionis Viennensis episcopi et Eliphantii Arelatensis episcopi lecta sunt epistolæ B. Gregorii, Zosimi, Leonis et Symmachi, quæ, Leonis videlicet et Symmachi litteræ, definerunt eo quod Viennensis Ecclesia quatuor suffraganeos habere sedes deberet, quibus illa quinta præmineret, etc. Quibus verbis quænam, precor, Zosimi epistolæ commemorantur, nisi ipsæ quas præ manibus nunc habemus? Sed et Gregorii ipsius Magni testimonium (Lib. iv, epist. 50, ind. 13) hoc in negotio posthabendum non est. Cum enim ad Virgilium Arelatensem, vices illi suas commissurus, scriberet, satis innuit Zosimi epistolas sibi tum ob oculos fuisse positas; inde enim repetit, quod ibidem refert de antiquitate privilegii Arelatensis, de prisca consuetudine sedis apostolicæ, et de certitudine qua cunctis liquet, quemadmodum loquitur, unde in Galliarum regionibus fides sancta prodierit.

Ex dictis apparet quam merito rideat Scaligerum Morinus (Eccl. Exercit. 24, Scaliger, epist. 348), quod Zosimi epistolas de Arelatensis controversia scriptas ausus sit commentitias et ridiculas pronuntiare, ab hisque conflictas hominibus quibus plus otii quam fidei superfuert. Sed utrum in eadem sententia perseveraverit Morinus, dubito. Ad oram enim Binianæ epistolarum istarum editionis, in eo codice quo vir doctissimus usus est, annotatas lego rationes ejusdem manu exaratas petitasque ex acriter stylo, silentio scriptorum, contrariis successorum decretis, provinciarumque notitiis; ex quibus suspectæ fidei epistolas scribit, confectasque tempore regi Arelatensis, ut Arelas supra Viennensem olim sedem Burgundici regni eveheretur. Sed quantis annorum 787 intervallis regnum Arelatense antecessant auctores,

A qui testimonio suo sinceritati epistolarum Zosimi suffragantur, ex eorum recensione clarissimum est.

Quod autem ad eos spectat qui non litteris Zosimi fidem abrogant, sed (a) Zosimi ipsius elevant auctoritatem, propterea quod erga Pelagium et Celestinum nimis credulus eorum se versatili circumveniri sit passus; respondeo longe disparem esse utriusque negotii rationem: difficillimum enim est in rebus theologicis, iisque præsertim quæ ad abstrusiores de gratia Christi quæstiones pertinent, etiam subtilissimos quosque non decipi, cum versutissimi hæresiarchæ sub catholicorum verborum involucribus plerumque pestilentissimæ doctrinæ virus contegant. Tales erant Pelagius et Celestinus, quorum prior, eloquentia ac dicendi arte vix ulli secundus, potuit facillime Zosimo homini Græco per verborum fallaciam, quam communia cum catholicis habebat, imponere, quemadmodum et ipse prius miseram illam, et loquitur Hieronymus, Diospolitana synodum suis fraudibus deluserat. At in examina metropolitico-rum jurum nihil prorsus cum mysteriorum additum investigatione comparandum fuit: in qua discussione, si falli Zosimo contigisset, de errore fuisse per Viennensis atiorumque episcoporum litteras admonitus; nec tot scripsisset ad idem negotium pertinentes epistolas, quas nemini displicuisse animadvertimus, nisi Proculo Massiliensi episcopo.

Cap. VII. Honorium Augustum, Bonifacium, Celestinum et Leonem ipsum pontifices Romanos, necnon et Valentinianum III Augustum habuisse Hilariū pro metropolitano. — Non repetam quod superius ex constitutione Honorii Augusti allatum a nobis in gratiam civitatis Arelatensis, quam discrete metropolitana appellat. Sufficiat ad seriem annorum observandam illud indicasse.

Ad Bonificium PP. venio, qui sub finem ejusdem anni pontificatum sumpsit. Hunc certe propensioris in Ecclesiam Arelatensem animi nemo suspicatus fuerit, si modo legerit epistolam quam scribit ad Hilariū Narbonensem episcopum, ubi Arelatensem de usurpata episcopi Lutubensis ordinatione arguit. Idem tamen manifestissime potestatem metropolitica in provincia Viennensi Hilarii nostri prædecessoribus 788 deferri in utraque sua epistola que res Gallicanas spectat. Scribens enim ad episcopos Galliarum de Maximo Valentini civitatis episcopo de variis criminibus accusato, Patroclum primum nominat eorum omnium, quibus epistola inscribitur, ex quibus quatuordecim, qui numerantur, confabulatur, ut ego quidem (b) reor, provincia Viennensis. Etsi enim subscribentium episcoporum nomina non ex Ecclesiarum dignitate ac prærogativa ordinantur, metropolitano tamen primus semper locus reservatus est, sive in epistolis ad totius provincie episcopos scriptis, sive in iis quas provinciales scribere episcopi.

In altera vero epistola, quam ad Hilariū Narbonensem episcopum scripsit, arguitur quidem Patroclus quod in aliena provincia, prima scilicet Narbonensi, prætermisso metropolitano, contra Patrum regulas ordinasset: quod argumento est Patroclum propriam habuisse provinciam, quam prætergressus culpatur de violata synodi Nicenæ constitutione, quæ præcipit, per unanquamque provinciam fuisse metropolitano singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas. Quæ constitutio nunc extra propositum hoc loco laudaretur, nisi inter metropolitano numeratus esset Patroclus.

Hanc epistolam secuta est post tres annos Valen-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Deceptionem Zosimi agnosces ex part. II c. 2 nostrarum observationum.

(b) Gratis more suo sic opinatur. Cum hæc epistola non ad solos Viennensis provincie episcopos, sed et ad cæteros per Gallias et septem provincias

constitutos scripta dicitur; eos quatuordecim, qui in inscriptione nominantur, solius Viennensis provincie episcopos opinari, divinare est; cum præsertim in hac provincia tredecim tantum civitates notitia Galliarum exhibeat.

tiniani constitutio de diversis ecclesiasticis capitulis, in Galliam missa an. D. 425, in ejus cap. 2 *diversos episcopos nefarium Pelagiani et Caelestiani dogmatis errorem sequentes per PATROCLUM SACROSANCTÆ LEGIS ANTIQVITATEM præcipit conveniri; et nisi errata correxerint, Gallicanis regionibus expelli, atque in eorum loco sacerdotum fidelibus subrogari.* Hæc omnia metropolitano episcopum loquuntur.

Ad Bonifacii proculdubio epistolam respiciebat Caelestinus papa Bonifacii successor, cum in epistola ad episcopos per Viennensem et Narbonensem provincias constitutos decernit, cap. 4, ut *juxta canonum decreta unaquaque provincia suo metropolitano contenta sit, ut decessoris nostri, inquit, data ad Narbonensem episcopum continentis statuta sit concessis sibi contentis unaquaque limitibus; alter in alterius provincia nihil præsumat.* Quamobrem his pariter verbis confirmatur metropolitica Arelatensis episcopi potestas, cum supponat similiter suam et provinciam subjectam esse. Sed et capite tertio de Daniele agens, qui multorum criminum reus ordinatus fuerat episcopus, satis innuit Arelatensem episcopum metropolitanum fuisse. *Missæ, inquit, ad Arelatensem episcopum per Fortunatum subdiaconum, 789 ut ad iudicium episcopale pertraheretur, epistola.* Cur enim ad ipsum potius quam ad alterum scriberet, ut Daniele ad iudicium episcopale pertrahi curaret nisi saltem in Viennensi provincia metropolitici juris frueretur.

Hæc ad ipsius Hilarii, cujus causam agimus, tempora episcopatumque proxime accedunt; quem et deabus insignibus synodis Regensi et Arausicæ et subscripisse primo loco reperimus, quod procul dubio itidem factum videremus in Vasensi et Arelatensi n. nisi subscriptiones perissent. Verumtamen his non immoramur (etsi nullo contradicente gesta fuerint), quoniam tamquam juris alieni invasor ob hanc ipsam causam male audit apud plerosque; quamquam nihil ab episcopis vi extortum, nihil nisi omnium volis obsequentibus præstitum esse luce clarius est.

Sed omisso Gallicanorum episcoporum testimonio, ab ipso Leone nostro Hilarii accusatore, de metropolitica illius auctoritate quid senserit, etiam in ea quam adversus ipsam scriptæ epistola sciscitemur. Jam copiose probatum superius metropolitico dignitatem Arelatensi Ecclesiæ non adjudicatam esse a pontifice nostro, cum Celidonium e provincia Viennensi fuisse asserimus, nec quidquam adversus Hilarium de arrogata sibi contra jus potestate fuisse objectum. Hoc certe manifestum est in utraque epistola ad Viennenses. Accusat enim eum non quod Celidonium alienæ potestati subjectum indebite judicandum sibi sumperit, sed quod, Celidonio merito appellante, appellationi ejus deferre noluerit; non item quod ordinandi munus sibi arrogarit, sed quod ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, debitam aliis metropolitano sacerdotibus in suam transferret dignitatem; non denique quod provincia Viennensis episcopos sibi jure metropolitico subjectos esse volebat; sed quod ita sua cupiebat subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non pateretur esse subiectum.

2. Quod sibi vult S. Leo, cum ita scribit cap. 3 ejusdem epistolæ: (a) *Mansisset namque in illum prolata sententia, si obsectorum veritas exstitisset, nisi Celidonium legitima potestate, servatoque canonum ordine accusatum et judicatum fuisse, nihilque sententiae late adversus ipsum deesse, nisi obsectorum veritatem; ideoque potestatem Hilario tamquam provincie metropolitano non deluisse?* Hæc Leonis verba juxta nostram opinionem explicata negotium nullum

A facessunt, sed sensum omnino convenientem reddunt; torquent vero eadem mirum in modum sententiae adversæ auctores, qui ne Vesonionensis metropoleos dignitatem 780 his pessumdari sinant, confingere coguntur ad vicariam potestatem a Zosimo episcopo Arelatensibus delegatam, quæ hisdem congregandarum per Gallias synodorum jus aliquod concesserit, ad quas delatæ episcoporum causæ vicarii sedis apostolicæ sententia terminantur.

Verum ista responsione, qua aliis satisfactum volunt auctores commemorati, fallor, si sibi ipsi satisfaciunt. Quam abhorrent enim illius ætatis et regionis mores a vicaria hujusmodi potestate, quæ in metropolitica jura involandi faceret facultatem, et ea concederet quæ in posterioribus sæculis a canonum observantia longius recedentibus nunquam tentata sunt? Ut enim ordinare solius erat proprii metropolitani, ita et deponere ordinatum; nec eo usque protendit umquam se vicaria potestas, ut in aliena provincia synodum cogeret eam solum ob causam ut episcopum illius provincie non suæ a propria sede deiceret; quod tamen in præsentī negotio ab Hilario tentatum existimant. Deinde contraria iidem loquuntur. Si enim potestatem habuit, vicariatus sui nomine, cogendorum in Galliis synodalium conciliorum, et de episcoporum causis illic iudicium instituendi, cur iidem auctores contendunt nulli episcopo aliquod licuisse in Sequanica provincia, quemadmodum nec in cæteris provinciis, præter ipsius provincie sacerdotes. « Suis, inquit Leo noster, Marca referente (*Dissert. de Primatibus*, n. 78), unaquaque provincia sit contenta conciliis, nec ultra Hilarius audeat conventus indicare synodales (*conventum adversus Celidonium habuit*, inquit, *perstringit*), et sacerdotum Domini iudicia se intenserendo turbare; qui non tantum noverit se ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis provincie, quam male usurpaverat, potestate privatum. » Hactenus Leo. Porro, si eo nomine mansura esset Hilarii sententia adversus Celidonium, quod vicaria utens pontificis auctoritate juxta eandem habuisset synodi, eidem igitur aliquid licuit in Sequanica provincia ut et in aliis, nec conventus indicendo synodales iudicia sacerdotum se intenserendo turbabat, sed concessa potestate utebatur. Quæ cum sibi invicem non cohercant, de metropolitica Arelatensi Ecclesiæ, ut facimus, dignitate arcessenda est huius loci explicatio.

3. Itaque confirmatur ex verbis Leonis supra relatis: *Qui non tantum noverit se ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis provincie, quam male usurpaverat, potestate privatum.* Duplicem enim in Hilario potestatem manifeste distinguit: alienam unam, quam alieni juris nomine designat, eam scilicet quam Zosimus in utramque Narbonensem dederat; propriam alteram in provinciam 791 Viennensem; alieno enim proprium opponitur, et fuit illi admodum primum vocaret alienam et indebitam, nisi alteram quam illi opponit pro legitima ac propria agnosceret. Difficultatis quidem nonnihil facit quod de potestate in Viennensem ait, *quam male usurpaverat*; sed in notis ad hanc epistolam ostendimus vel usurpare hoc loco pro uti positum esse, quo sensu in malam partem non sumitur, nisi additione adverbii alienus malignantis naturæ, ut hic male, vel dicendum errorem huc irrepisse, et pro usurpaverat legendum esse assus fuerat; ab uno enim in alterum facilis est lapsus in antiquis manuscriptis codicibus.

4. In breviore epistola ad Viennenses, si tamen genuina est, disertis verbis agnoscit privilegium Arelatensis Ecclesiæ ac civitatis: *A privilegio, inquit, suæ civitatis submotus, humili loco discat quod in magno*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Postquam in observ. part. 1, c. 2, fusius probavimus Celidonium episcopum fuisse in provincia ab Hilarii jure aliena, hoc Leonis testimonium, quod a Quesnello et hic et alibi obtruditur, ita ex-

plicavimus ut nec Hilarii juri astruendo faveat, nec ad vicariatus apostolici potestatem Arelatensi traditam confugiendum sit.

gratis munere prædecessorum nostrorum concessio tenere noluit; sitque redintegratum Viennensi episcopo privilegium et jus antiquum, quod apostolica benignitas ad Arelatensem ex parte transtulit civitatem. Ubi Viennensi quidem antiquitus delatam esse affirmat metropolitica potestatem, sed tamen (quod Hilario satis est) eandem tunc temporis fatetur penes Arelatensem episcopum fuisse, et quidem sedis apostolicæ suffragio et munere concessam.

CAP. VIII. *Ex his quæ post Hilarii reditum in Gallias usque ad ejus obitum, et in Ravennii ordinatione sunt gesta, metropolitica Arelatensis Ecclesiæ dignitatem confirmari.* — Etsi satis superque probatum sit hactenus Arelatensem Ecclesiam tunc metropolitica dignitate ornatam fuisse, cum Hilario Celdonium episcopum in eadem provincia constitutum deposuit, clarius tamen adhuc elucescet si ea examinaverimus quæ post S. Leonis constitutionem seu ab eodem scripta, seu gesta sunt a Gallicanis episcopis.

Audito in Galliis Leonis iudicio, receptaque (a) prima illa et breviori ejus epistola, quæ scripta legitur vii idus Januarii, quid inter se de Hilarii damnatione censuerint episcopi Gallicani, non liquido apparet. Vero tamen similimum est eundem semper animum erga Hilarium gessisse, nec minus ei detulisse auctoritatis in suas 792 Ecclesias quam antea fecerant; et facile adducor ut credam nihil iurum suorum sibi detrahi passum esse Arelatensem. Quæ causa fuit ut S. Leo quinto post primam epistolam mense aliam longe prolixiorum diuturnaque meditatione ac cura elaboratam ad eodem episcopos scripserit; ubi exasperatos Gallicanorum antistitem ex Romano iudicio animos, quibus potest verborum blanditiis delinire satagit, vel etiam asperioribus terrere; nunc eam suspicionem ab eorum animis eximens quam conceperant, cogitare Leonem de trahendis ad se Gallicanarum Ecclesiarum ordinationibus; nunc in eos minas intentans, qui sponte omnem potestatem Hilario deferrebant in provinciis a Viennensi distinctis; obtestans denique, obsecrans, et sub Dei invocatione conveniens, ut omnem dissensionis materiam de suis provinciis, Hilarium abdicando, removerent. Sed cum præsigeret Gallicanos episcopos consilii sui iurisque tenaces posterioribus litteris non magis esse commovendos quam prioribus, imperatoriam potestatem in pontificæ auxilium vocare decrevit. Impetravit igitur a Valentiniano Augusto constitutionem ad Aetium magistrum militiæ in Galliis, qua jubet ut sancti Leonis papæ sententia adversus Hilarium lata plenum sortiatur effectum; perennique sanctione decernit ne quid tam Gallicanis episcopis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis papæ urbis æternæ auctoritate tentare; sed illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit vel sanxerit apostolicæ sedis auctoritas, etc.

Talibus munita presidii Leonis epistola in Galliis transmissa est, quo successu ex historicis scriptoribus non discimus. Auctor Vitæ sancti Hilarii (b) narrat ipsum totum se ad placandum tunc animum S. Leonis inclinata humilitate convertisse; ubi insinuat ad id se Hilarium non tamquam contumaciæ reum debita demissione, sed spontanea et ultra inclinata humilitate, tamquam Christianæ charitatis et reverentiæ debitorem, dejecisse. Eo consilio Ravennium suæ Ecclesiæ presbyterum et postea successorem Romam delegavit, deinde sanctissimos episcopos Nectarium

et Constantium, quorum opera usus est, ut Leoni suæ dignitatis iura, iudicique adversus Celdonium decreti æquitatem probaret. Multa etiam in hac causa scripsit quæ ad nos usque si transmissa essent ab Honorato Massiliensi episcopo, 793 penes quem fuisse, ut ex Vita Hilarii, quam scripsit, manifestum est, maximo nos beneficio devinxisset. Cum vero Auxiliaris præfectus Urbis his omnibus contentionebus velitationibusque magis exasperari Leonis animum cerneret quam placari (quod Hilario in votis erat), huic pro communi necessitudine auctor fuit, ut sese Romanorum teneritudini paulisper accommodaret, et exiguas nubes parvæ mutationis serenitate comperceret, ut plurimum hac via, nihil perditurus, acquireret. Cum propositi, inquit, tenax sis, et semper æqualis, nulloque commotionis felle rapiaris, sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum, ego nec minimum quidem factum beatitudinis tuæ arrogantia memini contagione fuscari. Sed impatienter ferunt homines, si sic loquamur, quomodo nobis conscii sumus: aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur, in quam si se sanctitas tua abinde demittat, plurimum tu nihil perditurus acquiris. Da mihi hoc, et exiguas nubes parvæ mutationis serenitate compesce.

Hanc parvam mutationem, quam sibi dari ab Hilario tam amice posebat Auxiliaris, concessam huic fuisse certum pene faciunt sequentia hæc Honorati verba. Talia percipiens, inquit post relata Auxiliaris monita, totum se orationi, prædicationi, operationi, velut incipiens, mancipavit. Et postea: Abstinento victu, operi insistendo, itinera pedibus conficiendo ita se tenuavit, fatigavit, exhaust, ut vix quadragesimi octavi anni circulum adimpleret.

Ex quibus patet nec sanctum Leonem sententiam suam mutasse, nec cessasse Hilarium suis iuribus; sed istum ab huiusmodi contentionebus quiescentem Leoni amplius molestum non fuisse: totum vero se animabus commissis oratione, prædicatione, ac cura sua juvendis collendisque dedisse. Quibus sedulo incumbens vivendi finem fecit vir ecclesiasticæ pacis magis quam dignitatis propriæ studiosus, cujus obitum contigisse certum est anno Christi quadringentesimo quadragesimo nono, tertio nonas Maii. Cum enim responsonem sancti Leonis ad episcopos Ravennii ordinatores, quæ xi kalendas Septembris anni 419 data est, præcedere debuissent solemnia Hilarii funera, concilii convocatio ex pluribus forsan provinciis, concilium ipsum, consecratio Ravennii, epistolæ consecratorum ad Leonem conscriptio, legatorum iter Romam ad ordinatibus missorum; ista et alia quæ 794 forte prius acta sunt, nisi trium vel quatuor mensium spatio perfici non potuerunt. Unde illud etiam consequitur, B. Hilarium vix amplius quam tres aut quatuor annos supervixisse post receptas in Galliis Valentiniani imperatoris Leonisque papæ constitutiones, et vix etiam duos treve ex quo Auxiliaris præfecti precibus, amore pacis, annuens, ab omni se contentione abstinuit, vitæque reliquum tempus totum pontificis munis consecravit.

Res itaque in incipiti erat inter Romanum Gallicanosque pontifices, cum decessit Hilarius et vita: quoniam intra biennii illius spatium nulla sese obtulerat occasio, quam nec Hilarius quæsierat, in qua necesse esset vel Leonis decreto contraire, vel consuetis munis ac privilegiis cedere. Prima enim, ut manifestum est, ab illo tempore occurrit Vasensis

BALLERINIUM ANNOTATIONES

(a) Cum Quesnellus anterioribus capitibus hanc breviorum epistolam allecavit, hæc fere adjecit, si tamen genuina est. Nunc eam omnino genuinum præsumit, ut apostolicam auctoritatem ab Hilario et a Gallicanis episcopis neglectam suadeat. Spurium vero illam esse in admonitione eidem epistolæ præmissa et appendici inserta demonstravimus. Quare totum sequens Quesnelli ratiocinium apostolicæ auctoritati

infensum, ipsisque Gallicanis episcopis ejusdem auctoritatis observantissimis injuriosum, quod tam falsæ hypothese incumbit, prorsus corrui.

(b) Hæc non post, sed ante Leonis iudicium gesta ostendimus in observ. part. III, c. 2, n. 1 et n. 2; præterea probabimus Hilarium post ipsum iudicium nihil tentasse, sed paruisse.

episcopi ordinatio, quæ sopitam, non extinctam contentionem excitavit inter Arelatensem et Viennensem episcopos.

Sed quam longe abessent Gallicani provinciarum illarum antistes a Leonis constitutione effectui tradenda, in ipsa (a) ordinatione Ravennii clarum evasit. Posthabito enim Viennensi sacerdote, duodecim episcopi vel (b) ex sola Viennensi provincia ex quatuordecim conflata (quem numerum implebant Viennensis et Arelatensis illis duodecim additi), vel etiam ex aliis provinciis in synodum convenerunt, et Ravennium secundum desideria cleri, honoratorum et plebis unanimiter consecrarunt. Quam ordinationem non modo non culpavit S. Leo (Epist. 36, nunc 40), sed potius tamquam bonum fraternitatis sacerdotalis opus Dei munere concessum, et ex inspiratione divina factum suo iudicio roboravit. Quia, inquit, electionem pacificam atque concordem, cui nec merita morum, nec studia civium defuerunt; postulationis quidem humane, sed inspirationis credimus fuisse divina. Porro Viennensem episcopum illius participem non fuisse clarum est recensenti eorum episcoporum nomina, qui litteras ordinationis indices ad Leonem dederunt, quos inter, tamquam ordinationis princeps, primum tenet Constantinus. Hunc autem non fuisse Viennensem episcopum, certum facit altera epistola (Epist. 65), quam (c) iidem ordinatorum adjuncis aliis septem scripserunt ad Leonem in gratiam sedis Arelatensis. In Leonis enim responsione (Epist. 66), qui eos omnes ex ordine recenset, idem Constantinus primo pariter loco inscriptus legitur: 796 quem per Arelatensis Ecclesie iuribus scripturam nemo dixerit, si Viennensis episcopus fuisset.

Non ad solos ordinatorum gratulatorias dedit litteras sanctus Leo, sed et ad ipsum ordinatum, quem hortatur ut, declinata superbia, cui proximum est ut decidat, ametur humilitas, cui semper debetur ut crescat; et ut intra ecclesiasticarum legum regulas atque mensuras omnia potestatis sua jura contineat. Quibus verbis dubium non est quin et Hilarium notet, et Ravennium ab alieno jure invadendo avertat. Nihil tamen de neglecto Viennensi metropolitano in Ravennii ordinatione suggerit aut reprehendit: unde promptum existimare Leonem noluisse Ecclesiam Arelatensem jure metropolitico sua sententia spolia-

re, sed solummodo Hilarium mulctare: quo mortuo, æquum judicavit ut omnia in statum pristinum redirent.

Nec sola potestate metropolitica ornari cum voluit, sed illa etiam (d) prærogativa, qua sancti Trophimi intuitu inter ceteros metropoli-
tas Galliarum eminebat sedes Arelatensis, hoc est, primi metropolitani privilegio. Quo jure illius erat et synodales conventus aliarum provinciarum cogere, et litteras formatas dare peregrinantibus clericis, et omnia quæ ad communem Ecclesie seu fidem seu disciplinam intra Gallias pertinebant, sua cura ac sollicitudine promovere, et intra ordinem continere. Hæc Ravennio a sancto Leone ultro delata esse, non ex novo decreto, sed ex priore et antiqua institutione, testatur tum synodus generalis illarum provinciarum occasione litterarum Leonis ad Flavianum, ejus congregandæ curam Ravennius suscepit, ut postea dicemus, cum illius epistola ad Ravennium data, de quodam Petroniano vago, qui se Romanæ Ecclesie diaconum mentiebatur 796 per Gallias. Cujus audacie ut obviam iretur, scribit Leo ut eum, admonitis etiam totius provincie episcopis, in sua falsitate detectum, ab omnium Ecclesiarum communione, ne ulterius hoc usurpet, expellat. Ubi nomine provincie latiori acceptione universas septem provincias intelligi oportet, cum et Gallias universas et omnes Ecclesias commemoraret, nec satis de cohibenda vagi illius impostoris audacia provisum esset a Leone, si intra solius provincie Viennensis terminos inquisitionem hujusmodi fieri præcepisset.

CAP. IX. Idem evincitur ex ordinatione episcopi Vascensis, et quæ eam acuta est, provincie divisione, Leonisque epistola in eam rem missa. — In eo statu positæ erant res Ecclesie Arelatensis, et spes erat ut, sepultis æterna oblivione quæ occasione Hilarii oræ erant contentioibus, pristino splendore ac potestate frueretur in posterum. Easi enim aliquid illius supremæ in Gallicanas Ecclesias auctoritatis (e) imminui peroptasset sanctus Leo, ut tamen id speraret aliquando futurum obstabat Gallorum in Arelatensis sedis amplitudinem uno animo conspirantium summa concordia, quæ tum in Hilarii negotio, tum maxime in Ravennii ordinatione eluxerat. Quamobrem satius duxerat hæc omnia in suæ constitutionis

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Ordinationi Ravennii haud obstabat Leonis constitutio, quæ cum solam Hilarii personam mulcaverit, hoc ex vivis sublato comprovincialibus licuit successorum ordinare, ad quem omnia Arelatensis sedis jura ipso Leone non dissentiente transierunt. Vide quæ in hanc rem disseremus in observ. part. III, n. 5 et 6.

(b) Non ex sola Viennensi provincia, sed ex provinciis etiam Narbonensis secunda et Alpium maritimarum episcopi convenerunt ad ordinationem Ravennii. Asclepius enim Aptensis episcopus fuit Narbonensis secunda, Alpium vero maritimarum Nectarius Diniensis.

(c) Quinque ex episcopis ordinatoribus Ravennii hanc alteram epistolam non scripserunt: unde in responsione Leonis ipsorum nomina non recensentur.

(d) Hæc prærogativa non ex jure ipsius sedis Arelatensis, nec ex priori et antiqua institutione ejusdem, sed ex apostolice sedis concessionem manare iidem Gallicani episcopi agnoscunt epist. 65, c. 3, cum Arelatensi episcopo id etiam honoris dignitatisque collatum est, inquit, ut non tantum has provincias sed metropolitico scilicet jure pertinentes potestate propria gubernaret, verum etiam omnes Gallias, sibi apostolicæ sedis vice mandatis, sub omni ecclesiastica regula contineret. Verba apostolicæ sedis vicem concessionem apostolicam procul dubio manifestant: quæ sane a Zosimo non obscure exprimitur, cum epist. 7, apud P. Constantium Arelatensem episcopum apo-

stolica auctoritate munitum tradit; et epist. 40 delegationem apostolicam memorat. Hinc etiam cum laudati episcopi petunt ut ea confirmetur quæ Arelatensis Ecclesia vel ab antiquitate suscepti, vel postea auctoritate sedis apostolicæ vindicavit, prioribus verbis jus metropolitico quasi a S. Trophimo derivatum indicant, posterioribus vero jure innunt in alia provincia, quod postea a sede apostolica concessum fuit. Hoc quidem postremum jus duo potissimum respicit, formatas et synodos ex omnibus provinciis Gallicanis. Jus tradendi formatas omnibus clericis qui peregrinarentur Zosimus concessit; eisdemque pontifici jure cogendarum synodorum ex aliis etiam provinciis Gallicanis, quibus Arelatensis episcopo proprio jure non præerat, referendum esse, satis probabiliter coniecimus in observ. part. II, c. 6, n. 3.

(e) Totus hic paragraphus purum putum est somnium. Nullo enim documento probari poterit, vel Leonem imminuit peroptasse sedis Arelatensis auctoritatem, qua jure fruebatur, vel Gallos episcopos quidpiam tentasse contra ipsius pontificis constitutionem, qua punivit Hilarium, ita ut ex horum conspiratione metuens, in difficillimis ejus temporis circumstantiis dissimulandum, et Arelatensis privilegia in Ravennio confirmanda putaverit. Immo adeo semper S. pontifex hæc privilegia imminui noluit, ut cum in Hilarium decrevit, solam ipsius personam lisdem exuens, ea successoribus ejus servari voluerit. Confer not. 3 (Supra, col. 459, n. 4) in cap. præcedens.

præjudicium tentata dissimulare, quam Gallicanam Ecclesiam habere repugnantem et infensam. Sed cum præsertim mitiorem atque ad dissimulandum inclinatorem reddebant exorti non ita pridem Orientales tumultus occasione novæ hæresis Eutychie, **797** et infestus pseudosynodi Ephesinæ successus, in qua res Ecclesiæ pessumdatur, imminutæ debita sedi apostolicæ reverentia, occiso Flaviano Constantinopolitano episcopo, depositis Domino Antiocheno, Eusebio Dorynei, Theodoro Cyri, et aliis Romanæ sedi addictis episcopis; Dioscuro vero Alexandrino omnia per vim agente, et ad totius Ecclesiæ dominatum magnis passibus tendente, Theodosio Augusto favente Eutychi, rejectis Leonis litteris, Romanis denique legatis indigna passis, coactis fuga sibi consulere. Merito igitur timuit Léo ne, si Gallicanos episcopos iratores redderet sedis Arelatensis depressione, eosdem adversos pateretur in ea quæ contra Orientales parabat pugna. Certus etiam erat a Gallicanis episcopis ægre divellendos esse vicinarum regionum antistites, Britannos scilicet, Hispanos et qui ex Italica diocesi Galliis erant propinquiore. Hæc, meo iudicio, causa erat cur placari se permisit sanctus Léo, et in Ravennium cæterosque Galliarum episcopos propensior reddi.

Interim nata est occasio ex qua rerum status aliquam immutationem passus est. Cum enim Auspicius Vasensium in provincia Viennensi episcopus ex hac vita ad meliorem discessisset, Ravennius pro suo metropolitani jure in decedentis locum ordinare alterum, Fonteium nomine, aggressus est, et revera ordinavit. Ægerrime hoc tulit Viennensis episcopus, qui provincie ordinationem tamquam sibi et ex antiquo jure debitam, et novella Leonis constitutione concessam vindicabat; quamobrem legationem ad Romanum pontificem destinavit, litterasque scribit quibus de usurpata ab Arelatensi episcopo Vasensium episcopi ordinatione conquestus est. Hoc ut rescivere episcopi Gallicani, e re sua putaverunt esse legatos quoque suo nomine ad pontificem mittere, et epistolam in supplicis libelli modum exarare, qua dignitatis Arelatensis Ecclesiæ fundamenta rationesque Leonis proponerentur, ne Viennensis episcopi legati facum ei facerent, et extorquerent sententiam Arelatensis iuribus contrariam. Ad hunc libellum conflendum conveniunt episcopi diversarum provinciarum numero decem et novem (totidem enim sunt ad quos ea de re Léo rescripsit), illumque occasione legationis Viennensis missum esse patet ex libelli verbis ubi arguit Viennensem civitatem, quæ, inquit, sibi nunc impudenter ac notabiliter primatus exposcit indebitos.

An rebus suis ea legatione bene consuluerint Gallicani antistites, aliorum esto iudicium. Certe non-nihil (a) suo juri detraxisse visi sunt cum rem extra controversiam positam vel ex solo consensu, quem Léo dederat ordinationi Ravennii sine auctoritate **798** Viennensis episcopi factæ, rursus ad examen vocari ultro petierunt, et ipsi ad causam coram Leone dicendam suos direxerunt legatos cum libello supplicis cæterisque litigandi instrumentis. Cautionem omnino se præbuerat Hilarius, qui Romam ingressus Leoni palam denunciavit se suggestionem deferre, non supplicem libellum; se ad officia, non ad causam venisse; protestandi ordine, non accusandi, quæ acta erant suggerere; se denique aliud nihil deposcere quam ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret. Hæc enim eadem pari æquitate proferri poterant. Sed aliter agendum sibi esse existimant episcopi illi, sive quia prævidebant se a Leone vocandos, ut coram se de primatu Viennensis provincie decertantes utriusque partis legatos audiret, cui parendi necessitatem fecerat constitutio imperialis a Valentiniano edita adversus Hilarium: Quisquis episcopo-

rum, inquit, ad iudicium Romani antistitis evocatus, venire neglexerit, per moderatorem ejusdem provincie adesse cogatur; sive quia ita causæ suæ æquitati confidebant, ut nihil eorum quæ postmodum a Leone decreta sunt timebant: videbatur enim et ipse rem suo consensu in Ravennii ordinatione exhibito absolvisse, cujus eam ob causam splendide meminerunt in fronte sui libelli, ut ei retractationis locum non esse suggererent.

Quidquid sit, directæ est legatio quam obeundam susceperunt Petronius presbyter et Regulus diaconus. Hanc acceptissimam fuisse sancto Leoni dubitare non potest qui novit quam ægre tulerit Hilarium sedis apostolicæ iudicium tanta constantia declinasse. Insperatam ergo legationem et ultro delatum sibi de primatu Gallicano ab utroque litigante iudicium gratanter suscepit. Nondum enim a fundata in Galliis fide et condita disciplina tam opportuna occurrerat occasio qua Romanæ sedis auctoritas apud Galliis stabiliretur, ipsis Gallicanis annuentibus invitantibusque episcopis. Litem autem eo modo composuit, quem epistola ejus ad novemdecim Galliarum episcopos scripta ediderit, attributis scilicet Viennensi episcopo quatuor civitatibus quibus præsidere, id est Valentia, Tarantasia, Geneva et Gratianopoli (S. Leonis epist. 66, ad episc. Galliar.); ita ut cum his ipsa Vienna esset quinta ad cujus episcopum omnium prædictarum Ecclesiarum sollicitudo pertineret, reliquæ vero civitates ejusdem provincie sub Arelatensis antistitis auctoritate et ordinatione constitutæ sunt, et ita magna illa Viennensis provincia, quæ tam diuturnæ inter utrumque episcopum litis fuerat materies, Leonis nostri veluti novi Salomonis præcepto divisa est in duas partes (III Reg. iii), data dimidia parte uni et dimidia parte alteri.

Etsi porro multum videtur Arelatensis episcopi juri detractum hac Leonis sententia, **799** re tamen diligentius examinata apparet Leonem titulus privilegium jusque antiquum agnovisse ac confirmasse eadem epistola.

Primum enim nihil est in quo saltem non æquet Arelatensem Viennensi, aut in quo Arelatensi anteponat Viennensem; eisdem enim commune Jus asserit fuisse sub gentibus quoad civilem prærogativam. Deinde quoad ecclesiasticam, ait quarundam causarum altera ratione nunc illam nunc istam in ecclesiasticis privilegiis præcelluisse, idque notum consideratis allegationibus utriusque partis præsentium clericorum (Epist. 66 S. Leonis). Sed quantum fuerit potius de Arelatensis jure persuasus, patet ex sequentibus. Nam

2. Testatur S. Léo istud decessorem Ravennii merito nimia presumptionis amisisse; non igitur ea potestate ideo privatus Hilarius, quia aliena et per nefas arrepta.

3. Insinuat idem pontifex ad hanc œconomicam provincie partitionem se adductum esse ut omnium Gallicanorum antistitem gratiam sibi servaret, neutriusque pacem intra provinciam Viennensem.

4. Propter honorem sedis apostolicæ, quæ cum Viennensi metropolitica potestate Hilario ablatam contulisset, ad propriæ sententiæ rescissionem coacta esse videretur, si Viennensis omnino metropolis esse desineret. Viennensem, inquit, inhonoratam penitus esse non patimur, præsertim cum de receptione privilegii auctoritate-jam nostræ dispositionis utatur: quam potestatem Hilario ablatam Viennensi episcopo creditum deputandum (Epist. cit.).

5. Ut episcopi Viennensis honori quodammodo consulere, qui ex metropolitano totius provincie, quam ex Leonis decreto sibi vindicarat, statim in inferiorem episcoporum ordinem dejectus esset. Qui, inquit, nē repente semetipso factus videatur inferior,

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Confutationem hujus præjudicii ac totius paragraphi reperies in observ. part. i, cap. 7, num. 7.

vicinis suis quatuor oppidis præsideret, etc. (Epist. ead.).

6. Satis agnoscit hæc ipsa oppida ab Arelatensis ditione subtrahenda non esse, si res ad strictos juris apices tractaretur, cum apud Ravennium aliquo modo se excuset, eumque ex charitatis et pacis studio modestæque temperantia sollicitet, ut patienter ferat quod necessitate ecclesiasticæ unitatis contra jus factum videbatur. Quam (Ravennium) **800** pro modestia sua temperantia, ita futurum credimus studiosum charitatis et pacis, ut nequaquam sibi credat ablatum quod fratri vident esse concessum (Epist. 66, ad 19 episc. c. 22).

7. Nihil magis ostendit totam provinciam ad Arelatensem episcopum pertinuisse, et ita Leonis fuisse persuasum, quam quod ex (a) duodecim civitatibus quibus constabat provincia Viennensis (si notitiæ a Sirmondo illisque evulgatæ fides habeatur) quatuor solummodo Viennensi episcopo attribuit, residuis octo potestati Arelatensis episcopi relictis.

8. Denique et hoc argumentum et alia superius adducta confirmat Symmachus papa, cum ad episcopos Gallie scribens de eadem controversia quæ ejus tempore recruderat, definitioni Leonis prædecessoris sui standum esse decrevit, de qua hæc habet. **JURTA** (b) **INDULGENTIAM** (quod valde notandum) **supradicti pontificis, Valentian, Tarantian, Genesam atque Gratianopolim oppida Viennensis antistes juri suo vindicet. Nec quidquam amplius ab his quæ semel ab apostolica sibi sede concessa sunt, æstimet præsumendum. Alias vero parochias vel dioceses cunctas privilegio et honore suo Arelatensis episcopus sub temporis continuatione defendat** (Symmach. epist. 9, ad episc. Gall.). Indulgentia igitur usus est sanctus Leo cum Viennensi episcopo, si Symmacho credimus, cum partem provincie ordinationi ejus subjectam esse voluit; juri vero suo Arelatensis episcopus amore pacis detrahi quidpiam passus est, cum quatuor illa oppida in Viennensis potestate transferri ultro permisit, Leonis non tam decreto victus quam precibus. Omnia observatione digna in verbis Symmachi: ut enim indulgentiæ meminit et concessionis sedis apostolicæ, cum de parochiis Viennensi attributis scribit, ita privilegium et honorem Arelatensis commemorat, cum de civitatibus juri ipsius subditis sermonem habet: nullum Viennensi jus assertum significat, nisi ex sancti Leonis concessione; Arelatensi suum constare ex privilegio et honore antiquitus fundato.

Leonis dixi precibus victum Arelatensem episcopum magis quam decreto; cum enim in illa epistola quam ad Ravennium scripsit eodem die quo ad novendecim episcopos, ne verbum quidem cum eo habeat **801** de illa quatuor oppidorum attributione Viennensi episcopo facta, dubitari non potest quin per Petronium et Regulum legatos vivæ vocis ministerio allocutus eum fuerit, et enixe rogaverit ut pro bono pacis et antiquæ controversiæ sopientiæ gratia, aliquarum civitatum ordinationem Viennensi cederet. Hæc ex parte sunt, opinor, quæ, ut in ea-

A dem epistola legitur, credenda chartæ non putavit S. Leo. (c) Quæ autem, inquit, committenda litteris non fuerunt, cum prædictorum filiorum nostrorum insinuatione didiceris, Domini fretus auxilio efficaciter ac laudabiliter exsequeris (Epist. 67). Committenda autem non fuerunt litteris, quoniam hoc parum sedis apostolicæ dignitati congruebat, ut se ad preces usque supplicationes que publicis litteris demitteret, quo suum de ordinatione Ecclesiarum decretum reciperi a Gallicanis episcopis, et ad effectum posset perducere. Illud autem ut Ravennio persuaderetur, ratio temporis et dignitas primi Galliarum metropolitani, cujus in eo confirmandæ spem fecit sanctus Leo, plurimum contulerunt. Cujus exercendi occasione sese eodem tempore offerebat, ut scilicet epistolam Leonis scriptam ad Flavianum cum universis Galliarum episcopis communicaret; vel etiam, quod in secretis monitis eum habuisse credibile est, ut synodalem conventum ex omnibus provinciis congregaret, in quo epistola eadem ab omnibus approbaretur, et omnium consensio litteris consignata mitteretur ad sanctum Leonem.

Cap. X. Solvitur obiectio petita ex notitia provinciarum et civitatum Gallie, adversus antiquitatem metropolitice dignitatis in Ecclesia Arelatensi: illiusque notitiæ atas nunc primum figitur. — Deducta per omnium ætatum seriem a condita in Gallis fide, Arelatensis Ecclesiæ dignitate, ita mihi videtur inter ceteras eminere, ut vix quidquam restet dubii quod animos vel minimum in Viennensis partes inclinare debeat; ubique enim primum tenet Arelatensis, Viennensis nusquam. Gravis tamen nonnullis videtur obiectio quæ in gratiam Viennensis adversus Arelatensem sumitur ex iis notitiis provinciarum et civitatum Gallie, quæ passim circumferuntur. Harum unam præfixit J. Sirmondus primo tomo Conciliorum Gallie, quam conjicit conditam esse Honorii Augusti temporibus, cum Gallias et septem provincias distinguit mos erat. Plures haud multum absimiles colligit ex mss. codicibus Andreas Du Chesne primo tomo Collectionis **802** scriptorum Historiæ Gallicanæ. In omnibus porro Viennensis civitas metropolis dicitur Viennensis; Arelas autem eidem subjicitur, immo inferiorem etiam locum tenet in eadem provincia. Unde, inquit, manifestum est antiquum non esse jus Arelatensis episcopi, eoque potitum esse Viennensem non priscis modo temporibus, sed et tempore Honorii imperatoris, quo potissimum Arelatensis majoribus privilegiis augeri cœpit, et conventu provinciarum decorari.

Verum totam istius argumentationis molem rueret necesse est, si probatum fuerit hujusmodi provinciarum (d) notitiis non Honorii temporibus, sed longe posterioribus esse conditas, et Hilarii Leonisque ætate esse inferiores.

Hoc igitur primum evinceo ex constitutione ipsius Honorii Augusti data ann. 418, ubi Arelatem simpliciter metropolim appellative nominat. In metropolitana, inquit, id est in Arelatensi civitate. Vel ergo falsa est notitia quæ Arelatem Viennensi subijci,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Viennensis provinciæ tredecim civitates censentur in notitiis Galliarum, ipsa Vienna et Arelate comprehensibiles. Tres tantum ex his tredecim Leo Viennensi episcopo attribuit: quarta enim Tarantasia ex iisdem notitiis non ad Viennensem provinciam, sed ad Alpes Graias pertinet.

(b) Si hoc loco Symmachus indulgentiæ vocem adhibuit, post pauca in eadem epistola quo Viennensis episcopi declarat scribens: *Juri suo vindicet*. Hoc quidem Viennensis jus Arelatensis juri non cedere cognoverunt Taurinensis synodi Patres, cum ob momenta utrinque gravia controversiam in alteram partem dijudicari non posse perspicientes, dividendæ provinciæ consilium dedere. Hoc idem Viennensis jus auctis professus est etiam ipse S. Leo, cum post

expensas utriusque partis allegationes, licet Ravennio propensior esset, et Arelatem suo æro præstantiorem, ac ab ipsis provincialibus episcopis prælatam videret, non potuit tamen totam provinciam Arelatensi adjudicare, sed vi rationum et juri utriusque sedis ea moderatione justitiæ uti debuit, qua in Patrum Taurinensium sententiam provinciam divideret.

(c) Perversam hujus testimonii interpretationem, cui totus hic paragraphus innititur, deteximus annot. 7 (Tom. præced. col. 887, n. b), in ipsam epist. 67, ubi veram ejus explicationem dedimus.

(d) Vide quæ de notitia Galliarum a Sirmondo edita disseminis in observ. part. II, c. 4, ubi totum hoc Quesnelli caput excutitur atque refellitur.

vel alio tempore scripta quam Honorii, cujus constitutionis fides potior quam nescio quarum ætatis incertæ notitiarum.

2. Quis credat Arelatem in publicis actis aut monumentis non modo inter civitates Viennensi subjectas, sed penultimam illarum omnium esse numerandam, eo ipso tempore quo ab Augustis eorumque præfectis summis decorabatur honoribus, et supra cæteras Galliarum evehebatur civitates? At ex eodem edicto manifestum est, et jam ab aliquot annis a Petronio præfecto constitutum esse conventum septem provinciarum apud Arelatem, et sedem præfecturæ in eadem positam esse, et eam omnigenis prærogativis esse nobilitatam: ut necesse sit quidquid ejus splendori adversatur ad alia tempora relegari.

3. Si ante S. Leonis tempore descripta esset hæc notitia, legeremus inter civitates provincie Alpium maritimarum Nicæense castrum seu civitatem. Cum enim ex epistola Hilari papæ ad quosdam Gallie episcopos constet Nicæense castrum usque ad Leonis extrema tempore proprium habuisse antistitem a Cemelensis distinctum, consequens est illud in notitia locum habere debuisse: unde cum in ea omissum fuerit, credendum est quod per id temporis delineata est, cum castellum istud ad eas angustias eamque tenuitatem redactum erat, ut nec inter castra numerari deberet; ita enim plurima in notitia civitatibus adiunguntur. Hoc certe prioribus Leonis nostri annis nondum contigerat; tunc enim episcopali sede honorabatur; immo et tempore Hilari papæ vix ea dignitate spoliari se **803** passi sunt Nicæenses, siquidem ordinari sibi curare proprium episcopum, qui Hilari papæ decreto propter Leonis constitutionem remotus est; et deinceps ad unius episcopi regimen uterque locus fuit revocatus.

4. Vix Honorii imperatoris temporibus in eo statu quem notitia exhibet fuisse credam provincias Lugdunensem secundam et Belgicam secundam. Rothomagus enim illic legimus in amplissima provincia primatum tenentem, quam ejusdem Honorii temporibus Paulinus Nolensis episcopus miratur velut e tenebris emeruisse. Denique, inquit, nunc Rothomagus et vicinis ante regionibus tenui nomine perculatum, in longinquis etiam provinciis nominari venerabiliter audimus, et inter urbes sacratis locis nobiles numerari, etc. Morinorum autem civitatem, quæ in notitia locum habet, tamquam episcopali sede ornatam, totumque illum Nervici litoris tractum vix tenui spiritu, inquit idem Paulinus, fides veritatis afflaverat, antequam Victicius illic prædicaret, in quo prima refulsit, clarius invaluit, ardentius et propius apparuit, etc. Sicut terra Zabulon quondam et Nephthalim via maris trans Jordanem Galilææ; et qui sedebant in regione umbræ mortis, lucem viderunt magnam; ita et nunc in terra Morinorum situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus. . . . in ea orata sibi per tuam sanctitatem a Domino luce gaudentes corda aspera Christo intrante posuerunt, etc. Quæ omnia haud scio an possint convenire cum provinciarum notitiis, quæ (quod notandum in primis) videntur ad usum ecclesiasticum esse descriptæ: cujus rei argumento est, quod illæ omnes, tam a J. Sirmundo quam ab Andrea Duchesno editæ, quæ in mss. codicibus Thuanæ bibliothecæ passim occurrunt, in his solis reperiuntur qui monumenta tantummodo ecclesiastica continent.

5. Si Honorii ætate facta esset ea notitia publica auctoritate vel ex indubitata omnium cognitione, non accipites et dubii mansissent Patres concilii Taurinensis (quod ejusdem imperatoris temporibus celebratum est) utri amborum episcoporum Arelatensi an Viennensi metropolitica in rebus ecclesiasticis dignitatem attribuerent deberent; nec ad hanc sententiam coarctati essent, ut qui ex eis approbaret suam

A civitatem esse metropolim, is totius provincie honorem primatus obtineret. Quod rerum illius temporis statum demonstrat minus distinctum fuisse et jura minus clara quam in notitia representatur.

6. Apollinaris Sidonius, Epistol. lib. vii epist. 7, testatur Massiliensem civitatem sua primum ætate inter ultimas provincie civitates coepisse numerari: idque illis in penam obvenisse, quod scilicet privatis commodis magis consulentes quam publicis, cum Gothorum regibus sædus nec utile nec decorum iniissent. Quod utique, inquit, sæpe diuque facientes, jam non primi comprovincialium **804** coëxistis esse, sed ultimi. Quibus verbis satis innuit ad illa usque tempora, id est, saltem ad annum quadringentesimum et septuagesimum, primum inter Viennensis provincie civitates post metropolim locum obtinuisse Massiliam: quod jure illi civitati deferrebatur, quam tam antiqua nobilitate cæteris eminebat, ut metropolitica etiam dignitate ad tempus ornata fuerit decreto concilii Taurinensis. At vero in notitia Sirmundi et aliis, omnium ultima scribitur Massilia, quam et Arelas immediate præcedit: quamobrem luce meridiana clarius est, longe posteriorem esse ætate Honorii notitiam quam discutimus, et ad Sidonii tempora referendam esse. Et vero probabile admodum est hanc eo circiter tempore conditam quo Eurici Visigothorum rex in Gallias irrumpens Arelatem et Massiliam occupavit, vel etiam superioribus aliquot annis. Cum enim maximam Viennensis provincie partem tenerent Burgundiones, sola fere Arelas cum Massilia in Romanorum potestate remansit, et circa annum quadringentesimum septuagesimum in Eurici regis Visigothorum Ariani manus devenit: qui, ut refert Apollinaris Sidonius, lib. vii epist. 6, ad Basilium plerosque illarum provinciarum episcopos vel morte mulcavit, vel solum vertere coegit, nullis deinceps episcopis in defunctorum officia succedentibus; ita ut populos excessu pontificum orbatos tristis interciæ fidei desperatio premeret, nulla esset in desolatis cura diocesibus parochiisque, et non tam sacerdotes mortui esse viderentur, quam ipsum sacerdotium. Hæc fere Sidonius: ex quibus intelligere est, quam opportuna sese tunc obtulerit Viennensi episcopo occasio jura quæ sibi injuste ab Arelatensi præcepta jactabat recuperandi, quippe cum plerasque haberet civitates provincie secum Burgundionibus subditas; istæ enim videntes omnes sibi cum Arelatensi commercium interdicti, quia sub Romana vel Gothica diuione hæc degebat, facile Viennensi se ultro subjecerunt, annitente, ut par est credere, Burgundo principe, nullo renitente ex parte Arelatensis, cui tunc temporis ne hiscere quidem vel mutire fas erat. Vero itaque similimum est per eam ætatem conditam esse notitiam J. Sirmundi et alias, in quibus Viennensis sollicite egit, ut Arelatensis et Massiliensis describerentur, quas ad pontificium suum pertinere olim contendebat.

Etsi vero auctorem qui hæc narret disertis verbis non habeamus, satis tamen insinuantur, tum ex notitiæ ipsius comparatione cum statu Arelatensis civitatis et Ecclesie quem descripsimus, tum ex iis quæ Symmachi papæ temporibus acta sunt. Patet enim ab illo constitutionem emissam esse in gratiam Cæsarii Arelatensis episcopi, propterea quod constitutos a Leone papa limites prætergressus erat Viennensis episcopus, et totam provinciam suæ potestati vindicare conatus erat per sæcularia patrocinia, aut per alterius excusationis obtentum. **805** Quamobrem prædecessoris sui decretum rursus confirmavit pontifex, et sua Cæsario integra esse jura decrevit.

CAP. XI. Objectiones aliæ diluuntur, quibus metropolitica dignitas Viennensi episcopo asserti videtur. — Objici etiam potest in gratiam Viennensis episcopi adversus Arelatensem (a) concilium Valentinum pri-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Quid ex concilio Valentino eliciendum sit exponemus in observ. part. II, c. 5, n. 2

mun in provincia Viennensi a. 374 celebratum; cui præfuisse videtur Florentius Viennensis episcopus, Concordio, quem aiunt Arelatensem tunc fuisse, inter comprovinciales subscribente.

Verum infirmum prorsus istud argumentum est. Primum enim subscriptiones episcoporum quæ ad calem canonum nunc leguntur, desiderantur in antiquioribus editionibus, et a Sirmondo primum editæ sunt in lucem tomo I Conciliorum Gallicæ. 2º Cum quatuor codices manuscriptos laudet Sirmondus quibus usus est in recensione hujus concilii, in unico Remensi inventæ sunt subscriptiones prædictæ; quamobrem suspicari licet ab aliquo otioso lectore ita ordinatas esse, nominibus ex initio epistolæ desumptis. 3º Hoc contra morem usitatum est, ut cum in fronte epistolæ eorum qui scribunt nomina recensentur, iterum describantur in fine: quod videre est in epistola concilii Arelatensis primi ad Silvestrum papam, immo et in epistola ejusdem Valentini concilii ad eorum et plebem Ecclesiæ Foro-Julienis. 4º In utriusque epistolæ exordio viginti et unus episcopi inscripti leguntur, quorum tertius est Florentius Viennensis, ut aiunt, episcopus; Concordius vero Arelatensis in prima duodecimis, in altera decimus quartus. At vero in subscriptionibus appositus Florentius omnis duobus primis, omnibus præmittitur. 5º Unius Florentii sedes annotatur. 6º Solus modo ab aliis diverso ita subscribit: *Ego Florentius episcopus Ecclesiæ Viennensis subscripsi*; cum alii omnes sic subnotati habeantur: *Ego N. opto vos fratres in Domino bene valere*; quod procul dubio melius convenit epistolæ quam alter subscribendi modus. 7º Ante initium sexti sæculi non erat in usu ut episcopi ita subscriberent, *episcopus Ecclesiæ N.*, sed vel sine addito episcopus vel episcopus civitatis v. g. Viennensis, vel episcopus Viennensis; qui usus in concilio Aurelianensi immutatus primum videtur. Supposita igitur Florentii subscriptio, ni fallor, fuit, eo procul dubio consilio, ut huic synodo præsedisse credatur episcopus Viennensis jure metropolitico, et Arelatensis eidem subjectus fuisse existimetur, qui eam ob causam ad ultimum omnium locum rejectus invenitur. Hæc profecto fraudis suspicionem non parvam injiciunt.

2. Florentium episcopum Viennensem tunc temporis fuisse ex alio nullo monumento testatum habetur, immo cum sibi vindicant Cadurcenses, et in omnibus editionibus Operum S. Paulini epistola quæ in Rosweydana editione trigesima secunda est ejusdem, ad Florentium Cadurcensem episcopum legitur; quod Frontoducaus et Rosweyda diligentissimi scriptores in notis suis tradunt. Hæc etsi difficultate non caret, id faciunt ut res in ambiguo posita relinquatur, nec quidquam inde pro Viennensi eruatur; e contra vero adversus eum prorsus arguit hæc synodus, cui præfuisse Fœgadius legitur, quem nemo Viennensem episcopum facit. Vide seriem et acta Cadurcensis Ecclesiæ, quæ Florentium huic eidem Ecclesiæ asserit, et (a) Adonis Chronicon, quod circa hæc tempora ponit Nicetam Viennensem episcopum, qui forte idem est cum Nicetio, cujus nomen in synodica Valentini concilii legitur.

At, instabat aliquis, pro Viennensi clamat (b) ipsa provinciæ denominatio. Quare enim appellata est

A Viennensis, nisi quia Viennensium civitas totius provinciæ metropolis erat? Non majoris momenti est hæc argumentatio: quod enim in variis divisionibus provinciarum ab ethnicis actum est, in consequentiam trahi pro ecclesiasticis rebus minime consentaneum est; et quamvis plerumque civilem provinciarum distributionem æmulata sit ecclesiastica disciplina, necessitas tamen fuit aliquando ab eo proposito discedendi, ut ex Innocentii epistola ad Alexandrum Antiochenum manifestum est, et ex ipsius Leonis ordinatione circa Viennensem provinciam.

Ex simili argumentandi ratione concluderetur Ecclesias provinciarum Lugdunensium 807 secunda, tertiæ et quartæ, eundem olim metropolitani ecclesiasticum habuisse, Lugdunensem scilicet episcopum, quoniam Lugdunenses appellatæ sunt. Aut Narbonensis solidæ Ecclesiæ Narbonensi episcopo ob eandem rationem debere esse subjectas: integræ enim provinciæ Romanæ olim Narbo nomen dedit. Ex nominum igitur ratione nihil hac in re confici potest. Quod hoc iterum exemplo a Viennensi provincia desumpto probari potest. Nam provincia Narbonensis secunda cum ex Viennensi decerpta esset, debuerat Viennensis nominari, si res ex nominum momento æstimaretur; secus tamen factum est cum dicta sit Narbonensis, non Viennensis.

Quid igitur ad auctores antiquos, qui Viennam metropolim appellant? Respondeo pro diversis divisionibus, diversam esse hujus vocis acceptionem. Si enim ad primam, quæ fuit Augusti, respicias, jam certum est Viennam non fuisse metropolim solidæ Narbonensis, intra cujus flues continebatur: Narbonem enim, unde Narbonensis dicta est provincia, primum deferunt auctores antiqui, Strabo libro iv, et Plinius iii, cap. 4: *Narbona*, inquit iste, *Romanorum colonia, totius regionis a Quinto Fabio in provinciam redactæ caput. Quartæ partis totius Galliæ in divisione Augusti Caesaris metropolis seu primaria civitas*. Vienna autem metropolis quidem vocatur a Strabone loco citato; sed *Allobrogum metropolis*, ut habet: unde hujus auctoris sensus est Allobroges, qui unus erat e populis provinciæ Narbonensis, præcipuum habuisse civitatem Viennam; immo unicam quæ ampla esset, plures enim non nominat; et revera Allobrogum regio ex eodem Strabone circumscribebatur Rhodano et Isara fluvii, intra quorum ripas sita erat. Adde vocem metropolim tunc temporis non idem prorsus significasse ac posterioribus sæculis; quibus post factam subdivisionem, an metropolis dicta sit Vienna, non memini; unde et tempore concilii Taurinensis controversia gravis orta est.

Eusebius quidem Lugduni et Viennæ meminit, quasi de gemina Galliarum metropoli. Sed primum loquitur quasi hujus rei non admodum certus et ex aliena scientia βεβούνηται, dicuntur. Deinde ad mentem antiquorum geographorum intelligendus est, ut Vienna scilicet Allobrogum metropolis fuerit, idque quantum ad ordinem civilem; numquam enim ecclesiastica fuit Allobrogum provincia. Denique illustris quondam fuerat Viennensium civitas apud ethnicos, et ex illa fama loquitur Eusebius; verum, ut legere me memini, *Lugdunum Viennam obscurat*. Sed quoniam ad rem nostram maxime facit iste Eusebii locus, lubet hujus objectionis occasione, et ad cognoscenda

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Episcoporum Viennensium ordo Adonis Chronico insertus, ex diptychis manare videtur, ita ut ipsorum series non ideo rejicienda sit quia res et tempora eisdem attributa non subsistant. Eimvero si alia certa documenta cum hac serie conferantur, et exinde illis episcopis suum tempus restituantur, omnia probe coherere inveniuntur. Et sicut Verus, qui ad apostolicam ætatem eo in Chronico perperam evehitur, initio quarti sæculi vixisse cognoscitur ex synodica Arelatensi 1, ita Florentius, cum Valentina synodo

optime concurreret, non autem Nicetas qui Mamerti immediatus præcessor, sub medium v sæculum floruit. Confer quæ de simili catalogo episcoporum Ravennatum observavimus in admonitione ad epist. 156, n. 3 et 4. Vide etiam quæ de hoc catalogo episcoporum Viennensium disserit Tillemontius tom. III, in Irenæo, not. 3.

(b) Hoc argumentum plenius constituimus observ. part. ii, c. 4, n. 5, ubi et de Eusebii testimonio verba facimus.

Viennensis Ecclesiae jura in illam provinciam, **808** A nec metropolitanorum ecclesiasticorum nomen vel potestas emerisissent? Si ergo tunc temporis proprium episcopum habuit Vienna, certum est eum metropolitica auctoritate ornatum non fuisse.

CAP. XII. De statu Viennensis Ecclesiae temporibus Marci Aurelii imperatoris cum martyres Lugdunenses agonem compleverunt. — Ecclesiae Viennensis patroni magnum ex Eusebio praesidium accersere sibi videntur, ut illius jura primatumque vindicent. Eusebius, inquit, disertis verbis Viennam metropolim appellat, eamque Lugduno subjungit, ut quae si non prima, saltem secunda Galliarum civitas censeretur. Sic enim habet Eusebius lib. v, cap. 1: *In Gallia stadium ad haec obeunda certamina, quae supra explanavimus, constitutum fuit. Cujus urbes sunt facile principes purpuras, et quae praeter ceteras omnium sermone praestare dicuntur, Lugdunum, et Vienna, etc.* Deinde epistola quam martyres scripserunt Ecclesiae Asiae et Phrygiae, in hunc modum inchoatur: *Servi Jesu Christi qui Viennam et Lugdunum incolunt, fratribus in Asia et Phrygia, etc.*

Antiquum Viennensis civitatis apud ethnicos splendorem nemo est qui revocet in dubium; sed qui ex splendore hujusmodi statu, illius Ecclesiae jura ac decora, nedum primatum asserere conatur, parum consulte facere mihi videntur. Etsi enim posterioribus Ecclesiae temporibus, cum ecclesiastica disciplinae fundamenta posita sunt, constitutusque ordo hierarchiae, (a) ad formam politicae civilis ordinati sint ecclesiastici gradus, stabilita sedium episcopaliū dignitas, metropolitica potestas erecta, tamen eandem disciplinam formam inquire in illo saeculo, quod apostolicum proxime exceperit, praesertim in Gallia Transalpina, quae fidem sero admisit, hominis est, meo quidem judicio, antiqua novaque miscentis. Porro nemo non videt Eusebio sermonem esse de dignitate civili Viennensis urbis, quam ad ecclesiasticam trahere temporum ratio non sinit. Quamquam et tunc temporis multum exciderat Vienna ex primævo illo splendore quem illi gentiles contulerant.

2. Cum Eusebius accepta ex geographis notitia utatur, non propria, dubium non est ad eundem sensum intelligendum eum esse ac Strabonem Græcum pariter auctorem, ex quo supra didicimus Viennam solum Allobrogum metropolim fuisse, qui eam solum regionem occupabant, quæ, ut idem Strabo testatur, Rhodani et Isaræ ripis concludebatur pene in modum insulae. Hoc suadet loquendi modus quem Eusebius usurpat cum hæc scribit: *Cujus (Galliae) insignes et supra ceteras prestantes metropoles esse dicuntur Lugdunum et Vienna.*

809 **3.** In confesso est etiam apud auctores contrariae sententiae, Ecclesiae Lugdunensis exordia deberi Pothino episcopo, qui eas in partes a Polycarpo Smyrnae in Asia episcopo B. Joannis apostoli discipulo missus est; quod et confirmatur Gregorii Turonensis auctoritate, libro primo Historiae Francorum, capite 24, et Severi Sulpitii scribentis, lib. II Sacrae Historiae, quod sub Aurelio Antonini filio persecutio quinta agitata; ac tum primum intra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta. Et revera qui tunc Lugduni passi sunt *aporopaprupas* vocantur in epistola Lugdunensis et Viennensis Ecclesiae. Nec prius eandem a Viennensibus susceptam credibile est, qui videlicet Lugdunensibus adeo vicini, eisdem tantum domum libentissime infudissent, ut necesse non esset ab Asianis illud expectari, si quidem et illa essent antea imbuti. Quis porro existimet inter ipsa fidei exordia, de duobus metropolitans ecclesiasticis jam tum constituendis fuisse cogitatum in duabus, inquam, Ecclesiis tam vicinis, tam novellis, tam parvo Christianorum numero constantibus, cum

nec metropolitanorum ecclesiasticorum nomen vel potestas emerisissent? Si ergo tunc temporis proprium episcopum habuit Vienna, certum est eum metropolitica auctoritate ornatum non fuisse.

4. Ut credam (b) Viennensibus alium tunc praesentem non fuisse antistitem quam qui Lugdunensibus praefectus erat, non leves me movent conjecturae.

Primum enim id ex utroque loci vicinalitate conjici admodum probabiliter potest, ut et ex penuria virorum episcopaliū, quam in illa nascente adhuc Ecclesia fuisse æquum est opinari. Ut autem illa episcoporum penuria singulas civitates suam habere vetabat, ita modicus fidelium numerus faciebat ut pluribus unus satis ac super esset, quo ad remotiores civitates mitti possent episcopi fidem praedicaturi, sacramentisque his consignaturi, quæ ab alio quam episcopo conferri non possunt; constituta interim presbyteris per vicina oppida, a quibus regerentur, sub episcopi auctoritate, illic commemorantes Ecclesiam. Quod enim Sardicensis postea synodus et aliae plurimae dixerunt de modica civitate, cui sufficit unus presbyter, ibi episcopum constitui non oportere; hoc etiam praestitum esse erga amplas civitates, quibus soli sufficiebant presbyteri, dubitandum non est; praesertim cum et pauci erant fideles et vicina esset metropolis, unde episcopum sive ad manuum impositionem, sive ad alia pontificalia munia accersiri facile poterat. Quod a Lugdunensi erga Viennensem Ecclesiam **810** praestari et eo potiori jure debebat, et eo facilius poterat, quod sicut ex vicinarum illarum civitatum statu conjicimus, Viennensi transfusus erat fidei donum a Lugdunensi, quæ prima fidem ex Asia susceperat.

2. Videmus utrumque urbis Christianos simul conjunctumque scribere de martyribus suis, et unicuique legatum, eumque ex Ecclesia Lugdunensi assumptum, Irenæum videlicet, mittere ad Romanum pontificem, partim ut eum de statu Ecclesiarum suarum certior faceret, partim ut ad ipsum Gallicanæ Ecclesiae iudicium deferret circa controversiam qua in Phrygia orta erat de Montano, Alcibiade et Theodoto pseudopropheta.

3. In hac tam celebri martyrii narratione, aliqua, immo creberrima occurreret mentio Viennensis episcopi, si quidem proprium hæc civitas habuisset, et in eo praesertim loco ubi legimus: *Quod ex utraque Ecclesia praestantissimi quique, et quorum maxima labore et industria res hic constitutæ fuerant, suorum omnes tenerentur.* Verum, ut de Lugdunensi non tacet, cujus fortissimum agonem commemorat; ita de Viennensi ne verbum quidem: quem tamen a reliquo martyrum grege discernere debebat epistola (sicut et diaconum discrevit), si cum aliis comprehensus est et passus. Si vero gentiliū diligentiam fugit evasitque manus (quod tamen nec de illorum temporum episcopo, nec de curiosissimis inquisitoribus credibile est), saltem illum exhiberet nobis Eusebius pro Christi grege sollicitum, laborantique Ecclesiae subvenientem, praesertim post completum Pothini agonem, cujus mors necessariam reddebat utrique Ecclesiae episcopi Viennensis curam ac sollicitudinem; scripsisset ipse episcopus Viennensis tum ad alios, tum maxime ad episcopum Romanum et de martyrum agone, et de pseudopropheta, et de Irenæo, si quidem illic fuisset aliquis constitutus.

4. Cum una earum Ecclesiarum ab altera mutaretur ministros, Lugdunensis a Viennensi, nonnullum indicium est, utramque ab uno eodemque episcopo administratam fuisse. Hoc porro de diacono Lugdunensis Ecclesiae nomine Sancto legimus, eum Viennam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Lege observ. part. II, c. 5, n. 12.

(b) De hac perdifficili controversia conferenda sunt quæ in utramque partem Tillemontius observat not. 3 in Irenæo, tom. III, et quæ contra Quesnelli sententiam disserit P. Joan. Antiquus Blancus lib. II

della exterior Polizia della Chiesa c. 1, § 9, n. 9. Plura et nos in hoc et sequens caput animadvertere possemus; quæ tamen cum instituto nostro Leonis vindicandi necessaria non sint, nimiumque distraherent, prætermittenda putamus.

fuisse prognatum, *ἀπὸ Βίττιος*; et tamen e Lugdunensi clero fuisse, in eoque diaconi ministerio functum, quemadmodum doctissimus Eusebii interpres Valesius optime existimavit.

5. Cum Gallicanæ Ecclesiæ ad Victorem papam litteras dederunt de paschali controversia, quæ tunc agitabatur, unicus Irenæus episcopus Lugdunensis nomine omnium fratrum **811** scribit: nec uspiam apparet Viennensis episcopus, qui tamen omittendus non fuisset in tanti momenti negotio, quod omnes totius Ecclesiæ episcopos sollicitos reddebat, et jam in synodos frequentes convenire compulerat. Certe cum tanta esset inter utramque illam civitatem et Ecclesiæ necessitudo, unicæ ab utroque episcopo epistolæ subscriptum esset, nec suffragium suum conferre omisisset Viennensis. Ex quo mihi recte concludere videor, non alium illic tunc temporis constitutum fuisse episcopum, quam qui apud Lugdunum sedem habebat; ex qua sparsos sive per Viennensem, sive per alia oppida Christianos per secundi ordinis sacerdotes regebat.

Hanc opinionem ex ipsa epistola refelli objicit vir doctissimus Henricus Valesius: ea quippe, inquit, Pothinam episcopum Lugduni fuisse dicit, non autem Viennæ; distinguit etiam expressis verbis inter Lugdunensem Ecclesiam et Viennensem: nec antiquis scriptoribus in more est Ecclesiæ nomen tribuere nisi matri, quam nos cathedralē vocamus.

Ad primum facile respondemus nunquam in usu vel olim fuisse, vel etiam esse in præsentī, ut episcopus, qui plures suæ ditioni subjectas habuerit civitates vel oppida, plerum episcopos nominetur, sed illius tantum quæ præcipua erat et episcopi sedes: quod etiam iis contigit quæ olim episcopali dignitate ornate fuerant. Sic Comelensi civitate et Nicæensi Castro sub uno episcopo unitis, prior sola dedit episcopō nomen. Antipolitana sede ad Grassensem civitatem translata, et Malleacensi Rupellæ constituta, nec prioris episcopus dictus est Glassensis et Antipolitanus, nec posterioris Rupellanus et Malleacensis. Multo minus vero id actum est cum aliæ civitates, aliavæ oppida, quæ nunquam tali honore decoratæ fuerant, insignis alicujus civitatis episcopo subiacebant. Quis enim modo episcopum Lingonensem et Divionensem dixerit, vel Senonensem, et Melodunensem, aut Atrebatensem et Duacensem, Tornacensem et Insulanum, et sic de sexcentis aliis?

Ad secundam objectionis partem dico, distinguī inter Lugdunensem et Viennensem Ecclesias, etsi inter Lugdunensem et Viennensem episcopum non distinguatur. Nota est enim vocis Ecclesiæ acceptio apud apostolum Paulum apostolicosque scriptores usurpari solita pro quolibet fidelium cœtu. Quæ acceptio Pothini apostolicorum virorum discipuli tempore vigeat, cum etiam sequentibus sæculis in usu fuerit. S. Athanasius in apologetico 2 contra Arianos hæc habet, quibus sententia nostra confirmetur de Lugdunensi et Viennensi Ecclesiis sub uno episcopo degentibus, et de Ecclesiæ nomine iis etiam civitatibus impertito quæ episcopales sedes non erant: *Μαρότες, inquit, regio est Alexandria, nec ullus umquam in ea fuit episcopus, ac ne chorepiscopus quidem; sed universæ ejus regionis Ecclesiæ 812 subjectæ sunt episcopo Alexandrino. Singuli autem presbyteri proprios habent pagos, eosque maximos, denos interdum, aut vltures. Apud Sozomenum etiam, lib. vii, Hist. cap. 19, hæc legimus: Per Scythiam cum sint civitates multe, unum dumtaxat hæc omnes episcopum habent. Canon 15 Sardicensis. Si, inquit, est proxima civitas, in qua est presbyter, ne sine Ecclesia videatur facere diem Dominicum, illuc accedat. Ubi vides longe etiam post Irenæi tempora et civitatis plebem non ab episcopo, sed a presbytero solum administratam, et Ecclesiæ nomine decoratam fuisse. In Romana Ecclesia eodem sensu usurpata est, teste Innocentio papa I, epist. ad Decentium cap. 5: De fermento vero, inquit, quod die Dominico per titulos mit-*

timus, superflue nos consulere voluisti, cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ. Et Athanasius in eadem apologia 2 citata synodum Romanam, a qua in communionem susceptus erat, ait celebratam esse in Ecclesia in qua Biton presbyter plebem colligebat. In Gallicana diocesi de qua questio est, a concilio Regensi an. 459 conceditur, ut Armentario a sede Ebedunensi dejecto, cuicumque de episcopis liceat unam parochiarum suarum ecclesiam cedere, in qua aut chorepiscopi nomine, ut idem canon (Nicæn. 8), aut peregrina, ut aiunt, communione, foveatur. In quo canone quinque eo sensu usurpatur Ecclesiæ nomen; bis etiam in quarto, toties in quinto. Ac ne quam illustrius Ecclesiarum intactam prætermittamus, idem nobis constat de Africana ex Africani codicis canonibus 35, 98, 99 et aliis, ubi a matrice ecclesia distinguuntur aliæ ecclesiæ, eadem tamen appellatione gaudentes. Vide apud Dionysium Exiguum citatos canones, quibus exscribendis brevitas gratia supersedemus.

6. Ex veteri traditione Valentiniæ et Arelatensis Ecclesiarum, ex Usuardi Martyrologio ad ix kal. Maii et ex Actis Martyrum, quæ apud Surium jacent, docemur plurimos populos Lugduni vicinos ad fidem Christi, Irenæo vel prædicante, vel mittente, fuisse conversos, eundemque per ea loca Christiani cultus fundamenta jecisse. Ita enim habent Acta martyrii SS. Felicis presbyteri, Fortunati et Achillei diaconorum. *Igitur beatissimus Irenæus Lugdunensis urbis episcopus, consequenti tempore martyr, in quo dispositione divina instituendæ fidei fundamenta mirabili locata firmitate constabant, Felicem presbyterum, tam conversatione quam nomine, Fortunatum in quo consummationis divitiis adfuturas rei jam vocabulum promittebat, et Achilleum diaconum Valentiniæ urbi pro imbundæ prædicationis seminario destinavit. Ubi et generatim fidei illic condendæ fundamenta in Irenæo esse posita divina dispositione asserit auctor, et in particulari missos esse ab eo Valentiam fidei præcones commemorat. Quod et narratum reperimus in Arelatensi Brevariario ad diem 25 Aprilis, in qua eorumdem sanctorum 813 martyrum solennitas celebratur. Sed et utrumque monumentum de aliis Vesonionem ab eodem directis mentionem facit, de sanctis videlicet Ferreolo et Ferratione, quos, inquit Acta apud Surium, memoratus beatissimus antistes (Irenæus) destinaverat ad Vesonionensis civitatis Ecclesiam instituendæ fundamini constructione locandam. Ex quibus apparet rarissimam etiam post mortem Pothini fidem Christianam in illis regionibus fuisse: et quod maxime intendimus, Viennensem Ecclesiam non alium episcopum a Lugdunensi habuisse. Si enim proprium habuisset, illius partes fuissent Valentiam sibi propinquam fide Christiana imbueri, non Lugdunensis episcopi, qui longe remotior erat, et Viennam mediam habebat inter se et Valentiam, utramque ad Rhodanum sitam.*

7. In supplicii libello comprovincialium episcoporum metropolitani Arelatensis Leonī papæ oblato secure asseritur, quod prima intra Gallias Arelatensis civitas missum a beatissimo Petro apostolo sanctum Trophimum habere meruit sacerdotem; et exinde aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum: priusque alia loca ab hoc rivo fidei, quem ad nos apostolicæ institutionis fluentia miserunt, meruisse manifestum est sacerdotem, QUAM VIENNENSIS CIVITAS, quæ sibi nunq. impudenter et notabiliter primatus exposcit indebitos (Epist. 65). Non aiunt episcopi, ut mihi quidem videtur, Viennam accepisse antistitem ab illo rivo fidei seu Trophimo (quod etsi dicerent, nescio an falsi quis posset arguere), sed dicunt alia loca prius episcopos habuisse ab illo fidei rivo, quam Viennensis civitas propriam haberet sacerdotem. Hoc manifestum esse asserunt, et ita manifestum, ut impudentiæ notabilis esse dicant, quod contra jus tam apertum primatus indebitos exposceret Vienna. Hoc si ita est, cum ex Gregorio Turonensi Trophimi ad-

ventus pluribus annis Pothini et Irenæi ætate posterior sit, clarum est horum temporibus Viennam proprium non habuisse episcopum. Dices hæc (a) gratis asseri ab episcopis Gallicanis vel mendacio causæ suæ patrocinantibus, vel minus quam par erat instructis. Verum quis tam male de sapientissimis doctissimisque Gallicanæ Ecclesiæ antistitibus sentire velit, ut id manifestum esse tam confidenter assererent coram Romano pontifice, quod vel certum non esset apud omnes, vel falsum esse ipsi probe seirent? præsertim cum tunc temporis antiquus ille Ecclesiæ Gallicanarum status non ita obscurus esset, ut est hodierna die, nec posset detectum semel mendacium nisi iratorem Leonem facere et Ecclesiæ Arelatensis juribus infensorem. Denique nihil tale obiectum a pontifice, qui **814** allegationibus consideratis præsentium utriusque partis clericorum, annuere utrique visus est, cum utriusque metropolitico jus asseruit, attributis unicuique certis civitatibus.

CAP. XIII. *Probabile esse unicum in Galliis fuisse episcopum, quo tempore Lugdunensi Ecclesiæ præpositus est Irenæus.* — 8. Tantum abest ut proprium episcopum Viennensi civitati præpositum tunc fuisse credam, ut certum prope apud me sit in sola Lugdunensi sedem episcopalem fuisse. Quæ suspicio præterquam quod ex præcedentibus conjecturis firmatur, augetur etiam ex aliquot Eusebii locis attentius consideratis. Libro enim quinto, cap. 24, videtur asserere omnibus qui in Gallia erant Christianis præfuisse tunc temporis Irenæum, cum Victorem PP. per litteras moneret, ne Ecclesias Asiaticas a sua communione abscinderet. Inter quos (episcopos) inquit, et Irenæus ex persona fratrum in Gallia commorantium, quibus præerat, tradidit per litteras, etc. (b). Si enim præerat Irenæus Galliæ Christianis, jure sacerdotali procul dubio præerat. Quod enim ait vir illustrissimus, per vocem ἀδελφῶν, fratrum, cæteros Galliarum episcopos intelligendos esse, quibus Irenæus Lugdunensis episcopus jure vel metropolitico vel exarchico præfuerit, miror ego viro erudito in mentem venisse. Quis enim credat secundo Ecclesiæ sæculo, quo Christianæ fidei fundamenta trans Alpes vix erant posita, quo nascenti Ecclesiæ ne mutire quidem licebat his in regionibus, quo denique primaria Galliarum civitas vix alterum antistitem a Pothino habebat, eam hierarchicæ formam jam in Ecclesias inductam esse, quæ et episcopos metropolitano, et metropolitano exarchis subjecerit? Quod ante synodi Nicænæ tempora difficillimum est deprehendere, etiam in his regionibus quæ ab apostolis fundatæ primitiis spiritus fidei et discipline hæserunt. Fratrum autem nomine, Christianam plebem intelligi non dubitabit, qui illorum temporum usum attenderit, loquendi modum Eusebio familiarem, ipsam denique epistolam Lugdunensium martyrum, quæ Eleutherum Romanum episcopum, Patrem appellat, octies ad minus fratrum nomine Christianos quosque designat: qui mos erat in Ecclesiam Dei ob eam maxime causam invecus, quia unum Patrem Deum (ut habet Tertullianus Irenæo fere σύγχρονος in Apologetico) agnoscerent, unum Spiritum sanctitatis biberent, et de ejusdem ignorantie utero ad unam veritatis lucem exarsissent.

815 Huic loco Eusebii ex altero lucis plurimum affulget, capite videlicet 22 ejusdem libri: ubi dum recenset varias synodos, Romanam, Palestinam, Ponticam, Osrhoenam, et Corinthiam, seu Achaicam, quæ adversus Asiaticos, circa paschalem diem judicantes collectæ sunt, addit his et Gallicanam conflam ex parochiis seu Ecclesiis quas Irenæus episcopus administrabat, καὶ τῶν κατὰ Γαλλίαν διὰ παροι-

κλῆον ἀπὸ Εἰρηναίου ἐπισκόπου: id est: Et Ecclesiarum seu parochiarum Galliarum Irenæus episcopus erat, seu quas ut episcopus administrabat. Ubi plura observanda sunt. Primum alio modo hic enuntiar de Irenæo hoc idem quod superius dictum retulimus de fratribus in Gallia commorantibus, quibus præerat Irenæus: ubi fratribus præesse, et Ecclesiæ seu parochias regere ut episcopus, idem sonant. Alterum est, ex his manifestum esse pluribus Ecclesiis præpositum fuisse Irenæum, ut absurdum non sit cum cum Lugdunensi Viennensem administrasse. Tertium non magis in hac occasione episcopum alium ab Irenæo apparere, quam in sequentibus epistolis in eadem controversia scriptis, vel in iis quæ a martyribus scriptæ sunt. Denique maxime observandus est loquendi modus Eusebii; cum enim de aliarum provinciarum decretis sermonem habet, appellat disertis synodos episcoporum, ipsosque episcopos, quorum ore prolata sunt; cum vero de Galliis, jam non synodos episcoporum, sed Ecclesiarum decretum commemorat, quod manarat ab Ecclesiis Galliæ, quas Irenæus episcopali auctoritate regebat. Id enim vox ἐπισκόποι significare mihi videtur, quæ proinde Irenæi in alios episcopos potestatem significare non potest. Hæc certe credere me profiteor, si plures fuissent tunc in Gallia episcopi, non unum vice omnium in arenam venturum fuisse, præsertim cum hæc de Paschale controversia ex pauciori vel majori numero episcoporum decernenda videretur. Non nos quidem latet episcoporum nomen a Rufino Eusebium interpretante positum fuisse pro fratrum nomine; sed nec eruditus ignotum est, ne interpretis quidem nomen Rufinum mereri, qui ex professo non verba vel sensum auctoris, quem vertendum suscepit, attendere solet, sed omnia pro nutu et voluntate plerumque reddit, paraphrasis magis personam quam interpretis induens.

Ad Eusebium autem ut revertamur, videtur is sermonem de controversia paschali instituisse ex occasione variarum synodorum, ex quibus celeberrimos quosque episcopos, qui tunc temporis per provincias florebant, ob oculos ponere satagebat. Unde si alii floruisent in Gallia præter Irenæum, eos procul dubio numerasset. Ita a Nicephoro Callisti intellectum esse Eusebium, quem κατὰ πόδας sequitur, manifestum est ex libri iv ejus Histor. cap. 26: Circumferuntur, inquit, etiamnum celebratarum eo tempore synodorum litteræ, quæ variarum hinc et inde Ecclesiarum episcopos designant Romanæ **816** scilicet Victoræ, Hierosolymitanæ Narcissum, Cæsariæ Palestinæ Theophilum, Tyriorum Cassium, Ptolemaidis Clarum. Eadem litteræ Ponti Ecclesiis tum præfuisse indicant antiquissimum Palmam; Galliæ autem atque etiam Osrhoenæ Ecclesiarum Irenæum. Ubi Galliæ unicum Irenæum episcopum designat: qui cum Eusebio hæc in re concinat, rejiciendus non est, sicut rejici debet cum ab eo dissentit circa Osrhoenam, quam Irenæo pariter subijcit, quamque vetus Nicephori interpres de Gallica regione trans Rhenum posita interpretatus est: unde suspicari licet mendum esse in Græco hujus auctoris textu.

9. Suffragatur opinioni nostræ Vitæ sancti Saturnini Tolosæ episcopi et martyris auctor, cujus antiquitatem comprobat Gregorius Turonensis, qui ex ea nonnulla descripsit libro i Histor. c. 2. Hujus (Decii imperatoris) tempore, inquit, septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Galliis missi sunt, sicut historia passionis sancti martyris Saturnini denarrat. Ait enim: Sub Decio et Grato consulis, sicut fidei recordatione retinetur, primum ac summum Tolosana civitas sanctum Saturninum habere cæperat sacerdotem.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hi Gallicani episcopi Arelatensi sedi faventes ex Zosimi litteris hæc derivaverunt, Zosimum autem ex suggestione Patrocli Arelatensis, quem per subreptionem et fallacias nonnulla falsa protulisse ostend-

demus in observ. part. II, c. 2.

(b) Ἐν οἷς (ἐπισκόποις), καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπων ὧν ἡγήτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστάτας (P. de Marca diss. de Primatu Lugdun. n. 112).

Hæc enim similiter leguntur in Vita sancti Saturnini apud Surium die 29 Novembris : quæ sola a Gregorio existimaverim ab auctore illo excerpta, ut epocham episcopatus Saturnini certam faceret. Cum vero allunde nosset cum Saturnino Trophimum et alios quinque in Gallias advenisse, ex unius ætate aliorum ætatem arguit. Cæterum ex illa Vita sex reliquorum episcoporum nomina mutuatus non est : alioquin ipsa auctoris verba retulisset, quæ in Suriana Saturnini Vita non exstant modo. Quæ tamen si quis pertinacius contenderit ex Vita Saturnini habuisse Gregorium, non contradicam. Hoc unum monebo, nihil inde quidquam auctoritati Vitæ Surianæ detrahi; certum est enim ejusmodi sanctorum Vitæ plerumque ex antiquis Lectionariis descriptas, in quos codices cum Vitæ illæ conjicerentur inter publicas Ecclesiæ preces recitandæ, decurtari solebant, et his minui quæ festo propria non esse intelligebantur, ne longius quam par erat officia protenderent. Alterum addo, ne prologus initio Vitæ præfixus cuiquam imponat et contemptum operi arceat, luce clarius esse non prologum auctoris esse, sed lectionem quandam ex Breviario aliquo huc mala arte transcriptam et assuetam vice prologi. Porro antiquitate et auctoritate narrationis hujus scripti confirmatis, mirum in modum innotescit Gallicanæ Ecclesiæ status tum Lucii Veri imperatoris, Irenæique episcopi Lugdunensis temporibus, tum etiam Decii Gratique consulum et sancti Trophimi Arelatensis episcopi ætate. Concinit enim auctor ille Severi Sulpicii testimonio, *serius trans Alpes Dei religionem susceptam æsserentis, manifestumque facit et paucos per illa tempora Christianos fuisse paucissimosque proinde episcopos*. Ita enim statim ab initio de Decii Saturninique temporibus : **817** *Tempore illo quo post corporeum Domini et Salvatoris adventum, exortus in tenebris Solis pæ justitiæ, splendore fidei illuminare occidentalem plagam cepit : quia sensim et gradatim in omnem terram sonus Evangeliorum exiit, TARDOQUE PROCESSU IN REGIONIBUS nostris apostolorum prædicatio cursumavit.* (Apostolorum nomine apostolicos etiam viros et apostolorum successores comprehendit. Pergit auctor.) *Cum BARRE in aliquibus civitatibus ECCLESIE PAUCORUM CHRISTIANORUM DEVOTIONE CONJUGERENT, et crebra miserabili errore gentium nidoribus fetidis in omnibus locis TEMPLA FORMARENT, ante annos assit plurimos, id est, Decio et Gratiano consulibus, sicut fidei recordatione retinetur, etc.* Et iterum post medium, *Paucis id temporis Christianis*. Quæ quomodo cum illa episcoporum multitudine, quam alii assuerunt, conciliari queant, plane non intelligo. Certe Theodorus de sancto Irenæo ita loquitur in primo dialogo *Immutabilis* dicto, ut Galliarum apostolorum fuisse significet : *Εἰρηναίου, inquit, ὃς τοῦ Παννυπρίου διδασκαλίας ἀπέλαυσεν, ἑταίρου δὲ πάντεσσι Γαλλικῶν τῶν ἱερέων*; id est, Irenæum, qui Polycarpi auditor et discipulus fuit, lumenque Galliarum Occidentalium. Et in epistola nuncupatoria compendii hæreticarum fabularum ad Sporatum : *Εἰρηναίου, inquit, τοῦ τῷ Κατὰ καὶ γεωργήσαντος καὶ φωτισάντος ὧν*; id est, Irenæi, qui Celticæ gentes cæcavit et illuminavit.

10. Observatione dignum est, et pro sententia nostra non invalidum argumentum, quod Eusebius de Gallicanis illorum temporum episcopis, si Pothinum et Irenæum excipias, nunquam mentionem facit, sive cum de Ecclesiarum fundatione, sive cum de persecutione gentium, sive cum de judiciis adversus hæreticos habitis, seu denique cum de controversia paschali, conventibus ea de re congregatis, epistolisque scriptis ad Ecclesias. Unus ubique Lugdunensis episcopus commemoratur; nusquam Viennensis, nusquam aliarum civitatum antistes. Hoc in illa insigni epistola martyrum, totaque Eusebii de iisdem narratione clarum est, lib. 1, c. 4. Hoc cap. 3, ubi orta de Montano, Alcibiade, Theodotoque pseudoprophetis contentione : *Qui in Gallia, inquit, erant fratres, priusquam de his iudicium suum eidem epistola subjungan-*

runt. Hoc cap. 23 de questione paschali, ubi commemorat quidem concilia et synodicas episcoporum Palæstinæ, Ponti, ipsius Romæ et aliorum; subdit de Gallis : *καὶ τῶν κατὰ Γαλλίαν δὲ προσκυῖον ἁγίων Εἰρηναίου ἐπισκόπου*. Epistola quoque Ecclesiarum Galliarum exstat, quibus præerat Irenæus. Et cap. 24 : *Ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπων οὗ ἡγήτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἠκούσθη*. Ex quorum nomine Irenæus in epistola quam scripsit nomine fratrum quibus præerat in Gallia.

11. Non longe lateque admodum diffusam esse per Gallias prædicationem Evangelii, ac proinde non multis in locis constitutos **818** episcopos Pothini et Irenæi temporibus, plura sunt adhuc quæ persuadeant. Primum enim pauci admodum erant Evangelii præcones apud Lugdunum, ubi primum, et quidem velut ex occasione fides Christi annuntiata : qui vix duabus amplissimis civitatibus doctrina Christiana imbuendis sufficere poterunt, idque furim et clamorem propter diligentem presidium inquisitionem. Deinde diu post Pothini martyrium legitimis Vesontionem et Valentiam nondum Christi fidem audisse, et ad utramque civitatem missos ab Irenæo qui illic prædicarent, ut superius retulimus, quos nec adhuc episcopos institutos testatur. Et tamen Vesontio Lugduno non distat longo itineris intervallo, Valentia multo etiam vicinior. Denique quam funditus jacta per illam regionem fidei semina eradicarint, nascentesque Ecclesiæ popularint subsequentes persecutiones, veteribus monumentis testatum habemus. Illa enim quæ Marco Aurelio et Lucio Vero imperantibus, Pothinum sustulit, ita descevit : *δοτε συλλεγόμενοι ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοῦ ἀποουδίου, καὶ δὲ ὅν μάλιστα συνιστάμεν τὰ ἐνδὲς; adeo ut ex utraque Ecclesia præstantissimi quique, et quorum maxime labore atque industria res hic constitutæ fuerant, simul omnes tenerentur* (Epist. Eccl. Lugd. apud Euseb. lib. 1, cap. 1). Quibus addunt Acta S. Epiphodii, qui in eadem persecutione martyrio coronatus est, quod per illam pene ad integrum Christi nomen a gentilibus crederetur extinctum. In alia vero persecutione sub Severo, quæ Irenæum Pothini successore celo transmisit, quantam vastitatem Ecclesiis intulerit, docent nos Usuardus alique Martyrologiorum scriptores, dum narrat Irenæum cum omni fere civitatis suæ populo coronatum esse glorioso martyrio. Quibus suffragatur Gregorius Turonensis lib. 1 Historiæ cap. 27, si tamen illius est caput istud, quod et in mss. nonnullis codicibus desideratur, et aliqua quibus suspectum reddatur continet : velut cum Vetii Epagathi et aliorum martyrum quadraginta octo passionem Irenæi martyrium subsecutum esse scribit. Quamobrem quæ de posterioribus istis martyribus habet Gregorius, iungenda esse opinor cum his quæ initio capitis scripsit de Pothino; cæteris, quæ interpolata esse videntur, resectis in hunc modum : *Ex quibus et ille primus Lugdunensis Ecclesiæ Pothinus episcopus fuit, qui plenus dierum, diversis effectus supplicii pro Christi nomine passus est. Post hunc et quadraginta octo martyres passi sunt : ex quibus primum fuisse legimus Vetium Epagatham. Si cui tamen placet narratio de Irenæo, quæ aliqui vera potest esse et ex bonæ notæ monumentis descripta, hinc habemus quod tanta cum Irenæo multitudo Christianorum ob confessionem Domini nominis est jugulata, ut per plateas flumina currerent de sanguine Christiano, quorum nec numerum nec nomina colligere potuimus. Hæ igitur persecutiones ita vastarunt vix puerascens Ecclesiæ, ut pene extinxerint; **819** ita ut mirum non sit quod narrat auctor Vitæ S. Saturnini, raras paucorum Christianorum Ecclesias fuisse in Galliis, cum ad eas missus est Saturninus una cum Trophimo et quinque aliis coepiscopis.*

12. Cum imperatorum et presidum Romanorum hoc esset consilium, ut Christianam religionem penitus delerent in Galliis, ubi primum visa est sub Lucio Vero exurgere, dubium non est quin dilige-

tissime per omnes Gallias inquisierint adversus Christianos. Nulla tamen persecutionis contra aliam Ecclesiam motæ memoria uspiam habetur, præter eam quæ Lugdunenses Viennensesque fideles exercuit. Quis porro credat nullam hujus (si fuisset) notitiam ad Eusebium perventuram fuisse, nullamve de ea mentionem faciendam a martyribus Lugdunensibus, qui procul dubio eas Ecclesias affectu et sollicitudine sua fovissent, quarum fundamenta jecissent ipsi, quasque Asiaticis Romanisque non minus curæ esse et amoris probe noverant?

Jam vero occurrendum est objectioni quæ cuivis facile in mentem veniet adversus nostram de unico Galliæ episcopo opinionem. Si, inquit, ita est, a quo Irenæus post Pothini mortem sacerdotii honorem consecutus est per impositionem manuum, quam nemo necessariam esse inficias ierit?

Respondeo hanc dignitatem consecrationemque ab ipso pontifice Romano adeptum esse Irenæum. Quod in ea protectione contigisse reor, quam ex martyrum delegatione suscepit teste Eusebio; de qua quidem non levis oritur difficultas.

In tres porro varias opiniones scindi video auctores gravissimos, cardinalem Baronium, Franciscum Feuardentium, et Henricum Valesium (*H. Valesius not. ad. c. 4 lib. v Euseb.*). Hic legationem illam a Lugdunensi quidem Ecclesia, annuentibus martyribus, designatam esse existimat, tam in Asiam quam ad Romanum pontificem; Irenæumque ad eam obeundam a clero delectum, a martyribus commendatum esse, verum superveniente Pothini morte in alium fuisse translatam, Irenæo Lugduni retento, ne in tanta rerum difficultate suo præcipuo lumine ac sustentaculo privaretur viduata mox suo pastore Ecclesia. Franciscus vero Feuardentius in Vita sancti Irenæi Operibus ejus præfixa, utraque legatione putat Irenæum esse perfunctum adhuc Pothino in vivis agente, a quo et a cæteris martyribus in carcere constitutis ad Eleutherum papam et ad Asianos fratres missum esse scribit. Baronius denique ad an. Ch. 179 putat Irenæum a martyribus missum esse ad Eleutherum papam (de Asiatica protectione nihil scribens), et eam re ipsa obisse legationem. Ultimam hanc opinionem, quæ Baronii est et Petavii, paucis exceptis amplectimur. Primum quia Eusebiana narrationi magis consona; auctor quippe ille refert ex epistola martyrum ab iisdem missum esse Romam Irenæum; hunc autem legatione sua non esse perfunctum minime asserit, **820** quod procul dubio animadvertisset, hæc enim intererat plurimum non ignorari. Deinde quia suffragatorem habemus Hieronymum, qui Romæ diutissime commoratus, scriniorumque apostolicorum particeps factus, hoc partim ex traditione Urbis, partim ex monumentis adhuc tunc substitutis potuit ediscere. Ab hoc utroque scriptore egre admodum divelli debemus, nec nisi gravissimis momentis ac rationibus abrepti, quæ in presenti negotio non occurrunt. Quod enim scribit doctissimus Eusebii illustrator Valesius: *Quod credibile non est post mortem Pothini episcopi destituta suo pastore Lugdunensium Ecclesia, confessoris illos et martyres Christi Irenæum presbyterum tam procul amandasse, idque in ipso persecutionis ardore. Erat enim Irenæus præcipuum lumen et decus Lugdunensis Ecclesie, quemadmodum ex epistola martyrum discimus; et quo uno maxime universa loci hujus Ecclesia sustentabatur.* Hoc, inquam, non urget, nisi adversus eorum opinionem qui Irenæum ad Asiæ Phrygiæque fratres perrexisse existimant. In eos vero qui Romam tantum ad Eleutherum profectum esse, cum Hieronymo, immo cum Eusebio sentiunt, nihil prorsus facit. Non enim absurde creditur profectus esse Romam Irenæus statim post Pothini mortem ob magni momenti negotia, cum absurdum non fuerit eundem illic directum esse a Pothino cæterisque martyribus adhuc in carcere detentis. Erant enim tunc minus destituta pastore suo Lugdunensium Ecclesia? an remissior persecutionis

æstus? an minus necessarius agonizanti Ecclesie Irenæus, lumen columenque afflicti gregis? Immo vero magis tunc necessarius: postea enim sublati per martyrium Pothino cæterisque Ecclesie alumnis ac ministris, quievit ad tempus gentiliū furor, persecutionisque æstus deferbuit. Deinde non adeo diuturna erat Romana protectio homini apud Lugdunum constituto (quippe quæ quadraginta dierum spatio facile confici potest), ut ab ea suscipienda deterreri posset quibuslibet rerum angustiis Irenæus.

Sunt etiam in libris Irenæi plura quæ eum Romam petisse innuunt, qualia sunt quæ de Romana Ecclesia Romanisque pontificibus, et quæ adversus schismaticos Romæ commorantes scribit. Denique major erat Christianorum erga martyres honor ac reverentia, quam ut eorum consilia ac vota inter ipsos carcerum squalores concepta negligerent, aut in irritum mitterent; Lugdunensium porro martyrum eo potior ratio haberi debuit, quod Pothinus, qui totius illius Ecclesie caput erat et pastor, martyrum quoque dux et coryphæus in Gallia fuerat.

Sed quid si ante Pothini martyriumque mortem ad Eleutherum profectus est Irenæus? Jam certe evanesceat Valesii objectio ipso etiam confitente, quæ alias quoque non nocet. At revera cum vivente adhuc Pothino Romam petisse suadet narrationis Eusebiane **821** series, quæ primum legationem Irenæi commemorat, tum Pothini mortem Irenæique in ejus locum substitutionem edisserit. (Quod enim de illius episcopi morte superius dictum erat, hoc ex necessitate non interrompendæ epistolæ martyrum contigit, nec Eusebio narranti tribuendum est.) Suadet etiam Hieronymus, qui in libro de Ecclesiasticis Scripturis hæc de Irenæo habet: *Irenæus, Pothini episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam presbyter, a MARTYRIBUS ejusdem loci ob quasdam Ecclesie quaestiones legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum episcopum PERFERT litteras.* POSTEA jam Pothino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur. In his distinguit apertissime rerum gestarum ordinem, ut primum legatione perfunctus sit Irenæus, non a Lugdunensi Ecclesia, sed a martyribus missus; postea vero in locum defuncti Pothini consecratus. Quibus vel Eusebium interpretatur non ita rerum tempora discernentem, vel istud etiam ex aliis auctoribus refert. Alios enim ab Eusebio auctores ea de re consultos esse ab Hieronymo, suggerere videntur nonnulla discrimina quæ inter ipsius et Eusebii narrationem reperiuntur: hic enim diserit Pothinum asserit nonagenario majorem fuisse; ille fere nonagenarium; Hieronymus Irenæum vocat Pothini presbyterum; Eusebius, Ecclesie Lugdunensis: primum ait Irenæum honorificas super nomine suo litteras detulisse; nihil tale in Eusebiano epistolæ fragmento reperitur quæ ex his verbis continuisse videtur laudes Irenæi, nomini ejusdem respondentes; qui quidem, ut cap. 24 lib. v scribit Eusebius: *Nomini suo vere respondens, nec solo nomine, sed etiam vitæ instituto us proposito pacificus, pro Ecclesiarum pace hæc monuit et allegavit.* His similia viderat Hieronymus in epistola integra martyrum de Irenæo, quæ forte apud Egessippum jacebat; quem sæpe laudat tantquam rerum ecclesiasticarum indagatorem scriptoremque curiosum. Egessippus enim, teste eodem Hieronymo libro de Scriptor. ecclesiast.: *Omnes a Passione Domini usque ad suam ætatem ecclesiasticorum actuum texit historias, et asserit se venisse sub Aniceto Romam, et perseverasse usque ad Eleutherum ejusdem urbis episcopum.* Unde cum Eleutherum sub ejus pontificatus initia adierit Irenæus, potuit Romæ videre Egessippum Irenæum. Sed sive viderit, sive non, ad ea certe tempora pervenit in quibus hæc in Galliis agebantur, quæ ab eo in sua historia esse præmissa quis existimet? Quomobrem Hieronymo, cui auctor iste familiaris erat, fides major est habenda quam cuiquam alteri.

Jam vero ut Valesii argumentum in nostræ opinionis patrocinium convertam, numquam mihi persuadebit, nec cuiquam alii rem attentius consideranti, confessoris illos et martyres Christi, ipsum Pothinum pontificem, totamque illam Ecclesiam, id **822** cepisse consilii, ut Irenæus præcipuum lumen et decus Lugdunensis, immo et totius Gallicanæ Ecclesiæ, cui uni incumbere novelli hujus ædificii moles, tam procul amandaretur, in ipso, inquam, persecutionis ardore, episcopo in vinculis posito, supremamque mortis sententiam jamjam excepturo, plurimis in illa Ecclesia Christum abnegantibus, omnibus, ut ait idem Eusebius, tunc temporis gravissimo metu percussis, et hærentibus ob incertum confessionis exitum, comprehensis ex utraque Ecclesia præstantissimis quibusque, et quorum maxime labore atque industria res illic constitutæ fuerant, qui simul omnes in carceribus detinebantur; vix, inquam, sed ne vix quidem credibile est Irenæum, trepidanti Ecclesiæ tam necessarium, Romam mittendum tunc temporis fuisse ob hoc solum ut litteras ad Eleutherum perferret, iudiciumque Gallicanorum fratrum circa novellas Montani ejusdemque farinæ hominum prophetias. Debit igitur subesse alia hujus perfectionis causa longe majoris ista momenti, quæ eam ipsam Ecclesiam propius attineret, quæque ineluctabilis esset necessitatis; nullaque alia fuit, meo quidem iudicio, quam ut Ecclesiæ jamjam suo pastore viduandæ per alterius consecrationem suppetias ferret pontifex Romanus. Cum enim alius eo tempore non esset in illa saltem parte Galliarum episcopus, ut contendimus, qui manus posset imponere, necesse fuit ad Romanum confugere episcopum, tum propter vicinitatem, tum propter potentiorum, ut loquitur ipse Irenæus, principalitatem: non quidem ut alter episcopus in eadem Ecclesia Pothino adhuc viventi superordinaretur, sed ut vel in alia Ecclesia constitueretur, vel in Lugdunensi, quod revera factum est, allato Romam de completo Pothini agone nuntio. Hæc, quantum sapio, mens fuit martyrum, hoc eorum consilium, cum Irenæum Romam direxerunt cum litteris commendatis. Huc effusæ illæ laudes spectabant, ut Irenæus Lugdunum remitteretur a pontifice sacerdotali honore ornatus; non aliam enim ob causam ejus merita extollunt Lugdunenses, zelatorem eum Evangelii Christi prædicant, ac gradum presbyterii, quo ornabatur, commendant, quam ut sua in illum vota pro episcopali munere conferrent, antequam martyrio absumerentur; universus enim pene clerus in vinculis erat cum suo episcopo. *Has litteras, inquit, ut ad te perferret, fratri et consorti nostro Irenæo persuasimus; et hortamur ut ipsum cæteris anteponas* (ἐξω σὲ ὡς τὸν ἐν παπάδῳ) tamquam zelo singulari pro Testamento Christi præditum. Si porro putaremus alicui ex loco (seu dignitate) conferri iustitiam, eum tamquam presbyterum Ecclesiæ (hunc enim gradum obtinet) tibi imprimis commendassemus. His enim verbis, ἐν παπάδῳ, Irenæum anteponi cæteris cupere se demonstrant, ut ante nos Christophorus animadvertit in sua Eusebii versione; quod intuitu dignitatis **823** episcopalis, quam ei conferri peroptabant, mihi videtur esse ab iis scriptum papæ Eleuthero.

Ut demum ei difficultati satisfaciamus, quæ ex fine capitis 3 sumitur, ubi litteræ martyrum de pseudo-prophetis Montani videntur non perlatæ esse ante Pothini mortem, cum subjunctæ fuisse dicantur ab Eusebio amplissimæ illi Lugdunensis Ecclesiæ de martyribus epistolæ, dico duo distinguenda esse in Eusebii narratione, quæ vulgo non discernuntur. Duplex enim legatio ibidem indicatur, una in Asiam et

A Phrygiam, quæ Irenæo non est imposita, altera ad Eleutherum, quam unicam ut susciperet Irenæus rogatus est a martyribus. Qui Asiæ defuncturi erant, non statim profecti sunt, quoniam non extemplo sese navis obtulit, quæ in Asiam Phrygiamque vela faceret, legatosque illuc deportaret; cujus occasio ante completum martyrum agonem non occurrit. Cum vero Romani itineris aggrediendi numquam non præsto esset occasio, et magis urgeret causa quæ Irenæum ut Romam iret impellebat, nihil fuit quod illum diutius apud Lugdunum retineret, ac proinde viæ se dedit statim atque huic muneri obeundo delectus est.

Rem totam uno verbo conficio: cum temeraria videatur eorum conjectura quæ Irenæum negant Romanam legationem obisse, perinde mihi est seu ante Pothini mortem, seu mortuo eodem, iter aggressus sit Irenæus. Sed si post mortem Pothini, quod pluribus placet, profectus est, adeoque antequam illius successor ordinaretur, profecto inde probabilior evadit sententia nostra: argumentum enim est ordinationem pontificis non potuisse tunc temporis sine vicinorum episcoporum auxilio celebrari; alioquin de nulla re prius cogitasset illa Ecclesia, quam de substituendo in locum Pothini episcopo in tantis reum angustiis pernecessario, nec reditum sui Irenæi ex tam longinqua projectione expectasset; sed nec projectioni manus umquam dedisset Lugdunensis clerus.

His pertractatis ac elucidatis manifestum est, nisi fallor, nihil ex hoc Eusebii loco, quem non indiligenter excussimus, posse erui, quod Arelatensis Ecclesiæ jura concutiat ac pessumdet.

824 Cap. XIV. Quid de Celdonii appellatione ad sedem apostolicam sentiendum sit? Et utrum eidem contradicens Hilarius Arelatensis ordinem a majoribus suis custoditum turbaverit? ubi primum de causa Marciani Arelatensis episcopi. — Nunc ad alia capita perpendendum, quæ Leo noster adversus Hilarium urget in sua epistola, atque imprimis examinanda Celdonii appellatio ad sedem apostolicam, quam cum ægre admodum tulisset Hilarius, et iudicium suum a Leone retractari non debuisse strenue adversus ipsum contendisset, hæc gravissimæ inter utrumque similitudinis origo fuit. Hæc igitur S. Leo in ea epistola ad provinciam Viennensis episcopos, quibus jus suum ex antiqua consuetudine in Galliis recepta defendit. *Notiscum, inquit (Epist. 10), vestra fraternitas recognoscat apostolicam sedem pro sui reverentia a vestrâ etiam provincie sacerdotibus, innumeris relationibus esse consultam, et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationem causarum aut retractata aut confirmata fuisse judicia; adeo ut, servata unitate spiritus in vinculo pacis, commeanibus hinc inde litteris, quod sancie agebatur, perpetuè proficeret charitati. Quoniam sollicitudo nostra non sua querens, sed quæ sunt Christi, dignitatem divinitus datam nec Ecclesiis nec Ecclesiarum sacerdotibus abrogabat. Sed hunc tramitem semper inter majores nostros et benententum, et salubriter custoditum, Hilarius Ecclesiarum statum, et concordiam sacerdotum novis presumptionibus turbaturus excessit; ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiatui esse subiectum, etc.*

(a) Controversiæ cardo in eo positus est, utrum recepti tunc in Gallia canones et Gallicanæ Ecclesiæ mores ac consuetudo id ab Hilario exigenti, ut sententiam rite et canonice in Gallicana synodo prolatam ab episcopo Romano ad examen revocari, et vi appellationis aut confirmari aut retractari sineret.

Quid posterioribus sæculis actum fuerit vel fieri debuerit, quid novo, ut aiunt, jure, nostra vel majore

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Quæ in hoc et sequentibus capitulis proferuntur, ad vivum resceantur in observ. part. 1, a cap. 4 ad 7 usque. Hanc controversiam revocari ad questionem non meri facti, sed juris; et jure Leonem in

Celdonii appellatione judicasse; nec consuetudinem, aut canones, multo autem minus divinum jus Quesnelli sententiæ favere, Hilarii apologiam male ab eodem contextam exinde patebit.

rum nostrorum ætate, quid etiam per illa tempora in aliis provinciis fuerit usu inductum, non est hic animus inquirere: quippe quod ad Hilarii causam non facit. Satis enim superque sanctissima ejus memoria ab omni improbe cupiditatis nota vel violati pontificii juris suspicione vindicabitur, si nihil ab ipso præsumptum **825** esse ostenderit, quod Gallicanæ Ecclesiæ consuetudini consonum non esset, nec ullam umquam appellationem a Gallicanis partibus ad Romanum episcopum tribunal esse delatam ab ipsis fidei incunabulis usque ad Hilarii Arelatensis tempora. Totum igitur opus, totus labor noster in examine erit facti, non in discussione juris, quæ ab instituto nostro aliena est. Quod ut rite ac secundum juris ipsius leges inquiratur, non ex Leonis epistola aliisque scriptis discutiendum est; nemo enim in propria causa testis est idoneus, sed ex publicis, quæ supersunt Ecclesiæ monumentis, quæ quid in occurrentibus episcoporum causis gestum sit, sincere exhibent.

Porro jam a primordiis seminati intra regiones nostras Evangelii hoc antistitem Gallicanorum mentibus inolevit, quod Africanis semper fuit persuasum totis his quadringentis quinquaginta et amplius annis: nempe (a) episcopatum unum esse atque indivisum, cujus a singulis in solidum pars tenetur; ac proinde si quem ex portione gregis Christi ascripta, quam regit pastor unusquisque ac gubernat, in aliquod crimen prolabi contingeret, apud eundem agere causam suam compelli debere, servato appellandi ad provinciales vel etiam ad majorem synodum jure. Si quis secus fecisset, et ad extraneos iudices vellet per appellationis libellum confugere, is episcoporum concordiam coherentem collidere, unitatemque scindere merito putabatur. Auctoritas autem quæ episcopis quibusque in suis presbyteros ceterosque gregis sui alumnos competeat, hac eadem metropolitani una cum provincie concilio in comprovinciales episcopos deferrebat jure quodam naturali et consuetudine ab omnibus recepta quam sacrosancta postmodum conciliorum firmavit auctoritas.

Hanc disciplinæ formam testatam habemus illustri exemplo, quod ex iis quæ Nicænum concilium præcesserunt, superest unum in Gallicanis monumentis: (b) in Marciani scilicet Arelatensis episcopi causa, qui Novatianorum partes in Galliis fovebat, plurimisque a catholico grege suo pridem affarat veneno. Non me latet eam S. Cypriani epistolam ad Stephanum pontificem Romanum, quæ Marciani nobis historiam pandit, suspectæ apud aliquos fidei esse habitam, immo apertæ *vehiciæ* argui a doctissimo antiquitatis scrutatore Joanne Launoio. Verum ab omnium editionum Cypriani procuratoribus pro germana habetur, imprimisque a clarissimo inter eruditos Rigaltio, nec non ab erudito viro Lomberto, qui et privatis quas ad nos ea de re scripsit pro communi necessitudine litteris eam epistolam Cypriano doctissime asserit, et publicis etiam notis, quibus elegantissimam suam Cypriani versionem nuper ornavit. **826** Eam etiam epistolam exhibent perantiqui codices mss., quos inter Veronensis, ut optimæ notæ, laudandus, cujus meminit editus Cypriani codex Thuaneæ bibliothecæ, ad cujus marginem descriptæ sunt variae lectiones ex variis Italiæ bibliothecis excerptæ. Denique nihil est quod a Cyprianica dictione abhorreat, vel ab ejus mente sit alienum, ut merito genuinus illius auctor credendus sit Cyprianus.

Marcianus igitur Arelatensis episcopus Novatiana labe infectus Galliis vastabat sedis suæ amplitudine fretus. Cum autem ceteri episcopi Gallicani adversus hunc in sua provincia potentem nihil auderent, nec id etiam temporum ratio sineret; cum præterea plebs Arelatensis Marciani fraudibus decepta episcopum suum tueretur ac defenderet, ut ex epistola Cypriani licet conjicere, a ceteris exterarum provin-

A ciarum episcopis opem imploraverunt, præcipueque a Romano et Carthaginensi, quorum maxima, licet longe dispar, erat in Ecclesiæ auctoritas. Ad utrumque ergo litteras dederunt Faustinus Lugdunensis episcopus, et Romanæ provincie, id est Narbonensis solidæ episcopi. Inprimis vero Romanum episcopum tamquam cœtus episcopalis caput apicemque sollicitabant, ut Ecclesiæ sub schismatici episcopi jugo laboranti adesset auctoritate sedis suæ fretus; quod eam ob rationem egerunt quod et nullum in ea provincia sibi imminem habebat Marcellianus, et non ita pridem a sede apostolica transmissum acceperat Trophimum, de cujus indigno successore Marciano apud ipsum querelam deferendi jus habebat. Tardante vero Stephano, nec suppetias ferente, iterum ad Cyprianum scribere Galli, ut ipse apud Romanum instantius ageret de Marciani depositione procuranda. Fecit quod rogabatur Cyprianus, deditque litteras ad pontificem querelarum precumque Gallicanæ Ecclesiæ indices, in quibus utriusque Ecclesiæ mentem ac disciplinam licet intueri.

Dum igitur Stephanum conveniunt per litteras suas Cyprianus, et per Cyprianum episcopi Galliarum, quid, amabo te, ab eo præstari cupiunt ac postulant? An ut Marcellianum ad se evocatum tribunali suo præsentem sistat? minime. An ut aliquem e latere suo deleget in provinciam, qui perduellem episcopum vicaria sui potestate judicet? Neque hoc magis. Forte ut e sede sua sententiam ferat, quam Gallicanis postmodum episcopis tamquam exsecutoribus effectui mandandam committat; vel ut ab ipsis quidem adversus Marcellianum iudicium orni imperet, quod ad se transmissum discuteret, et prout e re visum esset, vel confirmaret vel infirmaret? Nihil tale vel somnium a Cypriano. Qui si tale quid facienda pontifici Romano auctor fuisset, **827** timuisset profecto ne quemadmodum in causa Apiani scripsere Cælestino papæ et synodo Africa generali Cypriani vigoris ac episcopatus hæredes: ne, inquam, fumosum typhum sæculi in Ecclesiam Christi, quæ lucem simplicitatis et humilitatis diem Deum videre cupientibus præfert, videretur inducere. Quid ergo a Stephano petunt? Hoc unum, ut Gallicanos episcopos plebemque Arelatensem moneat ne ultra Marciano communicent, sed ut, eo abesto, alter in ejus locum eligatur.

Video quidem auctores nonnullos magni nominis hanc epistolam mirum in modum jactare pro supremæ pontificis Romani in episcopos deponendos potestate: quos æmulatus aut etiam prætergressus novitius quidam scriptor multa aggerit homine causis forensibus procurandis addicto digniora, quam in theologicis versato. Primum igitur quod ait hoc est, in epistola Cypriani de Marciani episcopi depositione agi. 2° Ex eo quod Cyprianus Marcellianum ad synodum provincialem non petit remitti, synodorum provincialium in episcopos deponendos potestatem sibi persuadet pessumdari. 3° Cyprianum in hac epistola agnovisse in episcopo Romano supremam episcopos judicandi potestatem, in eosque primam depositionis sententiam ferendi. 4° Illius potestatis in Romano pontifice causam et fundamentum hoc esse, quod *sedes Romana sit fons et origo sacerdotii Jesu Christi*. Ita enim interpretatur hæc Cypriani verba: *Unde unitas sacerdotatus exorta est*.

Quod ad primum attinet, nequaquam verum est hic agi de depositione, cujus ne nomen quidem apparet in epistola, sed de abstentione agitur; cujus a depositione discrimen qui ignorat, ad iudiciorum canonicorum tractationem illotis, ut aiunt, manibus pedibusque accedit. Supponit enim Cyprianus Marcellianum sine ulla synodi sententia vel alio iudicio, sententiæ adversus Novatianum prolatae subijci debere. Quid enim egisset synodus? an errorem clamasset? at in Novatiano jam olim proscriptus fuerat

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide observ. part. 1, c. 7, n. 11.

(b) Confer ibidem c. 5, n. 6 et seqq.

a concilio plurimorum sacerdotum, ut loquitur Cyprianus, qui et pariter se illius fuisse testatur. An ideo adornasset iudicium adversus Marcianum, ut is in schismaticorum numero esse convinceretur? Sed habebant omnes episcopi totaque provincia consentientem, qui convinei de errore propugnato non indigebat, cum palam, ut testatur hic Cyprianus, collegio episcoporum insultaret; cum jampridem faceret et prædicaret, quod Novatiano studens et ejus perverciam sequeretur, a communione se ecclesiastica segregasset; cum episcopis illuderet, et de maiestate ac dignitate Ecclesiam iudicaret; cum de Novatiano coniungens, adversarius misericordiae et pietatis exstaret, et ipse jam esset ab universis sacerdotibus iudicatus (Epist. 67, ed. Pamel.). An denique synodus congregaretur ut depositionis sententia in Marcianum pronuntiaretur? Verum jam eam ipse, ut mox vidimus, pronuntiavit, a communione **828** se Ecclesiam segregans, a catholica Ecclesia veritate, atque a corporis nostri, inquit Cyprianus (Ibid.), et sacerdotii consensione disjungens, tenensque haereticae praesumptionis durissimam provocationem. Unde cum sit Cyprianus de Marciano: Sententiam non deat, sed accipiat, non de nova sententia vel a synodo vel a pontifice Romano, ut putat auctor ille, proferenda scribit; se enim ipse satis explicat Cyprianus, cum statim interpretationis vice addit: Cum ipse sit ab universis sacerdotibus iudicatus, a Laicio videlicet et Cornelio Romanis pontificibus, qui dandam esse lapsis pacem censuerunt, et penitentia acta fructum communicationis et pacis negandum non esse literis suis signaverunt; quam rem, addit S. Cyprianus (Ibid.), omnes omnino ubique censuimus. Prolata enimvero semel sententia in haeresis vel schismatis auctorem, in omnes illius sequaces prolata esse censebatur; aliquo vel nimium grave esset episcopis toties in synodum convenire, illis praesertim temporibus, quoties episcoporum vel presbyterorum aliquis erroris se damnati fautorem redderet; vel satis Ecclesiae saluti consultum non esset, si solo haeresis schismaticae alicuius auctore damnato, ejus discipuli impune grassari per Ecclesiam sinerentur. Unde haec Cypriani verba (Ibid.): Quam vanum est, frater charissime, ut Novatiano nuper retuso et refutato, et per totum orbem a sacerdotibus Dei abesto, nunc adulatores ejus nobis patiamur illudere, et de maiestate ac dignitate Ecclesiam iudicare. Certo si quando haec Felices papae sententia in praxim vocari debuit, ubi ait: Facta semel synodus alicuius cuilibet erroris cunctos sequaces consequenter involvit, tunc quam maxime eidem obsequendi necessitas fuit, cum ubique tyrannorum furor Ecclesias populabatur, et episcopis in lucem synodorum prodire non licebat. Non enim fuit Marcianus novi vel proprii inventor erroris (ut in Acaecii causa dicebat Gelasius papa epist. 4 ad Faustum), ut in eum nova scita prodirent; sed alieno facinori sua communione se miscuit. Quamobrem, inquit idem ante verba jam relata, hoc non solum praesuli apostolico facere licet, sed cuiusque pontifici ut quolibet et quolibet, secundum regulam haereseos ipsius ante damnatae a catholica communione discernant.

Hujus igitur auctoritate sententiae jamdiu debuerat Marcianus abstinere a Gallicanis episcopis et plebe Arelatensi, quorum tarditatem culpam Cyprianus, ex eoque solum excusat quod eum non auderent abstinere, quem a magnarum sedium episcopis nondum abentum viderant: Quod nequum a nobis videtur abentum, qui jampridem jactat, etc.; adhuc enim, ut ex fine epistolae conjicere licet, ad Marcianum fratres dirigebant, et ei communicatorias literas scribebant, nondum plene cognita ejus perverciac. Ut igitur a Gallicanis episcopis et a novella adhuc provinciae Romanae Ecclesia abstinere episcopus Arelatensis, petit Cyprianus, et quasi tarditatem Stephani increpans **829** pro jure communi Ecclesiarum postulat ut abentum a se Marcianum esse indicaret suis literis. Quapropter facere te oportet plenissimas literas ad coepiscopos nostros in Gallias constitutos ne ultra

A Marcianum perverciacem, et superbum et divinae pietatis ac fraternae salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur, quod nequum a nobis videtur abentum; ubi per illud xonis satis insinuat Gallos non solius Romani pontificis sententiam attendisse, sed etiam Carthaginensis, quem et pro sua parte in Gallias scripsisse verba haec dubitare non sinunt, praesertim cum superius dixerit: Cui rei nostrum est consulere et subvenire, frater charissime; et postea suum a fratribus Gallicanis postulatum esse asserat auxilium. Solatium, inquit, nostrae opitulationis exposcent. Quamquam nemo, nisi in apostolicam sedem male affectus, negaverit tanto plus ponderis et auctoritatis habere litteras Romani pontificis quam Cypriani, quanto Roma praestat Carthagine, ac Petrus apostolus, cathedraeque apostolicae haeres Stephanus ceteris apostolis atque episcopis praeminet.

Quod secundo loco affirmat auctor ille, Cyprianum nullam fecisse mentionem de synodo, intemperantiusque insultat doctissimo praesuli Petro de Marca, B quasi aliquid quod synodorum potestati suffragetur, in hac epistola querenti frustra, insulse admodum hoc scriptum est. Primum enim ex dictis manifestum est nullam fuisse synodi cogendae necessitatem, cum jampridem Marcianus in Novatiano damnationis exceperet sententiam, sufficeretque ut Romana Ecclesia, quae omnium Ecclesiarum princeps, et Arelatensis etiam matrix erat per missionem Trophimi, una cum Carthaginensi, indicaret abentum a se Marcianum, ab illius etiam Ecclesiae clericis et totius provinciae episcopis pariter abstinendum esse. Deinde vix liberum erat tunc temporis in ea parte Galliae conciliorum congregatio, fervente nimium infidelium odio in novellam Ecclesiam, quae si episcopos suos e latebris ad synodorum lucem emisisset, certo mortis exposuisset periculo. Si quis tamen adversus auctorem istum contendere velit totum istud Marciani negotium in Gallicana synodo agitatam et terminatum fuisse, hoc sine ratione ac fundamento non asseret, sed potius ex ipsa Cypriani epistola facile probabit. Constat enim alium episcopum Arelatensem in locum Marciani constitui et consecrari non potuisse sine aliquot episcopis in unum congregatis ad impositionem manuum **830** celebrandam, quem conventum qui synodi nomine non dignandum existimet? Porro in eadem synodo abentionem Marciani prius esse declaratam indicant Cypriani verba, qui utrumque negotium connectit. Dirigantur, inquit, in provinciam (id est, ad coepiscopos in Gallias constitutos, ut prius dixerat) et ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abentio Marciano alius in locum ejus substituitur, et grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus et vulneratus contemnitur, colligatur (Ead. ep. 67 S. Cypriani). Haec omnia synodi materies erant, quam proinde satius est credere fuisse collectam, si quidem temporum ratio permisit: ita ut sive abentio in proprio significato, sive in extraneo pro depositione accipiat, ut videtur accipi a Joanne Davide, nihil erit in hac Cypriani epistola quod synodorum auctoritatem non confirmet, nedum evertat.

Quid porro Cyprianus de pontificis Romani circa depositionem episcoporum potestate senserit, non est hujus loci inquirere; satis clare mentem suam aperit aliis in locis. Sufficit, quod ad rem praesentem spectat, probasse nihil in causa Marciani postulasse Gallos a Stephano papa, quod a Cypriano similiter non petierit; nihil Cyprianum scribi voluisse in Gallias a Romano pontifice, quod ipse non scripserit; totamque demum causam synodi Gallicanae potestati fuisse relictam.

Opposita Davidis, non utique prophetae, doctrina ut novella est, et sacrosancto episcoporum ordini injuriosa, ita probari non decebat nisi propositione quam theologicae aures ferre non possunt, utpote et antiquitatis absonam, et sacerdotii Christi contumeliosam. Quis enim ferat sacerdotii Christiani origi-

nem ad alium referri quam ad Mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum, a quo immediate institutum est, quique unus ut episcopalis potestatis ac sanctimonie fons et origo, utramque in episcopos omnes diffundit? A Deo enim et per Deum, ut habet Cyprianus (Epist. 69, ad Florentium), *sacerdotes ejus in Ecclesia constituuntur*. Quod et fusius comprobare non refugerem, si cum homine theologo mihi res esset. Etsi autem eo nomine ipsi parcimus, quis tamen patienter ferat ut hæretico dogmati suffragium ex Cypriano per pravam versionem arcescere conetur, dum hæc verba, *Unde unitas sacerdotalis exorta est*, his aliis reddit, *Quæ origo est sacerdotii Jesu Christi? Quasi idem ac unum essent sacerdotium et unitas sacerdotalis*. Quæ (a) quo sensu in Petrum **831** ac Petri cathedram a Cypriano refundatur, intelliget lector ex his ejusdem verbis libri de Unitate Ecclesiæ: *Quamvis, inquit, apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat... tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia una monstretur*.

CAP. XV. Ex ejusdem avi disciplina illustratur Marciani Arelatensis causa in synodo absoluta. — Paulo fusius hanc Marciani causam excussimus, ut hoc unico exemplo, quod nobis ex primæ illa antiquitate Gallicana superest, evinceremus nullo alio judicio Gallicanum esse præventum, nullo retractatum. Totā enim in comprovinciales episcopos potestas penes synodicos conventus residebat, tum in Galliis, tum in aliis regionibus. Alterum nobis adest exemplum ex ejusdem B. Cypriani epistola 68 de (b) Martiali et Basilide Hispaniæ episcopis, in quos idolatriæ convictos depositionis sententia lata fuerat in provinciali synodo. Cum enim Basilides post crimina sua detecta, et conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens Stephanum papam longe positum, et gestæ rei ac tacite veritatis ignarum secessisset, ut exambiret reponi se injuste in episcopatum, de quo fuerat juste depositus (Epist. S. Cypriani 68, ed. Pamelii): priori tamen sententiæ standum esse respondit Cyprianus ab Hispani episcopis consultus, omisso Stephani judicio, quod rescindere ordinationem alterius episcopi, in locum Basilidis substituti, jure perfectam non potuit. Basilides porro appellatione sua aliud nihil profecit quam ut cumlaret delicta, et ut ad priora peccata ejus etiam fallaciæ et circumventionis crimen accederet.

Hujus porro disciplinæ causam et originem in episcopalis dignitatis naturā ac sacrosanctis privilegiis fundatam (c) Nicæna nobis synodus aperit, quæ jus illud non scriptum, scriptis canonibus totius mundi

reverentia, ut Leo loquitur, consecratis sanxit atque firmavit. Sic enim se habet canon 5: **832** *De his qui communionem privantur, seu ex clerico, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abiciuntur, ab aliis non recipiantur*. Et postea: *Placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis congregatis discutiantur ejusmodi quæstiones*. Tametsi enim canon ille depositionem episcoporum inter ejusmodi quæstiones non designet expressis verbis, hunc genuinum esse canonis sensum sibi quisque facile persuadebit, qui concilii Constantinopolitani Patres audire voluerit canone suo secundo Nicænum interpretantes. Non invitati, inquit, *episcopi ultra decem accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel quibuscumque disponendis ecclesiasticis causis; servata regula, quæ superscripta est, de unaqueque diocesi*. Manifestum namque est quod per singulas quasque provincias provincialis synodus administrare et gubernare omnia debeat, secundum ea quæ sunt in Nicæna definita. Administrationis vocabulo judicia adversus episcopos comprehendi æque ac alia ecclesiastica negotia ostendit illustrissimus Petrus de Marca lib. vii Concordiæ sac. et imp. cap. 2 et 5, et hujus interpretationis astipulatores habemus (d) concilii Africani Patres in epistola ad Celestinum papam, quem sic alloquuntur: *Décréta, inquit, Nicæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos suis metropolitans aperitissime commiserunt*. Prudentissime enim justissimeque viderunt quacumque negotia in suis locis, ubi orta sunt, finiendi, nec unicuique provincie (Al. providentie) gratiam sancti Spiritus defuturam, quo æquitas a Christi sacerdotibus et prudenter videatur, et constantissime teneatur: maxime quia unicuique concessum est, si judicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia sua provincie, vel etiam universale provocare. Eidem sententiæ suffragantur (e) Innocentius PP. epist. ad Victricum episc. Rothomagensem capite 3, et (f) concilii Antiocheni can. 15, quod statuit sententiam ab omnibus episcopis alicujus provincie latam ab aliis episcopis retractari nec debere, nec posse.

(g) Sardicensem synodum familiare est in hoc **833** negotio proferre, indeque velut palmare argumentum sumere, quo appellationis jus a synodis ad sedem apostolicam jam tunc canonica auctoritate stabilitum esse comprobetur. Quamvis enim hujus concilii non inemerit S. Leo de appellationibus agens in hac ad Viennenses epistolā, sed veteris tantummodo consuetudinis (Sicut vetus, inquit, consuetudo posebat), illi tamen concilio debetur eorum appellationum origo, et illius canones sub Nicænanum nomine allegavit ipse Leo aliquot post annis in causa Flaviani CP. episcopi. Inde, inquam, appellationum

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hic Quesnellus eum tantum sensum ingerit quem heterodoxi afferunt, ut a Petri cathedra primatum præcipuæ jurisdictionis excludant. Cum Gallicana Ecclesia in Petri sede centrum unitatis agnoscat, nonne harum vocum vi plus aliquid significare vult, quam meram representationem et imaginem unitatis? Certe unitatis origo, quam pluribus in locis Cyprianus constanter inculcat, vim quamdam præcipuam exprimit compingendæ unitatis; cumque idem S. martyr in lib. de Unit. Eccl. tradat: *Unitas servatur in origine, præcipuam quamdam vim non tam formandæ quam conservandæ unitatis in Petri cathedra agnoverit necesse est, non autem meram ejus representationem aut figuram; ita ut in hac præcipua vi jus aliquod peculiare Petri intelligendum sit, quo omnes sacerdotes totius Ecclesiæ catholicæ cum suis cujusque Ecclesiis Petri cathedræ adherere debeant, ne si ab ea separentur, extra Ecclesiam sint*. Ita enim commodè intelligitur quomodo ex Petro seu ex ipsius cathedra unitas sacerdotalis exorta sit, ex

epist. 55, et quomodo Christus ex Petro Ecclesiæ ipsius unitatem ac unitatis originem instituerit, ex epist. 73.

(b) Vide observ. in part. 1, c. 5, n. 6.

(c) Nicæni canones et Constantinopolitanus, qui hic allegantur, cum de episcopalibus judiciis statuunt, appellationes ad Romanum pontificem si non astruunt, certe non excludunt. Quibus autem canonibus hoc jus statuitur, vide observ. part. 1, c. 6.

(d) Africanorum sententiam explicavimus eodem capite n. 20 et seqq.

(e) De Innocentio vide observ. part. 1, c. 5, n. 20.

(f) De Antiocheno canone, qui solus appellationes videtur adimere, videsis ibidem c. 6, num. 3.

(g) Sardicensium canonum genuina interpretatio eorumque auctoritas etiam apud veteres Gallicanos episcopos explicatur et constituitur eodem c. 6, a n. 4 ad n. 19, ibique omnia Quesnelli commenta disjiciuntur.

usui ratio quesita est a Romanis pontificibus, licet revera nihil de appellationibus decernant Sordicenses Patres, sed tantum retractationis seu revisionis causæ decernendæ potestatem faciant Romano episcopo, ut demonstrat illustriss. Petrus de Marca, de Concil. lib. vii cap. 3, et ex ipsa canonum Sardicensium lectione manifestum fit. Quæ potestas retractationis in ipsa provincia decernendæ, etsi jure appellationum longe inferior sit, trepide tamen et dubitanter admodum ab Osio proposita est, qui rem novam, canonibus Nicænis minime consonam, constantique adversam consuetudini quasi supplex et honorandam S. Petri memoriam prætendens exoravit. *Si vobis placeat, inquit, sancti Petri apostoli memoriam honoremus.* Sed tantæ auctoritatis non fuit apud episcopos sive Orientales sive Occidentales Sardicensis synodus, ut hujusmodi definitioni statim inhaerendum esse censuerint. Hoc enim retractationis jugum a suis semper humeris amoliti sunt Orientales, qui ob hanc forte causam concilii istius canones in suas collectiones non retulerunt, sicut nec Gallicani. Africanus etiam nunquam illam appellationis seu retractationis prærogativam admiserunt, ut patet ex synodica ad Cælestinum papam epistola, quæ testatur antiquum esse consuetudinem ac disciplinam, ut episcoporum et presbyterorum causæ extra provincias vagari non sinerentur; sed ubi orta erant negotia, ibi metropolitani auctoritate esse finiendæ: unde ne de Sardicensibus quidem audisse, sed unius Nicæni concilii canones cum suis pro regula habuisse Africanos, manifestum est.

Quod ad Gallicanam Ecclesiam, hoc notatu dignum est, de Sardicensibus mentionem non esse factam a sancto Leone in hac adversus Hilarium querela, quæ de appellatione nata erat. Solam enim consuetudinem obtendit pontifex ambitiosis Hilarii, ut putabat, conatibus: quod magno argumento est Leonem per S. Prosperum hominem Gallum, quem a secretis habebat, vel per seipsum dum in Galliis ageret certiorum factum esse hos canones a Gallicana Ecclesia non recipi, ut superfluum esset eos in medium adducere; si enim inserti fuissent 834 Gallicano canonum codici, in propria causa prævaricatus esset Leo, eos canones commemorare omittens, quibus et plurimum sedi Romanæ deferrebat, et Hilarius tamquam canonum etiam in Gallia receptorum violator potuisset judicari. Nisi dixeris Leonem ab his abstinuisse, tum quia repulsam noverat, quam Cælestinus papa ab Africanis passus fuerat ob istos canones Nicænis Patribus attributos; tum quia pro ingenio suo videbat canones Sardicensis nihil de appellationibus vel de retractatione sententiæ Romæ peragenda statuere, sed amplius nihil Romano pontifici concedere, quam ut novum judicium in eadem provincia celebrandum indiceret, quod in causa Celidonii ab eo præstitum non fuerat. Quamobrem veritus ne parum roboris habitura esset apud Gallos sua epistola, cui nulli canones militarent, sed quam potius vetus consuetudo canonibus roborata novitatis arguebat, eam curavit imperatoria constitutione muniri, in qua quidem et Petri meritum, et Romanæ dignitatem Ecclesiæ, et sacræ synodi auctoritatem pro sedis apostolicæ firmanda amplitudine commemorat. Valentinianus, de Sardicensi vero synodo pro asserendo appellationum jure mirum servat silentium; quod argumento est Gallos ignotam fuisse disciplinam Sardicensibus decretis inductam, quæ illis opponere minime ausi sunt Romani.

A CAP. XVI. *Excutiuntur aliæ episcoporum causas, quæ ante Hilarium exortæ sunt in Galliis post Nicænum et Sardicense concilia.* — Prima inter causas Gallicorum, quæ post Nicænam synodum tractatæ sunt, ea est quæ concilium Agrippinense occupavit ann. 340, in quo (a) Euphratas Colonix Agrippinæ episcopus, quod Christum Deum negaret, damnatus atque excommunicatus est: qui de sententiæ synodi per appellationem ad sedem Romanam deferenda ne cogitavit quidem.

Ab Arelatensi synodo, quæ Paulinum Trevirorum episcopum catholicum injuste deposuit an. 353, a Biterrensi an. 356, unde Saturnini Arelatensis opera sanctus Hilarius in exilium pulsus est, et a Parisiensi anni 362, quæ ipsum Saturninum damnavit, appellationem esse non apparet, licet injusta Paulini et Hilarii damnatio utrique ad Romanum pontificem confugiendi jus peculiare tribueret.

B A Burdigalensi anni 385 ad imperatorem provocavit Priscillianus, *permissumque id nostrorum inconstantia, inquit Sulpicius Severus (Lib. ii sacræ Histor.), qui aut sententiam in refragantem ferre debebant, aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis episcopis audientiam reservare.* 835 Instantius vero, qui prior jussus est causam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse episcopatu pronuntiatus est. De Romano episcopo ab alterutro appellato nulla mentio. Immo cum antea (b) Instantius, Salvianus, et Priscillianus a Cæsaraugustana synodo absentes damnati, Romanam profecti essent, ut apud Damasum Urbis ea tempestate episcopum objecta purgant... ne in conspectum quidem ejus admissi sunt. Additum quippe fuerat in synodali adversus eos sententia, ut si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eandem sententiam promendam (ibid.).

Sed majoris momenti est Proculi Massiliensis episcopi causa, cujus (c) ad se traxisse etiam primam cognitionem Zosimus dicitur, instante Patroclo Arelatensi, cujus et studio depositus est. Hoc illust. Petrus de Marca dicit actum esse Romæ post Gratiani legem promulgatam, quæ Romani pontificis judicio commiserat metropolitano, quamque merito jure non multi faciebant Gallicani, utpote consuetudini ecclesiasticæ receptisque regulis adversam.

Quidquid sit de hac lege, quæ canonum sanctiones infringare non potuit, non est cur nos Zosimi causæ iste plurimum sollicitet. Primum enim ex solo facto jus nasci cuiquam non potest, præsertim cum repugnantes et contradicentes habet adversæ partis patronos. Deinde Zosimi factum appellationum jus nequaquam attinet, neque ex Sardicensibus canonibus patrocinium trahere potest: hi siquidem nec de prima cognitione, nec de appellatione quidquam habent, sed de sola causæ in provincia ipsa retractatione procuranda. Tercio, etsi nolumus epistolæ Zosimi fidem derogari, nihilominus totius istius negotii ratio non satis perspecta habetur, quæ non nisi ex his epistolis innoscitur. Cum enim auctoritatis sedis suæ amplificandæ studio plurimum laborasse convincatur ex Africanis monumentis, quæ jam superius attigimus, non temerarie conjicimus eandem passum repulsam in Galliis Zosimum quam in Africa. Et quamquam desunt alia scripta, quæ nos ista edoceant, sufficient tamen ipsæ Zosimi epistolæ, ut probetur superior nostra sententia de non admissis apud Gallos synodi Sardicensis canonibus, deque auctoritate Romani præsulis in deponendis ejus regionis episcopis ibidem tunc minime recepta.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) De his causis, ubi nulla appellatio intercessit, vide quæ dicuntur in observ. part. i, c. 5, n. 4.

(b) Vide ibi n. 10.

(c) Hujus causæ cognitionem non ad se attraxit Zosimus, sed Patroclus Gallicanus episcopus eam ad Zosimum detulit. De jure autem apostolicæ sedis in his quoque causis primæ cognitionis lege observ.

part. i, cap. 7, n. 6 et 7, ac ex iis patebit quam perperam Quesnellus scribat Zosimum auctoritatis sedis suæ amplificandæ studio laborasse. Quæ vero questio inter Zosimum et Africanos fuerit, et num ex ea colligi queat Zosimum suam auctoritatem voluisse extendere, patebit ex cap. 6 nostrarum observ. in part. i, n. 20 et seqq.

Liquet enim ex earum lectione præcepto **836** A Zosimi (a) Proculum non obtemperasse, nec Roman, quo judicandus vocabatur, petiisse; quamquam non tam ad iudicium vocari videbatur, quam ad fratrum conventum, in quo ejus et Patrocli jura amice expenderentur. Renuit, inquam, illic se conferre: unde hæc Zosimi querela: *Multa contra veterem formam Proculus usurpasse detectus est in ordinationibus nonnullorum indebite celebrandis, quas proxime numerosa cognitione discussimus: licet ipse diu expectatus, fastidiose ferens sibi inducias attributas, convenire dissimulet* (Zosim. epist. 7 ad episc. prov. Vien. et Narbon. II). Quod quamvis fastidiose cuidam superbia tribuat Zosimus, hoc tamen de viro, quod sanctitatis nomine celebrat Hieronymus, sentire nefas ducimus, præsertim cum Zosimo notus non esset, nisi ex testimonio Patrocli, qui et Proculo infensissimus erat, et ut alienæ sedis invasor, multorumque criminum reus, hujusmodi ferendo testimonio parum idoneus erat. Crediderim potius Proculum ideo Romanum declinasse iudicium, quod Gallicani episcopi transalpinis sese iudiciis submittere non consueverant, nec ut id facerent, adduci potuerant ad illa usque tempora. Quamobrem egre admodum tulerunt Proculi causam Romam a Patroclo esse delatam, illiusque patrociniū libenter susceperunt, nec passi sunt quidquam roboris habere in Galliis Zosimi de Proculi depositione decretum, quod ecclesiasticæ Galliarum consuetudini adversum erat. Si sunt enim, quos eam ob rem oburgat idem pontifex epist. 12 ad Massilienses: *Addens sibi, inquit, jungique inquietæ mentis homines, et qui soli possunt favere damnato: per quos, quæ turbam studiosius cogitat, hac sua confusa societate conficiat* (Zosimi epist. 12 ad Massilienses). Si enim quos paucos dicit inquietæ mentis homines, qui Proculo damnato favebant, non præcipi Galliarum essent episcopi, non ita facile his cessisset Patroclus: quem ex Zosimi literis novimus non assum esse ulterius Proculum insectari, nec ea potestate uti, quam illi pontifex adversus Massiliensem largitus erat. Conqueritur enim Zosimus Proculum suis illicitis ausibus a Patroclo dimissum esse, epistola 11. Cum, inquit, et in præsentī cognoveris, et frequentibus a nobis litteris ipse sis monitus, ut auctoritate metropolitani, quam tibi apostolica sedis pronuntiatione firmavimus, Proculi ausibus conatibusque illis, quibus adhuc se putat aliqua posse turbare... miror quid post ista Proculo liceat, ut vacet illa quæ consueverat, **837** aut pejora committere (Zosim. epist. 11 ad Patrocl. Arelat. episc.). Manifestum est enim ex his verbis Proculum seipsum pro deposito non habuisse, nec habitum esse a Gallicanis episcopis; sed eum potius sciente approbanteque Galliarum Ecclesia episcopum egisse, non minori quam antea fiducia ac auctoritate. Constat ex eadem epistola Proculum ordinasse episcopos ex privilegio, quod ejus non sedi, sed personæ indulserat Taurinense concilium. Post istam, inquit Zosimus, delegationem, ecce ad nos rumor adventit Proculum quasi consuetis ludere, et uti moribus suis, junxisse sibi quosdam idoneosurbationibus homines, et post illa quæ illi interdiximus ordinasse (Zosim. epist. 12 ad Patroclum). Denique in episcopatu suo perseverasse ac supervixisse Patroclo verisimile fit ex epistola Cælestini papæ ad episcopos provinciarum Viennensis et Nar-

bonensis cap. 4. ubi *Massiliensis Ecclesiam sacerdotem, qui dicitur, quod dictu nefas est, in necem patris sui taliter granulatus, ut huic qui ejus sanguine cruentatus advenerat, portionem cum eo habiturus, occurreret, hunc ipsum Proculum esse existimaverim, qui talem calumniam passus fuerit apud Cælestinum occasione necis Patrocli, qui a tribuno quodam barbaro circa hæc tempora occisus est, ad occultam, ut Prosper scribit, iussuionem Felicis magistri militum. Ex quibus liquet inconcussa mansisse in Galliis Patrum decreta, quibus episcoporum uniuscujusque provincie iudicia rata habebantur citra omnem alterius iudicii confirmationem, nec hujus regionis episcopos per illam ætatem Sardicenis canonibus, appellationumque novitati colla subdidisse.*

Ex ejusdem papæ Zosimi epistolis discimus alios aliquot episcopos in Galliis sententiam excepisse, quos inter Lazarus Aquisenium episcopos, et Ursus, ejus sedes ignota, numerantur. Nullius tamen appellationem legimus: tantum abest ut primam sententiam in illos ferre aggressus sit Romanus episcopus; ita ut Patrocli improbitati ac audaciæ tribuendum sit, quod (b) primum in Proculi negotio tentatum est. Nam verius ne ordinationem ejus sacris canonibus contrariam in irritum mitterent Gallicani pontifices, Romani gratiam et favorem sibi variis artibus conciliavit, spemque fecit maxime auctoritatis ejus in Galliis magis promovendam; quam occasione avide arripuit Zosimus ut imperviam hactenus hujusmodi consuetudini ac moribus Galliam circa episcoporum iudicia allarumque rerum administrationem, tandem aliquando **838** perviam haberet; quod tamen eo quem optabat exitu caruit.

Sub Bonifacii pontificatu, qui Zosimo proxime successit, unica occurrit Maximi Valentini episcopi causa, adversus quem cum a Valentini civitatis clericis conventus esset, (c) non ad se causæ cognitionem pertraxit, sed monuit a comprovincialibus instruendum esse iudicium. *Decrevimus, inquit episcopos Gallie alloquens, vestrum debere intra provinciam esse iudicium, et congregari synodum ante diem kalendarum Novembrium, ut si adesse voluerit præsens, si confidit, ad objecta respondeat; si vero adesse neglexerit, dilationem sententiæ de absentia non lucretur* (Bonifacii papæ epist. 2 ad episcopos Gallie).

Cælestinus papa, qui post Bonifacium sedit, Danielem quemdam ad suum tribunal videtur evocasse; sed hominem vagum, qui ab Orientalibus, apud quos multa flagitia perpetrarat, accusatus apud Romanum pontificem, eique quasi traditus, apud Gallias diu quæsitus est ad iudicium. Sed talis causa extra exemplum est, nec jus ullum simile sibi attribuisse in Gallicanos episcopos credendus est Cælestinus, qui in fine ejusdem epistolæ ad episcopos provincie Viennensis et Narbonensis, causam Massiliensis episcopi provincie suæ collegio audiendam pro consuetudine ac jure dimittit.

A Sixto III, qui Cælestinum excipit, nullum legimus sacerdotem ad Romanæ sedis tribunal accersitum. Sed eandem videmus Armentarium, qui Ebreduensi cathedra præfatus fuerat, a concilio Regensi esse depositum, ipso nec per appellationis libellum reclamante, nec Sardicenis aliove canones in patrociniū vocante.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cur Proculus initio non paruerit, ex alia ratione collegimus in observ. part. II, c. 6, n. 3, ut ne apostolicum jus in hisce causis non agnovisse crederetur. Num vero post depositionem se tamquam episcopum gesserit, non ita certum ibidem ostendimus, ut Quesnellus contendit.

(b) Confer observ. part. I, c. 5, n. 17. Vetustiorum appellationum consuetudinem in ipsis Galliis ibidem probavimus n. 18 et 20. Patroclus reprehendi jure potest, non quod hanc causam ad Zosimum de-

tulerit, sed quod eum per subreptionem deceperit. Vide observ. part. II, c. 2. De injusta reprehensione Zosimi confer not. 3 (*Infra*, col. 613, n. a).

(c) Poterat Bonifacius Maximi causam recipere; sed eam ad comprovincialium iudicium remittere maluit, ut ne Bonifacio jus defuisse exinde sequatur. Cum causæ apud duos iudices agi possunt, si ad unum deferatur, non ideo alter eo jure expers inferri poterit. Jus Romanæ sedis in observ. constitimus.

Talis fuit Ecclesie Gallicane status usque ad sancti Leonis tempora; qui proinde, cum dixit (a) per diversarum appellationem causarum (sicut vetus consuetudo posebat) ut retractata, aut confirmata fuisset iudicia, vel memoria lapsus est, vel a Celidonio palpante et imponente delusus, vel denique alia pones se rerum in Galliis gestarum monumenta habuit, quæ ad nos usque non pervenerunt.

Quod autem addit de consultationibus relationibusque quibus Gallicanis episcopis familiare fuisse ait Romanam sedem convenire, synodorum auctoritatem nullatenus minuit; de quarum sententiis ad sedem apostolicam, quæ omnium Ecclesiarum caput, æquum est referri, vel cum de illis certior capiti fieri, vel eum adversus majorem sedium episcopos late sunt: ne videlicet primum 339 Ecclesie episcopum lateret quibus communionem suam imperiri deberet, a quibus abstinere, ad quos communicatio vel formata posset dirigere. Si vero ad Leonem non sit relatum ab Hilario de sententia synodica in Celidonium lata, hoc ita contigit vel propter subitum Celidonii professionem, quem salus duxit Romam utque persequi, ut pontifici coram referret, quam de ejus negotio scripta mittere; vel quia Celidonium non majoris sedis episcopos erat, ut probavimus. Quamquam vis pervenire mihi possum relatum non esse ad pontificem et synodo, cum id Leo non objecerit adversus Hilarium; nec merito conquestus esset ipse Hilarius, quod Celidonium sacris altaribus interesse in Urbe alioce, qui apud Galliæ publicam merito exasperat sententiam, nisi prius de ea sententia certior per litteras factus esset pontifex.

Qui attente non occupato animo ad senia perpenderit quæ hactenus disseruimus, haud dubito quin præconceptionem adversus Hilarium pervicacæ, cupiditatis, ambitionisque opinionem facile ex animo deponat; hocque potius sibi persuadebit, majorem suorum vestigia pressisse Hilarium, cum sententiam in synodo latam a sanctissimis episcopis tanta constantia ac fortitudine tutatus est. Sed mirabitur contra quod (b) sanctus Leo consuetudinem disciplinæque tam continua serie custoditam sit prægressus, sedis sue amplitudini, quæ sanctorum etiam virorum infirmitas est, plus æquo studens.

Verum non in eo solum canones sanctus Leo vixit est minus attendisse in præsentem adversus Hilarium concitationes. In hoc etiam (c) a Sardicensibus, quorum maxime auctoritati incumbere, recessit, quod causam Celidoni extra provinciam examinandam suscepit, et absque primorum iudicium communionem eam in suo iudicio retractavit; quod tentatum prius non fuerat ab ejus prædecessoribus, qui saltem Sardicensium canonum limites non excesserant. Isti enim canones ita redintegrandi synodorum provinciam iudicii potestatem faciunt Romano episcopo, ut tamen velit novos ab eo iudices decerni ex vicina provincia, qui una cum iudicibus a quorum sententia appellatur iterato examini intersint. Hoc enim necessarium erat ex decretis Sardicensibus, ut priores iudices posterioris examinis participes essent, quemadmodum ab Illustrissimo Marce observatum est. Si iudicetur, inquit canon. 3 (Sardicensis) renovandum esse iudicium, renovetur, et dei iudices. Et duorum solummodo datur opilio, ut vel decernat mittendos esse, qui præsentem cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem a quo destinati sunt, 340 vel si crediderit episcopos sufficere ut negotio terminum imponant, faciat quod sapientissimo consilio judicaverit. Neutrum fecit sanctus Leo, sed totam sibi causam reservavit proprio subjiçendam examini, ju-

A dicioque absolvendam; et tamen prudentissimè justitiamque, ut verbis utar (d) Africani concilii ad Celestinum papam, Nicæni seu etiam Sardicensis concilii Patres providerunt, quæcumque negotia in suis locis ubi orta sunt finienda, nec uniuscuique provincia gratiam sancti Spiritus defuturam, quæ æquitas a sanctis sacerdotibus et prudenter videatur ac constantissime teneatur, maxime quia unicuique concessum est, et iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia sua provincie vel etiam universale (regionis) provocare. Nisi forte quisquam est qui credat unicuique posse Deum nostrum examinis inspirare justitiam, et innumerabilibus congregatis in concilium sacerdotibus denegare. Aut quomodo ipsum transmarinum, vel transalpinum iudicium ratum erit, ad quod testium necessarii personæ vel propter sexus, vel propter senectutis infirmitatem, vel multis aliis impedimentis adduci non poterunt?

Has discipline regulas a strenuo suo præcessore Cypriano hauerant beatissimi Patres, quorum pars magna Augustinus erat: eodem enim fere momento expendit beatus Cyprilianus epist. 55, ad Cornelium papam. Cum, inquit, statutum sit pariter ac iustum, ut unicuique causa illic audiat ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio grægi sit ascripta quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui ævis Domino redditurus, oportet utique eos quibus præsumus non circumcurare, nec episcoporum concordiam coherentem sua subdola et fallaci temeritate collidere; sed agere illi causam suam ubi et accusatores habere et testes qui crimini possint.

Quis non credat sanctissimos istos Ecclesie Africane præsules Hilarii nostri causam agere? Quis non acquiescat tot rationum momentis, quibus quid opponi possit plane non video, nisi sancto Leoni visum esse pro Ecclesie bono et ad minuendam Hilarii potestatem, quæ adversariis gratiæ Dei in Gallia invalescentibus animos addebat, (e) novum sibi jus parare, imperatoris auctoritate munio, cuius animus pro arbitrio quo vellet inclinabat.

Tertio a canonibus Gallicano codice contentis recessisse Leo videtur, cum (f) Celidonium communionis suæ participem fecit, et sacris altaribus interesse passus est, antequam ejus causam examen de novo institueretur; quod procul dubio canonem dispositioni contrarium erat, quæ cautum est propter Ecclesie sacerdotumque indivisam unitatem, 341 et qui a singulis episcopis sententiam damnationis exceperunt, ab omnibus per totam Ecclesiam constantis sacerdotibus damnati censeantur. Hinc synodorum Nicæni canon 5, Eliberitani canon 53, Arletensis 1 canon 16, inharerentes tam posteriores Gallicanæ synodi cum Romani pontifices, gravi interminatione sanxerunt ne abiectioni quæ recipere in communionem. Idem Taurinensis, in eodem sæculo quinto, can. 7; Arausicana 1, can. 11; Arletensis 11, can. 8; Innocentius PP. I, epist. ad Victricium Rothomagensis, cap. 7. Quam consultus igitur imitatus esset sanctus Leo Ecclesie Romanæ proceres, quos olim Marcius hæresiaracha a proprio parente episcopo Ecclesia pulsus, adiens, ut ecclesiasticæ communioni restitueretur, nunquam hoc ab eis obtinere potuit, teste sancta Epiphania hæresi 42, quæ est Marcionitarum, sed hac ab illis ratione repulsus est. Nos, inquit, in iussu venerandi patris tui facere illud non possumus: una quidem fides, et animorum una consensus; neque contra specialissimum collegam patrum quidquam moliri possumus. Ita cleri Romani seniores, ab apostolorum discipulis, ut ait Epiphanius, edocti, traditionem apostolicam violare nefas ducebant.

BALLERINIORUM

ANNOTATIONES.

(a) Vide observ. part. 1, c. 5, n. 18 et seqq.

(b) Lege observ. part. 1, c. 7, n. 12.

(c) Recole annot. 6 (Supra, col. 486, n.g) in caput præcedens.

(d) De Africanorum et Cypriani mente legendæ

sunt nostræ observ. part. 1, c. 6, n. 20 et seqq.

(e) Num novum jus sibi Leo paraverit, ex observ. part. 1, c. 5, 6 et 7, patebit.

(f) Vide observ. part. 1, c. 8, n. 1.

Quarto denique ecclesiastici moris non nihil oblitus videtur, cum (a) per imperatoriam sanctionem Gallicana Ecclesia consuetudini derogare primus tentavit, illudque a Valentiniano III edictum elicit: *Ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum liceat sine viri venerabilis papae Urbis aeterna auctoritate tentare; sed illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit vel sanxerit apostolica sedis auctoritas.*

Quis non videat Leonem nostrum ita agentem Gallicanarum, immo omnium Ecclesiarum, statum aliter quam more solito ordinasse, ut querebatur Hilarius? Dum, inquam, communionem suam episcopo canonice depositis retractata causa ultro imperit, dum iudicii synodalis sententiam in episcopum legitime accusatum et convictum pronuntiatam infringit, dum causam extra provinciam iterato examini subiecit, dum denique saeculares potestates adversus Hilarium totamque Ecclesiam Gallicanam commovit. Econtra vero planum est sanctum Hilarium, cum pontificis consilio contradixit, cum, non expectata eius sententia, gregem suum bonus pastor quatenus revisurus abesset; cum communioni Celdonii, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit, ut scribit Vitae ejus auctor, etiam cum rite discernimus; non novis praesumptionibus Ecclesiarum statum et concordiam sacerdotum turbasse, sed religiose servasse, nec cum deseruisse tramitem semper inter majores et bene tentum et salubriter custoditum (quod objicit sanctus 842 Leo), sed cum potius ab aliis desertum vigore apostolico vindicasse.

PARS SECUNDA.

DE PROJECTI EPISCOPI NEGOTIO.

CAP. I. Status questionis aperitur, et ejus provincia episcopis fuerit Projectus, inquirunt. — Pertractata Celdonii negotio, discutienda occurrit Projecti pariter episcopi causa: de quo cum alibi quam apud sanctum Leonem nulla sit mentio, pauciora nobis dicenda relinquuntur quam de Celdonio. Hoc porro primo loco observandum venit, istud negotium non mihi videri eorum Hilario fuisse pertractatum, cum auctor ejus Vitae, qui Romanam professionem accurate describit, ne verbum quidem de Projecto habeat. Ex quo conjicere licet Projecti litteras, civiumque ejus querelas Roman non fuisse allatas, nisi post reditum Hilarii, cui cum audisset Leonem infensum, Celdonioque omnia ex sententia successisse apud sedem apostolicam, suam causam Roman esse deferendam censuerunt: quod intra illorum sex ad minus mensium spatium contigit, quod ab Hilarii reditu usque ad hujus epistolae compositionem interfuit.

Ad Leonem igitur Projecti episcopi litterae lacrymae et dolendae, ut Leo ipse scribit (Epist. 10), de superordinate sibi episcopo sunt directae. Epistola quoque ingesta est civium ipsius et numerosa subscriptione singulorum firmata, invidiosissimis contra Hilarium plena querimoniis, quod Projecto episcopo sua agrotare liberum non fuisset, ejusque sacerdotum in alium praeter suam notitiam esse translatum, et tamquam in vacuum possessionem ab Hilario pervasore herodem vivens inductum. Et postea: Quid sibi Hilarius querit in aliena provincia, et id quod nullus decessorum ejus ante Patroclum habuit, cur usurpat? Et subjicit post pauca: Espectarent certe vota civium, testimonia populum, quaereret honoratorum arbitrium, electio clericorum, quae in sacerdotum solent ordinationibus ab his qui norunt Patrum regulas custodiri, etc. Sed insperatus neque tantis supervenit, et improvius abcessit, cursu (ut didicimus) celeri itinera multa con-

sciens, et per longinquas provincias 843 tanta immunitate discurrens, ut videatur gloriam de scurrili velocitate, potiusquam de sacerdotali moderatione captae; haec enim directarum ad nos civium verba sunt litterarum; ante abcessit quam eum venisse nossemus. Non est hoc redire, sed fugere, etc. Quibus recensitis, haec demum sententia a Leone pronuntiatur: Nos tamen, quod vobis credimus Deo iudice placiturum, in commune cunctis fratribus consulentes, et male ordinatum submoveri, et episcopum Projectum in suo sacerdotio permanere debere, decrevimus.

Ex his Leonis verbis patet de pluribus in hoc negotio Hilarium fuisse accusatum: 1° quod agrotant episcopo successorem superordinaverit; 2° Quod in aliena provincia; 3° quod non expectatis civium votis, testimonii populum, honoratorum arbitrio, electione clericorum; 4° Quod insperatus neque tantis supervenit, et improvius velut scurrili velocitate abcessit.

Duplex porro accusationis genus his continetur. Unum quod illi cum Honorato et aliis ejus praedecessoribus commune esse potuit, de tentata nimirum in aliena provincia ordinatione querela. Alterum, quod Hilario proprium est, tribus aliis capitibus, 1, 3 et 4, comprehenditur. De quibus iudicium animique suspensum tenere aequum est, cum a solis Hilarii (8) adversariis haece testata habeamus. Non is sum profecto qui Hilarium erroris et culpa omnis immuni velim asserere; nec me latet quam facile sit a suo quemque ingenio etiam pium, etiam sanctum seduci: praesertim cum non tam propria quam Ecclesiae jura defendere sibi videtur. Quae tamen hic Hilario obijciuntur, tantopere ab illius moribus aliena sunt, quales a sancto Eucherio, a Juliano Pomerio, a Constantio presbytero in Vita sancti Germani, ab Auxiliani praefecto, a Prospero et Hilario, ab Honorato denique Massiliensi describuntur in ejus Vita; immo tam indigna sunt episcopali viro, sacerdotum canonum disciplinam ecclesiasticam studio, qualem Hilarium exhibent tot Gallicanae synodi, quae ipso agente ac praeside celebratae sunt, ut merito inter adversariorum invidiorumque calumnias numeranda sint. His autem operosis eluendis superadsumus, quoniam hujus sancti episcopi Vita, quam in calce hujus voluminis excudi curabimus, vicem apologetici libelli praestabit. Hae igitur secunda dissertationis parte solum hoc caput examinandum suscipimus, quod et ad Ecclesiae Arelatensis jura pertinet, et illustratum 844 ad historiae ecclesiasticae notitiam non parum conferre videtur.

Ante omnia autem investigandum est, quantum conjectura asequi datur, in quamnam Galliae provincia Projectus constitutus esset episcopus. Quam quidem dum alienam vocat sanctus Leo, satis monuit querendum eum esse extra Viennensem, quam propriam fuisse Hilario nec ipse diffidetur in sua epistola. Unde et corrigendus eminentissimus Annalium conditor, ad annum 445, num. 43, ubi Projectum ait pertinuisse ad Viennensis episcopi ordinationem, cujus in provincia erat antistes. Haec sunt autem Leonis verba: Quid sibi Hilarius querit in aliena provincia, et id quod nullus decessorum ipsius aut Patroclus habuerit, cur usurpat? cum et ipsum quod Patroclus a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum si sententia meliore sublatum. Ita priores omnes editiones hujus epistolae, ea excepta quam procuravit J. Sirmondus tom. I Concil. Galliae, cui et mss. eod. duo Thaneus et Corbeiensis suffragantur, qui cum Sirmondo ita habent: Quid sibi Hilarius querit

BALLEMINIUM ANNOTATIONES.

(a) Lege hac de re idem c. 8, n. 4.

(b) Nisi S. Leonem iudicem tamquam Hilarii adversarium Quesnellus traducere voluit, certe pro inimicis ejus habuit Projectum episcopum et quotquot eives querelas ad eundem pontificem detulerunt. Num de

his testibus rem publicam narrantibus suspicio oboriri queat omnes in calumniam conspirasse, quisque prudens judicet. De ipso autem facto confer observ. part. II, c. I.

in aliena provincia, et id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat?

Duplex hæc lectio duplici conjectura nobis dat locum. Et enim qui primam sequi maluerit, ex ea provincia fuisse Projectum credendus est quam ne Patroclus quidem sibi subjectam habuerit; quod Viennensem et Narbonensem primam et secundam excludit, quæ Zosimi decreto Patroclo subesse iussæ sunt. Dux igitur tantum residua sunt ex iis provinciis quæ olim Narbonensem solidam constituebant, extra quas nihil juris sibi præsumebat Hilarius, Alpes scilicet Graia et Penninae, et Alpes maritimæ. Non fuisse eum ex Alpium Gralarum provincia duo suadent: primum quod ista provincia, respectu metropolitani provincie Viennensis, aliena dici non poterat ante divisionem a S. Leone factam, cum ex duabus civitatibus, quas in ea recenset notitia, præcipua, scilicet Tarantasia, ad metropolitani Viennensis ordinationem pertineret. Alterum est, quod (a) illa provincia ex numero quinque provinciarum expuncta tunc erat a Petronio præfecto, cum corpus septem provinciarum conflavit ex residuis quatuor et aliis tribus Aquitania utraque et Novempopulania. Restat igitur ut provincia Alpium maritimarum ea sit in qua Projectus episcopus erat constitutus. Confirmatur hæc conjectura ex eo quod in hac 845 Projecti causa nullus metropolitanus intervenisse legitur, qui de Hilarii usurpatione quereretur, quod arguit ejus provinciam, quæ aliena hic dicitur, Metropolitanum sponte juri suo cessisse in gratiam S. Hilarii; et eam ob causam tacite culpatur a S. Leone in hac epistola tamquam propriæ dignitatis deserior. *Suis limitibus, inquit, suis finibus sit unusquisque contentus; et privilegium sibi debitum in alium transferre se posse non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones plus gratiæ tribuens personali, sui honoris deserior esse voluerit, privilegium suum in alium transferre se posse credens, non is cui cesserit, sed is qui intra provinciam antiquitate episcopali cæteros prævenit, sacerdos ordinandi sibi vindicet potestatem (Epist. 10 ad Viennenses cap. 7).* Istæc autem oburgatio in Ingenium Alpium maritimarum metropolitam cadere videtur, quem nimirum Hilarius papa testatur olim a prædecessore suo Leone culpatum esse ob illicitam sui metropolitici juris cessionem. Scribens enim ille ad Leontium, Victorem et Veranum illarum parium episcopos, pro sopienda controversia quæ inter Ingenium et Auxanum exorta erat propter Ecclesiarum Cemelensis et Nicaensis regimen, ita loquitur: *Habeat itaque, inquit, pontificum frater et coepiscopus noster Ingenius provincie suæ, de cujus dudum ab apostolica sede est illicita cessione culpatus, et custoditis omnibus quæ super Ecclesiis Cemelensis civitatis, vel castelli Nicaensis, sicut diximus, sanctæ memorie decessoris mei definitæ auctoritas.* Non videtur enim hæc ad alium quam ad Leonem nostrum referri posse, qui et illicitæ hujusmodi cessioni revera successisse legitur, et istud negotium pertractasse dicitur ab Hilario. Ita, opinor, ratiocinandum de Projecti sede, juxta primam lectionem hujus loci.

Qui vero aliam lectionem, ANTE PATROCLUM, magis probaverint, ut revera magis probanda videtur, propter mss. codicum auctoritatem, ipsamque sermonis seriem, quæ id (meo judicio) postulat, aliam provinciam Projecto assignare debent. Ex verbis enim istis: *Id quod nullus decessorum ejus ante Patroclum habuit, quid usurpat? cum et ipsum, quod Patroclo a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, etc.* ex his, inquam, verbis evincimus, provinciam de qua inquirimus unam fuisse ex iis quas Patroclo vindicavit Zosimus, adeoque vel Viennensem, vel

alterutram Narbonensem. De Viennensi non potest intelligi quæ Arelatensi episcopo aliena non erat: igitur de Narbonensi una. Ut autem (b) e prima potius fuisse existimem, faciunt verba S. Leonis, quibus indicat provinciam cujus ordinationem sibi Hilarius vindicarat in Projecti negotio, eam esse quæ 846 Patroclo ablata fuerat meliori sedis apostolicæ decreto. Cum et ipsum, inquit, quod Patroclo a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliore sublatum. Ubi alludit procul dubio ad Bonifacii decretum, seu epistolam ad Hilarium Narbonensem episcopum, per quam eidem asseruit Narbonensis primæ ordinationem, Arelatensemque increpavit episcopum, quod Lutubensis episcopi ordinationem celebrare præsumpsisset in eadem provincia: quam sententiam sua pariter confirmavit Cælestinus epistola ad episcopos Narbonensis et Viennensis provinciarum scripta.

Tertiam opinionem de Projecti episcopatu habemus ex clarissimorum Sammarthanorum Gallia Christiana, qui ex Annalibus Ecclesiæ et civitatis Avinionensis Polycarpi de la Rivière Carthusiani, et Joannis Columbi Manuscensis, S. J. libro de Rebus gestis episcoporum Diensium, ad annum Chr. 440 Projectum inter Dienses episcopos numerant. Hoc si ita est, in provincia Viennensi collocandus erit Projectus, quod Leoni, ut jam monuimus, repugnat: quippe qui Viennensem provinciam Hilario alienam esse non censuit. Præterea ex ea provincia fuit Projectus, quam Leo ait Patroclo sententia meliori sublata; ubi procul dubio respicit ad epistolam Bonifacii papæ ad Hilarium Narbonensem, quam Cælestinus confirmavit. Atqui tantum abest ut Viennensem provinciam Hilario abstulerit alteruter horum pontificum, ut potius ex utriusque epistola constet Hilarium pro metropolitano (nec alterius provincie quam Viennensis) ab utroque esse habitum. Hoc enim uno argumento Lutubensis episcopi ordinationem irritam declarat, quia ab Hilario metropolitano quidem facta erat, sed non Narbonensis, in qua Lutevum jacebat.

In alia, inquit, provincia: quod contra canones esse ut probaret coactus est Nicanen canonem 4 paraphrasice amplificare, ut ex eo haberet: *Cuiquam metropolitano duas provincias non debere esse subjectas.* Quæ ratio adversus Hilarium vana esset et nullius roboris, nisi subjectam sibi provinciam aliquam habuisset. Idem ex epistola Cælestini eruitur, qui in eadem causa, hac una probatione nititur: unamquamque provinciam suo metropolitano contentam esse debere, nec usurpationis locum alicui sacerdoti in alterius concedendum injuriam; concessis sibi quemque limitibus contentum esse debere, nec alterum in alterius provincia præsumere quidpiam posse. Quæ omnia supponunt Arelatensem episcopum metropolitam potestatem in aliquam provinciam (utique Viennensem) jure habuisse et exercuisse; ac consequenter extra eam provinciam quærendam 847 esse Projecti sedem. Stans igitur alterutri e duabus prioribus opinionibus; hisque conjecturis contentos nos esse oportet, donec lux major affulgeat ex ecclesiasticis, quæ forte alicubi delitescent, monumentis. An vero jure merito utriusque illius provincie, Narbonensis et Alpinæ, inquam, ordinationem sibi vindicavit S. Hilarius, subsequenter sectionibus investigandum.

CAP. II. Arelatensem episcopum solidæ olim Narbonensis provincie metropolitam, merito jure præcipuum ejus partes sibi post divisionem vindicasse. Ubi et divisio hæc examinatur, et de subscriptionibus primæ synodi Arelatensis inquiritur. — Cogitanti mihi quo fato acciderit ut ex omnibus ecclesiasticis Galliarum pro-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Alpes Graia et Penninae non solum ex septem, sed ex quinque etiam provinciarum numero fuisse expunctas videbimus in observ. part. II, c. 3, n. 7 et seqq., ibique etiam probabimus septem provinciarum

corpus aliquot annis ante Petronii præfecturam constitutum fuisse.

(b) Id confirmabimus in iisdem observ. part. II, cap. 1.

vinciis una Viennensis tot olim contentionibus concussa fuerit, ut controversiis quæ inter illius regionis metropolitianos aliosve episcopos variis sæculis exarsere, vix tandem synodorum summorumque pontificum auctoritas finem imposuerit, statim venit in mentem dissensionum huiusmodi causam et originem ex variis provinciarum illarum divisionibus esse repetendam. Enimvero quia Ecclesia est in imperio, et æquitati consentaneum olim visum fuit primis Ecclesiarum fundatoribus ut (a) secundum civilium provinciarum administrationem ecclesiasticæ quoque provinciarum ordinarentur, ubi aliquam ex illis unam in plures dispartiri contigit imperatorum edicto, tunc qui episcopus erat illius civitatis, quæ novæ provincie metropolis facta fuerat in civilibus, metropolitica statim potestatem in eam arripuit, et antiqui metropolitani excussit iugum propriæ provincie princeps factus. Cum autem nullæ uspiam provincie tot divisionum vicissitudines passæ sint, quot illæ antiquæ Narbonensis partes subierunt, hinc tantarum dissensionum origo fuit.

Sed altera ex parte antiquorum metropolitānorum menti alte insederat etiam ante Innocentii tempora, quod iste pontifex ex sedis suæ traditione, antiquorumque Patrum sententia posimodum scripsit: quod nimirum secundum pristinum provinciarum morem metropolitānos episcopos convenit ordinari; quod divinis imperiali iudicio provinciis, ut duæ metropoles fiant, non duo metropolitani debeant nominari (Innocent., epist. 20); quod denique Ecclesie dignitati non congruit ad mobilitatem necessitatem mundaŋarum Dei Ecclesiarum commutari, **848** honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator.

Hoc procul dubio fundamento nitebantur Arelatenses episcopi, ut eas omnes provincias suæ ditioni vindicarent, quas (b) olim subjectas habuerant, cum ex illis unica Narbonensis solida conflata erat. Quod ut Ecclesiarum origini magis conveniebat, ita etiam rationi prorsus consentaneum esse posterioribus Ecclesie sanctionibus probatum est. Hujus enim gratia canonem 12 condiderunt Chalcedonensis concilii Patres, ne scissa in duas civiles provincia imperatoria sanctione, in duos pariter metropolitānos dividereŋtur. Hinc, ut Gelasius papa I epist. 13 ad episcopos Dardanias adversus Acacium CP. episcopum asserit, urbs illa regia non solum inter sedes minime numeratur, sed nec inter metropolitānorum iura censetur. Quoniam, inquit, alia potestas est regni sæcularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum.

Si igitur semel probatum fuerit episcopum Arelatensem per ea tempora primum in Gallis habuisse, et metropolitani honore fuisse decoratum, cum adhuc integra erat antiqua Narbonensis provincia, et metropolitici adhuc iuribus in ejus partes, post divisionem factam, potitum fuisse, jam non erit quod Hilario cupiditatis nota inuratur, aut velut alieni juris invasor infametur. Quod prorsusquam tentemus asserere, revocanda est in memoriam multiplex Galliarum divisio, qua earum status creberrimis mutationibus perturbationibusque obnoxius factus est.

Universum Galliarum corpus in quatuor membra partitus est primum Cæsar Augustus, videlicet in Narbonensem, Aquitanicam, Lugdunensem et Belgicam, quarum singulæ in alias postmodum partes suc-

A cessu temporis subdivisæ sunt pro variis occasionibus ac consiliis. De tribus posterioribus partibus inquirere non est nostri instituti; de sola Narbonensi agimus. Hæc igitur (c) iterum divisa est in quatuor provincias, Narbonensem, Viennensem, Alpes Maritimas, et Alpes Graias. Tertio Viennensis scissa est in duas, Viennensem scilicet et secundam Narbonensem, ex quibus et tribus aliis quinque provinciarum corpus effectum est. Quarto demum remotis Alpibus Graiis, ex quatuor reliquis et utraque Aquitanica cum Novempopulania, Petronius præfectus septem provinciarum corpus constituit, cujus conventum Arelate agi præcepit, accedente postmodum Honorii constitutione an. 418.

Quænam porro quatuor illarum divisionum **849** regnaret, cum primum religionis ac discipline fundamenta in his regionibus jacta sunt, non ita facile est decernere. Certum est exordiis fidei longe posteriorem tertiam et quartam fuisse: tota autem difficultas est de prima et secunda. Immo qui Christi fidem jam ab apostolicis temporibus prædicatam esse in his provinciis existimant, dubitare non possunt quin prima divisio Galliarum ab Augusto facta adhuc esset in integro, cum Ptolemæus, qui sub Adriano et Antonino imperatoribus floruit post annum 130, eam sequatur divisionem in descriptione Gallie. Sed quoniam longe probabilior est aliorum sententia, qui Sulpitii Severi et Gregorii Turonensis auctoritate ducti, Ecclesiarum in provincia Romana constitutionem (de Lugdunensi enim tractu aliter sentiendum) ad Decii tempora circa an. Chr. 250 referunt, inquirendum relinquuntur an eo tempore adhuc vigeret prima Augusti divisio, quæ Narbonensem integram relinquebat; an altera successisset, quæ illam in quatuor partes dispartierat.

Incerta est admodum hujus divisionis epocha propter veterum scriptorum silentium. Eam nonnulli ad Adrianum referunt, alii ad Constantinum vel ad Theodosium. Adriano vix potest tribui, cum Ptolemæus, qui sub ipso et Antonino floruit, Augusti divisionem sequatur in Galliarum descriptione. Eam Constantino longe vetustiore pronuntiat Petrus de Marca in dissertatione de Primatibus (n. 113), de totius corporis Galliarum divisione disserens. Esto hoc verum sit de quibusdam Galliarum provinciis, quæ ad rem nostram non faciunt (fatetur enim ipse non uno eodemque tempore in omnes provincias Inductam esse), at de Narbonensi nullum exstat veterum testimonium, ex quo eam ante Constantinum esse divisam vel suspicari liceat. Quod enim profertur a clarissimo præsule (d) ex subscriptionibus primi concilii Arelatensis, ubi mentio fit provincie Viennensis, ut probet jam tunc temporis, hoc est an. 314, Viennensem a Narbonensi fuisse divulsam, nullius est (mea quidem sententia) ponderis. Valde enim suspicor eas subscriptiones non eo modo eoque ordine quo nunc exhibentur ab episcopis ipsis præsentibus esse factas; sed aliquot post annis ita esse ordinatas secundum provinciarum ex quibus episcopi conveniant numerum; ut primum describerentur hi qui ex Romana diocesi, tum qui ex Italica, deinde qui ex Gallicana, et ita consequenter de aliis; cui descriptioni ordinandæ assumpta sunt tum alia quæ tunc supererant monumenta, tum epistola synodica, quæ episcoporum eorundem nomina continet.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Cur id non credamus verum patebit ex observ. part. II, c. 5, n. 12.

(b) Hic præsumitur episcopum Arelatensem fuisse metropolitānū totius Narbonensis solidæ, antequam quinque, ac dein septem provinciarum divisio fieret. Id autem falsum ostendit tum antiquior Narbonensis divisio, quam statuemus in observ. part. II, c. 3, tum sera metropoleon in Gallis institutio, de qua ibidem agetur c. 5, n. 4 et seqq.

(c) Varias Narbonensis solidæ divisiones exactius exponemus ibidem c. 3, et exinde nonnulla hic a Quesselio perperam asserta corrigenda erunt.

(d) De his subscriptionibus, seu potius de catalogo episcoporum primæ synodi Arelatensis, fuscæ agemus in observ. part. II, c. 3, n. 14, ibique omnes Quesselli cavillationes disjiciuntur. Inde etiam patebit provinciam Viennensem hoc tempore fuisse dissectam a Narbonensi.

850 Hæc nostra conjectura his nititur rationibus: 1° Non ista fuit synodorum consuetudo, ut secundum provinciarum ordinem subscriberent episcopi. Etsi enim non idem semper et ubique mos invaluerit, pierumque hoc observatum est, ut consecrationis ordo teneretur, aliquando etiam metropolitani omnes primi subscripserunt, et inter hos nonnumquam amplitudinis ac dignitatis sedium ratio habita, ut cæteris præponerentur.

2° Varia est admodum in codicibus sive mss. sive excusis eorum subscriptionum positio ac situs. In quibusdam enim præponuntur canonibus, in aliis postponuntur, in aliquibus concilio primo Arelatensi, in nonnullis secundo, quemadmodum in Merliniana, Crabbiana, et Nicoliniana. In iisdem editionibus et aliis nonnullis, et in mss. codicibus Remensi et aliis, designatio provinciarum et civitatum præcedit episcoporum nomina; in aliis, ut in Corbeiensis codice, quem Sirmondus sæculus est, his illa subiicitur. Quæ omnia innuunt illum catalogum pannum fuisse a synodi actis distinctum, et a privato homine confectum; qui quidem variis locis jactatus certam sedem nondum invenerit.

3° Ita perturbato ordine jacent episcoporum nomina, ut synodalis ordo dici nequaquam possit. Cur enim Marinus Arelatensis, qui primus in capite epistolæ synodicæ gentis acta continens inscribitur, non item primus habetur subscriptus in calce illius brevii? Cur presbyteri a Sylvestro missi quinto loco subscribunt? An quia post episcopos diocesis Urbicæ subscribere debuerunt? At Theodorus episcopus Aquileiensis, qui ietos præcedit, ex Italica diocesi erat. Cur adbus post omnes duo provincie Romanæ episcopi et duo presbyteri subscripti inveniuntur, a cæteris ejusdem diocesis episcopis separati? Cur denique tantum discrimen inter nomina epistolæ et subscriptiones, immo et inter provinciarum recensionem? Ubi enim antiquæ editiones habent ex civitate Carpentoraco, alia legunt ex portu Nicaensi. Illæ unicam Aquitanicam exhibent, alia primam et secundam distinguunt, in aliquibus fit mentio provincie Narbonensis et civitatis Biterrensis, de his nonnulla silent; quædam provinciam Romanam commemorant, quædam minime; quædam Massiliensem civitatem et episcopum habent, de quibus nihil in aliis legitur. Hæc profecto innuunt indicem istum eo tantum consilio esse descriptum ut diversitas provinciarum, ex quibus congregata erat synodus, inspicere: quem auctor pro suo capiti confecit, et alii post ipsum pro sua etiam sententia, proque ætate qua scribere correxerunt, prout divisio provinciarum, **851** quæ tunc in usu erat, poscere videbatur.

4° Si alicubi apponi debuerit nomina Arelatensium Patrum, oportuit certe eorum subscriptionem haberi in calce genuinorum Actorum. At non alia sunt genuina illius synodi acta, quam quæ in epistola synodica reperiuntur: alia enim quibus subscripti reperiuntur episcopi, Breviarium tantummodo continent; quod et nollem ab omni suspitione (a) interpolationis vindicare. Siquidem hæc verba canonis 1: *Et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas, de die scilicet paschali, non inveniuntur in ipsa epistola ad Sylvestrum, in qua potissimum reperiri deberent, si vere a synodo scripta essent.* Adde non videri hujusmodi litteras paschales in usu fuisse ante concilii Nicæni tempora. Porro cum non reperiuntur nomina episcoporum ad calcem actorum, seu epistolæ syn-

dicæ, argumentum est indicem qui Breviario annectitur ex epistola ipsa et aliis forsitan actorum exemplaribus confectum esse.

5° Titulus ipse subscriptionum testatur descriptum esse hunc catalogum non a præsentibus episcopis, sed a studioso aliquo, qui quot et quibus ex provinciis convenissent ad concilium episcopi rescire cupiebat. Eam ob causam autem voluit istud auctor inquirere, ut probaretur vere dictum fuisse universale et universæ Ecclesiæ concilium ab Augustino (*Lib. II de Bapt. c. 9, et epist. 162*): vel potius, quod in idem recidit, et rationem aperit cur concilio Arelatensi præfixus invenitur index iste in antiquis codicibus mss. excusisque, ut veritas probaretur canonis 18 concilii secundi Arelatensis civitatis, *ad quam, inquit canon, ex omnibus mundi partibus, præcipue Gallicanis, sub sancti Marini tempore legitimus celebratum fuisse concilium atque conventum.* Vix enim somnari alia potest ratio cur huc annexus fuerit concilio, quam canonis hujus illustrandi causa: cum vel sola Sylvestri papæ mentione; quæ fit in his subscriptionibus, et sancti Marini, quæ in hoc canone reperitur, et Bonosiacorum, quæ in antecedenti, lector quisvis satis admoneretur non melius aptari unum alteri, quam humano capiti cervicem equinam.

Hæc idem a me annotata sunt, ut ostenderem (b) nihil esse in antiquis monumentis, ex quo confici possit divisionem provincie **852** Narbonensis solidè in quatuor partes factam esse ante dimidium quartæ sæculi. Hanc autem circa id temporis natam esse inde probabile fit, 1° quod primi omnium scriptorum qui eam commemoraverunt, videlicet Rufus Festus (*In Breviar.*) et Ammianus Marcellinus (*Lib. xv*), florere per eam ætatem; cum Rufus Festus Breviarium suum dicaverit Valenti imperatori vel Valentiniano an. 365. 2° Ex eo etiam id conicitur, quod ante hæc tempora discussiones non leguntur accidisse in Gallis inter episcopos de limitibus provinciarum; de quibus primum querelæ delatæ sunt ad concilium **C** Taurinense. Unde enim vir sanctus Proculus Massiliensis episcopus civitatis se tanquam metropolitani Ecclesiæ quæ in secunda provincia Narbonensis positæ videbantur, diceret præesse debere, atque per se ordinationes in memorata provincia summorum fieri sacerdotum: siquidem assereret easdem Ecclesias vel sui parochias fuisse, vel episcopos a se in eisdem Ecclesiis ordinatos? Quo, inquam, jure hæc sibi vindicaret Proculus, quod nemo prædecessorum ejus præsumperat, (c) nisi ex nova provinciarum divisione color quæsitus esset? Nec enim ipse suorum majorum possessionem allegat; nec hujus provincie Narbonensis secundæ episcopi aliud obiciunt, quam provincie diversitatem; quæ si ex recenti divisione nata non esset, contrariam antiquorum Massiliensis urbis episcoporum consuetudinem procul dubio in medium adduxissent. 3° Sed præter hæc argumenta partim negativa, partim conjecturæ solum innixa, habemus ex Hieronymo probationem assertoriam quæ magni est roboris, si scriptoris auctoritas attendatur qui Gallias curiose non modo peragravit, sed et aliquamdiu incoluit. Igitur in epistola 11 ad Ageruchiam de Monogamia, barbarorum in Gallias irruptionem describens, post enumeratas Belgicæ præcipuas civitates, quibus vastitatem ferocissimæ nationes intulerant, tres alias Galliarum partes secundum Augusti divisionem subjicit: *Aquitania, inquit, Novemque populorum, Lugdunensis, et (d) Narbonensis provincie, popu-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc interpolationis suspitionem excludemus eodem n. 14.

(b) Confer observat. part. II, c. 3.

(c) Non ex divisione provinciarum, quam jamdiu ante factam ostendimus, dissensiones de jure metropolitico ortæ sunt; sed quia ante finem sæculi IV metropoles ecclesiasticæ induci coeperunt, uti patebit ex observ. part. II, c. 5 n. 8.

(d) Qui Aquitanias plurali numero cum Novem populis nominat, is procul dubio divisionem provinciarum jam obtinentem præsumit, quæ duæ Aquitanie dissectæ fuerant. Provinciarum autem divisionem hic indicare noluit S. doctor, sed eas tantum provincias recensuit quæ a barbaris suo ævo populatæ erant, inter quas Narbonensem singulari numero appellans, non Narbonensem solidam, sed Narbonensem ori-

lata sunt cuncta. Vides unicam Narbonensem ab Hieronymo recensitam, et quadripartitam Galliarum divisionem vel tunc perseverasse cum scribebat doctor iste, vel, quod magis reor, ita recentem fuisse Narbonensis in quatuor provincias partitionem, **853** ut adhuc antiquus loquendi modus usurparetur a scriptoribus novellam divisionem nondum assuefactis.

4° Vero admodum simile est recentem fuisse divisionem Narbonensis provincie cum synodus Taurinensis collecta est, et hujus divisionis occasione fuisse collectam. In ea enim controversitur quis secundum provinciam Narbonensem preesse deberet metropolitico jure, ita ut nondum quisquam tali in eam provinciam potestate potius esse videatur, quod magis ex his patebit quæ in sectione sequenti dicemus.

Jam vero et ad illa usque tempora quæ notavimus perseveravit solida Narbonensis unitas indivisa, haud dubium erit quin unico pariter metropolitano subjecta fuerit secundum canones; et istum metropolitano fuisse Arelatensem episcopum haud obscure, si fallor, ostendimus in prima hujus dissertationis parte, deductis per ordinem omnibus antiquitatis Gallianæ monumentis. Etsi autem ante medium quarti sæculi diximus divisionem novam non apparere, non sufficit tamen ei cui sententia nostra non arridebit aliquod testimonium in medium adducere, ex quo ante ætatem illam facta esse demonstraretur, nisi probaveris ante annum ducentiesimum et quinquagesimum eam inductam esse: cum enim eruditiores quique, paucis exceptis, ad ea tempora referant religionis et disciplinæ exordia in Gallia, et tunc una provincia unusque metropolitano fuerit, valebit regula Innocentii I PP.: *Secundum præstatum provinciarum morem metropolitano episcopos oportere nominari, nec ad mobilitatem necessitatis mundanorum debere Dei Ecclesiam committeri*; ac proinde non turbasse Ecclesiam Hilariam, cum antiqua sua Ecclesiæ jura vindicare aggressus est, post prædecessores suos Honoratum, Patroclum, et alios utroque antiquiores.

Cap. III. *Utramque Narbonensem Arelatensi episcopo olim fuisse subjectam, ex epistola Zosimi papæ comprobatur.* — Non ex sola divisionis epocha edocemur Arelatensem episcopum Narbonensem solidam suo pontificio habuisse subjectam; sed ex his etiam quæ divisionem secuta sunt manifestum est dictum antistitem eandem potestatem in illas provincias reituisse quæ Narbonensis antea partes fuerant, nimirum in Viennensem, Narbonensem utramque, Alpes maritimas, et Alpes Graias; etsi aliquid juris sui in eorum aliquas sponte dimississe videntur. **854** De Viennensi provincia abunde egimus in priori dissertationis parte; de reliquis modo nobis agendum est, quantum monumentorum illius statûs ac regionis penuria patitur.

De utraque Narbonensi clara est Zosimi papæ constitutio, quæ non Viennensem modo provinciam Arelatensi episcopo subesse jubet, sed et utramque illam provinciam, in quæ ei tam ordinarii episcopos quam alia metropolitica munia obeundi potestatem confirmat, et quicquid contra tentatum fuerit, illicitum fore irritumque declarat. *Jussimus*, inquit, *præcipimus, sicut semper habuit, metropolitano episcopo Arelatensi civitatis in ordinandis sacerdotibus tenere auctoritatem. Viennensem, Narbonensem primam et Narbonensem secundam provincias ad pontificatum suum revocet. Quisquis vero posthac contra apostolicæ sedis statuta et præcepta majorum, omisso metropolitano episcopo, in provinciis supradictis quem-*

A quam ordinare præsumpserit, vel is qui ordinari se illicite siverit, uterque sacerdotio ac carere cognoscat. Ubi pontifex declarat non novum a se jura institui, sed antiquum restitui, quod (a) *præcepta majorum* Arelatensibus vindicant episcopis, quodque revera semper idem habuerant, si forte paucorum annorum interitum excipias, per quod nova divisionis occasione, turbaturumque quibus Gallia agitata fuerant, distracta perperam fuerunt: unde et eas ad Arelatensem ad suum pontificatum non de novo adjungit, sed revocari præcipit Zosimus, Viennensem, Mauriliensemque episcopos, qui in hac re negotium Arelatensi succedebant, tanquam alienorum finium invasores increpans ac reprimens.

Idem decernit (b) in epistola ad Hilarium Narbonensem episcopum, cui vehementer succenset, quod prætermissa veri fide indebitum a sede apostolica subreptis obtinisset privilegium, contra veterem consuetudinem et præcam institutionem. Verum antiqua illa consuetudo, quam prædicat Zosimus, admodum antiqua non erat, inquit Marcellinus, continuatur. Immo (pace eruditi viri dixerim) antiquissima erat, quod nec Hilarius ipse Narbonensis negare ausus est: qui dum assertioni et desiderii sui cuperet esse consultum, prætermissa veri fide, relationem quam suis honestatis specie coloravit, asserens in aliam provinciam ab alio non debere fieri sacerdotes; cum talis quæ debuerit, non quod et rectum videbatur, sed quid habuisset antiquæ consuetudo, suggerere (Concord. sac. et imp. tom. II, lib. v, cap. 30, num. 8). Satis est igitur fidem adhibere Zosimo (Epist. 8, ad Hil. Narb.), qui auditis examinatisque partium allegationibus, ipsoque adversario non contradicente, et eam honestatis speciem, occasione nova divisionis, obtinente, antiquam consuetudinem **855** fuisse asserit, quam cuiusvis idipsum post tot sæcula sine probatione negant. Et certe, non ad Taurinense concilium (quod putat Balutius) attendebat Zosimus, immo nec poterat attendere. Primum enim de illa controversia non pronuntiaverat illa synodus: nec coram illa certatum est inter Viennensem Arelatensemque episcopos, nisi de sola Viennensi provincia, Proclo secundam Narbonensem sibi vindicante. 2° Infernum fuisse Zosimi fundamentum, si, Taurinensi soli synodo innixus, antiquitatem juris Arelatensium episcoporum asseruisset: cum non tam decretoriam sententiam quam amicam consilium de communi dividendo protulerit, nihil ulli civitati adjudicans, sed solummodo Proclo persone, donec alteruter suam civitatem approbaret esse metropolitam. 3° Longe aberat Zosimus ut ex synodo Taurinensi jus aliquod creatum esse assereret, cum ipse admodum tulerit ad illam discordiam de metropolitico jure a Proclo et Simplicio esse delatum, eumque illam iudicium interposuisse, ut testatur in epist. ad episcopos provincie Narbon. 1 et 2, et in altera ad Patroclum Arelatensem. 4° Quis tam ineptæ locutionis esse credat Zosimum, ut antiquam consuetudinem præcamque institutionem eam diceret, quæ Taurinensi synodo exordia sua debulisset? Quæ cum aliquot annis post sancti Martini obitum congregatum esse certum habeatur, ex Zosimi epistola ad episcopos Africæ, Gallie et Hispaniæ, quindecim annis antecedere non potuit ejusdem epistolæ ad Hilarium Narbonensem. Unde an. 439 concilium Reimsense in Gallia definitionem Taurinensis concilii laudans, recentem eam appellat can. 9.

Vetustiora igitur monumenta habebat ob oculos Zosimus, ipsam nempe originem institutionemque sedis episcopalis per Trophimum a sede apostolica

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

mam intelligit; unde in sequentibus Tolosam memorat, quæ ad Narbonensem primam pertinet.

(a) Zosimus vocibus *præcepta majorum* non aliquid majorem decretum indicat, quo solida Narbonensis Arelatensi episcopo vindicata fuerit (nullum

certe afferretur), sed Nicænum canonem sextum intelligit, quæ caretur ne quis sine consensu metropolitani episcopi ordinetur.

(b) Hæc et sequentia excutuntur in observ. part. II, c. 2, n. 2 et seqq.

misum in Gallias per illa tempora quibus solida Narbonensis nondum in partes distracta, unico metropolitano subjecta erat. Satis constitit, inquit, Arelatensis Ecclesiae sacerdoti prisca id institutione concessum, ut non solum in provincia Viennensi, sed etiam per duas Narbonenses episcopos faciat. Nam sanctae memoriae Trophimus sacerdos quondam ad Arelatensem urbem ab apostolica sede transmissus, ad illas regiones tanti nominis reverentiam primus exhibuit, et in alios [A. in alias] non immerito ea quam acceperat auctoritate transfudit. Habebat adhuc ob oculos antiqua apostolicae sedis decreta, quae commemorat, et modo exciderunt. Habebat Innocentii praedecessoris sui sententiam in ipsa [dignitate Ecclesiae fundatam, quae, ut retulimus supra, eam ad mobilitatem necessitatem munda-
narum commutari vetabat. Habebat denique Nicena ipsa decreta. Quid illud, inquit, quod, 856 prae-
termissa Patroclo metropolitano episcopo Arelatensium civitatis, sine cuius auctoritate, iuxta majorum canones, nulla penitus potuit ordinatio celebrari, tumultuose et turbide indebitis sacerdotia impinguntur? Tandem concludit epistolam ad Hilari-
um Narbonensem congerendo quatuor titulos ac fundamenta quibus ea potestas Arelatensi episcopo asserbatur. Cum hoc videas, inquit, Arelatensis episcopo civitatis et per apostolicam sedem, et per sancti Trophimi reverentiam, et per veterem consuetudinem, et nostra recenti evidentissima definitione deferri.

Non dissimulatur episcopum Narbonensem aliquot annis metropolitico jure potitum esse in Narbonensem provinciam primam; sed hoc ut subreptitie obtentum fuerat occasione (a) novae divisionis, ita et quam primum correctum est a sede apostolica; et ita recens erat Zosimi tempore illa Narbonensis metropolitani institutio, ut priorem consuetudinem, qua tres illas provincias subjectas sibi habebat Arelatensis episcopus, usque ad proximum aetatis suae tempus perdurasse asserat ipse pontifex. Atque hanc, inquit (Epist. 8), ordinandi consuetudinem et pontificatum loci illius, quem obtinuerat primus et justus (Trophimus), custoditum usque in proximum tempus, gestis apud nos habitis, multorum consensu testimonio approbatur. Eadem fere habet idem pontifex in epistola 1 ad episcopos provinciae Viennensis et Narbonensis secundae, ubi praecipue Proculum exagitat tamquam totius illius ambitiosae molitionis architectum, qui cum ad se Narbonensis secundae ordinationes trahere niteretur, Simplicium Viennensem impulerat, ut sibi quoque in Viennensium provinciam creandorum sacerdotum permitteretur arbitrium; quod et impudentiae deputat, et aurea illa sententia rescandum definit. Indecens ausus, inquit, et in ipso vestibulo rescandus, hoc ab episcopis ob certas causas concilium agitantibus extorquere, quod contra statuta Patrum, et sancti Trophimi reverentiam, qui primus metropolitani Arelatensis civitatis ex hac sede directus est, concedere vel mutare, ne hujus quidem sedis possit auctoritas. Apud nos enim incon-
vulsis radicibus vivit antiquitas, cui decreta Patrum aonere reverentiam (Epist. 7 Zosimi).

Exscribendae essent integre epistolae septem Zosimi, quae ea de re scriptae sunt, quasque ab aliis seorsim editas reperiet lector tomo I Concil. antiq. Galliae cura Jac. Sirmondi. Sed sicut de Zosimi sententia nemo dubitat, ita plerique ista parum consule ab eo fuisse scripta asserunt, et privilegium hoc quod temporaliter videbatur esse concessum, cum Leone nostro contendunt postmodum esse sententia meliore sublatum. Quod enim de suppositione harum Zosimi 857 litterarum, et nimia ejus credulitate objicitur, jam dissolvimus in priori dissertatio-

nis parte. Superest modo ut Bonifacii sententiam, quam Leo et alii meliorem dicant, cum Zosimi decreto ac epistolis conferamus, et uter se circumveniri ac sibi imponi passus sit, dijudicemus.

CAP. IV. Bonifacii decretum expenditur, cum Zosimi epistolis conferitur, et ista a subreptione vindicatur. — Hilarius accepta Zosimi epistola quiescisse videtur ab omnibus metropolitico munis, nec ultra Patroclo molestiam creasse. Patroclus pariter Narbonensis provinciae administrationem indeptus est, et interveniente Lutevensis in ea provincia episcopi morte, alium in ejus locum ipse consecravit. Ad haec Hilarius Narbonensis ne mussitavit quidem, nec sibi jus debitum a Patroclo praeripi conquestus est, ita ut de ejus silentio ac quasi segnitie expostularet pontifex. Non ita patienter istam ordinationem a Patroclo factam tulerunt Lutevenses cives et clerus. Ecce enim, inquit Bonifacius scribens ad Hilarium, ut charitas tua recognoscit ex subditis, Lutevensis Ecclesiae cleri ordo vel plebis preces suas et lacrymas ad nos, quantum datur intelligi, magno cum dolore, miserunt, dicentes coepiscopum nostrum Patroclum, sua petitione cessante, in locum decedentis episcopi nescio quem in alia provincia, praetermissa metropolitano, contra Patrum regulas ordinasse; quod nequam possumus ferre patienter, quia convenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. Ita scripsit Bonifacius adversus Patroclum, quem ut alienae provinciae invasorem violatoremque sacrorum canonum traduxerant Lutevenses; quemque ut talia tentantem reprimeret, haec addit: Nulli etenim videtur incognita synodi constitutio Nicenae, quae ita praecipit ut eadem proprie verba ponamus, per unamquamque provinciam juxta metropolitani singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas. Unde, frater charissime, si ita res sunt, et Ecclesiam supradictam provinciam sine limes includit, nostra auctoritate communis, quod quidem facere sponte deberes, desideria supplicantem et voluntate respecta, etc., cesset hujusmodi pressa nostra auctoritate praesumptio eorum qui ultra licitum suum limitem dignitatis extendunt, etc.

Quam multa sunt quae haec cum Zosimi decretis componenti persuadent, longe potiori jure ea praecipitanter ac (b) per subreptionem esse a Bonifacio elicta existimari, quamque a Zosimo eadem de controversia promulgata sunt.

856 Primum enim haec notissima est juris canonici regula, hujusmodi rescripta pro nullis haberi debere ac subreptitia censerit, cum aliquid novi statuunt, quodque anterioribus conciliorum pontificumque decretis contrarium sit, nec tamen de illis ulla mentio habetur. Argumentum enim est evidentissimum aut rem indiligenter admodum tractatam esse, aut fraudem factam pontifici, vel aliquid ei humani contigisse. Talis est Bonifacii sententia, quae de Zosimi rescriptis prorsus silet. Talia non sunt Zosimi decreta, quae rescriptorum praedecessorum ejus mentionem faciunt, etsi nihil eis contrarium, sed prorsus consonum decerneret.

2^a Sententia Bonifacii lata est in gratiam Narbonensis episcopi altera parte non audita, nec dato sua jura defendendi loco; at cum Zosinus litteris suis Arelatensi privilegia sua confirmata esse voluit, utriusque partis pensavit allegationes, et ad Narbonensem episcopum litteras dedit, quibus eum etiam arguit quod, praetermissa veri fide, relationem suam sub honestatis solum specie coloravit.

3^a Lique ex Bonifacii epistola rem ab eo satis indiligenter esse examinatum, nec earum rerum notitiam habuisse, quae liti huic dirimendae praevia esse debuerat. Nec enim perspectum habuit controversiae

BALLERINIORUM

ANNOTATIONES.

(a) Non occasione novae divisionis, sed quia sub hoc tempus ecclesiasticae metropoles institui ceperunt, Narbonensis episcopus privilegium apostolicum obtinuit; quod omni subreptione expertem ostendit.

mus in observ. part. II, c. 2, n. 2 et seqq.

(b) Zosimi rescripta per subreptionem a Patroclo impetrata videbimus loco allegato: ibique n. 7 Bonifacii papae decretum vindicabitur.

statum, quæ non in hoc versabatur, an distinctiarum ab antiquo provincialium metropolitani distincti pariter esse deberent, et alteri in alterius jura involare licitum esset; hoc enim est quod decreto Nicæno vetatur, sed questio erat: *Utrum divisus imperiali judicio provinciis, ut duæ metropoles fiant, sic duo metropolitani episcopi debeant nominari* (Epist. Innocentii papæ ad Alexandrum Antioch.), quod ab Innocentio Bonifacii prædecessore sciscitabatur Alexander Antiochenus: quæ controversia secundum Innocentii decretum dirimenda erat, qui Nicænum canonem interpretando sancivit, ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari non decere. Præterea de Gallicanarum Ecclesiarum statu ita parum instructus fuit Bonifacius, ut dubitanter admodum loquatur: *Si ita res sunt, et ubi sita esset Lutevensium civitas, ne cognitum quidem haberet*. Denique non satis mature rem esse pensatam clarum est, cum statim ac Lutevensium querelas excepti, sententiam decretoriam tulerit, totamque illam controversiam unica epistola consummaverit.

Longe aliter se gesserat Zosimus: nihil enim omisit eorum quæ ad inquirendam rei veritatem jusque partium investigandum necessaria erant. Rem non unica epistola et uno veluti momento confecit, sed septem ea de re conscripsit epistolas, et per anni integri spatium versavit, non perfunctorie ac precipitante, sed studiosius, ut ipse loquitur, *requisivit*; non solus, sed numerosa **859** cognitione seu congregatione discussit; non secundum humana studia, sed sub Dei judicio; non ex conjectura vel præjudiciis quibusque, sed ipsa rerum institutione, consuetudine veteri, synodalibus pontificisque decretis accurate examinatis; non inscitis et inauditis partibus, sed iisdem et auditis et communis, omnia sunt ab eo statuta: ut mirum sit ab aliquibus scriptoribus asseri subreptionem in hoc negotio passum esse Zosimum.

4^a Quis æquam dixerit eam sententiam esse quæ ex sola testimonii adversariorum inspectione decreta est, et ubi accusato defendendi se locus non datus fuerit? Ita factum est a Bonifacio, secus a Zosimo, qui et Hilarii Narbonensis relationem expectavit, et Proculum etiam Massiliensem, ut Romam veniret causam ipse dicturus, invitavit.

5^a Etsi omnia secundum juris et æquitatis regulas acta essent a pontifice, nihil tamen roboris per se habitura esset sententia, cum hypothetica esset, et ex ea suppositione penderet quod Hilarius Arelatensis adversus canones Nicænos aliquid tentasset; unde et inquisitioni adhuc relictus est locus, quæ peracta istud pro certo haberi debuit, ut sæpius probavimus, Arelatensem episcopum non violasse canones Nicænos, sed eis potius obtemperasse secundum interpretationem ab Innocentio I prolata; cum provinciam sedi suæ antiquitus subjectam, posthabita recentiori temporalium potestatum divisione, sibi vindicavit.

6^a Deinceps longe magis æquum est ipsius metropolitani episcopi, cujus jura violata fuisse dicuntur, quicquam attendere, quam clericorum civiumque querelas ac murmura. At Hilarius Narbonensis nullas detulit sedi apostolicæ querelas, acquievitque ordinationi a Patroclo celebratæ in Lutevensium Ecclesia, ut merito credendus sit tacito consensu Arelatensium privilegii subscripsisse; satis enim indicant Bonifacii papæ verba ipsum de consecrando Lutevensibus episcopo ne cogitasse quidem, cum pontificis admonitionibus excitandus fuerit, ut metropolitani jure munitis et præceptionibus ejus fretus accederet ad eum locum in quo ordinatio talis celebrata fuisse dicebatur; quod quidem, inquit, *facere sponte deberes*; et quod nec monitus fecisse Hilarius videtur. Clerici autem illi silente Hilario, litteris suis pontificem

A Romanum adierunt, non tam moleste ferentes prætermisum esse in illa ordinatione Narbonensem episcopum, quam suam petitionem consensumque fuisse neglectum: quod revera canonum auctoritati statutisque Patrum contrarium erat. Mentionem tamen iniecerunt **860** metropolitici juris violati, ut acriorem contra Patroclum conflarent invidiam, sibi quæ majorem fidem conciliarent, dum non tam privati ac proprii juris quam publicæ ac communis disciplinæ zelo accensi putarentur. Porro Hilarius non modo silentio suo eorum consilium improbasse mihi videtur, sed palam etiam renuisse consecrationem Lutevensis episcopi ad se trahere. Cum enim hortatur eum Bonifacius ut quod quidem *facere sponte debuerat, desideris supplicanti et voluntate respecta ad ordinationem se accingat*, prorsus innuit desideria supplicanti esse ab eo neglecta, nec respectam eorum fuisse antea voluntatem: tantum abest ut (quod Marcellinus visum est) ipse Hilarius Bonifacium interpellaret; immo a nullo interpellatus episcopo pontifex sententiam tulit, non multum sane eo nomine ac titulo commendandam.

Quod ergo (a) asserit sanctus Leo in hac ad Viennenses epistolâ, id ipsum quod Patroclo a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum esse sententiam meliorem sublatum; ut ab eo paulo adversus Arelatensem episcopum irriori dictum est, nec probatum; ita veritati (quod pæce tanti doctoris dixerim) non est omnino consentaneum; nec contumeliam facimus pontifici, cujus non magis interest Bonifacii probari sanctionem quam Zosimi. Ecce enim melior ea videatur sententia, quæ et momentaneo judicio, et eo quem exposuimus modo lata est, et antiquæ consuetudini contraria? Vel igitur hæc accuratus Leo, melioribus occupatus, non discusserat vel memoria lapsus est, vel dum paulo vehementius Hilarium insequitur, id verius existimavit, quod præconcepit opinioni magis consonum erat; nec animadvertit quod, etsi immediate ante Patroclum provinciam illam Arelatensem non obtemperabant episcopo (b), ab initio tamen non fuit sic. Magis certe credendum Zosimo asserenti hanc ordinandi consuetudinem et pontificatum loci illius quem obtinuerat primus et justus Trophimus, custoditum fuisse usque in proximum tempus, quod gestis, inquit, apud nos habitis, multorum sacerdotum nostrorum testimoniis comprobatur; quam Leoni istud sine teste neganti: qui cum ab illis temporibus remotior fuerit, neque rem ex professo examinari, facile potuit in errorem induci per Celidonium aliosque ejusdem causæ patronos. Et quidem rationem istam breviter admodum rapinque perstrinxit, de ejus robore diffidens, cum tamen vis magna in eo argumento ponenda esset, si vere ante Patroclum nulli ex Arelatensibus episcopis jus competisset in utramque Narbonensem provinciam. Facile enim erat, hoc semel probato, **861** Zosimum et inductæ temere novitatis et antiquitatis calcatæ arguere: nimirum non in cujusquam gratiam violandi erant sacri canones, quibus sua omnibus metropolitani jura illibata manere jubebatur, sed multo minus in gratiam Patrocli hominis improbi, qui in sedem Arelatensem per injustam violentiamque prædecessoris sui ejectionem conscenderat. Immo vix Leo ipse a prævaricationis nota absolvendus esset, qui privilegium a vaserino homine contra jus antiquum ac sacros canones subreptum, ab ejus successoribus pariter usurpari permisisset ante exortas Celidonii ac Projecti querelas. Quid enim ageretur in Galliis probe noverat, cum ante pontificatus sui exordia illic fuerit aliquamdiu commoratus, et nihil etiam eorum negotiorum ignoraverit quæ Romam delata sunt Cælestino et Sixto III

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Id quam jure Leo scripserit, et quam temere Quenellus tanti pontificis sententiæ decerpere hoc loco studeat, ex eodem cap. 2 nostrarum observatio-

num part. II palam fiet.

(b) Hæc propositio unico nititur testimonio Zosimi, quem a Patroclo deceptum ibidem probabimus.

pontificibus, quibus in administrandis ecclesiasticis rebus continuam navavit operam. Ex his omnibus patet nihil a Zosimo statutum esse nisi maturo iudicio, nihil a Bonifacio contra definitum quod vel controversiæ statum attingat, vel a Gallicanis episcopis sit receptum.

CAP. V. *Utrum Bonifacii constitutio effectum sortita sit in Galliis? Et quid post ipsum circa istud negotium contigerit in utraque Narbonensi.* — Bonifacii (a) decretum ad Gallicanos missum episcopos non tanti ab eis factum est ut antiquæ consuetudini et priscis etiam Romanorum pontificum decretis anteposendum esse putaretur. Patroclus enim eadem semper potestate in provinciis usus est, quam et in successores suos Honoratum et Hilarium transfudit.

Hoc ex ipso Leone discimus, qui cum scribat nulum Hilarii decessorem ante Patroclum sibi in illas provincias vindicasse, fateri intelligitur per huiusmodi exceptionem omnes Patrocli successores huiusmodi privilegium suæ sedi asseruisse; alioquin non dixisset neminem ante Patroclum, sed neminem, præter Patroclum, istud egisse.

Deinde constat Honoratum, qui unus inter Patroclum et Hilarium Arelatensem rexit Ecclesiam, nihil de prædecessoris sui iuribus passum esse sibi detrahi, sed tres illas provincias sibi habuisse subiectas. Hinc enim est quod Cælestinus papa Bonifacii successor scribens ad episcopos provinciarum Viennensis et Narbonensis mense Julio an. 428, quo adhuc in vivis erat Honoratus, conqueritur de imminutis metropolitani quorundam iuribus, et violatis eorum provinciarum limitibus contra prædecessoris sui statutum, quod integrum manere jubet et firmum. Juxta canonum decreta, inquit, unaqueque provincia suæ metropolitano contenta sit, ut decessoris nostri data ad Narbonensem episcopum continent constituta, nec usurpationis locus alicui sacerdoti in alterius concedatur injuriæ. Si concessis sibi contentis unusquisque limitibus; alter in alterius provincia nihil præsumat; nec emeritis in suis Ecclesiis clericis peregrini et extranei, et qui ante honorati sunt, ad exclusionem eorum qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur; ne novum quoddam, de quo episcopi fiant institutum videatur esse collegium. Quibus verbis notatur Honoratus, qui ad Arelatensem cathedram eveclatus erat et Liriniensi cænobio, ex quo cum plures ea ætate ad episcopalem cathedram translati essent, novum quoddam de quo episcopi fierent institutum videbatur esse collegium. Cujus Honorati peregrini et extranei hominis ordinatione, emeritis in suis Ecclesiis clerici, et bene de suis civibus meriti, posthabiti fuisse videbantur. Sed et prima decreti verba innuunt non solum tres illas provincias ab Honoratō administratas fuisse, verum et ipsos metropolitānos ultro manus dedisse, cum vetet ne usurpationis locus alicui sacerdoti in alterius concedatur injuriæ.

Hoc porro perperam vel a Gallicanis episcopis concessum, vel ab Honoratō et Hilario acceptum et custoditum fuisse, qui voluerit asserere, gravissimam tot sanctissimis viris et ab omni ambitione alienis injuriæ inferet. Nemo enim per id temporis floruit qui Hilario et Honoratō sanctitate anteciret, vel qui sanctis Germano Autissiodorensi et Lupo Trecenti anteferrī debeat, sine quorum consilio, ope ac suffragio nihil quod alicuius esset momenti Hilarius facere unquam aggressus est; quod et de Honoratō pariter credendum. Quidquid sit, nihil in sedem apostolicam peccavere Galliæ episcopi, cum prioribus priscisque ejus sanctionibus, quas commemorat Zosimus, inherentes, posterioribus consensum præbere renuerunt: quoniam nimirum et ipsis inconsultis, et re non satis perpensa decreta fuerunt, ad nullius

episcopi postulationem, sed ad solam quorundam nullius nominis clericorum querelam. Noverant enim antistes illi, quod Symmachus postea in eadem causa scripsit (Epist. 2 ad Eoniam Arelatensem.), ad ipsam sacrosanctam catholicam religionem pertinere, ne sit sententiarum varietas inter priores et posteriores antistes Ecclesiæ, cuius omnis potestas infringitur, nisi universa quæ a Domini sacerdotibus semel statuuntur perpetua sint. Nam cum ad Trinitatis instar, cuius una est atque individua potestas, unum sit per diversos antistes sacerdotium, quemadmodum priorum statuta a sequentibus convenit violari?

His fretus rationibus Hilarius Arelatensis, statim ac in locum Honoratō defuncti successus est, tres illas provincias metropolitico jure administrandas suscepit, omnibus Gallicanis episcopis unanimi consensu suffragantibus. Istud vel ex uno Leone certum est, qui eam ob rem ejus audaciam culpavit, quod in aliena, ut putabat, provincia munus pontificum exercere præsumpsisset. Sed vel unico possessionis titulo utramque Narbonensem provinciam (præter Viennensem) suæ sedi debuit asserere, cum et decessoris sui sanctitas, et ipsorum episcoporum consensus retarent ne alios Arelatenses episcopos in suspicionem alieni juris attentati vocaret.

Præter ea quæ de utraque Narbonensi huc usque disserimus ad Zosimi constitutionem, alia sunt quæ speciatim (b) Narbonensem secundam Arelatensem episcopo subiectam fuisse asserant.

Ac primum quidem patet ex Taurinensi concilii canone 1 Aqueensem episcopum, qui solus metropolitice dignitatem intra Narbonensem n sibi deinceps arrogavit post Proculi mortem, tunc temporis tale jus sibi non vindicasse. Si enim is vel alius ex ea provincia metropolitānus fuisset, non assereret Proculus Massiliensis ejusdem provincie Ecclesias vel suas parochias fuisse, vel episcopos a se in eisdem Ecclesiis ordinatos. Metropolitānus enim vel hæc verba falsi arguisset, vel conquestus esset de usurpatis suæ metropolitice dignitatis iuribus. Nihil tale obiectum est Proculo, nemo metropolitice obtinuit potestatem: hoc unum contenderunt ejusdem regionis episcopi, sibi alterius provincie sacerdotem præcesse non debere. At hæc ratio, inquit, Arelatensem pariter a potestate in utramque Narbonensem, ac præsertim secundam, de qua hic agitur, excidit: cum enim Proculo adversatus esse non legatur in hac Taurinensi synodo, argumentum est eum non de pro metropolitano illius provincie gessisse.

Ut nodus iste solvatur, animadvertendum est maximam perturbationem inductam esse in provincias Gallicanas, et maxime in Narbonensem solidam, per Maximī, Arbogastis, Eugenii, aliorumque tyrannidem, qui eas partes occupant sub finem sæculi quarti. Per illos Ecclesias Galliarum clericisque suis privilegiis esse spoliatos queritur Valentinianus III imperator in constitutione de diversis ecclesiasticis capitulis missa Armatio præfecto prætorio Galliarum ann. 425. Per eorundem desiderium omnia susceque acta esse in provincia Viennensi innuit Honorius Augustus constitutione anni 418, ad Agricolam præfectum prætorio Galliarum, cum prætermisum arguit eorum negligentiam provinciarum conventum apud urbem Arelatensem. Res ipsa clamat ecclesiasticæ disciplinæ per bellorum civilium tumultus vix locum aliquem esse potuisse. Quam obrem cum difficillimum esset, sparsis per omnes provincias exercitiis utriusque partis, Arelatensem episcopum Ecclesiarum necessitatibus occurrere, et ad longinquas civitates se transferre, ut defunctis episcopis pro jure suo successores ordinaret, necessitate temporum compulsus esse permittere ut inst-

MALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc refelluntur in observ. part. II, c. 2, num. 8 et 9.

(n) Confer easdem observ. part. II, c. 6, n. 2. et

seqq., ubi singula quæ subjiciuntur ad calculos revocabimus.

gniorum aliquot civitatum episcopi vicinorum sibi Ecclesiarum episcopos, cum opus erat, consecrarent. Cum autem Proculus, vir sancti Hieronymi iudicio sanctissimus doctissimusque (*Epist. ad Rusticum*), ceteris præterea episcopis præmineret et antiquitate sacerdotii, et nobilitate civilis, et Ecclesie sue prærogativa, quæ prima inter comprovinciales Viennensis tunc erat, ut ex Sidonio colligitur (*Epist. 7 l. vii*), facile fuit ut ei consecrandorum per ea tempora episcoporum honor ac potestas ultro et a vicinis episcopis deferretur, et ab Arelatensi permitteretur. Rebus vero imperii postmodum pacatis, provinciarumque illarum nova divisione per imperialem sanctionem inducta, contentio inter episcopos exorta est, aliis adversus Arelatensem negantibus uni metropolitanis duas provincias debere esse subjectas, aliis affirmantibus metropolitanum ex aliena provincia non esse assumendum, contra Proculum, qui Narbonensem secundam sibi vindicabat; eodem vero Proculo asserente jus sibi merito competere in illius provincie Ecclesie quæ vel parochie ejus fuerant, vel ab eo acceperant episcopos, ut *issem tanquam pater filius honore primatus assisteret* (*Conc. Taurinense, can. 4*), æquitatis legibus maxime consonum videbatur. Ubi notandum, nec aliam a Massiliensi episcopo rationem obtendi quam ordinationem quæ jus recentissimum fundabat, nec ex alia parte obijci male tentatam hujusmodi ordinationem, quo magis intelligas rem totam ex sola temporum necessitate et ex indulgentia metropolitani esse perfectam.

Quid interim ageret Arelatensis? Omnia sedis sue jura undique impeti ac pessumdari cernebat. De Viennensi primatu certabat cum eo Viennensis episcopus. Narbonensem secundam ambiebat Massiliensis, vir Gallicanis episcopis acceptissimus, qui possessionis et consecrationis titulum ac forte Arelatensis consensum prætendebat. Magis ergo re sua esse duxit si Proculo manus daret, ut dum viveret Narbonensis provincia secunda potiretur, ea conditione ut post ejus obitum ad antiquum metropolitanum reverteretur illius ordinatio, quam conditionem subintelligere visa est synodus, cum aliam non expressit. Ea ratione et Proculi et aliorum Gallicanorum antistitem gratiam conciliabat, quæ necessaria illi erat ut primatus sui jura adversus Viennensem episcopum illæsa custodiret. Revera post Proculi mortem Narbonensis et provincie **865** administrationem iterum capessivit Arelatensis episcopus; immo et ante Arelatensi vindicavit Zosimus, ut ex ejus notum epistolis.

Horum aliqua etsi sola conjectura nitantur, ita tamen vero similia sunt, ut aliter ea contigisse vix possit concipi. Proculus enim vir sanctissimus antea metropolitana dignitate non ornatus, ordinationem earum Ecclesiarum, nisi urgente necessitate et consentientibus episcopis, sibi arrogare non potuit. Quæ Ecclesie, ut sine metropolitano esse non potuerit, ita alium antea non habuerunt, quam totius Narbonensis metropolitanum, quem Arelatensem episcopum fuisse probavimus. Et ideo Arelatensis ad tempus, cedens Proculo, satis juri suo in Narbonensem secundam consulebat, si primatum suum adversus Viennensem strenue propugnaret. Liqueat ergo nullum Arelatensi episcopo præjudicium creati ex ejus silentio in synodo Taurinensi circa Narbonensem secundam: quamquam nec clarum est in cujus gratiam reclamaverint episcopi secundæ Narbonensis: et ex studio quod postea in Arelatensem servaverunt, eidem tunc favisse non improbabili censi possunt. Quibus et hoc addi potest, solos nobis hujus synodi canones representari, non vero Acta, in quibus eorum omnium episcoporum interloquutiones integras procul dubio inveniremus, nisi illa perissent. Forte nec omnes canones habemus, cum ea quæ in causa Brieli Turonensis episcopi et Lazari ejus accusatoris tractata esse in ea synodo narrat Zosimus papa (*Epist. ad episcopos Africa, Gallie, et Hispanie*), desiderentur: qui et in alia epistola ad episcopos provincie Viennensis et

A Narbon. secundæ testatur in illo Taurinensi concilio *longe aliud actum esse quam de metropolitanorum jure ac distinctione provinciarum*.

2° Præter hanc rationem, quam ex ea synodo fuisse deduximus, aliam ex eadem Zosimi epistola maxime citata eruiamus. Arguitur enim Proculus, quod Lazarum ad episcopalem dignitatem promoveri, qui pro calamitate in illa synodo damnatus fuerat. Porro cum Lazarus Aquisensis episcopus esset, nec ab episcopo secundæ Narbonensis ordinatus fuerit, sed a Proculo Massiliensi, liquet nullam in ea provincia metropolitanum fuisse, præter Arelatensem, qui juri suo ad tempus cesserat in Massiliensis episcopi gratiam.

3° Manifestum est Aquisensem episcopum, ac consequenter totam Narbonensem secundam subjectam olim fuisse Arelatensi antistiti, ex eo quod jus diutissime retinuit illum ad se evocandi, vel synodalis concilii, vel ordinationis causa: ut inde liceat concludere sero admodum illius sedis antistitem in perfectum metropolitanum evasisse. Hoc patet ex serie libelli Symmacho papæ oblato an. D. 514, et ex rescripto ejusdem papæ ad Cesarium Arelatensem. Præter quam quod enim is libellus asserit hanc potestatem usque ad illa tempora penes Arelatensem antistitem fuisse, a longævus sæculis priscorum sanctitatem esse auctoritate, et a **866** veneranda sede Romana quondam perenni sanctione præceptum, ut eadem inconcussa permaneret; ipse Symmachus in epistola sua eam in venerandis Patrum statutis fundatam esse scribit et antiquitate roboratam. Unde, ait, *rationabile est ut sancta Arelatensis Ecclesia propriis privilegiis perfuerit, et quod vetustas præstiterit, et Patrum auctoritas roboraverit, nova non debet violare præsumptio*. Igitur per singulas Ecclesie beneficia quæ sunt diu custodia serventur. Etsi tam Ecclesie Aquisensis antistes, vel alius quilibet metropolitano pontifici iuxta canonum definitionem vocatus obtemperare noluerit, noverit subdendum se, quod non optamus, ecclesiasticæ discipline. Unde porro tam singulare privilegium, tamque antiqua prærogativa manavit in Arelatensem Ecclesiam, ut ejus episcopus alterius provincie metropolitanum ad se posset convocare? An ex paucitate comprovincialium Viennensis provincie, quæ ejus metropolitanum cogeret vicinorum episcoporum opem ac suffragia emendicare? minime. Quinque enim provinciarum amplissima ac numerosissima erat Viennensis: alie omnes paucioribus constabant civitatibus; nec tamen idem juri sibi vindicarent earum metropolitani in alios metropolitanos. An hoc habuit Arelatensis ex vicibus Romani pontificis, quas illi commissas esse volunt? At, ut hoc demus, hujusmodi vicibus illum fuisse ornatum, eo nomine non solum ei Aquisensis subjectus fuisset, sed omnes earum provinciarum metropolitani ejus scopi. Aliunde igitur hæc consuetudo non descendit, quam ex eo quod antiquitus penes Arelatensem episcopum erant jura metropolitana in civitates Narbonensis secundæ. Quibus etsi postmodum occasione novæ divisionis sese abdicaverit, illi tamen spoliari se non consensit, nisi hac convocandi potestate sibi retenta, quæ videlicet perenne foret antiqui juris et collati beneficii monumentum: unde sero admodum omnia metropolitana jura adeptus est Aquisensis episcopus; ita ut nonnullus ea de re scrupulus remanserit usque ad tempora concilii Francfordiensis, a quo sedi apostolicæ illius eximendi potestas facta est: et adhuc incertus fuisse videtur ejus status tempore obitus Caroli Magni, in cujus testamento Aquisensis civitas inter metropoles non est recensita.

4° Præclarum porro hujus potestatis assumptum argumentum et exemplum nobis superest in concilio Regiensi anno 459 congregato in secunda Narbonensis provincia, intra quam Regiensis civitas sita erat. Cum enim Armentarius contra canones ordinatus esset, congregata est synodus apud Regium, ut, eo expulso, alter in ejus locum eligeretur. Præcipuus

autem hæc est jurisdictionis metropolitica pars, synodi provincialis indictio ac convocatio, quam extra propriam provinciam nemo umquam tentare ausus est. Hoc nihilominus præstitit Hilarius Arelatensis, suffragantibus Gallia episcopis compluribus, quorum tredecim **867** post ipsum subscripserunt, nemine contradicente, annuente sede apostolica, quam causa tam celebris latere non potuit; sed ne reclamante quidem Armentario, ejus plurimum intererat eam synodum tamquam contra canones habitam infirmare ac respuere. Unde dubitare fas non est quin et legitimum esset hujusmodi conventus et provincialis. Is enim erat præscriptus statutis canonicis ordo, ut qui contra canones egisset episcopus a comprovincialibus judicaretur, non vero ab alterius provincie episcopis.

Cap. VI. De jure Arelatensis episcopi in provinciam Alpium Maritimarum. — Discussis Arelatensis episcopi iuribus in utramque Narbonensem, occurrunt (a) Alpes Maritimæ, quas sibi eodem metropolitico jure olim vindicavit.

Ac sanctum quidem Hilarium Arelatensem pro metropolitano hujus provincie se gessisse demonstrat hoc idem exemplum concilii Regiensis an. 439, quod ab eo convocatum est in causa Armentarii Ebredunensis contra canones ordinati. Cum enim clerus civisque Ebredunenses, quorum civitas in civilem metropolim evaserat post Narbonensis solidæ divisionem, Ecclesie quoque suæ sedem eodem jure in ecclesiasticis ornari in votis haberent, episcopo suo e vivis sublato, alium in ejus locum substituere, inconsulto Arelatensi, tentarunt. At eo conatu non modo privilegium Arelatensis episcopi minutum non est, sed etiam clarius emicuisse mihi videtur.

Primo enim inde manifestum evadit Ebredunenses episcopos tale quid antea numquam tentasse, vel saltem numquam pacifice eo jure esse potitos, cum ne verbum quidem de hoc appareat, aut obijciatur Hilario.

2^a Quam unanimis fuerit Gallicanæ Ecclesie erga Arelatensem episcopum consensus ex ea ipsa Armentarii ordinatione perspicuum est. Tres enim inveniri non potuerunt episcopi qui canonicum numerum impleverint, vixque duos asciscere sibi potuit Armentarius, qui in illam ordinationem conspirarent, quos vel ecclesiasticarum sanctionum admodum ignaros, vel contemptores fuisse oportet, qui contra apertissima Nicænæ synodi aliarumque statuta tam infauistam consecrationem aggressi sunt. Et revera eis utcumque parcendum esse definit canon 1, eo quod hi qui tam perversa incidissent, a primo lapsu ipsius die, adhibitis passim precibus, culpam penitentes aut ignorantia aut circumscriptioni impulerant.

3^a Non hæc solum ordinationis Armentarii **868** vitia notata sunt, quod absque trium episcoporum presentia et absque comprovincialium litteris, sed etiam quod sine metropolitani auctoritate et ejus voluntate neglecta consecratus fuerat. Metropolitanum episcopum, cujus neglecta presentia vel consensus ordinationem irritam fecit, alium non esse quam Arelatensem, omnes consentiunt. Sed an ut ordinario illius provincie, an ut primo Galliarum metropolitano sibi id juris deberi voluit Hilarius? Hoc ultimum existimat Stephanus Baluzius cap. 31 libri V Concordiæ sacerdotum et imperii, quem supplevit; putat enim Hilarium in consequentiam litterarum Zosimi PP. et ad imitationem Thessalonicensis vicariatus, primi metropolitani dignitatem sibi sumpsisse, eoque nomine ad se referri voluisse de gravius causis, quæ per provincias emergerent, quas inter cum merito censeretur Armentarii causa, eam ob rem coactam ab eo fuisse Regiensem synodum. Verum etsi non negaverim variam interdum esse hujus vocis acceptionem, ita ut nonnumquam magni illi primates,

Alexandrinus et Antiochenus metropolitani appellati fuerint etiam a Leone nostro; numquam tamen ea tempestate in qua versamur, hoc nomine novum istud metropolitano genus designatum legimus, quod Baluzius inducit ac primatus prerogativa decorat ad exemplar Thessalonicensis vicariatus, de quo ne somniasse quidem existimo Regiensis concilii Patres. Deinde cum tam in præfatione concilii quam in canone secundo tres condiciones recensentur, quibus omissis nihil prorsus esse aiunt quod episcopum faciat, nimirum trium presentia, comprovincialium litteræ, et metropolitani voluntas; certum est eodem sensu accipi vocem metropolitani, ac in canone accipitur, pro proprio ac peculiari cujusque provincie metropolitano; cum illius omissio ex canonibus irritam electionem ibidem reddere asseratur. Canones enim illi alii non sunt quam Niceni, quorum quartus expresse tres easdem illas condiciones complectitur. Tres, inquit, omnino in idipsum convenientes, dummodo consenserint qui absunt, et per litteras approbaverint, ordinationem faciant. Confirmatio autem eorum quæ in quaque provincia geruntur, tribuatur metropolitano: quod, omnium Ecclesiarum et synodorum quæ hanc rem tractarunt consensu, semper de metropolitano ordinario cujusque provincie intellectum est. Præterea si de primo aliquo metropolitano explicanda veniret ista synodus, admodum ambigua fuisset ejus definitio, quæ novarum in dies contentionum materiam præbuisset, cum alii de primo Galliarum, alii de proprio provincie interpretati essent. Denique nemo hanc significationem afflinxit canon Regiensis ante Baluzium, **869** qui etiam ab auctoribus sui sensu recedit; cum illustrissimus Petrus de Marca vocem illam secundum communem significationem acceperit in dissertatione de Primatibus, num. 73, hoc tamen subiungens, Hilarii factum trahi non posse in consequentiam, cum eam ob causam corruptus a Leone fuerit, quod debuit metropolitani sacerdotibus in suam transferret dignitatem.

Alteram probationem vindicant sibi in provinciam eandem potestatis ab Hilario suggerit nobis Arausiana synodus prima, cui inter comprovinciales subscribit Ingenius Ebredunensis episcopus in locum Armentarii depositi substituitus. Qui si provincie distinctæ metropolita fuisset, ut erat Eucherius Lugdunensis episcopus, eodem atque iste modo subscriptus legeretur ad metropolitice potestatis significationem: Ego, inquit, Eucherius episcopus subscripsi sanctorum sacerdotum comprovincialium meorum super his expectaturus assensum. Eucherius quippe cum forte fortuna in illis regionibus versaretur eo tempore quo episcopi provinciales in synodum conveniebant, ad eam honoris causa invitatus, inter alienas provincie episcopos subscribere non est ausus, nisi sub spe adhibendi a comprovincialibus consensus super his quæ decreta fuerant in synodo.

Non est porro quod quis eam non provincialer synodum dicat jure metropolitico congregatam, sed majorem ea potestate coactam, quam sibi in illas provincias assumebat Hilarius vel jure vicarii, ut volunt, Romani pontificis, vel primi metropolitani Galliarum, ut excoGITANT alii. Manifestum est enim ex canone 29 talem fuisse eam synodum, qualem bis in anno celebrari Patrum statuta sanciverant, hoc est, Nicænorum canonum quintus, qui de aliis quam de provincialibus mentionem non habet: Singulis, inquit, annis per unamquamque provinciam bis in anno synodi fiant, etc. Præterea de earum synodorum genere fuit Arausiana, quas sine alterius conventus denuntiatione solvi non debere statuunt ibidem episcopi, qui revera similem sequenti anno congregandam denuntiaverunt. Hoc vero solis provincialibus synodis convenit, non vero generalibus, aut iis quæ ex pluribus

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Vide observ. part. II, c. 6, n. 10.

provinciis coegebantur: hæc nimirum non annuatim ac definitis temporibus, sed rarius ac pro temporum rerumque exigentia indici solebant.

Tertium erimus probationem ex epistola Hilarii papæ ad Leonium, Veranum, et Victurum episcopos; ubi ait Ingenuum Ebredunensem de pontificii suæ provincie illicita cessione dudum ab apostolica sede fuisse culpatum. Ex quo manifestum est Hilarium Arelatensem, annuente etiam Ebredunensi episcopo, provinciam Alpium maritimarum suæ metropolitice ditioni subjectam habuisse. Et hoc ipsum est de quo adeo graviter expostulatus sanctus Leo in epistola ad Viennenses: *Suis, inquit, limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus, 870 et privilegium sibi debitum in alium transferre se posse noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones, plus gratia tribuens personali, sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre se posse credens, non is cui cesserit, sed is qui intra provinciam antiquitate episcopali cæteros prævenit, sacerdotes ordinandi sibi vindicet potestatem.* Quod autem Hilarius in eadem epistola ait, Ingenuum Alpium maritimarum provincie metropolitani semper honore fuisse subnixum, hoc suggerente ipso Ingenuo dictum est post mutata provinciarum illarum faciem, cum metropolitice potestatis jura ex nova divisione præsumpta, olimque neglecta, ita cepit prosequi ac sibi vindicare, quasi ex sola ejus spontanea cessione iis Hilarius potius esset in illam provinciam. Deinde non ait Ebredunensem Ecclesiam vel civitatem, sed Ingenuum Ebredunensem episcopum ea semper penes se habuisse: quæ longo intervallo a se distant, istudque potius recens privilegium ab eo primo sibi vindicatum, quam antiquitatem hujus metropoleos probare posset. Addo etiam solius honoris mentionem fieri, non vero potestatis ac jurisdictionis. Fuerunt enim nonnulli metropolitani, qui solo fere honoris titulo gaudebant, et alteri metropolitano nihilo secius subiecti erant, sive quoad synodalem conventum, sive quoad ordinationem. Talis erat Aquensis tunc temporis intra Gallias, ut diximus in capite superiori. Talis fuit etiam inter Orientales patriarcha Jerosolymitanus, qui honorarium quoddam hujusmodi privilegium accepit a synodo Nicæna, quemadmodum explicatum habes in doctissima dissertatione ill. Petri Marce de Constantinopolitani patriarchatus Institutione. Denique in his quæ sunt facti, rem asserere non sufficit, nisi idoneis probationibus assertio ipsa muniatur; præsertim cum contrarium, ut hic accidit, comprobant et possessio diuturna et rationes non spernendæ.

4° Cum ex supradictis, imprimisque ex concilio Regensi liqueat tam constantem fuisse apud Gallicos episcopos opinionem, quod Arelatensi episcopo subjecta esset Alpium maritimarum metropolitico jure provincia; verisimile non est Hilarium eam sibi primum provinciam subjecisse, sed et Honoratum prædecessorem ejus, et Patroclum Honorati decessorem eadem fuisse potitum. Quis enim adversus Hilarium non insurrexisset, si provinciam quam nullus decessorum ejus habuisset, juri suo subdere aggressus esset; cum eum Leo noster tamquam alieni juris invasorem tam male habuerit propter utramque Narbonensem, quam tamen et ab Honorato et a Patroclo ante ipsum esse administratas ultro fatebatur? Quis vero sibi persuaserit Honorati indusfriz deberi hujus provincie ad cæteras Arelatensi subjectas accessio-nem, cum vix ac ne vix quidem duobus annis eam sedem rexerit Honoratus? Quod Patroclum autem 871 attinet, quandoquidem cum nemine decertavit homo amplitudinis suæ cupidissimus pro ea provincia, quam successores ejus sibi vindicantur, argumentum est eundem illam nemine contradicente administrasse; nisi tamen ecclesiasticæ provincie Viennensis

A pars censebatur, quam proinde uno lectu Simplicius Viennensis petebat, et eadem pariter industria tutatus est Patroclus, quæ metropolitico provincie Viennensis principatum sibi retinuit.

Et revera videntur etiam quarto sæculo eam provincie sub nomine Viennensis fuisse contentæ. In concilio enim Arelatensi primi subscriptionibus, si genuinæ sunt, nulla alia provincia præter Viennensem nominatur, etsi et ex Nicæensi portu, qui fuit Alpium maritimarum, et ex Aptensi civitate, quæ erat ex secunda Narbonensi, legati nonnulli concilio interfuerint. Siquidem cum ex quæ provincia fuerint loca illa annotatum non sit, ex ea fuisse videntur quæ superius nominata fuerat. Cur enim solum Viennensis provincie nomen illic legeretur, nisi una omnes illas complecteretur provincias, quæ postea nomen aliud induerunt, divisa in partes provincia, vel saltem contineret Alpes maritimas, quarum metropolitani tamdiu Arelatensis episcopi, tamquam Viennensis provincie metropolitice, potestati subiecti est; et Narbonensem secundam, quæ a Viennensi est recisa.

Aliam etiam conjecturam promimus ex Aquileensi concilio desumptam. Ex epistola enim synodali, quæ a Patribus scripta est ad episcopos provincie Viennensis et Narbonensium primæ et secundæ post completam synodum, non alii videntur eidem interfuisse legati Gallorum, quam ex tribus his provinciis. Et tamen leguntur in ea sententiam dixisse Theodorus Octodorensis et Amantius Nicæensis, quorum hic ex Alpiis maritimis, ille ex Grallis fuit. Non temere igitur asserueris Alpes geminas sub Viennensis provincie nomine in ecclesiastica saltem illius temporis notitia fuisse comprehensas.

CAP. VII. De Alpiis Grarum provincia. Quid in eam juris habuerit Arelatensis episcopus. — Etsi obscura admodum sit provincie (a) Alpium Grarum et Penninarum memoria in ecclesiasticis monumentis ante Hilarii papæ tempora, haud obscurum tamen est juris in eam plurimum habuisse Arelatensem episcopum, etiam Leonis ætate. Cum enim duabus tantum civitatibus constet in notitia Galliarum a Sirmondo edita; 872 earum prima ac præcipua, Tarentasia videlicet, tamquam pars solidæ Viennensis, tributa est Viennensi episcopo in illa divisione, quæ pacis causa inter Viennensem et Arelatensem episcopos illam provinciam distribuit Leo noster. Ex quo decernere licet eam provinciam partem olim fuisse Viennensis, saltem in ecclesiasticis.

Primo enim quod Leo metropolitico iurum tam strenuus assertor Tarentasiam attribuit Viennensi episcopo tamquam Viennensis provincie partem, palmare argumentum est, eam non alterius provincie partem fuisse, ex qua, et quidem adeo tenui, nunquam ampliore civitatem decerpisset, relicta unica et modica civitate Octodoro, quæ Tarentasie quoad ordinationem subiceretur. Etsi enim Viennensi favere vellet, id tamen cum tertii alicujus metropolitani injuria nunquam esset aggressus; præsertim cum ex his civitatibus, quæ potestati Arelatensis episcopi relinquebat, unam aliquam potuisset avellere, quam loco Tarentasie Viennensi traderet.

2° Non modo in ecclesiasticis, sed nec in civilibus potita esse videtur ea provincia jure metropolitico, sed solo jure civitatis. Hoc enim perspicuum est ex Sirmondiana Galliarum notitia, quæ nullam hujus provincie metropolitani assignat, etsi cæteris omnibus suam assignavit. Non ferebat autem hoc illius ævi consuetudo, ut quæ in civili ordine metropolim non habebat, ea metropolim haberet in ecclesiastico.

3° Nullum est apud antiquos scriptores vestigium, ex quo vel suspicari liceat Tarentasiensem episcopum metropolitice muniis aliquando fuisse defunctum, aut aliquid juris hujusmodi sibi tunc temporis

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a, Lege observ. part. II, c. 6, n. 11.

asseruisse ante Hilari papæ tempora, ejus unica restat epistola, in qua Alpium Penninarum episcopi ab aliarum provincialium episcopis distinguuntur. Quamquam vereor ut subsit mendum in titulo epistolæ: ita ut loco *Alpium Penninarum*, legendum putem *Alpinarum*, vel *Alpium maritimarum*. Ratio emendationis non una est. Primum enim cum alteram epistolam scribat idem papa Hilarius ad eorundem provincialium episcopos ad quos primam scripserat, provincialium, inquam, *Viennensis, Lugdunensis, Narbonensis prima et secunda et Alpina*, hoc nunc inter utramque discrimen est, quod in prima *Alpinarum Penninarum* meminit, in altera simpliciter *Alpina*; unde videtur Hilarius unicam Alpiam agnovisse ab aliis provinciis discretam: eam porro longe satius est existimare fuisse maritimarum Alpium, quæ octo civitatibus constabat, quam Penninarum, quæ ex duabus dumtaxat confecta erat. Deinde quis credat Hilarium, cum ad omnes fere Galliarum provincias scriberet, amplissimam maritimarum **873** Alpium provinciam prætermisisse, et unius provinciunculæ meminisse, quæ etiam metropoli carebat? Denique cum idem pontifex de eadem Mameri causa, de qua in posteriori epistola mentionem facit, scriberet ad viginti nominati episcopos, ingenuum inter eos recenset, qui Alpium maritimarum metropolitanus erat: unde patet magis de maritimis quam de Penninis Alpibus intelligendam esse Alpiam quam in posteriori epistola titulo commemorat Hilarius, et ex eodem corrigendam esse titulum primæ, ubi *Penninarum Alpium* mentio inficitur.

4° Cum Petronius præfectus prætorio Galliarum Honorii tempore septem provincialium corpus composuit, quarum concilium apud Arelatem constituit singulis annis congregandum, vix debitori potest quin Alpes Graias et Penninas eisdem annumerarit. Quoniam corporis hujus amplificandi causa duas Aquitanias cum Novempopulania, antiquæ Narbonensis partibus annexæ compulsus est, cum illud Alpium Penninarum et Graiarum detractione minuisset? Hoc certe verosimile non est, sed par est potius credere Viennensi annexam esse tamquam partem ejusdem et illius septem provincialium corpora. Et certe nunquam Leo noster Tarentasiam cæteris Viennensis provincie civitatibus promiscue annumerasset, illiusque episcopi ordinationem tribuisset Viennensi, si nec provincie Viennensis, nec corporis illius septem provincialium pars aliqua fuisset, cum nullo exemplo antiquitatis factum id unquam esse probari queat. Quod autem in notitia Galliarum toties citata ea provincia ab aliis segregata seorsum numeratur, hoc vel errore factum esse (puto), vel potius ex mutatione quæ per illas provincias inducta est per Visigothorum irruptionem, quæ illarum partem occuparent circa posteriora illa tempora, quæ supra hujus notitiæ ætati assignavimus. Quamobrem vel ex hac diversitate probatur posteriorem esse et Honorio imperatore, et Leone papa i eandem hanc notitiam; et præterea non vere scriptum ab illustr. Petro de Marca (*Dissert. de Primatibus*, § 67) expunctam esse a corpore provincialium illarum provinciam Alpium Graiarum, cum ex Leone constet Viennensi esse accensitum, quando Tarentasiam Viennensi episcopo attribuit.

5° Cum Rayonius in locum S. Hilarii mortui ordinatus esset Arelatis episcopus, de ejus ordinatione certiorum fecerunt Leonem ordinatores per suas litteras, ad quos Leo rescribens duodecim numeravit: unde eorundem duodecim numerum ordinationi illi interfuisse dubium non est. Porro cum ad solam Viennensem provinciam pertineret illa ordinatio, eam numerum intra illam provinciam frustra quaesieris, nisi Tarentasiensis cæteris annumeretur. Demptis enim Viennensi et Arelatensi episcopis, undecim tantum restant in illa provincia juxta Sirmondianam notitiam, si Tarentasiensem non annumeres. Porro Viennensem huic ordinationi non affuisse extra du-

bium est, **874** tum quia nunquam consecrationis hujus honorem alteri cessisset, cum tamen Constantino episcopo, ut provincie antiquiori, delatam esse probabile fiat ex ejus inscriptione, quæ primum locum obtinet in rescripto sancti Leonis; tum quia cum ordinatores omnes Ravennii subscripserint libello episcoporum Gallorum oblato Leoni pater in gratiam Arelatensis episcopi, exceptis tantum Auspicio Vassensi, qui decesserat, et aliis quatuor qui supererant, Niceto, Floro, Chrysaphio et Rustico, non est procul dubio inter hos subscriptores numerandus Viennensis, alioqui propriorum Ecclesiæ suæ jurium prævaricator exstitisset. Porro nullus e quatuor mox nominatis Viennensis fuit episcopus, qui si adfuisset, primus omnium inscribi voluisset, cum Rusticus tertio tantum loco, Nicetas quinto, Florus septimo, Chrysaphius duodecimo haberetur. Jam vero si Tarentasiensis episcopus ordinationi Ravennii inter fuit, argumentum est Tarentasiam ex provincia Viennensi fuisse, cum id ecclesiasticus mos non pateretur, ut ex aliena provincia ordinationis testes adessent episcopi in synodali qui propterea flectat conventa; ac ne id Ebredunensi quidem episcopo concessum in provincia, cui Arelatensis præerat, licet ad ejusdem synodum pertineret.

6° Denique jus Arelatensis episcopi in eam provinciam mire elucescit ex vita sancti Jacobi primi Tarentasiensis episcopi, quam e veteri codice ms. erutam opera Petri Francisci Chiffletii jesuitæ, inseruit Bollandus tomo II Actorum sanctorum ad 16 Januarii. Constat enim ex illa vita, si genuina est, et ab antiquo, ut videtur, auctore descripta, Jacobum se primum Honorato Lirineus canonibus Patri ad monasticam vitam instituendum tradidisse; tum ab Honorato ad Arelatensem sedem assumpto missum fuisse ad Contronum oppidum vallemque Tarentasiensem, ut populum inibi sub gentilitatis ritu degentem ad fidem Christi converteret... Quo circa, addit auctor, Honoratus aliis convocatis episcopis Jacobum ordinavit episcopum, et ad præfatum oppidum vallemque Tarentasiensem direxit prædicare verbum Domini. Quo munere suscepto, Jacobus totum illum populum ad fidem Christi adduxit, basilicam construxit, sacrisque ministris instituit hierarchiam composuit, impetratis etiam a Burgundionum duce, qui tunc eas regiones occupabat, addictisque Ecclesiæ Tarentasiensi circumjacentibus agris. His prorsus similia scribit illustrissimus jam Tullensium episcopus Andreas Saussais in supplemento Martyrologii Gallicani. Ex quibus manifestum est Ecclesiam Tarentasiensem, quæ illius provincie primaria erat, exordia sua debere Arelatensi episcopo, qui illi et fidem sui discipuli ore propinaverat, et primum consecraverat episcopum; unde sibi eam merito jure vindicavit, ac consequenter cæteras ejusdem provincie Ecclesias.

De Octodoro, quæ jure civitatis gaudet **875** in notitia, difficultas nonnulla esset, cum et longe ante Honorati episcopatum de ea mentio habeatur in concilio Aquileiensi, nec alibi legatur subjecta fuisse Viennensi vel Arelatensi, aliisve Galliarum metropolitans. Sed jam ea notitia non est quod anxios nos faciat, cum eam ad posteriorem ætatem esse rejiciendam docuerimus superius.

Ad synodum Aquileiensem quod attinet, posthabitis Petri Chiffletii conjecturis de actorum illius suppositione, quibus in prima mea editione nonnulli indulsisse me pœnitet, respondeo plus favere synodum illam consilio meo quam obesse. Cum enim Octodunensis episcopi meminerint acta, nec tamen alias Galliarum provincias commemorarent quæ ad synodum legatos destinassent, quam Viennensem et Narbonensem primam et secundam, ad alterutram illarum pertinere debuit Octodorum, et Viennensis juribus accessit tunc fuisse, asserere mihi liberum est.

PARS TERTIA.

Utraque dissertationis hujus, quam præmissimus,

parte defuncti, vix opus erat ut tertiam adjungeremus. Siquidem quisquis semel hoc in animum induxerit, nihil Hilarium in utroque illo Celidonii et Projecti negotio tentasse præter legitimam sedis suæ jura, facile cætera accusationis capita diluet. Si enim Celidonius non in alia quam Viennensi provincia episcopum egit, quam metropolitico jure subjectam fuisse Hilario comprobavimus, non aliena, sed propria eum potestate ad judicium suum vocavit, deposuitque convictum; nec appellandi locus erat, cum nihil nisi juxta canonum consequentiam gestum fuerit in hoc negotio, uti in prima dissertationis parte asseruimus. Si etiam omnes illæ provincie, quæ antiquæ Narbonensis partes fuerant, Arelatensem metropolitam etiam post divisionem agnovere, non est eorum ordinatio Projecti [Leg. episcopi pro Projecti] in aliqua illarum tentata, ob eam rationem in crimen adducatur quod limites proprios excesserit Hilarius. An vero aliquæ circumstantiæ in utroque illo negotio intervenireint, quæ eundem vel temeritatis, vel superbiæ, vel alterius criminis **876** reum fecerint, quæ porro est quod hæc tertia partem discutiendum habemus: dum reliqua epistolæ S. Leonis capita, animo omnis præjudicii immuni, singillatim perque singulos articulos recensemus.

CAP. I. An et quo sensu Hilarius Arelatensis ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicari aut vindicare potuerit. — Istud est omnium accusationum caput ac summa quas adversus Hilarium nostrum struxerunt ejus adversarii: quod videlicet Ecclesiarum statum et concordiam sacerdotum novis præsumptionibus turbaturus excessit, ita suæ cupiens subdere potestati (a) Viennensis provincie episcopos, ut se beato apostolo Petro non pateretur esse subjectum; ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicari, et debitam metropolitani sacerdotibus in suam transferens dignitatem.

Ad hæc ut articulatum satisficiamus, respondeo satis elucere ex his quas superius diximus nequaquam Ecclesiarum statum ab Hilario fuisse turbatum; immo vero hoc unum a Leone etiam atque etiam rogabat, ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret; nec novis sese efferebat præsumptionibus, sed antiquis iuhæret Ecclesiæ sui privilegiis, quas a prædecessoribus suis per manus, ut probavimus, acceptas, si ultro deressisset, prævaricationis crimen incurrisset. Tantum abest autem ut sacerdotum concordiam turbaret Arelatensis pontifex, ut potius ad ejus propaganda jura omnes fere in unum coirent ac conspirarent Galliarum episcopi, uti ex eo patet quod isdem annuentibus (b) eandem semper, quoad vixit, usurpavit potestatem, etiam refragante Leone, ac minitante Augusto; et post mortem ejus omnes Ravennium in ejus locum unanimitè, ut Leo ipse loquitur, consecravit, et per libellum supplicem uno consensu adierint Leonem episcoporum Gallicanorum pars maxima, ut eum ad revocandum quam illud decretum adversus Arelatensem antistitem promulgatum amice compelleret. Eatenus porro suæ potestati subdere cupiebat Viennensis provincie episcopos, quatenus provincialibus episcopis injunctum erat per sacros canones, ut metropolitæ obtemperarent, ex illorum ore atque penderent, ipsumque ut dignitatis suæ consecrationis auctorem venerarent. Nou ita tamen provincia sibi suæ ordinationem pro jure suo **877** assumebat, ut cathedræ Petri debitam denegaret subjectionem, quam ut capiti membrum, ut primati metropolita, ultro deferret. Verum quod ex apostolica traditione acceptum

A post Hilarii tempora aliquando asseruit Magnus Gregorius, hoc Hilario, qui erat traditionis fons propinquior, non latebat: nimirum, inerte esse ac otiosam primarium præsulum erga inferiores episcopos prærogativam, cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur. Si quæ, inquit ille (Lib. vii, epist. 63, ind. 21), culpa in episcopo invenitur, nescio quis ei episcopus subjectus non sit; cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sumus. Nihil porro contra canones actum esse ab Hilario, abunde a nobis dictum ac probatum est in superiori dissertationis hujus parte; Immo vero nihil nisi pro custodia canonum, vel contra Celidonium decretum in synodo, vel Romæ coram pontifice prolatum est ab Hilario: quæbreum quod Leonis sententiam æquitate plenam rescindere volenti strenue obstitit, non protervie in eo iudicium, sed invicti animi disciplinæque tenacissimi argumentum fuit.

B Jam quod attinet omnium per Gallias Ecclesiarum ordinationes, quas sibi vindicasse dicitur Hilarius, juvat nonnulla observare, quibus expensis quidquid ambitionis erumpere videtur ex his verbis nullo negotio eluetur. Nulla hic fere vox quæ interpretatione non egeat, aut a generali significatione ad strictiorem revocari non debeat.

Allucinati sunt, nisi ipse allucinor, omnes omnino qui vocem ordinationes hic positam esse existimarunt pro consecratione sacerdotum seu episcoporum, ita ut S. Leo Hilarium arguerit, quasi omnium per eas Galliarum partes de quibus loquitur episcoporum consecrationem, posthabitis metropolitani, sibi arrogantem. At certissimum mihi apparet longe hoc abesse a mente Leonis, sed potius ordinationem hoc loco pro administratione seu sollicitudine usurpari, quæ metropolitano vel ordinario vel primario competit in provinciam aut aliquam provinciarum tractum. Hoc inde primum elucet, quod non ordinationes sacerdotum dixit S. Leo, sed ordinationes Ecclesiarum, inter quæ magnum esse discrimen nemo non videt. Ordinare enim episcopos seu sacerdotes unicuique consecrationis munus exprimit, ordinare autem Ecclesias quælibet alium jurisdictionis in Ecclesiis actum et exercitium denotat. 3° Cum hæc scribebat Leo noster, positum ob oculos habebat Celidonii negotium, de quo inter pontificem et Hilarium contentio fuerat. Nemo autem hæc in occasione consecratus ab Hilario fuerat, sed potius depositus fuerat Celidonius in synodo Hilarii jussu congregata, quod sub ordinationis Ecclesiarum nomine **878** continetur. Denique familiarissimum est illius ævi scriptoribus in hoc significatu ordinationis vocem usurpare. Cuique legenti passim occurrunt hujusmodi plurima, ut apud Leonem ipsum sermone de apostolis: Paulo, inquit, apostolo aliarum adhuc Ecclesiarum ordinationibus occupato; sed et in hac causa ipsæque epistola de quibus agimus duplicem hujus vocis sensum discernit et usurpat Leo. Cum enim Projecti negotium tractat cap. 4 et 5, et infra etiam de consecratione episcoporum sermonem habet, exacte ordinationem sacerdotum dicit; cum vero de generali provinciarum administratione disserit, ordinationem provinciarum nominat. Ita enim accipiendi mihi videntur hæc tertiæ capitis verba: Ordinationem sibi, ut ante jam diximus, singuli metropolitani suarum provinciarum, cum his qui cæteros sacerdotibus antiquitate præveniant, restitui sibi per nos jura defendant. Quamquam enim non indicamur ordinationem provincie vel provinciarum nonnumquam pro consecratione sacerdotum provincie

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc verba Viennensis provincie episcopos ex sua sententia Quesnellus inseruit, eo quia Hilarii iudicium de Celidonio, quod Leo respicit, ad provinciam Viennensem Arelatensi episcopo subjectam pertinuisse existimet: quam tamen sententiam falsam ostendimus. Hujus autem capitis confutationem in-

venies in observ. part. iii, c. 1.

(b) Nec Hilarium post Leonis decretum jus metropoliticum usurpasse, nec Gallicanos contra ipsum decretum conspirasse, aut quidquam egisse, ibidem probabimus cap. 2.

usurpari apud ecclesiasticos scriptores, non ita tamen sumi hoc loco mihi videtur, sed pro administratione. Ad consecrationem enim episcoporum non il solum cum metropolitano convenire solebant qui ceteros sacerdotii antiquitate praevenirent; sed tota simul conspirabat coibatque provincia; at vero pro administratione provinciae eorumque negotiorum discussione quae persepe intra quamque provinciam enascebantur, opus non erat ut toties comprovinciales episcopi omnes in synodum convenire juberentur, sed satis erat ut illa a metropolitano ex aliquot antiquiorum consacerdotum consilio tractarentur, juxta praesens Leonis pronuntiatio. Adde quod eodem loco generatim de alieno jure non invadendo disserens Leo, jubensque ut quisque suis limitibus sit contentus, innuit se de generali quoque provinciarum ordinatione seu administratione sermonem habere. Ejusdem etiam epistolae capite ultimo: *Non enim, inquit, nobis ordinationes vestrarum provinciarum defendimus, quod potest forsitan, ad depravandos vestrae sanctitatis animos, Hilarius pro suo more mentiri; sed vobis per nostram sollicitudinem vindicamus.* Hoc, inquam, pariter loco ordinatio pro administratione poni mihi videtur. Quis enim umquam illo tempore vel somniasset Romanum episcopum de ordinandis seu consecrandis Gallicanarum provinciarum episcopis cogitasse? At ut per se vellet illarum provinciarum curam suscipere, synodales conventus congregare, judicia adornare, et cetera hujusmodi, quae penes Arelatensem episcopum ad illa usque tempora fuerant, ad se pertrahere, non somnians erat suspicari. Hanc tamen longe a se amolitur Leo suspiciorem, eam curam (a) Leontio 879 Forojuliensi episcopo, honorandae, ut ait, antiquitatis causa, deferri postulans; eam, inquam, curam, quam sibi superius asseruerat nolle defendere. Porro nequaquam Leontio episcopos consecrandi potestatem facit; immo diserte interdicat, hanc exceptionem statim subjiciens: *Metropolitani privilegii sui dignitate servata*; quibus etiam non uno epistolae loco jus consecrationis a Leone ipso asseritur.

Ipse Valentinianus Augustus, cum constitutione sua Hilarium acerbe increparet, ex Leonis suggestione, ait, quod certa in eum ex his quae male ordinaverat, lata sententia est. Ubi nullatenus de consecratione in particulari loquitur; sed universim de omnibus quae male gesta in Ecclesiis ab Hilario existimabat. Denique, ne prolixiores simus, ipse Hilarius, referente Vita ejus auctore, in hac verba Leonem allocutus est, *deposcens ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret.*

Quoque modo autem ordinationis vocem interpretetur, opus est ad Hilarii defensionem sequentes ad genuinum sensum revocare: si enim de omnibus, quaquā patent, Gallicanis provinciis intelligerentur, intolerandae prorsus audaciae reus habendus esset Hilarius. Ac primum quidem certum est Gallicanas tunc temporis provincias non unius principis ditioni fuisse subjectas, sed partim Romano imperatori, partim Gothicis, partim etiam Francorum ducibus vel regibus paruisse: ut nullo pacto potuerit Hilarius omnium per omnes Gallias Ecclesiarum ordinationem sibi vindicare: numquam enim id ferebant principes, ut alienae gentis aut ditionis episcopos Ecclesias in eorum regno sitas administraret, et ex iis vel episcopos amoverent, vel conflarent synodos. Exemplum habemus in prima synodo Arausicana, cui cum forte fortuna interfuisset Eucherius Lugdunensis

A episcopus Hilario nostro, qui concilio praerat, pernecessarius, non ausus est tamen synodi Actis absolute subscribere, sed tantum sub conditione consensus a comprovincialibus impetrandi. Ego, inquit, Eucherius episcopus subscripsi, sanctorum sacerdotum comprovincialium meorum super his exspectatur assensum. Ex hac igitur synodo, quae tribus tantum annis Celdonii depositionem antecessit, manifestum est (b) in Lugdunenses, ac proinde in alias provincias ultiores Galliarum nihil sibi vindicasse juris Hilarium, qui nec Eucherium impulit ut absolute subscriberet, quoniam illum ad suam synodum non pertinere noverat.

Non alias ergo Gallias licet hic intelligere, 880 quam quae Narbonensem olim solidam composuerant, quae Galliarum provincia primum appellata est, ac postmodum simpliciter Provincia. Quae cum ab aliis provinciis in administratione civili distingueretur, consequens erat ut etiam in ecclesiastica esset separata. Certe suspicor illud etiam inter utrasque discrimen nonnumquam positum esse, ut quae Narbonensem olim conflant, simpliciter Galliae vel Galliarum provinciae, aliae vero dicte sint provinciae Gallicanae. In concilio enim Parisiensi ann. 562 vocantur ubique Gallicani episcopi qui synodum constituebant, et Saturninum excommunicatum ab omnibus Gallicanis episcopis dicunt. Quae synodus eo consilio congregata fuisse videtur, ut quae a Saturnino Arelatensi episcopo Ariano male gesta fuerant in Arelatensi et Biterrensi synodis rescinderentur. Verum quia timendum erat ne Saturninus vel synodum de novo cogeret adversus Parisiensem, aut saltem eos episcopos quos prius ad tuendum errorem armaverat, iterum ad conculcandum Parisiense decretum auctoritate sua impelleret, decrevit synodus ut quisquis hanc quae statuerat intra Gallias putaretur retinendum, a communione ac sede sit sacerdotii abjiciendus; eas Gallias, ut opinor, intelligens, in quibus versabatur ac auctoritate pollebat Saturninus, et quarum episcopi propter ante acta in suspicionem veniebant. Item in concilio Vasensi 1 an. 442: *Placuit, inquit can. 1, tractatu habito, episcopos de Gallicanis provinciis venientes, intra Gallias non discutiendos: sed solum sufficere si nullus communionem alicujus interdixit: quia inter circumhabitantes ac sibi pene invicem notos, non tam testimonio indigent probi quam denotatione ac denuntiationibus depravati.* Ubi omnino distingui videtur inter Gallias seu quinque aut septem provincias, quarum episcopi synodo aderant, et Gallicanas provincias, de quarum episcopis discutiendis agebatur. Eodem sensu Gallias esse acceptas a Leone ipso pro solida Narbonensis partibus apparet ex epistola 38 ad Ravennium Arelatensem. Petronianum, inquit, quemdam vagum... didicimus per Gallias se nostrum esse diaconum jactitasse, et sub hujus honoris obtentu diversas ejus provinciae Ecclesias circuire. Item epistolam ad episcopos synodi quinque aut septem provinciarum, quae corpus ab aliis distinctum conflabant, ita in-crit: *Leo Ravennino, Rustico, etc., episcopis per Gallias constitutis.* Haec sunt conjecturae quas doctioribus examinandas emittimus, non ita iis innitentes ut ab iisdem

C 881 pendere velimus sententiam nostram, qua dicimus, non omnes omnino Galliarum provincias sibi subjicere voluisse Hilarium; sed eas solummodo quae ex solida Narbonensis divisione in solidas evaserant quoad civile regimen. Quam merito autem jure eas sibi vindicabat Arelatensis episcopus, satis superque dictum est in superioribus.

CAP. II. Utrum in hac agendi ratione, quam pontifex

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Leontius, cujus Leo meminit, diversus est a Forojuliensi: quippe hic jam obierat circa annum 432, ut probant Tillemontius tom. XV, not. 3 in S. Maximi Regiensis Vitam, et Pagius ad an. 433, n. 20.

(b) Cum Celdonius Vesontionensis episcopus fuerit Lugdunensi metropolitae subditus, ut ostendimus in observ. ad hanc dissertationem, cum Hilarius eum

deposuit, iudicium exercuit in provincia metropolitae Lugdunensis, et hac de causa Leo eum omnium per Gallias Ecclesiarum ordinationes, seu administrationem sibi vindicasse affirmavit; adeo falsum est Galliarum nomine solidam Narbonensem intelligendam esse. Cetera quae Quesnellus subjicit, vel ipse imbecillia sub finem capituli indicat.

redarguit in Hilario, aliquid superbiae, praesumptionis et arrogantiae emisericit. — Totus est Leo noster in insectandi episcopi Arelatensis (a) superbia, vixque linea est in hac, tota quanta est epistola, quae hanc criminationem non spiret acrioribus verbis et quidem plurimis illatam. Passim enim eum traducit, ut hominem nulli subditum legi, qui nullis se dominicae institutionis credit regulis contineri, qui sacratissimam Petrae firmitatem Deo edificante constructam nimis impia vult praesumptione violare, ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, praesumendo illicita, et ipsius beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo.

Nihil revera arrogasse sibi Hilarium praeter suae Ecclesiae jura, ostensum est pluribus. An vero ita sedis suae privilegia, immo totius episcopalis ordinis potestatem defenderit, ut debitam apostolicæ sedi violaret reverentiam, non omnino manifestum est. Asserit quidem sanctus Leo, sed Leo, ut scribit doctissimus Baronius, in his quæ contentiosi fori sunt, quod per facile est, deceptus, sed Celidonii artibus circumventus, et delationibus adversariorum faciliores præbens aures

Quis porro ad convincendum reum accusatoris testimonium satis esse dicat, praesertim vero in propria causa, in qua quisque sibi ipse suspectus esse debet? Certe cum in hac Leonis epistola lego: Quod postquam Hilarius rationabile, quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respondere, non habuit, ad ea se, occulta cordis ipsius transulerunt, quæ nullus laicorum dicere, nullus sacerdotum posset audire; cum hæc, inquam, lego, redit in memoriam Auxiliaris, præfecti effatum, quod ex ejus ad Hilarium ipsum epistola ea de re scripta refert Honoratus Massiliensis. Impatenter, inquit, ferunt homines, si sic loquamur quomodo nobis consilii sumus. Aures præterea Romanorum quadam teneritudine plus trahuntur. Mihi certe audiendus magis videtur præfectus ille Leonis et Hilarii amicus, quam vel Hilarius ipse, vel Leo, quorum, tametsi sanctorum 882 mentibus vel proprio privilegio æmulato, vel amor virtutis nebulas quasdam offundere poterunt. Intelligis autem, sincere lector, quantum aberat ut Auxiliarius præfectus, totius negotii atque tractatus inspector, contumacie Hilarium argueret, cum omnes potius Leonis querelas in illam affectionem referat, quæ vix est qui non labore, cum suæ sententiæ sibi quæ aliquem habet paulo liberius adversantem, in eamque aurum teneritudinem, quam Romanis innatam asserit. Sed et longe clarius mentem suam aperit in eadem epistola, ubi asserit se totius illius concertationis consilium ac testem nihil omnino in Hilario deprehendisse quod animum elationem protervumque saperet. Cum, inquit, propositi tui tenax sis et semper aequalis, nulloque commotionis felle rapiaris, sicut nullis extolleris illecebris gaudiorum, ego nec minimum quidem factum beatitudinis tuæ arrogantiae meminisse contageo fuscari.

Hoc ut Auxiliarius præfecto, ita et cunctis Galliarum episcopis persuasum fuit, qui a Leone accepisse videntur rerum in Romana synodo gestarum acta quæ omnia ab Hilario prolata continerent, ut ex his verbis conjicio: Quæ igitur apud nos in causa Celidonii episcopi gesta confecta sint, et quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem præsentem supradicto episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat. Cum autem omnium ab Hilario gestorum dictorumque participes essent facti, (b) non tamen propterea ab illo desciverunt, sed posthabito transalpini conventus judicio, Gallicanæ synodi sententiam adversus Celidonium decretam constanter ratam habuerunt, eundem semper honorem detulerunt Hilario, nec ejus locum a

A Leontio aliove invadi permisere, quod erat Leonis ad eos scribentes votum consiliumque.

Etsi porro tam horum præsulum quam Auxiliaris præfecti suffragia deessent in gratiam Hilarii, non facile tamen aures accommodandæ essent ejusmodi accusationibus, cum et antequam hoc negotium agitari cœisset, et postquam finitum est, semper ob summam animi demissionem fastuosus omnis contemptum præcipue commendatus sit Hilarius. Inde est quod Cogitavit a prædecessoris sui Honorati Vitam edisserens, et aspice ejus nobilitatem pressit silentio, nec in ipsum laudes gentili suo delatæ reciderunt: Etiam ipse laudibus venerandi propinqui præcelsum stemma natalium maluit nobilitate dum reapuit, commendare dum præterit, dilatare dum spernit. Nec mirum demissum gessisse animum, ubi in ea dignitate collocatus est, ad quam non nisi humilitate conscenderat. Sicut enim sacerdotii gradu summus, inquit idem Vitæ ejus scriptor, ita humilitatis descensu, fastigium celæ sublimitas

B 883 indeptus. Idem Massiliensis episcopus, postquam plurimis exemplis Hilarii nostri humilitatem comprobata fecit, ita prosequitur: Constat ergo humilitatis culmina proprio cum comparasse despectu, et celsum perinde virtutum meruisse fastigium. Sed forte hæc tanta et tam multiplicia veræ humilitatis exempla aliquod superbie periculum generarunt, et non potius sublimibus humilitatis compararunt celæ præconia. Exstitit rigidus, sed superbus; exstitit terribilis sæculi iniquitate turgentibus, xenodochia vanitate turgentibus. Cæterum congregationi sanctæ et consummati viris, non solum cor atque animum, sed corpus quoque promptissime prosternerat. Quod non minus Romæ quam in Galliis frequentavit: Urbem enim statim atque ingressus est, apostolorum martyrumque occursum peracto, beato Leoni papæ illico se præsentavit, cum reverentia impendens obsequium et cum humilitate deposcens ut Ecclesiarum statum solio more ordinaret. Denique ne unius Vitæ auctoris nonnullis forsitan suspecti testimonio contenti simus, Auxiliarius Romanæ facundie, ut idem scriptor asserit, auctoris suffragium proferamus; breve quidem illud, at omni exceptione majus. Ita Hilarium ipsum alloquitur in epistola cujus fragmentum habet ejus Vita: Sicut tenes in aliis modestia morumque operibus principatum, ignosce de te studiosæ minora dicenti, quia semper in predicatione sui virtus erubescit.

Jam vero postquam Roma rediit Arelatum, quanta sinceræ humilitatis dederit indicia, vel ipso narratore Baronio discimus. Certe quidem, inquit, haud mediocriter specimen edidit Christianæ modestiæ, dum ita exagitatus tam a pontifice quam ab imperatore: Sicut enim FREMITUS LEONIS, ITA ET IRA REGIS; tamen omnino conquievit, neque contrariis editis apologiis suam causam defendit; cum aliqui id prestandi et vis eloquentiæ ipsi suppeteret, et jura a prædecessoribus præsentia suffragarentur. (c) Errat tamen cardinalis, cum post hæc Hilarium omnino conquievisse asserit, nullasque ab eo editas esse apologias quibus causam suam defenderet; ab eminentissim viro hæc in parte dissentimus, quoniam contrarium disertè affirmat Hilariante Vitæ auctor, in hæc verba: Solus, inquit, tantos sustinuit, nequaquam minantes expavit, inquirentes edocuit, altercantes vici, potentibus non cessi, et in discrimine vitæ positus, communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit. Redus autem ad Ecclesiam suam, et legatos frequentes misit ad Leonem, et tam multas edidit apologias, ut iis recensendis supersedere coactus fuerit idem Vitæ ejus scriptor. Et quia, inquit, quantum in hac causa dictaverit, huic operi nulla possum ratione continere, Auxiliarius 884 tunc præfecti quæ fuerit sententia, credidi

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer observ. part. III, c. 4, n. 2.

(b) Hæc gratis et falso affirmari patebit ex eisdem observ. part. III, c. 2.

(c) Errat potius Quesnellus, cum apologias post Leonis decretum missum in Galliis ab Hilario scriptas affirmat. Lege observ. part. III, c. 2, n. 1.

inserendum, etc. Ut autem a Baronii sententia discedamus cum scriptis huiusmodi apologias negat, ita eidem subscribitur Hilarii modestiam asserenti. Est enim hoc hominis vere episcopalis, et dignitatis suae iura tueri fortiter, et tamen a Christiana humilitate modestique sacerdotali nequaquam recedere. Talem se in hoc negotio Hilarium praebuisse et totius Vitae ipsius tenor, et scriptor jam saepissime laudatus perspicit: *In civitatibus, inquit, recessu totum se ad placandum animum sancti Leonis inclinata humilitate convertit, misso primum sancto Ravennio tunc presbytero, postmodum proprio successore; deinde sancto Nectario sanctoque Constantio praecipuis sacerdotibus. Et quia quantum in hac causa dictaverit, etc.*

Abiit ergo ut tam sinistram de sanctissimo episcopo opinionem animo retineamus, quam et adversariorum ejus calumnia; et sancti Leonis paulo commotioris facti epistola jam pridem generavit. Et licet difficile sit in hoc dissidio e duobus eximia sanetitate praclaris alterutrum absolvere, nisi altero insinulato, minus tamen spiritui gratiae contumeliosum videtur, si dixerimus Leonii satis perspectam tunc non fuisse Hilarii sanctitatem; et in illo contentione testu non eo sensu Hilarii verba accepta esse a Romano pontifice quo ab Arelatensi proferebantur; quam Hilarium tanta praecipitatis, arrogantiae ac superbiae reum existimare, hominem singularis modestiae ac spontaneae demissionis nomine commendatissimum.

CAP. III. Quid ad illud epistolae; quod Hilarius rationabile quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respondere non habuit? Quid de testibus a Celdonio productis? — Omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submoverunt, ut pridem sanxere imperatores: Valens. Gratianus et Valentinianus ad Gracchum prefectum Urbis scribentes (*Cod. Theod. lib. 11, tit. 2*). Ex quo et superioribus S. Leonis querelis plurimum roboris detrahitur, et praesentibus occurrit. Hoc enim uno maxime angebatur Leo, quod ad se trahere volenti Galliarum causas strenue obiciebatur Hilarius. Unde mirum non est si (a) rationabile non invenit quidquam eorum quo ab Arelatensi episcopo prolatis sunt; nemo est enim qui adversariorum rationibus libens subscribat, et cuique litigantium hoc a natura corrupta inditum est, ut juris omnis robor ac probationum pondus sibi militare existimet.

Porro si Honoratum Massiliensem consulamus, qui cum post mortem Hilarii scripserit, adulationis omnis expertus ac vacuus 385 fuisse credendus est; ita loquutus est Hilarius in sua causa, et in inquirentes edocuerit, et allercantes vicerit. Quamquam parce admodum verba eum fecisse putem, qui se ad litigandum non accinxit, sed huic semper principio tanquam immobili lapidi innixus est, se ad officia, non ad causas venisse; protestandi ordine, non accusandi, quae sunt acta suggerere: quae quidem in novo rursus iudicio ventilari ac discutiri, (b) recepti tunc in Galliis canonum, solitae Ecclesiarum ordinatio non sinebant. Hoc unum contendebat Hilarius; hoc rationabile non existimavit pontifex noster: quoniam hoc auctoritati ac splendori sedis suae deberi putabat, ut quaecumque per omnes orbis Ecclesias celebrabantur iudicia, ad Romanum examen denuo semper revocarentur.

Quod igitur in Romana synodo causam deseruisse visus est, nec, ut Leo ait, quod responderet habuit, hoc neque ex juris penuria, nec ex probationum defectu, nec ex loquendi difficultate provenit; sed inde quod Leonis facto solita iudiciorum Gallicanorum forma immutabatur, novamque iugum hoc modo parabatur Gallicanis Ecclesiis ac sacerdotibus quod

A nec illi nec eorum Patres ferre unquam potuerant: quod iugum si Hilarius Gallicanarum Ecclesiarum apex his imponi passus esset, ipse tamquam et propriae dignitatis desertor, et Gallicanae libertatis traditor a suis coepiscopis erat arguendus. Hilarii igitur silentium prudentiae fuit, non imbecillitatis; reverentiae, non contumaciae; defensionis, non desertionis; facundiusque causam dixit tacendo, quam perorando fecisset.

Jam quod (c) testes attinet, quorum manifesta, ut ait, responsione, se injuste sacerdotio fuisse dejectum monstraverat Celdonius, dubium subesse mihi videtur nonnullum, utrum de testibus apud Gallias auditis a Gallorum synodo agatur; an vero de testibus quos et provincia in Urbem evocari episcopus dejectus, produxeritque in conspectu Romani concilii. Si hoc ultimum, videt quisque quam suspecti plerumque sint testes per longa itinerum spatia ducti, quippe qui auro persaepe redimuntur, ut a loca remota se conferant, speque lucris magis ducuntur quam studio veritatis. Insuper ab illis locis absunt, in quibus sunt noti, et forte scelerum rei atque a reddendo testimonio reprobandi. Ad quae demum contrariorum testimonii necessariae personae, ut alunt episcopi Africani, vel propter aetatem, vel propter senectutis infirmitatem, vel multis aliis impeditis adduci non possunt.

Quam ob causam statutum est pariter et iustum, quemadmodum S. Cyprianus testis est 386 epist. 55, ad Cornelium papam, ut unicuiqueque causa illic audiat, ubi est crimen admissum... ubi et accusatores habere, et testes sui criminis possint. Unde et in iure civili magna cautio adhibetur circa evocandos per longinqua itinera testes, propter fraudis periculum, quod subesse solet. Jam vero si de testibus a Celdonio productis in Provincia agit S. Leo, longe melior est Hilarii conditio. At de his loqui pontifex videtur tum ex modo loquendi quem usurpat: non enim ait, monstravit, sed monstraverat, quo Gallicana remotioremque synodum indicari crediderim; tum quia de testimonii praesentia in Romana synodo non meminit, sed tantummodo de ipsorum responsione, scripto, ut conficere licet, exhibita, cum tamen statim de Hilario loquens, dicat: *Ita ut quod Hilarius nobiscum residents posset opponere, non haberet*. Hoc igitur si ita est, ut de testibus in synodo Gallicana ab episcopo accusato prolatis sermo sit, quis velit conferre narrationem Celdonii pro se ipso allegantis Romae testimonium nescio quorum responsionem in Gallia factam, cum eorum testimonio, qui Celdonium ipsum accusarunt, convicerunt, condemnarunt. Non enim fuere pauci testes pretio conducti, quales facile fuit Celdonio sibi comparare, aut metu vel gratia impulsu; sed flammata nobilitum et mediocrium studia convolarunt, astruentes Celdonium interruptam suo adhibuisse consortio, simul ingerentes saeculi administratione perfunctum capituli aliquos condemnasse sententia (Vita S. Hilarii Arelatensis per Honoratum). Quibus non contenti sancti Hilarius et Germanus, alios etiam testes imperant praeparari, eorumque opera ac studio conveniunt ex aliis locis probatissimi sacerdotes, per quos res omni ratione prudentiaeque discutitur, accusatio testimonii comprobatur, vera demum simpliciter definitur adhibetur, ut quem Scripturarum regula removebant, voluntate propria se removeere deberet. Si porro tunc temporis vel ulli vel idonei testes a Celdonio adducti essent, ut Romae narravit, quis credat Hilarium Germanumque sanctissimos viros, aliosque probatissimos sacerdotes, quos Honoratus commemorat, ita vel occaeci-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Vide part. in observationum c. 3, n. 1.
(b) Quinam canones in Galliis recepti non sinebant Celdonii causam in novo iudicio Romae discutere? Falsitatem cognosces ex observ. part. 1, c. 6, n. 17. De consuetudine etiam vide ibidem c. 5. Hinc falsum

est quod audacissime post pauca subijcitur: *Leonis facto solita iudiciorum forma immutabatur, novumque iugum hoc modo parabat Gallicanis Ecclesiis.*

(c) Lege quoad testes observ. part. III, c. 3.

ios, vel omnis oblitus esse equitatis, ut consecratio-
tem malent ut reum damnare, quam absolvere in-
nocentem? Quod si hujus viri innocentiam ali-
quando contigisset invidorum potentia vel artibus
obscurari, at tandem aliquando emicisset Gallica-
nae Ecclesiae oculis; Hilario ipsi postmodum inno-
tuisset, ut et Germano tantae gratiae viro; nec ita
pristinæ sententiæ tenax fuisset sanctissimus Arela-
tensis episcopus. ut ju et ultimum obire diem vo-
luisse, contra vel propriam vel publicam **387** de
scitis sui innocentia notitiam. (a) Numquam tamen
resiliit Hilarius, sanctæ post mortem memoriæ ab
ipso Leone appellatus, et, ut testatur laudatus toties
ejus Vita scriptor, etiam in discrimine vitæ positus,
communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat,
conjugi nullatenus acquievit.

CAP. IV. Cætera accusationum momenta discutitur
et præsertim ea quibus Hilarius tamquam immitis
et inhumanus arguitur. — Ab his examinandis absti-
nere poteramus, cum ea ab Honorato prætermissa
esse viderentur, sive quod per eam tempestatem pur-
gata esset ab his omnibus Hilarii memoria, sive
quod reuera in nonnullis humani aliquid passus sit
vir sanctus, dum variis Ecclesiarum negotiis emer-
gentibus incumbens, aliqua paulo nimis præcipitum
iter exsequitur, ut ad alia zelo discipline accensus
properaret. Sed enim quod de se ipsum profiteri non
pudet Leonem, ipsa suscepti operis magnitudo crederi-
sima est offensio occasione, etiam pontificibus ab
omni ambitu aut cupiditate alienis, tale quid contin-
gere potuit in Projecti negotio, cui alium viventi
superordinatum esse queritur S. Leo; et quidem, ut
ipse contendit, in aliena provincia; quod quatenus
verum sit, secunda dissertationis parte discussimus.
Sed dum Projectus ardentius forsitan sua jura prose-
quitur, dum civis ejus civitatis cujus regebat Eccle-
siam, episcopi sui querelis studiosè nimis suffragan-
tur, ac se in electione neglectos putant, cum eorum
votis ac testimoniis non expectatis illa perficitur,
invidiosissime Hilarium scriptis literis proscederunt.

Præterea illud omne ex proprio ingenio egisse Hi-
larium, hominem disciplinæ studio commendatum,
sæpe mihi persuaserim; sed potius existimaverim
hoc ipsum negotium in aliquo illorum excursuum
contigisse, in quibus comite ac consilio Germano
Autissiodorensi utebatur. Nec par est credere quod
solus ordinaverit episcopum, cum ipse et in Regensi,
concilio et in Arausicano, quibus præfuit ac sub-
scripsit, et quorum decreta condidit, gravissimis
verbis ac interminationibus illos insectatus fuerit,
qui vel a duobus ordinari se passi essent, vel alium
non ascho secum tertio ordinasset. In Regensi
quidem depositionis sententiam tulit adversus Ar-
mentarium Ebreduensem episcopum, quia a duobus
tantum fuerat ordinatus, ordinatoresque ipsos ab
omnibus ordinationibus ac conciliis removit et ab-
stinere saucivit. In Arausicana autem synodo eos
qui tale quid audebant tamquam præsumptores et
antiqui statui violatores, **388** damnandos pariter
decebat canonem vigesimo primo. Sed nec Leo ipse
nec Projecti cives de hoc Hilarium accusarunt, quod
solus eam ordinationem auterant. Quod vero cum
pluribus egit, vix adduci quis poterit ut sine consilio
aut sine ratione aliqua factum putet.

Prosequitur S. Leo in hæc verba: (b) *Hilarius
manus ut didicimus per provincias sequitur sacerdotem,
et armati præsumptione præsidii suffulto ad in-
vadendas per tumultum famulatur Ecclesias* (Epist. 10,
cap. 6). Nihil est quod in odium trahi non possit,
cum seorsum a suis circumstantiis res quælibet ex-
ponitur. Unde facile fuit ab adversariis Hilarii rem
hanc invidiose referri, quæ vel necessitate compel-

A lente, vel amicis ultro agentibus permessa est ab Hi-
lario. Pronum est enim credere plurimos qui Hila-
rio ab ore pendebant, ejusque suspiciebant sanctitatem,
esse ultro comites dedisse suo auditui, cum in
provincias sibi subiectas excursurus proficisceretur,
tum propter bellicos tumultus quibus hæc regiones
persæpe concussæ sunt, tum propter adversarios
quos et ardens discipline studium peccatique odium
apud impies pepererat.

Quidquid sit, hoc certum habemus Hilarium ab
omni sæculi fastu ac splendore longe alienum fuisse;
ita referentibus qui ejus gesta scripserunt: *Hæc ple-
nissima quippe, ut ait Eucherius (De Contemptu
mundi), mundana potestatis sede in religionis nomen
ascenderat, magno animo egressus de domo sua et de
cognitione sua, et omnes jandudum cernens in Christi
pauperes Christo dives effuderat; cum propterea pa-
trem pauperum vocitari consuevit: ac nunt (Idem de
laude Eremitæ), quod et paupertatis amator pauperes
solerti cura pauper ipse aleret. Quid quod tanta par-
ticipate vita est illius sustentata, ut raro amicum ali-
quem invitaret; quod lectioni intentus, vigiliis deditus,
orationi ac jejuniis jugiter mancipatus, cunctis asperi-
tute existitanti tenuitatis corporis maceraret? Nec huius
quidem rigore, quo solent torrentia flumini glaciali
algore contrahi, pedes indumento adjecto leoni, nam-
quam sinum lanamine contagens (Vita S. Hilarii):
vere, ut epitaphium ejus habet,*

Anistes Domini, qui paupertatis morem
Præponens auro, rapuit ecclesiæ regna.
Rustica quip etiam pro Christo omnia sumens,
Servile obsequium non dedignatus adire,
Officio vixit infans, sed colmine summas.

Denique in ipsa Romana protectione quam Celi-
donii occasione suscepit: *Pedibus iter aggrediens
conficere non timuit, intrepidus urbem Romanam sine
equo, sine signario vel sago, omni difficultate superata
festinus intravit.* Quis hujusmodi hominem credat
militari manu stipatum Gallicanas provincias per-
agrasse? Qui si forte armatos homines liberis
comites esse peraripit, aliam **389** omnino ob cau-
sam ita contigisse oportet, quam quæ a Leone no-
stro ex adversariorum Hilarii impostura suggeritur.
Certe parum sibi ipsa constat calumniam, cum et mi-
litari manu cinctum Hilarium narrat, et armati præ-
sumptione præsidii suffulto ad invadendas per tu-
multum ecclesias. Hæc enim si ita se habent, quo-
modo, quod circa Projecti negotium narratur,
insperatus nescientibus supervenit, et improvisus ob-
cessit? Et qua ratione per tumultum ecclesiarum inva-
sisse credendus est, qui ita secreto ac furtive, ut vo-
lunt, in civitatem irrepit, ut ante abeederet quam
eum venisse civibus innotesceret? Econtra vero quo-
modo secreto et furtive venisse est existimatur, quem
certum est nonnisi convocatis pluribus Provinciæ
coepiscopis ordinationem episcopalem celebrasse?

Jam vero quod Hilarium velut immitem et inhu-
manum inducit, nulla ratione concinit his quæ in
ejus Vita narratur. Apparet, inquit pontifex, quem
mitis sit corde Hilarius, qui obesse præsumptioni suæ
fraternæ mortis credidit tarditatem. Quantum enim in
se fuit, Projecto subtraxit lucem, abstulit vitam, qui
hunc dolorem, in locum ejus alterum subrogando, ne
ad salutem illi recursus esset, iniecit. Quam inhumani-
tatem inferius etiam redarguit, ubi eo nomine carpit
Hilarium quod facile communionem, et ad in-
dignantis arbitrium, et pro commissis et levibus verbis
denegaret iis etiam qui criminis participes neutiquam
fuerant. Sed quid mirum, inquit, cum in laicos
talem existere, qui solent de sacerdotum damnatione
gaudere?

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Eamdem cantilenam recinit, quam refellimus
loco mo citato c. 2.

(b) Forte hæc censura exinde orta est, quia Hila-

rius patricio præfectorioque fultus favores indebitum
sibi per Gallias vindicasse monarchiam tradebatur, ut
ex Vita S. Romani discimus.

Sed audiamus quam diversum ab illo nobis depingat Hilarius testis locupletis Honoratus, et quanto pietatis sensu commota ejus erga peccatores viscera lacrymarum imbrem funderent. Quotiescumque, inquit, penitentiam dedit... admonitione completa, cum lacrymis supplicationum sumebat exordia, ut penitentiae fructum, quem moriendo contulerat, orando firmaret. Paulo post hæc verba, alia subiicit quæ eundem compatiens animi sensum in Arelatensi episcopo mire exprimit. Pietatis suæ insignia, inquit, in his quos ad cæli regna præmisit, ita intimis invicem visceribus demonstravit, ut nullus queat imitari. Minimi ejusque lectoris transitu ejusdem animus taliter vulnerabatur interius, ut singulis quateretur, et profundere stetus uberrimos; non aliter ac si unici pignoris solatio caruisset. Casus quoque infirmitatesque suorum vulnera propria reputabat. Quod auctor exemplo comprobatur Cyrilli ejusdem levitæ, cujus pedem moles mæmaris ex alto decidens colliserat. Pro cujus, inquit, gemitu et dolore non minus vulneris vir beatus exceptus in corde, quam collisus sustinebat in corpore. Denique in revelatione proximi membrorum propriorum facturum credidit faciendam, implevit divinum præceptum, quin immo felicitet et excessit, dicente Domino: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ecce invenitur hic beatus dilexisse proximum supra seipsum, qui, quantum 890 definitio mentis habuit, membra tradidit amputanda propria, ut sanaret aliena.

Apparet ergo, ut sua Leoni verba reddamus, quam mitis esset corde Hilarius; quam longe abesset ut fratribus suis dolorem injiceret, subtraheret lucem, auferret vitam; qui contra alienum dolorem suum fecit, qui suorum mortem tot gemitibus prosecutus est, qui fraternam vitam propriæ vitæ anteponebat non dubitavit.

CAP. V. Hilarii pietas erga pauperes expenditur, nonnullaque de eodem clarissimorum virorum testimonia referuntur. — Quanto charitatis æstu peccatores exomologesin facientes exciperet Hilarius, quo sensu miserationis fraterno dolori compateretur, non tam in superiori capite legitimus quam oculis ipsis percipimus, ut tuta sit hæc ex parte ab adversariorum calumniis Hilarii benignitas ac mansuetudo. Splendidus tamen adhuc emicabit si qualis idem erga pauperes egenosque fuerit referamus tum ex ejusdem Vita, tum ex aliis qui de tanti episcopi virtutibus disseruerant, scriptoribus.

Ita, inquit Honoratus, viscera ejus misericordia quæstiebat et pietas, ac si solus ad redimendum paginis caelestibus urgeretur. Tractavit secum, deliberavit, effecit ut sacra ministeria captivis potius solatia, quam præstarent Ecclesis ornamenta. Quidquid argenti omnes basilicæ habuerunt, captivorum redemptioni protinus deputavit, cumque omnia cognovisset expensa, exultans atque congratulans, quia vota fidelium dispensatione sua videbat cæli in sede præmissa. Numquidnam poterit estimari quantum visceribus ejus insederit pietas, qui usque eo credidit omnia distrahenda quo usque ad patenas vel calices vitreos veniretur?... Miseratione propensus, largitione promptissimus, non contentus quæ inhæbantur ingerere, nisi solatia consolationum rivis fletum cumulasset. Eandem Arelatensis hujus episcopi erga pauperes miserationem laudibus extollit Julianus Pomerius lib. II de Vita contemplativa, uti statim referemus. Eam grandis et solerti cura pauperes aluisse, asserit Petrus Equilinus. Tithemius lib. de Scriptoribus ecclesiasticis eodem ipsum nomine commendat. Tantæ, inquit, pietatis exstitit in pauperes, ut omnibus suis in eorum usus hilariter dispersis, PATER PAUPERUM deinceps vocaretur et esset. Sed Gennadius Hilario pene cœvus aut suppar ejus erga miseros charitatem impense laudat his verbis: Hilarius Arelatensis episcopus, vir in sanctis Scripturis doctus, paupertatis amator et erga inopum provisionem

A non solum mentis pietate, sed et corporis sui labora sollicitus emicuit. Nam pro reficiendis pauperibus etiam rusticationem, contra vires suas, homo genere clarus, et longe aliter educatus, exercuit; sed nec in spiritibus neglexit. Gennadium transcripsit Ado Viennensis in Chronico.

891 Porro quod supra Honoratus retulit de sancto Hilario, ita visceribus ejus insedisse pietatem, ut usque eo crediderit omnia distrahenda, quo usque ad patenas vel calices vitreos veniretur, satis ostendit non sacra solummodo vasa in usus pauperum fuisse ab eo expensa, sed manifestum est eundem Ecclesiæ suæ prædiis ac possessionibus nequaquam peperisse, priusquam ad calices vitreos veniretur. Quod et aliunde factum discimus, nimirum ex epistola 8 Hilarii papa cap. 4. ubi testatur oblatum sibi libellum fuisse nomine Leontii Arelatensis episcopi, quo perhibebat parochias Ecclesiæ suæ a predecessore suo Hilario in alios, quod non licuit, esse translatis, petens illas pristino juri Hilarii auctoritate restitui. Cujus querelæ occasione decretum condidit pontifex quo cavebatur ne prædia quæ neque deserta neque damnosa sunt, et ad Ecclesias pertinent, ex quibus plurimorum consensu necessitatibus subveniri, aliquo jure in alterum transferantur, nisi prius apud concilium alienationis ipsius causa doceatur; ut quid fieri debeat communi omnium deliberatione tractetur. Bene quidem ac prudenter admodum pontifex patrimonio pauperum hac constitutione consulti, nihil tale tentari vult atque concilii nutu ac conscientia, ne quando a perditis hominibus Ecclesiarum possessiones sub charitatis prætextu dilapidentur. At eo res persæpe veniunt ut nec propter bellicos tumultus conciliis congregandis locus sit, nec moram patiatur pauperum inopia, vel captivorum misera conditio, recedentibus nimirum quandoque barbaris, et ad propria cum sua prædiis remeantibus, nisi præsentium nummo captivi ab eorum manibus eripiantur. Similis forte causa Hilarium compulsi ut absque concilii nutu, si tamen ita factum est, res Ecclesiæ distrahi in usus pauperum decerneret. Certum est quidem per illam tempestatem quæ Arelatensem Ecclesiam rexit Hilarius, frequentibus armorum motibus barbarorumque incursum concussas esse Gallias, Hunnorum, Inquam, Burgundionum, Gothorum, et aliorum, adversus quos, ut Prosper scribit, Aetius Romanam rem utcumque sustentavit. Nec minus certum quod etsi Hilarius eo usque omnia distrahenda credidit, quousque ad patenas vel calices vitreos veniretur, ut pauperum inopiæ subveniret, is tamen tantum abest ut Ecclesiæ suæ redditus ac possessiones imminuerit, ut eas potius multo quam antea auctores successoribus reliquerit. Testem habemus Hilario ipso fere σύγχρονος, Julianum scilicet Pomerium, qui apud Gallias (a) episcopatum gessit. Is de Arelatensi nostro hæc habet lib. II de Vita contemplativa cap. 9 (Tom. nostro LI): Quid sanctus Hilarius? Nonne et ipse omnia sua parentibus reliquit, aut 892 vendita pauperibus erogavit? Is tamen cum merito perfectionis suæ fieret Arelatensis Ecclesiæ episcopus, quod illa tunc habebat Ecclesia, non solum possedit, sed etiam acceptis fidelium numerosis hereditatibus ampliavit. Abunde his verbis satisfacti querelis quibus Leontius Hilarii decessoris sui memoriam lacescebat: si enim aliqua Ecclesiæ suæ prædia in gratiam pauperum alienarat, eidem multo ampliores charitas ipsius pepererat, quam abstulerat divitias.

D Tot tantorumque virorum testimoniis hoc tandem efficitur, ut inter adversariorum calumnias relegatur quidquid ad aures Romani pontificis tum adversus alias Hilarii virtutes, tum præsertim contra eas mansuetudinem delatum est. Quod nemini non accedit episcoporum, qui apostolicum vigorem spirantes, adversus impiorum contumaciamque Christianorum

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Id Quesnello excidit: Julianus enim Pomerius presbyter tantum fuit

scandala semel insurrexerint, eoque a communione gratia, spiritali gladio præciderint. Quam facile enim est perditis hominibus immanitatis crimen iudicibus suis obijcere, ut intorta in ipsos sententia non tam suis sceleribus quam ferientis episcopi inclementie deputeur! Hac arte Zosimum delusit Pelagius; nec impari mendacio Leoni nostro ad tempus imposuit Eutyches, qui nissao ad pontificem hunc libello se Nicænae synodi in hærentem decrevis, immerito esse communionem privatum conquestus est ac pene persuasit. Eadem proculdubio impostura Leonis auribus suggestum est a nonnullis quod facile communionem denegaret, proque levibus verbis de commissis; ejusdemque ab eo penæ consortes fieri, qui minime sceleris facti fuerant participes. Hæc aliæque omnia quæ hactenus discussimus commenta de antistite omnium ore scriptisque laudato existimare, hominis fuerit parum cordati parumque religiosi. Cujus episcopi præclare sancteque gesta qui accurate volet addiscere, ejus integram vitam ab Honorato Massiliensi episcopo conscriptam consulat, quam eo consilio Leonis Operibus appendi curavimus.

CAP. VI. An fuligo Semipelagiana adversus Hilariū hac infectum commoverit S. Leonem? An in ea ad mortem usque ille perseveraverit? Veterum testimonia pro Hilario referuntur. — Si quid de re obscura (a) conjectando assequi licet, vehementer suspicor non solas Celidonii et Projecti querelas, vel usurpatis apud Gallias alieni juris insinuationem in causa fuisse ut tam acerbe exciperetur a Leone Hilarius noster. Manebat, ni fallor, alia mente repositum tum Leoni, tum 893 Prospero, qui per illa tempora Leoni a secretis et curis ecclesiasticis erat, Hilariū principem vel tum adhuc esse, vel non ita pridem fuisse, eorum qui S. Augustini de gratia doctrinam impugnabant in Galliis. Atque adeo uterque existimavit plurimum Gallicanarum Ecclesiarum paci et catholico dogmati profuturum, si arrepta querelam istarum occasione, quas niti veritate credebant, Hilarius ab illa auctoritate deiceretur, quam ei et doctrina, et pietas, et sedis splendor pepererant. Siquidem plurimos auctoritate et dignitatis suæ et nominis in sententiam suam pertraherat, et vix pauci aliqui erant quos vel reverentia vel opinio tanti viri a catholico sensu non dimoveret. Ita Prosper ad Augustinum scribens: *Possumus quidem, inquit, ad credendum esse constantes, sed ad auctoritatem italia sententiam non sumus pares: quia multum nos et vitæ meritis antecellunt, et aliqui eorum adepto nuper summo sacerdoti honore supereminent; nec facile quisquam, præter paucos perfectæ gratiæ intrepidos amatores, tantis superiorum disputationibus ausus est contraire. Ex quo non solum his qui eos audiunt, verum etiam ipsis qui audiuntur, cum dignitatibus crevit periculum; dum et multos reverentia eorum aut inutili cohibet silentio aut incurioso ducit assensu, et saluberrimum illis videtur quod pene nullius contradictione reprehenditur.* Hæc de Hilario Arelatensi episcopo scripta esse a Prospero luce meridiana clarius est, et ex iis quæ ab eodem sub finem epistolæ subduntur invicte probantur; ubi inter eos quos meritis atque honoribus claros caligo istius Semipelagianorum opinio obscurabat, unicum nominat præcipuæ auctoritatis et spiritalium studiorum virum, sanctum Hilariū Arelatensem episcopum. Suffragatur Augustinus de dono persever. cap. 21, ubi eundem Hilariū clare designat velut Semipelagianorum errore infectum. Unde mirum videatur ab aliquot recentioribus scriptoribus id de Hilario negari, a Brunone, inquam, Neussero Prodomi Velitatis p. 50, et ab Anthelmio, dissertat. 9 de SS. Leonis et Prosperi Operibus. Quorum opinionem egregie refellit eminentissimus Norisius in dissert. 4 ad appendicem auctoris Scrupulorum edit. Rom. p. 251.

A Hæc cum ita essent, quis non credat faciliorem inde aures præbuisse Hilarii accusatoribus Leonem et Prosperum, quorum mens una erat idemque consilium, atque id e re Ecclesiarum Gallicanarum esse existimasse, si quid Hilarii auctoritati detraheretur, quam catholicæ doctrinæ noxiam credebant? Hoc certe in votis olim habuisse et Prosperum et Hilariū laicos, infelias nemo ferit, qui utrinque legerit scriptas ad Augustinum epistolas. *Sunt ex parte tales personæ, inquit Hilarius laicus, ut his consuevudine ecclesiastica laicos summam reverentiam necesse sit exhibere.* En Hilariū Arelatensem episcopum, quem et sequentia, paucis interpositis, verba attestent: *Tuæ sane est prudentia 894 dispicere, quid facto opus sit, ut talium et tantorum superetur vel temperetur intentio.* Cui ego jam parum prodesse existimo te reddere rationem; nisi et addatur auctoritas, quam transgredi insatigabiliter contentiosa corda non possint. Quibus consentientia Pro-per scribit, tum verbis superioris relatis, tum his quæ sub epistolæ finem de Hilario Arelatensi habet: *Adde eruditionem, inquit, humilibus, adde increpationem superbis.*

B Probabile quidem admodum putant e viris eruditissimis aliqui, tunc cum dissidium istud Leonem inter et Hilariū contigit, hunc a priori sententia discessisse, et Augustinianam vel esse amplexum, vel saltem non esse amplius insectatum doctrinam. Hoc ita fuisse persuadet sibi doctissimus vir Gilbertus Mauguinus in confutatione Prædestinationis fabulæ, c. 2, part. II, tum ob eam rationem quod ita sperandum de viro qui plurima moderatione in contentionibus illis sæpè versatus erat; quem in aliis omnibus sectatorem fuisse Augustinianæ doctrinæ testatur Prosper, quemque ait jam pridem sensum suum de hoc, quod in querelam trahebatur, apud sanctissimum doctorem velle conferre; tum quod probabile est, inquit, eum paulo post perspectas saluberrimas sanctissimæ et suavissimæ illius doctoris libris de Prædestinatione sanctorum et dono perseverantia (in quibus difficultates omnes quibus ille velut ansulis quibudam in cænula Pelagianarum reliquiarum sæce retineretur, plenissime fuissent solutæ, et veritas absolutæ electorum prædestinationis, et vere gratuita semperque victricis Christi gratiæ inaeclinabiliter et insuperabiliter constabilita) saluberrimam illam doctrinam humiliter et sinceriter amplexum. Cujus conversionis non levi est argumentum quod in decretali papæ Cælestini ad episcopos Gallorum non recensetur inter eos qui pontificia censura perstricti fuerint; cum alioquin, ut metropolitanus, primus ante Venerium, Marium et reliquos suæ provincie episcopos fuisset nominatus.

C Sed pace clarissimi viri dixerim, non ii nominantur in fronte epistolæ, qui doctrinam Augustinianæ adversam prædicabant; sed ii potius qui cum episcopali dignitate præditi essent, nescio quibus presbyteris, ut ait Cælestinus, permittebant indisciplineatas quæstiones vocare in medium, et pertinaciter prædicare adversantia veritati. Ubi Massilienses et Lirinenses presbyteros et monachos proculdubio designat, quibuscum Prospero res erat pro Augustini doctrina. Ea est ratio cur Venerium Massiliensem episcopum et Leontium Forojuliensem potissimum nominet, quoniam hic Faustum, Vincetium aliosque Lirinenses in sua diocesi habebat, illa Joannem Cassianum aliosque Massilienses presbyteros, utrosque ex adversariis sancti Augustini præcipuos. Nec illos solummodo, sed quatuor alios etiam similem ob causam nominat, cæterosque subdit Gallicæ episcopos, quos omnes Pelagiana lue infectos a Cælestino esse habitos non putaverim. Eos itaque de silentio arguit, ut tota clamet epistola, et de permissa novatoribus 895 prædicandi licentia: *Nam quid in Ecclesiis, inquit, vos agitis, si illi summam teneant prædicandi, nisi forte illud obstat quod non*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Arbitraria omnino hæc conjectatio est, nullo vel remotissimo indicio suffulta.

auctoritate, non adhuc ratione colligitur, ut aliqui e fratrum numero nuper de laicorum consortio in collegium nostrum fortassis admissi, nesciant quid sibi debeant vindicare?

Quam autem parum conveniens erat ut Hilarius Arelatensem nominaret, quem Prospero et Hilario alio referentibus didicerat presbyteris illis et impendius favere, et in insectanda Augustini doctrina præire? Quod igitur omisum hujus nomen fuerit, inde potius arguo Hilarium tunc temporis sententiam non mutasse. Huic enim aliqui dirigende erant Cælestini litteræ, ut et pro conversionis suæ testimonio novellam doctrinam compesceret, et pro sua apud Gallicanas Ecclesias præcipua auctoritate indiceret presbyteris illis silentium, episcoposque alios ad compescendam novatorum temeritatem accenderet.

Aliquantum post Hilarium Semipelagianismo nuntium remisisse, validius fortasse inde probabitur, quod cum omnia contra ipsum accusatum capita, quæ potest, congerat Leo noster in epistola ad Viennensiam provinciam episcopos, ita ut plura etiam a causis Calidonii et Projecti aliena undecunque conquirat, de illius tamen erroribus adversus Christi gratiam ne verbum quidem habet: quod proculdubio non erat omittendum, cum perniciosius nunquam auctoritate sua abusus fuerit Hilarius, quam cum ea fovit incautus Augustini catholicæque doctrinæ adversarius, et ad seminanda erroris sui dogmata audacioris fecit. Sed certius adhuc probare videntur abdicatam ab Hilario Arelatensi fuisse Semipelagianorum doctrinam, postrema ejusdem jamjam morituri verba, quibus astantem suam clericorum congregationem cohortatus est, atque adversus Pelagianum virus visus est præmonere; ita enim in Vita Hilarii cap. 20. tom. I hujus operis (Tomo autem nostro L): (a) Cum istius mundi principibus, cum quibus Apostolus describit bellum iuge esse, confiximus, quod nulli deest quicumque ad beatitudinem CÆLESTI GRATIA PRÆCEDENTE ET INDUSTRIA SUBSEQUENTE voluerit pervenire.

Quidquid tandem sit, sive tunc a malis opinionibus respuisset Hilarius, sive non, divinæ fuit et æquitatis et misericordiæ, ut adversarium senserit Leonem, et ab eo palam fuerit increpatus per universas Galliarum, immo et totius orbis Christiani Ecclesias, tamquam homo sui impotentissimus, alieni juris invasor, subjectionis impatiens, concordie sacerdotalis perturbator, cœpiscoporum oppressor, contemptor canonum, **886** mendaciorum malarumque artium architectus, etc., ut adversus ipsum non tota solum modo auctoritate propria insurrexerit, sed et imperatoriam commoverit, qua pene oppressus Hilarius, solo Gallicanorum episcoporum favore (b) Ecclesiæ suæ iuribus potius est; magnum, inquam, misericordiæ justitiæque argumentum fuit ut nec impune videretur Arelatensis episcopos doctrinæ ab Augustina, adeoque catholica alienæ animum et consensum vel ad tempus commodasse; nec tantæ virtutis ac religionis Christi famulus, cui disciplinæ ecclesiasticæ instaurationem debebant Gallicanæ Ecclesiæ, ante ex hac vita migraret quam molestiarum istarum tolerantia admissæ illius culpæ reatum elueret.

Antequam Hilarii apologiæ finem imponam, referam quidquid reliquum habemus in ejus laudem exaratum ab antiquis scriptoribus quos superius non attigimus. Livius quidam ejusdem ævi poeta hoc eum encomio coronavit, quod refert Honoratus: Si Augustinus, inquit, post Hilarium fuisset, judicaretur inferior. Hyperbolica quidem laus et poetico fignento

BALLERINORUM

a) In ipso Hilarii sermone de Vita S. Honorati habito an. 450 tria alia testimonia leguntur num. 3, 25 et 37, quæ illum divinæ gratiæ necessitatem et vim prædicantem, vel eo tempore a Semipelagia-

simillimo, ab eo profecta cui magis notus Hilarius quam Augustinus, et cui, ut videtur, Hipponeosis minus quam Massiliensis doctrina ardebat; quæ tamen, quanti fieret Hilarius in Galliis, egregie demonstrat.

Eucherii laus tanto est Hilario dignior, quanto et Eucherius ipse sanctitate, doctrinæ ac dignitate supra laudem et omnem adulationis suspensionem evectus. Huic nunquam non laudandus occurrit suus Hilarius. In epistola parænetica ad Valerianum de contemptu mundi sic habet: *Hilarius nuper, et in Italia nunc antistes Petronius, ambo ex illa plenissima, ut aiunt, mundanæ potestatis sede, unus in religionis, alius in sacerdotii nomen ascendit.* In præfatione ad primum librum Instructionum seu Quest. veteris Testamenti Salonio filio directum: *Vidum, inquit, decem natus annos eremum ingressus, inter illas sanctorum manus non solum imbutus, verum etiam caritatis sis ab Honorato; patre illo, inquam, primum insularum, postea etiam Ecclesiarum magistro. Cum ille illic beatissimi Hilarii tunc insulani titonis, sed jam nunc summi pontificis doctrina formaret per omnia spiritualium rerum disciplinas. Jam vero libellum de Laude eremi Hilario ipsi in-scriptis, hoc titulo: *Domino sancto, et meritis beatissimo, et in Christo gloriosissimo Hilario Eucherius.* Tum ipso statim initio eundem sic affatur: *Magno tu quidem animo ingressus, dudum de domo tua et de cognatione tua, usque ad mare magnum recedentia eremi secreta penetras; majore tamen virtute repetitis est a te eramus quam petitis. Siquidem cum hanc primum **887** hospes ingressus es, habuisti ducem et velut itineris tui præcium, quem deinde militiæ celestis magistrum, eumque tunc secutus, et parentes relinquens, parentem tamen sequens. Nunc vero, cum eundem ascitum ad pontificale fastigium prosequendum putaris, ad familiare secretum eremi te amor retulit. Ergo nunc es nobilior et major exemplo: prius enim cum desertum peteres, comitatus fratrem videbaris; nunc cum desertum repeteris, etiam patrem reliquisti. Et postea: *Et tu licet omnem jamdudum censum in Christi pauperes Christo dives effuderis, tum et præferas licet annis juvenem, moribus senem, sis etiam ingenio clarus, clarus eloquio, nihil in te tamen primore loco magis suspexerim dilexerimque, quam quod solitudinis sedem eis concupisti. Unde quia me respondere copiosius spationissimis de sacundissimis litteris tuis sæpe postulas, sufferas paulisper necesse est, cum sis ipse sapiens, incipientium meam, etc.***

Quanta adhuc de Hilario esset opinio testantur tum idem Eucherius, tum Apollinaris Sidonius, dum ejus ad monasterium Lirinense reditum maximam gaudii toti insula materiam fuisse narrant. Sidonius in Eucharistico ad Faustum:

...Celebrans quoque laudibus illis
Ecclesiam venientis iter, redeuntis Hilani.

D Eucherius vero libellum de Laude eremi his verbis fere claudit: *Horum tu, mi charissime Hilari, redditus insuetusque consortio, plurimum tibi, plurimum etiam illis contulisti, qui nunc pro reditu tuo alacri exultatione latentur.*

Prosper ipse, qui doctrinam Hilarii de **888** gratia insectatus est in epistola ad sanctum Augustinum, illum tamen ibidem appellat præcipuum auctoritatis et spiritualium studiorum virum, a quo multum vite meritis superaretur. Dumque idem Hilarii obitum refert in Chronico P. Pithoi cura edito: Eucherius, inquit, Lugdunensis episcopus, et HILARIUS Arelatensis egregiam vitam morte consummant.

ANNOTATIONES.

nismo alienum declarant.

(b) Hæc ad nauseam repetita in observ. refellimus part. III, c. 2.

Sed et sanctus Leo sanctitati Hilarii nostri suffragatur, cum in epistola 36 ad episcopos Ravennii ordinatorum et illum sibi probatum fuisse indicat, et insuper sanctae memoriae virum appellat. Quod ergo, inquit (Epist. 36, nunc 30), in Arelatensem civitatem, defuncto sanctae memoriae Hilario, virum etiam nobis probatum fratrem Ravennium . . . consecrasti. Quam laus eximia (a) nullam in Hilario mutationem arguit; namque enim illum a proposito discessisse superius vidimus; sed probat S. Leonem, discussa tandem calumniarum nube, quibus occupatus ejus animus Hilarii sanctitatem et innocentiam cernere

BALLERINIUM

(a) Etsi S. Leo nullam in Hilario indicet mutationem, eum tamen a proposito non discessisse Quesnellus haudquaquam probavit. Confer nostras observ. in part. III, cap. 2, ubi ipsum Leonis sententiae paruisse ostendimus; et ideo eundem S. pon-

A non potuerat, omnes postmodum a sinistras de tanto episcopo suspiciones abiecit, et in alium virum mutatum labem illius famae incaute inusiam brevi illo elogio abstergere voluisse.

Hunc testimoniorum delectum, totamque Hilarii Arelatensis Apologiam claudet Constantinus presbyter eidem aequalis, qui vitam sancti Germani, ejusque ad Arelatensem civitatem adventum describens, sic habet: *Illustratur haec civitas Hilario sacrosanta multimoda virtute pretiosa. Erat enim fidei igneus torrens, celestis eloqui et praecceptionis divinae operarius indefessus.*

ANNOTATIONES.

Illex sanctae memoriae titulo oravit, quia pontificis sententiae obsecutus, reliquum vitae tempus in pastoralibus curis ac sui ipsius perfectione ferventius procuranda impendisse cognoverat.

BALLERINIUM OBSERVATIONES

In Dissertationem quintam Quesnelli, quae Apologiam pro S. Hilario Arelatensi et pro antiqua Arelatensi Ecclesiae juribus praefert.

399 PRÆFATIO

1. Etsi ante Quesnellum non defuerint scriptores etiam Romani, qui in causa S. Hilarii Arelatensis errorem facti ex falsis testimoniis S. Leonis obrepisse judicantes, aliquam ejusdem Hilarii defensionem suggererent, omnes tamen etiam Galli hunc in tota ejus causae tractatione humani aliquid passum, et a Leone jure reprehensum atque coercitum tradidere. Unus Quesnellus illum omni ex parte vindicandum primus suscepit. Ne vero illius defensio Leoni injuriosa crederetur, quod Apologia magno praedictio fuisset, in ipso exordio praemonuit ita utriusque apologiam esse connexam, ut non aliter, inquit, quam purgato ea quae institui ratione Hilario, Leonis ipsius existimationi providi posse arbitremur. Solam quidem facti deceptionem, et per malas artes obreptionem, quae in viros sanctos et in ipsos etiam summos pontifices cadere potest, se in Leone demonstraturum in eadem praefatione spondet.

2. Si in ipsa dissertatione intra hos limites constitisset, et propositum statuisset aequis rationibus, nihil quod opponeremus nobis superpetet. At non solum facti errorem quem proposuit haud satis aequè probavit, verum etiam sub facti colore juris questionem involvit, et sensim eo processit disputatio, ut Hilarii apologia in Leonis accusationem deflectat, et, quod maximum est, ipsius pontificatus praerogativas per summam injuriam aggrediatur, easque ab Hilario ipso jure impeditas praefert. Neque enim Leonem mero errore facti acerbius scripsisse et statuisse gravia quaedam adversum Hilarium ostendere nititur, sed praeterea ad ea processisse contendit, quae contra majorem suorum consuetudinem, contra jus et privilegia Ecclesiarum Galliae, et contra disciplinam canonum auctoritatem ejus excederent. Hilarium vero non solum resistentem Leoni ante sententiam constantiam laudat, verum etiam sententiae, ac si nullus esset roboris, nihil detulisse, et eandem quod vixit usurpasse potestatem etiam refragante Leone ex suo ingenio commisit.

3. Num hoc sit Hilarii apologia Leonis apologiam jungere, an Leonem accusare, immo ipsi etiam Hilario magnum inobedientiae et contemptus crimen imponere, aequis lector judicet. Hinc observationes in dissertationem quintam maxime necessariae judicabuntur, quas dividemus in partes tres, ut cuique ejusdem dissertationis parti congrua responsione subjecta, quid tum in facto tum in jure sentiendum sit quique cognoscatur. Aequiorem autem S. Hilarii defendendi rationem, ubi fieri poterit, non praetermittimus: neque enim tanti viri apologiam refugi-

B mus, immo etiam atque etiam percipimus, dum citra Leonis injuriam, et citra pontificis auctoritatis offensionem quaeratur.

301 IN PRIMAM PARTEM.

DE CAUSA CELIBONAE, ubi de jure appellationum episcoporum ad apostolicam sedem fuit dissertum.

CAP. I. Documenta quae in hac causa suppetunt, eorumque auctoritas statuitur. — Quinque sunt scriptores antiqui qui hac de causa aliquid tradidere. Tres accusationem Hilarii praefert: S. Leonis epistola 40 ad episcopos provinciae Viennensis, Valentinianus imperator in Novella quam dedimus epist. 11, et monachus Jurensis auctor Vitae S. Romani. Duo Hilario videntur favere, auctor Vitae ejusdem, et Auxiliarius praefectus in epistola ad ipsum Hilarium, quae laudata Vitae inserta legitur. Ex his tantum documentis res explicanda et decidenda est; quidquid autem sine ullo in his fundamento ex ingenio obtinuitur, inane habendum.

2. Quesnellus ut auctoritatem detrahat monumentis Hilario oppositis, Leonem variis ex capitulis in suspicionem adducit, nec non Valentinianum ab eodem praecoccupatum atque praeventum. Vitam autem S. Romani suppositionis insinuat, vel saltem textum, in quo de hac causa sermo est, veluti panum eidem perperam insertum repudiat. Auctores autem pro Hilario effert, et ubi contraria Leoni auctor Vitae Hilarii videtur ingerere, majorem huic pra Leone fidem adhibendam contendit, quippe cum, quem S. Honoratum Massiliensem episcopum esse pro certo statuit, post utriusque mortem scribentem ab omni vel palpari vel fallendi affectu liberum et immunem exhibet.

3. Num hujus Vitae auctorem esse S. Honoratum Massiliensem episcopum ita certum sit, ut praetuli Quesnellus, ex admonitione in ipsam Vitam huic tomo (Tom. I hujus edit.) ante S. Hilarii Opera insertam patebit. Auctor vero quicumque fuerit, ejus congregationis exstitit quae ab ipso Hilario domi suae regebatur. Eidem propterea adeo impensius favit, ut ipsum a Romano judicio vindicaturus, solas Auxiliaris praefecti Hilario honorificas litteras produxerit, silentio autem praeterierit omnes Valentiniani imperatoris et Leonis epistolas eidem contrarias; nec non totam Projecti causam, in qua illum prorsus excusare nemo poterat, uti parte II ostenditur; ac tandem cap. 21 has Arelatensis populi voces post ejus mortem auditas accurate inseruerit: *Hac dies querelas injustae imputationis perpetuo rescevit. Quae omnia cum auctorem S. Hilarii vindicandi studiosum mani-*

festent, quanta cum suspensione animi legendus sit, ubi de rebus Romæ gestis agit, quicumque parium studia quid possint non ignoret, perfacile intelliget.

Ad Leonem vero quod pertinet, dum tantus pontifex sanctitate eximius, affectu aut præiudicio aliquo præoccupatus pro indebito iure quidquam acerbius egerit ut scriperit, ex dicendis palam fiet. Hinc autem ubi contraria S. pontifex et Vitæ auctor tradere videntur, quæ ad mera facta pertinent, utri magis credendum sit, nemo non videt. Hac autem consideratione interim seposita, aliud hac in re non exiguum dijudicandi indicium suppedit, quod ex Gallicano recentiori et magni nominis scriptore Antonio Pagio audire libeat. Recitatis enim quæ inter Leonis et Vitæ narrationem discrepant, et producta Quesnelli sententia auctorem Vitæ præferente, hæc subiicit ad an. 445, n. 14 : *Verum Papebrochius longe rectius statuit potius in huius causæ narratione esse auctoritatem S. Leonis, quam auctoris Vitæ S. Hilarii : quia Leo tam sanctus fuit ut mentiri nollet, tam antiquus ut nemo propinquior haberi possit testis huius rei cui interfuit, quamque ipse ut 903 iudex gressit. Præterquam quod auctori Vitæ S. Hilarii injuria non magna feret, si diceretur in iis quæ Romæ gesta erant anno 445, ex auditu et relatu Arelatensis cleri post annos viginti, aut triginta narrandis scripsisse minus vera : magna autem feret S. Leonis, si vera scripsisse dubitaretur in epistola ad episcopos Viennensis provincie. Cum enim istum possit excusare bona fides audita referentis, Leo non posset non damnari impudentissimæ calumniæ falsa scribens : quis, obsecro, intelligens quam sanctus vir Leo fuerit, huic dubitabit dare fidem, illi quamvis sancto contraria scribenti derogare ? Hæc Papebrochius....* Profecto qui animum attenderit ad ea quæ pluribus sanctis viris contingere in his referendis, quibus ipsimet præsentem non fuisse, S. Honoratum de iis quæ Romæ in causa Celsidonii coram S. Leone gesta fuerant, male edoctum fuisse non dubitabit. Afferit autem exemplum S. Aviti in Macedonii Constantinopolitani episcopi sibi cœvi causa scribentis, et concludit : *Honorato itaque Massiliensi episcopo idem quod Avito Viennensi metropolitæ accidit ; et quemadmodum hic de Macedonii causa, sic et ille de causa Leonis (seu Celsidonii) relationem parum sinceram habuit.*

4. Leo quidem facta testatur quæ Romæ se et multis aliis presentibus gesta fuerant, atque testatur non in privato scripto, quod a nullo posset revinci, sed in publicis litteris, et ad ipsos quidem Viennensis provincie episcopos missis, inter quos Hilarius vivebat ; a quo poterat error vel calumnia detegi, si quid falsi illis insertum fuisset. Auctor vero Vitæ non tam post utriusque obitum scripsit, verum etiam multos post annos, et quæ de Romanis gestis inseruit, non sumpsit, ut affirmat Quesnellus, ex actis ipsis, quæ nullibi ab eo lecta indicantur ; quare si etiam legisset, cum in Gallias Leo ipse ea pariter emiserit, suæ epistolæ contraria credi nequeunt : sed sumpsit ex relatione Arelatensi, quod suo episcopo bene affectos et rerum Romæ gestarum hand exacte instructos quedam ignorasse, quedam falso rumore perperam accepisse, quedam etiam cursu temporis (ut in populari fama accidere solet) addidisse, deiraxisse ac immutasse credibile est. Quis ergo sancto pontifici rei coram se gestæ publicam fidem facienti Hilario vivente anteponendum censeat scriptorem post multos annos scribentem ex relatione populari ?

5. Quoad suppositionis vero notam Vitæ S. Romani æque ac Vitæ SS. Lupicini et Eugendi ab eodem auctore scriptis impactam, nullus qui objectas censuras expenderit, cum Quesnello consentit. Hinc non solum Pagius eas Vitæ vindicat, verum etiam Tillemontius, licet in hac ipsa Hilarii controversia Quesnello maxime faveat, de Vita S. Romani art. 4 pronuntiat : *Ainsi nous avons peu d'histoires qu'on puisse dire être plus authentiques que celle-ci ; et notatione prima potioribus Quesnelli objectis respondet iis præterminis quæ nulla probatione fulciuntur. Mabillo-*

nus etiam, quem criticæ peritissimum nemo ignorat, tum in Actis SS. ordinis S. Benedicti, tum in Annalibus eam pro sincera habet.

6. Cum anonymus Vitæ auctor Jurensis monachus ac S. Eugendi discipulus, post initium sexti sæculi scriperit, vocabula quæ in Vita ab eo scriptis leguntur, nimirum *repansare* et *repedare*, *religio* et *religiosus* pro monachorum ordine et monacho, *puter Romanus* et *pater Lupicinus* eo sensu quo nunc utuntur monachi, *sacerdos* sine addito *secundi ordinis* pro presbytero, et *patriarcha* pro metropolitano, vel potius episcopo (siquidem Vesontionensis merus episcopus fuit) ab usu ejus ævi nimis aliena Quesnellus obtrudit. SS. Petri, Pauli et Andreæ reliquias Romæ monachis traditas, et *dalmatica* usus a sæculi illius moribus abhorreere tradit ; ac, ut cætera leviora prætereamus, *canonicum cursum* vocabula ingerit horas canonicas, quas tunc nec canonicas appellatas, nec ullo canone indietas affirmat.

7. Pagius hæc singula refutat egregie, allatis aliquot ejusdem circiter temporis testimoniis, in quibus similes voces eodem sensu inveniuntur. Omitit solam vocem *patriarchæ*, cui tamen potest reponi Athalarici Gothorum regis testimonium apud Cassiodorum l. ix, epist. 15, et duo alia ex Vandalorum locutione apud Vitem Vitensem l. ii, n. 5 et 18. Vitæ auctor, cum scripsit, debebat inter Burgundiones tum Sequanæ dominos, qui forte eadem voce æque ac Gothi et Vandali utebantur. Quoad reliquiarum objectionem, non nihil

905 animadvertere liceat. Recepta responsio est, S. Gregorium Magnum, cum reliquias nec Romæ nec in toto Occidente licuisse tangere aut loco movere affirmat, disciplinam quidem proferre sui circiter temporis, non vero ætatis aliquanto anterioris ; cum non tam in Oriente quam in Occidente plures elevationum aut translationum casus Mabillonius recenset in præfat. ad sæculum ii, num. 45. Munera etiam reliquiarum insignia S. Gaudentius commemorat serm. 17, S. Paulinus Nolanus in Natali u de S. Felice, et in Vita S. Ambrosii alius Paulinus, præter illud quod in ipsa Roma sub Hormisdâ accidisse ex Vita S. Eleutherii Tornacensis Pagius refert. Nos vero aliam fortassis probabiliorē responsonem afferemus. In suggestionē legatorum ad Hormisdam, quæ describitur tom. v Concil. edit. Venetæ pag. 645, observamus eam quidem inculcari Romanorum consuetudinem, ne sanctorum corporum particulas dono traderent ; sed eorum loco multi solebant sanctuaria, id est, lintei, olea, panni, velamina thecis custodiata, quæ sanctorum corpora aut tumulos attingissent. Hæc vero sanctuaria vocabantur etiam *reliquiæ* ; unde in laudata suggestionē scribitur Justinianum hoc sibi satis judicasse si in ea Romanorum consuetudine de ipso fonte de quo per omnem terram

C sanctuaria apostolorum sunt data, inde et ipse reliquias suscipere mereatur ; ubi ex contextu *reliquiæ* apostolorum appellantur sanctuaria, quæ sola ut ad eum mitterentur legati Hormisdam rogarunt : *Sanctuaria sanctorum apostolorum Petri et Pauli, secundum morem, ei largiri præcipite*. Similiter etiam Gregorius in eadem epist. 30, ad Constantinam Augustam, quam Quesnellus laudat, cum inquit : *Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore ; sed tantummodo in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima sanctorum corpora ponitur ; ipsa brandea, seu sanctuaria manifeste reliquias appellat*. Frequens est apud eundem pontificem *sanctorum* et *reliquiarum* simul et reliquiarum promiscua usurpatio, ut videre est epist. 54 lib. i, epist. 15 lib. ix, et alibi *reliquias* in Ecclesiis dedicandis adhibendas memorans, ex Romano more eadem sanctuaria procul dubio intelligit. Ita etiam lib. ii Dialog. c. 38, *reliquias* pro sanctuariis aperte accipit, in quibus nulla ipsorum corporum particula continebatur : unde jure collegit Muratorius tom. II Anecd. Latin. disquisit. in indicem sanctorum martirum pag. 196 : *Hinc edocemur reliquiarum nomen*

D

non cineribus tantum, sed ipsis etiam rebus quæ sanctos viros eorumque tumulos attigissent, tributum fuisse. Sic reliquæ tum ossa, tum sanctuaria dicebantur. Immo per hæc tempora reliquiarum nomine, intactis ex Romana hujus ætatis disciplina sanctorum corporibus, sola sanctuaria intelligebantur. Hæc igitur sanctuaria probabiliter intelligendæ videntur illæ apostolorum Petri, Pauli atque Andree reliquæ, illa sanctorum patrocinia, seu reliquiarum vascula sub altari inclusa, de quibus in Vita S. Eugendi c. 9 sermo est, ut nihil exinde vel contra Romanam consuetudinem vel præter ejus ævi locutionem deduci possit. Quoad cursum anonimum modo non dissimili utitur Fortunatus ejusdem sæculi scriptor in Vita S. Germani episcopi Parisiensis, dum cursum universum consummatum prodit ex canone. Opponit Quesnellus S. Gregorium Turonensem recentiorum facere S. Romanum quam hujus Vitæ auctor. At nihil in hanc rem probandum allegat, et nihil quidem afferri posse Tillemontius affirmat, nisi duorum Chilpericorum æquivo- catione fucum faciat. In his autem narrationibus, quibus alter ab altero nonnihil videtur discrepare, nemo posterioris ævi Gregorium Turonensem præferet, quem non in omnibus prorsus exactum invenies. Cætera Quesnelli objecta cum exiliora sint, responsione non egent.

8. Tantum vero abest in textu, qui Celidonii causam attingit, aliquid aut in verbis aut in rebus ab ea ætate alienum reperiri, quin potius voces *patricio præfectorioque fultus favore* eidem textui insertæ cum locutione et historia hujus facti maxime congruant, et auctorem rei gestæ apprime instructum referant. Armata enim manu Hilarium usum et Leonis epistola, et Valentiniiani Novella testantur; *patricio* vero adjectivum indicat Aetium patricium et utriusque militiæ magistrum; *præfectorio* autem innuit præfectum prætorio Galliarum Hilario faventem: quæ duplex accurate dignitatem mentio nec a Leone nec ab imperatore explicata, non annotatore posterioris ætatis, sed hominem 907 rebus gestis vicinam, et ex aliis peculiaribus monumentis vel testibus probe informatum exhibet. Fuit enim hic anonymus Vitæ auctor discipulus S. Eugendi, qui a S. Romano rei gestæ cœvo educatus, ab eodem Celidonii factum audire, et anonymo discipulo tradere potuit; unde hujus auctoritas in hac ipsa de Celidonii narratione maximi faciendæ est.

9. Antequam finis huic capiti imponatur, notare libet aliud objectum leviusculum quidem per sese, ac refutatu facillimum, at multis falsis præjudiciis vestitum, quæ ne cui fucum facerent, dissimulanda non fuerant. Censura dignum et falsum traduxit Quesnellus n. 5, quod Leonis epistola adversus Hilarium ab auctore Vitæ dicatur inserta canonibus, hoc est canonum codici, ut interpretari licet. Tres autem tantum memorat codices, seu collectiones canonum, in quibus illa non reperitur. At imprimis ea epistola inveniri potuit in particulari collectione alicujus Ecclesiæ Viennensis provincie, aut in aliquo codice ipsius Vesontionensis Ecclesiæ, ad quam non minus ipsa epistola quam Jurensis monachus Vitæ auctor pertinebat; aliquot enim Ecclesiis suas peculiare collectiones fuisse ex celebri Arelatensi codice liquet, in quo solo plures decretales pro Ecclesia Arelatensi datæ continentur. Quid porro? Error Quesnelli ei hypothese nititur, quæ nullas collectiones sexto sæculo exstitisse existimat nisi auctoratas, id est, publicæ auctoritate editas, quæ pro lege susciperentur: id enim innuit illa: Cum nullæ tunc auctoratæ collectiones existerent, quibus inserta esset laudata Leonis epistola. Tres autem tantummodo hujus generis collectiones se cognoscere affirmat, illam scilicet abs se editam ac Leoni tributam, Dionysianam, et Gallicanam, in quibus præsens epistola minime legitur. Gallicanam autem codicem canonum neque hanc epistolam, nec ullas alias decretales continuisse pronuntiat. Falsum primo est sexto sæculo nullas colle-

ctiones fuisse nisi auctoratas, cum plures eodem sæculo prodierint privatorum hominum studio. Ipsa Dionysii Exigui collectio hoc sæculo ineunte privatim vulgata, solum multo post auctoritatem obtinuit. Collectionem ab ipso Quesnello editam, non Romanæ Ecclesiæ codicem, sed privati Gallicani hominis opus esse alibi demonstrabimus. Quid autem Gallicanæ collectionis nomine intelligat, haudquaquam exponit. Plures quidem hujus ævi nobis sunt notæ, quas mox indicabimus; at omnes publicæ approbatione carent. Quod si Gallicani codicis nomine has Gallicanas privatas collectiones accepit, falsum, immo falsissimum est, nulla Romanorum pontificum decreta in iis contineri. Non solum enim in antiqua Gallicana collectione, quam Quesnellus edidit, plures decretales pontificum describuntur, verum etiam in antiquissimo codice Corbeiensis, qui idem Quesnellus est usus, quique Vigiliæ ætate scriptus, Gallicanam collectionem certissime exhibet, ut idem Quesnellus fatetur dissert. 16, num. 4 et 12. Codex etiam Morbacensis a pluribus laudatus, aliusque huic similis Vaticano-Palatino 574, in quibus collectio mere Gallicana habetur, et perantiquus codex Veronensis 59, qui abbreviationem collectionis Gallicanæ præfert, non paucas decretales representant. Idem est de celebri Colbertino codice Fossatensi, qui item est Gallicanus. Fatetur Quesnellus hæc decreta (Romanorum pontificum) magni fecisse, et pro data occasione usurpasse in suis conciliis Galliarum antistites. Nisi ea omnia, quod incredibile est, tenerent tantum memoriter, utique ex codicibus data occasione repetebant. Ipsum S. Hilarium in Celidonii causa summorum pontificum litteris usum indicat auctor Vitæ cap. 16, ubi nuptias cum vidua arcere a clero tradit, quippe id apostolicæ sedis auctoritas et canonum prohibent statuta. Sed quid pluribus laboramus, si idem Quesnellus melius fortassis edoctus, cum dissertationem 16 scripsit, num. 4 et 12, diserte probat codices canonum apud Gallicanos olim fuisse etiam ante Dionysium, qui de retales epistolas summorum pontificum cum canonibus insertas continerent? Forte vero cum is ejusmodi codicem in præmissa dissertatione negavit, codicem auctoratum publicæ Gallicanorum antistitum auctoritate probatum (de quo tamen auctor Vitæ S. Romani non loquitur) intellexit, nec tamen infliciri voluit eas ab aliis privatis canonum codicibus abuisse. Enimvero cum plures privati ejusmodi codices exstiterint, in aliquo ex his negari nequit inserta decretalis Leonis in Celidonii causa. Quesnellus quidem in laudata dissertatione 16 non inficiatur; quin ex concilio Aurelianensi in 909 an. 538, ubi can. 3 ipsa Leonis verba ex cap. 5 hujus epistolæ excerpta leguntur, hanc in codice tunc usurpato per Gallias suis e insertam colligit. Immo adeo his codicibus inserta fuit, ut ex solis mss. collectionibus Gallicanis ad nos perveniret; inveniri enim in solis exemplaribus antiquissimæ collectionis Corbeiensis, et collectionem 12 ac 24, quæ Gallicanæ sunt, ut alibi ostendimus: unde tota Quesnelli ratiocinatio ad laudatum testimonium refellendum inutilis est. Vindicare igitur authenticitatem et auctoritatem narrationis ad rem nostram pertinentis, quæ legitur in Vita S. Romani, episcopalem Celidonii sedem, quæ ex hac Vita eruitur, disertius statuamus.

CAP. II. Celidonius Vesontionis episcopus constituitur.

—1. Quantum intersit cognoscere cujus Ecclesiæ Celidonius episcopus fuerit, ipsa Quesnelli fuit in hoc disputatio satis declarata. Cum enim is præsumat Hilarium haud facile posse excusari si episcopo sibi non subditum judicavit atque deposuit, Celidonium non Vesontionensi Ecclesiæ extra jus Hilarii positæ, ut post editum testimonium ex Vita S. Romani omnes consenserant, sed alicui sedi provincie Viennensis præfuisse, multis probare contendit. Hinc laudatam S. Romani Vitam, quæ episcopatum Vesontionensem eidem expresse tribuit, aut supposititiam, aut saltem interpolatam primum ostendere, et Vesontionensem

episcopatum ab eo excludere; dein vero eandem A
episcopatum Hilario subditum constituere, et in hanc
rem Arelatensis episcopi metropolitum jus vindicare
pluribus capitibus nititur. Cum vero S. Romani
Vitam a Quesnelli objectis purgata superiori capite
sincerissimam demonstravimus, Vesontionensis Celidoni
episcopatus in Maxima Sequanorum constitutus,
ab omni jure Hilarii sepositus satis exinde cognoscitur.
Idipsum autem aliis documentis plenius confirmare licet.

2. Aliena quidem provinciae, quae Hilario non sub-
berat, Celidonium fuisse episcopum etsi non aperte
affirmet Leo, Valentinianus tamen imperator, qui ex
Leonis relatione Novellam dedit, non obscure indica-
cat, cum de Hilario queritur: *Alios incompetentes removit*.
Hæc Celidonium ab Hilario depositum respiciunt,
et adverbium *incompetenter* notat iudicem, qui in
non subditum incompetens iudicium exercuit. Utri
potius credendum sit, imperatori neganti Celidonium
Hilario subditum, et neganti in publica lege, quæ nec
a Quesnello vocari potuit in dubium, an Quesnello,
qui pluribus quidem capitibus eum subditum probare
contendit, at nullum antiquum testimonium Novellæ
contrarium producit, sed solis conjectationibus, quibus
facile indulsit, laborat ea in hypothesi, quod non
fuerit Vesontionensis episcopus, et quod apocrypha
vel falsata sit S. Romani Vita; utri, inquam, citius
credendum sit, quisque iudicet. Non ergo una hæc
Vita episcopatum Celidonii a jure Hilarii removit,
sed ipsa imperatoris Novella, cui Quesnellus nihil
reponit. Cum igitur Celidonii episcopatus vi hujus
Novellæ Hilario non competens, extra Viennensem
provinciam querendus sit, qua in urbe eum situm
credemus, nisi Vesontione, ubi illum figit Vita S.
Romani, quam sinceram ostendimus? Ita ex eadem
Novella Quesnelli sententia Viennensis provincie
episcopatum Celidonio asserens palam refellitur, et
episcopatus ejus Hilario minime competens maxime
confirmatur.

3. Duo alia testimonia hoc idem comprobantia sub-
nectamus. Primum ipse auctor Vitæ S. Hilarii hæc
tradit c. 16: *In excursibus autem quibus, ut dignum est,
explicabit quantum ejus (Hilarii) presentia profectum
contulerit civitatibus Gallicanis, sanctum Germanum
sæpius expetendo, cum quo sacerdotum ministrorumque
vitam nec non profectus excessusque tractabat? Ubi ejus
adventus innotuit, flammata ad utrumque nobilium et
mediocrium studia convolorunt, astruentes Celidonium
internuptum suo adhibuisse consortio, etc.* Quesnellus
ita hæc interpretatur c. 1, ac si S. Hilarius in visita-
tione Ecclesiarum sibi subjectarum in sua Viennensi
provincia, comite uteretur S. Germano Autissiodoren-
si episcopo; cumque utrique simul ad aliquam
ejusdem provincie 911 civitatem pervenissent, eo
sese ex vicina aliqua ejusdem provincie urbe accu-
satores Celidonii contulerint. Hæc autem interpreta-
tione Celidonii episcopatum in eadem provincia situm
insinuat. Verum ipsa textus verba S. Germanum sæ-
pius expetendo hunc ab Hilario Autissiodori sæpius
conventum palam significant; et hoc pariter sensu
ea intellexit Tillemontius art. 44 Vit. S. Hilarii tom.
xv, pag. 74, scribens: *Saint Hilaire donc alla voir
saint Germain d'Auxerre, comme il faisoit assez sou-
vent; dès qu'on sut qu'il y était arrivé, diverses per-
sonnes illustres et d'autres moins qualifiées vinrent faire
à ces deux saints de grandes plaintes contre Quelidoine*.
Hic igitur textus indicat locum Autissiodori proxi-
mum fuisse episcopalem Celidonii urbem, ex qua non
tam nobilium quam mediocrium studia Autissiodorum
convolorunt, cum ibi S. Hilarium reperit auditum
fuit: longius enim iter arripere non fuisset omnibus
commodum. Si Celidoni episcopatum alius urbis
in provincia Viennensi suscepisset, ejus accusatores
Arelatem facilius quam Autissiodorum in Lugdunensi
quarta Senonia positam perrexissent. Porro Vesontio
ab Autissiodoro non multum distat. Hinc etiam in-
telligitur cur hoc Hilarii iudicium in eadem Vita refe-

ratur veluti consequens eorum excursuum quos idem
sanctus extra suam dioccesin peragebat, et cur com-
putetur inter fructus qui *Gallicanis civitatibus* pro-
venerant.

4. Aliud testimonium sumi potest ex inscriptione
epistolæ S. Leonis, quam in veteri codice invenit Ja-
cobus Sirmondus, cujus hæc verba sunt: *In vetera
scheda (in margine editionis Conciliorum VV. CC.,
id est veteres codices, seu saltem vetus codex citatur)
sequens epistola non ad Viennensem tantum provinciam,
sed etiam ad Maximam Sequanorum episcopos missa
inscribitur hoc modo: Dilectissimis universis episcopis
per provincias Maximam Sequanorum, et Viennensem
constitutis Leo*. Ideo in Maximam Sequanorum, cujus
caput erat Vesontio, hæc decretalis missa fuit, quia
de Celidonio Vesontionis episcopo agebatur, ita ut
ad eam provinciam hæc decretalis maxime pertineret.
Hanc proinde inscriptionem magnum pro Vesontio-
nensi Celidonii episcopatu argumentum Tillemontius
fatetur not. 5 in Vit. Hilarii, pag. 845. Quesnellus
vero, suo more, cap. 3, exiles aliquot conjecturas
agglomerat, ut huic inscriptioni fidem detrahat. Omnia
exemplaria tam excusa quam manu exarata appellat,
quæ hanc inscriptionem ignorant. Sed omnes editi
ex Merlino proficiuntur. Nemo præterea codicibus
usus est, nisi Sirmondus et Quesnellus. Omnes autem
hujus Leoninæ epistolæ codices, quos tam magnifice
prædicat, revocantur ad tres ab eodem memorati in
observationibus ad eandem epistolam, ex quibus duos
fatetur similes Corbeiensem et Thunæum collectionis
2, tertium Victorinum, quem pertinere ad collect. 24
aliunde cognovimus. Plures nos vidimus duarum po-
steriorum collectionum 12 et 24, at omnes unus sunt
originis, ut ex variantibus ferme similibus liquet. Hi
autem omnes mss. libri, qui inscriptione carent
Maximæ Sequanorum, ex eo autographo proveniunt
quo hæc decretalis ad solos Viennensis provincie
episcopos missa fuit. Sirmondi autem peculiaris co-
dex, qui inscriptionem diversam *Maximæ Sequano-
rum* præferi, aliam antiquissimam originem demon-
strat. Plura quidem exempla ejusdem epistolæ cum
variis inscriptionibus ad episcopos diversarum pro-
vinciarum ab ipso Leone missa fuisse inde cognoscimus,
quod licet S. Leo scribens c. 2 *vestra provincie
sacerdotibus*, unius tantum provincie mentionem fa-
ciat, eo quod episcopos cujusque provincie, in quam
peculiari exemplo ac titulo directæ erant epistolæ, allo-
quatur, plurimum tamen provinciarum simul meminit,
et ad earum episcopos etiam sermonem dirigit c. 6:
*Omnes dimensionis materiam de vestra provincia re-
movele*; et c. 9: *Non enim nobis ordinationes vestra-
rum provinciarum defendimus*. Et ne de pluribus pro-
vinciis regionariis seu civilibus hæc dicta credantur,
sed de pluribus ecclesiasticis, quæ diversis metropo-
litis suberant, perpendantur illa c. 6: *Ordinationem
sibi... singuli metropolitani suarum provinciarum cum
his qui ceteros sacerdoti antiquitate præveniant, sibi
per nos jure defendant*. Cum ergo de restituito plurium
provinciarum metropolitani jure agatur, et ad plurium
provinciarum episcopos sit sermo, impossibile est
utique hanc epistolam ad solos episcopos provincie
Viennensis fuisse transmissam, sed eodem exemplo
cum diversis inscriptionibus, 913 uti fieri solebat,
cuiuslibet provincie congruentibus tradita dici debet
ad omnes quorum intererat; ac proinde nihil est cur
ex inscriptione vulgata, quæ solam provinciam Vien-
nensem præferi, repudiatur veluti supposititia inscrip-
tio Sirmondiani codicis, quæ *Maximam Sequanorum*
repræsentat. Quod si negari nequit ob Projectum,
quem cum Quesnello Narbonensis primæ episcopum
probabilis videbimus, eam decretalem missam fuisse
ad episcopos hujus provincie, licet hanc inscriptionem
nem nullus codex ad nos transmiserit, et ob articu-
lum Leontii, qui conciliis variarum provinciarum
præses instituitur, ad omnes harum episcopos pari
ratione traditam negari non potest; multo minus ne-
gandum erit eam fuisse directam ad antistites Maximæ

Sequanorum, quorum inscriptionem Sirmundianus codex servavit. Id autem accidit ob Celidonium, de quo in ea decretali agitur; ac propterea et ea eam provinciam pertinuisse, ac Vesontionensis fuisse episcopus cognoscitur. Hinc non immerito Vesontionensis Ecclesiae tabulae Celidonium hoc tempore episcopum, eodemque tempore Importunum eidem suffectum, et postea restitutum Celidonio depulsum veluti pseudoepiscopum referunt; quod in nullis aliis aliarum Ecclesiarum documentis legitur. Omnia igitur monumenta, Vita S. Romani, imperatoris Novella, ipsa S. Hilarii Vita, et inscriptio Leoninae epistolae Celidonii episcopatum Vesontionensem comprobant. Quesnellum sine ullo documento negantem quis audiat?

5. Neque contra tantam auctoritatem moveant illa Leonis verba ex c. 3 epistolae, a Quesnello obiecta cap. 3, n. 2: *Manisset namque in illum* (Celidonium) *prolata sententia, si obsectorum veritas exstiteret*. Hic Hilarii jurisdictionem in Celidonium Leonis fateri videtur, ac proinde ipse Celidonium non extra Hilarii provinciam in maxima Sequanorum, sed in Viennensi episcopus constitutus creditur. Sed perperam. Cum enim Celidonium Vesontionis episcopum et extra jus Hilarii fuisse omnia antiqua documenta haecenus considerata certum efficiant, *manisset sententia in Celidonium non jure Hilarii, quem incompetentem iudicem ex relatione Leonis ipse imperator in Novella prodidit, sed vel jure aliorum episcoporum ejusdem provinciae Celidonii, qui in concilium acciti fuerant (convenisse enim probatissimos sacerdotes auctor vitae Hilarii tradit), vel potius facto, quatenus idem Leo, si obsectorum veritas exstiteret, non absolvisset Celidonium, sed depositionem ipsius alias irritam jurisdictionis defectu, ac canonibus suffultam, in custodiam eorumdem canonum sua sententia ratam fecisset*. Ita enim de prolato in Celidonium iudicio, *quod tamquam viduae maritus sacerdotum tenere non posset, testatus fuerat paulo ante: Quod nos quidem servantes legalia statuta, sollicitius volumus custodiri, non solum circa sacerdotes, sed circa clericos quoque minoris officii*.

6. Minus multo movere debet quod Quesnellus eodem capite n. 5 ingerit de Maxima Sequanorum Burgundionibus, ut putat, subjecta, quos Romanis inimicos Hilarii Romani metropolitae iudicium minus permissores fuisse affirmat. Sed Hilarii tempore nec Burgundiones Romanorum hostes, nec Maxima Sequanorum dominos fuisse cum indicavimus annot. 1 (Col. 434, n. a) in cap. 1, tum vero luculentius Antonius Pagius et Tillemontius probant.

7. Constituto ex haecenus dictis Vesontionensi Celidonii episcopatu, et consultis iis quae pro eo excludendo Quesnellus attulit c. 2 et 3, nihil opus est ea expendere vel refellere, quae pro statuendo jure Hilarii in totam provinciam Viennensem fusi subiecit a cap. 4 usque ad 13; haec enim ad praesentem de Celidonio controversiam nihilum pertinent, nisi in hypothesi quod episcopatus ejus Vesontionensis apte expunctus fuerit. De his tamen, quae nunc pertransimus, redibit sermo parte II, c. 3, ubi Projecti causa opportunam eorum animadversionem revocabit.

8. Interim haec prima est in Celidoni questione adversus Hilarium censura, quod in episcopum a sua provincia remotum iudicium sibi minime competens usurpaverit; unde ipse Quesnellus sub finem cap. 1 scripsit: *Tamquam alieni juris invasor ab omnibus pene scriptoribus exagitur, propterea quod Celidonium episcopum non modo innocentem, sed et ad se nullatenus pertinentem deponere ausus fuerit*. Multo autem major esset haec accusatio, si Celidonium non simplex episcopus fuisset, sed metropolita, ut nonnulli existimant ex illis 915 potissimum Vitae S. Romani verbis. *Celidonium supradictae metropolis (Vesontionis) patriarcham*. At non omnino cogunt. Nam vox patriarcha, sicut apud Gothos et Vandalos pro

A simplici alicujus civitatis episcopo accepta pernosci-
tur ex Cassiodori et Victoris Vitensis testimoniis, quae cap. 1 indicavimus, ita eodem sensu potuit accipi etiam a Burgundionibus, qui, dum auctor Vitam scribebat, in Maxima Sequanorum dominabantur, et ex inducta apud eosdem lectione idem auctor patriarcham poterat appellare Celidonium praecipuum suae regionis episcopum, etsi nulli metropolitico jure frueretur. Vesontionenses quidem antistes adhuc in synodis posterioribus saeculi VI non inter metropoliticos, sed inter simplices episcopos subscripti leguntur. Vide inter alia synodum Matisconensem anni 583. Metropolim autem laudatus Vitae auctor vocavit Vesontionem civitatem primariam Sequaniae, eo quod in civili dispositione hujus provinciae metropolis esset, ut ex notitia Galliarum manifestum est.

9. Sed sive episcopus sive metropolita fuerit Celidonium, mala erit semper Quesnelli defensio, qua illum a Vesontionensi episcopatu removere nisus est. Aequior Hilarii apologia hac in parte fuisset illa quod Quesnellus sub finem cap. 2 usus est, ut eum ab usurpato alieno jure purgaret in ordinando S. Romano presbytero non longe a Vesontione; aimrum id Hilario licuisse ait ex consensu, qui praesumendus est, Eucherii Lugdunensis ejus amicissimi, in cujus ditione fuisse creditur (sicuti est hodie) monasterium Jurense. Cum ad iudicium Vesontione convenirent ex aliis locis sacerdotes, teste Hilarii Vita, eo-
que etiam profectus videatur S. Germanus Autissiodorensis, qui cum Hilario accusatoribus praeparat ut pararent testes, ille ex comprovincialium consensu et cum eorum etiam iudicio Celidonium depositus videri potest, et forte etiam ex Eucherii metropolitani assensu, siquidem Vesontio nondum ecclesiastica metropolis Lugdunensi episcopo suberat: aliquos enim metropoliticos plus gratia tribuentes personali privilegium sibi debitum in Hilarium transtulisse S. Leo queritur c. 6.

CAP. III. Depositio Celidonii per Hilarium, et ejusdem restitutio per Leonem expenduntur. — 1. Haec duo iudicia quoad substantiam atque naturalem iustitiam primum expendenda sunt. Vitae Hilarii auctor iudicium ejus ita describit c. 16, ut nihil aequius appareat. Duo impedimenta Celidonio accusatores objecisse traduntur, astruentes ipsum interruptam suae adhibuisse consortio... simul ingerentes saeculi administratione perfunctum, capituli aliquos condemnasse sententia. Tum de iudicio additur: *Conveniant ex locis probatissimi sacerdotes* (quod concilii speciem exhibet). *Res omni ratione prudentisque discutitur. Accusatio testimonio confirmatur. Adhibetur vera simplexque definitio, ut quem Scripturarum regulas movebant, voluntate propria se removere deberet*. Utrum Celidonium huic iudicio interfuerit, vel, si interfuit, num nihil reposerit testibus contra se adductis, nullibi dicitur. Immo eju- appellatio mox subsecuta, et multo magis contrarii testes in Romano iudicio allegati satis ostendunt ei non defuisse quod responderet, ac propterea quo jure eum convictum Quesnellus affirmaverit c. 1 ignoramus. Appellatio autem ad pontificem his verbis exprimitur: *Ille (Celidonium) Urbem credidit expetendam, ibique se in iusto rigore arguit condemnatum*. Haec valde ambigua sunt: videri enim potest Celidonium non negasse omnino obiecta impedimenta, at de nimio et injusto rigore sententiae tantummodo fuisse conquestus. De falsitate autem accusationum et de injustitia iudicii apud pontificem querelas manifeste interposuit. Hilarius Romanam pariter perrexit, et gestorum seriem suggestit. Porro Leonis iudicium ex epist. 10, c. 3, liquet. Habitum fuit sanctorum concilium sacerdotum, adhibiti testes Hilario praesente, et ita pro Celidonio respondentes, ut quod Hilarius cum episcopis respondens posset opponere, non haberet. Interrogatus in eodem consensu, rationabile quod posset respondere non habuit; sed ipse 917 se suis responsionibus innodabat. Tandem, uti traditur c. 7, cum quaereretur ad

causam, turpi se fuga credidit subtrahendum. Ita re-
motum fuit ejus judicium, et Celidonius suæ Ecce-
lesiæ restitutus. Omisimus Leonis querelas adversus
Hilarium, quem eodem c. 3 ea locum prodit, quæ
nullus laicorum dicere, nullus sacerdotum posset au-
dire, et c. 2 ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam
verbis arrogantibus minuente asseruit; nec quo sen-
su hæc ab Hilarii defensoribus explicentur nunc ex-
pendimus: ad justitiam enim judicii circa Celido-
nium, de qua una nunc agimus, hæc nihil pertinent,
et paulo post opportuniori loco observabuntur. Ex
ipsa autem simplici narratione quam proposuimus
quis Leonini judicii æquitatem non videat? Hanc con-
firmat Valentinianus in Novella, ubi Celidonii depo-
sitionem ab Hilario factam non obscure reprehendit.
Hanc exploratus testatur anonymus Jurensis in Vita
S. Romani de Hilario affirmans: *A sede episcopali
memoratum Celidonium nulla existente ratione dejece-
rat.* Quod si Celidonius inter sanctos accessurus cre-
ditur, ut ex Vesontionensis Ecclesiæ tabulis Chiffle-
tius indicat, alia non levis confirmatio accederet. Vi-
rum enim sanctum voluisse non modo Leonem falsis
testibus decipere et injustam sententiam subripere,
verum etiam contra conscientiam episcopatum reti-
nere usque ad mortem, a quo omni lege arcebat,
incredibile est.

2. Neque opponi videtur auctor Vitæ S. Hilarii.
Licet enim c. 16 definitionem (id est judicium hujus
in Celidonium) veram et simplicem affirmaverit, ta-
men c. 17, indicans judicium Leonis judicio Hilarii
contrarium, protestatur se non audere tantorum viro-
rum judicia ventilare: quod qui non audit, profecto
Leonis judicium si non probat præ judicio Hilarii,
certe non improbat. Subdit tamen nonnulla quæ Leonis
narrationi contraire, et veritatem ac rationem
Hilario, præoccupationem et deceptionem Leoni tri-
buere videntur. Inquit enim: *Hoc breviter tetigisse
sufficiat, quod solus tantos sustinuit..... quod in-
quirentes edocuit, quod altercantes viciit..... et quod
quoque ratione non flexerat, credidit relinquendos.* Si hæc
referantur ad Hilarii actionem in Celidonii causa,
dum Hilario præsentem ea Romæ agebatur, ex Leonis
testimonio falsissima sunt; non solum enim Hilarius
non edocuit inquirentes, nec altercantes viciit in hac
causa, verum etiam non habuit quod Celidonio ac
testibus posset opponere, nec quidquam rationabile
quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respon-
dere; ac propterea non reliquit quoque ratione non flexe-
rat, sed potius ab iis se subduxit questus ad causam,
quos ratione non poterat flectere, cum quod rationa-
bile responderet, vel opponeret, non haberet. In hac
autem hypothesi quatenus Leonis testimonium testi-
monio auctoris Vitæ, ubi invicem pugnare credun-
tur, præferendum sit, cap. 1 ostendimus; idque mul-
to magis ex eo confirmatur, quod non solus Leo de
justitia sui judicii testatur, verum et Valentinianus
imperator, et anonymus Jurensis auctor Vitæ sancti
Romani.

3. S. Leo in memoratis litteris ea de S. Hilario
refert quæ non solum publice gesta fuerant, verum
etiam gestis publicis videntur inserta. Præmisit enim
initio ejusdem cap. 3: *Quæ igitur apud nos in causa
Celidonii episcopi gesta confecta sint, et quæ Hilarius
dixerit, dum cum eodem, præsentem supradicto episcopo
audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat.* Et
mox gestorum veluti compendium subjicit, in quo
sunt ea quæ superius retulimus. Hæc igitur Leo de
Hilario scribens, quæ in publico judicio actis ipsis
tradita videntur, et ad episcopos Gallicanos scribens
ipso Hilario vivente, qui si falsum aliquid in epistola
visset enuntiatum, allegatis ipsis concilii Romani
Patribus ac gestis potuisset revincere, vera procul
dubio scripsisse præsumendus est citius quam Vitæ
auctor, qui et Hilario et Leone mortuis de re cui
ipse non interfuit, non ex publicis gestis, sed ex re-
latione eorum qui Hilario favebant, subobscurè scri-
bens, ipsam rem potius involvit quam exposuit.

A 4. Diximus involvit: consideranti enim diligenter
totum contextum, in quo non solum auctor a ferenda
sententia de Leonis ac Hilarii judiciis in Celidonii
causa se subtrahit, verum etiam Hilarium se ab eadem
causa agenda subduxisse indicat; quo ea verba re-
ferantur, et quid peculiare insinuent, incertum erit.
Neque enim facile intelligitur, quatenus absque con-
tradictione et inani 919 jactantia scribi potuerit
S. Hilarium edocuisse et viciisse utique ratione, quos
ratione ne flexisset quidem traditur; si utrumque ad
eamdem de Celidonio questionem et ad easdem per-
sonas referendum sit. Idem auctor Vitæ præmiserat
Hilarium Leoni statim ab initio dixisse se ad officia,
non ad causam venisse, protestandi ordine, non ad oc-
currendum, quæ sunt acta suggerere. Hæc Quesnellus arri-
piens contendit hunc declinasse omnem actionem et
disputationem in ipsa Celidonii causa coram ponti-
fice, propterea quod causa in Galliis definita novo
judicio Romæ ventilari ac dicenti Ecclesiæ Gallia-
narum, uti putat, consuetudo vetaret. Vide pariem
tertiam Quesnellianæ dissertationis c. 3, ubi hæc de
causa et hoc sensu verum non diffusetur, quod S. Leo
affirmavit, Hilarium nihil habuisse quod responderet,
nimirum, ut ille explicat, non ex juris penuria, nec ex
probationum defectu, nec ex loquendi difficultate, sed
inde quod Leonis facta solita judiciorum Gallicanorum
forma immutabatur, cui Hilarius præjudicare noluisset.
Quid de hac interpretatione et de toto hoc systemate,
quo jus apostolicæ sedis impetitur, sentiendum sit,
paulo post erit sermo. Nunc sufficit ipsos adversarios
confitentes habere, Hilarium re ipsa non respondisse,
nec adversus testes pro Celidonio productos oppo-
suisse quidquam quo eos falsi revinceret. Id autem
satis est ut Leonis judicium quoad substantiam ju-
stissimum cognoscatur. Quocumque enim fine S. Hi-
larius sese non opposuerit, cum judiciorum justitia
ex allegatis et probatis deducatur, justissime quidem
S. Leo, testibus diligenter excussis et ab eo qui po-
terat non confutatis, Celidonium restituit. Hic nim-
rum non queritur utrum Leo potuerit aut debuisset
judicium ferre renitente Hilario, de quo mox dice-
mus plura; sed de æquitate ipsius judicii per se im-
præsentiarum queritur; et in iis circumstantiis in
quibus Hilarius nihil reponere, sed potius fuga decli-
nasse inventus est, aliud judicari nec potuit nec debuit.

C 5. Tota igitur questio ad solum jus revocari po-
test, nimirum jurene S. Leo Celidonii causam in Gal-
liis judicandam, repugnante S. Hilario, novo judicio
Romæ discussit ac judicaverit, et in hoc quidem
totus laborat Quesnellus a cap. 14 usque ad disputa-
tionis finem, ut Leoni succenseat, ac si contra cano-
nes et contra Ecclesiæ Gallicanarum consuetudi-
nem egerit; Hilarium autem non solum vinclit,
verum etiam eximie laudet, quod Leoni fortiter re-
sistens, pro iisdem canonibus et consuetudine dumi-
caverit. Ita a facto ad celebrem juris questionem de
episcoporum appellationibus apud Romanam sedem
interpositis disputatio flectitur. Hoc autem argumen-
tum cum sit præsentis controversiæ præcipuum,
maximique momenti, in quo non tam de S. Leone
quam de in-igni Romæ sedis prærogativa agitur,
exactius discutendum est.

D CAP. IV. De Leonis jure in causa Celidonii judicata
in Galliis ab Hilario Arlatensi, seu de jure appella-
tionum ad apostolicam sedem. Præmittuntur nonnulla
principia ex quibus tota res dirimenda est. Quesnellia-
næ disputationis omissiones. Hilarii apologia quam
male a Quesnello contexta. In questione facti, quam
tantum agendam proposuerat, involvit questionem ju-
ris, Hilariumque apostolicum jus in appellationibus
episcoporum non agnoscentem ac juste renitentem au-
dacissime exhibet. — 1. Ne inaniter laboremus et
eragemur in incertum, quædam principia sunt præ-
figenda sine quibus res ex æquo cognosci et dijuda-
ri non posset. Inde enim tota confusio Quesnellianæ
disputationis et tota Quesnelli allucinatio dimanat,
quod principia non tenuit quæ erant præmittenda

vel saltem præsumenda; Immo illud principium, ex quo iudicium hac in questione maxime pendet, omnino præterit.

2. *Tribus ex capitibus ecclesiastica jurisdictioni statui potest, ex consuetudine, ex jure canonico et ex divino.* Jurisdictio ecclesiastica ex diuturna consuetudine probatur, non quod consuetudo det per se jus, sed quia vel titulum aliquem præsumit ecclesiastici aut divini juris, quo jurisdictioni jamdiu collata fuerit; vel quovis titulo ab initio deficiente, cursu temporis jurisdictioni probatur. **§21** acquisita sive ex consensu eorum quorum interest, sive ex ipsa dispositione juris, ut in præscriptionibus accidit. Hinc antiqua consuetudo pro jure Alexandrini episcopi in Ægyptum, Libyam et Pentapolim allegata in Nicæno concilio can. 6, jurisdictionem ejus probavit, quæ in eodem concilio firmata fuit; eodemque sensu episcopo Antiocheno et cæteris metropolitanis sua privilegia ac jura, quæ consuetudine nitebantur, similiter fuisse confirmata. Jure canonico statuitur jurisdictioni, cum per canones seu decretales cuiuspiam tributi ostenditur, si ea alio potentiori jure abrogata, vel dissuetudine aut potius consuetudine aliorum contraria ei præscriptum non sit. Tandem jure divino constituitur jurisdictioni, cum alicui ab ipso Deo collata ostenditur, quæ tamen nulla cuiuspiam opposita consuetudine præscribi, nullo humano juri abrogari potest; sicut ipsum divinum jus, quo fuit collata, nulli humanæ præscriptioni aut abrogationi subest. Solum si divino jure nullus fuit eidem jurisdictioni præstitutus limes, potest vel consuetudine vel ecclesiastico jure exercitum ejus certis finibus et modis circumscribi publici boni et congrui ordinis causa.

3. Id autem ex duabus causis provenire potest. Primo ex voluntate ejus qui jure divino illimitato potitur, si in definitum aliquem modum publico bono consentiat. Hac ratione pontifices juri sibi proprio et illimitato jure divino consenserunt circumscribi suis vel suorum prædecessorum decretis, quibus sane vi coactiva non tenebantur (nemo enim in se, nec par in parem habet imperium), et similiter consenserunt idem juri certis coarctari finibus seu modis ac decretis conciliorum particularium, quæ cum etiam per Gallos pontificibus subsint, eorum canonibus obligari non poterant, nisi ex consensione. Omittimus interim limites præliatos a conciliis generalibus, hoc unum tantummodo indicantes, horum pariter decreta vim generalis synodi non habere nisi ex consensu Romanorum pontificum, ut liquet ex ipso Chalcedonensi, cujus decretum in favorem sedis Constantinopolitaneæ vim generalis concilii non habuit, quamdiu Leonis et Romanorum pontificum consensus defuit: nec quæquam Leoni aut aliis ejus successoribus vitio vertere potuit, cum eidem decreto refragati sunt, eo quod sine eorum consensu non obligaret. Quod si decreta generalis synodi sine consensu pontificum obligandi vim non habuerunt, cum in præjudicium cedebant juris episcoporum Alexandrini et Antiocheni, quibus tamen ejus divinum non favebat, sed mere ecclesiasticum in Nicæno firmatum, quis ea vim generalis synodi habere existimet deficiente consensu Romani pontificis, si in restrictionem ederent ejus pontificis juris, quod non ex ecclesiastica, sed ex divina institutione originem ducit? Secundo jurisdictioni divini juris illimitata certis modis ac finibus restringi potest ex auctoritate alicujus superioris, qui divino jure majorem jurisdictionem obtinens, certum modum ceræque limites interioribus divino necet jure presidentibus ob bonum publicum præstet. Ita episcopalem jurisdictionem divini juris concilia generalia potuisse restringere nemo dubitat. Eandem pariter episcopalem jurisdictionem, quoad limitationem et exercitum subesse jurisdictioni pontificum, ipsi Galli theologi et canonistæ fatentur, uti videre est apud Gersonem et alios.

4. *Qui alicujus jurisdictionem statuendam sumit, satis est si eam ipsi competere probet uno ex tribus*

laudatis capitibus, nimirum vel consuetudine quæ non sit abrogata, vel jure canonico quod adhuc viget, vel divino, dum ab habente jus divinum superioris ordinis limitata non fuerit. Qui vero jurisdictionem alicujus negandam suscipit, haud satis est, si probet uno vel alio ex capitibus illam deesse; probare enim debet deesse ex omnibus; alias uno ex capitibus, quod intactum supersit, jurisdictioni eidem competere poterit. Res manifesta est per se, unde ulteriori explicatione aut confirmatione non indiget.

5. Cum fieri possit ut in ecclesiasticis judiciis non minus quam in secularibus, plures eadem judicandi potestate seu jure, sive ex eisdem, sive ex diversis titulis fruatur, nemo de jure quod cuiuspiam competat, violato quærimonia movere potest si alius judicium exerceat, nisi hoc jus sibi competens, nullo titulo isti convenire statuerit. Ita cum ex Africanorum disciplina constituta in Carthaginiensi anni 416, apud Dionysium can. 125, jus esset cognoscendi de appellationibus presbyterorum et aliorum inferioris ordinis clericorum **§23** tum conciliis Africanis, tum primatibus provinciarum, nec conciliorum jus læsum dici poterat si primates judicassent, nec jus primatum si ad concilia judicium fuisset delatum. Hinc etiam sequitur non recte negari jus alicujus in aliquo loco, si forte ibidem judicium non ipse, sed alius exercuerit, nisi probari possit eum idcirco non exercuisse tale jus, quia ipsi vere nullo titulo competit. Sic negari non posset appellationum jus conciliis plenariis Africae, si fortassis in aliqua Africæ provincia nullæ appellationes ad hujusmodi concilia delatæ fuissent, sed primatis judicio omnes terminatæ. Hic nimirum adhibenda est præclara illa Natalis Alexandri distinctio Hist. Eccl. sæc. iv, dissert. 20, prop. 2: *Aliud est jure aliquo semper non uti, aliud jus illud non habere. In quo viri aliquotini eruditissimi allicinati sunt, qui substantiam juris a perpetuo et non interrupto ejus usu non distinguunt.*

6. Tandem duplici modo quis pro suo jure vel consuetudine in judiciis resistere potest alii ne judicium assumat. 1° *Negando ei jus.* Et tunc si juste neget, eo quod hoc jus nullo titulo ei competat, juste resistit, nec obedire cogitur ei qui jure caret; secus vero si titulus aliquis ei suppetere: resistere enim habenti jus, et perinde ei resistere ac si nullo jure fungatur, apertam injustitiam prodit, nec consuetudine, sed pertinaciæ est, si quis ei juri subjectus parere et acquiescere nolit. 2° *Instando ei urgendo, ne quis eo jure quod ei competit utatur, eo quod non expediat consuetudines immutare, vel pericula timeantur ac fraudes.* Et si quidem id moderate fiat, et sola pericula quacumque efficacia proponantur, dummodo jus non negetur quod est, et solum bonum publicum quaeratur, reprehendi nequit; quemadmodum non reprehenduntur Aurelius, Augustinus, alique Africanæ episcopi, qui pari moderatione restiterunt appellationibus transmarinis in epistolis ad Zosimum, Bonifacium atque Cælestinum. Vitium autem irrepit si zelo boni publici moderationis limites quis pertranscat in modo resistendi, et multo magis si ita pertinaciter resistat ut non merum bonum publicum procurare, sed jus negare videatur ei qui jure certissimo fruitur.

7. His præmissis, si Quesnellus ex æquo vindicare volebat S. Hilarium, cum Leoni re-titit, ne in Celi-donii causa Romæ judicium fieret contra consuetudinem, uti putat, Ecclesiæ Gallicanæ, probare debebat 1° consuetudinem Gallicanæ Ecclesiæ fuisse ut appellationum judicia vel nunquam reciperentur vel in Galliis tantummodo fierent; 2° hanc Gallicanæ consuetudinem omne jus pontificum excludere, quod apostolicæ sedi competit non tam ex consuetudine quam ex ecclesiastico, ac præsertim ex divino jure, quo primatus ejusdem in ipsos Gallicanos statuitur; 3° vel saltem, si quod jus Romanis pontificibus in se agnoscit ad ipsa appellationum judicia præcipue in episcoporum causis, in eo laborare debebat ut ostenderet

deret Hilariū Leoni restituisse non negando jus quod illi competeat, nec ita eidem resistendo ac si jus nullum haberet; sed urgendo consuetudinem, pericula, fraudes, idque congruo quidem zelo, at servato moderamine, ne vel jus videretur negare, vel debitam apostolicæ sedi reverentiam violaret.

8. At nihil ex his Quesnellus. Primo enim consuetudinem Gallicanæ Ecclesiæ, quæ pluribus judiciis appellationum exactis in Galliis probanda erat, ne uno quidem teste aut facto constituit. Multo autem minus ostendit eam omne jus pontificium exclusisse. Etsi enim totus in eo laborat ut nonnulla quæ litteris tradita sunt appellationum acta ad Romanam sedem enervet, et ita consuetudinem eidem ereptam existimet, nonnulli etiam attingat de jure ecclesiastico, ut hoc quoque ipsi subducatur, præterit tamen jus divinum, a quo Romanæ sedis prærogative maxime pendent. Ea porro ipsa quæ vel de consuetudine totus exagitat, vel de jure ecclesiastico attingit, quam male probata sunt, et quot fallacis implicata! Testatus quidem est post initium cap. 13 se non disputaturum de jure, sed de mero consuetudinis facto; immo hanc juris questionem a suo instituto alienam pronuntiat: *Totum igitur opus, totus labor noster in examine erit facti, non in discussione juris, quæ ab instituto nostro aliena est.* At quid inde elici potest pro vindicando S. Hilario, cum S. Leoni restitit, si, posita etiam consuetudine Gallicanæ, quæ præsumitur, jus præsertim divinum consuetudine fortius in ipsis appellationum causis Leoni aliunde fuerit. 925 contra quod Hilarius omni nisu absque debita moderatione restitisset? Nisi ergo quæstio juris prius discutitur, et nisi probetur nullum jus Leoni fuisse in judicanda Celidonii causa, tota Quesnelli disputatio de sola Gallicanorum consuetudine in appellationum causis, quæ pontificium jus in iisdem intactum relinquit, si etiam probata fuisset, æquæ Hilarii apologiæ nihil proderet, nisi forte ea ita deducatur ut Hilarium pro suarum Ecclesiarum consuetudine fortiter quidem, at cum debita moderatione laborantem, jus pontificium nec negantem nec impotentem exhibeat.

9. At numquid hac ratione contextitur Quesnelli disputatio? Immo vero quisquis eam attente legerit non pauca dispersa deprehendit quibus, dum ille omnem consuetudinem in appellationibus Gallicanis Leoni defuisse ostendere suadet, nullum præterea jus pontificium fuisse non obscure insinuat. Ante examen factorum ex quibus consuetudo elicitur, principium statuit quo indicatur ex natura episcopatus, quem Christus unum atque individuum instituit, et cuius a singulis in solidum pars tenetur, ac proinde quasi ex ipsa Domini institutione proficisci, ut appellationes ad provincialem vel etiam ad majorem synodum deferantur; adeo ut si quis secus fecisset, et ad extraneos iudices vellet per appellationis libellum confugere, is episcoporum concordiam coherentem collidere, unitatemque scindere merito putaretur. Ubi ipsum Romanum pontificem cum extraneis quibuslibet episcopis ac iudicibus, qui nullo jure appellationum fruuntur, videtur involvere. Hinc ibidem subjicit jus in appellationes episcoporum metropolitanis una cum provinciæ synodo esse delatum jure quodam naturali et consuetudine ab omnibus recepta, quam sacrosancta postmodum conciliorum firmavit auctoritas, ac si contra hoc quaecumque jus naturale, contra consuetudinem ab omnibus receptam, et contra conciliorum auctoritatem obnitar, qui alio causas appellationum avocet vel recipiat. Hinc cap. 16 Hilarium Leoni re-istentem constantiæ et fortitudinis laudat, Leoni-que succenset, quasi in recipienda Celidonii appellatione sedis suæ amplitudini plus æquo studuerit; affirmatque eum canonum Sardicensium auctoritati maxime incumbisse, ac si nihil divini juris eidem suppetat, solumque ecclesiasticum istorum canonum jus prætendi possit, quod tamen ipsum subducere nititur. Hinc eundem pontificem imperatoris auctoritate

A munitum novum sibi jus parare conatum ibidem pronuntiat, quasi antea nihil ejusmodi juris ulla titulo eidem fuerit. Hinc part. III, c. 3, veluti Leonis præjudicium traducit, quod hoc auctoritati ex splendore sedis suæ debere putaret, ut scilicet appellationes ad eandem deferrentur; idque affirmat novum jugum Gallicanis Ecclesiis et sacerdotibus a Leone paratum, quod nec illi nec eorum patres ferre umquam potuerant; quodque jugum si Hilarius Gallicanarum Ecclesiarum apex his imponi passus esset, ipse tamquam et propria dignitatis desertor, et Gallicanæ libertatis traditor a suis coepiscopis erat coarguendus. Hinc tandem Hilarium non tam obisum contra Leonem ante sententiam, sed etiam post illam affirmat; ac propterea part. I, c. 1, paulo ante finem scribit: *Jura suæ Ecclesiæ usque ad extremum spiritum obtinuit, et quæ pollebant eloquentia strenue defendit; et part. III, c. 1: Antiquis inhæretat præsul Ecclesiæ suæ privilegit; et Gallicanis episcopis annuentibus eandem semper, quondam vixit, usurpavit potestatem, etiam refragante Leone et militante Augusto; idque ex eo probat nihil opponi debite erga Romanam sedem reverentia, quia non latebat inertem esse ac otiosam primariorum præsulum erga inferiores episcopos prærogativam, cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur.*

10. Hæc vera censeri nequeunt, nisi Leo omni appellationum jure privatus supponatur, et ideoque Quesnelli disputatio, quæ quæstionem solius facti et consuetudinis expendendam ab initio proposuit, re ipsa ad jus negandum vergit, de quo se nolle quæstionem movere professus fuerat, cum tamen id esset non solum querendum, sed etiam statuendum, antequam ea quæ ex ipso excerptimus disputationi insereret. Quod autem ille non præstitit, nos præstabimus, ut rectum de omnibus iudicium feratur; et postquam pontificium jus certissimum demonstravimus, num Quesnellianæ apologiæ ratio, quæ Hilarium Leonis juri pertinaciter obstantem exhibet, idonea ejus defensio, an verius gravissima sit accusatio, exploratum fiet. Immo cum Hilario Quesnellus ex arbitrio tribuat 927 inobedientiam post ipsum Leonis decretum, quam nec probavit nec probare potuisset; gravasse ipsum multo magis, quam ipsa res ferat intelligemus. Interim ad singulos juris titulos exequentes accedamus; quæ autem æquior Hilarii defensio esse queat, ubi finem exponetur.

CAP. V. Consuetudinis titulus circa episcoporum appellationes ad Romanam sedem a Leone assertus vindicatur; et Quesnelli conatus ut eum illi eripiat eliditur. — 1. Nemini persuaderi poterit eam apud Gallicanos consuetudinem fuisse ut nullæ in Galliis appellationes reciperentur a provincialium conciliorum sententiis ad alios iudices vel in Galliis vel extra Gallias. Hoc quidem sensu Quesnelli sententiam nonnulli interpretati sunt ex his quæ indicavit part. I, cap. 15. Id autem perinde esset ac dicere appellationis præsidium jure omnium gentium inductum ob innocentes, qui prima cognitione sive per errorem, sive ex malitia perperam damnati fuerint, quodque non negatur inferioris ordinis clericis, si episcopi sui sententia se gravatos senserint; hoc, inquam, justissimum præsidium negatum fuisse episcopis Gallicanis etiam innocentibus, si conciliorum provincialium iudicio injuste fuissent condemnati; ac propterea episcoporum conditionem fuisse deteriorem quam clericorum: quod sane absurdissimum est. Quod si Gallicanis episcopis licuit appellare, consuetudinem apud eos obtinuisse, ut aliquando saltem provocarent ad Romanum pontificem, cum Sardicenses canones, qui ejusmodi appellationes probant, a Galliis recepti fuerint, ut capite sequenti patebit, dubitare non licet. Id ex subjiciendis exploratius fiet.

2. Appellationum consuetudo, quæ ex aliquot actorum serie nascitur, probatur testibus qui vel quasdam singulares appellationes indicent, ex quibus aliæ similes colligi queant, vel ipsam appellationum

consuetudinem expresse testentur. Et primum quoad singulares appellationes cum in maxima praeconum monumentorum inopia exigenda non sint gesta quoad quaslibet particulares Ecclesias, si aliquot vetustae appellationes suppetant ex diversis Ecclesiis Occidentis atque Orientis, satis esse debet ut ex his earum quoque Ecclesiarum consuetudo colligatur, ex quibus injuria temporum nulla ejusmodi documenta supersunt, si praesertim haec Romanae sedi peculiari jure subjectae eidemque viciores, faciliorem appellandi facilitatem habuerint.

3. Hanc probationem ex peculiaribus quibusdam gestis sumptam ut Quesnellus eludat, singula primum Gallicana judiciorum gesta, quorum neminem vel indicium nactus est, diligenter expendit. Haec autem fere omnia sunt gesta causarum episcopaliū, in quibus nulla fuit appellatio: perinde ac si ex causis, in quibus nulla appellatio fuit, sequatur quod nec in aliis causis unquam existerit. Hinc ad excludendas appellationes Gallicanas inepta est causa Marciani Arelatensis a Quesnello pluribus discussa cap. 14, in qua ne appellationis quidem umbra indicatur, et inutiles pariter sunt causae Euphratae Agrippinensis, Paulini Treverensis, Hilarii Pictaviensis, Saturnini Arelatensis, Lazari Aquisgranensis, et Armentarii Ebrudunensis, qui de appellatione ne cogitarunt quidem, ut idem Quesnellus refert cap. 16, nec non causae Priscilliani et Instantii, qui de sententia Burdigalensis synodi ad Romanum pontificem non appellaverunt. Neque vero quempiam moveat Hilarii et Paulini *injuncta damnatio*, quae, annotante Quesnello, *utrique ad Romanum pontificem jus peculiare tribuisset*, si tum appellandi viguisset consuetudo. Quid enim hi Arianorum vi oppressi appellarent ad Liberium pontificem, si ipse pariter ab eisdem Arianis oppressus, et eadem de causa actus in exilium, illis optulari non poterat?

4. His porro causis, in quibus nulla fuit appellatio, Quesnellus ex ordine temporum interserit causas Proculi Massiliensis sub Zosimo, Maximi Valentini sub Bonifacio, et Danielis vagi ac flagitiosi hominis apud Celestinum ab Orientalibus accusati, et apud Gallos diu quæsi ad Romanum judicium. Haec autem omnes sunt causae primæ cognitionis non a pontificibus arreptæ, sed Romanae **929** sedi vel ab eisdem Gallis Patroclo Arelatensi ac Valentinis Ecclesiae clericis, vel ab Orientalibus delatis. Haec porro causae, licet appellationem non praefertant, cum tamen satis ostendant agnitam etiam a Gallis apostolicæ sedis auctoritatem in ipsarum causarum primæ cognitionis, multo magis in appellationibus ab eisdem observatam fuisse demonstrant. Si quid vero contra ejusmodi facta probasset Quesnellus, pro excludendis causis primæ cognitionis probasset, de quibus cap. 7 dicemus aliqua; pro expungendis autem etiam appellationibus de quibus nunc agitur nihil evicisset.

5. Hic autem notare obiter liceat in Quesnello incoherentiam plane manifestam. Totus in eo est part. c. 6, et part. II. c. 3 et 4, ut omnia Zosimi decreta pro statuendis Arelatensis Ecclesiae juribus in ipsam Narbonensem secundam adversum Proculum Massiliensem, qui ordinationes in ea usurpasse traditur, jura et rata ac a Gallis episcopis recepta ostendat. Eadem porro decreta irrita et non recepta contendit cap. 16, cum adversum Proculum decernunt, qui ab indebitis ordinationibus adhuc post interdictum Zosimi nequaquam abstinuit. Ita eadem decreta, ubi ipsi placet, rata et recepta; ubi non placet, irrita et repudianda ex arbitrio traduntur.

6. Ex universis autem causis appellationis duas tantum Hispanicas Quesnellus profert et excutit, quæ speciem quandam provocations ad Romanam sedem praefertunt. Una est Basilidis Hispani episcopi, qui ob idololatriæ crimen una cum Martiali episcopo in provincia depositus, Romam ad Stephanum confugerat, a quo etiam cum Martiali in episcopatum restitutus videtur. Protestatus autem fuerat Quesnellus

c. 16: *Quid in aliis provinciis fuerit usu inductum, non est hic animus inquirere, quippe quod ad Hilarii causam non facit. Notum nimirum ipsi erat alias identidem esse aliarum provinciarum consuetudines. Hinc porro sicut quæ uno loco obtinuit consuetudo, haud opus est ut alibi obtinuisset credatur, ita quæ in aliqua provincia non viguit, haud exinde consequitur eam nec in alia viguisse. Sed in appellationum materie quantum inter sit Hispaniarum aliarumque provinciarum consuetudinem cognoscere, ut de Gallis judicetur, facile est intelligere. Licet enim alia nonnumquam sit in aliis provinciis consuetudo, quæ tamen in cæteris omnibus provinciis invenitur, si praesertim a divino jure aliquam originem ducat, eadem pariter in Gallis fuisse dicenda est, nisi positivis documentis aliter demonstraretur. Quesnellus vero positivis argumentis aut exemplis, quæ decernant, non potuit ostendere appellationes a Gallis exclusas. Hinc forte duas ab Hispanicis iudicis appellationes, quas infirmare se posse credidit, intermiscendas putavit, ut vel ex his duobus exemplis Hispanis idem de Gallis judicaretur.*

7. Quam male autem infirmaverit appellationem Basilidis et Martialis exinde patebit quod hæc maxime appellatio consuetudinem apud Romanos antiquissimam probet. Quesnellus enim nihil assero potuit quo ipsam appellationem, aut Romanum in ea iudicium, ex quibus consuetudo et antiquitas satis evincitur, in dubitationem induceret. Solum hæc appellatio et Romano iudicio indicatis, ea Cypriani verba subjecti, quæ si probarent aliquid, non contra facta et consuetudinem, de qua nunc agimus, sed contra jus, de quo ille notebat disputare, probarent. Nam sancti martyris locus uti a contextu separatus proponitur, insinuat ipane habendum iudicium S. Stephani papæ in hac causa, quippe quod rescindere ordinationem alterius episcopi in locum Basilidis substitui jure perfectam non potuit; quæ non factum, sed jus videntur impetere.

8. Ut vero elucescat quam perperam Quesnellus hac in re extra orbitam excurrerit, et præter Cypriani mentem allegari ejus verba, ipsum factum exactius proponendum est. Basilide Legionis et Asturiciæ episcopo et Martiali Emeritensi depositis, et a Stephano per appellationis iudicium restitutis, Sabinius, et Felix qui illis fuerant in episcopatum subrogati, cum se ob eorum restitutionem iudicio Romano decretam, et, ut videtur, executioni traditam, exclusos vidissent, ad S. Cyprianum in Africam transmiserunt cum literis Felicis presbyteri et plebium Legionis et Asturiciæ, nec non Laetii diaconi et plebis Emeritæ, ac tandem cum epistola Felicis episcopi Casaraugustani, qui pro iisdem intercedebant. Mox congregata synodus Carthagine Cypriano præside; **931** is cum tota synodo ad supradictos Felicem presbyterum, Laetium diaconum et plebes pro Sabino et Felice rescripsit adversum Martialem atque Basilidem, non quod Stephanum appellationum jure expertem crederet, sed quod a Basilide deceptum putaret. Integer textus recitandus est: *Nec rescindere ordinationem jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, et conscientiam etiam propria confessione nudatam Romam pergeat, Stephanum collegam nostrum longe positum, et gestæ rei ac tactæ veritatis signum sefellit, ut exambiret reponi se injuste in episcopatum, de quo fuerat jure depositus. Hoc eo pertinet ut Basilidis non tam abolita sint quam cumulatæ delicta, ut ad superiora peccata ejus etiam fallaciæ et circumventionis crimen accederet. Vides unam fallaciam et circumventionem asserri uti rationem ejus sententiae: Nec rescindere ordinationem jure perfectam potest? Hinc non ex defectu pontificis juris, sed ex deceptione et fraude, cui apostolica sedes suis iudiciis non vult suffragari, Cyprianus rescriptis staudum esse priori iudicio, quo Basilides et Martialis depositi fuerant; et allegavit S. Cornelii Romani antistitis auctoritatem, qui decreverat ejusmodi homines ad*

penitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi. Ita etiam ipsi pontifices, qui sane suum jus propugnarunt, sententias fallacis subreptis deceptoribus favere non posse nonnumquam pronuntiaverunt. Nihil ergo hæc ad jus infirmandum, sicut nec ad appellationum praxim inficiandam pertinent.

9. Quid porro reip̄a evenerit, cum sola supersit Cypriani epistola, non liquet. Ex hac quidem colligi videntur Basilidem et Martialem suis sedibus restitutos fuisse Stephani iudicio, adeo ut hæc de causa Felix et Sabinus expulsi, Cypriani et Africanorum patricinium quæsierint. Hinc Cyprianus licet contra Basilidem et Martialem scriberet, cum tamen auctoritate careret qua illos excludere vel excludere præciperet, plebes tantummodo monuit ne cum ipsis velint episcopali sedi actu præsidentibus communicarent; nec de Felicis aut Sabini, qui erant ejeti, communione mentionem fecit. Indicantur præterea aliqui episcopi, ut videntur, Hispani cum Basileide ad Martiali communicantes, quorum exemplum ne plebes sequantur, Cyprianus hortatur; cumque solius Cæsaraugustani episcopi longius positi litteræ contra ipsos allatæ fuerint, iudicium non leve exoritur omnes finitimos episcopos, ne dicamus cæteros fere omnes, saltem post Stephani iudicium eisdem adhæsisse. Forte etiam potior pars cleri cuiusque Ecclesiæ eos receperat, seu cum iisdem communicabat: nam ex toto clero Legionis et Asturicæ unus tantum presbyter, et ex toto clero Emeritensi unus diaconus tantum, quibus solis Cypriani epistola inscribitur, adversus eosdem querelas promoverunt. Hæc porro inter ipsos Hispanos episcopos, et inter eorum divisio, et hæc plurium tum episcoporum tum clericorum cum illis communicatio, a qua unus presbyter, unus diaconus et unus Cæsaraugustanus episcopus abfuisse probantur, de ipsius causæ merito dubitationem aliquam injicit. Cyprianus Stephanum a Basileide deceptum traducit. Aliquis forte ipsum Cyprianum a Felice et Sabino, qui erant a suis sedibus pulsi, circumventum suspicabitur, ita ut ei longe posito et rei gestæ ac tacitæ veritatis ignaro contigerit, quod ipse de Stephano credidit. Id ipsum facillime putabitur de Felice Cæsaraugustano in remotiori Hispaniæ parte constituto, ita ut magis præsumendum sit pro finitimis episcopis, qui cum Basileide et Martiali communicasse videntur. Litteræ unius presbyteri vel diaconi cum plebe seu portione plebium pro ejetis episcopis scripte peculiari gratiæ ac factioni tribui queunt; si præsertim potior cleri pars cum alia plebium parte Basileidi et Martiali communicasse credatur. Cæterum (quidquid id est) ut ad appellationum causam redeamus, audire libet Stephanum Baluzium, qui sane Romanæ sedis prærogativis nimium indulgisse dici nequit. Recte, inquit not. 27 ad epistolam memoratam Cypriani, ex hoc collegit Baronius antiquissimum in Ecclesiâ usum esse ut ex remotissimis orbis partibus episcopi qui se injusta perperos esse a collegis suis crederent, provocarent ad Romanum tamquam ad primum Ecclesiæ universalis antistitem. Et laudata Pamelii annotatione qua idem statuerat, addit: Futilia sunt quæ hic adversus Pamelium scripsit Goulartius.

933 10. Episcopatum causarum exemplum aliud, quod Quesnellus memorat, est illud Instantii, Salviani et Priscilliani, qui a Cæsaraugustana synodo absentes damnati, Romam profecti ad Damasum, teste Sulpicio Hist. Sacr. l. ii. c. 48, se purgare cupientes, ne in conspectum quidem ejus admissi sunt. Cæsaraugustana pariter synodus ad Hispaniam spectat. Hinc autem patet quamdam appellationem interpositam fuisse, quæ tamen a pontifice recepta non fuit, eo quod nota erant illorum crimina, et appellatio innocentium favore inducta apertis hæreticis patrocinari non debuit. Quot alix appellationes eadem ratione repudiatæ leguntur ab iis qui certissimo jure utebantur? Perperam autem Quesnellus illorum re-

pulsam ab ipso pontificis conspectu in hanc causam refert, quasi auctore Sulpicio: Additum quippe fuerat in synodali adversus eos sententia, ut si quis damnatus in communionem receperet, aciret in se eandem sententiam promovendam. Qui hæc ipsum summum pontificem respicere existimat, Cæsaraugustanam, id est non tam generalem quam provinciale synodum, Romanis pontificibus superiori credat necesse est. At Quesnellus, non Sulpicio, hanc repulsæ causam allegavit: quippe is Cæsaraugustanum decretum exponens ea verba cap. 47 retulerat, antequam de Romana repulsâ quidquam indicaret.

11. Nullum aliud appellationis exemplum Quesnellus refert. Sic in tota disputatione de appellationum consuetudine ille ut consuetudinem provocandi ad Romanum pontificem expungeret, octo causas obtrudit in quibus nulla interjecta fuit appellatio, et tres in quibus de prima cognitione, non autem de appellatione agitur: ut nihil ex his ad excludenda secundæ cognitionis iudicia, aliquid autem ad ea potius astruenda elici queat. Duas tantum episcoporum causas ad Romanam sedem delatas expendit, quas cum negare non posset, infirmare studuit non facti fidem, sed pontificum jus, quod ad eam quæstionem spectat in qua de jure agitur, non vero ad hanc in qua de facto et consuetudine quaeritur.

12. Neque vero hæc duæ tantum appellationes Leone antiquiores a scriptoribus memoratæ credantur. Alia supersunt appellationum exempla ex Africa, quæ fortassis Quesnellus indicare voluit, et simul refellere, cum Africanos appellationibus resistentes laudavit. Resistiis quidem ipsos, modeste tamen, non negarimus, ut illas quas inferiori ordini (quem admodum statuatur capite sequenti) impediunt, non quod pontificum jus non agnoscerent, sed quia hæc appellandi facultas in tanta longinquitate regionum vertebatur identidem in improborum refugium et scandalum, ac ob difficilem testimonii transmissionem ex Africa, pericula deceptionum et fraudes afferebat. At simul plurium appellationum episcopaliū exempla, quæ consuetudinem ostendunt, ultro confessi sunt, ut liquet ex Augustino epist. 209 ad Cælestinum papam, alias epist. 4, inter illas Cælestini apud P. Constantium num. 8: *Existant exempla, inquit, ipsa sede apostolica judicante, vel aliorum judicata firmante, quosdam pro culpis quibusdam nec episcopali spoliatis honore, nec relictis omnimodis impunitos; et tum antiqua tum recentia ejusmodi exempla indicans subjicit: Quæ ut a nostris temporibus remotissima non requiram, recentia memorabo.* Tria autem exempla profert, eaque ex una provincia Casariensis, et in peculiari tantummodo iudiciorum specie Augustini causæ congruente, qua quis nec episcopali sit spoliatus honore, nec relictis omnimodis impunitus. Ex his alia plura aliarum provinciarum et aliorum iudiciorum exempla quisque conjiciet. In hunc autem locum admonuit P. Constantius: *Apostolica sedis in Afrorum iudiciis potestas* (adde et consuetudo) *hic aperte prædicatur.* Ipsa causa Antonii episcopi Fussalensis, de qua Augustinus in eadem epistola loquitur, fuit appellatio, primum ad Bonifacium papam, qui ipse Numidiæ primas assensus est, commendatitias ei litteras tradens ad eundem Bonifacium; dein ad Cælestinum, cujus iudicio Augustinus gesta transmittens, non reluctans, sed obsecutus vincitur. Et ut alia Africanorum omittamus exempla, satis erit indicare appellationem Lupicini Afri episcopi, quam ipse Leo memorat in epistola 12 ad episcopos Mauritanie, cap. 12. Confer quæ de his Afrorum appellationibus fusius disseremus capite sequenti, n. 25.

12. Celebres sunt appellationes ex ipsis Ecclesiis Orientis Eutychis, Theodorii, Flaviani et aliorum, de quibus observationibus ad sequentes Dissertationes 935 adversus Quesnellum disputabitur. Celebria item ex Oriente vetustiora exempla Athanasii, Marcelli, aliorumque episcoporum Thraciæ, Cæsariæ et Palestinæ, qui Romam se contulerunt, et secum

injuste actum esse conquesti sunt, uti Julius I testatur A phano, a quo nihil obtinuerant, suis litteris stimulos admoveat. *Nempe (ut recte monuit eodem loco* Constantius) *qui summis rebus president, ubi nonnullas vel pro nimia occupatione, vel pro prudentia differre compelluntur, sæpe culpantur ut segnes; ubi vero diligentiam adhibent, vix vitare queunt præceptis animi suspicionem.*

337 16. Inane porro est quod Quesnellus subjicit eodem c. 14. Martianum non fuisse deponendum auctoritate Romani antistitis aut consilii, quia aperto schismate separatus a catholicis, jam diu ante in schismatis auctoribus fuerat condemnatus. Quot enim alii schismatici atque hæretici depositi sunt, licet hæresim vel schisma apertum prodidissent, aut se a catholicis separassent? Nonne plures catholici adhuc cum Martino communicabant, quid enim legitima auctoritate nondum depositum cernerent? Nonne hæc de causa Faustinus Lugdunensis ac ceteri ejusdem provincie episcopi primum ad Stephanum, ut sua auctoritate uteretur, deinde ad Cyprianum scripsere, ut Stephanum excitaret? Quod porro Cyprianus addit de episcopis in successoris electionem cogendis, quos veluti synodum Quesnellus præfert, nihil officit: nam ad solam electionem et ordinationem pro ejus temporis disciplina episcopos præcepto Stephani cogendis Cyprianus instituit, ad depositionem non item; et Stephani auctoritas interponenda fuit, ut Martianum abs se abstentum ac proinde damnatum atque depositum significans, Gallos quoque ad abstinentiam cogere, ac in vacantem sedem alium ex more electionis atque ordinatum subrogandum præciperet. Hæc etsi nostro proposito non necessaria, ad refellendam audacissimam Quesnelli opinionem haud superflua visa sunt. Interim vero qui in Galliis Cypriano teste poterat Martianum removere, et successoris electionem præcipere, idque non tam Cypriano postulante quam ipsis Gallis, qui ad Stephanum antea scripsissent, per se instantibus, et per Cyprianum urgentibus poterat; poterat utique ex ipsa Gallorum ejus temporis disciplina in eundem Martianum vel in alios episcopos ferre primæ cognitionis sententiam, nedum appellationis causam definire. Prima etiam cognitio in causis episcoporum Proculi Massiliensis et Maximi Valentini ab iisdem Gallis, id est, a Patroclo ad Zosimum, et a Valentina ecclesie clericis ad Bonifacium delata, hanc eandem disciplinam apud Gallos persituisse multo magis confirmat: adeo ut qui primæ quoque cognitioni non resisterent, appellationibus multo minus resisitisse eviderent noscantur.

14. Quod si ex his consuetudo dignoscitur in deferendis ac recipiendis appellationibus ad Romanum pontificem ex provinciis nedum Occidentis, verum etiam Orientis, quis non colligat æqualem consuetudinem in causis Gallicanis, cum Gallicana Ecclesia eodem vel etiam potiori aliquo jure Romano episcopo subesset, eidemque proximior faciliorem appellationum delationem et cognitionem præberet? Gallicanam nimirum ac præsertim Arelatensem Ecclesiam suam originem Romanæ sedi debere, idem Quesnellus fatetur c. 14. Ipsa S. Cypriani epistola in Marciani Arelatensis causa, quam acceptis Gallorum litteris ad Stephanum pontificem scripsit, peculiarem hujus auctoritatem in Galliis demonstrat. Adeo non dubitavit Cyprianus (P. Constantii minime suspecti verba recitamus) *quin Stephanus ipsis consilio et hortatu litteras ad provinciam et plebem Arelatensem mitteret, quibus et Martianum abstinere, et alium episcopum in ejus locum substitui præciperet, ut et qui fuerit substitutus sibi significari simul rogetur.* Quo in negotio Cyprianus Romani pontificis tum ad dimovendum de sede sua Arelatensem episcopum, tum ad alium ei subrogandum auctoritatem haud dubio testimonio agnovit.

15. Erravit autem turpissime Paschasius Quesnellus cum c. 14 ante finem scripsit nihil in causa Martiani postulasse Gallos a Stephano papa, quod a Cypriano similiter non petierint. Similem stropham Anglicanus heterodoxus cecinit, quam idem Constantius perstrinxit: *Neque enim audiendus videtur recens annalium Cyprianicorum scriptor, cujus sententia nihil a Stephano postulabat Cyprianus (cum illi auctor erat ut litteras ad provinciam mitteret) quod ipse præstare paratus non erat, nisi subaudiatur, si in eadem sede et loco fuisset, nimirum in sede Petri.* Cum Constantio concinit etiam Baluzius, qui pariter suspectus esse non potest. Vide ejus notationem 41 in Cypriani epist. 67. Enimvero quodnam jus in episcopos Gallicanos tributum umquam fuit episcopo Carthaginensi, ut Romano omnes asserunt? Quid autem Cyprianus in presenti necessitate ac periculo longiori litterarum circuitu a Stephano morosiore, uti ferebatur, in negotio petiisset, si ipse citius per sese præstare potuisset? Sed nec ipse in se eam auctoritatem novit, quam agnoscebat in Stephano; nec Galli aliud quidquam ab eo postulasse credendi sunt, nisi ut Ste-

phano, a quo nihil obtinuerant, suis litteris stimulos admoveat. *Nempe (ut recte monuit eodem loco* Constantius) *qui summis rebus president, ubi nonnullas vel pro nimia occupatione, vel pro prudentia differre compelluntur, sæpe culpantur ut segnes; ubi vero diligentiam adhibent, vix vitare queunt præceptis animi suspicionem.*

337 16. Inane porro est quod Quesnellus subjicit eodem c. 14. Martianum non fuisse deponendum auctoritate Romani antistitis aut consilii, quia aperto schismate separatus a catholicis, jam diu ante in schismatis auctoribus fuerat condemnatus. Quot enim alii schismatici atque hæretici depositi sunt, licet hæresim vel schisma apertum prodidissent, aut se a catholicis separassent? Nonne plures catholici adhuc cum Martino communicabant, quid enim legitima auctoritate nondum depositum cernerent? Nonne hæc de causa Faustinus Lugdunensis ac ceteri ejusdem provincie episcopi primum ad Stephanum, ut sua auctoritate uteretur, deinde ad Cyprianum scripsere, ut Stephanum excitaret? Quod porro Cyprianus addit de episcopis in successoris electionem cogendis, quos veluti synodum Quesnellus præfert, nihil officit: nam ad solam electionem et ordinationem pro ejus temporis disciplina episcopos præcepto Stephani cogendis Cyprianus instituit, ad depositionem non item; et Stephani auctoritas interponenda fuit, ut Martianum abs se abstentum ac proinde damnatum atque depositum significans, Gallos quoque ad abstinentiam cogere, ac in vacantem sedem alium ex more electionis atque ordinatum subrogandum præciperet. Hæc etsi nostro proposito non necessaria, ad refellendam audacissimam Quesnelli opinionem haud superflua visa sunt. Interim vero qui in Galliis Cypriano teste poterat Martianum removere, et successoris electionem præcipere, idque non tam Cypriano postulante quam ipsis Gallis, qui ad Stephanum antea scripsissent, per se instantibus, et per Cyprianum urgentibus poterat; poterat utique ex ipsa Gallorum ejus temporis disciplina in eundem Martianum vel in alios episcopos ferre primæ cognitionis sententiam, nedum appellationis causam definire. Prima etiam cognitio in causis episcoporum Proculi Massiliensis et Maximi Valentini ab iisdem Gallis, id est, a Patroclo ad Zosimum, et a Valentina ecclesie clericis ad Bonifacium delata, hanc eandem disciplinam apud Gallos persituisse multo magis confirmat: adeo ut qui primæ quoque cognitioni non resisterent, appellationibus multo minus resisitisse eviderent noscantur.

17. Id autem nobis impræsentiarum debet sufficere, ut consuetudinem appellationum fuisse credamus in Galliis, sicut in aliis et Occidentis et Orientis provinciis obtinuisse jam vidimus. Si omnia vel plura saltem gesta pontificum, qui Leoni præcesserunt, in posterorum memoriam mandata fuissent, non dubitamus quin aliquot Gallicanorum episcoporum appellationes ante illam Celeridii Romam delate et judicate invenirentur nemine repugnante. Hujus rei indicium subolescit in causa S. Bricii episcopi Turonensis. Cum enim accusatus turpissimi criminis episcopatu pulsus fuisset, et Justinianus in ejus locum ordinatus, quod sine illius depositione saltem implicita ab episcopis ordinatibus fieri non potuit, Romam confugit, quo Justinianus etiam Turonicis instantibus suum negotium acturus statim contendit. Id appellationis speciem appellationi Celeridii similem præ se fert. Justinianus vero in itinere Verecellis obiit, eique statim Armentius episcopus successit fuit, qui Justiniani forte exemplo territus, Romam proficisci noluit. Quid autem hic actum fuerit, cum Bricius pontifici quæ sibi occurrerunt exposuit, traditum non est. Scimus solum eum ad sacra mysteria ibidem peragenda fuisse susceptum. Et licet Judicio Romanæ sedis ejus depositio irrita et injusta agnita fuerit, ipse tamen alia de causa, quæ sanctitatem ejus compendat, sedem suam statim repetere

noluit, sed post annos septem auctoritate papa restitutus atque susceptus traditur: quia quidem auctoritate Armentius expellendus fuerat, nisi S. Bricio Turonensem lib. II Hist. Franc. c. 1, et lib. X, c. 31. Si alia documenta supplerent, idipsum clarius pateret aliis exemplis. Sola documenta Galliarum peculiaris, quæ hujusmodi appellationes prodiderint, deficiunt non modo ob insignem monumentorum per ea tempora inopiam aliis quoque præstantioribus materiis communem, verum etiam quia singulares et vulgares id genus causæ præterita fuerunt a scriptoribus, nisi quid peculiare ac celebre præ se ferrent. Hinc cum appellationum Gallicanarum consuetudo ex particularibus Gallorum episcoporum causis apud scriptores commemoratis colligi nequeat, ex consuetudine et appellationibus aliarum Ecclesiarum quas indicavimus colligenda est. In consuetudine enim generali 939 omnium provinciarum Occidentis atque Orientis solos Gallicos sine ulla contraria probatione vel documento excipere, est plane inanissimum.

18. Quid porro si deficientibus particularibus appellationum Gallicanarum exemplis idonei testes suppleant, qui hæc antiquiorem consuetudinem disceptissime asserunt? Perspicuum quidem est S. Leonis testimonium epist. 10, ad ipsos Viennenses episcopos scripta, c. 2: *Nobiscum vestra fraternitas recognoscat apostolicam sedem pro sui reverentia a vestra etiam provincie sacerdotibus* (en de ipsis Gallis atque Viennensibus testatur) *innumeris relationibus esse consultam, et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo posebat, appellationes causarum aut retractata aut confirmata esse iudicia; adeo ut servata unitate spiritus in vinculo pacis, communitibus hinc inde litteris, quod sancte agebatur, perpetua proficeret charitati.* Hoc manifestum testimonium Quesnellus eo nomine excludit c. 14, quia nemo in propria causa testis est idoneus. Nihil audacius, ne dicamus temerarium magis. Hæc ratione nec credendum esset conciliis cum de propriis rebus testantur. Creditur Cæsari aliisque gentium scriptoribus cum de suis gestis scripsero. Leonii autem testanti de consuetudine appellationum ad apostolicam sedem, et testanti non rem occultam, sed publicam, nec privato scripto testanti, sed publica epistola ad eosdem Gallos tradita, ac litteras hinc inde datas ac redditas alleganti credendum non erit? In dubium vocari potest testis cum alias contrarius testis æqualis saltem auctoritatis profertur. Ubi vero nihil est repugnans, quis probabilem dubitationem inieciat? Nullum vero testem contra testimonium Leonis Quesnellus attulit, et præterea de pontifice tam sancto et a mendacii atque ambitionis suspitione alieno aliquid falsi dubitare nec possumus nec debemus.

19. Forte Quesnellus obtrudet illud Hilarii, qui a Leone poposcisse traditur ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret; ac si mos solitus aliam innuat Gallicanæ Ecclesiæ consuetudinem, quæ appellationes Romæ delatas ignoraret. Ita idoneum testem habendum censet Hilarium in propria causa, qui Leonem in sua idoneum non habuit? Neque reponatur Honorato seu Vita auctori, quicumque fuerit, fidendum: nam cum hoc loco non sua, sed Hilarii verba retulerit, semper Hilarii testis affertur. Cæterum cum diu post Hilarii mortem Vita auctor scripserit, num ea fuerint præcisa Hilarii verba, dubitari potest: verba enim quæ evolvant, cursu temporis et traditione vulgari mutationem aliquam recipere solent; unde non est certum num ipsum Hilarii testimonium sincerum reponatur. Adde quod illa verba sunt valde obscura, nec explorato Leonis testimonio opponenda, ac si contrarium aperte pronuntiant. Referenda creduntur ad appellationum consuetudinem, de qua in textu nulla expressa invenitur mentio. Quid si quis ea solum referri contendat ad illa quæ mox subiunguntur, ostendens aliquos apud Gallos publicam merito exco-

A pisse sententiam, et in Urbe sacris altaribus interesse? Propositum enim fuerat non mos Galliarum solitus, sed Ecclesiarum. Contra morem autem solitum Ecclesiarum videri poterat eum Romæ sacris altaribus interesse, qui publicam sententiam exceperat; non vero appellationes in Urbe recipi, quas ex omnibus tam Occidentis quam Orientis Ecclesiis Romam delatas vidimus. Quod si de ipsa appellationum consuetudine hæc interpretari quispiam velit, mos solitus potest intelligi de actis frequentioribus, quod scilicet frequentius causæ in Galliis terminarentur, nec appellationes fuerint valde frequentes. Id autem Leonis testimonio nihilum contradiceret: quippe sicut ad Romanam appellationum consuetudinem comprobendam in cæteris provinciis sufficit ut aliquæ causæ ad apostolicam sedem delatæ identidem fuerint; sufficit etiam in Galliis. Itaque nihil est cur consuetudo Gallicanarum appellationum a Leone disertissime asserta ex hoc valde obscuro et incerto Hilarii testimonio in dubium vocetur. Pudet forte eundem Quesnellum suæ propositionis, qua c. 14 Leonis testimonio eo titulo fidem detraxit, quia testis fuit in propria causa; unde c. 16 alia ratione scripsit: *Cum Leo dixit per diversarum appellationum causarum, sicut vetus consuetudo posebat, aut retractata, aut confirmata fuisse iudicia, vel memoria lapsus est, vel a Celidonio palpante et imponente delusus, vel denique alia penes se rerum in Galliis gestarum monumenta habuit, quæ ad nos usque non pervenerunt.* Primum de lapsu memorie, et secundum de Celidonio 941 fraude commentitia sunt, et nulli indicio fulta. Tertium vero nobis quam maxime favet, et ab eodem Leone indicatum videtur, cum litteras datas ac redditas, quæ nunc desunt, in contextu superius recitato allegavit. Plura quidem Gallicanorum antistitum facta contigisse, quæ ad nos pervenerunt, satis innuit Cælestinus, cum ad episcopos Viennenses et Narbonenses scribens epist. 4, n. 5, horum plerosque Romæ tempore aliquanto versatos tradit, et similiter alia diversi temporis testimonia Gallicos episcopos eadem in urbe fuisse commemorant. Quid autem causæ fuerit, documentorum inopia latet. At cum ex tam frequenti Gallicanorum antistitum ad Romanam sedem concursu facile perspicitur quantum ipsi hujus sedis dignitati ac auctoritati detulerint, tum vero in tanta hujus dignitatis et auctoritatis observantia, de aliquot appellationum causis eo delatis, quas Leo, cui monumenta non deerant, satis testatur, dubitandum non est.

20. Ne vero de Leonis fide ulla suspicio adhuc supersit, alium antiquiorem testem proferemus, qui in Hilarii causa nequaquam implicitus, a studio partium alienissimus fuit. Is est S. Innocentius, qui in epistola ad Victricium Rothomagensis Gallum postquam de minoribus, id est de clericorum causis statuit, hæc n. 6 de majoribus subiicit: *Si majores causæ in medium fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, et BEATA CONSUETUDO exigit, post iudicium episcopale referantur.* Inter causas majores iudicia de episcopis recensenda nemo ambigit. Cum porro hæc post episcopale iudicium ad apostolicam sedem referri Innocentius jubet, non solas relationes respicit, ut quibusdam interpretari placuit, sed etiam appellationes, si quæ interponendæ viderentur; neque enim relatio inanis præcipitur, sed qua episcopale iudicium Romano subiciatur, ita ut ubi appellationi sit locus, Romani episcopi auctoritati ac arbitrio remittatur, ut quatenus illi placeverit, vel iudices in provincia nominet, vel legatum e latere mittat, vel ipse in Urbe dijudicet, ut Sardicensis synodus præscripsit. Hinc sane hujus synodi mentionem statim subiicit Innocentius, dum ait sicut synodus statuit; neque enim quidpiam simile in Nicæno constitutum legitur: præter Nicænos vero canones soli Sardicenses sub Nicænorum nomine a Romanis per hæc tempora recepti allegabantur. Expresse autem Sardicensis statuit de episcoporum appellationibus ad Romanam sedem can. 3, 4 et 7. Constantius, not. c, hæc

referenda contendit non ad hos canones, sed ad epistolam ejusdem synodi ad Julium, in qua declarat congruum et valde congruentissimum esse si ad Petri apostoli sedem de singulis quibusque provinciis Domini reserant sacerdotes. Verum de his verbis, quæ statuti formam non exhibent, vix dici potuisset, *Synodus statuit*, uti de laudatis canonibus rectissime dicitur, ac præterea solos Nicaenos et Sardicenses canones Nicaenis subjectos et Nicanorum nomine inscriptos a Romanis pontificibus allegari, cum statuta laudant, consideranti singulas antiquarum decretalium allegationes patebit, et alibi fortassis pluribus demonstrabitur. Quare Hincmarus Gallicanus episcopus tom. II, p. 774, hunc Innocentii textum de appellationibus rectissime interpretatus est. Porro verba *beata consuetudo*, vel, ut alii vetustiores codices habent, *vetus consuetudo exigit*, quæ Leonis testimonium confirmant, desiderantur quidem in mss. Dionysii et aliis, quos Sirmondus, Labbeus, et Quesnellus secuti sunt. At legatur in codicibus trium antiquissimarum collectionum italicarum, Vat. Regiæ 1997, Barberinæ 2888, Lucensis 88, necnon in mss. collectionum Hispanicæ et Isidori, in ms. Oxoniensi collectionis Quesnellianæ, in vetustissimo codice Colbertino 784, et in alio Colbertino 3568, laudatis a P. Constantio et apud Hincmarum opusc. 45, c. 12, quos Romana et veteres conciliorum editiones sequuntur. Hinc Constantius hæc verba retinuit, et alius etiam ejusdem Innocentii testimonio communit.

21. Sed jam tempus est ut a consuetudine ad jus ecclesiasticum transeamus. Neque enim sola consuetudo apostolicæ sedis jus in appellationibus astruit. Immo cum consuetudo, uti vidimus c. 4, per sese non tribuit jus, sed aliunde præsumat sive ecclesiastico jure, sive ex divino, tum appellationum consuetudinem, quam pro Romano pontifice hactenus constitimus, legitimam et jure inductam quisque multo evidenter cognoscet, postquam ecclesiasticum imprimis, ac dein divinum jus explicavimus. Nihil autem Quesnellum tota hæc disputatione evicisse patebit, cum soli consuetudini insistens, eandem perperam infirmare studuit; alios autem ecclesiastici ac divini juris titulos, qui præcipui sunt, vel leviter et cavillose attingit, vel præterivit.

CAP. VI. De appellationibus ad Romanam sedem de jure ecclesiastico. Expeditur canon quartus Antiochenus, qui omnem appellationem videtur excludere. Sardicenses canones explicati. Quesnelli commenta circa istos disjecta. Quam recepti fuerint etiam in Gallia. Quid de Africanis. De pontificis constitutionibus circa appellationes. Observatio in canonem primæ synodi Constantinopolitane. — 1. De ecclesiastico appellationum jure non ideo inquirimus, quasi credamus appellationum jus Romanæ sedi competere jure ecclesiastico (ex altiori enim divino jure promanat, quod in ipso ecclesiastico jure appellationes Romanæ sedis statuente non obscure præsumitur), sed ea de causa hoc examen institimus, ut detegantur Quesnelli commenta, quæ in hac quoque parte suæ dissertationi inseruit.

2. Opponit primum, c. 15, quintum canonem Nicaenum, ubi appellationum causæ provinciarum synodis discutiendæ remittuntur. At præterquam quod in hoc canone de solis laicorum et clericorum, non autem de episcoporum causis sermo est; ii appellationum iudices designantur, quorum erat facilius quibusque in locis cognitio, ut ne tamen pontifex exclusus dici possit. Enimvero hoc decreto Nicaenam synodum non reprobasse appellationes ad apostolicam sedem, exinde manifestum est quod in Sardicensi synodo, quæ ex pluribus patribus Nicaenis coaluit, et Nicaeni concilii veluti appendix habita est, appellationes ejusmodi expresse approbantur; neque enim eosdem Patres sibi contradixisse credendi sunt, ac deesse hic in re eam synodum, pro quæ arte tecta servanda tantopere laborarunt. Eadem ratione nihil

A obesse intelligitur concilii Constantinopolitani canon secundus, quem in ipsis episcoporum causis eandem Nicaenam regulam præscribentem Quesnellus subjicit.

3. Fortius videri potest quod assertur ex concilii Antiocheni can. 15 his verbis expressum: *Si quis episcopus de certis criminibus accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provincie, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantiam episcoporum provincie manere sententiam*. In hoc canone insistent qui sententias synodorum provincialium etiam in episcoporum causis inappellabiles volunt. Hunc ita Quesnellus extulit part. 1, c. 15, ac si sententia ab omnibus episcopis unius provincie lata, ab aliis episcopis retractari nec debeat nec possit. Nonnulli hoc loco reponunt Antiochenos canones ab Eusebianis Arianis editos fuisse, et hæc de causa ab Innocentio I epist. 7, c. 3, reprobari. At hoc prætermissum (veros enim eorumdem canonum auctores detegimus tom. III, in tractatu de antiquis Collectionibus canonum, ubi de Græca collectione erit sermo), illud imprimis animadvertimus, eo canone 15 non omnem appellationem seu retractionem expungi, sed solum in casu consensus omnium episcoporum unius provincie denegari illud novum iudicium e vicinæ provincie episcopis instituendum, quod antecedenti canone concessum fuerat. De jure autem appellationis aut retractionis in pleniori synodo aut in alio tribunali superiore ne verbum quidem. Deinde eo solo casu novum iudicium laudato can. 15 excluditur, quo crimen adeo sit manifestum ut ne uno quidem episcopo discrepante omnes in condemnationem consentiant. Id in legitimis iudiciis nulla præcipiantia, præventionis nulla institutis non solet accidere nisi cum reus vel confessus est, vel saltem convictus; quo quidem casu aliquot etiam civiles leges tum antiquæ tum recentiores appellationem vetant. Id ergo æquissimum in suis provinciis Antiochenis Patribus videri potuit, ut ne ideo appellationem reprobarent, cum quis se injuste gravatum existimet; huic enim novo iudicio in pleniori synodo satis providerant can. 12: Si

945 quis.... a synodo fuerit episcopus forte damnatus.... oportet ad majus episcoporum converti concilium, et quæ putaverit habere justa, plurimis episcopis suggerat, eorumque discussiones ac iudicia præstoleatur. Ceterum si in his quoque circumstantiis, quibus aliquis episcopus omnium licet episcoporum suæ provincie sententia condemnatus, aliquo nomine se gravatum sentiat, omnis appellatio aut iudicii renovatio can. 15 sublata credatur; idem canon hoc sane sensu nec a Græca nec a Latina Ecclesia unquam receptus fuit, ac proinde tum in Oriente tum in Occidente appellationum causæ semper viguere, et Sardicensium posteriorum canonum prævaluit auctoritas, qui dum appellationibus aditum patere sanxerunt, hunc Antiochenum canonem emendarunt, simulque apostolicæ sedis juri in appellationibus prospexere.

4. De Sardicensibus itaque canonibus, qui appellationes Romano episcopo explorare asseruere, plenius agendum. De quo antequam disputamus, observare libet, quod idem Quesnellus notavit in epist. 6, ad Anastasium Thessalonicensem. Cum S. Leo cap. 5 hujus epistolæ appellationes Illyrici sibi reservasset, ratio exceptionis est, inquit, not. 6, quod Illyricianæ provincie, ut Occidentalem partem potius, ad Romanum pontificem iura peculiari pertinebant. En fateatur hoc loco peculiare jus Romani pontificis in causis appellationum totius Occidentis etiam in Illyricianos Græcos, tam longo spatio dissitos, qui Thessalonicensem episcopum sedis apostolicæ vicarium habebant; ac proinde multo magis in Gallos utpote Occidentales et viciniores; quod tamen jus hac in dissertatione negare contendit. Sequitur autem ea notatione sic: Ceterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus canonibus asserui, ut videretur

noluit, sed post annos septem auctoritate papa restitutus atque susceptus traditur: quia quidem auctoritate Armentius expellendus fuerat, nisi S. Bricio Turonum accedente e vivis excessisset. Lege Gregorium Turonensem lib. II Hist. Franc. c. 1, et lib. X, c. 31. Si alia documenta suppeterent, idipsum clarius pateret aliis exemplis. Sola documenta Galliarum peculiariora, quæ hujusmodi appellationes prodiderint, deficient non modo ob insignem monumentorum per ea tempora inopiam aliis quoque præstantioribus materiis communem, verum etiam quia singulares et vulgares id genus causæ præterita fuerunt a scriptoribus, nisi quid peculiare ac celebre præ se ferrent. Hinc cum appellationum Gallicanarum consuetudo ex particularibus Gallorum episcoporum causis apud scriptores commemoratis colligi nequeat, ex consuetudine et appellationibus aliarum Ecclesiarum quas indicavimus colligenda est. In consuetudine enim generali 939 omnium provinciarum Occidentis atque Orientis solos Gallicanos sine ulla contraria probatione vel documento excipere, est plane inanissimum.

18. Quid porro si deficientibus particularibus appellationum Gallicanarum exemplis idonei testes suppetunt, qui hæc antiquiorem consuetudinem disertissime astruant? Perspicuum quidem est S. Leonis testimonium epist. 10, ad ipsos Viennenses episcopos scripta, c. 2: *Nobiscum vestra fraternitas recognoscat apostolicam sedem pro sui reverentia a vestra etiam provincia sacerdotibus* (en de ipsi Gallis atque Viennensibus testatur) *innumeris relationibus esse consultam, et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationes causarum aut retractata aut confirmata esse iudicia; adeo ut servata unitate spiritus in vinculo pacis, commensuribus hinc inde litteris, quod sancte agebatur, perpetuo proficeret charitati.* Hoc manifestum testimonium Quesnellus eo nomine excludit c. 14, quia nemo in propria causa testis est idoneus. Nihil audacius, ne dicamus temerarium magis. Hac ratione nec credendum esset conciliis cum de propriis rebus testantur. Creditur Cæsari aliusque gentium scriptoribus cum de suis gestis scribere. Leoni autem testanti de consuetudine appellationum ad apostolicam sedem, et testanti non rem occultam, sed publicam, nec privato scripto testanti, sed publica epistola ad eosdem Gallos tradita, ac litteras hinc inde datas ac redditas alleganti credendum non erit? In dubium vocari potest testis cum alius contrarii testis æqualis saltem auctoritatis profertur. Ubi vero nihil est repugnans, quis probabilem dubitationem iniecit? Nullum vero testem contra testimonium Leonis Quesnellus attulit, et præterea de pontifice tam sancto et a mendacii atque ambitionis suspitione alieno aliquid falsi dubitare nec possumus nec debemus.

19. Forte Quesnellus obtrudet illud Hilarii, qui a Leone poposcisse traditur ut Ecclesiarum statum more solito ordinaret; ac si mos solitus allam inuau Gallicane Ecclesie consuetudinem, quæ appellationes Romæ delatas ignoraret. Ita idoneum testem habendum censet Hilarium in propria causa, qui Leonem in sua idoneum non habuit? Neque reponatur Honorato seu Vitz auctori, quicumque fuerit, fidendum: nam cum hoc loco non sua, sed Hilarii verba retulerit, semper Hilarius testis affertur. Cæterum cum diu post Hilarii mortem Vitz auctor scripserit, num ea fuerint præcisa Hilarii verba, dubitari potest: verba enim quæ evolvant, cursu temporis et traditione vulgarisationem aliquam recipere solent; unde non est certum num ipsum Hilarii testimonium sincerum reponatur. Adde quod illa verba sunt valde obscura, nec explorato Leonis testimonio opponenda, ac si contrarium aperte pronuntient. Referenda creduntur ad appellationum consuetudinem, de qua in textu nulla expressa invenitur mentio. Quid si quis ea solum referri contendat ad illa quæ mox subjunguntur, atruena aliquos apud Gallios publicam merito exce-

A pisse sententiam, et in Urbe sacris altaribus interesse? Propositum enim fuerat non mos Galliarum solitus, sed Ecclesiarum. Contra morem autem solutum Ecclesiarum videri poterat eum Romæ sacris altaribus interesse, qui publicam sententiam exceperat; non vero appellationes in Urbe recipi, quas ex omnibus tam Occidentis quam Orientis Ecclesiis Romam delatas vidimus. Quod si de ipsa appellationum consuetudine hæc interpretari quispiam velit, mos solitus potest intelligi de actis frequentioribus, quod scilicet frequentius causæ in Galliis terminarentur, nec appellationes fuerint valde frequentes. Id autem Leonis testimonium nihilum contradiceret: quippe sicut ad Romanam appellationum consuetudinem comprobendam in cæteris provinciis sufficit ut aliquæ causæ ad apostolicam sedem delatæ identidem fuerint; sufficit etiam in Galliis. Itaque nihil est cur consuetudo Gallicanarum appellationum a Leone disertissime asserta ex hoc valde obscuro et incerto Hilarii testimonio in dubium vocetur. Puduit forte eundem Quesnellum suæ propositionis, qua c. 14 Leonis testimonio eo titulo fidem detrahit, quia testis fuit in propria causa; unde c. 16 alia ratione scripsit: *Cum Leo dixit per diversarum appellationum causarum, sicut vetus consuetudo poscebat, aut retractata, aut confirmata fuisset iudicia, vel memoria lapsus est, vel a Celidonio palpante et imponente delatus, vel denique alia penes se rerum in Galliis gestarum monumenta habuit, quæ ad nos usque non pervenerunt.* Primum de lapsu memorie, et secundum de Celidonio 941 fraude commentitia sunt, et nulli indicio fulta. Tertium vero nobis quam maxime favet, et ab eodem Leone indicatum videtur, cum litteras datas ac redditas, quæ nunc desunt, in contextu superius recitato allegavit. Plura quidem Gallicanorum antistitum facta contigisse, quæ ad nos pervenerunt, satis innuit Celestinus, cum ad episcopos Viennenses et Narbonenses scribens epist. 4, n. 5, horum plerumque Romæ tempore aliquanto versatos tradit, et similiter alia diversi temporis testimonia Gallicanos episcopos eadem in urbe fuisse commemorant. Quid autem causæ fuerit, documentorum inopia latet. At cum ex tam frequenti Gallicanorum antistitum ad Romanam sedem concursu facile perspiciatur quantum ipsi hujus sedis dignitati ac auctoritati detulerint, tum vero in tanta hujus dignitatis et auctoritatis observantia, de aliquot appellationum causis eo delatis, quas Leo, cui monumenta non deerant, satis testatur, dubitandum non est.

20. Ne vero de Leonis fide ulla suspicio adhuc supersit, alium antiquiorem testem proferemus, qui in Hilarii causa nequaquam implicitus, a studio partium alienissimus fuit. Is est S. Innocentius, qui in epistola ad Victricium Rothomagensis Gallum postquam de minoribus, id est de clericorum causis statuit, hæc n. 6 de majoribus subjicit: *Si majores causæ in medium fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, et BEATA CONSUETUDO extigit, post iudicium episcopale referantur.* Inter causas majores iudicia de episcopis recensenda nemo ambigit. Cum porro hæc post episcopale iudicium ad apostolicam sedem referri Innocentius jubet, non solas relationes respicit, ut quibusdam interpretari placuit, sed etiam appellationes, si quæ interponende viderentur; neque enim relatio inanis præcipitur, sed qua episcopale iudicium Romano subijciatur, ita ut ubi appellationi sit locus, Romani episcopi auctoritati ac arbitrio remittatur, ut quatenus illi placeverit, vel iudices in provincia nominet, vel legatum e latere mittat, vel ipse in Urbe dijudicet, ut Sardicensis synodus præscripsit. Hinc sane hujus synodi mentionem statim subiecit Innocentius, dum ait sicut synodus statuit; neque enim quidpiam simile in Nicæno constitutum legitur: præter Nicænos vero canones soli Sardicenses sub Nicænorum nomine a Romanis per hæc tempora recepti allegabantur. Expresse autem Sardicensis statuit de episcoporum appellationibus ad Romanam sedem can. 3, 4 et 7. Constantius, not. c, hæc

referenda contendit non ad hos canones, sed ad epistolam ejusdem synodi ad Julium, in qua declarat congruum et valde congruentissimum esse si ad Petri apo. soli sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes. Verum de his verbis, quod statuti formam non exhibent, vix dici potuisset, Synodus statuit, uti de laudatis canonibus rectissime dicitur, ac præterea solos Nicaenos et Sardicensis canones Nicaenis subjectos et Nicaenorum nomine inscriptos a Romanis pontificibus allegari, cum statuta laudent, consideranti singulas antiquarum decretalium allegationes patebit, et alibi fortassis pluribus demonstrabitur. Quare Hincmarus Gallicanus episcopus tom. II, p. 774, hunc Innocentii textum de appellationibus rectissime interpretatus est. Porro verba *beata consuetudo*, vel, ut alii vetustiores codices habent, *vetus consuetudo* exigit, quæ Leonis testimonium confirman, desiderantur quidem in mss. Dionysii et aliis, quos Sirmundus, Labbeus, et Quesnellus secuti sunt. At leguntur in codicibus trium antiquissimarum collectionum italicarum, Vat. Regiæ 1997, Barberinæ 2888, Lucensis 88, necnon in mss. collectionum Hispanicæ et Isidori, in mss. Oxoniensi collectionis Quesnellianæ, in vetustissimo codice Colbertino 784, et in alio Colbertino 3568, laudatis a P. Constantio et apud Hincmarum opusc. 45, c. 12, quos Romana et veteres conciliorum editiones sequuntur. Hinc Constantius hæc verba retinuit, et aliis etiam ejusdem Innocentii testimoniis communivit.

21. Sed jam tempus est ut a consuetudine ad jus ecclesiasticum transeamus. Neque enim sola consuetudo apostolicæ sedis jus in appellationibus astringit. Immo cum consuetudo, uti vidimus c. 4, per sese non tribuat jus, sed aliunde præsumat sive ex ecclesiastico jure, sive ex divino, tum appellationum consuetudinem, quam pro Romano pontifice hactenus constitutum, legitimum et jure inductam quisque multo evidentius cognoscet, postquam ecclesiasticum **943** iuribus, ac dein divinum jus explicarimus. Nihil autem Quesnellum tota hæc disputatione evicisse patebit, cum soli consuetudini insistent, eandem perperam infirmare studuit; alios autem ecclesiastici ac divini juris titulos, qui præcipi sunt, vel leviter et cavillose attingit, vel præterivit.

CAP. VI. De appellationibus ad Romanam sedem de jure ecclesiastico. Expenditur canon quartus Antiochenus, qui omnem appellationem videtur excludere. Sardicensis canones explicati. Quesnelli commenta circa istos disjecta. Quam recepti fuerint etiam in Galliis. Quid de Africanis. De pontificis constitutionibus circa appellationes. Observatio in canonem primæ synodi Constantinopolitanæ. — 1. De ecclesiastico appellationum jure non ideo inquirimus, quasi credamus appellationum jus Romanæ sedi competere jure ecclesiastico (ex altiori enim divino jure promanare, quod in ipso ecclesiastico jure appellationes Romanæ sedis statuente non obscure præsumitur, sed ea de causa hoc examen instituitur, ut detegatur Quesnelli commenta, quæ in hac quoque parte suæ dissertationi inseruit.

2. Opponit primum, c. 15, quintum canonem Nicaenum, ubi appellationum causæ provinciarum synodis discutendæ remittuntur. At præterquam quod in hoc canone de solis laicorum et clericorum, non autem de episcoporum causis sermo est; it appellationum iudices designantur, quorum erat facilius quibusque in locis cognitio, ut ne tamen pontifex ex hoc dici possit. Enimvero hoc decreto Nicaenam synodum non reprobase appellationes ad apostolicam sedem, exinde manifestum est quod in Sardicensi synodo, quæ ex pluribus patribus Nicaenis coeulit, et Nicaeni concilii veluti appendix habita est, appellationes ejusmodi expresse approbantur; neque enim eosdem Patres sibi contradixisse credendi sunt, ac delesse hæc in re eam synodum, pro quas arta tecta servanda tantopere laborarunt. Eadem ratione nihil

A obesse intelligitur concilii Constantinopolitani canon secundus, quem in ipsis episcoporum causis eandem Nicaenam regulam præscribentem Quesnellus subiecit.

3. Fortius videri potest quod offertur ex concilii Antiocheni can. 15 his verbis expressum: Si quis episcopus de certis criminibus accusatus condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provincie, cunctisque consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantiam episcoporum provincie manere sententiam. In hoc canone insistent qui sententias synodorum provincialium etiam in episcoporum causis inappellabiles volunt. Hunc ita Quesnellus extulit part. 1, c. 15, ac si sententia ab omnibus episcopis unius provincie lata, ab aliis episcopis retractari nec debeat nec possit. Nonnulli hoc loco reponunt Antiochenos canones ab Eusebianis Arianis editos fuisse, et hæc de causa ab Innocentio I epist. 7, c. 3, reprobari. At hoc prætermisso (veros enim eorumdem canonum auctores detegimus tom. III, in tractatu de antiquis Collectionibus canonum, ubi de Græca collectione erit sermo), illud imprimis animadvertimus, eo canone 15 non omnem appellationem seu retractionem expungi, sed solum in casu consensus omnium episcoporum unius provincie denegari illud novum iudicium et vicinæ provincie episcopis instituendum, quod antecedenti canone concessum fuerat. De jure autem appellationis aut retractionis in pleniori synodo aut in alio tribunali superiore ne verbum quidem. Deinde eo solo casu novum iudicium laudato can. 15 excluditur, quo crimen adeo sit manifestum ut ne uno quidem episcopo discrepante omnes in condemnationem consentiant. Id in legitimis iudiciis nulla præcipientia, præventionem nulla institutis non solet accedere nisi cum reus vel confessus est, vel saltem convictus; quo quidem casu aliquot etiam civiles leges tum antiquæ tum recentiores appellationem vetant. Id ergo æquissimum in

C suis provinciis Antiochenis Patribus videri potuit, ut ne ideo appellationem reprobarent, cum quis se injuste gravatum existimet; huic enim novo iudicio in pleniori synodo satis providerant can. 12: Si **945** quis.... a synodo fuerit episcopus forte damnatus.... oportet ad majus episcoporum converti concilium, et quæ putaverit habere justa, plurimis episcopis suggerat, eorumque discussiones ac iudicia præstetur. Cæterum si in his quoque circumstantiis, quibus aliquis episcopus omnium licet episcoporum suæ provincie sententia condemnatus, aliquo nomine se gravatum sentiat, omnis appellatio aut iudicii renovatio can. 15 sublata credatur; idem canon hoc sane sensu nec a Græca nec a Latina Ecclesia umquam receptus fuit, ac proinde tum in Oriente tum in Occidente appellationum causæ semper vigere, et Sardicensium posteriorum canonum prævaluit auctoritas, qui dum appellationibus aditum patere sanxerunt, hunc Antiochenum canonem emendarunt, simulque apostolicæ sedis juri in appellationibus prospexere.

4. De Sardicensibus itaque canonibus, qui appellationes Romano episcopo explorare asseruere, plenius agendum. De quo antequam disputamus, observare libet, quod idem Quesnellus notavit in epist. 6, ad Anastasium Thessalonicensem. Cum S. Leo cap. 5 hujus epistolæ appellationes Illyrici sibi reservasset, ratio exceptionis est, inquit, not. 6, quod Illyricianæ provincie, ut Occidentalium partium portio, ad Romanum pontificem iuxta peculiari pertinebant. En fatetur hoc loco peculiare jus Romani pontificis in causis appellationum totius Occidentis etiam in Illyricianos Græcos, tam longo spatio dissitos, qui Thessalonicensem episcopum sedis apostolicæ vicarium habebant; ac proinde multo magis in Gallos utpote Occidentales et viciniores; quod tamen jus hæc in dissertatione negare contendit. Sequitur autem ea notatione sic: Cæterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus canonibus asserit, ut vete-

ris instituti et reverentis sedis apostolicæ mentio testatur. Hinc illud jus Sardicensibus canonibus refert, quos tamen parte præmissæ dissertationis c. 15 mirum in modum distorquere studeat. Vide mirificam hominis coherentiam. Hoc autem in nisu quot errores paucis periodis intexuit! Ut res tota plene exploratæque noscat, ipsis primum canonibus recitatis sinceriorem explicationem subiciemus.

5. Canones huc pertinentes sunt apud Dionysium Exiguum can. 3. 4 et 7, qui postremus rectius in Græco est can. 5. Ex can. 3 hanc ultimam partem, quæ solum ad rem præsentem spectat, quæque idcirco separato numero effertur in mss. aliarum antiquorum collectionum Latinarum, exerpisse sufficiat: Si aliquis episcoporum judicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum concilium (sic Dionysius, alia collectiones Latine cum Græco, iudicium) renovetur; si vobis placet, S. Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his qui causam examinarunt (aliæ collectiones Latine addunt: vel ab episcopis qui in proxima provincia morantur) Julio Romano episcopo; et si iudicaverit renovandum esse iudicium, renovetur, et dei iudices. Si autem probaverit talem causam esse ut non refricentur ea quæ acta sunt, quæ decreverit confirmata erunt. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet. Canon quartus: Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulisti, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma; alter episcopus in ejus cathedra, post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata. Canon septimus, alias quintus: Osius episcopus dixit: Placuit autem ut si episcopus accusatus fuerit, et iudicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo eum deiecerint, si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri, si iustum putaverit ut renovetur iudicium vel discussionis examen, scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et iuxta fidem veritatis definiant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri deprecatione sua moverit episcopum Romanum ut de luteo suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid velit et quid æstimet. Et si decreverit mittendum esse qui præsentem cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit episcopos sufficere ut negotio **347** terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicaverit.

6. Hi canones adversus Eusebianos conditi videntur. Sicuti enim contra hos qui S. Athanasio antea inique condemnato omnem restitutionis spem adimenes, in Antiochena pseudosynodo successorem elegerant, Sardicensis Patres scripserunt synodicas quibus eundem Alexandrinum antistitem innocentem declararunt, suæque sedi restituerunt, ita hos canones sanxisse videntur ob contumendas injustas eorum querelas adversus Julium pontificem, ac si is Orientalium synodorum jura violasset, cum ejusdem Athanasii et aliorum episcoporum Orientis ad Romanam sedem confluentium causas post eorum depositionem dijudicandas suscepit, illud præferentes (ut ex Julii epistola ad eosdem, et ex ipsorum pseudosynodica Sardicensi liquet) quod sicut Orientales suo iudicio non subjecerunt causas ab Occidentalibus definitas, sed eorum judicia rata habuere, ita etiam nec Occidentales episcopi, nec ipse Romanus pontifex deberet sese ingerere in causis Orientis, nec retrahere Orientalium synodorum judicia, quasi primatui Romanæ sedis nihil subessent.

7. Porro ut genuinus sensus istorum canonum perappiciatur, advertendum est in tertio canone verba: Si aliquis episcoporum judicatus fuerit in aliqua causa, indicare condemnationem seu depositionem episcopi,

ut colligitur ex can. 4, ubi de deposito episcopo sermo est; verba autem *Addendum, si placet, huic sententiæ*, etc., hunc canonem quartum ad eandem causam anterioris canonis referri aperte indicant. Hinc etiam Dionysius damnati episcopi mentionem in titulo c. 3 posuit: *Quod si damnatus appellaverit Romanum pontificem*. Dionysius quidem, sicut etiam auctor collectionis Quesnellianæ in titulo, necnon Ferrandus in Breviario de appellatione ad Romanum pontificem hoc canone agi præsumperunt; idque ex eo videntur deduxisse, quia tota res summo pontifici decernenda subijcitur. At si propria appellatio ad sedem apostolicam ab episcopo deposito interjecta fuisset, illam Osius satis expressisset in ipso canone, uti expressit can. 7, al. 5, nec de eadem initio can. 7 idem decretum repetendum fuerat. Ipsa certe canonis tertii verba nihil amplius indicant, nisi sermonem esse de episcopo, qui prima cognitione damnatus, ut fieri solebat, a suæ provincie episcopis novam causæ cognitionem efflagitet: *Putat se bonam causam habere, ut iterum concilium renovetur*; quod quidem secundæ cognitionis iudicium ex faciliiori et frequentiori usu, ubi expressa ad sedem apostolicam appellatio non intercessisset, a finitimis episcopis in synodum cogendis querebatur. Decernitur autem ut in honorem memorie S. Petri ipsi iudices prima sententiæ scribant ad Julium Romanum antistitem, qui si novum iudicium adhibendum crediderit, secundæ cognitionis iudices det ex finitimis utique episcopis; unde canone 4 aliquid addendum subijcitur post hoc secundum episcoporum iudicium, qui in vicinis locis commorantur.

8. Observandum porro est hoc tantum canone tertio adhibitum fuisse a Patribus formulam S. Petri apostoli memoriam honoremus. Ubi enim non intercedit expressa ad Romanam sedem appellatio, novum, quod petebatur, iudicium ex finitimis episcopis queri solebat, ut ex can. 14 Antiocheno aliisque testimoniis liquet; neque in hoc apostolica auctoritas necessaria erat. Cum igitur Sardicensis Patres non ex jure quod cogeret, sed ex observantia in sedem apostolicam hanc methodum servari præceperint, ut hac ratione ejusdem sedis auctoritatem et honorem promoverent, cui Eusebiani detrahere conati fuerant, ea formula usi videntur. In hoc autem pontificii primatus ratio habita fuit. Neque enim hunc honorem Romanæ sedi idem Patres detulerunt, quasi putarent nullum ipsi jus in appellationibus competere, quod sequentibus canonibus satis declararunt, sed quia eo quoque casu quo iudices ex finitimis provinciis darentur, citius ab ea sede dando crederent, quæ ratione primatus in omnes Ecclesiæ provincias jurisdictionem habebat, quam a metropolitano episcopo, qui per se in provincie finitimæ episcopos nihil juris habet. Cæterum hac formula abstinuerunt in canonibus sequentibus, ubi de appellatione proprie dicta ad summum pontificem sermo est, quia hic non merum honorem aliis non necessarium, sed jus proprium ejusdem sedis noverunt. Verba autem laudati canonis: *Si vobis placet, non trepidantium et dubitantium sunt*, ut Quesnellus perperam interpretatus est, sed communis fuit formula, ut liquet ex aliis **349** ejusdem concilii canonibus, qui cum certis et iustissimas leges fixerint, nullam trepidationem ac formidinem recipiebant.

9. Ita porro commode intelligitur discrimen quod intercedit inter can. 3 et canonem 7, al. 5. In illo enim de mera novi iudicii petitione agitur sine appellatione ad Romanum pontificem, in hoc autem de appellatione proprie dicta ad episcopum Romanum, ad quem episcopus depositus confugere, ac ipsum appellationis iudicium promovere traditur; unde hic can. 7, al. 5, non vero can. 3, insertus fuit a Zosimo in Communitorio quod dedit legatis ad Africanos an. 418, cum appellationem proprie dictam a Sardicensi confirmatam probare voluit. Duos autem iudicandi modos Osius hoc casu appellationis proposuit, si Ro-

manus episcoporum justum putaverit ut renovetur examen. Primum, ut scribere his episcopis dignetur, qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et juxta fidem veritatis definiant; quæ est delegationis species, et quæ magis obvia atque faciliior. Alterum, ut e latere suo presbyterum, vel ex Græco presbyterum mittat, qui præsentem vel episcopis (finitimæ provincie) judicem habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt; quæ manifestior delegatio noscitur, et quæ rarior et difficilior, ob quam peculiaris appellantis deprecatio requiritur.

10. Restat ut canonem quartum explicemus. Hic est appendix canonis 3, ut indicant illa: *Addendum, si placet, huic sententiae, quam plenam sanctitatem protulisti*; idque addendum in hypothesi quæ episcopi depositio statuta ab episcopis suæ provincie in primo judicio, etiam in secundo ab episcopis finitimis, quos Romanus pontifex judices dederit, confirmata fuisset, indicare videntur sequentia: Cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum judicio qui in vicinis locis commorantur, secundo utique judicio, quod solum ad episcopos finitimos poterat pertinere. Si ergo is qui depositus fuit, huic quoque judicio non acquiescens, proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, decernitur ut alter episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in judicio episcopi Romani determinata. Licet nimirum duo uniformis depositionis judicia præcesserint, alter in concilio episcoporum ejusdem provincie, alterum ab episcopis finitimis, vi tamen appellationis ad apostolicam sedem, quam depositus (uti tertio canone præfertur) proprie antea non interposuerat, tertium judicium conceditur, et istud quidem in Urbe, quo causa in judicio episcopi Romani terminetur. Hinc forte ecclesiasticus stylus, ut tria judicia concedantur, manavit.

11. Secuti porro sumus Latinam lectionem, quæ hoc præsertim in canone eadem est non tam in omnibus mss. Dionysii, verum etiam in codicibus sex aliarum collectionum, quæ licet in radice canonum Sardicensium cum Dionysii editione conveniant, a Dionysio tamen non prodeunt, nimirum Veronensis 58 Vatic. Regiæ 1997, Barberinæ 2888, Lucensis, Quesnellianæ et Hispanicæ; unde confirmatur vel maxime quod expresse affirmat Dionysius (a) Exigunt, originale istorum canonum fuisse Latinum: interpretationes enim ex Græco diversæ originis, tantam similitudinem conservare non possent. Hinc etiam congruit istorum canonum lectio cum lectione duorum canonum, qui ex Romano archivo educti a Zosimo in Apriari causa, et Faustini legati commonitorio inserti, in concilio Carthaginiensi an. 419 recitantur. Quod si Græcum textum originale contendas, duo originalia exempla in Sardicensi scripta dicenda erunt, alterum Latinum pro Latinis, qui ibidem fuerant frequentiores, alterum Græcum pro Græcis, quorum præsertim de causa concilium agebatur. Latinus certe textus plenior et perfectior est. Etsi enim duo canones leguntur in Græco continentes res Græcorum proprias, quæ omitti poterunt in Latino textu, plura tamen non peculiariter Latinorum ex solo Latino hactenus proderunt, et plura item Latini textus clariorem et aptiorem sententiam fere exhibent, quam in Græco. De hoc duplici originali istorum canonum plenius fortassis disseremus tomo III, in tractatu de Collectionibus canonum.

951 12. Quod si canonis quarti Græca lectio adeo expressam appellationis et iudicii in Urbe habendi mentionem non exhibet, uti lectio Latina, satis tamen reipsa innuitur iis e Græco redditus verbis quibus nulla nova aliorum iudicium delegatione memorata, ipsius Romani episcopi cognitio exigitur, ut causæ terminus imponatur. Si quis episcopus fuerit depositus

A judicio episcoporum qui sunt in vicinitate, et dicat rursus sibi defensionis locum competere, non prius in cathedram ejus alius substituitur, nisi Romanus episcopus cognoscens de hoc finem imposuerit. Certe illum qui potest per delegatos judices vel per legatum causam cognoscere, eodem jure posse etiam per se illam definire, negari nequit; ipsaque Osii formula, qua can. 7, al. 5, delegationem finitimorum aut legati transmissionem proponens, scribere dignetur, inquit, non legem pontificibus impositam, sed faciliores et expeditiores appellationum cognoscendarum in provincia modos ab iisdem pontificibus electos respicit, quin tamen hi vetentur, ubi expedire videatur, extra provinciam cognoscere, sicuti Julius Romæ ipsis Sardicensibus approbantibus, ac dein iidem Patres Sardicæ in Dacia Athanasii Alexandrini causam dijudicaverunt. Ita quidem canones Sardicenses intellexerunt ipsi Græci, antequam in Photianum schisma prolaberentur, posse nimirum Romanos pontifices sive per delegatos sive etiam per se de appellationum causis cognoscere et judicare. Audiatur Theodorus Prodrum senior, qui primus omnium ante schisma sacros canones interpretatus est in celebri opere περί ἐκκλησιαστικῶν κανόνων. En ipsius verba in canones Sardicenses, quæ ex eodem opere ms. edidit Nicolaus Comnenus Papadopolus in Prænotionibus mystagogicis pag. 367, πάντοτε, καὶ ἐν πάσῃ τῇ χριστῷ τοῖς καταρχαῖς ἐξέσται τὸν νόμον τῶς πρεσβυτέρους ἐκκλησιαστικῶν καὶ οὐκ ὀρίζοντος, κριθῆναι πάντας, παρὰ αὐτοῦ, ἢ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Semper et in omni judicio damnatis licet Romanum episcopum appellare, atque eo jubente iterum iudicari vel ab ipso, vel ab ejusdem legatis.

13. His præmissis, Quesnelli errores facile deteguntur. Falsum est primo quod ait huic concilio debere earum appellationum originem. In duobus enim canonibus 4 et 7, qui de appellatione ad Romanum pontificem loquuntur, nihil invenies quo novum jus condi vel leviter indicetur. Non tribuitur hujusmodi appellationum interponendarum aut recipiendarum facultas, sed certa præsumitur, et solum canone septimo diversus modus designatur a pontifice beneplacito pendens; canone autem quarto eorum audacia reprimitur qui appellatione ad apostolicam sedem pendente, episcopo quasi absolute deposito contra appellationis jus successorem creare niterentur; quod in Eusebianos aliqua ratione constitutum videtur, qui Athanasii causa Romam delata, in Antiochena pseudosynodo Gregorium Alexandriæ episcopum consecraverant. Adde quod canon septimus, dum proficitur delegatos apostolicos, si a pontifice mittendi judicentur, habere auctoritatem ejus a quo destinati sunt, jus utique in hisce causis non a concilio tributum, sed ipsi pontifici competens satis declarat; quod quidem jus in appellationibus non tam Occidentis quam Orientis ad solum primatum referri potest, quo Romanus antistes omnibus et Orientis et Occidentis episcopis non solo ordine, sed jurisdictione etiam præsidet. Jus autem appellationum quatenus in primatu radicem habeat, capite sequenti patebit. Cum Valentinianus III imperator in epistola Chalcedonensi collectioni inserta, quæ inter epistolas Leonis censetur epist. 55, asseruit Flavianum Constantinopolitanum episcopum a pseudosynodi Ephesinæ sententia ad Romanam sedem appellasse secundum solemnitatem, seu, ex Græco secundum solemnem usum conciliorum, qui scilicet præsertim post Sardicensem canonem invaluit, hujus rei originem non concilio Sardicensi, sed primatui attribuit. Memorato enim primatu ob quem Romanus episcopus locum habet et facultatem de fide et sacerdotibus judicare, subdidit: Hac enim (primatus) gratia secundum solemnitatem conciliorum et Constantinopolitanus episcopus cum (Romanum antistitem) per libellos appellavit.

(a) In epist. ad Stephanum Salon. ait: Statuta quoque Sardicensis concilii atque Africani, quæ Latine

sunt edita, etc. Sicut ergo canones Africani certo Latine editi sunt, ita etiam Sardicenses.

14. Falsum est secundo nihil de appellationibus decrevisse Sardicenses Patres, sed tantum retractationis seu revisionis causae decernendae potestatem fecisse Romano episcopo, ut demonstrat illustrissimus Petrus de Marca de Concord. l. vii. c. 3, et ex ipsa canonum Sardicensium lectione manifestum fit. Si jungatur hæc propositio cum præcedenti, aperta contradictio incurrit in oculos. 953 Ibi enim Sardicensi tribuitur origo appellationum, de quibus hic nihil decrevisse traditur. Quod si can. 3 appellatio propriè dicta non memoratur, eam tamen ipsa lectio septimi aut quinti canonis manifestam facit; et revisionis seu retractationis iudicium, cum a superiori auctoritate Romana sedis, ut hic accidit, datis iudiciis, etc., instituitur, reipsa appellationis iudicio congruere nemo negaverit, nisi qui in synonymis vocibus inaniter vult ludere et lucum imperitis facere. Error Quesnellii ex eo dimanavit quod cum Marca existimaverit Romanum episcopum vi istorum canonum debuisse causam committere prioribus iudiciis, quibus alios è finitimis episcopis adjungeret, vel etiam legatum; ubi autem priores iudices debent novo iudicio suos quoque calculos dare, non propria appellatio, sed mera revisio ab iisdem vocatur. At quam hæc hypothesis falsa sit, ex præmissa canonum explicatione huiusque intelliget: finitimos enim episcopos designandos canon 7, al. 5, aperte tradit, eodemque sensu accipienda sunt illa can. 3, dei iudices; de prioribus autem iudiciis admittendis ne verbum quidem. Quod porro solam retractationem in ipsa provincia decernendam à Sardicensi approbatam Quesnellus præsumit, ex canone 3 falsum evicimus paulo ante; idque confirmat ipsa immediate subsequens observantia, canonum et legum tutissima interpretis: nonnullis enim appellationum causæ superiori capite indicatæ, Romæ definitæ teguntur, adeo ut nec Celidonii causa sit primum huiusmodi exemplum, nec S. Leo in hoc iudicio ab ipsa Sardicensi disciplina recesserit.

15. Ex eodem antecedenti capite patet etiam falsum, quod à Quesnello subijcitur, hæc synodum statim non fuisse receptam ab Orientis, immo nec ab Occidentis episcopis. Exemplum enim quod ibidem indicavimus, etsi parca ob monumentorum inopiam, satis tamen Sardicensem disciplinam tam in Oriente tum in Occidente receptam probant. Advertendum vero hæc in re maxime est, Sardicenses canones non præcipere appellationes ad Romanum episcopum in omnibus causis, ita ut prohibeantur aliæ novi iudicii viæ quæ in provinciis obtineant; sed eas, ubi interpositæ sint, iurè interfectas, et a pontifice, vel per delegatos iudices, vel per se dirimendas probare. Itaque ut hæc disciplina recepta ostendatur, haud opus est multa trāni subsecuta harum appellationum exempla proferre; sed sufficit ea, licet parca indicasse, quorum memoria superest. Qui autem non receptam affirmare audeat, exempla causarum debet producere, in quibus appellationi Orientales et Occidentales restiterint. Aliquid hæc in re ex solis Afris opponi potuit, quod tamen quatenus nihil obsit paulo post explicabimus. Ex cæteris autem Occidentalibus aut ex Orientalibus nihil, nisi forte eorum iniquorum hominum obtrudantur molimina, qui Romano circa S. Athanasium iudicio etiam post Sardicensem synodum perverse restiterunt.

16. Quod porro Quesnellus addit, Orientales ob hanc forte causam conciliis istius canones in suas collectiones non retrulerunt, sicut nec Gallicani, primum quoad Orientalium collectionem seu codicem canonum quomodo probare possit non intelligimus. Græcos quidem codex, quo usus est Joannes scholasticus Antiochenus, postea patriarcha Constantinopolitanus, auctor sexti sæculi, hoc canones continebat. Neque credendum est Christophoro Justello, qui Græcum canonum codicem sine Sardicensibus edidit. Hæc enim Justelliana collectio in nullo Græco exemplari ab ipso inventa, sed ex ingenio compacta fuit. Titulus eodem præfixus *codex canonum*

universæ Ecclesiæ, cum falsissimus sit, ut probetur Constantinus, fictionem satis profiti. Nullum certis exemplar laudat, nisi regios codices canonum cum commentariis Zonaræ et Balsamonis, quos ad emendandum Græcum Tilianæ editionis textum adhibuit. Hinc eodem à Justello editis reipsa idem est ac codices Tili, Zonaræ et Balsamonis, in quibus Sardicenses canones leguntur, et ex solo Justelli præiudicio arbitrariè omisi fuerunt. Citatur Palatinus codex Stephani Ephesini omnino congruens cum prætenso *codice Ecclesiæ universæ*; at gratis hoc affirmari ex eo patet quod ipse Justellus eam deinde non potuisse nancisci in præfatione pag. 16 tom. I *Biblioth. juris canonici veteris* professus sit. Græcos quidem codex, quem Dionysius Exiguus Latine reddidit, Sardicensibus caruisse videtur, ut ex ejusdem epistola ad Stephanum Salonitanum colligere licet. At num similiter alii Græci canonum codices tam carerint, affirmari nequit, cum laudatus Joannes Antiochenus, 955 qui paulo post Dionysium eodem sæculo floruit, vetustius utique exemplar nactus fuerit, quod cum aliis canonibus Sardicenses præferbat. Hoc sane canones Græce scriptos, ab ipsius synodi tempore apud Græcos extitisse sonat non tam ordo istorum canonum diversus à Latino, quam alii canones, qui à Latinis omisi, ex Latino codici sumi non potuerunt. Hinc etiam Latinam eorumdem interpretationem ante annos mille et amplius exstantem in antiquissimo ms. Veronensi 55 reperimus, quæ ex Græco codice sumpta fuit, et, ut videtur, simili, quem Socrates, Sozomenus, Theodoretus, et ipsi Patres Chalcedonenses habuere, uti toto in pluribus ostenditur; unde hos canones saltem in aliis codicibus etiam Chalcedonensis tempore apud Græcos fuisse manifestum est. Præterea Patres synodi Constantinopolitane in epistola ad Damasum et Occidentales num. 3, utrum ex Sardicensibus canonibus allegarunt non obscurè, licet Nicæni nomine allegarint, unde hi canones apud Græcos hoc tam antiquo tempore usui fuisse noscuntur. At de his omnibus plura disserentur laudato tom. III in tractatu de antiquis Collectionibus part. 1, cap. 1, et præsertim §.

17. De Gallicanorum porro collectione, seu codicibus canonum falsissimum est quod Quesnellus affirmat. In omnibus enim antiquis Gallorum collectionibus Sardicenses canones reperiuntur, quales sunt Quesnelliana, Colbertina 1868, à Constantino laudata in præfatione tom. I Epist. Rom. pont. n. 77. Fostatensi et Morbacensi, qui similis est codex vetustus Palatinus 574. Hæc autem postrema collectio vetustior et puriorum Gallicanæ Ecclesiæ codicem exhibet, quippe præter Nicænos et Sardicenses canones in Romanorum consuetudinem Nicænis subiectos, nullos alios canones nisi Gallicanos complectitur; unde Gallicana Ecclesia æque ac Romana antiquis temporibus non Antiochenos, sed Sardicenses recepisse cognoscitur. Hic autem animadvertendum maxime est quam longe à veritate et a præcorum Gallicanorum codicum fide aberrat Quesnellus, qui dum part. iii. c. 1, S. Hilarius pro custodia canonum, utique receptorum in Galliis, Leoni in hac causa Romæ restitisse commemorat, eo quod causam Celidonii novo rursus iudicio venturam ac dicant, recepti tum in Galliis canones non sinebant, ut explicat capite tertio; Antiochenos canones, quibus solis appellationes excludi opinatus est, intelligere potuit, qui tamen in Galliis non fuerant recepti: contra vero Sardicenses, quibus appellationes approbantur, non receptos in Galliis traducit, qui tamen eodem ac Nicæni honore in omnibus Gallicanis codicibus recepti inveniantur. Nonne id est verum tanquam falsum, et falsum tanquam verum traducere?

18. Neque reponeatur Quesnellum, cum negavit Sardicenses canonum codici insertos, intellexisse publicum codicem à Gallicana Ecclesia in aliqua synodo approbatum, qualis nullus ex memoratis fuit. Hæc enim hypothesis de codice publico præcisè illa

temporibus, de quibus nunc loquimur. Inanissima est; nullus enim ejusmodi codex tunc existit, et hac ratione non tam Sardicenses quam Nicæni canones, qui in memoratis codicibus pari modo describuntur, et in nullo alio codice publica Gallicæ Ecclesiæ auctoritate approbati ostendi queunt, dicendi essent a Gallicanis non recepti; quod sane absurdissimum est. Quamquam Sardicenses canones a Gallicanis aliquo modo receptos etiam in synodo quis negaverit, si consideret aliquot episcopos Galliæ interfuisse in concilio Sardicæ, ubi idem canones constituti et episcoporum subscriptionibus firmati fuerunt.

19. Neque prodest Quesnelli conjectio ad excludendos a Gallicanis codicibus canones Sardicenses, quia horum nulla est mentio in Leonis epistola ad Viennenses (Epist. 11, nunc 9), ubi de violato (ut ipse putat) appellationum jure adversus Hilarium conqueritur. Numquid enim negativa ejusmodi conjectura, quæ multis de causis nutare potest, certis et antiquis Gallorum codicibus, qui Sardicenses exhibent canones, præferri potest? S. Leo autem ideo hos canones in laudata epistola præterivit, quia non tam consuetudini quam alicui primatus juri instandum putavit. Cæterum Valentinianus, qui in eadem Hilarii causa ex Leonis relatione ac sententia celeberrimam novellam edidit, eos canones satis indicavit, cum initio præmisit *sacre synodi auctoritatem*.

20. Reliquum est ut de Afris nonnulla observemus, quos Sardicensi disciplinæ **357** adversos Quesnellus tribus in capitulis 14, 15 et 16 obtrudit. At primo inane est Africanorum resistantiam proferre, ubi non de Afrorum, sed de Gallicanorum disciplina questio est, cum præsertim hi Sardicenses canones suis codicibus insertos receperint, illi vero, cum restiterint, plane ignorarint. Causa nimirum in qua Africani post Sardicense concilium appellationibus obstiterunt, fuit Apiarii. In hac autem restituisse, quia ignorabant Sardicensium decreta, illud evidenter evincit, quod cum illa a Romanis veluti Nicæna opponerentur, non solum scripserunt in epistola ad Cælestinum hos canones non reperi in Nicænis etiam authenticis, verum etiam indicantes se alias pariter synodos expendisse, addiderunt, in nulla invenimus Patrum synodo constitutum; ex quibus manifestum sit acta Sardicensis, in quibus illi canones inventi fuissent (a), pro diligenter tunc adhibita suspiciis repperisse. Nullam quippe aliam Sardicensem synodum tunc Africani noverant, nisi illam quam Ariani Sardica discentes, Philippopoli habuere, cujus encyclicas illi per fraudem Sardicæ nomine prænotaverant; unde Augustinus lib. 18 in Crescon. c. 34, scripsit: *Disce ergo quod necis, Sardicense concilium Arianorum fuit, quod notum jamdiu est*. Qui vero ea de causa restiterunt veri Sardicensis concilii canonicis, quia in nulla catholico Patrum synodo eos invenerunt, proprie non repudiaverunt ejus synodi canones; sed potius ostenderunt se eos fuisse recepturos, si cognovissent veram Sardicensem synodum, et in hac eos canones nacti fuissent. Id fatetur ingenue etiam Constantius (Tom. 1 Epist. Rom. pag. 1062, not. e), qui alias appellationibus ejusmodi nequaquam favebat; unde in notatione ad hæc Africanorum verba scribit: *Hoc igitur si in Sardicensi synodo, cui Gratus Carthaginensis episcopus interfuit, statutum fuisse comperissent, nullo, ut videtur, negotio suscepissent*. Et iterum not. d in epist. 15 Zosimi id ratione confirmat (Ib. pag. 982): *Satis illi (Zosimo) erat, Afris, qui in Carthaginensi concilio can. 10 profiterentur, atque cod. can. Ecclesiæ Afric. c. 13 repetunt: « A nobis veterum statuta debere servari »; Sardicensi synodi proponere auctoritatem: neque ipsi metuendum erat ne decreta respuerint, quæ primatem suum (adde ex Anathasio, et triginta quinque alios episcopos Africanos) vel præsentia vel subscriptione comprobasse didicissent. Tantum ea de causa*

A decretis illis quæ Zosimus Nicæna appellarat, concedere se non posse epist. 2 ad Cælestinum num. 4 scribunt: « Quia, inquit, in nulla invenimus Patrum synodo scriptum. » Si hoc tam gravi in synodo constitutum repperissent, eos statim Zosimi voluntati obsecuturos fuisse quis dubitet? Idipsum etiam fatetur Tillemontius art. 324 in Augustini Vita, tom. XIII, pag. 864. Cum vero Gallicani antistites eos canones perspectos haberent, et in suis quoque codicibus recepissent, ex ipsa Africanorum mente non poterant resistere; ac propterea Africanorum resistantia pro æquali resistantia Gallorum nihil concludit. Illud vero mirum et ineptum maxime accidere debet, quod ab his ipsis qui canones Sardicenses a gravissima et antiquissima synodo editos norunt, ac in omnibus tum Latinis tum Græcis canonum codicibus jam receptos fatentur, contra appellationum jus Romano pontifici in iisdem assertum nihil frequentius quam Africanorum resistantia obtrudatur. Præclare in hanc rem Nicolaus Comnenus Papadopolus in *Prænotionibus mystagogicis* respons. 6, sect. 2, n. 15, pag. 366, Græcos Photianos refellit. Zosimi assertio, inquit, si Africanos non convincebat Sardicensis ignarus, num non convincebat Photianos ignaros Sardicensis concilii, quod et recipiunt et ad vim discipline canonicæ recipiunt? ... Dicebant Africani... ejus canones nullo agnoscimus, nec eorum penes nos aliquis est. An idipsum vos quibitis affirmare, cum synodi Sardicensis canones vobis Harrenopolis passim obijciat, Photius, Balsamon, Aristenus, Margarius, ceteri denique quicunque canonum explanationem delibere, omnes enucleant? Nihil ergo quod attinet ad id de quo agimus Africanorum vobis præstat Patrum sententia. Quæ si contra Græcos etiam schismaticos valent, multo fortius valere debent ad revincendos eos Latinos qui a schismate alienissimi, Sardicenses canones a Latina præsertim Ecclesia receptos inficari non possunt.

21. Secundo falsum est Africanos cum ex ignorantia veræ synodi Sardicensis restiterint canonicis in commentorio Zosimi descriptis, re ipsa ea mente **359** iis restituisse, ut excluderent episcoporum appellationes, de quibus hic sermo est. Ex nonnullis quidem verbis epistolæ Afrorum ad Bonifacium pontificem suspicio oriri potest non levis, eos, dum restiterunt canoni Sardicensi 5, alias 7, in quo de episcoporum appellationibus agitur, ad hæc quoque appellationes repellendas restituisse. Ut autem omnis ejusmodi suspicio depellatur, quæ de re questio tant fuerit, et quatenus canon de appellationibus episcoporum in disputationem venerit, enucleatius quam hactenus factum vidimus, explicandum est. Appellatio ad Romanum pontificem, ob quam magna inter Africanos et Romanos exstitit questio, non alienius episcopi, sed Apiarii presbyteri appellatio fuit, quam uti omnino novam et Africanæ disciplinæ contrariam episcopi Afri adeo tulerunt moleste, ut quod nunquam antea fecerant, statim in synodo an. 418 expresso canone 125, apud Dionysium interdixerint, ne presbyteri aut alii inferioris ordinis clerici appellarent ad transmarina judicia, quo nomine Romani episcopi soli Afrorum superiores intelligi poterant. Hoc præcipue decretum pontificem Zosimum, ad quem Apiarius confugerat, sollicitum reddidit. Cumque præsentent Afris post hujusmodi decretum difficiliore futurus, ut negotium facilius transigeret, hanc appellationem in Africa terminandam censuit, eoque propterea non unum, sed (quod in rebus maximis momenti fieri solet) tres legatos transmisit, Faustinum episcopum Potentis, Philippum et Assolum Romanæ Ecclesiæ presbyteros, qui una cum episcopis vicinis de ea causa cognoscerent et judicarent. Quod presbyterorum appellationes ab episcopis vicinis judicarentur, Afris displicere non poterat; nam in ipso concilio anni 418 hæc eorum-

(a) Confer not. 5, tom. præced. (Col. 4515, n. b) in Quesnelli observat. ad epist. 15.

dem appellationum cognoscendarum ratio præstituta fuit can. 125, apud Dionysium. *Placuit ut presbyteri, diaconi vel ceteri inferioris ordinis clerici in causis quas haberint, si de iudiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant, etc.* Id vero unum quod Africanos hac in re permovere poterat, fuit delegatio apostolica, qua appellationi satisfaciendum laudatus pontifex duxerat. Hanc vero, quæ nova Africanis erat, ut Zosimus approbatam suaderet, canonem 5 Sardicensem, qui ejusmodi delegationem præstituit, una cum aliis duobus canonibus Sardicenis Nicænorum nomine (ut in codicibus Romanæ Ecclesiæ erant inscripti) comonitorio inseruit secundum eum ordinem quo in iisdem codicibus legabantur: hac enim de causa canon 5, al. 7, de appellationibus episcoporum ad Romanæ Ecclesiæ sacerdotem primum locum in comonitorio habuit, secundum autem canon 8, ne episcopi ad comitatum importune navigent, ac tertium canon 17, de tractandis presbyterorum et diaconorum causis ad finitimos episcopos, si a suis excommunicati perperam fuerint.

22. In comonitorio simplices canones inserti. Eorum autem usus in questionem de qua agendum erat, legatis non per scripturam, sed verbis significatus fuit. *Injuncta enim nobis sunt, inquit Faustinus in synodo an. 419, a sede apostolica aliqua per scripturam, aliqua etiam in mandatis... sicut in gestis superioribus meminimus.* Utinam superesset hæc anterioris synodi gesta, cum scilicet laudati legati Africanam ingressi, Patres, qui citius congregare potuerunt anno 418, antequam cogeretur plenaria synodus anni 419 convenirent, ac suam legationem de Apiarii appellatione exsequentes memoratos canones in comonitorio descriptos producere, eorumque usum in rem de qua agebatur verbis exposuerunt. Hinc enim palmæ feret quo sensu canon præsertim de appellatione episcoporum causæ appellationis presbyteri aptatus fuerit. Magna et diuturna disceptatio prolixis gestorum voluminibus contenta traditur in epistola Africanorum ad Bonifacium n. 4 et 5. In synodo anni 419 hoc unum a Faustino indicatur, in laudatis anterioribus gestis actum fuisse potissimum de Nicænis canonibus, ut conserventur et constituta eorum et consuetudo; quia aliqua ordine et canone tenentur, aliqua consuetudine firmata sunt. Quorum isthæc canonis atque consuetudinis distinctio in appellationem Apiarii? Hæc, ut credimus, inquit canonem de appellationibus episcoporum ad Romanum pontificem in presbyteri causa eo sensu fuisse productum, ut eodem canone approbata cognosceretur apostolica delegatio in appellationibus; consuetudinem vero fuisse adjectam ea forte de causa quod hæc eadem delegatio probata in appellationibus episcoporum, usitata quoque esset in presbyterorum aliorumque clericorum appellationibus; 961 sicque Africani episcopi non obiterentur, si quod de primi generis appellationibus decretum fuerat, in appellatione Apiarii presbyteri recipiendum esset, cum præsertim legati sedis apostolicæ hæc de causa missi in Africam, non soli, sed una cum episcopis vicinis juxta ipsam disciplinam Africanam deberent judicare, uti alter Sardicensis canon comonitorio insertus statuit. Ita sane commodè intelligitur quo æquissimo sensu uterque canon 7 et 17 in hac causa productus fuerit, cum alias ambo inepti fuissent. Solus enim canon Sardicensis decimus septimus, cum de appellatione quidem presbyterorum ad finitimos episcopos, non autem ad Romanum pontificem decernat, ad hanc appellationem ab Apiario interpositam, de qua erat questio, nihil pertinisset; multo autem minus contulisset canon Sardicensis quintus, alias septimus, si non eo sensu quem exposuimus appellationi presbyteri aptatus fuisset. Igitur ne hi duo canones præter questionem, quæ Africanos maxime sollicitabat, circa inferiorum clericorum appellationes allegati dicantur, et ne delegationi apostolicæ et concertationi cum Africanis occasionem

A dedisse credatur alia questio de episcoporum appellationibus, de qua nullum in his circumstantiis indicium est, usus et explicatio proposita satis probabiles judicabuntur.

23. In hac autem tota disceptatione Africani perpexisse videntur, nec canonem 5, alias 7, de appellatione ad Romanam sedem, nec consuetudinem quam legati ingesserant, suffragari in causa Apiarii; siquidem ille canon de episcoporum, non autem de presbyterorum aut aliorum inferioris ordinis clericorum appellationibus loquitur; consuetudo autem qua id ipsum obtinere dictum fuit in istorum appellationibus, etsi forte alibi, seu in Italia vigeret, non tamen in Africa, ubi sola omnibus nota Nicæna synodi decreta custodiebantur, in quibus nihil tale invenitur. Id subindicare arbitramur illa Afrorum verba in litteris ad Bonifacium papam, quibus num. 4 hunc rogant ut quemadmodum ea apud Nicænam a Patribus acta vel constituta sunt, sic ea a nobis facias custodiri; et ibi apud vos ista quæ (legati) in comonitorio attulerunt, facias exerceri; et cum infra num. 5 petunt ne cogantur his canonibus, si vere Nicæni non sint, obligari, etiam eo ordine vel apud vos in Italia custodirentur. Hinc etiam in epistola ad Cælestinum num. 3: *Nulla Patrum definitio, inquit, hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ;* quia nimirum canon de appellatione episcoporum, etiamsi verus esset, ad presbyterorum causas non pertinet, nec ad istorum appellationes ulla apud Afros consuetudine extensus fuit.

24. Neque tamen negamus occasione hujus canonis, qui de episcopis statuit, disceptationem et contentionem potuisse deflectere ad ipsas episcoporum appellationes, quatenus eo canone proponuntur. Licet enim episcopos Romam provocare, ibique suam causam audiri Africana disciplina, ut mox ostendemus, non interdicere, et consuetudo etiam aliquot ejusmodi appellationum probaret, hæc tamen delegationis apostolicæ methodus nova prorsus accidit. Cumque episcopi ex ea, si semel reciperetur, Africanæ disciplinæ non nihil præjudicii timerent, sive quod hac via frequentiores fierent hujusmodi appellationes, sive quod ex Faustini exemplo, qui Apiario faverat, a delegatis metuerent, sive alia quacunque de causa, canonem hanc methodum proponenti fortassis sese opposuerunt, non ut excluderent omnes appellationes episcoporum, sed ut hanc novam delegationis methodum impedirent. Hoc sensu cum ipsum canonem abs se exsequendum polliciti sunt in epistola ad Bonifacium, quod in Nicænis diligentior inquisitio fieret, satis indicantur se nolle cogi ad hanc methodum, si Nicæno canone constituta non sit, quippe quæ recepta licet in Italia, Africanis ignota erat. Ita nulla questio de episcoporum appellationibus, nisi quoad modum.

25. Has quidem appellationes alia methodo in Africa fuisse receptas, aliquot episcoporum appellationum documenta manifestant. Antonii episcopi Fusalsensis appellatio, cui tantum abfuit ut Africani resisterent, nec quidquam in eam vellent producere (ut S. Hilarius fecisse creditur) ne præjudicium Africanis crearent; quin potius ipse Numidæ primas illum commendavit Bonifacio, ac deinde ad Cælestinum universas retulit; et Augustinus gesta transmittens rationes adiecit quibus æquissimum pontificis iudicium promoveret. Quid porro dicendum de tribus aliis causis quas uti recentiores Augustinus laudat? Etsi illa 963 Laurentii potuit accidere post concilium Maii an. 419, cui ille subscripsi creditur, non tamen etiam aliæ duæ: incredibile enim est tres ejusdem generis causas ex una provincia Casariensi brevi intervallo repente Romam delatas, et simili moderate definitas, si nullæ nunquam antea delatæ fuissent. Igitur Prisci et Victoris causas, quæ ante causam Laurentii ab Augustino referuntur, post an. 418 incidisse affirmari nequit, nisi ex hypothesi de repudiatis antea episcoporum appellationibus; quod præsumi quidem potest, probari non potest. Quæ vero conjectura Laurentius ab Augustino nuncupatus loco

ultimo esse creditur Laurentius Icositanus, qui concilio an. 419 subscripsit tamquam *legatus provinciae Caesariensis*, eandem Priscus appellatus primo loco a Baluzio (*Tom. III. Concil. p. 211*) creditur *Priscus Quidiensis* subscriptus collationi an. 411, n. 243, cuius episcopatus ad provinciam Caesariensem pariter pertinuisse cognoscitur ex notitia provinciarum et civitatum Ecclesiae Africanae. Quod si quis opinetur Mauritanicas Prisci et Victoris causas incidisse, vel Augustino cognitae fuisse ante causam Apiarii, cum ipsum Augustinum aliosque episcopos (a) Injuncta a Zosimo ecclesiastica necessitas traxerat in Mauritaniam, dique ipsos ibidem modo hic modo illic detinuerat, non videmus quomodo revinci possit. Quid quod alia a suis temporibus remotissima ejusmodi appellationum et judiciorum Romanæ sedis exempla idem Augustinus in eadem epist. 209 indicat, quæ recentioribus exemplis contentus prætermittenda putavit? Quenam porro remotissima exempla hic Augustinus significat? Suburbicarias causas primæ cognitionis hic intelligere merum est somnium. Si enim Afris communis Italiae disciplina ac Sardiensium usus erat ignotus, ut paulo ante vidimus, multo magis ignotæ esse debebant causæ suburbicariæ, easque Africano scriptori inquirere atque cognoscere non facile fuit. Hæc igitur remotissima exempla æque ac recentia, quæ Augustinus subiecit, ad Africam pertinent; alias remotissima et externa, dixisset, non requiramus, recentia et nostra commemorabo. Hæc porro Africana remotissima exempla æque ac recentia ad apostolicam sedem delata, non primæ, sed secundæ cognitionis judicia respiciunt: nisi quis forte primam quoque Africanarum causarum cognitionem Romano pontifici aliquando tributam puet. Exstiterunt igitur Africanæ aliquot vetustiorum appellationum causæ, in quibus apostolica sedes secunda cognitione vel judicavit, eo adhibito moderamine quod in prima cognitione captum non fuerat; vel, si in prima cognitione adhibitum fuit, aliorum judicata firmavit. Neque dicas ex hoc Augustini testimonio, qui ab inquisitione vetustiorum exemplorum abstinuit, inferri non posse aliqua ejusmodi judicia reipsa præcessisse. Etsi enim affirmari certo nequeat num remotiora exempla Augustinus requirens, aliquas ejus generis, quæ in rem suam facerent, reperturus fuisset, hinc tamen certo sequitur cum putasse aliquas potuisse inveniri; quod ipsi exploratum ac omnino certum præsumit, episcoporum causas secundæ cognitionis ex Africa vetustiori æque ac recenti ætate ad apostolicam sedem fuisse delatas, quæ utique ad præsumptæ permissionis tempus referri nequeant. Certe anterior profecto est ejusdem Augustini epist. 43, in qua hæc de Cæciliano Carthaginensi et de collegis ejus episcopis Africanis scribuntur num. 7: *Neque enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui possent aliorum collegarum judicio, præsertim apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reservare. Agebatur quidem de episcopali causa, in qua magna erat inter catholicos et donatistas Africanos episcoporum ac sententiarum divisio. Sed non in hæc peculiare circumstantias Augustinus refert rationem deferendi judicii, ad apostolicas Ecclesias (quo nomine Romanam intelligi ex contextu alisque testimoniis manifestum est), sed quia illi quorum causa agebatur, non erant presbyteri aut diaconi, etc., sed episcopi; ubi palam significatur ex ipsa Africanorum disciplina licuisse eorum causam ad apostolicam sedem deferre, cum episcoporum esset causa, non presbyterorum vel diaconorum, etc., quibus solis ad transmarina confugere Africana disciplina non ferebat.*

26. Nullum certe decretum invenitur contra episcoporum appellationes, sicuti adversus illas clericorum inferioris ordinis primus canon insertus legi-

tur synodo anni 418. Id autem istis hoc primum tempore interdictum fuit occasione appellationis Apiarii, quia hos ad transmarina judicia provocare contra disciplinam 985 et usus erat; episcopis autem non item, quia pluribus exemplis semper receptum fuerat, cum præsertim a Grato Carthaginensi totius Africae primatæ, aliisque Africanis episcopis signati fuerint canones Sardienses, qui episcoporum appellationes probabant. In synodo Hipponensi an. 393, ac in Carthaginensi an. 397, omnibus tum episcopis tum clericis concessum fuit ut a quibuscumque judiciis ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, provocaretur. Si clerici de sui episcopi judicio quererentur, poterant ad vicinos episcopos provocare, et iterum ab his confugere ad synodos plenarias Africae, vel ad primates suarum provinciarum. Hinc ipsos, si forte gravati fuissent, appellationis subsidium non deerat in ipsa Africa, ut ne ad judicia transmarina confugerent. Cum autem causæ episcoporum prima cognitione afferendæ essent ad primatem vel ad concilium universale Africanum, ut post Hipponensem synodum canone 19 synodi Carthaginensis an. 397 constitutum fuit, ne his solis alterum judicium denegatum credatur, provocatio ad Romanum pontificem interdicta esse non potuit.

27. Neque reponas hoc interdictum indicari in concilio Carthaginensi an. 419, can. 28, apud Dionysium, ubi repetito iisdem fere verbis canone anterioris concilii an. 418 (apud eundem Dionysium can. 125), quo presbyteris et reliquis clericis prohibetur ne ad transmarina judicia confugiant, additur, *sicut et de episcopis sapius constitutum est*. Non desunt magni nominis auctores etiam Galli qui hoc additamentum *sicut et de episcopis sapius constitutum est*, perperam intrusum existiment, cum absit a simili canone anterioris concilii an. 418, unde totus hic canon sumptus est; nec verisimile sit hanc particulam additam fuisse a Patribus in concilio an. 419, in quo iidem scribentes ad Bonifacium pontificem, profitebantur se illam disciplinam appellationum interim servaturos, quoad de Nicæni concilii exemplaribus certiora responsa afferrentur. Addunt præterea videri incredibile si de episcoporum appellationibus sapius constitutum fuisset, nullum ejusmodi canonem reperiri in tot canonibus qui ex tam multis Africanis conciliis supersunt, et de episcoporum judiciis statuunt; cum de vetitis presbyterorum et aliorum inferioris ordinis clericorum appellationibus aliquot canones repetiti inveniantur. At suspicandum non credimus de additamento in his verbis, quæ non solum leguntur in collectione Dionysii, verum etiam in tribus aliis antiquis collectionibus, quæ ex diversa divisione canonum ejusdem synodi Carthaginensis an. 419 aliam originem præferunt, uti sunt collectiones Vat. Regiæ 1997, Barberina 2888, et Lucensis similis Colbertinæ 784. Immo ex his collectionibus suppleendum est aliquid quod hoc in canone apud Dionysium non legitur, sicut nec legitur in textu Græco codicis, ut vocant, Ecclesiae Africanæ, qui vere non est nisi Græca Africanorum canonum ex Dionysio versio. Sic enim ibidem num. 33 hic canon producit: *Item placuit ut presbyteri, diaconi vel cæteri inferiores clerici in causis quas habuerint, si de judiciis suorum episcoporum quæsi fuerint, vicini episcopi eos cum consensu sui episcopi audiant, et inter eos quidquid causæ fuerit definiant adhibiti ab eo episcopi. Quod si et ab eis provocandum putaverint, non provocent ad transmarina judicia, sed ad primates suarum provinciarum, aut ad universale concilium, sicut et de episcopis sapius constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra eandem provinciam in communionem suscipiatur. Desunt in Dionysio voces vel ad universale concilium. Hæc autem non debere omitti patet ex verbis epistolæ*

(a) Vide August. epist. 190 et 191, cap. 1, et Possid. Vit. August. c. 14, tom. V Concil. p. 267.

Afrorum ad Cælestinum paulo post recitandis, necnon ex canone anterioris synodi an. 418, qui hoc loco repetitur, et similia exhibet etiam apud Dionysium can. 125, ubi legitur: *Quod si et ab eis provocandum putaverint, non provocent nisi ad Africanæ concilia, vel ad primates provinciarum suarum. Ad transmarina autem, etc.* Hic porro animadvertendum est aliquam mutationem in repetendo hoc canone fuisse indictam: ubi enim an. 418 scriptum fuit, non provocent nisi ad Africanæ concilia, etc. anno 419 sic expressum fuit, non provocent ad transmarina iudicia, sed ad primates, etc. Si prima lectio retenta fuisset, additamentum sicut et de episcopis sæpius constitutum est, indicaret sæpius constitutum fuisse ut episcopi etiam non provocent nisi ad primates, etc., vel ad universale concilium; quod 367 idem esset ac declarare transmarina iudicia iisdem quæque interdicta fuisse. At ea verborum mutatio aliquo peculiari consilio præter morem inducta videtur ne scilicet hoc additamentum ad transmarinorum iudiciorum interdictum referendum esset, sed ad alteram partem tantum quæ primatum et conciliorum Africanæ iudicium conceditur clericis, sicut ipsi episcopis sæpius constitutum fuit. Ante hoc scilicet tempus presbyteris post episcopi sui iudicium provocatio patebat tantum ad vicinos episcopos sex, quorum causam terminabant; unde Augustinus epist. 65 anni 402, n. 2, scripsit: *Sex episcopis causam presbyteri terminari concilio statutum est*, nimirum in Hipponensi an. 305 et in Carthaginiensi an. 397, in quo Breviarium canonum Hipponensiium lectum et confirmatum fuit. Cum autem ob appellationem Apriarii anno 418 omnibus clericis interdicta fuisset provocatio ad transmarina, ne illi de hoc iudicio sibi subleto quererentur, tertia quoque cognitio ipsis concessa fuit: novo iure, et pro hac iisdem iudices constituti fuerunt clericis, qui sæpius episcopis decreti fuerant; unde Africani in epistola ad Cælestinum hæc in negotio scripta ob hoc novum decretum favore clericorum editum, non necessariam ostendunt appellationem ad transmarina, hanc præcipuam rationem afferentes num. 5: *Maxime quia unicuique (de inferioribus autem clericis loquuntur) concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia sua provincie (id primates respiciit) vel universale provocare.* Hoc quidem sensu illud additamentum accipiendum esse, ex ipso facto liquet. Cum aliquot Africani canones reperiantur qui appellationes ad transmarina clericis prohibent, ne unum quidem reperiri qui eandem interdicat episcopis, si sæpius constitutum fuisset, est plane incredibile.

28. Neque dicas non omnes anteriorum Africæ synodorum canones ad nos pervenisse. Etsi enim non omnia Africana concilia cum suis canonibus superint, cum tamen ex una parte plura huiusmodi monumenta in antiquis canonum collectionibus sedulo fuerint inserta, ex alia vero parte id Africanis usitatum fuerit, anteriorum synodorum canones in subsequentibus conciliis repetere et confirmare, aliquod saltem antiquorum canonum vestigium superest in synodis quas habemus, quarum fere canones non novi sunt, sed ex antiquis constant. Id autem adeo certum est, ut Dionysius Exiguus, qui in referenda synodo anni 410 recensuit omnes anteriores synodos sub Aurelio celebratas ab anno 393, plures aliquarum canones præterierit, eo quod ab ipso vel in anteriori synodo jam descripti, vel in posteriori describendi fuerant. Nos in antiquissimo ms. capituli Veronensis ineditam synodum Carthaginensem anni 421 nacti sumus tomo III inserendam, in qua ne unus quidem canon novus est, sed omnes hic illic in conciliis jam vulgatis recepti ac repetiti inveniuntur. Adde quod etiam Dionysium a repetendis iisdem canonibus abhorrentem aliquot rari canones fugerint, cum tamen in synodo anni 419, quam ex proposito sue collectioni inseruit, agitata fuerit controversia de appellationibus, in recitandis omnibus canonibus Africanis ad appellationes pertinentibus diligentissimus fuit;

A adeo ut canonem qui appellationes ad transmarina clericis prohibet, ob aliquod verborum discrimen seu ob additamentum paulo ante indicatum hic recensuerit can. 28 et 125. Is autem, qui circa appellationes adeo sollicitus fuit, ut vel paucarum vocum rationem habuerit; non omisisset profecto canonem easdem appellationes interdicentem episcopis, si allicubi eum nactus fuisset, cum præsertim nulla in hunc repetitio eaderet. Nullum igitur canonem ejusmodi retulit, quia in tot conciliis Africanis insertis synodo an. 419 nullum invenit. Si autem nullum ejusmodi interdictum existit inter canones ab Aurelio in tam multis synodis editos, et a maioribus etiam susceptos, quibus tota Africanæ Ecclesiæ disciplina comprehenditur, quis suspicari adhuc possit hoc interdictum sæpius constitutum fuisse? Cum ergo nullus canon episcoporum appellationes ad transmarina inhibeat, has autem exempla quorundam episcoporum paulo ante indicata receptas, non autem veritas manifestis evincant, illud additamentum referri nequit ad partem non provocent ad transmarina. Cum porro episcopis sæpius constituti legantur iudices vel primates vel concilium universale Africæ, ut legere est in Hipponensi an. 393, in Carthaginiensi an. 397, ac in aliis synodis iure, ad ea tantum, sed ad primates suorum 369 provinciarum, vel ad universale concilium, illud additamentum, quod his quidem verbis subnectitur, referendum agnoscimus.

29. Num vero quod episcopis prohibent non fuit usque ad synodum anni 419 vitium fuerit in subsequenti concilio anni circiter 423, quo Apriarius in nova crimina relapsus Faustino legato iterum transmissus in Africam iudicatus fuit, dubitare quisquam poterit. Etenim ex concilio vigesimo sub Aurelio, quod idem est ac ea synodus anni circiter 423, hoc decretum, seu potius ejusdem decreti compendium vel titulus recitatur in synodo habita a Bonifacio Carthaginiensi anno 523: *Ut nullus ad transmarina audeat appellare.* Hoc tamen decretum episcopus non comprehendisse tria nobis videntur: primum, quia adhuc post hanc Aurelii synodum quidam Africani episcopi, nemine contradicente, ad Romanum pontificem provocarunt, ut ex appellatione Lupicini, de qua inferius dicemus, manifestum est; secundo, quia Bonifacii ætate noti jam erant in Africa canones Sardicenses, qui episcoporum appellationes approbant; unde a Ferrando Carthaginiensi Ecclesiæ diacono sub idem tempus expresso Sardicensis nomine in suum Breviarium canonum relati fuerunt. Si autem tunc erant noti, eos etiam ab Afris receptos dubitare non licet, cum a Grato Carthaginiensi in Sardicensi concilio firmati fuerint, ipsique Patres conciliorum ann. 418 et 419 eum quoque Sardicensem canonem, qui maxime displicebat, se recepturos indicarint, si cum in aliqua catholicorum synodo reperissent, ut superius animadvertimus. His autem canonibus receptis, Bonifacius inter canones observandos referre non poterat canonem qui appellationes episcoporum a Sardicensi probatas interdicere. Hinc autem credimus eam canonem non ad appellationes episcoporum, sed ad illas clericorum in Sardicensi prætermisissas pertinuisse. Neque generalis et indefinita vox nullus quempiam moveat. Simili enim generali locutione in eadem Bonifacii synodo exprimitur aliud decretum, vel potius decreti compendium ex concilio sextodecimo sub Aurelio his verbis: *Ad transmarina qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur.* Hoc concilium XVI est illud habitum ann. 418, cujus can. 125 apud Dionysium invenitur. Ex integro autem hoc canone cognoscitur solas clericorum appellationes fuisse interdictas. Idem ergo de canone synodi vigesimæ credendum est, licet in summario Bonifacii generalis formula adhibita fuerit. Tertium peremptorium, ut videtur, argumentum elicimus ex ipsa epistola Patrum Africanorum ad Cælestinum papam, quæ in eadem vigesima synodo scripta fuit. In hac de appellationibus

episcoporum et clericorum agitur, sed diverso modo. Cum de clericorum appellatione sermo est, hæc ne illo modo admittantur pontificem rogant: *Presbyterorum*, inquit num. 5, et sequentium clericorum improba refugia, sicut te dignum est, repellit sanctitas tua, quia et nulla Patrum definitio hoc Ecclesie derogatum est Africanæ; quod idem est ac dicere quia ipsi canones a Faustino allati ad has appellationes non pertinent. De appellationibus vero episcoporum loquentes num. 2, non ut absolute repellantur, sed ne facilius recipiantur, efflagitant: *Deprecamur ut deinceps ad vestras aures hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere.* De episcopis autem hic sermonem esse ostendunt sequentia, quibus post allegatum Nicenæ synodi decretum hanc rationem subiungunt: *Nam etsi de inferioribus clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quanto magis hoc de episcopis voluit observari, ne in sua provincia a communione suspensi, a tua sanctitate præpropere vel indebite videantur communioni restitui?* Et dein ad clericorum appellationem transeunt: *Presbyterorum quoque, etc., ubi particula quoque præcedentia non de clericis, sed de episcopis dicta fuisse confirmat.* Quid autem hæc diversa loquendi ratio circa episcopos et clericos, nisi quia his, non vero illi interdicta fuit appellatio? Solum hæc petitione, ne episcoporum provocaciones facilius admittantur, cum nimis frequentie et abusibus voluerunt prospicere, tum vero eas ex Africanæ disciplina permissas, etsi rariores cuperent, se tamen non prohibere indicantur. Quod si ex rationes in eadem epistola subiunguntur num. 3, quæ æque de episcoporum ac de inferioris ordinis clericorum appellationibus probant, aliud est obiter rationes omnibus communes inserere, aliud est æque omnes absolute recusare ac interdicare, quod de solis 971 clericorum appellationibus invenitur. Hinc forte has rationes inseruerunt paragrapho ubi de clericis agunt, non autem illi ubi de episcopis, quorum provocaciones cum Africanæ disciplina non vetaret, satis esse putarunt, si facilius non reciperentur. Ex hac ergo epistola novum potius argumentum eruitur, quo episcoporum appellationes ab Africanis receptæ confirmantur.

30. Hic porro animadversione dignam putamus eam rationem qua hi episcopi clericorum appellationibus resisterunt. Sive acta synodi an. 419, sive epistolæ ad Bonifacium et Cælestinum in causa Apiarii scripta legantur, ne verbum quidem delegetur quo apostolica sedis ius in liis causis in dubium vocetur. Omnes rationes ad difficultates ob locorum longinquitatem, ad pericula dilationum et fraudum, ad improborum abusus pertinent: quorum exempla in ipsa Apiarii appellatione demonstratum fuit. Licet enim iustissime depositus ob crimina Africanis certa, hoc tamen effugio sese protexit, ac Faustinum legatum ita circumvenerat, ut ejus patronus potius quam iudex videretur, cujus patrocinio fretus non nisi post trium dierum disceptationem ad confessionem criminum compulsus fuit. Hoc tam funesto exemplo et abusu ad zelum excitati Africani Patres, huiusmodi appellationes, seu verius reproborum clericorum perugia ex Africanæ disciplina interdicta ab apostolica sede omnino repellenda scripserunt. Etsi vero id prohibuerit jam inde ab an. 418, nihilo tamen minus non solum Faustinum et duos alios legatos ab apostolica sede missos non repulere, sed eorum etiam sententiæ acquiescentes Apiarium communioni restituerunt. Adeo vero apostolicam auctoritatem in his ipsis clericorum appellationibus venerati sunt, ut licet idem Apiarius post primam restitutionem anni 419 in nova crimina relapsus, atque ideoque depositus, ad Romanum pontificem iterum confugerit; licet nova delegato Faustini transmissa fuisset eo tempore cum jam Africani certi erant inter Nicænos non reperiri eum canonem qui pro ea fuerat productus, ac proinde ea conditione amplius non tenerentur, qua

A se obligarent solum usque ad diligentem Nicænorum canonum inquisitionem; adhuc tamen in apostolica sedis observantiam eundem Faustinum legatum ut iudicem receperunt, et solum conquisiti sunt cum Cælestino quod ille Apiarii patrocinium potius quam iudicium suscepit, et defensoris magis quam iudicis personam gesserit: hæc de causa zelo iustitiæ ducti, meras rationes fraudum et periculorum efferrantes, rogant pontificem ne amplius reciperet appellationes ejusmodi, quæ ex abusu pravorum in perniciem vergant, et ne uteretur huius generis legationibus, quas in nulla synodo constitutas repererant, quasque his primis exemplis male cessisse experiri fuerant. Ubique igitur intactum jus, et sola pericula ac scandala proposita, ob quæ modeste et humiliter restitire, ac ejusmodi appellationes interdicendas putarunt. Videant qua moderatione iis utendum sit, qui hac in re Africanis magistris ac dubiis gloriantur, ac simul interligant quam perperam hanc Africanorum resistentiam solis appellationibus clericorum transferant ad episcoporum appellationes, quas ab Africanis nunquam veritas et semper receptas ostendimus. Sed hæc obiter. Stet interim Afros episcopos restituisse quidem, sed modeste, ac intacto jure, inferiorum clericorum appellationibus; Sardicenses autem canones stantes de appellationibus episcoporum hac occasione repudiassæ ex sola ignorantia, quoad methodum apostolicæ delegationis tantum; reipsa tamen cum horum appellationes admittent, eosdem canones olim a majoribus suis firmatos atque susceptos, quoad substantiam recepisse, licet per hæc tempora eos inducto præsertim Nicænorum nomine ignorant.

31. Ex his porro evincitur falsitas illius proluxæ annotationis, qua Quesnellus caput 12 epistolæ 12 Leonis ad Mauros eo peculiari nomine appositum statuit, quia Lupicini episcopi Afri appellationem ad Romanum pontificem præfert, a qua Africanos abhorrentes ex documentis in Apiarii causa editis veluti certum tradit. Cum vero nos hoc caput omnino sincerum aliunde probavimus, hinc potius episcopali appellationum disciplinam ab Afriis haudquam repudiata agnoscimus, cum præsertim nulla hac in re controversia excitata noletur, summæque erga Leonem Romanum pontificem Africanorum observantia ex toto epistolæ contextu elucescat. Cæterum si non hoc tempore, certe non multo post ipsi Sardicenses canones ab Africanis recepti videntur, eo 973 quod fortassis cursu temporis, sive accuratius inquirentes, sive docentibus Romanis nos a Nicænis distinctos, ac Sardicensium nomine a Grato Carthaginensi aliisque majoribus suis approbatos, ac in Carthaginensi synodo ab eodem Grato laudatos tandem didicerunt. Quidquid autem de Africanis, quoad Sardicenses canones, quispiam existimet, nihil convincit pro Gallis vel cæteris qui Sardicenses canones in suis codicibus retulerunt, ut superius ostendimus.

32. Sardicensibus canonibus subiiciendæ sunt synodi Romanæ epistolæ sub Damaso scripta ad imperatorem Gratianum, et ejusdem Gratiani lex, quibus episcopali appellationum disciplina statuitur, et Cælidonii appellationis præcipua ratio ac vindicta proponuntur. Concilium Romanum a Gratiano legem petiti, quo iudiciorum ecclesiasticorum ordo sæculari, ut aiunt, brachio protectus adversus renitentes firmaretur; et huic petitioni lex plane respondens edita fuit, quæ cum emendator sit ac sensui conformior, ex ea Romanæ synodice in unico et minus emendato codice a Sirmondo inventæ lectio corrigenda est. Igitur in synodica Romani concilii Patres ab imperatore imprimis petunt, n. 9, ut *jubere pietas vestra dignetur, quicumque vel ejus (Damas) pontificis, ut ex contextu atque ex ipsa Gratiani lege liquet) vel nostro iudicio, qui catholici sumus, fuerit condemnatus, atque injuste voluerit Ecclesiam retinere, vel vocatus sacerdotali iudicio (ex lege Gratiani legendum, ad sacerdotale iudicium) vel contumaciam non adesse, seu*

ab illustribus viris praefectis praetorio Italiae vestrae, sive a vicario arcibus ad urbem Romanam veniat. Cum unus esset praefectus praetorio Italiae, et plures vicarii qui praefecto praetorio Italiae suberant, error est manifestus in verbis praefectis praetorio Italiae vestrae et vicario; ac praeterea in subsequentibus deesse videtur membrum quod antecedentibus respondeat. Melius et integrius legitur in lege ex qua hic quoque synodica textus corrigendus, seu potius supplendus est: Aut ab illustribus viris praefectis praetorio Galliae atque Italiae, sive a proconsulibus vel vicariis auctoritate adhibita ad episcopale iudicium remittatur (quod membrum ad verba antecedentia vocatus ad sacerdotale iudicium refertur, et in synodica desideratur) vel ad urbem Romanam sub prosecutione perveniat. Haec de primae cognitionis iudiciis, quoad loca Romae viciniora. Subditur vero statim de iisdem iudiciis quoad loca a Romana urbe remotiora in laudata synodica, et totidem fere verbis in lege: Aut si in longinquis partibus huiusmodi emergerit questio, ad metropolitani per locorum iudicia deducatur examen, vel si ipse metropolitani est, Romanus necessarius, vel ad eos quos Romanus episcopus iudices dederit, contendere sine dilatione jubetur. Cum non solum praefecto praetorio Italiae, verum praefecto praetorio Galliae, sicut et proconsulibus, Hispaniae scilicet et Africae, ac vicariis praefectorum praecipuum tradatur, generalis utique disciplina hac lege exponitur, quae totius Occidentis, ac nominatim Gallicanas Ecclesias spectabat. Et in locis quidem a Romana urbe non valde remotis ipsa quorumlibet episcoporum prima cognitio vel provinciali synodo, vel Romano antistiti assensur: in remotioribus autem quoad episcopos tribuitur metropolitano, et subintelligitur cum suae provinciae synodo; quoad metropolitano vero Romano pontifici, vel iis quos idem pontifex iudices delegaverit, et praecipitur ut si quis ad iudicium vocatus adesse non fuerit, a seculari brachio compellatur. Tum de provocatione a iudicibus primae cognitionis additur: Certe si vel metropolitani vel cuiusque alterius sacerdotis suspecta gratia vel iniquitas fuerit, vel ad Romanum pontificem, vel ad concilium certe quindecim episcoporum finitimorum ei liceat provocare. Duas provocandi seu appellandi rationes indicantur, quarum altera ad Romanum pontificem cuiuslibet libere conceditur, si iudices primae cognitionis in suspicionem veniant. Celidonio autem Hilarius, qui metropolitano ipsis non erat, et incompetens iudicium usurpaverat, suspectus esse potuit, necnon ejus causae minus idonei iudicari potuerunt etiam ceteri Galliarum episcopi, in quos eundem Hilarium maximam auctoritatem exercuisse, non tam in S. Romani Vita quam in ipsa S. Leonis epistola innuitur; ac propterea vel ex hoc ad Romanum pontificem citius quam ad finitimos Gallicanos antistites provocare ipsi Celidonio maxime licuit. Neque refert utrum sit ante an post iudicium Hilarii provocaverit. Nam praeterquam quod ignotum est num ipsi Hilarii iudicio **975** interfuerit, certe qui licet ob suspicionem aliquam ante iudicium provocare, eidem multo magis licet post iudicium, si quoad gravamen ante suspicabatur, reipsa post iudicium sibi obvenisse compererit; qua quidem de causa appellationis etiam a iudicibus, de quibus antea nulla erat suspicio, omni jure conceduntur.

55. Inter ecclesiastici juris regulas referendae sunt epistolae decretales Romanorum pontificum, quas quidem Gallicanos veneratos suis collectionibus canonum inseruisse ante Dionysium, et vim statuti habuisse apud ipsos Quesnellus fatetur diss. 16 tomo III edenda, § 12, et ita fatetur ac si secus sentire sit Apostolicae sedis auctoritatem totis quingentis annis ab illis ita spreto credere, ut ante Dionysium de colligendis illis decretis non cogitaverint. Et addit: At meliora nos ac magis religiosa de Gallicanis antiques Ecclesiis erga caput ac primum suum existimamus. Itaque in rem praesentem haud omittenda est epistola Innocentii ad Victricium Rothomagensis, quam

A sane iidem quoque codices ab eo laudati praerunt, sicut et codex Morbacensis, Palatinus 574 et Fossatensis qui puras Gallicanas collectiones continent. Victricium Romanum venisse, ut aliquod crimen sibi per calumniam impositum Romano in iudicio purgaret, ex S. Paulini epist. 37 ad eundem scripta colligitur. Ea autem Innocentii decretalis Gallicano episcopo normam atque auctoritatem a Romana Ecclesia postulanti tradita, Galliarum Ecclesiae potissimum respicit. In hac autem cap. 3 statuitur ut majores causae, inter quas sane iudicia de episcopis maxime censentur, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, et beata consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur. Id appellandi, ubi quis se iniuste damnatum senserit, facultatem decernit, quam quidem et a Sardicensi synodo constitutam, et consuetudine confirmatam ostendimus. Paulo ante ibidem praecipuum fuerat ut causae etiam superioris ordinis, id est episcoporum, in concilio ejusdem provinciae terminentur; nec alicui liceat a iudicio episcoporum provincialium ad alias convolare provincias, sine praedictio tamen Romanae Ecclesiae, sicut in omnibus causis debet reverentia custodiri; quod jus appellationum ad hanc Ecclesiam sartum tectum servat.

54. Concludamus hoc caput ecclesiastici juris Constantinopolitani episcopi exemplo. Decretum fuerat in synodo Constantinopolitana 1 anni 381 episcopo Constantinopolitano honoris primatus post Romanum episcopum, propterea quod urbs ipsa sit junior Roma. Postea episcopi hujus urbis Nectarius, S. Joannes Chrysostomus, Atticus, Sisinius, et S. Proclus de episcoporum causis et appellationibus ex variis Orientis provinciis ad se delatis passim iudicantur; quod deinceps in Chalcedonensi confirmatum fuit can. 9 et 17. Id autem cum nullo jure per se attribui posset episcopo Constantinopolitano, qui ne metropolitano quidem fuerat, sed Heraclae suffraganeus, sufficiri et defendi cepit ex memorato canone concilii Constantinopolitani 1, ac si primatus honoris huius sedi tributus, quia est nova Roma, non merum honoris gradum, sed eorumdem privilegiorum participationem inferret, ut colligitur ex Chalcedonensi concilio act. 16, nec non ex ejusdem relatione ad S. Leonem. Quare sicut Romanus pontifex de episcopatum appellationum causis cognoscebat, ita etiam Constantinopolitanum posse de iisdem cognoscere ex Constantinopolitanae synodi decreto iudicatum fuit. Igitur hoc jus Romanae sedi per haec quoque ante Leonem tempora competens, ac praesertim in Occidentalibus episcoporum causis frequentius usu exercitum notissimum esse debuit, ut simile jus in Orientis episcopos communicato sibi novae Romae honore Constantinopolitani antistes exercendum putaret. Huic quidem juris praerogativa Romana sedes plurimum restitit, non solum quia Constantinopolitanae synodi canones olim nec noverat nec recuperare umquam, verum etiam quia reipsa haec synodus nudum honoris gradum post Romanum episcopum, non autem jus ullum Constantinopolitanis detulerat. Mirum vero nobis maxime accidit, neminem succensere Constantinopolitanis episcopis, quod Orientalium appellationum jus nullo canone ipsis tributum usurpaverint solo colore unius canonis, qui merum honorem vindicabat, nonnullos vero usurpat juri accusare Romanos pontifices, cum illud jus exercere, quod ipsis antiquis Orientalibus ac Constantinopolitanis erat certissimum, et non tam consuetudine quam in Sardicensi concilio aliisque ecclesiasticis **977** documentis aperitissime assensur. Quid si non hoc solo ecclesiastico, sed etiam divino jure appellationum causae Romanae sedi competat? de quo exploratissime capite sequenti statuatur.

CAP. VII. De appellationibus ad Romanam sedem ex divino jure; et quatenus appellationum jus in primatu radicem habeat. — 1. Hoc praecipuum pontifici juri fundamentum est, cui et consuetudo et ipsum ecclesiasticum jus circa appellationes innititur; unde Va-

Valentinianus III, in litteris ad imperatorem Theodosium, quæ inter Leoninas sunt epist. 55, idem appellationum jus et ex consuetudine et a conciliis apostolicæ sedi tributum hujus rei, id est primatus, gratia in Flavianis causa, quæ appellationis causa fuit, eidem asseruit, ut in antecedenti capite vidimus. Illic etiam Leo primatus jura ab Hilario violata, cum Celeridonio appellationi restituisse visus est, cap. 2, epist. 12, conquestus fuit. Quesnellus part. 1, c. 15, dum appellationum consuetudinem repudiatur probare studet, hujus discipline causam et originem in episcopalis dignitatis natura et sacrosanctis privilegiis fundatam tradit, hoc est, in jure divino, quod jus non scriptum vocat. Hæc in hypothesi quoties vel antiqua vel recentiore disciplina episcoporum judicia per appellationem ad sedem apostolicam delata fuere, divinum episcopalis dignitatis jus violatum fuisset. Quis tamen commentum in animum usquam inducet? Interest igitur non minimum pontificium jus circa appellationes et divini juris primatum dimanans explicare et constituere, ne qua injuria episcopalis judiciis exinde illata credatur. Idem Quesnellus hoc ipsum aliquando perdidit; nam dissert. 16, quam tomo III inseremus, § 14, n. 4, aperte declarat, Gallicanos, cum appellationes receperunt, respexisse ad primatus pontificii dignitatem, ac potentiorum, ut Irenæus loquitur, principalitatem. Jam in canonicis Ecclesiæ Africanæ communis illa regula inseritur can. 15 apud Dionysium, ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, provocare liceat. Hinc appellationis jus ad Romanum pontificem in tota Ecclesia negari nequit nisi ab eo qui majorem auctoritatem supra quaslibet totius orbis Ecclesiæ eidem summo pontifici negare cum hæreticis et schismaticis audeat. Hæc autem major auctoritas primatui seu potentiori principalitati referenda est. Quatenus vero hoc appellationum jus et pontificio primatu, ac proinde ex divino jure dimanet, ut facilius et rectius intelligamus, in primigenium ecclesiasticæ jurisdictionis originem paulisper intendendum est animus; et quid a Christo circa pontificum Romanorum jus supra episcopos fuerit institutum, ante est perspicendum; neque enim jura melius quam ex ipsa institutione et origine cognosci possunt.

2. Omnes apostolos inter se divina constitutione fuisse æquales, uno Petro excepto, qui Christo deferente non meri ordinis, sed peculiaris jurisdictionis primatum supra omnes obtinuit, ac propterea neminem cæterorum apostolorum ex divino jure habuisse supra alios jurisdictionem, solum autem Petrum eodem jure divino eam habuisse, inter catholicos convenit. Cum porro eodem jure apostolis episcopi succederint, nec tamen majorem præ illis jurisdictionem, Christo instituyente, sint consecuti, Petro autem successerit Romanus pontifex, et cum eadem primatus jurisdictione successerit, consequens fit nullum episcoporum nisi solum Romanum pontificem jure divino supra alios episcopos jurisdictionem accepisse. Ad hanc autem jurisdictionem supra episcopos pertinet causas episcoporum cognoscere et judicare; id enim jurisdictionis est, quæ superiori tantummodo competit. Igitur ex Christi institutione ac divino jure nemo singulorum episcoporum de aliorum episcoporum causis potest cognoscere et judicare; Romanus autem potest: unde Valentinianus in laudata epist. 55 ad Theodosium inter primatus pontificii jura retulit generalem potestatem de fide et sacerdotibus (id est episcopis) judicare.

3. Hinc quidem nulli patriarchæ, metropolitæ nulli jure divino instituti sunt, quibus hæc jurisdictio eodem jure tribuatur; sed omnes ecclesiasticæ institutioni 979 sicuti originem, ita et auctoritatem referunt. Cum enim Petrus ejusque successores Romani pontifices nec ubique præsto esse, nec omnibus omnium episcoporum causis pro suo jure possent ubique opportune prospicere, ecclesiastica institutione pro-

A visum fuit ut in singulis provinciis singuli, et alii rursus in majoribus diocesis majorem, quam episcopatus fert, haberent auctoritatem, vel ejus inter cætera de episcoporum causis certa ratioe ac modo cognoscerent, de quibus ex jure divino solus Petrus ac successores ejus cognoscere potuissent, et hæc ratioe, quæ sane verissima est, jurisdictio Petri ac successorum ejus peculiaris ex institutione divina, ecclesiastica quodammodo delegatione aliis communicata fuit. Tales sunt illi qui postea patriarchæ vel metropolitani appellati sunt. In hanc autem institutionem ecclesiasticam, quæ proprium Petri ac successorum ejus jurisdictio communicavit, ipse procul dubio S. Petrus aut successor ejus saltem interpretative, ut ita dicam, consensisse credendi sunt; nemo enim alius per se ea jurisdictioe experts illam potuisset in quempiam transferre eo inscio vel invito, qui eandem solus non humano, sed divino jure obtinebat. Vulgata est enim illa juris regula:

Nemo potest plus juris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur. Quod si apostoli pro extraordinario apostolatus jure in universam Ecclesiam, quod in episcopos successores non transivit, supra antistites ipsos jurisdictionem habentes potuerunt quibusdam eandem communicare, eamque præterea aliquibus majorem sedem episcopis reipsa communicasse præsumunt, cum communicassent jurisdictionem, quæ jure ordinario ac divino soli Petro ac successoribus ejus competeat, non sine interpretativo saltem istorum consensu eam communicasse dicendi essent, vel saltem sine ipsorum præjudicio, ne jurisdictio quæ ordinario et divino jure ad ipsos pertinet detrimentum caperet.

4. Hinc autem patriarcharum ac metropolitaram jurisdictionem conciliorum canones subinde approbarunt, vel certis finibus, prout necessitas vel utilitas flagitabat, coercere: initio vero pluribus in locis immemorabili tantum consuetudine certus modus vixit, certique fines fuerunt præscripti, qui pro lege habebantur, et in canonicis confirmati inveniantur. C Quidquid autem sive canones sive consuetudo circa hanc jurisdictionem patriarchis aut metropolitibus attribuit, cum juris sit et institutionis meræ ecclesiasticæ, primigenio et divino Petri ac Romanorum pontificum juri præjudicare non potuit: quidquid enim ecclesiasticum, immo et apostolicum juris est, juri divino ne tantillum quidem decerpere potest. Quæcumque ergo ecclesiastica vel etiam apostolica auctoritate instituta fuerit patriarcharum aut metropolitaram jurisdictio in episcoporum causis, salva semper intelligenda est Romanorum pontificum divini juris auctoritas; adeo ut sicut ante eam institutionem ecclesiasticam isti ex divino jure poterant de causis episcoporum cognoscere ipsa cognitione prima, ita post eam institutionem æque pro suo jure possint. Quare nec canones nec consuetudo, sicut nec apostoli ipsi potuerunt efficere ut Romani pontifices, qui soli sunt immediati episcoporum superiores jure divino, eadem immediata jurisdictione in episcopos non gaudeant, quæ ex divino jure descendit, nec ut ad ipsos eodem jure non pertineat ipsa episcoporum causarum prima cognitio, si eam, aliis licet ecclesiasticæ institutione communicatam, ex eodem jure ad se revocare crediderint expedire. Nec si id facerent, alienum jus arripere, et patriarcharum vel metropolitaram jurisdictionem per injuriam usurpare et infringere, sed proprium jus sibi divina institutione competens repetere et exercere dicendi essent. Hinc nullius quidem injuriæ in Gallicanorum antistitem privilegia accusari potest Patroclus Arelatensis, cum Proculi Massiliensis, aut Hilarii Narbonensis causam in prima cognitione ad apostolicam sedem delatit; nec in ea re usurpati juris notari queant Zosimi decreta, quæ adversus Proculum pro Arelatensis jure edita, ipse Quesnellus part. II, c. 4, veluti æquissima vindicare studet. Similiter reprehendi nequeunt Valentinianæ Ecclesiæ clerici, cum Maximi episcopi cau-

sam ad Bonifacium papam immediate cognoscendam A
detulere.

8. Posset quidem nonnullis in circumstantiis con-
tendi hanc primigenii juris revocationem, si qua ino-
lita in provinciis judiciorum forma aboleretur, non
expedire, eo quod plura exinde incommoda aut
scandala sequerentur, quae ex naturali ac divina lege
impedienda sunt, et ut impedirentur quidem, ea ec-
clesiastica **981** institutione provism fuit; ita ut
hanc institutionem licet ecclesiasticam immutare et
delere pro repetendo primigenio licet divino jure, sit
ea in hypothesi pluribus incommodis et scandalis
viam aperire, ac potestatem divini juris velle exercere
et exercere in destructionem Ecclesiae, cum in zedi-
cationem tantummodo collata fuerit. At aliud est
querere num quid expediat vel liceat; aliud vero ne-
gare potestatem et jus ipsum, quod institutione di-
vina certum sit, et alieni juris usurpationem crimi-
nari. Qui de primo solum disputat, si non passione
vel praedjudicio aliquo, ac zelo ac veritate ducatur,
soliusque boni publici intuitu agat, ut scandala impe-
diat, et rationes in hanc rem opportunas quibuscum-
que potest viribus (debita semper observantia et
moderatione servata) urgeat atque promoveat, qui-
bus institutionem ecclesiasticam consuetudine firma-
tam sariani tectam servandam, a novitate autem in-
ducenda abstinendum esse suadeat; at nihil tamen
opponat quod ipsam pontificiam certeque divinam
institutionem feriat, non solum nihil peccaverit, verum
etiam sancte et laudabiliter faciet. Ita nemo est
qui non plurimum commendat S. Bernardum, cum
monasteriorum exemptiones ab episcoporum jure
sola ambitione querasit, et nullo communis utilitatis
intuitu, sed pro officiorum magnitudine, vel solo pon-
tificis arbitrio concessas reprehendit, ab eisque in
posterum concedendis Eugenium III detertere cona-
tus est, non ea tamen de causa quod hanc concessio
pontificiam auctoritatem excederet, et episcoporum
jus invaderet ac per injuriam violaret, sed quia oppo-
nebatur rationi ac justitiae late sumptae, quae ambiti-
onem et vitia fovere vetat, atque scandalis exinde
manantibus adiutim occidere jubet. Sic faciliando,
inquit ad Eugenium pontificem (Lib. III de Consid.,
c. 4, n. 4), probatis nos habere plenitudinem potestatis,
sed iustitiam forte non ita. Facilis hoc quia potestis;
sed utrum et debeatis, quaestio est; et in hoc explican-
do pluribus prosequitur. Vides hic indicatam dis-
tinctionem potestatis seu juris, quod non vocatur in
dubium, immo plane asseritur, et executionis (eo
quod non expediat) illicitae; in qua una demon-
stranda sine laesione juris ac potestatis insistitur. Nec
dissimiliter idem doctor lib. III de Consid. ad eum-
dem Eugenium, c. 2, et epist. 178, ad Innocentium
II, cum appellationibus ad sedem apostolicam sese
opposuit, in abusus et scandalis exinde enascenti-
bus institui, seu in eo quod expediret, intacto semper
jure, quod ex primatu dimanare professus est. Ap-
pellatur de toto mundo ad te. Id quidem in testimo-
nium singularis primatus tui. At tu, si sapias, non pri-
matu gaudebis, sed fructu, etc.

6. Si hac eadem methodo atque moderatione ute-
rentur, quicumque pro suarum regionum consuetu-
dinibus aut institutis veterum canonum conservandis
disputant, nihil esset criminandum. At si a quaestione
utrum expediat ac fieri debeat, quae una in rebus ejus-
modi locum habere potest, transeant ad negandum
vel in dubium revocandum jurisdictionem pontifi-
ciam, quae certissima est ex ipso divino jure, nonne
aperta perversio et injuriosa ac injusta disputatio
erit? Ita si de prima episcopatum causarum cogni-
tione apostolica sedi reservanda ageretur, qui alio-
rum judicium, ubi alia disciplina viget, jurisdictionem
hac pervasa et falsa ratione vindicandam putaret,
et idcirco pontifices alieni juris usurpatores traducere-
t, pro vindicando illorum jure ecclesiastico indu-
lium et alius pontificum jus a divina institutione
manans adoriretur atque violaret; et dum canones

atque consuetudines Ecclesiarum, quae sunt institu-
tiones ecclesiasticae, in hanc rem afferret ac propu-
gnaret, divinae institutioni, cui jus pontificium inni-
latur, contraret; immo pugnaret etiam adversus ipsos
canones, qui hanc supremam divinae institutionis ju-
risdictionem confirmarunt expressissime, et salvam sem-
per in quibusque ecclesiasticis sanctionibus voluerunt
intelligi. Injuriae quoque deberet accusare ipsam
Tridentinam synodum, quae hanc primam de gravi-
ribus episcoporum causis cognitionem Romano pon-
tifici asseruit sess. 13, c. 8, et sess. 24, c. 5. Ratio-
nes quibus haec reservatio expedire dicenda sit, hic
inquirenda non sunt; de solo enim pontificio jure
nobis est quaestio.

7. Hoc autem loco praeterea nequit Quesnellii au-
dacia, cum part. 1, c. 9, Gallicanis episcopis Arela-
tensi adherentibus succenset, quod una cum Vien-
nensi episcopo controversiam de jure metropolitico
sub Ravennio renatam S. Leonis iudicio subjece-
runt. Eodem quoque nomine Patroclum Arelatensem
reprehendit **982** cap. 16, qui ob similem controver-
siam Zosimum addit. Molestie nimium fert hic scrip-
tor, Gallicanas causas ad apostolicam sedem diju-
dicandas deferri: adeo ut si ipse S. Trophimus pri-
mus episcopus Arelatensis ab eadem apostolica sede
missus in Gallias, obortis aliquot inter episcopos
dissidiis, haec ad Romanum pontificem retulisset,
dubitare liceat num aliquid etiam reprehensionis et
querelarum sparsisset adversus eundem S. Trophi-
mum, quasi hoc exemplo Gallicanis Ecclesiis pra-
judicium creasset. Non queritur quod ea causa ante
Leonem et Zosimum in Taurinensi concilio episcopo-
rum Italorum examini subjecta fuerit, tametsi illi
Itali episcopi nullo proprio jure Gallicanis praesentent,
Solum Romani episcopi, qui in totam Ecclesiam, ac
praesertim in Gallicanas a Romana immediate dima-
nantes jurisdictionem habet, iudicium refugit, ac
Gallicanos hoc tribunal ademptis maximi praedijci
auctores traducit. Hilarium omnibus imitandum pro-
ponit, qui ad Leonem profectus, palam denuntiavit se
ad officia, non ad causas venisse, protestandis ordine,
non accusandis, quae acta erant suggerere. Ita solius
Hilarii exemplum suo modo explicatum ceteris pra-
ferendum putat. Consuetudinem et canones ingerit,
ac si consuetudo et canones pro Romano jure non
probaurent, vel divinum apostolicae sedis jus utris ca-
nonibus aut consuetudinibus infirmari seu deleri po-
tuerit. Multo autem mirabilior est haec Quesnellii
querela, cum controversia inter Viennensem et Arela-
tensem ejusmodi esset, quae nec a Gallicanis epi-
scopis, nec ab Italis Taurinensis concilii Patribus
deliniri aut componi potuerit. Num perpetuo debebat
ebullire ac episcopos in partes discindere, ne ad
Romanum tribunal deferretur? Zosimus quidem
agente Patroclo adjudicavit illam Arelatensi. At Zo-
simi sententia, quam subreptio extorserat (ut proba-
bimus part. II, c. 2), per Bonifacium saltem quoad
Narbonensem metropolim emendata, quoad Vienn-
ensis quoque jus infirmata credi potuit. Hinc autem
cum eadem controversia sub Leone revixit, ad
quem confugiendum erat nisi ad eam sedem quae
antea de eadem causa cognoverat atque decreverat?
Neque vero S. Leo, cum Ravennii ordinationem ap-
probavit, quidquam de ea controversia pro Arela-
tensi decidere voluit. Solum enim ipso facto appro-
bavit Arelatensem episcopum metropolitam esse a
Viennensi distinctum; nihil autem de peculiari, et,
ut ita dicamus, individuo Viennensis aut Arelatensis
jure constituit. Cum porro ea occasione episcopi apud
Leonem egerint etiam de confirmandis peculiaribus
praerogativis Arelatensi sedi a Romana concessis, uti
erat jus formatarium et indicandarum synodorum ex
universis Gallis, nonne hac praesertim in re si quid
dubii incididerat, justum erat ipsum privilegiorum
fontem adire, ut ex certa confirmatione omnis dubi-
tatio tolleretur? Quid praedijcii his in rebus Quesnel-
lus commisit? Num praedijcio esse potest, in

controversiis et ambiguitatibus de jurisdictione ecclesiastica inter Gallicanos exortis ab ea sede sententiam querere, a qua omnis Gallicanarum Ecclesiarum jurisdictionis originem ducit? Neque jus ob S. Trophimi honorem olim questum ingeratur. Numquid enim honor S. Trophimi, qui in Gallia a Romana sede missus, omnem jurisdictionem ab eadem accepit, in eo collocandus est, ut jus ejusdem sedis successoribus ejus haudquaquam agnoscant, et ab eo quasi suis juribus pernicioso maxime caveant? Nonne hæc vel suspicari solius hominis esse potest, qui ob infensum in Romanos pontifices animum minus recte judicet? Sed redeamus in viam.

8. Licet autem in re præsentis non agatur de prima episcopatum causarum cognitione, de qua pauca quædam attigimus, nemo tamen non videt, hæc si plurimum valent in questione de prima earundem causarum cognitione, in questione de appellationibus valere multo magis. Si enim Romanus pontifex ratione primatus ex divino jure potest immediate judicare de episcoporum causis ipsa cognitione prima, multo magis poterit in causis appellationum, quæ post judicium patriarcharum aut metropolitaram in synodis provinciarum ad superiorem ipso jure deferuntur, qualem supra patriarchas et metropoles et supra ipsas provinciales synodos esse Romanum antistitem catholicorum nemo dubitat. Quod si in quibusdam regionibus præsertim a Romana sede remotis antiquo usu receptum fuit ut hæc quoque causæ a finitimis episcopis vel a pleniori synodo cognoscantur ac terminentur, id ecclesiastica pariter institutione fuit inductum, non aliquo peculiari jure, quod sive finitimis episcopis, sive pleniori concilio divina institutione competere, sed ob expediendum facilius et celerius negotium et ne ob longinquitatem itinerum ac difficilem translationem testium moræ innoterentur longiores, quibus scandala diutius vigerent, et subreptiones aut obreptiones facile irrepserent. Igitur in hoc pariter, si res ita ferat, agi poterit eo nomine quod non expediat novitatem inducere (nam ipsa quidem mutatio consuetudinis, ut notavit Augustinus epist. 118, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat), non vero quod jurisdictionis pontificibus deest. Et siquidem hæc jurisdictio in ejusmodi causis vocaretur in dubium prætextu consuetudinis aut canonum; consuetudo et canones per summum abusum præferuntur divino ac certo juri Romanorum pontificum, cui omne humanum jus cedat necesse est.

9. Idem dicatur de canonibus Sardicenis, qui causas appellationum episcoporum a Romano pontifice per delegatos in provincia iudices, vel per legatum in eam missum cognoscendas innotant. Id enim similiter illud respicit, quod credebatur magis expedire, non vero quod pontificum jus hoc limite circumscriptum putaretur; unde can. 4 ejusdem synodi memorantur causæ episcopales agendæ in urbe Roma et in judicio Romani episcopi determinandæ. Similiter cum Africani episcopi in litteris ad Cælestinum institerunt ut de appellationibus judicium foret in Africa, pro suarum Ecclesiarum disciplina, quam utiliorem existimabant, retinenda laborarunt; unde difficultates ejusmodi judiciorum (si extra Africam instituantur) pravorum improba refugia, dolos, ac subreptiones facile irrepentes exposuere; quæ ad id quod expedit pertinent; nihil autem impetierunt pontificum jus, quod toto hoc in negotio intactum eos reliquisse satis colligitur ex capite antecedenti num. 50.

10. Ingerit Quesnellus sub finem c. 16, illa eorundem Africanorum et alia similia Cypriani verba, quibus negotia quæcumque in suis locis, ubi orta sunt, finiendæ, et causas illic audiri ubi crimen est admis- sum, justum et rationabile dicitur. Ipsum etiam statuerunt imperatores Valentinianus et Valens leg. 10 et 13, Cod. Theod. de Accusat. et Inscriptionibus. Id autem respicit solum quod expedit; et sicut im-

peratores iis legibus non sibi ademerant jus, quod sibi competeat, easdem causas cognoscendi per ap- ubique essent, ita nec laudati Patres recitatis verbis eam jurisdictionem pontifici denegarunt, quam eidem competere certissime cognoscebant. Quod si nonnullis in locis ipsam jurisdictionem aliquatenus perstrinxisse videntur, novum non est in disputationis æstu aliqua verba excludere quæ aliquantulo excedunt, et nimis probant quam deberent, et quam ipsi vellent a quibus illa adhiberent.

11. Opponit Quesnellus paulo post initium c. 14, illa Africanorum, seu Cypriani in libro de Unitate Ecclesiæ: *Episcopatum unum esse atque indivisum, cujus a singulis in solidum pars tenetur*; ac mox transiens ad formam judiciorum et appellationum in provinciis subdit: *Si quis secus fecisset, et ad extraneos iudices vellet per appellationis libellum confugere, is episcoporum concordiam coherentem collidere nullo- temque scindere merito putabatur*. Alia Cypriani verba respicit ex epist. 55. Verum quidem est, quod primo loco scripsit Cyprianus, *episcopatum unum esse cujus a singulis in solidum pars tenetur*. At cum a Romano pontifice ea pars teneatur exclusis reliquis, in qua primatus non ordinis, sed præcipue jurisdictionis situs est, nec id negatur a Cypriano, qui eandem primatum pluribus statuit; cum negari nequit quia ejusdem primatus causa supra omnes episcopos divino jure pares jurisdictionem oblineat, tum negari consequenter nequit quin eodem jure possit de iisdem judicare sive in prima sive in secunda cogitatione; et appellatio ad ipsum dici non potest appellatio ad extraneum iudicem, cui jus non competeat. Illa porro, *episcoporum concordiam coherentem collidere*, si ex integro Cypriani textu sumatur, a pontificis jure proscindendo alienissima cognoscitur. De schismaticis enim, qui condemnati Romam confugerant, ut schismati patrocinium quærerent, ait: *Oportet eos quibus præsumus, non circumvenire, nec episcoporum concordiam coherentem sua subdola ac fallaci temeritate collidere*; quæ non in censuram pontificii juris, sed in detestationem solius temeritatis hominum perflorant, qui Cornelium papam cum Cypriano coherentem dolo malo **367** et fallaciis disjungere nitebantur, ab eodem producta ex contextu liquet. His igitur et similibus testimoniis omissis, quæ ad perstringendum jus pontificum perperam traduntur, eorum doctissimorum sanctissimorumque pontificum auctoritas sequenda erit, qui idem jus certis principiis fultum asseruerunt; vel ad summum, ubi circumstantiæ videantur postulare, insistendum erit exemplo S. Bernardi, qui jus pontificum proferens, pro solo publico bono et episcoporum jure ex incommunis alias preudentibus cum moderamine et observantia apostolicæ sedi debita dimicavit. Hæc æquissima regula est de ejusmodi controversia dissendendi, quam qui non probe tenet, et consuetudinis aut canonum in provinciis receptorum nomine adversus jus pontificum circa appellationes disputat, divinæ institutionis jurisdictionem perperam impetit, et magno etiam cum scandalo, quod ab impetito primatus jure separari non potest.

12. Hactenus proposita de appellationum jure ad ea quæ in re præsentis agenda sunt sufficiunt; neque enim hanc controversiam agitatam a multis plenissime ad incudem revocare, nec omnia et singula quæ in eam incident expendere consilium fuit, sed ea tantum exinde delibare et proponere, quæ principii loco esse queant, ut quid in appellatione Cælidoni sentendum sit dijudicare possimus. Itaque ut paucis totam hanc disputationem perstringamus, Quesnellus cum causam de Cælidoni appellatione c. 14 aggressus est, meram facti questionem verbis proposuit, et quid per ea tempora in Gallia obtinuerit sese expensurum præstitit. At cum hoc factum involveret consuetudinem et canones in Gallia receptos, ex quibus solis jus appellationum Leoni competere potuisse præsumpsit, reipsa in questione facti juris

questionem implicuit, et negatis pro appellatione Celdonii consuetudine atque canonibus, Leonem nullo jure de ea cognovisse, novumque jus in Galliis hac cognitione studuisse sibi comparare ostendere voluit, uti c. 4 recitatis ejus verbis demonstratum fuit. Nos vero tum consuetudinem tum canones appellationum jus in episcopalibus causis apostolicæ sedi tribuere duobus antecedentibus capitulis ostendimus. Id autem juris quatenus in prærogativa primatus fundetur, et e jure divino descendat, hoc capite satis explicasse et constituisse nobis videtur. Igitur cum S. Leo, renitente licet S. Hilario Arelatensi, judicavit Celdonii causam, non Hilarius pro consuetudine, nec pro canonibus in Gallia receptis pugnavit, nec Leo contra consuetudinem atque canones quidquam gessit, uti Quesnellus contendit; sed potius Hilarius, si huic judicio ius incompetenti restitisset, consuetudini et canonibus receptis sese opposuisset, immo etiam divinum primatus jus impetisse Leoni videri potuit; hic autem in ea causa judicans fecit quod poterat jure facere tum ex consuetudine tum ex regulis canonum, ac præsertim ex prærogativa primatus. Cum vero in Hilario hujus consuetudinis, canonum et divini juris ignorantiam et multo minus contemptum nequeamus credere, ne maximam ipsi injuriam appingamus, eum Romano judicio in Celdonii causa ea ratione repugnasse, quod in Leone jus appellationum non agnosceret, haudquaquam putamus.

13. Alia igitur de causa eum restitisse credimus, quod scilicet hanc causam Romæ cognosci ac judicari non crederet expedire. Quo nomine si circumstantiæ id postulare videbantur, potuit quidem sese modeste opponere, et causas proferre, ita ut pontificium jus intactum relinqueret. Num vero hac moderatione usus sit, facti quæstio est valde obscura, eo quod explorata documenta, quæ totius dissidii circumstantiæ indicant, nequaquam suppetant. Auctor Vitæ Hilarii moderationem et observantiam tota narratione representat, nec in ejus ad Leonem allocutione, quam c. 17 describit, ullum verbum est quod dissidium præferat circa jus pontificium, immo Hilarius pontificio juri deferentem satis indicat illis verbis, quibus eum protestatum scribit, si Leo aliud velit, nimirum si velit causam delinire, se non futurum molestum; quæ obsequentem animum et jus non inficiantem exhibent. Virtuti quidem et constantiæ Hilarii ascribit quod, dum Romæ suum judicium circa Celdonium defendit, solus tantus sustinuit, quod nequaquam minantes expavit, quod inquirentes edocuit, quod altercantes vicit, quod potentibus non cessit, quod... communioni suæ, quem cum tantis viris damnaverit, conjungi nullatenus acquirerit, quod... quos ratione non flexerat, credidit relinquendos; sed hæc nimis generalia sunt, ex quibus num disputando modum tenuerit ejus tantum quod expediret, an vero in hoc ferventius agenti aliqua exciderint, quæ videri possent ipsum jus ferire, colligi nequit. E contra insolentibus et arrogantibus verbis Hilarium usum, quibus ipsius beati Petri reverentiam minuisse, et potestatem aliqua ratione impetisse visus est, Leo epist. 10, c. 2 et 3, non obscure significat; quod tamen ad contentiorem juris circa appellationes necessario referendum non est, cum ipsa in questione ejus quod expedit, ferventior contentio aliqua verba exprimere potuerit, quæ auctoritatem apostolicæ sedis viderentur impetere. Confer hac in re quæ dicuntur in observat. ad part. III, c. 1. Auxiliarius præfectus, in epistola ad Hilarium Vitæ hujus inserta c. 17, eisi arrogantia consilium ab eo amoveat, quædam tamen acerbiora, quibus Romanæ aures offenderentur, eidem excidisse indicat. Auctor autem Vitæ, qui illum Romæ fortiter dimicantem exhibuit, pertinacem non fuisse ostendit, cum eundem reversum Arelatum ad placandum animum S. Leonis inclinata humilitate conversum tradit; et licet quæ eum in hac causa diutius commemorat ad apologias pertinere

A credantur, in his tamen se moderate defendisse, ne pro placando Leone magis magisque irritaret, indubium videtur.

14. In tanta gestorum obscuritate, dum jus pontificis non negetur, reprehendere quidem nolumus, qui S. Hilarium moderate vindicare student; ac satius credimus judicium Deo reservare, quam temere aliquid definire; quod consilium idem auctor Vitæ Hilarii præsertim scribens: *Taniorum virorum Leonis et Hilarii præsertim jam ad supernam gratiam vocatorum nec in narratione audeo judicium ventilare*. Quesnellus vero omnino coarguendus, qui cum vindicandum sumpsit S. Hilarium, ita vindicandum putavit, ut non solum accusarit Leonem, sed ipsum pontificium jus ab Hilario jure impetitum prætulit.

CAP. VIII. *Duo Leoni objecta in Celdonii negotio refelluntur*. — 1. Observationes in primam partem non concludemus nisi prius duas gravissimas criminationes diluamus, quibus Quesnellus in fine capituli ultimi partis primæ Leonem notare ausus est. Primum eum accusat quod Celdonium communionis suæ participem faciens, *sacris altaribus interesse passus est, antiquam causæ ejus examen de novo institueretur*; quod pluribus canonibus velatum prodit. De Celdonio scilicet interpretandum credit eum locum Vitæ Hilarii c. 17, quo hic coram Leone questus est aliquos apud Gallos publicam merito exceptisse sententiam, et in Urbe sacris altaribus interesse. At in primis de legitima sententia a legitimo judice edita canones loquuntur. Sententiam autem Hilarii in Celdonium ab incompetenti judice latam vidimus; unde Celdonium incompetenter depositum Valentinianus tradidit. Sententiam autem ejusmodi manifeste nullam et irritam qui canones servandam tradiderit?

2. Deinde canones qui allegantur, cum excommunicatis ab aliis recipi velant, a legitimæ appellationis circumstantiis præscindunt, et num idipsum hoc quoque interpositæ appellationis casu servandum sit, nullo indicio significant. Appellationem quidem legitime interpositam, nisi quid speciatim excipiat, sententiæ effectum suspendere, generalis ac notissima regula est, quam idem Quesnellus profitetur dissert. 8, n. 1. Enimvero cum in Sardicensi concilio sermo esset de casu appellationis ad Romanum pontificem ab eo interpositæ qui depositus fuerat, decretum fuit can. 4 ut appellatione pendente nullus in locum ejus ordinetur; quod sane depositionis effectum ipsa appellatione suspensum præsumit; unius enim episcopi legitima depositio alterius ordinationem inferebat. Si autem depositionis effectus suspendendus erat quoad ordinationem alterius, consequens videbatur quod ipsa depositio haberetur suspensa, ita ut ille adhuc episcopus habendus esset, quoad ipsius causa novo judicio determinaretur. Hinc forte in eodem canone ejusmodi episcopus non absolute depositus dicitur, sed qui videtur esse depositus, ac si per appellationem effectus suspensivo in episcopatum gradu persisteret, et communionem episcopali, seu in gradu episcopi recipi posset præsertim ab eo ad quem appellavit.

3. Hanc quidem disciplinam obtinuisse apud Romanam Ecclesiam, ut quicumque a gradu suo depositus et communionem sui gradus privati ad sedem apostolicam appellasset, iis communio in suo gradu traderetur, quoad causa non esset determinata, palam fit ex facto Apiarii presbyteri, quem (ut scripserunt Africani episcopi in epistola ad Cælestinum pontificem) *tua sanctitas credens appellasse, quod probare non potuit, communioni reddiderat*; ubi ratio reddenda Apiario communionis non in novum judicium, quod nondum habitum fuerat, sed in ipsam appellationem refertur; neque hoc reprobatum ab Afris, nisi quatenus appellatio interposita vere non fuit nec probari potuit. Hanc eandem Romanæ Ecclesiæ praxim factum Lucipini episcopi Africani, cui depositio ante judicium secundæ cognitionis communionem hac ratione reddidimus, inquit Leo epist. 12, c. 12

(quod caput a suppositionis nota luculenter vindicavimus), quoniam cum ad nostrum iudicium provocasset, immerito eum pendente negotio a communione videbamus fuisse suspensum. Vides manifeste appellationis effectum suspensivum tribui, ita ut Lupicino tamquam adhuc episcopo communio reddita fuerit. Hanc ergo Romanam disciplinam idem Leo pariter secutus est, cum Celidonius, qui ob impactum bigamiae impedimentum depositus fuerat, appellatione interposita, ante ipsum Romanum de eo iudicium in suo gradu saceris interesse permittens communioni reddidit.

4. Altera Quesnelli adversus Leonem criminatio est, qua illum ecclesiastici moris nonnihil oblitum tradit, cum per imperatoriam sanctionem Gallicanae Ecclesiae consuetudini derogare primus tentavit, illudque a Valentiniano III edictum elicit: Ne quid tam episcopis Gallicanis quam altarium provinciarum liceat sine viri venerabilis papae Urbis aeternae auctoritate tentare; sed illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit vel sanxerit apostolicae sedis auctoritas; et post pauca de Leone queritur: Dum saeculares potestates adversus Hilarium totamque Ecclesiam Gallicanam commovit, Valentiniani III lex intelligitur, inter Leoninas epist. 11, eo consilio edita ut executioni efficaciter mandaretur ea Leonis ad Viennenses epistolae, qua Hilarius compesceretur, ne aliorum metropolitaram iura usurparet, ne incompetentia iudicia exerceeret, appellationibus resisteret, totamque Gallicanam Ecclesiam suo libito regeret. Qui in hoc imperialem potestatem adhibitam queritur, Leonis gesta contra ius, seu in oppressionem alieni iuris fuisse praesumit. Nam saecularem potestatem invocari pro jure observando et ad cogendos inobedientes, qui reprehendere potest? Plura vetustiora sanctissimorum episcoporum et pontificum exempla, quae nemo coarguet, id satis vindicant. Jus quidem in eo fuisse Hilario Quesnellus ostendere nixus est. At quam irritum conatu laboraverit, in causa Celidonii jam vidimus, in Projecti autem causa parte sequenti videbimus. Sola ergo falsa praesumptio Quesnelli criminatio innitur. Multo autem magis imperiali auctoritate opus erat adversus Hilarium, siquidem militari manu, armatoque praesidio in sua consilia contra alienum ius abusus ferebatur, ut Leo et Valentinianus testantur. Num in Hilario reprehendi nequit saecularem potestatem contra jus adhibere; in Leone autem reprehenditur, cum pro jure et observantia canonum eandem invocavit, ut ille cohiberetur, qui patricio praefectorioque praesidio fultus abutebatur? Nonne regia potestate coercendi, qui turbant Ecclesiam, ut in postilla marginali notavit idem Quesnellus ad cap. 1 epist. 418? Non soli haeretici vel schismatici, sed etiam qui zelo nimio ac praepotenti feruntur, ita Ecclesiam turbare et scandala excitare queunt, ut regia potestate in subsidium advocata merito compescantur. Si Quesnellus Romanae sedis potestatem in iudiciis et appellationibus ea lege approbatam queritur, quo jure haec approbatio nitatur jam demonstratum est. In appellationem quidem causis multo ante imperialem legem a Gratiano petendam Romana synodus non dubitavit. Vide epistolam synodi et ipsam legem Gratiani apud Constantium tom. I Epist. Rom. pont., inter Damasi Epistolae num. 6 et 7. Si vero potissimum displicet imperiali sanctione fuisse praescriptam obedientiam legibus pontificis, nonne apostolicae sedi ratione primatus jure divino obedientiam omnes debere, Ecclesia catholica etiam Gallicana semper professus est? Non itaque Leo cum imperialem legem obtinuit, sed verius Quesnellus cum hanc censuram scripsit, ecclesiastici non tam moris quam juris oblitus est.

893 IN SECUNDAM PARTEM

DE CAUSA PROJECTI;

Ubi de ecclesiasticis Galliarum provinciis ac metropolitibus.

CAP. I. Duo accusationum capita adversus S. Hil-

PATRUL. LV

arium Arelatensem in Projecti causa a Quesnello perperam constituta ostenduntur. — 1. Ad duo accusationis genera Quesnellus revocat, quae Hilario in Projecti negotio obijciuntur: unum, quod Projecto aegrotanti successorem superordinaverit, idque egerit non expectatis civium votis, testimonio plebis, honoratorum arbitrio, electione clericorum; alterum, quod in aliena provincia hanc ordinationem patraverit. Primum cum probare non posset, in suspicionem adducere studuit, propterea quod a solis Hilarii adversariis haec testata habeamus. Cum autem fateatur nullam bujus rei nisi apud Leonem haberi mentionem, qui ex ipsius Projecti ac civium ejusdem urbis litteris rem gestam describit, adversarios Hilarii Quesnellus habuisse dicendus est, si non Leonem iudicem, certe Projectum episcopum et cives ejusdem urbis: adeo ut de his etiam intelligenda sint illa quae ab eo subijciuntur, nimirum haec objecta tam esse indigna episcopali viro sacrorum canonum disciplinaeque studioso, qualem Hilarium exhibent tot Gallicanae synodi, quae ipso agente ac praeside celebrata sunt, ut merito inter adversariorum invidiorumque calumnias numeranda sint. Incredibile maxime est Projectum et cives ejus per calumniam Hilarium gravasse, et haece calumnias Leonem facile credidisse, remque inseruisse publicae epistolae, quae de calumnia facile revinci posset. Quod quod non solus Leo, sed etiam Valentinianus imperator hoc factum in lege publica satis indicavit? Huc enim pertinent illa epist. 11: Indecenter alios (episcopos) invitit et repugnantibus civibus ordinavit. Hanc quoque calumniam imperatorem e Leone ebbisse Quesnellus affirmare potest. At cum nullum antiquum testem alleget qui contrarium subindicet, apud neminem fidem inveniet. Ipsum silentium auctoris Vitae Hilarii, qui totus est in ejus laudibus atque vindictis, nihil calumniosum in hoc negotio a Leone traditum innotuit. Cum enim non ignorarentur Leonis litterae quae hoc factum praecipue taxant, si calumnia fuisset obnoxium, eam detegere auctor non praetermisisset.

2. Hanc Hilarii defensionem satis infirmam Quesnellus vidit, cum parte III, cap. 4, aliam vindicandae rationem inivit. Etsi enim satis credibile existimet (ut et nos credimus) virum tam sanctum non praesumptione aliqua, sed zelo ob aliquot nobis ignotas circumstantias ad hanc ordinationem perinde agendam ductum fuisse, cum tamen rem hanc adversus canones gestam negare non possit, condonandum nihilominus putat sancto viro, dum variis Ecclesiarum negotiis emergentibus incumbens, aliqua paulo nimis precipitante exsequitur, ut ad alia zelo disciplinae accensus properaret. Hanc excusationem, dum S. Hilarium a malitia purgans, Leonem non accusat, libenter accipimus. Sufficit ad vindicandam Leonis de Hilario censuram, si iste contra disciplinam egisse, ipso fatente Quesnello, dicendus sit. Immo hoc precipitante Hilarii exemplum in re tanta probabile efficit etiam in Celidonii causa simili precipitante usum fuisse, ut mirum non sit si in eo iudicio deceptus fuit. Satis de prima accusationis parte.

3. Plura dicenda erunt de secunda, in qua Quesnellus pluribus disputat, cum videat eam criminatorem qua in aliena provincia ordinatio ab Hilario usurpata traditur, si vera sit, haud facile posse excusari. Pauca quidem et hac in parte sufficerent, cum Leoni alienam provinciam testanti citius credendum sit, quam Quesnello solis imbecillibus conjectationibus neganti. Cujus enim Ecclesiae episcopum fuerit Projectus, cui Hilarium superordinavit successorem, nemo prodidit. Quesnellus autem conjectando existimat fuisse episcopum provinciae Narbonensis primae, quam Arelatensi subditam contendit. Cum vero Projectus alienae provinciae episcopum a Leone tradatur, ex hoc Leonis testimonio alterutrum inferendum erat, vel Projectum non fuisse episcopum in Narbonensi prima, si haec ad Arelatensem pertinebat, vel si fuit episcopus in eadem provincia Narbonensi, eam ad Arelatensem nihilum pertinuisse.

4. Nos quidem probabilissimum credimus, Projectum fuisse episcopum in prima Narbonensi; eam enim lectionem Leonini textus ex mas. praelimus: *Quid sibi Hilarinus querit in aliena provincia, id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat? cum et ipsum, quod Patroclus a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliori sublatum* (Epist. 10, c. 4). Inducitur enim his verbis episcopatus aliena provincia, quam Patroclus quidem Zosimo concedente obtinuerat, sed postmodum retractata Zosimi concessione amiserat, ita ut Leonis tempore aliena esset. De sola autem Narbonensi prima id verum est, quippe quam solam Narbonensi episcopo metropolitano ademptam Patroclus primum tradidit Zosimus, et dein Bonifacius Patroclum sublatam, expressae Narbonensi episcopo restituerat. Igitur in hoc episcopo erat Projectus, cui Hilarinus cum superordinavit successorem, ordinationem in aliena provincia quesivit. Hanc autem ordinationem contigisse videtur post iudicium in causa Colidonii Vesonione habitum, adeo ut Hilarinus Vesonione in Narbonensem primam profectus, celeriter ordinaverit episcopum, ut mox Romam adversus Colidonium pergeret. Sic enim commode intelligitur illa Leonis epist. 10, c. 5: *Curre, ut didicimus, celeri itinere multa conficias, et per longinquas provincias... discursans, etc.* Magnum provinciarum intervallum inter Vesonionem in Maxima Sequanorum et Narbonensem primam intercedit; quod non verificaretur, si Hilarinus Arelate in Narbonensem provinciam transisset. Hinc etiam Projecti querela post exactum Romanum de Colidonio iudicium ad Leonem delata traditur, cum Hilarius iam Roma excessisset.

5. Hanc quidem ordinationem in aliena provincia peracta, ab usurpatione alieni iuris vindicari aliqua ratione posset, si metropolitani assensu peracta diceretur. Id autem videtur innuere illa Leonis verba c. 6, ubi de ordinationibus quae metropolitani singulorum provinciarum competunt loquens ait: *Alienum jus alter sibi non debeat vindicare. Suis limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus; et privilegium sibi debitum in alium transferre se posse noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones plus gratia tribuens personali (hanc Hilarium videtur respicere) sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre posse se credens, non in eum caserit, adeo qui intra provinciam antiquitate episcopalis ceteros praevenit sacerdotes, ordinandi sibi vindicet potestatem. Hanc tam sollicitè declarata et constituta non fuissent in causa Hilarii, nisi personalis huius gratiam privilegium suum metropolitae, et in hanc Narbonensis episcopus, detulissent.*

6. Hoc tamen vindictarum genere, quod apostolicis decretis reprobatur, Quesnellus non contentus, epi. Hilarii defensionem multo conatu extulit, quae pro iure suo Hilarium agisse praefert, et hanc ordinationem non in aliena, ut Leo tradidit, sed in propria Arelatensi provincia peractam statuere nisus est, quod sequenti capite expendetur.

997 CAR. II. Ordinatio in aliena provincia ab Hilario peracta, demonstratur. Narbonensis prima Narbonensi metropolitae semper subjecta, abjudicatur a metropolitano Arelatensi. Zosimo subreptum fuit a Patroclio circa missionem S. Trophimi. — I. Quesnellus, ut suam sententiam propugnet, cum multa de Arelatensi sedis iure pluribus capitulis congerit, tum vero quae ad rem praesentem spectant huc ravanant. Id primum contendit Arelatensem episcopum jam ab initio metropolitici juris praefuisse toti Narbonensi solidam, et propterea subiectam habuisse provinciam Narbonensem primam, in qua Hilarius Projecti successorem ordinavit; adeo ut per meram subreptionem Narbonenses episcopi eam sibi posterius asseruerint, quod tamen per decretum Zosimi, reintegrato Arelatensi iure, cassatum fuit. Cum vero legere non posset Zosimi successores Bonifacium I et Celestinum pro metropolitico Narbonensis episco-

A pi iure in eandem provinciam decreta tulisse, quae Zosimi constituta ea in parte rescindunt, id secundo contendit, ex antiquo Arelatensi Ecclesiae iure hanc decreta effectum non fuisse sortita in Gallia, et idcirco Hilarium, cum Projecto successorem dedit, in sua, non autem in aliena provincia episcopum ordinasse.

2. Haec duo quaestionis capita, ut quam brevius fieri queat, exsolvantur, quoad primum ad tempora Zosimo anteriora spectans, pro metropolitico iure Narbonensis episcopi in Narbonensem primam eorum documentum litterarum apostolicarum Hilarium Narbonensis ad ipsum Zosimum miserat. Nullam antiquius documentum indicatur, quod pro Arelatensi oppositum fuerit. Solum Zosimus epist. 6 ad Hilarium Narbonensem hoc apostolicum Narbonensis sedis privilegium affirmavit subreptum: *Eraculo est, quod obtinuisse a sede apostolica subreptitium comprobatur*; et epist. 4, ad episcopos Galliae, c. 2, Arelatensem sedem ordinationum ius in utramque Narbonensem semper habuisse discrete prodidit. In his et similibus unius tantum Zosimi testimonii tota Quesnellii auctoritas est. At contra Zosimum testatur Leo neminem episcoporum Arelatensium ante Patroclum in eam provinciam in qua erat Projectus, ordinationum ius sibi vindicasse. *Id quod nullus praedecessorum ipsius ante Patroclum habuit, quid usurpat* (Epist. 10, c. 4)? Tota igitur lis his duobus contrariis testibus sulta ea eo pendet, utri potius credendum sit, Zosimone affirmanti antiquum jus episcopi Arelatensis in primam Narbonensem, an Leoni neganti. Pro deceptione autem Zosimi non levis praesumptio est.

3. Hunc pontificem Patroclio Arelatensi nimium fuisse ac ab eodem praesente malis artibus circumventum fuisse et deceptum, ex Herotis causa certissimum est. Acceptus scilicet arata pud Zosimum Patroclus, eo quod amicitia et patrocinioungebatur Constantii consulis et magistri militum, *cujus per ipsum gratia, inquit Prosper (in chronica, ad an. 4122), quarebatur.* Cum vero Herotis sedem inxasset, e re sua erat ut Heros a Zosimo damnetur, sique se in Arelatensi sede firmaret. Sicut autem quae hoc consilio Heroti Patroclus inposuit, Zosimus nimium credulus ebibit et litteris tradidit, ita etiam facile suscepit, et ingessit, quae ille venditavit pro Arelatensi sedis iure in Narbonensem primam, ut ne haec majorem fidem mererant quam quae adversus Herotem opposuit. Neque magis probant gesta et multorum consecratorum testimonia, quae pro Arelatensi sedis prerogativa Zosimus memorat epist. 6, ad Hilarium Narbonensem, c. 1. Patroclio enim homini fraudulentulo atque violento facile fuerit in suum favorem ac sensum eos episcopos captivare, quibus *infami mercatu sacerdotia venditabat* teste Prospero Tirone in Chronico ad annum 30 imperatoris Theodosii. Alii autem fortasse non tam fallacis quam metu compulsi fuerunt, ne eum adversarium haberent, qui Constantii favore fretus Herotem persequeretur. Quid quod hi testes et gesta ex eorumdem testificationibus in eo versabantur, ut institutionem metropolitici juris Arelatensis referrent in S. Trophimum, a quo ius ordinationum in ipsam Narbonensem primam ad Arelatenses successores suos transmissum, et custoditum usque in proximum tempus, *gestis apud nos habitis, 999 multorum consecratorum testimoniis approbatur*? Sic enim Zosimus eadem epist. 6, c. 1. Quae autem de hac Trophimi missione ex eorumdem utique gestorum ac testimonii fide ab hoc pontifice traduntur, nonnulla falsitatis indicia praefert, quae ipsa gesta ac testes satis in suspicionem adducunt.

4. Primo Zosimus Trophimi missionem affirmat primam omnium in Gallias, adeo ut ex eius fonte totas Gallias rivulos accepisse tradat epist. 1, ad episcopos per Gallias et septem provincias constitutos. Et epist. 6, ad Hilarium Narbonensem de ordinationibus episcoporum provinciae Viennensis ac duarum Narbonensium sermonem faciens, *Ad illas regiones,*

inquit, tanti nominis (id est episcopatus) reverentiam (Trophimus) primus exhibuit, et in alios (seu potius in alias) non immerito ea quam acceperat auctoritatem transfudit. Hæc ut vera essent, oporteret S. Trophimi missionem ad apostolica tempora invehere ante SS. Pothinum et Irenæum, quibus episcopi in eunte sæculo secundo Lugdunensis et Viennensis Ecclesiæ florebant. Hanc quidem apostolicam ætatem Trophimi missioni tribuunt episcopi Arelatensi metropolitæ faventes in libello supplicii ad Leonem papam epist. 65 inter Leoninas, dum a S. Petro et ab apostolis S. Trophimum Arelatem missum tradunt, et exinde aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum. Hæc quæ notæ affirmantur omnibus Gallis, et apostolicis documentis probata, ex litteris Zosimi pendent, quæ in Galliis vulgate jam fuerant. Hinc tota hujus antiquitatis auctoritas ad Zosimum, seu ad Patroclum et consecratos ejusdem a Zosimo allegatos revocatur. Patrocle autem necessarium erat apostolicitatem ingerere, ut suam sedem Arelatensem Viennensi, cum qua potissimum contendebat, anteriorem et matrem suaderet. Hæc vero apostolicæ ætatis antiquitas palam refellitur a vetustiore scriptore Gallo Sulpicio Severo, qui nullius partis studio ductus, rerumque antiquarum præsertim Gallicanarum peritus, Christianam religionem in Galliis ærius illatam sincerè professus est lib. II, cap. 32 Hist. Sacre: *Serius trans Alpes Dei religione suscepta. Diptycha etiam Arelatensis Ecclesiæ a Mabillonio edita tom. III Analactor. pag. 452, hanc apostolicam antiquitatem excludunt; quatuor enim tantum episcopos referunt ad Marinum usque, qui an. 314 Arelatensi synodo interfuit. Hinc in Taurinensi synodo, ubi ante Zosimum causa inter Arelatensem et Viennensem summa contentione agitata fuit, et allegationes episcoporum audite traduntur, Arelatensis (a) episcopus vel hanc apostolicam Trophimi missionem non produxit, quia eam a majoribus non acceperat; vel si produxit, nullo idoneo documento probare potuit: alia causa certo certius adjudicata fuisset eidem episcopo, qui ex hac tam vetusta missione suam Ecclesiam ipsius Viennensis matrem satis superque demonstrasset. Hæc vetustiora Zosimo documenta imposturae Patrocli indicia sunt manifesta; adeo ut ipse Quesnellus hanc apostolicitatem missionis S. Trophimi non tam deserere quam falsitatis notare non dubitet. Vide ejus notas in epist. 65, ubi de S. Trophimi missione a B. Petro apostolo ait: *Et hoc ego falsissimum puto. Hanc quidem missionem ad Decii tempora, id est ad medium tertium sæculum, Gregorius Turonensis retulit; nec nisi ex præjudicio ac fide testimonii Zosimi, seu verius Patrocli ac Gallicanorum qui Zosimum seu Patroclum secuti sunt, ejus sententiam nonnulli reliquerant.**

5. Alia porro evidenter impostura elucet in illis quibus S. Trophimus primus metropolitæ Arelatensis civitatis ex hac sede directus traditur epist. 5, ac ex eodem semper idem jus metropolitici a successoribus ipsius custoditum proditur epist. 6. Id tam falsum est quam quod falsissimum. Per ea enim antiqua tempora quibus S. Trophimus in Galliis missus fuit, quibusque persecutiones effluerant, nullus in Galliis metropolitæ dignitatem obtinuit. In hoc ipse Quesnellus ultro consentit part. I, c. 13, n. 8, ubi de ea hierarchiæ forma loquens, qua metropolitani episcopi subjiunguntur, ait: *Quod autæ synodi Nicænæ tempora difficillimum est deprehendere. Et c. 12 hanc hierarchicam institutionem illa tempestate quærere præsertim in Gallia transalpina, quæ 1001 fidem æro admisit, hominis est, inquit, antiqua novaque miscentia. Confer quæ de seris Gallicanarum metropoleon initiis dicuntur cap. 3, § 2. Quod si una cum*

A Trophimo sex alii episcopi in Galliis missi fuere ad fidem ibidem spargendam ac instituendam Ecclesiæ, ut cum Gregorio Turonensi idem Quesnellus censet part. I, c. 13, n. 9, et in notis laudatis ad epist. 65, non major ratio est cur Trophimo potius quam aliis sex episcopis idem jus metropoliticum, quod pro jure ordinationum accipitur, tributum dicatur; ac inter hos jus idem traditum fuisset socio ejus Paula, qui primus præfuit Narbonensi civitati, eo tempore metropoli totius provincie, quæ idcirco Narbonensis appellabatur. Hæc falsitatum indicia, Zosimo Patrocli et fautorum ejus fallacia afflicta noscuntur; unde jure Tillemontius not. 4 in Vitam S. Dionysii Parisiensis tom. IV, pag. 707, non dubitavit scribere: *La mission de saint Trophime par les apôtres et par saint Pierre n'étant fondée que sur des auteurs qui ne l'avancent que pour soutenir une prétention que l'on peut assurer être insoutenable, et dans laquelle M. de Marca (de primis Gall. episc. c. 13) avoue que Patrocle avoit surpris Zosime par ses mensonges (obreprium Zosime per falsam Patrocli suggestionem), si n'y a guère lieu de s'y vouloir arrêter. Et not. 2 in Zosimi Vitam tom. I, pag. 838, ait: *Tout cela est fondé sur la bonne foi de Patrocle, à qui on peut attribuer toutes sortes de mensonges sans faire tort à sa réputation. Similiter Faidit, seu auctor Gallus oporia inscripti Ecclésiastes sur la doctrine et sur l'histoire ecclésiastique des deux premiers siècles; à Mæstricht an. 1695, pag. 157, hæc in ipso titulo seu synopsi præfert: *Que la tradition qui fait envoyer saint Trophime par saint Pierre dans les Gaules pour les convertir à la foi est une fable inventée par Patrocle d'Arles, pour appuyer ses prétentions de métropolitain sur Vienne. Conjectures que saint Trophime ne vint à Arles que vers l'an 255, et y remplis la place de Marcin. Preuves que d'autres avant lui avoient prêché la foi en France, et y avoient fondé des Eglises au 1er et au 2e siècle.***

6. Ubi vero hæc impostura et obreptionis argumenta sunt, quis Zosimi testimonium episcopi Arelatensis antiquum jus affirmantis in Narbonensem primam præferendum credat testimonio Leonis, qui hoc jus nemini ante Patroclum fuisse affirmavit? Numquid similia obreptionis et fallacie argumenta in Leone indicari queunt? Zosimus solus Patrocli et fautorum ejus suggestionibus, qui Romam accesserant, hoc negotium transegit Hilario Narbonensi absente, et ignorante quæ ab illis ingesta fuerant. Postulante enim per litteras Zosimo, ut de suo jure documenta transmitteret, satis apte credidit apostolicas litteras, quæ suæ sedis prærogativam et possessionem firmabant, nec absens potuit respondere testibus quibus Patroclus Zosimo obrepsit. At S. Leo de obreptione Zosimi satis edoctus fuit posterioribus decretis Bonifacii et Cælestini, quibus Zosimi decreta retractata fuere: hi enim pontifices non ita statim Zosimi prædecessoris sui decreta abrogassent in favorem Narbonensis sedis, nisi eum a Patrocle deceptum, et S. Trophimi narrationem confictam detexissent. Præterea S. Leo cum post ordinationem Ravennii Gallorum episcoporum Arelatensis sedis fautorum preces accepit, in quibus eadem Zosimi decreta eademque S. Trophimi narratio ingerebatur, ut eadem sedes Viennensi præferretur, utriusque partis allegationes a clericis præsentibus traditas accurate expendit, nec tamen quoad Trophimi missionem quidquam invenit ex quo causam Arelatensi addiceret. Solum cum semper utrasque civitates Arelatensem et Viennensem claras fuisse reperisset, ut quarundam causarum altera ratione, nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret; eam provincie divisionem constituit, quam Taurinense con-

D servi de son argument de saint Trophime, soit qu'on ne l'eût pas encore inventé, il est visible que de concile de Turin n'y eut point d'égard.

(a) Id quoque Tillemontius paulo dissimiliter innotuit tom. X, pag. 681: *Pour ce qui regarde les Eglises d'Arles et de Vienne, soit que l'évêque d'Arles se fût*

ellum suserat; Narbonensi autem episcopo jus suum in Narbonensem primam intactum reliquit, et alicui hoc jus apostolico privilegio firmatum olim obtinuerat, ita etiam post Leonis decretum semper obtinuit.

7. Hinc porro tertium Quesnelli caput eliditur, quo ita Arelatense jus in hanc provinciam extulit, ut Bonifacii decretum subreptionem et in Galliis non receptum ingesserit. At quoad subreptionem, cum subreptitia ostenderimus decreta Zosimi quæ isti Patrocli violenti et valerrimi gratiam Narbonensem primam contra veterem usum et contra apostolicum privilegium Arelatensi sedi subjecerant, quomodo subreptionis notari potest decretum Bonifacii, quo impacta Zosimo **1003** subreptio recisa fuit? Non meminit quidem Bonifacius rescriptorum Zosimi. Cum vero ea tam sollemnia fuerint, et Bonifacio Romanæ Ecclesiæ presbytero presente edita, eundem latere non potuerunt; quod satis est ut ejusdem silentium in obreptionis et ignorantie suspicionem adduci nequeat. Nec opus fuit audire vel Patroclum Arelatensem, quem per fraudes Zosimum deceptis exploratum erat, vel Hilarium Narbonensem, pro quo satis loquebantur litteræ quas una cum apostolico suæ sedis privilegio ad Zosimum misisse Bonifacius tum Romæ presens sciebat. Quomodo tandem obreptionem dici potest hujus pontificis decretum, quod a nullo Bonifacii successore revocatum, immo veluti omnino ratum et justum a Cælestino confirmatum fuit, et cujus causa Leo in epist. 10 affirmavit: *Id ipsum, quod Patroclo a sede apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum esse sententia meliore sublatum*; et ita sublatum ut Narbonensis episcopus eodem jure semper potius sit? *Videbatur concessum*, inquit S. Leo, quia decretum Zosimi ob fraudulentiam et notariam subreptionem irritum habuit. Quesnellus autem ut hoc decretum propugnet, non tam Bonifacio quam Cælestino et Leoni deceptionem impingere non vult.

8. Quæ porro conjecturæ a Quesnello asseruntur cap. 5 ut Bonifacii decretum in Galliis usu non receptum nec effectum sortitum ostendat, adeo incongruæ et exiles ac longius quesite sunt, ut per se nihilificent. Usus quo effectus probetur a factis pendet. Unicum autem factum Lutubensis Ecclesiæ, quod hactenus proditum sit, ad provinciam Narbonensem primam pertinet, et istud præterea Bonifacii constitutione posterius non est. In hoc autem ipso facto solus Patroclus Zosimi decretum in usum perducturus, Lutubensibus episcopum dare contendit. At cum Zosimo subreptum scirent ejusdem Ecclesiæ clerus et populus, legatos ad Bonifacium misere, qui de Patroclo questi sunt inter cætera hoc nomine quod in aliena provincia prætermissa metropolitano contra Patrum regulas ordinasset. Illic autem pontifex nullam rationem habens rescriptorum Zosimi, quæ non ignorabat, adeo ea irrita censuit, ut ad Hilarium Narbonensem scripserit epist. 12: *Nostra auctoritate communis, quod quidem facere sponte deberes, desideria supplicantium et voluntate respecta, ad eundem locum in quo ordinatio talis celebrata dicitur, metropolitani jure munitus, et præceptionibus nostris fretus accede; intelligens arbitrio tuo secundum regulas Patrum quæcumque facienda sunt a nobis esse concessa; ita ut peractis omnibus, apostolica sedi, quidquid statueris, te referente clarescat, cui totius provincie ordinationem liquet esse mandatam. Non dicit se hoc decreto mandare, sed liquere esse mandatam, antiquo scilicet suæ sedis jure, cui subreptitias Zosimi constitutiones reipsa non derogasse credidisse videtur: unde eum affirmavit sponte sua jam potuisse id ipsum facere, ut auctoritate apostolica, qua Zosimi constituta rescinderentur, non indigeret. Ne quid vero dubii superesset, eundem metropolitani ejus provincie hæc epistola declaravit confirmavitque, ne fortassis cuiuspiam Zosimi decreta impedimento esse crederentur. Post hoc autem Bonifacii rescriptum nullum*

aliud factum ad Narbonensem primam provinciam spectans, memorie mandatum est ad S. Hilarium usque, qui Projecto successorem dedit: unde miramur Quesnelli animositatem, qua sine ullo facto hoc decretum ante S. Hilarium Arelatensem effectum non fuisse sortitum, seu non receptum pronuntiavit, cum præsertim idem decretum a Cælestino confirmatum fuerit, et Leo ipse, dum affirmat Zosimi decretis Patroclo jus in eam provinciam temporaliter fuisse concessum, Hilarioque Arelatensi succenset, quod post cassationem Bonifacii idem jus usurparit, neminem post Patroclum et post decretum Bonifacii idem jus sibi arrogasse præsumat.

9. Atqui, inquit ille c. 5, cum S. Leo scribat nullum Hilarii decessore jus metropolitum in eam provinciam sibi vindicasse ante Patroclum, hujus successores Bonifacii decreto neglecto idem jus exercuisse exinde sequitur. Hæc vero mera cavillatio est inanissima. Cum enim eo loco S. Leo antiquam solummodo, quæ præferebatur, Arelatensis possessionem ante Patroclum voluerit revincere, et justitiam aperire decreti prædecessoris sui Bonifacii, qua Zosimi decretum emendatum fuisse statim subjicit, soli antecessores Patrocli commemorandi fuerunt. Fortius videri potest argumentum ex Cælestini epistola ad **1005** episcopos per Viennensem et Narbonensem provincias constitutos, in qua Bonifacii decretum confirmans, neminem suæ provincie limites prætereire, nec quidquam in alterius episcopi injuriam præsumendum decernit. His S. Honoratum Arelatensem indicari Quesnellus putat, ac si Bonifacii decretum negligens, omnes provincias a Zosimo concessas, et ipsam Narbonensem primam rexerit. Sed titulus epistolæ cum provincia Viennensi unicam Narbonensem præfert. Unde autem colligas sermonem ibi esse potius de Narbonensi prima quam de secunda? In hac quidem episcopus Aquensis jus metropolitum exercere debebat ex Bonifacii decreto, ut explicabimus c. 6, n. 5. Hoc tamen decretum cum non ita esset expressum de Narbonensi secunda, uti fuerat de Narbonensi prima, Honoratum in illam jus sibi superesse fortassis credidit, idque a Cælestino illis verbis indicari potuit, ut ne ad Narbonensem primam hoc testimonium traderetur; quæ cum expresse a Bonifacio exclusæ fuisset a jure metropolitico episcopi Arelatensis, hoc decretum a sancto viro Honorato contemptum sine ullo certo teste affirmare, temerarium et hujus memorie injuriosum est. Adde quod memorata Cælestini epistola in duas veluti partes distinguitur. Prima pars tribus capitibus comprehensa eos abusus qui ad pontificem delati fuerunt, manifeste perstringit; et in hac nihil legitur quod alieni juris usurpationem insinuet. Altera vero pars quasdam generales discipline regulas subjicit, quibus inserendis nulla peculiaris querela occasione dedisse indicatur. Immo ea tantum ratio affertur sub finem c. 3, ut apostolicæ sedis statuta licet plerisque cognita, hac repetitione ad discipline normam quisque revocare festinet. Et sicut quædam in his regulis interdicta ab Honorato violata colligi nequeunt, ita nec primum statutum de metropolitani jure non violandis, quod uti recentius a Bonifacio editum et ad easdem provincias pertinens inter cætera primo loco repetendum visum est. Illic tandem resolvuntur omnes Quesnelli nusus, quibus Hilarium Arelatensem excusaturus, Narbonensem primam provinciam Arelatensi metropolitano subjectam fuisse contra apertum Leonis testimonium contendit; simulque patet quam jure idem pontifex ipsum Hilarium hoc quoque nomine reprehenderit, quia in aliena provincia Projecto successorem consecravit.

CAP. III.—De dispositione civili provinciarum Gallie præsertim circa Narbonensem solidam. Quinque provincie non ex sola Narbonensi excisæ, sed Aquitaniam et Novempopulanam comprehendebant. Alia divisio provinciarum sex sub Theodosio I. Divisio septem provinciarum iv sæculo facta ostenditur. Omnium Galliarum

divisio in duas dioceses, quæ duobus vicariis præfecti prætorii Galliarum suberant. De notitia provinciarum ex ms. Veronensi edita, quæ libello provinciarum, et notitia dignitatum utriusque imperii vetustior ostenditur. Catalogus episcoporum concilii Arelatensis vindicatur; aliaque interior Narbonensis solida divisio conicitur. — 1. De divisione civili et ecclesiastica provinciarum in Galliis, de qua Quesnellus et in prima et in secunda præmissæ dissertationis parte pluribus disserit, nullam hactenus observationem fecimus, eo quod hæc valde implexa disputatio ad vindicandum Leonem necessaria non fuit. Nunc vero Leone satis aliunde vindicato, nonnulla de hoc argumento proferre non piget, quibus Quesnellus lapsus detegatur. De divisione civili imprimis dicendum est, cui antiqua ecclesiasticarum provinciarum divisio accommodata creditur.

2. Constat inter omnes Augustum Gallias dispartitum fuisse in partes quatuor, seu in tres Gallias, Celticam vel Lugdunensem, Belgicam, et Aquitanicam, ac in Narbonensem, quæ postrema uti vetusti juris populo Romano relicta, proprio Provincia nomine decorabatur. Illæ, de qua in causa S. Hilarii potissimum agitur, totam eam regionem complectebatur quæ posteriori divisione in provinciam Viennensem, in duas Narbonenses, in Alpes maritimas et Alpes Graias dissecta fuit. Ista Augusti partitio diutius obtinuit. Sub Diocletiano novam insignem provinciarum divisionem factam fuisse antiquus auctor libelli de Moribus persecutorum testatur c. 7. Provincia quoque in frusta 1007 concisa, multi præsidēs, et plura officia singulis regionibus ac pene jam civitatibus incubare; item rationales multi, et magistri, et vicarii præfectorum. Constantinum autem in provinciarum divisione aliquid novum constituisse omnes consensunt. Quid autem illud fuerit, quod vel Diocletianus, vel Constantinus constituerunt, non ita certum est, ut certi aliquid affirmari queat. Constantini divisio ex notitia dignitatum aliisque notitiis provinciarum explicari solet. Sed hæc notitiæ exeunte quarto sæculo vel quinto lucubratae, cum jam aliæ provinciarum divisiones et mutationes factæ fuerant, minus aptæ sunt, ex quibus Constantiniana distributio certo colligatur: unde plures errores ex hoc fonte manarunt. Legendus P. Joan. Antonius Blancus tom. IV della Potestà e della Politica della Chiesa, lib. II, c. 1. Aliis igitur testimoniis utendum est, et notitiæ præfatæ caute adhibendæ in iis locis quæ ad anteriorem distributionem illustrandam conferre queunt.

3. Num vero in Diocletiani aut Constantini divisione aliquid in Narbonensi, quam Augustus constituerat, immutatum, et quid novi inductum fuerit, nunc videndum est. Quesnellus in eam sententiam descendit part. II, c. 2, nihil fuisse immutatum ante medium sæculum quartum, sub quo eam divisam autumat in partes quatuor; ait enim: *Nihil autem in antiquis monumentis est quo confici possit divisionem provincie Narbonensis solidæ in quatuor partes factam esse ante dimidium quarti sæculi.* Porro cap. 5, loquens de Narbonensi secunda, novam divisionem indicat in partes quinque sub finem sæculi quarti, postquam tyranni qui Gallias distraxerant compressi fuerunt: *Rebus vero imperii postmodum pacatis, provinciarumque illarum nova divisione per imperialem sanctionem inducta, etc.*, ubi novam divisionem in quinque partes satis indigitat. Prima scilicet divisione Narbonensem solidam dissectam putat in Narbonensem, in Viennensem, in Alpes maritimas et in Alpes Graias; unicam enim Narbonensem memorat Sextus Rufus, qui sub medium sæculum floruit, et Breviarium dicavit Valentiniano I et Valenti imperatoribus circa an. 369. Cum vero post Sextum Rufum dux Narbonenses memorentur, hac unius Narbonensis divisione provincias quatuor ad quinque redactas intelligere videtur, ita ut quinque provinciæ, quæ pluribus testimoniis appellantur, ex solida Narbonensi fuerint

A dissectæ, nimirum dux Narbonenses, Viennensis provincia, Alpes maritimæ et Alpes Graiæ.

4. Hæc Quesnelli opinio plurimorum est, ne dicamus omnium. Si enim Pagium, et cum eo unum vel alterum excipias, cæteri omnes in ea sententia conveniunt, quinque provincias ex solida Narbonensi conflatas fuisse, nec in alias Galliarum partes extendi. Hoc pervulgatum tot eruditiorum præjudicium ex eo potissimum pendet quia viderunt quinque provincias a Galliis distingui, uti in concilio V lentinio an. 374, *Galliæ et quinque provincie* nominantur, et similiter in epistola Mæximi tyranni ad Siricium papam an. 375, ac in Taurinensi concilio anni circiter 401. Cum autem sola Narbonensis solida discreta fuerit a tribus Galliis Celticæ, Belgicæ et Aquitanicæ, quinque provincias ex sola Narbonensi sumptis collegere. Hinc non consenserunt in sententiam Pagii, qui Aquitaniam primam inter quinque provincias accensuit, Alpbis Graiis exclusis, quæ in notitia Galliarum septem provincias præferente ab his separantur.

5. At istud argumentum, quod evidens visum est, falsum deprehendimus. Etsi enim tribus primis sæculis Narbonensis solida Julii Cæsaris exemplo distinguere soletur a Galliis, sæculo tamen quarto, cum nova provinciarum divisio facta fuit, non tam Narbonensem quam Aquitaniam a Galliis discretas invenimus. Quatuor testes sæculi quarti sufficient. Sextus Rufus in Breviario: *Sunt Galliæ cum Aquitania et Britannia provincie decem et octo.* Philastrius hæresi 84 de Priscillianistis ait: *Sunt in Galliis, et Hispaniis, et Aquitania veluti abstinentes.* Ausonius in Arelate:

Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania lecto.

Sulpicius Severus lib. II Hist. sacræ, c. 41: *Sed id nostris (id est Aquitania) Gallia ac Britannia indecens visum.* Addamus et testimonium Paulini Nolani in Natali XI de S. Felice, versu 154, quod an. 404 scriptum fuit:

Gallia Martinum, Delphium Aquitania sumpsit.

Hæc autem Aquitanicæ distinctio a Galliis, quam non reperimus ante quinque provinciarum divisionem, satis 1009 indicio est Aquitaniam, quæ sub dispositione Augusti Galliis Celticæ et Belgicæ cooptabatur, in nova quinque provinciarum divisione ab iisdem Galliis separatam, accessitum fuisse inter provincias quinque, quæ a Galliis discerni solebant; sicut eadem Aquitania in omnium sententia posteriorius censita fuit inter septem provincias, licet hæc similiter distinguerentur a Galliis, ut apud Zosimum an. 417, in epist. 1 inscripta ad episcopos per Gallias et septem provincias constitutos. Neque tamen negari mus Aquitaniam adhuc potuisse appellari Galliam: nam etiam Narbonensis solida nonnumquam in Galliis recensita legitur; unde Galliæ Narbonensis appellatio est.

6. Aquitaniam quidem et Novempopulanam, quæ est Aquitanicæ pars, inter quinque provincias fuisse censitas palam fit ex Philastrio; qui cum hæresi 51, sub Manichæorum nomine Priscillianistas designans, hos in Hispania et quinque provinciis latere tradit, tum vero her. 84 eosdem abstinentium vocabulo reperiri testatur in Galliis, et Hispaniis, et Aquitania; ubi hic Aquitaniam vocat, quod priori textu quinque provincias appellat: sola enim Aquitania (in qua quidem Priscillianistas errores suos sparsisse Sulpicius Severus Aquitanus lib. II Hist. c. 48 explore docet) ad quinque provincias antea memoratas referri potest. Hoc testimonium Philastrii adeo nobis est evidens, ut si Aquitania, quam illi certe infecerunt ex testimonio Scipicii, a quinque provinciis excludenda credatur, nullus alius locus quinque provinciarum assignari et probari queat, quem Priscillianistæ subeuntes, in quinque provinciis latuerint. Philastrius quidem Aquitaniam a Priscillianistis potissimum infectam in priori textu citius memorasset, quam pro-

vincles quinque, si hanc in quinque provincias comprehensam non cognovisset.

7. Porro Aquitaniam nomine Philastrius non tam Aquitaniam proprie dictam significat, quam Novempopulanam, quæ Aquitanie pars est. Id patet ex testimonio Sulpicii, qui dum Aquitaniam a Priscillianis infectam docet, inter cætera Elusam ab iisdem corruptam tradit, quæ in Novempopulana collocatur. *Iter eis* (Priscilliano et sociis) *præter interiore Aquitaniam fuit: ubi tum ab imperitis magnificæ suscepti, sparsere perfidia semina, maximeque Elusanam plebem... pancia prædicationibus pervertere.* Aquitania igitur et Novempopulana inter quinque provincias recensitæ fuere. Id ipsum aperte confirmat Sextus Rufus, dum in Breviario ait: *Sunt Gallie cum Aquitania et Britannis provincias decem et octo: Alpes maritimæ, provincia Viennensis, Narbonensis, Novempopulana, Aquitanie duæ, Graie, Maxima Sequanorum, Germanie duæ, Belgicæ duæ. In Britannis Maxima Cæsariensis, Flavia Cæsariensis, Britannia prima, et Britannia secunda.* Plura in hoc textu animadvertenda sunt. Cum primis verbis Aquitaniam et Britannias a Galliis stricto sumptis distinguat, tria provinciarum corpora innuit, quæ constabant ex provinciis decem et octo. Quæ essent provincie Britanniarum, expresse declarat illis verbis: *In Britannis Maxima Cæsariensis, etc.* Aliæ vero anteriores provincie inter Gallias et Aquitaniam dividendæ sunt. Porro etsi non ita expresse designat quæ essent provincie Galliarum, quæ autem Aquitanie, facile tamen intelliges, si animadveras, Alpes maritimas cum reliquis usque ad Aquitanias duas continua geographica successione ab eodem describi, ut ex mappis geographica liquet; Alpes autem Graias, cum ab Aquitanicis immediate præmissis longissime absint, cum Maxima Sequanorum et sequentibus continua item successione nominari: hinc enim perspicuum sit duplicem provinciarum seriem ab auctore distinguere, quarum alteram ad Gallias retulit, alteram ad Aquitaniam. Porro ad Gallias strictè dictas referendam esse eam seriem quæ a Graiis Alpibus exorditur, palam sit ex sequentibus provinciis Maxima Sequanorum, Germaniis duabus, etc., quæ semper inter Gallias strictè acceptas existere. Aliæ ergo series incipiunt ab Alpibus maritimis spectat ad Aquitaniam. Cum vero in hac serie ponatur Alpes maritimæ, provincia Viennensis et Narbonensis, quas ad quinque provincias pertinuisse nemo dubitat, etiam Aquitaniam totam quinque provinciis accessitam ambigi nequit. Quod si in hac serie duas Aquitanias Sextus Rufus recensens, non quinque, at sex provincias enumerat, id ex eo accidisse credimus quia ex provinciis quinque, nova unius Aquitanie divisione in duas, provincie sex, dum scriberet, effectæ fuerunt. Scripsit ille sub Valentiniano I, circa an. 369. Verum ante hoc tempus, 1011 ut observavit Pagius ad an. 374, num. 9, sub eodem imperatore una tantum erat Aquitania, quod patet ex inscriptione apud Gruterum cccclxv, §1. Saturninus Secundo v. e. prævidi provincie Aquitanice magistro memoria.... Ob egregia ejus in rempublicam merita D. D. N. N. Valentinianus et Valens victores ac triumphatores semper Augusti statum sub auro continui locarique fuserunt. Vides Saturninum præsidem provincie Aquitanice appellari, non vero provincie Aquitanie primæ, vel secundæ, quemadmodum scribendum fuerat, si Aquitania tum divisa fuisset in duas? Id multo evidentius comprobatur ex S. Hilario Pictavorum episcopo, quæ urbs ad Aquitaniam secundam postea distinctam pertinuit. Hic enim ante Sextum Rufum scribens librum de Synodis sub finem anni 358 in inscriptione eidem præfixa duas quidem Germanias, Belgicas duas, et duas Lugdunenses distinguat, at unicam provinciam Aquitanicam, sicut et unicam Novempopulanam ac Narbonensem unicam designat. *Dilectissimis et beatissimis fratribus et coepiscopis provincie Germanie primæ et Germanie secundæ, et primæ Belgicæ et Belgicæ secundæ, et Lugdu-*

nenis primæ et Lugdunensis secundæ, et provincie Aquitanicæ et provincie Novempopulanæ, et ex Narbonensi plebe et clericis Tolosanæ, et provinciarum Britanniarum episcopis Hilarius. Si igitur in Sexti Rufi serie unicam Aquitaniam colloces, uti erat Hilarii tempore, quænam fuerint ante eundem Rufum quinque provincie, manifestum fiet. Habebis enim Alpes maritimas, provinciam Viennensem, Narbonensem, Novempopulanam et Aquitaniam. Quinque ergo provincie non e sola Narbonensi solida, sed ex Narbonensi simul et Aquitania coaluerunt. Neque tamen ita solidam Narbonensem comprehenderunt, uti totam Aquitaniam: nam Graiæ Alpes et solida Narbonensi dissectæ, in Gallias proprie dictas, ut ex eodem Rufo accepimus, tractatæ fuerunt.

8. Hæc porro quinque provinciarum divisio Sexto Rufo anterior a Constantino fortassis originem habuit. Cumque in hac divisione Aquitania Galliis ante accessita, ad has quinque provincias conficiendas cum Narbonensi coaluerit, et distinguere cœperit a Galliis, videtur Constantinus universas Gallias acceisse in partes duas, ita ut Aquitaniam et Narbonensem provincias in quinque provincias disperterit, Galliarum nomine relicto provinciis cæteris, quæ antiquam Belgicam et Lugdunensem comprehendunt, et inter has concludi voluerit Alpes Graias, quæ ad eas partes propius accedunt. Itæ duas dioceses constituit in Galliis, quæ in notitia a marchione Maffeo et vetustissimo codice capitali Veronensis edita designantur, nimirum dioceses Viennensem, quæ quinque provincias continebat, cuique præerat vicarius quinque provinciarum laudatus in lege 15, de Paganis an. 399, directa Procliano vicario quinque provinciarum; et diocesis Galliarum in eadem notitia Veronensi designatam, quæ reliquis provinciis complectebatur, cuique alium vicarium sub præfecto prætorio Galliarum præfuisse nihil dubitandum est, sicut sub præfecto prætorio Italie in duas dioceses dispergitæ duæ erant vicarii, alter Urbis, Italici alter. Cum Sextus Rufus initio laudati textus tria provinciarum corpora memorat, *Gallias cum Aquitania et Britannis*, tres dioceses videtur innuere sub præfecto prætorio Galliarum, quæ a tribus vicariis regebantur. Concinat in hac trium dioceseon divisione Sulpicius Severus, qui similiter distinguit Aquitanos, Gallos et Britannos; ubi Aquitanorum nomen æque ac Rufus pro illis provinciis usurpat, quæ Aquitaniam et veterem Narbonensem complexæ, quinque provinciæ aliter appellari solebant. Clarius in notitia dignitatum utriusque imperii harum trium dioceseon distinctio indicatur, cum memorantur rationales summarum, et rationales rei privæ quinque provinciarum, Galliarum et Britanniarum.

9. Huic vicario Galliarum, quem tum existisse affirmavimus, obijci potest notitia dignitatum, quæ dum memorat provincias sub præfecto prætorio Galliarum, et per dioceses quatuor ea ætate distributas, nimirum per Hispaniam, per septem provincias, per Gallias et per Britannias, tres solos vicarios, Hispaniarum scilicet, septem provinciarum et Britanniarum recenset; cumque vicarium septem provinciarum nominat, non septem tantum, sed decem et septem provincias describit, id est, omnes tum septem provinciarum, tum Galliarum, ac si omnes vicario septem provinciarum subessent; ex quo nonnulli 1013 errorem suspicati in titulo sub dispositione vicarii septem provinciarum, corrigendum putarunt sub dispositione vicarii decem et septem provinciarum. Sed vicarium quinque provinciarum, quæ postea septem dictæ sunt, sine ulla provinciarum Gallie attributione nominat lex 15, de Paganis; vicarium autem Galliarum astruendum notitia a marchione Maffeo vulgata dubitare non sinit. In hoc enim monumento distincte nominantur dioceses tres, nimirum diocesis Galliarum, diocesis Britanniarum, et diocesis Viennensis, quæ postrema alias vocabatur septem (ut tunc erant) provinciarum. Itæ autem omnes

dioceses erant sub dispositione praefecti praetorio Galliarum. Quaevis autem diocesis, nisi regeretur a proconsule, qui vice sacra praesidens, a praefectis praetorio nequaquam pendebat, ut P. Joan. Antonius Blancus demonstrat (*Dell'Est. Polit. lib. II, c. 2, § 7, n. 1*); Vicarius habebat praefecto praetorio subditum, ut omnibus notum est. Diocesis ergo Galliarum, quae a praefecto praetorio Galliarum pendebat, vicario non caruit. In notitia ergo dignitatum, ubi vicarii Britanniarum et septem provinciarum notantur, solus vicarius Galliarum per errorem omittitur, et sub dispositione vicarii septem, ut dicitur provinciarum, perperam provinciae septemdecim recensentur, cum decem pertinerent ad dispositionem vicarii Galliarum.

10. In hac quidem notitia dignitatum, quae post Hispanias Galliarum praefecto subjectas conscripta est, quatuor dioceses non obscure indicantur, cum sub dispositione viri illustris Comitibus sacrarum largitionum nominantur rationales summarum quatuor, Hispaniarum, quinque provinciarum, Galliarum et Britanniarum; et sub dispositione comitis rerum privatarum ponuntur rationales totidem rei privatae per Hispanias, per Gallias, per quinque provincias et per Britannias. Haec non provincia, sed dioceses quatuor sunt, quarum singulae plures provincias continebant. Similiter ergo sub dispositione praefecti praetorio Galliarum quatuor vicarii assignandi erant, Hispaniarum scilicet, quinque vel septem provinciarum, Galliarum et Britanniarum. Haec omissio vicarii Galliarum in notitia dignitatum auctoris imperitiae vel incuriae tribuenda est, quem aliis quoque in locis lapsus pluribus demonstrare possemus. In Oriente scriptissae patet ex his quae de regionibus Constantinopolitanis et provinciis Orientis exactissime tradidit. Cum porro in descriptione regionum Constantinopolis auctor memoret inter cetera regione 1 et 10 domum *Placidiae Augustae*, quae Constantinopolis existit ann. 435 et 436, regione autem 10 nominet domum *Eudociae Augustae*, quae eodem an. 423 Augusta a Theodosio Juniore appellata fuit, citius hoc anno hae notitia scripti dici potest. Cum vero auctor accurate descripsit quae ad Orientem pertinent, tum vero quae ad Occidentem spectant, ex memoriis quae reperit sumpta fuisse; unde non pauca miscuit nova et antiqua, ac nonnulla prodidit non uti tunc erant, sed uti in documentis anterioribus nactus est, hinc in Britannias dignitates ac Romanas hilitas expressit, quae suo tempore non exstabant, cum jam inde ab anno circiter 409 Britanniae a Romano imperio subductae fuissent. Treviros in Galliis posuit, cum haec urbs jamdudum demolita fuisset, et alia ejusmodi similiter notavit, quae hic appendere necesse non est. In hac ergo hominis de rebus Occidentalibus minus exacta descriptione, si vicarium Galliarum non invenimus, nihil movere potest quominus ea bipartita Galliarum divisio sub duobus vicariis quinque provinciarum (quae postea septem dictae sunt) et Galliarum, quam constituimus, Constantino tribuenda credatur.

11. Haec satis de huiusmodi quinque provinciarum partitione: quae viguit ad Valentinianum I usque, sub quo Aquitania in duas provincias dissecta, ut ex Sexto Rufo intelleximus, ex quinque provinciis sex evaserunt. Cum porro Ammianus Marcellinus, qui sub Theodosio I scripsit, duas Narbonenses appellat, uti duas item vocat etiam concilium Aquileiense an. 381, in epistola ad episcopos provinciae Viennensis et Narbonensem primae et secundae, tertiam hanc divisionem paulo post secundam fuisse inductam agnoscimus, ex qua eadem provinciae septem factae fuerunt; et hae quidem sunt illae septem quae in notitiis recensentur. In notitia provinciarum et ms. Veronensi edita per marchionem Maffeum sic: *Diocesis Biennensis (Legi Viennensis) habet provincias*

A septem. Biennensis (Legi Viennensis), Narbonensis prima, Narbonensis secunda, Novempopuli, Aquitania prima, Aquitania secunda, Alpes 1015 maritima. Ille in notitia dignitatum constituitur et sub dispositione viri spectabilis vicarii septem provinciarum. Vastior igitur haec septem provinciarum divisio est quam vulgo creditur; et hae septem ex illis quinque praefectae sunt additione nullae, nec solidum tantum Narbonensem comprehendebant illae quinque, quae ex Aquitania et Novempopulana accessione septem posteriorum factae fuerunt, et hactenus apud eruditos obtinuit.

12. Hic difficultatem movebit quibusque provinciarum appellatio, quae invenitur in documentis scriptis sub finem quarti saeculi, et sub initium quinti, uti est Taorinensis synodus habita circa an. 401. Ille politissimum ex causa factum est, ut septem provinciarum divisio post initium saeculi quinti facta creditur, ita ut quinque provinciae, quae vulgo creduntur ex Narbonensi solida conflatae, Aquitaniam et Novempopulana accessione septem evaserint. Sed quoniam Aquitaniam et Novempopulana in quinque provincias fuisse manifestum fecimus ex Philastrio, sola quinque provinciarum appellatio sicut probare nequit, ex quinque illis provinciis per Aquitaniam divisionem sex provincias factas fuisse sub Valentiniano I quae Sextus Rufus distincte commemorat, ita nequit efficere quin ex sex ob novam divisionem secundae Narbonensis duobus quarti saeculi monumentis probatam septem effecta fuerint. Quinque autem provinciarum appellatio non solum post ejusmodi divisionem ea de causa perseverare adhuc potuit, quia subdivisio duplex Aquitaniae et Narbonensis in duas in isdem quinque provinciis facta, nihil novi additamenti aliunde accepit, ac illiceo homines antiquae locutioni assuevit, eandem non dimiserunt; verum etiam quia septem provinciae licet divisae, nondum tamen in unum corpus septem provinciarum appellatione donatum publica auctoritate coaluerunt. Id enim solum contigit sub Honorio circa an. 407, cum Petronius praefectus praetorio Galliarum generale septem provinciarum conventum singulis annis Arelate cogendum indixit; unde post hanc publicam sanctionem quinque provinciarum appellationi septem provinciarum nomen substitui cepit.

13. Caeterum antiquior haec septem provinciarum divisio agnosci debuit ex libello provinciarum Romanarum, quem primi ediderunt Andreas Schotus et Surita post Antonini Itinerarium, recusit Petrus Bertius tom. II Thesauri geographici, pag. 35, et emendatorem ex Vaticano Reginae ms. vulgavit Schelestratus tom. II Antiq. Eccles. in append. pag. 549. Hunc libellum sub Theodosio I lucubratum ostendit cardinalis Norisius in Epochis Syriacae num. dissert. 4, c. 1, et nihilominus septem provinciae in eo jam tum divise recensentur ante decem provincias, quae ad Gallias proprie dictas pertinent. Sed ne quis forte ex ipsa septem provinciarum enumeratione hunc libellum posteriorem contendat, idipsum apertius confirmat notitia Veronensis a v. cl. Maffeo impressa, quam sub Theodosio Majore exaratam apertius demonstrare possumus. Haec licet ex unico quantumvis antiquissimo ad indiligenti codice eruta, aliquot erroribus et defectibus non careat, plura tamen antiquitatis indicia praefert. Primum in descriptione provinciarum Galliae duas tantum Lugdunenses exhibet, ut apud Sextum Rufum et Ammianum Marcellinum; ex quo antiquior cognoscitur, quam libellus provinciarum antea laudatus, in quo quatuor Lugdunenses recensentur, ac properea tunc exaratam fuisse patet cum duae Lugdunenses nondum dissectae fuerunt in quatuor, immo antequam discinderentur in tres; quam divisionem hactenus ignotam ex singulari (a) inscriptione a marchione

(a) In Antiquitatibus Galliae epist. 20, n. 3, inscriptio proferitur, quae Geminus Agrippinensis post.

Maffeo in Antiquitatibus Galliarum inserta colligi posse credimus. Dein in diocesi Orientis, quæ Ægyptum comprehendit, omittitur Arcadia, et in diocesi Pontica Ikonias non apparet; quæ duæ provinciae in libello 1017 provinciarum descriptæ a Theodosio e illorum nominibus appellatæ creduntur. Præterea quinque tantum Ægypti provinciae leguntur, ut apud Ammianum Marcellinum, non autem sex; et in Britannis quatuor tantum, ut apud Sextum Rufum, non autem quinque: licet illæ sex et istæ quinque ante finem quarti sæculi existerent. Quod autem evidenti nobis videtur, est illud, quod tres dioceses describuntur continuæ Britanniarum, Galliarum, et Viennensis septem provinciarum, quæ sub præfecto prætorio Galliarum collocatas ostendimus; ab his autem tribus, Italica diocesi interposita, separatur diocesis Hispaniarum, et huic immediate subicitur diocesis Africa, eo quod nondum per id tempus Hispaniæ essent sub præfecto prætorio Galliarum, sed æque ac Africa vice sacra, id est, imperatoris vice, non autem vice præfecti prætorio a proconsule regeretur. Igitur hæc notitia eo tempore exarata est cum Hispaniæ proconsulares erant, et antequam vicarium sortirentur, qui a præfecto prætorio Galliarum pendebat. Hispaniæ autem proconsulares esse desisse, ac accepisse vicarium postremis Gratiani annis et primis Theodosii Senioris, ex Severo Sulpicio colligitur lib. II Hist. Saer. c. 49. Neque obstat divisio duarum dioceseon Illyrici, quæ in notitia Veronensi appellantur *diocesis Mysiarum* et *diocesis Pannoniarum*. Cum enim hæc longe sejungantur a diocesi Italiciæ, non referunt eam divisionem Illyrici Orientalis et Occidentalis, quæ post Theodosium inducta, Occidentale Illyricum Pannoniarum præfecto prætorio Italiciæ subiecerat; sed vetustiore divisionem exhibent, cum totum Illyricum proprio præfecto subiectum ad Occidentale imperium pertinebat usque ad eundem Theodosium I, ut P. Joan. Antonius Blancus statuit lib. II dell' *Est. Polit. della Chiesa*, c. 1, § 8. Notabilis et vetus dioceseon dispositio in hac notitia continetur. Primo enim describuntur dioceses subiectæ præfecto prætorio Orientis, tum illæ præfecti prætorio Illyrici, dein præfecti prætorio Galliarum, postea diocesis præfecti prætorio Italiciæ, tandem duæ proconsulares subditæ, Hispaniarum et Africa. Si ergo hæc notitia prioribus Theodosii I annis confecta septem provincias jam memoratas describit, nihil de hac hujus temporis divisione dubitandum relinquatur.

14. Tres hæcque provinciarum divisiones sæculo quarto factæ. Nunc aliam Narbonensis solidæ partitionem his anteriorem eruditorem examini subicere liceat. Catalogus episcoporum primi Arelatensis concilii habuit an. 314 nobis indicio est. Hujus catalogi auctoritatem Quesnellus frustra elevare studet part. II, c. 3. Ut autem omnia ejus objecta diluantur, animadvertendum imprimis est hunc catalogum perperam ab eodem appellari *subscriptiones* ejusdem concilii. Est enim, ut ille pariter confessus est n. 3, index episcoporum et clericorum qui in eo concilio conveniunt ex diversis provinciis in ipsarum provinciarum rationem descripti: in quibus ideo subscriptio numerus ordo querendus non est. Deinde haud contemnendum hunc catalogum factum fuisse in ipso concilio. Id unum dicimus, ex memoriis ejus temporis fuisse digestum ea ætate qua quinque provinciarum divisio nondum constituta fuerat. Distin-

dignitatem præsidatus, administrator rationum novem provinciarum fuisse traditur. Sunt qui putent Novempopulos seu Novempopulanam intelligi. Sed Novempopulana una provincia erat, non novem. Nulla porro in notitiis vel auctoribus novem provinciarum Occidentalium mentio occurrit. Solum provincias octo in Galliis Sextus Rufus et notitia Veronensis describunt, quæ in notitiis posterioribus decem nu-

guendi autem sunt a codicibus codices. Duo sunt fontes ex quibus hic catalogus prodit. Vulgati ante Sirmondum a mss. pendunt collectionum Isidoriana et Hispanica. Sirmondus eum catalogum edidit e ms. antiquissimæ collectionis Corbeienis, cum quo plane concinit in hoc catalogo alius pervetustus item codex alterius collectionis, quam Constantius invenit in ms. Colbertino 3568, et ex quo eum edidit tom. I Epist. Rom. pontif. pag. 343. Hi duo antiquissimi codices continentes duas distinctas collectiones Gallicanas vetustiores Hispanica, ex qua Isidoriana profecta est, sinceriores præferunt eum catalogum; et ex uniformi ejus descriptione maximam eidem auctoritatem conciliant. In Hispanicis et Isidorianis mss. posterioris ætatis quædam in provinciarum nominibus immutata fuere, quæ Arelatensis synodi temporis non congruunt, uti sunt, ex gr., Aquitanica prima et Aquitanica secunda, quæm divisionem Arelatensi primæ posteriore ostendimus. Cum hic error et hæc arbitraria mutatio non inveniatur in duobus illis antiquioribus codicibus, in quibus nihil cum Arelatensi ævo non concordat, vel ex hoc intelligimus horum codicum catalogum sub Arelatensi tempore fuisse descriptum, et eamque provinciarum rationem in iisdem conservatam fuisse quæ in autographo sub idem tempus expressa fuerat. Si quid enim ex 1019 posteriori ævo fuisset in his codicibus immutatum, ut in Hispanicis, et exinde in Isidorianis accidit, aliqua ejusdem generis emendatio ad provinciarum ejus ævi normam facta fuisset. Neque vero ut hujus catalogi fides infirmetur, in suspicionem adduci potest cum Quesnello ea Arelatensi primæ ad Silvestrum epistola, cui ipse catalogus in codicibus subjectus legitur; ac si altera tantum ex Arelatensi codice edita sit ipsa ejus concilii epistola ad laudatum pontificem, hæc vero sit ipsius Breviarium a quodam studioso homine posterius conditum et alicubi interpolatum, quod pariter catalogum episcoporum compergit. At hanc pariter ejus synodi epistolam, non vero Breviarium esse, ipsa ejusdem forma, quæ in omnibus codicibus exhibetur, demonstrat. Quod si de altera epistola, uno licet Arelatensi codice probata, dubitare non licet, multo minus suspicandum erit de hac, quæ tot et vetustissimis diversæ originis manuscriptis, eodemque Arelatensi codice munitur, cum præsertim nihil habeat quod cum illa non maxime congruat; interpolatio enim quam Quesnellus suspicatus est in illis verbis canonis primi de Paschate: *Et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas*, quæ in altera epistola non leguntur, inanissima est. Cum enim duæ ejusdem concilii epistolæ habendæ sint, num interpolationi verti potest, si Patres in secunda epistola, in qua eosdem canones quandoque brevius repetiverunt, omittenda putarint ea verba quæ in anterioribus litteris satis expresserant? Certe ut idem dies Paschæ ex eorumdem Patrum decreto ab omnibus servaretur, providendum sane fuit ut qui omnibus præest eundem diem paschalis litteris indiceret. Nicæna synodus non instituit paschaliu dirigendarum disciplinam, sed unice decrevit (Cyrillo teste in Prologo paschali) ut Alexandrinus episcopus ob peritiam computi paschalis diem Paschatis significaret Romano pontifici, cujus auctoritate omnes eundem Paschæ diem cognoscerent atque servarent; et ex hoc testimonio vetustiorum litterarum paschaliu consuetudinem agnoscimus. Vindicata igitur hæc epistola, nihil jam superest apud Quesnellum ex quo

merantur, eo quod duæ Lugdunenses a Sexto Rufe et notitia Veronensi memoratæ in quatuor dissectæ fuerint. Forte vero antequam quatuor efficerentur, sectæ fuerint in tres; et ita aliquandiu Galliarum provinciæ novem existerunt, et per hoc tempus Geminus ex Agrippina oriundus in ipsa Gallia, harum novem provinciarum rationalis fuit. Nulla æquiori ratione hæc inscriptio explicari posse videtur.

de catalogi antiquitate ac fide ambigendum sit. Ipsa ratio quam ille offert cur idem catalogus serius digestus fuerit, nimirum ut veritas probaretur canonis 18 concilii Arelatensis n, in quo Arelatense i ex omnibus mundi partibus collectum traditur; unde etiam ipse catalogus Arelatensis ii in mss. præfixus legitur; hæc, inquam, ratio, quæ antiquitatem abripere nititur, adeo arbitraria et imbecillitas est, ut duplici falsa hypothese nitatur. Prima est, Arelatense ii esse concilium; cum sit vere mera collectio canonum sub initio vi sæculi digesta, ut tomo tertio probabitur; quo quidem tempore si catalogus in eum finem quem Quesnellus præsumit fuisset exaratus, ejus ævi provincie designandæ fuissent. Altera est, ipsum catalogum in mss. præfixi synodo Arelatensi n, ac si ad hanc referatur. Id quidem ex aliquot vetustioribus editionibus colligi potest, in quibus idem catalogus ab Arelatensi i separatur, et Arelatensi ii præmittitur. Id vero inconsideratione ejus editoris accidit, qui cum in codicibus seu editis Isidorianis quibus usus est, hunc catalogum descriptum reperisset inter concilia Arelatense i et ii, quæ ibidem continue sequuntur, hæc separans, laudatum catalogum ad Arelatense ii spectare credidit, nec totam inscriptionem eidem catalogo præmissam exactius animadverit, quæ ipsum ad antecedens Arelatense i apertissime refert. Conjectationes adeo inanes nonne sinceritatem et antiquitatem catalogi confirmant potius quam infirmant? Hinc jure de hoc Quesnelli nisi Tillemontius scripsit: *Car ceux qui ont voulu dire que cela avoit été ajouté depuis n'en ont point de preuve* (Tom. XV, in Hilar. art. 8, p. 52). Nihil igitur impedimento esse potest quominus hic catalogus sub ipsam Arelatensem i synodum ex ipsius gestis lucubrata credatur, quod vel ipse Quesnellus alia ratione confiteri coactus fuit, cum n. 4 scripsit, indicem, qui Breviario annectitur, ex ipsa epistola et aliis forsitan actorum exemplaribus confectum esse.

15. Ex hoc porro catalogo, uti in sincerioribus et vetustioribus collectionibus Corbeiensi et Colbertina describitur, discimus Alpes maritimas nondum Arelatensis i temporibus fuisse provinciam a Viennensi distinctam. Nam diaconus Portus Nicæensis Alpium maritimarum describitur sub titulo *Ex provincia Viennensi*, non vero *Ex provincia Alpium maritimarum*, uti dicendum fuisset si concilii Arelatensis i ætate Alpes maritimæ provinciam constituisset a 1021 Viennensi diversam. Idem videtur de Alpibus Graiis. Licet enim ex harum civitatis nullus in eo concilio profertur unde hæc res comprobari queat, notitiæ tamen posteriores provinciarum Galliarum satis indicent, Alpes Graias æque ac maritimas olim fuisse partes provincie Viennensis, cum Alpes Graias appellent *Viennensem tertiam*, et maritimas *Viennensem secundam*. Hæc enim denominatio non aliunde originem ducere posse videtur, nisi quia utraque hæc provincia ante divisionem in Viennensi comprehenderetur: quemadmodum tres Lugdunenses secunda, tertia, et quarta in iisdem notitiis hoc nomine donantur, quia Lugdunensi solidae antea ascriptæ fuerant. Cum porro Viennensis provincia ex Narbonensi solida dissecta fuerit, jam patet hanc primam fuisse Narbonensis solidæ divisionem, nimirum in partes duas, quarum altera cis Rhodanum provincia *Viennensis* appellata est, quæ etiam Alpes Graias et maritimas continebat; altera vero trans Rhodanum, ubi Narbo jacet, *Narbonensis* provincie nomen retinuit; et hac prima divisione obtinente, quæ forte Diocletianum habuit auctorem, Arelatense i concilium habitum fuit. Tum secuta est altera, ut videtur, Constantini divisio, cum in constitutione quinque provinciarum a Viennensi dissectæ fuerunt Alpes maritimæ et Graiæ, uti superius explicavimus. In tertia divisione, qua ex quinque provinciis sex factæ fuerunt, nihil ex antiqua Narbonensi vel Viennensi sectum fuit; sola enim Aquitania divisa est in duas. At in quarta divisione sub Theodosio i, qua septem provincie constitutæ

sunt, secunda Narbonensis excisa fuit sive ex Narbonensi, sive, ut alii probabilis iudicant, ex Viennensi, cui finitima est, interjectis inter ipsam et Narbonensem primam flumine Rhodano et tota provincia Viennensi, ita ut pars Narbonensis primæ, ex qua excinderetur, esse nequiverit. In catalogo etiam ante laudato Arelatensis primæ synodi presbyter Aptensis Narbonensis secundæ recensetur sub titulo *ex provincia Viennensi*, quod tum ad eam pertineret. Narbonensis vero secundæ appellationem, etsi a Viennensi secta fuisset, obtinere potuit, quatenus olim ante divisionem Viennensis a Narbonensi, in Narbonensi solida continebatur. Hæc de varia dispositione civili provinciarum in Gallia præsertim Narbonensi.

CAP. IV. De Arelatis et Viennæ prærogativis in dispositione civili. Utriusque metropolis initia statuuntur. Notitia Galliarum civilem, non ecclesiasticam dispositionem exhibet. Ejus antiquitas a Quesnelli censuris vindicatur. — 1. Post constitutam civilem dispositionem provinciarum Galliarum ac præsertim Narbonensis solidæ, de præcipuis ejusdem metropoliibus Vienna et Arelate, quæ ad rem nostram maxime pertinent, nonnulla exactius statuenda sunt. Nam Quesnellus ut Arelato primatum tribueret, ejus prærogativas civiles nimium multum extulit. Viennæ autem privilegia et dignitatem si non omnino præterit, certe extenuare ac deprimere studuit. Episcopi Galli Arelatensis urbis studiosi epist. 65, ad S. Leonem c. 4, hanc ob privilegia civilia supra Viennam extollere nisi sunt, inter quæ illud præcipuum est, quod ibidem præfectus prætorio et reliquæ potestates semper inhabitant; quod idem est ac istam omnium Galliarum metropolim declarare. Econtra S. Leo, qui allegationes utriusque partis expendat, in responsione ad eisdem epist. 66, c. 2, Viennæ et Arelato commune jus quondam fuisse a gentibus, id est quoad civiles prærogativas, testatur. Id autem quam vere dictum fuerit ut quisque intelligat, utriusque metropolis initia atque dignitas, quæ in civili dispositione maxime spectantur, explicanda sunt. De Arelate imprimis statuamus.

2. Arelas, sita in provincia Viennensi, licet olim esset pluribus nominibus celebris, ad metropolim tamen honorem non pervenit nisi circa annum 405 vel 407, cum propter irruptiones barbarorum Petronius præfectus prætorio Galliarum et Treveris sedem præfecturæ Arelatum transtulit, ibique septem provinciarum conventum quotannis cogendum præcepit. Tunc enim hæc urbs ob sedem ipsius præfecti non solum septem provinciarum caput, sed omnium Galliarum metropolis esse cœpit, et hac de causa in lege Honorii an. 418 1023 metropolitana civitas appellatur. Hoc primum hujus honoris testimonium legitur. Nullum certe antiquius a Quesnello afferri potuit. Non parum quidem is laborat part. 1, c. 5, ut hanc dignitatem vetustiore ostendat. At nihil cogit. Quod enim ex eadem lege Honorii opponit, ubi ille septem provinciarum conventus, ex quo metropoliticum Arelatis jus elicitur, incuria temporum et desidiosa tyrannorum interruptus traditur; intermedium tempus respicit, quo post eum conventum a Petronio institutum, Constantinus et Constans alique tyranni Gallias et Arelatum occuparunt ac perturbarunt. Ille sane conventus cum laudatum Petronium auctorem habeat, ante sedem Arelatum ab eo traductam, institutus dici nequit, ac proinde ex hoc conventu ibidem præscripto Arelas metropolis probari non potest ante an. 405 vel 407, cui ejus sedis tractu et conventus indicio affligitur, ut videre est apud Pagium ad an. 401, n. 36, et Tillemontium in Zosimo art. 1, tom. X, pag. 682, et in Honorio not. 2.

3. Gravius fortassis videbitur testimonium quod idem Quesnellus subjicit ex epist. 65 episcoporum Arelatensi adherentium ad Leonem papam, ubi hæc urbem non ab Honorio tantum, sed etiam a Valentiniano I vel II, matrem omnium Galliarum appellatam

tradunt. Hanc, inquit, clementissima recordationis Valentinianus et Honorius fidelissimi principes specialibus privilegiis, et, ut verbis ipsorum utamur, matrem omnium Galliarum appellando decorarunt. At observamus hos episcopos studio amplificandæ dignitatis Arelati liberaliori licentia fuisse locutos. Id ex constitutione Honorii, quæ superest, palam fit. Quam enim urbem jate metropolitana tantum vocat, illi matrem omnium Galliarum ipsis imperatoris verbis appellatam testantur: ut verbis, inquit, ipsorum utamur. Neque idcirco eos appellationem, quæ ipsis et Honorii ævo Arelati non competere, usurpasse putamus; vere enim matrem omnium Galliarum erat Arelas, ex quo sedes præfæti prætorio facta fuerat, quatenus ob hanc sedem cunctis Galliarum urbibus atque provinciis præsidebat. Neque id a Valentiniano I vel II dictum credatur. Cum enim sub his imperatoribus sedes præfæti prætorii, ex qua una ille titulus proficisci potuit, non esset Arelate, sed Trevis, sola Trevirorum urbs tunc erat et dici poterat metropolis Galliarum; quo plane sensu metropolis Galliarum nominatur ab Athanasio (*Apolog. de Fuga*, n. 4, l. 1, p. 332), qui aliquandiu Treviris fuit. Arelati vero eum titulum, qui uni Trevirorum urbium competeat, contra veritatem facti a Valentiniano fuisse tributum, incredibile est. Episcopi igitur sicut Arelatis gratia in allegando Honorii testimonio Ilieriori formula usi sunt, ita in coniungendis Valentiniano et Honorio eam tropologicam locutionem adhibuisse videntur, quæ plurali numero duobus vel pluribus ascribantur, quæ per partes inter illos distinguenda erant. Quia ignorat (fatetur idem Quesnellus in notis ad hoc ipsum episcoporum testimonium n. 7) illius tropi frequentem esse usum, quæ pluralis numerus pro singulari ponitur, præsertim cum in præcedentibus plurium mentionem fieri contigit? Hinc Pagius ad an. 401, n. 43, non male existimat, laudata episcoporum verba, licet plurali numero et copulative expressa disjunctive esse explicanda, ita ut privilegia quæ primum commemorant, ad Valentinianum pertineant, titulus vero matris omnium Galliarum ad solum Honorium referendus sit.

4. Multo autem minus ad metropolim Arelati vindicandam ante sæculum v illa conferunt quæ de Constantio Arelate consulum audeant et ludos dante, de Constantina et Gallula Romæ appellatione a Quesnello afferuntur. Hæc enim insignis quidem urbis, non autem metropolis indicia sunt, ex propterea aliis quoque urbibus, quæ non erant metropoles, similia contigisse legimus. Ita Constantina appellari potuit Arelas, uti Carth in Numidia, et aliæ duæ civitates certe non metropoles in Phœnice et Arabia eodem nomine donatæ fuerunt. Ausonius vero in urbis magnitudinem, frequentiam et commercium, quibus Arelas Romam quodammodo æmulabatur, Romæ Gallula titulum refert: Nullo itaque testimonio Arelatensis metropolis civilis initia probari poterunt antiquiora anno circiter 407.

5. Vetustius vero initium Viennæ metropolis fuit. Ipsum antiquum Provinciæ nomen primum indicium est. Antiqua enim Viennensis provinciæ denominatio, quæ pluribus quartæ quoque sæculi documentis probatur, non aliunde 1025 provenire potuit, nisi quia iam inde ab ipsa Diocletiana seu Constantiniana provincialium divisione Vienna, non autem Arelas civilis provinciæ Viennensis metropolis fuit. Quod enim huic evidentissimæ rationi opponit Quesnellus de provinciis Lugdunensibus secunda, tertia et quarta, quarum metropolis ex hoc Lugdunensi nomine non erat Lugdunum, inanisimè est. Etsi enim hæc tres provinciæ a solida Lugdunensi dissectæ habent peculiarem cuiusque metropolim a Lugduno diversam, antequam tamen distraherentur in partes, omnes eandem Lugdunensem urbem metropolim agnoscebant, et idcirco Lugdunensium nomen retinuerunt, quia ante hanc divisionem Lugdunum erat earum metropolis. Ita etiam Viennenses provinciæ

A tres in aliquibus posterioris ævi notitiis nominantur, quæ licet post divisionem propriam metropolim habeant, antea tamen Viennam communem metropolim civilem agnovisse videntur. Ita etiam Narbonensis secunda sic appellata est, quia olim metropolim habuit Narbonam, quæ toti Narbonensi solidè nomen dedit. Nullæ inveniuntur provinciæ, quæ ab aliqua civitate nomen acceperint, nisi hæc civitas ipsius provinciæ aliquando metropolis fuerit. Hæc igitur Viennensis provinciæ denominatio de metropolitica Viennæ prærogativa dubitare non sinit.

6. Accedunt testimonia Eusebii Casariensis et notitiæ Galliarum. Ille enim sub Constantini ævum, quo Viennensis provinciæ a Vienna nomen accepit, hanc urbem metropolim discrete nominat l. v Hist. e. 1, et similiter notitia Galliarum a Sirmondo edita, ejus exemplum per vetustum legitur in ms. capiti Veronensis, in descriptione provinciæ Viennensis Viennam metropolim nominat. Quoad Eusebii quidem testimonium non repugnat Quesnellus: Nemo enim non videt, inquit, part. 1, c. 13, Eusebio sermonem esse de dignitate civilis Viennensis urbis. Solum de geographica, non vero civili metropoli intelligendum putat; et c. 11 Strabonem profert, qui Viennam Allobrogum metropolim nominavit, ac si Constantini ævo, quo alia provincialium distinctio vigeat, eodem sensu Eusebius locutus fuerit: quod quam sit imbecillum quisque perspiciet. Notitiæ vero Galliarum auctoritatem, qua Vienna civilis metropolis apertissime traditur, elevare et infirmare integro capite nititur. Ecclesiasticam, non vero civilem notitiam esse posteriori quidem tempore in gratiam Viennensis episcopi lucubratam contendit, cum scilicet Burgundiones sub an. 480 Viennensem tractum occuparunt.

7. At civilem, non vero ecclesiasticam notitiam esse multa manifestum faciunt. Si enim ecclesiastica notitia esset, quæ ecclesiasticas provincias cum suis metropolibus describeret, non solum Vienna, verum etiam Arelas inter metropoles ecclesiasticas ascendenda fuerat. Præterea Narbonensis secunda Alpes maritimæ et Graie non fuissent recensendæ uti separatæ provinciæ, quarum civitates Arelatensis vel Viennensis metropolitano suberant. Adde quod in Maxima Sequanorum tria castra et unus portus nominantur, qui ad ecclesiasticam dispositionem nihilum pertinent. Tandem, ut alia omittamus, post descriptas decem provincias Galliarum hic titulus subiicitur: Item in provinciis septem. Hæc autem distinctio septem provincialium a decem provinciis, eam divisionem procul dubio præfert, quæ non ecclesiastica, sed civilis est, quæ scilicet universæ Gallie in duas dioceses partitæ fuerunt, ut capite antecedenti vidimus. Hæc notitia in per vetustum ms. capiti Veronensis 50 describitur post Itinerarium Burdigalense cum hoc titulo: Incipit annotatio provincialium atque urbium Galliarum cum privilegiis suis; quæ privilegia ad metropoles civiles ibidem designatas referuntur.

8. Hujus porro notitiæ ætatem satis indicat summa ipsius concordia cum divisione provincialium Gallie, quæ in notitia dignitatum exhibetur. Sicut enim hæc paulo post annum 423 exarata fuit, idem etiam de illa judicandum videtur. Id apertius demonstrat titulus septem provincialium, quem ex hac notitia Galliarum recitavimus. Ille enim reperiit in documentis scriptis paulo post initium sæculi v, nimirum in epistolis Zosimi et Bonifacii I, in lege Honorii an. 418, et in memorata notitia dignitatum; in posterioribus autem monumentis nusquam invenimus. Anteriorem vero ætatem, quam huic notitiæ tribuendam suspicamur, argumento non levi constituendam reservamus numero 11.

9. Ex his Quesnelli opinio plane corrumpitur. Cum enim hæc civilis, non autem 1027 ecclesiastica notitia sit, lucubrata dici nequit in gratiam Viennensis episcopi, qui notitiæ ecclesiasticæ descriptionem postulasset. Cum porro sub initium v sæculi fuerit locu-

brata, frustra eam sub Burgundionibus scriptam Quesnellus comminiscitur; cum præsertim si hoc etiam tempore scripta crederetur, non eam dispositionem civilem præferat, quæ sub barbaris Romanas provincias in partes descendentes alia erat a divisione Romanorum; sed eam dispositionem exhibeat quæ Romana est, et initio sæculi v sub Romanis obtinuit. Sidonii testimonium, quod in suam sententiam Quesnellus allegat, nimium enormiter ab eodem explicatur. Cum enim ille l. ii, epist. 7, ad Græcum episcopum Massiliensem scripsit an. circiter 475: *Jam non primi comprovincialium capitulis esse, sed ultimi non de Massiliensibus loquitur, quorum civitas in notitia Galliarum ultimo loco designatur, sed loquitur de Leontio Arelatensi, Fausto Regiensi, Basilio Aquisi, et Græco Massiliensi, qui sub Romanorum ditioe constituti, ut se et suas civitates a barbaris tutas redderent, Arvernorum urbem, cui Sidonius præerat, iisdem barbaris cedere, et sic pacem inire studebant. Hos autem Sidonius coarguens, hac urbium cessione non primos in civili dispositione, uti ante fuerant ob Arelatum, quæ sedes erat præfecti prætorii Galliarum, sed ultimos futuros prænuntiat, cum hac distrahendarum urbium via, ita paucae civitates Romanis superessent, ut minima jam esset in Galliis Romanorum ditio, nec majores amplius dici possent, qui, ut mox subdit, minores incipiebant non habere. Hic germanus Sidonii sensus. Commiscitur ergo Quesnellus, cum aliam Sidoniani textus interpretationem a sententia et mente auctoris alienam ingerit; omnesque ejus conjectationes, quibus huic interpretationi innixus, exponere nititur quomodo notitia sub barbaris condita fuerit, arbitrarie et inanes demonstrantur.*

10. Quæ vero animadversiones in ipsam notitiam ab eo proponuntur, ut illam posterioris ætatis esse suadeat, non minus imbecillæ sunt. Opponit primum Arelatem, quæ ex lege Honorii an. 418 metropolis declaratur, eoque tempore ob sedem præfecturæ omnibus Galliis præsidebat, ea in notitia nedum sine ullo metropolis titulo, sed inter ultimas civitates provincie Viennensis recensetur. At observandum est, in ea notitia, licet sub Honorii tempus descripta, notari cujusque provincie metropoles. Provincie autem Viennensis metropolis sicut jam inde a divisione Viennensis provincie a Narbonensi solida fuit Vienna, ita et sub Honorio eandem prærogativam conservavit. Arelas enim, cum ex traducta sede præfecturæ metropolis esse cœpit, septem provinciarum metropolis constituta fuit, non autem provincie Viennensis, cui adhuc Vienna antiquiore privilegio præsidebat. Etsi vero quæ pluribus provinciis metropolitico honore præerat, eodem plerumque gauderet in suam peculiarem provinciam, id tamen Arelati non accidit, cum antiquior Viennæ possessio exclusa non fuerit; sicut nec antiquum Viennensis provincie nomen fuit immutatum: quod tamen evenisset si metropolitico ipsius provincie jus a Vienna Arelatem fuisset traductum. Quid ergo mirum si in notitia quæ solas cujusque provincie metropoles ritu veteri signat, sola Vienna, non autem Arelas metropolis appelletur.

11. Hactenus ea in sententia locuti sumus, quæ hæc notitia paulo post initium quinti sæculi scripta præsumatur. Si vero proferre liceat quod probabilius credimus, hanc notitiam sæculo v anteriorem putamus. Hactenus quidem vetustior habita non fuit, eo quod mentionem faciat septem provinciarum, quarum divisionem post initium sæculi v factam fuisse apud omnes obtinuit. Cum vero hæc septem provincias sub Theodosio I. constitutas capite antecedenti ostenderimus, nihil hinc impediendi exoritur, quin ea notitia sæculo v anteriori judicari queat. Similiter nihil obest quatuor Lugdunensium partitio, quippe quam reperimus in libello provinciarum, quem ante v sæculum lucubratum cardinalis Norisius ostendit (*Epoch. Syr. Maced. dissert. 4 c. 1*). Ut

A vero hanc notitiam Galliarum vetustior credamus, illud in causa est quod in descriptione provincie Viennensis Arelas sine metropolis titulo recensetur. Porro Arelas ad honorem metropolitico erecta fuit circa an. 407, cum præfecti prætorii sedes et caput omnium Galliarum esse cœpit, ut vidimus paulo ante. Civitas vero tanto honore prædita sine ulla honoris nota recensita non fuisset in notitia 1029 quæ post hoc tempus scripta fuisset. Quesnellus ex hac animadversione multo posteriore credidit, cum tamen posteriori licet ætate secundum Romanam dispositionem hac in notitia exhibitam ab hoc honoris gradu non decesserit. Igitur multo probabilius anterior dicenda est hæc notitia, eo scilicet tempore exarata cum non dum Arelas ad metropolitico dignitatem erecta fuerat; ita ut nihil mirum sit si inter comprovinciales provincie Viennensis civitates sine ullo metropolis titulo recensita fuit. Quod vero inter ultimas referatur, eam habet causam quia notitie auctor eum ordinem seculi est quem geographicus situs obtulit. B Primo enim post Viennam metropolim urbes viciniores et mediterraneas notavit, tum vero ad mare vergentes, inter quas Arelas et Massilia ultimum locum tenent.

12. Cætera Quesnelli animadversiones in notitiam Galliarum leviores sunt. Quod enim profert de Castro Nicensi in notitia omissum, quod ante Leonem episcopatu fruebatur, ecclesiasticam notitiam esse præsumit, quam civilem jam diximus. Cum vero in eadem civili notitia tria alia castra Sequanorum, et duo Lugdunensis primæ memorentur, Nicensæ omissum dicendum est vel auctoris incuria, vel potius, quod ita per hoc tempus exiguum esset et angustum, ut inter castra recensendum non videretur; unde Hilarius papa non *castrum*, sed diminutive *castellum* appellat. Quæ porro subjicit ex Paulino Nolano, ab auctoris mente alienissima sunt. In epist. 23, ad Victorium Rothomagensis de celebritate loquitur, quæ Rothomagus ex egregiis ejusdem episcopi gestis *inter urbes sacratas* eminebat; quod ad dispositionem civilem, de qua nunc agimus, nihil pertinet. Licet enim ea civitas ante hoc tempus esset civilis metropolis, non tamen ante Victorium ita celebris *inter sacratas urbes* fuit. Idem est de Morinorum civitate, quam Paulinus ibidem memorat ratione habita religionis, non autem dispositionis civilis, quam unam notitia describit. Argumentum tandem ex synodo Taurinensi huc nihil pertinet, cum in hac synodo non de civili, sed de ecclesiastica metropoli dubitatio fuerit, ut capite sequenti ostendimus. Nihil ergo notitie auctoritatem elidit; ac propterea solidum ex hac quoque argumentum suppetit, quo Viennam civilem metropolim fuisse dicamus, et antiquiorem quidem Arelate, nimirum jam inde ab institutione provincie Viennensis, quæ a Vienna metropoli nomen accepit. Immo antequam Arelas ob sedem præfecturæ eo traductam ad metropolitico nedum septem provinciarum, sed omnium etiam Galliarum dignitatem eveheretur, Viennam fuisse sedem vicarii præfecti prætorii, quamdiu hic Treviris stetit, et ideoque fuisse etiam metropolim non solum suæ provincie, verum etiam quinque provinciarum, quæ postea septem dictæ sunt, colligi posse videtur ex vetustissima notitia Veronensi, in qua *diocesis Viennensis* appellantur septem provincie, quibus vicarius præerat. Neque enim aliunde hæc diocesis a Vienna nomen accepit, nisi quod ibidem vicarius præfecti sedem haberet. Ex his porro omnibus multo apertius cognoscitur, quam jure S. Leo scripserit, Viennæ et Arelato *commune jus quondam fuisse a gentibus* (Epist. 66. c. 2). *Quondam*, inquit, quia diversis temporibus altera alteri præstitit, Vienna quidem antiquiori ævo, cum suæ provincie metropolis, et probabilis etiam vicarii sedes fuit; Arelas vero ætate posteriori, cum circa an. 407 præfecturæ sedes esse cœpit, nam ad ecclesiasticarum provinciarum et Metropoleon dispositionem accedamus.

CAP. V. De antiqua institutione et dispositione provinciarum ac metropoleon ecclesiasticarum in Galliis, ac præsertim in provinciis dissectis et Narbonensi solida. Sera earumdem initia; nec ad civilem formam omnino exacta demonstratur. — 1. Duo circa provincias et metropoles ecclesiasticas in Galliis constituenda sunt, ut de his quæ Quesnellus multis in locis sparsit, iudicium ferat. Primum quandocumque harum forma fuerit inducta; deinde num ad formam provinciarum et metropoleon civilium. Si ecclesiasticæ provincie Galliarum in aliquo trium priorum sæculorum fuissent institutæ, et ad civilem provinciarum **1031** formam exactæ, ut Quesnellus non uno loco præsumit, cum eo tempore solida Narbonensis nondum esset divisa, sicuti Narbo tunc semper existit totius provincie metropolis, ipse Quesnello fatente parte 1, sub finem c. 11, ita nihil dubium esset quin Narbonensis episcopus ejusdem provincie metropolita fuisset constitutus, non vero Arelatensis, aut quisquam alius. Ad hierarchicæ ecclesiasticæ formam tribus illis sæculis, et ante Nicænam quærere in Galliis, omnino inane esse ex eodem Quesnello accepimus. Hujus testimonia allegavimus capite secundo, n. 5. Quæ cum non obscure ingesserit, haud satis intelligitur quomodo sine contradictione aliqua scripserit, part. II, c. 2: Cum eruditiores quique, paucis exceptis, ad ea tempora (ante notaverat annum 250) referant religionis et disciplinæ æordia in Galliis, si tunc una provincia (id est Narbonensis) unusque metropolitani fuerit, valebit regula Innocentii I papæ: secundum pristinum provinciarum morem metropolitani episcopos oportere nominari; nec ad mobilitatem necessitatum mundanarum debere Dei Ecclesiam commutari. Hac in sententia unus Narbonensis episcopus secundum dispositionem civilem totius Narbonensis metropolitani fuisset institutus, nec ejusmodi constitutio ex mente Innocentii fuisset immutanda. Quesnellus vero indicare hoc loco voluit Arelatensem episcopum toti Narbonensi, uti putat, fuisse præpositum jam inde a medio sæculo III ab S. Trophimi missionem, quam capite secundo ad id probandum omnino ineptam ostendimus. Si S. Trophimus Gallias petiit circa medium sæculum III, ut ex Gregorio Turonensi Quesnellus censuit, una cum S. Trophimo ab eodem Gregorio missus traditur etiam Paulus, qui Narbone sedem fixit, sicut Trophimus Arelate; ac propterea non minus ex hac missione Narbonensis civitas quam Arelas profecisset: immo Narbo multo magis, cum hac eo tempore totius provincie metropolis esset. Solum Quesnellus a contradictione purgari potest, eo quod metropolis ecclesiasticæ institutionem in Galliis sub medium sæculum III non affirmet absolute, sed sub conditione, si tunc una provincia unusque metropolitani fuerit. Proinde id uti probabilius ab eodem accipimus, quod expressius docuit, nimirum ecclesiasticarum metropoleon formam post Nicænam synodum in Galliis inductam ac institutam fuisse.

2. Nos vero id insuper probabilius credimus, de hac hierarchica forma constituenda Gallicanos episcopos serius cogitasse, et adhuc post Nicænam synodi tempus antiquum methodum tenuisse, quæ tribus prioribus sæculis viguit, ut scilicet cum nondum metropolitani essent constituti, episcoporum synodus vel antiquior, vel civitatis, in qua synodus cohebatur, episcopus præsideret. Ita cum concilio Valentino anni 374 præfuit Fœgadius, seu, ut alii cum Sulpicio Severo (*Hist. lib. II, c. 44*) et cum editis conciliis scribunt, Fœgadius episcopus Aginnensis Ecclesie, quæ nunquam metropolitana habuit, descriptis post eum aliis episcopis insigniorum sedium Arelatensis, Viennensis, Trevirensis, et Lugdunensis, sola antiquioris ætatis ejus ratio haberi potuit, eo quod nondum certa esset metropolitana institutio; neque enim post horum institutionem in more fuit ut metropolitani (quicumque adessent) simplici episcopo quantumvis antiquiori locum cederent. Et si quidem Arelatensis præsertim episcopus eum gradum ac pri-

matum in Galliis semper obtinuisse jam inde a S. Trophimi missione, uti ex Zosimo seu verius ex Patrocli et fautorum ejus suggestione Quesnellus jactat, Concordius ejusdem Ecclesie episcopus eundem gradum tenuisset in hoc suæ provincie concilio; nec si eandem traditionem atque consuetudinem a majoribus accepisset, quam Patroclus sæculo sequenti v ingressit, permisisset umquam ut simplex episcopus huic vetustissimo et insigni auzæ sedis privilegio præjudicium afferret. Hoc quoque documento Patrocli impostura confirmari potest.

3. Neque huic argumento quidquam obsunt difficultates quæ synodi Valentine subscriptionibus Quesnellus opposuit part. I, c. 11. Fœgadii enim nomen primo loco non in subscriptionibus ponitur, sed in inscriptionibus duarum epistolarum ejusdem synodi, quas Quesnellus adeo ratas habuit, ut contra subscriptiones ipsas harum inscriptionum seriem extulerit, ex qua eidem synodo, ut ait, præfuisse Fœgadius legitur.

4. Quod si Marinus Arelatensis primus nominatur in inscriptione epistolæ concilii **1033** Arelatensis an. 314, id non metropolitico juri, sed vel antiquitati ejus tribuendum est, vel potius quod loci episcopus esset a Constantino imperatore in causa de qua tum agebatur, præcipue deputatus; ubi enim metropolitani non essent, vel antiquior, vel loci episcopus cæteris præferebatur. Idem imperator in epistola ad Melchisedem papam apud Eusebium judices in ea causa abs se delectos hoc ordine nominat: Reticum Augustodunensem, Maternum Agrippinensem, et Marinum Arelatensem: idemque ordo servatur in actis Romanæ synodi, in qua iidem judices ob eandem rem ante Arelatensem conveniunt, uti videre est apud Optatum lib. I. Porro Reticus Augustodunensis certe metropolitani non erat. Marinus igitur, qui simplici episcopo postpositus, metropolitani non fuit; et si quidem in concilio Arelatensi præmittitur Reticio, qui in Romano eidem prælatus fuerat, sola loci ratio in causa esse potuit.

5. Neque obsunt quæ de Saturnino Arelatensi traduntur, cum in Arelatensi pseudosynodo an. 333 ac in Biterrensi an. 356, S. Hilarium Pictaviensem condemnandum curavit. Neque enim eum his pseudosynodis provinciarum Viennensis vel Narbonensis metropolitico jure præfuisse ex ejusmodi gestis colligi potest; sicut nequit colligi Valentem et Ursacium episcopos certe non metropoliticos metropolitico jure usos fuisse, cum in variis pseudosynodis multa adversus catholicos pro suo arbitrio obtinuerunt. Sicut autem hi hæreticorum præpotentes ac præcipua factionis capita gestorum auctores a scriptoribus nominantur, ita etiam Saturninus Arelatensis, ut ne tamen huic, sicut nec illis jus metropoliticum exinde tribuatur. Hanc comparationis rationem ex Sulpicio Severo confirmamus, qui lib. II *list. c. 40* scribit: *Italiam, Illyricum, atque Orientem Valens et Ursacius, cæterique quorum nomina edidimus, infecerunt, Gallias nostras Saturninus Arelatensis episcopus homo impotens et factiosus premebat.*

6. Hac quæ de tam sera institutione metropolitani in Galliis delibavimus, nemini mirifica et incredibilia videantur. Nam et in Italia ipsa, et in Hispaniis sub hoc idem circiter tempus, id est, post medium quartum sæculum metropoles ecclesiasticæ institui cœpere: uti de Italicis (Romana semper excipienda est) pluribus statim in dissertatione jam prærata, *De origine antiquiorum Ecclesiarum et metropoleon Italie*. De Hispaniis vero id ipsum probari liceret; unde in concilio Cæsaraugustano habito paulo post Valentinum laudatus Fœgadius Aginnensis, eo quod tum nulli essent metropolitæ, ratione ætatis primum (ut in Valentino) supra cæteros omnes etiam celebriorum Hispanicarum sedium episcopos locum obtinuit. Vetustius quidem Hispanorum metropolitani iudicium occurrit in epistola I Siricii ad Himerium Tarraconensem c. 8, scripta an. 385. Quod si in Eliberitana multo anteriori synodo primæ cathedræ epi-

scopus nominatur can. 58, hoc nomine non metropolitano, qui tum non erat, sed antiquiorem episcopum Africanorum more intelligi optime ostendit Cyprianus Cennius tom. I de Antiquit. Eccl. Hispana, c. 4, num. 8. Conferenda hoc loco erunt quæ de canonibus Sardicenses disseremus tomo III, ubi hæc sera ecclesiasticarum metropoleon apud Latinos institutio ex duobus canonibus in originali Latino aliter ac in Græco expressis non modicum confirmabitur.

7. Neque vero quispian existimet Gallicanos primariarum urbium episcopos ante hanc epocham, si non in conciliis, saltem in ordinationibus episcoporum aliquid metropolitici juris exercuisse. Quibus enim ordinationum jus est, hi veri sunt metropolitæ, iisdemque uti talibus præcipuus semper locus ante episcopos in conciliis tributus fuit; ac propterea si primus locus celebriorum urbium episcopis non fuit traditus in Valentina synodo, nullum quoque jus cuiuspiam ipsorum in ordinationibus tunc fuisse manifestum videtur. Cum in concilio Arelatensi i an. 514, can. 21, sit ordinationum mentio sic: *De his qui usurpant sibi quod soli debeant ordinare, placuit ut nullus hoc sibi præsumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis; si tamen non potuerint septem, sine tribus fratribus non audent ordinare*; præterquamquod verbum *usurpant* nullum jus cuiquam fuisse satis indicat, certe qui id usurpabant non appellantur metropolitani, uti vocantur in conciliis Orientalibus Nicæno, 1035 Laodiceno et Antiocheno; eo quod nondum per hæc tempora certis metropolitæ jure ordinationum præditi essent in Gallicanis provinciis, ut in Orientalibus reperiebantur.

8. Hoc sane ordinationum jus nondum fuisse in Galliis sub ipsum tempus concilii Valentini, et solum sub finem ejusdem sæculi induci cœpisse atque constitui, evidenter probari potest ex quæstionibus ad Taurinensem synodum delatis, ex quibus hæc sera metropoleon ecclesiasticarum institutio magis magisque confirmabitur. Tres quæstiones ibidem agitate potissimum consideranda sunt. Prima est querela adversus Proculum Massiliensem, eo quod in Narbonensi secunda episcopos ordinasset. Hanc autem querelam adversus eum non promoverunt Arelatensis, aut Viennensis episcopi, qui alias pro vindicando sibi jure metropolitico in eadem synodo invicem contendebant; sed soli episcopi Narbonensis secundæ ea in re conquesti sunt, idque non eo consilio ut præservarent hoc jus Viennensi episcopo vel Arelatensi, ac si alteruter suus esset antiquus metropolitæ; sed hæc ratione, quod sibi alterius provincie sacerdotem præesse non debere contenderent; quæ ratio æque Proculum Massiliensem ac Arelatensem et Viennensem episcopos excludit. Cum enim omnes hi tres ejusdem Viennensis provincie essent, æque omnes ad aliam provinciam pertinebant. Illud autem ex his manifeste sequitur, tam seram fuisse metropoleon ecclesiasticarum initia, ut nondum per hoc tempus Arelatensis aut Viennensis episcopis jus metropoliticum exercuisset aut obtinuisset in ordinandis episcopis Narbonensis secundæ; unde iidem, qui de jure metropolitico in Viennensi provincia inter se certabant, nihil moverunt circa Narbonensem secundam adversus Proculum Massiliensem, qui in ea primus idem jus veluti proprium sibi quæsierat per episcoporum ordinationes, eidemque propterea se tamquam metropolitano diceret præesse debere. Ipsius autem provincie episcopi ægre ferentes alius provincie episcopum sibi præferri, satis indicaverunt se ex Nicænis canonibus suæ tantum provincie episcopum metropolitam non recusuros, quæ item innuunt eos nondum certum metropolitiam accepisse.

9. Secunda quæstio Taurinensibus proposita exarsit inter Arelatensem et Viennensem. Quisque ordinationum jus et primatum in provincia Viennensi contendebat. Dubium hæc in re Patribus videtur exortum, quia post auditis utriusque partis allegationes,

A quæ ipsis oblata fuerunt, incertum adhuc fuit utra civitas esset metropolis: nam a synodo definitum est ut qui ex eis approbaverit suam civitatem esse metropolim, is totius provincie primatus honorem obtineat. Controversia non levis inter eruditos vertitur, num Patres metropolis nomine civilem intellexerint an ecclesiasticam. Plerique de civili interpretantur. At Pagius ad an. 401, n. 57 et seqq., hanc sententiam refellit. Nemini quidem dubium esse poterat utra civitas civilis metropolis esset. Solam autem Viennam Taurinensis synodi tempore civilem fuisse metropolim ostendimus cap. 4. Quamquam si utraque civitas diverso nomine tum fuisset metropolis, cum id ignorare non potuerint ejusdem synodi Patres, non eam sententiam protulissent quæ unam civitatem tantum metropolim præsumit. Cum igitur non de civili, sed de ecclesiastica metropoli locuti sint, difficultas in hoc non ex eo pendere potuit, quod Viennensis episcopus metropoliticum jus sibi tardius arrogasset adversus Arelatensem, quasi is solus antea eo usus fuisset; tunc enim certum esse debuisset solam Arelatem esse veram metropolim, contra quam usurpatio recens episcopi Viennensis nihil præjudicii creasset. Dubium ergo ex eo proficisci potuit, quia in recenti institutione ecclesiasticarum metropoleon uterque episcopus Viennensis et Arelatensis id juris sibi competere præferebat, eo quod suam quisque sedem cæterarum ejusdem provincie ecclesiasticarum matrem seu metropolim esse contenderet, Arelatensis ob missionem S. Trophimi, Viennensis vero ob suæ Ecclesie antiquiorem originem, quæ S. Trophimi aetatem exsuperat. Cui rationi, ut ita dicamus, ecclesiasticæ, rationes fortassis unusquisque adjecit ex prærogativis civilibus singularum civitatum, quæ pariter sub Leone ex abundanti in allegationibus eidem exhibitibus utrique propositæ cognoscuntur ex epist. 66, ac ita utrinque graves, ut parem incertitudinem apud ipsum pontificem pepererint, ex qua provinciam inter Arelatensem et Viennensem episcopos (ut Taurinenses Patres consilium dederant) dividendam 1037 censuerit. Hæc autem quæstio solum in Taurinensi primum excitata videtur, propterea quod non multo ante hoc concilium in inducendis metropolitibus hi duo antistites ordinationes episcoporum provincie Viennensis veluti pro jure suo exercere cœperint; alias multo ante hæc controversia mota fuisset. En ergo quomodo ex Taurinensi colligitur ordinationes ex metropolitico jure paulo ante hoc tempus cœpisse.

10. Hujus argumenti vim forte perdidit Quesnellus, cum part. 1, c. 5, aliam hujus controversie occasionem afferre studuit. Præsumit se jam probasse capite antecedenti Arelatensem semper primatum obtinuisse in Narbonensi solido, nemine contradicente, cum tamen antecedenti capite nihil attulerit ex quo ille primatus constituitur, ut ex annotationibus eidem capiti subjectis patet. Ratio etiam quam paulo ante attulimus id generatim confirmat. Si enim certa et antiqua fuisset Arelatensis possessio, recens vero natus Viennensis episcopi, uti Quesnellus jactat, qui fieri potuisset ut Taurinenses Patres adhuc ancipites Arelatensi causam non adjudicarent? Quæ vero ille cap. 5 congerit ut recens natus episcopi Viennensis occasionem et controversie causam designet, falsa et commentitia sunt. Falsum est divisionem Narbonensis solidæ, ex qua Viennensis episcopus occasionem sumpserit, non ita pridem, seu non multo ante Taurinense concilium, factam fuisse. Viennensis enim provincia jamdud sub Diocletiano aut Constantino divisa fuerat, uti capite tertio constituimus. Falsum est etiam turbas sub Eugenio tyranno excitatas provinciam Viennensem in partes discidisse, et hac occasione aliis civitatibus tyranno parentibus cum Viennensi, aliis cum Arelatensi sub Romana ditione perseverantibus, Viennensem episcopum persuasisse Eugenio ut ibi primatum ecclesiasticum constitui juberet, ubi imperii sui sedem vel saltem incunabula habebat. Eugenus tyrannus, occiso Valentiniano II

totas Gallias, nedum totam Viennensem provinciam occupavit, nec ulla hujus fuit in partes scissio quæ Viennensi primatui inducendo occasionem dederit. Falsum est etiam Gallicanos episcopos jandiu expectasse S. Ambrosium, ut de episcoporum dissidiis hanc ob causam exortis in Gallicana synodo cognosceret et judicaret. Testimonium enim ipsius Ambrosii, quod Quesnellus allegat ex sermone in funere Valentianii Augusti, non has a Quesnello confictas dissensiones respicit, sed illas a Severo Sulpicio (*Hist. lib. II in fine, et VII. S. Martini dial. 3, n. 13*) indicatas, quibus Gallicani ob Ithacianos in partes divisi, schisma quoddam consecraverunt, quod in ipsa Taurinensi synodo memoratur can. 6. His igitur Quesnelli commentis repudiatis, nulla alia superest requir causa dissensionis de jure metropolitico inter Arelatensem et Viennensem, nisi quia in recenti metropoleon ecclesiasticarum institutione paulo ante eam synodum pro suis quique prerogativis ad primatum contendit.

11. Hæc autem recess institutio evidenter fiet ex tertia questione ab eodem concilio Taurinensi definita cap. 3. Quatuor episcopi, Octavius, Ursus, Remigius et Triferius, qui in usurpatione quadam de ordinatione sacerdotum ad invidiam vocabantur, simplices utique episcopi, non autem metropolitani erant. Hi autem se ob hanc causam non condemnandos probaverunt, quod dicerent prius se non esse contentos. Hanc excusationem ob actus præteritos concilium accepit, ne eos ulla poena mulcicaret. Igitur ordinationes episcoporum, quæ ante interdictum hujus synodi nullam poenam meruerunt, ante hoc tempus nullius sedis juri erant alligatæ lege vel consuetudine ulla; alius illi satis ex hoc de usurpatione contenti fuissent. Igitur nulli certi metropolitæ erant ante hoc concilium, sed induci cœperunt sensim; vetitum autem eisdem episcopis fuit ne quid simile de cætero sibi arrogarent, quia metropolitānorum institutio, quæ paulo ante induci cœpit, ab eodem concilio confirmata fuit. Has omnes observationes in tria priora concilii Taurinensis capita si in unum complectiaris, et cum his jungas quæ ex concilio Valentino animadvertimus, ad persuadendam sciam metropolitānorum institutionem in Galliis nihil desiderabis.

12. Hac autem prima questione expedita, superest altera, num ad provinciarum ac metropoleon civilium formam ecclesiasticæ accommodatæ fuerint, nec ne. Hæc non queritur de eo quod cursu temporis accidit. Certum est enim sequiori ætate ad civilem fore formam in Galliis ecclesiasticas provincias et metropoles 1039 exactas inveniri; quod tamen ipsum tunc obtinuit, cum Romano imperio in fisdem Galliis extincto, vetus Romanarum provinciarum forma, nomine tantum retento, confusa prorsus ac sublata fuerat. De initiis querimus, cum civili dispositione vigente ecclesiasticæ provincie et metropoles inductæ fuerunt. Has quidem civili formæ accommodatas Quesnello persuasum fuit: nam part. 1, c. 12, scribit: *Cum ecclesiastica disciplina fundamenta posita sunt, constitutusque ordo hierarchiæ, ad formam politice civilis ordinati sunt ecclesiastici gradus, stabilita sedium episcopaliū dignitas, metropolitānorum potestas erecta.* Nihil evidenter falsum. Si enim hæc civilis forma observata fuisset, divisa jam, uti c. 3 vidimus, solida Narbonensi in Viennensem, in duas Narbonenses, in Alpes maritimæ et in Alpes Graias, quæ postremæ Galliis proprie dictis assignatæ fuerunt, totidem provincie ecclesiasticæ ac metropolitæ totidem constituti fuissent in quavis harum provinciarum metropoli. Id tamen non evenit: certe enim Narbonensis secunda, Alpes maritimæ et Graiæ diutius proprio metropolitano expertes, Arelatensi vel Viennensi metropolitæ subiectæ fuerunt. Cum porro nulla umquam questio fuerit cum Narbonensi episcopo ante Patroclum Arelatensem, ille pacifice jus suum in provincia Narbonensi prima obtinuisse videtur, quod et privilegio apostolico confirmatum fuit.

A Solus Patroclus sub Zosimo litem illi intentavit, cum tamen negro ante eundem Patroclum in ejus provincia aliquid sibi arrogasset, ut ex Leone intelleximus. In hac itaque provincia ad civilem dispositionem ecclesiasticam aptata fuit. At non ita in provincia Viennensi. Cum enim eo tempore quo institui cœperunt metropolitani, sola Vienna esset civilis provincia metropolis, ut ex disputatis capite antecedenti manifestum est, si ex civili dispositione sumpta fuisset ecclesiastica dispositio, soli Viennensi episcopo primatus tribuendus fuerat. Certum nihilominus est tum Viennensem tum Arelatensem episcopum post Valentinianum, uti vidimus, synodum an. 374, ordinationes episcoporum exercuisse in eadem provincia Viennensi, idque pro jure quicquæ suo esse putavit, non ex dispositione civili, quæ solam Viennam tunc agnoscebat metropolim, sed ex ecclesiasticis ejusque prerogativis, quas potissimum in Taurinensi al legarunt; et harum quidem natura ibidem expensa cum incertum reddidisset ultra Ecclesia alteri præmineret, atque aliarum Ecclesiarum mater seu metropolis esset, ejusdem synodi Paires in hoc incerto jure provinciam inter eos episcopos dividendam susceperunt. Quod autem subinde a Zosimo decretum fuit pro episcopo Arelatensi, nihil cogit, cum a Patroclo per subreptionem, ut vidimus, extortum fuerit. Potius cogit, quod *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium clericorum testatur S. Leo epist. 66, c. 2, ita semper intra provinciam vestram et Viennensem et Arelatensem civitates claras fuisse, ut quarundam consensum alterna ratione nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret.* Quæ cum antiquum utriusque exercitum et quasi possessionem demonstrassent, ex qua neutri primatum deferri aut adimi posset, in Taurinensium Patrum sententiam provinciam inter ipsos divisit; quod posterius custoditum fuit. Ita civilis provinciarum divisio in ipsa Viennensi provincia ecclesiasticarum provinciarum norma non fuit.

C 13. Ex his autem duo corollaria adversus Quesnellum colligi queunt. Primo cum metropolitani ecclesiastici in Galliis nondum sub Valentinæ synodi tempus fuerint constituti, ac ideo ipse Arelatensis episcopus per id tempus primum locum non tenuerit in eo concilio, quod in Viennensi ejus, ut ille contendit, provincia coactum fuerat, falsum agnoscitur, quod Patroclus et fautores ejus Zosinio ingesserunt, Arelatensem antistitem ob S. Trophimi reverentiam primatum semper obtinuisse; quod etsi de jure ordinationum assertum sit, ex ejusmodi tamen primatu in ordinationum jure, primatus etiam in synodis eadem de causa ortus fuisset. Præterea ex tam særa institutione metropoleon in Galliis colligitur ecclesiasticam Arelatensem metropolim post medium sæculum IV cœpisse institui, cum Narbonensem quoque episcopum in Narbonensi prima jus metropoliticum exercuisse, Quesnellus occasione (uti putat) novæ divisionis inficari non audeat. *Non diffitemur, inquit part. II, cap. 3, episcopum Narbonensem aliquot annis metropolitico jure potitum esse in Narbonensem provinciam primam... occasione novæ divisionis, quam ante didimus 1041 quarti sæculi factam fuisse affirmavit cap. 2.* Si autem sub idem circiter tempus Arelatensis et Narbonensis episcopi metropoliticum jus exercerant, perperam igitur Quesnellus jactat Narbonensem episcopum in Narbonensi prima jus sibi usurpasse proprium Arelatensis, ac si Arelatensis ante Narbonensem idem jus metropoliticum obtinisset. Hinc etiam intelligitur veterem illam consuetudinem, et primatū institutionem quam Arelatensi tribuit Zosimus, ut Narbonensem recentioris usurpationis revinceret, meræ Patrocli imposturæ iniunctæ fuisse; utraque enim metropolis eadem særa initia habuit. Quod si Hilarius Narbonensis non potuit, quid habuisset antiqua consuetudo, suggerere ex epist. 6 Zosimi, idcirco non potuit quia sincerior fuit, nec voluit in suæ sedis gratiam ea antiqua commenta in-

gerere, quæ Patroclus absente et inscio Hilario pro Arelatensi confisit.

14. Ex eo porro quod civili provinciarum dispositioni aptata non fuit dispositio ecclesiastica, falsum ostenditur, quod Quesnellus venditare studuit, Narbonensem episcopum metropolitum jus usurpasse in Narbonensem primam occasione novæ divisionis civitatis, cum scilicet divisa fuit Narbonensis prima a Viennensi. Harum enim provinciarum divisio non medio quarto sæculo, ut ille existimat, facta fuit, sed, ut cap. 3 vidimus, sub ejusdem sæculi initium; multo autem posterior fuit harum ecclesiasticarum metropoleos institutio, quæ cum ex ea divisione originem vel occasionem non sumpserit, aliunde inducta fuit ab episcopo Narbonensi et ab Arelatensi atque Viennensi; quod scilicet antiquiores Ecclesie essent et celebriores in sua provincia, et multis prærogativis ornate; et in his solus Narbonensis antiquum apostolicum privilegium obtinuit, quod ex unius Patrocli fraudibus apud Zosimum subreptionis notari potuit; at fallacis illius detectis a Bonifacio I, Cælestino ac Leone Zosimi successoribus, sartum tectum habitum fuit.

CAP. VI. De jure metropolitico in Ecclesiis provinciarum Narbonensis secundæ, Alpium maritimarum et Alpium Graiarum. — 1. Quesnellus omnes provincias e Narbonensi solida dissectas jam inde ab institutione metropoleon in Galliis ad Arelatensis episcopi jus pertinuisse contendit. Metropoles in Galliis induci et institui cœpisse sub finem sæculi iv capite præcedenti ostendimus. Sub idem vero tempus Narbonensem primam proprio metropolitano præditam, nec nisi per Patrocli Arelatensis subreptionem a Zosimo fuisse traductam in jurisdictionem Arelatensis, quod statim post Zosimum a Bonifacio retractatum fuit, capite secundo demonstratum est. Nunc de tribus aliis provinciis e solida Narbonensi excisis dicendum superest, de quibus Quesnellus tribus postremis partis secundæ capitibus pro Arelatensi jure statuere nititur. Nonnulla de singulis brevius observanda Quesnelliana commenta detegent.

2. De Narbonensi secundæ imprimis agamus. Proculum Massiliensem ante finem sæculi iv, cum Arelatensis metropolis cœpit, ordinationes episcoporum fecisse ac jus metropoliticum exercuisse in eadem provincia, ex synodo Taurinensi ostendimus cap. 5, p. 8. Quod si illi in hac synodo contradicium fuit, non tamen ab Arelatensi, sed ab episcopis ejusdem provincie contradicito profecta est non ex eo nomine, ut Arelatensi subessent, sed ut omni alterius provincie metropolitano excluso, ipsius Narbonensis secundæ metropolitam haberent, ut ibidem animadvertimus. Patribus autem adeo certa visa est antea cœpta Proculi possessio, ut idem jus ipsi adimendum non putarint, qui sane jus ipsum attribuisent Arelatensi, si, cum esset præsens, antiquiorem et diuturniorem suam possessionem potuisset ostendere, qua Proculi ordinationes usurpationis nomine excludendæ fuerant. At solis Narbonensis u episcopis loquentibus, Arelatensis contigit; eo quod nullos actus nullumque jus in eam provinciam præferre poterat; nec de ea suo juri subicienda quidquam cogitabat.

3. Patet igitur quam inanis sit Quesnelli conjectura, quæ, ut Arelatensis jus in hanc provinciam astrueret, hunc ob ejus temporis difficultates Proculo

1043 Massiliensi cessisse comminiscitur; ac si

antea semper certum ejusdem fuisse jus, et certa possessio, quæ nullo idoneo documento probari poterunt. Certe enim Arelatensem metropolim ante synodum Valentianam inductam non probavit; nec, ut credimus, contra ea quæ attulimus probare potuisset. Quæ vero produxit ex Zosimi litteris, æque commentitia esse et Patrocli obreptioni ascribenda, c. 2, demonstratum videtur. Hinc forte Proculus, qui Taurinensis concilii auctoritate munitus (a) falsitates a Patroclo suggestas explorare noverat, his litteris mihi subreptitiis se non teneri existimans, initio non paruit: utrum vero æque non paruerit, cum novis litteris Zosimus instituit, eumque pro deposite habuit, ignoratur. Zosimus quidem epist. 11, ad Massilienses eum depositum et nihilominus episcopos consecrantem indicat scribens: *Cum ipse jam non sit episcopus, episcopos facit*. Id P. Constantinus intelligit de damnatione quæ anterioribus epistolis memoratur, ac præsertim epist. 7. Sed hæc omnes epistolæ condemnationem latius accipiunt: merum enim interdictum exprimunt, quo illi vetium fuit in Narbonensi secunda episcopos ordinare: nullum autem depositionis indicium præferunt, ut legentibus palam fiet. Probabile nobis est in sola epistola 11 depositionem aliquam indicari; postquam utrum Proculus se pro episcopo gesserit necne, monumentorum inopia non liquet; mirumque maxime accidit, Quesnellum sine ullo (b) teste idoneo venditasse hæc quoque litteras non tam a Proculo quam ab episcopis Gallicanis fuisse neglectas, idque in eam causam retulisse, quod judicia de Gallicanis episcopis a Romanis pontificibus edita nihili in Galliis fœrent. Id iste ex suis adversus Romanam sedem præjudiciis ingerere maluit, quam fateri subreptionem litterarum Zosimi, et hæc subreptioni Proculo cognita æquioram quandam excusationem ascribere.

4. Nihil dubitandum videtur Patroclum Arelatensem post eas litteras Zosimi, quibus ipsi præcipiebatur ut alium in Proculo locum ordinaret, reversum in Galliis, harum litterarum auctoritate; et Constantii patrocinio fretum, Massiliensibus novum episcopum consecrasset; nisi forte Proculus, quem non restituisse amplius credimus, hæc obedientia ita Patrocli et Zosimi animos deliniverit, ut in sua sede relictus fuisset. Solum itaque hoc tempore Narbonensis secundæ in Arelatensis jus primum transivit.

5. Modicum vero hoc Patrocli jus Zosimi litteris acquisitum vixit. Cum enim Bonifacius ejusdem Zosimi decretum meliorem, ut ait Leo, sententiam delevisset, Narbonensi episcopo auctoritatem restituens in Narbonensem primam, eam generalem regulam subiecit, quæ ad omnes alias ecclesiasticas provincias extenditur: *Nulli, inquit, videtur incognita synodi constitutio Nicæna, quæ ita præcipit, ut eodem proprio verbo ponamus. Per unamquamque provinciam jus metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse subjectas*. Id quidem conspirabat in episcoporum secundæ Narbonensis sententiam, quæ suam provinciam alterius provincie episcopo non debere esse subjectam in Taurinensi synodo contendebant. Unde, mortuo jam Proculo, cui hæc provincia fuerat ascripta quoad ipse viveret, ex hoc Bonifacii decreto ac ex Nicæno canone ab eodem relato manifeste sequebatur, Narbonensem secundam proprio metropolitano frui debere, non autem Arelatensi episcopo subijci, ne unus episcopus duabus provinciis præsideret; ac propterea

(a) Falsum est inter cætera quod traditur epist. 5. osimi ad episcopos provincie Viennensis et Narbonensis secundæ, in ea synodo longe aliud actum fuisse; nam ex ipso proœmio liquet coactam fuisse ob nonnullas episcopales causas, quarum prima fuit illa circa Narbonensem secundam quam Proculus sibi attribuerat.

(b) Cælestini epistola 4 ad episcopos provincie Vienn. et Narbon., cui Quesnellus innititur, dum

Massiliensem episcopum suppresso nomine laudat, non Proculum, sed Venerium probabiliter respicit. Confer Tillemontium in Zosimo art. 9, qui si addit testimonium ex Vita S. Honorati, hoc etsi ad Proculum pertineat, non tamen illud tempus specialiter depositus fuerat; multo anterior enim tempus contextus indicat, ut idem Tillemontius fatetur in S. Honorati Vita.

ius metropoliticum in secundam Narbonensem episcopo potioris civitatis Aquisensis eodem canone atque decreto attributum videtur.

6. Hunc quidem Nicænum canonem, uti a Bonifacio recitatur, nemo anteriorum pontificum indicavit unquam neque cognovit. Alias cum omnes Nicænis **1045** canonibus maxime deferrent, oppositam disciplinam non permisissent in provinciis Italiae et Suburbicariis, ut plerique proprio metropolitano carerent, et unus metropolita nedum duabus, sed pluribus provinciis præsideret. In Italia etsi septem essent provinciae civiles, duo tamen metropolitae tantum exstiterunt, Mediolanensis et Aquileiensis; in quo idem pontifex Bonifacius nihil innovavit: nam solum sub Coelestino vel Xysto III sedes Ravennas ad ius metropoliticum evecta fuit. Ditiუს porro in decem provinciis Suburbicariis solus Romanus episcopus metropolitam egit. Cum Zosimus Patroclum Arelatensem Viennensi provinciae et duabus Narbonensibus praeisse jussit, adeo eam disciplinam a Nicænis Patribus praescriptam non novit, ut se potius ex Patrum regulis agere affirmaverit epist. 5. Enimvero canon ejusmodi inter Nicænos non invenitur, nec in Graeco textu, nec in ulla antiqua versione Latina, nec in abbreviatione Rufini; immo nec inter canones Sardicenses, qui sub Nicænorum nomine a Romanis pontificibus allegari solebant. Cum autem episcopi Narbonensem secundae jam in Taurinensi synodo contenderint sibi alterius provinciae sacerdotem praeisse non debere, et Hilarius Narbonensis apud Zosimum epist. 6 asseruerit in aliena provincia ab alio non debere fieri sacerdotes, et Lutubenses Narbonensis primae cum Bonifacio questi fuerint Patroclum in aliena provincia contra Patrum regulas ordinasse, conjectura Constantii satis probabilis nobis videtur, Bonifacium non propria Nicæni concilii verba referre voluisse, sed verba quae forte in Lutubensium libello et Nicænis canonibus summam expressa erant (ex postremis forsitan verbis canonis 4, ubi per unamquamque provinciam metropolitani nominantur) repetisse, ac veluti sibi propria declarasse. Hoc Bonifacii decretum a Coelestino expresse confirmatum fuit epist. 4, ad episcopos Viennensis et Narbonensis provinciae, n. 6: Primum, inquit, ut iuxta decreta canonum unaquaque provincia suo metropolitano contenta sit, ut decessoris nostri data ad Narbonensem episcopum continent constituta, nec usurpationi locus alicui sacerdoti in alterius concedatur injuriam. Sit concessa sibi contentus unusquisque limitibus; alter in alterius provincia nil praesumat.

7. Ex his autem apostolicis decretis ius metropoliticum episcopo Aquisensi tributum, adeo ut is verus metropolita fuerit provinciae Narbonensis secundae, S. Leo videtur praesumere, cum scripsit epistola 10, c. 6: Ordinationem sibi singuli metropolitani suarum provinciarum restituto sibi per nos jure defendant. Alienum jus alter sibi non audeat vindicare. Suis limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus; et privilegium sibi debitum in alium transferre se posse, noverit non licere. Quod si quis negligens apostolicas sanctiones, plus gratiae tribuens personali, sui honoris desertor esse voluerit, privilegium suum in alium transferre posse se credens; non is cui cesserit, sed is qui intra provinciam antiquitate episcopali ceteros praevenerit sacerdotes, ordinandi sibi vindicet potestatem. De metropolitano loquitur, qui plus gratiae tribuentes personali, privilegium suum in alios transferre se posse crediderant. Id intelligi nequit, nisi de metropolitano, qui alicujus gratia ius sibi competens prosequi et exsequi noluerunt. Forte episcopus Aquisensis in Arelatensium episcoporum observantiam a jure quod ex laudatis apostolicis decretis sibi competebat, abstinuit, iisdemque omne exercitum in sua provincia reliquit, ut similiter de Ingenuo Ebreduensis videbimus, qui propterea ab eodem Leone de sua provinciae illicita cessione culpatus fuit; neque enim aliam metropolitici juris origi-

A nem habuit Ebreduensis episcopus in provincia Alpium maritimarum, quam Aquisensis in Narbonensi secunda. Solae Bonifacii ac Coelestini litterae Nicænum canonem referentes, pro utriusque jure allegari queunt, et has forte litteras apostolicarum sanctionum nomine Leo complexus est. Ex his porro liquet Arelatenses episcopos adhuc post decretum Bonifacii in possessione perstitisse Narbonensis secundae, ac in eadem uti ipsius metropolitae, episcopos ordinasse. Hinc antistites Arelatensi adherentes, inter quos Asclepius episcopus Aptensis ex secunda Narbonensi, epist. 65, c. 2, ad Leonem scribunt: Ab hujus Ecclesiae (Arelatensis) sacerdote tam decessores nostros quam nos ipsos constat in summum sacerdotium donante Deo consecratos. Cum vero Auxanius episcopus, ut videtur, Aquisensis, Romam legatus sive a synodo **1047** Gallicana, sive a Leontio Arelatensi, hac occasione ab Hilario papa privilegium obtinuerit pro ordinando Nicæni episcopo in Alpium maritimarum provincia, multo magis pro ordinationibus episcoporum suae provinciae Narbonensis secundae eundem laborasse, et ius metropoliticum sibi restituendum curasse satis credibile est.

8. At etiam post Hilarium papam Aquisensem episcopum ac propterea totam Narbonensem secundam subjectam fuisse episcopo Arelatensi. Quesnellus inferri putat ex serie libelli Symmacho papae oblato an. 514, ac ex rescripto ejusdem ad Caesarium Arelatensem, ex quibus Aquisensem episcopum ab Arelatensi ad synodum evocari potuisse manifestum est. Hoc tamen argumentum non est omnino evidens. Arelatensi enim episcopo jus fuisse synodi cogendae ex pluribus provinciis, ipsosque metropolitae evocandi, ex ipso Leone manifestum efficitur. Etenim epist. 10, ubi S. Hilarius Arelatensis plectitur, duo jura ejus distinguuntur: ius metropoliticum in solam provinciam Viennensem, et ius cogendae synodi ex aliis provinciis. Primum ius Hilario ablatum absolute et independentem transfertur in episcopum Viennensem; quoad jus vero indicendi concilia ex pluribus provinciis, consensum Leontii antiquioris episcopi requirendum decernit: Et quoniam honoranda est semper antiquitas, fratrem et coepiscopum nostrum Leontium probabilem sacerdotem hac, si vobis placet, dignitate volumus decorari, ut praeter ejus consensum alterius provinciae non indicatur a vestra sanctitate concilium metropolitani privilegii sui dignitate servata. Nonne hinc agnoscitur jus evocandi ipsos metropolitae ad synodum? quod si ad Hilarium non pertinuerit, nihil erat quod de hac facultate per antiquiorem supplenda quidpiam statueret. Hoc decretum temporale fuit, quoad Hilarius vixit; unde eo extincto idem S. Leo Ravennio illius successori mandavit ut synodum et pluribus provinciis cogeret, in quo omnes episcopi suae ad Flavianum epistolae subscriberent. Hoc ius Arelatensi attributum videtur a Zosimo, apud quem Patroclus plurimum potuit. Apostolicae sedis auctoritate munitur traditur in epistola hujus pontificis septima, et delegatio apostolica memoratur epist. 10, quo respicientes episcopi Gallicani in epist. 65, ad Leonem, c. 3, Arelatensi antistiti apostolicae sedis vicem mandatam affirmant. Forte in aliqua Zosimi ad Patroclum epistola, quae desideratur, ejusmodi synodorum indicendarum facultas expresse continebatur. Hinc Hilarius papa Leontio Arelatensi, qui Ravennio successit, monarchiam quandam in Narbonensem primam attribuit epist. 7, et hoc ius evocandi ipsos metropolitae ad synodum expressius confirmat epist. 8, c. 2: Per annos itaque singulos ex provinciis, quibus potuerit congregari, habeatur episcopale concilium, ita ut opportunis locis atque temporibus, secundum dispositionem fratris et coepiscopi nostri Leontii, qui sollicitudinem in congregandis fratribus delegavimus, metropolitani per litteras ejus admoniti, celebretur. Et epist. 10: Synodalia quotannis concilia, quorum maxime in fratre et coepiscopo nostro Leontio Arelatensi Ecclesiae

D

sacerdote summan placuit esse, celebrentur. Et post nonnulla : *Congregationes annuas ordinante fratre et coepiscopo nostro Leontio, admonitis metropolitani, quod saepe dicendum est, his locis celebrare dignemini, ad quae conveniendi nulla sit cuiquam comeantium difficultas.* Arelatensis igitur, etsi metropolitani fuis-
set, ab Arelatensi vocari poterat ad synodum, ut ne idcirco suffraganeus ejus dicitur, quemadmodum suffraganei sedis Arelatensis dici nequeunt alii plures certi metropolitae, qui in aliis synodis Gallicanis Arelatensi praeside conveniunt.

9. Unum in Symmachi epistola 40 fortius videtur, cum Arelatensem episcopum Aquisiens et aliorum metropolitani indicat illis verbis : *Etsi tam Aquisiens Ecclesiae antistes, vel alius quilibet metropolitano pontifici, etc.* Et apertius in libello, cui Symmachus respondet : *Aquisiens etiam civitatis episcopum sanctitatis vestrae moneri precipite constituitis, ut dum a metropolitano antistite Ecclesiae Arelatensis ad synodale concilium fuerit evocatus, vel aliqua ordinationis causa eum sibi postulet religio divina necessarium, minime venire frustretur* (Tom. V Conc. col. 439). Hic metropolitani vocatur non solo jure evocationis ad synodum, sed occasione ordinationum, ad quas soli com-
provinciales evocabantur ; nisi forte aliquis rarus casus contingeret illi similis, 1049 quod comprovinciales deficientibus Sidonius alios metropolitanos ad ordinationem accivit in epistola ad Agroecium Senonensem. Enimvero concilio Aurelianensi IV an. 541, Aurelianensi V an. 549, ac Avernensi II anni ejusdem episcopum Aquisiens non inter metropolitae, sed inter episcopos subscriptus legitur (Tom. V. Concil. col. 419) ; quae satis ostendunt eum per haec quoque tempora omni jure metropolitico caruisse, ac proinde Arelatensi subditum cum tota Narbonensi secunda.

10. Ad Alpes maritimas accedamus. Etsi Zosimus Arelatensis sedis jura maxime extulit, cum tamen eidem non attribuerit nisi provincias tres, Viennensem scilicet et duas Narbonenses, eo tempore quo Alpes maritimae, sicut et Graiae, jamdiu constitutae fuerant, haec Arelatensis juri non fuisse subjectae videri possunt. At forte Zosimus tres illas tantum provincias nominavit, sive quia veteri formula sub Viennensi provincia utraque Alpes maritimae et Graiae comprehendebantur, sive probabilius quia eas tantum provincias exprimens putavit, quas a suis, quibus gaudebant, metropolitani abstrahere, et Arelatensis juri addicere voluit ; Narbonensis autem prima metropolitam agnoscebat Hilarium Narbonensem, secunda Narbonensis Proculum Massiliensem, et Viennensis saltem ex parte episcopum Viennae Simplicium. Caeterum ingenuus Ebreduensis Alpium maritimarum provinciae metropolitani SEMPER honore subnixus, ac de provinciae suae dudum ab apostolica sede (id est a Leone) illicita cessione culpatus traditur ab Hilario papa epist. 4. Id Bonifacii constitutionem respicit paulo ante laudatam, qua cuique provinciae proprium metropolitam praesse ex Niceno canone sauxerat. Illicita autem cessio ad ea gesta refertur, ex quibus eum inter Arelatensis suffraganeos recensitum, Arelatensis juri se et suam provinciam subjecisse cognoscimus. Semper nihilominus metropolitani honore subnixus dici potuit non facto, sed jure ; quatenus ejus cessio suae sedis privilegio per apostolica scripta firmato prajudicare non potuit. Quare hunc pariter cum Aquisi a Leone perstrictum existimamus epist. 10, ubi non unum, sed plures sui privilegii disertores accusat. Num vero Leonis censura in eundem ob illicitam cessionem, quae ab Hilario dudum facta traditur, hanc generalem notam indicet epistolae 40 insertam, in vero aliam specialem ipsius Ingenui, cum forte de Ecclesiis Nicensi et Cemellensi ab uno episcopo regendis decrevit in litteris quae desiderantur, dubitari potest. (Confer. diss. de Epist. deperditis, n. 97.) Specialem quidem censuram ipsius Ingenui Hilari verba designare videntur. Certè hic Ingenuus

A forte post hanc postremam Leonis reprehensionem, ejus auctoritate munitus, suum jus sibi vindicare studuit ; unde querelas ad Hilarium papam detulit ob rescriptum quod Auxanio, uti crediderit, Aquisi in praedictum suum concesserat circa memoratas Nicensem et Cemellensem Ecclesias, quae in provincia Alpium maritimarum collocantur. Suam autem praedictum appellare non potuisset, si hujus provinciae Ecclesias non ad se, sed ad Arelatensem metropolitam pertinere putasset. Post non multum vero tempus ad pristinam Arelatensis subjectionem Ebredu-
nensis episcopus rediit. In aliquot enim conciliis Galliarum non metropolitani, sed episcoporum locum ejus subscriptiones demonstrant. Vide concilium Parisiense IV an. 573, et Matisconense II an. 585.

11. De Alpiibus Graiis pauca. Nihil de his exploratum invenimus, nisi ratio habenda sit Vitae S. Jacobi Tarantasiae episcopi, quae eum a S. Honorato Arelatensi ordinatum, et in hanc regionem missum tradit. Id unum certum est, hanc episcopalem sedem a S. Leone Viennensi metropolitae fuisse attributam ; quod indicio est eam antea ad Arelatensem vel Viennensem episcopum pertinuisse. Cum vero Octodorum altera earumdem Alpium civitas in notitia Galliarum descripta, nec Viennensi attributa, ultra Tarantasiam subsidens prope Maximam Sequanorum, ab Arelatensi longius absit, inter civitates Arelatensi episcopo relictas dici nequit (citius enim una cum Tarantasia viciniore Viennensi antistiti concessa fuisset), ac propterea Octodorem antistitem alii metropolitae, ex gr. Lugdunensi, fuisse subditum valde credibile est. Neque obest quod ex Aquileensi synodo Quesnellus conjecit. Falsum est enim acta ejusdem synodi alias provincias quae legatos ad concilium destinarent, non memorare nisi Viennensem et utramque Narbonensem, ita ut ad alterutram illarum 1051 pertinere debeat Theodorus Octodorensis. Inscriptio quidem unius epistolae ejusdem synodi Viennensem et duas Narbonenses provincias earumque legatos memorat, eo quod ad harum provinciarum episcopos missa fuit. At cum eidem synodo interfuerit etiam justus Lugdunensis, qui legatus Gallorum in actis appellatur, jure Sirmondus verisimilimum credidit, aliam existisse epistolam Justo redeuntis traditam ad eas Galliarum provincias quarum vicem in eodem concilio sustinuerat. Hinc cum Theodorus Octodorensis ex prioribus illis, an cum Justo ex his posterioribus provinciis ad concilium accesserit, ex his actis conjici nequit. Si autem ratio quam proposuimus efficacior videatur, ut Octodorensis nec Viennensi nec Arelatensi episcopo subjectus judicaretur, non totas Alpes Graias ad ecclesiasticam Viennensem aut Arelatensem provinciam pertinuisse palam fiet.

1053 IN TERTIAM PARTEM.

CAP. I. *Duae Leonis adversus S. Hilarium censura a Quesnello perperam dilatae. Aequior ejusdem S. Hilarii defensio proponitur.* — 1. Cum in praemissis observationibus primam et secundam Quesnellianae dissertationis partes ex aequo refellisse nobis videamur, pleraque allata in parte tertia, eum praemissis partibus innitantur, facili confutatione disjiciuntur. Hic Quesnellus S. Hilarium purgare studet a quibusdam S. Leonis censuris, quae eidem temeritatis ac superbiae notam videntur impingere. Censurae ad haec duo capita revocantur. Primum, quod Hilarii ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, Ecclesiarum statum et concordiam sacerdotum novis praesumptionibus turbaturus excesserit. Secundum, quod debitam S. Petro reverentiam verbis arrogantioribus minuerit. Prima accusatio incompetentem Hilario depositionem Celidoni, et ordinationem alterius episcopi in Projecti locum respicit, ob quas ibidem pontifex subiecit eum in se transulisse debitam metropolitani sacerdotibus dignitatem. Hinc omnium Galliarum nomine latius sumpto, alienas provincias et Ecclesias ab eodem his gestis turbatas ex contextu indicari

nihil dubium est. Hanc primam accusationem quam male Quesnellus eo nomine diluerit, quod Hilarius in sua provincia, non autem in aliena deposuerit Celdonium, et aliam episcopum superordinaverit Profecto, ex praemissis patet. Aliam aequiorem vindicandi Hilarii viam nos indicavimus, si nimirum hæc eum gessisse dicamus non presumptione aliqua aut superbie impulsu, sed ecclesiastica quadam sollicitudine et zelo disciplinae, nec sine consensu et permissione saltem tacita ipsorum metropolitaram, qui sive ob amicitiam, sive ob sanctitatis ejus famam, ei plurimum deferrebant; adeo ut plus gratiæ tribuentes personali, privilegium sibi debitum in eum transferre se posse crederent; quod tamen cum Patrum decretis velaretur, et reipsa utroque in memorato casu in malum exitum recidisset, Leo juste reprehendit.

2. Difficilior est purgatio secundæ accusationis, qua S. Petri reverentiam arrogantioribus verbis Hilarius minuisse a pontifice traditur. Inducantur autem verba quæ nullus laicorum dicere, nullus sacerdotum posset audire. Hæc Hilario excederunt, cum in Romanum concilium veniens, ubi Celdonii causa ad examen vocabatur, judicium renuit. Duplici vero ex capite huic Romano judicio obstitit potuit Hilarius, sive quia jus non esse pontifici in hac causa putaret, sive quod ex circumstantiis non crederet expedire, causam ejusmodi Romæ potius quam in Galliis iterum cognosci et judicari. Quesnellus primam rationem Hilario tribuit, quæ cum pontifici juri quod part. I constituitur, adversetur, dum Hilarium defendere nititur, magnæ injuriæ reum tradit. Aliam potius rationem eum movisse credimus, quæ pontifici jus non lædit, uti part. 1, c. 7, n. 12 et 15, explicavimus. In hac solum verbis minus caute usus excessisse videtur. Nihil enim gravius protulisset si quis contendat, Leoni contrarium testanti calumniam impingat necesse est. Testimonium Auxiliarii præfati opponitur. At cum hic, qui ipsi concertationi non adfuit, id unum affirmet se nec minimum quidem Hilarii factum arrogantie contagione fuscum recordari; scire autem impatienter ferre homines, si sic loquamur, quomodo nobis consensimus; hujus testimonium non tanti esse videtur, ut testimonio 1055 Leonis de re præsentis ac publica (quod si falsum esset, ex iisdem actis ab eo missis revinci potuisset) anteferendum sit. De præteritis Hilarii gestis et verbis Auxiliarius loquitur sibi perspectis, cum in Galliis et Arelate præfecturam gerens, ejus familiaritate utebatur; quæ ad acta et verba coram universo concilio gesta et probata, de quibus tantum S. Leo testatur, nihil pertinent. Præterita quidem Hilarii consuetudo, ejusque humilitas ac sanctitas magnam presumptionem parient; at non ejusmodi, quæ Leonem sanctissimum ac mitissimum pontificem, cujus moderatio in ipsos etiam hæreticos notissima est, solemnem calumniæ reum convincere possit. Sanctis quoque viris nonnulla minus recta identidem exidere, dum æstu disputationis feruntur, quis ignorat? *Nec me latet* (fatetur ipse Quesnellus part. II, c. 1) *quam facile sit a suo quemque ingenio etiam pium, etiam sanctum seduci*; si præsertim justissimam causam non amo, sed publico bono se defendere existimet. Justissimam quidem Celdonii depositionem censebat Hilarius, adeo ut eam novo judicio Romæ non retractandam, intacto apostolicæ sedis jure, ex circumstantiis crederet. Hinc se ad officia, non ad causam venisse protestatus est (*Vit. Hil.*, c. 17). Fieri ergo potuit ut dum ea quæ ad impediendum Romanum judicium congruentissima et efficacissima putabat, nihil persuadere deprehendit (huc enim referenda putamus illa Leonis: *Hilarius rationabile, quod in sanctorum concilio sacerdotum posset responderi, non habuit*); Ari, inquam, potuit, ut ferventius in hac re disputanti vel etiam conquerenti, non malo quidem animo, sed inconsiderate (quod facillimum est) quendam minus caute verba excederint, quæ arrogantia et debite S. Petro reverentiæ contraria

A viderentur. Quia fieri etiam potuit ut (quod Quesnellus c. 2 suspicatur) *Leoni satis perspecta tunc non fuerit Hilarii sanctitas, et in illo contentioni æstu non eo sensu Hilarii verba accepta fuerint a Romano pontifice, quo ab Arelatensi proferebantur*. Quidquid pro excusando Hilario afferatur, dum jus pontificum ab eo intactum credamus, libenter accipiemus.

3. Novatores incassum sibi patrocinia querunt ex hac sancti episcopi contentione cum summo pontifice, nisi ea cum Quesnello ad inficiandum pontificum jus perperam referatur. Econtra catholici ex ejusmodi facto divinam providentiam admirantur, quæ quosdam lapsus in ipsis sanctis viris quandoque permittit, ut exinde humiliores facti ad majora proficiant. Ita quidem Hilario evenit, quippe qui post ejusmodi contentionem reversus in patriam, non solum statim, ut auctor Vitæ ejus refert, totum se ad placandum Leonis animum inclinata humilitate convertit, verum etiam latam a pontifice adversus se sententiam humiliter ferens, pastoralibus officiis sui curæ ac perfectioni animum ferventius intendit. Totum se, inquit Vitæ auctor c. 17, orationi, prædicationi, operationi velut incipiens mancipavit rigore districtus, miseratione perpetuus, largitione promptissimus, etc. Et post pauca: *Abstinentio victu, operi insistendo, itinera pedibus conficiendo, ita se tenuavit, fatigavit, exhausti, ut vix quadragesimi octavi anni circulum adimpleret*. Hanc autem mirificam divinæ providentiæ dispositionem, qua iidem sanctorum lapsus convertuntur in bonum, Quesnellus pervertere satagit, dum cap. I comminiscitur, S. Hilarium adhuc post S. Leonis decretum persistisse in sententia, ac metropolitancæ semper quoad vixit usurpasse potestatem, etiam refragante Leone et militante Augusto. Et c. 2, ne Hilarium solum relinquat, Gallicanos etiam episcopos in eundem Romani judicii contemptum adducit, dum eos posthabito Transalpini conventus judicio, Gallicanæ synodi sententiam adversus Celdonium decretam, constanter ratam habuisse, et in electione successoris Hilarii neglectum ab iisdem et pro irrito habitum Leonis decretum pronuntiat. Ita homo apostolica auctoritati insensus, sub specie vindicandæ sancti Hilarii memorie, eundem infamat, ipsūque ejus inobedientiæ et contumaciæ patronum præferre capit, quæ non sanctorum virorum, sed refractoriorum hominum propria est. Hæc vero quam sint commentitia, et non minus ab Hilario quam a Gallicanis fuerint aliena, sequenti capite demonstrabitur.

1057 Cap. II. Leonis decreto nec Hilarium, nec Gallicanos episcopos restitisse, adversus Quesnellum probatur. — 1. Ut Hilarium Leonis sententiæ renitentem Quesnellus præferat, eum c. 2 adhuc post eandem sententiam pro jure suo defendendo apologias scripsisse, et legatos Romam misisse affirmat. Huc vero refert quod auctor Vitæ narrat: *Et quia quantum in hac causa dictaverit, huic operi nulla possum ratione connectere, Auxiliarii præfati quæ fuerit sententia, credidi inserendum*. Ita post Romanum judicium rejicit quæ ante judicium, cum defensionis locus esset, ab Hilario scripta et per legatos Romam missa fuerunt eo consilio, non tam ut suum judicium in Celdonium æquum, ut putabat, ostenderet, quam ut humilioribus verbis agens Leonem deliniret, ne se et sedem Arelatensem suis privilegiis exueret. Id ex ipso contextu Vitæ satis elicitur. Auctor enim narrat Hilarium, qui ante sententiam Roma excesserat, Arelatem reversum, statim totum se ad placandum Leonis animum inclinata humilitate convertisse, et in hanc rem legatos mississe in Urbem, primo Ravennium presbyterum, tum Neocætiarum et Constantinorum episcopos. Mox dictata seu apologias commemorat quæ per eosdem legatos Romam missa noscuntur, hisque tandem subijcit Auxiliarii præfati epistolam ad ipsum Hilarium, quæ accepta hunc nihil amplius pro suo jure laborasse, sed toto vitæ tempore conquievisse testatur. Discessit ille Roma, hiemis rigore severiente, nimirum exeunte Januario, vel Februario ineunte. Sententia autem Leo-

nis lata fuit viii idus Julias. Intermedio igitur tempore ea gesta fuerunt, ac proinde apologiæ ante sententiam dictatæ et editæ sunt; et si quidem statim post Hilarii reditum ad placandum Leonis animum legati cum apologiis directi sunt, apologiæ ejusmodi post viii idus Julias prorogari nequeunt; cum præsertim hæc post sententiam scriptæ in Leonis contemptum, non ad placandum, sed ad exulcerandum ipsius animum contulissent. Quesnellus part. 1, c. 8, Hilarium post Romanum judicium resistentem traducit ea hypothesi quod Leonis sententia lata fuerit viii idus Januariæ, qua die signatur brevior Leonis epistola ad Viennenses episcopos. Cui sententiæ cum ille non acquievisset, exinde factum putat ut S. Leo quinto post primam epistolam mense aliam longe prolixiorē, diuturnaque meditatione ac cura elaboratam ad eosdem episcopos scripserit. Verum hæc hypothesi falsa est; eam enim breviorē epistolam, de cuius germanitate idem Quesnellus alibi dubitationem insperserat, eo capite octavo ut Hilarium Leonis judicio resistentem obtrudat, genuinam præsumit, cum tamen inter supposititias referenda sit, ut ex admonitione nostra palam fiet.

2. Post sinceram vero epistolam scriptam circa viii idus Julias, quæ Leonis sententiam adversus Hilarium exhibet, hunc adhuc suum jus prosecutum, et eam metropolitancam, qua privatus fuerat, semper quoad vixit, usurpasse potestatem, affirmari quidem potuit a Quesnello, probari autem non potuit. Nullum certe factum allegabitur, testimonium nullum. Verba auctoris vitæ, quibus Hilarium in proposito suo constantem præferens, ait c. 17: *In discrimine vitæ positus, communioni ejus, quem cum tantis viris damnaverat, conjungi nullatenus acquievit*, Quesnellus sub finem cap. 3 ita recitat ut ad totum tempus vitæ Hilarii referenda videantur, cum tamen a scriptore de eo tempore dicta sint quo Hilarius Romæ una cum Celidonio sacris interesse noluit. Idem porro auctor Vitæ descripta epistola Auxiliaris præfecti, qua Hilario ut sese demitteret et acquiesceret, non obscuris verbis suaserat, hæc statim subjicit: *Talia percipiens, totum se orationi, prædicationi, operationi velut incipiens mancipavit*, et reliqua, quæ sub finem præcedentis capituli recitavimus. Omnia autem hæc episcopalis quidem ministerii, quod Hilario relictum fuit, et sanctæ vitæ officia sunt, quæ ad metropolitici juris munera reduci nequeunt. Immo hæc scribendi ratio sanctum virum exhibet, qui Auxiliaris consilium secutus, nihil amplius resistens, soli episcopali curæ, suique ipsius cultui se totum addiderit. Idem sane Quesnellus hoc unum ex laudatis Vitæ verbis colligi posse affirmavit part. 1, c. 8, Hilarium ab hujusmodi contentionibus quiescentem Leoni amplius molestum non fuisse (fuisse autem molestus, si adhuc post editum tam solemne judicium metropolitancum jus exercere voluisset), totum vero se animabus commissis oratione, prædicatione ac cura sua juvandis collendique dedisse; quibus sedulo incumbens vivendi finem fecit. Immo paulo post affirmat toto eo tempore quo illo supervixit, nullam se obtulisse occasionem, quam nec Hilarius quaesierat, qua necesse esset Leonis decreto contraire: prima enim, ut manifestum est, ab illo tempore occurrit Vasensis episcopi ordinatio, quæ post Hilarii mortem a Ravennio ejus successore facta fuit. Ubi autem nulla metropolitici juris exercendi occasio incidit, Hilarium se ut metropolitancum gessisse, et metropolitancam semper quoad vixit, usurpasse potestatem dici nequit. Quid quod incredibilem rem ingerunt qui eum in metropolitica potestate usurpanda persistisse contendunt? Cum enim Leonis decreto imperatoris lex accesserit, qua ejus decreti executione in ipsis Galliis præcepta fuerat, si quid contra audere voluisset Hilarius, imperatoris ministri, quos mandatum imperiale urgebat, non permisissent. Hinc ipse Quesnellus part. 1, c. 9, de hac lege sermonem faciens, parendi, inquit, necessitatem fecerat constitutio imperialis a Valentiniano edita adversus Hilarium;

A quæ plane revincunt illa quæ idem sibi contradicens scripsit part. III, c. 1: *Hilarius eandem semper quoad vixit usurpavit potestatem etiam... minime Augustus*. Contradictiones in eo qui falsum propugnat, facile occurrunt.

3. Quoad Gallicanos episcopos audacter affirmat part. III, c. 2, hos posthabito Transalpini conventus judicio Gallicanæ synodi sententiam aduersus Celidonium decretam constanter ratam habuisse. Quam facile est falsa gratis venditare! Judicium potius Hilarii contra Celidonium post Romanam synodum et post Leonis judicium irritum fuisse habitum ex eo cognoscimus, quod Vasontionensis Ecclesia laudatum Celidonium a Leone restitutum, in sua sede mortuum ac sepultum, Importunum vero, qui in ejus locum fuerat ab Hilario suffectus, eo suam sedem post Romanum judicium repente, pulsam tradat, ut videre est apud Chiffletium in Vasontione tom. II, pag. 115 et 136. Ipsa Valentiniani lex Celidonii restitutionem a Leone decretam executioni procul dubio mandata dubitare non sinit.

4. Sed quam longe abessent Gallicani provinciarum illarum antistites a Leonis constitutione effectui tradenda, in ipsa ordinatione Ravennii clarum evasit, inquit Quesnellus part. 1, c. 2, ac si hæc ordinatio, qua Ravennius velut metropolita Arelatensis electus fuit, adversus Leonis decretum pugnet, quo jus metropolitancum Viennensi episcopo concessum fuerat. Ut perspicuum fiat quam sit inanis hæc ratio, observandum est episcopos Arelatensi sedi adherentes adeo ratum habuisse Leonis decretum, ut Hilarium omni metropolitico jure privatum agnoscentes, hoc jus Ravennio ejus successoris novo decreto reparandum petierint. Sic enim illi epist. 65, cap. 1: *Non aliqua nova institui, sed prisca per vos optamus et antiqua reparari. Nec enim justum est ut honorem ejus (Ravennii) quem, ut probavimus, impense diligitis, illa res minuat, qua pietatem vestram alter (Hilarius) offendit. Et sane manifestum est Ecclesiam Arelatensem divina gratia favorem adesse, cui talem habere contigit sacerdotem, per quem privilegia dignitatis antiquæ, quæ dolebat sibi per tempore diminuta, gauderet in perpetuum recentioribus apostolicæ sedis auctoritatibus reformata*. Si irritum habuissent Leonis judicium quo Hilarius Arelatensis sedis privilegia exutus fuerat, hæc per tempore diminuta nequaquam dici potuissent. Id autem dictum est a Gallis, quia ea privilegia Hilario vere fuisse sublata noverant; unde Leo in responsione epist. 66, c. 1, ita hanc Gallorum postulationem expressit, ut quod decessor ipsius (Ravennii) merito suæ præsumptionis amiserat, reformetur. Addiderunt autem per tempore, quia eadem privilegia in unius Hilarii penam eidem adempta, ex Leonis mente, qui in Ecclesiarum privilegia nihil convelli, nihil excidi patiebatur (ut idem tradidit epist. 66, c. 1), Arelatensi sedi, mortuo Hilario, reservabantur. Solum scilicet Hilarium punire voluit Leo, non autem sedem suis prerogativis exuere; unde si attentius legatur tota epistola 10, sola persona Hilarii multata invenitur. Nec ultra Hilarius audent conventus indicare synodales. Non ergo interat 1061 ulli ordinationi; non ordinet. Noverit se non solum ab alieno jure depulsum, sed etiam Viennensis provincia, quam male usurpaverat, potestate privatum. Omnia unum Hilarium pulsant; de sede aut successoribus ne verbum quidem. Forte hæc solius personæ multa, quæ ad successores non transiret, clarius expressa fuerat in alia perditâ epistola, quo hoc jus Hilario ademptum, in Viennensem episcopum depotatione quadam interina traductum fuit. Quam potestatem, inquit ipse Leo epist. 66, c. 2, Hilario episcopo (non sedi Arelatensi) ablata, Viennensi episcopo credidimus depudandum; et ex hac fortassis quæ perit epistola, antistites Gallicani pontificiam mentem apertius edocet, in laudatis ad Leonem litteris Arelatensis episcopi dignitatem pro tempore diminutam tradidere.

5. Hæc certe vetus Ecclesiæ disciplina fuit, ut si

qui metropolitæ ex aliqua ipsorum culpa, non episcopali sede, sed solo metropolitico jure privarentur, hæc pœna unam eorum personam ac vitam afficeret, non autem ad successores transiret; interim vero, dum illi viverent, jus metropoliticum ad antiquiorem episcopum pertineret. Id palam fit ex epist. 8 Hilarii papæ, qui Leoni immediate successit. Cum enim Hermes e Biterrensi episcopatu, a quo indigne fuerat exclusus, ad Narbonensem promotus fuisset, Hilarius id contra canones gestum agnoscens, ita ei Narbonensi sede relicta, jus metropoliticum ordinationis episcoporum in antiquiorem ejusdem provinciæ antistitem transtulit. *Ei, inquit, qui nunc Ecclesiæ Narbonensi præsidere permittitur, ordinandorum episcoporum ob hæc quæ prave facta sunt, sustulimus potestatem, quam ita ad fratrem et coepiscopum nostrum Constantium Ucticæ Ecclesiæ antistitem, quia ævo honoris primus esse dicitur, pertinere censuimus, ut si superavit Herme episcopo defunctus fuerit, illum hæc cura respiciat quem repererit episcopalis ordo primatem. Herme autem episcopo deficiente, faciendorum mos antistitem Narbonensi mox reddatur Ecclesiæ, quem non civitas, sed causa præsumptionis amisit.* Similiter cum S. Leo in eadem epist. 10, ubi de S. Hilario agit, cap. 6, sublaturo alium quendam, si forte irreperet, metropolitatum abusum, generale edictum sanxit, ut si quispiam metropolitatus mandatis non pareat, jus ordinandi ad eum pertineat, qui intra provinciam antiquitate episcopali cæteros prævenit sacerdotes; solam utique peccantis personam punire voluit, ita ut, hoc defuncto, redeat ad successorem eadem prærogativa, quam non civitas, sed causa præsumptionis amisit. Quod si idem pontifex cum Hilarium jure metropolitico exiit, solam vitam ejus parti de causa respiciens, Leontio quidem antiquiori episcopo jus in convocandis diversarum provinciarum synodis detulit in eadem epist. 10, c. 9, cæteras vero juris metropolitici prærogativas in alia epistola, quæ desideratur, transtulit in episcopum Viennensem, id eo speciali nomine fecisse credendus est, quia Viennensis episcopus cum Arelatense in aliquot saltem ejusdem provinciæ Ecclesias juxta sibi esse contendebat. Id tamen non impedit quin utriusque juris sive in Leontium antiquiorem antistitem, sive in Viennensem traducti decretum solam Hilarii vitam afficeret, adeo ut, Hilario mortuo, utrumque jus ad Ravennium successorem redierit. Hinc ex electione Ravennii colligi non potuit cum Quesnello episcopos comprovinciales metropoli Arelatensis Leonis decreto nequaquam paruisse. Hilario enim mortuo Leonini decreti vis desierat; quo cum pontifex sola personæ Hilarii multata, Arelatensi sedi suum jus intactum reliquisset, jure post ejus mortem comprovinciales episcopi ad metropolitæ electionem convenire sine Viennensi; unde illam Leo approbavit epist. 40 et 41. Id ipse Quesnellus fateri coactus fuit in præmissæ dissert. part. 1, c. 8, scribens: *Nihil de neglecto Viennensi episcopo metropolitano in Ravennii ordinatione suggerit aut reprehendit; unde promptum existimare Leonem noluisse Ecclesiam Arelatensem jure metropolitico sua sententia spoliare, sed solummodo Hilarium multare; quo mortuo, æquum judicavit ut omnia in statum pristinum redirent.* Solum fallitur, quod hocce consilium economiæ gratia inductum arbitretur post electum Ravennium, hanc autem eandem vim ex disciplina ejus temporis ipsi decreto ab initio fuisse nequaquam putet.

6. Cur vero, inquires, comprovinciales episcopi prisum jus Hilario ademptum Ravennio redintegrandum petiere, si post Hilarii obitum ex Leonis mente ac ex disciplina ipsa ad eundem redierat? Id ortum duxit ex veteri controversia **1063** Viennensis episcopi, qui cum ex decreto Leonis, vivente Hilario, jus Arelatensis obtinisset, eo adhuc mortuo, jus suum prosequabatur in aliquot Ecclesias, ac præsertim in Vasensem, cui Ravennius reviviscente pristino jure episcopum dederat. Hinc itaque Raven-

niensis et comprovinciales novum decretum a Leone postularunt, non ut post mortem episcopi metropolitico jure privati antiquum jus ad successorem rediret, sed ut in jure controverso inter Arelatensem et Viennensem episcopos supra Vasensem aliasque Ecclesias, quod vivente Hilario Viennensi traditum fuerat, Arelatensis privilegia sarta tecta servarentur, ne quod *pro tempore* in solius Hilarii pœnam fuerat ablatum, in perenne successorum ac sedis detrimentum cederet.

7. Ex his etiam ordinatio Vasensis episcopi, quæ post mortem Hilarii ad Ravennium ejus successorem ex veteri disciplina rediit, pro astruendo jure Hilarii nihil probat; et multo minus probat Hilarium idem jus, quod ipsi Gallicani Hilario ablatum professi sunt, Gallis episcopis annuentibus obtinuisse, eandemque semper, quoad vixit, usurpasse auctoritatem etiam refragante Leone; quod cum Quesnellus ingressus, pro æqua Hilarii apologia magnam eidem inobedientiæ et contemptus criminationem impexit. Neque eum vindicat ratio ab eodem subjecta, c. 1, quia non latebat inertem esse ac otiosam primariorum præsumptionem erga inferiores episcopos prærogativam, cum nihil ab his secundum normam canonum arrogaretur. Hæc præsumunt Hilarium omnia egisse secundum canones, nec quidquam extra suam provinciam sibi arrogasse, quod tamen Quesnellus irritum conatu probare studuit, ut antea ostensum est. Cum porro Hilario reipsa imponit inobedientiæ et pertinaciæ, quæ ab ipso alienissima nullis canonibus probatur, ejus sanctitatis hujusmodi defensionem, quæ juris specie et canonum nomine crimina protegit, maxime detestatur.

CAP. III. Vindicantur Leonis verba, quibus Hilarium nihil rationabile protulisse tradidit. De testibus a Celidonio productis. Judicium S. Leonis vindicatur. Quid sentiendum de aliquot accusationibus adversus Hilarium Leonis epistolæ insertis. — 1. Ea Leonis verba de Hilario epist. 10, c. 3: *Rationabile quod in sanctorum concilio sacerdotum non posset respondere, non habuit quorum sensum alibi exposuimus* (Vid. c. 1, num. 2), Quesnellus c. 3 de jure appellationis dicta interpretatur, adeo ut hoc uno angeretur Leo quod Hilarius Celidonio appellationi obstitisset. Hæc pariter jus appellationum, quod luculentissime constituitur, Leoni defuisse præsumunt. Eadem porro verba idem Quesnellus eo nomine in suspicionem vocat, quia omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem jura submovent. Si ea verba ad jus referenda essent, et Hilarius in hoc restitisset, cum pro appellationum jure constituendo luculentissima et consuetudinis, et canonum, et divini juris testimonia a nobis producta fuerint part. 1, c. 5, 6 et 7, nonne quidquid ab Hilario contra fuisset allatum rationabile esse non poterat? Si vero referantur ad factum, quomodo rationabile credi potest quod judex rationabile non fuisse testatur (Vid. observ. in part. 1, c. 2)? Num porro judex cum causam aliquam sibi competentem recipit, et deficientem in responsionibus et probationibus, ac declinantem a judicio damnat, nihilque rationabile protulisse pronuntiat, traduci possit veluti testis in propria causa, ex ipsis juribus aliis judicandum relinquitur.

2. Quod porro eodem capite a Quesnello subjicitur de testibus a Celidonio in Romana synodo productis, illa quidem præsumptio Leonis judicio obesse, judicio autem Hilarii favere videtur, quod in rebus facti facilius et cautius judicia ferantur in loco ubi res gesta est, et ubi testes minus facile decipere queunt, quam in loco valde dissito, si præsertim soli testes a reo adducti eodem pervenerint. Igitur judicium Vesontione ab Hilario habitum, ubi Celidonius erat episcopus, et ubi plures testes inventi fuere, deceptioni minus obnoxio videri potest, quam judicium Leonis habitum Romæ, ubi soli testes a Celidonio producti fuere. Id quidem non leve videretur, si de facto actum esset, **1065** quod Vesontione acci-

disset. At id non constat; immo oppositum multo est probabilius. Impedimentum Celidonio obiectum fuerunt nuptiæ cum vidua quam ille ante episcopatum duxisse dicebatur (*Vit. Hil. cap. 16*). Additum quoque fuit aliud impedimentum, uti appellatur, lenitatis, nimirum *seculi administratione perfunctum* capitali aliquos condemnasse sententia. Ubi autem hanc sæculi administrationem, seu officium iudicis exercuerit, non exprimitur. Gerebantur autem ejusmodi administrationes et officia variis in locis, ac proinde fieri potuit ut dum alibi quam Vesontione sæculari administratione fungeretur, uxorem ejusdem loci duxerit; ac propterea de re ageretur quæ non Vesontione, sed alibi contigerat. Quis autem scit qua in urbe et qua in provincia id evenerit? Enimvero si res hæc Vesontione accidisset, ac fuisset ibidem nota, uti supponitur, ante ejus electionem patuisset, dumque ex more cleri popularique suffragium quaereretur, hoc impedimentum saltem ab aliquo productum fuisset in medium, ejusque ordinationem impedisset. Igitur ex ipsa electione et ordinatione pacifica objectæ postea nuptiæ ad alium remotum locum pertinent, ita ut soli exteri testes Vesontione non minus quam Romæ adducendi fuerint, nec major pro Vesontionensi quam pro Romano iudicio fides et auctoritas ex productis testibus colligi queat. In Vesontionensi autem iudicio testes male fidos adhibitos illud indicio esse potest, quod impedimentum lenitatis, in quo etiam testes Vesontione accusationem confirmarunt, non constituit; unde nulla de eo amplius in Romano iudicio questio mota fuit, de qua apud Leonem nullum indicium. Ita ergo falsi et accusatores et testes esse potuerunt in impedimento bigamiæ, ut in impedimento lenitatis fuisse videntur. Potuerunt nimirum aliqui in Celidonio male animati falsas accusationes spargere, et falsos testes forte ex solo auditu proferre, qui Hilariū zelo discipline abreptum aliosque Vesontione coactos iudices deciperent. Romam autem a Celidonio æquiores et instructiores testes, qui ipsum in administrationibus nosset, potuerunt adduci, quibus Hilarius, licet gesta secum tulerit, respondere non potuit. Hæc gravior præsumptio est, quæ majorem Romano quam Vesontionensi iudicio ex ipsis testibus fidem conciliat. Certe Jarensis monachus, qui Vesontioni proximus, et Hilarii ævo fere suppar S. Romani Vitam scripsit, ex fama atque traditione ejusdem Ecclesiæ Hilarii sententiam nulla existente ratione editam accusavit. En igitur ex ipsa Vesontione, in qua Hilarius Celidonium deposuerat, calculus pro Leonis sententia. Majus hoc testimonium est, quam solum testimonium auctoris Vitæ S. Hilarii, qui ex sola Arelatensi fama, non autem ex Vesontionensi scripsit. At de hoc plura in observationibus ad primam partem c. 3. Neque idcirco fieri potuisse negamus ut testes a Celidonio producti Leonem fallerent. At cum hi interrogati fuerint præsentem Hilario, is autem tametsi testium et actorum Vesontione esset instructissimus, quod posset opponere non habuerit, magna pro iisdem præsumptio exoritur, qua Leonis iudicium, ut res ejusmodi ferunt, æquissimum iudicaretur.

3. Hic autem dissimulare non possumus magnam Quesnellii audaciam, qua Leonem in hac causa ex præconcepto in Hilarium affectu egisse traducit. P. Jacobus Longueval, l. iv, *Histoire de l'Eglise gallicane*, tom. II, pag. 35, tantam criminationem paucis exsufflat: *Le P. Quesnel, qui semble n'avoir entrepris de commenter les œuvres de saint Léon que pour faire le procès à ce grand pape, l'accuse d'avoir agi par prévention contre saint Hilaire. Mais saint Léon avait été témoin à Rome du procédé d'Hilaire; il avait examiné les pièces du procès dont il était juge. Peut-on sans témérité juger qu'un si grand homme et un si saint pape ait agi par passion contre un autre saint?* Enimvero si de iudicio in causa Celidonii habito, quo Hilarii sententia recisa fuit, sermo sit, quid, quæso, Leoni agendum fuerat, Celidonio appellante, insistente, et testes producente. Hilario autem nihil opponente, et

A iudicium declinante, nisi illud solemne legum omniumque tribunalium principium sequi: *Actore non probante reus absolvitur*? Nemo potest hac in re Leoni succedere, nisi eum in ejusmodi appellationibus iudicandi potestate expertem et incompetentem iudicem existimet. Id sane unum Quesnellus pro Hilarii apologia produxit, et eidem sancto viro hanc falsissimam sententiam affigens, huc omnia ejus dicta, omne silentium, ipsamque a Romano iudicio fugam retulit.

1067 Ita ad juris questionem totam hanc causam revocavit, quam de mero facto futuram initio receperat. Hoc autem pontificium jus cum luculentissima (ut nobis quidem videtur) constitutum fuerit, tum ex consuetudine, tum ex canonibus, tum ex divino jure, S. Leo, cui hoc jus erat exploratum, aliter iudicare non potuit; ejusque iudicium nemo poterit juste reprehendere, nisi qui cum Quesnello jus pontificium neget. Dum vero hic, ut se et suum præjudicium occultet, hanc sententiam ab omni jure abhorrentem S. Hilario ascribit, eum apostolicæ auctoritati adversantem traducit, atque apologiæ nomine magnam ipsi criminationem et ignominiam intexit. Nos eximium tanti viri sanctitatem venerantes, quam ipse etiam Leo post ejus mortem testatus est, cum eum *sanctæ memoriæ* appellavit epist. 40, alia æquiori ratione ipsum vindicare studuimus. Quod si hæc minus placeat, quæcumque alia melior et probabilior afferatur, dum pontificium jus omni antiquitate atque auctoritate suffultum non tædat, libentissime suscipietur atque probabitur.

4. Quod si de variis Hilarii accusationibus Leonis epistolæ insertis, et in Celidonii causam vel præter ipsam incidentibus agatur, cum ad facta pertineant quæ apostolicæ sedis jus non tangunt, non inciamur in his Leonem non minus quam Hilarium potuisse allucinari et decipi. Optaremus quidem eas accusationes ita posse purgari, ut dum Hilarius defenditur, Leo non accusetur. Utinam nobis licuisset auctorem Vitæ Hilarii imitari, qui vel a narrandis nonnullis abstinere satius duxit hac ratione allata (*Cap. 17*): *quia tantorum virorum, præsertim jam ad supernam gratiam evocatorum, non audeo iudicia ventilare!* Cum vero Quesnellus Hilarii purgandi prætextu Leonem impetiverit, officii nostri fuit eas rationes producere quæ ad hunc vindicandum magis conferre visæ sunt. Quod si exinde nonnihil censuræ in Hilarium redit, id non nobis, sed monumentis quæ supersunt tribuendum est. Leonis epistola hæc in re plurimum probat, cum de contentione Romæ habita testetur, quæ ipsis gestis una cum epistola missis in Gallias inserta fuit. Neque enim de columniis Hilario impactis a sanctissimo præsule suspicari licet. Cumque Leo hæc litteras exararit non statim post disputationis æstum, sed quinque circiter menses post, cum omnis æstus, si qui fuit, plane conquieverat, ac præterea eam scripserit post receptos et auditos Hilarii legatos ad ipsum placandum, et Hilarium excusandum seu purgandum missos, inter quos Ravennum pontifici probatum fuisse discimus ex epist. 40 et 41, hoc tanto intervallo melius edoctus, si quid etiam antea præter gestorum fidem ac rei veritatem animo præsensisset, procul dubio emendasset. Licet autem in hac epistola aliquid acerbius Hilario excidisse indicetur quo apostolica auctoritas lædi visa est, quid tamen id fuerit non exprimitur. Si acta quibus tota hæc contentio descripta fuit ad nos pervenissent, quæ æquiori ac certiori interpretatione Hilarii verba explicari possent, fortassis cognoscere-mus. In hoc autem obscuro satis æquam et probabilem censemus eam interpretandi rationem quam proposuimus, ut ne Hilarium contra apostolicum jus circa appellationes, contra veterem consuetudinem et contra ipsos canones Sardicenses, quos in Galliis receptos ostendimus, quidquam dixisse aut sensisse credamus. Quoad cæteras vero Hilarii censuras, quæ ad facta pertinent ab Urbe remota, num Leoni aliqui obreptum fuerit, inopia aliorum documentorum dijudicare non possumus.

DISSERTATIO SEXTA,

DE JEJUNIO SABBATI IN ECCLESIA ROMANA OBSERVATO, TEMPORE S. LEONIS PP. I.

Ad hæc verba epistolæ ejusdem 11 (nunc 9) ad Dioscorum Alexandrinum episcopum, cap. 1, Continuato sabbati jejunio, et ad clausulam hanc sermonum de jejunio mensium septimi et decimi atque Pentecostes: Quarta igitur et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatum Petrum apostolum pariter vigilemus; quæ verba a sermone 4 de Quadragesima, cui male hactenus inserta leguntur, rejicienda esse, et unde nata interpolatio, demonstratur.

1069 I. De jejunio sabbati variam olim diversamque fuisse Ecclesiarum consuetudinem, et monuit S. Augustinus pluribus locis, et ex aliis passim auctioribus certissimum est. Sed quid potissimum observaverit Ecclesia Romana Leonis nostri ætate, ut accuratius inquiramus, invitat nos Romani hujus pontificis, cujus scripta recensuimus, memoria, et nonnulla etiam compellunt Epistolarum Sermonumque ejus loca, quibus vel jejunii sabbatici mentio injecta est, vel ex consilio videtur omissa.

Sabbatorum porro in hac dissertatione multiplex ordo distinguendus. Vel enim de iis sabbati diebus agitur qui per quadragesimales hebdomadas occurrunt, vel de his qui quartam et sextam feriam Quatuor Temporum sequuntur; vel de quolibet sabbato per annum extra utraque illa tempora occurrente: quibus demum et sabbatum vigiliæ Pentecostes adungi potest. De his seorsim nobis disserendum, omisso paschalis sabbati jejunio, de quo similis non movetur controversia.

II. Ac primum quidem sabbatis cujuslibet hebdomadæ extra Quadragesimam, aut Quatuor, ut aiunt, Tempora, nec non etiam extra paschalem Quinquagesimam ante Pentecosten positæ, observatum esse jejunium in Ecclesia Romana, tam manifesta evincunt testimonia, ut qui illud negaverit contentionem magis amare existimandus sit quam inquirere veritatem.

1070 Sabbati jejunium jam a Silvestri temporibus, vel etiam ante fuisse institutum narrat Nicolaus I, pontifex Romanus ad Gallicanos episcopos scribens: *De jejunio sabbati*, inquit, *tempore sancti Silvestri confessoris Christi satis discussum est et disputatum, atque ut celebraretur per omnia definitum, nullusque post hæc ausu temerario contra istud statutum venire, aut saltem mutare præsumpsit.* Si ita vere scripsit (a) Nicolaus, istud, puto, ex apocryphorum commentariis hausit, aut populari Romanorum traditione. Unde enim discere potuit de Silvestro, quod Ambrosio, Augustino, Cassiano ipsique Innocentio primo ignotum fuit? Si enim sub Silvestro jejunium sabbati discussum, statutum definitumque fuit, nec latere Innocentium potuit, Silvestro magis vicinum, nec illud Innocentius omittere, cum ad Eugubinum scribens congereret quidquid ad Romanæ istius consuetudinis patrocinium facere poterat. Putaverim ego vel Nicolaum memoria lapsum esse, ut Silvestrum pro Innocentio supponeret, vel scribarum hallucinationem esse; idque duplici confirmo conjectura. Primum enim auctoritati Silvestri, Innocentii auctoritatem atque decretum subjunxisset Nicolaus, et ad ejus rationem Photium, qui Romanam Ecclesiam calumniabatur, remisisset; quod certe majoris fuisset roboris quam nescio quam disputationem coram Silvestro habitam, omnibusque ignotam commemorare. Secundo, si post Silvestri definitionem nullum contra istud statu-

tum venire, aut saltem mutare præsumpsisse dixisset, statim a Photio de prompta esset e codice Romano epistola Innocentii **1071** papæ ad Decentium, per quam manifestum est non longe a Silvestri ætate adversus sabbati jejunium etiam in suburbicaria diocesi et mussitatum esse et disputatum. Novi ex opusculo sancti Petri Damiani LV, et ex Vita sancti Romualdi ab eo conscripta, aliquid scriptum nomine Silvestri papæ de sabbati jejunio venditatum esse tunc temporis, cujus etiam fragmentum refertur in ciato opusculo. Sed scripta suspectæ antiquitatis et sinceritatis tam antiquo pontifici sine veterum auctoritate asserta, non magnum sibi conciliant ex auctore undecimi sæculi patrocinium.

III. Ex melioris igitur notæ monumentis asserendus est usus jejunii sabbatici in Ecclesia Romana. Certum est circa annum Christi 387 eam viginti consuetudinem, quam ex epistolis sancti Augustini 86 et 118 notam habemus. Cum enim sancta Monica Mediolanensem Ecclesiam sabbato non jejunantem inveniens, quid sibi agendum esset dubitaret, interrogatus ab Augustino adhuc catechumeno Ambrosius respondit: *Quando hic sum, non jejuno sabbato; quando Romæ sum, jejuno sabbato.* Ad quamcumque Ecclesiam veneritis, ejus morem servate, si potis scandalum non vultis aut facere (S. August. epist. 118 ad Januar., cap. 2). Circa ann. Chr. 392 perseverasse hunc morem in eadem Ecclesia testis est laudata epistola 86, quam scripsit jam presbyter factus, ut hominis ejusdem Romani protervium retunderet, qui universas pene Ecclesias a Romana eo in ritu discrepantes injuriose lacebasset. Post annum 395 servatum esse, testatum facit epistola ejusdem Augustini 118, quam ad Januarium dedit cum jam episcopus esset. Quod enim ibi ait: *Alii jejunant sabbato, de Romanis intelligendum esse satis insinuat responsum Ambrosii, quod statim ab eo refertur.* Idem epistola 19 ad Hieronymum de eodem jejunio hæc habet verba: *Vellem me doceret benignitas tua utrum simulate quisquam sanctus Orientalis, cum Romæ venerit, jejunet sabbato, excepto illo die paschalis vigiliæ.* Hieronymus ipse scribens ad Lucinium Boticum epist. 28, jejunium quoque sabbati Romæ observatum commemorat. Anno 416, quo ad Decentium episcopum Eugubinum scribebat Innocentius PP., tantum abest ut quidquam de illa jejunii sabbatici consuetudine remissum esset, quin potius illam omnino servandam esse contendit. *Non negamus, inquit, sexta feria jejunandum; sed dicimus et sabbato hoc agendum..... Sabbatum prætermittere non debemus; probatque tum ratione multiplici, tum diversis traditionibus, seu ecclesiasticis, seu apostolicis, ex quarum una jejunium sabbati in Ecclesia Romana celebratum esse satis initio epistolæ insinuat, ubi quæ de institutis ecclesiasticis ac apostolicis traditionibus habet, ad singula epistolæ capita pertinere suggerit.* Joannes

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc Nicolaus I sumpsit ex Actis S. Silvestri, quæ Gelasil quoque ætate a multis Romanis legebantur, ut idem Gelastus testatur in decreto de libris apocryphis. Cum vero hæc Acta a Baronio ad annum 315, n. 17, compluribus mendaciis deturpata proben-

tur, et post alios eruditos viros a Papebrochio et Janningo pro non exigua parte falsi convicta sint, nullam in hac re ad jejunium sabbati pertinente, quæ inter commenta censenda est, fidem merentur.

Cassianus, qui Romæ sedente Innocentio commoratus est, et usque ad ann. Chr. 435 ætatem protraxit, eandem Ecclesiæ Romanæ consuetudinem notam nobis **1072** facit, lib. iii de Institutis cœnobiorum, cap. 10, cujus verba paulo post referemus. Socrates Innocentii temporibus æqualis, quique historiam suam usque ad decimum septimum Theodosii consulatum perduxit, hoc est, ad an. Chr. 439, disertis verbis scribit: *Romæ singulis sabbatis jejunant*, lib. v, cap. 22.

IV. Anno sequenti, qui ab Innocentii obitu fere vigesimus quartus fuit, Leo pontifex creatus est; quo sedente, viro scilicet paterni moris reinventissimo, non utique credendum est deferuisse sabbato jejuniandi Romanæ Ecclesiæ studium, sed et hujus observantiae expressum habemus apud Leonem testimonium, quod posthabitu hactenus fuisse miror ab his qui hanc materiam attigerunt. Est in epistola ad Dioscorum Alexandrinum episcopum (Epist. 11, al. 81), quem sub ejus episcopatus initia hortatur ut Ecclesiæ suæ disciplinam et instituta ad Romanæ mores componat; tale est autem caput primum: *Quod ergo a Patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis hoc volumus custodiri: ut non passim diebus omnibus sacerdotalis vel levitici ordinatio celebretur; sed post diem sabbati, ejus noctis quæ in prima sabbati luceat, exordia deligantur, in quibus his qui consecrandi sunt jejunis, et a jejunantibus sacra benedictio conferatur. Quod ejusdem observantiae erit si mane ipso Dominico die, CONTINUATO SABBATI JEJUNIO, celebretur; a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, quam ad diem Resurrectionis, sicut etiam in Pascha Domini declaratur, pertinere non dubium est. Vides ut moris erat apud Romanos sabbato jejunare, quandoquidem ab his qui mane Dominico die vel ordinabant vel ordinabantur, continuari vellet sabbati jejunium: quis enim quod actum non est continuari posse dixerit?*

Scio quid reponi possit, videlicet non hic de quolibet sabbato rem esse Leoni, sed de sabbato sancto, quod jejunando transigere omnibus sabbato ac religio sum. Probat id tum ex Paschatis mentione quæ hic injectur, tum quod Dominica illa vocatur dies Resurrectionis. Id ita persuasum habuerunt qui in prioribus editionibus hunc titulum vel apposuerunt vel apposuit servando probant: *De ordinatione presbyteri aut diaconi, ut sabbato sancto celebretur, id est die Dominico.* Sed quam imperita manus hujusmodi titulum composuerit, evidens est, cum tot fere sint ærolæ gravissima quot verba; sacerdotum enim nomine solos presbyteros, et sacerdotali ordinatione presbyterorum ordinationem censi putavit; cum potius episcopos episcoporumque ordinationem isthæ significet. Deinde Dominicum diem cum ipso sabbato confundit. Ac demum quod generaliter de sabbato dicitur ad sabbatum sanctum restringit. Duo priora errata digito solum monstrasse sufficit; tertium nescio an quis velit defendere.

V. Certe de quolibet sabbato ac qualibet **1073** Dominica Leonem hic agere facile probatur: 1° quia episcoporum consecratio nunquam fuit vel ipsi diei Paschatis affixa, vel illis statibus Quatuor Temporum Dominicis; sed vel sola et qualibet Dominica, ut olim; vel etiam in apostolorum festivitatis, ut hodie, debuit celebrari. 2° Omnia momenta quæ Leo perpendit, tum pro aliis omnibus Dominicis faciunt, quam pro Dominica Paschatis: mundi scilicet exordium, apostolorum cum baptizandi potestate missio, nec non effusio Spiritus sancti, etc., quæ die Paschatis impleta non sunt, sed die solum Dominica. 3° Auctoritas Scripturæ, exemplumque apostolorum, quæ ex libro Actuum referuntur, non soli Dominicæ paschali conveniunt, sed quibuslibet diebus Dominicis: non enim in solemnitate paschali, Paulo et Barnabæ manus imposuerant apostoli, et ad prædicandum gentibus eos miserunt. 4° Quia generaliter loquitur de sabbato: *Post diem sabbati, ejus noctis quæ in*

A prima sabbati luceat, exordia deligantur. Quod enim Dominicam proximè sequentem diem Resurrectionis appellat, non est quod quemquam moveat, cum familiarissimum sit scriptoribus antiquis ut quemlibet Dominicum diem, Resurrectionis diem nuncupent, diem vero ipsum Paschatis, sanctum Pascha, vel paschalem festivitatem vocent. Leo ipse in epistola ad Turribulum, cap. 4, ait Priscillianistas jejunasse die Dominico, qui est dies Resurrectionis Christi. 5° Tantum abest ut mentio de Paschate persuadeat de paschali Dominica mentionem esse, quin potius hoc ipsum est quod contrarium demonstrat, quando, ut ostendat eam noctem quæ sequitur proximè diem sabbati, ad Dominicum diem pertinere, in exemplum adducit ipsum Pascha: *Sicut etiam, inquit, in Pascha Domini declaratur; in quo videlicet nox sabbato sancto succedens festivitati paschali deputatur in officio Ecclesiæ, quod nunc apud nos die sabbati summo mane celebratur, per illa vero tempora, non nisi post noctis subsequentis initia agebatur; in quo frequenter repetitur: Hæc nox est in qua, destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. O vere beata nox, quæ sola meruit acire tempus et horam in qua Christus ab inferis resurrexit!.... Hæc sunt enim festa paschalia, etc.* 6° Etsi ex historiæ ecclesiasticæ monumentis non constaret longe plurimos episcopos vel presbyteros extra diem ipsum Paschatis fuisse consecratos, hoc vel sola ratio suggereret. Quis enim sibi persuadeat per tot mensium intervalla, quod sæpe sæpius contigisset, relictas esse Ecclesias viduas pastoribus, quod gravi interminatione sacri canones prohibent? Immo vero nunquam in Paschate ordinationum benedictiones celebrantur, quia tota hæc solemnitas regenerandis catechumenis erat consecrata, et mensis potius December ordinationi sacerdotum deputatus erat; unde toties in fine historiæ pontificum hæc clausula subjicitur: *Fecit ordinationes mense Decembri, etc.* **1074** Certum igitur est, cum hic scribit Leo noster: *Ut his qui consecrandi sunt nunquam benedictio, nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur, etc., non de die Paschatis, sed de qualibet Dominica, quæ Resurrectionis sacra est, intelligendum esse; ac proinde sabbatum antecedens, cujus jejunium continuari præcipitur, non sabbatum sanctum esse, sed quodlibet per annum occurrens.*

VI. Qua porro occasione, quæ de causa hæc jejunii sabbatici consuetudo in Ecclesiam Romanam invecita fuerit, non concors est omnium sententia. Sanctus Augustinus epist. 86: *Est quidem, inquit, et hæc opinio plurimorum, quamvis cum perhibeant esse falsam plerique Romani, quod apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico certaturus, propter ipsum magnam tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis Ecclesiæ jejunaverit, et consecuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitatus sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ.* Eandem rationem non a Romanis solum, sed ab aliis etiam nonnullis Occidentalium partium Ecclesiis obtendi suo tempore refert Cassianus lib. iii de Institut. cœnobiorum cap. 10: *Cujus, inquit, moderaminis causam nonnulli in quibusdam Occidentalibus civitatibus ignorantes, et maxime in Urbe, idcirco putant absolutionem (jejunii) sabbati minime debere præsumi, quod apostolum Petrum in eodem die contra Simonem conficturum asserant jejunasse.* Hæc ratio cum a plerisque Romanis Augustini ætate reprobaretur, suggilletur a Cassiano, et ab Innocentio papa, qui rem ex professo tractavit in epistola ad Decentium, nullatenus commemoretur, omnino videtur committenda.

Alteram igitur rationem afferri narrat ibidem Augustinus. Alii, inquit, propter humilitatem mortis Domini jejunare, sicut Romana et nonnullæ Occidentis Ecclesiæ, elegerunt. Quam rationem vehementer urget Innocentius loco citato, ita ut paris religionis esse velit per sabbati jejunium memoriam mortis Christi colere, ac jejunio sextæ feriæ ejus passionem, et diei Dominicæ lætitiæ Resurrectionis ejus gaudia celebrare.

Quod si putant, inquit, semel atque uno sabbato jejunandum, ergo et Dominica et sexta feria semel in Pascha erit utique celebranda; si autem Dominici diei et sexta feria per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudinem, sabbato prætermissio, cum non disparem habeat causam a sexta videlicet feria, in qua Dominus passus est, quando et ad inferos fuit, ut tertia die resurgens redderet lætitiā post biduam tristitiā præcedentem.

Tertiam rationem suggerit uterque auctor, quæ tamen facile in præcedentem recidit. Eam ab apostolorum exemplo repetunt. Quia, inquit Augustinus (Epist. 86), discipuli humanitus mortem Domini doluerunt... Nam utique constat, addit Innocentius (Epist. ad Decentium Eug.), apostolos biduo isto et in mœore fuisse, et propter 1075 meum Judæorum se occuluisse. Quod utique non dubium est, in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduam sacramenta penitus non celebrari.

Quartam addunt aliqui, ut videlicet a Judæorum moribus longius recederetur. Siquidem perdidit isti non modo sabbato non jejunant, sed laute potius et oppipare epulantur, solemnique cultu festivum habent. Eam rationem subindigitat Cassianus loco citato: cum hæc ad contrarium Orientalium morem defendendum, quasi objectioni Romanorum occurrens, scribit: Non ad communionem festivitatis Judaicæ absolutio ista jejuniū reputanda est, his præsertim qui ab omni Judaica superstitione alieni monstrantur; sed ad refectionem, quam diximus lassi corporis pertinere: quod per totas anni septimanas jinglier quinis diebus jejunans, nisi duobus saltem interpositis refocillatum fuerit, facile lascescit ac deficit. Ex eodem adversus superstitiones odio descendit, quod illorum maxime dierum jejunium horribi habuit Ecclesia, quos jejunis suis Manichæos consecrare animadvertit. Die Dominici, inquit Augustinus epist. 86, jejunare scandalum est magnum, maxime postquam innotuit detestabilis multumque fidei catholica Scripturisque divinis apertissime contraria heresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad jejunandum istum quasi legitimum constituerunt diem; per quod factum est ut jejunium diei Dominici horribilius haberetur.

VII. His de prima sabbatorum classe expositis, ad alteram pergitur, illa videlicet sabbata complectentem quæ quartam et sextam feriam Quatuor Temporum excipiunt. Dubitandi locum dedit familiaris illa Leonis clausula, quam ad calcem omnium sermonum de isto jejunio solet apponere: Igitur feria quarta et feria sexta jejunemus; sabbato autem vigiliis apud S. Petrum faciemus. His enim verbis aliam feriarum illarum observantiam, aliam sabbati fuisse, videtur indicare, ut huic solas vigiliis deputet, illis jejunandi necessitatem affligat. Verum non est ea mens Leonis; sed hoc potius intendit, ut in sabbato ad jejunium vigiliis superadderentur. Enimvero sicut necesse erat ut aliorum dierum jejunium indiceretur Christianæ plebi, ita omnino fuisse supervacaneum de jejunio sabbati mentionem facere, cum jam peculiari lege ac consuetudine ad illud jejunium Romani astringerentur.

Deinde qui mortalium istud in mentem venerit, Romanos tanta religione sabbaticum jejunium observasse per reliquas anni hebdomadas, ut ad illud ex apostolica traditione, apostolorum exemplo, ac mysteriorum recolendorum necessitate teneri se existimarent, et dementis esse diceret Innocentius bidui agere consuetudinem, sabbato prætermissio; sabbatum autem tunc temporis ac per eas hebdomadas prætermisisset, quæ sanctiori Quatuor Temporum jejunio ex apostolica institutione consecratæ erant, quasi 1076 minus consuetudinis lex tunc urgeret, ex qua sabbati jejunium susceperant? At vetabant, inquires, instantes sabbati vigiliis, quibus ferendis fideles, ejusdem diei jejunio fatigati, pares non fuissent; eam enim esse causam, ait Cassianus, cur sabbatum apud Orientales a jejunio esset immune. Ex illo, inquit (De institutis

can. lib. III, cap. 40), tempora apostolico, huic nocti, quæ sabbati lucem antecedit, deputata vigiliarum solemnitas usque in hodiernum diem per universum Orientem similiter observatur. Ideoque et absolutio jejuniū post vigiliarum laborem ab istis apostolicis viris statuta non immerito præsumitur per universas Orientis Ecclesias. Optime id quidem, quod ad Orientales attinet; sed quid ad Occidentales Ecclesias, ex quibus quæ sabbati jejunium colebant, fatigationem ex vigiliis ortam nullatenus attendisse testis est idem eodemque loco Cassianus? Cujus, inquit, moderaminis causam nonnulli in quibusdam Occidentalibus civitatibus ignorantes et maxime in Urbe, idcirco putant absolutiōnem sabbati minime debere præsumi.

3. Ex decreto Leonis de ordinatione sacerdotali, quod supra relatum a nobis fuit, manifestum est eam in quamlibet Dominicam etiam Quatuor Temporum cadere potuisse; cui celebrandæ necessarium erat ut jejunium sabbati continuaretur. Ubi cum exceptione nulla utatur, intelligendum relinquit sabbata illa non magis quam alia a jejunandi lege libera fuisse.

4. Augustinus epistola 86 hæc habet, quæ ad rem nostram facere videntur: Non solum Phariseus, qui bis in sabbato jejunabat, verum etiam Christianus, qui quarta et sexta feria et ipso sabbato jejunare consuevit, quod frequenter Romana plebs facit, in labore jejuniū superabitur. Et post multa quibus Urbicum illum seu Romanum exagitat, qui jejunium sabbati Romanis familiarē cum cæterarum Ecclesiarum injuria insolentius iactabat, hæc iterum scribit: Videat ergo quanta officat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, ubi et his hebdomadibus, in quibus quarta et sexta et sabbato jejunatur, tribus tamen diebus continuis, Dominico scilicet, ac deinde secunda et tertia præteritur. Quis hæc legens non advertit Augustinum Quatuor Temporum jejunia designare? Quæ enim aliæ hebdomadæ, in quibus quarta et sexta et sabbato jejunatur, nisi hebdomadæ illar, per quatuor anni tempestates solitæ jejunio celebrari? non ex cujusque voto ac devotione, sed ex consuetudine, consuevit; non ab aliquibus tantum, sed ab universa Romana Ecclesia, Romano plebs; non semel aut iterum, sed frequenter, hoc est, quater in anno, vel ter aut minus, si Quadragesimam seponas. Certe si quæ alia stata per annum jejunia ex consuetudine ecclesiastica Romæ frequentata fuissent, illorum aliquid apparet in antiquorum scriptis testimonium, præsertim apud Leonem nostrum, qui omnes hujusmodi Ecclesiæ suæ consuetudines tam accurate recensuit, tam studiosè coluit, tam 1077 religiose observari curavit suis ad populum adhortationibus.

Hæc quidem Augustini verba non de Quatuor Temporum jejunio, sed de quadragesimali intelligenda esse somniavit et Calvinus grege nonnullus, ne jejuniū Quatuor Temporum observantiam jam a quarto Ecclesiæ sæculo apud Romanos religiose custoditam agnosceret cogeretur. Pudet Dallæum tam supinè collegæ sui ignorantiam, qua parte illam Augustini sententiam de Quadragesima interpretatus est; non placuit tamen Dallæo ad Quatuor Temporum jejunia eam esse referendam, quæ videlicet rōndum in usu fuisse scribit, cum Augustinus epistolam ad Casulanum scriberet; licet statim lateri cogatur necesse esse vivente fortasse ipso Augustino ista Quatuor Temporum jejunia, qualia quidem a Leone commemorantur, recepta fuisse. Immo vero pag. 754 fatetur Leonis ævo quater in anno, singulis scilicet anni tempestatibus, Romæ jejunatum fuisse; sive id ipse, sive alii (quod verius videtur) jam ante eum instituisse. Quam et contrario melius efficaciusque argumentaretur Dallæus, si ex eo quod Leonis ætate, immo etiam ante eum, ac vivente fortasse ipso Augustino, receptus erat in Ecclesia Romana hujusmodi per quatuor anni tempora jejunandi ritus, eundem etiam tum institutum ac receptum fuisse contenderet, cum ad Casulanum scriberet Augustinus. Inter Augustinum enim viventem et Augustinum scribentem fallor, si longa sunt temporum intervalla.

VIII. De sabbatis quadragesimalibus modo est agendum, de quibus tamen vix nobis a quoquam litem moveri intelligo: siquidem Joannes Dallæus, qui tamquam majoris nominis inter Calvinianos scriptor, ecclesiastici jejunii oppugnandi provinciam a sodalibus accepisse videtur, ultro fatetur cujuslibet hebdomade, ac etiam in Quadragesima, sabbatum jejunio fuisse apud Romanos consecratum: *Quod vel ex una*, inquit, *Augustini ad Casulanum epistola sic liquet, ut nisi per summam impudentiam negari non possit*. Et certe qui attenderit quo studio sabbati jejunium propugnet S. Innocentius, quamque religionem existimet ejus observantiam, non facile adducetur ut illud per Quadragesimam remissum fuisse putet apud eos quibus piaculum erat illud quovis sabbati die prætermisisse. Omnium probationum instar erit criminatio illa adversus Romanam Ecclesiam, quæ criminatio concilii canone quinquagesimo quinto continetur. Quoniam intelleximus, inquit Græci, in Romanorum civitatibus in sanctis Quadragesimæ jejuniis, in ejus sabbatis jejunare, præter ecclesiasticam traditam observationem, sanctæ synodo visum est ut in Romanorum quoque Ecclesiæ inconcussæ vires habeat canon qui dicit: *Si quis clericus inventus fuerit in sancto die Dominico vel sabbato jejunare, præter unum et solum, deponatur; sin autem laicus segregetur*. Quem Trullanum canonem commentantes Balsamon et 1078 Zonaras, Romanorum in hoc quadragesimalis sabbati jejunio perseverantiam (pertinaciam vocant) testatam faciunt: *Latinorum hoc peccatum*, inquit Zonaras, *emendare synodus conata est; verum in sua pertinacia hactenus permanserunt arrogantes, hodieque permanent*.

IX. Sunt tamen quos movet Socratis Historici, Leonis nostri, Cassiodori, ac venerabilis Bedæ auctoritas; e quibus Henricus Valesius, vir singularis eruditionis, suis in libri v Socratis cap. 22 annotationibus sibi persuasit, Socratis Leonisque ætate Romanos in Quadragesima non jejunasse die sabbati; sed tres tantummodo dies in singulis hebdomadibus jejunio destinatos a Leone notari, quinque a Socrate.

Quod ad Bedam spectat, cujus libellum de Officiis laudat Valesius, vix digna sunt Beda Collectanea illa quæ libelli de officiis nomen induerunt; nec Telephori constitutio quæ in eo libello refertur, certioris, puto, est fidei apud Valesium. Ut sit, nusquam apparet illic quinta et septima feria plerisque non jejunasse in Quadragesima, saltem apud Romanos. Narrat enim quadragesimale jejunium quinquagesimo die ante Pascha inchoatum fuisse ex Telephori constitutione; ex illis autem quinquaginta diebus qui a Quinquagesima numerantur usque ad sanctam Resurrectionem: si, inquit, octo Dominicos dies subtraxeris, in quibus jejunium non licet observare, remanent quadraginta et duo dies; et hi duo dies, quinta et septima feria, qui quadragenarium excedunt, apud quosdam jejunio deducuntur, apud quosdam in refectione propter Cænam Dominicam et sanctum sabbatum habentur. Quæ quidem, non de qualibet feria 5, nec de quolibet Quadragesimæ sabbato dici, sed de his duabus solummodo feriis quæ ad hebdomadam sanctam pertinent, nemo non videt. Subjicit quidem post pauca hæc alia verba: *Septuagesima ideo fertur a fidelibus celebrari, ut et decimas dierum Deo reddere et nihilominus primam et quintam feriam et sabbatum possint a jejunio relaxare*. Sed hæc a Beda sine superioris ævi teste dicuntur, et admodum dubitanter, fertur, et ad ætatis regionisque suæ consuetudinem aliquam animum advertisse videtur, potius quam vel ad Romanæ Ecclesiæ ritum, vel ad illa tempora de quibus modo agimus. Ad alios igitur auctores pergamus, qui et in eo argumento majoris longe sunt ponderis, et majori etiam difficultate laborant.

X. Socratis locus sic habet: *Qui Romæ sunt tres continuas hebdomadas ante Pascha, exceptis sabbato et Dominico die, jejunant*. Torquent se mirum in modum scriptores varii ut nodum duplicem solvant

A qui in verbis istis reperitur, unum circa hebdomadarum numerum quadragesimalis jejunii, alterum circa sabbati exceptionem in Romana Ecclesia. De primo nunc mihi accuratius inquirere non vacat: hoc unum dico, majorem esse Joannis Cassiani auctoritatem 1079 quam Socratis. Ille enim et eadem vixit ætate, et Romæ aliquamdiu commoratus est, et Leoni nostro familiaris fuit, ac demum apud Massiliam diu vixit, quæ et Romanæ Galliarum provinciæ erat, et cum Romanis commercium frequentabat. In collatione autem 21, cap. 24 et sequentibus, testis est sex integris hebdomadibus, solis exceptis Dominicis, jejunatum esse in Ecclesia Romana, *Quid causæ est*, inquit Germanus (Collat. 21, cap. 24), *ut sex hebdomadibus Quadragesima celebretur, licet in quibusdam provinciis religionis forsitan propensior cura adjiciatur hebdomadam etiam septimam videatur, cum neuter numerus, die Dominico sabbatoque substracto, quadraginta dierum impleat summam; sex enim et triginta dies in ipsis hebdomadibus tantummodo concluduntur*.

B Sicut enim vix dubium est quin abbas Germanus, Ecclesiæ Constantinopolitanæ postmodum presbyter, de hujus Ecclesiæ consuetudine loquatur, cum septem hebdomadarum observationem commemorat, ita certum est istud, quod de sex hebdomadibus habet, de Romanorum ritu esse intelligendum, ut manifestum est his capitulis 27 verbis: *Hi enim sibi sex hebdomadarum observantiam præferunt, qui putant die quoque sabbati jejunandum; sex ergo in hebdomada jejunia persolvunt, qui eodem sex et triginta die sexies revolutos consummant* (Collat. 21, cap. 27). Qui enim meminerit Cassianum lib. III de Institutis cœnobiorum cap. 10 scripsisse, maxime in urbe jejunium sabbati observatum esse, Romanos hic ab eodem esse notatos non inficias ierit, ut immerito Dallæus Belarminum suggillet eo quod de Latinis locutum esse Cassianum dixerat.

XI. Ut vero alteram Socratici textus partem, quæ de sabbatorum quadragesimalium jejunio est, discutiamus, omnes fere in eo conveniunt ut mendosum eum locum esse pronuntient; quæ vero ratione emendari possit aut debeat non conveniunt.

Dionysius Petavius in animadversionibus ad sanctum Epiphanium pag. 560, et Hugo Mænardus in notis ad Sacramentarium Gregorianum pag. 53, existimant Socratem non de Roma veteri, sed de nova, id est Constantinopoli, locutum esse, voculamque *vix* scribarum oscitantia omisam, ita reponendam esse, ut pro *in* *Ρώμῃ*, legatur *in viâ* *Ρώμῃ*. Suam firmanter conjecturam ex Socrate ipso, qui post pauca affirmat Romanos omnibus sabbatis jejunasse: *Ἐν Ρώμῃ πάντες σάββατον νηστεύουσιν*; sibi enim tam contraria scripsisse cordatum virum persuadere sibi non possunt. Ingeniosa conjectura, sed tamen quæ plures ob causas admitti non potest. 1^a Enim quotquot in edendo Socrate operam hactenus collocaverunt, Musculus, Grynæus, Christophorus, Suffridus Petrus, Robertus Stephanus, Joannes Curterius, H. Valesius, nihil tale invenerunt in antiquissimis quibus usi sunt codicibus mss. quos ex Christianissimi Regis bibliotheca, ex Vaticana, Florentina, Allatiana, aliisque haluerunt. 2^a Quis facile 1080 crediderit Socratis libros jam tum corruptos esse cum Tripartitam Historiam scriberet Cassiodorus, immo cum ante eum Epiphanius Scholasticus Socratem Latino idiomate donabat, cujus versione usus est Cassiodorus? Uterque porro eandem lectionem representat quam nunc in Socrate habemus. Nihil dico de Nicephoro, qui eadem ex Socrate transcripsit (Lib. XII, cap. 34), nec par est credere aut nullum tunc emendatum codicem Socratis superfuisse, aut Nicephoro non adfuisse, qui magna ex parte Socrati innititur. 3^a Ad Constantinopolitanæ Ecclesiæ morem referri non potest quod scribit Socrates, tres tantum hebdomadas continuas ante Pascha jejunatas esse. Theophanes enim aliique post ipsum testantur tempore Justiniani imperatoris quadragesimale jejunium octo

hebdomadibus apud Constantinopolitanos constituisse. Immo Sozomenus Socratis temporibus aequalis, jam tunc cum scriberet, septem hebdomadas Constantinopoli solitas esse ieiunari per Quadragesimam, expresse proficitur. Alii, inquit (*Hist. l. vii, c. 19*), septem hebdomadas computant, ut Constantinopoli, et per cunctas in circuitu provincias usque ad Phanicem. Quibus verbis explicat quod Socrates ipse magis implicite dixerat: Qui autem, inquit, in Illyrico et per universam Græciam, et qui Alexandria degunt, sex ante Pascha septimanas ieiunant, etc.

XII. Aliam igitur viam ineunt nonnulli. Jacobus Capellus existimavit parenthesis illam, *καὶ τὸν σαββάτου καὶ Κυριακῆς* : *Excepitis sabbato et Dominico die*, nativo suo loco motam esse, et post duas fere lines esse transponendam, ita ut non de Romanis, sed de aliis Orientalium partium Ecclesiis, quas constat sabbatum ab omni jejunio immunc per omnem annum, excepto sabbato sancto, habuisse; atque in hunc modum legendum putat : *Nam qui sunt Romæ tres simul septimanas ante pascha jejulant; qui autem in Illyrico et tota Græcia, quique Alexandria habitant, ante sex hebdomadas; sabbato et Dominico exceptis, jejunium quod est ante Pascha jejulant.* Probabilitate coniectura hæc non careret, si et codicis alicujus auctoritas suffragaretur, nec priora duo argumenta, quæ Petavii et Mænardi suspicionem evertunt, huic quoque adversarentur.

Christianus Lupus in scholiis ad canonem 53 Trullanum suam etiam symbolam ad nodi istius solutionem contulit. *Socrates*, inquit, *sibi ipsi non cohæret, dicens in eodem ejusdem libri capite : ROMÆ SINGULIS SABBATIS JEJUNANT. Forsan velit illam ipsam suo tempore jejunantium Romam olim sabbato non jejunasse; quod et veritati et illius iustic scopo est omnino consentaneum. Parum felix, mox quidem judicio suspicio. Primum enim non usquequaque est evidente, veritati esse consentaneum priscos olim Ecclesiæ Romanæ fideles sabbatum a jejunio absolvisse. Hieronymus enim morem istum in Romanam Ecclesiâ inductum significat ex majorum præcepto quod ex lege apostolica 1081 descendisse censendum esset. Unaqueque, inquit (Epist. 28, ad Lucinium Bar.), provincia abundet in suo sensu, et præcepta majorum leges apostolicas arbitretur. Augustini quoque tempore plurimorum erat opinio, ad imitationem apostoli Petri ab ejusque ætate Romanos jejunium sabbati assumpsisse; atque ipse Augustinus traditioni apostolicæ Romanorum, traditionem pariter apostolicam ab Orientalibus opposui posse. Cassianus idem testatur. Sed et Innocentius I satis significat hanc suæ Ecclesiæ consuetudinem tamquam ab apostolicis acceptam apud suos tum haberi. Incertum igitur admodum est quod scribit Lupus, olim Romæ sabbato non esse jejunatum; cui unicus hic Tertulliani locus favere videtur, libro de Jejunii cap. 14 : Quamquam, inquit, res etiam sabbatum si quando continentis, nunquam nisi in Pascha jejunandum, secundum rationem altii reddidit. Quamquam nihil prorsus ad Romanorum consuetudinem facit Tertullianus, qui non contra Romanos, sed adversus omnes catholicos scribit, quique ut ex illorum ritu arguit, attendit magis ad id quod in Africanis, in Orientalibus et in plerisque Occidentalium Ecclesiis usurpabatur, quale erat jejunii remissio in sabbato, quam ad id quod paucæ Occidentales Ecclesiæ cum Romana agere consueverant.*

Quod subicit Lupus, conjecturam suam scopo Socratis esse consentaneam, prorsus a rei veritate alienum est. Socratis enim istud consilium fuit, ut varios variarum Ecclesiarum ritus exponeret, qui eo praesertim quo scribebat tempore tam in Oriente quam in Occidente usurpabantur. Quod et loquendi modus indicat : semper enim quasi de re praesenti disserens praesentis temporis vocibus utitur. Primum igitur, inquit, jejunia illa quae ante Pascha sunt aliter quod alios observari reperias. Qui Roma sunt... je-

A *junant*, etc. Quod non diversum est ab his verbis quæ in eodem capite leguntur : *Qui Romæ sunt singulis sabbatis jejunant*; cum econtrario ubi præteritum ætatis mores enarrat aut controversias, præteriti temporis modulis sermonem induere soleat.

XIII. Quid igitur ad Socratem dicemus? Hoc plane dicam: 1° Socratem hic de veteri Roma agero, nec de alia ætate quam de sua, nec aliter eum scripisse quam nunc legimus, nec ejus verba e suo loco in inferiorem periodum esse deicienda.

2° *Egregie allucinatum esse Socratem, Græcumque hominem sexcentis fere leucis a Romana urbe agentem, Romanæ discipline ignarum, incertisque deceptum rumusculis, aliis errandi locum dedisse. Quis enim nesciat quam frequenter, quam facile errare eos contingat qui narrationem aggrediuntur rerum a se vel locorum spatii vel intervallis temporum longissime remotarum; et multo etiam faciliorem esse lapsum cum ex rumore solum quæ narranda sunt hauriunt (quod Socrates ipse sibi contigisse fatetur initio libri secundi), quam cum ex veterum scri-*

plurum historiis **1082** accipiuntur. Hoc certe ne ipse quidem Valesius potest negare de quo Socrate, quem saepe saepius erroris arguit in annotationibus suis, quarum vix pagina una est in qua nigrum ibetha auctori suo non affigit. Socratis errorem corripisse Sozomenus videtur cum expunxit. Si enim, ut Valesio probabile est, junior fuit Socrate, etsi eadem vivens aetate, si posterior scriptis, Socratisque historiam ob oculos habuit, quaedam ei addidit, in aliquibus emendavit, censendus est plane Socratem in errore deprehendisse, cum lib. viii, c. 19, eandem cum illo quadragesimalis jejunii varietatem edisserens, de trium illarum Ecclesiae Romanae hebdomadarum Jejunio, deque sabbati ibidem remissione omnino sitendum putavit.

3° Verosimillimum est Socratem, si Novatiana labe infectus non fuit, Novatianis saltem (quod et fateatur ultro H. Valesius) addictum fuisse, seu quod necessitudine ac familiaritate iisdem conjunctus esset, seu quod eorum disciplinam atque abstinentiam probaret. Cum autem hoc inter cetera profitterentur Novatiani, quod Ecclesia in synodis circa paschalem festivitatem observandum decreverat, nulla necessitate suscipi debere vel imponi, liberum esse cuique Ecclesiae suo more uti, illudque omne indifferens esse, unde et ἀδιάφορον nuncupari amabant; hinc natum est Socrati consilium per varios Ecclesiarum ritus excurrendi, eorum diversitatem describendi accuratius, illiusque præsertim jejunii quod Pascha antecedit. Hinc etiam libenter Romanam Ecclesiam in eo ab aliis maxime dissidentem representavit, Quadragesimam hujus Ecclesiae tribus tantummodo hebdomadibus circumscribens, easque sabbati simili jejuniu, non secus ac Dominicæ imminuens; partim ut illam Novatorum inordinantiam probatam catholicorum Romanorumque imprimis exemplo faceret, partim etiam ut indulgentiorem illius Ecclesiae disciplinam exhibens, eorum quibus favere satagebat austeriores mores commendaret.

XIV. Quod fieri posse diximus, ut Socrates vel incautus, vel Novatianus favere cupiens, aliquid Romanæ Ecclesiæ imposuisset, fidem excedere nonnullis videtur. *Certe*, inquit Dallæus de prima parte Socratici textus agens, non de arcano aliquo fidei sapite, sed de facto (ut loquuntur) cuius obvio, omniniquæ sensibus exposito agitur. Estne verisimile Socratem in re hujusmodi mentiri voluisse? Cujus prompta et expedita probatio in omnium hominum oculis quotidie verabatur. Profecto non hæreticum, sed insanum ac emotum mentis hominem fuisse istum oportuit, si in hoc argumento sciens ac volens Ecclesiæ calumniatus est. Vix certe adduci quis possit ut insanum ac temerarium adeo consilium bonæ indolis homini in mentem venerit; non tamen ita rara sunt hujusmodi exempla ut sponte non occurrant. Quis, verbi gratia, post mille annos, cum ipseus Dallæus libris de jejuniis et

Quadragesima evolvet, revocare in dubium andebit **1083** quod de catholica et præsertim Gallicana jejunii disciplina ætate nostra scripsit ille et sub omnium oculis publicavit? Quis non pro vero habeat, quod (ut ille affirmat lib. 1 cap. 11), anno Domini millesimo sexcentesimo quinquadagesimo quarto, quo scribebat, a quibusvis fidelibus aliud nihil exigebant publicæ catholicorum leges, nisi ut statis definitisque temporibus a carnibus abstinerent, prandereque ac carnare etiam laute atque opipare, dummodo sine carnibus, impune patiebantur, contendebantque tales reprehendi non posse? Quis non credat nudam et simplicem carnium abstinentionem pro vero jejunio a nobis habitam, immani, ut ait, et plane puerili errore? Quis non existimabit piaculum esse si non credat quod singulis per totum annum hebdomadis feria sexta et sabbato jejunari præceptum hodierna catholica Ecclesiæ disciplina? Hoc enim indubitanter asseverat Dallæus cap. 14 ejusdem libri; et lib. iv. cap. 5, iterum ait, quod jejunium ferie sextæ, non voluntarium, sed legitimum esse apud adversarios (hoc est catholicos), neque ex singulorum arbitrio spontaneaque devotione, sed ex publica necessaria lege sic ab omnibus et singulis observari notum est, ut si quis eo die (ut ipsi quidem loquuntur) non jejunet, eum isti gravissimi criminis et quidem æternæ mortis digni reum censeant. Post aliquot multos, inquam, annos fidem Dallæo abrogare plurimis forsitan religio erit, homini Gallo scilicet de Gallicano more sui temporis serio scribenti, eoque asserente defendet jejunium per Adventum rigide observatum esse per ejus ætatem in Galliis. Neque nobis, inquit, de Adventu jejunio molestior est adversarius (Bellarminus), quod itidem contendit non tam ex præcepto quam ex consilio aut voto a multis servari. Quamquam apud nos sane, id est, in Gallia, non minus accurate aut religiose hoc jejunium quam quodvis aliud ET PRÆCIPUI ET OBSERVARI ab adversariis videam. Hæc omnia aliaque plurima quam evidentior falsa, quam calumniose inventa, quam impudenter conscripta fuerint a Dallæo, nemo Gallorum, nisi insanus aut emotæ mentis, non intelligit. Et tamen quis post elapsa aliquot sæcula, id pro Dallæo non opponat aliquando, quod modo Dallæus pro Socrate? Estne verisimile, inquit, Dallæum in re hujusmodi mentiri voluisse, cujus prompta ac expedita probatio in omnium oculis quotidie versabatur? Profecto non hæreticum, sed insanum ac emotæ mentis hominem istum fuisse oportuit, si in hoc argumento sciens ac volens Ecclesiam calumniatus est. Hæc paulo fusius persequi non piguit, ut hodierno exemplo evidens fieret quam suspecta merito esse debeat eorum scriptorum fides, qui propensiores fuisse in hæreticos præsumuntur; nec magis assentiendum Socrati homini Græco de jejunio Romanorum apud Constantinopolim scribenti, quam Joanni Dallæo Gallo in Gallicæ metropolis viventi scribentique, cum de Gallorum jejunio **1084** tam ridicule fabulatur, tam perfrecta fronte calumniatur.

XV. Denique ex nonnullarum Ecclesiarum Romæ vicinarum relaxatione, vel etiam ex Romanorum quorundam a communi lege recedentium praxi; seu Manichæorum, qui sub catholico nomine diu Romæ latitabant; seu Judæorum, qui sabbati diem festum habebant; seu catholicorum Ecclesiæ leges, ut hodie sunt plurimi, conculcantium, Socrates de tota Romanæ Ecclesiæ disciplina judicare præsumpsit. Varietatem enim non modicam in quadragesimali jejunio plurimorum intemperantia inveciam in Ravennensi Ecclesia Romæ vicina deplorat Petrus Chrysologus, Leoni Socratiæ æqualis. Si ergo, inquit (Serm. 166), quadragesima dierum simplex, purum, æquale, tantis testimoniis, sub tanti numero sacramenti traditum nobis a Domino jejunium perdocet, unde ista varietas, unde novitas ista, unde hebdomada nunc resoluta, nunc rigida, nunc indulgentes nimium, nunc severa? Unde imperati jejunii usus iste, qui aut officiat sine venia, aut remittat ad crapulam?... Jejunium sit æqua-

le, et, ut est nobis traditum, servetur ad corporis et animæ disciplinam. Certe qui jejunare non potest, non præsumat inducere novitatem; sed fateatur esse fragilitatis propriæ quod relaxat; et redimat elemosynis quod non potest supplere jejunio.

Ex hoc egregio Chrysologi testimonio plurima lux nobis affulget. 1° Enim apparet varietatem a plurimis invehi cupisse tunc temporis in Ecclesiam Ravennensem (cur non et in alias?). 2° Varietatem istam novitatis argui ab episcopo. 3° Varietatis ac novitatis istius caput unum esse, quod quadragesima dies non jejunarent, traditumque a Domino sub tanti numero sacramenti jejunium violarent. 4° Quod non æquale esset apud eos quadragesima dierum jejunium, sed nunc severum, nunc indulgentius. 5° Hebdomadarum quadragesimalium alias resolutas, alias rigidas illis fuisse. Resolutæ autem esse fuisse videntur in quibus a jejunio dies aliqui absoluebantur; unde fiebat ut (quod prius notaverat) sacra quadragesima dierum numeri mysterium solveretur. Vix autem dubium est quin sabbatum e resolutis his diebus esset, cum et ejusmodi remissioni faverent tot regionum etiam vicinarum exempla, et requies seu Dominicæ seu cœlestis representandæ significatio. 6° Elicitur eos qui jejunare non poterant, non contentos jejunium propter infirmitatem solvere, novitatem aliquam in observationem Quadragesimæ inducere voluisse, ut omnibus in eundem ritum conspirantibus, nec ipsi jejunium quadragesima dierum impleverint, nec tamen ab aliis discrepantes, singularitatis nota inirentur. Hinc est quod dicit: Qui jejunare non potest, non præsumat inducere novitatem; sed fateatur esse fragilitatis propriæ, quod relaxat.

Ex hujusmodi igitur innovationibus oriri potuit falsa, quam concepit Socrates, de Quadragesima Romanæ opinio. Ut enim Romanis **1085** paulo iniquiores erant Orientales, faciles calumniantibus aures præbebant, illudque pro Romanorum omnium consuetudine vindictantibus quod vel paucorum vel vicinorum erat indulgentia atque a communi lege declinatio.

XVI. Expenso textui Socratis succedit Cassiodori auctoritas, quæ eo potior ac validior videtur, quod ipse qui senator et consul et præfectus prætorio fuit in urbe Roma, Romanæ Ecclesiæ morem in observatione jejunii quadragesimalis ignorare non potuit. In Historia autem Tripartita Socratis locum mox a nobis discussum posuit his verbis: *Romani enim tres ante Pascha septimanas, præter sabbatum et Dominicam, sub continuatione jejunant.* Quis porro credat, inquit, illum in Historia sua hæc Socratis verba positurum fuisse, si rem se aliter habuisse scivisset? Certe Cassiodorus, si id falsum esse scisset, hæc Socratis verba consulto omisisset, ne lectorem in fraudem induceret. Quod cum non fecerit apparet vera esse quæ Socrates dixit de jejunio Romanorum. Hæc vir doctissimus.

Verum non ista persuadent. Quis enim nesciat hoc eis plerumque contingere qui compendiis scriptitandis student aut centonibus consuevis ex plurium scriptorum elucubrationibus, ut non minori cura errata exscribant quam quæ sunt veritati consentaneæ; quia videlicet non suam, sed aliorum sententiam representare satagunt; nec alia corrigere curant, sed referre. Exemplo sit Sozomeni locus, quem in suam pariter Historiam Tripartitam transtulit Cassiodorus. Scribit ille lib. vii. cap. 19: *In urbe Roma nec episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet.* Hoc falsum fuisse probabile est, ut alibi asserimus (Vide dissert. 1 de Vita et reb. gest. S. Leonis ad an. Chr. 440, n. 8 et seqq.), vel per id tempus in quo coincidit Sozomeni Historiæ finis. Sed si eam sub Leonis pontificatu concinnavit, ut verosimillimum est, de illius falsitate dubitari non potest. Jam vero sic inde arguo: Vel hoc scivit Cassiodorus, vel ignoravit. Si ignoravit, parum idoneus testis est Romanæ disciplinæ, nec magis audiendus cum de jejunio quam cum

de Romanorum pontificum silentio sermonem habet, et proinde ineptus omnino, qui Socratem vel Sozomenum corrigeret; si vero non ignoravit contrariam consuetudinem Romæ Sozomeni et suis etiam temporibus viguisse, nec tamen emendavit Sozomenum, nec lectorem saltem monuit de contrario more per Leonem pontificem invecto, hinc certum habemus Cassiodori consilium fuisse, quæ apud Sozomenum vel Socratem legebat, intacta relinquere, excerptoribus tantummodo officio fungi, non emendatoris. Ad manum est alterum ex Sozomene exemplum: capite enim 16 libri vii, agens de presbytero penitentibus præposito, qui episcopi vice continentium delicta aure secreta excipiebat, remotusque tandem est ab hoc officio in Ecclesia Constantinopolitana, addit auctor isto: *Apud reliquas autem sectas hic mos etiamnum perseverat.* **1086** Et in Occidentalibus Ecclesiis, ac præcipue in Ecclesia Romana, studiosè observatur. Ealli Sozomenum, cum de omnibus Occidentalibus Ecclesiis, tum præsertim de Romana, constanter affirmat H. Valesius in annotationibus, pluribusque probat, atque ex ipso Sozomene ostendere nititur. Illa tamen nec omisit Cassiodorus, nec correxit; sed quod narratum reperit ab auctore suo, bona fide in centonem suum transcripsit lib. ix, cap. 35, ut planum sit certumque aliam ei non fuisse mentem quam de singulis, ut ipse loquitur in Præfatione, dictatoribus deflorata colligere, et cum auctoris sui nomine in ordinem collocare.

XVII. Ad Leonem tandem devenimus, cujus præcipue occasione de jejuniis disserere in mentem venit. Hic, inquit, sermone 4 de Quadragesima, hanc clausulam sibi in jejuniis indicione familiarem ita subiicit: *Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus; qui commendati sibi gregis curam habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit.*

Torsit plurimum locus iste quotquot quadragesimalis jejunii materiam versarunt hactenus, quamque parum feliciter in eo illustrando laboraverint, ex disserendis facile intelliget unusquisque.

Cardinalis Bellarminus existimavit Leonem loqui de jejuniis quatuor dierum, qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimæ, ut numerus quadragesimarum compleatur (Tom. III, contro. 5, lib. ii, cap. 15); etsi non iidem qui olim Hugo Menardus Sacramentarium sancti Gregorii commentans istam Bellarmini explicationem merito rejicit, ostenditque quatuor illos dies Gregorii ipsius ætate in usu non fuisse, ne dum Leonis temporibus. In eam autem it ipse sententiam, non plures revera dies Romæ tunc temporis jejuniis fuisse consecratos, quam qui in eo sermone a B. Leone designantur. Subscribit Menardo Dallæus, verbisque procacioribus doctissimum Bellarminum exagilat; sabbatum tamen tribus illis diebus ex solito per annum Romanorum more superaddendum existimat. Henricus Valesius, ne sabbati quidem jejuniis per Quadragesimam Romæ tunc celebratum censet, ac præter hunc Leonis locum probationem adducit nullam. Sic inter orthodoxos heterodoxosque medium Leonem nostrum hinc inde trahit in suam quisque sententiam, nec tamen quisquam capit aut explicat. Vera istius nodi solutio hæc est, Leonis non esse verba illa quæ obijciuntur, sed sermoni ejus superaddita, non fraudis faciendæ causa, sed aliqua occasione ac ratione, quæ aperiemus, si prius probaverimus certo certius adjectitia esse quæ diximus.

XVIII. Non ea autem sola abjudicanda sunt Leoni, sed etiam pannus integer bene longus, cui illigata sunt in hunc modum. Post hæc genuina pontificis verba ad calcem sermonis posita: *Cui (Deo) ita deum sacrificium verè abstinentia et verè pietatis offerimus,* **1087** si nos ab omni malitia continemus; hæc alia subduntur in editis hactenus codicibus: *Cum inimicis autem crucis Christi nulla consensione jungamur, ne impiorum consortio sanctitatis fidei pollua-*

tur. Lux separetur a tenebris, et fugiant alios diaboli filii veritatis. In templum enim Domini, quod est Ecclesia Christi, nihil contaminatum inferri, nihil profanum oportet admitti: ut omni immunditia a penetralibus cordis exclusa, sanctificetur jejuniis nostrum, et immus æternus sancti Spiritus habitaculum, qui nos a peccatorum sordibus emundatos et possidere dignetur semper et regere. Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus; sabbato autem apud beatum Petrum apostolum vigiliis celebremus, qui commendati sibi gregis curam habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit.

Primum autem non satis cohærent extrema hujus panni verba cum hac clausula quæ sequitur, quæque vere Leonis est: *Auxiliante nobis per omnia Deo omnipotente, etc.*, qua cum ulitur Leo, miro eam artificis cæteris verbis inserit atque illigat. Hæc vero econtra, cum his optime connectitur, quæ pannum antecedeabant hac ratione: *Si nos ab omni malitia continemus; auxiliante nobis per omnia Deo omnipotente, etc.*

2° Quæ panno isti antea præmittentur, in nostra vero editione sermoni finem imponunt, clarum est vere sermonis finem esse: *Cui ita deum sacrificium, etc.*, quibus alia si superaddidisset, videretur completum rursus instaurare sermonem.

3° Judæi magis designari videntur per hæc verba: *Cum inimicis crucis Christi, etc.*, quam Manichæi, quos tamen solos in isto sermone exaglandos susceperat.

4° Aliter de utrisque agitur in sermone, aliter in panno. In illo enim de occultis hæreticis seu Manichæis disserit, quos ut deprehendere satagerent fideles, certis indicibus connotat, ab illorum errore caveri jubet, eosdemque prodi, si innotuerint, ut sacerdotum auctoritate a sanctorum societate pellerentur. In panno non de occultis hominibus, seu hæreticis, seu Judæis, rem habet, sed de his qui palam omnibus noti erant, nec hos prodendos monet, sed fugiendos.

5° Stylus Leonis nostri in hoc assumpto desiderari videtur. Quale enim est illud: *Custodiam nobis de suis precibus obtinebit*, quod a nitore Leoninæ dictionis multum abhorret?

6° Cum duodecim sermones S. Leonis habemus de jejuniis quadragesimalis observantia dictos, nullus est, hoc unico excepto, qui hujusmodi annotationem feriarum vel secundæ, quartæ et sextæ, vel aliarum quarumvis umquam habuerit, vel nunc habeat.

1088 Porro si vel solæ nominatæ seræ, vel alia quædam selectæ jejuniis consecratæ fuissent, quis credat eas a Leone toties non fuisse indicandas, quoties ad plebem suam sermonem habuit? siquidem adeo religiose idipsum præstitit, cum de jejuniis Quatuor Temporum verba fecit in sua Ecclesia. Si autem in aliis undecim sermonibus ab hujusmodi indicatione abstinuit, nec in illo de quo quæstio versatur usus esse credendus est, ab eoque potius ableganda est, tamquam adventitia, et ab ejus mente aliena.

XIX. **7°** Si tres tantummodo dies quadragesimali jejuniis addidisset Leo pontifex, ut suggerit istud additamentum, quam sibi ipse dissimilis ac contrarius fuisset! quippe qui toties quadraginta dierum jejuniis nominat in suis Sermonibus. Serm. 3, cap. 2: *Ut populus Christianus ad paschale festum quadraginta dierum se continentia præpararet.* Serm. 5, cap. 3: *Saluberrime nos quadraginta dierum jejuniis præparemus.* Serm. 6, c. 2: *Apostolica institutio quadraginta dierum jejuniis impleatur.* Serm. 7, cap. 1: *QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIUM, quod festi paschalis est prævium.* Serm. 8, c. 4: *In istis QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIIS, etc.* Serm. 10, c. 1: *Merito nos QUADRAGINTA DIERUM JEJUNIIS præparari, etc.* Serm. 12, c. 1: *JEJUNIUM NOS QUADRAGINTA DIERUM... exercent.* Sed in hoc ipso serm. 4, quem discutimus, cap. 1, ita loquitur: *Magna divinæ institutionis salubritate provi-*

summi ut Quadragesima nobis dierum exercitatio maderetur, in quibus aliorum temporum culpas et pia opera redimerent, et jejunia casta decoquerent. Ingressuri igitur, dilectissimi, dies mysticos et jejuniorum remediis consecratos, etc. Quadragesima igitur dies ab initio Quadragesimæ usque ad Pascha numerabantur in Ecclesia Romana et jejunio consecrabantur, exceptis Dominicis; quarum exceptionem commemorare superfluum fuisset, quoniam et nemini ignota erat, et ab omnibus per totam Ecclesiam religiose servabatur. Sed et satis ipse declaraverat impiam Manichæorum consuetudinem suggillans, qui Dominicam diem suis jejuniis polluebant. Diem alium cum non excipit, a jejunio non exemit. Quoniam igitur tot jam argumentis infirmata clausula, certissimis hujus papæ testimoniis adversatur, merito potius eliminanda, quam ut *vir perspicuitatis in primis studiosus et in paucis disertus ac prudens*, qualis a Dallæo (*Lib. de Jejun. et Quadrages. p. 555 et 546*) depingitur Leo noster, contraria sibi ipse loqui iudicaret.

8° Sed quid moras necimus? Provoceatur tandem adversarii ad antiquiores quosque ac melioris notæ (a) codices, quos penes arbitrium est et jus et norma de dubiis **1089** veterum scriptorum fribus aut interpolationibus decernendi. Quinque igitur nobis suffragantur codices manuscripti vetustissimi probatissimi. Primus est e Regia Augusti nostri bibliotheca num. 341. Alter est illustrissimi D. Thuani num. 46. Tertius item Thuaneus num. 108, qui olim fuit S. Petri Fossatensis, scriptusque est anno Domini 1057. Quartus e Navarrica collegii Parisiensis bibliotheca. Quintus denique ex celebri et antiqua Corbeiensis monasterii bibliotheca Parisios advectus, servatur in celeberrimo S. Germani Parisiensis aceterio, scriptusque legitur ad calcem: *In illo anno quo rex Philippus filius Ludovici regis inunctus est.* In omnibus istis codicibus totus ille pannus, quem supra descripsimus, desideratur, ut merito insititius judicandus sit, atque ab hoc sermone removendus, sicuti revera removimus.

XX. Sed qua occasione verba hæc inserta fuerint atque aptata, quoniam apertiores nos esse spondimus, operæ pretium est inquire. Norunt omnes in more fuisse, sive apud monachos, sive apud clericos officio ecclesiastico recitando aut cantando addictos, homilias sermonesque sanctorum Patrum suis usibus aptare et accommodare pro varietate officiorum occurrentium; illudque insuper sæpius ab iisdem usurpatum, ut hujusmodi sermonibus aliqua adderent quæ vel propriæ solemnitati convenirent, vel præsentis temporum necessitati. Sexcenta possent afferri exempla, si res probatione indigeret. Simile quid contigit huic sermone 4 de Quadragesima. A quadragesimali jejunio ad aliud jejunium translatus est, quod aliqui clerici vel monachi celebrabant, atque ut pro more Leonis, et pro loci etiam consuetudine, feriarum quæ jejuniis istis deputatæ erant, sollemnis inter officia fieret indictio, concinnata est hujusmodi clausula: *Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus, etc.*, quam bona fide transcriperunt ex libris lectionariis qui de sancti Leonis Sermonibus in

A unum corpus colligendis, et publicæ luci dandis primi cogitaverunt.

Hoc ita esse non ægre fatebitur, qui Matisconensis concilii canonem 9 in memoriam revocaverit. Hujus concilii Patres ex duodecim fere Galliarum provinciis congregati sunt **1090** anno Domini 581, ut Jacobo Sirmondo placet, vel potius 583, ut rectius visum est dictissimo Carolo le Coite in Annalibus ecclesiasticis Francorum tom. I, ad hunc annum. Suam igitur sanctionem nonam sic efferunt: *Ut a feria sancti Martini usque ad Natale Domini secunda, quarta et sexta sabbati jejunetur, et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari. In quibus diebus canones esse legendos speciali definitione sancimus, ut nullus se fateatur per ignorantiam deliquisse.* Quis non videat inde sumpta esse verba illa, in quibus explicandis tamdiu frustra sudatum est? Porro, cum ex tot provinciis adessent episcopi plurimique metropolitani, inque suas provincias probabile sit eos ritum istum advenisse a clericis observandum, inde est quod plurimi codices inventi sunt, in quibus sermo iste sancti Leonis hac clausula auctior legeretur. Hanc autem tri-duani jejunii legem a festo sancti Martini ad Natale Domini Matisconenses Patres crediderim esse mutatos ab Ecclesia Turonensi. Testis est enim Gregorius Turonensis lib. x, cap. 31. Perpetuum hujus urbis episcopum, qui Leoni æqualis erat aut suppar, terna in septimana jejunia instituisse a Martini depositione usque ad Natale Domini.

XXI. Dubium restat de reliquis hujus panis verbis: *Cum inimicis autem crucis Christi nulla consensione jungamur*, etc. Quam ob causam enim hic assumpta? Quæ ratio ut ea parte Leonis sermo excreset? Longius non est arcessenda ratio. Ejusdem enim Matisconensis concilii canones 13, 14, 15 et 16, qui adversus Judæos conditi sunt, hæc adversus eosdem abjecta esse omnino persuadent. *Ut nullus Christianus, inquit canon 15, Judæorum convivii participare præsumat. Quod si facere quicumque, quod nefas est dici, clericus aut secularis præsumperit, ab omnium Christianorum consorcio se noverit compescendum, quisque eorum impietatis fuerit inquinatus.* Alios canones lector adeat, si volet. Judæorum scilicet copiosus erat tunc temporis numerus per provincias Gallicanas, ita ut Galliæ præsules sæpe sæpius in synodum coalescentes monuerint Christianam plebem, ut se ab illorum contagio ac societate abstinere. Crevit etiam eorum numerus circa annum 616, **1091** quo Hispaniarum rex Sisebutus Judæos omnes qui Christo nomen dare recusarunt, procul a Gothicis regionibus amandavit; quorum multi, teste Adone Viennensi, in Gallias sese receperunt. Eosdem regno pulsos regnante Dagoberto narrat Fredegarius. Cui rei cum rex edictis suis allaboraret, canonibus et adhortationibus suis episcopi, frequentioribus jejuniis episcoporum mandato indictis clerici et monachi, votis suis et precibus reliqui fideles egerunt procul dubio, ut juratos crucis Christi inimicos a fidelium societate removerent.

XXII. His ita explicatis, nullum restare dubium existimo circa Leonis locum; ex quo vel uno clarum

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Editionem Sermonum S. Leonis, quam P. Petrus Thomas Cacciarius Romæ vulgavit præcedenti anno 1753 accepimus. Ibi autem is in notatione ad serm. 4 de Quadragesima, pag. 112, quinque Vaticanis mss. 541, 544, 543, 546 et 547, expunctas a Quesnello lineolas vindicare nititur. Sed hi omnes, a nobis pariter inspecti, sunt codices trium recentiorum collectionum tertie, quartæ et quintæ; quibus sane præponenda haud dubie credidimus exemplaria duarum antiquiorum collectionum primæ et secundæ, ac præsertim Lectionaria duo basilicæ S. Petri, quæ Romana sunt, et quatuor alia, quæ memoravimus annot. 56 in eundem sermonem tom. I, col. 162 (*Tom. præced., col. 281, n. 1*). Ipse P. Cac-

ciarius aliud Lectionarium vidit in cod. Vat. 1268, memoratis lineolis pariter carens. Lectionaria vero illa potissimum certe Romana, quanti præ collectionibus, maxime posterioribus, habenda sint, in præfatione Sermonibus præfixa pluribus declaravimus. Laudatus P. Cacciarius codicem Vat. Palatinum 452 memorat, in quo expunctæ lineæ leguntur exceptis postremis verbis: *Secunda igitur, et quarta, et sexta feria jejunemus, etc.*, quæ in hoc panno maximam difficultatem facessunt. Sed unicum hoc Lectionarium Germanicum cæteris perisque et potioribus, atque etiam Romanis, quæ totum hunc pannum omittunt, præferendum non est.

est quanti interest et sanctorum Patrum honoris, et A ecclesiastica veritatis, ut ad antiquos codices mss. accurate menderentur ecclesiasticorum scriptorum monumenta. En quantos viros mendosus locus unicus exercuit, omnesque eorum frustratus est conatus! Scriptores partim catholici, partim hæretici id omne attulerunt in medium, quod in cordati viri mentem, non deprehensa loci interpolatione, venire poterat. Neutri tamen scopum attigerunt; neque tamen ob id fugiendi. Quamobrem cum heterodoxorum unus Joannes Doctus insolentius insurgit in doctissimum cardinalem J. Sermium, evantique ac triumphanti similis dictis conviciisque proscindit, quid aliud quam se et miserandum et ridendum omnibus obiect? Nodum enim istum non modo non solvit cæteris felicius, sed et meo modo loco in defensionem deploratæ causæ misere abusus est, triumphumque se sibi ante victoriam cœcinisse palam ostendit. Hoc hæreticis familiare. Corruptis enim plerumque sanctorum Patrum locis (si non ipsi corrumpunt) abuti solent adversus doctrinam catholicam; sed elucescente tandem aliquando veritate, eadem loca in sure doctrinæ patrocinium trahit Ecclesia. Enimvero cum certum modo sit nullum esse sancti Leonis sermonem inter quadragesimales, in quo certos indiceret jejunii dies per singulas Quadragesimæ hebdomadas rite obeundos, argumentum est omnes omnino hebdomadam quadragesimalium dies, excepta Dominica, in Ecclesia Romana fuisse jejuniis consecratos. Alioquin Leo noster, vir perspicacitatis imprimis studiosus, et in paucis disertus ac prudens, hoc in maximo et sacratissimo jejuniis non omisisset, quod in plerisque sermonibus de Quatuor Temporibus jejuniis habitis tam religiose observavit; præsertim vero cum creberima jejunii quadragesimæ dierum mentio idiotis saltem suspitionis ac dubii locum dare possit. Certe si liberum fuisse et sancto Leoni ejusve prædecessoribus, qui non Manicheorum hæresim exortam Romæ sequebantur, aliquos solummodo dies pro arbitrio deligere, quos solos quadragesimali jejuniis explendo destinarent, nunquam elegerint secundam feriam, ne videlicet ad hæreticorum istorum pessimam consuetudinem demittere se 1092 viderentur, qui secundam feriam in honorem lunæ jejunando sacra- bant; quemadmodum fusc explicat hoc eodem sermone Leo noster; cum enim hujus feriæ jejuniis nominatim commendasset plebi Christianæ, periculum fuisse ne hoc rudioribus veniret in mentem, Leonem videlicet vel malo animo damnare in Manicheis quod ipse suis indicabat, vel pessime suis commendare quod in Manicheis damnabat.

XXIII. Ut plena sit hæc de jejuniis sabbati disputatio, superest questio de sabbato vigiliæ Pentecostes: utrum ea die jejuniis indictum fuerit fidelibus in Ecclesia Romana, saltem Leonis nostri ætate. Affirmant nonnulli, novellam disciplinam magis ob oculos habentes quam veterem. Sed qui hanc vel a limine salutarit, non ambiget quin illud sabbatum a jejuniis liberum et immune fuerit, quamvis apostolicas traditiones violare nefas fuit in Ecclesia.

Tertullianus lib. de Corona cap. 3: *Die Dominico, inquit, jejuniis nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus.* Sanctus Ambrosius relatus dist. 76, cap. 8: *PER NOS QUINGAGINTA DIES nobis est iugis et continuata festivitas: ita ut hoc OMNI TEMPORE neque ad observandum inducamus jejunia, neque ad exorandum Deum genibus succidamus.* Et infra: *Instat ergo Dominica, tota QUINGAGINTA DIERUM curricula celebrantur, et omnes isti dies velut Dominici deputantur;*

BALLERINIORUM

(a) Jejuniis vigiliæ Pentecostes in Romana Ecclesia multo antiquiorem originem habet. Id exploratum sit ex Sacramentario initio hujus tomæ edito, quod sub Felice III vel serius initio Pontificatus Gelasii compactum ostendimus in præfatione num. 10. Ibi

Resurrectio enim Dominica est. Succinunt Hieronymus epistola ad Lucinium Bæticum et alibi, Augustinus epistolis ad Casulanum, ad Hieronymum, epist. 82, al. 19, § 14, etc., Epiphanius, Isidorus, alique innumeri. Sed Leone nostro ejusque omnino cœvis contenti simus.

Satis porro indicat in sermonibus de jejuniis Pentecostes, Ecclesiam Romanam ante hanc festivitatem omnino non jejunasse. *Igitur, inquit (Serm. 1, cap. 3), post sanctam diem lætitiæ, quos in honorem Domini a mortuis resurgens ac deinde in cælos ascendens eiegimus, postque perceptum sancti Spiritus donum salubriter et necessariis (id est continuo) consuetudo est ordinata jejunii.* Et serm. 2: *Manifestissime patet inter cætera Dei munera, jejuniorum quoque gratiam, quæ hodiernam festivitatem indivisa subsequitur, tunc fuisse donatam.* Et serm. 4 de jejuniis Pentecostes: *Ad hanc ergo utilitatem nos, dilectissimi, præsens tempus invitat, ut a Resurrectione Domini usque ad Adventum Spiritus sancti quinquaginta diebus emensis, quos in lætitiâ præcipuè festivitatis eiegimus, ad jejuniorum remedia recurramus.* Idem in sermonibus de ipso festo Pentecostes; ex quibus luce meridiana clarius est vigiliam Pentecostes inter jejuniorum dies non fuisse tunc temporis numeratam.

Accedat ad Leonem Joannes Cassianus, qui ecclesiasticarum consuetudinum curiosus fuit indagator. Is collatione 21, cap. 11 et 19, introduci Germanum interrogantem 1093 cur totis Quinquagesimæ diebus jejunare esset prohibitum, cum utique Christus quadragesima tantum diebus post resurrectionem cum discipulis suis fuerit commoratus? Theonas, multis interpositis, respondet: *Hos quoque decem dies cum superioribus quadragesimæ pari solemnitate ac lætitiâ esse celebrandos; cujus festivitatis traditio per apostolicos viros ad nos, inquit, usque transmissa, eodem tenore servanda est.* Ideo namque in istis diebus nec genua in oratione curvantur, quia inflexio genium velut penitentia ac luctus indicium est. Unde etiam per omnia eandem in illis solemnitatem quam die Dominica custodimus, in qua majores nostri nec jejunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reverentiam resurrectionis Dominica tradiderunt. Hoc non in sola Ecclesia Romana servabatur, sed per universam Ecclesiam, quousque instituit a Mamerto Viennensi episcopo Rogationum jejuniis, a pluribus longe lateque provinciis suscepta sunt, et ab ipsa Romana Ecclesia sub Leone III. Video quidem apud eundem Cassianum referri cap. 11, Quinquagesimæ remissionem nequaquam tanta cautione servatam tunc fuisse in Syriæ monasteriis; sed de Ecclesiæ seu Romanæ seu universæ disciplina ex monasteriorum quorundam institutis non est decernendum, quibus videlicet preceat a populorum frequentia viventibus plurimum indultum est ob penitentia reverentiam, sicut testatur Isidorus libro de Officiis Ecclesiasticis, cap. 42: *Post Pascha usque ad Pentecosten licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prædiis relaxaverit, tamen si qui monachorum vel clericorum jejunare cupiunt, non sunt prohibendi; quia Antonius, et Paulus, et cæteri 1094 Patres antiqui etiam his diebus in eremo leguntur abstinentiæ, neque soluisse abstinentiam, nisi tantum die Dominico.* Ad hunc fore sensum Hieronymus epistola ad Lucinium Bæticum: *Urnam, inquit, omni tempore jejunare possumus, quod in Actibus apostolorum diebus Pentecostes et die Dominico apostolum Paulum, et cum eo credentes fecisse legimus, etc.*

Sed etsi aliquot jejuniis intertextam subinde paschalem Quinquagesimam vedemus, in vigilia tamen Pentecostes haud scio an (a) ante undecimum sæcu-

ANNOTATIONES.

enim Missa legitur *Pridie Pentecosten*, in qua jejunii ejus diei expressa sit mentio. Exstat etiam similis mentio in Sacramentario Gelasiano, lib. 1, n. 77, oratione prima.

tum jejunatum sit. Saiegunstadiense enim concilium, A quod anno 1023 celebratum est, edicit cap. 2, ut si jejunium Quatuor Temporum Junii in vigiliam Pentecostes incidit, non ibi celebretur, sed in ipsa hebdomada solemniter Pentecostes. Quamobrem quod aliqui obijciunt ex sermone sancti Ambrosii relato distinct. 76, cap. 11: *Non minore letitia celebramus diem Pentecostes, quam sanctum Pascha curavimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, jejunavimus sabbato, etc.*; hoc, inquam, non potest esse Ambrosii, tum quia concilium mox citatum testatur aliter fuisse

observatum, tum quia contrarium habetur in ipso Ambrosio, qui, ut supra vidimus, ab illis quinquaginta diebus omnia omnino repellit jejunia, jagem et continuatam esse scribit festivitatem per hos quinquaginta dies, omnes denique istos dies velut Dominicos deputari, et esse instar Dominicæ. Certum ergo maneat absolutum a jejunio fuisse hoc sabbatum in Ecclesia Romana tempore et circa tempora sanctissimi nostri Leonis. Et hæc de omnium sabbatorum jejuniiis apud Romanos modo sufficiant.

DISSERTATIO SEPTIMA,

DE CAUSA EUTYCHIS ARCHIMANDRITE CONSTANTINOPOLITANI A FLAVIANO EPISCOPO CP. IN
SYNODO DAMNATI

Ad epistolas S. Leonis papæ 20 (nunc 23) ad Flavianum eundem, et 21 (nunc 24) ad Theodosium Augustum.

1095 I. Plura sunt quæ a nonnullis passim assumunt solent ex his epistolis, ut jus appellandi ad sedem Romanam ex omnibus orbis Christiani regionibus imprimisque ex Orientalibus, ab illarum partium episcopis ultro esse delatum etiam primis Ecclesiæ sæculis persuadeant. Apostolicæ primæque omnium sedi suam hanc tam excellentem prærogativam absit ut ego invidiam, cujus potius auctoritatem eminentiamque sacrosanctis firmatam canonibus toto animo tueri ac propugnare velim. Verum ut immota et inconcussa manent vera fundamenta quibus apostolici primatus moles incumbit, sic per se tuere necesse est infirma illa et fucata argumenta quibus præpostero quorundam studio fulciri solet; quorum inanitatem quisquis reterege satagit, is profecto non minimam a sede apostolica gratiam inierit. Nobis vero, quibus pro suscepto onere intactum dimittere nefas est quidquam eorum quæ apud Leonem nostrum luce indigent, necesse fuit aliqua citra ementitam Eutychis appellationem annotare, sic tamen ut brevitati studentes, quæ jam ab aliis occupata sunt, prætermittamus.

Hoc igitur censeo nihil ex utraque hæc Leonis epistola haberi quo valide comprobetur (a) Romanum pontificem seorsim ac separatim ab aliis patriarchis majorumque dioceseon episcopis ab Eutychæ fuisse appellatum. Id certum esse mihi videtur ex actis illius Constantinopolitani triginta episcoporum conventus, qui imperatoris jussu congregatus est ad relegenda recensendaque acta concilii Constantinopolitani, in quo præside et agente Flaviano Eutyches damnatus fuerat. Immo id patet ex ipsis Constantini monachi verbis, quem hæreticus ille suo nomine responsum legarat ad illum conventum, in quo scilicet iste professus est, non apostolicam solummodo sedem **1096** ab Eutychæ appellatam fuisse, sed synodos Romanam, Alexandrinam, Jerosolymitanam et Thessalonicensem. Non quidem palam et publice hoc egit Eutyches, sed secreto et clanculum in aurem patricii Florentii insurrexit post latam sententiam et solutam synodum. Unde veritas elucescit verborum Flaviani, quibus Leoni de posthabita Eutychis ad sedem apostolicam appellatione conquerenti ita respondit: *Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia atque caliditate, dicens iudicii tempore libellos se dedisse appellationis et nobis et hic convenienti sancto concilio, et appellasse vestram sanctitatem. Hoc æqualem ab eo factum est, sed etiam et in hac parte mentitus est: tamquam per fallaciam mendacii subrepre se sanctis vestris auribus putans (Epist. Flaviani c. 3, tom. I, pag. 473).*

Hæc autem sunt verba Constantini monachi in illa conventu loquentis, ejus acta actione 1 Chalcedonensis relecta referuntur circa finem (b): *Constantinus diaconus dixit: Eutyches, dum legeretur damnatio, appellavit sanctum concilium sanctissimi episcopi Romani, et Alexandrini, et Jerosolymitani, et Thessalonicensis, et hæc in Gestis non sunt inserta.*

Contra tam patens apertumque testimonium quid referri posset numquam divinasse. Sed ecce nuper scriptor, qui adversus illustrissimum Petrum de Marca, immo adversus sacratissima episcoporum jura calamum acerbissime strinxit, opportune suggerit nobis quam facile exsufflari queat. Debile, inquit, Constantini monachi, hominis hæretici testimonium, multis difficultatibus obnoxium, cui Florentius ipse patricius contradidit, immo quod et ipsi Patres concilii Constantinopolitani reprobarerent, plaris non debet fieri apertissima assertione sanctissimi papæ Leonis, strenuique Christi martyris Flaviani, qui tam claris disertisque verbis ad solum Leonem appellatum ab Eutychæ fuisse affirmant.

1097 II. Hoc responsum æqua nobis lance per partes pensandum est. Ac primum quod hæresis nomine fidem derogari vult Constantino monacho: quæro an major Eutychi hæresiarchæ habenda sit; ejus tamen testimonium ultro suscipit David? Deinde si hæretico hæc in parte fides deneganda sit, erit et in altera: nec enim æquitatis ratio sinit, ut veracitati ejus detraxatur, cum de Alexandrina, Jerosolymitana et Thessalonicensi sedibus loquitur, applaudatur autem cum de Romana; nisi aliunde hujus ultimæ partis veritas, priorisque falsitas astruatur; quod nullatenus fieri posse infra docebimus. Addo quod etsi archimandrite sui partes egerit Constantinus, non tamen eam ob rem hæreticæ notæ infamia inurendus est. Id enim his præsertim initiiis, partium ex ignorantia sensus hæretici, partim ex humano affectu contingere potuit, quem postea deposuerit ut sententiæ episcoporum obtemperaret. Et hoc non esse a vero absimile facit, quod cum Carosum et Dorotheum Monachos Eutychis asseclos, pariter cum suo magistro ferri sententiæ damnationis videamus in Chalcedonensi concilio, nihil tale de Constantino monacho legitimus: quod argumento est Eutychi cum non adhæsisse, nisi quia diu versutia ejus nondum satis perspecta, catholicus saltem ab imperitis ac simplicibus monachis haberi potuit.

2. Quidquid sit de fide hujus monachi, rem exentiamus. Sciendum imprimis Constantinum concilio Flaviani in causa Eutychis congregato non interfuisse, nisi ad momentum, cum, scilicet actione 4, Abraha-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide observationes subjiciendas num. 9.

(b) Κωνσταντίνος ὁ εὐλαβιστάτος διάκονος ἔειπεν· Ἀναπαύομαι τῆς καθαρίας. (Εὐτυχὴς) ἐπελάλιστα

τὴν ἁγίαν σύνοδον τοῦ ἀγνωστού ἐπισκόπου Ῥώμης, καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἱεροσολύμων σύνοδον, καὶ Θεσσαλονίκης, καὶ ταῦτα οὐ κίττα ἐν τοῖς ὑπομνήματι.

mum archimandritam ad synodum ab Eutyche vice sua delegatum comitatus est una cum duobus aliis diaconis monasterii Eutycheis, Eleusino et Constantio, qui rursus in conventu CP. sequentis anni pro recensione Actorum hujus concilii habito a xxx fere episcopis, pro persona Eutycheis adfuerunt. Post hanc actionem, quæ in interrogandis audiendisque dictis legatis consumpta est, Constantinus nusquam apparuit, nec de eo mentio in hac synodo, nisi act. 5 sequenti, in qua Martinus archimandrita refertur dixisse, Petro presbytero ad ejus monasterium misso, directam ad se fuisse chartulam præterita sexta feria per quemdam Constantinum diaconum, a quo ut subscriberet sollicitas frustra fuerat. Cum ergo non adfuerit synodo, nec damnationi Eutycheis Constantinus, quidquid in posteriore conventu de quo agitur locutus est, non a seipso locutus est, sed ex Actis synodi sibi ab Eutyche traditis legens recitavit. Hoc enim concilio convocati sunt episcopi apud Thalasium episcopum Cæsareæ Cappadociæ, ut Actorum synodi CP. veritas et integritas probaretur: quibus nonnulla contraria his quæ acta fuerant, 1098 inserta fuisse conquirebatur Eutyches, ut preces ejus Theodosio imperatori oblatæ testantur, nec non et series hujus actionis. Cum igitur diaconi et notarii Ecclesiæ Constantinopolitanæ monumenta sua, quibus dicti concilii Acta excepta fuerant, protulissent, patricius Florentius dixit: *Dum singula capitula releguntur, quid in his reprehensibile censet pars reverendi monachi, prosequatur: et scripta, quæ penes se habet pars prædicti reverendi monachi, prolata, cum lectione Gestorum authenticorum conferantur. Et cum utraque pars obtuleret monumenta, etc. (Act. 1 conc. Chalced. post Acta concilii CP. sub Flaviano).*

Non ergo hic tam Constantini recitantis fides postulatur quam ipsius Eutycheis, a quo commentaria synodi acceperat, ad quorum fidem Gesta concilii examinabat. Porro si mentitus est Eutyches dum ait appellatum a se fuisse concilium episcoporum Romani, Alexandrini, Jerosolymitani et Thessalonicensis, æque imposuisse putandus est cum scripsit ad S. Leonem, (a) libellum se appellationis Flaviano dedisse, quo ad ipsum Romanum pontificem provocabat. Et revera mentitum eum fuisse asserit Flavianus tam in epistolis ad S. Leonem quam in hoc ipso conventu; asseruit patricius Florentius; asseruerunt denique Julianus, Seleucus, et cæteri episcopi, quotquot huic actioni interfuerunt. Rem ergo totam unico dilemmate conficio: vel mentitus est Eutyches, vel non est mentitus, cum asseruit se appellasse. Si mentitus non est, mentiti sunt omnes triginta episcopi hujus Constantinopolitani conventus; mentitus est imprimis Flavianus, nec non et Florentius; fatendum præterea Acta concilii CP. fuisse adulterata, cum appellationis quam interjectam a se dixit Eutyches, mentionem non faciant. Si vero mentitus est, neminem appellavit, adeoque non magis Romanum episcopum quam Alexandrinum, Jerosolymitanum, et Thessalonicensem; nullum enim inter illos discrimen positum est in Actis sive a Florentio, sive a Flaviano, sive a notariis, sive ab aliis. Et quidem utrobique Eutychem mendacium fuisse credo, sive cum apud Leonem de appellatione ad ipsum interjecta, sive cum apud Orientales de eorum concilio provocato verba fecit; tamquam, ut loquitur Flavianus, per fallaciam mendacii subrepre se sanctis auri- bus putans (Ep. 1 Flaviani ad S. Leonem cap. 3).

III. Miror autem scriptorem quem excutimus, ita causæ suæ oblitum, ut verba episcoporum quibus nullam a se appellationis vocem audiam esse inter judicandum contestantur, pro se adduxerit, suo se

A ipse jugulans gladio. *Dum esset concilium et interrogatio proveniret, inquit Seleucus episcopus, nihil tale cognovimus dictum ab archimandrita 1099 Eutyche de appellatione. A reverendissimis episcopis dictum est: Et nos eadem confitemur (Act. CP. post deposit. Eutyche).* Certe si vel ad unum antistitem Romanum appellatum fuisset audientibus episcopis, id isti cognovissent dictum, quod a se auditum pernegant; nec omnino reprobanda fuisset querimonia Constantini monachi de omissa in Actis synodalibus appellationis mentione expostulantis. Immo querelæ suæ astipulatorem habuisset Julianum Coensem episcopum, qui tam synodo quam posteriori conventui aderat. Erat hic sedis apostolicæ, apud quam nutritus fuerat, ipso Leone teste (Ep. 86, nunc 115, c. 2), religiosissimus cultor: quæ eidem postea catholicam contra Nestorianos et Eutychanos hereticos actionem materno jure commendavit. Pontificis Romani vices obiit in Orientalibus regionibus per totam illam tempestatem, eidemque de damnato Eutyche statim post concilium Constantinopolitanum scripsit. Si ergo appellasset Eutyches Romanum sedem, pro jure hujus sedis procul dubio decertasset Julianus, et postulanti simpliciter Patricio, ut episcopi dicerent: *Si cognovissent appellantiem virum religiosum monachum;* respondisset Julianus, Eutychem a se auditum, dum appellaret Romanum antistitem: quod tam longe aufuit ut diceret, quin potius primus omnium ac præ omnibus constanter asseverat, se nihil tale audivisse: *Coram Deo dico: nihil tale ab Eutyche monacho audiri in consensu.* Cum autem duorum tantum episcoporum ad hanc interrogationem respondentium verba Actis inserta habeamus, non sine peculiari numine hæc nobis Juliani præcipue testimonium ab oblivione vindicatum esse existimo, ut nimirum sinceri apostolicæ sedis discipuli voce ac judicio, certa rerum illic actarum notitia haberetur.

Etsi autem falsum sit Eutychem appellasse, dum legeretur dampnatio, veri tamen aliquid ex ejus mendacio elicimus. Dum enim suggerit Constantino monacho verba, quæ appellationis suæ formulam continerent, non alia suggestisse credendus est vir sagacissimus, quam quibus appellatio concipi solita erat. Nimis enim putidum est mendacium, quod veritatis specie non adumbratur: ac proinde discimus non eam fuisse ad ea usque tempora consuetudinem Orientalium, ut ad unicum ex episcopis appellarent, sed ad eos omnes qui judicii, a quo provocabatur, participes non fuerant, nec (b) ad solum pontificis Romani concilium, quod totius Occidentis erat, sed et ad synodum aliorum patriarcharum, qui in causa suspecti non erant. Et revera eodem tempore quo scribebat Eutyches ad S. Leonem, se eum appellasse, scripsit etiam ad Dioscorum Alexandrinum, ut concilium œcumenicum convocaret, quo Flaviani judicium discuteretur, ut docet nos Liberatus cap. 12, ubi tamen corrigendus, cum ait, 1100 de ejusmodi concilio Eutychem non cogitasse, nisi: absoluto conventu Constantinopolitano, in quo synodi Flaviani Acta relecta sunt: infra enim ex hujus conventus Actis ostendemus, jam tunc indictum fuisse Ephesium concilium. Inde igitur perspicuum est Eutychem dum appellavit ad sedem apostolicam, vel non ejus solum pulsasse tribunal per ejusmodi appellationem, sed totius synodi œcumenicæ, cui saltem per legatos papa interesset; vel timuisse omnium Orientalium offensionem incurrere, si solius pontificis Romani judicio causam suam præter solitum morem discutiendam subjeceret. Alterum quoque verum est, videlicet Eutychem appellationis verba pronuntiasset, non publice coram concilii Patribus, sive dum causa instrueretur, sive

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

servationum num. 3 et seqq.

(b) Hæc refelluntur in observ. n. 5 et seqq. ac præsertim n. 9.

(a) Etsi Eutyches mentitus est, cum appellationis libellum abs se oblatum in judicio, nec a Flaviano susceptum tradidit, appellationis tamen e mentibus ablatum ad Leonem vere misisse ostendimus in ob-

dum pronuntiaretur damnationis sententia; sed silenter, ut ait Florentius, et dissolutio jam conventu. Quod falsi arguere non licet, cum Flavianus ultro fateatur, non quidem se audivisse id ab Eutyche, sed a viro magnificientissimo Patricio, ascendente me, inquit Flavianus, in superiora domus post solutam synodum.

Verum est denique aliquam mentionem factam fuisse ab Eutyche Romani et Alexandrini episcoporum, dum causæ examini inculceretur a Patribus; non tamen ut ad eos provocaret, sed ut eum, quem præscriberent, loquendi modum amplecteretur. Basilii enim episcopus auditis episcoporum, quos Constantinus et Patricius recensebant, nominibus, jam meminisse cepit, quod e memoria fuerat elapsum: Jam in veritate, inquit, aico, adhuc ipso conventu sedente, et proponente hoc sancta synodo, ut diceret iste duas naturas inseparabiles et inconfusas in uno Domino, idque post adunationem; scio quid dixit religiosus archimandrita Eutyche: Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum. Hoc autem non quasi appellans dixit; sed dicens: Non sum ausus dicere propter Patres. Atque ex his verbis, quorum aliqua aliquibus, alia aliis partim una vice effuderat, partim altera, nunc publice, nunc silenter, aliquando quasi appellans, aliquando tantum ut suam explicans mentem; audaciam sumpsit Eutyche imponendi tam S. Leoni per litteras, quam Patribus Orientalibus in conventu Constantinopolitano per Constantinum; inde appellationem mentis est. Speravit enim se facile id persuasurum, cujus memoria, mensibus sex jam a soluto concilio elapsis, sic obliterata fuerat, ut tamen nonnulla incerta et dubia vestigia in aliquorum mente superessent. Eadem etiam fallacia libellum quemdam, quem obtulerat Patribus synodi, quemque suscipere synodus noluerat, appellationis libellum dixit, cum scripsit ad S. Leonem; fidei autem libellum hunc dixit per 1101 Eleusinium diaconum in conventu Constantinopolitano, ut conquesti sunt ibidem episcopi.

Hinc patet quæ contra Joannem Davidem militent ipsa argumenta quæ pro se concessit contra illustrissimum Petrum de Marca, Cujus tamen unum est verbum quod a novelli hujus auctoris censura omni ex parte vindicare non possum; ubi scilicet eam ob causam dicit, in appellationis mentione omissionem esse ab Eutyche Domnum Antiochenum episcopum, quia sententiæ Flaviani subscripserat. Cum enim illud appellationis commentum in aures Florenti insurrauerat Eutyche, nondum quid de eo actum fuisset in synodo rescire potuerat Domnus Antiochenus. Non est tamen quod tantopere sibi applaudat scriptor ille. In hujus enim rationis Petri Marce locum alias easque multiplices ac genuinas substituemus, quarum vim si excusserit, erit mihi magnus Apollo.

Prius autem notandum est hanc omissionem Domni non casu fortuito, sed ex præmeditato consilio factam fuisse: quod inde patet, quod nusquam in Eutyche verbis locum habuit, sive cum a Constantino Monacho referuntur, sive cum a Patricio Florentio, sive cum hæc alia in ipso conventu dicta recenset Basilii episcopus: Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, etc. Licet enim alios episcopos alii omiserint; Basilii quippe utrumque tantum patriarcham Romanum et Alexandrinum nominat; Patricius præterea Jerusalemitanum; Constantinus addit et Thessalonicensem: at omnes ad prætermittendum Domnum Antiochenum conspirant: quod sine ratione nemo dixerit contigisse.

Eam porro nobis aperiant Facundus Hermianensis episcopus, et Liberatus diaconus, immo et Acta concilii Ephesini. Nemo est enim qui Nestorianæ hæresis historiam vel primoribus labris attigerit. quem

A lateat quam graves inimicitie olim exarserint inter Joannem Antiochenum et Cyrillum Alexandrinum episcopos, occasione Nestorii Constantinopolitani, quem hic ut catholicæ doctrinæ impium adulteratorem insectabatur; ille contra ut propugnatorem fidei defendebat. Quæ similitates eo usque processerunt, ut Joannes Cyrillum, Cyrillus Joannem in suo quisque concilio anathemate feriret; inter quos licet redintegrata sit amicitia, iteratis tamen inter utrumque postea, occasione Diodori Tarsensis et Theodori Mopsuesteni, velitationibus, antiqua similitas recrudit: et hæc prima ratio est cur Domnus Eutyche infensum habuit, quia videlicet hic Alexandrini episcopi partibus semper faverat, et tam Nestorio quam iis omnibus quos Nestoriana labe infectos putabat, bellum indixerat. Domnus enim Joannis 1102 Antiocheni, qui Diodori et Theodori, immo et Nestorii patrocinium susceperat, erat ex sorore nepos; erat tum Theodorito Cyri, tum Proclo et Flaviano Constantinopolitanis episcopis et studiis et partibus conjunctus, adversus quos jam et Dioscorus Alexandrinus et Eutyche conspiraverant. Unde ille adversus Theodorum sæpe calumnias struxit, Antiochenæ Ecclesiæ jura invadere conatus, et Constantinopolitanam sedem deprimere. Eutyche vero eos apud sedem apostolicam de Nestoriana hæresi litteris suis infamavit: dubium enim non est quin eos designet illa Eutyche epistola, quam Leonis rescriptum etiam nunc superstes subsecutum est.

2. Ratio cur Eutyche Domno infensus ejus concilium cum aliis non interpellavit, ea est quod is olim adversus Cyrilli capitula scripserat. Quam ob causam postea in Ephesino latrocínio, etsi per omnia Dioscori perfidiæ obtemperasset, ab eodem tamen depositus est. Datæ in medio, inquit Liberatus (Breviar. cap. 12) ejus epistolæ, quas ad ipsum Dioscorum Antiochenus Domnus contra duodecim Cyrilli capitula scripserat, eo quod essent obscura, etc.

3. Dissidium occasionem dedit Ibae Edesseni episcopi causa. Hic partibus Nestorii saltem initio adhæserat, scripserat etiam contra Cyrillum Alexandrinum, Domnique patriarchæ qui erat studiosissimus. Apud quem cum accusatus fuisset, damnatis ejus accusatoribus, indematus ipse recessit, cum probata nimirum fuisset ejus innocentia. Quæ res episcopi Alexandrini ejusque partium fautores, quos inter Eutyche, vehementius commovit adversus Domnum, adeoque Eutyche satis persuasit nihil sibi ab eo patrocinii expectandum esse adversus Flavianum, si ab hujus sententia ad illum appellasset: præsertim cum Ibae calumniatores Eutyche consilio et impulsu ad hanc accusationem fuissent adducti; quod testatur ipse Ibas act. 9 concilii Chalcedonensis: Uranius, inquit, episcopus Himerorum, in gratiam Eutyche omnia agens, præparavit ut quidam clerici accusarent me, etc.; et act. 10: Eutyche adversum me pro fide quædam falsa confinxit, nec me in synodum introire permisit, etc.

4. Probe noverat Eutyche quam alte insideret Dioscori animo facta olim (a) Domni cum Proclo conspiratio pro servando tertio canone Constantinopolitano defendendusque hujus regie sedis privilegiis, quibus jamdudum inhiabat Dioscorus: ac proinde pessime res suas egisset, si cum Dioscoro, cujus tribunal appellabat, appellasset et Domnum, qui infensissimum sibi habebat Dioscorum. Minuisset enim Dioscori in concilio potentiam, in qua maxime spem suam fiduciamque ponebat Eutyche.

1103 5. Cum Antiochenus antistes Constantinopolitanæ sedis prærogativæ communibusque juribus semper favisset, merito timebat Eutyche ne apud eum causa caderet, qui illum in synodo rite accusatum, convictum et damnatum, a proprii episcopi sententia sine ulla ratione appellasse cognovisset.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc Domni conspiratio pro servando tertio de causa susceptum cum Dioscoro gratis asseruitur.

6. Sed, quod pessima omnium Eutychem habuit, quodque novellum auctorem latere non debuerat, illud est, quod narrante Facundo Hermianensi episcopo didicimus: scilicet quod Dominus Antiochenus antistes primus amplius Eutychem infandam hæresim jam parturientem oppugnaverat. *Venerabilis Dominus Antiochenus*, inquit Facundus (*Lib. xii, cap. ult.*), *sui decessoris Joannis aliorumque præcedentium collegarum sententiam tenens, Eutychi Apollinaris hæresiarchæ impietatem renovare tentanti, et ob hoc Diodorum atque Theodorum anathematizare præsumenti, vixus restitit, ad imperatorem Theodosium scribens.* Scripsit autem Dominus, non suo tantum, sed et totius synodi Orientalis nomine, quæ proinde præiit Flaviani iudicio et concilio Constantinopolitano. Hanc synodicam vel totam, quæ magna ex parte retuli Idem Facundus, *lib. viii, cap. 8.* quam hic quoque exscribendam putamus: quoniam et apud unum Facundum, cujus jam rursus exemplaria, reperitur, et omnia est etiam in postrema Conciliorum editione; ubi nihil de synodo Antiochena, ex qua missa est synodica. Plurimum etiam illustrat historiam Eutychiannæ hæresis, cujus damnationi a Flaviano in synodo Constantinopolitana, et postmodum ab œcumenica decreta præiit. Denique Domini ipsius causa, quam in dissertatione nona acturi sumus, lucem non modicam allatur est.

VI. Nunc igitur, inquit Facundus (*Lib. viii, c. 8.*), *Domini quoque Antiocheni synodicam (a) memoremus epistolam, qui sicut ejus decessor Joannes, et ipse imperator Theodosio scribens: « Vestram, inquit, docere cogimur pietatem, quoniam Apollinaris hæresiarchæ impietatem Eutychem presbyter renovare tentant, et apostolicas labellectare doctrinas, mysterii incarnationis dogma 1104 corrumpens, et divinitatem Unigeniti et humanitatem unam naturam vocans, communionemque et confusionem asserens factam, et salutarem passionem ipsi incontaminabili Deitati annexens, et hos qui columnæ veritatis et propugnatores pietatis fuerunt, et adversus omnem hæresim clarè virtutem exercuerunt, Diodorum et Theodorum anathematizare præsumit, et in hoc Apollinaris similis vanitati. Ille etenim linguam adversus magnam Diodorum movit, quoniam eum agentem impie objurgavit. Clarum autem et hoc affinitatis dogmatum signum est: qui enim magnam pietatis certatorem Diodorum cum Apollinario verbis blasphemis impetit, a contrario semetipsum ostendi similitudinem vanitatis illius amplectentem. Iste autem magnus Diodorus testem quidem pietatis habet, clarorumque certaminum magnam illum Basilium. In illo enim claruit tempore quo Arij impietatis patroni, tunc Imperatorum animas irriterentes adversus veritatem illorum movere potentiam. Habuit autem iste in Antiochia certaminum cursus adversus hæreticorum austeritatem doctertans. Dei autem homo sanctus Meletius, a quo appellationem habent apud nos apostolicorum custodes dogmatum (Meletianos enim nos vocant Arij sociatores) sacratissimum Diodorum gubernatorem Citiæ universæ præposuit, et Tarsecorum ei egerim commisit. Iste in Regia civitate cum Gregorio, et reliquis, qui ejus erant studii, ter bea-*

A tum Nectarium archiepiscopum ordinavit. Iste Joannis magni doctor, qui sedem Regiæ civitatis ornavit, et universum mundum doctrinâ complevit. Iste divulgatissimum illum Theodorum his dogmatibus enutrivit, et clare atque fortiter edocens laborare, hæreticorum cæteris eum imitasti. Et sacratissimus quidem Diodorus cum Athanasio magno, et Petro, et Timotheo conflorebat, Theodorus autem cum Theophilo, viris vice luminarium orbem illustrantibus, et qui sedem Alexandriæ ornaverunt. Sed laudatores quidem horum illi in omni vita fuerunt; accusare autem eos nullus alicubi præsumpsit evidenter. *Hæcenus Domni Synodica.*

VII. Jam nemini putò ambiguum esse cur Domini nomen in Actio appellations libello fuerit ab Eutyche prætermisum. Cur autem Thessalonicensis, qui omittendus potius videbatur, insertus fuerit, alia difficultas est, non tanti facienda, ut longa dissertatione indigeat. Est enim diocesis Illyrici Orientalis, cujus caput erat Thessalonicensis episcopus, ab Occidentali patriarcha penderet, quia tamen recisa erat ab Occidentali 1105 imperio per ea tempora, par erat specialiter ejus mentionem fieri, cujus scilicet (b) episcopi Occidentali patriarchæ concilio se sistere non solebant, nec poterant sine Orientalis imperatoris edicto. Et præterea tam ampla erat isthæc diocesis, totique prærogativis decorata, ut promiscue cum cæteris confundi non deberet. Quæ ante divisionem Illyrici privilegia habuit quædam enarrare. Sed regebatur tunc a suo peculiari præfecto prætorio, concessus honorem præ cæteris obinebat in conciliis, ut patet ex Ephesino, ubi post Jerusalem et Ephesinum episcopos, et ex Chalcedonensi, ubi post patriarchas locum suum habuit. Adde Illyricianorum episcoporum suffragium tanti momenti fuisse in Chalcedonensi concilio, ut eum de uno et altero epistola S. Leonis loco dubitarent, peterentque inducias a Patribus, ut tranquilla mente et non turbato animo eam cum Cyrilli aliorumque Patrum scriptis conferrent, eas impetrarint, totumque concilium, quod subscribenda mox Leonis epistola sese accingebat, dilata in aliud tempus subscriptione suspensum tenerint. Differatur audientia, aiunt iudices, usque ad quinque dies, ut intra hos conventat sententia vestra ad sanctissimum archiepiscopum Anatolium, et communiter de fide tractetis: ut qui dubitant, doceantur (*Part. II, act. 2.*); nec subscribunt tamen, nisi post septem dies, act. scilicet 4, quæ xvi kal. Novembris habita est. In qua id non trito ab aliis modo egerunt, sed peculiari: formulam enim prolixiorum consensionis suæ, quam inter se concinnaverant, ex charta dicaverunt, significantes sibi satisfactum esse circa ea loca quæ ex lingua ignorantia satis intelligere non potuerant. Quibus expletis, omnes Illyriciani episcopi dixerunt: *Quæ de Illyrico eadem vocem dedimus, cui omnes consentimus.* Vides, Joannes David, eisi Romanæ sedis jurisdictioni subessent Illyriciani episcopi, suis tamen juribus tunc usos esse (c), cum Leonis patriarchæ sui epistola, non nisi remotis, quas patiebantur, difficultatibus, consensum præbuerint.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) De hac synodica vide annot. 5 (*Col. 219, n. b*) in primam dissert. Quesnelli ad an. 448.

(b) Atticus Nicopolitanus veteris Epiri metropolita, qui inter Illyrici Orientalis episcopos profecto fuit, sub Leone nostro Roman accessit ex ipso pontificis epist. 44, c. 4, et multo etiam post Bonifacio II papa Theodosius Echigiensis episcopus Stephani Larissani sui metropolitani et aliorum trium Thessaliæ episcoporum nomine ad Romanam synodum venit an. 551, ut contra Constantinopolitanum antistitem ageret; ac in eadem synodo interfuit etiam Abundantius Demetriadæ civitatis episcopus, qui ad Illyricum Orientalem pariter pertinebat: nec tamen edicto imperatoris Orientis opus fuit. Vide tom. VI Concil.

Ven. edit. col. 835, 836 et 842.

(c) Cum in Chalcedonensi concilio Illyriciani et Palæstini de quibusdam locis Leoninæ epistolæ ambigerent, utrisque induciæ date fuerunt eo fine, ut qui dubitant, inquit concilii Patres t. IV Concil. Ven. edit. col. 1529, doceantur... quia conveniens est omnibus dubitantibus persuadere. Quis vero hinc cum Quesnello colligat, Illyricianos suis juribus usos, cum inducias postularunt, ut docerentur? Num jus esse poterat ambigendi de apostolicæ sedis definitione, quam sui fidei regulam tota Ecclesiæ episcoporum subscriptionibus jam susceperat? Confer annot. 22 (*Col. 205, n. a*) in dissert. 1 Quesnelli ad an. 454, ubi hæc de re plura disserimus.

Denique cum omnes Orientalium partium **1106** A episcopi in duas partes tunc temporis disperit abirent, quorum alii Alexandrino episcopo adhaerebant, et autem Nestorio aut de ejus opinione suspectis infensissim; alii Antiocheno episcopo, qui ex adverso ceteros in Apollinaris haeresim propensiores habebant: noverat forte Eutyches ex Illyricianis plurimos sibi indulgentiores esse futuros, ut revera fuerunt: Dioscori enim nefandis decretis ultro manus dederunt, Eutychetem suo suffragio absolverentes, damnantes Flavianum aliosque catholici dogmatis defensores. Quamobrem in Chalcedonensi synodo prae omnibus Illyriciani, et qui cum ipsis reverendissimi episcopi clamaverunt: *Omnes peccavimus, omnium miseremini*: quod iterum et tertio pronuntiaverunt, tam in ista quam in aliis actionibus sese ab aliarum provinciarum grege secerentes. Unde est cur mirari quis desinat nominatum cum patriarchis majorumque sedium episcopis Thessalonicensem episcopum pro sedis amplissima, provinciarumque illarum singulari prerogativa.

VIII. Jam vero quod sancti (a) Flaviani verba attinet, quae verbis Constantini opponuntur, et in quibus praeter unum Leonem nullus alius dominatur ad quem Eutyches appellari, non est operum respondere. Id enim non aliam ob causam factum est, quam quod solum Leonem tunc alloqueretur, eundemque solum nominaret haereticum, cum ad eum scriberet: *Tamquam per fallaciam mendacii subrepera se sanctis Leonis auribus putans, ut scribit ipse Flavianus ad S. Leonem, et quia inter patriarchas metropolitanoque, ad quorum concilium appellatum esse praedicabant, eminebat sine controversa, idque jure multiplici S. Leo: ut qui et primum in Ecclesia tenebat, et totius, ad quam appellabatur, synodi caput erat.*

Licet porro idem pontifex totam ad se causam pertraxisse videatur, cum et de singulis instrui postulat, et de Flaviani silentio conquiretur: Cum studere, inquit, debuerit primitus nobis cuncta reserare: non ita tamen est reipsa: similiter enim aliorum episcoporum quilibet, ad cujus sententiam **1107** per appellationis libellum provocaretur, et de negotio instrui postuleret, et de silentio querelas moveret. Merito ergo ac potiori jure totius facit rationem ac notitiam volebat sibi Leo deferri, et quidem (b) primitus, ut pote primati cui de eo cum ceteris ac prae ceteris decernendum erat, si appellationi locus dabatur. Quoniam, inquit, ipse pontifex ad Flavianum (Epist. 20, nunc 25, cap. 1), nos, qui sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus, incognitis rebus, in ejusquam partis praedictum definire, priusquam unanimes, quae gesta sunt, veraciter audiamus. Haec verba sunt hominis non sibi uni jus omne ferenda sententiae arrogantis, sed prudentis, oculati, acquissimi judicis, qui suum, causa incognita, temere nolit conferre suffragium. Sed quid solvendi hujusmodi argumentis ex ipso Leone petitis tempus terimus? Non querimus in hac praesenti causa an Leo sibi prerogativam illam vindicavit, sed utrum de facto Eutyches appellari, et utrum ad solum Romanum pontificem. Quod quidem si egeret (ut actum esse ab eo existimavit S. Leo ex ejus calido mendacique libello), non esset quod miraremur, Eutychetem Romanam sedem appellentem a Romano pontifice ultro esse susceptum: praecipue cum de Nicena fide agi videretur, cui tam Eutyches ipse, quam ejus accusator, se indivulse profitebatur inherere Romani

enim praesentis tamquam capitis episcopalia coronam, haec sunt praecipua partes, ut e prima cathedra tamquam et specula conservationi canonum invigilet, fideique catholicae custodem agat.

IX. Verum non Eutycheti vaferissimo impostori fidem habemus; non Leoni ipsi, sapientissime fect viro, aurem accommodemus, sedis videlicet splendorem ac jura praesequenti. (c) Audiamus Flavianum novae Romae episcopum, Christianae martyrum fortissimum, quem Orientalium de appellationibus animus ac consuetudo, totaque Eutychis agendi ratio latere non potuerunt. Censuitne illo concilii sui de Eutychis sententiam ad Leonem mittendam, necessarium esse ut si ab eo comprobaretur, maneret; si reprobaretur, evanesceret? Nihil certe tale apparet in utraque ejus epistola: nihil ab eodem actum legitur, quod hanc opinioni vel minimum suffragetur. Scriptis quidem ad Leonem de damnato haeretico consummari, presbyterioque illum esse nudatum nuntiavit; misit insuper ad eum seriem Actorum in concilio Constantinopolitano. Sed quo fine, quo consilio? An ut relationis necessariae debitum persolveret? hoc ex ejus verbis non elucet. Et quidem etsi hoc **1108** in majoribus causis, qualis est causa haereticarum novum errorem per Ecclesias asportantis, praestari solitum esset ab episcopis, necesse tamen non erat, cum de aliquo seculo seu clerico, non nova haeresis auctore, sed antiquis jamque proscriptis propugnatores ageretur, qualis tunc existimabatur Eutyches, et postmodum etiam a Leone appellatus est. Forte scripsit ad Leonem Flavianus, eique Acta adversus Eutychem transmissit, ut ab eo confirmationis robur acciperet? At de hoc ne apex quidem conspicietur. Ipsum ergo audiamus suum exercentem consilium: *Gesta, inquit, quod dudum de eo (Eutyches) confecta sunt, misimus ad vestram beatitudinem, in quibus eum de talibus convictum, et a presbyterio, et a monasterii administratione, et a communionis nostra abiectionis: ut sanctis vestra cognoscere quae circa illum acta sunt, omnibus episcopis ab beatitudine vestra degentibus manifestare dignetur illius impietatem: ne nescientes aliqui quid ille senserit, et de quibus convictus, quasi cum consensu fidei, vel per litteras, vel per aliquod aliud commercium agere inveniantur (Epist. nunc 26, c. 4). Res plana est, nec interprete indigens. Decretorum quippe noverat concilii Constantinopolitani, cui praefuerat, sententiam, nec operosa inquisitione opus esse; cum declarandum tantum esset, homuncionem istum impia Apollinaris et Valentini dogmata in oecumenica jam dudum synodo damnata renovantem, a communionis Ecclesiae et ministerio esse segregatum.*

Aliam adhuc causam, immo et multiplicem in altera epistola recenset: quia nimirum Eutyches episcopali censura irator obstinatorque factus Constantinopolitanam perturbabat Ecclesiam, futurumque praevidebat Flavianus (Epist. nunc 36 inter Leonem), ut hominem pellis ad alias sedes, praesertimque ad Romanam, brevi mendaces querelas deferret, pontificumque aures occuparet (quod ab eo revera factum est), nisi mature germana authenticaque rerum gestarum narratione Eutychis artes et fallacia praevenirentur. Accedebat huc quod impius iste monachus jam per triviam et compita urbis regiae famosos libellos affligi curaverat: *propositiones, ut scribit Flavianus, injuriarum publicae ponens et maledictionibus plenas: quibus videlicet concilii Constantinopolitani Patres, sententiamque illorum tamquam injustam proscindebat: quas querelas brevi non Orientales modo provincias,*

praecepit jurisdictionis astrueret. Appellationum autem jus ex primatu jurisdictionis apostolicae sedi, seu Romano pontifici competere vidimus in observ. ad dissert. 5, part. 1, c. 7. Quatenus vero S. Leo hoc jus exerceat in Eutychis appellatione ostendimus in observ. ad hanc dissert. 7, num. 8.

(c) Vide observ. num. 6 et 10.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Quae hic et in sequentibus Quaesnellus congerit, ut S. Flavianum apostolicae sedis juri in hac Eutychis causa minime faventem praeferat, satis disjiciuntur in observ. n. 6 et seqq.

(b) Qui Leoni utpote primati, primitus tantum cum ceteris et prae ceteris de appellatione Eutychis decernendum videretur, primum meri ordinis, non

sed etiam Occidentales esse pervasuras certum habebat. Tercio imperatoriam majestatem Eutyches con-
venerat, eique *præces obtulerat arrogantia et petulantia*
1109 *plenas*; ex quibus, annitente ac promovente
Chrysaphio, futurum erat, quemadmodum res ipsa
docuit, ut Eutychis patrocinium suscipere Theodo-
sius; apud quem cum pro loci sui dignitate ac virtutis
merito plurimum posse Leonem censeret Flavianus,
eum pro communi fidei ac disciplinæ causa sollicitan-
dum esse existimavit, ut pro virili sua imperatoris
fidem sustentaret, et ab Eutychis defensione retra-
heret. Denique cum rumor disseminaretur imperato-
rem de cogenda universali synodo cogitare, in qua
Eutychis negotium ad examen revocaretur, æquum
erat ut Flavianus primariam sedem et hujus consilii
certiorem faceret, et simul de occasione synodi, de-
que tota controversia, quæ illic discutienda erat,
plenus instrueret, per ipsorum gestorum exhibitio-
nem; quæ, Romano pontifici curante, cæteris etiam
Occidentalis tractus episcopis innotesceret.

X. Jam vero monitus a Leone Flavianus quid ex-
trema epistolæ suæ parte responderit, operæ pretium
est contemplari. Intellexit ex ejus verbis ipsum, Eu-
tychis appellatione cognita, novo sese examini judi-
cique accingere: quod omnino (a) superfluum cum
agnosceret, hoc ipsum et persuadere satagit Romano
pontifici. Monet ergo primum ne se hominis calli-
dissimi technis ac fraudibus circumveniri sinat. Tum
innuit non minus ardenti zelo allaborandum esse
Romano pontifici, ut sententia Orientalium epis-
coporum plenum sortiretur effectum, quam si eam ipse
tulisset. Cum enim Ecclesiæ, quæ una est, epis-
copatus quoque sit unus, qui uni quoque fidei ubique
invigilet, omnium longe lateque positarum judicia
Ecclesiæ suæ facere quemque episcopum debere,
probe intelligebat; si nimirum nihil contra ecclesia-
sticam regulam canonesque receptos perpetratum
est. *Fiducialiter*, inquit (*Epistola nunc 26, cap. 3*),
age, secundum quod sacerdotio competi, propriamque
faciens communem causam et sanctorum Ecclesiæ
disciplinam. Tercio postulat ut damnationem Euty-
chis omnibus notam faciat suarum partium sacerdoti-
bus. Quarto, cum ea regulariter et canonice facta
sit, retractioni seu iterato examini locum non esse;
causamque egere non nova disceptatione novoque ju-
dicio, sed pontificis solummodo apud imperatorem
solicitudine ac cohortatione: ne Ecclesiæ pax
turbaretur, aut aliquod crearetur ab eo contra fidem
præjudicium, si Eutychis patrocinium, aulicorum
quorundam 1110 impulsu, incautus susciperet.
Verba Flavianus, ne quid falso supponere credamus,
hæc sunt: Simul, inquit, decernere damnationem ad-
versus eum regulariter factam, et per propria scripta
dignare; confortare autem piissimi et Christo aman-
tissimi nostri imperatoris fidem. Causa enim eget so-
lumnmodo vestro solatio et defensione, qua debeatis con-
sensus proprio ad tranquillitatem et pacem cuncta per-
ducere. Sic enim hæresis quæ surrexit et turbæ quæ
propter eam factæ sunt, facillime destruantur, Deo co-
operante, per vestras sacratissimas litteras. Postulat
ergo Flavianus Leonis non judicium, sed solatium;

A non sententiam, sed *litteras; defensionem*, non con-
firmationem; propria scripta, non synodalia decreta:
quia intorto semel in Eutychem anathemate per epis-
copale judicium, finita causa erat, nisi universale
concilium hujus cognitionem ad se vellet pertrahere,
vel ad Occidentale ultro deferretur: quod (b) re-
movendum in hac occasione rectissime censebat
Constantinopolitanus antistes: *Ne ubique, inquit,*
sanctissima turbarentur Ecclesiæ, propter unius in-
quieti ac seditiosi monachi errorem ac malitiam.

De (c) congreganda tamen hujusmodi synodo jam
tum cogitabatur. Unde certissime evincitur Orientales
de Occidentali ore tunc temporis non pependisse.
Vel enim ante monitum consultumque Leonem de
Eutychis damnatione istud consilii initium est; et sic
perspicuum est ad ejus sententiam revocatum non
fuisse Flaviani judicium, cum omissio illius tribunali
aliqd superius pararetur; vel post datas ad eum lit-
teras, receptumque ejus consensum, conceptum est
universalis synodi consilium: quod evidenter adhuc
ostendit etiam post Leonis consensum necessariam
synodum existimatum esse, ut priorum judiciorum
sententia recenseretur, ac, si opus esset, reformaretur;
vel denique decernenda synodo ex solius ap-
pellationis Eutychis libello, seu vero, seu mendaci,
color quæsitus est: quod evincit certum apud Orientales
fuisse Eutychis appellationem, non ad unum Romæ
episcopum esse devolutam, sed ad cæteros quoque
patriarchas, eorumque synodos in universale concilium
convocandas.

Ex consensu autem Leonis requisito ne quis cavil-
landi ansam arripiat, nemo est qui nesciat a summo
etiam pontifice aliorum episcoporum (d) consensum
requiri solitum fuisse similibus in causis; sicuti ab
1111 ipso Leone factum est post Ephesium latro-
cinium, litteris ob eam rationem in universum pene
orbem directis. Denum lectorem monitum volo,
versionem prioris epistolæ Flaviani ad sanctum Leonem
parum accuratam videri: quam si ad Græ-
cum (e) textum, qui temporum injuria excidit,
emendare licuisset, aliquid forsitan clarius invenisse-
mus, quod opinioni nostræ suffragaretur. Ex hæc
tamen versione quamvis ab Occidentali et Romano
forte viro facta, lectori sincero, nec nodum in scirpo
querenti, ad eruendam veritatem satis superque lucis
affulget.

XI. Quod autem ab eximæ eruditionis viro sug-
geritur, lectis scilicet Constantinopolitanæ synodi
gestis adversus Eutychem, omnia sic a sancto Leone
fuisse probata et confirmata, ut ab indicenda synodo
generali abstinere debere censuerit tam sanctus Flavi-
anus quam sanctus Leo, pace optimi viri dixerim,
longissime a vero abest. (f) Removendum quidem
existimavit Flavianus concilium quod fieri divulga-
batur, ut scribit ad Leonem; sed quam ob causam?
An quia, ut jam laudato viro videtur, accepta ponti-
ficis Romani confirmatione finita erat causa? At tan-
tum abest ut sanctum Leonem approbantem aut
confirmantem tunc haberet Flavianus, ut potius pene
iratum experiretur, propterea quod Eutychem severi-
ori sententia, ut putabat, perculerat, qui statutis

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Quam non superfluum Flavianus crediderit
S. Leonis judicium in Eutychis causa, disces ex ob-
serv. n. 6.

(b) Removendum quidem dixit Flavianus generale
concilium, si Leo ex suo jure Constantinopolitanum
judicium confirmaret. Vide observ. n. 6. Quod si
causa Eutychis ad Romanum pontificem delata, con-
cilium Ephesi adhuc indictum fuit, id agentibus hæ-
retici patronis gestum, quod ad extenuandum Romanæ
sedis ius traducere queat?

(c) In indicatione generalis synodi requisitum fuisse
ab ipso imperatore Leonis consensum, liquet ex
epist. 33. Confer annot. 8 (*Tom. præced. col. 789*
n. b) in epist. 30.

(d) Hoc falsum probat ipsa ratio quam Quesnel-
lus subjicit; neque enim Leo post Ephesium latro-
cinium consensum episcoporum petiit; sed lit-
teris ad multos scriptis illud latrocinium irritum de-
claravit.

(e) Græcus textus in lucem prodiiit, eumque idem
Quesnellus secundæ editioni adiecit. Quantum vero
is nostræ sententiæ faveat, in observationibus vide-
bimus.

(f) Removendum dixit Flavianus generale concilium,
si Leo ex suo jure Constantinopolitanum judi-
cium circa Eutychem confirmet. Vide observ. n. 6.
Hinc autem quæ subjiciuntur ab homine apostolicæ
sedis ius infirmare conante facile elidentur.

Nicarne synodi inhæreere videbatur. Cum enim hæc scribebat de concilio Constantinopolitano antistes, gestorum contra Eutychen exemplaria nondum acceperat sanctus Leo, aut saltem nondum esse a se accepta et approbata vel reprobata rescripserat, sed solæ Eutychis litteræ ei fuerant redditæ: quibus perlectis, conquestus est tam apud Theodosium imperatorem quam apud ipsum Flavianum, quod Eutychii episcopi accusatoris libellus de objectionis evidentia nihil haberet; et cum presbytero hæreseos crimen intenderet, quem tamen in eo sensum argueret, non evidenter expressit. Addit, nondum se agnoscere quæ iustitia a communione Ecclesiæ fuerit Eutyches separatus; sibi displicere, quod ea quæ in tanta causa gesta fuerant, etiam tunc silentio reticeret. Et demum hortatur ut quam plenissime et lucide universa illi, quod ante facere debuit, indicare festinet (Epistola 20, nunc 25; et 24, nunc 24).

De (a) confirmatione igitur gestorum a se habiturum adversus Eutychen, ne per somnium quidem cogitabat Flavianus, cum de removendo concilio, quod parabatur, 1112 sermonem ad Leonem habebat. Hoc unum pro sacerdotali sollicitudine verebatur, ne, evocatis ad œcumenicam synodum episcopis, sanctissimæ ubique turbarentur Ecclesiæ; ipsissima enim ejus verba sunt in prima epistolarum quas ad Leonem scripsit. Et illam quidem minime necessariam synodum existimabat, quia quicquid impii dogmatis Eutyches evomuerat, in antiquis hæreticis Apollinari, Valentino et aliis jam pridem damnatum fuerat atque proscriptum præcedentium conciliorum vel episcoporum sententiis; et ea etiam proferebat quæ sancti et universales concilii Ephesini ante paucos annos congregati doctrinæ adversabantur, ac proinde ejusdem anathematis sententiæque obnoxium se faciebat. Quæ pro nihilo ponens Eutyches, inquit Flavianus, arbitrat non se daturum pœnam præfinitam a sancto illo et universali concilio: cui pœnæ declarandæ quid opus erat, ut universi Christiani orbis episcopi suis sedibus moverentur in synodum coacti? Facta enim semel synodus obiecti cuiuslibet erroris cunctos sequaces consequenter involvit, inquit Felix papa (Epist. 12, ad Zenon. imp., ante med.). Et hoc, teste Gelsio, epistola 4 ad Faustum, non solum prævali apostolico facere licet, sed cuiusque pontifici, ut quoslibet et quemlibet secundum regulam hæreseos ipsius ante damnata a catholica communione discernant. Acacius quippe (de Eutychæ idem dictio) non fuit novi vel proprii inventor erroris, ut in eum nova scia prodirent; sed alieno facinori sua communione se miscuit. Immo Eutyches amplius fecit, qui damnatum errorem non communione solummodo, sed assertionis defensioneque suum fecit.

XII. Hæc erat genuina ratio quæ Flaviani animum a cogenda synodo deterrebat: cui plane annuit sanctus Leo, cum, litteris gestisque Flaviani acceptis, de qua re ageretur intellexit. In hæc enim verba statim rescripsit episcopo Constantinopolitano: Litteras tuæ dilectionis accepi, cum gestis quæ apud vos de fidei questione confecta sunt. Et quia clementissimus impe-

A rator pro Ecclesiæ pace sollicitus synodum voluit congregari, quamvis evidenter appareat rem de qua agitur nequaquam synodali indigere tractatu, tamen, frater charissime, subsecuturus esse significo, quos in hac re placuit destinare (Epist. 32, nunc 36). Et in epistola sequenti, quæ est ad Theodosium: Cum tam evidens, inquit (Epist. 35, nunc 37), causa sit, ut rationabilis indicenda synodo fuisset abstinendum... quia non talis quæstio orta est de qua aut possit aut debeat dubitari. Ita sensit pontifex abstinendum 1113 a celebranda synodo, cum totius negotii seriem bene perspectam habuit. (b) Superfluum enim synodum arguit, ut li- quido apparet, non ex approbatione aut confirmatione sedis apostolicæ, sed ex ejus inutilitate, ex causæ quæ ventilanda erat certitudine, ex questionis ipsius evidentia, quam in dubium revocare nefas ducebat. Quam persuasionem aliæ postmodum auxerunt circumstantiæ loci et temporis, quæ congreganda synodo præscribebantur a Theodosio imperatore. Eam enim et extra Italiam indici cognovit, et intra tantas temporis angustias convocandam, ut plerisque Occidentalium partium episcopis viam ad concilium præcludi cernebat. Hæc mens Leonis post acceptam in dictionis synodi notitiam.

Sed antequam ea omnia nota essent pontifici, et postquam etiam de rei totius serie a Flaviano instructus esset, non modo e rei catholicæ utilitati synodalem conventum esse existimavit, sed et pro eo impetrandum supplices ad imperatorem dedit litteras. (c) Si pietas, inquit (Epist. 23, nunc 54), vestra suggestioni ac supplicationi nostræ dignetur annuere, ut intra Italiam habere jubeatis episcopale concilium, cito (quasiante Deo) poterunt omnia scandala, quæ in perturbationem totius Ecclesiæ sunt commota, rescari; ut per universum regnum vestrum, catholicæ fidei integritate servata, et pacem Christianam manere, et vestram apud Deum crescere gloriam gaudeamus. Ex quibus et ex sequentium aliquot epistolarum verbis elucet Leonem persuasum tunc habuisse maximam utilitatem allaturam esse synodum, idque multiplicis ob causas.

C Primum quidem ad veritatis ipsius manifestationem: eo quod apud heresiarcham longe (d) plus ponderis habiturus esset œcumenicis Ecclesiæ conventus, quam vel cujusquam pontificis, vel synodi particularis auctoritas. Pietas, inquit (Epist. 26, nunc 38), vestra, quæ in honorem Dei religiosissime catholicam diligit veritatem, apud Ephesum constituit synodale iudicium, ut imperito seni ea in qua nimis caligat, veritas innoscescat.

2. Ut si ad maiorem mentem redire vellet 1114 hæreticus, a majori synodo gradui suo per indulgentiam episcopalem resisteretur. Ut, si resipiscens, inquit (Ibid., et seqq.), qui deviaerat, per veniam supplicaret, sacerdotalis ei benevolentia subveniret; et si per libellarem satisfactionem proprium damnare errorem, communio ei sui ordinis non negaretur. (e) Cautum quippe erat canone 12 Antiocheni concilii ab aliisque, ut si quis a proprio episcopo presbyter, aut diaconus, aut a synodo fuerit episcopus forte damnatus, et imperatoris auribus molestus exstiterit, oportere

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Immo gestorum in Eutychen confirmationem Flavianum a Leone postulasse, probavi in observ. eodem n. 6, et post ejusmodi confirmationem hanc necessariam credidit synodum generalem.

(b) Verba ante descripta Leo epistolæ suis inseruit post expensa Acta synodi Constantinopolitanæ, et post confirmatum ejusdem synodi iudicium; ac propterea post confirmationem sedis apostolicæ generale concilium superfluum credidit.

(c) Chronice notationis errore, qui irrepserat in epist. 54, hæc verba Quenellus traduxit ad tempus antierius pseudosynodo Ephesina. Eo autem errore emendato ope ms. codicis Ratisponensis, patet S. Leonem ab imperatore petitis generale synodum in Italia, ut atrocissimi Ephesini scandalis mederetur;

quod pluribus explicaturi sumus in observ. ad dissert. 8.

(d) Hæc sequentes rationes apostolicæ sedis auctoritati minus congruas non Leonis verba, sed perversum Quenelli commentarium ab ejusdem pontificis mente alienissimum inducere potuit. Hæc autem vera de causa S. Leo concilio ab imperatore indicto assensus est, quia impediri non poterat; nec Eutychianistarum machinamenta prænoscentes, utile futurum sperabat.

(e) Quid Antiochenus canon quasi Leonis consilium dirigens hic obtruditur, cum certum sit eos canones tunc a Romana Ecclesia non fuisse receptos? Quatenus vero hic canon apostolicæ auctoritati nihil detrahatur, non est hic disserendi locus.

ad majus episcoporum converti concilium, et quæ pul-
laverint habere iusta, plurimis episcopis suggerant,
eorumque discussiones ac iudicia præstolentur. Hæc
omnia, quæ in Eutychem apprime cadebant, in Con-
stantinopolitano oecumenico denno fuerant sancita.

3. Ut per diligentem inquisitionem, quæ in oecum-
enico concilio major adhibetur quam in quibusque
aliis iudiciis, de hæretici obstrueretur, qui alioquin
semper de circumventionis ac subreptionis adversa-
rium conquestus erat, nisi causa ejus generali
sacerdotum examini subiceretur. Clementissimus,
inquit (Epist. 54, nunc 54, c. 12), imperator pro be-
nevolentia ac pietate animi sui de statu hujus, qui ante
honorabilis videbatur, diligenter voluit iudicari; atque
ad hoc indicendum credidit episcopale concilium.

4. Ut pleno, (a) absoluto et irrefractabili iudicio
tota res illa finiretur: *Pie ac religiose*, inquit ad syn-
odum ipsam Ephesum convocandi scribens, *Chri-
tianissimus imperator haberi voluit episcopale concilium*, ut plenior iudicio omnis possit error aboleri
(Epist. 23, nunc 53, cap. 2). Unde cum sanctus Leo de
fidei causa plurimum sollicitus, quem illa exitum tan-
dem habuisset in synodo tuperet per Flaviani litteras
edoceri, enixius postulabat ut eum de totius causa
absolutione certiore faceret: ratus videlicet causam
non aliter de reorio et irreformabiliter, ut ita dicam,
absolvendam esse, quam pleniori et definitivo synodi
oecumenici iudicio.

5. Quia per concilii convocationem res in compen-
dium mittebatur, tametsi operosius 1115 aliquid
esset trecentos episcopos in unum tribunal coalescere,
quam unius episcopi aut provincialis synodi iudicium
instrui. (b) Experientia quippe docet vix ad alterius
quam ad concilii universalis edictum, hæreticos vel
nutantes in fide conquiescere. Quamobrem tunc de-
mum posse atq. Leo omnia scandala que in perturba-
tionem totius Ecclesie sunt commota reserari, si im-
peratoris pietas ejus suggestioni ac petitioni annuere
dignis, haberi juberet episcopale concilium; hac
via per universum Romanæ ditionis imperium per-
vandam esse catholicæ fidei integritatem, custodiendam
esse Christianam pacem, augendamque apud
Deum omnipotentem imperatoris gloriam. Hæc in
epistola 23 (nunc 54) ad Theodosium Augustum,
cujus verba superius retulimus (Supra, num. 12),
manifeste continentur.

XIII. Verum dum hæc S. Leo in ancipiti positus
mediatur, modo ad congregandam synodum propen-
sor, modo ad removendam, Theodosius Augustus
cum apud Ephesum convocandam edixit, (c) inscio
Rom. pontifice. Id evidenter colligitur, tum ex epi-
stola prima sancti Flaviani, in qua optat removeri
concilium, quod jam fieri divulgabatur; tum ex plu-
ribus epistolis S. Leonis papa, Actisque Chalcedo-
nensis synodi, illæ quilibet obvix sunt; ex his ita
antem comprobo. Litteras dedit Leo ad Theodosium
Augustum, quibus eum suppliciter orat ut concilium
episcopale jubeat congregari; quæ litteræ datæ re-
periuntur octavo vel nono kalendas Junias, seu 25
Majæ die. At antequam ad imperatorem deferrentur,
immò antequam scriberentur, indicta jam erat ab

A Augusto synodus Ephesina, nimirum ante quintum
idus Aprilis, seu novum hujus mensis diem. Nam in
triginta episcoporum conventu, qui post depositio-
nem Eutychem habitus est, Constantinopoli sub con-
sulatu Protergenis dicto die quinto idus Aprilis ad re-
censenda Constantinopolitana synodi Acta, in hæc
verba locutus est Meliphontus episcopus: *Postula-
mus ejus (Theodosii) referri clementia... præcipue quia
universalem præceptum fieri synodum, et necesse est ma-
jores causas in illud reservare concilium, et vocati sunt
multi; et iustum est, quæ a piissimo principe præcepta
sunt, effectui mancipari.* Idem etiam confirmatur ex
verbis 1116 Eusebii Dorylæi episcopi: *Conjuro vos*,
inquit, *per sanctam et consubstantialem Trinitatem
futuro concilio universali, secundum sanctionem Christi
animatorum principum, hoc negotium reservari.*

XIV. Ex his quæ hactenus diximus ac probavimus,
quædam vice synopsis breviter colligo. Ac primum
quidem non eam fuisse consuetudinem Orientalium,
ut synodalia gesta, quæ vel in concilio provincie a
metropolitano, vel in diocese, ut nunc loquimur,
synodo ab episcopo conficebantur, in Occidentem
examinanda mitterentur; sed tunc tantummodo esse
illuc transmissa, cum vel particularis controversia
aut accusatio in publicam fidei causam evaserat, vel
cum quis in synodo damnatus ad ceteros episcopos
provocabat, vel eam hæreticus imperatoris gratia
abutentibus, primariæ sedis episcopum, qui apud
principem ageret, conveniri, ejusque sollicitudinem
adversus perveracium hæreticorum malas artes ac-
cendi par erat. Nihil igitur contra antiquum canonem
et morem (Christianus Lupus, tom. I Schol. et Not.
in Can. conc., ubi de Ephesino Introitum) agebat Fla-
vianus, qui eo nomine arguitur a Christiano Lupo,
cum (d) synodi sue Acta Romam non retulit, quando-
quidem id nec canonis auctoritas, nec consuetudo,
nec exemplum postulabat. Quis enim, ut ex solis
Chalcedonensis concilii Actis exempla proferam, quis
credat Romam esse directæ Acta synodorum Antio-
chenæ et Berythensis, non multo ante Constantinopoli-
tanam habituram in causa hæc? Quis aliterus An-
tiochenæ in causa Athanasii Parrensis? Quis sexcen-
tarum aliarum gesta ad Occidentales partes delata ad
illud usque tempus dixerit? At potius contra morem
egisset Flavianus, si de illis mittendis cogitasset, an-
tequam Eutychem pervicacia, contestatorum fello-
rum publicio, litteræ ad Leonem misisset, impera-
toris potestatis metus, concilii a Theodosio convo-
candi rumor vel indicio, et alia ejusmodi necessita-
tem Flaviano imposuissent primariam sedem de causa
jam communi facta instruendi.

2. Colligo (e) Eutychem, si appellavit Leonem pon-
tificem, e duobus his unum personam habuisse:
vel suam appellationem locum non esse habituram,
quandoquidem eodem tempore quo scribebat ad
Leonem, scripsit et ad Dioscorum, synodumque po-
stulavit 1117 in Oriente; vel ad eum sensum re-
ducendam esse et accipiendam, qui Constantini mo-
nachii verbis exprimitur, ut scilicet alios metropoli-
tanos et exarchas comprehenderet, nedum excluderet.

3. Quod (f) imperator ipse, cum synodum congre-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Quam absolutum et irrefractabile Leo habuerit
aum de tota Eutychem causa iudicium, ita ut nullo
etiam generali concilio revocari posset in dubium,
palam fiet ex dicendis in observ. ad dissert. 8.

(b) Unde hæc experientiam statuere possit, igno-
ramus. Alii enim sine generalibus synodis apostolicæ
presertim sedis auctoritatis obsequentes, hæresim
deseruerunt; alii contra in errore pertinaces nulli
auctoritati cesserunt, ut de Arianis, Nestorianis, Eu-
tychianis liquet. Quod Leonis testimonium ex epist.
54, confer annot. 19 (supra, col. 657, n. c).

(c) Argumentum sumptum ex erronea notatione
chronica epistolæ 54, quæ præferebat diem 25 Majæ,
ex emendatione diei et mensis eliditur. Confer annot.

10 (Loco supra citato), in indicenda verò synodo Ephesi
Leonis consensum ab imperatore quesitum probavi-
mus annot. 8 (tom. præced. col. 789 n. b) in epist. 30.

(d) Flavianum suæ synodi gesta in Eutychem statim
ad Leonem misisse patet ex epist. 23, quam statim
ab eo scriptam in admonitione ostendimus, Ques-
nellum impugnantem, qui hæc non primam, sed alteram
Flaviani epistolam fuisse contendit. Hæc falsa
hypothesi opinio innuitur, quæ Acta synodi Constan-
tinopolitane Romam non ab initio, sed post excitatos
ab Eutyche tumultus transmissa dicuntur.

(e) Ne hæc de Eutychem appellatione fucum faciant,
vide observ. n. 3, 4, 5 et 9.

(f) Cum Eutyche omnia moliente ut sibi præsidium

pari fessit; vel ad appellationem Leonis ab Eutyche delatam animam advertebat, quam ignotam habere non potuisset; vel de ea prorsus non cogitavit: si primum; eodem igitur modo eam intellexit quod ab Eutyche ipso intellectam esse docuimus; ut ceteris majores metropolitae sedesque admitteret; si postremum, non igitur paravit appellationi Eutychis deferendum; vel saltem ad supremum statim Ecclesie tribunal causam ejusdem esse deferendam existimavit, se in longam res protraheretur.

4. Animadverto; cum Augustus congregandæ synodi consilium inivit, eum de consulendis Occidentibus nullatenus cogitasse, sed postmodum invitasse suis (a) Leonem litteris, ut synodo presentiam suam exhiberet. De qua re nulla nota est a Leone apud imperatorem querela.

Reliqua, quæ forensis ille theologus hoc de argumento disseruit; aliis excutienda dimitimus, quoniam non tam aliena refutare ex professo est animus, quam Leonis nostri scriptis, si quando opus est, lucem afferre.

XV. Quoniam tamen ex mentione libelli ab Eutyche oblatis magnam argumentum trahunt, aliqua adficiam, ex quibus illustrantur sancti Leonis epistolæ, quas tractamus, totaque causa Eutychiæ. Nimirum quadruplex mihi distinguendum videtur libellorum genus; quos Eutyches a suo episcopo damnatus vel obtulit, vel obtulisse se mentitus est. Primus appellatorius libellus fuit de quo diximus. Secundus contestatorius, de quo sanctus Leo epistola 20 (nunc 25) ad Flavianum cap. 1. Scilicet post appellationem interpositam litteræ dandæ sunt ab eo a quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, quas litteras dimissorias sive apostolos appellant... si autem id non accipiat, contrahetur. Ita habetur Dig. l. xlix. tit. 6; de Libellis dimissoriis. Cum igitur a se appellatum esse persuadeere vellet Eutyches, appellationis libellam porrecturam a se nec susceptum professus est publice affixis Constantinopoli per com-

pta libellis; et, ut scribit Liberatus, postea edicto apud Constantinopolim; et injussim de fuisse passum, populum contraxit (Paris in Ephes. syn. act. 3).

Tertius libellus fuit querimonie: Ad eadem eodem 1116 apostolicam per libellum doloris sui querimonium misit; inquit Leo noster epist. 21 (nunc 24) ad Theodosium Augustum. Libellus porro querelæ seu querimonie recte se proprie oblati dicitur a presbytero adversus episcopum seu patrem suum: De patris enim injuriis consequentem filium, alunt jurisconsulti, audiri justum est et utilitatem; cum hominem accusantem via quisquam ferat. Sic igitur veteres temperant istud, ut neque molliorem appellationem, quam pro judicii gravitate, neque acerbior, quam parentum pietas ipsa postulat, accommodarent.

Quartum libellum, supplicem videlicet, obtulit Eutyches, adversus Flaviani sententiam; immo plures, quos videre est act. 1 Chacedonensis concilii.

B Quatuor hujusmodi libelli in primis distinguendi sunt, ne cuiusque vis et energia alteri tribuatur, unde et totum hoc negotium consequenter obscuratur. Fuit igitur, 1° libellus (b) appellatorius ad conciliium; 2° contestatorius ad CP. populum; 3° querimonialis seu querelæ ad sanctum Leonem; 4° libellus supplicis ad imperatorem: Primus commentitius erat; nec revera datus; alii tres vere oblatis. Quorum omnium libellorum mentionem facit S. Flavianus in epistola 1 ad S. Leonem.

EPISTOLA EUTYCHETIS HÆRETICI.

Ubi scribens ad papam urbis Romæ Leonem; negat in Christo duas naturas, id est divinitatis et humanitatis.

De mea in Dominum et Deum omnium Christum spe confidens, etc. (c).

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(b) Lege observ. num. 3.

(c) Integram hanc epistolam cum fragmentis ejusdem subjectis in Cassinensi codice; ex quo edita fuit, dedimus inter Leoninas tom. I, epist. 21.

1116 APPENDIX AD DISSERTATIONEM VII.

DE APPELLATIONE EUTYCHIS LIBELLO, QUEM EX CASSINENSI CODICE EDIDIT CHRISTIANUS LUPUS:

An revera sit appellationis libellus.

Mirum quanta fiducia Christianus Lupus asseveret et ovanti smitis elamet (a) scriptum illud quod ex Cassinensi codice ms. in somn de appellationibus lubricationem transcripsit, ipsissimum esse appellationis libellum; quem ad Leonem I papam ab Eutyche hæretico missum aiunt, et quo retractatorium ab apostolica sede iudicium postulabat.

Ac primum quidem placet Lupo libelli nomine scriptum istud donare, repugnante ipsa scripti epigraphæ; et, quod palmare est, ipso scriptore invitò ac felucabile: Ipse enim Eutyches discrete distinguit inter libellos et epistolam hanc suam: Subjuncti, inquit, hæ litteræ meæ utrumque libellum; et eum qui ab accusatore meo oblati est synodo, et qui a me gestus quidem est, non tamen susceptus. En ut unumquodque scriptum propriis nominibus appellat; suum et Eusebii libellum libellum dicens, litteras proprias non alia quam litterarum appellatione designans.

Libelli quidem nomen S. Leo usurpavit; quia judiciale est; nec tamen appellatorium dicit, sed libellum doloris, seu querimonie: cum autem ad-

C pellationis libellum commemorat, eum intelligi non qui ad ipsum missus ab Eutyche fuerat, sed quem in ipso iudicio, ut appellationum solemnitas porcerent, se Eutyches obtulisse assererat, ut ait S. Leo; sed mentiebatur, ut rescribit Flavianus, per libellos omni fallacia atque calliditate plenos. Hoc si veritas sit ad Leonem Eutyches, non certe his promissibus litteris, quæ nihil canonice appellationis habent, nec in istis locis quæ a Lupo in hanc rem indicantur.

Prior locus est in ipso epistolæ limbo. De mea, inquit Eutyches, in Dominum et Deum omnium Christum spe confidens, ante omnia quidem; tunc Deus Verbum est, in sensibus hujusmodi dignoscendi veritatis probationem; invoco autem vestram sanctitatem, in testimonium cordis mei et rationes sensuum meorum atque verborum. Quid sibi vult aliud his verbis hæresiarcha, quam fidem narrationi suæ, quam subjecturus mox erat, conciliare, Deum Verbum qui omnia novit, in testimonium vocans sinceritatis animi sui, 1120 de ipsum deinde quem alloquitur lectorem

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc de re vide observ. num. 4.

Ita corrigo, pro in testimonio, id enim sensus et

constructio exigunt, cum proposito in partem omnia vocem rationes, quæ sequitur. Quæ.

compellans, ut iudicet quid erroris in hac sincera sua fidei professione continetur; ac forte alludit ad illud Apostoli II Cor. 1, 23: *Ego autem testem Deum Invocho in animam meam*. Ut enim eodem sensu Christum ac vicarium Christi hoc loco invocet, probant hi verborum nexus: *Ante omnia quidem, testis, etc.*, et *invoco autem*, immo totius loci inspectio, maxime si his solis virgulis distinguatur quibus illum distinctimus; ita ut rudis ac male digesta translatio Græcæ istius epistolæ hunc prorsus sensum habere debeat: Ego de mea ipsius fide ac spe, de meo animo securus, primum quidem ipsum Dei Filium, qui sinceritatem professionis meæ bene novit, testem appello in testimonium cordis mei; deinde vestram sanctitatem testem etiam appello in rationes sensuum meorum atque verborum, id est, ut ipsa de verbis meis, meisque sensibus iudicet, illorumque rationes pro sua æquitate expendat. Similem præfationem habuit Eutyches antequam libellum confessionis suæ recitandum traderet in pseudophesina synodo. *Ego, inquit, commendavi me ipsum Patri, et Filio, et sancto Spiritui, et verbo veritatis vestræ iustitiæ, et testes vos habeo fidei meæ*. Eadem paucioribus usurpat in ipsa fidei confessione. *Attestante, inquit, mihi tam Deo quam vestra sanctitate*. Qui igitur illa verba appellationem juridicam sonare contenderit, non satis attente hæresiarchæ verba se legisse ostendit.

Neque vero alia hæc verba appellationem magis continent: *Rogabam ut innotescerent ista sanctitati vestræ, et quod vobis videretur iudicaretis omnibus modis me secuturum quæ probassetis*. Rogantis hæc verba sunt, non appellantis ac pro jure suo iudicium postulantis. Ut enim appellationis libellum rejicere nemo ad quem rite appellatur potest, ita appellans votum suum verbis non supplicibus, sed iudicium ex necessitate seculorum exigentibus exprimit: cujus iudicii sententiæ si obsecuturum se appellans spondiderit, uti hoc loco facit Eutyches, is profecto ridendum se omnibus propinat. Quasi vero obsequendi iudicium superiorum sententiæ necessitas non fuerit; nisi forte dixerit Lupus, quod tamen facile non crediderim, his Eutychem verbis sibi ipsum abstulisse facultatem a pontifice ad œcumenicum synodum appellandi, si contrarium sibi pontificis foret iudicium. Demum verba objecta committere juvat cum aliis que in secundo Flavianii CP. conventu dicta sunt. Cum enim Eutychem fautores ipsum in primo conventu appellasse contenderent, hoc negant episcopi, quos inter Basilus: *In veritate, inquit, dico: adhuc ipso conventu sedente et proponente hoc sancta synodo, ut diceret iste duas naturas post adnationem*. 1121 scio quia dixit religiosus archimandrita Eutyches: *Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit, sed dicens, Non sum ausus dicere propter Patres*. Hoc ipsum est quod Eutyches, his verbis Leonem alloquens, indicare voluit, quæ ad appellationem trahere frustra Lupus conatur.

Restat tertius epistolæ locus: *Ad vos igitur religio-* D

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Confer easdem observ. num. 9.

(b) Ex his vocibus Latine versionis, quæ in litteris uni traditis observantur causa adhiberi queunt, infirmum prorsus argumentum sumitur, ut hæc Eutychem epistola encyclica ad plures missa inferatur.

A nis defensores et hujusmodi factiones execrantes confugio.... et obsecro nullo mihi præjudicio facto ex his quæ per insidias contra me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit super fidem proferre sententiam. Vides, mi Lupe, quod videre non vis, ut Eutyches ad defensores religionis confugiat, non ut iudices appellet; ut obsecratur nullum sibi ex Flaviani sententiæ creari præjudicium, non irritum clamet ex appellationis voce iudicium; ut denique de fide potius sententiam proferri postulet, quam de sua depositione et excommunicatione, de qua tamen, si appellasset, primitus agendum ipsi erat.

Hæc refellendo Christiano Lupo satis superque sufficient. Addo nihilominus ex abundantia juris scriptum istud integrum, cujus partes jam expendimus, si ad S. Leonem papam missum est, (a) non ad eundem unum missum fuisse, nec pro eo uno confectum; sed esse epistolam encyclicam ad omnes primarium sedium episcopos, quorum auctoritatem adversus Flaviani iudicium movere ac sibi propitiam reddere volebat Eutyches. Nam etiam cum appellationem hæresiarchæ mentiti sunt qui pro ipso agebant apud Epheum, non unum pontificem Romanum nominaverunt. Cum legeretur damnatio, inquit Constantinus monachus, *Eutyches appellavit sanctum concilium sanctissimi 1122 episcopi Romani, et Alexandrini, et Jerosolymitani, et Thessalonicensis; et hæc in gestis non sunt inserta*. Magnificentissimus Patricius dixit: *Turba facta et dissoluto conventu dixit ad me silenter appellans Romanum, et Egyptium, et Jerosolymitanum concilium.... Basilus reverendissimus episcopus dixit.... dixit Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum. Hoc autem non quasi appellans dixit*.

Igitur ad omnes istos episcopos, quos vel appellaverat vel appellasse se credi volebat, has encyclicas litteras, quas *querimonia libellum* appellat S. Leo, direxit, unumque illarum exemplar ad ipsum Leonem pontificem, cui imprimis debebatur, pervenit: unde ad Leonem papam scriptam fuisse nec falso nec incongrue annotavit tituli illius auctor, quem compilatorem vel descriptorem dicit Christianus Lupus ejusdem promulgator.

Encyclicam porro esse epistolam ipsa tota quanta est clamet epistola, in qua ne apex quidem de apostolica sede vel de pontifice Romano, cujus prærogativas ac splendorem prædicare non omisisset vir tunc temporis conciliandis sibi omnium quibus indigebat animis intentissimus. His igitur solis verbis usus est quæ omnibus primarum sedium episcopis conveniunt. Cui enim illorum non congruunt ista: *Invoco (b) vestram sanctitatem.... ut innotescerent ista sanctitati vestræ....* Ad vos igitur religionis defensores et hujusmodi factiones execrantes confugio. Certe vel hæc sola posteriora verba, ad vos religionis defensores, etc., meridiano sole clarius patefaciunt, non ad unum, sed ad plures missum fuisse hoc qualecumque scriptum.

BALLERINIORUM OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM VII QUESNELLI

De causa Eutychem.

1123 f. Cur Quesneivus nanc Eutychem causam peccari dissertatione agendam suscepit, satis agnoscitur ex ipso exordio, ubi eos perstringendos sibi pro-

ponit, qui ius appellandi ad sedem Romanam ex omnibus orbis Christiani regionibus, imprimisque ex Orientalibus ab illarum partium episcopis ultro esse delatum etiam

primis Ecclesiae saeculis persuadere student. Hoc scilicet appellationum jus, quod illi non placuit in causa Cellidonii episcopi Gallieani, in Orientalium causis displicuit multo magis; ac propterea Eutycheis appellationem ad Leonem papam duplici ex capite submovere studuit: primo quia, inquit, ille vere non appellavit; secundo quia ementita ejusdem appellatio non fuit peculiaris ad Leonem, seu ad apostolicam sedem, sed communis ad synodos Romanam, Alexandrinam, Jerosolymitanam atque Thessalonicensem, adeo ut nihil præcipui juris in Romano pontifice agnatum fuerit.

2. Jam in observationibus ad dissert. 5 Quesnelli luculenter statuimus pontificum jus in recipiendis appellationibus ex toto Christiano orbe, et quatenus hoc jus ex ipso primatu eidem competat, satis aperte demonstrasse nobis videtur. Hac autem in controversia, quatenus merum Eutycheis factum respicit, ultro confitendum est nullam appellationem ad Romanum pontificem ab eo interpositam fuisse in ipso Constantinopolitano judicio. Unam chartam professionis fidei (non autem appellationis libellum) ab eo ante sententiam oblatam fuisse liquet ex actis ejusdem CP. synodi, qua Eutyches damnatus fuit, et multo magis ex eorumdem actorum relectione in alio Constantinopolitano conventu habito die 13 Aprilis anni 449, quæ actioni primæ concilii Chalcedonensis inserta fuit. Solum si fides adhibenda est Constantino diacono, dum legeretur, seu relegeretur damnatio, Eutyches appellavit sanctum concilium sanctissimi episcopi Romani, et Alexandrini, et Jerosolymitani, et Thessalonicensis. Affirmante autem Patricio Florentio, dissolutio conventu, ille dixit ad me silenter, appellans Romanum, et Ægyptium, et Jerosolymitanum concilium. Postea vero ad S. Leonem scribens ait (Epist. 21): *Et quidem libellis statim subscriptione mea his addita obtuli scripta, ostendens de sancta fide professionem meam. Sancto autem Flaviano archiepiscopo neque libellum suscipiente, neque ut legeretur jubente, audiente tamen et respondente me ipsa verbis fidem, quæ Nicææ exposita, et a sancta synodo, expectatur duas naturas fateri, etc. Libellos, seu libellum hic distingui a scriptis additis de fide; et similiter in fine epistolæ ejusdem duo distincte commemorat, nimirum libellum qui a me, inquit, ingestus est, non tamen susceptus, et editionem fidei meæ. Si chartam professionis fidei dixisset oblatam, et non susceptam a Flaviano, qui, ut eam ipse Eutyches palam legeret, præcepit, aliquid veri dixisset. At cum oblatum et non susceptum affirmavit libellum a charta professionis fidei distinctum, nimirum appellationis libellum, turpiter mentitus est, ut ex actis paulo ante memoratis elicitur, et notavit S. Flavianus in epist. 26, ad S. Leonem. Confer not. 5 (Tom. præced. col. 715, n. 4) in epist. 21.*

3. Hunc vero libellum a professione fidei distinctum, qui nobis conservatus non fuit, sed Eutycheis litteris ad Leonem erat adjectus, appellationis libellum fuisse Leo testatur epist. 23, quod non tam ex ipsius Eutycheis epistola 21, quam ex ejusdem libelli ipsi epistolæ annexi lectione cognoscere potuit. Hac autem in re maxime mirum accidit Quesnellum in appendice præmissæ dissertationis non minimum laborare, ut ostendat epistolam 21 Eutycheis ad Leonem, non appellationis, sed querimonie libellum fuisse; perinde ac si ille, etsi appellationem ad pontificem in judicio oblatam sinxerit, non tamen ad eum post 1125 judicium miserit nisi querimonie libellum. Hinc in fine dissertationis, ubi quatuor Eutycheis libellos distinguit, libellum appellatorum ad concilium, querimoniale vero seu querelæ ad S. Leonem datum prodidit. Id vero eo magis mirum videtur, quod in notis ad epist. 25 S. Petri Chrysologi ad Eutychem indubie scribat n. 4: *Evidens est judicium Ravennensis episcopi postulari ab Eutyche non potuisse nisi per appellationis libellum seu verum, seu fictitium. Cur quod necessarium affirmat in Eutycheis scriptis*

A ad episcopum Ravennensem, cui in appellationibus Orientalium jus nullum erat, non perinde gestum concedit cum Leone, cui illud jus competeat, et apud quem appellationem, licet ementitam, iudicii Constantinopolitani tempore interpositam, et postea ad Leonem transmissam ex ipsius pontificis testimonio discimus? Tota Quesnelli allucinatio ex eo pendet quod solas consideravit nobis conservatas Eutycheis litteras ad eundem pontificem, in quibus appellatio expresse non declaratur; nihil autem cogitavit de libello eidem litteris annexo, et distincto a charta professionis fidei, quem cum oblatum in judicio, nec tamen susceptum Eutyches per mendacium in eadem epistola scripserit, appellationis quantumvis ementitæ libellum fuisse idem Quesnellus agnoscere debuit; quod enim ille finxit, ad appellationem pertinebat, ut palam fit ex relectione Actorum CP. synodi, et idem Quesnellus in dissertatione fatetur. Ad Leonem igitur hæreticus non solum misit epistolam, quam querimonie libellum non displicet appellari, verum inter alia documenta eidem annexa appellationis etiam libellum misit, qualem in judicio ab eo propositum et non susceptum mendacissime prodidit.

4. Cæterum non multum entendum fuit a Quesnello in appendice adversus P. Lupum, qui in ipsa Eutycheis epistola appellationem videre sibi visus est. Hic hæreticus valerrimus cum appellationem in ipso judicio interpositam finxit, noluit ementitæ appellationi præjudicium creare nova appellatione post judicium, ac si illam nullius momenti haberet. Hinc in epistola abstinuit a verbis appellationis iterum interponenda, sicutque habuit libellum appellatio- nis ante sententiam ementitæ ad Leonem cum epistola mittere; ejusque judicium atque sententiam circa fidem petens, simul postulavit, quod inde sequebatur, ut scilicet irritarentur omnia in se gesta, si Constantinopolitanum judicium circa fidem reprobandum videretur. Consideratur attente hæc Eutycheis verba: *Obsecro nullo mihi præjudicio facto ex his quæ per insidias in me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit supra fidem proferre sententiam, et nullam deinceps permittere a factionis contra me calumniam procedere, et non exuti et eximi de numero orthodoxorum* (Epist. 21). Nonne his verbis, licet appellationis voce non utatur, Leonem aperte uti judicem interpellat, ut de judicio Constantinopolitano sententiam proferat? Cum præter sententiam circa fidem sibi etiam caveri postulat, nonne judicium etiam circa suam personam æquivalenti appellatione efflagitat? Quid Quesnellus violentis interpretationibus hæc verba distorquere nititur, ne quid appellationis continere videantur? Quid refert appellationis expressum nomen non inveniri in epistola quæ ex Græco Latine reddita, minus peritum interpretem nancisci potuit, si illud reipsa petitur a Leone, quod per appellationem peteretur? Non appellationis vocabulum, sed ejus vis et potestas consideranda est. Vis autem appellationis in eo consistit ut superioris judicium de judicio inferioris quæretur; et ita quæretur ut ille de hoc sententiam ferat, et si injustum judicium agnoscat, rescindat, nullumque exinde condemnato præjudicium obveniat. Cum ergo Eutyches recitatis verbis ac in tota epist. 21 id petat a Leone, ut de Constantinopolitano Flaviani judicio circa fidem sententiam ferat, simulque sperans fore ut hoc judicium reproberetur, postulet ne sibi ullum ex eo judicio damnum aut periculum obveniat, nec estimat ab orthodoxorum numero, nonne reipsa appellationis vim ac substantiam satis expressit, et appellationis jus Leoni vindicavit?

5. Alia vero duo longe graviora in ea, quam se in ipso judicio interposuisse Eutyches ementitus est, appellatione animadvertimus, quæ ad intelligendam Orientalium mentem circa pontificum jus in appellationibus non modicum conferent. Primo licet hæc appellatio in ipso Constantinopolitano judicio inter-

teia non fuerit; et totiens Eutyches mentitus sit; qui tamen hanc appellationem **1127** non solum finxit, verum etiam confectae appellationis libellum ad Leonem misit cum querimonia litteris; ac ejusdem iudicium petivit, is procul dubio jus appellandi ad Romanam sedem apud Orientales quoque exploratum ac certum praesumpsit, ac tale ut si appellatio in ipso iudicio vere fuisset interposita, vim habuisset suspendendi iudicii, vel irritam efficiendi quidquid postea, appellatione contempta, gestum fuisset. Secus enim si apud Orientales appellationis jus ad Romanum pontificem nihili habitum Eutyches cognovisset, num fuisset tam stultus ut fingeret quod sibi ex Orientalium sensu nihil proficeret?

6. Deinde si Eutychis dolosi et criminosi viri testimonium minimi fiat, non testimonium et factum S. Flaviani Constantinopolitani antistitis non maxime habebitur? Is epistola quidem **22**, quam statim post Eutychis damnationem et primo scriptam in admonitione probavimus, cum de appellationis libello ad Leonem misso nihil selret, simplicem erroris et damnationis ejus relationem cum gestis concilii ad eundem pontificem direxit, rogans ut ipsam Occidentalibus notam faceret, ne forte versutus homo quempiam minus instructum deciperet. Illic tamen plura a Quesnello superstructa hypothesi, quibus epistola **22** Flaviani ad Leonem non prima, sed altera posterior sit. Postquam vero a pontifice accepit litteras, quibus de appellatione ab Eutyches asserta intellexit, altera epistola **26** rescribens, mendacem quidem illam detexit, at simul agnoscens apostolicum jus in recognoscendis iudiciis ipsorum Orientalium; quando etiam appellatio post iudicium deferretur, non solum Acta in Eutychem misit, verum ipsa Leonis iudicio subiciens, eundem rogavit ut propriam faciens communem causam et sanctarum Ecclesiarum disciplinam, simul decerneret in damnationem adversus eum regulariter factum et per propria scripta dignaretur. Causa enim eget solummodo vestro solatio atque defensione; qua debeatis consensu proprio ad tranquillitatem et pacem cuncta perducere. Sic enim haeresis quae surrexit, et turba quae jam propter eam facta sunt, facillime destruantur, Deo cooperante, per vestras sacratissimas litteras. Removebitur autem et concilium, quod fieri divulgatur; quatenus nequaquam ubique sanctissimae turbentur Ecclesiae. In hac Quesnellus: Postulat ergo Flavianus, inquit, Leonis non iudicium, sed solatium; non sententiam, sed litteras; defensionem, non confirmationem; propria scripta, non synodalia decreta. Vah! malum interpretem. Nonne decernere in damnationem regulariter factam iudicium et confirmationem significat? Vis quidem Graeci verbi a Flaviano adhibiti *συμπροκαταβαλ* iudicium sententiam alii iudicio calculus adficiemem seu confirmantem indicat. Verbum enim *συμπροκαταβαλ*, a quo illud originem ducit, forensi vulgata formula idem est ac *sententiam ferre*; unde et *sententia* *procuratoris* appellatur. Quid porro? Cum Flavianus addidit, causam egere solummodo Leonis litteris atque subsidio; nonne editi abs se iudicii confirmationem non solum petiit, sed necessariam etiam ostendit? ac ita solummodo necessariam, ut par confirmatio a nulla alia sede praeter ea requirenda sit? Quid quod adiecit, ex hac confirmatione eventurum ut ad tranquillitatem et pacem cuncta revocentur, et enata haeresis ac turba ob eam excitata facile destruantur, impediaturque ipsum generale concilium, quod convocandum ferebatur? Num ille tot ac tanti effectus ex litteris quae nec iudicium, nec sententia, nec confirmatio essent, sperari poterant? Nonne aliquid solemne ac peculiari apostolicae sedis auctoritate editum a Flaviano questum agnosceret? Nonne litterae, post quas generale concilium veluti non necessariam esset removendum, auctoritatem habituræ credebantur ad finiendam causam, eamque æquivalentem auctoritati concilii generalis, quod alia in hypothesi adhuc necessarium iudicari potuisset? Videat ergo

A quisque æquis actor quam perperam Quesnellum Flaviani consilium et litteras interpretatus sit, ne in episcoporum Orientalium iudicia apostolicæ sedis auctoritati ille quidquam detulisse credatur.

7. Quod si ejusdem Flaviani verba exactius pensamus, non ipse solus huic auctoritati apostolicæ tantum attribuit, sed Orientales quoque idipsum sensisse ac detulisse praesumpsit, cum ex Leonis litteris omnia in Oriente componenda exortamque haeresim disciendam prodidit. Nisi par in Romanam sedem apud omnes Orientales obsequium Flavianus novisset, hæc procul dubio affirmare non poterat. Enimvero si celebris illa epist. **28**, ad eundem Flavianum, qua S. Leo **1129** expensis Actis CP. synodi de tota re sententiam ferens, Eutychianæ haeresis condemnationem confirmavit; si, inquam, hæc epistola dolo malo occultata et suppressa non fuisset in generali synodo, quæ non necessitate ulla, sed imperatore Theodosio Eutychi favente ac jubente Ephesi coacta fuit, haud excitata fuissent illa scandala quibus eadem synodus in pseudosynodum transiit, totumque Orientem turbavit; sed acquievisset omnes qui haeresi non patrocinabantur, apostolicis litteris, ut in Chalcedonensi factum vidimus.

8. In hac autem Leonis epistola aliud in rem presentem maxime confers animadvertendum est. Ibi nimirum S. pontifex non de sola Eutychis haeresi, quæ in Constantinopolitana synodo proscripta fuerat, sententiam ferens, justam ipsius condemnationem confirmavit; sed ipsum quoque ejusdem synodi iudicium examini subiciens, duo in eo notanda indicavit, quæ cum emendationem aliquam ipsius synodi præferant, apostolicum jus retractandis, ei, ubi opus sit, corrigendis etiam episcoporum Orientalium iudiciis mirifice astruunt. Primo enim cap. **6** Constantinopolitano Flaviani iudicio succensuit, quod sine ulla censura præterierit eam Eutychis sententiam: *Confiteor ex duobus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteor*. In quæ S. pontifex; *Miror*, inquit (Epist. **28**, cap. **6**), tam absurdam tamque perperam ejus professionem nulla iudicantium interpretatione reprehensam, et sermonem hominis insipientem nimisque blasphemum ita omittam, quasi nihil quod offenderet esset auditum. Nonne hæc ipsius CP. iudicii emendatio est? Deinde cum Eutyches in hoc iudicio fuisset absolute condemnatus, nulla spe restitutionis illi proposita, si respiceret, emolliendum hoc decretum eodem capite duxit S. Leo, dum erga ipsum, si errorem damnet, miserationem excedendam præscribit. Ne vero his in rebus auctoritatem sibi indebitam Leonem usurpasse juris sui promovere causa quampiam fortassis suspicetur, Chalcedonense concilium totaque Ecclesia catholica, quæ hanc dogmaticam epistolam omnesque ipsius partes tot cum laudibus susceperunt, et non ut privatis litteris, sed tamquam iudicium solemne et auctoritati apostolicæ competentis agnoverit, hocce commentum luculemter refellunt. Non ergo solus Eutyches, non Flavianus tantum aut Leo, sed et generalis Ecclesiæ synodus, ac ipsa universalis Ecclesia hoc apostolicum jus legitimum astruit; et solus Quesnellus cum his qui Romanæ sedis prærogativis adversantur, veluti usurpatum et incompetens jus tradere potest.

9. Nunc de altero capite, quæ si Eutychem appellasse contendit non ad Romanam tantummodo pontificem, sed ad Alexandrinum quoque, et Hierosolymitanum, et Thessalonicense concilium; adeo ut si appellatum jus hinc colligeretur sit, nihil Romana antistiti præ Alexandrino, Hierosolymitano ac Thessalonicensi tribuendum sit; vel si his episcopis atque eorum conciliis ex Eutychis appellatione nullum jus fuit supra Constantinopolitanum Flaviani iudicium, nullum pariter Romano pontifici exinde deduci possit. Ad hæc primo animadvertimus Eutychem quidem appellationem sparsisse ad hos omnes apud quos presidium sibi affuturum sperabat. At libellum ap-

pellationis, quod sciamus, ad solum Leonem misisse, et a solo Leone iudicium institutum, ac sententiam epistola 28 latam liquet. Quid porro hac in re Eutychea egerit, ad verum jus appellationis astruendum non ingerimus; notum enim est criminosis et pertinaces homines iusta sententia condemnatos, patrocinia etiam illegitima querere, et quacumque via possunt, niti turbas excitare, et imperitis fucum facere. Ad S. Petrum Chrysologum episcopum Ravenatensem etiam scripsit, eo quod illum magno nominis, et multa apud Valentinianum auctoritatis audisset, licet in nullo iure supra Constantinopolitanum antistitem ac synodum potiretur. Hinc ab ipso id responsi accepit epist. 25, c. 2, non posse se extra consensum Romanæ civitatis episcopi de ejusmodi causis cognoscere et judicare. Mirum est Quesnellum in notis ad hanc epistolam num. 2, hoc Eutychei factum ita ingerere, ut licet jus Petro Chrysologo hæc in re non fuisse concesserit, Romano autem pontifici non negaverit, appellationem tamen num. 4 ab eo interpositam contenderit apud eundem episcopum Ravenatensem, indeque collegerit interpositam etiam fuisse ad alios metropolitans Occidentis æque ac ad Romanum pontificem. Hæc omnia gratis dicta sunt sine monumento ullo. Esto autem 1131 quod Eutycheis appellationem prætulit ad alios præter Romanum pontificem, quibus appellationis in hac causa jus nullum erat, numquid cum ad Romanum pontificem appellationis libellum reipsa misit, ad eum misit cui hoc jus non competeat?

10. Ut autem de hoc iure tute judicemus, non unius Eutychei factum, sed quid hujus facti occasione a Flaviano et a synodo Chalcedonensi Leonis iudicium vel promouentibus vel suscipientibus gestum est, potissimum spectari debet. Vellemus Quesnellum meminisse ejus, quod scripsit num. 9: *Non Eutychei vasserrino impostori fidem habeamus.... Audiamus Flavianum novæ urbis episcopum Christianique martyrem fortissimum.* Certe quamquam Eutycheus ad plures, immo et ad universalem synodum appellationem sparserit, solo tamen Leonis iudicio eam causam ingerere Flavianus, ut vidimus, confessus est; nec ab aliis metropolitans aut patriarchis idem iudicium flagitantum credidit, quod ab uno Leone ita postulavit, ut non solum nullius metropolitæ aut patriarchæ, sed nec ipsius generalis concilii iudicio opus esse putarit. Et siquidem eodem Quesnello testante num. 9, Flavianum novæ urbis episcopum... Orientalium de appellationibus animas ac consuetudo facere non potue-

runt, hanc eandem fateri oportet fuisse Orientalium mentem ac consuetudinem in appellationibus, ut solius Romani pontificis iudicium sufficere crederent, nec requiri aliarum sedium sententiam, aut generalis concilii, quod post iudicium sedis apostolicæ removendum uti non necessarium idem Flavianus pronuntiavit. Synodus etiam Chalcedonensis cum suscepit Leonis sententiam in hac causa editam epistola 28, qua non solum de Eutycheis hæresi, verum etiam de Constantinopolitano Flaviani concilio decretum fuit, eandem pontificiam auctoritatem comprobavit. Quid? Ipse Quesnellus in notis ad laudatam Chrysologi epistolam hoc pontificium jus inficari non potuit. Solum ut istud aliqua ratione extenuaret, appellationem ad eum delatam tradidit uti ad caput Occidentalis Ecclesiæ, ac si non ad Romanam sedem per se, sed ad Occidentale concilium delata censeri debeat, quæ ad Romanum episcopum defertur. *Occidentalem synodum*, inquit n. 1, *ejusque primatem illæ* (appellationum causæ) *attinebant.* Et n. 5: *Cum porro ad Occidentales episcopos appellabatur, Romani procul dubio episcopi omnium aliorum principis consensus explorandus erat, qui et synodi Occidentalis peculiari nomine caput, et universalis Ecclesiæ in causa maxime fidei procurator erat, et executor præcipuus canonum, qui in conciliis œcumenicis adversus hæreticos olim conditi erant.* Vide quot limitationibus hoc pontificium jus, quod fateri cogitur, circumscribat. Quatenus Romani episcopo per sese hoc jus competat etiam extra causas fidei, in observationibus ad quintam dissertationem ostendimus. In causa autem appellationis Eutychei solius Leonis nomine epistola 28 edita est, quod illi hoc jus ratione primatus competere, nulla necessitate imposita cogendæ Occidentalis synodi, et uti apostolicæ sedis auctoritate edita, quesita a S. Flaviano, a Chalcedonensi concilio et a tota Ecclesia catholica suscepta, ac summam exinde vim habere agnita fuit. Non ergo unius Eutychei testimonium in hoc valet, sed Flaviani, qui a Leone hoc iudicium postulavit; sed Chalcedonensis œcumenicæ synodi, totiusque Ecclesiæ, quæ idem iudicium a Leone editum tanta cum veneratione susceperunt. Vides igitur quo ex capite hæc licet emenitæ Eutycheis appellatio ad statuendum apostolicæ sedis jus in ipsis Orientis appellationibus plurimum conferat. Cætera Quesnelli conjectationes, seu potius cavillationes cum satis ex dictis corrumpantur, hominemque in Romanam sedem non bene affectum ostendant, alteriori responsione non egent.

DISSERTATIO OCTAVA.

DE CAUSA FLAVIANI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI IN PSEUDOSYNODO EPHESINA DAMNATI ATQUE DEPOSITI.

Ad epistolas 39 et 40 (nunc 43 et 44) sancti Leonis ad Theodosium imperatorem.

1133 I. Appellationum, quæ ad sedem apostolicam delatæ dicuntur primis Ecclesiæ sæculis, omnium celeberrima ea est quæ data est a Flaviano Constantinopolitano episcopo post latam adversum se a Dioscopo sententiam. Non enim tunc, inquit, a provinciali vel diocesana synodo, sed ab ea quæ œcumenicæ synodi nomine gaudebat, ex omnibus videlicet episcopis collecta, et cui tres præcipui Ecclesiæ primates et patriarchæ, Occidentales per legatos, Orientales per seipsos, intererant.

De hujusmodi igitur appellatione, quæ epistola 39 et 40 (nunc 43 et 44) præcipua est ac unica fere materies, paucis saltem disserendi necessitatem susceptum iudicet consilium, etsi prolixiorum tracta-

tionem argumentum a doctioribus jam pridem venturum non exigit.

Notandum imprimis, numquam a sancto Leone scriptum esse sedem quam a Flaviano esse appellatam, sed generatim dici appellationem interpositam, ut in hujus epistolæ capite 3 loquitur, et quod legati ipsius *ad litteræ reclamaverunt, et eisdem (a) libellum appellationis Flavianus episcopus dedit.*

Concinit Leonis Ephesinæ synodi Acta Græca in œcumenica Chalcedonensi relecta, in quibus aliud nihil a Flaviano dictum refertur, quam istud: (b) *Recusò te, παρρησιασας*; et ab Hilaro Leoniis legato: *contradicitor, χωρὶς ἀποφασεως.* Sive enim veram appellationem intellexerit Flavianus, ut scriptor novellus

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hunc fuisse libellum appellationis ad sedem apostolicam probabimus in observ. n. 4 et seqq.

(b) De hac formula confer observ. n. 2, ubi etiam sequentes cavillationes eliduntur.

operose contendit adversus Marcum, sive recusationem, quod affirmant alii, et ipse David tandem fatetur, perinde est. Hoc unum assero, Leonis mentionem a Flaviano vel appellante vel recusante factam non fuisse. Quamquam, ut de recusatione Flaviani a Petro Marca asserta verbum dicam, miror tanta pervicacia propugnari hoc loco a Davide consuetas judiciorum canonicorum formulas, cum omnia contra jus fasque a Dioscuro præsumpta cognoscantur, nec Ephesino latrocinio accommodari ullo modo possent solite judiciorum consuetudines ac formulæ. Esto enim recusationi non sit locus secundum juris ordinem, nisi ante latam sententiam; nec appellatio, nisi post prolatum iudicium: optime id quidem, cum vel legitimus iudex merito in suspicionem venit, vel ab incompetente iudicio adornatur. At nihil tale in Ephesino latrocinio reperis. Initio enim synodus legitime congregata jussu principis, assensusque pontificis, qui etiam per legatos intererat, recusari ac repudiari nullatenus potuit. Restat igitur ut tunc primum potuerint recusari Dioscorus ejusque synodus, cum ille omnia per vim scelusque sibi vindicans, et omnem judiciorum formam subvertens, ex episcopo visus est in prædonem et sicarium evadere, et synodum prius legitimam convertere in latrocinium. Tunc enim non tam appellatio, quæ legitimam ac competentem iudicem supponit, quam recusationi ac protestationi locus erat contra conventum, quem nulla ratio, ut loquitur S. Leo, synodum vocari sinit.

Enimvero recusationis et appellationis latum est in pluribus discrimen: quorum hoc unum est quod recusatio sententiam in irritum mittit tamquam ab incompetente iudice latam; appellatio vero suspendit solummodo sententiæ effectum, tamquam iniuste a iudice, licet idoneo, proferatam, donec a superiori ad examen revocetur. Porro toties tamque asseveranter Ephesinum iudicium synodi nomine indignum clamavit Leo noster, etiam ante iteratam cognitionem, ut satis significet magis recusationi quam appellationi locum fuisse. Ecqui enim **1135** synodus illa vocari queat, ubi omnia predatorie acta sunt? Ubi, sicut conqueritur Leo, *hi qui collecti sunt, de fide et errantibus non secundum consuetudinem protulerunt; ubi primates synodi nec resistentibus sibi, nec consentientibus pepercerunt; ubi non omnes qui conveniunt interfuisse cognovimus; ubi alios rejectos, alios didicimus intrinsecos, qui pro unius Dioscorigo arbitrio impiis subscriptionibus captivæ manus dederant; ubi in omnes sævium est Ecclesiæ; ubi scripta apostolicæ sedis episcoporum auriibus publicari non sunt permissa; ubi ejusdem legatis suus locus non est concessus; ubi, sicut Patres Chalcedonenses queruntur, violentia facta est, vis cum plagis, minabatur damnatio, minæ exilii tendebantur, milites cum fustibus et gladiis instabant; ubi gladii et fustes, qualis synodus est (Epist. 59, nunc 45, cap. 1; epist. 75, nunc 95, cap. 2; epist. 39, nunc 45, cap. 1; epist. 40, nunc 44, cap. 1; Chalced. syn. part. II, act. 1)?* Illinc vides quam merito jure clamavit Flavianus: *Ἰσακροῦμαι σὲ, Recuso te*. Quia tamen episcoporum fere omnium consensus ac subscriptio nonnullam synodi imaginem impio conventui conciliabant, imperatorisque ac potestatem interveniebat auctoritas, Flaviano visum est, cum postmodum appellationis libellum apostolicæ sedis legatis tradidit, hanc appellationis vocem usurpare, ut ex jure appellationis novæ synodo locus daretur.

II. Appellans autem Flavianus, Leonis, ut dixi, nomen non interposuit: in quo ipsum etiam Leonem suffragatorem habemus. Cum enim de hac appella-

tionem ac de iterando concilio sæpius agat in epistolis post Ephesinum conventum scriptis, numquam tamen sedem suam ait appellatam: quod pontifex sedis suæ jurium studiosissimus numquam omisisset, si ita fuisset; sed appellationem simpliciter interceptam asserit. Cui, inquit (Epist. 59 et 40, nunc 45 et 44, c. 3), *sacramentum veræ divinitatis et veræ humanitatis in Christo, quia impie nunc a paucis imprudentibus obstat, omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes; ut, quia et nostri fideliter reclamant, et eisdem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum jubentis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum: convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis, quorum si qui superati iniuriis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique, quorum est causa durior, si consilii melioribus acquiescant, ob Ecclesiæ unitate non excident. Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postularet, canonum Nicææ habitorem decreta* **1136** *testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta, quæque subter annexa sunt. Lego hic reclamasse legatos, lego interpositam appellationem, lego etiam legis datum appellationis libellum: at vero ad quem appellatum sit prorsus non lego. Immo, inquit Joannes David, ex his ipsis verbis perspicuum est Romanum pontificem esse appellatum. Omnis enim appellatio necesse est ut alicui iudici deferatur. Cum igitur Flavianus libellum appellationis legatis dedit, eam ob causam dedit, quod in eis jurisdictionem agnosceret, quæ recipiendæ appellationis potestatem faceret: jus porro istud privati hominibus competere non potuit; unde necesse est ut tamquam papæ legatis libellum hujusmodi tradiderit, quia pontificem pro idoneo appellationis discentiendæ iudice agnovit. Miror homini versandis litibus ac procurandis dedito ita jurisdicendi normam et usum latere, ut ignoret quod nemo nescit qui forum a limine salutavit. Quis enim unquam vel somniavit libellum appellationis ei ad quem appellatur, vel ejus vicariis tradendum esse? Immo secundum juris Romani formam eidem traditur a quo appellatum est, qui litigatori decernat apostolos, id est litteras dimissorias, quæ sic dicunt: *Notum sit vobis R. appellasse a sententia mea, et ideo dimitto eum a iudicio meo et ad vestrum dirigo, ut ff. de Lib. Dimiss. l. 1.* Ita Paulus apostolus cum Cæsarem appellasset a præside Festo (Act. xxv, 10), non alteri quam eidem præsidi appellationis vocem direxit, nec ab altero recepta appellatio aut appellans dimissus ad Cæsarem: *Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Cæsarem appellasti? Ad Cæsarem ibis* (Ibid., 12). Et postea: *Ipsa autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere* (Ibid., 25). Jam vero Flavianus a Dioscuro ejusque infausta synodo appellans (a) ad aliud concilium, cuius suum tradidisset libellum, nisi legatis Romanis, qui fere soli iniquis Dioscorigo molitionibus non consenserant? Primum, quia Dioscorus omnia per vim et impotentiam agens nullam juris formam servari permisisset; deinde, quia omnes fere synodi præsules captivæ manus Dioscuro dederant; tertio, quia Occidentales maxime episcopos appellabat Flavianus, ut et Theodorius, ac proinde necesse erat ut eorum patriarchæ ac omnium primati innotesceret Flaviani appellatio. Denique ad universale totius Ecclesiæ concilium provocanti, quis potius adeundus est appellationis libello, quam is qui et Ecclesiæ totius apex summus, et in fidei causa universalis velut procurator est,*

B *tione ac de iterando concilio sæpius agat in epistolis post Ephesinum conventum scriptis, numquam tamen sedem suam ait appellatam: quod pontifex sedis suæ jurium studiosissimus numquam omisisset, si ita fuisset; sed appellationem simpliciter interceptam asserit. Cui, inquit (Epist. 59 et 40, nunc 45 et 44, c. 3), sacramentum veræ divinitatis et veræ humanitatis in Christo, quia impie nunc a paucis imprudentibus obstat, omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes; ut, quia et nostri fideliter reclamant, et eisdem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum jubentis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum: convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis, quorum si qui superati iniuriis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique, quorum est causa durior, si consilii melioribus acquiescant, ob Ecclesiæ unitate non excident. Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postularet, canonum Nicææ habitorem decreta **1136** *testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta, quæque subter annexa sunt. Lego hic reclamasse legatos, lego interpositam appellationem, lego etiam legis datum appellationis libellum: at vero ad quem appellatum sit prorsus non lego. Immo, inquit Joannes David, ex his ipsis verbis perspicuum est Romanum pontificem esse appellatum. Omnis enim appellatio necesse est ut alicui iudici deferatur. Cum igitur Flavianus libellum appellationis legatis dedit, eam ob causam dedit, quod in eis jurisdictionem agnosceret, quæ recipiendæ appellationis potestatem faceret: jus porro istud privati hominibus competere non potuit; unde necesse est ut tamquam papæ legatis libellum hujusmodi tradiderit, quia pontificem pro idoneo appellationis discentiendæ iudice agnovit. Miror homini versandis litibus ac procurandis dedito ita jurisdicendi normam et usum latere, ut ignoret quod nemo nescit qui forum a limine salutavit. Quis enim unquam vel somniavit libellum appellationis ei ad quem appellatur, vel ejus vicariis tradendum esse? Immo secundum juris Romani formam eidem traditur a quo appellatum est, qui litigatori decernat apostolos, id est litteras dimissorias, quæ sic dicunt: *Notum sit vobis R. appellasse a sententia mea, et ideo dimitto eum a iudicio meo et ad vestrum dirigo, ut ff. de Lib. Dimiss. l. 1.* Ita Paulus apostolus cum Cæsarem appellasset a præside Festo (Act. xxv, 10), non alteri quam eidem præsidi appellationis vocem direxit, nec ab altero recepta appellatio aut appellans dimissus ad Cæsarem: *Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Cæsarem appellasti? Ad Cæsarem ibis* (Ibid., 12). Et postea: *Ipsa autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere* (Ibid., 25). Jam vero Flavianus a Dioscuro ejusque infausta synodo appellans (a) ad aliud concilium, cuius suum tradidisset libellum, nisi legatis Romanis, qui fere soli iniquis Dioscorigo molitionibus non consenserant? Primum, quia Dioscorus omnia per vim et impotentiam agens nullam juris formam servari permisisset; deinde, quia omnes fere synodi præsules captivæ manus Dioscuro dederant; tertio, quia Occidentales maxime episcopos appellabat Flavianus, ut et Theodorius, ac proinde necesse erat ut eorum patriarchæ ac omnium primati innotesceret Flaviani appellatio. Denique ad universale totius Ecclesiæ concilium provocanti, quis potius adeundus est appellationis libello, quam is qui et Ecclesiæ totius apex summus, et in fidei causa universalis velut procurator est,**

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duo in observationibus ostendimus: 1° Flaviano appellasse ad sedem apostolicam, et ad Romanam synodum, quæ in ejusmodi causis a Romanis pontificibus congregari solebat; 2° auctoritatem ha-

rum synodorum fuisse præsertim in summo pontifice, cujus potestas potissimum appellationibus respiciebatur. Vide n. 5 et seqq., usque ad 12.

cui incumbit convocandæ œcumenicæ synodi præcipua sollicitudo ac cura, cui denique jus primæ sententiæ **1137** primique loci competit in conciliis? Hæc sunt veræ rationes quæ Flavianum moverunt ut appellationis vel recusationis libellum in manus legatorum deponeret, quos ad hunc effectum necesse non erat ut jurisdictionem propriam vel pontificis nomine haberent; sed sufficiebat ut concilii pars essent, et interpositæ appellationis testes idonei.

III. Ad id vero, quod decernit scriptor ille, esse necesse ut omnis appellatio ad aliquem judicem provocet, ista est, si is verborum Davidis sensus: quoties appellatur, ad aliquem appellari. Sed duo animadvertenda sunt, ne cui fœdum faciant hæc verba: primum, male ab eo duos confundi, scilicet eum qui libellum appellationis recipit, et eum cujus est de appellatione judicare, quos longo intervallo distare ostendimus, cum is potius reciperet libellum a cujus sententia appellabatur; deinde notandum quod etsi ad aliquem semper appelleretur, non tamen necessario requiritur ut ejus nomen vel viva voce vel scripto explicetur; solemnitas enim appellationis aliud nihil exigit, nisi ut mox lata sententia, iudice adhuc pro tribunali sedente, litigans viva voce dicat: **APPELLO**. Et cum ex intervallo per libellum appellationis appellatur, sufficit dicere, quis, a quo, et a qua sententia appellet, etiamsi appellati iudicis nomen aut magistratus non exprimitur.

Evanescent igitur fucus ille quem ex verbis S. Leonis facere tentavit David. Nec solum pro ipso non pignant Leonis ea verba, quæ aliena interpretatione torquere voluit, sed ipsum pontificis de sede sua silentium sensui, quem eidem affligere satagit, prorsus repugnat. Ut demus enim negativum argumentum non semper roboris plurimum habere, hoc tamen loco vim habet maximam, cum certum sit pontificem non ita causæ propriæ oblitum esse, ut appellationem, quam expressis verbis ad sedem Romanam Constantinopolitanus antistes detulisset, ipse premeret silentio, prærogativamque ultro delatam respuere videretur.

IV. Ex descriptis porro epistolæ 40 (nunc 44) verbis aliud nobis validissimum adest (a) argumentum, quo a Flaviano synodum appellatam esse constat, ac deinde Leonem quatenus synodi caput. Cum enim ex appellatione illius episcopi, congregandæ synodi œcumenicæ necessitatem arcescat, sole clarius est appellatam esse synodum, nec alterius auctoritatem pulsatam esse appellationis libello, ut de latrocinii Ephesini sententia iudicium ferret. *Quam autem*, inquit, *post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, canonum Nicææ habitorum decreta testantur*. Si enim ad unicum ex Occidentalibus episcopum cum provincioli **1138** vel diocæsana synodo provocatum est, quidni solus cum suis comprovincialibus iudicium adornat? Ut quid omnium Ecclesiarum sacerdotes e suis sedibus dimoverentur, si unus iudicio possit causa finire? Cur necessario postulata synodus œcumenica, quando non œcumenica synodus appellata est? Si sedes primaria libello adita est, sedi suæ pontifex litigantes sistat, rem discutiat, coepiscoporum sententiam postulet, iudicium decernat, et causa finita est. Sed ideo necessario postulati generalem synodum *post appellationem interpositam* censuit Leo, quia illam a Flaviano postulatam esse ex ipsius libello atque ex consuetudine ecclesiastica intellexit; nec suæ providentiæ iudicioque existimavit esse permissum, an synodo cogende supersederetur, an instaretur; sed ex necessitate et ex officii sui debito esse duxit pro ea impetranda etiam *cum gemitibus et lacrymis*, ut ipse ait, *et genibus provolutum deprecari*, ut scribit Liberatus (*Brev. cap. 12*). Ita Innocentius papa I, deposito S. Joanne Chrysostome,

A *œcumenicam synodum*, ait Sozomenus lib. viii, cap. 26, *convocare studuit*: scribensque ad clericos Constantinopolitanos, sic habet: *Sed quodnam remedium hisce rebus in præsentem afferemus? Necessaria erit synodalis cognitio; quam etiam multo jam antea congregandam diximus. Ea quippe sola est quæ hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedit medellam calamitatis hujus committere voluntati magni Dei ac Christi ejus Domini nostri. Et postea: Ac nos quidem multum deliberamus quonam modo synodus œcumenica congregari possit; per quam divina voluntas turbulentis istis motus consopiri possint.*

Idem sibi onus incumbere intellexit, ut diximus, S. Leo; sensere et reliqui Occidentium partium antistites, qui audito appellationis nuntio, causam hanc ut sibi omnibus communem et cuique propriam amplexi sunt, supplicesque imperatorem per Leonis litteras adierunt, ut synodum generalem congregari iuberet, in qua, discusso iterum Eutychidis dogmate, Flavianique ac Dioscori causis cognitis, sententiam ferrent finem huic negotio imposituram. Omnes, inquit Leo (*Epist. 40, nunc 44, cap. 3*), *partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestræ cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes, ut quia et nostri fideliter reclamant, et eisdem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum jubeat intra Italiam celebrari; convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis. Votum quidem suum Leoni significare nondum potuerant omnes Occidentales episcopi; sed pontifex ut omnium caput ac lingua, omnium mentem Theodosio explicat, omnium jus apud eundem prosequitur ac urget, nullatenus dubitans **1139** quin omnes appellationem ad se delatam apud se vellent, congregata synodo, discuti; neque hoc sibi sumens, ut synodum suo unius nomine postularet; ne jus omnibus commune, proprium sibi facere ac reservare soli videretur. Notandum porro diligenter ex illis Leonis nostri verbis Occidentales omnes episcopos et Ecclesias, non eo solum nomine synodum supplices postulare, quod fidei causa omnibus communis periclitaretur, vel aliam ob rationem, sed ob id maxime quia et legati sedis apostolicæ reclamant, et eisdem appellationis libellum dederat Flavianus. Jus enim inde suum arcessunt, Leone teste, Occidentales episcopi omnes, nec aliam proferunt hoc loco rationem.*

V. Ex quo consequi necessario mihi videntur duo maximi momenti: alterum quidem, quod superius discussimus, non ad unum pontificem alioquem, sed ad omnes Occidentis saltem episcopos devolutam esse Flaviani appellationem; alterum (b) legatos sedis apostolicæ, non Romani solummodo pontificis nomine Ephesinæ synodo secundæ interfuisse, nec alias interesse consuevisse œcumenicis conciliis in Oriente congregatis, sed et omnium totius Occidentis episcoporum vice, quorum procuracionem gerebant, cum per se interesse iidem non poterant. Hoc enim solemne erat Romano episcopo ut cum primum synodus universalis indicia erat, omnes sui patriarchatus episcopos ea de re admoneret cogeretque ipse Romæ synodum, ad quam invitati Occidentales confluerent; ut in commune de negotio illic tractando disserterent, deligerentque legatos absentium vicem impleturos. Nimirum qui ex illa Romana synodo legati mittebantur, non solius pontificis legati erant, nec ab ipso solo mitti dicebantur, sed ab universa synodo missi erant, ejusdem agebant vicem; tametsi legatorum sedis apostolicæ nomen semper retinerent, quia Occidentalium omnium coryphæus erat pontifex. Hoc clarissimum evadit ex tertia synodo œcumenica Ephesina, ubi Cyrillus legatorum apostolicæ sedis sententiam resumens, sic loquitur: *Deposuerunt enim sup-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc argumentum expungeatur in observ. n. 13, Leonisque mens explicabitur n. 14 et seqq.

(b) Hæc et sequentia excutientur in observ. n. 25 et seqq.

plantes locum sedis apostolicae totiusque synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium episcoporum (Part. II. Ephes. syn. act. 3). Et in relatione missa ad imperatorem: *Pilissimus*, inquit, *magna vestrae Romae archiepiscopus, et universa Occidentalis synodus, per sanctissimos episcopos, quos ad nos ipsa misit, etc.* Idem manifestum est ex concilio sexti actis, ubi episcopi Portuensis, Paternensis et Rhegitanus locum tenere dicebatur concilii antiquae Romae in quo centum et viginti episcopi convenierant. Hinc saepe saepius cum pontifex noster legatos ex synodo mittit, non suo tantummodo, sed et concilii nomine **1140** scribit in hunc modum: *Leo et sancta synodus, quae Roma convenit, etc.* Si quando autem vel bellorum tumultus, vel publicae calamitates, vel temporis angustiae synodum ex omnibus suis diocesis convocare pontifex non sinebant, tunc vel unaquaque diocesis suum coegit concilium, ex quo legati ad Romanam synodum missi sententiam episcoporum illius diocesis ferrent, quae demum communibus totius patriarchatus legatis ad oecumenicam synodum profectoris tradebatur; iidemque legati a sede apostolica caeterarum principum, ubi concilium convenerat, et ad eius episcopum omnes Occidentales per legatos vel interas velut ad *apostolos*, ut a Basilio vocatur, confuserant, nomen legatorum sedis apostolicae sortiebantur. Ita Leo noster indicta synodo Chalcedonensi, misit in Gallias, ut diocesis Gallicanae suffragium ex synodo Romani missum, per legatos apostolice sedis ad oecumenicam synodum deferretur. Testem habemus Leonem ipsum in epistola quam Gallicanis episcopis rescriptis post acceptas eorum litteras. *Optassemus quidem*, inquit (*Epist. 77, nunc 102, ad episc. Gallicanum, cap. 1*), *fraternitatis vestrae litteras eo tempore quo promissuras, accipere; ut profectoris ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam synodum vice nostram pro catholica fidei defensione direximus, etiam vestrae sententiae professio jungeretur.* Cum denique tam arctus oecumenicae synodi congregandae terminus praefixus erat, ut nec aliarum dioceseon suffragia expectare, vel ad eas ne litteras quidem mittere sinneret, tunc coacto concilio vel ex diocesi Urbis, vel ex his episcopis qui tum in Urbe morabantur, legati mittebantur, qui totius patriarchatus Occidentalis procuracionem a patriarcha ejusque diocesana vel provinciali synodo suscipiebant gerebantque, et personam Occidentalium omnium in oecumenica sustinebant.

Ita factum est a Leone, postquam de indicta Ephesina synodo secunda ex Oriente nuntium accepit. Imperator enim, ut habet pontifex (*Epist. 27, nunc 51, ad Pulcheriam, c. 4*), cupiens quam celerrime turbata componi, episcopali concilio, quod Ephesi vult haberi, nimum breve et angustum tempus indicit, diem kalendarum Augustarum praestituendo conventui; cum major pars reliqui sit temporis absumenda, ut profectio sacerdotum, qui negotio sufficiant, valeat ordinari. Rebus, inquam, ita dispositis, aliud nihil restabat, nisi ut pontifex de Occidentalium suorum fide securus, eos dirigeret in Orientem, qui omnium causam agerent, scriberetque procul dubio de omnibus quod de Gallicanis scriptum a se fuisse ad Chalcedonensem synodum ipse narrat in rescripto ad Galliae episcopos. Merito, inquit (*Epist. 77, c. 2*), *nos cognoscimus fratribus et coepiscopis nostris Orientalibus intimasse quod 1141 secundum evangelicam apostolicamque traditionem de incarnatione Domini nostri Jesu Christi una esset omnium nostrum et indiscreta confessio, etc.*

Inde manifestum est quam male sibi providerit Joannes David, cum ex eo quod legatus traditus dicebatur appellacionis libellus, ad Leonem unum provocatum esse a Flaviano asseruit: siquidem ex dictis patet non solius pontificis personam gessisse legatos,

A sed omnium Occidentalium; ac proinde ad eos omnia delatam esse appellacionem, quorum nomine intererant synodo. Ac consequenter jure merito synodum omnes Occidentalium pariter episcopos postulasse teste S. Leone, ac ejus necessitatem ex legatorum reclamacione et Flaviani appellatorio libello eidem oblato arguisse.

VI. At vero, inquit scriptor ille, S. Leo Nicenorum, id est hoc loco, Sardicensium canonum argumentum profert, ut ex appellacione Flaviani postulationis sum equitatem asserat. Nullam porro appellacionem commemorant Sardicensis canonis, praeter eam quae Romanum episcopum unice spectat: quare vel synodi decretis male et extra causam abutitur S. Leo, inquit ille, vel appellacionem Flaviani non sensit esse devolutam.

Prævaricari dixerim qui tam infirmis fulcimentis causam sustentat, tamque contrariis sibi argumentis. Ita enim obscura sunt apud plerisque decreta illa Nicæae habita, quae a S. Leone laudantur, ut nihil obscurius. Nihil quippe tale legitur inter Nicænos canones, et ad Sardicensis confingere cogitur David, qui sub Nicenorum nomine citatos a Leone divinos, ut multis ante ipsum divinum est. Verum hoc non inviti concedimus, (a) Sardicensis canones alieno hic nomine vestitos adductos esse a Leone, ut necessitatem concilii oecumenici argueret: jam absurdissimum esse contendit, quod inde consequi vult David, nimirum nemini tunc notum non fuisse Flaviani appellacione apostolice tantummodo sedis tribunal posuitum esse, cum de solis hujusmodi appellacionibus decernant canones Sardicensis. Hanc enim argumentandi rationem nemo est qui non Leone indignam existimet.

Si de solis appellacionibus ad Romanum pontificem statutum est aliquid Sardicensibus canonibus, necesse est ut congregetur synodus oecumenica, quae de appellacione Flaviani judicet.

C Atqui de solis appellacionibus ad Romanum pontificem statuunt Sardicensis canonis.

Ergo necesse est ut oecumenica synodus de Flaviani appellacione judicatura convocetur.

Vides, mi David, quam sit absurda illa major propositio, cui tamen inniti necesse est **1142** argumentationem tuam; rectius enim hoc in gratiam sedis suae elicere Leo videretur. De solis appellacionibus ad sedem apostolicam agunt Sardicensis. Ergo auctoritate Sardicensium canonum sola sedes apostolica de appellacione Flaviani judicare debet. At istud non elicit S. Leo, sed potius ex Sardicensium canonum decreto congregandum esse concilium, in quo appellatio discuteretur. Ut vero recte procedat argumentatio Leonis, unum supponendum est, quod a Davidis mente alienissimum, quodque maximi est momenti: nimirum, pontifici persuasum fuisse, quod cum Sardicensis synodus episcopis appellandi ad sedem apostolicam seu ad episcopum Romanum potestatem fecit, non ad episcopum solitarie sumptum, sed ad eum suarum dioceseon episcopis septum deferri voluit appellacionem, nec aliter hanc adjudicandam censuit quam ab omnibus Occidentalibus episcopis sub patriarcha suo congregatis, *convenientibus utique*, ut expressis verbis hoc loco habet Leo, *Occidentalium provincialium episcopis*. Tunc enim vitiolum non erit pontificis ratiocinium, ita Augustum urgentis; sed potius dialectice canonibus omni ex parte congruet. Quod ut demonstretur, S. Leonis enthymema in syllogismum resolvitur debet; ex quo quid ipse in mente habuerit quidque necessario supplendum sit, nemo solo meridiano clarior non videat.

Tale est igitur pontificis enthymema ex epistolis 39 et 40 (nunc 43 et 44).

Tribunal illud ad quod appellandum censuit Sardi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide hac in re observationes n. 20 et seqq., in quibus tota sequens Quesnelli ratiocinatio ad crismam exigitur.

censis synodus, post appellationem Flaviani interpositam, necessario postulandum est.

Igitur concilii œcumenici tribunal, seu concilii Occidentalis sub patriarcha suo, convenientibus ex Oriente et ex toto orbe episcopis, post interpositam Flaviani appellationem, necessario postulandum est.

Hujus epithymematis minorem supplere necesse est, ut in syllogismum perfectum evadat: quem subiiciamus.

Tribunal illud ad quod appellandum censuit Sardicensis synodus, post appellationem Flaviani interpositam, necessario postulandum est.

Atqui synodus Sardicensis ad concilii œcumenici tribunal, seu concilii Occidentalis sub patriarcha suo congregati, convenientibus ex Oriente et ex toto orbe episcopis, appellari censuit.

Ergo concilii œcumenici tribunal, seu concilii Occidentalis sub patriarcha suo, convenientibus utique ex Oriente et ex toto orbe episcopis, post appellationem Flaviani interpositam, necessario postulandum est.

VII. Porro non hoc tantummodo habemus ex Leonis mente ac ratiocinio quod in præsentem probatum volebamus, scilicet nec ad solum pontificem appellationis libellum datum esse a Flaviano, nec id sibi Leonem 1143 ipsum sumpsisse, ut solus post appellationem iudicaret; sed egregiam præterea ac singularem Sardicensium canonum interpretationem accipimus ab ipso pontifice Romano traditam, tali-que pontifice, quo neque doctior quisquam, neque iurum sedis sue studiosior, Romanam unquam rexit Ecclesiam. Ipso, inquam, Leone interprete docemur quid per episcopum Romanum fieri deberet cum ad ipsum appellabatur, et quo sensu ad ipsum appellari concessere canones illi. Ipsi enim sunt canones, inquit Gelasius papa (Epist. 4 ad Faustum Mag.), qui appellationem totius Ecclesie ad huius sedis examen tollere deferri. Ut res facilius intelligatur, lectoris oculis subiiciendi sunt canones Sardicenses.

Canon 3. Quod si aliquis adjudicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum concilium renovetur, si vobis placet, sancti Petri memoriam honoremus, ut scribatur ab his qui causam examinarunt, Julio Romano episcopo: et si iudicaverit renopandum esse iudicium, renovetur, et dei iudices; si autem probaverit talem causam esse ut non rescribatur ea quæ acta sunt, quæ decreverit confirmata erunt: si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

Canon 4. Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenum sanctitatem protulisti, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata.

Canon 7. Osius episcopus dixit: Placuit autem ut si episcopus accusatus fuerit, et iudicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo cum decesserint; si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri; si iustum putaverit ut renovetur iudicium (Al. exanien), scribere his episcopis digneque qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et iuxta fidem veritatis definiant. Quod si is qui rogat causam quam iterum audiri, deprecatione summovent episcopum Romanum, ut de latere suo presbyterum mittat; erit in potestate episcopi quid velit et quid existimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentibus cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem quoque destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicaverit.

Observandum porro concilium istud convocatum in gratiam sancti Athanasii, Marcelli, Asclepie et aliorum episcoporum, quos calumniis jampridem

A vexabant Ariani: quod vel inde manifestum est, quod ad Julium tunc Romæ episcopum litteræ decernuntur, non aliam ob causam quam ut 1144 Athanasii negotium ad se pertinere intelligeret ut istorum canonum.

1. Consilium episcoporum orthodoxorum qui illum convenerant istud imprimis fuisse ut causam sancti Athanasii ejusque sociorum in Occidentem pertraherent; tum quia plerique Orientales, penes quos summa rerum erat, ipseque imperator, Athanasium angue pejus oderant, ejusque perniciem toti allaborabant; tum quia maxima pars Sardicensium præsulum Occidentaliū erant Ecclesiarum, eorumque præsertim coryphæus Osius Cordubensis, totius synodi ingenium et lingua.

3. Canones illos in gratiam Athanasii conditos, ad ipsius etiam mentem, et velut ex præjudicio quod ipse Romanus petens creaverat, esse constitutos. Quoptimo enim eiceret ante Sardicense concilium anno illos se Athanasius contulerat, postquam Eusebium ad Julium papam legatos misissent, qui ejus auctoritatem Occidentaliūque concilii tribunal adversus Athanasium compellerent. Et revera concilium Occidentale Romæ mense Junio an. 341 convocandum velut ex utriusque partis compromisso indictum est, ac postea celebratum.

His consideratis. Sardicenses Patres in trium illorum canonum primo supponunt episcopum a proprio provincia: suæ concilio sententiam excepisse; sed eundem injuriam sibi factam esse existimantem postulare ut concilium renovetur. Osius, quem et futurum rerum ecclesiasticarum usum, et Arianorum importuna tergiversatione docuerant arripisse accedere ut sine ulla ratione ac pro hæreticorum vafrilitate episcopi sedibus suis moverentur in concilium congregandi, censuit optimum fore, si alieni a concilio daretur facultas dividendi utrum et quando appellationi locus esse deberet; ne judicia ecclesiastica paterent magis nebulonum quorundam artibus ac protervie, quam sæcularia. Habes enim codicis libro septimo titulum 65: QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIUNTUR: Et cessat appellatio, ut glossator habet, quandoque ideo quia necessaria non est; quandoque ideo quia non mereatur appellator audiri: quod toto titulo citato explicatur. Quem potius hoc munere decorasset synodus quam pontificem Romanum, communem omnium patrem, et in quo sancti Petri apostoli memoria honoranda erat? Synodus enim provincialis suspecta erat damnato; vicinarum provinciarum episcopis eam ob causam congregari et re ecclesiastica non erat: hoc igitur oneris Romano datum, cui nec operosa inquisitione, aut totius negotii accurata discussione ad id opus erat; sed summam tantum vel ex litteris priorum iudicium cognoscere, sicut sæculari iudici facile est statim decernere, quorum appellationes recipere permittant aut velent juris civilis leges.

Porro si probaverit talem causam esse ut non rescribatur ea quæ acta sunt, summ stat provinciali sententiæ robur integrum; si iudicaverit renovandum esse iudicium, decernit 1145 renovandum, scribitque episcopis qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnino requirant, et iuxta fidem veritatis definiant. Mittit etiam, si ita voluerit, presbyterum e suo latere, qui episcopis iudicaturis suffragium suum jungat auctoritate ac nomine ejus a quo mittitur.

Hæc habentur in canone septimo, ubi non plurimum interest an quæ duobus illis canonibus efferuntur de revisione seu retractione simplicis prioris iudicii an de vera appellatione intelligi debeat, cum illud omne ita auctoritate concilii statuatur, ut in potestate litigantis maneat tribunal illud adire. Certum in duobus illis canonibus appellationis vox non occurrit, nisi semel tantum: si appellaverit et confugerit ad Romanum episcopum; ejus loco in synodo Africana, ubi refertur canon 7, et in Græcæ versione

legimus, si appellasse videatur: ex quo videntur præ-ales istud appellationis veræ nomine non esse dignatos, quod his aliis verbis sæpius exprimunt: *Renovare examen, renovare iudicium, refricare quæ acta sunt, confugere ad episcopum Romanum, causam iterum audiri*. Quamobrem cum ait, *Si appellaverit, non addit, ad Romanum episcopum*; sed subauditum vult potius, aliud iudicium; subjicit vero statim: *et confugerit ad Romanum episcopum*, ut nimirum aliud iudicium impetret secundum synodi decretum.

An vero ad posterius istud iudicium iudices de novo dati cum prioribus convenire deberent secundum mentem canonis, affirmat Marca, negat David; et ex ipsis canonis verbis obscurum mihi et incertum videtur. Quamquam omnino insolens videretur ut uni provincie in alteram jus daretur, huiusque sententiam, eadem neglecta provincia, ad examen illa revocaret. Viam ecclesiasticæ disciplinæ ac consuetudini magis congruentem inierant pauci ante annis Antiocheni Patres, quamquam et catholicæ doctrinæ et sancto Athanasio infensi, cum canone 14 statuerunt ut ad iudicium de episcopo habendum, dissidentibus comprovincialibus episcopis, vicinæ provincie episcopi advocarentur, *ut per eos simul et per comprovinciales episcopos quod iustum visum fuerit approbaretur*.

VIII. Quod ordinem trium illorum Sardicensium canonum spectat, conjectura est Petri Marce, a Joanne Davide laudata, nativum non esse eum qui nunc in omnibus excusis manuscriptisque codicibus conspicitur: nimirum septimum canonem jungendum esse tertio et quarto; immo contendit solus David quarto esse præponendum. Conjectionem istam vel soli codices Romanæ Ecclesiæ, seu Dionysianus, seu noster Dionysiano antiquior, funditus evertunt. Quis enim credat Innocentii papæ I temporibus, id est, quinquaginta et quinque annis post Sardicensem synodum, tantam perturbationem in ordinem canonum invectionem, aut inemendata exemplaria Romam transmissa, 1146 vel ab Osio in Occidentem secum apportata? Quis putet ita in omnes codices irrepsisse errorem, ut quotquot ex omnibus mundi partibus videri hucusque contigit, ea ordinis inversione laboraverint; nullus genuinam canonum seriem repræsentet? Audaciorem igitur nemo est qui non pronuntiet conjecturam, quam nec ulla necessitas postulat, nec probabiliter facit ulla ratio idonea, nec ullus codex non reprobatur. Quod enim illorum trium canonum eadem est materies; quod præsertim tertius et septimus unum idemque definiunt, arguit potius interjecto tempore editos esse, quam una serie ac una

A manu conditos: quia si (a) eodem tempore, eademque occasione definitum esset quidquid utroque continetur, in unum eundemque canonem coniectum esset. Duo porro ideo facti sunt, quia post aliqua alia in synodo ventilata, venit in mentem episcopi alicujus priora decreta revolvantis hæc tertii canonis de Romano episcopo verba, *det iudices*, contractoria esse, nec formam iudicii de quo agebatur satis aperire: hinc postulavit ille canonem explicari, conditionesque iudicii de novo ordinandi distinctius exprimi; quod et obtinuit, condito eum in finem septimo canone.

At contra argutatur David ex his canonis quarti verbis: *Addendum, si placet, huic sententiæ quam plenam sanctitatem protulisti, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit*, etc. Ex his, inquit, verbis evidenter sequitur canonem qui quarto huic præbait aliquid statuisse circa depositionem episcopi. De hac tamen nihil prorsus in tertio canone, solus septimus eam expresse attingit. Igitur septimus canon quarto debet præmitti. Nugæ, nugæ; in nullo enim trium canonum quidquam de depositione decernitur; sed eam omnes supponunt. Hoc cæteris amplius habet canon tertius, quod omnes omnino episcoporum completitur causas in quibus qui causa cecidisset, de altero iudicio appellando vellet cogitare: quas inter dubium non est primum eam locum tenere, in qua depositionis pœna illata esset episcopo. Id probe intellexit Gaudentius significari primis canonis verbis: *Quod si aliquis adjudicatus fuerit episcopus in aliqua causa*, hoc est, in qualibet causa: unde postulavit ut in depositionis causa, quæ una illarum et quidem major erat, id decerneretur (quod in aliis locum non habebat), ne dum appellationem suam apud apostolicam sedem prosequitur depositus episcopus, alius ei superordinetur, donec an appellationi locus dandus, an priori standum iudicio, decerneret ex mandato synodi Romanus pontifex, resque demum tota novo iudicio determinetur.

C IX. Confirmato semel antiquo ac genuino canonum istorum ordine, pro quo novum Joannes David non alio animo supposuit quam ut novellam suam contortamque illorum interpretationem utcumque fulciret, jam per se ruit edificatio hæc, cuius dinotum est 1147 fundamentum. Duo sunt autem quæ inde consequi manifestum est. Unum, non genuinam esse interpretationem, quæ defendi non possit, nisi inverso canonum ordine, contra omnium codicum excusum et miss. fidem; contra Latinorum Græcorumque scriptorum omnium, qui canones istos vel ediderunt, vel interpretationibus ac suis commentariis illustra-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Nonnulla hic notanda sunt quæ in observationibus locum opportunum non habent. Sardicensis canonis non uno eodemque tempore, sed diverso, atque actione quasi distincta fuisse constitutos, merum est commentum, quod nullo sive Græcorum sive Latinorum codicum aut editionum indicio probabitur. Omnes enim hi canones uno contextu diversis interlocationibus proferuntur, quod unius ejusdemque actionis proprium est: ut in aliis canonibus Africanarum synodorum similiter propositis accidit, quos eadem actione conditos nemo ambigit. Cum porro duo fuerint canonum Sardicensium originalia exempla, unum Latinum pro Latinis, Græcum alterum pro Græcis, ut palam fiet ex dicendis tom. III in tractatu de Collectionibus, part. 1, cap. 5, canon apud Latinos septimus in Græcis exemplis quintus est, canon quarto Gaudentius immediate subjectus: qui sane ordo continuam seriem canonum ad eandem materiem pertinentium evidenter præferens, æquior videtur. Quod si quis canonem septimum a quarto disjunctum cum Latinis codicibus malit, hunc duobus aliis canonibus interjectis eadem actione additum fuisse ab Osio dicere debebit, non vero alia posteriori actione constitutum. Neque verum est quod

hic Quesnellus obtrudit, tertio ac septimo canone unum idemque fuisse definitum, adeo ut, si eodem tempore, seu eadem actione statutum fuisset quidquid in utroque continetur, in unum eundemque canonem coniectum esset. Nam canon septimus de appellatione proprie dicta ad Romanum pontificem agit, de qua nihil canone tertio, ut in observationibus ad dissert. 5 ipsius Quesnelli cap. 6, num. 7, 8 et 9, fusius ostendimus. De hac appellatione proprie dicta ad sedem apostolicam post secundum iudicium egerat Gaudentius, can. 4. Osius autem, can. 7, alias 5, agit de eadem appellatione post iudicium primum, ut ibidem vidimus, num. 10: ex quibus patet quantum canon septimus a quarto discrepet, et quam male alter ab altero temperatus venditur. Negari quidem nequit Osium in iudicii appellationem ad Romanum episcopum eos modos cognoscendi ejusmodi causas in provinciis proposuisse, qui expeditiores et faciliores sunt; non vero quidquam decrevisse, quo canon quartus retractaretur, aut facultas cognoscendarum causarum extra provinciam, ubi videatur expedire, Romanis pontificibus negaretur: quæ de re vide observ., loco allegato, num. 12.

runt, iudicium; contra antiquissimum Ecclesie Romanæ, cujus partes maxime aguntur, testimonium ex utroque codice erumpens.

Alterum inde consecaneum est, mentem concilii Sardicensis non tam ex contractionibus obscurioribusque (a) canonis tertii et quarti verbis, quam ex fusiori clariorque definitione septimi esse investigandam. Posteriores enim cogitationes prioribus derogant, et ex posterioribus decretis priorum accipienda interpretatio est: nisi communibus juris legibus, communicque ipsi sensui nuntium velis remittere. Si igitur, quod contendit David, minus tribuitur pontifici Romano in tertio canone quam in septimo, minus etiam in septimo quam in quarto: cum septimus ultimo loco sit conditus, ex eo petenda est procul dubio priorum intelligentia, et ad hujus septimi sensum reducendus aliorum sensus. Nec temere quis, his consideratis, putaverit (b) episcopos Orientales, qui synodo intererant, animadvertentes verba hæc tertii canonis, *det iudices*, quæ nihil de loco formaque iudicii præscribunt, latissimum jus creare pontifici, prævidentesque fore aliquando, ut vi hujus decreti causæ Orientis in Occidentem traherentur, ac pro unius arbitrio pontificis terminarentur, sese commoverunt, petieruntque ut certi limites poneretur concessio privilegio, nec extra suas provincias iudicarentur. Agebat suspicionem Orientalium, quod Gaudentius (c), quem unum ex Occidentalibus fuisse et nomen et loquela indicant, dum canone quarto de addendis ad superiorem disserit, sic interpretatur esse verba canonis, ut horum loco: *Si putat se bonam habere causam ut iterum concilium renovetur*, hæc alia supposuerit: *Si proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma; et pro his: Renovetur et det iudices*, ista: *Causam in iudicio Romani episcopi determinari*; qua interpretatione mirum in modum ampliatior superius decretum. Quamobrem, reclamantibus episcopis satisfactum puto per septimi canonis conditionem, quo et tertius explicatus est ac temperatus, et suspicio ex affectata Gaudentii interpretatione nata ab animis Orientalium obliterata est.

Confirmatur ex modo quo tres isti canones concepti sunt; tertius enim et septimus omnino canonis et decreti formam habent. Hoc tertii clausula indicat: *Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.* Septimi similiter initium auctoritatem præferret synodi decernentis ore sui præsidis Osii: *Osius episcopus dixit: Placuit.* Quartus vero propositionem solummodo continet 1148 episcopi unius, Gaudentii scilicet, qui synodo non præsidebat, et timide proponit ex proprio ingenio rem a synodo examinandam: *Addendum, si placet, huic sententiæ*; nec responsum est a synodo: *Placet.* Adde, nihil ab eo directe propositum de iudicio renovando, vel iudicii forma; sed tantummodo de non superordinando episcopo in locum appellantis: quod vel ex titulo utriusque codici

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum ex præcedenti annotatione canones 3, 4 et 7, alias 5, diversas circumstantias respiciant, nec septimus ad alios duos temperandos propositus fuerit, nihil est cur tertius ac quartus ex septimo explicandi sint.

(b) Hæc conjectura, qua Orientales tertio et quarto canonibus commotos et reclamasse, et septimi canonis condendi causam dedisse Quessnellus suspicatur; nullo fundamento suffulta, inter somnia computanda est.

(c) Hic Gaudentius Naissi in Dacia episcopus fuit, quemadmodum ostendemus tom. III, in tractatu de Collectionibus, part. 1, c. 7. Neque refert quod hic usus sit verbis *si placet*, nec legatur synodum respondisse *Placet*. Nam alii quoque ejusdem synodi canones carent verbo *Placet*, et *Placuit*, qui nihilominus legitimi canones habentur. Adde quod in Græco post tertium canonem debet approbatio synodi, quæ legi-

A inserto intelligitur, qui sic se habet in nostro veteri: *ut appellanti non superordinetur episcopus.* Et apud Dionysium Exiguum: *ut nullus accusati sedem usurpet episcopi.* Ex quibus manifestum est non ex isto quarto canone jus recipiendarum appellationum sibi vindicasse antiquiores Romanæ Ecclesie proceres, qui codicis auctores fuerunt, sed solummodo ex tertio et septimo. Illius titulus in nostro talis est: *De appellatione ad episcopum Romanum*; hujus vero talis: *De retractanda causa appellantis in synodo provinciali.* Ac demum certum evadit uni septimo inhaerendum, qui ad tertii et quarti explicationem conditus videtur, cum uterque, aliquot allocationibus interpositis, ad examen est revocatus instantia episcoporum.

Ad hunc (d) igitur respexisse nostrum Leonem putaverim, aique ex eo per consequentiam synodum in Occidente postulasse, ad quam et Orientales convolarent. Cum enim canon facultatem faciat episcopo Romano decernendi synodum ex finitima et propinqua provincia, in qua renovetur examen causæ episcopi a sententia propriæ provinciæ appellantis, si ab universalis Orientalium provinciarum synodo appellaretur, sequitur ut universalem alteram in Occidente, ad quam et concurrant Orientales, postulare possit Romanus pontifex: qualem revera postulavit Leo, ut ex superioribus constat.

X. Si porro ex quarto etiam canone jus suum asseruisse pontifices Romanos, et illum Leonem pariter ob oculos habuisse contenderis, nolim ego contentiose nimis contraire. At si appellationem in eo commemoratam ad solum velis spectare pontificem, quod asserere videtur David, hoc et Sardicensium præsum et sancti Leonis menti contrarium existimamus. Sardicensis enim hoc unum alunt: *Si episcopus depositus proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, causam in iudicio episcopi Romani esse determinandam.* Quid sit vero iudicium episcopi Romani, patet ex ipsis canonibus, de quibus agitur, ubi iudicium renovari et concilium renovari pro uno et eodem accipiuntur. Et vero si iudicium pro sententia acciperetur, non fuisset dicendum in iudicio, sed tantum iudicio. Constat igitur concilium Romani episcopi hic intelligendum. At quale concilium, investigandum nobis est.

Multiplex concilium Romano subest pontifici, sicut multiplicem in se uno habet administrationis ecclesiasticæ gradum. Est enim simul Urbis episcopus, Romanæ provinciæ metropolita, suburbicariarum dioceseon primas, 1149 Occidentalis tractus patriarcha, in tota denique Ecclesia caput et apex. Ut episcopus, synodum habet parocialem, seu, ut nunc loquimur, diocesanam; ut metropolita, provincialem; ut primas, synodum dioceseon plurimarum; ut patriarcha, patriarchale totius Occidentis; ut in Ecclesia caput et primas, oecumenicum. Cum intra parociam seu dioceseim propriam ad eum appellatur a sententia iudicis inferioris, (e) ad ejus appellatur

D tur in Latino; post canonem vero 5, subjectum canonis 4 Gaudentius, appendi generalem præcedentium approbationem his verbis: *Anteposito et triennio: Τα λεγόμενα ἔπειτα: Quæ dicta sunt placuerunt*; quæ canonem tertium et quartum videntur comprehendere.

(d) Non ad septimum, alias quintum, canonem, sed ad quartum Gaudentius Leonem respexisse vidimus tom. I, in admonitione præmissa epistolæ 43, ubi hunc quartum canonem ei epistolæ subnexum ex mss. ostendimus.

(e) Nullas appellationes ad Romanum episcopum delatas, ad ipsum delatas vult Quessnellus ob jurisdictionem ipsius propriam, sed semper ad synodum vel parocialem, vel provincialem, vel diocesanam, vel Occidentalem, vel oecumenicam, nisi ex libera appellantis optione aliud significetur. Ut autem alia prætereamus de Romano pontifice ut episcopo urbis, vel ut metropolita, etc., ejus jurisdictio ra-

synodum parocalem, seu ad eum cleri sui consilio septum; cum ex provincia ad provincialem; cum ex diocesis sububicariis ad diocesanam; cum ex tractu Occidentali ad Occidentalem; cum ex aliis Ecclesiarum partibus ad oecumenicam et universalem; nisi ex libera appellationum optione ac libello aliud significetur. Ad hanc, si fallor, normam Sardicensis canonis sensus erudendus est; ac eadem ratione de Flaviani appellatione iudicandum.

Et certe quisquis æquitatis leges ac humani ingenii indolem, sepositis omnibus præjudiciis, consuluerit, numquam adducetur ut credat episcopum totius jam sue provincie sententia condemnatum, deinde in altera adhuc vicinæ provincie synodo, quod vult David, eidem sententiae subiectum, idque auctoritate pontificis Romani per legatum e latere missum præsentis ac subscribentis, eidem uni pontifici causam suam committere voluisse. Quam igitur satis est existimare litigantem eum episcopum post tentatum provincie sue tribunal, pontificisque opem exploratam, de majori synodo appellandâ cogitasse, quæ sit vel Occidentalis, vel oecumenica; jusque illius synodi appellandæ episcopis concessum esse a Sardicensi synodo: quæ pontificem Romanum nominavit, ut illius caput ac primatem, cui nimirum debebat veluti synodi procuratoris libellus appellationis tradi, et ex hujus primatus jure, et ex necessitate, synodo videretur, cui daretur, nondum congregata.

XI. Sed quid conjecturis agimus, qui pontificem ipsum Leonem canonis Sardicensis et appellationis Flaviani habemus interpretem? Cum enim ex subjecto epistole sue canone Sardicensi *generalem ex toto orbe synodum intra Italiam*, id est synodum Occidentalem, ad quam conveniant Orientalium provinciarum episcopi post Flaviani appellationem (a) necessario postulati ac celebrari debere significet; cum præterea in eo canone nihil aliud ea de re habeamus, quam causam **1150** episcopi, qui proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, in iudicio; hoc est concilio, episcopi Romani esse determinandam; sequitur absque dubio iudicium seu concilium istud Romani episcopi aliud non esse, Leone ipso teste, quam oecumenicum ex toto orbe, seu generale synodum intra Italiam, ad quam utique Orientalium provinciarum episcopi conveniant. Ita honorabatur sancti Petri apostoli memoria, cum post Orientalem synodum, cui non interfuerat Romanus pontifex, aliud iudicium adornari in Occidente permittebatur, cui ipse præset, quod per ipsum prioris synodi sententiam ad incudem revocaret, et cuius iudicium ex ore pontificis prodiret: post quæ usurpari posset quod Leo in epistola ad Theodorum scripsit in hunc modum: *Solis justitiæ iubar, densis per Orientem nebulis impeditum, pure ab Occidente resplenduit; ubi culmen suum in apostolis et doctoribus principaliter collocavit* (Epist. 93, nunc 120, cap. 2).

Sententiæ nostræ clare succinunt litteræ (b) Valentiniani et Augustarum, quas ex sancti Leonis suggestione dictatas, ad ejus mentem et consilium scriptas esse non dubito. Porro postquam ille dixit quod *acundum solennitatem conciliorum* (Sardicense intelligit) Constantinopolitanus episcopus Romanum per libellos appellavit, ut notum, faceret non appellatum esse per Flavianum ad Romanum episcopum solitarie sumptum, sed ad omnes potius Occidentis episcopos sub patriarcha suo congregandos, convenien-

A tibus utique Orientalium provinciarum episcopis, ut superius exposuimus; consequenter et ad concilii Sardicensis mentem Leonisque interpretationem postulat, ut prædictus sacerdos (Leo), congregatis ex omni orbe etiam reliquis sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio submoto, a principio omnem causam quæ vertitur, sollicita probatione cognoscens, sententiam ferat, quam fides et ratio veræ Divinitatis exposulat. Eadem ratione Licinia Augusta postulat ut causa fidei et Christianæ religionis, quæ mota est, in partibus Italiae congregato concilio ex integro perquiratur. Eodem denique sensu concilium istud, quod congregatis ex omni orbe reliquis sacerdotibus intra Italiam haberi vult Valentinianus, quod et generalem ex toto orbe synodum Leo nuncupat, Placidia Augusta vocat *concilium apostolicæ sedis*, ad quod postulat ut iudicium transmittatur; synodi Nicænæ seu Sardicensis mentionem injiciens, ut ex ejus auctoritate cogendam **1151** necessario synodum suadeat; et appellationem pariter Flaviani commemorans, cui iudicium, quod appellaverat, debebatur ex ejusdem synodi decreto. Appellationis porro Flaviani libellum distinctissime pronuntiat missum esse ad apostolicam sedem, et ad omnes episcopos harum partium, hoc est Occidentalium, Ex quibus certissimum evadit concilium Occidentalem omnium episcoporum esse concilium sedis apostolicæ, ex quo, convenientibus Orientalium partium episcopis, sit oecumenicum ac generale; idem denique esse ad quod appellaverat Flavianus, cum ad sedem apostolicam provocaret.

Videretur certe ab his quæ diximus non multum recedere David, cum scribit uno eodemque libello utrumque, pontificem et concilium, appellatum esse: concilio quippe pontificem inesse, et vicissim pontifici concilium; nunquam ad unum appellari, quin et ad alterum provocetur, neminemque unquam credidisse Romanum pontificem solum et absque synodo sua de appellationibus ad sedem suam interjectis iudicare posse.

C XII. Sed ludit profecto illudque scriptor ille, cum quid doli verbis istis continetur statim aperiat sequentibus lineis, ubi ex tot episcopis Occidentalibus et Orientalibus, quibus in synodo coactis præsedet pontifex, solum hunc iudicem causæ necessarium esse pronuntiat; alios porro synodo interesse velut per communem causam sollicitos, et qui litigantes interveni suo apud iudicem sicut adiutores, non tamquam iudices ex quorum suffragio ac sententia litis terminanda sit (c).

Quod quam sacrosancto episcoporum ordini injuriosum sit, quamque contumeliosum sacris oecumenicarum synodorum conventibus, nemo rebus ecclesiasticis vel leviter tunc non videt, nemo sacre hierarchiæ studiosus sine stomacho legit. Sed **1152** et quam Leoni hoc ipso loco contrarium, qui synodum generalem postulari debere asserit, non ex utilitate solum, sed ex necessitate; non ex indulgentia, sed ipso jure; non ex dispensatione arbitrioque pontificis, sed ex sanctorum Patrum auctoritate conciliorumque regulis; non denique ad pompam et splendorem, sed ut periclitanti fidei ejusque defensoribus oppressis succurreretur. Quam autem, inquit, post appellationem interpositam hoc NECESSARIO postuletur, canonum Nicænæ habitum decreta testantur, etc.

Rursus absurdum est omnino quod scribit auctor

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

tione primatus, quæ in præsentī causa potissimum spectanda est, ita personam ipsius afficit, uti primatus ipse est, personalis: ac propterea appellationes ad eum delatæ ratione primatus ejusdem personalem jurisdictionem respiciunt. Vide observat. in dissert. 5. part. 1, c. 7, et observ. seqq. n. 10.

(c) Confer observat. n. 23.

(b) Vide observ. num. 4, 5 et 25.

(c) Il n'est pas malaisé, inquit Joannes David, de discernir à qui l'Église envoie son acte d'appel, comme étant le juge nécessaire de cette cause, et comme ayant droit de recevoir cet appel; et ceux auxquels il l'adresse, comme intéressés dans cette cause commune, et comme devant être ses médiateurs. David, pag. 298.

citatus, pag. 294, magnam scilicet synodum Chalcedonensem (a) non aliam ob causam convocatum esse, quam ut de appellatione Flaviani cognoscereetur. Si enim necessarii iudices non sunt alii episcopi synodo praesentes, et solus Romanus pontifex necessarius est causae cognitor, summa imprudentia (ne quid amplius dicam) reus erit sanctus Leo, qui cum lacrymis et gemitibus supplicat ut sacerdotes ex toto orbe convocentur, Ecclesiis non sine gravi Christianae rei damno relictis: cum unus pontifex propria possit auctoritate causam absolvere, propter quam solam concilium congregatur. Denique quis mentem Davi-

A dis possit assequi? Aut quis potius non miretur hominem sibi ipsum contraria scribentem, cum pluribus locis necessarium iudicet episcopos in synodo coalescere, ut appellatio ad Romanam sedem delata discutatur, et negotium terminetur, nec canonicum esse iudicium, quod extra synodum de appellante episcopo fuerit prolatum; aliis vero in locis, immo toto fere libro in hoc unum nitatur, ut totum huiusmodi negotium ex pontificis nutu et arbitrio pendere asserat; ceterosque episcopos synodi spectatores agere, ut causam, quae communis est omnium, obsequiis suis solummodo ac precibus promoveant?

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Cur S. Leo, necessarium duxerit concilium generale, exponemus in observ. n. 14 et seqq.

BALLERINIUM OBSERVATIONES

IN DISSERTATIONEM VIII QUESNELLI,

De Causa S. Flaviani episcopi Constantinopolitani

1153 1. Quot conjectationes et sophismata Quesnellus congescit et involvit in praemissa dissertatione, ut S. Flaviani Constantinopolitani episcopi appellationem, quae celeberrima est, et apostolicae sedis auctoritatem in ipsas Orientales Ecclesias earumque etiam majores episcopos confirmat, eidem sedi subduceret, et ad generale concilium transferret? Ne lectores morosius detineamus in singulis, quae prolixiorum nec omnino necessarium disputationem flagitarent, rem totam ad certa capita redigentes, ejus praecipuas fallacias ac inanes conatus demonstrabimus.

2. Et primo quidem haud opus est laborare in ea quaestione, num verba quae in Ephesino latrocinio pronuntiavit Flavianus post sententiam inique prolatam, recusatio fuerit, ut indicat vis Graecae vocis *ἀπαρτοῦνται ἐκ τοῦτο*, an appellatio, ut vetus Latinus interpres reddidit, *appello a te*. Congruentius quidem appellationi locus fuit post sententiam, quam recusationi, quae ex legum etiam antiquarum constitutionibus, ac ex ipsa iudiciorum praxi ante sententiam proferenda est, cum vel iudex esse incompetens, vel iudicii ordinem pervertens, ac praconcepto aliquo affectu laborans legitimus esse desinit. Dioscorus vero jam ante sententiam tyrannum agens, legatos apostolicae sedis, ut oportebat, non observavit, Leonis epistolae, quae ante omnia legende erant, legi noluit, et ante Flaviani sententiam Eutychen absolvit; unde recusari omni jure potuit. Qui autem iudicem tam iniquum ante sententiam non recusavit, si servandae fuissent consuetudine iudiciorum formulae, post sententiam non eum recusare, sed ab eo appellare debebat. Sed in latrociniali iudicio, ubi omnia erant perturbata atque confusa, sicut requirendae non sunt legales formulae, ita nec in vobis recusationis vel appellationis est insistendum. Et licet recusatio post sententiam per se appellationem involvat ad alium iudicem, cum tamen in brevissima formula, qua Flavianus est usus, nullus iudex nominatus fuerit, ex hac unica formula, quaecumque sit, nihil pro apostolica sede elici potest. Aliunde igitur res expiscanda est.

3. Id autem, ex quo explorata Flaviani ad Romanam sedem appellatio colligitur, est ille libellus quem est legatis ejusdem sedis post sententiam obtulit; in quo quidem appellationem fuisse expressam idem Quesnellus non inficiatur. At num. 2 Leonis nomen in hoc libello haud insertum contendit, idque ex ipsis S. pontificis litteris conjicit, in quibus numquam sedem suam appellatam tradit; quod pontifex sedis suae juri studiose numquam omisisset, si ita fuisset. Huic autem negativo argumento modicum fidens, addidit positivum, nimirum eundem

B pontificem aliosque sacerdotes Romanae synodi reipsum a Theodosio postulassem generale concilium, quod post Flaviani appellationem necessario petendum idem Leo tradidit. Cur autem, inquit Quesnellus num. 4, necessario postulata synodus oecumenica, quando non oecumenica synodus postulata sit? Ut autem tota haec res palam fiat, omnisque dubitatio prorsus extirpetur, tria nobis constituenda sunt: 1º S. Flavianum in latrocinio Ephesino depositum, appellationis libello legatis tradito, ad Romanum pontificem reipsum provocasse, et ad Romanam synodum, non vero ad concilium oecumenicum; 2º S. Leonem hoc libello accepto, statim coacta Romana synodo, apostolicae sedis auctoritate iudicium instituisse, quo omnia ejusdem latrocinii gesta irrita, et S. Flaviani depositionem omnino inanem et nullam esse decrevit; **1155** 3º alia tandem de causa petisse concilium generale, quam quod Flavianus ejusmodi concilium appellavit.

4. Flavianum ad Romanum pontificem provocasse indubii testes fidei faciunt. Cur Quesnellus morum negativum ex Leonis silentio ingerens, non allegavit Liberatum, qui dum ea quae in hac causa narrat, ex documentis abs se inspectis sumpsit, appellationem ad apostolicam sedem a Flaviano delatam pronuntiat in Breviario cap. 12: *Flavianus contra se prolata sententia, per ejus legatos sedem apostolicam appellavit libello?* Cur hoc loco praeterivit Valentinianum imperatoris epistolam inter Leoninas 55, quae cum ex Leonis relatione atque consilio ad Theodosium scripta fuerit, ut idem Quesnellus tradit n. 11, in ea non minus Valentiniani quam ipsius Leonis testimonium agnoscere licet? Ibi autem expresse scribitur: *Constantinopolitanus episcopus eum (Romanum antistitem) per libellos appellavit*. Hoc quidem testimonium Quesnellus ne omnino dissimularet, retulit quidem paulo ante finem dissertationis n. 11, sed ut ejus vim elideret, Valentinianum in fisdem litteris postulassem ait concilium, in quo cum Occidentalibus episcopis Orientales quoque convenirent, id est concilium generale, perinde ac si ad generale concilium Flaviani appellationem directam intellexerit. Licet vero idem Augustus ex Leonis consilio, quod postea explicabimus, synodum oecumenicam postulaverit, non tamen Flavianum ad ejusmodi synodum, sed ad summum pontificem provocasse adeo discrete tradidit, ut Petrus de Marca, qui Quesnello suspectus esse non potest, lib. vii de Concordia c. 7, n. 2, scripserit: *Flavianum vero ad Leonem papam provocasse tradito legatis libello, manifeste probatur ex epistola Valentiniani; et paulo post: Libellum appellationis tradidit legatis summi pontificis, sic tamen ut ad solum pontificem Romanum provocaretur*.

5. Idem testatur etiam Placidia Augusta epist. 56,

ubi solummodo appellationem Flaviani non ad unum A
 summum pontificem sedis apostolicæ nomine designatum directam tradit, sed et ad omnes episcopos harum partium. Episcopos vero harum partium Quesnellus n. 11 interpretatur Occidentales. Ita etiam testimonium Theodoriti, quo in epistola ad Renatum concilium Romanum post suam depositionem in latrocinio Ephesino appellavit, de totius Occidentis concilio intelligendum contendit dissert. 10, num. 3, et hujus rei hanc rationem offert num. 2, qua Orientalium convocationem excludens, ad solius Occidentis concilium eum provocasse palam præfert. Quid restabat, inquit, Theodorito agendum, Orientalibus pene omnibus vel furentibus, vel oppressis, vel ne hiscere quidem audentibus, nisi ut ad Occidentales sese converteret, eorumque fidem ac religionem sollicitaret? Si autem similiter explicandum esset testimonium Placidie, ipso Quesnello de Occidentalibus interpretante, non ergo ad œcumenicam, sed ad Occidentalem synodum ad summum appellasset Flavianus; nec Quesnellus, nisi sibimetipsi parum cohærens, œcumenicum concilium, ad quod ille provocaverit, ex illis verbis ingerere potest.

6. Sed falsum est in Placidie litteris episcopos harum partium indicare episcopos totius Occidentis. Ad hæc verba, quæ ex Leonis procul dubio mente scripta fuere, probe intelligenda conferent illa quæ idem pontifex inseruit epist. 44, ad imperatorem Theodosium: *Omnes partium nostrarum Ecclesie, omnes manusculadini vestre cum gemitibus et lacrymis supplicent sacerdotes*. S. pontifex hæc scripsit synodi Romanæ nomine, ut palam sit ex ipsa inscriptione ejusdem epistolæ: *Leo episcopus et sancta synodus, quæ in urbe Roma convenit*. Hanc synodum, quam auditio nuntio latrocinii Ephesini habuit, et cujus nomine hæc scripsit, non erat utique synodus totius Occidentis, cui congregandæ longius tempus requisitum fuisset, moraque diuturnior quam res postulabat. Synodus fuit episcoporum, qui ex variis partibus aliis atque aliis de causis Romam accesserant, vel ex finitimis etiam urbibus cito evocari potuerunt; ut in aliis plerisque urgentibus negotiis fieri solebat (vix enim ex toto Occidente generales synodi indicitæ invenientur), et probabilis synodus fuit eorum episcoporum qui anniversario diei ordinationis S. Leonis celebrando kalendis Octobris frequentissimi conveniant, ut animadvertimus in observationibus ad dissert. 1 Quesnelli not. 1 (*Supra*, col. 220, n. c) ad an. 449. Igitur dum S. pontifex suæ synodi petitionem expressit sub nomine *Ecclesiarum et sacerdotum nostrarum 1157 partium*, his procul dubio vocibus *nostrarum partium* illi tantum episcopi intelligi queunt, qui ea in synodo Romana præsentem, una cum Leone, suo et suarum Ecclesiarum nomine Theodosium supplicabant. Similiter ergo et in Placidie litteris voces ad omnes episcopos harum partium de episcopis qui ex more Romanæ Ecclesie in Romana synodo congregari solebant, intelligendæ videntur, ut ne ad totius Occidentis episcopos in dissitis ac remotis provinciis dispersos extendendæ sint. Si quis nullo allato documento secus judicet, præter usitatum morem ac sensum ex arbitrio eas interpretari convinceretur. Adde quod haud probabile est Flavianum, qui hac appellatione promptum suæ calamitatis remedium quærebat, id quæsisse quod longiores moras postulasset, ut scilicet ex toto Occidente episcopi convocarentur. Quod si credatur Flaviano non solum ad apostolicam sedem, verum etiam ad episcopos Romanæ synodi provocasse, id non alia de causa fecisse censendum est, nisi quia sciebat Romanos pontifices in gravissimis causis ejusmodi synodos solere cogere, ut maturius et exactius negotium dijudicaretur. Hoc quidem consilio S. Leonem epistolis hac in re transmissis non suum tantum, ut in aliis litteris, sed et synodi nomen inscripisse credibile est, ne præcipiti quodam impetu aine congruo examine negotium hoc transegeret videretur.

7. Notanda vero potissimum sunt verba quibus S. Leo epist. 61, c. 1, suam et synodi sententiam distinguit. *Quæ scripta nostra*, inquit, *non solum apostolicæ sedis auctoritate, sed etiam sanctæ synodi, quæ ad nos frequens convenerat, unanimitate directæ sunt*. Quesnellus hanc postillam affixit in margine: *Nota distinctionem et gradationem*; perinde ac si ab apostolica sede ad sanctam synodum quasi a minore ad majorem gradus fieret. At non ita est. Dum S. pontifex apostolicæ sedi auctoritatem, suæ autem synodo unanimitem ascribit, palam innuit totam vel potius auctoritatem in ejusmodi synodis apostolicæ sedi esse deferendam; synodum autem secum congregatam non nominari, nec vim habere nisi ob *unanimitem*, quæ plures ad causam cognoscendam ac dijudicandam convocati, omnes in eandem cum suo capite et cum sede apostolica sententiam transierunt. Quæ synodi *unanimitas* etsi plurimum conferre soleat ad judicii maturitatem declarandam et ad faciendam fidem, auctoritati tamen apostolicæ sedis nihil præjudicat, tum quia hæc per sese, etiam independentem a synodo, jus suum ex primatu dimanans exercere potest, ac identidem exercet, tum quia si tota vis synodi ex *unanimite* pendet, efficax hujus auctoritas in apostolicæ præsertim sedis auctoritate ac judicio consistit; unde pleræque Romanorum pontificum epistolæ, licet in ejusmodi synodis exarata, non tamen synodi, sed solius pontificis nomine atque auctoritate editæ sunt ex antiquissima Romanæ Ecclesie consuetudine, ut liquet ex epistola synodi Romanæ ad clericos et monachos Orientales an. 485.

8. Id autem auctoritatis in Flaviani causa, quæ appellationem Orientalis episcopi respicit, multo magis perspicuum est. Quæro enim ex Quesnello num particulari synodo Romanæ, si a summo pontifice separaretur jus tribuat cognoscendi causas appellationum quæ ex Oriente deferuntur? Judex appellationum profecto esse nequit, nisi qui superior est eo iudice a cujus sententia appellatum fuit. Superior autem Orientalibus iudicibus, qui Flavianum condemnaverant, Romanus quidem pontifex est ratione primatus, qui cum personalis prærogativa sit, ejus auctoritas a synodo nequaquam pendet, et ideo eum etiam solum ac separatim a synodo appellare Flavianus potuit; ceteri vero Occidentis aut Romanæ synodi episcopi a summo pontifice se juncti cum pari primatu ac jure non potuerunt, Orientalibus superiores dici nequeunt: ac propterea Flavianus ad hos perinde separatos non potuit provocare. Quod si ad hos quoque provocavit, præmissa tamen appellatione ad sedem apostolicam, seu ad summum pontificem, ut Placidie testimonium præfert, cum hoc jus non ex prærogativa ipsorum propria, sed ex primatu Romani pontificis, quorum illi *unanimitè* sententiam tulerunt, in eisdem aliqua ratione dimanet, solum vel præcipuum jus Romani antistitis Flavianus respexisse credendum est, licet ex more iudiciorum sedis apostolicæ etiam ad episcopos Romanæ synodi, qui in gravioribus id genus causis a pontifice advocari solebant, appellationem direxerit.

1159 9. Hinc sane laudatus Valentinianus totam appellationis rationem in primatum sedis apostolicæ, qui solius Romani pontificis proprius et personalis est, retulit his verbis epist. 55: *Debemus... dignitatem propriæ venerationis B. apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare; quatenus beatissimus Romanæ civitatis episcopus, qui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus judicare...* Hujus enim rei gratia secundum solemnitatem, seu morem conciliorum Constantinopolitanus episcopus eum per libellos appellavit. Vides appellationis rationem in eo collocari, quia summus pontifex, principatus, seu primatus causa, habet potestatem de sacerdotibus, ac proinde de Constantinopolitano etiam episcopo judicare?

10. In hoc sane apostolicæ sedis, seu Romani pon-

tificis principatu seu primatu duæ potissimum distinguendæ sunt essentialiter prærogative. Una quod idem primatus personalis est, ita ut personæ summi pontificis alligatus, ut nulli alii communis sit; unde qui primatum ejusmodi diviserunt, seu communem fecerunt SS. Petro et Paulo, constituentes duo Ecclesiæ capita, ac duos primates æquales, ab Ecclesiæ reprobati fuerunt. Id in dubium non vocabit ipse Quesnellus, quippe qui in opere inscripto: *la Discipline de l'Eglise*, tom. I, pag. 96, explicans illud Pauli II Cor. xii, 11: *Nihil minus fui ab iis qui sunt supra modum apostoli*, ait: *En tout cela l'égalité ne regarde précisément que l'apostolat, non la primauté de l'apostolat*; quibus cum Petri primatum nemini ipsorum apostolorum communem fateatur, personalem utique ipsius, ac proinde etiam successorum ejus fuisse et esse, nec a quopiam pendere necessario cognoscit. Alia prærogativa est, primatum ejusmodi non meri ordinis et honoris principatum esse, sed præcipuè jurisdictionis, ut ipsi etiam Gallicani scriptores cum catholica Ecclesia profitentur. Illic ergo primatus, seu principatus peculiaris juris supra episcopos cum personalis sit, sicut apostolicæ sedis concilio et episcopis in eo congregatis communis dici nequit, sed est proprius solius summi pontificis; sic jus illud appellationis Flaviani ad sedem apostolicam delatæ ejusdem primatus causa, ut Valentinianus et Placidia testantur, iisdem concilio et episcopis ita communis dici nequit, ut summo pontifici per sese denegeret. Immo si pontifici ex primatu competit, ita hoc jus quatenus primati competens ipsius est proprium, ut aliis episcopis eodem primatu carentibus æque commune non sit; nec synodi ac episcoporum convocatione idem pontifex indigeat ad acquirendum vel exercendum hoc jus, quod ipsius proprium a nemine pendet, sicut nec pendet primatus, ex quo jus illud derivat, ut pluribus constitutis in observationibus ad dissert. 3 Quesnelli part. 1, c. 7. Hac forte de causa Valentinianus ad solum Romanum episcopum appellationem a Flaviano interpositam prodidit, nec memorandos duxit *harum partium*, seu Romanæ synodi episcopos, etiam in ipso libello appellationis nominati fuerint, ut ex Placidia testimonio colligere licet. Interim vero ex his quæ hactenus disseruimus indubiis testimoniis demonstratum credimus, S. Flavianum provocasse ad S. Leonem, non vero ad concilium totius Occidentis, nedum ad œcumenicum, ut Quesnellus contendit.

11. Ipsum vero Leonis factum eandem rem aperitus declarat. Accepto enim appellationis libello, quem Hilarus attulit, vel synodum episcoporum, qui e vicinis civitatibus expedite acciri poterant, nec non eorum qui Romæ variis de causis ex aliquot totius Occidentis partibus reperiebantur (unde *Occidentale concilium* ab Hilario appellari potuit), statim coegit; vel, ut probabilius credimus, illud concilium quod ex iisdem fere episcopis celebrando diei anniversario ordinationis suæ jam coactum habebat, tantæ rei causa aliquamdiu produxit; ac in eo omnia latrocinia Ephesini gesta præsertim in Flavianum rescidit. Id discimus ex epist. 46 ejusdem Hilari diaconi ad Pulcheriam, ubi hæc leguntur: *Vestra itaque veneranda clementia cognoscat a præfato papa cum omni Occidentali concilio reprobari omnia quæ in Epheso contra canones per tumultus et odia sæcularia a Dioscuro episcopo gesta sunt, et nulla ratione hæc in his partibus suscipi posse, quæ per potentiam prædicti non sine læsione fidei, et præjudicio sanctissimi viri innoxique (Flaviani) commissa sunt*. Hæc sane decretoriam sanctionem pro Flaviano a Leone in Romana synodo 1161 editam significant. Idem confirmatur epistolis ipsius Leonis 44, 45, 50 et 51, ex eadem synodo in Orientem missis, in quibus affirmat Flavianum in sua communione ac proinde in Constantinopolitana sede persistere, et quæcumque Ephesi acta sunt rata haberi non posse; iniquitatem omnia in eo statu esse oportere in quo fuerunt ante omne judicium; quæ

A cum ex synodo scripta fuerint, non uti privatus, sed uti pontifex scripsit, ea utique apostolicæ sedis auctoritate, ad quam Flavianus provocaverat, additis etiam eorum episcoporum Romanæ synodi calculis, ad quos pariter eum appellationem interposuisse Galla Placidia prodidit. Hinc etiam in concilio Chalcedonensi act. 10, cum lectio actorum Ephesi peteretur, legati sedis apostolicæ sese opposuere, hanc rationem afferentes, quia a beatissimo et apostolico Romanæ urbis episcopo omnia quæ ibi gesta sunt vana sunt habita. Si Flavianus ad synodum œcumenicam appellasset, et Leoni absque ejusmodi synodo jus non fuisset decernendi in appellatione Flaviani, Ephesina acta privatum quidem judicare potuisset irrita, non autem id in synodo definire et edicere, nec ex synodo scribere, quod publicam et apostolicam auctoritatem ac judicium declarat. In eadem pariter synodo omnes qui Ephesinis gestis assensum præbuerant, a communione Leonis separatos fuisse colligi videtur ex epist. 80, c. 2, quod sane apostolicam auctoritatem interpositam confirmat.

B 12. Quesnellus dissert. 10 quodnam fuerit illud apostolicæ sedis judicium a Leone memoratum epist. 120, c. 5, quo Theodoritus in eodem Ephesino latrocinio depositus vindictus fuit, contendit num. 4 situm fuisse in litteris quibus conficit Leonem epistolæ 52 ipsius Theodoriti rescripsisse, nec standum esse judicatis, nec expectandum ei esse aliud judicium, ut Ecclesiam suam solito more gubernaret: quoniam quæ gesta erant Ephesi per unius hominis impudentiam (lege impotentiam) nulla catholice fidei ratio rata esse permittit. Et post pauca: *Tale est, subdit, sedis apostolicæ judicium, ut ego quidem reor*. Negat quidem fuisse sententiam quæ partibus auditis pronuntiata fuerit; at judicium et decretum auctoritatis apostolicæ negare non potuit. Quod si verum est in Theodoriti causa, in qua quid Leo reipsa scripserit ignoratur, id multo magis fatendum est in appellatione Flaviani, ob quam et synodus Romæ coacta, et Ephesina gesta rescissa, et litteræ et synodo editæ sunt, quibus Flavianus inique depositus, et pro vero Constantinopolitano episcopo habendus decernitur. Hoc apostolicæ sedis judicium quis neget? Habes igitur pro asserenda appellatione Flaviani ad summum pontificem coacta testimonia omni exceptione majora; habes ipsum Leonis judicium, quod non tam ex ejus epistolis quam ex eodem Quesnello sive interpretante, sive conflente expressimus. Quis post hæc non inanissimum agnoscat ejusdem conatum, quo hanc appellationem a summo pontifice ad generalem synodum transferre studuit?

C 13. Atqui, inquires, si appellatio Flaviani generale concilium non requirebat, cur Leo epist. 44 a Theodosio petivit ut quia et nostri (legati) fideliter reclamant, et eisdem libellum appellationis Flaviani episcopus dedit, generalem synodum jubentis intra Italiam celebrari? Et cur paulo infra post appellationem interpositam hoc necessario postulati affirmavit? Hæc tota vel potior est Quesnelli ratio, quæ tamen ut probaret aliquid, certum habendum esset Leonem non alia de causa postulasse, et dixisse necessariam synodum generalem post appellationem Flaviani, nisi quia ejus appellatio non ad ipsum Leonem aut ad Romanam synodum, sed ad concilium generale delata fuerit. Sed hæc ratio, quam Quesnellus quidem veluti unicam ac certam ingerit, falsa est. Flavianum enim ad synodum œcumenicam non provocasse ex coævis testibus vidimus, quorum interpretationem ipse Quesnellus suggestit. Vidimus etiam in iis Flaviani angustiis, in quibus expeditum remedium quærebat, eum non debuisse generalem synodum petere. Possumus addere ipsum ex suis principis non potuisse hanc synodum necessariam putare. Id liquet ex iis quæ ob eumentiam Eutychii appellationem ad Leonem scripsit epist. 26. *Causa enim, inquit, eget solummodo vestro solatio et defensione, qua debeatis consensu proprio ad tranquillita-*

tem et pacem cuncta perducere. Sic enim haeresis quae surrexit, et turbæ quae propter eam factæ sunt, facillime destruentur. Removebitur autem et concilium, quod fieri divulgatur, quatenus **1163** nequoquam ubique sanctissimæ perturbentur Ecclesiae. Qui in appellatione quam Eutyches ementitus est tantum Romanæ sedis auctoritati tribuit, ut solam ejus sententiam requiri et sufficere, eaque remotum iri affirmari generale concilium, quod cogendum vulgabatur, uti amplius non necessarium, immo ex quo majores turbas excitandas timebat, quomodo secus judicare potuit in appellatione sua post pseudosynodum Ephesinam, in qua factiones et turbas prævaluisse experientia ipsa didicerat? Hæc vero omnia cum Leoni essent explorata ex ipso libello ac litteris Flaviani, non potuit ergo generale synodum ea de causa necessariam affirmare, quod hoc judicium Flavianus postulasset. Alia igitur necessitatis ratio exquirenda est.

14. Si quis vero ipsas Leonis epistolas attente legerit, circumstantiasque ejus temporis diligentius considerarit, cur et quo sensu ille *necessarium* crederet concilium generale, perfacile intelliget. In nulla Leonis epistola indicari invenies necessariam fuisse concilium generale ut Ephesina acta legitime rescinderentur, ac Flavianus iisdem gestis perperam depositus restitueretur. Enim vero cum eadem prædatoria et iniqua gesta palam et evidenter nulla atque irrita essent, ut idem Quesnellus probat dissert. 10, n. 4, superior ecclesiastica auctoritas necessaria esse non poterat ut rescinderentur atque ut in suam sedem, a qua gestis irritis deponi non potuit, Flavianus restitueretur. Solum cum eadem gesta rata haberentur a suis auctoribus atque fautoribus, imperialique auctoritate firmata fuissent, ad tollendum errorem apud multos vulgatum, necessaria haberi potuit aliqua superior auctoritas, quæ eorumdem gestorum nullitatem, ut vocant, declararet. In id appellationem interposuit Flavianus ad eam apostolicam sedem, cujus auctoritatem alios Orientales implorasse noverat; et S. Leo ejusdem sedis auctoritate utens, ea gesta nulla et irrita esse declaravit in sua synodo, ut Quesnellus ipse probavit dissert. 10, n. 4, qui proinde pervidere debebat, in hac re Leonem non potuisse judicare necessariam concilium generale necessitate ulla juris, cui idem Leo satisfecit in sua synodo, cum ea gesta nulla esse palam edixit.

15. Tota igitur necessitas quam S. pontifex animo obvolvare potuit, factum spectabat, non jus. Esto enim quod Ephesina gesta, ac Flaviani depositio ex ipso jure nulla per sese et irrita essent; esto quod hæc nullitas pontificiis ac synodiciis litteris fuisset declarata, obtinente tamen ea Eutychianorum vi ac præpotentia, cui Theodosius imperator patrocinabatur, Flavianus per summum scelus depositus et expulsus in suam sedem redire non poterat. Quid ferebat eum restitutione juris non indigere, si sua sede carebat, et exsiliis poenas perpeti covebatur? Adde cætera scandala ab eodem latrocinio Ephesino paria, quæ remedium præstolabantur. Sola pontificia ac Romanæ synodi auctoritas et declaratio satis esse poterat ac debebat ex jure. At in ea impotentia et præjudiciis quæ post idem latrocinium in Oriente obtinebant, prudentissimus pontifex ad eos effectus quos expebat eam solam auctoritatem atque declarationem non satis futuras prævidit. Quia enim ex suis solis epistolis etiam Romanæ synodi nomine scriptis sperare poterat ab hominibus qui imperiali favore protecti Ephesi alias suas litteras suppresserant, et legatis apostolicis reclamantibus aures nequam præbuerant? Quid sperare poterat in Oriente, ubi ea violentia Theodosii favore dominabatur? Quis usitata juris remedia profutura speret, ubi non jus, sed vis prævaleat? Imperatorem ab eo favore deducendum agnovit, ne violentis amplius patrocinaretur. Id autem haud facile obtentum iri pervidit, nisi Orientales episcopi, quorum numero et auctoritate circumventus ac deceptus fuerat, in sa-

nam mentem revocarentur; alias enim quidquid ipse cum sua synodo scriberet, illis in præsentia obvientibus nihil valeret. Ut autem Orientales saltem plerique sanarentur, nullum aptius remedium reperiri posse cognovit nisi generale concilium, in quo illi cum Occidentalibus convenirent. In hoc enim plures docti et catholici episcopi cum deceptis liberum tractatum habentes, eos facilius instruere, suadere et ad sanum consilium revocare facile possent, uti postea in concilio Chalcedonensi cum Illyricanis et Palaestinis feliciter contigit. Vidit præterea hoc concilium extra Orientem convocandum esse, ubi aliis Augustis imperantibus, omni violentia periculo submoto, factio-i homines nihil possent; sicque cuncta facilius **1165** componerentur. Hæc ergo necessitate non juris, sed facti generale concilium in Italia petendum credidit post appellationem Flaviani, uti necessarium ad restitutionem ejus obtinendam, et ad rescandanda ea scandala quæ in memoratis circumstantiis aliud juris remedium non patiebantur. Cum porro Theodosium in hoc ipsum concilium cogendum difficile prævideret, trium Augustorum Valentiniani, Placidie et Eudoxie auctoritatem apud eundem interponendam credidit, et ut efficacissimas ad eum litteras scriberent, obtinuit.

16. Hoc quidem consilium, quo non ob juridicam declarationem, sed ob remedium scandalorum œcumenica synodus petebatur, idem Leo in ipsis ad Theodosium litteris manifeste explicavit. Sic enim epist. 44, c. 3: *Generalem synodum jubetis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum; convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis, quorum si qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique, quorum est causa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiæ unitate non excidant.* Similiter in epist. 69, c. 2: *Concilium universale intra Italiam.... Clementia vestra concedat ut in unum convenientibus omnibus his qui aut ignorantia aut terrore prolapsi sunt, correctionis remediis consulatur. Concinit quod tradit epist. 54, ad eundem imperatorem: Si pietas vestra suggestioni et supplicationi nostræ dignetur annuere ut intra Italiam haberi jubetis episcopale concilium, cito auxiliante Deo poterunt omnia scandala quæ in perturbationibus totius Ecclesiæ sunt commota, rescari. Confer etiam epist. 70, ad Pulcheriam, in fine. Vides concilii convocandi consilium? Non ergo cum generale concilium Leo petiit veluti necessarium propter appellationem Flaviani, solam hujus depositionem, sed omnia latrocinia Ephesini scandala prospexit, non quod concilii generalis sententiam Ephesinis actis rescindendis aut irritis declarandis ipso jure necessariam putaret, sed ut tot malis efficacius remedium afferretur.*

17. Idipsum etiam Quesnellus cognovit et confessus est in Theodoriti causa, de qua agens dissert. 10, n. 4, intellexit, inquit, statim pontifex post Ephesinum latrocinium opus esse concilio eoque generali, ut ex ejus litteris ea de re ad Augustum scriptis clarum est. Recitato autem testimonio superius descripto ex epist. 44, in quo nulla Theodoriti aut aliorum qui Ephesi depositi fuerant facta mentione, œcumenicum concilium petiit ob remedium scandalorum, subditi: *Verum pro restituendo Theodorito neque provinciale neque generalem synodum necessariam esse duxit (necessitate scilicet juris), quoniam pro deposito habendus ille non erat, in quem non concilium, sed latrocinium, non episcopus, sed prædo improbus depositionis sententiam ferre conatus fuerat.* Si vero generalis synodus pro restituendo Theodorito non fuit ipso jure necessaria, quæ coherenter idem Quesnellus tradidit eam a Leone necessariam fuisse habitam pro restituendo Flaviano, de cujus fide et innocentia expresse cognoverat, illudque in sua synodo decretum tulerat, quo epist. 50 (ipso Quesnello ibidem observante) monuit Constantinopolitanos, ne a sacerdote suo, qui

similem cum Theodorito exceperat depositionis sententiam, ullâ eos minâ, ulla formido diuelleret? Quisquis, inquit S. pontifex, incolumi atque superstiti Flaviano episcopo vestro sacerdotium ejus fuerit ausus invadere (hoc sane decretum est) numquam in communione nostra habebitur, nec inter episcopos poterit numerari. Hoc decretorio Leonis iudicio necessitati juris satis consultum fuerat. Concilii ergo convocandi necessitas ad morum factum, seu ad perdidiciles facti circumstantias, ut scandala facilius reseccarent, referenda est. Hoc item sensu ob solum scandalorum remedium generale synodum ab imperatore petiit etiam Innocentius I, in causa injustæ depositionis S. Joannis Chrysostomi, ut indicant ipsa ejusdem pontificis verba in litteris ad clerum et populum Constantinopolitanum, quæ Quesnellus recitavit num. 4: Sed quoniam remedium, inquit, hisce rebus in præsentem afferemus? Necessaria erit synodalis cognitio; quam etiam multo jam antea congregandum diximus. Ea quippe sola est, quæ hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedit medellam calamitatis hujus committere voluntati magni Dei ac Christi ejus Domini nostri. Et postea: Ac nos quidem multum deliberamus, 1167 quoniam modo synodus œcumenica congregari possit, per quam divina voluntate turbulenti isti motus conspici possint. Similis vis dominabatur totumque Orientem turbaverat in Chrysostomi ac in Flaviani causa; et par utrobique concilii generalis necessitas, non juris, sed facti, ut effectus qui manifesto jure expetebatur, et sola vi erat impeditus, facilius obtineretur.

18. In hoc tamen ipso generali concilio Leonem ratione sui principatus, nec non delatæ etiam ad se appellationis potissimam auctoritatem habiturum jam indicavit Valentinianus, dum generalis synodi petitionem ita exposuit epist. 55, ut prædictus sacerdos (Leo) congregatis ex omni orbe etiam reliquis sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio submoto, a principio omnem causam, quæ vertitur, sollicita probatione cognoscens, sententiam ferat; quasi potior ac fere tota sententiæ vis in eodem generali concilio ab ipso pontifice proficienda sit. Id autem non perinde accipiendum est ac si solus papa, non vero alii etiam episcopi in conciliis sint iudices, sed quia in hac præsertim causa ad summum pontificem per appellationis libellum a Flaviano delata, eidemque per sese competente, ipsi potissimum iisdem nominibus tribuenda visa est sententia quæ in generali quoque concilio ab aliis unanimiter episcopis eo præsidio ac dirigente ferretur. Neque assimiliiter Placidia epist. 56, post indicatam appellationem Flaviani ad apostolicam sedem et ad omnes episcopos harum partium, rogat ut secundum formam et definitionem apostolicæ sedis, quam et nos tamquam præcellentem similiter veneramus, in statu sacerdotii sui illaso manente per omnia Flaviano (quia scilicet de eo jam Leo in sua synodo satis decreverat) ad concilium apostolicæ sedis iudicium transmittatur, in qua primus ille qui cælestes claves dignus fuit accipere, principatum episcopatus ordinavit. Generale quod petitur concilium non alia de causa apostolicæ sedis concilium vocatur, nisi quia in eo summus pontifex potiori auctoritate, quam ex sæpe sedis principatu obtinet, universam causam componet ac dirimet. Nec alio sensu eadem Augusta epist. 58, ad Pulcheriam scripsit: Ad apostolicam sedem, in qua primus apostolorum B. Petrus, qui etiam claves regnorum cælestium suscipiens, principatum tenuit, episcopatus (al. episcoporum) causa remittatur: quia nimirum ad eum jure pertinet, qui episcopatus principatu, nec meri ordinis, sed præcipuæ jurisdictionis principatu potitur. Vides num summo pontifici primum tantummodo locum primatque sententiam in generali synodo veteres tribuerint, ut et Quesnellus in præmissa dissertatione asserere veritus non est, haud satis intelligens hac ratione pontificiam auctori-

atatem ad meri ordinis et honoris primatum redigi, quod a catholicis principiis alienissimum est. Sed hæc de re olura dicere præsentis tractatus ratio non patitur.

19. Illud interim ex hæcenus disputatis colligere licet, in quam sententiam pontificiæ jurisdictioni nequaquam contrariam Leo scripserit post appellationem a Flaviano interpositam generale synodum necessario postulari. Tota nimirum ejusmodi necessitas non ex auctoritatis defectu in pontifice, qui jam satis iudicium protulit, cum Ephesia gesta irrita declaravit, nec ex absoluta necessitate concilii generalis in appellatione Flaviani, qui non ad generale synodum, sed ad ipsum Leonem appellatorem direxit; sed ex difficilibus manavit ejus temporis circumstantiis, quæ pravorum malitia atque violentia alium efficace remedium modum non ferebant. Hinc quidem totam necessitatem S. Leonem derivasse ex eo manifestum est, quod mutatis circumstantiis ob imperatoris Theodosii mortem, cum jam novus imperator Marcianus catholicos episcopos jam in exilium pulsos revocasset, eodemque catholicam fidem protegentes multi lapsi ad remedia satisfactoria quotidie accederent, et dogmaticæ ad Flavianum epistolæ passim subscriberent; idem pontifex etsi concilium generale, quod laudatus Marcianus antiquæ Leonis petitioni obsequens sese indicturum significavit epist. 73 et 76 (nunc 77 et 82), omnino recusare non posset; illud tamen differri posse contendit veluti non amplius perinde necessarium, ut sub Theodosio fuerat, instructionesque suis legatis dedit, quibus interim sine convocatione generalis synodi scandalis remedium afferretur. Confer epist. 82 et 83. Ita etiam Innocentius I, qui in Chrysostomi causa generale concilium veluti necessarium expetierat, mortuo imperatore, qui contrariæ parti favebat turbasque 1169 commovebat circumstantiis mutatis nihil amplius de eo cogendo cogitavit, et sua sola auctoritate, cui novus imperator plurimum deferrebat, omnia composuit. At cum Marcianus studio pacis citius componendæ œcumenicam synodum jam indixisset, S. pontifex Leo non necessitate aliqua, quam superesse crederet, nec (a) ut iudicium ferretur de appellatione Flaviani ac de latrocínio Ephesino, ac si res essent suo iudicio non plane definitæ, ei indictioni assensum præbuit; sed ne devoto obviare videretur arbitrio, et ut quæcumque in querelam perturbationemque venerunt, ad unitatem pacis et fidei compressa omni dissensione revocarentur (Epist. 89), uti sane in concilio Chalcedonensi prospere evenit. In idem concilii scopus scandalorum remedium prospiciens, quem in aliis ad Theodosium litteris expressit. Vides quam probe omnia conspirent, ne ille sensus elici queat, quem Quesnellus suadere nisus est, idcirco generale synodum a Leone fuisse petitam, quod Flavianus non ad Leonem per se, sed ad generale synodum appellaverit?

20. Nunc de alio Quesnelli molimine agendum, quo Sardicenses canones a Leone allegatos, ut generalis synodi necessitatem astrueret, in eum sensum distorquet, perinde ac si eorumdem canonum mente in Flaviani causam generale concilium congregandum fuerit. Id ex ipso Leone elici, qui epist. 44 scribit: Quam autem post appellationem interpositam hoc generale concilium (in Italia) necessarie postuletur, canonum Nicææ habitum decreta testantur. Nicæanorum canonum nomine, ut alibi vidimus, Sardicenses intelligit. Sic autem Quesnellus argumentatur. Si de appellatione ad solam apostolicam sedem Sardicenses canones agere S. pontifex existimasset, non generale concilium necessarie cogendum, sed ad suum tantum tribunal Flaviani appellationem deferendam collegisset. Cum vero non hoc, sed synodi generalis necessitatem intulerit, ut hæc Leonis ratiocinatio legitima sit, dicendum est procul dubio persuasum ipsi fuisse

(a) Lege annot. 15 (Tom. præced. col. 918, n. 2) in epist. 82.

Sardicenses canones, dum episcopis tribuunt facultatem provocandi ad sedem apostolicam, seu ad episcopum Romanum, id eo sensu tribuere quo idem Romanus episcopus non solitarie sumptus, sed cum sua Occidentali synodo, ad quam, ut idem Leo postulavit, etiam Orientales accederent, de appellationis causa cognosceret.

21. Tota hæc Quesnelli argumentatio ea hypothesis innotuit S. Leonem ex canonibus Sardicensibus generalis synodi necessitatem collegisse ut de Flaviani appellatione iudicium ferretur, et ad id probandum eos allegasse. Sed quam falsa sit hæc hypothesis ex pluribus et manifestissimis ipsius testimoniis ostendimus, quibus palam factum est eum qui jam antea in sua Romana synodo de injusta Flaviani condemnatione sententiam tulerat, non huius iudicii ferendi causa ob appellationem ipsius Flaviani generale concilium postulasse, sed ut restitutionis effectum ac remedia iis scandalis quæreret, quæ in circumstantiis quas memoravimus, non nisi in universali synodo sanari poterant. In omnibus quidem epistolis in quibus S. pontifex de hac synodo agit, ne unum quidem verbum invenietur in quo iudicium de appellatione Flaviani ejusmodi concilio reservet.

22. Quod si absque præjudiciis cum sensu canonum Sardicensium conferatur obiectum testimonium ex epistola 44 Leonis mens et consilium a Quesnelli interpretatione alienum multo magis patebit. Certe canones Sardicenses, quidquid ille eos interpretando aut potius aliorum distorquendo laboret, appellationis jus, quod Romano pontifici expresse asserunt, ad generalem synodum non extendunt. Germanam et obviā trium canonum Sardicensium sententiam, qua totus Quesnelli nusus eliditur, expositum late in observationibus ad dissert. 5 ejusdem cap. 6. Horum canonum condendorum causa fuit negotium S. Athanasii, Marcelli, Asclepiæ, aliorumque episcoporum Orientalium, quos Eusebiani heretici ita deposuerant, ut nulli novo iudicio, aut appellationi, qua illi ad Romanam sedem confugerant, locum esse contenderent, eo quod sicut Orientales in Occidentium iudiciis nihil juris sibi debent arrogare, ita nec Occidentales in iudiciis Orientalium. Hac ratione catholici et sanctissimi episcopi, qui injusto iudicio in Oriente essent depositi, omni justo subsidio ac remedio expertes, suis sedibus perpetuo carere debuissent. Huic autem hæreticorum molimini orthodoxi episcopi in Sardicensi concilio remedium aliquod opponendum 1171 putarunt, quo causæ ejusmodi appellatione interposita expedirentur. De causis itaque appellationis agebatur ad apostolicam sedem, et hoc quidem appellationis jus ita Sardicenses Patres laudatis canonibus attribuerunt Romano pontifici, ut, ipso fatente Quesnello, § 7, ad Julium tunc Romæ episcopum litteræ decreta fuerint non alia de causa quam ut Athanasii negotium ad se pertinere (synodus) intelligeret vi istorum canonum. Et post pauca: Consilium episcoporum orthodoxorum, qui illuc convenerant, istud imprimis fuisse, ut causam S. Athanasii ejusque sociorum in Occidentem pertraherent; melius dixisset, ut apostolica sedi appellationis iudicia a solis Eusebianis hæreticis impedienda vindicarent, et hac ratione futuris temporibus cognoscendis ejusmodi causis legitimum tribunal præstituerent. Hæc, inquam, fateri debuit, quia in ipsis canonibus memoratis apostolicæ sedis prærogativa in causis ejusmodi manifeste exprimitur, nullaque generalis synodi convocandæ nedum necessitas, sed ne mentio quidem vel obscura indicatur.

23. Vide autem quam longo difficilique circuitu Quesnellus hanc necessitatem exinde nitatur inducere, et Romanæ sedis jus ipsis canonibus assertum infringere. Cum jus aliquod peculiare summo pontifici iisdem canonibus assertum negare non possit, id tantum juris illi tributum affirmat, ut in appellationis causa, non de iudicio ipso a quo fuit appellatum, cognoscat ac sententiam pronuntiet, sed ut id unum decernat, num in eo casu appellationi locus esse

A debeat necne. Huc usque jus pontificum circa appellationes episcoporum in statuendo mero juria ordine collocatur, quod primum non præcipue jurisdictionis, sed meri ordinis constitueret. Dein vero si appellationi locum patere Romanus pontifex iudicet, vi eorundem canonum concilium ab eo indicendum credit, at non semper generale, sed vel ex episcopis, qui in finitima provincia sunt, iis quoque receptis, si quos admittendos judicaverit; vel si appellatio Romani episcopi iudicium petierit, de quo canone quarto agitur, concilium ab eo cogendum putat pro iudicio a quibus provocatum fuerit qualitate diversum, ita ut si appellatio sit a iudicibus alicujus provincie intra diocesim cui pontifex uti primas præsideat, totius diocesis concilium convocandum sit; si ex tractu Occidentali appellatio proveniat, indicendum sit concilium totius Occidentis; si autem ex Oriente, ut in casu Flaviani, appellatio interponatur, tunc concilium œcumenicum necessarium sit. Ita in omni appellatione episcopi Orientales ad sedem apostolicam, etiamsi maxime justa, uti fuit Athanasii aliorumque catholicorum episcoporum provocatio, seu perflugium, nihil concludere posset Romanus pontifex, immo nec totum Occidentis concilium, nisi totius orbis synodus cogeretur. Insanire quidem est, si hoc Sardicensibus Patribus in mentem venisse credatur. Quis tum appellationis remedium esset? Hæcine prudens et expedita pro innocentibus injusta condemnatione oppressis provisio, quam laudati Patres constituendam putarunt? Cum appellationes id genus identidem possint contingere, identidem generale concilium congregandum esset, et frequenter episcopi ex suis sedibus essent evocandi. Quis cogitationem seu potius commentum tam incredibile sibi suadet? S. Leonem certe hoc non credidisse, ex iudicio quod statim pronuntiavit manifestum est.

24. Ut autem detegatur quæ hujus mens fuerit, cum in epistola 44 ad Theodosium hos canones pro necessitate synodi allegavit, observandum est hanc eorundem canonum allegationem inveniri tantum in litteris ad eum imperatorem qui pseudosynodo Ephesinæ patrocinium præstabat. Cum tam magno hujus conciliabuli patrono, qui novum iudicium agrius tulisset, mollius et suavis agendum erat, atque ut flecteretur facilius, auctoritas ipsi etiam venerabilis proponenda fuit. Nicænos autem canones Eutychis quoque fautores maxima observantia prosequabantur, cumque pro Nicænis haberentur canones Sardicenses, unum ex his Leo in rem præsentem allegavit, atque epistolæ illam subiecit. Canon autem subjectus epistolæ, ut vidimus in admonitione præmissa epist. 45, fuit quartus Sardicensis, qui his verbis exprimitur: *Gaudentius episcopus dixit: Addendum est, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitatis protulisti, ut cum aliquis depositus fuerit episcopus eorum episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum 1173 sibi negotium in urbe Roma; alter episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio Romani episcopi determinata.* Palam est sermonem fieri de appellatione ad iudicium Romani pontificis. Duo autem hoc canone decernuntur: primo, ut post appellationem nullus in locum ejus qui videtur esse depositus ordinetur, donec causa appellationis determinata fuerit; secundo, ut ab ipso Romano episcopo iudicium feratur. Hæc duo Leo a Theodosio postulavit: primum, cum capite secundo laudatæ epistolæ petit ut omnia in eo statu esse jubeatis in quo fuerunt ante omne iudicium (latrocinii Ephesini), donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregetur; secundum vero, cum capite tertio concilium generale in Italia cogendum postulavit, in quo ipse Leo commodius interesset, ac de tota re sententiam ferret. Hoc enim S. pontificis consilium etsi ipse aperte non explicavit in litteris ad Theodosium, satis tamen expositum fuit a Valentiniano 11

epist. 55, quam ejusdem Leonis hortatu, ac in ipsius procul dubio sententiam ad eundem Theodosium transmisit. Valentiniani verba licet paulo ante recitata hic repetimus. *Huc ergo (Leon) postulanti... annuere non negavi, quatenus ad tuam mansuetudinem meam petitionem ingererem, ut prædictus sacerdos congregatis ex omni orbe etiam reliquis sacerdotibus intra Italiam, omni præjudicio submoto, a principio omnem causam quæ vertitur, sollicita probatione cognoscens sententiam ferat. Viden? Non dixit, ut congregatis ex omni orbe etiam reliquis sacerdotibus OMNES, sed ut prædictus sacerdos, id est summus pontifex, sententiam ferat; cui scilicet (ut paulo ante præmiserat) ob primatum competit de fide et sacerdotibus judicare. Neque idcirco negare voluit hanc facultatem fuisse etiam concilio generali seu aliis episcopis in generali concilio coactis. Absit. Sed cum sermonem fecisset de appellatione Flaviani, quam ad eum (Leonem) directam tradidit, ipsi coherentem iudicium tribuendum credidit, ut appellationis vi ad eum pertinebat. Ita ergo cum S. Leo non solum Flaviani causam, sed alia quoque latrocinii Ephesini scandala prospiciens, ex difficilibus circumstantiis concilium generale uti necessarium a Theodosio postulavit, Valentiniano ipsius mentem explicante petit iudicium Romani pontificis Flaviani appellatione quæsitum, ac post appellationem ejus necessarium, quo hæc causa in iudicio episcopi Romani determinaretur, ut Sardicensis canon præscribit. Non igitur S. pontifex allegavit hunc canonem ut probaret necessitatem concilii generalis, quod per se, sicut non vi ejus appellationis, ita nec vi ejusdem canonis ulla ratione requirebatur, sed ut probaret se, dum propter appellationem Flaviani petit synodum generalem intra Italiam, in qua summus pontifex sententiam ferat, illud iudicium petere quod in casu appellationis ad Romanum episcopum vi ejus canonis petendum fuerat. Hinc etiam Placidia Augusta in litteris ad eundem Theodosium (Epist. 56), dum generale concilium in Italia postulavit, ita se expressit ut in statu sacerdotii illeso manente per omnia Flaviano, qui appellaverat, ad concilium apostolicæ sedis iudicium transmittatur: quæ Sardicensi canonis quarto maxime congruunt. Repete nunc Leonis verba ex epist. 44, et eorum sensum intelliges. *Quam post appellationem Flaviani hoc (iudicium) scilicet Romani episcopi, quod ex difficultate circumstantiarum utiliter habendum erat) necessarie postuletur, canonum Nicææ habitorem decreta (de solius Romani episcopi per appellationem invocati iudicio loquentia) testantur. Idipsum in epist. 45 sic exprimitur: Ut necessarium sit et ea servare quæ Nicæanæ canon et quæ constitutio totius orbis episcoporum præcipit. Quasi dicat: Peto uti necessarium concilium generale, sed simul necesse est etiam servare Nicæanum, seu Sardicensem canonem, qui in appellatione ad apostolicam sedem delata iudicium Romani pontificis efflagitat. Ita probe intelligitur et conciliantur omnia, ut ne opus sit eas violentas ac distortas interpretationes recipere, quas Quesnellus inducere et contra Leonis mentem aliunde exploratam de apostolicæ sedis jure in appellationibus, ejus verbis affigere studuit.**

25. Sed quid diutius lectores moramur in iis interpretationibus refellendis, quas homo pontificio juri infensus commentus est, ut appellationem Flaviani ad œcumenicum synodum delatam ostenderet? Cum tota hæc questio versetur **1175** in decidendo, ad quemnam Flavianus vere appellari, quid laboramus in intelligendis aut canonibus Sardicensibus, aut Leonis verbis, si ex testimonio non solum Liberati, verum etiam Valentiniani atque Placidie, quibus ipse libellus appellationis perspectus fuit, ad sedem apostolicam, et latius ad episcopos harum partium, id est Romanæ synodi, quæ in gravioribus causis a Romanis pontificibus cogi solebant, non vero ad generale concilium eum provocasse liquet? Concilium generale non libello Flaviani, a quo hanc cogitatio-

A nem alienissimam demonstravimus, sed Leonis consilio postulatum fuit, illudque is necessarium censuit non ad iudicium ferendum de latrocinio Ephesino, quod ipse statim post acceptum appellationis libellum in Romana synodo ediderat, sed ob difficultatem circumstantiarum quæ alia magis obvia juris remedia nequaquam ferebant. Cumque hoc ipsum generalis concilii remedium non ita facile ab imperatore latrocinii Ephesini patrono esset obtinendum, ad facilius inclinandum ejus animum Nicæanorum canonum auctoritatem interponendam credidit: qui cum non de generalis synodi, sed de Romani episcopi iudicio perspicue statuatur, eos Leo ad ipsius synodi generalis necessitatem allegare non potuit nisi in eam rationem quæ ad episcopi Romani iudicium redeat, ut paulo ante explicavimus. Quis igitur hæc, quæ S. pontifex pro cogenda œcumenica synodo alio consilio scripsit, transferre queat ad appellationem Flaviani, quam non ad ejusmodi synodum, sed ad Romanum episcopum et ad solos episcopos Romanæ synodi directam indubitiis testibus certissimum est? Quis eam interpretationem canonum Sardicensium a Quesnello ingestam, et ad generale concilium translatam, quæ non solum a sensu ipsorum canonum abest quam longissime, verum etiam ab appellatione ejusdem Flaviani; quis, inquam, approbare poterit?

Excutitur Quesnelli sententia qua legatos apostolicæ sedis in synodis generalibus Orientis legationem gessisse omnium Occidentalium contendit.

26. Causa appellationis Flaviani perorata, non omitendum est illud commentum quo Quesnellus statuere nititur, § 5, *legatos sedis apostolicæ non Romani solummodo pontificis nomine Ephesinæ synodæ secundæ interfuisse, nec alias interesse consuevisse œcumenicis conciliis in Oriente congregatis, sed et omnium totius Occidentis episcoporum vice, quorum procuracionem gerebant, cum per se interesse idem non poterant. Res facti agitur, quæ documentis statuenda fuerat. Generalis propositio est: Nec alias interesse consuevisse œcumenicis conciliis. Vide autem quæ ille ratione se expedit. Hoc in systemate legati sedis apostolicæ episcoporum totius Occidentis vicem ac legationem gessisse traduntur. Cum vero ad legationem expressum delegantis mandatum seu procuratio requiratur, ut verum sit legatos apostolicæ sedis omnium Occidentalium episcoporum procuracionem gessisse, expressum omnium mandatum demonstrandum fuerat. Hoc autem mandatum duplici modo ab iisdem traditum Quesnellus affirmat, nunc in Romana synodo ex toto Occidente evocata eo fine ut omnes deligerent legatos absentium vicem impleveros; nunc vero in synodis singularum provincialium Occidentis, a quibus legati mitterentur ad synodum Romanam cum facultate deligendi legatos, qui communi nomine ad œcumenicum concilium accederent. Innuit etiam idem fuisse sive per legatos, sive per litteras singularum synodorum provincialium id mandaretur. Hæc vero perinde fuisse gesta quam facile est affirmare, tam difficile est documentis statuere.*

27. *Solemne erat, inquit eodem § 5, Romano episcopo, ut cum primum synodus universalis indicta erat, omnes sui patriarchatus episcopos ea de ra admoneret, cogeretque ipse Romæ synodum, ad quam invitati Occidentales confluerent. Si hoc erat solenne, aliquot exemplis probari poterit. Sed nec unum in tota antiquitate reperitur. Synodum quidem episcoporum qui Romæ reperiebantur, sive etiam e vicinioribus partibus in gravissimis causis convocare solebant Romani pontifices; generalem vero ex toto Occidente ne semel quidem indixisse invenitur. Quod si singula antiqua generalia concilia percurras, gratuita et falsa Quesnelli propositio multo magis patebit. Nicæanæ primæ synodi gesta desiderantur, unde affirmari et probari nequit S. Silvestrum **1177** ejus causa concilium Occidentale convocasse. Idem est de synodo Sardicensi; quæ Nicæanæ appendix habetur.*

Solum legatos sedis apostolicæ utrique huic concilio interfuisse certum est: qui cum solius apostolicæ sedis vicem gessisse tradantur, eis legationem totius Occidentis nullo testimonio tribuere valde arbitrarium est: cum præsertim alii, qui alius in synodis suo et alieno nomine interfuerint, non tam suum quam alienum nomen in subscriptionibus exprimere consueverint. De synodo Constantinopolitana prima nihil attinet dicere, cum Romanis diutius ignota fuerit; unde solos Nicænos canones et Nicænorum nomine Sardicenses Romana Ecclesia usque ad Leonis ætatem recepit. Solum cum eam synodum posterius Romani pontifices approbarent, ex Orientali synodo generalis evasit. Reliqua sunt duo concilia œcumenica, Ephesium i et Chalcedonense. Alterutrus causa omnium Occidentalium synodum a Romano pontifice convocatum fuisse nemo probabit. Immo nec convocandæ quidem tempus fuit.

28. Ante Ephesium concilium apostolicæ sedis legatus in Nestoriana causa a Cælestino papa creatus fuit S. Cyrillus. Si in hac delegationem cogenda fuisset synodus totius Occidentis, nimium tempus expectandum fuisset. Enimvero eorum tantum episcoporum qui in magna Romanorum urbe comperti sunt, synodum fuisse illam in qua post multos tractatus epistola Cyrilli delegationem continens a Cælestino exarata fuit, ipse Cyrillus, ex relatione utique Possidonii, qui eandem epistolam Roma detulit, testatur. Hactenus vero etsi de Nestorio multa, nihil tamen agebatur de congreganda synodo Ephesina. Hanc Nestorio procurante repente Theodosius indixit die 19 Novembris anni 450. Dies synodo statuta fuerunt nonæ Maii anni sequentis. Hujus indictionis notitia sero ad Cælestinum pervenit, adeo ut nequivit legatos destinare nisi vii id. Maii, quo eisdem Commonitorium traditum fuit; unde in ipso Commonitorio de transacta synodo timebatur. In his ergo angustiis de concilio ex toto Occidente cogendo ad legatos eligendos auxilium est cogitatum. Cyrillus quidem in prima actione Ephesina solus legatione apostolica functus est, quam in totius Occidentis synodo traditam non solum ostendimus.

29. Ob Chalcedonense concilium nedum episcopos ex toto Occidente ad Romanam synodum evocare, sed de viciniorum quidem litteras expectare levevit, ut mox videbimus. Immo cum hujus indictio Romæ solum innotuerit post diem 9 Junii anni 451, uti ostendimus not. 3 (Tom. præced., col. 950, n. 2) in epist. 89, Leoni vix tempus fuit eligendi et instruendi legatos, quos celeriter ad concilium direxit die 21 ejusdem mensis; ac propterea epist. 91 queritur: *Ipsa intersectorum dierum paucitas necessarios sacerdotes nos evocare non sinit*. Vides ergo quo evaserit illud Quesnelli, *Solemne erat cogere totius Occidentis synodum, quæ nunquam coacta fuit*.

30. Nec minus gratuitum est alterum de synodis singularum provinciarum Occidentis, quæ vel legatos vel litteras ad Romanam synodum mitterent cum facultate eligendi legatos ad concilium generale. Percurrere iterum singula generalia concilia, et nihil ejusmodi elicies. Unum quod proferre potuit Quesnellus de Gallicanis episcopis pro sola Chalcedonensi synodo, contrarium potius ostendit. Scripsit ad eos S. Leo epist. 102: *Optassemus quidem fraternitatis vestre litteras eo tempore quo promiseratis accipere, ut profecturis ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam synodum vice nostra pro catholica fidei defensione direximus, etiam vestre sententiæ professio jungeretur*. Igitur hæc quoque Gallicanorum litteræ defuere. Quomodo ergo ex singulari hoc exemplo, in quo ipse litteræ sero pervenerunt, consuetudo a Quesnello asserta colligi potest? Quid quod vera ratio cur Leo hæc litteras a Gallicanis petierat non ea fuit quod indicta generali synodo id usu receptum esset ad legatos omnium Occidentalium nomine eligendos, sed quia sub Theodosio in ea circumstantiarum difficultate quam antea explicavimus, S. pontifex

A expedire putabat Gallicanorum aliorumque Occidentalium sententiam Eutychianorum erroribus repugnantem opponere. Simili de causa et Mediolanensium epistolam postulavit; quas tamen et isti licet viciniore serius rescripsere. De legatis vero omnium nomine ac mandato eligendis nihil illi, cum hæc epistolam petiit, in mentem venit. Si ergo nec Occidentalis synodus Romæ coacta, 1179 nec e synodis provinciarum Occidentis legati, vel epistolæ Romam missæ fuerant, quibus omnium nomine legati ad generale concilium destinarentur, quomodo legati a Romano pontifice missi legationem omnium Occidentalium gerere poterant?

31. Hanc responsionem ut declinaret Quesnellus tertiam quandam viam ingressus est cum scripsit: *Cum tam arctius œcumenicæ synodi terminus præfixus erat, ut nec altarum dioceseon suffragia expectare, vel ad eos ne litteras quidem mittere sineret, tunc coacto concilio vel ex diocesi Urbis, vel ex his episcopis qui tum in Urbe morabantur, legati mittebantur, qui totius patriarchatus Occidentis procuracionem a patriarcha ejusque diocesana vel provinciali synodo suscipiebant gerebantque, et personam Occidentalium omnium in œcumenica sustinebant*. Cum hæc forma synodi esset usitata, ut vidimus, non ergo dux præmissæ formæ, quæ nullo exemplo antiquo probatur, veluti sollemnes prædicandæ erant. Subjicit exemplum Ephesinæ synodi secundæ, in qua temporis angustia longiores moras non ferebat; et ait: *Rebus ita dispositis aliud nihil restabat nisi ut pontifex de Occidentalium suorum fide securus, eos (legatos) dirigeret in Orientem, qui omnium causam agerent*. Igitur tota delegatio in presumptione fundatur. Multum quidem hæc presumptio valebat, ut affirmari posset a pontifice ita omnes Occidentales sentire circa fidem, sicut ipse in sua Romana synodo definierat, cum præsertim in ejusmodi synodis passim interessent plures diversarum provinciarum episcopi Romæ tunc immorantes, qui aliorum comprovincialium episcoporum ac provinciarum doctrinam præstare poterant. De hac una doctrinæ concordia loquitur Leo in epistola ad Gallicanos. At cum de legatis agitur, ad quos eligendos expressum mandatum necessarium est, præsumptio consensus absentium non sufficit. Si legati solummodo habent ejus auctoritatem a quo destinati sunt, ut in Sardicensi concilio traditur can. 7, quomodo legati a sola sede apostolica, aut ad summum a Romana synodo missi, eorum quoque Occidentalium, a quibus non erant destinati, auctoritatem et legationem sustinuisse dici queunt? Solus Quesnellus et qui ejus sophismatibus inconsulte fuerunt abrepti id affirmare poterunt.

32. Quod si S. Cyrillus in Ephesino concilio legatorum sententiam resumens dixit: *Deposuerunt enim (Nestorium) supplentes locum sedis apostolicæ totiusque synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium episcoporum*; et si ipsum concilium Ephesium in relatione ad imperatorem ait: *Pilissimus magnæ vestre Romæ archiepiscopus et universa Occidentalis synodus per sanctissimos episcopos, quos ad nos ipsa misit, etc.*, solos episcopos Romanæ synodi, et solam hanc synodum episcoporum, qui, ut ex eodem Cyrillo audivimus, in magna Romanorum urbe comperti sunt (quæ sane non fuit synodus totius Occidentis) Occidentalium episcoporum et Occidentalis synodi nomine intelligere poterunt. Cæterum et Cyrillus in eadem allocutione, et concilium in eadem relatione legationem apostolicæ sedis et papæ Cælestini solummodo appellavit, eo quod litteræ solius Cælestini nomine inscriptæ hujus solius delegacionem ac procuracionem præferrent. Neque subtilius in generalibus verbis univærsi Occidentales synodi, totius synodi Occidentalium episcoporum aliisque similibus insistendum est. Nam iidem Ephesini Patres in alia relatione ad eundem imperatorem non solum dixerunt synodum Ephesinam in consensu suo habere universum Occidentem, sed totam item Africam;

cum tamen ex Africa solus Besula diaconus interfuis-
set, qui a totius Africæ synodo nec delegatus fuit
nec delegari potuit, uti fatetur ipse Capreolus epis-
copus Carthaginensis in epistola ab eodem diacono
allata, et lecta act. 1. Idem etiam legitur in relatione
a Quesnello laudata, cujus integer textus hic est :
*Concessui (Ephesino) adest et Cælestinus sanctissimus
piissimusque magnæ vestræ Romæ archiepiscopus, et
universa Occidentalis synodus per sanctissimos episco-
pos quos ad nos ipsa misit, totaque Africa. Vides ergo
quam perperam Quesnellus ejusmodi formulas inges-
serit, ut legationem apostolicæ sedis ad legationem
totius Occidentis traduceret.*

33. Quod porro veluti manifestum argumentum
obtrudit ex concilio vi actis, ubi episcopi Portuensis,
Paternensis et Regitanus locum tenere dicuntur concilii
antiquæ Romæ, ubi centum et viginti episcopi conve-
nerunt, valde 1181 mirificum est. Si enim ea acta
expendantur, nec quidquam omittatur, non solum
non obest hoc documentum, sed potius favet. Verum
quidem est tres episcopos Joannem Portuensem,
Abundantium Paternensem, et Joannem Regitanum
in singulis actionibus et in subscriptionibus dici lo-
cum præsentantes venerabilis synodi antiquæ Romæ
centum et viginti quique Deo amabilem episcoporum.
At simul verum est tres alios, nimirum duos Romanæ
Ecclesiæ præbyteros Theodorum et Georgium, ac
Joannem diaconum in iisdem actionibus et subscrip-
tionibus appellari locum præsentantes sanctissimi et bea-
tissimi papæ Agathonis; ac præterea verum est hos
postremos, licet solo præbyterii aut diaconatus ho-
nore ornatos, constanter primum locum habere ante
omnes etiam patriarchalem sedium Patres, ob per-
sonam utique Romani pontificis totius Ecclesiæ pri-
matu, cujus vice fungebantur; illos vero licet epis-
copos et a plena Occidentali synodo missos a primis
illis sejungi, et locum habere post præcipuam se-
dium Patres, Nonne hæc appellationis et loci distin-
ctionem manifestam legatorum distinctionem astruit?
nimirum et legatos papæ Agathonis haud fuisse lega-
tos totius synodi Occidentalis, et legatos hujus synodi
pro legatis papæ habitos non fuisse; alias omnes si-
mul et nominati et subscripti invenirentur, et episcopi
præbyteris et diacono præcessissent. Quid ergo

A Quesnellus unam legatorum synodi Occidentalis
mentionem ingerens, hoc testimonium eo loci attulit,
ubi legatos papæ eosdem fuisse ac Occidentalis synodi
legatos sibi probandum sumpserat?

34. Quod si quæras cur in hoc uno concilio vi
ejusmodi legatorum papæ ac synodi distinctio occur-
rat, ex iisdem actis facile intelliges. Imperator enim
in suis ad Donum Agathonis prædecessorem litteris
hanc duplicem legationem expressè postulaverat, al-
teram ipsius pontificis mandato et nomine, alteram
mandato et nomine Romani concilii ex Occidente
convocati. Hoc quidem duplex mandatum, uti ad
duplicem legationem requiritur, idem imperator pa-
lam indicat in aliis litteris ad Georgium archiepis-
copum Constantinopolitanum his verbis: *Agatho san-
ctus nuper ordinatus papa in apostolica sede prædicta
antiquæ Romæ hujusmodi nostros pios suscipiens apices
(post Domi mortem acceptos), destinavit in præsentem
proprium ejus indutos personam Theodorum et Geo-
rgium Deo amabiles præbyteros, et Joannem Deo ama-
bilem diaconum; ex persona vero totius ejus concilii
Joannem et Abundantium et Joannem venerabiles episco-
pos.... porrigentes nobis etiam duas obsecrationes,
unam quidem ejusdem Agathonis papæ, aliam vero con-
cilii ejus. En igitur duplex legatorum genus et ex-
pressum mandatum ac procuratio duplex; unde etiam
dum epistola in eisdem actis recitantur, altera solius
pontificis, altera totius synodi nomine inscripta. Ex
his autem duo maximi momenti in rem præsentem
consequuntur: primum, legatos qui solius pontificis
vice et nomine concilio intersunt, non fuisse habitos
legatos totius synodi Romanæ et Occidentalis: alias
opus non fuisset distinctam legationem petere ac
destinare; secundum, ad legationem totius synodi
distinctum mandatum et procurationem omnium epi-
scoporum ejusdem synodi requisita fuisse, nec non
mentionem expressam legationis synodi, quam quidem
in actis sexti concilii constanter notatur. Cum vero
in aliis generalibus conciliis nullum legatorum Occiden-
taliū aut Romanæ synodi expressum mandatum,
legati autem solius pontificis aut apostolicæ sedis
nomine ac vice appellentur, hos totius Occidentis aut
Romanæ synodi legatos venditare commentitium est.*

DISSERTATIO NONA.

DE CAUSA DOMNI ANTIOCHENI EPISCOPI, EJUSQUE DAMNATIONE; DEQUE MAXIMI SUCCESSORIS EJUS
ORDINATIONE: UBI EPISTOLÆ SANCTI LEONIS, CONCILIIQUE CHALCEDONENSIS ACTA ILLUSTRANTUR,
ET ACTIO DE DOMNO HIS ACTIS INSERTA COMMENTITIA ESSE DEMONSTRATUR.

Ad epistolas S. Leonis 60, 78 et 80, nunc autem 80, 104 et 106.

1183 I. Maximum Antiochenum episcopum, qui
substitutus est in locum Domni per Ephesini latro-
cinii proceres, confirmatum fuisse ab oecumenica syn-
odo mirantur plurimi, causamque operosius investi-
gare conantur. Hanc unam fere omnes catholici scrip-
tores qui istam versarunt questionem afferunt: ideo
Maximum, etsi a suspectis hominibus electum, con-
secratum a Constantinopolitano episcopo contra ca-
nonicam regulam, Dominoque adhuc in vivis agent
superordinatum; ideo tamen receptum esse a synodo,
quia a sancto Leone in episcopatu confirmatus fuerat.
Quamobrem autem inter multos episcopos qui a
pseudosynodo Ephesina dejecti et suis sedibus per
summum nefas fuerant, Dominus unus suæ restitutus
non sit, omnibus aliis redintegratis, non minor di-
fficultas est. Omnia enim Ephesini latrocinii acta in
irritum missa sunt ab Occidentalibus episcopis, etiam
ante Chalcedonensem synodum, sæpiusque contesta-
tus est Leo papa imperatorem (Epist. 40, nunc 44,
cap. 2) ut omnia in eo statu esse juberet in quo erant

ante infaustam synodum, donec omnia per oecume-
nicum concilium reformarentur. Consequens erat ut
depositio Domni et Maximi ordinatio irritæ essent,
suumque ille reciperet locum. Hoc tamen ideo pro-
hibuisse Leonem aiant, quoniam, inquit Baronius
(Ad ann. 451, num. 128), causa cognita, eum justè
damnatum esse intellexit. Mentem suam clarius non
explicat eminentissimus cardinalis, nec aperit in quo
justior esset Domni depositio quam aliorum. In
Ephesina quidem synodo ad sacrilega Dioscori con-
silia abripi se passus fuerat, subscripseratque Flavi-
viani et Eusebii damnationi, restitutioni Eutychetis,
implicique decretis captivas manus dederat; sed ut
erat illi cum 1184 multis culpa hæc communis, de-
buerat etiam et communis esse indulgentia, qua cum
cæteris actum est in Chalcedonensi synodo. Forsan
inde cæteris culpabilior, quod recentiori culpæ anti-
quæ suspiciones accedebant. Cum enim Joannis An-
tiocheni nepos et successor fuisset, Nestorianæ labe
non secus ac ille insimulatus fuerat. Præterea nec ea

pollebat scientia ac animi constantia quæ difficillimis illis temporibus necessariae erant in tantæ urbis episcopo.

Denique non abs re forsitan quis dixerit Domnum ipsum depositioni suæ manus ultro dedisse, solitariae vitæ delictis illectum, quibus innutritus olim fuerat sub Euthymio abbate; quas cum refragante sancto Patre relinquere meditaretur, ut Joanni avunculo suo a fide catholica deflectenti opem ferret, hæc ab eo verba futuri prænantia audivit: Si, inquit, his neglectis, et tolerantiae contemptis cogitationibus, tentabis a laura discedere, obtinebis quidem administrationem quam tuus habet avunculus, sed eam tibi rursus auferent mali homines et præstigiatiores, cum ab illis prius fueris seductus ignorantia. Hæc refert Cyrillus monachus de S. Euthymii rebus gestis disserens; additque Domnum profectum Antiochiam: Et cum illic, inquit, fuisset, omnia quæ ei prædicta fuerant effectum sunt sortita. Illeque postea magna ductus patientia, quod non obediasset, ad ipsum revertitur gravi dolore visceribus cruciatus et acerbè deplorans. Ex istis verbis hoc confici videtur: Domnum penitentia ductum post ablata administrationem (quod prædictum ei fuerat) Euthymium denuo convenisse, quodque vitæ reliquum fuit in secessu egisse, Maximo Antiochenæ Ecclesiæ episcopatum, quem hic Eutythianorum favore adeptus erat, sponte relinquens propria. Eaque demum vera erit causa cur ad sedem suam regressus non fuerit.

II. Qui porro Leonis auctoritatem hoc egisse 1185 putant, ut Maximus in Antiochena sede tam malis auspiciis collocatus remaneret, locumque cedere Domnus cogeretur, manifestum id esse aiunt ex actis Chalcedonensis concilii. Si quidem in actione quæ De Domno Antiocheno inscribitur, disertis verbis legitur confirmatum auctoritate Leonis fuisse Maximum. Hanc actionem quoniam discutere animus est ad ecclesiasticæ historiæ veritatem indagandam, operæ pretium est eam hic integram describere; nec enim proluxa est, et de ea sub oculis posita facilius lector iudicium suum interponet.

ACTIO DE DOMNO ANTIOCHENO, concilii Chalcedonensis parte II, post actionem 10.

Consulatu domini Marciani perpetui Augusti, et qui fuerit nuntiatus, sexto kalendarum Novembrium, Chalcedone secundum præceptum divinissimi et clementissimi domini nostri imperatoris, convenientibus in sancta ecclesia sanctæ martyris Euphemie; et magnificentissimo et gloriosissimo magistro militum et exconsule ordinario, et patricio Anatolio, et magnificentissimo et gloriosissimo sacrorum officiorum magistro Vincomalo; convenientibus etiam Paschasino et Lucentio reverendissimis episcopis, et Bonifacio reverendissimo presbytero, vicariis sanctissimi archiepiscopi senioris Romæ Leonis, et Anatolio reverendissimo archiepiscopo maximi nominis Constantinopolis, et Maximo reverendissimo archiepiscopo Antiochiæ Syriæ, et Juvenale reverendissimo episcopo Jerosolymitano, et cætera sancta synodo, quæ ex sanctione divinissimi et clementissimi domini nostri Marciani imperatoris in Chalcedonensi civitate congregata est, quorum nomina infra sunt scripta; et residentibus universis ante cancellos sancti altaris, Maximus reverendissimus episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor magnificentissimos et gloriosissimos iudices, et sanctam hanc et universalem synodum, ut humanitatem exercere in Domnum, qui fuit Antiochiæ

A episcopus, dignemini, et statuere ei certos sumptus de Ecclesia quæ sub me est.

Paschasinus et Lucentius reverendissimi episcopi, et Bonifacius presbyter, vicarii sedis apostolicæ, per Paschasinum reverendissimum episcopum dixerunt: Sanctus et beatissimus papa, qui episcopatum sancti ac venerabilis Maximi episcopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit, iusto satis iudicio ejus meritum approbasse videtur; si quidem memoratus reverendissimus episcopus Maximus suo arbitrio Domno voluerit esse consultum, ut sumptus ei de sua Ecclesia miserationis 1186 intuitu, prout æstimaverit, largiatur; ut contentus alimoniis quiescat in posterum. Quam confessio Græce per Beronicianum virum devotissimum, secretarium sacri consistorii translata [Al. tradita] est. Anatolius reverendissimus episcopus Constantinopolitanus dixit: Laudo et ego condolentiam [Al. compassionem] beatissimi episcopi Antiochiæ Maximi, in quibus spontanea voluntate ipse tales precatorias [Al. preces] obtulit, ut sumptus præstaret Domno, qui fuit episcopus Ecclesiæ sanctæ quæ sub eo est, præter hoc prædicto nihil requirente.

Juvenalis episcopus Jerosolymitanus dixit: Amplector et ego consilium sancti episcopi Antiochiæ Maximi. Universa synodus vociferata est [Al. exclamavit]: Laudabiles merito sunt benevolentie archiepiscopi. Omnes cogitationum ejus laudamus. Hic decet ejus existimationem humanus cogitatus pontificis. Magnificentissimi iudices dixerunt: Amplectente sancta synodo arbitrium Maximi viri religiosi episcopi Antiochensis, quod de Domno probavit, et nos eidem [Al. itidem] consentimus, ejus arbitrio derelinquentes, quæ sunt de Domni honorificentia. Et alia manu: Edantur. Huc usque actio de Domno.

III. Hanc actionem minime commentitiam esse, sed genuinam totis votis peroptarem. Hoc enim si esset, jam præclarissimum antiquissimumque præmanibus haberemus testimonium summæ auctoritatis pontificis Romani tum in synodos cum in Orientales episcopos, majorum, inquam, ac primarum sedium episcopos. Enim vero quantæ potestatis est, ut penes Romanum episcopum Antiocheni, et consequenter Alexandrini aliorumque episcoporum consecratio fuerit aut saltem confirmatio, ut ex hoc loco argumentantur cardinalis Bellarminus ejusque apologistæ Jacobus Gretserus (Bellarm. tom. I. contr. III. de Rom. Pontif. lib. II. c. 12; Gretserus Defens. Bellarm. tom. II, ad hunc locum)! Qualis prærogativa, ut cum plures episcopi ab infausta synodo per vim scelusque depositi essent, eorum damnatio ac depositio rata esse juberetur, quam ratam esse debere judicaret Romanus episcopus; sola alterius episcopi in illius locum substitutio haberet locum, quam idem ille confirmasset! Quam evidenter denique hinc eluceret suprema ejusdem in synodos potestas, quarum acta ex ea parte robur habeant, cui ille robur adjecerit; ex illa cassa sint et irrita, quam irritam ille esse voluerit. Verum ut eruditæ ac sapientis est theologi vera germanaque primariæ sedis privilegia toto animo atque ex solidis genuinisque probationibus adversus novatores vindicare, ita parum sinceri liberalisque animi sit eadem vel ultra præscriptos limites ampliare, vel incertis, caducis falsisque adminiculis ac fulcimentis sustentare. Nec enim mendacio eget veritas, sed potius ex mendacii consortio in falsitatis

suspicionem veritas etiam testatissima vocari consuevit.

Tale est, mea sententia, id omne quod ex illa actione de Domino assertum est ab ecclesiasticis scriptoribus, quibus ad alia 1187 properantibus vacuum non fuit de (a) illius veritate accuratus inquirere. Mihi vero rem curiosius exploranti certum est (b) Domnum Antiochenum jam tum fato functum fuisse cum Maximus Antiochenus Ecclesie pontifex factus est; ac proinde falsam esse ac commentitiam actionem illam, quæ de Domino inscribitur, sanctoque consilio Chalcedonensi putido mendacio affligitur: in qua videlicet Maximus inducitur Domino quasi post exaurationem suam superstiti alimenta de suæ Ecclesie redditibus ex concilii indulgentia impertiens. Atque ut hoc constanter asseram, non levia et infirma videor mihi habere argumenta.

IV. Primum enim hæc una actio inter omnes alias Chalcedonensis concilii actiones Latine tantum edita reperitur, (c) Græce autem nuspiam apparuit: quod certe non leve iudicium est suppositionis a Latino impostore aliquo factæ. Si enim illa vere in concilio confecta fuisset, Græce utique fuisset, atque Græcis hujus synodi actis inserta cum aliis actionibus legeretur. Cur enim hæc una a reliquarum actionum Græcarum corpore distracta fuisset, plane non apparet.

V. 2. Ex (d) unico nobis codice prodit huiusmodi actio, quem nulla auctoritas, antiquitas nulla commendabat; cum et chartaceus solummodo esset, et ab ignotis scholaribus Germanis duobus acceptus prædicetur. Talis enim est epigraphæ qua insignita reperitur in Crabbiana, Suriana, aliisque Conciliorum editionibus: Actio de Domino Antiocheno, quæ inventa est in codice Patrum Julæ membranaceo, transcripta ex codice vetusto chartaceo, et dicitur ipsa fuisse Proculi et Albini Germanorum scholasticorum. Philippus quidem Labbeus in novissima Conciliorum editione codicem quemdam laudat actorum Chalcedonensis concilii a Rustico Ecclesie Romanæ diacono cum Græcis codicibus collatorum, annotatorum, distinctorum. In hoc vero codice, qui dicitur esse D. Boherii Divionensis, actio de Domino subiecti actioni sextæ cum hoc titulo: *Explicit vi actio. 1188 Incipit vii de Domino Antiocheno quondam patriarcha translata ex Græco in Latinum*. Sed Rustici fides hoc in negotio suspecta est: cum enim schismaticus iste diaconus a Vigilio papa anathematis subiectus videret exemplum Domini tamquam post mortem damnati obrudi solere ab adversariis trium capitulorum damnationem expetentibus, potuit homo hoc causæ suæ patrocinium ex mendacio asciscere, ut fabricata actione de Domino quasi adhuc superstiti, eum post mortem non esse damnatum assereret, idque saltem Occidentalibus persuaderet. Quidquid porro sit de Rustici fide ac sinceritate, certum apparet mihi (e) solam actionem primam Chalcedonensis concilii ab

A eo esse recensitam: soli enim isti actioni nomen suum subiecit in hunc modum:

Ex cod. ms. Boheriano.

Explicit prima cognitio Chalcedonensis concilii. Finivimus emendantes et conferentes manuscripta a pridie ante kal. xcn (id est Decembria) feria iv, ind. 13, xv kal. Aprilis: Rusticus per gratiam Dei diaconus sanctæ Ecclesie Romanæ contuli, annotavi, distinxi. Deo gratias.

Ex editione Petri Crabbi ord. min.

Finis primæ cognitionis Chalcedonensis concilii, quæ finita, emendata et collata est anno Domini 1177 (emendatur in margine aut 454, aut 457, in omnibus pessime, inquit Labbeus), feria iv, indictione 13 kalend. Aprilis xii. Rusticus per gratiam Dei diaconus sanctæ Ecclesie Romanæ, contuli, annotavi, distinxi. Deo gratias.

B Eadem fere in editione Romana paucis variantibus. Ex illis porro apparet nihil certi statui posse ex huiusmodi annotationibus, quæ sibi non coherent, ac insuper non unus Rustici esse, sed plarium diversorumque annotatorum, illam Boheriani codicis monitionem. Rusticus enim relegit Chalcedonensem synodum ad codicem quem jam emendaverant et contulerant superiores ipso correctores; suamque pariter attestationem apposuit, ut illi suam. Sed hi actiones reliquas recensuerunt, ille ultra primam progressus esse 1189 non videtur. Addo annos quos annotatio prior designat, ad Rustici ætatem pertinere non posse, et priorem illam annotationem suspectam reddi ex hac voce *manuscripta*; antequam enim excudendorum codicum artem hominibus largitus esset Deus opt. max., supervacaneum omnino erat manuscriptorum ab editis discernere, quod illic suggeritur. Præterea etsi demus actiones omnes Chalcedonenses a Rustico esse relectas et emendatas, clarum est actionem de qua disserimus inventam ab eo non fuisse, quod vel unus codex Boherianus testatur. Nam in eo titulus actionis de Domino omnino singularis est; nulla relectionis ac emendationis sit mentio: Latine ex Græco translationis mentio argumento est hoc ex Græco codice, quem confereus Rusticus in manibus habebat, non esse desumptum. Denique Petrus Crabbe, Laurentius Surius, alique, qui in edendo Chalcedonensi concilio usi sunt codicibus a Rustico recensitis ac emendatis, cum ad actionem Dominicanam veniunt, de Rustico nullam mentionem habent, sed palam profitentur se illam ex unico codice Julæ membranaceo eruisse ac publice luci dedisse. Unde patet quam incerta ad nos via pervenerit, ejusque fidem omnem penes duos Germanos scholasticos versari. Sed tædet me tricarum istarum: ad alia argumenta suppositionis pergamus.

VI. 3. Est ex incerta sede, quam hactenus nacta est, ex quo inserta Chalcedonensis actionibus.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Veritatem sinceritatemque hujus actionis in observationibus subiiciendis defendemus, Quesnelli-que nisi omnes ibidem retundentur.

(b) Id falsum evincetur ibidem n. 2.

(c) Etsi hæc actio Græce nuspiam apparuit, eam tamen e Græco Latine redditam in observationibus demonstrabimus. Græcorum autem codicum qui ad nos pervenerunt defectum in causis particularibus nihil probare patebit ex not. 18 (Col. 257, n. b) in dissert. 1 ad an. 451, ubi particulares ejusmodi actiones in multis codicibus Græcis generatim omis-
sas, in aliis autem non paucis, qui particulares actiones exhibent, omissam actionem de Photio Tyri manifestum fecimus. Quid igitur mirum si hæc actio de Domino præterita fuit?

(d) Alium codicem nacti sumus, eumque vetustissimum ac diversæ originis, de cuius præstantia age-

D mus in observat. num. 3 et seqq. Quesnelli allucinatione circa ipsum codicem quem hic nominat ex eo pendet quod epigraphen in vulgatis huic actioni præfixam editorum esse crediderit, ac si hi in ea typis imprimenda codice usi sint recenti transcripto ex alio duorum Germanorum. At hæc epigraphæ, quam in observationibus ad mas. librorum fidem exactam proferemus. Rusticum habet auctorem ac proinde codices quoque in ea memorati antiquissimi sunt. Vide observ. num. 11 et 12.

(e) Id falsum ostendimus in observ. ad not. 2 Quesnelli in epist. 413. Distinctam eorum quæ lucubravit Rusticus notitiam Quesnellus habere non potuit, cum hæc scripsit: nondum enim prodierant Baluzii emendationes in textum Rustici, quas qui legerit, sequentes illius animadversiones inanes agnosceret.

Cum enim numero nullo consignata esset, eum sortita est locum quem cuique placuit ei assignare. Post septimam enim actionem collocata reperitur in editionibus Crabbianis, Suriana, et Biniana Latina A. D. 1606. Romana Græco-Latina, aliæque postmodum editiones sedem ei figunt post decimam actionem. Nelli earum editionum procuratores ita constituti vel immutati ordinis vicem ratione aut auctoritate codicis comprobant: ut manifestum sit inter alias synodi actiones (a) numquam esse numeratam, sed longe post collecta illius acta superinductam esse et interjectam, quæ nimirum tam incertis sedibus jactata conspiciatur.

VII. 4. Constat actionem illam (b) Justiniano imperatori ignotam fuisse, siquidem in prolixo scripto quod inscribitur: *Confessio rectæ fidei Justiniani imperatoris adversus tria 1180 capitula et universos cæcæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ directus legitur, hæc habet: Sancta Chalcedonensis synodus Domnum Antiochiæ factum episcopum post mortem condemnavit, quod solum ausus est scribere oportere taceri duodecim capitula Cyrilli. Quomodo damnatus post mortem, si ei ex concilii sententia alimenta de redditibus Ecclesiæ Antiochenæ ministrata sunt a Maximo? An imperator ejusque administrati, quorum opera in hoc negotio utebatur, existimandi sunt aliquid eorum ignorasse quæ actis Chalcedonensis concilii continebantur; illius, inquam, concilii, cujus unius gratia totam Ecclesiam commovebatur?*

VIII. 5. Non imperator solum ejusque consultores, sed ipsa etiam universalis synodus quinta eadem in sententia fuit, ut scribitur sub finem collationis sextæ: *Chalcedonensis, inquit, synodus Domnum Antiochiæ episcopum, eo quod scripsit debere taceri duodecim capitula sanctæ memoriæ Cyrilli, et post mortem condemnavit, cum confirmasset condemnationem ejus, et suscepisset Maximi ordinationem. Si porro Dominus post mortem damnatus est a Chalcedonensi concilio (quod temere ac re inexplorata dictum esse a Patribus qui asseruerit injuriosus plane sit erga sanctam synodum, magisque ipse temeritatis reus), igitur superstes non erat Dominus cum synodus habita est, summæque ignorantia ac impudentia convincitur quisquis hanc actionem consarcinavit ac supposuit. At, inquires, non magis credendum concilio affirmanti Domnum post mortem esse damnatum, quam cum asserit eum a Chalcedonensi synodo damnationis excepisse sententiam. Nuspiam porro hæc damnatio legitur inter hujus concilii acta. Occurrunt objectioni ipsi Patres, cum in eo damnationem istam positam esse ostendunt, quod condemnationem ejus confirmarunt; confirmasse autem, cum synodi Ephesinæ acta quoad hanc partem non resciderunt; hæc vero non rescidisse circa illud, cum Maximi ordinationem in Domni locum propter hujus damnationem substituti irritam esse non jusserunt, sed potius approbarunt, ne minimam quidem querelam adversus illius ordinationem moventes. Ex his luce clarius est tempore Justiniani imperatoris et quintæ synodi universalis non lectam esse actionem illam inter acta Chalcedonensis concilii; alioqui quid erat facilius quam 1191 falsi eos arguere, productis synodi quartæ actis?*

IX. 6. Cum Facundus Hermianensis in Africa epi-

A scopus opusculum suum pro trium capitulorum defensione conscriberet Justiniani imperatoris professionem fidei diligentissimo examine discussit, omnibusque adversariorum argumentis satisfacere conatus est, quæ pro damnatione eorumdem capitulorum adducta fuerant. At de damnatione Domni post mortem, ne verbum quidem ullum apud eundem legitur: quod tamen non omisit vir sagacissimus et ad causæ quam propugnabat patrocinium intentissimus, si vel ex actis Chalcedonensibus vel aliunde compertum habuisset Chalcedonensi concilio fuisse Domnum superstitem. Eo major vis hujus argumenti, quod nihil tunc temporis omnium manibus versabatur frequentius quam concilii Chalcedonensis acta, de cujus potissimum auctoritate agebatur; quod de his actis instructissimi erant omnes sive concilii, sive trium capitulorum defensores, quos inter Facundus eminebat. Quod denique scribet Constantinopoli, ubi accuratissima atque integerrima Chalcedonensium actorum exemplaria fuisse non est ambiguum; ubi et illud Acometarum monasterium situm erat, ad cujus codicem Rusticus diaconus synodi acta recensuisse dicitur; qui Rusticus in propria causa non secus ac Facundus prævaricatus esset, nisi ex hujusmodi actione adversariorum refutasset argumentum.

X. 7. Idem Facundus lib. II, cap. 4, Domnum annumerat sanctis Patribus et venerabilibus Ecclesiæ Christi doctoribus, Joanni, inquam, Chrysostomo, et Gregorio Nazianzeno, ex quorum approbatione ac testimoniis Theodoro Mopsuesteno episcopo patrocinium ac defensionem parare intendit; rem maxime horrendam putat, si vel eum vel ejus scripta anathemate percutere quis presumat. Libro etiam VIII, cap. 5 et 7, Theodorum damnare metuit, ne Domno cum aliis sanctis Patribus injuriam faciat, quos Cyrillo præferendos putat. Eodem cap. 5, post recensitam cum laude Domni epistolam, de ipso cæteris Ecclesiæ luminaribus annumerato hæc habet: *Pulo, clementissime imperator, quod magni sceleris magnæque profanationis esset iudices istorum luminarium mundi pro Theodoro Mopsuestio calcare sententiam, et ad tenebras cæcitatæ Eutychianæ 1192 transire. Denique, ut multa alia prætermittam brevitate causa, in ultima fere hujus operis pagina Domnum venerabilem appellat, eumque ut primum fidei adversus Eutychen defensorem predicat. Qua porro fronte Facundus, qui ex singulari in synodum Chalcedonensem reverentia commendari amabat, tam præclaris Dominum ornasset encomiis, maximis Ecclesiæ ac mundi luminaribus parem fecisset, magni sceleris magnæque profanationis esse putasset ejus calcare sententiam, ejusdem pro Theodoro testimonium tanti ipse fecisset, tantique voluisset fieri ab adversariis, si a Chalcedonensi synodo damnationis excepisset sententiam, et ad eam conditionem dejectus esset, ut stipem a successore suo petere cogeretur?*

XI. Octavum inde nascitur mihi argumentum. Esi enim Dominus impii Dioscori sententia exactoratus, locum Maximo cedere coactus esset Chalcedonensium Patrum judicio, pristinæ suæ dignitati superstes factus, numquam tamen ad illud calamitatis profundum detrudi potuisset credam, ut (c) alimenta, nisi

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Idem accidit actioni de Photio Tyri, quam tamen genuinam nemini negaverit. Vide observ. n. 13. et notationem 18 (Col. 257, n. b) in dissert. 1 ad an. 451.

(b) Huic argumento negativo respondebimus in observ. n. 14. Nihil enim mirum si Justiniano, Patribus concilii v et Facundo ignota fuit hæc actio, quæ ita in eorum codicibus deest, sicut in plerisque desiderabatur actio de Photio Tyri. Quod autem idem Justinianus et Patres laudatæ synodi in recitatis locis tradunt, Chalcedonensem synodum condemnasse Domnum post mortem, nihil movere debet. Nam

præterquam quod alia quædam horum errata in rebus historicis manifesta sunt, hocque falsum convincitur ex nostra actione, quæ ipsis ignota fuit, profecto in cæteris actis nihil est unde ea condemnatio ac mors colligi poterint. Solum enim in his legitur Maximum a concilio fuisse susceptum tamquam episcopum, quia illum S. Leo in communionem receperat. Vid. act. 10.

(c) Nil mirum si Dominus ne gravis esset iis apud quos episcopatu relicto sese in eremum recepit Cyrillus in Vita S. Euthymii tradit, ea alimenta obtinuit quæ aliis episcopis depositis in eadem synodo

successoris sui arbitrio provisum esset, omnino ei deessent, tantum nimirum sedis praesuli, qui cum avunculi sui loco successisset, non poterat multis episcopis amicis ac auctoritate plurima non polleere; ut ridiculum plane sit eum velut mendicium exhibere coram synodo, sollicitumque de alimoniis, et praeter has aliud nihil requirunt. Hoc certe potius elegisset ut ad optimum patrem suum Euthymium remearet, qui olim Spiritu sancto afflatus eum praedixerat et in locum avunculi successurum, et ab ejusdem sede per impiorum scelus et potentiam aliquando esse pulsandum.

XII. 9. Nonnulla sunt in hac actione quae fraudem aperiunt impostoris. Etsi enim quantum potuit imitatus est aliarum actionum stylum, in aliquibus tamen incautus allucinatus est. Enumeratis enim praecipuis synodi antistitibus, haec brevitas causa subiungit (a): *Et caetera sancta synodo, quae ex sanctione divinissimi et clementissimi domini nostri Marciani imperatoris in Chalcedonensi civitate congregata est, quorum nomina infra sunt posita.* Quam imperitus fueris hujus actionis artifex, aliqua verba testantur. Vox enim caetera in singulari numero vix usurpatur. Deinde ad quid illud quorum referor, cum nulla vox ejusdem 1193 numeri vel generis praecesserit? Denique ubinam apparent nomina infra scripta, quae describenda supponit? Omitto recensere barbarismos quibus scatet tota actio, quales sunt isti: *Humanitatem exercere, suo arbitrio pro spontanea, ut inferius dicit, voluntate confessio, condonantiam, precatorias, cogitatum, honorificentia, benevolentia laudabiles, etc.* Peccat etiam contra synodi ordinem debitamque sanctis Patribus reverentiam, quando Maximum inducit ad iudices laicos preces suas dirigentem, posthabitis episcopis synodi principibus. Cum enim tunc temporis nec ferre possent episcopi ut Ecclesiarum oeconomis coram iudicibus laicis de honorum ecclesiasticorum administratione rationem redderent, quemadmodum ex epistola 108 Leonis nostri manifestum est, quis credat eos primos omnium in synodo ab Antiocheno antistite compellendos fuisse, cum de portione ecclesiastici proventus deposito episcopo largiendo ageretur? Deprecor, inquit ille, *magnificentissimos et gloriosissimos iudices, etc.*, tum sui oblitus respondentes legatos sedis apostolicae introducit, cum contrario potius ordine res agi solet. Ad universam enim synodum preces libelloque supplices dirigi mos est in aliis actionibus, tum iudices a primariis synodi episcopis suffragium poscere. Ridiculum est etiam ut pro decernendo Domino alimoniis actionem (b) peculiarem, solemnemque insisterent Patres consultationem: quasi vero patrimonium pauperum non essent opes Ecclesiae, et inter pauperes praecipuus ac singulari privilegio dignus non haberetur episcopus, qui per annos plurimos Ecclesiae suae summa cum laude praefuerat; ut opus Maximo fuerit veniam a synodo obtinere, quo ei humanum esse ac misericordem liceret erga praedecessorem suum. Duo sunt

A exempla in eadem synodo concessarum exactionis episcopis alimoniarum, sed res cum tanto apparatu ac splendore confecta non est, etsi longe majori egeret consultatione. Bassianus enim et Stephanus in Ecclesiam Ephesinam contra canones intrusi peluntur ab episcopatu, atque ex unius et alterius suffragio ab Ephesiorum Ecclesia nutrir juberent, quamvis Ecclesiam talibus hominibus pascendis gravari injustum videretur. Sabianum similiter, qui post depositionem Athanasii Perrhenorum Ecclesiae a concilio provinciali ordinatus erat episcopus, si post 1194 examinatam Athanasii depositionem, cessurus est episcopatu Perrhenorum, retenta dignitate episcopali, alimenta accipere vult synodus, hocque decernit unico verbulo, pascatur, non postulato ea de re singularum suffragio, sed receptam consuetudinem sequens, nec tam ut licentia daretur tribuenda miserationis, quam ne miserationi deessent qui subrogabant depositis episcopis.

B XIII 10. Quando Leo rescidit acta pseudosynodi Ephesinae ex omnium Occidentalium sententia, numquam de Domni depositione excipienda cogitavit, sed omnia omnino illic a Dioscoreo perpetrata in irritum misit, eaque tanquam per unius hominis impudentiam contra justitiam et canonum disciplinam gesta, nulla catholicae fidei ratione rata esse posse pronuntiavit (Epist. 47, nunc 51). Rogavit etiam Theodosium Augustum ut omnia in eo statu manere juberet in quo fuerant ante omne iudicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregaretur (Epist. 40, nunc 44, cap. 2). Cur ergo effectum habuisse credatur lata in Domnum sententia? Non aliam certe (c) ob causam quam quia e vivis excesserat Domnus antiquam vel Maximum eligeretur, vel ordinaretur episcopus.

C XIV. 11. Chalcedonenis concilii acta tota quanta sunt, nihil habent quod memoriam Domni Antiocheni vel minimum inficiat. Dum cum nominari contigit (quod saepius factum est, integris etiam actis conciliorum ab eo habitum relatis), ne verbum quidem de confirmata vel illata damnationis in eum sententia. Actione 14 interrogatus a iudicibus Athanasius Perrhensis cur tertio evocatus a sancto Antiocheno concilio, non occurrat: *Quoniam*, respondet ille, *inimicus meus erat ipse qui iudicabat Antiochenus.* Vides ut de Domno quasi (d) jam defuncto loquatur, nec in mentem iudicum venisse in hujus causae discussione Domnum interpellare, ut de iudicio a se habito, lataque in Athanasium sententia rationem redderet. Quae certe compendiosior via erat quam ut ad octimesimum disquisitionem negotium totum ab Antiocheno concilio discutendum remitteretur.

XV. 12. Si aliquandiu praedictae synodo superstes fuisset Domnus, (e) numquam ita propriae causae propriique honoris oblitus esset, ut nec aliorum exemplum secutus veniam postulare pro culpa, nec de Dioscori perfidia querelas aive apud S. Leonem 1195 deponeret, sive apud ejus legatos, qui Con-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

assignari fuerunt, loque ex consuetudine jam recepta, uti Quaesnellus num. 12 fatetur.

(a) Quanta olim esset difficultas et imperitia interpretum Latinorum, ostendimus in praefatione ad epistolam S. Leonis num. 51. Defectus hic a Quaesnello taxati in aliis antiquis versionibus similiter inveniantur. Nonnulla etiam ab amanuensium oscitantia proficisci poterunt. Nomina autem episcoporum, quae infra scripta indicantur, et desunt, omisso scribendi fastidio veluti non necessaria, sicuti in actione de Juvenali quondam interlocutiones ab eodem nostro interprete praetermissae fuerunt. In ipsis Graecis codicibus nonnullae ejusmodi omissiones occurrunt quae ex diligentioribus versionibus antiquis, aut ex aliis Graecis mss. deteguntur. Nihil ergo hinc ad suppositionem convincendam eruitur.

(b) De Bassiano et Stephano Ephesinis, ac de

D Athanasio Perrhenorum episcopo peculiarem causam in concilio discussam fuisse, post quas stipendium ipsis mox constitutum, ut ne hujus constituendi gratia actio distincta habenda esset. Cum autem nulla alia peculiaris causa de Domno, qui jam episcopatum Maximo dimiserat, agenda esset nisi haec quae stipendium ejus respiciebat, hinc de hac re distincte actum fuit.

(c) Aliam causam assignabimus in observ. n. 2.

(d) Verba Athanasii ante descripta Domnum jam defunctum non significant. Interrogatus autem non fuit Domnus a iudicibus, quia concilio non aderat.

(e) Domnus post depositionem poenitentia ductus eremum cogitavit, pro episcopatu nihil laborabat, ac propterea nihil vel ab ipso vel ab ejus amicis pro eo in suam sedem restituendo vel vindicando actum fuit, sive apud Leonem sive in concilio.

stantinopolim pro reparanda Ephesina clade missi fuerant. Quod si non fecisset, atque communionem catholicorum sacerdotum non requisivisset, merito negligentia argueretur. Immo vero ad Chalcedonensem synodum sese contulisset, et apud sacram synodum de Dioscori violentia perfidiaque conquereretur; quod alii fecerunt, qui longe deterioris erant conditionis. Adfuisse quidem Dominum tunc privatum asserit cardinalis Baronius, non alio, opinor, argumento motus, quam quod id ex ista actione eruere sibi visus est, ubi ipse alimenta sibi postulans inducitur. Verum etsi discretis verbis præsens fuisse assereretur Dominus in hac actione, nihil confectum esset, cum hoc ipsum in controversiam vertatur, an fides scripto hujusmodi sit adhibenda. Cæterum aliunde non puto innotuisse Baronio Domni in concilio præsentiam, cum de hac tam altum ubique silentium sit, ut hoc silentio potius invicte probari putem apud hominem omni præjudicio vacuum, nec præsentem nec superstitem tunc fuisse Dominum episcopum.

XVI. 13. Quis persuadeat sibi Dominum, qui tot annos Antiochenam rexerat Ecclesiam, ac proinde totam Orientis diocesim, qui Joannis avunculi ac prædecessoris sui amicos omnes sibi devinctos habebat, qui plurimos ipse consecrationis titulo filios pepererat, quem insuper et pietatis amor et zelus fidei commendaverant plurimum: hunc, inquam, quis credat ita omni presidio destitutum, ita contemptum habitum ab omnibus fuisse atque derelictum, ut nemo pro ejus defensione in medium prodiret, nemo sollicitaret synodum œcumenicam, nemo Antiochenam suam sibi episcopum restitui clamaret, nemo respueret Maximum veluti viventem episcopo superordinatum: præsertim cum hic contra jus et consuetudinem ecclesiasticam a Constantinopolitano episcopo esset consecratus, ille contra fas omne ab impio Dioscoro esset depositus. Certe immane illud facinus, quo se apud Ephesum polluit Dioscorus, ita horruere Orientalis diocesis episcopi, ut majoris dissensionis seminarium et origo fuerit inter partium illarum dioceses. Statim enim post solutam Ephesi pseudosynodum, reversisque ad sedes suas episcopis, scissio facta est inter eos, inquit Liberatus, cap. 12, qualis antea nunquam contigerat. *Ægyptii quippe, Thracæ, et Palæstini episcopi Dioscorum sequebantur; Orientales, Pontici, et Asiani sancta memoria Flavianum.* Quis putet, his omnibus consideratis, neminem illorum patrocinium Domni fuisse suscepturum, si quidem superates fuisset, cum propter eum probabile sit ortam esse ex parte tantam dissensionem? Noverant nimirum antiquam utriusque illius sedis, Alexandrinæ, inquam, et Antiochenæ, 1196 emulationem Dioscorum movisse, ut æmulum suum vi opprimeret, etiam in damnationem Flaviani Eutychisque restitutionem abripi se intentatæ mortis metu misere passus esset; nec verisimile est eos omni se erga patriarcham suum studio tunc exuisse, quod semper vehementissimum habuerunt Orientales. Quante enim turbæ, quantæ seditiones pro uno Dioscoro homine impio ac sceleribus infami excitatæ sunt sequenti anno! Licet quippe publice in concilio œcumenico unanimi sexcentorum et amplius episcoporum sententia damnatus esset atque depositus, vix tamen adduci poterunt Alexandrini ut alium in ejus locum eligerent, tametsi hoc etiam jubere imperiales sanctiones. *Super hoc enim, inquit Liberatus (Cap. 13), multa dubitatio processit, volentibus neminem penitus ordinare, ne adulteri viderentur, Dioscoro quippe vivente.*

XVII. 14. Plurimæ episcoporum causæ ac depositiones in synodo Chalcedonensi accuratissime discussæ sunt, etiam quæ ad propriam synodi hujus materiam non attinebant, etiam episcoporum quorum causæ jam in conciliis ventilatæ fuerant, nec paris

A cum Antiocheno episcopo ponderis ac meriti erant. Si igitur tunc incolomis fuisset Dominus, dubium non est quin ejus causa ad inendum revocata esset, cum et eorum imprimis gratia haberetur, qui lapsi erant in Ephesino conventu, nec aliud esset tribunal ad quod Antiochenus episcopus trahi posset. Certe scriptum habemus a Leone epist. 110 (nunc 159), ad Juvenalem Jerosolymorum episcopum, quod *destandum illud Ephesinæ synodi judicium, ita sancti Chalcedonensis concilii auctoritate (Christus) destruxit, ut nullum depravatorum a remedio correctionis arceret.* Si (a) nullum arceat, profecto nec Dominum, ac proinde fictitum esse oportet scriptum omne quod Leone contradicente testatur Antiochenum episcopum a remedio correctionis fuisse depulsum.

XVIII. 15. Nulla ratio apparet cur eum Dominò durius actum fuerit et inclementius quam cum cæteris qui ad damnandum Flavianum subscriptionibus suis coacti erant. Immo cæteris erat innocentior, dignusque qui præ omnibus indulgentiam acciperet (*Faciendus lib. xii, cap. ult.*); non solum enim primus omnium nascentem Eutychetis hæresim olim confoderat, Flavianumque ipsum accenderat exemplo suo ad pugnam; sed et postquam nullitum circumstantium metu concussus damnationi Flaviani subscriptionis propriæ consensus dedit, primus omnium poenitentia ductus resipuit, quosque labentes secutus fuerat, iisdem resurgendi exemplo preivit. Immo eam ob causam detrimentum passus est dignitatis suæ, quod consensionem extortam sponte retractavit. Hujus rei testem habemus Nicephorum, quem hanc historiæ partem plurimi certe faciendam 1197 ab aliis antiquioribus historicis accepisse par est credere, cui nullum erat illius comminiscendi operæ prelium. Sic igitur scribit (*Lib. iv, cap. 47*): *Cum quibus, inquit, et Dominus Joannis in Ecclesia Antiochena successor, annotationes sua ea tum confirmavit. Ad idem potestati suæ redditus, quod illis cessisset, retractavit, Dioscoro et principibus ex aula imperiali viris resistent, et contra decreta, utpote quæ adversus ecclesiasticas sanctiones facta essent, vociferans, synodumque impiam appellans, et subscriptionem denique suam reddi sibi flagitans. Verum synodus ea de causa huic quoque sacerdotalem ademittit dignitatem.* Aliam depositionis causam asserre videtur Liberatus, cum hæc scribit, cap. 12 Breviarii: *Post omnes autem et Dominum Antiochenum (deposuit) remanentem ab orthodoxorum depositione: quia particeps factus Dioscori in depositione orthodoxorum et Eutychetis absolutione. Depositus autem est dolo Dioscori sic.* Postquam consensit in omnibus Dioscoro, datis in medio ejus epistolis quas ad ipsum Dioscorum Antiochenus Dominus contra duodecim Cyrilli capitula scripserat, eo quod essent obscura, damnavit egrotum et absentem illa die. Duo isti auctores facile conciliantur, si dixeris primum veram rationem attulisse cur de deponendo Domino cogitavit Dioscorus; alterum vero eam exposuisse, quam pessimæ proditiōis obtendebat: nemo enim crediderit ad id perpetrandum relo fidei mctum esse Dioscorum. Usque adeo autem a Nicephoro Liberatum non dissentire existimo, ut eandem ab utroque rationem allatam esse putem, quam in Liberato obscuravit scribarum aut typographorum oscitantium alucinatio, nisi me fallit conjectura. Illius certe textus, quem modo descripsimus, vix ac ne vix quidem sensum congruum potest efficere. Quid enim sibi vult quod Dioscorus deposuit Dominum Antiochenum remanentem ab orthodoxorum depositione, quia particeps factus Dioscori in depositione orthodoxorum et Eutychis absolutione? Vides enim his verbis meram battologiam subesse, vixque dici posse quid sibi velit, *remanentem ab orthodoxorum depositione*; pro quibus si hæc (suppositorum): Deposuit Dominum Antiochenum ab orthodoxorum

BALLERINIUM

(a) Nullus ex iis qui correcti restitutionem petiere a Chalcedonensi repulsus fuit. Dominus autem repul-

ANNOTATIONES.

sus dici nequit, quia eremum secessurus restitutionem nec petiit nec voluit.

depositione (a) resiliens, vel potius remanens; hæc enim vox et ab altera unius solum litterulæ transpositione distat, et eo sensu reperitur apud S. Augustinum pariter Africanum, lib. II de Bapt. cont. Donatistas: Quos, inquit, *ad pacem atque unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare cupimus*; et epist. 172, ad Crispinum: *Nisi ad communionem vestram remeassent*. Jam enim et optimum exsurgit sensus, et eadem cum Nicephoro 1199 sententia exprimitur; quæ procul dubio plurimum Domni minuit culpam, tam strenua videlicet tamque prompta revocatione dilutam, et actionem illam commentitiam plane arguit. Post hæc enim si supervixisset Domnus, eadem prorsus ac potius longe majori benignitate exceptus haberetur a synodo, quam alii episcopi lapsi; nec de portione illi fructuum ecclesiasticorum impertienda cogitatum esset, cum pristina fuisset dignitati suæ cum cæteris restituendus.

XIX. 16. Ratio superiori affinis sumitur ex actione quarta Chalcedonensis concilii. Ibi iudices in questione vocant utrum Juvenalis Jerosolymorum, Thallassius Cæsareæ Cappadociæ, Eusebius Anayræ, Eustathius Berythi, et Basilus Seleniciæ Isauriæ, qui omnes potestatem habuerant et principes fuerant conciliabuli, Flavianumque damnaverant; utrum, inquam, secundum canones alieni a dignitate episcopatus fieri deberent, similemque cum Dioscoro damnationis accipere sententiam. Res ad imperatorem deferuntur; eam ille ad concilii Patres remittit, qui omnes una voce episcopis indulgendum clamaverunt. Cur similis de Domino non habita est questio a iudicibus? (b) Cur pari non exceptus indulgentia? Cur in synodum non admissus, qui istis longe erat innocentior? Quippe nec inter synodi principes fuerat, nec cum Dioscoro conspiceretur, sed ad subscribendum sententiæ jam latæ metu adductus, statim resipuit. At antiqua scripta, inquit, adversus Cyrilli capitula ipsamque adeo catholicam fidem edita, posteriori culpæ pondus addebant, auctoremque venia reddebant indignum. Hæc si valet ratio, non erat cur Theodorito parceretur, sedesque ei sua restitueretur. Nam et ipse totius illius controversiæ princeps fuerat, acriter decertarat adversus Cyrilli anathematismos, et a Dioscoro propter hanc causam fuerat a sede sua dejectus. Alii quoque, ut arguebat pro Theodorito Facundus lib. II, cap. 1, *quorum memoria communis, scripserunt adversus B. Cyrillum eundem; verumtamen in anathemate denominati non sunt*. Non erat igitur cur deterior esset Domni conditio, cuius eadem erat cum Theodorito causa, vel cur Juvenali cæterisque lapsis in gratiam receptis, ipse solus (si in vivis fuisset) impiæ depositionis sententiæ subiectus maneret.

XX. 17. Si Domnus ante synodum œcumenicam et

BALLERINIORUM

(a) Hæc emendatio, ipsaque, quam Nicephoro conformem hoc loco Quesnellus Liberato tribuit, a subsequenti ipsius Liberati ratione et contextu refellitur.

(b) Confer not. 14 (Supra, col. 711, n. a).

(c) De solis principibus latrocinii Ephesini, qui adhuc episcopatum tenebant, Leo scripserat. Vide epist. 95, c. 4. Inter principes autem latrocinii non fuit Domnus, ac præterea in eremum sese recepturus episcopatum Maximo dimiserat.

(d) Idcirco qui fuit *Antiochenus episcopus*, inquit Theodosius, quia Domnum depositum pro episcopo non habuit. Sic etiam act. 3 Chalcedonensi Dioscorus cum depositus fuit, *quondam Alexandrinus episcopus* appellatur. De Theodoro autem aliisque episcopis quantumvis æque depositis Ephesi, ac Domnus depositus fuerat, si Theodosius eadem formula usus non est, id ex eo accidit quia in laudato textu horum episcopatum non nominavit.

(e) Theodoro et Eusebii mentionem fecit Marcianus, quia hi a synodo episcopatus fuerunt restituti. Domni autem non meminit, quia hic episcopatum Ma-

PATROL. LV.

ad hoc superstes fuisset, et cum hæreticis damnatus, cum Anatolius scripsit ad sanctum Leonem, interrogavit de nominibus Dioscori, Juvenalis et Eustathii, an ad sacrum altare recitari deberent, (c) da Domni pariter nomine interrogasset, et de 1199 eodem respondisset Leo, quod de aliorum nominibus. Altum utrobique de Domino silentium cum non modo vita functum arguit, sed etiam in pace ecclesiastica et in apostolicarum sedium communione decessisse.

XXI. 18. Constitutio Theodosii imperatoris, qua pseudosynodi acta confirmavit, postquam illius decreto Flavianum et Eusebium ab episcopatu exclusos narrat, addit: *Sed et Domnum (d) qui fuit Antiochenus episcopus, et Theodoritum, et alios, etc.* Quo loquendi modo, qui fuit, quem pariter pro Theodorito Eusebioque, utpote superstitionibus, etsi sede sua dejectis non usurpavit, indicare videtur Domnum diem tunc supremum obiisse. Confirmatur ex constitutione Marciani Augusti, qua Theodosii memoratum edictum infirmat, jubetque ut nihil obsit (e) Theodorito et Eusebio religiosis episcopis. Domni enim similiter mentio facienda erat, ut vel eadem pariter gratia gauderet, vel ab ea exciperetur. Sed admodum inutilis fuisset. Quippe cum Flaviano, qui martyrium pro fide obiebat, non esset æquandus, ab ejus laudibus abstinuit; cum vero ad meliorem vitam jam nigrasset, non erat de ejus restitutione laborandum cuius causa morte finita erat. Hæc una ratio afferri potest; qui aliam adinveniret pergratum faciet si eam cum eruditissimis communicaverit.

XXII. 19. Cum Gelasius papa I ad episcopos Dardaniz scriberet de damnatione Acacii, omnia quæcumque potest exempla corrogat ut apostolicæ quædam auctoritatem supra synodos evehat, plures enumerans episcopos quos a synodo damnatos absolvit sedes apostolica, alios etiam ab eadem damnatos, quos synodus absolverat, addensque veniam concessisse innumeris qui prævaricati erant in pseudosynodo Ephesina, dum hanc in irritum misit. Hic profecto (f) locus erat de Domino memoriam faciendi, deque Maximo ejus successore. Observasset procul dubio ex actis Ephesinis hoc unum integrum stetisse, irritis aliis, ut Domni depositio et Maximi electio permaneret, quoniam utramque confirmaverat sententia sua pontifex. 1200 Nihil tale venit in mentem Gelasio, quippe qui Domnum vita functum noverat antequam successor ei subrogaretur Maximus.

XXIII. 20. Evagrius lib. I Histor. cap. 10, de episcopis a pseudosynodo Ephesina depositis agens, hæc habet: *Abdicatur etiam ab aliis Theodoritis episcopis Cyrensis, et Domnus quoque Ecclesiæ Antiochenæ antistes; de quo quid postea factum sit (g) non constat*. At vero si actio illa de Domino commentitia non esset, et Evagrii temporibus inter alias concilii actiones

ANNOTATIONES.

ximo jam dimiserat.

(f) Cum Gelasius collegerit eorum exempla quos vel damnatos a synodis absolvit sedes apostolica, vel absolutos ab iisdem apostolica sedes condemnavit, aptum ipsi non erat exemplum Domni, quippe quem etsi damnatum a pseudosynodo Ephesina, sedes apostolica non absolverat; nec idoneum pariter exemplum Maximi, quippe qui ab apostolica sede susceptus, non tamen a synodo depositus fuerat.

(g) Hæc solummodo probant Evagrio ignotam fuisse nostram actionem de Domino, sicut et sequentia ostendunt eam latuisse etiam Liberatum, quia scilicet in eorum codicibus non legebatur. Id autem nihil conferre ad suppositionem ejus astringendam patet ex observat. n. 14. Non constituisse autem Evagrio homini Antiocheno quid de Domino Antiochiæ episcopo actum fuerit, incredibile non videbitur consideranti eum secessisse in Palestinæ eremum, quæ ab Antiochena Ecclesia plurimum abest, ibique solitariam vitam exegisse.

lecta fuisset, consiliasset Evagrius quid factum esset de Domno post ejus damnationem: nimirum a damnationis sententia absolutum non fuisse, Maximum in ejus locum substitutum a Romano pontifice esse confirmatum, Domnum alimenta a concilio petiisse ac impetrasse, anathemate Maximo, quibus contentum privatam deinceps vitam egisse. His cognitis, quid Evagrius amplius de Domno scire peroptasset?

XXIV. 21. Liberatus Ecclesiae Carthaginensis diaconus, eorum quae ad Chalcedonensem synodum spectant, curiosissimus indagator, in Breviario de causa Nestoriana et Eutychiana, ea quae de Ephesina pseudosynodo et Chalcedonensi concilio recitat, assertit se Alexandrum de Graeco in Latinum translatam accepisse: nullam tamen mentionem facit actionis de Domno habitae in Chalcedonensi, licet accuratissime omnes tam sessiones quam actiones recenscat, earumque breviarium pro sui instituti ratione ex ordine digerat capite 13. Subsequens vero caput 14 ita exorditur: *Expleto ergo magno et venerabili Chalcedonensi concilio in duodecim secretariis et sedecim actionibus*. Sui igitur silentio actionem de qua sermonem facimus reprobat Liberatus; quae si pro genuina habenda esset, jam non sedecim, sed septemdecim actiones erunt numerandae. Ex quibus perspicuum est non modo Constantinopolitana synodi Chalcedonensis exemplaris, quibus Justinianus imperator et quintae synodi Patres utebantur, actione illa caruisse, sed etiam Africana, Alexandrina, 1201 Romana, etc., quae in manibus habuerunt Gelasius papa, Facondus, Liberatus, Evagrius et Neophorus; ac proinde miram puramque esse fabulam per impostorem mala arte coactam.

XXV. 23. Uno adhuc dilemmate sic arguo. Leo pluribus in locis vult ut episcopis apud Ephesum lapsis pacis ac communione gratia tribuantur, si corrigantur, et quia male sunt facta propria subscriptione damnaverit; pertinentes vero iusta severitate enerventur. Vel igitur Domnus ex correctis fuit, vel ex pertinacibus. Si ex correctis, indulgentia procul dubio ei, sicut exteris, concessa est; si ex pertinacibus et obduratis, jam ne illa quidem proventus ecclesiastici portione dignus erat, quam ei voluit ad successoris praesens assignatam esse a synodo ex istius actionis auctoritate. (a) Nodus iste solvi aliter non

A potest quam si dixeris Domnum ad meliorem tunc vitam assumptum, nec de repetenda Antiochena sede, nec de necessariis vitae mortali subsideis ingitasse.

Sed quomodo, inquires, si vita sanetus, ad Euthymium abbatem, ut initio dissertationis diximus, reversus est, postquam omnia quae ei praedicta fuerant effectum essent sortita, inter quae praecipua erat depositionis praedictio? Respondeo, tempus quo reversus est Domnus ad Euthymium notatum non esse ab ejus vitae auctore, idque probabiliter contigisse statim signis in semet reversus, de spreto a se sancti abbatis consilio cogitavit ac penitentia motus est. Ac 1202 praeterea cum ab ejus depositione usque ad synodum Chalcedonensem duo anni fere effluxerint, et ad minus (b) unus annus ante Maximi ordinationem, nihil vetat Domnum suam praevagationem penitentem, de sua depositione afflictum, praedictionemque patris sui animo revolventem, et quid in tanta rerum perturbatione facto opus esset ignarum, ad Euthymium confugisse, ut eorum suarum pondus apud eum deponeret, leniretque acerbissimum doloris, sanctissimi viri consiliis ac monitis recreatus. Post quo accidere ei potuit ultimus dies ante synodum Chalcedonensem et ante Maximi ordinationem.

XXVI. 23. Argumentum enim posset ex illis actionis verbis: *Sanctus et beatissimus papa episcopatum sancti ac venerabilis Maximi episcopi Antiochena Ecclesia confirmavit*, etc. Primum enim (c) non est illius mentis ut Romanus episcopus hac unica voce papa sine aliquo addito designetur; nec, si bene memini, locus illius est in actis Chalcedonensibus in quibus toties nominandus occurrit, ubi ad vocem papa non addatur vel *urbis Romae*, vel *apostolicae sedis*, vel aliquid simile. Deinde quod de (d) confirmatione Maximi per Leonem dicitur, posteriorum temporum stylum redolet. Per id enim temporis nondum orbem Occidentalem pervaserat haec disciplina, qua factum est postea ut ordinationum in provinciis celebratarum confirmatio a pontifice Romano pateretur, multoque magis ignota erat Orientalibus. 1203 Quod si confirmatum Maximum a Leone eam ob rem dixeris quod eum communione suae participem fecerit, eo etiam sensu ab aliis episcopis confirmatus esse dicendus est, qui eum a sua communione non remo-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hic nodus alia via facile solvitur, si nimirum recolatur quod superius diximus. Domnum licet correctum idcirco non fuisse restitutum in suam sedem, quia penitentia ductus resitui noluit, sed in eremum secessit.

(b) Domnus in introitu Ephesino depositus fuit mense Augusto anni 449; Maximum autem ordinatum fuisse aliquamdiu ante mortem Theodosii, qui obiit mense Julio anni 450, probavimus not. 26 (Col. 266, n. c) in dissert. 1 Quesnelli ad annum 451. Nondum ergo unus annus effluxerat a depositione Domni ad Maximi ordinationem, quam quidem Domno adhuc vivente peractam ostendimus in observationibus n. m. 2.

(c) Aliquot hujus avi exempla, inter quae duo sunt ex ipsa synodo Chalcedonensi act. 1 et 2, refert Baluzius in praefatione ad antiquam versionem ejusdem synodi num. 48. Haec Quesnelli propositionem manifeste revincunt.

(d) Cum communione litteras ipsi Orientales praecipuarum sedium episcopi a Romano pontifice in ordinatione sua querebant, confirmationis quaedam species in hisdem inerat, quatenus sese et catholicos et legitimos episcopos istis litteris ostendebant. Id ex primatu Romanae sedis proprio originem ducit. Haec enim illa sedes est catholicae communione et unitatis centrum, cum qua propter potentiorum, ut Irenaeus loquitur, ejus *principalitatem* seu primatum convenire necesse est omnes undique fideles ac praesertim episcopos, ut sese catholicos et catholice

communione episcopos probent. Etsi vero ab aliis quoque episcopalibus sedibus novus episcopus hac communione epistolae quareret, nullius tamen sedis litteris potentior haec communio et quasi confirmationis vis inerat nisi illis ejus cathedrae principalis, unde (ut S. Cyprianus loquitur epist. 55) *unitas sacerdotalis exorta est*, et ex qua in omnes veneranda communio, juna dimanant, ut tradidit synodus Aquileiensis anni 381, in epistola ad imperatores apud P. Constantium inter Damasi epist. 12, n. 4. Hinc hujus praesertim sedis litterae a catholicis episcopis ex antiquissima disciplina quaesitae; quam quidem vixisse Leonis tempore constat ex epist. 149 et 171, ubi non solum hujus disciplinae consuetudo, verum etiam necessitas satis exprimitur, ut videre est ex not. 1 (Tom. praeced., col. 1119, n. b) in epist. 149, et not. 4 (Ibid., col. 1216, n. c) in epist. 171; unde nihil mirum erit si Anastolius hac de re sollicitus clericos Romanos misit curatores ut S. Leo sibi communionis litteras aliquamdiu suspensas citius traderet, sique ordinationem suam confirmaret. Neque vero simplicis communionis epistola Maximus indigebat; sed cum ipsius ordinatio aliquot defectibus laboraret, S. Leo bono pacis ac dispensatione quadam illam recipiens, praesae eam Antiochenis judicavit Ecclesiae, ut Anastolius testatur act. 10 concilii Chalcedonensis; de quo vide plura not. 26 (Supra, col. 266, n. c) in dissert. 1 Quesnelli ad ann. 451.

verunt, vel etiam ab ineunte ejus episcopatu. Tamen si non negaverim majoris semper ponderis fuisse pontificis Romani communionem, quoniam et sedem apostolicam, primariam splendidissimamque regabat, et potentiori, ut loquitur Irenaeus, *principalitatis* cunctis emicabat, et *maiores dioceses* tenebat, quemadmodum scribunt Arelatensis i concilii Patres; quorum dioceseon episcopi ei plerumque communionem jungebantur, cui Romanus suam impertisset.

XXVII. Verum Maximi ordinationem, et quae eam praecesserunt, accuratius paulo examinemus: video enim in praecipuas opiniones confidentius itum esse a nonnullis. Hoc porro primum certum est, Dominum a pseudosynodo Ephesina esse depositum: testes sunt Liberatus, Evagrius, Nicephorus, et alii locis superius citatis.

2. Certum est eum post omnes, ut Liberatus disertè asserit, esse depositum, et ut habet tractatus seu breviculus historiae Eutychianistarum praefixus epistolis sancti Leonis in editione Romana: *Post diem tertium synodi, qui dejectus est sanctae memoriae Flaviani, dejectus etiam Dominus Antiochenus, Dioscorus repente decessit, solutusque conventus est.* Domini causam a Flaviani et Eusebii causis separatam voluit de industria Dioscorus: ut in utroque damnationem, antequam damnaretur ipse, subscriberet. Hac arte et dolo (quae vox Liberati istud indigitat) duo obtinebat, quibus Dominus omnis ad suam sedem repetendam aditus praecludebatur: hinc enim adversos habebat quotquot a Dioscori partibus stabant et in ipsius Domini depositionem conspiraverant; inde vero insensos nactus erat catholicos omnes, qui sententiam in Flavianum et Eusebium a Dioscoro latam horrore habebant.

3. Certum est eum a synodo absentem, immo et agrotantem damnatum esse: ita ut nullus datus sit semetipsum defendendi locus: illud enim asserit Liberatus expressis verbis, cap. 12.

4. Certum est Dominum injuste esse damnatum, non modo quia omnia iudiciorum forma a Dioscoro judicante pessumdata est, omniaque per vim ac furorē acta; sed etiam quia nullum aliud ei crimen obiectum est, 1204 quam quod Cyrilli capitula, tamquam obscuriora, scriptis ad Dioscorum litteris silentio premenda dixisset. Si quid porro in eo peccatum fuerat a Domino, jamdiu illud omne (a) per pacem inter episcopos redintegratam abolitum erat et oblivioni datum.

5. Ex his quae supra diximus probabilissimum, ac potius certum est, (b) non diu depositioni suae superfuisse Dominum, nec usque ad concilium Chalcedonense, hoc est ad annum Domini 454 produxisse aetatem. Crediderim ego haud ægre ex eo morbo illum non convalescere, quo afflictus decumbebat, teste Liberato, cum damnationis in eum sententia inflicta est, tædioque confectum obisse: quoniam tam inexpectata tempestate dejectus a secunda Orientalium

A partium sede, neminem vidit a gibe praesidii aliquid sperare audent, insensis sibi Dioscori sequacibus propter damnatum olim Eutychen, offensis catholicis propter approbatam Flaviani depositionem, quam brevi mora secuta est.

6. Si qua Nicephoro fides, si qua nostrae de obscurō Liberati loco conjecturae probabilitas (Sup. n. 15), Domini condemnatio ejus penitentie fructus fuit: siquidem illi subjectus est propterea quod subscriptionis penitentem suam sibi chirographum reddi vehementer postulavit, et in tanti sceleris victores palam ac publice invehere veritas non est. Unde etiam forsā conceptum ab eodem de vita privata usque ad mortem agenda consilium mortis superveniente abruptum.

XXVIII. 7. Denique ejus damnationem vel a Leone vel a concilio oecumenico ad examen fuisse revocatum nusquam legimus. Tantummodo actio 10, ubi ventilata est Iba Edesseni causa, cum iudices proposuissent ut relegeretur quae in Epheso de Iba episcopo gesta erant, postquam legati Leonis, Anatolius, alique tres suam aperuissent sententiam, Stephanus Ephesi episcopus dixit: *Ei ego iudico ut quae contra canones in Ephesina metropoli facta sunt, infringantur, exceptis his quae gesta sunt adversus Dominum Antiochenae civitatis episcopum, ob hoc quia ordinatio Dei amantissimi episcopi Maximi facta pro eo canonice in Antiochena metropoli, a sanctissimo archiepiscopo Leone et hoc praesente sancto et universali concilio est suscepta.* Quod suffragium nescio an magis faciendum sit, cum (c) unicum sit, et ab eo profectum, quem actione sequenti exauctoratum legimus 1205 propter scelera per quae sibi gradum ad Ephesinam sedem fecerat, ex quibus probabile est Stephanum ex odio se malevolentia condemnationem Domini ratam esse voluisse; cui ita sententiæ sicut nullus praeparat, ita nec ullus astipulatus est. Quidquid sit, hoc de suo asseruit Stephanus, nec dixit excepta esse a sancto Leone gesta Ephesi adversus Dominum, cum alia omnia hujus infamatae synodi acta cum ceteris Occidentalibus rescidit: nec quidquam definitioni Chalcedonensis concilii insertum est, quod illius condemnationem ad mentem Stephani confirmaret; sed solus fuit in ea sententia: quod facit plurimum pro Domini absolutione. Denique nihil in eadem Stephani sententia est, ex quo superatitem tunc fuisse Dominum asseras; immo hunc lato jam functum indicat, cum acta negotii esse rescindenda ob eam solam rationem quia confirmata erat Maximi ordinatio (d) canonice facta: canonice enim facta non fuisset, si Maximus Domino adhuc superstiti nec canonice deposito superordinatus esset. Ad hoc unicum Stephani suffragium respexit quinta synodus, eum exempla undequaque exquireret episcoporum post mortem damnatorum, ut inde trium capitulorum damnatio roboraretur, quorum exemplorum inopia cum laboraret, avidè arripuit

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si pax inter cæcæris hic intelligatur, quæ inter S. Cyrillum Alexandrinum et Joannem Antiocheum constituta omnia hinc inde gesta abolita fuerant, hæc nihil juvare potuit Dominum, cum hujus epistola ad Dioscorum multo post id tempus scripta fuerit. Quæ autem alia pax inter Dominum et Dioscorum jamdiu inita proferri queat, ignoramus.

(b) Dominum post depositionem exilio pulsum, non fuisse revocatum nisi sub Marciano Augusto patet ex observationibus num. 2. Cum autem ille non solum in eremum redire cogitaverit, verum etiam eo reipsa reversus sit, ut Cyrilli Scythopolitani testimonium in Vita S. Euthymii præfert, ibi quoque extremam diem obisse dicendus est, non vero ex eo morbo quo decumbebat cum damnationis in eum sententia inflicta fuit.

(c) Unicum non est, cum alia duo similia testimonia eadem actione præcedant, nimirum legatorum

et Anatolii; qui si Domini expressam mentionem non faciant, eum tamen acta Ephesi excipiant in ea parte quæ ad Maximum pertinet, cujus ordinationem a Leone approbatam affirmant, sola acta pseudo-Ephesina contra Dominum intelligere possunt; de Maximo enim Ephesi nihil gestum fuit. Hinc quæ subinde Quessnellus subijcit ad Stephani testimonium infirmat ac suspectum reddit, inania cognoscuntur.

(d) Canonice factam intelligere potuit Stephanus eo tantum nomine, quia post Domini cessionem ac dimissionem peracta fuit. Dominus scilicet post depositionem penitentia ductus ærenum cogitans, episcoporum de se iudicio sponte acquievit, quod canonice ordinationi locum dedisse iudicatum fuit. Eandem vero ordinationem Leo contra instituta canonum peractam tradidit, de quo confer not. 36. (Infra, col. 720, n. b).

Stephani verba, quasi fuissent a synodo approbata; et cum etiam absolutum a synodo oecumenica Dominum non legeret, sed Maximum potius confirmatum, confidenter asseruit Dominum post mortem damnatum; tametsi statim se simulque Stephanum Ephesium explicuerit, dum significavit totum illud ex sola confirmatione Maximi esse assertum. Aliqua tamen macula, quod diffidendum non est, remansit aspersa Domini **1206** memoria propter damnatos catholicos antistites; quæ causa fuit cur in purganda ejus memoria tardiores se concilii Patres gesserint.

XXIX. Jam vero in deligendo et ordinando ejus in locum successore quid factum sit operæ pretium est discutere. Notanda imprimis quatuor legatorum sedis apostolicæ sententia in actione 10 Chalcedonensis concilii, qua diserte asserunt ordinationem Maximi Antiocheni episcopi in Domni locum subrogati Ephesina pseudosynodi gestis non esse accendendam, eamque fuisse sancti Leonis mentem, cum ex una parte omnia quæ ibi gesta sunt irrita esse judicavit, ex alia vero Maximum in suam communionem recepit. Verba legatorum in synodo hæc sunt occasione depositionis Ibas pseudosynodo Ephesina, cujus acta relegi volebant judices: Paschasinus et Laurentius et Julianus reverendissimi episcopi, et Bonifacius reverendissimus presbyter, vicarii sedis apostolicæ, per Paschasinum dixerunt: Synodus proferri non potest, in qua illa nefaria delicta relecta sunt, et ob hoc ad lectionem videntur esse superflua ea quæ ibi sunt acta. Si ergo et a beatissimo et apostolico Romanae urbis episcopo, omnia quæ ibi gesta sunt vana sunt habita (claret quia et sanctissimus episcopus Antiochenus civitatis extra hæc est, quem post hæc beatissimus episcopus in propria communione suscepit), necessarium est enim ut rursus eundem tranquillissimum et Christianissimum principem adeamus, quatenus illud concilium sacra et propria lege neque nominari præcipiat. Fatendum est valde inemendata esse hæc verba tam in Græcis quam in Latina versione, in qua, 1° abundant ista: Quem post hæc beatissimus episcopus in propria communione suscepit; quæ (a) **1207** desiderantur in textu originali. Unde conjicimus vice glossematis ad marginem ex sequentibus Anatolii verbis ascripta postmodum in textum irrepississe. 2° Superflua videtur vocula enim, quam ideo diverso ab aliis charactero notavimus, et quæ fortasse supposita est pro etiam a scriba ambigua voce abbreviatione decepto; antiquissima enim Crabbi editio ita habet *em*, quod etiam non minus significare potest quam enim. 3° Non est ad quid vox, eundem referatur, cum in superioribus de principe mentio

BALLERINIUM

(a) In Græco textu vulgato, quem originalem Quesnellus vocat, non solum desiderantur verba quem post hæc beatissimus episcopus in propria communione suscepit, sed ista etiam necessarium est enim, quæ contextui necessaria ad glossemata referri nequeunt. Alia quædam in vulgato Græco ejusdem synodi manca deprehenduntur, quæ ex Latina versione supplenda sunt. Quod porro hoc loco Quesnellus contendit, sensum esse integrum abique illis Paschasini verbis, tam absurdum et falsum est, ut potius sine illis sensus sit imperfectus. Cum enim is dixisset pseudo-Ephesina gesta a Leone irrita fuisse habita, addit in his generalibus verbis non comprehendi ordinationem Maximi ex eo palam constare, quod post hæc ipsum Leo in propria communione suscepit. Integer profecto non fuisset sensus, si Paschasinus hanc rationem non attulisset, ut consideranti patebit. Adde quod sequentia nullam connexionem haberent sine his vocibus necessarium est enim, quæ licet etiam in Græco vulgato inveniuntur, Quesnellus tamen expungenda existimat. Non igitur necessaria est emendatio, qua ille postea alia ex arbitrio addens, alia detrahens, alia mutans, mirifice laborat ut bonum sensum sine illis verbis eliciat. Quod dein ingerit circa vocem eundem, hæc interpretis est, qui Græ-

A non occurrat. 4° Nisi retineatur parenthesis, quam de nostro apposuimus, et vocula enim tollatur, ita ut ex his quæ antecedunt parenthesisem, et his quæ subsequuntur, una sermonis series exurgat, viz ulla connexio ac coheræntia inveniri potest in illa legatorum sententia; nec apparet cur hoc loco, ubi de Maximo questio mota non erat, hoc directè et ex professo probare videantur, ad synodum Ephesinam non pertinere Maximi ordinationem; vel, ut aliis placet, a rejectione actorum illius synodi esse excipiendam: recepta autem interperutione et emendatione nostra, optime, ni fallor, omnia coherant.

Tentabo et alia via hujus loci emendationem in Græco textu, qui clarus erit, si particula *ὅς*, quam post *δὲ* *ἐστὶ* legitur, anteponatur geminæ huic voculæ, et altera particula *ἵνα* ut superflua rejiciatur. Sic ergo legendum putaverim: *Εἰ μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως Ῥώμης πάντα τὰ ἐκ τῆς περὶ τὸν Ἰβαν ματαίᾳ ἐστὶ ὡς δὲ ἐστὶ καὶ ὁ ἀγιώτατος ἐπισκοπὸς τῆς Ἀντιοχείας Ἐκκλησίας ἔξω τούτων ἐστὶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ γαλαντάτου καὶ Κροστάνικατάτου βασιλέως ἐπεύχουμ᾽ ὥστε ἵνα μὴ τῇ συνόδῳ ἐπὶ ἰδίου νόμῳ μὴτε ὁνομαζομένη προστᾷται. Quæ ita verto: Si igitur et a beatissimo apostolicoque episcopo urbis Romæ omnia quæ ibi gesta sunt vana sunt reddita, ut manifestum est, et sanctissimus episcopus Antiochenus Ecclesiæ extra hæc habetur, adeamus tranquillissimum et Christianissimum principem, ut illud concilium suo **1208** sacra lege nec nominari præcipiat. Nimirum, quæ his verbis in Latina editione inseruntur, nec leguntur in Græco, pariter omittenda censemus, tametsi Petrus de Marca hæc retenta a veteri interprete credat juxta fidem antiquorum codicum: quod confirmare nititur ex sequenti Anatolii interlocutione, in qua negotium Maximi a rescissione gestorum Ephesinorum excipi vult propter communionem Maximo a Leone imperitiam. Sed sibi ipsi sufficiunt legati, ut intelligantur; et sive sententia illorum ab Anatolii suffragio discrepet, sive illi concinat, non probat tamen id a legatis dictum, quod dictum non esse omnia originalium actorum exemplaria significant; nec necesse est ut eadem ab Anatolio et a legatis Romanis proferantur, siquidem hi aliquando inter se non conveniunt, ut videre est in sequenti actione Chalcedonensi 11 in negotio Bassiani et Stephani Ephesi episcoporum, quorum alterutrum in ea sede retinendum esse censuit Julianus Coensis, aliis utrumque removendum contententibus.*

XXX. Inutile tamen prorsus non erit Anatolii in-

ANNOTATIONES.

cam, vocem τοῦ αὐτοῦ eundem reddidit, cum hoc loco melius reddenda fuerit ipsum. Ne quid vero ad plenissimam Quesnelli confutationem desit, conferendos credidimus duos codices Græcos 164 et 553 bibliothecæ Venetæ S. Marci Chalcedonensem synodum continentes, ex quibus alia quædam in vulgato Græco textu deficientia suppleri posse jam observavimus in admonitione præmissa actioni antea inedita Chalcedonensi tom. I, col. 1489. num. 1 (Tom. præced., col. 1249). Neque spes nos fefellit. Invenimus enim utrumque codicem præferre ea Græca verba, quæ respondent antiquæ versioni Latine, et in Græco vulgato desiderantur. Sic nimirum ibidem legitur: *Δὲ ἐστὶν ἐστὶν, ὡς καὶ ὁ ἀγιώτατος ἐπισκοπὸς τῆς Ἀντιοχείας Ἐκκλησίας ἔξω τούτων ἐστὶν.* "ὅν τινα μετὰ ταῦτα ὁ μακαριώτατος ἐπισκοπὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ κοινωνίᾳ ὑπεδέξατο" καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἐστὶν, ἵνα ἐπὶ (ita melius cod. 164. quam in altero, et in vulgato *ἵνα ἐπὶ*) τοῦ αὐτοῦ, etc. Verba asteriscis inclusa ex mss. Venetis suppleta sunt. Ex his autem apparet defectum ejus codicis Græci, quo Romani editores uti sunt, profectum fuisse a facili amanuensis saltu, quo ad altero verbo *ἐστὶν* ad tertium exscribendo transcurrit. Hinc porro totus Quesnelli nisus prorsus eliditur.

terlocutionem propius inspicere : tota enim mihi videtur arte composita ab homine versuto et de sua ordinatione male securo. Ita se habet post legatorum verba.

Anatolius revetendissimus archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ dixit : (a) Hinc destructionem ea quæ in Epheso nuper gesta sunt habuerunt, ex quo maxime post hæc optime sunt et Deo amabiliter emendata. Igitur definitum nihil horum valere quæ in illa dicta synodo sunt confecta, nisi illud circa sanctissimum Maximum magnæ Antiochenæ civitatis episcopum ; quoniam et sanctissimus Leo Romanus archiepiscopus in communionem cum recipiens, præcessit cum Antiochenis iudicavit Ecclesiæ ; quam formam sequens et ipse approbavi et præsens omne sanctum concilium.

Duo erant in legatorum sententia, quæ (b) Anatolium angebant : primum, quod dixerant omnia Ephesini conciliabuli acta **1209** vana esse, nefaria, nec nominanda ; alterum est, quod Maximi Antiocheni negotium extra acta illa censendum esse contenderant. Utroque concuti videbat homo sagax ordinationis suæ fundamenta. Si enim omnia synodi illius gesta sine exceptione irritanda erant ; jam periculum subibat Anatolius dignitatis suæ, cuius auctores fuerant synodi infamæ principes. Si vero ab ejusdem concilii gestis cernebatur ordinatio Maximi, tunc unicuique illud exemplum, quo ordinationem suam etsi a prædonibus designatam, tueri poterat, sibi per legatorum verba eripi cernebat, verebaturque ne illi eo consilio ita locuti essent, ut retractandæ postmodum ejus ordinationi, quemadmodum et de aliorum ordinationibus factum est, viam parerent. Hoc homo sagacissimus subodorabatur, subtiliterque declinare tentavit. Primum igitur, quia legali omnia gesta illa velut nefaria atque in omnibus a sancto Leone reprobata, nec relegi, nec examinari volebant, sermonem suum inde ordit ut dicat ab eo solum tempore gesta illa irrita fuisse, ex quo erant rite discussa et emendata, in prima videlicet actione Chalcedonensi. Hinc consequi volebat, proprie non ex Leonis, sed ex synodi decreto petendam esse gestorum Ephesinorum rescissionem ; ac proinde si quid ex illis nondum examinatum erat et emendatum a synodo, qualis ejus erat ordinatio, non irritum esse censendum. Tum velut definiens pronuntiat nihil horum valere quæ apud Ephesum confecta erant : Maximi tamen negotium caute excipit, ut et suum prout exciperet : ἵνα τοῦ κατὰ τὴν μυστικὴν Ἀντιοχείαν ἐκτετακτοῦ ἐπισκόπου Μαξίμου : Exceptio sanctissimo episcopo Maximo, qui præest magnæ Antiochie. Ne vero infensos haberet legatos quibus contradicebat, eam exceptionem ex iudicio sedis apostoli-

licæ repetit ac firmat, cuius episcopus Maximum in suam communionem recipiens sua approbatione honestarat, quo suam quoque rem agebat, cum et ipsa in communionem a Leone receptus esset. Significat insuper concilii œcumenici accessisse consensum, ut omnem hujus negotii retractandi spem legis eriperet. Sed mirare, **1210** si placet, hominis vafritiem, qui cum in ordinando Maximo omnibus prævisisset, eam sibi ordinationem contra canones vindicans, jactare audeat se Leonis exemplum secutum esse, nec Maximum approbasse nisi post cognitam Leonis ei communicantis approbationem. Ea est hominis sinceritas candorque animi.

XXXI. Firma igitur certaque manet legatorum S. Leonis sententia, asserentium inter Ephesina acta numerandam non esse Maximi ordinationem. Et revera etsi forsitan deposito Domino decrevit illa synodus alium eligendum, non est tamen ordinatus nisi diu post solutam synodum. Primum enim Anatolius ipse, a quo Maximus ordinatus est, consecratus non est Constantinopoli episcopus, nisi post Flaviani mortem, ut ex breviculo historiae Eutycheianistarum Epistolis S. Leonis in editione Romana præfixo discitur, et ex fragmento epistolæ Anatolii ad Leonem PP., quod inter vetera Ecclesiæ Græcæ monumenta nuper luci dedit vir doctissimus Joannes Cotelierius p. 66. In eo siquidem, post mortem Flaviani narratam, ista legimus : Tunc temporis Anatolius quidam presbyter Alexandria apud Constantinopolim morabatur, etc. Fit ergo iste Constantinopoli episcopus. Successit igitur mortuo, non vero est viventi superpositus, quod nec Leo umquam objicere omisit, si ita actum esset. Immo nunquam a Leone fuisset receptus, quemadmodum scribebat ad Constantinopolitanos : Quisquis incolumi atque superstiti Flaviano episcopo vestro sacerdotium ejus fuerit ausus invadere, nunquam in communione nostra habebitur, nec inter episcopos poterit numerari (Epist. 43, nunc 50, cap. 1). Denique cum scribat ad Theodosium Augustum die 10 Julii anni sequentis, de ordinatione ejus, qui Constantinopolitanæ cepit Ecclesiæ præsidere (Epist. 52, nunc 69, cap. 1), satis ostendit (c) recentior fuisse ordinatum, id est, fere decimo mense a soluta synodo Ephesina. Jam vero aliquod tempus fundandis episcopatus ejus exordiis dandum fuit, (d) antequam Antiochiam se conferret, ubi electionem et consecrationem fieri oportebat secundum canones, sicut revera canonice factam esse Antiochie, docet Stephanus Ephesinus, actione 10 Chalcedonensi. **1211** Illie Maximus, qui (e) diaconum et archimandritam agebat, in Antiochenis civitate canonice, si Stephano credendum, electus et ordinatus est ; si vero Leonis fides

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Gr. ἀντίθεν, ab eo tempore.

(b) Hæc omnia mera sunt Quesnelli somnia. Cum enim Anatolii ordinatio a Leone fuisset approbata, nihil erat ex quo sibi metuens, hac arte et vafritie, quæ illi tribuitur, uteretur. Totum hoc Quesnelli commentum eo directum noscitur, ut Constantinopolitani hujus episcopi testimonium de Leonis auctoritate in cassandis pseudo-Ephesinis gestis et in confirmanda ordinatione Maximi partim eripiat ac aliorum distrahat, partim vero in suspicionem adducat. Cassationem omnium actorum latrocinii Ephesini non Leonis, sed Chalcedonensi concilio ab eo tributam interpretatur, cum ejus verba nihil de Chalcedonensi loquantur, nec omnia Ephesina gesta actione prima fuerint lecta et emendata, sed ea tantum quæ ad S. Flavianum, et ad Eutychem pertinent ; e contra vero S. Leo omnia irrita declaraverit. Pro excipienda autem ordinatione Maximi, Leonis auctoritatem ob delinendos legatos ab Anatolio idcirco productam sibi fingit, ut negotium suum ageret, perinde ac si ipse nondum approbatus fuisset a S. pontifice, ac in eadem causa versaretur in qua Maximus ; cum tamen is vivo Domino et probabilius etiam Constantinopoli fuerit or-

dinatus, ipse autem post Flaviani mortem in sua sede. Quod tandem ait huic Leonis confirmationi circa ordinationem Maximi concilii œcumenici accessisse consensum, ne id amplius retractari liceret, id concilii ex Anatolii verbis non colligitur. Quia cum tota synodus, nullo hac super re examine habito, pontificii iudicii formam secuta tradatur, id solum elicitur, quanti apud œcumenicam synodum æstimata fuerit Leonis apostolica auctoritas. Tota nimirum synodus statim ab initio inter episcopos recepit Maximum sine difficultate cujusquam, quia a Leone susceptus fuerat.

(c) Anatolium ordinatum post S. Flaviani mortem exeunte anno 449 probavimus in admonitione ad epist. 53, tom. I.

(d) Maximum nec Antiochie ordinatum, nec post Theodosii mortem, videsis not. 26 (Supra, col. 266, n. *) in dissert. 1 Quesnelli ad an. 451.

(e) Maximus, diaconus et archimandrita Antiochenus, Nestorii adversarius, Ephesinæ synodi tempore memoratur. Num vero hic idem ille sit qui an. 450 consecratus fuit Antiochenus episcopus, sola similitudo nominis haud certa probatio est.

(Epist. 80, nunc 106, c. 2), contra *canonicam regulam*, contra instituta canonum, sine ullo exemplo talem ordinationem celebrare Anatolius præsumpsit: Quod, inquit Leo (Epist. 78, nunc 104, c. 6), amore repandae fidei et pacis studio retractare cecimus. Quod unum in Maximi ordinatione peccatum notavit Leo, alia procul dubio notaretur, si qua illa ejus ordinatione infirmassent. Quod enim Facundus scribit (Lib. v, c. 5), Maximum Antiochenum et Juvenalem Hierosolymitanum vel dogmate vel communione Eutychianorum pollutos ante fuisse, quoad Maximum, vel pura pota Nestorianorum, quod ille Facundus insinuat, calumniam fuit, vel Facundi ipsius mera suspicio, inde nata, quod Maximum et ab Eutychianis ordinatum, et consequenter eorum saltem communione infectum putavit. At ab Anatolio, et testis est Leo, fuit ordinatus, quem nunquam pro Eutychiano habuit Romanus pontifex, etsi fidei ab eo professionem exegit, quam necessariam reddebat antiqua Anatolii cum Dioscoreo necessitudo, cujus videlicet apocrisiarium fuerat.

XXXII. Jam ex dictis plura habemus ad historiam et disciplinam ecclesiasticam notitiam conducentia. (a) Primo videlicet eliminandum esse ab actis Chalcedonensibus actionem illam de Domino inscriptam; tamquam quae spuria sit et omnino commentitia.

2. Ad S. Leonis iudicium referendum non esse quod Dominus sedi sine post Ephesinum latrocinium non fuerit restitutus, sed ad ipsius Domini mortem, qui restitutionem ejusdem praevenerat.

3. Maximi ordinationem Ephesinis actis ex mente legatorum sedis apostolicae non esse annumerandam.

1212 4. Solum defectum qui in ea reprehendendus fuit, hunc fuisse, quod Anatolius ultra proprios terminos excurrere eam sibi ordinationem vindicavit.

5. Leonem amore pacis istud dissimulasse, tametsi probabile est Orientales eam ob rem non fuisse ordinationem (b) retractaturos. Etsi enim manifeste contra canones peccasset Anatolius, si aliquorum dioecesis Orientalis episcoporum ordinationem sibi arrogasset, quos nimirum omnes Antiocheno episcopo subiectos pronuntiavit synodus Nicæna, cum tamen de Antiocheni ipsius primatis ordinatione nihil in particulari præscripisset, contra rationes non videbatur esse, si admissis omnibus provinciae episcopis, Constantinopolitanis consecrationis honor ex omnium consensu deferretur: Illi, inquam, qui ex decreto secundae synodi oecumenicae supra omnes sedes Orientales praerogativam obtinuerat.

Non diffiteor tamen istud ambitiose et contra consuetudinem ab Anatolio esse præsumptum: sed non sine exemplo, nec sine auctoritate canonum, quam sua ambitioni obtenderet. Non aliter quippe ordinationem Thraciae, Ponticae et Asiae dioeceseon ad se

traxerant Anastolii praedecessores, quam se metropolitice ordinationibus immiscendo, non sua quidem sponte quoad speciem, sed invitati a provincialibus episcopis, rogatique quasi ambitiosorum pensationum coercendarum gratia, seditionumque avertendarum, quas frequenter moveri contingebat. Nec id etiam sine domestici canonis suffragio audebant. Constantinopolitana quippe synodus canone 2, post constitutos dioeceseon terminos, ita eosdem a quolibet episcopo transiliri prohibuit, ut tamen eos qui invitati a provincialibus, Ecclesiarum se alienarum ordinationibus immiscuissent, pro canonum violatoribus haberi noluerit. 1213 Non invitati, inquit, episcopi ultra dioeceseon accedere non debent super ordinandis aliquibus, vel quibuscumque disponendis ecclesiasticis causis. Quod dum decernerent hujus synodi Patres, ob oculos habebant procul dubio canones apostolicos 13 et 33, nec non et Nicenam definitionem. Testes habemus ipsos concilii episcopos, cujus (si non subsequentis conventus) synodicam ad Damasum aliosque Occidentis episcopos descripsit Theodorus libro v Historiae Ecclesiasticae, cap. 9. Haec sunt ejus verba: De privata autem Ecclesiarum administratione antiquus, ut scitis, mos obtinuit, sanctorumque Nicæae Patrum definitio, ut in singulis provinciis episcopi provinciae ET SI IPSI VELINT, CUM EIS FINITIMI ORDINATIONES SECUNDUM UTILITATEM peragant. Quae ex forma scilicet tum reliquas apud nos Ecclesias administrari, tum ILLUSTRISSIMARUM ECCLESiarum crebris fuisse SACERDOTES. Favent Antiocheni canones 13 et 22, quibus permittitur invitatis episcopis a suis alienae provinciae collegis, illius sese ordinationibus immiscere. His gradibus tendebant ad primum Constantinopolitani episcopi. Primum enim ex benigna canonum interpretatione invitari se curavere ad ordinationes metropolitaram. Tum quod ex gratia tantum concessum videbatur, in apertum jus transiit. Denique canone ecclesiastico sancitum est, cum sese generalis synodi obtulit occasio. Isdem passibus progressus est Anatolius ad majora. Subactis enim minorum dioeceseon metropolitans, de majoribus ordinandis incessit eum ambitio. Ac primum specie turbatum, quae tunc timenda erant, comprimendarum, sese Antiocheni episcopi ordinationi inseruit, seu, ut canones sinebant, invitatus, seu missus ab Augusto, sperans id, quod occurrenti temporum difficultati datum erat, pro inviolabili aliquando consuetudine facile recipiendum: cui demum accederet canon ecclesiasticus, quo recepta consuetudo firmaretur sancireturque in perpetuum.

Haec cum ita se habeant, Maximi ordinatio irritari eam ob causam non poterat: 1214 quoniam volentibus et secundum canonum indulgentiam invitantibus Anatolium Orientalis provinciae vel dioecesis episcopis, facta non erat injuria (Vide observationem 1 ad

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Omnia hujus recapitulationis capita ex anterioribus notis continent.

(b) Totum Chalcedonense concilium Maximum sine ullo examine de sine ulla cujusquam protestatione suscepisse inter Patres, quia S. Leo ejus ordinationem suscepit, certum est ex testimoniis insertis actioni 10, quae inessum Quesnellus distorquere studuit. Nam vero, si S. pontifex illum in communionem non recepisset, ordinatio ejus, antequam inter synodi Patres admitteretur, nihil difficultatis cuiquam Orientali episcopo infelisset, ex quo retractanda videri posset, non ita certum est, ut Quesnellus præsinit. Is quidem ut eam aliqua ratione vindicaret, nec sine exemplo, nec absque auctoritate aliqua canonum peratam probare studet; quibus Leoni manifeste opponitur scribenti epist. 104 Anatolium sine ullo exemplo et contra instituta canonum Maximi ordinationem præsumpsisse. Leoni autem magis quam Quesnello credendum est, Quae enim exempla is pro-

feri sunt episcoporum Thraciae, Ponti et Asiae, quae Constantinopolitano antistiti postea attributa fuerunt; nullum autem exemplum afferre potuit episcopi Antiocheni, de quo nunc agitur, a Constantinopolitano ordinari, aut alicujus episcopi Antiochenae dioecesis, in cujus ordinationibus nullus CP episcopus se unquam immiscuit. Canones porro, qui excipiunt invitatos ab episcopis provinciae, ad excusandum Anatolium non conferunt, nisi ab Antiochenae provinciae episcopis ad Maximum ordinandum invitatus probetur. Immo cum eum contra instituta canonum ordinasse Maximum Leo testetur, episcopos provinciae ipsum in circumstantiis canonum haud invitasse credibile est. Quod si haec ordinatio Constantinopolitana, non autem Antiochenae habita verisimiliter iudicetur, uti coniecit not. 26 (Supra, col. 266, n. e) in disert. 1 Quesnelli ad annum 451, nullus canon ad hanc ordinationis rationem ullo modo excusandam poterit inveniri.

epist. 80, nunc 106). Et revera etsi Leo Anatolium exagitans ob tentatam ab eo majorum sedium depressionem, usurpatam obiectat ordinationem Maximi, neutri tamen ad de re negotium facessere visus est, non amore tantum pacis, sed etiam propter canonum de invitatis episcopis exceptionem. Præsensit etiam, ni fallor, Leo noster, nihil ab Anatolio actum esse hac in re contra Nicænos canones, sed tantummodo contra consuetudinem seu regulam ecclesiasticam: latum enim discrimen posuit inter utramque Anatolii usurpationem, alteram qua Antiochenum episcopum ordinare præsumperat, alteram qua secundi honoris locum invadere tentavit: hanc contra Nicænos canones esse clamitat, illum vero contra canonicam regulam. Post consecrationem, inquit (Epist. 80, nunc 106, cap. 2), Antiocheni episcopi, quam tibi contra CANONICAM REGULAM vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, ut SACRATISSIMAS NI-

CANONUM CANONEM CONSTITUTIONES conareris infringere; tanquam opportunum sit tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandria perdidisti, et Antiochena Ecclesia proprietatem tertii dignitatis amisit, etc. Notanda enim orationis aures in secundæ usurpationis narratione.

Quamobrem illam facile dissimulavi, hanc vel inauditam et tolerandam nunquam se passurum spondit: quoniam Nicænos canones totius mundi veneratione consecratos, aliisque omnibus singulari privilegio sacraliores infringebat pessumdabatque. Ex dictis sequitur non magis dispensatione vel confirmatione opus fuisse in ordinatione Maximi, quam olim opus fuit, cum Joannes Chrysostomus tot ordinationes ac depositiones etiam episcoporum aggressus est perfecte in Asiaticis Ecclesiis, quod et refert actio 12 Chalcedonensis concilii, et confirmant quotquot res a Chrysostomo gestas prosecuti sunt.

BALLERINIUM OBSERVATIONES

In dissertationem novam Quesnelli, de causa Domni Antiocheni.

1215 1. Quoniam consilio Quesnellus actionem Chalcedonensem de Domino a Rustico Romanæ Ecclesiæ diacono inventam et editam, de qua jure dubitari nequit, in certæ suppositionis opinionem adducere tam proluxa disputatione nisus sit, non vacat inquirere. Præfert ille num. 3: Hanc actionem minime commentitiam esse, sed genuinam, totis votis peroptare. Hoc enim si esset, jam præclarissimum antiquissimumque præ manibus haberemus testimonium summi auctoritatis pontificis Romani tum in synodos, tum in Orientales episcopos, majorum, inquam, ac primarum sedium episcopos. Dum hoc documentum apocryphum et suppositum esse probare studeat, si gravis et satis firma protulisset argumenta, condonandum esset. At ea quæ adduxit in medium, adeo sunt exilia et imbecilla, ut non solum Baluzius, qui Quesnellum in non paucis refellendum et impugnandum sibi sumpsit, verum etiam Tillemontius, qui ei in pluribus favet, eorum imbecillitatem fateri et demonstrare compulsus fuerit.

2. Actio Chalcedonensis a Rustico edita Domnum adhuc vivum præsumit. Econtra Quesnellus eum ante Maximi ordinationem vita excessisse contendit. At Maximum vivente adhuc Domino ordinatum non ex hac una controversa actione colligitur, verum etiam ex indubio actionis 10 testimonio, quo rescissis omnibus pseudosynodi Ephesiæ gestis Maximi Antiocheni exceptio facta fuit. Omnia siquidem pseudo-Ephesiæ gesta rescindere idem fuit ac simul irrita facere et declarare omnes episcoporum depositiones quæ hisdem gestis sanctæ fuerant, eosdemque episcopos suis sedibus restituere, ac subrogatos removere. Post hæc autem gesta rescissa non solum Maximum, qui Domino deposito fuerat successus, sed etiam Anatolius, qui Flaviano pariter deposito successit, ex Chalcedonensis concilii nunc in suis sedibus remansere. Quid autem cause fuit cur unus Maximus, non vero Anatolius exceptionem synodus fecit? Ratio huiusmodi pro Maximi exceptione allata hæc fuit, quia Leo pontifex ejus ordinationem suscepit et confirmavit, dum illum in communionem recepit. Sed jam ante concilium idem pontifex etiam Anatolii ordinationem susceperat; nec tamen hæc de ipso ratio producta aut producenda visa est. Peculiaris ergo solius Maximi exceptio aliquid peculiare in eo præsumit quod in Anatolio non contigit. Cum Flavianus jamdiu esset mortuus, timeri non poterat ab Anatolio ne rescissis pseudo-Ephesinis gestis in suam sedem rediret. Cum vero Dominus adhuc viveret, ne ex eorumdem actorum rescissione aliquando vellet suam sedem repetere, Maximum metuere poterat; et ideoque peculiaris pro Maximo exceptio necessaria fuit. Cur autem Dominus, si in vivis erat, non ita suæ sedi resti-

tutus fuerit in synodo Chalcedonensi, ut inter ceteros suæ sedi redditus fuit Ibas Edessenus, licet Nonnus ei subrogatus viveret, ea de causa accidisse videtur, quia Dominus in pseudosynodo cum aliis lapsus, post depositionem penitentia ductus, ac in eremum sese recipiens, episcopatum Maximum sponte dimisit; cui idem Maximum veneratione commotis pensionem, qua ille contentus erat, ne monachis gravis esset, in Chalcedonensi procuravit. Sed quæcumque fuerit hujus facti ratio, non propterea repudiandum et negandum est factum ipsum aliunde certum, nisi manifesta, quæ nondum apparuit, ratio contrarium evincat. Hoc autem Chalcedonensis certissima actionis testimonium tantum est ad destruendam Quesnelli hypothesin, ut quæcumque ab eo afferuntur præ hoc **1217** testimonio nihil possint. Aliud argumentum fortassis evidentiùs adiciere placeat, ex quo Maximum vivo adhuc Domino episcopum ordinatum multo magis patet. Certum est ex Cyrillo Seythopolitano in Vita S. Euthymii, Dominum post depositionem in se reversum, ac penitentia ductum, quod eidem S. Euthymio non obediisset, ad eum redisse ac in eremum sese recepisse. Illic quidem statim post depositionem eo migrasse arbitratur Quesnellus. At cum omnes episcopi in facilio Ephesio depositi hæresis nomine, ex more illorum temporum pulsati fuerint in exsilium, simili poena multatum etiam Dominum dubitare non licet. Porro exules episcopi revocati non fuerunt nisi post Theodosii mortem, cum novus imperator Marcianus eos redire jussit (Leo epist. 77). Vivo igitur Theodosio Dominus sicut revocatus non fuit ab exilio, ita nec in eremum potuit proficisci. Maximum vero ordinatum fuisse ante obitum Theodosii probavimus not. 26 (Supra, col. 268, n. e) in dissert. I Quesnelli ad an. 451. Itaque ergo ordinatio contigit Domino adhuc vivente, antequam ab exilio revocatus in solitudinem pergeret. Hoc argumentum ita nobis videtur evidens, ut pluribus laborare in refellendis singulari Quesnelli conjectationibus ops non sit, cum præsertim has in nobis ipsi dissertationi suæ ejusque loco subjectis satis solverimus. Qui autem plura legere cupit, adeat Baluzium in præfatione ad antiquam versionem synodi Chalcedonensis num. 92 et seqq., atque Tillemontium in Leonem not. 54. Ipse etiam Quesnellus imbecillitatem suam pervenisse videtur. Cum enim post Balozium secundam editionem curans ea fere omnia vindicare nisus sit quæ impugnavit Baluzius, hoc tamen in capite quod proluxius ab illo aggressum et impetatum fuit, licet aliquid novi inseruerit ex Labbeo et Cotelierio, nihil tamen Baluzii argumentis reposuit. Id non alia de causa contigisse credibile est, nisi quia quod probabiliter regeretur non invenit.

3. Hic autem addemus ex vetustissimo codice Vaticano 1323, tres synodi Chalcedonensis actiones ad Maximum pertinentes, quarum duæ Domni etiam causam respiciunt, et una ignota omnino est, ex quibus germanitas controversæ actionis maxime confirmabitur. Licet has a cardinali Casanata Baluzius ediderit, cum tamen ipsa ab eo accepterit in fine sua editionis, nec potuerit easdem commodè considerare et evolvere, quid contineant, satis animadversum non fuit, nec illam e tribus actionibus antea ineditam a quopiam detectam invenimus.

4. De codice quem Romæ licuit expendere, imprimis dicamus. Millenariam ætatem superat, cumque pertinuerit ad Ecclesiam Veronensem, ut liquet non solum ex tribus documentis Veronensibus in fine descriptis, verum etiam ex notatiuncula antiquissimi characteris VERONA in superiori margine pagine 25, hic profecto codex vel fuit unus ex illis quos Pacificus archidiaconus Veronensis Ecclesie ineunte nono sæculo comparavit, vel inter eos erat qui ante ipsum Pacificum ad nostram Ecclesiam spectabant. Continet autem concilium Chalcedonense ex editione Rustici, sed mutilum: incipit enim ab actione secunda. Accedit in fine relatio concilii ad S. Leonem ex antiqua versione cum quampluribus episcoporum subscriptionibus, quæ in nullo alio manuscripto inveniuntur. Præmittuntur autem initio (quod mutilum agnoscitur) pagine quatuor et viginti scriptæ characterē diverso a characterē reliqui codicis, eoque minusculo, sed antiquo; in quibus quedam documenta ad Chalcedonensem synodum pertinentia leguntur. Hæc autem cum in rem nostram maxime conferant, accurate considerata sunt. Indicem primo subiicimus, servata lectione etiam mendosa codicis.

5. Pagina igitur secunda (prima enim desideratur) sic habetur. *Exempla [Leg. exemplar] epistolæ sacræ secundæ, quem [Leg. quæ] missæ sunt sanctæ synodo, quem [Leg. quæ] ad Nicæam convenit, de transeundo ad Chalcedoniam. Victor [Leg. Victorius] Valentinianus et Marcianus Augusti. Festinantes nos ad sanctam synodum pervenire, publica res..... causa necessaria satis induit [Leg. inhibuit]. Sed his [Leg. ex his] quæ vestra sanctitas scribit, agnovimus plures, etc.* Est lectio diversa a vulgata tomo IV Concil. Ven. edit. col. 843, hæcque nostra videtur ipsum originale Latinum; vulgata autem indicia præfert versionis ex Græco: huiusmodi enim sacræ, ut alibi diximus, Latino et Græco sermone edebantur. *Secundæ sacræ* merito innuere videtur, prima pagina, quæ deest, descriptam fuisse primam eorumdem imperatorum sacram, 1219 quæ synodus Nicææ indicta fuerat, cuiusque originale Latinum exhibetur in collectione Quesnelliana, cap. 25.

Tum eadem pagina tergo: *Imperatores Cæsares Valentinianus et Marcianus victores Augusti sanctæ synodo, quæ apud Nicæam divino arbitrio et nostro decreto est congregata. Et quidem per sacras litteras nostras jam certum vestræ fecimus sanctitati ut ea quæ a sanctis Patribus nostris de venerabili atque orthodoxa fide constituta sunt confirmantur, ne ulterius orthodoxi populi vario videantur errore decepti, etc.* Est tertia sacra ad Patres adhuc Nicææ degentes missa, diversæ lectionis a vulgata tom. IV, col. 846, et uti videtur, ex originali Latino.

Dein pag. 3: *Ordo gestorum habitorum Chalcedonæ præsentibus Marciano et Pulcheria Augustorum [Leg. Augustis], Paschasino Lybitano (a) provincie Siciliæ, et Luculenti Ausculano, et Bonifacio presbytero urbis Romæ vicariis religiosissimi et beatissimi*

(a) Leg. Lilybetano..... et Lucentio, vel Lucensi Ausculano. Alii enim optimæ notæ codices Latini habent *Lucensis*, uti codd. Sirmondi in exemplari sententiæ ad Gallos missæ indicati not. 7 (Tom. præced., col. 890, n. c) in epist. 105, et præstantissimus cod. Ratisp. citatus not. 11 (Ibid., col. 919, n. 1) in epist.

A *Romanæ sacrosanctæ Ecclesie papæ Leonis, et cæteris episcopis, qui etiam subscripserunt. Cum pervenisset piissimus et fidelissimus imperator Marcianus, etc.* Est ipsa fere tota actio 6 Chalcedonensis, nimirum post breviorē introductionem, quæ etiam in Quesnelli collectione legitur cap. 25, allocutio Marciani ad synodum ex originali Latino in eadem collectione recepta, acclamationes Patrum, et definitio fidei, cui duo distincta symbola inserta sunt. Solam episcoporum et aliorum præsentium præmissus catalogus, ac subscriptiones, ac postrema pars ad canones sancientes pertinentes prætermittuntur. Hæc autem acclamationes et definitio inedita hactenus et inconditionata interpretatione efferuntur.

Post hæc pag. 8 a tergo eadem definitio fidei repetitur ex alia versione cum hoc titulo: *Incipit quæ his præsentibus episcopis acta sunt in Chalcedonensi concilio.*

Venerabilis totius mundi conventus, qui ex gratia Dei nostri, etc. Afferuntur hic quæ Baluzius ex hoc codice edidit, et novissime recusa sunt tom. IV Concil. Ven. edit., a col. 2065 usque ad 2065. Quo in loco duo observanda sunt: 1^a Ex duobus symbolis unum Constantinopolitanum, seu unum Nicæanum in Constantinopolitano auctum proferitur, cui in fine additur anathematismus Nicæanus contra Arianos; 2^a huic anathematismo subnectitur confessio fidei catholica subjecta epistolæ Damasi ad Paulinum, quæ sic incipit: *Post hoc concilium Nicæanum, quod in urbe Roma, etc.,* quam confessionem Nicæanum quidem symbolo et anathematismo nulla distinctione additam reperimus in duobus mss. antiquis Vaticanis 1357 et 1358, ac Baluzius pariter nactus est in aliis codicibus Colbertinis a P. Constantio laudatis tom. I Epistoliarum Roman. pontif. pag. 510, not. 2. Romanis scilicet cum olim ignotum esset Constantinopolitanum concilium, in quo contra Macedonianos Nicæano symbolo quedam adjecta fuere pro statuenda divinitate Spiritus sancti, huius additionis loco ille demum laudato symbolo Nicæano subiectis videntur hanc confessionem fidei, quæ apud ipsos eorumdem Macedonianorum error ante ipsam Constantinopolitanam synodum proscriptus fuerat. Cumque hæc confessio in Occidente obtineret, et omnibus nota esset, eadem post Nicæano-Constantinopolitanum symbolum definitionis Chalcedonensis versionem, quam primo factam credimus, inserenda visa est. Primo, inquam, factam credimus: nam S. Leo fidei definitionem Latine utique reddidit statim ab initio se expendisse et probasse innuit epist. 114, c. 1, cum tamen nondum legerat Latinitate donata cætera concilii gesta ac sextam actionem, cuius brevium, ut mox videbimus, a Juliano transmissum se nondum accepisse testatur epist. 113, c. 3. Alia quedam gesta, quorum in hisce litteris mentionem facit, ex legatorum relatione ac Græcis gestis confuse perspectis cognoscere et judicare potuit; definitionem autem fidei probare (quod examen diligentissimum requirit) homo Græci sermonis vel ignarus, vel non satis peritus, sine Latina interpretatione non potuit. Post hanc igitur primam 1221 definitionis versionem præmissa fere integra sextæ actionis interpretatio subinde facta videtur, in qua idcirco eadem definitio fidei continetur ex alia versione Græco exemplo quoad substantiam magis congruente, licet valde incondita, et in nonnullis etiam particulis valde vitiosa, ut sunt illa omnia quæ ante omnium actorum interpretationem a Græcæ Latineque linguae peritiori postea lucubratam, Leone vivente Latinitate donata fuerunt.

83, et Vindebon. collectionis 5, not. 9 (Ibid., col. 937, n. 1) in epist. 93. Hinc suspicio est non levis verum legati nomen fuisse *Lucensis*, quod in actis synodi Græce redditum *Λουκέντιος*, Latinus interpres *Lucentius* vertit, vel, ut alii codd. a Baluzio consulti, *Lucensius*. Versio prisca pariter habet *Lucullensis*,

Sequitur brevium actionum tertiae et sextae. Sunt duae praecipuae actiones concilii, ex quibus caetera aliis antecedentibus actionibus gesta satis intelliguntur. Brevium tertiae actionis, qua Dioscorus damnatus fuit, sic exorditur : *Incipit actus synodi Chalcedonensis, quae congregata est in idus Octobris. Residentibus episcopis superscripta legitur, etc.*, uti videtur tom. IV Concil. col. 2065. Brevium vero actionis sextae, qua definitio fidelis edita est, incipit cum hoc titulo : *Item Chalcedonenses octavo kal. Novembris gesta hoc continent. Residet imperator cum episcopis, etc.*, uti laudato t. IV, col. 2066 et 2067.

Tum pag. 13 additur versio trium actionum ad Maximum Antiochenum pertinentium, quarum prima agens de compositione inter eundem Maximum et Juvenalem Ierosolymitanum habita fuit vii kal. Novembris; altera habita vi kal. ejusdem mensis, Domini causam respicit; tertia vero etsi in codice nullo distinctionis titulo praenotetur, diversa tamen agnoscitur ex die diverso, die (forte pridie) kal. Novembris; haecque de Juvenali simul ac de Domino agens, ex solo hoc codice suppetit, sententiamque Quesnelli multo luculentius refellit; qua de re postea dicendum erit pluribus postquam has tres actiones exhibuerimus.

Pag. 16 iterum profertur allocutio Marciani ad synodum hoc titulo eidem praescripto : *Allocutio imperatoris Marciani. Cum in sancta Chalcedonensi synodo convenissent praesente Augusta Pulcheria dixit. Ubi primum, etc.*

Pag. 17 : *Incipit constitutio ad synodum Chalcedonensem. Imperator Marcianus. Tandem aliquando, etc.*, uti in collectione Quesnelliana, cap. 26.

Eadem pagina : *Incipit alia constitutio divae memoriae Marciani in (Leg. pro) synodo Chalcedonensi. Imperator Marcianus Augustus Palladio praefecto praetorii. Venerabilem catholicam orihodoxorum fidem, etc.*, quae in supradicta Quesnelli collectione recitatur, cap. 27.

Pag. 18, epistola Leonis papae ad eandem synodum, quae in nostra editione est epist. 114.

Pag. 19, alia ejusdem ad Anatolium, quae nobis est epist. 87.

Pag. 20, alia ad imperatorem Marcianum. Nobis est epist. 89.

Eadem pagina, alia ad synodum Chalcedonensem, quae est epist. 93.

Pag. 21, alia ad Marcianum, quae in hac editione est epist. 94.

Tandem pag. 22 : *Imperator Marcianus Augustus Palladio praefecto praetorii. Licet etiam sacratissima constitutione, etc.*, uti in Quesnelli collectione, cap. 28.

6. Ut praestantiam hujus rarissimae collectionis quisque perspiciat, animadvertendum est in indicatis documentis ea ex Chalcedonensibus gestis collecta fuisse, quae primitus vivente Leone Latine redita fuerunt; cujusmodi est versio integræ fere actionis vi, et alia versio definitionis fidelis : unde auctor collectionis Quesnellianae, quae anterior versione integra omnium actorum Chalcedonensium, non nisi primas interpretationes recepit, caput vigesimum quintum ex his versionibus derivavit, ut superius monuimus. Ipsa quoque inconcinnitas et ruditas interpretandi primum fetum interpretis seu interpretum Graecae linguae minus peritorum satis declarat. Breviarium duarum actionum tertiae et sextae esse illud breviarium quod Julianus Coensis ad Leonem misit, satis probabiliter ostendemus in observationibus ad not. 2 (Tom. praeced., col. 1433, n. *) Quesnelli

(a) Lege VC. magistro militum et exconsule ordinario, etc., uti liquet ex act. 1 et aliis, in quibus hic idem Anatolius nominatur. Hoc autem loco praeterea notandum est, haec et sequentia verba usque ad reverentissimis episcopis deesse in codicibus Rustici; unde vel in hoc exactior est nostra interpretatio.

A in epist. 113. Actio de compositione inter Maximum et Juvenalem versionem exhibet diversam non solum ab interpretatione Rustici, quae legitur tom. IV Concil., col. 1515, verum etiam ab antiqua, quae ibidem profertur col. 2055, eaque vetustior agnoscitur, et, ut paulo post probabimus, ex originalibus gestis profecta, ac sane melioribus quam quae Rustico ac antiquo omnium actorum interpreti usui fuere. Ab eodem vero hujus versionis auctore ex iisdem sincerioribus Graecis gestis Latine reddita fuere duae aliae actiones, de quibus redibit sermo. Ipsum Latinum originale 1223 exemplar allocutionis Marciani imperatoris, quod in hac versione insertum, antiquo omnium actorum interpreti, et auctori etiam vetustioris versionis in Hispanica et Isidoriana collectionibus receptae defuit (hi enim eam ex Graeco reddere coacti fuerunt) acta concilii primigenia et originalia nostro interpreti praesto fuisse demonstrat, in quibus ea allocutio Latinae et Graecae pronuntiata, utroque sermone descripta fuerat, ut ex Rustico didicimus. Leges tandem sex, et omnes originales Latinae, ac Leonis epistolae fere rarissimae, omnesque sincere collectorem ex optimo fonte ebuisse confirmant. Haec vero omnia, si exacte perpendantur, quantam fidem concilient huic collectioni et actioni ipsi de Domino, quam Quesnellus expungere nititur, nemo est qui non videat.

7. Nunc actiones tres ad Maximum Antiochenum pertinentes, quarum duae Domino respiciunt, proferamus, ut in laudato codice exhibentur cum hoc titulo.

Exemplar gestorum de Graeco in Latino (sic) translatum.

Consulatu domni nostri perpetui Augusti vii kal. Nov. Chalcedone secundum praecceptum divinissimi clementissimi domini Marciani perpetui, convenientibus in sancta ecclesia sanctae martyris Eufemia (a) vvee et magistri militum consule ordinario et patricio Anatholio et viro clarissimo et illustri praefecto Palladio, et v. c. et illustri magistro officiorum Vincomalo, convenientibus etiam (b) et Paschasio et Lucullensio reverentissimis episcopis, et Bonifacio viro religioso presbytero vicario archiepiscopi senioris Romae Leonis, et Anatholio venerabili archiepiscopo splendidi nominis Constantinopolitanae, et Maximo venerabili episcopo Antiochie Syriae, et Juvenale venerabili episcopo Hierosolymitano, et caetera sancta et oecumenica synodo hodie quae secundum sancta divalia divinissimi et clementissimi Domini in Chalcedonense civitate congregata est, omnibus residentibus ante cancellos sancti altaris, magnificientissimi et illustres iudices dixerunt. Divus et clementissimus noster dominus rogatus a Maximo et Juvenale sanctis episcopis, praecipit nos inter eos audire de his quibus vertuntur capitula, et convenientes memorati venerabiles viri certa ad invicem, nulla interveniente scriptura, statuerunt quae nobis manifesta (c) constituerunt [et videntur ex] consensu juste esse statuta. Haec itaque necessario arbitrati sumus et in conspectu sanctae synodo sin-

(b) Leg., et Paschasino, et Lucensi, vel Lucentio. Paulo post pro vicario leg. vicaria.

(c) Leg., constituerunt; post quod verbum in codice sunt signa brevis locunae. Unis inclusa suppleta ex aliis versionibus. Post pauca legendum sanctae synodi.

gula instruere, ut et de vestro decreto et ex nostra sententia quæ placuerint roborentur.

Maximus reverentissimus episcopus Antiochiæ Syriæ dixit: Placuit mihi et reverentissimo episcopo Juvenali, quos post multam altercationem ad concordiam et sedem Antiochiæ urbis, quæ est sancti Petri; habere duas Phœnices et Arabiam, sedem vero Hierosolymitanam habere tres Palestinas; si tamen id venerabili patri nostro archiepiscopo Romæ majoris Leonis placuerit, qui cupit (a) ubi sanctorum Patrum canones infrangibiles permanere; et rogamus ex sententia vestre magnificentie et sanctæ (synodi) per scripturam hæc roborari.

Juvenalis venerabilis episcopus Hierosolymitanus dixit: Eodem mihi placuit ut sanctam quidem Christi anastasin tres Palestinas habere, sedem vero Antiochiæ duas Phœnices et Arabiam. Rogo et ego ex sententia vestra magnificentie et sanctæ synodi hæc roborari.

Paschasius et Lucullensis venerabiles episcopi et Bonifacius presbyter vicarii sedis apostolicæ per Paschasium venerabilem episcopum dixerunt: Ea quæ concordantibus fratribus nostris Maximo V. R. Antiochenæ Ecclesiæ episcopo et sancto et venerabili Juvenali Hierosolymitano bono patris placuisse 1225 noscuntur, id est, ut Antiochena Ecclesia duas Phœnices et Arabiam habeat, Hierosolymitana vero tres Palestinas habeat, etiam nostræ humilitatis interlocutione firmetur, ut nulla in posterum super hoc negotio supradictis Ecclesiis controversia reliquatur.

Qua interlocutione Græce interpretata per Veronicianum virum devotum agentem in rebus et secretarium sacri consistorii, Anatholius venerabilis archiepiscopus gloriosissimæ Constantinopolitanæ dixit: Quæ complexa sunt inter beatissimum episcopum Maximum Antiochiæ et venerabilem episcopum Hierosolymitanum Juvenalem, et ex mea interlocutione firma manebunt. Et sancta quidem Ecclesia Antiochenæ urbis duas Phœnices et Arabiam habeat, sancta vero Ecclesia Hierosolymitanorum tres Palestinas habeat, ut deinceps unaquaque Ecclesia adversus alteram propter hanc rem nullam habeat altercationis querelam.

Omnes universi venerabiles episcopi vociferati sunt, quorum nomina infra scripta sunt. Et nos hæc ipsa dicimus, consentimus eis quæ a Patribus dicta sunt.

Magnificentissimi et gloriosissimi iudices dixerunt: Opus (b) et hic factum et sanctæ Trinitatis et divini clementissimi nostri Imperatoris præpositionis, ut ea quæ jurgantur ab eis (c) quæ alterari poterant uni consilio deciderent voluntati quæ ad concordiam. Igitur Maximi sancti episcopi Antiocheni et Ju-

venalis sancti episcopi Hierosolymitani factus consensus, sicuti singulorum expositio firma ex nostra sententia stat, decreto sanctæ synodi in perpetuo tempore permanebit; id est, ut Maximus quidem sanctus episcopus sive sancta Antiochensium civitas duas Phœnices et Arabiam sub potestate sua habeant; Juvenalis vero sanctus episcopus Hierosolymitanus sive sancta Ecclesia quæ sub ipso est, tres Palestinas sub potestate sua habeat; sopitis secundum præceptum divi et clementissimi nostri Domini universis pragmaticis, aliisque promeritis (d) partibus litteris divinis, et multis in eis ascriptis, hæc scilicet.... causa secularia, Et alia manu, Edantur.

Exemplum ex Græco in Latino.

Consulatu domini Marciani perpetui Augusti et B qui nuntiatus fuerit vi kal. Novembris, Chalcedonæ, secundum præceptum divi clementissimi domini nostri Marciani perpetui Augusti, convenientibus in sancta ecclesia sanctæ martyris Euphemie magnificentissimo et gloriosissimo magistro militum ex consule et patricio Anatholio, et magnificentissimo gloriosissimo præfecto sacri consistorii [prætorii] Palladio, et magnificentissimo et gloriosissimo magistro sacrarum officiorum Vincomalo, convenientibus etiam et Paschasino et Lucentio viris reverentissimis episcopis, et Bonifacio viro reverentissimo presbytero (e) vicario sancti archiepiscopi senioris Roma Leonis, et Anatholio viro reverentissimo archiepiscopo (f) magnissimi nominis Constantinopolitani, et Maximo viro reverentissimo episcopo Antiochiæ Syriæ, et Juvenali viro reverentissimo episcopo Hierosolymitano, et cætera sancta synodo quæ ex sanctione divi et clementissimi domini nostri in Chalcedonensi civitate congregata, quorum nomina supra scripta, residentibus universis ante cancellos sancti altaris, Maximus vir reverentissimus episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor magnificentissimos et gloriosissimos iudices et sanctam hanc universalem synodum humanitatem exercere in Dominum [Leg. Domnum], qui fuit Antiochiæ episcopus, et statuere ei certos sumptus de Ecclesia quæ sub me est.

Paschasius et Lucensius viri reverentissimi episcopi et Bonifacius presbyter vicarii sedis apostolicæ per Paschasium virum reverentissimum episcopum dixerunt: Sanctus ac beatissimus papa, qui episcopatum sancti ac venerabilis 1227 Maximi episcopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit, iusto satis iudicio ejus meritum approbasse videtur: siquidem memoratus vir reverentissimus episcopus Maximus suo arbitrio Domino voluit esse consultum, ut sumptus ei de sua Ecclesia miserationis intuitu prout aestimaverit largiatur, ut contentus alimentis quiescat in posterum.

tisque concordia, vel quid simile.

(d) Leg., a partibus litteris divinis et multa in eis ascripta, hæc scilicet de causa. Et alia manu, etc.

(e) Leg. vicariis, ex Rustico et contextu.

(f) Sic etiam codices Rustici oro maximi.

(a) Sic codex. Vulg., ubi; sed emendandum ubique contextus ostendit.

(b) Leg., et hoc factum est sanctæ, etc.; ac dein propositi, seu propositionis pro præpositionis.

(c) Locus valde corruptus. Legendum fortassis, qui alterari poterant, uno consilio deciderent voluntate.

Qua (a) confessione Græce per Veronicianum virum devotum secretarium sacri consistorii translata, Anatolius vir reverentissimus episcopus Constantinopolitanus dixit: Laudo et ego compassionem beatissimi episcopi Antiochiæ Maximi, in quibus spontanea voluntate ipse tales preces obtulit ut sumptus præstaret Domino, qui fuit episcopus Ecclesiæ sanctæ quæ sub eo est, præter hoc prædicto nihil requirente.

Juvenalis episcopus Hierosolymitanus dixit: Amplector et ego consilium sancti episcopi Antiochiæ Maximi. Universa sancta synodus vociferata est (b) quorum nomina his. Decibiles merito benivolentiæ archiepiscopi. Omnes cogitatum ejus laudamus. Hæc decet ejus æstimationem. Humanus cogitatus pontificis. Magnificentissimi judices dixerunt: Amplectente sancta synodo arbitrium Maximi viri religiosi episcopi Antiochiensis, quod de Domino probavit, et nos idem consentimus, (c) quæ sunt ejus arbitrii derelinquentes de Domini honorificentia. *Et alia manu.* Edantur.

Consulata piissimi et amatoris Christi Flavii Marciani perpetui Augusti et qui nuntiatus fuerit, (d) die kal. Novembris, Chaleedone metropoli Bithyniæ provinciae sancta major et oecumenica synodus quæ Dei grata et sanctione piissimorum imperatorum virorum religiosorum congregata est, statuit ac quæ ejus sunt. Quidam quidem de instantia beatissimorum episcoporum operata est ut Maximo Antiochiensium majoris civitatis, et Juvenali Hierosolymensium gratia redderetur; justum etenim est ut memoria (e)..... actorum pax obtineat. Plurimis itaque ab utrisque dictis..... conspectu jus sanctæ majoris synodi magnificentissimorum et gloriosissimorum judicum sub præsentia convenit (f) utriusque, et ut duas quidem Phœnices et Arabiam supra alias Orientalis provinciae sub sede Antiochiensium Ecclesiæ agere et sufficere (g) eorum regentiæ, et nihil aliquando amplius querere; tres vero Palæstinas sub sede esse Hierosolymæ Ecclesiæ et sufficere earum regentiæ et nihil in posterum querere. Convenit etiam et omnia quæ hic acta sunt et pragmatica gesta et multa vel si quid aliud sive per episcopos sive per imperatores aut judices facta sunt, (h) utriusque partibus vacua esse

A omnino. Hæc præfati beatissimi episcopi non ex decreto judicario, sed ex communi consensu complexi sunt, et (i) consenserunt accipiant. Igitur talimus (j) eodem beatissimum episcopum Maximum petentem humanitatem de Domino qui fuit episcopus Antiochiæ, (k) ut ei communicacionem ut plebeo præstari tantummodo, ut sumptus ex eadem quæ sub eo est sancta Ecclesia, in eo statu durante in quo est, et nihil amplius requirente. Pariter et nos decernimus, et decreto communi firmamus hæc quæ superscripta, et immoventia ei firma sancimus.

1229 Paschasius et Lucensis et Julianus episcopi sancti, et Bonifacius presbyter vicarii beatissimi papæ Leonis dixerunt: Beatissimus papa caput universalis Ecclesiæ, apostolicæ dignitatis honore conspicuus, Leo, privilegia Antiochene Ecclesiæ reformari secundum veterum Patrum statuta constituit. Ideoque et nos Phœnicem primam vel secundam simulque Arabiam, quas nuper amiserat, revocari ad jus pristinum, sancta synodo consentiente, decrevimus: quia hoc præstantibus illustrissimis præclatisque iudicibus pacis (l) studiis utrique episcopis placuit conventio, (m) provinciarum divisio quiete mitigaret. Unde Hierosolymorum prædictus antistes tres Palæstinas, quas olim tenuit, incunctis possideat; Antiochenus vero memoratas justitia exigente (n) recipere; quatenus dissensione depulsa, sacerdotali concordia inviolata serventur. Laudantes namque votum reverentissimi Antiochiæ urbis Maximi, quod circa Dominum ejusdem quondam civitatis antistitem spontanea voluntate dignanter ostendit, ut humanitatis solatia ab Ecclesia consequatur, nostra interlocutione firmamus, ita ut ceteris solidis annis singulis consequatur, nihilque amplius requirere audeat, sed in eo statu communione tantum fruatur et requie.

Paschasius episcopus statui et subscripsi.

Lucensis episcopus statui et subscripsi.

Et ceteri episcopi infrascripti ita subscripserunt, qui supra scripti sunt.

8. Observandum est has tres actiones in laudato codice insertas esse documentis Chaleedonensibus ejus antiquissimæ versionis, quæ legitur in pervetusta collectione Quesnelliana, et ante integram ejusdem concilii interpretationem, uti vocant, antiquam obtinebat; quamque Leone vivente statim post concilium

(a) Legendum interlocutione. Rustici tamen codices D confessionis nomen similiter præferunt.

(b) Tres voces quorum nomina his nullum sensum afferentia ignoravit Rustici codices. Post pauca legendum cum Rustico: *Hic decet ejus æstimationem humanus cogitatus pontificis.*

(c) Melior syntaxis apud Rusticum: *Ejus arbitrio relinquentes quæ sunt de Domini honorificentia.*

(d) Forte *pridie*.

(e) Hic et deinceps, ubi puncta notantur, corrosus est codex. Forte *placitorum*; et dein in conspectu hujus sanctæ majoris synodi, ac magnificentissimorum, etc.

(f) Forte *utrisque*, et postea *Orientales provincias*.

(g) Leg. *earum*.

(h) Forte *utrisque*.

(i) Supple *quæ*.

(j) Leg. *eundem*, vel aliquid deest.

(k) *Ut abundat*, vel *scribendum et ei*; ac similiter post pauca: *Et sumptus pro ut sumptus*. Hoc autem loco adimadvertenda sunt potissimum verba *ei ut communicacionem ut plebeo* (id est *laico*) *præstari tantummodo*; ex quibus Dominum dimisso non tam episcopatu quam episcopatus honore contentum fuisse laicæ communione, et uti laicum sese gessisse colligitur; quod plane conciliat cum illis quæ narrat Cyrillus Sythopolitanus in Vita S. Euthymii apud Cotelierum tom. II Monum. Eccl. Græc. pag. 247, ubi cum in eremum se recepit et monachi vitam cum ipso S. Euthymio regisse significat.

(l) Leg. *studio*.

(m) Hanc mendosam lectionem sic corrigi posse suspicatur: *Ut provinciarum divisio quietem illigaret*, vel quid simile.

(n) Leg. *recipiat*.

elaboratum nihil ambigimus. Antequam enim integra illa gestorum Chalcedonensium versio fieret, quæ antiqua dicitur; quædam præcipua documenta Chalcedonensia Latine statim reddita fuerunt, quæ idcirco in vetustiores collectiones Latinas traducta inveniuntur. Vide quæ in hanc rem dicemus in observationibus ad not. 3 (Tom. præced., col. 1435, n. a) Quesnelli in epist. 115. Ejusdem itaque temporis harum etiam trium actionum versio esse videtur; unde harum versionem multo anteriorem Rustico et antiquo interprete paulo post videbimus.

9. Cum vero præcipua illa Chalcedonensium gestorum capita et documenta, quæ statim ab initio Latinitate donata fuerunt, generalia et maximi momenti fuerint, ut ex laudata observatione patebit, cur inter particulares causas, aliis omnibus omissis, solæ tres actiones ad Maximum Antiochenum pertinentes Leone vivo Latinitate donatæ fuerint, si quis inquirat, dicemus suspicari nos Græcum earundem exemplum ad Leonem a Maximo fuisse transmissum, cum ad ipsum in rem suam litteras et nuntios misit, easque hac occasione redditas fuisse Latine. Ex epistola enim Leonis 119 ad eundem Maximum satis colligitur hunc de læsis Antiochenæ sedis privilegiis apud pontificem fuisse conquestum; huc enim procul dubio respicit S. Leo, cum ibidem scribit: *Unde cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris student explicare.* Id autem respicere cam compositionem qua Juvenali Jerusalemitano tres Palestinas in Antiochenæ sedis præjudicium Maximus cesserat, satis indicant sequentia, quibus Juvenalis ausus S. pontifex reprobatur, legatorumque assensum contra Nicænos canones irritum declarat. Soli enim cessioni Palestinarum, quæ Nicænis decretis adversabatur, legati pontificis assensum præstiterant. Ei vero compositioni Maximus in synodo Chalcedonensi assensus fuerat non absolute, sed, ut in nostro codice legitur, sub hac conditione: *Si tamen id venerabili patri nostro archiepiscopo Romæ majoris Leonis placuerit.* Placere autem hanc compositionem persuaserat legatorum assensus atque sententia promulgata actione ultima: unde tunc acquievit Maximus, et compositio probata fuit. At cum ille subinde in causa Anatolii cognovisset Leonem nolle quidquam valere, quod Nicænæ synodi statutus opponeretur, in spem erectus, ne idem pontifex probare vellet compositionem cum 1231 Juvenali, quæ canonis Nicæno apertissime repugnabat, ipsis mentem explorare voluit per litteras, et in hanc potissimum rem Marianum presbyterum et Olympium diaconum misisse videtur cum laudatis Chalcedonensis synodi actionibus quæ huc pertinebant, quibusque consensus abs sese ita sub conditione datus exprimitur, ut si pontifex legatorum sententiam irritam crederet, redintegrandis suæ Ecclesiæ privilegiis locus pateret. Hinc in allegata epistola S. Leo tum ante tum post reprobatur Juvenalis principatum in tres Palestinas, inane et irritum declarat quidquid contra Nicænos canones attentatum fuerit, idque etiam si missi abs se legati consenserint. Neque dicas S. pontificem sese in epistola de Maximi causa haud satis instructum præferre, explicatioresque ab eodem litteras petere; quod non videtur potuisse contingere si ipsas actiones accepisset. Etenim etiam si non accepisset hæc actiones, satis quoad causam instruendum fuerat a duobus legatis Maximi, ut ne in hanc rem novæ a Maximo litteræ expectandæ essent. Dein cum duo in ea causa Antiochenæ sedi præjudicio fuissent, 1° quod compositio cum Juvenali, assentiente ipso Maximo, facta fuit in synodo, 2° quod huic compositioni quantumvis Nicæno canonis contrariæ non solum non contradixerunt Leonis legati, uti contradixerant canonis pro Constantinopolitana sede edito, sed ipsam quoque approbarunt, S. pontifex utrumque se probe cognovisse palam facit. Primum quidem, cum scripsit cap. 4 facile dissolvi *quarumlibet consensio-*

rum vero, cum pronuntiavit capite 5 æque irritum fore si quid contra eosdem canones a suis legalis probatum fuerit. Quid ergo, inquires, Leo a Maximo petiit? Cum is exploravit pontificis mentem, simul indicasse videtur tempus agendi aliquid in hac causa tunc non fuisse opportunum, cum omnia in Palestina hæreticorum tumultibus essent perturbata, ipseque Juvenalis, qui Antiochenæ sedi præjudicium intulerat, e sua sede pulsus, decreto sibi jure non potiretur. Hinc S. Leo hisce in circumstantiis aptum tempus sibi a Maximo significandum exspectans, scripsit sub finem capituli tertii: *Unde cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris student explicare, ut nunc consultationi tuæ absolute et congrue respondere possimus.* Notanda adverbia *absolute et congrue.* Interim vero *generalem* suæ mentis regulam, quæ Maximi circumstantiis congrueret, non *absolute*, sed conditionata locutione statim subiecit. *Nunc autem ad omnia GENERALITER PRONUNTIARE sufficit, quod si quid a quoquam contra Nicænorum canonum statuta in quacunque synodo vel tentatum est, vel ad tempus videtur extortum, nihil præjudicii potest inviolabilibus inferre decretis, et facilius erit quarumlibet consensio-*

pacta dissolvi, quam prædictorum canonum regulas ex ulla parte corrumpi. Et similiter cap. 5: *Si quid sane ad his fratribus quos ad sanctam synodum vice mea misi, preter id quod ad causam fidei pertinebat, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, etc.* Nam quod ab illorum (Nicænorum Patrum) regulis discordat, apostolica sedis numquam poterit obtinere consensum. Cum hoc postremum de legatorum assensu solum Maximi causam respiciat, Leonem de ea probe informatum agnoscimus. Nihil ergo impedit quominus credamus Maximum per suos legatos ad eum instruendum misisse actiones ipsas concilii, quas idcirco separatim jam ab initio Latine redditas probabilissimum nobis videtur. In hanc quidem rem suffecisset si duas solas actiones de Juvenali loquentes Maximus misisset. At cum in ultima trium actionum causæ Juvenalis et Domni simul jungantur, actionem pariter de Domino Maximus transmittendam putavit. Ita omnes hæc actiones Græcæ scriptæ, ut a Leone intelligerentur, curantibus fortassis ipsis Maximi nuntiis Latine redditæ fuerunt, ac propterea hæc versio ex Græco exemplo, quod idem Maximus quam accuratissimum atque authenticum direxit, facta, melior etiam, ut mox patebit, invenitur.

10. Actio de Juvenali, quæ ex hac versione ac ex nostro codice suppetit, cum editis tum Græcis tum Latinis quoad substantiam plane cohæret. Quædam vero discrimina notare plurimum interest. Paragraphus *Græce interloquutione Græce interpretata*, etc., in nostro codice postponitur interloquutioni Latine Paschasini, qui cum Latina lingua loqueretur, ejus interloquutioni postmodum in Græcum sermonem vertebatur. Id autem melius in nostro codice quam in Græco, 1233 ubi perperam ille paragraphus, et verba indicantia interloquutionem Græcæ redditam subiiciuntur interloquutioni Juvenalis, qui Græca lingua usus interpretatione Græca non indigebat. Id etiam melius quam in antiqua versione Latina, ubi idem paragraphus non solum post Juvenalis interloquutionem ponitur, verum etiam hæc interloquutio *Latine interpretata* dicitur, ac si Græcæ Græcorum interloquutiones in Græca synodo Latine redderentur. Rusticus in versione hujus actionis notante Baluzio hunc paragraphum omisit, sive quod deesset in Græco codice ex quo illam reddidit, sive quod cum extra locum positam, veluti corruptam et spuriam repudiavit. Noster itaque codex et nostra versio meliorem originem præferunt. Accuratiorem etiam fontem confirmant illa in fine ejusdem actionis: *et alia mans, Edantur*; quæ in nostro codice et versione leguntur, in Græco autem textu vulgato, et in aliis Latinis antiqua et Rustici versionibus desiderantur; at similiter apposita fuerunt in fine actionis de Domino, quam

etiam Rusticus edidit. Hi duo melioris et accuratioris A originis characteres, qui in nostro codice deprehenduntur, fidem conciliare debent ei conditioni, qua Maximus tres Palæstinas Juvenali cessit, si tamen id venerabili patri nostro archiepiscopo Romæ majoris Leoni placuerit, qui cupit sanctorum Patrum canones infrangibiles permanere. Formula quidem Romæ majoris e Græco fonte proficiscitur. Hujus autem conditionis rationem dedimus paulo ante. Quæ si non legitur nec in edito Græco textu, nec in duabus aliis Latinis versionibus, dum optimi codicis et melioris originis argumenta habemus, nihil exinde movebitur quisquis consideret alia ab aliis sive notariis in ipsa synodo, sive posterioribus amanuensibus fuisse prætermissa non solum in Latinis versionibus, sed etiam in originali Græco. Græcus textus et Rustici versio in hac ipsa actione de Juvenali omittunt plura episcoporum nomina, quæ leguntur tantum in antiqua versione. Num ideo de repudiandis ejusmodi nominibus quispiam cogitavit? Paragraphum *Qua interloquutione Græce interpretata a Rustico omisimus* vidimus. Alia similia in aliis versionibus animadvertere licuit, quæ hic recensere non vacat. Notarii in conciliis plures fuere, et quædam a nonnullis accuratius scribi poterunt quæ ab aliis negligerentur. Posteriores quoque amanuenses quædam potuerunt sive negligerent sive studiosius præterire. Quapropter ejusmodi defectus in aliquot vel paucioribus vel pluribus codicibus argumento esse nequeunt, ut additamentis interpolati traducantur illi codices optimis notis distincti, dum quædam in aliis mss. prætermis- sa, at satis congrua exhibent. Quod si hæc versio a Græco exemplo, quod Maximus ad Leonem miserit, originem ducit, notarium ejusdem Maximi in hoc capite excipiendo et describendo accuratorem fuisse nihil est dubitandum. Desunt e contra in nostro codice octo interloquutiones, quæ post interloquutionem Anatolii in Græco et in aliis Latinis versionibus leguntur. Hæc autem uti non necessariæ omitti poterunt sive ab antiquo interprete, sive potius ab excerp- tore et compilatore hujus collectionis, quem brevita- ti consuluisset vidimus.

11. Actio de Domno cum ea prorsus concinit quam Rusticus e ms. exemplo Juliz patriciæ edidit. Solum in nostro codice versus ordo deprehenditur, cum hæc actio subdati actioni de Juvenali pridie habitæ, in ms. autem Juliz patriciæ perperam præponeretur, ut ex notatione Rustici didicimus. Quesnellus num. 5 huic Rustici codici fidem detractus, unicum, recen- tem et infimæ fidei fuisse et a duobus ignotis scho- laribus Germanis acceptum ingerit. Mala autem hujus codicis epigraphæ ille usus est: quam emendatorem ex Rustici mss. sic Baluzius protulit: *Actio de Domno Antiocheno, quam inveni in codice patr. (id est patriciæ, non Patrum) Juliz membranato novo scriptam e codice vetusto chartatio, quem dixit ipsa fuisse Proculi et Albini Germanorum scholasticorum, id est fratrum causidicorum. Hic autem Juliz codex, licet novus Rustici tempore, qui medio sexto sæculo scripsit, nunc recens appellari nequit; multo autem minus co- dex ille Proculi et Albini, qui jam tam vetustus cen- sebatur. Etsi vero hi duo codices pro unico haberi queant, cum alter prodeat ex altero, quantæ tamen fidei esse debeat codex qui medio sexto sæculo re- tusus, paulo post Chalcedonense exaratus fuerat, nemo non videt. Nunc autem alius Vaticanus codex accedit, idemque vetustissimus, qui eandem actionem ex Græco exemplo redditam præfert. Hinc alia Ques- nellii objectio 1235 eliditur, qua hæc actionem a Rustico conflictam suspicatur. Vaticanus enim codex in hac collectione Chalcedonensi præmissa a Rustico non proficiscitur. Quod autem ille tertio opponit, Rusticum soli primæ actioni Chalcedonensi studium operamque navasse, rejicietur a nobis fusius in ob- servationibus ad not. 3 ejusdem Quesnelli in epist. 115 (Tom. præced., col. 1435, n. a).*

12. Si porro Juliz patriciæ codex Græcus fuisset, et ex eo hæc actionem Rusticus Latina lingua do- nasset, uti Græcum fuit illud exemplar, ex quo tres descriptæ actiones traductæ fuerunt, non solum duos Latinos, sed duos etiam Græcos diversæ originis co- dices haberemus qui hæc actionem genuinam confir- marent. Sed cum versio hujus actionis a Rustico edita similis videatur interpretationi nostri codicis, quam antiquissimam vidimus, nihil est ambigendum quin exemplar Juliz patriciæ, et Proculi atque Albini co- dex Latini fuerint. Rusticus quidem non tam Græcos quam Latinos codices se adhibuisse aliquot in locis indicat. Hanc igitur actionem non reddidit ex Græco, ut hactenus creditum est, sed ex antiquiori versione transcripsit. Hinc codices Juliz, Proculi et Albini hæc nostri codicis interpretationem continebant, quæ vel ex hoc vetustissima agnoscerit, et ex eo Græco exemplari deducta, quod nisi Maximus in rem suam ad S. Leonem transmississet, hæc actione de Domno careremus. Causa enim Domni, in qua de statuenda pensione agitur, adeo exigua visa est, ut Græci actorum Chalcedonensium collectores eandem neglex- rint, ut alia item omiserit; ac propterea Latina co- rumdem actorum versio eam actionem non exhibet. Hinc ipsis etiam Græcis scriptoribus Justiniano, Eva- grio, etc., ac Liberato inter Latinos ignota fuit; quo- rum silentium nihil aliud probat nisi hos adhibuisse solos codices actorum Chalcedonensium, in quibus desideratur; nec incidisse in ullum exemplar nostro simile, aut simile codici Juliz, vel Albini et Proculi, ex quibus Rusticus et nos eandem accepimus.

13. Actionem vero de Domno multo magis since- ram constituit alia actio, quæ ex solo Vaticano ms. prodiit. Pensionem enim quam anterior actio Maximi arbitrio permiserat, ne quid deinceps controversiæ incideret, postulante fortassis ipso Maximo, legati Leonis taxarunt. Dies, exordium et subscriptiones distinctam actionem ostendunt. Nec mirum sit novam actionem Chalcedonensem prodire: actiones enim de particularibus gestis ab aliis omisse, ab aliis de- scriptæ fuerunt, ut placuit. Hinc prior actio de Domno inventa fuit a Rustico in solo codice Juliz patriciæ. Græci mss. libri duas actiones habent de Caroso et Dorotheo, ac de Photio Tyrio et Eustathio Bery- thensi, quæ deerant in exemplaribus quibus antiquus interpres, Rusticus, Liberatus et Evagrius usi sunt. Confer not. 18 (Tom. præced., col. 257, n. b) in dissert. 1 Quesnellii ad an. 451. Taxatio pensionis pro Domno non assimilis est illi quæ Bassiano et Stephano Ephesinis episcopis ante duos dies act. 11 decreta fuerat. Neque moveat in hac actione pontificis titulus *Caput universalis Ecclesiæ*: nam iidem legati qui hunc titulum illi dederunt simili formula usi sunt act. 1, paulo post initium. De Leone enim aiunt: *Qui est caput omnium Ecclesiarum*; et non assimiletur act. 6, in subscriptionibus definitionis fidei: *Beatissimi at- que apostolici viri universalis Ecclesiæ pape urbis Ro- mæ Leonis*. In sententia tribus pontificis legatis Ju- lianus accensetur, ut in act. 9, sub initium, et in act. 10, ubi lectionem actorum pseudosynodi Ephesinæ interdixerunt. In hac autem sententia cum iidem le- gati præmiserunt Leonem constituisse privilegia An- tiochenæ Ecclesiæ reformari secundum veterum Patrum statuta, ex pontificis mente ac mandato juxta antiquos canones se decrevisse videri voluerunt. Hæc ad vin- dicandam et illustrandam novam hæc actionem, quæ aliam impetit a Quesnello actionem de Domno satis superque confirmat, adicienda fuere. Cum vero ex his præstantissimis Vaticanis codicibus documentis, quæ hactenus non satis cognita aut observata fuerunt, a laudata actione de Domno omnis suspicio amove- tur, tum vero exinde, ut Quesnelli verbis concluda- mus, jam præclarissimum antiquissimumque præ ma- nibus habemus testimonium summæ auctoritatis ponti- ficis Romani tum in synodos cum in Orientales episco- pos, majorum, inquam, ac primarum sedium,

DISSERTATIO DECIMA.

DE CAUSA THEODORITI EPISCOPI CYRI PSEUDO-EPHESINÆ SYNODI SENTENTIA DEPOSITI, A S. LEONE PAPA RESTITUTI, IN CHALCEDONENSI SYNODO PURGATI.

Ad epistolam Sancti Leonis 93 (nunc 120) ad eundem Theodorum scriptam.

1237 I. *Benedictus, inquit S. Leo, Deus noster, A* *cujus invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum te, secundum apostolicæ sedis judicium, demonstravit. Cui dignam retribuas pro tot laboribus gratiam, si talem te, qualem probavimus, pro universalis Ecclesiæ defensione servaveris (Epist. 93, nunc 120).*

Quale fuerit illud apostolicæ sedis judicium (a), a multis quesitum est hæcenus, inque varias itum est sententia. Nonnulli aliquid vel in synodo vel extra synodum a S. Leone de restitutione Theodoriti decretum conditum fuisse autumant, postquam ad eum causam suam per libellum appellationis detulisset. Verum cum de hujusmodi decreto ne apex quidem ullus appareat, sive in actis Chalcedonensibus, sive in aliis rerum tunc temporis gestarum monumentis, tam facile refellitur quam profertur. Alii enim synodali ac judiciale sententia Theodorum restitutum aiunt, quæ pseudosynodus Ephesina in irritam missa fuerat: in illo videlicet episcoporum conventu, quorum cinctus agmine Romanus pontifex apud S. Petrum venisse in occursum Valentiniani Augusti Augustorumque legitur in epistolis ea de re scriptis ad Theodosium imperatorem de actorum hujus conciliabuli reversione. Apud me vero certum est de Theodoriti causa nullam intercessisse sententiam, sive quæ a solo Leone, sive quæ a synodo sit emissa; sed illud solummodo judicium a Leone commemorari, quod communionis litteris continebatur. Dum enim querelas Theodoriti ulro susceperit pontifex, eidemque suam communionem impertivit, consequens fuit ut eundem ab omni hæreseos macula mundum judicaverit; deputaveritque inter adversariorum calumnias, quicquid **1238** obtruserant, ut eum velut suspectum de fide a synodo arcerent, vel etiam quasi de hæresi convictum deponerent in synodo. Quod ut magis lectori persuadeatur, ob ejus oculos rem totam compendiose ponimus.

II. Theodorus episcopus Cyri sub Antiocheno patriarcha jam a multo tempore infensum habuerat Dioscorum Alexandrinum, tum propter singularem suam eruditionem vitæque sanctimoniam, quibus obscurari se Dioscorus homo laudis appetentissimus existimabat, eum propter anathematismos S. Cyrilli decessoris ejus olim a se impugnatos. Theodorum ob eam causam hæreseos notare, appetere calumnias, omnibusque modis lacessere jam tum aggressus est Alexandrinus. Egit postea apud Theodosium imperatorem, ut Ephesinæ, quæ parabatur, synodo interesse prohiberetur, veritus Eutychis hæresiarchæ patrouis acerrimus hæreticorum impugnatorum, qualem se nunquam non exhibuerat Theodorus. Neque his contentus, cum omnia sibi in illa pseudosynodo per vim nefasque arrogasset, Theodorum ab ordine episcopali deiecit, depositionis sententiam

in eum non secus ac in alios episcopos catholicæ fidei propugnatores interquens.

Hoc ubi rescivit Theodorus, doluit ipse vicem suam; quidque caperet consilii in tanta rerum perturbatione apud se cogitans, circumspectiæque omnes Orientalis Ecclesiæ episcopos, aut etiam sæculi potestates, neminem invenit quem adire, vel cui suas querelas deferre posset. Chrysaphius enim, cuius consilio agebatur imperator, Eutychis patrocinium palam et publice susceperat. Augustus ipse hæreticorum arte delusus pseudosynodi sententiam auctoritate sua tuebatur. Dioscorus totius illius tempestatis auctor erat et artifex præcipuus. Domnus similiter cum Theodoro depositionis sententiam **1239** exceperat. Constantinopolitanus episcopus per Eutychianorum scelus et immanitatem si nondum supremum diem obierat, at saltem fere enecatus ad Hypæpense exilium deportatus erat. Quid restabat Theodoro agendum, Orientalibus pene omnibus vel furentibus, vel oppressis, vel ne hiscere quidem audientibus; nisi ut ad Occidentales sese converteret, eorumque fidem ac religionem sollicitaret? Dedit igitur litteras ad Leonem tamquam Occidentalem patriarcham, omnium episcoporum caput, ac communem totius Ecclesiæ Patrem; ejus (b) omniumque pariter Occidentis episcoporum opem implorans. De appellatione enim nihil habet Liberatus, qui cap. 12 hæc solummodo scribit: *Theodorus episcopus papa suggestit quanta mole perturbaretur ex insidiis Dioscori, rogans ut celerius tali causæ subveniretur per aliam conventum episcoporum.*

III. Sed ipsum Theodorum audiamus ita Leonem nostrum pro se alloquentem. *Ego autem, inquit (c), apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam: et supplico et obsecro vestram sanctitatem, ut mihi invocanti iustum vestrum et rectum judicium opem ferat, et jubeat ad vos venire, et ostendere meam doctrinam vestigia apostolicæ sequentem.* Quibus verbis duo mihi postulare videtur Theodorus. Primum quidem ex sancti Leonis sententia ac consilio tamquam prudentissimi piissimique præsulis doceri cupit, in judicio Dioscori ipsum stare salius sit pro Ecclesiæ pace, quam aliarum synodorum tribunal pulsare; quod quidem novarum sorte turbarum occasio esse poterat. Et hic quidem est primorum verborum sensus: *apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam.* Quam interpretationem non ex nostro, sed ex ipsius Theodoriti natam ingenio verba sequentia comprobant. *Ante omnia autem, inquit (d), rogo ut sciam a vobis, an in injusta hac depositione me oporteat acquiescere, an non: vestram enim exspecto sententiam. Et si iudicatis me stare asseritis, stabo; nec ulli deinceps homini molestiam exhibebo; sed quod flecti non potest Dei et Salvatoris nostri iudicium exspectabo.* Ex quibus dignosci potest quam

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc apostolicæ sedis judicium quale fuerit, explicabimus in observationibus num. 4 et seqq., ubi Quesnelli effugias disjicientur.

(b) Appellationem ad Leonem excludere nititur, D omnesque occidentales cum Leone comprehensos suadere studet: quæ duo a nobis refelluntur in Observe. n. 1 et seqq.

(c) *Εγώ δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ ὑμῶν θρόνου περιμένω τὴν ψῆφον, καὶ ἐκτείνω, καὶ ἀντιβῶ τὴν σὴν ἀρετήν, ἵνα μὴ μοι τὸν ὀρθὸν ὑμῶν καὶ δίκαιον ἐπικαλομένην*

κρίτηριον, καὶ καλεῖσθαι δρᾶσαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐπιδικᾶν μοι τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀποστολικοῖς ἴχουσιν. Theod. ep. ad Leon. cap. 5.

(d) *Πρὸς δὲ πάντων μαθεῖν ἀντιβῶ παρ' ὑμῶν εἶναι χάρις με στέφει τὴν ἀδικίαν ταύτην καθήκοντα, εἴτε μὴ τὴν γὰρ ὑμῶν πρὸς μὲν ψῆφον καὶ καλεῖσθαι τὰς καταπλητταμένους μείναι, ἐμμένω, καὶ οὐδέτι ἀνθρώπων ἐνοχλῶσαι λοιπὸν, ἀλλὰ μόνω τὸ ἀκρίτως τοῦ Θεοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν κρίτηριον. Theod. epist. 113, cap. 6.*

sincere vel quam eruditè illa Theodoriti verba interpretatus sit scriptor nuperus de judiciis episcoporum Gallicè disserens pag. 318. Alterum quod sciscitatur Theodoritus, hoc est, ut si iudicaret S. Leo standum non esse Dioscori sententiæ, aliud concilium in Occidente apostolicæ auctoritatē **1240** haberetur, ad quod ipse convolare posset ab injusta sententiā absolvendus. Is est superius descriptorum verborum sensus: *Obsecro vestram sanctitatem ut mihi invocanti justum vestrum et rectum iudicium opem ferat et jubeat ad vos accurere. Quem sensum perspicue eliciamus ex ipsius Theodoriti epistola eodem tempore ac eodem de negotio scripta ad Renatum Romanæ Ecclesiæ presbyterum, qui Ephesum vice Leonis directus fuerat. Hoc igitur, inquit (a), de causa tuam oro sanctitatem, ut persuades sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo, ut apostolica viator auctoritate, et præcipiat ad vestrum convolare concilium (b). Et iterum in epistola ad Anatolium patricium Constantinopolim missa: Tuam, inquit (c), magnificentiam oro, ut hanc gratiam a triumphatore imperatore obtineas, ut ad Occidentem accedam, et ab illis Deo dilectissimis et sanctissimis episcopis iudicet: et si vel minimum quidem fidei regulam transgressus esse ipse repertus fuero, in ipsum maris profundum projiciar.*

Sive autem concilium istud, quod adire optat Theodoritus, ex solis Italici traciis episcopis componi velit, quod non reor, sive ex omnibus Occidentalium partium præsulibus, quod probabilius est, perinde est mihi. Etsi enim illorum solummodo episcoporum concilium postulatum esse concesserim, quibus ex proximis provinciis ad Romanum pontificem concurrere solemne erat, ut juxta sanctorum Patrum decreta geminus, vel unus saltem per singulos annos episcoporum haberetur conventus, quemadmodum ex epistola S. Leonis 16, cap. 7, edocemur, non esset sententiæ nostræ adversum: quoniam manifestum est tale concilium a Theodorito (d) non ex juris necessitate esse postulatum, sed ex ipsius litigantis arbitrio, cui liberum fuit juxta Ecclesiæ Africanæ morem et Carthaginensis concilii decretum, iudicium sibi deligere apud Occidentalium episcoporum synodum, ea lege ut quæcumque a delectis sponte propria iudicibus emitteretur sententiæ, ei sese irrefragabiliter submitteret. Ita enim in gratiam damnati episcopi provisum fuit a Carthaginensibus Patribus anno Christi 407, ut legitur in codice Africanæ Ecclesiæ cap. 96, quod ne apud alias Ecclesias in usum vocaretur, nihil obstat. Si fuerit, inquit canon, provocatum, eligat qui provocaverit iudices, et cum eo et ille contra quem provocaverit: ut ab ipsis deinceps nulli liceat provocare. **1241** Ex spontaneo igitur delecto, non ex necessitate Romani pontificis synodum convenisse dicendum erit Theodoritus, si ad eam solam provocavit. Si enim ad hoc iura teneretur, ut quid verebatur ne preces suæ a pontifice non admitterentur, nec suum effectum recursus sortiretur? Hoc enim plurimum deprecatur in sua

A epistola ad sanctum Leonem. *Supplicationem, inquit (e), meam queso ne respicias: nec miseram meam canitatem despicias. Cur Renati presbyteri gratiam capiat, ut ipso agente ac suadente ad concilium Occidentis convolare ipsi permitteretur? Cur hortatur Romanæ Ecclesiæ archidiaconum, ut S. Leonis zelum accendat? Dignare, inquit (f), Deo dilectissime, zelum accendere sanctissimi in omnibus et beatissimi archiepiscopi, ut etiam Orientis Ecclesiæ vestra fruatur protectione. Quam denique ob causam ac ipsius iudicio, quæcumque esset, assensurum atque ad hæsurum spondet? Talem enim sponsonem nemo est qui non rideat, si de iudicio agatur quem adire et cui obtemperare necessitas fuerit: tunc enim, velit nolit is qui appellat, nec licet ei iudicium declinare, nec sententiæ obedientiam detrectare. Non incongrue autem talis sponso præmittitur, cum iudicium a delectis ipsius litigantis arbitrio iudicibus postulat, ne isti iudicandi onus a se removerent. Quamquam autem hæc dicimus de Romana synodo, probabilius tamen existimamus de universali Occidentis concilio cogitasse Theodoritum: cum absolute ad Occidentem accedere, et ab Occidentis episcopis iudicari exoptet.*

B Conjecturam hanc nostram mirum in modum confirmat epistola Theodoriti 117, quæ Florentio quidem episcopo inscripta legitur, sed prosumus videtur (g) ad episcopos Romanæ seu Occidentalis synodi directæ. Necessaria enim est, quantum sapio, tituli emendatio, quæ clarissimi Garnerii opinio est, gravissimis indicibus fundata. « Primum (inquit) quod Theodoritus ad plures scribat: videtur enim semper numero multitudinis, solius singulares quoscumque, etiam summum pontificem, et Augustam Palcherrimam singulari nomine compellare. Quod autem interpres posuit *sanctitatem tuam*, non consonat Græco, *ὑπερέχοντος*: quemadmodum nec quod dixit, *vir sanctissimus*, Græco enim legitur *ἀγιώτατος*. 2° Quod plures illi ad quos scribitur, forent Occidentalium partium, oppositi siquidem Orientalibus. 3° Quod plures illi quoque Occidentales fuerint episcopi: præterquam quod enim id titulus indicat, demonstrat insuper vox *sanctitatis vestre* tertium adhibita. 4° Quod episcopi isti non defecissent a fide, Orientis Ecclesiis communem calamitatem **1242** passis: atque ita inde spes erat restituenda: rei: *Dei gratia reliquit nobis seminem sanctitatem vestram, ne famus sicut Sodoma*, etc. 5° Quod tantæ illi forent auctoritatis, ut possent depellere Orientis Ecclesiarum calamitatem, exortam hæresim proscribere, eos qui Incarnationis doctrinam adulterare ausi sunt, aperte redarguere, illorum qui pietatis causa vexantur, patrocinium et defensionem suscipere, per injuriam pulsos non despiciere, sed iusto subsidio injuriam reprimere, ac veritatem præfracte impugnantes docere. 6° Quod ad eos mittantur legati: iidem nimirum qui ad Leonem papam tunc dirigebantur. » (Vide notas et dissert. Garnerii tomo nostræ Patrol. XLVIII.)

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Διέκτο τοῦτο τὴν ὑμετέραν ἀγωνισμένην παρακαλῶ, πάσι τοις ἀγωνιστοῦν καὶ δούλοισιν ἀρχιεπισκόπου τῇ ἀποστολικῇ χρυσάσθῃ ἐξουσίᾳ, καὶ εἰς τὸ ὑμῖνον ἀναδραμεῖν κληθεῖσαι συνίδριον. Theod. 116 ep., ad Renatum presb.

(b) Cur Theodoretus ad Leonem appellans, concilium nominet, ibidem explicabimus n. 2, ubi etiam quod concilium intellexerit, constitutum invenies.

(c) Ἀπευθύνω τὴν ὑμετέραν μεγαλοπρέπειαν ταύτην αἰτῆσαι τὴν χάριν τὸν καλλίστον κορυφαῖον [F. leg. κορυφαῖον]. ὥστε με τὴν ὑπέρβου καταλαβῶν καὶ παρὰ τοῖς ἐν ἐκείνῃ θεωρησιτάταις καὶ ἀγωνάτοις ἐπισκόποις διακασθῶ. Idem epist. 119, Anatolio patrico.

(d) Cum hoc loco Theodoretæ supplicationem ad meram liberi compromissi speciem revocare Quesnellus nititur, iudicium jus in appellatione ejus conatur infringere; cum tamen Theodoretæ verba in

D observationibus recitanda num. 2 prærogativam primus aperte designet, ejus jus in appellationibus etiam episcoporum Orientis luculenter statuitur in observ. ad dissert. 5, cap. 8, 6 et 7. Ideo autem Theodoretus petiit ne repelleretur, quia appellatio quantumvis ad legitimum iudicem delata, si injusta iudicaretur, repelli potest.

(e) Μὴ διαπτώσῃ μοι τὴν ἱκεσίαν παρακαλῶ, μηδὲ τὴν ἀδίαν μου παρίδῃς καλῶς μετὰ πολλοῦς ὀδυσμαίνον καμάτων. Theod. ad Leonem, c. 5.

(f) Χαταξήσω τὸν, θεοφιλέστατε, πυρσὺν τὸν ἐξ ὧν τοῦ τὰ πάντα κινήσαντος καὶ δούλοισιν ἀρχιεπισκόπου, ὥστε καὶ τὰς τῶν ἀνατολῆς ἐκκλησίας τὰς ὑμετέρας ἀπολαύσαι πνευματικῆς. Epist. 118, ad archid. Romæ.

(g) Ilac de re confer observ. num. 3.

Hæc si vana non est viri eruditi conjectura, immo *A* lum habuisse judicium ad causam Theodoriti ventilandam; sed eidem communione non interrupta fuisse conjunctum, ejusque litteris rescriptisse, nec standum esse judicatis, nec expectandum ei esse aliud judicium, ut Ecclesiam suam solito more gubernaret: quoniam quæ gesta erant Ephesi per unius hominis impudentiam, nulla catholice fidei ratio rata esse permittit (Epist. 47, nunc 51). Eo libentius autem sententiam adversus Theodoritum latam pro nulla habuit, quod de ejusdem fidei integritate novum ex Oriente testimonium ad ipsum fuit delatum. Ex litteris enim Anatolii Constantinopolitani episcopi post Flaviani mortem ordinari resciverat Theodoritum encyclicæ ad Flavianum eumdem epistolæ ultro subscrispisse, nec Nestoriana Eutychnaque solum dogmata damnasce, sed ipsis etiam Nestorio et Eutychni anathema dixisse. Istud enim præstitum esse ab omnibus episcopis qui Antiocheno suberant, quorum unus erat Theodoritus, discimus ex epistola Leonis nostri ad Paschasium Lilybætanum, quam nunc primum in lucem emittimus. *Noveris etiam*, inquit (Epist. 68, nunc 88, c. 3), *proxime me epistolam Constantinopolitani episcopi accepisse, quæ refert, 1244* Antiochenum episcopum missis per provincias suas tractoriis, universosque episcopos ei epistolæ meæ præbuisse consensum, et Nestorium ac Eutychni pari subscriptione damnasce. Ex hujusmodi subscriptione, vel etiam ex ea epistola quam ad Leonem scripserat Theodoritus, intellexit Romanus pontifex judicavitque ipsum ab omni hæresis macula immuam, nihilque hac ex parte obstare quominus suam ei communionem more solito impertiret; et ille suam Ecclesiam cum pace ecclesiastica retineret. Tale est sedis apostolicæ judicium, ut ego quidem reor, de quo in hac epistola quam commentatur, mentio facta est; quod quidem non demonstrat restitutum esse judiciali pontificis sententia suam Theodorito sedem; sed amotam solum nonnullam erroris suspicionem, quæ ei forte vel ex adversariorum repetitis sæpe sæpius calumniis, vel ex antiquis cum Cyrillo concertationibus inheraserat.

Auctoritati addit idem Garnerius rationem, quam præstare ipsi incumbit: *Agebat enim*, inquit (Diss. 1, c. 10), *una de majoribus causis: cuiusmodi nulla disceptabatur ea ætate vel ab ipsis summis pontificibus nisi in episcoporum conventu. Fuisse vero causam hanc inter majores, vel ex eo maxime apertum est, quod de fide episcopi nominatissimi, depositi a synodo in qua fuerant omnes totius orbis patriarchæ (Romanum ex-cipe) quæstio haberetur.*

IV. Acceptis porro Theodoriti et aliorum litteris, auditæque hilaritate relatione, quid Theodorito rescripserit sanctus Leo ignoramus: quid egerit inquirimus. Intellexit statim pontifex post Ephesinum latrocinium (b) opus esse concilio, eoque generali, ut ex ejus litteris ea de re ad Augustum scriptis clarum est. *Generalem synodum*, inquit (Epist. 40, nunc 44, cap. 10), *jubeatis intra Italiam celebrari, quæ omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divisum; convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis: quorum si qui superati mints atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur.* Verum pro restituendo Theodorito, neque provincialem, neque generalem synodum necessariam esse duxit, quoniam pro deposito habendus ille non erat, in quem non concilium, sed latrocinium; non episcopus, sed prædo improbus 1243 depositionis sententiam ferre conatus fuerat: in eum, inquam, quem nec in jus vocasset, nec præsentem judicasset, nec quid de suscepta a Deo et Salvatore nostro humanitate sentiret, interrogasset (Epist. 52, Theodor. ad S. Leonem). Quod ita apud omnes certum erat, ut quidquid in illo miserrando Ephesi conventu factum erat, pro infecto ab omnibus passim catholicis haberetur. Quoniam, inquit S. Leo (Epist. 47, nunc 51), *ea quæ in Epheso nuper contra justitiam vel canonum disciplinam per unius hominis impudentiam gesta sunt, nulla catholice fidei ratio rata esse permittit.* Unde et monet Constantinopolitanos, ne a sacerdote suo, qui similem cum Theodorito exceperat depositionis sententiam, ultra eos minis, ulla formido divellat. Quisquis enim, inquit (Epist. 45, nunc 50, cap. 1), *incolumi atque superstiti Flaviano episcopo vestro sacerdotium ejus fuerit ausus invadere, nunquam in communione nostra habebitur, nec inter episcopos poterit numerari.* Hoc ipsum est quod ab imperatore Theodosio poscebat Leo noster, cum rogabat eum ut omnia in eo statu esse juberet, in quo fuerant ante omne judicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregaretur (Epist. 40, nunc 44). Cui postulationi annuit pro Theodosio Marcianus, cum in ejus mortui locum successus est: qui et majorem revera ex toto orbe episcoporum synodum congregavit, et eidem jussit interesse Theodoritum.

Ex dictis manifestum est Leonem nostrum (c) nul-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Id impugnatur in observ. n. 2.
(b) Quo sensu et quibus in circumstantiis S. Leo necessarium scripserit concilium generale, fuse explicatum est in antecedentibus nostris observationibus ad dissert. 8, num. 14 et seqq.

(c) Immo peculiare judicium Leonem de Theodoro habuisse demonstrabimus in observationibus subjiciendis a num. 4 usque ad n. 8.

(d) Confer not. 25 (Col. 715, n. d) in dissertatione præcedente, ubi peculiaris et potentior vis communionis traditæ a sede apostolica explicatur.

(e) Quatenus Theodoretus causa iterum agitata fuerit in synodo Chalcedonensi sine præjudicio iudicii de eo lati a S. Leone, exponemus in observ. num. 9 et 10, ex quibus sequentia diluentur.

est quod quis Theodoriti causam ab ista lege eximendam existimet, cum potius hæc præ cæteris una synodi examen postularet. Alii enim plerique episcopi, quos pseudosynodus Ephesina sedibus suis deiecerat, ante latrocinium **1245** in suspitione erroris non venerant, ac propterea rescissis pseudosynodi actis, res illis sua integra erat: Theodoritus autem longe ante Ephesinum conventum suspectæ fidei notatus fuerat a catholica sententiæ propugnatoribus. Nestorio visus erat patrocinari, et ex erroris suspitione ansam arripuerat imperator cum a synodo removendi. Quare etsi et a Leone in communionem receptus et ad Chalcedonensem accessit esset imperatoris edicto, non hoc tamen uno diluebantur antiquæ suspiciones; sed futuro iudicio via parabatur, cui et ejus fides discutienda, et adversariorum accusationes examinandæ servabantur. Inde est quod iudiciis laicis introduci eundem in synodum postulantes iuxta imperatoris edictum, non pauci alibi episcopi, ut videtur nonnulli, sed longe plurimi, (a) *Egyptii videlicet, Palestini et Illyricani clamaverunt: Miseremini, fides perit; Istum Canones efficiunt; Hanc foras mittite; Magistrum Nestorii foras mittite; Synodus orthodoxa Theodoritum non suscipit; Cyrillum iste anathematizavit.* Hos inter episcopos Illyricani ducem habebant (b) Thessalonicensem episcopum, qui cum vices Romani episcopi gereret in Illyrico, ab ejus nutu pendebat: nec tamen apostolicæ sedis iudicium, quo Theodoritus ab omni hæresis macula mundus pronuntiatus fuerat, obstat credidit, quominus ille a synodo tamquam de fide ex antiquo suspectus removeretur. Rursus vero instantibus iudiciis eum recipi, vix tandem acquieverunt dicti episcopi, quasi ex indulgentia ac dispensatione; non prius tamen quam (c) Maximi Antiocheni primatis sui testimonio nulla hæretici sensus peste infectus esse Theodoritus probaretur, et insuper pollicerentur iudices nullum ex præsentia illius præiudicium creandum esse, causamque integram futuro examini esse reservandam: hisque impositis conditionibus tandem admissus est Theodoritus.

VI. Ad octavam concilii actionem ubi perventum est, vocata fuit ad examen Theodoriti causa. Cumque vociferarentur episcopi, ut ipse Nestorium anathematizaret, restituti aliquandiu, non quod impio hæresiarchæ faveret: jam enim, ut ex epistola 68 (nunc 88) S. Leonis ad Paschasium vidimus, ei dixerat anathema cum cæteris Orientalis diocesis episcopis, quorum unus erat, iidemque actione 1 Chalcedonensis, cum de illo tractaretur, idem sunt testati: **1246** Nos, inquit, in pura charta subscripsimus: non quod diverticula quæreret, quibus ab anathematizando Nestorio posset abstinere: talia enim de tanto

A viro comminisci indignum est: sed parim quia moleste ferebat aliam sibi quam aliis legem imponi, qui cum cæteris actione 4 professus fuerat Nicænum et Constantinopolitanum symbolum; epistolam Leonis ad Flavianum, quæ Nestorio anathema dicebat, amplexus fuerat; fidemque suam solenni subscriptione firmaverat; partim et maxime quia cum damnatus a synodo Dioscori reclamasset, omnia rite et pro more conciliorum ex ordine recenseri ac recognosci volebat; ne clanculariam ac velut furtivam absolutionem ex delicti conscientia quasivisse videretur. Ea causa est cur rolegi in primis postulavit tam preces imperatori, quam libellos legatis a se oblatos: Si vobis, inquit, videtur, legantur coram vobis, ut sicut sapio cognoscatur. Nec prius compendiosam illam professionem, *Anathema Nestorio*, etc., quæ tot indecoris clamoribus flagitabatur, elici a se passus est, quam fidem suam a calumniis, quibus toties impetita fuerat, prolixiori assertionem vindicaret: qua publice enuntiata, dicit *Anathema Nestorio*, etc. Sanctus quippe ille episcopus de integritate fidei suæ probanda (quo antiquius nihil catholico sacerdoti esse debet) magis erat sollicitus, quam ut vel synodo interesse, vel Ecclesiæ dignitatique suæ restitui curaret. Vere, inquit, non dico, nisi quomodo novi Deo placere prius persuadebo (al. satisfacio) vobis, quia neque de civitate curo, neque honore opus habeo, neque ob hoc veni; sed quia calumniam passus sum, veni persuadere me esse orthodoxum (*Chalc. act. 8*). His ita peractis, et omni tunc denum non scrupulositate, sed dubitatione, ut iudices loquuntur, sublata, secuta est synodi sententia, quæ sancti Leonis iudicium communionem suam Theodorito impertientis approbans atque confirmans, suæ cum sedi restituit, hanc potissimum iudicii causam afferens: (d) *Quoniam, inquit, et Nestorium et Eutychen non solum scripto, sed et sub præsentia totius consensus ore proprio anathematizavit.*

VII. Ex dictis intellige, eruditæ lector, quam misere in ipso meridiano sole cæcutant, qui episcoporum in synodum oecumenicam coalescentium sacrosanctam auctoritatem deprimentes ac ludibrio habentes (multo magis autem extra synodum) (e) memor illis **1247** pontificiorum mandatorum executionem ex suo officio competere contendunt, tum in hac, de qua agimus, causa, tum in aliis omnibus. Cum potius apostolicæ sedis hæc sit non infima laus, synodorum oecumenicarum executricem esse. Tali enim prærogativa gloriatu et Gelasius papa, eamque sedi suæ pro suo scilicet principatu asserere non erubuit epistola 15: *Confidimus*, inquit, quod nullus jam veraciter Christianus ignoret uniuscuiusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesiæ probavit assen-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hi omnes in prima actione Dioscori et Eutychis præiudiciis irretiiti erant; ac proinde nihil mirum, si Theodoro, quem Dioscorus uti Nestorianum damnaverant, adversabantur.

(b) Anastasius Thessalonicensis aberat, et solummodo per legatum interfuit.

(c) Adhuc post testimonium Maximi, et post iudicium pollicitationem illi reclamant. Solum iudiciis iterum ac tertio urgentibus in eadem actione prima acquiescendum fuit.

(d) Cum de Theodoro actum fuerit in decima actione, ut iis satisfaceret qui de ejus fide ambigebant, iis publica ejus protestatione convictis, hæc potissimum ratio istorum causa ingerenda fuit in ipsa sententia, quam legati pronuntiant, ita tamen ut huic rationi præmiserit Leonis iudicium, sicut etiam istud universa synodus in acclamationibus commendaverat. Confer observat. num. 4.

(e) Nemo catholicus inficiari potest episcopos in conciliis præsertim oecumenicis una cum summo pontifice, qui eis vel per se, vel per legatos ut caput

membris præsidet (sunt formulæ ipsius concilii Chalcedonensis in relatione ad Leonem, nobis epist. 98, c. 1) esse veros iudices atque legislatores, ac uti tales controversias definire, ferre sententias, leges condere, et ad executionem obligare. Editis deinde concilii decretis iidem postea executores fiant, cum ea ad praxim deducunt, uti obligantur: et hac ratione ipsi Romani pontifices sese executores professi sunt, ut ne tamen in rebus ad disciplinam pertinentibus potestas dispensandi aut mutandi aliquid, cum expedire videretur, ipsis negari queat. In causa autem Theodoretici licet iudicium apostolicæ sedis, quod concilio præcessit, illum restituerit restitutione juris; actualis tamen restitutio eidem concilio reservata fuit, ut explicabimus in observ. num. 10, ibidemque etiam ostendemus num. 9, quatenus sine ullo sedis apostolicæ præiudicio licuerit synodo post iudicium Leonis ea de causa iterum cognoscere, ut dubitantibus satisfaceret, nihilque Leoni subreptum ex ipsa Theodoretici confessione atque anathemate in Nestorium pateret.

sua, non aliquam magis exsequi sedem præ cæteris oportere: quæ et unanquamque synodum sua auctoritate confirmat, et continui moderatione custodit, pro suo æquitate principatu, etc. Et infra: Ponamus tamen, inquit, etiam si nulla synodus præcessisset, cujus apostolica sedes recte fieret executrix, etc. Et vero quod ad Theodorium pertinet, manifestum est Chalcedonensem synodum illius (A) negotium non aliter pertractasse, quam si ad aliud jam tribunal non esset delatum. Hic enim licet communionis Romani episcopi particeps factus; licet ejusdem, ut volunt, iudicio constitutus; licet patriarchæ sui in synodo præsentis munus suffragio; licet imperatorio etiam edicto non synodi modo consors effectus, sed et ad suam, reductus Ecclesiam (de eo enim maxime intelligendum est quod scribit sanctus Leo ad Pulcheriam: Quod sacerdotes, inquit (Epist. 59, nunc 79, c. 3), catholicos, qui de Ecclesia suis injusta fuerunt, ejectione sententia, reduxerunt); licet denique epistolæ sancti Leonis semel et iterum subscripseret; hæreticus tamen proclamatus est a maxima synodi parte, atque a synodo tantum non ejectus (Romanis etiam legatis tacentibus, nec pro Leonis iudicio, et sententia quam synodo prævisse volunt, intercedentibus), virque tandem purgatus est, sueque redditus Ecclesie, postquam et ejus fides ab ipsa synodo iterato examinata fuit discussa, et ipse hæreticos sub præsentia talia concessus ore proprio anathematizavit.

Porro sententiæ synodi, cui præluserat iudicio suo Romanus pontifex, suum etiam postea consensum adhibuit, tum aliis epistolis, cum ea maxime quam ad ipsum Theodorum dedit aliquanto post finitam synodum: in qua plurimum gratulatur quod ab invincibili veritate omnis hæreses immunis demonstratus esset, quod apostolica aedis de ipso iudicio fuisset confirmatum, quod denique aliud nihil optandum esset, 1248 quam ut talem se, qualem antea probaverat, ac tunc eam Leo probaret, pro universalis Ecclesie defensione servaret, Benedictus, inquit (Ep. 95, nunc 120, cap. 5), Deus noster, cujus invincibilis veritas ab omni hæreses macula mundum te, secundum apostolicam aedis iudicium, demonstravit: cui dignam retribuis pro tot laboribus gratiam, si talem te, qualem probavimus et probamus, pro universalis Ecclesie defensione servaveris.

VIII. Hæc dum relego, mirari satis non possum invento nuper esse qui scriberent, causam Theodoriti in Chalcedonensi synodo discussam, purgatam, restitutam, a sancto Leone non esse confirmatam, sicut nec alia ejusdem de privatis episcoporum causis iudicia. De aliis inquirere non est hujus loci. De Theodoriti, citi abunde verba mox recitata demonstrant confirmatum esse a Leone synodale iudicium, quo ille fuerat absolutus, opere tamen pretium est etiam his alia subungere, quæ in eadem epistola sequuntur, manifestumque reddunt non ejus tantum personam ab impiorum insidiis, sed ejus etiam fidem ab adversariorum calumniis in synodo esse vindicatam. Nam quod Deus, inquit (Epist. 95, nunc 120, cap. 5), omnium calumniosorum fallacias solvit, maximam beatissimi Petri curam pro cunctis nobis agnoscimus: qui postquam aedis sue iudicium in fidei definitione firmavit, nec circa quosquam vestrum, qui nobiscum pro catholica fide laboratis, personam, quicquam reprobum videri permittit: quia nec poterat Spiritui sancto iudicante quisquam ex eis non victor exire, quoniam iam vicerat fides. Ex quibus Leonis verbis manifestum est hanc illius esse mentem: sententiam, quæ Theodoritum absolvit in synodo, Spiritu sancto per episcopos congregatos iudicante editam esse; acceptiones quibus ipsius episcopi fides petita fuerat, nihil aliud esse quam calumniosorum fallacias; de his tandem victorem eundem exisse in octava synodicectione, quia ejus vicerat fides in quarta; circa ipsam

A. nihil reprobum ultra visum fuisse; illud omne quod a synodo in Theodoriti negotio gestum est, ab apostolica sede approbatum esse et confirmatum; ac demum (quod ex præcedenti consequens est) præter fidei definitionem aliquid eorum quæ Chalcedone decreta sunt, a sancto Leone receptum esse ac vindictatum, quandoquidem maxima beatissimi Petri cura fuit pro episcopis a 1249 Dioscuro damnatis, ut postquam aedis sue iudicium in fidei definitione firmavit, nihil circa quosquam eorum personam reprobam videri permittet.

IX. Hæc adeo perspicua sunt, ut quidquid in contrarium opponatur, necesse sit infirmum esse ac nullius roboris. Adversus tamen ista Leonis verba ex aliis ejusdem verbis molem struunt adversarii. Sæpius, inquit, affirmat pontifex sanctam synodum ad extinguendam solum hæresim et ad confirmationem fidei catholicæ esse congregatam (Epist. 80, nunc 106, cap. 2). In qua non solum, inquit, per fratres, qui vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodaliū propriarum vobiscum unius sententiam, in sola videlicet fidei causa, quod sæpe dicendum est, propter quam generale concilium placuit congregari (Epist. 87, nunc 114, cap. 1). Ex quibus in hæc verba concludit: Si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam synodum vice mea misi, præter id quod ad fidei causam pertinet, gestum esse perhibetur, nullus erit penitus firmitatis: quia ad hoc tantum a sede apostolica directi sunt, ut, excisis hæresibus, catholicæ essent fidei defensores. Quidquid enim præter speciales causas synodaliū conciliorum ad examen episcopale deferatur, potest aliquam dijudicandi habere rationem (Epist. 92, nunc 119, c. 5). Ex his similibusque Leonis verbis inferi Pelagius papa II in epistola ad episcopos Istriæ, etc., quod ipse Leo gesta multiplicia causarum specialium reprobanda, auctoritatem synodi in sola fidei definitione constrinxit. Et postea: Quidquid ergo, inquit, præter fidem agitur, Leone docente ostenditur, quia nihil obstat si ad iudicium revocetur. Quia, ut rursus ait, postquam beato Leone scribente jus retractandi et dijudicandi conceditur, etiam si qua esse poterat, eorum qui interfuerant, in privatis negotiis auctoritas vacuatur... Denique privatas causas, quæ illic post definitionem fidei actæ sunt, non solum minime confirmari, sed et retractari atque dijudicare permittit. Definitionem porro fidei in actione sexta terminatam esse, finitamque fidei causam probare conatur idem pontifex, tum ex generali omnium episcoporum subscriptione, quæ huic actioni, non aliis subicitur; tum ex fide antiquiorum codicum Græcorum, qui totam synodum sex tantum actionibus circumscribunt, subjunctis ad sextam canonicis, cæterisque omissis, quæ modo in Latinis habentur; tum hinc denique quod finita sexta actione, episcopi dimitti se supplices ab imperatore postularunt.

Hæc, meo iudicio, facile dissolvi possunt, si modo præjudicia removeantur. Unum est, opinor, ad quod tota difficultas devolvitur: una vox, ex cujus intellectu tota lis pendere mihi videtur, videlicet causa fidei, quam quia ad strictiorem quam per erat significatam coarctarunt alterius sententia patrōni, a beati Leonis sensu longe abire coacti sunt; immo et Leonem Leoni collidere. Cum ergo quid per causam fidei intellexerit semel assecuti fuerimus, tum huic 1250 controversie lux affligabit, Leo cum Leone redibit in gratiam, patensque erit concordie vis, quæ præclusa multis hæctenus visa est.

Causa igitur fidei, cujus upius ventilanda gratia Chalcedonensem synodum congregatam esse scribit S. Leo, nec sola fidei definitione continetur, nec ista sola contineri dicitur a sancto Leone, sed etiam eorum causarum et scandalorum discussio, quæ occasione fidei, errorisque Eutychemi fidem oppugnantem nota erant, eorumque omnium retractatione, quæ apud

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Vide observ. n. 9 et 10.

Ephesum per Dioscori artes furoremque fuerant perpetrata. Hæc est integra causa fidei, cui nimirum ita connexæ atque intertextæ erant personarum causæ, eorum, inquam, quorum fides vel suspecta, vel accusata, vel damnata, vel calumniose infamata erat, ut si Eutychis perfidiam ac rebellionem, si Dioscori improbas machinationes, et quæ consecuta est, exauctorationem; si Flaviani, Eusebii, Theodoriti, aliorumque orthodoxorum episcoporum damnationem ac restitutionem, a fidei causa recideris, jam eadem magna sui parte trunca erit ac mutua. Aliud ergo simplex fidei definitio, aliud causa fidei, hoc saltem in negotio. Illa solius catholice veritatis assertionem continetur; hæc insuper et hæreticorum, qui fidem eiecerant, damnationem, et catholicorum, qui ab hæreticis accusati, damnati depositique sunt, absolutionem ac redintegrationem, omnimodam utrorumque discussionem complectitur. Quemadmodum enim non ea plena est erroris abdicatio, quæ cum impiis dogmatibus, eorum pariter auctores manifestos, confessores vel convictos non damnat; ita integra non est hæc fidei defensio, quæ omnes catholice sentientes non suscipit; non plena assertio, quæ episcopos catholicos in hæresis suspitionem per improborum calumnias vocatos non vindicat; non integra victoria, si, ut de Theodorito agens Leo noster scribit, *quisquam ex eis non victor exiret, quorum jam vicerat fides* (Epist. 93, nunc 120, cap. 5).

X. Hæc causa fidei expositio, etsi satis ex se perspicua est, genuina esse magisque comprobabitur ex ipsius Leonis epistolis, quas partim ante synodum scripsit, partim pro eadem recipienda ac confirmanda. Cum enim a Theodosio Augusto generalem synodum enixius postulare, quid ab ea præstandum sperat? Hoc in primis: *Ut omnes offensiones ita aut repellat, aut mitiget, ne aliquid ultra sit vel in fide dubium, vel in charitate divinum.* Ad hæc: *Ut episcopi, qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarant, salutaribus remediis in integrum revocentur.* Denique, *ut omnibus querelis et præjudiciis partis utriusque suspensis, diligentius universa quæ offensionem generaverant retractentur, et absque vulnere fidei, absque religionis injuria, in pacem Christi redeant, qui per impotentiam subscribere coacti sunt sacerdotes, et soli auferantur errores* (Epist. 40, nunc 41, cap. 3). Hæc omnia quis non videat magis attinere personas quam ipsam fidei definitionem? 1251 De qua tantum abest ut (quod adversarii contendunt) unice tractari in synodo voluerit, quin potius hoc ante omnia et enixis precibus obtinere ab imperatore satagat, ut de fide penitus sileteretur, nec quasi dubia iterum ad examen vocaretur. Unde, inquit, per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, qui regni vestri est auctor et rector, obtestor et obsecro clementiam vestram, ut in præsentī synodo fidem, quam Patres nostri ab apostolis sibi traditam prædicarunt, non patiamini quasi dubiam retractari... (Epist. 75, nunc 90, cap. 2.) Rejecta penitus audacia disputandi contra fidem divinitus inspiratam, vana errantium infidelitas conquiescat (Epist. 72, nunc 93, cap. 2). Sed ex subjectis verbis adhuc clarius evadit, propter episcoporum causam, cui fides immixta erat, magis coactam esse synodum, quam propter ipsius fidei definitionem, cujus integritati nihil cretuli, nihil licebat apponi. Sic igitur in epistola ad ipsam synodum Chalcedonensem scribit sanctus Leo: Quia vero non ignoramus per pravis amulationes multarum Ecclesiarum statum fuisse turbatum, plurimosque episcopos, qui hæresim non reciperent, sedibus suis pulsos et in exilia deportatos, atque in locum superstitionum alios substitutos; his primum vulneribus adhibeatur medicina justitiæ, nec quisquam ita careat propriis, ut alter utatur alienis: cum si, ut cupimus, errorem omnes relinquunt, nemini quidem perire suus honor debeat, sed illis qui pro fide labora-

verunt, cum omni privilegio oporteat jus proprium reformari (Ibid., c. 3). Jam intelligis, lector erudite, causam fidei esse causam episcoporum qui pro fide laboraverunt; qui hæresim non recipientes, sedibus suis pulsos, et in exilia deportatos sunt; quosque ad infringendam catholicam fidem et ad execrabilem hæresim reborandam privilegio honoris exauverant (Epist. 75, nunc 93, c. 2). Horum quum esse Theodorum nemo inficias ierit, qui meminert ipsam a sancto Leone (Epist. 93, nunc 120) eodem hoc elogio decorari, interque illos recenseri qui pro fide catholica laboraverant, quique Spiritu sancto judicante victores exierant, quoniam ipsorum jam vicerat fides. Vides præterea ut, silentio de fide indieto, episcoporum, qui Dioscori artibus et malitia oppressi fuerant, primum vulneribus medicinam justitiæ velit pontifex adhiberi a sacra synodo; ut curari a sanctis Patribus ante omnia cepiat, ne suum cuiquam honorem perire contingat; ut denique universa, quæ offensionem generaverant, irretractata fide, retractari exoptet. Tandem ut ad cumulum hoc addamus, cum œcumenicam synodum congregari suppliciter ab Augusto postularet sanctus Leo, illius necessitatem accessivit maxime ex appellationis libello per Flavianum dato, quam vel in irritum mitti, vel aliter quam in synodo discuti, nefas esse probat ex canonibus

1252 Sardicensibus sub Nicanorum nomine citatis. Quæ omnia hujusmodi episcoporum causas ostendunt saltem non minus ad illam synodum pertinuisse, quam fidei discussionem. Quis enim vero negaverit illas causas synodo proprias fuisse juxta pontificis mentem, propter quas maxime et primum illam esse congregandam asseruit, ut factam esse ex superioribus perspicuum est? Quis eam provinciam a synodo alienam putet, qua remota omnino ab evocandis episcopis absterneretur; qua urgente, urget pariter cogendæ synodi necessitas? Hanc autem necessitatem ex Flaviani appellatione oriri ultro agnovit sanctus Leo his verbis: *Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postuletur, canonum Nicæni habitorem decreta testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta* (Epist. 40, nunc 44, cap. 3). Ex appellatione autem aliorum, atque in primis Theodoriti, parem necessitatem exurgere necesse fuit, cum et ipse accusatus, damnatus ac depositus esset, ipse (a) synodum appellasset, nec pro eo minus facerent laudati a Leone canones, quam pro Flaviano, cum quo et communem habebat fidei causam, communes labores, communemque depositionis sententiam; et cujus res, utpote superstitis, magis urgebat.

Non aliter S. Leonem intellexit Gelasius papa, quam se ipse Leo. Cum enim de his in Chalcedone definitis loquitur, quæ recipienda sunt, nunquam ea quæ communionem catholicam spectant, a definitione fidei sejungi. Sic epistola 1 ad Euphemium: *Proinde, inquit, si ea quæ in synodo chalcedonensi, pro fide et communione catholica lege apostolica definita sunt, vere certeque sectantini, etc.* Quod ne quis a Gelasio incaute ac sine consilio scriptum dicat, velat frequens eorumdem verborum repetitio tum in eadem epistola, cum in aliis. In epist. 13, ad episcopos Dardaniæ: *Ipsam, inquit, beatum papam Leonem sedis apostolicæ præsentem, cujus synodus Chalcedonensis auctoritate firmata est, quidquid ultra quam ab eodem pro fide et communione catholica atque apostolica illic agendum, constaret esse delegatum, per occasionem congregationis illius, præter Nicænos canones nova videretur actione tentatum, competenti refutatione vacuasse.* En solam Anatolii pro sede sua molitionem canone 28 firmatam, rejicit Leo, teste Gelasio ejus successore, qui eadem ætate vixit. Idem in tomo de Anathematis vinculo statim ab initio, ubi adversariorum concilii Chalcedonensis objectioni huic occurrit: *Quod si synodus Chalcedonensis admittitur, omnia constare de-*

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Confer not. 2 et 3 (Supra, col. 739, n. b, et col. 741, n. b).

beant: respondet, indubitanter eam a tota Ecclesia admitti, iis solum exceptis, quæ per incompetentem præsumptionem illis prolata sunt vel potius ventilata: quæ sedes apostolica 1253 gerenda nullatenus delegavit, mox a vicariis sedis apostolicæ contradicta manifestum est; quæ sedes apostolica etiam petente Marciano principe, nullatenus approbavit; quæ præsumptuosa Constantinopolitana tunc Anatolius nec se præsumpsisse professus est, et in apostolicæ sedis antistitis non negavit posita potestate: quæ ideo, sicut dictum est, sedes apostolica non recipit, quia quæ privilegia universalis Ecclesiæ contraria probantur, nulla ratione sustinet. Nihil est hic quod ad Anatolii cum Leone concertationem non pertineat, seu ad canonem 28 concilii Chalcedonensis, quem unum reprobavit ex his omnibus quæ in ea synodo decreta erant. De episcoporum causis quæ sancita sunt, tantum abest ut rejiciat, ut potius ea approbet, velut quæ pro fide et communionem catholica lege apostolica definita sunt.

XI. Ad hæc quæ diximus, velut ad iuramentum pensanda sunt, quæ postmodum scripsit Leo noster, cum de synodi actis a se susceptis discerens, ait se tam per fratres suos, qui vicem ejus exsecuti sunt, quam per approbationem gestorum synodaliū, propriam cum Patribus Chalcedonensibus unissimam sententiam IN SOLA FIDEI CAUSA, propter quam generale concilium placuit congregari. Si enim propter solam fidei causam coacta est synodus, eaque sola postmodum recepta sunt quæ in fidei causa sunt definita, certissimum hinc evadit ea omnia quæ de episcopis in synodo discutiendis superioribus diximus, Theodoritique præsertim negotium, intra fidei causam contineri: quandoquidem et ea rursus tractari a Patribus voluit, et ipsum in Theodoriti maxime causa propriam cum synodo constat unissimam sententiam, in qua Dei invincibilis veritas Theodoritum ab omni hæreseos macula mundum, secundum sedis apostolicæ iudicium, demonstravit (Epist. 93, nunc 120, c. 5); et post apostolicæ sedis iudicium in fidei definitione firmatum; nec quidquam circa ipsum, qui pro catholica fide laborabat, reprobum videri permissum est. Erat igitur inter speciales causas synodalis concilii Theodoriti aliorumque episcoporum causa, et eam ob rem ad illius examen rite delata totius synodi sententia, Spiritu sancto judicante (Ibid., c. 5), finita est: ita ut in victoria veritatis auctores tantum violatæ fidei pertinerent, et sua integritas Ecclesiæ redderetur. 1254 Ut, triumphante Christo, omnium quoque sacerdotum una esset victoria, et coruscante lumine veritatis, solæ erroris tenebræ cum suis assertoribus pellerentur (Ep. 78, nunc 104, c. 1).

Si quid igitur eorum quæ synodus gessit ad definitum, a Leone rescissum est et reprobatum, non illud est procul dubio quod vel ad damnationem hæreticorum, vel ad restitutionem orthodoxorum episcoporum spectabat; hoc quippe fidei indivulse annexum erat; sed id solum quod contra Nicænos canones molitus esse dicebatur Anatolius ad Constantinopolitanæ sedis amplitudinem procurandam: istud, inquam, privilegium, cujus furtivæ definitioni Leonis legati contradixerant, quodque aliarum majorum sedium antiqua privilegia convellebat. Legantur quotquot epistolæ ea de re scriptæ sunt a Leone post fini-

tam synodum: (a) nihil omnino aliud ab eo rejectum ac reprobatum deprehenditur, præter istum vigesimum octavum canonem, quo novitia regie civitatis privilegia constituebantur. Qui canon et a fidei causa omnino alienus erat, et furtive conditus, et apostolicæ sedis sententia, vel antequam conderetur, condemnatus. Cum enim legati ab illa ad synodum mitterentur, hoc expresse in mandatis habuerunt, ne huiusmodi questionem quovomodo ventilari in concilio sinerent. Si qui forte, inquit pontifex, civitatum suarum splendore confisi aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc quæ dignum esse constantia retundant (Act. 16. conc. Chalced.). quemadmodum ex charta legit Bonifacius presbyter e legatis unus actione 16 concilii. Inde contigit ut constantissime semper hujus canonis auctoribus et patronis restiterit sanctus Leo, nec umquam potuerit adduci precibus vel imperatoris, vel (b) suorum etiam legatorum, ut ea probaret quæ sic contra sanctorum Patrum constitutiones acta esse existimabat.

XII. Quod autem contendunt in sexta actione finitam esse synodum, idque ex fide Græcorum codicum esse manifestum: respondeo Græcam esse Græcorum illorum codicum fidem: (c) quotquot enim tam Græcæ quam Latine concilii istius editiones modo omnium manibus versantur, sive excusæ, sive manu exarata, totam integramque synodum sexdecim actionibus constantem repræsentant. Nec pauciores antiquius actiones fuisse tempore Justiniani 1255 imperatoris et Vigiliis pontificis Romani, persuasum habemus ex antiquis codicibus monasterii Acometarum, ad quos concilii acta accurate recognovit per illam ætatem Rusticus Ecclesiæ Romanæ diaconus, quem trium Capitulorum disceptatio notissimum fecit, quemque adversariorum plurimi ut impostorem arguere non omisissent, si res se aliter habuisset. Inter antiquos codices huiusmodi insignis est ille Joannis Bohierii Divionensis senatoris, quem Petrus Franciscus Chiffletius ad calcem Vigili Tapensis laudavit, et cujus variantes lectiones in ultima Conciliorum editione exhibuerunt illius procuratores Philippus Labbeus et Gabriel Cossartius. Sed ex Romana etiam Ecclesia validum argumentum habemus, quo totidem actiones illi synodo asserantur. Dionysius enim Exiguus Codici canonum, quem suum fecit Ecclesia Romana, ex eunte quinto sæculo, viginti septem Chalcedonensis concilii canones inseruit, quos tamen constat non esse nisi (d) in ultima omnium actione promulgatos; solumque omisit vigesimum octavum, quia solus conditus erat citra conscientiam consensumque apostolicæ sedis, reprobatusque fuerat a Leone tamquam Nicænæ synodi decretis, totius mundi reverentia consecratis, omnimode contrarius. Antiquior codex noster Dionysiano concinit.

Cætera quæ sententiæ nostræ opponi solent, non est cur nos diutius hic detineant, quippe quæ nullius fere sunt momenti vel roboris. Unum addam quod Theodoriti causæ suffragatur, scilicet cum de tribus Capitulis agitur, non eodem modo loquendum de Theodorito ac de cæteris: longe enim melior illius mihi videtur esse conditio quam istorum, qui nec ab œcumenica synodo, nec a Romano pontifice, nec ab Augusto eam laudem ac commendationem meruerunt,

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Leo in epist. 119, ad Maximum, qui de subtractione trium Palestinarum in suæ sedis præjudicium questus fuerat, scribens capite quinto: Si quid sane ab his fratribus quos ad sanctam synodum vice mea misi, præter id quod ad fidei causam pertinet, gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis: hæc, inquam, scribens, rem aliquam se non approbare insinuat, quam legati contra Nicænos canones gessisse et approbare perhibebantur, ut ex contextu dignoscitur. Porro canonem pro sede CP. edito legati palam contradixere. Solum compositionem inter Maximum et Juvenalem assensum sunt; et hæc unam S. Leo

uti Nicænæ canonibus contrariam ibidem sugillare videtur. Plura de hac re in observ. n. 9. Non ergo nihil omnino aliud a Leone reprobatum præter canonem 28.

(b) Legati a Leone missi obstiterunt. Solum Julianus, qui legatis additus fuerat, pro Constantinopolitanæ sedis privilegio apud pontificem intercessit, qui idcirco reprehenditur epist. 107.

(c) Confer not. 18 (col. 257, n. b) in dissert. 1 Quesnelli ad an. 451.

(d) Id falsum ostendimus in memorata not. 18 (col. 257, n. b) ad dissert. 1.

quam et promeruit et consecutus est Theodoritus. Hunc enim nominatim imperator et absolutum et laudatum a synodo oecumenica fuisse pronuntiavit in edicto quod in gratiam Flaviani post concilium emisit. Et ipse Leo eximiam ad eum **1256** dedit epistolam, cujus apex fere nullus est qui idem ejus susceptoque pro fide et Ecclesie labores non commendat, atque eum ab invincibili veritate et a Spiritu sancto omnis circa fidem suspicionis immunem factum non asserat: quod de cæteris numquam ab alterutro scriptum est. Leonis epistola inter cæteras obvia est. Edictum vero Valentiniani imperatoris, quo infirmat et in irritum mittit constitutionem Theodosii, et approbat decretum synodi in gratiam Flaviani, Eusebii et Theodoriti episcoporum, ita se habet: *Aboleatur illa constitutio, qua per obreptionem sceleratorum, post obitum sanctæ recordationis Flaviani adversus eum ipsum sancta cognoscitur; et in universum cessent quæ originem ex injuria traxerunt; nec iniqua sententia quidquam vel Eusebio, vel Theodorito religiosissimis episcopis noceat, quos idem statutum continet: quia per constitutionem episcopi condemnari*

A nequeunt, quos ob fidei custodiam synodale decretum ornavit. Hanc constitutionem exscribere maluimus ex versione Joannis Leunclavii, quam interseruit suis Notis ad Novellas tum primum publicatas in cales libri ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ JURIS ROMANI Basilæe ed. A. D. 1575, quia Græcæ fidei magis responderet quam ea quæ inter acta Chalcedonensia, parte III legitur, ubi hæc verba sūt τῇ πύλας τῇ τῆς πίστεως, ob custodiam fidei, non satis expresse reddita sunt, sive per scribarum oscitantiam, sive ex consilio, nescio: hoc scio, causam Theodoriti plurimum inde juvari, ut quæ causæ Flaviani Christi martyris et Eusebii, eorum qui Eutychianam hæresim expugnaverunt assignant, per imperatorem in fidei custodia indivise conjungatur. Ex quo id etiam elicitur, Theodoritum non ob eam tantummodo rationem esse restitutum, quod a Dioscoco in pseudosynodo vi prædatoria ex-auctoratus fuerat; sed etiam quia ejus fides mire eluxerat, propter eam a synodo oecumenica laudibus ornari meruerat, et in ejus custodia immotus numquam non fuerat atque inconcussus. Hæc pro tanti præsulis defensione dicta sufficiant.

BALLERINIORUM OBSERVATIONES

In dissertationem decimam Quesnelli, de causa Theodoretii episcopi Cyri.

1257 1. Post principia in observationibus ad præcedentes dissertationes constituta facile erit expedire quæ ad Theodoretii causam et appellationem pertinent. Hunc in latrocinio Ephesino depositum ad Leonem pontificem appellasse negari non potest nisi ab eo qui appellationes ad Romanam sedem iniquo animo ferens, aperta de Theodoro appellatione testimonia aliorum distorquere nitatur. Manifesta sunt inter cætera hæc ipsius verba epist. 92, ad Leonem, cap. 5: *Oro atque obtestor sanctitatem tuam, ut mihi rectum ac justum tribunal vestrum ἐκκαθάρσει appellanti opem ferat, jubeatque ad vos venire, et doctrinam meam apostolicis vestigiis inhaerentem ostendere.* Inique depositus in pseudosynodo Ephesina hæresis nomine, appellat ad Leonem, ejusque tribunali se sistere appetit, ut de sua doctrina judicium feratur.

2. Quesnellus, ut hanc appellationem extrudat, abutitur vulgata Latina versione, qua pro appellanti redditum fuit *invoctanti*; hunc locum ita exponit ac si Theodoretus his verbis non veram appellationem apud Leonem interposuerit, sed merum ipsius judicium postularit, num appellationi sit locus. Sed Græcum verbum ἐκκαθάρσει pro appellare ad judicem superiorem frequenter acceptum aliis exemplis ostendimus not. 6 in eandem epistolam col. 947 (T. I, col. 851, n. 4). Expectare quidem se affirmat Theodoretus Leonis sententiam, num appellationem susciperet. At ut suscipiat, orat et obtestatur, ac se paratum exhibet, si appellatio suscipiatur, ad judicium adeundum et probandam suam fidem. Opem ejus, quam implorat, in eo sita est ut suscepta appellatione jubeat Romam accedere, ubi judicium de sua doctrina instituit. Hoc sensu scripsit etiam ad Renatum Romanæ Ecclesie presbyterum epist. 116: *Hac igitur de causa tuam oro sanctitatem, ut persuadeas sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo, ut apostolica utatur auctoritate, et præcipiat ad vestrum convolare concilium, in quo de sua causa judicium feratur.* Hoc loco concilium non totius Occidentis, sed Romanum intelligit, quod in ejusmodi gravioribus causis convocari solebat, ut in observationibus ad dissertationem 8, de Flaviani causa, animadvertimus num. 6: ita tamen ut in iisdem synodis, et in his præsertim Orientalis episcopi appellationibus jus et potior auctoritas Romano episcopo primatus causa competeret, ut ibidem probavimus num. 7 et seqq. Id manifestum fit ex laudata ad Renatum epist. 116, ubi statim post illa, *ad vestrum convolare concilium*, hæc ratio additur, quæ solius Romanæ sedis propria,

pontificum primatum ac primatus prærogativam indigitat. *Habet enim sanctissima illa sedes Ecclesiarum, quæ in toto sunt orbe, principatum multis nominibus: atque ante hæc omnia, quod ab hæretica labe immunis mansit, nec ullis contraria sententiis in ea sedis, apostolicam gratiam integram conservavit.* Dein Theodoretus subdit: *Quæ a vobis fuerint iudicata, in iis, qualicumque erunt, iudicii vestri acquiescenti confidentes acquiescemus, et rogamus ut iudicium ex scriptis constituatis.* Hæc verba a Quesnello prætermissa omnes ejus cavillationes retundunt. Hinc enim patet, non imploratum dumtaxat Leonis patrocinium, sed per appellationem quesitum fuisse verum iudicium. Cumque hujus iudicii jus et ratio in principatum seu primatum pontificum referatur, ac in alias prærogativas Romanæ sedis atque ipsius pontificum peculiaris, nec alii episcopo Romanæ synodi communes; jam evidens sit hanc **1258** Theodoretii appellationem ad Romanum pontificem per sese fuisse directam, nec Romanum concilium fuisse nominatum nisi ea de causa quam in Flaviani negotio explicavimus.

3. Hinc porro nihil mirum, si idem Theodoretus ad episcopum Florentium, seu etiam ad alios Romanæ synodi antistites circularem epistolam dedit, ut P. Garnerius conjectit dissert. 2 in epist. 117. Nihil pariter movere debet, si epist. 119, ad Anatolium patricium Constantinopolim missa eum rogavit, apud imperatorem intercederet, ut sibi liceret ad Occidentem accedens, et ab illis Deo dilectissimis et sanctissimis episcopis judicari. Romanæ synodi episcopos intelligit. His autem jus nullum erat in causa appellationis Orientalis episcopi nisi cum Romano pontifice. Huic autem etiam sine aliis episcopis ob primatum jus ejusmodi negari non potest. Recole observ. in dissert. 5 part. I, c. 7, et observ. in dissert. 8, num. 10. Cum porro hoc jus pro eorum temporum consuetudine non solum pontificibus exerceri nisi in Romana synodo, in qua alii Occidentales urbaricæ diocesis episcopi, et qui etiam aliunde Romæ invenirentur, conveniebant; hinc concilii et episcoporum ejusmodi apud Theodoretum occurrit mentio, et ad hos etiam litteræ; quæ tamen pontificum personale jus nec restringunt, nec excludunt. Ex his autem cum certa fiat Theodoretii ad Leonem appellatio, certum pariter fit pontificum appellationis jus hujus quoque Orientalis et doctissimi episcopi exemplo maxime comprobari.

4. Quid porro his Theodoro litteris susceptis S. A pontifex egeri, nunc explicandum est. *Judicium apostolicæ sedis Leo commemorat epist. 120, c. 5: Benedictus Deus noster, inquit, cujus invincibilis veritas ab omni hæreses macula mundum te secundum apostolicæ sedis judicium demonstravit.* Hoc iudicio eum sibi sedi restitutum tradiderunt iudices in concilio Chalcedonensi act. 1: *Ingreditur et reverendissimus episcopus Theodoretus, ut sit particeps synodi, quia et restituit ei episcopatum sanctissimus archiepiscopus Leo.* Cumque de eodem actum fuisset act. 8, in qua nonnulli de fide ipsius dubitationem iniecerant, postquam in fidem suam probaturus anathema dixisset Nestorio, iudices rogant Patres sententiam pro Theodoro, ut *Ecclesiam suam reciperet, sicut et sanctissimus Leo archiepiscopus iudicavit.* Quibus illi concinentes dixere: *Theodoretus dignus est sede... Post Deum Leo iudicavit.* De iudicio itaque Leonis dubitari non potuit; et hoc quidem iudicium Leoni tributum a quolibet et Patribus in concilio Chalcedonensi, appellationem quoque ad eundem directam confirmat.

5. Quesnellus hocce Leonis iudicium, quod non merum ordinem, sed substantiam attingit, extenuaturus contendit num. 4. S. pontificem nullum habuisse examen, sententiam nullam de Theodoro causa protulisse; sed cum irrita jam per sese essent pseudo-Ephesina gesta, quibus si depositus fuerat, eidem, uti Cyrensi actuali episcopo communionem non interrupta fuisse conjunctum, *ejusque litteris rescriptisse, nec standum esse iudicatis, nec expectandum ei esse aliud iudicium, ut Ecclesiam suam solito more gubernaret.* In his autem apostolicæ communionis litteris apostolicæ sedis iudicium late dictum collocandum Quesnellus existimat.

6. Hanc tamen sententiam ipse Tillemontius Quesnellum ceteroquin æstimatorem et in plerisque etiam sæctorum refellendam putavit not. 12 in Theodoro Vitam. Probabile quidem censet, S. Leonem acceptis Theodoro litteris ejusque nuntius (si modo Romam potuerunt accedere) aliore documento ejus subscriptione signato, quo anathema expresse dicebat Nestorio, ac dogmaticam ipsius pontificis ad Flavianum epistolam subscripserat, causam ejus satis claram deprehendisse, ut eum sine Romanæ synodi convocatione judicaret ac declararet innocentem. Unicum Leonis præjudicium contra latrocinii Ephesini gesta ad ea quæ hac de re tradita sunt, non videtur sufficere. *Judicis* enim vox, qua Leo et concilium Chalcedonense in recitatis verbis utuntur, et restituito episcopatus Leonis auctoritati tributa, aliquid peculiare de Theodoro significant. Præjudicium generale de irritis pseudo-Ephesinis gestis nihil præcipuum pro Theodoro astruunt magis quam pro Sabiniانو et Iba, qui hisdem gestis æque depositi fuerant. Nihil tamen minus cum de his duobus episcopis resituendis in 1261 eodem Chalcedonensi actum fuit; nec iudices, nec Patres, nec legati pontificis hos eo præjudicio a Leone restitutos, nec de his Leonem judicasse dixerunt. Cum ergo id de solo Theodoro pronuntiatum fuerit, ratio tantum habita non fuit ejus iudicii Leonis, quo memorata gesta irrita declaravit; sed peculiare et expressum de Theodoro iudicium pontificis existisse dicendum est. Hactenus ex Tillemontio argumentati sumus.

7. Num S. pontifex hac de causa coegerit synodum, quæ saltem ex Romæ presentibus episcopis facile congregari poterat, nec affirmari nec negari potest. Manifestæ quidem de ejus fide probationes multum examen non requirebant; nec ad verum et legitimum de appellatione ejus iudicium, ejus vim ab apostolica auctoritate ac primatu pendere jam ostendimus, synodi convocatione opus erat. Ceterum appellationis hujus notitia cum idoneis de Theodoro fide documentis Romam serius videtur pervenisse, nimirum postea quam Paschasius et Bonifacius legati ad synodum jam indicam transmeaverant. Hinc post horum protectionem Leonis iudicium de

Theodoro latum fuit, eumque idcirco in communionem sese recepisse S. pontifex ad eodem legatos scriptis; quod non oportuisset per litteras eisdem significare, si ipsis nondum protectis, et Romæ presentibus hoc iudicium fecisset. Ita vero illi legati ad. 8: *Sanctissimus et venerabilis episcopus Theodoretum sanctissimus et beatissimus universa Ecclesie episcopus urbis Romæ Leo dudum* (Græce *παλαι*, quod vel de tempore etiam proximo dictum apparet ex epist. 22 S. Flaviani) *in communionem suscepti ita, sicut litteræ ab eo ad nostram humilitatem directæ testantur.*

8. Quanta cum cautione S. pontifex eos in communionem reciperet, qui aliqua hæreses suspicione laborabant, palam fit ex cautionibus quas exegit antiquam Anatoliam Constantinopolitanam communionem concederet. Theodoretum Nestorio olim favisse, et S. Cyrilli anathematismos impugnavisse notissimum erat. Hoc nomine in Ephesino concilio depositus fuit. Hinc ejus depositio non injusta videri poterat, quamdiu Theodoro fides certis documentis et legitimo iudicio explorata non fieret. S. Leo ne severior in eos qui in Eutychie hæresis suspicionem inciderant, mitior et facilius videretur erga illos qui Nestorianismi notabantur, non poterat Theodoro communionem impertiri, nisi ejus fidem ac doctrinam ad examen revocans, eum non minus Nestorianæ quam Eutychie hæresi inimicum exploratis documentis agnosceret. Cum vero hæc documenta post legatorum protectionem Leoni tradita, rectam Theodoro fidem satis per se manifestam facerent; synodi autem generalis jam iudicii tempus urgeret, ad quem Theodoretus quoque ex imperiali sanctione debebat accedere; eum Romam evocandum, ut petierat, S. pontifex nequaquam credidit; sed ipsum innocentem et injuste depositum iudicans, uti veram Cyrenensem episcopum apostolica communionem donavit, legatisque suis hac de re scribens, eundem et ab ipsis et in concilio pariter suscipiendum edixit. Hinc statim prima actione susceptus est, quia *restituit ei episcopatum sanctissimus archiepiscopus Leo*; quod ex laudatis litteris ad legatos, vel ex aliis ad ipsum Theodoretum privationem antea communicatis innotescere potuit.

9. Quod si nihilominus de ipso actum est act. 8, id duplici, ut videtur, de causa factum fuit. Primo quia satisfaciendum erat iis qui de ejus fide ambigebant, eidemque Nestorianismum impegnerant. Nonne de ipsa dogmatica Leonis epistola 28 ad Flavianum in eadem synodo actum fuit act. 3 et 4, ut insisterent et ad sanam doctrinam adducerentur ii qui dubitabant? Qui quidem homo si hoc examen sine ullo apostolicæ auctoritatis præjudicio licuit, ut Leo professus est in eadem epist. 120 ad Theodoretum cap. 1, in quam vide annot. 14 (Tom. præced. col. 1048, n. 1); nullo pariter apostolicæ auctoritatis præjudicio licere potuit examen de Theodoro fide, quo id unum spectatum fuit, ut iis satisfaceret qui de ea ambigentes aliquid forsitan Leoni subreptum putabant. Sicut autem quoad dogmaticam Leonis epistolam rectum ejus sensum edoctis qui ab Latine lingue imperitiâ eam minus recte intelligebant, ad *maioris Dei gloriam profecti sunt examinis* (in laudato loco S. pontifex tradit), *dum qua fides prius duceret per Leonem, hæc postea examinatio confirmari*; ita novum examen de Theodoro in melius cessit, quippe quem in synodo aperte anathematizantem 1263 Nestorium simul et Eutychem, inimicis veritas ab omni hæreses macula mundum, secundum apostolicæ sedis iudicium, demonstravit; ac proinde ille suæ sedi restitutus fuit secundum Leonis iudicium, cui nihil subreptum omnes noverunt. *Theodoretus dignus est sua sede... Post Deum Leo iudicavit.* Examen concilii, quod ad unanimam iudicii Patrum cum pontifice tendit, ut capiti membra cohererent, quis reprobet? quis capiti injuriosum, et non potius obsequentissimum existimet? Quis porro hinc cum Quesnello somniat, Chalcedonensem synodum Theodoro negotium non aliter pertractasse, quam si

ad illud jam tribunal non esset delatum? Nonne ex dictis potius sequitur tantam in eadem synodo pontificii iudicii habitam fuisse rationem, ut Theodoretus infuso statim ob Leonis iudicium fuerit receptus, dein vero actione de eo ad revincendos tantum ejus adversarios inducta, idem iudicium synodalis sententiae ratio et regula existierit?

10. Secunda vero causa, quam nos allatos recepit. Quesnellianum commentum multo magis evertit. Hæc generalis synodus ab imperatore indicata fuerat eo præsertim consilio ut episcopi in latrocinio Ephesino depositi, ac in exsilium puls, per approbationem synodi atque sententiam omnium episcoporum conventuum episcopatum et Ecclesias proprias reciperent; quemadmodum ad ipsum Leonem scripsit Pulcheria Augusta epist. 77. S. pontifex benemeritissimorum Augustorum consilio annuens jam legatos ad synodum destinaverat, litterisque ad eam-

dem synodum dederat, in quibus eos episcopos restituendos præscripserat. Lega epist. 93, c. 3. His igitur in circumstantiis, acceptis Theodoreti documentis, etsi Leo de ipsius causa ad apostolicam sedem per appellationem delata iudicium ferebat, eumque in communionem recipiens, ipsum, ut vidimus, sedit suæ restitutioni restitutione juris, actualis tamen restitutio perficienda restabat, quæ cum synodo jam commissa videri posset, ea secundum apostolicum iudicium ab ipsis Leonis legatis atque a cuncto concilio decreta fuit. Vide actionem 8. Quare synodus Chalcedonensis in hac de Theodoro actione Leonis iudicium secuta, commissam sibi quodammodo actua-lem illius restitutionem decrevit. Quod si ex his Theodoreti negotium ab eadem synodo non aliter quam ex Leonis iudicio definitum fuit, perperam igitur Quesnellus hujus iudicii nullam rationem a concilio habitam præferre ausus est.

DISSERTATIO UNDECIMA,

De suppositione epistolæ ad Germaniarum et Galliarum episcopos, de privilegio chorepiscoporum, sive presbyterorum, Leonis papæ I nomine confictæ, quæ est in prioribus editionibus 88.

1265 1. Epistolæ 88 sancti Leonis, ut in omnibus hactenus editionibus habetur, suppositionem demonstrare atque id operosius exsequi, erit qui credat otiosi hominis negotium esse, cum eruditorum maxima pars fectum hunc Leonis modo abjiciat. Partium nihilominus theaurum esse existimavi rem denuo ad examen vocare atque discutere, tum ne qui temere videar epistolam illam ex genuinarum numero sustulisse; tum quia revera plures sunt, lique maximi nominis etiam hæc ætate scriptores, quibus visum non est epistolam hanc inter adulterina numerari debere. Tales sunt Franciscus Hallerius et Ludovicus Cellotius in suo uterque opere de Ecclesiastica Hierarchia, Petrus Aurelius adversus Sirmondum scribens, Dnyssini Petavii in notis ad S. Epiphanium, Petrus de Marca de Concordia sacerdotii et imperii lib. II, cap. 13, et alii nonnulli. Eam e contrario ut spurium rejiciunt non modo ex heterodoxis David Blondellus in suo pseudo-Isidoro vapulante, sed et Joannes Morinus Oratorii presbyter, et Jacobus Sirmondus S. J., uterque toti orbi eruditione sua conspicuus.

Primum suppositionis argumentum est quod hæc epistola in antiquissimis quibusque manuscriptis codicibus non comparat, sed tantum in recentioribus quibusdam post Isidorianæ collectionis tempora exaratis, quod argumento est ex hujus signi assumptionem esse; alioquin fieri vix ac ne vix quidem posset ut tam celebris epistola, tanti pontificis, 1266 in re tam gravis momenti, ad omnes Ecclesias Galliarum et Germaniarum scripta, tam consono codicum antiquorum silentio sepulta jacuisset, præsertim cum plura exemplaria ab utriusque regionis illius episcopis haud dubie descripta fuissent.

2. Nullus est scriptorum antiquorum qui vel hujus epistolæ apicem referat: quod etsi de familiaribus, ut vocant, epistolis mirum non esset, prorsus tamen insolens de his quas Decretales appellant, quibus multa disciplinæ ecclesiasticæ capita universum Ecclesiæ statum ac regimen attentius continentur. Nullus etiam seu canonum seu pontificiorum decretorum collector suisve collectionibus inseruit: eos dico qui ante Isidorum Mercatorem, seu ante nonum sæculum floruerunt (a). Hic enim inter Leonis epistolas eam de qua agimus edidit, vel fraudem ipse passus, vel alius facturus. Apud eum tamen non talis

B reperitur qualis postmodum ab aliis edita est: quippe quam auctorem exhibet (b) ingenti panio, qui in vulg. edit. insertus est 87 (nunc 12) Leonis epistolæ, quæ est ad Africanos Mauritanie Cæsariensis episcopos; ex quibus ita sibi assuit, ut humano capiti cervix equina, monstrum quoddam epistolæ infirmæ ac ridiculæ exsurgit.

3. Si quis a Leonino prorsus abhorret, bibliqua habet quod auctori hujus vel minime affine sit. Ipsæ etiam epistolæ angustie infantiam scriptoris arguunt. In re enim tanti momenti prolixiora scripta suisque omnibus absoluta numeris misisset Leo noster, quem sua nunquam fecunda in hujusmodi negotiis deseruit.

4. Titulus ipse panis hujus suppositionem prodit. 1267 Leo, inquit, Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedis episcopos, universis Germaniarum et Galliarum episcopis salutem. At vero nunquam se Leo, Romanæ Ecclesiæ episcopum, sed Romæ, vel Romanæ urbis, vel catholicæ Ecclesiæ urbis Romæ; etsi aliter interpolatæ editiones præ se ferant. Numquam item se apostolicæ sedis episcopum in illis editionibus inscripsit. Numquam denique vel Germaniæ episcopis scripsit, vel eos cum Gallianis conjunxit: qui natus ætatem Caroli Magni sapit aut posteriorem. Utriusque enim nationis istius simul conjungenda usus ante secundam regum nostrorum dynastiam nunquam invaluit: cepit autem tunc primum cum a Francorum regibus administratum est imperium.

5. Imperitium impostoris et scripti novitatem arguunt prima ejus verba, quibus cum synodum Romæ habitam describit; synodum appellat episcoporum, sive cæterorum consacerdotum, Christianis fideiæm coadunatum... Primum enim quis talem plebem tunc Romæ admissam credat in concilium de ecclesiasticis rebus ordinandis decernendisque congregatum? Deinde cum cæterorum consacerdotum nomine presbyteros procul dubio intelligat ab episcopis distinctos, laici scriptorem sacerdotis nomen presbyteris tribui non solere nisi ab auctoribus Leone junioribus, illudque per prima Ecclesiæ sæcula episcopis fuisse reservatum. Si quando autem concessum presbyteris, nunquam tamen sine hujusmodi addimento, secundi ordinis, secundi loci, secundi gradus, etc. Denique sædum hunc solacisimum synodum adunatum quis non videat nunquam ab eo scriptore admissum.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

epistolam Isidoro ascribens, Additamentis ab Isidoro non distinguit.

(b) Hic panis, qui completitur extremam partem capituli noni et tria reliqua capitula sequuntur Leonis epistolæ 12, ad episcopos Mauros, subjectus est supposita epistolæ de chorepiscopis in solis mss. collectionis 12 inter Additamenta Isidoriana, quæ Isidoro tribui non debent.

(a) In puris Isidori codicibus, qualis est Vat. 630, hæc epistola non invenitur; ac propterea Isidoro tribui nequit. Solum præter collectiones Leoninas 11, 20, 21, 22, 23 et 24 invenitur in Additamentis collectionis Isidorianæ exhibitus in mss. collectionis 12, ad quam pertinet codex Vat. 1340. Hanc collectionem 12 Merlinus edidit; Quesnellus vero, qui Isidorianæ editionis nomine Merlinianam significat, hanc

enī nativa fuerit Latina lingua? Illum enim in typographorum oscitantiam refundere non sinit antiqua omnia exemplaria seu miss. seu edita Canisii, Merlini, Sicardi, Crabbi, Lovaniense ac etiam Romanum tom. I Epistolarum pontificiarum: eadem quippe lectio hęc illis omnibus communis est.

6. Numquam a Romanis pontificibus Leoni vel aequalibus vel anterioribus alios canones citatos legimus præter Nicænos vel Sardicenses pro Nicænis habitos. Innocentius I expressis verbis ait alios recipiendos non esse, ut alibi notavimus; nec particularium synodorum decreta, etsi aliqua illarum synodorum (a) in codicem Romanum jam essent relatæ, ante Chalcedonensem synodum apud plerasque Occidentalem partium Ecclesias in auctoritatem recepta sunt. Quamobrem recentiorum Leone scriptorem ostendit Neocæsariensium canonum quasi tota iam Ecclesia receptorum auctoritas adducta; **1268** numquam enim S. Leoni alios canones a Nicænis laudare contigit.

7. Neocæsariensis canon 13 in hæc epistola citatus, non ex antiqua versione, quæ Romæ tunc in usu erat, sumptus est, sed ex Dionysiana translatione, quam Leone longe posteriorem esse nemo nescit. Quod enim in ea legitur, *ad exemplum et formam septuaginta, chorepiscopus esse institutus*, verba sunt Dionysii, cuius versio ex aliis etiam locis deprehenditur.

8. Ex Rhabani Mauri libro, quem de chorepiscopis scripsit ad Drogonem Melensem episcopum, patet nondum ejus tempore innotuisse epistolam Leonis nomine scriptam adversus chorepiscopos. Numquam enim ille chorepiscoporum causam defendendam suscepisset, si eorum condemnationem legisset a sede apostolica profectam, tantique pontificis epistolam habuisset præ manibus: quæ certe virum tam eruditum atque in Germania, quo missa dicitur epistola, versantem non fugisset. Aut cum eam non posset dissimulare, saltem ad sensum commodum trahere et explicare conatus esset tanti momenti auctoritatem: sicut decretum Gelasii PP. I. necnon et conciliorum Ancyranæ atque Antiocheni canones explicare curavit, ne causæ quam propugnabat obesse viderentur. Denique, si omnium manibus versata tunc esset epistola, qua fronte hæc verba scripsisset: *Unde miror, inquit, quomodo isti, qui hanc contentionem movent, ordinem chorepiscoporum tantum despiciant, ut pene eis nihil amplius dignitate presbyterorum tribuant; cum hoc nec novorum, nec antiquorum, nec etiam ipsis apostolorum dogmatibus consuetudinibusque conveniat; sed in sensu simul et dogmate dissensiat*. Quam facile erat Rhabanum falsi convincere ex S. Leonis epistola, si in rerum natura tunc existisset, atque ostendere, non modo a Leone antiquissimo Urbis præseule pene nihil amplius dignitate presbyterorum chorepiscopis tribui; sed nihil omnino amplius his quam illis dari; cum et eandem utrosque formam gestare, eosdemque esse chorepiscopos ac presbyteros ex canonibus Neocæsariensibus aliorumque Patrum decretis asserat auctor epistolæ, Leonis nomine personatus.

9. Epistola illa nihil aliud est quam canon septimum concilii Hispanensis II, verbum e verbo translatus, ut jam monuerunt Blondellus et Morinus. Cui canon, ut epistolæ imaginem indueret, præfixit

A impostor exordium insulsum prorsus et inconditum, non modo Leone, tam eloquente scilicet pontifice, sed et quovis cordato viro indignum. Et ne quidquam pigmentorum suorum **1269** fabulæ deesset, subjunxerat consarcinator ille ad caleem (b) pannum nescio quem, qui nunc etiamnum legitur huic fragmento annexus in Merliniana Isidori collectione: at peiori errore a recentiorum editionum Operum S. Leonis procuratoribus in epistolam ejusdem ad Africanos episcopos (olim octuagesimam septimam) rejectus est. Verum cum sibi plerumque vix sufficiat fraus una, nisi alterius consortio adjuvetur, (c) ex corruptela canonis quæsitus est imposturæ color in epistola configenda; cum enim de solis presbyteris egerint Patres Hispanenses, additum est ter in canone: *Vel chorepiscopus*, quod et antiquis ac genuinis exemplaribus, ex quibus Garsias Loaysa Hispanense istud concilium edidit, et ipsi canonis sensui contrarium est. De chorepiscopis quippe ne cogitabant quidem synodi Patres; sed de presbyteris solis decernebant adversus Agapium Cordubensem quondam episcopum, qui ad synodum delatus est, eo quod frequenter presbyteros delegasset, qui munia episcopalia, ordinationes videlicet, confirmationem, consecrationemque basilicarum obirent; quæ omnia solos attingere episcopos manifestum erat. Harum querularum occasione renovat synodus antiqua canonum statuta, quibus prohibentur presbyteri ne ulla episcopalis juris ministeria usurpare audeant; at de chorepiscopis quoniam his mota non erat, de his ne apex quidem habetur. Denique alterum adhuc interpolationis caput continent hæc postrema canonis verba: *Quæ omnia eis a sede apostolica prohibita esse noscuntur*; quæ subditiia esse, Loaysana prodit editio. Adjecta porro sunt vel ex marginali studiosi alienius annotatione commentitium epistolæ fragmentum cum canone conferentis, vel eo etiam consilio ut ex canonis interpolati auctoritate suffragium epistolæ conciliaretur. (Et epistolam et canonem lectoris oculis subjicimus sub finem voluminis in appendice, ut alterum alteri ipse componens, alieno exutus præjudicio iudicium ferat.)

1272 Ovum ovo similis non est, quam epistola hæc canonis Hispanensi, si in Agapii locum Germaniarum et Galliarum episcopos substitutas, ac exordium excipias, quod ex epistola 4 vel 9 seu vera seu fictitia Agapeti PP. II ad Germaniarum et Galliarum iidem episcopos deceptum, vel potius quod utriusque ari-flex partim ex epistola S. Leonis ad Africanos transcripsit, partim de suo adjecit.

10. Argumentum erit suppositionis, quod non solum in chorepiscopos detorqueat synodi verba quæ solos presbyteros coercerebat, sed et plurimis Germaniarum et Galliarum episcopis impingit, quod de uno Cordubensi Agapio scriptum erat a concilii Patribus: nimirum illos fuisse viros ecclesiasticæ disciplinæ ignaros, et a sæculari **1273** militia in sacerdotale ministerium statim translatis: quasi vero hoc facile fidem apud quemquam inveniatur de tot episcopis, quod uni vel alteri forte contigit; nec hoc Gallicanarum Ecclesiarum statui repugnet, quæ Leonis tempore severiori etiam disciplina utebantur, quam Romana Ecclesia.

11. Si hæc epistola germanum est Leonis opus,

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Codicem canonum intelligit, quem tomo III edemus, et Romanam collectionem non esse probabimus. Similiter num. 7 sequenti cum antiquam versionem canonis Neocæsariensis nominat, ejusdem codicis et collectionis versionem indicat, quam cum Romanam collectionem credat, Romæ tunc in usu fuisse pronuntiat.

(b) Confer not. 2 (Supra, col. 758, n. b).

(c) Hic canon synodi Hispanensis II duplici ratione vulgatus est, prius a Merlino ex manuscripto collectionis 12, quæ non paucas arbitrarias emendationes et

additiones aliquot in documentis recepit; dein a Loaysa ex puris codicibus collectionis Hispanicæ, quæ eas emendationes et additiones ignorant. Lectiones quas Quesnellus canonis margini affixit prioris editionis sunt, jureque additamentis vel emendationibus a sincero canone alienis tribuendæ. Ex hoc eodem canone Hispanensi aliquot sententiæ insertæ fuerunt etiam in pseudoepistola Damasi ad episcopos Numidicæ de chorepiscopis, quæ apud Isidorum legitur, et a Quesnello in margine ipsis canonis citatur.

qui factum ut in plurimis synodis, quæ ab episcopis Galliarum et Germaniarum adversus chorepiscopos celebratæ sunt, tanti pontificis auctoritas in medium non sit adducta? Cur de eadem silent pontifices in suis decretis, et imperatores in suis capitularibus, in quibus frequenter chorepiscoporum mentio occurrit: ut in Parisiensi vi et Meldensi synodis, in Capitularibus Caroli Magni et Ludovici Pii imp., et in epistola Nicolai PP. I ad Rodolphum Bituricensem archiepiscopum. Adulterinam profecto epistolam clamat tam consonum horum omnium silentium: quos nec latuisse illa potuit, nec ignorasse quisquam crediderit quantum roboris definitionibus suis adjecturi essent ex tanti tamque antiqui pontificis auctoritate.

12. Sunt aliqua in ea epistola quæ cum Ecclesiæ Romanæ consuetudine conciliari non possunt. Cum enim decernit presbyteris non licere episcopo coram populo docere, vel benedicere aut salutare, nec plebem utique exhortari, supponit ea omnia, saltem absente episcopo, concessa fuisse presbyteris. At certum est decurrente quinto sæculo neminem in Ecclesia Romana præter episcopum Romanum doctoris ac concionatoris munus obisse, atque in Occidentalibus partibus episcopali dignitati istud munus esse reservatum, etiam in Gallis nostris, cum anno subsequenti sæculi vigesimo nono ceperit hoc presbyteris pro Ecclesiæ bono indulgeri auctoritate Vasensis concilii seu II seu III. Quid sit etiam illud populum benedicere hoc loco vix explicari possit.

Verum quid præ cæteris sibi volunt ista: *Sed neque coram episcopo licet presbyteris in baptisterium introire, nec præsentem antistitem infantem tingere aut signare.*

Quod prima enim verba illa attinet, an non potius coram episcopo et cum episcopo jubebantur presbyteri in baptisterium introire, et ex officio baptizanti episcopo adesse, suspicantur quidem aliqui coram hoc loco poni pro ante; ita ut verba epistolæ reducenda sint ad sensum huius canonis 55, apud Martinum Braccarensem: *Non liceat presbytero prius episcopo introire in baptisterium, sed cum episcopo: nisi forte aut absens fuerit aut egrotus.* Bene id quidem, et recte canonem et consuetudinem Hispanicæ Ecclesiæ ex alio ejusdem Ecclesiæ canone 1274 et ritu lux petitur. Sed nihil tale de Ecclesia Romana uspiam legitur. Et multo minus crediderim disertissimum pontificem Leonem, Romæ scribentem, Romanæque lingue callentissimum, tam barbare esse abusum voce coram, ut eam traxerit ad sensum prorsus alienum, et a nullo unquam auctore usurpatum. Quod enim ea usi sint Hispani ex barbarorum societate et commercio multis tunc lingue vitii infecti circa annum 619, quo concilium in Hispalense celebratum creditur, nemini erit mirabile; de Romanis nemini credibile. Quamobrem qui Damasus papæ epistolam aliam supposuit de eadem chorepiscoporum materia, hanc canonis Hispalensis vocem coram mutavit in vocem ante; ne quid a Romano usu vel ritu alienum Romano pontifici affingere videretur.

Jam quod auctor epistolæ scribit: *Non licere presbyteris (a) præsentem antistitem infantem tingere aut signare*, quomodo intelligi possit, nescire me prolior. Quod enim præsentem episcopo fieri prohibetur, subintelligitur licitum esse, absente vel annuente episcopo. At abhorrebat hoc maxime ab usu Ecclesiæ Romanæ, ut presbyteris potestas fieret signandi baptizatos; quod vel ex uno Innocentii papæ loco perspicuum est. Nam presbyteris, inquit (Epist. I, ad Decent., c. 3), seu extra episcopum, seu præsentem episcopo baptizent, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum sanctum. Immo hoc ipsum

presbyteris superius prohibet epistola: *Nec eis licet... chrismate baptizatorum frontes signare.* Quoniam tamen eadem illa verba, quæ in epistola notamus, sunt concilii Hispalensis etiam in emendationibus codicibus, explicanda sunt ut genuina. Quæ ut conciliari possint cum superioribus, videntur mihi intelligenda de publica et solemnâ collatione baptismatis et Spiritus sancti, quæ quotannis in festo Paschæ et Pentecostes celebrabatur, quamque vetat canon præsumi a presbyteris vel eis ab episcopo committi coram se præsentem celebranda.

Opponit Petrus de Marca: *Ultima clausula canonis ex auctoritate apostolica se illa definitivè testatur synodus, Leonis rescriptum significando.* Non ita legitur in canone; sed (quod etiam Maræ magis favet) hoc modo: *Quæ omnia eis a sede apostolica prohibita esse noscuntur.* Utrovis porro modo legitur: primo de Leone magis non intelligitur quam de alio pontifice; deinde subditiua esse hæc verba superius jam ostendimus ex germana Garsie Loayzæ editione, canonice ipsi adjecta esse ut pseudoeπιστολæ auctoritas arcesseretur. Denique 1275 Leonis nomen procul dubio prætermisissimum non esset, siquidem res de qua mota controversia tam expresso ipse ac solemnî decreto definitissimè.

Major forsitan difficultas oritur ex Leonis PP. III ac synodorum Gallicanarum, nec non et Capitulorum auctoritate, quæ Leonis epistolam vel citasse vel indicasse videntur, dum chorepiscoporum causam versantur.

Leonis III ad Gallias episcopos responsum habetur in Capitularibus Caroli Magni et Ludovici Pii lib. vii, cap. 187, ubi rescripsisse legitur pontifex, sæpissime a prædecessoribus suis et a multis sanctis episcopis atque synodalibus sanctionibus chorepiscopos esse prohibitos atque damnatos; et ideo non esse necesse ventilare, sed definita tenere. Eosdem reprimat capit. 328 et 329 ejusdem libri, et libri vi, cap. 119. Verum dum prædecessorum suorum Leonisque I decreta commemoravit Leo III, nequaquam epistolam quam excutimus præ oculis habuit: omnes enim ordinationes vel consecrationes a chorepiscopis tentatas eam ob causam in irritum mittit, asseritque nihil, quod de episcopali ministerio præsumptum, esse peractum; sed quidquid ex his ab eis illicitè erat præsumptum, omnia a canonice ordinatis episcopis debere rite peragi, et in meliorem statum reformari... quoniam quod non habuit quis eorum dare non potuit. Nam episcopi non erant, quia nec ad quamdam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice a tribus episcopis ordinati. Geminam porro propositionem gemina Leonis nostri auctoritate confirmat ex ejus epistola ad Rusticum Narbonensem scripta, codicique Dionysiano inserta. Hanc quidem, chorepiscopos non esse episcopos, quia canonice non ordinati: ex his capitulis 1 verbis: *Unde, inquit, cum sæpe quæstio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam esse tribuendum, quod non docetur fuisse collatum?* Alteram vero, quæ ex ista sequitur, omnia ab episcopis canonice ordinatis debere rite peragi, ex capite 15 (nobis 14) asserit, ubi hoc habetur: *Quia quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum.* Hæc sunt quæ Leonis III oculis observabantur.

Parisiense concilium vi, nec Meldense, nec Metense quidquam habent quod notitiam hujus epistolæ vel minimum indicet. Neminem citat et pontificibus Parisiense, quod in Capit. lib. v, cap. 168, transcriptum est. Meldense citat Innocentium, tamquam asserentem solis episcopis inesse facultatem dandi Spiritum sanctum. Metense hæc habet cap. 5: *Et ut basilicæ a 1276 chorepiscopis consecrata, ab episcopis consecrentur, roboratum est, quia juxta de-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc de re vide plura, si placet, apud P. Coustantium not. c in epist. 25 Innocentii I ad Decen-

tium tom. I Epist. Rom. pontif. col. 808.

erit. Deinde papa Innocentius et Leonis sacrum et alia inane quicquid in summi sacerdotis chorepiscopi operum ministerio. Et quia ipsi fidem ab eis presbyteris, sufficienter habent. Ubi si attentius consideretur ad quid trum illorum pontificum decreta funderet, intelligitur hoc uno offerri ultimo, ut irritum censeatur si quid episcopalis numerus non ab episcopis canonice consecratis tentatum fuisset: quod confirmat auctoritate Leonis, non secus ac in Capitulum lib. vii, cap. 328, et Innocentii, qui nihil prorsus de chorepiscopis habet, et Damasi, cujus epistolam adulterinam cement erudit.

Ex quibus manifestum est id omne quod citatis locis habetur de chorepiscopis, nihil ponderis addere epistola Leonis suppositae. Verum etsi ab aliquot octavi vel noni saeculi synodis citata revera esset ut a Leone scripta, nihil non esset sanctissimorum Patrum in hac disciplina, non discernendis suppositis scilicet a genuinis, intentio, falso titulo in errorem esse inducto, quod et Aquilaniensis Concilio et alia nonnullis configit, cum libros de Vita contemplativa Prospero adjudicarent, quos Juliani Pomerii esse hodie constat. Immo et apocrypha scripta citata invenimus a sacris episcoporum synodis, quae tamen inter sanctos fides numerare religio esset.

Antequam ad ista disquisitione manum referam, monere mediam quamdam posse hinc viam inter utramque hanc opinionem, si nihilum dicitur nec Leonis I epistolam esse, nec impostoris, (a) hoc potius Leonis III. Hujus enim tempore gravissime adversus chorepiscopos querela mota sunt in Gallia et Germania, deinde potestas illorum limitibus acriter disputatum est. Quamobrem utantibus hinc inde sententia, rem ad Leonem III tunc Romanum pontificem referri placuit episcopis. Ejus responsi summam superius ex Capitularibus resultant, sed ipsa ejus epistola de hoc negotio scripta ad nos usque non pervenerunt, quas tamen plurimas fuisse ducendum non est: cum res et maxime esset momenti, et Ecclesiae Galliae Germaniaeque inter se in collationem. Non absurde igitur quis possit existimare Leonis III esse hanc epistolam vel epistolae fragmentum. Conjectura haec astruere videtur Ecclesiarum Galliae et Germaniae arcus per istam tempestatem nexu, utriusque regionis legato ad Leonem decreta, utriusque in synodum conventus Karthabonae aliaque in locis ea de re habiti, in quibus Leonis decretum promulgatum est, hujus synodali 1277 sanctione roboratum: imperatorum denique de his cura et sollicitudo, non semel, aut bis vel per, sed saepe, ut in Capit. lib. vii, cap. 187. Denique cum ante Leonis hujus III tempora ignota sit haec

epistola omnibus ecclesiasticis scriptoribus aut collectoribus Canonum ac Decretalium, argumento est vel hujus esse, vel huic potius esse affectam, quam Leonis I.

Levissimam difficultatem si quis moverit ex Gratiani Decreto, ubi Leonis I nomen praefatum legitur deceptum ex hac epistola decreto distincti. 68, c. Quamvis chorepiscopo, notum omnes quam crasse moris iure merito habetur Gratianus in discernendis legitimis scriptis ab eorum a spuris. Atamen Gratiano impunita non est Leonis primi inserta decretis mentio, sed novella correctoribus, qui errorem hunc cum illis innumeris ex epistolarum pontificiarum interpolatis editionibus inausurum. Antiquiores enim Decreti editiones, Parisiensis an. 1551, Lugdunensis Hugonis a Porta an. 1548, et aliquot aliae hanc tammodo habent: De his ita scribit Leo episcopus omnibus episcopis.

Sed et clarissimus Baluzius in notis ad Gratianum observavit ad dist. 64, cap. 3, De objectione, Leonis primo in antiquis editionibus Decreti non tribui epistolam suam. In Regio, inquit, Gratiani lib. titulus istius capituli hic est: De his ita scribit Leo omnibus episcopis. Bambergerianus addit, et presbyteris. Antiquior Victorinus: De his 1278 autem scribit Leo episcopis omnibus episcopis. Recentior: De his ita scribit deus Leo episcopus omnibus episcopis et presbyteris. Antiqua editio Moguntina: De his ita scribit Leo episcopis omnibus episcopis et presbyteris. Haec, et presbyteris, non existant in veteri editione Veneta, neque in editionibus Democharis et Contii. Caetera similia sunt. Romana item sic habet: De his ita scribit Leo I ad episcopos Germaniae et Galliae epist. 86, titulus 88. Verba sunt correctorum, non Gratiani, haec in contextu posita sunt. In vetustissimo codice ms. Bibliothecae Regiae, in quo collectio Dionysii Exiguus continetur, posita est ante collectionem istam haec epistola Leonis cum ista inscriptione: Epistola Leonis papa de privilegio chorepiscoporum et presbyterorum ad universos Germaniae et Europae atque Galliae Ecclesiarum episcopos. Haec itaque Steph. Baluzius. Adde ego eadem, quae antiqua illa Moguntina editio, habere Parisiensem anni 1551, et Lugdunensem Hug. a Porta 1548.

Nihil igitur obsistat quominus Leonis III fectum hinc, quascumque est, ascribamus. Quae conjectura si minus ardeat, propter nimiam similitudinem quam habet epistola cum canone Hispanensi, ex qua placet magis opus videtur quam pontificis Romani, prioribus argumentis inhaerentes, hoc unum, quod instituto consilio satis est, asserimus, epistolam nec Leonis nostri esse, nec et nisi potius admodum potuisse affingi.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Id vobis persuaderi nequit, cum a pontifice Romanorum more alicui sit et aliis documentis verba serviliter exercituro, et epistolae ita consarcinare, ut idem sine careant. Num si Leo III voluisset decretum de chorepiscopis condere, canonis Hispan-

lensis verbis ita indigebat, ut quae ibidem de presbyteris decernuntur, chorepiscopis accommodaret solo brevi exordio praefixo, hincque sine ulla epistola, clausula decretum ederet?

FINIS PRIMAE PARTIS.

SANCTI
LEONIS MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

OPERA OMNIA,

POST PASCHASII QUESNELLI RECENSIONEM

**AD COMPLURES ET PRÆSTANTISSIMOS MSS. CODICES AB ILLO NON CONSULTOS EXACTA,
EMENDATA, ET INEDITIS AUCTA :
PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS ET ANNOTATIONIBUS ILLUSTRATA.**

ACCEDUNT

QUÆCUMQUE IN QUESNELLIANA EDITIONE INVENIUNTUR EAQUE AD CRISIN REVOCANTUR :

CURANTIBUS

PETRO ET HIERONYMO FRATRIBUS BALLERINIIS,

PRESBYTERIS VERONENSIBUS ;

MANUM AUTEM ULTIMAM ADHIBENTE

J. - P. MIGNE,

QUI SUPERADDIDIT

EXERCITATIONES IN UNIVERSA OPERA S. LEONIS MAGNI

AUCTORE PETRO THOMA CACCIARI.

TOMUS SECUNDUS.

PARS POSTERIOR,

PETRI THOMÆ CACCIARI EXERCITATIONES

CONTINENS.

**PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE**

1846.

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HAC POSTERIORI PARTE TOMI SECUNDI S. LEONIS CONTINENTUR

De Manichæorum hæresi et historia libri II.

De Priscillianistarum hæresi et historia liber I.

De Eutychiana hæresi et historia libri II.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

BENEDICTO XIV,**PONTIFICI OPTIMO MAXIMO,**

FRATER PETRUS THOMAS CACCIARI CARMELITA FELICITATEM.

Etsi ea quæ summis principibus officiis et obsequiis nomine offeruntur, tam illis debita et convenientia peculiari titulo censenda sunt, ut rationes et causæ minime querendæ sint cur ea munera tuis potissimum tribuantur; attamen tam præcipua, tam veræ, tam iusta causa sunt, beatissime pater, ut hoc Exercitationum mearum in Opera S. Leonis Magni volumen inclyto nomini tuo inscribere ac nuncupare debeam, ut me facere aliter sine gravi nota nequaquam posse existimarem. Præterquam quod enim opus hoc, quia magnas et graves ecclesiasticas res, et sancti prædecessoris tui gesta complectitur, ad te, utpote potestatis illius hæredem, et in apostolico regimine successorem pertinere debet; tum eo etiam titulo tibi maxime proprium et conveniens est, quod in pari dignitatis gradu, in quo divinitus collocatus es, eam agendi teneas rationem et normam, ut sancti hujus pontificis vestigiis potissimum insistere, studia illius maxime æmulari, et ad apostolicum ejusdem zelum et vigilantiam quam proxime videaris accedere. Sane quidem, cum sanctus Leo perlongo totius sui pontificatus cursu nihil magis impense egerit, studuerit, elaboraverit, quam ut tunc exsurgentes ut cum maxime Ecclesiæ et catholicæ fidei hostes, laboribus, scriptis, et indefessis curis suis refelleret et confutaret; eas saluberrimas leges et sancta instituta condidit, quæ cæteris Romanis pontificibus ad catholicam religionem asserendam, et sedis apostolicæ jura vindicanda magnum exemplar præbuerunt. Hæc autem exempla, pater beatissime, permiro modo in te expressa esse nemo est qui non agnoscat: sive enim splendidum præteritæ vitæ tuæ cursum reputemus, nihil te magis elaborasse, nihil impensius studuisse omnibus constat, quam ut sacris potissimum et ecclesiasticis studiis excolendis Ecclesiæ leges et instituta penitus pernosceres, quibus in tot gravissimis muneribus, quæ tanta cum laude a te administrata fuerunt, ad religionis decus et Romanæ sedis dignitatem et legum integritatem tuendam, uteris: sive autem modo in supremo Ecclesiæ pontificatu constitutum contemplemur; quid non veterem illam divi Petri successorum primorum sæculorum imaginem refert? Cum tu inter gravissimas etiam principatus curas, pastoralis officio (quæ supremæ dignitatis tuæ potissima pars est) adeo sedulo incumbis, adeo orbis tibi commissi salutis, fidei, morumque integritati, et ecclesiasticæ disciplinæ vigori invigilas; ut nulla pars quæ ad hanc materiam spectet, cura tua non modo provisæ, sed et regulis firmata, scriptis illustrata, ac decretis saluberrimis sancita et roborata sit. In qua quidem re quo magis ad veterum sanctorum prædecessorum tuorum normam conformeris, in supremo licet dignitatum gradu positus, eamdem laboriosam servas agendi rationem, perinde ac si in privato atque humili statu esses, et curas assiduas atque indefessas sustines, ut aliis sine labore quod suum ad officium pertinet, innotescat. Hinc igitur, beatissime pater, certa mihi fiducia existit, fore ut libenti animo accipias, et cum voluptate percurras ea quæ in hoc volumine circa antiquas hæreses Manichæorum, Priscillianistarum, Pelagianorum et Eutychianorum, quæ sancti pontificis Leonis tempore adversus Ecclesiam tantopere debacchatae fuerunt, relata et exposita sunt; in quibus cum ejusdem animi fortitudinem, zelum et apostolicam auctoritatem, variasque attentissimas curas comprehendens, quæ tum in reis redarguendis et convincendis, tum in penitentibus recipiendis, monendis, instruendis, atque lapsis a peccatorum vinculis relaxandis susceptæ fuerunt; sicut præcipuam in hujusmodi rebus Ecclesiæ æconomiam, tum mirabilem D. O. M. in ejusdem regimine providentiam agnosces. Quæ quidem providentia, quemadmodum factum est ut quo tempore Ecclesia firmioribus præsidii indiguit, eo potissimum tempore strenuos Deus summos pastores excitaverit; iisque non modo necessariam vim et robur addiderit ad catholicam fidem asserendam, et ad ea suprema judicia ferenda quæ ex divinis et apostolicis institutis hausta sunt; sed et diuturnam vitam concesserit ad cuncta feliciter explenda: sic tu

cum divinitus datus sis, ut monitis, salutaribus documentis, præceptis et constitutionibus tuis ad episcoporum omniumque ecclesiasticorum instructionem per totum catholicum orbem diffusis eos tolleres abusus, qui sive sacrorum rituum desori, sive ecclesiasticis legibus, sive Christianis moribus adversantur, fidenter sperare est, Deum O. M. diu te (quod Christi fidelibus omnibus in votis esse debet) Ecclesia tua sospitem conservaturum, et felicium operum tuorum seriem ad exitum perducas. Inter quæ illustria et gloriosa opera tua, pater beatissime, cum eam tum ad Christianam, tum ad litterarum reipublicam utilitatem non minima habenda sit, quod studia favore, incitamento, exemplo tuo promoveas; hinc, sicut ea aliis magnum stimulum et alacritatem addunt ad libros suos pontificio nomini tuo devovendos, et certum inde patrociniū expectandum; sic mihi multo maximum addiderunt, ut Leonina hæc monumenta sanctitati tuæ offerrem et consecrarem; idque multis ac præcipuis de causis: ut primum quidem, quod pontificiam clementiam et humanitatem in excipiendis mea tenuitatis scriptis cum semel, tum præsertim expertus sum, cum annos obhinc undecim Eusebii libros Ecclesiasticæ Historiæ nomini tuo inscriptos in lucem dedi. Quæ benignitate alacrior factus, quod mihi tunc proposueram, perficere enixus sum, ut altera hæc adornarem; deinde autem quod, cum in hiis ipsis proseguendis, et in subsidiis erundis, quibus sancti pontificis Leonis doctrinam et gesta illustrarem, Vaticanæ præsertim bibliothecæ, aliisque monumentis usus sim, quæ apostolica sedis beneficentia mihi paterunt; vel ab id ipsum eadem hæc a te benigniori animo exceptum iri mihi persuasi, quod fructus eorum munerum sint quæ mihi hactenus impertita fuerunt. Interim autem dum pontificiam clementiam tuam mihi et meis hiis laboribus magis semper præstitam exopto, illud mihi tantummodo polliceor et deprecor, ut per eandem licet pacato animo in religiosis studiis meis conquiescere, quo omnes meas curas et cogitationes in apostolica sedis obsequium et reverentiam et sanctitatis tuæ officium in posterum etiam conferre valeam.

PRÆFATIO.

Vix dum ad exitum perduxeram laborem editionis Eusebianæ Historiæ, per Rufinum Aquileiensis Ecclesiæ presbyterum interpretatæ, librorumque ab ipso vel ex antiquorum monumentis, vel ex rebus quæ memoria sua contigerunt elucubratum, cum jam majus quidpiam conaturus, ad intermissum studium castigandorum Operum Magni Leonis, totius catholice Ecclesiæ summi pontificis, gradum facere decrevi. Etenim, cum ante plures annos in id consilium incidissem, ut significatione quapiam meum erga apostolicam sedem obsequium publice testarer, nulla profecto re hoc me loculentius præstiturum putavi, quam si tanti viri scriptis nova diligentia et cura expoliendis atque orandis animum adjicerem. Nam ut missam interim faciam et ejus eloquentiam, styli dignitatem et majestatem; ut prætermittam etiam prodecentem se ubique vim apostolici spiritus, nemo planè prisca ex doctoribus supremæ sedis jura vel apertius asseruit, vel uberius vindicavit, vel eorum obrectatoribus gravius negotium fecit.

Nec vero me latebat, ab anno 1485, ad hæc usque tempora, Leonis scripta saepius per claros viros lucem aspexisse; et præsertim cum Parisiis, tum Lugduni, labore et studio Paschasii Quesnelli, et Venetis tandem, cum jam nos novam hanc editionem exaudere curabamus. Sed hæc postremæ editiones, quæ alium forte a consilio revocassent, mihi stimulos acriores ad suscepti operis confectionem addiderunt. Scilicet, cum eas accuratius evolvissem, plura offendi, apud Quesnellum præsertim, a genuino textu abhorrentia, multa quoque ecclesiastico agendi ordini ac rationi minus consona, nec pauca (id quod gravius est) a catholica regula plane aliena; ut tandem illum Leonis editorem, non tam medelam pontificiis scriptis adhibuisse, sed ea gravius vulnerasse appareat. Præterea, non solum omnia monumenta non collegit, sed alia de industria prætermisit, alia vero utpote adversa scopo quem forte sibi proposuerat, tamquam omnino supposititia, vel certe ut suppositionibus repleta, rejecit vel mutilavit. Itaque cum fidem vix servasse, aut ne servasse quidem mihi videretur, nihil planè conformius publico Ecclesiæ bono, nihil Romanæ Ecclesiæ dignitati, nihil denique Christianæ charitati conformius esse existimaui, quam ut, sepositis contamelis, nulloque verborum strepitu adhibito, ad incorruptos veritatis fontes Leonem revocarem, quo tandem, ex inimicorum manibus ereptis armis, fides, quæ unico proseguenda est, magis atque magis elucesceret. Ex qua quidem agendi ratione, ipsi Ecclesiæ hostes inermes tandem facti atque gravi metu portarriti, jamjam animi dolorem sentientes, ad bonam mentem redire minime detractarent.

Atque hæc quidem cum sensu tacito agerem, primum Leonis scripta ex ipso Quasnello aliisque editori-
bus percurrere curavi: tum deinde quæ typis vulgata sunt, ad manuscriptos archetypos exigere. Sed

cum tantam exemplarium copiam in sola Vaticana bibliotheca offendissem, statim imminenti laboris magnitudinem quasi praesentens, meis sane viribus diffidebam, excogitatum consilium ad felice exitum posse perducere. Rei praeterea gravitatem augebant theologiae polemicae exercitationes, quibus pro munere operum dare consuevi. Illae videlicet, quae omnium haereseon et schismatum monstra covere et refellere docent, quae potiora aequae ac solidiora catholicae fidei fundamenta demonstrant, quam tandem veteres novasque Christianae disciplinae regulas aperiant, in quibus etiam vetustissima ecclesiasticae rei monumenta, et recensentur, et conciliantur. Huic igitur oneri, pro exigua apostolicae sedis largitate, mihi demandato, alios omnes labores merito posthabendos esse suadebant, tum temporis inopia, tum ipsa, mihi probe cognita, ingenui mei incertitas, quo si plura simul conarer, complecti, jure mihi verendum erat, ne imparatione officerer, singulis ad opatos exitus perducere.

Haec, inquam, animo pervolvens, vix in proposito hujus novae editionis stasissem, mecum recogitandum im-probum, in praesens esse subeundum laborem ab iis qui post Paschasium Quesnellii novis typis, cum novae etiam monumentorum accessione sancti pontificis scripta velint adornare. Non enim ipse veterum recentiorumque scriptorum quibus omni tempora Galliarum regnum abundavit, et modo abundat, exempla et methodum seculus est, quod maxime dolemus; sed in sua elaboranda editione novitatibus et propriis studiis semper indulgit, in contentionibus magis quam in veritatis inquisitione se exercendo. Quis enim ignorare potest eum necessariis non tantum, sed optimis etiam subsidiis instructum fuisse? Cum praeter ea quae poterat mutuari ex clarissimorum virorum exemplis qui illo aera in Galliis, ut diximus, florebant, qui plurimorum sanctorum PP. editionibus operam dederunt; adhuc ex florentissimis illius Regni bibliothecis multos et optimos notae mss. codd. sibi nactus est. Viginti enim et octo epistolas, quae nondum lucem aspexerant, ex celebri Grimaneo codice accepit, alias ex collectione Romanae Lucae Holstenii, alias denique ex Jacobi Sirmondi operibus eductas, in suam transtulit editionem, quae ceteris locuplemiorum reddiderunt. Utinam autem omnibus aliis castigatori prodisset! At vir excerrimo pollens ingenio, valde facilis ad contentiones et iurgias excitanda; omnino promptus ad aequivocationes et fallacias construendas, alium sibi scopum proposuit, praeter illum quem catholici cuncti, et praecipue suae gentis homines habuerunt in adornandis, castigandis veterum PP. voluminibus. Ipse namque quandoque clariora sancti pontificis loca obscuris, aequivocis falsisque annotationibus saevavit, alia ad prorsus violentas interpretationes detorsit; veritatem fallacis oculum, oppressit, atque perpetuo prae-textu antiquitatis inquirendae et illustrandae, ea systemata sensim et ubique stabilire satagit quae haereticorum partibus favent, et sacrae ecclesiasticae hierarchiae regimen deieciunt, peno quandoque etiam abolita, aut saltem imminuta, Romanorum pontificum vera et legitima jurisdictione supra omnes alias Ecclesias etiam Orientis. Alium interim tamen se esse simulavit. Quandoquidem in suis scribendis Operibus, et in Leoninis adornandis scriptis, multo artificioso conatu usus est, reverentiam, pietatem, cultumque erga Romanos pontifices et apostolicam sedem affectando, ut incautos deciperet, et oculi hostis quam saepissime partes agendo, post splendidum verborum apparatus, illas veneno aspersas propositiones eruat, quae erronea et in omnibus commentitia ejus systemata falso aliquo veritatis colore inducere posse arbitratur.

Ex his ergo patet, tanto graviores modo a quocumque Leoninorum Operum editore subeundum esse laborem, quanto majus fuit Quesnellii studium in pervertendis S. pontificis nostri testimoniis et illius sensibus aliter interpretandis. Nec enim laborem dumtaxat modo in eo versari oportet, ut primigenio nitore et integritati, quantum fieri potest, Leoninus textus restituatur. Quod opus etsi grave sit, ob falsas et corruptas lectiones quibus edita exemplaria scant, et ob antiquas synopses cum sermonum tum epistolarum ab eodem quandoque studiosse subductas, ut novas et stylo elegantiores sine mss. codd. auctoritate intruderet et inferret, et eas praesertim quae suis partibus favere credidit; tamen archetyporum exemplarium ope, quibus Vaticana bibliotheca potissimum abundat, cum id jam pridem a multis annis assecuti essemus, novis typis, cum aliquorum monumentorum accessione, quae nondum lucem aspexerunt, sancti pontificis Opera potuissemus evulgare. Verum tamen labor ulterius progredi debuit, nec in solis genuinis sancti pontificis scriptis versari; sed etiam opus fuit ad examen revocare qua ratione alia monumenta quae nostri majores, mss. codd. auctoritatem secuti, aliis SS. PP. adjudicarunt; quales sunt vel libri de Vocatione omnium gentium, vel opusculum quod inscribitur: *Auctoritates sedis apostolicae de gratia et libero voluntatis arbitrio*, vel denique epistola, seu libellus ad Demetriadem virginem; quae opuscula aliis asserta offendimus, et quae sine temeritatis nota Leoni adjudicari laud posse Quesnellus ipse fassus est, *Ne una quidem* (ait ipse) *clamante codice, vel excuso vel mss., immo reclamante ab octingentis et amplius annis conciliorum scriptorumque plurium testimonio; nihilominus hujusmodi opera nostro Leoni asserere voluit.* Neque sane hanc temeritatis notam praecavere poterat, ipsemet Quesnellus ex supplicatione quam subiecit, scribendo: *Hoc unum in praesenti postulo, ut paulisper ab omni praefatio sustineant, qui ita sentiunt, usque dum dissertationes 2, 3, et 4, quibus consilii nostri rationes continentur, perlegerint. Interim temeritatis notam ab me deprecor, doctissimorum virorum exemplo, qui scriptoribus celeberrimis nonnulla opuscula ex unius styli suffragio vindicare, ac sub eorum nomine publicare non dubitarent.*

Practus tres dissertationes viri docti non dissimularunt. Quos inter fuit Joseph Antelmius, qui cum nulla

ratione adduci potuisset ut Quesnellianæ subscriberet opinioni, sedulo lustratis rationibus in iisdem contentis, tantopere a Quesnelli consilio recedendum esse censuit, ut calamum continere non valens opus celebre conscripserit, quo singillatim omnia argumenta viriliter rejectit, ut alios esse horum opusculorum auctores, præter nostrum S. Leonem, evidentissime ac cumulatissime probaverit. Nimis profecto fallaces esse illas conjecturas quæ ex quarundam phrasium similitudine, styli consonantia, et sermonis modulatione colliguntur, doctis ubique viris, satis superque perspectum est, ut in præsens necessum non sit explicare quemadmodum incassum laboraverit Quesnellus in adjudicandis tribus illis opusculis nostro Magno Leoni. Nam præter ea quæ scripsit Joseph Antelmus, dissert. in Opera S. Leonis, adest etiam testimonium cl. Joannis Salinas canonici regularis Lateranensis, Stephani Baluzii, aliorumque. Joannes Salinas, inquam, post Antelmum S. Prosperi Aquitani opuscula notis et observationibus illustrare cupiens, Vaticanos codd. evolvens, quinque saltem diversa optimas notas exemplaria offendit, nullum tamen quod Leonis nomen præferret invenit. Quare tandem nec inter Leonis Opera referenda esse judicat, cum fieri perfacile potuerit ut multi tunc temporis, Romæ et aliis in locis, fuerint, quorum scribendi ratio Leonis stylum referret ac redoleret. Præter, inquam, laudata testimonia, alia plurima mutata ex Lovaniensibus, Baronio, Norisio, Labbeo, Sirmondo, Stephano Baluzio, aliisque bene multis referre possemus, qui tria illa opuscula modo uni, modo alteri in mss. archetypis tribui conspexerunt, quin quisquam umquam suspicatus fuerit, vel in phrasibus atque sententiis, vel in tractandarum rerum methodo et ratione, aliquod argumentum apparere, quod auctorem S. Leonem esse proderet. Non inficiabor quidem S. pontificem in aliis atque aliis orationibus ad populum habitis, et in quibusdam epistolis etiam, Pelagianos, Semipelagianosque insectatum fuisse, pestiferas eas soboles exagitando, et magnifice de Divinæ gratiæ donis, juxta apostolicæ sedis statuta, disserendo. Quid tamen ex hoc, cum tales ubique sententiis sacrarumque Scripturarum interpretationes adhibeat quæ in aliorum libris minime legendæ occurrant; quemadmodum sexcentis exemplis probare possemus, si quam ob rem Leoni adjudicari non debeant, præsentis nostri instituti ratio longam contexere dissertationem nobis permitteret?

Qualem autem scopum sibi constituisset Quesnellus in adjudicandis S. Leoni opusculis iis quæ, mss. auctoritate et eruditorum suffragio, vel Ambrosio, vel Hilario et Cælestino asserebantur, neminem arbitror latere. Amplissimum enim campum sibi aperire statuit, in quo cum suo de divina gratia systemate spatium posset, hinc et illinc, multarum annotationum ope et subsidio, disseminando tot tantasque propositiones, vel iisdem præludendo quæ postmodum apostolicæ sedis anathemate fuerunt proscriptæ. Inter cæteros autem qui hanc pravam et subdolum Quesnelli agendi rationem notarunt, unus fuit laudatus P. Joannes Salinas in Vita S. Prosperi Aquitani, Romæ edita; qui offendens quædam brevita commentaria ad secundam dissertationem, sub num. 28 et 29 apposita, tamquam inconcinnas et erroneas illas taxat propositiones quibus suum de divina gratia systema annotator stabilire et propugnare intendit. Quod jam pridem a multis clarissimis doctissimisque viris factum fuisse, nemo est qui ignoret. Non itaque Quesnellus, undequaque suis conjecturis subsidia quærens, quemquam invenit qui ei voluerit suffragari. Nisi forte arbitrari velimus Augustinum Savioli, Venetum typographum, aliter judicasse, cum, expunctis pravis violentisque commentariolis quibus Quesnellus tria illa opuscula fœdaverat atque corruperat, eadem Leoni asserere maluit quam Ambrosio, Prospero Aquitano et Cælestino pontifici adjudicare. Idem enim in suam pariter Venetam editionem transulit tres illas recensitas Quesnelli dissertationes, nulla tamen facta auctoris mentione. Ad cujus agendi rationem cum ego attendissem, maxime hominis ingenium sum admiratus, quo pacto scilicet is questionem tamdiu sub judice manentem, quam minime definire ausi sunt qui pro utraque parte Antelmii, Quesnelli aliorumque clarissimorum virorum rationes ad trutinam adduxerunt, tam facile expedire potuerit, nullis indicatis momentis quæ ipsum ad talem firmum interponendum judicium induxissent. Ego tamen malui adhuc suspensus hæere, iisque fidem adhibere qui jam pridem scripserunt nullam conjecturam afferri posse ut tria illa opuscula Leoni adjudicentur.

Multo minus tamen Quesnello, aut quibuscvis aliis, si qui sunt, assentiri potui ut Romanæ Ecclesiæ censuerim asserendum illum canonum codicem a quo ipse Parisinus scriptor secundum Leoninorum Operum tomum orsus est. Cui sexdecim subjecit dissertationes studiose admodum elaboratas, prætextu expiscandi atque illustrandi antiquam Ecclesiarum doctrinam, et hujus agendi rationem, tum in hæresibus everiendis, et catholicis dogmatibus definiendis; tum in synodis cogendis, appellationibus episcoporum vel aliorum expiendis; et quod spectat in ordine ad illud sacrum ecclesiasticum regimen a Christo Domino in terris stabilitum, ad nos usque per apostolos horumque successores derivatum. Et in primis quod attinet ad laudatum canonum codicem, mihi vix locum superesse arbitror ut de eo multa verba faciam, ne manum in aliorum messem mittere velle videar. Cum jam duobus abhinc annis mihi innotuerit duos clarissimos viros in optimum consilium incidisse codicem hunc novis curis adornare, ut non tantum in cognitionem venire possint auctoris qui eos canones et monumenta collegit, sed etiam investigare vel definire pro quarum Ecclesiarum usu inservirent: quod ut facilius atque felicius assequi possent, horum alter Romam veniens, insigniores hujus urbis bibliothecas frequentavit, et lustratis antiquis mss. exemplaribus hunc codicem continentibus, quidquid in ejus studii scopum conferre posset excepit; cum itaque a pluribus fide dignis id

audierim, prorsus necessarium duxi me ab hoc labore in præsens abstinere; et modo silentio præterire gravissimas eas rationes quæ hactenus me moverunt ut Quesnellianæ opinioni prorsus repugnarem. Quarum nonnullæ, etsi in hujus operis decursu leviter dumtaxat a me indicatæ fuerint, alias tamen graviore et urgentiores reticui, ne extra propositos mihi limites vagari viderer; satis interim habens, sapiens aliorum judicium præstolari.

Gradum ergo faciamus ad illas dissertationes fucato colore ecclesiasticæ traditionis et Leoninæ doctrinæ illustrandæ a Paschasio Quesnello conscriptas, quas inter principem locum habet illa: *De vita et rebus gestis sancti Leonis Magni PP.* Multis fraudibus enim, nugis atque commentis totam hanc dissertationem et cæteras subsequentes esse refertas, vix intelligere potuissem, si in illis percurrendis semper ad ipsum Leoninum textum non provocassem, ut rerum veritatem inspicerem. At cum tanto artificio ipse uti soleat, ut sensim lectores etiam probos et optimos in pravas suas opiniones pertrahere possit, hosque multis præjudiciis imbuiere, plurimum mihi laborandum fuisse præsens hoc opus indicabit. Vix enim enarrare possum studium adhibitum in exaggeranda sua erga S. Leonem et apostolicam sedem devotione, animique pietate, quam testari se simulat ornata quadam oratione, vel in hujus laudes excurrendo, vel Leoninam gesta atque statuta cum aliorum episcoporum doctrina, pietate, religione clarissimorum operibus simul comparando; vel in medium interim adduceudo quorundam particularium synodorum regulas quæ ante Leonis ævum alicubi obtinuerunt, quibus subesse et insistere S. P. debuisse asseverat. Quid enim? Aliquando talem tantumque eruditionis apparatus ad suos lectores delectandos construxit, sensim, susque deque antiquas Ecclesiæ res vertit, perturbavit, miscuit, ut ne vix quidem appareant illicita quibus usus est ad prava sua systemata insinuanda atque firmanda; sibi forte blandiendo, in sacris et ecclesiasticis rebus pertractandis, hominum ingenia, et dicendi arte, et philosophicis conjecturis potius quam rerum veritate et rationum pondere persuaderi posse. Qualis autem quantaque diligentia et animi attentio ne deciperet adhibenda mihi fuerit in percurrenda hac alisque Quesnelli dissertationibus, nemo facile poterit intelligere, nisi ille forte qui in conscribendis eruditissimis commentariis ad ecclesiasticas res pertinentibus, me præcesserunt. Quemadmodum novissime factum fuisse a cl. Viro Joanne Antonio Bianchi ii norunt qui ejusdem sex volumina de Ecclesiæ potestate æstimarunt. Is enim in familiaribus colloquiis inter nos habitis non semel testatus est alium numquam scriptorem legisse qui tot simulationibus et artificijs uteretur præter Quesnellum. Quippe qui cum aliquando se facile perstringi et jugulari posse pensavit, statim quasi anguis elabatur; et, ex una ad aliam vel plures quæstiones progrediens, vera incertis et æquivocis admiscuit; et rursus falsa et erronea dubiis et probabilibus interserit et implicat, ut ad sibi præfixum scopum perveniat. Non igitur ad eliminanda e Leonis Operibus tot commenta, fallacias, atque nugæ, et ad asserenda sedi apostolicæ sua legitima jura sufficere poterat illorum textum nudum et sincerum undequaque ab omnibus mendis, æquivocis et falsis interpretationibus expurgatum exhibere, verum etiam opus erat ordinata methodo quasdam exercitationes conscribere, quibus haud exiguum lumen Leoninis gestis, apostolicæ sedis juribus, et ecclesiastici regiminis formæ et ordini afferre possemus. Nobis placuit in hac parte imitari cl. virum marchionem Joannem Poleni, Matheseos et naturalis philosophiæ in celeberrima Patavina Academia professorem. Qui postquam Vitruvianos libros illustrandos assumpsit, cui nos quoque ea subsidia attulimus, quorum sua benignitate facit mentionem, ad sibi præfixum scopum pervenire non posse arbitratus est; nisi omnibus industriæ nervis contenderet, et operam constitueret in quibusdam Vitruvianis exercitationibus contexendis. Gravissimis autem de causis ad id consilii adductum fuisse, in suis præfationibus testatur. Sed et a similibus nos motos esse ille judicabunt, qui nostræ mediocritati veniam dare volentes, bonum nostrum consilium magis quam insumptos labores probare aut non improbare saltem dignabuntur.

In his ergo exercitationibus conscribendis occasionem maxime nacti sumus a quatuor præcipuis hæresibus quæ a tempore quo S. Leo ad summum pontificatum fuit assumptus, ad vitæ ipsius exitum usque, catholicæ religioni vim intulerunt, et Occidentem atque Orientem infestarunt. Propterea ut suorum munerum partes impleret, et Christianam fidem custodiret, omne studium et laborem eum impendere oportuit ad sedandas sævissimas tempestates quæ diabolico furore bacchante fidei exitum promovebant, Christi imperium et Romanam Ecclesiam vexabant, de quibus omnibus eas victorias ipse summus pontifex reportavit quas divo Petro hujusque successoribus Christus Dominus in Scripturis promiserat. Harum hæresum prima fuit Manicheorum, cæteris quidem antiquior, et forte pertinacior facta, quæ quamvis in Africa multas clades sustinisset, vehementior in Italia, et in ipsa Urbe potissimum grassabatur. Quamdā peculiarem judicii formam nostrum pontificem adhibuisse in Manicheorum nequitia, sub catholicorum nomine delitescendum, detegendis, produnt hujus orationes ad populum, et epistolæ ad episcopos Italiæ conscriptæ. Cum ergo de hac hæresi verba fecit, clare indicavit ejus originem, tempus, auctores, discipulos, dogmata, nefanda mysteria, et multa alia ad ejus incrementum et propagationem pertinentia; simulque ipse S. pontifex multa sanctissima decreta edidit ad horum hominum nequitiam deprehendendam, ritus abolendos, latebras sub quibus delitescere conabantur inquirendas et retegendas; idcirco in his similibusque aliis posse et debere priores meas exercitationes versari, non incongruum existimavi; cum multa ex eodem S. Leone dicenda occurrant, quæ illorum temporum ecclesiasticam disciplinam et Romanorum pontificum agendi rationem

patefaciunt. Verumtamen cum priores has in Leonina Opera exercitationes pene ad finem perduxissem, et de his cum cl. viro Thoma Mamachio, in collegio urbano Propagandæ Fidei tum professore, nunc vero Casanatensi theologo, verba facerem, is mihi pro sua erga me amicitia indiçavit, Isaacum Beausobre, acatholicum virum, Manetis et Manichæorum historiam Amstelodamli Gallico idiomate in duo volumina distinctam conscripsisse et typis commisisse. Meum itaque animum optimus amicus impulit ad eam lustrandam, antequam meas exercitationes in lucem emitterem. Hujus consilii ergo cum statim adhæsissem, prorsus necessarium duxi aliam omnino methodum in hoc opere conscribendo esse servandam, et ad trutinam non solum revocare, sed etiam argumenta refellere quæ acatholicus scriptor contra nostræ catholicæ fidei dogmata, sacrorum rituum dignitatem atque præstantiam confinxit, et maxima cum veritatis injuria in suo opere evulgavit. In quo passim et Scripturarum sacrarum textus in pravas et malignas interpretationes detorquet, apostolicam traditionem evertit, contra RR. PP. ecclesiasticam administrationem debacchatur, conciliorum decreta pro nihilo ducit, antiquos Ecclesiæ PP. exagitat, vel tamquam mendaciorum, superstitionum et imposturarum reos in scenam traducit; et omnia tandem Christianæ philosophiæ ac theologiæ solidissima principia evertere nisus est, calumniis et maledictis eos antiquos scriptores impetendo, quorum doctrinam pravis interpretationibus corrumpere aut labefactare non potuit. Hujus porro nuperi scriptoris licentiam dissimulare cum minime possem, duos de Manichæorum historia libros conscribere constitui, eo ductus consilio nimirum, ut multa quæ de hac hæresi hinc et illinc in aliorum veterum scriptis legenda occurrunt in unum veluti corpus adornata contraherem, atque detegerem qualem quantamque perniciem catholicorum pietas subeat fidem adhibendo iis commentariis quæ de Manete et Manichæorum institutis Beausobre conscripsit. Duos hos priores libros alter exipit de historia hæreseos Priscillianistarum, quæ nefanda secta S. Leonis ævo multas Occidentis partes corruerat, summo cum dedecore ecclesiastici cœtus. Quamplurimi enim sacri præsules, et clericali militiæ ascripti, in Hispania, Gallæcia et Lusitania hac pestifera labe inquinabantur, et tam vehementer Priscilliani institutis adhærebant, ut post eruentiam illam cædem quam Priscilliano et sociis Maximus tyrannus intulerat, tamquam sanctum et martyrem colere non reformidaverint. Horum scripta et apocryphas scripturas, non tantum in privatis domibus retinebant, sed etiam publice in ecclesiis inter sacra mysteria, quibusdam in locis legebant, iniquissima hujus sectæ dogmata, maxima cum catholici nominis et animarum perniciem palam profitebantur. Quid fecerit, quid apostolicæ sedis auctoritate faciendum præscripserit S. pontifex Lpo in hujus hæreseos exitium, et illius reliquias penitus abolendas, ex certissimis monumentis in tertio eo libro explicamus; et occurrimus omnibus iis questionibus quæ jam pridem a nonnullis scriptoribus excitatæ fuerunt, vel circa synodos de S. Leonis mandato variis in locis coactas, vel regulas servandas in iisdem penitentiam agentibus recipiendis; vel tandem circa eorum scripturas, quas sub anathematis poena, aut legere, aut domi retinere, idem S. pontifex districte omnibus quibuscumque gradus et conditionis hominibus prohibuit. Hæc, inquam, et id genus alia, servata quantum potuimus temporum ratione, tertio hoc libro aut delibavimus, aut fusiori stylo descripsimus, quotiescumque contraria aliorum argumenta et conjecturas eripere aut refellere nobis opus fuit.

Hanc tamen agendi rationem in tribus libris describendis adhibitam minime servare potuimus in quarto sequenti nostro libro, qui est de Pelagianis S. Leonis ætate gliscentibus. Ob multas causas de hac hæresi verba facturi calicem continere debuimus, nec ullum verbum facere de ejus origine, et auctoribus, pravis dogmatibus, et incremento, vel de Africanorum et Orientalium synodis quæ ad eam prorsus exstinguendam aliis et aliis temporibus congregatæ fuerunt. Historiam enim hanc, summa eruditione qua pollebat, eruditissimis commentariis adornavit eminentissimus cardinalis Norisius, ut nostrum non reputem ea modo retracare quæ ab eo cum magna totius ecclesiasticæ et litterariæ rei utilitate jam pridem scripta fuere. Non me tamen latet virum hunc, etsi doctissimum, aliorum in multis subire censuram. Quid inde tamen? Res enim minime dubiæ, quandoque in medium prolatæ, aliorum argumentis contentiosis dubiis fieri posse Cicero affirmavit, potissimum si disputationes ab iis instituuntur qui aut rerum cortice dumtaxat delectantur, aut, nimis præjudicati opinionibus adhærere volentes, a veræ sapientiæ regulis abhorreant. Itaque in quarto hoc libro ea dumtaxat mihi expediendi assumpsi quæ ad Pelagianam historiam S. Leonis tempore gliscentem pertinent. Cum videlicet tum Juliani Eclanensis episcopi præsidio et institutionibus latius per Campaniam aliasque Italiæ regiones cœperat grassari. Quis enim ignorat S. Leonem adhuc Romanæ Ecclesiæ diaconum multos conatus adhibuisse ut pestifera illa soboles divinorum donorum inimica exstingueretur? In quo proposito sibi scopo cum perstitisset, in dies magis illius studium ad illam abolendam augebatur; et tum maxime, cum ad universalem Ecclesiam regendam assumptus, verbo, scriptis, gestis, miris et variis modis gravius eos insectari cepit, donec alii tamquam penitentes ad Ecclesiæ pacem et reconciliationem venirent; alii vero, obstinatores, ecclesiasticis censuris obstringerentur, clericalibus ministeriis privarentur, vel exsilii poenam subirent. Victoria hæc de divinæ gratiæ hostibus parta tanto magis Leoni gloriosa fuit, quanto diuturnior, cum in reliquis duodecim sui pontificatus annis palam saltem, Pelagianum dogma intra nostræ Italiæ limites, amplius sectatores vel propugnatores non habuerit.

Illi tamen durior pugna et melior victoria præludabatur, ob novam hæresim Eutychianam, anno 448

Constantinopoli ortam, cujus originem, progressionem, facinora, Ecclesiarum subversiones, scandala, fautores principes, propugnatores, et vindices, et cætera mala, quæ in Christi religionis odium atque contemptum contigerunt, in duobus postremis harum nostrarum Exercitationum libris, pro nostri ingenii tenuitate, ex Leoninis scriptis expressimus. In his porro libris conscribendis potissimum nobis agendum fuit de forma et ordine judiciorum canonicorum Ecclesie, quæ hæretici et novitatum amatores omnibus conatibus evertere nisi sunt, ut universalem potissimum apostolicæ sedis auctoritatem et majestatem, aut prorsus deicerent, aut saltem elearent. Quoniam vero istorum hominum agendi ratio ea fuit semper, in suis congressionibus omnia susquedque vertere, ad fallacias et æquivocationes provocare, et ea quæ sunt juris et facti simul confundere, ut novam formam et ordinem ecclesiastici regiminis constituerent, præter eam quam Christus Dominus in terris firmavit, quamque apostoli et horum successores servaverunt; ideo ad nova et peregrina aliorum systemata refellenda et evertenda nihil efficacius haberi existimavi, quam pedetentim et diligentius Orientalium episcoporum et divi Leonis gesta prosequi, ad tutius et uberius rerum veritates eruendas.

Ex scopo igitur quem in hisce duobus libris conscribendis mihi proposui, jam puto neminem mihi succedere posse, si ad trutinam revocavi quamprimum ex his quæstionibus quas jam pridem alii scriptores instituerunt, quæque quibusdam nostri ævi sciolis vix earum argumentorum summas legentibus ideo omnino ingratis sunt, vel quia nostrorum adversariorum præjudicatis et falsis opinionibus jam tenacius adhæserunt, vel quia arma sibi præcipi cognoscunt ad novas res contra sedem apostolicam, et istius judiciorum genera molientes. Nec enim hujusmodi quæstiones præterire poteram, et in his pertractandis eas congressiones præcavere, vel ab his saltem resiliere, quæ ex Leonino textu et gestis violentè et falso a quibusdam interpretatis oriebantur. Cujusmodi sunt illæ quæ de provincialium vel generalium, synodorum auctoritate instituuntur, quæ appellationes ad apostolicam sedem factas perspicue patefaciunt, quæ de sacrorum canonum confirmatione, conservatione et dispensationibus pertractantur, quæ de canonicis penis et harum relaxationibus vel reservationibus recensentur, quæ tandem suprema apostolicæ sedis divina et ecclesiastica jura, tantopere in generalibus synodis venerata, et summa sanctorum Patrum consensione prædicata, ita produunt et explicant, ut in dubium a sanæ mentis hominibus revocari non possint. Certe Leonis gesta ex Orientalium Ecclesiarum causis Eutychianæ hæreseos occasione derivatis, tanto cæteris præstare arbitror, quanto in ecclesiasticis rebus administrandis ipsius successores tamquam antesignanum illum semper habuerunt et imitari studuerunt; ab ipso videlicet desumentes ea fortitudinis, sapientiæ et prudentiæ exempla, quibus et hæreticorum frangerent pertinaciam, sæculi potestates in Ecclesia præsidium quærerent et vocarent, ut amatis omnibus periculis et adversitatibus, expeditius de fidei et Ecclesiarum negotiis judicarent. Hæc ergo sunt de quibus in horum sex librorum vestibulo me præfari oportuit ad nostrum lectorem admonendum. Sed interim tandem ad ea recogitans quæ in hisce sex libris congesti, mihi persuadeo minime defuturos aliquos qui, nimis frequentem hujus nostri temporis critices artem sequentes, et eos potissimum qui rerum speciebus dumtaxat adhærent, male de hoc nostro qualicumque labore judicabunt. Quia non omnia S. pontificis gesta in hoc volumine explicata sunt, cum multa adhuc desiderentur quæ ad Ecclesiarum Mauritanie, Galliarum, Narbonensis videlicet, et Arelatensis, vel Siciliæ, et Italiæ res pertinent, quarum disciplinam collapsam ipse suis decretis reparare atque firmare nisus est; eas pravas consuetudines proscribendo quæ canonicis regulis repugnabant, et in dedecus Christiani nominis, sacrorum rituum contemptum, et clericali militiæ, et ordinis contumeliam prorsus redundabant. At culpam procul a me esse hæc sola de causa, tum voluminis titulus sufficienter ostendit, tum clarissimorum virorum exempla patefaciunt. Hæc enim ad aliud otium reservanda esse credidi, ne extra propositos quatuor illarum hæresum limites vagarer. Quorum pariter censuram minime forte potero effugere, si quasdam phrases et loquendi modos offendant, quas ipsi, tamquam delicatioribus auribus instructi, minus aptas in hisce meis legendis Exercitationibus taxabunt, vel si mihi adjudicaverint quædam typographicæ artis errata, quæ quandoque in eas irrepserunt. Hos autem scire volumus, nos non rhetorum methodum et artem esse secutos, sed illud scribendi genus quod in familiaribus disputationibus habendis usum obtinuit; atque a præterito hieme ad hoc tempus usque quadam oculorum lippitudine laborasse, qua adducti fuimus aliorum opera et industria ut cum in exscribendis quæ in hoc volumine congesta sunt, tum in horum typis recognoscendis et castigandis. Verumtamen in his omnibus quibus lectorum animum explere hactenus haud potui, veniam mihi dari oro, et obtestor, sperans opportuniori otio meum statim post hæc admove ad excudenda omnia S. pontificis scripta, et reliqua monumenta ad ipsum pertinentia, quæ jam pridem collegi, et ad varia mss. et edita exemplaria diligentissime exegi. Quænam tandem et cujus generis sint nova illa monumenta quæ publici juris facere polliceor, vel ex quibus fontibus illa hausta fuerint, rationabili œconomia in præsens reticebo, de hisdem, Deo opitulante, in alterius tom præfatione verba factururus. Spondeo hoc unum dumtaxat, omni opera curaturum ut tempore et labore quæ Græcæ et Latine typis mihi committenda supersunt, absque ullo vitio lucem aspiciant. Qua diligentia saltem spero fore ut dilectam censoriam notam quam forte ob hæc Exercitationes inclementer apud aliquos subiturus sim.

DE MANICHEORUM HERESI ET HISTORIA

LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

PROLOQUIUM.

1 Absoluto præteritorum annorum labore, cum dignus aliquid aggredi nostra voluntas ferret, multaque in rerum sacrarum memoria illustra occurrerent, in quibus opera præclare collocari posset, ut ad Manicheorum potissimum historiam animum appelleremus, ipsa nos amicorum consilia et cohortationes impulerunt. Cum enim ad ecclesiasticæ et Christianæ reipublicæ utilitatem plures clarissimi et eruditione præstantissimi viri, modo unam, modo alteram hæreticorum conscripserint historiam, ex quibus luce clarius emicant sacrorum pastorum auctoritas, animi robor, munerisque præstantia in iis exagitantibus et refellendis, eam in opinionem ducebar, me lectoribus et optimæ criticis studiosis rem gratam facturum, si ad hanc subeundam provinciam consilium et laborem converterem. Nec vero me latebat multa de hac hæresi hinc illinque in aliorum scriptis sparsa legenda occurrere. Quæ si quandoque ad veritatis apices librata redigerentur, et in unum veluti corpus adornata contraherentur, facile lectorum animus a tot tantisque molestiis liber evaderet, quas modo subire cogitur, cum in multorum scriptorum voluminibus evolvendis, tum ob varias res indigestas, multisque difficultatibus implexas, quæ in hoc disserendi scribendique genere offendi solent; quæque potissimum ingenia torquent, et in errores quam facillime trahere consueverunt. Non ignorabam pariter catholicum virum J. Beausobre, Gallico idiomate Manicheorum historiam, suis partibus potius quam veritati consonam, conscripsisse, quam deinde anno 1734 typis Friderici Bernard Amstelodamii pluribus potis ornatam publicavit. Sed quæ et quanta in catholica fidei odium atque perniciem is auctor ausus sit comminisci, vix et ne vix quidem a quopiam explicabitur, cum censorium stylum unice in vetustos sanctos Patres, in Romanæ sedis pontifices et in sacras synodos hujus hæreseos occasione coactas strinxerit; ut nimirum horum scribendi dicendive rationem, et agendi oeconomiam, falsis annotationibus carperet, penitusque deficeret, aut in pravam saltem significationem detorqueret. Quare etiam in hujus operis vestibulo me oportuit animadvertere, molestis satis operosisque concertationibus animum esse implicaturum, si hos Beausobrianos libros, quos nonnisi sero, et postquam decem et septem hujus historiæ capita scripseram, inter manus habere potui, rejicere, horumque errores diluere statuerem. Verum cum in percurrendis acatholici viri libris innumera offenderem quæ et veritati et meis animadversionibus repugnabant, ideoque quæ jam pridem conscripseram ad aliam methodum disserendive rationem redigere nisus sum, ne de Manichaicis rebus quasi jejune et exiliter 2 disputasse viderem. Igitur ubi tempus ex quotidianis studiorum exercitationibus, aliisque muneribus quibus, vel in claustris, vel extra claustra, operam dare debeo, mihi superesse potuit, non fuit consilium scordia atque desidia bonum otium contemere; sed mecum ea reputabam quæ in commune et litterariæ rei bonum, et ecclesiasticæ historiæ conscribendæ conferri possent. Igitur de tota Manicheorum historia quam verissime disserere statui. In quibus

A quidem libellis componendis, nullis partium studiis a quibus animus scriptoris prorsus alienus esse debet, me adhaerum profiteor, cum solam veritatem mihi in his aliisque subsequentiis concertationibus pro viribus sequendam et propugnandam proposuerim.

CAPUT PRIMUM.

De præcipuis Manicheorum sectæ auctoribus.

Manicheorum hæresis, ab uno potissimum hujus nominis homine sic nuncupata, tres præcipuos habuit auctores. Sed qui omnium primus illius nefariæ sectæ fundamenta jecit, atque palmares errores confirmavit, fuit quidam Saracenus, Scythianus appellatus, ex Arabum gente in Palæstinæ confiniis educatus, qui Græcorum litteris cum operam dedisset, easdem optime quidem fuit assecutus.

B 1. Is ergo primo mercaturam exercens, ad Indos profectus est, et brevi tantam divitiarum copiam sibi comparavit, ut deinde Alexandriam adveniens, se totum philosophiæ studio et Ægyptiorum disciplinis tradiderit, atque mercatura relicta, Aristotelicam vitam imitari voluerit. Abundans itaque otio atque divitiis, acri simul pollens ingenio, nova, sed paradoxa dogmata in orbem inducere secum reputavit. Cujus quippe desiderii causa, Empedocles, aiant, sententiam secutus, duo rerum principia cœterna commentus est: unum bonum, malum alterum; illud Deum ac lucem, hoc materiam et tenebras appellavit; qui error fuit unum ex palmaribus dogmatibus Valentinianorum et Marcionitarum, secundo Ecclesiæ sæculo catholicam Christi religionem vexantium. Alia quoque fragmenta ex Pythagoræ principiis derivata, non solum animo revolvebat, et in vulgus spargebat; sed et scripto consignavit. Cum videlicet quatuor conscriptis voluminibus, meris fabulis mendacisque refertis, ea nequitia et impietatis ova edidit, ex quibus, Manete postmodum cubante, tot tantaque diabolica germina prodierunt. Singulis autem conscriptis voluminibus nomen imposuit, atque primum vocavit *Evangelium*, alterum *Capita*, tertium *Mysteria*, quartum *Thesaurus*.

C His ergo præsidii adjutus Judæam proficiscitur, cum legis Mosaicæ senioribus disputaturus. Sed cum ab iisdem, divinarum Scripturarum subsidio, fuisset superatus, verecundiæ et turpitudinis notam magicis incantationibus delere studuit, et Hierosolymitanis Judæis præstigiis illudere conatus est. Magicis itaque artibus usus quæ olim in Ægypto et India didicerat, ejusdem domus tectum conscendit, ex quo vel a Deo percussus, vel mente alienatus, ut S. Cyrillus Hierosolymitanus scribit, se præcipitem dedit, suasque facultates et laudatos libros Terebintho servo suo, quem heredem constituerat, reliquit. Hæc de Scythiani patria, moribus, vita, institutis et libris, cum veteres, tum recentiores scriptores tradiderunt. Horum nullus tamen illud tempus quo vixit exacte definivit. Et quamvis Epiphanius (*Hær.* 66) indicare videatur eum circa apostolorum tempora Hierosolymam profectum, tamen in laxiori significatione ejus verba accipienda esse Guillelmus Caveus contendit (a), affirmando nimirum ea esse explicanda: 3 De sæculo ævum apostolicum proxime sæculo, adeo ut vergente ad

(a) Guillelmus Caveus, sæculo Novatiano, pag. 90.

exitum sæculo secundo Scythianum diem fatalem obiisse A parum, nihilumve ad rem nostram spectantibus, dumtaxat Manichæicæ historiæ scriptor insistit: sed censeri possit.

Epiphanio tamen et Caveo Beausobre refragatus est. Qui de Scythiani et Manichæici dogmatis origine verba faciens, nobiscum quidem ex Arabum, non Scytharum gente, Scythianum natum esse affirmat: sed variis incertisque conjecturis insistens, ad tertium usque sæculum hujus natalis diem protrahit, eumque Maneti fuisse cœvum confingit; eo dumtaxat admissio discrimine, quod ille proveciorem ætatem, is vero juniorem ageret; eosque inter epistolarum etiam consuetudinem intercessisse. An vero hic ratiocinandi modus tempus quo hujus hæreseos princeps floruit certo designat, an vera vel supposititia sit illa epistolarum consuetudo, lector ipse judicabit. Nos interim laudatas Beausobre conjecturas prorsus labare contendimus, hoc unum animadvertentes, veteres videlicet scriptores in designandis iis Christianis viris qui secundo labente Ecclesiæ sæculo floruerunt, non absimiles loquendi formulas adhibuisse; et idcirco Epiphanium in crimen vocari haud posse quod affirmaverit Scythianum circa apostolorum tempora Hierosolymam fuisse profectum. Eo enim sæculo labente, multi apud Hierosolymam apostolorum audiores adhuc erant superstites, quos inter unus fuit celebris Hegesippus; in Asia vero Quadratus et Polycarpus, quos vel apostolos appellatos novimus, vel apostolicos viros, quia ab apostolorum institutis nec leviter resiliire audebant. (a) Id pene innumeris locis affirmavit Eusebius, qui etiam de sancto Irenæo verba faciens, eum apostolici cujusdam viri sermones memoriter didicisse commemorat. Non ergo mirum quod Epiphanius Scythianum Hierosolymam circa apostolorum tempora profectum arbitratus sit, cum divina dispositione factum inveniamus quosdam apostolicos viros, Christi apostolorum auditores, usque ad tertii sæculi initium in vivis exstitisse. Photius sane (b) vir naris emunctioris, quem ipse Beausobre sæpissime laudat, quique Epiphanii scripta non semel lustravit, in hunc invehi veritus est. Immo contra Manichæos scribens, cum ad Cyrilli Hierosolymitani, tum ad Epiphanii libros contra hanc hæresim scriptos, absque ulla falsitatis levi suspitione provocat, et ipsum Epiphanium miraculis magnum appellat.

Explicato itaque Epiphanii loquendi modo, adhuc aliud Beausobre commentum eripiendum est (Lib. I, c. 11). Scythianum videlicet Maneti cœvum fuisse. Ut vero sensim id lectoribus persuadere posset, præjudicatam primo Græcorum et Latinorum opinionem refert, qua Arabum mores, cultum et philosophiam damnare solent, quique cum deserta loca inhabitent, vulgo barbarorum nomine vocati sunt. At Arabes scientiarum et bonarum artium studio atque cultui deditos fuisse, reginæ Sabæ Jerusalem ad Salomonem proficiscentis exemplo probare contendit: tum Pythagoræ studendi ratione, qui post notitiam scientiarum in Ægypto acquisitam ad Arabum populos quoque se transtulit, ut plenius deinde ab horum rege institueretur. Quid plura? Beausobre (*Ibid.*, p. 20) quædam varia elogia de Arabie gente in Mahometis Vita descripta in suam transtulit historiam, ut exinde colligat vernaculam horum linguam omnibus numeris esse mollem, atque suavem, magna eloquentia et poetica arte ornatam; homines vero cæteris aliis præstare ingenio, et facilitate cogitandi, quorum vitæ institutionem multa simplicitate a patribus familiarum ad pueros filios derivatam, polere, compertum esse affirmat. Neque hisce rebus

His itaque aliisque similibus a Beausobre præmissis ad nugæ potius quam veram eruditionem ostendendam, statim ad geographorum provocat tabulas, et Arabiam in suas partes dividit, subjungens se facile arbitrari potuisse Scythianum ex Arabia montosa ortum habuisse. Cui quidem opinioni Archelai et Epiphanii testimonia suffragari videntur. Qui obscure saltem indicant Scythianum Ægyptiacam habuisse uxorem, hancque originem habuisse in ea Arabiæ parte quam Desertam appellant. Iis conjecturis ductus, credidit Beausobre Manichæum præsbysteratu fuisse insignitum, eoque munere functum in provincia d'Ahuz, in qua hoc illucque etiam prava sua dogmata spargendo docebat. Ex tali porro (c) tantarumque rerum copia ipse Beausobre, aliorum testimoniis rejectis, colligere se posse arbitratur Scythianum inter et Manichæum aliquid epistolarum commercium intercessisse, quod argumento esse potest Scythianum serius floruisse, atque Maneti cœvum. Duo pro hac conjectura epistolarum fragmenta laudat: alterum illius epistolæ quam Scythianus Saraceno Condato dederat, alterum cujusdam epistolæ quam Manes Scythiano inscripsit, quæ Photius nobis asservavit, ut videre est apud Fabricii Græcam Bibliothecam lib. v, pag. 284.

Hæc itaque sunt gravissima illa momenta quæ Beausobre animum movere poterunt ut, rejectis Cyrilli, Hierosolymitani episcopi (d), Epiphanii, Titii Bostrenorum episcopi, Heracliani aliorumque testimoniis, comminisceretur ejusmodi epistolarum commercium. At quis umquam affirmavit Scythianum illum ad quem Manes epistolam dedit (si tamen genuina sit), cum hominem Saracenum fuisse de quo in præsens agitur? Id sane Photius retineat, qui præcedentium Patrum historias secutus, has falsitatem subolere haud indicavit. Indicasset tamen, si aliquid a veritate alienum in iis offendisset. Et quidem alterum hominem exstitisse, qui vulgo Scythianus appellabatur, et ad quem Manes laudatam epistolam scripsit, auctor est Tillemontius (e), qui quidem minime sibi potuit persuadere Manichæicæ sectæ primum parentem Scythianum adhuc tertio corrente Ecclesiæ sæculo in vivis exstare potuisse, cui Manes ejusmodi epistolam daret; præsertim cum is de quo agimus, antequam mala morte periret, jam ab Arabiæ confiniis recesserat, seque in Judæam receperat, varias cum Mosaicæ legis senioribus habuit concertationes, ubi magicis incantationibus et præstigiis Hierosolymitanis Judæis illudere conabatur.

Quare laudatus Tillemontius merito duos ejusdem nominis viros distinguere debuit, ne in malam fidem

magnus Epiphanius.

(c) De Manetis sacerdotali munere verba faciemus cap. 4 hujus operis.

(d) Cyrillus, catechesi 6; Epiphanius, hæresi 66; Titus, lib. 1; Heraclianus, apud Photium, in Bibliotheca, cod. 85.

(e) Tillemontius, etiam a Beausobre laudatus.

(a) Consule Eusebium, lib. iv Hist. Ecclesiast., cap. 15 et 22; lib. v, cap. 8.

(b) Photius lib. 1 Hist. Manichæorum, cap. 11: Si qui autem a principio velint eorum impietatem (Manichæorum videlicet) et unde prima semina jacta fuerint conspiciere, Cyrillum, cui sacræ Urbis gubernacula fuisse, ipsis in historiam dux erit; nec non miraculis

SS. PP. qui Scythiani gesta scripsere adduceret. Unde Beausobre, distinctionis hujus causa, perperam Tillemontium de invidia reprehendit (*Lib. 1, p. 26*). Joannes Christophorus (a) Wolfius sane non tantum ad duo illa epistolarum fragmenta animadvertit, sed de Scythiani aetate verba faciens, nec Archelaum, nec S. Epiphanium de errore arguit, et expresse in dubium revocat an ille Scythianus a Manete epistolae accipere potuerit, cum inter eos Terebinthum statuere oporteat. Merito itaque suspicatur Manetis epistolam ad alium Scythianum datam fuisse; quinimmo, et Manetem ipsum quandoque Scythianum appellatum asseverat; quemadmodum et Beausobre fateatur, ut cap. 4 hujus operis ipsi dicturi sumus. Non itaque Wolfius, qui duos Manichaeae historiae libros a Photio conscriptos eruditius notis adornavit, et in lucem edidit, Scythianum, de quo agimus, cum altero (forte recentiori) confundere ausus est, cum id ex Photio non colligat, et Photius ipse Epiphanio suffragatur: sed haerens suspensus, ne Patres in invidiam adduceret, neve ipse in errorem raperetur, saltem rem nullis rationibus circumscriptam relinquit; aut animo nostrae potius opinioni suffragari debere censuit.

2. Jam vero ad Terebinthum, Scythiani successorem, gradum faciamus, multa contra Beausobre dicturi hujus operis cap. 3. Scythiano igitur vita functo, ejus haeresis minime interit. Sed acrior quasi evasit, ministerio Terebinthi, quem alii discipulum, alii vero illius servum appellatur. Hunc quippe Scythiani assiduam comitem, omniumque arcanorum participem fuisse, communi veterum PP. consensione probatum est. Qui post praeceptoris interitum, cum aliquamdiu in Palestina haesisset, secum asportatis opibus et scriptis quae testamento sibi Scythianus reliquerat, in Persidem aufugit, apud viduam quandam hospitio acceptus, et se Buddam appellavit, ut tutius lateret. Disputationes primum habuit cum Mithrae sacerdotibus. Sed cum ab iisdem turpissime convictus et superatus fuisset, animum deinde ad praestigias et magicas artes, praeceptoris sui exemplo, convertit; his efficere studeans, ne quis deinceps sibi contradiceret auderet. Quare superioris domus partem conscendens, a demone percussus, et in sublime jactatus, miserrime interit, vidua apud quam diverterat librorum et divitiarum haerede facta. Quod vero ad librorum spectat hereditatem, hos a Terebintho in Perside conscriptos Socrates asseverat, quos deinde Tollius secutus est. Sed cum veteres illos libros Scythiano ascribant, in hac parvi momenti questione nunc non immorabor.

3. Hos libros ergo, sicut accepimus, vidua Terebinthi, seu Buddae haeres, usque ad obitum apud se servavit. Quae, cum aliquot annis antequam decederet se sine liberis esse videret, Cubricum quendam genere Persam, septennem sibi in mancipium emit. Hunc cum postea libertate donasset, Persarum disciplinis primum erudiendum curavit. Deinde non multo post a vita decedens, cunctas facultates cum libris a Terebintho apud se depositis, Cubrico ex testamento reliquit. In tanto ergo, tamque sublimi prosperae fortunae statu constitutus, praecedentem suae servitutis conditionem exhorruit, ac subinde veritus ne sibi cederet in opprobrium, rejecto Cubrici nomine, illud aliud Manetis sibi assumpsit. Quid vero istud vocabulum apud Graecos potissimum significet, paucis descripsit Eusebius Caesariensis dicens (*Lib. vi Hist. Eccl., c. 27*): Quo tempore Manes quidam, secundum nomen insaniens, et instinctu daemonis agitata, invi-

am, et execrabilem omnibus haeresein docuit. Pro insania itaque Graeci, ut ex eo Manetis nomine irridendi occasionem arripere, illud interpretati sunt, ut post Eusebium Cyrillus Hierosolymitanus etiam testatus est (*Catech. 6*), quibus deinde S. Augustinus suffragatur. Quam quidem infamiae notam vitare volentes Manetis discipuli, producto vocabulo Manichaeum appellarunt, littera N. geminata. Manichaeum (ait Augustinus (*Lib. de Haeresibus, cap. 46*) discipuli ejus appellare maluerunt, devitantes nomen insanitiae. Unde quidam eorum quasi doctiores, et eo ipso mendaciores, geminata littera N. Manichaeum vocant, quasi mannam fundentem. Sed apud Persas, Chaldaeos, et Syros quidpiam honoris, non contumeliae, illud vocabulum indicasse Caveus, ex eodem Cyrillo et Epiphanio ostendit. Nam Persae pro sermone illud sumebant, cum impostor ille insignem praese ferret dialecticam, et Chaldaei et Syri illud was interpretati sunt; quasi scilicet, ad instar sancti Pauli se vas a Deo electum esse, sacrilegis et amens homo significare voluerit. Ab his ergo tribus sacrilegis impostoribus, Scythiano videlicet, Terebintho, et Manete, diabolicam hanc sectam originem duxisse sufficienter arbitror explicatum. Quae vero de hisce variis Manetis nominibus, horumque etymologiis; quae de hujus patria, institutis, atque muneribus copiose Beausobre scripsit, capite 3 et 4 hujus operis ad examen revocare nobis opus erit; ut nimirum quamplurimum hujus scriptoris nugatoria argumenta et conjecturas eripiamus; et pro viribus veterum PP. Latinorum et Graecorum traditionem, antiquam Ecclesiae disciplinam, et catholicorum scriptorum persuasionem iteamur. Tunc vero quantum suis studiis, et acatholicae religionis paribus, Beausobre indulserit, luculentius patefaciemus.

CAPUT II.

Quo tempore potissimum Manes sua dogmata in orbem spargere coeperit. S. Leonis Magni (b) testimonium illustratur, et de nimia oscitantia Paschasius Quenellus convincitur.

1. Ex homine vita moribusque barbaro, cui acre erat ingenium, summaque cum demonibus familiaritas, quique etiam, ob dialecticae abusum, sermonibus suos decipiebant auditores, nonnisi mala nequitiae germina oriri poterant; quae in Christianum orbem eruperunt, quando jam S. Felix Romane sedis clavum tenebat. Id inter caeteros scriptis Eusebii loco superius laudato (*Hist. Eccles. lib. vii, cap. 27*). Qua in re, non satis accuratam esse arbitramur Guillelmi Cavei Chronologiam, qui hujus haereses initia ab anno 277 repetenda esse asseverat. Felix quippe renuntiatus fuit pontifex anno 270, annis quinque dumtaxat regnavit, et obiit Aureliano imperante, ut ex Romanorum pontificum tabulis atque catalogis, cum Dionysius Petavius, (c) tum clarissimus vir Franciscus Blanchinus, exacte probarunt. Sed eam haeresim multo post erupisse, minime indicare potest celebre quoddam sancti Leonis Magni testimonium, quo inter concionandum affirmavit: Manetem eo tempore dammandum innotuisse, quo post Resurrectionem Domini ducentisimus et sexagesimus annus impletus est. Probo imperatore Paulinoque consulibus, cum octava jam in Christianos persecutio deserviret. Ad quod quippe testimonium Paschasius Quenellus animadvertens (*Tom. 1, in notis ad serm. 2 de Pentecoste, not. 1, 2, 3*), plurimum negotii ut faceret, tria potissimum annotavit. Primum videlicet mendum ibi subesse suspicari a Dionysio Petavio, in an-

dere nobis poterat fragmentum epistolae ad Scythianum, modo idem is cum nostro sit, a Manete scripta, quod habes apud cl. Fabricium in Bibliotheca Graeca lib. x, pag. 284.

(b) S. Leo Magnus, serm. de Pentecoste 2, c. 4.

(c) Petavius, Rationario temporum tom. II.

(a) Wolfius, in notis ad cap. 12 lib. 1 contra Manichaeos a Photio scripti, habet: Scythianum hunc ad apostolorum tempora ab Archelao, lib. 1, referri merito mireris, cum ipsius narratio inferat inter Scythianum et Manetem unum tantum Terebinthum primum illius discipulum intercessisse, si forte aetate provector fuerit, videre potuerit, id quod persua-

notationibus ad Epiphaniū, pag. 227, et pro numero CCLX, translato numero uno, legendum CCX. Ratio est quod Probi et Paulini consulatus incidit in annum fere Christi 277 in æra Dionysiana, quo ex numero 31, inquit, annis deductis, 246 anni reliqui sunt ab *Ascensione Domini*. Ita ex Petavio ratiocinatur Quesnellus cod. Oxoniensis auctoritate insistens, sequentem Rom. num. CCL exhibentis. Cujus erroris causam in typographos, aut in amanuenses esse rejiciendam, jam pleraque Vat. mss. exemplaria, quæ ad marginem ipsi annotabimus perspicue patefaciunt. Codices 7 namque quibus ad S. Leonis Opera castiganda usi sumus laudatam annorum summam litterarum elementis minime describunt, sed notis numericis, quas Romani semper in eorum calculis et supputationibus adhibuere, designant. Profecto si ille annorum numerus, ut in vulgatis S. Leonis sermonibus exprimitur, subsisteret, jam plane tota Christianæ et civilis rei chronologia pessum iret. Nam Manes damnandus non innotuisset nisi tertio Ecclesiæ sæculo exeunte, anno videlicet a Christo nato ducentesimo nonagesimo primo; quando jam non Probus et Paulinus, sed C. Junius Tiberianus et Cassius Dio consulatum agebant. Sed tum Manetem regis Persarum decreto jam fuisse interfectum quis poterit ignorare?

2. Alterum quod annotavit Quesnellus, lippis tonsoribusque persæpuit. Nec enim inter eruditos est qui ignoret Probum et Paulinum nisi post Aureliani imperatoris necem consulatus honorem et munus fuisse assuetos; istudque esse rejiciendum in Christi annum 277, ut Petavii tabulæ declarant, et Beausobre etiam fatetur in sua priori parte de Manicheorum historia, ut in quarto sequenti cap., congregationem cum eo habituri, videbimus. Nescio tamen quo fundamento Quesnellus subjecerit corrigendos esse Fastos Consulares Cassiodori, aut Ecclesiasticos Annales, qui ad Christi annum 277 Probi consulatum cum septimo imperatoris Aureliani anno componunt. Aurelianus enim, ut sacra et profana produnt monumenta, quinque dumtaxat in imperio annis consumptis, Christi anno 275 interfectus est; fraude scilicet Mnestheii, secretariorum notarii ad Cœnophrusium, inter Byzantium et Heracleam. Aureliano deinde sublato, post interregnum mensium circiter septem, Tacitus Cæsar a senatu renuntiatur, qui ducentesimo post diem, apud Tarsum februi diem clausit. Cui Florianus frater cum subrogatus esset, a majori exercitus parte Probus imperator constitutus est. Quam rem nimis indigne ferens Florianus, desperatione actus, incisus sponte venit, post 60 dierum spatium, Christi anno 276, moritur. Non igitur Ecclesiastici Annales Probi consulatum cum septimo Aureliani imperatoris anno componere potuerunt, cum is nonnisi per quinquennium Romanum administraverit imperium. Eam autem erroris causam fuisse arbitror: Probum, videlicet, Aurelium quoque nominari. Cum igitur in Romanorum consulum tabulis, anno 277, ista nomina legenda occurrant: Aurelius Probus; ideoque aliqui forte suspicati sunt Aureliani imperium biennio esse producendum, ut isto adhuc superstiti, Probus consulatum obtinere potuerit. Verum ex his nemo sibi blandiatur Cavei sententiam de Manicheorum exordii firmitorem evadere posse. Nam S. Leo Magnus, laudato testimonio, haud quaquam de hujus sæcæ exordii disseruit, sed de eo tempore quo damnanda innotuerat. Quasi ibi innuere voluerit Manicheorum errores jam pridem proditiisse in orbem, hucque atque illuc per diversas Orientis partes, Manetis discipulorum ministerio potissimum et prædicatione fuisse disseminatos, ita ut ejusmodi diaboli falsitates, et superstitiones obscuræ, jam multis in locis evulgatæ, ipsis Ecclesiarum episcopis innotescerent. Hæc sane in instanti fieri potuisse quis arbitrabitur? Potissimum cum Persidem

A inter et Romam tanta locorum distantia intercedat, ut ea hæresi vix exorta Romanæ sedi statim prodita esse haud potuerit. Hinc denique accedit, jam anno 277, quò Aurelius Probus et Paulinus consulatum agebant, Archelaum Casarchæ in Mesopotamia episcopum, sanctitate et eruditione florentem, Manetis se furoris strenue ac constanter objecisse, ut tradunt Epiphanius, hæresi 66, et Cyrillus Hierosolymitanus, cath. 6.

3. Tertium denique, quod Quesnellus in medium adducit, ad illa Leonis verba: Cum octava in Christianos persecutio deserviret, referendum est. Annotator ergo animadvertit: Si de Aureliani persecutione ibi Leo loquitur, ut videtur omnino, hæc non octava fuit, sed nona, quemadmodum numerat Augustinus, de Civitate Dei lib. xviii, cap. 61. Sed Leonem in enumerandis Ecclesiæ tyranniis et persecutionibus Augustinum fuisse secutum, undenam Quesnellus comminiscitur? An sibi suadet veteres recentioresque scriptores in Ecclesiæ persecutionibus enumerandis omnino convenire, et Aurelianium necessario inter Christianorum tyrannos esse recensendum? Falsa consequitur. Aliam quippe et aliam scribendi rationem, alium et alium sibi PP. scopum præfixerunt in eadem persecutionibus describendis. Eusebius enim, de Aureliano disserens, affirmat hunc primis sui imperii annis nunquam Christianis infensum fuisse. Immo cum Pauli Samosatani causa tunc ageretur, ita se ecclesiasticorum jurium vindicem Aurelianium exhibuisse docet, ut ipse manu publica de Ecclesiæ Paulum expelli mandaverit. Quod si deinde, temporis decursu, mite sui animi propositum malis aliorum consiliis depravaverit, ut etiam persecutionem erga (a) Dei Ecclesias meditari voluerit, eo tamen ut dicatur quod, dictatis jam litteris et scriptis, cum superasset sola subscriptio, hæc tamen prava voluntas nullum prorsus effectum sortita est. Deus quippe subscriptionem nefandæ Aureliani dextera deturbavit. Mortis enim subita condemnatur, qui de piorum morte censebat. Difficiler igitur dabo Aurelianium Eusebio auctore, inter Ecclesiæ tyrannos ibi enumeratum, cum ille decesserit non subscriptis adhuc impiis edictis. Eusebio quoque consonat Lactantius (Lib. de Mortibus persecutorum) scribens: Aureliano non licuisse quæ cogitaverat perficere, sed protinus inter sui furoris initia fuisse extinctum. Hanc vero eandem scribendi rationem, S. pontificem fuisse persecutum, quis inficiabitur? Is enim in recensendis tyrannorum persecutionibus, eas dumtaxat enumerare in mente habuit, in quibus innumera martyrum millia ipsis suis victoriis Spiritum sanctum sibi datum fuisse probavere. At sub Aureliano ubi martyres? A quibus scriptoribus recensentur? Quot millia enumerantur? Profuerant in medium adversarii acta consularia in quibus, et pœnarum, seu mortis genera et martyrum confessiones describebantur. Iudicet ipse Quesnellus consulum et præfectorum nomina, qui imperialibus Aureliani decretis obtemperantes, Christianos quærebant, ut in eos morte animadverterent. Horum generum profecto monumenta, nec Eusebius, nec Lactantius, nec alius quisquam in medium adduxit, ut revera affirmare possumus innumera martyrum millia ipsis suis victoriis probavisse impletum esse quod Dominus promiserat dicens: Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (b).

4. Ut vero S. pontificis loquendi scopus, quem Quesnellus minime assensit, perspicue constet, quid hocce argumenti genere probare, quidve inter concionandum populo suadere voluerit, sedulo expendamus. Præcipuum itaque Manetis dogma S. Leo Magnus ibi prosternere sibi proponit, quo nimirum blasphemus ac sacrilegus ille falsitatum architectus

(a) Euseb. Cæs. lib. vii Hist. Eccl., cap. 22.

(b) Matthæi x, 19, 20

se promissum a Domino Paracletum esse profitebatur, A quem non prius venisse, quam ille infelicium deceptor oriretur. In quo ita Spiritus sanctus manserit, ut non aliud fuerit Manes ipse quam divinus Spiritus. (a) Ad tante itaque impietatis commentum, supra quod totius Manichææ sectæ artificium construebatur, subvertendum, primo ad ea novi Testamenti provocat testimonia, quibus jam apostolis adhuc in carne existentibus, cæterisque discipulis et fidelibus, Spiritum sanctum promissum et datum fuisse ostendi solet. Cujus quippe missionis et adventus causas admirabilisque virtutis effectus aliquos enumerans, doctrinæ primo novitatem, profanarumque rerum predicationem, ab eo sancto Spiritu prorsus alienas esse asseverat. 9 Quia nec alia insinuanda erat veritas, nec alia prædicanda doctrina, præter eam quam Christi Dei Filius docuerat. Sed oportebat (ait) capacitatem eorum qui docebantur augeri et multiplicari constantiam illius charitatis quæ omnem formidinem foras mitteret, et furorem persequentium non timeret. Mirabiles autem hos sancti Spiritus effectus, tyrannos, mundum et demones ipsos jam in apostolis Christique discipulis semper conspexisse, quando isti ad tolerantiam passionum, sub nulla jam tempestate trepidantes, fluctus sæculi, elevationes mundi, fide supergredientes, calcaverunt, et morte contempta, omnibus gentibus Evangelium veritatis intulerunt, ex Ecclesiæ memoris probare S. Leo assumit. Quod ut felicitus præstaret, ad eas provocat tyrannorum persecutiones, quæ tamquam ignes, aut lapides lydi, et martyrum constantiam, et evangelicæ predicationis veritatem probarunt. Propterea in his persecutionibus recensendis, eas dumtaxat enumerare oportebat quæ a Christi Resurrectione usque ad Probi et Paulini consulatum contingerant; eas videlicet, in quibus innumera millia martyrum ipsis suis coronis Christi vaticinia, apud Matthæum x, 19, impleta esse demonstrabant. Cum itaque sola meditata persecutio quam Aurelianus secum reputaverat, minime executioni demandata, hujus generis non esset, haud quaquam ad eam provocandum erat. Perperam igitur omnino comminiscitur Quesnellus scribendo S. pontificem de Aureliani persecutione fuisse locutum. De hac quippe haud loqui poterat, cum ex Aureliani decreto nullus Christianus martyrium passus sit. Unde merito scripsit: Cum octava jam in Christianos persecutio deserviret, nulla postmodum habita ratione ad Aureliani litteras et decreta de perquirendis ad necem Christianis, cum pravam hanc voluntatem divina in imperatores ultio irritam reddidisset. Quare ego in præsens mirari cogor, quod unus Quesnellus, qui nisi oscitantem Leonis scripta lustravit, hunc S. pontificem in ignavia suspicionem adducere voluerit; nimia profecto annotatoris animi inverecundia, erroris notam ei ascribere cujus virtus maximeque sapientia universo orbi satis semper fuit spectata, quemque suæ Ecclesiæ res latere non potuerunt. Quod si deinde Augustino aliisque scriptoribus in Ecclesiæ persecutionibus enumerandis apprime suffragatus non est, id non vitio, sed sapientiæ dari debet; alias si ad nonam persecutionem, quam Aureliani appellant, provocasset, propositum sibi contra Manichæum scopum non attigisset, nec ejus argumenta plenum robur obtinuissent. Interim autem nemo mihi succenseat, quasi quod ab Augustini et aliorum sententia recedere voluerim. Non enim hos, vel in invidiam adducere, aut iisdem erroris notam ascribere intendo; sed dumtaxat vera et genuina Leonis sensa patefacere. Cæterum Aurelianus inter

Ecclesiæ persecutores, tum Augustinus, tum alii merito recensuerunt. Ob dirum videlicet et immanem in Christianos animum, quos sane omni penarum genere exagitasset, quemadmodum decreverat, nisi, omnipotentis Dei vindicta disponente, inter furoris initia fuisset interemptus. An vero ea quæ hactenus scripsimus Quesnelli oscitantiam apprime demonstrent, lector ipse judicabit. Nos hoc illud unum tantummodo in votis habuimus: S. Leonis videlicet testimonium ab omni erroris nota vindicare, atque simul ostendere firmum remanere quod, Probo et Paulino consulibus, Manetis errores damnandi innoverint, cum octava in Christianos persecutio deserviret.

5. At quid demum, si mihi objiceretur jam ante Probi et Paulini consulatum a multis annis octavam persecutionem, quæ Valeriano ascribitur, servare desuisse? Quid, si isthæc persecutio ultra debitos fines produceretur, nulla prorsus habita ratione ad Gallienum Valeriani filium, in imperio superstitem; vel ad Claudium, qui Areolum tyrannum sustulit; ad Quintilium, ad Aurelianus, ad Tacitum, qui, Valeriano vita functo, Romani imperii habenas tenuere? An illa Leonis verba, Cum octava jam in Christianos 10 persecutio deserviret, referri poterunt ad Valeriani tempora, qui anno 259 ex hac luce migravit? Ab ejus quippe obitu usque ad laudatum Probi et Paulini consulatum decem et octo anni interfluxerunt. Cum hæc itaque mecum reputarem, et, veritatis studio adductus, quod in omni scribendi genere semper prosecutus sum, difficile hunc nodum solvendum mihi ipsi proponerem, quid voce illa deserviret, quoque sensu eam S. Leo usurpaverit, diligentius inquirere opus fuit. Qua in re cum veteres Latini scriptores non conveniunt, et verbum illud (b) deservio in varia significatione usurpaverint, illam quæ Leonino contextui conformior esset seligere atque hic subjicere statui. Non enim vocabulum deservio (c) veteres semper usurparunt ad significandum crudelitatis fervorem quem quis in alios adhibere solet; immo potius et majori cum proprietate illud transtulerunt ad eum indicandum qui paulatim a crudelitate desistens, omni amota ira, pacem cum inimicis componit. Sed revera in postrema hac acceptione Leonem locutum fuisse, Ecclesiæ monumenta patefaciunt. Nam Gallienus, qui cum Valeriano patre imperii habuit habenas, quamvis ambobus simul imperantibus octava illa in Christianos persecutio eorum decretis excitata fuisset; tamen, vita functo Valeriano, ipse Gallienus in imperio superstes, pietate erga Christianos actus, omnes crudelitatis motus compescuit, et, prioribus decretis retractatis, lenius ac moderatius erga nostros agere instituit. Si res ita se habuere, quemadmodum narrat Eusebius (Hisor. Ecclesiast. lib. vii, cap. 16), de pace sub Gallieno Ecclesiis reddita disserens, quis non videt jam difficile illud nodum prorsus esse solutum, totumque illud temporis intervallum quod objiciebatur pene e medio esse sublatum? Gallieni imperium porro usque ad annum 269 esse produendum, cum Ecclesiæ, tum Rom. imperatorum tabula manifestant. Igitur si Gallieno solo imperante lenius et moderatius cum Christianis per totum Rom. orbem actum est; si præterea Aureliani decreta de inquirendis ad necem Christianis executioni demandata non fuerunt; si denique sub Aureliano ipso nulli martyres exstiterint; quis umquam suspicari poterit, aut Leonem minus apte ibi esse locutum, aut his verbis, cum octava jam persecutio in Christianos deserviret, mendum aliquid contineri? Sed jam tempus est ut,

(a) Perperam ab hac blasphemiam Manetem purgare Beausobre nititur. Consule cap. 4 hujus operis. S. Leo, serm. superius laudato.

(b) Livius illud verbum deservio usurpavit ad indicandum eum qui exspectat ut ira deserviat. Luc. At apud Ciceronem vix hoc verbum compositum offendens.

(c) Cave ne Quesnellianæ S. Leonis editioni fidem adhibeas, a qua contra aliorum editorum lectionem, mss. codd. tum Oxoniensium, tum Vat. exemplarium auctoritatem, voce deserviret subducta, illa alia ebulliret, minus apta et Leonis sensis prorsus repugnans exhibetur.

Quesnellianas cavillationes prætermittentes, ad ea A gradum faciamus quæ Beausobrianas nugæ et argumenta, præcedentibus capitibus opposita, patefaciunt (a).

CAPUT III.

Isaici Beausobre falsa argumenta, præcedentibus duobus capitibus repugnantia, refelluntur. Catholicæ Ecclesiæ ritus et dogmata ab ejusdem criticis notis vindicantur.

Nihilum prorsus, aut parum saltem, in describendis principum Manichæicæ sectæ auctorum rebus; aut in designando ex sancti Leonis Magni scriptis genuino tempore quo ejusmodi hæresis damnanda orbi innotuit, hactenus me præstitisse his video qui aut Beausobrianam 11 de Manichæis historiam, vel suis lustrarunt oculis, vel de ea a viris fide dignis disserere audierunt. In quo opere cum auctor, ut jam diximus, veterum Ecclesiæ PP. traditionem non tantum conatur evertere, sed etiam sanctissimos viros, aut de errore aut de inscitia inusimulans, quasi rabido dente proscindit, quando in percurrendis horum scriptis aliquod offendit quod suis paribus et acatholicæ suæ religioni repugnare videtur. Cujus quidem generis ea sunt quæ cap. quarto, quinto et sexto prioris partis suæ Historiæ legenda occurrunt; vel ea quæ in altera parte scribenda assumpsit, cum divi M. Leonis in Manichæos agendi rationem ad examen reducens, sanctissimum nostrum pontificem carpit, mordet et exagitat, ac invidio quasi cæcoque livore in eum ex-candescit.

1. Agit itaque in laudatis primæ partis capitibus de præcipuis illis tribus Manichæicæ sectæ auctoribus, et testimoniis Græcorum et Latinorum PP. insistere sibi proponens, sanctum Epiphanium secutus, nobiscum imprimis affirmat Scythianum ex Saracenorum gente duxisse originem. Qui postmodum Græcorum instituta et scientias sibi comparare exoptans, Palæstinæ confinia inhabitare voluit. Sed tandem in Orientalium Indiam se transferens, navium subsidio, mercaturis operam dedit; quo in exercitio prospera semper usus fortuna, maximas brevi sibi nactus est divitias, marium commoditate, locorum ubertate, ingenique præstantia semper et ubique illi arrendentibus. Duo hæc, divitiarum copia videlicet acerrimumque ingenium (ait Beausobre), una cum perfecta atque multiplici scientiarum cognitione, medicinæ nimirum, philosophiæ, matheseos et astronomiæ, raro in uno solo homine reperiuntur. Quem quidem, ob adinventas seu excitatas hæreses, æternum suum nomen fecisse asseverat. At quid (subjicit auctor) si Scythianus in hæresim dumtaxat fuisset lapsus? Non enim eum odio habere nobis opus esset, sed prorsus ei misereri oporteret, cum hæresis animi infirmitati, involuntariis omnino distortisque cogitationibus tribuenda sit, quibus hominis ingenium a veritatis fonte abscedens, deceptum, se in errorem trahere sinit. Quare mitius semper cum Scythiano Beausobre agere volens, in dubium revocat alterum Epiphanii testimonium a nobis superius laudatum, quo vidimus hunc hominem præstigiis et magicis dæmonum incantationibus, quibus Ægyptii vacare solebant, animum applicuisse. Huic opinioni fidem adhibuit solus Epiphanius (ait ille) scriptor valde credulus, nimisque in suis assertionibus violentus; cum ex altera parte, nec Archelaus Caschæar episcopus, nec Cyrillus Hierosolymitanus de hac magica Scythiani arte et præstigiis ullam fecerint mentionem.

Quot autem qualivæ commenta hic Beausobrianus disserendi modus præ se ferat, neminem prorsus catholicorum latere arbitror. Nam si hæresis imprimis pravis et omnino involuntariis animi motibus tribuenda est, et in iis dumtaxat sistit, cur in crimen

vertitur? Cur communi consensione firmatum est voluntatis pertinaciam hæreseos errorem involvere sine qua nemo hæreticus appellari potest? Profecto, si animus involuntarie erroribus fidei dogmatibus repugnantibus hæreret, vix in crimen laberetur, cum nullus prorsus actus gravioris flagitii rationem habeat si voluntarie haud efficiatur. Præterea quorsum spectare ea possunt quæ de Scythiani magicis artibus contendit? An Epiphanii testimonium infirmari posse arbitratur duorum illorum PP. silentio? Negatur quidem. Nam Archelaus imprimis, ad quem veluti Epiphanio antiquiorem provocat, quasi totus est in enarrandis Manetis rebus, iisdemque execrandis, ut vix de Scythiani vita et gestis mentionem prolixius facere illi vacaverit. Cyrilli pariter Hierosolymitani disserendi scopus ea in catechesi non fuit trium illorum Manichæicæ sectæ auctorum omnia facinora describere, sed obiter considerare damntaxat quemadmodum tres nequissimi homines omnia pessima congesserint unam hæresim blasphemis et sceleribus repleta confando. 12 Idcirco de Scythiano quasi propter verba faciens, originem, patriam, Aristotelicam vitam, quam imitatus est, quatuor libros compositos, ejus in Judæam interitum summam commemorat, et statim ad Terebinthum auri, librorum et hæreseos hæredem gradum facit, istius crimina descripturus. At ultro dato quod ejusmodi argumentum ex Archelai et Cyrilli silentio desumptum aliquid concluderet, an non statim labaret et pessum abiret præcedens Beausobrianæ disserendi ratio? Ubinam scriptores Epiphanii antiquiores, Archelaus videlicet et Cyrillus, mentionem faciunt de Scythiani mercatura, de ejus philosophia, matheseos, medicinæ et astronomiæ studio? Altum revera de his omnibus servarunt silentium; et propterea liceret inferre hæc omnia sibi confinxisse Beausobre, et nimia æque ac violenta exaggeratione usum fuisse in historiis conscribendis, numquam præ oculis habita veritate, quam unice sibi proposuisse innumeris locis asseverat. Quid vero tandem, si istud tam altum silentium de magica Scythiani arte nequaquam Cyrillus in universum servasset? Hanc enim, tamquam ex Scythiani libris haustam, Terebintho illius successor, et hæredi tribuit, scribens: Cum ad extremum is esset comprehendendus, profugit ad quamdam viduam. Deinde domum ascendens, et advocans aereos dæmones, quos Manichæi in abominandis sacris ad hunc usque diem invocare solent, divinitus percussus et de domo prostratus exstinctus est (b).

Duo itaque ibi Cyrillus asseverat: alterum, Terebinthum, magicæ artis et dæmonum subsidio, præstigiis vacasse, quibus, auctore Beausobre, Ægyptii et Indiarum populi operam dare consueverant; alterum vero, Manichæos in abominandis sacris dæmones invocare solere. Is ergo dicat, amabo, ex quibus fontibus hanc artem hosque ritus hausierint, si ex Scythiani libris non didicerunt? An hujus sectæ homines in Indorum Orientis plagam se receperunt ut nefariis hisce studiis vacarent? Terebinthum quippe Indos salutasse nullibi legimus. Nisi conjicere liceat Scythiano comitatum præstitisse, cum illic se transvehi curavit. Et propterea iisdem disciplinis utrosque imbutos fuisse probabilius esse affirmemus; vel Terebinthum cæterosque Manichæos, jam (ex Cyrillo) magicarum artium cultores, ejusmodi disciplinam sibi nactus esse lectione librorum quos Scythianus conscriperat. Quare si sine ullo scrupulo ita licet ratiocinari, firmius stabit Epiphanii testimonium, quo affirmavit Scythianum præstigiis et dæmonum incantationibus operam applicuisse.

2. Age vero isthæc missa faciamus, aliud commentum indicaturi, quod laudato Epiphanio, Beausobre affingere conatur, occasione maritalis conjugii,

(a) Videsis Rat. Temp. tom. III, pag. 184 Venetæ editionis.

(b) Cyrillo suffragatur Photius lib. 1 Hist. contra

Manichæos, cap. 12. Videsis Christophorum Wolfium in notis ad cap. 12 Photianæ Historiæ.

a Scythiano cum femina superioris Thebaidis initi. Hanc enim captivam fuisse narrat (a) Archelaus, cui Socrates suffragatus est. Orientales autem non abhorre a captivis uxoribus etiam ipse Beausobre, aliquorum testimonio suffultus, asseverat. Sed occasionem inde arripit ut styrum contra Epiphanium vertat, quod pulchram et juvenem captivam in perditam infamemque meretricem convertere voluerit; quasi Scythianum, hominem moribus et religione perditum, prostibulum ducere pudere oportuerit. Ex quo autem fonte ejusmodi anecdota valde Scythiani famae ignominiosum haurire possit, cum Epiphanius illud silentio prætermittat; Beausobre cum ignorasset, in Epiphanium excandescens, hunc maledicium appellare non veretur. Arbitratur propterea nonnisi a vehementi studio et animi violentia raptum hæreticorum res gestas et mores descripsisse (b).

13 Hanc tamen similemque cogitandi atque scribendi rationem, quæ Pyrrhonorum commenta redolet, facile quidem eripimus, depravatos Manichæorum mores nobiscum recogitantes. Nulla enim, etiam Ethnicorum, secta sceleratior in impudiciis, nulla umquam alia hominum schola depravatio in incestuosis effrenatis libidinis actibus, Manichaica inveniri potuit. Nam abjecto quocumque naturæ humanæ pudore et verecundia, carnales concupiscentiarum motus cohibere nefas reputabant, et a nuptiis abhorrebant, ut filiorum procreationem præcaverent: sed mutuis nefandisque commixtionibus perpetuo utebantur. Quæ ergo verecundia, quinam publica et privata honestatis pudor dari potuere in homine qui suos associas docuit nuptias execrandas esse, et iisque licere omnibus incestuosas et turpissimæ libidinis actibus inquirari? De hisce autem flagitiis non tantum fuisse Manichæos postulat, sed publicis et authenticis monumentis et testimoniis jam pluries fuisse convictos, perspicue produnt Acta Romanæ inquisitionis scripto sub Leone Magno (c) consignata; vel illa quæ in Africa Ecclesiis habita sunt, de quibus ipsi opportunius suo loco, temporum ratione servata, verba faciemus. Sed ad Beausobre redeamus. Is ergo concedit Scythiani uxorem fuisse captivam. Sed ex quo fonte colligit, ut, quemadmodum captivam ducere non erubuerit, huic fuerit religio eam ex meretricio questu in uxorem non assumere? Pulchram quidem et juvenem sine auctore Beausobre affirmat; idque evineli posse arbitratur, quod hanc plus ceteris Scythianum adamaverit. Igitur hujus tanti amoris causa eam connubii participem habere potuit, tamen si jam pridem apud Thebaidem omnibus vulgata se exhibuisset. Nec juvat ab Epiphanio eos fontes seu vetustiores scriptores silentio prætermitti ex quibus hoc factum hauriebatur, cum nemo ex antiquis illud in dubium revocaverit, aut contrarium tradiderit; cum forte omnes qui Epiphanii scripta lustrant, ea ducerentur persuasionem, sanctum episcopum res per Scythianum gestas hujusque mores scripto consignasse, majorum traditionibus insistendo. Cujus quidem dictis, aut suppres, aut saltem sequentium sæculorum homines, Manichaica labe polluti obstiterunt, mendacique notam ei inuissent, ut principem auctorem suum ab hac infamia vindicaret, si rem aliter se habere cognovissent. Istorum ergo silentium, firmis Epiphanii assertionibus conjunctum, quanti Beausobrianam male digestam criticen facere oporteat, plenius patefacit; potissimum cum abque novorum monumentorum subsidio, post

A tot sæcula, unus solus Beausobre, a Scythiani et Epiphanii avis longissime distans (quippe corrente hoc sæculo, anno videlicet millesimo septingentesimo trigesimo nono præsentis lucis usuram absolvit), antiquorum Ecclesiæ PP. traditionem, solis commentitiis fabulis evertere et abolere natus fuerit.

3. Mitius tamen cum sancto Cyrillo Hierosolymorum episcopo noster criticus agere visus est, quem non in errorem lapsum, nimia tamen exaggeratione uti voluisse asseverat. Propterea in describendis Scythiani gestis, personam concionatorum gessisse, qui proposita sibi argumenta declamationibus et superlacionibus magnificare potius student quam eorum veritatem patefacere. Et quidem Cyrillus de Scythiani religione verba facturus, dixit hunc nihil commune habuisse nec cum Judaismo, nec cum Christianismo. Ita legisse in Græco Cyrilli textu (d) contendit, quamvis antiqua Coloniensis versio priora illa verba, cum Judaismo, expungat. Sed ultro dato quod Græci eodd. utramque habeant lectionem quemadmodum legimus 14 apud Photium (e), quid umquam habet Cyrillus, quod veritati repugnet: quodque, et si non apertum errorem, nimiam saltem exaggerationem superationemque præ se ferat? Christophorus Wolfius (f) quidem, in Photiani libris adornandis, quos Amburgi novis typis committi curavit, de Scythiano scripsit: *Hic primus inter Christianos stultus de duobus principibus opinionis auctor existit*. At opinionem hanc stultam; unam esse inter tot tantasque blasphemias quas vel de Christi carnis nativitate, morte et resurrectione Manichæi excogitarunt, quæque principiora et solidiora Christianæ fidei principia penitus evertit, jam satis omnibus exploratum est, et ipsi in inferioribus explicabimus. Quod igitur cum Christianorum fide illa religio commune habere potuit, quæ fundamentalia mysteria oppugnat et abolet? Certe si Beausobrianæ starent conjecturæ, etiam paganus Dei unius existentiam triumque personarum distinctionem negans, qui creatis sensibilibusque rebus, soli, videlicet, *luci, sideribus*, divinos honores exhibeat, quique Deiparam et divinum Patris Verbum hominem esse factum blasphemet, et innumeris id genus alios errores profleat, aliquid nobiscum commune habere posset, ea sola ratione quod Christi nomen perperam sibi vindicare auderet. Sed cum veritate quis id umquam affirmabit? Nam paganus de quo agimus, præter Christianum nomen, quod sacrilege sibi usurparet, nihil prorsus haberet de Christianorum fide, moribus, ritibus et institutis. Quin immo hæc omnia, aut saltem corrumpere, aut abolere niteretur. Ita quidem secum reputasse Cyrillum arbitror, cum scripsit Scythianum nihil prorsus commune cum Christianismo habuisse. Quod si deinde Beausobre conflagrat se refragari Cyrillo, Archelai testimonio adductus, qui Scythianum hæreticum et apostatam appellavit, qui actus vehementi ambitu episcopatus obtinendi defecti, quemadmodum de aliis hæreseon auctoribus exploratum est, nostra haudquaquam explicatio nutaret. Nam quid prohibet quin isthæc de homine pagano, Christianam fidem simulantem, vera esse possint? Præsertim cum etiam, Beausobre auctore, Scythianum numquam alicubi stabile habere voluerit domicilium, sed, hac illucque decurrendo, Saracenorum modo regiones, modo Palæstinæ, Thebaidis, Judææ, Ægyptiorum, Indorumque plagas inhabitaverit? Fieri ergo potuit ut quandoque inter Christianos commoratus, maxima simulatione

(a) Archelaus in disputatione habita cum Manete.
(b) Beausobre taxat et carpit Dionysium Petavium quod Epiphanii textum verterit: *Quam e meretricio questum ac servitute*; contendens disjunctivam, non conjunctivam, particulam fuisse adhibendam.

(c) Videbis lib. II hujus operis, in quo Romanam sub Leone Magno in Manichæos sacram inquisitionem describimus, et ad examen revocamus.

(d) Coloniensis versio apud Maternum Cholinum

4564 habet: *Scythianus quidam erat in Ægypto genere Saracenus nihil cum Christianismo habens commune*.

(e) Photius, lib. I contra Manichæos, cap. 12: *Scythianus . . . neque cum Christianis versans, neque Judæorum doctrinam amplexus*.

(f) Wolfius, in notis ad lib. I Photii contra Manichæos, pag. 38.

usus, Christianam religionem extrinsecus etiam affectaverit, ejusmodi fallacia populos decepturus; ut nimirum speraret episcopatus honorem et dignitatem sibi posse deferri: quibus haud dubie prava dogmata quæ imberber animoque agitabat facilius aliis credenda profitendaque proposuisset. Tandem, cum in lustrandis Manichæorum rebus et dogmatibus hæcenus nec unum ex fidei Christianæ articulis, quos fundamentales appellant, invenissem quem integre et in sua puritate servarent, vix persuaderi possum eorum principem auctorem in suis institutionibus aliquid commune cum Christianismo habere potuisse. Propterea, ad alia gradum facturus, præsentem claudō congressionem, ita ratiocinando. Quod quemadmodum nequissimi hujus hominis malitia nulla lege cohiberi potuit, quia omnia Christianæ fidei dogmata labefactare aut evertere conaretur; ita quoque vehementi studio sibi blandiebatur malis artibus episcopatus honorem se fore adepturum; quæ duo ostendunt Cyrilli et Archelai dicta sine violenta interpretatione posse conciliari.

4. Jam vero, si Beausobrianam scribendi rationem, quemadmodum statuiamus, pedetentim modo prosequeremur, de quatuor Scythiani libris disserere opus esset. Verum cum de hisce scriptis alias, in hujus historiae parte, verba facturi simus, hanc congressionem habere in præsens prætermittimus, 15 potius ad Epiphanium, nostro sermone iterum regressuri. Hunc ergo iterum maledictis et contumeliis proscissum in scenam Beausobre produxit, occasione malæ mortis quam subit Scythianus. Epiphanius itaque testimonium de Scythiani nece, cum aliis veterum scriptorum dictis comparat; atque intelligens non iisdem omnino verbis sibi respondere, in eam abijt persuasionem, hæreticum hominem de quo agimus naturali morbo præventum diem clausisse. Archelaus (ait ipse) nihil de Scythiani interitu scripsit ex quo argumentari liceat eum præter naturæ ordinem obiisse. Cyrillus (a) Hierosolymorum (subdit), qui ante Epiphanium floruit, in rebus quæ jam pridem in ea urbe contigerunt apprime versatus, valde stricta oratione hæretici in Judæam adventum, ut pestilenti contagione illam regionem afficeret, describit; et statim, nulla voce interposita qua cum Mosaicæ legis doctoribus disputationes indicarentur, subjicit: *Morbo extincto illo, Dominus sedavit pestilentiam*. Photius (b) tandem, breviori usu sermone, scripsit *acerba morte Scythianum periisse*. Ex hac porro scriptorum dicendi varietate sibi gratulatur Beausobre, et quasi in scirpo nodum quærens, Gallice Græcum Epiphanius (c) textum, multis notis et animadversionibus interpolatum reddidit, contendens hujus narrationem prorsus cadere, nemine alio ipsi suffragante; immo ipsi aperte refragantibus Judæorum historiis, quæ, cum Judaici populi excidium, tum Hierosolymitani templi eversionem, Titi et Vespasiani armis et militibus factam patefaciant, ob quæ impossibile penitus Scythiano fuisse cum sacerdotibus Judaicis disputationibus congruere, et deinde præstigiis et magicis incantationibus illius urbis templum descendere. Itaque jam depopulatam urbem, templaque ad solum redacta, Scythianus illa omnia facinora quæ narrat Epiphanium præstare non potuisset, præsertim cum apostolorum ævo illic non venerit, ut ipsi jam primo hujus operis capite contra Epiphanius fidem ultro dedimus, illius verba in laxiori significatione esse sumenda explicantes (d).

(a) Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 6. § 13.

(b) Photius, in libris contra Manichæos a Christophoro Wolfio typis mandatis, c. 12, p. 57.

(c) Epiphanius, hæresi 66.

(d) Vide quæ cap. 1 præcedenti diximus, pro explicando Epiphanius testimonio.

(e) Eusebius Cæsar., Hist. Ecclesiastica, lib. iv, cap. 6. Vide nostram Rufinianam editionem, nota e.

(f) Romanorum sanctionibus dumtaxat cautum erat

A Veritatis speciem hæc omnia præ se ferre quis existimabit qui Judaici populi historias post Titi imperium non lastravit? Secus tamen judicabat Judæarum rerum perit, qui norunt Hierosolymam, a Tito et Vespasiano nondum plene deletam, variis ædificiis et turribus superstitibus, iterum ab Adriano, hujus nominis imperatore, fuisse ædificatam, et ab alienigenis non solum, sed a multis Judæorum millibus fuisse inhabitatam. Tum, videlicet, cum vetusto mutato in Eliæ nomine, Rufus, Judææ præses, armata manu sibi ab imperatore Adriano decreta, eos tumultuantes, duce Barcocheba, strenuo ac crudeli viro, qui ad seditionem excitaverat, compressit, multa virorum millia, feminarum puerorumque conficiendo. Hocce alterum sub Romanis imperatoribus Judaicæ gentis excidium (e) nos ipsi annotavimus ad Hist. Ecclesiasticam Eusebii Cæsar. Quare perperam omnino pro firmandis suis conjecturis eum laudavit Beausobre. Quam urbem deinde si peregrinis gentibus ex variis terrarum plagis venientibus incolere datum fuit, quia in Romanorum jus conversa, ritum mutavit et nomen; non tamen Judæi in illa urbe superstitibus suas legales caeremonias mutarunt, sed sacerdotum et levitarum aliorumque ministrorum successione servata, quemadmodum in Assyriorum Babyloniorumque captivitatibus, Mosaicam legem in synagogis, proseuchis et 16 cæteris conventibus, rigidius observandam inculcabant, Phariseis, legum doctoribus et tribum principibus omnem conatum adhibentibus ne turbæ, aut Christo nomen darent, aut Romanorum exemplo idolis servirent (f). Qui ergo fieri non potuit ut, secundo labente sæculo, Scythianus Hierosolymam seu Eliam adventans, Judaici populi sacerdotes fuerit aggressus, suis disputationibus probaturus, vetus Testamentum et Mosaicam legem a malo auctore deo duxisse originem; sed cum ab adversariis fuisset superatus, ad turpitudinis notam delendam, et ipse præstigiatorum artibus usus, aliquis domus lectum, juxta templi ruinas ædificaret, aut aliquam ex antiquis turribus quæ Titi et Vespasiani excidio superfuerant, dæmonum subsidio, descendere non tentaverit? Hæc autem inter se pugnare haud intelligit. Maxime cum omnes noverint tertium illum librum quem Scythianus conscripserat, quemque de mysteriis appellavit, legis et prophetarum refutationes continere, eumque calumniis contra sacros veteris Testamenti scriptores abundare. Ut igitur ejusmodi commenta et refutationes in vulgus spargeret, easque populo suaderet confingendo Mosaicam legem a malo spiritu fuisse: traditam, illi opus fuit ad Judæam primum proficisci, ut pestilenti contagione illam regionem afficeret (g). Nec enim suum nequitie virus effundere potuisset, nisi conventus, conciones disputationesque coram Judæis ipsis habuisset. Sed hunc tantarum blasphemiarum et sacrilegiorum virum fuisse a Deo percussum, et repentino interitu evivis sublatum, Cyrilli loquendi modus, non tantum hisce verbis prodit: *morbo extincto illo, Dominus sedavit pestilentiam*, sed aliis subsequentibus, quibus narrat Terebinthum Scythianæ improbitatis discipulum auri et sui magistri hæreseon hæredem factum, quippe qui in Judæa et Palæstina notus ab horum finibus fuit exclusus, coactus propterea in Persidem transire. Tantum odium igitur et populi horrorem discipulis ob magistri necem atque facinora in se concitaverat, ut amplius illic commorari haud permitteretur. Et quidem acerbum fuisse Scythiani necem, etiam Photius (h) affirmat. Non

B
C
D

ne Judæi libere religionis Mosaicæ legis cultum exercerent. Sed in privatis domibus, circumcisioni, aliisque ritibus operam dabant, legalibus dumtaxat sacrificiis exceptis. Consule nostram Eusebii editionem tom. I, pag. 179 et seqq.

(g) Cyrillus, catech. 6.

(h) Photius: Ac cum acerba morte magister in Judæa, quo commigraverat, periisset. Lib. I contra Manichæos, p. 40, apud Christophorum Wolfium.

enim acerba ea mors dici solet quæ a naturali ægritudine corporis causatur, quæque propter membrorum dissolutionem animum a corruptibili carne dividit. Sed talem vocare solemus, quam criminum rei Deo vindicæ violenter subeunt; vel quam iudices et carnales malefactoribus, poenarum gravitate exhaustis, inferunt, aut inferri jubent. Deum autem Scythianæ necis auctorem fuisse, Cyrilli loquendi modus innuit: *crudelem* deinde atque violentam iis vocibus, *acerba morte*, significatam esse a Photio, verisimile est. Judæorum tandem in Terebinthum odium ut exsulem a Palestinæ et Judææ finibus abire populorum tumultus et iracundia egerent, ex illius in Persidem fuga plane innotescit. Idcirco credendum est discipulum studuisse saltem ignominia et turpitudinis notam occultare atque delere, et fugam arripiendo et servi conditionem, atque antiquum suum nomen abijciendo.

5. Nulla vero ratione adduci potest Beausobre ut postremum hoc assertum concedat. Nimirum Terebinthum ad delendam turpitudinis notam, antiquum mutasse nomen, altero Buddæ assumpto. Ut autem facilius lectores in suam trahat opinionem, divitem studiosæ eruditionis suspellilem, magnificumque verborum construxit apparatus, ut sensim veteres 17 Ecclesiæ PP. in malam fidem adducat, quosque suum opus Gallicè scriptum percurrere haud pudet, a veritatis tramite recedere faceret. Capite igitur quinto laudati libri prolatis primo in medium variis Terebinthi nominis etymologiis et explanationibus, cum sibi ex lectionibus aridiores posse censuit, quæ versuti hominis fraudes et dolos aut prorsus dilueret, aut saltem magna ex parte minueret. Acta deinde Archelai episcopi Cascharæ laudat; ex quibus contendit Buddas nomen haud quaquam a Terebintho assumptum fuisse ad populorum odium vindictamque declinandam; sed ex Chaldæorum idiomate illud derivari, idemque apud Persas significare quod apud Græcos Terebinthi vocabulum. Addit duo illa nomina apprime sibi invicem respondere, quemadmodum hæc alia in sacris litteris reperta: Christus, videlicet, et Messias; Petrus et Cephas; Dorcas et Tabitha. Hocce tamquam mysterium a se explicatum lectoribus suis vendidisset Beausobre. Sed cum Fabricii opus percurreret, in tam profundæ arcane rei intelligentia se novit jam pridem præventum. Quare hæc animadversionibus cum diutius institisset, Terebinthum et Buddam eandem prorsus significationem præ se ferre abque animi hesitatione affirmavit. Cujus tandem rei, tamquam locupletissimos testes appellat, et clarissimum virum Simonium Assemanum Orientalium linguarum peritissimum et Vaticanæ bibliothecæ præfectum, Bochart Sacræ Geographiæ studiosum scriptorem, Syriacas has voces explicantes, *Bethma*, scilicet, *Boutema* et *Butema*; quæ elementorum aliquam diversitatem quamvis habeant, tamen pro uno eodemque Terebintho, seu Budda, a veteribus fuisse usurpatas crediderunt. Verane an potius fabulosa hæc sint, quæ Beausobre laudato cap. exaggeravit, Orientalium linguarum et vocabulorum studiosi judicabunt. Nos tamen hæc omnibus plenam adhibere fidem interim non audeamus: sed noster animus, ne de incognitis rebus iudicium ferat, suspensus hærens perpendit præcedentem Beausobrianam rerum congeriem repugnantia non carere. Nam vel huic Scythiani servo, seu discipulo, altero Manichæicæ scholæ magistro, credimus Terebinthi fuisse natale nomen, et istud apud quas-cunque nationes, et Chaldæos etiam, retinere de-

buisse; quamvis ab hujus gentis populis, ob idioma-tum diversitatem, et elementorum usum, alio sono et vocis flexibilitate enuntiaretur. Vel dicendum est, gravi adductum causa Terebinthum illud mutare oportuisse. Si primum dabit Beausobre, quemadmodum dare deberet, cur, non servata Chaldæorum vocis desinentia, in a videlicet, aut m, illud Terebinthi rejecerunt, ut usurparet Butam, aut (a) Budam? Has enim nullam habere affinitatem cum hujus hæretici nativitatis nomine, radicalia deinde litterarum elementa non [servare, quis non videt? Propterea non facile moveor assentiri Beausobrianis dictis, quibus persuadere nititur Assyrios, etiam hominum propria nativitatis nomina mutare potuisse, et consuevisse. Ratio quidem ex Bochart ab eo adducta, prorsus cadit, cum auctor in sua Sacra Geographia non affirmet duo illa vocabula *Terebinthus* et *Butam*, seu *Budam*, apud Assyrios et Græcos in significatione sibi coherere; sed denotare, et respondere vocabulo Persarum *Buddas*, et usurpari pro Terebintho, impio Manetis præceptore.

6. Quamvis tamen Bochart Beausobrianis suffragaretur conjecturis, minime nobis negotium facesseret, ut vetustiorum PP. sententias in angulum veluti falsas rejiceremus. Cum enim Cyrillus aperte scripsit: *Ne ex proprio nomine in Perside cognosceretur, Buddam seipsum vocavit, dolosum fraudulentumque Terebinthi studium enuntiavit*, quo sua et magistri 18 facinora legere quesivit. Hoc ipsum cum ex Cyrilli (b), tum Epiphani dictis Photius (c) confirmavit, dicendo Terebinthum in Persidem profectum, assumpto Buddæ nomine. *Jam enim ejus fama pervagata, odium impio viro conciliaverat atque in cuiusquam consortium veniret.* Quid plura? Petrus Siculus, qui Manichæorum res gestas diligenter, cum ex aliorum scriptis, tum constanti aliorum fama et traditione edoctus, hactenus dictis suffragatus est. Mirum tamen nobis videtur quod Beausobre in evolvendis antiquorum scriptis nec unum saltem invenerit qui affirmaverit Terebinthi vocem a Græcis assumptam ad arborem significandam, ab Assyriis deinde pro Budda, seu Buta interpretari. Quæ causa esset, ut ipse ait, quare hoc postremum nomen Persæ Terebintho imponerent; quasi studiosi hunc hominem vernaculo potius idiomate quam Græco vocitare. Mirum, inquam, quod nec unus id testatus fuerit. Quapropter ad præsentem questionem haud quaquam faciunt tria illa exempla audacter ex sacris litteris desumpta, in quibus ad usam eandemque personam designandam, voces duæ illæ (spectata idiomatum diversitate) geminari necesse fuit. Ipsi namque sacri scriptores geminationis causam indicarunt, ad quamcumque æquivocationem præcavendam. Et ne quis ab adductis exemplis nos velle abscedere in præsens existimet, ad eas Scripturas novi Testamenti provocamus, in quibus mentio facta est de Christo et Messia, de Petro, et Cephas, de Tabitha et Dorcas. In omnibus enim iis sacri scriptores, et horum interpretes, æconomia formulis usi sunt, ad idiomatum et interpretationum diversitatem indicandam; ne quis in errore ductus, geminari etiam personas arbitraretur. De Christo quidem et Messia locutus est Joannes scribens (d): *Scio quia venit Messias, qui dicitur Christus*; et clarius in alio textu, idem Joannes, referens verba Andræ, fratris Simonis Petri, scribit: *Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus*. Rursus idem Joannes verba facturus de Petro, et Cephas, habet: *Tu es Simon Bar-Jona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. Atque

(a) Nos non irrideat lector, cum in percurrendis his nostris Exercitationibus Buddæ vocabulum descriptum offendat, geminata littera d; Cyrillum enim Hierosolymitanum, aliosque antiquos scriptores, sumus secuti. Quamvis Beausobre et alii recentiores Buda pro Budda retinuerint.

(b) Cyrillus, catechisi 6, ubi supra.

(c) Photius, cap. 12, apud Wolfium, pag. 41, narrat, Scythiano mala morte functo, Terebinthum in omnium opprobrium venisse. Cum in Palestina et Judæa degens, ac piorum omnium judicio damnatus opprobrium non ferens, Persidem proficiscitur, assumpto Buddæ nomine.

(d) Joannis iv, 25. Joannis i, 41, 42.

tandem sanctus Lucas, in apostolorum Actis (a), ad tollendam quaecumque sermonis ambiguitatem, de Tabitha disserens, hæc habet: *In Joppe autem fuit quedam discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas.* Innumera quidem alia id genus exempla in Scripturis et apud SS. PP. offendimus, quibus in præsens insistere supervacaneum ducimus, ne in rejiciendis iis quæ ad lucum faciendum Beausobre adducere solet prolixius procedamus. Igitur huic argumento finem daturi, sic claudimus sermonem. Cum igitur inter tot et tam varios antiquos scriptores, nec unus dixerit *Terebinthum*, Græcam vocem, Syriace *Buddas* interpretari, plane ignoramus qua licentia Beausobre ad præcedentia exempla ex Scripturis mutuata provocare voluerit, ut vetustos sanctos PP. et scriptores qui de Manichæicis rebus disserunt in malam fidem adduceret, eosque tamquam imposturarum et mendaciorum reos morderet; at tolerabilia tamen judicari possent quæ in hoc capite hactenus de Terebintho scriptis Beausobre (b), si postmodum latiore adhuc viam non sibi aperuisset ad evertenda alia majoris momenti quæ de Manichæis antiquiores scriptores tradidere; vel si omni animi sui studio non conaretur ea religionis Christianæ dogmata abolere, quorum sacris in literis aperta mentio facta est.

19 7. Prioris generis ea sunt quæ ibidem scriptis de *Budda*, seu *Terebinthi*, disputationibus apud Babyloniam cum Solis sacerdotibus institutis, quarum Cyrillus, Epiphanius, Photius, cæterique mentionem fecerunt. Quando videlicet scelestissimus homo famam et honorem simul sibi nancisci cupiens, se ex muliere virgine natum impudentissime gloriabatur, ut ex Archelai Actis etiam colligitur. Alterius vero generis sunt ea quæ scribit agens de præstigiis et dæmoniaca Terebinthi arte, in qua hunc sacrilegum apprime fuisse edoctum jam ipsi ex veterum testimoniis intelleximus. Contendit quippe Beausobre nulla ratione adduci posse ut credat malos angelos, sive dæmones, in elementa, homines cæterasque creatas res vim aliquam et potestatem exercere posse: atque ita suis partibus insistens, tamquam ridiculum damnat illum Romanæ Ecclesiæ ritum, quod divina ope implorata, super animatorum corpora, elementa, aliasque res sensu carentes, exorcismos et exsufflationes adhibet et pronuntiat ad dæmones expellendos.

Quod itaque ad prioris generis res spectat, mordicus laudatus criticus negat Terebinthum, seu *Buddam* Manichæum, se ex virginis utero, vel latere genitum et natum confingere et prædicare potuisse. Unum enim, ait ipse, ex præcipuis Manichæorum dogmatibus istud erat, Incarnationis divini Verbi mysterium, duarumque naturarum in una persona unionem inficiari, ex ea videlicet ducti ratione, mulierem virginem nunquam sine carnali concubitu et viri semine posse filium hominem concipere, et in lucem edere. Ejusmodi commentum (subjicit) altero hujus nominis viro, qui fuit auctor sectæ Gymnosopistarum esse tribuendum, veteres scriptores affirmarunt. Quorum nonnulli etiam illud Simoni Mago ascripserunt. S. Hieronymus tandem, libro contra Jovinianum, expresse hujus imposturæ auctorem facit *Buddam* Indum, ita scribens: *Apud Gymnosopistas India, quasi per manus hujus opinionis auctoris traditur, quod Buddam principem eorum et latere suo virgo generavit* (c). Fateor quidem hæc de *Budda* Manichæo a Cyrillo, Epiphanio, Photio aliisque qui Manichæorum gesta scripto consignarunt, non affirmari; eam tamen fabulosam ex utero virginis generationem in Archelai Actis recenseri. Sed quid inde? An ejusmodi narratio continebatur in autographis actis et in vetustioribus exemplaribus illius habitæ

A disputationis? An quisquam usquam gentium id affirmavit? Acta enim illa, etiam suffragantibus doctissimis viris, modo interpretum studio, modo amanuensium oscitantia et ignavia, pluries gravius interpolata et vulnerata fuere; ut vix in præsens, et ne vix quidem, de eorum integritate judicare possimus. Quare mihi facio persuadeo quod si præter *Buddam* Manichæum alium Indum nos admittere oporteat, Gymnosopistarum sectæ auctorem, imperiti quandoque amanuenses, ex nominis similitudine decepti, fabulosam illam generationem, veluti a *Budda* Manichæo prædicatam, Archelai Actis inseruerint. Nostræ quidem conjecturæ favet aliorum scriptorum silentium, et ipsius Beausobre testimonium. Is enim pene innumeris locis contendit Cyrillum, Epiphanium, Photium, Petrum Sienlum, cæterosque scriptores, in Manichæicis rebus narrandis, Archelai Actis (quæ apocrypha appellat) insituisse, atque singula in istis contenta, aut summata, aut prolixius in sua scripta traduxisse. Cum igitur, eodem Beausobre auctore, nullus alius scriptor Archelai posterior, de fabulosa hac generatione, tamquam a *Budda* Manichæo prædicata, ullum prorsus verbum fecerit, necessum erit judicare, neque in autographis Archelai scriptis, nec in vetustioribus horum exemplaribus, tum contineri; vel si continebatur, eam tamquam spurium additamentum rejicisse.

Quamquam tamen *Buddas* ille de quo agimus forte fabulam illam 20 de sui generatione non confinxerit et in vulgus sparserit, nihilominus sine audaciæ nota inficiari haud possumus hunc Manichæorum alterum principem cum Solis sacerdotibus et Persarum eruditissimis viris disputationes habere voluisse. Cyrillus namque, postquam hujus et Palestinæ finibus fugam nominis mutationem, atque in Persidem transitum descripsit, statim subdidit (d): *Verum illic habuit adversarios sacerdotes Solis, et, multis sermonibus concertationibusque commotis, redarguebatur.* Demum cum *essei* comprehendendus, *refugit ad quamdam viduam*. C Photius quoque cum dixisset hunc versipellem nullum fructum ex mutato nomine perceperisse, et cum ex operibus et ex doctrina iis qui ipsum prius ignorabant notus evasisset, a viris apud Persas eruditissimis qui non pie quidem sentiebant, sed meliorem tamen eo circa omnia sententiam tuebantur, confutatus et expulsum est.

8. De quibus autem rebus *Buddas* cum Persarum sacerdotibus, quæstiones disputationesque habuerit, non mihi judicandum sentio, ne temeritatis nota incurrar. Rem tamen diligentius Beausobre perquirere nisus est, et aliquid discrimen offendens inter Archelai scribendi modum et Epiphaniî dicendi rationem, horum testimonia cum facile sine ulla repugnantia nota conciliare potuisset, neglexit; et præcedentem suæ critices methodum secutus, Zoroastris et Persarum de duobus principiis, vel uno tantum, animarumque ex corporibus in corpora transmigratione systemata laudatos PP. minime intellexisse contendit, ut ipse probaturus, in altera Historiæ parte sibi reservasse affirmat. Concludit denique, ex Archelai testimonio, hunc non dixisse disputationem *Buddam* inter et Persarum sacerdotes, sive sapientes, ad duorum principiorum existentiam pertinuisse, sed potius respexisse ad bellum ab adversariis potestatibus contra Deum factum. Nos vero si sedulo hæc perpendamus, an non affirmare cogemur Beausobre nugis dumtaxat delectari? Si enim habita disputatio, auctore Archelao, fuit circa bellum quod adversi principes, vel potestates, ante externam rerum emolitionem Deo fecerunt, jamjam *Buddas* duo æterna principia inter se repugnantia audacius propagabat, ut affirmavit Epiphanius (e). Propterea, quale discrimen inesse in utriusque auctoris loquendi modo

(a) Actorum ix, 36, 40.

(b) Beausobre, cap. 5, lib. 1 Hist. Manichæorum, pag. 62.

(c) S. Hieronymus, lib. 1 contra Jovinianum pag.

345.

(d) Cyrillus Hierosolymitanus, ubi supra. Photius, in superioribus laudatus.

(e) Epiphanius, hæresi 66.

dicemus, cum utraque oratio eundem prorsus scopum attingat, ea dumtaxat verborum diversitate admissa, ut Archelaus (a) prolixius, pressius autem seu strictius, Epiphanius disputationem descriperit? Photius tandem asseverat (b) dumtaxat Buddam et Solis sacerdotes disputasse, hosque rectius quam ille Manichæus sentiret discessisse. Et quidem suis disputationibus nullum prorsus discipulum sibi acquisivisse, si viduum illam amicam excipiamus, dolis malisque artibus deceptam, apud quam hospitio excipiebatur, jam ex Archelai narratione innoscit. Qui deinde addidit: *Mane primo ascendit solarium quoddam excelsum, ubi nomina quædam caput invocare, quæ nobis Turbo dixit solos septem electos didicisse. Quid vero Buddam post eum in solarium ascensum fecerit, quidve, Deo vindictam agente, eidem contigerit, statim subdidit Archelaus. Cum ergo (ait) ascendisset, ritus nescio cujus vel artificii gratia, solus autem ascendit, ne inde ab aliquo convinci posset.... Hæc eo cogitante, justissimus Deus sub terras eum detrudi per spiritum fussit.*

Narrationem ejusmodi multis de causis labare affirmat Beausobre. Nam ubi Archelaus dixit Buddam quendam invocasse nomina, Cyrillus ab ipso recedens, *dæmones hereticos* substituit, et eos quos Manichæi in suis sacrificiis seu conventibus, ut interpretatur (c) Christophorus Wolfius, invocare consueverunt. Post hæc animadvertit Beausobre neque convenire 21 Græcos scriptores in recensendis ritibus a Budda adhibitis, cum Archelaus dixerit *dumtaxat solarium ascendisse, ad quædam nomina invocanda*; et Epiphanius contendat eos ritus magicos fuisse et præternaturale aliquid signum patraret, ad suorum adversariorum ora occidenda. Archelaus concludit denique spiritum a Deo jussum fuisse ut Buddam e solarium in terram detruderet, quem spiritum Epiphanius angelum appellavit; et Cedrenus, quasi huic tragicæ scenæ præfuisse, angelum describit aggredientem nefarium Terebinthum, ut repente præcipitem deiceret. Labare ergo hæc omnia certo sibi Beausobre C persuasit, cum nemini innotescere poterint absque revelatione. Ad tollendas porro has antiquas contra hæreticos præjudicias opiniones, studium suum convertit Beausobre, et sibi quasi sublanditur posse sapientioribus animadversionibus uti, pro rerum veritate cognoscenda, insistendo dumtaxat Archelai narrationi, quam simplicem, naturalem, atque innocentem appellat. Cujus generis prior animadversio ea est: Buddam, videlicet, primo mane solarium domus ascendisse, ut Deum oraret, et solus quidem ascendit (ait) ut divinis mandatis obtemperaret, quibus dictum est, ut orantes ab oculis et hominum frequentia fugiamus. Altera animadversio spectat ad Manichaicum orandi ritum, a Zoroastris institutionibus derivatum, quo sectatores jubentur vultibus ad Orientem conversis orare, sibi confingentes ignem illum in sole conspectum, cum thronum, tum divinam presentiam significare (d). Tertio animadvertit Orientis populos orationum causa domorum tecta consuevisse ascendere, ut colligitur de Petro in Joppen orante (e), et de Esther domus superiora ascendente, cum secreto aliquid facere recogitaret. Lepide quidem Beausobre! Sed haud intelligo qua ratione sive licentia tria illa prædicare nitatur, tamquam Scripturarum dictis conformia, et iis ritibus consona quos antiqui catholici, et sacri viri in eorum precibus adhibebant. In abscondito quidem orare oportet, ad vanam nimirum gloriam præcavendam, eamque sibi animi attentionem conciliandam quæ maxime

necessaria est ut cordis motus cogitationesque cohibeantur ne extra Deum vagentur. At orationis scopum sibi tum proposuisse Buddam quis arbitrabitur? Aut saltem eo in proposito divinis mandatis obsequi voluisse, quis umquam confliget? Jam aderant sacerdotes Solis, quos tamquam sibi adversarios (utpote ab eorum disputationibus superatos) in condemnationem vocaverat, ut prestigiarum suarum testes adessent. Accedit deinde Manichæorum palmare dogma fuisse, lucem, et solem ipsum, non tamquam Dei summi sedem et thronum intueri, sed eum veluti verum Deum adorare, ut inter ceteros SS. PP. summus pontifex Leo primis variis in locis testatus est, expresse de Manichæis Romæ deprehensis orientem solem adorantibus disserens *qui se reflectebant, et curvatis cervicibus, in honorem se splendidi orbis inclinabant. Istud autem fieri partim ignorantie vitio, partim paganitatis spiritu, S. P. dolens arbitratus est, subiciens: Quia etsi quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerari intenderent, tamen ejusmodi officiorum ritum nihil differre a gentilium superstitione calu paucis demonstrat, subdens: Abiciatur ergo a consuetudine fidelium damnanda perversitas, nec honor uni Deo debitus eorum ritibus qui creaturis deservit miscetur.* Hæc autem dixisse et scripsisse Leonem, ut quosdam Romanæ Ecclesiæ Christianos a pravis Manichæorum institutis decreptos ab ejusmodi orandi ritu amoveret, jam totus illius sermonis textus patet. Sed Manichæos soli atque sideribus, quemadmodum pagani, quamvis alio principio ductos, 22 cultum adhibuisse, innumeris argumentis constabit. Legimus deinde S. Petrum in Joppen circa horam sextam, non ad solis ortum, ascendisse in superiora. At nullibi constat domus tectum conscendisse. Et Scriptura de oratione reginæ Esther verba faciens, dumtaxat testatur eam in cinere et stercore atensis, corpus suum jejuniis humiliasse, omnia loca in quibus antea lætatur crinium laceratione implevisse, et semper ad Dominum conversa dixisse: *Adjuva me solitariam, et cujus præter te nullus est auxiliator alius* (f). Ubiam ergo invenit Priscus, a Beausobre laudatus, reginam Esther in sui palatii planitiem se recipere consuevisse, ad secretiora forte Judaicæ religionis exercitia agenda? Id quidem ex Danielis historia quasi obscure colligimus; quod forte dissimulavit Beausobre, ne suo se jugulo, premeret. De propheta autem Domini sacer textus narrat quemadmodum, tribus dierum horis statulis, ingressus domum suam, et fenestris apertis in cenaculo suo contra Jerusalem flebat genua sua, et adorabat (g). Qui sane agendi modus ad templum potius Hierosolymis constructum, quam ad Orientem Danieleam orantem respicere voluisse significat. Beausobre ergo nulla ratione prohibere poterit quin arbitremur S. Petrum in Joppen, apud Simonem diversantem, sexta diei hora domus superiora ascendisse, ut vultu ad Hierosolymitanum templum converso Deum oraret.

9. Ist hæc tamen prætereamus. Quæ quamvis quoddam virus præ seferant, quo sensim hæretici catholicorum pietatem corrompere student, nobisque negotium facessant in iis quæ ad sanctissimos Christi ritus et caeremonias pertinent; quas vel subvertere ipsi heterodoxi nituntur, aut saltem eas non ab apostolorum institutionibus et divinis quandoque mandatis derivari, sed ab hominum voluntate, et arbitrio, et a diversarum regionum usu populorumque consuetudine potius pendere conflunt; tanti tamen momenti aliud sunt, ut veræ religionis dogmata aut

sol inchoatione diurnæ lucis exurgens a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur. Consule etiam epist. 15, ad Turribium Asturic., cap. 11.

(e) Act. Apost. x, 32.

(f) Lib. Esther xiv, 1 et seqq.

(g) Dan. vi, 10.

(a) Archelaus, in Actis disputationis, pag. 97.

(b) Photius, ubi supra, apud Christophorum Wolfium, p. 42 et seqq.

(c) Christophorus Wolfius, in notis ad lib. i Photii contra Manichæos.

(d) S. Leo Magnus, serm. 7 de Nativitate, cap. 4: *De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut*

deiciant, aut in apertum contemptum adducant, potissimum si sacerdotum pastorum auctoritatem in ecclesiasticis ritibus ut cæremoniis præscribendis non offendant (a). Nobis itaque gravius dolendum fuit quod Beausobrianum ingenium multiplex et tortuosum in iis etiam moveatur quæ expresse in sacris litteris tradita sunt, et apertam suam infidelitatem multis calumniis circumseptam in aliorum animum quærat insinuare, præmissis consuetis vanæ et fallacis eruditionis apparatus; ut improvidum quandoque lectorem, qui novitatibus potius quam pietate delectatur, demulceat, illicitis et laqueis perstrictum devinciatur. Cujus generis quidem censeri debent cætera omnia quæ in fine illius capituli subdit, Terebinthi, seu Buddæ Manichæi historiam ex Græcis (b) Latiniq; PP. ad exitum perducitur. Hujus itaque hæretici res gestas subtilius inquirons, tamquam probabile autumat, et vendit magorum superstitionibus ea de causa imbutum fuisse, quia e Babyloniorum gente derivatum, ejus philosophi angelos non tamquam deos, sed tamquam divinitatis ministros, venerari consueverant; ea nimirum duci persuasionem, quod inter ipsos quodam servato ordine anni diebus mensibusque præessent, quemadmodum et elementis et rebus omnibus quæ in hac vita hominibus contingere solent. Et quasi quod catholica Ecclesia ab hac Babylonensium et Persarum superstitione sacrum cum festorum dierum, tum divinorum officiorum ritum atque ordinem haurire potuerit, audacius affirmat eas gentes suos angelos tamquam sequestres mediatoresque interpellare consuevisse, quemadmodum recentiores catholici, singulis anni diebus, de aliquo sancto in quotidianis officiis et liturgiis faciunt mentionem. Preces autem ejusmodi veneficæ et magicæ cantus a Mahometanis appellari asseverat. Post tantam tamen ugarum et falsitatem suppellectilem, idem Beausobre se hæere suspensum ait ut angelorum nomina, seu cælorum intelligentias, ob quamdam disciplinam arcani, non nisi Manichæorum electis, qui longe septenarium numerum excedebant, fuisse revelata, ut Turbo coram Archelao Caschææ episcopo, se sistens confessus est. Etenim Augustinus, qui hujus sectæ quondam dumtaxat fuit auditor, ejusdam *amatorii cantici* meminit, in quo *æones* inveniantur conscriptæ. Quare mihi videtur non sibi constare Beausobre, qui nunc contemnens vel haud animadvertens ea quæ de Terebinthi, Buddæ, id est Babyloniorum et Persarum superstitionis institutis, mox scripserat, contendit Manichæos non invocasse angelos, quamvis istis honorem et laudes adhibuissent; et Cyrillum taxat quod angelos cum *dæmonibus* confuderit; postulando Manichæos, quod aereos dæmones terram inter et lunæ spatium interclusos invocaverint. Hos autem non invocari, sed prorsus abominari affirmat, Turbonis confessione adductus (c), qui dixit Manetem præcepisse suis sectatoribus ut sumpto cibo capita oleo *exorcizato* inungerent, invocatis, seu prolatis, quibusdam nominibus, mysteria falsæ illius religionis significantibus; quorum nominum cognitio, solis *septem*, id est septuaginta, electis reservaverat. Oleum deinde hocce *exorcizatum* juxta Græcam et Latinam versionem *fascinatam* Tillemontius appellatum voluit. Quare Beausobre hæc duobus vocibus insistens subdit: Si *exorcizatum* pro *fascinato* sumi debet, quid dicendum erit

(a) Rituum diversitas quæ ab apostolorum institutis derivata non sit Rom. PP. et conciliorum auctoritate fuit proscripta. Novissime id innotescit, cum ex Constitutionibus Benedicti XIV summi pontificis, tum ex ejus Operibus typis mandatis. Porro de hac rituum diversitate verba facit in tribus libris de Missæ Sacrificio, et in aliis de Synodis, quos lector magnæ eruditionis cupidus lustrare poterit.

(b) Beausobre, lib. I Historiæ Manichæorum, cap. 5.

(c) *Præcepit electis suis, cum desinerent manducantes*

A de fœ tantisque Romani Ecclesiæ ritibus et cæremoniis? Itaque concludit: Si ergo Manichæi exorcismos supra oleum proferebant, antequam eo uterentur, jam innotescit Manichæos ab ea ridicula opinione fuisse præventos, dæmones elementa et corpora vexare posse, quæ opinio cum admodum in Ecclesiæ prævaleret, supplicationibus et exorcismis utitur ad eos expellendos.

10. Hæc tandem omnibus nos insistere sedulo oportet, ad eripendas fallacias, falsas criminationes, irrisionesque, quibus et catholicam Ecclesiam syco-phanta Beausobre insectari ausus est. Is ergo imprimis hæreticorum *æones* cum angelis atque dæmonibus confundit; quorum *æonum* architecti fuerunt Simon Magnus, hæreticorum princeps, Montanus, Menandriani, Saturniliani, Cerinthiani, Carpostratiani, Valentiniiani, alique, ex Marco Ægyptio derivati; qui veterum poetarum et ethnicorum ludo instructi, fabulose *æonum* existentiam et exercitum commenti sunt, quos pro arbitrato variis nominibus deinde donarent, ob diversa munera quibus fangi confangebant somniantes. Sed longo alia fuit veterum ethnicorum doctrina. Nam quamvis fidei illustratione careret, tamen Hesiodus (d) omnium primus, Deum inter, supremum locum habentem, et homines in infimo positos, quosdam interiectos spiritus immortales, ratione et intelligentia quadam præditos, exstare cognovit, quos *dæmones*, sive *genios*, 24 appellavit; hosque angelos nos nominamus. Luculentissime præterea de dæmonibus Plato fecit mentionem, et potissimum in Timæo, quos orbibus illigatos, immo orbis ipsos ac stellas quasi deos inferiores arbitratur: secundum quos *dæmones*, alios generatione propagatos infimosque describit. Qui cum natura sua dissolubiles sint et mortales, suprema tamen voluntate Dei, quæ natura fortior est, immortales erant et æterni. Ab his autem animalia esse procreata; immo et corpora ipsa, in quæ humanas ipse animas infudit, asseverat. Platoni suffragatur ejus interpres Alcinoüs, Hostanes magus, Orphæus, Thales, Pythagoras alique, qui revera dæmones, seu angelos, sine ulla prorsus dubitatione exstare affirmant; quamvis de eorum natura et proprietatibus aliter ac aliter fuerint ratiocinati. Ad alterum systema de *æonum* existentia hætenus omnibus scriptoribus tamquam fabulosum commentum inextricabile apparuit. Hosque etiam apud eorundem architectos aliquid commune habere cum iis substantiis quas angelos, seu dæmones, appellamus, nulla certa ratione adhuc exploratum est. Non ergo Augustinus de *amatorio* illo Manichæorum cantico faciens mentionem, in quo *æones* descripti inveniebantur, angelos, seu dæmones, indicari credidit: sed optime horum hæreticorum fraudes novit, falsas illas intelligentias in sideribus et orbibus affixas contingentium. Qui cum superstitiosa persuasionem ducerentur, totam hominis vitam ex siderum, elementorum, seu *æonum*, pendere affectionibus, horum influxus sibi propitiari posse, mentiebantur, aut saltem mutari quandoque, si iisdem supplicaretur; quando, videlicet, ex erratico eorum motu, vel stabili permanentia, malignis quibusdam aspectibus nocerent. Noster Leo Magnus varlis in locis, cum Manichæos, tum Priscillianistas, horum mendaciorum propagatores, exagitat, ita eos perstringens: *Quid autem est sol, vel quid est luna, nisi visibiles creature,*

orarent, et mitterent oleum super caput exorcizatum, invocatis nominibus plurimis ad confirmationem fidei hujus. Nomina autem mihi non manifestavit; soli enim illi septem utuntur his nominibus. Acta disp. Archelai, edita Romæ a clariss. viro Zaccagnolo.

(d) Hesiodus, I Oper.

Il quidem dæmones facti sunt Jovis magni consilio, Boni, terrestres, custodes mortalium hominum. Qui observant justa et prava opera. Aërem induti, passim euntes per terram, Operum largitores, atque hoc præmium regale sortiti sunt.

et corporeis lucis elementa? Quorum unum majoris claritatis, et aliud minoris est luminis (a). Deinde diurna tempora a nocturnis distinguens, diversas qualitates, non vix gradus illi inesse suadet, cum priusquam luminaria et sidera fierent, tres dies sine solis cursu, et noctes sine lunæ siderumque ministerio præcessissent. Quare ergo quarta die omnium Creator ea condiderit, hisce subsequentiis verbis indicat. Ut nimirum essent ad hominum utilitatem: *Ut rationale animal, nec in distinctione mensium, nec in recursu annorum, nec in dinumeratione temporum falleretur; cum per inaequalium horarum impares moras, et dissimilium ortuum signa manifesta, et annos sol concluderet, et luna menses renovaret.*

11. At si mihi nunc liceret diutius in expendendis antiquorum Babylonensium et Persarum philosophorum superstitionibus immorari, qui singulis horis, diebus et annorum mensibus, varias æonum conjunctiones affixas esse contendebant, a quibus hominum fata pendere mentiebantur, quos deinde sibi opitulari et propitiari deprecabantur; jam facilius demonstrare possem, nullam prorsus cum nostris ritibus habere similitudinem et affinitatem. Quis enim sibi persuadet *Belial* cum Deo convenire, et *idolum* (b) habere aliquam cum veritate affinitatem et similitudinem? *Idolum* quippe porum putamque figmentum est, a mendacio quidem adinventum ad rationales substantias decipiendas. Idcirco si, auctore Leone, divinarum Scripturarum interprete sapientissimo, divina omnipotentia factum est ut ad nostram utilitatem sidera cæteraque cælestis militiæ signa, sensu et vita carentia, servato dierum, mensium et annorum ordine, quem sacræ etiam litteræ veteris Testamenti potissimum expresse runt, temporum successiones distinguere; jam solam divinam virtutem et providentiam laudare oportet, quæ talia signa ad nostram scientiam, institutionem (c) et beneficium condere voluerit. Cæterum cum colorum aspirationes, aeris immutationes, siderum, vel æonum, ascensiones, descensiones, cursus, gradus, retrogradationes, ortus et interitus, necessario omnino efficiantur, et a mortua natura deriventur; quæ laus, qui honor, vel cultus rationabiliter illis adhiberi poterit? Nihil ergo supersticiosius, nihil magis veritati contrarium, quam vana et fallax cum ethnicorum, tum veterum hæreticorum philosophia, qua, cum mirabilia in orbe contingentia intuerentur, æonum affectibus deputabant. Et propterea variis nominibus execogitatis ad eos invocandos, etiam in sacris mysteriis sibi propitiari posse stulte arbitrabantur. Quemadmodum de Montano et Cataphrygis, hæresum auctoribus, inter cæteros scripsit Augustinus (c); qui, loco sacræ baptismatis expiationis et regenerationis, immundo lavacro suos assecclas abluabant, tot æonum nominibus recitatis, quot in integro anni circulo contineri somniabant. Hunc autem, Montanum videlicet, octingentos septuaginta æones, quos singulos proprio nomine vocitabat, execogitasse, ex libello synodico intelligimus. Catholicorum autem rituum et festorum institutio, quam affinitatem et similitudinem cum hisce fabulosis figmentis habere potest? An non catholica Ecclesia in festorum ordine distribuendo, in officiis et liturgiis recitandis, spectata temporum diversitate et mysteriorum dignitate, quæ sollemni cultu ob divinam institutionem celebrari debent, Deo optimo maximo laudes persolvit? Soli Deo quidem in offi-

ciis, liturgiis cæterisque, cum publicis, tum privatis, supplicationibus, servitutis cultum impendunt catholici, et ad eum preces, voces et corda dirigunt. Unde ergo colligit Beausobre quod quotidiani catholicorum religionis ritus cum Babylonensium, Persarum et magorum superstitionis caeremoniis in quibusdam comparari possint? At similitudinem forte, vel affinitatem, in eo consistere arbitrabitur, quod Romana Ecclesia, quosdam anniversarios festos quibusdam temporum diebus consecraverit, quos deinde sanctioribus ritibus et caeremoniis agendos esse præcepit? Vel quia singulis anni diebus, recurrente natali aliquis viri, sanctitate, doctrina, martyrio, virginitate celeberrimi, horum insigniora et probata virtutum facinora, in fidelium mentes revocare consuevit, tum ad divinam laudem persolvendam, tum ad imitationis studium in illis excitandum? In his ergo nihil prorsus inveniri posse quod Persarum, Babylonensium et magorum superstitionis solemnitatibus et fabulosis ritibus in æonum et siderum cultu adhibitibus respondeat, certissimum est. Quare si cum alio homine præter Beausobre in præsens mihi esset agendum, professione videlicet gentili, atheo, vel epicureo, qui nec Scripturis sacris, nec divinis mandatis insisteret, utique ad solas rationes ex lumine naturali mutuatas provocarem, ut Romanæ Ecclesiæ rituum sanctitatem, dignitatem et præstantiam, explicarem. Sed cum istud negotium ad Christianum, sed acatholicum, virum pertineat, qui præter Scripturarum veteris Testamenti auctoritatem, in quibus de aliis atque aliis statutis anni solemnitatibus et institutionibus perspicua mentio facta est, etiam evangelica novi Testamenti mandata admittere debet; simulque ea omnia mysteria profiteri quæ ad Jesu Christi conceptionem, nativitatem, circumcissionem, miracula, passionem, mortem, resurrectionem, et id genus alia referuntur: idcirco stultissimam personam Beausobre in illis recensendis agere voluisse intelligi, qui lautissime in Persarum et Babylonensium fabulis ludens, imperitis nimiumque credulis lectoribus, de Romana Ecclesia haud pie et sapienter sentientibus, toto sui studii conatu illudere et fucum facere contenderit.

12. Atque (ut ad cætera redeam) idem Beausobre non meminit dæmones sacris etiam evangelicis dictis, angelos appellari? Spiritus quidem illos qui, cum diabolo per superbiam et divina gratia exidentes, ad æternos ignis cruciatum fuerunt damnati, Christus apud Matthæum angelos appellat; et Scripturæ ipsæ, aliis in locis, angelos malos, dæmonum nomine indicant. Non mirum igitur si Cyrillus affirmet Terebinthum, seu Buddam, in sui præsidium *aereos dæmones* advocasse. Cujus tamen testimonium etiam Turbonis confessioni cohæret, qui execraturus Manichæorum ritus dixit hos post acceptum cibum et potum oleo *exorcizato* capita inungere consuevisse. *Exorcizati* enim nomine oleum magice effascinatum intelligere oportet; quo videlicet necromantici uti solent, in advocandis sibi in præsidium malis spiritibus, a quibus opem assequuntur, cum per præstigas aliquod contra naturæ ordinem facere pertentant (d). Non ergo Tillemontio, docto viro, in crimen verti poterat quod pro *exorcizato fascinatam* interpretari voluerit. Novit quippe Ecclesiastica Historiæ scriptor antiquos (e) magos cereos, lucernas, aquam, oleum, aliasque res *fascinatas* adhibere consuevisse, non ad

(a) S. Leo Magnus, serm. 26, qui est 7 de Nativitate. Item serm. 82, de oct. Apost. et epist. 15, c. 42-44.

(b) S. Hieronymus, tom. IV edit. Rom. factæ a el. Pamello, ad cap. 42 lib. XII Commentariorum in Isaiam.

(c) Augustinus, libro de Hæresibus, et tom. VI, lib. contra epistolam fundamenti cap. 3. Libellus synodicus apud Concil. collectores, tom. I pag. 645.

(d) Consule concil. Illiberitanum cum notis Ferdi-

nandi Mendocæ, tom. I Concil. pag. m. 1237, ad can. 54.

(e) De his magorum artibus videsis Tertullianum, lib. de Anim. c. 37; Lactan., lib. II Divin. Instit. cap. 1; Plin., lib. XXX cap. 2; Ciceronem, orat. in Vatinium; Horatium, lib. I, satira 8, de Canidiæ et Saganæ beneficiis; Philostratum in Vita Apollonii; Divum Aug., in Respons. ad 3 quæst. Simpliciani, lib. II.

expellendos, sed evocandos spiritus, ut ab his præsidia et opem obtinerent, et ad futurorum scientiam comparandam. De simili magorum arte, Plinio auctore, verba fecit Osthane, qui hujus varias species describens, dixit quod ex aqua, ex sphaera, ex aere, ex stellis, lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis, divina promittebant. Quare satis probabile est Manichæos, in hac arte peritissimos, oleo incantationibus profanato uti voluisse, ad malignos spiritus evocandos. Denique Tillemontii interpretationi minime repugnare arbitramur vocem illam quam in Turbonis confessione offendimus, *exorcizatum* nimirum. Turbonem enim uti oportuit loquendi formula quam Manes, cujus gesta recenset, adhibebat, qui sacras et naturales res nefariis ritibus profanatas exorcismos forte appellabat, ut magis perspicue suo loco videbimus. In hac tandem sic potestatis atque explicatis longius laborare quisque supervacaneum arbitrabitur, cum majoris ponderis illa supersint eripienda, quibus vel affirmat *exorcismos* dignos esse ut irrisoribus (a) ludantur, nec sibi unquam persuaderi posse malignos spiritus, seu demones, vim habere elementa et corpora vexandi. Quid ita? Ut Beausobre professione Christianus, licet scatholicus, in evangelicis Scripturis versatus, de rebus a Christo Domino gestis, et ab apostolis descriptis optime instructus, audeat negare cum exorcismorum virtutem et efficaciam in demonibus expellendis, tum ipsorum demonum vim et furorem in animantia et sensu carentia exercenda? Quid est aliud, nisi credere, Matthæum, Marcum, atque Lucam fabulatos esse, vel cum dixere Jesum e corporibus *dæmonia* verbo ejecisse, vel cum duos homines Gerasenos Christo occurrentes descriperunt, qui de monumentis exeuntes *dæmonia* habebant, quique tam *servi erant, ut nemo posset transire per viam illam* (b). Vexari deinde ab immundis spiritibus homines haud possunt, si Evangelistæ absque ulla verborum ambiguitate narrat oblatum fuisse Christo hominem cæcum et mutum: *Et ejecto dæmone locutus est mutus*? Si vero tandem his aliisque similibus Christi gestis in Beausobriana mente revocatis adhuc ipse suspensus hæreret, nec fidem adhiberet, in medium illud afferrem quod S. Lucas recensuit de illo patrefamilias qui ad Christum attulit filium suum habentem spiritum **27** mutum, qui, ubicumque eum apprehendebat, allidebat illum, et spumabat, et stridebat dentibus, et arescebat. An non ad Christi Domini præsentiam et imperium malignus ille spiritus *elatus in terram volutabatur apumans*? Quibus diris violentisque motibus, cum filius usque a primis infantie diebus ageretur, frequenter vexatum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet? Si ergo hisce aliisque certis argumentis quæ Beausobre objicere possumus non acquiescat, nec sibi persuadere velit Terebinthum, seu Buddam, a dæmone in terram projectum et agitatum interiisse, quid nobis negotii cum homine furente, rationis experte, qui dumtaxat pro animi impetu de religionis rebus ratiocinatur? Quod si tandem hos similesque effectus, quos nunc aliquando etiam conspicimus, a furoris vel manie morbis causari arbitrabitur, quid ineptius? Nugatorius prorsus esset evangelistarum sermo, quo Christus suæ vocis imperio dixit: *Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius non intres in eum*. Non abissimis esset illa alia immundorum spirituum Synagoge viros torquentium exclamatio: *Quid nobis et tibi, Fili Dei? Venisti hic ante tempus torquere nos*. Vel hæc alia eorumdem spirituum Christo facta supplicatio: *Si ejecis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum*. Qui tandem, audita statim ea Domini voce. *Ite, exeuntes*

Abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare, et mortui sunt in aquis. Ejusmodi sane loquendi formulas nullum prorsus habere posse respectum ad furoris, manie, vel alios quoscumque morbos, nos experientia docet. Nam morbi sanantur, nec ita efficiuntur, ut de uno in aliud corpus vitali progressionem migrare possint. Ipsos numquam audivimus exclamantes, voces emittentes, vel rogantes; sed ipsi infirmi dumtaxat, qui a morbis corripuntur, ægritudinum vim et dolores sentientes, in mœstis vocibus et ululatus erumpunt, exspicientes ut medelam et levamen ipsis adhibeamus.

Hanc quidem Christi Domini in malis spiritibus ex hominum corporibus expellendis virtutem et potestatem Judaicus populus admirabatur. Quamquam revera non defuissent nequissimi calumniatores qui contenderent eum veneficis et præstigiis uti in demonibus expellendis; tamen indicari haud potuere, elementa et corpora a malis spiritibus quandoque vexari. Eam tamen calumniam: *In Belsheub principia demoniorum ejicit dæmonia* (c), una cum calumniatoribus coeruit subjiciens: *Si ego autem in Belsheub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? ideo ipsi judices vestri*. Quo loquendi modo indicatum est potestatem energumenes exorcizandi factam fuisse nonnullis aliis synagoge filiis, qui palam testari poterant, non præstigiis, sed Christi nomine et omnipotentis Dei virtute et digito dæmonia ejecisse. Et quidem ad rem nostram mirifice facere videtur ea quæ de Joanne Christum alloquente Marcus narravit: *Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum*. Verum ne Joannis et cæteri apostoli et discipuli sibi persuaderent exorcizandi potestatem et exorcismorum vim ab humana pendere virtute, statim præcepit ne illum prohiberent, et subdidit: *Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me*. Veniat nunc igitur irrisor Beausobre, et secum agitet unde exorcismorum virtus derivetur, quidve in se contineant exorcismi, quibus tandem data fuerit exorcizandi potestas, et deinde eludat si potest sacrum illum ritum quem semper, tamquam a Filio Dei acceptum, catholica Romana Ecclesia retinuit. Et quidem exorcismorum vis et efficacia a Jesu nomine derivari, satis superque ex Scripturis sacris exploratum est. Nec enim aliud nomen est sub celo datum, in quo nos salvos fieri oportet, quam illud. Potissimum cum illius invocatione omne genu flectatur, celestium, terrestrium et infernorum. Non ergo mirum si eo nomine in exorcismis invocato, tale præsidium auctoritatemque sacri Ecclesiæ ministri **28** assequantur, ut, procul amandatis ab energumenum corporibus, malignis demonum spiritibus, homines qui dire prius vexabantur in posterum quemadmodum Magdalena, a qua Jesus *septem dæmonia* (d) ejecerat, nulla prorsus molestia aut diabolico furore torqueantur. Cum deinde vero ad exorcismorum naturam sive rationem animi convertimus, quid isti sint, quidve in se contineant illico intelligimus. Nec enim ejus generis esse possunt, ut cum veneficis incantationibus aliquid commune habere videantur. Cum potius ad effascinationes evitandas ab ipso Deo fuerint instituti. Quare nimis subdole et maligne Beausobre ratiocinatur, sacros hos divinosque ritus superstitionis incantationibus equiparando. Quod vero oratio juvenis conjuncta spiritus etiam cæteris nequiores ejicere valeat, Christus ipse fassus est: quando videlicet a quibusdam rogatus cur oblatum dæmoniacum ejus discipuli non liberaverint, ipse respondit: *Genus hoc demoniorum non ejicitur nisi in oratione et jejunio*. Videat ergo Beausobre, atque tandem intelligat, quid

(a) Beausobre, Hist. Manichæorum tom. I, lib. 1, cap. 5, pag. 62 et seqq.

(b) Passim evangelistæ testantur homines ab immundis spiritibus vexari, ut constat ex Matth. viii,

16, 31; Marc. i, 24 et seqq; Lucæ viii, 28 et seqq.

(c) Matth. viii, 32; Lucæ ix, 19 et seqq., et xi, 45 et seqq.; Marci ix, 16.

(d) Marci ix, 37; Lucæ ix, 49; Lucæ vii, 2.

de hac potestate Ecclesie ministris facta dicere oporteat? Jesu Christi quidem sacerdotes, et evangelistae, legis sacros ministros supra daemonia auctoritatem et virtutem consecutos esse, Lucas, Matthaeus et Marcus evangelistae luculentissime testati sunt. Dixerunt imprimis quod Christus misit apostolos ad praedicandum Evangelium, dedit ipsis virtutem et potestatem super omnia demonia (a). Rursus de aliis septuaginta duobus discipulis, quos binos miserat ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo ipse erat venturus, legitur quod ab eorum ministerio reversi, sine ulla animi simulatione et verborum ambage dixerunt: *Domine, etiam demonia subijciuntur nobis in nomine tuo*. Quod si Beausobre sola rixandi maledicendique libidine ductus, Ecclesiastica divinaque jura pervertens, contenderet forte virtutem et potestatem de qua agimus, apostolos duntaxat et Christi discipulos comitatum esse ad ethnicorum religionis exitium, et Judaeorum perfidiam incredulitatemque vincendam, minime ejus dictis acquiescere possemus. Etenim latius exploratum est hanc potestatem in demones fugandos perpetuo in Ecclesia fore duraturam, eamque a bonis et malis ministris aeque posse exerceri. Illius rei praeratum exstat testimonium apud Lucam: cum Christus, videlicet, malos Ecclesiae ministris judicaturus, istis haud quaquam meritum et gloriae coronam rependit, quamvis dicturi sint: *Domine, nonne in nomine tuo demonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Quia de Jesu hominum Salvatore optime mereri non possunt, qui virtute et ministerii potestatem utentes, bonis moribus Christo Jesu se conformare non querunt. At de exorcismorum virtute in demonibus expellendis cum satis dictum esse quisquis intelligat, haud difficile prorsus erit benevolo catholico lectori persuadere Buddam, seu Terebinthum, nequissimum prestigitorem, a demonibus agitatum atque percussum, crudelem subisse mortem, et repente ex praesentis lucis usura fuisse sublatum.

Ejusmodi denique malam mortem Beausobre palam infestatur (b), et circulatoris verba adhibens, hunc Buddam cum alio quodam hujus nominis viro, Manetis pseudoapostolo et discipulo, toto sui animi conatu confundere ausus est. Propere liberalior factus cum eo, disturniorem vitam ei clargitur, ejus dies ad illud tempus usque perducens, quo Manes in impietatibus celebris huc illucque duodecim laborum suorum dogmatum annuntiatoris discurrens miserat, ad evangelicam Christi Domini doctrinam evertendam. Quod sane studiosum commentum si veritatis speciem duntaxat habere censeremus, jamjam praesens hujus nostri laboris opus foret inutile; nec labaret solum, sed prorsus cederet; et Beausobriani assentatores, qui hactenus Manichaicae historiae ab aetholico viro conscriptae placuerant, sibi nunc quod riderent magis esset, quam ut lamentarentur, cum in cassum tot tantasque haereticas et nugatorias fabulas, quibus laudata historia referta est, evertere et eripere voluissimus. Interim vero nemo mihi irascatur, si ad eripiendas praecedentes Beausobrianae ineptias veterum SS. PP. testimonia non adhibuerim, ut inde lectoribus magis innotesceret sacrarum Scripturarum textus non aliam subire interpretationem, nec violenter distorti perire posse, ad significanda quaedam morborum genera, in humorum, spirituum nervorumque pugna atque conflictu consistentium, quos morbo nonnisi per similitudinem veteres medicinae periti demoniacos appellarent. Si istud enim argumenti genus adhuc in praesens expendere vellemus, multum operis

nos impendere oporteret, et quasi extra nostrum conciliandi ordinem vagari videremur. Non enim pro suis studiis et partibus unum solum velustum catholicae Ecclesiae scriptorem Beausobre nobis objecit, aut obicere potuit. Optime intelligens Graecae Latinaeque Ecclesiae PP. simul consensisse in mor laudatis Scripturarum textibus explicandis, qui pariter ordinis exorcismorum vim potestatemque in demones expellendos, et asseruerunt, et summa laudibus ornarunt. Igitur non erat opus ad traditionem, sacrarum Scripturarum interpretem, provocare. Sed ne SS. PP. auctoritatem negligere videamur, in praesens sancti Leonis Magni numum alterumque testimonium subicere non pigebit, potissimum cum ad hujus S. pontificis catholicae et apostolicae sedis doctoris scripta illustranda nostrum studium dirigere intendamus. Is itaque praecedentia SS. Matthaei, Lucae et Marci verba explicaturus, ea de demoniorum spiritibus sine ulla prorsus sermonis ambiguitate verborumque involucri interpretatur, scythiam illam expellens qua obsessorum corpora torqueri solent simulque illud imperium significans quo fugari solent, potissimum cum exorcismorum orationes (c) jejunio conjunguntur. Quare septimi mensis indices jejunium, ut studiosius a fidelibus celebretur suadet. Nam (ait) in omni agone certaminis Christiani nullius continentur plurimum valet; ita ut quidam avarissimorum spiritus demonum, qui ab obsessis corporibus nullis exorcizantium fugantur imperiis, sola jejuniorum et orationum virtute pellantur, dicente Domino: *Hoc genus demoniorum non ejicitur, nisi in jejunio et oratione*. Grata est Deo et terribilis diabolo jejunantis oratio (d). Sed praeter hanc potestatem Ecclesiae ministris factam pro ejiciendis ex obsessorum corporibus demonum spiritibus, alterius quoque exorcismorum generis memini, quos sacerdotes aliqui sacri ministri adhibere solent ad catechumenorum sanctificationem, antequam baptismatis expiatione munderentur; ut nimirum horum animae a diabola potestate eripiantur. Epistola ergo ad episcopos Siciliae sic scribit: *His itaque, fratres charissimi, tot ac tantis exsistentibus documentis, quibus, omni ambiguitate submota, evidenter agnoscitis in baptizandis electis, qui, secundum apostolicam regulam, et exorcismis scrutantur, et jejunio sanctificandi, et frequentibus sunt praedicationibus imbuedi, duo tantum tempora, Pascha et Pentecosten esse servanda*. Animadvertebat, quare, Beausobre exorcismorum ritum non ab alio fonte quam a Scripturis et apostolorum regula derivari, ut hic innuere voluit nosse sanctissimus pontifex, et ante eum affirmavit S. Silivius papa, in epistola ad Himerium Tarracoensem, et deinde carpat et mordet, si potest, Romanae Ecclesiae consuetudinem, et sacerdotum ministrorum auctoritatem in exorcismis preferendis, hominumque corporibus et animabus e demoniaca potestate liberandis. At novam congressionem cum Beausobre sequenti capite jam instituamus (e). Relictis interim quamplurimis aliis nugis, vel subtilibus ejusdem conjecturis, quae ad ecclesiasticam quam conscribere historiarii intendimus nulla ratione possunt pertinere.

CAPUT IV.

De Manete et praecipuis ejus dogmatibus. Nova adhuc Beausobrianae commenta deteguntur et evertuntur.

Quemadmodum Beausobre in describendis Scythiani et Terebinthi rebus et moribus vagari voluerit, et in utriusque Ecclesiae Graecae et Latinae PP. audacius stylium arinxerit, sacras etiam Scripturas ad pravam aut violentam interpretationem discer-

(a) Matthaei x, 1; Marci m, 16; Lucae vi, 13, et ix, 1; Lucae vii, 22.

(b) Beausobre, tom. I, p. 1; cap. 3, pag. 63.

(c) Matthaei xvi, 20; Marci ix, 28.

(d) S. Leo Magnus, epist. ad episcopos per Sici-

liam constitutos, capite 6, et serm. 81.

(e) Videsis Augusti, lib. ii de Nup. et Concupiscentia cap. 29, et cap. Sedis apostolicae, Gelasio attributa, cap. 9.

quando, satis explicatum arbitror superiori capite. In quo etiam ea referre consilium habueram quæ ad Manetis personam, patriam, parentes, doctrinam et errores pertinere videntur. At cum cognovissem illius capitis summam, ob varia Beausobriana argumenta, quorum plurima vix, ac ne vix quidem, ad auctoris institutum scribendæque historiæ scopum spectabant, nimium excrevisse, quæque quandoque nostris lectoribus in hisce lustrandis negotiis facessere potuissent; idcirco ne præsens hæc nostra concertiandi methodus confusionem pareret, separatim hoc loco de Manete solo verba facere æquius et prudentius existimavimus. In quod sane consilium confirmati fuimus, cum in percurrendis duobus Beausobrianis capitibus, sexto, videlicet, et septimo, talia tanque multa offendimus, quibus si singulatim occurrere vellemus, nostram hanc scribendi, disputandique rationem pene in immensum protraheremus. Quapropter nostri instituti rationem sequentes, ea dumtaxat discutienda et refellenda nobis proposuimus, quæ aut SS. PP. traditionem deiciunt, aut sacros catholice Ecclesiæ ritus et dogmata, magna cum animarum periculis, lædunt et evertunt. Nunc itaque sermonem primo auspiciaturi a sexto (a) illo capite, cui sequentem titulum apponit Beausobre: *Examen historiæ Manetis ante suam hæresim*, in quo Græcorum pariter et Latinorum testimonia proponit, non ut iisdem insistat, sed, quemadmodum de Scythiano et Terebinthio præcedentibus capitibus jam fecerat, auctores mordeat et exagitat, horumque testimonia suis ineptis commentariis refellenda esse contendat.

1. De Manetis Persæ heretici itaque natali anno huiusque genuino nomine nunc agere incipiens, doctissimo viro amico nostro Sigonio Assemano (*Tom. I, pag. 393*) subscribit, qui Edessenorum Chronicum secutus, in sua Orientali Bibliotheca hæc habet: *Anno quingentesimo quinquagesimo primo natus est Manes; qui annus, juxta Græcorum aram, Christi anno his centesimo quadragesimo respondet. Cujus quidem Edesseni Chronici testimonium, Beausobre alio Eutychie dicto confirmari posse jam pridem arbitrabatur, in quo legitur: Manetem sub Gordiani imperio apparuisse in orbem. Gordianus porro (ait) anno Christi 258 imperator renuntiatus est, et in eo usque permansit ad annum 244. At diligenter scriptorem, qualem se esse jactat Beausobre, Gordianos inter distinguere oportebat. Seniores enim imperium sibi in Africa usurparunt, dum Maximianus cum Germanis bellum gerebat. Qui deinde non multo post perempti, Balbinus et Pupienus cum Gordiano Juniore anno uno ambo imperium tenuere. Illi a militibus trucidati sunt anno 238. Hoc anno autem, Gordianus filius vel nepos illius 31 Gordiani in Africa occisi, habenas imperii obtinuit, et reportatis pluribus victoriis contra Persas, jussu Philippi, sexto elapso anno oppressus est. (b) Eutychie Alexandrini ergo historiam diligentiori examine subjiciens Beausobre, haud de Manetis natali anno ibi verba fieri deprehendit, sed de hujus jam evulgata hæresi, ob quam supplicio foret affectus. Hujus examinis occasione animadvertendum censuit Eutychieum in turpe anacronismum vitiosum lapsam, quod Varanes I Persarum Regis et Hornisdæ filii, regnum anno tertio Gordiani imperii statuere voluerit, quæ narratio evidentem falsitatem præsefert. (c) Abulpharagius enim Syrorum scriptor (ait) Varanem I regnare cepisse quando Probus imperator renuntiatus, anno videlicet 276. At Abulpharagium hallucinari Beausobre animadvertere oportebat, cum ex chronicorum accuratissimis tabulis, (d) a cl. Dionysio Petavio editis, Varanes I regnum obtinuerit post Hornisdæ in-*

teritum, anno videlicet 273, et ille qui Persas dominari cepit quando Probus imperator renuntiatus fuit, Varanes II appellabatur, regnumque illud ab anno 273 ad annum 293 occupavit. Levissima tamen cum sint hæc, iis insistere supervacaneum ducimus. Notare tamen juvat Syrorum scriptoribus ad quos Beausobre semper provocare intendit indubitatam fidem non esse adhibendam.

2. Origine autem Persam Manetem fuisse, omnes veteres scriptores, auctore Assemano, dixerunt. Num vero in Babyloniorum vel Chaldeorum provincia natalem obtinuerit, æque certum non apparet. Babylonium hunc fecit S. Ephraem; et Archelaus, in Mesopotamia episcopus, in habita cum eo disputatione, genere fuisse Chaldæum non obscure significavit. Sed hisce scriptoribus Suidamque Cedrenum refragatos esse Beausobre annotavit. Qui communi persuasioni non insistentes, aliam originem, Brachmanæum videlicet, ei tribuere voluerunt; quod nomen a rege quodam ita appellato regio illa, quæ Oceanum versus se extendit, assecuta est; quamque homines plurimum religionis et philosophiæ studiis addicti inhabitant, ut Cellarius in Commentariis ad Ptolomæum fecit mentionem, Brachmanos denique ab Abrahamo derivari, recentiores quidam, novitatum cultores, et rationemandi libidine ducti, fabulosis commentis credere conati sunt. Qui præterea illius nominis etymologiam explicantes *Brachma* vocabulum, pro homine in omnium rerum utilità aptissime versato interpretari voluerunt. Negatoria ergo esse isthæc argumentationis genera, jam plene norunt qui nonnisi solidioribus rationibus innixi, de rerum veritate disputare sunt assueti. Sed homini ingenium habenti ad fingendum semper paratum laud convenire quis arbitrabitur? Potissimum cum in eo studio et industria ipse Beausobre verseiur, ut ad auctores inter se semper repugnantes provocet, ut sensim ad scopum sibi præfixum perveniat; quo, videlicet, omni studio suadere conatur historicis rebus a veteribus traditis atque conscriptis nullam fidem prorsus adhibendam esse. Sed hæc cum omnibus nota esse possint, ad institutum pergamus. Ad ea videlicet quæ fabulari videtur, cum de patrio et natali heretici nomine Beausobre disserere sibi proponit. Corbicium (ait) Latini scriptores cum appellaverunt, Græci Cubricum, sed ab utroque Augustinus, libro de Hereticis, vel sui amanuensis oscitantia ab-eedens, Urbicium nominavit. At tria isthæc nomina, veluti corrupta a vocabulo *Carcabio*, forte Manetis patria, in Babyloniorum aut Chaldæorum regione posita, derivari, sine auctore ratiocinator Beausobre. Qui potissimum id suaderi posse contendit, quod priores illæ voces, *Corbicus* et *Cubricus*, Orientalium vocabulorum desinentiam aut sonum minime habere intelligamus. Varias pro hac opinione subijcit conjecturas. Quarum altera ibi suppeditari arbitrat ex urbe 32 *Caroub*, sive *Careb*, cujus meminit Assemanus de Orientalium rebus scribens (e) ex quo patrio loci, illa vocabula *Corbicinus* et *Cubricus* originem duxisse sibi quædet, cum omnia radicalia elementa in his asserviantur. Alteram conjecturam petit ex fabuloso presbyterii gradu, quo Manetem apud Christianos insignitum fuisse credit. Quo officio cum is fungeretur (ait) in Abvaz, seu Ethvaz, principem locum ejusdem parvæ provincie, cui Chaldæi antiquitus dominabamur, et tum presbyteri, et episcopi non assumebantur nisi ex civitatibus aut territoris saltem in quibus sacra ministeria obire debebant, ut nimirum et familia ex qua originem habebant instituta et mores is quibus præesse debebant immolescerent, idcirco Manetem in laudata provincia natalem habuisse concludit. Ex qua conjectura sequentem infert consecutionem. Cum

(a) Beausobre, loco superius laudato, pag. 63 et seqq.

(b) Eutychieus Alexandrinus, in Chronico.

(c) Abulpharagius, Dynas. pag. 85.

(d) Pet. Rationar. temporum tom. III pag. 146 Venet. editionis.

(e) Asseman. Biblioth. Orient. tom. III p. II pag. 744.

igitur illa provincia Ahvaz, in suo districtu sitam seu constructam habere urbem quandam Carcoub, sive Carcab appellatam, inde concludi potest hæreticum ex patrio nomine Carcabium appellatum.

3. Hæc quæ ad evertendam veterem traditionem et ad novam quandam ecclesiasticæ disciplinæ formam inducendam pertinent, ac Beausobre conflavit, non tantum labant, sed prorsus corruunt, si ad ejus disserendi rationem attendamus. Imprimis ergo *Carcabii* nomen, quod antiquis fuit incognitum, cum derivetur a loco vel urbe in qua Manes diem natalem habuit, jam commune esse potest omnibus illius loci et urbis habitatoribus. Cur itaque Maneti proprium esse potuit? cur veteres eo uti potuerit ad singularem hunc hæreticum hominem designandum? Id forte contingere potuit quia Manetis avi aut avi eam urbem Carcabium construxere; vel tamen tantamque famam in patriæ honorem ob insigniora facinora assecuti fuere, ut a patrio solo agnomen obtinerent; quemadmodum de Antenore, de Romulo, de Constantino, de Adriano Ello, de Antinoe, aliisque viris factum esse intelligimus? Sed ita ratiocinari, illud studium velat ab hæretico adhibitum, quo videlicet defuncta vidua, quæ eum in filium et heredem adoptaverat, natale nomen rejicere curavit, alio honorificentiori sibi assumpto. Et quidem *Cubrici* nomen probrosum aliquid significare, vel servilem conditionem importasse, conveniunt omnes scriptores, quibus suffragatur Christophorus Wolfius, Gatakerus, Menagius, et cæteri ex recentioribus. Qui aiunt *Domestica fortuna ne sibi vituperii notam inureret, in Manem mutavit*. Si patriæ igitur *Cubrici* nomen, non servitutis fuisset, numquam illud mutasset, ut Wolfius ratiocinari videtur in notis ad Photii Historiam contra Manichæos conscriptam. Taceo (inquit) nomen servile homini libero dedecus quidem, non autem servitutem conciliare posse. Interim mireris (subjicit) hominem servile nomen cum altero non minus tali permixtas. *Manes* enim apud Græcos saltem, *servitutis* erat nomen, id quod Gatakerus, l. 1, et Menagius, ad Diogenem Laertium p. 215, de veterum locis tam manifestum fecerunt, ut dubitare nefas sit. Græcis itaque *Manetis* nomen, æque probro et servilitatem innuebat ac illud *Cubrici*. Quamvis *Manes*, Persica lingua, hominem disertum et in disputando strenuum significaverit, ut veteres scriptores tradere. Contra vero Græci, illud nomen ad innuendum hominem furiosum dumtaxat assumebant, ut docent Cyrillus (a) Hierosolymitanus, Epiphanius, Titus Bostrensis, et alii, qui de eo nomine disseruerunt. Verum hos carpit et mordet Beausobre, tamquam de ineptiis et nugatoriis animadversionibus auctores; et deinde in Epiphanium potissimum invehitur, quod scripserit divina Providentia fuisse dispositum quod hæreticus sibi furoris nomen assumeret, ut Græci nimirum, qui ab eo nomine abhorrebant, ab iis erroribus se præservarent immunes quos Manes docuerat. At male de Providentiæ dispositionibus 33 (subjicit) Epiphanium cogitare aut ratiocinatum fuisse Manichæus reponere posset. Cum jam illud consilium et dispositiones quæ ipse Epiphanius factat irrita fecerit Græcorum illa multitudo quæ ab hujus hæreses illicitis detenta fuit. Quis vero sine gravi sui animi commotione, ad hanc pravam et impiam Beausobrianam censuram animadvertere poterit? An divinæ Providentiæ consilium et dispositiones humanis mentibus necessitate imponunt, ut horum malitia non conetur se ab iis subtrahere, et quam sæpissime eas valeat frustrari? Primit enim parentibus lignum vitæ in originalis innocentie munimen et mortis præservativum datum fuit, mortem quidem, tamquam cunivum terribilium, exhorrescere debuisse ipsi

A parentes. Quid vero? Gulæ illecebris et serpentis suggestionibus decepti, mortis horrore excusso, vitæ fructum temerario ausu arripuerunt, indeque comederunt. Præterea, ut et alia exempla ex divinis litteris desumpta missa faciamus, nonne divina Providentia dispositum est ut carceres, vincula, cruces, tortores, nomina et proprietates horrores plenas obtinerent, ad justitiæ jura servanda, et republicæ munimen, et tranquillitatem habendam? Ut nimirum pœnarum timore correpti homines; facinora præcaverent, ne ad illa mala subeunda cogerentur? Si nemo ergo (nisi sacrilegus) respondere posset Deum minus sapienti sua providentia disposuisse ut primis parentibus mors, quam horum natura maxime perhorrescebat, comminaretur, ut eos videlicet a vitæ cibi esu et cupiditate etiam averteret; si insipientes dumtaxat affirmarent tot tantaque pœnarum genera male ad criminorum vindictam fuisse adinventæ, et sanctissimis legibus stabilita, jam non video qua fronte Beausobre Epiphanium taxare et irridere poterit, quia scriptis divinis Providentia fuisse dispositum ut *Manes* nomen horrores plenum sibi assumeret, ut a Græcis videlicet ejus hæresis abominaretur. Potuit quidem nomen illud horrorem quemdam excitare in Græcorum animis, quemadmodum mors, carceres, vincula, flagella, cruces, cædes, atque tortores. Sed Græci ipsi, qui aliunde pravis Manichæicæ philosophiæ principiis erant imbuti, et sensualibus illecebris et impudiciis maxime delectabantur, facile excusso omni horrore, qui ab ejusmodi inquinamentis præservare eos potuisset, nefandæ illius sectæ instituta prosteri voluerunt. Cæteras hujus nominis etymologias a Beausobre ibi descriptas referre interim supervacaneum ducimus (b); consulat tamen lector § 5 hujus capituli.

4. Ad Manetis autem sacerdotium quod attinet, inficias haud imus id a Gregorio Abulpharagio, line ullo auctore affirmari. At non video quantam fidem ei adhibere possimus potissimum cum Manetem, quasi tamquam unum ex catholicæ Ecclesiæ Doctoribus primum ibi describat, qui et sacros scripturarum libros docuit, et interpretatus est; quique cum Judæis, magis ethnicisque disputare assuetus, a fide tandem desciscens, seipsum *Messiam* innuavit. Porro si ad hocce Abulpharagii (c) testimonium animadvertamus, illud ad vere critice regulas reducendo, varia occurrunt quæ falsitatis indicia præferre videntur. Mitto imprimis quod nullus ex tertii et quarti sæculi Patribus atque scriptoribus de ejusmodi Manichæicis gestis illiusque sacerdotio verba fecerit, ne in crimen vertatur quod negativa argumenta adhibuerim, ad infirmendam positivam Syri scriptoris assertionem; quamvis Beausobre similibus indiciiis ratiocinando fere semper utatur. Ad silentio oculare haud possum Cyrilli Hierosolymitani potissimum agendi rationem; qui sua in catechesi, graviora describens Manetis facinora, hocce nec leviter indicavit; quod facere haud prætermisisset, si hæreticus militiæ clericali et sacerdotio primum ascriptus in horrendum illud et immane 34 sacrilegium lapsus fuisset. Istud quippe illuminandis hominibus, tamquam summe execrandum objecisset. Nisi suspicari vellemus hominis sacerdotium Cyrillum latuisse, aut saltem illud dissimulare voluisse, ne cæteros sacros presbyteros horumque ordinem in invidiam et contemptum apud quosdam gentiles et Judæos Hierosolymis tum commemorantes adduceret. At confingamus Cyrillum hac uti voluisse œconomia, ut sacerdotali honori consuleret. An ergo idem de cæteris scriptoribus erit affirmandum qui Manichæicas res describere? Commentum apage. Etenim illi omnes, qui de Xenaia (d), Severo Sozopolitano, Petro Apamiensi,

Beausobre 1 parte, cap. 6, pag. 70 et seqq.

(c) Abulpharagius Dynas.

(d) Vide Acta Constant. concilii sub Agapeto R. P. et Menna patriarcha, tom. V, Concil. Generalium.

(a) Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 6; Epiphanius, hæresi 66; Titus Bostrensis, in libris contra Manichæos conscriptis.

(b) De aliis atque hujus nominis etymologiis agit

Zoara et Isaacio Persa verba fecerunt, minime horum sacerdotum et clericalem ordinem reliquerunt, arbitrati nullum inde detrimentum, aut infamiae dedecus Sacerdotio Christi posse obvenire, si summo odio habendos affirmabant qui, gravioribus criminibus et hæreses labe polluti, cum a sacerdotii sanctitate, tum a sacrorum ministeriorum institutis turpissime recedentes, seque et divina mysteria nefariis criminibus labefecerunt. Quis porro ignorat Manichæorum sectam, sub Acephalorum nomine sexto Ecclesiæ sæculo delitescens, Caesarum et imperatorum Orientis præsidia sibi comparare nisam fuisse, ut facilius nimirum et sensim ecclesiastici viri a nuptiis et matrimonio mulieris averterent, easque nefandis sacrilegisque impudiciis corrumpere atque labefacerent? Acta porro Constantinopolitane synodi sub Agapeto Rom. pontifice et Menna patriarcha Constantinopolitano, Hormisdæ papæ epistolæ, et alia quamplurima monumenta, quæ ibi legenda occurrunt, perspicue produnt sub Acephalorum nomine, sexto currente Ecclesiæ sæculo, Manichæos primas Orientis sedes obtinuisse, huc illoque prava hujus sectæ dogmata et instituta propagasse, ut ipsi opportunitus, temporum ratione servata, demonstrabimus.

Si itaque concilii PP. atque antiqui scriptores, nec occulere nisi sunt, neque dissimularunt sacerdotium, vel alios clericales ordines, quibus aliqui ex Manichæorum secta fuerunt insigniti; si deinde etiam qui ad concilium (a) Gangrense convenere, minime silentio prætermiserunt sacerdotalem ordinem et monachalem professionem Eustathii Sebasteni in Armenia episcopi, qui quarto Ecclesiæ sæculo, paulo antequam Nicænum cogeretur concilium, omne studium adhibuit ad Manichæam sectam et hujus instituta propaganda; plane haud video cur tot inter tantosque scriptores, qui de Manete disseruerunt, solus Gregorius Abulpharagius sacerdotio eum initiatum fuisse asseveret. Igitur potius probabile arbitramur Manetem se esse presbyterum simulasse, nec veritatem fuisse sacrilego et temerario ausu mimice presbyterorum munia exercere. Ita ratiocinari fas esse arbitramur, ea ducti conjectura; quod is sine necessaria Spiritus Domini missione, se Jesu Christi apostolum atque Paracletum confingere non reformidavit. Ut nimirum falsis iis nominibus atque muneribus apud simpliciores viros atque mulieres auctoritatem sibi nancisceretur, qua facilius decepti, ei fidem omnem atque obedientiam præstarent. Hanc porro ei minime adhibuissent, si religionis munera et ministeria eum obire non cognovissent.

Quantum denique infirma atque falsa sit conjectura illa, cui Beausobre insistit, ut patriam et Manetis presbyteratum suadeat, nemo non videt. Quinimmo eum verba atque signa vendere iis certo persuasum erit, qui in sacra ecclesiastica historia lectione versati, apprime noverunt primis Ecclesiæ sæculis, quibus catholicam religionem propagare oportebat, presbyteros atque episcopos vix assumptos fuisse ex iis locis vel regionibus, in quibus diem natalem habuerunt; sed ab apostolis eorumque 35 successoribus eos sacris ordinibus fuisse insignitos, atque ad externas nationes eos missos fuisse, quorum mores et probatæ disciplina instituta satis superque innotuerunt, ut nos ipsi cum Eusebio Cæsariensi in alio adornato opere locis pene innumeris abunde demonstravimus.

5. Atque ut ad cæteras significationes accedamus

(a) Vide tom. II Conciliorum pag. 423.

(b) Metaphoricis insinuit PP. loquendi formulis, in quibus de Manete sermo est, ut inde colligat genuinam istius nominis significationem. Sed Beausobre ita disserendo nugari voluisse, mea sententia est. Cum PP. iis vocabulis mores, falsa dogmata, prava agendi rationes ab hæretico adhibitas, potius indicare

quas Manetis nomini, spectato Persarum et Syrorum idiomate, et diverso PP. loquendi modo, convenire Beausobre contendit, quidquid ex aliorum opinionibus retulit, paucis expedire conabimur. Illud enim *vas*, *instrumentum* et *habitus* significare ex Epiphonio, Archelao et Euphrasio Syro asseverat. At quis non intelligit laudatos PP. potius ad Manichæorum morum proprietates quam ad genuinam illius vocis significationem alludere voluisse? Rationabilis quidem *vas nequitie*, et *Antichristi instrumentum*, Archelaus eum appellat, Scripturarum phrases et S. Pauli potissimum loquendi modum secutus, qui Evangelii et catholice legis subversores cum *vasa et nequitia instrumenta*, tum *Antichristos* declarat, quæ nomina ipsis dumtaxat convenire, morum proprietate speculata, perspicuum est. Pari ratione diaboli forma et veste indutum fuisse Manetem, idem S. Ephræm, ab Assemano laudatus, explicat, scribens: *Manetem diabolus tamquam propria induit veste, ut eo velut instrumento suo abuteretur, atque per ipsum promeret oracula* (b). Cum itaque ejusmodi proprietates omnibus hæreticis Christi Evangelium subvertentibus conveniant, nescio plane cur eas ex solo Manetis nomine derivari contendant; alias cujusque falsæ sectæ auctores Manetes appellare oporteret, et quia diaboli *vasa et instrumenta* sunt, eosdemque diaboli propria induit veste, ut per eos sua promat oracula. Carpit post hæc Cyrillus Hierosolymitanus, qui eam *Manetis* vocem ad sermonem significandum a Persis adhiberi censuit; cujus quidem sermonis eloquentiam haud sibi convenire idem Manes in epistola ad Marcellum affirmat. Tamquam ineptam deinde et jocularem Pearsonis animadversionem rejicit, qui, rabbinorum interpretationem secutus, *Manem* a *min* derivari opinatur, quod *hæreticum* hominem indicare habet. Sed nomen cui infamiae et dedecoris nota erat annexa, quodque falsarum sectarum omnibus auctoribus erat commune, quis confingere potest, potissimum cum illud nomen non ab alio quam a se ipso sibi impositum fuisse inveniamus? Non est igitur verisimile quod *Curbicii* vocabulum, servitutem significans, studiosè reliquerit, ut aliud quod, si non majorem, æqualem saltem turpitudinem et infamiam præferebat adoptaret, quale ex Pearsonis opinione istud *Manetis* foret; quamvis contendant *To Manes* primitus titulum potius quam nomen aliquod fuisse ab Hebræo *min*, quod significat hæreticum (c).

Sed illud nomen *mani* aliter a Persis interpretari, auctor est Thomas Hyde, probans eo pictorem denotari (d). Eandem opinionem, ait Beausobre, secutus est Wolfius, scribens *Thomas Hyde etymologia, quam c. 21, pag. 280, de religione veterum Persarum, affert, ex linguæ Persicæ fundo. Is enim rejecta Epiphonii etymologia, Manetem mani proprie dictum esse testatur, quod apud Persas pictoris habet rationem*.

6. Quæ tamen hactenus de illius nominis etymologia et significationibus prope antea non annotavimus, quasi dedecus et ignominiam huic homini asserere quis arbitrabitur, si cum cæteris quæ de hocce *Manes* vocabulo subijci statim non conferamus. Usserti itaque Armæcani opinionem in medium 36 profert, qui, quodam Severi Sulpicii (e) testimonio insistent, quemdam Israelitarum regem Manem fuisse appellatum affirmat, qui tamen Il Regum libro Manahem et a LXX interpretibus Manaem dictus legitur, quas voces, duabus illis aliis *Paracleti* et *consolatoris* respondere sibi suadet. Simpliciter et naturale hanc esse illius vocis *Manes* originem, Beausobre asseve-

voluerint.

(c) Alb. Fab. Bibliotheca Græca tom. V, pag. 281.

(d) Hyd.: *Manes Persa in eorum libris dictus Manis, pictor*, nam talis fuit professione sua.

(e) Severus Sulpicius, Hist. Sac. lib. I, 49. Usser. Annal. tom. I, anno 3055, pag. 32. Il Regum xv, 44, 46.

rat; et cum eam ceteris honorabiliorem crediderit, non tantum omnibus aliis præferri oportere arbitratu est; sed præterea omnes nodos et difficultates quas in ea offendit se solvere paratum exhibet, ut sensim quoque suis lectoribus eam suadeat. Laudatos igitur nodos et difficultates solvere et eripere aggrediens, primo verisimiliter putat, ex *Manem*, *Manem* posse efformari, spectato potissimum Orientalium loquendi modo et usu. Quarum quidem vocum litterarum postremam in a Græcis prætermitti cum consuetum sit, idcirco eas in *Manes* verterunt, quemadmodum *Buddam* in *Buddas* eos fecisse exploratum est. Priori huic conjecturæ Augustinum suffragari confingit, cum in libro de Hæresibus hæreticum de quo agimus *Manin*, non *Manem*, appellat, Latinorum usum secutus, qui Græcorum ϵ in i commutatam volunt. Augustinum (a) quoque hanc regulam servare fuisse assuetum, exemplo Adimanti probat. Non enim *Adamantum*, sed Latine *Adimantum* scribendum censuit. Quemadmodum Theodorem *Manens*, et non *Manes*, scribere voluit. Cui Suidas quidem suffragari visus est dicens, in genitivo casu, *Manentis*. Quod argumento esse debet in nominativo *Manens* esse legendum. Jam vero Beausobre (b) sibi blandiri et assentari videtur, quod illius vocis *Manes* genuinum invenerit originem, hancque explicaverit. Idcirco gradum facere festinat ad illam aliam vocem *Manichæus*, qua non solum hujus discipuli suum hæresis parentem vocitare consueverunt, sed innumerebilibus fere scriptorum copia illud idem vocabulum usurpavit. Postremæ quoque huic voci eandem originis derivationem esse assignandam, ex Chaldaico vocabulo *Manahem* affirmat. Neque inter utrumque nomen aliud discrimen admittendum esse statuit, nisi illud quod ex diversis pronuntiandi modis et humane lingue flexibilitatibus et motibus oriri solet, ut ex Pagnino, Junio, Tremelio probari posse contendit. Ili namque diversis litterarum elementis usi, *Manahem* et *Manachem* aliter et aliter scribunt atque pronuntiant, cum Græci ipsi, laudatis vocibus novas litteras addere volentes, *Manichæum* efformarunt.

7. Bene vero an male ista conjecta sint, Græcis et Orientalium linguarum periti diligentius poterunt judicare. Nos interim Beausobriane fabulandi rationi nequiquam subscribere possumus. Nam cum nomina dicta quædam omnium rerum notæ, horum originem et proprietates exprimentes, jamjam istæ prorsus deleantur, aut saltem mutantur ex litterarum additione, harumque pro singulorum hominum arbitratu subductione. Quare mihi videtur Cicero nem ejusmodi abutum a nimis et vehementi hominum philosophandi libidine oritur eripere aut saltem carpere voluisse, cum scripsit: *Quoniam Neptunum a nando appellatum putas, nullum erit nomen quod non possis, una littera mutata, explicare unde dictum sit* (c). Quid ergo in præsens nobis judicandum erit de tot tantisque litterarum mutationibus additionibusque quas in his nominibus deprehendimus, quæ Beausobre congestit, ut vocis *Manes* originem et proprietates designaret? Sed ultro dato quod ejus disserendi modus nec pugnatorius, nec fabulosus dici debeat, quid inde? Jam *Manes* erit honoris nomen, quod in Scripturis veteris Testamenti eo vocabulo Israelitarum quidam rex fuerit appellatus? An non in eodem Testamento honorificum et maxime laudandum fuit Judæ nomen? Tamen si novum Testamentum consulamus, nefarium, proditorem, sacrilegum et multorum malorum fontem fuisse unum hominem reperimus, qui Christi

A fuerat discipulus, et Judas appellabatur? An igitur et iste regalem obtinuit originem, ipsique debebatur Israelitarum sceptrum. Fingentium apage. Verum cum in his diutius immorari vitio dari possit innumera pene exempla missa facimus, quæ fortius Beausobre perstringerent, ejusque ineptas conjecturas everterent. Quid vero de *Paracleti* nomine, quod temere sibi Manes assumpserat dicendum sit, jamjam ex Leone M. aliisque explicabimus, ut cæteras falsas Beausobre conjecturas abundantius refellamus.

8. De *Manetis* dogmatibus in præsens agere incipientes, illud potissimum nos referre oportet quod ceteris aliis fundamenta suppeditat, supra quod tota illa sacrilegiorum et fabularum machina ab impiissimo illo architecto fuerat constructa. Atque imprimis illud blasphemie portentum nobis objicitur, in quod *Manes* erupit, statim ac nefariam suam hæresim in vulgus spargere cepit. Sacrilega jactantia ergo de divina sibi data virtute gloriabatur; atque ad superni Nominis potentiam ostendendam et auctoritatem, et ad populorum fidem venerationemque sibi conciliandam. *Christi se nunc gerere formam ostendere conabatur; nunc ipsum Paracletum se esse prædicabat*. Hocce postremum in dubium Beausobre revocat; et, aliorum testimonio convictus, quamquam non audeat inficiari *Manetem* (d) *Paracletum* et consolatorem fuisse dictum, eam tamen denominationem potius obtinuisse contendit a vidua illa quæ in filium et hæredem *Manem* adoptaverat, quæque, data primum eidem libertate, tamquam suæ viduitatis et senectutis consolatorum voluit eundem habere. Nec enim se arbitrari posse affirmat, mundum hominesque tam stolidos fuisse, ut huic crasso artificio fidem adhiberent, eoque decipi voluissent. Igitur magis rationi consentaneum videtur quod, servi conditione per suam benefactricem mutata, ejus nomini syllabam aliquam addere voluisset, ut novus quasi homo factus, propter libertatem, *Manahem* deinceps eum appellaverit. Quod nomen valde honorabile fuisse, testimonio D. Assemani (e) probare contendit, qui *Maanus* nomen tum Syris, tum Arabibus regibus familiare fuisse scribit. At fabulosus hisce conjecturis Eusebium Cæsariensem adversari, Beausobre (tom. I lib. 1, c. 6) aut prorsus dissimulavit, aut animadvertere noluit. Is namque, qui res a Manete gestas non ex Cyrillo Hierosolymitano, non ex Epiphiano mutare potuit, utpote istis scriptoribus antiquior, sed ex vetustioribus monumentis in Ecclesiarum scriniis asservatis, ut in sua præfatione testatur, rerum Ecclesiasticarum historiam describens, ait Felices papæ tempore: *Manes quidam, secundum nomen suum insaniam, et instinctu demonis agitalus, invisam et execrabilem omnibus hæresim docet* (f). En ergo quod Eusebius genuinum hæretici nomen profert, illius etymologiam et significationem explicat; atque simul ea subsidia demoniaca indicat quibus usus est ad suos errores huc illucque disseminandos. Hanc insaniam, sive furorē, demoniaca arte *Manetem* obtinuisse, iterum ibi commemorat, et ad rerum ab eo gestarum exitum provocat, ut lectoribus id suadeat. Unde post hæc, quod dixerat probaturus, immediate subjicit illud quod paulo ante adduximus, videlicet (g): *Christi se nunc gerere formam conabatur; nunc ipsum Paracletum se esse prædicabat*. Eusebius itaque tria susdere voluit: alterum hæreticum *Manem*, non *Manahem*, a Persis fuisse appellatum; alterum, *furorē*, *andaciam* et *insaniam* demonis virtute fuisse in eo adimpletam; tertium, Christi Domini formam similitudi-

(a) August. lib. de Hæresibus cap. 46.

(b) Beausobre, ubi supra, pag. 72. Qui etiam in sequentibus contendit *Manetis* nomen esse honorabile atque pluribus Orientis regibus commune. Laudat idcirco cl. Assemanum Bibl. Orient. tom. I, pag. 318 et 419.

(c) Cicero de natura Deorum 72.

(d) Negat id primum Beausobre in præfatione ge-

nerali tom. I, pag. 11, et rursus lib. I cap. 6.

(e) Asseman. tom. I Biblioth. Orientalis pag. 204, tom. II pag. 588.

(f) Eusebius Cæsariensis, lib. vii Historiæ Ecclesiasticæ cap. 26. Huic concinit S. Augustinus, lib. II contra adversarium Legis et Prophetarum.

(g) Videsis quæ cap. II hujus libri scripsimus.

nem mentiendo imitari confinxisse, et Paracletum ad orbis et Ecclesie solam institutionemque missum seipsum prorsus dicasse. Tria hæc plane Beausobrianum fabulorum conjecturas evertere quæ non intelligit, si jam omnia sacrilega sua commenta discipulis persuasurus, illud primum excogitaverit, ut se a Christo tamquam apostolum et hominum consolatorem simulaverit, atque missum confinxerit? Et ne videar injuria Beausobre tamquam fabulatorem carpere et reprehendere, ad Leonem Magnum Romæ Ecclesie pontificem mihi liceat provocare, qui in generali contra Manicheos, Romæ latentes, habita inquisitione, sollicite rimari voluit quid crederent quidque Manetis discipuli docere auderent. Et quidem hanc blasphemiam credidisse aut saltem prædicasse Manicheos discipulos, non obscure sequentibus verbis explicavit: *Cujus discipuli, ut magnum quandam aique sublimem viderentur sequi auctorem, in magistro suo Mane apparuisse Spiritum sanctum crediderunt, promissumque a Domino Paracletum, non prius venisse, quam hic infelicium deceptor oriretur, in quo ille Spiritus Dei manserit, ut non alius fuerit Manes ipse quam Spiritus, qui per ministerium corporeæ vocis et linguæ discipulos suos in omnem induceret veritatem (a)?* Faciorum itaque veritas vincere debet atque eripere omnem contrarium Beausobrianam conjecturam. Immo sine ulla animi hesitatione nobis persuadere, palmari illi potissimum blasphemioque mendacio, Manetem sibi viam aperuisse ad tot tantæque sacrilega dogmata, quæ sacratoriæ fidei catholice mysteria, aut corrumpunt, aut prorsus evertunt. Sed ad historiæ ordinem redeamus.

9. Hæc de causa igitur hæreticis pecuniis sacra Scripturæ libros sibi comparare natus est, et ut Christianos viros illicitis ad se traheret, aliquas veritates mendacis et fabulis admiscebat. Quia videlicet arte cum probabiliorē ejus sectam reddere niteretur, sensum suos errores in aliorum animis instillabat. Magicis præterea artibus atque prestigis hæc omnia corroborabat, quibus certæ ad fallendos homines utebatur; dum ardua nonnumquam humanis diabolicisque viribus prorsus impossibilia tentare non reformidaret. Quemadmodum cum regis Persarum filium, medicorum subsidio destitutum, gravique laborantem morbo, curaturum irritò conato tentavit (b).

Hæc ergo sacrilegis atque superstitiosis jactis fundamentis, alia dogmata (ait Eusebius) *stulta et impia a diversis hæreticis, qui jam prius excusini fuerant mutua disseminans, catholicam religionem periculis veneris labefactavit, et prorsus corripuit.* Inter cætera autem signimenta, ex Marcione, Valentino, Capocrate, aliisque Gnosticæ sectæ auctoribus, mutata, sequentia numerari solent: duo videlicet rerum omnium esse principia, Deum nempe et diabolum; ab illo bona omnia, ab hoc mala omnia prodci docuit; illum totius virtutis ac perfectionis fontem, ex quo Novum Testamentum derivavit, istum vero peccati et veteris Testamenti esse auctorem; hominum substantiam ab utroque Deo fuisse productam, ea tamen ratione ut bonus ille Deus totas animas creaverit, sed materialia corpora, **39** utpote imperfecta, corruptionibus vicissitudinibusque semper obnoxia, nonnisi ab

A illo malo Deo originem duxisse. Liberum arbitrium hominibus prorsus ademptum, nostris humanis rebus factum necessitatemque inducens. Christi præterea veram incarnationem negavit, et phantasticum (c) corpus assumpsisse dumtaxat contendebat: et id genus alia populos edocebat quæ, ut diximus, partim ex læcentissimis veterum hæresiarum lacunis, partim ex absurdis gentilium philosophorum placitis, partim præve explicatis ipsius Christianæ religionis institutis desumpta erant, quæ omnes insulas fabulæ et ficta somnia luctulentis a S. Epiphanio fuere descripta. Hæc ergo aliisque sacrilegis dogmatibus, præ cæteris hæreseon auctoribus, maximum et clarum Manes se facere natus est. Interim vero vaferissimus ille impostor, magnam in homines auctoritatem ostentaturus, ut vulgares potissimum, qui non nisi rerum cortices intuentur, in suas deduceret sententias, Christum Dominum humani generis Salvatorem, tum in his quæ ad discipulorum delectum, tum in aliis quæ ad apostolicam pertinent missionem, imitari confluxit. Quod latius sequenti capite patebit, cum de horum discipulorum numero agere instituiamus.

CAPUT V.

Manetis pseudoapostolorum numerus ex SS. Patribus definitus. Patris Natalis Alexandri opinio refertur atque rejicitur.

Manetis agendi rationem, in suæ hæreseos errores evulgandos, paucis primo Eusebius Cæsariensis descripsit dicens (lib. vii Hist. Ecclesiast. c. 27): *Elatus in insaniam (ait) ad similitudinem Christi duodecim discipulos eligens ad prædicandum mittebat.* Eusebio concinunt omnes veteres scriptores, si unum excepimus. Eidem quoque suffragantur recentiores, quos inter Beausobre, ut suo loco observabimus. Quare minime audiendum arbitror Patrem Natalem Alexandrum, virum alioquin doctissimum, qui de numero discipulorum Manetis disserens, nescio qua ductus allucinatione, ex Augustini sententia eum numerum ad duos supra viginti producit. Interim (scribit ille Hist. Ecclesiast. sec. 3, art. 9) multos discipulos in suam pertrahens errorum, viginti duos elegit nefariorum suorum dogmatum impietisque sobularum prædicatores, in quibus tres præ cæteris insignes esse voluit, THOMAM, HERMAN, et ADDAM. (d) Illuc, inquam, minime audiendum arbitror. Nam qua ratione Manes in suis instituendis discipulis Christum Dominum imitari studuisset, si alios præter duodecim pseudoapostolos elegisset? Falsum præterea est, P. Natalis opinionem Augustinum suffragatorem habere. Augustinus quippe, mire Eusebio concinens, duodecim duntaxat Manetis discipulorum numerum definit. Immo et hanc opinionem cæteri antiqui scriptores prosequuntur, si unum tantummodo Epiphanium excepimus.

40 Et quidem ad rem nostram clarius et expressius loqui non poterat Augustinus, ita scribens (lib. de Hæresibus cap. 43): *Unde se in suis literis, Jesu Christi apostolum dicit, eo quod Jesus Christus se missurum esse promiserat, atque in illo miserit Spiritum sanctum. Propter quod etiam ipse Manichæus duodecim discipulos habuit, ad instar apostolici muneris, quem*

Christum per naturalia pudenda mulieris descendisse confiteatur. Deinde in medium adductis quatuor evangelistarum textibus, quos violentè interpretabatur, subiciebat: *Sunt et alia innumera testimonia hujusmodi, quæ indicant eum venisse, et non natum esse.* Consule Collect. Monumentorum Veterum Ecclesie Græcæ et Latine Laurentii Zacagni pag. 85.

(d) Perperam hunc Addam cum Terebintho, seu Budda, Beausobre confundere natus est, ut quæ de istis interit SS. PP. scriperunt falsæ esse contenderet. Propterea Buddam Manetis discipulum, non antesignanum, fuisse confingit. Vide quæ ex Christophoro Wolfio scripsimus in præterita dissertat. nov. 20.

(a) Sermone hunc de Pentecoste apud præcedentes edit. variis in locis mutilum atque turbatum, quæ integrali vet. codd. subsidio resituiimus. In aliquorum editis deinde priores duæ illæ vocēs, *cujus discipuli*, desiderantur. De hac porro Manetis sacrilega blasphemia plura poterit lector observare pag. 49, 24, 99, disputationis habite cum Archelao, quam eruditus notis ornatam typo commisit cl. Laurentius Alexander Zacagnius, Vat. bibliothecæ præfector.

(b) Consule quæ sequenti sexto cap. contra Beausobre dicturi sumus.

(c) Hunc errorem Manes propugnare intendebat in disputatione quam habuit cum Archelao Cæsæaræ episcopo, atque dicebat: *Absit ut Dominum Jesum*

numerum Manichæi hodieque custodiunt. Non alius A quoque phrasibus usus est Theodoretus, de hæreticorum disserens fabulis, cum paucis hisce verbis a Manete discipulorum factam electionem et illius pseudochristi imitationem descripsit (*Lib. 1 Hæret. Fab. cap. 16*) : *Hic, duodecim discipulis ad Domini exemplum designatis, in Mesopotamiam profectus est. Quid plura? Constans sequentium sex sæculorum traditio veritatem de qua agimus probavit. Nam Photius discipulorum Manetis numerum horumque missionem paucis designavit dicens : Exinde vero discipulos congregavit duodecim, quos etiam erroris præcones emisit (a). Petrus Siculus quoque, qui paulo post floruit, de Manichæicis rebus et institutis optime instructus, vir doctrina et nobilitate præclarus, variis pro Basilio imperatore legationibus, et ad Armenos potissimum, functus, historiam de ortu, progressu et occasu Manichæorum, scripto consignavit; in qua singula duodenariorum illorum discipulorum nomina, non tantum recensuit; sed horum gesta, munera, legationes, scripta, interpretationes, et commentaria brevi suo Græco-Latino opusculo ad Bulgariæ archiepiscopum expressit. Is scriptor igitur de Manetis discipulis hæc habet. Porro, *Discipuli Maneti Antichristo duodeni fuerunt*. Tum eos enumerans, primo loco eum subijcit, qui Maneti, regis Persarum jussu matato, successit, dicens : *Signinus qui Maneti successit*. Hunc vero alius excipit, cui Thomæ nomen erat, quique Manichæorum conscripsit Evangelium, de quo disserens (b) S. Cyrillus Hierosolymitanus, catholicos monuit nelegerent, scribens : *Nemo legat secundum Thomam Evangelium. Non enim est unus ex duodecim apostolis, sed unus ex tribus Manetis discipulis. Quod sane adulterinum opus, apostolicæ sedis sanctionibus, sub anathematis pœna legere, aut apud se retinere, omnibus catholicis vetitum fuit, ut suo loco videbimus. Duobus hisce et Buddam et Hermam, Adantum et Adamantum adieci, quorum postremum, veluti aliis cæteris iniquiorem audacioremque, in diversas orbis partes præconem suum Manes miserat, et tamquam fidelem præcursorem ablegaverat. Tres alios deinde, Hieracem, videlicet, Heraclidem atque Apathonium suæ doctrinæ et prædicationis interpretes et explanatores constituerat. Quibus tandem et ternos adjunxit, Agapinum, qui Eptalogum commentus est, Zarvam, et Gabrarium. Hæc ergo de nefaria æque ac superstitiosa prima Manichæorum Hierarchia Petrus Siculus recensuit (c). Qui quamvis longe post Manetis tempora floruerit, illud opus tamen, cum ex vetusta et constanti Græcorum Armeniorumque traditione, tum ex certissimis monumentis elucubravimus, ut suo loco videbimus. Cum itaque ejusmodi res tot tantisque testimoniis roboraretur, non arbitror tam graviter alucinatum esse Epiphanium, cum nesciam quo fundamento aut testimonio inhiis expressæ de Manichæo affirmaverit (*Hæres. 66, n. 3*) : *Jam enim suam, ut ita dicam, manum circulator collegerat, quos discipulos nominabat duos et viginti. Sed existimo mendum potius in amanuenses, aut in interpretes, quam in ipsum Epiphanium esse rejiciendum. Vel eundem, non ad primam Manichæicæ sectæ hierarchiam, hujusque formam et numerum, sed ad posteriorem, quæ auctori existit, et de qua alibi Augustinus locutus est, alludere voluisse.***

Sed P. Natalis Alexandri turpius alucinatio censenda est; qui agens de Manichæorum erroribus, cum Augustini Opera lustrasset, haudquam 41 animadvertit opinionem illam de duobus supra viginti

Manetis discipulis, valde nutare, et prorsus periclitari, vel saltem, ut sese ab hac nota purgaret, utriusque sententiæ momenta in medium adducere illi opus erat, ut inde lector firmitorem verisimilioremque seligeret. Sed forte vir doctus rerum et questionum copia distentus, illi se opinioni devovit, quæ primo ei occurrerat, ea persuasione, quod Epiphanius, Manichææ sectæ locupletissimus scriptor, nullo duceretur errore. Hæc nos annoiare oportuit, ut socordia notam præcaveremus.

Interim maxime mirari juvat quod Beausobre, nodum in scirpo semper querere assuetus, ut studiosæ antiquorum PP. dejiciat traditionem, horum semper apparentes contradictiones notando, atque ampliores faciendo, minime animadvertit aut Epiphanium a cæteris scriptoribus in tanti momenti re dissidere, aut P. Natalem Alexandrum, in assignandis duodeviginti Manetis discipulis, perperam ad Augustini testimonium provocasse. Is ergo communiori subscribens persuasioni, duodenos fuisse hujus hæretici discipulos supponit et affirmat. Quos inter, tres tamquam celeberrimos præcones, qui Manichæica legatione primitus functi sunt, ac aliis cæteris nequiores, cap. 7 prioris libri, non obscure narravit. Ibi enim Manichæi res, quæ ipsi post viduæ mortem contigerunt, cujusque hæreditatem assecutus fuerat describere aggrediens, urbem Seleuciam seu Ctesiphontem quam Arabes Modain, sive, ut auctor est Assemanus (d), urbem Citez appellant, in qua primo nutritus, et in variarium scientiarum studiis fuerat institutus, deseruisse arbitratur; atque demum se recepisse in Huzitide, quæ una est ex provinciis Irak Babyloniorum. Hanc probat conjecturam, Archelæ Actis insistens, in quibus hæreticum in regali urbe Persarum educatum fuisse ait, in qua scientiarum et magiæ schola maxime florescebat (e). Græci (subjuncti) nullum pene verbum de Manetis vita fecerunt ab anno ætatis suæ duodecimo, ad sexagesimum usque. Immo observat postremam hanc notam aliter et aliter ferri in exemplaribus illius disputationis habitæ cum Archelæo, de qua re sermonem instituere sibi reservat, verba facturus de tempore quo apud Cascharam S. episcopos habuit congressionem. Igitur ne nos extra propositi instituti fines vagari videamur, ex duodenario illo discipulorum numero, ut dicebamus, trium cæteris præstantiorum nomenit : Thomæ videlicet, Addæ, et Hermæ, et animadvertit Cyrillum Hiero-olymorum, Addæ loco, Buddam posuisse, ut videre etiam est apud eos auctores qui nomina singulorum duodecim illius discipulorum descripserunt, qui secundo loco, non Addam, sed Buddam posuerunt. (f) Diutius tamen his non immorabor, ne vitio detur. Et quamvis acatholicus scriptor alia et alia sufficiat, quæ ad trium horum discipulorum missionem pertinent, tamen, ne propositis nobis leges præterire videamur, de horum missionibus atque muneribus alibi sermonem aggrediemur, interim de neco filii regis Persarum a Manete patrata locuturi.

42 CAPUT VI.

De neco filii regis Persarum per Manetem patrata. Beausobriana commenta et conjecturæ prorsus rejiciuntur. In carcerem trusus Manes, pecuniis corruptis custodibus, et fuga arrepta, ad Persidis et Mesopotamiæ confinia proficiscitur.

Post duodecim discipulorum delectum, horumque in diversas Orientis provincias missionem, ad stultam

Beausobre præsertim, qui, cap. 5 pag., 62, negat Buddæ divinitus illatam mortem, tamquam puerilem fabulam a Cyrillo, Epiphanio alisque PP. narratam. Sibi enim persuaderi posse inficiatur eum e domus altitudine ab angelo fuisse præcipitatum, sed adhuc in vivis existisse, cum Manes suam hæresim publicavit, et supplicii pœnas dare coactus fuit.

(a) Photius, ubi in superioribus, cum Wolfii annotationibus.

(b) Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 6.

(c) Petri Siculi historia de Manichæis typis commissa est a collectoribus Biblioth. PP., tom. XVI.

(d) Assemanus, tom. II, p. n, pag. 623.

(e) Beausobre, lib. 1, c. 7, pag. 75, § 1.

(f) Vide quæ in præcedentibus annotavimus contra

sacrilegamque hanc sectam propagandam, Manes ipse, majoris sibi comparandæ famæ cupidus, atque ad singularem quandam divinamque potentiam supra cæteros homines ostendendam, præter naturam aliquid efficere animo revolvebat. Rem autem prospere et fauste sibi eventuram arbitrabatur, cum ex sparsò rumore Persarum regis filium gravi ægritudine correptum audivit, eumque in regia urbe (a qua Manes tum aberat) decumbere. Persarum porro reges, aut Seleuciam, aut Ctesiphontem inhabitare consuevisse, præcedenti cap. jam vidimus; ambasque urbes prope fluvium Tigris positas esse, notat Tillemontius (Tom. IV de Manichæorum hæresi, art. 7). Manes ergo, auctore Epiphanio, quamvis a regia aula dissitus, ad eam convolare non distulit, et librorum præsidio confusus quos Terebinthus a Scythiano, et ipse a vidua Terebinthi, seu Buddæ, hæredes acceperat, remedium aliquid nasci posse confidit, quo statim regi pueri ægritudini, cum totius Persarum regni admiratione et plausu occurreret. Ad quorsum ibi pervenit (ait Epiphanius) suam aperiens voluntatem, certam filii regis opem promittit. Sed spes in posterum fessellit. Nam cum ægro medicamenta quadam adhibuisset, ita expectatione sua frustratus est, adeo ut inter illius manus adolescens postremo sit mortuus, quo vana ipsius et mendacia promissa convincerentur. Hactenus Epiphanius (a).

1. Hanc rem paulo aliter Socrates descripsit (Hist. lib. I, cap. 23), narrans, non sponte et audacter Manichæum ad aulam convolsisse, ut ægroto mederetur, sed ipsum Persarum regem, qui pro salute filii omnem lapidem movebat, Manichæi fama motus, atque ratus vera esse hominis prodigia, eum tanquam apostolum accessit, sperans scilicet fore ut filius ejus opera sanaretur. An igitur ante tale periculum Manes aliquid humanas excedens vires præstigiæ subsidio moliri tentaverit, ut ejus virtutis fama ad ipsum regem pervenerit, plane ignoramus. Incertum itidem est an pessimus præstigiator ægro tum puero medicamentum vere aliquid adhibuerit vel adhibere simulaverit; an potius solius magiæ artis subsidio fuerit usus. Hocce postremum verisimilior arbitramur S. Cyrilli Hierosolymitani testimonio innixi, qui scripsit (Catech. 6): *Manes ad jactandam suæ probitatis et virtutis potentiam promittebat per orationem, tamquam pius, sese illum curaturum.*

Nec Photius rem hanc aliter narravit. Immo antiquorum scripta secutus, quæ ipse collegerat, suisque lustraverat oculis, non tantum Epiphanio, Socrati et Cyrillo Hierosolymorum suffragatur; sed paucis explicata missione duodecim illorum discipulorum, quos impiæ doctrinæ præcones et omnium facinororum socios sibi assumperat, subjicit statim (b): *Sed furiosus ille Manes, cum scelere ce'ebri evasisset, nuntia fama ad aures usque Persarum regis pervenit. Ille cum filium morbo laborantem haberet, audiretque Manem pollicentem esse se filium ejus ex morbo precibus crepturum esse, 43 arroganter hominem ad filii curationem adhibet, ac medicos tum præsentis tametsi ægritudinis curationem facilem fore promittebant, ejecit. Ille vix dum orationem compleverat, et vitam eripuit ei, qui id forte passus non esset, nisi incolumitatem promississet.* Beausobre (c) igitur solus, insulas et commentitias quasdam suæ criticæ regulas secutus, Archelaum, Cyrillum Epiphaniumque exagitat, cum quia falsa narrare haud veriti sint, tum quia ipse Cyrillus in suis Commentariis sycophantæ aut furoris speciem huic hæretico tribuere velit; tum quia Photius absurde ejusmodi factum nimia ornatum exaggeratione descriperit. De isto potissimum conqueritur, quod dixerit: *Sed furiosus ille Manes cum scelere celebris evasisset;* quibus reliquisque verbis cum se perstringi

intelligeret, in hæc verba erupit. Quandonam principes sibi blandiuntur (ait) sanitatum miracula scelestorum opitulatione se fore consecuturos? Recentiores tandem (subjicit, et P. Natalem (d) Alexandrum potissimum suggillare intendit) perperam supponunt magicis artibus et præstigiis hæreticum confusum fuisse, et idcirco regis filium curandum suscepisse. At hos in turpem lapsos esse contradictionem, ea ductus persuasione confligit, quod cum Archelai Actis insistant, qui, probaturus hæreticum de quo agimus nequaquam fuisse Paracletum in Scripturis promissum, dixit: *Iste nec signum quidem aliquod, aut prodigium ostendens.* Quare S. episcopus Manetem maxime super hunc articulum exagitans, ita ratiocinatur: *Paracletus a Christo Jesu promissus, infinita miraculorum multitudine Dominum debuit glorificare, et Manichæus toto suæ vitæ et apparitionis curriculo, nec ullum minimum edidit portentum.* Sed Beausobre quasi in scenam ludere voluisse, et pro historia critica fabulam potius contexere, quis non videt? De qua re, cum in præsens longam disputationem me non oporteat habere, has commentitias fallacias eriperem maximo illo assignato discrimine, quod inter præstigiis atque miracula intercedere summi viri docuerunt, et naturalis ratio ipsa suadere debet. Negat quidem, et merito, Archelaus Manetem aliquid ex iis signis quæ a sola divina virtute et potentia derivant fecisse. At non negat hominem maleficiis atque præstigiis, in quibus magorum artes versantur, operam dare fuisse assuetum. Maxime cum, auctore eodem Beausobre, in magiæ institutis, apud Seleuciam aut Ctesiphontem, fuerit primo educatus. Igitur negavit Archelaus potuisse Manetem vera miracula patrare, quia *Deus non erat cum eo.* Ea miracula videlicet quæ *Paracleti* seu *Spiritus sancti* propria sunt, a quo longissime distare intelligimus quotquot veneficiorum præstigiis exercere consuecunt. Unde ergo inferre potuit Beausobre (e), Natalem, Tillemontium, recentiores scriptores, recessisse ab Archelai testimonio, cui fidem præstare debuissent? Debuisset potius inferre se dialecticæ regulas aut prorsus ignorare, aut iisdem abuti voluisse, ad decipiendos incautos lectores, qui in lustrandis ejus nugatoriis argumentis secum non recogitantes rerum suppositiones variari, vera divinæ omnipotentiae miracula cum dæmoniacis incantationibus magorumque præstigiis confundere non perhorrescerent. Ex quo habet noster lector catholicos recentiores scriptores haudquaquam antiquorum dictis refragatos esse, sed solidius iisdem adherere voluisse.

Etenim Manes revera nullum miraculum patrare potuit; etsi nisus fuerit fallaciis, aliorum animis, oculis atque opin'ionibus illudere, in quibus jam celebris evaserat. Quo sensu, nisi animo desipiat, eum intelligere oportebat, Photii testimonium, quo affirmavit: *Manes cum scelere celebris evasisset*, etc. Celebris quidem in scelere et in improbitate is dici debet, qui, ad veritatem catholice religionis evertendam, apostolatam a Jesu Christo sibi datum esse confligit; qui *Paracletum* 44 se nominat; qui pseudopræcones ad falsam religionem huc illucque disseminandam in varias orbis partes jam miserat; cujus fama satis superque non tantum apud rudes et plebeios homines, sed etiam apud magistratus, proceres atque principes debuit evulgari. Quis ergo sibi suadere poterit ejus nomen, ejusque facinora et auctoritatem, potestatemque, quam falso sibi vindicaverat, Persarum regem latuisse? Qui deinde speciosis hisce muneribus allectus et ratus, spe sanitatis filio restituendæ, aut Manem hac de causa in aulam regiam accire voluit; aut Manes ipse illuc se transferre statuit, sperans ope et dæmonis præsidio regio puero in lectulo ægro-

(a) Epiphanius, hæresi 66; Beausobre lib. I cap. 7, § 11, pag. 76.

(b) Photius, lib. I contra Manichæos, cap. 42, apud Joannem Christophorum Wolfium, pag. 47.

(c) Beausobre, lib. I, cap. 7, pag. 79.

(d) Natal. Alexand., sæc. III; Acta disput. cum Archelao.

(e) Beausobre, loco superius laudato.

tauti modelam adhibere. Quare minime attendenda est illa Beausobriana exclamatio, videlicet, Quando nam principes sceleratos sibi posse opitulari sperant? Etenim, quamvis id verum sit, quando sceleratissimi homines, nullum pietatis et religionis legumini adhibentes, improbam eorum vitam omnibus patefaciunt, vel quando hæc ex certissimis signis innotescunt; tamen si pravi eorum mores adhuc lateant, et studiosæ sub falsa religionis et pietatis clamide abscondantur, facile ipsi quoque decipi possunt, et quam sæpius decipiuntur. Quare verba illa Photii non ita violentè detorquenda sunt, ut arbitremur Manem celebrem fuisse in scelere apud regem ejusque aniam; sed apud Deum et Ecclesiam, quæ illius harriseon blasphemis et erroribus eveherebat, eum potissimum prava dogmata in vulgus jam sparsisset, et in dies magis magisque spargere curasset, ad sibi auditorum electorumque numerum amplificandum.

2. Exagitis sic igitur primo Græcæ et Latine Ecclesiæ vetustissimis PP. recentioribusque scriptoribus, se tædere ait Beausobre, Gregorium Abulpharagium, Assyriorum patriarcham Orientaliumque scriptorem, in præcedentium opinionem propensum invenisse, quam veluti ex aliorum sententia et rumore mutuatam retulit; cum videlicet, quædam æconomia scribendi formula adhibita dixit: *Fertur Saporem Persarum regem, Manetis interfecti pellem detractam stramine inferuisse, illumque super mentia urbis patibulo affixisse, quod cum magna de se prædicaret, filium ejus a morbo quod ipsi contigit sanare non poterit.* (a) Gregorius igitur hunc quasi suspensum hæcisse in adhibenda fide præcedenti narrationi, contendit Beausobre; idque indicari per verbum illud *fertur*, quod in illa pericope primo legendum occurrit. Præterea se Saporem percelsi ait ejusmodi periculi causam ita publicam et memorabilem, quasi minus consulte ab ipso dumtaxat ex Orientalibus recensitam fuisse, cum solus Bar-Hebraeus, Abulpharagius, videlicet, illius meminerit, qui tamen cum de ea tamquam de incerta re verba fecisset, eam forte prorsus ignorasset, si ex Græcis scriptoribus eam non didicisset. At se ultro hujusce facti veritatem dare velle affirmat. In ejus tamen suppositione adhibitis omnibus sibi stolidi nervis, rem aliter et aliter exponendam esse observat. Manem videlicet illius principis sanitati non alia de causa propicere decrevisse, nisi regis supplicationibus dictum, apud quem hujus hominis fama, cum ob scientiarum doctrinam, tum ob virtutis præstantiam, plurimum prævalebat. Ejusmodi expositionem se ex Socratis testimonio (b), quod ipsi in superioribus annotavimus, deauthere ait. Adde præterea omnium Orientalium suffragium, qui asseverarunt Manem quædam repente sibi nactum esse Saporem fiduciam, quæ sibi illique agrotanti profuturam arbitrabatur, ob illius doctrinam. Et quidem hæreticum hominem in se cuncta habuisse quibus sibi regiam existimationem non nasceretur, ex multis conjecturis demonstrare aggredimur. Primo quidem quia communior hominum opinio Manem extimia magaque sanctitate donatum ferebat. Continentia quippe, abstinentia, atque jejunia, exterior corporis devotio, **45** vel pietas, quæ hominis summespirituali speciem præseferat, quibus hypocrite populorum venerationem sibi vindicare consueverunt, in eo potissimum intuebantur; ne quidquam postea recenseamus de austeritate, tristitia, pallore, quibus diabolus, auctore Ephraëmo, Manem tinxerat, ut incautos falleret. Et quidem si ad illius pauperum animadvertamus, eam Manichæum prosectum fuisse satis, exploratum est, cum suos electos illi legi subjectos voluerit, ut

nihil penitus possiderent. Quare experientia edocemur nihil magis valere ad sibi conciliandam hominum benevolentiam et existimationem, quam rerum ipsarum temporalium contemptus et abrenuntiatio, quæ quidem apud Orientales potissimum suam adhuc vim conservant. Nam ex Gazophylacio Persarum Linguae novimus Indorum gentiles de apparenti sanctitate maxime gloriari, si voluntariam pauperatatem consociatam habere studeant. Alteram conjecturam ex eo desumit, quod Manes, auctore Archelao, omnium sapientum sua ætate princeps appellari solebat, in his potissimum quæ ad Persarum pertinent scientias, quas inter maxime medicina in pretio habita fuit, cum nihil magis ad vitæ necessitatem spectare arbitrentur, ut Xenophontes annotavit. Quare alteram magorum philosophæ partem medicinam fuisse hæc duo indicant carmina:

Ille penes Persas magnus est, qui sidera novit,
Qui sciat herbarum vires cultumque decorum.

Ita suis studiis et partibus indulgens rathocinatur Beausobre, qui et multa alia fidenas congesti, PP. traditioni plene repugnantis, ut incertum Gregorii Abulpharagii, Monophysitarum metropolitæ testimonium ad certum fabulosum systema reduceret, quod veritatem hujus historiae penitus aboleret.

3. Quæ itaque ibi subiecti ad eum scopum ordinantur ut lectori persuadeat Manem in medicinæ disciplinæ apprime fuisse versatum, atque his potissimum docuit exemplis, quæ desumi possunt vel ex Zoroastro Persarum propheta, qui in urbe Divavar cuidam infirmo mederi jussit subsidio humoris ex quadam planta expressi, (c) vel ex Alexandro Lycopolitano, qui Saporem ipsum Persam, bella agentem, in castris comitalis est. Ex quo conjicit hunc tamquam medicum huic regi adfuisse (d). Hinc in maximo apud Persas honore medicos haberi, ex S. Ephraem confirmari asseverat, qui antequam ex præsentis lucis usura migraret, cuidam Simeoni benedictionem dare cupiens, ita effatus est: *Tamquam medicus in castris, ita nomen tuum pervadat orbem terrarum.* Qui dicendi modus, apud Orientales in proverbium, seu commune venisse adagium Beausobre sibi blanditur, cum medicinæ facultas, auctore Strabone, ad hominis conservationem ordinata sit. Illis omnibus se adiacere posse affirmat Scythianum, quem fama Manetis magistrum fuisse tradit, medicinæ institutionibus vacasse, et Hieracem, unum ex duodenis Manichæis discipulis, huic disciplinæ studium applicuisse. Et denique quasi præcedentem narrationem claudere volens, subijcit multos viros ex monachorum cœlibus, alios ex solitariorum professione, alios tandem ex episcopali ordine, ita ab Orientalibus studiosè fuisse prosectos, ut facile in Persarum regum clientelam et consuetudinem venisse intelligamus, quemadmodum Hist. Miscell. lib. xv refert de quodam Boazane, quem tanquam medicum optimum, Cavar-des, Persarum rex, plurimum adamavit. Cujus rei varia nobis suppediat exempla doctissimus Assemanus in sua Orientalium Bibliotheca. Illis itaque aliisque similibus jactis fundamentis, hanc Beausobre infert accusationem, quæ alio culcunque homini Persæ, vel apud Persarum regum aulam commoranti convenire posset: nimirum Manem a Sapore in aulam accitum tanquam medicum **46** optimum et nobilissimum, quasi quod apud hominum opinionem ejus maxima in languoribus sanandis experientia constitisset. At ubi legimus, vel quis scriptor asseveravit unquam, hanc existimationem sibi vindicasse Manem? Hocce dumtaxat de eo infautum in puerum regium experimentum, Abulpharagio etiam auctore,

(a) Gregorius Abulpharagius, in Historia Dynastiarum, Oxoniæ edita 1665, pag. 80, 82.

(b) Socrates, lib. 1 Hist. Eccles. cap. 22; Ephraem, in Poemat. contra hæreticos, apud Assen., tom. I pag. 119.

(c) Apud Hydram, pag. 300. Alexand. Lycopol. ap. Contess. Auctuar. novissimo part. II, pag. 4.

(d) Apud Asseman, tom. I, pag. 143. Strab. lib. xv pag. 677.

enī Beausobre insistit, habemus; et propterea nulla jam pridem causa esse potuit, ut veluti sapientissimū medicum prædicaretur. Quid ergo ex illa consecutione, nisi hoc alterum, Persarum regum aulam ita medicorum cohorte fuisse communitam, quemadmodum militum copiarum et classes castra commovere solent? Sed quid inverisimilius? Saporem quidem inter domesticos et familiares aliquot viros in medicorum arte peritos habuisse, ratio ipsa suadet, quos, ut vidimus, e regio palatio exsulatos abire fecit, cum renuntiatum illi fuit sycophantam Manem divina quasi virtute pollere in morbis medendis: non quia tali scientia esset præditus, et in medicorum arte versatus; sed quia filio egrotanti opitulari sperabat, ob in-ignem illam vitam sanctimoniam quam simulare studebat, tum causa apostolatus Jesu Christi, quem sibi datum conflugebat, tum ob cetera summæ pietatis et religionis signa, quæ omni diligencia affectabat. Hocce postremum affirmare rationabilis est, suffragantibus præsertim omnibus Græcis Latinisque scriptoribus, qui etsi aliquatenus in verbis differant, in rei narratione tamen sibi invicem omnino respondent. Summæ et extreme pauperiatis prætoræ cultorem, quæ eximie sanctitatis opinionem sibi vindicavit, Manem fuisse, Beausobre a-severavit. At quodnam hujus pauperiatis argumentum proferre potuit? Nullum profecto suppetit. Quinimmo prorsus latere arbitramur quemadmodum is tantæ virtutis cultor dici poterit, quem ignoramus assecutus propter viduæ hereditatem divitias dispersisse. Propterea viduæ hereditatem quomodo, quando, vel in quos usus, hereditarias divitias insumpsit: an in pauperibus et infirmis alendis, an in amicis et consanguineis ditandis, an denique aliquod insigne pietatis opus confecerit, ut sese ad extremam redigeret paupertatem? Ingentes divitias, Scythiani, et viduæ cuius fuerat mancipium, Manem assecutum fuisse, non negavit Beausobre præcedentibus capitulis. Igitur accuratori ac diligentiori scriptori, qualem se esse jactat, maxime decebat duo hæc inter se repugnancia juxta optimæ critici regulas conciliare, ne insulas narrationes in nova Manichæorum historia induceret. Quod cum facere prætermisisset, aut nullam, aut solam saltem pauperiatis speciem exterius affectasse Manem arbitramur.

4. His itaque omnibus sic breviter annotatis, ad historie ordinem revertamur. Sapor ergo Persarum rex ex animo regii filii interitum dolens, in patris facinoris auctorem ita sævire erat paratus, ut is et homicidæ, et audacissimi, scelestis-imique impostoris pœnas lueret. Comprehenditur ergo Manes, et in arcem trusus carcerem delinquit, sed eum discipuli ejus, quos secum duxerat, invasebant. Quorum alios, cum jam pridem ad comparanda novi veterisque Testamenti volumina Hierosolymam forte, vel in alias Christianorum regiones misisset, hisce libris abuti statuerat, ad facilius Christiani nominis cultores illudendos decipiendosque. Profecti (ait Epiphanius (*Ibid.*, num. 5) discipuli, libros illos nulla interposita mora coemunt. Deinde ad magistrum reversi jam libertate privatum, carcerem ingressi libros offerunt. Inter illa ergo carceris otia, Manes sedulo acceptos divinarum Scripturarum libros evolvere cœpit. Et quamvis novum Testamentum adoptare et suscipere conflugeret, illud tamen temerariis ausibus, innumeris pene locis, corruptit et depravavit, modo ea subducendo quæ ejus mendacem improbamque vitam arguebant, modo alia atque alia supponendo additamenta quæ impie sectæ erroribus, fabulis et deliramentis robor adjicerent (a).

47 Plurima hujus impostoris facinora, blasphemias,

et ignominias, falsas mendacesque promissiones, et exaggerat Cyrillus Hierosolymitanus. Nollibi tamen de corruptis ab eo Scripturarum voluminibus, dum carceri detinebatur, facti mentionem. Eum vero maxime ludibrio habet, quod ex carcere diffugerit. Propterea subjicit: *Qui enim dicebat se esse Paracletum et veritatis propugnatores, fugit; non successor vel imitator Christi, qui alacriter veniebat in crucem; sed fugiendo contrarius illi fuerat (b).*

5. Sed ejusmodi ex carceribus fuga, seu dilapsus, Manichæo impossibilis prorsus fuisset, nisi ostendesset, avaritia atque socordia victi, ejus votis obtinperassent. Noverat profecto vasserrinus iste homo, publicæ custodiæ præfectum, duobus hisce modis, precibus nimirum atque pecuniis, vinci posse et corrumpi. Et propterea utroque sine mora adhibito subsidio, vincula facile dirupit. Rem hisce fere terminis narrat Epiphanius (*Ibid.*, num. 5): *Interim ingenti pecuniarum vi assiduisque precibus exorato Commenturiensi, fugam arripit, et relicta Perside, Romanorum fines ingreditur. Persarum regis iram, quam tunc Manes evasit, carceris custodes (ait Iudeus Cyrillus) immaniter experti sunt. Nam horum infidelitate, vel etiam avaritia, a rege comperita, mortis pœnam, qua in Manichæum animadvertere decreverat, eis intulit; ut ille idem qui causa mortis regii pueri per superbiam fuerat, causa quoque mortis custodum per fugam efficeretur. Inter tot ergo tantaque vitæ discrimina, sibi ex sua improbitate et potentissimi regis indignatione comparata; Manetis quidem in posterum prudentiorem fieri oportebat; ut nimirum sibi præcaveret, ne temere quidquam aut scelestum amplius aggrederetur. At contrarium evenisse, cum gravissimi auctores, tum indubitata fidei monumenta, quæ supersunt, testantur. Nam pristina ille libertatem fraudulenter assecutus, et in Romanorum ditionem, positum in confinis Persarum et Mesopotamiæ, se recipiens, quamvis affligendo solitudinem vacare videretur, tamen in illo secessu, non paci et tranquillitati indulgebat; sed nova moliri facinora meditabatur, ut superbiam et elationis spiritui, quo ducebatur, perpetuo serviret.*

Hunc autem e carceribus Manetis dilapsus paulo aliter descripsit Photius, nulla expressa facta mentione quibus mediis artibusque custodes illos vicerit atque deceperit. At duntaxat: *Sed cum servus esset, ac servilis artificii peritus, seiretque se non diu postea patreæ cadis pœnas daturum, utpote qui filium regis impieule sua occidisset, e domo aufugit, et custodibus carceris necis causa fuit; nam quia scelestum illum non accurate custodierant, capite omnes plexi sunt (c).* Quænam servilis conditionis artificia quibus Manes in vinculis detentus uti poterit, ut e carceribus dilapsus, capitis pœnam præcaveret, hic Photius expresso se non indicavit. Sed probabile valde est, quod ex Epiphania superior retulimus. Nimirum carceris præfectum atque custodes ingenti pecuniarum vi assiduisque precibus viciisse; potissimum, cum immanescat vilium servorum conditionem aurum atque divitiarum repudiare nunquam consuevisse, servosque facile ad sua vendenda opera induci posse. An ergo id argumento esse possit maxime illius paupertatis ad quam Manem devotum fuisse Beausobre (d) describit, etiam antequam Saporess eum in aulam acciret, remediis et orationibus egrotanti puero opitulatum lector ipse judicabit; cum aliud interim, antequam de præsentis tabula manum removeamus, nos eripere oporteat, quod nonnulla alia superius ex veteribus stabilita prorsus everteret, si Beausobrianas conjecturas robor et veritatem habere arbitramur.

(d) Beausobre, cap. 7 prioris lib. pag. 85, 86. Item Beausobre, in annotat., num. 10, subducit ad hæc verba, fictos, simulatosque errores, hæc alia esse addenda: *Christi nomine adjecto.*

(a) Epiphanius, hæresi 66; August., lib. de hæresibus 46; et S. Leo M., innumeris locis, de quibus infra verba faciemus.

(b) S. Cyrillus, catechesi 6.

(c) Photius, lib. I contra Manichæos, cod. 12.

7. Ex Orientalium ergo scriptis innotescere sibi persuadet Beausobre, ⁴⁸ Persarum regis odium in Manicheum haudquaquam ex regii pueri nece, sed ex Christiana religione, quam Manes profitebatur duxisse originem. Noverat quidem rex ille, idolorum et superstitionis magis cultor, Manem misisse Thomam, Addam, Hermann, aliosque pseudoapostolos in diversas orbis oras, qui huc illucque discurrerent, Christi nomen annuntiarent, ejus verum apostolum Manes predicando se esse conflagabat. Idcirco certa persuasione ductus, novae hujus sectae propagationem, prolationem atque incrementum, sensim idolatriam et magorum superstitionis filimenta ad exitum posse redigere, statuit Manem comprehendere, in carcerem compingere, ut tanti flagitii penas capitali supplicio lueret. Hujus porro regii decreti causam perspicue in Archelai Actis referri, asseverat, cum legitur: *Mittit discipulos suos praedicaturos intrepide fictos simulatosque errores, etc. Quod cum rex Persarum cognovisset, dignis eum suppliciis subdere parat.* Censorem Beausobre hic rogare juvat, ad quam missionem laudata Actorum Archelai verba referre oporteat? An ad priorem pseudoapostolorum Manetis missionem, qua functi sunt antequam ipsorum magister a Sapore esset accitus et carceribus detentus; vel ad subsequenter, quam aggredi non reformidarunt, postquam etiam magistrum, capitale regio decreto subitum esse mortem cognoverunt? Non ad primam quidem ea verba referri posse atque debere, Beausobre fateatur necesse est. Nam ex ea regressi Thomas, Addas, et Hermas, rediituri de praeterita eorum praedicatione rationem, Manem carceribus detentum reperiunt, quem adentes, non tantum res a se gestas narrant, sed aliquos Scripturarum novi Testamenti codices depravandos deferunt. Nec falsitatem aut fabularum olere praecedentem hanc Archelai narrationem, merito Beausobre confingit, S. Epiphani testimonio ductus, affirmantis Manem Christianorum libros jampridem habuisse, antequam Persarum rex in carcerem compingeret. Siquidem aliquot male partos novi Testamenti libros, et eos forte, quos Valentiniani alique haereticorum corrumperant habere potuit, cum jam eruditus notum sit Christianos catholicos ad integre servandos canonis libros multum operis adhibuisse; ne videlicet ethnici illos igni traderent, ut narrat Eusebius; et ne haereticorum principes eos corrumperent et depravarent; quemadmodum ex libro Constitutionum quae apostolis tribuuntur jam factum fuisse colligimus, de quibus ipsi opportunus sermonem habebimus. Qui ergo fieri non potuit ut Manes secum in carceres aliquos novi Testamenti libros detulerit, vel integros et genuinos, quos pro libidine depravavit, aut jam depravatos et corruptos, juxta Valentini Carpocratis Marcionisque interpretationes, et ad alios quosque conquirendos suos discipulos in Orientis et Asiae partibus transmissit? An forte tum nondum prodierant sub novi Testamenti nomine fabulosi illi libri qui Petri, Thomae et Matthiae Evangelia inscribebantur? An non circumferebatur Evangelium Philippi, excogitatum a Gnosticis? aut aliud denique quod Gaiani sub nomine Jude proditoris evulgarunt? Ex his aliisque similibus venenatis fontibus, de quibus Eusebius (a) et PP. sermonem habuerunt, suam haeresim hausisse Scythianum et Manem certissimum est. Duo illa igitur, sine ullo prorsus repugnantiae vestigio, inter se bene cohaerere possunt: Manem, videlicet, in carcerem restrictum aliquos habuisse novi Testamenti libros, quos fabulosis commentis, ad suae sectae patrocinium, magis atque magis corruptis et depravavit; alios denique accepisse ex Thoma, Adda et Hermas, ex priori missione regredientibus, quos nebulones

A isti, pecuniarum subsidio, apud Orientales mercatores fuerant.

8. Beausobriano systemati hanc praecedentem explicationem haud ⁴⁹ repugnare, sed illi potius cohaerere, quis non videt? Ipse enim dicto cap. obiter de Manetis religione agere instituens, hunc ab adolescentia Christianam multis erroribus depravatam imbibisse supponit, ex Scythiani potissimum commentariis, quam postmodum ipse forte magis corripit et depravavit, ut suae et inagorum philosophiae faceret concordem. Restat nunc ergo ut videamus an Sapores in Manem dire exanduerit propter illam pseudoapostolorum missionem, quam unicum tanti odii causam fuisse ipse Beausobre, Archelai testimonio ductus (ut vidimus), asseverat (b). Atque, ut praeteritarum rerum ordinem servemus, duas a Manete factas fuisse horum discipulorum missiones colligi potest: alteram priusquam Manes regio pueri mederi tentasset, ex qua missi cum regrederentur, aliquot novi Testamenti codices magistro in vinculis retento reddiderunt. Hanc autem alteram excepsis probabilibus arbitramur. Etenim si testimoniis Actorum Archelai insistere, ut jam fecimus, volumus, cum Manes ab iisdem discipulis in carcerem detentus visitatus fuisset, illis suasit nihil vereri, et ad orationem consurrexit. Quae agendi ratio, auctore ipso Beausobre, argumento esse poterat, cum sanctitatis eximie, tum magnitudinis animi, quam fidelem Christi Domini discipulum habere oportebat. Quare concludit haud facile sectae hujus principem se constituere potuisset, nisi magnas qualitates seu animi praerogativas habuisset. Ad hanc itaque animi confidentiam magis atque magis ostendam, se nihil prorsus vereri intentatas penas et mortem ipsam Manes primo simulabat; et propterea ad auctoritatem sibi conciliandam suamque doctrinam extollendam, iterum mittit discipulos suos praedicaturos intrepide fictos simulatosque errores. Postrema haec verba praecedentibus respondere nemini dubium erit. Propterea, tanta audacia Sapores conscius factus, regii filii necem serio recogitans, homicidam diutius in carcerem vivum detineri haud permittens, dilatam hactenus mortem eum subire mandat, cum dignis suppliciis eum subdere parat. Verum antequam instruerentur quae ad hujus impiissimi hominis exemplarem necem Sapores praeeperat, corruptio carcerum custode, ceterisque militibus, fugam arripuit, quemadmodum in superioribus jam vidimus. Haec ad refellendam Beausobriana argumenta nos scribere et animadvertere oportuit, idque potissimum ad antiquorum scriptorum testimonia concilianda, quae ipse Beausobre, parum sibi constans, susque deque omnia vertens et detorqueus, tamquam parvipendenda et nullius fidei digna esse contendit. Jam vero ad historiae ordinem revertamur.

CAPUT VII.

Quemadmodum quibusve artibus catholicam religionem in Mesopotamia Manes subvertere nisus est. S. Archelai Cascharae episcopi studium ad hocce conatus eludendos. Beausobrianae de hocce argumento conjecturae annotantur.

1. De postremis Manetis conatibus ad catholicam fidem revertendum in praesens verba facturi, illuc revertatur nostra oratio necesse est, unde praecedens caput ad exitum fuit perductum. Ea itaque in solitudine degenti, ubi post e carcerem dilapsus se receperat, Maneti nuntiatum fuit praestantissimum quemdam esse virum, atque excellenti pietate praeditum, Marcellum, seu Marcellinum nomine, qui Caschara (quod ⁵⁰ Mesopotamiae oppidum est) habitaret, illum-

ptis.

(b) Acta disput. pag. 99, et Beausobre pag. 83, cap. in superioribus laudato.

(a) Eusebius Caesariensis, Hist. Eccles. lib. viii, cap. 1, et in Rufiniana nostra edit. tom. I pag. 464. Lib. vi Constitutionum cap. 16, de libris falso inscri-

que fuisse virum undequaque Christianum, atque in omnibus *iustitiæ officii plane mirabilem*. Hunc ergo suæ nequitiae socium, criminum vindicem, et nefariæ sectæ propugnatores aliquando futurum sperabat, si eum diabolicae suæ doctrinae laqueis irretire posset. Presumebat enim universam se posse occupare provinciam, si prius talem virum sibi innotuisset. Quare variis excogitatis rationibus, alterutram tantum ex duabus, quæ anxius animo retinebat, adhibendam necessarium duxit. Aut videlicet ad eum proficisci, et pietatis studio, vel hujus æternæ salutis colore procurandæ, inter colloquendum paulatim noxia dogmata ei suggerere, quibus ab eo imbibitis, catholicæ fidei puritas, quam ipse Marcellus, seu Marcellinus profitebatur, quasi sensim corrumpetur. Sed minus tutam hanc agendi rationem sibi futuram verebatur. Quia videlicet ab improvviso forte ac subito ingressu, ad religionis catholicæ fundamenta evertenda, grave aliquod malum in sui perniciem et exitium sibi obvenire poterat. Alterum ergo, quod animo pervolvebat, sibi magis profuturum arbitratus est. Id est Marcellum primo epistolâ compellare, quibus si benignum præbuisset auditum, aut saltem si audenter non se opponeret, tum majus studium adhibendum, ut et timore actus, vel curiositate ductus, omnia Manichææ sectæ dogmata, et ejus vana signimenta, sibi Marcellus ipse aperienda flagigaret. Postremo autem hocce uti subsidio tutius et expeditius Manes judicavit. Propterea, accito Turbone, uno ex discipulis, quos Addas iis nefariis institutionibus depravaverat, ei epistolam Marcello reddendam tradidit, præcipiens ut, statim arrepto itinere, Cascharam festinanter proficisceretur.

2. Non est moratus imperium Turbo; qui cum plurimum laboris ac molestiæ in veloci cursu perperassus fuisset, quinque itineris diebus elapsis, ad Marcelli hospitem domum, tamquam peregrinus advenit; sed ab eo ad quem missus fuerat non statim receptus. Homines enim qui Marcelli peregrinorum hospitio præerant, ex Turbone sciscitanti sunt quis esset, unde adveniret, a quo et qua de causa mitteretur. Qui fatebatur se ex Mesopotamia ducere originem, de Perside illuc advenire, atque pro Manichæo Christianorum magistro, apud Castellum Arabionem commorante, legatione fungi. Illi autem mittentis nomen ignorantes, prorsus Turbonem recipere detrectarunt: sed eum hospitio detrudunt, ne aquæ quidem ipsi adhibendæ facultate concessa. Rem hisce fere verbis Archelaus, Cascharæ episcopus describit, subdens: *Hæc et alia nequiora cum Turbo variis diebus pertulisset, laboribus, inedia et angustiis confectus, mortem haud quaquam evasisset, nisi tandem hospitii custodibus indicasset, secum litteras Marcellæ (seu Marcellino) reddendas detulisse (a).*

3. Litteræ ergo Marcello legendas tandem tradidit, in cujus domo tum aderat Archelaus Cascharæ episcopus. Qui cum audisset blasphemias, quibus litteræ illæ refertæ erant, in earum auctorem quasi religionis studio furere cœpit, et veluti leo conclusus dentibus infringebat, Manetem sibi dari desiderans. Pacatior tamen fuit Marcelli animus. Qui suo episcopo spondidit se litteris curatorem, ut Manes tamen Cascharam veniret, quemadmodum in pollicebatur, si idem Marcellus id flagitaret. Quot vero, aut quales in Deum, Deiparam et sanctos blasphemias Manetis litteræ continerent, facile ex earum exemplaribus, tum ab Epiphano, tum ab Archelao descriptis, quisque noscere poterit (b). Eas autem in præsens haud exscribere necessarium ducimus. Nilominus tamen, ut nostris lectoribus onus eas percurrendi apud laudatos scriptores allevemus, paucis

A earundem summam, seu compendium hic indicabimus.

Et primoquidem harum litterarum exemplum ejusmodi titulum, seu 51 inscriptionem, cum præseferret procul dubio cujuscumque pii ac religiosi hominis animum, in maximam indignationem traheret necessum erat. Aut si titulus, seu illa inscriptio, alicui in fidei rebus minus instructo, aut in catholica philosophia parum versato, legendus occurrisset, hunc sane cum in animi stuporem, tum in anxietatem deducere potuisset. Inscriptio autem illa ejusmodi est: *Manichæus, apostolus Jesu Christi, et qui necum sunt omnes sancti, et virgines, Marcello filio charissimo gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo, et dextera lucis conservet te de præsentis sæculo malo, et a ruinis ejus, et de laqueis maligni, amen.* Sed quid audacius quidve scelestius, quid denique in Deum et sanctos injuriosius, a barbaro illo Persa poterat excogitari? An apostoli Jesu Christi nomen, et munera de quibus sanctissimus Paulus potissimum gloriabatur, sua, aut aliorum hominum electione, vocatione, atque missione sibi convenire posse arbitrabatur? Impia hæc prima in religionem execratus, alia nimis adhuc nequiora in epistolæ textu expressit. Cum videlicet ad captandam sibi Marcelli benevolentiam, paucis istius pietate laudata, molestiam perferre fatetur, quod non juxta rectam rationem ipse crederet. Valde arroganter præterea subjicit se ad humani generis emendationem missum, iis opitulaturum qui se seductionibus atque erroribus tradiderunt. Cujus causa hæc scripta necessarium duxerat mittere, primo quidem (ait) *ad salutem animæ tuæ, deinde et eorum qui tecum sunt.* Quænam autem salutis dogmata ei suggesserit, non erit difficile præsentire, cum de iis potissimum cap. 3 et 4 verba jam habuerimus. Deos videlicet Deos necessario admittendos esse affirmabat; quorum quilibet earum rerum effector fuit, quæ ejus naturæ respondent, ita ut bona et lucem non nisi a deo bono, mala vero et tenebras a deo malo condita fuisse contenderet. Quæ sane bona et mala ad invicem confundere et permiscere sine divinæ bonitatis contumelia nemo posset, et quin extremam omnipotentis Dei maledictionem incurreret. Cujus quidem nefarii dogmatis occasione, audacius evangelicis Salvatoris verbis abutebatur: *Quia non potest arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere (c).* Quod nimirum testimonium cum in suum sensum sequenti commento trahere conaretur, subjiciebat: *Quomodo Dominum Satanæ et malorum ejus actuum factorem dicere audeant et conditorem plurimum miror.* Fabulosas has de duabus rerum causis sententias, juxta Manetis pravam opinionem, non copiosius tantum Bailius in Historico suo Dictionario explicavit (d); sed etiam, peculiari abreptus spiritu, ex Ovidii, Zoroastri aliorumque ethnicorum philosophorum et poetarum testimoniis, nimis operose produxit. Id vero fecerit ad eruditionis suæ copiam jactandam, an vero ut pravæ Manetis opinioni pondus adjiceretur judicare non ausim. Certum tamen est prorsus infirma atque futilia apparere ea momenta, ex solis naturæ rationibus mutuata, quibus, divina revelatione subducta, insistere contendit. An non antiquiores PP. atque theologi, naturalibus dumtaxat innixi rationibus contra Marcionitas, Manichæos aliosque hujus doctrinæ hæreticos, omni ætate probare unam tantum rerum omnium causam perpetuo fuisse? Id nos ipsi paulo post explicabimus, eorum scripta recensentes, qui Manichæis obstiterunt. Sed jam relicto Bailio, suimet scribendi scopi interprete, alios Manetis errores in epistola ad Mar-

(a) Archelaus episcopus, in disputat. adversus Manichæum.

(b) Epiphani., hæresi 66, num. 6.

(c) Matth. vii, 18.

(d) Bailius Dict. Hist. tom. II, qui valde periculosam cauteque legendam, et SS. PP. injuriosam, de Manichæorum dogmatibus atque principiis composuit descriptionem.

cellum descriptos exquiramus. De hominis ergo emolitione secundo loco aggreditur philosophari; atque interiori hominem ab exteriori distinguens, hos inter se pugnare contendit. Interioris deinde hominis deum bonum auctorem esse asseverat, sed corporee carneaeque materiae conditionem ex diabolo originem duxisse communiscitur. Impetit post haec catholicum de Christi Domini incarnatione mysterium. Et perinde quasi apostoli eorumque successores in hocce maximo fidei nostrae articulo aberraverint, ita ratiocinatur: *Atque unquam eo usque eorum vanitas pervenisset, ut non Unigenitum, qui Patris finibus descendit, Christum, Mariae cujusdam mulieris esse dicerent filium, ex sanguine, et carne, et reliquiis mulierum spurcitis generatum.* Non ergo credebatur Manes unigenitum Dei Patris Filium vera et corporea carne indui potuisse, aut in mulieris utero gestatum, aut denique Mariam veram ipsius Dei Genitricem existisse. Quam vero haec probis viris, Marcello et Archelao, sacris in litteris eruditis, summaque erga religionem pietate praeratis, odiosa fuerint, lector ipse perpendat. Nobis etenim non sine maximo nostri animi morore ad has similesque blasphemias animadvertere haud licuit.

4. Marcello itaque ejusmodi epistola lecta, absque ulla mora ad Manetem rescribere statuit, suis hisce epistolis curatus ut, eo impostore Cascharam accito, is cum Archelao episcopo concertationem iniret, ut catholicae religionis veritates magis atque magis patecerent. Paucis autem Marcello suam epistolam absolvit, et ut sermonis gravitatem undique servaret primo hocce majestatis titulo usus est, videlicet, *Marcellus vir notus, Manichaeo qui sibi per epistolam indicatus est, salutem.* Deinde in epistolae corpore, simulat sensum litterarum, quas per Turbonem acceperat, non intelligere, nisi forte (ait) *tu praesens exponas nobis, per verba, singula, sicut per epistolam promissisti.* Cum igitur isthaec epistola Marcelli, Turboni deferenda traderetur, nulla hic persuasione adduci potuit, ut ad Manetem remigraret, *Memor* (ait Archelao) *itineris laborum, et rognat alium pro se dirigi, abnegans ultro se ad illum reversurum, aut communionem cum eo aliquam fore.* Sed cum Turbo ad Manetem reverti obsisteret, nihilominus a sua sententia Marcello non destitit. Nam accito uno ex pueris suis, Calisto nomine, praecipit proficisci. Qui, triduo elapso, ad Castellum Arabionis, ubi Manes se receperat, pervenit. Tum autem Manes hac accepta epistola, partim latrabatur, quod apud Marcello sine ulla prolatione vocaretur; partim vero quid mali animus illi praestigebat discipuli Turbonis remorator. Interim tamen audacissimus homo iter aggregi minime distulit. Et, duodecim secum assumptis juvenibus, virginitatem colere affectantibus, qui officioso comitatu ei assisterent, Cascharam profectus, ad Marcelli aedes pervenit. Ubi cum de Turbone incessum postulasset (Is enim post ejuratam sui magistri superstitiosam sectam, et hujus arcanis fabulosisque erroribus sancto episcopo patefactis, multisque muneribus a Marcello donatus, in Archelai episcopi domum residere jussus fuerat), Manes, inquam, ad Marcellum salutandum ingressus est. Quem cum Marcello intueretur, lepido hisitorum coram se sistere sibi visus est. Magis aptum propterea ad jocosi peragendos quam ad religionis negotia et dogmata discutienda. An non hujus incessus, indumenta, et effigies, gestus, instrumenta, quae deferrebat et ornatus, gravem ac serium quemque hominem cachinnos

A ingeminare coegissent? Qualem se Marcelli oculis videntum exhibuisset, Archelaus hisce describit verbis: *Habebat enim calceamenti genus quadrisole, quod vulgo appellari solet; pallium vero varium, tamquam arina specie. In manu vero validissimum baculum tenebat ex ligno ebilino. Babylonium vero librum portabat sub sinistra ala; crura autem etiam obtexerat colore diverso, quarum una rufa, alia veluti prasini coloris erat. Vultus vero ut sentis Persae artificis et bellorum ducis videbatur (a).*

5. Cum itaque primum in hunc hominem Marcelli oculos coniecit, statim omnes verisycopantha artes apprimere perscepit, et propterea, eo quasi neglecto, omnique semoto colloquio, illico ad Archelaum mittit. Qui cum Manetem sibi adesse conspiceret, maximo religionis studio actus, invadere eum animo urgebatur, vix odium in impostorem praeconeptum cohilere valens; ad quod vehementius incitabatur ex ipso habitu, ipsius figurae specie, et potissimum ex secreta Turbonis omnium impietatum confessione sibi facta; horumque execratione, quam gravius sanctissimi Iulii Pastoris cor contixerant. At vero prudentissimus Marcellus, omni contentionum studio sublato, utrumque audiri, decernens, viris primariis illius urbis in suam domum accitis; quos inter, quatuor etiam iudices, religione gentiles elegit: Manippum videlicet, grammaticum et in rhetorum disciplinis peritissimum, Aegileum archiepiscopum nobilissimum et litteris apprime erudum, Claudium et Cleobulum fratres, in rhetorum artibus pariter exercitatos, frequentem habendum conventum decernit. An vero conventus nomine synodus quaedam sit intelligenda, non facile definiri potest. Eo vel maxime, quia ejusmodi conventum, non in Ecclesia, sed in Marcelli domo congregatum fuisse Archelaus affirmat; tum quia *Judices religione gentiles* quatuor in Manetis causa electos fuisse disertis verbis descripsit. At duo haec, affirmativam propugnantibus partem minime incommovent. Aliae enim synodi, sive concilia, in palatiis imperatorum et principum quandoque coacta fuere, ut de Trullano Constantino coacto legimus. Aliis quoque conciliis etiam generalibus interesse posse ethnicorum philosophis fuit permissum, ut potissimum ex concilio Niceni primi actis, seu historia, satis perspicue patefactum est. Affirmativa pariter opinioni synodici libelli auctor suffragatus est. Ait quippe Manetis errores in synodo quadam Mesopotamiae a magno illo Archelao Cascharam episcopo fuisse damnatos (b). Qui dicendi modus argumento esse potest laudati libelli auctorem conventus vocem pro concilio interpretatum fuisse. Sed nemo veterum (subijcit P. Natalis Alexander) synodi hujusmodi meminit. Quod argumento est, confictum esse (c). Sed veterum scriptorum silentium, Cyrilli Hierosolymitani videlicet et Epiphani, ad quod doctissimus P. Natalis provocat, quorsum confectionis argumento esse possunt? An ergo apud P. Natalem majus pondus duorum scriptorum silentium obinet quam unius Archelai testimonium, qui et disputationis et coacti conventus fuit auctor? Dabo quidem nullum alium episcopum praeter Archelaum huic conventui interfuisse. Quid vero? nunquid presbyteros, et reliquam illam cleri partem quae saltem in Cascharea urbe morabatur, ab eo coetu abfuisse arbitramur? Id nequaquam dabo. Nam Archelaus ille episcopus de tali disserens coetu, hunc magnificentum appellat conventum, ita ut domus Marcelli, quae erat immensa, repletur ex his qui ad

(a) Archelaus. in disput. adversus Manichaeos, apud Zacagnium, pag. 25, qui addotavit baculum ex ebano gestasse prophetas, hoc est sacram rerum interpretes, ut ex Callisthene probat Ducangius in Glossario.

(b) Photius, ad cujus verba animadvertens Christophorus Wolfius sic annotavit: *Ita a pluribus voca-*

tur Archelaus CARRHARUM, quod genuinum urbis nomen est, episcopus. Sed in aliis Codd., Holsteinianis nimirum, legi Cascharam. Consule cap. ultimum hujus nostri libri.

(c) P. Natalis Alexand. Historia Ecclesiastica saeculi III, cap. 3, § 2.

audiendum fuerant convocati. Sed, præter eos qui ad audiendum convocati fuerant, ibi electos iudices in excelsiori loco considentes exstitisse, idem Archelaus testatus est.

6. At præcedentes conjecturas et synodici libelli testimonium, tamquam infirma prorsus labare videntur, si ad Photii (a) historiam oculos convertamus. Qui non tantum ejusmodi res ab Archelao, Cascharam episcopo, contra Manetiam gestas aliter describit; verum etiam indicavit conventum illum, illamque hominum collectionem, synodi nomen haudquamquam posse obtinere. Narrat quippe quemadmodum Manes profugus, in Mesopotamiam adveniens, defectionis sui zizania serere incepit: *Sed Cascharam episcopus (ait) cui nomen Archelaus, vir sacer, divinarum humanarumque rerum peritissimus, collecta Græcorum, seu gentilium auditorum, manu, ne Christianis judicantibus veritas per favorem triumphasse videretur, instituit adversus Maniam cognomen pia disputatione, impiissimum hominem ita padeffecti et confusavit, ut inde statim aufugeret (b).* Si ergo, auctore Photio, Græcis gentilibusque datum fuit disputationi interesse, ne Christianis judicantibus veritas per favorem triumphasse videretur; cur quoque sensu illorum hominum Græcorum, sive gentilium, multitudo, atque collectio, synodus poterit appellari? Laicis enim viris, et maxime a Christi nomine alienis ne de fidei rebus atque dogmatibus judicarent semper et ubique cautum est. Quemadmodum catholici contra heterodoxos, ab Ecclesiæ incunabulis ad nostra tempora usque, omni conatu propagarunt. Hæc, inquam, ego quoque animadvertens, plane didici Photi laudatam narrationem præcedentibus conjecturis potius robur adjicere, quam eas conjecturas et synodici libelli testimonium infirmare atque evertere. Gentiles enim illi tamquam auditores et testes conventui interesse debuerunt; ne suspicio quandoque gravis in populo et plebe oriretur *judicantibus Christianis*; hos favorem potius quam veritatem persecutos fuisse, maxime cum justitie et æquitatis jactura. At id fieri quid prohibet? Nonne ad Hierosolymitana concilia universa credentium multitudo convenit? Tamen solos apostolos judicasse, contra Blondellum aliasque hereticorum turbas, catholici certissimis argumentis demonstrant. Quam disputationem in præsens aggrediamur minime oportet, ne extra eorum canere videamur, atque hoc illucque vagari, quemadmodum Beausobre facere consuevit.

Cum itaque hæc omnia mecum reputassem, minime adduci potui ut mihi persuaderem prorsus confictam esse illam diocæsanam synodum, in qua, absolute Archelai disputatione, Manetis erroribus saltem anathema dictum fuisse probabilius existimus. Quod forte evidenter ex illius disputationis Actis colligeretur, si temporum injuria atque interpretum ignavia, aut corrupta aut depravata non exstiterent. Singula autem hujus nebulonis prava dogmata ab Archelao disputante ex Scripturis potissimum improbatæ et condemnatæ fuisse, inter ceteros unus Cyrillus Hierosolymitanus a-severat, qui annotatis variis Scripturarum testimoniis, hæc subdit, scribens (c): *His et aliis ejusmodi pluribus prosternabatur draco, talibusque concertationibus Archelaus superavit Manem, ita ut rursus inde fugeret perinde atque antea ex carceribus.* Superato itaque et convicto Manete fugam arripere, quemadmodum ex carceribus, statuit, ut videlicet non tantum pudorem et confusionem vitaret, verum etiam concitatum in se populi furorem, quo ad necem querebatur, declinaret. Et mortem quidem minime evasisset, nisi Marcellus atque Archelaus, omnium suarum virium conatus adhibuissent ad vehementem horum rabieum cohibendam. Cum ergo in

A hac causa seu iudicii genere, ea omnia concurrant quæ in conciliis contra Christianæ fidei reps haberi solent, nihil ob stare poterit quin conventus nomine, concilium tum Cascharam habitum fuisse intelligamus. Jam vero tandem Beausobrianas censuras attendamus.

7. Multum operis tamen Beausobre (d) impendit ut sensim hæcienis dicta deiciat atque everiat; et deinde Aetorum fidem ita elevat, ut ea tamquam prorsus commentitia et fabulosa explodenda esse decernat. Sermonem suum potissimum ab eo narratione orditur, quam iis Actis cum Tillemontio (e) assutam fuisse arbitramur, quæ, videlicet, duodena Christianorum millia describuntur, hominum nimirum, mulierum, et infantum, qui e urbe digressi in quemdam campum, die ac nocte jejunantes et orantes se receperant. Deum solum invisibilem deprecantur, ut opportunis temporibus super terram et semina pluvias mandare dignaretur. Hunc 55 ritum ibi antiquos Christianos quotannis servasse affirmatum est. Verum cum populus iste, hujusmodi pietatis et religionis exercitiis vacaret, Romanorum milites, non longe ab eo agro seu campo absentes, gravi ducebantur suspitione, turbam tamquam imperialis militiæ infensam illic commorari statuisse ad vim sibi suisque armis inferendam, si temporis opportunitatem invenissent. Illico ergo Romani milites in Christianos dormientes irruere non reformidant, et nullo puerorum mulierumque servato delectu, alios in ore gladii perire cogunt; alios denique (septem millia scilicet et septingentos), post tres dies itineris, Cascharam captivos duxere, ut eos in servitium accepta pecunia darent. Tanti ergo facinoris conscios factus Archelaus episcopus, incunctanter Marcellum, seu Marcellinum, adire festinat, qui, statim apertis omnibus suarum divitiarum thesauris, militibus ethnicis tantam auri partem obtulit, quanta susiciens foret ut illa captivorum multitudo pristina libertate donaretur. Cujus sane animi magnitudinem et maximam charitatem cum non satis militie cohortes mirarentur, statim consilium mutarunt. Nam eorum alii, militari cingulo relicto, et idololatriæ cultu Christo nomen statim dederunt; alii tandem, accepta dumtaxat quarta pecuniæ parte ipsis necessaria pro vaticio, ad pristinas stationes regressi sunt.

8. Primo itaque Beausobre arbitratus est narrationem hanc puram putamque fabulam redolere, et propterea, multis conjecturis innixis, singillatim omnia percurrens, censorium stringit stylium, ut, notatis variis improbabilitatis argumentis, lector inde judicet Acta quæ sub Archelai nomine cum tota illa disputatione circumferuntur, tamquam prorsus supposititia esse rejicienda.

Secundo sibi persuadet memoratum Tillemontium ejusmodi annotatis conjecturis saltem haud refragari, cum dixerit præcedentem historiam ejusdem narrationis signa et characteres præferre. Potissimum, cum admodum difficile reputari debeat duodecim millia Christianorum reperiri potuisse in una eademque civitate, adhuc idololatria regnante. Tillemontium quoque admirationem augere alii, quod tam longo tempore Christianorum populus in spatioso congregatus campo jejunans et orans perseverare potuerit, nisi forte tum Paschalia jejunia recurrebant. Sermonem tandem de Tillemontio claudii; cui cum multæ occurrerent difficultates, præsertim quod tanta populi multitudo, a somno correpta, inermis a militibus se præoccupare siverit, quin jamjam sole occidente ad urbem, ex qua digressa fuerat, regredi deliberasset, ait, hunc inter tot tantosque nodos, inter hos gravissimos scopulos suspensum hæsisse

(a) Photius, lib. 1 contra Manichæos cap. 43, in exordio.

(b) Photius, lib. 1 Hist. contra Manichæos cap. 43, apud Wolfium, pag. 49.

(c) Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 6.

(d) Beausobre, lib. 1 Hist. de Manichæis, cap. 8.

(e) Tillemontius, not. 11 et seqq. in Manichæos.

ne Archelai Acta prorsus conficta affirmaret, judicare maluisse tandem historiam de qua agimus interpretis esse mantissam, quam veluti pannosum additamentum iis Archelai Actis assuere nixus est, sed iis fidem et auctoritatem derogare haud posse (a).

His omnibus non obstantibus, Beausobre, Tillemontii rejecta opinione, ita ratiocinari posse arbitratur, et lectoris animum sequentibus præcautionibus statuit præoccupare. Omnes fabulae (ait) alicui fundamento, ex veris historiis desumpto, solent inniti. Quod in præsentiarum diligentius inspicere ipse volens, illud probabilius hauriri posse credidit ex quodam veterum testimonio, a domino Hyde descripto in opere de Religione vet. Persarum (b). Sed cum istud deinde consulisset, suisque ipso oculis lustrasset, tamquam infirmum labare intellexit; illudque dumtaxat subjicere non detrectavit, ne in fraudis suspicionem apud lectores quandoque veniret. Sic itaque ratiocinatur. Credamus igitur laudatam fabulam alicui fundamento ex vera historia hausto esse innixam.

569. Propterea primo erit supponendum (ait) Marcellum illum, cujus in Actis mentio facta est, vere fuisse hominem clarum et illustrem, ex Romana gente progenitum, maximis ditatum opibus, qui magna auctoritate in Mesopotamia pollebat ob omnium rerum administrationem, qua imperiali nomina fungebatur. Secundo nos quoque supponere oportet populi urbem in campo orantem et jejunantem a militibus deprehensam, hujusmodi religionis exercitiis vacasse servato Persarum cultu et ritibus, minime vero habita ratione ad Christianam pietatem et evangelica instituta, juxta ecclesiasticam traditionem servanda, quibus vel quadragesimalia, vel Quatuor Temporum jejunia celebrari solent. Persas autem statutis anni diebus in campis convenire consuevisse, benedictionem ab invisibili Deo flagitantes pro terræ fructuumque ubertate, asseverat auctor de religione veterum Persarum verba faciens, ut paulo post ipsi observabimus.

Priori itaque suppositione spectata, Beausobre sequentem propositionem, tamquam omnino certam subiecit: Marcellum nimirum, ita amanuensium oscitantem appellatum, verum habuisse omnium Mesopotamiae provinciarum rerum administrationem, iisque populis tamquam verum gubernatorem præfuisse, Aureliano imperante, circa Christi annum 275, quando videlicet devicta Zenobia, Palmyrenos Romanos subegit imperio. Narrat enim Zosimus cuidam Marcellino illarum provinciarum administrationem datam fuisse (c). Quare facile potuit fieri quod nonnulli pro Marcellino Marcellum legerint. Sed in similes errores, veteres passim lapsos fuisse, jam omnibus exploratum est. Hunc ergo Marcellinum, Romanæ gentis ducem, summæ maximæque integritatis virum fuisse, jam plane innouit ex iis experimentis atque periculis quibus multoties quorundam hominum fides animique constantia tentata vix resistere potuit. Quinimmo plerique mortalium, gloriam et honorem sibi nancisci putarunt, quando spe majoris honoris, auctoritatis et imperii obinendi affecti, suis commodis indulgentes, jussit et æquitatis jura despiciere et infringere non erubescerent, rem alienam in suam vertere potuerunt. Palmyreni namque himis ægre ferentes suarum urbium depopulationem, tum Zenobia reginæ dedecus et captivitatem, se ab Aureliani imperatoris tyrannide subducere tentabant; et propterea Marcellino oblatio facta ut ab imperatoris obedientia et fide descisceret, atque cum ipsis, societatis foedere inito, universum tum Mesopotamiam, tum Orientis regnum sibi vindicaret. Horum consiliis atque blanditiis Marcellini animus cum restitisset,

A supremum sibi illius gentis dominatum dari constantissime recusavit, diligentius potius inquirens, ut, semotis omnibus defectionis studiis, Romano imperio, a quo fuerant debellati, servirent. Rem tamen ad Aurelianium detulit, ne, in dies magis populari seditione crescente, servitutis jugum quo tenebantur infringere. Esse igitur potuit (concludit Beausobre) ut Marcellinus in Christianos horumque religionem propenderet.

Ad alteram deinde suppositionem quam Beausobre præmiserat jam gradum facit, eamque nimis nutare asseverat. Nam quis sibi potuit confingere Romanos milites, sub disciplina eorum qui exercitiis solent præesse, ita fuisse immanes ut exitio dare voluerint inermem infantum et mulierum multitudinem, quæ reipublice obtemperabat? Quæ probabilitate caret quod captivas duxerint personas liberas atque innocentes. Quæ si ex Persica gente fuissent, milites suspicari potuissent illic in campo, tamquam hostes, congregatas, ut terras jam sub Romano imperio existentes gladio invaderent. Quare cum illorum captivorum innocentia postmodum comprobata fuisset, illius provinciae supremus administrator jubere debebat ut absque ulla pecuniarum solutione pristinae libertati donarentur.

Ad tertiam quod attinet suppositionem, non videlicet de Persarum 57 supplicationibus superstitioso cultu celebratis ageretur, D. Hyde id voluisse indicare (d) primo Beausobre arbitratus est. Cum videlicet quasdam magorum caeremonias, similitudinem aliqualem habentes cum nostris, baptismi et Eucharistiae ritibus descripserit, ductus testimonio quod perperam D. Chrysostomo tribuitur (e). Hocce testimonium in notis subiecit, nimirum: *In suis etiam sacris habebant Mithriaci lavacra, quasi regenerationis, in quibus tingit et ipse (scilicet sacerdos) quasdam utique credentes, et fideles suos, et expiatoria delictorum de lavacro reprimunt, et sic adhuc initiat Mithræ. De hoc in Justino martyre et Chrysostomo legitur. Hi ergo*

C per singulos annos, post messem trituratiorum ascendebant in montem aliquem, qui vocatur, lingua eorum, mons Victoriæ, habens in se quandam speluncam in saxo, fontibus et electis arboribus amantissimus; in quem ascendentes et lavantes, se offerebant, et orabant in silentio, Deum tribus diebus. Edificium hocce haud male esse constructum idem Beausobre asseverat. Sed fundamentum, cui nititur, prorsus labare atque ruere contendit. Cum nec martyr Justinus nec Chrysostomus id affirmaverint. Quinimmo (ait) testimonium mox laudatum, ex auctore Operis Imperfecti in Mathæum desumptum est, quod opus non nisi fabulosis narratiunculis est refertum. In eo quippe de magorum supplicationibus minime sermo est, bene vero de quadam traditione a Christianis Orientalis communionis generatim approbata dissemitur, de qua Iulacientius se verba facturum promittit, cum de Manichæorum apocryphis scripturis disputabit. Quare sensim styllum etiam in D. Hyde convertit, lectores admonens ne sine diligenti examine veterum testimoniis, etiam a viris doctis laudatis, se subscribant; qui, quamvis in eorum operibus nec mentiri nec verba vendere sibi proposuerint, tamen in similibus locis laudandis atque annotandis allocutione laborarunt.

D 10. Paulo fusius autem hac describere me oportuit, judicatorius deinde an nugari voluerit Beausobre, vel an, semoto omni parium studio, quemadmodum gloriatur, veritatem fuerit prosecutus. Et primo quidem, quod attinet ad Justinum, fateri eorum, vel Beausobre oscitantem hujus Opera percurrisse, vel saltem lippis ea lustrasse oculis. Sanctus enim martyr tribus in locis potissimum de Persarum ritibus,

(a) Beausobre, *ibid.*, pag. 88, in fin.

(b) Thomas Hyde, de Religione vet. Persarum cap. 4.

(c) Zosimus, *Historiæ lib. 1.*, pag. 55 Græcæ edi-

tionis.

(d) D. Hyde de Religione vet. Persarum, cap. 4, pag. 113.

(e) Beausobre, *ibid.*, pag. 50, 51.

mysteriis atque cæremoniis locutus est, atque ea recensuit quæ D. Hyde ex Chrysostomo de veteri horum religione annotavit. Primum ejus testimonium legitur in apologia pro Christianis, quam vulgo secundam appellant (a); in qua eucharistici sacramenti faciens mentionem, hujus veritatem evangelicis Christi verbis probat, subdens deinde: *Quod quidem etiam in mysteriis atque initiis Mithræ fieri docuerunt per imitationem pravi dæmonis.* Persæ igitur, a dæmonibus edocti, in eorum supplicationibus et solemnibus initiis sacram Christianorum mensam imitari sagtebant. Eo tamen servato discrimine (ut subdit idem Justinus), quod namque panis, et poculum aquæ in sacrificiis, sive re divina ejus qui initiatur, ponatur, verbis quibusdam additis, aut certe scitiis, aut cognoscere potestis. Id autem etiam Manichæos facere consuevisse, opportunius, suo loco, ex Leone Magno observabimus. Videlicet cap. 9 secundi libri hujus historie.

Rursus Persas in antris atque speluncis, supplicationes atque nefanda mysteria celebrasse, præsertim quando Mithræ initia, celebrabantur, idem Justinus in dialogo cum Tryphone hisce verbis explicavit: Porro quando illi, qui Mithræ initia tradunt, e petra eum natum esse memorant, et spelum, seu specum nominant eum locum, ubi initiari ei 58 credentes perhibent. Denique loquens de Christi Domini nativitate in Bethleem, narrat quemadmodum Joseph non haberet quo diverteret, in specum quemdam vico proximum concessit, atque cum ibi essent, enixa est Maria Christum, et in præsepio posuit, ubi eum ex Arabia venientes magi invenerunt. Pauci deinde interjecis addidit: Propterea verba ejusmodi eos qui Mithræ mysteria instituerunt in loco qui apud illos spelæum sive specus vocatur, suos initiare, sua urcana peragere diaboli instinctu incitatos. Hos ergo ritus et cæremónicas in antris atque speluncis Persæ et magi exercebant; eo quasi ducti consilio, ut diabolo servirent, Scripturis novi et veteris Testamenti abutentes, quibus se divinis Christianorum institutis atque mysteriis conformari simulabant. Non itaque corrui fundamentum illud, ex quo præcedens narratio desumpta est. Sed firmitus illud stare oportet, cum scriptores, qui post Justinum floruerunt, forte ex hujus dictis et auctoritate, Persarum ritus cæremónicas et supplicationes fuerint mutuati. At Chrysostomum nullam prorsus de hisce Persarum ritibus mentionem fecisse, quis contendere posset? Quid enim? Forte Chrysostomi silentium testimoniis Justinii martyris officere poterit? Is enim floruit cum jam Persarum et magorum religio Mesopotamiæ cæterisque illis provinciis maxime dominabatur, et Christi nomen nondum, aut vix, li habitatoribus fuerat annuntiatum (b). Contra vero Chrysostomi ætate, quamvis Christiana religio huc illucque ibidem propagata fuisset, cum magiæ et idololatriæ exitio (c), hæc tamen ubique prorsus abolita non erat, ob illarum gentium feritatem, quæ majorem instituta sequentes, soli summos honores tribuere non reformidabant, ut testatur ipsemet Chrysostomus hom. 11 ad populum Antiochenum. Neque tandem Beausobre D. Hyde exagitare oportebat, quod Opus Imperfectum in Mathæum, veluti Chrysostomi setum laudaverit. Illud enim plerique antiquorum Chrysostomo adjudicaverunt; et in secundo tomo Operum illius veteres editores excudi curarunt, quod passim in cod. mss. hujusmodi homeliæ eidem ascribantur (d). Quare cum diligentiori studio deinde recentiores de harum homeliarum auctore inquirere volentes,

A atque in præfatis homeliis aliquos Ariani dogmatis nævos offendissent, variisque interpolationibus, et corruptionibus, atque mantissis fuisse lustratis conspexissent, meliori judicio arbitrari sunt a Latino scriptore fuisse compositas, et ab homine læsæ fidei, iisdem nævis atque additamentis refertas. Nemo horum tamen affirmare ausus est, puras putasque fabulas in iis contineri, quemadmodum Beausobre fassus est (e).

10. Jam vero Beausobre ad Manetis epistolam, quam Marcello per Turbonem mittere curavit, gradum facit, quam integre Gallicè reddidit, ejusmodi opus laudare non erubescens, veluti apostolorum stylo conscriptum, et S. Pauli apostoli phrasibus loquendique formulis undequaque referunt. Quæ duo convenire haud possunt neophyto viro, a paucis mensibus in Scripturis sacris percurrendis versato; aut feroci, barbaro, atque impio, qualem veteres scriptiores Manem fuisse affirmarunt. Sanctum Paulum deinde Manichæos venerari subijcit, sibi perperam persuadentes ex hujus sancti apostoli scriptis fundamenta haurire posse ad probandum tum duorum principiorum existentiam, tum naturalem hominis corruptionem, maxime cum Paulus inter ceteros apostolos suos coetaneos plus laboraverit, ut Christianorum Ecclesiam a jugo Mosaicæ legis solveret. Hæc ergo, et id genus multa alia concessit Beausobre in Manichæicæ epistolæ expositione et describenda hæretici hominis cum Archelao Cascharæ episcopo disputatione. Quorum aliqua cum nos referre pudeat, silentio prorsus occulere 59 duximus necessarium; cætera vero, cum potius ad Manichæicam philosophiam, mores, cultum et disciplinam pertineant, rerum ordinem non servare stantes, singula suis apte locis aut explicare aut rejicere conabimur.

CAPUT VIII.

Manes Caschara digressus, latebras querens, in Diodoridem, ejusdem urbis vicum, seu paræciam, se recepit. Cum Diodoro presbytero novas de fidei dogmatibus concertationes aggreditur. Admonitus Archelao, primo Diodoro dedit epistolas, de quibus verba faciens Beausobre, nugis ecclesiasticam disciplinam evertere conatur. Adveniente deinde Archelao Manes incassum fugam tentare nisus est.

C 1. Manes ibi Persarum odium declinasse, et Cascharæ judicium, quod paulo ante memoravimus, superasse sibi videbatur, et in singulis multa fraude et dolis usus esset; tamen in suæ vitæ securitatem, atque præsidium latebras querere coactus, in additam partem, seu ignobilem vicum, dioceseos Cascharæ secessit; atque ibidem, omnibus testibus præcedentis suæ nequitia et flagitiorum procul amotis, cum quodam presbytero, illius paræciæ rectore, de religionis dogmatibus concertationem habere deliberavit. Solusne, an vero cum iis discipulis virginibus (videlicet continentiam extrinsecus affectantibus) quos secum ex Arabione Castello adveniens Cascharam duxerat, certo affirmare haud possumus. Illud nobis ex laudatis Actis innotescit, statim profectum esse ad quemdam Diodorum, ab Epiphano Tryphonem appellatum, qui Christianorum paræciam præerat, ut cum isto disputationes iniret. Cyrillus hujus paræciæ locum vicum vilissimum appellat (f). Qui suffragatur Photius scribens: Hinc profugus, vicum quemdam ignobilem occupat, ibique rursum impietatem suam fovere et patefacere satagit (g). Sed nullam facit prorsus mentionem de Diodoro, seu

(a) Justinus martyr, apologia 2 pro Christianis, et in dialogo 8 cum Tryphone, pag. mihi 296 et seqq. Consule Leonem Magnum, serm. 6 de Epiph. et aliis in locis.

(b) Justinus martyr floruit circa Christi annum 161, Chrysostomus vero quinto Ecclesiæ sæculo.

(c) Eusebius, Hist. Eccles. pag. m. 222.

(d) Consule Gulielmum Cave sæculo Arianorum pag. m. 215.

(e) Beausobre, ibid., pag. 93.

(f) Cyrillus Hierosolymit., catechesi 6.

(g) Photius, lib. 1 contra Manichæos, cap. 13, pag. mihi 51.

Tryphone presbytero, quem Manes novis disputationibus aggredi et exagitare tentavit. Is ergo, quamvis pietate, pura religione, ceterisque virtutibus, præ aliis ibi existentibus emineret, parum tamen nihilumque cum in sacris litteris esset versatus, facile potuisset decipi a Manete, qui eum in suam sententiam perducitur sibi blandiebatur. Istæ tamen opinio hæreson auctorem fellellit. Nam presbyter vix auditis blasphemis in quas novorum dogmatum architectus eruperat, Archelaum episcopum admonuit, instructionem, opitulationemque sibi dari expositulans. Archelaus statim prolixam ad suum presbyterum scripsit epistolam, quam Beausobre veluti suæ Historiæ minus dignam, aut suis studiis parum accommodatam, nec Gallicè reddidit, nec in suum transtulit opus (a). Hujus tamen epistolæ inscriptioni, nodum in scripo querens, insidit; in qua cum duo offenderit sibi suspecta, nisi allucinatione (ait) laborem, perspicue patetascunt, ipsam, Archelæi ætate, conscriptam non fuisse. Horum alterum est, ibidem sine episcopo unam Ecclesiam fuisse fundatam, cui solus presbyter præerat. Quare minime mihi persuadere possum (subijcit), tercio currente Ecclesiæ sæculo, neque in urbibus, neque in suburbis, seu vicis, 60 aliquas Ecclesias fuisse fundatas, quibus episcopi non adessent. Quando autem Ecclesia fidelium multitudine nondum satis increvit, episcopi nonnisi diaconos habebant, qui sibi ipsis subessent; sed nec episcopi erant, quamvis sic appellarentur et omnes sacras obirent functiones. Verum, nonnisi longo tempore post, ejusmodi episcopi rurales, seu chorepiscopi, omni superiori auctoritate denuoti fuere; coacti proinde ad presbyterorum ordinem descendere. Diodorides ergo castellum erat, seu suburbium, quod tum episcopum habebat, prout innuere videtur D. Assemanus in Bibliotheca Orientali (b).

2. Priori hac difficultate præmissa, quam gravissimam esse Beausobre arbitratur, statim ad alteram descendit, quæ magis Archelæi epistolam suspectam reddit. Supposito ergo (ait ipse) quod episcopi in villis atque oppidis non haberent nisi simplices presbyteros, qui plebibus præessent, saltem extra omnem dubitationis aleam positum censi debet, ab eorum episcopis *fratrum* nomine, minime *filiorum* appellari; maxime cum sua scripta ad eos dirigebant. *Filiorum* vocabulum diaconis dumtaxat convenire confingit, cum proprie episcoporum sint ministri in sacris obediendis. Quare sibi persuadet nullibi exemplum reperiri posse quod tribus prioribus sæculis episcopi, ad presbyteros epistolam dantes, *filiorum* vocabulum in inscriptione posuerint. Hactenus Beausobre.

Num igitur lectores fabulis credere vult cogere? Quæ, licet multo studioso artificio compositæ videantur, verbis atque sententiis adjuvantur, fidem tamen nullam auctoritatemque sibi vindicare possunt, nisi apud stupidos bardosque homines, ecclesiasticæ hierarchiæ hujusque vetusti ordinis et œconomis prorsus ignaros. Neque eum juvat ad trium

A priorum sæculorum ecclesiasticam historiam sine ullo auctore provocare. Nam inprimis discrimen afferre oportebat, quod intercedit inter aliquem particularem fidelium cœtum sub uno legitimo pastore congregatum, episcopo videlicet, et locum illum in quo fideles ipsi ad suos habendos conventus conveniebant. Quando nimirum Dominicus, id est solis diebus, divini mysteria sub uno præside celebrabant, et in his de Christianæ religionis rebus agebatur. Utrique autem Ecclesiæ nomen fuisse accommodatum quis ignorat? Quando igitur de Ecclesia in priori sensu accepta affirmatur hæc sine episcopo esse non potuisse, et unamquamque suam et unicam habuisse episcopum præsentem, quem veteres, ut Justinus et Tertullianus summum sacerdotem appellaverunt (c), id jam intelligi oportere de episcopatu secundum veterem et novam Ecclesiæ hierarchiam, omnibus exploratum esse debet. Quia vero Ecclesiæ, sic priori modo specialit, ut plurimum, tunc potissimum non angustis contrahantur terminis, sed in longinqua spatia se extendebant, plures quandoque urbes, suburbia, pagos, castella, rura, idque genus alia comprehendendo, non unicuique pro omnibus hujus Ecclesiæ fidelibus sufficere poterat mysteriorum agendorum locus, nec unus sacerdos; et ideo intra eamdem diocesim, quam Ecclesiam appellabant, plures debebant fieri sacri conventus, diebus Dominicis potissimum, quibus sacerdotes præesse debebant, tum docendo populum, tum sacram synaxim seu collectam peragendo.

3. Ne vero in his conscribendis læsæ fidei hominibus videar fabulari, ejusmodi fuisse ecclesiasticam disciplinam, secundo Ecclesiæ sæculo currente, jam ex Tertulliano et Justino martyre innoscit (d). Is enim in sua apologia edita pro Christianis, et Romano imperatori Antonino Pio oblata, sacrorum horum conventuum, etiam in oppidis et ruribus a Christiano populo inhabitatis, die Dominico celebratorum, apertam fecit mentionem; 61 singula pariter describens, vel quæ a præpositis peragebantur, vel quæ populus fauste acclamabat, vel quæ denique ab ecclesiasticis lectoribus ex apostolorum et prophetarum commentariis recitabantur. Quæque omnia, post præsentis orationem, qua populus instruebatur, et ad imitationem tam pulchrarum rerum hortabatur, totius conventus preces exiciebant; et deinde consecratum panem et consecratum vinum aqua mixtum cuique præsentibus distribuiebant. Absentibus autem per diaconos mittere consueverunt. A qua quidem sacrorum munus participatione minime privati erant qui, agilitudine, captivitate, vinculis, vel alia quacumque causa præpediti, Solis die cum frequenti populo sacro conventui interesse non poterant. Quemadmodum et peregre advenientes hospitio concludebantur. Etenim præpositorum eorumdem munus erat iisdem opitulari, quia præpositus omnium indigentium etiam curator erat. Itaque ex Justinii verbis, quæ ad calcem subijcimus (e), ita contra Beausobrianas nœnias ratiocinemur necesse est.

D lectoris quiescente, præsidens orationem qua populum instrui, et ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortatur, habet. Sub hac consurgimus communiter omnes, et preces fundimus, et, sicut testimur, precibus paratis, panis offertur, vinum et aqua, et præpositus idem, quantum pro virili sua potest, preces et gratiarum actiones fundit et distributo communicatioque fit eorum in quibus gratias sunt actæ cuique præsentibus; absentibus autem per diaconos mittitur et quod ita colligitur apud præpositum deponitur; atque ille inde opitulatur, pupillis et viduis, et his qui propter morbum qui aliquam aliam causam egent, quæ in vinculis sunt, et peregre advenientes hospitibus. . . . Solis autem die communiter omnes conventum agimus. Justinus Apologia vulgo secunda dicta circa finem, pag. m. 98, 99.

(a) Beausobre, lib. 1, cap. 40, pag. 413.

(b) Assemanus, tom. II Bibliothecæ Orientalis, dissert. de Monophysitis.

(c) Tertullianus, libro de Baptismo.

(d) Justinus martyr, apologia secunda.

(e) Atque in omnibus quas offerimus oblationibus benedicendo laudamus Factorem omnium per Filium ejus Jesum Christum, et Spiritum sanctum; et Solis qui dicitur die, omnium qui vel in oppidis vel ruri degunt in eundem locum conventus fit: et commentaria apostolorum aut scripta prophetarum, quoad tempus fert, leguntur. Nota Scripturarum lectiones juxta temporum varietatem fuisse digestas, etiam secundo currente sæculo. De quo usu latius verba facimus in notis ad epistolam S. Leonis M. quæ est ad Terribinam Aguricensensem, occasione ejusdem fragmenti quod hactenus eruditi desiderarunt. Deinde (subijcit Justinus),

Secundo jam currente Ecclesie sæculo, et adhuc sævientiſſibus, cum Judæorum, tum ethnicorum perſecutionibus, ita Chriſtianorum populus increverat, ut non tantum in inſignioribus urbibus, ut ait Eusebius, sed in oppidis et ruribus, Domingo die, omnes fideles communiter conventum agerent, in quo Ecclesiarum præpositi, seu præſidentes, rem divinam agebant. Quare si unicuique Ecclesie unicuique tantum episcopus præerat (a), quemadmodum ex canonica Joannis Epistola comperimus habemus, et ex episcoporum ſucceſſionibus, ab Egeſippo, Tertulliano, deſcriptis, intelligimus impoſſibile prorsus illi fuisse, eamdem die, e loco in locum excurrere, totam diocæſim luſtrare, et expectatam populi frequentiam et multitudine eos conventus facere et absolvere, de quibus in præſentiarum ſermo eſt. Nec præterea arbitrari hæcbit uniuscuiusque diocæſis Chriſtianum populum, die Dominico recurrente, omnibus aliis ſepoſitis curis, ex qualibet diocæſis parte, ad episcopales ſedes confluere poſſiſſe. Nam imprimis Juſtinus, in 62 oppidis et ruri sacros conventus habitos fuisse aſſeverat. Tum deinde locorum diſtantia, longiora linaera mulieribus et pueris ſenibusque aggredi vetuiſſet; atque tandem facile ab imperiæ ſubſtitutis miniſtris comprehendere poſſent, si turmatim, ſtatutis horis, in quendam determinatum locum, coram proprio et unico episcopo ſe debuissent colligere. Episcopos enim ad necem tum ſemper ab imperatoris miniſtris perquiſitos et comprehenſos fuiſſe, cum ex Ignatii, Polycarpi, Petri et Dionyſii martyrio, cum ex Romanorum episcoporum qui uſque ad Juſtini tempora Petri thronum conſcendere meruerunt glorioſo ſine ſatis ſuperque exploratum eſt.

3. Si itaque iis conventibus in oppidis et ruri Dominicis diebus celebratis aſſiquis præſidens et præſectus, qui rem ſacram faceret, communiter præerat, jam cedit primum Beausobrianum commentum: videlicet, episcoporum et præſbyterorum vocabula primis tribus prioribus ſæculis uſurpata fuiſſe ad eandem perſonam, auctoritatem poteſtatemque ſignificandam. Hanc enim canonicam poſt Aetium recantantur Blondellus, Salmaſius, cæterique puritanæ ſcholæ magiſtri. Qui ad pravum ſenſum Actorum (b) et Pauli verba deloquentes, unam alque eandem fuiſſe, nedum apoloſolorum temporibus, ſed ſubſequentibus ſæculis, præſbyterorum et episcoporum dignitatem et poteſtatem perperam contendere auiſunt, quorum natiſſa ſellere præſentis otii eſſe haud poteſt. Præſertim cum inter cæteros clariſſimos viros qui de hocce diſcrimine diſputarunt doctiſſimus Petavius abundantiſſe (c) id præſterit. Nos vero, ut ultro fortius perſtringamus Beausobre, ſatius duximus ad illum Joannem præſbyterum provocare, cuius meminit Irenæus apud Eusebium, (d) vel ad Irenæum ipſum qui ſolo præſbyteri munere Lugdunensi episcopo Photino ſuperſtite fungebatur; vel ad

A Achillam, præſbyterum Alexandrinum, eo tempore quo Theonas et Petrus eam Eccleſiam regebant. Et Origenes qui præſbyter a Palæſtina episcopis præter Demetrii voluntatem apud Cæſaream fuit ordinatus. Nobis autem præſbyteros, ſecundo habente et tertio ineunte Eccleſie ſæculo, impari habuiſſe in divinis rebus agendis cum ſuis episcopis auctoritateſſi et juridiſſione, inter alios auctor eſt Tertullianus (e), qui horum miniſteria episcoporum iuribus opponens et comparans, ait: *Summus sacerdos, qui est episcopus, jus habet dandi baptismum; deinde præſbyteri et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritate, propter Eccleſie honorem, quo ſacro, vobis pax eſt.* Tres ergo eccleſiaſticos ordines Tertullianus diſtinxit, ſua unicuique jura tribuens. Non enim dixiſſet præſbyteros et diaconos sine episcoporum auctoritate tingere non poſſe, ſi utriusque episcopo nimirum et præſbytero fuiſſet communis honor atque poteſtas. Cui ſane concinunt Carthaginienses et vetuſtiſſima catholica Eccleſie leges, in Conſtitutionibus quæ ſub apoſolorum nomine circumferuntur ſcripto conſignatæ: (f) et illa poſitiſſimum, quæ cautum eſt ne præſbyteri et diaconi ſine ſententia episcopi aliquid perſecere poſſent, quemadmodum ne in ſeſo proprio episcopo parochias ſibi assignatas deſerere auderent. Si igitur, veteri Eccleſie diſciplina et ordine 63 ſpecialiſſe, alia erant episcoporum ſuprema jura, alia vero præſbyterorum ſimplicium, qui in ſuis obeundis muneribus ab episcopis omnino pendeabant, minime intelligere poſſumus quo animo, quoque fundamento ductus Beausobre conſiderare poterit Diodorum, seu Tryphonem, qui tertio yergente Eccleſie ſæculo, ruralem ſeu ſuburbanam regebat parochiam, Archelao proprio episcopo præſente, ab ea conſeſſione minime deſtituiſſe, aut deſistere poſſuiſſe, ad quam Mares audaciſſe eum provocaverat? An ei licuiſſet coram proprio episcopo, cuius legatione in rectoris aut præſidis munere fungebatur, cum hæretico et verſuto homine diſputare? Qui id facere ſine injuria poſſuiſſet? Quandoquidem et episcopo præſente, nec tingere, id eſt baptizare, vel aliquid aliud ſacrum munus obire debuiffet; nam idem Tertullianus (g), mox laudatus, præſbyteros, diaconos cæterosque ex clericali militia homines admonet, ne ſibi aſſumant dicatum episcopi officium episcopatus, ad æmulationem maxime præcavendam, quæ ſchiſmatis mater eſt. Munus autem docendi, de fidei dogmatibus diſputandi et definiendi, vel in conciliorum cœtibus, vel in aliis conventibus, ad episcopos vi ordinationis eorumdem pertineſſe, exploratiſſimum eſt. Quare cum quidam præſbyteri rurales ſuburbani, quarto et quinto Eccleſie ſæculo, ſua ordinationis jura prolataſſe conarentur, lemerariis ausibus ſibi episcopalia munera illicite uſurpaverint, ſacro miniſterio, tam ab apoſtolica ſede, quam a totius orbis episcopis, privati et prohibiti fuerunt, ut in ſua epistola Damascus papa declaravit. (h) Qui præterea horum inſtitu-

(a) Unicum fuiſſe in unaquaque Eccleſia episcopum, ex Joannis Apocalypſi colligitur, ubi facta mentione ſeptem Eccleſiarum Aſie, ſingulis ſingularem, ſub angeli nomine, a-ſignat episcopum. De Eccleſiarum ſeu episcoporum ſucceſſionibus et ordine, locutus eſt Tertullianus, ſecundo habente ſæculo, libro de præſcriptionibus hæreticorum, cap. 32. Videtiſſe Egeſippum apud Eusebium lib. iv, cap. 22, et Irenæum, apud eundem, lib. v, cap. 20. Paulus in Epist. ad Titum cap. 1, 23, ait hunc in Creta reliquiſſe, ut conſtituat per unamquamque civitatem præſbyteros, quos deinceps episcopos appellat. Idem habet in priori ad Timotheum.

(b) Actorum xx. Paulus Mileti cum eſſet, præſbyteros convocasse ex Epheso dicitur. Quos deinde in unum coactos allocuens, episcopos nominat.

(c) Petavius, tom. IV Theolog. Dogmat., de Hierarchia eccleſiaſtica et poteſtate conſecrandi.

(d) Eusebius lib. v Iliſt. Eccl., cap. 5; et Iliſt. vi, cap. 29; lib. vi, cap. 18.

(e) Tertullianus, lib. de Bapt., cap. 17, pag. mihi 156 Venetæ edit. Conſulte Cyprianum, qui ſæculo tertio currente inter episcoporum et præſbyterorum poteſtatem ſtatuiſſe diſcrimen, vindicato jure chriſma conferendi ſolis episcopis, epist. 75, ad Jubaianum.

(f) Canon apoſt. 38, 31, 14. Haſ leges deſcriptas quoque invenies in Nicæn. conc. can. 16, Antioch. cap. 3, lib. iii de Vita Conſtant., cap. 61, et apud Athanaſium epist. ad Orthodoxos, conc. Carthag. iv can. 56.

(g) Tertullianus, libro de Baptismo, cap. 17.

(h) Damascus papa, epistola 5, tom. II Concil. pag. 1025. Qui ad ſuorum prædeceſſorum apoſtolice ſedis episcoporum ſtatuta provocans, poſitiſſimum alludere voluiſſe arbitramur ad epistolam papæ Julii, aliasque temporum injuria perperdiſſas. Quod vero ad canones a totius orbis episcopis editos attinet, quos ibi pontifex laudat, Nicænos dubio procul fuiſſe exiſtimamus. Quorum Arabicam paraphraſim multa de chorepiscopis continere ex cap. 54, 55, 56 et ſeqq.

tionem nimis improbam et impiam fuisse affirmavit. Quoniam ipsi de summo sacerdotio in episcopalibus sedibus contententes, cum omni auctoritate careant, nisi ad abolendos sacros canones, ad totius ecclesiasticæ hierarchiæ perturbationem, *superba et superflua eorumdem elatio* ordinabatur. Quam S. Leo Magnus (a), suorum prædecessorum et conciliorum regulis insistent, vacuum, inane esse defini- vit quiddam in prædicto sacerdotii summi (chorepi- scopi) egerunt ministerio. Commisiscitur ergo ex sua sententia Beasobre, contendens, tribus prioribus sæculis, eandem fuisse presbyteris atque episcopis auctoritatem potestatemque, hosque illis non præfuisse, et illos, in regendis paræciis sibi commissis aliisque circa fideles ministeriis exercendis, ab episcoporum nutibus et auctoritate pendere haudqua- quam debuisse.

5. Cum hæc dicta lector secum reputabit, minime vereor quin infirmiora iudicare possit et velit quæ postremo loco Beasobre obijcit, probaturus supposititiam fore Archelai ad Diodorum epistolam, de qua in præsens agitur. Quandoquidem si tribus prioribus sæculis non consueverunt episcopi suos compresbyteros, sive suburbanos, filiorum nomine appellare, sed, honorabilius cum illis agentes, potius in epistolis fratres vocabant, jamjam epistolaram Petri et Pauli divina auctoritas labaret exideretque, cum has notas et characteres in iis offendamus. Et sane Petrus apostolus (b) Marcum episcopum filium appellat, scribens in priori sua Epistola: *Salutat vos Ecclesia qui in Babylone collecta est, et Marcus filius meus*. Quam loquendi formulam passim S. Paulus pariter adhibuit, 64 vel cum in priori ad Timotheum scripsit (c): *Timotheo dilecto filio in fide*; et rursus eundem alloquens, subjicit: *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee*. Vel cum alteram epistolam ad eundem hisce verbis orditur: *Paulus apostolus, etc., Timotheo charissimo filio*; vel denique, ut alia quamplurima id generis exempla prætermittam, cum Titio præcepit ut per *Cretæ civitates* constitueret presbyteros, sicut et ipse disposuerat. In hac quippe Epistola, Titum a Paulo filium esse appellatum, illa verba produnt (d): *Tito dilecto filio secundum communem fidem*. Quid igitur? Alterutrum ex commen- titia Beasobriana opinione sequeretur: aut videlicet laudatas apostolorum Petri et Pauli epistolas suppo- sitionis notas et characteres præferre, quod prorsus hæc inauditi sunt; aut saltem divinos illos scriptores in suis familiaribus conscribendis Episto- lis, aliqua usos fuisse licentia, admodum aliena ab iis urbanis officiis quæ rigidius coepiscopos inter et compresbyteros forent servanda. Hocce postremum affirmari sine maximæ audaciæ nota haud potest. Nam apostoli illi, divino dictante Spiritu scribentes, eas formulas adhibuerunt quæ magis congruebant personis et argumentis de quibus sibi sermocinari proposuerant. Et propterea factum est ut quos uno loco filios vocitarunt, alio loco fratres dixerunt, ut Paulus, captivitate detentus, ad Philemonem scri- bens, (e) Timotheum fratrem nominavit, quam appel- lationem passim omnibus baptizate in Christo regen- eratis tribuere solet. Sed quando rationem habere voluit ad personarum institutionem quas ipsemet vel ad Christum et fidem prædicatione pepererat, vel ad ordinis sacramentum, quod ipsis contulerat, ratio- nabiliter a seipso conversos, baptizatos et ordinibus

initiatos filios appellavit, ut de Timotheo, Tito, One- simo, atque aliis satis evidenter ex laudatis Epistolis innotescit. Cum itaque potius lepida et fabulosa sint illa Beasobriana momenta, non est cur Archelai ad suum presbyterum Diodorum seu Tryphonem epi- stolam, veluti commentitiam rejiciamus.

6. Age vero, relictis parumper Beasobrianis næniis, ad nostræ historiæ ordinem revertemur. Et, Epiphaniî testimonio insistentes, arbitramur, immo tamquam certum habemus, Archelaum non statim ad Diodoridem suæ diocesis vicum profectum fuisse, et de lupo e Caschara fugiente, sine ulla temporis prolatione, sollicitè perquisivisse. Sed res luculen- tius, quam Cyrillus describens, ait: *ignorante pri- mum Archelao Manetem apud eum vicum se recepisse, semel atque iterum cum presbytero, qui paræciæ præerat, congressum, disputationem de religiosis dogmatibus instituisse*. Verum quamvis ille presby- ter, quem Tryphon Epiphanius appellat, oratione dicendique facultate et copia esset destitutus, adhuc tamen Manem superavit. In eo quippe illa divina pro- missio apostolis facta adimpleta est: *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (f). Quod quidem admodum zgre Manes se- rens, quasi ad turpitudinis notam delendam, iterum Tryphonem, seu Diodorum, novis disputationibus aggredi voluit, contendendo videlicet duo sacrarum Scripturarum Testamenta inter se minime coherere horumque maximam repugnantiam potissimum ex evangelicis testibus comprobare. Hocce vero versuti sacrilegicæ hominis purum putumque figmentum in illum potissimum scopum collimabat, ut, pessum- data veteris Testamenti auctoritate, conjiceret istud a malo quodam æternoque principio originem tra- xisse. Sed tanti nebulonis audaciam ipse presbyter Diodorus frangere cupiens, rem omnem per literas, ut diximus, Archelao episcopo suo statuit significare. quid autem istæ literæ 65 continerent, cum ex Epi- phanio, tum ex Archelao edocemur. Epiphanius quippe (g) Diodorum hisce dumtaxat verbis, quæ exscribit, usum fuisse asseverat, videlicet: *Homo quidam hæc accessit, qui infestissimi lupi more ovile perdere aggre- diatur. Verum obscuro te scribere ad me quemadmodum adversus illum me gerere oportet, ac quibus rationibus perniciosæ ejus doctrinæ resistere. Quod si venire ipse dignaveris, Christi ovile gregemque ab omni sollicitudine liberabis* (h). Sed Archelao Diodori votis et litteris occurrens, non hæc generatim dumtaxat sibi a suo presbytero fuisse indicata responsiva sua epistola patefacit. Nam inter cætera eo maxime insistit, ut inram utriusque Testamenti harmoniam et consonan- tiam demonstraret; variis ea de causa similitudinibus adductis, quas ex naturalium rerum usu, conditione atque substantia studiose mutuas est. Cujusmodi autem sunt exempla illa, vel ex una tantum desum- pla vestie, quæ sub tegmine et stamine videtur esse con- texta. Hoc solum (subjicit), quod velut purpuram vi- demus in veste, novum Testamentum, in texturam veteris gloriæ Jesu Domini. Vel illud aliud quod ex speculo desumitur. Istud autem nequaquam abjicere consuevimus, cum nobis ipsa rerum vera imago demon- stratur. Vel aliud affert ex pueris ad doctores per pædagogum ductis, qui cum ad maturiorem per- ducuntur ætatem, ipsam pædagogum deshonestare non debent, quamvis amplius ejus præsidio non in-

satis superque innotescit. Suffragatur pariter Neocæ- sariensis can. 14, in quo mentio expressa facta est de chorepiscoporum ministerio, quos ad instar sep- tuaginta duorum discipulorum electos, ob ministre- rium quod habebant in pauperes, honorare oportebat.

(a) S. Leo Magnus, epistola olim 85. Nunc in Ques- nellæ edit. desideratur.

(b) Epistola I Petri apostoli, cap. v, 15.

(c) Paulus in priori ad Timotheum, cap. i, 2; et

ibid., 18; rursus II Epist. cap. 1, 2; et tandem cap. II, 1.

(d) Ejusdem ad Titum cap. 1, 4.

(e) Epist. ad Philemonem, 1: *Paulus vincit Chri- sti Jesu, et Timotheus frater*.

(f) Math. x, 19, 20.

(g) Epiphanius, lib. III contra hæreses

(h) Hæc est illa epistola quam suppositionis notas habere perperam fabulatur Beasobre, de cujus in- scriptione jam innot actum est.

digeant. Atque tandem, utrumque Testamentum et reincondum et venerandum esse parvuli exemplo probat, qui jam lacte nutritus, et ad validiores cibos proficiens, non sine gravi injuria potest abjicere atque exhorrescere nutricis mamillas; quin potius veneratur et colit, et beneficii sui se debitorem esse fatetur.

7. Hæc ergo, et id genus alia, in sua valde proluxa epistola, quam Epiphanius librum appellat, Archelaus Diodoro suo presbytero suggestit, ad mirabilem semper, ut diximus, sinceramque utriusque testamenti harmoniam atque summam concordiam patefaciendam. Verum totum Archelai scopum in hæc summa Testamentorum concordia asserenda situm esse, minime arbitramur, sed altius aliquid ex adductis rationibus S. episcopum ostendere voluisse: videlicet, hominis naturam, jam inter tot tantaque vitia periclitatam, et obscurioribus ignorantie tenebris circumvolutam, non illico ad claram veritatis cognitionem fuisse revocandam, et a mortis æternæ laqueis, quibus constringebatur, solvi debuisse. Sed opus erat ut ipsi homines, qui, ferarum more aberrantes, numquam de Divinis cogitabant rebus, diversis celestibus æternæque sapientiæ gradibus edocerentur. Primo videlicet per rerum naturalium figuras et umbras, quas lactis instar ex Mosaica lege exsugerent; gratia demum et perspicua rerum divinarum contemplatione, quam ad solidioris cibi formam, ipsum æterni Patris Filium, novo Testamento proponebat. His itaque gravissimis rationibus, si Diodorus Archelaus suggerente uti voluisset, Manetem facile confunderet et contere potuisset; et ipsa catholice fidei dogmata, et divini veteris Testamenti auctoritas, quæ potissimum in discrimine adducebatur, dubio procul comprobarentur. Archelai itaque scriptis Diodorus presbyter insistens, etsi episcopi sui adventum præstolaretur, iterum disputationem inire Manetis audacia compellitur. Nam Manes in medium pagi summo diluculo prodians, suam cum Diodoro iterum disputationem orsus est. Primus Diodoro Manes sua dogmata objiciebat. Sed is omnibus occurrebat questionibus, atque, pro ea quam a Deo acceperat sapientia, lenius suum exagitant impostorem. At cum demum apud se non nihil inciperet hesitare repente Archelaus (ait Epiphanius), nec opinato, conspectus est, qui tamquam acerrimus **66** paterfamilias, suorumque studiosissimus, audacter in prædonem fremens incurrit. Quid vero Manes tum? Tamquam callidus versipellis, simulata blanditia, se ad Archelaum convertit, hunc obsecraturus sibi dari ut cum presbytero dumtaxat disputaret, asseverans præterea maxime episcopum dedecere cum homine sibi inferiori de illis religionis rebus contendere. Populus autem, qui aderat, Manetis nequitia comperta, ita in eum invehitur, ut etiam lapidibus obruere quæsierit. Quod quidem periculum minime evasisset, nisi tertio jam fuga arrepta, iterum ad Arabionis Castellum, quo primum se receperat, convolasset.

8. Aliter tamen quam descripsimus hanc novam Archelai cum Manete disputationem in suam retulit Historiam Beausobre. Qui, ut jam sibi propositum finem attingeret, undequaque argumenta exquiri et colligit, non tantum ut illa Acta tamquam supposititia rejiciat, sed in ea etiam tamquam multarum hæreseon fontes declamat et debacchatur. Cujus catholici hominis versutum atque malignum ingenium, cum in variis nimirum accusationes et simulationes, Archelaus episcopo et universo catholicorum cœtui prorsus injurias, erumpere ausum fuisse deprehenderimus, ne falsæ critices assentatoribus alta sapere videatur, idcirco noster in veritatem amor et silentio præterire haud patitur; igitur Archelai sententias et novæ illius disputationis argumenta in varias tricas a Beausobre

A injecta, ut ultro citroque contenderet, tertio jam currente sæculo, veram catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ circa præcipua nostræ fidei dogmata traditionem corruptam, labefactam et pessumdatam fuisse, ab omni calumnia et dolosa accusatione vindicare nostrum erit institutum. Ut videlicet summæ audaciæ hominem perpetuo nugas et commenta agentem pro viribus corripiamus.

CAPUT IX.

Archelai apud Diodoridem cum Manete disputatio a notis criticis et Beausobrianis calumniis vindicatur. Mala acatholici scriptoris fides in recensendis Archelai testimoniis explicatur. Demum merito tamquam catholicum et sanctum Archelaum in Ecclesia haberi, cum ex scriptis quæ circumferuntur, tum ex ejus in veram Christi religionem studio demonstratur.

1. Sufficienter mei muneris partes obisse arbitrabar, cum præcedenti capite summatim recensuerim quæ ad Manetis cum Archelaus disputationes pertinerent videbantur. Nec enim consilium erat apologeticis theologicas contexere dissertationes, sed Manichæorum historiam, quasi in breviarium ex certis authenticisque monumentis et auctoribus colligere; quemadmodum jam præstantissimi viri alias et alias historiis Pelagianorum, Donatistarum, Arianorum, Eutychemorum, et aliorum hæreticorum, qui catholicam religionem corrumpere et evertere nisi sunt, conscripserunt. Sed quoniam cum in percurrendo Beausobriano opere (a) passim talia tantaque mendacia et calumnias offendissem, crassis circumfusas tenebris, ænitiis atque sophismatibus lucem aliquam afferre recogitavi, quæ quasi sole ex Oriente diluerentur et fugerent. Alioqui in hujus hæretici hominis mala fide dumtaxat indigitanda si perstitissem, facile præsentis temporis eruditi, qui non nisi in rerum cortice sese amant, **67** existimarent Beausobriana argumenta esse majora quam ut a nobis refelli possent, si breviter perstringeremus, aut ea prorsus dissimularem. Cujus rei ut initium faciamus, licebit primo aliquas hujus Batavi scriptoris animadversiones silentio præterire (b); eas, videlicet, quibus pingere conatus est Archelaum episcopum, tamquam hominem superbe de antecedenti reportata victoria gloriantem, qui coram humiliato atque devicto inimico, iterum apud Diodoridem vicum se sistere voluit, Diodorum, seu Tryphonem, presbyterum obstringens inceptum abrupte certamen; ut ipse cum Manete novam de fidelibus concertationem iniret. Dumtaxat haud dissimulabo episcopi in Christianæ religionis res studium, superbiam, tumorem atque furorem appellasse, plurimumque ipsi Manetis agendi rationem et loquendi formulas displicuisse. Cum videlicet hæreticus Archelaum obstentat est ut sibi daret incognitam cum presbytero disputationem ad exitum perducere, veritus propterea cum episcopo, auctoritate dignitateque sibi superiore de religionis dogmatibus contendere. Grave absurdum (ait) fuit isthæc verba in hæretici hominis ore confingere. Qui non tantum jam pridem publice super nova dogmata cum Archelaus disseruit; sed etiam, nefarie tumidas, se vocitari audebat Christi discipulum, apostolum Jesus, et Paracletum a Dei Filio promissum. Quam gravissimam difficultatem, cum Gothofredus Arnoldi cognovisset (c), Archelai Acta authentica esse sibi persuadens, cogitavit officiosa illa verba subdole et ironice (ut aiunt) a Manete fuisse prolata, ut videlicet præcaveret illam confusionem quam primo apud Cascharam subire fuerat coactus, potissimum cum in spem adduceretur facilius presbyterum quam episcopum posse superare. Quale igitur absurdum ex tam natural explicatione sequatur, plane non video, cum hæreticorum hominum studium in eo potissimum versetur,

rum Historia, Gallice scripta, tom. I, lib. III, cap. 7, § 24 et seqq.

(a) Beausobre, lib. I Hist. Manich. cap. 10.

(b) Beausobre, lib. I, cap. 10, pag. 113 et seqq.

(c) Gothofredus Arnold., in Ecclesiæ et hæretico-

ut gratia, auctoritate et opinione apud indoctos et ignarum plebem valere possint. Quae omnia se essetum Manes sperabat, si parvulae presbyterum, disputationibus superare potuisset. An non in ea disputatione quam instituerat, si adversarium viciisset, quicquid fideles qui ibi ex Diodoride et vicinioribus locis adveniant in eam sententiam traxissent, nisi de repente divino suffulti presidio et veritatis lumine illustrati fuissent? Non igitur absurdum Beausobre videatur, quod Manes ad novum pudoris et ignominiae periculum praevendum, quod certo sibi imminere praecedenti experimento apud Cascharam dato praenoverat, iterum cum Archelao de fidei dogmatibus contendere decretaisset. Ea enim esse solet contentendum prudens agendi ratio, ut qui semel ab adversariis fuerint superati, iterum cum eisdem jam viribus scientia atque fortuna validioribus certamine minime se committant, et ab his se eripiant concertationibus quas sibi exitiosas futuras esse noverant. Cum igitur Manes, apud Diodoridem vicum, meliora scientia subsidia sibi non adesse certo cognosceret, novum concertationis genus cum Archelao cum declinare oportebat, maxime cum hunc sacris in utriusque Testamenti litteris apprime versatum esse compertum habuisset. Absit ergo ut suspicemur supposititia esse illa Archelai Acta, ex eo quod Manes, in contentione publice superatus et devictus, aliud certamen deterrimum et periculosissimum renovare recusaverit.

2. Neque pariter dissimulare possum gravem centuram qua idem Beausobre cum in Archelaum, tum in Ecclesiae traditionem antiquorumque PP. doctrinam invehitur, cum ad examen revocata postrema hac Manetis et Archelai disputatione, sancto et sapienti episcopo multarum haereseum notas innot, quas minis studiose et ejus dictis atque sententiis explicari et in medium adducere temerario et injusto ausu conatus est. Quare ne inessum laborare videremur, consilium fuit pro viribus ejusmodi infamiae notam delere, et ecclesiasticam traditionem vindicare, singula eripiendo quae Beausobre porperam objecit. Is itaque tria potissimum Manichaeae disputationis argumenta proponit, quibus totidem Archelai responsiones subjicit. Primum attinet ad incarnationis mysterium, quod Manes evertere volens, contende- bat Christum Dei Filium, non verum fuisse hominem ex infirile natum; sed talem dumtaxat divina dispensatione apparuisse, quin realem et substantialem hominis naturam sibi conjunctam haberet. Abutebatur ideoque Pauli apostoli verbis ad Philippenses (a), quibus affirmatum est in similitudinem hominum factum fuisse Christum. Sed ut suo nefario dogmati robur adideret, adhuc ad Lucae verba provocabat, quibus dicitur (b) Spiritum sanctum corporali specie sicut columba supra Christum in Jordane baptizatum descendisse. Quemadmodum igitur (sic Manes ex Beausobre ratiocinabatur) Spiritus sanctus haudquaquam veræ et corporeæ columbae muniebatur, sed columbae speciem dumtaxat gerebat, et apparentem similitudinem voluit habere; sic Dei Filius non nisi apparenter hominis figuram gerabat, quin veram realemque hominis naturam assumpsisset. Crassum hocce primum Manetis argumentum (ait Beausobre) solidissimis rationibus refutavit Archelau episcopus, sed eodem tempore tales protulit propositiones quae non mino-

res haereseum notas praeseferunt. De qua re lectores admonendos esse censuit, ut nimirum (ait) ex ejusmodi observationibus intelligant fidem haud esse regulandam juxta antiquitatem; neque auctoritati traditionis et Patrum trium priorum saeculorum auctoritatis subjiciendam esse, quam ad exitium perductam affirmant (acatholicos intellige) cum Magnis Constantinis imperii habenas teneret. Sed citius adhuc veram fidem deesse affirmandum est, si episcoporum virtutes, characterem, illius aetatis privilegium esse arbitremur. Hacenus Beausobre. Sed hunc rogo cur, relictis consuetis et sibi familiaribus nugis atque fabulis, tantopere irascatur, ut impetu in antiquam Ecclesiam facto, sanctissimos ejus episcopos rabidiorum canum more latrare et mordere voliderit? Traditionem haud esse admittendam, et antiquis Ecclesiae Patribus fidem non esse adhibendam contendit. Sed ne extra stenam agere videamur, dicat, amabo, Beausobre catholicum dogma de incarnatione, in quo primum cum Manetis, tum Archelai praesens disputatio versabatur, quo praesidio probatum fuerit, si Archelaus etiam privatum spiritum, non praedecessorum episcoporum auctoritatem secutus, Pauli, et Lucae mox laudata testimonia, quae ad pravas significationes Manes detorquebat, interpretari voluisset? Si Archelaus, relicta suorum praedecessorum doctrina et traditione, praefata objecta Scripturarum loca explicare voluisset; si praeterea ad summam aliarum Ecclesiarum consensionem non attendisset, jam nefarias novitates novis commentis auxisset; et ambo de uno eodemque mysterio disserentes, de illo in alias et alias haereseis lapsi fuissent. Sed Archelaum de vera Christi carne, de ejus baptismo, morte, sepultura, resurrectione, recte, solide et sapienter disputasse atque sensisse idem Beausobre asseverat. Igitur novis peregrinis doctrinis non indulsit; sed eas prosecutus est quas sacri Ecclesiarum praesules sibi praedecessores docuerant. Quid est ergo traditio? Quid illa divina Ecclesiae regula, ex qua verae fidei dogmata hauriuntur? Quid SS. Patrum consensus et doctrina? nisi id omne quod Beausobre in praesens vellicat damnat, et fabulosos commentis subvertere querit ut magis suis studiis et partibus quam veritati indulgeat.

3. At Archelaum novitatibus adhesisse; dum catholica illa dogmata de vera Christi carne, de vera passione et morte propugnabat, maligne contendere audeat Beausobre. Nam episcopus (ait ipse) affirmavit Jesum vere crucis patibulo affixum fuisse; et postquam ipse ab inferis resurrexit, fuisse in eam locum sublatum, ubi regnat Christus Filius Dei. Archelaum itaque optime explicasse Domini ad inferos descensum asseverat, juxta quem loquendi modum, inferni locus idem est ac sepulcrum, ex quo Jesus redivivus caelos ascendit. Rationabilem atque justam esse hujusmodi interpretationem subdit, sed eadem varias terribilesque haereseis committit contentit. Neque alia de causa rationabilem et justam laudatam mox interpretationem appellat, quia Theodoro Bèze, Calvino et sibi suffragari arbitrat, ad inferos Christi animam descendisse negantibus. De qua celebri atque tria questione passim locuti sunt utriusque Ecclesiae Patres, eos castigantes qui Hebraicam lectionem secuti, inferos pro sepulcro strictius nomenclatos esse arbitrabantur (c). Quam disputationem

(a) Epistola ad Philippenses, cap. 2, 7, 8: Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitus inventus ut homo.

(b) Lucae 11, 22: Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum.

(c) Dogma catholicum de Christi animae ad inferos descensu, in Scripturis veteris et novi Testamenti aperte est revelatum. Ps. xv, 8, legitur: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Ad quod prophetae Davidis vaticinium, eadem verba enarrans Petrus

Act. 11, 31, alludit: Providens (inquit) locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, nec caro ejus vidit corruptionem. Quae testimonia, cum duo distincta expriment, quorum alterum erat illius animae privilegium, quae inferorum ergastulis haud potuit detineri; alterum, mortuae ipsius Christi carnis dotem explicabat, quae corruptioni obnoxia non fuit, ideoque fideles utriusque privatum quotidie, dum solemnem fidei tesseram proferunt, expriment, dicentes: Crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos; tertia die resurrexit a mor-

longius protrahere in præsens consentaneum non A
doctus. Cum jam eroditi, accuratius homines va-
riis lucubrationes edidissent, quæ Theodori Beas,
Galvini et Erasmi falsas opiniones rejecerunt, ut pro-
barent verba illa, *descendit ad inferna*, minime in
Symbolo fidei esse abradenda. Sed jam antequam
docti isti homines id præstissent, Leo Magnus (4)
Manichæorum et Priscillianistarum errores damnans,
veritatem de qua agimus ex thulitis Scripturarum lo-
cis propugnavit, et admiratione afflictebatur quod
Turribus Asturicensis Ecclesiæ episcopus apostoli-
cam sedem super hunc Christianæ religionis articu-
lum consulisset: *Miror ejusquam catholici intelli-*
gentiam laborare tamquam incertum sit an, descendente
ad inferna Christo, caro ejus requieverit in sepulcro;
quæ sicut verè et mortua est, et sepulta, ita verè die
tertia suscitata. Provoeat potè hæc ad Scripturarum 70
testimonia, quæ ipsi in notis subjecimus, et statim
subdit: Quibus utique verbis manifestum est quod caro
Domini, et verè sepulta requievit, et corruptionem non
subiit, quia celeriter vivificata rediit animæ resurrecti.
Quod non credere satis impii sunt, et ad Manichæi
Priscillianique doctrinam pertinere non dubium est.
Qui sacrilego sensu ita se Christum stimulant confiteri,
ut et incarnationis, et mortis, et resurrectionis auferant
veritatem.

4. At Beausobre in hoc dogmate, de quo agimus,
Manichæo et Priscillianiano adherens, quæ tandem
contra Archelai episcopi fidem obiecti necesse est
explicamus. Primo inquit hunc læsæ fidei suspectum
fuit, quod divinam Jesu naturam, Christi nomine
appellet, quod vocabulum personam dimittaxit desi-
gnare potest quæ per gratiam, dona, perfectiones et
dignitatem assecuta est. Ejusmodi loquendi formula,
subditi, hæreticis jam fuit familiaris. Quamvis P. Pe-
tavius contendat eam apud catholicos in usu fuisse,
quos inter locum habent Justinus martyr, Dionysius
Alexandrinus, Novatianus, sive auctor libri de Tri-
nitate, et Ambrosius, qui omnes, si Ambrosium ex-
cipiamus, magis atque magis tamquam suspecti de
Ariano dogmate habentur (5).

Ob hanc loquendi formulam quasi censurâ Arche-
lao indulgendum. Sed quia ad Nestorianorum dogma-
tum præcedentes, tum subsequentes sui sermonis
rationes petrahit et dirigit, dicens quod Jesus post
resurrectionem fuit in eundem locum translatus, in quo
Christus Dei Filius regnat, idcirco hunc inexcusatum
habet. Nam laudata verba perspicue innuunt *Jesum*
et Dei Filium duas esse separatas personas, quarum
una ad alteram ascendit, ut magis clare etiam sequen-
tia verba ostendunt. Est enim *qui de Maria natus est*
filius, qui totum hoc quo (forte legendum quod) vo-
luit perferre certamen Jesus. Hic est Christus Dei, qui
descendit super eum qui de Maria est. Ut autem præ-
cedentibus verbis vim inferat, suamque Beausobre
malam fidem in scribendo ageat et corroboret, sic
plane ratiocinatur. (c) Ille quidem qui in Jesum ba-
ptizatum descendit haud esse potest ipse Jesus per-
sona. Et quia ille qui in Jesum descendit est Christus
Filius Dei; igitur Jesus Filius Dei esse minime po-

teit, nisi postquam in eum descendit; hoc est, post-
quam Jesus baptizatus fuit donatus. Has autem fuisse
Cerinthii atque Carpocratii hæreses, qui ab exordis
Ecclesiæ vexarunt, ex Dionysio Petavio, ad quem
provoeat, probatum esse contendit. Immo non abhi-
milia de Jesu prædicasse Ebionitas, Ebionitas, Or-
phitas, et Serpentinos, qui, Theodoretus auctor (d),
alium fuisse Jesum, alium vero Christum, qui supra
eam descendit, temere congingebant, asseverat. Et
hocce primum, quod contra Archelai fidem obiecti,
nefaris contumeliis claudit. Nam quasi insano dirum-
pens furore, et sanctum episcopum, calumniis atque
maledictis devovit, et illius sanctitatis fama abnegata,
iisdem censuris et anathematibus proscissum atque
confossum, extra catholicorum societatem amanda-
tum credidit, quibus infelix illa hæreticorum turba,
mox laudata, quæ quidem sanctiori quam Archelai
Ecclesiæ judicio fuit proscripta.

5. Cum hæc et alia similia percurrerem, non ex-
canduit meus animus in Beausobre. Hujus dumtaxat
studium animadverti, quo præcedentia testimonia et
sententias ausqueque vertere et corrumpere co-
natur, ut Actorum auctoritatem radietis everiat,
et sanctissimi illius episcopi pietatem funditus de-
ficiat. At Beausobre ex sua semper sententia su-
bulari, fucum facere et lectori nugas vendere qua-
sitas apprimè intellexi, duos illos Spiritus sancti
in Jesum descensus confundendo; quorum unus,
ad illius ex Virgine Maria conceptionem et hypo-
staticam *Filii Dei* cum humana natura unionem;
alius (vero ad ejusdem Christi baptismi restantem) 71
oportere evidentissime sacra Scriptura testantur.
Archelao igitur de incarnationis mysterio disputanti
haud in mentem cadere poterat Jesum Christum Dei
Filium factum tunc cum Spiritus sanctus post baptismum
in eum descendit. Recessisset enim a proposita que-
stione an Christus Dei Filius veram hominis naturam,
quando ex utero virginali prodit, copulatum habue-
rit, quod negabat Manes; phantasticam dumtaxat ei
asserens humanitatem et ex adverso sapienter atque
catholice Archelao contradicente. Cum igitur in-
quisito in eo solum versaretur, an repugnaret et dede-
ceret Dei Filium vere ex muliere nasci, veramque
sibi in utero associari humanam naturam, minime
poterat Archelao fateri (e) *Jesum* tamquam unam
personam genitum, et ex utero virginali enitum, et
in eum post baptismum descendente Spiritu sancto,
altera venisset Christi et Dei Filii persona. Secus
Manetis obiecta stetitissent; et imple Archelans Judæis
atque Plotino præter questionem subscibere natus
esset. Quare merito fuisset a Manete correptus; quia
videlicet, argumentorum vi et pondere perstrictus, ex
Maria, non Deum, sed hominem esse genitum et ha-
tum profiteri cogerebatur. In tam ergo horrendum fa-
cinus Archelao lapsus fuisse, ex ista vocabulis ad-
ductis quæ Beausobre obiecti, quis concludere poterit
aut comminisci? *Jesum* quippe veri et singularis hominis
nomen est, quod angelus, incarnationis mysterium
annuntiāns, Patri mandato et auctoritate, Filio suo
imponendum et inter homines promulgandum dixerat;

tuis. De hoc ad inferos descendens perspicue etiam lo-
cutus est S. Petrus apostolus in priori sua Epistola,
cap. iii, 19; et cap. iv, 6. Nec quidquam conficit,
quod in plerisque veteribus Græcæ et Latine Eccle-
siæ Symbolis *hic ad inferos descendens* prætermis-
sit, ut in Nicæno, et Constantinopolitano, de quibus
nulla controversia habebatur. Nam in aliis peranti-
quis positum fuisse intelligimus, ut in eo quo quarto
saeculo Aquileiensis Ecclesiæ usa est, quodque refert
nostrum Rulandus, qui tam dire a quibusdam etiam re-
centioribus scriptoribus maledictis verbis proscissus
est, ut istius vindictæ toribus negotium facerent.
Verumtamen, quamvis dogma istud in conspurium
Ecclesiæ Symbolis declaratum non fuerit, in il-
lis tamen vulgo et communi fide recipiebatur, ut in-
ter cæteros docent sanctus Justinus martyr in dialogo

Deum Tryphone, p. 232; Irenæus, lib. iv, cap. 30;
Clemens Alexandrinus, in VI Stromatum; Origenes,
lib. ii contra Celsum, et hom. 15 in Genesim, et in
Exodum; Eusebius, lib. iv de Demonstratione Evan-
gelica; Tertullianus, lib. de Anima; Lactantius, lib.
iv, cap. 9; Julius Firmicus, lib. de Erroribus profana-
rum religionum; Hilarius, lib. x de Trinitate; et non
omnes qui in Græca et Latina Ecclesia floruerunt,
quorum catalogos descripsit doctissimus Dionysius
Petavius, lib. xiii de Incarnatione, cap. 16 et seqq.
His ergo omnibus suffragatus est Archelans.

(a) S. Leo Magnus Epist. xv, cap. xvi.

(b) Archelaus, in Actis, pag. 93.

(c) Beausobre, lib. i, cap. 10, pag. 115.

(d) Theodoretus, de Hæreticis Fabul. lib. i, 14.

(e) Matthæi i, 21; Lucæ i, 31; Actorum iv, 12.

ut Evangelistae testantur. *Christi* vero personae nomen minime esse potest, sed nuncupatio est potestatis et regni: quae duo nomina unico Dei Filio in carne ex Maria virgine nato sine ulla (a) personarum discretionem et differentia strictissime convenire, Archelaus ex sacris litteris et communi suorum majorum consensione, tum ibi, tum in epistola quam ad presbyterum Diodorum dederat, probavit; illorum haereticorum deliramenta refellendo, qui *Iesum* alium a *Christo* Filio Dei fuisse confingebant. Falso itaque ratiocinatur Beausobre, contendens *Iesu* nomen ex sese indigitare unam personam separatam a *Christo* Dei Filio (b). Nam etiam Lactantius, de his nominibus agens contra gentiles, sic scribit (c): *Sed quavis nomen ejus (Filii Dei intellige) quod ei a principio Pater summus imposuit, nullus alius praeter ipsum acriat, habet tamen et inter angelos aliud vocabulum, et inter homines aliud. Iesus quippe inter homines nominatur. Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis et regni. Nimis igitur arroganter Beausobre illa Archelai verba calumniatur. Cum animadvertit S. episcopum scripsisse: Et enim qui de Maria natus est Filius, qui totum hoc voluit perferre certamen Iesus (d). Ad illud certamen alludit, quod in cruce Iesus, ut regnaret, subiit. Cum videlicet veram mortem et sepulturam sustinens, tertia die redivivus apparuit, ad Patrem, a quo descenderat reversurus. Hic Iesus (subicit Archelaus) est Christus Dei, 73 qui descendit super eum qui de Maria est. Nemo ergo, nisi qui maligne et violenter dicta verba interpretari velit, affirmabit unquam, Archelaum ex illa nominum, munerum et naturarum diversitate, personarum quoque distinctionem indicare voluisse. Etenim sanctus episcopus totus versatur in ea quaestione, quod Christus, id est Filius Dei, veram hominis naturam ex Maria assumpsit, sic contra Manem ratiocinando. Si enim confessus fuisset eum de Maria natum, et passio sequatur necesse est; et passionem resurrectionem, et resurrectionem iudicium; et salva erunt Scripturae praecepta. Quare quasi volens fortius adversarium urgere, eundem et unicum Dei Filium ex Maria in lucem secundum veram humanitatem editum fuisse sequentibus Scripturarum textibus probat. Videlicet: Cum autem fuit Dei voluntas, misit Filium suum factum ex muliere. Et iterum: Pascha nostrum immolatus est Christus. Et quia Deus et Dominum suscitavit, et nos eum illo suscitavit per virtutem suam (e). Decebat ergo ut Beausobre objecta nobis verba conferret cum reliquo disputationis (f) contextu, et cum his quae ad Diodorum, seu Tryphonem presbyterum scripti. Ibi enim, instituta comparatione vetus inter Testamentum et novum, utrumque a Deo esse ob summam prophetiarum consonantiam, multis exemplis in medium adductis, probat. Et loquens potissimum de Moyse, et Iesu, hunc expresse sine ullo verborum involuero verum Moysis Domini*

(a) Ophitae Christum non in substantia carnis venisse affirmabant, ac Iesum alium a Christo esse statuebant; et Iesum quidem ex Virgine natum esse, Christum vero in eum e caelo descendisse. Tertullianus, de Praescriptionibus, cap. 47; Origenes, lib. vi D contra Celsum: *Iidem serpentem, a quo decepta fuit Eva, venerantur, et Christum indigebant.*

(b) Beausobrianum sophisma quo Archelaum criminatur clare diluunt Tertulliani verba quibus Praeam aggreditur: *Itaque, ait, sive Iesus tantummodo positum est, intelligitur et Christus: sive solummodo Christus, idem est ac Iesus, quia unctus est Iesus. Quorum nomen alterum est proprium, quod ab angelo impositum est, alterum accedens, quod ab unctione convenit.* Unde habet ergo Beausobre duo illa nomina duas significare separatas personas? Tertul., lib. laudato, cap. 28.

(c) Lactantius, lib. iv, cap. 7.

(d) Consule Ambrosium in psalmum xxxix, qui nocte Christi certamen uberrime exemplo eorum qui

num appellat; sabbati auctorem, beatitudinisque largiorem Iesum esse affirmat. *Qui virtute propria educens populum e peccatorum vinculis, et captivitate, hunc aeterna tradidit saluti.* Omnes quidem alique non absimiles loquendi formulae, quemadmodum Iesum verum Dei Filium fuisse perspicue indicant, ita S. episcopi circa incarnationis mysterium sanam et catholicam fidem absque ulla haereseos nota praeserferunt et patefaciunt. Quae omnia ne nostra commenta videantur, abunde sententia in epistola ad Diodorum presbyterum scripta (g) (ut diximus) roborantur, quae a studiosis facile cum lustrari possint, supervacaneum duximus eandem in hoc opus exscribere atque conferre.

6. Quod vero de alio Spiritu sancti in Iesum baptizatum descensum Beausobre comminiscitur, nunc tempus est paucis expediamus. Ex praecedentibus ergo male digestis ratiociniis, quibus maxima cum veritatis jactura et sanctitatis dedecore Archelaum nefarius haereticis associandum esse confligit, affirmando quod episcopus nec sanctius nec sapientius Manichaeo ipso de incarnationis mysterio disputaverit, ad aliud argumentum gradum facit, quod hisce terminis idem Beausobre orditur.

Manicheum adversarium rogat Archelaus, illumque respondere urget, negata reali ac vera Christi Domini ex Maria nativitate, ut idem Christus duntaxat hominis speciem, non veritatem corporis atque animae, habere videretur, supra quem Spiritus sanctus in columbae specie descenderit? Eum pariter perstringit, ut dicat quisnam tum a Joanne fuerit baptizatus? Deinde subicit: *Si perfectus erat, si Filius erat, non poterat Spiritus ingredi, sicut nec regnum potest ingredi intra regnum.* Ejusmodi jam testimonio descripto, Beausobre contendit Latinam hanc Graeci et Arabici textus interpretationem redolere barbariem; et Graecum nomen Latine redditum regnum, potius significasse thronum, dominationem, vim, principatum, quae voces frequentius in Scripturis ad coelestes intelligentias designandas usurpantur (h). Quare noster veterum theologorum magister in Archelaum hujusque verba animadvertit, sequentem falsam subiciens censuram, quod Christum pro Iesu posuerit, illum ex Maria natum affirmaverit; quasi quod Iesus etiam Christus secundum carnem nequeat vocari. 73 At istud crimen, quod objicit Beausobre, in evangelistas potius erat vertendum. Matthaeus enim, de generatione Filii Dei in carne nati verba faciens, utrumque nomen adhibuit, scribens: *Liber generationis Iesu Christi filii David, et rursus addit (i): Iesus qui dicitur Christus.* Cujus quippe generis testimonia, cum alia pene innumera in Scripturis frequentissime offendamus, quae Filium Dei ex Maria natum binomine exprimunt, nullam prorsus personarum distinctionem Iesum inter et Christum indicantia, haud video cur, quae religione, et quo nisu censor

luctantur explicavit.

(e) Apost., ad Galat. iv, 4; 1 Cor. v, 7; ibidem, vi, 14.

(f) Archelai disput. cap. 49, apud Zacagnium 49.

(g) Archelai epistola ad Diodorum presbyterum, ex Bobiensis codicis typis commissa a doctissimo Vallesio ad calcem Ecclesiasticae Historiae Socratis et Sozomeni, et apud Laurentium Zacagnium, pag. 71.

(h) Beausobre, loco superius laudato, pag. 116, in nota 2.

(i) Matthaei i, 1, 16. Frequentissimum autem esse in sacris litteris hanc binominis appellationem, innumera alia loca ostendunt. Joannis, videlicet, i, 17, legitur: *Gratia et veritas per Iesum Christum facta est; et iterum cap. xvii, 3: Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.* Similia offendet in Actis apostolorum, cap. i, ii, iii, xi, xv, xxiv, xxxi, et passim in omnibus Pauli apostoli Epistolis, quae abundantius Beausobrianas naenias refellunt

noster existimare potuerit eam duabus illis vocibus simul copulatis Archelaum astruere, aut saltem innuere voluisse. At detrahendi maledicendique studio id Beausobre confixisse, altera columna quam statim subiecit evidentissime demonstrat. Nam animadvertens ad reliqua laudatæ sententiæ verba, illa violenter in contrarium sensum detorqueat; et sibi conflagens alloqui dumtaxat bardos et plumbeos homines, qui theologicas lucubrations numquam attigerunt, nec sanctos Patres atque Scripturas lustrarunt, iterum in sanctum episcopum invehitur, illiusque hæreseos facit auctorem, qua impie affirmatum est Jesum Christum non nisi post susceptum a Joanne baptismum Dei Filium effectum fuisse. Alias dici oporteret divinam virtutem, aliam ingressam, unumque Spiritum, alium esse ingressum. Idcirco necessum fuisse Jesum Christum veram habere hominis naturam, ut Spiritus sanctus in eum descenderet. Quantum tamen alienus fuerit ab ejusmodi cogitandi ratione pius atque catholicus Archelai animus, jam dicta in præcedentibus perspicue patefaciunt. Semel enim quod Manes et Archelaus in eo convenirent, videlicet, in exordiis Jesu Christi apparitionis, verum fuisse Deum et Dei Filium, et dumtaxat de vera ex Maria natiuitate, de vera hominis natura in utero Matris assumpta et Verbo divino sociata, controversia procederet, jam Archelao licere non poterat extra constitutos hos disputationis limites, nec vagatum abire, nec veram divinitatem Christo denegare; sed affirmare atque dumtaxat probare eum oportebat descensum illum Spiritus sancti in Jesum baptismum in gratiam humane nature contigisse. Ut nimirum mundo, angelis atque hominibus, certo innotesceret, illum esse humani generis opulatorem sequestrem, et verum propitiatorem ab æterno prædefinitum, et in tempore e sede Patris ad homines missum, ut prædicaret captivis remissionem, carnis visum, dimitteret confractos in remissionem, et prædicaret annum Domini acceptum, et diem retributionis (a). Descensu itaque illo manifestata est illa gratia: abundantia et plenitudo, quam nos omnes per mediatorem, summum pontificem, a Deo unctum accepimus. Hocce ergo ministerium, potestatem auctoritatemque deinde exercendam, ob quæ inunctus dicebatur, voluit Spiritus sanctus indicare; quemadmodum jam pridem Isaïas fuerat vaticinatus (b). Quapropter etsi PP., in catholico sensu, aliter et aliter illum Spiritus sancti descensum in Jesum baptismum explicaverint, omnes tamen in eo conveniunt, illum contigisse ut edoceretur humane nature primitias **74** fuisse instauratas, cum apparere voluerit verus homo, sanctificationis capax, ut dicit Cyrillus; simulque innotesceret eo tempore ejus unctionem fuisse expletam, quia omnia ministeria, functiones et exercitia ab ipso Isaïa vaticinata, et ad sacerdotium pertinentia, suscepit.

7. Ex quibus omnibus illud consequitur, maxima injuria, in hæreseos suspensionem Archelaum fuisse adductum, quod utrumque nomen Jesus et Christi Mariæ unico filio tribuerit. Hanc enim loquendi cœconomiam cum servare oportuit, ut duarum naturarum conjunctionem indicaret, ut notat Theodoretus. Immo, auctore Augustino, si quis Jesum Christum plus quam hominem non novisset, Jesum Christum atque non novisset. Si enim tantummodo homo est, et nihil amplius, non est ipse Jesus Christus. Sed ad quamcunque callidam atque fallacem Archelai verbis factam interpretationem penitus eripiendam, quid

A nobis opus esse potest aliorum catholicorum Patrum loquendi modo et sententiis? Plenius semetipsum Archelaum explicasse, evidentissime produnt tum præfatæ disputationis argumenta et verborum series et significatio, tum Manetis blasphemix et objecta quæ Scripturarum testimoniis rejicere et evertere S. episcopus conabatur. Hocce igitur argumento Manem Archelaus aggressus est. Si enim, secundum tu dicis, non est natus, sine dubio nec passus est; pati enim qui notus non est, impossibile est. Quod si non est passus, crucis nomen aufertur. Et quibusdam aliis hujus generis interjectis, eundem Manem perstringendo subiecit: *Hæc autem omnia connectis, negans quod de Maria natus est; si enim confessus fuisset eum de Maria natum, et passio subsequatur necesse est, et passionem resurrectio, et resurrectio judicium, et salva nobis erunt Scripturæ præcepta.* Et post pauca, eundem ita compellat: *Ideo responde mihi ad singula quæ interrogabo: quomodo abijcimus tantas et tales Apostoli (c) voces, quæ dicunt: Cum autem fuit Dei voluntas in nobis, misit Filium suum, factum ex muliere. Et iterum: Pascha nostrum immolatus est Christus. Et quia Deus Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam.* His ergo et aliis testimoniis ex Apostolo deproptis Archelaus firmiter insistebat ut solam veram ex Maria virgine Jesu Christi natiuitatem propugnaret. Post hæc autem gradum fecit Archelaus ad illum Spiritus sancti in Jesum baptismum descensum, quem hæreseos notas olere Beausobre contendit; et iterum Manichæum hisce verbis aggreditur: *Dic mihi illud etiam, o Manichæe. Si aia Christum non esse ex Maria natum, sed apparuisse quidem ut hominem, cum homo non esset, præstantia hoc et agente virtute quæ in ipso est: dic mihi super quem Spiritus sanctus sicut colomba descendit? Quis est etiam qui baptizatur a Joanne? si perfectus erat, si virtus erat, non poterat Spiritus ingredi, sicut nec regnum potest ingredi intra regnum. Cujus autem ei cœlitus emissæ vox testimonium delituit dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo bene complacui? Dic, age, nihil remoreria quis est ille, qui parat hæc omnia, qui agit universa (d)?*

C 8. Archelao ita interroganti, audacius Manes respondere ausus est sibi primum videri dicere quod nihil eguerit Filius Dei, in eo quod adventus ejus procuratur ad terras: neque opus habuerit columba, neque baptismate, neque matre, neque fratribus, fortasse neque patre, qui ei secundum te (Archelae videlicet) fuit Joseph, sed totus iste descensum, semetipsum in quocumque voluit transformavit in hominem, eo pacto quo Paulus dicit quia habitu repertus est ut homo (e). Cujus igitur rei indiguerit is qui semetipsum in omnia transformavit, ostende? Postea eludere querens, quæ Archelaus catholice propugnauerat, hocce aliud argumentum subiecit, quo S. episcopum, quasi jugulum petere arbitrat, **75** dixit: *Si enim hominem eum tantummodo ex Maria esse dicis, et in baptismo Spiritum percepisse, ergo per profectum Filius videbitur, et non per naturam. Tandem comparationem Spiritum sanctum inter et ipsum Christum Dei Filium instituens, sic pergit ratiocinari: Si tamen tibi concedam dicere secundum profectum esse Filium, quasi hominem factum, hominem vere esse opinaris, id est, qui caro et sanguis sit; necesse est ergo et Spiritum, qui sicut columba apparuit, non aliud esse quam naturalem columbam: sicut homo enim dictum est, et sicut columba; et quodcumque opinari potest de eo sermonis quod dictum est, sicut homo, hac opinione concipere etiam de eo quod dictum est, sicut columba; necesse*

(a) Lucæ iv, 19 et seqq.

(b) Isaïas, Lxi: *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde.* Cyrillus Alexandrinus, lib. ii contra Nestorium; Hieronymus, Comm. in laudata Isaïa verba. Consule Petavium, Theolog. Dog. tom. VI. de Incarnatione lib. xi, cap. 9, § 10, 11 et

seqq.; Theodoretus, tom. IV, pag. 279, lib. v contra hæreses; Augustinus, serm. 52 de Verbis apost. cap. 2.

(c) Ad Galat. iv, 4, 5; ad Corinth. I, cap. v, 7; ibid., xv, 12.

(d) Matth. iii, 16.

(e) Philip. ii, 7.

est et hic æqualiter respere, ita enim in Scripturis quæ de eo scripta sunt inferuntur (a).

9. Interim autem multa animo revolvebat Archelaus, tot tantisque ex Manetis ore prolatis blasphemias excipiens; sed potissimum verebatur ne, omnino circumspice dissensens, plus periculi ignaris et insipientibus qui aderam quam utilitatis isthæc disputatio afferret. Nam cum Scripturarum intelligentiam, non omnibus datam esse certo sciret, non poterat diligenter aptam questionem manifestare atque dissolvere, nisi propter hos qui assistunt et nos audiunt. Verumtamen ex populi frequentia, quasi necessitate ductus, nonnullis prætermisiss ex his quæ Manes obfecerat, ea solum quæ ab eo palmaribus crassisque erroribus involuta patam prædicaverat eripere atque subvertere sequenti ratione nisus est. Quare iterum suam congressionem prosecutus, statim ita ad hominem, ut scholæ loquuntur, ratiocinatur: Dic ergo mihi si Jesum hominem naturaliter factum intellexerimus ex Maria, habentem cornem et sanguinem intellexerimus; necesse est etiam Spiritum sanctum verum esse columbam, et non Spiritum? Ut hoc falsum coniectarium refellat, protinus ostendi veram columbam verum hominem ingredi haud posse atque in eo permanere; sicut nec caro naturaliter carnem ingredi potest. Contra vero, Scripturarum loquendi modum atque rationem fideliter intelligimus, si Jesum Christum verum hominem cum vera carne et sanguine ex Maria natum profiteamur, et Spiritum sanctum columbæ figuram solum gestasse. Nam Spiritus, æquandum certam rationem, habitat in homine, descendit, et permanet, et completur hoc, et factum est, et fit semper. Veras ergo hominis proprietates de Christo Jesu naturaliter affirmari oportere, ibi probat Archelaus. Secus vero de Spiritu sancto veras columbæ proprietates affirmare nefas esse; idque prohiberi, ex sancti Spiritus operatione, perfectionibus, attributis et agendi ratione, evidentissime probavit. Quam disparem rationem, cum in medium adduxisset, cui nec Manes, nec quisquam alius impietatum assertor poterat refragari, ita adversarium compellat, simul perstringens, et locosis verbis et illudens. Si quidem cum Manes se Patreletum Dei profiteretur; Spiritum enim venisse super se dixerat; quem promiserat Deus esse missurum, et unde (ait Archelaus), nisi de celo descendit? Cælum ergo hominis sanctum inhabitare, et a cælo in hominem descendere, in eoque permanere, laudatis verbis confirmat; ut inde colligat, non descendere posse nisi supra hominem dignum se, id est plenum gratia et virtute. Sed veras columbæ super ipsum Manichæum, non supra Christum descendisse, potius esset sentiendum: Ut te (ait) columbarum polias farem accipiamus; insidias eis de laqueis molientem; dignus enim es qui verbis ridiculis illudaris. Sed rediens statim ad disputationem à qua paululum fuerat digressus, ad eam videlicet transformationem, qua Deus se in hominem, vel in solem, transformasse Manes conungebat, ut ostenderet Jesum nostrum, habitum solo et vni factum esse hominem: à quo tamquam hæretice dicio quilibet fideiolum abhorreere debebat, proferat ad promissiones unius atque figuræ in Scripturis de hujus nativitate expressas; immo et ad ipsum adventum nomen, quæ defertur necesse esset, cum in cælis positus facere poterat quæ voluerat, si enim Spiritum solum et non hominem fuisse affirmemus. At non ita esso, ex Apostoli verbis ad Philippenses probat (b). Nimirum: Etiam enim seipsum formam servi accipiens. Quare subiicit statim. Dico autem de eo qui ex Maria factus est homo, qui loquendi modus, divini Verbi naturam atque personam ante nativitatem ex Virgine perspicue patet. Quenadmodum in mundo post baptismum Patris vox annuntiare voluit, disserens de eo qui de

A Maria natus erat Filius: Hic est Christus Dei qui descendit super eum qui de Maria est.

10. Non me habet postremum hanc sermonis phrasin à Beausobre non satis probat: immo tamquam Nestorianæ hæreses fontem esse insinuatam. Sed absit quod estam in ipso disputationis actu duas ibi Archelaus in Christo distinxerit personas hominis, nimirum, et Dei. Cum ipse, nonnisi de duabus naturis invicem copulatis disseruerit, quas unicus Dei Filius, vere ex Maria natus in se habuit conjunctas, ut tota disputatione catholice professus est. Et quidem non aliud sonare istas Archelai voces, quæ maligne interpretari Beausobre nisus est, clarissime illa verba patefaciunt: Hic est Christus Dei, id est Filius, qui descendit super eum qui de Maria est. Et paulo post, Filium hunc Dei à Maria genitum sine ambiguis vocibus asseverat. Nam verba faciens de Jesu baptizato, qui e Jordanis aquis jam ascenderat, ait: Statim enim in desertum a Spiritu ductus est Iesus, ut tentaretur a diabolo, quem cum diabolo ignoraret dicebat ei, Si Filius es Dei, ignorebat autem propter quod genuisset Filium Dei, qui prædicabat regnum cælorum. Filium ergo Dei, in vera humanitate à Maria genitum fuisse, Archelaus profitebatur. Qui præterea Spiritum sanctum in baptismo recepit, per quem vox paterna testatur dicens: Hic est Filius meus dilectus, nullus alius portare præcavi, nisi qui ex Maria natus est, super omnes sanctos Jesus (c).

11. Quoniam vero variis Manes Archelaus objecerat, quæ notidum erepta, atque eversa videbantur, ita sapienter adversarium fortius perstringere conatur, nunquam a propositæ disputationis limitibus abeiciens. Quare, neque habitu solo et apparenti speciei Jesum Mariæ filium hominem fuisse probaturus, ita episcopus effatur: Si habitu eum et specie dicit esse hominem, quomodo ab his qui ex viro et muliere nati sunt Phariseis teneri potuit, et ad iudicium portari, cum spirituale corpus a crassioribus corporibus non valeat comprehendi? Et corripiens, et exagitans eundem Manem, qui dixerat pro libito Filium Dei in quaque formam et speciem se transformasse, quemadmodum et in solem, ita subiicit. Pergo, quæso, et pugillum plenum soli mihi offer, aut modum plenum! Ipse vero sol, pro eo quod subtilioris est corporis, cooperire te et circumdare potest, tu vero eum, nisi concutaveris, nihil fecisti. Contra autem, concludit, Dominus vero meus Jesus, si tentus est, ut homo ab hominibus tentus est. Si non est homo, nec tentus est. Si non est tentus, nec passus est, nec baptizatus est. Si ille non est baptizatus, neque quisquam nostrum baptizatus est. Baptisma autem si non est, nec erit remissio peccatorum, sed in suis peccatis unusquisque morietur.

12. Ex quibus Archelai dictis maximum sibi incommodum Manes affert præsentiens, totum hunc sermonem prætermittit, et domtaxat postremis illis vocibus insistens; duo illa consecratia in medium adduxit. Primo reponens: Ergo baptismus datur propter remissionem peccatorum? Quodque cum Archelaus dedisset, respondendo amen, statim istud aliud blasphemum subiicit: Ergo peccavit Christus, quia baptizatus est? Quod postremum perhorrescens, Archelaus, illico obsistit respondens, Absit; et 77 apostoli Pauli verba usurpans, sermonem hinc verbis clausit: Quin potius pro nobis peccatum factus est, nostra peccata suscipiens. Propter quod ex muliere natus est, et propter quod ad Baptisma venit, ut hujus partis perciperet sanctificationem, et Spiritum, qui descenderat in specie columbæ, corpus quod suscepit portare possit. Recessisse Archelaum a catholice veritatis principiis, postrema hujus responsionis parte, Beausobre contendere non veretur (a). Nam quamvis Jesu Christi summam innocentiam interno-visset et prædicasset, dicendo eum non recepisse

(a) Acta disputat., pag. 92, cap. 49, pag. 91, 92, apud Vægnium.

(b) Epistol. Pauli ad Philippenses, cap. n, 7.

(c) Archelai acta, pag. 93.

(d) Beausobre, lib. 1, cap. 10, pag. 117.

baptisma ut a suis peccatis munderetur, quod tamen impie affirmaretur; cum addidisset deinde Jesum fuisse baptizatum, ut secundum eam partem qua ex muliere natus erat sanctificationem perciperet, et idoneus efficeretur ad sustentandum Spiritum, qui in eum descenderat, idcirco infante a catholice fidei principiis abscissit. At calumniam atque figmentum hæc continere, quis non videt? Christi animam perfecte per unionem hypostaticam divini Verbi plenissime fuisse sanctificatam, jam Archelaus tota illa disputatione, cum implicite, tum explicitè fassus est: nec enim ullum aderat in ejus animam peccatum, quod baptismate deleri posset (a). Sed quoniam durum crucis et passionis mortisque certamen subire debebat, ejus causa visibili illa specie Spiritus sanctus in eum descenderat, idcirco infirmum et carnicum corpus, quod ex Virgine assumpserat, exterius etiam roborari oportuit, ut omnia illa tam eruentis certaminis tormenta portare posset. Unde ergo colligit Beausobre Archelaum eo dicto a catholica abscississe fidem? Corpus enim illud et anima, quæ in conceptionis suæ instanti Verbi personæ uniebatur et substantialiter sanctificabatur, nova per baptismum purificatione, ut Spiritus sancti habitaculum efficeretur, non indigebat. An non id confessus est Archelaus, cum negavit Christum habuisse peccatum proprium, quin potius pro nobis fuisse factum peccatum, nostra peccata suscipiens? Igitur dum nostra peccata exponenda suscepit, visibilibus etiam signis exterius purificari oportuit, ut nostra peccata cruci affigere et delere sua morte atque passione posset. Tandem Archelaus innuere voluit eo sensu quadam exteriori indiguisse purificatione, qua peccator in mundum pro nobis apparuit, cum languores nostros vere ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. An non in horto antequam crucem ascenderet, animi perturbationes expertus, ab angelo fuit confortatus? (b) An non in cruce agens animam, et mortales expertis dolores, Patrem Deum orabat dicens: *Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me?* Præsidio haudquam indiguisse ob unionem hypostaticam divini Verbi, catholici unanimi consensione affirmant. Sed ad veram hominis naturam declarandam hæc necessaria fuisse, quis umquam nisi unus Beausobre inficari potuit?

12. Beausobre tandem ut studiosius istæ æstholicæ sectæ partibus indulgeat, ad S. Methodium Archelai eorumque provocat, quem tamquam Ariani et Nestoriani dogmatis patronum exagitat; ea ratione ductus, ut ostenderet catholicorum episcopos et martyres, qui jam tercio Ecclesiæ sæculo floruerunt, evangelicæ et catholice fidei non fuisse sinceris custodes, sed eam depravatis opinionibus labefactasse et corripuisse. Verum in his aliisque similibus retundendis longius immorari præterens nostri olli studium eorum minime patitur, idcirco alia quæ ad Manetis historiam, mortem videlicet, nostra oratio examini subijciat; felicius veritatem illam assecuturi, quam emendatis solum verbis se dumtaxat in vultu habuisse Beausobre testatus est, idque ut magis atque magis suis assecus fucum faceret, atque incautos scotosque lectores deciperet.

78 CAPUT X.

Manes ex Diodoride fugiens a Persiciis ministris comprehenditur, et, pelle exutus, improbitatem pœnas luit. Perperam Beausobre hujus necis mortem facit Archelaum, cujus argumenta rejiciuntur. Manichei tandem solenni ac religioso ritu Manetis natalam agunt.

In evitendis Beausobrianis calumniis contra Ar-

(a) Acta disputat. Archelai, pag. 94. Consule S. Leonis Magni catholicam ad Flavianum quæ in ordine 24 est.

(b) Beausobre, lib. I, cap. 40, pag. 118.

Archelai episcopi fidem et religionem, teste et summa injuria congestis atque confectis, multum operis præcedentibus capitibus, insumimus, ea videlicet duci ratione, ut ad examen sedulo revocarem quæ ex una parte a Manichæo disputante nefarie contra catholicam veritatem propagabantur, et ea delude quæ ex adverso ipse Archelaus episcopus profundavit ut hæretica dogmata sibi objecta retunderet et prorsus rejiceret. An ergo Archelaus in refellendo Manichæo et in catholicis veritatibus propagandis felicius fuerit quam novissimum assertor Beausobre judicavit, laudatum sanctissimum episcopum, tamquam lætæ fidei hominem multarumque hæresium assertorem postulando, niox a nobis dicta declarare poterunt. Potissimum eum in præsens ad florum lectorum judicium provocare intendamus; qui in percurrendis SS. PP. et antiquorum theologorum scriptis versari solent; quique perfectam et ordinatam Christianæ rei memoriam tenentes, animam novitatibus recreare minime solent, nec anxius variis et peregrinis eruditiois comparanda ætudio adducunt, ut avidius æstholicorum librorum sectioni vacent, quibus sensim et inconsulte animus falsis præjudicatisque opinionibus imbuatur, et Christiani nominis pietas labefactata corrumpitur. Si vero eorum judicium appellarem, qui, novissimum amore moti, dumtaxat merces ex hæreticorum libris mutatas inter populorum frequentiam et in solutorum conventibus verbis et fabulis dictis vendendis exponere consueverunt, ut sibi doctorum opinionem viderent, jam intelligerem meam et Archelai causam cadere posse, quamvis unice catholica veritate ex Scripturis et traditione desumpta innatur.

1. A nostro itaque scribendi scopo minime recedentes, neve nostra disserendi ratio productior fiat, Manem valde turpiterque confusum clam a Diodoridis parvæ seu vico abire compulsam fuisse affirmamus. Is namque dubio procul, populi ira atque tumultu, violentam subiisset mortem, nisi Marcellinus, pro Romanorum imperio illius provincie civiliū rerum prudens administrator, et ipse Archelaus, lenitate ducti, plebis furem exhibuissent. Fuge igitur præsidio suffultus, trinus Stranganum fluvium confugium quæsitiv, iterumque in Arabionem castellum, ex quo jampridem discesserat, antequam Mesopotamiam proficisceretur, se recepit; sibi forte blandus quod lata a Persarum rege in eum mortis decreta, aut prorsus abolita, aut mutata fuissent, ob civiliū rerum mutationem; quæ sorte eo temporis intervallo quæ ex aula abscissit contigerat. Rem fore hæc verbis Archelaus in sua disputatione descripsit (c), addens: *Sed ille vias quibus veneram tepeleas, transitio fluvio, ad Arabionis castellum rediit. Ubi postea comprehensus, oblitus est regi, quibus plurimum adversus eum indignatione commotus, duas mortes in eum vindicare cupiens, unam fili, alteram carcerarii, jussit eum ante portam civitatis excoriatum suspendi; et pellem ejus medicamentis infectam infari, carnes vero volucris dari jussit. Neque aliter Manetis necem in catechumenorum 79 institutionibus Cyrillus Hierosolymorum episcopus describit (d). Qui tantummodo alias explicavit circumstantias, Manem nimirum ad Persarum regem adductum, et eoram eo se sistere coactum, multis exprobrationibus fuisse exagitatum, ob mendacia et fugam. Qui rex præterea ejus irritis servitibus, accusavit filii cadem, et damnatos propter eum custodes ad necem. Itaque concludit idem Cyrillus Archelai dictis suffragando) excoriare Manem lege Persica mandavit, et corpus quidem reliquum deus deorumque tradidit. Eadem vero, qua tanta ejus improbitas continebatur, tamquam utrum ante portas suspendi curavit. Non absimili modo So-*

(c) Archelai disputat., apud Zacagnium, cap. 55 pag. 100.

(d) Cyrillus Hierosolym., catechesi 6,

erates Manetis necem descripsit (a). Quippe ecclesiasticarum rerum memorias referre volens, Archelai cum Manete disputationem jam scripto consignatam manibus terens, et eadem suis oculis lustrata, quam hactenus diximus, rerum ordine servato, fideli narratione explicavit. Ne vero ea quae ibidem refert in falsitatis suspicionem quandoque adduceretur, ut lectorum animum a praedictis vacuam redderet, postquam scripserat. At rex Persarum comperto quod Manichaeus in illis partibus moraretur, inde abrepto, eum detraxi jussit, eamque paleis oppletam ante portas civitatis appendit; statim ad omnem fidem hisce dictis vindicandam, subiecit: Atque haec nos haudquaquam commenti sumus; sed ex disputatione quadam Archelai, Cascharorum urbis in Mesopotamia episcopi, a nobis lecta, excerptimus.

2. Scripto ergo consignata, et Graeco sermone redacta, tum isthaec Archelai disputatio circumferebatur. Nec quisquam ab eo tempore ad annum millesimum septingentesimum quadragesimum usque eam tamquam falsam et supposititiam judicare ausus est. Nul- lus, inquam, eam commentum nugae atque fabellae continere affirmavit. Id ergo dumtaxat Beausobriano iudicio, paucisque aliis, qui praefato Scriptori assentiri conantur, reservatum fuisse arbitramur? Sed jam luculentius de hoc vindictiarum genere in sequentibus verba faciemus. Tandem vero de Manetis nece sermonem prosecuturi, praeter Epiphani auctoritatem, qui praecedentibus scriptoribus suffragatur, obvium est etiam testimonium Photii (b), qui quamvis ob schisma in Ecclesiam catholicam inductum laesae fidei homo merito debeat appellari; tamen multam adhibuisse diligentiam in perscrutandis veterum scriptis, multaque eruditione fuisse praeditum, adhuc quisquam non est ausus inficari. Is itaque, quamvis in recensenda Manetis nece, et Archelai gestis, praecedentium scriptorum ordinariam methodum non sequatur, eum tamen vix ab eorum dictis recessisse exploratum est. Capite enim 15 narrat quemadmodum ad regis Persarum iram atque vindictam evadendam hoc illicque Manes vagari cogeretur; describit satellites ubique eum perquirentes, ut ad regem adducerent, et adductum gravissimam tandem objurgationibus exagitatum fuisse, et horribilium impietatum non indignam mortem subisse asseverat. Hinc ergo laudatum caput hisce verbis, quae ex Socrate et Archelao mutuata esse arbitramur, claudit: Cum enim infelix ille adhuc in vivis esset, corpus, detracta pelle, in utrumque exscoriantes, sic eum vitta detrahunt, et quasi dissecant, reliquum vero corpus in praedam feris projiciunt, ipsamque pellem, utris instar, vento repletam, praeforibus suspenderunt. Talem apostata et sceleratissimus homo vitae terminum consecutus est.

Rursus vero laudatus Photius, cap. 15, hujus acerbum mortem commemorat, praemissa tamen celebri ea disputatione quam contra eundem habuit Archelaus. Hunc autem divinum et sanctum virum Cascharorum 20 in Mesopotamiam episcopum appellat (c). Subjicit deinde Manem insperato pudore in publica congregatione suffectum proligum Diodoridem fugisse. Et denuo ab eodem Archelao iterum disputante ad fugam fuisse perpulsum, et apparuisse Manem nequissimum hominem, suis in dogmatibus omnibus deridendum; atque detestandum; tum tandem a regis ministris eum perquirentibus atque scrutantibus captum fuisse, et acerbas illas penas subisse.

3. Veritatem hanc tot tantisque firmata mome-

ntis, etsi Beausobre inficari ausus non fuerit, nulli tamen studio adhibito, eam sensim infirmare conatur. Capite enim 11 prioris libri, Manetis necem descripturus, hujus auctorem et quasi ministrum Archelau episcopum fuisse asseverat (d), propterea in medium Gallice prolatis illis verbis, in quae episcopus post disputationem erupit, videlicet: *Haec ego cum cognovissem, necessarium me etiam vobis indicare, quia requiritur ipse a rege Persarum usque in hodiernum diem*. Laudata quidem verba ab Manetis perpetrata apud Persas facinora referri, neminem latere arbitror. Quae Archelaus eructare quasi fuit coactus, quando videlicet absoluta cum Manichaeo novissima congressione, admirantibus populis et turbis, quae ex illius provinciae locis illic convenerant, ut duos illos viros de religione disputantes audirent, silentium indixit, totamque seriem gestorum atque perpetrata Manetis facinora patefecit (e).

Hanc itaque Archelai agendi rationem maligne in crimen vocare nisus est Beausobre, contendens non debuisse episcopum ea Manetis crimina nota facere populo, ob quae a regis Persarum ministris ad necem inquirebatur, videlicet quod regium filium occiderit. Dumtaxat tamquam bonus pastor eum oportebat de Manichaeis circa fidem erroribus verba facere, ut populus illos praecaveret. Quare sibi blanditur, S. episcopi animum, voluntatem agendique rationem facile assequi posse et interpretari; judicando, videlicet, voluisse Archelau suis verbis populum excitare ad furorem, et seditionem, ut nimirum, comprehenso Manete, in Persarum manus traderetur. Persae enim in confiniis Mesopotamiae commorabantur, nec a Romanorum ditone et stationibus separabantur, nisi per fluvium Sirangam. Pravam ergo et, ut vocant, irregularem fuisse hanc episcopi intentionem, Beausobre contendit. Quam cum populus deinde optime intellexisset; etiam antequam episcopus sermoni finem daret, in Manem insurgens, illum comprehendere nisus est, ut in vincula ad barbaros vicinos adduceretur, sed ille diligenter in Arabionis castellum profugit. Quid mirum vero? Malignae huic interpretationi Epiphanium suffragari voluisse, pariter ex sua sententia Beausobre convincitur.

(f) Confligit namque hunc sanctum episcopum intellexisse ejusmodi Archelai agendi studium episcopalem characterem plurimum dedecorare; idcirco, posthabita praecedenti narratione, aliam prorsus dissimilem sui proprio more excogitavit, scribendo populum catholicae religionis studio actum, Manem lapidibus opprimere quaesivisse, cujus conatus furem compescuit et praepedit, ut Manes aufugiens facile praesidium sibi nancisceretur. Tillmonius (subdit Beausobre) sibi persuasit brevem hanc narrationem ab Epiphanio fuisse suppositam, cum in Archelai Actis eam non offendamus. At ultro dato vera esse quae Epiphanius sine auctore mox recensuit, adhuc staret Cascharae episcopus, 31 Manetis exitium voluisse, quin de hujus nece posset objurgari. Si quidem quamvis criminosum hunc virum lapidari conantibus sese opposuisset, studium tamen adhibuit, ut, admonitis Persarum regis ministris, publica auctoritate Manem multorum facinorum reum undequaque querentibus, comprehensum cautius tenerent, ut coram rege adductus capitale poenam subiret. Hactenus aliis verbis Beausobre, ex aequo Archelau et Epiphanium episcopos mordens et exagitans.

(a) Socrates, Hist. lib. 1, cap. 22, in Valesiana edit., pag. 56.

(b) Photius, lib. 1 contra Manichaeos, cap. 15 apud Christophorum Wolfium, pag. 52 et seqq.

(c) Photius, libro 1 contra Manichaeos, cap. 15: Et in Mesopotamiam profectus, a divino Archelao sancto viro, qui tum Cascharorum in ea regione praesul erat, multis magnisque argumentis contra iniquitatem suam

exagitatus est. Atque inde profugus Diodoridem Cascharorum vicum subit. Apud Christophorum Wolfium, pag. 50.

(d) Beausobre, lib. 1 Hist. Manichaeorum cap. 11, pag. 124.

(e) Archelaus, in Actis, pag. 100, apud Zacagnium.

(f) Epiphani., haeresi 66.

Sed omnia quæ obiect, nec rerum veritatem comprimere valent, si diligentius ex Archelai Actis laudatæ narrationis scopum exquiramus, nec duos illos Patres sibi invicem in Manetis nece describenda repugnare sequentibus animadversionibus erit exploratum. Et primo quidem quod attinet ad Archelai agendi disserendæ rationem, quæ Diodoridis populo, non tantum Manichaicos circa fidem errores patefecit, sed etiam perpetrata ab iniquo eo homine graviora flagitia, ob quæ publica Persarum regis auctoritate ad necem inquirebatur, in ea nihil prorsus apparere opinor, quod episcopalem dedecoret characterem; nec eo studio Archelaum isthæc dixisse arbitrabimur (a), nisi gravissimo ductum motivo, quod facile Beausobre fuisse assecutus, si diligenter Archelai Acta lustrare voluisset. Nos itaque, qui sedulo in hisdem percurrendis Actis et disputatione diutius versari volumus, apprime intelleximus, novissima hæc congressione absoluta, maximum tumultum fuisse excitatum in populum qui illic convenerat. Nam alii ex parte Archelao plaudentes, hujus immensas laudes cum clamoribus celebrare nitebantur; alii vero ex adversa parte ira et odio in Manetem astuantes, probabilibus furoribus movebantur ut eum occiderent. Tumultum autem in populum excitatum fuisse, perspicue laudatorum Actorum textus, quem ipsi subijcimus, manifestat. Quare maxime verisimile apparet ut quemadmodum inter barbarum clamores Archelai victoris laudes concinebantur, ita etiam maledictis atque impropriis, tum Manetis hæresis et infamia, tum hujus sacrilega doctrina abominaretur et proscinderetur. Quod si Beausobre adhuc mihi obistere vellet, rogarem quid tumultus nomen habeat significare? Quod si ex Cicerone nihil aliud importat quam perturbationem tantam ut timor major ex eo oriatur (b), jamjam intelligimus quod periclitata fama et Manetis opinione ex habitis disputationibus, ut turbæ non sinnerent Archelao ad propria remeare, valde probabile est etiam easdem turbas pari studio voluisse Manem delinere, vinctulis constringere, aut lapidibus obruere, ne aufugiendo debitas pœnas evaderet. Turbarum ergo hunc tumultum verbis et precibus forte Archelaum comprimere oportuit, ne contra gentium et ecclesiastica jura ex tanta perturbatione oriretur sævitia. An non Marcellus Manem invitaverat, et epistola quidem, ut Cascharam veniret? Igitur gentium jura servari debebant, nec umquam sine datæ fidei jactura cuiquam permissum esse potuit ut hostilibus manibus læderetur; potissimum, quia non Romanorum imperio, sed Persarum erat subjectus. Itaque nec in Archelai mentem cadere potuit ut, presente Marcello, populum ad seditionem excitaret, et hæretici necem exquireret. Quare idem S. episcopus, etiam ad servandam ecclesiasticam lenitatem, populo suavitatem ne e loco in quem convenerat discederet, paulo post nova verba facturum se illis promittens. Sed adhuc turbæ congregabantur, nec tumultum neque perturbationem compressam fuisse hæc verba patefaciunt. Postea vero congregatis eis, 82 Archelaus acquiescere sibi atque audire verbum suadebat. Si populus ergo in Manetem non tumultuabatur, si hunc ad necem non inquirebat, quare Archelaus novum studium et suasiones adhibuit ut illi qui convenerant acquiescerent? Igitur ut Epiphanius clarius gestorum seriem describeret, nihil suo Marte confinxit, sed ea recensuit quæ forte olim habebantur etiam in hisdem Actis, et modo

A propter amanuensium imperitiam, vel interpretum malam fidem, prætermittunt. Et quidem lacunam in ea irrepsisse, denotant præcedentia verba, quæ ad calcem jam exscripsimus. Nam post hæc voces ita ut (turbæ nimirum) omni studio conarentur, hæc alia immediate subduntur, quæ nullum genuinum sensum reddunt: ultra ei (c) non sineret, etc., ad quam mss. codd. lacunam Zacagnius animadvertens, censuit saltem particulam et esse apponendam, quam forte adhuc confusionem textusque perturbationem causare quisque facile poterit ex contextu judicare. Sed nihil ibidem desiderari, ultro dare non multum repugnabo. Quid tamen? Epiphanius ex sua sententia confinxit populum quævisisse Manem lapidibus obruere? Commentum apage. Nam Actorum series narrat quemadmodum ad illam paræciam multitudo hominum ex universa illa provincia convenerat, atque alii ex vicinis locis homines aderant, et factio silentio hoc modo Archelaus de Mane dicere aggressus est. Deinde paucis prolatis verbis, hæc alia subijciens, populum deprecatur, ut, abjecta omni perturbatione, omnique strepitu semoto, quæ de Mane didicerat, quodque indicare decreverat, audire non detractaret: sed nunc (ait) paucissima dicere volentem deprecor, ut cum silentio audiat, ut agnoscat qui sit, et unde, et qualis sit iste qui advenit, etc. (d); semel ergo, iterum, et tertio tandem, ad barbarum perturbationem, atque tumultum comprimendum, silentium indicare debuit Archelaus. Nec alia de causa, nisi quia populus ille in Manem jam invehi nitebatur; verba enim hæc postrema, quæ exscripsimus, ejusdem populi animos in hæreticum fuisse commotos evidentissime patefaciunt. Cum igitur Archelaus, sano adhibito consilio, eidem populo verba facere promisit de hujus hæretici persona, conditione, patria, institutis atque flagitiis, censuit sua narratione posse sibi conciliare attentionem auditorum qui convenerant, et interim latam aperire viam Maneti aufugienti, ut sibi suæ vitæ et incolumitati præsidia pararet. Atque tandem ita factum est ut ille, vias quibus venerat repetens, transitu fluvio, ad Arabionis castellum pervenit.

5. Sed confingamus adhuc Diodoridis populum iracundiæ et odii motibus in Manem non fuisse jam excitatum, quid inde? Jam Archelaus in manifestanda Manetis vita atque flagitiis voluit commovere populum, ut, hæretico comprehenso, is tanquam victima postmodum a Persis mactanda et sacrificio interficienda, caute duceretur? Quis enim sine temeritatis nota id poterit judicare? Cum potius arbitrari liceat Archelaum de genere, natali, conditione, mendaciis, flagitiis Manichaicis disserere voluisse, capitale etiam in hunc nebulonem, a Persis, eum undequaque publica potestate perquirentibus, latam sententiam, ne simplices minusque de fidei rebus periti illius falsæ doctrinæ persuasionem seducerentur. An non Ariani, Nestoriani, Eutychiani, et novissimis sæculis Calviniani, Lutherani Sociniani que suarum hæresicon fignenta, prædicationibus et disputationibus propagarunt? Quod quidem felicius ipsis contingere potuit, quando freti armorum strepitu atque potentia, aut quando dignitatum auctoritate vel scientiarum doctrina celebrioris facti, vel denique quando aliquo principum sæculi presidio assecuto, omnique verecundiæ atque timoris 83 freno spreto, liberum eis esse potuit suarum opinionum pravitate, aliorum animos, mores et fidem corrumpere atque pervertere. Archelaum itaque plauden-

etum est tumultus.

(c) Archelai disput. pag. 94, ut supra apud Laurentium Zacagni in sua Collectione veterum monumentorum Ecclesiæ Græcæ et Latine.

(d) Zacagnius in notis scribit, secundam particulam et deesse in codice Cassinensi, quam tamen orationis series evidenter exponit.

(a) Archelaus in sua disp., § 1, apud Zacagnium, pag. 94 ita scribit: Hæc cum dixisset Archelaus, admiratae sunt turbæ veritatem doctrinæ ejus, et laudes immensas cum clamoribus, ita ut omni studio conarentur, et ultra ei non sineret ad propria remeare; et tunc quidem discesserunt.

(b) Cicero: Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur, unde etiam nomen du-

tibus catholice populis manifestare non tantum oportebat sed etiam catholice legis adversarium nulla vera atque genuina sacrarum Scripturarum scientia et cognitione polleere, sed præcipua nostræ fidei mysteria evertere et suis fabulis abolere: tum etiam omnibus naturæ, tum fortunæ bonis atque adjunctis fuisse expoliatum: ita ut ejus nomen, mali mores atque facinora, pluribus nationibus jam tam explorata, prorsus ubique abominarentur. Quid ergo criminis in ejusmodi narratione et agendi ratione deprehendi possit, prorsus non video. Igitur ultro dabo quod populus qui apud Diodoridem disputatorem auditurus convenerat nihil prorsus in Manem fuisset compitius, an non S. episcopum decebat eum populum de iis omnibus admonere, quæ ex Turbonis et aliorum discipuli ore perspicue cognoverat? An non episcopum decebat in omnibus in præcautionibus atque mediis quæ efficaciora validioraque arbitrabatur pro sua dioceseos tranquillitate, suarum ovium salute, et Christianæ doctrinæ puritate servanda atque tuenda? Plangit commississet Beausobre, ejusmodi agendi rationem in crimen vertere conatus. Possissimum cum Archelaus Manem falso non incusaverit, nec irrationabili causa in eum expanderit, falsa coniungendo: sed ea dumtaxat narravit, quæ (ut diximus) ex duorum Manetis discipulorum ore didicerat.

6. Jam vero SS. PP. atque scriptores summa consensione Manetis necem descripsisse, præcedentia testimonia in hujus capitis exordio adducta plenissime patefacere possunt. Beausobre tamen, suis in Archelaum et Epiphanium episcopos invecivis absolutis, adhuc nodum in scirpo querere studens, parum diversa laudatorum scriptorum loquendi modos et phrasas animadvertens, molli brachio, censorio stylo eos vellicat, ut eos discordes esse ostendat, nec alia de causa, quæ Actorum Archelai fidem elevare contendit (a). Primo aut Epiphanium in describenda Manetis necem, hanc novis circumstantiis adornasse, cum affirmavit Manem spinarum aculeo fuisse excoriatum, ejusque pellem paleis repletam, cui Albulpharagius Syrorum scriptor suffragari videtur. Sed hunc (ait ille) probabile satis est, ex Epiphanii lectione id didicisse et excerpisse, cum in Græcorum lingua plurimum esset versatus. Adhuc Photium, qui Græcorum relationem ex Archelai Actis educiam lustravit, testimonium perhibuisse Manetis pellem aere aut vento fuisse repletam, quemadmodum foliis. Postremum hoc probabilius judicat. Nam criminis atque malefactorum pelles, qui a Persis excoriabantur, aere et non stramine replebantur, quas sic repletas conservare nitentur, quemadmodum de Valeriano imperatore Saporis jussu post mortem excoriato legitur. Cujus conservatam pellem deinde Persæ imperatorum Romanorum oratoribus, tamquam gloriosæ victoriæ monumentum ostendere affectabant. Cæterum si Græcorum lectionibus atque narrationibus credendum est, parum Maneti sortem subissse S. Bartholomæum et monachum Studitam arbitrabimur. Perperam tandem Epiphanium (addit) Manicheos stratos dormire atque cubare consuevisse supra paleas, aut spinas; memoriam sui patriarchæ agentes, qui excoriatos fuerat spinarum acumine, ejusque pellem stramine aut paleis repletam. Sed id confixisse Epiphanium, idem Beausobre, Augustini testimonio ducit, affirmat. Qui narrat schisma Romæ Manicheos inter exoriam, quando Constantius Romanus, congregatis simul pluribus hujus sectæ hominibus, ut Manichaica adamussum præcepta observarent, quam citissime cretus et congregatio illa in duas factiones divisa est. Nam alii hanc vivendi rationem ob nimium rigorem deseruerunt, permanentes aliis in laudatorum mandatorum rigore atque observantia. De hoc schismate hic a Beausobre de-

scripto, opportunius 84 ipsi verba faciemus, potissimum cum ad varios Manicheorum gradus nosse scribendi ratio se converteret.

7. Interim autem vellem ut lector animadverteret hæc omnia quæ mox ex Beausobre descripsimus, de diversis nimirum præcedentium scriptorum et PP. loquendi modis et phrasibus, haudquam rerum veritatem et Manichaica necis historiam infirmare aut evertere. Nam laudatorum scriptorum scopus minime fuit impius ac tenuissimas hujus necis circumstantias describere. Nam alii fusiis, strictius alii, Manem a Persis pelle exutum fuisse asseverant ut is videlicet suarum improbitatum poenas lueret. Etsi eorum aliquis quidpiam addere censuit, quod a præcedentibus scriptoribus fuerat prætermisum, id forte contingere potuit, vel ex vulgari et forte certa traditione a Persis accepta, vel quia eorum scripta Persarum usui ritibus et institutis magis atque magis accommodare nisi sunt. Cæterum illud unum ab omnibus summa consensione comprobatum et scripto traditum est, videlicet Manem regis sententia in eum lata fuisse pelle exutum. An vero pelle exumi adhuc in vivis existens, an ejusdem pellis detractio spinarum acuminibus aut ferreo stylo facta fuerit, ad historiam veritatem non pertinet. Cum hujusmodi circumstantiæ parvi nulliusque momenti sint, nec adeo necessarie, ut scriptores qui illas addiderunt aut prætermiserunt de mendacio aut fabulosis narrationibus arguamus. Idem prorsus nos affirmare oportet de ejus cada vere, haudquam sepultura tradito, quod potius eis vicissitudinibus et in bestiarum ac volucrum cibo ac nutrimento fuit relictum. Quam agendi rationem apud Persas aliasque nationes infamiam et opprobrium minime redolere, gravissimis ductus testimoniis asseverat Beausobre (b). Sed fundamentum ex quo hanc conjecturam se haurire ipse auctor contendit, non tantum tamquam infirmam nutat, sed prorsus cadit. Videlicet Persas exhoruisse terram fodere, foveasque in eam facere ad defunctorum cadavera sepelienda. Idque facere non consuevisse, maximam ob venerationem, quam elementis adhibebant. Sed Persas caveas, cryptas atque speluncas habuisse, quia ignorat? Si igitur ipsis religio erat foveas in terram non fodere, quia elementis cultum quemdam et venerationem adhibebant, haud video cur non poterint mortuorum corpora in aliis condere locis, ubi terra suos naturales sinus, foveas caveasque conservat. Quare tamquam male apposita arbitramur ea monumenta omnia, quæ ex Porphyrio, Assemano, Ilydæ collegit, et ad calcem apposuit, cum nihil prorsus ad nostram conferant scopum, videlicet Manetis mortui carnes bestiis atque avibus devorandas traditas et relictas fuisse.

8. Me tamen non latet tam infamem et truculentam necem, quæ metu et terroribus hominum quorumcumque esse debebat, Manetis discipulorum animum nec leviter commovisse. Immo, tum facti audaciores, maximis cum festiuitate signis et superstitione religionis argumentis eam singulis annis venerari cœperunt, et ea de causa, solemnem Domini nostri Jesu Christi Pascha abolite, aut saltem a paucis tepidissima celebrare frequentate, diem dumtaxat quo Manicheus fuerat occisus magnis honoribus prosequantur. Cujus quippe profani sacrilegicæ ritus causam olim Augustinus exaggerabat, et (c) quasi raptus in admirationem, quando videlicet Manichaica sectæ magistros audiebat, ab eis sciscitabat quæ causa esset quod Pascha Domini nullis vigiliis, nullo prolixiore jejuniio indicto auditoribus, nullo denique festiviore apparatu colebant, cum eorum Bema, id est diem quo Manicheus occisus est, quinque gradibus instructo tribunal, et pretiosis tintis adornato, in promptu posito, et 85 objecto adorantibus, festivissima

(a) Beausobre, cap. 11, pag. 126.

(b) Beausobre, ubi supra, pag. 126 et sequenti. Porphyrius, de Abstinencia lib. iv. Strab., lib. iv.

Assem., tom. III, p. 1, pag. 400.

(c) Augustinus, contra epistolam Manichæi, cap. 8. Exstat tom. VIII, pag. 115.

quandam solemnitate et maxima animi devotione honorabant. Hoc, inquam, cum quereretur Augustinus respondere ejus diem passionis celebrandum esse qui vere passus esset, Christum autem, qui natus non esset, neque veram, sed simulatam carnem humanis oculis ostendisset, non pertulisse, sed finxisse passionem. Ad hocce ergo falsitatis portentum S. Doctor post suam conversionem animadvertens, ingruit, et contra ejusmodi homines exclamabat, qui cum se Christianos dici vellent, et Christum da femina natum, et humanum habuisse corpus negabant, ne passio ejus quod totius jam orbis festissimum tempus est, celebrant, alia paschali die *Bematis* sacrilega solemnitate subrogata, quam veluti gratissimam, dulcissimam summoque dignam honore vehementius colere desiderabant. An vero recentiores Manichæi solemnes hos ritus adhuc servare consuecunt, me omnino laet. Rogare dumtaxat possem Beausobre et Bailium qui omni nisu pro Manichæica religione decertant an adhuc quæ a nobis ex Augustino recensita sunt usum obtineant? Horum enim responsiones nostras præsentibus hac elucubratione magis magisque possent adornare. Hac tandem sunt quæ de Manetis vita, moribus, gestis atque interitu ex veterum scriptis dicenda occurrunt. Nunc vero ad pleniorum rerum notitiam ad Archelæum redeamus oportet, qui Marcelli persuasione Turbonis confessionem et habitas cum Manete disputationes scripto consignavit.

CAPUT XI.

Fabulosa Manichæorum philosophia ac theologie fymta, a Turbone, Manetis discipulo ad catholicam fidem converso, execrata, quæ ab Archelæo deinde, Caschare episcopo, Marcelli persuasione una cum Manetis disputationibus scripto consignata fuerunt.

Instituendi mihi publicam eam confessionem criminumque execrationem referre, et memorie mandare, quam Turbo Manetis discipulus coram Archelæo et cæteris in Cascharea Mesopotamiae urbe fecit, prolixius ad ejusdem Archelæi scripta provocare, iisdemque potissimum insistere opus est. Nam cum is scripto commiserit, aut scripto committere jussisset ea quæ ex Turbonis ore penitentiam agentis audierat, tum ea quæ audacius Manichæus ipse in duabus disputationibus catholicis objiciebat, vix dubitandi locus supererit, nos ea lustrantes quæ in Archelæi libris continentur, rerum omnium veritatem non esse assecuturos. Quidquid enim in contrarium etiam hac occasione Beausobre confinxit ad horum fidem evitendam, nihil penitus nobis et veritati obesse poterit, quemadmodum luculentius suo loco explicabimus. Et primo quidem prætermisissimus hujus sectæ principis fundamentalibusque erroribus, quos in præcedentibus jam annotavimus, quosque omnium primos Turbo sua publica confessione execratus est, reliqua alia impia, futilia, sacrilega et fabulosa commenta describere aggredimur.

1. Has igitur inter fabulas illæ principalem habent locum, quas de prima hominum productione, horumque casu et reparatione Manichæi confingunt. Cum videlicet asseverant duos illos æternos, sibi que co-existent, et ad invicem repugnantes, lucis ac tenebrarum deos, maximum inter se bellum committentes, singulos humanas portiones condidisse. Quia in productione cum tenebrarum auctor suos fines ad lucem præstandam progrediretur, bonus lucis parens produxit ex virtute animam, quæ dicitur *mater vitæ*; qua primo ornato homine, et quatuor elementis **86** veluti induto, deorsum adversus tenebras pugnaret. Sed cum tenebrarum principes, quasi ad pugnam provocati, homini restitissent, maximam vim ei intulerunt, et de illius comederunt armatura, quod est

A anima (a). In tali ergo tantoque discrimine primo homine constituto, primam pariter ruinam lapsum atque exitium passum esse fabulantur. Cujus quippe primi hominis animi corporisque afflictiones, erigridines, arummas, non ab inobedientia et gula crispinibus esse exortas affirmabant, sed a tenebris ipsis, quibus vehementer afflicti opprimebantur. Hac omnia autem, antequam cælum, terram, luminaria, firmamentum, spheræ, conderentur, homini contigisse ajunt. Quare priusquam primus homo in orbem prodiret, tenebrarum chaos vivens jam inhabitabat, et luminum patrem exorans, tum benigne et clementer ei exauditus est; cum videlicet immissa in eo altera virtute, quæ ex divina substantia processerat, quæ dicitur *spiritus vivens, et descendens*, dejecto afflictione homini dexteram porrexit, ut cum e tenebris quibus periclitatus fuerat educeret. Quod implicatissimum necquum animo retinebant, sed externis etiam ritibus et caeremoniis ipsi Manichæi palam præstabantur. Cum videlicet sibi invicem occurrentes, etiam dexteras sibi dabant, ut, nimirum, eo signo certissime indicarent se e tenebrarum sinu et ergastulis evasisse (b).

2. Sed non minus insana et insulsa erant quæ de ipsius mundi conditione philosophabantur. Nam viventem spiritum, mundi conditorem, tribus assis virtutibus indutum, quas haud nominant, descendisse confingunt, ut educeret principes *Jeau in firmamentum exiens, quod est corpus ejus spheræ*. Animatum itaque firmamentum esse censebant, sicuti et luminaria quæ firmamentum circuire conspiciunt. Quorum vitalibus motibus, tantam vim inesse volebant, ut hominum voluntates, quæ iisdem subesse debent, cum liberi arbitrii læsione et exitio ad agendum compellerentur. Ridicula præterea ridiculis addebant. Cum de terræ creatione, statu et motu ratiocinabantur, iterum eam producant asseverantes, quam in orbis medio divina sustentari virtute minime credebant, sed *humeris* ejusdem simulati *omophori* portari, qui cum eam portans laboraverit intremiscit. Et hæc (ajunt) est causa terræmotus præter constitutum tempus. Omnino ludicra profecto atque blasphemata ea sunt quæ de hisce terræ motibus comminiscuntur, quos causam sui se affirmabant cur benedictus Pater de sinibus in cor terræ et interioribus hujus partes Filium suum pareret. Tum materiam, seu tellurem ex sese plantas et germina produxisse aiebant. Quæ cum *furata essent a quibusdam principibus, tunc æternus Pater convocavit omnes principes primarios, et sumpsit iis singulas virtutes, et fecit hominem hunc, secundum speciem primi hominis illius, et vexit animam in eum*. Quid vero primariorum principum nominibus intellexerint Manichæi, minime ex ea Turbonis confessione indicatum est. Illud unum dumtaxat perspicue ex præcedentibus verbis conicitur, duas humani generis soboles propugnasse, quarum prior cum Adamiticam præcesserit, viam forte illam ineptam et deterrimam iis aperuit qui novissimis temporibus perniciosam erroneamque Præadamitarum opinionem propugnarunt (c).

3. Sed et alteram causam cur benedictus Pater Filium miserit in mundum, ex novissima hujus hominis sobole repetere conantur. Non ea ratione quidem qua Incarnationis mysterium prædefinitum esse Scripturæ testantur. Sed aiebant ad eam dilecti Filii sui missionem Patrem adductum fuisse ab ærumnis et afflictionibus quas hujus hominis anima patiebatur in corpore. Hac enim de causa, et propter omophorum Patrem Filium suum **87** misisse, Manichæi docebant. Cujus quippe Fili in orbem adventum, non in vera et passibili assumpta carne, sed in simulata dumtaxat et apparenti hominis specie contigisse, fabulabantur. Ut videlicet aliorum oculis homo appa-

(a) Archelæi Acta. apud Valesium et Zacagnium, pag. 100.

(b) Valesius et Zacagnius, in Archelæi disput.

(c) Archelæus, in eadem disput. adversus Manichæum.

reret, qui re ipsa homo non erat; quamvis ex femina natus ab hominibus putaretur. (a) Si quis vero hujus missionis et adventus finem exquireret, minime hominis salutem spectasse inficiabantur, nec vero aliæ ruinæ aut lapsui hominem fuisse subjectum arbitrabantur quod illi qui ex carnis corporisque vinculis oriebatur. Ad quæ mala omnia evitenda propulsandaque, machinam quandam convinctam ad salutem animarum tunc confectam fuisse affirmabant, quæ rota una efformata, duodecim habente urceos, quibus vivitium animæ hauriebantur, ut in solis conspectu adductæ, hujus radiis purgarentur, et purgatæ luminari inferiori, lunæ videlicet, traderentur. Sed in duorum illorum luminarium cursu et motu describendis, quot qualique figmenta non excoGITabant? Confingebant enim solem atque lunam duas esse naves, seu translatórias cymbas cælorum orbem discurrentes, ea ratione servatæ, videlicet, ut luna primum hominum animabus onerata, eas ad subolanam regionem transmitteret; ubi animæ sursum deorsumque per quosdam urceos adductæ atque reductæ, naves illæ onerarentur et exonerarentur, quoadusque ipsæ animæ a corporalibus afflictionibus quibus premuntur se subripere possent. (b) *De substantia boni Patris omnem animam, atque omne animal quod movetur partem trahere confirmabant, addentes quod luna, cum onus quod gerit animarum sæculis tradiderit Patris, permanent illa (animantia videlicet) in columna gloriæ, quod vocatur vir perfectus. Hic autem vir (subdebant) est columna lucis, quæ repleta est animarum mundarum, et hæc est causa salutis animarum.* Morti præterea obnoxias esse quorundam animas, certo sibi persuadebant; sed de harum interitus causa quam inepte, quam stolidè fabulabantur! Confingebant enim virginem quandam decoram et exornatam, valdeque elegantem, quæ furto appetit principis qui sunt in firmamento a vivente spiritu educti et crucifixi. Quo sane in delirio affirmandum antiquorum Græcorum gentilium opinioni eos adhæsisse sequentia Turbonis verba perspicue patefaciunt. Cum eam anonymam virginem (c) (*Venerem videlicet*) masculis tanquam feminam decoram apparere; feminis vero veluti speciosum et concupiscibilem adolescentem se exhibere docebant. A cuius quippe speciei decore et ornatus elegantia firmamenti principes capiti, ita libidinum amore in eam exarserunt, ut istis post eam currentibus, illico ex illorum oculis se subripuerit. Sed tunc princeps ille magnus producit nebulas ex semetipso ut obscuraret in ira sua universum mundum. Cum tam tribulatus fuerit plurimum, sicut homo sudat post laborem, ita et hic princeps sudat ei ex tribulatione sua. Hæc autem ad Jovem omnium planetarum principem referre voluisse, ex ethnicorum scriptis licet conjectari. (d) Sed ad easdem malas vicissitudines subeundas, messium principem quandoque cogi asseverant. Qui tamen cum se ab illa deceptum virginem experitur, tanta incenditur ira et inflammatur, ut super terram famem effundat, hominesque ipsos morte afficiat. Hinc enim duos mundos, utrumque ab hominibus inhabitatum exstare docebant. Inferiorem hunc visibilem et aspectabilem, ea ratione superiori subjectum, ut omnes homines qui sunt deorum radices sursum habent colligatas. Quare iterum de eadem virgine fabulabantur, ita disserentes. Cum ergo princeps messium a virgine fuerit deceptus, tunc incipit excidere radices hominum; et cum excisæ fuerint radices eorum, efficitur pestilentia, et ita moriuntur. Quod si superiores partes radicis va-

lidiis concusserit, fit terræmotus, et insequitur omosori concussio. Moriem similiter ab his malis derivari credebant; nullum prorsus corporum inter animorumque ærumnas et interitum discrimen admittentes.

3. Post hæc autem ipse Turbo, qui omnia Manichæorum fabulosa arcaneæ philosophiæ principia pandere et execrare statuerat, eidem episcopo Archelao Marcello cæterisque, coram quibus se sistere jubebatur, quid de animarum transmigratione cum Epicureorum schola Manichæi docerent palam explicavit. Idcirco ista subjectit. *Dicam autem vobis quomodo et animæ in alio quoque corpora transferuntur. In præsentii autem corpore quod nunc spiritus primo inhabitat, parum aliquid ex anima purgatur. Transfunditur deinde in canem, aut in camelum, aut in alterius animalis corpus. Si vero anima, quæ præsentis corporis ergastulis clauditur homicidium admisi, jam in elephantorum corpora transfunditur, (e) si messem secuit, in muros. Quarum vicissitudinum, seu transmigrationum seriem latius explicabunt, per omnia rerum genera discurrentes, ita ut, facto gradu a brutis ad plantas, ad olera, ad germina et ad res ipsas inanimas, humanum spiritum in quamlibet infundi et transmutari posse profitebantur. Quæ omnia cum nobiscum reputarem, nostram admirationem ejusmodi Manichæorum tantopere inter se repugnantia principia excitant, ut ne vix quidem arbitrari possemus, cuiusque etiam ignaro, sed sanæ mentis homini falsitatem non suboluisse. Cujusmodi potissimum illa sunt quæ de animæ nominibus et proprietatibus affirmant. Cum videlicet sequentia ista attributa et proprietates animæ convenire docebant, *Mens*, nimirum, *sensus prudentia*, *intellectus atque cogitatio*. Quibus quidem omnibus, magis contrarias et alienas esse novimus, vel brutorum naturas, vel vegetabilium proprietates, vel insensibilium rerum substantias, quam lucem a tenebris, cælum a terra, et astra ab elementis distare intelligamus. Cum igitur has inter posterioris ordinis res nullam prorsus concordiam nullumve societatis vinculum haberi posse Manichæi ipsi contenderent; quid, quæso, tam inepte et tam stolidè effutiendo ratiocinabantur, cogitantium substantias transfundi in fenum, aut in phaselium, aut in hordeum, aut in spicas, aut in olera, ut et ipsi *meiores desecentur et demetantur*? Simili ratione quoque de comedentibus panem, aut de occidentibus pullum disserebant, dicentes: et qui manducat panem, necesse est et ipse veluti panis manducetur. Quod si occiderit pullum et ipse pullus erit. Sed et de animabus eorum qui hic in terris divitiis abundant, eam fuisse conditam legem confingebant, ut exeuntibus a præsentii corporali vita, illæ adhuc in pauperum corpora rejicerentur, coactæ primum ad omnes mendicitatis labores et angustias subeundas, post quas deinde æternis pœnis cruciandæ tradantur. Nec enim ejusmodi solis figmentis in questione de animarum transmigrationibus hærebant: sed cum ultro darent corpus atque materiam omnium aspectabilium sensibilibumque rerum esse principium, idcirco veluti necessarium esse inferebant ut qui plantaverit *Perseam*, necesse esse eam transire per multa tempora, usquequo *Persea illa quam plantaverit concidat*. Atque similia de domorum ædificationibus, vel de iis qui se abluant aquis effutiebant. Qui ædificaverit sibi domum dispergitur per omnia corpora, si quis laverit se in aqua, animam suam vulnerat. Quod quidem postremum delirium argumento **89** est Manichæos non tantum quascumque*

(a) Consule quæ diximus cap. 9 præcedenti hujus operis, occasione vindictarum, nimirum quas pro Archelao conscripsimus, ut Beausobrianas malignas interpretationes atque censuras everteremus.

(b) Valesius, tom. II Hist. Ecclesiast., post animadversiones et notas ad Socratis Historiam. Et Zacagnius, in collectanea monumentorum veterum Ecclesiæ Græcæ et Latine.

(c) Græcorum fabulæ de Ephrodito. Consule quæ in nostra dissertatione habita in pontificia concilio-rum Academia conscripsimus, anno 1743, et in Quirinali palatio recitavimus pro canonibus Gangrensibus explicandis.

(d) Valesius et Zacagnius, ubi supra.

(e) Turbo, in Archelai disputatione, ubi supra.

civiles profanasque aquæ naturalis ablutiones exhoruisse, sed eam quoque quam ad hominum regenerationem Christus Dominus instituerat. Hæc itaque et non alia ab imilia nobis patefaciunt Manichaicae sectæ homines omnem in hac mortali vita ornatum cultumque despexisse atque damnasce. Nimisque propterea sollicitos fuisse et delectatos in paupertate et inopia, sordium squalore et immunditia, quæ omnia sub ficta pietatis et religionis lase extrinsecus sacrilege simulare nitebantur. Quid enim aliud indicat studium illud quo aliorum substantiis enutriti aliorumque sudoribus sustentari querebant? Quid aliud produnt cupiditates quibus maxime æstuabant, ut qui in hac secta electi dicebantur optimis alerentur cibis, sibi ex aliorum largitate et oblationibus comparatis? Manichæi enim ad latiore suo quæstui viam aperientiam, atque ut alios excitarent quo suis necessitatibus prospicerent et misericorditer indulgerent, frequentius gehennæ penas aliasque graves, (ut puto) arcanas ærumnas lisdem comminabantur, dicentes: *Et qui non præstiterit electis alimenta, panis subdit gehennæ, et transferatur in catechumenorum corpora usquequo faciat misericordiam multas.* Quare audiores talibus deterriti comminationibus, si quid optimum est in eccis, illud offerebant illis electis. Electi vero non prius aliorum cibis vescabantur quam superstitiosa isihac uterentur oratione, quam Archelaus episcopus ex Turbonis confessione hisce verbis descripsit: *Et cum volerint manducare panem, orant primo ista dicentes ad panem: Neque ego te messui, neque mollii, neque tritavi, nec in clibanum te misi. Alius te fecit et detulit te mihi. Ego innocenter te manduco.* Postquam secreto autem et intra semetipsam, nemine audiente, Manichæus hæc proferebat, ad eum conversus qui ciborum oblationes detulerat, cum isto sequenti responso grates et respondere simulabat: *Oravi pro te. Et cum opus facere illicuit prorsus arbitraretur, ille qui aliorum pane et cibis vescabatur, in superstitiosa suæ sectæ testimonium addebat: Si quis messuerit demetur. Ita si quis frumentum in mola miserit, etiam ipse mittetur in mola. Si quis consperserit, conspergetur. Ita si quis panem coxerit, excoquetur.* Hæc ergo, atque ejusmodi alia mala iis imprecabantur, qui misericordiam cum eis agebant, et a quibus cibos seu alimenta accipiebant: quæ immanis agendi ratio et eorum animi improbitatem nimiamque naturæ savitiam patefaciunt.

4. Jam vero omnia fabulosa signimenta de plurium mundorum essentia, quæ superius leviter attingimus, Turbo ipse coram Archelaio luculentius ita explicare pergit. Et iterum dicunt esse alios præter hunc quem videmus mundum, quibus hujus luminaria cum hic occiderint oboriuntur. Et nova quasi deliria excogitantes, universi structuram, terræ aerisque proprietates noscere negligebant, quamvis plus æquo et matheseos et astrologiæ studiis operam dare ostentarent. Terram ab ambulantiis ladi volebant. Aerem similiter ab iis qui manus in altum levabant; quia aer est anima hominum, et animalium, et volatilium, et piscium, et reptantium paradisum esse (qui mundus appellatur) credebant. Cujus arbores sunt omnes concupiscentiæ et cæteræ seductiones corruptæ cogitationes hominum. In quo dogmate propugnando, forte Joannis verbis ex priori Epistola depromptis abutebantur. Ea videlicet pravis ejusmodi allegoriis explicantes. Peculiarem deinde quandam arborem in hoc paradiso consitam fuisse, ex qua bonum cognoscitur, jam et ipsi credebant; sed præcedentes secuti allegorias, ibi Jesum, et ejus scientiam, quæ est in mundo, designari aiebant, quam qui acceperit, discernit bonum a malo. Quare Turbo subiciebat: Cum mundus Dei non sit, se ex Patre materis, eumque omnia in eo contenta exterminari oportet. Sed si anima e mundo exierit, nec verita-

A tem cognoverit, *Demonibus tradetur, ut eam doment in gehenna ignis. Et postquam correpta fuerit transfundetur in 90 alia corpora, ut dometur, et ita injicitur in illum magnum ignem, usque ad consummationem.*

5. Postquam autem hæc et similia alia ex sui præceptoris doctrina Turbo pari execratione narrasset, quale judicium aut opinionem de antiquis prophetis fecerint, vel Manichæi habuerint, explicare aggressus fuit. Nec enim vera unquam vaticinatos fuisse credebant, quos ab impietatis falsitatisque spiritu et a nequissimo tenebrarum principe insitutos atque seductos arbitrabantur. Propterea, excæcata (aiebant) eorum mente a mendacii patre, falsa semper præntiarunt in exitum eorum qui istorum prophetiis fidem adhibuere. Hinc subdebat: *Et si quis sequitur verba eorum, morietur in sæcula, devinctus intra massam, quoniam non didicit scientiam Paracleti.* Hac de causa enim, ipse Manes suis electis solis, qui non sunt amplius quam septem numero, præcepit, ut considerint manducantes orarent, et mitterent super caput oleum exorcizatum (a), invocatis nominibus plurimis in confirmationem fidei. Quid autem esset istud exorcizatum oleum quo profano illo superstitionisque ritu caput inungebant, quænam præterea nomina ab ipsis orantibus invocarentur, Turbo ipse prorsus reticuit, quia illa ignorabat. Nam Manes ipse et principes pseudoapostoli ejus, qui alta sapere se semper jactabant, arcanis quibusdam mysteriis suam impletatem involvere anitebantur, ne denudata tot sacrilegiorum nequissimorum ignominia, diabolice religionis turpitudine nosceretur. Ea exscribere tandem horret animus quæ de Moyse, prophetis et sacerdotibus antiquis affirmabant. Cum, videlicet, non alium quam tenebrarum principem hos prophetas fuisse allocutum contenderent; et idcirco nullum prorsus Judæos inter et Christianos atque gentiles dicrimen dandum esse, cum unus et idem Deus passionibus concupiscentiis obnoxius ab iis omnibus coleretur.

Hos ergo Deus ille in suis concupiscentiis seducit, quia non est Deus veritatis. Et propter hoc quicunque in illum Deum sperant... cum ipso habent vinculis traditi, quia non speraverunt in Deum veritatis. Ille enim secundum concupiscentias suas locutus est cum eis. Hæc, inquam, in Deum optimum maximum maledicta referre et exscribere nos pudet, nostraque sancta horret religio. Præsertim cum ex eodem Turbone edoceamur magnum illum et honorabilem Dominum Sabaoth, cujus nomen colorum angeli adorant, orbis terrarum creaturæ cum timore venerantur, et inferiorum gentes contremiscunt, cujus natura summa bonitas, et virtus omnipotentia est, impetrent ipsi tam audacter et contemnerent, dicentes naturam habere hominis, et patrem esse concupiscentiæ. Et propterea simpliciore adorant concupiscentiam, deum eam putantes. Hunc ergo Deum, quem malitiam et peccati auctorem esse contendunt, cum Judæis, Christianis atque gentilibus eum adorantibus vinculis esse tradendum, ex Scythiano, hujus sectæ seniore principe, asseverabant. Quæ quidem omnia non nisi a stolidis flagitiosisque hominibus poterant excogitari.

6. Sunt tamen duo adhuc præcipua Manichæorum signimenta, quæ in medium adducere oportet, antequam ad eorum describendam propagationem progrediamur. Alterum ad Adam atque Evæ emolitionem, alterum autem ad hujusce aspectabilis mundi exitum et finem referri debet. Ad primum ergo quod attinet, Manichæi iis Genesios verbis abutebantur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (b), quibus et hæc alia addebant, et addidit eam quam videmus formam. Ille principem suum alloquentem collegas principes inducens, quasi diceret: *Venite, date mihi de lumine quod accepimus, et faciamus secundum nostram, quæ principis sumus,*

(a) Vide quæ scripsimus de hoc exorcizato oleo cap. tertio præcedenti, pag. 32.

(b) Genes. 1, 26.

formam, et secundum eam quam videmus, quod est A primus homo. Quot ergo qualivae delirio isihæe verba continent, quis porro non intelligit; et illa quidem summo Deo injuriosa, nullum prorsus 91 collegam sibi æqualem admittenti, quique a nullo extra se alio, nec lumen, nec attributum, nec quidquam aliud accipere potest; qui nullam in se externam et visibilem formam habet, secundum quam creaturas condiderit; qui tandem Adamum ipsum, non secundum alterius primi hominis formam, sed ad solam sui imaginem et similitudinem ex nihilo creavit? Adhuc itaque naturæ luminis repugnante, plures deos æquales, visibilem corporeamque gestantes formam confingebant, qui hominem creaverunt, qui Evam quoque similiter fecerunt, dantes ei de concupiscentia sua ad discipiendum Adam. Nihil turpius profecto, aut hisce maledictis nihil scelestius, quibus primorum parentum conditorem adæcius figunt. An mali et concupiscentiæ auctor is esse poterat, quem cum mundo non habere pariem, nec super mala quæ in eo contingunt gaudere posse, ipsi Manichæi affirmabant? An non delramenta loquebantur?

Scythianus vero tandem, qui hujus sectæ princeps auctor fuit, suis in scriptis, de hujus aspectabilis mundi fine et exitio verba faciens, hæc habet: Cum manifestam feceris ejus imaginem, tunc ipse omophorus extra se terram derelinquit et ita dimittitur magnus ille ignis qui consumat universum in quem omnes peccatorum animæ æternæ cruciabantur. Tunc autem (addebant) hæc omnia evenient, apparente Jæsu in modica navi, cum vitæ matre et duodecim gubernatoribus; secum etiam habentes lucis virginem, et tertium quemdam, seniores, cujus nomen Turbo ipse hœudquaquam indicavit. Cum autem magnus ille spiritus vivens, in sua navi existens apparebit, fiet murus ignis illius magni, murus venti, et aeris, atque aquæ interioris. Omnia autem in luna habitabunt usquequo totum mundum ignis absumat. Et post hæc restitutum erit duorum luminarium, et principes habitabunt in inferioribus (a). Hisce ergo commentis ea omnia vaticinia quæ de Mundi exitio, de novissimo judicii die, de judicii maiestate, sacræ litteræ docent et prædicant, scelestissime corrumpebant, ut, labefacta Christi religione, homines a veritate prorsus recederent, et ad fabulosæ et insana addiscenda filamenta converterentur. Quare Turbo fidelem suam confessionem, hujusque doctrinæ diabolicæ execrationem, hisce verbis elaudit: Hæc est omnis doctrina, quam tradidit Manes tribus discipulis suis, et jussit eos in tres mundi plagas proficisci (b).

7. Ut ergo Manichæorum principes auctores, suis in philosophiæ ac theologiæ studiis impie æque ac inepte deliraverint, jam ex Turbonis confessione, ab Archelao Caschare episcopo scriptis consignata, aut con-signari imperante, sufficientissime arbitror patefactum (c). Sed in horum fragmentis impietatibusque recensendis nos plurimum laboris subire oportuit. Cum ejusmodi Archelai disputatio, eam prout Zacagnii studio typis commissa, multis verborum anfractibus, barbaris inusitatique vocibus, ex Persica, Syriaca ac Mesopotamiæ lingua derivata, referta sit, et tot tamque gravibus mendis scatens, quæ vel a variorum interpretum oscitantia, vel amanuensium indiligentia in eam irreperunt. Nihil tamen falsi in se continet illa Turbonis execratio; nihil habet quod dubiæ sit fidei, nisi quasdam duras et parum scholarum usui phrases accommodatas, Archelao tamen cœvas; cum tunc nondum exortæ fuerint hæreses

illæ quæ sequentibus sæculis Ecclesiæ in conciliis rejectæ, magis perfectæ atque propriam loquendi methodum et ipsis PP. et theologis quoque religiose 92 sequendam præstiterunt. Suffragatur Augustinus, qui in suis Operibus hinc illincque ejusmodi ngas et Manichæorum fabulas refert, quas sanctus ille doctor non tantum ut præcavendas omnibus prodit, verum etiam ut nimiam religionis veritati noxias impetit atque subvertit. Quare minime suspicari licet ejusmodi Archelai opus et cætera quæ ad Diodori seu Tryphonis pertinent disputationes hæud esse genuina, ut veteres omnes testati sunt; et abundantius ipsi probare reservamus, catalogum eorum descripturi qui de Turbonis confessione sermonem habuerunt.

CAPUT XII.

De æmortalitatis Manetis anno. Variæ de eo opiniones, pro quibus concilianda nonnulla momenta afferuntur. Beausobrianus scopus in questione de qua agimus explicatur.

1. Emortalis Manetis annum vix definire possumus, nisi quibusdam certis conjecturis insistamus. Quarum aliæ ad illud tempus pertinent quo ipse hæreticus primo cum Archelao episcopo, deinde cum Diodoro presbytero, duas illas voluit habere congressiones, in quibus de falsæ suæ sectæ principiis atque dogmatibus disputavit; aliæ vero desumi debent ex iis quæ in secundo hujus operis capite descripsimus, in quo contra Paschasium Quesnellum quæstionem habuimus de tempore quo Manichaica hæresis mundo damanda innouit, quando videlicet scelestissimus homo prava sua dogmata in orbem spargere cepit. Ibi namque magni pontificis Leonis testimonio potissimum insistentes, quo affirmavit Manetem dammandum innouisse eo tempore quo Probus et Paulinus consulatum agebant, cum octava jam persecutio in Christianos deserviret (d), satis clare patefactum est. Hos autem consulatum gessisse post Aureliani Imperatoris necem, gravissimis adductis momentis ex antiquorum recentiorumque tabulis, chronicis atque catalogis, probavimus, illudque in Christi annum ducentissimum septuagesimum septimum rejiciendum esse determinavimus, iis videlicet scriptoribus suffragantibus, quos ad calcem annotavimus. An vero is annus fuerit emortalis Manetis, nullibi Archelai Acta innouit. Quinimmo horum scriptor a Beausobre tamquam indiligens postulatur, quod sub uno eodemque Persarum rege totam Manichaicam tragediam contigisse affirmare videatur, cum id prorsus impossibile debeat arbitrari. Clarissimus tamen Alexander Zacagnius (e), qui nec cursim nec oscitanter hocce argumentum ad examen revocavit, aliter ratiocinatus est. Is ergo imprimis S. Leonis Magni testimonio superius laudato insistit, Manichaicam hæresim orbi dammandam innouisse probans quando Probus atque Paulinus consulatum agebant. Quare (subjecti idem doctus scriptor Zacagnius) necessario dici debet Archelai cum Manete disputationem, per quam universo Manetis error innouit, accidisse intra Julium atque Decembrem anni Christianæ æris 277. Hinc censuit benigne esse interpretanda Archelai verba, quæ in capitulo 27 disputationis legenda occurrunt, cum videlicet coram judicibus, qui disputationi aderant, volens Manetem perstringere, eum urget non esse Paraclætum a Christo promissum; alias diu contra suas divinas promissiones factas, testamento, passione et morte confirmatas, or-

(a) Ita legitur in Valesii edit., sed aliter hunc textum exhibuit Zacagnius p. 22.

(b) De tribus hisce Manetis discipulis, ad pravam hanc sectam propagandam huc atque illuc missis, videsis quæ in 3, 4 et 5 cap. in superioribus conscripsimus.

(c) Quidquid in contrarium profert Beausobre ad elevandam hujus confessionis fidem, in sequentibus

eripiemus, cum de genuinis Archelai Actis et disputatione verba faciemus.

(d) Leo magnus, serm. 2 de Pentecost., cap. 5. Petavius, Rationario temporum, et in adnot. ad Epiphanius. Blanchinus, in catalogis ad Anastas. biblioth. Beausobre, lib. 1, cap. 11, p. 128.

(e) Alex. Zacagn., in oracul. § 10 et seqq.

phanos sine rectore, duces et magistro, suos apostolos **93** atque discipulos reliquisset, si Spiritus ille veritatis, qui omnia docere debebat, post trecentos fere annos venisset, et quasi Ecclesie hæredem se esse confirmasset. Archelaum igitur non ad exaggerandam Manetis stoliditatem (ut vult Zacagnius) in hæc verba erupisse credendum est, sed cum verborum proprietate locutum fuisse arbitramur. Nam quamvis rotundum numerum trecentos annos posuerit, tamen modificatione quadam usus est, adhibito et interposito adverbio *fere*, ad innuendum videlicet tertium Ecclesie sæculum tum ad exitum vergere et decurrere, cum laudata disputatio habebatur. Sed Archelaus ipse hac in re interprete aut excusatione haud indigebat. Nam in illius argumenti progressionem, ut magis magisque Manetem urgeret, provocat ad ea signa quibus universo orbi Spiritus sancti adventum oportuit patefacere; et quamvis, aut amanuensis lapsus, aut interpretis oscitantia, de hoc annorum numero agens, quasi a priori supputandi ratione abscedat, quando videlicet usurpans illam Christi Domini promissionem, qua testatum est non multo post se missurum esse Paracletum, qui apostolorum et discipulorum lacum et lacrymas abstergeret, quibus invenitur post trecentos et eo amplius annos misisse hunc qui ipse sibi testimonium perhibet. At quis non videt aut errorem irrepsisse, aut Archelaum aliam supputandi rationem fuisse secutum? Non enim ibidem facit mentionem Christianæ æræ, sed annorum dumtaxat qui a Tiberii Cæsaris Imperio ad Probum ipsum decurrerant, ea ductus persuasione, ut Manetem magis atque magis ex Christi Domini promissionibus argeret atque perstringeret. A Tiberii quippe morte ad Probi imperium usque, nonnisi bis centum quadraginta uno minus anni fluxerunt, ut ex tabulis Petavianis (a) illiculo innoscere potest. Quare minime mihi persuadere possum Archelaum æstu disputationis actum, tam graviter lapsum fuisse, potissimum cum cum Romani imperii res latere haud posset; quia tum jam Romani Orientis partibus et Mesopotamiæ dominabantur, ut omnibus exploratum est. Quod autem Archelaus ibidem, non de Christianæ æræ exordio a Salvatoris Nativitate desumendo, sed ab hujus morte, quæ contigit Tiberio Romanis atque Judæis imperante, disseruerit, illius agendi scopus apprime manifestat. Quid enim toto laudato illo capite probare nitebatur, quam Manetem falso sibi Spiritus sancti nomen assumpsisse, hujus virtutem, potestatem atque dona sacrilege sibi convenire confinxisse? Quare, ut feliciter sua disputatione id præstaret, provocat primo ad eas certas Christi Domini promissiones, quibus apud Joannem dixerat se quantocius ad Patrem regressurum, ut suis discipulis locum pararet, Patremque rogaturum ut daret alium Paracletum, qui in Ecclesia maneat in æternum. Quem Paracletum deinde vocat Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis, quia apud vos manebit, et erit in vobis (b). Tandem ad dictorum veritatem magis confirmandam, subjicit: *Non relinquam vos orphanos; veniam ad vos.* Hanc ergo promissionem suis apostolis et discipulis, quos alloquebatur, Christum fecisse, vix in dubium revocari potest. Qui sane et illum Spiritum accepturi erant, non post multos dies, ut essent veri atque sinceri testes in omni terra prædicationis, passionis, mortis atque resurrectionis ejusdem. Sed ejusmodi promissiones Christum fecisse Tiberio imperante pridie quam pateretur, et Paschate cum suis discipulis celebrato, quando, jam periculo ultimo suæ voluntatis testamento, Judæi consilio decreverant horribilem cruentamque necem eidem inferre, quis ignorare potest?

2. Ut ergo implerentur, tantum temporis decur-

(a) Archelai Acta, num. 23 pag. 46. Rationario temporum Dionysius Pet., tom. III, pag. 181 et 185.
(b) Joann. xvi.

re non potuit, quantum a Tiberii imperio ad Probum imperatorem decurrisse compertum est. **94** Annos enim bis centum et quadraginta inter utriusque imperium consumptos esse, ex Romanorum consulum et imperatorum tabulis sine ulla hesitatione intelligimus. Ad quod quidem temporis intervallum, cum Archelaus animadvertisset Manichæum tamquam forem et latronem abjiciendum expellendumque esse demonstrat; cum is non deferret signa et divinarum promissionum exempla, quibus ostenderet se esse Paracletum, qui a Jesu præfiguratus est, in quo mendacem ignorans fortasse offeret Jesum, qui enim dixerat se non multo post missurum esse Paracletum (ait) invenitur post trecentos et amplius annos misisse hunc, sicut ipse testimonium perhibet. Tanta ergo temporis prolatio irrita prorsus divinas reddidisset pollicitationes, ut Archelaus asseverat. Et partes eorum assumens, quos in extremo judicii die Christus Dominus judicaturus veniet, quasi in scenam loquentes adducit, quotquot a Tiberii imperio ad Probum usque ex hac luce migrarunt, et ita Manetem compellans ratiocinatur.

Quid dicens Jesu in die judicii illi qui jam vita ex-cesserunt ex illo tempore usque nunc? Nonne hæc allegabant, Noli nos cruciare, si opera tua non fecimus; cur enim cum promiseris sub Tiberio Cæsare missurum te esse Paracletum, qui argeret nos de peccato et justitia, sub Probo demum misisti; orphanos dereliquisti, cum ipse dixeris, non derelinquam vos orphanos, cum ipse dixeris te mox ire missurum Paracletum (c). Disputationis ergo hujus tempus ab Archelao definitum fuisse, quis ibi inficias? Si enim tum Probum habenas imperii tenere asseverat, jam præsentem cum Manichæo congressionem ad Christi annum 277 rejiciendum esse evidentissime significavit, si Petavii supputationibus fidem adhibeamus; vel in annum 282, si clarissimi Pagii testimonio et rationibus insistamus.

3. Jam vero apprime intelligo omnia quæ hactenus scripta sunt minime ab errore et oscitantia Archelaum purgare, quamvis perspicue indicaverit suas cum Manete disputationes contigisse quando jam Probus Romano imperio dominabatur. Porro annis sex Probus regnavit, cum sceptrum accepisset anno superius laudato 277, in eoque permansisset ad annum 282, et in hunc Pagius (d) laudatas disputationes et Manichæicam necem rejiciat, quam tamen Beausobre anteverit, arbitratus potius contigisse illius imperii anno primo. Quam controversiam nunc definire præsentis otii haud esse potest. Ceterum nobis persuasum est verba illa quæ in Archelai Actis offendimus, videlicet, *post trecentos et eo amplius annos misisse hunc*, errore interpretis, vel amanuensis supinitate in illam Archelai disputationem irrepsisse, cum potius legendum sit: *post ducentos et eo amplius annos.* Etenim Tiberius vita functus est, anno 37, atque ab hujus obitu ad Probi imperium, anni ducenti triginta novem intercesserunt. Verumtamen de hac re satis disputasse arbitramur. Potissimum cum nostræ huic conjecturæ robur adjiciant illa alia præcedentia Archelai verba, quibus perspicue indicavit nondum trecentos integros annos decurrisse. Itaque vel dicendum foret Archelaum in eodem disputationis capite non satis sibi constitisse, quod probabilitate caret; vel anachronismi errorem in interpretem aut in amanuenses fore rejiciendum. Jam vero ad alia nos gradum facere oportet, ut cætera persequamur quæ ad Manetis interuentionem pertinere judicamus.

4. Et primo quidem Persarum regum series atque catalogus consulenda sunt, ut videlicet intelligamus an ea omnia quæ de Manichæica tragœdia in superioribus scripimus, sub uno eodemque rege contigerint; quemadmodum indicasse Archelaum, vel aucto-

(c) Act. i, 8.

(d) Pagius, sæcul. III, Critica Historico-Chronologia, pag. 300.

rem disputationis quæ sub Archelai nomine circumfertur, Beausobre affirmavit, eum veluti indiligentem censorio stylo condemnando. Quod igitur ad catalogos regum Persarum 95 mediæ ætatis spectat, certum est quod, Parthorum regum stirpe extincta, eorumque imperio abolito, Christi anno 226, tum Persis dominari cœpisse Ariaxarem, seu, ut notat Petavium, Artaxerum, (a) qui cum quindecim annis regni habenas tenuisset, eum exceptis Saporis hujus nominis primus, qui diuturniori principatu fruens, *ingentibus jacturis etiam Romanos affecit*, ut Agathias affirmavit. Hisce dictis non refragatur Beausobre, qui, cl. Pagii critice secutus, Saporis regnum protrahit ad annum 271 usque, vel ad initium subsequentis anni 272 (b). At Beausobre laudatus, novo de Manichaica historia systemate excogitato, non tantum Edessenorum Chronico adherens, sibi persuadet ejus natalem diem in annum 240 contigisse; sed ex silentio Orientalium scriptorum, servili conditioni Manem alligatum fuisse negat, arbitratus originem duxisse ex magorum stirpe, patremque hominem magum habuisse, qui quondam episcopatum assecutus est, et Manes appellabatur. Brevi, temporis multa consummasse Manem illum comminiscitur scribendo; hunc in Græcorum lectione versatum, mathesi musicæque, astronomiæ, geographiæ, astrologiæ, medicinæ, picturæ, operam dedisse, et in pingendi arte maxime excelluisse, quemadmodum et in sacrarum Scripturarum intelligentia vel interpretatione. In hæresim deinde lapsum esse Manem asseverat. Qui propterea excommunicatione ab Ecclesia excisus, laudati Saporis Persarum regis favorem benevolentiamque assecutus est, et inter aulicos commoratus, jubetur regem comitari cum eis adversus Romanos prælia instruebat; ea persuasione ratus, quod sibi et suis militibus mederi posset.

5. Quot autem anno ad medici præstantissimum munus exercendum a Sapore fuerit assumptus, non retulit. At conjici potest ex eo tempore quo Sapores, exercitum copias ducens, vim clademque Romanis inferebat. Id potissimum contigisse Valeriani imperatoris tempore, rerum Romanorum memoriæ produnt. Valerianus quippe, dolo Macriani ducis, innocentis Christianorum sanguinis effusi atroces pœnas Deo vindicæ persolurus, a Persarum rege Sapore captus, et in Persidem adductus; longo tempore ludibrio habitus, tandem jussu regis excoriatus, scelerum suorum luit pœnas. (c) At cum ejusmodi prælia contigissent post annum 254, et Valerianus pœnis exhaustus hominem exuerit septimo imperii ipsius anno, hand video qua ratione, qua scientiarum cognitione, qua denique medicæ artis peritia, Manes potuerit tum esse instructus; ut propter omnium ferme scientiarum cultum Saporis cordi gratus valde fuerit, ut etiam tamquam medicus optimus et nobilissimus adhiberetur. Id autem fieri potuisse nemo, nisi bardus et plumbeus, sibi poterit persuadere. Nam, Beausobre auctore, natalis Manetis in annum 241 rejiciendus est. (d) Sapores vero clades in Romanos inferre cœpit anno 245, juxta Baronium; Valeriani servitus et proditio contigit circa annum 256; hujus interitus in annum 260. Cum igitur Valerianus improbitatem solvit pœnas, Manes vix decimum nonum ætatis suæ annum attingebat, et quando Sapores contra Romanos copias suas et exercitum ducebat, adhuc infans et tenellus esse poterat; cum prædicta Valeriani proditio et servitus ad decimum quintum aut sextum decimum ejus ætatis annum referenda sit; quæ supputandi ratio apprine probat non potuisse

A tum Manem optimi et nobilissimi medici artem apud Saporem exercere. Non minus fabulosa videntur quæ narrat idem Beausobre 96 de Manetis ordine vel sacerdotio, de omnium sacrarum Scripturarum intelligentia et interpretatione, ob quas in hæresim lapsus, et catholica communione privatus, se in Saporis aulam recipere potuerit, ea benevolentie præsidia sibi comparando quæ idem auctor in superioribus recensuit. Equæ fabulosa censi debent quæ de hujus ministeriis et parochiali munere, quæque de habitis contra Judæos et magos atque gentiles pro catholica religione disputationibus, antequam ab Ecclesia excideret, quæ noster criticus ibidem sine auctore fide digno comminiscitur (e). Quid enim? Cum Sapores hujus nominis primus Persarum rex diem clausit, Manes vix decimum nonum aut vigesimum suæ ætatis annum attingebat, ut jam vidimus. Igitur quomodo jam contra SS. canonum regulas hunc sacerdotio initiatum fuisse arbitramur, deinde ob hæresim communione privatus, et ab Ecclesia expulsus fuerit, antequam Sapores obiret; scilicet quando rex iste, fortuna duce, et copiarum multitudine, exercitus ducebat, ut clades Romanis inferret? Nemo sana mentis, qui somniis fidem non adhibeat, id sibi poterit persuadere. Immo aliquot annos percurrisse inter lapsum Manetis in hæresim et Saporis mortem idem Beausobre supponit. Idcirco adhuc etiam præproperam illius ordinationem fuisse eum affirmare oportebat. At diligens artis critices scriptor, qualem se esse Beausobre jactat, ad hanc rerum repugnantiam minime animadvertit, eo dumtaxat studio ratus, ut veterum Græcorum Latinorumque PP. testimonia infirmet et dejiciat. Propterea novitatibus potius indulgens, multa paradoxa et fabulas in suum transtulit opus, Persarum Assyriorumque scriptorum testimonia laudando, qui longe a Manetis ævo floruerunt.

6. Regum Persarum deinde characteres animique dotes, studium, et agendi rationem, ad quamdam eruditionis copiam ostendendam, describit. Et quamdam usus digressionem, antiquam illius gentis religionem commemorat, hancque diu obsoletam Saporis Persarum regis studio florentem factam fuisse asseverat. Hujus præterea regis prudentia, fortitudo atque justitia laudata, gradum facit ad explicandam etymologiam illius vocis *magorum*. Quo vocabulo Persidis presbyteri atque philosophi se vocitare consueverunt. Multa quoque subdit de Zoroastris philosophia, studiis, theologia, religione atque cultu. Tantusque tandem nugæ, ineptias, jocularæque interpretationes attexuit, quas referre summopere virum cordatum et religiosum de Christianis rebus agentem dedecere arbitramur, et idcirco hæc et ejusmodi alia silentio præmittere duximus necessarium.

7. Itaque potius nobis inquirendum supererit sub quo Persarum rege Manes debitas improbitatum pœnas luere coactus fuerit. Quo in otio non multum operis nos oporteret impendere, si pariter adversarium parumque in dictis sibi constantem Beausobre non haberemus. In mentem ergo primo revocamus quæ paulo ante de mortis regis Saporis anno descripsimus. Quem cum Hormisdas filius excepisset (f), ut Persarum annales probant, et Beausobre etiam ultro concedit, duos dumtaxat in imperio annos insumpsisse exploratum est. Is autem Varanem hujus nominis primum habuit successorem, qui vix tertio regiminis anno absoluto ex hac luce migravit, relicto Varane II. illius regni successore et hærede. A quo autem Christi anno repetendum sit exordium regni

(a) Petavium Rationario temporum, tom. III, pag. 146. Agathias, lib. IV.

(b) Pagius ad annos Christi 271 et 272. Scribit: Obiit hoc anno Sapores Persarum rex, qui regnavit unum et triginta integros annos, et ingentibus jacturis Romanos affecit. Agathias, lib. IV: Eo mortuo, Hormisdas ejus filius regnum suscepit atque post unum annum et decimum mensem emortuus est.

(c) Orosius et Trebellius Valeriani necem describunt in Gallieni Vita.

(d) Beausobre, lib. II, cap. 1, pag. 161.

(e) Beausobre, lib. II Hist. Manich., cap. 4.

(f) Pet., Ration. temp. part. III describens success. Persar. reg. mediæ ætatis, pag. mihi 146 Venetæ editionis.

Varanis II (a), non conveniunt inter se Petavii, Pagius, alique cum Beasobre. Illi autem continent ab anno 276 desumendum esse. Contra vero Beasobre diversis insistentis conjecturis, in sequentem 277 esse rejiciendum fabulatur. Propterea 97 Manetis supplicium, non sub Varane II, sed sub ejus prædecessore Varane I contigisse sibi adulat. Sed ab hujus scribendi ratiocinandeque scopum, opus est attendamus. Tamquam certum ergo primo cum Pagio supponit Saporem ab anno bis centum et uno supra quadraginta Persarum regni habenas assumpsisse, eademque ad annum bis centum septuaginta duos tenuisse. Hormisdæ vero hujus filio et regni successori, non duos integros, sed annum unum et dies decem, vel menses decem, imperii adjudicavit. Crediditque sub hoc rege Manetem, primo a Sapore e Perside exsulatum abire coactum, in Persidem iterum se recepisse, novoque regi quemdam *Revelationum* librum, variis perfectissimisque picturis adornatum, exhibuisse. Librum porro hunc non diversum fuisse ab Evangelio Manichæi, in quo falsa Jesu Christi historia continebatur, ex quodam Photii testimonio sibi Beasobre persuadet. Qui præterea dolendum esse fatetur quod hujus operis exemplaria, temporum invidia hominumque odio, prorsus perierint, cum in se comprehensum haberent fetum sapientioris hominis, qui ea ætate in Orientalium philosophiæ studiis impenderit. Postremo intolerabilem abusum eam prælatorum et sæcularium principum religiosam œconomiam appellat, qua ejusmodi perniciosos libros, ad populorum fidem, pietatem et mores depravandos aptos et ordinatos, flammis disperdi et concineri jussum fuerit; cujus quippe operis an aliquæ saltem reliquæ sive fragmenta apud veteres scriptores Orientales, Arabes et Persas supersint, se ignorare fassus est. At veterem, adhuc hodie servatam, Ecclesiæ praxim Beasobre hic et multis aliis in locis impetere et calumniari voluisse, quis non videt? Nos ejusmodi dieteria falsasque calumnias refellere reservamus cum de M. Leonis aliorumque PP. decretis contra Manichæicos libros editis sermonem erimus habituri. Neque deinde nobis opus est in iis immorari quæ ibidem subjecti, cum de Persarum ritibus et caeremoniis ad quemdam cincturæ usum pertinentibus verba facit. Quem inter Zoroastris moralia præcepta annumerari, ex Hyda auctore, asseverat. Quare inde concludit, Persas eandem prorsus virtutem cincturæ tribuere, quam Romani catholici signo crucis et aquæ benedictæ inesse confingunt, videlicet pro expellendis dæmoniis et liberandis ab eorumdem violentia hominibus. Concludit igitur utrumque illum ritum, Persarum videlicet, Mahumedanorum et Christianorum omnimodam redolere superstitionem. Quemadmodum tandem Hormisdas Persarum rex laudatum Manetis Evangelium gratiose excepisset, et se Manichæum fecisset, animadvertit. Cujus regis exemplum cum plures brevi secuti essent, nomen auctoritatemque apud Persas facile sibi vindicavit.

8. Verum, subdit, regis protectio haud multum Maneti prodesse potuit, ut tutius atque securius viveret. Christiani enim et magi eum suis religionibus adversari intelligentes, statim insensi edem facti sunt, quorum furorem ut evaderet, Hormisdas rex præsidium simul et munimen in quodam inexpugnabili castro eidem suppeditavit, ut illic, videlicet, eam necem præcaveret, quam dubio procul tot tantorumque inimicorum furor et impetus ipsi attulissent. Hormisdas tandem extremam diem clausit, consumptis vix in imperio duobus annis, ut fert communis scriptorum opinio, quibus nec Beasobre repugnare

A ausus est. Qui hujus mortem referunt ad annum 273 aut 274, affirmantes successorem habuisse Varanem I, ejus filium. Is Patris exempla secutus, Maneti munimen atque præsidium in exordiis sui regni exhibebat. Sed deinde, ethnicorum magorum Judæorumque in eum persecutione recrudescente, et in quadam disputatione 98 publica ab iis superatus, tandem veluti hæreseon auctor necatus est.

Quale autem supplicii genus regis decreto subierit, certo ibi Beasobre non definit. Tamquam Saducæum, dumtaxat, capitali poena fuisse occisum asseverat, variorum opinionibus laudatis, Hyda videlicet, qui eum cruci affixum fuisse ad urbis portam affirmat, vel abbatibus Renaudot asserentis pellem eadem vivo detractam, fenoque repletam suspensam esse ad aliorum terrorem.

Cui testimonio, subdit librum enjusdam incerti auctoris, Persarum historiam describentis, vel Abulpharagii qui dicit pellem Manetis post mortem detractam fuisse (c). Quod verisimiliter indicavit Valeriani naturali morte pereuntis exemplo ductus, cui Sapores pellem detraxi jussit, ut eam videlicet Romanis objiceret ad arrogantiam superbiæ hujus nationis comprimendam. His opinionibus et tertiam subiecit, qua asseveratum est Manem occisum fuisse suspensum in duasque partes divisum, partem quidem ad unam, partem vero ad alteram urbis portam. Quare factum est ut loca ista appellarentur *Manes superior* atque *Manes inferior*. At sub Varane I hæc omnia contingere potuisse, quis sibi persuasum habebit?

Hunc enim, spectatis testimoniis accuratissimorum scriptorum, jam vivere desiisse anno 276 exploratum est. Itaque Aurelio Probo Augusto et Aruntio Paulino cons. illius hæresis damnanda innotescere haud potuit, neque cum Archelao episcopo et Dioriide presbytero, vel, ut mavult Beasobre, cum magis, ethnicis, Judæis, potuit disputare, cum jam non esset in vivis ob necem quam præcedenti anno regis decreto eum oportuit subire. Nos ergo ad ejusmodi ambages et scopulos præcavendos, Patrumque Græcorum et Latinorum testimoniis insistentes, ad annum 277, quo tempore Varanes II Persis dominabatur, ipsius Manetis necem protrahimus. Vix ac ne vix quidem Beasobrianis dictis subscribendum esse censentes, qui non alium sibi scopum præfixit quam vanum inutilemque dubiæ, jocularis et indigestæ eruditionis apparatus congerere; ut videlicet suis illicis incautos deciperet lectores; fabulosis quibusdam traditionibus, ex ignotis impurisque fontibus derivatis, sinceram constantemque Ecclesiæ catholicæ traditionem ad exitum perducendo, ut disertius in subsequenti capite probare aggredimur.

99 CAPUT XIII.

An Archelai Acta cum subjectis disputationibus contra Manetem habitis, prout circumferuntur, vera et genuina sint. Beasobre opinio ad examen perducitur, illiusque argumenta tamquam infirma refelluntur.

1. Mihi maxime deesse videret, si, fusiori calamo explicatis iis omnibus quæ ad Manetis originem, hæresim, errores, facinora, atque supplicium pertinent, animum serius in eam disputationem et Acta non converterem quæ sub Archelai, Cascharæ episcopi, nomine circumferuntur. Integrum enim atque perfectum fuit hocce opus publicis typis Romanis sacræ congregationis Propagandæ Fidei commendatum, Christi anno 1698, illudque maximis studiis et labore erudite ornavit clarissimus et præstantissimus vir Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ bibliothecæ

(a) Vide cap. 3 libri seq., in quo Rom. pont. agendi ratio ad disperdendas Manichæorum scripturas a notis criticis Beasobrianis vindicatur.

(b) Beasobre, lib. II, cap. 4, pag. 201, contendit hanc Manetis confectam disputationem veteribus ca-

tholicis scriptoribus Patribusque occasionem dedisse Archelai fabulosa Acta conscribendi. Nos tamen hujus argumenta sequenti capite refellere reservamus.

(c) Abulpharagius Dynast. Beasobre, lib. II, cap. 4, pag. 206.

ca praefectus in sua veterum monumentorum collectione Ecclesiae Graecae et Latinae. Hocce autem opus omnium eruditorum suffragio exceptum fuisse, quoad usque in locum prodiit Beausobriana de Manichaeis Historia, nemo est qui ignoret. At cum ab anno 1740 idem Beausobre suum opus Amstelodami typis commiserit, jam tum de veritate Historiae Archelai et laudatorum Actorum authenticitate, ab eruditissimis etiam catholicis dubitatum est; qui ex una parte ad veterum traditiones secum recogitantes, ex altera vero adversa parte argumenta quibus horum fidem et auctoritatem Beausobre elevare et evertere contendit perpendentes, jam facile in eam persuasionem adduci potuerunt, vel prorsus ejusmodi Historiam esse fabulosam; aut multa saltem in se continere quae rerum veritati illorumque temporum rationi, civilium rerum moderationi et Ecclesiae rebus repugnant. Quae quidem omnia cum eripere aut saltem conciliare statuissem, primo occurrit Eusebii Caesariensis aliorumque illius aevi scriptorum silentium, cui potissimum Beausobre insistit, ex quo negativo argumento contendit Archelai Acta, et subjectas duas disputationes, commentum et fabulas continere. Verum nullius eruditi viri animum hocce Eusebii, aliorumque illius aevi scriptorum silentium movere posse aut debere arbitror. Quid enim? Manichaei res, disputatio, exsiliumque contigerunt tercio Ecclesiae saeculo labente, Persica Syriacaeque lingua Archelai Acta et duae subjectae disputationes scriptae fuerunt. Non mirum igitur, si ad Eusebii manus ejusmodi monumenta non pervenerunt, qui post primum celebratum Nicenum concilium Ecclesiasticam conscripsit Historiam, illique Manichaeica dumtaxat innotuit haeresis, quam in suo Chronico ad annum 277 descripsit. Si hocce scriptorum illius aevi silentium Beausobriano scopo prodesse posset, in medium adducere eum oportebat Syros et Persas scriptores qui, illius gentis Ecclesiae statum Manichaeicas res describentes, hanc Archelai Historiam disputationesque negarent, aut silentio prorsus occulerent. Sed ubi sunt? Pauci ea aetate scriptores floruerunt qui id praestare possent. Nam si Graecos consulamus, quos Syrorum et Persarum res laterunt, dumtaxat occurrit Anatolius Laodicenus; qui sub Probo floruit, vel Pierius presbyter Alexandrinus sub Caro et Diocletiano, aut Methodius, qui sub eodem Diocletiano martyrio fuit casus, quippe contra Porphyrium et Origenem scriptis, Arnobius rhetor, et ejus discipulus Lactantius. Hos autem omnes ob summam locorum distantiam, nullumque eos inter Persas et Syros commercium, Manichaeicas res latere 100 debuisse, quis non intelligit? Mirum ergo esse haud debet si illius aetatis scriptores desideramus qui Archelai Acta et disputationes recensuerint. At non longe post Nicenum primum concilium Manichaeicas res ad Graecorum notitiam pervenisse exploratissimum est. Quarto enim saeculo currente, hoc est anno 348, Cyrillus Hierosolymitanus episcopus, catechesi sexta, occasionem non tantum arripuit, Scythiani, Terebinthi et Manetis haeresim insectandi; horum erroribus patefactis, sed etiam Archelai episcopi Mesopotamiae meminisse, qui Maneti e carcere fugienti occurrit, et Graecorum auditorium constituens, etiam philosophis iudicibus eum redarguit; ne si Christiani iudicarent ad gratiam aliquid iudicasse viderentur. Verbis porro hisce, Archelai cum Manete disputationes et Acta indicata esse, quis ibi infirmitas? At dicat, amabo, Beausobre ex quibus fontibus Cyrillus haec haurire potuit, nisi ex satis vulgata traditione Marcelli forte et Maximi, illius Ecclesiae episcoporum, quae traditio jam fidem auctoritatemque obtinuerat; vel ex aliqua Persica, aut

A Syriaca scriptura, quam praemanibus habebat. Sonuisse autem, vel studiosae comminisci voluisse Cyrillum in eorum institutione qui sacro lavacro illuminandi erant, minime censendum est. Alias PP. omnes qui sua aetate et post eum floruerunt ipsum de errore nolassent, et scriptis exagitassent, commentitium prorsus esse Archelai cum Manete disputationem scribentes. Unum interea non est praetermittendum, quod plurimum valere potest ad alia et alia Beausobriana argumenta refellendo. Cyrillus videlicet Archelaum Mesopotamiae episcopum appellavit. Nullibi autem ejusnam urbis episcopus fuisset indicavit. Quam tamen oeconomiam seu cautionem minime secutus est Epiphanius, qui haeresi 66 Archelaum Caschare episcopum appellavit (a), et in reliquis ipsi Cyrillo subscriptis, ampliore tamen de Manichaeicis hisce rebus relationem contendo. Contendit deinde Beausobre hujus operis autographum numquam Syriaca lingua fuisse conscriptum, illudque primo ex Graecorum fraude in lucem prodidisse. Propterea colligit nihil aliud nisi purum commentum redolere. Laurentium Zacagni pariter velicit quod scripserit Epiphanius Graeca consuluisse exemplaria. At injuria quidem cl. virum carpit. Is enim Hieronymi non tantum testimonio id probat, verum etiam gravissimas offert conjecturas, quas inter illam, videlicet, quod Archelaus de solaris cursus spatulo agens, sphaeram illud a Graecis vocari ait capite 33. Itaque autographum illud in Graecorum lingua primo prodire haud potuit; sed ab aliquo interprete, qui eorumdem Actorum versionem e Syriaco in Graecum eloquium elucubravit, ut in notiore lingua transfusa, cuncti per orbem fideles plenissimam eorumdem notitiam habere possent. Sed Graecam ipsam versionem, de qua agimus, Epiphanius esse antiquiorem constat, qui insignia eorumdem excerpta Graeco refert in Manichaeorum haeresi. Nec dici potest (b) idem Laurentius Alexander (b) Zacagni ea ex Syriaco exemplari, Epiphanius ipsum Graece fecisse, cum omnia, quae ab eodem ex Actis disputationis Archelai cum Manete afferuntur in Latina quam edimus versione totidem verbis reperiantur. Neque aliquid conficit quod inter Latinos scriptores primus qui hujusmodi Acta recensuit fuit S. Hieronymus (c), qui circa Christi annum 392 floruit. Cum potius eorumdem Actorum mentionem facere debuisset Philastrius Briziensis episcopus, qui jam pridem, anno videlicet 370, ut notat Beausobre (d), sed accuratius Caveus (e), anno 380, haereseon catalogum conscripsit. At quale iudicium eruditi fecerint de Philastrii studio et scriptis, ex eodem Beausobre et Guiljelmo Cave conficere licebit. Graecorum enim scriptorum fere omnia 101 monumenta Philastrius latuisse, opus illud ab eo concinnatum manifeste iudicium minus accuratum prodit.

2. Beausobre ipse Philastrium inscitiae oscitantiaeque non semel insinuat, ut apprimere noverunt qui ejus Manichaeorum Historiam lustrant. Si ergo ipse nullam fidem Philastrio esse adhibendam censuit, et hac de causa cum exagitavit, cur deinde ipsius silentium sibi favere posse arbitratur? vana conjectura et ratiocinatio, apage. De interprete deinde, cum Beausobre, tum Zacagnius verba faciunt, sed eidem opinioni animum minime accommodant. Zacagnius namque ad conciliandam S. Hieronymi, Epiphani et Heracliani Conciliodensis testimonia, provocat ad Photii auctoritatem, qui cod. 87 ejusdem Heracliani quaedam excerpta referens, haec verba subiicit, quae cap. 39 horum Actorum legimus, quaeque confirmari videntur eadem acta ab Hegemonio fuisse scripto consignata (a). Igitur verisimile Zacagnius arbitratur

(a) Lib. 1, cap. 12, pag. 150, in notis, num. 4.

(b) Hieronymus de Scripturis Eccles., cap. 72.

(c) Zacagni, in praef., num. 4, pag. 4.

(d) Videsis serm. prologomen. Isaaci Beausobre ad 11 part. Manich. Hist.

(e) Guiljelmus Cave, saeculo Arian., pag. 172.

(f) Quoniam vero placuit Marcello disputationem hanc excipere, atque describere, non potui contradicere, confusus de benignitate legentium, quod veniam dabunt, si quid imperitum aut rusticum sonabit oratio. Hoc enim

Archelaum ipsum nonnulla priori disputationi suæ postmodum addidisse, et in eam sententiam lubens venit, ut Epiphanium atque Hieronymum cum Heracliano conciliari posse crederet, si dicamus Archelaum Syriacæ primæ lingua cuncta quæ coram delectis iudicibus adversus Manetem protulerat divulgasse; Hegemonium vero quæ ab Archelao jam edita fuerant meliori non solum ordine digessisse, verum etiam exordio, epilogo aliisque nonnullis locupletasse, ut omnibus numeris absoluta celeberrimæ hujus disputationis Acta ad posterum transmittentur.

3. Has Zacagnii rationes atque conjecturas satis speciosas Beausobre judicabit, quas tamen probari non posse contendit, cum formulæ ab Archelao adhibita ad Christi personam et incarnationis mysterium explicandum innuant eas originem habuisse ab homine qui floruit et scripsit post Nicænum concilium, videlicet circa annum 330. At Beausobre minus sibi in suo conscribendo opere constare jam exploratum est ex iis quæ contra Archelaum cap. 9 superius objecit. Contendebat enim disputationem de qua agimus prorsus esse referendam loquendi phrasibus quæ Ariarum, Nestorianorum, Eutychanorum hæresibus aperissime favent. Unde ne negotium nobis faceret cap. 9 hujus operis Archelaum ipsum ab hujusmodi malignis notis purgare nisi fuimus (a). Male tandem imperitus censor concludit quod cum nemo ex antiquis auctoribus Syriæ ei occurreret, qui mentionem fecerit aut Archelai, aut ejus disputationis, se coactum fuisse profiteri atque concludere, aut ejusmodi Historiam suppositam, aut excoGITAM fuisse ab eodem Hegemonio, aut eam accepisse ab aliquo viro ex Mesopotamia orio, et a Turbone forte, qui Manichæum viderat, hujusque sectæ nomen dederat, quamque alij deinde quamplurimis circumstantiis a se ipso excogitatis reddidit adornatam. Hocce iudicium hausisse concludit a quodam viro docto recentiori, qui credidit præfatum opus Archelao minime fore adjudicandum. Sed Hegemonium ea addidisse, vel detraxisse, quæ opportunius judicavit. A qua opinione se non posse abscedere fateatur, quoad usque clariora argumenta sibi non fuerint exhibita aut suppeditata. An tute vero Beausobre communiore persuasioni defuerit, quando præter laudatorem scriptorum testimonia, alia sequentium sæculorum accedunt? Quando Photius, Petrus Siculus, ceterique emunctiores 102 critices homines, laudata Archelai Acta et disputationes probantur, multis verbis non erit opus patelacere; cum satis de similibus negativis argumentis in præcedentibus sermonem habuerimus, et Beausobre ipse, pro suo Marte dumtaxat comminiscendo, quæstiones proponat atque resolvat. Cujus generis quidem est altera quam insinuit, an Cascharcha disputatio vere exstiterit, vel commentitia sit dicenda. Cascharcha disputationem dixisse lateat, cum certo affirmare non possit, vel infeliciari, Manetem quandoque cum aliquo orthodoxo episcopo de suis erroribus disputasse, vel congressiones habuisse. Lectores hac de re certiores reddere non posse ait, cum antiquorum scriptorum varia exempla supersint, illorum, videlicet, qui supposititias quasdam disputationes non tantum hæreticos inter atque orthodoxos episcopos excogitarunt, sed cum apostolis et hæreticis fuisse habuisse commenti sunt. Exemplum affert librorum Recognitionum, qui sub Clementis nomine circumferuntur, in quibus temere esse ait historiam

A S. Petri contra Simonem Magum disputantis. Credit (ait) Guilielmus Cave fabulosam hanc narrationem a Bardesane, Græci eloquii peritissimo, ex Syria aut Mesopotamia adductam fuisse. At quis ex eruditissimis Historiarum Litterariarum Guilielmi Cavei suis oculis non lustravit? Is sane ejusmodi historiam fabulosam narrationem continere non affirmavit. (b) Opus antiquissimum esse ab Origene quoque laudatum, sincere fassus est. Non illud Clementi adjudicavit: inter hujus supposititias Opera recensuit; sed non eo sensu, ut quæ in iis continentur fabulas redolerent, sed quia quod aliis forte auctoribus erat adjudicandum, Clementis nomen præferat. Male ergo ad hujusmodi exempla et Cavei testimonia provocavit Beausobre (c), ut Archelai acta et disputationes prorsus commentitia esse ostenderet. Nec Beausobre satis duxit similibus nugis horum Actorum fidem sensim elevare. Sed graviora evidentioraque falsitatis argumenta sibi mutari posse intendit, ex loco ipso in quo habitam esse disputationem describitur. Primo in una Mesopotamiæ urbe publice a Manete et Archelao fuisse disputatum dicitur. Secundo eam urbem in Romanorum potestatem fuisse redactam; tertio urbem illam Cascharcha aut Carchara fuisse appellatam. Igitur comœdia disputationis Archelai hos tres characteres convenire, laudata Acta producit. Si itaque nullam inveniamus urbem cui talia convenient, necessario fatendum est prorsus fabulosam esse disputationem, quoniam auctor ætatem habitam esse in loco confinxit, qui haudquaquam reperitur. Urbem hanc Mesopotamiæ diligentius Zacagnium inquisivisse animadvertit, qui demum sibi persuasit laudatas tres notas aut characteres celeberrimæ urbi Carræ convenire posse, quæ celebrior deinde facta est, ob Crassi cladem, ut Ammianus Marcellinus notavit. Hanc vero urbem Romanorum fuisse coloniam, variâ numismata patefaciunt, ut videre est apud Spanheim, Celarium aliosque. Zacagnio autem ita ratiocinanti fundamenta suppeditavit quorundam scriptorum Latina versio, quæ habet nomen Charra. Deinde in veterum historiarum nullam Mesopotamiæ urbem invenit Romanis subjectam, Cascharcham aut Carcar appellatam. Sed similia nomina potius attributa fuisse urbi in Arabia Felice sitæ, ut videre est apud Anonymum Ravennatem, Geographiæ scriptorem, vel apud Ammianum (d) Marcellinum, qui aliterius Carcharæ meminit. Verum, subjicit Zacagnius, neutrius harum urbium Archelaus episcopus exstitit. Nam ejus cum Manete disputatio habita est in Mesopotamiæ urbe, sub Romanorum ditione posita, cujus episcopatum 103 obtinebat Archelaus, ut discrete dicitur apud Epiphanium, et in Actis disputationis. Charcha vero a Marcellino memorata extra Mesopotamiam trans Tigrim in Persarum ditione sita erat, Charchæ quoque Arabiæ urbs, cujus apud anonymum Ravennatem mentio est, Archelaus nullo pacto episcopus esse potuit, cum antiqui omnes scriptores eum non Arabiæ, sed Mesopotamiæ episcopum fuisse tradant.

4. Hanc Zacagnii (e) opinionem jam pridem ab Assemano, (f) viro doctissimo Vaticanæ bibliothecæ præfecto primario, rejectam et refutatam fuisse (ait Beausobre), subjiciens Assemani hæc verba: *Liberiorum potius errore in unico illo Actorum loco Carrha scriptum dicendum est, quam Caschar vel Carcar initio Actorum, et apud clarissimos scriptores Epiphaneum, Socratem, Photium, qui certe Carrhas, seu Haram, celeberrimam Mesopotamiæ urbem, Carcaram seu Cas-*

tantum est quod studemus, ut rei gentis cognitio studium quemque non laetent. Et clarior in eodem cap. ultimo: Quibus postea agnitis, Archelaus adjecit ea priori disputationi, ut omnibus innotesceret, sicut ego, qui inscripsi, in prioribus exposui. Zacagnius, ut supra.

(a) Consule quæ scripsimus cap. 9 et 10 hujus libri ad purgandum Archelaum ab omni hæresecon nota.

(b) Guilielmus Cave, Hist. Lit., sæculo apost., pag. 18: Hos decem libros e Græco in Latinum ser-

monem transtulit Rufinus presbyter Aquileiensis, nec quiquam fabulam olera affirmavit.

(c) Beausobre, lib. 1, cap. 12.

(d) Ammianus Marcellinus, lib. xxiii: Antiquum oppidum Crassorum et Romani exercitus errorum insigne. Syri hanc urbem Haran appellant. Sed Græci ex fluvio Carra denominationem accipere asserebant.

(e) Laurentius Zacagni, præfat. pag. viii.

(f) Asseman. tom. I Bibliothecæ Orientalis.

carum numquam appellasset. Hanc tamen Assemani, alioquin viri gravissimi, sententiam improbatam offendimus a doctissimo viro le Quien (a) in suo opere quod inscribitur *Oriens Christianus*. Is enim, tomo secundo, de Chaldaeorum Ecclesiis agens, Cascharam urbem in confiniis Mesopotamiae sitam describit, valde diversam ab altera quae apud Cosdresnam erat constructa. Priorem enim urbem idolorum cultui prius occupatam, Christo nomen dedisse S. Taddaei praedicatione, atque Archelaum episcopum eidem praefuisse sub Probo, idem auctor asseverat, qui nec ab Epiphanio, nec a Hieronymo, nec a Photio nulla ratione resiliire voluit, ipsi deinde universo veterum scriptorum coetu suffragante. Si itaque adhuc Zaganii conjectura, quam impetere Beausobre intendit, prorsus labaret atque caderet ex librorum vitio; non inde tamen consequeretur fabulosam esse Historiam de qua agitur; atque figmentum redolere, vel Archelai, vel episcopatus nomina, quorum ibidem mentio facta est. Labant tamen prorsusque cadunt aliae conjecturae, quas subicit ipse Beausobre, contendens hunc episcopum catholicae fidei causam coram ethnicis etiam iudicibus expendere voluisse, praesente videlicet populo, qui Manetem blasphemantem lapidibus obruere volebat, si Archelaus anuisset. At futilis conjectura. Beausobre in primis animadvertere oportebat ad Cyrilli Hierosolymitani dicta: videlicet etiam ethnicos aliquos iudices accersitos fuisse, *ne si Christiani iudicarent ad gratiam aliquid iudicasse viderentur*. Illi ergo philosophi, qui tamquam testes advocati fuerant, potentia et auctoritate carebant, potissimum quia tum Romano suberant imperio. Ethnicos philosophos in Niceno concilio admissos fuisse, ut audirent, atque etiam disputarent, nullus hactenus ivit inficiis. Unde ergo mirum si episcopus Archelaus congressionem habiturus cum haeretico homine, qui falsis Zoroastris philosophiae et magorum principii haerebat, etiam ethnicos philosophos admisisset, quos a fabulosis sophisticisque Manetis argumentis abhorreere sibi persuadebat? Addit (b) Beausobre deinde in iis Actis legi Archelaum indignatione erga Manem commotum, ipsi obijcere non alium esse quam Mithrae presbyterum, Solis videlicet, falsisque diis cultum adhibere consuevisse. Hanc obijurationem, subijcti, approbare non potuit populus paganus, urbsque idolis repleta. Bene vero plausum obtinuisse a Christiana gente, cui Christianus imperator dominaretur. Si ita factum fuisset, urbs tota indignatione contra episcopum commota injuriis etiam cum vitae discrimine eum affecisset. Quae tandem omnia ut probabilitate carere ostenderet, ad Juliani Apostatae factum vel exemplum provocat, qui in fatali Persarum expeditione Edessam urbem proficisci recusavit, quia maximus Christianorum numerus ibidem reperiebatur; 104 suumque iter ad Carram convertit, ut sacrificium diis immolaret. Quare cum hujus urbis populus falsorum deorum cultui maxime esset addictus, lapidibus obruerant infelicem eum hominem qui ipsis nuntiaverat Julianum jam vita functum fuisse.

5. Hic Beausobrianus disserendi modus, hujusque artificium, facile historiae ecclesiasticae indoctos persuadere posset. At non eidem fidem adhibebunt, qui ex Eusebio Caesariensi aliisque sinceris scriptoribus didicerunt Christianas res Ecclesiarum Mesopotamiae, Persarum, Aegypti, Phoenices, Phrygiae, ab anno 277 usque ad annum 295, valde fuisse mutatas; ita ut, quae florentissimae primum erant, ad plenum exitium redactae fuerint, Diocletiani saeviente persecutione. At quis ignorare potest, quod antequam

A tam dira et gravis persecutio in Christianos excitaretur, jam nostros in summo honore habitos fuisse apud ethnicos principes; ita ut munus regendarum provinciarum ipsis quoque demandaretur? Juris quoque dicendi nostris praebatur: et conjugibus, et ministris, atque universae domui suae, non solum credere in Dominum nostrum Jesum Christum, verum etiam cum omni fiducia et libertate in fide agere, gentilium principes sinebant; ita ut illos sibi fideles ac familiares ducerent, de quibus certi erant quod pro fide Christi nihil perfidum saperent (c). Tali tantaque felici tranquillitate et muneribus donatos fuisse Christianos sub Marco Aurelio Probo, militari consensu ad imperium evecto anno Christi 276 aut 277, ut ex Vopisco, Vict., Eutropio, Idatio in Fastis, Zos., narrat etiam Petavius (d). Non mirum ergo si quae exposuit Archelaus in laudatis Actis verificari poterint, maxime quia, ut jam vidimus, Marcellus, sive Marcellinus, qui imperiali auctoritate Mesopotamiae provinciae rebus praerat, utpote catholicus, fidei veritatis propagationisque in desiderio erat, quique militari manu seditiosos contra Archelaum episcopum insurgentes pennis et cladibus potuisset afficere.

Quod autem Christiani tum ab imperatoribus, provinciarum administratores, rationarii cubiculariique, et ad alia honoris auctoritatisque munera obunda assumerentur, etiam colligitur ex Diocletiani decreto an. 305 Nicomediae proposito, quo cautum est ut in posterum Christiani carerent omni honore et dignitate (e). Quod sane absurdum fuisset, nisi antea Christiani honoribus et dignitatibus frui consuevisset. Non oportebat igitur Beausobre, ut contra veritatem luce clariorem fucum facere tentaret, temporum rationes suspedeque vertendo, sibi persuadere lectores allucinari posse ad fidem ejus dictis adhibendam. Fabulosum itaque est, Orientis Ecclesias, sub ethnicis imperatoribus semper fuisse vexatas, atque Christianos aequalem conditionem sustinuisse sub Marco Aurelio Probo, quam deinde sub Diocletiano, sub Sapore, sub Juliano Apostata subierunt. Quod commentum multis aliis gravissimis argumentis refelleremus, nisi certo innotuisset etiam nihil conficere quod ex Juliano Apostata obijcit, qui, catholica ejurata fide, idolorum fana reseravit. At quomodo reserare potuisset, si jam pridem in religionis catholicae propagationem et munimen non fuissent occulsi?

6. Diligenter post haec Beausobre suum styllum convertit ad inquirendum an Carchar, seu Caschar fuerit urbs in Mesopotamia, sive in Assyria, aut Chaldaea sita, vel in Persarum finibus, non longe a Seleucia posita; et an Romanorum imperio subesse potuerit Probo regnante. Varias hinc inde ex aliis et aliis scriptoribus conjecturas et rationes pro consueto suo disserendi modo collegit, nunc ad Assemanum, nunc ad antiquos recentioresque geographos provocando, tantamque rerum suppellectilem 105 in medium adducit, ut sibi videatur ostendisse hujus disputationis theatrum, nec Cascharam, aut Carcharam esse potuisse, nec hujus nominis urbem castrum aut oppidum sub Romanorum potestate reductum fuisse. Cum itaque ad D. clar. Assemanum provocet, ipsi obijcere incongruum non erit quae laudatus auctor in sua Orientali Bibliotheca descripsit: Archelaus anno Christi 277 Manetem haereticum ex Persarum finibus erumpentem docta disputatione coercuit (f). Si ergo ex antiquis monumentis ab Assemano in medium adductis cum Manes ad disputandum cum Archelao venit, ex Persarum finibus eruperat, jam episcopalis Ecclesia non erat in

(a) Oriens Christianus, P. le Quien, tom. II, pag. 1175 et seq.

(b) Beausobre, lib. I, cap. 12, pag. 151.

(c) Eusebius Caesariensis, Hist. Ecclesiastica, lib. VIII, cap. 1, 2 et sequentibus.

(d) Petavius, Ration. Temp. part. I, lib. V, cap. 14.

(e) Lact., lib. de Mort. persecutorum, cap. 2.

(f) Assem. tom. I Bibliotheca Orientalis, cap. ultimo, pag. mibi 555; et tom. IV Orientalis Bibliothecae. Et vide Act. Martyr. clar. Evodii de Cascharam Martyr. sub Sapore rege, pag. 151.

Perside, sed in alia provincia non multum longe dis-
 sita. Addit Assemanus: MESOPOTAMIÆ EPISCOPUM vo-
 cat S. Hieronymus in *Catal. cap. 72*; locum episcopa-
 tus designat S. Epiphanius hæresi 66; Socrates, lib. 1
Hist. Ecclesiast. cap. 22, et Photius lib. contra Mani-
 chæos, videlicet: Cascar, vel Carchar, indeclinabiliter,
 aut plurali vel singulari numero Caschara, et Carchara,
 quæ urbs in Mesopotamiæ finibus sita, Cascar malunt
 Syri antiquiores, Gargar, seu Carcar, vel Carcha re-
 centiores. Non possum tamen dissimulare doctissi-
 mum hunc virum alibi de hac urbe disseruisse, et
 descripto catalogo episcoporum illius urbis post Ma-
 rem Archelaum nostrum constituisse, eamque urbem
 in Persarum finibus constructam, ad Chaldaeorum
 provinciam pertinere affirmasse. Quid tamen si
 non eadem semper provinciarum divisio, ob bello-
 rum vicissitudines et Romani imperii mutationes ab
 antiquis scriptoribus atque geographis servata fue-
 rit? Poterat quidem Romani, qui Mesopotamiæ re-
 bus tum dominabantur, Carcharam, seu Cascharam,
 illius provinciae præfecto seu proconsuli regendam
 tribuere, eamque illius subijcere ditioni, ita ut scri-
 ptiores postmodum de ea disserentes, magis atten-
 dentes ad monarchiæ jura quam ad locorum plagam,
 eam in Mesopotamiæ finibus positam esse assevera-
 verint. Cujus quippe rei gravissima fundamenta nobis
 suppediat ipsa Romanarum rerum historia, ex
 qua colligimus ab anno 235 Christi ad 276 Persas
 aliosque vicinos populos maximis bellorum cladibus
 fuisse agitados. De Gordiano enim legimus magnis
 copiis contra Persas potissimum tendentis, anno
 imperii quinto, ab iisque Carras Nisibin, aliaque op-
 pida recepit, et eosdem in regionem suam compul-
 lis. Non latet Gordiani successorem cum Sapore
 hujus nominis primo Persarum rege pacem consti-
 tuisse, et Romam regressum fuisse; sed iidem Orienta-
 lium limites armis invadentes, Antiochiam diri-
 pientes, varias regiones Rom. ditioni subjectas
 populos fuisse, quos denique Odeatus Palmyre-
 norum decurio, cui Zenobia nupsit, fortiter com-
 pressit, ac Romanam rem sustinuit, cum regium
 sibi nomen assumpsit. Is itaque, capta Nisibi et Car-
 ris, vindicata Mesopotamia, Persarum rege fugato,

A casisque quamplurimis, vinetis satrapas misit,
 quasi vicisset ipse, triumphare non erubuit (a). Hanc
 victoriam notavit Trebellius, coss. Gallieno et Sa-
 turnino, qui est Christi annus 264. Ab hoc anno
 itaque, usque ad Marci Aurelii Probi imperium, quod
 contigit, ut vidimus, anno 276, Orientis Persarum
 ac Mesopotamiæ res mutatas fuisse, scriptores non
 tradunt. Quare cum rationabiliter colligere possimus
 eandem prorsus a Romanis rationem jurisdictionem-
 que servatam fuisse, non mirum si Archelaus dispu-
 tationis auctor, ut vult Assemanus, aut Hegemonius,
 qui totam illam Actorum seriem descripsit, servato
 rerum et imperii ordine, eam urbem Mesopotamiæ
 attribuerit, et in ejus finibus sitam esse dixerit, quæ
 deinde in subsequentibus provinciarum divisionibus
 Chaldaæ fuit attributa. Provinciae nomine designare
 antiquos 106 consuevisse regiones bello extra Italiam
 devictas atque subactas, quarum alie consulares, ad
 quas gubernandas proconsules mittebantur, alie
 prætorie, ad quas prætores, ex veteribus scriptori-
 bus satis exploratum est (b). Quod cum flebat, in
 provinciae formam redigi dicebantur. Nec mihi obji-
 ciatur de Carra et Nisibi id verum fore, quia earum
 urbium Romanorum imperio subactarum expressam
 factam fuisse mentionem reperimus; id, inquam,
 mihi non obijciatur. Nam aliorum quoque oppido-
 rum mentionem faciunt scriptores jure belli ex Per-
 sarum cladibus Romano imperio devictorum et sub-
 actorum; quorum nomina haudquaquam descripta
 fuere. Verisimile igitur est quod generali illa expres-
 sione, aliaque oppida ex Persis Gordianum recepit,
 Cascharam aut Carcarum etiam comprehendere, quæ
 Persarum finibus vicinior erat.

Diutius tamen in his expendendis immorari super-
 vacaneum esse duco. Potissimum cum argumenta
 quæ postremo loco Beausobre (c) subijcit prorsus
 negativa sint; desumpta videlicet ex silentio scripto-
 rum Syrorum, quorum scribendi scopus ille non erat,
 ut de Archelao ejusque disputatione, omnibus notis-
 sima, facerent mentionem. Cumulatissime enim illa
 refelli possunt certis et positivis testimoniis omnium
 Græcorum PP. cujusvis ætatis qui post Manetem et
 Archelaum floruerunt.

(a) Petavius, *Rationario Temp.*, part. 1, lib. v, cap. 12, pag. 284; et Victor., Euseb., Zosimus.

(b) Cicero, de Legibus 184. Cæsar, de Bello Gall.

lib. 1, cap. 45.

(c) Beausobre, lib. 1, cap. 13.

LIBER SECUNDUS.

DE MANICHAICÆ HÆRESEOS INCREMENTIS.

107 CAPUT I.

Scriptoris disserentis scopus explicatur.

Alteram Manichaicæ historiæ partem describere
 aggredientes, multæ, et quidem gravissimæ, difficul-
 tates nobis occurrunt; potissimum, cum de Manetis
 discipulis et genuinis nominibus eorum qui hanc
 hæresim post magistri necem latius huc illucque pro-
 pagarunt, nos verba facere oporteat; vel eas provin-
 cias et loca designare in quibus brevi ad catholicam
 religionem labefactandam introducta fuit; vel tandem
 eos PP. recensere qui eorumdem hæreticorum libros,
 epistolæ et fabulosa scripta disperdere et refellere
 nisi sunt. In quo munere obeundo, cum veteres re-
 centioresque scriptores inter se sæpissime dissideant,
 prorsus difficile reputabamus certi aliquid posse sta-
 tuere. Maxime quia Beausobre suis dumtaxat partibus
 studiisque indulgens, eas critices regulas sibi propo-
 suit, et prosecutus est, quæ non ad veritatem inve-
 stigandam deserviunt; sed eas prorsus quibus in præ-

cedentibus, ut vidimus, perpetuo adhæsit (a). Cujus
 quidem agendi rationis in hoc secundi libri vestibulo
 specimen aliquod exhibere supervacaneum ducimus,
 cum præter exempla superiori libro jam tradita, in-
 numera alia mendacia, calumniæ, et fabulosæ inter-
 pretationes eripiendæ supersint, de quibus ano loco
 et tempore ea annotare atque refellere parati sumus,
 ut ostendamus quam fraudulentè, minusve doctè,
 multa conscripserit, quæ non nisi apertum hæreseos
 errorem in se continere, vel saltem ad hæresim con-
 ducere, judicavimus. Interim tamen silentio minime
 præterire possumus licentiam libertatemque quibus
 ipse utitur in exagitandis illis PP. qui Manichaicam
 hæresim aut descripserunt, aut oppugnaverunt. Hos
 perpetuo tamquam ignorantie reos accusat, veluti non
 sibi constantes; sed tamquam suis propriis dictis repu-
 gnantes carpit, nec perfecte Manichæorum systemata
 atque mysteria 108 intellexisse asseverat, quasi sibi
 dumtaxat illa gloria et honos debeat, quod univer-
 sam illius hæreseos philosophiam, theologiam et re-

(a) Beausobre, in serm. præliminari ad secundam partem, pag. 219 et seqq.

ligionem feliciter penetravit. Fateor quidem et ego, multa in hoc scribendi genere offensus, quæ obstrusa multaque tenebris obvoluta sunt, quæque scriptoris studio et diligentia haud possunt intelligi. Sed similibus rebus nobis occurrentibus, optimum duximus aliorum opiniones referre, hisdemque quandoque subscribere; vel confiteri potius nescire, quod prorsus lateat, quam in fabulosas ineptasque narrationes excurrere, quibus nulla fides adhiberi potest. Habet hic itaque lector generalem sed rudem ideam eorum quæ in præliminari sermone ad secundam Manichaica Historiæ partem Beausobre descripsit. Verum cum non omnia in hisce exordii singillatim exprimere possimus, latius in reliquo hujus operis progressu, quæ necessaria judicabimus referre, minime negligemus.

CAPUT VI.

Quibus in locis, quibusque subsidiis Maneto occiso, ejus hæresis huc illucque propagata fuerit et aucta. Beausobrianus et Cavei lapsus annotantur. Hujus nimia in Augustinum licentia castigatur. Quemadmodum tandem Armeniam, Mesopotamiam, aliasque Asiae regiones nefaria hæc secta labefactaverit inquiritur.

1. Post truculentam illam Manetis necem, tot tamque virulenta ejus nequitia semina haudquaquam extincta et abolita fuere; sed cum huc illucque spargerentur, brevi temporis spatii, aliorum impiorum studio, altas in multorum hominum mente radices egerunt, et in Christianæ religionis odium suos terminos propagarunt. Et primo quidem si Archelao, atque Turboni, Ephraëmo Ædessa diacono omnem fidem adhibemus (a), Manichaica dogmata potissimum in Oriente, in Syria, Mesopotamia atque Egypto annuntiata fuerunt. Cum videlicet Manes adhuc superses primarios suos pseudoapostolos iis locis atque provinciis præfecit. Jussit discipulos (Manes videlicet) in tres mundi plagas proficisci. Ex quibus Adda partem sortitus est Orientis. Thomas vero Syrorum terras suscepit. Hermas vero ad Egyptum profectus est. Dogmata hujus gratia prædicandi. De hoc tamen ordine et provinciarum divisione paululum a se ipsis veteres scriptores dissentire, inter cæteros unus Guilielmus Cave annotavit (b). Nam apud Cyrillum et Epiphanium, Thomas primum occupat locum, huncque abisse in Judæam idem Epiphanius affirmat, refragante tamen Dionysio Petavio in suis annotationibus, qui pro Judæa legendum putat Indiam. Et ita quidem habet Theodoretus, Thomam ad Indos missum esse. Theodoro pariter consonat Nicephorus lib. vi, cap. 32. Quod si ita sit, voluit impostor Christum etiam in hac parte imitari, dum Thomam apostolum ad Evangelium suum prædicandum in Indiam destinaret.

2. Jam vero isto Thoma relicto, ad Addam Turbonis præceptorem, alium principem ejusdem impostoris Manetis pseudoapostolum, se vertit oratio. Hunc ergo ad Syros decipiendos missum fuisse, idem Archelaus 108 asseverat; sed Buddam Petrus Siculus (c) eum appellat, Buddam Cyrillus, Aldam Theodoretus. Addam tandem Epiphanius et Nicephorus, Acta Archelai disputationis secuti, hunc vocitarunt. Sed ut ait, certum est hominem de quo agimus non tantum sui præceptoris institutis vestigiis, sed, multis aliis et novis quidem excogitatis, Manichaica dogmata suo nisu reddidisse auctora. Hac quippe de causa librum unum concinnavit, quem Modion appellavit,

A cujus meminit auctor Tollianus, contra quod volumen, auctore Photio in sua Bibliotheca, post aliquot annorum seriem stylium strinxere Titus Bostrensis in Arabia episcopus, et Diodorus Tarsensis antistes in Cilicia, quæ argumento sunt quarto jam veniente Ecclesiæ sæculo eas provincias ejusmodi labe fuisse pollutas. Aliiter tamen, et quidem parum sibi constans, Beausobre ratiocinatur, qui de Tito Bostrensis episcopo verba faciens, non Addæ Modion, sed librum de Mysteriis, qui sub Manetis nomine circumferebatur, rejecisse affirmat. Aliam ab Epiphanio secutum esse agendi rationem episcopus Titum in hoc libro refellendo asseverat; dicendo eum 22 capitulis juxta Syrorum alphabetum fuisse distributum, ac solide deinde ab hoc docto prudente episcopo, sine ulla invectivis in suum adversarium, errores fuisse refutatos, quin auctorem tamquam magum, et demonum interpellatorem, in abominabilibus mysteriis occupatum appellet. Addit Manem hujusce libri auctorem philosophum fuisse, qui sibi persuasit mundum hunc minime respondere idæe quam nos de divinis perfectionibus habemus, ac propterea secum reputasse aliud principium præter Deum ipsum habuisse. Operum Titii Bostrensis subsidia Beausobre adhibuisse affirmat, quia is absque ulla comparatione magis exacte et moderate quam Epiphanius ipse scripsit (d). Quid vero? Tantarum rerum apparatu poshabito atque neglecto, Beausobre in eam lapsus est oscitantiam, ut mox dicta ex ejus animo exciderent. Oblitus namque se scripsisse Manem a Tito Bostrensi haud accusari, ob magiam, demoniorum invocationem et abominabilia mysteria, postmodum subdit hunc episcopum graviter tulisse referre et ad examen reducere quæ a Manichæo mystice excogitata fuerant. Quæ autem a Manichæo magis mystica inventa sunt, quæ sunt complura, silentio prætereuntes. Exhorruit ergo Titus Bostrensis expendere quæ magis mystica a Manichæo inventa fuere. Nec alia ratione ea prætermisisse censi oportet, ne videlicet lectorum animum offenderet; quemadmodum de abominabilibus hisce mysteriis S. Leo Magnus disserere recusavit (e). Sed adhuc difficultas superest an Titus Bostrensis in suo opere Manetis mysteriorum volumen oppugnet; an vero aliud, Modion videlicet, ab Adda conscriptum, sola Beausobre auctoritate ductus, ego quidem non desinam. Huic enim Photii testimonium prævalere debere, necum judicabunt qui illius in sua adornanda Bibliotheca studium adhibitum apprime noverunt. Sed de Addæ libro infra verba faciemus.

3. Circa hunc Addam vero, illiusque opus, quondam se gravius aberrasse Guilielmus Cave sincere fassus est; cum hunc videlicet non alium fuisse ab Adimanto arbitraretur, cujus toties apud Augustinum occurrit mentio, quemque S. episcopus peculiari opere refutavit. Ejusmodi autem falsam opinionem idem Caveus jam pridem Petri Sieuli historiam, et Cotelærianæ, et Zollianæ formulæ auctorem secutus, retractavit; sed ut simul excusatum iret, prioris sui lapsus causam perperam uni Augustino ascribit, cujus sequentia recitat verba: *Nam illud aliud, quod in eodem codice 110 scribi cæperat, Adimanti opus est, illius discipuli Manichæi, qui proprio nomine Addas dictus est (f).* At vero quid oscitantius aut iniquius simili excusatione? Non enim genuina Augustini retulit verba, sed falsata: Nam subducta ab eo testimonio voce *filius*, hanc aliam, pronomen videlicet, *illius*, intulit, quæ S. doctoris sensa in aliam omnino signifi-

(a) S. Ephraem tempore, Manichæorum hæresis Mesopotamiam maxime infestabat, ut tradit Asseman. tom. I, pag. 8.

(b) Historia litteraria, pag. mihi 91.

(c) Petros Siculus, Hist. Manichæorum tom. XV Bibliothecæ PP. Theodoretus, Hæret. Fab. lib. I, cap. 26. Epiph., hæresi 66.

(d) Titus Bostrensis, tom. IV Bibliothecæ PP.,

part. II, colum. 899.

(e) S. Leo Magnus, serm. 4 de Jejuniis decimi mensis, et de Eleemosynis, serm. 2 de Pentecoste cap. 4; ibid., serm. 2 de Pentecoste cap. 6. Diodori Tarsensis exitium opus in Manichæorum conscriptum, temporis injuria, apud Græcos perditum est.

(f) August., lib. II contra adversarium Legis et Prophet., circa finem.

cationem trahit, quam sibi expedire Caveus arbitratus est. An hoc indicabit a præcedenti suo lapsu surgere, et errorem reparare voluisse, cum S. Doctori vitio vertit, eumque injuste vellicat et impetit? Nunc profecto. Nam Augustini verba isthæc sunt: *Nam illud aliud quod in eodem codice scribi cæperat, Adimanti opus est, filius discipuli Manichæi, proprio nomine, aut prænominis (ut Maurini PP. legunt) Addas dictus est (a).* Nec in prænominis voce, quam, mss. codd. auctoritatem secuti, pro duobus illis proprio nomine congregationis S. Mauri PP. in novissima intulerunt editione, Cavei allucinatio, oscitantia, aut mala fides consistit; sed in vocabulo *filius*, quod perperam in istud pronomen *illius* mutavit. Apud enim nullos editores, vel mss. exemplaria, hanc vocem *illius* offendimus: sed constantissime *filius* vocabulum exhibent. Nobis ergo ex eodem Augustino luce clarius innotescit alium fuisse Addam, et alium Adimantum, quamvis ambo Manichæi dogmatis assertores et propugnatores impissimi. Quare cum nomen *Addas*, non ad *filium*, sed ad Manichæi discipulum referat Augustinus, illud sequitur quod ad Cavei et rem nostram potissimum pertinere videbitur. Adimantum videlicet, vel ex Adda patre nature originem duxisse, aut saltem ob pessimam institutionem ex eo haustas et imbibitas ejusdem *filium* appellari; ob quas rationes Addæ etiam cognomentum ei convenire potuisset. Ad indicandam nimirum Adimanti agnationem, vel scholam illam, ex qua prodierat. Tandem quid repugnat quod Adimantus proprio nomine Adda primum appellaretur, ut hæc vox prænominis significare habet, illudque postmodum Cubrici sui antesignani exemplo in aliud mutaverit? Non inde tamen hic Addas idem foret dicendus cum alio Manetis pseudoapostolo primario, qui *Orientis partes*, suo magistro superstitie, peragranda sortitus est.

4. Præter Thomam vero, Addam et Hermam, primarios Manetis assecras, reliqui quoque illius duodenarii numeri discipuli, ad eam nefariam hæresim propagandam sese strenue applicuerunt. Petrus Siculus enim narrat quod, occiso Manete, nonnulli *sektorum illius, in Armeniam Samosata penetrarunt, ubi, sparso impietatis semine, multos Armenorum in fraudem pellexerunt. Quod semen valde succrescens, ea pessima radix pullulans Phanariam usque progressa multis exitiales fruges attulit. Quorum autem studiis potissimum nefaria illa hæresis Armeniam atque Phanariam ipsam pene ad exitium labefactaverit, idem Petrus Siculus, qui pro Basilio imperatore ad Armenos diu post legatione functus est, paucis explicavit, cum ait *mulieri Gallinicie geminos fuisse liberos, quorum unus Paulus, alter vero Joannes appellabatur. Hos ergo duos serpentes viperæ genitrix aluit, nefariamque sectam edoctos, Samosatæ præcones erroris emisit, quique Phanariæ dittonem ingressi ad vicum quemdam pervenire ibique rudes, parumque certos fidei nacti incolæ, venenum impietatis et dirum demonis hostis lotium sparsere. Mulierem hanc Gallinicam impuram et perditam fuisse Dionysius Petavius asseverat (b). Qui itidem ex eodem Petro Siculo docet nefandam suam sobolem in diversa Armeniæ loca ad Manichæi dogmata propaganda dimisisse. Interim tamen gravis controversia exoriri potest, quandonam ejusmodi missio contigerit; quove potissimum tempore ab his duobus fratribus novum nomen illa hæresis **III** mutata sit. Quæ quidem questio cum multis tenebris sit obvoluta, hanc facile definiri poterit. Etenim duo ibidem Petrum Siculum indicare voluisse valde probabile est. Alterum videlicet, Manete necato, aliquos ex duodenario illo discipulorum numero, statim Armeniæ provinciam penetrasse, ibique receptos omne pravi dogmatis virus effudisse; quod cum magis in dies succresceret, totam illam regionem labefactaverit, pravisque dogmatibus cor-**

A ruperit. Alterum vero est: non nisi variis sæculis a Manetis nece elapsis, Gallinicam illam Samosatam mulierem geminos suos filios Phanariam misisse, veluti novos hujus nefandæ sectæ antesignanos atque præcones; ut nimirum pessimam institutionem quas jam imbibenter ad rudium populorum exitium erectarent. Quod sane causa esse potuit ut, variis sæculis elapsis, vetus tunc hæresios nomen in aliud Paulicianorum mutaverit.

5. Ne autem in his, vel divinari videar, vel totius historie flum quam conscribimus abrupte cogar, ea momenta in medium proferam quibus præcedentes nostræ conjecturæ innixæ sunt. Quas inter potissima illa censi debet, quam Augustinus libro de Hæresibus suppediat. Is ergo, optime de Manichæorum mysteriis et profanis ritibus edoctus, non tantum describit quomodo, occiso Manete, unus *electorum* veluti omnium princeps, et totius sectæ caput, duodecim aliis *electis*, quos magistros appellabant, præesset; sed quantum cæcus ille excreverit et se ampliaverit narrat. Etenim, eo auctore, quasi ad Christianæ catholice hierarchiæ formam et similitudinem, duodecim illi pseudoapostoli cum iniquo diabolicoque suo capite septuaginta duos episcopos ordinare cæperunt: episcopi tum presbyteros ordinabant, tum diaconos sibi eligebant. *Nam ex electis suis habent duodecim, quos appellant magistros, et tertium decimum principem eorum: episcopos autem septuaginta duos, qui ordinantur a magistris, et presbyteros qui ordinantur ab episcopis. Habent etiam episcopi diaconos.* Sed præter istos quos profanis sacrilegiisque ritibus ordinabant, quique ad nobiliorum diabolicæ illius hierarchiæ partem componendam assumebantur, alios quoque ex eadem electorum classe hoc illicque ad rudes simplicioresque homines decipiendos dimittebant, ut promptius atque facilius, aut sua confirmarent dogmata, aut eadem propagarent. Quare idem Augustinus ita immediate subjicit: *Et jam cæteri tantummodo electi vocantur: sed mittuntur etiam ipsi qui videntur idonei ad hunc errorem, vel ubi est sustentandum et augendum, vel ubi non est etiam seminandum.* Hæc autem a Manichæis Augustini tempore fieri consuevisse, idem S. doctor hisce verbis testatus est scribens: *Quem numerum Manichæi hodieque custodiunt. Cum igitur Augustinus, qui omnia Manichæica sectæ dogmata, mysteria, philosophiam, gradus, ordinationes, hierarchiam et incrementa optime noverrat, nullibi geminorum horum fratrum faciat mentionem, recte conjectari potest anno 428, quo opus illud de hæresibus conscripsit, nondum eam sobolem in orbem ex infernalibus ergastulis prodixisse, et Manichæos a Paulicianis novum nomen tum fuisse mutatos. Nec liceat suspicari id Augustinum latere potuisse, quia Armenorum et Asiæ regiones in quibus (auctore Petro Siculo) ista contigerant, ab Hippona Africæ urbe, ex qua Augustinus istud opus conscripserat, remotissimæ erant. Non hæc, inquam, quis suspicetur. Nam S. doctor, qui jam a pueritia in Manichæorum inciderat errores, et horum philosophiæ studiis maxime fuerat addictus, optime etiam nomina quibus secta illa appellabatur novit, descripsitque, eamque in Paphlagonia Armeniæ parte, in Gallia, in Africa, aliisque regionibus grassari sine ulla prorsus ambiguitate fasus est. Et quidem laudato de hæresibus libro Catharistas, Manichæos appellari asseverat, quasi purgatores. Ex quo nomine occasionem arripit eos gravius perstringendi et insectandi, quia horrenda turpitudine humanum cibum polluebant. Et rursus, libro **112** de Natura boni, quasdam eorum turpitudines exagitat, quibus per coitum masculorum et feminarum ligari partem Dei perperam æque ac in divinum rerum auctorem contumeliosè contendeant, quam se manducando solvere et purgare profitebantur; provocat ad quasdam publicas eorumdem criminum confessiones, qui-*

(a) In edit. PP. S. Mauri, tom. VIII, pag. 450.

(b) Petav., tom. VI Theologicorum Dog. lib. xv de

Incar., cap. 7, n. 4 et 5.

bus hoc se facere in publico iudicio testati sunt, non tantum in Paphlagonia, sed etiam in Gallia, sicut a quodam Romæ Christiano catholico audivi. Augustino igitur, qui ista anno 404 scribebat (a), apprimè fuerat persuasum in Paphlagonia Armeniæ regione hanc hæresim latius grassari, idque ex publicis iudiciorum actis, tum ex aliorum fama recensebat. Non itaque Augustinus ea prætermisisset referre atque rejicere, quæ a Paulicianis postmodum in hujus sectæ confirmationem, incrementum et robur excogitata fuere: quæque ambo nebulones illi fratres magno studio nati sunt, ut turpius catholicam labefactarent religionem, atque catholicos ministros crucis, atque eucharistiæ mysteria, perpetuamque Deiparæ virginitatem, cæteraque ejusmodi impetent, et maledictis configent. Cum ergo in tam multis variisque libris et operibus ab Augustino contra Manichæos aliosque hæreticos conscriptis, nullibi Paulicianorum fratrum nomen occurrat, cum nullibi præterea ab eo recenseantur ea hæreseos additamenta quæ a Petro Siculo nobis indicata sunt, nulla ratione adduci possum ut arbitrer jam Manetis morte secuta, geminos eos fratres hujus hæreseos vindices et auctores fuisse; idcirco de hisdem loculentius disserere nunc supervacaneum existimo, de quibus postea verba facere nobis opus erit, cum, servato, quantum possumus, temporum ordine atque ratione, hujus hæreseos sobolem septimo Ecclesiæ sæculo ad catholicæ religionis contemptum latius adhuc in Syria et Asiæ regiones grassantem dicemus.

6. Interim vero minime prætereundum esse arbitramur jam ante Augustini ævum et quarto ineunte Ecclesiæ sæculo Armeniam et Paphlagoniam potissimum ejusmodi Manetis erroribus labefactam fuisse. Id non tantum evincunt Manetis pseudoapostolorum inibi habitæ prædicationes, vel exitialis et venenatæ illæ scripturæ, quas Thomas, Agapius, cæterique, Constantio Choro regnante, undequaque disseminaverant: sed ejus rei præterea certissima suppeditant testimonia Gangrensis concilii Acta, quæ adhuc supersunt. Ad eam itaque synodum quindecim tantum episcopi, una cum magno Ossio Cordubensi, S. Silvestri papæ tempore convenere, paulo antequam primum generale Nicænum concilium cogeretur. Gangris præterea urbs Paphlagoniæ est, in Asiæ Minoris parte constituta, in quam urbem laudati quindecim episcopi cum magno Ossio coiverunt, hæreseos Eustathianæ occasione, quæ ex variis Manichæorum fontibus originem trahebat, et in variis Armeniæ regiones maximo cum catholicæ religionis detrimento grassabatur. Id potissimum cum ex eorundem Gangrensiū PP. Synodica, tum ex uno et viginti canonibus ibidem editis haud obscure intelligi potest. Synodicam quippe: *Dominis honorabilibus sacerdotibus in Armenia constitutis inscripserunt*. Et plerique ex canonibus in ea synodo editis, directe varios Manichæicæ sectæ errores taxant, impetunt, et anathemate feriunt; ut jam olim Severinus Binius in Conciliorum collectione recte quidem atque erudite annotavit (b). Hujus generis profecto sunt canones illi qui in nuptiarum vel conjugatorum gratiam conscribuntur, vel illi in quibus de licito carnis esu sermo est, vel in quibus Ecclesiastica jejuniorum regula firmata, a catholicorum cœtu procul amandantur, qui Dominicam et Resurrectionis diem aspernabantur, eam in luctu, mœrore atque jejuniis traducantes. Hæc quippe et similia in Eustathii Armeniæ monachi condemnationem sancta sunt, qui non ex aliis quam ex Manichæorum fontibus suos errores imple hauserat, et pari ratione nuptias, filiorum procreationem, virginitatis cultum, sacros conventus ab Ecclesiâ constitutos, jejuniorum usum, carnis et animalium esum, divitiarum possessionem, festorum et diei Dominicæ potissimum solemnitates, cæterosque sacros et ab Ecclesiâ approbatos

Aritus convellere et omnino abolere nitebatur. Procul dubio igitur anno 334 ita in Paphlagonia et Armeniæ regione Manichæi errores, ejusdem monachi Eustathii studio, increverant, ut ad eos coercentes, eamque luem purgandam, Gangrenses PP. convenire debuissent. Hujus synodi Acta denique in ipsorum Manichæorum odium atque exitium, tum a Nicæno primo generali concilio apostolicæ sedis suffragio approbata fuisse, non tantum Ossii Cordubensis pro S. Silvestro papa legatio, sed Symmachi atque Leonis M., Romanorum pontificum, decreta patefaciunt. Nec vero me latet ejusmodi Ossii Cordubensis pro apostolica sede in concilio Gangrensi legationem, non tantum a Petro de Marca (c) atque Pagio in dubium revocari; sed absolute omnino inficiari. Et ea de causa potissimum, quia hujus nomen in Actis, quæ supersunt, non primo, sed quartodecimo loco inter aliorum episcoporum nomina legendum occurrit. Sed in hisce quæstionibus dirimendis haud semper episcoporum prærogativa ex ordine quo in codicibus horum nomina descripta sunt repetere juvat, ut ipsi de Brittona Trevirensi episcopo, in Priscillianistarum historia, contra Tillemontium, aliosque demonstrabimus. Nam quandoque Amanuensium errore, et codices corrupti, aut saltem genuinis eorumdem episcoporum ordo perturbari potuit. Verum duplici de causa hanc congressionem nunc devitandam esse arbitror. Prior ex nostro hujus conscribendæ historię scopo desumitur. Non enim nos sumus ex illis qui dubiis valdeque obscuris rebus adherentes apostolicæ sedi jura asserere et vindicare queramus. Nimis profecto indecens aut turpe foret in re tam certa et tam gravi, cujusmodi est illa de sedis apostolicæ judiciaria potestate et iuribus, quæ luce clarius per omnia Ecclesiæ sæcula emicant, propriis studiis indulgere, conjecturis dumtaxat insistere, et extra scenam vagari, easque res in quæstionem adducere, quæ ad causam de qua agitur non satis pertinere perspicue constat. Cum igitur synodus illa dumtaxat provincialis fuerit, et illius canones non nisi ex apostolicæ sedis suffragio robur et approbationem obtinuerint, ut ipsi conciliorum collectores etiam fatentur, quid nostra intererit, an Ossius Cordubensis ibidem pro apostolica sede legationem fuerit functus.

7. Altera vero causa ex nostra erga clarissimum doctissimumque virum æquitate desumpta est. Nam cum hic Romæ, paucis abhinc annis, in solemnibus pontificiæ conciliorum Academia, coram sanctissimo domino nostro Benedicto papa XIV, magno totius litterarii cœtus plausu, singulas obscuras difficilesque quæstiones, quæ de Gangrensi concilio tempore, canonibus, auctoritate et confirmatione jam pridem excitatæ fuerunt, et in posterum a criticis studiosis excitari possunt, summa eruditione Rmos P. Antoninus Bremond Dominicæ familiæ cultor eximius, et in Casanatensi Bibliotheca Theologus insignis, jam vero totius ordinis Prædicatorum magister generalis, qui pro eximia sui animi benignitate nos maximo amore complectitur, expediverit et illustraverit, minime in præsens licere potest de hisdem rebus sermonem instituere. In hac enim sua elucubratione, quemadmodum et in aliis, omnium eruditorum suffragium sibi nactus est. Et tale quidem, ut communibus omnium votis ejusmodi opus aliquando publici juris futurum nobis pollicemur. Verum cum et nos eodem anno, nono kal. Maii in eadem pontificia Academia theologicam habuerimus de hisdem Gangrensiū canonibus dissertationem, hanc tamquam appendicem Manichæicæ historię lectori subjiciemus cap. ultimo hujus libri.

114 CAPUT III.

De Manichæorum libris quarto et quinto Ecclesiæ sæculo fere per universum orbem dispersis.

1. Quemadmodum Manichæo necato hujus disci-

(c) Petrus de Marca, in dissert. de Veteribus Collect. can., cap. 2.

(a) August. lib. de Natura boni cap. 47.

(b) Tom. II Conc. pag. 423.

puli et sectatores huc illucque per diversas, cum Orientis, tum Occidentis, provincias hanc hæresim propagaverint, præcedenti nostro cap. satis superque arbitrari exploratum. Quia tamen ejusmodi nefariæ religionis propugnatores, non verbis et prædicationibus dumtaxat insistebant, ut ad dogmatum perversitatem rudium atque illitteratorum hominum ingenia traherent et perducerent; sed etiam plurium noxiarum librorum subsidio utebantur, in quorum lectionem si incauti homines operam insumerent, quasi quodam illicio irretiti, iisdem erroribus animum ad dicebant, hos libros idcirco paucis indicare in præsens decrevimus. Neque vero de Scythiani operibus, quæ iam moriens Terebintho reliquit, et Manichæus ipse recoxit et interpolavit, sermonem tantummodo esse instituendum arbitrari; cum jam de ejusdem quatuor Scythianis voluminibus ex gentiliū philosophorum fabulis et sæculentissimis veterum hæresiarcharum lacunis congestis, prioribus capitiŭbus præcedentis hujus Historiæ libri verba fecerimus.

2. Ne igitur nos acta iterum agere velle videamur, ad reliquos hujus sectæ scriptores et ad eorum describenda opera nostra se vertit oratio; in quorum numero potissimum Thomam illum rejiciendum esse arbitramur, cui quoddam Evangelium apocryphum et supposititium veteres omnes adjudicarunt. Pauca tamen de hoc opere dicenda occurrunt, si vetustiores omnes scriptores pervolvamus. De eo quidem veluti opere a Manichæis confecto horumque refero fabulis mentionem habuerunt. Sed nullus alicubi, quem viderim, disertius atque expressius blasphemias inibi contentas indicavit. Qua in re illud potissimum esset investigandum: an Thomas iste, hoc impietatis portentum ex integro composuerit; vel potius an nactus sibi primum Scythiani Evangelio, huic suum nomen indiderit, actis deinde atque exaggeratis quæ in eo continebantur (a). At vero ejusmodi definire questionem quis auderet, quamvis posterior probabilius videatur? Siquidem veteres, non duo, sed unum dumtaxat Manichæos habuisse Evangelium testati sunt, illudque perperam sub Thomæ apostoli nomine circumferre conatos fuisse, quamvis Caveus, nescio qua ductus ratione, aliud Scythiani et aliud Thomæ Evangelium fuisse affirmaverit. Minus difficile tamen erit conjicere quibus laciniis atque blasphemis istud Evangelium reŕtutur fuisse. Nam cum principalis in eo ageretur de Jesu Christi Domini Nativitate, gestis, prædicatione, passione, morte et resurrectione, quæ catholicæ fidei dogmata atque mysteria ita audacius oppugnabant; sat verisimile erit omne mortiferum virus illic sparsum fuisse, quod præcipua nostræ religionis fundamenta subverteret atque aboleret. Negabant, ut vidimus, etiam auctore Augustino (b), Christum natum esse de Virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuisse, sed fictitiam, ac per hoc falsam ejus passionem et nullam resurrectionem fuisse contententes. Nefaria quoque de Spiritus sancti inissione et adventu, ad corroborandum alium palmarem Manetis errorem eo in Evangelio fuisse contenta non 115 obscure indicavit Cyrillus Hierosolymitanus de hoc disserens libro, catholicos admonens ut se ab illius præcaverent lectione (c). Quem sane diabolicæ impietatis librum, non solum Romanorum pontificum, Siricii videlicet, Innocentii I et Gelasii papæ, decretis inter apocryphas scripturas rejectum esse intelligimus (d), sed et eum penitus auferendum et ignibus concremandum,

A sanctissimus papa Leo Magnus definivit (e). De his enim similibusque Manichæorum et Priscillianistarum scriptis ita sanctus pontifex Leo locutus est, catholicos gravi quidem sermone admonens, ne a simulata quadam pietatis specie, quam ejusmodi scripturæ præferre videbantur, ad eorum lectionem se adducere sinerent. Quamvis enim (ait) sint in illis quædam quæ videantur speciem habere pietatis, nunquam tamen vacua sunt venenis, et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut mirabilium narrationes seductos loquens cujuscumque erroris involvant. Ad quæ tandem apostolicæ sedis decreta, cum Nicæni concilii II PP. animadverterent, præcipue de hoc Thomæ Evangelio dixerunt (f): Ad hæc (loquuntur enim de adulterinis scripturis, quæ sub Pauli nomine olim circumferebantur) Manichæi Evangelium secundum Thomam iniecerunt, quod Ecclesiæ catholica merito ut impium avertatur. Quibus omnibus illud unum tandem subjecimus, Thomæ videlicet Evangelium valde ab eo libro differre, quod sub Pauli nomine apostoli inscribatur. Nam et in eodem Gelasiano decreto, de utroque tamquam de duobus libris distinctis sermo est, quamvis nullibi posteriore libro, Revelationem Thomæ apostoli videlicet, ex Manichæica officina prodissie indictor. In hanc opinionem tamen Turribium Asturicensem episcopum fuisse, non obscure ejus ad S. Leonem M. epistolâ pateŕat. Nam cap. 5, de apocryphis libris disserens, vel per maximum principem Manem ac discipulis ejus compositis vel infectis, specialiter recensuit actus S. Thomæ, et his similia, ex quibus (ait) Manichæi et Priscillianistæ, vel quæcumque est illis secta germana, omnem hæresim suam confirmare nituntur.

5. Præter unum vero, aut duo Evangeliorum volumina, quasi ad catholicorum formam et imitationem impie tamen exarata, alium Epistolarum videlicet librum, Manichæi habebant. Atque illum ex Manetis potissimum officina prodissie veteribus fuit persuasum. Cujus quidem voluminis, seu Epistolarum *ŕaraginæ*, mentio occurrit, tum apud Goarium et Petrum Siculum, tum apud conditorem formulæ Cotelærianæ et Tollianæ. Ex hoc Epistolarum corpore procul dubio (ait Guillelmus Cave) (g) erat famosa illa epistola quam fundamentum vocabant Manichæi, quam toties citat Augustinus de Natura boni, et in actis cum Felice (h). Qui et contra ejusmodi epistolam integrum librum conscripsit, quo, prioribus partibus ejusdem epistolæ Manichæi rejectis, ostendit ipsum pro manifesta, quam pollicebatur, et pro certa cognitione non nisi incerta et absurda deliramenta insanis suis sectatoribus proposuisse. At contra Manichæica secta hanc epistolam veluti universæ fidei suæ promptuarium venerabat; ita ut, auctore eodem Augustino (i), quoties coram auditoribus legeretur, capite inclinato dicere solerent Amen, quasi quod, hujus illuminati lectione, scelestissimo auctori grates rependerent. Hujus autem epistolæ exordium istud erat: *Manichæus apostolus Jesu Christi providentia Dei Patris. Hæc sunt salubria verba de perenni 116 ac vivo fonte* (j). Simile exordium jam offendimus in epistola ad Marcellum, ut habent Latina Archelai fragmenta superius recensita, et Epiphanius, hæresis 66. Sed omnes ejus epistolæ eo in codice congestas idem habuisse exordium, inter cæteros unus Augustinus testatus est lib. xiii, cap. 4 contra Faustum, eos ita compellans: *Manichæus enim vester non fuit propheta venturi Christi. Apostolum*

(a) Hunc Evangelii librum, picturis adornatum, Saporem a Manetodono accepisse, sine auctore Beausobre affirmavit, ut in præcedenti libro explicavimus.

(b) August., epist. 236, cap. 2.

(c) Cyrillus Hierosolymit., catech. 6.

(d) Innocentius et Gelasius PP., et in Romano concil., de canonicis et apocryphis Scripturis, anno 494.

(e) Leo Magnus, epist. ad Turrib. Asturicensem, cap. 15.

(f) Septimæ synodi PP. act. 6, tom. VIII Conc., pag. mibi 1491.

(g) Guillelmus Cave, Hist. Litteraria, pag. 91.

(h) Augustinus, lib. de Nat. boni, cap. 42 et 46.

(i) Augustinus, lib. contra epist. fund. tom. VIII, pag. 110.

(j) Augustinus, ibid., cap. 5.

quippe ejus se dicit impudentissimi quidam fallacia. Et paulo infra subjicit: Omnes tamen ejus epistolae exordiantur: Manichaeus apostolus Jesu Christi. Sed de aliis atque aliis Manichaei epistolis mentionem habet Guillelmus Cave pag. 92. Tertio loco deinde *Mysteriorum* librum recensendum esse arbitramur, quem ad legem evitendam et ad omnia veterum prophetarum vaticinia obliteranda Manichaei ipsi studiosae composuerant. Ex Goario enim Guillelmus Cave aliquod fragmentum recitat, quo ejusmodi libro anathema dictum est. Hunc pariter unum fuisse ex Seythiani libris, sed a Manete in immensum auctum, et innumeris locis interpolatum, ut propriis studiis indulgeret, idem auctor asseverat. Quare in duas et viginti partes alphabetico ordine fuisse divisum, Syriacae et Palmyrenae linguae descriptum, Tollius pronuntiavit. Hos libros deinde quartus excipiebat, quem nonnulli *Omniū Negotiorum* inscribi oportere, ex quibusdam corruptis mss. Graecis exemplaribus, perperam omnino testati sunt. Alium titulum vero habuisse cum ex Timothei Constantinopolitani scriptis, tum ex aliis insignioribus vetustis exemplaribus, inter ceteros unus Guillelmus Cave, sua *Litteraria Historia* animadvertit. Quare variis conjecturis innixus, hunc libellum ex argumentis quae continebat, ostendit suum potius denominationem accipisse, eumque appellatum: *De differentia eorum qui accedunt ad parvam fidem*. Et quidem Manichaeos de suae fidei parvam falso gloriari consuevisse, jam paulo ante in praecedentibus ex Augustino probatum est, cum videlicet Catharistas, seu purgatores se ipsos vocitaverint (a).

4. Ut jam vero ad illa veniamus quae post formulam Goarianam Cotelierius et Tollius ediderant, alius liber dictus *Apocryphus* nobis occurrit, quo (ut Caveus ait) probabile est reconditores Manichaeorum ritus, praestigia, et execranda Religionis mysteria contenta fuisse, quorum rituum doctrina, non nisi mystis et nefandis eorum orgiis imbutis tradebatur. Cavei hanc conjecturam haudquaquam nos improbanus. Etenim Manichaeorum schola praeter communia illa dogmata, quae in suis vulgabat auditores, alia quoque arcana et secretiora docebat et tuebatur, quae non nisi hujus sectae principibus et primariis ejus magistris innotescerent. Id quidem in sua haereses ejuratione, Turbonem non obscure testatum fuisse, jam ipsi praecedenti libro cap. 11 annotavimus. Eo autem in libro omnes profanos ritus, sacrilegasque caeremonias, jejunia, et orationes descripta fuisse, quibus Manichaei cultores Benatis, sacra et festa solennia agentes, utebantur, verisimile est. Propterea in Cotelieriana formula, ejusmodi rituum et praestigiarum libri hisce verbis incipisse (b): *Damnanda esse omnia quae ab illis in sacris sunt atque celebrantur, quaeque Manichaica seu praestigiorum typorum libris continentur*. Sed omnibus iis quasdam interpretationes addebant, Manetis dictionumque memorabilium commentaria appellatus.

Inter Manichaicos scriptores quoque non infirmum locum habebat ille Addas, de quo in superioribus etiam verba fecimus. Is ergo unicum librum *Modiorum* appellatum conscripsit, qui pluribus axiomatibus et philosophicis principis erat referens, quae tamquam penitus aliena et communibus rationibus natura insitis pugnantia, etiam primo intuitu, cognoscebantur. Cujusmodi profecto vel illa erant, quibus homines necessario ad 117 peccandum induci ex quodam malo auctore sine principio existente et Deo contrario affirmabant. Vel illa alia quae ad summam divinae Providentiae contumeliam pronuntiabant, imple contentendentes nimis aspectabilem hunc mundum divino regimini atque gubernationi totissime esse subjectum. Sed et duo testamenta, vetus et novum videlicet, ex

A quibusdam apparentibus contradictionibus, seu potius allegoriis et mysteriis, inter se pugnare, hujus libri auctor patefacere nisus fuerat. Et iterum de novo disserens Testamento, speciatim ostendere conabatur Manichaicae sectae errores ex eodem vim et robur et fundamenta omnia desumpsisse. Haec, inquam, nefario diabolicoque eo libro contenta fuisse Titi Bostrensis volumina conscripserat perspicue ostendunt (c). Is enim sanctissimus Arabiae episcopus, auctore Heracliano episcopo Chalcedonensi, apud Photium (d), omnes sui studii nervos intendit, ut illius libri blasphemias, errores rejiceret et subverteret.

5. Curiosa tamen sunt quae de Aristocrito hand postremo Manetis discipulo atque scriptore Guillelmus Cave recensuit. Qui etsi suum praeceptorem tamquam malum hominem traducere non vereretur, tamen ejus inhaerens dogmatibus opus editum quae ostendere conabatur *Judaorum, Gentilium, Christianorum et Manichaeorum unam eandemque esse doctrinam*. Quod argumenti genus etiam in suo libro Addas indicasse, ex antecedenter dictis perspicuum est. Ceterum non his dumtaxat libris priores Manichaicae sectae principes, magistros, electos atque auditores usos fuisse, ex variis veterum monumentis intelligimus. Timotheus enim Constantinopolitani presbyter, libri *Precum* meminit, in quo precationum et praestigiarum formulae continebantur. Quare ponentes Manichaei in suis ejurandis erroribus *Orationum* librum quoque anathematizare jubebantur. Cujus quidem generis sunt et omnes aliae apocryphae scripturae in Gelasiano decreto descriptae, quas vel ex Manichaeo, vel ex ejus discipulis prodixisse, veteribus scriptoribus persuasum fuit, ut videre est apud Caveum, seculo Novatiano, pag. 92.

Qui pariter duos alios incertae aetatis hujus nefandae sectae scriptores recensuit, quos ex celebrioribus fuisse asseverat. Horum prior est Agapius, scriptor (ait) satis obscurus, cujus utpote, praeter Photium, nullus (quod sciam) veterum meminit. Caveo Tillemontius (e) suffragatus est, qui Photii testimonio pariter adhaerens, Agapium Eunomii fecit coevum; huncque suis scriptis exagitasse ac perstrinxisse affirmat, quamvis ad Manichaeorum partes jam turpiter ille defecisset. Hinc tamen inter utrumque aliquid dissidium. Nam Caveus alius res repetens, et ad ea quae de Agapio Petrus Siculus scripserat animadvertens, aliter Photii testimonium explicari posse contendit. Agapium quidem unum fuisse ex duodecim Manetis discipulis, qui librum confecit *Hephalogum* dictum, jam ex eodem Petro Siculo ipsi annotavimus. Qui igitur fieri potuit ut is Eunomii aetate adhuc superstes contra eum ejusque errores styllum strinxerit? Ab anno enim quo Manetis haeresis damnanda innovit ad Eunomii Aetii notarii lapsum octoginta et amplius anni fluxerunt. Quod sane temporis intervallo minime cum hisce duobus coherere potest; ut videlicet unus et idem Agapius ex duodenis primariis Manetis discipulis fuerit, et tamdiu viveret ut Eunomium suis scriptis poterit exagitare.

D Gravem hunc scopulum quem praevitit Guillelmus Cave, multo studio praecavere nisus est. Sed utrumque contingere potuisse asseverans, alias et alias conjecturas tum ex Epiphanio, tum ex Cyrillo Hierosolymitano, quas ad rem suam facere arbitrat, adducit, lectorem eas perpendere admonet, 118 atque tandem nihil in hac parte pro certo statuere velle definit. Cujus quidem rei statum, sive rationem diligentius inquirere nunc nobis otium haudquaquam est, cum plane intercederint, aut saltem prorsus lateant vetustiora illa monumenta quae ejusmodi questionem dirimant.

6. De reliquis igitur Agapii Operibus, aliqua dum-

(a) Tollius laudatus a Cave, pag. 142.

(b) Augustinus, lib. de Haeresibus, haeres. 46.

(c) Titi Bostrensis Opera, tom. IV Bibliothecae PP., pag. 447, floruit anno 362.

(d) Photius, cod. 85. Aristocritus Manichaeorum scriptor.

(e) Tillemontius, in *Memoriis ad Ecclesiasticam Hist.*, tom. IV, pag. 403.

taxat dicenda supererunt, cui laudatus Photius duo alia Opera adjudicavit. Horum alterum in viginti duos est dispartitum libellos; alterum vero centum et duo capitula complectebatur, et utrumque Uranie cuidam, secus suæ mulierculæ studiique sui sociæ, ipse auctor nuncupavit. Si curiosius præterea ex Photio sciscitemur cujus generis argumenta his in libris Agapius explicaverit, illud evidentissime patebit, sola nefaria ac fabulosa commenta istis in Operibus contenta fuisse, quæ ex Turbonis confessione et Augustini testimoniis in superioribus loculentius ipsi explicavimus, in quibus expendendis nunc iterum immorari supervacaneum ducimus (a).

Sed in hunc eundem incertæ ætatis scriptorum ordinem quemdam Alexandrum rejiciendum esse Guillelmus Cave arbitratu est, quem Lycopolitam, ex Lyco una Thebaidis Egypti urbe, veteres appellarunt. Erat quidem primum cultu gentilis. Deinde vero cum Manichæi se in eas Egypti receperissent regiones, ad horum castra transfugit. Demum autem ejurata nefaria hæc hæresi catholicam professus est religionem. Jam vero antequam se ab hujus hæreses labe purgaret, librum de Manichæorum Placitis, quæ optime et intime noverat, conscripsit; in quo, eodem Caveo auctore, interiorum eorum sensum accurate exposuit, et malesana hujus sectæ dogmata rationibus ex arcano philosophiæ petitis solide refellit. Hujus scribendi stylium veluti duriusculum parumque difficilem idem Caveus taxat; nec ejus ætatem certo definire ausus est, etsi non longe remotum fuisse a Manetis temporibus suspicatur; cum idem Alexander asseruit ea dogmata ab iis, qui cum homine familiariter conversati fuerant acceptisse. Quæ verba ad Papum et Thomam Manetis discipulos referenda esse arbitramur, cum de his duobus dumtaxat faciat mentionem. Varia demum hinc inde collecta de hujus Alexandri operibus et ætate, Guillelmus Caveus retulit, parum quidem inter se coherentia, quæ a nobis prætermittuntur, ne incertis dubisque rebus instamus.

7. Jam vero de Adimanto, celebri quidem Manichæicæ sectæ discipulo (quem cum Adda Caveus, ut vidimus, olim confuderat), verba faciamus, præsens nostrum postulat institutum. De hujus autem scriptis atque gestis non semel suis in Operibus Augustinus disseruit; sed ita cum eo congredditur, ut hominem ex hac luce migrasse describat, illiusque dumtaxat scripta exagitet et convellere conetur. Id quidem ex priori libro Retractationum, cap. 13, intotescit, quo nimirum, Opera a se ipso conscripta recensens, cum adhuc presbyteratus ordine fungeretur ait: Eodem tempore (b) venerunt in manus meas quædam disputationes Adimanti, qui fuerat Manichæi discipulus, quas conscripsit adversus Legem et Prophetas, velut contraria eis evangelica et apostolica scripta demonstrare conatur. Adimanti igitur istius libri titulum atque scopum nobis indicat S. doctor; sed cum scriptorem Manichæi discipulum ibi appellet, et de eo tanquam de homine diu vita functo verba faciat, vix dubitare possumus et Manetem audisse, et, ejus parente, Adda nimirum, agente, inter secundi ordinis discipulos saltem locum obtinuisse (c). Sed et Adimanti Operum præterea idem Augustinus libro contra Faustum meminit. Primo quidem cum 119 sub istius nomine verba ponens, hunc Faustum, veluti de sua, Manetis et Adimanti doctrina gloriantem, quasi in scenam venire compellit, qui elatus insaniam audacius affirmabat: Satis superque jam in lucem traductis erroribus ac Judaicæ superstitionis simul, et semichristianorum abunde detecta fallacia, a dilectissimo, scilicet, et solo nobis post beatum Patrem

A nostrum Manichæum studioso Adimanto, non abs re visum est. Ex quibus sane Fansil verbis, non tantum patefactum est consuevisse Manichæos, catholicæ religionis cultores, tamquam fallacis et pravis dogmatibus deceptos postulare; sed et Adimanti scriptis insistere voluisse, quem tamquam alterum post Manetem illius profanz sectæ antesignanum venerabantur. Iterum quoque idem Augustinus Faustum exagitat, quod ex flecto quodam, ab Adimanto adducto, Scripturarum conflictu, turpius errasset vel circa hominum, brutorum et vegetabilium substantiam, quorum vitam ejusdem esse naturæ Adimantis post Manetem fabulabatur; vel dum de animarum transitu, et in nova corpora commigratione, aut denique cum ex novi et veteris Testamenti Scripturis de vano superstitiosoque ciborum delectu ratiocinabatur. Hos enim potissimum errores, ex Adimanti voluminibus Faustum imbibisse, et ex eis horrendas blasphemias propugnasse, disertius idem Augustinus libro sexto demonstravit (d). Durius tandem sanctus doctor in ipsum Adimantum invehitur, eum refutans errorem quo docebat etiam rationales, id est hominum animas in belluina corpora posse contrudi, Quid ergo faciet (Adimantus, videlicet) de tanto scelere, si quando tardum jumentum plagis aut concitatus freno fatigavit, in quo forte patris ejus anima fuerit? Ut non dicam, quod etiam occidere parentes suos inter pediculos et pulices potuerit, a quorum isti intersectione non temperant. Noverat præterea Augustinus aliquos Manichæos hisce similibusque perstrictos rationibus, negare consuevisse usque ad ista minutissima animalia revolvi animas humanas posse. Quod quidem effugium ultro sanctus doctor concedens, ex eo occasionem sibi nactus est, ut magis atque magis Adimantum et ceteros Manichæos perstringeret. Quare a minutioribus ad grandiscula progrediens, satis lepide eos illudebat, et ita eruditè ratiocinabatur. Quid enim eis prodest quod aliquando negant, etc.? Hoc enim negant ne tam multarum intersectionum rei teneantur, aut cogantur parcere pediculis, pulcibus et cimicibus, et tantas ab eis molestias, sine ulla cordis eorum licentia sustinere. Sed ut vehementer adhuc argueret, ideo Augustinus subjicit: Cur in vulpeculam revolvi anima humana possit, et non possit in mustelam, cum catulus vulpeculæ fortasse etiam minor sit quam magna mustela. Denique ut horum dictis plenius illudat, argumentum hisce claudit verbis: Deinde si in mustelam potest, cur in murem non potest? Et si in istum potest, cur in stellionem non potest? Et si in eum potest, cur in locustam non potest? Vel in apem, vel in pulicem vel in aliud multo minutius pervenire? Ex qua quidem disserendi ratione, Adimantum, ceterosque Manichæos innumerabilium homicidiorum reos fieri demonstrat, quippe qui cum superstitione et nugatorie huic credulitati sive dictamini insisterent, eorum conscientia hisce maximis erroribus impedita gravius laborabat.

8. Hoc autem contra Adimantum libro, totus est Augustinus in conciliandis inter se Scripturarum sententiis, quas de Testamento veteri ac novo, velut invicem contrarias, idem Adimantus, utrumque Testamentum ab uno et eodem esse non posse contendens, corraserat. Sed alterius libri a se ipso contra eundem editi idem meminit Augustinus; in quo primum positus Adimanti verbis, hisdem S. Pater suum reddiderat 120 responsum. Quod opus, ait (e), uno volumine conclusi, et in eo quibusdam questionibus non semel, sed iterum respondi, quoniam quod primam respondi perierat, et tunc inventum est cum jam iterum respondissem, aliquas sane earundem questionum popularibus ecclesiasticis sermonibus solvi, adhuc etiam

(a) Consule Photium, cod. 179, et Guill. Cave, dissert. de Script. incertæ ætatis, pag. 165.

(b) Id est anno 394 aut 395, ut novissimi Augustini Operum editores annotarunt. Consule tom. VIII pag. 79.

(c) Consule quæ diximus præcedenti cap. 3.

(d) Augustin., lib. vi contra Faustum, esp. 6, et lib. contra Adimantum Manichæi discipulum, cap. 12.

(e) August., lib. i Retract., esp. 22.

aliquibus non respondi. Si quis vero in his rebus plenius institui cupiens, sciscitaretur ex nobis ad quos potissimum ecclesiasticos et populares sermones hic provocare voluerit Augustinus, huic interroganti illico respondebimus, calumniosa Adimanti objectamenta sermone 12 maxime diluere (a), quo videlicet, adhuc agere volens de Manichæorum fraudibus et dolis, in Adimantum invehitur, qui, studiose apostoli Pauli testimonio corrupto et depravato, contendebat inferre *Neque principes, neque potestates, neque virtutes Deum cognovisse*. Ut ergo ejusmodi evertat calumniam, ait: *Sed primo ab istis vellem quærere ubi Adimantus apud Apostolum legerit, nam talium calumniarum iste conscriptor est. Vellem ergo diceret ubi legerit testamentum Apostolum et confirmantem, ut dicit (b), quod neque principes, neque potestates, neque virtutes Deum cognoverunt. Cum Dominus etiam hominum in se credentium dicat Angelos quotidie videre faciem Patris*. Hæc ergo et id genus alia profert Augustinus ad conciliandum videlicet celebre Jobi testimonium, quod cap. 1, 6, legimus, cum illis aliis Matthæi verbis cap. v, 8, quibus Adimantus insistebat, ut utriusque Testamenti repugnantiam induceret et suaderet.

9. Verum enim vero cum de hoc Adimanto nihil aliud aut in Augustini Operibus, aut in aliorum scriptis scitu dignum occurrat, jam eo prætermisso ad Fortunatum presbyterum, Manichæorum quoque sectatorem horumque doctrinæ vindicem nostra se variat oratio tandem necesse est. Is ergo, auctore Possidio, ejusmodi labe inquinatus, quando per Africæ regiones hæc infamis ac nefaria hæresis latius grassabatur, ut totam pene Hipponensem urbem et provinciam labefactaret atque corrumpere, nimis studiose allaboravit. Eodem itaque ibidem conversante atque manente, ita brevi hujus hæreseos virus succrevit, ut quam plurimi ex illius urbis civibus et peregrinis pestilenti hæc contagione vitati fuerint. Interea (ait idem Possidius) (c) *Hipponenses cives et peregrini Christiani, tam catholici quam etiam Donatistæ adeunt Augustinum presbyterum, atque deprecant ut illum hominem (Fortunatum videlicet) Manichæorum presbyterum, quem doctum credebant, videret, et cum eodem de lege tractaret*. Cum hæc vero apud Afros in Hipponem potissimum celebri urbe gerebantur, Arcadius Augustus et Rufinus, viri clarissimi, secundum agebant consilium, illudque incidit in Christi an. 383. Quare S. presbyter Augustinus, ut omnium votis indulgeret, oblatam sibi provinciam subire minime detrectavit: Quinimodo, se omnino paratum exhibuit rationem de fidei rebus poscentibus reddere.

10. Cum itaque res ita disponentur, Manichæi Fortunatum rogant cum Augustino subire periculum, ne communis eorum sectæ causa periclitaretur. At ipse Fortunatus, qui apud Carthaginem quondam Augustinum eodem Manichæorum morbo laborantem noverat, cum eodem congrédi volebat. *Sed tandem suorum maxime instantia coactus et verecundatus, promissit cominus se esse venturum, certamenque disputandi subiturum*. Die ergo quinta calendarum septimi mensis apud Hipponem, in Sossii balneis, Augustinum inter et Fortunatum disputatio incepta est. Ad quam audiendam magna populi frequentia convenerat, astantibus potissimum doctis et curiosis viris, qui utrisque partibus, ut fieri solet, studebant. Tum vero notarium tabulis apertis, Augustinus disputationem orsus est; et questio potissimum versabatur unde malum sit. Qua 121 in re, cum in catholicæ doctrinæ propugnator exortum fuisse hominis malum ex libero voluntatis arbitrio explicaret; illo autem (Fortunato, videlicet) naturam

A mali Deo æternam persuadere moliente, sed in disputatione postremæ diei parum sibi constante, confessus est nihil se adversus nos invenire quod diceret. *Sed responsione deficiens, ultimo collaturum se cum suis majoribus ea quæ refellere non potuit prosecutus est, et, si sibi forte de his satis minime fecissent, suæ animæ consultum promissit* (d). Hæc laudato loco narrat Possidius, cujus tamen rei nos magis reddunt certiores ejusdem Fortunati presbyteri verba coram omnibus in secundæ diei disputatione pronuntiata, quæque cum a notariis exciperentur, in ecclesiasticis tabulis præterea fideliter scripto consignata fuere, ut videre est etiam in calce ad disputationem secundæ diei, quæ cum priori exstat tomo VIII Operum S. Augustini. Interim vero nemo arbitretur Fortunatum Manichæum tali tantoque pudore, verecundia et dedecore auctum, a suis erroribus respicere cogitasse, aut catholicis nomen in posterum dare voluisse. In id consilii profecto quilibet sanæ mentis homo, cui sua fidei res nutari et ad exitium deduci intelligeret, statim incidisset. Sed Fortunatus ille tanta affectus confusione de Hipponensi urbe profectus, ad eandem amplius non remeavit, nec tamen catholicus factus est. De hoc tandem Fortunato Manichæo presbytero nullibi, quod sciverim, Augustinus facit mentionem (e). Hujus dumtaxat quædam exstat epistola ad alium scripta Manichæum presbyterum, quem Felicem fuisse congregationis S. Mauri Patres in novissima Augustini editione suspicant. Hunc ergo Augustinus jam ad episcopatum Hipponensem assumptus hæc verbis compellavit: *Itaque denuntio tibi in nomine Christi, ut si paratus es, solve questionem in qua defecit prædecessor tuus Fortunatus; et ita hinc ierit, ut non rediret, nisi cum suis disputatione collata inveniret quid contra respondere posset disputans cum fratribus*. Ex his itaque liquet presbyterum hunc Manichæum, qui Fortunato successerat, ab Augustino excitatum et provocatum fuisse ad eandem solvendam questionem, in qua turpius ejus defecerat prædecessor. Qui ita ex Hipponensi urbe dilapsus est, ut studiose conflixerit cum cæteris Manichæorum principibus se velle conferre, quæ ei fuerant objecta.

11. Fortunatum hunc presbyterum Faustus, gentis Afer, civitate Milevitanus, Manichæicæ sectæ episcopus, excipit, qui anno quadringentesimo floruit. Hujus ingenium, studia, animi dotes, et scripta inter cæteros unus Guilielmus Cave (f) descripsit dicens: *Vir fuit eloquio suavis, ingenio calidus, loquax potius quam eloquens, sciolus magis quam solide doctus*. Et rursus paulo infra subjicit: *Volumen vero conscripsit adversus rectam Christianam fidem et catholicam veritatem*. Nihilominus tamen laudatus scriptor non satis accurate hujus libri argumentum descripsit. Nam Augustinus, qui Fausti Manichæi opus sedulo lustravit, libro II Retractionum, cap. 7, quod istud in se contineret his verbis explicavit dicens: *Contra Faustum Manichæum blasphemantem Legem et Prophetas, et eorum Deum, et incarnationem Christi, Scripturas autem novi Testamenti, quibus vincitur, falsas esse dicentem, scripsi grande opus, verbis ejus propositis reddens responsiones meas*. Hunc hominem quidem noverat Augustinus, qui, in suarum Confessionum sincero sacrificio, quemadmodum in Manichæorum sectam incidisset prolocutus, ait: *Jam venerat Carthaginem quidam Manichæorum episcopus Faustus nomine, magnus laqueus diaboli, et multi implicabantur in eo per illecebras suaviloquentiæ... fama enim de illo prælocuta mihi erat, quod esset honestarum omnium doctrinarum peritissimus, et apprime disciplinis 122 liberalibus eruditus*. Ejusmodi porro Fausti Manichæi fama apud suos assecas valde pervulgata, jam diu

(a) Serm. 12, alias de diversis 16, tom. VI pag. 50 et 51.

(b) Ibid. cap. 11.

(c) Possidius, in Augustini Vita, cap. 6, tom. X pag. 75, in edit. PP. S. Mauri, et tom. VIII, pag. 67.

(d) Augustinus, Retract. lib. 1, cap. 15; et Possidius, ibid., cap. 6.

(e) August., lib. Retractionum laudato, cap. 16, et epist. 79, alias 244.

(f) Guilielmus Cave, Hist. Litteraria, pag. 318.

desiderium in Augustinum excitaverat eum docentem et disputantem audiendi. Nam si quandoque annorum novem spatium, quo erranti quasi animo S. Pater huic sectæ herere videbatur, in auditorium dumtaxat, non electorum classem reductus, in difficilis offendebat nodos, atque questiones, quas profanæ illius religionis cæteri hominesolvere nesciebant, nimis extenso desiderio venturum expectabant illum Faustum cujus adventu (ait ipse) collatoque colloquio, facillime mihi hæc, et si qua forte majora quærerem, enodatissime expeditur (a). Id sane cæteri Manichæi cum Augustino de fidelibus rebus congregandis promittebant. Quasi quod illius nefandæ sectæ mysteria uni dumtaxat essent Fausto episcopo revelata. Augustinum tandem ejusmodi gentis Manichæicæ fama fefellit. Si quidem ubi venit, expertus sum (ait) hominem gratum, et jucundum verbis, et ea ipsa quæ illi solent dicere multo suavius garrientem. Sed quid ad meam sitim pretiosiorum poculorum decentissimus ministrator? Jam similibus rebus Augustini aures fuerant satiate, nec ideo illi meliora videbantur, quia melius dicebantur, nec ideo vera, quia diserta, nec ideo sapiens anima, quia valius congruus, et decorum eloquium. Sed ad particularia ejusdem Fausti gesta, sciendi facultatem, divinarum naturaliumque rerum cognitionem descendens, quid quantove in his homo ille tantopere a suis estimatus polleret, cum variis in familiaribus congressionibus idem Augustinus expertus esset, hocce postremum de eodem protulit iudicium. Cum videlicet ab eorum opinione recessisset quibus prudens et sapiens videbatur, quia delectabat eos loquens, scribit: Post varia igitur familiaria pericula expertus sum prius hominem expertem liberalium disciplinarum, nisi grammaticæ, atque ipsius usitato modo, et quia legerat aliquas Tullianas orationes, et paucissimos Senecæ libros, et nonnulla poetarum, et suæ sectæ, si qua volumina Latine atque compositè conscripta erant. Et quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquium quod fiebat acceptius, magisque seductorium moderamine ingenii et quodam lepore naturali. Ejusmodi ergo animi corporisque dotes, quas cæteri Manichæi in Fausto episcopo admirabantur, nec leniter Augustini ingenium demulcere, aut seducere potuerunt. Nam postquam illi satis earum artium imperitus apparuit, quibus excellere et fama venditabat, et Augustinus ipse putaverat, is statim desperare cepit posse Faustum aperire et dissolvere eas questiones in quibus, spectatis Manichæorum fabulosis principiis, ejus animus nimis fluctuabat. Id præsertim ei evenisse fatetur, cum, conversis oculis in eorum libros nugis refertos, omnia quæ de cælorum, siderum, solis et lunæ motibus, qualitatibus affirmabant perfecte scire et intelligere cupiebat. Quæ omnia Faustus, in mathematicis disciplinis nusquam eruditus, cum minime explicare posset, quemadmodum eum confiteri non puduit; illico omnis Augustini conatus, quo proficere in illa secta staturat, illo homine cognito, prorsus intercidit, non ut ab eis omnino se separaret, sed quasi melius quidquam non inveniens eo quo jam quoquo modo irrueret. Deservescens igitur ejusmodi prava Augustini cupiditate pro addiscendis omnibus Manichæicis dogmatibus atque mysteriis, quasi derepente ejus animus cepit nutare. Qui quamvis non illico divinæ gratiæ motibus acquieverit, aut obtemperaverit, tamen manus Domini in abdito providentiæ suæ, non deseruerunt animam ejus, et de sanguine cordis matris suæ, per lacrymas ejus diebus ac noctibus pro filio sacrificium offerentis cum eo miris modis egerunt (b).

12. Hæc itaque de Fausti gestis, studiorum ratione, scientiarum facultate, divinarum humanarumque re-

rum ejus cognitione, hujusque scriptis tradidit Augustinus, in quibus expendendis nos haud diutius immorari **123** possumus, ne Augustini potius, quam hujus Manichæi episcopi gesta pandere velle videamur. Illud unum tandem superaddendum esse arbitramur: Augustinum, videlicet, jam et Manichæorum laqueis solutum, atque ad episcopatus ordinem erectum, contra hunc Faustum stylium strinxisse huncque triginta tribus libris exagitasse (c). Quod sane opus ita ingeniose digessit, ut primo sub istius Fausti nomine verba posuerit, singulis capitulis totidem catholicas responsiones a se ipso conscriptas subiungendo. Qualem vero finem Faustus ipse subierit, narrat libro v cap. 8, ubi S. Pater totus est in exprobranda Manichæorum audacia, qua temere et sacrilege contendebant se persecutiones et hominum odia sustinere propter justitiam, cum videlicet Africæ proconsules penarum rigore contra hanc nefariam sectam animadvertentes, ipse Faustus convictus, vel confusus quod Manichæus esset, cum aliis nonnullis secum ad iudicium proconsulare ductus in insulam relegatus est (d). Sed de hoc iudicii genere luculentius et commodius sequenti cap. acturi sumus.

13. Superest jam vero ut de quodam Secundino altero Manichæicæ sectæ vindice atque scriptore verba faciamus, quem gente Afrum fuisse perperam omnino Guillelmus Cave arbitratus est. Addidit præterea hunc hominem vixisse post Augustini ad Ecclesiæ reditum, et absolutos de libero Arbitrio libros tres; sibi quæ videri Secundini ad Augustinum epistolam, et Augustini ad Secundinum responsa, ad Christi annum 390 esse referenda. Quæ duo sane non nisi ab homine audientius divinate, et de Ecclesiæ scriptoribus falso et ex sola libidine ratiocinante, affirmari potuerunt. Et primo quidem quod ad ejus patriam attinet, Secundinum non ex Afrorum gente, sed ex Romano populo duxisse originem, ipsius indicant scripta. Etiam de semetipso disserens sic alloquitur Augustinum (e): Legit enim aliquanta exile meum et quaecumque Romani hominis ingenium reverendæ dignationis scripta, in quibus sic traseris veritati, ut Hortensius philosophiæ. Se Romanum igitur Secundinus appellat, et ad ea provocat scripta quibus Augustinus, jam diu ad catholicam conversus fidem, Manichæos exagitaverat. Rursus idem Augustinus hunc ipsum hominem tamquam Romanum compellat, ita ejus ingenium, de quo Secundinus maxime gloriari videbatur, illudens: Quæro abs te acuto ac solerte viro, et a tuo Romano, ut gloriaris, ingenio, unde habeat ista boni natura pati posse quod patitur, ut consentiat malo (f).

Nec minor est Guillelmi Cavei allocinatio, vel (g) oscitantia in definiendo tempore quo vel Secundinus Augustinum suis scriptis adorsus est; vel cum is, contra eum exarato opere, omnia ipsius epistolæ argumenta rejecit. Nam si Prospero, Possidio aliisque supparibus scriptoribus fidem adhibere volumus, Augustinus, ejurato Manichæismo, anno 357 catholicorum societati se adjunxit. Si igitur hocce Secundinum inter et Augustinum litterarum commercium in annos post hujus ad Ecclesiæ reditum rejiciendum esset, ut Guillelmus Cave oscitanter commentus est, jam inde isthæc staret consecutio, videlicet, circa Christi annum 390 ejusmodi scripta fuisse evulgata. Verum laudata consecutio illico caderet, si Secundinus suis in scriptis Augustinum subdole jam veluti episcopatus honorem adeptum vellicaret et impetere; et Augustinus ipse hujus calumniis occurrent, callido homini se catholicorum episcopatum obtinuisse non dissimularet. At Secundinus revera Augustinum imsimulat quod a Manichæo timore quodam et asse-

(a) Confess. lib. v, cap. 6.

(b) Eodem lib. v, cap. 7.

(c) Augustini libri triginta tres contra Faustum Manichæum exstant tom. VIII, pag. 131.

(d) August. lib. v contra Faustum, cap. 8.

(e) Secundini epist. ad Aug.

(f) Augustin. lib. contra Secundinum cap. 19, tom. VIII, pag. 383.

(g) Guillelmus Cave, sæcul. Arian. ad Christi an. 390, pag. 184.

quendi honoris cupiditate allectus defecisset; atque inter scribendum is semper usus est phrasibus quas cum episcopis dumtaxat adhiberi fuit consuetum, videlicet, salutarem tuam egregiam sanctitatem, **124** domine merito laudabilis et percolenda; vel illam: *Nunc vero facere non possum tuae potentissimae sanctitati* (a); aut denique hanc aliam: *quamquam haec tuae sanctitati dicere nimis absurdum sit*; atque id genus alia vocabula, quibus soli episcopi tunc temporis honorabantur. Quid plura? Augustinus ipse, Secundino occurrens, se jam episcopatus honorem assecutum fuisse asseverat. *Quamobrem* (ali) *etiam non bona de me suspicatus sis, quod carnali timore alicuius incommutatiss, quae de vestra societate mihi accidere poterat, haeresein Manichaeorum reliquerim, vel cupiditate honoris quem in catholica adeptus sum.* Quid vero dilutus in his immorabor? Suorum quidem librorum temporis aliquam rationem nobis Augustinus ipse duobus in Retractationum libris reliquit. In quibus recensendis, cum suae vitae ordinem sequatur, librum de quo agimus inter eos retractat quos episcopus elaboraverat. Id profecto Caveus novisset; si cap. 10 lib. II Retract. consuleret voluisset, ubi huius contra Secundinum libri diserte meminit, ut post haec observabimus. Cum igitur Augustinus, jam presbyter factus, episcopalem dignitatem non nisi anno 394 fuerit assecutus, inde sequitur ante hoc tempus illud literarum commercium inter eos intercedere non potuisse.

Diligentius tamen congregationis S. Mauri PP. in novissima Augustini Operum editione hanc veritatem scrutati sunt (b). Et probabilioribus tandem conjecturis innixi, ejusmodi cum Secundini Manichaeorum Augustini catholici episcopi scripta in annum 404 aut insequentem; qui est decimus sive undecimus post adeptum ab Augustino episcopatum, rejicienda esse arbitrati sunt, ita scribentes: *In Retractationibus proxime sequitur opus de Natura boni, quod libris contra Felicem in fine anni 404 conscriptis subnectitur. Perinet itaque hic liber (contra Secundinum) ad annum circiter 405.*

Jam vero annotatis Cavei affectionationibus, quantum altera ad Secundini Manichaei patriam, altera ad tempus illius conscriptae epistolae pertinet, tertiam adhuc, quae ceteris gravior est, describere et praecavere debemus. De eodem enim Secundino ita scriptum: *Magna illi cum Augustino intercesserat familiaritas, dum uterque in haeresi Manichaeorum versaretur.* Nugas garrire Caveum nemo ignorare potest qui Augustinum consulat. Is sane hunc hominem nunquam vidisse, citra omnem mendacii labem sincere fassus est, quamvis ambo Romae quondam Manichaeis laqueis fuisse irretiti. Laudato enim in libro Retract. cap. 10 haec habet Augustinus (c): *Secundinus quidam, non ex eis quos Manichaei electos, sed ex eis quos auditores vocant, quem nec facie quidem noveram, scripsit ad me veluti amicum, honorifice oburgans quod oppugnam litteris istam haeresein, et admonens ne facerem, atque ad eam potius sectandam exhortans cum ejus defensione et fidei catholicae reprehensione.* An Caveus, si quid operis impendisset in perquirendis ex Augustino Secundini gestis, patria, moribus, familiaribusque sociis, in eam opinionem fuisset lapsus? An postremo loco magnam inter hos duos homines interces-
D
isse familiaritatem affirmasset, dum uterque in haeresi Manichaeorum versabatur, cum eum hominem nec facie vidisse asseveret Augustinus?

3. Interim tamen haec praetereamus, et nostra oratio potius se convertat ad epistolarum commercium quod Augustinum inter et Secundinum Manichaeum habebatur, earundem epistolarum argumenta

exquirentes. Et primo quidem Secundinus se Augustini amicum simulans, hunc suis litteris adorat, vellicat, atque carpit, quod a Manichaeis defecisset secta. Quam ob causam, Manichaei Persae iram indignationemque in iudiciis potissimum die subeundam Augustino imprecantur. Haec duas defectionis causas obicit: alteram **125** ex timore, quo vereri conatit omnes sacri corporales poenas, iniuste Manichaeis indictas, vel quandoque publica potestate indictas; alteram vero ex honoris cupiditate ortam; qua videlicet Augustinus laborans, episcopatus gradum in catholica Ecclesia sibi dari concupiscit. His itaque calumniis voluit occurrere Augustinus, et celeberrimum quoddam opus elucubravit quod in sex supra viginti capita distribuit (d). Atque potissimum duas praecipuas sibi calumnias subdole et falso intentas diluere nititur. Primo non ex alio timore suam a Manichaeica secta defectionem repetendam esse ostendit, quam ex Apostoli ad Timotheum verbis cap. IV, 1, videlicet: *Spiritus autem manifeste dicit quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum, quae in Manichaeos quadraye veteribus omnibus abunde sunt persuasum.* At ad posteriorem suae defectionis causam sermonem convertens, eundem Paulum apostolum ad Romanos interpellat, sequentia verba usurpans (e): *Gloria autem et honor, et pax omni operanti bonum, ut indicaret, videlicet, non a mali opifice quem Manichaei confangebant, sed a summo incommutabili quo bono istaec dona derivari, palam et sine ulla prorsus ambiguitate fateatur. Neque in his dumtaxat duabus refellendis calumniis Augustinus insisit; sed singula proferens et prosequens insinuat quae ex Manichaeorum schola Secundinus objecerat, prospere felicique gressu, omnia et singula adversae partis argumenta tandem dissolvit, rejicit, atque subvertit. Duos tandem ejusdem nominis viros Augustinus contra Donatistas disputans recensuit; quorum alterum Secundinum a Cedia, alterum Secundinum a Carpis appellavit (f); qui cum valde diversi sint a Secundino Manichaeo, hic annotare debemus, ne quisquam unum cum alio colludens in errorem incideret. Iste autem Manichaeus conscriptus, nos oporteret adungere Felicis quondam Manichaei presbyteri gesta, qui binis saltem, aut ternis eum Augustino publice habuit disputationes. Iudex in magnam tectoris commodum cessisset, ne huc illucque eum vagari sineremus, pro conspiciendis rebus in Africa Augustini deo a Manichaeis gestis, simulque ut sub amico tantum capite patetaceremus ea quae in huius cap. exordii pollicebamur. Verum quia istius Manichaei disputatio non ad privatorum hominum contentionem, sed ad publicam catholicam Ecclesiae causam pertinere nobis visa est; quia et eo tempore habita quo sacerdotes sacrilique iudices in Manichaeos variis poenarum generibus animadvertere ceperant; quia praeterea Felix ipse presbyter post habitum cum Augustino collationes, de errore convictus, ejurata primum nefaria haeresi, omnem labem delere conatus est, catholicorum communi se consociando, idcirco cum de eo, tum de aliis Africae potissimum Manichaeis publice iudicio convictis, quae poterimus brevitate opportunitis sermonem habebimus.*

126 CAPUT IV.

S. Leonis Magni, Gelastii, Symmachii atque Hormisdæ Romanorum pontificum agendi ratio in disperdendis atque igne contemnendis Manichaeorum libris, a notis criticis Beausobriantibus vindicatur. Veterum quoque ethnicorum exemplis ostenditur gravissimum nefas

(a) Secundini Manichaei epist. ad August. exstat tom. VIII, pag. 370.

(b) PP. Congregat. S. M., in Aug. Opera, quorum annotatio exstat tom. VIII Conc., pag. 374.

(c) August. II lib. Retract., cap. 10.

(d) August. lib. contra Secundinum cap. 11.

(e) Apost. ad Rom. cap. II, 16.

(f) August. I. lib. VI contra Donatistas alios duos Secundinos commendat.

semper judicatum fuisse, eorum librorum sectionem a populo permittere, ex qua in rebus ad religionem pertinentibus etiam leviter a majorum institutis posset resiliere.

1. Etsi non sim nescius quantum ea Romanæ Ecclesiæ agendi ratio quibusdam invisa sit, qua perpesso consuevit acatholicorum hominum codices et volumina disperdere, atque igne concremare, non debeo tamen in præsens de ea sermonem præterire, ex Beausobriano scribendi ratiocinandiue scopo occasione arrepta. De quatuor Romanis pontificibus qui Manichæicos libros legendos proscripserunt, et omni adhibito studio igne concremandos tradiderunt, non semel verba fecit Beausobre huc illicque varias querimonias spargendo, quod libri hujusmodi ad antiquorum philosophiæ theologiæque cognitionem pertinentes, prorsus perierint, ex quibus sincere ea dogmata et systemata hauriri possent quæ ab eisdem hæreticis propugnabantur (a). Taxat pariter, vellicat atque carpit hanc agendi rationem, veluti injustam; sed imprudenter et insulse. Nam tantæ eruditionis virum, qualem se esse jactat, summo opere dedecet ea ignorare quæ quovis tempore et apud quancumque religionem obtinuerunt. Primo ergo animadvertat eam religionem a veteribus esse appellatam, quæ superioris ejusdem nature, quam divinam vocant, curam ceremoniarumque affert. Comitem habere pietatem sanctitatemque in iis qui divinis præstant rebus, et rerum civilium æconomiam administrant, Cicero ipse fassus est. Istis namque ob muneris præstantiam, et dignitatem auctoritatem, ea omnia necessario proscribere et præcavere incumbit quæ divini Numinis cultum aut labefactaret aut ad exitium perducere possunt. Propterea quidquid ab imperitorum opinionibus fidei in aliquos etiam profane religionis detrimentum et libem aliquando excogitabatur, illudque de novo inter res sacras sensim induci curabatur, omni nisi quælibet ratio a suis ritibus ejecit et exhorruit, variis poenarum generibus eos etiam coercens, qui, mutatis patriis legibus, res divinas aliter facere ausi essent.

2. Cujus quippe rei, etsi innumera exempla proferre possemus ex Tito Livio, Romanorum rerum scriptore; tamen ne extra præscriptos concertationis limites vagari videamur, illud unum interim in medium proferimus, quo intelligimus Romanos externæ et novæ religionis inductionem improbasse, eamque tanquam sibi, majoribus et diis perniciosam abolendam judicasse. Dum ergo, consulatum agentibus Q. Fabio, T. Senepronio, cum Annibal videlicet in Laurentino agro astatem consumpsit, et quo diutius bellum traheretur, inter cetera, etiam religionis res variabant, et potissimum ex parte externa, ita ut aut homines, aut dii repente alii viderentur facti. Nec jam in secreto modo, neque intra parietes abolerantur Romani ritus; sed in publico etiam, ac foro, Capitolioque, mulierum turba erat, nec sacrificantium, nec precantium deos patrio more. Cum itaque malum tam graviter increvisset, et potentius apparuisset, quam per minores magistratus sedari posset, M. Atilio prætoris Urbis negotium a senatu datum est ut his religionibus populum liberaret. Is ergo et in concione 127 senatus-consultum recitavit, et edixit: *Ut quicumque libros vaticinos præcationes, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros omnes, litterasque ad se ante kal. Aprilis deferret, ne quis in publico sacroque loco, novo aut externo ritu sacrificaret.*

3. Noceat autem studium in catholice religionis munimen et præsidium sacro divinoque inspiratos consilio Romanos pontifices aliosque pastores et im-

peratores christianos adhibuisse, non indicatur Beausobre. Qui tamen, magistratum et antiquorum ethicorum principum agendi rationem et æconomiam minime animadvertens, censorio stylo notare et carpere ausus est quotquot ex catholicis PP. ignibus concremandos et disperdendos Manichæicos libros jusservit. Id non tantum in priori suæ Historiæ parte annotavit, sed disertius explicavit in sermone prolegomeno parisi secundæ, quæ orditur affirmando et statuendo valde difficilem rem, aut fere impossibilem esse, hodierna die justam et completam ideam exposere ad philosophiam theologiæque Manichæorum pertinentem; quia eorundem scripta volumina amplius non existant (b). At postmodum se nescire an inter antiquos Leo Magnus primus fuerit, qui Manichæicos libros disperdi et concremari jussit; scire tamen hunc fuisse imitatum a suo successore Gelasio, qui horum codices ante ecclesiam S. Mariæ ut incenderentur mandavit. Quam consuetudinem Symmachus papa paulo post secutus est. Nam ex Anast. Bibliothecario habemus: *Manichæorum omnia simulacra, vel codices, ante fores basilicæ Constantinianæ incendio cremavit.* Contendit primo Manichæorum simulacra incendio cremari haud potuisse. Tum quod magi, quorum religionem Manichæi prosequerantur, ex Epiphanio (c), idola non habebant; tum denique quia Manichæi ignem, solem et lunam colebant, quarum rerum idola haud poterant incendi. Denique concludit Hormisdæ pontificem in horum hæreticorum causa suorum prædecessorum exemplum esse secutum. Ex hacenus descriptis nihil occurrit quod videlicet graviter lædat Romanorum præsumptum agendi rationem. Infirmitas dumtaxat illud dictum offendimus, quo contendit non potuisse Symmachum papam Manichæorum simulacra concremare, quia ignem, solem et lunam representabant; quasi quod ejusmodi simulacris eadem vis et natura inisset quæ ipsis rebus representatis existit. Ignis quippe substantia, sicut solis et lunæ, incendio consumi non potest. Sed quis negabit simulacra horum lignea, testacea, confutilla, haud posse incendi?

4. Post hæc auctor Beausobre sensim se in lectoris animum insinuare querit; et, ejusdem ignorantie prætextu, hinc inde diserit, an antiquorum episcoporum laudari oporteat studium, quo Christianorum imperatorum animus movebatur, ut hæreticorum libros igni tradendos decernerent, capitisque sententiam contra eos juberent qui similes libros aut legere aut apud se retinere ausi essent. Quarum legum scopum et finem bonum fuisse sibi persuadet; sed simile exemplum taxat tanquam valde perniciosum, adhuc ab ipsis Christianis veluti injustum et violentum condemnatum. Hanc fulem atque veneno aspersam conjecturam (quam nostri avi scilicet omnes sequuntur) ut probaret, vel eidem robor adijceret, ad alteram Justinii martyris apologiam provocat, in qua amare plorat Romanorum legem contra eos latam qui Sibyllinos et Hyastaspis libros consulebant, quibus Christiani ad sua dogmata confirmanda utebantur. At quis non intelligit justissimam fuisse S. martyris Justinii querimoniam? Sibyllini enim libri, apud ethnicos erant in usu. In arduis enim agnoscendis rebus vel expediendis Romani ipsi ad hos libros provocabant, ut inde subsidia haurirent. Quare ergo in imperii negotiis præfatis libris fidem præstabant, 128 et in Christianæ religionis odium, quam obscure saltem vaticinabantur, in eos tantopere exanderunt, ut ipsos disperderent? Arbitrabatur igitur Justinus hos libros ethnicis ipsis etiam subsidia exhibere posse ut facilius Christo nomen darent. Squidem tantam in eos fiduciam habebant, auctore Tito Livio (d): *Ut ex senatus consulto, cum insanabili perniciæ finis non in-*

Hæreses.

(d) Titus Livius, lib. v, cap. 45, et lib. xxxviii, cap. 45.

(a) Beausobre, lib. i, cap. 12, et in sermone prolegomeno ad alteram partem.

(b) Beausobre, serm. prælim. ad ii part., p. 218.

(c) Epiphanius, ab eodem laudatus, lib. contra

veniretur, libri Sibyllini aditi sint. Justini ergo querimonia non in eo sita erat, quod deperdita fuerint sacra monumenta ad catholicam fidem confirmandam apta et idonea; sed quod ethnici se quibusdam subsidiis privaverint, ex quibus aliquid saltem exiguum lumen nostræ Christianæ fidei haurire potuissent. Cæterum quis umquam affirmare potuisset Sibyllinos libros fuisse vel necesarios vel idoneos ad confirmandos catholicos in sua fide? Scripturis utriusque Testamenti edocebantur, apostolicam prædicationem audiebant, perpetuis miraculorum signorumque experimentis illuminabantur, ne quidquam dicamus de summa pastorum cura et sollicitudine in primis Christianis instituendis et in fide roborandis. Iis ergo minime opus erat ad Sibyllinos libros provocare. Quod si Justinus aliquæ ex veteribus Patribus ad eos provocarent ut ethnicos perstringerent, id dumtaxat ex quadam suppositione factum esse censemus. Quia videlicet sciebant hos libros ab eorum majoribus, sacerdotibus, pontificibus et magistratibus in veneratione habitos fuisse. Cadit ergo prorsus Beausobre argumentum ex Justini martyris querimoniis desumptum, et propterea ad nostrum scribendi scopum, a quo paululum discessimus, regrediamur. Et quidem quæ utilitas qualiave subsidia haurire potuissent catholici ex Manichaïcis libris, ut aliqua ducti ratione de Romanorum pontificum decretis conqueri potuissent? Quid præterea? Manichæi ad fidem auctoritatēque suis codicibus vindicandam, falso iisdem gravissima sanctissimæ pietatis nomina imposuere: *Evangeliorum* videlicet, *Mysteriorum*, *Revelationum*, *Thesaurorum*, et similia; atque ostentantes eos divinam scientiam continere, sacros tamquam canonicosque libros sub apostolorum nominibus inscribebant, apprimè intelligentes non posse facile simplices, rudes et incautos homines decipere, nisi venenatam doctrinam quadam mellis specie prælinirent. Quomodo (ait S. Leo Magnus) *facilis decipere simplices possent, nisi venenata pocula quodam melle prælinirent; ne usquequaque sentirentur insavaria, quæ essent futura mortifera*. Ad præcavendum ergo ne catholici prava impuraque dogmata ad Christianæ fidei labem et exitium imberberent, ea æconomia necessaria fuit, ut ejusmodi scripta penitus auferrentur, et ignibus concremandæ traderentur. Propterea S. episcopo Turribio, Asturicensis Ecclesiæ pastore vigilantissimo mandat, hujusmodi scripturarum exemplaria, *multarum falsitatum seminaria*, legenda non solum interdiceret, sed penitus auferre, et ignibus concremare. Curandum ergo est (ait ipse Leo Magnus) *et sacerdotali diligentia maxime providendum, ut falsi codices in nullo lectionis usu habeantur*. Apocryphæ autem scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum multarum habent seminariorum falsitatum, non solum interdiciendæ, sed etiam penitus auferendæ sunt et ignibus concremandæ (a). Equum autem justumque esse hocce S. Leonis decretum quis non videt? Fere id negat impudentissime Beausobre cum suis acatholicis, nimium philosophiæ et antiquarum rerum studio affectantibus; dicit ergo ibi interim se nolle primo reprehendere aut laudare hunc usum, tot legibus firmatum. Subjicit secundo quosdam revera libros reperi in incendio dignos. Cujusmodi sunt illi qui mores corrumpunt, aut religionis tum humanæ societatis fundamenta penitus subvertunt. Sed alius genus librorum non ita perniciosum sat esset populis abscondere, non autem plene suppressimè, cum non desint multi viri prudentes qui ex iisdem utilitatem haurire possent. Si igitur Manichæorum libri (concludit Beausobre)

129 tales sunt quales describuntur, ego auderem affirmare maxima injuria igni traditos fuisse, quoniam catholica fides majora emolumenta obtinisset ea

A scripta conservando, quæ fabulis ridiculis et obscenis erant referta. Ita ratiocinatur Beausobre, fabulosa quædam Manichæorum dicta subjiciens, quæ ex superioribus Archelai Actis ipsi annotavimus (b). Eum tamen pudeat isthæc scripsisse. Quid? Manichæorum libri non subvertunt omnia nostræ catholicæ fidei mysteria? Quenam enim nostræ religionis dogmata non oppugnant, quanam etiam non evertere conati sunt? Percurra apostolorum Symbolum, et dicat an unum fidei nostræ articulum intactum reliquerint? At hæc prætermittamus. Notum enim est, et pervulgatum apud omnes, Manichæos unius Dei existentiam inficiari, veram incarnationem, passionem, mortem, Christi Domini resurrectionem rejicere, eucharistiam aliæque sacramenta profanare, de Spiritus sancti adventu commentis sacrilegis fabulari? Quid plura? An non Manichæi Scripturas divinitus inspiratas, aut a malo auctore derivari affirmarunt, aut si novum Testamentum acceptarunt, illud non integrum et perfectum servandum esse dixerunt: sed interpolationibus, mantissis aliisque falsis additamentis vulnerarunt et corruerunt? Uno verbo, nihil est in catholica religione quod Manichæi labefactare atque prorsus evertere conati non sint. Si igitur, auctore etiam Beausobre, il libri incendio digni censi debent qui religionis et humanæ societatis fundamenta subvertunt, jam Romanorum pontificum agendi ratio haud taxari et reprehendi potest, cum Manichæi libri utrumque præstarent. Nam præter crimina in religionem patrata, etiam nuptias et connubia solvebant, ab iisdem abhorrebant, et in nefariis luxuriæ vitiiis quæ natura horret se exercitabant. An similia in eorum libris contenta sub nomine scripturarum apostolorum debebant a sacris ministris permitti? Sacilegium apage (c).

5. Postremo cum hæc et id genus alia Beausobriana argumenta percurrerem, in eam facile veni suspitionem, auctorem nullam religionem habere, vel extrinsecus tantum profiteri. Si enim speciem aliquam pietatis interius habuisset, sibi quoque in mentem revocasset qualem quantamque venerationem sibi conciliare possint scripta illa quæ sub nomine majorem jam auctoritatem magnamque famam habentium falso circumferuntur. Nihil efficacies enim ad religiones dissolvendas hisce libris reperi posse, Q. Petillius, Lucio Petillio dixit, quando videlicet in hujus agro repertæ fuerunt duæ arce in quarum altera sub nomine Numæ Pompilii libri Pythagorici reperi sunt. Vulgata erat opinio quæ credebatur Pythagoræ auditorem fuisse Numam. At cum ejusmodi libri, Latine et Græce conscripti, Quorum septem primi de jure pontificio erant, septem vero postremi de disciplina sapientiæ quæ illius ætatis esse potuit, eos sane conservare ad illarum faculatum studium consilium non habuerunt; sed, lectis rerum summis, cum animadvertissent pleræque ad religionem dissolvendam ordinari, ipse L. Petillio dixit sese eos libros in ignem conjecturum esse. Nec arbitretur Beausobre privata auctoritate hos libros in ignem confectos fuisse; sed delata re prius ad prætorem, qui censuit eos libros legi servarique non oportere, deinde ad senatum, qui statuit libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse; tandem libri in comitio igne a victimariis facto in conspectum populi cremati sunt (d). Me prorsus latet an quisquam bacterus fuerit, qui L. Petillum prætorem, aut Rom. populi senatum tamquam injustum accusaverit aut reprehenderit, quod hujusmodi libri, quorum pleræque dumtaxat dissolvendarum religionum vim 130 habebant, incendio traditi fuerint. Id unum mihi exploratum est, in publico populi Romani conventu, communi omnium ordinum consilio, universo plaudente populo, quemadmodum co-

libri, de fabulosis Manichæorum philosophiæ ac theologię fignientis.

(d) Titus Livius, lib. xi, cap. 29.

(a) S. Leo Magnus, epist. 15, cap. 15.
(b) Beausobre, præliminari serm. ad ii partem, pag. 219.

(c) Consule quæ scripsimus cap. 11 præcedentis

mitiorum leges ferebant, a victimariis qui erant publici ministri, prædictos libros crematos fuisse. At rogo Beausobre: Erantne tum inter Romanos, qui juri pontificio vel philosophiæ operam darent? Fuisse quidem necesse est fateatur. Nullum tamen cujusvis ordinis virum existisse, qui de talium librorum jactura conquireretur, indicatum est. Persuasum illis quippe erat religionem novis et externis ritibus non esse attenuandam. Nam, auctore Cicerone, *cultus deorum est optimus*, idemque castissimus, atque sanctissimus, plenissimusque pietatis, ut eos semper pura, integra et incorrupta mente et voce veneremur (a). At quorsum mens atque vox puritatem, integritatem institutorum ad rem sacram pertinentium servabant, si vagari incipiant, et delectari in aliquibus saltem superstitionis insolentissimisque rebus?

In his tandem omnibus, ex ethnicorum veterum historiis hactenus desumptis, paulo fusiùs nostram orationem versari oportuit, ne summa Beausobriana luxuries, in taxando antiquas catholicæ Ecclesiæ consuetudines, et in maligno stylo exercendo contra Romanorum pontificum gesta, sine justa oburgatione præterire videremur. Potissimum, cum etiam hujus nostræ ætatis acatholici viri, videlicet suos libros apostolica auctoritate proscribi, et igne a publicis ministris in populi conspectu cremari, blaterantes conquerantur de veluti injusta atque injuriosa cecnomia, sanctissime tamen et religiose adhibita ad catholicæ fidei puritatem integritatemque tuendam.

CAPUT V.

Imperialium legum in Manichæos Africæ rigor ad examen revocatur. Quo videlicet perterrefactus Felix, et S. Augustini auctoritate et disputationibus victus, tandem Hippone suæ hæreseos errores ejuravit. Variæ denique in hac causa quæstiones occurrentes expediuntur.

1. Post inductam in Africa Manichaicam luem, ita brevi ejus error latius propagari coepit ut in omni hominum cœtu, viri et mulieres multæ reperirentur quæ eadem turpissime polluebantur. Cum itaque id non sine magno civilis et catholicæ reipublicæ contumelia, dedecore et exitio eveniret, quia Manichaici mores et instituta primo omnia conjugiorum jura dissolvabant, prolium puritatem turpissimis promiscuisque impudicitiis labefactabant, sanctioris vitæ et instituti virgines tenellam adhuc ætatem agentes corrumpebant, et perinde quasi hujus sectæ viri nullis prorsus divinis et humanis legibus subicerentur, natura ipsa abhorrente, in omnia nequissima flagitiorum genera sese effundebant; igitur statim ac sæculi principibus innotuit istæc Manichæorum diu arcana, et latens vivendi ratio, jam in eos eorumque sacrilegos conventus animadvertetur edictum est, latius hac de causa variis legibus, quibus multa poenarum genera subire astringebantur. Noster animus præterea maxime horreret ea referre quæ Manichæorum electi, in cibis quibuscumque, et venerabili etiam eucharistiæ Sacramento sumendo, sacrilege et superstitione 131 facere cogeantur. Sed nostrum animi horrorem verecundiamque, Augustini verba, quæ subijcimus, elevabunt. Qua occasione (sit) vel potius execrabilis superstitionis quadam necessitate coguntur electi eorum velut eucharistiam conspersam semine humano sumere, ut etiam inde, sicut de aliis cibis quos accipiunt, substantia illa divina purgetur (b). Neque minus impia sacrilegaque erant nonnulla alia mysteria, quæ cum magno nostrorum rituum abusu Manichæos servasse Augustinus alibi asseverat. Cum videlicet in magnum catholicæ nostræ religionis dedecus et contemptum, ipsi hujus sectæ auditores ante electos genua flegebant, ut eis manus supplicibus imponerentur, non a solis presbyteris, vel episcopis, aut diaconibus eorum, sed a quibuscumque electis. En ergo unde primum nefaria illa

opinio prodierit obtinueritque posse laicos homines sacros Ecclesiæ ministros insituere et ordinare; qui error jam diu abolitus, iterum elapsis sæculis uno Calvino cæterisque scelestissimis auctoribus, cum totius ecclesiasticæ hierarchiæ jactura, renovatus est. Cum hæc itaque et id genus alia electorum Manichæorum scelestissima secta facere consuevisset, ad hujus corruptissimos mores penitus extirpandos sæculi principes omnem operam insumpserunt. Neque vero id ex uno aut altero Leonis Magni testimonio nobis innotescit. Sed ex ipso Theodosiano codice, in quo plures ab imperatoribus late in Manichæorum exitium leges describuntur, ut opportuniore alio loco observabimus. Interim vero ad eam legem opus est animadvertimus, quam, instante Juliano Africæ proconsule, duo imperatores Diocletianus et Maximianus ediderunt, ut etiam Tillemontius commemorat.

2. Ambo itaque imperatores, anno Christi Domini 290, auditis primum ipsius Juliani Africæ proconsulis querimoniis, quemadmodum nova hominum secta Persarum finibus ibi adveniens, magnas intra illius regni urbes turbas excitaverat, quibus Romani imperii res susque deque vertebantur; ipsi, hisce malis ibi gliscitibus occurrere cupientes, in mense Martio ejusdem anni apud Alexandriam eam legem ediderunt, ut hujus sectæ homines cum nefandis eorum scripturis igne comburendi traderentur. Nobiles vero, si qui hæc labe vitati perreperiant, præter bonorum omnium jacturam in exilium deportari jusserunt; cæteros tandem infamæ conditionis viros ad capitalem subendam poenam coegerunt. Ejusmodi igitur legem in Africa adhuc Augustini ævo obtinuisse, inter cæteros unus Tillemontius probabilibus arbitratur (c). Qui, scite et diligenter consultis contra Felicem Augustini Actis, animadvertit hæreticum illum hominem, et episcopali (ut aiebat) perterritum auctoritate fuisse, et illarum legum districtione, quas in nefaria hujus sectæ exitium imperatores pervulgaverunt. Sed utrumque istius hominis effugium mire eludere nixus est idem Augustinus. Primo ostendens sacrarum episcoporum auctoritatem a Deo derivatam, nullum reis timorem incurrere, quando tranquillitate disputatur, et populus qui disputationibus adest nullam prorsus vim terroremque incutiat. Secundo deinde exponit, quemadmodum imperialium legum rigor a gladii jure ortus, religionis veritati sinceræque hujus confessioni nunquam obesse possit, sed utrumque semper catholicæ Ecclesiæ sacrisque ejus dogmatibus, ornamentum, præsidium atque incrementum præbuisse. Dixisti etiam quod te episcopalis terreat auctoritas: cum videas quanta pace inter nos agamus, quanta tranquillitate disputemus, quemadmodum populus præsens nullam tibi vim faciat, nullum terrorem incutiat, sed tranquillissimus audiat, sicut decet Christianos. Dixisti etiam timere te leges imperatorum: hoc pro vera fide non timeret, quem Spiritus sanctus implet. Cujus quidem rei causa eidem Petri apostoli exemplum proponit, qui divino 132 actus Spiritu pro Dominica fide crucifixus est. Verum Felix ipse nimio contentionis studio adductus, ita respondere Augustino ausus est: Et apostoli timerunt. Quod novum Felicis Manichæi effugium idem sanctus Pater eripere cupiens, quemadmodum apostoli tyrannos tinuissent statim hisce verbis explicavit. Timuerunt (ait) ut caverent, non ut fidem suam comprehensi edicere dubitarent. Et paulo infra, leviter et sine ulla verborum ambiguitate aut contumelia eum objurgat quod imperatorem antea non timeret, ut comminisceretur, quia antea non tacuit: Nam etsi imperatorem timuisses, ante tacuisses. Et cum hesternæ die in Manichæismi suspicionem Felix fuisset adductus, ad urbis Hippone curatorem provocavit, cui libello exhibitio publice clamitaverat se juxta Diocletianam legem, cum suis co-

(a) Cicero, lib. II de Natura deorum, cap. 28.

(b) Augustin. hæresi 46.

(c) Tillemontii judicium, tom. IV, pag. 409.

dicibus esse paratum incendi, si aliquid mali in ipsis fuerit inventum, idcirco quasi eum irrides sic Augustinus suam claudis responsionem. Unde heri leges flagitabas quasi fortis, hodie veritatem fugis ut timidus (a).

3. Ex his ergo publicis Augustini episcopi cum Felice Manichæo Actis, luce clarius ille imperialium legum rigor emicat, quo in Africa istius sectæ homines affligebantur, cum videlicet ejusmodi hæresis professores suis cum codicibus igne comburendi tradebantur. Lique præterea episcoporum auctoritas non tantum in perstringendis hominibus ea lahe infectis, ut errores ejicerent, sed ad penitus extirpandas ex eorum diocesibus quascunque novitates, quæ catholice religioni repugnabant; quæ sane episcopalis ecclesiastica auctoritas maxime innititur in hac Felicis causa. Qui cum anno 404, Honorio Augusto sextum consule die sexta Decembris, temere et palam in Hipponeusi urbe dixisset quod posset defendere scripturas Manichæi, et asserere quod veritatem habebant; atque præterea, eandem de causa cum merito apud urbis curatorem, ut vidimus, tum apud Augustinum episcopum tamquam execrabilis blasphemiarum reus postulatus fuisset, jamjam publicam subire questionem cogebar. Nec enim Felix Hipponeum inhabitabat, sed ibi venerat Manichæicos errores seminaturus. Qui cum esset unus ex doctioribus eorum, liberalibus tamen ineruditus literis (b), sed versutior Fortunato, latius errores propagari confidentius sperabat. Addit Possidius ex eorum numero fuisse quos electos dicunt; quique, præter nefaria dogmata quæ propugnabant, impurissimis impudiciis et obscenitatibus addecebantur. Congressio iathæ igitur die sequenti, id est septima Decembris, populo præsentē, in ecclesia facta est. Quam congressionem gesta ecclesiastica, seu judicium ecclesiasticum, a notariis quidem scripto consignatum, Augustinus appellat, quondam inter disputandum ab illa Manichæi epistola, quam fundamentum appellant, orsi sunt: sed non eadem die congressio hac aut episcopalis Acta fuerat absoluta. Nam Felix cum veritate urgeretur, et Augustini argumentis maxime perstringeretur, dixit: *Disputationem peto, ut possim respondere.* Cujus quippe volis benigne atque perhumaniter munus Augustinus, quem admodum catholicæ Ecclesiæ episcopum decebat, reliqua disputationis Acta dierum quinque spatio prolata sunt, hoc est ad diem pridie diei Decembris (c).

4. Ejusmodi disputationis prolationem, quamvis Augustinus humanius cum Felice agere cupiens illi indulgisset, S. episcopi tamen animus a timore vacuus, et liber non erat, Felicem secum reputasse fugam arripere, ut nimirum penas evaderet horum facinororum reis intentatas. Quare antequam ad finem priorem hanc perduceret collationem, multa cautione ut illi opus tuit, Scitari videlicet ex ea an fugam meditaretur. Quod ille cum semel iterumque negasset, ei proponitur anathema dicere Manichæo, 133 atque se sub alienius hominis custodia constituere. Quibus in omnibus cum Felix fitem publice datam servasset, et primæ disputationis gesta signata fuissent, cum a Felice et Augustino, tum a quodam Bonifacio sub cujus custodia Felicem se commisisse arbitramur, jam priora Acta magna cum catholice veritatis gloria ad exitum perducta fuere. Quod vero quinque diebus elapsis factum fuerit, Acta similiter cum Felice Manichæo secunda diei perspicue produnt. Etenim convenientibus iis cum frequenti populo, et notariis in Ecclesia pacis die duodecima ejusdem mensis, ab iis rebus, siue dogmatibus, Augustinus orsus est novam disputationem, a quibus præcedens finem obtinuerat. Si Deo (sicut Augustinus) nocere nihil poterat, quare bellum gerat cum gente quam dicitis tenebrarum, in qua bello natura demonum misce-

A per substantiam tuam, quæ hoc est quod ipse, sicut jam interrogatus dixisti? Ita sane Felicem S. episcopus aggrediebatur. Cui quidem fabuloso figmento cum hæreticus homo occurreret, versutia et tergiversatione simul utens, se adhuc esse imparatum respondit, nullam inter manus eo illi tempore scripturam habuisse, quia illi reddita non fuerat, unde se posset instruere. Nullus enim (subiciebat) ad certum exit nisi prius munus fuerit; et nullus litigator potest sine suis chartis litigare, similiter et ego sine mea scriptura respondere non possum. Hac arte inque novum periculum evadere Felix nitelatur. Sed Augustinus novit; et apprime quidem versuti hominis tergiversationem novit. Propterea gravi et auctoritatis sermone pleno ad eum conversus, acriter hunc increpat, quod sacrilegos errores hac excusatione niteretur occultare, eumque novum facinoris reum exposulat, quod quinque dierum spatio ad respondendum petens, codices quoque sibi dari non exquisivisset, qui sub publico sigillo custodiebantur. Exoptatam igitur duorum adhuc dierum prolationem non obtinuit Felix. Sed codices dumtaxat ei dati fuere. Quos cum is accepisset, ita eum S. episcopus urgere cepit, tantaque vi et rationum pondere eum insectari, ut excussis omnibus Manichæi fabulosis figmentis, erroribus atque impietatibus, tandem argumentorum veritate victus, cum maxima catholicorum plausu, Manichæum ejusque doctrinam eorum tam frequenter ceteri ejurare. Interim vero, ut omnibus innotesceret, se Manichæo ejusque erroribus sincere et ex animo anathema dicturum, ab eodem Augustino episcopo anathematismorum formulam scripto consignatam exposcebat. Sed hoc maxime rogare, ut sibi Felici quo magis confirmaretur præiret Augustinus, ac Manichæum, necnon spiritum qui in eo locutus fuerat, prior anathematizaret. Id tandem assecutus est. Nam accepta ab Augustino charta, anathematismo execravit; idem præstitit Felix verba sequentia sua manu scribens: *Ego Felix qui Manichæo credideram, nunc anathema eum et doctrinam ipsius; et id genus alia, quæ apud Augustinum in fine secundi libri commode ab omnibus percurrunt possunt.*

5. Verum in his omnibus recensendis nos incassum laborasse arbitramur dicimus qui Augustini vitam a PP. congregationis S. Mauri concinne et erudite digestam evoluerunt. Libro enim quinto, cap. 13, summam ea omnia quæ ad præsentem Augustini cum Felice disputationes pertinent plenius describere. Quid tum? Num vobis non licebat eisdem res retractare, eam imperatorum ethnicorum in Manichæos latam legem referre, quemadmodum Felix ad eam provocasset explicare, simulque ostendere hunc utriusque potestatis rigorem et penas perituisse? Hæc omnia quidem doctissimi Operum S. Augustini editores missa fecere, a proposito sibi scribendi scopo id alienum esse forte causati, quo nimirum res dumtaxat ab Augustino cum Felice gestas enarrare voluerunt. Cum igitur postum in conscribenda Manichæorum historia studium illud potissimum spectaret, ut, servata quantum licuit temporum ratione, illius sectæ facinora, a 134 gravi-simis et fide dignis scriptoribus indicata, in unum veluti corpus collecta redigeremus; idcirco, illa eadem in nostrum usum transulimus annotationibus iis ubique appositis, quas alii aliud negotium agentes aut prætermiserunt, aut saltem prætermittere debuerunt.

6. Interim vero nos, ne in iis quæ ad rem nostram faciunt deficere videamur, minime silentio oculum Augustinum inter et Felicem, non duas, sed tres habitas fuisse collationes. Id obscure saltem indicare voluit Possidius in Augustini Vita. Sed rursus clarius id ex ipsius Augustini verbis inopescit. Qui in primæ diei collatione a notariis excepta, aliam præcedentem

(a) Lib. 1 Act. cum Felice Manichæo, cap. 12.

(b) August., lib. 11 Retract., cap. 8; Possidius, in

Augustini Vita, cap. 16.

(c) Lib. 11 Act. cum Felice Manichæo, cap. 1.

congressionem indicavit, ita Felicem Manichæum alloquendo: *Hesterno die scit se dixisse. Atque iterum Felix ipse Augustinianis occurrens interrogatibus, se paratum probare promittit quod impie et sacrilege asseverabat, si ei darentur Manichæi scripturæ, quinque auctores (aut) quos tibi dixi, quidquid me interrogaveris probo tibi.* Cujus sane verba referenda sunt ad illos codices quos in postrema collatione etiam exposcebat, quinque sub publica custodiuntur sigillo (a). At ejusmodi libri jam custodiendi sub sigillo traditi erant antequam collationes publicæ et solennes a notariis scripto exciperentur. Igitur cum hæc omnia mecum reputo, facile in eam ducor opinionem, duas dumtaxat ad cancellos Ecclesiæ astante populo collationes seu disputationes S. episcopum habuisse; sed has aliam jam prævisse coram imperiali curatore, quando Felix videlicet, suo supplici libello ad imperialem legum pœnas provocavit, quando tandem apocryphos Scripturarum codices sub publico custodiendi sigillo tradidit. Ita profecto eniquam ratiocinari licebit, qui non oscitanter et Possidii testimonium, et illarum disputationum Acta sæculo fu-trare voluerit.

7. Priorem hæc questionem illa alia excipit, quæ ad Felicis Manichæi ecclesiasticum gradum pertinere visa est. Cui videm inquisitioni occasionem præbuit Augustini epistola 79 quam presbytero Manichæo Fortunati successori S. episcopus inscripsit. Ex ea enim Augustini Operum editoribus injectus est scrupulus, ut suspicarentur hanc eundem presbyterum fuisse illum Felicem de quo hæc locuti sumus. Suspicio autem isthæc, quibus iuncta est momenti vel conjecturis, ne vanam omnino et falsam eam existimemus? Unde ut illa suspicemur fundamenta hauriemus? Ego profecto qui nullo partium studio adducor, si quod animo revolve sincere fateri debeam, presbyterum hunc Manichæum, ad quem laudatam dedit epistolam Augustinus, alium fuisse a Felice judicabo. At ne probabilis hujus opinionis fundamenta dissimulare videar, statim ita paucis ratiocinabor. Rogabo videlicet novissimos Augustini editores an epistola 79 laudatas Augustini cum Felice collationes exceperit, vel illas præiervit? Sed iis collationibus esse posteriorem haudququam judicare licet. Nam Felix jam ex animo conversus, antequam novissimæ collationis Acta ad finem perducerentur, catholicam religionem jam palam confessus est, Manichæum ejusque dogmata ejuravit, nec cum in pristinis relapsus errores esse sine gravissimis testimoniis possumus estimare. Laudatam ergo 79 Augustini epistolam duas illas collationes scripto exceptas prævisse minime ejusdem editores dubitant. Istud sane indicare voluisse arbitramur, cum ad editorum exemplarium marginem temporis notam posuerunt: Scripta forte anno 404. In quem quidem annum etsi, certas genuinasque consulum notas secuti, publicas Augustini cum Felice Manichæo congressiones rejiciamus, tamen cum easdem habente hoc anno habuerit, Decembris videlicet duodecima die, idcirco nemo sane mentis his posteriore esse epistolam 79 poterit affirmare. Quæ tandem cum agitare, hujus epistolæ argumentum cum iis quæ in disputationibus describuntur non indiligerent contuli; nec sibi 135 concinere deprehendi. Nam ille presbyter Manichæus, quem Felicem fuisse laudati editores suspicantur, cum quibusdam Augustini fratribus questionem excitaverat de visibili morte non fugienda; contendens eam non esse dumtaxat mentis a corpore separationem, sed avulsionem etiam boni a malo. Hoc cum ex Manichæo dogmate presbyter ille affirmaret, hunc Augustinus perscringere nititur, simulque eum ad disputationes publicas vocat, ut questionem solveret, in qua præcessor suus Fortunatus defecerat. Sed alia inesse iis disputationibus

A argumenta, jam ex ipsa Actorum serie innotescent. Augustinus præterea neque in Retractionum libris, neque in collationum Actis, hæc ad Felicem epistolam dedisse asseverat; atque istud idem silentium Possidium in Augustini Vita serrasse, perspicue manifestum est. Fateor igitur me prorsus latere quibus conjecturis insistere debeam, ne temere suspicer, epistolam de qua agimus Felici Manichæo presbytero Augustinum inscribere potuisse. Id tamen melius atque facilius alii judicabunt, cum jam ad hos præcavendos seopulos, in quos postremi Augustini Operum editores incidisse videntur, nihil deinde statuentes, ad certiora alia describenda gradum potius facere deliberamus.

CAPUT VI.

De Ecclesiæ Carthaginiensis judicio in Manichæorum causa adhibito. Catholiceorum episcoporum studium, et ecclesiastica disciplina ratio in iisdem penitentiam agentibus recipiunt.

B 1. Inter multas hæreses quinto Ecclesiæ sæculo Africam vastantes, Manichæica quidem principem obtinebat locum, vel quia ante Arrianam, Priscillianam, Pelagianam, Donatistarumque sectam exorta, eo in regno, ex Perside aut Armenia adveniens, anno 290 fixerat pedem; et diu catholicos latens anistites, modo hic, modo illic radices egerat, vel quia in duas classes divisa, auditorum videlicet et electorum, facile duo hominum genera ad se trahere poterat; alterum eorum qui divinorum mysteriorum inscilia laborabant, alterum vero eorum qui maximo libidinum turpissimarum ardore effervescebant. Utrumque autem horum hominum genus post suam conversionem, colloquiis, disputationibus et scriptis S. Augustinus strenue exagitavit, ut vidimus, et insectatus est. Sed majorem adhuc vim in refellendis et extirpandis Manichæis adhibuit, quando videlicet, apud Carthaginem nonnullis eorum detectis, publica et ecclesiastica auctoritate in eos animadversum est. Constat enim ex Prosperi Chronico, Ursuro, Regis Constantii imperatoris domus præfectum, qui tribunitia pariter præfulgebant dignitate et in Africa civilibus rebus imperat, cum catholicam religionem profiteretur et totis viribus tueretur, aliquos eorum Manichæorum interceptos, quos electos atque electas nominabant. Ut hi ergo ad Ecclesiæ tribunal perducerentur, ipse tribunus Rufus nostrorum jurum vindex imperaverat; ubi ab episcopis, coram quibus reise sistent, præsentem etiam populo, questio institueretur, primo de eorum flagitiis et dogmatibus interrogarentur, deinde omnium criminum confessione audita, quemadmodum leges præcipiebant, in eos esse animadvertendum decrevit. Ad horum autem confessionem audiendam non tantum notarii, qui Acta conscribunt, sed aderant episcopi, qui ibi tamquam iudices assidebant, ut juxta humanas et ecclesiasticas leges totius inquisitionis forma et ordo servarentur. Episcoporum autem nomina, si vnum Aurelium excipiamus, qui Ecclesiæ Carthaginiensis summa cum laude tum præerat, prorsus ignoramus. 136 Sed ex tota illa provincia fuisse collectos episcopos probabile est. Adfuit Augustinus quoque, cui forte præ cæteris hujus execrabilis sectæ dogmata atque flagitia innotuerunt.

D 2. Quid vero ex iis episcopis Carthaginiensis gestis innotuerit, quot præterea fuerint illi quos Rufus tribunus interceptos coram ecclesiasticis iudiciis sistere jusserat, valde difficile est definire. Temporum enim injuria Acta ejusmodi a notariis excepta interciderunt, et Augustinus aliunde et Prosper de quibusdam mulieribus vitiatæ dumtaxat facta mentione, reliquam gestorum seriem describere prætermiserunt. In harum mulierum numerum duas potissimum

(a) August. lib. 1 de Actis cum Felice Manichæo, cap. 1. Ibid., cap. 14; atque lib. II de Actis cum Felice, cap. 1.

revelat Augustinus. Alteram Margarita nominatam, quae illam prodidit turpitudinem; videlicet, quae cum asset annorum nondum duodecim propter hoc scelestum mysterium se dicebat esse vitiatam (a). Quod quidem flagitiosum propodium vitium cum pariter passa esset Eusebia quaedam alia Manichæa femina, quasi sanctionis habita, eam vis compulsi confiteri. Nam primo hæc se adhuc integrum retinere virginitatis florem perperam testabatur, atque ab obstetrice inspicere postulabat. Quæ inspecta, et quid esset inventa, torum illud turpissimum scelus, ubi ad excipiendum et commiscendum concubentium semen farina substernitur (quod Margarita indicante absens non audierat), similiter indicavit.

Hæc itaque Margaritæ confessio in Ecclesia apud Carthaginensem flagitiosissimas Manichæorum libidines prodidit, quas inter se exercebant, quarum levissima erat virginum constupratio. Sed Eusebia quoque suum dedecus, et propodium primo fateri coacta, alia etiam sectæ suæ abominanda facinora aperuit, inter quæ illud unum præcipuum erat, ut in mulierum et uxorum etiam abusu solas carnis voluptates quærent, conceptum vero et prolis generationem semper devitarent; ne divina (ut aiebant) substantia quæ in eos per alimenta ingreditur vinculis carnis ligaretur in prole. Hæc generatim dumtaxat de illa in Manichæorum electis atque electas Carthaginiensi inquisitione nostra hac oratione recenseri possunt, cum singula quæ ad reorum confessionem et episcopatum gestorum summam pertinent, describere prorsus impossibile sit, nisi divinari velimus. Minus facile quoque erit verba facere de illo gravi Carthaginiensis populi horrore, quem cuncti hujus ecclesiasticæ inquisitionis testes in tam pestiferæ sectæ odium præconcepere debuerunt. Ex quo non tantum concinijmus catholicos omnes in Manichæorum exitium conclamasse, sed quemlibet præterea libentius eo sacramento obstringi voluisse, ut quoties aliquis ex Manichæa secta sibi innotesceret, hunc statim ecclesiasticis iudiciis, sine ulla prorsus animi fluctuatione aut temporis prolatione prodere deberet. Cujus quidem rei argumenta, quamvis Carthaginensium notariorum Acta intercederint, nos ex una aut altera Augustiniana epistola haurimus.

5. Prior enim ad Quodvultdeum, tum Carthaginensis Ecclesiæ diaconum scripta est. Rogaverat is enim Augustinum ut de hæresibus unum volumen conscriberet. Cui Augustinus respondens, operis difficultatem jam primo a Philastrio, Brixienſi episcopo, et Epiphano Cyprio tentatam, adimpletumque exponit. De utriusque deinde scriptoris voluminibus suum iudicium ferens, istud, Epiphaniū nimirum, Philastrii libro præferendum esse asseverat. Sed antequam epistolam claudat, petit ut sibi rescribere non grave, quemadmodum in catholica perseveraret fide quidam Theodosius, per quem Manichæi nonnulli sunt proditi. Et ipsi quos ab eo proditos putamus esse correctos.

Manichæos igitur ab isto Theodosio fuisse proditos, perspicue Augustinus asseverat. Sed an is Manichæa labe aliquando fuisset inquinatus, etsi probabilius existimetur, et Augustini verba id obscure innuerent, tamen definire 137 haud ausim. Augustini porro epistola isthæc in annum 428 rejicienda est. Quando videlicet librum de hæresibus huic Carthaginiensi diacono inscripsit. Cujus recentis tempore iterum in eadem Ecclesia nonnulli eorum reperti fuerant, sicut episcopalia gesta, quæ idem Quodvultdeus ad Augustinum miserat, ostendunt; qui Manichæi pariter hoc non sacramentum, sed exsacramentum sub diligenti interrogatione confessi sunt, quorum unus Viator nomine. Horum autem episcopatum Actorum occasione, catho-

licis episcopis schisma aliquod inter Manichæos ortum innotuit. Etenim in variis scissi factiones, alii Catharistæ seu purgatores vocabantur; alii vero Mattarii, qui in matris dormiebant, appellabantur; alii tandem Manichæi dumtaxat dicti erant. Hoc ergo Manichæorum schisma, ex Carthaginensibus recensitis Actis etiam comprobatum fuit. Sed illud jam pridem Augustino innotuisse, constat ex iis quæ habet contra Faustum libri v caput 5, illudque in aliud tempus esse rejiciendum, ut statim explicabimus.

4. Superbe igitur atque inaniter Manichæi de Christianorum mandatorum perfectione gloriabantur, quasi ipsi soli, quæ in Evangelio præcepta sunt, operarentur. Sed tanta eos intererat morum dissimilitudo vivendique ratio, ut in Manichæis adimplendis legibus minime convenirent. Quare cum inter cetera nonnulli maxime de Christiana paupertate se jactarent, quam alii prorsus aspernabantur; idcirco Augustinus, qui eorum mendacia et simulationes relelebat, præcipue Faustum docentem æs in sonis non esse portandum aggreditur, impetiti exagitatque, quia Manichæi profiterentur aliud, et aliter viverent, cum videlicet æs in sonis non portantes, aurum in arcellis et in sacculis avidius custodire studebant (b). Ea de causa provocat ad quemdam Constantium Romanorum civem, quondam Manichæa labe infectum, qui deinde, ejurato errore, ad Christianam catholicam religionem conversus est. Hunc ergo tamquam leucopetissimum testem interpellat qui, maximo quo in hanc sectam æstusbat studio, cum Romæ multos Manichæos suam in domum accivisset congregassetque propter implenda præcepta Manichæi, satis quidem vana et inepta, sed tamen quæ magna a suis discipulis æstimabantur, quorum legum severitati austeritatem cum eorum infirmitas cederet, dispersi fuere, ut quisque in viam suam abiret. Cum itaque quisque in Manichæis legibus solvendis sibi liberum fore contenderet et arbitraretur, eos inter schisma illud de quo superius verba fecimus exortum est; quia alii in matris dormiunt, ait idem Augustinus, Mattarii appellantur, a quorum stratis longe dissimiles fuerant plumæ Fausti et caprinæ lodices; quæ deliciarum affluentia non solum Mattarios fastidiabant, sed etiam domum patris sui, hominis pauperis Mileviani (c). Lepide quidem Faustum hic irridet et suggillat, hocce Manichæorum schisma describens; quod potissimum una ex causis fuit quæ jam Augustino ipsi istius hæreseos fastidium ingesserunt. Narrat ille quidem ipsemet lib. de Moribus Manichæorum, quo in libro insignem Constantii Manichæorum auditoris disertius refert historiam, quæ quidem usque adeo percrebuerat, ut hæc ad absentes etiam longeque positos fama vulgante perveniret. Sed Augustinus ipse, qui primum omnem rem gestam optime ab amico teste noverat, Romam deinde circa Christi annum 585 veniens, compertam omnino exploratamque sibi fuisse testatur. Narrans videlicet quemadmodum Constantius, talem tantamque inter Manichæos morum dissimilitudinem molestissime ferens, omnes in suam domum congregatos ad vivendum secundum eandem regulam in Manichæi epistola propositam compellere nitebatur. Multis (ait Augustinus) intolerabile visum, abscesserunt; remanserunt tamen pudore non pauci. 138 Cæpit ita vici, ut placuerat, et ut tanta præscribere auctoritas, cum interim auditor ille (Constantius videlicet) vehementer omnes ad omnia cogeret, neminem tamen quod non prior ipse susciperet. Interea rixæ inter electos oriebantur creberrimæ; obiciebantur ad invicem crimina: quæ ille omnia gemens audiebat, dabatque operam ut se ipsos in jurgando incautissime proderent. Prodebant nefanda et immania. Atque, paucis interjectis, subdit Augu-

(a) Augustinus, lib. de Hæres. num. 46, atque epist. 222.

(b) August. lib. v contra Faustum, atque lib. de

Moribus Manichæorum cap. 20.

(c) Consule Augustini Vitam, lib. 1, cap. 9.

stinus: Quid plura? coacti aliquando murmuraverunt sustineri illa mandata non posse, inde in seditionem abeuntes (a).

5. Nemini interim autem prolixior hæc nostra oratio videatur quam esse oportebat. Nemo præterea nostram scribendi rationem reprehendat, quod res in Africa contra Manichæos gestas cum iis quæ diu antea Romæ contigerant permiscere voluerimus. Etenim ut a Carthaginensibus episcopalibus gestis præsumper digrederemur, duo potissimum nos impulere. Alterum est schisma illud quod in Manichæorum confessionibus a notariis excēptis magis atque magis patefactum est. Cui cum aliud Romanum quod præcesserat apprimè responderet, et istud in nostri lectoris utilitatem indicare non incongruum existimavimus. Alterum vero est quorundam olim magni nominis hominum opinio, qui omnia ecclesiasticæ historiæ monumenta susqueque verentes, Manichæorum in urbem Romam adventum nonnisi ab anno 427 repetendum esse contendunt. Profecto si istorum staret opinio, non tantum Augustinianorum scriptorum fides nutaret, sed plurium Romanorum pontificum decreta et constitutiones, ex quibus Africanæ Ecclesiæ præsules eas disciplinæ regulas hausserunt, ut in Manichæos animadvertetur, pessum abirent. Hujus autem opinionis potissimum auctor fuit Quenesnellus, quemadmodum in sequentibus capitulis ostendere reservamus.

Jam vero ad eam ecclesiasticæ disciplinæ legem a qua aliquantulum digressi sumus revertentes, eam sine ulla prorsus episcoporum indulgentia rigidius fuisse servatam, alia ejusdem sancti Augustini epistola evidentiissime patefacit. Compererat enim Victorinum quemdam Mallianensem, in clericali subdiaconatus ordine constitutum Manichaica esse labe pollutum. Propterea catholicæ religionis studio actus, statim litteras ad Deuterium ejusdem provincie episcopum dedit, ut hunc clericum præcaveret. Ne videlicet per scordiam, aut ejus negligentiam, inimicus homo, qui ovili Dominico cœperat insidiari, Christianorum animas tanto pretio comparatas perderet. Hunc ergo Victorinum Augustinus in iudicium vocaverat; et antequam a testibus qui eum accusaverant coargueretur, interrogatus læsam suam fidem negare non potuit. Et idcirco auditorem Manichæorum, non electum, se esse confessus est. Cujus quidem confessionis veluti summam episcopo Deuterio subjicit, ut immania sacrilegaque facinora percurrendo, generatim saltem corruptissimos hujus sectæ mores impiaque dogmata intelligere posset. Post hæc autem ecclesiasticæ disciplinæ regulas in Manichæis pœnitentibus recipiendis observandas, aut ei suggerere, aut in ejus mentem revocare voluit. Quas deinde cum secum reputasset, seduloque animadvertisset, optime perspecta præcedenti Victorini vivendi ratione, hunc eas observaturum non esse graviter suspicabatur. Quare ne levi suspitione moveri videretur, antea actis Victorini moribus in medium adductis, ad eam provocat fictionem qua, sub simulata catholicæ fidei professione et sacri ecclesiastici subdiaconatus ordinis colore, Manichaicam religionem, quam corde profitebatur, nisus fuerat occultare. Hunc ergo, tam gravi adductus scrupulo, Augustinus, nec post ejuratos errores, tamquam pœnitentem in Ecclesia recipiendum esse censuit; sed, omni disciplinæ ecclesiasticæ rigore servato, eum coercitum ex Hippona urbe et diocesis pellendum curavit. Quem tamen severiori adhuc alia 139 ecclesiastica pœna plecti Deuterio suo episcopo mandat; huic suis epistolis indicens ut a clericorum gradu congrue ecclesiastica severitate Victorinum dejiceret, ut is quocumque honore et communione privatus omnibus innotesceret. Ei denique potenti pœnitentiæ locum concedere omnino vetat; nisi et alios quos illic novit esse manifestaverit, non

A solum in Malliana, sed in ipsa tota omnino provincia.

6. Rerum porro harum summam ex Augustini epistola 236, olim vero 74, nos ipsi ad patefaciendam ecclesiasticam cum Manichæis adhibitam disciplinam excerptimus (b). Quo anno autem S. doctor eam scripserit, latuit novissimos Augustini Operum editores, qui eam in quartam epistolarum classem rejecerunt. Earum videlicet quarum tempus minus compertum est. Sed in præmonitione ad duos de Actis cum Felice Manichæo libros, vetustum quoddam Felicianæ professionis fragmentum cum ex Baronio, tum ex Gervasio codice, ipsi Augustini Operum editores in medium adducunt, quo intelligimus ex hac hæresi ad Ecclesiam venientes nunquam receptos fuisse, nisi primum alios ejusdem sectæ viros proderent, et ad suos Ecclesiarum episcopos vel pastores deferrent; nec Manichæi qui tamquam pœnitentes recipiebantur, aliorum hujus sectæ virorum nomina patefaciebant qui eam duntaxat diocesim incolebant ad ejus communionem post reconciliationis sacramentum ipsi erant admissi, sed et alios longe lateque per totam provinciam, vel alias viciniores dispersos prodere tenebantur. Id perspicue innotescit ex ipsius Felicis quondam Manichæi confessione, de quo in superioribus verba fecimus: Videlicet Felix conversus ex Manichæis dixi, sub testificatione Dei, me omnia vera confiteri, de quo scio Manichæos, vel Manichæas, in partes Casarienses, Mariam et Lampadium uxorem Mercurii argentarii, quibus etiam electum Eucharistum pariter oravimus, Casariam et Lucillam filiam suam, Candidam, quæ commoratur Thipasse, Victorinam Hispanam, Simplicianum Antonii Patrem, Paulum et sororem suam, qui sunt Hippone, quas etiam per Mariam et Lampadium sciri esse Manichæas. Ex hac ergo Felicis Manichæi ad catholicam fidem revertentis confessione, vetusta illa Ecclesiæ disciplina innotescit, qua cautum erat ne unquam ad reconciliationis sacramentum admitterentur, nisi sub omnipotentis Dei testificatione proderent quotquot noverant ea hæresi inquinatos. Quorum tandem si pœnitens aliquem sibi notum ad ecclesiasticos iudices dolose deferre prætermisisset, jam laudata reconciliatione efficebatur indignus. Propterea idem Felix hanc suam confessionem his verbis clausit: Hoc tantum scio, quod si aliud invenit fuerit me scire supra quam dixi, me reum ego ipse confiteor.

7. Sed ex præcedenti hac Felicis confessione nondum plenius et perfectius illius antiquæ disciplinæ ratio et ordo innotescit. Etenim cum plerique ex Manichæis nunquam sacro baptismatis lavacro essent regenerati, et gentium quasi ritu semper vixissent, alii vero ex catholica societate aufugientes Maneti nomen dederant, idcirco non eadem episcoporum agendi ratio esse poterat in utrisque recipiendis. Et quidem eorum quilibet quos pœnitentibus libellum confessionis simul atque pœnitentiæ facere tenebatur, in quo, anathemate primum Maneti dicto, enixe debebat petere, vel catechumeni vel pœnitentis locum obtinere; ejusmodi porro libellos episcopi recipiebant, hosque probant an ecclesiasticis essent conformes regulis; nec aliter liadem reconciliationis epistola dabatur, nisi cum die et consule: ut (nimirum) neque de superiore tempore aliquam molestatam vel publicis legibus, vel disciplina ecclesiastica paterentur. Si quis vero post acceptum ecclesiasticum testimonium et syngraphum, certis adhuc indicibus Manichæus apparebat, tunc iustitiæ severitatem ad civilem et ecclesiasticam 140 legum formam experiri cogebatur; quos deinde catholicis viris prorsus juxta apostolicum divi Pauli mandatum cavere jubebantur. Commendabantur autem, qui epistolâ ab episcopis acceperant, religiis catholicis vicinis, vel co-

(a) Consule eundem August. lib. v Confess. cap. 41, num. 21.

(b) Augustini epist. 236; exstat tom. II, pag. 646.

habitoribus suis, sive clericis, sive laicis, per quorum A
erga se curam frequentem ad audientiam sermonis
Dei, et quorum testimonio possint innotescere. Ita legi-
 mus eo in comunitario Ecclesie catholice, quod
 vulgo Augustino inscribitur, quodque novissimi Au-
 gustini Operum editores in tomi octavi appendicem
 rejecerunt. Ex quo deinde comunitario illud pariter
 intelligimus, hos Manichæos conversos non statim
 ad baptismum, vel ad reconciliationis sacramentum
 admissos fuisse, sed vel in catechumenorum gradu,
 vel in poenitentium loco usque ad mortis periculum
 perseverare debuisse, vel saltem tamdiu in alterutro
 permanere statu coactos, quamdiu ab episcopis, eorum
 fidei firmitate perspecta atque eorum testimonio
 quibus commendati fuerant comprobata, hae poenas
 per indulgentiam ipsis relaxandas æquum esse judi-
 cabatur.

8. Epistolæ tandem testimonium, seu syngra-
 phus, sub quo Manichæi poenitentes demittebantur,
 non eadem prorsus forma exprimebatur. Nam quem-
 admodum electi auditoribus erant nequiores, ita et
 B gravioribus poenis afficiebantur. Quare in primis au-
 ditores, post factam confessionem, et post dictum
 anathema blasphemis et impiissimæ et immundissi-
 mæ hæresi eorum, facile laudatas episcoporum lit-
 teras obtinebant, adversus eos qui sibi temporis præ-
 teritis Manetis errorem obficere tentabant; electis
 vero non tam facile ejusmodi dabatur testimonium;
 sed prius cum Dei servis, sive clericis, sive laicis in
 monasteriis vel xenodochiis recludebantur, donec
 præcedentis hæreseos penitus omni suspitione pur-
 gata, tandem vel baptismum, vel reconciliationem
 recipere mererentur.

9. Jam vero gradum sistere paululum nos oportet,
 ut apostolicæ sedis hostibus arma præeripiamus, et
 ea potissimum quæ ex præcedenti nostra oratione
 sibi nancisci posse contenderent. Etenim cum illo-
 rum studium sit ut Romanorum pontificum jura au-
 thoritatemque in hæresibus proligandis et in eccle-
 siastica firmanda disciplina dejicere conentur, jam
 sibi adulari possent Ecclesie leges hæcenus descrip-
 tas, vel ex Augustino, vel ex aliis Africæ episcopis
 prodissæ. Et hac de causa tantum roboris obtinuisse,
 ut Romana Ecclesia eorum facta pedissequa, easdem
 leges postmodum sibi adoptaverit, ac religiose in Ma-
 nichæis judicandis custodire voluerit. Ita profecto
 negari possunt, qui non solum tamquam genuinum
 Rom. Ecclesie canonum codicem volumen illud evul-
 garunt, quod ex aliarum Ecclesiarum statutis, epi-
 scoporum litteris, congestum est; sed et de Euty-
 chianorum rebus disserentes, non alias partes S.
 Leonem subisse asseverant, quam eas quas olim
 Athanasius cum Ariano, Augustinus cum Pelagianis,
 Cyrillus cum Nestorianis subierant. Quinimodo, de
 Pelagianorum rursus causa agentes, Innocentius, Zo-
 simi, Bonifacii atque Celestini decreta, nonnisi ex
 ipsis Africanis conciliis robur obtinuisse commenti
 sunt. Quibus omnibus, et id genus similibus, nugis
 et mendaciis hisce nostris historicis lucubrationibus
 occurrere volumus, ut has erga apostolicam sedem
 calumnias dilueremus, istud etiam quod obficere
 potest statim eriperemus. Nec enim ecclesiasticæ di-
 scipline æ lex Augustino, aut alii cuiquam Africæ
 episcopo asseri potest, quæ antequam Augustinus
 catholicis nomen daret, et antequam Africa episcopi
 Manichæos conveniret, ab apostolica divi Petri sede
 firmata et definita fuerat. Eam legem ex apostolica
 Romanæ sedis traditione scripto consignavit papa
 Syricus in sui pontificatus exordio, quando Augu-
 stinus videlicet adhuc in Manichæorum erroribus
 versabatur. Immo neque tunc Africa præsules in
 Manichæos ecclesiasticis poenis animadvertere co-
 eperant; cum id primum apud Carthaginem, Augu-
 stino jam Hippouensem episcopatum tenente, factum
 fuisse ex superioribus intelligamus. Non igitur

ex ecclesiasticæ discipline regula, vel ratione, ab Au-
 gustino, aut alio 161 quopiam Africæ episcopo pro-
 dire potuit, si Augustinus et ceteri Africani episcopi
 ad illius sectæ exitium ea statuta servarunt quæ diu
 antea ab apostolica sancti Petri sede fuerant pro-
 nuntiata. Nostra verò nunc interesset ejusdem papæ
 Syrici decreta subficere, quæ postmodum maxima
 cum religione, non tantum Africani PP. in Manichæis
 recipiendis observarunt, sed et omnes totius orbis
 Ecclesie admodum religiose custodierunt. Ut autem
 presentis otii opus esse non potest, cum in sube-
 quentibus capitibus varias cum Paschasio Quessnel
 congressiones habituri, plurium Romanorum ponti-
 ficum in Manichæica sobolis odium et exitium res
 gestas describere et indicare reservaverimus.

10. Interim vero ne clarissima doctrinæ et sancti-
 tatis lumina debita laude et merito fraudemus, plu-
 rimis faciendum esse affirmamus Augustini potissi-
 mum et Africæ episcoporum studium, qui totis animi
 viribus ita Manichæis sese opposuerunt, ut nefariam
 eam sectam profligarent et abolerent. Augustino imprimi
 omnis hanc laus deferri debet. Qui a sum-
 conversionis die nihil aliud secum reputavit quam ne-
 fanda atque occultiora Manichæorum mysteria pro-
 dere, falsa hujus sectæ dogmata convellere, eorum
 impudicitias scripto exaggerare, electorum hypocrisim
 deridere et execrare, profanos ritus et sacramenta
 ab ipsis adhibita maledictis impetere; et doctores
 præterea, quos tamquam suos magistros ceteri Ma-
 nichæorum habebant, ad publicas habendas disputa-
 tiones provocare; ex quibus postea, Manichæica
 doctrinæ falsitate comperita, unice catholica fidei
 sapientia ut omnibus innotesceret allaboravit. Hæc
 quippe sunt quæ in catholica Ecclesia bonum, decus
 et utilitatem maximo studio præstitit S. doctor Au-
 gustinus. Cujus gloriosos labores non solum cele-
 brant tot tantaque erudita opera, præsertim contra
 eosdem conscripta, quorum catalogum nos in præsens
 non recensemus, ne a proposito scopo recedamus;
 sed et omnia alia ab eo vel contra Donatistas, vel
 C Pelagianos et Arianos conscripta; in quibus passim,
 modo unum, modo alium, Manichæorum errorem
 refellere conatus est. Tanta ergo librorum Augustini
 suppellectile, Africa potissimum, et catholica Ecclesia
 dista, eo tempore videlicet quo hæreses in eam
 terram tamquam serpentes Aegyptiorum magorum
 scatebant, jam reliqui Africani præsules, apostolicæ
 Romanæ Ecclesie regulis edocti, et civilium legum
 subsidio adjuti, plene Manichæos conterere et co-
 sumere poterant. Quemadmodum S. doctorem indicare
 voluissæ arbitramur, sermone tempore barbarico
 habito ad catechumenos, ita eos alloquendo: *Mani-
 chæorum venenum subreperat, contritum est, consum-
 ptum est* (a). Sed non ea ratione consumptum, ut Ma-
 nichæi vel exilio affecti ex Africæ regno excedentes
 Augustini ævo alio commigraverint, vel quia ad
 poenitentiam adducti regnum illud ab omni Ma-
 nichæica labe exstillsset purgatum. Non ita inquam.
 Nam viperea illa propago, civilibus ecclesiasticisque
 poenis perterrefacta, latebras sibi quærere solita,
 numquam penitus Africa exsilii, quamvis postmo-
 dum Vandali regnum illud vastassent. Augustini
 igitur loquendi scopus ille fuit: innuere videlicet
 D *Manichæorum venenum ibi contritum et consumptum*
esse anathematis et proscriptionibus; ejusque
diabolica illicita omnino contrita et confecta fuisse
catholicorum studiis et scriptis, ut neque rudes,
neque doctiores homines, ejusmodi laqueis amplius
contingi possent. Hæc quæ descripsimus ad Augu-
 stini pertinent ævum. Sed si quid de eadem hæresi
 in Africa grassante dicendum nobis occurrerit,
 temporum ratione, quantum possumus, servata, ha-
 rum historicam elucubrationem decursu opportunius
 indicabimus.

(a) Serm. ad catechumenos de Tempore barbarico, esp. 8. Exstat tom. VI, pag. 48.

142 CAPUT VII.

A probris et maledictis Beausobrianis S. Leonis Magni in Manichæos agendi ratio vindicatur. S. pontificem non tantum in concionibus declamasse, sed eorum errores patefecisse explicatur. S. Augustini pariter scripta contra Manichæos exarata, nec fabulas nec sophismata continere contra eundem Beausobre ostenditur.

1. Plures hic assumimus ventilandas quæstiones, quæ, gemel illustratæ, non tantum plurimum lucis conferunt nostris præcedentibus dietis, sed etiam prorsus ea argumenta eripiunt, quæ Beausobre contra SS. Leonem M. et Augustinum, strenuos Manichæorum oppugnatores, nimis injuriose objicit. Primo ergo animadvertit quemadmodum miserabilis illa Manichæorum secta, post occupatam a Vandalis Africam proconsularem, in qua latius se propagaverat, exsulatum abire fuerit coacta. Cujus sectatores, alii Romam venerunt, alii vero in diversa loca aut urbes se recipere curarunt. Qui autem Romam venire solamen atque subsidia a suis fratribus obtinere posse sperabant, ut tutius viverent. At brevi isthæc spes eos fefellit. Nam de eorum adventu et mansionem certior factus S. Leo Magnus, summus pontifex, nihil studii et laboris prætermisit ut ab hac peste suam Ecclesiam purgaret. Veruntamen (ait Beausobre) talem modum agendive rationem in eos adhibuit, ut potius ad iracundiam et desperationem impulerit, quam ad reapsitionem et criminum ejurationem excitaverit. Contendit S. Leo (subjicit idem Beausobre) eos de abominabilibus carceribus fuisse convictos, de quibus ipse postea encyclicis epistolis Italæ episcopos admonuit. Hic ergo agendi modus duos perniciosos effectus peperit. Primus fuit excitare in populum et plebem horrorem erga Manichæos, atque movere magistratus ad indigentiam ipsis pœnas jam a legibus statutas. Alius vero effectus perniciosior fuit ille, quo sensim in eosdem Manichæos maximus horror in Ecclesiam catholicam inspirabatur, videntes tantopere episcopos sibi graviter infensos fieri, cum ab istis calumniis potius atque gravissimis persecutionibus urgerentur. Nec enim de illis criminibus erant rei, de quibus postulabantur (a). Hisce itaque maledictis et probris S. Leonem pontificem Beausobre vexavit, ut Manichæis magis indulgeret, eosque a nefandis criminibus purgaret. An ergo tantam scribendi impudentiam vel rationandi audaciam patienter sustinebimus; præsertim cum auctor in universo suo opere se jactet nullis præjudiciis adduci, solamque rerum veritatem peruncuetum esse in Manichæorum historia adornanda? At splendida in his omnibus nostrum scriptorem mentium esse sequentia momenta patefacient. Primo, undenam colligit Manichæos Romam venisse, vastata a Vandalis Africa proconsulari? Hujus enim nefariæ sectæ homines jam pridem alias latebras sibi in urbe Roma quæsierant, videlicet tempore S. Syricii papæ. Quos pervicaces et nimis perfractæ suis erroribus adherentes et propugnantes in exilium amandari jussit; correctos autem et poenitentes ad reconciliationis sacramentum admisit; dummodo reliquum vitæ cursum in monasteriis detenti absolverent (b). Non igitur Romanorum PP. agendi modus in Manichæos originem habuit a magno Leone; non post Vandalicam cladem Africa proconsulari illatam 143 Romæ despecti sunt, ut oscitanter (credo) Beausobre affirmavit (c); non præcludebatur deinde ipsis ad poenitentiam aditus, ut iracundia et desperatione adducerentur; sed proposito ipsis ex una parte legum sacrarum rigore, et ex alia ecclesiastica pace et leni-

A tale, ad quam potius eorum animus inclinaret poterant se flectere. Non ergo ita sævus judicandus est S. Leonis Magni cum Manichæis agendi modus, ut neglectis suorum prædecessorum Syricii et Anastasii pontificum statutis, Manichæorum primo conversionem non quæsierit, et poenitentes ad reconciliationem recipere recusaverit. Quod si deinde popolare odium in hos homines ob detecta horribilia flagitia excitabatur, ut etiam magistratus moverentur ad eos poenarum rigore torquendos, id minime Leoni vitio dari debet. Quinimo summa laude illud studium cumulandum est, quo Romanam Ecclesiam, sibi conceditiam a tantarum peccatorum inquinamenti purgare nititur. Quid præterea, si Manichæi maximum horrorem erga episcopos et catholicorum societatem concipiebant? Ea enim ordinaria omnium reorum conditio esse solet, ut judices vereantur, et a poenis, quibus iuste affici debent, abhorreant (d). Sed non ideo episcopi illorum calumniatores persecutoresque efficebantur. Cum non nisi Manichæica criminia in judiciis, solemnique inquisitione probata, eorumdemque confessionibus patefacta, sermone vel scripto promulgabant. Hanc enim economiam nostrum Leonem servasse vel in publicis concionibus ad populum habuit, vel cum ad omnes Italæ episcopos suas epistulas direxit, ut præcaverent se suasque plebes a Manichæorum dogmatibus (qui homines ex urbe Roma fuerant recenter expulsi), inculcentibus ipsi demonstramus agentes de Romana Leonis in Manichæos inquisitione. Ex qua videlicet dissertatione abundanter legior habebit unde probra et maledicta Beausobriana in S. Leonem Magnum refellat.

2. Neque satius duxit Beausobre S. Leonis Magni in Manichæos agendi rationem, ut hæcenus vidimus, taxare et probris proferre; sed ad ejusdem S. pontificis Epistulas et Sermones gradum faciens, hos haudquaquam descriptionem Manichæicæ doctrinæ continere affirmat; sed omnia istius scripta in invectivis contra Priscillianistas et Manichæos versari ait, cum perpetuo duas has distinctas sectas confundere conetur, ambasque isdem poenis subiciat. Aliquam laudem Leonis velum mereri subjicit; sed major in ea animi moderatio expectanda fuisset. Cum potissimum is fuerit unus ex iis præcipuis episcopis qui hæreticorum supplicia tamquam rata et iusta probaverit. Claudii tandem Beausobre suum sermonem dicenda tantæ Leoninæ commotionis causam quæsisisse, et secum reputasse hujus S. pontificis characterem. Homines (inquit) fuit ejus character ambitione abrepti, minus cogitantis spiritum lucrari docilitate et suasionibus, sed potius violentiis opprimere. Nec tamen satis duxit Beausobre ita scripsisse; sed ut magis suum furorem in S. pontificem et apostolicam sedem exerceret, provocat in notis ad quædam verba ejusdem S. Leonis, dicta occasione necis Priscilliani aliorumque istius sectatorum, apud Treveros a Maximo imperatore per publicos ministros patrata; quibus verbis idem pontifex probare videtur illius principis eruentum consilium, et deinde subjicit, *Quænellii nota super hunc locum, digna est ut hic exscribatur: « Sed neque hic (Severus Sulpicius), neque ille (Hieronymus), neque quisquam alius sanctorum Patrum qui illo Priscilliani aro vixerunt, cruenta hujusmodi consilia approbavit; »* nempe ut Leo (e).

3. Hæc omnia autem eripere et singula probra quibus S. Leonis fama et sanctitas proscinditur in iniquas calumniatores retorquere, nec grave erit, nec nobis satis difficile. Alia enim ex iis quæ objicit ita 144 sunt infirma et insulsa, ut ad ea refellenda sufficiat oculus in Opera S. Leonis Magni conjicere, et

(a) Beausobre, serm. prælim. ad II part. Hist., pag. 226.

(b) Videsis quæ præcedenti cap. scripsimus, pag. 439 et seq.

(c) Beausobre, ubi supra.

(d) Videsis cap. 9 secundi lib. hujus Historiæ.

(e) Consule cap. 10 hujus libri, in quo singillatim Manichæicos errores, dogmata et ritus ex Leonis textibus referimus.

oppugnatoris mendacia deprehenderunt. Quare eum rogo undenam hauserit Leonem in Epistolis et Sermonibus palmares Manichaeorum errores non descripsisse, sed in solis declamationibus, rhetorum more, fuisse versatum? Id sane ex Quesnelli notis et scriptis non hausit, quem veluti magistrum sequendum, ut ex praecedenti narratione vidimus, assumpsit. Nam is varios saltem ex sancto pontifice Manichaeorum errores recensuit, ut constat ex cap. 10 hujus libri. Quamvis praeterea et alios passim commemoret, quos non nisi ob nimiam oscitantiam idem Quesnellus annotare praetermisit. Quid praeterea Leoni opus erat in concionibus ad populum habitis, totam Manichaeae philosophiae et theologiae doctrinam, omnes superstitiosos et profanos ritus, omnia diabolica mysteria, in quibus secta illa versabatur, singillatim enumerare, atque proferre? Non enim illud munus assumpsit, ut dogmatum fidei tractatus componeret ad illos haereticos oppugnandos; sed dumtaxat in votis habuit Romanum populum admonere ut se ab eorum consuetudine et institutis praecaveret. Id facere consuevit in solemnioribus praecipue anni diebus, dum sacratiora fidei nostrae mysteria in templo agebantur. Idcirco sat erat summam indicare populo horum palmares errores, ut illos abominaretur; sed in epistolis contra eosdem Manichaeos conscribendis aliam esse secutum rationem, et ipsarum textus, et rerum scripturarum ordo manifestant.

4. Et imprimis quod ad Italiae episcopis epistolam datam spectat, Beausobre eam vix suis oculis lustrasse censendum est (a). Si enim hujus textum cursim dumtaxat etiam attigisset, non alium sibi scopum proposuisse Leonem intellexisset, quam episcopos praemonere super iis quae Romae in solenni iudicio contra Manichaeos habito gesta fuerunt; ne ignari videlicet, in eorum diocesibus vitiorum semina, quae Romae extincta interierant, furtim radicibus per novas propagines seminantur. Uno verbo, generatim ibi dumtaxat de Manichaeica disserit haeresi, et alios episcopos advocat in consortium suae sollicitudinis, certiores faciendo: *plurimos Manichaeae impietatis sequaces et doctores in Urbe investigatione sua reperiisse, vigilantia divulgasse, auctoritate et censura coercuisse*. Sed quoniam in iisdem coercendis solemnem iudiciorum formam et regulas servavit, descriptis in publicis tabulis criminibus, eorundem reorum confessionibus probatis, una cum hac epistola, omnium gestorum exemplaria transmisit ut plenius edoceretur. *Sicut (ait) gestorum vos series poterit edocere. Ad instructionem vestram etiam ipsa (gesta videlicet) direximus, quibus lectis omnia quae a nobis deprehensa sunt nosse potestis*. Dolendum quidem est ejusmodi Actorum seriem temporum injuria intercidisse. Sed magis dolendum Beausobre hanc epistolam lustrare neglexisse, ut solis calumniis et probis in S. pontificem inveheretur.

5. Quod vero ad alteram spectat epistolam, quae est 15, minime inficiari possum, eam totam versari in questionibus eidem S. pontifici a Turribio episcopo Asturicensi propositis, cum is videlicet illum in Priscillianistarum causa consulere. At neque hac occasione Leonem decebat aut oportebat longum tractatum hujus vel Manichaeicae haereseos describere, nam extra propositarum sibi quaestionum terminos inepte vagatus esset. Nec quidquam facit quod in laudata epistola promiscue cum de Priscillianistarum, tum de Manichaeorum institutis disseruerit; nimis enim affines erant ambae istae haereses, cum Priscillianiana multa falsa dogmata ex Manichaeica mutuata sit, et ambae antiquorum Gnosticorum virus imbibuerunt. Nec propterea tamen Leo SS. pontifex de errore esset insimulandus, si Priscillianistas quandoque Ma-

nichaeos appellaverit. Si quidem et Idacius narrat (b) latentes in Asturicensi urbe Manichaeos, gestis episcopibus detectos, ad iudicium 145 tractos et damnatos, per Hispaniam fuisse publicatos. Tamen ibidem sermonem habuisse de Priscillianistis, exploratum est. A qua scribendi phrasi nec Hieronymus abhorruit (c), ut annotavit etiam Quesnellus (d).

6. At vehementius adhuc insectari voluisse S. Leonem, postremum quod objecit perspicue manifestat, cum videlicet S. pontificem describit, ambitione et furore ductum, probasse cruentum Maximii tyranni consilium in Priscillianistas apud Treviros executioni demandatum. Qui tamquam mendacem et impostorem vult convenire Beausobre, mittat eum ad Leoninae epistolae textum. Ex quo sat habebit, nec magis injustum probum, nec audaciorum contumeliam potuisse excogitare. Narrat quippe S. Leo, illius epistolae cap. 1, quemadmodum episcopi sub quorum temporibus haeresis illa nefanda prorupsit per totum mundum instantem egerint ut impius furor ab universa Ecclesia pelleretur. Quid mali consilii in hoc? Nihil plane in episcopalis dignitatis dedecus vel ecclesiastica lenitatis detrimentum illi Patres egerunt, qui, anathemate in Priscillianum et socios prolato, eos, vel ex episcopalibus sedibus, vel ecclesiastica communione depulso, tamquam ethnicos et publicanos haberi jusserunt. Nec suffragari Beausobre illud aliud iudicii genus cruentum, de quo statim S. Leo facit mentionem, scribens: *Quando etiam mundi principes ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus cum plerisque discipulis legum publicarum ense prosternerent*. Iudicii enim hujus cruenti causam, non episcopis, sed criminum qualitati gravitatisque adjudicat. Nam subjicit: *Videbant (principes) enim omnem curam honestatis aufert, omnem conjugiorum copulam solvi, simulque divinum humanumque jus subverti, si hujusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset*. Si enim Priscillianistae solis fidei dogmatibus repugnassent, si aequae omnes honestatis leges, divina simul et humana jura non subvertissent, nullam in eos tulissent saeculi principes cruentam sententiam. Sed quia in talia facinora erumpebant, quae totam vitam civilem ad exitium perducebant, idcirco tantae amentiae auctores publicarum legum ense prosternere necessarium duxerunt. Propterea idem S. Pontifex, ne ad malignam interpretationem quisquam praecedentia ejus verba trahere auderet, statim duo illa iudiciorum genera distinguit, explicans quemadmodum ecclesiastica lenitas, sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugiat ultiones. Si refugit, non approbat. Sed subjicit: *Severis tamen Christianorum principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale nonnumquam recurrit remedium, qui timent corporale supplicium*. Unde ergo habet Beausobre Leonem cruenta consilia probasse? Forte quia dixit ecclesiasticam lenitatem, sacerdotali contentam iudicio, Christianorum principum constitutionibus adjuvari? sed quo sensu id Leo affirmavit? Nimirum.

7. Quia gravioribus hujusmodi criminibus irretiti, corporalis supplicii timore correpti, nonnumquam ad spirituale remedium recurrunt, praecedentes eorum impietates et crimina exsecrando. Quam vanae ergo et fuitiles sint Beausobrianae in S. Leonem Magnum calumniae, praecedens haec nostra disserendi ratio et methodus ostendit. Ex quibus lector etiam habet unde subdolum quartam annotationem Quesnelli refellat (e), qui tamen non ita audacter sicuti Beausobre commentus est.

7. Jam vero manum de tabula tollere statueram, et, relicti parumper S. Leonis Magni vindictis, ad Augustini causam agendam gradum facere volebam, ut hunc quoque ab injustis Beausobrianis crimina-

(a) S. Leonis epist. 8, cap. 1.

(b) Idacius, ad olympiada. 306.

(c) Hieronymus ad Ctesiphontem.

(d) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis M., in

notis ad epist. 15, pag. mihi 449.

(e) Quesnellus, nota 4, tom. II Operum S. Leonis M., pag. 448. Videsis Priscillianistarum historiam, cap. 15.

tionibus purgarem (a). Sed cum in evolvendis scriptis acatholici viri alia quoque 146 offenderim quæ Leonis pietatem et sinceram fidem ledere videntur, diutius in horum examine immorari necessarium duxi, ne omnino indiligens ab invidis criticisque adversariis judicaretur. Iterum ergo S. pontificem in scenam inducit, non tantum ut ludat de Manichæorum dogmatibus disserendo, sed ut novis exscribere quam extendere, et latius explicare inexcusabili cum libertate præfata verba, *Manichæos* (ait Leo) *sub nomine Spiritus sancti, ipsum talium impietatum magistrum adorare Manichæum*. Et rursus: *In magistro suo Manichæo apparuisse Spiritum sanctum crediderunt . . . ut non aliud fuerit Manichæus ipse quam Spiritus* (b). Profecto si id verum existitisset (subiicit Beausobre) nostrum hæreticum superbia et blasphemiam ad supremum malitiæ gradum traxissent. At si Leo non est magis fidelis in suis narrationibus, quam sit iustus in suis sermonibus, excusabimur plane, si illius dictis fidem non adhibeamus. Potissimum quo paucis etiam refellere volens præsumptam Manichæi superbiam in sequentia verba erupit. *Quoniam et hic de illa mundi exstitit parte, quæ non potest Spiritum veritatis recipere*. Quasi innuere Spiritum sanctum angustis finibus esse restrictum, et Orientis populum cunctis esse miserabiliorem. Numquam sane (subiicit Beausobre) credidisset quod unus episcopus, qui Magni cognomentum obtinuit, simile absurdum in quodam sermone qui ad posteros transiit dicere potuisset. Ita ut ipse oblitus quod primi inter gentiles qui Messiam adorare venerunt fuerunt magi, Persarum philosophi, et quasi Manetis atavi. Pariter ille oblitus est se alio in sermone dixisse quod magi non ex sidereo signo cognovere Christum in Judæa natum, *sed agente sine dubio in eorum cordibus inspiratione divina*.

8. En totus Beausobrianus ludus, qui actoris impudentiam et mendacia arguit, si inspicimus Leoninum contextum ex quo tria objecta loca avulsa sunt. In quorum primo nihil plane occurrit a fide et veritate alienum, quodque a Manichæis profiteri S. pontifex non deprehenderit. Quarto enim illo de Epiphania sermone, in populi memoriam incarnationis mysterio revocato, et latius explicatis quæ ad diei celebritatem, ad magorum in Bethleem adventum, ad oblata munera, ad sidereum illud signum quod ex longinquis Orientis partibus eos adduxerat, pertinebant, Manichæos quos mox in Urbe latentes detexerat aggreditur exagitare, summam ad populum sacrilega commenta et fabulosa mendacia referens, quibus incarnationis veritatem subvertebant. Quid? Ne pluribus populum teneret, ad quamdam summam reduxit omnium errorum capita: videlicet quemadmodum Mosaicæ Scripturas rejicerent, evangelicas corrumpenter, apostolicam symboli veritatem contemnerent, et negantes a Christo vivos et mortuos judicandos, docebant in sole et luna colere Christum, et sub nomine Spiritus sancti ipsum talium impietatum magistrum adorare Manichæum. Duo autem illa valde inter se differre, quis non videt? Manichæum videlicet se Spiritum sanctum dixisse, et illius discipulos sub Spiritus sancti nomine Manichæum adorare (c). Hocce postremum dumtaxat de Manichæis S. Leo Ma-

gnus affirmavit. Ea prorsus ratione qua sacrilegi etiam contendebant in sole et luna Christum adorari; nec tamen effutiebant solem et lunam esse Christum. Neque alio 147 modo noster Leo ratiocinatus est in altero sermone de Pentecoste, cum Manichæos suæ ætatis refellere aggressus est, contententes magnum quemdam et sublimem auctorem sequi, in Mane magistro suo apparuisse Spiritum sanctum crediderunt, promissumque a Domino Paracletum non prius venisse quam hic infeliciam deceptor oriretur, in quo ita Spiritus sanctus manserit, ut non aliud fuerit Manes ipse quam Spiritus Dei. Si igitur ad hæc Leonina dicta ex Manichæorum sententia prolata attendamus, nihil prorsus intelligimus quo potuisset Beausobre S. Leonem infidum et injustum appellare. Constat enim S. pontifici ejusmodi prava dogmata a Manichæis profiteri, non ex falso hominum rumore, non ex aliorum testimoniis, sed hæc omnia ex eorumdem Manichæorum confessione criminumque execratione probavit. Quare omnibus persuasum esse debet acatholicum virum Beausobre nodum semper quævisse in scirpo, fraudulentas interpretationes confingendo.

9. At saltem verum erit S. pontificem Spiritui sancto fuisse injurium, cum illum angustis finibus restrinxit, et Orientales illius ope et præsidio privari indicavit. Commentum apage. Narrat quippe S. Leo quemadmodum Manes in orbem damnandus apparuerit, Probo et Paulino consulibus. Ex qua temporis epocha evidenter demonstrat jam a Christi morte ad Probi et Paulini consulatum usque octavam in Christianos persecutionem deservisse, innumerabilesque martyres exstitisse, quibus juxta divinas promissiones apud Matthæum xix datus erat Spiritus sanctus: *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini*, etc. Non potuisse ergo Deum, suorum donorum largitatem continere, ut tot Ecclesiæ generationes sua inspiratione fraudaret, donec prodigiosis turpium mendaciorum signifier nasceretur, Leo quasi Archelai argumentis insistens asseverat, et statim de Manete subiicit: *Cui nec hoc quidem tribui potest, quod vel exiguum divinæ inspirationis acciperet portionem, quoniam hic de illa mundi exstitit parte, quæ non potest Spiritum veritatis accipere*. At hæc verba posteriora non sunt referenda, aut ad Persidem, aut ad totum Orientem, ut vel allucinatione, sive malitia, Beausobre interpretatus est, *sed ad diabolum, mendaciorum patrem, cujus partes et munera Manes agebat, ejus doctrinam docendo*. Mox enim S. pontifex se explicavit, subiuciendo: *Repletus enim spiritu diaboli, spiritui resistit Christi: et cum sanctis Dei hoc Paracleti doctrina contulerit, etc.* Cum itaque manifesta res sit, divinis etiam in Scripturis prædicata, mundum in duas dividi partes, quarum alteri Deus et veritas, alteri vero diabolus et mendacia dominantur, non video cur laudatus Leonis sermo, divinis institutionibus refertus, non deberit ad posteros transferri. Christum Dominum quidem dixisse Spiritum veritatis non posse mundum accipere, quia non videt eum, nec scit eum, testis est evangelista Joannes (d). At quis propterea Spiritum sanctum angustis finibus esse restrictum affirmabit? Sublato ergo ejusmodi Beausobrianæ amphibologie ludo, cætera quæ censor objecerat prorsus cadunt; et idcirco ad evertendas alias calumnias contra Augustinum prolatas gradum faciamus. Quæ si brevi a me exponi posse quis arbitraretur, vehementer erraret, cum innumeræ pene sint malignæ interpretationes hinc

serm. 2 de Pentecoste, cap. 6 et seqq.

(d) Apud Joannem xiv, 16 et seqq., legimus: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat in æternum: spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non vidit eum nec scit eum: Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit*. An non homines hujus mundi in duas partes et classes sunt divisi, quarum altera Spiritum sanctum non potest recipere?

(a) Beausobre, part. II Hist. Manichæorum, lib. I, cap. 2, pag. 256, § 3.

(b) S. Leo Magnus, serm. 4 in Epiph., cap. 2 et seqq.

(c) Id nos ipsi ad marginem hujus cap. annotavimus; ut videlicet lector unico intuitu intelligeret quod Manes magister docuerit, quidve Manichæi discipuli Leonis ævo credidissent. Nostri deinde mss. codd. pro voce sancti. aliam Dei habent. Sanctus Leo,

Illineque in toto Beausobriano opere sparsae, quae sanctum episcopum impetunt, et maledictis proscindunt. Neque nostrum consilium est singulas hic persequi, indicare, atque refellere. Nam in immensum fere nostrum opus protraheretur, nec quidquam laboriosius molestiusque assumeremus.

143 10. Paucis itaque aliqua duntaxat ex his primò desinbo, quae habet in sermone præliminari ad alteram suae Historiae partem (a). Itaque de Augustino, verba faciurus, orationem orditur a quibusdam Leonthi Byzantini verbis, scribentis neminem felicius posse Manichaeam describere haeresim, si jampridem non exstiterit professione Manichaeus. Quod dictum optime in Augustinum quadraret, qui ab anno suae aetatis decimo nono, ad vigesimum octavum usque, huc sectae nomen dederat, et errores viriliter contra catholicos pluribus in concertationibus feliciter propugnauit. Sed id eloquentiae et ingenii fervore dandum esse Beausobre ibidem asseverat. Nam Secundinus cum reprehendit non intellexisse Manichaeica mysteria: *Vitus enim mihi es, et pro certo sic est, te nunquam fuisse Manichaeum, nec ejus te potuisse arcana incognita secreti cognoscere, atque sub Manichaei nomine persequi Annibalem atque Mithridatem.* Hocce paradoxum multas pati contradictiones ironice asseverat Beausobre. Primò ab haeretico prolatum est. Secundo; ita ubi quenti obest praedicta mundi opinio, eorum videlicet qui majore scientia et auctoritate pollent. Quid? Augustinus praeter ceteris PP. Latinis doctior animoque perspicacior, Occidentalis Ecclesiae oraculum, novem annorum spatio inter Manichaeos vitam egit, quàm Manichaeorum systema penetraverit? Poteratne Secundinus quid temerarius aut absurdus proferre? Alterotrum itaque (ait) dicendum est: aut Augustinum non satis horum systema intellexisse; aut sanctum Augustinum illum intusse, quod ab aliquibus sine haereseos nota affirmari haud posse arbitrabatur. Ego (subjicit) praeter ceteris plurimum facio hujus Patris excellentes qualitates, non sine admiratione illius ingenium et sapientiam perpendo, illius honore memoriam, et dururum ejus labores existimo; sed optimè logices regulas atque experientia me docuerunt ejus dictis atque testimoniis non esse insistendum. Veteres nunquam infallibilitatem ambire, quàm posteri demùm illis donarunt. Homines fuerunt, ut nos somus. Et paucis interjectis habet: Ego nolo propugnare S. Augustinum Manichaeorum systema intusse, Vel corrupisse, ut victoriam reportaret, id foret laesae fidei reum eum appellare; sed certum est ipsum quibusdam sophismatibus fuisse usum, et sapientius male expressisse illorum religionem. Haec, inquam, et id genus alia probra in Augustinum scripsi, quae singillatim referre nos pudet. Quare ut jam dictis fidem comparare possit apud lectores, exempla et probationes varias adnectit. Quorum primum desumptum est ex his Augustini verbis: *Inimicus quippe qui eundem Salvatorem suorum patrem crucifixisse se speravit, ipse est crucifixus; quo tempore aliud actum est atque aliud votum.* Haec ex Manichaeorum sententia dixisse Augustinum asseverat, et laudat tum epistolam Fundamenti, tum librum de Fide, cap. 28. Quibus verbis et alia addidit: *Conatus est dicere Manichaeus, quia non Christus, sed princeps tenebrarum cum suis sociis omnia ista passus est.* Atque tandem loquens de vegetabilium animabus, quas Manichaei divinitatis partem in se habere credebant, ejus praerogativas in plantis, in fructibus adhuc asservari dicebant, atque solum perire et annihilari cum fructus et vlera ad epulas assumuntur; quæ cum ad carnem comedentis venerint, omnem intelligentiam amittunt, et propterea

A *Magister hominibus missus sit, quia stultia in illa ea facta pars l'ei, et propterea non sit missus melioribus, quia sapientem habent animam.* Haec tria, inquam, exempla, tanquam ab Augustino et Manichaeorum sententia dicta, Beausobre primò obicit, contendens ejusmodi delicta, falso Manichaeis ab ipso orthodoxis, tanquam illis sectae dogmata, fuisse imputata.

11. Non ibo infelias tria haec me offendisse in libro de Fide contra **149** Manichaeos, quem perperam olim Augustinus fuerat adjudicatum. At planè desiderantur in alio libro quem certo Augustinus contra epistolam Fundamenti conscripsit. Non cursum quidem, sed sedulo hoc opus lustravi; nec verbum invenit quod similia redeolet. At quis ignorare potest librum illum de Fide non esse Augustini scriptum? Bellarminus enim, Vandingus et alii, animadvertentes inter illius Opera non esse relatum, nec in Retractionibus, nec in Possidit Indice; conspicientes quæque styli ab Augustiniano esse diversum, atque debiliorem in disputandi ratione, sed auctorem duntaxat Augustinum imitari studuisse, non modo ejus sensus exprimendo, et in eorum ejus verba usurpando, et eo praesertim libro qui de Natura boni contra Manichaeos scriptus est; idcirco postremi S. Augustini Operum editores illud opus Evodio adjudicarunt, et in appendicem octavi tomii rejecerunt. Beausobrianam itaque negligentiam, ne dicam fraudem, satis mirari non possum, quod incerta pro certis et falsa pro veris vendere nitas est (b).

12. At altro deus isthac Augustinum ex Manichaeorum sententia scriptasse, quia forte non absimilia in libro de Natura boni expressit. Quid? Similia dehis excogitavit, confinxit Augustinus, ut hororem in Manichaeos excitaret, ut paulo post subjicit: *Atis in exemplis calumniarum.* Nam Augustinus, facta a Beausobre laudatis, nec falsis insisit principibus, nec ex veris Manichaeorum principibus falsas conclusiones deducit. Iis enim in locis agit Augustinus de turpitudinibus a Manichaeis contra Deum confectis et excogitatis, quas hic recenseri, cum nimis grave sit, praetermittit, nec lectori negotium facessere videar; idque etiam supervacaneum doceam, cum ad ipsius Augustini textus lectionem quisque recurrere possit. Dissimulare tamen non possum Beausobrianam fidentiam, quæ videlicet contendit falso deduci ex Manichaeis principibus. Nam, ait, praefatas turpitudines illi infelices legunt, hoc dicunt, hoc audiunt, hoc credunt, hoc in septimo libro *Thesauri eorum* (sic enim appellat scripturam quamdam Manichaei, ubi ista blasphemiae conscriptae sunt) ita possum est: *tunc beatus ille pater, etc.* Nihil ergo ex suo ingenio addidit Augustinus, qui ad verba ipsorum Manichaeorum provocat, eademque exscribit, et in suo opere transtulit, ut videre est in toto illo cap. a Beausobre laudato. Praeterea si malo dolo id fecisset Augustinus, creditne Beausobre quod Faustus, Felix, Fortunatus, Adimantus, Secundinus, et quotquot ex Manichaeica sobole suis scriptis exagitavit, siluissent, quin eum accusassent tanquam mendacem et impostorem? At non siluisse Secundinum probant illius verba paulo ante laudata, quibus S. episcopum exagitat, quod Manichaeica non intellexerit mysteria, et sub Manichaei nomine persequi Annibalem et Mithridatem. Fateor quidem Secundinum in haec verba erupisse. Sed dicat Beausobre an ipsi fides debeat adhiberi, si adhibeamus fidem Secundino, qui Augustinum corripit, quod istius scripta nimis perluceant eloquentia: *Hanc (subjicit) si voluisses veritati concordare, magnum utique nobis existisset ornamentum.* Noli, rogo, contra tuam venire naturam, noli esse erroris lancea, quia latus percussit Sacerdotis (c). Quid igitur

(a) Beausobre, serm. prælimin. ad alteram Hist. partem, pag. 228. Secundinus apud Augustin.

(b) Consule praemonitionem PP. cong. S. Mauri ad lib. de Fide contra Manichaeos, qui in append. Operum S. Augustini. tom. VIII. relectus est, pag. 25;

lib. de Natura boni, 44; contra Faustum lib. ix, 6; contra Felicem lib. ii.

(c) Epist. Secundini ad S. August., tom. VIII ejus Operum, pag. 270; lib. S. August. contra Secundinum, ibid. l. xxi. pag. 352.

hic vellicat et contemnit Secundinus, nisi summam S. Patris eloquentiam, quam si concordare voluisset cum Manichæis principis, quæ sancta et vera esse hæreticus contemnebat, nostræ vero fidei dogmata falsitati obnoxia esse effluerebat, *magnum ornamentum illis exstitisset*. Sed permittamus Secundinum dixisse Augustinum Manichæorum mysteriorum ignarum. Rogo tamen: **150** cui fides adhibenda est? Hæretico homini, qui, cum malam causam haberet, undequaque subsidia quærit, ut illam apparenter saltem taceatur; et ne cadat, ad mendacia, ad exaggerationes, ad dolos audacter provocat, sancti episcopi famam, et nomen probis etiam proscribendo; vel ipsi Augustino, qui, vix accepta hujus hæretici epistola, calumiam arripuit, atque omnia objecta ab adversario proposita refellit? Si Manichæorum mysteriorum fuisset ignarus, accusationem dissimulasset. At non dissimulavit, sed Manichæi sectam et dogmata ex argumentis ab ipso Secundino prolatis, abundantius rejecit; ita ut hæreticus homo valde turpiterque confusus obmutuerit, et quoadusque vixit nunquam S. Augustinum probis impetere vel calumniari ausus fuit. Totum ergo Beausobrianum artificium ruit, et Augustinus optime Manichæorum systema intellexit; nec in minima re illum mutavit aut corrupit.

12. Jam vero Beausobre ad alia gradum faciens in Augustinum stolidè quasi invehitur, eam instituendo questionem, quare videlicet S. doctor annorum novem spatio Manichæicæ sectæ, tantas abominaciones docenti, nomen dederit? quare ipse easdem contra catholicos audacter propugnaverit? Non respondet, quæro (ait), se in ordine auditorum, minime electorum exstitisse, idcirco similes ignorasse blasphemias. Nam ipsemet asseverat eas contineri in septimo libro *Thesauri* Manichæorum, quem librum omnes sectatores manibus terunt. Atque provocat ad illa verba ex libro de *Natura boni* desumpta (a), quæ ipsi paulo ante laudavimus. Augustinus ergo eas blasphemias ignorabat quando erat Manichæus. Vel si haud eas ignorabat, mirari subit quod diu in ea secta permanserit. Hæc et alia similia Beausobre congerit, ut ostendat Manichæorum systema et dogmata horribiliter fuisse mutata, atque pravis interpretationibus corrupta. Quod ut magis persuadeat, ad duas illas provocat disputationes, quas cum Felice et Fortunato presbyteris habuit Augustinus. Felicem, hominem prorsus ignarum fuisse ait. Sed Fortunatus Felice doctior, lucem aliquod exhibet ad intelligendam illius sectæ doctrinam. Verumtamen de duabus hisce disputationibus in præsens agere nostrum non est, cum jam satis verba de hisdem fecerimus, omnia Augustini contra Manichæos scripta, congressiones et gesta recensendo. Propterea de presenti tabula remoto calamo, quando Manichæi Romam venerint diligentius inquirere deliberavimus.

151 CAPUT VIII.

A quo Christi anno repetendus sit Manichæorum in Urbem adventus. Falsum ea de re Paschasii Quesnelli judicium.

1. Reversuri itaque unde nostra oratio digressa est, imprimis vix licet dubitare S. Leonem tertio jam sui pontificatus anno inebente summa apostolica mœnura in Manichæos non exercuisse, cum in eisdem publice animadverit. Id minime inficiatur Quesnellus, qui tamen pro suo ingento Leonis agendi rationem describit, parum nihilominus sollicitus de his quæ Romæ ab istius prædecessoribus contra eosdem Manichæos diu jam gesta fuerant. Ait igitur Manichæos Romam adventasse rebus in Africa profligatis, deus atque a Vandalo provincia. Porro clades illa a Van-

alis Africa illata, si Prospero, Victori atque Prospero fidem adhibemus, contigit anno Domini 417, quando Geisericus cum viginti milia Vandilorum, et Alanorum maria transfretavit; eamque pœlissim sibi subiecit. Ex qua rerum circumstantia horum in Urbem adventus revocari deberet ad tempora dumtaxat Cœlestini, aut Xisti pontificum Romanorum. Ac proinde concluderet hæc alia Quesnelli conjectura: *Hæreticorum hæc colluctes diu fati sub lœva piorum hominum, qui impietatem vultu vitæque devotiore dissimulabant* (b). At Quesnellus in male suscepta causa cedere cogitur, si animadverit jam antea diu Manichæos in Urbem fuisse inventos, et tum omnium pontificum, tum imperatorum decretis exilio affectos. De Siricio namque, qui ad pontificatum fuit assumptus anno 384, legitur: *Ille invenit Manichæos, quos in exilio deportavit, et hoc constituit, ut non participarent cum fidelibus commanentibus, quia ore polluto non fieret sanctum corpus Dominicum vœcare*. His tamen salutaris penitentiae reconciliacionem penitus non interdixit, dummodo sincere ad Ecclesiæ sinum revertentes, vellicos eorum vite dies in monasteriis relegati, jejuniis, orationibus, ceterisque corporis afflictationibus tacerent, ut probati sub omni examinatione usque ad ultimum diem transire sui, et ob humanitatem, Ecclesiæ viamque eis largiretur.

2. Citra ergo omnem dubitationis aleam positum esse arbitramur S. Siricium in pestiferam horum hominum sectam anno quarto aut quinto sui pontificatus animadvertisse. Id sane non obscure intelligitur, tum ex Theodosii senioris novella anno 388 exarata, cum ex rescripto Ambrosii episcopi Mediolanensis, Sabini, Bassiani, cæterorumque illius provincie episcoporum, dato ad eundem pontificem anno 390, postquam in Joviniani causa convenerant. Hæc autem inter cætera asserunt: *Manichæus est qui abnegat veritatem, qui carnem Christi negat; et ideo non est remissio peccatorum, sed impietas Manichæorum, quam clementissimus exsecratus est imperator, et omnes qui istos viderunt, quasi quædam contagia refugerunt*. E Mediolano quoque pulsis fuisse Manichæos Siricii tempore, favente etiam lege lata ab imperatore Theodosio seniore, statim subieciunt: *Sicut testes sunt fratres et compresbyteri nostri Crescens, Leopoldus et Alexander, sancto ferocens Spiritu, qui eos omnium execratione damnatos ex Urbe quasi profluos repulerunt* (c). Tres autem istos presbyteros, quos Mediolanenses Patres testes appellant, cum suis litteris Mediolanum miserat **152** Siricius, ubi apostolica sedis legatione fungentes ex illa urbe pepulerunt Manichæos, ut intelligimus etiam ex hujus pontificis epistola ad Mediolanensem Ecclesiam. Laudati tandem Ecclesiæ Mediolanensis Patres cum idem claudunt rescriptum, declarant Romani pontificis iudicium adamussim esse prosecutos, adeo ut vel aliquid ei addere aut detrachere minime ausi fuerint. Quod sane evincit Romanorum pontificem auctoritatem, et irreformabile quoddam iudicio hæreses omnes fuisse damnatas, ut nos ipsi in præcedentibus capitulis demonstravimus. Itaque, aint, Jovinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Plotinum, Genialem, Martinianum, Januarium et Ingeniosum, quos sanctitas tua damnavit, scias apud nos quoque secundum iudicium tuum esse damnatos. Nunc igitur manifeste liquet Manichæos jam Romæ atque in aliis Italiae urbibus latebris sibi quæsisse, saltem quadragesimo anno ante Africæ vastationem a Vandilis illam. Jam enim undequaque pestifera illa soboles imperiali ac sacerdotali pena plectebatur anno 390, quando videlicet Mediolanenses Patres ejusmodi rescriptum dederunt (d). Nobis omnino suffragatur Gothofredus in annotatione ad cod. Theod. qui ex laudatis verbis colligit Siricium

(a) Lib. de *Natura boni* cap. 44.

(b) Quesnellus tom. II, dissert. de Vita et Rebus a Leone gestis. Vide quæ jam diximus in præcedentibus capitulis 4, 5, 6.

(c) Hoc rescriptum existit tom. II Conc., p. 1220.

(d) Epist. 2 Siricii ad Eccl. Mediol. Existit tom. II Conc., pag. 1218.

papam Theodosianam in Manichæos legis suasorem procul dubio existisse.

3. Neque nos tamen inficiamus eam hæreticorum colluviem ex Africa aut aliis transmarinis partibus projectam Urbem aliasque Italice civitates inhabitasse. Id facile colligi potest ex Vita Anastasii papæ I, qui mortuo Siricio, ad pontificatum evectus, decreta edidit: nulla ratione transmarinum hominem in clericatus honorem suscipi, nisi quodque episcoporum designaret chirographos, quia et eodem tempore Manichæi inventi sunt in urbe Roma. At Anastasius Petri thronum ascendit anno Christi 548, hoc est 29 annis antequam Vandalus cum suis copiis maria transmitteret. Igitur Manichæorum ad Urbem commigratio ex Africæ rebus a Vandalis profligatis minime est repetenda. Quamvis re ipsa non eamus inficias post Africæ vastationem crebrioribus factos fuisse in Urbe Manichæos, in qua jam pridem hujus improbe sectæ homines inter latebras sibi præsidium paraverant. Id sonant ea Leonis verba sermone 15, c. 5: *Hos itaque homines per omnia execrabiles atque pestiferos, quos aliarum regionum perturbatio nobis intulit crebriores ab amicitia vestra penitus abdicate* (a). Ad hunc locum cum animadvertere neglexerit Quesnellus, turpiter lapsus est. Verum Quesnelli lapsus missum faciamus, ne nimium in eos invehi velle videamur, qui jam vivo olim, et nunc demortuo Quesnello, ita ejus dictis et sententiis subscripserunt, ut eum, si non in dogmaticis, saltem in historicis, et antiquæ disciplinæ rebus non adeo illum deceptum, et pluris habendum esse crederent. Nos interim ejusdem vestigia conculcantes, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus, hoc unum omnibus persuasum esse volumus, Manichæorum sobolis in Urbem adventum quadragesimo saltem anno antequam Africa Vandalorum copiis occuparetur contigisse.

4. Ejusmodi ergo solidissimis jactis fundamentis, nos arbitramur, usque ad Leonis pontificatum Manichæos in Italice regionibus delituisse. Nec propterea Romanam urbem ab hac labe fuisse penitus purgatam, quamvis civilis et ecclesiastica lege jam autem cautum fuisset ejusmodi homines exsiliu pœna extra Italice oras esse amandandos, et poenitentes monasteriis intercludendos. Sed illi porro versuti homines post latas in eos leges, minime superstitionis sacrilegos errores palam profiteri audebant; sed tanta simulatione in omnibus utebantur, ut ad magis legendam infidelitatem suam cum catholicis, divinis non desinerent interesse mysteriis, ne aut sæculi aut Ecclesiæ ministris eorum superstitio et damnata religio redderetur

153 suspecta? Illud præterea accedit, non nisi addita secretioraque loca frequentare consuevisse, præsertim cum sacrilegos celebrabant conventus. Quorum aditus et accessus iis dumtaxat patebant, qui primum in obsecris sceleratisque ritibus instructi, et a carnalibus illecebris allecti, nefariam hæresim sub jurejurando tueri profitebantur. Quid ergo mirum quod tali studio usi, tantaque adhibita diligentia diu latere potuerint? Ea enim est improborum hominum consuetudo, qui, ut gravissima quæque facinora perpetrare callidiori ratione possint, iudicium potentiam reformidantes, tum dumtaxat, in vnam spem erecti, sibi blandiantur publicas posse evadere pœnas, cum latebras sibi criminum socios asciscunt. Neque tandem cum Manichæa illa soboles Urbem inhabitabat Romanus populus penitus ab omni superstitione expurgatus erat et immunis. Superstities enim adhuc erant plures ethnicorum Judæorumque reliquæ, cum videlicet publicis darent operam spectaculis, lupercaleum nimirum, circensium, Bacchanaliorum, Augustalium Saturnaliorumque ludorum, ut luculentissime cum Hormisdæ papæ epistolæ, tum nostri Leonis sermones testantur. Quare cum Manichæorum hæresis multos errores ethnicorum ac Judæorum

A signentis, ritibus et impudiciis affines prosteretur, ut jam vidimus, facile intra illius urbis septa diu etiam latere poterat, cum non in omnibus civibus par esset pietas, fides atque religio. Quod cum compertum Leo habuerit, palam populum alloquens, hæc non di-simulavit. Sed cum in cunctis perversitatibus (diabolus) multiformem teneat principatum, arcem tamen sibi in Manichæorum struxit insaniam, et latissimam in eis aulam, in qua se exultantius factaret, invenit; ubi non unius pravitatis speciem, sed omnium simul errorum impietatumque mixturam generaliter possideret. Deinde magis ad nostram rem hæc subijcit: Quod enim in paganis profanum, quod in Judæis carnalibus cæcum, quod in secretis magicæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum est, hoc in istos quasi in sentinam quamdam cum omnium sordium concretione confluit (b).

4. Ne igitur S. pontifex se falli sinneret ficta virtutis imagine et fallaci pietatis umbra; ne Romanorum pontificum prædecessorum canones et imperatorum lœces frustarentur; neve tandem quidquam de sancto sibi commissio grege periret, nihil eorum prætermisit quæ horum hæreticorum instituta, viam corruptam et latebrosa loca ab iisdem inhabitata detegeret. Quare ut gravissimo huic malo, veluti cancro occulte serpenti, multosque labefactanti, et medellam adhiberet, et pararet exitium, prius in templis, quando frequentior erat populus, publice contra eam diaboli sectam declamare cœpit, ostendens turpissimum fore quod filii, quorum progenitores Evangelium crucis Christi ab ipso beatissimorum apostolorum Petri et Pauli ore (c) didicerunt, a tam nefariis erroribus se sinnerent corrumpi. Utrumque autem mirifice est assecutus. Nam cum perpetuo inter sacra contra ejusmodi labem declamaret, generalem in eosdem hæreticos inquisitionem instituit, alii qui infirmitate aut ignorantia seducti in tam superstitiosa crimina prolapsi erant, propriis culpis mederi cupientes, maximo animi mœnore et cordis ejulatu patrata crimina sincere exsecrati sunt. Alii vero, qui pertinaci voluntate carnis illecebri, cæterisque superstitionibus indulgentes hæresim defendebant, corporalibus spiritualibusque pœnis mulcati, non dumtaxat vagi et prolugi errantes, omni jure atque honore privati, hinc atque illinc abire cogebantur, sed etiam ab Ecclesiæ proscripti, tum ab omnibus reipublicæ rectoribus et magistratibus abominati et exacti cum essent, tandem extra Italicæ oras præsidium sibi quaesiverunt. Sic itaque catholicorum Italicæ urbibus expurgatis, nos Siricio 154 atque Leoni debemus gratulari. Eo præsertim quod in hac sanctorum pontificum agendi ratione formam ecclesiasticæ inquisitionis contra hæreticorum pravitatem constitutam atque firmatam fuisse deprehendamus, ut mox ex sequentibus patebit.

CAPUT IX.

Romana sancti Leonis Magni in Manichæos inquisitio. De cujus judicii forma quinque potissimum tum ex ejusdem S. P. scriptis, tum ex Rom. imperatorum legibus annotantur et expenduntur.

1. Jam animo concipio nimis ingrata aut saltem parum jucunda sciolis (ne quidquam de læsæ fidei viris) esse futura quæ nunc dicere aggredior. Quibus, cum nunquam veterum sanctorum Patrum volumina pervolverint, nec ecclesiasticarum rerum historiam, nisi ex corruptis et depravatis fontibus hauserint aut prælibaverint, nos nugari aut comminisci videbimur. Quemadmodum olim de hujusmodi Leonis inquisitione, in privatis litterariæ antiquæ rei colloquiis verba facere aggrediens, quidam homines, qui tum nondum perfecte S. pontificis scripta lustrarunt, de me judicarunt, contententes nunquam quam par est ex dubiis et incertis conjecturis apologeticæ sedis

(a) S. Leo Magnus, serm. 15, c. 5.

(b) Sermon. 8 de Collectis et Eleemosynis, cap. 4.

(c) S. Leo Magnus, serm. 15, cap. 5, et sermones in octava Apostolorum

jura et judiciorum ecclesiasticorum œconomiam esse repetenda. Qui ergo meis dictis repugnabant, secum potius reputabant, non ex Leone, sed ex recentioribus sæculis illam judicii formam illudque inquisitionis nomen in Ecclesiæ judiciis traxisse originem. Tum sane mihi proposueram ea de re longam satis contexere dissertationem, hancque non ex aliis quam ex sanciti pontificis Operibus deductam. Atque item in ea probare antiquam Ecclesiæ disciplinam, et S. Leonis potissimum agendi rationem, in perquirendis et dammandis hæreticis Manichæis. Re tamen maturius perpensa, causæ hujus pertractationem huic loci differendam opportunius existimaui, et propterea quinque subijcere cogor.

2. Primum *inquisitionis* vocabulum jam Leonis ævo fuisse usurpatum ad innuendam eam judicii formam quam tum Romana Ecclesia prosequabatur in perquirendis indiscriminatum cujuscumque ordinis et gradus Christianis hæretica labe infectis;

Secundum, de hæresi suspectos atque comprehensos coram Ecclesiæ judicibus se sistere debuisse, ut causam dicerent, et sententiam subirent;

Tertium, ab ipsis reis coram sacerdotibus adductis consuetum fuisse, cum criminum confessionem, tum eorumdem detestationem extorqueri;

Quartum, cujuscumque ordinis et conditionis Christianos tunc etiam quodam sacramento obstrictos fuisse de hæresi suspectos ad Ecclesiarum suarum seu parœciarum presbyteros deferre, vel, ut aiunt, *denuntiare*;

Quintum tandem, hæresibus inquinatis, non ecclesiasticarum dumtaxat censurarum vinculis constrangebantur, verum etiam si non satis poenarum exhaustum foret, sæculari potestati, quam sibi in subsidium Ecclesiæ advocabat, aliis atque aliis suppliciis affecti tradebantur. Quinque autem hæc ita ex solo Leone perspicua et explorata facere conabimur, ut deinceps labia dolosa mendacium obloquentia obmutescant.

Primum itaque quod hic probandum assumimus potissimum colligitur ex sermone decimo quinto (a), in quo cum de jejunio decimi mensis, tum 155 etiam de elemosynis S. pontifex agit. Paulo enim ante, præsentibus sacerdotibus et clericis, una cum amplissimo Urbis senatu aliisque nobilibus viris, in quosdam Manichæa labe inquinatos animadverterat. Quare ad innuendam eam judicii formam quam pastoralis ejus vigilantia servaverat, vel in investigandis et detegendis hisce improbis hominibus, vel in ipsis evulgandis et coercendis, non alio est usus vocabulo quam *inquisitionis*. Capite igitur quarto, locutus de obsecris et nefandis eorum sacrificiis et solemnitatibus, hæc habet : *De sacris tamen eorum, quæ apud illos tam obscena sunt quàm nefanda, quod inquisitioni nostræ Dominus manifestare voluit non tacemus*. Exponit deinde quemadmodum qui ad judicium fuerant perducti impia dogmata et execrabilia crimina patefecerint. Quæ quidem non sine maximo animi horrore ab iis qui ejusmodi confessioni aderant potuerunt audiri. Quia tandem S. Leo, divina virtute præditus, et revelatione præmonitus, prænoverat unam dumtaxat partem noxiorum hominum in Urbe latentium in eo solemnissimisque conventu fuisse coercitam et evulgatam; propterea antequam ejusmodi clauderet hominiam, nequaquam a conatu desistere statuit. Immo in eadem inquisitione se perseveraturum esse pollicetur, quoad tota Urbs ab hujusmodi contagione penitus expiaretur, id maxime exigente diligentiori sui supremi apostolatus cautione : *Ideoque enim misericors Deus quamdam nobis partem prodidit hominum noxiorum, ut, manifestato periculo, excitaretur diligentia cautio. Non sufficit quod actum est, sed eadem inquisitio perseveret : quæ hoc, auxiliante Deo, consequitur, ut non solum qui recti sunt*

A incolumes perseverent, sed etiam multi, qui diabólica seductione decepti sunt, ab errore revocentur (b).

Divino itaque spiritu illustratus, maximo animi vigore mentisque firmitate, quibus in divinis sacrisque rebus gerendis et moderandis noster Leo pollebat, optime prænoxit nihil Ecclesiæ Dei utilis, nihil sanctius et felicius Christianæ professioni posse desiderari ea agendi œconomia qua utebatur. Ex ea porro fidei et morum integritas defenditur atque servatur, Dei cultus et honor augentur, et Ecclesia ipsa immunis custoditur a tot tantisque vitiorum maculis, quibus diabolica contagione posset labefactari. Contra vero, si qui in Ecclesia reperiantur aut hæresibus imbuti, aut pravorum criminum sorde vitiiati, hi vel facile ad rectam veritatis semitam redire possunt, si poenitentes fieri incipiant; sin autem contumaci obstinatione in erroribus perstent, ecclesiastici censuris perstricti, a totius Ecclesiæ communione abscessi removeantur. Quam quidem agendi rationem, cum civiliū rerum administrationi atque regimini principes sæculi et magistratus optime noscerent accommodatam, jam quidem illud nomen usurparunt ad indicandam eam judiciorum formam qua in læsæ majestatis reos animadverteri solet. Sed ad aliam jam gradum faciamus.

3. Perspicuum præterea illud est, quod secundo loco proposuimus, Manichæos videlicet e latebris prodeuntes Leonis pontificis jussu in jus accitos fuisse, hosque coram episcoporum, presbyterorum aliorumque piorum hominum cœtu veluti læsæ fidei reos stetisse, ut Ecclesiæ judicium subirent. Ex quo aliisque similibus gestis etiam apud Carthaginem aliasque Africæ Ecclesias (c) Augustini ævo a Manichæis vexatas, optime intelligimus criminosos Christianos cujuscumque sint ordinis et gradus, conditionis et sexus, publicis quoque sacrorum pastorum judiciis subesse debere; et in iis causis potissimum in quibus fidei integritati et veritati prospiciat. Quare facile refellitur illorum perniciosa opinio, qui in arctum ecclesiasticam jurisdictionem compellere volentes, eam vix extendi posse contendunt ad illos homines dumtaxat qui per clericales ordines altaris ministerio sunt mancipati. Hos (aiunt) possunt sacri pastores, præsertim in 156 conciliis congregati e propriis gradibus dejicere, eos ecclesiarum beneficiis, titulis atque præbendis privare, atque tandem intra monasteriorum claustra vel in arctissimos carceres relegare, conijcere atque constringere. Contra vero laici (aiunt), extra sacram hierarchiam degentes, ejusmodi inquisitionum, investigationum judiciis subesse non debent. Habent isti (subjungit) suos magistratus et judices, a quibus in jus vocari possunt, atque ad eos potissimum spectat de civium vita, moribus et institutis inquirere. Tandem si Ecclesiarum præsules quid in laicos possent, id dumtaxat iis in rebus contingeret quæ ad sacre communionis participationem, ad sacramentorum administrationem, vel ad divinorum mysteriorum celebrationem referuntur, quibus laici iusta ac rationabili de causa possunt privari, et a sacris cœtibus arceri. Ita re ipsa idiote et depravata conscientia homines catholicæ legis fundamenta evertere conari possent. Nec enim ipsis fidei lumen inest, quo intelligant Ecclesiam sibi jure nataam esse in quotquot, abrenuntiatis primum omnibus sæculi impietatibus, se Christo dederunt; quando videlicet, solemnioribus ritibus, in præcipuum catholicæ religionis sacramentum jurarunt toto vitæ cursu catholicam religionem profiteri, et Ecclesiæ obedire. Quid ergo dicendum? Si re ipsa, violata postmodum fide, divinis sacrisque rebus possent abuti, et quasi sanctissimæ hujus matris corpus et viscera dilaniare, ut si hæc in laicos homines nulla polleret jurisdictione ad impietatem coercendam, quis umquam scissuras per hæreses factas repararet? quis aream purgaret?

(a) S. Leo Magnus, serm. 45 cap. 4.

(b) Leo M., serm. sup. laudato, cap. 6.

(c) Augustinus, lib. de Hæresibus, cap. 46. Possidius, in Augustini Vita.

quis tandem gravioribus morbis posset occurrere, hisdemque mederi, ne, percrebrescente malorum opinionum acbie, tota Christianorum universitas erroribus labefacta ad exitum perduceretur? Principes id forte poterunt, et saeculi magistratus, quod Ecclesiam agere posse indicantur? Apage signum! Vacant isti civilis temporalium rerum administrationi; vigilant ne, fractis naturae et principatum foribus, maximo cum iustitiae detrimento republicae susque deque ab iis vertantur, qui propter facinora et sibi, et publicis rebus, et communi tranquillitati perturbationem, vim et injuriam inferre audacius non reformidant. Non tamen propria saeculi principes sine divinae legis contemptu, et sacrilegio, ecclesiasticis et spiritualibus rebus se possunt miscere, nisi cum, ad vindicanda religionis iura, sacerdotes ipsi praedium et opem exposcant. Id passim Scripturae, id Patrum monumenta, id denique antiquorum regum et imperatorum epistulae et leges testantur. Quae omnia in medium maxime afferre nostri instituti ratio minime palitat. Ne ex facto ad jus transeuntes extra Leoniorum Operum scripta vagari videamur. Cui tamen, ut si fidem accrescere vellemus, vel ad Siricii papae decreta in praecedenti capite laudata, vel ad similem agendi rationem ab Africa episcopis, Augustini et Possidii tempore servatam, provocaremus; quando videlicet, *Urao tribuno, qui tunc domui regiae praerat*, apud Carthaginem Manichaei reperti ad Ecclesiae tribunal perducuntur, quos inter puella Margaritae nomine, quae cum esset annorum nondum duodecim propter scelus mysterium se dicebat esse vitiatam, et alia Eusebia nuncupata, veluti sanctimonialis habitus, quae et simile vitium ob turpissimum saeculus passa fuerat (a). Haec, inquam, et id genus alia nostris dictis fidem accrescerent. Sed cum de Romana in Manichaeos inquisitione agamus, nostri propositi ratio postulat ut ad S. Leonem redeamus.

4. Leo itaque, ad vindicandam sibi fidem, nec ulla fraude fuisse prorsus deceptum, aut praecipitanter processisse in detegendis evulgandisque Manichaeorum impietatibus, ac nequaquam dubie summa et incertis opinionibus credidisse palam testatus est. Propterea subiungit: *Residentibus itaque mecum episcopis et praebiteris, ac in eisdem concessum Christianis 137 viris, ac nobilibus congregatis, electos et electas eorum iussimus praesentari*. In vinculis ergo, aut saltem sub custodia, detinebantur, quos sanctus pontifex iussit eorum tam frequentius amplissimoque conventu se persistere. Etenim si nondum comprehensi ac suae prorsus libertatis compotes fuissent, quis non videt eos, arrepta statim fuga, dedecoris confusionem infamiaeque turpitudinem evadere conatos fuisse? Cum praesertim hoc omnibus omaino cujuscumque ordinis et conditionis hominibus a natura ipsa datum sit, ut praesentiam iudicis, rigorem sententiae, atque suppliciorum gravitatem quam maxime perhorrescant. Quod si Leo ipse viros et mulieres coram se adductos electos et electas appellat, his vocibus indicare voluit criminosos non in inferiori illius sectae gradu constituisse, sed principem sibi vindicasse locum; quos inter ille maxime caeteris eminebat, qui ut altis praesent, profanis ritibus et diabolicis superstitionibus, eum veluti episcopum renuntiaverant. Aderant enim (subiecit Leo) omnes personae, per quas infandum facinus fuerat perpetratum. Puella scilicet, ut multum decessis, et duae mulieres, quae ipsam nutrierant et huic scelere praeparaverant. Praesto erat etiam adolescentulus vitiorum puella, et episcopus ipsorum detestandi criminis ordinator. Constat Augustinus libro de Haeresibus, scribens ad Carthaginensem diaconum Quotvultdeum: *Racanti tempore nonnulli eorum reperti et ad Ecclesiam*

A *aucti, sicut gesta episcopalia, quae nobis misistis, ostendunt* (b).

Sistant ergo hic paulisper mecum volo quicumque (nescio cur) ita ingenio animoque affecti sunt, ut sacrae inquisitionis nomen et munera exhorreant, quippe huic iudicandi rationi audacius detrahant. Animadvertant, quæso, an mulieres, an viri illi, de quibus agit Leo, olim per clericales ordines altaris ministris potuerint mancipari? Dicant cur sacer ille coetus totum in incontinentes et in incestuosos, tam in lenones et corruptos mulieres, impudicitias religionis rebus miscentes, animadvertit? Si in ius id factum esse suspicemur, cur a Romani populi senatu, cur a Romana plebe, cur tandem per imperatorem non fuit reclamatum? Iure ergo divini Ecclesiae pastores, quarto et quinto jam saeculis eversis, indiscriminatum super omnes baptizatos ulciscendi potestatem exercebant, ut eorum cohoberent audaciam, qui a pietate erga verum Deum delecerant?

5. Verum cum res tam manifestis exemplis argumentisque eluceat, non est cur in ea amplius immoremur. Duo vero illa, magna monumentorum copia et rationum pondere hactenus discussa, tertium excipit, sincerissima varietatis luce undequaque radians, et quo prius rerum gestarum ordinem patefacientes, tum publice factam a Manichaeis criminum confessionem cognoscentes, nullus amplius dubitandi superavit locus illius Ecclesiasticae disciplinae de qua agimus in praesentia. Quandoquidem non ex solis iudiciis in medium dimittat adductis, vel ex gravissimis eorum testimoniis questio habita est; sed, verum longa discussione praemissa, rei coram coetu sistentes se, interrogabantur et respondebant, et notarii ipsi ad hoc vocati acta excipiebant, ita ut summa diligentia omnia dogmata, omnia mendacia et turpitudines, omnia denique illius sectae infanda sacramenta, mysteria et solemnitates reipsa investigata fuerint, et nihil minus credulis, nihil obstrictioribus relinqueretur ambiguum. Quantum autem ejusmodi Acta contra nostrae hujus tempestatis minus credulos vel obstrictiores valere possint, neminem praestis latere arbitror.

Quandoquidem Manichaeorum crimina non in secreta quædam et arcana confessione, quam sacramentalem appellamus, reserata fuerunt; sed in externo solemnique iudiciorum foro totus ille coetus exoptet, et ab ecclesiasticis scribes in tabulas aërata (ut ante in Ecclesia Carthaginensi 138 factum fuerat), quae tandem ad posterorum memoriam in Romanae Ecclesiae archivis reponi et custodiri S. Leo mandavit, sicut ipse non semel, et iterum, sed tertio saltem in suis scriptis testatus est. Sermonem itaque pluries laudato dicitur (c): *Quoniam par fuit horum, et una confessio, et patefactum fuit execratum, quod aures nostrae vix ferre potuerunt. De quo ne aperiri loquentes castos offendamus auditus, gestorum documenta sufficimus: quibus plenissime docetur nullam in hac secta pudicitiam, nullam honestatem, nullam penitus reperiri castitatem, in qua lex est mendaciam, diabolus religio, sacrificium turpitudinis. Summatim hic et veluti in compendio quae in Actorum monumentis continebantur S. pontifex annuntiat. Sed serm. 4 de Epiphania cap. 5, recensitis primum multis Manichaeorum dogmatibus, iterum subiecit: Proinde universae Ecclesiae quod multa ipsorum (Manichaeorum videlicet), domino miserante, detecti sunt, et in quibus sacrilegiis viverent eorumdem confessione patefactum est. Et rursus sermone 4 de Nativitate, cap. 4, scribit: Qui praeter omnia diaboli probra commenti, in ipso principio observantiae suae festo, sicut proxima eorum confessione patefactum est, ut animi ita et corporis pollutione letentur. Et in secundo de Pentecoste, explicato SS. Trinitatis myste-*

(a) De hac Africae inquisitione in Manichaeos facta videtur quae scripsimus cap. 5 et 6 hujus lib. pag. 136 et seq.

(b) Consule etiam August. lib. de Haeresibus. et

ejus epistolam ad Quotvultdeum.

(c) Sermon. 4 de Jejunio decimi mensis et de Eleemosynis. Sermon. 2 de Pentecoste capite 4 et 6.

rio, et Spiritus sancti missione, exagitat cap. 2, ut jam diximus, Manichæos asserentes divinum illum Spiritum in Manichæo magistro suo apparuisse, promissumque a Domino Paracletum non prius venisse quam hic infelicium deceptor oriretur, in quo ita Spiritus sanctus manserit, ut non aliud fuerit Manichæus ipse quam Spiritus, qui per ministerium corporæ vocis et linguæ discipulos suos in omnem induceret veritatem. Hunc dumtaxat Manichæorum errorem tunc agitavit et eripuit. De cæteris autem eloqui S. pontifex prætermisit, veritus ne tam frequenter et solenni conventa piorum fideliū aures offenderet, neve sanctioribus purioribusque Christianis scandali lapidem præpararet, in quem impingerent. Quare illud caput hisce verbis claudit: *Quæ propter verecundiam non sunt nostro sermone promenda, cum jam abundantissime ipsorum sint confessione patefacta.* Fuit itaque tam sollemnis, tam publica ipsorum Manichæorum confessio, et criminum detestatio, ut gestorum fama ad omnium Romanorum aures pervenire debuor. Quamobrem cum hæc omnia in totius Ecclesiæ oculis contigissent, ut scribit Prosper in suo Chronico, nemo sane mentis timere, aut dubitare poterat de illa sanctorum præsulum potestate et jurisdictione, quam consules, quam senatores, quam denique imperatores ipse communi consensione probaverant. Nullum autem huic Leonis agendi rationi repugnasse, aut Manichæis exsilii pœna mulctatis præsidium adhibere tentasse, ut fieri assolet, quando de legitimo iudice dubitatur, jam sufficientissime patefactum est in epistola ad episcopos Italiæ. Ea enim edocemur quemadmodum, Urbe ab ea hæresi perfecte purgata, exemplaria Actorum in quibus Manichæorum criminum confessio et eorumdem execratio fideliter et sincere descripta erant, ad eosdem episcopos transmississet. Siquidem paulo post, cum in suspicionem venisset, ne Manichæi, callida arte, quam adhibere solebant, in aliis quoque atque aliis Italiæ urbibus et locis novos sibi latebras quaererent; idcirco vigilantissimi pastores numeribus fangeus, aliarum Ecclesiarum incolumitati fidei ac morum integritati divinitus prospexit. Quare ne sibi suoque numeri deesse videretur, laudata epistola, omnes Italiæ civitates episcopos præmonuit super iis quæ Romæ jam gesta fuerant, ne ignari, aut saltem nondum perfecte de his rebus instructi, in eorum diocesibus vitiorum semina, quæ hic extincta interfuerant, furim radicibus per novas propagines seminarentur. In consortium (ita 159 epistolam orditur) vos nostræ sollicitudinis, dilectissimi fratres, advocamus. ... et paucis interiectis subdit: *Ne is qui, Domini misericordia revelante, per nostram curam a nostris oculibus morbus abigitur, necdum vobis præmonitis, et adhuc quid agatur ignaris, per vestras se dispergat Ecclesias, et earum iustim cuticulos inveniat latebrarum, ne quod a nobis in Urbe exstinguitur, tenebrosis apud vos radicibus seminetur (a).*

6. At vero quam magna et quam plurima Romanus populus et tota Ecclesia ipsi deberet, facile Italiæ episcopi ex subsequentibus verbis comprehendere poterant, quibus omnino perspicue exponit quid cogitaverit, quid egerit, quidve tandem assecutus fuerit, quando Manichææ sectæ sequaces et doctores in Urbe latentes reperit. *Plurimos (ait) impietatis Manichææ sequaces et doctores in Urbe investigatio nostra reperit, vigilantia divulgan, auctoritas et censura coercuit. Quos potissimum emendare corripimus, ut damnarent Manichæum cum prædicationibus et discipulis suis publica in Ecclesia professione et manus suæ subscriptione*

A compulsum, et ita de voragine impietatis suæ confesos penitentiam concedendo levavimus (b). En ergo in hoc uno multa comprehendente Romana sedis auctoritas, et Leonis divina agendi ratio, qua Manichææ sectæ doctores cum suis discipulis, jam Ecclesiæ mandante, prius detecti, deinde in eorum adducti, et compellerentur publica confessione crimina fateri, eandemque solenni professione retractare; pro quorum firmitate, et necessaria fuit reorum subspectio, et sinceram penitentiam agendæ propositum. Ejusmodi ergo æconomia, divina misericordia revelante, Leo noster usus est, ut de voragine impietatis Manichæos correat et penitentes levaret. Quoniam autem crimina et flagitiosa mysteria in inquisitionis Actis fuerint regeata et constatata, series illa gestorum plenissime edocebat. Quare ipse S. pontifex pro instituendis aliis episcopis, et ut isti rectam regulam haberent quemadmodum in hisce causis se gerere deberent, jussit varia eorumdem Actorum exemplaria exseribi, atque hæc una cum præsentii epistola ad eosdem episcopos transmissit, ut oculos in exarato volumine conficentes, unico quasi intuitu conspicerent quid factum fuerat, quidve in postera in consimilibus causis agere oporteret. Ad magis hanc veritatem roborandum, quid aliud facere possumus, quam S. pontificis verba exseribere? Et omnia (ait) quæ tam in scripturis, quam in oculis traditionibus suis habent profana, vel turpia, ut noster populus quid refugeret, vel vitaret, oculis Christianæ plebis certa manifestatione probavimus, adeo ut ipse qui eorum dicebatur episcopus a nobis totius proderet flagitiosa in suis mysteriis quæ teneret, sicut gestorum vos series potest edocere. Ad instructionem enim vestram etiam ipsa directimus: quibus lectis, omnia quæ a nobis reprehensa sunt nosse poteritis (c).

7. Quartum quod sequitur aliquod auxilium in se habet, ut eo nihil clarius nihilque luculentius ad rem nostram exegitari possit, pro asserenda videlicet illa ecclesiastica lege, qua indiscriminatim omnibus fidelibus indictum fuit ut et hæreticorum vel maxime noxiorum hominum societatem caverent, atque ut eosdem sacris Ecclesiæ pastoribus denuntiarent. Neque vero alia de causa (ut paulo ante vidimus) Leo ipse in sacris conventibus et populi frequentia de eorum dogmatibus occultisque traditionibus, de profanis turpibusque mysteriis loquebatur, nisi ut populus nosset 160 quid fugeret, aut quid vitaret (d). Cujusmodi enim falsi dogmatis notas et indicia catholicis viris nullissime etiam sacri pastores ostendere consueverunt. Ut nimirum qui pura corda in pectore gestabant, abhorrendo a turpi superstitionum aspectu, eas præcaverent, et ne infirmiores radioreque homines, sub falso pietatis colore, ab improbis decepti, in horum clientelam atque consortium venientes, consimili vitiorum labe inquinarentur. Ea quidem sancti pontificis fuit agendi ratio, hic ejus dissendi scopus in sacris hominibus recitandis. Propterea non semel exagitato publice Manichæo, et ejus discipulis, nullo sacramento eorum crimina et errores tegere voluit: sed palam fecit, ut neminem fallerent discretionibus ciborum, sordibus vestium, vultuumque palloribus. Immo expresso mandato cautum voluit nihil cum hujusmodi hominibus commune esse cuiquam Christiano: nulla (ait) cum talibus habeatur societas, nullumque consortium. Tum, reiectis cæteris eorum fallacæ artibus, ita ad rem nostram subiecit: *Hæcenus nocuerunt incautis, hæcenus illuserunt imperitis, post hæc nullius excusabilis erit lapsus; nec jam simplex habendus est, sed valde nequam, atque perversus,*

(a) Epist. ad episcopos Italiæ, octava apud Quesselum, alias 11, cap. 1.

(b) Videsis dicta in præcedenti cap. 7 hujus libri. Contra Beausobriana enim maledicta et probra S. pontificis agendi rationem in Manichæos vindicavimus.

(c) In eadem epistola ad Italiæ episcopos, cap. 4. Hanc enim ad Vatic. mss. antiquissimos codd. casti-

gatam, Deo opitulante, exhibebimus, quorum lectiones in his Exercitationibus nos passim tunc lectorum admonition volumus, ne suspitione ducatur injuria ab aliorum editis abscississe.

(d) Quid deleuit Quesselus, repugnantibus aliorum edit. et Vat. mss. codd., et supra intulit poteritis pro poteritis.

qui deinceps repertus fuerit nefando obstrictus errore. Similia pariter aliis in locis legenda occurrunt, velut in quarto de nativitate Domini, in quarto itidem de Quadragesima. Sed et in quinto de Jejuniis decimi mensis, non semel hic a nobis laudato, in quo, generatim admonitis prius omnibus fidelibus ut Manichæos a sua abdicent amicitia et societate speciatim deinde ad ipsas mulieres conversas toto animi vigore eas admonet se ab eorum notitia et colloquiis abstinere, ne, dum fabulosis narrationibus incautus delectatur auditus, in diaboli laqueos incidatis. Atque tandem ad magis earum fidem firmandam, pudicitiamque munendam, in mentem revocat mulieris primæ lapsum, quæ, diabolicis suggestionibus decepta, perpetuo universum hominis genus a paradisi felicitate deiecit, in quo miserum et luctuoso statu adhuc jaceret, nisi omnipotentis Dei misratio, fractis dæmonis laqueis, et peccati vinculis eum liberasset. Qui (diabolus videlicet) sciens quod primum virum, mulieris ore seduxerit, perque femineam credulitatem omnes homines a paradisi felicitate deiecerit, vestro nunc quoque sexui securitèr insidiatur astutia, ut eas quas sibi potuerit per ministros suæ falsitatis illicere, et fide spoliare et pudore (a).

8. Hic vero, si hujus præcepti æquitas atque iustitia rite reputetur, a quopiam sanæ mentis homine reprehendi aut improbari posse vix adduci possum ut mihi persuadeam. Habet quippe illud ut omnium naturæ et hominum legibus sit valde conforme, quibus velint esse privata auctoritate posse quemquam a patriis ritibus et institutis abscedere, aut novos deos sibi facere et habere aut aliam religionem, et sacra furtim etiam inducere, vel statuere, nisi publicæ auctoritatis suffragio hæc omnia probarentur. Et quidem si unicuique ex propria libidine liceret in iis quæ ad religionem et morum instituta pertinent, novitatibus adherere, cum novatoribus societatem inire, vel in consortium venire, quæ confusio, quæ perturbatio in sacris et humanis rebus non consurgeret? qualis inter cives dissensio? quanta denique varietas in ritibus, in cæremoniis, in sacrificiis? Nonne præterea inter sacerdotes cæterosque altarium ministros gravissima exardescerent jurgia, invidiæ, dissensiones, et perpetua bella? Ut igitur hisce malis occurrerent, senatus et rerumpublicarum magistratus, et sacerdotum collegia, ad publicæ tranquillitatis bonum et incrementum, apud ethnicos etiam decreverunt ne privati hominibus liceret prorsus quidpiam de patriis legibus mutare, nova instituta confingere, diis honores decernere, extraneorum ritus, et mores persequi, in horum clientelam 161 venire, vel istorum conventus frequentare, ne, aborto gravi discrimine inter cives, priora periclitarentur instituta. Ea de re læculentissime disseruerunt sacri profanique scriptores, ut apud Titum Livium et Tertullianum videre est.

Itaque S. nostri pontificis mandatum, potissimum in veteris et novæ legis præceptis fundatum erat, quibus cautum est improborum scelestissimorumque hominum consuetudinem et contubernium fugere, et consortium abdicare, qui execrabili calliditate, non sibi magis depravatis moribus obsumt quam aliis semper studeant nocere. Atque ea potissimum de causa sibi facinororum socios illos quasi semper asciscentes, atque inquirentes, quo incautos, debiliores, simplicioresque esse norunt. Quare S. Leo, universæ Ecclesiæ tranquillitati et bono prospecturus, Manichæos ipsos a catholicorum societate prius voluit rejicere, tum etiam singulis Christi fidelibus præcepit de iisdem inquirere, et sacris presbyteris denuntiare. Nihil profecto exploratus eo apostolico mandato inveniri poterit, hisce verbis expresso: *Illud quoque vos, dilectissimi, obsecrans moneo, ut si cui vestrum innotuerit ubi habitent, ubi doceant, quos frequentent, et in quorum societate requiescant, nostræ sollicitudini fide-*

liter indicetis. Nec ab ejusmodi denuntiationis debito quemquam etiam ex probioribus sanctioribusque viris eximi posse statim patefacit dicens: *Quia parum prodest unicuique quod, protegente Spiritu sancto, ab istis ipse non capitur, si, cum alios capi intelligit, non movetur.* Contra communes hostes pro salute communi una omnium debet esse vigilantia, ne de aliqujus membri vulnere etiam alia possint membra corrumpi. Si vero eos inter aliqui exstitissent qui, de Christiana fide ecclesiasticisque rebus parum solliciti, iis vanis prætextibus adducti, quos mundi honor, fama, bonumque nomen in mentem inserere solent, blanda sibi specie persuadentes hæresi labefactatis legitimis iudicibus non opus esse deferri, vel apud eos postulari; ipsi certe nec propriæ salutis prospicere, aut consulere possent, immo latius sibi viam pararent ad extremam subeundam ultionem. Nimis enim exitiosum ipsis foret istud silentium, quo patenter noxios viros occultari, ne debitas pro criminibus luenter pœnas. Grave facinus est ejusmodi silentium (ait S. P.) in quod extrema die Dominus animadverteret, quamvis cum hæreticis societatem nec habuerint, nec iisdem erroribus fuerint labefactati. Aurea certe sunt S. Leonis verba: *Et qui tales non prodendos putant, in iudicio Christi inveniantur rei de silentio, etiam si non contaminarentur assensu (b).*

8. Sed ad expeditiorem adhuc viam aperiendam, facillimumque modum præscribendum, pro hujusmodi delationibus faciendis, et ut aditum iis præcluderet qui putarent grave, difficillimum periculisque plenum esse coram tanto iudice se sistere ad prodendos de hæresi suspectos, negotium præpositis ecclesiarum Romanæ urbis demandat, ut singuli fideles celerrime et expedite, sine rubore et verecundia, excusso omni timore atque ignominia, hæreticorum nomina mores et domos deferant. Etiam ad hanc eos hortatur industriam, ut Manichæi ubicumque latentes vestris presbyteris publicetis. Magna est enim pietas prodere latebras impiorum, et ipsum in eis cui serviunt diabolum debellare. Sed et hujus pietatis magnitudinem et excellentiam paulo etiam post in fine illius capituli commendat, docens prorsus nefarium esse relinquere latentes et inultos homines, qui novæ et antiquæ legis mysteria refutant, corrumpunt aut negant; apud quos nihil sanctum, nihil integrum, nihil verum. Præterea subjicit: *Cavendi sunt, ne cuiquam noceant; prodendi sunt, ne in aliqua civitatis nostræ parte consistant.* Vobis, dilectissimi, ante tribunal Domini proderit, quod indicimus, quod rogamus. Hic vero cum multa notatu digna 162 sese nobis objiciant, latissimus aperitur campus, in quo et ecclesiasticæ inquisitionis disciplina vindicatur, et præcipua ejus procedendi ratio nitidissime affulget. Primum enim quod spectari potest, nonne illud est, ad quod evertendum fere hæretici omnes nervos et operam impendunt? Cum videlicet contendunt religionis et Ecclesiæ etiam causas ad sæcularis potestatis tribunalia esse deferendas? Nonne illa Manichæorum, de qua agimus, rem divinam et humanam simul respiciebat? Et tamen non ad Romanos consules, non ad plebis tribunos, non ad senatores, non ad ipsos denique imperatores delata est; sed ad presbyteros Ecclesiarum præsidentes, qui per Urbis regiones a pontificibus fuerant constituti, quos nunc parochos appellamus. Alterum est, sanctum pontificem, ad innuendam veram, non precariam quamdam et unbratilem ecclesiasticam jurisdictionem super omnes Romanæ urbis cives, incolasve, gravi hæc plenaque apostolicæ auctoritatis formula uti voluisse: *prodendi sunt, ne in aliqua civitatis nostræ parte consistant.* Nec enim quisquam in solemnibus conventu et populi frequentia suam eam urbem assereret, in qua, vera jurisdictione privatus, vitam dumtaxat ageret, vel a qua duxisset originem. Patriam profecto potius quam suam civitatem duxisset. Atque tandem ut cætera alia missa faciamus, tertium

(a) Serm. 5 de Jejuniis decimi mensis.

(b) Eodem serm. superius laud.

minime dissimulari potest, quo perspicue edocetur religionis reos effici, qui, quovis ducti colore, hujusmodi mandato non obtemperantes, ab ea lege deflecerunt, qua indictum est hæretica labe inquinatos, aut de ea suspectos, ad ecclesiasticum tribunal esse deferendos. Quorum quidem transgressio, cum Dei iram sibi vindicet, minime ultionis pœnas evadet, saltem extrema die cum turpe, immo turpissimum sit pro communi fidei causa, in iis, in quibus possumus, non laborasse, et diabolum cui omnes hæretici serviunt, debellare noluisse.

9. Hisce tamen gestis S. pontifex omnino non acquievit. Sed alio adhuc excoꝑitato consilio per novum indicium Manichæos enuntiavit, quo facilius, et isti deprehenderentur, et catholici ad horum nomina deferenda quasi compellerentur. Noverat sane pestiferam eam sobolem, nescio an ficto pietatis colore, an iniquo dogmate quod profitebantur, omne ex uvivinum, sive merum esset, sive aqua dilutum, exhorere consuevisse, ne prælibarent. Ea forte nequissima persuasione rati, quod draconum feli esset æquiparandum, atque a quodam malorum auctore, quem deum in suis dogmatibus confingebant, fuisse productum. Quamobrem ad tam falsam indignamque persuasionem excutiendam, Leo ea summa prudentia, qua in sacris rebus agendis pollebat, omnibus catholicis eam legem indixit, ut in sacramentorum communione, non dumtaxat eucharistico pane reficerentur, verum etiam, admoto ad calicem ore, redemptionis sanguinem haurirent: ut videlicet, utriusque speciei communione percepta, et pietatis et fidei sincera testimonia palam exhiberent. Quo tandem facto indicio, haud difficile inter ipsa etiam sacra mysteria evulgabat si aliquis Manichæorum impietatis operam daret. Rem autem clarius Leo ipse pandit quam a quopiam possit explicari: *Cumque ad legendam infidelitatem suam nostris audent interesse mysteriis, ita in sacramentorum communione se temperant, ut interdum ne penitus latere non possint, ore indigno Christi corpus accipiant, sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant.* Cur autem id Christi fidelibus patefecerit immediate subdit: *Quod ideo vestræ notum facimus sanctitati, ut vobis hujusmodi homines, et his manifestetur indicium, et quorum deprehensa fuerit sacrilega simulatio, notati et proditi a sanctorum societate pellantur* (a). Quænellus duo illa verba, notati et proditi, in aliorum editionibus et in mss. codd. retenta, a sua eliminavit. Interea vero nemo sibi blandiatur eam Leonis economiam quovomodo favere posse Lutheranis, aliisque Romanam 163 Ecclesiam divexantibus, quod, pro rerum temporumque diversitate, laicos a calicis communione interdixit. Nec enim laici sanguinis perceptione fraudantur etsi sub unica dumtaxat specie communicent, ut luculentissime theologiæ doctores etiam in scholis demonstrant. Quare minime opus est ut horum argumenta, ne putida commenta dicam, excutiamus, cum jam sola scripturarum lectione corruant. Satis ergo superque esse arbitror, quæ a nobis hactenus de omnium fidelium cura, diligentia, in hæreticis deferendis indiscriminatim dicta fuisse.

10. Jam ergo disserere oportet de summa catholicorum principum pietate, quos in Ecclesiæ graviorebus rebus sacri pastores interpellare consueverunt, ut sese vindices earum sanctionum exhiberent quæ ad fidei causas, ad morum disciplinam, ad Ecclesiarum regimen, jura, tranquillitatem atque munimen referuntur. Res profecto clara et omnino expedita est, quam hic ultimo loco exponere reservavimus. Ad quam comprobendam satis quidem esset dumtaxat animum revocare ad divales (ut vocant) imperatorum constitutiones, quæ non nisi efflagitantibus Romanis pontificibus, episcopis et generalibus synodis editæ

A et per omnes catholici orbis oras evulgatæ fuerant, ut hæretici animo obstinatiores etiam gravissimis temporalibus pœnis affligerentur. Vix enim verbis exprimi potest quantum priorum catholicorum principum religio exanderit in eos qui Ecclesiæ pacem et fidem conturbare, evertere et labefactare conabantur. Statim enim ac principes Christo nomen dederunt, manus etiam adiutrices Ecclesiarum rectoribus porrexerunt, horum auctoritati sæculi potentiam conjungentes, vel ut nefarius idolorum cultus undequaque aboleretur, vel ut præcedentium ethnicorum principum decreta, quibus jubebatur Christianos viros veluti mancipia haberi, et ad necem undequaque inquiri, irrita redderentur. Sed præterea tanto odio in hæreticos exarserunt, ut eos omni honore, jure et prærogativa privaverint, regis ærariis eorum bona, sive possessa, sive ex aliorum hæreditate derivata, adjudicant, ab omni hominum consortio abdicaverint, et quandoque etiam in eosdem capitalibus pœnis animadverterint.

B Hæc, inquam, fuit religio Magni Constantini, antequam ab Eusebianis deciperetur, et eam deinde toto animi conatu prosecuti sunt omnes Valentiniani, Gratianus, et Theodosii, Arcadius, Honorius, Leo, alique catholici imperatores, quibus cum perspectum foret omnia imperii jura a Deo optimo maximo derivari, non ex quadam dumtaxat liberali largitate, aut in gratæ voluntatis testimonium erga fidelis negotia, istis semper præsidio fuerunt; sed præterea hæc illorum magis quam civilem rerum administrationem interesse intelligentes, grave nefas reputabant, si debitis et propriis officiis Ecclesiam fraudassent, ejusque incoluntiam aliqua ex parte decissent. Quid enim aliud in imperatorum mentem revocat sanctus Leo scribens ad Theodosium, ad Valentinianum, ad Leonem Augustos, atque ad Pulcheriam quoque Augustam, nisi id de quo agimus? Ab illadem videlicet ea subsidia exposcebat, quæ, pro muneris dignitate, et pro virium suarum potentia, turbatis et afflictis Ecclesiæ rebus impartiri debent. Immo quandoque S. pontifex tanto animi vigore hujusmodi subsidia, tamquam Christi religioni debita, efflagitabat, ut, salvo purpure et imperialis diadematis honore, eosdem nimis insectari videretur; cum videlicet in eorum mentes excitabat et ingerebat graves, horribiles et terroris plenas cogitationes, veluti omnipotentis Dei indignationem incurrendam, imperii fortunam periclitandam, resque omnes temporales, ausquedæque vertendas, si ipsi imperatores potentia qua præditi erant hæreticos aut de hæresi suspectos non comprimerent, et procul a catholicorum societate non amandarent. Quare isti ad divinæ misericordiæ opem facilius obtinendam, neve ab avita majorum pietate et institutis defluerent, 164 omnes sæculi vires, quibus pollebant, ad hæreticorum hominum perniciem et exitium impendebant.

C Nec vero necessum erit ut pro re tam frequenti et usitata ex Theodosiano codice (b) imperatorum leges hic referamus, et eas præsertim quas ad Manichæorum ultionem quinque piissimi principes condiderunt. Sufficiet dumtaxat oculos conjicere in Valentiniani Augusti novellam, quam ipse conscribere fassus est, ne dissimularet nova Manichæorum crimina, nuper Leonis inquisitione detecta, judicioque proscripta. Manichæos loquimur, quos execrabiles et toto orbe pellendos omnium retro principum statuta judicant (c). Hic Valentinianus ad ea alludit statuta quæ ambo Theodosii, Valentinianus senior, Arcadius et Honorius condiderunt, quæ apud Gothofredum jurisconsultum videri possunt. Sed ipse Valentinianus immediate post hæc subijcit: *Nec dissimulationem crimina nuper detecta patiuntur. Quæ enim et quam dictu audituque obscena in judicio beatissimi Leonis pape*

(a) Serm. 41, alias 4, de Quadrages. cap. 3.

(b) Lib. xvi cod. Theodosiani tit. 5, de hæreticis Manichæis et Samaritis.

(c) Tom. VI, pag. 1, lib. xv, in Theodosianum cod., tit. 3, pag. 115.

coram senatu amplissimo manifesta ipsorum confessione patefacta sunt? Adeo ut eorum quoque qui diceretur episcopus, et voce propria proderet, et omnia scelerum suorum secreta praeberet.

¶ Hæc Valentiniæ verba nova testimonia suppediant, ex quibus habemus S. Leonem veri atque legitimi iudicis partes obisse in Manichæorum inquisitione, tum in exposcenda ab iisdem criminum confessione, horumque execratione, ut ipsi tertio loco probavimus. Pergit præterea ipse Valentinianus ostendere ipsius notitiam minime potuisse latere, quæ a Leone solemniter iudicio gesta fuerant. Ac propterea ne ecclesiasticorum iudiciorum vindictis partes negligeret, neve Divinitatis injurias, et ipse inultas relinqueret, ecclesiasticæ auctoritatî suæ potentiam vires adiecit, legem publicam perpetuo duraturam promulgando: *Ubi quicumque terrarum quisquam Manichæorum fuerit deprehensus, pœnas, quas in sacrilegos jura sanxerunt, auctoritate publicæ severitatis excipiat.* Respexit hic Valentinianus ad canonicas pœnas, in quibus in sacrilegos Ecclesia animadvertere consuevit, ad quas declinandam ne sacrilegis ullum pateret effugium, omnem auctoritatem publicæ severitatis collocat. *Siquis (ait) publicum crimen, et omni volenti sine accusationis periculo tales arguere sit facultas.* Postmodum autem idem potissimum princeps de temporalium pœnarum subsidio, quibus in posterum Manichæi erant plectendi, disserens addit: *Neminis licitum et tutum esse ejusmodi homines celare aut cum iisdem convivere: eosdem præterea, et dignitate militiæ, et urbium habitatione privat, ab omnium hominum societate abdicat: Vetus ne capiant successiones, nec relinquunt, sed imperialis fisci viribus omnia eorum bona et facultates aggregari mandat; jure contractuum ineundorum, vel rerum repetendarum eorum iudiciis, perpetua sanctione spoliat; atque tandem omnes primates cujuscumque militiæ vel officii pecuniaria multa 10 librarum auri percellit, si quem hac superstitione pollutum sciverint militare. Neque enim aliquid nimum in eos videtur posse decerni, quorum incesta perversitas religionis nomine lupanaribus quoque ignota vel pudenda committit.* Hisce verbis suam novellam claudis strenuus ille et magnus Ecclesiasticæ auctoritatîs vindex et assertor, xii kal. Junii, anno Christi 445, quando videlicet Valentinianus ipse cum Flavio Numa vi consulatum ageret, ut ex vetustis Romani imperiî tabulis satis reddiur exploratum (a).

165 CAPUT X.

Romanum in Manichæorum causa concilium. Antonii Pagi et Paschasii Quesnellii de ea questione iudicium. A quorum criticis annotationibus cardinalis Baronii sententia tandem vindicatur.

¶ I. Etsi, variis monumentis temporum injuria deperditis privati, non omne præsidium nobis suppedietur pro aliis atque aliis novis questionibus instituendis quæ illud vetustæ ecclesiasticæ disciplinæ genus, quo apostolica divi Petri sedes in hæretica inquinatos labe animadvertere consueverat, magis atque magis illustrare queant, nihilominus tamen sacra ea suppellectile nos abundare arbitramur quæ pro jam excitatis inter recentiores criticos questionibus penitus dirimendis utilis, immo et necessaria, existimatur. Hujus postremi generis profecto illa controversia censenda est, quam F. Antonius Pagius et Paschasius Quesnellus jam pridem excitaverunt, qui, nimia disserendi aut rixandi libidine adducti, cardinalis Baronii strenue se opponere arbitrati sunt, contendentes nimirum Romæ in Manichæorum causa nullum prorsus coactum fuisse concilium. Contra vero cum laudatus Ecclesiasticorum Annalium parens

A Leonis potissimum epistola ad Italiam episcopos institerit, omniaque hujus momenti matura libraverit iudicio, haudquaquam censere possumus hunc tam turpiter lapsum fuisse, cum Romæ tum habitum fuisse episcoporum et presbyterorum concilium palam pronuntiavit. De hac dissensione igitur nos in præsentia agere aggredientes, adversæ partis potissimas rationes in medium adducimus. Eas nimirum quibus Pagius et Quesnellus contendunt eorum quo in Manichæos Romæ fuit adversum nunquam a S. P. concilium appellari, sed dumtaxat dictum fuisse conventum, concessum atque iudicium. Huic conjecturæ ut deinde robur adjiciant, ad Valentiniani provocant novellam, quæ, teste Quesnello, concessus vocabulum continet; atque tandem sequentibus rationibus Baronium urgent: *Sed non opus concilio (quod sanctorum S. Prosper non commemorat) quoniam non de prosequenda nova heresi aut de fide asserenda agebatur, sed de pœna juxta canonem Ecclesiæ sancienda; neque concilium est sibi cum sacerdotibus pars senatus et pars plebis est.* Frigidius igitur hisce rationibus eam Concilii vocem penitus esse oblitendam sibi persuasent. Sed non hæc (b) Quesnellum Pagiumque pudent? Summane cum libertate aliorum dicta carpere et notare audent, ut rebus omnino insuis fallacibusque conjecturis Baronium urgeri posse arbitrentur? Nimis anxie rêvera nodum quaerunt in scirpo dum partium studiis indulgeant, nova excogitantes; et cum contentione de vocibus dumtaxat insistant, et longe a veritate abscedunt, tum contra veritatis umbram luctri pntunt. Quamvis ergo re ipsa ad scopum nostram ejusmodi causa non videatur pertinere, nihilo secius, ne clarissimi viri Baronii opinio inulta remaneat, antequam Exercitationes in S. Leonis Opera de Manichæorum causa ad exitum perducamus, singulas auroborum criticorum rationculas evertere conabimur.

Jam imprimis de solis vocibus contendunt, cum negant, illud concilium posse appellari, quod S. Pontifex modo conventum, modo autem concessum atque iudicium asseruit. Apud quos gravissimis duo illi critici hæc disputant? An apud Latini sermonis thrones, aut eos saltem qui vetustiora Ecclesiæ monumenta nunquam lustrant? Latini equidem etiam aures ætatis scriptores sæpissime conventum pro concilio usurparunt, ut apud 166 Titum Livium, Ciceronem, Cæsarem videre est. Nec propterea ab eo usu longe fuerunt vetustissimi Christiani scriptores, qui, ad indicandos sacros catholicorum concilios pro fidei aut morum regulis definiendis, conventus vocem adhibuerunt; quos inter est Tertullianus (c), Eusebius Cæsariensis, Rufinus presbyter Aquileiensis, alique plures, quorum catalogum in præsentia texere minime opus est. Quid tandem? Ita fuit vocabulum conventus usurpatum ad inveniendum concilium, ut hodie etiam in generali synodorum collectione, has similesque epigraphes offendamus (d): *Conventus Sirmiensis, conventus Alexandrinus, conventus Hipponensis*, et id genus alias sexcentas, quæ haud dubie produnt duas illas voces promiscue a veteribus ad unum atque idem significandum adhibitas fuisse. Hæc tamen omnia, ne in re exploratissima multi essemus, dubio procul poterant prætermitti. Ea potissimum de causa, quæ S. Leo, sibimet factus interpret, vocem conventus pro concilio usurpavit. Testis classicus sit Quesnellus apud se ipsum, qui in ornatu S. pontificis Operibus, veterum editorum et manuscriptorum fidem secutus, septimum caput tertie decimæ Leonis epistolæ cum sequenti titulo typis commisit: *De conciliis provincialibus celebrandis.* In ejus corporis contextu cum ea habeantur quæ dist. 48, de conciliis, cap. 2, et in Ivonis decreto leguntur

(a) Valentiniani novella est apud Quesnellum, tom. I Operum S. Leonis, pag. 216.

(b) Quesnellus, tom. II, ad annum 445, p. 110.

(c) Eusebius Cæsariensis. Hist. Eccl. lib. v cap.

28, Rufinus, ibid.

(d) Tom. II Concil. p. 891, et rursus ibid. p. 1049, Tom. III Concil. p. 545.

tur, firmissime evincitur, duabus illis vocibus, *conventus* scilicet et *concilium*, S. pontificem unum atque idem indicare voluisse. Ne vero a quopiam in suspensionem fraudis adducar, Leonis verba quemadmodum in Quesnelli editione exstant exscribere non piget. De conciliis autem episcopalis non aliud indicimus quam sancti Patres salubriter ordinaverunt: ut scilicet bini conventus per annos singulas habeantur, in quibus de omnibus querelis quae inter diversos Ecclesiae ordines nasci adsolent judicetur (a). Et rursus apud eandem Quesnelli editionem, haec legenda occurrit, epistola 16, c. 7, de Concilio quotannis Romae celebrandis, ubi S. P. de canone 5, Nicæna agens ita subdit: *Quare illud primitus pro custodia concordissimae unitatis exigimus, ut quia saluberrime a SS. Patribus constitutum est binos in annis singulis episcoporum debere esse conventus* (b). Duorum itaque criticorum causa jam in deterius ivit, cum Leo ipse, Nicænorum etiam PP. vestigiis inherens, *conventus* voce uti voluit, ad immundas tum provinciales, tum generales synodos, ut multis aliis exemplis etiam ex sancti pontificis Operibus depromptis, magis atque magis evinci possent. Nec eadem causa firmior evadere potest ob alteram vocem *concessus*, quam veteres ad innuendum concilium adhibuisse potestatis celebris magni imperatoris Constantinii oratio, qua Nicænos Patres in cœtum congregatos allocutus est. *Quoniam* (inquit) *mihi admodum in optatis fuit, amici charissimi, in vestro concessu aliquando frui.* Et paulo post, iidem Patribus gratulans quod, privatis studiis depositis, pacifice sine animorum contentioni- bus ad synodalia gesta procederent, subdit, *Ac tametsi lector equidem vehementer, cum jam vestrum concessum intueor, tunc tamen arbitror, etc.* Me interea tamen puer in hac trica conjectum negotium facere cum hominibus qui prima scientiarum elementa despiciunt. Nec enim mento pervolvunt apud veteres multoties unam tantum rem pluribus vocabulis nominari. Ea de causa potissimum, ut haec, cum ab hominum voluntate dependeat, facile mutari possint, rerum natura atque substantia minime mutata. Præterea, Latina oratio non ita sterilis censeri debet, ut unicuique rei singulare vocabulum oportere assignari, extra quod nullum aliud res ipsa, aut ipsarum rerum proprietatem, munera et virtutem exprimere queat. Immo Latina lingua, auctore Cicerone, maxime vocibus abundat, ut earum copia etiam 167 Græce lingue præstet: *Sed ita sentio, ut sæpe disservi, Latini linguam non modo non inopem, ut vulgo putarem, sed locupletiorē etiam quam Græcam* (c). Quid mirum igitur si concilium (quod Græci synodum appellant) cum significare habeat cœtum, in quem plures iudices pro Christianis rebus moderandis convenire solent, suapte natura plura nomina, et aptissima quidem, subeat, ut quandoque a veteribus voce *conventus*, quandoque vero vocabulis *concessus* atque *judicium* exprimitur. Nonne omne concilium cum proprietate, et *conventus*, et *concessus*, atque *judicium* re ipsa est? Secum interim hæc ambo critici reputent, ac denique non Baronio, sed sibi potius gravem impudent lapsum. Arbitrari præterea opus est cum ista annotaret, dormitasse Quesnellum, aut saltem sibi fuisse blanditum, suos lectores tam oscitantes futuros, aut cæcipientes, ut pro iudicio concessum legere potuerint (d). Nec enim Valentinianus in sua novella *concessus* voce usus est, sed *judicium*, atque ita esse legendum, ipse Quesnellus probavit, quia Valentinianus novellam typis committens, hæc vulgavit: *Quæ, et quam dictu auditque obscena in*

A iudicio papæ Leonis coram senatu amplissimo manifestata ipsorum confessione patefacta sunt. Nec præterea ab exordio usque ad finem vocabulum illud *concessus* unquam occurrit.

4. Jam tempus tandem est ut hisce vocibus relictis ad ipsas res gradum faciamus, singillatim cætera symbolorum criticorum argumenta perpendentes, quæ nisi mea me fuit opinio, ita viribus carent, ut neque nervos, neque aculeos habeant, quibus perstringere aut urgere possint Baronium. Ad primum quod attinet, nihil eo imbecillius potest excogitari, nullo desumptum ex Prospero silentio, la re vera concilium non commemorat, ait Quesnellus. Quid tunc inde? Prosper expresse concilium Romanarum in Manicheorum causa a S. Leone habitum non commemorat? Recensuit tamen, quemadmodum hujus S. pontificis diligentia Manichæos intra Urbem latentes repperit, oculis totius Ecclesiae publicaverit, omnes nefarii illius dogmatis turpitudines et damnare fecerit et prodiderit, incensis eorum codicibus. Hinc omnia prorsus dissimulavit Quesnellus. Sed Prosper re ipsa in publicis Chronicorum tabulis ita scripsit: *Maximo n. et Paterio (scu Paterno) hoc tempore plurimos Manichæos intra Urbem diligentia papæ Leonis innotuit, qui eos de secretis suis erutos, et oculis totius Ecclesiae publicatos, omnes dogmatis turpitudines et damnare fecit, et prodere, incensis eorum codicibus.* Non hæc dubitandum est de publicis et solenni Manichæorum damnatione, quam si extra concilium a sancto Leone factam ambo critici contendunt, jam scopulum incurrunt, quem semper et ubique summa diligentia arte præcavere nituntur. Motus enim dant nobis asserentibus hæreses et hæreticos sola Romanorum pontificum auctoritate posse damnari, et quandoque fuisse damnatos, nullo prorsus adhibito conciliorum suffragio (e). Tunc enim dumtaxat est opus concilio, quando Romani pontifices illud expedire iudicant, et tunc ordinari ea convocare conservaverunt, quando communi consensione a toto Ecclesiae cœtu erant solemniter suscipienda fidei decreta jam ab apostolica sede definita; quando ad comprimendam hæreticorum audaciam frequentior episcoporum consenses perutilis censebatur, ut videlicet sollemnis iudicium haberebatur; quando denique ecclesiasticæ res in Ecclesiis turbatas, vel ob schismaticorum pravitatem, vel ob principum aliorumque sæculi ministros potentiam, facilius atque pacatis componere consentaneum erat (f). 168 Nulla itaque lex mandat, tamquam Ecclesie necessaria, habenda esse concilia. Immo legibus ipsis cautum est ne concilia generalia fiant, nisi ea esse habenda Romanus pontifex iudicaverit. Quod si præterea novæ hæreses novæque schismata in Ecclesia exoriantur, hæc utique juxta divina apostolicæque mandata statim necessario et compri- mi et evelli debent; ne, aut propagata malitia semine, aut radices agente cum catholicæ fidei detrimento, in dies magis magisque demoniorum zizan- tiantur et incrementum. Non propterea tamen hisce malis unica conciliorum medicina ab Ecclesie fundatore parata est, sed plures. Possunt Romani pontifices per epistolas sacris dogmatibus repletas, possunt per crebras admonitiones, aut denique possunt per suos legatos validissima communitoria deferentes omnibus illis malis occurrere atque mederi, qui generales convocant synodos. Nec enim ejusmodi iudiciorum sollemnitatis absolute necessaria est, sed quando dumtaxat ecclesiasticæ res omnino turbatae sunt, vel quando excitatae quæstiones ita sunt dubiae et obscuræ fluctuantes et in tricas conjectæ, ut

(a) S. Leonis M. epist. 13 cap. 7.

(b) Epist. 16 cap. 7.

(c) Cicero, de Art., etiam in Thesaurio Cicer. Nizolii, et apud Col. in præfat. lib. xii.

(d) Quesnellus, tom. II, Operum S. Leonis M., diss. 1, de Vita et rebus a M. Leone gestis, pag. 141. Pagius, ad annum 444

(e) Vide quæ diximus de hac Ecclesie disciplina cap. 4 præcedenti.

(f) Vide quæ dicturi sumus in Eutychianistarum causa, agentes de Eutychetis, Flaviani, Theodoriti, aliorumque appellationibus ad apostolicam sedem factis.

pro communi pace et multorum salute, apostolica sedes concilium expedire iudicaverit. Quare minime ferre possumus quæ in causa de qua agimus ambo critici asseruerunt, videlicet minime opus fuisse concilio, quoniam non de proscrubenda nova hæresi, aut de fide asserenda agebatur; sed de pœna iuxta canonem Ecclesiæ sancienda; perinde quasi alterutro ex his casibus interveniente necessario sint concilia cogenda, aut nulla alia occurrente causa provinciales aut generales synodi possint indicari et haberi. Undenam ejusmodi hauserunt doctrinam? In medium afferant canones, Patrum monumenta, Ecclesiarum consuetudines, ut nobis etiam fontes innotescant, ex quibus singularis et arcana hactenus inaudita disciplina proficiscitur. Nos quidem, si Patres, concilia, et Ecclesiæ usum consilium, omnino oppositum propagare et credere debemus. Nam, secundo labente sæculo, quando post apostolos frequentiora cœperunt in Ecclesiâ haberi concilia, cum in Asia, tum in Palæstina, episcopi pluribus in locis in unum coiverunt, in questione de Paschate celebrando. Testis est magnus Irenæus, Gallie Ecclesiæ apostolus, splendidissimumque lumen, cui omnes cum veteres, tum recentiores doctores fidem adhibuerunt (a), Quos inter Eusebius Cæsariensis lib. v Hist. Eccles. cap. 24 et 25. Quis vero affirmabit in eisdem synodis actum fuisse de nova proscrubenda hæresi, aut de fide asserenda? Tertio pariter Ecclesiæ sæculo, cum Romæ et in Africa, tum in Phrygia, et Neocesariæ in Ponto, Ecclesiæ Patres plures coegerunt conventus, vel pro imponenda lapsis persecutione tempore salutari pœnitentia, vel pro reparanda ecclesiastica disciplina, vel tandem pro diluendis episcoporum criminibus, iisdemque vindicandis; et tamen nullibi sermo habitus fuit, aut de nova hæresi, aut de fidei articulis, ut produnt scripta ejusdem Eusebii, Cypriani, Dionysii Alexandrini, aliorumque Patrum, qui ea ætate floruerunt, quorum scriptorum saltem aliqua ad nos pervenerunt fragmenta. Quid plura? Quarto, quinto et cæteris subsequentibus sæculis, innumera concilia habita fuerunt, vel pro anathemate dicendo jam alias damnatis hæresibus, vel pro statuendis in Ecclesiâ diversis pœnitentium gradibus, vel pro deiciendis et sedibus episcopis, vel in proprias restituendis jam injuria dejectis, vel denique, ut de appellationibus, de Ecclesiarum dedicationibus, de immunitatibus, de indulgentiis lapsis pœnitentibus concedendis; atque id generis aliis rebus ageretur. Perperam igitur confligitur, sanctum pontificem non habuisse concilium in Manichæorum causa, quia non agebatur *de nova hæresi damnanda, vel de fide asserenda*. Sufficit quod anathema esset dicendum Manichæis in Urbe repertis; sufficit quod Romanæ Ecclesiæ disciplina exigeret ut Manichæi longe ab omnibus Italianis amandarentur. Quare quamvis in Manichæorum 169 judicio actum fuerit de pœna iuxta canonem Ecclesiæ sancienda, tamen quia S. Leo in oculis totius Ecclesiæ publicavit omnes dogmatis turpitudines, et damnare fecit, et prodere, auctore S. Prospero Aquitano, ut vidimus, nihil impedire potest quominus in concilio hæc omnia executioni mandarentur. Præsertim cum novæ cujusdam œconomiae rationem S. pontifex statuere voluerit, cum pro hæreticis evulgandis et deferendis, tum pro eorum delationibus faciendis et excipiendis, quarum onus sub omnipotentis Dei indignatione cunctis catholicis junctum esse voluit. Quid ergo mirum si, priusquam ejusmodi obligationes cum populo tum presbyteris indiceret, novum canonem in similibus causis perpetuo servandum condere voluerit? Nihil enim aliud ipse petebat, nisi inconciliabilem religioni et catholicis cunctis, et propterea, convocato cœtu et facto

A judicio, partem senatus et partem plebis etiam adhibuit, generalem morum regulam condendo, cujus nexi omnium conscientia astringeretur, et a qua nemo sine criminis nota posset recedere. Nunc vero ambo critici sibi plaudere possunt cum in difficultatem nodum incidere, quem forte Herculem arbitrantur, cum quasi ex tripode dixerint: *Neque concilium est, ubi cum sacerdotibus pars senatus et pars plebis est*.

5. Hæc postrema porro annotatio Baronium urget, si vera esset, si firma, si denique, contra sacrorum synodorum sanctiones et divini juris regulas, simul cum sacerdotibus et presbyteris senatus parte coeunte et parte plebis, Manichæorum causa fuisset iudicata et definita. At imprimis dubiæ omnino fidei est illud assertum, plebis partem acclamant, et adductam fuisse, cum de Manichæorum dogmatibus atque criminibus questio habebatur. Nec Valentinianus enim, nec sanctus Leo, nec alius quispiam id asseruit.

B Valentinianus utique in sua novella: *Coram senatu amplius ipsorum confessione patefacta fuisse eorumdem crimina testatur*. Leo itidem de conventu a se coacto disserens scripsit: *Residentibus itaque mecum episcopis ac presbyteris, ac in eundem concessum Christianis viris ac nobilibus congregatis, electos et electos eorum jussimus presentari* (b). Quod si contendant duobus illis Leonis vocibus, *Christianis viris*, plebis partem saltem obscure fuisse indicatam, ultro concedere non repugnabo. Sed quid inde? Insolens est in Ecclesiâ ut principes, regii ministri, senatus ipse et aliqui ex populo in conciliis tamquam testes adhibeantur? Non ea fuit multorum conciliorum praxis et consuetudo? Sed ut missa faciamus apostolorum concilia, in quibus cum apostolis cæterisque Domini discipulis cuncti fideles et universa credentium multitudo congregata est, nonne ad Nicænum concilium generale primum, præter episcopos et imperatorem Constantinum, convenerunt etiam laici homines in philosophiæ studiis apprime versati, qui coram universo populo cum nostris disputationes habuerunt.

C Nos quidem locupletissimos tenemus testes, nec tantum omnes catholicos scriptores (c), sed et ipsos heterodoxos, Calvinum scilicet, Illicum, Lutherum, Magdeburgenses, et alios, qui in hac exploratissima re nobiscum consentiunt; quamvis deinde, laudatis exemplis abutentes, novas machinas contra Ecclesiam struere conantur, perperam omnino docentes laicos sacris in synodis, non veluti testes, sed ut iudices esse adhibendos, et non nisi per summam injuriam suffragio (ut alunt) decisio posse privari. Sed quid mihi cum istis hæreticis modo, qui omnia corrumpunt, aut saltem in contrariam partem convertunt? Ad Quesnellum potius Pagiumque revertar, et an Chalcedonensium gestorum exemplaria aliquando percurrerint rogabo? Hæc autem synodus septennio post Manichæorum condemnationem ejusdem papæ Leonis auctoritate fuit coacta atque 170 confirmata, ut quandoque dicemus. An in illa soli episcopi, presbyteri, cæterique dumtaxat Ecclesiarum clerici et ministri, vel etiam senatus cum nonnullis aliis de populo locum habuere? Nos equidem si authenticis Actis fidem adhibemus, Chalcedone congregatos legitimos senatores et magistratus, consules, prefectos reliquosque imperatorum ministros; immo intelligimus in tam frequentem conventum venisse ipsum Marcianum imperatorem magna nobilitate et ignobilium comitum familia, qui, magni Constantini exempla secutus, fidei vindicem sese exhibuit: *Nos enim ad fidem confirmandam, non ad potentiam aliquam exercendam, exemplo religiosi principis Constantini, synodo interesse volumus*. Ita Marcianus Chalcedonenses PP. allocutus est (d). Numquid nec istud erit concilium,

quoque lib. x.

(d) Marciani imperatoris allocutio exstat tom. IV Conc. pag. 1472.

(a) Irenæus, lib. v Hist. Eccles. cap. 23, 24, 25.

(b) S. Leo Sermone superius laudato de Epiph. cap. 4.

(c) Rufinus, lib. x Eccl. Hist. cap. 3. Eusebius

in quo cum sacerdotibus imperator, senatus, provinciarum et negotiorum præfectorum, et pars populi fuerunt? nunc meræ; apage figmentum! Conciliorum enim veritatis hominum laicorum etiam *somnigatio* minime obesse potest, si episcopi dumtaxat, eorumque legati, vel alii religiosarum familiarum ministri et cultores, ecclesiasticas causas pertractent et fidei negotia definiant; si denique isti soli veluti iudices synodaliibus sanctionibus subscribant. Nec propterea principes, magistratus, plebs ipsa, omni munere in conciliis carerent, si veluti idonei testes et veritatis vindices admittantur et advocentur, ut fieri solet. Ne autem ejusmodi discrimen laicos inter et Ecclesiarum ministros in Leonino Manichæorum conventu minime servatum fuisse quispiam suspiciat, vellem, quæso, ad S. pontificis loquendi formulam animadvertet, qua describit prius *episcopos et presbyteros* secum veluti in iudiciorum tribunali residentes, tum deinde ait, *congregatis Christianis viris ac nobilibus, jussisse electos et electos eorum præsentari*. Non itaque et nobiles viri cum Leone et cæteris episcopis vel presbyteris consederunt; sed dumtaxat fuerunt *congregati* quando actum fuit de Manichæorum criminum contestatione et eorumdem execratione, quando denique actum est de recipiendis in Manichæis quos S. pontifex ad penitentiam adduxerat. Istud sonant illa S. Prosperi verba, quæ etiam in superioribus adduximus. Videlicet, Manichæos in Urbe latentes in oculis totius Ecclesiæ publicatos, omnes dogmata turpitudines damnare fecit et proderi. Si itaque ea fuit Leonis agendi ratio, ut Manichæi tamquam penitentes in Ecclesia non reciperentur, nisi publice detestatis prius turpissimæ sectæ erroribus, cur tantopere contendere S. pontificis conventum appellari posse concilium, quia in eo pars senatus et pars plebis fuit? Quorsum tandem ista? Ego sane, omnium partium studio seposito, atque solam secutus veritatem, quæ unice inter scribendum et disputandum perquiri debet, nihil prorsus in illa Romana Manichæorum inquisitione intelligo quod notis et characteribus veri concilii repugnet; præsertim cum facile omnia argumenta evertamus quæ a Quesnello (a) et Pagio afferuntur. Immo unum intelligo omnibus catholicis maxime gratum, et ad fidei puritatem in Ecclesia servandam magis accommodatum, quod multis displicere posse vereor: videlicet hodiernæ generalis inquisitionis œconomiam, aliquam agendi rationem, ab illa Leonis in Manichæos inquisitione non prorsus absimilem originem traxisse.

6. Quod si occurrat nobis, et quidem a doctis atque eruditis, quærentibus satise constanter probari possit ejusmodi iudiciorum formam a Leonis ævo ad nostra usque tempora nunquam fuisse variatam, aut interruptam, id vellem satis cognitum esse, quale habuerimus consilium. Non enim sumus illi quorum vagetur animus extra sibi propositum scopum. Nos enim dumtaxat Leonis Opera castigare, ornare, et ex ejus 171 scriptis Exercitationes quasdam deducere, ipsiusque S. pontificis gesta a criticis aliorum notis vindicare in votis habuimus. Propterea in ea nostram curam, cogitationem et studium ita contulimus, ut ad vitandam superfluitatem et arrogantiam, ad fugiendam temeritatem prolixitatemque, sancti pontificis gestis aliorum facta miscere minime debuimus, nisi quando ad evertendas aliorum falsas opiniones talia offendimus a quibus sine inscitæ labe recedere non potuimus. Quod si denique eadem agendi ratio et modus in hæresi inquinatos aut de hæretica labe suspectos quandoque fuit interrupta, quid isthuc est? Nondum enim extremam clauserat diem noster Leo, quando barbari, cum e Septentrione, tum ex Africa profliciscentes, Romano imperio ad exitum perducto, ita

A etiam catholicæ Ecclesiæ res turbant, ut, inito sedere cum dæmonum potestatibus, improbitas, Tyrannis, multarumque hæresum errores longe lateque disseminati, summi pontifices aliique inferiores vix operam dare possent ut catholicos a vitis revoarent, ut principes a civium cædibus, urbium incendio, se abstinerent, et hæretici homines (Ariani præsertim) quorum tanta copia erat, erroribus ejuratis, veræ fidei dogmata profiterentur. In tanta enim rerum perturbatione, a tot tantisque effertis hostibus circumventi, nihil erat quod timendum non esset. Et propterea, lenitate legum Ecclesiasticarum rigore aliquatenus temperato, sufficientissime veræ pastoris munera adimplebant in extirpandis erroribus qui in dies gliscbant, et in vitis propulsandis quæ fidelium pietatem poterant corrumpere et labefactare. Non idcirco tamen has inter temporum, bellorum vicissitudinumque angustias, illa vetusta Romanæ Ecclesiæ disciplina, aut deleta, aut mutata dici potest, etiam si, œconomiz causa, perpetuo executioni non fuerit demandata. Impossibile enim prorsus erat ut sub barbaris principibus barbarisque populis, qui hæc transmissi erant, quique innumeris erroribus erant obnoxii, eam formam et inquisitionis rigorem servarent, quem sanctus Leo sub piissimis catholicisque principibus custodiendum definiverat. Quare nemo admiratione commoveatur, si hisce tantopere afflictis Christianæ reipublicæ temporibus Ecclesiarum pastores servire debuerunt, ne una cum sincera Christi fide catholici omnes sub barbarorum jugo et persecutionibus periclitarentur. Eam autem Romanorum pontificum œconomiam magis atque magis apostolorum exemplis explicare possemus, qui Judæis atque gentibus evangelium crucis annuntiantes, in iis quæ Christianæ fidei non repugnabant temporis servire cogebantur, ut paulatim omnes ejusmodi ordinis atque conditionis homines Christo lucrifacerent.

C Nemo tandem mihi succenseat quod nimis fuerim in relelendis Pagii et Paschaai Quesnelli rationibus; nemo præterea conqueratur quod pro vindicando Baronio multa quæ aut prætermitti poterant, aut brevius explicari, in medium adduxerim. In utrumque sola necessitas me compulsi. Studium videlicet Quesnelli et aliorum similitum, qui, nunquam satis propriis partibus indulgentes, quæ in sanctorum Patrum Operibus sunt illustranda quam scrupulosissime dissimulant; quæ propagandi debent, allaborant evertere; quæ denique ad apostolicæ sedis auctoritatem dignitatemque pertinent, aut omnino minuire, aut saltem occidere nituntur (b). Aliam tamen agendi rationem antiquos scriptores secutos esse, inter cætera monumenta, indicat Theodoriti Græcæ epistola ad nostrum sanctum pontificem Leonem; in qua, sincere recensitis apostolicæ sedis honoribus, prærogativis atque muneribus, ob quæ ad hanc sedem cunctæ accurrere consueverunt nationes, ut Ecclesiarum (ait) ulceribus remedium a vobis accipiamus, vobis enim primas in omnibus tenere convenit; in altero capite gradum facit ad aliqua S. pontificis gesta laudanda, inter quæ illud recensuit 172 (tamquam argumentum sufficientissimum) studium illud adversus infames Manichæos, quod sanctitas vestra (ait) nuper exercuit, et quo rerum divinarum studio vester in Deum sit amor patefecit. Quibus verbis præsentem claudere Exercitationem minime nobis ingratum fuit.

CAPUT XI.

Post Magni Leonis obitum Manichæi iterum Urbem inhabitant. Gelasii papæ studium in iis detegendis. Guillelmi Cavei circa communionem sub utraque specie erroneum judicium. Idem S. Gelasius tandem

et seq.

(b) Apud Quesn. tom. I pag. 266, et Garnerium, tom. III.

(a) Quesnellus, ad annum Christi 443, in Dissert. 1, de Vita et rebus gestis sancti Leonis M., qui ut studiose se abstineret ab inquisitionis vocabulo, *congressionis* vocem usurpavit tom. II Oper. pag. m. 140

nefarios hos homines ex Urbe eliminat, et eorum codices disperdit, anathematibus addita sententia.

1. Quae Manichaeica alia audacior et calidior aereis, aut quae ea confidentior? Nam cum tantopere religione esset sacrilega, nefandis corrupta moribus, et ritibus profana, saltem ea loca inhabitare sibi precavere debuisset, in quibus potissimum civiles et ecclesiasticae leges contra eam conculcabant, et utriusque fori iudices ad eam coercendum, eliminandam penitusque abotendam strenue se armaverant. Ad quam quidem audaciam conspiciendam longius ab ipsa urbe Roma abscedere opus non erit. In qua etsi multis variisque modis exagitati, et satis penarum, Magni Leone auctore, Manichaei exhausti fuissent, et longe ab omnibus huius oris in exilium amandati; adhuc tamen non diu post tam magni pontificis obitum, eos iterum Romanam inhabitasse repperit. Quod sane cum ipse mecum reputassem, in eam vehementem lapsus sum suspicionem, Manichaeos Romae existentes, Leonina iam generati in seipsum inquisitione perterritos, omnem acutissimam simulationis artem ad delitescendum adhibuisse; et propterea, ne eorum turpitudines proderent, cum catholicis viris sacris conventibus et divinis mysteriis sacrilege semper interfuisse, ut idem S. Leo, hoc gravissimum execrationis fucinus, fuerat conquestus. Quod si ejusmodi nostra suspicio a doctis non probetur viris, dubio procul alterum eos affirmare oportebit, Manichaeos videlicet, Leone agente, extra Italiae oras jam amandatos, audita postmodum S. pontificis morte, gradus Romanam verum vertisse, antiquas tenebras sibi quesituros. Alterutram vero hanc rem cum sine teste adeo digno definire haud liceat, quemadmodum Manichaei post S. Leonis obitum urbem iterum incoluerint dumtaxat describere properamus.

2. Extremam itaque diem S. Leo Magnus clauserat anno 461, cui Hilarius successit est, qui, sexto sui pontificatus anno, e vivis sublatus, Simplicium habuit successorem. An vero sub hisce duobus pontificibus Manichaei secta Urbem inhabitaret, ex nullo sacro, aut profano testimonio innotescit. Quare ne incerti monumentis et rebus adhæreamus, ad Gelasii papae pontificatum huiusque gesta statim properabimus. Ex libro itaque pontificali, et ex Anastasio, in Romanorum pontificum Vitas, haec occurrunt legenda: *Gelasii temporibus inventi sunt Manichaei in Urbe, quos in exilium deportari praecepit, quorum quoque codices ante fores basilicæ Sanctae Mariae incendio concremavit.* Ad hos autem detegendos homines, non solum rationem idem Gelasius adhibuit, praeter eam quae magni pontificis Leonis decreto in Romana Ecclesia obtinuerat. Etenim praecepit ut quotquot ad sacram synaxim accederent utriusque speciei mysteria participarent, ut nimirum Manichaei qui nimia superstitione omnino a vino abhorrebant, calicis communionem sumere detrectantes, facilius a **173** veris dignoscerentur fidelibus. Ad hoc ergo Gelasianum decretum Guillelmus Cave animadvertens, S. pontificis agendi laudet rationem, qua videlicet nefariis Manichaeis catholicorum larvam, sub qua delitescere nitebantur, abstulit. Sensim deinde Romanæ Ecclesiae ritum de communionem sub unica tantum specie, tanquam novitatem redolentem impetere quærit; addens praeterea vetustum morem in Ecclesia ab ipsis primordiis receptum, ne quis in collectis sacris nisi sub *utraq*ue specie communicaret, Gelasium suo decreto confirmasse. Sed *Reformatae sectae* hominem, qui suis partibus indulgebat, Graecisq; morem gerere cupiens, hæc effari oportebat. Dicit tamen, amabo, Caveus quandonam Romana Ecclesia hunc morem prosecuta sit? Proferat monumenta ex quibus hauriatur laicos eucharistiam non conficientes, quando in Ecclesiae primor-

A diis collectæ habebantur, sub utraque specie communicare debuissent. Profecto si Leo Magnus, si Gelasius Romani pontifices decretis suis hunc morem confirmassent, jam ante eorum ævum nemini catholicorum licitum fuisset a calicis usu se abstinere. Et propterea sacerdotes eucharistiam conficientes tantum in eorum collectis vini copiam consecrare debuissent quanta sibi et populo qui sacris mysteriis intererat sufficere potuisset. Sed hoc dato uso, jam soli Manichaei a calicis communione abstinenti fuissent. Quid ergo necessum erat fideles ad utriusque speciei communionem cogere? Quid confirmare decreto quod jam apud omnes laicos catholicos obtinebat? Si Romana Ecclesia enim, quæ doctrinæ ab apostolis acceptæ semper inniti voluit, hunc morem a suis primordiis necessario ex divina institutione prosecuturum intellexisset, nunquam laicos eucharistiam non conficientes usu calicis fraudasset, nunquam hunc ritum intermisisset. Sed ritum illum porrigendi facis calicem Leonis ævo non fuisse in usu, probat ejusdem S. pontificis decretum. Qui idcirco economizæ causa catholicos ad calicis usum astrinxit, ut Manichaeos detegeret. Sed Manichaeis ex Urbe expulsis, hunc morem vel economiam statim fuisse intermissam quid dubitandum? Annun. Caveo auctore, Gelasium papa, qui unum supra triginta annos post Leonis Magni obitum pontifex fuit renuntiavit, cum Manichaeos reperiisset, ut catholicorum larvam ipsis auferret, suo decreto catholicos ipsos ut in utraque specie communicarent coegit. Non coegisset profecto si mos ille vel ritus saltem post Leonis mortem non fuisset intermissus.

3. Dicitur tamen in his nugis immorari supervacaneum arbitror. Etenim Gelasium Leonis economiam secutum esse, non tantum prodiit decretum illud de quo hæcenus egimus, sed studium ab eo adhibitum ut Manichaei in urbe Roma adinventi, Iudiciali potestate compulsi, atque comprehensi in exilium deportarentur. Verum Gelasium ipso non satis catholicæ fidei incoluntati se prospexisse arbitrabatur, si jam longe ab Urbe his nefariis hominibus amandatis, adhuc eorum sacrilege doctrinæ libri vel codices superstitessent fuissent. Quare et in hæc S. pontificem Leonem imitari cupiens, eorum volumina, quæ multorum manibus terebantur, quæque hæc illicque ad multos decipiendos circumferebantur, penitus perdere et abolere tentavit. Quæ de causa collectis omnibus Manichaeorum libris, quos invenire poterat, itidemque sedulo lustratis, ne cuiquam in posterum offendiculum præberent, ante fores basilicæ S. Mariae incendio concremari fuisse. Quæ occasione valde probabile est Gelasium tum celebre illud septuaginta episcoporum concilium habere voluisse, in quo, revocatis primum ad memoriam suorum prædecessorum statuti, divinorum utriusque Testamenti librorum catalogum concinnavit, et horum scriptoribus designatis, authenticas Scripturas ab apocryphis discrevit (a). In posteriore vero hunc ordinem eos codices potissimum reject quibus hæretici **174** utebantur, quosque falso sub apostolorum nominibus in orbem Manichaei, Montaniste, Marcionite, et alii inducere ausi fuerant. Nos ergo libros cum cæteris voluminibus quæ multi hæreticorum vel ad perdendam aut ad catholicam religionem labefactandam conscripserant, non solum papa Gelasius repudiavit, verum etiam ab omni Romana catholica et apostolica Ecclesia eliminavit, atque cum suis auctoribus auctorumque sequacibus, cum anathematis indissolubili vinculo in æternum damnata esse cum toto illo concilio definivit. Quinam autem qualesque fuerint Manichaeorum libri quos papa Gelasius tanquam falsos et supposititios suo decreto proscripsit, in præsens haud opus esse arbitror referre. Nam imprimis ille apocryphorum librorum catalogus pluries clarissimorum virorum studio illustratus

(a) Videsis quæ scripsimus superiori capite 4 hujus libri.

in lucem prodit; et ipsi deinde præcedentibus capp. A de ejusmodi libris jam verba fecimus.

CAPUT XII.

S. Gelasio vita functo, Manichæi tertio Urbem inhabitant, quos tandem Symmachus papa, prædecessorum suorum exemplis insistens, in exilium pellit, horum simulacris et codicibus ante Constantinianæ basilicæ fores incensis. De quorum simulacrorum usu dum agimus, explicamus quemadmodum Symmachus, varie ab imperatore Anastasio exagitatus, perperam de Manichaica labe fuerit postulatus.

1. Manichæi, postquam, amissis Romanæ urbis domibus, in quas se receperant, nullum alium amplius feliciorem incolatum sibi nancisci posse putarunt, magno animi fervore ab exilio, quod patiebantur, se reducere posse cupiebant. Sed cum sancti Gelasii summi pontificis studium, quo in eos suosque codices animadverterat, ipsi plurimum vererentur, idcirco non sat consonum veritati videatur eos penam exhaustos hic suos gradus reduxisse, cum adhuc ille summi pontificatus habenas teneret. Diem ergo clausit Gelasio anno 496, et Anastasium II habuit successorem. Qui, duobus in pontificatu consumptis annis, ex hac luce migravit, quin Romæ de Manichæorum secta quidquam tunc innotesceret. At non ita profecto Symmachii papæ temporibus evenit. Qui, cum Christi anno 498 S. Petri thronum conscendisset, gravissima Laurentii antipapæ factione eum urgente, Anastasii imperatoris auctoritate et potentia freti, jam Manichæi, superioribus temporibus his in exilium amandati, ex eo magno schismate occasione arripuerunt iterum Romam proficiscendi. Forte enim ipsi arbitrabantur nullum aliud tempus magis opportunum sibi offerri posse quam istud. Quo videlicet æque Ecclesia et imperio in duas scissas factiones, nec sacræ ecclesiasticæ disciplinæ rigor, nec imperialis legum severitas ab utriusque sacræ et civilis monarchiæ ministris facile poterant C promoveri et exerceri. Hoc itaque schisma sane gravissimum fuit, quo clerus atque senatus in duas divisi partes, quarum altera Laurentio Romanæ Ecclesiæ diacono, qui S. Mariæ basilicam occupaverat, adhaerebat; altera vero Symmachum ipsum in Constantinianâ basilica legitimis suffragiis et sacramentis electum et ordinatum sequebatur. Hisce ergo gravissimis motibus urbe Roma jactata, quid mirum si versuta Manichaica soboles aditum adinvenit tertio vel quarto Urbem hanc inhabitandi? Quippe quibus aditus latior effectus est, cum Symmachus papa et ejus adversarius Laurentius Ravennam a Theodorico rege Ariano acciti, coram eo 175 se sistere debuissent, ut hujus schismatis et turbarum veluti arbiter constitutus in eos ferret sententiam. Turpe itaque hoc istius schismatis facinus quoddam tyrannidis exemplum in Ecclesiam induxit. Nam Symmachus, qui laicorum principum legibus, vel decretis, in iis quæ ad legitimam ejus electionem spectabant, subesse non poterat, ad majora præcavenda scandala, afflictis iis temporibus servire coactus, regio judicio atque decreto se submisit.

2. Jam vero aequitati Ecclesiæque suæ incolumitati, ne adversus hanc inferorum portæ prevalerent, Deus ipse miris modis tunc opulatus est, et omnes ambitionis turbæ omnesque diri schismatis motes ad faustum felicemque exitum perducta sunt. Etiam Theodoricus rex in ea fuit sententia, sacris canonibus satis consona, ut ex duobus iis episcopis qui primus ordinatus fuisset, vel ubi pars maxima cognosceretur, ipse sederet in sede apostolica. Quod tandem (libri Pontificaliis verbis utor) aequitas in Symmacho invenit, et cognitio veritatis. Et factus est præsul Symmachus (a). Sic itaque rebus dispositis, Symmachus Romam proficiscitur, ubi synodo congregata contra

A Laurentium diaconum, qui per subreptitiam ordinationem Romanum episcopatum invadere tentaverat, actus misericordia, apostolica auctoritate qua fungebatur, eum a canonicis vinculis, quibus cum eo tentatum schisma, tum ob illicitam ordinationem se obstrinxerat, exemit et exsolvit, enimque in Nucerina civitate episcopum constituit. Interim autem etsi diri illius schismatis factiones pene sopite et abolite viderentur; tamen quia odii et livoris virus multorum clericorum, atque patriciorum hominum, clarissimorum etiam propter consularum dignitatem, qua functi fuerant, corda læserat, eademque latenter gravius corruperat, idcirco Symmachus adversarii, jam audaciores effecti, decursu temporis in sæviore seditione eruperunt. Quare, quatuor elapsis annis, Festi et Probi factione in Symmachum recrudescente, hunc veluti criminosum apud eundem Theodoricum regem postularunt, falsos subornarunt testes, Laurentium pseudopapam occulte a Nucerina urbe, ut Romam proficisceretur, revocarunt, et, priori renovato et aucto schismate, eundem interpellarunt regem, ut daret visitationem sedi apostolicæ; in dies itaque seditionibus gliscientibus, tum propter Petri Altinatis episcopi audaciam, qui sola regia auctoritate et potentia fretus contra sacros canones, visitatione intentata, Romanæ sedis negotiis se immiscebat, tum propter Festi et Probi exconsulum furorem, qui civile bellum contra alios senatores, et præsertim contra Faustum exconsulem, ipsis in visum, intra ipsam Urbem instruxerant, cujus belli cades et homicidia nec ipsi clerici evadere poterant, cum horum nonnulli, mulieres etiam et virgines monasteria inhabitantes plagarum ictibus afflictæ ac vulneratæ, ac sacerdotes tandem ex invidia immani, vel fastibus, vel gladio percussi occubuerunt.

3. Hæc autem Romæ in sexti sæculi exordiis, id est Christi anno 502, contigisse Ecclesiasticorum Annalium tabulæ testificant. Quo tempore videlicet conjici potest Manichaicam sobolem hic deitescentem nunquam latiores suos transexisse dies quam tunc, cum ecclesiasticæ et civiles res susquequæ turbatæ in eam animadvertere non sicebant. Brevi tamen horumce hominum gaudium in luctum atque merorem versum fuisse, ex ejusdem Symmachii studio innotescit. Qui, primo Theodorici regis ejusque legati Petri Altinensis conatibus frustratis, deinde sedis suæ invasore dejecto, centum et quindecim episcoporum concilio Romæ coegit, cui intrepidus se sistens ab objectis sibi criminibus sese purgavit. Et sancti pontificis vitæ probitas, morumque integritas cæteraque virtutes, quas homines invideæ oblique impotentes audacter calumniis inopetabant, tamquam aurum probatæ in cunctas ubique terrarum nationes, probis 176 omnibus viris plaudentibus, evulgatæ fuerunt. Sed et hanc felicem justamque S. pontificis purificationem illud aliud bonum paulo post excepit; quo nimirum, senatoribus et Romano populo sensim a cædibus, seditionibus grassationibusque abstinere incipientibus, pax et tranquillitas Urbis et Ecclesiæ illuxit. Symmachii autem gesta, varios multosque modos quibus tum a Theodorico rege et Anastasio imperatore Ariano, tum ab aliis ecclesiasticæ et civilis militiæ viris fuerat exagitatus, non commemorabo, ne extra scenam nobisque propositum scopum vagari videar. Nimis profecto hæc præsens protraheretur oratio, si vel eamhinc quibus criminabatur Symmachus enumerarem, vel ad synodos sex ab eo coactas pro suæ sedis juribus, suæque innocentia purganda, Romanæ Ecclesiæ colabente disciplina instauranda atque firmanâ, ad eos omnes hæreticos et schismaticos procul a catholico societate propulsandos, qui, vel Ariana, vel Eutychiana, aut tandem Acephalorum polluti labe, veræ religionis dogmata inficiabantur, sermonem converterem. Ejusmodi enim res non ad Manichæi-

(a) Ex lib. Pontificali, apud conc. edit. tom. I.

eam quam conscribere instituitur historiam pertinent. Quamvis in iis multa occurrant quæ suprema apostolicæ sedis jura produnt et vindicant. Ea ergo in præsentiarum referre tantummodo interest quæ in causa de qua agimus Symmachi magnam animi robur patefaciunt. Qui cum maximis undique calamitatibus urgeretur, nolo tamen sæculi potestatum timore adduci potuit quominus Manichæos in Urbe latentes, quibus imperialis auctoritas patrocinabatur, ex Urbe amandaret, eorum simulacra codicesque deleteret, atque incenderet. *Post hæc omnia* (ait auctor libri Pontificalis in Symmachi Vitam) *beatus Symmachus invenit Manichæos in urbe Roma, quorum omnia simulacra, vel codices, ante fores basilicæ Constantinianæ, incendio concremavit, et eos ipsos exilio relegavit* (a).

4. In iis interim vocibus, omnia simulacra, nostra hæc oratione insistere oportet, utpote novum aliquem Manichæorum ritum et morem indicantibus, quem nullibi observavimus, quemque nullus hactenus eorum qui Romanorum pontificum Vitas notis adornarunt explicavit, quod negare Beausobre ausus est, ut vidimus cap. 4 hujus libri. Sed si unum potissimum Augustinum, qui omnes Manichæicos mores descripsit, consulamus, obscure saltem conjicere possemus Manichæos ad putida fabulosaque eorum commenta, sacrilegamque theologiam indicandam, profanis signis et simulacris usos fuisse. Id imprimis indicare possent ea Augustini verba, quibus turpem Manichæorum religionem, non sectam, sed schisma gentium nuncupaverat. Ea videlicet ratione quod in principaliori gentilium dogmate plures deos asserentium convenirent, sed in eo deinde a gentilibus dissidebant, quod bona et mala, tetra et splendida, perpetua et caduca, mutabilia et certa, corporalia et divina unum non habere principium dogmatizabant (b). Hoc enim tanquam gordianum nodum, vel Achillem argumentum Faustus Augustino objiciebat, ut eam gentilium schismaticorum nuncupationem non tantum abjiceret, sed eos gentilibus multo esse peiores prædicaret. Contra vero Augustinus hoc assumptum probabat, Faustum atque Manichæos exagitando, quod Divinitatis cultum sacrilege et superstitione Soli, et cæteris colorum signis vel *Hile Teluri* atque confecto *Ailhan*ti mundum sustentanti exhibebant, ea etiam adorabant, quæ non erant et exstare sibi conflagabant. Quare S. doctor ex ejusmodi ritibus et moribus ita ratiocinatur. *Hinc vos pagani dicimus deteriores, eo tantum similes, quod multos deos colitis; eo vero in peiorem partem dissimiles, quod ii pro diis ea colunt quæ sunt, sed dii non sunt; vos autem colitis ea quæ nec dii nec aliquid sunt, quoniam prorsus nulla sunt.* Tum S. doctor, aliquas gentilium fabulas a poetis delectandi causa 177 confictas in medium adducens, paucis percurrit quæ de Vulcano claudo, de Fortuna cæca, de Venere adultera, de Marte bellicero, de Cupidine pueri sagittantis eximiam formam gestante, ad naturam rerum vel mores hominum ipsi pagani interpretari conabantur, atque concludit: *Illoc in eis irridemus, quod male interpretata sic adorant, quæ non intellecta, quamvis damnabiles, tamen excusabiles adorarent.* Horum omnium autem aliquid in rebus inveniri Augustinus asseverabat, quamvis ad hominum salutem et utilitatem nihil sint, ex quæ ex his interpretantur, in rebus inveniuntur.

5. Hæc ergo, et id genus multa alia, ex gentilium poetarum fabulis desumpta exaggerat ibidem Augu-

A stinus; quibus figmentis Manichæica opponit dogmata, ut inde concludat pestiferam hanc sobolem cunctarum gentium sectis esse deteriorem. Inter cætera autem, quæ subijcit ejusmodi sunt: commentum illud videlicet, *quo primum hominum cum quinque elementis belligerantem describunt; vel illud quo conflagabant: spiritum potentem de captivis corporibus gentis tenebrarum, an potius de membris Dei vestri victis atque subjectis mundum fabricantem, et splendide tenentem, reliquias eorumdem membrorum Dei vestri habentem in manu, et cætera omnia capta, oppressa, inquinata plangentem; vel denique Atlantem maximum subter humeris suis cum eo ferentem, quem fabulose comminiscabantur, et quasi in tapete theatro delincentium intueri nugabantur.* Hæc, inquam, et alia innumerabilia, pariter inepta et insana, nec pingendo, aut sculpendo, nec interpretando Manichæos demonstrasse idem Augustinus testatus est. Sed cum istius verba valde obscura videantur, nimis difficile erit conjicere an sancti doctoris ævo Manichæi statuarum, picturarum, aut simulacrorum subsidium uterentur, ut facilius suorum electorum atque auditorum mentes perniciosas hæc fabulas imbibere. Vel saltem prorsus difficile erit hunc Manichæorum ritum et morem in simulacris gentium admittendis ex præcedentibus testimoniis intelligere (c).

6. Hæc tamen atque alia hujuscemodi sæpe nobiscum reputando, minime a libri Pontificalis verbis, aut ab Anastasii bibliothecarii testimonio, quibus Symmachum omnia Manichæorum simulacra omnesque codices ante Constantinianæ basilicæ fores disperdisse et incendio concremasse affirmatur, longius abscedendum esse indicavimus. Quinimmo his momentis non insistere, aut fidem denegare, gravissimum nefas reputavimus. Etenim illum imprimis simulacrorum usum nobis haud dubie persuadent *patria Persarum leges*, ex quibus sacrilega Manichæorum religio duxit originem; cumque nos docent sacra illa *Bemmat*is (d) festa quæ ad Manetis mortis cultum et in Dominicæ resurrectionis contemptum singulis recurrentibus (e) annis in Martio mense celebrabant. Qua de causa sublime construebant *throni simulacrum*, magno divitiarum apparatu ornatum, quo gloriosius sui magistri Manetis natalem significatum esse sibi conflagabant. Dum hæc autem libamus, minime nos fugit, vel Manichæos ipsos ad sui magistri honorem *super arundinibus lectos suos* insternere voluisse, ut sibi memoriam excitarent *Manem* in Perside, quasi in veritatis odium, arundinibus fuisse excoctum, ut Nicetas asseverat (f); vel quæ in impiæ eorum religionis testimonium, catholicæque nostræ fidei ludibrium Manichæi ipsi excoctaverant, cum mutatis 178 ex nobis crucis signaculo, Deiparæ imaginibus (g), et id genus aliis, hæc sacrilege et superstitione obruncabant difformabantque, et ea sic obruncata et difformata modo veneranda proponebant, modo vero execrabantur, volentes iis signis artificiosis dogmata illa indicare, quæ nefarius eorum antesignanus in orbem induxerat. Nihil ergo obstat quin magnus ille pontifex Symmachus, optime perspectis nequissimæ hujus gentis sacrilegiis et superstitionibus, præter omnes codices, omnia etiam illorum signa et simulacra, quæ nefarium aliquod mysterium portendebant deleverit, et igne concremaverit. Neque enim S. pontifex Manichæis et rebus quibus ipsi in nostra religionis contemptum utebantur poterat indulgere. Summi enim pontificatus ratio et munus, quo tanti

(a) Auctor libri Pontificalis, in Symmachi Vitam.

(b) August. lib. vigesimo contra Faustum cap. 3 et cap. 9.

(c) August. contra epist. Manichæi cap. 8, et lib. viii contra Faustum cap. 5.

(d) Libro Pontificali concinit Anastasius Bibliothecarius.

(e) Vide quæ diximus cap. quarto et quinto de hoc Bemmat's Manichæorum festo.

(f) Nicetas Thesaurio Orthod. lib. iv, cap. 33.

(g) Petrus Siculus et Photius aliqua de Manichæorum simulacris et imaginibus expressius indicantur. Videlicet de crucis signaculo, de Deiparæ imagine alisque similibus. Quæ quidem profanis quibusdam ritibus, et impuris superstitionibus in catholicæ fidei odium sacrilege deturpabant. Videsis lib. i Photii contra Manichæos cap. 7, 8, 9 et 18, apud Christophorum Wolfium

exagitatus adversitatibus fungebatur, istud etiam suæ sinceræ fidei publicum testimonium exposcebat ut cunctis innotesceret quantum ejus animus a Manichæico dogmate abesset, quantumque sectam illam exhorresceret.

7. Neminem tandem latere arbitramur, inter cæteras calumnias ab adversæ factionis livore et invidia sancto pontifici Symmacho constructas, eam non infimum habuisse locum, qua veluti Manichæici dogmatis reus per impiorum hominum ora traducebatur. Quam quidem turpitudinis læsæque fidei notam ita longe lateque ejus inimici enuntiaverant, ut Constantinopolim Anastasii imperatoris Acacianæ et Severianæ factionis patroni aures penetraverit. Qua de causa, ut idem Anastasius excommunicationis sententiam in eum a Symmacho latam eluderet, atque facilius contemneret, sancto pontifici gravissimum hocce facinus multa increpatione objiciebat. Symmachum igitur oportuit publica suæ fidei testimonia exhibere. Exhibuit autem, cum, Manichæis in exsilium amandatis, horum codices et simulacra delevit (a).

Hocce vero suæ fidei publicum testimonium omnem posse diluere calumniam Symmachus papa minime est arbitratus. Nam cum ab Anastasio imperatore famosum libellum conscriptum intellexisset, quo maledictis proscindebatur, et veluti Manichæus apud ipsos Orientales et alios populos traducebatur, huic libello apologetica pro se ipso oratione occurrit, penitusque omnem Manichæicæ labis suspicionem purgavit atque delevit. Jam vero quæ de hac Symmachi apologetica epistola et de Anastasio imperatore Manichæorum patrono dicenda supersunt, mox in sequenti explicabimus capite.

179 CAPUT XIII.

De Symmachi papæ apologetica epistola adversus famosos imperatoris Anastasii libellos. Idem imperator multorum hæreticorum vindex et fautor, etiam Xenaia Manichæorum principem in suam clientelam recepit. Ex quibus tandem occasionem arripimus ut ejusdem Xenaia mores, institutum et scripta paucis expendamus.

1. Symmachi papæ famam nunquam gravius ejus hostes læserant, quam cum eum veluti Manichæici dogmatis assertorem per multorum ora traducere ausi sunt. Id potissimum evenit cum famosus libellus ab Anastasio imperatore in sanctum pontificem conscriptus, multis quidem probris maledictisque refertus, quibus S. pontifex tamquam multorum criminum et læsæ fidei reus palam traducebatur. In tali ergo gravi discrimine positus, famosus lustratis libellis, neque odio aut iracundia commotus est. Sed, sui muneris partibus potius apostolicæque sedis honori consulens, nunquam de ulciscenda injuria recogitans, stricto calamo illam celebrem scripsit epistolam, qua occurrens famoso Anastasii imperatoris libello, singulas in hoc contentas calumnias purgavit atque prorsus delevit. Et primo quidem suæ catholice fidei apologiam ab exemplo octo librorum quos Ambrosius ad Gratianum imperatorem scripserat orsus est, quia illum non piguit gloriosius prædicare, et imperator non fastidivi gratanter accipere. Animi deinde sui robur constantiamque S. pontifex (b) palam facit, quæ coram tyranno ethnico imperatore illi mortem intentante se sistere non formidaret, illud apostolicum Pauli monitum mente revolvens, et ad illud provocans: *Væ mihi (ait) si non evangelizavero (c); meliusque est in iacturam vitæ præsentis incidere, quam sempiterna damnatione puniri (d).*

2. Ut plano deinde gradu et sensim sua oratione incederet, in eadem animi firmitate perstans, Anastasium veluti Romanorum imperatorem, et tam-

A quam catholicum principem aggreditur et alloquitur, ut videlicet partes illas assumat, quemadmodum etiam barbararum nationum legationes clementer admittere consuevit, et qualiscunque præstulis apostolici vocem patienter audire. Et perinde quasi nullo gravissimarum calumniarum ictu posset commoveri, eam Domini promissionem recollit, qua dicitur apud Matth. (e): *Cum vos persecuti fuerint, et diserint omne malum adversum vos propter justitiam gaudete.* Quod quidem interiorius gaudium, exterius dissimulare haud potens, benedictionem pro maledictione, honorificentiam pro contumeliis, charitatem pro odio imperatori sibi infenso studet rependere; ipsum tamen admonens ut divini judicis præcaveret indignationem, ne quanto ipse gravius offensus libenter remittebat, tanto cumulatus ab ipso offendentem poëm exigetur. Non nihil hisce addit de maximo scandalo in Ecclesia tunc exorto, cum propter famosum libellum, quem ipse imperator in Ecclesia caput conscriperat, tum propter anathemate damnatas Acacii, Severi et Acephalorum opiniones, quibus patrocinebatur; et statim ad varia S. P. provocat Scripturarum testimonia, ut inde imperator harum hæreticarum opinionum depremat falsitatem. Interim vero cum pontificis animus, non suo, sed suæ sedis honori inajestatique prospicere 180 querit, ex eo vellicat et urget imperatorem, quod, humanis divinisque legibus spreto, cum magno imperiali coronæ dedecore accusatoris et judicis partes adversus omnium Ecclesiæ pontificem subiret. Propterea eum increpat scribens: *Dicis esse me Manichæum. Numquid Euty-chianus sum, vel Euty-chianos defendo, quorum furor maxime Manichæorum suffragatur errori.*

3. Quia quidem loquendi formula, et ironia figura, non tantum se injusta de Manichæica labe indicat insinuat, sed ipsum Anastasium carpere intendit, qui dum Euty-chianis præsidia præstabat, etiam Manichæis ipsis patrocinebatur, in suam videlicet clientelam Xenaia suscepto, qui, cum Manichæorum esset princeps, imperatoris erga se amorem magis et magis fovere studebat, Euty-chianorum partibus adhærendo. Symmachus itaque ad delendas ejusmodi turpitudinum notas, atque ut Manichæico flagitio se nunquam obnoxium fuisse ostenderet, urbem Romanam tamquam testem appellat, provocatque ad apostolicæ sedis scrinia, in quibus authentica sinceræ fidei Acta asservabantur. Quoscumque vero minus sancte de ejus religione judicantes, aut saltem suspicari volentes, sui hisce scriptis læcessit, ut non reformident cum eo concertationes instituere, et obsectorum sibi criminum veras probationes palam proferre, alioqui veluti infames et conviciorum reos habendos esse declarat. Ejus autem verba hic subjicere non incongruum arbitror, ut S. pontificis sensa apprime omnibus innotescant: *Roma mihi testis est, et scrinia testimonium perhibent utrum a fide catholica, quam in sede beati apostoli Petri veniens ex paganitate suscepi, aliqua ex parte deviaverim. Procedat aliquis, et aliqua ratione convincat. Alioqui convicia sunt ista, non criminum probamenta.*

4. Causam suam deinde post hæc divino committit judicio, cujus quidem summam sapientiæ providentiam se quondam expertum esse commemorat. Cum videlicet in pontificem legitimis renuntiatus suffragiis, ad Constantinianam proficiscens basilicam, pontificii ordinem suscepturus, ne lapidum imbre obrueretur liber evasit. Propterea Deum sibi opitulatorem semper habere sperans, nihil eorum quæ sibi suæque sedi noxia esse poterant permittere velle confidit. Nec enim imperatori argumenta esse poterant Deum Symmacho aut Romanæ sedi fuisse iratum. Ideo maximo animi vigore ita eum com-

(a) Consule etiam quæ jam diximus cap. 4 hujus libri.

(b) Apologetica epistola exstat tom. V Conc. pag. 416.

(c) In priori ad Corinth. cap. ix.

(d) Symmachus, ibid., laudans Pauli verba.

(e) Matthæi v.

pellat: *Ostende ergo quid existimes arguendum, ut A* iratum maxime Deum quod non consenserat permisisse demonstrare. Et ut ulcera quae imperatoris animum lacerant et corruperant purgaret, aut sanaret: *An quis Eutychianus nullatenus acquiesco? Ne quidem ista nos laudent; sed se palam aperteque demonstrant mentem cogitasse honorem repellere, quae interventus suo beatus Petrus imposuit.* Non ergo Deum sibi hac de causa iratum esse potuisse variis adductis rationibus potestati. Nam cum Eutychianus adversaretur, quos nec in communionem suscipiebat, quorumque dogmata repudiabat, eas partes obibat quae summum pontificem maxime decebant, cuius sacra potestas tantum ab imperiali distabat, quantum divina longe ab humanis rebus absunt. Quare inter utramque dignitatem comparatione iussit, imperatorem ita alloquitur. *Tu imperator a pontifice baptismum accipis, sacramenta sumis, orationem petis, benedictionem speras, penitentiam rogas. Postremo tu humana administras, ille tibi divina dispensat.* Alique ne superiorem sibi honorem vindicare vellet videretur, equalium alium utriusque convenire oportere asserat. Haec igitur, et id genus alia, ad suae pontificis dignitatem gloriam, aut innocentie praesidium, suaeque apostolice sedis munimen et decus Papa Symmachus in medium addidit, eam potissimum turpitudinem notare purgaturus, quam Anastasius ei iniuste imputaret, cum veluti Manichaeica secta propagatorem famosis libellis traducendo.

5. Quia vero laudatis famosis libellis eundem Symmachum conspirationis reum in eam personam Anastasium declaraverat, quod videlicet, **181** Romano conjurante senatu, eum excommunicaverat, miris et veris rationibus huius obiecto pontifex occurrens, facile et haec evertit calumniam. Aut primo pontifex nihil innovasse, sed eandem suorum praedecessorum agendi rationem se esse prosequutum: *Dicis quod mecum conspirante senatu excommunicaverim te. Ista quidem ego, sed rationabiliter factum a praedecessoribus meis sine dubio subsequor.*

Non igitur Symmachus omnium primus in imperatorem Anastasium excommunicationis tulerat sententiam. Sed eum, veluti Eutychianae aliarumque haesum vindicem et patronum, duo alii Romani pontifices, Gelasius nimirum et Anastasius II damnaverant. Quam quidem sententiam utique revocasset Symmachus, ei imperator, relicta haeretici, et Acacii praesertim, atque composito Constantinopolitano schismate quod fovebat, catholicis duntaxat et apostolicis episcopis se sociare voluisset. Nam ab horum societate imperator recedens, nec amplius eorum conventibus se immiscens, jam quasi praecedens contumaciae penitens factus excommunicationis vincula dissolvere potuisset. Quare mitissimus pontifex gravissimis malis, quibus tantopere afflictabatur, hanc exhibet medelam: *Tu te noti miscere excommunicationi ejus (videlicet Acacii) et non excommunicatus a nobis. Si te miscas, non a nobis, sed a te ipso excommunicatus es. Ita fit ut in utroque, sive discedas, non sis excommunicatus a nobis, sive non discedas, non sis excommunicatus a nobis.*

6. Longa post hanc exaggeratione Symmachus Anastasium insectatur, tum quod, ipso ad apostolicam Urbem sedem erecto, imperiales (ut mos erat) litteras non scripsisset, de sua fide et filiali amore pontificem faciliorem certiorum, utpote cui Domini Salvatoris ore cum totius Ecclesiae fuerat delegata. Quam gravem omissionem ea duntaxat de causa pontifex reprehendit, ne Dominici gregis curam negligere videretur; non vero ut suo magis honori consulere voluisse quis arbitraretur. Tum vero in eundem imperatorem invenitur, quod militari manu catholicos compulerit ut schismatica et haeretica labe polluti communicarent. Quam agendi rationem, veluti horrendam detestandamque facinus, execratur. Cum haudquaquam sa-

culi principibus, quantalibet mundi potestate submis-
licere aut convenire possit ea ecclesiastica infragora
jura, quae fore a catholicis Ecclesiis inenarrabilia non
divinis tantum, sed etiam imperialibus legibus fir-
mata et declarata fuisse. Quare ei obijcit, et in ejus
revocat mentem, quemadmodum Christiana religio
ab apostolis usque ad sua tempora, tot tantisque mo-
dis ab adversariis multarum persecutionum generi-
bus afflicta et iactata, nec opprimi nec deieci potue-
rit; sed ipsi persecutores malo exitu perierint, et
ipsa orthodoxa veritas semper et undequaque pre-
valuerit. Eo uno interim pontificis animus magis
urgebatur, ut pagani, vel alii homines paganis deo-
rioros, cum, consensu aliarum haeresium talis opi-
nionibus in Orientem, et apud Constantinopolim po-
tissimum, fractis apostolice traditionis regulis,
habuerint publice licentiam profectum a se factum
dogmata, et sola catholicae communionis libertas pulsat
ab his qui se religiosis existimant subruenda. Cum
ab his ergo gravissimis malis pontificis animus se
schismate cruciari, nec iidem (ut exoptabat) posset
mederi, ad divinum provocat iudicium, cuius praesi-
dium sibi minime praetolari poterant qui temerarie
ausibus catholicam veritatem oppugnare tentaverant.

Denique vero antiquorum imperatorum laudem
consuetudinem, qui, vel imperii gubernacula susci-
pientes, vel apostolice sedis novos praesules institu-
tos esse noscentes, ad eam potissimum sui acrisque mi-
runt, ut docerent ejus causam aversorem. Quod facere
cum Anastasius praetermississet, se ab ea alienum esse
probat; et propterea, tamquam *amicum, reum, et inimicum* vitandum esse S. pontifex iudicavit.
Quemadmodum autem imperator Manichaeis etiam
patrocinaretur paucis S. pontifex indicavit, ut nos
mox dicturi sumus Xenae causam explicantes.

182. Quis igitur, qualisve fuerit Xenas, Philoxe-
nus etiam appellatus, quem Manichaei dogmatis se-
ctatorem plerique affirmant, cum ex veteribus, tum
ex recentioribus scriptoribus facile intelligemus. Cui
imprimis ex Perside in Romani imperii ditionem ad-
venienti, Petrus Chnappens et imperator Anastasius
cum maxime patrocinarentur, tot tantisque turbas et
clades in catholicos excitavit, ut, prorsus dissolutis
omnibus Christianae societatis vinculis, aut schismata,
aut errores alique grassarentur. Symmachus papa in
fine suae apologiae contra Anastasium imperatorem id
testatus est, suppresso tamen nomine, Xenasiam
hiscie verbis, tamquam falsitatis propagatorem, in-
sectando: *Non mirum si catholicos persequantur Ma-
nichaeorum patroni, cum falsitas non possit non perse-
qui veritatem. Non mirum si in orthodoxos veniant,
quibus potest cum cunctis haeresibus convenire, et uni-
versis erroribus amice non possint nisi totis esse non
errantibus inimici (a).* Antequam autem de nefarii
hujus hominis in catholicos savitia peculiariter quid-
quam disseramus, de ejus patria, origine moribus et
que institutis verba facere nobis opus est. In quibus
omnibus persequendis ne longe a veritate aberrare-
mus, clarissimi viri Joseph Assemani Bibliotheca
Orientalis volumina lustranda suscepimus, ut ea quae
ad rem nostram facere videbantur seligeremus.

8. Xenasiam ergo genere Persam in oppido *Tahal*
provinciae *Carmanorum* duxisse originem edocemur,
conditione praeterea fuisse *arvum*, et *divini baptismi*
exsortem, plerique veteres scriptores affirmant;
quibus tamen rofragari posse contendit idem Asse-
manus, qui propter ab ejusmodi turpitudinis nota
Xenasiam, variis adductis argumentis, coactus est
vindicare. Affirmans videlicet hunc, aliqui sceleris-
simum hominem, baptismo non caruisse, et se ordi-
natum clericum non confixisse cum ex Perside in
Syriam veniret. Datis ea de re gravissimas profert
conjecturas, alteram desumptam ex Xenae agendi
ratione, qua videlicet antequam extra Persidem pro-
ficisceretur, strenue, et Nestoriano dogmati, et hae

(a) Symmachi papae epist. apologetica adversus Anastasium imperatorem exstat tom. V concil. pag. 450.

Adesseni, Marisque Persae in Garmorum urbe, cum nonnullis aliis sese opposuit, qui omnia *errantia homini, et secundum baptismum convenire non poterant*. Alteram vero ex ejusdem Xeniae scriptis deducere nititur. In quibus non tantum genuinam exprimit baptismatis formam; sed in ea se esse baptizatum et Christum induisse non semel professus est. Possent haec quidem a contraria opinione nostram animum avertere, si maximam apud nos scriptoris auctoritatem potius quam rationum momenta persequi vellemus. Tanta enim ille scientia et eruditione pollet in describendis Syrorum verbis, ut ceteros cum superiores, tum sibi coaevos, cum nationis scriptores antecesserit. Sed a docto, aliqui mihi amicissimo viro, veniam precorabor, si utraque conjecturam cui pro vindicando Xeniae baptismate credidi insistentem nunc assensum. Quoad primam ergo conjecturam attinet, videlicet in Garmorum urbe Xeniam una cum quibusdam aliis viris Nestoriano dogmati, huc Adesseni, Marisque Persae conatibus sese opposuisse, quid tum? etiamsi isthuc, quae ex prorsus incertis monumentis deprompta sunt, vera forent; an versipellis homo, qui Manichaeanam prolebat sectam, arte carere poterat ad suam impietatem occultandam? Nestori enim et Eutychie dogmata directe unum potissimum palmarum Manicheorum errorem evertebant. Manichaei quippe negabant Christum verum hominem fuisse, vere natum, vere passum et mortuum, atque in eo non nisi umbratilem et phantasticum carnem praedicantem. A quo errore quidem longissime distabant Nestoriana et Eutychniana dogmata. Nestoriani quippe duas veras in Christo distinctas docebant esse naturas, totidemque personas. Eutychniani praeterea humanitatis in Christo **183** veritatem non indicabantur; sed eam in unione divina Verbi natura, vel fuisse absorptam, quae ex Divinitatem conversam contendeant. Quando igitur certo adhuc constaret Xeniam strenue atque heresi sese opposuisse, non inde inferri posset baptismate fuisse purgatum, cum jam Manichaeis hominem dedisset. Nescio praeterea an huc Adesseni et Maris Persae conatibus Xeniam in Garmorum Persarum urbe facile se opponere potuisset. Omnibus enim perspicuum esse arbitramur ejusmodi duorum illorum episcoporum conatus non nisi post Ephesinam generalem synodum, in Cyrilli Alexandrini odium, fuisse edibiles; atque eos inter et Alexandrinum antistitem inimicitias et odia recruduisse ob Nestori condemnationem, atque perdurasse ad Berytensem usque conventum, ut ex decima Chalcedonensis concilii actione intelligimus. At Xeniam tum in lucem editum fuisse quis probat, aut unde colligitur? In Actis profecto Berytensis concilii, huc causa coacti, aut in libellis sive scriptis eorum qui tham Adessenum cum de mala fide tom de variis criminibus postulabant, Xeniae, aut Philoxeni nomen non offendimus (a). Cum tamen omnia homina aecusatorum qui sese huc ejusque conatibus opposuerant descripta inveniamus. Quid demum, si ultro daremus, absoluto Ephesino concilio, quod Nestorium damnaverat, Xeniam in lucem editum? forte eum tantae maturae letatis, auctoritatis doctrinaeque virum tum fuisse arbitrabimur, ut duorum episcoporum de fidei rebus disputantium conatus oppugnare potuisset? Certe in hoc fungendo munere prima fidei rudimenta, quibus pueri edoceri solent, haudquaquam poterant sufficere. Cum illud Nestorianorum dogma episcopis plusquam bis centum numero, maximum negotium exhibuerit. Verum eo tempore Xeniam aut nondum lucem aspexisse, aut saltem pubertatis annos vix attingere potuisse, ex reliquo ejus vite cursu edocemur. Si quidem ab Ephesina oecumena synodo ad Xeniae obitum usque plusquam nonaginta anni

intercesserunt. Vita enim finitus est Xenias, etiam Assemano auctore, post annum 533, et Ephesina synodus rejicienda est in annum 451, quo tempore haud arbitror hunc Manicheorum signiferum oriturum fuisse.

B. Si vero mihi obijciatur Nestorianorum huc Adesseni Marisque Persae in Garmorum urbem conatus ad aliud posterius tempus esse referendos, non repugnabo. Verum tanta temporis mora inter huncque confutanda non est, ut merito conjecturas ducere possimus tum Xeniam fuisse orium, et tot tantumque sibi subsidia comparasse ut Nestoriano dogmati hujusque propugnatoribus strenue se opponeret. Nam illas quis ille conatibus ad finem vite usque non instituit; sed, cum Cyrillo Alexandrino pace inita, ab omnibus haeresion motibus antea Christi annum 445 sese temperavit, ut ex Tyri et Berytiorum synodis intelligitur. Igitur quavis ab hoc anno, vel a subsequenti, Xeniam natalis dies esset repetendus, jam prior illa Assemani conjectura concideret; istaque haeresion et nequitia monstrum post 77 annos suae annuum occubuisse, quod plane illis repugnat quae de hoc homine, antequam vitam finiret, Assemanus descripsit (b). Fatetur enim Xeniam, ante vitae exitum, Anastasio imperatore favente, sive jubente, pluribus pseudosynodis praefuisse; varia et longissima confectis itinera; quatuor annorum spatium, Iustini imperatoris decreto, a sua sede exulasse; huc illicque, modo in Thraciam, apud Philippopolim; modo in Paphlagoniam, apud Gangrensem urbem, in qua fumo exeatulatus interit, se recepisse. Quae quidem omnia cum talem, tantumque laborum, et arduarum copiam portendunt, et indicent, vix adduci possumus ut existimemus ejusmodi mala et incommoda ab homine summam sanctitatem agentis suscipere potuisse.

184 10. Ceteris quidem ponderis est alia conjectura ab Assemano adducta, qui ut probet Xeniam baptismatis non fuisse exortum, primo provocat ad ejusdem Xeniae scripta, quibus de sua fide atque baptismate fert testimonium; tum eum baptismatum fuisse conatur ostendere ex Syria PP. silentio, qui haudquaquam sibi manus imponere a Xenia permisissent, si illum nec baptizatum, nec rite fuisse ordiaquam scivissent. Minus roboris tamen huic vindictam generi subest, si testimonium ex aliorum scriptis petamus. Theodorus ergo Constantinopolitanae Ecclesiae lector, qui Xeniam viderat, eum fieri si coeuvus, non tantum ex fama (ut ait Assemanus), sed ex Syriae episcoporum narratione, scribit: *Persa quidam, Xenias vocatus, quem tempore sacerdotii sui Calendi, inveniens ecclesiastica adulterare dogmata et castella castrare, pellit a regione. De hoc multa quae a diversis audiens scrutatus sum ex parte dicam. A Persarum enim regione proprium dominum fugiens ad Romanorum pervenit. Et paulo post. Hunc Petrus pro Cyro Hierapolitensium Ecclesiae episcopum transmissit. Quem non post multum episcopi e Perside venientes quasi servulum arguebant, et ut divini exortem baptismatis. Quo comperto, Petrus, quod oporteret fieri non cavans, dixit sufficere illi episcopi conversationem, ad supplementum divini sacramenti (c).* Cujus quippe testimonii vim si sedulo perpendamus, difficile ei poterimus refragari. Nam Theodorus lector non dissimulavit de homine sibi plane incognito et absente, cujus facinora saltem principia hora cum sibi tum Constantinopolitanae omnibus non essent notissima, ob favorem potissimum quem et Zenonis et Anastasii imperatorum Orientalium sibi Xenias comparaverat. Floruit enim Theodorus circa Christi annum 515, et propterea non ex fama solum, sed ex his quae viderat et quae ab aliis sibi coevis audierat historiam descripsit. Praeterea an non reclamarent Persarum episcopi, Xeniam ad

(a) Tom. IV Conciliorum generalium pag. 759, et rursus act. 10 concilii Chalced.

(b) Assemanus, tom. II Bibliotheca Orientalis

cap. 2, pag. 42 et seq.

(c) Tom. VIII Conciliorum pag. m. 1019.

Hierapontanum episcopatum assumptum conspicientes? Non ex aliis quam ex Persarum episcopis clamores prodierunt: Xenaiam Hierapoli consecratum episcopum vernulam et baptismatis exortem fuisse. Quod si illa fides non esse adhibendam Assemanus arbitrabitur, quam fidem, quæso, sibi mereri poterit Xenais, qui a suis concivibus episcopis reprehensus, et tamquam paganus accusatus, ut hanc infamie notam dilueret, et ne ab episcopali sede extorbaretur, epistolam de Verbi Incarnatione scripsit ad Zenonem, quæ vaferrime et nimis studiose se fuisse baptizatum confingit? An non ejusdem Xenais studium prodest illa eadem verba, quibus Assemanus insistit? Is enim in una atque eadem fere periodo, bis, ter quaterque, quæsitâ occasione de suo loquitur baptismate. Ariem quidem in hac parte omnium nebulonum secutus, qui suo dumtaxat ipsorum testimonio justas sibi objectas accusationes diluere conatur. En Xenais verba, quæ recitat Assemanus: *Unigenitus Filius unus est de Trinitate, sicut ipse significat cum ad discipulos suos ait: Ite docete omnes populos, et baptizate eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Igitur (scriptoris agendi rationem annotemus), igitur in ejus nomine baptizatus sum qui mortuus est; et illum, cujus in nomine baptizatus sum, confiteor pro me mortuum fuisse; cum denique, cujus in nomine et morte baptizatus sum, credo me ex baptismo induisse. Tantum igitur abest ut hac scribendi ratione Xenaiam baptismatum arbitremur, quia immo majori duamur suspicionem eum baptismatis fuisse exortem. Non enim ad sui baptismatis testes provocat, sacramenti ministrum non nominat, neque locum, neque tempus designat, quo Christum baptismate induisset, sed sui baptismatis se solum testem et vindicem facit.*

11. Nullum vero alium vindicem, præter se ipsum, Xenaiam habuisse, prodest etiam Nicæni secundi generalis concilii Acta. Nam quinta 135 actione, cum Demetrius diaconus, vasorum custos, Theodori lectoris verba superius laudata legisset, nullus ex tercentis quinquaginta illis Patribus, saltem pro episcopatus honore, illud testimonium tamquam commentitium aut dubiæ fidei reject, sed Theodoro isthæc describenti omnes fidem adjunxit. Et tantam quidem, ut Tarasio doctissimo sanctissimoque viro Constantinopolitano antistite interloquente, ceteri omnes episcopi *Xenaiam non baptizato et Manichæo, et ita qui phantasiâ prædicabant et Christi humanitatem negabant, anathema dixerint.* Nescio igitur cur quæve ratione quis possit nunc illum Xenaiam ab utraque illa labe purgare? credendo videlicet nec baptismate caruisse nec Manichæis nomen dedisse; cum nec unus ex illis 350 Patribus in probando mox laudato Theodori testimonio vel hæserit levius?

12. Ne tamen eo unico Theodori lectoris testimonio et Nicæni secundi concilii approbatione, quæ multo studio et eruditione quæ pollet Assemanus mitius explicare conatur, nos dumtaxat insistere videamur, Antiochenam pseudosynodum a Petro Fullone coactam, prout ab auctore synodici libelli exprimitur, subjicere non pigebit. Hanc ergo synodum Petrus Fallo ab exsilio ad Antiochenam reversus Ecclesiam, Zenone imperatore, catholicis episcopis infenso, illi favente, coegit circa Christi annum 485, ut Labbeus, Pagius, Stephanus Baluzius aliique annotarunt. Tum enim Fullo diro actus furore, Chalcedonensem œcumenicam synodum *anathemate notavit, et multis cum sceleribus Xenaiam Hierapolis episcopum designavit, genere Persam, baptismi expertem, conditionis servilis*

A fugitivum, et hæreses Christianos accusantis ducem acerrimum (a). De his vero profanis illegitimisque ordinationibus quas Petrus Fallo peregerat Theophanes verba fecit, ita scribens: *Petrus autem Fallo, Antiochiam ingressus, multa nefanda perpetravit, ut puta synodi execrationes, episcoporum abrogationes, noxiarum intrusiones, ordinationes illegitimas, et his similia.* Theophanes ergo, emunctæ naris scriptor, etsi in variis antiquorum gestis recensendis Theodorum lectorem fuerit secutus, quia tamen nec ab Xenais zeate procul, *illegitimarum ordinationum descriptione*, hunc hominem vernulam, baptismatis exortem, in Hierapolitanam episcopatus sedem intrusum obscure saltem designare voluit. Is enim cum gestarum rerum historiam Romanos inter et Persas scripsisset ad annum usque 573, nec Petri Fullonis episcopi Antiocheni gesta, nec illegitime ab eodem Petro Fullone ordinati episcopi eum latere poterant. Nemo igitur ista scribenti mihi succenseat, ut contrahat frontem, quod viro doctissimo, et de litterariis rebus jam optime merito, hac in re non subscripsim. Studium enim veritatis inquirendæ investigandæque, non rixandi libido, ne a Theodori lectoris testimonio et a Nicæni secundi concilii auctoritate levius resillirem, prorsus meum animum affecit, ut quod eandem intelligi religione etiam palam profiterer. A qua quidem agendi ratione haudquaquam recedam, Xenais Manichæismum explicaturus.

13. Hanc quoque labem idem cl. Assemanus Xenais Magbogensi non asseruit: etsi scelestissimum hominem eum appellet (b). A Manichæica hæresi (ali) quantum Xenais abhorruerit, constat ex multis voluminibus mox recensendis, in quibus Eutychianos ille et Manichæos diserte refellit. Et primo quidem si Xenais suis in Operibus etiam Manichæos diserte refellit, qua de causa Theophanes Byzantius scribit: *Xenaiam, quoque Philoxenum nomine, Hierapoleos episcopum cum Manichæis sentientem, a Justino seniore in exilium pulsum fuisse?* Id autem contigit Christi anno 518, ut probat eminentissimus Norisius de Epochis Syro-Macedonum. Cur præterea idem scriptor, Xenais secundam ad 108 urbem regiam Constantinopolim narrans protectionem, scripsit: *Xenaiam Manichæorum sectatorem, Philoxenum alias dictum, utpote qui una secum sentiret, Anastasius Byzantium accersivit?* At Anastasius imperator non modo studiose Manichæis favebat, ut ex Symmachi papæ apologia diximus in superioribus; sed et Manichæica dogmata tuebatur, quia ex Manichæa matre procreatus. *Manichæi et Ariani* (ait Theodorus lector testis ocularis) *ob Anastasii promotionem sibi gratulabantur. Manichæi quidem, eo quod mater illius sectæ ipsorum cultrix esset studiosissima (c).* Si ergo ambo, Xenais videlicet et imperator Anastasius, eandem prorsus doctrinam prolebantur, et hujus doctrinæ causa imperator Constantinopolim illum Xenaiam Manichæum accivit; si præterea Anastasii mater Manichæorum sectæ cultrix studiosissima erat; qui fieri poterit ut veterum scriptorum fidem sibi apprime suffragantium despiciamus, levioribus quibusdam conjecturis innixi? Non ita profecto nostri majores fecere, qui, in Christi nomine, ad Nicenam secundam illam synodum convenientes, nequissimum illum Xenaiam Manichæorum sectatorem et principem judicarunt, testimonium etiam alterius antiquioris scriptoris secuti, Joannis videlicet Diacrinomeni (d) qui affirmavit illum consuevisse eas imagines quæ Christum figurabant in abditis locis occultare, ut nimirum

(a) Libellus, t. V Com. p. 279, ubi quoque offendit Labbei, Pagii, Baluzii annotationes.

(b) Assemanus, tom. II laudatæ Bibliot. pag. 13.

(c) Theodorus lector, II libr. Histor. Ecclesiasticæ apud Valesium, tom. IV pag. 558.

(d) Diacrinomeni id est segregati. Sic vocabantur qui synodum Chalcedonensem non recipiebant, ex Leontio, de Sectis. Ita apud Labbeum, tom. VIII p.

4019. Consule lib. I Photii de Manichæorum Historia cap. 7 et 10. Ibi namque legitur eos abhorruisse a venerandæ crucis figurâ in evangelicis codicibus delineatâ. Apud Christophorum Wulfium pag. 23: *Ad dentes veram crucem, utpote lignum maledictorum instrumentum, et maledicto subiectens, adorari et amplecti nefas esse.*

innueret Christum non veram humanam naturam, sed phantasticam dumtaxat et umbratiliem assumptis; quod palmare Manichæorum dogma fuisse, jam nos abunde satis in præcedentibus capitibus probavimus.

13. Jam vero mihi deesse videbor, si præteream silentio quæ Assemanus adduxit pro hac Xenaïæ Manichæica labe diluenda. Scripsit enim Xenaïas ad quosdam Syriæ monachos de Verbi Incarnatione epistolam, quæ utriusque naturæ, divinæ videlicet et humanæ, veritatem Christo Domino asseruit. Hujus autem epistolæ Syro sermone conscriptæ summam in quinque capita divisam exhibet, et sub numero tertio isthæc verba Latine reddita subjicit (a): III. Si is qui incarnatus est (Deus est), Deus quoque erit, qui natus est; et sicut qui in Virginem ingressus est, unus erat spiritalis, cujus spiritalis natura ex Patre est; ita idem ipse unus ex eodem Virgine profiit, cujus ex naturæ veritate corporis sui habet. Quamobrem recte appellatur Virgo Dei Genitrix, eo quod unam Dei incarnatam personam ineffabiliter genuit. Hæc, inquam, et id genus alia, ex variis Xenaïæ epistolis aut scriptis Assemanus pronuntiat, quæ Manichæorum hæresim prorsus oppugnant. De hujus vero scriptoris et interpretis fide, maxime in vertendis e Syriaco in Latinum sermonem monumentis, dubitari non potest. Secutus vero ne fuerit Xenaïas suæ fidei dictamen in his scribendis, an secus, dubitari potest. Quemadmodum etiam dubitare licet an scripta videlicet quæ sub Xenaïæ nomine modo circumferuntur ex ejus prodierint officina, an in Syrorum libros et codices alicujus impostoris studio et confictione irrepserint. Ea quidem prorsus laterunt Theodorum Lectorem, Theophanem, Evagrium, Persarum episcopos, Nicæni secundi concilii Patres, sequentium sæculorum scriptores; qui, non ex inani timore, sed maximis rationibus adducti, hunc nebulonem veluti Manichæorum ducem et principem traduxerunt. Valde difficile ergo videtur isthæc scripta, si reuera 187 exstiterunt, non innotuisse iis viris qui hujus flagitiosissimi hominis patriam, conditionem, mores, instituta et dignitates describere. Vel tandem si exstabant, num ita forte in Syrorum scriniis delitescabant, et in fidas includebantur custodias, ut non nisi novissimis hisce temporibus Assemani studio et laboribus in hominum notitiam pervenire potuerint? Certe Assemanus, qui ejusmodi Opera suis animadversionibus illustranda suscepit, nec unum dumtaxat scriptorem fide dignum laudat, qui talia Opera Xenaïæ adjudicet. Et quamvis quandoque ad unum aut alterum testem provocet, hos tamen tamquam Euty-chianos et Monophysitas carpit, vellicat atque condemnat. Præterea, deficientibus jam supparum scriptorum testimoniiis atque consensu, an non exquirenda forent ad Xenaïæ epistolas consonantia responsa? Scripsit ille ad imperatorem Zenonem et ad monachos diversorum monasteriorum incolas. Ubi, queso, horum omnium responsa, ut rimemur an sibi concinnant, vel iis aliqua nota insit quæ eruditio oleat suppositionem? Ego enim cum in tanto versarer discrimine, suspitione maxima adducebar falso Opera illa Xenaïæ ab aliquo sycephanta fuisse afficta. Suspicionem activavit cl. Assemani agendi ratio: qui in gravissimis offendens scopolis, quos præcavere haud poterat, tum Xenaïam aut eminentium, aut aliquem Xenaïæ nomine confictionem voluisse astruere asseverat. Cujusmodi porro est illud commentum: Nestorum hæresiarcham a S. Leone papa ad Chalcedonensem synodum evocatum fuisse (b). Hæc tradit Xenaïas in epistola ad Senonenses monachos, cujus argumenta persequens Assemanus, hocce, tamquam putidum signum, esse rejiciendum annotat. Nam antequam S. Leo Magnus catholice Ecclesiæ obtineret pontificatum, jam Nestorius,

A in quartum exsilii locum ablegatus, lingua verbibus corrosa, anno 436 interit, ut quidam dixerunt; vel saltem usque ad annum 439 in oasim vixit, ut Socrates affirmavit (c); S. Leo Magnus vero nonnisi sequenti anno 440, die 28 Julii, ad pontificatus solium elevatus fuit. Qui de Chalcedonensi congreganda synodo consilium habuit anno 450, hancque demum sequenti anno fuisse celebratam, cum sacra tum profanæ tabulæ patefaciunt. Palmarem, inquam, hunc errorem annotat Assemanus, et, suspensus hærens, nescit cui illum adjudicet, Xenaïæ videlicet, aut alicui Monophysitæ Xenaïam sibi patronum querentii.

14. Non igitur laudatis scriptis doctus vir Assemanus tantam fidem censuit adhibendam, ut pleno hunc a Manichæorum erroribus abhorruisse arbitretur. Nam et quædam Xenaïæ dictiones ei occurrerunt, quæ hæreticum Manichæorum sensum præferunt. Has inter celebris est illa quam Orientalis scriptor subjicit ex libro theologico Radiorum nuncupato; videlicet: Philoxenus, inquiunt, passiones Domini voluntarias, non naturales, agnoscit. Moyses quoque Barcephæ corpus Adæ, antequam is peccasset, Dominum induisse testatur. Denique in historia mar Barsumæ corpus Domini nostri haud instar corporis humani esse dicitur (d). Has autem omnes dictiones Manichæismum spirare, et Manichæorum fabulosæ signimenta continere, quis ignorat? Quas tametsi libri auctor non omnes Xenaïæ seu Philoxeni adjudicet, singulas quidem ex nefaria Manetis officina prodiasse, præcedentes nostræ elucubrationes abunde patefaciunt. Sed Manichæismum, istud Philoxeni dictum indicare, videlicet, passiones Domini voluntarias, et ipse Assemanus asseverat, illudque scriptoribus a nobis recensitis occasionem præbuisse ut Xenaïam hujus hæreseos reum traducerent affirmat. Sed doctus vir arbitratr aut Philoxen in Incorruptularum impigisse errorem, ex Manichæis quidem principis derivatum; aut ob inconstantiam vitium, quo frequentius hæretici jactari solent, quibusdam C Manichæorum placitis adhæsisse, quamvis ipse in libris suis ea passim exsecratur.

188 Utinam ergo res se habebant, jam nec Xenaïas ipse, Assemano auctore, ab omni Manichæismi labe purgari potest, nec Opera quæ sub ejus circumferuntur nomine, illique adjudicantur, suppositionibus, laciniiis atque interpolationibus carent. Quo itaque innixi fundamento, relictis veterum et supparum scriptorum testimoniis, de ejus fide judicabimus? Laudatis innixi scriptis in erroris discrimen adducemur, cum certo non innotescat an volumina illa ex vera Xenaïæ officina prodierint, an in illis conscribendis suæ fidei dictamen fuerit secutus, an denique aliorum studio falsata fuerint, ad occultendam seu delendam eam Manichæismi notam quam veteres scriptores et septimæ synodi Patres eidem inusserant.

Verum in his omnibus conscribendis diutius quam par erat immoratum me fuisse intelligo, potissimum quia monumenta Syriaco sermone conscripta nec 189 lustrare queam, nec eadem interpretari; quæ sane cuique opus esse debent eorum qui causam ejusmodi ad exitum perducere cupiant. Quare, prætermisso hoc disserendi genere, illud unum dumtaxat subjicimus, totum pene Orientem Anastasii imperatoris et Acephalorum studio Manichæica labe fuisse pollutum. Quod ut clarius innotescat meliusque intelligatur, ultimum de Manichæorum historia conscribimus caput, cum reliqua quæ dicere possemus de nefaria hac hæresi apud Armenos postmodum Paulicianorum studio propagata sufficienter a Petro Siculo et a Photio fuerint descripta.

CAPUT XIV.

Manichæos urbem Romam adhuc inhabitantes Hormio-

(a) Assem. Bibliot. Orient. tom. II, pag. 29.

(b) Tom. II Biblioth. Orient. pag. 41.

(c) Socrates, lib. VII, cap. 32.

(d) Assemanus, ibid., pag. 4 et 2.

da; papa plagarum examinatione discussos exsultat abire cogit. Beausobre nugæ cavillationeque reselluntur. Constantinopolitana Mennæ patriarchæ synodus Severum, Anthimum aliosque Acephalorum principes, veluti Manichaici dogmatis propugnatores, damnat. Tandem nonnulla annotantur de Manichæis ex Petri Siculi et Photii historicarum libris.

1. Antequam aliquid de Orientalium episcoporum in Manichæorum causa gestis dicere aggrediamur, Hormisdæ papæ agendi rationem et in eodem hæreticis iudicium paucis describere necessarium ducimus. Quippe qui cum vipeream hanc sobolem Romæ delitescenscentem reperisset, omnes sui animi nervos ad eam penitus abolendam adhibuit. Christi ergo anno quingentesimo decimo quarto, cum Anastasius imperii habenas teneret, Symmachus papa ex hac luce migravit. Huic vero eodem anno Romæ Hormisdam susceptum fuisse, ecclesiasticæ tabulæ patefaciunt. An vero in huius pontificatus exordiis aliquas Manichaicæ sectæ reliquias, ex præcedenti Symmachii papæ inquisitione superstitis libique latitantes, repererit; an vero, Symmacho dumtaxat vita funeto, tertio aut quarto anno ex aliis Africa, Orientis aut Italiæ regionibus ad Urbem inhabitandam convolverint, ex nullo Christianæ rei monumento innotescent. Verum si Pontificalis libri, in quo Romanorum antistitem gesta describuntur, ordinem persequi velimus, Hormisdam post plures in pontificatu annos transactos, Manichæos Romæ reperisse credendum est. Nam idem summus pontifex primos quatuor sui regiminis integros annos insumpsit, ut Anastasium imperatorem, multarum hæresum, ut vidimus, propugnatorem et vindicem, ad bonam frugem reduceret. Quod cum semel iterumque, per suos legatos ea de causa Constantinopolim missos, tum per 129 epistolas, obtinere incassum tentasset, et pia Rom. pont. voluntas semper frustrata mansisset, tandem imperator, nutu Divinitatis fulmine percussus, miseram obijt. Qui cum religiosissimus pontifex Justinus in imperio successus fuisset, quod tantopere studebat Hormisdæ, mirifice consecutus est, anno 519, legatis Constantinopolim missis, quos inter fuit sanctissimus ille vir Germanus Capuanus episcopus.

2. Orientalium itaque cum Romana sede pace reintegrata, simulque cum hæreticis damnata Aeceli, Euphemii, Macedonice memoria, nec non Zenonis et Anastasii imperatorum, demum Manichæorum sobolem exsultatam ex Urbe abire compulsi. Quare si nos libri Pontificalis auctorem, in Hormisdæ papæ gestis describendis, rerum temporumque ordinem fuisse secutum arbitrabimur, hocce pontificis in Manichæos iudicium post annum 519 contigisse affirmabimus; verum parum utili et in incerto versanti quæstione prætermissa, Hormisdæ in Manichæos agendi rationem attendamus. Hic (ait laudatus scriptor) invenit Manichæos, quos etiam discussos cum examinationis plagarum exilio deportavit (a). Nova hæc plane est ecclesiastici iudicii forma, quam ab Hormisdæ in Manichæos adhibitam auctor describit. Non enim ante huius pontificis tempora, ecclesiastica auctoritate hæreticos cum plagarum examinatione discussos legimus. Et quamvis imperatores sæculique iudices, ut penitus eam sobolem deleterent, varia poenarum genera jam pridem decreverint, vel eorum bona proscribendo, vel eos omni humano iure privatos in exilium abire cogentes, plagis autem verberibusque affligendos a quopiam hacienis definitum fuisse haud intelligimus. Verum publica sæculi auctoritate executioni demandatum existimamus, ne videlicet lenitatis leges, quibus Ecclesiæ pastores sanctissime

A hærebant, violarentur. Conquisitis præterea omnibus Manichæorum libris sive codicibus, summus pontifex, eadem suorum prædecessorum exempla secutus, ante fores Constantinianæ basilicæ concremavit, tantoque metu et terrore in horum sceleratissimarum hominum animum excitato, ab exilio Urbem amplius remeare non cogitaverunt.

Hæc tamen Hormisdæ, Symmachii, Gelasii, Leonis, aliorumque Romanorum pontificum in Manichæorum libris comburendis agendi ratio ab acatholicis viris non omnino probata est. Eam enim potissimum parum utilem et tutam ostendere conatur Isaac Beausobre (b), qui in suis de Manichaica Historia libris, varias cum imperatorum tum magistratuum leges de hæreticorum vel Christianorum codicibus perdendis penitusque delendis recensuit. Has autem veluti rationabiles vindicat, ea videlicet de causa quod eiusmodi codices quædam continerent quæ religionis pietatem humanamque corrumperebatur societatem, de qua re ipsi cap. 4 huius libri sermonem luculentissime habuimus (c).

3. Age vero, Beausobre nugæ et commentis rejectis, alios Manichaicos mores, cultum ecclesiasticumque regimen, ex Constantinopolitanis synodis expendere aggredimur, quorum aliam ad Hormisdæ tempora referendam esse, aliam vero ad Agapeti ævum pertinere, ex certissimis monumentis patefacimus. Eas autem synodos, Severum, Anthimum, Zoarum, Philoxenum, aliosque, qui Acephalorum nomen perferrebant, tamquam Manichaicorum dogmatum propugnatores, communii Patrum consensione damnasse, his exploratum est qui eorumdem Acta lustravit. Quare nos in iisdem Actis percurrendis, sine ulla animi ambiguitate, Manichaicorum rituum professores sub Acephalorum nomine delitescere studuisse iudicavimus. Ne vero falsa videar fabulari, ad memoriam prius revocaco quæ impius imperator Anastasius ad suam hæresim amplificandam adhibuit, cum videlicet Xenaiam Constantinopolim adduxit, et Severum 120 nefandum hominem cum monachis his centum eodem venientibus honorifice suscepit. Quod (ait Petavius) (d) initium fuit impuri illius Severi, qui anno 545 Antiochenam sedem, a qua Flavianus ob constantiam catholicæ professionis superiore anno exturbatus fuerat, per vim occupavit, et Orientales omnes ad synodi Chalcedonenensis damnationem tentavit adducere, resistentes vero catholicos episcopos et sedibus eiecit. Quis fuerit Severus, ex qua gente duxerit originem, in qua religione primum fuerit institutus, paucis explicare ducimus necessarium. Quæ quidem omnia a nostro scribendi scopo aliena iis haudquaquam videri debent qui presentes has nostras Exercitationes lecitabunt.

Sozopoli igitur, una ex Pissidie provincie urbibus, Severus natus est. Qui cum adolevisset, ut tradunt Evagrius, Nicephorus (e) et Liberatus diaconus, apud Berytum, Ciliciæ urbem, in foro versabatur, ethnicorum tamen moribus et ritibus assidua vacans. Postea vero, relicto jurisprudentiæ studio, cum sacrum baptismum suscepisset in ecclesia admirabilis martyris Leontii, qui in urbe Phœnicæ Tripoli summo honore colitur, illico monasticam vitam amplexus est, quod inter civitatem Gazam et oppidum Majumam in medio itineris positum est (f). Hunc autem in venetiis, ab ineunte ætate, fuisse deprehensum, atque in Berytiorum urbe, antequam baptizaretur, demonibus religiosum cultum adhibuisse, ex libello monachorum in Constantinopolitana Mennæ synodo recitato proditum est. Quare nobis saltem suspicari licet nonnulli simulate ad suscipiendum baptismum adductum fuisse, ut videlicet eas poenas evaderet quibus imperat rum

(a) Liber Pontificalis, in Hormisdæ papæ Vitam, tom. V Concil. pag. 558.

(b) Vide quæ diximus cap. 4.

(c) Isaac de Beausobre, in præliminari serm. ad 1 partem Manichaicæ Hist. pag. 116 et seqq.

(d) Petavius, Rationario Temp., parte 1, lib. vii, cap. 3.

(e) Evagrius, lib. iii, cap. 53; Niceph., lib. xvi c. 29.

(f) Li eratus diaconus, cap. 49.

leges in sacrilegos veneficosque homines animadverti præcipiebant. Suspicionem auget Severi fuga, quam ex Beryto arripuit, ut apud Tripolim se reciperet. Atque tandem eadem nostra conjectura eo magis corroboratur, quod Severus, nondum expleto tempore quo recenter baptismae illumisti in monasteriis diversabantur, animi nequitiam sub catholicæ religionis colore amplius collibere non valens, *nec rursus perspicue ad antiquum gentilis opinionis suæ vomitum reverti valens, per aliam viam ad id quod studebat pervenit.*

4. Poenarum ergo metu adductus, ad antiquos gentilium ritus palam reverti exhorruit. Propterea, novis fraudibus excogitatis, sub Acephalorum dogmatibus Manichaicam professionem delitescere nixus est, ut Manetis ritibus atque mysteriis studiosius vacaret. Non ergo mirum si, abnegata a Severo Ecclesia, et eo a quo fuerat baptizatus, statim Constantinopolim ad imperatorem Anastasium, omnium nequissimorum hominum patronum et vindicem properaverit, a quo cum bis centum monachis multo gaudio et honorifice exceptus est. Tante itaque potestatis presidio suffultus, et ad Antiochenam seu Theopoltitanam sedem evectus, non solum multas cruentasque cædes militari manu in catholicos sacerdotes et archimandritas, qui suæ illicitæ et per injuriam canonum factæ ordinationi strenue sese opponerent, fieri mandavit, verum etiam Dei domos et ecclesias, maximis solemnibusque ritibus et mysteriis consecratis, occisorum sanguine sordidavit, eas *diversa hæresis et impietatis vocitatio*, et baptisma quod acceperat reprobandum. Jam vero quod Severus sincere Acephallis non adhaeserit, sed et ipsam Acephalorum religionem, simulaverit, ex sequentibus omnibus (aiunt religiosi monachi in laudato libello) (a) manifestum fuit. Narrat quippe imprimis nullam in Christo duarum naturarum unionem, seu unitivum (ut aiunt), admisisse, sed novativum dumtaxat, ipsum divisionem appellans, et in suis propriis conscriptionibus anathematizans. Quæ loquendi formula 191 etsi sensum obscurum redeolet, tamen veram humanitatem Verbum divinum non assumpsisse, nec eam sibi copulasse, significat. Petro Moggo deinde, qui in Alexandrinam sedem ob Acephalorum principatum fuerat intrusus, nec communicare voluit, neque iis qui ab eodem Petro Moggo fuerant seducti et edocti, eo quod deberet Petrus abripi de Ecclesia Alexandrina. Hac enim de causa Petri Moggi cæterorumque cum eo communicantium nomina ex Theopoltitanæ Ecclesiæ diptychis abradi voluit. Propterea novis in dies contra quoscumque tumultibus excitatis, non catholicam tantum, sed et ipsorum Acephalorum religionem huiusque sectatores evertere atque delere conabatur. Tum assumpto sibi quodam Petro (quem liberum appellant) criminum socio, quippe qui Apameæ episcopalem thronum sibi usurpaverat, finalem urbis Alexandrinæ eversionem constituerunt, apponentes Alexandrinis divisiones, et ad invicem ibi populum concitantes, ut et bella civilia fierent, multæ domus incenderentur, multorumque hominum sanguis effunderetur, et ipsi quidem rix aliquando fuga penas pro iis debitas aufererunt.

5. Ex hac porro rerum gestarum serie monachi in suo libello scite ratiocinantur, Severum, Petrumque liberum, seu Apameensem, nusquam Christianæ religionis fuisse cultores, utpote quibus æquanimiter catholicis et hæreticis infensi videbantur. Cum enim omnem Ecclesiam inique anathematizare ausi essent, merito ab omni Ecclesia anathematizati fuere. Et quidem ut universali quodam anathemate ab omnibus proscriberentur, et ut eorum vite genus omnes exhorrescerent, immanis sævaque agendi ratio qua ad necem et exitium Jesu Christi cultores perquirebant suadebat. Quia videlicet, omnibus sacris divinisque legibus fractis et abolitis, sacerdotes aliosque Eccle-

sia ministros templa inhabitantes et altaribus inservientes et insistentes violenti morti tradebant, eosque suis manibus suffocabant, vel quando ad monasteriorum omnia bona diripienda, devotos monachos, vinculis, carceribus exagitabant, gladiis telisque jugulabant; vel quando libera agentes, venerabilia claustra S. Simeonis penetrantes, congregata multitudinem latronum Iudeorum in istos honorabiles monachos irruerunt, nec horum canitum veriti, opus gladii in ipsos fecerunt circa 350 numero existentes, eorumque membra in via disperserunt, non tradentes sepulture eorum venerabiles reliquias, neque ipsorum lugubris parcentes.

Hæc, loquamur, omnia, etsi immanis, sævi, truculentique, et longe ab omni pietate et religione animi argumento sint, eorum vero Manichaica instituta non præmonstrarent, nisi rerum agendarum scopus attenderetur. Quid aliud enim Severus et Petrus liberos secum reputabant in hæc immanibus cædibus patranda? nisi cruenta demonibus, quibus serviebant, sacrificia reddere, quem ritum Manichæos adhibuisse exploratissimum est. Alii præterea superstitiosis magicisque ritibus Severus et Petrus utebantur, vel cum suffocatrix manus impositiones ipsorum profant et falsi sacerdotes (tamquam ethnicorum arioli) et pro mortuo vivente super ordinandis verbis invocationis proferebant, non ex divina gratia, sed de ventre varia dicentes, ac de terra loquentes (b); vel cum Dei Ecclesias, mystica nostræ fidei sacramenta et mysteria evertere et devastare studebant, nova conventicula et contraria baptismata instituentes, audacter et impudice Christianorum animas ad pecunias, ad gloriam, ad carnales delicias subripientes. Nam domos intrantes, captivas docebant animas hominum et mulierum non firmatas, et non solum pravis dogmatibus secundum animas, verum etiam et corporaliter ipsas corrumpabant. Rerum autem harum atque similium relationem jam pridem ad Hormisdam Romanæ et apostolicæ sedis præselem transmissam fuisse, atque ipsum summum maximumque pontificem depositionis anathematique sententiam 192 in eosdem hæreticos tulisse, ex pluribus monumentis evinci, laudatus archimandritarum cæstus et monachorum ex monasteriis S. Dalmatii, Hierosolymorum, secundæ Syriæ, montis Sinai et trium Palestinarum, proficitur; nihil aliud constantissime exposcente venerabili illo ascetarum cætu, nisi nefarios hosce homines tamquam Manichæos habendos esse atque puniendos.

6. Et quidem sanctum pontificem Hormisdam in eos, veluti Manichaici dogmatis sectatores, animadvertisse, ejusdem epistola ad presbyteros, diaconos, archimandritas secundæ Syriæ, et ad reliquos orthodoxos quocumque Orientali climate degentes, et in apostolicæ sedis communione persistentes, satis perspicue patefacit. Nam Hormisdas ex apostolico Petri throno pronuntiat gliscentes tum per universum Orientem hæreses, aut ex Photini, aut ex Manetis impuris fontibus prodixisse horumque insana dogmata latius propagata fuisse, studio Severi Antiocheni, Xenaiæ Hierapolitæ, Cyri Edesseni, Petri Apameæ, qui, indesinenter nefarius superstitiosisque sordibus involuti, episcopales thronos innumeris criminibus polluerunt. Ne ergo presbyteri, diaconi, archimandritæ secundæ Syriæ, et reliqui Orientales orthodoxi a profanis ritibus deciperentur, summus pontifex ibidem generatim mandat, quidquid adversus regulas Patrum, ex quibusdam falsis commentariis prolusum, abjicere. Nullus (ait) vos incongruentibus præceptis aut novis moveat institutis. Si enim mundani sunt, et Ecclesias tenere non possunt, quia eis magis convenit discere quam docere. Et tandem ad Manichaicas forte oblationes alludens, subjicit: Nefas est enim altaribus piis peregrina inferre libamina: quia certos religiosos

(a) Libellus monachorum ad Constantinopolitanam synodum exstat t. mo V Conc. pag. 1085 et seqq.

(b) Tom. V Concil. p. 1087.

disciplinis terminos Deus inter ipsa quoque cultus sui præscripsit initia (a).

7. Præter hujusmodi autem non incertæ fidei monumenta, quæ Severum, Petrum Apameæ, Zoaram, aliosque socios Manichaicorum rituum et dogmatum professores fuisse patefaciunt, alia illius ævi superest clericorum et monachorum Antiocheniensium ad Joannem Constantinopolitanum episcopum supplicatio, in qua non tantum præcedentia superius descripta facinora recensentur, verum etiam et alia multa, quæ nonnisi Manetis cultoribus convenire possunt. Cujusmodi enim illa sunt quæ ex Judæorum societate Severus sibi mutuaverat. Cum videlicet, Christianorum jugulationibus ubique patris, sanctorum Syrorum martyrum monachorum carnes canibus et avibus hæcandas projecit; cum circa fontes in *Daphne* facere præsumpsit, et veneficiis ibidem utens, scelestis sacrificiis demones colebat; cum neque sacris altaribus parcens, neque sacris vasis, alia confregit, alia conflagavit, ad nefarios omnino profanosque usus pecunia, ære argenteoque erogatis. Siquidem calices argenteos et aureas columbas in formam Spiritus sancti super divina lavacro et altaria appensas una cum aliis sibi appropriavit, dicens non oportere in specie columbarum Spiritum sanctum nominare (b). In hoc enim maledicti genere unum ex præcipuis Manetis dogmatibus situm fuisse quis inficiabitur? Deum enim posse corpoream assumere formam mordicus inficiabatur. Et propterea nec Verbum veram hominis carnem, nec Spiritum sanctum sub aspectabili corporeaque apparuisse figura docebat. Quare ad evertenda duo hæc Christianæ religionis capita, Christi, Spiritus sancti angelorumque figuras dejiciebant, et undequaque delero conabantur.

Hæc quidem Manichaica philosophiæ et theologiæ fuisse principia, nec acatholicus vir Beausobre potuit inficiari. Qui quamvis in Manichæorum describenda historia, nimium suis partibus indulgens, totum studium adhibeat ut catholicis negotium facessat, sanctorum vetustissimorum Ecclesiæ Patrum et scriptorum sententias contemnat, jocum risumque faciat, 193 catholicos jurgis et maledictis lacessat; et denique, ut principaliora fidei nostræ dogmata refellat, aut perniciosius pravis Lutheranorum, Calvinistarum Socinianorumque commentis pervertere nitatur; octavo tamen libro quæ nos de Severo, Zoara aliisque descripsimus, ille Maneti suisque acceclis adjudicavit. De Severo tamen, Zoara aliisque, qui sexto Ecclesiæ sæculo Manichaicam impietatem sub Acephalorum larva delitescere nitebantur, Beausobre nec unum verbum fecit, cum ejus scribendi ratio et scopus ad solum Manetem primosque ejus socios, horumque profana æque et nefaria instituta, se extendant, posthabitis deinde ab eo iis locis iisque auctoribus quibus hæresis illa grassabatur, et quorum subsidio et industria, temporis decursu, longe lateque propagata fuit. Quare si quis attentius ad illius auctoris scopum animadvertere secum recogitabit, haudquaquam sincerum de Manichæis historicum criticumque opus conscribere sibi proposuisse, sed catholicos dumtaxat insectari, eosque sanctissimos vetustissimosque Patres qui nefandæ huic sectæ sese strenue opposuerunt carpere, de inscitæ et errorum nota postulare stauisse, dubio procul intelliget, ut jam in præcedentibus indicavimus.

8. Ne vero in recensendis Beausobre malis artibus nostræ historiæ filium ordinemque pervertamus, Orientalium orthodoxorum episcoporum novas contra Severum, Anthimum aliosque Acephalos postulationes subjiciamus (c). Ex quibus apprimè omnibus innotescet nihil nos in causa de qua modo agimus nostro studio conflaxisse, aut solis conjecturis adha-

A sisse; sed rerum veritatem ex certissimis monumentis et percunctari et haurire voluisse. Orthodoxi itaque quadraginta septem Orientis episcopi, vel per se, vel per suos legatos, Agapeto Romano pontifici Constantinopolim accito, libellum obtulerunt, quo non tantum facinorosa Severi gesta hæcenus descripta contestati sunt, sed hunc tamquam Manichaici dogmatibus assertorem nefariumque propugnatores damnandum postularunt. Supplicamus (aiunt), sanctissime..., clamamus: Adjuva nos et sanctas animas (a Severo) occisas, quas astare cogitare prudenter, et ostendere vobis quod propter Christum traditæ sunt mortis a bestia multi capitis, ne rursus ex suo omnibus manifestis mangonio et Manichæo errore, quo confidens iste iniquus ausus est intrare mundas regias aulas. In quam quidem opinionem, sive iudicium, laudati episcopi, non alia ducti ratione descenderunt, nisi quia, spectatis Severi moribus istiusque doctrina, sedulo percunctati sunt cujus sectæ assertorem propugnatoresque eum oporteret nuncupare. Etenim quandoquidem illum eadem cum gentibus sentire, ejusdem cum *Eutyche* simulate opinionis esse, Nestorique quandoque mores sectarii, cum iisdem innotuisset, merito et cum veritate, et diaboli organum, et Manichæum vocitarunt. Præpostere ergo laudatos Orientis episcopos de Severi dogmatibus seu erroribus judicasse nemo confingat. Potissimum, cum non ex incerto vulgi rumore, sed ex factis rebusque apprime perspectis et cognitis ejusmodi iudicium ediderunt.

9. Præterea autem, ex Manichaicæ philosophiæ et theologiæ principiis, veram Christi Domini ex Virgine nativitatem, veram ipsius carnem mortemque inficiabantur, magicis studiis et exercitationibus Severus ipse, Petrus Apameæ, Zoaras et Isaacius Persa sedulo vacabant. In quibus superstitione Manichæos versari consuevisse, etiam Beausobre variis in locis explicavit. De Zoara enim in laudato legimus libello, hunc divinam Scripturam omnesque sacros ordines et missam ignorasse. Quinimodo summa animi audacia omnes veros sacrosque ecclesiasticos ritus pessumdedisse per conventicula et parabaptismata, quæ quotidie ab eo agebantur. Cujus synagogam (aiunt laudati Orientis episcopi ad Agapetum) mulierculæ comensationibus et ebrietatibus, luxibusque et adulterationibus 194 dedisse implent. Quæ quidem mala ut procul ab Ecclesiæ sinu cæteri sanctissimi Orientis episcopi repellerent, omnes nesus adhibuerunt, intrepide etiam coram imperatore se sistentes, huncque enixe rogantes ne permitteret aggregari *bestias sanguinis edaces cum agnis*; alias paulatim, tota in Oriente polluta et labefacta Christi religione, jam pudor, justitia, sanctitas verusque Dei cultus ad exitium perducerentur.

10. Isaacium autem Persam, qui in Orientem venerat, cæterisque nefariis illis viris comitem se adjunxerat, adhuc graviora perpetrasse facinora exploratum est. Nam orthodoxi illi episcopi de hoc homine verba ad Agapetum facturi, nec lacrymas vel ejulationum cohibere poterant, nec sermone explicare valuerunt quæ suis iniquis manibus facere non exhorruit. Unum dumtaxat de eo facinus narrant, quod maxime execrari testantur. Illud videlicet, quod in quoddam se recipiens diversorium, in quo piasissimi Justiniani orthodoxi imperatoris imagine reposita, prædictus scelestus et arrogans vir, tamquam certans ut secundum novioremodum dicendi blasphemaverit Deum. Peculiare igitur aliquod blasphemiarum genus hunc Persam in Deum excogitasse et dixisse præcedentia verba jam perspicue indicant. Quale autem ejusmodi fuerit, neque ex hoc, neque ex quocumque alio monumento nobis innotescere potuit; potissimum cum Patres illi inceptam narrationem prosecuti, statim

(a) Hormisdæ papæ epistola ad monachos secundæ Syriæ, tom. V Concil.

(b) Vide quæ de hoc Manetis dogmate scripsimus contra Beausobre lib. 1, cap. 9. Consule Archelai

Acta, apud Zacagnium, p. 90 et seqq.

(c) Libellus orthodoxorum episcoporum Orientalium oblatas Agapeto, tom. V Concil. pag. 999 et seqq.

subdant : *Extendens baculum, in quo inhonoratam senectutem suam firmare fugit, implensque simulatum stellationum in conspectum eorum qui ab ipso seducti sunt, percutiebat sine venia similitudinem Christo amantissimi imperatoris, hæreticum denominando sic Deo unitum, et ab ipso custoditum, et veritatem prædicationis custodientem. In quo furore Isaacium perstitisse asseverant, donec divisit tunicam habentem nobilem effigiem, et partem pro se tenuit, quam et igni tradidit; sed totum exterminare non potuit. Simul autem cum imperatoris imagine figuram Christum Dominum representantem expressam fuisse arbitramur. Etenim in subsequenti sermonis parte subiiciunt : Nam conservatum fuit a Numinis meliori providentia, in redargutionem manifestam et notam homicidalis temeritatis (a).*

11. Hæc autem quæ nos de Isaaco Persa et cæteris hæcensibus vel exscripsimus, vel explicavimus, manichæicos prodere mores, instituta et nefariam religionem, extra omnem dubitationis aliam positum esse arbitramur. Atque potissimum in eam rapimur persuasionem, quod Manichæorum secta, *templum, altaria, sacrificium, imagines, alique mysteria ad Christi veram humanam naturam pertinentia, illamque representantia, deiciebant, evertabant et ab iis abhorrebant; ut in quibusdam deinde synagoga, seu diversoris, cum pravis eorum mulieribus dumtaxat nocturnis horis congregarentur, ad profanas quasdam oblationes Deo offerendas. Luculentius tamen de horum institutis Beausobre disseruit (b); sed eo animo ut contendere auderet quædam ex iis institutis primigeniæ Christianorum religioni, ritibus, disciplinæ et dogmatibus consentanea omnino fuisse, quasi vero Manichæi in omnibus apostolicis viris se conformari studuerint. Quid? Trium priorum sæculorum Patres eadem cum Manichæis sensisse contendit. Videlicet dumtaxat puram precum oblationem a Christianis Deo fieri oportere ducisse, et ad Tertullianum nimirum, Clementem Alexandrinum provocare non veretur, subiiciens non templa, non altaria, non imagines primos Christi cultores admisisse (c) a quibus abhorrebant, ne gentilium religionem sectari viderentur. Ad nugari, planeque in his Beausobre comminui-ci, jam ex iisdem Patribus ad quos provocare intendit, exploratum est. Nam Tertullianus 195 imprimis, quamvis libro ad Scapulam, quem Beauobre laudat, de oblationibus Deo factis disserens, puras cordis preces in lata significatione sacrificia appellat, plerisque tamen in locis missæ sacrificium, Ecclesiæ sacerdotium, altaria templaque Christianorum recensuit, ut in libro potissimum de Castitatis Exhortatione, vel in libris de Monogamia, Carnis Resurrectione, et alibi passim; quibus in locis, non tantum sacerdotum dignitatem, sed ritus quibus altaris ministri consecrantur, laudat atque describit. Parem quoque Beausobre fingit fallaciam, callidumque gerit ingenium ad Clementem Alexandrinum, libro 1 Strom. cap. 7, provocando. Is enim etsi purarum precum oblationem laudet, nusquam tamen, aut incrementum corporis et sanguinis Christi sacrificium, aut Christianorum templa, vel altaria negavit; ut pluribus momentis ex huius operibus excerptis explicare possemus, si noster scribendi scopus id non præpediret. His igitur aliisque similibus Beausobre fallacis annotatis, quæ demum de Anthimo speciatim dicenda occurrunt paucis enarrabimus.*

12. Is ergo primum una cum reliquis sociis in Constantinopolitanam irruens urbem, *altaria profana, baptisteria aliena in oppositum veri altaris et sancti fontis, in multis claris locis ipsius civitatis, et in suburbis, et in propria domo, fixit, iniqua in ipsis facere non cessans. Communi itaque Severi, Petri Iberi,*

A Zoaræ, Isaaci Persæ studio isthæc Anthimum Constantinopolim fecisse, Marianus monachus, cum archimandritis monasterii Sancti Dalmatii et cæteris monachis et archimandritis monasteriorum regni urbis Constantinopolim, Hierosolymorum, montis Sinai ac secunda Syriæ, in suo libello supplicii ad Justinianum Augustum dato, contestatus est, istud speciatim de Anthimo subiiciens, eum videlicet propriam Trapezuntinam Ecclesiam in qua episcopus fuerat ordinatus, contra divinas ecclesiasticasque leges ex multo tempore deseruisse, et sub ficta continentie larva cum hæreticis conventicula fecisse, ut nimirum horum præsidio sedem Constantinopolitanam contra omnes ecclesiasticos canones et leges subriperet.

Hanc violentam et iniquam Anthimi ad Constantinopolitanum thronum promotionem cuncti orthodoxi viri exhorruerunt, cum quia legitima catholice Ecclesiæ sacramenta pessumdabantur, tum quia summas pati molestias cogeantur. Quid vero imperator in tanto ecclesiasticarum rerum discrimine decreverit attendamus. Non enim, auditis omnibus Anthimi criminibus, in hunc animadvertere voluit. Sed princeps sapientissimus, ecclesiasticis iuribus et sacerdotum immunitati optime consulens, canonicum iudicium a Romano pontifice cum in Anthimum tum in socios fieri exoravit; iis ductus persuasionibus, quod ecclesiasticis rebus se immisceri non oporteret. Ab universali igitur Ecclesiæ pastore sententiam fore expectandam utriusque Testamenti præceptis persuasus et edoctus, eo videlicet, *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi; vel alio, Obedite ducibus vestris, et subditi estote; ipsi enim vigilant pro animabus vestris tanquam rationem reddituris (d).* Perperata ab Anthimo et sociis facinora (sicut jam pridem laudati libelli auctores cum Palæstinis episcopis et aliorum Orientalium præsulum oratoribus postulaverant) ut ab Agapeto papa recognoscerentur iudicareturque, sacra etiam imperiali lege sancitum voluit.

13. Nec ab alio quidem quam ab ipso Romano pontifice Agapeto Anthimus condemnatus et omni sacerdotali honore sinit privatus. Cum videlicet sanctus pontifex, Constantinopolim profectus, facinorum impietate perspecta et omni ex parte probata, Anthimum ex ea sede deiecit, et tanquam hæreticum habendum esse declaravit, *omni dignitate 196. sacro officio nudavit, orthodoxi et episcopi nomine, quo Anthimus maxime gloriabatur, e sacerdotum ministrorum albo prorsus deletum. Quam quidem apostolicæ sedis sententiam, ut, omni contradicte et offensiculo sublato, ad felicem exitum perduceretur, Agapetus ipse ad Justinianum Augustum, tanquam sacrorum canonum vindicem, exsequendam commisit, ut laudati huius libelli auctores enixius deprecari sunt, dicentes : Obtestamur itaque vestrum imperium, non contemnere justum iudicium predicti sancti viri, sed ipsum esse qui, et Ecclesiam Dei, et totum mundum liberare a peste Anthimi et prædictorum hæreticorum. Nam sancto viro Agapeto ex præsentis vita evocato, post Deum ad vestram pietatem respicientes, hæc finem a vobis accipere expectavimus. Quas vero partes in hæreticorum perniciem laudatus et piissimus sæculi princeps assumere debuisset, statim explicant iis verbis : Implentes itaque quæ ab illo iuste et canonicè iudicata fuere, et per vestram generalem sanctionem ipsa confirmando, ita quoque de cætero præsumi interdico, illius beatam animam coletis.*

14. Hoc in genere Manichæicorum morum et rituum versatos fuisse Acephalorum principes, jam laudata ex sinceris fontibus monumenta dilucide patelaciunt. Verum cum in pervolvendis Constantinopolitani Mennæ concilii Actis alia occurrant nobis,

(a) Vide quæ diximus cap. 12 huius libri.

(b) Beausobre, lib. ix, cap. 6.

(c) Beausobre, ibid., § 3.

(d) Deuteronom. xxxii, et Apost. ad Hebræos xii, 17.

quæ non tantum præsentem dirimunt questionem, sed etiam Beausobre nugas in præcedentibus annotatas plenius rejiciunt; ideoque ea subijcere noster scribendi scopus suadet, ne nobis defuisse videremur. Hæc autem ad Petrum liberum Apameæ episcopum potissimum pertinent, de quo in superioribus varia annotavimus, quemque omnium Manichaicorum dogmatum, rituum, cultorem assertoremque fuisse, totamque Ecclesiarum Syriæ sacram divinamque disciplinam et œconomiam susque deque vertisse, ex communi testimonio cleri sanctæ Ecclesiæ Apamiarum metropolitani Innocentii (a). Neque vero nostra agendi ratio sinit ut singula recenseamus quæ laudat Apameæ clerus in epistola ad sanctissimos Patres et episcopos secundæ Syriæ de tam nefario homine descripsit; vel modo indicare quemadmodum, qua arte, studio, quibusve præsidis Apameæ thronum Petrus obtinuerit; non verba facere de callidis machinationibus quas adhibuit ad orthodoxorum Orientalis episcoporum memorias e sacris diptychis penitus auferendas, vel de directionibus quibus sacra vasa, Ecclesiarum pecunias, et suppellectiles in profanum transiit usum; vel de violentis ordinationibus quas frequentius adhibebat ut humiles et sibi infensos clericos, prædictarum rerum custodes, licet omnino repugnantes, a suis legitimis gradibus amoveret, eos ad altiora ministeria promovendo, sacrilegi ore audacius contendens nec Jesum Christum crucifixum descendere posse ad eos e suis manibus eripiendos. Hæc, inquam, et id genus alia, silentio premere duximus, cum facile a quopiam in conciliorum Actis lustrari possint. Sed ea dumtaxat subijciemus quæ apertos Manichaicos indicant mores. Cujusmodi profecto illa videntur quibus sacrum baptismum labefactabat, cum videlicet impudicitiam mulierem non dignam sancti fontis introduxit, et stare fecit juxta sacrum fontem. Et cum divina mysteria (ait laudatus clerus) in oratorio domus Dei Genitricis finiuntur, qualem sermonem indigne faciat quæ auris Christianorum tantam impietatem dicant et factam sustinerit (b). Hæc omnia autem ex Manichaicorum schola prodixisse, auctor est Photius. Qui de horum cultibus et conventibus verba faciens, ait eos appellare consuevisse loca in quibus conveniebant proseuchas, seu oratoria; addens: Immo etiam si salutare baptismum respuunt, se tamen ipsum admittere simulant, Evangelii verba baptismatis voce subindicantes. Etenim, inquit, 197 Dominus dixit: Ego sum aqua vivens. Et paulo infra explicare volens quemadmodum quandoque nonnulli eorum infirmitatibus corporalibus laborantes baptismate lavari peterent atque rogarent, subtiliter (ait) putantes crucem et baptismum corpori prodesse, homines sane omni commodo et opulatione indigni; sed eorum vim et operationem, nec ad animæ mundationem, nec ad aliam quamque utilitatem pertinere arbitratur (c). Cum itaque ex illius synodi Actis certo habeamus, Severum, Anthimum, Zoaram, cæterosque sub Acephalorum nomine delitescentes, hujusmodi pravis moribus et institutis dedisse operam; eosque omnia sacra mysteria profanis ritibus et sacrilegiis labefactasse; sacris imaginibus crucisque signaculo bellum indixisse, confregisse pedibusque calcasse; quis negare poterit eos fuisse Manichæos? Et quidem tamquam Manichæos, tum ab Hormisda pontifice, tum ab alia Constantinopolitana synodo sub Menna fuisse damnatos, istius epistolæ et Actis exploratum est, quæ facile a studiosis viris poterunt lustrari (d).

A 15. Absoluta itaque priori hæc nostrarum Exercitationum parte ad Manichæorum historiam pertinente, aliqua referre nobis opus est et de Paulicianorum, Bogomilitarum, Waldensium et aliorum hæreticorum sectis, quæ Manetis doctrinam imbuerunt, istiusque instituta et mores prosecutæ sunt. Veruntamen, cum de hisce sectis, quæ ex tantæ improbitatis schola prodierunt, et Petrus Siculus, et Photius, et Christophorus Wolfius, ordinata quadam methodo jam verba fecissent, potius Priscillianistarum, Pelagianorum, Eutychariorumque hæreses a M. pontifice Leone oppugnatas atque rejectas describere deliberavimus, præsertim cum nos jam tædæ fusiore calamo duos præcedentes libros conscripsisse, perspicue intelligentes præcedenti nostra disserendi ratione in quadam excursu et quasi vagatos esse quæstiones quæ ad operis intentum atque titulum pertinere minime vis videbuntur qui de nobis minus clementer favorabiliterque judicare consueverunt. Sed quis ignorat summus in litteraria quandoque re exercitatos viros, vix calamum continere potuisse, cum illis negotium agendum inopinato contigit cum quibusdam hominibus nova semper systemata excogitantibus, qui vel religionem sacram, vel regimini ecclesiastici formam apostolicamque disciplinam susque deque vertere conati sunt, ut ista deciderent vel abolerent? Paucis enim ab horum objectis, cavillis atque argumentorum fallacis se expedire difficile fuit. Præsertim cum aliquando incidit in quasdam quæstiones ab acatholicis et schismaticis excitatas, ad quas dissolvendas sufficere non poterant unus vel alterius S. Patris testimonia. Non mirum ergo si quandoque, S. pontificis agendi rationem explicare volentes, necessarium duximus ad rerum originem et institutionem provocare, vel in medium proferre præcedentem Ecclesiæ praxim et consuetudinem, ut perspicue ostenderemus S. Leonem Magnum, nec debitos a juribus constitutos terminos, in ecclesiasticis rebus administrandis, fuisse prætergressum; non laborasse studio dignitatis suæ amplificandæ, episcoporum aliarum Ecclesiarum prærogativas parvi pendendo aut abolendo; non denique, aut ambitu, aut nimia severitate adductum fuisse ad apostolicæ sedis et Christianæ religionis hostes coercentes. Ab hujusmodi autem notis cum purgare hactenus contra Beausobre, Quesnellum aliosque nisi sumus. Hoc ipsum præterea præstare in sequentibus Exercitationibus in votis habemus.

Quia tandem ad Manichaicam historiam judicantur tria illa pertinere theologica puncta quæ, præteritis annis, in publica conciliorum pontificia 198 Academia sanctissimi domini nostri Benedicti XIV discutienda data sunt, ideoque hujusmodi a nobis habitam Exercitationem, tamquam præcedentium appendicem, clarissimis consulentiis viris et præsertim illustrissimo ac reverendissimo domino Nicolao Antonelli, sacri Consistorii et præfatæ Academiæ a secretis, huic operi inserere deliberavimus. Inde sperantes hunc nostrum etiam qualemcumque laborem, lectioribus minime ingraturum futurum, cum ecclesiasticis Gangrensis concilii regulas contra Manichaica dogmata editas exhibeat, quarum regularum seu canonum summam, scopum atque rationem, jam præstantissimi doctissimique viri anno Domini 1743 in pontificia aula explicarunt, eruditissimisque (ut diximus) observationibus adornarunt (e).

(a) Epist. Cleri Apameæ ad episcopos secundæ Syriæ, tom. V Concil.

(b) Tom. V Concil. pag. 1194 Venetæ edit.

(c) Photius, lib. 1 contra Manichæos cap. 9, apud Christophorum Wolfium, pag. 29 et 30. Consule etiam Petri Siculi Historiam. Similia de Bogomilis, recen-

tione Manichæismi surculo, idem Wolfius scripsit, de his agens in sua Historia, pag. 108 et seqq.

(d) Tom. V Conciliorum general. pag. 558 et 962.

(e) Videsis quæ jam diximus cap. 2 hujus lib., pag. 113.

APPENDIX AD MANICHÆORUM HISTORIAM.

THEOLOGICA DISSERTATIO

DE CANONIBUS XIII ET XVII CONCILII GANGRENSIS

Habita in Quirinali pontificio palatio nono kal. Maii anno 1743.

199 Arduam sane quæstionem aggredi jubeor, a nullo theologorum hæc nusquam (quod sciam) ex omni parte agitatam. Eam videlicet, an ex verbis illis Apostoli primæ ad Corinth. cap. xi. 15: *Mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt, veilitum sit feminis comam tendere*, juxta Gangrenses canones 13 et 17; tum, an eisdem non liceat unquam virilem vestem sumere, quia in Deuteronomio, cap. xxii. 5, legitur: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea, abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc*; tertio tandem, an saltem pietatis causa liceat feminis comam tendere, vestem virilem, præsertim monasticam, sumere et se virum simulare. Tria, inquam, hæc hodierna luce, non scholastica methodo, sed academico more perscrutanda mihi tradita sunt, in quibus exponendis Socratis consuetudinem mihi imitandum proposui. Is itaque decessit in ejusmodi nondum satis definitis concertationibus nullum prorsus judicium ab oratoribus esse interponendum, sed debere dumtaxat ea proponere et probare quæ verisimillima videntur, conferre causas, et quidquid in quamque partem dici potest expromere, nulla adhibita auctoritate, judicium audientium relinquere integrum atque liberum (a). Hujusmodi igitur vestigiis insistendo, facile eorum invidiam declinabo qui contraria semper opinantur, et vos, sapientissimi viri, eritis mihi testes et vindices eorum quæ pro explicandis tribus theologia punctis jam dicere exordior.

Haudquaquam dubium esse potest quin mulieris nomine omnem femineum sexum omnesque ejus gradus Apostolus intellexerit. Quod quidem tum ipse totius Paulini canonis contextus imprimis probat, tum vero variis argumentis ex Scripturarum textibus de promptis Tertullianus demonstrat; gravi censura præterea in eos involvens qui minus prudenter sibi persuasum voluere Paulum dumtaxat de nuptiis mulieribus esse locutum, quique temerario quodam ausu contendebant innuptiis mulieribus vel tonso capite, vel cincinnata coma, nullo prorsus assumpto velamine, tam sacris quam in civilibus conventionibus prodire esse licitum, prætextu quandoque falsæ virginitatis magnifice jactandæ ac ostendandæ. Horum itaque opinionem tanquam erroneam et sacris literis repugnantem, idem Tertullianus lib. de Velandis Virginibus refellit, ostendens propterea Spiritum sanctum unico mulieris nomine nuptas et innuptas, virgines et omnes muliebris sexus gradus indicare voluisse, utpote quod generale sit vocabulum, uti et femina.

Ejusmodi igitur primum rejecto errore, adhuc alius non absimilis est eripiendus, in quem lapsus esse Ludovicum Capellum, non obscure ipsius de Oratione tractatus declarat. Vir itaque acatholicus, Mayemonidis Mysæ **200** commentaria secutus, variis in locis asseverat Apostoli canonem de quo agimus esse accommodandum ad consuetudinem loci in quo sumus. Ait propterea eo habitu esse in ecclesiis prædicandum quo solent homines reverentiam suam et cultum testari erga magnates et principes hujus sæculi. Et post aliqua, de aliis atque aliis cum genti-

lium et Mahumedanorum, tum Judæorum et Christianorum ritibus loquens, addit Apostolum respexisse in hoc canone ad civilem qui tunc temporis inter Græcos et Romanos, quibus scribebat, vulgo obtinebat morem, quo omnes ingenui in publicum communiter nudo et aperto capite prodibant. Cum itaque (concludit) civilis consuetudo non semper una sit et eadem ubique et omni tempore, sed plurimum varietate temporum, locorum et gentium varietate, ea etiam quæ ad ecclesiasticam pertinent non possunt et ubique esse eadem. Non absimili persuasione ratus de muliebris velamine et capillitio ratiocinatur, contendens Paulum apostolum ad civilem dumtaxat morem et consuetudinem respexisse, ac propterea fuisse feminas (utor ejus verbis) in ecclesia sacris conventionibus non interesse, nisi faciem reliquumque caput velatas.

At Ludovicus Capello, Rhenano, Munsteri (b) emeritisque pseudo-reformate doctrinæ propagatoribus, Apostolus ipse refragatur. Qui cum laudato capitis Epistolæ ad Corinthios per Scripturas et naturæ rationem satis dixisse videretur, ut mulieribus velaminis necessitatem suaderet, animadvertens tamen eos inter fore quosdam qui illiusmodi testimoniis et rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam proposuit quam sacrum Ecclesiæ morem. Propterea dixit: *Si quis quidem videtur contentions esse, non talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei (c).* Non igitur Apostolus, ut adversarios perstringat, ad locorum consuetudines vel ad civilem morem voluit provocare, sed ad sacram tum veteris tum novi Testamenti traditionem; quasi innuere vellet (ait doctissimus Melchior Canus) (d): *Si quis adeo est durus et pertinax ut argumentis positus non adducatur, sed adhuc contendat, feminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter refello, quam quod Ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quæ nec Scripturæ, nec naturæ ratio movisset, eos Paulus existimavit Ecclesiæ prætere mori et instituto refellendæ.*

Et quidem quod attinet ad Judæorum Ecclesiam, nefas est dubitare eam alium ritum præter hunc fuisse prosecutam. Luculentissimum ea de re existat Tertulliani testimonium, libro de Corona Militis (e), quo docemur nusquam Judæorum feminis licuisse, capitis velamen seu subjectionis signum abjicere. Apud Judæos (ait) tam solemne est feminis eorum velamen capitis, ut inde noscantur. Hocce institutum Rebecæ exemplo confirmat, quæ præcul conspectu sponso velamen assumpsit. Causam inquirat ac subdit: *Privatus pudor legem facere non potuit.* Ac deum concludit: præceptum illud velaminis assumendi ex sacra traditione apud Judæos derivasse, habiturum quandoque Apostoli auctoritatem ex interpretatione rationis.

Non itaque apposite ratiocinatur Ludovicus Capellus cum laudato loco ait apostoli Pauli tempore hoc unum fuisse receptum, et in more positum, ut castæ et pudicæ mulieres, præsertim nubes, vix umquam in publicum nisi velata facie prodirent; tum ad Judæorum gentem sermonem convertens, subdit:

(a) Cicero, Tusculan. Quæst. lib. v.

(b) In Synopsi criticorum sacerdotum.

(c) Epist. prima ad Corinthios cap. xi. 16.

(d) Melchior Canus, lib. v. p. 6.

(e) Tertullianus, lib. de Corona Militis cap. 4.

Nescio an forte judaica excipi debeat. Hæc porro, Tertulliano auctore, excipi non poterat, cum Judæorum Ecclesia nequaquam civili consuetudine innixa (quemadmodum barbaræ nationes), sed **201** Spiritus sancti traditione edocta semper prosecuta sit quidquid foret patrocinaturum pudori et verecundia feminei sexus.

His ergo positis fundamentis atque rejectis acatholicorum opinionibus, haud difficile erit priorem questionem resolvere, si dicamus eo Apostoli canone numquam vetitum fuisse feminis comam tondere, sed dumtaxat capitis velamen abjicere. Nec id nos aut recenti opinione constringimus, aut sine Scripturarum auctoritate asserimus. Etenim præclarum imprimis est illud ex quo Apostolus hunc canonem orsus est, cum tam viros quam mulieres doctas voluit quod habitu quoque ritu in ecclesiis esset orandum (a). *Volo autem vos scire* (ait ille Corinthiis alloquens) *quod omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir, caput vero Christi Deus.* Quid autem mystice illud capitis nomen significet, idem Apostolus sibi concinens explicat cap. v Epistolæ ad Ephesios de mulieribus ita scribens (b): *Mulieris viris suis subdita sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.* Non ergo pro illius vocabuli significatione nobis laborandum est. Inuit quippe regimen, potestatem atque dominium, quod superiores erga sibi subditos exercere habent.

Apostolus præterea viris ac mulieribus exteriora subjectionis signa præscribere pergit ne saltem inter orandum horum capita probro afficiantur. Non unum tamen idemque utriusque commune esse voluit: sed diversa, et ea potissimum quæ singulorum sexui maxime consentanea essent, eorumque honestati magis responderent. Idcirco subsequentibus versibus statim subiecti: *Omnis vir orans atque prophetans velato capite deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite deturpat caput suum.* Voluit ergo Paulus eo canone sacro precantium ritui consulere, ne Christiani viri et mulieres orantes, prætergressis quandoque reverentia, pudoris et verecundia legibus, aliquid probri dedecoris committerent.

Sed perspecto jam ejusmodi Apostoli scribendi scopo, minime inferendum est in subsequentibus prohibitum voluisse feminis comam tondere. Nec enim laudato capite, aut aliis in locis, ejus verba præcepti vim habere videntur, cum dumtaxat mulieres laudibus ornet si comam nutrant, quia promissi capilli femineum decent sexum. Nec incongrue quidem hac de causa mulieres laudantur. Capilli enim naturæ sunt opus, quos prolixiores ipsa natura feminis dare consuevit ad capitis tegumentum contra nuditatem, vel in ornamentum contra rudem impolitumque exterioris conversationis apparatus, vel denique in munimen contra quoscumque hiemis vel alterius adversæ tempestatis rigores. Quibus forte rationibus adductus Apostolus, v. 15, merito scripsit: *Mulier vero si comam nutriat gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.* Quasi inquireret (notat Erasmus) (c) mulieribus datos esse prolixiores capillos quia velamine indigent. Quam porro veritatem veteres scriptores apud Stobæum cum animadverterent, muliebres capillitium tegumentum ab ipsa natura subministratum appellarunt (d). Et Clemens Alexandrinus, de mulieris officio scribens, dixit: *Deus feminam fecit nativa coma, ut equus juba, gloriantem.*

Sed Apostoli loquendi modus et ipsa, quibus utitur vocabula mire assertui nostro robur adjiciunt. Nam Paulus imprimis non proprie, sed improprie dumtaxat capillos velamen appellat, scribens: *Quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.* Etenim si ca-

pilli cum vera proprietate dicerentur velamen, mulieres quæ jamjam a paucis annis comam nutriebant non alio in ecclesiis publicisque conventibus velamine indiguissent, prorsusque **202** ipsis licuisset apertio capite in publicum prodire. A qua consuetudine hactenus non tantum Christianorum pietas et religio abhorruit, sed etiam cujusque barbaræ et acatholicæ gentis decor atque modestia. Rursus si capilli proprie dicerentur velamen, nec viri qui comam nutriunt, nec illi qui calvitio utuntur, umquam in publicum aut in ecclesiis reiecto capite starent. Idcirco ad observandum Apostoli mandatum (quod supponitur), viri omnes cujusque conditionis et gradus, monachorum ritu tonsis crinibus incedere deberent, quod quam ineptum, quamve sit falsum neminem arbitror latere. Cum igitur istuc Apostoli dictum: *Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suum*, minime de naturali comæ velamine intelligi debeat, sed de assumptiis capitis indumentis, pileis videlicet, galeris, mithris, et id genus aliis; jam inde ex opposito inferre oportet Apostolum mulieres jussisse artefacta velamina in ecclesiis deferre, ut facilius pudori, verecundia atque honestati perpetuo consulerent. Contra denique, si capilli proprie velamen essent, jam mulieribus liceret sparsis et intonsis comis mandatum instar, nullo super injecto velamine, in publicum exire: quem agendi morem veluti turpem et insanum, ab impia gentilitium vivendi ratione derivatum, catholica Ecclesia semper damnavit.

Sed jam Apostoli verba, quibus utitur, adhuc clarius rem nostram patefaciunt. Siquidem laudatas voces non usurpat pro velaminis vice aut loco, vel ad indicandam rei originem; sed eas assumit ad finem dumtaxat innuendum, ut ex Græcis colligitur exemplaribus quæ præferunt *ὁ κύριος ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας* *δοῦναι αὐτῇ*, ex quibus interpretes merito, Chrysost., nempe, Theophilactus et cæteri asseruere (e) Apostolum ex naturali velamine necessitatem inferre voluisse alterius velaminis, voluntarii nimirum, et assumpti. Ut videlicet mulieres discerent studio et arte ea legenda esse, quæ natura tegere voluit, atque eo assumpto velamine in memoriam revocarent primam muliebris conditionis rationem, propter quam Evæ omnibusque feminis, Gen. iii, 16, dictum fuit: *Et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* Quæ sane verba non ad solam dilectionis subjectionem, sed ad earum conditionem referenda esse, inter cæteros PP. unus docuit (f) Augustinus lib. xi de Genesi ad Lit., quatenus vir etiam mulieri nolenti debeat dominari, ut nisi hoc dominium servetur depravabitur amplius natura et augetur culpa.

Non ergo miremur si idem Apostolus velamen muliebri ad subjectionem tamquam ad verum referens finem, illud deinde, v. 10 ejusdem cap., potestatem appellat, dicens: *Ideo debet mulier potestatem habere supra caput.* Quatenus videlicet muliebri velamen signum sit potestatis et subjectionis indicium, ut forte clarius ex Græcorum codicibus colligitur, qui exhibent *ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς*, quibus et Hebræorum, et Chaldæorum voces *rada* et *radat* apprimè respondent, quæque de obedientia velo interpretari solent.

Vix ergo ambigere possumus quin velamen ibidem ab Apostolo tamquam reverentia, pudoris et pudicitia insignie præscriptum, omnibus mulieribus commune esse deberet. Ut propterea nuptæ eo utentes virorum gloria sint, et virginis sibi. Contra vero si assumptum velamen rejicerent, et proprio, et Christianæ professionis decori mentirentur. Quod si vere curiosius inquireremus qualeam formam, quantamque extensionem velamen illud habere debeat, id est

(a) Epist. ad Corinth. cap. xi, 3.

(b) Epist. ad Ephesios cap. v.

(c) In notis ad hanc Epist., tom. VII.

(d) Lib. ii Stromat.

(e) Chrysostomus, Theophilactus et cæteri PP. in I ad Corinth. cap. xi, 15 et seqq.

(f) August. lib. ii de Genes. ad Lit.

Tertulliano audiamus. *Quantum (ait) resoluti crines occupare possunt tanta est velaminis regio, ut cervicem quoque ambiantur. Ipsæ enim (cervices nimirum) quæ subjectas esse oportet, propter quas potestas supra caput haberi debet. Velamen jugum 203 illarum est (a).* Cum igitur ista sit assumpti velaminis lex, hic finis, hic modus, minime censendum est Christianorum feminas ab his omnibus abhorre, etiamsi sibi capillos tondeant; dummodo tamen in coma tendenda, vanitati, luxuriæ et immodesto ornatui potius quam Christianæ moderationi et humilitati non pareant, vel aliquod pravum religioni et fidei repugnans sibi assequendum non statuunt; quemadmodum feminæ illæ de quibus in Gangrensis canonibus actum est. Nos interim laudatos canones in priori hujus anni dissertatione ab uno cl. et doctissimo hujus nostræ Academiæ theologo ad examen jam revocatos non subijcimus. Præsertim cum id temporis ratio et nostri propositi institutum non patiantur (b).

Nunc vero duo alia argumentorum genera proferam, quibus aperte, ac ipsa luce clarius constabit, nulla lege, sive divina, sive ecclesiastica, aut humana, feminis comam tondere fuisse vetitum. Primum ex verbis Deuteronomii desumi potest. Ibi quippe Deus Israelis filias captivam mulierem in matrimonium ducere cupientibus præcepit ne sponsalia aut nuptias celebrarent, nisi prius captivæ desponsandæ coma tonderetur, totaque illius cæsaries abraderetur. Si egressus fueris... et videris in numero capitulorum mulierem pulchram; et adamaveris eam, volueris quæ habere uxorem, introduces eam in domum tuam, quæ radet cæsariem, et circumcidet ungues (c). En igitur Domini mandatum de tondenda, immo et de abrādenda tota muliebri coma. Cujus divini præcepti causas si nos sedulo animadvertamus, singulasque persequamur, plures quidem fuisse affirmabimus. Id sane plenissimeque norunt qui veterum philosophorum scripta lustrant. Ex quibus docemur servilis conditionis et captivitatis indicium capillorum tonsionem quandoque fuisse, ut ex variis Scripturarum textibus etiam colligimus. Quem ritum gentiles servasse, probat Aristophanes, qui admiratione quasi captus cuidam servo comam nutriti olim dixit: *Servus cum sis comam nutrit? Capillorum item tonsio multorum sive graviorum criminum poena fuit, scribente etiam Apostolo, v. 6 laudati cap. : Si non velatur mulier, tondeatur, quasi ut in penam violatæ legis de gestando velamine mulier ipsa tonderi debeat et decalvari. Sed et alia crimina eandem decalvationis penam subivisse, non tantum ex variis Scripturarum locis, sed ex civilibus legibus apud Ulpianum, Justinianum, Tacitum colligimus. Ad quem ritum Juvenalem alludere voluisse arbitror satira 5, qui scripsit (d) :*

....Pulsandum vertice raso
Præbebit quandoque caput, nec dura timebit
Flagra pati.

Tertia vero illius divini præcepti ratio esse potuit naturalis pulchritudinis deturpatio. De hac pariter Apostolus eodem capitis versu locutus est. *Si autem turpe est mulieri tondere, aut decalvari, velet caput suum.* Sed de hac muliebri turpitudine imprimis dissertius SS. Patres disseruerunt. Quos inier Hieronymus, Ambrosius, Augustinus (e), quorum testimonio Baronius in Martyrologio insisit, ad diem 20 Septembris, sanctæ Faustæ virginis martyrium describens. Eam quoque turpitudinem profani scriptores exaggerant, ut videre est apud Apuleium, Sta-

tium, Virgilium, aliosque, quibus subscribens Ovidius ita cecinit :

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus
Et sine fronde frutex, et sine crine caput.

Has præcedentes rationes quarta excipit, quæ ex poenitentia luctu, atque 204 moerore desumpta est. Notissimum quippe omnibus esse debet, consuevisse Judæos atque gentiles in luctu maximisque funeribus sibi comas tondere. Præter illud enim quod Jeremias vii legimus: *Tonde capillum, et projice, et sume directum plantum, id nobis testatum est ex Jobi (f) et Micheæ verbis.* De eodem ritu pariter disseruerunt Herodotus, Statius, Virgilius, Seneca, quorum testimonia in medium adducere cum opus non sit, scriptores laudasse sufficiat.

Ultimam tandem rationem nobis ex veteribus Clemens Alexandrinus suppeditat, qui asseruit Deum, in Deuteronomii loco superius laudato, mulierem captivam matrimonio ducendam tonderi jussisse, ad coercendam minuendamque viri conjugis libidinem, quia videlicet uxoris capite deturpato, concupiscentiæ carnalis ardor facilius defervescit. Propterea subjicit: *Si enim ei manet ratio (loquitur de Judæa captivam docente) ut eam uxorem ducat, eam retinebit, etiamsi turpis evaserit (g).* Quod autem mulier capillorum tonsione se minus aptam efficiat ad carnis illecebras excitandas, ex eo constat quod capillos videlicet in ea corporis parte natura collocaverit quæ apertius ostenditur, quæque a mulieribus diligentius componitur. Idcirco eo naturali ornameto abscisso, quo magis magisque placere ac nescire student, jam humilitati, poenitentiae, castitati ceterisque virtutibus operam dare assuescunt, dummodo tamen artefactum velamen non abijciant. Sed hisce de causis mulieres gratas esse Deo, nec divinum aliquod, aut apostolicum violare præceptum, nostra hac rudi oratione hactenus demonstravimus. Superest modo alterum argumenti genus, quo dubio procul probabimus mulieres adhuc Deo gratiores fuisse quando religionis severiorisque disciplinae causa comam sibi tondent.

Sat celebre imprimis est illud Domini vetustum mandatum, quo, Moysen in libro Numerorum alloquens, dixit: *Loquere ad filios Israel: Vir sive mulier cum fecerint votum, ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare... omni tempore separationis suæ, novacula non transibit caput suum usque ad completum diem quo Domino consecratur (h).* Ex quibus verbis perspicue constat totius sanctificationis complementum, tam pro viris quam pro mulieribus, qui ad tempus dumtaxat Nazoræatum profitebantur, in capillorum tonsione totiusque capitis abrasione consistisse. Sed illucente jam Evangelio ejusmodi lex non fuit abrogata: immo maxime vigeat, quando idem Paulus eam ad Corinthios Epistolam scripsit. Etenim ipsemet Apostolus paulo post eandem Nazoræatus legem professus est. Epistolam quippe de qua in præsens disserimus antequam Achaia et Macedoniam peragraret conscripsit, et ad annum quinquagesimum septimum æræ vulgaris, qui est vigesimus quartus a Christi morte, referri debet. Quando videlicet Corinthiorum populi Ephesi miserunt Stephanum, Fortunatum et Achaicum ad Apostolum invisendum, ut deducitur ex cap. iv, xi et xvi, ejusdem epistolæ. Atqui idem Apostolus biennio post, variis absolutis itineribus, se totondit in Cenchris, propter Nazoræatus votum, ut in Actis apostolorum legitur: *Ubi assumptis ab eo quatuor viris habentibus*

(a) Tertullianus, lib. de Velandis Virginibus.

(b) Deuteronomii cap. xxi.

(c) Ezech. ix, ex II Reg. cap. x et primo Paralipom. cap. ix.

(d) Isaia ii et xlviii. Ezech. vii. Justin. Novell.

63. Tacit. de moribus German. Juvenalis, satira 5.

(e) Hieronymus, in cap. vii Ezech. Ambrosius, lib. vi Hexameron. Augustinus, epistola ad Possidium.

(f) Job, cap. i. Micheas, cap. i.

(g) Clemens Alexandrinus, lib. Stromat. ii.

(h) Num. vi, 2.

totum supra se, primo jussit ut raderent capita, et postea die purificationis cum illis intravit in templum, annuntians explicationem dierum purificationis suae (a). Verum ejusmodi legem feminis fuisse communem, jam praecedentia laudata verba perspicue produunt. Non est ergo cur arbitremur apostoli Pauli canone, *Mulier vero si comam nutriat*, etc., feminis comam tondere veitum fuisse. Nam Paulus, antequam hæc verba de muliebri coma et vestitu eructaret, jam semetipsum Corinthiis imitandum proposuerat, dicens: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*. Et quidem in nostra Ecclesia Paulum, non solum imitari studuerunt viri et mulieres illæ 205 qui, sacrationem vitam sectari sibi propentes, tonsis capitibus sacras monasteriorum aedes perpetuo inhabitandas decreverunt; sed quotquot, mundi sprelis illecebris, sacro clericorum cœtui se ascribere exoptarunt.

Quod si mihi obijciatur nostra hæc tempestate sæculi mulieres, et tonso capite, et abjecto vetusto velamine in ecclesiis publicisque hominum conventibus prodire: easque humilitatis et verecundiae frenos cum capillis atque artefacto velamine abjecisse, quid profecto respondere possem? Num id crimini non dandum affirmaverim? Praesertim enim, novis vanitatis ritibus ab lisdem adhibitis, quasi omnino relecto capite, collo, cervicibus, humerisque nudatis, tamquam plenissimæ libertatis compotes, ubique apparere student? Quam vero acriter Christianorum antiqua pietas et modestia eas accusat! Sed cum mihi nec concionatoris, nec confessorii munus in præsens agere datum sit, illud in medium adducam quod Marcus Porcius Cato olim pro lege Oppia in publico senatu dixit: *Majores nostri nullam, ne privatam quidem, rem agere feminas sine auctore voluerunt; in manu esse parentum, fratrum, virorum. Nos (si diis placet) jam etiam rempublicam capessere patimur, et foro usoque, et concionibus, et comitiis immisceri*. Et paulo post subiungit: *Date frenos impotentis naturæ et indomito animali, et sperate ipsas modum licentiæ facturæ, nisi vos faciatis* (b).

Hactenus de mulierum coma atque velamine; nunc autem meo abuti otio vestraque eruditione disfidere videar, reliqua persequar, quæ duo potestime meæ dissertationis capita expedire possunt. De utraque enim tum sacrarum litterarum interpretes, tum summi theologi jam pridem disseruerunt, ut videre est apud Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, vel apud Gulielmum Parisiensem, Doctorem Anglieum, Nicolaum de Ausmo, ceterosque etiam theologos moralis scriptores; quorum catalogum in nostrum scopum nihil conferret. Ut igitur perspicue intelligamus an mulieribus liceat unquam virilem vestem sumere, necessario res postulat, ut hujus Mosaiici præcepti: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea*, fluem et rationem expendam suscipiamus. Pater Natalis Alexander imprimis scribit (c): *Hujus observantia ratio multiplex*. Prima eaque præcipua idololatriæ exterminatio. Hæc enim vestimentorum commutatio, ritus idololatriæ fuit in gentium profanarum sacris passim usurpatus. Cui expositioni Pater Calmet suffragatur, ne aliquid dicam de Grotio, Muostero, Faggio aliisque, quorum opiniones non longe abesse arbitror ab erroris nota. Ego tamen huic acquiescisse persuasioni, si hanc convenientem nactus fuisssem antiquorum moribus, simulque ex firmo stabilique aliquo principio conjicere possem Moysen ea in condenda lege consilium habuisse tollendi flagitia et superstitiones quæ in quibusdam inanum deorum festis et sacris committebantur. Tunc sane in proclivi mihi esset deducere illud scilicet Deuteronomii præceptum cum cæteris

A legalibus et cæremonialibus irritum et vacuum effectum fuisse nova evangelica lege illucescente. Quando videlicet ethnicorum superstilio undequaque aboleri cœpit. Sed hanc opinionem veluti periculosam rejiciendam esse, non tantum Trullani Canones, sed Ancyran concilii decreta, Martini Turonensis et Zachariæ I pape consultationes et statuta satis evidenter demonstrant. Deinde valde est incertum Moysis tempore idololatriæ ejusmodi commutandarum vestium superstitionis ritum prosecutos fuisse. Scripturæ enim quæ alias et alias ethnicorum profanas cæremonias commemorant, altum quidem de qua agimus servant silentium. Aliunde vero et Servius, et Julius Firmicus, Hesychius, Polyanus, Plutarchus aliique scriptores, Moysi valde posteriores (d), quorum 206 testimonia, cum a P. Natali Alexandro, tum a sacrorum librorum criticis laudantur, narrant dumtaxat quæ eorum ætate apud Cyprios, Assyrios, Athenienses, Romanos aliasque Orientis et Occidentis nationes obtinuerunt. Nullibi tamen illorum rituum originem et antiquitatem definiunt. Immo si nobis liceret extra nostri instituti terminos vagari, ex idololatriarum musivis, statuis, anaglyphicis, ex numismatibus pariter, annulorumque signis probare possemus promissum illam vestimentorum confusionem longe post Moysen ætatem in orbem invecnam fuisse. Forte eam primi omnium Cyprii exogitarunt, cum in templo *Ἀποδοῖρος* statua collocata, quæ Venerem significabat, cui viri in muliebri, et mulieres in virili veste sacrificabant, ut Servius tradit. Deæ Isidis sacerdotibus pariter Romæ solemne fuit muliebribus indui vestimentis, ut prodit anaglyphum Capitolinum, eruditissime a clarissimo viro Georgio illustratum. Introductis item ex Græcia in Etruriam, et Italiam potissimum, Bacchanalibus festis, frequentior fuit in viris et mulieribus promiscua illa vestium usurpatio, et Romæ primum contigit, anno conditæ Urbis quingentesimo sexto, ante Christum natum centesimo octuagesimo nono, ut auctor est Titus Livius, et Romanorum consulum tabulæ patefaciunt (e). Qua de re aliqua adhuc nobis antiquitatis monumenta supersunt, quæ imperatorum imagines muliebri forma ornatas exhibent, vel mulieres ipsas virilibus armis indutas, ut prodit anaglyphum Marci Antonii a Buonarroti editum; vel annulus ille Venerem armatam præferens, quo Julius Cæsar in maximis dumtaxat rebus obsignandis utebatur; vel denique, ut ex aliorum annulorum numismatumque signis innotescit, quæ imagines Herculis, Commodi, Martiæ, Neronis, Ulpie Marcellinæ aliorumque, incongruentibus ac diversæ naturæ vestibus indutas nostris oculis subjiciunt.

Hæc quidem omnia probant novissimos gentiles, qui paulo ante vel paulo post Christi ortum in orbe suere, ejusmodi profanam vestimentorum promiscuam confusionem adhibuisse, præsertim cum sacra et festa peragerent. Certum tamen non est Moysen tempore usum obtinuisse, vel ipsum Moysen propheticæ ad illum ritum respexisse, ut tolleretur videlicet flagitia et superstitiones quæ in quibusdam inanum deorum cultum committebantur. Verum quavis ultro datum sit profanum hunc cultum Moysi tempore invaluisse, quid tum? Num credendum erit Moysen, ut ejusmodi licentis modum faceret, cum condidisset legem de vestibus non confundendis? Absurda prorsus consecutio. Nam imprimis Deuteronomii lex Judæis, non vero ethnicis data fuit. Illorum quippe femine perpetuo juxta Domini mandatum a sacris arcebantur. Nec viris facile erat in ejusmodi prolabi crimen, quia in Exodi et Levitici libris, non tantum singula sacrificiorum genera de-

de Assyriis. Polyanus, lib. viii Stratumatum. Plutarchus, de Hierulius Sacerdotibus.

(e) Titus Livius, lib. xxxix, 8 et 3. Pet. Rat. Temp. parte iii.

(a) Actorum xvi et xxi.

(b) Titus Livius, lib. xxxiv, cap. 2.

(c) Natalis Alexander Hist. Ecclesiast. veteris Testam. diss. 3, art. 5, § 3.

(d) Servius, ad lib. ii Æneidos. Julius Firmicus,

scripta sunt, sed et Levitarum sacerdotumque ornamenta, munera, prerogativæ ac dotes liquido designantur; ac denique Levi dumtaxat masculis filiis istud sacrificandi onus fuerat reservatum. Si itaque Moyses, divino spiritu eductus, tali tantoque studio duobus in laudatis libris modum, tempus, ornamenta, rationem, et caeremonias sacrarum atque festorum de-crispit definitivè, ut Hebræi nimirum ritui cum ethnicis commune haberent, quis porro suspicari poterit Deuteronomii legem de qua agimus primario ad exterminandos idololatrios ritus editam fuisse? Eo enim in capite Moyses nec unum de ceremonialibus præceptis verbum protulit (a).

Altius igitur hujus Mosaiici præcepti motiva et rationes sunt repetenda; nec ab alia regula quam a rationis naturalis institutis, ad quam Moyses respiciens scripto definivit quæ communi universarum gentium jure erant sancta. Populi quippe cujusvis etiam immanis et barbaræ gentis, antequam Moyses illud præceptum scripto consignaret, vestium diversitatem personis et sexui correspondentem in usu habuere; præsertim ut mares a feminis distinguerentur. Quare nos merito arbitramur laudatum præceptum Mosaicum referendum esse ad justitiam et veritatis præsidium, ad erroris et mendacii exitium, ad rerum denique publicarum et privatarum domorum tranquillitatem et bonum. Cum itaque tria hæc humane vitæ commoda, nullis aliis in hac luce exequenda, animorum mores et instituta dirigant et componant, vix dubitari potest quin præceptum illud morale sit, eoque Christiani maxime obligentur. Annon morale illud dicendum est, quod a natura proficiscitur, quodque nonnisi ea reluctante potest violari? Testis est Ambrosius scribens (b): *Cur meminis feminam, vel tu, femina, virum? suis unumquemque sexum induit natura indumentis; diversa cuique usus, color, motus, incessus, vires, diversa vox in viro et femina.* Testis est Seneca ita Lucillum alloquens (c): *Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commulant cum feminis vestem? Testis est Diogenes Laërtius, dicens (d): Legis gemina est distributio; altera scripta, altera non scripta. Et, nonnullis interjectis, subdit: Quæ vero citra scripturam est, ea a natura et usu proficiscitur, quæ est nudum ambulare in foro non debere, aut ut veste muliebri.* Ponam igitur non dicam legum, quas sæpe perrompunt, sed ipsius turpitudinis, quæ acerbissima est, nostræ mulieres non intelligunt, quæ cum vestibus exuunt pudorem, ut virorum ornamentis utantur. Fit enim in ea vestimentorum promiscua confusione quædam mentita sexuum permutatio a Græcis γυναικῶς ἐνδύσθαι dicta (ut Grotius animadvertit) quæ omnibus naturæ officii repugnat. Propterea, quemadmodum virorum auctoritas et majestas læditur si muliebria opera facere velint, ut olim Clemens Alexandrinus annotavit (e), ita injusto arrogantiae et audaciæ jure se mulier extollit, quando motu, indumentis, incessu atque operibus aliis, viros imitari et simulare studet. Huic porro agendi vivendique rationi, veritas, justitia et honestas repugnant. Si repugnant, naturæ jura læduntur, universorum Conditor arrogantem contemnitur, et quidquid sanctum et decorum divinis humanisque præscriptum legibus omnino abjicitur et obicitur. Turpe est igitur membris, turpius fallere, turpissimum vero cum sibi tum aliis incontinentiæ et libidinis occasiōnem præbere, et flagitii fenestram aperire. Quare Cicero, solo rationis lumine ductus, nunquam sibi persuadere potuit (f) *Cadere posse in virum bonum mentiri emolumentum sui causa, criminari, præceptum fallere, quia hæc omnia naturæ repugnant.* Idcirco

A veteres Romani, tamquam summum facinus a Clodio perpetratum, illud exhorruerunt, quod is femineo indutus habitu collegium Bonæ Deæ ingressus fuerit, ut castam matronam stupro comprimeret. Et quidem ejusmodi mala, aut alia quædam etiam graviora, ex illa promiscua vestium permutatione evenire possunt; ideo, spectata saniori disserendi ratione, censemus Deuteronomii præceptum non primario ad exterminandos idololatrios ritus, sed ad humanos mores moderandos datum fuisse. Et quidem, Ambrosio auctore, hominum mores semper turpes et abominabiles sunt, ubi dirigantur a studio celandi et occultandi sexum (g): *Mendacium et turpe in verbis est, nudum in habitu.* Cyprianus quoque tum viros quam mulieres qui hisce abusibus vacant veluti adulteros reprehendit: *Manus Deo inferunt, quoniam illud quod ille formavit reformare contendunt.* Cui concinit S. Augustinus lib. II Soliloquiorum cap. 16. Claudere ergo juvat istud probationum genus (h) S. Thomæ Aquinatis verbis, quid ad rem nostram sit scripsit: *208 Quod mulier induatur veste virili, aut e converso, incentivum est concupiscentiæ, et occasio-nem libidini præstat.*

Sunt tamen et aliae hujus Mosaiici præcepti mysticæ expositiones nostræ Vulgatæ verbis repugnantes, quas malumus silentio premere quam refellere argumentis. Cujusmodi sunt vel illa quam affert Josephus Judaicarum rerum scriptor (i): *Non erant vasa sex instrumenta viri super mulierem, quamque Chaldaeorum codices exhibent, et Maimonides, Munsterus, Fagius Clarus, Sanctes Pagnini, et alii expendant, et quam sequuntur. Vel alia illa cujusdam Aberici jurisconsulti, qui, nimiam philosophandi libidinem secutus, arbitratur Moysen eo mandato nequissimum quoddam facinus a Judeis removere voluisse. Hæc veluti tamquam duo commenta ab expositioribus ad-inventa me indicasse sufficiat, ne temporis ratione vestraque elementaria amplius abutar.*

Interim, dumtaxat, pro tercio nostræ dissertationis capite brevissime expediendo, mihi liceat animadvertere nos his legibus natos esse, ut ea habeamus naturæ principia, quibus parere et quæ semper sequi debeamus, ut utilitas nostra communis utilitas sit. Cum itaque celare sexum quandoque, cum de propria vita agitur, vel de patria, de virginitate, de religione servanda, præceptum aliquod urget, sit potius communi gloriæ et utilitati vacare quam suis studiis indulgere; hinc, gravi ductus ratione, mihi persuadeo posse mulieres, aliqua ex his circumstantiis urgente, comam tondere, vestem virilem, præsertim monasticam, assumere, et se viros simulare. Sola autem pietatis causa id facere haudquaquam permixtum esse potest, nisi gravis quoque naturæ necessitas aut peculiaris boni ratio urgeat et impellat. Quod si quis modo mihi Gangrensis canones, quibus sub anathematis pœna mulieribus comam tondere, et virilibus uti vestimentis, ac monasteria ingredi, cautum est, objiceret, id jam facile et causa, loco et tempore laudati concilii eripere possem (j). Causa quippe fuit Manichæorum hæresis, quæ ecclesiasticas nuptias et conjugia, Eustathio docente, execrabatur. Propterea his canonibus mulieres illæ dumtaxat exagitantur, quæ, hæreticorum doctrinis insistentes, nuptias, conjugia, aliorum procreantem condemnare audebant; atque, mutato habitu et abjectis capillis, qui subjectionis tessera sunt, monachorum claustra etiam quandoque penetrare tentabant. Id autem non in naturæ decus, non in religionis præsidium, non denique in communis utilitatis bonum, sed in turpitudinis vitium, pietatis

(a) Deuteronomii xxii.

(b) Ambrosius, epist. ad Irenæum.

(c) Seneca, in Lucillum.

(d) Diogenes Laërtius, in Platonis Vita.

(e) Clemens Alexand., II Strom.

(f) Cicero, lib. II Officiorum.

(g) Ambrosius, Cyprianus, August., lib. II Soliloquiorum cap. 26.

(h) S. Thomas, q. 162, art. 6.

(i) Josephus lib. xvi Judaicar. Antiq.

(j) In cod. Canonum Rom. Ecclesiæ, et in Decretalibus, dist. 30, cap. Si quæ mulier.

exitum, et reipublicæ detrimentum cessisse, quis non intelligit, aut quis ignorare potest? Augustinus quidem in Soliloquiis eos veluti infames carpit et increpat, qui, privato dumtaxat adducti studio, *se muliebri habitu ostentant* (a). Quos nescio (ait) *utrum falsas mulieres an falsos viros melius vocem. Veros tamen hiatrones verosque infames sine dubitatione possumus vocare*. Sed, eodem Augustino ibidem auctore, eam infamiae notam minime incurrunt, qui liberandæ patriæ desiderio et communis boni procurandi ardore excitati se mulieribus vestimentis induerunt. Immo horum nomina a cunctis civibus cum summo honoris plausu celebranda forent, et tantorum facinorum auctores ab ipsa republica meliora virtutis emolumenta obtinerent. Ejusmodi autem virtutum emolumenta viris et mulieribus magis debentur quando virginitatis et religionis tuendæ studio vestes sexui non correspondentes assumunt. Cujus quidem rei duo celeberrima profert exempla Ambrosius de Antiochena Christiana virgine disserens. Urgente enim contra Christianos persecutione, sancta virgo comprehenditur, quam ad lupanar adduci aut diis sacrificare impius tyrannus jussit. Sed in lupanari jam cum detineretur, de religione minime ambigebat, sed de pudore trepidabat (b). **209** *Ideo ipsa secum : Quid agimus hodie? aut maritry, aut virgo?* Interim vero ad Deum orationibus conversa : *Ecce vir specie militis terribilis irrupit, qui quasi adulter ingressus, derepente mutatus, virginitatis ejus vindicem se exhibuit et præstitit. Quod ut felicius impleteret, omnesque falleret qui comprehendæ virginis causa tunc venerant ad lupanaria, miles muliebribus vestibus se induit; et virgo, a militie virilia et militaria indumenta assumens, evolavit de laqueis. Totam hujus rei historiam, quæ sua ætate recentius contigerat, eruditissimis commentariis illustrat Ambrosius, ad quæ sapientissimos auditores remittimus.*

Nos tamen lectores admonere volumus Baronium,

(a) Augustinus, lib. II Soliloq. cap. 16.

A in notis ad Martyrologium, die 28 Aprilis, gravi suspitione adductum arbitrari, eam fuisse Theodoram virginem Alexandrinam, et mendum in Ambrosii codices irrepsisse, et pro *Alexandria*, *Antiochiæ* vocabulum scriptorum incartia fuisse subrogatum, de quo lapsu quidquam affirmare ausi non sumus, fidem potius eminentissimo cardinali Baronio adhibentes, qui Martyrologium illud summo studio et labore concinnavit. Dumtaxat subijcimus aliud non absimile factum nobis occurrisse, laudatum Baronii opus legentes, in quo, sub die 4 Maii, narratur Antoninam Constantinopolitanam virginem, cujusdam Alexandri virilem habitum sibi assumpsisse, ut clam e lupanari educeretur. Quare idem cardinalis annotavit : Cum frequenter Christianæ feminae ad prostibulum damarentur, sæpius similis casus potuit accidisse. Palladius quoque, in Lausiacis, id ipsum de alia virgine in Corinthiorum urbe accidisse, ex Hippolyto describit. Atque tandem ut silentio prætereamus quæ de Lacademiorum feminis narrat Valerius, non obscura sunt quæ S. Simeon Metaphrastes aliqui scriptores de S. Euphrosina virgine Alexandrina tradiderunt. Quæ, studio perpetuæ virginitatis colendæ, paterna relicta domo ac virili habitu induta, monachorum claustra penetravit; ibique sexum et conditionem usque ad obitum occultit. Forte qui rigidioribus criticis regulis dare operam consuescunt, huic postremæ narrationi, non tam facile hærebunt, cum in ea causæ occurrant quæ communi honestati repugnare videntur, nec tam facile cum proximorum utilitate possunt conjungi. Veram pericula omnia et mala quæ imminet, quæque mulier tonso capite et monastico sumpto habitu posset offendere, jam statim evanescent, si omnipotens ille Deus qui cujusque boni consilii est auctor, quemadmodum in femina Juditha, hujusmodi pietatis et religionis studia dirigere, custodire atque perficere dignabitur.

(b) Ambrosius, lib. II de Virginitibus.

DE PRISCILLIANISTARUM HERESI ET HISTORIA LIBER UNICUS.

210 CAPUT PRIMUM.

Quisnam fuerit Priscillianus.

1. Cum mecum ipse deliberaverim omnes hæreses Leonis ævo vigentes, sive exortas, scripto referre, jam ipsius consilii et temporis ratio postulat ut ad exitum perductis quæ de Manichæorum hæresi fuerant dicenda, nunc ad Priscilliani recensendos errores, quos idem S. pontifex rejecti, exagitavit atque proscripsit, animum stylumque ipsum convertam. Quæ autem de hujus novæ hæreseos auctore, quæ de hujus patria et moribus, quæ de synodis in eum ejusque sobolem conatis, quæ denique de variis multiplicibusque nefariæ hujus sectæ dogmatibus dicenda occurrunt, nemo hacenus aut accurate de-crispit, aut saltem in lucem edidit. Propterea ego cum hisce conscribendis dissertationibus manum admovissem, et multis periculis rem plensam esse intellexissem, necessarium fore mecum reputavi veteres recentioresque in hac causa scriptores percurrere; ita tamen, ut, omnibus sepositis præjudiciis, nullo partium studio adductus, ea dumtaxat quæ aut veritatem patefaciunt, aut saltem veritati propius accedere videntur, ipsis lectoribus exhiberem. Igitur cum mihi primo de Priscilliani vita corruptisque moribus agere præ-

C scripsissem, neminem eruditorum hoc meum consilium improbatum existimavi, quamvis revera a Leonis gestis, quæ referre et vindicare animus fuit, in ipso dissertationis vestibulo atque decursu paululum digredi videri possem. Siquidem, cum in hanc ecclesiasticæ historiæ partem nonnulla dubia et obscura, alia vero supposititia et falsa, quamplurima denique prorsus ignota offenderimus, ideo illud ipsum veritatis studium quod unice nostro insidet animo rem totam a suis exordiis repetere atque præscribere coegit.

2. Priscillianus itaque, nobili genere natus, et maximis abundans divitiis, vir fuit acer ingenio, iniques, facundus, multa lectione eruditus, in disserendo et disputando promptissimus. *Felix profecto* (ait Severus Sulpicius) *si non pravo studio corruptisset optimum ingenium; prorsus in eo multa animi et corporis bona cerneret, sed idem vanissimus, et plus jasto inflator rerum profanarum scientia* (a). Cum **211** ergo is in societatem sibi quemdam Marcum Ægyptium accevisset, ab eo omnia facinora atque portentia ex Gæsticorum Manichæorumque sectis prodeuntia hausit atque animo imbibit. Tum, utrorumque dogmatibus propriis additis flagitiis, novam in orbem sectam inexit, in qua promiscuæ libidines, stupra, adulteria, con-

(a) Severus Sulpicius, Hist. lib. II.

nubiorum solutiones, mendacia, perjuria, et alia hujuscemodi, tamquam religiosa et licita, exercebantur. Quæ omnia cum ipse mecum reputassem, facile in eam adducebar persuasionem, nihil umquam in naturæ honestatem nocentius ac turpius, nihil humanæ societati perniciosius, nihil denique in religionis exitium superstitiosius aut magis sacrilegum a quopiam hæreticorum fuisse excogitatum. Nam præter turpitudines in se ipsos et in proximos admissas, præter etiam injurias Deo irrogatas, ita apud Priscillianum astrologiæ studium fatalisque necessitatis opinio valebat, ut perpetuo magicis artibus vacaret. Immo quamvis sacro baptismo initiatus et Christianæ fidei nomen dedisset, tantopere tamen ethnicorum implicatus vivebat erroribus, ut faventia sibi sidera, quemadmodum putabat, colere et adversantia mitigare studeret, adhibitis ea de causa profanis sacrilegisque ritibus, quos a Moysæ usque ad nostra tempora semper Ecclesia caverat et exhorruerat (a). Interim vero, ne omnem prorsus pietatis et religionis rationem continere videretur, nimia fallendi arte, quam optime callebat, humilitatis speciem habitu prætendebat, nudipedalem incessum ducebat, jejunia etiam Dominicis diebus et Natæ Domini servanda prædicabat; et dum fictam morum gravitatem affectaret, mulierum maxime animos demulcebat, quarum societatem semper appelebat. Hæc namque nimia blandiendi arte facile alliciebantur, et cætervatim ad eum confluentes, rerum novarum cupiditate ac libidinum licentia haud difficulter capiebantur.

Hæc quæ de Priscilliani moribus, institutis, agendi ratione hactenus exposuimus, a nemine in dubium revocata sunt; idcirco nobis opus non fuit, aut aliquam instituere concertationem, aut in iis expendendis diutius immorari.

CAPUT II.

Quo tempore et unde potissimum Priscilliana hæresis cæperit grassari, variorum scriptorum opiniones annotantur.

1. Priscillianam gravissimam pestem anno Christi 379, in Hispania potissimum, grassari cœpisse auctor est Prosper in Chronico, Ausonio et Olybrio consulibus, ita scribens: *Gratianus, post mortem Patruj, Theodosium Theodosij filium in consortium assumpsit, imperiumque ei tradidit Orientis. Ea tempestate Priscillianus episcopus de Gallis ex Manicheorum et Gnosticorum dogmate hæresim nominis sui condidit. Ausonii porro, Hermogenis et Olybrij consulatum in laudatum 379 annum esse rejiciendum, jam Romanorum consulum tabulæ palam ostendunt (b).*

Scio tamen criticæ artis peritissimos viros potius existimasse eam hæresim serius per Hispaniam propagatam fuisse. Quam persuasionem Guillelmus Cave, Severinus Binius, alique secuti sunt, contententes biennio post eam hæresim ortam, et Priscillianum ex Hispania duxisse originem (c). Utrumque autem a Severo Sulpicio affirmatum asseverant. Sed ex hujus scriptis neutrum quidem compertum fiet. Nam laudatus Severus, sæcæ ætatis mala, quibus non usitato modo pollutæ Ecclesiæ et omnia perturbata fuerant, describere aggressus, eorum principes auctores denuntiat, **212** sed nec tempus presse definit, nec Priscillianum in Hispaniis ortam asserit. Immo si Sulpicii verborum vim sedulo attendamus, diu eam sectam, antequam Priscillianus accederet, latuisse credendum est, cum videlicet Marcus Ægyptius, Memphis ortus, subsidio cujusdam nobilis ac prædixit femine Agapæ appellatæ, et Elpidii rhetoris, Gnosticorum sectam primum in Hispanias induxit, quibus deinde post et Priscillianus ipse accessit, ex quo hæresis illa nomen sortita est. Tum primum (ait) in famis illa Gno-

A sticorum hæresis intra Hispanias deprehensa superstitio exitabilis, arcanis occultata secretis. Origo hujus mali oriens ab Ægyptiis, sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile est disserere. Primus eam intra Hispanias Marcus intulit Ægypto profectus, Memphis ortus. Hujus audiores fuere Agapæ quædam non ignobilis mulier, et rhetor Elpidius. Ab his Priscillianus est institutus, familia nobilis, prædives ingenio, etc. (d). Duo ergo tempora ibidem distinguit Severus Sulpicius: unum videlicet quo Gnosticorum secta grassabatur; alterum, quo Priscillianus, Gnosticis accedens, et horum impietate superata et aucta, Marci, Agapæ et Elpidii errores in novæ nefandissimæque sectæ portentum improbitate, audacia et furenti libidine verit. Hoc Ausonii et Olybrij consulatu, nec serius evenire potuisse, ex aliis rebus etiam et ex ipsa Cæsaraugustana synodo definiri potest.

B 2. Nam cum, auctore Sulpicio, idem Priscillianus suorum sectariorum numerum in dies augeri cognosceret, in unum omnes convocare cœpit, quos in montium latebras et devotula abducere solitus, nefarias ibi agebat collectas, quas, ut aliorum oculis et notitiæ subtraheret, sectariis suis communionem cum Ecclesia catholica, sacris elementis in manu acceptis et secum asportatis, simulandam indulsit. Ubi itaque Hispaniarum episcopi religionem, justitiam, honestatem pessum ire, nec luxuriam, sacrilegium, nec magicis incantationibus modum fieri noverunt, eas leges et canones quos gravissimis hisce malis cohibendis maxime necessarios putarunt, sollicite condidere. Non igitur verisimile est quod Caveus et ceteri asseruerunt, anno Domini videlicet 381 eam hæresim in lucem ortam. Qui vero id fieri potuit, cum eo anno, jam longe lateque per eas provincias propagata, altas radices in improborum animis deflexerat; quando maxima virorum atque mulierum frequentia, quibusdam anni diebus, cum in montibus, tum in villis Priscillianistæ, suas collectas agebant; quando denique omnia obscena et profana quæ in latibus **C** exercebantur sacris catholicæ Ecclesiæ pastoribus innotuerant? Innotuisse autem hæc omnia, octo illi Cæsaraugustani concilii canones produnt, de quibus paulo post dicemus.

3. Neque vero arbitremur ea hæresi statim innotescente sacros Ecclesiæ præsules in concilium coivisse. Nam comperta primum ab Hygino, Cordubensi episcopo, magni Osii successore, virulenta Priscillianistæ tabe, quæ nonnullos etiam episcopos, quos inter Instantium et Salvianum, depravaverat atque corruperat, negotium ad Idatium, Emeriti civitatis sacerdotem, relatum voluit. Is vero, Hyginus videlicet, in sectariis excedens, sine modo (ait Severus Sulpicius) et ultra quam oportuit, Instantium sociosque ejus lassens, faciem quamdam nascenti incendio subdidit, ut exasperaverit malos potius quam compresserit. Re igitur ad Idatium delata, atque gravius exagitatis Instantio et sociis, necdum statim ad concilium deventum est. Sed post multa inter utramque **D** partem inita certamina, cum catholicorum spes, qua sibi persuadebant posse hæreticos ad poenitentiam adducere, penitus frustraretur, tandem catholici episcopi duodecim apud Cæsaraugustam conveniunt.

4. Priori itaque hoc Cavei, Severini Bini atque aliorum lapsu **213** notato, postremum præcavere et eripere oporteret, illum videlicet de Priscilliani patria et origine. Ne vero hujus vel illius gentis nationem modo in invidiam adducere velle videar, eam questionem vix delibabo. Subjiciam, dumtaxat, perperam omnino Severo Sulpicio istud assertum ascribi: nimirum Priscillianum in Hispania ortam, nec enim quidquam tale offendet, qui ejusdem Severi secundum Historiæ librum totum integrumque percurrerit. Immo

(a) Videsis S. Leonis epist. 45, de qua verba faciemus cap. 14 hujus libri.

(b) Prosper, in Chronico, consulibus Ausonio et Olybrio.

(c) Guillelmus Cave, sæculo Arianorum, pag. mihi 177. Severinus Binius, in notis tom. II Concil.

(d) Severus Sulpicius, Hist. lib. II.

si aliorum veterum testimonia lustrare voverimus, adhuc difficile rem hanc desinare poterimus. Nam et ipse Hieronymus, qui aliorum consuevit origines referre, non semel et iterum, sed pluries Priscilliani mores, gesta et exitum recensens, altum ubique tamen de ejus patria et origine servavit silentium. Priscillianum autem per omnes virorum et numerum coetus in Hispania errores sparsisse fatetur, Galliam mulierem, non nationem, sed nomine, sibi pravorum criminum sociam ascivisse docet; ex qua autem gente aut loco ipse suam duxerit originem, prorsus reticuit aut dissimulavit. Sed nec Cavei aliorumque recentiorum opinioni unum ex tot veteribus Patribus qui de ea haeresi scripserunt suffragari exploratissimum est. Augustinus quidem variis pluribusque in locis Priscillianistarum describit errores, quos, ait, *Priscillianus in Hispania instituit* (a). Orosius, scire Priscilliano coevis, in coemonitorio, seu consultatione, ad Augustinum eam haeresim dumtaxat per Hispaniam diffusam conquestus est. Idem in Chronico, cum Priscilliani, tum Priscillianistarum habet mentionem; nullibi vero hunc Hispania ortum indicavit. Epiphanius similiter, haeresi 49, de Priscilliano agens, paucis flagitia atque facinora ejus definit, sed de ortu atque patria nihil asseruit. Auctor tandem libri de Haeresibus, qui Rufinus Palestino tom. XXVII Bibliothecae Patrum inscribitur, haec tantummodo habet: *Septuagesimam haeresim Priscillianorum apud Hispanos Priscillianus legitur inchoasse*.

6. Quae quidem omnia cum ipse mecum reputarem, non ut Hispanorum gentis jura defenderem, vel ut eos ab hac nota purgarem, sed magis ut veritati insisterem, et eam suspicionem praecavere curarem, qua nonnulli Priscillianum in Gallis ortum posse arbitri. Hujusmodi autem suspicionis gravissima solidissimaque fundamenta, non tantum ex laudato Prosperi Aquitani Chronico, sed ex multis aliis conjecturis augebantur. Nam et Chronicum illud quod dumtaxat Prosperi Aquitani nomen praefert, vel illud quod Tironis nomine auctum, et a Canisio in lucem edium, expresse habent: *Priscillianus episcopus de Galatia; Priscillianus episcopus de Gallis*. Sed praeterea expresse indicant Aquitaniae provinciam ea haeresi fuisse labefactam; inter ceteras mulieres, etiam Euchrotiam Delphidii, seu Helpidii rhetoris uxorem, criminum et mortis sociam Priscillianum habuisse. Sed is Delphidius, seu Helpidius vir erat Gallus, et in eadem Aquitaniae provincia rhetoricam docens, et ex Galliae Christianae vetustissimis monumentis patet, cum est, quorum profecto collectores, cum de Burdigalensi agerent archiepiscopatu, ita de S. Delphino, ad Christi annum 380, scribere (b): *S. Delphinus Ecclesiae Gallicanae singulare ornamentum.... concilio Caesarangustae in Hispania Tarracoenensi celebrato, anno 380 aut anno sequenti, cum aliis Aquitaniae praesulibus interfuit, ubi damnati sunt Priscillianus et Delphidius, rhetor Aquitanus, alii nefariorum dogmatum sectatores*. Praeterea tandem, qui fieri potest ut Prosperi tam apertum tamque perspicuum testimonium rejiciamus? Illud profecto nec rejecerunt, nec de errore notarunt Tillemontius atque Dionysius Petavius; qui quamvis de Priscilliani patria et origine dissidere dissimulent, tamen nobiscum illius haeresis 214 exordium ad 579 Christi annum revocant, solo Prosperi testimonio adducti. Non igitur Prosperi ipse, ne in suum et totius Aquitaniae gentis dedecus et probum verteteretur, Priscillianum Gallum appellasset, si id certo cum sibi tum ceteris satis superque non fuisset perspectum.

Si ita profecto, contra vulgatissimam traditionem omniumque persuasionem ratiocinaremur, nodum in scripto querere videremur. Etenim ibi Priscillianum duxisse originem, ubi primum ejus errores propagati

sunt, sine ulla prorsus animi hesitatione est affirmandum. Quod si deinde laudati Chronici verba repugnare videantur, quae *Galatiae* vocem exhibent, non inde tamen Priscillianum Gallum fuisse arbitrari oportet, cum potissimum Chronicum illud, multis erroribus scatore eruditi quam sapissime judicaverint, et aliunde quandoque illud vocabulum a veteribus fuerit usurpatum ad designandum Galatiae populum intra Hispaniarum confinia positos, ut sexcentis exemplis demonstrare possemus, id potissimum ipsi praestabimus in adornanda sancti Leonis Magni epistola ad Turribium Asturicensem, de qua luculentius in hujus historiae narratione suo loco agere reservamus.

CAPUT III.

Instantius atque Salvianus Hispaniarum episcopi Priscilliano morem gerentes, cum Abula episcopum consecrarunt. Eodem fere tempore in Caesarangustana synodo primum damnatus, tum Gratiani edicto ab Hispania expulsus, Romam ad Damasum profectus.

1. Sed jam reiectis quae a criticis viris parum accurate dicta fuere, quaeque lectoris animum in pravam suspicionem possent adducere, ad Idatium ceterosque undecim Galliarum et Hispaniarum episcopos revertendum est, qui, ut vidimus, cum per multa certamina, nec audaciam, nec effrenatos mores, nec sacrilegam Instantii superstitionem unquam cohibere et corrumpere potuissent, sacra Ecclesiae auctoritate et unanimi consensu Patres eas sententias tulerunt, quae religioni, divino cultui, fidei mysteriis, pietati, morum integritati atque humanae societati magis prospicerent, ac nefariam illam pestem destruerent atque delerent. Qui vero apud Caesarangustam in unum convenere sacri ordinis episcopi, fuerunt: *Fitadius, Delphinus, Eutychianus, seu Basilianus, Ampelius, Augustinus, Lucius, Ithacius, Splendonus, Valerius, Caesarangustanus, Symposius, Catherius, Idatius*; qui omnes veluti ex sacro senatusconsulto octo canones, seu leges, condiderunt, easque Lucius episcopus in conventu recitavit, ut ab universis episcopis contra transgressores anathema conclamaretur. Harum autem sententiarum seu legum exempla tomo secunda Conciliorum scripta sunt, easdemque Severinus Binius variis notis adornavit (c).

2. Interim vero dum haec in Caesarangustana synodo agebantur, nec Instantius et Salvianus, nec Priscillianus, aut quispiam ex ejus sectariis coetus interfuit; sed omnes coram illis Patribus se sistere detrectarunt, ne se judicio committerent. Rem narrat Severus Sulpicius, addens in absentes sententiam latam fuisse, et in eos qui damnatos in communionem ausi essent recipere. Igitur post multa, ait, inter eos et digna memoratu certamina, apud Caesarangustam synodus congregatur, cui etiam Aquitani episcopi interfuerunt. Verum haeretici committere se judicio 215 non ausi, in absentes tum lata sententia, damnatique Instantius et Salvianus episcopi, Helpidius et Priscillianus laici. Additum etiam, ut si quis damnatos in communionem receperet, sciret in se eandem sententiam promendam. Haec autem, ubi a sectariis comperta sunt, majoris odii in Ecclesiam et in omnes catholicos causa fore. Nam ad augendas magis seditiones, magisque nefarios errores propagandos, duo illi episcopi, Caesarangustani concilii judicio condemnati, Instantius, videlicet, et Salvianus, Priscillianum laicum, sed principem malorum omnium ab eadem synodo notatum, ad confirmandas vires suas (ait idem Severus) episcopum in Labensi oppido constituunt, rati nimirum, si hominem acrem et callidum sacerdotali auctoritate armasset, tutiores fore sese. Tanti porro facinoris impietatem, qua sacerdotii honos et auctoritas summo

(a) August. lib. de Haeresibus haeresi 70, et libro ad Orosium, cap. 4.

(b) Gallia Christiana, tom. II archiepiscopi Burdigalensis, pag. 787.

(c) Tom. II Conc. p. 1193.

dedecore pollebatur, notavit immo et exhorruit, inter ceteros unus Hieronymus ad Ctesiphontem, illius hærescos originem magnaque incrementa describens: *In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam, successorumque sui habuit Priscillianum Zoroastriis magi studiosissimum, et eum mago episcopum, cui feneta Gallia non gentis, sed nomine, germanam huc illucque currentem alterius et vicina hærescos fecit heredem (a).*

5. Illud autem Cæsaraugustanum concilium anno Domini 381 sub Damasi papæ pontificatu coactum fuisse, illius canones a Garsia Loaysa editi quam perspicue produnt. Sed integra ejusdem concilii Acta aut intercidisse, aut nondum lucem aspexisse, ex iis quæ habet Severus Sulpicius nobis compertum est. Narrat aiquidem, ut vidimus, in eodem sacro cœtu anathema iis dictum fuisse qui jam damasios temere in communionem suscipere ausi essent. Qua sententia potissimum in Idiginum episcopum Cordubensem animadvertere voluerunt. Nam quamvis is, primo cupidus illius sectæ abolendæ, Priscilliano et assellii bellum indixisset atque ad id Idatium ipsum per epistolæ sollicitas-et, tamen, mutata dein mente, catholicorum consilia non probavit, sed, turpiter depravatus, a concilio se abstinuit, hæreticosque nefarios in communionem recepit. Atque id Idacio Sosusbiensi episcopo negotium datum, ut decretum episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeque Iginum extra communionem faceret, qui cum primus omnium insectari palam hæreticos cepisset, postea turpiter depravatus in communionem eos recepit. Ex cuius facti serie et narratione probe intelligimus laudatos octo canones qui supersunt utique sinceros et genuinos esse, cum eos inter episcopos, qui iisdem subscripsero, Igin, seu Idigin Cordubensis nomen nequaquam offendamus. Impeitum illi præterea atque taxant palmares quosdam illius sectæ errores, horum ritus, magisterium, conventus, jejunia palam prohibent et insectantur, quamvis multa alia facinora et turpitudines sedum forte tum satis explorata silentio prætermittant (b).

4. Verum enim vero illarum Ecclesiarum status in dies miserabilior effiebat. Nam duo illi catholici episcopi, præsertim Idatius et Ithacius, post synodalia decreta, atque post turpem illam Priscilliani ordinationem, acrius instantes, sæculi iudices advenit, ut horum decretis atque executionibus hæretici uribus perellerent. Igitur, auctore eodem Sulpicio, post multa et fœda, Idatio supplicante, elicitur a Gratiano tum imperatore **216** rescriptum, quo universi hæretici excedere non ecclesiis tantum, aut uribus, sed extra omnes terras propelli jubebantur. Asperam nimis fœdamque eam fuisse Idatii et Ithacii agendi rationem, cum Severus Sulpicius, tum ceteri animo mitiores catholici episcopi judicaverunt. Nam, nullo alio Hispaniarum et Galliarum episcopo consulto, neque Damaso ipso Romano pontifice certiore facto, sectariorum causa ad sæculi tribunal delata est. Nec enim de laicis personis, sed de episcopis instantio, Salviano, Priscillianoque agebatur, hæretica quidem labe inquinatis. Nec questio habebatur de iis criminibus quorum cognitio ad imperatorem spectaret, sed de iis duntaxat quæ ecclesiasticum debebant subire iudicium. Accedit denique Idatium Ithaciumque privata solum auctoritate, non concilii sanctione, Gratianum interpellasse, ejusque iudicium expetivisse, et idcirco in Ecclesiæ dedecus et in sacri ordinis maximam ignominiam verti merito existimatum est.

5. Interim autem Priscillianus et ceteri, qui epi-

scopi videbantur, cum se exilio affectos intelligunt, rebus suis diffusi, nec ausi iudicio certare, sponte cessare; laicorum vero multitudinem metus dispersit. Sed dum afflictis hirc rebus premerentur, nequaquam opem et præsidia posse invenire desperarunt. Propterea tres illi episcopi, ceterorum sectariorum antesignani, Romam profecti decurrerunt, ut qui publicæ auctoritatis decreto criminum penas luebant, dolis deinde Damaso Romano pontifice circumvento, tamquam innocentes et innoxii, quadam ecclesiastica reconciliatione doloso obtenta, a catholicis haberentur. Dum itaque Romam proficiscuntur, ex Hispania per Aquitaniam provinciam iter suscipiunt, ubi ad imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidia semina, maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam et religioni studentem, pravis predicationibus pervertit. Elusa porro civitas ad Gelisam fluvium vastatissima, olim archiepiscoporum seu metropolitanoz Novempopuloniæ, sub qua cum plurimis aliis ipsa civitas Asaciorum continebatur. Ad Elusa vero pagus Elusanus dictus est, qui Armanienensis comitatus nunc est pars. In opidulum autem versa dicitur, ob frequentes clades quibus attrita est a Gothis, Saracenis, Normannis. Hæc ex Dionysio Samaritano, tom. I Galliarum Christianæ annotavimus, qui præterea novum catalogum episcoporum Elusatum nuper contextum se vidisse testatus est (c). In Burdigalensem deinde diocesim Priscillianus et ceteri se contulere. Sed a Delphino episcopo repulsi, cum in Euchrotia, nefaria et impudica seneca, agro aliquantisper commorati, nonnullos suis erroribus infecere. Inde vero iter capium ingressi, turpi sene pudibundoque comitatu cum uxori-bus atque alienis etiam feminis, in quas erat Euchrotia ac filia ejus Procla, de qua fuit in sermone hominum, Priscilliani stupro gravidam, partum sibi gramini-bus abegisse. Sive ergo Procla ex Priscilliano fetum conceperit, interitumque, seu abortum curaverit, vel non, sive Priscillianus ipse matrem filiamque nefando compresserit incestu, ex sola quorundam hominum opinione, auctor noster Severus definire minime ausus est.

6. Romam vero post nova, innumera tamque horrenda facinora, Priscillianum cum suis sociis venisse, non tantum ex vulgi fama, sed ex certissimis monumentis fit manifestum. Quæ quidem consilii ratio nova etiam ecclesiasticæ disciplinæ exempla suppeditat, ut inde intelligamus in conciliis damnatos, ad Romanorum pontificum iudicia provocare et recurrere consuevisse, ut hi videlicet, apostolica divi Petri auctoritate, aliorum episcoporum acta, etiam in synodis definita, aut rescinderent aut confirmarent. Quod sane exemplum, utpote ex fidei inimicis desumptum, etsi flocci pendendum arbitremur, necesse adhareamus, **217** ut supremum apostolicæ sedis in fidei rebus statuendis jus asseramus, illud tamen minime rejiciendum esse contendimus. Nec enim Hispaniarum episcopi ad Romanum pertinebant concilium, quos solos a pontificibus iudicari potuisse confingit Queanellus. Neque Priscillianus et socii Romanorum clericorum albo fuerant scripti, nec Romanæ sedi assentari volebant, ut de similibus causis vasserrimo Lauozius contendit; sed eo uti intrinsece jure, quod sacræ literæ indicant, quod univer-salæ PP. traditio prædicat, quod denique generalis ubique Ecclesiarum praxis usu obtinuerat. Ea itaque Priscilliano et sociis, cum post synodalia decreta, tum post Gratiani imperatoris sententiam fuit agendi ratio, ut nequaquam ad generale concilium provocarent, ut in præsentia ejusmodi dictis et votis hæreticorum re-

cando. Quamvis nos non latest novissimum scriptorem Franciscum Girvesium reliquisse vocabula *Igini* et *Idigini* quibus veteres uti sunt, et istud aliud *Igyni* usurpasse. Videsis et. hujus viri eruditam dissertationem anno D. 1770 Romanis typis adornatam.

(c) Dionysius Samaritanus, tom. I Galliarum Christianæ pag. 960.

(a) Hieronymus ad Ctesiphontem.

(b) Aliter et aliter apud veteres auctores, et in antiquorum monumentis Ilygini Cordubensis nomen scriptum offendimus; ut videre est in libris Severi Sulpicii et in Cæsaraugustani concilii Actis quæ supersunt. Quorum quidem scribendi rationem nos secuti sumus ipsorum testimonia adducendo vel indi-

centiores, ad Romanæ sedis auctoritatem angustioribus finibus restringendam, conflantur. Sed Priscillianum apud Damasum Romanum pontificem sibi et sociorum causæ munimen et præsidia comparare nimum fuisse exploratissimum est. Nam, auctore Sulpicio, hi, ubi Romam pervenerunt, Damaso se purgare cupientes, ne in conspectum quidem ejus admissi sunt. Neque obstat S. pontificem, illo spiritu ductum qui in Petri successoribus semper perseveraturus est, laudatorum hominum injustos conatus irritos reddidisse, nullo aditu prorsus purgationi eorumdem permissio. Nam ille ipsorum in Urbem adventus, ut causam dicerent, maximum solidissimumque est argumentum episcoporum cæterorumque causas, synodaliibus decretis jam ad exitum perductas, Romanorum pontificem auctoritate iterum recognosci et judicari potuisse. Hæc autem leviter delibare placuit, ne recentiorum dogmatistarum disserendi ratio nos latere videretur (a). Jam vero prioribus conatibus frustratis, ad novos Priscillianus et Instantius animum vertere, ut mox ex sequentibus innotescent.

CAPUT IV.

Gratianus imperator, a Macedonio circumventus, Instantium et Priscillianum suis sedibus restitui jubet. De Brittonem Trevirorum episcopo, illiusque sedis honore et prærogativis. Blondelli et Tillemontii falsæ conjecturæ rejiciuntur.

1. Necdum tamen, post gravem repulsam quam a Damaso papa Instantius et Priscillianus episcopi passi fuerant, ad plenum exitum res suas perductas esse credere. Sed, consueta hæreticorum obstinata vafritie dominati, adhuc suis malis et exilio quibus gravabantur mederi cupientes, novum excogitarunt consilium: illud videlicet, ut Mediolanum regrederentur, vana forte quadam spe adducti a magno illius Ecclesiæ antistite Ambrosio se in catholicorum communionem recipiendos. Qua tamen persuasionem duo soli episcopi, Instantius videlicet et Priscillianus, ducebantur; nec enim tum erat amplius superstes alius episcopus eorumdem criminum et hæreses socii *Salvianus, qui in Urbe jam obierat*. Sed res longe aliter ac opinabantur evenerunt. Nam comperta ab Ambrosio Romani pontificis agendi ratione, æque eis adversari cepit, facinus gravissimum reputans eos audire vel in communionem suscipere, quos apostolica S. Petri sedes exhorruerat. Tum (ait **218** idem Sulpicius) *Priscillianus et Instantius vertere consilia, ut quia duobus episcopis, quorum ea tempestate summa auctoritas erat non illuserant, largiendo et ambiendo ab imperatore capita extorquerent.*

2. Eo tempore autem adhuc imperialium rerum summa ipse Gratianus potiebatur, apud quem malis artibus magis quam auctoritate Macedonius officiorum magister cum prævaleret, eum facile in eam persuasionem adduxit, ut, revocato atque abolito priore in Priscillianum et socios exsilii decreto, ediceret ut sedibus a quibus prius jussu erat exsiliari restituerentur. Grave profecto et immane facinus istuc ab omnibus reputatum est. Siquidem Gratianus, aliqui vir religiosus et princeps maxime pius, ab improbo officiorum magistro circumventus, in illum temerarium ausum prolapsus est, ut non tantum præcedentia decreta sanctissime a se edita in irritum mitteret ac deleret, verum etiam Cæsaraugustanæ synodo, Magno Ambrosio et Romano ipsi pontifici, et sibi (quod gravius est) adversari voluerit.

Lætandi ergo Instantius et Priscillianus ob imperatoris Gratiani in eos lenitatem, Hispanias repetere diu non distulere. Quo tandem, ineunte anno 385, profecti, suas occupant episcopales sedes, qui-

bus Idatius resistendi animum habens, nihil in religionis munimen tentare potuit. Deerat illi quippe facultas, quia hæretici, corrupto Volventio proconsule, vires suas confirmaverant. Immo, cum tali tantaque sæculi potentia se fultos viderent, audacter nimis in episcopum catholicum Ithacium insurgunt, huncque quasi Ecclesiarum perturbatorem, reum apud proconsulem postulant, qui, scelestissimorum annuens votis, omni divino et humano jure sacrilege violato, jubet per atrocem executionem Ithacium deduci. Sed is inrepidus profugit ad Gallias, ibi præfectum Gregorium adiit. Ubi autem Gregorius prætorii Galliarum præfectus rerum gestarum seriem apprime novit, actum rapi ad se turbatum auctores jubet, et de omnibus interim certiore facto imperatore, hunc adhortatur ut hæreticis viam ambiendi præcluderet. Sed id frustra fuit (subijcit idem Severus), quia per libidinem et potentiam paucorum cuncta ibi venalia erant. Igitur hæretici suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, obtinent ut, imperiali auctoritate præfecto erepta, cogniti Hispaniarum vicario (Marianeno) traderetur, nam jam proconsulem habere desiderant (b). Atque, missis præterea a Macedonio ad Treviros militibus officialibus, qui per vim ex ea urbe Ithacium extraherent, eumque ad dirum subeundum hæreticorum furorem in Hispanias reducerent, restitit tamen Trevirorum episcopus, qui, fraude comperta, mira animi prudentia atque sacerdotali constantia cum Macedonii imperialium officiorum magistri, tum hujus militum officialium improbos elusit conatus atque evertit.

3. Inter cæteros igitur catholicæ fidei vindices Brittonem Trevirorum episcopum non infimum tenere locum satis arbitror ex mox dictis esse perspectum. De eo enim verba faciens Severus Sulpicius Pritanum appellat. Sed verendum est ne binominis fuerit, aut ne in ejusdem Severi exemplaria, ob quandam nominum affinitatem, error irreperit. Nam in illius Ecclesiæ tabulis hocce nomen prorsus desideratur; sed aliud parum ab simile legimus, Britto nimirum, seu Brittonius, qui anno Domini 374 Valentino concilio subscripsit: *Ego Britto episcopus opto vos, fratres, in Domino bene valere*. Præter autem illius urbis Annales, id Bollandus, ad diem 5 Maii indicat, Brittonem inter illius Ecclesiæ confessores recensens. Suffragatur Sirmondus in notis ad Valentini concilium; atque id denique omnes fere scriptores docent, quos inter Blondellus et Tillemontius (c).

4. Sed jam minime dissimulanda sunt quæ hi duo strenui auctores **219** de episcopo Brittonem scripsere, ut forte eidem inter Occidentales episcopos post Damasum papam honoris et jurisdictionis prærogativam vindicarent. Aiunt itaque Trevirorum urbem ob nonnullorum imperatorum sedem ibidem collocatam in tantam honoris et potentie amplitudinem pervenisse, ut etiam illius episcopi, aliis, sive in synodis, sive in publicis actis, præcellerent. Ea autem de causa subijciunt Trevirorum urbem primas non tantum in Gallias obtinuisse, sed in Hispanias et Angliam; ibidem aut imperatorum præfectus, aut etiam ipsi imperatores, cum in Galliis versabantur, commorari consuevere; quibus rationibus Orientales Patres adducti, in epistola ad Romanum concilium anno Domini 382 scripta, auctore Theodoro (d), Brittonem Trevirensem immediate post Damasum et Ambrosium collocant, illumque ante Aquileiensem, Thessalonicensem et Syrmiensem episcopos statuunt, ut nimirum ea agendi ratione, cum illius virtutem, tum auctoritatis amplitudinem indicarent. Lepidum profecto et fabulosum commentum! Sed mirum quod propter hanc imperatorum sedem Brittoni supra Damasum atque Ambrosium primatus prærogativam non asseruerint.

(b) Severus Sulpicius, ibid.

(c) Tillemontius, tom. VIII pag. 556.

(d) Theod. lib. v Hist. cap. 9.

(a) Videsis quæ infra dicturi sumus in causis Eutychetis, Flaviani, Eusebii Dorylaei, et Theodoriti Cyri, qui ad apostolicam sedem Leonis Magni ævo provocarunt.

At quam frigida sit ejusmodi ratiocinatio, nemo non videt. Si quidem episcopatum sedium honor et prærogative non ex civili quadam temporalium rerum administratione, non ex sæculi potentia, imperatorum prefectis, vel sedibus, aut denique ex ipsis provincialium consiliis, quæ omnia pro temporum varietate innumeris subjacere mutationibus, ut sacræ et profana indicant monumenta, gradus habebant; sed omnino ex earum origine, antiquitate et fundatoribus repetendæ sunt.

5. Quod vero ex conciliorum privilegiis Romanorumque pontificum largitionibus et dispensationibus metropolitæ jus aliquibus Ecclesiis attributum repariatur, illud tamen Trevirorum sedi supra cæteras Galliarum, Hispaniarum et Angliæ Brittonis ævo datum fuisse, minime demonstrari potest. Immo, si ecclesiasticis monumentis fidem velimus adhibere, dubio procul credendum erit Trevirorum episcopum tum primatus honorem haud obtinuisse supra archiepiscopum Viennensem, utrumque Narbonensem, Lugdunensem et quosdam cæteros alios Galliarum episcopos, qui ad Valentianam synodum convenere. Britto ille namque, de quo cum Blondello et Tillemontio modo negotium est, decimum quintum habet locum in illius synodi Actis subscribendis. Dicant igitur, amabo, duo illi scriptores, qui novum quasi in Occidente patriarcham supra trium regnorum provincias, quarto labente sæculo, delineare et confingere allaborant, cui potius fidem adhibere debeamus, Brittoni ipsi videlicet, qui ob suam sedem tantis ornatus prærogativis describitur, an vero conjecturis quibus forte ad Romanæ sedis jura elevanda aliqui insistere possent? Nemo sanæ mentis unquam sibi finget tantum honoris et auctoritatis episcopum, decimo quinto sedisse loco, dum concilium illud in Gallia Transalpina, Allobrogum urbe, Viennensi archiepiscopatu subjecta, celebrabatur. Jam vero et Britto ipse post Justum Viennensem episcopum iis actis subscripsit.

6. Sed ad Orientalium epistolam a Theodoro laudatam quod attinet, quid aiunt post Damasi et Ambrosii nomina illud statim Brittonis offendi? Sed rogo: Estne is Trevirorum episcopus? Nullibi id Theodoretus affirmat. Immo Henricus Valesius eum Capuanum episcopum fuisse suspicatus est (a). Sed rem definire impossibile reputamus, cum Romanæ illius synodi Acta a Damaso coactæ jam integra in Conciliorum collectione non asserventur, et episcoporum subscriptiones jamdiu intercederint. At dabo hunc Brittonem eundem Trevirorum episcopum fuisse. Ergo tam solidum ex ea Orientalium episcoporum epistola deducitur ne argumentum, **220** ut hujus sola male confecta aut descripta epigraphæ tanti momenti questionem definiat? Retulitne eam Theodoretus quem admodum in suo autographo descriptam reperit? Aut Orientales illi Patres de Occidentalium sedium ordine vel optime edocti, vel eum, nihil immutantes, fideliter persecuti sunt? Quis alterutrum affirmabit? Nam imprimis Orientales illi, qui Constantinopolim in concilio conveniant, Romanæ Damasi synodo, quæ tum agebatur, detrectantur interesse, se excusantes, post tot innumeras gravissimasque ærumnas Arianorum furere exhaustas, tam longum et laboriosum iter arripere non posse, ut Romam venirent. Ea de causa tres episcopos legatos ad Damasum et Romanam synodum mittunt, Cyriacum, videlicet, Eusebium et Priscillianum, qui secum laudatam a Theodoro epistolam detuler. Illis ergo Orientis Patribus, cum ordo, quem Occidentales episcopi in Romano concilio tenere, tum horum numerus prorsus erant ignoti. Et idcirco nonnullorum nomina dumtaxat describere, cætera autem generali hac formula concludentes: *Et cæteris sanctis episcopis in*

A celebri urbe Rôma convocatis. Nihil denique dicam de suspecta Theodoretæ fide in veterum monumentis recensendis, cum jam Baronius atque alii merito eum de consimilibus fraudibus insimulent. Sed eam fraudem longe abesse a Valentini concilii Actis jam Sirmundi studium indicat. Eadem quippe vir doctus, ex codd. mss. Remen., Lugdun., Anicien., Fossat. et tribus aliis collegii Paris., societ. Jesu, collect. Isidorianæ, ut castigatius lucem aspicerent curavit. Eos autem codd. ante 900 annos conscriptos arbitratus est. Quare eorumdem archetyporum exemplarium summa consensio omnem prorsus fraudis suspitionem eripit, ut nobiscum eruditi judicabant.

B Age vero nunc ad Priscillianum et Ithacium revertamur. Macedonii itaque hujusque officialium consiliis per Pritanum, seu Brittonem episcopum elusis, simulque ocluso aditu, ne ex urbe Trevirorum Ithacium in Hispanias reducerent, gravis rumor oboriri cœpit *Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse imperium, ac brevi in Gallias erupturum. Ita tum Ithacius statuit, licet rebus dubiis, novi imperatoris adventum exspectare, interim sibi nihil agendum.* Nec aliter quidem, quam fama pertulit, res contingere. Nam anno Domini tercentesimo octogesimo tertio jam inchoato, idem Maximus imperialium copiarum in Britannia dux, tyrannidem arripens, a suis militibus imperator acclamatus est, et *transmissis exercitum in Gallia ab infensis Gratiani legionibus imperium sibi corroborat (b).* Hæc ex Victore et Zosimo (c) scribit Baronius, tom. IV. ad Christi annum 383.

CAPUT V.

De Maximo Tyranno, et ejusdem in Priscillianistas judicio agendæ ratione.

1. Gratiano imperatore superstitæ, et Macedonio imperii negotia agente, episcopis catholicis et Ithacio potissimum nulla spes superesse potuit, ut Priscillianistarum everteretur impietas et audacia. At statim quam Galliarum legiones Gratiano infensæ, cum in Britannia, tum in aliis regionibus Maximum imperialium copiarum ducem, imperatorem renuntiaverunt, jam eorumdem Priscillianistarum causa deterior facta usque ad exitum perducta est. Quale vero fuerit Maximi ingenium, summatis veluti Gilda, cognomento sapiens, descripsit, dicens: *Maximus, callida primum arte potius quam virtute finitimos quosque* **221** *pagos vel provincias contra Romanum statum retia perjurii mendacique sui facinoroso regno adnectans, et unam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendens, et thronum iniquissimi imperii apud Treviros statuens, tanta insaniam in dominos debacchatus est, ut duos imperatores legitimos, unum Roma, alterum religiosissima vita pelleret. Profecto igitur Treviros Maximo, ibique imperiali sua sede stabilita, Ithacius de omnibus, quæ a Priscillianistis, a catholicis Patribus, a Gratiano hactenus gesta fuerant, novum imperatorem edocere non distulit. Tum enim Gratianum non amplius erat superstes; nam is, a suis desertus, forte ob nimiam lenitatem in Priscillianistas adhibitam, per Andragatium ducis dolum, apud Lugdunum, octavo kal. Septembris, anno 383, occisus est (d).* Interim Maximus, ne Ecclesiæ rebus videretur infensus, easque in dies magis turbare sineret, hæreticorum judicium ecclesiasticis pastoribus in unum Burgigalæ coitibus commisit. Ea de causa, ait noster Severus Sulpicius: *Datis ad præfectum Galliarum atque ad vicarium Hispaniarum litteris, omnes omnino, quos labe illa involverat, deduci ad synodum Burgigalensem jubet.* At ubi ad synodum convenere, primus coram iudicibus Instantium se sistens, causam dicere jussus, cum nec ab objectis criminibus se posset purgare, PP. in eum animadvertunt, et episco-

(a) Henricus Valesius, in notis ad Theodoretæ epistol.

(b) Severus Sulpicius, Hist. l. II.

(c) Victor, in Gratiano; Zosimus lib. I.

(d) Marcellinus; Socrates, lib. V cap. 41. Sozomen., VII. c. 13.

pata indignum esse pronuntiant. Quæ Priscillianus advertens, et deteriorem causam habere sibi conscius, statim ad Maximum Imperatorem appellationem interposuit, ut sacri conventus iudicium eluderet. Hisce fere verbis idem Severus historiam describit, qui præterea molli brachio concilli Patres objugat, subiciens: Priscillianus vero ne ab episcopis audiretur, ad principem provocavit. Permissumque id nostrorum inconstantia, quia aut sententiam in refragantem ferre debuerant, aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis episcopis audientiam reservari, non causam imperatori de tam manifestis criminibus permittere (a). Ita omnes quos causa involverat ad regem deducti. Ne modo vero extra scenam agere videamur, de violatis Ecclesiæ iuribus hic disserere prorsus dissimulamus. Severi Solpicii testimonium nos annotasse domtaxat sufficit, ex quo nonnisi stolidi aut cæcantes inficiari poterunt Ecclesiam a suis incunabulis usque veluti sacrilegas eas appellationes exhorruisse, quas tamquam ab abusu licitas esse, nimis audacter et temere, elapso sæculo, unus Maiemburgus propugnavit (b).

2. Maximus igitur, qui omnia imperii iura per fas et nefas tyrannice verterat, posthabita atque despecta tum Aureliani, tum Magni Constantini agendiratione, etiam ab hoc iudicandi munere non abhorruit, sed illud actum sibi vindicavit. Hoc vero tamquam gravissimum facinus sanctissimi episcopi, quos inter Martinus Turonensis, reputantes, enixe imperatorem exorabant ne capite in hæreticos animadverteret; sed, de sacerdotum sententia contentus, eos e suis episcopalibus sedibus juberet extrudi. Primo quidem in hac sententiam Maximus propendere videbatur, immo et in eam, Martini Turonensis præsertim hortatu, jam descendisse. Severus Sulpicius asseverat. Sed cum Ithacius tunc strenue nimis accusatoris partes obiret, et gravi odio in reos furens apud imperatorem pro horum morte instaret, cum negotium in acipiti adhuc versaretur, episcoporum catholicorum cœtus in duas factiones scissus est, altera alteri communicare detrectabat. Prior enim prudenter et sancte infelicium sanguine abstinendum contendeat. Sed altera sævior et immitior, **222** ut crimina morte diluerent expetebat. Rebus igitur ita pendentibus, sæculi tribunal eam cognoscere causam distulit, quoad usque Trevisi S. Martinus commoratus est; hunc enim benigne et perluminer Maximus excipiebat, tantaque reverentia et honore prosequabatur ut e Trevirorum urbe discessurus ab ipso sponsonem eliceret nihil eruentum in reos constituendum. Rerum tamen exitus sponsonem protinus elusit. Nam imperator per Magnum et Rufum Hispaniarum episcopos depravatus, et a mitioribus consiliis deflexus, causam præfecto Evodio permisit, viro acri et severo, qui Priscillianum genino iudicio auditum convictumque maleficiis, nec diffidentem obscenis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium seminarum egisse conventus, nudumque orare solitum, nocentem pronuntiavit, rededitque in custodiam donec ad principem referret. Episcoporum autem, qui Maximum depravaverant, cum nulla apud veteres mentio occurrat, hæc eorum sedium nomina referre possumus. De quodam Rufo episcopo domtaxat in S. Martini Vita legimus, hunc juvenis ejusdem astu Eliam et Christum se appellantis et confingentis ita fuisse elusum, ut tamquam Dominum adoraret. Propter quod eum postea ab episcopatu dejectum vidimus.

3. Quod vero ad male inchoatum ab Evodio in Priscillianistas iudicium attinet, minime verendum est eruentum exitum contra imperatoris fidem Martino datam non obtinuisse. Siquidem prioris capituli inquisitione jam facta, reorum confessione pariter audita, atque in carceribus ipsis facinorosis detentis,

(a) Forte alludere veluit ad Nicænum canonem, vel ad Sardicensis, in quibus sermo est de renovando iudicio in episcoporum causis, cum episcopi qui iam iudicant suspecti habentur.

A nihil aliud supererat quam ad jarum apices accusatores coram reis accire, ut, roborata absolutaque questione, imperator tandem sententiam ferret. Tum Ithacius (ait Severus Sulpicius) videns quam invidiosum sibi apud episcopos foret, si accusator etiam postremis rerum capitalium iudiciis existitisset (nec enim iterum iudicium necesse erat) subtrahit se cognitioni frustra, callido jam scelere perfecto. Nonnisi ergo ob excitatam in se episcoporum catholicorum invidiam Ithacius a perpetrato facinore abhorre coepit; sed frustra se a criminum contestatione subductum voluit. Nam Maximus eisdem Patrido socii patrono Ithacii, vices et accusatoris partes, ut obiret, jussit, quo insistente, Priscillianus una cum Felicissimo et Armenio, qui nuper ad hæreticorum partes defecerant, capite damnaurentur. Latronibus quoque et Euchroliæ, Asarimus et Aurelius diaconum gladio perempti sunt. Mitius tamen cum instantio actum est. Hunc enim in Syriam insulam ultra Britanniam exsilio deportarunt, ubi comitem habuit Tiberianum, omnibus bonis antea possessis iudicis decreto privatum. Cæteri denique, videlicet Tertullus, Potamius, et Joannes tamquam vitiores persone, et digni misericordia, quia ante questionem se ac socios prodidissent, temporario exsilio intra Gallias relegati.

4. Eandem autem eadem anno Domini 383 configisse narrat Prosper in Chronico ad consolatam Arcadii atque Bautois, quo tempore Siricius, Damaso jam vita functo, præcedenti anno Ecclesiæ catholicæ clavum obtinuerat. Sed idem Prosper præterea addit, sequenti anno, consulis Honorio et Evodio, Burgidale quamdam Priscilliani discipulam nomine Urbicam ob impietatis pertinaciam per seditionem vulgi lapidibus extinctam fuisse. Sed in illo Chronico, quod sub Tronis nomine circumfertur, eam vulgi in Urbicam seditionem Arcadio et Bautois coss. excitatam fuisse narratur. Jam vero his omnibus necatis, aut exsilio affectis, religionis et Ecclesiæ negotia in præceptis ferri visa sunt. Nam imprimis non solum repressa non est hæresis, quæ Priscillianum auctore proruperat, sed confirmata, latius propagata est. Siquidem illius sectatores, qui eum prius ut sanctum honoraverant, postea ut martyrem colere ceperunt. Peremptorum corpora ad Hispanias relata, magnisque obsequiis celebrata eorum funera; quin jurare per Priscillianum summa religio putabatur. **223** Nec vero religio solam in Hispania tam sacrilego sceleratoque cultu labefactabatur, sed in Galliis, magno schismate exorto, etiam ipsi catholici episcopi in duas factiones discesserunt. Alii enim in Ithacio non tantum reprehenderant, quod is, præter Ecclesiæ morem et lenitatem, læsæ fidei reos Ecclesiam exagitantes in capitis causa insectatos fuerat, sed etiam quia a Theognosto episcopo palam damnatus, ab ejus communione se abstinebant. Alii vero, regis metu, Ithacio faventes, ab illius communione minime abhorrebant.

CAPUT VI.

D Maximus tyrannus ad Romanum pontificem catholicæ fidei confessionem scripto exaratum dedit. Novas clades imperator contra Priscillianistas per Hispanias excitavit.

1. Imperatores sæculique principes, tamquam sacrarum legum et religionis catholicæ vindices, Ecclesiæ rebus afflictis opem et præsidia prestare oportere, ne tyrannus et insanis hæreticorum furor divina mysteria ad exitum perducat, jam ab eruditissimis omnibus sincere prædicatur. Quapropter non mirum, si Romani pontifices cum primum aliquem imperatorem esse renuntiatum intellexerunt, omni studio ab iis catholicæ fidei confessionem expostularunt,

(b) Euseb. Cæsar. lib. vii. c. 26. V. nostram editionem, tom. I, pag. 445. Rufinus. lib. i Hist. Eccl., c. 2, in eadem nostra edit. tom. II, pag. 5.

sine qua eum iisdem communionem habere detre-
ciassent. Inter vetustissima porro hujus agendi œco-
nomiæ exempla, hoc nobis S. Siricius papa suppe-
ditavit, qui anno 185, post Damasi mortem, ad pon-
tificatum assumptus, a Maximo hanc catholicæ fidei
confessionem expositulans, is lubenti animo sua epi-
stola facere non detrexit, quod æquis et christianis
principibus semper in more fuit. Quare primo de
susceptis pontificis epistolis habet mentionem, tum
sacerdotalis muneris amplitudinem, tum splendidis-
simæ Romanæ urbis dignitatem exornans subjicit:
*Fidei vero catholice, de qua clementiam nostram con-
sulare voluisti, quo majus circa me et speciale judicium
dignitatis exoptior, hoc me confiteor habere curam
majorem, qui videlicet ad imperium ab ipso statim
salutari fonte descendit, et cui semper in omnibus
conatibus atque successibus Deus fautor affuerit, cujus-
que hodie et, ut spero, perpetuo protector et custos esse
dignetur, Pater charissime (a).* Spondet præterea se
operam daturum ut ecclesiasticas causas ejusdem
Ecclesiæ sacerdotes præteriant, cum potissimum
tunc ageretur de Agricio, quem indebitè ad presby-
terii gradum conscendisse S. pontifex commemorava-
verat, et præterea idem Maximus legitimum im-
peratorum exemplum affectans, ait: *Quid religioni
nostræ catholice possum præstare reverentius, quam
ut de hoc ipso, cujusmodi esse videatur, catholici ju-
dicent sacerdotes? Cui quippe questioni ut Galliarum
et cæteri episcoporum qui intra quingue provincias
commorabantur opportune interesse possent, con-
ventum in qua elegerint urbe constituendum decernit,
ut, iisdem residentibus et cognoscentibus, quid habeat
consequendo, quid legis sit judicetur. Præclarum po-
tremo sincere suæ fidei testimonium daturus, narrat
Pontifici quemadmodum ipse, ex Britannia Treviros
adveniens, multorum sceleratorum ita inquinatum et
labe pollutum religionem repperit atque deprehend-
erit, ut, nisi (ait) nostra provisio atque medicina, quæ
ex Dei summi amore venerat, his opem celeriter attu-
lisset, ingens profecto divisio atque perditio fuisset
exorta. 224 et rix sananda postea vitia convalescent.
Quid autem superstitionis et impietatis Priscillianis-
tæ, quos ibidem Maximus Manichæos appellat, ad-
miserint, non argumentis (subjicit) neque suspicionibus
incertis, sed ipsorum confessione inter judicia prolatis,
malo quod ex gestis ipsis tua sanctitas quam ex nostro
ore cognoscas; quia hujusmodi non modo facta turpia,
sed etiam facta dicta, proloqui sine rubore non possum
(b). Cum hac epistola ergo totius questionis in-
quisitionisque Acta Maximum Tyranorum ad Siricium
misisse, omnino constat.*

2. Quid autem ad hæc rescripserit, aut ex iis Actis
S. pontifex judicaverit, hæcenus ex nullo Christianæ
rei monumento erui potest. Illud unum dumtaxat
tamquam certissimum contra recentiores quosdam
dogmatistas intelligimus: videlicet, Romanos ponti-
fices indirectam saltem in catholicos reges potesta-
tem exercuisse. Non enim Siricius papa de Maximi
imperatoris fide percunctatus fuisset, non scripto
ejus professionem expetivisset, nisi a supremo sa-
cerdotii munere judicandi auctoritatem obtinuisset,
an Maximus jure, vel injuria, aut tyrannice imperium
regeret. Sed ea de re alii disserant. Nos interim
animadvertimus hoc eodem anno Ithacianæ factionis
episcopos Trevis in concilium coivisse, ubi, aliis
sanioris consilii episcopis etiam advenientibus, illi
apud Maximum agebant, ut, lata prius in Ithacium a
Theognoto episcopo anathematis et depositionis
sententia in irritum missa, hunc tanquam insontem
absolverent, nec cuiquam liceret communione ei-
dem denegare. Synodum adire auctoritas Martinum
compulsi, qui a magistris officialibus circumventus,
primo appondit se cum Christi pace Treviros ve-
nisse. Tum imperiale palatium ingressus, et ipsius

A Maximi minis territus, tum denique Felici episcopi
Trevirensis ordinationi se sistere cum deberet atque
voluisset, per horam dumtaxat cum hæreticis Ithacio
faventibus communicare compulsus est. Sed ut eam
communione scripto firmaret, nullo terrore, aut
minis potuit induci. *Postero die se inde propitius
(ait Severus in Dialogis) cum reverens in via meatus
ingemisceret se vel ad horam noxiæ communioni fuisse
permixtum.... ille subiecit causam doloris et facti
accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens,
astitit ei repente angelus: Merito, inquit, Martine,
compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virgitem,
resume constantiam, ne jam non periculum gloria, sed
salutis incurteris. Itaque ab illo tempore salis carit
cum illa Ithacianæ partis communionem misceri. Cæte-
rum noxiæ illius communionis causa, tardius quam
solebat divinam opem et præsidia pro patranda mi-
raculis obtinuisse, ipse jam expertus est, cum qui-
busdam hæmone correptis cuperet mederi. Sed decem
postea vixit annos, nullam synodum adiit, ab omnibus
episcoporum concipiis se removit. Ita illud caput
clauda Severus Sulpicius laudato dialogo (c).*

3. Nos vero antequam de hujus æmortalis anno
verba faciamus, minime silentio cum eadem premere
possumus, quam Maximus imperator ex concilii
Trevirensis sententia in hæreticos per Hispanias
grassantes excitavit, cum tribunos summa potestate
armatos illic militare decrevit, qui et hæretica labe
inquinatos inquirerent, et deprehensos vilam et bona
adimerent. Sed illud decretum ecclesiasticæ lenitatis
prorsus repugnans, atque ira odioque maximo cum
abundaret, Martini animum internis cruciatibus tor-
quebat. Etiam absque ulla hæsitazione, per maxi-
mam tribunorum avaritiam atque libidinem, non
secelestos dumtaxat sacrilegosque exagitandos, pu-
niendos atque necandos esse intelligebat, sed ipsos
catholicos et sanctiorum etiam turbam depopulan-
dam, cum parvum omnino discrimen sit inter homi-
num genera. Etiam (ait Severus Sulpicius) tum solis
oculis judicabatur, cum quis pallore potius aut veste
hæreticus estimaretur. 225 Hæc ergo Martino con-
cilium adveniens maxime displicebat. Idcirco nil
mirum, si post Trevirensium synodum se ab ejus-
modi cœlibus in posterum abstinere religiose sta-
tuerit, iisdemque quoad usque vixerit interesse re-
cusaverit (d).

4. De hujus vero sancti viri æmortalis anno summa
(ait Dionysius Petavius) veterum scriptorum dissen-
sio est. Gregorius Turonensis, cap. 46, Cæsar et
Attico cons. obiisse narrat media nocte quæ Domi-
nica habebatur. Hic annus porro (subjicit idem Pe-
tavius) est 397. Verum eo anno littera Dominicalis
fuit D, proinde Novembris 11 erat 4 feria, non Domi-
nica. Sigibertus, quem *Annales Ecclesiastici* sequuntur,
annum 402 addicit. At eo anno littera fuit E, Novem-
bris 11 feria 3; aut ergo anno 400 obiit, quo littera
Dominicalis erat A C, Novembris 11 feria prima, aut
anno 401, quo fuit secunda feria. Si prius amplecti-
mur, mortuus erit illa nocte quæ Dominicam antecessit;
si posterius placet, ea nocte quæ Dominicam exceperit.
Annum 401 suadet Severus Sulpicius, qui dialogo
laudato scribit, ut vidimus, Martinum sexdecim annis
vixisse post consulatum Eudodii, qui incidit in annum
386, a quo sextus decimus annus est Christi 401. Gre-
gorius vero Turonensis, lib. II cap. 43, annum 400
designat dum Clodoveum ab obitu Martini anno 112
mortuum esse scribit, qui excessit anno Christi 311.
Rem ita describit eruditissimus Dionysius Petavius,
Rationarii Temporum parte II cap. 15, ejus conje-
cturis nihil nostrum studio accessit. Sed tum jam
Maximum Tyranum malo siue apud Aquileiam pe-
lissent certissimum est. Is enim, a Theodosio et Va-
lentiniano superatus, spoliatus (ut ait Prosper in
Chronico) indumentis regis sinitur, et capite dam-

(a) Tom. II Concil., Venetæ edit. pag. 1227.

(b) Tom. II Concil., pag. II. 1227.

(c) Sev. Sulp. dialogo 3, cap. 15.

(d) Idem, ibid

natur. Cujus filius Victor eodem anno post paucos dies ab Arbogaste in Galliis interfectus est. Andragathus autem (subjecti Pelavius) (a) se in mare precipitavit. Horum necem Idadius et laudatus Prosper ad Theodosi II et Gynegii referunt consulatum, qui juxta Ecclesiae tabulas est Christi annus tercentesimus octogesimus octavus.

CAPUT VII.

De Toletanis synodis Priscillianistarum causa coactis.

1. Jam vero rerum ordinem prosecuti, silentio haudquaquam premere possumus, quarto labente Ecclesiae saeculo, ita Priscillianam percrebuisse pestem, ut non tantum vulgi homines, sed viri olim pietate et dignitate clarissimi ab eadem labefactarentur. Ad cujus haereseos mala cum catholici episcopi animadvertere cogenerent, ita eorum animus conficiebatur, ut non semel in unum convenire debuerint. Primo enim, cum eam in haeresim hujusque sectatores libellarem, ut aiunt, direxerunt sententiam. Sed ubi, aut quando convenerint, difficile est judicare. Verum ante Toletanam synodum, quae nunc exstat, Hispanos episcopos aliud concilium habuisse, ipsi Toletani novemdecim PP. in suae synodi praefatione hisce verbis perspicue indicant: *Omnes decem et novem isti sunt, qui et in aliis gestis adversus Priscilliani sectatores et haeresim quam astruxerat libellarem direxere sententiam.* Veteri hac Latinorum loquendi formula Toletani PP. ad innuendam damnationis sententiam non verbis tantum prolata, sed scripto et palam editam, forte usi sunt. Ad hanc porro in iudiciis ferendis Hispaniarum episcoporum agendi rationem minime adverterunt Tillemontius, Sirmondus, Pagi, Severinus 226 Binius, Aguirre, et ceteri omnes qui de quarti saeculi Hispanicis ecclesiasticisque iudiciis agentes, nec unum prorsus verbum habent de concilio illo quod ipsi Toletani PP. paulo prius habuisse affirmant. Immo id potissimum ex omnium sententia praestare quidem debuisset novissimus scriptor Cajetanus Cenni, qui sibi agere proposuit: *De iudiciis Ecclesiae Hispaniarum per saeculum quartum* (b). Vel Franciscus Gervesius Urgellensis presbyter, qui anno elapso hic Romae de Priscillianistarum historia bipartitam dissertationem prelo commisit. Sed ambo clarissimi doctissimi viri alium et alium scribendi scopum cum sibi assumpsissent, tantum otii illis haud esse potuit, ut singula annotarent. Nam D. Cajetanus Cenni, Romanorum pontificum supremæ in totius orbis Ecclesias auctoritatis et asserendæ et propugnandæ studio cum ageretur, contra Dupinium aliosque huic similes theologos calamum stringens, ita potissimum huic scopo erat intentus, ut ad concilii Toletani primi Acta aut non attenderit, aut omnino lustrare prætermiserit. Scriptor vero posterior summam dumtaxat Priscillianistarum originem, incrementum et exitum, ordinata quadam methodo indicare in votis habuit, cæteris omissis quæ ad rem suam non pertinere arbitrabatur (c).

2. Patruinus igitur cum cæteris decem et octo Hispanis episcopis, habita ratione ad impia Priscilliani et hujus sectatorum dogmata, hæc eadem, ut æquum erat, scripta in tabulis sententia proscriptere; tum deinde, paucis elapsis, ut credibile est, annis, iterum in Toletanam urbem convenire voluerunt, ut ea quæ ad ecclesiasticam disciplinam, quæ ad scandala, quæ ad schisma tollendum, quæ denique ad summam concordiam firmandam necessaria videbantur, definirent. Quare *considentibus presbyteris, assistantibus diaconibus, et cæteris qui intererant concilio*

A congregatis, Patruinus episcopus dixit: *Quoniam singuli copimus in Ecclesiis nostris facere diversa, et inde tanta scandala sunt, quæ usque ad schisma perveniunt, si placeat, communi concilio decernamus quid ab omnibus episcopis in ordinandis clericis sit sequendum.* Sed mihi hujus Toletanæ synodi Acta et canones legenti, eosque ad Siricii papæ epistolam Himerio Tarracoenensi cæterisque Hispaniarum episcopis datam exigenti, compertum est hæc omnia ita inter se concinere, ut illi PP. nihil aliud sequendum decreverint, nisi ea quæ summus pontifex jam 385 apostolica auctoritate ipsis observandum mandaverat, vel ea quæ in Nicænâ synodo de ordinationibus jam pridem fuerant constituta. Quæ res cum innuat Hispaniarum episcopos in Ecclesiæ iudiciis ferendis Romanam semper consuluisse sedem, nec ab ejus unquam regulis resiliire ausos fuisse, merito nos in admirationem trahit, quod præcedentes laudati scriptores talem tantumque horum monumentorum consensum similitudinemque non animadverterint, aut annotare neglexerint. Nec enim ut hos, alioqui eximios et de litteraria optime meritos, scriptores contumeliose lædamus, sed ut argumentorum quæ ipsi contra novatores adducunt vim et pondus augeremus, hæc referre debuimus.

3. Interim vero ad hujus Toletani primi concilii tempus, variasque in eo excitatas quæstiones, et genuina Acta, quod attinet, inter Ecclesiæ scriptores minime convenit. Baronius imprimis istud concilium non nisi quarto sancti Innocentii pontificatus anno, qui quadragesimus et quintus Christi est, coactum fuisse asseverat, ea nimirum persuasione ductus, quod ad hujus synodi PP. ipse Innocentius eam epistolam scripserit, quæ sequentem epigraphem præferret: *Innocentius ad episcopos synodi Toletanæ.* Et quamvis Baronii conjecturis ipsa Toletani concilii Acta repugnent (d), 227 quorum inscriptio hæc habet: *Concilium Toletanum novemdecim episcoporum tempore Anastasii, Honorii et Arcadii, Stillicone consula habitum æra 438, anno Domini 400, Patrono episcopo præidente sub die septimo idus Septembris;* tamen errorem in hac irrepsisse, nec ad primum, sed ad secundum Stilliconis consulatum, qui in laudatum annum 405 incidit, Acta illa esse referenda contendit. Ita ergo Innocentianæ illi epistolæ Baronius insistit, ut, laudato hoc Toletanæ synodi titulo et inscriptione neglecta, non Patruini presidis nomen, non Hispanicam æram, non Anastasii pontificatum, non quadragesimam anni Christianam epocham esse probandam duxerit. Sed jam doctum virum allucinari non tantum omnia edita et manuscripta exemplaria patefaciunt, sed et ipsa sancti Innocentii papæ epistola. Quid? In ea quippe S. pontifex de illa synodo loquitur in qua Gregorius Emeritensis in Patruini locum fuerat successus, cujus Gregorii quærimonia audiri jubet. At Toletanæ synodo, de qua nos agimus, Patruinus adhuc vivens interfuit, immo et præfuit, ut ex tota illa Actorum serie ipse lector intelliget. Contra vero illius epistolæ capite de Patruino ita scripsit Innocentius: *Gregorii etiam Emeritensis episcopi, qui in locum Patruini venerabilis recordationis est ordinatus, querela, si qua est, audiat, et si contra meritum suum passus est injuriam, in invidos honoris alterius vindicetur, ne posthac in quemquam bonorum spiritus factiois insurgat* (e). Quæ sane verba clare multos Hispaniæ scriptores de errore convincunt, quorum alii Patronum, seu Patruinum Toletanæ synodi præsidem, Toletanum antistitem, alii Bracarensem fuisse existimant; ex his enim verbis apparet quod illis in mentem non venerat, videlicet Emeritensem episcopum fuisse,

(a) Rat. Temp. part. I lib. VI cap. 8.

(b) Tom. I, diss. de Antiquitate Eccl. Hisp. pag. 147 et seq.

(c) Franciscus Gervesius, de Hist. Priscillianistarum, parte posteriori, pag. 71.

(d) Baronius, tom. V, ad Christi annum 405, pag. 255.

(e) Epistola hæc inter Innocentianas exstat, tom. III Conciliorum Generalium, pag. mihi 41.

cui jam defuncto Gregorius quinquennio post successerat.

4. Longe ergo nobis aliam disserendi rationem esse oportuit, qui Innocentianam illam epistolam non ad primam Toletanam synodum, sed ad alteram esse referendam iudicamus. Id jam pridem Sirmondus, Pagius, Petavius, Severinus Binius, Tillemontius aliique scriptores, quamvis non iisdem rationibus et conjecturis adducti, monuerunt; quorum alii Toletanam primam synodum vel in Christi annum 599, vel in sequentem rejiciendam esse rationabilis docuerunt, de qua nos luculentius disserere prætermittimus, cum jam difficilius aliud quidpiam et obscurius nobis expediendum supersit: earum rerum videlicet inquisitio quæ hujus primæ Toletanæ cogendæ synodi Patrono, seu Patruino occasione dedere. Multas porro gravissimasque causas fuisse illius ævi monumenta quæ supersunt nobis persuadent; quas recensere cum Ecclesiæ scriptores hactenus neglexerint, nos percurrere cogimur, ne in oscitantie aut nimis conniventie notam incidamus. Illius itaque in Toletana urbe concilii habendi causam principem schisma quoddam gravissimum ex Priscillianiana ortum hæresi fuisse, notum et perspectum omnibus esse volumus. Fuerit vero illud idem quod Ithaciana factio excitaverat, an potius aliud, non satis perspicue evinci potest: unum dumtaxat notissimum æque ac certissimum, ita ecclesiasticas Hispaniarum provinciarum res quoad dogma, quoad mores, quoad disciplinam ex illa Priscillianiana lue turbatas et labefactas fuisse, ut episcopi etiam ac cæteri clericalis ordinis ministri, a SS. Patrum regulis abscedentes, quod magis eorum studijs favebat sequerentur. Tanta quippe eos intererat animorum discordia et dissimilis agendi ratio, ut sine ullo prorsus delectu penitentes susciperent, conjugali vinculo alligatos, vel concubinas habentes filiosque procreantes, ad majores sacros ordines promoverent; Bigamos et seculari militiæ addictos, servosque dominis obligatos, ad ecclesiastica ministeria assumerent. Alii cum sacrilegis et anathemate percussis libere communicabant; alii a propriis 228 recedentes Ecclesiis, unde egressi fuerant, sui depositionis pœna redire non cogeantur. Alii denique, vel religiosarum puellarum familiaritate, vel sacra synasti abutebantur, episcoporum presbyterorumque defunctorum superstitis uxores sibi conjugio adjugebant, atque in tot tantaque alia non minoris momenti facinora prolabeantur, ut non tantum canonum sanctiones ex malorum abusu, sed et ipsa divina apostolicaque præcepta pessum abirent. Sed et de iisdem rebus paulo ante aliud a Lusitanis habitum fuisse concilium sequentia prioris illius capituli seu canonis evidentissime nobis indicant. *Placuit (aiunt Toletani PP.) ut diacones, si vel integri, vel casti non sint, et continentis vitæ, etiam si uxores habeant, in ministerio constituentur; ita tamen, ut si qui etiam ante interdictum quod per Lusitanos episcopos constitutum est incontinentes cum uxoribus suis vixerint, presbyterii honore non cumulentur.* At hujus Lusitani concilii decreta seu interdicta prætereamus. Illius quippe Acta ab eruditis desiderantur, nec cardinalis Aguirre Hispaniarum rerum diligentissimus collector disertius quidquam de iisdem describere potuit.

5. Alteram igitur Toletani illius concilii causam expeditamus. De ea quidem celebrioris scriptores verba fecerunt, quos inter Tillemontius et Paschasius Quesnellus locum habent; qui potissimum in præsens nobis agere instituentibus de Symposio episcopo, de Dictinio, aliisque clericalis ordinis hominibus, qui ex Priscillianiana redeuntibus hæresi, Ambrosio et Romano pontifice aggentibus, a Toletanæ primæ synodi patribus in communionem suscepti

(a) Augustinus, contra Mendacium ad Consentium, cap. 5, tom. VI edit. PP. S. Mauri pag. 350. Videsis ergo hunc Augustini librum in quo non tantum agit de mendacio, quod studiose Priscillianistæ semper

A sunt, negotium facessunt. Et primo quidem totius controversiæ nodum cum in multis situm esse deprehendamus, ut facilius dubia a certis et falsa ad authenticis æcernamus, varia opus est præmittamus.

Primum videlicet Symposium cum aliis undecim episcopis anno Domini 581 Caesaraugustano subscripsisse concilio, Priscillianoque et hujus dogmatibus anathema dixisse, ut ex hujus concilii Actis intelligitur. Quamvis revera, si unicum dumtaxat Caesaraugustæ fuisse coactum concilium dicamus, a cæterorum PP. illorum communione se subduxisse credendum erit, ut suo loco dicturi erimus. Non igitur tum ea lue nefanda certo poterat labefactari Symposium. Neque de hac hæresi, palam saltem, si fuerat postulatus Christi anno 585, cum videlicet Priscillianus hujusque socii, Maximi tyranni decreto, vel capitis, vel exsilii pœna mulctati fuere. Severus quippe Sulpicius, qui lib. II Hist. rem totam describit, hæreseos utique auctoris et sociorum nomina in catalogo redegit, nulla prorsus Symposium facta mentione. Quod argumenti genus, tamquam ex scriptoris silentio deproptum, quamvis aliis in rebus imbecillum, parvique pendendum ducamus, illud tamen in præsentia maximum robur obinet, ne Severum Sulpicium de socordia vel oscitantie vitio postulandum esse arbitremur. An is celeberrimi hujus episcopi nomen reticuisse, qui aliorum hujus sacri ordinis nomina recensuit, qui Igini, seu Idigini, Cordubensis lapsam post Toletanam synodum annotavit, quique ad plenam earum rerum notitiam alios etiam infamæ plebis viros et mulieres expresse nominavit?

Et quo tertium illud sequitur, videlicet nonnisi post Priscillianæ cædem, et Ithaciano jam schismate ingravescente, et Hispaniarum rebus mutatis, ob Maximi tyranni necem, Symposium in apertam hæresim erupisse. Non igitur ante Christi annum 580 ipse Symposium tamquam Priscillianistæ haberi potuit; nec enim debitas corporis pœnas evasisset, quas huc illucque per Hispaniæ provincias imperialium tribunorum tyrannus, libido et avaritia contra Priscillianam sobolem, capitali etiam adhibita pœna, districte exercebat. Ne itaque Symposium imperialium tribunorum inquisitionem per miraculum evasisse arbitremur, dubio procul 229 fateri oportet hunc ejusque filium Dictinium, Maximo tyranno adhuc in vivis superstite, catholicam fidem exterius saltem simulasse. Sed Maximum vita functum apud Aquileiam cum intellexissent, jam præconceptum necis subeundæ timore Symposium et Dictinium excusserunt, et Priscillianiana illa dogmata, quæ occulto forte hactenus prosequerentur, palam verbis et scriptis, ut latius propagarent, docere coeperunt.

6. De Dictinii porro Operibus inter cæteros agit etiam Augustinus libro contra Mendacium ad Consentium, in quo ubique Priscillianistis excitatis illum Dictinii librum describit, cujus nomen est Libra; eo quod pertractatis duodecim quæstionibus, velut unctis explicatur, tantis (intelligitur Dictinius) extulerit laudibus, ut talem Libram, quæ horrendæ blasphemiam continetur, multis librarum auri millibus pretiosior esse testetur (a). Eo ergo in libro Dictinius dogmatizabat: ad occultandam religionem religiosorum debere mentiri. Quod argumenti genus, cum ex sacris Scripturis et harum exemplis deduci auctor contenderet, ipse Augustinus, ut divinarum Scripturarum sanctitati auctoritatique consuleret, omnes excelsæ suæ sapientiæ nervos ad librum illum catholicæ pietati maxime injuriosum refellendum atque destruendum adhibuit. Sed et alios Dictinium in Priscillianæ hæreseos tutelam et præsidium edidisse tractatus, inter cæteros Leo noster asseverat, ut nos ipsi suo loco dicemus.

prosequerentur; verum etiam de rebus ad Dictinium Asturicensem pertinentibus, ut erudite ibidem PP. congregationis S. Mauri annotarunt.

7. Interim vero, ne à proposito instituto longius abscedamus, Symposii ad Dictini apertum lapsum non ante quidam vel sextum Siricii pontificatus annum revocandum esse certissime arbitramur; quorum quidem inopietate à cæteris Hispaniæ et Lusitaniæ episcopis cognita; et ex Dictini Operibus; quæ omnium manibus tenebantur; ita hinc comprobata, catholici ab eorum communione se abstinere cœperunt, et in aliquo, ut arbitror, episcoporum conventu anathemate præscripti fuere. Sed de re tam obscura; cibus veteres scriptores altum servare silentium; ne in divinationem labamur; verba facere omnino prætermissimus. Sed ad Idatii Chroicoen sermonem obvertentes, quandam Symphosium et Dictinium ad catholicorum communionem redierint, paucis explicabimus (a).

8. Idatius itaque, Hispaniarum rerum scriptor accuratissimus, sub Avastasi pontificatu quoddam Toletanum concilium habitum fuisse; atque in eorum Symposium, tum Dictinium, aliosque Gallæciæ provinciæ episcopos Priscillianam hæresim ejurasse, præterea manu fidei professione subscripta condemnasse asserat. *Romane Ecclesiæ 37 habetur episcopos Avastasi: In provinciâ Carthaginensi, in civitate Toletâ, synodus episcoporum contrahitur, in eâ quæ hæc continetur Symphosius, et Dictinius, et alii cum his Galliciæ provinciæ episcopis Priscilliani sectatores hæresim ejus blasphemissimam cum assertores eodem professione sua subscriptione condemnant.* Adit præterea: *Sistuntur quædam vitia observanda de Ecclesiæ disciplina, committente in eodem concilio Oratio episcopo, qui Cæsarâ fuerat ordinatus. Sed agendum Priscillianarum, pro fide catholica pulsus factionibus exultabat.* Mirari profecto oportet nec veteres nec recentiores scriptores ad tam celebre testimonium animadvertisse; sed horum alios; quoad concilii causas, quoad tempus, quoad gesta, in unam, alios in alteram abisse opinionem. humo admirationem augeat quod hujus vel alterius opinionis assertores non fidelem insistant **230** principis; cum eorum quilibet, vel propriis studiis indigeat, vel, quasi divinationibus usus; fortius quam par est in re non mediocri momenti abscedat à veritate. Nec enim cum Baronio aut Conciliorum collectoribus hic contendere audeo, qui in tanta ærorum monumentorum copia et Christianæ rei suppellectile tempus et operam insidentes, omnia collegerunt, disposuerunt, ornarunt, non ita tamen, ut eadem semper oculis suis fustrare poterint, eademque ad optimæ criticæ regulas redigere. Sed nostra oratio potius eos tangit et urget qui commentaria vel in Baronium, vel in concilia ipsa ediderunt. Pagini enim; Severinus Rufus, cardinalis Aguirre, Sirmondus, Baluzius, atque alii eruditi et antiquæ rei studiosi scriptores legitimum concilii Toletani tempus designarunt. cætera vero ibidem acta silentio præterierunt. Tillemonius deinde ad concilii elegendi causas examinandas descendit, multa de Symphosio et Dictinio committitur, cum ad divi Ambrosii epistolam 52, 56, provocat, in quibus hæc de Priscillianistis, nec de duobus illis episcopis unum profert verbum. Cajetanus Cenni octo priorum sæculorum ecclesiasticam historiam illustrandam suscepit, ac præsertim de formis ecclesiasticis iudicii servatis in Ecclesiâ Hispana verba facere sibi proposuit. Sed vir doctus vix delapsus sit quæ ad Toletani concilium tempus pertinent, cætera silentio prorsus præterit, amplius in relicto nobis aliusque campo, quem eodem Dictini et Symphosii causa aperuerat pontificæ apostolicæ sedis auctoritatis tum asserendæ, tum propagandæ. Qua in re à proposito sibi scopo minime cessasse certe li

judicabunt qui ejusdem Cenni præfationem percurrerunt.

CAPUT VIII.

Ad refellendas quorundam et Paschani Quesnelli potissimum falsas opiniones, Symphosii et Dictini episcoporum causa exactius ex ecclesiasticis monumentis ad examen revocatur.

1. Quamvis hactenus multus fuerim in expendendis Cæsaraugustanorum Toletanorumque conciliorum Actis, ad Priscillianistarum causam et condemnationem pertinentibus, tamen nihil me præstitisse arbitror, nisi exactius styllum admoveam in his describendis quæ ad Symphosium et Dictinium episcopos, quondam Priscillianæ labe pollutos, spectare videntur. De iisdem enim duobus episcopis aliqui etiam ex recentioribus scriptoribus verba fecere, quos inter principem obtinet locum Paschasius Quesnellus, qui in adornandis sancti Leonis Magni Operibus, in suis suis partibus indulgens, nullo veritatis studio adductus, solam ratiocinandi libidinem secutus, rerum ecclesiasticarum seriem, susque deque, veritatem, veterum monumenta aut oscitanter lustravit, aut in pravum sensum detorsit; et denique veteri Ecclesiæ disciplina abolita, novam regiminis et æconomiz rationem moliri allaboravit. Is namque in notis et observationibus ad S. Leonis Magni epistolam 15 (b) disertis Priscillianistarum causam et concilia in eosdem Priscillianistas congregata, tempus quo Symphosius et Dictinius vel in hæresim lapsi sunt, vel in Ecclesiæ communionem suscepti fuere, diligentius inquiri. In præceptis sane multa ruerent, quæ nos tamquam certa probavimus, si Quesnelliana conjectura robor haberent. Sed tentandus imprimis est scriptor incedens, utriusque lapsum, Symphosii nimirum et Dictini, ante Cæsaraugustanum **231** statuit concilium. De qua hæresi infamatus uterque fuit in Cæsaraugustana synodo anni 381 adversus Priscillianum, cujus iudicium declinasse dicitur Symphosius, in sententia Toletanæ i synodo se subiciens. Nutare arbitror hocce primum Quesnelli assertum. Nam definitiva illa sententia, quæ post concilii Toletani primi acta legitur, ex qua is certe suam hausit opinionem, minime hisce dictis coheret. Si quidem animum suspensum in veritatis inquisitione habuisse Symphosium ibidem asseritur, *sola tamen una die concilio Cæsaraugustano stitisse se, qui postmodum declinando sententiam præsens audire contempsit* (c). Quæ ratione autem hæc cum Priscillianistarum historia coherere possint, me omnino læt. Symphosium episcopum Cæsaraugustano concilio anni 381 subscripsisse certissimum est. Ad aliud igitur Cæsaraugustanæ habitum concilium laudata verba referri debent, de quo plerique suspicati sunt, sed hujus Acta non existant. Præterea quæ ibidem subduntur præcedentibus repugnare videntur, nam aiunt: *Arduum nobis esset audire jam dictos, litteris tamen sanctæ memoriæ Ambrosii, quas post illud concilium ad nos miserat, ut, si condemnassent quæ perperam egerant, et impessent condiciones quas præscriptas litteræ continebant, reverenter ad pacem (adde, quæ sanctæ memoriæ Siricii papa suavisisset), magnum nos censuit præstitisse potentiam* (d). Totam in eam sententiam hæc transiit Quesnellus narrationem, minime tamen pendens an cum cæteris aliis Priscillianistarum historia certissimis monumentis cohereret, necne. Si ad memoriam revocemus ea quæ in superioribus ex Severo Sulpicio expressimus, dissimilem quandam in Ambrosio agendi rationem in eadem causa deprehendimus. Is quidem Priscillianum, instantium aliosque hujus sectæ viros,

observationibus ad 15 epistolam, pag. m. 449.

(c) Exemplar definitivæ sententiæ translata de gestis tom. I Concil. pag. 1478.

(d) Rescriptum episcoporum Ambrosii, etc., ad Siricum papam, tom. II Concil. pag. 1230.

(a) Consule alteram partem dissertationis a D. Francisco Gervasio Urgellensi presbytero nuper Romanis typis editæ; in qua Quesnellum carpit, quod Toletani synodi Acta supposititia esse contendit.

(b) Tom. II Operum S. Leonis Magni, in notis et

qui Cæsaraugustanæ illi synodo anno 381 se sistere detraxerunt, quamvis Mediolanum profectos, non audivit, non recepit, nec pro iisdem recipiendis ullas ad catholicos Hispaniarum episcopos litteras dedit. Qui ergo fieri potuit ut idem Ambrosius post illud idem Cæsaraugustanum concilium audierit, receperit, penitentique agenda conditiones Symphosio episcopo et hujus filio Dictinio atque aliis præscripserit, qui iisdem moribus et vitiis labefactabantur?

2. Sed aliud quidpiam præterea laudata in narratione est, quod cum Cæsaraugustani concilii tempore minime conciliari potest. Ibidem enim sancti Siricii papæ pro hæreticis penitentibus recipiendis statuta laudantur. Nec Ambrosius ipse alias conditiones jure præscribere poterat, nisi eas quas apostolica summi pontificis auctoritas decreverat. Recognovit enim ille sanctissimus Mediolanensis antistes, et cæteri illius provincie episcopi jam in concilio congregati, neminem ab Ecclesia exclusam legitime eam iterum ingredi posse, cui supremus Janitor, S. Petri successor, januam non aperuerit. Propterea Ambrosius ad Siricium cum cæteris in concilio congregatis rescribens, epistolam sic orditur: *Recognovimus litteris sanctissimæ tue boni pastoris excuribus, qui diligenter commisit tibi januam serves, et pia sollicitudine Christi ovile custodias, etc.* Hisce ergo principiis Ambrosius insistens, Hispaniarum episcopis suggerere debuit, ut Symphosium et Dictinium penitentes ad reconciliationem reciperent, sub illis conditionibus, dumtaxat, quas jam apostolica sedes decreverat. Verum cum Siriciana ejusmodi statuta lucem non aspexerint nisi quadrienio saltem post Cæsaraugustanum illud concilium, anno videlicet 385, in idus Februarias, Arcadio et Bauto consulatum agentibus, idcirco mihi nunquam persuadere possum Symphonium et Dictinium causam anno 381 in Cæsaraugustana synodo fuisse recognitam, amboque ab illo episcoporum judicio se subdixisse. Nam admittenda illa diffamatio quam confingit Quesnellus, 232 tum probata illa subduccione a Cæsaraugustanorum Patrum judicio anni 381, jam Symphosium et Dictinium, utpote contumaces, necessario ad Burdigalensem synodum accire debebant, cui interesse si detrectasset, parum cum Instantio et Prisciliano penam solviscent. Quid plura? Maximi tyranni gladium minime evasissent, nec denique ab imperialium tribunorum furore se incolumes præstitissent, ut paulo prius observavimus. Burdigalensis porro synodus illa eodem anno 385 iidemque consulis coacta fuit, in qua nihil de Symphosio et Dictinii diffamatio et contumacia dictum fuisse, Severi Sulpicii silentio probatum est.

3. Nos ergo, ut hujusmodi signum præcaveamus, affirmare oportebit, vel scriburum imperitia in eam sententiam ista verba irrepsisse: *Post Cæsaraugustanum concilium, in quo sententia in certos quosque dicta fuerat, sola tamen una die præsentis Symphosio, qui postmodum declinando sententiam præsentis audire contempserat; vel ad aliud quam ad illud, quod anno 381 coactum fuerat debere referri; hocque nonnisi post Priscilliani, Instantii, aliorumque necem haberi potuisse, nostra quidem sententia est.* Cardinalis Aguirre, variis adductis conjecturis, tom. II Concil. Hispaniæ, præter illud primum Cæsaraugustanum concilium, aliud anno 385 ibidem celebratum assererat, cui nos subscribere haud possumus, qui serius illud coactum fuisse contendimus. Verum quamvis multis obvolutum tenebris istuc negotium sit et videatur, tamen cætera, quæ in laudato illius definitivæ sententiæ exemplari subduntur, magnam lumen ad veritatem propius attingendam suppediant. Legitur namque Symphosium, sancto Ambrosio præsentem et audientem, eas conditiones accepisse et possuisse, videlicet a recitatione eorum qui dicebantur martyres jam recessisse et perpetuo recessurum; Dictinium vero

A ecclesiastica obienta pace, presbyterii locum tenere, nec accipere honoris augmentum, ut jam papa Siricius priori sua epistola de lapsis penitentibus decreverat. Plane ergo omnes illorum conjecturæ ruunt qui Symphosium et filium ejus Dictinium ante Priscillianistarum cardem lapsos esse contendunt. Cujus cædis gesta referens Soterus Sulpicius causam fuisse ait, ut non solum non repressa fuerit hæresis quæ illo auctore proruperat, sed confirmata, latius propagata est. Namque sectatores ejus, qui cum prius in sanctum honoraverant, postea ut martyrem colere ceperunt. Peremptorum corpora ad Hispanias relata, magnisque obsequiis celebrata eorum funera. Cæso itaque Prisciliano et sociis, catholica religio imple magis et superstitiosius fedari cepit, cum videlicet tamquam veri martyres haberentur et colerentur, qui quos ob graviora scelera sæculi gladius interfecerat.

4. Ex cujus facti novitate ita ecclesiasticæ res perturbate fuere, ut plurimi sanctioris vite episcopi ab illo iudicii et vindictæ genere maxime abhorrentes, quasi Priscilliani causam tueri videbantur, cum cædium auctoribus, Ithacio videlicet et cæteris, communione denegata, anathemate dicto episcopaliisque sedibus spoliatis, tam grave cruentumque facinus exhorrebant. Ab illo enim catholicorum schismate Priscillianistæ occasionem arripere magis alque magis suam sectam propagandi, cum cæsarum cadaveribus sacros martyrum honores vindicarent, impiamque eam consuetudinem inter se ipsos et in Ecclesias inducentes, ut horum nomina inter aliorum martyrum memorias divinis in persolvendis officiis recitari (a). In ejusmodi quippe amentiam cecidit Symphosius, a multis deceptus et circumventus, quemadmodum illius definitivæ sententiæ exemplaria patefaciunt. Ex Priscilliani autem dogmatibus duo dumtaxat profitebatur Symphosius: alterum *innascibile esse Deum*, alterum vero duo rerum aspectabilium principia reperiri. Nullis tamen libris apocryphis, aut novis scientiis, quas Priscillianus composuerat Symphosius unquam usus est, quamvis Dictinius epistolis aliquantulis pene lapsus, quas omnes suas professiones 233 condemnans, correctionem petens, in Toletano illo concilio seniam postulavit. Hæc itaque omnia tantam apud nos vim habent, ut nulla prorsus ratione in Quesnellii sententiâ adducamur, ut videlicet arbitramur Symphosium anno 381 in Cæsaraugustana illa synodo diffamatum, et veluti Priscillianistam se ab illorum Patrum judicio subdixisse. Vix enim ecclesiasticæ reconciliationis donum sibi promereri potuisset, si novemdecim annorum spatio (quale inter illud et istud Toletanum concilium intercessit) pertinax in sua contumacia persistisset.

5. Jam vero ad alia gradum faciamus, quæ ob veterum monumentorum jacturam æque obscura et multis difficultatibus implexa sunt. Ambrosium itaque, veluti pacis et reconciliationis sequestrem, a Symphosio et cæteris qui lapsi erant interpellatum fuisse, jam inter omnes cum veteres tum recentiores scriptores convenit. Non ita tamen exploratum est quo anno istos Mediolanum profectos Ambrosius receperit, traditis illis communicatoriis litteris, ut sub quibusdam præscriptis et acceptis conditionibus catholici ipsi Hispaniarum episcopi, qui se a lapsorum communione separaverant, ad pacem et ecclesiasticam reconciliationem eos admitterent. Quid autem in se continerent divi illæ Ambrosii epistolæ ad Hispaniarum episcopos datæ, cum jam temporis injuria intercederint, non undequaque perspectrum esse potest. Ex Actis dumtaxat hujus Toletani concilii anno 400 coacti evincitur, illas in præcedenti alia Toletana synodo, ad quam Symphosius, Dictinius et cæteri lapsorum acciti venire detraxerunt, fuisse recitatas; tum etiam Ambrosium sequestri officio sub iis conditionibus functum esse, ut Symphosius ab ordinationis munere se abstineret, et Dictinius hujus filius perpetuo in presbyterii gradu ita permaneret,

(a) Augustinus, lib. contra Mendacium cap. 5.

ut ipse et alii clerici æqualis vel inferioris ordinis nunquam ad superiores gradus Ecclesiæ possent ascendere. Sed duo sane tum contigerunt, quæ paci et ecclesiasticæ reconciliationi prorsus repugnabant. Detrectantur imprimis quotquot Ambrosium adierant coram Hispanorum episcoporum synodo condemnare quæ perperam egerant, ut idem Mediolanensis antistes, apostolicæ sedis statutis innixus, faciendum præscripsit, tum a penitentium statu atque proposito contra fidem datam recesserunt. Nam vita functo Asturicensi episcopo, Symphosius ad eam sedem Dictinium filium evexit, et episcopum consecravit, et Dictinius ipse, cum eodem Symphosio multos alios in Gallicie provincia, quorum fides non satis probata erat, in episcopos ordinavit. Horum autem omnium gestorum seriem continet illud definitivæ sententiæ exemplar quod in Toletana anni 400 synodo editum fuit.

6. Superest nunc ergo ut illius habitæ Toletanæ synodi tempus inquiramus in qua, lectis Ambrosii litteris, penitentes illi ad reconciliationis pacem admitti debebant, a qua tamen Symphosius et cæteri se subtraxerunt. Eam autem habitam fuisse ante Ambrosii mortem probabilis est. Paulinus enim in huius Vita ait: *Theodosio imperatori Christianissimo triennium fere supervixit Ambrosius, qui et ipso die sabbati sancti illum desisse vivere scribit: prorsus (Petavius subdit) Aprilis 4, Christi anno 397, Cæsario et Attico coss.* Marcellinus autem hujus obitum anno sequenti 398 ascribit, Honorio et Eutychiano coss. Non diu igitur ante divi Ambrosii mortem potuit illa synodus congregari, nam omnes illi novemdecim episcopi, qui in contumaces absentes libellarem direxere sententiam, adhuc 400 anno erant superstites, quod difficile fuisset, si inter illam et hanc Toletanam synodum multorum annorum spatium interfluxisset. Nullum prorsus ad hæc horumque similia respectum habuit Paschasius Quesnellus, sed, pro more et ingenio suo, divinationibus usus, plures Toletanas synodos distinxit, quarum primam inter Cæsaraugustanam anni 381 et Toletanam anni quadringentesimi statuit, nulla interim prorsus habitata ratione, vel ad Burdigalensem, vel ad Treverensem, vel ad aliam forte 234 Cæsaraugustanam, quæ certissime omnes Toletanos conventus præcesserunt. Verum isthæc prætereamus, ne in minimis cum Quesnello contententes, nodum in scirpo querere voluisse videamur.

7. Illic igitur nostra potius se vertat oratio, ubi graviores Quesnelli lapsus offendimus. Cujus quidem generis esse arbitramur palmares illos errores quibus notæ et observationes in epistolam 15 S. Leonis reſertæ sunt. In priori quippe horum Operum editione, quasi ex suggestu, Paschasius Quesnellus docuerat Dictinium ex episcopali sua sede ob Priscillianam hæresim ejectum fuisse, cui postmodum Turribius successerat. Huic autem errori causam dedere verba sequentia, quæ ex Idatii Chronico recitare dixit: *Dictinius Asturicensis episcopus, cui ob Priscillianæ hæresim, quam profitebatur, ejecto, cum aliis ejusdem sectæ episcopis, successit Turribius.* Incaute etiam monachos congregationis sancti Mauri lapsos esse deprehendimus (a), qui in sancti Augustini Operum editione, nimia forte Quesnello vel alteri mendaci scriptori; fide adhibita, illud idem testimonium Idatiano asseruerunt Chronico, repugnantibus aliunde Augustini verbis, quibus Dictinium inter catholicos Ecclesiæ episcopos diem clausisse affirmat; et Ferrario (b), qui scripsit Dictinium catalogo sanctorum episcoporum Asturicensis Ecclesiæ ascriptum reperiri, ejusque memoriam quotannis die 2 Junii ea in Ecclesia recolî consuetum fuisse.

8. Interim autem Paschasium Quesnellum suis

laudibus fraudari iniquum foret, qui, laudatum Idatii Chronicum percurrens, memoriæ defectionem seu allucinationem in prima editione se passum esse fatetur, ex cujus Chronici lectione sapientior factus, quæ jam dixerat in altera retractavit editione, sed nimis subdole. Hominis ingenium, qui quoad usque vixit a jam dictis contra catholicæ fidei articulos prolati et scriptis nunquam recedere voluit, quis profecto mirari desinet? Sed hæreticorum schismaticorumque ejusmodi fuisse agendi rationem nemo ignorat. Illi namque quam sapissime, si in historicis similibusque rebus, parum nihilumve ad eorum systema conducentibus quandoque per incitiam, oscitantiam et arrogantiam defecerunt, haud difficile postmodum errata revocarunt, correxerunt, et quibusdam veritatis involucris contexerunt, ut videlicet veracium ingenuorumque animorum opinionem apud suos asselas, quos in fidei morumque regulis decipere volebant, sibi vindicent. Sed eum errorem in postrema sua editione nec integre omnino emendavit Quesnellus. Verba illa quidem in Idatiano Chronico desiderari, nec suo fuisse studio conficta sincere et quasi jurejurando fassus est. Cæterum fragmentum illud, cum omnibus substructis, non abradendum a postrema editione censuit, in spem nimirum adductus posse aliquando eruditus oculis inter legendum occurrere, et ad typographum deferri, huic historiæ inserendum. Cui quidem opinioni cum insisteret, non spurium esse illud fragmentum sibi persuadet, sed ignoto potius parenti adjudicandum, et tamquam somniorum multa falsa commentitiaque inaginat, quæ catholicæ Ecclesiæ et Priscillianistarum historias deficiunt, Toletanorum conciliorum fidem auctoritatemque nimis reddunt suspectam; et, quod gravius est, Idatii Chronicum, quod et ipse summis laudibus ornat, pravis suis interpretationibus mutilat, corrumpit et in contrarium detorquet significationem. Sed ne de mea sententiâ comminisci videar, singula quæ Quesnellus adducit, jam statim refellam.

9. Et primo rogo unde is scriptor hauriat Dictinium jam ante 400 annum e sua Asturicensi sede dejectum, huicque statim S. Turribium suffectum? Unde, quæso, deducit iterum Dictinium ipsum, Toletanis PP. annuentibus, suam primam occupasse sedem, quæ disserendi ratio, contra 235 Ecclesiæ canones, duos confingit episcopos eandem sedem administrantes? Horum porro nihil habet Idatius in Chronico, nihil Toletani Patres, qui de hac Dictinii restitutione, aut de Turribii ordinatione nec unum verbum protulerunt. Immo Chronicum illud et hujus concilii Acta mire inter se concinunt; in ea videlicet indicanda indulgentia, qua Dictinio et cæteris penitentibus episcopis benigne fuit concessum in suis sedibus perseverare, et dumtaxat cautum fuit ut ab initiandis episcopis, presbyteris atque diaconibus se abstinerent, quoadusque Romani pontificis Anastasii et Simpliciani Mediolanensis episcopi, Ambrosii successoris, communionis litteras reciperent: *Symphosius autem (aiunt Toletani præsules) senex religiosus, qui quod egerat, supra scripsimus, in Ecclesia sua consistat, circumspiciat circa eos quos ei reddemus futurus; inde exspectabit communionem unde prius spem futuræ pacis acceperat. Quod observandum etiam Dictinio et Antherio esse decrevimus (c).* Cum itaque Toletani Patres decrevisent Symphosium, Dictinium et Antherium in suis Ecclesiis debuisse consistere, an non confinxit Quesnellus Dictinium ante illud concilium e sua sede ejectum, eique Turribium suffectum? Consistant aiunt PP., non suas sedes recipiant, ut noster annotator somniatur, quæ voces non idem importare vel leviter attendenti fit manifestum. Non ergo est credendum, Dictinio adhuc superstiti in hujus locum

(a) Tom. VI Operum Augustini, pag. 530.

(b) Ferrarius, in generali catalogo SS., ad diem 2 Junii. Videsis Francisci Gervæii dissertationem,

pag. 65.

(c) Exemplar definitivæ sententiæ Tolet. conc.; tom. II, pag. 1479.

Turribium fuisse ordinatum, sed Dictinium ipsum a die suæ consecrationis ad emortualem diem usque in Asturicensi Ecclesia semper constitisse. Quæ in re, tamquam omnino imbecilla, illico cadunt duæ illæ Quesnellii conjecturæ et suspiciones, vel de duobus episcopis eodem tempore eandem Ecclesiam administrantibus, quod sacris canonibus vetitum est, vel de summa Turribii senectute, ad quam certe pervenisset, si ejus ordinatio ante 400 annum esset repetenda, cum jam adhuc esset in vivis, et ad laboriosissimam habenda itinera aptus, et habilis anno Christi 447 sub Leonis Magni pontificatu reperiretur, ut ex ejus colligitur epistola de qua in seqq. capitulis verba faciemus. Sed de Turribii ordinatione ex monumentis quæ supersunt, nihil certi definire possumus. Illud unum dumtaxat nobis ex Augustino exploratum est, Dictinium ejus prædecessorem extremam clausisse diem ante annum 420. Siquidem cum S. Pater hoc anno librum contra Mendacium ad Consentium scripsisset, Dictinium ex hac vita decessisse hisce verbis indicavit: *Dictinii episcopi vel cogniti vitam, vel incogniti famam laudare mendaciter, est hoc tolerabilius adhuc, quia ille putatur fuisse catholicus, atque ex illo errore correctus (a).*

10. Nec aliqua ratione urgeri possumus genuino illo Idatii testimonio, quo olympiad. 506 scripsit: *In Asturicensi urbe Gallicia quidam ante aliquot annos latentes Manichæi gestis episcopatibus deleguntur, quæ ab Idatio et Turribio, qui eos audierunt, ad Antonium Emeritensem episcopum directæ sunt.* Manichæorum nomine Priscillianistas ibidem designari, nescio quo pacto affirmet Quesnellus, cum jam Idatius eo in Chronico numquam Priscillianistas cum Manichæis confundere consueverit, quamvis ambæ hæreses Gnostiorum propagines fuerint. Olympiade enim 24, descripta Priscilliani et sociorum nece, subjicit: *Exin in Gallæciam Priscillianistarum hæresis invasit.* Rursus, olympiade 294, agens de Ortigio, qui Celenis fuerat ordinatus, addit (b): *Sed agentibus Priscillianistis, pro fide catholica pulsus factionibus exulabat.* Hac eadem loquendi formula idem Idatius usus est de sancti Leonis Magni ad Turribium Asturicensem epistola disserens: *Romana Ecclesia 43 præsidet episcopus Leo. Hujus scripta per episcopum Turribii diaconum Pervincum contra Priscillianistas ad Hispanenses episcopos deferuntur.* Quæ quidem omnia 236 cum ipse mecum reputarem, non facile Quesnellii opinioni subscribere potui, quod videlicet priori laudato ejusdem olympiadi loco sub Manichæorum nomine Idatius Priscillianistas designare voluerit, cum nobis cæterisque illud Chronicum percurrentibus utriusque sectæ hæreticos suis propriis nominibus appellasse constet. Et quidem paulo post, de quodam Manichæo Pascentio urbis Romæ, qui de Asturica diffugerat, sermonem instituens, eum *Manichæum* expresse nominat, quem Antonius episcopus Emerita comprehendit, auditumque etiam de provincia Lusitania facit expelli. Hunc autem Priscillianistam quis affirmabit? Cum Romæ numquam, et Leonis tempore potissimum, Priscilliania loes fuerit grassata. Verum quamvis ultro daretur quod Idatius ibidem ejusmodi hæreticos Manichæos vocarit, quid inde? Nullum dubium est Turribium, defuncto Dictinio, in episcopatu successisse. Hujus igitur studium cum Idatio Lemicæ urbis episcopo in detegendis Manichæis adhibuit nihil obstat quin Dictinium usque ad diem emortualem in Asturicensi throno cederit; non evincit eum e sua sede exturbatum fuisse; non denique eam Ecclesiam a duobus episcopis administratam. Quando enim Dictinius obierat, aut Zosimus, aut Bonifacius Romanam sedem tenebant. Quando vero Turribius et Idatius in occultos animadvertunt Mani-

chaos, jam sanctus Leo pontificatum gerebat, ut in laudato Chronico idem Idatius affirmat.

CAPUT IX.

De Toletana synodo, in qua Symphosius et Dictynus tamquam penitentes suscepti sunt, et de Gallicæ schismate Romanæ causæ exortio. Quesnellianæ conjecturæ et ratiocinationes annotantur atque rejiciuntur.

1. Relicto in hisce exordiis parumper Quesnello ad nonnulla alia gradum facere statuiamus. Ad Toletani videlicet concilii Acta, ad aliarum rerum seriem in hac eadem causa gestarum, ad gravissimum denique illud schisma in Gallicæ potissimum provincia excitatum, postquam Symphosium, Dictinium aliosque episcopos et presbyteros, quondam Priscilliania lue infectos, a Toletanis Patribus receptos et absolutos fuisse, quidam invidi, ad ecclesiasticæ disciplinæ conservandæ importuno studio addicti, resciverunt. Et imprimis quod ad laudata Acta attinet, qui oculos, prout a conciliorum collectoribus edita sunt, in ea conjiciunt, valde mutila et imperfecta modo aservari judicabunt, quod nemo hactenus animadvertit. Id sequens specimen, quod subjicimus, patefaciat. In epigraphæ quidem nullum vitium irrepsisse arbitramur, nisi forte illud a collectoribus derivatum, qui istud Toletanum primum appellant, cum jam aliud ibidem ab iisdem novemdecim episcopis habitum Patruinus in sua asserat præfatione, ut etiam in superioribus annotavimus. Cæterum istud sub Anastasii pontificatu, Honorio, Arcadio imperantibus, cum videlicet Stilico primum consul renuntiabatur, congregatum fuisse, perspicue Idatius in Chronico indicavit olymp. 294. Eam epigraphem deinde *titul capitulorum* excipiunt, qui brevem dumtaxat summam continent eorum quæ ad ecclesiasticam disciplinam ibidem instaurandam sancita fuerunt. Sed ibi jam vitium irrepsit, nam laudati tituli Romanis etiam numeris notati, unum supra viginti capitula firmata fuisse indicant; sed postremum, quod erat: *De regulis fidei catholicæ contra Priscillianos* prorsus desideratur. Hisce vero capitulorum titulis concilii præfatio subjicitur, in qua primum illorum novemdecim episcoporum in Toletana 237 convenientium Ecclesia nomina describuntur, nulla tamen facta mentione Ecclesiarum quibus præerant. Sed iis fideliter descriptis, Patruinus Emeritensis episcopus illius cætus præses, gravem et brevem orationem habuit, quæ in Hispaniarum provinciis ecclesiasticam disciplinam pessum ivisse conquestus est, atque iis clericorum scandala percrebuisse, ut gravissimum schisma excitassent. Quibus quidem malis remedium adhibere Patruinus cupiens, a communi concilio definiendum expetiit quid ab omnibus episcopis in ordinandis clericis esset sequendum. Tum primus omnium ipse præses in hanc erupit sententiam: *Mihi autem placet constituta primitus concilii Nicæni perpetuo esse servanda, nec ab iis esse recedendum (c).* Cui quippe Patruini sententiæ cæteri episcopi assensu sunt ad unum, anathematis poenâ præterea eos postulandos esse judicantes, qui aliud quam statutum est facere ausi essent.

2. Nihil autem præter hæc habet præfatio illa, quam deinde viginti dumtaxat capitula, ut diximus, seu canones excipiunt, afflictis illorum temporum rebus maxime convenientia, cum ad malorum loem id dies magis percrebrescentem purgandam, tum ad aditum interludendum, ne latius serperet, et incolumes adhuc Ecclesias et catholicos labefaciaret. Sed cum vigesimum capitulum, quod est de christmate a solo episcopo conficiendo, subscriptiones episcoporum immediate sequantur, ideo graviter

(a) Augustinus, lib. contra Mendacium ad Consentium, cap. 3.

(b) Idatius in Chronico, olymp. 294.

(c) Exemplaria professionum in concilio Toletano contra sectam Priscilliani extant tom. II Concil. pag. mibi 1477.

dolendum est quod altera Toletanorum gestorum pars exciderit, aut saltem e primigenia sua sede fuerit avulsa, ut quae ad Priscillianam pertinent historiam, modo integra, perfecta, et prout a Patribus fuerunt disposita, minime habeamus.

Ejusmodi porro gravis jactura partim dumtaxat reparari potuit ex alterius concilii Actis, cujus Patres, vita functis Symphosio, Dictinio ac ceteris qui de Priscillianae haeresi postulabantur, apud Toletanam urbem forte convenientes, ne praepostere quidquam praecipitque animo de transacta haeresi et schismate iudicarent, sancto secum reputarunt, Priscillianistarum res gestas alius repetere, cunctaque cognoscere quae jam in ea laesa contingerant. Ilac occasione ergo praecedentes Toletanae synodi definitiones de plenariis gestis excerpti jusserunt, easdemque, ut universo illi novo caetui innotescerent, publice recitari demandarunt. Quo autem anno quave occasione ejusmodi gestorum exemplaria e suis sedibus avulsa in alio concilio posteriori recitata fuerint, cum Ecclesiae monumenta quae exstant non prodant, certo definiri non potest. Illud certe extra omnem dubitationis aleam est, excerpta ex genuinis Actis fuisse avulsa, quando jam Symphosius, Dictinius episcopi, et Comasius presbyter, ex hac luce migraverant. Sufficenter hoc indicant sequentia verba posterioris concilii: *Post habitum jam concilium kal. Septembris, tertio nonas Septembris, post diversas cognitiones tunc habitas, sub die octava iduum Septembris excerpti sunt de plenariis gestis professiones domini Symphosii, et domini Dictinii sanctae memoriae episcoporum; et domini sanctae memoriae Comasii tunc presbyteri, quas inter ceteros habuerunt in concilio Toletano de damnatione Priscilliani vel aetate ejus.* Quis ergo sibi persuadet sanctae memoriae eos episcopos, illumque presbyterum, in concilio dictos fuisse, si jam adhuc superstitibus existissent? Nec enim vita aut episcoporum mors ab aliis episcopis comprovincialibus, metropolis aut nationalibus, potuit ignorari, et Idcirco illos diem extremam clausisse quando ejusmodi professionum exemplaria in concilio longe posteriori fuere avulsa et publice recitata, credendum est.

3. Sed harum professionum exemplaria confictionem subolere Quesnellus suspicatus est, nec ab hac suspitione Stephanum Baluz un vacuum arbitramur. Unde vero confictionis conjectura hauriri possint aut debeant, nullus 238 sufficienter indicavit. Nam Quesnellus, qui in notis ad epistolam 15 S. Leonis aliquos illarum professionum suppositionis characteres in medium produxit, a recto disserendi scopo aberravit, et multa falsa et infirma commentus est. Cujusmodi quidem est illud primum quod SANCTAE MEMORIAE episcopos appellat Symphosium et Dictinium; quod si alias tolerabile esset, in ea tamen professione qua haeresim adducit absurdum videtur (a). Adeone serapiose agit, Quesnellus, ut quondam haeretica labe aspersi, si postmodum evadant penitentes, singulos ejurent errores, et cum Ecclesia reconciliati tandem in pace obdormiant, nefas reputes eos sanctae memoriae viros appellari? Profecto tota Christianae rei historia, sacra diptycha et vetusta Ecclesiarum tabulae ruerent, pessum irent, et commentis scelerate censenda essent. Antiquitus enim, sicut et modo, illa loquendi formula usurpata erat ad innuendam ecclesiasticam pacem et communionem in qua obierant qui jam ex hac luce demigrarunt; neque his vocabulis sanctae memoriae fraudabatur ob haeresim, vel schisma, in quod lapsi essent, damnatio poenitentibus decederet, et, absoluti ante vitae exitum, pristinae communioni restituerentur. Immo ejusmodi homines post adeptum reconciliationis sacramentum,

ita in honore habebantur, ut eorum nomina Deo ad altare offerrentur, ut constat ex cap. 29 concilii Illiberitani, quo cautum est ne emergentiorum nomina sacris in mysteriis recitarentur; vel ex 49 concilii Emeritenensis, quo sacerdotibus jubetur: *Pro singulis diebus dominici sacrificium Deo offerre, et eorum nomina a quibus eas Ecclesias constat esse constructas, vel qui aliquid his sanctis Ecclesiis videntur aut visi sunt consulis, si viventes in corpore sunt, ante altare recitentur tempore missae; quod si ab hac decesserunt, aut decesserint luce, nomina eorum cum defunctis fidelibus recitentur suo ordine.* Horum porro nominum recitatio catholicae communis argumentum fuisse erudite probant Alhaspinæus et Ferdinandus Mendoza in notis et observationibus ad Illiberitanum concilium (b).

4. Sed addit Quesnellus, sanctae memoriae verba illa, etsi tolerabilia censeantur, in ea professione qua haeresim adducit absurda videri. Sed hic gravissimum nostri annotatoris Quesnelli oscitantiam lapsus lector, quæso, animadvertat, et nobiscum serio illarum professionum exemplar percurrat, quæ in concilio Toletano contra Priscilliani sectam edite fuere, simulque perpendat quæ ad postremum concilium pertinent. Illius quippe exemplaris exordium totum spectat ad postremi concilii PP., qui, adducti studio inquirendæ veritatis, dicunt consulisse Toletanae synodi Acta, et excerpti jussisse de plenariis gestis professiones domini Symphosii, et domini Dictinii sanctae memoriae episcoporum (c). Et duo ergo illa verba prorsus extra professiones posita sunt, et a posterioris concilii notariis et PP. adhibita dumtaxat fuere ad innuendam eam ecclesiasticam pacem et communionem in qua Symphosius et Dictinius obierant. Præterea non sibi suadet Quesnellus hujus concilii notarios integre eas professiones, prout erant, in autographo huc transtulisse. Multa quidem ab iisdem prætermissa sufficienter ea indicant verba: *Post aliquanta.... eodem tempore acta.... Dictinius episcopus dicit: Audite me. Unde eruiat, ex plenariis Toletanae synodi gestis ea dumtaxat seligisse quæ in criminum contestationem, horumque exsecrationem, tum a Dictinio et Symphosio, tum a Comasio, dicta fuere.* Cum igitur professio ab iis vocibus ordiatur: *Audite me, optimi sacerdotes, non est cur Quesnellus eam confictionis insimulet, cum 239 omnia præcedentia verba (inter quæ hæc duo, sanctae memoriae) notario tribui debeant, ut legentibus patebit.*

5. Jam vero aliud confictionis argumentum, quod secundo loco Quesnellus subjicit adhuc perpendamus. Deinde (ait) errores Priscilliani et assectarum ejus viz attigi, de sola Filii innascibilitate loquens, et de duobus principiis, et animæ cum Patre consubstantialitate, quas sententias sua condemnant, ut scilicet sacre fidei, ubique suas professiones explicandi reserare facultatem. Cui quippe conjectura ut robur adderet auctoritatemque, ad S. Leonem provocat, ex cujus verbis professionis confictionem comprobare intendit. Et tertio enim (ita immediate subjicit) S. Leonis capitulo potest illos aliquo sensu nobilem Filium dixisse. Et quoniam, non illos contentidisse disertis verbis unum Dei et hominis esse naturam, quod in se solummodo repræsentat Dictinius in illa professione (d). His ergo similibusque aliis eruditus criticus insistit, ut lectorem in malam fidem adducat, ad credendum videlicet totas illas professiones ad fraudem esse confictas. Ita quidem ratiocinatur Quesnellus. Sed verane isthæc omnia esse arbitrabitur? An potius nobis erit verendum argutulum hunc nimis licenter fabulosa quedam comminisci potuisse, cum de aliorum fraudibus et confictionibus nimis auxie inquirebat?

(a). Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis Magni, pag. 450.

(b). Tom. I Concil. Generalium.

(c). Mirum quidem est Quesnellum in talem oscitantiam labi potuisse, cum S. Leo Magnus episcopos

poenitentes in latrocinio Ephesino lapsos in communionem recipiens, jubeat horum nomina ad altare recitari. Vide postremam hujus tom. partem, in qua luculentius de hac re sermonem habemus.

(d). Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis, p. 450.

Eum autem turpiter aberrasse, priora illa indicant verba: Deinde errores Priscilliani et associarum viz attingit. Quid enim? Attingere forte et confiteri debebant errores in quos nunquam lapsi fuerant? Exemplum quippe illud de quo agimus, non fidei professionem in Toletana concilio ab episcopis et presbyteris penitentibus factam continet, sed dumtaxat criminum confessionem ejurationemque. In ea autem ex Priscilliani erroribus eos dumtaxat exprimere debebant quibus adhaeserunt, tum deinde Priscilliano auctoris ceterisque ejus blasphemiam anathema dicere. Cuius igitur ex Priscilliani dogmatibus illa proferri videri possent: *Innascibilem esse Deum, unam Dei et hominis esse substantiam, aut duo esse principia*, ideo expressè hæc tantum confiteri opus erat, eandem exsecrari, quin se illorum criminum reos facerent quæ huiusmodi admiserunt.

6. Confessionem autem criminum ejurationem exemplar illud continere, minime fidei professionem, produnt illa verba, in quæ primus omnium Dictinius penitentiam agens erupit: *Audite me, optimi sacerdotes, corrigite omnia, quia vobis correctio data est. Scriptum est enim: Vobis datae sunt claves regni celorum, sed peto à vobis ut clavem nobis regni, non portæ aperiantur inferni*. Hæc hominis humiliter penitentiam agentis, veniam absolutionemque eius deprecantis, verba esse quis indicabitur? Post hæc autem singillatim sua aperit crimina. *Hæc, si dignamini, omnia ante oculos pono. Hæc in me reprehendo, quod dixerim, etc.* pari ratione quoque omnia retractavit quæ scripserat, subdens: *Sed et omnem presumptionem meam de scriptis meis arguo et condemno*. Et interposito juramento, omnia toto corde respuere Dictinius profiteitur, et quæ contra fidem scripserat condemnavit. Hæc igitur in se spectata nullam olent suppositionem, fraudem, aut fictionem; præsertim cum illi penitentes eorundem synodo se sistentes fidei professionem ab his Patribus acceptam ex charactere scripta recitarent, et anathemate dicto omnibus hæreticorum libris et dogmatibus, et Priscilliani potissimum, absoluti et ad communionem recepti fuere, ut ab exemplari definitivæ sententiæ colligimus.

7. Falsissimum præterea est fucam facere voluisse, aut sibi easque professiones explicandi reservasse facultatem. Undenam id conjici annotator? Contrarium quidem innuunt hæc et consimilia verba concilii Patribus dicta: *Omnem presumptionem meam de scriptis meis arguo, atque 240 condemno*. Vel illa alia: *Tessis est mihi Deus; aut isthæc: Quæcumque concipias, omnia me toto corde respuere; excepto nomine Dei, omnia anathematizo; omnia quæ inveniuntur contra fidem cum ipso auctore condemno*. Non ergo tam subdoli et versipelles fuerunt penitentes illi, de quibus tibi sermo est, ut fucam facere nisi sint, aut contra fidem prolata explicandi facultatem sibi reservaverint, ut hæc nostra ætate Quesnellus ipse ejusque assectæ ad apostolicæ sedis judicium acciti, et condemnati, contra omne vis quam sapissime nimis audacter tentarent. Splendide tandem noster annotator Quesnellus nugatus est, cum ad S. Leonis Magni dicta provocans, ea quasi in testimonium conficiæ filios professionis adduxit. Absolutè quidem innascibilem esse Deum, Leone auctore, Priscillianiste asseruerunt. Quia verbum caro factum (ait S. doctor) non vere tibi honorem, sed honorare se simulant, jejunantes eodem die, sicut et die Dominico, qui est dies Resurrectionis Christi; quod utique ideo faciunt, quia Christum Dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt quæ vera non fuerint. Disertis quoque verbis Priscillianistas contendisse unam Dei et hominis esse substantiam et naturam ipse S. Leo, cap. 5 docuit, dicens: *Quinto capitulo refertur animam hominis divinæ esse substantiæ, nec a natura creatoris sui conditionis nostre distare naturam* (a). Quæ duo

A cum ego sedulo animadvertissem, facile in eam per-
sonationem adductus sum, aut Quesnellum nimis fi-
denter suis studiis indulissem, aut in S. Leonis
Operibus adordinandis oscitanter semper ea percur-
risse ut quam sæpiissime nostris hisce dissertationi-
bus palam fecimus.

CAPUT X.

De ceteris episcopis et clericis Priscillianæ labe pol-
lutis in Toletana prima synodo condemnatis vel
absolutis.

4. Quæ de Symphosio et Dictinio dicenda occurre-
bant quanta potuimus brevitate præcedenti capite
explicavimus. Nonnulla alia in præsentiarum dicturi
sumus de quibusdam aliis episcopis et clericis eandem
Priscillianæ labe pollutis, qui cum eisdem Sympho-
sio et Dictinio, nondum penitentibus et ab Ecclesia
absolutis, communicarunt, vel ad sacrorum ordinum
ministeria ab his se promoveri passi sunt. Et primo
quidem ad eos se nostra vertit oratio qui, ad syno-
dum canonicè acciti, eorundem Episcopos se sistere non
detrectarunt, quos inter locum habuisse Paternum,
definitivæ illius concilii sententiæ exemplaria ex
gestis translata produunt. Is enim ante ordinationem,
Priscilliani errores seiebant et profitabatur. Sed post
adeptam Bracerensium sedem, omne illius hæreses
virus ejuravit lectione librorum sancti Ambrosii.

2. Hunc ergo cum Symphosius ordinasset contra
ecclesiasticas leges, quadam adhibita indulgentia,
suam retinere sedem permisisse, despondentes præ-
terea illius Toletanæ primæ synodi PP. eum in com-
muniore suspecturos, eum sedes apostolicæ rescribentes.
Eandem indulgentiam erga Isonium adhibuisse, qui,
nuper baptizatus a Symphosio, contra ecclesiasticas
regulas ad episcopatum statim fuit promotus, quem
ab hoc gradu minime easse deiciendum concilium
judicavit, quia hoc se tenere quod in præsentî con-
cilio professus est respondit. Hæc synodi Patres cum
decrevisset, ad Vagentini causam examinandam
processerunt, 241 qui olim ante Cæsaryngustanam
concilium episcopus factus, similiter libros Priscilliani
cum auctore damnaverat, ut de ceteris Acta testantur.
Sed cum postmodum fidem mutasset, ac Priscillianis
adhaerere voluisset, sacra communio erat pri-
vatus. Et huic indulgendum, quamvis forte gravi-
orem culpam admisisset, communi suffragio delictum
est, cumque in pristinam communionem reooperaret,
ea conditioe proposita et servata, ut sinceram fidei
professionem scripto consignaret.

5. Alios vero cum Herena episcopo hujusque cle-
ricis locum fuisse intelligimus. Nam Herenas ille,
qui alios clericos sequi maluerat, quique aponte, nec in-
terrogatus, Priscillianum catholicum sanctumque mar-
tyrem clamasset, et ipse usque ad finem catholicum
esse dixisset persecutionem ab episcopis passum; huic
(inquam) cum his omnibus tam suis clericis quam di-
versis episcopis, hoc est Donato, Acurio, Emidio, qui
consortium perditurum sequi maluerant, sacerdotio
submovendo easse decreverant. Nec vero tanti mo-
menti questionem hisce decretis definitionibusque
dumtaxat absolutam fuisse arbitramur. Alia quippe
adhuc supererat, quibus consulere et medicam
adhibere oportebat, his videlicet qui ad concilium ex
Gallacia venerant, et in Symphosii communione
semper duraverant, tam episcopus ille Priscillianæ hæ-
resie incubator. Pro his ergo istud decretum factum le-
gimus, ut, accepta forma a concilio missa, si subscri-
perint, etiam ipsi in cælestis pacis contemplatione con-
sistant; expectantes pari exemplo quid papa, qui nunc
est, quid sanctus Simplicianus Mediolanensis episcopus
reliquique Ecclesiarum rescribant sacerdotes.

Si qui autem, audacius agentes, concilii hujus
spretæ indulgentia, subscriptionem forme quam mis-
mus non dederint, Ecclesias quas delinunt non reti-
neant, neque his communicent qui, reversi de synodo,

(a) Ex epist. ad Turribium Asturicensem, cap. 4. Ex eadem epist. cap. 5.

data professionibus, ad suas Ecclesias reverterunt. Non licere præterea cuiquam communione privato collectiones facere per mulierum domos, et apocrypha quæ damnata sunt legere, ne communicantes his pari impietate tenerentur, jure et merito sancitum est. Quæ in re catholicis episcopis maxime præceptum voluerunt, ne suum onus et officium obliviscerentur: *Quoniam quicumque eos susceperint (aiunt), certum est eos etiam graviore sententia retinendos esse.* Postremo tandem Ortygium Celenis catholicum episcopum, nefarie Priscillianistarum factionibus et impetu ante hoc concilium a sua sede expulsum, ad suam reverti debere Ecclesiam pronuntiarunt, ut tradit etiam Idatius in Chronico, de hac Toletana synodo habens sermonem.

4. Hæc itaque sunt omnia quæ causa religionis tuendæ, Ecclesiasticæ disciplinæ reparandæ, atque pacis firmandæ, perpetuoque duraturæ concordie, a Toletanis illis PP. anno 399 aut 400 firmata sunt. Verum cum in iis condendis decretis laudati PP. semper eam conditionem apposuerint, se plenioris remissionem pœnitentibus concessuros, cum sedes apostolica rescripserit, ut cum Vegetino et Paterno factum legimus, videlicet, *Recepturi etiam in nostram communionem, cum sedes apostolica rescripserit; vel cum agebatur de recipiendis iis Galliciæ episcopis qui cum Symphosio semper communicaverant, quibus dictum est, ut expectarent pari exemplo quid papa, qui nunc est, quid S. Simplicianus Mediolanensis episcopus reliquique Ecclesiarum rescribant sacerdotes; vel illud denique, quod de Dictinio et Anterio pariter episcopis servandum constituerunt, quos ab ordinationis sacræ ministerio abstantes esse volvere, quoadusque per papam vel sanctum Simplicianum communio ipsis redderetur; cum, inquam, nos ejusmodi loquendi formulas ab Hispanis conciliis adhibitæ offendamus, inde est ut nos in iis, tamquam in speculo, conspiciamus Hispaniarum præsules talem tantamque venerationem atque obedientiam apostolicæ sedi, et ipsis Romanis summis 242 pontificibus exhibuisse, ut adhuc ab ipsis synodice prolata iudicia, in pœnitentium episcoporum et clericorum causis, firma et rata esse minime arbitrentur, nisi ejusdem apostolicæ sedis auctoritate probarentur.*

5. Quam quidem veritatem cum omnibus fere hæreticis aliisque invidis hominibus exosam esse noverim, jam illud statim mihi eripere opus est quod opponere possent. Aequalem reverentiam, videlicet, Hispaniæ PP. tunc exhibuisse Simpliciano, Mediolanensium episcopo, cæterisque sacerdotibus, ut decreverunt, cum in causa episcoporum Galliciæ, qui semper cum Symphosio communicaverant, tum in causa Dictinii et Anterii episcoporum, in quarum postrema iudicium æque reservatum fuit sancto Simpliciano episcopo Mediolanensi ac Romano pontifici tum existenti. Sed hæc agendi œconomia Romanorum pontificum auctoritatem (aiunt) elevat, aliorum episcoporum auctoritati æquiparando, vel ut saltem in Romanum concilium eadem causæ finiendæ referantur. Ita profecto blaterant, et nunc blaterare possent, qui, ecclesiasticam unitatem scindere cupientes, nimis anxie Romanos pontifices cæteris aliis episcopis exæquare student. Sed incassum eos laborare in hac aliisque similibus causis perspectum est. Nam ut alia præteream, de quibus vel jam disserui, vel alibi verba faciam (a), plenissime constat Toletanos PP. non una et eadem ratione adductos Simpliciani Mediolanensis

episcopi et papæ, qui tunc erat, litteras expectandas esse decrevisse. Ambrosius in primis, Simpliciani prædecessor, sequestris officio apud Hispaniarum PP. sanctus fuerat, ut Symphosius, et Dictinius sub conditionibus a Siricio papa præscriptis reciperentur (b). Ambrosii votis annuerunt Toletani illi Patres. Sed quia jam is ex hac luce migraverat, et Simplicianus hujus thronum conscenderat, nec Symphosius atque Dictinius præscriptas impleverant condiciones, sed, necessitate aut contemptu, contra canonum sanctiones irritas reddiderunt. Hoc quippe gravissimum violatæ fidei, tum sacris canonibus irrogatæ injuriæ, facinus, ob quod irregularitatis vitium contraxerant, et arctioribus excommunicationis vinculis se obstrinxerant, illi Ecclesiæ innotescere oportebat, cujus pastor mediatoris officium interposuerat, ut pœnitentes illi absolventur. Quare cum Ambrosius eorumdem intercessor jam apud Hispaniarum catholicos episcopos egisset, non ut a quocumque vitio absolventur, sed sub illis dumtaxat conditionibus quas supremus et universalis pastor Siricius ex hæresi revertentibus præscripserat, idcirco illi de Symphosio rescripserunt: *Inde expectabitur communionem, unde prius spem futuræ pacis acceperat. Quod observandum etiam in Dictinio et Anterio esse decrevimus.* Quæ verba, etsi ad mediatorem et supremum etiam iudicem debeant referri, non tamen parem utrique auctoritatem fuisse indicant. Ambrosius enim, in hac causa, vicaria, dumtaxat, seu delegata summi pontificis potestate fungebatur, cum ipse condiciones sub quibus pœnitentes illi reciperentur non præscripserit, sed eos sub præscriptis a Siricio papa recipiendos insinua-verit suaserique. Nihil nostro confligimus marie. Sed ejusdem definitivæ sententiæ illa verba id sonant: *Litteris sanctæ memoriæ Ambrosii, quas post illud concilium a nos miserat, ut, si condemnassent, quæ perperam egerant, et impleissent condiciones quas præscriptas litteræ continebant, reverenter ad pacem (adde, quæ sanctæ memoriæ Siricii papa suasisset)...*

Quid enim ea ibi verba apponere, quæ sanctæ memoriæ Siricii 243 papa suasisset, si Ambrosius propria et non apostolicæ sedis auctoritate ad Hispaniarum episcopos scripsisset? Siricii quippe, non Ambrosii est magnum illud decretum ad *Tarracenses, Carthaginienses, Bæticos, Lusitanos atque Galliciæ*, eosque qui in vicinis habitabant provinciis, quo statui ea conditione pœnitentibus, bigamis, vel viduæ maritis, qui indebite in sacram militiam irrepserunt, veniam esse relaxandam, ut in magno debeant computare beneficio, si, adimplenda sibi omni spe promotionis, in hoc quo inveniuntur ordine perpetua stabilitate permaneant. Cum itaque in recipiendis lapsis pœnitentibus, a concilio Toletano potissimum, de illius Siriciani decreti dispensatione ageretur, non ad aliam quam ad apostolicam sedem recurrere oportebat, atque ab hac definitiva sententia omnino erat expectanda. Siquidem istuc dispensandi jus cum iis qui ejusmodi irregularitatis vitio erant impediti, non cujuscumque ordinis episcopis, non conciliis indulsit, sed sibi suisque successoribus papa Siricius reservavit, ut illius decreti verba immediate subsequencia patefaciunt: *Scituri post hæc omnium provinciarum summi antistites, quod si ultra ad sacros ordines quemquam de talibus crediderimus assumendum, et de suo, et de eorum statu quos contra canones et interdicta nostra provoverint, congruum ab apostolica sede promendam esse sententiam (c).*

(a) Videsis quæ dicturi sumus in postrema hujus operis parte de Eutychniana 1 hæresi verba facientes.

(b) Perperam contendit Quesnellus Siricii papæ hanc epistolam, aliasque similes, locum non obtinuisse in cod. illo canonum quem ipse nonnisi fabulando antiquo Romanæ Ecclesiæ usui adjudicavit. Plene ejus argumenta evertunt, tum Ambrosii et Simpliciani Mediolanensium agendi ratio, tum Toletanorum PP. decretum, quod hactenus explicavimus.

Videsis Quesnelli dissert. 12 et seqq., tom. II Operum S. Leonis. Nos de hoc canonum cod. a Quesn. edito aliqua dicemus de Pelagianis agentes.

(c) De hujusmodi dispensationibus Romanæ sedis reservatis potissimum agemus in describenda Eutychnianorum historia, in postrema hujus operis parte, ad examen revocatis sancti Leonis Magni epistolis pro recipiendis iis qui in latrocinio Ephesino lapsi erant.

6. Nunc dicant, amabo, novæ ecclesiasticæ disciplinæ assertores, qui audacter apostolicæ sedis jura oppugnare conantur, eandem arctissimis finibus circumscribere cupientes, an tam grave, tam sanctum, tam *peremptorium* (ut vocant) decretum fuisset ab illo nationali concilio dissimulandum? Vel an novemdecim illi Patres, qui in concilio convenerunt, pietate utique, doctrina atque morum integritate clarissimi, decretum illud potuerint ignorare aut contemnere? Utrumque vero abissimilimum. Nam isthoc decretum, seu *interdictum*, ut ait Siricius, de non promovendis ad episcopatum aut sacros ordines quondam hæretica labe pollutis, jam ante quatuordecim annos omnibus Hispaniarum Ecclesiis innovauerat, eoque non tantum clerici qui promoveri cupiebant, sed et episcopi ordinatores constringebantur. Cum igitur Symphosius, Dictinius, Anterius, Vigentius, et cæteri omnes, qui, veluti homines ad clericalem militiam ascripti, poenitentiam agentes coram synodo se stiterunt, talia facinora admisissent quæ apostolicæ sedis dumtaxat indulgentia plenissime poterant relaxari; idcirco PP. ad eam provocare oportebat, speciali simul facta mentione Siriciani *interdicti*. Laudatum vero Siricii papæ *interdictum* die in iduum Februariarum prodidisse, eo anno quo Arcadius et Bauto, seu Baudonius, consularum agebant, qui est 385, jam ipsi ex Romanorum consulum tabulis in superioribus annotavimus.

7. Miramur tamen tanti momenti res, ad ecclesiasticam illustrandam historiam aptissimas, hæcenus a nemine fuisse ad trutinam revocatas, hujus concilii gesta cum præcedentibus Siricii decretis atque canonibus conferendo. Nec enim suppositionis nota isthæc epistola argui potest, vel inter Isidorianas merces rejici. Eam quippe in sua collectione Dionysius Exiguus admisit, atque eandem laudant, cum Carolus Magnus in Capitulari Aquisgranensi anni 789, tum Hincmarus Rhemensis opus. 10, ne quidquam dicam de libro Pontificali, in quo legitur: *Hic fecit constitutum de omni Ecclesia*, cujus auctoritas plerisque criticis suspecta est (a). Immo nostram admirationem maxime augeat Tillemontii licentia, qui cum 244 sibi alium scopum proposuisset, præter illum Romanæ sedis jura asserendi et propagandi, in laudata Toletani concilii verba parenthesi interclusa offendens, videlicet (adde, quæ sanctæ memoriæ papa Siricius suavisset), ea extra textum amandanda censuit, nec aliud nisi purum putumque redolere additamentum existimavit. Sed ibi vir doctus nugæ agit, cum futilibus insistens conjecturis, haudquaquam rationi consentaneum sibi videri arbitratur S. Ambrosium ea occasione, aut ex Siricii consilio, aut ex hujus legatione, ut Symphosius et Dictinius a Toletanis Patribus absolventur, egisse. Papæ! Ita non oportebat Tillemontium ratiocinari, ne Quesnello aut aliis videretur velle episcoporum jura minuire, et apostolicæ sedi legitimam jura asserere. Age igitur, aliorum præjudiciis vir doctus non adhæreat, eademque non propugnet (b). Sed dicat, amabo, an Siricana illa decreta (c) cum Ambrosium, tum Hispaniarum episcopos latere potuerint, an ab iisdem omnino contemni? Alterutrum asserere, aut suspicari, nimis inverisimile est. Nam Ambrosii ad Siriciam papam epistolæ qualem quantamque ipse erga apostolicam sedem animi reverentiam et submissionem exercuerit, quantumque Romanum pontificem ob jam damnatos hæreticos laudaverit, nimis evidenter manifestant. Ambrosius igitur agens cum Hispanis episcopis de recipiendis Symphosio et Dictinio poenitentibus, non poterat præterire condiciones jam ab eodem papa Siricio

A præscriptas; nec ipsi Hispani episcopi poenitentium causam cognoscere poterant, de ea inquirere et judicare, nisi sub iisdem conditionibus quas Siricana statuta continebant. Igitur in definitivæ sententiæ decreto, quod Toletani PP. ediderunt, necessario ea verba exprimere oportebat: *Litteris tamen sanctæ memoriæ Ambrosii... ut, si condemnassent quæ perperam egerant, et impleissent condiciones, quas præscriptas litteræ continebant, reverenter ad pacem (adde, quæ S. memoriæ papa Siricius suavisset)... magnam*, etc. Quod si facere prætermisissent, non irreverentiam dumtaxat, sed et schismatis et contumaciæ redargui et puniri potuissent. At ne operam tandem vel cum uno Tillemontio, vel cum apostolicæ sedis inimicis ludere videar, relicti modo Siricianis decretis atque Toletani concilii gestorum exemplaribus, ad ea gradum facere libet quæ post hujusmodi gesta in iisdem Hispaniarum provinciis contigerunt.

CAPUT XI.

B De gravi schismate inter Hispanos orto post Toletanam synodum.

1. Grave quidem tunc schisma ob veniam relaxatam episcopis et clericis poenitentibus, Priscillianistarum hæresim et scripta execrantibus, vel ob indulgentiam contumacibus denegatam, paulo post excitatum fuisse, jam sancti Innocentii papæ epistolæ ad synodum Toletanam evidentiissime patefaciunt. Cujus quidem schismatis auctores Bostici, et Carthaginenses episcopi fuere, qui ægerime ferentes quod Toletani Patres Symphosium, Dictinium aliosque Galliciæ episcopos in communionem, relictis honoribus et gradibus, receperant, ab iis qui eos receperant desciverunt. An livor, invidia et rixandi desiderium Bosticorum et Carthaginensium animum urgeret: an vero Toletanis sanctionibus repugnarent, ne ecclesiasticæ disciplinæ rigor nimis relaxaretur, non audeo definire. Id unum dumtaxat certum et exploratum est, brevi ita duarum factionum partes in illis provinciis perecrebuisse, ut, auctore Hilario episcopo, et Elpidio presbytero, qui ad apostolicam sedem convolarunt, pax 245 fuerit violata, disciplinæ ratio confusa, et contra canones, Patrum contempto ordine, neglectisque regulis, in Ecclesiarum usurpatione multa commiserint, quæ sacerdotalem concordiam, in qua catholica nostræ fidei stabilitas tota consistit, quasi pervicaci et rabido animo dissolverunt. Interim dum ejusmodi mala latius in dies magis propagabantur, Anastasius summus pontifex ex hac luce demigrat. Quibus ut Hilarius et Elpidius necessariam adhiberent medelam, Romam proficiscuntur, quando jam Innocentius papa apostolicæ sedis clavum tenebat. Sed in quem Christi annum horum in Urbem adventus rejici debebat, ex nullo Christianæ aut civilis rei monumento conjicere potuimus. Potissimum, quia in illa epistola quam S. Innocentius pro componendo Ecclesiarum Hispaniæ turbatissimo statu ad Toletanam synodum scripsit, temporaria seu consulum nota desideretur. Probabilis tamen est Toletanam inter laudatam synodum et Innocentianæ hujus epistolæ tempus variis effluxisse annos, quorum cursu commode et opportune schisma, in Bostica et Carthaginensi provincia primo excitatum, longe lateque per omnes Hispaniarum partes potuit propagari. Id nobis suadet Patruini Emeritensis episcopi, qui Toletanæ synodo præfuit, obitus, hujusque successoris Gregorii institutio et ordinatio; tum graves injuriæ quas post adeptam Emeritensem sedem idem Gregorius passus fuerat, cujus honorem sanctus Innocentius ut vindicaret jussit, ne post hæc

(a) Franciscus Gervesius hanc suspicionem adjudicat Nicolao Antonio, Bibliotheca Hispan. lib. n, cap. 7. Sed credendum est Tillemontium haud consuluisset, præsertim cum eam non refellat, uti erat necessum. Hist. Priscil., post p. 68.

(b) Tillemontius, tom. VIII, nota 13 de Priscillianistis, pag. 124.

(c) Rescriptum episcoporum Ambrosii ad Siriciam papam exstat tom. II Concil. pag. mihi 1229.

in quamquam bonorum spiritus factionis insurgat. Sed nec in sui pontificatus exordiis hanc gravissimam schismatibus Innocentium papam occurrisse, perspicue prodant verba illa, a quibus ipse suam epistolam ordinar, videlicet: *Si tunc me et omnia cum teneret cura sollicitum super dissensionibus et schismatibus Ecclesiarum, quod per Hispaniam totius in dies corpora et citiores gradu incensura forma excoluntur.* Nam saepe auditus ex fama telorum malorum rumoribus, his medicinam afferre secum distulit, quodcumque ex remotioribus Hispania finibus Himerio et Sclodius, qui iam Romam venerant, adoli narratione, cum dolore et gemitu prosecuti sunt quae in concilio presbiterii acterum confessione, quo laborabat pernicie Ecclesiae, exposuerant. Tunc quidem emeruisse tempus, quo non posset emendatio differri, et oportere congruam medicinam providi, ipse Innocentius laus est. Quare scribere statuit ad Toletanam synodi episcopos, nulli castigare brachio, et vellicare, et eos carpere, qui propter Galliciorum cum Symphosio et Dictinio communione ab omni tempore pace desciverant. Ad quam autem Toletanam synodum S. Innocentius suas epistolas direxerat, non satis inter scriptores convenit. Baronius et alii S. pontificem ad praecedentem laudatam synodum scripturas sibi persuadent, aut saltem ad episcopos superstitibus, qui ad eam conveniant. Contra vero Severinus Himerius cum quibusdam aliis scriptoribus ad novum concilium apud Toletum quoque conatum has epistolas referri debere, variis conjecturis innititur, arbitrantur, suffragante etiam Vivario, qui quinque Toletanos conventus brevi habitos fuisse autumat. Sed cum huius rei decisio gravissimis nobis obnoxia sit, ad quos dissolvendos aut praecavendos saltem, necessaria non supervenit monumenta, nihil prorsus definimus.

2. Illic igitur potius auctor se convertet ratio, quae S. Innocentius Toletanos episcopos allocutus est. Apostolici vigoris in primis plena esse verba, quibus ad peccatus extinguendum contentione ignem ausus est, nemo inficiabitur. Nam schismatis auctores impetit, quod, obtinendi proposito unusquisque quod voluit, iterum onem mali et circumloqui quendam de tali indignitate fecerunt, cum utique bono cuique in rebus talibus citius melius sit, quam malo more primum propositum quod semel placuit obtinere (a). Ut fortius deinde S. Innocentius in dissensionum auctores inveheret, irregulares rabidosque eos motus luciferano schismati aequiparet, quando videlicet pertinacia eum episcopum retraxit a concordia illorum 246 qui Arianorum haerem prudenti conversione dampnaverant. Eodem autem protervo studio tum permotos fuisse asseverat qui tricapillianis conversis communicare detestabantur, cum Ecclesia iam auctoritate, qua pollet, horum primum confessione acceptata penitentia et conversione probata, in suum sinum eos receperat. Quod factum utile (subijci) etiam Ecclesiarum pacem aliquibus (Basilicis videlicet et Castiganiensibus episcopis) displicuisse detegitur. Sed quia novit laudatos episcopos invidia discumpi, quod cum honoribus et muneribus Ecclesia Symphosium, Dictinium aliosque receperat, primo horum unitatis et concordiae propositum laudat, quo adhaerenti pravam haeresim damnarunt, tum deinde quasi miratur quod inventi fuerint quibus recte (nota correctio displiceret. Quomodo (paulo post ipse subijci) quare doluerint Symphosium atque Dictinium aliosque qui detestabilem haeresim damnarunt, receptos in filium catholicum tunc fuisse? Numquid nam aliquid de honoribus amiserunt, quos habebant? Quod si quos hoc pungit et stimulat, legant Petrum apostolicum post lacrymas hoc fuisse quod fuerat, considerant Thomam post dubitationem illum nihil de prioribus meritis amisisse.

3. Hec igitur et ad genus alia exempla ex sacris litteris deprompta schismatis auctoribus obijciat

sive ut praecedentia Toletanorum Patrum statuta vindicaret, sive ut a Symphosio et Dictinio omnem haereseos labis suspicionem amoveret, sive denique ut, omnibus dissidiis compositis, cunctos in unitatis atque concordiae vinculum adduceret, et in Hispaniarum Ecclesiis unum inexpugnabile corpus esse iociperet. Ita quidem generaliter omnes tamquam singulos alloquitur est. Dehinc vero ad particularia scandala sermonem convertens, Bullinum episcopum corripit mandat, qui, in Toletana synodo inter penitentes susceptus, postmodum sui metropolitani iura sibi usurpaverat, et, contra populi voluntatem et disciplinam rationem, episcopum in locis abditis ordinare et Ecclesias scandala miscere ausus fuerat. Tarracensium deinde episcoporum causam tractata jubet, qui pari modo Nivincium in Gerundensi Ecclesia episcopum ordinasse conquisiti sunt. Sed quia deique cum Rufinus, tum Minucius Gerundensis, passim in alienis Ecclesiis maxima cum metropolitano in iura ordinationum jus sibi vindicaverant, iuxta Nicenos canones (videlicet) ferenda est (a) de tali usurpatione sententia, et plene discussione habita circa ordinatos, sacerdotio privandos decernit, ut quia perperam facti sunt, intelligant id quod rite in initio adepti sunt se diutius obtinere non posse (b).

4. Capite tertio ejusdem Joannis episcopi animi exagitat levitatem, qui, a concilio absens, cum per suum vicarium Toletana probasset gesta, cumque et Symphosii et Dictinii a synodo reversionum correctio ita probabilis visa fuisset, ut iam cum eisdem communicaret, attamen, temporis decursu, ab illis se subducens, in apertum schisma consenserat. In hunc ergo et in alios qui a communionis consorcio cessasse videbantur, plenius inquiri, deprehensusque, si ad concordiam redire abnuant, excommunicari jubet.

5. Majoris praeterea aut saltem aequalis momenti ea sunt quae de illicitis clericorum ordinationibus exaggerat, circa quae ecclesiastica disciplina, aut collapsa, aut penitus abolita videbatur. Quare etsi ad majores perturbaciones praecavendas, ejusmodi ordinationes, utpote jam factas, et propter corrigendorum numerum, in dubium non revocat, sed Dei iudicio dimittit, tamen hisce verbis quatuor ordinationum defectus iis obijci dicens: *Quantas enim ex his qui, post acceptam baptismi gratiam, in forensi exercitatione versati sunt, et obtinendi pertinaciam susceperunt, ascies ad sacerdotium esse comperimus, e quorum numero Rufinus et Gregorius perhibentur? Quantos ex aliqua militia, qui, cum potestatibus 247 obedirent, severa necessario praepcepta sunt exsecuti? Quantos ex curialibus, qui, dum parent potestatibus, quae sunt sibi imperata fecerunt? Quantos, qui voluptates et editiones populo celebrarunt, ad honorem summi sacerdotii pervenisse, quorum omnium neminem ne ad societatem quidem ordinis clericorum oportuerat pervenire? In hos itaque omnes irregularitatis vitii impositos potuisset papa Innocentius animadvertere, vel jubere saltem ut in novo concilio plena inquisitio, apostolica referenda sedi, haberetur. Sed lenitatem S. pontifex adhibuit, delinquentibus venia et remissione impartita. Unde maluit potius ut in posterum dumtaxat sacra disciplina rigor servaretur: Ut a post haec aduersus formas canonum vel ad ecclesiasticum ordinem, vel ad ipsum sacerdotium venire tentarent, una cum creaturibus suis ipsis in quo inventi fuerint ordine et honore priventur.*

6. Ne vero in posterum Nicenorum canonum observatio tamere negligenter, nexu cuiquam eos aliter interpretandi liberum arbitrium relinqueret, ab omni altaris ministerio docet eos arcendos esse, qui, baptismo accepto, militarunt, qui causas egerunt, nequa de curialibus aliquem venire ad ecclesiasticum ordinem posse, qui post baptismum vel coronati fuerint, vel sa-

(a) Innocent. papa, epist. 23, cap. 2. Exstat tom. III Concil. pag. 38.

(b) Innocentius, in laudata epist., cap. 2.

cerdotum, quod dicitur, assumerint, vel editiones publicas celebraverint. Sed sacris ministeriis eos præficiendo mandat qui vel ab infansu aetate baptizati fuerint, et electorum officio sociati; et ex majoribus baptizatis subjecti, vel si majores sint, cum fuerunt Dei gratiam consecuti, statim ex ecclesiasticis ordinibus mancipaverint. Denique quod ad bigamos attinet, eos perpetuo a sacris ordinibus excludit, atque Apostoli verbis, 1 ad Timot. cap. 10, unius uxoris virum, innixus, illorum errores refellit qui opponebant quod ante baptismum uxor accepta non debeat imputari, quia in baptismo omnia dimittuntur. Sed hæc de solis peccatis intelligi oportere declarat: Sola utique peccata (ait) in baptismo dimittuntur, nec uxorum numerus aboletur. Cujus quidem prave opinionis auctores multis rationibus perstringit, quarum postrema ejusmodi est: Si enim uxor ante baptismum accepta non ducitur in numerum, nec filii ex ea suscepti inter filios poterunt numerari. Quod quam absurdum sit aliis alienum, prudentia vestra melius estimabit (a).

7. Hæc ergo Innocentii papæ agendi ratio, Siricii aliorumque prædecessorum statutis et economiis apprime consona, perspicue prodit quamnam qualivæ jura apostolica sancti Petri sedes perpetuo exerceat in aliarum catholici fidei Ecclesiarum hæreticos damnando præscribendoque; aut cum agebatur de penitentibus recipiendis, et canonicis penis per indulgentiam relaxandis; aut denique, dum necessitas postulat ut nova statuta a synodis edita robur obtineant. Veteres vero et probatos canones recte et fideliter interpretarentur, et prava quorundam asserta, errores in fidei, morum et disciplinæ rebus continenda proscriberentur. An non ista omnia ipse Innocentius papa unica hac epistola assecutus est, quin quisquam scissus fuerit ad aliud iudicium provocare? An super recensitas gravissimas causas Aldebricus episcopus et Elpidius presbyter Romanæ profecti sunt, ut Innocentium deestantur consulere; non vero, ut idem pontifex definitivum, et scripto quidem, exponeret sententiam? Hepte nimis, ne dicam stolide, ratiocinantur, qui sibi coniungunt Romanos pontifices in his similibusque causis consultorum atque doctorum, non iudicum, officio functos fuisse. Catholici omnes qui primis letitia Ecclesiæ sæculis floruerunt, Romanorum pontificum oraculis nunquam repugnanti, sed eorum statuta, tamquam fidei et morum regulas, summa animi veneratione et exquiritur et susceperunt (b).

248 Interim autem gravius dolendum est quod Innocentiana illa statuta facile atque perfecte executioni demandari non potuerint. Nam quamvis tempus præcise quæ apostolica sedes illa adhibuit non innovaret, ut diximus; tamen extra omne dubium est illa ad Hispaniæ episcopos transmissa fuisse, cum jam Barbarorum clades imminerebat.

CAPUT XII.

Alanis, Vandalis, Suevisque Galliam et Hispanias latius depopulantibus, catholica religio res plene ad exitium reducuntur.

1. Toletani concilii sanctiones, S. Innocentii Romani pontificis decreta, ceteraque catholicorum episcoporum sanctiones in Priscillianæ hæreseos odium et exitum robor et vim haudquam obtinere potuerunt, quia, mutato de repente rerum civilium statu, Barbarorum gentes suis incursionibus Galliarum et Hispaniarum provincias diriperunt. Anno quippe 409 innumeri calamitates Galliam et Hispaniam oppressas fuisse, cum Alanis, Vandalis, et Suevis, populatis Gallis, Pyrenæum transgressi, Hispanias occuparunt. Auctor est Idatius in Chronico. Immo Pe-

lavius quemadmodum regnum illud in diversas provincias divisum, diversorum quoque Barbarorum tyrannidem sustinuerit, ad eundem Christi apogonem his verbis descripsit: Galliam Vandalis et Suevis, Alani Lusitaniam et Carthaginensem provinciam, Silingi, quod Vandalorum genus alterum fuit, Bæticam morantur (c). In tantis itaque illius regni calamitatibus et perturbationibus impossibile prorsus erat ut easthetici episcopi in unum coetum coirent, metropolitani jura vindicarent, in sacrilegos animadverterent, inale et illicite ordinatos e sacris ministeriis removerent, et cetera fideliter adimplerent quæ Innocentius papa I, tum pro schismate abolendo, tum pro hæreticis Priscillianistis everendis, exsequendum præceperat.

2. Sed quod Barbari illi, præter urbium direptiones et excidia, omnia tentaverint ad plenam catholicæ religionis defectionem, ecclesias, sacerdotes, sanctorum martyrum exuvias perdere nisi fuerint, et omnem clericalem militiam ad necem usque veraverint, certissima monumenta patefaciunt. Nam ut prætermittamus in primis concilii Bracarensis i Acta, in quibus suppositionis notæ eruditè subloquerent, tamen certissimum est tunc a Barbaris templa everta, servos Christi in ore gladii vocatos fuisse, et memorias sanctorum, ossa, sepulchra, cenotaphia profanata, vires imperii contractas, atque omnia commotionem partilisse, sicut stipulam ante faciem venti. Ita revera eam præstationem orsum fuisse Paucratianum, sive Paucratium, illius forte pseudonymi præsidem, Ecclesiæque Bracarensis episcopum, illorum Actorum architectas narrat, cuius fictio, si qua est, minime referri debet ad res a Barbaris tum in Hispaniis gestas, sed potius ad assertum ibi Bracarensis sedis supra Gallæcias et Lusitanias episcopos primatum; quod ius anno 411 aut 415, Bracarensis metropolis sibi haud poterat vindicare, ad disertius ad Christi annum 411 Antonius Pagius annotavit. Ceterum licet gravissimis malis tum Hispanias afflictas fuisse, docent Orosius homo Hispanus, res patrias non ignorans (d), Cassiodorus et Prosper in Chronicis, ad consulatum Honorii octavum, et Theodosii tertium, quod in Christi annum 409 incidisse ipse Rom. consulum tabulæ demonstrant. Sed Augustinus infelicissimum illarum Ecclesiarum statum 249 in epist. olim 180, nunc vero in novissima editione PP. S. Mauri 228, ad Honoratum, cap. 5, descripsit, dicens: Non enim quisquam est qui dicat ministros manere oportere, ubi jam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Ita quidem sancti episcopi de Hispania profugerunt, prius quibus partim fuga lapsa, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captivitate dispersis. Cui quidem maximo excidio seditiones Hispanorum carnis libidines occasionem dedisse Salvianus Massiliensis assererat (e). Sed turpes eas, effrenatasque omnium libidinum turpitudines in omnium virorum tum mulierum coetu, Priscillianistarum studio et dogmatibus, apud Aquitanos potissimum et Hispanos, propagatas, non tantum idem Salvianus tunc Massiliensis episcopus octo libris descripsit, sed tristi admodum et lugubri carmine Prosper Aquitanus desilevit. Quare is et cladis diuturnitatem et Barbarorum recensens furorem, decennalem fuisse affirmat, et tanto impetu Vandalos ferocissimas illas olim regiones diripuisse, ut aspera etiam et difficilia loca ad exitium perduxerint.

Heu cæde decenni
Vandalis gladiis sternitur et Gothia.
Non castella petis, non oppida montibus alis
Imposita, aut urbes amibus agguorais,
Barbari superare dolos, atque arma furoris
Evaluerat: omnes ultima pertulimus.

(a) Pet. Rat. Temp. p. 3, lib. vi, cap. 10, pag. 335.

(d) Orosius, lib. vii, cap. 40.

(e) Salvianus, de Provid. Dei lib. vii.

(a) Idem Innoc., laud. epist. 23, n. 6.

(b) Hanc Innocentii papæ epistolam inter ceteros, multis eruditissimis notis adornavit Sirmondus, ut videre est tom. III Concil. pag. m. 42.

3. Quomodo vero barbarica illa incursio et invasio contigisset, eruditus omnibus satis perspicere arbitror. Nec enim est qui ignoret eos fodere cum Attalo junctos, veluti amicos et auxiliares, in Aquitanorum sinu primum exceptos fuisse; sed de repente, spreto Attalo, divinæ ultionis effectos ministros, in rapinas et incendia se totos convertisse, ut etiam Paulinus consularis in Eucharistico carmine narravit. Verum Paulinus iste ex nobili consulari Ausonia gente progenitus, duo de se ipso exponit, quorum postremum mire ad rem nostram pertinere judico. Attalo in primis dissensisse fatetur, qui cum comitem curatorem largitionum creaverat, cum jam sciret istud munus nullo prorsus sensu subsistere posse. Tunc quippe Paulinus, Attali tyranni partibus spretis, Gothicam partem secutus est. Alterum vero deterius, quod perperam factum, amara deflevit poenitentia; illudque fuit, ait Baronius, quod ad improbatam fidei dogmata Christianus homo dederat: sed improbis adhæsisse dogmatibus integro quindecim annorum spatio, non obscure sequentia produnt carmina, quibus se catholicæ restitutioni communioni commemorat:

Post autem, exacta jam tristeride quinta,
Rite recurrente statuto tempore Pascha,
Ad tua, Christe Deus, aliorum sacra reversus,
Te miserante, tua gaudens sacramenta recepi.

Sed quibusnam hæreseos vinculis tamdiu Paulinus obstrictus permanserit, Baronius inquit et probabile existimat Priscillianistarum turpibus erroribus pollutum et implicitum fuisse. Etenim Severi Sulpicii et aliorum testimonio jam vidimus in ea provincia clarissimos viros ac feminas a Prisciliano et ejus sectatoribus Romam proficiscentibus fuisse seductos; quos merito divina ultio secuta est, cum ad illius hæreseos impudicitias abolendas, nec sacre, nec ecclesiasticæ, nec civiles leges ullum robur obtinuis-
sent

4. Et quidem ipsi etiam Christiani orbis imperatores, ut catholicæ fidei rebus optime prospicerent, paulo antequam Vandali, Gothi, Alani, alique Barbarorum Gallias et Hispanias diriperent, varias leges in hujus Priscillianæ hæreseos odium condiderunt. Honorius enim Augustus legem contra eosdem in Occidente tulit, qua Senatorio præfecto prætorio jubet in Manicheos, et Phrigias, seu Priscillianistas diligenter inquirere, eosdem variis poenarum generibus coercere. Sed ut illo quoque 250 in Orientis partibus deleterent, Theodosius imperator Augustus studium adhibuit; quando videlicet duobus datis ad Antherium præfectum prætorio rescriptis, Montanistis, Priscillianistis, Eunominianis præter necem omnia supplicia decrevit. Sed quid? Imperialium forte ministrorum socordia, improbitas, avaritia, aut falsa religio, cum iis legibus obtemperare neglexisset, divina agente ultione, in iis regionibus Romanum imperium prorsus deletum fuit, et populi ipsi, bonis, libertate aut etiam vita privati, debitas hæreseos et suarum impudicitiarum poenas persolverunt.

5. Cum itaque Hispaniarum et Galliciæ regnorum civiles atque ecclesiasticas res tot tantæque perturbationes vexarent, Innocentiana illa statuta executioni demandari nullo modo poterant, præsertim quia Hispaniæ et Galliciæ populi non uno tantum Principi, sed duobus Arianorum labe pollutis tum obtemperare cogebantur. In Hispaniis enim Alhauphus, Christi anno 414, primus ex Gothorum gente regnavit. Sed vix imperii anno absoluto a quodam Gotho necatus est, cui Segericus succedens post sex menses ipse etiam interficitur. Quibus et alii quatuordecim ex eadem stirpe Ariani reges ad annum 568 usque successere. In Gallicia autem et Lusitania principes ex Suecorum stirpe regnarunt, quorum

A primus fuit Hermericus, qui, post imperii annos 32 decedens, anno 440 Rechilam successorem habuit. Is autem, septem dumtaxat annis in imperio consumptis, Reccario regni habenas reliquit, qui in catholica edoctus religione, ecclesiasticas res sanctis episcopis haud difficile componendas permisit.

CAPUT XIII.

De Turribio Asturicensi episcopo, ipsius ad apostolicam sedem consultationibus, rebusque ab eo gestis ad Priscillianam hæresim penitus exstinguendam, et ecclesiasticam disciplinam reparandam.

1. Quadragesimus quadragesimus sextus, aut septimus Christi annus tum agebatur, cum Turribio Asturicensi Ecclesiæ in Gallicia episcopus, modica tranquillitate illucescere incipiente, Priscillianam luem prorsus purgare et Dictinii libros aliasque apocryphas scripturas, quæ aut in privatis domibus asservabantur, aut palam in Ecclesiis legebantur, proscribere, disperdere, aut omnino incendio consumere nisus est. Quæ omnia cum maxime in votis haberet, cæterorum catholicorum Patrum exempla secutus, actutum non alium iudicem et magistrum censuit esse interpellandum quam sanctum Leonem Romanum pontificem, ad quem sua scripta direxit. Pervincio itaque suæ Asturicensi Ecclesiæ diacono Romanam proficisci et ad S. Leonem ejusmodi scripta deferenda ipse Turribius commisit. Quorum porro generum scripta ad apostolicam sedem transmissit, Leo ipse in exordiis suæ epistolæ 15 indicavit, dicens *ex epistolæ sermone, et commonitori serie, et ex libelli textu didicisse Priscillianistarum sequestratam apud eas regiones recalcasse sententiam*. Sed ejusmodi Turribii scripta, ex quibus facilius Galliciæ et Hispaniarum Ecclesiarum ærummosum statum potuissent comprehendere, jam diu intercederant. Cujus quidem jacturæ gravissimum damnum aliqua ratione dumtaxat literis ad Idatium et Ceponium episcopos, quæ sub Turribii Asturicensis nomine circumferuntur, tum sincera celebrique ea epistola quam in hac causa ad Turribium Leo rescripsit, possumus reparare. Utrisque ergo nos insistere in præsens oportet, ut Priscillianistarum hanc historiam, quam illustrare aggressi sumus, absolvamus.

2. Et certe quidem illarum Ecclesiarum statum deplorandum Turribius ipse, vel qui Turribii agit personam, ea in epistola descripsit, cum 251 vide licet de molesta et injucunda peregrinatione disserens, quam semper inter duos labores et lacrymabiles necessitates subierat. Inter has aliquid adjumenti habuisse asseverat, cum adeundo incognita, et igno-
rata discendo, quodam profectu mentis augeretur, *plerumque ea quæ apud nos optima videbantur prava esse atque deterrima reddita nobis meliori ratione, noscentes*. Super autem quibus rebus Turribius peregrinando instructor evaserit, ut facile noscere poterit, prava atque deterrima reddita esse, quæ ei quandoque optima videbantur, statim patet, eam unitatem maxime commendando, quam in omnibus Ecclesiis earum provinciarum quas peragraverat, reperiit. In iis namque summa animorum consensio et sine ullo schismate omnes invicem communicabant, et, *condemnatis omnibus errorum sectis, reperit (ait) unum atque eundem catholicæ fidei sensum teneri, ex purissimo veritatis fonte venientem, qui in nulla divortia multifidis rivulis scissus, camporum plana in canosas voragine solvat, quæ rectum fidei iter impediunt (a)*. Qua narratione non aliud in mentem eorum episcoporum revocare voluit quam studium catholicæ hujus unitatis et communionis procurandæ. Hanc enim ab Hispaniarum et Galliciæ Ecclesiis dudum pestiferum Priscillianæ hæreseos virus ejecerat atque exsulaverat. Propterea, ut Idatii et Ceponii animos ad religionis studium incenderet,

(a) Turribius Asturicensis, epistola ad Idatium et Ceponium, cap. 1. 2.

Ecclesiarum quas lustraverat exempla subicit, quorum pastores eos quos pravorum dogmatum virus infecerat, aut correctos pia parentis gremio reformari contumaces, veluti abortivos partus ac non legitimam sobolem ex consorcio sanctæ hereditatis expellit.

3. Post longas igitur annorum metas Turribius Asturigiam reversus, dire cruciatur, cum animadverteret damnatas jam dudum ab Ecclesia traditiones, quas iis in regionibus plene abolitas arbitrabatur, pertinacius adhuc vigere. Immo ejusmodi cruciatus in eo augebantur cognoscere pro uniuscujusque hominum studio et voluntate prava dogmata velut quibusdam hydrinis capitibus pullulare. Quorum alii hæreticorum veteri errori blasphemiarum suarum argumenta conferebant, alii Priscilliani doctrinam integre profitebantur, alii denique, ejuratis ex parte dumtaxat principalioribus dogmatibus quæ perspicue veritati catholice repugnabant, cum nonnulla adhuc retinerent, reliquis adhaerere videbantur. Hæc, inquam, omnia huc illucque per Hispanias et Galliciam liberius crevisse, synodorum conventibus decretisque cessantibus, ipse Turribius asseverat. Atque tandem gravissimum impiissimumque facinus cunctis quidem deterius deplorabat, illud videlicet, quod ad unum altare diversis fidei sensibus conveniretur.

Cum autem isthæc omnia Turribius recenseret, sola in patriam charitate, non temeraria præsumptione, a qua prorsus erat alienus, agebatur. Atque ideo catholicam veritatem studiosè prosequens, vernaculos hæreticos furibus et adulteris æquiparavit, qui, a sacris dogmatibus veritate subtracta, divini verbi auctoritatem execrabantur, quam ut facilius adulterio corrumpenter, repudiatis canonicis et evangelicis Scripturis, apocryphorum librorum lectioni dumtaxat incumbabant. Ne episcopis ergo, ad quos scribebat, gravis et molestus fieret, neve erga eos magisterium exercere videretur, prudentiæ simul et zelo inserviens, nullam prorsus in eos auctoritatis adhortationem, sed dumtaxat suggestionis instructionem adhibere fatetur, gravioris quidem criminis reum coram Deo se reputans, si tacuisset.

4. Hæc, inquam, fuit Turribii erga confratres episcopos animi moderatio, hoc studium in describenda hæreticorum hominum perfidia, quorum doctrinas et magisterium si quis catholicorum paulo constantius increpabat, continuo congressionum disputationes eludebant, inficiss euntes, 252 et perfidiam perfidia occultare conabantur; quod ne ultra jam facerent, subdolas versutasque eorum artes describit patefacique, quibus aut apocryphas Scripturas canonicis præferunt libris, aut occultas arcanasque traditiones venerantur, nullis quidem libris, etiam apocryphis, expressas, per quas SS. apostolos locutos esse mentiebantur: aut forte denique quosdam alios libros apud se dumtaxat occultius asservabant, solis, ut ipsi aiunt, perfectis patentes.

5. Quibus vero apocryphis libris Priscillianistæ præscriptum uterentur, paulo post indicavit, speciatim de Actis disserens, quæ S. Thomæ nomine circumferebantur. Unum in illis præ cæteris notandum atque execrandum animadverit, quod dicit eum non baptizare per aquam, sicut habet Dominica prædicatione, sed per oleum, quam pravam consuetudinem Manichæi cum eodem antesignano Manete prosequerantur. Hæc igitur universis execrabilis et in omnibus terrarum partibus damnata soboles, vel libros dumtaxat apocryphos recipiebat, aut quibusdam aliis apocryphorum fabulis refertis utebatur, quemadmodum eorum confessione innoverat. Sed Priscillianistarum manibus alii ejusdem generis libri terebantur. Actus videlicet illi qui vocantur S. Andrææ, vel alii qui dicebantur S. Joannis, quos olim sacrilego ore Lucius conscripserat, vel denique volumen illud omnium blasphemiarum portentum, quod Memoria Apostolorum perperam inscribebatur. In eo quippe pseudoapostoli et pseudoprophete ad magnam perversitatis suæ auctoritatem doctrinam Domini mentiebantur,

A tota destruebatur lex veteris Testamenti, et omnia quæ S. Moysi de diversis naturis creatura Factorisque divinitus revelata sunt.

6. Tot ergo tantisque ærumnis atque nefariis sacrilegisque erroribus Galliciam potissimum et Hispanias labefactatas cum reperisset Turribius, aliorum SS. episcoporum animos ad eam medelam procurandam tum adhibendam excitabat, quæ divinis et ecclesiasticis legibus magis esset consona. Quamobrem, ut facilius id assequeretur, quoddam opus conscripsit, in quo ea testimonia blasphemis plena digessit quæ in Priscillianistarum scripturis reperiebantur, iisdemque, ut potuit, pro sensus sui qualitate respondit. Istud vero opus a se elaboratum primum in vulgus dispergere curasse arbitramur, ut nemo (ait ipse) deinceps quasi rerum incensu diceret se simpliciter hujusmodi libros vel habere, vel legere. Tum deinde Idatii et Cæponii iudicio, censuræ et existimationi illud subiecit, ut nimirum isti universa perpenderent, et quæ sine ambiguitate veritati ac fidei contraria videbantur, cum aliis fratribus sibi sociatis rescare atque abolere curarent.

7. Occurrit autem nobis, et quidem doctus et eruditus vir, Stephanus Baluzius, nimirum quaerens et dubitans de hujus Turribii epistolæ fide et auctoritate. Huic enim plures suppositionis notas suboloisse produnt observationes quibus concilium Asturicense habitum anno Christi 446 adornavit. Totam porro conflictionis suspicionem ex sancti Leonis verbis haurire fassus est. Nam summus pontifex, ad Turribium Asturicensem rescribens, jussit Ut Gallicia saltem episcopi convenirent, quibus congregandis fratres nostri Idatii et Cæponii imminerebant. Ad hæc autem animadvertens subiecit Baluzius: Gravis suspicio epistolam illam, Leonis videlicet, immisisse alicui impostori cogitationem confingendi eam quæ a Turribio scripta esse dicitur ad Idatium et Cæponium; itaque ab illa absteineo. Sed, Baluzio se opponens, Turribio Asturicensi laudatam epistolam adjudicandam esse doctissimus cardinalis de Aguirre contendit, atque ad eripiendum quod a docto illo Conciliorum collectore objicitur, hunc primo excusat, veluti consilium innumerabilium fabularum, in pseudochronicis antiquis exstantium, iisdemque adductum rejecisse quæcumque in iis narrantur, dum aliunde non innitantur, aut confirmantur certo aliquo et firmo testimonio.

Secundo, ait Turribii epistolam 253 de qua agimus non esse excogitatam et fictam a veteratoribus illis qui tot commentis et absurdis Hispanicam historiam deturparunt, sed reperiri in ms. cod. sexcentorum circiter annorum antiquitatis, etc. Sed inter duas hæc contrarias opiniones qui subscriberem, animus olim hærebatur suspensus. Codicis quippe antiquitatem, quam cardinalis Aguirre tanti fecit, non omnem delet suspicionem, quod ab aliquo antiquo impostore laudata epistola non fuerit conficta. Nihil sane conficit quod Philippus II rex, tempore Ambrosii Morales, ex antiquissima bibliotheca insignis monasterii S. Emiliani codicem illum transtulerit in aliam recentem S. Laurentii in Scoriali, viginti annis circiter ante fictiones Dextri, Maximi, Juliani. Quid? An non antiquiores existere impostores, qui a pluribus sæculis eam confingere potuerunt? Apostolis enim jam vita functis, sub nomine etiam sacrarum scripturarum multa volumina ab impostoribus conficta fuisse omnia Ecclesiæ monumenta et epistola hæc de qua agimus perspicue produnt. Illius ergo codicis vetustas nihil conficeret, nisi antiquiorem impostorem de Hispaniæ et Galliciæ rebus optime instructum, jam undecimo sæculo labente, vel duodecimo incurrente, hæc unam Turribii epistolam confinxisse.

8. Huic ego tamen Baluzii opinioni non tam facile subscribo, sed cardinalis Aguirre rationes prorsus infirmas esse contendo. Nam si de suppositionum argumentis ea in epistola repertis hic agere instituerem, multa quidem in ejus lectione me offendisse fatiri possem, quæ nec a Stephano Baluzio, nec a hujus Hispani-

niz Conellorum collectore, nec a quoquam alio annotata fuisse. Cujusmodi enim illud exordium apparet, in quo Turribius de seipso, tamquam de longinqua peregrinatione veniente, in qua longum annorum spatium insumperat, disseruit. In hac de episcopo disciplinae ecclesiasticae tuendae apprime studioso vera esse possint, quis poterit suspicari? Tot enim perurgentibus calamitatibus, sub Dei et Ecclesiae indignatione, optimum hunc pastorem gregem suum deserere voluisse aut potuisse arbitramur? Nemo id mihi nugari poterit, praesertim cum S. Leo, cui Turribius deterrimum illarum Ecclesiarum statum exposuit, summis laudibus hunc ornet, quod semper vigilans sollicite Dominico gregi devotionem officii pastoralis praesentisset. Profecto si arbitrio ductus dumtaxat Turribius peregrinatus fuisset, cum potius sanctus pontifex carpere et corrumpere debuisset, quod a Dominico grege diffugerat, conceditas sibi oves luporum furori dilaniandas subijciendo. Duplici de causa dumtaxat has similesque objurgationes indebitae evadere potuisset, exilii videlicet altera, in quod, Arianis principibus agentibus, Turribius episcopus pulsus fuisset; altera vero, quod, nondum ad episcopatum assumptus, longo annorum spatio peregre iter fuerit profectus. Sed utraque vacillat. Nam si Arianorum principum furor in eum exandens exilium subisset, non peregrinationis labores et incommoda exaggeraret, sed exilii; et altius post latam in eum sententiam jam in Asturicensi throno alius intrusus fuisset, quemadmodum quarto Ecclesiae saeculo praecedenti Ariani ipsi facere consueverunt. Quid? Si Turribius in hac epistola ad alios duos Galliciae coepiscopos hanc exilii posnam, utpote ipsis notissimam, commemorare praeterit, id forte in epistola ad Leonem narrare omisisset? Vel Leo ipse in suo rescripto, in paterna commiserationis signum id non indicaret? Quid plura? An Idatius in Chronico, qui alias episcoporum clades descripsit, hanc unam de Turribii exilio reticuisset? Denique, cur et ceteri omnes Hispaniae Galliciaeque scriptores tanto silentio laborassent in maximi momenti re? Non itaque ad hocce effugium recurrendum est.

9. Neque quidem tam longam plurium annorum peregrinationem, antequam ad episcopatum eveheretur, Turribius peragere potuit. Post Dietini quippe mortem, quae anno Christi aetate 420 contigit, et ex Augustino 254 vidimus, jam Asturicensem Ecclesiam Turribius est assecutus. Sed tunc non Leo Magnus, sed Zosimus, aut Bonifatius, catholice Ecclesiae praerat. Quare cum in exordio secundi capituli illius epistolae Turribius de seipso tamquam de homine jamjam ex peregrinatione adventante loquatur, inde fit quod quae de Asturicensi concilio ex Idatii Chronico narrat Baluzius et Aguirre minime in Leonis ævum, videlicet in annum 446, rejici possint. Quod si tandem confingamus non statim post adeptum episcopatum Turribium ad Idatium et Ceponium scripsisse, nec Leonem veluti supremum magistrum et judicem interpellasse, sed totum illud 27 aut 28 annorum spatium effluxisse, statim culpandus esset Turribius, quod tam sero gravissimis illis malis recrudescentibus, medicinam quaerere et afferre distulit, et contra sacrorum canonum statuta, sua relicta Ecclesia, peregrinari voluerit. Fateri ergo oportet ea in epistola talia saltem obscura contineri, quae cum Turribii pietate et sanctitate, cum Ecclesiae disciplina, sacris canonibus et Christianis rebus minime cohaerere et conciliari possunt. Ita profecto necum reputavi, postquam saepius epistolam perlegi. In qua et alia offendi quae apertam scriptoris oscitantiam saltem redolent. Ejusmodi quidem mihi visa sunt, vel quae capite 4, leguntur, quod ne ultra jam facienti usque ad finem, in quibus nulla ratione genuinus sensus juxta syntaxeos grammaticae regulas argui potest; vel quod in subsequenti capite 5 con-jecitur, ubi eadem narratio de apocryphis S. Thomae

A Actibus iteratur, et id genus alia, quae certe aut scriptoris indiligentiam arguant, aut illius codicis, in quo sub Turribii nomine epistola illa fuit inventa et fideliter eruita, praestantiam maxime elevant.

10. Sed quamvis ea in epistola multa eluceant quae a veritate, aut saltem a verisimilitudine, plurimum dissident, illam tamen rejiciendam, aut veluti supposititiam habendam esse, vereor judicare. Immo egomet in divi Leonis Magni Operibus colligendis et ornandis, quemadmodum Quesselus in suam transtulit editionem, ita et in alia nova quam post has Exercitationes facere deliberavi, servandam esse necessarium duco. Ea propter variis annotationibus ex probatissimis scriptoribus haustis, eam adornare pro viribus curavi, ut videlicet æquivocationes et obscuros sensus quibus scalet, amicus lector praecaveat possit.

Interim vero, antequam de tabula manum removeam, affatim probanda esse existimo quae de illarum Galliciae et Hispaniae Ecclesiarum statu ibidem descripta sunt. Cumulatissime quippe cum his respondent quae in 15 S. Leonis Magni epistola conspiciuntur, de ejus fide et auctoritate saltem suspicari maximum crimen foret. Nam et veluti genuinum S. pontificis setum, cum vetera, tum antiqua mss. exemplaria illam continent, concilii Bracarenensis PP. et quarta generalis synodus cum S. Leoni ad-judicarent; omnes scriptores, nemine refragante, cum hanc eandem testarentur veritatem, editoribus amplissimum aperuerunt campum ut, omni remoto scrupulo, in omnibus vulgatis exemplaribus eam exciderent.

255 CAPUT XIV.

De epistola 15 S. Leonis Magni ad Turribium Asturicensem scripta, Priscillianae haereseos occasione. Novum ejusdem fragmentum de canonicis Scripturis, ex Palat. Vat. bibliot. cod. erutum.

1. Nos itaque, tot tantisque praecedentibus suffulti testimoniis, cum de veritate auctoritateque epistolae 15 S. Leonis Magni minime ambigere possemus, tantummodo eam a mendis purgare, si quae in eam irrepserunt, curavimus. Pro quo quidem labore felicius absolvendo necessariis nobis non defuere subsidia; nam, praeter varios antiquissimos Vaticanos codd., quos nostris oculis lustravimus; praeter Grimaneum archetypum Parisiis asservatum, juxta cujus lectiones Paschasius Quesselus suam adornasse editionem maxime gloriatur, quem nos ipsi amico-um ope adjuvi fideliter describere curavimus, illam eandem epistolam tum ad Vallicellanum, tum ad duo Florentina exemplaria exegimus, ut divino quandoque Numine optulante, omnia Leonis Opera puriora, nitidiora auctorioraque novis typis prodire possint. Sed jam ad institutum revertamur.

Laudata igitur S. pontificis ad Asturicensem episcopum epistola sexdecim subjecta habet capitula, quia totidem discutienda et definienda Turribius Leoni proposuerat. Id ea verba innuunt: *Quia ergo dilectio tua fideli quantum potuit diligentia damnatas olim opiniones sexdecim capitulis comprehendit.* Sed perantiquum Vaticanum exemplar cum Grimaneis codice decem et septem esse legendum probant. Id magis confirmat ipsa capitulum divisio, quae postremo loco hunc Romanum numerum cum sequenti titulo exhibet: Cap. xvii. *An caro Christi vere requieverit in sepulcro.* Qui Quesselli studium, laborem diligentiamve in divi Leonis Operibus ornandis castigandisve plus aequo commendare consueverunt, animadvertant, quæso, in qualem lapsum sit oscitantiam? Videant an hac argumento sint Grimaneum codicem tamquam lapidem lydiū assumpsisse in religiose probandis Leonini textus lectionibus. Dicant an sedulo S. pontificis Opera lustraverit, qui in male concinnata synopsis sexdecim dumtaxat subijcit capitulum titulos, ultimo praetermisso, cum jam epistola ipsa in decem et septem dividitur, quorum postremum

et suum titulum habet, in præcedenti synopsi prorsus desideratum? Sed de hac re diligentius suo loco disputabitur, quemadmodum de alio perantiquo Vat. Palatino exemplari hujus epistolæ quoddam de canonicis Scripturis hactenus ineditum fragmentum nobis exhibente. Sitne istud Leoni adjudicandum, an non, alibi quoque prosequemur, cum potissimum ad ritum dumtaxat et ordinem spectare videatur quos per anni tempora in divinis canonicisque legendis Scripturis Romana divi Petri Ecclesia servare consueverat. Nostræ ergo orationi modo liceat tantum in hujus Leoninæ epistolæ amplissimo campo, prout in omnibus vulgatis hactenus extat, spatium; certissimè quippe uberrimè testimoniis undequaque epistola illa cum referta sit, facilius ex ea cum Priscillianæ hæreseos fontes et errores colligamus, tum simul clarius apostolicæ sedis auctoritatem irrefragabilemque judicium in iis refellendis intuebimur.

2. Et quidem Priscillianiana dogmata præcedentium omnium hæreticorum erroribus nequiora fuisse, atque ex iis omne virulentum impletatis traxisse contagium, statim S. Leo docuit in illius epistolæ exordio, qui Priscillianistarum sectam omnium hæresum *feridissimam sentinam* appellat. Addit Priscillianistas in *paganitatis tenebris* adeo se immersisse, ut, mathematicorum vanis mendaciis et magicæ artis profanis secretis adhibitis, fidem religionis morumque rationem in potestate demonum et in affectu siderum ipsi collocarent. Hæc et alia similia illius nefandissimæ sectæ dogmata 256 Leo recensuit, et antiquorum Patrum qui præcedenti sæculo floruerunt studium in mentem revocat, qui in conciliis omnes conatus adhibere ut ejusmodi impius furor ab universa pelleretur Ecclesie. Refert deinde quemadmodum sæculi principes tantopere hanc sacrilegam amentiam detestati sint (Maximus tyrannus videlicet) ut ejus auctorem cum plerisque discipulis legum *publicarum ense prostraverint* (a). Primum hoc cruenti judicii genus et exemplum, quo sæculi principes et magistratus in pertinaces hæreticos quandoque animadverterunt, plurimum animum veterum et recentiorum scriptorum hactenus torquere potuit: Prospexi, ait Natalis Alexander, Hist. Eccl. sæculo iv, cap. 3, art. 17, *hæreticos hac historia abuti posse, tum contra sanctæ inquisitionis officium, quod pertinaces hæreticos sæcularibus magistratibus tradit, seu relinquit extremo supplicio puniendos; tum contra principes ac magistratus ipsos, qui suo jure in illos etiam poena capitis animadverunt*. Ibidem P. Natalis ab omni censura eam propositionem vindicare intendit, quæ in priorem ejus editionem irrepserat: *Nullus catholicorum dixit imperatores et reges non posse in hæreticum etiam capitis poena animadvertere*. Quo sensu autem eam dixerit, in postrema deinde editione explicavit, atque in asserenda hac sæculi principibus potestate laborat. De eadem principum auctoritate agere etiam voluit ejus annotator Constantinus Roncaglia in postrema Lucensis editione. Qui primo canonistarum suffragio ostendit in hæreseum causis judicandis, et ea quæ sunt juris, et ea quæ sunt facti, Ecclesiam potestate polleere. Tum deinde ait: *Non esse alienum a potestate principum legibus poenæque indictis hæreses, sacrilegia, etc., amovere, docuit Bellarminus, etc.* (b).

3. Profecto si ambo clarissimi viri, et quotquot de hac similibusque disseruerunt causis, ad nostrum S. pontificem animadvertissent, nec tantopere laborassent, sed facilius expeditiusque quidquid ab heterodoxis obijci potest eripissent. Cur autem sæculi principes cruentum illud judicii genus in Priscil-

lianistas exercere demandaverint, S. pontifex Leo consequentibus explicat verbis: *Videbant enim (sæculi principes videlicet) omnem curam honestatis auferri, omnem conjugiorum copulam solvi, simulque divinum ius humanumque subverti, si hujusmodi hominibus usquequaque vires cum tali professione licuissent*. Priscillianistarum ergo crimina talia cum essent, ut non religioni dumtaxat suumque doleat gravissimamque injuriam afferrent, sed civilem ipsam rempublicam, in eis potissimum quæ natura jura lædunt, ad plenum exitium perducere possent, ideo sæculi principes illius sectæ professionem cum suis auctoribus perdere et abolere, capitis poenis adhibitis, nisi sunt. Quibus rationibus S. pontifex innixus, simile judicium ecclesiasticæ lenitatis diu profuisse fassus est. Subijcit enim: *Profuisset ista districtio ecclesiasticæ lenitati, quæ etiam, sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen Christianorum principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale nonnumquam recurrant remedium, qui timent corporale supplicium*. Capitalia ergo supplicia, cum Ecclesia in pertinaces hæreticos animadverit, non statuit, non infligit, nec infligenda querit. Suis ipsa semper spiritalibus contenta poenis, et, ne lenitas incurrat defectum, quascumque refugit cruentas ultiones. Sed si tamen istæ publicis sæcularium principum et magistratum decretis statuatur, plurimum ei prosunt, iisque maxime adjuvatur, præsertim quia delinquentes, 257 severitate corporalium poenarum perterriti, ad spirituale remedium, ad criminum ejurationem videlicet, et ad poenitentiam recurrere consuescunt.

4. Nec quis, simili Leonis loquendi ratione, sibi persuadeat Idali et Ithacii contumaciam, de qua in superioribus egimus, et ob quam catholicis episcopis, et Martino potissimum, iniuri fuisse, et Ithacii ipse a Theognosto episcopo palam damnatus, iri excusatum. Nulla quippe excusatione episcopus pargari potest, qui, propriis studiis indulgens, confratrum in conciliis adductorum iudicia spreverit, quippe suis accusationibus sæculares principes et magistratus urgere voluerit noxiorum necem procurando. Hanc quidem agendi rationem catholicæ lenitati repugnare evidentissimum est. Sed ab ea maxime abhorrent, cum nostrarum Ecclesiarum proles, tum sanctum illud inquisitionis officium, contra quod hæreticos comminisci posse P. Natalis Alexander prospexit. Et quidem eas severitatis poenas Ecclesiæ adjumento fuisse, Leo ipse ex eo etiam confirmavit, quod corporalia supplicia, et ecclesiasticarum legum executiones, ob gravissimas bellorum vicissitudines, multorum spatii annorum cessare debuissent, nec ipsi provinciarum sacerdotibus in unum frequentius coire, cum haud amplius liceret: *Invenit* (ait S. pontifex) *secreta perfidia libertatem, et ad multarum mentium subversionem iisdem malis est incitata quibus debuit esse correctæ*. Ex ejus causa statim deplorare pergit docterrimum Gallicie et Hispaniarum statum, quarum non solum plebes, ut a Turribio acceperat, mortifera contagionis peste erant labefactæ; sed, quod gravius est, eorumdem sacerdotes, hoc lethali correpti morbo, veritatem multis erroribus opprimebant, Priscilliani doctrinam evangelicis præferabant documentis, et ista tandem profanis sensibus depravata populi proponebant, aut prædicabant, ut Spiritus sancti revelationibus rejectis, diaboli dogmata in auditorum animos inspirarent. Hæc quippe ad illarum Ecclesiarum deplorandum statum Turribius S. Leoni reformanda proposuerat; quibus decem et septem capitula subijcit, strictim damnatas olim opiniones comprehendentia, quæque S. pontifex, pro suprema sui

(a) Videsis quæ ipsi jam scripsimus contra Beausobre in Exercitationibus ad Manichæorum Historiam pertinentibus. Cap. 7 enim secundi libri, S. pontificem vindicavimus ab iis ius catholicis viri probris et maledictis quibus eum exagitare ausus est, quia

Maximi tyranni cruentum judicium in Priscillianistas ecclesiasticæ lenitati profuisse asseveravit.

(b) Constantinus Roncaglia in notis Hist. Eccl. P. Natalis Alexander, sæculo iv, pag. 72 Lucensis edit.

apostolatus dignitate, denuo tractavit, ne aliquid eorundem blasphemiarum tolerabile aut dubium videretur in posterum.

5. Nos interim horum capitulorum summam stricte et veluti in compendio hic subijcere lectoribus non ingratum futurum arbitramur. Ad quod præstandum opus, etsi jam pridem plures insigniores theologi in ecclesiasticis conscribendis historiis manum admo-verint, nescio tamen an felicius saltem palmares omnes hujus sectæ errores, ex quibus et alii minoris momenti originem ducebant, annotaverint. Nec vero id plane P. Natalis Alexander assecutus est, qui, catalogum quemdam seu synopsis omnium Priscillianistarum errorum conscribere instituens, nescio quo fato allucinatus, quatuordecim dumtaxat annotavit, tribus aliis, et ex principalioribus quidem, omnino prætermisiss. Verum ex sola hac Leonis epistola luce clarius omnibus innotescit decem et septem fuisse, ut mox enuntiabimus.

Sanctus pontifex ergo, ut Asturicensis episcopi Turribi animam expleret, singillatim eadem capitula retractat quæ ex Gallicia Pervincus diaconus judicanda detulerat. Primo Priscillianistæ impiæ de Trinitatis mysterio sentiebant, unam dumtaxat in Deo trinominem personam prædicantes, ut Sabellius et Patripassiani docuerunt. Hunc errorem S. pontifex non tantum Nicænæ synodi decretis refellit, sed et theologicis rationibus, quæ Athanasiani symboli loquendi formulas redolere videntur.

Configebant secundo quasdam virtutes ex Deo procedere, quas non semper Deum in sua essentia habuisse affirmabant, sed aliquando eas habere cøpisse, ut pessime Ariani ratiocinabantur.

Tertio ideo unigenitum dici Dei Filium contende-bant, quia solus sit **258** natus ex Virgine. Quare vel principium de matre Christo dabant cum Paulo episcopo Samosateno et Photino, vel non unum esse Dei Filium credebant, sed alios quoque ex summo Patre genitos, quorum hic unus sit natus ex femina qui ob hoc appellatur unigenitus, quia hanc nascendi conditionem alius filiorum Dei nemo suscepit.

Quarto Christum Dominum in vera hominis natura natum esse non credebant, et idcirco cum Cerdone, Marcione atque Manete apparentem dumtaxat et illu-soriam carnem sibi copulasse affirmabant. Quo quidem errore seducti, diem Natalis et Resurrectionis Domini in mœnore et luctu ducebant, sua corpora jejuniis affligentes.

Quinto deinde animam hominis divinæ asserabant esse substantiæ, nec a natura creatoris sui conditi-onis nostræ distare naturam.

Sexto aiebant diabolum nunquam fuisse bonum, neque naturam ejus Dei opificium fuisse, sed illum ex tenebris et chao emersisse, quia scilicet nullum sui habeat auctorem, sed omnis mali ipse principium sit atque substantia.

Septimo nuptiarum et matrimonii usum cum Manichæis quoque damna-bant: ea ratione, videlicet, ut legitime prolis procreationem perhorrescerent om-niumque turpitudinum libertatem facilius admitterent.

Cui errori et octavus maxime fuerat affinis, cum dicerent humana corpora diaboli esse signenta, qua-tenus conceptionum semina in mulierum uteris con-figurarentur, et corpora ipsa animæ diglitali, utpote diabolica virtute formata, minime congruere possent. Hinc semel soluto corpore, iterum per resurrectionis mysterium reviviscere posse atque debere infici-bantur.

Non minus portentosa fuit nona eorundem anno-tatio, qua promissionis filios, non ex carnis semine, sed ex Spiritu sancto esse conceptos prædicabant, hosque minime peccato mortali-que contagio ob-

noxios quæ in prolem Adami primi parentis vitio transcurrunt.

Decimo autem docebant animas, quæ humanis in-seruntur corporibus, olim in cœlis omni corporea mole spoliatas peccasse, ob idque a sublimioribus ad inferiora delapsas, in diversæ qualitatis principes incidisse, et per aereas sidereasque potestates, alias durioribus, alias mitioribus corporibus esse inclusas, sorte diversa et conditione dissimili, ut quidquid in hac varie et inæqualiter provenit, ex præcedentibus causis videatur accidere.

Undecima ipsorum blasphemia, fatalibus stellis et animas hominum et corpora opinabantur obstringi, et idcirco cum gentilibus aut faventia sibi sidera co-lerere, aut adversa mitigare studebant.

Duodecimo sub aliis potestatibus partes animæ, sub aliis corporis membra describebant, et qualitates interiorum præsulum, virtutum scilicet, quas animam regere fingebant, in patriarcharum statuebant nomi-nibus, quibus e regione signa opponebant corporea, quorum virtuti corpora subijcerentur. Addebant cor-poris humani partes duodecim cœli signis respondere, et secundum ipsa compositas esse, constituentes in capite Arietem, Taurum in cervice, Geminos in hu-meris, Cancrum in pectore, etc.

Decimotertio circa Scripturarum scientiam erra-runt, cum canonicarum Scripturarum corpus sub patriarcharum nominibus accipiebant. Fabulabantur enim duodecim illas virtutes quæ reformationem hominis interioris operantur, in horum vocabulis indicari.

Decimoquarto, ita siderum et signorum potestati hominem subijcebant, ut contenderent multa in sanctis libris reperiri, quæ ad exteriorem hominem pertinerent, ut in ipsis Scripturis divinam inter ter-renamque naturam quædam sibi repugnet adversitas, et aliunde sit quod sibi vindicent animi præsulæ, aliunde quoque corporis conditores.

6. Decimoquinto, veris Scripturis adulteratis, fal-sas inducebant, quas canonicas appellabant; cui quippe gravissimo malo ut S. pontifex **259** oc-curreret, generalem illam indidit legem, qua Ec-clesiarum sacerdotes jussit omnem diligentiam adhibere, ne aut falsati codices in usu lectionis habe-rentur, aut apocryphæ scripturæ servarentur a quo-piam. De his autem sic scripsit: *Apocryphæ scripturæ, quæ sub nominibus apostolorum multarum habent semi-narium falsitatum, non solum interdicendæ, sed penitus auferendæ sunt, atque ignibus concremandæ (a).* Nullo ergo præsidio hæretici aut novatores septi sunt, cum multis injuriis recentiores Romanos pontifices affli-ciunt, quod sua Opera proscrībant, et ignibus concre-mari jubeant. Nimis vetusta est ejusmodi in catho-lica Ecclesiæ disciplina, nec solum a Gelasio papa, vel a concilio septuaginta episcoporum tum habito repetenda, sed a Leone Magno, qui eam omnibus catholicis episcopis observandam inculcat. Quare splendide inter cæteros acatholicos Van Espen et Beausobre (b) allucinatos esse, Leonis hæc agendi ratio suadet patefacitque. Nam Van Espen, cum in priori suorum Operum parte, quæ Jaris Ecclesiastici universi inscribitur, haudquaquam ad hocce Leonis decretum animadverteret, cumque agere institueret de Ecclesiæ disciplina in hæreticorum libris prohibendis, Gelasiano decreto dumtaxat insistit, cujus verbis vim omnem roburque prorsus adimere conatur, quasi ex suggestu affirmans Ecclesiam tantummodo publicam, non privatam, proscriptionum librorum lectionem ca-vere voluisse. Splendide, inquam, Van Espen alluci-natur. Quod ut innotescat, minime opus erit ut, a nostro proposito recedentes, nunc de Gelasiano dis-serere incipiamus decreto. Istud quippe multis eru-ditisque notis adornatum prodiit, Chiffetii Holstenii

(a) Vide quæ diximus cap. 6 secundi libri Histo-riæ Manichæorum.

(b) Beausobre, part. I Histor. Manichæorum, lib.

in, et alibi passim, cujus nugæ, agentes de veteribus Manichæis, abunde rejecimus.

et P. Josephi Bianchini studio et labore, ut novis animadversionibus locupletare prorsus supervacaneum sit. Ad Van Espen igitur lapsus præcavendum, ea quæ S. Leo subiecit advertere sufficiet. Is itaque non publicum tantum corruptor, apocryphorum falsorumque codicum usum catholicis, sed et privatis horum lectionibus vacare, vel etiam hujusmodi exemplaria in domibus retinere, sub hæreseos nota episcopis qui id permetterent interdixit. Quare subiecit: *Unde si quis episcoporum vel apocrypha haberi per domos non prohibuerit, vel sub canonorum nomine eos codices in Ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani sunt emendatione corrupti, hæreticum se noverit judicandum, quoniam qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.*

Perantiquum Palatin. Vatic. ms. exemplar, post hæc verba, celebre hujus epistolæ fragmentum nobis exhibet, hactenus a præcedentibus Operum S. Leonis editoribus nec annotatum, nec publici juris factum. Hoc autem quamvis Leoninam orationem omnino redolere non videatur, tamen laudati codicis vetustas et auctoritas, tum argumenti ratio, præcedentibus S. pontificis dictis apprimè concinens, nos in illud consilium adducit, ut in altero tomo lineolis interclusum typis committamus. Et quoad codicis antiquitatem spectat, nonum attingere sæculum antiquorum characterum æstimatores nobiscum judicant. Argumenti ratio plane respondet sancti Leonis scribendi scopo. Nam post rejectas apocryphas scripturas illi interesse videbatur designare canonicas, et quoad ordinem in Ecclesia legendæ occurrerent, ut summa concordia in divinis laudibus concinendis et mysteriis celebrandis sacri altaris ministri convenirent. Præterea hujus fragmenti accessione, aptissime priora posterioribus conjunguntur; et in codice eam epigrammæ offendimus, videlicet: *Incipit sententia papæ Leonis de apocryphis scripturis.* Quæ exordium habet ab illis vocibus laudati capituli 45 hujus epistolæ ad Turribium: *Curandum ergo est et sacerdotali diligentia maxime providendum ut falsati codices, etc.,* usque ad illa, quæ in omnibus editis hoc caput claudunt, nimirum: *Quoniam qui alios ab errore non* **260** *revocat seipsum errare demonstrat.* Post quæ, hæc alia immediate subduntur: *Leguntur autem omnes Scripturæ divinæ sancti canonis ab initio anni usque ad finem in Ecclesia sancti Petri hoc ordine. Tempore veris, hoc est septem diebus ante initium Quadragesimæ usque ad octavam diem ante Pascha, leguntur libri Moysis cum Jesu Nave et Judicum, etc.* Duo itaque dumtaxat brevi otio hic animadvertere et annotare haud prætermittam. Alterum, ordinem in hoc fragmento descriptum pro legendis omnibus sacri canonis Scripturis in totius anni curriculo non differre ab illa distributione et ordinatione quæ modo etiam in Romano Breviario conspicitur. Hoc probat enim sacri hujus ritus auctoritatem vetustatemque a nostris majoribus derivatam, qui consilium habuere singulis quatuor anni temporibus, et divinis mysteriis in Ecclesia celebrandis aptiores, et magis consonas Scripturarum lectiones distribuere et accommodare, ut magis mysteriorum dignitati et populorum institutioni consulerent atque prosperarent. Alterum est, in laudato fragmento descriptos reperiri omnes libros in canone Tridentino, sess. 4, descriptos, si unum tamen alterumque excipiamus. Quæ duo sane sacram Liturgiæ studio viris, qui merito hisce temporibus in hoc labore magna cum sacræ antiquæ rei utilitate operam insununt, eruditæ dissertationum suppellectilem exhibebunt. Nos integrum illud hic non subijcimus, ne longius quam par est a proposito scopo abscedamus. Illud tamen prout exstat in ms. cod. publici juris faciemus in altero tomo omnium Operum S. Leonis pontificis, brevibusque notis adornabimus. Ad nostra itaque revertentes, ita ratiocinamur. Si ergo, cano-

A nixæ disciplinæ rigore spectato, quinto jam Ecclesiæ sæculo, nemini licebat per domos sacras Scripturas habere ab hæreticis vitiatas atque corruptas, qui fieri nunc potest ut tantopere heterodoxi conquerantur, cum suos libros sub anathematis pœna legendos catholicis ab apostolica sede interdictum intelligunt? Sed in hac re exploratissima diutius immorari vitio mihi daretur, et propterea ad sextum decimum caput gradum facimus, in quo de aliis libris hæreticorum studio conscriptis S. pontifex verba fecit.

7. Hoc itaque sextum decimum caput, *postremum* sanctus Leo Magnus appellat, eo sensu videlicet, ut sexdecim capita discutiendi Turribii libellus ad apostolicam sedem transmissus contineret. Sed quia et aliud in *extrema familiaris suæ epistolæ* parte idem Asturicensis episcopus subjecerat, quod est de Christi carne: *An vere requieverit in sepulcro*, idcirco merito judicavimus antiquam vulgatam lectionem, *sexdecim* nimirum, esse expungendam, et codicum suffragio, ut diximus, novam, decem et septem videlicet, esse sequendam. Sextodecimo igitur Turribiani libelli capituli S. pontifex occurrens, ejusdem imprimis Turribii approbat querimoniam, eam scilicet quæ circa Dictinium quondam in Asturicensi sede sui prædecessoris scripta et tractatus versabatur. Dictinium autem eos libros scripto consignasse cum Priscillianæ labe esset pollutus, jam Toletani concilii Acta, jam Augustinus alique cœvi scriptores, ut vidimus, et nunc ipse S. Leo apprimè testati sunt. Hos autem libros multi cum veneratione legebant, qui *reparationem ejus magis debebant amare quam lapsum.* Non ergo Dictinium (ait S. pontifex) *sed Priscillianum legunt, et illud probant quod errans docuit, non quod correctus elegit.* Quare extra ecclesiasticum cœtum eos esse declarat qui ejus scriptis utebantur. Neminem ibi profecto summis pontifex excepit, sed ut ejusque ordinis ac status homines comprehenderet, ex sancti apostoli Petri subselliis pronuntiat: *Sed nemo hoc impune præsumat, nec inter catholicos censeatur quisquis utitur scriptis non ab Ecclesia solum catholica, sed etiam a suo auctore damnatis.* Post hæc S. Leo Priscillianistarum et Manichæorum artes exaggerat, quibus ad imperialium legum severitatem præcavendam solerter utebantur. Quorum vero sectarum homines, cum ad **261** invicem corda haberent, eadem sacrilegia prohibebantur, quamvis diversis appellarentur nominibus. Quare, *etiam vetus Testamentum*, quod Priscillianistæ suscipere simulabant, Manichæorum soboles refutaret, ad unum tamen finem (ait S. pontifex) utrorumque tendit intentio, *cum, quod isti adducendo impugnant, Priscillianistæ recipiendo corrumpunt.* Caterum in execrabilibus mysteriis, in obscenitatibus omnique turpitudinum genere cum Manichæis Priscillianistas convenisse, jam ex tota hujus historię serie arbitror comprobatum. Quod maxime hic Leo Turribio inculcans, ad eam sollicitissimam inquisitionem Romæ contra Manichæos habitam provocat, cujus iudicii et Actorum exemplaria ad eundem Asturicensem præsulē direxit (a).

8. Ultimum restat caput, quod in extrema familiaris suæ epistolæ parte, ut jam diximus, Leoni definiendum Turribius proposuerat: *An caro Christi, videlicet, vere requieverit in sepulcro.* Hocce quippe nostræ religionis mysterium plerisque catholicorum etiam in dubium venerat, ex eo quod Christus ad inferna descenderat. Quia enim ratione duo illa, *descensus* videlicet *ad inferos* et Christi carnis in sepulcro *requies*, cum vera conjungerentur proprietate, Hispaniarum populi intelligere haud poterant. Duo hæc apostolici Symboli dogmata inter se nequaquam repugnare S. pontifex variis Scripturarum testimoniis demonstrat. Sed contrarium assertum ex Priscilliani et Manichæi dogmatibus derivasse, non dubium est, qui *sacrilego* (ait) *sensu ita se Christum*

(a) Consule c. 10 libri II Historię Manichæorum, in quo de Romana Leonis in istos hæreticos inquisitione verba fecimus.

simulant confiteri, ut et incarnationis, et mortis, et resurrectionis auferant veritatem (a).

Non igitur verendum est quin in iis retractandis capitulis S. Leo onerari iudeis et magistri partes haberet. Nec hie enim adversarios nugas locum habere posse, ipse S. pontifex manifestat. Qui, ut sui ipsius doctrina et canonica iudicia omni periculo cunctis singulisque fidelibus innocerent, primo encyclicas inter episcopos epistolas habendas jubet ad concilii celebrandi locum opportunum designandum. Ad istud deinde vicinarum provinciarum sacerdotibus convenire præcipit, ubi plenissima habita distributione, ad examen potissimum revocare voluit et iussit, an essent aliqui inter episcopos qui Priscilliane hæreses contagio polluerent. Eos autem, quos tali tantaque labe inquinatos reperisset concilium, servatis omnibus pontificiarum harum sanctionum regulis, a catholica communione sine dubio separandos decernit, si tamen nefandissimam sectam per omnium sensum pravitates damnare nolissent. Ut autem hæc, quæ ad apostolicæ sedis iura pertinent plenius facilliusque executioni mandarentur, haudquaquam S. pontifex hæc epistola fuit contentus. Sed, nulla interposita prolatione, alias litteras dedit ad coepiscopos, Tarraconenses nimirum, Carthaginienses, Lusitanos atque Gallicos, quibus concilium generale indixit, in quo certe indicendo supremum sui pontificatus ius exercuisse, haud dubium esse potest. Id quippe Isthæci Leonis verba perspicue patefaciunt. Ad tuarum (ait) dilectionis sollicitudinem pertinebit, ut nostræ ordinationis auctoritas ad prædictarum provinciarum episcopos deferatur. An vero unam tantum encyclicam, vel plures epistolas, Leo scripserit, ut laudatos omnes Hispaniarum et Galliciæ episcopos ad concilium venire compelleret, non ausus vim definire; cum quæcumque ille fuerint, hæcenus non prodierint, et temporum injuria fortasse jam intercederint (b).

262 9. Nunc vero si mihi ex Romanæ sedis iurum cavaliatoribus periculi liceret, cur magnus ille Turribianus inter maximas versans angustias, ad unam apostolicam sedem sua consulta direxerit, non vero ad alterius sedis episcopum; quid inter cæteros Launois, Blondellus, Quessellus aliique reponerent? Num contendere audebunt totum negotium ad futurum concilium fuisse remissum? Deciderunt quidem, et sibi fucum facerent. Nam summus pontifex, suorum prædecessorum vestigiis insistens, ex Vaticani throno, non theologicis rationibus tantum singulos Priscillianistarum errores reject, sed et sub anathemate damnavit; apocrypharum scripturarum exemplaria et hæreticorum librorum privatam publicamque lectionem proscripsit, eosdemque comburendos præcepit; extra catholicam communionem eos episcopos declaravit qui ejusmodi statuti non obtemperassent. Quid igitur? Num hæc futuro definienda concilio remisit? Num ab hisce regulis atque statutis leviter etiam resillire concilii Patribus licuisset? Nugas agerent id contingentes, cum veritatis studiosi intelligant concilii Patribus examen dumtaxat fuisse remissum, an essent aliqui inter episcopos qui hujus hæreses contagio polluerent, qui, secundum has ad Turribiana consulta responsiones, a communionem sine dubio erant separandi. Frustra enim (ait S. pontifex) utuntur catholico nomine, qui istis impietatibus non resistunt. Non agendum igitur erat in illo concilio de hæresi damnanda, quam jam RR. PP. et Leo ipse damnaverant; sed de hæreticis puniendis, quorum causa nondum satis apostolicæ sedi erat explorata. Propterea noster Leo, jam sufficienter discus-

sis quæ ad ius pertinebant, ea quæ circa personas et factum versari poterant concilii generalis, aut saltem provincialis, iudicio subjecti.

10. Et quidem quia totus pontificis animus potissimum versabatur in Galliciæ malis medendis, atque in præcedendo ne, latus in iis regionibus serpentibus, catholica religio ad plenum perduceretur exitum, sequentem censuit adhibere œconomiam. Si videlicet aliquid obstitisset quominus generale concilium celebraretur, Galliciæ saltem sacerdotes in unum convenire præcepit, quibus congregandis Ildacio, et Ceponio, utpote metropolitico jure insignitis, cura demandata est, quibus et Turribii sollicitudinem adjunxit, ut citius vel provinciali conventu remedium tantis vulneribus offerretur. Dum hæc igitur in Galliciæ et Hispaniæ agenda Leo jussit, et dum Pervincio Astoricensi diacono epistolas pontificias utriusque regni episcopis deferendas tradidit, jam Calipsum et Ardubare Romanum consulum agebant. Id vero in Christi annum 447 contigisse, jam Romanorum consulum tabulæ patefaciunt. Si quid tamen abundantius theologicarum rerum studiosi veritati-que amatoribus ad hujus nefandissimæ sectæ refellendos errores sibi cupiunt nancisci, ejusdem S. pontificis consulant homilias. Vix enim ab eodem comperta nequissimorum hominum impietate et sacrilegiis, studium cohibere non potuit, quin inter sacra mysteria peragenda profanam eam religionem hujusque dogmata impeteret et exagretaret. Cujus quidem agendi rationem nobis satis est indicasse, ne prolixior justo hæc nostra evadat oratio.

263 CAPUT XV.

De conciliis in Galliciæ et Hispaniæ regnis sancti Leonis Magni præcepto habitis. Falsum Paschani Quesselli iudicium de antiquo cod. Canonum Rom. Ecclesiæ.

1. Obscuriores autem nunc res nos scribere oportet, et iis quæ jam diximus multo difficiliores, præsertim cum ob veterum monumentorum jacturam iis subsidiis careamus quæ facile ad cognoscendam rerum veritatem nos dirigere atque conducere possent. Interim tamen a suscepto proposito manum non removebimus, quoadusque exploratus fiat quemadmodum pontificis mandatis utriusque regni sacerdotes obtemperaverint. Episcopi ergo illi cum ob diversas rerum civilium administrationes, ut jam vidimus, tum ob diversorum principum stirpem, ingenia et religionem, in unum generale concilium convenire haud potuerint, unusquisque regni metropolitæ suas synodos coegerunt. Tarraconenses enim, Carthaginienses, Lusitani et Bæticæ episcopi, quibus in rebus civilibus Theodoricus Arianus ex Gothorum stirpe ortus dominabatur, eodem anno 447, suum concilium celebrarunt. Cujus quippe rei celebre illud esse testimonium mihi persuadet, quod Conciliorum generalium collectores suppeditant. Post concilii enim Tolentani i canones, fidei quædam regula legenda occurrit, quæ sequentem epigraphem præsefert: *Incipit regula fidei catholice contra omnes hæreses, et quam maxime contra Priscillianos, quam episcopi Tarraconenses, Carthaginienses, et Bæticæ fecerunt, et, cum præcepto papæ urbis Romæ Leonis, ad Balconium episcopum Galliciæ transmissum, ipsi etiam et superscripta viginti canonum capitula staverunt in concilio Tolentino (c).* Apud Toletum ergo Hispaniæ episcopos convenisse, postrema illa indicant verba. Sed præcedentia capitula prout in Conciliorum collectione hodie asservantur Leonis ævo edita fuisse nemo sibi persuadeat. Hisdem namque primo Patruinus cum cæteris subscripsit, qui 460 anno in Symposii et Dictinii

(a) Videas quæ de hoc dogmate scripsimus contra Beausobre, ut vindicaremus a notis suppositionis Acta Archelai, hujusque disputationem habitam contra Monetum lib. i Hist. Manichæorum.

(b) Sed unam tantum encyclicam epistolam ad omnes Hispaniarum et Galliciæ episcopos Leonem

misisse, ex simul ejusdem S. pontificis agendi ratione colligi potest, ab eodem servata in Orientalium causis, post latrocinium Ephesinum ad examen revocatis, ut in postrema harum Exercitationum parte videbimus.

(c) Tom. II Concil. generalium pag. m. 1475.

causam conveniant. Subscripti præterea Ortigius, Gallicie episcopus, de quibus jam in superioribus satis superque discernimus. Sed eos adhuc anno 447 potuisse esse superscriptos, vel Ortigio liberum fuisse cum Hispaniarum episcopis ad hunc venire conventum, prorsus inverisimile est. Luce clarius itaque apparet Harduini annotationem esse probandam, qui scripsit in *editione hujus concilii a Longsia curata hæc verba legi: Explicit concilium Toletani*, quæ argumento sunt subsequentem fidei regulam ad illud haudquaquam pertinere, sed ad concilium jussu Leonis coactum esse referendam.

2. Non aliter profecto ea de re a Pagio est judicatum, qui sedulo atque maturius secum reputans quæ ad ecclesiasticas sanctiones et ad monumentorum ordinem pertinere videntur, ut gestarum rerum perturbationem præcaveret, fidei professionem de qua agimus Leonis ævo conscriptam fuisse asseveravit (a). Cujus quippe veritati minime offere potest tanta illa mss. et editorum exemplarium diversitas, quæ nobis in iis anathematismis conspicienda occurrit, dum videlicet aliqui ex codicibus duodecim dumtaxat anathematismos continent, edita exemplaria decem et octo, in Augustini Operibus horum numerus usque ad viginti sex augeatur.

Tantum porro diversitatem cum animadverteret Quesnellus, suis studiis 264 et partibus prodesse posse censuit (b). Et propterea eam modo Leoni adjudicat, quam ex Romano canonum codice avulsisse suspicatur, modo eam Augustino asserendam esse conjicere conatur, quasi quod aliquando vel ad Hispaniarum episcopos miserit, vel illam ex Africa asportatam a Leone, cum ille adhuc acoluthus Zosimi decretum adversus Pelagianos detulit, etc. Rectene ac sapienter hoc loco et sequentibus Quesnellum rationari arbitramur? Frivolum utrumque et sine fundamento esse jam olim Harduinus annotavit. Sed Parisiensem hunc Leonis Operum editorem pro more comminisci et nugari voluisse, id perspicue intelligit, qui cum in fidei professionem, tum in illos subjectos decem et octo anathematismos oculos conjiciat. Nam quis sibi adulabitur eam fidei regulam cum subjectis anathematismis jam diu fuisse concinnatam, textamque antequam omnes Priscillianistarum errores, artes horumque fontes unde dimanabant, plenius innotescerent? si jam Romanorum Canonum codici eam fidei professionem antequam Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani et Bælici episcopi convenissent insertam conflingamus, vel si antequam Turribius apostolicam sedem consulere, et S. pontifex consultationibus responderet, Augustinus, vel quisquam alius eam edidisset, dicat, amabo, Quesnellus an Turribium et Leonem latere potuisset? Id suspicari haud licet. Ambos enim de rebus in Ecclesia gestis instructos esse oportebat, et Romanus pontifex potissimum id novisset, si vel ex Africa istud monumentum Romam secum asportasset, illudque sui prædecessores, vel ipse etiam, Romano canonum codici inseruissent. Cur ergo S. pontifex ad hanc fidei professionem nunquam provocavit? Cur singillatim Priscillianistarum articulis anathematismos professioni subjectos non opponit? Cur denique Turribius ipse apostolicam consulit sedem, si jam diu Hispaniarum episcopi ex Augustino fidei tesseram acceperant? Istæ ergo mea persuasio est, videlicet, Quesnellum versute omnino nugatum fuisse, eam fidei professionem Augustino adjudicando. Tarraconenses enim, et ceteri PP. qui in concilium convenierunt, si ex ejus Operibus eam mutati essent, ejus nomen non reticuisset, immo nec omisisset indicare Romanæ et apostolicæ sedis canones et statuta, si fidei regulam ex illo codice desumpsissent. Atqui in illa epigrapha non aliud quam Leonis nomen legendum occurrit: habet enim: *Incipit regula fidei*

A *catholica contra omnes hæreses, et quem maxime contra Priscillianos, quam episcopi Tarraconenses fecerunt, et cum præcepto papæ urbis Romæ Leonis ad Balconium episcopum Gallicie transmissarunt.*

3. Nec errore aut oscitantia amanuensem liceat notare nam, Bracarensis concilii PP. anno Christi 563 sincere id fassi sunt, quando videlicet Lucretius episcopus illius sacri conventus præses, cæteros alloquens episcopos, ad Toletanam provocat synodum Leonis ævo et præcepto habitam, in qua regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus capitulis conscribentes, ad Balconium tunc Bracarensis Ecclesiæ præsulem direxerunt (c). Igitur si Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani et Bælici episcopi anno Christi 447 fidei professionem illam cum subjectis anathematismis, seu capitulis, conscripserunt, jam illa Augustini studio in lucem prodire non potuit, cum jam S. episcopus apud Hippo-

B 430. Si denique ex Augustini Operibus, vel ex Romanorum canonum collectione PP. illi mutuati essent, nequaquam Lucretius dixisset: *Regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus capitulis conscribentes*, sed potius alia usus familiaris loquendi formula dixisset: *Vel recitata fuit fidei professio; aut ex codice fidei professionem, cum subjectis capitulis legerunt, vel exscribere fecerunt.* Levibus autem divinationibus nos minime insistere plenissime norant, 265 qui conciliorum Acta et historias percurrerunt.

Sed id jam et Quesnellus novisset, nisi, nimium suorum studiorum partibus adductus, ejusdem Bracarensis concilii gesta, ad quæ provocat, evolvere aut intelligere neglexisset. Annon idem Lucretius episcopus, post illa verba a nobis laudata, et ab ipso Quesnello excerpta, immediate hæc alia subject? *Unde quis et ipsum præscripta fidei exemplar cum suis capitulis præ manibus hic habemus pro instructione ignorantium, si vestra placeat reverentiam recitari.* Tunc autem omnes episcopi dixerunt: *Valde necessaria horum capitulorum est lectio.* Nec aliam adducunt rationem, nisi hanc, ut simplicioribus, videlicet, quibusque pristina sanctorum Patrum statuta pandebantur, abominata jam olim a sede beatissimi Petri apostoli et damnata Priscillianæ hæresis signenta cognoscerent. An vero isthæc Quesnellum jugulent, quæso, lector animadvertat? Pristina profecto illa sanctorum Patrum statuta, quibus Priscillianæ hæreses portenta damnata fuere, apostolicæ beatissimi Petri sedi tribuuntur. Non igitur illius professionis fidei illorumque capitulorum auctor Augustinus dicendus est; is enim, quamvis meritis, laboribus honoribusque clarus, quandam apostolicum Petri thronum assessor est?

4. Neque deinde tanta illa tamque a Quesnello decantata diversitas in anathematismorum numero reperta huic veritati tenebras obducit. Nam imprimis manuscripta exemplaria ex quibus potissimum illa diversitas hausta est, amanuensium quandoque indiligentia et oscitantia fuerunt corrupta, vel aucta; vel quia, aliis occurrentibus causis, Patres ipsi, ad præcedentia Ecclesiæ statuta provocantes, ea dumtaxat in medium adducebant quæ ad novas exciatas questionem videbantur pertinere; vel et alia addiderunt quæ rebus quas agebant magis congruere arbitrabantur. Quid ergo mirum si quandoque in evolvendis veterum scriptis unum idemque monumentum, modo interpolatum et diminutum, modo vero prolixius et auctius nobis occurrat? In hisce quippe rebus quæ ab scribentium et utentium voluntate pendent, nisi eorum animus innotescat, non sine negotio judicari potest, præsertim cum autographa exemplaria desiderantur.

5. In hoc negotio tamen non multum operis Quesnello insumendum fuisse arbitror. Idem namque

(a) Pagius ad Christi annum 405, num. 16 et 17.

(b) Quesnellus, dissert. 14 de libellis in codice

contentis, num. 8.

(c) Bracarense conc., tom. VI Concil. pag. 651.

eiusdem laudati Bracarenensis concilii Patres Acta eorum qui Toletanae synodo anno 447 coeunte interfuerunt in genuino contenta codice prae manibus habebant. Idcirco, lecto fidei exemplari cum subjectis capitulis, necessarium duxerunt post annos 116 eadem capitula simpliciter et evidenter exponere, ut minus e ruditis innotescerent quae sub anathematis sententia olim ex Priscilliani dogmatibus ab apostolica divi Petri sede fuerant damnata, licet (aiunt Bracarenenses PP.) horum capitulorum lectio necessaria recensita sit, tamen evidenter et simpliciter ea quae sunt execrabilia, ita praepositis etiam capitulis, modo declarantur, ut qui minus est eruditus intelligat, et sic sub anathematis sententia explosa iam olim Priscilliani erroris signa damnetur, etc. Nobis ergo gratulari oportet quod Patres isti eadem retractaverint capitula, latam enim apertamque viam nobis pararunt ut securius ad nostram pervenirent notitiam quot et quales anathematis Tarracenses, Carthaginenses, Lusitani et Baetici Patres anno 447, jussu Magni Leonis, ediderint ad noxium Priscillianae hereseos virus penitus extinguendum. Anathematismi porro isti, si oculos in eos conijciamus, Leoninae omnino epistolae ad Turribium respondent. Non igitur fieri potest ut, rationabili adducti fundamento, vel eos uni Augustino adjudicemus, vel in Romanum Canonum codicem relatos ante S. Leonem confligamus. Qua in re ne apud Quesnellii studiosos in commentis sive mendacii suspicionem adducamus, nobis opus est causam referre cur Bracarenenses illi Patres eadem omnino capitula retractaverint, luculentiusque explicare voluerint **266**. Ut quisque (aiunt) clericus vel monachus, sive laicus, tale aliquid (intellige cum Prisciliano) sentire adhuc vel defendere fuerit deprehensus, tanquam vere putridum membrum, continuo de corpore abscindatur catholica Ecclesia, ne aut societatis aut pravitate ejus maculata corda recte credentibus de permissione talium aliquod orthodoxi reputetur opprobrium. Eiusmodi autem sententia a Lucretio episcopo prolata, quam totius concilii Patres probaverunt, olim statuta contra Priscillianam heresim capitula continebat, ut sequentia verba indicare videntur. *Proposita contra Priscillianam heresim capitula et relecta continentur hæc*. Sed cum decem et septem anathematismi illa statim excipiant, quæ, ut diximus, et Turribianis consultationibus apprime respondent, et Leoninis responsionibus omnino concinunt, ut eorum lectio satis perspicue patefacit, idcirco extra omnem dubitationis aleam positum arbitror, Tarracenses Patres cum aliis trium Hispaniarum provinciarum episcopis, Leonis mendatis obtemperare volentes, tunc primum, anno videlicet 447, et fidei regulam, et anathematismos de quibus agimus edidisse et promulgasse. Si id neget Quesnellus, alterutrum ei affirmare opus erit; videlicet, aut Turribii ad apostolicam sedem consultationes jam ante Leonis pontificatum fuisse discussas et definitas, aut epistolam ad Turribium alteri Romano pontifici quam Leoni esse adjudicandam, quæ duo nonnisi pura putaque redolent signa.

6. Jam vero effugium quod sibi paraverat Quesnellus præcavere et eripere oportet. Illud nimirum quod sibi suppeditatum arbitratur est ex illius fidei professionis epigrapha, quam cum decem et octo anathematismis Toletano concilio assutam Conciliorum collectores exhibuerunt. Legitur enim: *Incipit regula fidei catholica contra omnes hereses, et quam maxime contra Priscillianos, quam episcopi Tarracenses, etc.* (a). Si ergo isthæ fidei professio omnes hereses taxat et rejicit, non tunc primum prodit quando illi Hispaniarum episcopi in unum convenere. Licebit ergo potius inferre hos Hispania Patres hanc in suum transtulisse usum, quam mirifice in Priscillianistas quadrare noverunt. Ita profecto effluere possent

A qui isthoc monumentum, aut Augustino adjudicat, vel qui illud ex Romano Canonum codice ante Leonem edito mutuatum conflinxit. Sed hunc maxima ecclesiasticae historiae et Leoninorum Operum potissimum inscitia laborare, argumento esset. Quid enim S. hic pontifex de Priscillianae hac heresi prædicavit ac scripsit? Annon ipse eam heresim ex præcedentium omnium hæreseon fontibus et auctoribus scripsit esse derivatam, ita ut suis ad Turribium responsionibus perspicue ostendat Gnosticorum, Cerdonis, Photini, Apollinaris, Sabellii, Patripassianorum, Aril, Manichæi aliorumque improborum hominum errores Priscillianistas admisisse et propagasse? Hispaniarum episcopi igitur, si Leonina doctrina et epistolæ insistere cupiebant, eos iis vocibus uti oportebat: *contra omnes hereses, et quam maxime contra Priscillianos*. Nam S. pontifex variis in locis, sed potissimum in exordio epistolæ ad Turribium, de hac disserens heresi, scribit: *Nihil est enim sordium in quorumcumque sensibus impiorum quod in hoc dogmate non confuserit, quoniam de omni terrenarum opinionum luto multipliciter sibi sæculentiam miscuerunt, ut soli* (Priscillianistæ nimirum) *totum biberent quicquid alii ex parte gustassent*. Sed hisce verbis immediate et ista alia, quæ in rem nostram mirifice faciunt, subiecit: *Denique si universæ hereses quæ ante Priscillianum tempus exorta sunt diligentius retractentur, nullus pene invenitur error de quo non traxerit impietas ista contagium*. Neque vero quisquam sibi blandiatur S. pontificem isthæ generatim dumtaxat indicare voluisse. Nam cum iisdem Turribianis occurreret consultationibus atque questionibus, singillatim fontes et auctores designat unde, derivaverint errores quos in decem **267** et septem, vel in decem et octo, epistola suæ capitibus refellit. Quam agendi rationem apprime imitati sunt, et Hispaniarum episcopi qui ad illud convenere concilium, et Bracarenenses Patres, qui, ut vidimus, laudatæ hereseon capita denuo tractarunt. De Bracarensis autem Patribus Quesnellus id sincere fassus est, qui præterea in notis ad epistolam 15 animadvertit hujus concilii anathematismos, sive capitula, editos esse ad normam responsionum quas olim noster Leo ad Turribium direxit. Tantam porro affinitatem illa inter se habere cognovit, ut scripserit: *Nullum enim fere verbum est, quod a Leone non sint, Patres mutuati, nulla Leonis capitula quæ suis non comprehenderint*. Priores primi quinque concilii articuli quinque Leonis capitibus respondent; alii cum aliis, etsi nec ordine servato eodem, nec numero, omnino conveniunt (b). Sed hic Quesnellum suo se gladio jugulare quis non videt? Nobiscum enim fatetur Bracarenenses Patres ex Leonis sententiis et verbis suæ capitula et anathematismos concinnasse. Atque laudat Bracara Patres aiunt se prosecutos esse capitula jam pridem in Hispaniarum concilio a Tarracensibus, Carthaginiensibus Patribus edita et conscripta. Igitur utriusque concilii Patres, apostolicae sedis instructionibus ac definitionibus adherentes, eadem omnino capitula ediderunt et conscripserunt. Non igitur opus est ut fidei professionem illam cum subjectis capitulis, aut Augustino, aut incerto Romanorum canonum auctori adjudicemus.

7. Sed eam fidei professionem non omni nævo carere, tam Quesnellus quam Harduinus contendunt. Arbitrantur enim auctorem modo exhiberi quam olim a suis auctoribus primum in lucem prodit; cum videlicet mentio habeatur processionis Spiritus sancti ex Patre Filioque, quæ verba recentiorum manum prodere non est qui dubitare possit. Hoc ultro sane dare possem, mecum deinde singula reputans di-sidia quæ, Photiani schismatis causa, catholicos Romanos inter et Græcos, octavo Ecclesiæ sæculo et sequentibus contigerunt. At ne duorum criticorum censuris subscribam, non tantum Leoninorum Operum lectio-

(a) Touss. II Conc. pag. 1475.

(b) Quesnellus II parte Operum S. Leonis, in notis ad epist. 15.

nes, sed et manuscriptorum vetustas ad quæ exemplaria ejusdem S. pontificis Opera exegimus, impediunt et prohibent. Etenim mihi de hoc dogmate ex Leonis scriptis inquirenti varia testimonia occurrunt, quæ jam postmodum excitatam questionem persolvunt. Hæc inter autem principem locum habere mihi persuadeo quæ contra Priscillianam hæresim de qua agimus scripsit. Siquidem Turribio cæterisque Galliciæ et Hispaniarum episcopis quæ de Trinitatis mysterio sunt credenda describens, sine ullo prorsus verborum involucre et ambiguitate, Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere docuit et definiit (a). Primo itaque capitulo demonstratur quam impie sentiant de Trinitate divina, qui et Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam atque eandem asserunt esse personam, tamquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus sanctus nominetur, nec alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de utroque processit. Sed locum hunc Spiritus sancti a Filio quoque processionem non tantum significare, sed et exprimere, neminem diffiliter posse arsit. Etenim cum Spiritum sanctum de utroque procedere affirmet, hujus processionem æque a Patre et Filio derivatam esse oportet.

Ita profecto, hocce Leonis testimonio adductus, ratiocinatus est Theodulphus libro de Spiritu sancto, qui pro præteriti temporis voce processit, hac alia præsentis, nimirum procedit, usus est. Insignioris notæ theologis præterea verba illa recentiore manu minime subvoluerunt, qui, ad probandum contra Græcos hujus dogmatis in Ecclesia perpetuitatem, non tantum ad Leonis testimonium provocant, sed ad illam fidei professionem quam Toletani in concilio PP. adjudicaverunt. Verum enim vero dogma 268 istud processionis Spiritus sancti a Patre et Filio jam in Romana Ecclesia satis divulgatum fuisse, produnt duo alia S. pontificis testimonia, sermonibus de Pentecoste expressa, quæ hic indicasse sufficiat. De quibus aliqua dicemus in notis ad eosdem sermones, quos novis typis sequenti tomo adornabimus (b).

CAPUT XVI.

An fidei illa professio Toletanis PP. adjudicata Augustini stylum et ætatem redeat. Adhuc canonum codicem a Quesnello editum falso Ecclesiæ Romanæ esse adjudicatum ostenditur.

1. Sed infirma illa tum Quesnelli tum Harduini annotatione erepta, et iis rejectis quibus fidei laudata professio cum subjectis capitulis, seu anathematismis, aliis perperam quam Leoni et Hispaniæ episcopis adjudicabatur, adhuc de Augustini scriptis disserere oportet, inter quæ istud monumentum de quo agimus auctius quidem locum habere unus Quesnellus contendit. Hanc ait a Magistro Sententiarum lib. iii, dist. 21, sub finem, iis verbis laudari: « secundum quam rationem (inquit) dicitur Augustinus, Si quis dixerit, atque crediderit Filium Dei, Deum passum, anathema sit. Locus (ait idem Parisinus editor) Augustini ad marginem notatus recentiori, ut puto, manu est: *Sermo de Fide, qui est 3 in feria 3 in Cæna Domini*. Revera, tom. X Operum ejus exstat sermo 129 de tempore, de Fide recta inscriptus, quem in appendicem non rejecerunt doctores Lovanienses, ac proinde Augustinianum setum esse censuerunt (c). » Hactenus Quesnellus, qui, ita suarum partium studio abreptus, varias, sed levissimas et inter se pugnantes, nec ad propositum facientes, conjecturas in medium affert, ut nugis dumtaxat et verbis, quemadmodum legentibus patebit, certare vel ludere videatur. Qua in re explicanda, nos certo multos esse

A oporteret, si singula annotare, et deinde rejicere cuperemus, quæ ibidem comminisci natus est. Sed questionem ad quædam peculiaria capita reducere salius ducimus, ut inde quantum a veritate recesserit perspicue intelligamus.

2. Et primo quidem Augustinus, anno 393, cum adhuc esset presbyter, occasione Hipponensis generalis Africæ concilii tum in secretario basilicæ Pacis habitū, contra Manichæos disputans, ita de divinis disseruit personis, ut nec unam loquendi formulam laudatæ professionis verbis affinem adhibeat, nec unum ex illis erroribus, aut errorum fontibus quos laudata professio indicat et exprimit innuat, impetaret atque rellat (d). Immo si sedulo ea quæ de Spiritu sancto ibi dicta sunt animadvertamus, Ecclesiæ Africæ doctrinam longissime ab apostolicæ sedis institutionibus tum abuisse, veritatis cultores judicabunt. Tunc etenim nondum tam copiose a doctis et magnis divinarum rerum magistris hoc dogma fuerat disputatum; ideo cum Dei donum esse predicabant, non tamen tamquam Filium de Patre genitum, neque de Filio productum tamquam Patris nepotem, aut duo esse rerum omnium prima principia, ut Manichæi perperam opinabantur (e). De Spiritu sancto autem (ait) nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis et magnis divinarum Scripturarum tractatoribus, ut intelligi facile possit et ejus proprium quo proprio fit, ut cum neque Filium, neque Patrem dicere possimus, sed tantum 269 Spiritum sanctum, nisi quod donum Dei esse predicant, ut Deum credamus non seipso inferius donum dare. Serrant tamen, ut non genitum Spiritum sanctum tamquam Filium de Patre prædicent, unicuique enim est Christus. Neque de Filio tamquam nepotem summi Patris, nec tamen id quod est nulli debere, sed Patri ex quo omnia, ne duo constituantur principia sine principio, quod falsissimum est, et absurdissimum, et non catholicæ fidei, sed quorundam hæreticorum proprium. Cum itaque Augustini ætate de Spiritus sancti processione nimis obscura apud Afros quæstio esset, Patres in sacris Scripturis eruditi, eum dumtaxat Deum, donum, dilectionem, non Filium, non Patris nepotem appellabant. Numquam vero a Patre et Filio tamquam ab unico procedente principio prædicarunt. Qua ratione igitur hæc coherere possunt cum apostolicæ sedis doctrina, satis ea in professione expressa, quæ longe aliis clarioribus congruentioribusque loquendi formulis et phrasibus relecta est? Profecto si apud Afros etiam apostolicæ sedis loquendi phrasen in usu venissent, Augustinum iis uti maxime decebat in fidei et Symboli expositione. Quas cum non adhibuerit, cum de Spiritu sancto nondum tam copiose et diligenter disputatum fuerat a doctis et magnis divinarum Scripturarum tractatoribus, id sane argumento est, laudatam fidei professionem non Augustini ætatem, stylum, doctrinam redeat posse.

3. Sed nec Quesnellianæ opinioni firma suppediant argumenta, vel quæ Augustinus jam ad episcopatum assumptus ad Orosii consultationem respondit; vel quæ in aliis Operibus, et potissimum libro de Hæresibus, anno 428 conscripto, legenda occurrunt. Nihil quippe habent ejusmodi Augustini Opera ex quibus conjici possit eam fidei professionem de qua agimus genuinum ejusdem esse setum. In primis itaque quod ad librum contra Priscillianistas et Origenistas Orosio inscriptum attinet, minime aliquid huic fidei professioni simile vel consentaneum in eo contineri arbitrabuntur qui hocce opus propriis oculis lustrant (f). In exordiis enim fatetur non omnibus in Orosii commonitorio expressis se occurrere velle; Nam in quibusdam opusculis nostris (ait)

(a) Leonis epistola ad Turribium, cap. 1.

(b) Leo Magnus, serm. 1 de Pentecoste, cap. 3, et serm. 2, cap. 2.

(c) Quesnellus, diss. 14, de Libellis in cod. contentis, num. 8.

(d) Ex lib. 1, Retractationum cap. 17.

(e) August. libro de Fide et Symbolo cap. 9.

(f) Libro ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas, cap. 1, tom. VIII, pag. 458.

quæ vel legisti, vel legere poteris, multa dicta sunt quæ valent aduersus hæresim Priscillianistarum, quamvis non mihi eos proposuerim refellendos, sed cum aliud agerem, etiam hoc me egisse nunc intelligo, quando ex te audio quod illi sentiunt. Non igitur ante annum 415 Augustinus sibi proposuerat Priscillianistas refellere, cum eo anno dumtaxat ex Hispania ab Orosio quid illius sectæ homines sentirent intellexisset. Fatetur tamen jam cum Manichæos exagitaret, se multa scripsisse quæ in Priscillianistas, multis in dogmatibus Manichæis affines, optime quadrare poterant. Sed non perinde aliquod in hujus scriptis vestigium exstat quod is eam fidei professionem conscribere potuerit. Nondum ipsi enim, nec Orosio quidem, omnes Priscillianistarum blasphemias vel errores innotuerant. Quasi nonnisi temere styllum strinxisset ad fidei professionem contra eam hæresim conscribendam, cujus errores necdum ipsi innotuerant. Et quidem illa effari haudquam auderem, nisi Orosii ad Augustinum scripta, et Augustini ad Orosium liber, argumenta suppeditarent. (a). Sed cum Orosius ipse Priscillianistarum tres questionibus dumtaxat exponendas proponat, alie vero, quas subijcit, cum Priscillianii erroribus nihil affine habent, sed ad Origenistarum commenta pertinere ipsi ambo testati sunt; igitur non omnia Priscillianistarum commenta ipsi adhuc innotuerant (b). Quas vero questiones Orosius Augustino explicandas proposuerit, statim patefacimus. Harum ergo prior ad animæ naturam atque substantiam pertinebat, quam 270 nimirum Priscillianistas non omnino creatam esse contendebant, sed diuinæ naturæ portionem in se habere confingebant. Altera deinde circa humana corporeaque membra efformationem versabatur, quibus patriarcharum nomina respondere, et cæli signa in iis disposita esse, comminisciebantur; quod impietatis superstitiosissimeque portentum ex quodam libro qui inscribitur Memoria Apostolorum confirmare nitentur. Sed et hunc librum aliis fabulis et signis esse repletum idem Orosius testatur. Ultima tandem questio de Trinitatis erat mysterio, quod solo verbo consistere prædicabant: Nam unumquemque absque ulla existentia aut proprietate asserunt, sublatum Patrem, Filium, et Spiritum sanctum hunc esse unum Christum dicebant. Tribus ergo hisce dumtaxat erroribus Augustinus occurrentes, illam fidei professionem conscribere, et ad Orosium, vel ad quemquam Hispaniarum episcopum, mittere non potuit, in qua præter tres illos recessitos errores, et alii quatuordecim, seu quindecim, damnantur et rejiciuntur, qui nondum ad Augustini notitiam peruenierant.

4. Nec mihi Augustini epistola obijciatur quam inscripsit Cerecio (c). Ex ea enim quid? Totus ibidem est sancti Patris scopus in detegendis iis fraudibus quibus sacras Scripturas corrumpebant, et sibi apocryphas adeptabant, cum potissimum canonicis præferrent libris hymnum quem a Christo Domino ante passionem in horto relictum fuisse confingebant. Quo autem anno ejusmodi scripserit Augustinus epistolam, proferre non audeo. Sed cum mihi sedulo percurrenti nihil prorsus occurrat quod Quesnellianis conjecturis quæst suffragari. Verum nec iis suffragari posse quis sibi blanditur quæ idem Augustinus anno 426 ad Consentium contra Priscillianistarum mendaciam atque perjuriam, tum de Dictinii libris, conscripsit. Impetit quippe ibidem mendaciam naturam, et omnia contraria argumenta ex male interpretatis Scripturis depræsumpta refellit; Dictinium in Ecclesiis pacem tamquam penitentem extremam diem clausisse asseverat, ut jam vidimus, in quibus

tamen omnibus nec unum leve illius fidei professionis vestigium conspicimus.

5. Jam vero antequam ad sermonem ipsum 129 perveniamus, quem tamquam genuinum fœtum Quesnellus Augustino adjudicat, de libro contra omnes hæreses ab eodem, anno 428, conscripto, nobis verba facere opus est. Fatemur quidem sanctum Hippolytum sem episcopum, num. 70 prolixiori stylo alios et alios Priscillianistarum recensuisse errores (d). Sed si excipiamus conjugiorum solutiones, carnis turpitudines, et contaminationes, quibus Priscillianiste delectabantur, quas ipse exagitat, nihil aliud ibi subijcit, præter ea quæ vel in libris ad Orosium et Consentium, vel in epistola ad Cerecium jam antea exagitat. Necdum igitur tum omnia illius sectæ arcana Augustino, aut aliis innotuerant. Si enim biennio antequam is ex hac migrasset luce innotuissent, certe describere non prætermississet, cum in hoc opere exarando in votis habuerit singularum hæreseon errores referre. Neque ei id vitio vertendum est. Nimirum enim ea ætate tum Hispaniarum, tum Gallicie res erant afflicte, et propterea sacri Ecclesiæ præsules, quibus post Romanam scissam imperium Barbari Arianique principes dominabantur, non in synodis cogendis vacare poterant, non in hæreticis et contumaces clericos animadvertere, non denique gravissimis occurrentibus questionibus ultra citroque epistolam mittere, et ea institutionum subsidia ab aliis catholicæ societatis episcopis expetere, quæ omnino necessaria videbantur. Ad hæc quippe, quæ fusius etiam antecesserit descripsimus, si noster lector sincere animadvertat, non facile sibi persuadebit, aut nos Augustinum in invidiam adducere voluisse, aut de ignorantia notare, sed tantum ea referre quæ veritati magis 271 magisque consona esse censuerat. Neque Quesnellus ad Eutropii et Pauli episcoporum Hispanorum consultationes provocare juvat, contendendo, videlicet (e), Nos commonitorium quoddam ad Augustinum transmississe aduersus invadentes in Hispaniarum regionibus errores, qua occasione potuit libellus iste postulari ab Hispanis episcopis, et scribi ab Augustino. Sed unde hoc tenet Quesnellus? Ex Orosii consultatione, seu commonitorio, id habere affirmat. Sed Orosii verba jam Quesnellus negotium facessunt, nam Eutropius et Paulus episcopi, sola salutis omnium utilitate permoti, commonitorium jam dederunt (ait Orosius) de aliquantulis hæresibus, nec tamen significarunt omnes (f). Super quas vero hæreses duo illi episcopi Augustinum consultaverint, plane reticuit. Sed si eum consulissent super Priscillianam hæresim, et errores; vel si Augustinus, postulantis illis duobus episcopis, libellum illum anathematismosque scripsisset, quid Orosio opus erat festinate edere et concavare in unum omnes perditionum arbores cum radicibus et ramis suis? Annon illa fidei professione, vel libello; annon in decem et octo, vel in viginti sex, anathematismis habebatur id omne quod ad illius hæresim exitium oportebat? Augustinum præterea, si duo illi episcopi in hac causa interpellassent, aut rescribendo iisdem fecisse satis arbitratur Quesnellus, aut non. Sed utroque hoc telo seipsum jugulat. Nam dato illo primo, fateri cogitur cur Augustinus in eadem causa ab Orosio iterum consultus, hunc non remisit ad illam fidei professionem, et ad illos anathematismos quos, rogantibus Eutropio atque Paulo episcopis, conscripserat. Remississet quidem, quemadmodum eum remisit ad lectionem quorundam opusculorum contra Manichæos editorum, quæ legisti (ait), aut legere poteris. Cur tandem fatetur ex Orosio

(a) Orosii consultatio, seu commonitorium, ad August., de errore Priscillianistarum et Origenistarum, exstat tom. VIII Operum August. pag. 431.

(b) Augustini liber contra Priscillianistas et Origenistas; ibid., pag. 433 et seq.

(c) Epist. 237, olim 253, exstat tom. II, pag. 643.

(d) August. libro de Hæresibus, hæresi 70, tom. VIII, pag. 17.

(e) Quesn. dissert. 14, de Libellis, num. 8.

(f) Orosius, in commonitorio ad Augustinum.

tum intellexisse quid Priscillianiste sentirent, et jam illa subtilissima deliramenta apud Hispanos esse coniecta? Sed jam Augustinum ab Eutropio et Paulo de Priscillianistarum erroribus non fuisse interpellatum, nec ad eos episcopos in hac causa quidquam aliquando rescripsisse, arbitror evidentissime demonstratum.

6. Verum enim vero, etsi de hoc fidei libello multa scripserim, adhuc me nihil præsistisse video, si ille clarissimorum virorum iudicio et manuseriptorum exemplarium auctoritate uni Augustino adjudicaretur. Equis profecto lepidum nugatorem me esse non arbitraretur, cum lustratis jam aliis atque aliis Augustini Operibus, quibus laudata illa fidei professio nec concinit, nec coheret, istud unum subsisteret cui potissimum Quesnellus insisit? Annon vetusto Romanorum canonum codici, Sententiarum Magistro, antiquis recentioribusque exemplaribus, Lovaniensibus doctoribus, ex quibus omnibus suarum conjecturarum argumenta ipse Quesnellus mutuatus est, fides adhibenda foret? Sed in tanti discriminis causa nihil operæ me insumere oportebit, si Parisini doctoris iudicio illud opponam, quod jam Patres congregationis S. Mauri in postrema Parisina Operum S. Augustini editione pronuntiant. Illam ergo fidei professionem cum subjectis anathematismis sub nomine sermonis 233, de Fide catholica inscriptam, in appendicem quartæ classis rejecerunt, atque eam Augustiniano nomine prorsus indignam iudicaverunt. Qualem vero huius sermonis fecerint censuram, nos hic subiectionis. Omnes quippe singulasque Quesnellianas ratunculas apprime refellit, præter eam quæ ad Romanorum Canonum pseudocodicem pertinere arbitrantur (a). In appendice (aiunt) nunc primum collocatur. In Lovaniensium editione dubius est, Verlini autem et Vindingi censura suppositus. Exceptis anathematismis posterioribus quatuordecim, qui ex confessione fidei catholice Damasi ad Paulinum Antiochenum huc accesserunt, nihil est 272 aliud quam libellus fidei qui in codice Canonum Ecclesiæ Romanæ, cap. 40, sic inscribitur: *Libellus Augustini de Fide catholica contra omnes hæreses*, qui etiam Toletani i anni 400 concilii Actis insertus reperitur, cum nonnulla in anathematismis varietate. Nominem Augustini citat Magister Sententiarum in iii, dist. 21, ex ipso forte Romano canonum codice. Quippe in mss. Lucæ libellum inter Augustini sermones et opuscula nusquam exstare vidimus. Augustinum certe nobis minus sapienter hi loquendi modi, num. 1, *Hanc unam esse divigi nominis Trinitatem*; ibid., *Non imaginarium corpus, aut forma sola compositum*; ibid., *Et omnia corporis exercitia*, sive, ut Rom. cod., *exitia, sensisse*; et num. 2, *Mundum hunc factum non fuisse, atque ejus omnia instrumenta*; tandem vox *Paracletus* passim posita pro *Spiritus sanctus*. Estius in iii Sentent., dist. 21 § 3, editum suspicatur a scriptore in Nestorianos propenso, quorum videlicet errori accommodari possunt sententiæ quædam, præsertim anathematismus quintus. Hætenus congregationis S. Mauri PP. in laudati sermonis editione.

7. Ego autem in his percurrendis exscribendisque, quæ mire in nostrum conferunt negotium, in magnam rapti admirationem ob maximum illud silentium, quod cum hic, tum a libi de Quesnellianis nugis Maurini Patres servarunt. Istæ haudquaquam dissimulandæ erant, cum ipse Quesnellus habuerit in votis eodem PP. in nova Operum S. Augustini editione, qui tum operam dabant sibi suisque conjecturis suffragaturos. Hoc profecto hisce verbis indicasse, quemquam eruditorum minime latebit. Post longam enim tot tantorumque commentorum seriem, ita caput illud octavum suæ dissertationis de Libellis absolvit: « Plura, et doctissimo viro digna expectamus de hoc libello a R. P. domino Francisco Delfau

A asceta Benedictino, in ea quam cum suis Saugermanensis cœnobii collegis adornat Operum S. Augustini editione. » Nec ego modo contendere audeo doctos studiososque illos viros suæ eruditionis æquæ animique sinceri testimonia non exhibuisse. Sed illud mihi maxime displicet, quod in laudata præmonitione ad sermonem 129, nunc vero 233, Quesnello quasi suffragari voluerint, Romanæ Ecclesiæ illum canonum codicem asserendo, quem plurimis monumentis hinc inde mutatis, corruptis atque interpolatis referunt esse intellexerunt. Hæc in re succinere voluisse Quesnello divinant non arbitramur, qui, semper suorum studiorum partibus adductus, Romanæ Ecclesiæ auctoritatem elevavit, sensim præsertim ostendere nisus eam in suis decretis et constitutionibus aliarum particularium Ecclesiarum præsequam factam esse, ex quibus modo unum, modo alterum monumentum atque decretum mutuata est, ista suum in usum traducendo. Hanc sane agendi rationem viros pietate et doctrina celebres consulo sequi voluisse, suspicari nefas esse arbitramur. Verum, una alteraque voce ibidem adhibita, lectorem saltem admonere potissimum codicem illum, quem sub nomine Romanæ Ecclesiæ Quesnellus evulgavit, incerto auctori ascribi, et dubiæ omnino fidei esse, vel ab illa habendum, qui non tantum emunctiori criticis iudicio pollent, sed qui prima ecclesiasticæ historiæ et theologiæ elementa et institutiones prægustarunt.

273 CAPUT XVII.

De Asturicensi, Colanensi, et Bracarenribus synodis in Galliciæ regnis apostolicæ sedis decreto habitis, vel ejus suffragio probatis.

1. Agæ jam tandem, missis factis Paschasii Quesnelli divinationibus et nugis, ad alia concilia in Galliciæ regno S. pontificis suffragio aut præcepto habita nostra se convertat oratio. Sed incertus sententiæ ob veterum monumentorum inopiam, sive iacturam, aliorum dictis, et observationibus insistere, quam novum aliquid in medium afferre malo; cujusmodi sane illud est, cujus Idatius in Chronico celebrem fecit mentionem. In Asturicensi urbe Galliciæ quidam ante aliquot annos latentes Manichæi gestis episcopaliibus deteguntur, quæ ab Idatio et Turribio episcopis, qui eos audierant, ad Antonium Emeritensem episcopum directæ sunt. Fluctuat nunc animus in adiungenda fide Stephano Baluzio, conciliorum collectoribus, Quesnello aliisque doctis viris, qui arbitrati sunt Manichæi vocem Priscillianistas hic inuere et designare. Idatius quippe illius Chronici auctor, describimus maximum Priscillianistas inter et Manichæos dari utique novit, ut ipsi hisce dissertationibus explicavimus. Sed adhuc animi fluctuationem hæc alia verba præcedentia augent: *Quidam ante aliquot annos latentes Manichæi*. Latibula porro et tenebras querere consueviisse Manichæos, non Priscillianistas, in prioribus duobus nostris libris, quos de Manichæis Leone M. et ex Romanæ Inquisitionis Actis conscripsimus probatum est. Sed Priscillianistas snapte morum conditione impudentissimos, lucem vereri, et abdita loca inhabitare consuevisse fuisse, eo tempore potissimum quo in Galliciæ civiles et ecclesiasticæ res susquepede vertebantur, quis sibi persuadet? Deinde iis in regionibus, cum Priscillianistarum ita increbuisse propagines, ut multi etiam ex clericali et sacerdotali ordine labefacti reperirentur, qui umquam fieri possit, ut isti laterent? Illud tandem hæc in re animum magis magisque fluctuare urget, quod idem Idatius in Chronico subijcit, videlicet in horum hæreticorum numero fuisse Pascentium quemdam urbis Romæ, qui de Asturica diffugerat Manichæum, Antonium episcopum Emeritæ comprehendit, auditumque etiam de provincia Lusitania fecit expelli. Nunc porro, si quæ de urbe Roma, cum in Annali-

(a) Tom. V, in appen. classis 4, pag. 272; alias de tempore sermo 129, nunc de diversis 233.

bus, tum in sacris vetustis monumentis legenda occurrunt, ad memoriam revocemus, nusquam hic Priscillianistas latuisse aut immoratos fuisse reperimus. Sed Manichæos ex Africa advenientes sub Siricio papa in Urbem sibi confugia quæsisse, latibula parasse, frequentes habuisse sacrilegos turpitudinum conventus, ad quos Romani viri et mulieres, tamquam electi et electæ, acciti convenire consueverant, exploratissimis res est. Quæ vero in urbe cum usque ad quartum vel quintum sancti Leonis Magni pontificatus annum permansissent, divino tamen consilio factum est ut publicis Ecclesiæ et magistratuum proscriptionibus exsules extra Italici oras amandarentur. Id forte innuere voluisse Idatium de Pascentio Romano Manichæo loquentem, saltem suspicari possumus, cum scripsit: *Antonius episcopus Emeritæ comprehensus, auditumque etiam de provincia Lusitania fecit expelli*. Non semel Pascentium exsilii poenam subisse partem etiam cum indicare habeat, commodè isthæc de exsilio ab Urbe interpretari potest, maxime quia de Asturia urbe diffugit, non exsulavit.

3. Conjecturæ autem hæcenus adductæ maximum sibi robur nanciscuntur, cum ex tempore in quod Asturicense concilium rejiciendum est, 274 tum ex præcedenti laudata sancti Leonis Magni ad Turribium epistola. Concilium illud quippe anno 446 fuit coactum, et Manichæi ex omnibus Italici oris amandati fuere præcedenti anno 445, ut etiam ex Valentiniani novella perspicue demonstratur. Hos autem tunc in Hispanias et Galliciam se recepisse verisimile est; cum regnis illis acatholici principes dominarentur. Anno præterea 447 ad Turribium suam epistolam scripsit, et singulis sibi propositis questionibus S. Leo occurrit. Putantne sanctum pontificem de hoc Asturicensi concilio nihil fuisse dicturum, si in Priscillianistarum causa fuisset coactum? Turribius enim Leonem consuluit, non de Manichæorum, sed de Priscillianistarum erroribus. Igitur concilii Acta cum una synodica epistola ad apostolicam transmississet sedem, quæ Acta aut approbasset, aut reprobasset S. Leo, aut saltem illorum aliquam mentionem fecisset, præsertim cum tam in exordiis quam in epistolæ fine in S. Turribii laudes excurrat, eumque adoneat de uno generali aut pluribus provincialibus synodis habendis, tum ad purgandas Priscillianistarum labe, tum ad horum improbitatem impudentiamque coercendam. Cum igitur nec unum saltem verbum de Asturicensi jam coacto concilio proferat, quis sibi rationabiliter blanditum voluerit istud in Priscillianistas animadvertisse? Hæc ergo validissimis rationibus adductis, mea sententia propensior est ut potius conjiciam concilium ab Idatio laudatum annoque 446 coactum Manichæos exagitasse.

5. Sive tamen in Manichæorum sobolem, sive in Priscilliani associas synodus illa animadvertit, in dubium minime vocandum est, sancti Leonis præceptum ad illam haudquaquam posse referri, sed ad aliam in Galliciæ regno coactam, post susceptam a Turribio sancti pontificis epistolam cum omnium propositarum questionum resolutionibus. Accepta ergo a Turribio hac epistola, secumque reputatis gravissimis impedimentis, quæ generalis cogendæ synodi moram afferebant, ipsi Galliciæ provinciæ episcopi de particulari quodam cogendo concilio habuerunt consilium. Quæ autem in urbe isti episcopi convenerint, certo hæcenus definitum non est. Severinus Binius sibi persuadet eum conventum in Celenensis municipio apud Lucensem urbem, præside Balconio Bracarenis Ecclesiæ episcopo et Galliciæ metropolitâ, congregatum fuisse. Huic opinioni suffragari Lucretii prælationem in Bracarensi concilio factam, perspicuum est. Sed ei non coherent S. Leonis verba, quibus Idatio et Ceponio, veluti metropo-

litico jure insignitis, episcoporum congregandorum curam et onus demandat. Quibus congregandis fratres nostri Idatius et Ceponius imminuebant. Si, ex S. pontifice, igitur, Idatio et Ceponio metropolitānorum dignitas et honor attributa sunt, quid causæ esse possint ut quatuor Hispaniæ provinciarum episcopi fidei regulam a seipsis conscriptam ad Balconium Bracarensem, non ad illos, direxerint? Certe si tertium adhuc metropolitā in Galliciæ provincia constringere non velimus, alterutrum ex duobus illis episcopis vitam functum fuisse dicendum est, quando Bracarensis illa synodus coacta est, cui Balconius præerat. Ceponium autem huic sedi ante Balconium præfuisse, non Idatium, non spernendis conjecturis ratiocinatur Quesnellus. Sed cum hoc dñmus, adhuc de Idatii sede dubitatur. Hunc quidem Lemiciæ urbis episcopum Sigibertus in Chronico facit, cujus causa, præter metropolitā Lucensem, aliumque Bracarensem, tertium quoque admittere cogemur, Lemiciensem nimirum, ad quam consecutionem cum animadvertit Quesnellus, scripsit: *igitur Lucensis metropolitānus fuisse videtur Idatius, quamvis Sigibertus eum Lemiciæ episcopum faciat*. Sed videtur confundere duos Idatios, quorum unus tempore Leonis et Chronici auctor fuit, alter Priscilliani olim accusator, qui revera Lemiciæ episcopus fuit. Cujus erroris causam 275 afferre volens, hanc fuisse affirmat, quod recevit Idatius in præfatione sui Chronici natum se in Lemiciæ civitate asseveret. Sed si hunc episcopatum assecutus fuisset, non omisisset eo loco commemorare. Atqui, subjicit idem Quesnellus: Metropolitānam suam dignitatem videtur indicare, cum ibidem se summi præsulis officii creatum dicit. Et in laudatæ præfationis fine ita gemebundus deformem luget ecclesiastici ordinis in Galliciæ provincia statum, ac si ad eum præcipue pertinuisset, velut provinciæ caput: *Creationibus indiscretis, et universæ propemodum in divina disciplina occasui, ex officio occurrere ac subvenire*.

4. His ergo, similibusque aliis conjecturis in re maximè obvoluta tenebris, Quesnellus insistens duas in Galliciæ provincia ad Priscillianistarum exitium factas fuisse synodos non dissimulat, quarum alteram apud Lucum, alteram vero in Bracarenis urbe congregatam affirmat; felicemne faustumque habuerit finem duo provincialia concilia Leonis præcepto indicta, vetusta monumenta non produunt, et aliunde eorum Acta temporis diuturnitate et injuria intercederunt. Verum si ex Ecclesiæ memoriis quæ supersunt liceat ratiocinari, eam hæresim tum in Galliciæ regno non penitus extinctam et abolitam remansisse, credendum est. Etenim quamvis Turribius, Idatius, Ceponius, Balconius, alique episcopi synodalibus gestis eam cohibuerint, ut, ipsis in carne viventibus, et Leone Magno superstite, Priscillianistæ audacius caput extollere ausi non fuerint, tamen aliis atque aliis annis dekursis, iis in regionibus eorum errores redivivos pullulasse compertum est. Cujus rei causa nos antequam de tabula stylium removeamus, sequenti capite mox paucis absolvemus quæ de Priscillianiana hæresi supersunt dicenda.

CAPUT XVIII.

Novissima Bracarenis Ecclesiæ Acta ad aliquas superstitias Priscilliani erroris reliquias abolendas.

1. Priscillianistarum sobolem jam tot et tam variis modis cum a Romanis pontificibus, aliisque sanctissimis episcopis, tum a synodis sæculique principibus exagitatum, quingentesimo Christi anno nondum extinctam, nec penitus fuisse abolitam, vetusta Christianæ rei monumenta sat perspicue patefaciunt. Nam hujus impietatis et impudentiæ venena, quæ huc illucque in Hispaniarum et Galliciæ regnis multorum virorum et mulierum corda, fidem et religionem corrump-

rant, brevi temporis spatio nec purgare, nec iis mereri, sacri catholice pastores potuerunt. Quare etsi aliquamdiu mala illa sacrilegiorum et blasphemiarum semina, episcoporum studio auisente, latere visa sint, ea tamen, sexto Ecclesie sæculo currente, in Gallie regno potissimum, rursum in lucem eruperunt. Id maximo sane sui animi mœre (ut credibile est) novit Profuturus Bracaraensis Ecclesie metropolis episcopus, qui, primum executioni mandatis apostolicæ sedis et provincialium synodorum statutis, iterum anno 558 eandem apostolicam sedem suis epistolis consuluit, novis quidem occurrentibus causis, quas mox aperiemus.

2. Qui igitur tum in Gallie regno Priscillianæ labe inquinati erant superstitēs, fletu religioſæ pietatis et Christianæ abſtinentiæ colore, a carnium escis abhorrebant. Quod cum ab ipsis non devotionis, sed exsecrationis animo fieri Profuturus episcopus optime novisset, causam ad apostolicam sedem retulit, exquirens an iisdem anathematis prenis essent plectendi, quibus ob idem scelus olim SS. Patrum statutis in Manichæos fuit animadversum. Apostolicam tunc vero Romanam S. Petri sedem Vigilius 276 papa regebat, qui Profuturi consultationibus confestim occurrens, primo eorum damnavit superstitionem, qui aliquid ciborum contagione carnum credebant esse pollutum, quia (subiicit) de his omnibus quæ ad humanum victum misericordia Dei contulit, nihil catholicis esse iudicatur immundum (a). Quare ad pleniorē Bracaraensis huius episcopi institutionem, et ad apostolicæ sedis decretorum robur augendum, eos Scripturarum fontes in medium adducit, quibus ejusmodi præcavendos errores esse docetur. Cujusmodi autem illud est, quod vel Paulus scripsit ad Titum (b): Omnia munda mundis, etc.; vel illud aliud epistolæ I ad Timotheum, videlicet (c): In novissimis temporibus discedent quidam a fide, etc.; vel illud denique quod apud S. evangelistam Mattheum legendum occurrit (d): Non quod intrat in os coquinai hominem, sed quæ procedunt de ore, hæc sunt quæ coquinai hominem. His ergo aliisque similibus Scripturarum testimoniis Patres qui Vigiliū præceſſerunt innixi, speciatim eos damnandos esse censuerunt qui se a carnium esu abſtinentes, ea quoque credebant esse vitanda, quæ carnibus fuisse videbantur admixta. Cum vero ista scriberet Vigilius, divino consilio factum est ut ea verborum formula uteretur, quæ invidis hominibus et recentioribus sectariis omnia arma præriperet. Quapropter abſtinentiam ad nostri corporis effrenas passionēs coercendas minime reprobavit, quam Deo maxime gratam esse universis sanctorum PP. cœtus affirmat. Cujus causa, cum in pervigiis, tum Quadragesimæ tempore ciborum deductum et discretionem rationabilis Ecclesiæ præcepisse perspicuum est: sed eos a catholicorum societate eliminandos esse docet, quia a Domini creaturis nefarie et superstitiose abhorrebant. Quapropter (ait) nec abſtinentiam Deo placitam reprobamus, nec eos qui exsecrantur Domini creaturam recipimus in nostra societate (e).

3. Ad Priscillianistarum sacrilegus in Trinitatis mysterium animus novam quamdam aliam erroris speciem excoſtitaverat, tametsi Toletani Bracaraenses et Lucenses PP. præcedentibus in conciliis fidei professionem conscripſissent et promulgassent, ad unam in tribus divinis personis substantiam, naturam, virtutem atque potestatem prædicandam et constituendam. Quare ergo ut Priscillianistæ aliorumque hæreticorum propagnas hoc dogma convellerent, glorificationis hymnum quem catholica Ecclesia in Psalmo

A rum sine antiquitus canendum instituerat, ipsi, una aut altera conjunctionis syllaba subducta, corrumpebant, dicendo: Gloria Patri, et Filio, Spiritui sancto. Novam hanc esse erroris speciem S. pontifex ibidem affirmat; simulque eorumdem hæreticorum illum agendi scopum esse scribit, videlicet eos docere voluisse Filii et Spiritus sancti unam tantummodo esse personam. Sed ad eum convincendum errorem, sufficit (ait Vigilius) quod Dominus Jesus Christus, designans in invocatione Trinitatis credendum debere baptismum celebrari, dixit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (f). Quæ argumento sunt æqualibus distinctionibus tres illas personas nominari jussisse (g).

4. Præter hæc duas autem quæſtiones, quæ Priscillianistarum errores respiciebant, et alias quæ ad Arianorum baptismum, vel ad Ecclesiarum instaurationes et consecrationes, vel ad diem eo anno definitum pro Paschali festo et Pentecoste celebrando pertinebant, Profuturus Romano pontifici discutiendis proposuit. Sed celebris profecto est consultatio vel quæſtio illa, 277 cui quinto loco Romanus pontifex occurrens, vetustum ecclesiasticæ disciplinæ ordinem divinarum precum in missis recitandarum servandum præscribit. In quo quidem capite cum multa et varia descripta offenderant, quæ circa canonicas preces et sanctorum Dei festivitates recentiorum novatorum criticorumque hominum arguant falsitatem, lubens ea omnia expendere, nisi quæ mihi obijciuntur dicenda nimium hujus Priscillianæ hæreseos historiæ flum abrumperent. Unum interim tamen minime censi prætermittendum: remotiorum videlicet orbis partium episcopos ita ab apostolicæ sedis mandatis et institutionibus consuevisse pendere, ut ad hanc non tantum fidei et episcoporum negotia definienda deferrent, sed ea etiam quæ ad festa, ad sanctorum Dei solemnitates natalitiosque dies celebrandos, pertinebant, pari animi submissione statui atque perscrili postularent. Quæ sane cum ipse æque reputarem, facile in eam adductus sum persuasionem, canonicarum precum regulam primitus ab apostolica sede, in Occidente saltem, derivatam esse, a qua resillire nulla Ecclesia, nulliusve ecclesiastici ordinis minister confidebat. Ut maxime confirmari potest ex perantiquo illo fragmento epistolæ S. Leonis ad Turribium, quod in superioribus indicavimus, quodque publici juris facere jam deliberavimus. Harum tandem canonicarum precum ordinem, ex apostolica traditione acceptum, una cum hæc epistolæ Vigilius papa ad Profuturum episcopum direxit, ut inde intelligeret quid in festivitatis esset sequendum: Quapropter (ait) et ipsius canonicæ precis textum direxi mus subter adjectum, quem (Deo propitio) ex apostolica traditione suscepimus. Et ut charitas tua cognoscat quibus locis aliqua festivitatis apta connecter, Paschalis diei preces similiter adjectimus.

5. Verum ad hanc omnium Ecclesiarum et episcoporum, in quibusvis causis, erga apostolicam sedem reverentiam et subjectionem patefaciendam, in his immorari arbitror supervacaneum. Ipse quippe Vigilius absque ulla verborum ambiguitate ac veritatis fraude, quasi suorum prædecessorum vestigia et suæ sedis privilegia paucis persequens, Romanam Ecclesiam fundamentum et formam omnium Ecclesiarum esse, ex omnium credentium consensione prædicat. Quoniam (ait) licet omnium apostolorum par esset electio, beato tamen Petro concessum est ut omnibus præmineret. Et paucis interjectis, de præcipuis Romanæ Ecclesiæ prærogativis disserens, eam omnium Ecclesiarum æ ratione primatum habere as-

(a) Vigilius papa, in epistola ad Profuturum Bracaraensem cap. 1.

(b) Epist. ad Titum, cap. 1, 13.

(c) Epist. I ad Timotheum, cap. iv, 1 et seqq.

(d) Matthæi xv, 16, 17.

(e) Vigilius papa, ibid., cap. 1. Qui nire concinit

Leonis M. testimoniis, sermonibus de jejuniis quatuor temporum anni et Quadragesimæ.

(f) Vigilius, ibid., cap. 2.

(g) Matthæi ultimo, 19. Consult. S. Leonis serm., de Pentecoste.

severat, ut ad eam, tam summa episcoporum negotia, iudicia atque quærelæ, quam et majores Ecclesiarum questiones, quasi ad caput, semper referenda sint. Quæ igitur ad *primitas* prærogativam, quæ ad appellationes ab episcoporum iudiciis ad apostolicam sedem factas, quæ denique in causis majoribus eidem apostolicæ sedi sunt reservata pertinere jura sanxerunt, cum laudato loco, tum in reliquis suis epistolæ contextu Vigilius papa recensuit. Sed cum hæc omnia catholicis eruditissimisque viris notissima sint, in præsens silentio premere statuo, causas potius dicturus ob quas conficiendis aliquid ea in epistola redarguere possent.

6. Viribus imprimis destitutum censi oportet quod ex epistolæ inscriptione objicerent. Eam videlicet in veteribus etiam editis exemplaribus Eucherii, seu Eleutherii, nomen præferri. Id sane haudquam inficitus est cardinalis de Aguirre, qui Profuturo Bracarensi, Gallicæ episcopo metropolitæ, inscribendam hanc epistolam docuit. Sed ex hac objectione quid? Nulla enim ratione amanuensium lapsus et occitanis exploratissimæ veritatis obesse potuit (a). Quare minus prudens et prorsus inutilis eorum eruditio censi debet, qui ex corrupto alicujus monumenti titulo et inscriptione suppositionis et falsitatis argumenta desumere conantur. Nimis quippe frequens et sollemnis fuit ejusmodi amanuensium lapsus, 278 in exscribendis præsertim personarum et locorum propriis nominibus, ut in eujusque ætatis et idiomatum manuscriptis exemplaribus videre est. Illud vero in præsens ad nostram rem spectat, nimirum pro Eucherio, seu Eleutherio, Profuturi nomen esse legendum, ut habent plerique optimæ notæ manuscripti codices, ut Bracarensum episcoporum catalogi, et Romanorum consulum tabulæ, ut denique concilii Bracarensis Acta paulo post celebrati, sine ulla prorsus ambiguitate, patefaciunt.

Et quidem plures mss. codd.: vetustissimus videlicet Lugdunensis, duo Colbertini antiquiores, optimis notis insigniti, ex quorum uno clarissimus Stephanus Baluzius hanc epistolam descripsit, Profuturi nomen habent. Sed hunc Bracarensem episcopum fuisse, ejus concilii prima Acta testantur. Quare vix dubitare licet eum apostolicam sedem, cum supra Priscillianistas, tum supra ceteras illas questiones Vigilius papæ tempore consuluisse, atque Vigilium pontificem ad eundem epistolæ de quibus agimus direxisse. De die autem (atque eminentissimus Aguirre) et anno quo data est, inutile reor esse si disputem, cum ex codice Colbertino constet scriptam esse eo anno quo Joannes consul fuit post Belisarium, id est anno 538.

7. Quod si vero secundo loco adhuc objiciatur, saltem postremum illius epistolæ caput suppositionem et falsitatem redolere, in quo de *primatu Romanæ Ecclesiæ* disseritur, jam propositum urgerem. Nec enim moveri possem quod illud in variis Galliarum codicibus desideretur vel quod in pseudoisidoriana collectione dumtaxat reperiri adversarii asseverent. Nam imprimis isthæc epistola ad Gallicæ metropolitam scripta est. Et propterea longe major fides habenda reliquis omnibus codicibus manuscriptis antiquissimis Hispaniæ, visis et collatis ab illustrissimo Loaysa, tum impressis, in quibus caput illud de primatu Romanæ Ecclesiæ habetur, quam uni Colbertino, de quo non levis suspicio esse possit in Gallia scriptum fuisse his temporibus quibus causæ episcoporum appellantium sedem apostolicam disceptabantur, præsertim incliñante sæculo nono, sub Nicolao I papa, et postea in causâ Gerberti Rhemensis, desuente fere decima. Fieri enim facile potuit, ut qui, adversus Hincmarum Laudunensem et Rhotadum Suessionensem episcopos sedem apostolicam appellantes, eripere ipsi conabantur episcoporum iudicia,

A truncarent epistolam Vigili abscheso eo capite quo ipsi jugulabantur. Hactenus cardinalis Aguirre loco superius laudato. Cujusmodi subsidii usi sunt novissimi Concilliorum editores in notis ad laudatam Vigili epistolam, tom. V, pag. 1290.

At nec nos tam multos esse oporteret in duobus illis eripiendis objectis, si ad Vaticanorum exemplarium manuscriptorum auctoritatem provocare institueremus. Exstant quidem in apostolica hæc bibliotheca plura hujus epistolæ exemplaria, quæ genuinum Profuturi nomen et caput illud de Romanæ Ecclesiæ primatu exhibent, quæ invicte probant laudatam epistolam nullum prorsus vulnus passam fuisse.

8. Verum si tot tantaque præsidia huic exagitæ veritati non opitularentur, adhuc forte de hujus epistolæ falsitate et suppositione quis suspicari posset? Apagæ signum! Longe majora sibi veritatis certæ argumenta vindicat ex suffragio Bracarensum Actorum illorumque Patrum consensione quibus potissimum cardinali Aguirre, Baluzio, Concilliorumque collectoribus adherere, et ea non tantum cursim evolvere, vel levius indicare, opus erat. Patres itaque illi, ut in præcedentibus vidimus, anno Christi Domini 563, cum jam Joannes papa tertius apostolicæ sedis clavum teneret, et Ariarirus, seu Theodominus, ex Suecorum stirpe rex, civiles Galliciæ et Lusitaniciæ res administraret, in unum convenere. Diu enim antequam convenirent, in votis habuerunt sacerdotalem inter se ipsos fieri debere conventum, ut penitus Priscillianis hæreseos contagium 279 purgarent. Propterea alunt: *Nunc igitur, quoniam opatum nobis hujus congregationis diem gloriosissimum atque piissimum filius noster, aspirante sibi Domino, regali præcepto concessit, et simul positi consideremus* (alias *consideramus*) *prout ei placeat, de statutis fidei catholicæ perquiramus*. Prima autem die mensis Maii hunc conventum inchoatum fuisse, sequens nota patefacit. *Concilium Bracarense, anno 3 Ariamiri regis celebratum, die habendarum Maiarum* (b). A quibus vero catholicæ fidei statutis concilium illud exordia sumpsisset, jam luculentissime in præcedentibus diximus, Quenellum exagitantem, qui confitentibus fidei professionem a Tarraconensibus, Carthaginensibus, Lusitanis et Bæticis Patribus, papæ Leonis præcepto descriptam, eripere conabatur, ut incerto prorsus scriptore eam assereret. Ne igitur actum iterum agamus, alteram illius concilii partem expendendam assumimus, in qua quippe cum de Profuturo Bracarensis Ecclesiæ antistite, tum de Romanorum pontificum primatu et iuribus, cumulate laudati Patres verba fecere.

9. Ad totius ergo clericalis ordinis institutionem Lucretius eos præcedentes Ecclesiæ canones recitari jussit, quos generales et provinciales synodi in Ecclesiasticæ disciplinæ munimen et sacrorum rituum et ministrorum Ecclesiæ decus conscripserant. Cui suggestioni ceteri omnes episcopi illico cum suffragarentur, necessarium et valde utile arbitrati sunt primo ad eas provocare institutiones quæ ab apostolica S. Petri cathedra ad interrogationem quondam venerandæ memoriæ prædecessoris sui Profuturi directæ fuere. Profuturum episcopum ergo ante Lucretium in Bracarensi concessisse throno, et ab apostolica S. Petri cathedra regulas pro Priscillianistarum superstitionibus reliquiis abolendis recepisse, hujus concilii Patres confessi sunt. Sed horum votis labens Lucretius adherere cupiens, confestim respondit: *Recte vestra fraternitas pro auctoritate sedis reminiscitur est*. Atque omnibus audientibus: *Relecta est auctoritas sedis apostolicæ ad quondam Profuturum directæ episcopum, quæ propter proficitatem his gestis minime inserta est*. Hæc autem ad Vigili apostolicam constitutionem referri, nemini dubium esse potest. Nam subjecta ibi et definita viginti duo capitula huic æque innixa sunt, quemadmodum præcedentes ca-

(a) Card. Aguirre, Concil. Hisp. I, II, pag. 228

(b) Bracarense II conc. existit I. VI concil. pag. 515.

nonnes et anathematismi ex S. Leonis ad Turribium epistola, quam laudarunt, mutuati sunt. In his igitur novis capitulis describendis eum potissimum sibi scopum statuerunt; aboleri videlicet ritus, ceremonias, omnemque profanam disciplinam, et regulas a Priscillianistarum pravitate derivatas. Non enim impii sacrilegique illi homines catholica dumtaxat dogmata corruperant labefactaverantque, sed divinatorum officiorum et horarum canonicarum ordinem perverterant, solemnioribus quoque diebus, et in pervigiiliis, peculiare lectiones in missis celebrandis recitabant. Ab illa enim rece-serant apostolica traditione quæ formulam populum inter sacra mysteria faciendæ salutandi præscribit. Non eundem in sacrificio perficiendo et baptismate administrando ordinem et formam servabant. Alios psalmos et alias scripturas poetice compositas, præter eas quæ in novo et veteri Testamento habentur, publice in Ecclesia psallebant; neque tandem omnes etiam clericis ordinis ministri carum cibo utebantur. Quare capitulo 14 statuerunt: *Pro amputanda suspitione Priscillianæ hæresis, vel olera cocta cum carnibus tantum præstare cogantur; quod si contempserint (ad-dunt) secundum quod de his talibus sancti Patres antiquitus statuerunt, necesse est eos pro suspitione hære-sios hujus officio excommunicatos omnibus modis remo-vere.* Nimis perspicua profecto sunt hæc, et id genus alia, quæ subijcere possem ad apostolicæ sedis primatum et prerogativas patefaciendas, vel ad eam animi subjectionem et obedientiam probandam quam remotioris orbis partis episcopi erga Romanos pontifices verbis et facili impleverunt.

280 10. De qua quidem obedientia et sacro conjunctionis fœdere cum Romana Ecclesia, quovis tempore Hispani ipsi gloriati sunt, ut, post cardinales Baronium et Aguirre, clarissimos et optimarum scientiarum cultor eximius D. Idelphonsus Clemente de Arostegui, jam in alma hac urbe pro Castellæ regno inter duodecim viros jurisconsultos Romani fori causarum judices novissime testatus est (a). Is namque ad augendam ornandamque Hispaniensi Ecclesiæ historiam, exhortationem ad Hispanos Romanæ xii kal. Septembris 1747 eo consilio conscripsit, ut eos in patriæ honorem et utilitatem ad studia litterarum excitaret. Inter cætera autem quæ in mentem suæ gentis hominum revocat, illud est. «Cum a prima Ecclesiæ Romanæ et Hispanicæ ætate maxima fuerit utriusque conjunctio atque societas, hinc carissimis mihi res erat in hac urbe memoriam et monumenta præcipua servari quæ ad historiam nostram spectant.» Et paulo infra subiicit. «Hic igitur facile reperiri posse judicabam singularum Ecclesiæ-rum origines et dignitatem; hic earum conjunctio-nem, divisiones, et translationem; hic conciliorum Acta, episcoporum appellationes, atque SS. Pontifi-cum decreta.» Ad ejus verba cum ego attendissem, in eam spem adducebar, nec ipsi, nec aliis quibus-cunque, qui in Christianæ rei studiis versantur, præsentem hunc meum qualemcumque laborem in-gratum futurum, cum in istis Exercitationibus con-scribendis jam alia et alia tractaverim quæ strictis-simum illud cum Romana Ecclesiæ fœdus, conjun-ctionem societatemque certissime patefaciant, alia vero quæ ad antiquum illarum Ecclesiæ-rum statum, dignitates et prerogativas cognoscendas non infirma et dubia argumenta suppeditare possunt, prout rerum ordo et ipsa scribendi ratio postulabat, explica-verim. Cum igitur tandem quæ ad Priscillianistarum causam, errores, concilia contra eosdem coacta per-tinere videbantur, quæque in hac maximi momenti re apostolicæ sedis jura auctoritatemque ab invidio-rum calumniis vindicare poterant, ad exitum per-

A duzerim, duas dumtaxat in sequenti et ultimo capite levissimas difficultates eripere conabor, quæ ex hujus concilii textu et narrationibus depromptæ sunt, quæque maximam disceptandi libidinem in Paschasii Quesnelli aliorumque animos excitarunt, ut mox vi-demus.

CAPUT XIX ET ULTIMUM.

Duos Leonis tempore existisse Turribios perperam Paschasius Quesnellus arbitratus est. Ad quem potissi-mum Christi annum Bracarense concilium de quo egimus sit revocandum.

1. Actorum Bracarensum seriem Paschasius Quesnellus percurrens, in eam lapsus est opinio-nem, quod Turribium illum Asturicensem, de quo in superioribus verba fecimus, alium hujus nominis hominem existisse, qui apostolicæ sedis notarii mu-nere fungebatur, qui ad Gallicie synodum Leonis litteras detulerat. Huc controversia Lucretii verba occasionem præbuit, qui in laudata Bracarensi synodo proloquens dixit: *Credo autem vestra beatitu-dinis fraternitatem nosse quia eo tempore quo in his regionibus nefandissima Priscillianæ secta venena cer-pebat, beatissimus papa urbis Romæ Leo, qui quadra-gesimus fere apostoli 261 Petri successor existit, per Turribium notarium aedis suæ ad synodum Gallicie contra impiam Priscillianæ hæresis sectam scripta sua direxit.* Si de Turribio Asturicensi isthæc verba ex-plicanda forent, mendacium continerent. Is quippe cum esset episcopus, nec aedis apostolicæ notarius dicendus est, nec illi munus istud iungendum, et bajuli instar ad Gallicie synodum litteras deferret. Baronius hanc questionem excitari posse intelligens, unicum dumtaxat fuisse Turribium asseverat, cui primum refragatus est Ambrosius Morales rerum His-panicarum scriptor non contemnendus, duos omnino distinguendos esse Turribios contendens, quorum alter Asturicensis potiebatur episcopatu, ad quem S. Leo Magnus epistolæ direxit; alter vero per quem S. pontifex ad Hispaniæ scriptis episcopos, qui Roma in Hispania missus est ut laudatas deferret epis-to-las. Hanc ergo opinionem adoptavit Quesnellus, qui nimis sibi indulgens, in eminentissimum Annalium scriptorem invehitur, et duo istius argumenta tam-quam levia et exilia, vel falsitatis portentum conti-nentia, subvertere conatus est (b). Et quidem nobis in præsens tantum otii esse non potest, ut singilla-tim referamus quæ hujus controversiæ causa Quo-esnellus subiungendo comminiscitur. Cujusmodi illa sunt: «Non semper solemne fuisse in litteris eorum nomina describere per quos hæc deferrebantur.» Leo-nem ad Turribium rescripsisse per eundem diacono-m Pervincium, a quo consultationes acceperat: «Ad Gallicie vero synodum mittere debuissæ non alienum clericum, sed nuntium aliquem e suo latere avulsam, quod munus optime alteri Turribio, non episcopo, sed Romanæ sedis notario dumtaxat pote-rat continere.» Hæc, inquam, et id genus alia, nimis operose congerit, et magnifice exaggerat Quesnellus, ut duos Turribios distinguat. Qui præterea cum se Leonio textu a Baronio urgeri intelligeret, in hunc tela retorquere nisus est, doctissimum istum Roma-næ Ecclesiæ cardinalem, et Ecclesiasticorum Anna-lium parentem oblitum esse contendens. «Quidnam sit discriminis inter episcopum rebus Ecclesiæ sa-cerdotali sollicitudine incumbentem, et diaconum, vel notarium, episcopi mandata ex præcepto exe-quentem, et huc illicque litteras bajuli instar de-ferentem.»

2. Lepida profecto ratiocinatio isthæc his forte vi-debitur, qui Quesnello adulari cupientes, nonnisi externam rerum superficiem attingere quærunt. Sed

(a) Cardinalis Baronius, tom. VI, ad annum 447. Carol. Aguirre, tom. II Conciliorum Hispan. Idel-phonsus Clemente de Arostegui in exhortatione de excolenda historia Ecclesiæ Hispanicæ, pag. 111

et seq. Videsis quoque Francisci Gervæii dissert. pag. 104.

(b) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis, p. 445.

quid ea insulsius, aut magis nugatorium? Sacerdotalem ergo sollicitudinem dedecere (ait Quesnellus) si episcopos ad suæ provincie synodum acceptas ab apostolica sede litteras deferat? Annon suæ Ecclesiæ rebus incumberet ejusmodi pontificia mandata ex præcepto exsequendo? Sed doctus noster criticus et annotator dicat, amabo, num Leonis litteræ ad Afro-
 Indorum aliorumque Orientalium populorum negotia pertinerent, vel ad ecclesiasticas ejusdem Gallicie regni res, immo et ad ipsam Turribii diocesis jam turpius undequaque a Priscillianæ hæresi labefactam? Nimis in propatulo res est; nam Turribius, suæ diocesis et Gallicie malis mederi cupiens, Leonem consulit, interpellavit, ab ipso ea decreta et regulas expetens quæ Priscillianam luem purgarent, et ad exitum perducerent. Quid ergo mirum si sanctus pontifex, omnibus hujus episcopi postulatis occurrens, ei demandat clericorum ea labe pollutorum causas ad provincie synodum deferre, si eadem injungit encyclicas epistolas de Gallicie synodo cogenda? Hæc profecto agendi ratio cæteris expeditior erat, cum pro Priscillianistis coercendis, tum pro iis abusibus extirpandis, qui vel in sacrorum ministro-
 282 rum irrepserant ordinationes, vel qui sacros ritus et Ecclesiasticam disciplinam adulteraverant. Nam Pervincius ille Asturicensis diaconus, qui Romam venerat cum Turribianis epistolis, patriam deinde remigraturus, non tantum ad consulta jam factas
 283 responsiones, sed injunctas etiam litteras ad cæteros illius provincie episcopos facile deferre poterat, quin opus esset ut summus pontifex, cui Turribii studium in fidem et religionem maxime innotuerat, alium quemquam ex Romanis clericis cogeret tam longum et laboribus plenum iter arripere. Ilanc autem agendi rationem Leonem servasse, sequentia ejus verba palam faciunt. *Dedimus itaque litteras ad fratres et coepiscopos nostros Tarraconenses, Carthaginienses, Lusitanos, atque Gallicos, eisque concilium synodi generalis indiximus.* Ad hæc quæ sequuntur, quæso, animadvertant Quesnelli assentatores: *Ad tuæ dilectionis sollicitudinem pertinebit, ut nostræ ordinationis auctoritas ad prædictarum provinciarum episcopos deferatur.*

3. Nunc igitur Ambrosium Morales et Quesnellum sic rogo: Qui fieri potuerit ut ad Turribii Asturicensis sollicitudinem pertineret ut Leonine ordinationes, seu statuta, ad omnes illarum provinciarum sacerdotes tutius pervenirent, nisi eas Pervincio diacono patriam remigranti cum hæc epistola Turribii fidei committenda tradidisset? Aliam enim significationem Leonis verba subire posse cum non videam, facile in eam sententiam adducor, ideo eundem Turribium Asturicensem a Bracarensibus Patribus apostolice sedis notarium appellatum fuisse, quia ejus fidei, pontificie auctoritatis scriptæ ordinationes erant commissæ, illique maxime incumberebat ad S. Leonem rescribere an facile esset omnibus illarum quatuor provinciarum sacerdotibus in unum generale concilium coire, vel an saltem Gallicie episcopi citius, Ceperio et Idatio agentibus, in provinciali conventu congregaturi forent, ad remedium tantis vulneribus afferendum. Quod vero addit Quesnellus: «Notarii vox nunquam in ecclesiasticis monumentis in eo significato usurpatur quem ei affligit auctor ille: Baronius nimirum, «qui quod agitur in provinciis ad Romanam sedem referre ac notum facere satagit;» hic nos jam ad Latinos optimos scriptores provocare possemus, qui eam *notarii* vocem usurparunt ad eos significandos qui in publicis tabulis Ecclesiæ res describere consueverunt; cur ergo istud munus ab apostolica sede Turribio demandari non potuit? Quæ episcopatum jurium violatio in eo exercendo, cum

A de Christianæ reipublicæ bono ageretur, et illius provincie potissimum, in qua concilium haberi Romanus pontifex præceperat?

4. Adhuc præterea me latet cur «Tres Leonis epistolæ omnino distinctas cognoscere cogamur, partim (ait Quesnellus) ex ipso Leone, partim ex Lucretii Bracarenis interlocatione, non item cogeretur eodem tempore missas existimare.» Nugæ quidem. Nam si diversas illas Leonis epistolas non eodem tempore missas confingamus, nec Gallicie concilium ad annum 447 revocandum esset, ut Idatii Chronicum habet, cui omnes ecclesiastici scriptores suffragantur (a). Etenim prior Leonis epistola kalendis Augusti hujus anni conscripta est, quam S. pontifex, ut sæpius diximus, Pervincio diacono patriam remigranti tradidit. Hunc ergo alas habuisse confingere oportere, ut non temere arbitraremur brevi temporis intervallo Pervincium Galliciam attigisse, et rursus alios nuntios cum epistolis Romam, et alios ex urbe Roma ad Galliciam remeasse. Istud sane confectiois portentum cum aliis et aliis futilibus divinationibus nimis operose Quesnellus astruere conatus est, ad eam de duobus Turribiis opinionem suis lectoribus sensim insinuandam.

5. Jam vero tandem hæc, et id genus alia, prætereamus, gradum novissime facturi ad genuinum Bracarenis synodi epocham inquirendam. Quæ quidem in re satis esse videbitur, si, brevius aliorum sententias referentes, lectorum potius iudicium expectemus, quin rem ipsam definire
 283 contendamus. Severinus Binius itaque ex eminentissimo cardinali Baronio istud Bracarense concilium anno Christi 563 coactum fuisse arbitratur est, ei etiam suffragante eminentissimo cardinali Aguirre, conciliorum Hispaniæ collectore. Sed Garsias Loaysa refragatus est, illudque biennio ante, anno videlicet 561, convocatum affirmat, sibi persuadens Patres illos apud Bracaram non sub Ariamiro principe, sed Theodormiro convenisse. Hunc autem fuisse Suecorum regem, de cujus mirabili ab errore et impietate Ariana conversione potissimum egit S. Gregorius Turonensis (b), jam omnes scriptores affirmarunt. Sed ambo ea nomina eidem regi fuisse attributa, nec ullum errorem in codices irrepsisse, jam cardinalis Baronius ex certissimis monumentis probavit, eidem assentientibus Binio et doctissimo Petavio, Rationarii Temporum parte tertia (c).

Antonius Pagius autem (d), cum Baronii tum Garsie opinionibus in medium adductis, refert Bollandistas ad diem 20 Martii in *Vita sancti Martini Dumiensis*, affirmare concilium Bracarense i recte a Garsia anno Christi 561 consignatum. Verum, subijcit Pagius, hæc opinio contrarium habet Gregorium Turonensem S. Martino Dumiensi cœvum. Varias hinc inde rationes ex Gregorii Turonensis scriptis mutuatas affert, quæ potius illius concilii epocham ex anno 549, aut in sequenti, esse repetendam ostenderent. «Nihilominus (ait), quia Gregorius in referendis iis quæ extra Gallias gesta sunt non raro fallitur, existimo a Garsia scriptore Hispanico non recedendum.» Tandem animadvertit Innocentii papæ III epistolam fundamenta suppeditare dicendi concilium de quo agimus adhuc citius fuisse coactum, anno videlicet 560 (e).

6. Sed in tantarum opinionum conflictu Baronio et cardinali Aguirre fidem adimere minime ausim. Conjecturæ quippe omnes, quæ ab adversis partibus adducuntur, nullas evidentias, sed solius probabilitatis præseferunt notas, in quibus expendendis longius supervacaneum ducimus laborare, ne nimis divinationibus, quas in aliis reprehendimus, aliquando indulgere videamur. Unum interim, quod referre ad

(a) Epist. ad Turribium Ep. 17, circa finem.

(b) Gregorius Turonensis, lib. v cap. 11 et 37.

(c) Dionysius Pet., tom. III Rat. Temporum, et all.

(d) Baronius, anno 560, num. 6, et anno 563.

(e) Pagius, ad Christi annum 560, num. 3 et 4, et ad annum 563, num. 4.

nos pertinet, illud potissimum censuimus, post coactam illam Bracarensem synodum, nullam in posterum in sequentibus conciliorum Actis Romanorumque pontificum decretis Priscillianistarum hæreseos occurrere mentionem. An vero tum sacrorum præsulum pietate, et catholicorum principum potentia, qui Hispani et Gallicia cœperant dominari, nefaria illæ propagines ad exitium perductæ fuerint; an vero sub simulato alio nomine, Manichæorum videlicet, Gnosticorum, Montanistarumque latebras ibi sibi quesierint, affirmare haud ausim. Nec enim optima

A critices regulas violare æquum est; a quibus sane eos recedere arbitramur, qui, nimium suis studiis indulgentes, sine ullo monumentorum subsidio, solis variis futilibusque conjecturis insistentes, aut veritatem ipsam falsis quibusdam coloribus caligine similis obruunt, aut falsas rerum species fictis describunt lineamentis, ut incautos lectorum animos et iudicia decipiant atque pervertant. Ab hac enim agendi ratione nos semper abhorruisse, cum hæc, tum aliæ nostræ dissertationes cumulate patefaciant.

DE PELAGIANA HÆRESI,

S. LEONIS MAGNI ÆVO GLISCENTE,

LIBER UNICUS.

284 CAPUT PRIMUM.

De Juliano Eclani episcopo, ejusque agendi ratione, ut Pelagianam hæresim latius in vulgus spargeret.

1. Inter Cœlestii discipulos principem locum tenuisse Julianum Eclani episcopum, jam ex ecclesiasticis monumentis et imperialium decretorum legibus omnibus exploratum est. Is ergo, quamdiu S. Innocentius papa primus vixit (a quo episcopatus ordinem obtinuerat), variis simulationum artibus nefarium illius hæreseos virus obvolvere studuit; atque sub pietatis et charitatis velo erga egenos totam animi impietatem obtendere conabatur. Immo, si Mario Mercatori fidem adhibemus, idem Julianus, ut sancto pontifici Innocentio pergratam rem faceret, exterius, absque ulla prorsus simulatione et verborum involuero, Pelagium et Cœlestium tamquam catholicæ fidei desertores palam damnare non detrectavit. Prædicti sane Cœlestius et Pelagius non tunc primo a sanctæ memoriæ Zosimo videntur esse damnati, sed ab ejus decessore sanctæ recordationis Innocentio, a quo et Julianus fuerat ordinatus; quippe post illorum damnationem, usque ad prædicti Innocentii excessum e vita, in ejus communione permanentes et perseverans in sincera sententia, et communicans damnatori prædicto, cum ipso quoque sine dubio Pelagium Cœlestiumque damnavit. Utinam ergo Innocentius diu in vivis stetisset, aut Julianus ante illius decessum mortem obisset! Non enim tantas calamitates Ecclesia perpessa fuisset, nec tot olim sanctissimi Campaniæ et Italiæ episcopi, Juliano duce et antesignano, catholicæ fidei puritatem maculassent; non denique tot tantæque scripta blasphemis aspersa impietatisque referta ulro citroque transmissa fuissent, quemadmodum Eclanensis episcopi impetu et furore contigisse exploratissimum est. Quid vero fecerit, quidve Julianus, mortuo Innocentio, moliri tentaverit, certe et plenissime ecclesiasticis monumentis edocemur. Siquidem tunc non valens amplius odium in apostolicam doctrinam cohibere, quasi irarum impotens factus, palam in iis populum edocebat quæ jam a Cœlestio didicerat; sanctissimos et aliquot doctissimos catholicæ Ecclesiæ episcopos carpere et vellicare non verebatur; Augustino 285 cæterisque Africæ Patribus diras imprecabatur, atque in dies deterior factus, contempta prius auctoritate, doctrina et admonitionibus sancti Zosimi papæ, plurimos in malam fidem adduxit. Tum tandem rejecta ejusdem summi pontificis dogmatica epistola (quam tractatoriam appellant, quamque universi catholicæ societatis episcopi summa animi veneratione, tamquam fidei regulam, susceperant), ipse impudentissime eidem una cum aliis episcopis subscribere recusavit.

B 2. Tantarum tamen improbitatum pœnas diu luere non distulit. Etenim e sacerdotii primum gradu dejectus, tum sua episcopali sede spoliatus, ac postremo imperiali sanctione ab omnibus Italiæ oris proscriptus, apud Orientales se exsulem recepit, spe omni denique frustratus posse aliquando, aut proprium, aut alium quempiam episcopalem conscendere thronum. Contra vero alii ex episcopis quos improbitatis sibi socios asceverat, maxime penarum vim, magnitudinem et ignominiam reformidantes, secum reputarunt nimis turpe fore apostolicæ sedis iudiciis non obtemperare; idcirco, Juliano derelicto, damnatisque Pelagio atque Cœlestio, supplices apostolicæ sedi libellos exhibuerunt, a qua clementer suscepti, propriis sedibus restituti sunt. Alii vero qui pertinaci animo imperiales et ecclesiasticas pœnas subire non verebantur, perpetuo depositi atque exauctorati, extra omnes Italiæ fines compulsi fuerunt. Rem totam hisce fere verbis Marius Mercator laudato loco exposuit: Cui (Zosimi epistolæ videlicet) Julianus et reliqui complices ejus subscribere detractantes, consentaneosque se nolentes iisdem Patribus facere, non solum imperialibus legibus, sed et sacerdotalibus statutis depositi atque exauctorati, ex omni Italia deturbati sunt, ex quibus plurimi resipiscentes, et a prædicto errore correcti, regressi sunt supplices ad apostolicam sedem, et suscepti suas Ecclesias receperunt.

C 3. Hæc porro sanctissimi pontificis Zosimi gesta ex Mario Mercatore recensentibus, amplissimus nobis aperiretur campus evertendi omnia mendacia atque calumnias quibus referta est dissertatio 13 de Conciliis Africanis, quam in apostolicæ sedis odium Paschasius Quesnellus conscripsit. In ea quippe omnia susque deque perturbans, et vertens licenter sanctum pontificem Zosimum carpit, atque eum de nimia cum Pelagianis convenientia culpans, vehementer exagitat: Romanæ Ecclesiæ clericos quoque tamquam Pelagianos tinctos fuligine describit; provincialium in Africa conciliorum auctoritatem ultra debitos et a divinis legibus præscriptos limites extendit; ipsius denique apostolicæ sedis jurisdictionem dignitatemque, quam Africani Patres tunc summa cum religione prosequerantur, non tantum elevare, sed etiam deicere conatus est. Sed hisce importunis quid? Suis dumtaxat assellis audacter imponere potuit, non nobis, qui ex Prospero in Augustini Vita optime novimus Africanos Patres, ab apostolicæ sedis iudicio tunc vel maxime pendentes, nunquam in plenaria synodo convenire voluisse, nisi posteaquam Zosimi papæ decretum ad eos pervenit. Cui deinde decreto bis centum atque duodecim Patres, ut in omnibus suffragarentur, octo canones ediderunt, qui perperam Milevitana secundæ synodo attribuuntur. Sed Mile-

ethana ista, ait doctissimus Petavius (a), *contra Pelagianos nihil statuit*, et ex illis octo canonibus, tertius, quartus et quintus a Coelestino papa (b) sub Carthaginensis concilii nomine citantur. Hæc vero silentio premere maluimus quam in medium proferre, cum haud in animo in præsens habeamus singulis laudatæ dissertationis mendacis et fraudibus occurrere, eademque refellere: potissimum cum ad ea rejicienda quisque uberrimam habeat rerum copiam, jam pridem ab eminentissimo cardinali Norisio paratam 286 in libris de Pelagianorum Historia. Cujus nos etiam subsidii insistentes, ea dumtaxat delibanda duximus quæ ad hujus exortæ hæresis tempus, quæ ad illius auctores et antesignanos, quæque tandem ad nonnullorum Romanorum pontificum gesta pertinere videntur; ut, videlicet, brevissima quadam premissa rerum historia, facillime pararem viam ad ea quæ de sancto pontifice Leone mox exponere aggredimur. Cætera autem, quæ Africanorum conciliorum causam attingunt, et apostolicam sedem ab omni labe vindicant, alibi expedienda reservavimus.

CAPUT II.

Sancti Leonis Magni studium in Juliano et Pelagianis evertendis Campaniam populantibus.

1. Ad propositum itaque ut reveriamur, nemo sibi persuadeat, aut Julianum cum suis impietatis sociis ita pacifice exsilium aliasque penas subiisse, ut Coelestino papæ atque Xysto hujus successoris flicum facere non tentaverit, ut absolveretur. Nemo quoque arbitretur Urbem, Campaniam, aliasque Italiam regiones, post Juliani cæterorumque episcoporum exturbationem, penitus a Pelagianorum lue liberam mansisse. Julianus imprimis, comparato sibi Nestorii Constantinopolitani episcopi presidio, suam et sociorum causam dolo atque fraudibus apud sanctum Coelestinum agere tentavit, apud quem, ut sibi et exturbatis sociis episcopales restituerentur sedes, quam sæpissime institi. Interim quoque Pelagiani, hinc atque illinc per Italiam sparsi succrescentes, spe fovebantur, quandoque propriis sibi reddendos esse pastores, ac propterea, non a querimoniis, non a tumultu, non a maledictis desistebant. Quare, vix mortuo Coelestino, et in ejus sedem Xysto suffecto, hujus fidem et apostolicum vigorem Julianus tentare ausus est, cum, ad eum datis supplicibus libellis, catholicam fidem profiteri simulabat, ut pristinum episcopatus honorem et munera pontifex ei restitueret. Rem narrat Prosper Aquitanus in Chronico, addens præterea Julianum non ab alio fuisse elusum quam a sancto Leone tunc Romanæ Ecclesiæ archidiacono, qui omnium virium suarum contentione apud sanctum pontificem egit ut a simulata hæretici hominis penitentia sibi atque toti Ecclesiæ caveret. «Hac tempestate Julianus Eclanensis jactatissimus Pelagiani erroris assertor, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagitabat, multimoda arte fallendi correctionis speciem præferens, molius est in communionem Ecclesiæ irrepere. Sed his insidiis Xystus papa, diaconi Leonis hortatu, vigilantior occurrens, nullum aditum pestiferis conatibus patere permisit, et ita omnes catholicos de rejectione fallacis bestie gaudere fecit, quasi tunc primum superbissimam hæresim apostolicus gladius detruccasset. Ita scripsit laudatus Prosper ad consulatum Theodosii xvi et Festi, qui juxta Petavii tabulas rejiciendus est in annum Christi 439, ut etiam eminentissimus card. Norisius annotavit.

2. Tanta ergo fuit S. Leonis adhuc diaconi mira prudentia ingenique sagacitas, ut statim hujus Pelagianorum signiferi dolo, malam fidem et simulationes comprehenderet, qui, dumtaxat, intemperan-

tiori amissi episcopatus cupiditate actus, in catholicorum communionem cum omnibus honoribus et muneribus admitti efflagitabat, ut denique Ecclesiam perturbaret et novis machinis impeteret. Posteaquam vero animo omnibus periculis superiore idem Leo hisce malis occurrisset, hæreticos cum Nestorianos, tum Pelagianos scriptis etiam exagitandos esse censuit. Ac perinde, quasi præscius divinæ sui ipsius ad summum Ecclesiæ pontificatum electionis, Cassiani Massiliensis presbyteri verecundam taciturnitatem crebris 287 adhortationibus excitavit, atque islius propositum ac sententiam laudabili studio et imperiosissimo affectu vicit, et quasi impulit ut septem adversus Nestorium de Incarnatione libros scriberet et evulgaret. In iisdem porro libris nullum prorsus morem Pelagianis gessit, sed eos impetivit atque prosedit. Quare etsi, a Cassiano absolutis dudum Collationum spiritualium libellis, secum reputasset, constitueretque se in silentii portu collocare, excusatur per taciturnitatis verecundiam loquacitatis audaciam, atque ut Semipelagianorum fautoris maculam, falso omnino illi affictam, deleteret, tamen ex tam alto premeditati silentii recessu, in publicum formidandumque judicium, nostro adhortante Leone atque imperante, venit, novum subito laborem, cum adhuc de præteritis erubesceret. Ita profecto factus est idem Cassianus in epistola unneupatoria ad Leonem, in qua hunc etiam ita alloquitur: *Tua enim jam hic magis causa quam mea vertitur, tuum magis judicium quam meum officium periclitatur. Me enim, si par sim tuo imperio, sive non sim, ipsa aliquatenus obedientia ratio atque humilitatis excusat...* Et paulo post hæc subiicit: *Tua ergo hæc res, tuum negotium, tui pudoris opus est.*

3. Non multum vero post, non solum fama (qua nihil in hujusmodi rebus est celerius) usquequaque persasit, sed nuntii etiam præcucurrerunt, Xystum Romanum pontificem ex hac luce migrasse. Quod cum Pelagiani audissent, statim sibi novas clades imminere intellexerunt, si archidiacono Leo ad pontificatum assumeretur. Et propterea maximo timore gravissimisque periculis cruciabantur, et quasi in se ipsos etiam veluti de superiori loco nova fulmina jaculanda prospiciebant. Et quidem faustis hisce ominibus Leo Ecclesiam regere aggressus est. Nam, ad communem fidei catholicæ utilitatem, statim hæreticis omnibus et Juliano potissimum, ac cæteris Pelagianis qui in Campania commorabantur, maximum bellum indixit. «In Italia nobis per Campaniam constitutis, dum venerabilis et apostolico honore nominandus Leo Manichæos subverteret, et contereret Pelagianos, et maxime Julianum(c).»

Qua in re tamen eps scriptores minime esse audiendos arbitror, qui ex Photii scriptis perperam eruerant sanctum Leonem in Campaniam adversus Juliani insidias Prosperum Aquitanum destinasse. Nec enim Photius sua in Bibliotheca tale aliquid asseruit. Codice 54, dumtaxat, scripsit de Pelagiana hæresi renascente (d): «Post non diu rursus veluti existere atque enasci et mala radice impudenter cum cupisset, Romæ etiam quidam pro hæresi libera locuti sunt, quos Prosper homo sane divinus, libellis adversus eos in vulgus editis, facile dissipavit extinxitque, Leone etiam nunc, quem diximus, Romanam sedem gubernante.» Non ergo Prosper, auctore Photio, Pelagianos in Campania commorantes evertit, nec ad eam subeundam provinciam a papa Leone missus et destinatus fuit, ut Usserio, Caveo aliisque placuit; sed tantummodo quosdam libellos contra eos evulgavit, qui libere pro hæresi Pelagianam loquebantur. Quibus porro verbis potius quosdam homines indicatos esse arbitramur, qui nec Scripturarum testimonio intelligentes, nec qui par est sub-

(a) Dionysius Petav., part. 1 Rat. Temp., lib. vi, c. 15.

(b) Coelestinus papa, in epist. ad episcopos Gallia-

rum, tom. III Conciliorum.

(c) Auctor lib. Promiss. Dei dimid. temp., cap. 6.

(d) Photius, in sua Biblioth., cod. 54, pag. 20.

missione apostolicæ sedis iudiciis obtemperantes, inane ambitiosamque scientiæ speciem affectabant, dum illis hæreses vindicæ videri cupiebant. Quorum quidem consuetudo hodierno quorundam mori similis est, cum sapissime garrulos quosdam et clamorosos doctores, ne ardeat appellari, offendunt, qui publicis venalium librorum officinas, eo dumtaxat animo frequentare solent, ut summa cum libertate aliorum gesta et scripta notent et carpant, eademque maledicis carminibus describant, cum tamen, oh summa ingeniorum confidentiali! ipsis nec a natura, nec ab officiis, 288 neque a scientiarum peritis et exercitationibus, ratione ulla datum sit de huiusmodi facultatibus vel leviter iudicare.

4. Ejusmodi itaque hominum loquacitatem atque Reptiam S. Prosper quatuor aut saltem tribus libellis cohibuit. Porro autem et illud reputans, homines videlicet, carminibus magis quam soluta oratione delectari consuevisse, idcirco metricæ conscripsit. Præcipuum vero hosce inter libellos locum obtinet carmen illud de Ingratis, in quo contra Pelagianos, non tantum Ecclesiæ rerum gestarum seriem describit, sed etiam omnes nefarios illius hæreses errores in medium adducti et evertit. Annon igitur ex hoc orationis genere populus et vulgus intelligere poterat quali quantavere reverentia illa apostolicæ sedis decreta suscipienda forent, quæ jam ab omnibus Ecclesiarum episcopis tanquam fidei tesoræ debebantur? Annon præterea sola hujus libelli epigrapha, omnibus qui libere pro hæresi loquebantur, aut pudorem excitare potuit, aut illius legendi cupiditatem inficere, utpote gravem indicans in opere ingratorum animorum censuram contineri, quos quolibet tempore cunctæ nationes exhorreere et ab eorum consuetudine segregare se consueverunt? Et sane si ingratis se censeri debet qui pro acceptis beneficiis nec gratias rependit nec habet, quanto magis qui beneficia etiam se accepisse negat, et qui ingratis morem gerens, horum vitium et casum defendere nititur? Merito igitur Pelagianos ingratorum sibi nomen acquisivisse in dubium revocari vix potest, quia nemo (ait Martinus Steyaert) pejor ingrati animi vitio laborat, quam ille qui voluntati ac misericordie divine impie voluntatem præfert humanam, quasi originaliter malus receptionem boni, non a summo bono, sed a se ipso inchoet.

5. Hisce tamen rationibus eminentiss. Norisius refragari videtur. Libro quippe in Pelagianæ Historiæ ita de testimonio Photii scripsit: «Cæterum nulli sunt libri Properi contra Pelagianos, cum Photius eos libellos vocet, intellexisse puto eos quos in Gallia contra Scimpelagianos divulgavit, quos tamen ante Leonis pontificatum scriptos esse mihi compertum est. Contra ingratos vero lapidum illud carmen Romæ eundem scripsisse unus Usserius sine teste affirmat pag. 380. » Num ergo hæc dissimulanda sunt? Ne semper cum doctissimo viro negotium me habere velle videar, ut critici, litterarii rei Veneti scriptores, olim publicarunt, cum primum nostra Rufini editio lucem aspexit (a). An ita Norisii conjecturis subscribere oportet, ut in nostra opinione labare videamur? Absit ut nostra cogitatio in istuc incidat consilium! Nec enim Photii testimonium ita est imbecillum, ut apud nos et apud eruditum cœtum aliquam saltem sibi non vindicet fidem. Neque præterea ita eidem esse adherendum arbitramur, ut clarissimi doctissimi viri cardinalis Norisii conjecturas atque rationes impetere aut rejicere audeamus. Nihil enim turpe foret vel leviter etiam eruditissimi hominis lædere existimationem, qui pro Ecclesiæ rebus, post tot exantillatos labores meliora suorum studiorum catholicæ orbi specimina exhibuit, cum in Pelagianæ conscribenda historia, tum in antiquorum monumentis ornandis. Cum hæc itaque mecum reputarem, iterum conjectis oculis in Photii

A testimonium, utriusque scriptoris opiniones sen asserta facile conciliari posse mihi in animum induxit, atque ea potissimum de causa, quod Photius nullibi asserat, Leone Romanam sedem tenente, Prosperum ejusmodi contra Pelagianos exarasse libellos. Aut dumtaxat: Prosper, homo sane divinus, libellis adversus eos in vulgus editis, facile dissipavit existimatio- que. Qui corie loquendi modus potius indicat Prosperum Romæ sibi nactum occasionem publicandi in plebem etiam libellos, quos forte antea contra Pelagianos conscripserat. Hanc autem significationem Photii 289 verba præferre, nemo inficiabitur, qui ad genuinum illorum verborum sensum animadvertat; simulque recogitet nequaquam propria scripta omnibus indiscriminatim PP. communicare consuevisse. Nec enim tanta tam erat manuscriptorum codicum copia, ut etiam vulgi manibus tererentur. Idcirco sat verisimile esset arbitrari Prosperum libellos quos forte ipse, auctore Norisio, in Gallia conscripserat Romæ deum in vulgus etiam edidisse, ut Pelagianorum vindicæ dissiparet et exstingueret.

B 6. Postremam hanc conjecturam Hieronymi ad Florentium epistolâ augeo, de qua non ipsi in Eusebii editione disserimus. Ibi namque annotavimus, maximam fuisse librorum communicationem Hieronymum inter et Rufinum. Quare ille Florentium enixe rogat ut ubi hospitio Rufinum communem anticum exceperit, petat ab eo sibi quos mittendos curet beati Rheticii Augustodunensis episcopi commentarios in Canticum Canticorum. Præterea nomine ejusdem Pauli Senis de Rufini patria reddi sibi postulat Tertulliani codicem: Interpretationem insuper Psalmorum Davidicorum et prolixam valde de Synodis librum S. Hilarii, sua Hieronymi ipsius manu apud Treviros exscriptum. Ex qua epistola intelligimus codices Operum a Patribus alieubrorum ita peractos quinto Ecclesiæ sæculo fuisse, ut vix eorum exemplaria parandi esset facultas hominibus vel maxime pecuniosis, aut his qui improbum amanuensium laborem subire non reformidabant. Quamvis igitur hoc ultro denus, quod Prosperi libelli, de quibus Photius disserat, in Gallia ab auctore fuerint conscripti, quid inde tamen impedimenti erat quominus ad communis causæ utilitatem in vulgus pariter postea ederentur? Et quidem non alium Photianæ verba sensum subire nobiscum judicabant, qui eadem secundum grammaticæ apices voluerint interpretari. Numquid enim aliud ibi laudatus Photius, nisi unum hoc dumtaxat innuit, nimirum sanctum Properum magnum veritatis lumen et adjumentum attulisse in iis libellis pervulgandis, quibus facile omnes vulgi tumultus compescuit, atque catholicorum cum pietatem, tum religionem fovit, confirmavit et auxit? Et sane vulgus ipse, quamvis in ecclesiasticis rebus sit parum versatus, nec facile docentium auctoritatem obtemperet, quam sæpissime tamen, si necessariis negotiis curisque sit vacuus, obloquentium sermones audire nequaquam abnuat, ac ab istodem veluti quodam captus illicio, cum de justitia rigore agitur, judicium recitandam vel integritatem sibi facit suspectam, de reorum criminibus frequenter præpostere judicat, et quædam miseratione erga damnatos motus, cum ob ponas quas launt, tum quod ab iis abhorret, sanctissimos Ecclesiæ prælatos atro dente petere non erubescit. Ut itaque malis hisce omnibus sanctus Prosper occurreret, simulque vulgi pietatem et religionem foveret, ut dicitur, et excitaret, sat verisimile est eum idcirco tribus verbis Pelagianorum mores et instituta exagitare voluisse, ut scilicet vulgus ipse non se falli sinneret, alijs ad veritatis inquisitionem investigationemque traderet et accenderet. Et sane non alia de causa ejus oculis rerum gestarum seriem et ordinem, Pelagianorum impietatem et errores eundem subjecisse credendum est, nisi ut deinceps divine gratiæ laudem

(a) Veneti litter. rei scriptores, anno 1742.

concineret, catholicæ Ecclesiæ fidem et pietatem celebraret, et ipsorum demum hæreticorum gesta, dogmata, clades, exitium atque ignominiam in oris canticum verteret. Ejusmodi autem felicem exitum celebri carmine de Ingratis, tum tribus aliis libellis in vulgus editis, Prosperum assecutum fuisse, Photii laudata verba non obscure denuntiant, sive S. Prosper multo ante Leonis Magni pontificatum, sive hujus pontificatus tempore eos libellos conscripserit.

290 CAPUT III.

De tempore quo S. Prosper suos libellos in Pelagianos conscripsit.

1. Jam vero nunc extra nostri instituti propositum vagari videbimur, si horum libellorum epocham diligentius inquirere statuamus. Sed ab hoc munere nulla ratione abduci potui, cum ea in epocha inquirenda omnes præcedentes scriptores lapsos esse perspexerim. Nec enim carmen de Ingratis ad annum 429, vel ad sequentem, revocandum est; neque duo illa epigrammata in Augustini obtretractorem in annum 417 vel 418 rejicienda sunt, ut præcedentes scriptores asseruerunt. Id imprimis ex Prospero ipso colligitur, qui ita de Ingratis carmen orditur, ut plenè abolitum omne Pelagianum virus describat. At quorsum hæc Prosperi spectaret oratio, si Ecclesiæ hoste nondum eliso, adhuc tumidus per Campaniam aliasque Italici regiones sese extulisset? Qua porro ratione Prosper dixisset plenam ab Ecclesia contra Pelagianos reportatam fuisse victoriam, si horum signifier Julianus, vel Constantinopolim, vel per Italiam et Gallias novas turbas excitare potuisset, ut semel et iterum in catholicam societatem irrepere tentaret? Nec enim similes loquendi formulæ, aut ad Africæ synodos, aut ad sancti Innocentii papæ decreta dumtaxat debent referri; nam, ut optime ex ecclesiasticis monumentis intelleximus, tunc Julianus in apertam hæresim nondum erat prolapsus, sed sub religionis ac pietatis larva nefarios errores potius obducere conabatur. Neque de papæ Zosimi constitutione, aut de concilii Ephesini sanctionibus possunt eadem sancti Prosperi verba interpretari, cum jam sub Xysto et Leone Romanis pontificibus Julianus ipse, et reliqui Pelagiani præsules, hinc atque illinc novas turbas et molimina excitantes, episcopales sedes, honores et ministeria ut sibi restituerentur omnibus studiis contendebant.

2. Prosperi igitur carmina non alio potius quam Xysti aut sancti Leonis tempore convenire posse nobis videtur. Et quamvis absolute asserere haud audeamus, istud carmen Leonis ævo fuisse conscriptum, tamen cum ita loquatur, ut Pelagianam sobolem potius extinctam describat, et veluti de confecto bello, de parta victoria, de pace secuta mentionem faciat, minime ejusmodi conjectura omnino debet refelli, ut ex ejusdem Prosperi carminibus ipse lector poterit judicare.

*Congenita in Christo gentis mihi castus ab alto
Insinuat amor proprias excedere vires
Me jubet, atque pias accendere carmine mentes:
Ne post confectum celebris victoria bellum,
Securos animos incauta pace resolvat,
Ceu metus eliso jam nullus ab hoste supersit,
Nec caput atriū virosū palpitet anguis.*

Quod si tamen quisque contendat istud Photii dictum: *Romæ etiam quidam pro hæresi* (Pelagianam nimirum) *libere locuti sunt, quos Prosper, homo sane divinus, libellis in vulgus editis, facile dissipavit extinxitque, de uno dumtaxat carmine de Ingratis minime comprobari, ego quidem non multum repugnabo. Immo, licet illud opus libellorum nomen re ipsa subeat, tum cum ab auctore in quatuor æquales partes fuerit divisum, quarum unicuique proprium atque singulare argumentum respondet, ut jam cl.*

D. Antonius Salinas, regularis canonicus, in sancti Prosperi orandis Operibus probavit; tum deinde, cum hocce orationis genus satiricos versus ad aliorum malos mores et instituta carpenda et exagitanda comparatos contineat, merito etiam ex hominum loquendi usu sibi libellorum nomen vindicavit. Ne autem negotii plenus Norisio repugnare videar, leves has conjecturas prætereo, atque ad alios tres etiam Prosperi libellos 291 contra Pelagianos editos mea se convertit oratio. Conscripsit itaque, ut diximus, Prosper duo alia epigrammata in sancti Augustini obtretractorem, quibus et celebre illud Nestorianæ et Pelagianæ hæreseos addidit epitaphium. Sed illa orationum genera certe prorsus intempestiva fuissent, si saltem Augustinus aut nondum extremam diem clausisset, aut si alterutra ex illis hæresibus adhuc penitus extincta et abolita non fuisset, quæ revera due illæ hæreses ad plenum exitium minime fuerunt perductæ, nisi posteaquam Augustinus diem obierat. Cujus quidem argumenti pondus Prosperi editores præsentientes, epitaphium dumtaxat in Nestorianos et Pelagianos serius exaratum asseruerunt; illud videlicet ad annum 432 revocantes, cum nimirum, e vivis sublato Augustino, due illæ hæreses in plenaria Ephesina synodo damnatæ fuerunt. At id saltem de aliis libellis asseri oportere gravissimæ conjecturæ nos urgent. Quis namque reputabit Augustino adhuc supersite alium quempiam pro ejus nomine atque doctrina sibi vindicis partes assumere voluisse? Annon sanctus doctor ipse, quoad vixit, stylum semper contra suos adversarios paratum habuit, eos vel molli brachio perstringendo, aut gravissimis censuris eorumdem machinas destruendo? Sat igitur verisimile est Augustinum illum, qui Adrumetinos monachos perperam ejus scripta interpretantes corripuit, oburgavit; qui Pelagium et Julianum perpetuo impellit et exagitavit; qui ab Hieronymi objectionibus propriam doctrinam modeste purgavit; sat, inquam, verisimile est hunc Augustinum novas illas Pelagianorum obtretractationes inultas minime reliquisse, aut saltem debitas gratias Prospero ejus vindici reddidisse. Reddidisset tamen, si in vivis exstitisset adhuc cum laudatis libellis Prosper conscripsit.

3. Prosperi deinde duæ ad Augustinum epistolæ magnum nostris conjecturis robur adjiciunt. Sed Caveum, Usserium, Joannem Olivarium cæterosque Prosperi editores in assignanda prædictorum libellorum epocha gravius lapsos esse patefaciunt, si nos tempus quo ejusmodi epistolæ conscriptæ fuerint diligentius inquiremus, atque ad eorumdem argumenta animi cogitationem convertamus. Quoad tempus attinet, Caveus credidit anno 426 fuisse conscriptas. Novissimus autem eorum editor sibi persuadet exeunte anno 428, vel ineunte anno 429, scriptas fuisse. Ita ad marginem annotavit pag. 89. Si deinde epistolarum argumenta perpendamus, in iis palam Prosper testatur Pelagianæ hæreseos reliquias in Galliis et in plerisque aliis regionibus adauctas fuisse; maximas quoque querelas excitatas adversus ejusdem Augustini opuscula, et præsertim contra doctrinam libro de Correctione et Gratia explicatam. Quis autem affirmare velit jam tum Prosperum carmen illud de Ingratis cum cæteris libellis a Photio laudatis concinasse cum hæc epistolæ scriberet? Nonne in iis recensuit gravissimas difficilioresque questiones a Pelagianis motas, quas clara luce ab illo sibi aperiri cupiebat, et, quasi in multarum rerum intelligentia nutans, lumen ex novis Augustini scriptis efflagitabat? Galliam pene totam fuisse commotam, cum Prosper hæc scriberet, priori epistola declarat, et propterea fieri studebat S. Patris sapientia et eruditione doctor, et ut prodesset multis suo rogatu, eum interpellat, scribens: *Tribue nobis in hac causa, papa beatissime, pater optime, quantum juvante Domino potes, diligentiam pietatis tuæ, ut quæ in istis questionibus obscuriora ad percipiendum difficiliora sunt quam lucidissimis expositionibus dignetur ap-*

rire (a). Harum autem gravissimarum questionum decem argumenta statim subijci, et interim veritus contra tot adversarios meritis atque honoribus claros in apertum disputationis campum prostrare, et contra eosdem dimicare, animi fervorem silentio cohibet, quoadusque ab Augustino oblinebit responsum. Quibus omnibus enodatis (ita ultimum ejus epistolæ caput orditur), et multis insuper quæ altiore intuitu **292** ad hanc causam pertinentia magis potes videre decussis, credimus et speramus non solum tenuitatem nostram disputationum tuarum præsidio roborandam, sed etiam ipsos quos meritis atque honoribus claros caligo istius opinionis obscurat defæcatissimum lumen gratiæ recepturos. Non itaque tum Augustini obtractores suis carminibus Prosper impetere poterat, non plenam canere de Pelagianis reportatam victoriam, si et ipse, inter alia et alia dubia jam hærens suspensus, ab Augustino inquirebat an Christiana fides ea dissensione violaretur, quantum periculi in adversariorum opinione pateficeret. Deinde quomodo per istam præoperantem et cooperantem gratiam liberum non impediat arbitrium, explicaret. Tum utrum præscientia Dei ita secundum propositum maneat, ut ea ipsa quæ sunt proposita, sint accipienda præscita, et id genus alia, quæ octavo ejusdem epistolæ capite a quopiam possunt lustrari. Sodes igitur dicant, qui duo Prosperi epigrammata contra Augustini obtractorem ad annum 417 aut 418, carmen vero de Ingratis ad 430 annum revocant, an is, qui in sacris litteris homo divinus appellatur, Pelagianos ad bellum scripto tum advocare potuerit, cum anno 429 nondum satis de totius controversiæ cardine, fundamentis atque rationibus erat instructus? An imparatus et inermis cum hæreticis certamen sanctus Prosper habere voluit, et, quasi nimium sibi fidens, tum pro Ecclesiæ sanctionibus, tum pro Augustini doctrina decertavit, quando, necdum super laudatas questiones institutus, animo varias inter adversariorum opiniones interpretationes quæ fluctuabat? Ficta et commentitia fabula tanto indigna viro! Præsertim cum ab Augustino, duobus in libris, videlicet de Prædestinatione et de Dono Perseverantiæ, paulo ante diem ejus emortualem conscriptis, objectas sibi a Prospero et Hilario Massiliensium et Pelagianorum questiones enodatas fuisse intelligamus. Quando vero Augustinus obierit, narrat Possidius in Augustini Vita scribens: Anno 430, quinto kalendas Septembris S. doctorem humanæ vitæ debium persolvisse, quo tempore Vandalii Hippo-nem tertium jam mensem obsidebant.

4. Ad quæ omnia cum ipse sedulo animadvertirem, contra fere omnium præcedentium scriptorum opinionem mihi persuasi sanctum Prosperum in Pelagianos vel horum reliquias decertare aggressum, eodemque scripto dumtaxat impetere cœpisse cum jam Augustinus obierat. Quis ignorat tum ita in Galiliis præsertim percerebrentibus divini gratiæ hostibus, Augustinique obtractoribus, Prosperum et Hilarium Romam ad Cælestinum pontificem profectos, ut firmo certoque testimonio, quanti apud apostolicam sedem semper fuerit, de ejusdem sancti Augustini doctrina declararet? Horum autem votis Cælestinum annuisse, celebris epistola anno 430 ad episcopos Gallie declarat, in qua non tantum scribit (b): Augustinum sanctæ recordationis virum pro vita sua atque meritis in nostra communione semper habuimus, nec unquam hunc sinistra suspitionis saltem rumor aspersit, quem tantæ scientiæ olim fuisse meminimus, ut inter magistros optimos etiam ante a meis decessoribus haberetur. Huic autem epistolæ præteritorum sedis apostolicæ auctoritates de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio subjectas legimus; ut inde obloquentes quæ sequi et probare proficerentur, atque ea omnia quæ sacratissima beati apostoli sedes Petri

A contra inimicos gratiæ Dei per ministerium præsum suorum sanxit et docuit, intelligerent (c). Quisnam vero horum capitulorum collector fuerit, in præsentia non inquirimus. Auctor tamen ita recentioribus dogmatistis refragatur, ut luce hac in re clarius ostendat Pelagianam hæresim proscriptam et judicatam fuisse ab apostolica sede, et Africanos canones tantum roboris obtinuisse, quantum iisdem Romani **293** antistites tribuerunt, cum eosdem probarent. Quæ sane verba cum Quesnellum aliosque ejus assecelas gravius urgeant et male habeant, statim subjicimus sequentia verba: *Necessarium igitur fuit diligenter inquirere quid rectores Romanæ Ecclesiæ de hæresi quæ eorum temporibus exorta fuerat judicaverint, et contra nocentissimos liberi arbitrii defensores quid de gratia Dei sentiendum esse censerint; ita ut etiam Africanorum conciliorum quasdam sententias jangeremus, quas ubique suas fecerunt apostolici antistites, cum probarent.* Ejusmodi porro necessitatem apostolicæ sedis iudicii inquirendi et expectandi, cum de hæresibus agitur, pleno ore nono Ecclesiæ sæculo Hincmarus Remensis Ecclesiæ episcopus contra Gotescalcum confessus est. Qui sane ad laudata verba non provocasset, nec integra suam in epistolam transtulisset, si illam sententiam ratam non habuisset. Præfatus autem Hincmarus cum Petro diacono, Floro magistro, Cresconio, Dionysio Exiguo, Ivone, eadem capita Cælestino tribuit, cum veluti pars et appendix illius epistolæ habeantur.

5. Hæc itaque aliaque multa cum animo oberrarent, contra omnium præcedentium scriptorum opinionem constanter existimavi laudatorum libellorum nullum a Prospero exaratum fuisse antequam Augustinus ex hominum vita demigraret. Certe hoc uno satis admonere visa est ejusdem Prosperi vigilantia, qui, ut Augustino jam vita funeto præsidium pararet, Romam venit, ut super illius doctrinam Cælestinum papam consulere. At si Prosper jam edidisset aut evulgasset laudatos libellos, non Augustini, sed propriam apud pontificem causam egisset. Nihil enim habet Prosper, præsertim in carmine illo de Ingratis, quod ex Augustino non fuerit depromptum, quodve a Massiliensibus vel Pelagianis non fuerit in discrimen adductum, quod denique in illis decem apostolicæ sedis capitulis non appareat definitum. Neque enim probabile est S. Prosperum quadripartito illo carmine de Ingratis, aut adversariorum objectiones transferre voluisse, aut ante apostolicæ sedis iudicium Augustini doctrinam ab omni suspicionis labe purgare ausum fuisse. Quid de decem illis apostolicæ sedis capitulis erit asserendum? Potuit forte S. Prosper eadem sibi in animo præfigere, eademque scripto exponere, antequam diligenter inquireret quid rectores Romanæ Ecclesiæ de Pelagiana hæresi, quæ eorum temporibus exorta erat, judicaverint? Figmentum apage! Quare, si in hoc scribendi genere argumentum a simili valeret, utique ad librum adversus Collatorem a Prospero editum recurrerem, quem legentes ipsi cognoscunt Augustino vita functo fuisse conscriptum. Sed hunc cum carmine de Ingratis fere in unum et idem tempus esse rejiciendum, jam adducta atque mox adducenda argumenta quam perspicue patefaciunt. Eminentissimus itaque cardinalis Peronius (b), qui veterum catholicorum poetarum usum habebat, multa pro eorum conscribens defensione, asseruit eadem illos sæpe alibi soluta oratione tradidisse, quæ alibi strictæ commiserant, quod ipsum sancti Paulini Nolani episcopi, de quo ipse sermonem habebat, manifestum efficit. Eam autem rationem maxime Prosperiano poemati de Ingratis convenire, ipsi arbitramur, cum in eo nihil inscripserit, quod vel in apostolicæ sedis auctoritativum et in aliis suis Operibus soluta oratione exaratis

(a) Prosperi ad August. epist., cap. 7.

(b) Cælestini papæ epist. ad Gallicæ episc. cap. 2.

(c) Proœmium auctori a um seu capitulorum apo-

stolicæ sedis.

(d) Card. Peronius, in Resp. ad Angliæ regem, lib. v, cap. 20, pag. 15.

non tradiderit. Supremae autem apostolicae sedis A auctoritatis validissimum certissimumque argum-
tum illis carminibus suppetunt, quibus canit :

Pestem subeuntem prima recidit
... Sedes Romana Petri, quae pastoralis honoris
Facta caput mundi, quicquid non possidet armis,
Religione tenet.

Libro autem adversus Collatorem fusus rerum ge-
storum seriem describens, Romanorum pontificum
in Pelagianos lata iudicia, servato temporum 294
ordine, enumerat, atque ex Innocentio papa esordia
recitans, eadem usque ad Coelestinum perducit, ita
ad nostrum subiliciens Intantum : *Per hunc virum*
(Coelestinum videlicet) intra Gallias ipsi qui san-
ciae memoriae Augustini scripta reprehendunt malelo-
quentiae est adempta libertas, quando consultantium
actione suscepta, et librorum qui errantibus displace-
bant pietate laudata, quid oportere de eorum auctori-
tate sentire, sancto manifestavit eloquio, evidenter pro-
nuntians quantum sibi praesumptionis falsus novitas
displacere, quae audierat quidam adversus magistros
insolenter insurgere, et indisciplinata culumina praedi-
cationis veritatis obstruere. At Augustini nefarios ob-
treccatores tercia parte illius carminis de ingratis sug-
illat, eorundem Pelagianorum Semipelagianorum-
que objectiones refellens, quibus vociferantes quere-
bantur omne opus arbitrii sublatum, nec vitis pamm
deberi, aut praemia laudi. Haec autem vociferasso
Augustini obtreccatores post ejus obitum, insulen-
tissime cum patefactum sit, ut in his diutius immo-
remur minime opus est, praesertim suffragante nobis
Plinio in Bibliotheca, cod. 85, Vincentio Lirinensi,
adversus haereticos cap. ultimo.

CAPUT IV.

Præcedentium scriptorum argumenta eripiuntur.

1. Esi vero ista omnia præcedenti capite, servato
temporum ordine; annotaverim, nihil adhuc me præ-
stissime videbitur, nisi Josephi Anthelmii, Usserii,
Cavoli, Martini Steyaert, P. Salinas, aliorumque scrip-
torum fundamenta eripiam. Unum itaque dumtaxat
sancti Prosperi testimonium ex cap. 3 carminis de
ingratis depromptum adducunt, quo haec opus su-
perstite Augustino conscriptum esse sibi blandiun-
tur. Canit itaque sanctus Prosper :

An alium in finem posset procedere sanctum
Concilium, cui dux Aurelius, ingeniumque
Augustinus erat? quem Christi gratia cornu
Ubiore rigans, nostro lumen dedit ævo
Accensum vero de lumine; nam cibus illi,
Et vita, et requies Deus est, omnisque voluptas;
Unus amor Christi est, unus Christi est honor illi,
Et dum nulla sibi tribuit bona, fit Deus illi
Omnia, et in sancto regnat sapientia templo.

Ita Prosper (ait Pater Salinas) (a), in quibus magi-
strum optimum tamquam superstitem continenti
celebrat elogio; quomodo sane de illis episcopis aut
viris in hac causa præcipuis et fato jam functis ibi-
dem non loquitur?

2. Sed Martinus Steyaert Lovaniensis doctor in
ornando castigandove hoc opere, eodem prorsus
argumento ductus, sic ad illud verbum *regnat* annota-
vit. « Ex quo (verbo videlicet) alii quoque toto para-
grapho verbis præsentis temporis colligit scriptitasse
haec sancto doctore superstite. » Quid autem ejus-
modi argumens imbecillius? Nam si imprimis illud
laudis genus spectemus, quo nihil sublimius neque
splendidius de beato quopiam spiritu jam cum Deo
in caelis regnante dici potest, illud sane homini
adhuc mortalem vitam agentis nonnisi cum aperta et
invocanda assentatione convenire potest. Quo

sensu, præterea, quæ ratione de uno Augustino
superstite Prosper canere potuisset? *Quem Christi*
gratia cornu ubiorem rigans nostro lumen dedit ævo
accensum de vero 295 lumine; cum postmodum,
eodem jam vita functo, idem Prosper apostolicam
eodem diligentius consuluerit : « Au hunc sinistrae
suspicionis saltem rumor asperserit, vel an tanta
scientiæ fuerit, ut inter Ecclesiæ magistros optimos
esset recensendus (b). » Quemadmodum enim hæc
inter se conciliari possint plane non video; præ-
sertim cum laicus homo, omni prorsus ecclesiastica
auctoritate denudatus, qualis Augustino superstite
Prosper erat, minime sibi de S. Patris scriptis judi-
care arrogaret ante Coelestini papæ sententiam.

3. Non denique præsentis temporis verba nos ur-
gent, cum poetarum ingenia liberiori semper utantur
licentia, tales sæpissime sibi confluentes imagines,
ut veluti præsentis qui jam decesserant deserviant,
et ex eorum gestis et scriptis mortuos vivere adhuc
sibi persuadeant. Et quidem Prosper ibidem ad su-
pernam Augustini sapientiam alludit, quæ Pelagiano-
rum Semipelagianorumque artes, molimina et erro-
res elusit, rejectit atque evertit. Idcirco cum post
mortem tamquam viventem in exaratis Operibus sibi
proposuit. Neque verum est toto illo paragrapho præ-
sentis temporis verbis uti, sed, animi cogitationes
poëticæ exprimere volens, modo ad præsentis, modo
ad præteriti temporis verba recurrit, et, gradu veluti
facto, a mortali Augustini vita ad illam immortalē
qua cum Deo regnat, eum sub sapientie nomine,
hisce verbis describit : *Et dum nulla sibi tribuit bona,*
fit Deus illi omnia, et in sancto regnat sapientia templo.
An censent laudati scriptores quibus refragatur de
sapientissimo quopiam vivente viro hæc cum proprie-
tate dici posse? Quandonam Deus viventibus omnia
fieri consuevit, ut mortali carne adhuc circumdati in
sancto templo regnent? Hæc de Christo unigenito
Dei Filio dumtaxat cum veritate Scripturas et Patres
asseruisse, catholicis omnibus sat est exploratum;
sed si alio culpam ejusmodi dictum aptare velimus,
cum catholica ipsa religione contendamus necesse est.

4. Ad quæ cum serio animum convertissem, nihil
imbecillius atque infirmius eorum opinionem existi-
mavi, qui a Prospero laudatos libellos conscriptos
fuisse arbitrati sunt antequam Augustinus diem obi-
ret, vel antequam Coelestinus papa Augustini scripta
elogiis ornaret, aut denique antequam Julianus illa
Pelagianorum signifer ad plenum exitium cum suis
machinis perduceretur. Cætera vero que a P. Sa-
linas subduntur, penitus cadunt, si Prosperi scribendi
æpocum aut disserendi modum attendamus. Nec enim
carmine illo de ingratis trecentos illos proceres
qui in Pelagii causam convenerant elogio ornare sibi
sacer poeta proposuerat, sed divine gratiæ hostes
impetere et exagitare animus illi fuit. Properea ni-
hil mirum, si, excepto Aurelio, totius Romane Africae
primate, et eximio doctore Augustino, cæterorum
omnium nomina silentio occultat, præsertim cum
Prosperi ævo eorundem Patrum nomina in concilio-
rum Actis, quæ nondum intercederant, facile depre-
hendi possent.

296 CAPUT V.

De sancti Leonis Magni scriptis contra Pelagianos
esaratis.

4. Jam vero temporis et nostri instituti ratio po-
stulat ut de Magni Leonis scriptis verba faciamus.
Quod igitur ad hujus scripta attinet, nihil magnifi-
centius, in illius hominibus præsertim, elucet quam
divina illa doctrina sacris in litteris tradita de divina
gratiæ virtute atque muneribus. Quare existinet Ju-
liano, quod deletis jam per Campaniam Pelagianis,
Romæ demum obmutescentibus horum hæreticorum

(a) In Operibus Sanctorum Prosperi Aquitani et
Honorati Massiliensis notis observationibusque, Romæ
anno 1732, illustratis.

(b) Martinus Steyaert laudatus a cl. P. Joan. An-
tonio Salinas canonico regulari in Operibus S. Pro-
speri Romæ adornatis.

sanctoribus, quid erat quod sacra inter mysteria tanto dignis pontifice tractare posset et frequenti populo suadere? In maximis igitur anni solemnitatibus atque Romanorum civium auribus, quoad vixit, aliquam saltem orationis partem in eum scopum dirigebat, ut Pelagianorum aliorumque hæreticorum errores carperet atque subverteret. In iis quippe modo naturalium virium imbecillitatem infirmitatemque describit, modo divini auxilii supernam virtutem ad æternam felicitatis bonum consequendum necessario requisitam quam sæpiissime inculcat. Hinc totam Adami sobolem inobedientia peccato corruptam remansisse, ex Apostolo, ex Evangelio aliisque sacrarum Scripturarum testimoniis expligat. Inde maximum divinæ miserationis Opus describit, quo per unigeniti Dei Filii crucem, mortem, soluto jam nostræ redemptionis pretio, peccati vincula confracta sunt, et, tartaræ captivitatibus iugo excusso, iisdem et omnibus Adæ filijs paradisi ostium fuit resecratum. Quid plura?

2. Perpetuo igitur et ubique S. pontifex occasionem captat Pelagiani insectandi dogmatis, ut si forte aliqui inter suos auditores existissent, qui de catholica veritate, de apostolicæ sedis sanctionibus dubitarent, rationum tandem pondere confecti, et apostolice sermonis auctoritate persuasi, non amplius differrent Pelagium, Coelestium atque Julianum cum eorumdem erroribus damnare. Hac potissimum de causa populum hortatur, ut non præsumeret de sua iustitia, nec de Dei misericordia diffideret, quia omnipotens Deus, ut mirabilem faceret gratiam suam in eo (loquitur de se ipso) munera sua contulit, in quo meritorum suffragia non invenit (a). Et sequenti oratione, cap. priori, humanæ naturæ imbecillitate descripta, subdit: *Et tamen non desperamus, neque deficiamus, quia non de nobis, sed de illo præsumimus qui operatur in nobis (b)*. Ne autem hæc ita in adversæ partis significationem traherentur a quopiam, perinde quasi arbitrari vellet humanæ voluntatis vires ita per peccatum fuisse elisas, ut arbitrii ratio prorsus deleta mansisset; quemadmodum nos Deus ad imaginem suam reparat, ut in nobis formam suæ bonitatis inveniat, sequenti mirabili magnificæque sententia explicavit: *Dat unde ipsi quoque quod operatur operemur, accendens scilicet mentium nostrarum lucernas, et igne nos suæ charitatis inflammans, ut non solum ipsum, sed etiam quicquid diligiti diligamus*. Et rursus alio loco humana corda terreno agro comparat, qui si pigro otio et inertis desiderio negligatur, terra nihil generosi germinis pariet, et, spinis ac tribulis subdita, non producat quæ condenda sint horreis, sed quæ urenda sint flammis. Quam deinde allegoriam explicaturus, in hæc verba prorupit (c): *Ager autem iste, dilectionis, vorante desuper gratia Dei, fide munitur, jejuniis exercetur, elemosynis seritur, orationibus fecundatur, ut inter plantationes rigationesque nostras nullius amaritudinis radix pullulet, nec se incrementa cuiusque* 297 *noxia stirpis attollant, sed, enecato omni semine vitiorum, convalescat seges læta virtutum*. Loquitur hic sanctus pontifex in persona sacerdotum præsulum, qui in Dominico agro operarii sunt constituti.

3. Sed et humanæ naturæ infirmitati et corruptioni, quas mordicus Pelagiani dogmatis auctores indicabantur, sacro baptismatis lavacro mederi ipse S. pontifex sermone decimo septimo docet. Non ita tamen ut, semel divini auxilii virtute originali morbo sanato, ipse homo viribus propriis subsistere queat, ut nullatenus mortalem hanc vitam agens ab adeptæ iustitiæ gratia deflectere possit, et quam sæpiissime deflectat. Nam cum natura nostra mutabilis sit, et

A de peccati labe mortalis, licet etiam jam redempta et sacro baptismate sit renata, in quantum est passibilis, in tantum est ad deteriora proclivis, corrumpeturque carnali desiderio, nisi spirituali muniretur auxilio: *Quia (aurea sunt ista verba) sicut illi nunquam deest unde corrumpat, ita semper præsto est unde subsistat*. Nihil ergo sanctissimus noster Leo gratius et utilius suscipere poterat, quam provinciam perpetuo carpendi et incescendi hæreticorum secias, simulque edocendi populum, ut eorum errores sibi caveret. Propterea nil mirum, si in omnibus fere suis concionibus Pelagianos taxabat, eamque hæresim tanto rationum pondere et Scripturarum auctoritate ita aggrediebatur, ut quamplurimos ad pœnitendum adduxerit.

4. Consulat lector serm. primum in Natali Domini, quem Romana Ecclesia semper in suo Brevariario retinuit. Nonne in priori capite omnium hominum non modo, sed infantium etiam Redemptorem Christum Dominum appellat? *Asserit quippe cum esse peccati mortisque destructorem, qui sicut nullum a reatu liberum reperit, ita liberandis omnibus venit*. Et paulo post usurpans Jobi verba illa cap. xiv, 4: *Nemo mundus a sorte, nec infans cujus est unius diei vita super terram (d)*, unum ex fundamentalibus hujus hæreseos articulis evertit (e). Consulat etiam cap. 5 sermonis 5 de Natali Domini, quo totis eloquentiæ nervis directe se Pelagio opponit, qui, arrogans et tumidus prætextu humanæ libertatis tuendæ, docebat Adamum suo lapsu sibi dumtaxat nocuisse, ceteros vero homines nasci in ea naturæ perfectione qua a Deo Adamus fuit conditus (f). Contra vero S. pontifex catholice fidei sacramentum istud esse docet: *Omnes omnino homines in Adamo perisse: ita ut nisi Verbum Dei caro fieret, et habitaret in nobis, nisi in communionem creaturæ Creator ipse descenderet, et vetustatem humanam ad novum principium suæ nativitate revocaret, regnaret mors ab Adam usque in finem, et super omnes homines condemnatio insolubilis permaneret, cum de sola conditione nascendi una cunctis esset causa perendi (g)*. Atque tandem, ut pene innumera alia loca missa faciam, consulat lector sextum de Epiphania sermonem, cap. 4, ubi, humanæ conditionis fragilitate descripta, quæ semper in delicta prolabitur, cito minime deceptoriam voluptati acquiescendum esse demonstrat, quia *nullum sine delectatione peccatum est (h)*. Quare tot inter tantasque carnis illecebras, atque ab infernalibus hostibus humana circumventa natura, nullam prorsus homo potest sibi opem sive custodiam nancisci, si a carnalibus desideriis non recedat ad spirituale præsidium, et mens habens notitiam Dei sui a consiliis se male suadentis hostis avertat. Quisque autem jam in carnalibus voluptatibus delectatus, atque ab hostibus superatus peccatorum vinculis constringitur, nunquam nisi de impunitate securus, quia si tempus pœnitentiæ amiserit, locum indulgentiæ non habebit. Biflidat prorsus propria virtute posse consurgere, aut saltem naturæ moribus se ad justificationem disponere, ut 298 *Massiliensium et Semipelagianorum turbæ perperam asseruerunt, sed confugiat ad auxilium Dei clementiam, et vincula male consuetudinis ab illo poscat abrumpti, qui alterati omnes qui corrumpunt, et erigit omnes elisos*. Tunc enim non erit vacua confitentis oratio, quoniam misericors Deus voluntatem timentium se faciet, et dabit quod petit, qui dedit unde peteretur. Sed apertius et fortius præterea eosdem Semipelagianos, Pelagianosque impellit et perstringit sermone ultimo de Epiphania, cap. 3,

(a) Serm. 1 in anniversario suæ assumptionis cap. 2.

(b) Serm. 2 c. p. 1.

(c) Serm. 11 de jejuniis decimi mensis, et collectis 1, c. 1.

(d) Serm. 47 cap. 1.

(e) Serm. 1 in Natali Domini cap. 1.

(f) Similia habet serm. 2 in Natali Domini cap. 5; et serm. 3 cap. 5.

(g) Sibi concinit serm. 6 de Nativ. seq. cap. 3 et cap. 6.

(h) Serm. 6 de Epiphania cap. 4.

tibi, de vera supernaque disserens virtute, asserit A
eam nullam esse, nec proprietatem obtinere Deitatis, nisi spiritu visitetur Auctoris; dicente enim discipulis quis Domino: Sine me nihil potestis facere; propterea subiecit statim: Dubium non est hominem bona agentem a Deo habere, et effectum operis, et initium voluntatis.

5. Sermone tandem 13, qui est Quadragesimae quintus, novos arietes praeparat ad Pelagianæ Semipelagianæque hæreseos exitium, quando videlicet hominum corda superni Spiritus virtute Dei vivi templum fieri probaturus, domorum manufactarum exemplo et similitudine usus est: Quibus laudabili diligentia providetur, ut si quid aut infusione imbrum, aut turbine procellarum, vel ipsa fuerit antiquitate corruptum, in integrum cura restituat, ita (ait) jugi oportet sollicitudine præcavere, ne quid in nostris animis incompositum, ne quid inveniantur immundum. Sed ab humanis ad divinas supernasque res gradum postmodum faciens, sic ad nostrum intentum mirifice ratiocinatur: Quamvis enim ædificium nostrum sine ope sui non subsistat artificis, nec fabrica nostra possit esse incolumis, nisi ei protectio præfuerit Conditoris, tamen quia rationabiles lapides sumus, et viva materies, sic nos Auctoris nostri exstruit manus, ut cum opifice suo etiam is qui reparatur operetur. Non enim hic Leo humanæ voluntatis divino subsidio suffultæ et adjunctæ nisum cooperationem atque liberum consensum excludit, ut postmodum Calvinus, Jansenius, atque Quesnellus improbe nimisque licenter asserere ausi sunt. Nec quidem liberum hominis arbitrium ad instar lapidis, aut alterius mortuæ omnino rei se habere docuit, sed quando gratiæ divini motibus excitatur, a Dei obedientia se subtrahere non debet, nec ab illo bono desicere, sine quo bonum esse non potest. Propterea idem sanctus pontifex laudatis verbis hæc subdit: Gratia igitur Dei obedientia se humana non subtrahat, nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse deficiat, ac si quid impossibile aut arduum in mandato- rum effectibus experitur, non in se remaneat, sed ad jubentem recurat, qui ideo dat præceptum, ut excitet desiderium, et præstet effectum.

Interim vero cum ista exscriberem, tanta recreabar voluptate, ut nonnisi egre me aliis similibus quamplurimis referendis abstinuerim. Sed ea prætermittere mihi opus fuit, ne lectoris amici abuterer patientia. Cæterum habet sanctissimus noster pontifex Leo quamplurimas alias sententias apostolici vigoris et auctoritatis plenas, quibus non tantum Pelagiani Semipelagianique quondam divini gratiæ hostes perstringi et cohiberi potuere, sed alias et alias quæ Calvinum, Jansenium, Quesnellum incommo- dant et urgent, et eorum turbas proscindunt. Jam vero de aliis Magni Leonis scriptis opus est disseramus, idque sequenti capite potissimum præstare conabimur.

299 CAPUT VI.

De S. Leonis Magni epistolis ad Januarium Aquileiensem episcopum scriptis contra Pelagianæ hæreseos fautores. Quesnelli agendi ratio in his epistolis adornandis.

1. Age igitur nunc referam animum ad ea quæ canonice a sancto pontifice Leone pro recipiendis in Ecclesia desertoribus clericis Pelagianam hæresim execrantibus sancita fuer. Quarto igitur ejusdem pontificatus anno, nec Romæ, nec per Campaniam Pelagiani erroris sibilus amplius audiebatur. Si qui autem hic aut illic hujusmodi tincti fuligine adhuc reperiebantur, vel poenitentiam agentes anare proprios ejurabant errores, aut saltem gravi penarum timore percussi exterius catholicam fidem profiteri simulabant, et quasi quodam velo propriam obtendere impietatem nitebantur. Hocce postremum in Venetorum provincia S. Septimius Altinensis Ecclesiæ episcopus contingere intellexit, qui cum animal-

vertus multos suæ diocesis clericos specie dumtaxat Pelagianam hæresim execrasse, qui postmodum deinde, in catholicorum societatem cum essent admissi, clam et quasi furtim ejuratum hæresim instaurabant, ea de re statim Romanum pontificem suis litteris fecit certiorem. Septimii autem epistolam temporis injuria intercidisse, tum mihi, tum viris omnibus eruditissimis persuasum est. Nec enim multo impenso studio ad eam perquirendam reperire potuimus. Supersunt adhuc tamen duæ S. pontificis epistolæ ad Januarium episcopum Aquileiensem, Septimii metropolitani, conscriptæ, et ex utraque cum gestarum rerum historia, tum apostolicæ sedis decreta in Pelagianos facillime recognoscuntur.

2. Quod ad priorem epistolam attinet, diu dubitatum fuit ad quem ex Aquileiensibus episcopis scripta fuerit. Veteres editores, quorumdam forte corruptorum manusccriptorum fidem secuti, Nicetæ nomen pro Januario legerunt. Quesnellus deinde illius epistolæ epigraphem edidit mutilatam, et relicto utroque nomine, scriptis dumtaxat: Epistola ad Aquileiensem episcopum. Sed ea in re secutum esse Crabbum, Picardum, Isidorum, Coloniensem editionem anni 1551 et nonnullos codic., asseverat. Nos autem (ut dicemus in notis) auctoritate adducti duorum exemplarum Vaticanorum, unius Florentini archetypi, et alterius Valliellani, optimæ notæ, Januarii nomen intulimus, suffragante etiam nobis manuscripto Aquileiensium episcoporum Chronico, quod exstat in Vaticana bibliotheca, signatum num. 5286, in quo ad rem nostram ista leguntur: « Januarius fuit ordinatus anno Domini Jesu Christi 443. Huic Januario episcopo S. Leo scribit, ut episcopi et reliqui clericali ordinis, de Pelagiana et Cælestiana hæresi ad unitatem catholicam redire volentes, in suis sedibus non restituatur, nisi publice erroribus abrenuntia- verint. » In eodem Chronico, a Dandolo conscripto, pariter de eodem Januario legitur: « Hic in Pola civitate Istriæ natus, et catholicis disciplinis eruditus, et episcopos factus, sua prudentia et doctrina populum sibi subditum, propter instantes persecutiones, multis angustiis circumseptum, ab erroribus conservavit illæsum, in cujus laudem Leo papa sic ait: Le- cis fraternitatis tue litteris.

3. Hisce autem verbis Leo alteram epistolam, quæ anno 447 conscripta fuit, orsus est, ut nota consulari certissime innotescit. Sed cum de canonicis Leonis sanctionibus in causa de qua agimus prius disserere statuerimus, ab illa sermonem ordiri volumus quæ maxime ad evitendos Pelagianos esset aptissima, et apostolicæ sedis auctoritati gravissima. 300 Ejusmodi vero epistola quinque distinctis capitibus ab auctore Leone fuit divisa; et in priori capite, ut statim ab Aquileiensis metropolitæ animo omnem suspicionem et scrupulum averteret, Romanam sedem videlicet falsis quorundam rumoribus aures præbuisse, non tantum Septimii episcopi delatoris nomen exponit, sed et acceptæ accusationis exemplaria huic epistolæ subiecit, atque ad Januarium transmisit. Paucis itaque mala omnia, quibus summi pastores vigilantie occurrere opus erat, hisce verbis exprimit: Relatione sancti et coepiscopi nostri Septimii, quæ in subditis habetur, agnovimus quosdam presbyteros, et diaconos, ac diversi ordinis clericos, quos Pelagiana aut Cælestiana hæresis habuit implicatos, ita in vestra provincia ad communionem catholicam pervenisse, ut nulla ab eis damnatio proprii exigeretur erroris.

4. Suggillat post hæc noster Leo segnem quorundam episcoporum indolem, qui, nimium dormitantes, Lupos ovium pelibus tectos ovile Dominicum invaderebant, atque contra auctoritatem canonum et decretorum ab ipso editorum, errantibus clericis concederent proprias relinquere Ecclesias, in quibus clericatum aut acceperant, aut receperant, instabilitatem suam per diversa circumferentes, amantes semper errare, et nunquam in fundamento apostolico permanere,

Quot autem, qualivæ mala et ejusmodi canonum violatione in catholice societatis detrimentum exorirentur, statim subdit: *Quoniam (ait) qui nullo dis-
cusso examine, nullo sunt præjudicio suæ professionis
obstricti, hunc maxime expetunt fructum, ut sub vela-
mento communionis plures domos adeant, et per falsi
nominis scientiam multorum corda corrumpant.*

5. Ad quos vero canones seu decreta a se edita S. pontifex provocare voluerit, nemo hactenus ex tot eruditis viris, qui ejus scripta adornarunt animad-
vertit vel annotavit. Maximi tamen momenti res est, nec sine gravi animi socordia poterat prætermitti. Ex ea quippe suprema Romani præsulis per universum orbem in ecclesiasticis condendis legibus auctoritas sit explorator; tum deinde quali quantoque honore apostolicæ sedis statuta ab omnibus aliarum Ecclesiarum pastoribus suscipiuntur, plenissime innote-
scit. Inquirentes nos igitur quid S. Leo iis in cano-
nibus, ad quos provocat, definierit, præterea quæ ex Aquileiensi Chronico in præcedentibus laudato, cum ex epistola 12, tum ex sequenti 13, illud intelligere potuimus. In priori quippe, quæ ad Anastasium Thessa-
lonicensem scripta est, cap. 9, de hisce clericis trans-
fugis et errantibus, hæc habet (a): *Alienum clericum, invito episcopo ipsius, nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis inter dan-
tem accipientemque convenerit. Itaque si contra provin-
ciam res agitur, transfugam clericum ad suam Eccle-
siam metropolitanam redire compellet. Si autem lon-
gius recessit, tui præcepti auctoritate revocabitur, ut nec cupiditati, nec ambitioni occasio relinquatur. At in altera subsequenti epistola ad episcopos metro-
polititanos per Achaïam provinciam constitutos, de clericali vitæ genere et instituto, de sacerdota-
lis concordie vinculo ab omnibus sacris ministris custodiendo, agens, non tantum quæ ad Anastasium scripserat religiose observari mandat, sed cautum præterea voluit, ut nullus episcopus alterius episcopi clericum sibi audeat vindicare, sine illius ad quem per-
tinet cessione, quam tamen evidenter scripta conti-
neant, quoniam hoc, et canonum definitur auctoritas, et ipsa servandæ unitatis ratio docet, ne omnino ordo ecclesiasticus per hanc licentiam fiat instabilis. Post hæc autem eisdem Achaïæ metropolitanis hæc ver-
bis apostolico vigore plenis allocutus est: *Alius ita-
que, frater charissimè, quæ a nobis pie mentis affectu decerni perspicitis, in pectora vestra descendanti, ut nos, qui sollicitè cupimus servare unitatem spiritus in vinculo pacis, præceptionis nostræ fructum percipiamus, et vestræ dilectionis operibus gratulemur.**

301. 6. Præterit hic prorsus Quesnellus quæ Leo decernere atque præcipere asseruit, atque ad illas voces conversus: *Quoniam hoc et canonum definitur auctoritas*, serio inquit ad quos canones ibi S. pontifex rescripserit; sed tandem hærens, vel ad 16 Nicænum, vel ad Sardicensis 18 et 19, immo ad Carthaginensis primi concilii canones S. P. respexisse sibi videri asseverat; sed de consensu scripto tradito nullam mentionem in canonibus haberi, sincere fas-
sus est (b). Quin ergo conficit eam disciplinam jam primo a Leone fuisse introductam, cum jam in præcedentium conciliorum et Romanorum pontificum decretis non reperit expressam? Hæc porro consecutio minime dissimulanda aut prætermittenda erat ab homine qui Leonis vitam et gesta studiosè ornare sibi instituerat. Nunc autem illa et alia similia missa facere juvat. Tum enim diligentius ac æque disertius a nobis expedienda erunt, cum, plurimum Vatica-
norum archetyporum auctoritate ducti, de titulis de-
cretorum papæ Leonis numero 49 erit agendum.

7. Jam vero nostri instituti ratio postulat ut ad Pelagianos, a quibus paululum nostra oratio digressa

A est, revertamur. S. Leo itaque altero illius epistolæ capite, ad cohibendam effrenem clericorum Pelagia-
norum audaciam, hosque ut ad nefarii dogmatis exco-
municationem adduceret, metropolitæ Januario indixit: *Ut, congregata apud vos synodo provincialium sacerdo-
tum, omnes, sive presbyteri, sive diaconi, vel cujusque
ordinis clerici, qui de Pelagianorum Cælestianorumque
consortio in communionem catholicam ea imprudentia
sunt recepti, ut non prius ad damnationem sui coarcentur
erroris; nunc saltem, postquam hypocrisis eorum
ex quadam parte detegitur, ad veram correctionem, quæ
et ipsis prodesse, et nullis possit nocere, cogantur. Ne
cuiquam vero audax callidumque consilium animo
insideret sub hypocrisis velo nefarium illius hæreseos
virus occultare, atque ut singulis tergiversationibus
et doli aditum præcluderet, jussit Ut apertis profes-
sionibus suis damnarent superbi erroris auctores, et
quidquid in doctrina eorum universalis exhorruit Eccle-
sia detestetur, omniaque decreta synodalia, quæ ad
excisionem hujus hæreseos apostolicæ sedis confirmavit
auctoritas, amplecti se et in omnibus approbare plenis
et apertis, ac propria manu subscriptis, protestationibus
eloquantur.*

8. Quorum quidem verborum vim et pondus præ-
sentiens Quesnellus, ut malæ susceptæ causæ præ-
sidia pareret, annotatis dumtaxat duabus illius vocibus,
Decreta synodalia, cæterisque dissimulatis, integrum
S. pontificis testimonium in alium omnino sensum
nisus est distorquere, ita subijciendo (c): *« Africanæ
imprimis Ecclesiæ Milevi et Carthaginis pluries con-
gregatæ. Quæ decreta primum a Romanis pontificibus
Innocentio, Zosimo, Bonifacio et Cælestino appro-
bata sunt: deinde ab oecumenica synodo Ephesina
irretractabili decreto, una cum gestis Cælestino
papa, in eorumdem hæreticorum condemnationem. »*
Cujus postremæ annotationis vim ut ipse adaugesce-
ret, Ephesinorum Patrum ad Cælestinum pontificem
synodalem epistolam laudat, ad eam videlicet spe sibi
ratus, præcedens assertum magis magisque roborare
posse. Lepide quidem Quesnellus, qui in unum multa
commiscens, sensim apostolicæ sedis elevat auctori-
tatem et conciliorum jura supra ipsos Romanos pon-
tifices extollit (d). Sed jam dicat, amabo, an Ephesina
decreta in Pelagianos edita, apostolica sedes confir-
maverit, an non? Quoquoversum, jam scopulos
incurrit; nam si hæc apostolicæ sedis auctoritas non
confirmavit, illico ex Leonis verbis sequitur hæreticos
Pelagianos ad Ecclesiam redeuntes, apertis profes-
sionibus suis, quæ ad excisionem illius hæreseos
laudata synodus definierat, minime 302 amplecti
debuisset. Nec alia decreta synodalia amplecti se, et
in omnibus approbare plenis et apertis, ac propria
manu subscriptis, protestationibus confiteri teneban-
tur, quam ea quæ ad excisionem hujus hæreseos
apostolicæ sedis confirmavit auctoritas. Si autem
dicat ista quoque decreta ab apostolica sede fuisse
confirmata, jam nec sibi constaret, cum agens de
Chalcedonensi synodo neget hanc potestatem Roma-
ni pontificibus inesse; nec irretractabilia dicendum
est illud decretum, quod ante Romani pontificis con-
firmationem irritum esse poterat.

9. Et quidem qui sit ut Ephesina synodus irre-
tractabili decreto præcedentium conciliorum statuta fir-
maverit, una cum gestis Cælestini papæ? Historiam
annotator ex proprio suo cerebro confingit. Ea quippe
in synodo nullibi actum est de robore addendo lau-
datorum summorum pontificum constitutionibus.
Immo ipsi Ephesini PP. veritatis atque justitiæ stu-
dio adducti, irretractabilis judicii privilegium dumtaxat
Romano pontifici convenire a-seruerunt. Synodi-
cam enim epistolam hisce verbis ordiuntur.... *Est
enim hoc vobis adeo magnis in more positum, ut in*

(a) Epistola 12, ad Anastasium Thessalonicensem, cap. 4.

(b) Tom. II Operum S. Leonis, in notis et obser-
vationibus ad epist. 13, pag. 443.

(c) Epist. 6, cap. 2.

(d) Quesnellus, tom II Operum S. Leonis, pag.
451, col. 1.

omnibus celebres sitis, studique vestra Ecclesiarum fundamenta constituatis. Non itaque Ephesini Patres fidei firmitatem arroganter sibi tribuunt, sed aiunt: *In more positum, ut Romani pontifices in omnibus celebrant, studique sua Ecclesiarum fundamenta constituant.* An aspiciendum erit laudatos Patres concilio generali iura ignorasse? Illa videlicet iura quae insequentibus saeculis a quibusdam pseudognomatistis conficta sunt? Ignorant, inquam, quia divino afflato Spiritu, haec a Romanorum pontificum nutibus, commonitoriis atque decretis pendebant, ut necdum grave facinus ab iis vel leviter resillire putaverint; verum olli, gravioribus exorientibus causis, apostolicam eodem tanquam ceterarum Ecclesiarum matrem atque magistratam perpetuo habendam esse, et docuerint atque crediderint. Incessum itaque Quesselus sibi effugium parare studuit, ad illa verba provocans, quibus Ephesini PP. cum synodica epistolam claudunt, dicentes: *Porro autem, perfectis a sancta synodo Commentariis Actorum in damnatione impiorum Pelagianorum et Caeselianorum, Caesetii, Pelagii, Juliani, Flori,...* quae a pietate tua de ipsis decreta et constituta sunt, iudicamus et nos ea solida, firma permanere debere, et idem omnes tecum statuimus, eos pro depositis sive damnatis habentes. Et quid effugii ex hisce parabit, cum novos scopulos offendens, in alios quoque incidit, quibus magis atque magis obstringitur?

10. Ea enim in synodo Actorum Commentaria in impiorum Pelagianorum Caeselianorumque condemnationem lata, dumtaxat lecta et publicata fuere; et PP. illi ea quae iam Celestinus papa decreverat, firma et solida esse affirmarunt. Quid inde vero? Num propterea sola eorumdem Actorum lectio, vel censuram illius PP. consensus, quo pro depositis et damnatis ubique ille haberentur quas Romanus pontifex damnaverat et deposuerat, tanti roboris esse potuerunt, ut firma et irrefragabilia apostolicis sedis decreta redderentur, si talia res ipsa non fuissent? Novum plura versutis commentum. Quod ut cum summa sui auctoris ignominia eripiamus, S. pontificis Celestini scopum et finem in iis ad concilium dirigendis Actis opus erit animadvertimus. Neque enim Romanus pontifex per suos legatos ad concilium ejusmodi gesta ut robor et firmitatem acquirerent transiit, sed dumtaxat ut inagis evulgarentur et celerius executioni traderentur. *Diximus (alt) pro nostra sollicitudine sanctos fratres, et cunctos doctos nostros unanimem nobis, et probatissimos viros Arcadium et Projectum episcopos, et Philippum presbyterum nostrum, qui his quae aguntur interint, et quae antea a nobis statuta sunt, ensegnantur; quibus praestandum a sanctitate vestra non dubitamus assensum (a).* Nullus itaque hic sermo est de apostolica sedis statutis firmandis, sed solummodo de iis exsequendis; quod munus cum ad inferiores et subditos spectet, minime affirmandum est Celestini papae gesta in Pelagianorum condemnationem ab Ephesinis Patribus robor et firmitatem obtinere potuisse. Alioqui omnes imperatores, regum, supremorum magistratuum constitutiones et iura, ab iis in robore et firmitate maxime penderent quibus eorundem executioni cura demandari solet.

11. Multa praeterea de Africanis, Milevi et Carthagine canonibus noster Quesselus commentis miscuit. Multa de Innocentio, Zosimi, Bonifacii decretis, quae ab eadem Ephesina synodo irrevocabili sanctione confirmata asseverat. Sed quid in scenam novator affert? Milevi imprimis concilii Patres nullos prorsus edidisse canones, jam sapientiores theologi ex synodica ad Innocentium papam intellexerunt, ut in superioribus etiam, ex Dionysio Petavio, observavimus. Nam cum laudati Patres apostolicam sedem super impiis Pelagianorum disputationibus consultam voluissent, ne ipsis ad negligentiae culpam silentium ver-

teretur, primo nova haereseos signa, sine ulla prorsus verborum exaggeratione, indicant; tum eorum architectos in Ecclesia sanari maluisse, quam desperata salute ab Ecclesia rescari, si necessitas nulla compelleret, asseverant. Falsitatem igitur impietatemque maximam in Pelagianorum dictis suboluerunt, nec tamen haereseos principibus anathemata dixerunt, sed eorum iudicium apostolicam sedi reservandum judicant: *Quia te Dominus* (ita episcopi illi apud Milevum congregati epistolam suam ad Innocentium ordiuntur) *gratiae suae praecipuo munere in sede apostolica collocavit, talemque nostris temporibus praestitit, ut nobis potius ad culpam negligentiae valeat, si apud tuam venerationem quae pro Ecclesia sunt suggerenda tacuimus, quam ea tu possis vel fastidiose vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastorem diligentem, quaeumus, adhibere dignaria.* Et in fine ejusdem epistolae iam eundem pontificem Innocentium compellant: *Sed arbitramur* (adjuvante misericordia Domini Dei nostri Jesu Christi, qui te et regere consulente et oratione exaudire dignatur) *auctoritati sanctitatis tuae de clero Scripturarum lumine depromptur, facilius eos (qui tam perveris, et perniciosae sententiae) esse cessuros, ut de correctione potius eorum gratulemur, quam contristemur interitui, beatissime pater.* Haec Milevitani Patres ad S. Innocentium scripserunt, ex quibus non tantum nullo tam editos canones, sed nec de iis condendis cogitatum fuisse, perspicue intelligimus.

12. Denique tamen praecedentem epistolam non percurrisse Quesselum, sed, aliorum persuasione deceptum, canones illos qui sub Milevitani concilii nomine circumferuntur genuinis existimasse. Quare igitur deinde, nulla auctoritate adductus, confingit hos canones ab Innocentio primum, tum ab Ephesina synodo irrefragabili decreto fuisse firmatos? Sibi ergo eductiendi magnam licentiam vindicat Quesselus, ut quodamque pontificiae auctoritati et Ecclesiae regimini maxime repugnans suo jure audeat defendere. Sed ad Carthaginensium conciliorum canones in eadem Pelagianam haeresim prolatos jam nostra se vertat oratio.

13. Quid novae igitur economiae in iis habetur? Nihil prorsus, quod apostolicae sedis laetati auctoritatem; immo sexaginta septem episcopi, qui post Diospolitanam synodum apud Carthaginem anno 419 convenire, quae in Pelagianos secundo definierat proluenda salute multorum, et quorundam perversitate corrigenda, prorsus infirma esse dixerunt, nisi ad iis robor adferendum suprema apostolicae sedis auctoritas accederet. Hoc itaque (aiunt Patres Carthaginenses ad Innocentium) gestum, domine frater, sanctae charitatis tuae infirmamur duximus, ut statutis nostrae mediocritatis etiam apostolicae sedis adhibeatur auctoritas, pro luenda salute multorum et quorundam etiam perversitate corrigenda. Hujus 304 porro concilii Acta excidisse, synodorum collectores annotarunt. At vero cum inter Augustini epistolae, tum in Conciliorum collectione, Innocentii papae ad Carthaginenses et Milevitanos Patres rescripta asservantur, quibus haud dubie constantius nihil, nihilo firmitus pro Romanae sedis iuribus asserendis desiderari potest. Quare hic minime praeterire possumus quae Quesselus omnino dissimulavit, ne ejus causa pessum iret. Igitur Innocentius primo Carthaginensium Patrum religionis vigorem laudibus ornat, quod non minus nunc in consulendo, quam antea cum pronuntiaretis, vera ratione firmatis, qui ad nostrum referendum approbatis esse iudicium. Scientes (subjungit) quid apostolicae sedi, cum omnes hoc loco positi ipsam sequi desideremus Apostolum, debeatur, a quo ipse episcopatus, et tota auctoritas nominis hujus emerit; quem sequentes tam mala jam damnare norimus, quam probare laudanda. Vel id vero quod, Patrum instituta sacerdotali officio custodientes, non censetis esse calcanda, quod

(a) Exstat tom. III Conc. p. 470, eamque variis et eruditis notis Sirmondus adornavit.

illi non humana, sed divina decretare sententia, ut quidquid quavis de disjunctis remotisque provinciis ugeretur, non prius ducerent finiendum nisi ad hujus sedis notitiam perveniret, ut tota hujus auctoritate justa quæ fuit pronuntiatio firmaretur; indeque sumerent cetera Ecclesiæ (veluti de natali suo fonte aquæ suæ procederent, et per diversas totius mundi regiones puri capitis incorruptæ manarent) quid præcipere, quos abluere, quos veluti in cæno inemundabili sordidatos mundis digna corporibus unda vitaret.

14. Hisce ergo verbis Quesnellus se jugulatum esse non sentit? Animadvertat, amabo, tria in his verbis jacula contineri, quæ eum confodiunt, omnesque suæ versutiæ machinas impelunt atque subvertunt. Primum videlicet episcopatus nomen, omnemque illius auctoritatis rationem ab apostolica emergere sede, cui de fidei causis judicare semper fuerat reservatum. Secundum, Sanctos Patres non humana, sed divina decrevisse sententia ejusmodi causas, quamvis in disjunctis remotisque provinciis agitas, non prius duceantur finiendas, nisi ad hujus sedis notitiam pervenirent, ut tota hujus auctoritate justa quæ fuit pronuntiatio firmaretur. Tertium denique, ceteras omnes Ecclesiæ ab hoc unico apostolicæ sedis fonte catholicam haurire debere doctrinam, ex qua tamquam ex puro capite Christi et apostolorum sapientia dimanat. Nonne itaque tria hæc Quesnelli commenta plane rescindunt? Quorsum fieri potest ut omnes ceterarum regionum Ecclesiæ in unum per pastores congregatæ apostolicæ sedis sanctionibus tribuant firmitatem? Impossibile id enim est. Nam nec membra capiti, a quo dependent, vim et robur adiciunt, nec rivulorum aquæ fontem a quibus deducuntur nitorem atque dulcedinem possunt augere. Arenæ ergo semina mandat Quesnellus, conflingens Romanorum pontificum decreta in Pelagianam sobolem edita Ephesini concilii sanctione irrevocabilia effecta fuisse.

15. Sed jam hujusmodi tricas prætermittamus, Inculentius denuo de iisdem acturi, cum ad refellendas non abissimiles Quesnelli contentiones, de Chalcedonensi concilio sermonem habebimus. S. Leo itaque catholica de gratia Christi dogmata tercio jam ejusdem epistola capite exponit, atque Apostoli testimonio, ad Ephesios II, 8, innixus, talem tantamque humanæ naturæ originali labe sauciata infirmitatem inesse exaggerat, ut quævis bonorum operum donatio divina sit præparatio, quia non prius quicquam justificat virtute, quam gratia, quæ unicuique principium iustitiæ, et bonorum fons, atque origo meritorum est. Eidem Januario præterea, capite quarto sequenti, optimi vigilis partes accuratius obundas commendat, ne per hujusmodi homines extincta dudum scandala suscitentur, et de exciso olim dogmate aliquid in Aquileiæ provincia ejusdem mali germin exoriatur. Tum ecclesiasticæ disciplinæ rigorem erga Pelagianos penitentes aliqua ratione volens moderatum, perfecte **305** correctos, datis prius sinceræ obedientiæ signis, in Ecclesiâ retineri mandat. Eos vero qui, indulgentia abutentes, Romanæ sedis præceptis erant reluctaturi, e clericalibus ordinibus primum dejectos a catholicorum societate procul amandandos definit.

16. Quinto demum capite illam ecclesiasticæ disciplinæ partem in integrum revocat, qua olim cum a SS. Patribus, tum a se ipso fuerat stabilitum: *Ut nec in presbyteratus gradu, nec in diaconatus ordine, nec in subsequenti officio clericorum ab Ecclesia ad Ecclesiam cuiquam transire sit liberum.* Qui autem, quovis ductus colore, ubi ordinatus est perseverare renuerit, ita ut, sua quærens, non quæ Jesu Christi, ad plebem et ad Ecclesiam suam redire neglexerit, et ab honoris privilegio, et a communionis vinculo habeatur extraneus. Atque hanc epistolam claudens, graviore usus verbis sincere fassus est se vehementius commovendum, si quæ pro custodia canonum et fidei integritate decreverat, negligerentur: Quia inferio-

rum ordinum culpe (ait) ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentisque rectores, qui multam sæpe nutrit pestilentiam, dum ansteriorem dissimulant adhibere medicinam. Hocce S. pontificis decretum postremum oblinet locum in manuscripta illa collectione, quæ in Vaticanis codd. inscribitur: *Tituli decretorum papæ Leonis.* Numero enim 49 legitur: *Leo episcopus, de conservatione et disciplina canonum, ne indebitè et inordinatè ad clericatus aliquis præsumat accedere.*

17. Laudata hactenus epistola consulari nota cum careat, omnibus fere præcedentibus scriptoribus ut scopulos offenderent præbuit occasionem; quos tamen difficile nos declinare potuissemus, si eam cursum et propepter (ut fieri solet) legissemus. Ad Quesnelli opinionem quod attinet, censuit, ad nullum aliud tempus referendam quam ad 444 (a). Quesnello autem subscripserunt Dupin, Tillemontius et novissime R. P. Bernardus de Rubels Dominicane regularis familie cultor extimius, in celebri opere De Monumentis Aquileiensis Ecclesiæ. Sorius autem eam epistolam scripsisse eminentissimus cardinalis Norisius asseverat, dicens: «hanc epistolam ad Januarium anno 447, et quidem ante quartam quæ Januario eidem inscribitur, fuisse exaratam.» Nos vero, quin alterutram in partem moveamur, adhuc tamen genuinum hujus epistolæ tempus indicabimus. Nam, ut antea observatum est, S. pontifex primo et quinto hujus epistolæ capite Januario canones jam alias a se editos pro clericis hæreticis recipiendis observari mandat. Ejusmodi porro canones cum in duodecima, tum in tercia decima epistola expressos legimus, idcirco sequitur epistolam quæ in Quesnelli editione sexto loco ponitur, duobus illis, videlicet duodecima et terciadecima esse posteriorem. Duodecimam autem epistolam, quamvis consulari nota careat, tamen in annum 445 rejiciendam esse evidenter ex altera sequenti intelligitur, quæ cum ad episcopos metropolitano per Achalam provinciam fuerit scripta octavo idus Januarii, Aetio et Symmacho viris clarissimis consulibus, qui est Christi annus 446, et in ea mentionem habeat de his quæ in præcedenti ad Anastasium scripserat; ideo duodecima ad annum 445 referenda est. Quesnelli ergo, Tillemontii aliorumque opinio affirmantium sextam epistolam anno 444 fuisse a S. Leone exaratam, non tantum inquit, sed prorsus concidit, et propterea verisimiliorem Norisii sententiam esse arbitramur, qua in annum 447 eam rejecti.

18. Neque obest alteram Leonis epistolam ad Januarium eodem anno scriptam fuisse. Quid enim? Repugnante Romano pontifice duodecim mensium spatio duas ad eundem Italiæ episcopum, gravissima urgente causa, ut isthæc erat, epistolas mittere potuisse? Nonne postrema conscripta **306** fuit anno 447 exeunte? data quippe est in kalend. Januarii, Alipio et Ardubare viris clarissimis consulibus. Potuit ergo pontifex priorem epistolam ad Januarium scribere vel in exordio, vel circa ejusdem anni medium, præsertim cum tanta non sit ab Urbe ad Aquileiam itineris distantia, ut etiam quinque aut sex mensium spatio plurimum eos inter literarum commercium intercedere non potuerit. Ex quibus constat neque has conjecturas infirmari, etiam si altera ad Januarium epistola kalend. Julii edita fuisset, ut plerique manuscripti codices habent. In re tamen hæc exploratissima diutius haud immorabor.

CAPUT VII.

De aliis atque aliis scriptorum opinionibus circa præcedentes S. Leonis epistolas. Nostra autem statuitur.

1. Ad graviora igitur nostro sermone converso, quid recentioribus scriptoribus tantarum disceptationum causam dederit, paucis indicabimus. Ut itaque

(a) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis, ad epist. 6, pag. 450, colum. 11.

scriptores in diversas opiniones abirent, causam obtulerunt unius atque ejusdem epistolae duo exemplaria. Unum Septimio Altinensi episcopo, alterum Januario Aquileiensi inscriptum, quod prorsus a S. pontificis eloquentia doctrina et scribendi ratione alienum judicarent. Quae deinde rati persuasionem, alterum veluti spurium et supposititium rejiciendum esse acerrime contenderunt. Norisius tamen, libro II Pelagianae historiae utrumque exemplar Leonis adjudicavit, scribens: « Nam cum Januarius Leonis rescripsisset, accepta videlicet priori illa epistola (de qua nos in praecedentibus), se omnia ex ipsius mandato acturum, cogendo haereticos ad publicam erroris detestationem, voce et scripto insuper firmandam, Leo binas ejusdem exempli litteras misit ad Septimium, quibus ei significabat quae Januario mandasset, et ad Januarius, quibus gratulabatur quod imperata prompte faciebat. » Cum autem haec scriberet Norisius, se nondum in scenam Quesnellus produxerat. Is namque in postrema Operum divi Leonis editione, libris utriusque epistolae notis et characteribus, a priori sensu recedens, multo opere ejusdem eminentissimi Norisii conjecturas impellit atque refellit, contendens hujus epistolae exemplum Altinensi episcopo inscriptum multa suppositionis argumenta praeferre, et idcirco falso omnino nostro pontifici esse adjudicatum.

2. Aliter autem Joseph Anthelmus ratiocinatus est, cum censuit omnia suppositionis argumenta a Quesnello prolata contra epistolae exemplum Altinensi episcopo inscriptum, retorquenda esse potius in aliud exemplar Januario Aquileiensi nuncupatum, istudque tamquam spurium et apocryphum esse rejiciendum. Nodum igitur quoqueverum dissolvendum nos offendisse quis non videt? idque ea maxime de causa, quod posteriores clarissimi scriptores, Tillemontius, videlicet Dupinius, Pater Bernardus de Rubeis et alii, si qui sunt, aut in alterutram partem moventur, aut saltem, nihil prorsus definites, suspensi haerere maluerunt quam temere quidquam asseverare, temporis decursu inde sperantes veritatem nondum satis compertam, uberiori monumentorum copia aliquando accedente, clarius esse patefaciendam. Interim autem conjecturis minime aberrasse Norisium asserere ausim, qui scripsit utrumque illius epistolae exemplar ex Leone prodixisse, quorum unum reipsa Januario inscriptum, alterum Septimio Altinensi, ut forte is inde intelligeret, tum metropolitam Januarius omnes sui studii nervos in Pelagianorum clericorum exitium intendere, tum ipsum Romanum pontificem Leonem, apud quem Pelagianos clericos Aquileienses Septimius postulaverat, quae jam ad fidei integritatem necessaria videbantur praecipisse. Ejusmodi porro sensum Norisii verba paulo ante laudata, etiam absque ulla insipientiae aut fictionis nota subire posse nobis persuasum est. Nec insolens, neque a Leonis agendi consuetudine aliena isthaec oeconomiae ratio judicanda est. Siquidem acceptis a Septimio Altinensi epistolae circa Pelagianam litem in Aquileiae provincia grassantem, harum exemplar Januario metropolitae transmisit, ut priorem ad hanc epistolam iis verbis orsus sit: *Relatione sancti fratris et coepiscopi nostri, quae in subditis habetur, agnovimus quosdam presbyteros, diaconos* (a). Quare igitur huic exemplo insistendo, alienum a Leonis agendi ratione judicabitur, ut is accepto Januarii rescripto, istud pariter una cum quartae decimae, seu postremae epistolae exemplari Septimio commiserit, ea de causa potissimum, ut is quoque sui metropolitae fidei vigorem, pastorem curam, et apostolicam sedis monitionem, atque sanctiones apprime cognosceret? Oportebat profecto Leonem ad Septimium, a quo praecedentem relationem acceperat, scribere; et tunc praesertim, cum, jam lectis Januarii litteris,

A *vigorem fidei, quem olim noverat, probavit, et propterea summi pontificis oeconomiae ratio esse potuit, ut quemadmodum prius Septimii relationem, ut jam diximus, priori sua epistola Januario provinciae Aquileienses metropolitae commisit; ita, accepto hujus responso, et istud Septimio commiserit, subjecto illi hujus postremae epistolae exemplari, ut hactenus gesta, et quae in posterum executioni demandanda erant pro coercendis illius provinciae Pelagianis, praenoscere. Caeterum ego nefas fore arbitror suspicari secundam hanc epistolam de qua agimus, ad Januarius conscripam, commentitiam esse. Eam enim tamquam genuinum Leonis setum laudat antiquissimus collector Dionysius Exiguus; eam ut genuinum Ecclesiae Aquileienses semper in suis archivis asservavit, ut ex manuscripto Vaticano Chronico nos ipsi jam diximus: atque denique isthaec habet omnes notas et characteres quibus non alicui suffraganeo, sed provinciae metropolitae eam datam fuisse sufficientissime innotescent.*

B 3. Verum cum hisce conjecturis adhæreo, minime inficiabor alterum exemplar Septimio commissum, et in Altinensis Ecclesiae archivis quandoque forte repertum, aliquam corruptionis fraudem fuisse passum. Istud suos habet nexos, ex quibus laudati scriptores aliqua suppositionis indicia in eo subolere contendunt. Cujusmodi illa sunt: *Ad metropolitatum episcopum provinciae Venetiae scripta direximus; vel alia illa, quae immediate subduntur (b): Quibus ad status sui periculum cognosceret pertinere, quaeque, auctore Quesnello (c), nec aetatem, nec stylum S. Leonis redolent, quamvis reipsa illius generis non sint, ut etiam ab omni suppositionis nota vindicari non possint. Ac primum Altinum urbs florentissima olim fuit in Venetiae litore edificata, ut ex Plinio, Martiali, Tito Livio, atque antiquis geographorum tabulis exploratum est. Quare commodè verba illa, ad metropolitatum.... provinciae Venetiae, potuerunt usurpari ad clarius designandam provinciam in qua situm erat Altinum, praesertim cum Leonis aetate metropolitatum Aquileiense, non unius, sed plurium provinciarum urbes et episcopos sibi subjectos haberet. Sedem deinde episcopalem Altinum habuisse, conciliorum Acta abunde testantur. Siquidem Aquileiensi synodo, anno Domini 381, sub Damasus papa coacta, inter ceteros episcopos Italos, Gallos et Paenonicos, qui illuc conveniunt, Heliodorus quoque episcopus Altinensis interfuit. Anno Domini praeterea 579 coacta apud Gradum synodo, ad eam convenit Altinensis episcopus. Quinto namque loco legimus: Petrus episcopus sanctae Ecclesiae Altinatis his gestis subscripsit. De qua synodo egit Ughellius tom. V Italiae 308 Sacrae. Acta quoque pseudosynodi Maranensis hujus Petri Altinensis habent mentionem, ut constat ex Paulo diacono, lib. III, cap. 27, quando videlicet anno 589 Severus patriarcha Aquileiensi sui erroris obtulit libellum. Quare maximo allucinari Quesnellum asserendum est, qui audentius scripsit (d): « Notitia episcopalis sedis Septimiae aequae obscura manet ac si nunquam haec epistola innotuisset. Septimiae aem sedem attribuit impostor epistolae artifex, quia in mentem venit, ac prout fraudis suae consilio melius conducere putavit. Revera nihil ab Ughellio de Altinensi hujus nominis episcopo in antiquis monumentis inventum, quandoquidem de eo nihil in Italia Sacra legitur. » Quam lepide imponit Quesnellus, qui pro asserenda Septimio Altini episcopali sede ex Ughellio testimonium exposcit! Si enim, Dandulum secutus, sermonem dumtaxat orditur ab excidio urbis Altini, quando videlicet Paulus hujus urbis episcopus sedem transtulit Torcellum. Sed hac in re cum Dandulo, tum Ughellius lapsi sunt. Siquidem eam translationem ab episcopo Paulo anno 631 factam contendunt, quem nense sequenti obiisse asse-*

(a) Epist. 6, ad Januarius.

(b) S. Leo, epist. 7, cap. 1.

(c) Quesnellus, tom. II, pag. 432.

(d) Ibid., pag. 437, col. 1.

verant. Nos tamen in Actis Romani concilii sub Agathone pontifice legimus: *Paulus episcopus sanctæ Ecclesiæ Aتينensis provinciæ Istriæ, in hanc suggestionem, quam pro apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.* Hoc autem concilium Romæ habitum fuisse anno Domini 680, neminem latere arbitror, nec alius quisquam hujus nominis episcopus in Ughelliano catalogo recensetur. Neque pariter obsunt duæ illæ voces, *Istriæ provinciæ*: nam antea, Italiæ rebus afflictis, et vivo adhuc Leone obsidione capta Aquileia, solum ab Attila Hunnorum rege æquata, tum *Gothorum incursu* et cæterorum Barbarorum furore quinto labente sæculo iterum quassata, atque demum anno 579 Aquileienses episcopi *Longobardorum nefandæ gentis flagella minime sustinere valentes*, Romani pontificis Pelagii decreto et auctoritate, metropolitānam illam sedem Gradum transtulerunt, et tunc *Gradense castrum totius Venetiæ et Istriæ metropolim, suffraganeis consentientibus episcopis, factum fuit* (a). Quod si novæ Aquileiæ episcopus provinciarum Venetiæ et Istriæ metropolis appellabatur, cur iisdem nominibus insigniri non potuit antequam vetus Aquileia tot clades subiret? tum quoque Aquileiensis antistes provinciæ Venetiærum verus erat metropolis.

4. Nullam præterea olent suppositionem verba illa, quibus ad statum sui periculum cognosceret pertinere. In Leonis utique ætatem et stylum optime quadrare ii minime ibunt inficias qui norunt vel Leonem sextæ epistola ad Januarium scripsisse (b): *Non autem dubitet dilectio tua, nos, si (quod arbitramur) neglecta fuerint quæ pro custodia canonum et pro fidei integritate decernimus, vehementius commovendos.* Totidem verbis utitur etiam in quartadecima epistola, quæ quidem minas et futuram pontificis indignationem indicant, si Januarius metropolis apostolicæ sedis decreta negligentia ac contemptui tradidisset. Nec enim primorum Romanorum pontificum auctoritas in corrigenda coercendaque inferiorum episcoporum dissidia atque defectibus angustis finibus concluderetur, ut eos dumtaxat comprehenderet qui ad *synodum Romanam* tunc pertinebant, vel ad eos qui ab eodem Romano pontifice ordinabantur, ut effutit Quesnellus (c). Longe enim lateque in universi orbis episcopos diffundebatur, ut eos Romani pontifices admonerent, corripere, atque communione privarent; quod sexcentis exemplis ex Leonis prædecessoribus asserere possemus, nisi nostra hæc dissertatio longius quam par est progrediretur. Percurret, amabo, Quesnellus, dumtaxat, quæ noster Leo habet in epistolis ad Anastasium Thessalonicensem, 309 ad Flavianum et Anatolium Constantinopolitanos, Juvenalem Jerosolymitanum, ad Turribium Asturicensem, ad Viennensis provinciæ episcopos, ad Theodorum Cyri, qui omnes quidem, nec ad Romanam synodum pertinebant, nec a Romanis ordinabantur pontificibus. Eos tamen aut corripit, aut admonet, aut communione privat, vel absolvit, e sedibus dejicit, aut iisdem restituit, quæ argumento sunt (d). Quod de forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provixum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli quidam inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in majoribus urbibus constituti sollicitudinem suscipere ampliore, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil usquam a capite dissideret. Ex quibus aliisque gestis istuc Quesnellus assertum cadit: hujusmodi minis Leonem uti vel consuevisse in metropolitanos episcopos. Ab iisdem vero haudquaquam se Leo abstinuit, causas cum episcopis Orientalibus agens; quanto magis igitur iisdem uti potuit negotium cum

A Aquileiensi metropolis Romano patriarchatui immediate subjecto pertracturus?

5. Verum se adhuc in scenam Quesnellus reducit, contra Norisium contendens suppositionis esse argumentum quod duo illa exemplaria adamussim sibi non responderent. In altero autem, Januario nuncupato, nonnullæ voces, quæ necessarie videntur, fuerunt excisæ: *Quales sunt istæ, de Pelagianorum et Celestianorum consortio.* Deinde, subiecit, de redeuntibus ab hæresi clericis aliqua decernuntur in epistola ad Januarium quæ in altera non apparent, *ne, videlicet, ad superiorum ordinem promoveantur, sed in eo quem adepti sunt perseverare sinantur.* Hac in re a Quesnelli critique omnino non abhorreo, idcirco tamen Norisianas conjecturas labare aut concidere minime inducor ut credam. Nam quæ a Quesnello obijciuntur argumento dumtaxat esse possunt alterutrum illius epistolæ exemplar aut vulnus quoddam esse passum, aut aliqua mantissa adauctum, quæ quidem haud facile cognosci possunt, potissimum cum vetustissima intercederint exemplaria, quorum subsidio purior et castigatior ea epistola in lucem prodiret.

CAPUT VIII.

Divi Leonis epistola 14, ad Januarium Aquileiensem, ad examen revocatur, et Quesnelli nugæ rejiciuntur.

1. Ne quidem eorum quidquam prætereamus quæ ad Leonis contra Pelagianos gesta pertinerent, novissimo loco argumentis epistolæ quartadecimæ dumtaxat opus esse iussimus, quam ad Januarium episcopum Aquileiensem scripsit. Sed in primis minime verendum est Januarium adamussim Leonis mandatis non obtemperavisse. Cumulatim enim in corripiendos Pelagianos clericos operam impendisse, ex ejus rescripto Leo intellexit. Quare, ad augendam magisque illius vigiliis pastoris curam excitandam, S. pontifex eidem gratulatur quod ad custodiam gregis Christi pastorem curam vigilanter exsequeretur, *ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt, bestiali servitia simplices quoque dilacerarent; et non solum ipsi nulla correctione proficerent, sed etiam ea quæ sunt sana corrumpere.* Ejusmodi porro phrasi Pelagianos taxare et impetere S. pontificem voluisse, haud ambigendum est. Simili namque allegoria totidemque fere verbis, sextæ epistolæ primum caput orsus est, ut ipsi in præcedentibus annotavimus. Subdit deinde ad animæ periculum pertinere, si 310 quisquam de his qui a nobis in hæreticorum et schismaticorum sectam delapsus, et se ulcunque hæreticæ communionis contagione macularit, recipiens, in communione catholica sine professione legitime satisfactionis habeatur. Cum autem hisce malis cuperet mederi, saluberrimas Januario regulas observandas præscripsit; videlicet, ut clerici Pelagiani juxta canonum constitutionem, omnem majoris promotionis spem amittant, sed in quo inventum ordine stabilitate perpetua maneant, si tamen iterata tinctione non fuerint maculati.

2. Postremis hisce verbis Quesnellus insistens, ista annotando subiecit: «Hanc exceptionem addit forte, attendens canones Africanos, cujus 27 collectionis Africanæ legitur: *Neque permittendum, ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.* » Lepida annotatio suo quidem auctore digna. An ergo censendum apostolicam sedem in rebaptizatorum causis Africanos canones attendere voluisse aut potuisse? qui id fieri potuit, si jam diutius ab Africanis episcopis, rebaptizantium errore propugato, schisma magnum horrendumque conflatum fuerat, quod nonnisi sub nova baptismi collatione homines, vel ex hæresi ad Ecclesiam venientes, vel ab hæreticis baptizatos

(a) Gradense concilium, tom. VI Conc., p. 651.

(b) Pelagii epist., tom. VI Conc., pag. 652.

(c) Tom. II Operum S. Leonis, pag. 432, colum.

2, num. 3.

(d) S. Leo, epist. 12, cap. 11.

reciperent? Sed eum errorem maxima sollicitudine apostolica sedes præcavere atque delere laborans, quemadmodum rebaptizantibus communicare deinceps, ita nec ipsos rebaptizatos ad sacros clericales ordines promovere sinebat, ut a simili lubet ratiocinari. Cynici siquidem (hoc est qui baptizabantur in lecto), eodem sæculo, quamvis nullo sacrilegio ut rebaptizati labefactarentur, tamen per ecclesiasticam legem a Cornelio laici, ut ait Eusebius (a), a sacris altaris ministeriis arcebantur. Multo magis igitur hocce irregularitatis vitio seu impedimento obstrangebantur qui *sterala fitione fuerint maculati*, præsertim cum eo sæculo, sub Cornelio primum, tum sub Stephano, Romanis pontificibus, eadem rebaptizantium questio jam sopita, iterum tum apud Africanos recruduerit.

3. Demus tamen nihil ab hisce duobus pontificibus fuisse definitum; quid inde? Dissimulabit forte Quenellus quæ Romana synodus sub Damaso papa sanctum Ivi? Dolendum quidem est Acta illa ad nos non pervenisse, sed supersunt illorum Patrum synodice litteræ, quibus per Africanos rursus sacrilegos rebaptizatores grassatos esse intelligimus, quos etsi Gratiani et Valentini imperatorum auctoritas expulisset, tamen ab expulsis Claudianus anno 365 fuerat ordinatus, et ad perturbandam Romanam quasi episcopus destinatur (b). Cum itaque Romani concilii PP. ab utroque facinore abhorruerint, a rebaptizatione, videlicet, et a rebaptizatorum ordinationibus, qui fieri potuit ut jam in Romana Ecclesia irregularitatis leges in rebaptizatos non obtinerent? Ex hoc uno profecto ariete prorsus cadit subdola Quenelli annotatio, qua sensim vellet persuasum lectoribus apostolicam eandem quandoque aliarum Ecclesiarum factam pedessequam, ut leges, canones ab his fuerit mutata. Occasionem deinde arripere studeat confingendi ex suo ingenio argumenta, quibus Romanæ Ecclesiæ adindicare possit illum canonum codicem quem ipse altero tomo Leoninorum Operum publici juris fecit, notis et dissertationibus adornatum. Sed animum denique impostor advertat, Romani concilii synodicum tum fuisse ad imperatores scriptum, quando de Africano 27 illi canones nondum fuerat excogitatum; illa enim referenda est in annum 578 et laudatus canon editus fuit in concilio quinto Carthaginensi anno 598 coacta. Verum si non Quenellus his fidem adhibere vult, Basilio saltem subscribat, qui in epistola ad Amphilochem, cap. 47, 311 Romanam Ecclesiam in rebaptizatorum causis suos habuisse canones asseverat.

4. Sed jam ad Leonem revertamur, qui, antequam epistolam clauderet, Januario primo ob fidei vigorem gratulatur, tum alia nonnulla exsequenda suggerit, ob quæ maximam contentionem tempestatem idem Quenellus jam excitavit. Aquilensi itaque episcopo S. Leo præcepit ut curam suam apostolicæ sedis dispositionibus jangat et det operam ut *circumspecte atque velociter impleantur quæ ad totius Ecclesiæ incolumitatem et laudabiliter suggesta sunt atque ordinata*. Consorium stylium hic Quenellus stringit, gravius in libri auctorem invectens qui de episcopis canonicè iudicandis inscriptus est. « Miror (ait) supiniter scriptoris duplici istius et quartæ epistolæ loco abutentis. Canones, inquit, de non promovendis ad superiorem clericatus gradum his qui ab hæresi ad communionem catholicam reverterantur pro universa ubique Ecclesia conditos fuisse testantur hæc Leonis verba: *det operam ut circumspice*. » Quia vero illius libri auctor subiecerat: « Nec inter Nicænos canones ejusmodi numerantur, nec in toto Justelli codice reperitur; erant igitur præter Nicænæ decreta alia quedam, quibus et Januarius astringi volebat S. Leo, quæque universæ Ecclesiæ in disceptandis rebus ecclesiasticis in usu

erant. » Quia hæc, inquam, laudatus auctor subiecerat, idcirco Quenellus inclementer eum impetens, hæc addit: « Quamam hæc hominis oscitantia, ut de canonibus verba hæc interpretari voluerit. Nonne sole meridiano clarius est legenti ea, quæ laudabiliter suggesta esse dicuntur de litteris vigore fidei plenius, quas scripserat Januarius, ad S. Leonem esse intelligenda; quæ vero salubriter ordinata, de hoc ipso S. Leonis rescripto quo canonum constitutiones præcipit custodiri? » Cum igitur Quenellus hisce verbis laudati libri auctorem inseciatur, quamplurima alia simul congerens, ut Leonis verba in alienum sensum distorqueat, longius a proposita questionis scopo abcedit. Nec enim vetustissimam Ecclesiæ consuetudinem, nec ejus canones pro recipiendis hæreticis penitentibus retensit, nisi potest. Sed nostrum Leonem de particulari aliqua dispositione, seu lege ab ipso lata pro recipiendis in Ecclesia clericis ad hæresi Pelagianam redeuntibus, agere, ejus phrasæ et scribendi ratio præcipue producit.

5. Nam quamvis ea de re S. pontificis ævo multum canonum sanctiones editæ fuerint, harum nulla tamen (si isthanc Leonis epistolam excipiamus) ejusmodi clericis majoris promotionis spem propterea ademit. Quare merito Quenellum inessum conatum arbitramur, cum eam legem ex octavo Nicæni primi concilii canone deduci posse asseveravit. Nihil enim in eo canone offendimus quod ad perpetuum hocce irregularitatis vitium pertinere videatur, vel præsentem hanc controversiam possit dirimere. Ibidem enim summum sermo occurrit de hæreticorum Catharorum reconciliatione, in quos lenitatem esse adhibendam sænta synodus definit, ne horum clerici e propriis gradibus defeceant, atque inter hæresistas, laicorum communione donarentur, quemadmodum cum aliarum hæresicon sectatoribus Ecclesiæ sacere consuevit. Si igitur præter id indulgentiæ vel lenitatis genus, nihil aliud continent et præferant ista verba: *De his qui ad Catharos, id est puros nominant, si aliquando ad Catholicam et Apostolicam Ecclesiam redierint, vivum est sanctæ et magnæ synodus ut, accepta manuum impositione, sic in clero permanent, minime unum atque idem oritur non e proprio gradu deficiet, et nulla prorsus ratione ad superiores ordines unquam promoveri possit*. Postremum hoc S. Leo in epistola de qua agimus definit; ita ut perpetuum irregularitatis vitium hos clericos in præcedenti hærese poenam obstrictos voluerit. Sed Nicæni 312 PP. damnata Catharis indulgentes, ut in ordinibus permanent decreverunt. Quæ duo valde inter se diversa, si secum reputasset Quenellus, nusquam tam libere Leonis verba octavo canone Nicænæ generalis synodi continere scripserisset. Nihil profecto canon habet quod Leonis hisce sanctionibus responderet, nihil refert de perpetua in suscepto ordine stabilitate; nihil denique de majoris promotionis subdola spe, quæ omnia Leonis dispositionibus, ad totius Ecclesiæ incolumitatem, et laudabiliter suggesta, et salubriter ordinata fuerunt.

6. Ut tandem sancti pontificis dispositiones innosceant, ejus verba subiicimus: *Circa quos etiam illam canonum constitutionem præcipimus custodiri, ut in magno beneficio habeant, et, adempta sibi omni spæ promotionis, in quo inveniuntur ordine stabilitate perpetua maneant*. Perperam omnino deinde ratiocinatur Quenellus, asserens Leonis ævo solum Nicænam octavum canonem existisse pro recipiendis in suis ordinibus clericis ex hæresi ad Ecclesiam redeuntibus, idcirco ad illum S. pontificem respiciat. Ita loqui profecto hominem omnigenam ecclesiasticæ disciplinæ notitiam jactantem nimis dedecet. Etenim quæ ea in questione a conciliis et Patribus ante Leonis pontificatum sancita fuere, veluti in uno corpore

(a) Eusebius, lib. 1 Hist. Eccles., cap. 32.

(b) Epist. Rom. conc. ad Gratianum et Valenti-

nianum, tom. II Conc., pag. 1187 anno 578 exarata.

Nicæni secundi concilii Patres anno 787 congesse-
runt.

7. In priori quippe hujus synodi actione, cum de recipiendis hæreticis poenitentibus ageretur, nihil prorsus inconsultis veteribus Ecclesiæ monumentis fuit stabilium. Propterea Joannes presbyter et monachus, Antiochenæ sedis legatus, ut eam controversiam e medio tolleret, sacro conventui suggestit: *Multorum ore celebratum est (persanctus pater) (Tarasium patriarcham præsertim alloquitur) quo pacto oporteat eos recipere qui ex hæresi revertuntur. Ut id, (ait idem Joannes) suademus ut sacra synodus librorum sanctorum Patrum impræsentibus offerri jubeat, quo cognoscamus et consideremus quantum in recipiendis certa ratio conservari debeat. Tam libros offerri jatum est (a). Quorum lectionem minime ab octavo Nicæni concilii canone Constantinus, patriarchatus illius sedis notarius, sed a quinquagesimo tertio apostolorum orsus est, ejus antiquior interpretatio hæc est: Si quis presbyter cum qui a peccato convertitur, non receperit, sed rejiciat, deponitur. Siquidem Christum offendit, qui gaudium in cælo super peccatorem resipiscentem oboriri dixit. Cum autem ejusmodi canon, ad omnium generatim poenitentium hæreticorum indulgentiam extenderet, sive laici, sive clerici forent, a Tarasio statim fuit inquisitum: Est et alter canon ea de re? Tum Constantinus notarius octavum Nicæni primi concilii canonem mox recitavit. Sed nec hunc ad nuper exortam Agiomarehorum hæresim conferre Theodorus Catanzæ, in Siciliæ provincia episcopus, cum contendisset, ejusdem Tarasii jussu de aliis canonibus sciscitatum est. Quare idem notarius sacræ et oecumenicæ Ephesinæ synodi canonem tertium legit: Si qui in qualibet civitate clericorum a Nestorio, quique illud dogma sequuntur, prohibiti sunt, ut minus recte censerint, hos, ut gradum proprium recuperent, jatum censuimus. Post hæc adhuc suspensi hærebant Patres, cum recipiendi essent in sacrum ordinem qui ex hæresi revertuntur. Propterea Stephanus monachus de eò argumento divi Basilii epistolam in manibus gestans, quæ in priori ad Amphilochoium epistolam de Encratitis scripta læta fuere, tum alia ad Evaisenos, et quæ magis ad rem nostram conferunt, epistolæ ad Occidentis episcopos excerptæ subjecerunt, in quibus de Eustathio Sebasteno edidit sermonem. Is etenim in Ariannam hæresim pluries prolapsus, et Hiermogeni episcopo illum accusanti, et de perverso dogmate reprehendenti, sanioris fidei confessionem tradidit, atque ita manus impositionem ab eo factus, postquam ille dormivit, denuo ad Ariannorum 313 partes defecit. Sed e Constantino pulsus, et Sebastem reversus, defensionem attulit, et impiam suam callide celans sententiam, verbaque non iniqua, sed quæ recta sapere videbantur prætexens, episcopatum facile consecutus est. Cujus quidem prava simulationis, cum plurima alia exempla occurrerent, quæ recensere lectoris animum gravarent, idcirco dumtaxat rogamus qui fieri potuerit irregularitatis impedimentum de quo agimus octavo illo Nicæno canone fuisse definitum? An Eustathii ordinatio diu post Nicænum concilium non configit? Illa quippe saltem in annum 376 rejici debet, qui a concilio Nicæno 51 est. Non igitur in octavo illo Nicæno canone actum est de majori promotione clericis ad Ecclesiam redeuntibus degradinga; sed ea dumtaxat fuere sancia quæ ad eorum receptionem et reconciliationis modum, per manuum impositionem servandum, pertinere videbantur.*

8. Huic pariter ecclesiastica disciplina cunctis et illa definitio contra impios Messalianos, seu Euclytas, in tertia oecumenica synodo habita, quam in secundo eodem Nicæno concilio Stephanus diaconus recitavit, cujus postrema verba nostris hisce elucubrationibus majus robur adiciunt: *Piacuit omnibus*

A nobis... quod si autem aliquis illud ipsum dogma fuerit execratus, si quidem clericus existeret, in ea ordinatione permaneat; si vero laicus, in Ecclesia communionem recipiat. Quia in re illud maxime est animadvertendum laudati tertii oecumenici concilii Patres servare voluisse, quæ in Alexandrina synodo anno 363 definita fuere, cum de episcopis apostatis recipiendis sub S. Liberio papa agebatur.

9. Hæc omnia quidem in medium adducta cumulatissime præseferunt canonicam Ecclesiæ praxim aut Leonis ævum servatam in hæreticis recipiendis. Sed uberiora adhuc monumenta nobis eadem sententia oecumenica synodus suppedit, cum ex divi Cyrilli et Athanasii Operibus de prompta, tum in Ecclesiasticis Rufini Aquileiensis et Socratis Historiis reperta, quæ mire rem nostram, et Quenellum ipsum in his expendendis allocatione laborasse, evidenti ratione manifestant. Interim quæcumque ex tot tantorumque testimoniorum serie habeamus duas illas inter sese maxime differre quæstiones, videlicet: An hæretici ad Ecclesiam redeuntibus in suis ordinibus, quin ex auctoritate delegerentur, essent recipiendi; et an, bonitate obtenta, in susceptis ordinibus permanentes impedimento perpetuo essent irrestiti ne ad superiores ordines possent ascendere; Jam Leonis scopos, jussu atque decretum prodita sunt, quibus hæc dubia, si Januarius non obtemperavisset, sancti pontificis animum vehementer commovisset, ad aliquam ei ecclesiasticam penam inurendam, quemadmodum postrema illius epistolæ verba produnt. *Non autem dubitet (ait) dilectio tua, nos, si, quod non arbitramur, neglecta fuerint quæ pro custodia canonum et fidei integritate decernimus, vehemens commovendos, quia inferiorum ordinum culpe ad nullos magis referenda sunt, quam ad desides negligentesque rectores, qui multum sæpe nutriunt præstentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam.*

10. Extra poem autem ad hæc advertat annotator Quenellus, secumque reputet, an quilibet episcopus in iis quæ ad totius Ecclesiæ incolumitatem pertinent, gravissimis hujusmodi verbis, auctoritatis atque jurisdictionis vigore plenius, alios totius Christiani orbis episcopos consueverit compellere, quemadmodum ipse nimis licenter asserere ausus est. Possunt utique aliarum Ecclesiarum episcopi credere, suggerere, pertrahere, inquirere ea omnia quæ totius Ecclesiæ utilitati prodesse possunt. Aliquod autem definire atque statuere in ipsius Christianæ republice commune bonum, solis Romanis pontificibus extra generales synodos divinitus dumtaxat concessum est, ut in hac exterisque nostris dissertationibus comprobatum est.

314 11. De Januarii autem gestis nihil profecto scimus; sed operæ pretium est arbitrari omnia Leonis mandata atque decreta ita circumspicere et velociter fuisse ab eodem executioni mandata, ut nefaria illa Pelagianorum soboles, quæ in illius provincie clericis potissimum grassabatur, pene deleta, et ad exitium fuerit perducta. Nullum enim post hæc (quod sciamus) Leonem inter et Januarium epistolarum intercessit commercium. Temporum quoque injuria Januarius ad Leonem relato interfecit, atque apud supparos scriptores de rebus hîdem gestis, tam altum servatur silentium, ut nulla gesturum mentio habeatur. Exstat denique tamen alia S. Leonis epistola ad Nicetam Aquileiensem Januarii successorem, anno 458 scripta (b), quæ quidem tempore nullas prorsus Pelagianæ sobolis ea in provincia exstiteret reliquias, commode et rationabili ducti ratione conicere possumus. In ea enim noster pontifex apostolica sedis auctoritate septem sibi propositis consultationibus occurrit, atque Nicetæ Aquileiensi præscribit quidvis ei maxime afflicti temporibus medicinæ adhiberi oporteret, ut vulnera quæ hostilitatis adversitate religioni illata erant, sanarentur. Hæc

(a) Tom. VIII Concil. pag. 1395.

(b) Epist. 129 ad Nicetam Aquileiensem,

autem consultationes, cum ad Pelagianorum mores, dogmata et historiam minime pertineant, ne extra scenam canere videamur, in præsentia præmittimus, sermonem tamen de iisdem habituri, cum ecclesiasticam illius ævi disciplinam nostris animadversionibus adornabimus.

12. Potius interim nos gratulari oportet tam divinum S. Leonis Magni studium in Pelagianis everendis, horumque errores abolendos, optatum finem obtinuisse. De qua re, ut certiores essemus, nisi sumus omnia antiquitatis monumenta percurrere; eorum videlicet, qui quinto et sexto Ecclesiæ sæculo floruerunt, nec alicubi de Pelagiana hæresi, veluti tum gliscente, mentionem fieri offendimus. Hanc autem nostram conjecturam confirmat, nostramque simul gratulationem adauget, epistola prima Joannis papa IV ad episcopos et presbyteros Scotiæ directæ, quam refert etiam Bedæ lib. II Historiæ Anglorum cap. 19. In ea enim summus pontifex cum Rom. clero duas discit quæstiones, quas et Scotiæ clerus proposuerat: altera de Paschate, altera de Pelagianis eo in regno reviviscentibus. De his namque ita Rom. pontifex Joannes IV scribit: *Exposita autem ratione Paschalis observantia, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt; et hoc quoque cognovimus, quod virum Pelagianæ hæreses apud vos denuo reviviscit, quod omnino hortamur, ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda hæresis damnata est, latere vos non debet, quia non solum per istos ducentos annos abolita, sed et quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta (a). His autem verbis si quis insistere*

(a) Exstat tom. VI Concil. pag. 1509.

A voluerit, nostram conjecturam robur accipere haud inficiabitur. Nam Joannes papa IV, septimo Ecclesiæ currente sæculo, anno videlicet sexcentesimo quadragesimo, supremum catholicæ societatis clavum obtinuit, Severino summo pontifice jam vita functo. A quo anno si bis centum annos subducamus, quemadmodum Joannis papæ testimonium præsefert, jam superest quadragesimus quadragesimus Christi annus, in quo S. Leo Magnus Romanæ Ecclesiæ pontifex renuntiatus est, ut ex Romanorum pontificum tabulis intelligitur. Eo autem anno, sexcentesimo nimirum quadragesimo, Joannem papam IV ad Scotorum quæsitæ respondisse, sine ulla prorsus animi hæsitazione affirmandum est. Nam quamvis laudatæ epistolæ temporaria careat nota, tale tamen præsefert exordium, ut inde coniciamus quod, vix assumpto ad Romanum pontificatum Joanne, Scotorum votis S. P. annuere voluerit, qui jam ad Severinum prædecessorem suas consultationes et quæsitæ direxerant, quorum perlatores Urbem non attigerunt, nisi 315 post ejusdem Severini interitum. Id plane producit ea verba quibus Joannes suam epistolam orsus est: *Scripta quæ perlatores ad san. mem. Severinum papam adduxerunt, eo de hac luce migrante, reciproca responsa ad ea quæ postulata fuerant...* Jam vero tandem has similesque alias conjecturas præmittentes, manum de præsentī tabula tollere deliberramus, alia quamplurima majoris momenti in sequentibus præstaturi, cum tandem pro nostrarum Exercitationum coronide, de Eutychemis rebus verba statim faciendi consilium habeamus.

DE EUTYCHIANA HERESI ET HISTORIA

LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

316 PROLOQUIUM.

Sanctus Leo Magnus strenuus catholice fidei propugnator, jugulatis jam Priscillianistis, clandestinis, ut ait etiam Quesnellus, Manichæorum motibus peremptis, et reportato tandem de Pelagianismo per Italiæ provincias gliscente singulari triumpho, ad majora progredi cogit, fortiter feliciterque pugnaturus contra Eutychianos, qui, tamquam novi recentesque hostes ex Oriente prodeuntes, Christi Domini incarnationem oppugnabant. Hæc autem hæresis, quæ ab uno monacho Constantinopolitani monasterii archimandrita, Eutychæ appellato, exordia et nomen accepit, ita trium annorum spatium S. pontificis animum occupavit, ut omnem operam et laborem ad eam funditus delendam impendere debuerit; tum etiam gravissima studia adhibere ad reparanda episcoporum et Ecclesiarum jura a factiosis viris summa injuria violata et abolita. Nequidquam recenseam de ejusdem gravi prudentia qua usus est ad eludenda arbitria et eorum libidinem qui sacrorum canonum regulis contemptis, sæculi dumtaxat potestate, nutu et imperio, violententer sacros orthodoxosque pastores e suis sedibus exturbarunt, vel variis poenarum generibus exagitarunt. In quibus muneribus fungendis, quemadmodum animi ejus fortitudo, sapientia summaque prudentia coruscant, ita eminentissima illa et universa potestas Romanis pontificibus divinitus

C concessa, pro omnium fidei et Ecclesiarum negotiis cognoscendis et judicandis. A qua quidem speciali prærogativa et privilegio cum hæreticos aliosque invidos homines non tantum semper abhorruisse non lateat, verum etiam illam oppugnare et ad exitium perducere nisos fuisse intelligamus, ea videlicet ratione docti, ut aliorum episcoporum jura ultra debitos limites extendant; magisque synodorum auctoritatem pro arbitrio prolant, sensim apostolicæ sedis dignitatem potestatemque angustis limitibus restringentes; tamen incassum eos laborare conspiciamus, si jam, præjudicatis vulgi opinionibus sepositis, rerum omnium veritatem, cum ex conciliorum gestis, tum ex S. pontificis scriptis quæ supersunt dumtaxat haurire deliberabimus. Nec enim nostrum sermonem ab his rebus abstinere duximus, quod Paschasius Quesnellus vitam et res a S. Leone gestas cumulatissime descriperit, et fateatur: « Pontificia dignitati majori quam quisque alius reverentia advolvam ego. » Subdole id enim affirmavit. Nam nihil eorum prætermisit quæ judiciorum 317 novitates in Ecclesia deferrent, veteremque formam et sacræ hierarchiæ rationem in Scripturis laudatam depellerent. Cujus quidem Quesnellianæ artis exempla infinita propemodum et in isto mœx concertationis vestibulo subijcere possem, si importune lectoribus negotium facessere non verer. Potissimum cum, præter honoris primatum, nihil prorsus eidem adjudicet, nisi

in Romanum episcopatum jurisdictionem, hancque etiam dependentem ab aliis episcopis quos Romano Occidentali concilio interesse oportebat. Ego igitur qui ab ineunte ætate veritatis studio incensus sum, quamque nonnisi ex purissimis fontibus haurire, aliorumque animos, quorum institutionibus vacare mihi fuerat commissum, imbibere vehementer desideravi, non sine gravi fastidio ad hæc animadvertibam. Mecum reputans, non alium sibi scopum in similibus dissertationibus assumpsisse Quesnellum quam incautos parumque in ecclesiastica historia versatos homines ad suas partes trahere, eosque variis illicitis constringere, ut sensim a debita erga apostolicam sedem veneratione, obsequio et obedientia deficiant (a). Siquidem doctrinæ novitas, quæ cupiditate hominibus injicit, tantam vim hinc nostro ævo fere apud quascumque nationes obtinuit, ut sine ullo prorsus sinceræ veritatis delectu et amore iis animus desponderetur quæ majorem nostrorum instituta et præcepta tradita evertere valent. In hujus nostri sæculi viros qui sibi eruditorum nomen vindicare amant Apostoli illud dictum quadrare mihi videtur (b): *Veniet enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coarctabunt sibi magistros prurientes auribus, a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Et fabulosa quidem Quesnellum confinxisse in Eutycheis historia rebusque a M. Leone gestis, quis poterit indicari? Qui episcopalem dignitatem, omnibus episcopis communem cum jurisdictione confundens, ultro fatetur, quam in eo veneratur, in ceteris calcari nolle, contendens ex veteri instituto non haberi tam Eutychem quam Flavianum de fidei dogmatibus aliterantes legitimum et præcipuum iudicem controversiarum habuisse Romanum pontificem, ad quem tam actor quam reus sponte cucurrerunt sua jura prosecuturi (c). Quibus eminentissimi cardinalis Baronii verbis occurrens laudatus Quesnellus, subdole subicit: « Ulro agnovimus Romanum pontificem pro legitimo, ac, si cum singulis episcopis comparetur, pro præcipuo controversiarum ecclesiasticarum iudice: sed quis propterea ferat Flavianum, quem et sedis prerogativa, et sanctimonia singularis, et fidei constantia ad martyrium usque perseverans, tantopere commendare debuerant, cum rebellis, imperito, obscuro ac male frugis monacho componi, committique exauctoratum presbyterum cum suo ac sanctæ sedis episcopo, iudicem cum reo, et utrumque veluti de communi dividendo altercantem coram Leone sisti, quasi de incerto causæ exitu dimicaturum. Absit tanta a sacratissimo episcoporum cœtu injuria. » Quid igitur? Propugnante Quesnellus supremam Romanorum pontificum iudiciariam potestatem, quam Scripturarum testimonia indicant, quamque veterum traditio et praxis ipsis asseruit? Fallit quidem. Nam Romanum pontificem præcipuum et legitimum Ecclesia controversiarum eo sensu dumtaxat appellat, facta nimirum cum singulis episcopis in suis sedibus existentibus comparatione. Volens forte indicare, nullum R. P. iudicium firmum et ratum habendum, quod aliorum episcoporum in synodis coactorum suffragio non adjuvetur atque probetur. Quam cantilenam millies ipse Quesnellus suis in scriptis explicavit. Præterea si injuriosum esset sacratissimo episcoporum cœtui ut reorum subditorum causæ semel in provinciis iudicantæ pontificia auctoritate iterum **318** recognoscerentur, ut ipse fabulatur, jam impune innocentes a metropolitæ cæterisque provinciarum suffraganeis episcopis possent vexari, deprimi et gradibus deponi, nec in ecclesiastica hierarchia iudex haberetur qui graves injurias et persecutionibus confectos posset ulcisci. Cum itaque nulli causa justa esse possit, qui*

A contra Ecclesiam matrem arma arripere ausus est, facile in spem adduci potui ut annotatis et rejectis in præcedentibus libris omnibus præcipue Beausobrianis et Quesnellianis nugis atque commentis, id pariter divino opitulante numine præstare possim ad Eutychanam conscribendam historiam manum admo-

CAPUT I.

Eutyches male sentiens de Christi Domini incarnatione ab Eusebio Dorylæi episcopo in Constantinopolitana synodo accusatur. Iterum et tertio a PP. in jus vocatus, se sistere recusat.

1. Eutycheis causa, anno Christi Domini 448, cum Zenon et Posthumianus consulatum agebant, publico et solemnî Ecclesiæ Constantinopolitane iudicio cognita fuit. Cum videlicet sexto idus Novembris, ibidem triginta illius metropolis episcopis, ad dirimendam litem Florentium inter Sardorum episcopum et Joannem Cossinumque ejusdem Lydiæ provinciæ episcopos exortam, in unum coeuntibus, Eusebius Dorylæi in Phrygia episcopos quosdam libellos, Eutycheis blasphemias continentes, sacro cœtui obtulit. Constantinopolitano monasterio tamquam presbyter et archimandrita præerat Eutyches, qui exterius sanctimoniam et pietatem profiteri simulans, pravis imbutus doctrinis, fide et monachali instituto abutebatur, Ecclesiæ solidissima fundamenta evertere conatus, utramque naturam in Christo post unitiorem commiscendo, atque ex duabus unam tantum factam fuisse fabulando. Non errores primo inter privatos sui monasterii parietes docebat, eos monachis insinuando. Tum audacior factus, ob principum et magnatum favorem, cum amicis novarum rerum amatoribus communicavit; ita ut comperta ejusmodi nequitia ab eodem Eusebio Dorylæi episcopo, cujus cum Eutyche amicitia intercedebat, pluries eum amice corrigere curavit, sed tempus et operam perdere intelligens, illum ad Flavianum in concilium accusavit, ne pestifera hæc hæresis in dies majores vires acquireret.

2. Factis igitur ab Eusebio canonicæ accusationis libellis, illos obtulit concilio Constantinopolitano, cui et ipse intererat, conjurans eos relegi et inseri monumentis Actorum. Patres autem audientes quæ in libellis continebantur, eundem Eusebium semel iterumque rogant ut ipse Eutycheis monasterium adiret, atque ad majores commotiones præcavendas, hæretico respicisci suaderet, blasphemias in quas eruperat sincero corde execrando. At accusator hisce PP. et Flaviani potissimum suasionibus non acquievit, quod frequentius hæc de causa irritis conatibus ad monasterium perrexerat. Ne itaque hæreseos crimen inultum maneret, neve inaudita altera parte ad iudicium procederetur, mittendos esse Joannem presbyterum et Andream diaconum decretum est; qui ad monasterium proficiscentes, lecto libello Eutychei, eidemque dato exemplari, una cum accusatoris nomine, denuntiarent esse ad concilium vocatum, ut sese purgaret. Ipse tamen occurrere et satisfacere penitus abnegavit, dicens hoc sibi esse decretum et definitionem quadam ab initio teneri, ut nusquam alibi a sua fraternitate egrediat, quodammodo enim tamquam in sepulcro degere in monasterio. Sibi quoque Eusebium Dorylæi esse suspectum, **319** nec legitimum accusatoris partes subire contendit: qui (ut ait), tamquam inimicus jam dudum existens, detractionis et injuriæ causa hanc accusationem adversus eum confecerit. Tandem fassus est Eutyches ipse se paratum fore consentire et subscribere expositioni SS. PP. qui in Nicæno et Ephesino conciliis delinierunt, et velle solas Scripturas scrutari, tamquam PP. expositionibus firmiores. Et pro-

(a) Paschasius Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis Magni, diss. 4 de Vita et Rebus gestis S. L. PP., pag. mihi 147.

(b) Epist. II ad Timoth. cap. iv.

(c) Baronius, ad annum 449, num. 5.

pterea post incarnationem Dei Verbi (hoc est post A
Nativitatem Domini nostri Jesu Christi) unam natu-
ram adorare, et hanc Dei incarnati et inhumanati.
Quas propositiones ex quodam libro perlegebat. Hac
ergo relatione a PP. audita, etque ab Athanasio, Ba-
silii Selenciensis diacono, qui tamquam testis aderat,
confirmata, eodem Eusebio Dorylaei efflagitante, se-
cundo iuxta juris regulas Eutyches ad concilium ve-
nire vocatur, missa ad eum per Mamam et Theophilum
presbyteros citationis schedula, in qua ad concilium
venire sine mora eidem praecepsbatur: ne, subterfugiens, aiebat, in (faciem convinci, subiaceret
divinarum regularum severitati. Nec enim (addebant
rationalis est satisfactio dicere te decrevisse non proce-
dere de monasterio (a). Interim cum novi legati pre-
ficerentur, Eusebius, exurgens in medio, dixit
sibi certo esse nuntiatum Eutychetem ausquedoque
omnia vertere, cuncta per monasteria dirigere, mo-
nachos ad seditionem excitare, ad quas turbas atque
tumultus certo cortis cognoscendos interpellari peti-
tissit Abrahamium presbyterum Martyrii Constantinopoli-
tani, quod est in septimo (hoc est in suburbio) (b).
Dem itaque ad rerum veritatem magis explorandam
diaconi atque presbyteri ad varia monasteria mitte-
rentur, ut diligentius inquirerent an a monachis sub-
scriptiones pravis suis dictis consonas Eutyches ex-
torsisset, jam Mamas et Theophilus ad concilium
reverti sunt, nuntiantes monachos sibi obvios ad
portas Eutychiani monasterii habuisse, dicentes archi-
mandritam agrotare, neminemque posse videre. Qui
tandem, novi adventus causa cognita, post varias
contentiones, concilii legatos ad Eutychetem adduxe-
runt. Is ergo, vix visa atque lecta citationis schedula,
respondit infirmitatis atque senectutis prae-textu se
definitum habuisse non egredi de monasterio.

5. Tercio Eutychetem esse in ius vocandum PP.
deliberarunt, ut canonum regulae apprime servaren-
tur. Propterea accitis Memnone, sacrorum vasorum
custode, Epiphania et Germano diaconis, novam schedu-
lam ad accusatum Eutychetem miserunt. Veritus
tamen is ne tamquam contumax haberetur, neve in
eum absente concilium sententiam proferret, PP.
Illudere nisus est, misso quodam Abrahamio, cum
aliis duobus monachis, qui pro eo excusationes facer-
ent et, si fas esset, pro ipso in ius venientes, ob-
jectis responderent. Flavianus hos perhumaniter ex-
cipi voluit: sed horum petitionem statim rejecti,
dicendo non posse ipsos Eutychetis causam ibidem
agere, quia possibile non est altero accusato pro eo
alterum dicere. Multa tamen et varia Abrahamium
archimandritam concilii PP. dixisse, ut quadam mi-
seratione erga Eutychetem flecterentur, quae nulla
ratione a sacro illo episcoporum cœtu probata fue-
runt, jam ex Conciliorum collectione exploratum
est (c).

4. Quemadmodum ergo tertiam vocationis schedu-
lam a Memnone et duobus aliis diaconis exhibitam
Eutyches exceperit, disserendum est. Accepta itaque
charia atque lecta, dixit se misisse presbyterum et
archimandritam Abrahamium ad Flavianum archi-
episcopum et ad concilium, 320 et ex persona sua
consentirent omnibus, quae dicta sunt a SS. PP. in
Nicaea et Epheso congregata, et omnibus quae a beato
Cyrillo fuerant conscripta. Ad consuetam deinde ex-
cusationem confugit, addendo infirmitate degenere,
et propterea Abrahamium archimandritam misisse.
Quam excusationem, cum ferventius Meannon refel-
leret, dicendo, quia debes pervenire, et praesentare te
in sancta synodo, et satisfacere his quibus impetieris,

ipse se perstrictum cognoscens, domum subiecit:
quia exspecto papam Abrahamium, forte exorabit Do-
minum et sanctam synodum. Non abscedere e mona-
sterio, donec Abrahamius reverteretur, secum et cum
Eutychete Memnon consoletur. Sed Eutyches sibi
gratius fore respondit, potius supplicari Domino
archiepiscopo Flaviano, et sanctae synodo, quatenus
inducias praesentis septimanae tribuerent; et secunda
feria, volente Deo ingredior, et satisfacio Domino et
sanctae synodo. Dum haec Eutychetem inter et lauda-
tos synodi legatos agitantur, Patres in sexta con-
cilli sessione detinebantur (d), eorum relationes au-
dientes quos ad varia monasteria direxerant, quid,
qualiave Eutyches molitus fuerat ad turbas in mo-
nachos excitandas, eosque seducendos, ut pravis suis
dictis subscriberent. Eusebius Eutychetis accusator
fessus est se compertum habere Mamam atque Theo-
philum, qui alteram vocationis schedulam ad Euty-
chetem detulere, multa ex haeretico homine audivisse,
quae sub fide monimentorum non sunt professi. Quare
manifesta fierent comprobatio certa habetur de lexi Euty-
chetis fide. Hos ergo vocari Eusebius petiit, ut cum ju-
rejurando supra Evangeliorum codices quod audierant
narrarent. Aderat tum solus Theophilus. Nam Mamas
nonnum et sessioni assisteret venerat. Rogatus itaque
Theophilus, sincere confessus est quod acceperit Euty-
ches alterum comminitorium, quo in ius vocabatur,
crepti velle disputare, praesente Narsete presbytero,
Maximo archimandrita, aliisque monachis. Dicebat
enim: In qua scriptura habentur duae naturae? Deinde
vero quis sanctorum Patrum exposuit Deum Verbum
habere duas naturas? Quibus interrogationibus Mamas
occurrebat, respondens nec in Scripturis tantum ha-
beri. At Eutyches: in sanctorum Patrum expositioni-
bus vocabulum illud non jacere. Pari ratione duas a SS.
PP. naturas praedicari Mamas constanter propugna-
bat, cum filius ex Maria natus perfectus Deus et perfe-
ctus homo debeat appellari. Quod argumentum Mamas
sequenti propositione clausit: Quid ergo prohibet nos
dicere ex duabus naturis unum Filium? At Eutyches,
quamvis hisce dictis perstringeretur, pervicacius ne-
gavit posse assentiri; malens potius depositioni aut
cuicumque alii subesse malo et incommodo, quam
duas in Christo post unionem confiteri naturas.

Quare autem in praecedenti sessione non narra-
rent Mamas et Theophilus tum Flavianus sciscitatus
est. Cui Theophilus repositi: Scit vestra sanctitas
quia non pro hac causa directi sumus, sed tantum-
modo vocare presbyterum Eutychem. Propter quod
minime interrogati, superfluum putavimus hac dicere,
de quibus mandatum non habuimus. Adveniente
postea Mama, praecedentibus dictis fidem accrevit.

5. Absoluto interim induciarum tempore quod Euty-
ches petierat ut in ius veniret, iterum vigesima prima
die Novembris PP. ad septimam sessionem convene-
runt. Et cum a pluribus, mandante Flaviano, per ec-
clesiam, tum circa ecclesiam perquisitum fuisset, an
Eutyches advenisset, et nullibi hunc reperissent, tan-
dem Joannes presbyter nuntiavit magna multitudine
militum, monachorum et praefectionarum apparitorum
praetorio circumseptam, qui eum ad concilium ingredi
permittere recusabant, nisi prius facta promissione
PP. restitutoris ejus personam. Magnus quoque Si-
lentiarius ab imperatore missus, et ipse concilium in-
gredi exoptabat. 321 Potestate itaque huic facta
ut concilium ingrederetur, statim ab imperatore man-
data quaedam scripto consignata accepisse sacro
cœtui indicanda testabatur. Quarum summa illa erat,
de Ecclesiarum pace sollicitudinem habere, et de

(a) Actio. 3 Constantinop. concil. Chalced. relecta
existat, tom. IV Concil. pag. mibi 974.

(b) Septimum vocabant suburbium Constantinopoli-
tis, ut Labbeus et Surius ex Procopio annotarunt.
Locus autem Procopii est in capite quarto de aedi-
ciis Justiniani. Vide (ajunt Conciliorum collectores)
quae de septimo, sive hebdoma dixit vir stupende et

multifariae eruditionis Carolus Dufresnias Cangius in
Constantinopoli Christiana, lib. II, cap. 5 et 16, § 44.

(c) Actione 4 Constantinopolitani concilii, quae
habita fuit feria 5, id est 16 Novembris.

(d) Actio 5 et 6 Constantinopolitani concilii, tom. IV
Concil. pag. 999.

custodienda fide, quæ in Nicæna et Ephesina synodis fuerat stabilita. Quæ de causa Florentium virum fidelem et testimoniis probatum in recta fide volebat interesse illius synodi audientia. Tum imperatori multos annos acclamatum est, et gratias eidem habuerunt. Postea in medium prosilientes Eusebius Dorylæi accusator et Eutyches, hujus causa ad exitum perducta est, et lectis S. Cyrilli epistolis ad Orientales conscriptis, cum Aetius lector ad eam partem pervenit, in qua dicitur Jesum Christum perfectum esse Deum, et perfectum hominem, de Maria Virgine secundum humanitatem natum, Patri secundum Divinitatem consubstantialem, nobis vero secundum humanitatem, et reliqua quæ sequuntur, statim Eusebius dixit Eutychen his haud assentiri. Cujus quippe rei veritas ut sine ulla ambiguitatis specie vel falsitatis suspitione innotesceret, ad ea quæ jam in Actis descripta erant provocatum est. Deinde vero pluries Eutychen interrogarunt, et illius publicam confessionem excipientes, plene intellexerunt eum novum hæreticumque dogma contra incarnationis Domini nostri Jesu Christi mysterium tueri, et perniciosis propugnare, non absimilem quidem a Valentini et Apollinaris erroribus et perversitate, idcirco *lacrymantes et gementes perfectam ejus perditionem*, omni ecclesiastico gradu, *monasterii primatu et communione eum privarunt* (a). Hæc autem Eutychianæ hæreseos initia fuisse, hanc judicii formam religiosus secundum canonum regulas concilii Constantinopolitani PP. servasse, nullatenus dubitandum est; quæ nos quidem paulo fusi ex Actis quæ supersunt descripsimus. Quamvis revera id nobis minime opus fuisset, cum doctissimus et eminentissimus cardinalis Baronius summa eruditione quæ pollebat majori et accuratiori studio omnia recensuit quæ hactenus de concilio Constantinopolitano et Eutychianæ hæreseos exordiis narravimus (b). Ad reliqua igitur gradum faciamus.

CAPUT II.

Flavianus episcopus absoluta præcedenti provinciali synodo cum omnium Actorum serie litteras dirigit ad sanctum pontificem Leonem Magnum, gestorum petens confirmationem. Id injuria negat Paschasius Quesnellus, cujus argumenta proponuntur, simulque evertuntur.

1. Absoluta jam Constantinopolitana prima synodo, in qua damnatis Eutychetis erroribus, hujusque auctore sacerdotali officio et archimandrita præfectura privato, late in eum sententiæ summa in aliis atque aliis Constantinopolitanæ orbis publicis locis promulgata est (c); ut videlicet monachis aliisque catholicis viris scripto commonitorio innotesceret, in posterum haudquaquam cum hæretico et contumaci **322** homine communicare. Quia vero de fidei causa agebatur, Flavianus, ne suis partibus deesset, nulla prorsus mora interposita, summo pontifici Leoni litteras dedit, simulque rerum omnium gestarum seriem ad eundem direxit. Hujus rei testis fidelissimus imprimis est Liberatus diaconus, qui, recepta Eutychetis damnatione, mox subiecit: *Quibus gestis jungens epistolam suam Venerabilis Flavianus, Leoni papæ direxit, et quid in concilio gestum*

A fuerat allegans fideliter (d). Quæ verba, cum ejusdem Flaviani litteras Baronius percurramus, sine ulla hæsitacione merito scripsit majorem morem ita faciendo Flavianum esse prosectum. Refragatur tamen passim Quesnellus, et potissimum ad Christi annum 449, res a S. Leone Magno gestas describens, cum ait: «S. Leo nihil horum quæ Constantinopoli gerebantur admonitus a Flaviano (acceptis videlicet ab Eutychete litteris) ne vel innocentem condemnaret, vel reum absolvat, ad Theodosium Flavianoque scribit. Quare autem Flavianus ad Leonem non scripserit, ait: «hæd difficile est dici, seu Eutychen statutum judicio crederet, seu etiam causam secundum canonem Ecclesiæ in concilio, condemnatumque legitime monachum sum periret, non alius audiendum.» Baronius credit litteras Flaviani ad Leonem interceptas, aut retardatas ab Eutychete. Sed tum nihil omnino scriptum a Flaviano constare ex ipsa Flaviani epistola, cujus initium est: *Pictas, etc.* Audacter nimis, et quasi ex tripode, questionem gravissimam involutam difficultatibus pœcis et infirmis quidem conjecturis ex sua sententia solvere voluisse Quesnellum quis non videt? Profecto etiam, si sedulo duas illas solas Flaviani epistolas ad Leonem, quas et ipse Quesnellus Græce et Latine typo commisit, lustrabimus, haud facile cuiquam primum debeat locus poterimus judicare. Quintimo in eam persuasionem descendemus, alteram primo loco in ordine esse statuendam, ut gravissimæ adducti conjectoris paulo infra declarabimus. Quis præterea Quesnelle revelavit Flavianum duas dumtaxat Leoni pontifici epistolas dedisse? Ex Vaticanis enim codicibus nos adhuc tertiam eruiamus scriptam ad eundem Leonem occasione Eutychianæ hæreseos, de qua duo clerici ejusdem Constantinopolitanæ Ecclesiæ, Gregorius videlicet et Joannes, postulabant. Quemadmodum ergo hæc tertiam scripsit, cur quartam, quintam, sextam aliasque plures scribere non potuit, quas Eutyches aut interceptare, aut retardare poterat, quemadmodum Baronius rationabiliter suspicatur? Alias autem et alias epistolas Flavianum ad S. pontificem scribere oportuisse, mihi et omnibus cordatis viris persuasum esse debet, potissimum quia damnata hæresis in dies recrudescerebat, et quia nova synodus, agente Dioscoro, et Eutychetis factione, cum magna veritatis et fidei jactura fieri postulabatur, quam minime necessariam esse Flavianus ipse etiam ex duabus illius litteris quæ hactenus lucem aspexerunt sincere fassus est, cum sola pontificia auctoritate tum (e) hæresis quæ surrexit, tum turbæ quæ propter eam factæ sunt *facillime destruerentur*. Dicit, amabo, Quesnellus, putatne Flavianum plane obmutuisse, nec Leoni alias dedisse litteras, cum ipsi innotuit imperatorem, agente eumque Chrysaphio, et Dioscoro, jam synodum postulare, ut quæ jam Constantinopoli contra exoriam hæresin defluta fuerant abolerent? Finguntur esse probant epistolæ illæ Flaviani in causa duorum illorum Constantinopolitanorum clericorum, ut superius nos jam indicavimus, quas, Deo Domino optante, publici juris faciemus.

D 2. At quidquid sit de aliis Flaviani epistolis, quæ aut temporum injuria interceiderant, aut nunc adhuc obsolete in secretioribus bibliothecarum **323** aut Archiviorum scriniis custodiuntur (f), de quibus nec

(a) Sententia in Eutychen a concilii Constantinopolitani PP. lata: «Decernimus per Dominum nostrum Jesum Christum ab eo blasphematum, eum extraneum esse ab omni officio sacerdotali, et a nostra communione, et primatu monasterii; scientibus hoc omnibus qui postea colloquantur ei, et ad eum connaverint, quoniam et ipsi erunt rei poenæ excommunicationis, ut qui non declinaverint confabulationes ejus.» Act. Constant. Conc. tom. IV pag. 1022.

(b) Baronius, tom. VI, ad Christi annum 488.

(c) Liberatus diaconus, in Breviario, cap. 11.

(d) Liberatus diaconus, in suo Breviario, cap. 11, apud Lab., tom. VI, pag. 436. Baronius, ad annum Christi 448, tom. V Annal. pag. 62. Paschasius Quesnellus, ubi supra.

(e) Flaviani epist. primo loco posita in Quesnelli edit., cap. 3, pag. 241, et Leo ipse, in epist. 32 fateatur: *Quamvis evidenter appareat rem de qua agitur nequaquam synodali indigere tractatu.*

(f) Notitia epistolarum seu a S. Leone PP. scriptarum, seu ab aliis ad ipsum; et aliorum monumentorum res ab eo gestas attinentium, quorum sola restat memo-

minimam fecit Quesnellus mentionem in elencho quem conscripsit, ea ductus persuasione, quod duas illas tantum vulgatas epistolas Flavianus Leoni dedisset; igitur haudquaquam dubitandum est quod ipse, absoluta jam illa Constantinopolitana synodo, et Eutychele damnato, ad R. P. non scripserit, seriem omnium gestorum mittendo; propterea non labare Baronii conjecturam, qua affirmat ejusmodi epistolas Eutycheis studio aut interceptas, aut retardatas fuisse. Huic sane conjecturae et Quesnellus ipse subscribere debuisset, si ad Leonis litteras harumque temporariam notam attendisset. Quod in praesens nos facere non praetermittimus, ut plenius Quesnelli argumenta evertamus. Et quidem primam Leonis epistolam ad episcopum Flavianum scriptam offendimus kal. Martii, Asterio et Protogene consulatum agentibus, quod incidit in annum 449. Hanc enim ex urbe Roma Constantinopolim comitem Pansophium decessisse, Flavianus ad Leonem rescribens indicavit. Nullas autem epistolas Flavianum Leoni dedisse antequam a comite Pansophio S. pontificis litteras acciperet, minime umquam, sequentibus adductis momentis, potero persuaderi. Etenim si primum tempus spectemus quod comes Pansophius ex Urbe discedens Constantinopolim profecturus insinere debuit; si animadvertamus pariter tum ad aliqua negotia quae vir nobilis apud imperatorem illiusque aulae ministros forte pertractanda habuerat, tum ad novum iter faciendum, ut iterum Romam veniret, certe trium mensium spatium vix sufficere poterat. Quamvis navigationum cursum faciliorem tum fuisse credere debeamus, ob navigiorum copiam e Roma Brundisium versus, et e Brundisio Constantinopolim progredientium; tamen difficilior etiam illud iter reddebatur in primo, id est Martio et Aprili, mense, in quibus etsi mare suapte natura tranquillum sit, ventorum vi magis atque magis agitari atque turbari solet immoderatis tempestatibus. At ultro demus Pansophium comitem prosperum habuisse iter, nec ultra tres menses fuisse retardatum illius ad Urbem regressum, quemadmodum conjecti posset ex altera S. Leonis epistola ad eundem Flavianum scripta; quid vero? An Flavianus tamdiu ad Leonem de Eutycheana haeresi scribere distulit, quamdiu, a Leone ipso exagitatus, litteras accepit? Id nemo sine temeritatis nota affirmabit. Potissimum si ad subsequentes S. Leonis Magni litteras animadvertat. Etenim S. Leo, epist. 22 kalendis Junii scripta, fatetur se recepisse Flaviani epistolas cum synodalibus gestis in Eutycheis causa. Alii scribendi occasione arripere ex opportuno itinere quod primum honorabilis vir Rodanus Constantinopolim versus aggressurus erat. Brevissimas enim tum fecit litteras. Verum (promittit) de hac re plenius per eum qui ad nos tuae dilectionis portavit litteras rescribimus, ut fraternitatem tuam quid de tota causa constitui debeat instruamus.

3. Hic cuperem ut Quesnellus et quisquam alius qui illius studiis indulgeat, animadverteret an acceptas a Leone Flaviani litteras cum synodalibus gestis portaverit honorabilis vir comes Pansophius, an alius? Non Pansophius quidem. Cum verba illa: *De hac re plenius per eum qui ad nos tuae dilectionis portavit litteras rescribimus*, indicent peculiarem aliquem forte Constantinopolitanam Ecclesiam clericum, ut tum moris erat, a Flaviano missum, qui litteras et synodalia Acta ad summum pontificem deferret. Remittere enim eum debebat Leo cum prolixioribus litteris. Igitur qui credit honorabilem virum, imperialis aulae comitem, 324 remittendum esse, quasi vero tabellarii munus eidem foret demandatum? Potius ergo concludendum est primas Flaviani epistolas cum synodalibus gestis alium latorem habuisse praeter comitem Pansophium, ut

A evidentiissime demonstrant gravissima duo momenta, quae nos statim subjicimus. Alterum est quod, paucis elapsis diebus, prolixiores litteras daturus Flaviano, sicut in praecedenti promiserat, eas his verbis orditur: *Lectis dilectionis tuae litteris, quas miramur fuisse tam seras, et gestorum episcoporum ordine recensito*. Cur ergo, quo sensu, quave ratione tam seras Flaviani epistolas appellasset, vel si Pansophius eas attulisset, qui vix trium mensium spatium insumpsisset eundo ex Urbe Constantinopolim, et rursus e Constantinopoli Romam revertendo? Si Pansophius has litteras cum synodalibus gestis attulisset, summa celeritate, non sero ad pontificis manus pervenissent, ut ex praecedenti temporum supputatione liquido innotescit. Oportet igitur inferre quempiam alium fuisse harum epistolarum latorem, qui, vel Eutycheis artibus, vel temporum vicissitudinibus, marisque tempestatibus praepeditus, diu in itinere cunctatus est, quemque S. pontifex cum alia epistola, 21 videlicet, Constantinopolim ad ipsum Flavianum remisit. Admissas voces illas, *tam seras*, non quancumque cunctationem, sed longam temporis moram indicare, ob quam Leonis animus in admirationem rapiebatur, tamquam ob rem extra omnem ordinem constitutam et insuetam. Ad quae verba cum iterum et tertio sedulo animadverterem, et ex altera parte cognovissem Constantinopolitanam illam provinciale synodum de Eutycheis damnatione labente Novembris mense praecedentis anni absolutam fuisse, inferri posse arbitratus sum Flavianum statim in subsequenti decimo mense ejusdem anni, vel saltem in initio Januarii anni 449 immediate subsequentis, ad Leonem cum synodalibus Actis supra Eutycheianum negotium scripsisse, minime expectatis Leonis litteris, quas per honorabilem virum comitem Pansophium se accepisse affirmat. Quod si Quesnellus mihi objiciat Flavianum priori illa epistola quam in sua editione excudi curavit aperte fateri Eutychem accusatum a religiosissimo episcopo Eusebio, occurrentem ad S. concilium propria voce quid ipse sentiret Patribus synodi detegentem, ut qui alienus sit a recta fide deposuimus, prout sanctitatem vestram docebunt cuncta super eo confecta Acta, quae et misimus cum hisce nostris litteris; quasi quod voluerit indicare, non prius ad Leonem scripsisse, quam cum Acta confecta cum hisce litteris miserit; occurram statim respondendo ex reliquo illius epistolae contextu colligi jam pridem Flavianum cum Actis super Eutychem gestis hanc eandem hujus epistolae partem ad Leonem misisse, iterumque eandem rescribere coactum, cum, auditis Leonis querimoniis, nondum et litteras et confecta Acta recepisse intellexerit. Id innuere videntur verba illa rotunde prolata: *prout sanctitatem vestram docebunt cuncta super eo confecta Acta, quae et misimus cum hisce nostris litteris*. Hic autem loqui de re jam praeterito tempore executioni demandata, et de his litteris alias scriptis, tertia subsequens harum epistolarum pars, quam postremo priori addidit et subiecit, cordatis viris videri debet. Si quidem narratis perturbationibus hac de causa in Constantinopolitana Ecclesia ortis, et verbo facto, tum de tabulis publice ab Eutychele propositis, contumeliarum videlicet et mendaciorum plenius, tum de precibus imperatori oblatis, arrogantia et petulantia refertis, gradum facit ad Leonis litteras, quas recentior acceperat. Verum (ait) his ita ex consecutione peractis redditae sunt litterae sanctitatis vestrae per comitem omni admiratione dignum Pansophium. Dicit Quesnellus quando redditae sunt Flaviano per Pansophium Leonis litterae? An non postea quam Flavianus Acta synodalia cum parte praecedenti harum litterarum ad Leonem miserat, quasque nimis sero ipsum S. pontificem accepisse asseverat? Si verba illa, spectato

ria. Pasch. Quesnel, tom. II Operum S. Leonis pag. 511. Verumtamen istius catalogi auctor non indicavit epistolam a Flaviano scriptam in causa Joannis

presbyteri Constantinopolitani, illiusque socii, quorum Leo meminit epistola 63, quae est ad Anatolium Flaviani successorem.

etiam dicendi ordine, alium verum sensum **325** A
sine ulla detorsione subeant, viri docti poterunt
affirmare (a). At jam alterum momentum, quod ex
ejusdem Leonis Operibus eruiamus, non alium sensum
subire posse indicabit. Semel et iterum sanctus pon-
tix duobus suis epistolis, **23** nimirum et **24**, sibi
redditis esse Flaviani epistolas cum synodalibus actis
(sed nimis sero) ipsum Constantinopolitanum epi-
scopum fecit certiore, quarum epistolarum altera
kal. Junii fuit conscripta, altera vero idibus ejusdem
mensis, quando videlicet Flaviani legatum cum ple-
niori instructione Constantinopolim remisit. Non
igitur necesse erat ut de hisce litteris cum synoda-
libus Actis acceptis amplius faceret mentionem, nisi,
redeunte comite Pansophio, easdem litteras cum
exemplariis Actorum iterasset. Utrumque autem
iterasse Flavianum, prodiit Leonis epistola trigesima
secunda, quæ data est kal. Julii ejusdem anni. Cujus
quippe epistolæ initium cum istud sit: *Litteras tuæ
dilectionis accepi, cum gestis quæ apud vos de fidei
questione confecta sunt, facile in eam veni opinionem,*
tum dumtaxat Leoni redditam fuisse eam epistolam
cum omnibus suis partibus, et nova appendice, prout
in Quesnelliana editione primum obtinet locum. Et
quidem id nobis indicatum est ex illius epistolæ textu.
Nam Leo pontifex, admonito Flaviano de recentiori-
bus receptis litteris et synodalibus gestis, nullam
amplius facit mentionem de Eutychete, hujus erro-
ribus et appellatione ad apostolicam sedem, de quib-
us rebus in præcedentibus litteris sufficienter dis-
seruerat; sed dumtaxat novæ illius appendici ite-
rata epistolæ occurrit dicendo: *Quamvis evidenter*
apparet rem de qua agitur nequaquam synodali indi-
gere tractatu; tamen, frater charissime, subsecutos esse
significo, quos in hac parte placuit destinare (b). Verba
hæc referri debere ad illud quod præfatus Flavianus
novissime in suæ epistolæ appendice scripserat ad
Leonem, nemo ibi inficiat. Nam cum Flavianus
dixerit se R. P. epistolas accepisse postquam da-
mnationis Eutychianæ synodalia gesta cum suis epi-
stolis direxerat, atque rebus ita gestis et expeditis
sibi dari affirmat sanctitatis suæ litteras per comitem
Pansophium, quibus edocebatur Eutycheten libellos
omni fallacia et calliditate plenos scripsisse, dicendo
judicii tempore appellasse vestram sanctitatem, at-
que ideo rumore perferre ea de causa generalem
habendam synodum. Nihil tamen in præsentiarum
de hac Eutychiana appellatione duximus disseren-
dum, de illa enim suo loco agemus.

4. Interim vero alia potius argumenta subjicimus,
quibus non obscure intelligitur Flavianum, damnato
depositoque Eutychete, aliter ratiocinatum fuisse
quam Quesnellus et novatores commentii sunt; ideo-
que non tantum scribere cogitasse, sed revera ad
Leonem pontificem scripsisse de Constantinopolitano
judicio: siquidem summum sacerdotii apicem aucto-
ritatemque in Leone ipso constitutam fassus est;
eum videlicet interpellans tamquam catholicæ reli-
gionis legitimum fidei iussorem, ad quem spectat (c)
communem rem sanctarumque Ecclesiarum composi-
tionem vindicare. **326** Secundo, eundem pontificem
rogat ut suo scripto ratam ac validam haberi velit
canonicam depositionem adversum eum, Eutychen
videlicet factam. Terio in mente repositum illud
habens, quod Christus Petro dixerat, de fide fra-

trum confirmanda, subjicit: *Confirmare vero, et pila-*
simi Christumque amantis nostri imperatoris fidem.
Res namque solo indiget ex vobis impulsu, atque subdi-
dio, quod per vestram prudentiam ad tranquillitatem et
pacem cuncta statim translatorum est. Si res ergo,
auctore Quesnello, in Constantinopolitana provinciali
synodo erat acta et finita; si pariter in Constantino-
politano episcopo omnia jura residebant circa illud ju-
dicii genus, quare Flavianus Leonem interpellat, di-
cendo rem indigere impulsu et subsidio apostolicæ
sedis, ut cuncta statim ad tranquillitatem et pacem trans-
ferantur? Nisi quidem mea me fallat opinio, illius hæ-
reseos damnatio rata habita a Leone fuisset; et nisi
excitata turbæ pontificia auctoritate compositæ fuisset,
numquam vera de Christi Domini incarnatione
doctrina certo sufficienter Christi fidelibus innotuisset;
nec contumaces atque rebelles acquiescent, nisi, co-
operante Deo (ait Flavianus), per vestras sacras litteras.
Denique solas litteras Leonis futuram generalem syn-
odum, de qua rumor erat, prohibere potuisse, idem
Flavianus non dissimulante asseverat, dicendo: *Pro-*
hibebitur vero et quæ evulgatur futura esse synodus, ut ne
totius orbis perturbentur Ecclesie. Ex hac ergo hujus
primæ Flaviani epistolæ appendice nos perspicue col-
ligimus quidquid veteres Orientales episcopi de Roma-
norum pontificum auctoritate, tum in hæresibus pro-
fligandis, tum in conciliis firmandis et convocandis,
tum denique in condemnatorum appellationibus sus-
cipiendis senserint et judicaverint. Quibus omnibus
etsi nimis audacter et quasi stolidè prætextu episco-
pali dignitatis tuendæ et vindicandæ aliqui repugnent,
tamen Flaviani epistolæ, et illius scribendi ægendive
modus, Ecclesiæ disciplinam et dogma erga apostoli-
cam sedem, cæterarum Ecclesiarum matrem et ma-
gistram, solidissime probant et patefaciunt.

5. Sed jam propter alia ad alia gradum facilius,
ut Quesnelli animum ab apostolicæ sedis reverentia
et auctoritate nimis alienatum clarius conspiciamus.
Is ergo ut præcedentibus suis dictis fidem faciat, si-
mulque ostendat Flavianum nunquam ad S. Leonem
scripsisse, nisi post acceptas ejusdem pontificis
querimonias, ad alias et alias Leoninas epistolas,
vel ad Flavianum ipsum, vel ad Theodosium impe-
ratorem scriptas provocavit. Verumtamen de illa
quam 20 loco posuit Quesnellus in sua editione, que
quæ Martii kal. conscripta fuit, ad cujus temporariam
notam advertere prætermisit, ne hactenus actum
iterum agamus, hic verba non facimus. Dumtaxat
animadvertimus sancto Leoni supremi judicis partes
in hac causa debitas fuisse; neque Flavianum apo-
stolicæ sedis jura in fidei causa violare potuisse. Id
non obscure S. pontifex asseverat, non tantum de
Eutychetis disserens appellatione, sed ad damnatio-
nis causam respiciendo, noscere vult quæ a Flaviano
in Constantinopolitana synodo facta fuerant. *Sed*
respicientes ad causam (ait), facti isti nosse volumus
rationem. Neque ulla injuria ad factorum rationem
reddendam cogebatur Flavianus, cum supremi ec-
clesiastici regiminis ordo id postulare; et impera-
toris voluntas pontificiam excitaret sollicitudinem,
ut videlicet, sublatis omnibus dissensionibus quæ in
Constantinopolitana Ecclesia exortæ erant, apostoli-
cæ sedis auctoritate catholica fides muniretur. Hisce
enim de causis, in altero illius 20 epistolæ capite
per idoneam personam sibi a Flaviano Leoni significari

(a) Joannis Baptistæ Cotelerii versionem in hujus
epistolæ verbis exscribendis secuti sumus, ne a
Quesnelli fautoribus criminemur. Quamvis revera
veteris interpretis versio magis perspicue hanc veri-
tatem patefaciat cum propter illa cap. 2 verba: *Sicut*
docebunt vestram sanctitatem omnia quæ super eum
sunt gesta, quæque direximus cum nostris his litteris.
Iustum autem est, et hoc vobis intimari, tum propter
eas quibus cap. 3 orditur: sed his ita gestis litteræ no-
bis data sunt vestræ sanctitatis per, etc.

(b) Epistola hæc 32 in Quesnelliana editione pro

subsecutos habet subsecuturos, et editor annotavit ad
marginem: *Nondum profectos esse legatos constat ex*
hac epistola et ex 34. Sed falli annotatorem colligitur
tum ex præcedentibus epistolis, tum quia synodus
Ephesina cœpta est vi idus Augusti, præsentibus jam
apostolicæ sedis legatis. Nos, his rationibus ducti,
retinendam esse vocem *subsecutos*, merito judica-
vimus, suffragantibus aliorum editis et Vat. exem-
plaribus.

(c) Flaviani epistola apud Quesnellum 1, cap. 3.

posulat quid contra antiquam fidem unitatis emer-
rit, quod severiori sententia dignum fuerat vindicari.
Nam (subjicit S. Leo) et ecclesiastica moderatio, et
religiosa piissimi principis fides multa nobis sollicitu-
dinem Christiane pacis indicant (a). Si igitur **327**
duo hæc, videlicet ecclesiastici regiminis ratio, ad
quam Quesnellum attendere oportebat, et imperatoris
effragitatio, tantam sollicitudinem Leoni indicabant,
nescio qua perficata fronte Quesnellus contendere
potuisset Flavianum non ante ad Leonem ea de re
scribendum cogitasse, quam cum didicisset pontificem
improbus Eutycheis acibus deceptum, falsam de judi-
cio Constantinopolitano cepisse opinionem. Leo Mag-
nus imprimis nequaquam ad Flavianum scripsit vix
audito Eutyche, aut ejus appellatione accepta. Sed
tum dumtaxat, cum ab imperatore fuit edoctus Con-
stantinopolitanam Ecclesiam multarum perturbatio-
num strepitu esse commotam, et contentiones in fidei
rebus versari. Epistolam enim illam 20 cui et Ques-
nellus institit, Leo Magnus hisce verbis orsus est:
Cum Christianissimus et clementissimus imperator,
sancita et laudabili fide pro Ecclesie catholicæ pace
solicitus, ad nos scripta transmissit de his quæ apud
vos perturbationis strepitum commoverunt. Duo ergo
Quesnellum hic distinguere oportebat, neutrumque
prætermittere. Alterum ad imperialia scripta perli-
nebat, alterum vero ad Eutycheis appellationem. Se
mirari aut instructum esse de tantarum perturbatio-
num strepitu dumtaxat ab ipso imperatore, et non
primitus procurasse Flavianum ut (ait) nos insinuat-
ione relationis instrueret.

6. Ecclesiasticæ ergo hierarchiæ unitas, disposi-
tio et forma exigebat ut de nuper exorta hæresi et de
gravissimis perturbacionibus inter Constantinopolita-
num clerum excitatis summus pontifex a Flaviano
episcopo instrueretur. Qui sane loquendi modus prorsus
evertit illud aliud Quesnellianum commentum,
quo videlicet confingit: « Quamdiu intra Constanti-
nopolitanæ Ecclesiæ limites sese labes ista continuit,
opus non fuit ut collegarum opem imploraret Flavianus.
Episcopus nempe universis catholicam veritatem
totam in solidum a Christo Domino creditam
non ignorabat, quam pro sua quisque virili defendere
tenebatur, erroresque contra insurgentes opprimere,
tamquam ordinarius judex, in ea quam sortitus est
Ecclesiæ portione. At ubi monitus a Leone rescivit
hæresicam Occidentem litteris suis pervasisse,
apum virus spargere, atque a sæculi potestatibus in-
aidias parari catholice doctrinæ, tum Romanum
pontificem adire sui putavit officii: quo videlicet et
de re tota instrueretur, quod Ecclesiæ capiti debebat-
tur, et qua pollebat apud Augustum gratia ageret
solicite, ne late serperent hæreticorum artes, nec
turbarentur Ecclesiæ, convocatione concilii, in quo
timendum merito erat ne auctoritate plurimum va-
lituri essent homines improbi (b). »

7. Lepida Quesnelli ratiocinatio. At quis non in-
telligit eam ecclesiasticis regulis non tantum repu-
gnare, sed Leonis et Flaviani dictis, eamque sacrum
hierarchiæ ordinem prorsus pervertere? Igitur, Ques-
nello auctore, si aliquis Ecclesiæ episcopus, aut
præcipui judicio, aut minime servatis regulis juris,
aliquem tamquam hæreticum condemnaret; si presby-
tero et gradu eum deiecit, cum illius hæresicos la-
bes intra sui diocænesos limites se continet, non est
opus collegarum opem implorare. At quid collega-
rum nomine intelligit? Si particularium Ecclesiarum
episcopos, quorum fides delicta potest, et quando-
que fuit per hæreses labefacta, ultro id dabo. Ve-
rumtamen si collega vocabulum etiam ad Romanum
pontificem, catholicæ fidei custodem et judicem, ex-
pendendum esse contendat, jam unitatis et veri ca-
pituli dispositionem et formam evertit et excindit,

A sublata eidem eadem potestate, qua ejus eam et
demandatum pastoris officium per universum orbem
extendere habet. Plane Leonina agepdi ratio et il-
lius verborum energia innunt non tamquam colle-
gam se habuisse S. pontificem, sed tamquam supre-
mum gestorum et **328** controversiarum judicem.
Siquidem ea ratione Flavianum compellebat ad suam
notitiam totius facti causam et modum deferre, ut
judicis, non collegæ, partes obiret. Quoniam (subji-
cit) nos qui sacerdotum Domini matura volumus esse
judicia, nihil possumus incognitis rebus in cujusquam
partis præjudicium definire, priusquam universa quæ
gesta sunt veraciter audiamus (c). An collegæ colle-
gam alloquuntur hæc et illa alia verba, facti tui nosse
volumus rationem, esse posse arbitramur? Par in
parem non habere imperium jura omnia asseverant.
At Leonem auctoritate qua pollebat Flaviano jussisse,
tum totus illius 20 epistolæ contextus, tum subse-
quentis epistolæ verba ad imperatorem Theodosium
scripta, dilucide patefaciunt. Nam imperator, spec-
tato ecclesiasticæ hierarchiæ ordine, in quo unum
episcopum et pastorem cæteris sacerdotibus Chris-
tus Dominus præfecit, non Romani pontificis opem
dumtaxat imploravit ad scandala illa abolenda quæ
latins in Constantinopolitanum clerum gliscbant;
sed iudicium ipsius exposulavit, ut et fidei dogma
firmaretur; ut Nicæna statuta servarentur, et cogno-
sceret an jure vel injuria Eutyches, cui imperialis
aule ministri patrocinabantur, a sacerdotii gradu et
monasterii præfectura esset dejectus. Ejusmodi
Theodosii epistola ad Leonem, vel (temporis injuria
perdita est, vel in aliqujus bibliothecæ scrinio ob-
soleta asservatur. Superest tamen epistola Leonis ad
eundem Theodosium imperatorem, ex qua non ob-
scure suprema pontificia jura colliguntur, et plane
innotescit quidquid episcopos particularium Ecclesiæ
nunc servare oportet, cum aliquis fidei causa pertra-
ctatur in ea quam ipsi sortiti sunt Ecclesiæ portione.

8. In hac ergo epistola S. Leo fatetur se prorsus
ignorare quæ in tanta causa gesta erant. Idcirco quia
condem synodalia Acta cum Flaviani epistolis reco-
perat, sit ad eundem Constantinopolitanum episco-
pum scripsisse, ut cognosceret sibi displicere quod
ea quæ gesta fuerant alium nunc silentio detineret, cum
audire debuisset primitus euncta nobis reserare (d).
Non quidem ut opem obtineret, sed ob causæ judi-
cium, quod propter tria gravissima motiva sibi de-
beri asseveravit. Videlicet ob causæ meritum, fidei
rationem, et imperialis sollicitudinis pietatem. Quæ
exigebant ut subreptionibus locus non pateret: Sed
prius de quibus eum (Eutychem videlicet) æstimat ar-
guendum instrui nos oportet, ut possit de bene cognitis
congrue judicare. Denique suam epistolam ad impera-
torem claudit, dicendo post admonitionem Flavianum
per pontificis litteras faciam se sperare et
credere omnia Flavianum ad nostram notitiam rela-
turum, ut in lucem ductis quæ videbantur occulta, id
quod evangelicæ et apostolicæ doctrinæ convenit judi-
cetur. Animadvertat, amabo, Quesnellus an Flaviano
Leonem tamquam incompetentem judicem rejecerit
an contempserit admonitionem? an obscuro
saltem judicaverit non debuisset primitus euncta R.
pontifici reserare? vel non pertinere ad eundem
quod evangelicæ et apostolicæ doctrinæ conveniebat
judicare? vel quia labes illa intra Constantinopolita-
næ Ecclesiæ limites se continebat, vel quia non apo-
stolice sedi, sed episcopis universis catholicæ veritas
tota in solidum a Christo Domino credita erat, quam
quisque pro virili defendere tenebatur; et cætera
hujusmodi, quæ maximas nugæ agendo congestit
Quesnellus, ut, excepto primatus honore, parem
auctoritatem et jurisdictionem in cunctis episcopis
admittendam esse confingeret.

(a) Leo Magnus epist. 20, cap. 1 tom. I, apud
Quesn., pag. 238, et cap. 2.

(b) Quesnel., ad an. 449, diss. de Vita et Rebus

gestis a S. Leone Magno, pag. 146.

(c) Leo Magnus, ibid., epist. 20 cap. 1.

(d) Epistola 21, ad Theodosium imper., cap. 2.

9. Possemus quamplurima hic ex Leone proferre, quibus prærogativam ecclesiasticæ primatus in totum orbem sibi suisque successoribus convenire et debere passim in suis epistolis et sermonibus affirmavit. Sed ne extra chorum in præsens canere videamur, plane prætermittimus.

329 CAPUT III.

Idem Paschasius Quesnellus, novis exegitatis doctrinis, prorsus ecclesiastici regiminis formam pervertit, de Flaviani et Eutychæis causa disserendo. Cardinalis Baronii ea de re assensu sancti Leonis Magni decretis vindicantur. Eiusdem S. pontificis epistola 42 a Quesnello perperam explicata, auctor prout in m. cod. Vatis. reperitur, exponitur. A cuius epistola decretis minime recessisse sanctum Leonem Magnum supremæ pontificatus jura exercendo, ex aliis et aliis ejusdem epistolæ explicatur.

1. Ut Paschasius Quesnellus facillius prava sua dogmata propugnaret, et nugæ quas contra apostolicam Petri sedem mente conceperat vendere posset, lectorum animum commovere et novitatibus demulcere passim studuit, cum eum non fugeret quantam cupiditatem hominibus novitas injicere soleat (a). A qua quidem agendi ratione nos et catholici cuncti scriptores abscedere debemus, non vetustatis dumtaxat conservandæ prætextu, sed ad diligenter eos errores præcavendos qui veritatem cunctis rebus præstabiliorum, vel fraudibus, vel falsis opinionibus in vulgum sparsis opprimunt, et in odii contemptum adducunt. Cum itaque laudatus scriptor novitatibus potissimum indulgere nixus fuerit, de Ecclesiæ rebus hujusque regiminis forma et ratione, disserendo, ut ipsi hactenus in præcedentibus capitulis explicavimus, idcirco multum interest præsentis otii scribendi eam veritatis vim inquirere et perscrutari quæ contra hujus hominis ingenium, calliditatem, solertiam facile ac per seipsam defendere potest. Leoniarum ergo rerum ordinem prosecuturi, nobis iterum occurrunt Leonis epistolæ ad Flavianum, et Flaviani ad Leonem. Et quamvis Quesnellus optime intellexerit S. pontificem veri et supremi judicis partes assumpsisse in Eutychiana causa, illudque munus nemine refragante exercuisse, tamen cardinalem Baronium exagitare, mollique brachio illum oburgare aggreditur, quod scripserit: *Ex veteri instituto absque controversia confiteri eodem inter se altercantes Flavianum et Eutychem legitimum et præcipuum judicem controversiarum ecclesiasticarum esse Romanum pontificem, ad quem tam actor quam reus sponte concurrunt, sua jura prosecuturi* (b).

2. Subdole tamen se pontificiam dignitatem venerari ait Quesnellus (c). Et statim subijcit: « Sed quoniam omnibus Ecclesiæ episcopis cum Romano communis dignitas, Ipso etiam Leone hoc proficiente, absit ut quam in uno veneros, in cæteris calcari velim. Ultro agnoscimus Romanum pontificem pro legitimo ac, si cum singulis episcopis comparetur, pro præcipuo controversiarum Ecclesiæ judice: sed quis propterea ferat Flavianum, quem et sedis prærogative, et sanctionis singularis, et fidei constantia ad martyrium usque perseverans intopere commendare debuerant, cum rebellis imperito, et obscuro, ac male frugis monacho composui, committique exautoratum presbyterum cum suo ac tantæ sedis episcopo, iudicem cum reo; et utrumque velut 330 de communi dividendo altercantem coram Leone sili, quasi de incerto causam dimicaturum. Absit tanta a sacratissimo episcoporum cœtu injuria. » Hæc, et id genus alia, comminiscitur, quæ præcipue comprobari posse confligit ex epistola ejusdem S. Leonis ad Anastasium Thessalonicensem, quam ad marginem annotavit,

A cuique totam pravam interpretationem suam de ecclesiasticis iudiciis insisteret, eaque futehri impendenter sibi blanditur. At nihil ea epistola efficacius pro dictis Baronii et veritate firmanda reperiri posse, sequentibus aperte demonstrabo.

3. Nam imprimis S. pontifex, analogice (ut alunt) de Ecclesiastico cœtu disserens, similitudinem instituit cum apostolo Paulo, eum ad naturæ corpus comparando. In quo connexio totius, unam sanitatem, unam pulchritudinem facit: et hæc connexio totius corporis unitatem requirit, sed præcipue exigit concordiam sacerdotum. Quibus, subijcti, etiam dignitas ait communis (non dixit jurisdictionis) non est tamen ordo generalis. Quis enim negavit episcoporum dignitatem in sacro ordinationis munere acceptam esse omnibus episcopis communem, aut affirmavit unum vi sacræ episcopalis unctionis in pascentis suis ovibus majorem minoremve dignitatem obtinuisse? In hoc pascenti munere et honore dignitas omnibus episcopis communis est: nec propterea ordo est generalis; Ita ut quilibet de quibuscumque causis iudicare possit. Nam eodem S. Leone auctore, inter episcopos ipsos danda est potestas discretio, quam Quesnellus ipso cum dignitatis honore commisceri et confundere conatur. Subdit enim apostolorum exemplum. Qui quamvis in accepti muneris honore similes essent, tamen eos inter potestatis seu jurisdictionis discretio dabatur: atque cum omnes ad apostolorum munus essent electi, unus vero solus cæteris præminerebat. Quoniam (ait) et inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis. Et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut cæteris præmineret. Audite Quesnellus? Similes in charactere et dignitatis honore quem gradus non admittere satis est exploratum; dispareres vero in potestatis prærogativa, quæ unus cæteris debet præsidere: Qua ergo ratione, vel quibus Leonis verbis ductus, iurium æqualitatem inter episcopos iactare potuit Quesnellus? Non enim in jurisdictione exercenda, vel in iudiciis ferendis omnes episcopi omnia sibi vindicare possunt. Cum, auctore eodem Leone, divina æque ac ecclesiastica dispositione factum sit ut singuli in singulis provinciis essent quorum inter fratres prima haberetur sententia; et rursus quidam in majoribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorum, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil usquam a suo capite disideret. Si itaque toto huic contextui insistamus, quid offendimus quod Baronii dictis repugnent? Non instituti vetustas, quæ stabilitum est ut inter se episcopi et presbyteri altercantes de fidei rebus ad Romanum pontificem provocent, tamquam ad legitimum controversiarum iudicem, ut ex sexcentis vetustioribus exemplis, desumptis ex Dionysii Alexandrini, Athanasii, Pelagii, Coelestii, Priscilliani, Dictioli historiis probare possemus (d), quæ in præsens prætermittimus ne extra sæcui agere videamur. Non ultima illa verba: ad quem tam actor quam reus sponte concurrunt sua jura prosecuturi. Nam quamvis Flavianum episcopum inter et Eutychem presbyterum maxima graduum conditionis et jurisdictionis discretio daretur, atque unus esset legitimus actor et ordinarius iudex, alius vero imperitis rebellis et obscurus, condemnatus monachus, et rationabiliter Quesnellus asseverat; tamen cum is non acquiesceret laicæ in seipsam sententiæ 331 et provocasset ad unam Petri sedem, ne Leo Magnus præcipui animo de incognitis rebus iudicaret, actorem Flavianum et Eutychem reum audire debuit, atque etiam epistolis interpellare, ut totam rerum gestarum seriem pateficerent. At in hoc, quid injuriæ aut contumeliæ prærogativis Constantinopolitanæ sedis, et episcopo

finem.

(d) Videsis quæ diximus in superioribus Exercitationibus de hæresibus Priscillianistarum et Pelagianorum.

(a) Cicero, ad Heren. 25.

(b) Baronius, ad annum 449, num. 5.

(c) Quesnellus, Diss. 4 de Vita et Rebus gestis S. Leonis Magni PP., pag. mihi 147, col. 1, circa

singularis sanctionis, qui in fidei constantia usque ad martyrium perseveravit? Nullo prorsus convicio nullaque turpitudine Flaviani fama et dignitas ex summi pontificis agendi ratione violata fuit. Quinimmo, cum ante rerum cognitionem, tum rebus gestis cognitum debitum honorem eidem detulit, omnem moderationem et reverentiam in eum exercuit. Quemadmodum ipsius omnes epistolae ad eundem Flavianum directae dilucide patefaciunt. Si tandem contendat episcoporum cœtui injuriosum esse coram apostolica sede sisti pro juris et facti questionibus dirimendis, jam cura universalis Ecclesiae ad Petri sedem confluere haud debet, jam cuilibet licitum erit a suo capite dissidere, et de Ecclesiae unitate actum erit, cujus compago firma esse non potest, nisi ad inseparabilem soliditatem vinculum charitatis episcopos astrinxerit.

4. Secundo, quisnam merito inficiari poterit, vel audebit, sanctum Leonem causas cum episcopis agentem, quemadmodum suae, ita et aliarum episcopaliū sedium honori et iuribus non prospexisse, aut non consuluisse? Profecto etiam si alia monumenta nobis deessent, sola sufficeret laudata epistola ad Anastasium Thessalonicensem, cui Quesnellus institit, ut novas suas merces hauriret atque venderet. In ea namque de aliis atque aliis episcoporum gradibus disserens, de episcopis, videlicet, metropolitibus et apostolicæ sedis vicariis, præcipit, mandat, ut *Metropolitānorum legitima jura perpetuo servarentur, nec jura traditis antiquitus dignitatis a vicariis Thessalonicensibus, quamvis apostolicæ sedis legatis, violarentur*. Nec propterea metropolitānorum jura violari posse arbitratur, si in causis judicandis contingeret episcopos in conciliis congregatos, dissidentes vel ob rerum gravitatem, aut questionum difficultates non convenire. Jussit enim tum eas ad apostolicæ sedis judicium deferri, reservata sibi suisque successoribus facultate ultimam sententiam constituendi. Legitur enim in perantiqua synopsi, can. 7: *Ut bina per annum provincialia episcoporum concilia celebrentur, et si res difficilis emergerit, nec fuerit Thessalonicensis episcopi judicio terminata ad Romanum deferatur antistitem*. Nec propterea censuit hac reservatione facta episcoporum metropolitānorum ad suffraganeorum jura turbari, aut infringi. Consultus quoque strictiorique mandato et canone episcoporum honori et iuribus prospexit. Cum videlicet verebatur ne conciliorum provincialium cogendorum colore, episcopi vim injuriarum paterentur. Ad præcavendos igitur quoscumque abusus injuriarum aut ignominiarum episcopis inferentes, decimo cap. ejusdem epistolæ decrevit ut in evocandis provincialibus episcopis a Thessalonicensi pontifice moderatio conseretur, ne sub hoc colore sacerdotalis honor contumeliis addicaretur. Atque tandem decretalem suam epistolam eo ultimo capite claudit ad quod provocavit Quesnellus, cujus ita perspicuus est titulus, tam in editis quam in manuscriptis codicibus antiquissimis, quos ipsi lustravimus, ut vix dubitare possimus de apostolicæ sedis auctoritate in recognoscendis causis, jampridem in provincialibus synodis tractatis et definitis: et tunc maxime, quando de fidei negotio agitur, et ob illud contentiones et scandala suboriantur, quemadmodum in Eutychieana causa evenisse omnibus exploratum est. Titulus ergo illius capituli hæc habet: *ut si inter eos (episcopos videlicet) de negotio fuerit orta contentio, cuncta Romano pontifici sub gestorum insinuatione pandantur, ut ab eo quod Deo placuerit ordinetur*. An non hæc omnia coherent cum iis quæ Baronius de veteri Ecclesiæ instituto scripserat? Igitur tantum abest ut hujus dicta infirmetur 332 ex iis quæ S. Leo habet in epistola ad Anastasium Thessalonicen-

sem, quinimmo plus firmamenti et roboris assequuntur.

5. Nunc ad reliqua progrediamur. Atque interim aliis prætermisiss, quæ de hac epistola dicere possemus, quam non tantum ad Vaticanam, aliaque mss. exemplaria exegimus et castigavimus, sed etiam auctiorem ornatiorē reddidimus circa illius octavi canonis doctrinam, quam uberius et luculentius explicatam offendimus in quodam Græco archetypo ejusdem Vaticanæ bibliothecæ. Porro de ejus canonis Græca interpretatione et paraphrasi verba faciemus in una appendice quam eidem epistolæ subjecimus. Igitur nunc dumtaxat perquirendum erit an S. Leo de Eutychieana causa et Orientalibus rebus perturbatis iudicium tulerit post accepta a Flaviano synodalia gesta et litteras, an vero solummodo Constantinopolitano episcopo graviter afflicto opem præstidumque exhibuerit atque tulerit. Postremum affirmare Quesnellum oportuit, ne paululum etiam leviter a præcedenti disserendi methodo abscederet. Nam postquam contra Baronium dixerat Flavianum coram Leone non se sistisse tamquam actorem, sed iudicem; non damnum traduxisse Eutychem, sed a se damnatum produxisse; nec novum a Leone iudicium petiisse, sed latam a se sententiam cura pontificis Romani collegis Occidentalibus notam fieri postulasse, ut omnes communi fidei causa, communibusque curis, communi opera et sollicitudine allaborarent, subjicit in sequenti capite: *« Acceptis litteris Flaviani, Leo opem operamque suam adversus Eutychem pollicetur; perque illustrem virum Rhodanum epistolam mittit quam et secuta est alia ad Theodosium, in qua Nicænæ fidei se inhzere profitetur, Nestorii et Eutychie dogmata condemnat, atque etiam postulat synodum intra Italiam congregari. »*

6. Cum itaque duo libidem a Quesnello proponantur, et pro disserendi libidine resolvantur, nostrum erit in præsentiarum unum ab altero secernere, ac de utroque verba facere. Quoad primum attinet, affirmamus Flavianum utique tamquam actorem coram S. P. Leone se sistisse; et traduxisse Eutychem tamquam reum, in provinciali Constantinopolitana synodo jam damnatum, solemnissime tamen et ultimo preceptorio iudicio ab apostolica ipsa sede damnatum. Flaviani prior ad S. Leonem epistola id manifeste prodit. Sive enim eam epistolam scripserit immediate post Constantinopolitanam synodum, ut jam præcedenti capite luculentissime probavimus, vel dumtaxat postquam se plurimis querimoniis exagitatum a Leone cognovit (ut irrationabiliter contendit adversarius), semper innotescit ad apostolicam sedem tamquam actorem convolasse, iudicii jam a se probati rationem redditurum approbationemque consecuturum. Si autem hujusce a se probati iudicii rationem reddere nec voluisset, nec debuisset, quemadmodum Quesnellus contendit (a), cur synodalia transmisit acta? Cur justum iudicavit de omnibus contra nuper exortam hæresim peractis Leonem certiorē facere? Cur tandem commoveri rogat pontificis animum, sicut sacerdoti competebat, ut decerneret ratam habendam damnationem contra Eutychem factam; idque propriis scriptis patefacere? Nisi quod in mente alte repositum habebat ultimo hocce apostolicæ sedis iudicio quod exoptabat, ut hæresis quæ surrexit, et turbæ quæ propter eam factæ sunt facillime destruerentur, Deo cooperante, per pontificis sanctissimas litteras. Ex quibus animadversionibus et loquendi formulis intelligitur non postulasse tantum Flavianum ut latam a se sententiam cura pontificis Romani collegis Occidentalibus notam fieret, sed solatium, et defensionem, quæ (sit ipse) debeat consensus proprio ad tranquillitatem 333 et pacem cuncta perducere (b). Solo ergo

(a) Quesnellus, ad annum 440, diss. de Vita et rebus gestis S. Leonis Magni pag. 147, colum. 1, num 5, et col. 2, num. 6. Vide quæ præcedenti cap.

scripsimus.

(b) Flaviani epist. prior, cap. 3. Videtur quæ præced. cap. de hac epist. scripsimus.

Leone Flaviani et Constantinopolitani concilii iudicium approbante, ratum habente, et scripto roborante, vel orta hæresis, vel excitata turbæ ad exitum perducere poterant; et cuncta pace et tranquillitate componi. Ibi nullus est de collegis Occidentalibus sermo. Nulla mentio, ut eos communibus curis, communi opera et sollicitudine laborare compellat pro communi fidei causa. Dumtaxat usus consueta salutationis formula, epistolam claudit dicendo: *Omnes, quæ vobiscum est, fraternitatem, ego et qui mecum sum salutamus*. An ergo Flavianus Leonem interpellaverit tamquam iudicem, et Eutychem tamquam damnatum, et non adhuc a Romano pontifice demandandum traduxerit, videant qui nullo partium studio moventur et adducuntur?

7. Equè pariter labat et cadit illud quod idem Quesnellus subiecit, videlicet: Acceptis litteris Flaviani, Leo opem operamque suam adversus Eutychem pollicetur. Nullum profecto verbum offendimus in ea epistola quam per Rhodanum transmisit, quod ejusmodi phrasim redeolet, atque ita possit interpretari. Brevissimam enim tum scriptis epistolam accepta opportunitate ab itinere quod statim Constantinopolim versus idem honorabilis vir Rhodanus aggrediebatur. Nihil tamen eorum in ea prætermisit quæ supremo ac principali Ecclesiæ judicio conveniebant. Nam certior jam factus ex Flaviani epistolis et Actorum synodali lectione, Eutychem aliter de fide sentire quam convenit..., quem a traditione catholica non decuerat deviare, sed in eadem quæ tenetur ab omnibus credulitate persistere. Interim longius scribere distulit, sed plenius de eadem causa scripturum promittit: ut (ait) *fraternitatem tuam quid de iola causa constitui debeat instruamus*. Neque vero universale magisterium dumtaxat ex laudatis verbis sibi vindicat et tribuit, sed et in subsequentibus verbis iudicis et vindicis partes se in posterum obitum spondet, subiiciens: *Non enim patimur illum* (Eutychem nimirum) *in suæ persuasionis pravitate persistere, aut dilectionem tuam, quæ zelo fidei pravo et stulto resistit errori, diutina adversæ partis impugnatione turbari* (a). Ad integram hanc sermonis pericopen animadvertat, amabo, Quesnellus, et sincere fateatur an hæc de collega dumtaxat opem ferente operamque cum Occidentalibus collegis impendente intelligi possint? Causa autem etsi ad communem pertineret fidem, tamen non in Occidente, sed Oriente versabatur. Flavianus ipse non ab Occidentalibus, sed ab Orientalibus impugnatione turbabatur. Si ergo summum jus summamque potestatem jurisdictionemque in Orientales non habuisset, qua ratione quoque sensu suum ministerium promississet, ut et de Eutychiana pravitate judicaret, et Flaviani magnum zelum a diutina adversæ partis impugnatione vindicaret?

8. Et quidem absque ulla contentione utrumque munus, supremi iudicis nempe et vindicis, sicut et universalis magistris, Leonem in causa de qua agimus exercuisse, colligitur ex celebri ipsius epistola quam dogmaticam appellat, post paucos dies ad eundem Flavianum scriptam. Præterea quod in illius exordiis dixerit nimis sero Flaviani epistolam cum synodali Actis recepisse. Præterea pariter quod totum de incarnatione Domini Jesu Christi dogma divinitus explicaverit, suggillaveritque Eutychem tamquam stultum et insanum, qui nolebat intelligere, ut bene ageret, qui et iniquitatem meditatus fuerat in cubili suo, quæ veri iudicis et magistris partes Leonem sibi vindicasse patefaciunt; tantummodo ultimo illius epistolæ capiti mihi insistere liceat, atque eo ex argumentari 334 an Quesnellus jure vel injuria ratiocinatus fuerit in præcedentibus. Eutychiana enim causæ examen non detulit ad alios Occidentales epi-

A scopos, sed per ipsum synodalibus Actis lustratis, aliqua reprehensione et reformatione digna reperiit, ecclesiastici juris regulis minime consona, quæ ab Orientalibus in synodo congregatis debebant necessario præcaveri, ne fides incarnationis de duabus naturis in Christo positæ unionem existentibus collaberetur. Ait namque: *Cum autem ad interloquendum examinis vestri Eutyches responderit, dicens: Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteor* (b). Hocce enim assertum fidei dogmatibus prorsus contrarium, cum Eutyches interloquendum protulisset, laudiquam impune et sine ecclesiastica censura erat audiendum. Sed anathemate et execratione confodiendum, tamquam aliquod apostolorum symbolo repugnans. Quare S. pontifex summa admiratione in Constantinopolitanos iudices commotus eos hisce verbis objurgat: *Miror tam absurdam tamque perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam, et sermonem nimis insipientem nimisque blasphemum ita omisum, quasi nihil quod offenderet esset auditum, etc.* (c). An non igitur in ista Actis S. Leo reperiit quo rationabilius posset Constantinopolitanos iudices reprehendere et exagitare, quod minus regulariter sive canonicè se gesserint in Eutychianæ causæ examine et Synodali Actorum compilatione? An non judicat impiam blasphemam esse illam Eutychetis assertionem, quam Flavianus cum tota illa synodo nulla censura dignam censuit, aut saltem censoria virgula notare prætermisit? Arbitrari sane potuisset Eutyches ex synodali agendi ratione, vel recte, vel tolerabiliter se esse locutum, ut statim subjicit S. Leo, quia nulla vestra est sententia consultatum. Cui malo volens S. pontifex mederi, diligentiam Flaviani commonet, ut si per inspirationem misericordie Dei ad satisfactionem causæ perducitur, imprudentia hominis imperiti ab hac sensus sui peste purgetur. Ecce conditiones decernit servandas, quemadmodum Eutyches in communionem admitteendus sit, quoties respiciat. Qui quidem (ait), sicut gestorum ordo patefecit, bene cuperat a sua persuasionem discedere, cum vestra sententia concertatus profiteretur se dicere quod ante non dixerat, et ei fidei acquiescere cuius prius fuisset alienus.

9. Mandat tandem quod si aliquando Eutychem tenente Italia contra catholicam fidem dixisset et protulisset, veniendo ad satisfactionis plenitudinem, omnia quæ ab eo male sunt sensa viva voce et præsentis subscriptione damnando, summa charitate esse complectendum, et erga correctum misericordiam esse adhibendam. Pro quarum rerum omnium felici exitu et executione quatuor legatos ad pontificias vices agendas in Orientem cum fideli notario mittere asseverat, confidentes (ait) ad Divinitatis auxilium, ut is qui erraverat, damnata sensus sui pravitate salvetur. Licitæ ergo mihi in presentis concertationis fine Quesnellum et alium quemcumque rogare an collega in collegam hæc agendi ratio esse possit? Constantinopolitana imprimis synodalia Acta tamquam irregulariter facta Leo reprehendit. Secundo, hæreticam propositionem a Constantinopolitanis iudicibus dissimulata nulloque anathemate proscriptam sua auctoritate condemnat. Tertio, Eutychem aliquando forte penitentiam agenti veniam dari jubet, modumque statuit quo penitens recipiatur. Quarto, ut omnia ab eo præcepta fideliter executioni demandarentur, quatuor mittit et suo latere legatos, pontificias vices agentes, qui una cum Dulcilio notario operam impendant ut hæresis aboleatur, et excitatæ turbæ componantur. Si id attendisset Quesnellus, aut non 335 dissimulasset, credimus tantum studii adhibuisse ut omnia susque deque verteret, et invidia, odio, ni-

(a) Epistola apud Quesnellum 22. Grimaneus cod., ex quo superiorem epistolam extraxit Quesnellus, habet non *patimur*, ipse autem forte librariorum oscitantia, substituit non *patiemur*.

(b) Epistola Leonis ad Flavianum, quæ in ordine 24 est, cap. 6.

(c) Leonis epistola 24 cap. 6.

miquae rixandi libidine ductus, apostolicæ sedis jura ad exitium perducere quævisset? Veritatis cultores, qualem se esse Quenellus jactat, fraudis inimici sunt. Et propterea nulla ratione prætermittitur eum oportebat, vel ad pravam sensum interpretari, quæ pro ecclesiasticæ universali regimine a majoribus acceptus: eo vel maxime quod S. pontifex Leo, perpetuo sibi conelens, quæ postremo illius 24 epistola dixerat, latius etiam exposuit in epistola ad Julianum Coensem, ostendens necessarium fuisse ut ad reddendam rationem professionis suæ, crebris atque sollicitis judicum interrogationibus urgeretur, nec tamquam inane aliquid præterfueret, quod nonni de haustu venenatorum dogmatum apparebat effusus (a). Siquidem cum judicis reperta fuerint, aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum malefactorum causa (b). Si judices crebris non urgeant interrogationibus reos, vel de criminibus postulas, minime sufficienter in veritatis cognitionem venire possunt, nec crimina rite et canonice probari aut contestari, quemadmodum in fidei inquisitionibus necessarium esse semper judicatum fuit. Igitur habet etiam et eadē illud Quenellianum assertum, quod in concilio Constantinopolitani Actis nihil prorsus occurreret quod rite et canonice non esset gestum. Cum unum offendamus quod ab apostolica sede fuit proscriptum, et intelligamus judices ipsos, et Flavianum ipsum merito fuisse reprehensum, cujus causa novum erat institutum judicium, juxta regulas ab eodem S. Leone in utraque epistola mox laudatis præscriptas. Jam vero de Eutycheis appellatione sermonem instituiamus.

CAPUT IV.

De Eutycheis ad apostolicam sedem appellatione. Hanc maxima injuria negavit Quenellus, cujus multa argumenta cum ex Flaviani et Leonis epistolis, tum ex secundi Constantinopolitani concilii Actis eripiuntur et dissolvuntur. Demum cl. Petri de Marca opinio ad examen revocatur, et tamquam veritati minus consona annotatur.

1. Pro apostolicæ sedis legitimis jurbus vindicandis multa hactenus expeditimus, spectata primum Constantinopolitani episcopi Flaviani agendi ratione: qui post in Eutychem damnationis depositionisque sententiam, ad S. Leonem cum universa gestorum synodali serie suas epistolas misit, huncque de omnibus quæ contingerant facit certiorē. Intelleximus quoque ejusmodi causam, utpote ex gravioribus diffidioribusque, ob quam scandala et simulatas iudices inter et Eutycheian factionem exortæ fuerunt, juxta veterem apostolicamque consuetudinem jure Romani pontificis judicio reservari debuissē. Accessit tandem Constantinopolitani concilii Acta ex omni parte secundum regulas canonum non fuisse exarata; cum videlicet iudices, Eutychem inter loquendum audientes admiserint, aut dissimulaverint saltem unam blasphemiam, multarum hæreseon fontem, quam proscribere debuissent, et sub ecclesiasticis penis hæreticum compellere ad eam execrandam. Cum igitur tria hæc ad Romanorum pontificem judicariam potestatem probandam in præcedentibus præstiterimus, superest in præsens ut de appellationibus ad apostolicam 336 sedem verba faciamus; occasione nimirum accepta a nostro adversario, qui magnopere pugnat, omnia sussequede veniendo, quæ in S. Leonis Magni Operibus occurrunt, pro eadem appellationibus asserendis (c).

2. Atque imprimis ut innumera prætermittam loca in quibus affirmat Eutychem nunquam ad apostolicam appellasse sedem, oculos coneci in ipsius septimi dissertatione, quam inscripsit: *De causa Eutycheis archimandrite Constantinopolitani a Flaviano episcopo*

A C. P. in synodo damnati; cui titulo sequentia tamquam argumentum dissertationis continentia subieci: Ad epistolam S. Leonis papa 20 ad Flavianum eundem, et 21 ad Theodosium Augustum. In spem adducebar voluisse Quenellum speciatim has duas epistolas percurrere, sibi quæ obijcere primo quæ in duabus illis epistolis de Eutycheiana fatetur appellatione S. pontifex Leo; deinde responsionibus diluere quæ sibi objecerat. Sed opinio me fefellit. Dissertationem suam sane orditur affirmando plura a nonnullis ex his epistolis assumi, ut hoc jus appellandi ad sedem Romanam persuadent; jura et prærogativas hujus primæ sedis non invidere asseverat: atque ejus auctoritatem eminentiamque sacris canonibus firmatam tueri et propagare velle fatetur. « Verum, subjicit, ut immota et inconcussa manent vera fundamenta, quibus apostolici primatus molem incumbit, sic per se ruere necesse est infirma illa et fucata argumenta quibus præpostero quorundam studio fulciri solet, quorum inanitatem quisquis retegere sataget, is profecto non minimam a sede apostolica gratiam inierit. » Cujus dissertationis exordium claudat patefaciendo propositum sibi stabilitum, nihil intactum dimittendi eorum, quæ apud Leonem luce indigent; et propterea necessitate se (ait) adductum e mentem Eutycheis appellationem annotare (d).

3. Præmissis itaque tam splendido tamque specioso verborum apparatu, sequentem inferi consecutionem: « Hoc igitur censeo, nihil ex utraque hac Leonis epistola haberi quod valide comprobetur Romanum pontificem seorsim ac separatim ab aliis patriarchis majorumque dioceseon episcopis ab Eutyche fuisse appellatum. » Ab homine qui totus esset in fraudibus et mendaciis fingendis nihil solemnius potuisset excogitari; cum potissimum hic sensum persuadere velit appellationes dumtaxat ad futurum generale concilium apud Orientales obtinuisse ut novatores, quasi pro aris et focis pugnantes, in apostolicæ sedis contemptum ausi sunt affirmare. Ut autem veritatis colore hocce prolatum mendacium deliniat, Eutychem non ad solam apostolicam sedem appellasse, sed ad synodos Romanam, Alexandrinam, Hierosolymitanam et Thessalonicensem demonstrare primo contendit ex epistola Flaviani cap. 3, isthæc subiungendo: « Unde veritas elucescit verborum Flaviani, quibus Leoni de posthabita Eutycheis ad sedem apostolicam appellatione conquerenti ita respondit. » Ecce Flaviani verba: *Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia atque calliditate, dicens judicii tempore libellos se dedisse appellationis, et nobis, et hic convenienti sancto concilio appellasse vestram sanctitatem.* Hoc ab eo nequaquam factum est, sed etiam in hac parte mentitus est, tamquam per fallaciam mendacii subrepere se sanctis vestris auribus putans. At nihil firmamenti aut virium Quenelli falsitatem acquirere, ex præcedentibus verbis necum sanæ mentis homines judicabunt. Immo deducunt jus appellandi ad apostolicam sedem, nulla ratione habita, ad alias patriarchales Alexandrinam, Hierosolymitanam, et Thessalonicensem, sanctum Flavianum revera probasse. Siquidem episcopus Constantinopolitanus factum dumtaxat appellationis negat, non vero jus quod veluti 337 legitimum probat, neque in discrimen voluit adducere. Præterea Flaviani responsio Lebnaie propositioni omnino congruere debebat. Scripserat Leo Eutychem ad sedem apostolicam provocasse; et Flavianus reponit in hac parte Eutychem esse mentium dicens *appellasse vestram sanctitatem.* Ubi, quæso, de aliis patriarchalibus sedibus horumque episcopis sermo est? Vel cum S. Leo semetipsum dumtaxat suamque sedem nominasset, ad quam Eutyches mentiendo judicii tempore se appellasse dixerat, cur Flavianus

(a) Epist. 25, ad Julianum Coensem, cap. 3.

(b) Ut ait Cicero pro Q. Roscio.

(c) Consule cap. 6 epist. 24 ad Flav., et cap. 2

epist. 25 ad Julianum Coensem.

(d) Quenellus, tom. II Operum S. Leonis M., dissert. 7, de Causa Eutycheis.

Leoni haud obicit id consuetudine non esse receptum, *seorsim, ac separatim ab aliis patriarchis* ad Romanum pontificem appellare, cum potius ad omnes alios patriarchas suos provocationis libellos debuisset dirigere? Igitur non tantum præcedentia verba Flaviani juri appellationis non repugnant, sed illud asserunt, eidem vim et robur adiciunt. Reprobant tamen, et tamquam rem incognitam silentio prætereunt, consuetudinem illam quam de novo quidam pseudoecclesiasticorum jurum interpretes conflaverunt, de appellationibus videlicet ad generalem synodum necessario habendis.

4. Et quidem rem magis perspicuam facit ipsa Leonis epistola 20 quam tamquam presentis dissertationis argumentum Quesnellus proposuit, cuique concinere habent, et quidem concinunt, Flaviani responsa. Quid vero ex hac Epistola? Eutychen damnatum a Constantinopolitana synodo ad omnes alias patriarchales sedes provocasse? Fugmentum apage! Queritur primo loco S. P. Leo quod Flavianus Rom. sedi illere poterit quæ perturbationis strepitum et scandala commoverunt, et non potius procurasse ut primitus nos (ait) insinuatione tuæ relationis instrueret. Hæc verba, ut diximus, indicant quemadmodum in similibus contentiosis causis, in quibus de fidei articulis agebatur, Rom. pontifex erat instruendus simul et consulendus, ne de rerum gestarum fide posset ambigere. Addidit deinde statim: *Accepimus enim libellum Eutychis presbyteri, qui se queritur, accusante Eusebio episcopo, immerito communione fuisse privatum, maxime cum vocatum se adfuisse testetur, nec suam presentiam denegasset, adeo ut in ipso iudicio libellum appellationis suæ se asserat obtulisse, nec tamen fuisse susceptum.* Illic loqui S. Leonem de appellatione sibi facta, quam ordinarie ecclesiasticum subeuntis iudicium facere consueverant, nulli dubium est. An vero illam fecerit, vel non fecerit, opportuno tempore, cum videlicet proferebatur iudicium, id Leonem latebat. Necdum plene de rebus quæ contingerant fuerat instructus. Post opportuno tempore Eutychen appellationem interposuisse eum credere oportebat. Nam ait, Eutyches videns appellationem suam non esse susceptam, compulsus est contestatorios libellos in Constantinopolitana urbe proponere. Quid enim contestatorii libelli nomine intelligebat? Nisi publicum testimonium scripto consignatum, quo profitebatur nullam et irritam esse iudicii sententiam in seipsum latam, et ab ea ad Romanum pontificem provocasse. At, reponit Quesnellus, si appellationem interposuisset, provocasset etiam ad omnes alios patriarchas et majorum dioceseon episcopos, horumque concilia. Verum unde hausit hanc novam doctrinam? In medium proferat abscondita illa antiquitatis monumenta ex quibus eam desumpsit. Nos insistentes Flaviani et Leonis testimoniis, ad concilium Romanum non provocasse demonstramus. Flavianus quidem negat factam appellationem ad sanctitatem vestram iudicii tempore, non negat jus; neque addidit hunc provocasse vel provocare debuisse alios patriarchas, et insigniores episcopos, horumque concilia; subdit solum: *Sed in hac parte fecellit velut pater mendacii, se auribus vestris subreptum arbitratus.* Igitur nusquam a Flaviano in discrimen revocatum est Eutychis jus interponendi suam appellationem ad apostolicam sedem; sed id ab Eutyches opportuno tempore factum fuisse negavit. Præterea si illa Quesnelli suppositio staret, jam Eutychete ad apostolicam sedem appellante, 338 aliis patriarchis prætermissis, isti conclamassent, sibi subreptum esso intelligentes jus cognoscendi similes contentiosas causas, cum nihil efficacius ad graves simulates excitandas quam aliorum jura contemnere, violare et abolere. Conclamasse autem unde colligitur? Contra vero, si Eutyches, ut mavult

A Quesnellus, ad omnes alios patriarchas et celeberrimarum Ecclesiarum antistites provocasset, isti non distulissent suum ferre iudicium, et maxime Alexandrinus, Antiochenus et Hierosolymitanus præses, qui vix, et æ vix quidem, retardassent sui muneris partes obire, cum ageretur de eorum jure laudando, ad quos Eutyches provocaverat. Nullus tamen alius ex majorum Ecclesiarum episcopis manum ad hoc negotium apposuit, nullus scripsit ad Flavianum, nullus in irrium mittere nisus est Constantinopolitani concilii decretum, vel illud confirmare, quamvis interea sex aut septem mensium spatium esset decursum ab Eutychetis damnatione appellationeque ad tempus usque quo S. Leo omnium gestarum rerum cognitionem obtinuit. Ego sane arbitror non tamdiu Orientis et Græcorum antistites, qui insignioribus præerant Ecclesiis, distulissent suo jure uti. Cum igitur id non fecerint, argumento est nec ad eos provocasse Eutychen, nec usum obtinuisse, ut condemnati in provincialibus synodiis ad concilia Ecclesiarum patriarchalium provocarent. Tandem illa Eutychetis appellatio ea ratione haberi debuit, qua tum Flavianus, tum Leo Magnus interpretati sunt. Atqui modus scribendi utriusque indicat appellationem factam esse ad unum singularem episcopum, ad Romanum videlicet, qui tamquam caput et firmamentum totius Ecclesie venerabatur, et a quo per fallacias mendacii Eutyches, ut innere videtur Flavianus, se absolutionem, rebus incognitis, subrepturum esso sperabat. Igitur nova illa iudicandi forma a Quesnello excogitata labat et ruit, quin habeat quemadmodum consistere possit. Potissimum cum Liberatus diaconus dumtaxat assereret quod Eutyches, de sua damnatione papa Leoni scribens, posuit edicta Constantinopolim, et injuriam se fuisse passum constatus est (a).

5. Duo tamen sunt ex quibus ejusmodi machinam consistere posse sibi arbitratus est Quesnellus. Aliud est testimonium Constantinii monachi, aliud est Eutychis epistola ad episcopum Alexandrinum. Quod ad primum attinet, neminem latere deberet quisnam fuerit hic monachus Constantinus, qui non tantum tamquam hæreticus habitus et condemnatus fuit, sed etiam volens in secunda synodo Constantinopolitana Eutychis partes agere, sibi nunquam constabat in dictis; et colore perturbati animi negabat quod affirmaverat, et ultro dabat quod pridem negaverat; ita ut ejus testimonium nullum prorsus pondus nullamque fidem habere debeat. Hæreticum fuisse Constantinum ultro concedit etiam Quesnellus, excutiendo Joannem David (b) qui exagitaverat Petrum de Marca, dicendo illius monachi testimonium (quod in subsequentibus subjiciemus) esse hominis hæretici, multis difficultatibus obnoxium, cui Florentius ipse Patricius contradidit, immo quod ipsi Constantinopolitani PP. reprobarunt. En Constantinii dictum: *Eutyches, dum legeretur damnatio, appellavit sanctum concilium sanctissimi episcopi Romani, Alexandrini, Hierosolymitani, et Thessalonicensis, et hæc in Actis non sunt inserta.* Super hoc veluti firmissimo lapide, quamvis e mentio, Quesnellus totum suum novum de appellationibus sedificium construere conatus est. Verumtamen si universa quæ in secunda illa Constantinopolitana synodo gesta et dicta sunt vel sedulo, non cursim, lustrasset, vel omnino non dissimulasset, quanti faciendum sit tale testimonium noscere poterisset. Neque affirmasset, ex illius mendacio veri aliquid posse ellici. Nimis (ait) enim pulchrum mendacium est, 339 quod veritatis specie non adumbratur: ac proinde discimus non eam fuisse ad ea usque tempora consuetudinem Orientalium, ut ad unicum ex episcopis appellarent, sed eos omnes qui iudicii a quo provocabatur participes non fuerant;

(a) Liberatus diaconus, in Breviario, cap. 11.

(b) Quesnellus, ibidem., ut supra. Joan. David.,

in opere Gallico de iudiciis episcoporum.

nec ad solum Pontificis Romani concilium, quod totius Occidentis erat, sed et ad synodum aliorum patriarcharum, qui in causa suspecti non erant. Et revera eodem tempore quo scribatur Eutyches ad S. Leonem se eum appellasse, scripsit etiam ad Dioscorum Alexandrinum, ut œcumenicum concilium convocaret, quo Flaviani iudicium discerneretur, ut docet nos Liberatus, cap. 12, ubi tamen corrigendus, cum ait de ejusmodi concilio Eutychem non cogitasse nisi absoluti conventu Constantinopolitano, in quo synodi Flaviani Acta relecta sunt; infra enim ostendimus ex hujus conventus Actis, jam tunc indictum fuisse Ephesinum concilium. » At ædificium supra mendacium struere, idem esse ac fallere, et temerariam fabulam pro vera historia vendere, quis non intelligit? Consuetudinem Orientalium fuisse affirmat, non ad unum ex episcopis appellare, sed ad eos omnes qui iudicii a quo provocabatur participes non fuerant. At quænam exempla commentitiae hujus consuetudinis habet Quesnellus? Et ut Africanos nos prætermittamus, quos Quesnellus et Petrus de Marca optime noverunt ad apostolicam sedem, sine ulla prorsus contentione provocasse, quid dicit de Athanasio, de Joanne Chrysostomo quid, qui ad sedem apostolicam, et sub Julio papa, et sub Innocentio, Leonis prædecessoribus, provocarunt. Horum causas agendive rationes hic expendere nos supervacaneum ducimus. Cum Quesnellus, ad fidem sibi vindicandam, nec adduxerit, nec adducere poterit, unum dumtaxat ex Orientalibus exemplum, qui ad eos omnes provocaverint qui iudicii a quo provocaverant non fuerant participes.

6. Athanasii igitur et Joannis Chrysostomi causis interim prætermittis, de quibus postea sermonem habituros esse spondemus, quid credit dicendum esse de Eutycheis litteris ad Dioscorum, ut œcumenicum concilium haberetur? Nova ipsius Quesnelli fallacia. Noverat quidem Eutyches Flavianum inter et Dioscorum similes facile intercedere posse, cum ejus cause patrocinium esset assumptum a Chrysaphio, Flaviani inimico, strictoque fœdere cum Dioscoro juncto. Propterea cum Dioscorus Alexandrinæ urbis esset antistes, non tantum ex canonibus Nicænis sibi post Romanum pontificem primatum vindicatum volebat, sed etiam supra Constantinopolitanam Ecclesiam summum jus exercere contendebat, tamquam Orientis patriarcha primarius, nulla habita ratione ad canonem tertium concilii Constantinopolitani primi, quo statutum fuerat ut hujus urbis episcopus post Romanum prima subesset teneret. Quem canonem non tantum Romana Ecclesia non admisit, sed abolevit; ut suo loco dicemus, et præterea ipsi Alexandrini episcopi illum canonem tamquam sibi injuriosum respuebant, tum quando concilia haberi debebant, tum etiam quando de ordinationibus aliorum episcoporum agebatur. Quid mirum igitur, si Eutyches, sub colore Metropolitanæ juris servandi, ad Dioscorum scripsit (a), maxime etiam sibi persuadens se in illius fidem conferre posse Chrysaphii commendationibus? Nullibi inveniet tamen scripsisse ad Juvenalem Hierosolymitanum vel ad Anastasium Thessalonicensem, quod probare debuisset Quesnellus, ne ementitum et prorsus nugatorium diceremus novum illud appellationis nomen, quem sciolis dumtaxat et indoctis vendere querit. Deinde aliud est aliquem interpellare veluti sequestrem et mediatorem, aliud est ad aliquem servato juris ordine appellare. Dabo ad Dioscorum scripsisse atque ad eum etiam suæ 340 professionis libellum misisse. Quid inde? Nullibi tamen constat ad eum appellasse. Sicuti non colligitur appellasse ad episcopum Ravennæ, quamvis ad S. Petrum Chrysologum illius Ecclesiæ præselem scripsisset. Ultero dato vero quod etiam ad Anastasium Thessalonicensem scripsisset, an is forte

A proprio jure Eutycheis causam cognoscere potuisset? Sedis enim apostolicæ vires agebat, utpote illius vicarius. At propterea non nisi Romani pontificis personam egisset, minime judicando; sed ad sanctum Leonem scribendo, ut jam præcedenti capite satis abunde demonstravimus. Progrediamur igitur ad alia.

7. Suggillat post hæc Quesnellus Joannem David, quasi suæ causæ oblitum, ut verba episcoporum, quibus nullam a se appellationis vocem auditam esse inter judicandum contestantur, pro se adduxerit, suo seipsam jugulans gladio. Cum esset concilium, et interrogatio proveniret (inquit Seleucus episcopus) nihil tale cognovimus dictum ab archimandrita Eutyche de appellatione. A reverendissimis episcopis dictum est, Et nos eadem confitemur, certe (subjicit post hæc verba Quesnellus) si vel ad unum antistitem Romanum appellatum fuisset audientibus episcopis, id isti cognovissent dictum, quod a se auditum pernegant. Nec omnino reprobanda fuisset querimonia Constantiniani monachi de omissa in Actis synodalibus appellationis mentione expostulantis. Immo querelæ suæ astipulatorem habuisset Julianum Coensem episcopum, qui tam synodo quam posteriori conventui aderat. Ut autem novam hanc Quesnelli cavillationem eriperemus, etsi testimonia S. Leonis in epistolis ad Flavianum, Theodosium imperatorem, Julianum Coensem habeamus, in quibus hæc ad apostolicam sedem appellatio indicata est; quibus suffragatur et ipsius Eutycheis libellus, cum fidei professione quam Romano pontifici examinandam dedit; tamen ut abundantius Quesnellianæ fraudes et nugæ appareant, evolvenda censuimus ea Constantinopolitana Acta, in quibus, instante Eutyche et imperatore mandante, primi Constantinopolitani concilii gesta relecta et examinata fuerunt.

8. Eutycheis itaque personam egisse tum Constantinum monachum, etiam Quesnello suffragante, omnibus exploratum est. Atque imprimis cum ageretur an ejusmodi Acta corrupta, falsata et interpolata essent, jam de generali habenda synodo, efflagitante imperatore, statutum fuerat. Meliphthongus enim episcopus postquam dixerat necessariam esse præsentiam illius qui accusatur, præsertim quia hujusmodi accusationes non sine periculo fiant, addidit: Quoniam igitur piissimus imperator... præcipue quia universale præceptum fieri synodum, et necesse est majores causas in illud reservare concilium. Secundo, hoc non obstante, ad examen chartarum devenit. Atque lecto supplicii Eutycheis libello, in quo affirmabat: Gesta enim, que sunt composita a reverendissimo Flaviano adversum me legi hæsterno die, et reperi contraria his que acta sunt contineri in chartis. Tertio, Constantinus, hæreticorum morem secutus, Scripturas solas admittere palam fassus est, sed non Patrum doctrinam et scripta, sequentem subjungendo rationem: Quoniam diversis modis locuti sunt Patres, et omnia suscipio; in regula autem fidei non suscipio. Cognoscens autem murmur excitatum, commotionemque factam esse inter episcopos cæterosque qui cœtui aderant, propter ejusmodi temerarium et blasphemum assertum eum pœnitere cepit, quia forte in suam mentem revocaverat PP. scripta contra Arianam, Nestorianam hæresim in Nicænâ et Ephesinâ synodis, tamquam fidei regulam suscepta fuisse. Idcirco prave dicta corrigere cupiens, jussit illa verba in regula fidei deleri, quia in perturbatione (ait) nesciens sum locutus. Hominis hujus vafriem quæ inconstantiam episcopi omnes notarunt. Quos inter Eusebius, episcopus 341 Ancyranorum, dicendo: Mihi similiter placet ut qui personam religiosi archimandritæ suscipit, omnia et firma constant, quæ ex ejus voce prolata sunt; et non in parte velle ea teneri, in parte vero que dicta sunt velle improbari. Tanta ergo perturbatio in illo cœtu orta est, ut, admiran-

(a) Consule epist. 80 ad Anatolium, in qua Leo pontifex totus versatur in tuendis firmiter jurbus

Alexandrinæ et Antiocheni patriarchatus.

tibus simul et quasi altercantibus ad invicem episcopis, sciscitaretur quid in hoc casu criminali esset faciendum? Quia absente illo cuius causa agebatur, qui hujus vices subire debebat, neque in sermone, neque in responsis ad interrogata sibi constabat; unde et duo alii, Andreas nimirum et Athanasius, admissi sunt ad interloquendum, ut lectio gestorum Constantinopolitanorum ad exitum perduceretur.

9. En ergo character agendique ratio illius Constantini monachi, cujus falso testimonio institit Quesnellus, ut veritatem illius appellationis de qua agimus eliceret. Quarto in illo episcoporum cœtu mentio facta est de libello Eutycheis ad S. Leonem, illiusque querimonia et appellatio; sicuti et de Leonis epistola ad Flavianum, quæ coram omnibus lecta fuit; nec unum verbum offensivum, de aliis Eutycheis litteris, vel ad Dioscorum, vel ad Juvenalem Hierosolymorum episcopum, vel ad Anastasium Thessalonicensem. Si enim ad horum synodos provocasset, ut confligit Quesnellus, credimusne solius Leonis Romani pontificis fuisse factam mentionem? Credimusne quod in tanto Eutychianarum rerum discrimine unus saltem ex episcopis, vel clericis, vel monachis, qui pro tuendis iuribus Orientalibus stabant, dicere prætermisisset audiendum aut expectandum esse suffragium unius saltem ex præcipuis patriarchis, aut episcopis Orientis, ad quorum concilia Quesnellus comminiscendo, Eutychem juxta antiquam consuetudinem provocasse asseverat? Et ne quis me mentiri suspicietur, afferam verba Eleusini diaconi, qui de S. Leonis litteris et Eutycheis appellatione ita locutus est: *Quoniam vero ante paucos dies litteræ sanctissimi archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatæ sunt nobis, continentes quia accusavit (legendum recusavit) reverendissimum archimandrita Eutyches, et appellavit in tempore examinationis vestram audientiam per dationem libelli (et ideo post damnationem, eum archimandritam renominarunt), quomodo nunc instans, et dicens de fide esse libellum apud sanctissimum Romanorum episcopum, recusationem in synodo appellationem nominavit? Clarissimus Stephanus Baluzius, ad hæc animadvertens, scite annotavit verba illa uncinis interclusa, in Corbeiensi codice desiderari per librarii errorem: Nam annotatio Rustici (ait ipse) quæ posita est in margine, non potest referri ad alium locum. Sic autem habet: *Falsitas evidens Eutycheis. Et notandum quia jam litteræ papæ Leonis, quas in absolute Eutycheis usque tamen ad integriorem audientiam scripsit, pervenerunt ad eos, et ideo illum archimandritam renominarunt post damnationem.* Si ergo, Rustico auctore, litteræ papæ Leonis eam vim habuerunt, ut latam a Constantinopolitana synodo in Eutychem sententiam suspendere potuerint usque ad plenioram audientiam; si pariter harum litterarum vigore, etiam post damnationem, Constantinopolitani PP. Eutycheti nomen et archimandritæ honorem exhibuerunt; quid opus est tantopere laborare pro Romanæ sedis iuribus propugnandis, et pro tuenda Orientalium sacra et vetusta consuetudine, qua ad Romanos pontifices vel causas fidei deferrebant, vel graviores res ipsis discutiendas proponebant, quin ab horum judicio, institutionibus atque mandatis resisterent? Præterea Eutyches ipse sufficere sibi persuadebat recusasse sententiam in seipsum latam, ut crederetur ab ea appellasse. Quemadmodum testabatur, dicens fidei libellum esse apud sanctissimum Romanum episcopum. Suffragatur D. cl. Petrus de Marca, qui, loquens de Flaviani appellatione, generaliter hæc verba pronuntiat, quæ in questionem de*

A qua **342** agimus mirifice quadrant. Quoniam vero per illas tempestates recusatio fiebat etiam per modum appellationis adhuc post sententiam definitivam, non autem eo modo qui introductus dein fuit a Jusliniano (a).

10. Quare notandum est Eutychem hic non dixisse libellum suæ fidei esse apud alios patriarchas vel insigniores episcopos Orientis, sed apud Romanorum episcopum. Igitur credidit dumtaxat sibi posse suffragari quod ad unum S. pontificem Romanum scripsisset. Neque tandem asseveravit Rusticus damnationis sententiam in Eutychem latam suspensam remansisse ob litteras aliorum episcoporum Orientalium. Tantummodo Leonis litteras hanc energiam et vim habuisse affirmavit. Quæ quidem omnia, si ad invicem et cum præcedentibus conferantur, prorsus Quesnellianum illud ædificium evertunt. Non enim ex e mentito quodam facto colligitur fabulosa illa consuetudo, pro qua hactenus nuperus iste scriptor divinando, comminiscendove, omnia susque deque vertendo nimis audacter decernit.

11. Verumtamen etsi daremus Constantini monachi mendacium nulla ratione posse excusari atque defendi, quid inde? Jam alia nobis occurrerunt quæ probant post recusatam ab Eutyche Constantinopolitanæ synodi sententiam, causam jam fuisse devolutam ad supremum Romani pontificis tribunal; cum certo ex duabus illis Leoninis epistolis habeamus, S. pontificem jussisse ut sub gestorum relatione omnia ad suam notitiam deferrentur, ut posset de bene cognitis congrue judicare (b). Cui enim datum est causas cognoscere, decernere et judicare, vera et non arbitraria jurisdictio convenire debet. Potissimum si agamus de fidei rebus, quarum cognitio, auctore etiam clarissimo viro Petro de Marca, Romanæ apostolicæque sedi fuit reservata. Quamvis ipse tamen, nescio quo spiritu ductus, ex parte Quesnello prælerit, ut paulo post videbimus, asseverando, contra cardinalem Perronium, appellationem illam Eutychetis probari non posse ex Leoninis epistolis; et aliunde appellasse ad synodos Romanam, Alexandrinam, Hierosolymitanam, Thessalonicensem, sed elanculum, et in aurem Patricii Florentii, post judicium factum et post solutam synodum; quæ quidem nec hærent hactenus dictis, nec secundæ Constantinopolitanæ synodi gestis. Sed interim ad alia gradum faciamus, animadvertentes Quesnello minime suffragari posse quæ in decursu laudatæ dissertationis ad duxit; ostendendo videlicet mentionem aliquam esse factam ab Eutyche Alexandrini episcopi. Quare exscribenda censui verba Basilii episcopi, qui primum memoria lapsus, deinde recordatus, testatus est: *Jam in veritate dico (inquit) adhuc ipso conventu sedente, et proponente hoc sancta synodo, ut diceret iste duas naturas inseparabiles et inconfusas in uno Domino, idque post adunationem, scio quia dixit religioſus archimandrita Eutyches: Si præceperint mihi Patres Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit, sed dicens: Non sum ausus dicere propter Patres.* Ex his ergo similibusque verbis, quorum aliqua aliquibus, alia aliis, partim una vice effuderat, partim altera, nunc publice, nunc silenter, aliquando ut appellans, aliquando tamen ut suam explicaret mentem (ait Quesnellus), sumpsit occasionem Eutyches imponendi tam S. Leoni per litteras, quam Patribus Orientalibus in conventu Constantinopolitano per Constantinum; inde appellationem mentitus est. Sed jam **343** præsens questio versari non potest an Alexandrini episcopi judicio Eu-

(a) *Recusationem* equivalere *appellationi*, hancque secum annexam habere tradit cl. Petrus de Marca disserens de Flaviani appellatione, molli brachio cardinalem Perronium carpens quod scripserit hunc Constantinopolitanum episcopum generalibus tantum verbis concepisſe; nec ad papam disertis verbis esse factam. Verum (subjicit de Marca) non est necessa-

rium ad hæc extrema deveniri, quia, ut dixi, verbo desumpta videlicet ex formula juris nihil aliud significant quam recusari a se Dioscorum. Lib. ult. de sententiis, lib. xvi et xviii, c. de Judiciis. Vide Cujacium, lib. ix, Observ., c. 23.

(b) Leo Magnus, epist. 29 cap. 2, et epist. 21, cap. pariter 11.

tyches se submittere volderit, cum jam, ut vidimus, A certa spe doceretur, hunc sibi habere posse propitium, tum quod Flaviano infensus, tum quia primatus prerogativae praetextu cum Flaviano contenderat, tum denique Chrysostomi Eunuchi protectione fretus, facile Dioscorum in suas partes traxisset (a). Cujus quidem fides satis superque probata esse non poterat, ut ex antecedenti et subsequenti ipsius agendi ratione innoscat. Nec pariter nostra questio dumtaxat in eo versatur an Eutyches S. Leoni mentitus sit: nam ex monumentis quae habemus non sincere colligimus an iudicii tempore et adhuc in concilio sedentibus Patribus palam et publice appellaverit. Quamvis sententiam in eam latam recusasse certissimum sit, et in archimandrite manere perstitisse quoadque nova inquisitis novumque iudicium institueretur. Si igitur latam in eam sententiam recusavit, si pariter alium iudicem per suum libellum interpellavit, se huc sententiae submittendo, quid aliud facere debuisset ut eum vere appellasse diceremus?

12. Hinc haud facile moveri potuimus ex his quae in consequentibus scriptis Quaesnellus ad exaggerandam potius suam eruditionem, quam ad exagilandum Joannem David, utpote Petro de Marca refragantem, ejus paries, peregrinam satis et asperam viam in eundo, se assumere confluxit, cum archiepiscopus Parisiensis apostolicae sedi hoc jus denegare tam confidenter ausus non sit, pro quo in praesentiarum verba edimus. Idem enim et doctissimusque Parisiensis Ecclesiae antistes Romanis pontificibus jus asseruit in iudicandis Orientalium causis ad fidem et etiam ad disciplinam universalem rigorem pertinentibus: crediditque hoc jus apostolicae deberi sedi, vel Sardicensem canonum vigorem, vel etiam Nicenorum, in quibus stabilitum fuerat ut in iudiciis habendis antiqua consuetudo servaretur. Satis honorifice quoque de Romanorum pontificum primatu locutus est in universa Ecclesia. Quodque ut sudent provocat ad veterum Patrum testimonia: Cyprianum videlicet, Irenaeum, Hieronymum et Augustinum, ea ratione ductus, ut centrum unitatis et capitis ratio in catholico coetu servetur. Neque pariter negat hoc appellationem jus de quo agimus. Immo Orientalium varia offert exempla, eorum videlicet qui ejusmodi juris vigore ad apostolicam sedem provocaverunt, hujusque iudicio semotis contentione partibus se submitserunt. Veritatem de Eutychis dissensu appellatione, ait: Locum inter appellationes ad episcopum Romanum non tribuo ei quae sub nomine Eutychis archimandrite circumferret, post damnationem ejus a Flaviano episcopo peractam, etiamsi ea a vulgo obtundatur, quodvis controversiae de causis religionis agitentur. Nolim tamen negare quin Romanum pontificem appellaverit. Sed tamen contento non solum Romanum pontificem provocasse. Hinc quasi molli brachio comitissimum cardinalem Perronium objurat, quod hanc appellationem probare posse crediderit auctoritate epistolae S. Leonis ad Flavianum. Contentus est iisdem verbis non colligi appellationem ad apostolicam sedem fuisse factam; sed libellum appellationis dedisse, atque fuisse compulsam ut contentorios libellos in urbe Constantinopolitana proponeret. At quis credit nos in difficilem incidisse nodum? Non colligi ait doctissimus vir appellationem factam fuisse ad sedem apostolicam? Et haec iudicii partes assumpsit; et Leo ipse sub gestorum synodicalium insimulatione de omnibus certior fieri voluit; et Flavianus ipse, qui affirmavit Eutychen esse mentitum, synodalia Acta transmissit? An recordatus est doctissimus antistes veteres recusationem pro appellatione accepisse? An non animadvertit ad Rustici annotationem, qua factus est, sententiam a Constantinopolitana synodo in Eutychen latam suspensam fuisse vigore litterarum 344 S. Leonis? Nec quidquam conficit quod obijciat Eutychen appellasse alias sedes, quia appellavit synodos Romanam, Alexandrinam,

A Hierosolymitanam et Thessalonicensem; sed clanculum, et in aures Patricii Florentii, post iudicium factum et post solum synodum. At haec repugnant cum iis quae testatus est Basilii episcopus, qui recogitans ad ea quae jam pridem a pluribus mensibus contigerant, testatus est quod adhuc conventu salente, et forte cum sententiam in se latam recusavit, se totum commisit ad iudicium Romani et Alexandrini antistitis. Certe Basilii testimonio pluris faciendum est quam Constantini monachi, hominis sibi non constantis, haeretic et versipellis, qui omnibus suae artis nervis conabatur ostendere Acta illa Constantinopolitanae synodi esse corrupta atque falsata. Verum quare Alexandrinum episcopum etiam Eutyches nominaverit, non est cur nos dicamus, ne jam dicta iterum recoquamus.

13. Quia vero idem clarissimus vir Petrus de Marca Constantini monachi testimonio firmius adhaeret, ut ostendat Eutychis appellationem locum habere non posse inter eas quae Romanae sedi asseruntur, duas statuit regulas, easque insignes appellat, quas postmodum nimia exaggeratione Quaesnellus amplificavit. Prima (ait) causam fidei, cum communis sit et generalis, iudicandam esse a synodis universae Ecclesiae praecipue vero a Romana, quae omnium prima est; tum depositionem haeretic, quae sequitur ex decisione fidei, definitivo decreto iudicandam esse ab omnibus, si nova sit haeresis, neque hactenus damnata fuerit ab Ecclesia (b). Ex qua autem lege, divina, ecclesiastica aut imperiali hanc hauriat regulam, ne ex suspecta aliqua officina eam prodire saltem suspicemur, prorsus ignoratur, atque hocce arcum auctor non indicavit. Nos quidem ai ad Romanorum pontificum agendi rationem attendamus, quin etiam ab ejusdem auctoris dictis, Petri videlicet de Marca, abscedamus, Nestorium ejusque haeresim jure proscriptam fuisse, et haereseos auctorem episcopatu privatum etiam antequam synodus generalis cogeretur, persuasi sumus. Potissimum cum habeamus tantummodo Cyrillo communionem fuisse munus ut pontificiam sententiam executioni fideliter demandaret camque Ephesinae synodo proponeret, decem dierum inducis Nestorio reservatis, in quibus deliberaret an a pravo suo dogmate vellet abscedere, illudque ejurare. Assertum explicatione non indiget, cum ipse Petrus de Marca S. Coelestini papae epistolam ad Cyrillum interpretatus sit dicendo: Et Coelestinus dat in mandatis Cyrillo ut Romanae sedis auctoritate auscultet et vice, et loco, et potestate pontificia usque, sententiam istam exequatur, et illi Ecclesiae (Constantinopolitanae nimirum) prospiciat. Leo Magnus autem immediatum praedecessorem in pontificatu habuit Coelestinum. At sub istius regimine laudata prima illa regula prorsus Ecclesiae Patribus erat ignota, et tamen de episcopo et gradu deducendo, de fidei causa omnibus communi et generali agebatur. Et hoc non obstante, Rom. pontifex Coelestinus decernit, statuit, iudicat, inducias ad respiscendum concedit, non expectatio aliorum patriarcharum iudicio, vel suffragio; sed dumtaxat decretorum a se latorum executionem Cyrillo mandat. Igitur et Petri de Marca dictis insistendo, haud video ex qua lege, canone aut imperiali constitutione ejusmodi regula deprobi possit. Prorsus itaque credenda erit arbitraria, derivata a systemate et voluntate pontificiae auctoritatis limitandae, et intra angustos cancellos coercendae. De quo systemate quidem plura diceremus, si nostri instituti propositum id pateretur. Juvat interim vidisse aggregari non esse hanc regulam, quemadmodum Marca decantat, quia nullo jure nullave consuetudine firmatam esse reperimus.

345 14. Hanc prerogativam forte altera regula assequetur, quam idem auctor subiecit. Videlicet appellationes factas ad patriarchas censeri etiam factas ad eorum synodos, ut constet ex formula appel-

(a) Tom. IV Concil., pag. 1067 et seq.

(b) Petrus de Marca, lib. vii, cap. 6 num. 5.

lationis Eutychetis. Non appellavit autem ad synodos Orientis, quod patriarcha Antiochenus subscripseret sententiam Flaviani, et quod plures metropolitani dioceseon Asiaticæ, Ponticæ, Thraciæ adessent in concilio Constantinopolitano. Ut tandem laudatus præsul hisce dictis omnem vindicaret fidem, ea deprompsisse fatetur ex Actis illius Constantinopolitani conventus, in quo Eutychetis procuratorem agens Constantinus monachus contendebat Acta edita a Flaviano esse corrupta atque etiam interpolata, cum Eutychæ ad alias laudatas synodos provocasset, nec appellatio jam erat in Actis descripta.

15. Petri de Marca vestigiis ingressus Quesnellus atque exaggerationibus usus, latius præcedentem doctrinam magno verborum apparatu explicavit; subjecta deinde Domini episcopi Antiocheni epistola, quam synodicam appellat, ex libris Facundi Hermianensis excerptam. Hæc autem Domini episcopi Antiocheni agendi ratio, paucis cum explicari haud possit, in sequentibus concertationibus ad trutinam revocabitur. Magna enim subsidia pro ejus historia ornanda ex Vaticanis codicibus accepimus. Acta enim Chalcedonensis concilii circa septimum sæculum descripta celebrem illam continent Actionem, quam Quesnellus, veluti fictitiam, rejiciendam esse judicavit. Interim autem non inficiabor Domnum Antiochenum strenue se opposuisse Eutychianis erroribus (a). Contendam tamen ex appellationis formula conjici Eutychen ad omnes patriarchas horumque synodos non appellasse. Et ne verbis ludere videamur, imprimis arbitror exquirendum esse a sapientissimo archiepiscopo quam genuinam arbitretur formulam ab Eutychete adhibitam. Si genuinam vocat, quam Constantinus subiecit, ergo Constantinus mentitus non est, ut Quesnellus cum cæteris affirmavit; ergo omnes Patres qui in secundo Constantinopolitano conventu sese illius procuratoris dictis opposuerunt, injuriæ veritati fecerunt. Alterum enim dicendum est, aut mentitum esse Constantinum in hoc facto appellationis, vel PP. synodi mentirosos esse. At quis cum tanta episcopalis contus injuria et dedecore id affirmabit? Non quidem Quesnellus, qui in omnibus episcoporum honori, dignitati consulere voluisse protestatur. Non Petrus de Marca, qui causas fidei ab universo episcoporum cotu pertractandas esse in commune totius Ecclesiæ bonum et incolumitatem affirmavit. Non est igitur insistendum formulæ a Constantino monacho suggestæ, ne præpostere et audaciter de episcoporum et presbyterorum ordine horumque hierarchia judicemus. Aliunde ergo genuinæ appellationis Eutychianæ formulæ potius desumenda erit, nec ex aliis momentis, nisi vel ex Basilii verbis, secum de præteritorum veritate sedulo recogitantis; vel ex Eleusini diaconi testimonio, quod sancti Leonis Magni dictis coheret. Et quia in priori hac formulæ sermo est etiam de Dioscuro Alexandrino, et in posteriori de solo summo pontifice Leone habet mentionem, quemadmodum jam præcedentibus vidimus, idcirco diutius in iis expendendis non immorabimur, ne acta iterum agamus. Abunde enim de utraque formula in præcedentibus disseruimus. Addendum præterea censeo vix intelligi posse quod idem de Marca subiecit: *Non appellavit autem, ait, ad synodos Orientis, quod patriarcha Antiochenus subscripseret sententiam Flaviani, et quod plures metropolitani, etc.* Quid autem? Jam agebatur de generali habenda synodo, et Orientales excludendos esse Eutyches contendebat? Ergo a solis Occidentalibus cum Romano pontifice volebat judicari? Et generale concilium, quod in communis 346 causa fidei necessarium esse Marca asseveravit, quomodo ex solis Occidentalibus episcopis potuisset componi? Arcanum profecto hocce systema continere

A mihi visum est. Et propterea ex aliis fontibus eruendam esse genuinam Eutychianæ appellationis formulam mihi persuasum est, quemadmodum in subsequentibus nos hisce capitulis aperte demonstrabimus.

CAPUT V.

Alia Quesnelli argumenta contra Eutychis appellationem proponuntur, et solidius discutuntur. Eiusdem Eutychis epistola ad S. Leonem papam scripta ad examen perducitur, atque tandem Christiani Lupi sententia vindicatur et propagatur.

1. Eutychis appellationem ad apostolicam sedem factam præcedenti nostra exercitationis pro viribus propugnâvimus, singula quoque rationum et sententiarum momenta proponentes quibus ad statutum nobis scopum pertinere posse credebamus. Verumtamen cum omnes assumpti muneris partes unica ea concertatione implere haud potuimus, tum propter ea quæ doctissimus Petrus de Marca Parisiensis archiepiscopus de Orientalium episcoporum causis et iuribus in celebri suo opere descripsit, tum propter Acta secundi Constantinopolitani conventus, Eutychianæ hæreses causa habuit, quæ plurimum conturbata et confusa esse observavimus; idcirco, ne lectores in nostris scriptis pereurrentis nimis tedio afficerentur, non omnia quæ de hujusmodi negotio dicenda occurrunt sub unico eodemque titulo expedienda esse judicavimus. Cum igitur præter ea quæ exposuimus, alia et alia Quesnelli argumenta observanda et discutenda supersint, quæ perspicue ex præcedentibus Flaviani et S. Leonis litteris deduci auctor ipse contendit, quæque in specie saltem hactenus a nobis dicta enervarent, propterea in nova hac dissertatione diluenda reservare congruum existimavimus. Neque vero in hujus concertationis vestibulo lectorem admonendum censeo de nimis Quesnelli studio in interpretandis, distorquendis et obtruncandis testimoniis quibus insistere natus est, ut suæ causæ præsidium pararet et lectoris fidem aucuparetur. Sat enim evidenter id constabit in illius argumentorum expositione.

2. Illud itaque primum sit Quesnelli argumentum, quod ex Flaviani verbis sibi obiectis proponit. Cum videlicet testimonium Constantini monachi superius expositum opposuit S. Flaviani verbis: « In his (ait Quesnellus) præter unum Leonem, nullus alius nominatur, ad quem Eutyches appellavit. » Ita autem subiecit: « Non est operum respondere. Id enim non aliam ob causam factum est, quam quod solum Leonem alloqueretur, eundemque solum nominaverat hæresiarcha, cum ad eum scriberet, tanquam per fallaciam mendacii subrepre se sanctis Leonis auriibus putans, et scribit Flavianus ad S. Leonem; et quia inter patriarchas metropolitanosque, ad quorum concilium appellatum prædicabant, eminebat sine controversia, idque jure multiplici, S. Leo, ut qui et primatum in Ecclesiâ tenebat, et totius ad quem appellabatur synodi caput erat (b). » Hæc Quesnellus. At quis non intelligit nimis lepidus esse has interpretationes, honoris coloribus linitas atque depictas. Sed adhuc progreditur Quesnellus dicendo: « Licet porro idem pontifex totum ad se causam pertraxisse 347 videatur, » cum et de singulis instrui postulavit, et de Flaviani silentio conqueritur: « Cum studere (inquit) debuerit primitus nobis cuncta reserare, non ita tamen est reipsa; similiter enim aliorum episcoporum quilibet, ad cujus sententiam per appellationis libellum provocaretur, et de negotio instrui postularet, et de silentio querelas moveret. Merito ergo ac potiori jure totius facti rationem et notitiam volebat sibi Leo deferri, et quidem primitus utpote

(a) Lib. viii, cap. 5, Facundi Hermianensis offendentis epistolam Domni episcopi Antiocheni, ad Theodosium imperatorem scriptam contra Eutychen.

(b) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis, diss. 7, num. 8.

primati, cui de eo cum cæteris ac præ cæteris decernendum erat, si appellationi locus dabatur.

5. At mendacia veritatis coloribus et umbris larvata detegamus. Incassum imprimis, et omnino male, Constantini monachi testimonium Flaviani verbis Quesnellus opponi affirmaret, si utriusque loquendi modum in eundem prorsus finem tenderet. Constantinus, ut Quesnellus etiam asseverat, hæreticus et mendacissimus homo, testatus est Eutychem alios patriarchas, principalium Ecclesiarum metropolitas, horumque synodos appellasse. Si id dare voluisset Flavianum ut noster adversarius interpretari conatur, cum ad S. Leonem rescripsit, *quamvis hunc solum nominet, quia eum solum alloquebatur*, jam sequeretur vel Flavianum in re non dissentiri a Constantini testimonio, vel quancumque appellationem ab Eutyche factam negasse. Primum affirmare Quesnelli religio non permittit. Nefas enim esset etiam leviter suspicari Flavianum tantas sanctimonie episcopum, qui ob fidei catholicæ defensionem martyri occubuit, Constantino monacho mentienti subscribere voluisse. Alterum igitur erit concedendum, videlicet, Flavianum negasse quancumque appellationem veluti ab Eutyche factam; non utcumque tamen factam, sed iudicii tempore. Nec enim negavit saltem dissoluto conventu Eutychem Romanum pontificem Leonem appellasse, cum jam de hac appellatione ipsius Leonis litteris certior fieret. Flaviani verba; quæso, perpendat Quesnellus, videat an distorta ipsius et lepida interpretatio ipsis convenire possit. *Sed his ita gestis, litteræ nobis datæ sunt vestras sanctitatis per quas edocui sumus quia idem Eutyches libellos direxit vobis plenos omni fallacia et calliditate, dicens iudicii tempore libellos se dedisse appellationis, et nobis, et hic convenienti sancto concilio, et appellasse vestram sanctitatem (a). Animadvertat hæc verba, et appellasse vestram sanctitatem. Igitur non alium appellasse scripsit Eutyches quam S. Leonem. Negat id Flavianus immediate subiuciendo: Quod nequaquam ab eo factum est. At quid est quod ab Eutyche factum fuisse negat Flavianus, nisi quod hæreticus archimandrita, iudicii tempore sibi et concilio dedisset appellationis libellos, provocando ad S. Leonem. Non dicit deinde appellasse vos, vestrumque concilium: *Sed vestram sanctitatem*. Ulterius si hæresiarcha scribendo ad S. Leonem hunc dumtaxat nominavit, ut etiam Quesnellus asseverat, nulla prorsus mentione facta aliorum patriarcharum et synodorum, quid est quod contra Orientalium consuetudinem id factum fuisse dicamus; confingendo patriarchas et metropolitas celeberrimarum dioceseon, horumque synodos etiam fuisse appellandos? Si talis conficta consuetudo obtinuisset, Flavianus quidem, debita servata reverentia erga totius Ecclesiæ caput, irregulare prorsus vocasset hanc appellationem, atque rescripsisset ad S. Leonem Orientalis Ecclesiæ jura violata et fracta fuisse, cum hujus appellationis prorsus inscii essent patriarchæ et metropolitæ, quorum de similibus causis iudicium pronuntiare intererat. Hocce autem in hac parte Flaviani silentium subsequenter verbis confirmat eundem Leonem tamquam solum negotium acturum, et hæreticum iudicaturum alloquendo. Sed etiam in hac parte mentitus est, tamquam per fallaciam mendacii subrepre se sanctis vestris auribus putans. Si scivisset aut credidisset ad alios etiam suis epistolis per fallaciam mendacii **348** subrepre tentasse, istis vocibus, *sanctis vestris auribus*, has alias, vel æquivalentes, aliorumque episcoporum, addidisset; immo addere debuisset, ut plenius, quemadmodum Leo petebat, edoceret. Scripsit enim, et ideo quia dilectio tua de tanta causa nos videt necessario esse sollicitos, quam plenissime et lucide universa nobis quod ante facere debuit indicare festinet.*

(a) Flaviani epistola prima, cap. 3.

(b) Leonis epist. 21 ad Flavianum.

(c) Leo Magnus, epist. 20 ad Flavianum, cap. 4

A (b) Aurea enim sunt hæc verba, auctoritatem imperiumque indicantia. Nam plenissima et lucida omnium gestarum rerum narratio vel expositio nequaquam fuisset, si silentio occulisset, vel Eutychem contra Orientalis Ecclesiæ jura provocasse ad Rom. sedem; vel non dixisset provocasse ad synodos et cæteros patriarchas, aut ad ea provocare debuisset. Igitur ipsi prorsus ignota erat hæc nova iudiciorum Ecclesiasticorum forma, de qua noster adversarius verba facit.

4. Sed forte hujus responsionis vim præsensit Quesnellus, qui, præcedentia sua dicta confirmaturus, ait ex Leonis scribendi modo videri Leonem ad se totam causam pertraxisse, cum de singulis instrui postularet, et de Flaviani silentio queritur, quemadmodum innuunt illa verba: *Cum studere deberet primitus cuncta nobis reserare (c)*. Sed valde infirmam adversarius subjicit responsionem contendendo nimirum id fieri potuisse a quolibet episcoporum, ad cujus sententiam appellaretur per libellum, etc. Itane PP. loquendi formulas distortes, Quesnelli, de una ad aliam rem gradum faciendo? In quo igitur difficultas versetur inspiciamus. Et primo inquiramus quo jure quisquam alius episcoporum hujusmodi appellationem libellos potuisset excipere atque postulare ut de negotio instrueretur? Si hic sermo esset de arbitrario iudice per compromissum ab ambabus partibus ad questionem dirimendam assumpto, quilibet sane episcopus, qui eligeretur, ne de rebus incognitis iudicium pronuntiaret, utique postulare debebat edoceri. Sed in præsens de quo iudice disputatur? Non de alio quam de eo qui divinis et ecclesiasticis legibus stabilitus fuit pro dirimendis fidei controversiis, et pro recognoscendis aliorum iudiciis, an ista videlicet essent conformia regulis juris, et an iudices ordinarii, odio, aut invidia, vel quancumque alia ducti passione vim oppressionemque condemnato intulissent. Ea igitur ratione ad se totam causam traxit Leo Magnus, quia Eutyches non acquiescendo sententiæ latæ ab ordinario suo episcopo, et a Constantinopolitana synodo, superiore iudicem et ultimum provocare debebat. Idcirco S. pontifex in sua epistola utitur illis imperativis vocibus, auctoritate simul et dignitate plenis: *Et ideo fraternitas tua per idoneam maximeque aptam personam plenissima nobis relatione significet quid contra antiquam fidem, novitatis emergerit; vel illis aliis: Quoniam nos, qui sacerdotum Domini matura volumus esse iudicia, nihil possumus incognitis rebus in cuiusquam partis præjudicium definire, priusquam universa quæ gesta sunt veraciter audiamus.*

5. Et quidem hæc et similia alia Leonis verba, non concilii, sed proprio nomine scripta, talem tantamque vim et auctoritatem habebant, ut jam Flaviani animum movissent saltem, si non coegissent, ut se sisteret coram Leone vel per suos idoneos legatos, vel per relationem authenticis scriptis factam, de omnibus gestis rationem redditurum. Sed jam id præstitisse Flavianum antequam hanc Leonis epistolam acciperet, in superioribus vidimus. Quare si omnia simul conferamus, certum argumentum habebimus ita ad se totam causam traxisse Leonem, ut nequaquam cuique alii episcopo et iudici licuisset se hisce rebus immisceri, nisi de summi pontificis sententia. In suam vero auctoritatem Leonem totum negotium **349** definiendum refudisse, non obscure ipsemet in laudata epistola indicavit. Nam ad præcludendam viam omnibus difficultatibus excusationibus quæ circa contumaciam obstinationemque archimandritæ Eutychem poterant afferri, sibi reservat rem totam ad examen perducere, ita exigente Ecclesiæ moderatione, et Christianæ pacis sollicitudine, imperialibus etiam litteris ipsi insinuat: *Ut*

et 2. Videsis quæ diximus contra Quesnellianum systema, cap. 3 harum Exercitationum.

(ait), *amputatis dissensionibus, fides catholica inviolata seruetur, et his qui prava defendunt ab errore revocantur, nostra auctoritate quorum fides probata fuerit muniantur* (a). Tria hic sua auctoritate se facturum esse Leo spondet: tollere dissensiones ad inviolatam servandam catholicam fidem; alterum, ab errore revocare qui prava defendebant; tertium tandem, prædium et munimen iis asserre quorum fides esset probata. Si igitur tria hæc, sua, non aliorum, auctoritate se præstaturum Leo spondet, non est cur ad distortam interpretationem recurramus, alios hujus cause arbitros et judices conflantes, et affirmemus Leonem cum cæteris episcopis et præ cæteris tamquam primatem iudicium ferre debuisse an appellationi locus daretur. Sed urget adhuc Quesnellus obijciendo illa S. Leonis verba, epistola ad Flavianum: *Quoniam nos, qui sacerdotum Domini matura esse volumus iudicia, nihil possumus incognitis rebus in cujusquam partis præjudicium definire, priusquam universa que gesta sunt veraciter audiamus*. Ex quibus adversarius noster jucunde et quasi triumphum cantans ita ratiocinatur: « Hæc verba sunt hominis non sibi ius omne ferendæ sententiæ arrogantis, sed prudentis, oculati, æquissimique iudicis, qui suum causa incoercitabilem temere nolit conferre suffragium. Sed quid solvendis hujusmodi argumentis ex ipso Leone petitis tempus terminus? » Ait idem Quesnellus: « Non querimus in hac præsentī causa an Leo sibi prærogativam illam vindicavit, sed utrum de facto Eutyches appellavit, et utrum ad solum Romanum pontificem (b). » O lepidum effugium! Causam cadere intelligit, nihil ei prorsus suffragari cognoscit illas æquivocas et inusitatas loquendi formulas, non omnia ius ferendæ sententiæ arrogantis, quæ presumptionem quandam præseferunt, vel illam aliam, *conferre suffragium*, quasi ut Leo indicaverit cogere velle et necessarium fuisse concilium, ut oculati, prudentis æquissimique iudicis partes obiret. Illud enim *conferre suffragium* ordinarie habet significare causam in cœtu, synodo atque collegio tractandam. De quibus rebus altum est apud Leonem silentium, nullumque ex iis quæ scripserat saltem leve indicium apparet.

6. Verum enim vero quia Quesnellus se malam causam habere cognovit, et ad alia suum ratiocinium convertit, ut pedetentim ejus vestigia sequamur, quid subjecerit attendamus. Ait itaque: « Quod si Eutyches ad solum Romanum pontificem appellasset (ut actum esse ab eo existimavit S. Leo ex calido mendacique libello), non esset quod miraremur Eutychen Rom. sedem appellantiem a Rom. pontifice ultro esse susceptum, præcipue cum de Nicæna fide agi videretur, cui tam Eutyches ipse quam ejus accusator indivulse profitebatur inhaerere; Romani enim præsidis, tamquam capitis episcopalis coronæ, hæc sunt præcipue partes, ut e prima cathedra tamquam et specula conservationi canonum invigilet, fideique catholicæ custodiam agat. »

Pro apostolicæ sedis viribus asserendis neminem honorificentiora scribere potuisse ita affirmarent, qui ad sequentia Quesnelliana dicta haud attenderent. Verumtamen cum Quesnellus in subsequenti paragrafo ait suæ dissertationis capite 8, *Leoni aurem accommodandam non esse affirmet nimis splendorem et suæ sedis jura prosequenti, idcirco subdole et hyperbolice dumtaxat fuisse locutum, satis superque est exploratum. 350* Sic itaque ratiocinatur: « Verum non Eutychen valerrimo impostori fidem habeamus; non Leoni ipsi, sanctissimico licet viro, aurem accommodemus, sedis videlicet suæ splendorem ac jura prosequenti. Audiamus Flavianum novæ Romæ episcopum, Christique martyrem fortissimum, quem

A Orientalium de appellationibus animus ac consuetudo, totaque Eutychis agendi ratio latere non potuerunt. Censuit ille concilii sui de Eutychæ sententiam ad Leonem mittendam esse, ut si ab eo comprobaretur maneret, si reprobaretur evanesceret? Nihil certe tale apparet in utraque ejus epistola (c). Hæc ergo et id genus alia, quæ iisdem aut saltem æquivalentibus verbis descripsit aliis locis ostendunt ultra suam fidem Quesnellum exaggerasse, ut sensim de antiquo Ecclesiæ regimine judiciorumque forma et ordine disserendo fabulas et commenta venderet. Equis commentum aut injurias fabulam non redolere credit sanctissimum pontificem Leonem ultra justitiæ et æquitatis leges in Eutychetis causa nimis sibi esse blanditum, ea jura sibi vindicando quæ eidem non conveniebant? Hic est ille Leo summus pontifex, quem universa Ecclesia in Chalcedonensi synodo congregata, tamquam legitimum hæredem et propagatorem omnium jurium S. Petri venerata est, qui doctrinam fidei ad salutem necessariam illibatam servavit, vocis beati Petri omnibus constitutus interpres. Hic est magnus ille Leo quo PP. illi inchoatore bonorum ad utilitatem utentes, *Ecclesiæ filiis hereditalem sortemque veritatis ostendere poterunt, et existentes in communi corona gaudii, quasi in imperialibus cœnis deliciis spiritualibus epulantes, quas per tuas litteras Christus præparaverat invitatis* (d). Huic ergo summo pontifici, cui universa Ecclesia aurem accommodavit, nos aurem non accommodabimus, ea sola ducti suspitione, quod suæ sedis splendorem et jura prosequeretur, facta injuria sedi Constantinopolitaneæ et Orientalium Ecclesiarum juribus et prærogativis despectis atque abolitis? Solus Quesnellus ita poterat ratiocinari, indebitè deinde exaggerando Constantinopolitani throni prærogativas et honorem. Sed quænam qualesve fuerint sedis hujus prærogativæ et jura inquiremus, ex quo Quesnellus dicat: « Audiamus Flavianum, novæ Romæ episcopum, martyremque fortissimum, etc. » Novæ Romæ utique Constantinopolitana urbs, imperatorum magnificentia et majestate, nomen adeptæ est, minime honorem et prærogativas in iis quæ pertinent ad religionem.

7. Nec enim illius episcopatus cathedra, vel ab apostolis et a divo Petro, vel hujus discipulo fundata fuit, quemadmodum de Antiochena, in qua apostolorum princeps primus sedit; Alexandria, in qua illius discipulus Marcus constitutus est episcopus; et Romana, quam usque ad martyrium, Ipse Petrus sibi servavit. Has enim Ecclesias apostolicas dicatas fuisse, patriarchatus honorem et prærogativas ab exordiis suarum foundationum obtinuisse, servata ea graduum distinctione quam sanctus Leo aliique PP. tradiderunt, constat etiam ex canonibus Nicænis. At Constantinopolitanus episcopus, et patriarchatus honore et prærogativis non fruebatur in suis exordiis, nec Nicæni concilii ævo. Illudque patriarchatus nomen dumtaxat obtinuit post annum Domini quingentesimum imperatoris Justiniani opera, et Romanorum pontificum permissione accedente.

8. Nec Quesnellum juvat provocare ad quintum canonem concilii Constantinopolitani primi, sub Theodosio seniore coacti, vel ad vigesimum octavum synodi Chalcedonensis, in quibus primatus honor post Romanum pontificem Constantinopolitano episcopo asservitur (e). Nam, ut 351 vidimus in præcedenti cap., canon ille Constantinopolitani concilii nullum prorsus robur obtinuit, vel quoad primatus nomen, vel quoad prærogativas et potestatem in ordinandis metropolitanis episcopis provinciarum Ponticæ, Asiæ et Thraciæ. Nec quidquam conficit quod Chalcedonenses Patres

appellatione, cap. 9.

(d) Chalcedonensium PP. epistola ad Leonem Magnum, apud Quesnell., tom. I, pag. 292. Conc. Labbeum, tom. IV Concil.

(e) Tom. III Concil., et tom. IV.

(a) S. Leo, epist. superius laudata.

(b) Quesnellus, dissert. laudata, cap. 8, pag. 297.

(c) Vide Quesnelli diss. de Vita et Rebus gestis a Leone Magno. Quesnellus, dissertatione de Eutychis

illum canonem renovare et confirmare tentaverint. Sibi imprimis PP. Chalcedonenses blandiebantur quod S. pontifex regie urbis episcopo novos titulos et prerogativas lubenti animo communicare vellet, hujus videlicet gloriam augendo, si antiquæ Romæ privilegia imperituri non dedignaretur. Et quidem ea ratione ducebantur, videlicet Constantinopolitanam episcoporum sedem esse alteram velut partem vetustæ Romæ, ideoque supra cæteras Ecclesias Orientis erigi oportere. Quin delinde injuriam aliquam et vim paterentur Alexandriæ et Antiochiæ patriarchæ, qui illum Constantinopolitanum episcopatum tamquam veluti membrum et partem episcopatus antiquæ Romæ habere consueverunt. Deinde animadvertant Nicænos canones huic sanctioni repugnare; et propterea non posse novæ Romæ episcopum pacifice iis sui privilegii et prerogativæ, de quibus agebatur, sine expresso apostolice sedis decreto, et peremptorio iudicio, quo perpetuo omnia dissidia et contentiones, præcipue Ephesiorum, abolerentur. Idcirco totum illud concilium, cum universo Orientalium cuncti coram Leone humillime per epistolam sistere desinuerunt. Neque illius generalis concilii PP. S. Leonem alloquentes ullam ex iis phrasibus usurparunt quas adoptavit Quesnellus ad gloriam novæ Romæ exaggerandam, et ad illius Ecclesiæ jura magnificandam. Petierunt quidem confirmationem omnium gestorum, et præcipue laudati quinti canonis Constantinopolitani, et dixerunt *confidentes quia, lucente apud vos apostolico radio, usque ad Constantinopolitanam Ecclesiam consuevit gubernando: illum spargentes, hunc sapius expanditis, eo quod absque invidia consueveritis vestrorum bonorum participatione ditare domesticos*. Consuevit ergo ex hac PP. loquendi formula, usque ad illa tempora Romanus pontifex apostolicum radium ad Constantinopolitanorum Ecclesiam extendere, hanc gubernando, quemadmodum æpissime in rebus arduis dissidiolorumque causis factum fuerat. Idcirco arbitrabantur velle et posse bonorum, id est privilegiorum, participatione ditare domesticos. Subdunt delinde huic sanctioni vehementer restitisse pontificis legatos, eandem in irritum mittere cunctos: *volentes et hoc bonum a vestra providentia inchoari, ut sicut fidei, sic bonæ ordinationis vobis deputetur effectus*. Quid igitur? Non in Romanum concilium, non in se ipsos Chalcedonenses PP., sed in Leonem catholicæ fidei victoriam refundunt, a quo pariter sperabant se fore consecuturos aliam illam ecclesiasticæ regiminis ordinationem, ob quam entis eum exorabant. Rogamus (inter cætera subdunt) igitur, *et tuis decretis nostrum honora iudicium, et sicut nos capiti in bonis addecimus consonantiam, sic et summis tua filiis quod decet adimpleat (a)*.

S. Jam vero ad cognoscendum an Quesnellus causa ratiocinandi quæ modis specie saltem stare possit, quin funditus ruat, liceat mihi ex præcedentibus ita disserere. Flavianus novæ Romæ episcopus, Christi martyris fortissimus, de Orientalium appellationibus, de synodorum provincialium iudiciis potuitne aliter sentire quam senserunt omnium Ecclesiarum Orientalis Patres in generali synodo congregati? Mea quidem sententia est et cuiusque cordati hominis, qui nodum in selpro non querat, et nimis rixandi libidine ductus larvatas nugas pro rebus vestis vendero non satagit, esse debet, non potuisse aliter Flavianum de his omnibus rebus sentire, præter id quod Patres illi Chalcedonenses in tam celebri conventu **352** coacti confessi sunt: videlicet, Constantinopolitanum episcopum, præcipue inter Orientales apostolicæ sedi fuisse subiectum, atque potissimum in causis quibuscumque hujus iudicii moderationemve exquisivisse, expectasse et obtinuisse. Quare pro certo tenendum est talem tantumque episcopum

A Flavianum, sanctitate et maximis meritis ornatum, Leoni summo pontifici, nullo præcedenti habito impulsu, totam Euclychis causam aperuisse, ad eundemque omnia synodalia Acta misisse, debitam subjectionem exercendo, ut lata in hæreticum sententia, si comprobaretur, maneret; si reprobaretur, evanesceret. Id jam colligi ex utraque illa Flaviani epistola quibus dumtaxat Quesnellus insistit, nos in duobus præcedentibus capitulis probavimus. Atque cum in præsens nos pudeat jam dicta iterum referre, et quasi sensim extra appellationum jura ad vagandum duci; ideo illa præmittenda esse duximus, ad alia gravissima momenta nostram orationem convertendo.

B 10. Atque ut de Constantinopolitanæ Ecclesiæ illius ævi iuribus disseramus, nobis persuasum esse debet Flavianum non meliorem et sincerum habuisse suæ agendæ causæ interpretem quam Anatolium, qui post illius necem ad eandem sedem fuit assumptus. Fateor et ego huic pari sanctitate, moribus, virtutibusque, ac erat Flavianus, non fuisse donatum. Tamen nemo ibi inficias nimio ambitu laborasse pro suæ Ecclesiæ iuribus, prerogativis ampliandis augendiisque, minime ea moderatione servatis quæ necessaria erat, ne aliena sibi per præsumptionem et arrogantiam usurparet. Qualem autem subjectionem erga Romanam sedem servaverit, indicat ipsemet in sua epistola ad Magnum Leonem post Chalcedonense concilium scripta. Conqueritur imprimis de *Dioscuro Alexandrino*, quem synodus auctorem invenit tantæ tempestatis excitatæ contra communem pacem. *Operiebat (subiecit) sedes illam de medio tolli, qui universum orbem procelis ac tempestatibus impleverat*. Dioscorus porro non tantum fidei rebus adversabatur, sed etiam strenue se opposebat ambitui Constantinopolitanorum episcoporum, sibi vindicando primatus jura in eam Ecclesiam quæ secunda habebatur juxta Nicænâ statuta. Hinc ergo ab Anatolio enarratis iis quæ in concilio illo circa catholicam fidem communi PP. consensione stabilita fuerant, ita de Constantinopolitanæ sedis honore et prerogativis firmandis et decernendis sum sermone ordinur. Quoniam vero alias propositiones nos expedire oportuit, ut tanta synodus aliunde præstare videatur quæ indigent, tum correctiones, tum confirmationes, cum in canonicis, tum in aliis ecclesiasticis capitulis, omnia fultis qui universa regunt, et magnificentissimis et gloriosissimis principibus, atque illustri ac celebri senatu, et clero universo, et populo, ut aliquod honoris incrementum sentire sedes sanctissima quæ est in hac regia urbe Constantinopolitana (b) Ut autem facilius hocce honoris incrementum eidem concederetur, provocavit ad illum canonem Constantinopolitanum concilii primi sub Theodosio Imperatore: in mentem quoque Romani pontificis revocavit nomen Magni Nectarii, Timothei Alexandrini, aliorumque, qui in ea synodo suffragati fuerunt: protestatur idem Anatolius eam causam in concilio fuisse pertractatam a PP., ex ducti fiducia, ut a Romano pontifice approbaretur: *Confidentes fore ut ratum habeat honorem sedis Constantinopolitanæ, usque quæ jam ante apostolici vestri throni curam et concordiam habet, et per omnia communem opem quibuscumque rebus indigebat communicavit*. In inferioribus vero, de præcipua cura quam Rom. sedes erga Constantinopolitanam Ecclesiam exercuit agens, inter alia multa quæ ipse episcopus Anatolius Leoni censuit suggerendum, ut hujus animus lubenter moveretur **353** ad confirmandum ratumque habendum canonem illum, ad honorem et prerogativas suæ sedis pertinentes, hæc habet, quæ, dubio procul, illorum temporum doctrinam circa Ecclesiarum Orientis regimen perspicue patefaciunt; quæque, ut ita dicam, apprimè opponuntur novis doctrinis, et Quesnellianis

(a) Epist. PP. Chalcedonensium, apud Quesnellum, tom. I pag. 294, et tom. IV Conciliorum Labbei.

(b) Hanc Anatolii epistolam offendimus in Græco

Vat. cod. septingentorum annorum; hacenus tamen a doctis viris desideratam, eamque variis notis adornatam in altero tomo exhibebimus

fallacias prorsus evertunt. Et nos (ait) quidquid approbationis et stabilitatis consequi possumus, ut et hoc a vobis, sanctissimi, fiat obsecramus. Animadvertat, quæso, lector, ad alia quæ immediate sequuntur. Nam sedes Constantinopolitana patrem habet apostolicum vestrum thronum, præcipuo quodam modo potius ac conjuncto, ut ob eandem curam erga ipsam omnibus persuasum sit vos antea sincera meditates esse, et etiam nunc de ea eandem mentem ac curam sine intermissione habere, et ecclesiastico statui utilia omnia fore, ut dignemini scripto confirmare quæ consensu sunt in sanctissima atque ecumenica synodo, et ipsam jam dictam constitutionem de sede Constantinopolitana ad vestrum sanctitatem mittere curavimus, ut cognoscere possitis votis vestris omnia divinitus fuisse disposita. Tandem supplico S. Leonem exorat, ut singulis propositionibus congruam faciat responsionem misso hac de causa Luciano episcopo tamquam legato, qui omnia exponeret, et famulatum serviendo exhiberet, qui erat vir perfectus, et ipsa imperatori antea charus, quem prius Leo ipse ad synodum miserat. Obsecramusque ut congruentem responsionem unaquæque propositio accipiat, cum vobis omnia Deo dilectissimus episcopus Lucianus exponat, qui et ipse præsens sanctæ synodo, et prædator quæ poterat preferens pro studio nostræ fidei, electus est a nobis ut famulatus erga vos felicitur inserviret, vir perfectus existens, et augustissimis et Christianissimis nostris imperatoribus jam antea charus, quem vestra bonitate fruentem gaudenstemque ad nos mittere dignati estis.

11. Et ne quis dubitare possit hæc omnia novam Quesnelli doctrinam fallaciamque hand evertere, animadvertat, quæso, cur quove sensu hæc simul stare queant? Negat Quesnellus Flavianum misisse ad S. Leonem sui concilii contra Eutychen sententiam, ut comprobaretur; aut canesceret, si reprobareretur; et negat misisse ad eum Actorum seriem, ut necessaria relationis debitum persolveret; contendit decretoria fuisse concilii Constantinopolitani sententiam, cui Flavianus præfuerat, nec operosa inquisitione opus fuisse. Afirmat quoque Eutychen versipellem ad alias sedes, præsertimque Romanam, brevi mendaces querelas relaturum, pontificumque aures occuparet (a). Ac præterea cum rumor disseminaretur imperatorem de cogenda universali synodo cogitare, in qua totum negotium ad examen revocaretur, æquum erat ut Flavianus primariam sedem et hujus concilii PP. certiores faceret, et Constantinopolitana Acta Romano pontifice curante cæteris etiam Occidentalis tractus episcopis innotescerent. At dum talia negat, et jam recensita affirmat, prorsus labaret corruereturque illud Chalcedonensium PP. testimonium, quo fassi sunt apostolicæ sedis radium usque ad Constantinopolitanam Ecclesiam consuevit gubernando, sæpius sparsum et extensum fuisse, et tamquam domesticos bonorum participatione Constantinopolitanos ditare consuevisse. Secundo minime staret Chalcedonenses PP. Romanum rogasse pontificem ut suis decretis eorum honoraret judicium (b). Nam si jam, ut Quesnellus vult, alienius metropolitani concilii Acta Romani pontificis confirmatione non indigent, multo minus ejusmodi confirmatione indigebunt generalis synodi gesta, utpote totius Ecclesiæ auctoritate sancita. Tercio commentum redoleret quod ad dissensiones tollendas, quæ ob ingeniorum mobilitatem temporumque circumstantias in Constantinopolitana 354 Ecclesia antea exortæ erant, vel ob Ephesiorum tumultum, vel ob metropolitano- rum trium illarum provinciarum, Asiæ videlicet, Ponticæ et Thraciæ ordinationes, Romani pontifices omne jus auctoritatemque exercebant, ut Constantinopolitani presules specialiter ficerent participes privilegiorum sedis apostolicæ, quos tamquam filios patri subjectos respicientes, summo studio comple-

tebantur, etiam in iis quæ ad ecclesiastici regiminis administrationem pertinebant. Quarto tandem qua ratione Anatolius fieri potuisset Constantinopolitanam Ecclesiam non generali quadam solam œconomia Romanæ Ecclesiæ fuisse addictam, sed præcipuo quodam modo eidem conjungi ob Romanorum pontificum curam erga ipsam, quamque præteritis temporibus sine intermissione exerceverunt, ecclesiastico statui utilia omnia disponentes? Quatuor hæc, inquam, quæ nostro cerebro non confinximus, sed ex genuinis hausimus fontibus, quomodo possent cum illis supposititiis iuribus et privilegiis coherere, quorum vindicem Quesnellus contendit fuisse Flavianum, ne Eutychis causa deferretur, recognoscere judicareturque a Romano pontifice?

12. Neque obstat quod Flavianus nixus fuerit persuadere Rom. pontifici Eutychen secundum canonum regulas jam fuisse judicatum, novumque rerum examen judiciumque, ad quod cognita Eutychis appellatione se accingebat, esse superfluum, ut affirmat ipse Quesnellus. Nam imprimis Flavianus S. Leonis examen judiciumque esse superfluum nullibi indicavit. Immo hoc exquisivit, arbitratus demtaxat generale concilium fore superfluum, ne dissidia et contentiones partium succrescerent. Petis quoque ut pontificis scriptis lata in Eutychen sententia confirmaretur, sine qua confirmatione certe Orientalium episcoporum judicium nullum habuisset effectum, ipso Eutychæ reclamante, et interpositis ea de re in publicis Constantinopolitanae urbis locis contestatoris libellis, quibus protestabatur per injuriam et adversariorum malitiam, vel invidiam, commotione et monasterii præfectura fuisse privatum. Quare minime est audiendus Quesnellus, qui, ut præsidium aliquid sue perditæ causæ pararet, ad distortas quasdam interpretationes habuit recursum, sidenter et quasi indendo, Flaviani verba ita interpretando: « Flavianus postulat Leonis non judicium, sed solatium; non sententiam, sed litteras; defensionem, non confirmationem; propria scripta, non synodalia decreta, quia, intorto semel in Eutychen anathemate per episcopale judicium, finita causa erat, nisi universale concilium hujus cognitionem ad se vellet pertrahere, vel ad Occidentale ultro deferretur: quod removendum in hac occasione rectissime censebat Constantinopolitanus antistes; ne ubique (inquit) sanctissima turbarentur Ecclesiæ propter unius inquieti ac seditiosi monachi errorem ac malitiam. » Non ergo audiendus est. Si quidem in appendice suæ epistolæ, prout hæc circumfertur, Flavianus postulat ut Rom. pontifex propriam faciat communem fidei causam; simulque rogat eum decernere in damnationem adversus eum regulariter factam, et per propria scripta dignare. An hæc quæ postulat Flavianus sine gestorum præcedentium examine, et incognita Eutychis mala fide atque nequitia, Romanus pontifex agere potuisset? An decrevisset damnationem in Eutychen regulariter esse factam, quin judicis partes assumeret, et cognosceret authentica synodalia Acta præcedentis latæ sententiæ, posthabitis atque neglectis rei condemnati defensionibus? Quid plura? sine præcedenti harum omnium rerum examine, scripto, non verbis tantum, potuisset ordinario judicii afferre solatium, decernendo jam in habita inquisitione canonicas leges adimplatas fuisse, Flavianumque ipsum justitiæ apices servasse declarare, quin ratum et firmum haberet quidquid contra Eutychen pronuntiatum fuerat? si hæc loquendi formulæ non innuunt Flavianum postulasse a Leone examen, judicium, decretum, hand scio quasnam magis proprias magisque aptas voces excogitare debuisset ut firmior 355 maneret latæ sententia. Et certe magnum solatium est, magnamque defensionem inferiores judices habent, cum eorum judicia ad superiora tribunalia deferuntur, atque

(a) Quesnellus, ut supra, pag. mibi 298.

(b) Chalcedonensium PP. epistola ad S. Leonem

Magnum.

ab horum iudicibus approbantur. Unde non mirum est quod Flavianus maxime animo perturbatus, et injuria quidem, per Eutychieanas turbas, fateatur Rom. pontificis iudicium sibi allaturum solatium et defensionem. Neque necessarium erat synodale decretum, cum R. P. ex propriis scriptis hæc omnia præstare potuisset, et propterea hæc sola sibi posse sufficere Flavianus asseveravit.

13. Sed jam Quesnello dolet versionem prioris epistolæ Flaviani ad S. Leonem parum accuratam videri : « Quam (ait) si ad Græcum textum, qui temporum injuria excidit, emendare liceisset, aliquid forte clarius invenissemus, quod opinioni nostræ suffragaretur. » Non obstante consueta hæc cantilena, de falsatis antiquis codicibus, et de versionibus male digestis, jam ex antiquioribus hæreticis mutata, hisce verbis caput illud suæ dissertationis sidenter claudit : « Ex hac tamen versione, quamvis ab Occidentali et Romano fonte vito facta, lectori sincero nec nodum in scirpo querenti ad eruendam veritatem astis superque lucis apparet. » Sed lepida fabulatio. Post omnem adhibitam rationandi artem in interpretandis distortionibusque Flaviani dictis, quæ paulo ante tamquam sole clariora exaggeravit, ecce jam intelligens apud doctos viros suam causam cadere posse, effugium simul atque præsidium sibi comparandum censuit, illius epistolæ vetustum interpretem taxando et objurando. Nihil tamen clarius, si illius epistolæ Græcus textus exstaret, invenisset Quesnellus, quæ suis studiis indulgeret, cum jam Chalcedonensium PP. et Anatolii agendi ratio loquendi modus illorum temporum doctrinam, ecclesiasticarum rerum administrationem quam Orientales servaverunt patefaciat. Nos hic interim lectorem admonendum censuimus laudatam Anatolii epistolam hactenus ab eruditis fuisse desideratam. Nos enim omnium primi anno D. 1738 ex Vaticanis Græcis manuscriptis codicibus eruimus, et exscripsimus; quam deinde summa qua pollet eruditione et benignitate Latinam reddidit clarissimus dominus Franciscus Marianus, Vaticanæ bibliothecæ scriptor, Græcarum litterarum interpres; eamque integram Græce et Latine. Deo opitulante, publicis typis adornabimus.

14. Quia vero multis modis secum meditatus fuerat Quesnellus ea omnia in medium proferre quæ suis falsis opinionibus aliquo modo patrocinari posse arbitrabatur, hinc ortum est quod, suppresso nomine, cujusdam eximie eruditionis viri opinionem recenset, qui scripsit : « Lectis scilicet Constantinopolitane synodi gestis adversus Eutychem, omnia sic a S. Leone fuisse probata et confirmata, ut ab indicanda synodo generali abstinere debere censuerit, tam Flavianus quam S. Leo. » Hæc loquendi phrasia, Quesnello cum displiceret, subiunxit : Pace optimi viri dixerim, longissime a vero abest. Et, arrepta occasione, leniter describit S. Leonem contra Flavianum iratum, propterea quod Eutychem severiori sententia, ut putabat, perculerat, qui statutis Nicænæ synodi inhærere videbatur. At Leonis iracundia dicat, amabo, Quesnellus unde trahebat originem (a), nisi ex eo quod ad pontificias manus nondum pervenerant, sicuti oportebat, et Flaviani litteræ, et synodalia gesta, quemadmodum ecclesiasticæ administrationis vel moderationis ordo, ut ait ipse S. Leo, exigebat, ut ipsi luculentius observavimus; de qua re iterum agere supervacaneum modo est. Sed adhuc addidit Quesnellus : De confirmatione igitur gestorum a se habitorum adversus Eutychem, ne per somnium quidem cogitabat Flavianus. Itane? et præcedentes illæ voces, et Flaviani phrasæ, quas superius annotavimus, innuunt forte Flavianum non cogitasse per somnium de gestorum confirmatione, quam expresse postulabat? Egregie lectori 356 imponere studuit; sed veritas mendacia fugat et evertit. Hinc vero si consuetam scribendi

A methodum prosequi vellemus, pedetentim omnia annotando quæ Quesnellus scripsit ad Eutychie appellacionem abolendam, jam extra scenam vagari cogemur. Alia et alia enim, quæ sibi favere adversarius credidit, in sua misceat dissertatione, quæ vix ad præsentem pertinent questionem. Vltimi illa de cogenda vel non cogenda generali synodo; quam auctoritatem non ab apostolica divi Petri sede pendere, sed ab imperatore, et ab omnium episcoporum consensu, quem prius exquirendum esse confligit. Vel illa alia de Actis synodorum Orientalium confectis a provinciæ metropolitibus, vel diocesanis, quæ non transmittantur in Occidentem examinanda, sed tunc tantummodo esse illuc transmissa, cum vel particularis controversia aut accusatio in publicam fidei causam evaserat; vel cum quis in synodo damnatus ad cæteros episcopos provocabat; vel cum, hæreticis imperatoris gratia abulentibus, primariæ sedis episcopum, qui apud principem ageret, conveniri, ejusque sollicitudinem adversus perveraciam hæreticorum malas artes arceundi parerat. Cujus rei aliqua sibi suppeditata esse testimonia credit ex concilii Chalcedonensis Actis. Quare cum Christiano Lupo congressionem instituendo ait : « Quis credat Romam esse directam Acta synodorum Antiochenæ, et Berytensis, non multo ante Constantinopolitanam habituram in causa Ibe? Quis alterius Antiochenæ, in causa Athanasii Parrensis? Quis sexcentarum aliarum gesta ad Occidentales partes delata ad illud usque tempus dixerit? At potius contra morem egisset Flavianus, si de illis mittendis cogitasset, antequam Eutychie perveracia, contestatiorum libellorum publicatio, litteræ ad Leonem missæ, imperatoris potestatis metus, concilii a Theodosio convocandi rumor, vel indicio, et alia hujusmodi necessitatem Flaviano imposuissent primariam sedem de causa jam communi facta instruendi. » Hæc sunt quæ ut fucum faceret Quesnellus, digessit in causa appellacionis ad apostolicam sedem habitæ. Quorum alia cum ad subsequentem concilii generalis indicationem convocationemque pertineant; alia vero ad causas cum in Ephesina tum Chalcedonensi œcumenicis synodis pertractatas et definitas referri debeant; alia denique quæ ad Eutychie et Flaviani negotium spectant, cum a nobis abunde discussa et enucleata fuerint, ideoque ne historicarum rerum flum abrumpamus, alibi de iisdem opportunius verba facere differimus. Interim autem speciatim de Eutychiano appellacionis libello quem et Leoninarum Operum collectione eliminandum censuit Quesnellus, sermonem peculiariter aggredimur.

CAPUT VI.

De Eutychie epistola; et libellis ad S. Leonem Magnum scriptis. Christiani Lupi de iisdem sententia a Quesnelli notis criticis vindicatur; et postremo hujus agendi scribendive rationem nonnisi fallacias et nugæ præseferre ostenditur.

1. Scriptorem de ecclesiasticis rebus Quesnello audaciorem nullum esse æque opinor, neque cui magis animo desiderium inaderit Christiani regiminis formam et ordinem pervertendi. Id hactenus passim in nostris Exercitationibus, et potissimum in præcedentibus hujus Eutychieanæ historię capitibus, abunde demonstratum fuisse ii judicabunt qui nullo partium studio adducti easdem lustrare non contempserunt. Interim autem postquam duo integra de Eutychie ad apostolicam sedem appellacione 357 capita scripsimus, tertium adhuc superaddendum esse existimavimus, in quo Quesnello objiciantur ejusdem Eutychie epistolæ, fidei professio, et libelli quos in suæ causæ munimen atque præsidium ad summum pontificem magnum Leonem direxit, quæ monumenta omnia comprimere, et violenta interpre-

tatione explicare, noster adversarius multis modis conatus est. Quod ut facilius præstare posset, quatuor libellorum genera distinguenda esse sibi persuadet, quos libellos Eutyches a suo episcopo damnatos vel obtulit, vel obtulisse se mentitus est. « Primus fuit appellations libellus de quo diximus. Secundus contestatorius, de quo S. Leo epistola 20 ad Flavianum, cap. 1, scilicet, post appellationem interpositam litteræ dandæ sunt ab eo a quo appellatum est ad eum qui de appellatione cogniturus est, quas litteras dimissorias sive apostolicas vocant..... Si autem non accipiat, contestetur, etc. » *Tertius libellus fuit querimonias; ad sedem enim apostolicam per libellos doloris sui querimoniam misit*, inquit Leo noster epistola 21 ad Theodosium Augustum. « Libellus porro querelæ, subijcti idem Quesnellus, seu querimonias, recte et proprie oblati dicitur a presbytero adversus episcopum, seu patrem suum. Ad quam conjecturam confirmandam jurisconsultorum illud axioma exscribit: *De paternis injuriis consequentem filium audiri justum est et usitatum, cum ipsum accusantem vix quiquam ferat*. Quartum libellum, supplicem videlicet, obtulit Eutyches adversus Flaviani sententiam. Immo plures, quos videre est act. 1 Chalcedonensis concilii (a). »

2. Hæc itaque libellorum distinctione præmissa, sic præterea ratiocinatur Quesnellus: « Quatuor hujusmodi libelli imprimis distinguendi sunt, ne cujusque vis et energia alteri tribuatur, unde et totum hoc negotium consequenter obscuratur. Fuit igitur primus libellus appellations ad concilium; secundus contestatorius ad CP. populum; tertius querimonialis seu querelæ ad S. Leonem; quartus libellus supplicis ad imperatorem. » Primus commentitius erat, nec revera datus; alii tres revera oblati. Quorum omnium libellorum mentionem fecit S. Flavianus in epist. 4 ad sanctum Leonem. Hisce autem verbis suam clausit Quesnellus dissertationem. Si ergo staret lepidæ hæc æque ingeniosa libellorum distinctio ab adversario nostro excogitata, jam ex parte prorsus caderent quæ hactenus de Eutychetis appellatione conscripsimus. Solam apud apostolicam sedem *querimoniam* Eutychen fecisse, non *appellationem* diceremus. Verum adversarium rogo undenam illam distinctionem hæuserit, ne commentitiâ et ad fucum faciendum excogitatam fuisse arbitremur? In codicibus plane, et legum digestis non offendimus quatuor libellorum genera esse distincta, ut unus dumtaxat totam illam vim et energiam habere non possit. Immo *Contestatorius*, quem jurisperiti *evocatorium* appellant, *appellationem*, *querimoniam*, et *supplicationem* continere ii nobiscum affirmabunt, qui, a præcedenti Quesnellianarum nugarum apparatu minime decepti, rerum veritatem scrutari non gravabuntur. Narrat imprimis Socrates quemadmodum in Tyrii synodo, Meletianorum factione agente, una cum Eusebianis, nullo naturali vel ecclesiastico ordine servato, tamquam multorum facinorum reus damnatus fuerit magnus Athanasius. Hinc Athanasius et episcopi *Ægyptii contestatorio libello*, qui hodie (ut cl. Petrus de Marca (b) annotavit in foro *evocatorius* diceretur, a Dionysio comite, qui a Constantino ad synodum missus fuerat ut esset gerendarum rerum *animadversor*, et *custos conservandæ æquabilitatis*, postulante ne calumniis consarcinatis det locum, ne per insidias et falsa crimina hostium qui in illo concilio judices sedebant injuriam paterentur. Verba libelli Dionysio oblati hæc sunt (c): Cum multarum *videremus* **358** calumniarum consarcinationem, ex consarcinationibus insidias Eusebii, Narcisi, Flavii, Theognii, Maris, Theodori, et Patrophylti adver-

A sum nos, quos quia principio detrectantes rejicere non licuit, necessario ad protestationem devenimus, præsertim cum animadvertimus multa, ad gratiam Meletianorum, multa rursus ad insidias catholicæ Ecclesiæ sub nostris criminibus agitari, necessario ob id quoque hunc libellum tibi porrigimus cum multis obsecrationibus, ut, Dei metu in animo serento, quod imperium augustissimi et pietissimi imperatoris Constantini tueri, cognitionem causarum nostrarum imperatori reserves. *Æquum est enim, te ab imperatore missum negotium hoc integrum retinere (d)*. Nemo est qui negare audeat hocce contestatorium libellum in se continere omnem vim et energiam quam in quatuor libellorum generibus sparsam atque divisam esse Quesnellus comminiscitur. An non in eo conqueruntur Athanasius et episcopi *Ægyptii falsitatis et criminum consarcinatione ab hostium calumniis esse appetitos*, ob insidias Eusebii, Narcisi et aliorum? Nonne testati sunt solemni protestatione in ea synodo catholicæ Ecclesiæ insidias fuisse molitas, sub prætextu falsorum criminum ipsi objectorum, de quibus inquisitionem facere confligebant? Nonne tandem obsecrationibus petebant ut, *Dei metu serento, causarum cognitio imperatori Constantino reservata esset?* Agobatur enim de criminibus falsis, quæ si vera fuissent, jam et civilem rerum administrationem, et imperiale regimen, offendissent. Et propterea nihil mirum si in iis tantarum angustiarum circumstantiis provocabant ad imperatorem ut novi judices constituerentur, qui, neque odio, malitia improbitatisque adducti, eorum causam examinandam assumerent. Non est igitur verum quatuor libellorum genera in similibus causis esse distinguenda, ne cujusque vis et energia alteri tribuatur, unde et totum negotium obscuratur. Perspicue enim appellations negotium ex unico tantum libelli genere innoscit, si illud in se habeat quicquid necessarium est ad veram appellationem constituendam et obtinendam.

3. Et quidem hujus generis esse libellos et epistolam quibus Eutyches ad S. Leonem provocavit, quæ statim dicturi sumus patefacient. Tria enim capita epistola illa seu libellus in se continet. Alterum duobus querimoniarum habet genera. Primum, quod ab Eusebio Doryleis sibi infenso fuerit de læsa fide accusatus; secundum, quod Constantinopolitane synodi Acta injuria contra eum fuerint exarata. Unde, S. pontificis testimonio invocato supra sensum suarum propositionum atque verborum, subijcit: *Sed pessimus diabolus fascinavit tale studium nostrum et propositum, a quibus vires ejus destrui oportuit. Hæc simulans omnem domesticam sibi vim, contra me movit Eusebium episcopum oppidi Dorylaensis libellum dantem sancto episcopo Constantinopolitano Ecclesiæ Flaviano, et quibusdam aliis inventis in eadem urbe..... hæreticum me compellavit, non veritate ad accusationem motus*. Postmodum pari ratione conqueritur quod, Constantinopolitani PP. exhibita sua fidei professione, libello scripto exarata, atque propria subscriptione signata, Flavians neque libellum suscepit, neque ut legeretur jussit. Addidit præterea se in ea synodo dixisse atque rogasse exspectandum esse apostolicæ sedis iudicium: *Rogabam ut innotescerent ista sanctitati vestra, et quod vobis videretur judicaretis, profertur omnibus modis securarum quæ probassent*. De qua recusatione graviolem faciens querimoniam subijcit statim: *Sed nullo eorum quæ a me dicebantur audito, abrupta synodo publicaverunt dejectionis sententiam, quam adversus me ante cognitionem parabant*. Vim et dejectionem aliorum monasteriorum archimandritis intentatam, ut illius condemnationi subscriberent narrat (e). Quæ ejus studium adduxerunt **359** ut plebi

334. § 2.

(d) Tom. II Concil. generalium, p. 730; et apud cl. Petrum de Marca, ubi supra.

(e) Eutychis libellus, seu epistola, ad Vaticanos castigatus mss. codices, cap. 1.

(a) Quesnellus, diss. 7, num. 45, tom. II Operum S. Leonis, pag. mihi 300.

(b) Petrus de Marca, lib. iv de Concordia sacerdotii, cap. 2, num. 6.

(c) Epistola Constantini, apud Baronium, anno

satisfaceret, publice sum fidei confessione proposita. Hæc, inquam, sunt quæ ad Eutychis querimonias spectant, quasque totum primum illius libelli caput continet. Post hæc doloris querelas, idem Eutyches ad suam appellationem gradum facit, et recusato priori iudicio in Constantinopolitana synodo habito, ita summum pontificem interpellat, suum sermonem ab his verbis ordiendo: *Ad vos igitur, religionis defensores, et huiusmodi factiones exacerantes confugio. Et expressius petens aboleri et in irritum nulli quam hæcenus in ea Constantinopolitana synodo gesta, et definita fuerant, a Romano pontifice iudicium novamque sententiam proferri exorat.* Hinc ergo ad sequentia ejus verba attendat Quesnellus, et dicat an provocaverit Eutyches ad Romanum pontificem necne? Et obsecro (ait) ut nullo mihi præiudicio facto ex his quæ per insidias contra me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit suam fidem proferre, sententiam, et nullam deinceps permittere a faciosis contra me calumniis procedere, et non excurrere ad ceteros de numero orthodoxorum, etc.

4. Ne præterea Eutychis appellationem summus pontifex flocci faceret, quasi ut non illi esset necessariis conditionibus a canonibus præscriptis suffulta, suis epistolis utrumque libellum adiunxit. Eam videlicet qui ab accusatore suo Eusebio Dorylacenensi synodo fuerat oblatus, et qui ab eo gestus fuerat, non tamen a Flaviano et synodo susceptus et sum fidei professionem, necnon ea quæ supra duobus naturæ a sanctis PP. decreta sunt. Quam quidem fidei professionem laudatæ epistolæ seu libello immediate subjecti, ut comperimus habuimus ex ms. Vatie. cod. a sexcentis circiter annis exarata, in quo, absolutis duobus primis capitulis, sequentem offendimus notam: *Item Eutychis verba.* Summarie dumtaxat quid habeat illa fidei professio hic indicamus, cum in ea nostra concertatio non versetur. Aliunde eam ex Cassinensi cod. publicis typis clariis, Christianus Lupus adornavit, quam tamen Quesnellus a sua appendice censuit expungendam. Eutyches igitur in ea fidei professione edenda se totum insistere fatetur Nicæni atque Ephesini conciliorum sanctionibus, in quibus de Verbi divinitate et incarnationis actum fuerat. Sancti Cyrilli episcopi Alexandrini, viriisque Gregorii, Atticii, Proculi, omniumque orthodoxorum doctrinam atque sententias honorare proficitur, eosque tamquam sanctos et magistros suos habere asseverat. Tandem anathema dicit Nestorio, Apollinario, et omnibus hæreticis usque ad Simonem, et cæteris qui dicunt carnem Domini nostri Jesu Christi ex celo descendisse. Ipse enim qui est Verbum Dei descendit ex calce sine carne, etc.

5. Cum clarissimo tamen Christiano Lupo congressionem instituendam esse censuit noster adversarius (a). Et propterea in altera Operum sancti Leonis Magni editione quandam conscripsit appendicem, cui hunc titulum apposuit: *Appendix ad dissertationem de appellatorio Eutychis libello, quem ex Cassinensi codice edidit Christianus Lupus, an revera sit appellatoris libellus.* Hanc enim epistolam tamquam appellationis libellum probare non poterat, ne patinodam cantare videretur. Idcirco primo Christianum Lupum carpit, quod eum in suam de appellationibus tuberculationem transcriperit. Deinde præcedentibus dictis insistendo, libelli nomen posse habere inficiatur, suffragante sibi maxime arbitratus ipsa scripti epigraphæ, et ipso scriptore reluctantæ. Ipse enim Eutyches (ait) discrete distinguit inter libellos et

epistolam hanc suam. *Subiunxi (inquit) his litteris meis utrumque libellum, et eum qui ab accusatore meo oblatus est synodo, et qui a me gestus quidem, non tamen susceptus.* Lapsus ergo Christiani Lupi, aut oscitantia (Quesnellus auctor), in eo stare videtur, ut epistolam Eutychis libellum appellaverit, ipsius scripti epigraphæ refragante. 360 Quid inde tamen? an non epistolæ cullibet, et hujus generis potissimum, libelli nuncupatio convenire potest? Ego sane ne grammaticorum scriptorum leges in Quesnelli mentem revocem, ea exempla adducere prætermitto, quæ ex Cicerone ipso laudari possent, quorum aliqua dumtaxat annotare haud piguit (b). Verumtamen inficiari non possum huc epistolæ, etiam epigraphæ nostræ refragante, omnes libelli characteres atque notiones convenire. Non unus imprimis, sed plurium rerum simul congeries continet narrationem, quarum ratione commentarioli ejusdem appellationem merito habere potest, in qua nullatenus a libello differre illi judicabunt, qui hujus vocis significationem ex Latinis scriptoribus didicerunt. Non obstat quod Eutyches huic alia scripta subjecerit, quæ libellos appellavit. Hæc enim scripta ad absentes missa non fuerat, sed in solenni episcopali cœtu dumtaxat exhibebantur; idcirco non epistolæ simul et libellorum nuncupationem ab Eutychæ obtinuisse credendum est. Prior illa nostri adversarii annotatio, non tantum ex mox recensitis extenuatur, verum etiam ipsius testimonio prorsus evanescit. Fateatur enim S. Leonem libelli nomen usurpasse, nec tamen appellationem dixisse, sed doloris et querimonie. Cum autem (subjecti) libellum appellationis commemorat, eum intelligit quem Eutyches porrexisset fateretur in iudicio, ut appellationum solemniam poscebant, et ait S. Leo. Ad falso sibi suffragatorem vindicat S. Leonem. Nam licet inficias non eam sanctum pontificem ad Theodosium scribentem dixisse: *Quamvis enim prædictus presbyter ad sedem apostolicam per libellum doloris sui querimoniam miseris (c), nullibi tamen in ejusdem Operibus illa postrema verba usurpata offendimus: In iudicio, ut appellationum solemniam poscebant.* Eam enim ex sua sententia continet Quesnellus, ut suis conjecturis robur tribueret. Et in epistola ad Flavianum, in qua de appellationis libello in iudicio oblato disserit, dumtaxat habet: *Ad eo ut in ipso iudicio libellum appellationis sua se assensu obtulisse, nec tamen fuisse susceptam.* Hinc annotare compellimur propter dicta in præcedentibus. Ad solemnitatem enim appellationis, Eutycheti sufficere poterat publica sententia in eum laim recusatio, adhuc PP. concilii sedentibus facta, ut constat ex Rustico diacono et ipso Petro de Marca a nobis laudatis, maxime cum talem recusationem contestatoriis libellis solemniter confirmaverit.

6. Nihil tamen canonica appellationis has Eutychetis litteras habere Quesnellus contendit. Atque ad ea loca provocat quæ Christianus Lupus pro sua adduxit sententia, dicendo voluisse Eutychen primo eo dicto: *Invoco autem vestram sanctitatem in testimonium cordis mei, et rationes sensuum meorum atque verborum, lectionem (ait Quesnellus) quem alloquebatur compellere, ut iudicet quid erroris in hac alicuius sum fidei professione contineatur; ac forte alludit ad illud Apostoli II ad Corinth. 1, 23: Ego autem testem Deum invoco in animam meam.* Hinc postmodum occasione arripit taxandi hujus epi-

(a) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis, pag. mihi 302.

(b) Cicero: *Scripti illud in quodam libello, qui me imprudente et invito excidit*, epist. 275. *Ne de Panco quidem spem adhuc obicci, ut ex libellis ejus animadverti qui in me inciderunt.* In Verrem: *Recita mihi Aunc libellum, deinde illam alterum Canuli.* In hisce locis litteras libellos Ciceronem appellasse Nizolius in Thesauri Ciceroniano testatus est.

(c) S. Leo Magnus, epist. 21 ad Theodosium,

cap. 1, et epist. 20 ad Flavianum, cap. 1. Videsis cap. 4 harum nostrarum Exercitationum. Rursum sanctus pontifex in epist. 26 ad Theodosium, Eutychis epistolam libellum appellat scribens: *Cum in libello suo quem ad nos misit, hoc saltem sibi ad promerendam veniam reservaverit, ut correcturum se esse promitteret quidquid nostra sententia... improbasset.* Totidem fere verba offendes in ipso Eutychis libello de quo in præsens agimus. Propterea injuria negotium facessere Christiano Lupo Quesnellus conatur.

stolæ versionem, tamquam rusem maleque digestam : et propterea alia interpretatione narrationem illam distinxit, quam sola studiis favere arbitratus est. At quid enim in hisce litteris magis clarum et expressum desiderari potest, ut inde colligamus canonicam præferre appellationem? Romanæ pontificis esse similitum controversiarum legitimum iudicem, et eorum potissimum quæ in clero et Constantinopolitana Ecclesia oriebantur, celebrioribus et certissimis testimoniis, cum PP. Chalcedonensium, tum ipsius Constantinopolitani episcopi Anatolii, et ipsius Flaviani etiam, evidentissimè probatum est. Potissimum quoque, quia Eutyches, non tantum in illius epistolæ exordiis tamquam solum testem compellavit Romanum pontificem, sed totam rem contra eum gestarum seriem patefacit. Non solum queritur de injuria sibi per odium et circumventionem illata, sed apostolicæ sedi iudicio se submittere proficitur, omnibus modis secuturum quæ ab eadem probarentur. Neque obstat Eutychen scripsisse : *Rogabam ut innotescerent ista sanctitati vestræ, et quod vobis videretur judicaretis*; quibus verbis insistens Quænellus ait : *Rogantis hæc verba sunt, non appellantis* ac pro jure suo iudicium postulantis. Nam Eutyches describit ibidem suum agendi modum, quem cum Constantinopolitani PP. servaverat, ut ab damnationis sententiam evaderet, aut saltem suæ causæ iudicium suspenderetur, quoadque, apostolica sede consultâ, quid hæc judicaret innotesceret. Tum enim Eutyches, ne per factum et superbiâ procedere videretur, supplicationis usus fuit, non appellationis, quia adhuc sedentibus in concilio PP. ejusque causam discutientibus nondum sententia in eum lata fuerat. Allegaverat tamen tanquam sibi infensum accusatorem Eusebium, videlicet Doryleii episcopum, et de factione contra eum per calumniam procedente suspectum. Quæ agendi ratio innabat quod si contra hanc canonicam protestationem PP. procedere voluissent, ipsum jam ad aliud iudicium fore provocaturum. Male ergo et subdole forte Quænellus confundere satagit Eutychis supplicationes ad Constantinopolitanos PP. ante latam sententiam factas, cum appellatione post latam sententiam interpositâ. Hinc ergo edit totum ejus ratiocinium, quæ pro suo modulo explicare volens *Eutychis rogantis verba*, ea committere voluit cum aliis quæ in secundo Flaviani conventu a Basilio episcopo dicta sunt, videlicet : *Si præcepit mihi Pater Romanus et Alexandrinus, dico hoc ipsum; hoc autem non quasi appellans dixit; sed dicens : Non sum ausus dicere propter Patres*. Postremum hoc Eutychis factum esse referendum ad ea quæ hæreticus post latam sententiam dixit, jam ipsi in præcedenti cap. 3 observavimus. Unde ea committi posse cum illis *rogantis* vocibus quis crederet?

7. Non igitur frustra Lupus huic epistolæ sensu et verba ad appellationem trahere conatur, etiam si Eutyches in altera parte Leonem summum pontificem in plurali numero alloquatur, scribendo : *Ad vos igitur religionis defensores et hujusmodi factiones exacerantes confugio..... et obsecro nullo mihi præiudicio facto ex his quæ per insidias contra me gesta sunt, quæ visa vobis fuerit supra fidem præferre sententiam*. Nam imprimis duo ibi paucis petit. Præsidium videlicet contra factiosos calumniatores, qui insidias ei struerant; deinde iudicium, seu sententiam in fidei questione. Et quid aliud petere solent quotquot canonicam appellationem interponere consequuntur, nisi præsidium ad calumniantium insidias evertendas, et sententiam circa ea de quibus questio acta est? Etiam accedit Eutychen canonicæ latam in concilio sententiam recusasse, et recusationem publicis contestatoriis libellis confirmasse. Sed illa verba veram appellationem præferre clarius ostendunt alia quæ

latis immediate subdidit, quæque Quænellus progressu annotare prætermisit. Et nullam deinceps permittere a factionis contra me calumniam procedere, si non exenti, et eximi de numero orthodoxorum, etc. An non plenum integrumque ejus causam iudicium ei reservari intendit ad quem scribit et provocat? 363. Quare inepte et insulse ludere Quænellus mihi videtur, qui Lupum quasi lippum alloquens, ait : « Vides, mi Lupæ, quod videre non vis; ut Eutyches ad religionis defensores confugiat, non ut iudices appellet; ut obsecratur nullum sibi ex Flaviani sententia creati præiudicium, non irritum clamet ex appellationis voce iudicium; ut denique de fide potius sententiam proferri postulet, quam de sua depositione et excommunicatione, de qua tamen si appellasset primus agendum ipsi erat. » Puerilis plane annotatio est hæc. Quasi quod petens nullum sibi afferri præiudicium ex lata sententia, idem haud sit ac clamare et postulare ut in irritum mittatur; et qui petit non exenti et eximi de numero orthodoxorum, non postulet sententiam etiam proferri de sua depositione et excommunicatione. Utramque autem sententiam postulasse Eutychen Quænellus vidisset, ai integrum eum locum videre non neglexisset; ac propterea Irvio Lupo facta, optime in auctorem quadrare dubium esse non potest; maxime cum ex concilio CP. secundo habeamus sententiam in Eutychen latam suspensionem fuisse, et munera, honorem, atque archimandritam prærogativas et nomen eidem fuisse concessas, vigore litterarum papæ Leonis, quæ concilii Patribus lectæ fuerant (a). Jam vero pro refellendo Christiano Lupo hæc sufficere posse sibi blanditus est idem Paschasius Quænellus. Nihilominus ex abundantia juris addendum conavit : « Scriptum hoc integrum, si ad S. Leonem papam missum est (ait), non ad eundem unum missum fuisse, nec pro eo uno confectum; sed esse epistolam encyclicam ad omnes primarios sedium episcopos, quorum auctoritatem adversus Flaviani iudicium movere et sibi propitiâ reddere avertat Eutyches. Nam etiam cum appellationem hæresiarcho mentiti sunt, qui pro ipso agebant apud Ephesum, non unum pontificem Romanum nominaverunt (b). » Lepida æque ac fabulosa divinat! Proculus confirmatione in medium iterum affert Constantini monachi et hæretici testimonium, et illud aliud Basilio episcopi, de quibus jam in superioribus actum est. At nugas agere Quænellum sequentibus demonstrabo. Equis imprimis affirmabit eam epistolam encyclicam dici posse, ejus epigraphes unius singularis personæ nomen præfert? Encyclica enim illa dicitur quæ pluribus inscribitur; ut sexcentis exemplis ex historia ecclesiastica desumpsit, et ex veterum monumentis apud Labbeum videre est. At epistola de qua agimus papæ Leonis duntaxat nomen exhibet. Et quamvis vel ob interpretis indigentiam supinitatenque, vel ex animi alienatione et malitia eos titulos honoris in ipsa non offendamus, quæ in aliorum scriptis occurrunt; tamen nulla ratione affirmare possumus, vel ad Dioscorum Alexandrinum, vel ad alios primarum sedium episcopos simile hujus epistolæ exemplar transmissum fuisse, cum mss. codices Cassinensis et Vaticanus non aliam habeant epigraphem quam eam quæ eidem cl. Christianus Lupus mss. codicum auctoritate ductus apposuit. Quid? Si ad alios episcopos eandem epistolam Eutyches misisset, an Dioscorus vir factiosus, ejus nefaria gesta omnibus nota sunt, in latrociniali synodo prætermisisset eam publice legere, eamque Flaviano et legatis sedis apostolicæ, quibus negotium facebat, obicere distulisset? Certe ne videretur per injuriam et nefas susquequæ omnia verteret et sibi aliorum jura, et pontificis Romani præsertim usurpare, hanc epistolam seu libellum ostendisset,

appellatione ad apostolicam sedem.

(b) Quænellus, in appendice ad 7 diss., pag. ut supra.

(a) Videsis quæ a nobis in superioribus scripta fuerunt cap. 4 harum Exercitationum, ubi testimonium Eleusini diaconi adduximus pro Eutychetis

jubendo simul ut in synodi Actis per notarios describeretur. Hæc enim sola potuisset eum ab omni invidia purgare, et cunctis patefacere non alia ratione primas partes sibi in ea synodo deberi et præsidis officio fungi, quia, provocante Eutyche, a Constantinopolitani **363** concilii sententia atque iudicio suam sedem appellaverat (a). Non igitur encyclicæ hæc epistola dicenda est, quæ solius Romani pontificis nomen exhibet, quamque ad alios primarum sedium episcopos directam fuisse, nec unum in antiquorum monumentis vestigium atque mentio apparet. Cæteras quoque conjecturas a Quesnello pro hac parte confictas refellere supervacaneum foret, cum ex sese viribus cadant. Nam præterquam quod ipse fassetur, Constantinum monachum, et Basilium episcopum, qui apud Ephesum pro Eutyche agebant, esse mentitos, jam non est cur ipsi aures nostras accommodare debeamus.

9. Quod tandem subjicit, « Encyclicam videlicet esse epistolam, ipsa tota clamat, in qua ne apex quidem de apostolica sede, vel de pontifice Romano, cujus prærogativas ac splendorem prædicare non omisisset, vir tunc temporis conciliandis sibi omnium quibus indigebat animis intentissimus. Iis igitur solis verbis usus est, quæ omnium primarum sedium episcopis conveniunt. Cui enim illorum non congruat istæ: *Invoco vestram sanctitatem..... ut innotescerent ista sanctitati vestra..... Ad vos igitur, religionis defensores, et hujusmodi factiones execrantes confugio* (b). » Quare noster adversarius sibi nimium blanditis suam appendicem hisce clausit verbis. « Certe hæc sola posteriora verba: *Ad vos, religionis defensores*, etc., meridiano sole patefaciunt non ad unum, sed ad plures missum *hoc qualecumque scriptum*. » At quidem ex mea sententia non majus robur Quesnelli conjecturæ ex istis, quæ ejus appendicem claudunt, obtinere poterunt. Nam quamvis, ut diximus, in illa epigraphæ honoris nomina desiderarentur, id forte amanuensis vitio dare oportet, cum aliunde ex illis vocibus, *ad papam urbis Romæ Leonem*, id omne habemus, unum dumtaxat nominari, cui juxta primatus ecclesiastici jura de fidei negotiis et de presbyterorum depositione spectabat judicare. Fateor deinde nullam expressam apostolicæ sedis mentionem haberi, omisisse quoque illius splendorem et prærogativas prædicare. Quid tamen? Ergo scriptum hoc, qualecumque sit, ad plures fuit missum? Figmentum apage! Non consuevit imprimis Eutyches in suis conscribendis epistolis atque libellis se exercere in prædicandis splendore et prærogativis eorum ad quos provocabat. Dumtaxat superum rerum negotiorumque rationem exposebat, quin vacaret in conciliandis sibi animis eorum quibus indigebat. Si nostro adversario, qui apostolicæ sedis jura infirmis conjecturis evertit et abolere natus est, grave non fuisset duo Eutyche scripta lustrare, ambo ad imperatorem Theodolum et Valentinianum directa, procul dubio nimia divinatione non fuisset deceptus.

10. In iis namque imperatorum prærogativas, vel illorum supremum dominatum, non prædicavit, non fuit intentus in conciliandis sibi eorum animis. Causam a Flaviano contra ipsum actam paucis dumtaxat exposuit, addens: *Supplicio igitur serenitati vestre consueta orthodoxæ fidei patrocinanti et meæ parvitas opinionis præcipere beatissimos episcopos*, etc. Et tandem claudens suam supplicationem, hac formula brevi nullas prærogativarum laudes continente usus est: *Ut hoc consecutus* (examen videlicet gesto-

rum sub Flaviano) *more solito laudans gratias agam Domino, et Deo omnium Christo, et vestra semper pietati* (c). Non absimilia habet in altera **364** epistola ad eadem imperatores scripta, ut videre est in concilii Chalcedonenis Actis. Non ergo ea styli uberitate in scribendo Eutyches utebatur, quæ ejus luxuries depascere in prædicandis laudibus et prærogativis eorum ad quos scribebat, etiamsi eorum ope et præsidio indigeret. Imperiali autem præsidio et patrocinio indignuisse negabit forte Quesnellus? Tandem, ipso nostro adversario auctore, Eutyches eum ad quem scribit interpellavit tamquam fidei defensorem et malorum factionum execratorem, humillime petendo ne quidquam præjudicii eidem afferrent quæ per insidias contra eum gesta fuerant; nec permitteret eum excuti et eximi de numero orthodoxorum.

Equis alius umquam potuisset hæc omnia jure implere, et supplicantis voles indulgere, nisi summus pontifex, cum jam ageretur de negotio in provinciali synodo ordinariæ absolutæ, et de sententia jam lata; cujus Acta nonnisi ab unico, et supremo iudice poterant infirmari, aut rescindi, vel reprobari, aut rata haberi? Si aliquod hæc de re certum testimonium desideramus, consulere juvabit unum S. Petrum Chrysologum, quem cum Eutyches per epistolas interpellasset, ut videremus suæ causæ se haberet, sine ambagibus et ulla prolatione eidem respondit: *In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romanæ civitatis scripta sunt obedienter attendas, quoniam beatus Petrus, qui in propria sede vivit et præsedet, præstat querentibus fidei veritatem. Nos enim pro studio pacis et fidei extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire non possumus* (d). Videat Quesnellus! Solus B. Petrus, qui in propria sede vivit et præsedet, præstat querentibus fidei veritatem. Nec quisquam alius episcopus proprio jure extra consensum Romani episcopi causas fidei audire potest.

Solida necne vel infirma sint quæ hæcenus in tribus hisce de Eutyche appellations capitibus conscripsimus, solus lector qui nullo partium studio ducatur sincere poterit judicare. Unum tandem pro coronide addendum censuimus, videlicet, quod in propagandis legitimis apostolicæ sedis juriis, et vindicandis Baronii et Christiani Lapi sententiis, nostris non indulsimus conjecturis. Ea dumtaxat in medium proponere in votis habuimus, quæ ex veteribus monumentis hauriri possunt, quibus insistere plurimum semper allaboravimus.

365 CAPUT VII.

De Ephesina synodo Eutyche hæreses causa coacta. S. Leonis apud imperatorem agendi ratio pro concilio in Italia cogendo. Cujus S. P. studium a suspitionibus et notis criticis Quesnelli vindicatur. Synodo Ephesina præfuit Dioscorus Alexandrinus episcopus de mandato imperatoris Theodosii injuria sibi hoc jus arrogantis. Quemadmodum et quando apostolicæ sedis legati ex Urbe discesserint, de quibus disserens idem Paschasius Quesnellus in errorem lapsus est.

1. Non mihi licuisset apostolicæ sedis jura circa Eutyche appellacionem solum ad veterum monumentorum fidem tractare et exponere, nisi etiam cum adversariis varias congressiones instituissim, qui aliter ecclesiastici regiminis formam et rationem interpretantur, vim omnem et studium adhibentes in distorquendis vel sancti Leonis Magni testimoniis,

(b) Quesnellus loco laudato in superioribus.

(c) Hæc Eutyche epistola Græce et Latine exstat tom. IV Conciliorum, pag. mihi 1035. Altera ejusdem supplicatio legitur in concilio Chalced., eodem tom. IV, pag. 1091.

(d) S. Petrus Chrysologus, Ravennæ episcopus, ad Eutychem archimandritam.

(a) Videss quæ in sequenti capite de Dioscoro Alexandrino dicturi sumus. Qui latrociniali Ephesinæ synodo imperatoris mandato præfuit, minime vigore appellations Eutyche ad ejus sedem appellantis. Igitur si Eutyches Alexandrinum episcopum appellasset, illius epistolam, seu libellum ostendisset, ut legeretur jussisset, quemadmodum de imperialibus litteris fecisse exploratum est.

vel aliorum scriptis, quæ nos ad plenam atque sinceram rerum omnium cognitionem poterant conducere. Modo vero gravius aliquid nos præstare oportet, et historice filum minime abrumpere volentes, quæ ad alteram Ephesinam synodum spectant, quarque Eutychianæ hæreseos maximum incrementum præbuerunt, summa cum fidei catholice jactura, et Orientalium Ecclesiarum exitio, et sacerdotalis dignitatis dedecore, et S. pontificis Leonis luctu, et gemitibus describere jamjam aggredimur (a). In qua historia contexenda, etsi quamplurimi præ-tantissimi viri suam operam locaverint, tamen cum non omnes eodem veritatis spiritu ducerentur, inde factum est, ut aliter et aliter de apostolica sedis juriſdictione fuerint; vel ex ea synodo, in latrocinium Dioscori Alexandrini aliorumque furoris et impetu conversa, argumenta desumant ad imperatorum auctoritatem magis et magis amplificandam, Romanorum vero pontificum juriſdictionem intra angustos limites restringendam. Fateor quidem meum animum maximis angustis et mœore urgeri propter lugubrem hanc tragediam, quæ proditionibus, necibus, aqualore, exsiliis, contumeliis, afflictionibusque Ecclesiam ipsam et fere totum orbem replevit. In mentem revocans quemadmodum sacerdotum corda veteres amulationes pervertere possint, et privata odia deservire; cum videlicet, abruptis Christianæ religionis vinculis, ambitio sola, fastus et presumptiones tyrannico modo dominatum omne per fas et nefas, quacumque moderatione pietatis abjecta, sibi vindicare contendunt. Quibus quidem malis in quacumque republica gliscenſibus valde difficile mederi potest, quando videlicet scandalorum et amulationum auctores magnorum principum clientela fruuntur, eamque magis atque magis fovent eorumdem principum ministri, qui pios et clementissimos rerum moderatores nefariis artibus circumveniunt, et voluntatis luxuriam et impetum sequentes, præjudicatis opinionibus eorum animum imbibunt, ut tandem, falsis suggestionibus decepti, id decernant ac statuunt quod divinis humanisque legibus repugnat. Hisce autem gravissimis calamitatibus Orientalis Ecclesia vexata et quasi omnino oppressa fuit, cum Chrysaphius, clementissimi imperatoris Theodosii pietati obſtens, vilem, superbum hæreticum hominem Eutychen defensurus, 366 causam de qua agebatur non Rom. pontificis judicio, ut universalis concilii examine, sed Dioscori episcopi Alexandrini arbitrio et potestate voluit commissam. Is enim, Chrysaphius nimilum, impotens odii adversus Flavianum, Theodosii voluntatem moverat, quando Constantinopolitana synodus fuerat absoluta, ut, prætextu debiti obsequii Romano pontifici exhibendi, et præsidii ecclesiasticis rebus præstandi, valde sollicitè pro pace ad S. Leonem scriberet. An verò priori illa epistola congregari generale concilium petierit, non est exploratum. Immo facile in eam opinionem descendere licet, altum de ea habenda tum servasse silentium. Siquidem etsi Theodosii litteræ temporis injuria perditæ fuerint, tamen cum S. Leonis ad eum responsa supersint, eam imperialem petitionem haudquaquam invenimus indicatam. Maxime cum S. P. Theodosium certiore se sperare, post admonitionem per epistolas Flaviano factam, ipsum omnia ad nostram notitiam relaturum, ut, in evangelicæ et apostolicæ doctrinæ convenit judicetur. Igitur probabile et certum est Theodosium nihil de nova cogenda sy-

A nodo ad Leonem scripsisse. Alias de hujus tanti momenti re verba fecisset, nec sibi reservasset judicare postquam quæ ei occulta tum erant, in lucem ducebantur.

2. Verumtamen incicias ire haud possum, tum temporis, ut paulo post, rumorem Constantinopoli sparsum fuisse de simili cogenda synodo; eamque Theodosio imperatori Chrysaphii aliorumque pravorum ministrorum consilio, et Dioscori machinationibus, fuisse insinuatam. Nam, ut vidimus, Flavianus iterum scribere coactus ad S. Leonem, qui priores litteras non acceperat, removeri petiit concilium, quod fieri divulgatur (b). Et quamvis hæc epistola temporaria nota careat, tamen conjicere possumus mense Aprilis in Oriente de celebrando concilio rumorem fuisse sparsum. Sed nihil adhuc Leoni de hac imperatoris deliberatione innotuisse in mense Junio subsequenti mihi persuasum est. Nam octavo vel nono kal. (ut habent Vat. codd.) hujus mensis ad eundem rescribens imperatorem, apostolico repletus vigore eum fidenter alloquitur, ut pro integritate catholica fidei fiat sollicitus, et hoc (ait) indefessis precibus divinarum misericordiarum posco, ut corde vestro id quod est veritatis inspiret, neque falli vos in aliquo humanarum amulationum fraude patiat (c). Intellexerat ergo S. Leo jam Theodosii animum fraudibus humanarum amulationum a veritate fuisse quoquo modo abalienatum, et improborum suggestionibus fuisse circumventum. Ad quas eludendas sapientissime decrevit petere et imperatori insinuare ut juberet intra Italiam haberi episcopale concilium, quod omnia scandala quæ in perturbationem totius Ecclesiæ sunt commota rescerentur (d). Hic fateri cogor me haudquaquam latere, quosdam nostri ævi theologos Romanæ curiæ insensos, iis Leonis verbis insistere, ut intra Italiam haberi jubentis episcopale concilium, ut inde colligant jus conciliorum indicendorum, non ad Romanum pontificem, sed ad imperatorem pertinere (e). Verum cum ejusmodi argumenta passim refellant catholici doctores, et aliquid in alio nostro opere dixerimus, præsentis oti non erit hæc exentere controversiam. Idcirco præcedentem rerum historicarum narrationem confirmamus alia Leonis epistola ad Flavianum scripta (f). In ea quippe S. episcopum monet de acceptis ejus litteris cum synodaliſibus Actis contra Eutychen exaratis. Spondet sollicitudinem suam, 367 nulla ratione pati volens aut Eutychen in sua persuasionis pravitate persistere, aut Flavianum ipsum, qui zelo fidei pravo et stulto resistebat errori, diutina ad veræ partis impugnationem turbari. In hac tamen nec unum verbum exprimit de concilio vel intra Italiam, vel apud Ephesum habendo. Quod forte mente non adhuc revolvebat, quodque concilium postmodum vix quatuor elapsis diebus imperatori Theodosio, ut vidimus, indicavit.

3. Quesnellus tamen ad laudatam Leonis epistolam Theodosio conceptam animadvertens, suspicatur jam sancto pontifici innotuisse imperatoris deliberationem de concilio apud Ephesum habendo. Propterea sequentem annotationem ad epistolæ calcem affigere statuit: « viii kal. Jun., cum ex epistola 27 ad Pulcheriam disertis verbis testetur Leo accepisse tertio idus Maias litteras synodi a Theodosio convocatæ indices, mirum cur de eadem synodo nullam apud principem mentionem faciat. Forte dissimulandum censuit pontifex, ut liberius synodum intra Italiam congregandam postulare a Theodosio posset, vel dicendum in al-

(a) Videsis Baronium, ad Christi annum 449; Paschasium Quesnellum, tom. II Operum S. Leonis; Severinum Binium, in notis ad synodum latrocinialem; Labbeum, et alios passim, qui luculentius hujus synodi gesta descriperunt.

(b) S. Leo, epist. 21 ad Theodosium, cap. 2 in fine. Hæc epistola, ut vidimus, signata fuit 3 die kal. Martii.

(c) Flaviani epistola ad S. Leonem, cap. 3.

(d) S. Leo, epist. apud Quesn. 23, quæ est ad Theodosium imperatorem, octavo kal. Junii scripta.

(e) Consule nostram Eusebii editionem, tom. II, pag. 2, epist. Leonis ad Flavianum apud Quesn. 22, duodecimo kal. Junii signata.

(f) Consule tamen quæ dicturi sumus in seq. cap. ad epistolam Leonis synodo Ephesinæ datam.

terutra epistola mendosum esse numerum diei, aut mensis (a). Baronius quoque in hunc nodum offendens, postquam animadverit imperatorem scripsisse litteras ad Romanum pontificem post absolutam synodum secundam Constantinopolitanam, quinto idus Aprilis, de habenda synodo Ephesi (eas accepit S. Leo, ut ipse testatur in epistola ad Pulcheriam, tertio idus Maias), secum recogitat intra unius mensis spatium litteras ex Urbe Constantinopolim fuisse delatas. Verum nec lumen exhibet, nec aliquod momentum nobis suppeditat idem doctissimus eard. Baronius ad eripiendam difficultatem rationabiliter postmodum a Quenellio ratiocinandi consecratio magis minusve urgeretur, maloque fateri mendosum numerum mensis aut diei in alterutram irrepsisse epistolam, quam simulationis reum S. pontificem facere aut suspicari. Nullam sane simulationem cum episcopo Flaviano adhibuisse nos credere oportet; sed in epistola ad eum scripta duodecimo kal. Junias nec unum verbum habet (ut vidimus) de acceptis a Theodosio litteris Ephesini concilii indicibus. Immo si tota illa epistola semel iterumque sedulo lustretur, colligitur Romanum pontificem nec per somnium cogitasse imperatorem de tali agenda synodo fore deliberaturum. In ea namque loquitur tamquam supremus omnium illarum controversiarum arbiter: de laesa fide Eutychie, ejus doctrinam a traditione deviantem declarat; opportunitam instructionem Flaviano spondet, ut quid de tota causa consistat debeat edoceri; atque denique testatur haudquam pati Eutychie obstinationem, et sanctum episcopum tantis gravissimis perturbationibus vexari. Si ergo die tertio iduum Maiarum jam praeiteritam litteras Ephesini concilii indices a Theodosio recepisset, hæc omnia coherere non possent; et Leo ipse non tantum simulationem adhibuisset, sed mendacis uteretur, quibus deceptus Flaviano, præstolabatur Romani pontificis presidium, quod eidem hisce litteris pollicebatur.

4. Restat ergo errorem irrepsisse in alterutram earum epistolarum, et loco *Iduum Maiarum, Juniarum* legendum sit in epistola illa quam scripsit ad Pulcheriam (b). Conjectura robor tribuunt verba quæ sequuntur, videlicet: *Major pars reliqui sit temporis absumentur ut profectio sacerdotum qui negotio sufficient valeat ordinari*. Infirma enim Leonis querimonia videretur, si a die acceptorum litterarum, quibus Ephesina synodus indiciebatur, adhuc fere tres integri menses decurrere debuissent, cum concilium nisi kalendis Augusti, aut ejusdem mensis idibus esset inchoandum. Quis enim affirmabit reliquam trium horum mensium partem 368 non fuisse sufficientem ut ex Italia episcopi Ephesum proficiscerentur? Maxime cum navigatorum subsidio in iis mensibus tranquille soleat navigari, et unius mensis spatium iter possit absolvi, ut supra Baronius annotavit.

5. Nobis tamen plenius non arridet hæc consularis nota, etiam si dicamus forte legendum: *tertio idus Junias*. Nam si ad alias S. pontificis epistolas, vel ad Julianum episcopum Coenem, vel ad Theodosium et Flavianum directas attendamus, plane intelligimus jam idibus ejusdem mensis destinatos fuisse sedis apostolicæ legatos, qui indicatæ synodo interessent. Et quamvis de ea habenda expressam non habeat mentionem nisi in epistola ad Theodosium, scribendo: *Quoniam tamen pietas vestra, qua in honorem Dei religiosissime catholicam diligit veritatem apud*

A *Ephesum constituit synodale judicium* (c), tamen difficile ad credendum adduci possum trium dierum intervallum dumtaxat Leoni sufficere potuisse, ut ex Urbe tres apostolicos legatos cum Duleitio notario expediret. Verumtamen cum monumenta quæ exstant omnes dubitationes quæ hinc inde concepi possunt non diluant, diutius in liadem expediendis non esset immorandum, si ex gestarum rerum serie adhuc unum argumentum non haberemus minime S. Leonem recipere potuisse Theodosii litteras concilii Ephesini indices tertio iduum Maiarum. Quidquid vero sit de quocunque errore qui in diei aut mensis temporariam notam irrepere possit, illud unum certissimum est, S. Leonem nec dissimulasse, nec mentium fuisse, in litteris tum ad Flavianum tum ad Theodosium directis. Id evidenter ex sequenti temporum supputatione constare, nos arbitramur.

6. Atque imprimis supponimus S. pontificem Leonem, ab imperatore de perturbatis Constantinopolitanæ Ecclesiæ rebus admonitum, primas litteras cum Flaviano cum Theodosio dedisse duodecimo kalendas Martii, quæ erat sexta decima Februarii. Flavianum pariter supponimus has litteras sibi datas recepisse die vigesima quinta Aprilis, quando videlicet secunda synodus Constantinopolitana agebatur, in qua prioris synodi Acta, Eutychie postulante et imperatore mandante, recognita et relecta fuere præside Thasso episcopo et Florentio patricio (d). Idus Maii jam occurrisse die decima quinta hujus, omnibus exploratum est. Igitur tertio idus incidere oportebat in diem duodecimam. Quare cum a die vigesima quinta mensis Aprilis ad duodecimam usque mensis Maii non intercesserit nisi viginti duo dies, inde sequitur litteras concilii Ephesini indices non potuisse Leonem a Theodosio recipere tertio idus Maias, præsertim cum minime verisimile sit quod eadem die vigesima quinta Aprilis, in qua recognita et relecta fuerant Flaviani gesta contra Eutychie, præside Thasso et Florentio patricio, deliberatum fuerit ab imperatore de Ephesina synodo habenda. Cum prius debeant edoceri de iis quæ contigerant; tum etiam Chrysostomi et Dioscori aliorumque nebulosum machinationibus et consiliis necessarium tempus datum erat; sicuti exspectare quoadusque imperialia decreta expedirent. Si ergo nos crederemus hæc omnia citissime, duorum videlicet aut trium dierum apertis fuisse absolutis, et principis animum ad ductum deliberatione concilium illud apud Ephesum haberi, quid inde? An ad Leonem epistolæ Ephesini concilii indices pertingere poterunt die duodecima Maii? Fingendum est. 368 Non enim quidem, aut decem et octo dierum spatio a Constantinopolitana urbe epistolæ deferri poterant, ut ex subsequenti rerum narratione constabit. Falso itaque ratiocinatus est Quenellus, in suspicionem eadens quod S. Leo has litteras concilii indices dissimulaverit, prætextu concilii intra Italiam eundi.

7. Jam vero ad Theodosii jussionem gradum fecimus, qua sancitum voluit generale apud Ephesum egi concilium, ex qua narratione magis magisque exploratum erit quidquid in superioribus explicavimus. Postquam ergo (scribit Liberatus diaconus) nihil probatum est notariis de falsitate gestorum, Eutychie petit Dioscorum Alexandrinum episcopum, ut quæretur quæ de illo acta sunt, et causam examinaret. Agebat apud principem universalem fieri synodum, ut probaretur judicium Flaviani. Scripsit ergo Dioscorus Theodosio imperatori, quia aliam fieri synodum generalem oportebat, et ut heret præsuasit Eutychie. Annui impe-

(a) Quenellus, tom. I Operum S. Leonis, ad epist. 25. Baron., ad an. 449.

(b) Epistola Leonis ad Pulcheriam 27, cap. 4.

(c) Consule Leonis epistolas ad Flavianum 24, ad Julianum episcopum Coenem 25, ad Theodosium 26. Postrema hæc epistola Vaticanorum codd. sectionibus nititur in lucem proditi.

(d) Acta secundæ Constantinopolitanæ concilii ad annum 449. prout relecta Chalcedone hæc habent: *Consulatu Flaviani Protophysi viri clarissimi, et qui fuerit nuntiatus, sub die quinta kal. Maii, in Constantinopoli, ex sacra jussione cognoscente Martiali magnificentiissimo comite etc.* Tom. IV Concil.

rator. Et dirigens sacram Dioscoro in Alexandriam (a). Porro si ad hoc plurium epistoliarum commercium, quod inter Eutychen et Dioscorum, et Dioscorum inter et imperatorem, contigit attendamus, quod nonnisi post diem vigesimam quintam Aprilis inchoatum est, credere debemus litteras indices concilii generalis Ephesini fuisse protractas usque ad ultimum saltem diem ejusdem mensis, nisi velimus affirmare dumtaxat suisse signatas die tercia iduum Juniarum, ut Leo ipse Pulcheriam alloquendo forte indicare voluit. In quo casu injuria temporis et amanuensium indigentia lacuna aliqua in textum irripisset, quam tamen plurium mss. codd. subsidio supplere hactenus non potuimus.

8. Conjectura hæc majorem etiam vim assequitur ex Nicephori verbis. Qui artes a Chrysaphio adhibitas ad imperialem animum circumveniendum recensens, hujus nefarias molitiones bis verbis describit: Porro ubi illa Acta et decreta legitima esse auctoritate sua comprobaverunt, Chrysaphius eunuchus, qui idem cum Eutychete sentiebat, cum contumelliam ferre nequirit, iram suam adversus Flavianum maxime auxit, et Dioscoro Alexandrino, impio illi, indicavit se illi in rebus quæ placite erant gratificaturum omnibus, si Eutychetem periclitantem defenderet, Flavianum autem et Eusebium Dorylaeum oppugnaret (b). Demum temporariam illam notam errorem continere, Leonem autem minime dissimulasse postulando ut intra Italiam concilium haberetur, perspicue demonstratur ex Theodosii epistolis concilii Ephesini indicibus, vel ad Dioscorum, vel ad Barsamam aliosque Orientales directis. Priorem enim ad Dioscorum scriptam imperator signavit tertio kal. Maias; alteram idibus Maii; tertiam vero, quæ est data ad Barsamam, conscriptam offendimus pridie idus Maii. Non ergo verisimile est S. Leonem Romæ degentem potuisse accipere ex Constantinopoli litteras imperiales concilii Ephesini indices tertio idus Maias, si jam tum imperator vix deliberaverat de habendo concilio, et pridie idus illius mensis totus erat occupatus in evocandis ad synodum principibus fautoribus Eutychianæ factionis. Igitur potius inferendum esset S. Leonem, corrente Junio mense, immo quasi habente, accepisse a Theodosio litteras concilii indices, tertio idus Maias signatas, idque significare verba illa in epistola ad Pulcheriam annotata, quibus Quesnellus insinuat.

9. Quod cupiebat, tandem Chrysaphius assecutus est. Nam, auctore Liberato, imperator sacram Dioscoro dirigendo præcepit, ut decem metropolitanos episcopos quos voluisset ipse eligeret, et veniret Ephesum, et, congregato concilio, Eutychetis causam discuteret. Jussit quoque Barsamam virum perditum archimandritam interesse, et vices agere omnium monachorum Orientales episcopos accusantium. Theodoretum vero 370 Cyri episcopum adesse concilio interdixit, et in sua civitate permanere jussit. Jam enim Ibam Edessenum episcopum, ne synodo adesset per illum filium suum, quem dixi, Chrysaphium, in multas mansiones Eutyches relegaret exsilio. Hæc autem quæ narrat hic Liberatus diaconus apprimè his respondent quæ in imperiali rescripto de commendâ Ephesinâ synodo leguntur, ut videre est apud Baronium, et in conciliarum collectione (c). At Baronius merito animadvertit temporariam hujus imperialis litteræ notam fuisse corruptam, et loco tertio kalendas Aprilis Zenone et Posthumiano viris clarissimis consulibus, esse restituendum tertio kal. Maias, Asterio et Protogene consulibus. Quod nos an-

notare oportuit in confirmationem eorum quæ superius descripsimus. Istæc omnia autem ad opprimendos sanctissimos viros Flavianum, et Eusebium Dorylaeum, et alios viros doctriâ et moribus insignes sibi sufficere posse Chrysaphius et Eutyches non crediderunt, nisi mandato imperatoris arbitrium omnium gerendum rerum Dioscorum constitutum habuissent. Propterea litteras ab imperatore extorserunt, ut Dioscoros tamquam omnium scelerorum caput concilio præsideret, sibi illud jus imperator arrogans et usurpans quod hactenus nullus ex imperatoribus facere ausus fuerat. Ad illud tamen sibi assumendum improbi ministri Theodosium impulerant pietatis colore, ut nimirum concilio Theodoretus non adesset, præsumpsit (ait imperator) proferre contraria iis quæ scripsit de fide sanctæ memoriæ Cyrillus Hæc de causa (subijci) necessarium duximus his sacris litteris ad tuam reverentiam data manifestum facere tuæ beatitudini, et universæ S. synodo, quod nos, regulas Patrum sequentes, non solum propter Theodoretum, sed alios omnes qui ad congregatam S. synodum pertinent, auctoritatem et primatum tuæ præbimus beatitudini (d). Hæc autem sacrilegis in arroganda sibi ecclesiastica jura irretitis Theodosius, præsidium et auctoritatem exhibebat ut impone omnes malos, dolos et turpes machinationes Eutychiani exercerent; et Nestorianæ hæreseos pretextu Theodoretus ab eo cœtu explodebatur; Ibas exsul vivere cogebatur; et contra qui Eutychetis studiosissimi erant synodo interesse et præesse jubebantur. Quid plura? Ad gravius catholicorum exitium patrandum, ab insidiatoribus Theodosius deceptus, novas litteras Dioscoro dedit, in quibus tamquam virum in fide probatissimum, et vitæ puritate ornatum, prædicat Barsamam, quem tenere locum omnium Orientalium archimandritarum jubet, Eadem die tandem, idibus Maii videlicet, scribit ad eundem Barsamam, hujus labores in profigandis Nestorianis horumque hæresi eximilis laudibus celebrando ornari, justum ducens ut in synodo apud Ephesum habenda (ut diximus) omnium archimandritarum Orientalium locum teneret. Sic ergo rebus dispositis secum Eutychiani recogitantes eam haudquaquam œcumenicam posse dici synodum, ad quam supremum Ecclesiæ caput non esset vocatum, et in quam R. P. non influeret, cum jam intellexissent præterea ex præcedentibus epistolis S. Leonem Eutychem damnasse, eundemque solemniori judicio condemnaturum, si generali synodo interesset, imperatoris animum moverunt ut de futura synodo sero admoneretur, ad ducti persuasionem, quod temporis brevis præcederet ut is nec per se, nec per suos legatos conventum interesset. Cum itaque nec ecclesiastica consuetudo ex canonibus derivata, nec afflicta tempora ex claudibus ingruentibus ob lunorum variationem, nec denique suus in patriam et cives amor eidem permitterent ut, relicta apostolica sede, quasi suo privata patre atque pastore, Romam desereret, Ephesum profecturus; idcirco cum imperatore Theodosio et Pulcheria excusatum abire 371 censuit hæc verbis: Nam illud quod pietas ipsius (imperatoris videlicet) etiam ne creditis interesse concilio, etiamsi secundum aliquod exigeretur exemplum, nunc tamen nequaquam posset impleri, quia rerum præsentium nimis incerta conditio in tantæ urbis populis me abesse non sineret; et in desperationem quandam animi tumultuantium mitteretur, si pro occasione causæ ecclesiasticæ videretur patriam et sedem apostolicam velle deserere (e). Quia vero S. pontifici maxime ecclesia-

seq. cap. dicturi sumus.

(e) Consule S. pontificem, epist. 26 ad Theodosium, in qua taxat et reprehendit, tamquam imperitum et male de catholica fide sentientem, Eutychen; idque exploratum habere, ex gestorum synodali ordine, ex quibus imperite, imprudenter errare detectus est. Et clarius epist. 24 statuit: Mansuro judicio quod

(a) Liberatus diaconus, in suo Breviario, cap. 12.

(b) Nicephorus, lib. xiv.

(c) Baronius, ad annum 449, et tom. IV Conciliarum.

(d) Exstat hujus epistolæ exemplar apud Baronium, ad annum ut supra, et tom. IV Conciliarum. Vide tamen quæ ex sententia clarissimi Christiani Lupi,

sticam Orientis res cordi erant, cum civium incoluntati et apostolicæ sedis utilitati prospiciendum censuit, haudquaquam suas partes obire prætermisit, ut quæ in Indicta Ephesina synodo agenda erant secundum divina et ecclesiastica jura procederent. Propterea eandem alloquens Pulcheriam, immediate subject: *Quia igitur ad publicam hanc utilitatem pertinuisse cognoscitis, ut, salva clementia vestra venia, charitati meæ et precibus civium non negarem, in his fratribus meis quos vice mea misi, me quoque adesse cum cæteris qui adfuerint æstimate; quibus, secundum causam satis mihi ex gestorum serie et ipsius de quo agitur professione patefactam, evidenter et plene quid servandum esset ostendi (a).*

10. Ex quo sane agendi modo S. pontifex sibi blandiebatur cuncta in ea synodo ad felicem exitum per suos legatos esse perducenda; cum prius eos necessario commonitorio de cunctis rebus agendis definiendisve edocuerit, *evidenter et plene quid servandum esset patefaciendo.* Sed jam de horum legatorum missione horumque necessaria instructione pro omnibus quæ agenda erant etiam mentionem facit in epistola ad imperatorem, eadem die conscripta. In qua p-riter strictius paucis causas sive motiva illa tria exposuit, quibus præpeditus detinebatur, ne Ephesinæ synodo per se interesset; tamen eum certiorum facit ex gestorum serie satis superque compertum habuisse imperite atque imprudenter Eutychem errasse, et debuisse a sua, quæ merito reprobatur, persuasione discedere. Quare cum ipse imperator constitisset apud Ephesum habendum esse synodale iudicium, ut imperio seni ea in qua nimis caligat veritas innotescat: *Frates meos Julium episcopum, et Renatum presbyterum, et filium meum Hilarum diaconum misi, qui ad vicem præsentis meæ pro negotii qualitate assisterent; claudito tamen hanc epistolam indicando se ad Flavianum episcopum talia scripta misisse, ex quibus indubitanter apparet, quid catholica Ecclesia universaliter de sacramento Dominicæ incarnationis credat et doceat.* Innuere volens neque Eutychem, neque cuiquam alteri, licitum fuisse, sine aperta hærescos et contumacia nota resilire ab iis quæ a S. Petri cathedra, veræ fidei columna et firmamento, sequenda proponebantur.

11. Interim autem apostolicæ sedis legati, de omnibus quæ jam in Eutychem negotio contigerant instructi, et de singulis in Ephesina synodo agendis scriptum commonitorium a summo pontifice accipientes, incunctanter itineri se committunt. Cunctorum enim Eutychemianorum aries **372** S. Leonem eludere necessum erat. Qui prætextu malorum in Orientem ob novam hæresim gliscentium, imperatoris animum induxerunt ad brevissimum tempus præstituendum, quo episcopi apud Ephesum convenirent. Celerrime igitur suum iter eos aggredi oportebat, ad Dioscori cæterorumque voluntatem frustrandam, qui in votis habebant ut concilium generale ageretur sine Romano pontifice, qui per seipsum immediate vel per suos legatos eidem præsideret. Hinc ergo minime Quesnello subscribere possumus, qui in dissertatione de Vita et Rebus a magno Leone gestis, tum in notis ad epistolam 52, euidam corruptæ lectioni ex Grim. cod. mutuatæ insistendo, contendit nondum ex Urbe profectos esse apostolicæ sedis legatos duodecimo kalendas Julii, ad synodum Ephesinam ituros. Epistolam enim de qua agimus S. Leo scripsit ad Flavianum. In qua ait: *Quamvis*

A evidenter appareat rem de qua agitur nequaquam synodali indigere tractatu, tamen, frater charissime, subsecutos esse significo quos in hac re placuit destinare.

12. Quesnellus ergo, illa voce subsecutos expuncta, aliam, *subsecutos*, videlicet, in textum intulit, codicis Grimanei lectionem secutus; et ad marginem hanc mantissam descripsit: *At nondum profectos esse legatos constat ex hac et epistola 34. Verum jam tum duodecimo kalendas Julii legatos ex Urbe profectos fuisse, et in Grimanæum codicem errorem irrepsisse, ex multis conijcere possumus, atque potissimum ex epistola præcedenti ad Julianum episcopum Coensem directa, in qua scribens de præfatis legatis ait, quos ex latere meo vice mea misi. Epistola porro hæc a S. pontifice fuit signata idibus Junii, quæ erat dies decima tertia hujus mensis. Si ergo sanctus pontifex tum miserat suos legatos, non est cur, despecta auctoritate aliorum omnium manuscriptorum et præcedentium editorum, conjectari velimus aut possumus, duodecimo kal. Junii nondum esse profectos, idque minime inferendum esse contendamus ex una dumtaxat voce amanuensis lapsam non obscure præseferente et indicante, cum omnia tum mss. tum edita exemplaria, *subsecutos*, non *subsecuturos*, exhibeant. Accedit quod si tandem iter aggredi protraxissent, cum concilium kal. Augusti esset inchoandum, jam vix tempus illis superfuisset Ephesum præstituta die attendendi. Et propterea studium illud a S. Leone adhibitum pro frustrandis malis Eutychemianorum artibus minus prudens fuisset, cum ob talem tantamque temporis prolationem ei discernimini se exposuisset; ut, annitentibus qui Eutychemianæ causæ patrocinabantur, concilium inchoaretur et ad exitum perduceretur, minime expectatis apostolicæ sedis legatis. Nec quidquam in Quesnelli favorem concludere potest epistola illa 34, ad quam provocat, quamque illis vocibus Leo Magnus oritur: *Profectis jam nostris quos ad vos in fidei causa direximus, decimo kal. Augusti ab eodem summo pontifice signata.**

C Nihil, inquam, in Quesnelli favorem concludit. Nam in ea non præscribitur tempus quo ab Urbe pontificii legati abscesserunt; et verba illa commodè conciliari possunt cum præcedenti, in qua pontificios legatos *subsecutos* esse significabat. Iterum autem atque tertio potuisse S. pontificem reddere certiorum Flavianum de legatorum professione quid impedit? Non ita facile enim erat epistolarum commercium, nec ita expeditum et tutum, ut certo sibi persuadere posset quod, nullo interposito impedimento quod epistolarum et perlatorum cursum retardaret, ejus epistolæ ex urbe Roma citissime Constantinopolim deferrentur. Quod ultro quidem dat ipse Quesnellus in dissertatione de Vita et Rebus a magno Leone gestis, affirmans S. pontificis animum quandoque fluctuasse, ut litteræ quas ad imperatorem aliosque Orientalium miserat fideliter redderentur. Sed ne abscedamus ab ea agendi ratione quam cum Flaviano ipso idem S. Leo servavit, hic animadvertere juvabit, pluribus in epistolis, diversis quidem temporibus scriptis, ipsum certiorum reddidisse de acceptis synodalibus **373** gestis contra Eutychem Constantinopoli exaratis (b). Id testatur in epist. 32, quæ scripta est duodecimo kal. Julii. Rursus epistola 24, qua idibus Junii præcedentis hæc synodalia Acta recepisse testatur. Tandem duodecimo kal. Junias, epist. 22, fatetur jam ad ipsius manus pervenisse Flaviani epistolas, quibus certior reddebatur de causa quam dolebat apud vos

præcessit, si impietas merito condemnata in sua pravitate persisteret. Animadvertat, quæso, ad hæc Quesnellus, et dicat an præcedentibus ejus dictis cohæreant.

(a) Sanctus Leo Magnus, epist. 26 ad Theodosium, et epist. 27 ad Pulcheriam cap. 4. Haud scio Quesnellum vere secutum fuisse Griman. sui codicis auctoritatem in adornandis S. Leonis M. Operibus, quemadmodum ipse semper testatus est. Quando-

quidem nos deprehendimus illum hanc habere lectionem: *Quia igitur ad publicam hanc utilitatem.... charitati meæ et precibus, etc.* Et Quesnellus illam vocem hanc delet, et pro *mea*, me in textum inducit.

(b) Litteras dilectionis tuæ accepi cum gestis quæ apud vos de fidei questione confecta sunt. Epist. 32: *Lectis dilectionis tuæ litteris.... et gestorum episcopali ordine recensito.*

pravo errore commotam. Non enim plenius de hoc novo errore recenter exorto se instructum potuisset fateri, nisi synodalia gesta una cum litteris accepisset. Quapropter maxime laudari debet S. P. studium, qui in rerum gravissimarum causis pluries de eodem negotio expressam facit mentionem. Ut videlicet si quandoque suarum epistolarum laiores vel infirmitatibus detinerentur, vel, inopinato aliquo casu essent præpediti, aggressum iter interrompere cogerentur, illi saltem ad quos scripta dirigebat, aliis et aliis epistolis, perlatoribus et nuntiis flierent certiores de rebus quæ per litterarum commercium tum tractabantur. Si quæ in hoc cap. tandem occurrunt quæ diligenter explicata non fuerunt, luculentius ex sequentibus magis magisque constabunt.

CAPUT VIII.

De aliis atque aliis S. Leonis Magni epistolis Ephesini concilii occasione scriptis. S. P. studium pro Orientalium scandalis abolendis, catholicæque fide firmanda. Christiani Lupi opinio exponitur et illustratur; Dioscorus vero Alexandrinus, imperialis abusus potentia, catholicis episcopis vim oppressionemque inferens, Eutychen absolvit, et synodum in latrocinium convertendo apostolicæ sedis legatos præsidium querere et fugam arripere coegit.

1. Tribus abscedentibus ab urbe Roma apostolicæ sedis legatis cum Dulcilio notario, nihil eorum S. Leo prætermisit quæ secum recogitaverat ad exitum fidei causas perducere posse, amputatis præterea per sacerdotalem concordiam et pacem omnibus illis scandalis quæ ob privatas æmulationes et antiqua odia per totum fere Orientem gliscebant. Ut ergo censuit, suprema illa auctoritate, quam pro confirmandis in fide fratribus S. Petrus a Christo Donino acceperat, quid credendum et ab omnibus esset profitendum circa Domini incarnationem, quidve ad abolendos pravo errore, qui nuper prætextu Nestorianæ hæreseos exortendi exorti erant, esset statuendum, aliis et aliis epistolis docere voluit; a quarum regulis si nullus catholicorum recessisset, minime fides catholica illud grave exitum passa fuisset, de quo in præsentiarum verba facturi sumus. Idibus igitur Junii ejusdem anni plures epistolas in Orientem deferendas suis legatis dedit. Quas inter principem locum habet illa dogmatica ad sanctum Flavianum scripta, quam tamquam nostræ sinceræ fidei regulam in iis quæ ad incarnationis Dominicæ mysterium spectant, summa sanctorum Patrum consensione, conciliorum sanctionibus, Romanorum pontificum decretis, habendam esse in catholica Ecclesia stabilitum fuit. Ad hanc porro Chalcedonensis concilii Patres attendentes, hocce iudicium efformant, nulla ratione videlicet differre ab ea revelatione divo Petrò facta, Christi Domini divinitatem confitenti, ob quam beatus pronuntiatus est. Namque PP. illi summa veneratione susceperunt, **374** utpote et magni illius Petri confessioni congruentem, et communem quamdam columnam existentem adversus perverse sentientes (a). Cujus præterea tanti facendum esse S. Gelasius papa censuit, ut in Romano concilio de apocryphis agens scripturis illud decretum ediderit, quo asseritur: *Probamus epistolam B. Leonis papæ ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum destinatam; cujus textum quispiam si usque ad unum iota dispanxerit, et non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit.*

2. Qualem vero quantamque venerationem in Ecclesia obtinuerit, probat etiam illa consuetudo a cardinali Baronio annotata, qui asseverat Romanum clerum Adventus tempore in divinis recitandis offi-

ciis eam legere consuevisse, quamque immediate forte post Gelasii decretum observatam fuisse, indicant sacrarum lectionum libri, qui ad usum ehoi inserviebant, quos inter unum vetustissimum nostris oculis lustravimus in Vaticana bibliotheca a-servatum. Hunc porro lectionum codicem sexto Ecclesiam sæculo ab Agimundo presbytero, Romano et uncialibus characteribus descriptum, et in duas partes divisum, prodit epigraphes quædam ad calcem alterius partis appositæ, in qua non tantum scriptoris nomen exprimitur, verum etiam indicatur eo codice uti consuevisse, in divinis persolvendis officiis, ecclesiam Sanctorum duodecim Apostolorum urbis Romæ. Illum itaque integrè percurrentes, fere omnes S. pontificis nostri sermones, et homilias, secundum ordinem dierum atque festorum distributas offendimus, cujus distributionis unum integrum specimen ad hujus nostri Operis calcem apponere et exhibere ipsi Vaticanæ bibliothecæ scriptores humanissime nobis persuaserunt. Ut inde lectores colligere possent, contra quosdam recentiores criticos, antiquissimam esse quarundam solemnitatum institutionem, et ad nostra usque tempora inviolabiliter eam ritum esse in Ecclesia servatum, quem nostri majores animarumque pastores tradiderunt. Quemadmodum itaque ex hoc sacrarum lectionum libro comprobatur, haudquaquam vetustam ecclesiasticæ disciplinæ traditionem in festis agendis divinisque laudibus persolvendis fuisse mutatam; ita facile heterodoxi argumentari poterunt summa religione fuisse servatam sacram traditionem, et inviolabiliter mansisse incorruptam in rebus ad fidei dogmata sacramentorumque administrationem pertinentibus, de quibus in præsens verba facere nec congruum, nec necesse est.

3. Jam vero hocce Vaticano codice relicto, ad laudatam epistolam revertamur, in qua conscribenda eum scopum sibi Leo Magnus proposuit, ut fidei in multorum Orientalium cordibus, ob unius imperinensis novam doctrinam nutanti et periclitanti, præsidium et firmamentum præberet, pravo errore damnaret et universo catholicorum cœtui quid perpetuo et inviolabiliter esset credendum proponeret atque decerneret. Minime opus est hic eam doctrinam recensere qua hæc epistola referta est, vel saltem, singula ejus capita, in quibus divisa est, explicare. Vix aliquem ex theologis hæc latere posse arbitramur. Illud unum dumtaxat annotandum censuimus, quod et in antecedentibus aliqua ratione delibavimus, S. Leonem videlicet, absque Occidentalium concilio, et cujusquam alterius episcopi suffragio, tamquam absurdam atque perversam Eutychis professionem damnassee, et dignis oburgationibus corripuisse Constantinopolitanos iudices, qui in synodo increpare omiserunt sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum, quasi nihil quod offenderet esset auditum, cum tam impie duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei Filius fuisse dicatur; quam nefarius postquam Verbum caro factum est natura in eo singularis asseritur (b). Mandat tamen cum Eutychete miserationem **375** adhiberi, iis conditionibus servatis, quod huic epistolæ subscribere non detrectaret, et viva voce prava dogmata quæ imberbat damnaret. Totius denique causæ executionem suis legatis commisisse asseverat, qui pontificis partes in concilio agere et sustinere debent. Divinitatis auxilium implaturum fore confidens, ut is qui erraverat, dampnata sensus sui pravitate, salvetur (c). Si quis igitur modo parumper ad hanc summi pontificis agendi rationem animadvertat, nescio an rationabiliter dubitare poterit S. Leonem plenam et absolutam exercuisse potestatem et jurisdictionem, vel in hæresi Eutychiana damnanda, vel in fidei regulis con-

et 3 harum nostrarum Exercitationum.

c) Videsis epist. 29 ad Ephesinam synodum.

(a) Chalcedonense concilium, actione 4. Gelasius papa, in Romano concilio, de apocryphis scripturis.
(b) Eoist. 24 ad Flavianum, cap. 6. Videsis cap. 2

scribendis, vel denique in decernendis his formulis et conditionibus sub quibus dumtaxat ad penitentiam et satisfactionem Eutychem recipiendum esse mandavit, si falsum dogma quod pertinacius defenderat ejurare et exsereret? Itaque igitur agendi ratio valde diversa est ab illa quam Quessellus confingit, contendens Orientalium causas non ad unum summum Romanum pontificem, sed ad omnes primarum sedium episcopos et synodos esse delatas, quorum judicium semper appellabant qui a provincialibus vel metropolitensis episcopis condemnabantur. Dicant, anabo, quotquot ita fabulantur, ejus concilii auctoritate in lucem profluit hæc ad Flavianum dogmatica epistola, vel quibus fuerint illi Occidentis episcopi qui suffragium tulerunt in hac hæresi damanda, vel in fidei regula præscribenda? S. Leo solus hæc omnia præstitisse et prestare debuisse satis exploratum est. Qui, suæ sedis plenitudine potestatis usus, quæ juris apostolatus erant indicavit, definivit, præscripsit, rerum deinde omnium executione suis legatis commissa, quibus in futura synodo ejus partes subire imperaverat; quin jam lata decreta ex aliorum episcoporum suffragio vim et vigorem assequerentur, sed solemniorum promulgationem dumtaxat; ita ut qui in Oriente de ea fide postulabant, aut suspecti erant, harum litterarum subscriptione probarentur, et quoties subscribere detrectassent, omni clericali honore et gradu privati a catholicorum cœtu expellerentur.

4. Et quidem quid aliud indicant aliam illæ litterarum quas S. pontifex in Oriente suis legatis deferendas dedit? huic consona est alia subsequens ad Julianum episcopum Coensem scripta, qui optime instructus de his quæ in duobus præcedentibus Constantinopolitanis synodis contigerant, quibus enim interfuisse ex Actorum serie intelligimus, jam per Basilium diaconum ad S. Leonem sua scripta direxerat, quæ multum (ait Leo) nobis catholici sensus fervore placerunt, etiam hæc paginam quæ illis epistolis consonaret adfecimus (a). Hic autem præcedentem ad Flavianum episcopum indicatam esse, dubium esse non potest, cum expresse id S. Leo in hujus epistolæ exordiis fateatur, scribendo: *Licet per nostros quos ab Urbe pro fidei causa direximus plenissimas ad fratrem nostrum Flavianum litteras miserimus, contra nimie impietatis errorem. Quid autem præfatæ epistolæ ad Flavianum directæ in præsentem adijcere voluerit ut unanimiter atque constanter his qui Evangelium Christi conumpere cupiebant resistere, hujus textus perspicue manifestat. In quo demonstrat Eutychem spem Christianam omniumque mysteriorum veritatem corrumpere; utriusque naturæ proprietates in Christo mansisse; Christi quoque animam non præexistisse corpori, nec corpus ex nihilo conditum; sed utrumque nobiscum ejusdem esse naturæ. Sed tandem esse incitatum (ait) ad latitudinem disserendi ab ipsa materie amplitudine. Sed illum amplius dicendi copia laborare non oportere, præsertim cum per suos legatos ad Flavianum sufficientes litteras misisset, ad confirmandos unimos non solum sacerdotum, sed etiam laicorum. His profecto consensu sunt dux alie subsequentes epistolæ 376 eadem die signatæ; quarum altera est ad Theodosium Augustum, altera ad Pulcheriam pariter Augustam; vel illa quam ad Faustum et Martinum archimandritas Constantinopolitanos direxit. In hac enim evidentissime fateatur se potissimum rata habere Constantinopolitani concilii gesta, ex quorum lectione cum cognovisset merito fuisse Eutychianum dogma reprobatum, etiam nos (subiicit) detestandum esse decernimus. Addit præterea: *Ut si insipiens in sua pravitate voluerit permanere, habeat cum his consortium quorum est secutus errorem. Memoria enim fiet extra Christi Ecclesiam, qui in Christo humanam, id est nostram negat esse naturam* (b).*

(a) Epist. S. Leonis 25, cap. 1 et seqq.

(b) Epist. S. Leonis ad Ephesinam synodum, c. 2.

5. Sed jam de epistola ad Ephesinam synodum scripta verba faciamus, ex qua sancti pontificis studium hujusmodi agendi ratio notiora fient quam adhibuit ut Orientalium scandala, emulationes privatæque odia abolerentur, et catholica fides in omnium corde firmaretur. In hac enim percurrenda epistola intelleximus S. Leonem omnes Eutychis, Chrysaphii et Dioscori artes ad Theodosii pium animum pervertendum adhibitas prorsus latuisse, ut nec leviter suscipi posset apostolicæ sedis jura in dicta Ephesina synodo passumunda, et ad exitum perducendæ esse. Immo hujus epistolæ textum sedulo insipientes, merito conjicere nobis opus fuit laudatam Theodosium imperatorem divinis insistendo institutis omnino apostolicæ sedis auctoritatem (ut par erat) interponere, et adhibere voluisse pro eadem synodo convocanda; ut nimirum per Romanum pontificem S. Petri successorem declararetur quidquid in illa fidei controversia ab omnibus catholicis esset tenendum. Quæ sane Leoni argumenta prestant imperatorem talem primo habuisse animum, ut nefas prorsus judicaret presidio synodi Patribus esse pro his apostolicæ sedis joribus violandis quæ jam in præcedentibus generalibus conciliis divina prima humana deinde auctoritate firmata et approbata iure. Ne vero fabulari videar, verba illa quibus S. pontifex epistolam ad synodum Ephesinam orsus est immediate subjungit. Religiosus (ait) clementissimi principis fides sciens ad suam gloriam maxime pertinere, si intra Ecclesiam catholicam nullius erroris germen exsurgeret, hanc reverentiam divinis detulit institutis, ut ad sanctæ dispositionis effectum auctoritatem apostolicæ sedis adhiberet, tamquam a beatissimo Petro caperet declarari quid in ejus confessione laudatum sit. Si itaque S. Leo Ephesini concilii PP. allocuturus, ear, quæ occasione, quoque titulo imperatorem apostolicæ sedis auctoritatem adhibuerit enarrat, non video quemadmodum quidam scriptores nimis fidenter asseveraverint eam synodum sola imperatoris auctoritate fuisse indictam atque coactam. Apostolicæ utique sedis auctoritatem adhiberi petiit, ut divinis pareret institutis, et ut novum erroris germen radiculis evelleretur. Præterea si imperator cupiebat ab apostolica sede, tamquam a divo Petro, declarari quid in hujus confessione a Christo Domino laudatum fuerat, vix credi potest ita animo et opere tum Romanorum pontificum joribus repugnasse, iisque fuisse insensum, ut hæc abolere quæviserit. Et propterea omnem injuriam, quam tum apostolica sedes passa est, non in imperatorem, sed in ejus ministros, qui principis clementia, et maxime animi infirmitate, abusi sunt, rejiciendam esse constantissime propugnavimus. Cujus quidem rei si alia argumenta exponere deberemus, illud unum abunde pro omnibus sufficeret, quod colligimus ex priori epistola ejusdem Theodosii ad S. Leonem, quæ sincere omnia scandala et turbas in Constantinopolitana Ecclesia excitatas ob Eutychis hæresim indicavit, et ut medelam iis adhiberet efflagitavit (c).

6. Quod quidem non obscure et in hac epistola ad Ephesinam synodum 377 patefecit scribens: *Verum* (loquitur de Eutychæ) *quia etiam talium non est negligenda curatio, et pie ac religiose Christianissimus imperator haberi voluit episcopale concilium, ut pleniori judicio omnis possit error aboleri; fratres nostros Julianum, etc..... et communi vobiscum sententia, quæ Domino sint placitura constituant. En ergo synodi habendæ causa sufficientissime explicata. Necesse erat mederi malis quibus Eutyches laborabat, qui Christi Evangelio (ut ait idem S. Leo) contradicebat, ostendens se nullum unquam studium cognoscendæ veritatis habuisse. Id imperator flagitaverat. Et ideo, divinarum institutorum dictamen primo secutus, auctoritatem apostolicæ sedis ad sanctæ dispositionis*

(c) Videbis cap. 2 et 3 harum Exercitationum

effectum adhibuit; petiit haberi episcopale concilium (a), credens hoc modo etiam Eutychetis nomini prospicere et consulere posse. Cum propter senectutem et archimandrita magni et celebrioris monasterii ministerium honorabilis videretur, ut Leo ipse in epistola ad Julianum Coensem clarius indicavit (b). Igitur apostolicæ sedis auctoritatem Imperator non despiciebat, non rejiciebat, si pro habenda synodo eam adhibere voluit. Illujice quidem votis Romanum pontificem potuisse aut debuisse obistere nulla prorsus ratio suadebat. Cum ageretur potissimum de evellendo tali tantoque zizaniorum germine, quod sacrum et ecclesiasticum œconomiam rerumque administrationem susquequede cum fidei catholicæ exitio vertebat. Quare ad abolendum tantarum perturbationum strepitum, et ad jam excitatas discordias componendas, quæ ex una parte originem trahebant a Nestorianorum reliquiis, ex altera a novo germinante errore in dies adolescente procreabantur, plenius judicium expedire et quasi necessarium esse videbatur. Quamvis revera fidei causa sufficienter in Constantinopolitana synodo a Flaviano primum fuerit tractata; et demum recognita, approbata, atque confirmata ab eodem sanctissimo pontifice Leone. Id, velle nolit, Quesnellus fateri debet, qui nusquam inter canonicum et solemnius judicium, quemadmodum opus erat, discrimen admisit, quod quidem pluribus in locis S. Leo ipse indicavit. Et potissimum in hac eadem epistola, et in subsequentibus, in quibus non tantum disseruit de pleniori judicio vel diligentiori examine habendo, sed de sententia canonice in Eutychen lata, et ab apostolica sede approbata et confirmata; verum etiam indicat libellum ab ipso Eutychæ jampridem acceptum, in quo protestabatur propria voce et subscriptione suam damnatorum opinionem, spondens per omnia nostram (ait idem sanctus Leo) *seculorum esse sententiam*.

7. Non abâmilis scripta conspiciunt in duabus epistolis, idibus Junii pariter signatis, quarum alteram ad Pulcheriam Augustam, alteram ad ipsum Julianum Coensem direxit. Ad quas cum animadvertisset Paschasius Quesnellus, quæsit cur eadem die duas epistolas Leo dedisset cum Juliano, tum Pulcheriæ Augustæ, cum una singulis sufficere potuisset. Præsertim cum novarum literarum causa et argumenta non appareant. Quæstionem dirimere idem Quesnellus nisus est, variis in medium conjecturis adductis, quas nos lectori transcribere non piget, ut forte deducat, quod nos plene hactenus non sumus assecuti. « Nilil ergo (ait Quesnellus) certii affirmem: an occasione nuntii qui legatos anteverteret, an metu ne legati adire Augustam prohiberentur, quod certe accidit, ut ex epist. 41 satis apertum est. Nam altera epistola ad Pulcheriam breviter complectitur 378 ea quæ per legatos scripta, et legatos retentos aliquamdiu Romæ ex breviori epistola quam iterum ad Flavianum xii kalendas Julii accepimus: Cum ea (inquit) quæ ipsi portabant scripta sit plenius instruendus. Et rursus: Subsecuturos significo quos in hac re placuit destinare. » Priores has Quesnellii conjecturas minime esse sperandas iugene fateor. Ea quoque admissa ratione qua asseverat legatos præpeditos fuisse, ne coram Pulcheriæ Augustæ se sisterent, ut apparet ex tota laudata 41 epistola, in qua vehementer conqueritur ad eam non pervenisse epistolas quas in fidei causa per suos clericos direxerat. Et ibidem clericorum voce legatos ad Ephesinam synodum indicare voluisse, inferius manifestat, subjiciens: Sed cum ad mansuetudinem vestram adeo non potuerint pervenire qui missi sunt; ut ad nos vix unus illorum Hilarius diaconus noster effugiens sit reversus, iteranda

A scripta credidimus. Hanc autem epistolam post Ephesinam synodum scripsisse ex toto illius contextu, de quo opportunius suo loco verba faciemus, tum ex temporis nota manifestum est. Signata quippe fuit in idus Octobris ejusdem anni. Uicunque tamen res contigerit; videlicet, an Leo habuerit nuntium qui legatorum iter anteverteret; an metuerit quod legati Augustam prohiberentur adire, ignoramus. Unum tamen exploratum est, S. Leonem omne studium adhibuisse, omniaque quævisse mella ut Orientalium scandala abolerentur, et catholica fides ibidem læsa et quasi periclitans firmaretur. Aliam tamen Quesnelli conjecturam, quæ sibi persuasit xii kalendas Julii legatos adhuc Romæ fuisse retentos præcedenti capite jam nos rejecimus, ideoque eam missam facimus.

8. Interim vero, profectis jam apostolicæ sedis legatis, S. Leo litterarum commercium cum S. Flaviano non intermisit. Nam cum ab eo novas literas per Basilium diaconum acceperisset, duodecimo kalendas Augusti ad eum rescripti, sui-que in litteris, ut strenue contra inimicos naturitatis et crucis Christi dimicaret, quin ab adversariorum potestatibus et insidiis terreretur adhortatur. Ut hanc animi firmitatem ei suaderet Pauli apostoli verbi, usus est: *In nullo terreamini ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis*. Sed sancto pontifici aliquo modo innotuisse tum Dioscori, Chrysaphii, cæterorumque Eutychianorum machinationes argumentari licet. Quia Basilium litterarum Flaviani perlator recentior S. Constantinopoli abscesserat, et multa Leoni narrasse quæ in Flaviani epistola non continebantur, indicant S. P. verba illa: *Et ad familiarem interrogationem idoneus erat sermo prædicti, per quem nunc alloquia reddentes, dilectionem tuam per Dei nostri gratiam, in quo fidimus, cohortamur, utentes verbis apostolicis, etc.* Non obstante tamen tantarum perturbationum conflictu, imperitorum insaniam curare cupiens, mandat Flaviano patienter medicum adhibere. Ad curandam (ait) imperitorum insaniam, etiam patienter nos adhibere volumus medicinam, ita ut si Eutychiani, qui increverant, suum execrassent errorem, misericorditer iisdem episcopalis benevolentia non a-garetur: Mansuro (attendat ad hæc verba Quesnellus) iudicio quod præcessit, si impietas merito condemnata in sua pravitate persistit. At de gravissimis machinationibus quæ in fidei et catholicorum exitium ordiebantur et parabantur, a Basilio familiaribus illis interrogationibus S. Leonem fuisse instructum, perspicue alia epistola tertio idus Augusti signata patefacit. Scribit enim ad eundem Flavianum, cujus taciturnitate pontificiam augeri sollicitudinem manifestat, dicens: Cum nos curarum tuarum participes, pro fidei defensione solliciti, frequenter per occasiones idoneas ad dilectionem tuam litteras miserimus, consolationibus pontificiarum adhortationum eum adjuvare cupiens, ne adversariorum stimulus moveretur, tandem adhortatur: atque ut tota celeritate (ait) ad nostra scripta respondeas, nosque subinde de tuis actionibus, nostrorumque (legatorum videlicet) et de totius causæ resolutione facias 379 certiores, ut sollicitudinem quam nunc pro fidei defensione perimus prosperioribus nuntiatibus moliamus. Maxime ergo angustis tum urgeri atque cruciari pontificium animum illa verba significant.

9. At quid? Graviora adhuc perpeti fuit coactus, quia ejus studium Eutychiani, Dioscori et Chrysaphio impotenter agentibus, eludere et irritum reddere ausi sunt. Nam Ephesina illa synodus kalendis Augusti indicta, infelicissimum habens exordium, sexto idus ejusdem mensis, cum Dioscorus episcopus

(a) Cohærere hæc omnia cum iis quæ in præcedentibus cap. 4, 5 et 6 diximus, lector ipse judicabit.

(b) Consule epist. 31 ad Julianum Coensem, in qua disserens de Eutychis opinione apud imperatorem Theodosium, scribit, cap. 2: *Et quia clementissimus*

imperator, pro benevolentia et pietate animi sui, de statu hujus qui ante honorabilis videbatur diligentius voluit judicari, ob hoc indicandum credidit episcopale concilium. Vide epistolam 41 ad Pulcheriam, post Ephesinam synodum scriptam.

Alexandrinus, spreis omnibus ecclesiasticis regulis primum in ea sibi vindicavit, extortis hac de causa (ut vidimus) a potestate saeculi, nimirum a Theodosio imperatore, literis quibus auctoritatem et primum eidem praebeatur. Clarissimus tamen Christianus Lupus ad hanc cum Dioscori tum Theodosii imperatoris agendi rationem animadvertens, Theodosium nititur excusare, huiusque litteras benigne interpretari arbitrat, quod minime in consiliis habuerit Romani pontificis iura violare et infringere; sed Dioscorum se constituisse synodi praesidem ex violenta invasione, nequaquam ex delegatione principis (a). Hinc non contemnendas quasdam rationes subiecit scribendo: Absit ut Theodosius Augustus se ab eunucho seducendo permiserit ad Romanum episcopum a praesidentia excludendum. Etenim sacris ejus ad Dioscorum epistolis additur haec subnotatio: Eodem tenore scriptum est Juvenali episcopo reverendissimo Hierosolymorum, et ipse Dioscorus in synodo Chalcedonensi dixit ad gloriosissimos iudices: Comperit vestra clementia quia non mihi soli sanctissimus noster imperator commisit iudicium, sed et beatissimo Juvenali et sanctissimo episcopo Thalassio. (b) Verum idem Christianus Lupus volens ex una parte Theodosium imperatorem ab hac nota purgare, et sedis apostolicae iura tueri, narrat quemadmodum Dioscorus synodi praesidentiam usurpare contendens vigore sacrae divalis, eidem obstitit Julius episcopus (b) Puteolanus, unus ex S. Leonis legatis, interpretante Florentio Lydie episcopo, dicens: Eodem tenore a piissimis et christianissimis sanctissimus noster papa Romanus Ecclesiae prepositus vocatus est. Et Hilarius diaconus, alter ex legatis a latere sancti Leonis, palam in ea pseudosynodo protestatus est: Gloriosissimi et christianissimi imperatores charitatem circa fidem catholicam et affectum tenentes, beatissimum episcopum nostrum Leonem apostolicae sedis praesulem, ut huic venerabili et sancto concilio adesset, dirigentes venerabiles epistolas, supplicarunt. Ex qua loquendi formula colligit idem sapientissimus annotator imperatoris ad Romanum pontificem epistolam non rigorosius iussionis praetulisse, sed supplicationes, quas tamen Leo cuiusdam reverentiae causa iussiones appellare voluerit, ut magis habere indicaret. Rursus autem Hilarium instituisse, ne sibi illiusque legatis commissum munus cum apostolicae sedis dedecore et contemptu deieceretur, probant sequentia haec verba: Papa nos drezit, non dubitans se in nobis adesse, quos praecipue cognoscit omnia quae ad fidei catholicae sinceritatem et quae ad sancti Petri apostoli pertinent reverentiam agere (c).

10. Majus tandem robur Lupi annotationes assequi videntur ex iis quae Lucentius Asculanus episcopus in Chalcedonensi concilio Dioscoro obiecit, hunc de gravi crimine insimulans, dicendo: Iudicii sui necesse est eum dare rationem, qui cum personam iudicandi non haberet, praesumpsit et ausus est synodum facere (id est synodo generali praesidere), quod **380** sine auctoritate sedis apostolicae numquam licuit, numquam factum est. Haec ergo sunt quae cum laudabili eximiae eruditionis apparatu idem Christianus Lupus annotavit; ut videlicet ostenderet Theodosium facile purgari posse ab ea schismatis nota, qua iuri posse ob violata apostolicae sedis iura, post Baronium, multi, et fere omnes, scriptores opinati sunt. Verum tamen varia Christiano Lupo negotium facessere possunt, illiusque opinionem extenuare. Nam imprimis quod spectat ad imperatoris divalem, qua Dioscorus

A synodi praeses constitutus legitur, eam aliter ac illius verba sonant difficile est interpretari. Habet enim: *Hac de causa necessarium duximus his sacris litteris ut ad tuam reverentiam, per quas manifestum facimus tuae beatitudini, et universae sanctae synodo, quod nos, regulas Patrum sequentes, non solum propter Theodosium, sed etiam alios omnes qui ad congregatam sanctam synodum pertinent, auctoritatem et primum tuam praebemus beatitudini.* Haec verba sane, cum tota illa praecedenti causali, apertum schisma contra sedem Romanam divalem illam excitare et inducere etiam Rusticus diaconus, vetustus interpres Actorum Chalcedonensis synodi, intellexit. Quod sequenti annotatione indicavit, ad ultima illa verba subjiciens: *Aperte contra sedem Romanam.*

11. Nec quidquam conficere posse arbitramur quod in eadem divali Juvenalis episcopi Hierosolymorum et Thalassii Caesarensis in Cappadocia primati nomina offundamus, ut conciliare possimus ejusdem divalis virore istis quoque primum ab imperatore fuisse attributum. Nam dumtaxat imperator ibidem indicavit sibi persuasum esse duos hos episcopos futuros esse animo et actionibus concordēs ipsi Dioscoro. Sed de collato iisdem primatu et praesidenti auctoritate altum servat silentium. Verba ergo quae sequuntur exscribamus. *Scientes diligentius quod et reverendissimus archiepiscopus Hierosolymorum Juvenalis, et beatissimus archiepiscopus Thalassius, et omnis talis fervens amator et emulatore orthodoxae fidei, consentanei erunt tuae sanctitati, radianti per Dei gratiam honestate vitae et catholica fide.* Nullam ergo facilitatem Juvenali et Thalassio archiepiscopis factam fuisse perspicuum est. Alias et quicumque qui in ea synodo locum habuisset, quique Dioscori studiis et partibus suo consensu adhaesisset, praesidis auctoritatem sibi potuisset assumere, hancque illi adjudicare ob illa verba et omnis talis fervens amator.... consentanei erunt tuae sanctitati; quod quidem Christianus Lupus nec dat, nec dare potuit. Restat difficultas an Theodosius eodem tenore scripserit vel ad Juvenalem, vel ad S. Leonem papam. Subnotatio a Lupo pro Juvenale adducta notat. Nam Labbeus legendum credidit, eodem tempore (d). Quamvis Stephanus Baluzius priorem retinendam esse lectionem judicaverit, ut in libris calamo exaratis. Addit: *Romani reposuerunt: Eodem tenore scriptum est etiam Juvenali, etc. Editio Regia: Eodem tempore scriptum est etiam.* Concludit itaque idem Baluzius: *Nemo non videt erratum esse typographi, neque video cur retentum sit a Labbeo.* In hac itaque mss. codd. et editorum varietate, quid certi inferre possimus non video. Idcirco ejusmodi annotationi firmiter insistendum esse non arbitror. Potissimum cum lateat a quo vel qua auctoritate conciliorum Actis fuerit apposita. Praeterea dato adhuc quod lectio a Christiano Lupo adoptata genuina sit (e), et a nemine in dubium adducatur, quid inde? An non verba illa: *eodem tenore scriptum est etiam Juvenali*, sine ulla violenta interpretatione exponi possunt, Juvenali scriptum fuisse, ut unanimi consensione Dioscoro adhaereret? In hoc casu litterae ad Juvenalem Hierosolymorum directae apprime respondent Theodosii divalibus Dioscoro datis, in quibus dumtaxat mentio facta est Juvenalem et Thalassium in ea synodo consentaneos futuros **381** e-ae sanctitati Dioscori, radianti Dei gratia honestate vitae et catholica fide. Nullo respectu habito ad auctoritatem et primum quae solus Dioscorus summa injuria extorserat. Sed vim potius facere possunt in Lupi

(a) Christianus Lupus, ad canones Ephesinos scholis et notis illustratis, capite 5.

(b) Male Julium episcopum Puteolanum confundit Christianus Lupus cum Juliano episcopo Coense, ex antiquorum editorum lectione deceptus. Vide quae infra dicemus.

(c) Haec Hilari diaconi verba concinunt iis quae frequentius in Leonis epistolis pro Ephesina synodo

scriptis legenda occurrunt, ut videre est in epistolis ad Theodosium atque Pulcheriam.

(d) Consule Acta concilii Chalcedonensis, tom. IV Conciliorum generalium, pag. nullo 883.

(e) Videsis quae in hoc cap. luculentius de epistola S. Leonis ad synodum Ephesinam a nobis dicta sunt.

favorem verba quibus Dioscorus, se purgare cupiens a criminibus in Ephesina synodo patris, Chalcedonen-ibus PP. audacter respondebat: *Comperit vestra clementia quia non mihi soli sacratissimus noster imperator commisit iudicium, sed et beatissimo Juvenali et sanctissimo Thalassio auctoritatem synodi dedit. Nos ergo iudicavimus quæ iudicata sunt. Consensit nobis universa synodus. Quare in me solum ista extenduntur, quando auctoritas ex æquo soli tribus data est, et iudicatis a nobis consensit, ut dixi, universa synodus.*

12. Postrema profecto hæc verba, quæ annotare Lupus omisit, si non subdole et ad adsciscendos sibi in criminibus socios prolata fuissent, argumentum suppeditaient iudicandi Dioscorum arrogantem non sibi assumpsisse ex imperatoris divali auctoritatem synodo veluti primatem præsidendi, sed ex æquo et Juvenali atque Thalassio datam fuisse. Verumtamen in nostræ causæ favorem quid deduceretur? Si in illa divali nulla prorsus mentio Leonis summi pontificis habeatur, ad quem, spectatis omnibus iuribus et præcedentium conciliorum consuetudine synodo præesse pertinebat? Non video ergo quemadmodum plene Theodosius purgari possit ab ea nota, qua, circumventus a suis ministris, ultro manus præbuerit ad apostolicæ sedis jura infringenda. Modo tandem difficultas redit, an Theodosius eodem tenore scripserit ad S. Leonem: Duo quidem considerata occurrunt, quæ Lupi opinioni patrocinari videntur. Alterum, quod jampridem in hoc capite a nobis discussum et enucleatum est, dissonantes de divi Leonis epistola ad Ephesiunum synodum. Aliud est testimonium Julii Puteolani (a) ab ipso Lupo in medium adductum. Quoad primum attinet, gravissimæ solum conjecturæ occurrunt. Non enim hactenus ab eruditiss Theodosii epistolæ ad Leonem de indicta Ephesina synodo repertæ sunt, ut certo statuere possimus has ejusdem fuisse tenoris cum divalibus ad Dioscorum directis. Unum dumtaxat exploratum est, numquam S. Leonem suspicatum fuisse quod prærogativa primatus et jus præsidendi synodo aliorum impotentia ipsi esset adjudicandum. *Alias auctoritatem apostolicæ sedis quam adhibuit Theodosius numquam interposuisset, nec suos legatos tot tantisque laboribus et discrimini-ibus exposuisset, locum et tempus faciosis viris forte dedisset, optime conscius eadem tempora non semper currere posse. Tale tantumque robur tenebat in virtute S. pontifex, ut nequaquam a quacumque sæculi potestate vinci posset; potissimum cum ageretur de apostolicæ sedis iuribus et prærogativis, quas nec leviter ledere cuiquam permisit, ut sexcentis exemplis ex ejus vita desumptis explicare possemus. Julii utique episcopi Puteolani locutio multum conficeret. Auctoritatem autem et pondus haberet ad purgandam diluendamque schismatis notam qua a quamplurimis scriptoribus Theodosius imperator inuitur. Sed Theodosii litterarum tenor qualis fuerit, hactenus ignoratur. Propterea qui nodum in scirpo quærere solent, et vel 382 imperatorem læsæ ecclesiasticæ jurisdictionis regum, vel qui Romanorum pontificum auctoritatem in iudicandis et habendis conciliis reformare et penitus decipere nituntur, si alia argumenta magis perspicua non suppetant, respondebunt: Verba illa, eodem tenore cadere dumtaxat supra concilii indictionem, ita ut æque sanctus Leo ab imperatore vocatus fuerit, ac Dioscorus, Juvenalis, atque Thalassius; minime*

A vero referri ad synodi primatem et præsidem, quam prærogativam unice Dioscoro commissam fuisse et laudata divalis et synodaliū gestorum series patet. Si ita mihi reponeretur, non tamen in angulum Christiani Lupi opinionem rejiciendam esse arbitrarer. Hanc enim majus robur et vim assequi, ex Hilari diaconi, apostolicæ sedis pariter legati, protestatione, si integram eam doctissimus vir in medium attulisset, quemadmodum nos facere necessarium duximus, quidem docti viri, qui nullis adhæreant partibus, iudicabunt.

13. *Hilarus itaque diaconus Romanus, interpretante eum Florentio episcopo Lydorum, dixit: Gloriosissimi et christianissimi imperatores charitatem circa fidem catholicam et affectum tenentes, beatissimum episcopum Leonem apostolicæ sedis præsentem, ut huic venerabili et sancto concilio adesset, dirigentes venerabiles epistolas, supplicarunt; cujus pietati placere potuit, si in hac re teneretur aliqua similitudo. Nam melius potest cognoscere vestra sanctitas, quia neque in Nicæna, neque in Ephesina sancta synodo, neque in alio tali sancto concilio papa perpetuæ sanctissimæ sedis adfuit (b). Alludit hic forte Hilarus ad ea quæ S. pontifex scripsit ad imperatorem Theodosium, et Pulcheriam augustam, recensendo causas quæ eum præpediebant ne extra Italiam ad habendum concilium proficisceretur. Subdidit deinde Hilarus: Pro qua re hujus formæ sequens consuetudinem nos direxit. Qui sanctissimus non dubitans se in nobis hic adesse, quos præcipue cognoscit omnia quæ ad fidei catholicæ sinceritatem et quæ ad S. Petri apostoli pertinent reverentiam agere, qui etiam per nos congruas sanctorum Patrum concilio direxit epistolas, quas suscipi et recenseri præcipite. Gravissima hæc Hilari allocutio, ipsiusque justissima postulatio, apostolicæ sedis iuribus innixa, nec contemni, nec rejici debebat a Dioscoro; cum testimonium perhibuisset Hilarius, S. pontificem concilio adesse per suos legatos, atque postulasset ut a Patribus id cognosceretur, ejusque dogmatica epistola susciperetur et legeretur. Tum vero Dioscorus, intemperantiæ frenis laxatis, se constituit ambitiosum iudicem omnium gerendarum rerum, imperislium ministrorum protectione et armatæ cohortis præsidio inflatus, audacter præcepit: Suscipiantur quæ scripta sunt ad hanc sanctam et universalem synodum a sanctissimo fratre nostro coepiscopo Leone. Ne relegerentur, præpedivi, et harum litterarum loco, aliæ divinæ litteræ redditæ sunt, quas præ manibus tenebat Joannes presbyter, et primicerius notariorum, quæ de Juvenalis mandato lectæ et insertæ fuerunt fidei monumentorum. Hæc quidem, ut sincere fatear, portendunt Dioscorum se constituisse synodi præsidem ex violenta invasione, ut Christianus Lupus indicavit. Nescio tamen an principis delegationem prorsus excludant. Lupo tamen suffragari videtur Rusticus, vetustus interpret Actorum Chalcedonensium, qui ad hanc Dioscori agendi rationem animadvertens, annotavit in margine: Prævaricatio Dioscori, suscipi epistolam papæ a synodo, et non relegi. Ista quidem, ut æquitas postulabat, cum ad magis Christiani Lupi opinionem explicandam, tum ad quasdam obscuras implexasque questionibus, occasione suæ opinionis ab eodem Lupo excitatas, aut dirimendas, aut illustrandas nos scribere oportuit; minime tamen recedentes a summo S. pontificis Leonis studio, qui omnia validiora media*

(a) Clarissimus Christianus Lupus, editorum fidem secutus, non Julium, sed Julianum legendum esse arbitratu est, atque, eminentissimi cardinalis Baronii opinionem secutus, hunc esse Julianum episcopum Coensem sibi persuasit. Sed falso quidem, ut omnes sancti Leonis Magni epistolæ in quibus de suis legatis verba facit evidentissime demonstrant. Id etiam annotavit Stephanus Baluzius, qui molli brachio carpit Labbeum, quod antiquorum mss. cod. lectionem in sua editione non fuerit secutus, nime

Parisiensis videlicet et Divionensis, quæ habent Julianum, non Julianum. Addit præterea: Hæc prava lectio ita imposita summo viro card. Baronio, ut eum arbitrarer hic nominari Julianum episcopum Coensem, miraretur hominem Græcum inter Græcos per interpretem locutum esse in synodo, et id refert ad excellentiam Romanæ Ecclesiæ.

(b) Tom. IV Conciliorum generalium Labbeanz collectionis, pag. mihi 895.

adhibuit ut in indicta synodo omnia ad iustitiam apices agerentur.

383 14. Posteaquam vero Dioscorus omne arbitrium in synodo accepit, quid boni Leoni et universae catholicae Ecclesiae sperandum supererat? Quid praesidii Flaviano Eusebioque Dorylæi, qui Elpidium eum armatis militum copiis, de imperatoris mandato, conspiciunt adesse synodo, accepta jam facultate in vincula mittendi quotquot praesidis voluntati obstitissent? Fateor quidem hanc facultatem Elpidio factam fuisse contra concordiae turbatores. At qua ratione Flavianus, et Eusebius, alique, qui fortiter pro catholica fide et pro apostolica sedis iuribus merito contendebant, poterant esse concordēs et equanimēs cum iis qui sub honestatis specie fidem incarnationis profligare volebant, et catholica doctrinae vindicēs opprimere? « Vellant (animadvertit Quesnellus) episcopi, qui prius condemnaverant Eutychem, sententiam dicere; immo iudicium de suo in Eutychem iudicio expectare imperantur. Missae praeterea litterae ab Augusto ad proconsulem provinciae, ad magistratus et duces exercitus, ut executioni mandent decreta concilii. Demum ad ipsam synodum, ubi Flavianum ut turbulentum et novas res in religione molientem, Eutychem vero honorifice compellat, ut virum probum et veritatis tenacem (a). » Hæc de illius synodi exordiis recensuit Quesnellus, parum in his describendis abscedens a Baronio et aliis, qui, ordinata magis methodo, hanc tractant describunt historiam; quam tamen nos summatim dumtaxat referre in studiis habemus, ne actum ab aliis agere videamur. Inter ergo alias injurias quas primo Flavianus subire cogitur, una illa fuit, quod, convenientibus in illa synodo Domino Antiocheno, Juvenali Hierosolymorum, Stephano Ephesi, et aliis, minime ipsi Flaviano permissum fuerit post Antiochenum episcopum sedere, sed post Juvenalem. Aliqui convenientibus centum et triginta episcopis in basilica Dei Genitricis Mariæ, jussu est a Dioscoro legi litteras imperatoris ad se ipsum datas: legati vero apostolica sedis, nimirum Julius episcopus Ptoleolanus, Renatus presbyter titulo Sancti Clementis, Hilarus diaconus, synodum de sua legatione docuerunt, exhibitis pariter epistolis quas cum ad synodum, tum ad Flavianum sanctissimus Leo Magnus direxerat. Susceptæ quidem fuerunt hujusmodi litteræ (ut vidimus paulo ante), minime lectæ. Et quamvis pontifici legati pluries instetissent ut legerentur, et (b) sub juramento id promississet Dioscorus, tamen perjurii reus potius fieri voluit, Ecclesiae apostolicæ jura violare, scandalum in totum orbem excitare, quam permittere ut recitarentur.

15. Harum ergo litterarum loco maluit ut imperatoris litteræ legerentur; et audita suggestionē qua postulabatur ut fidei causa tractaretur, Dioscorus petitionem rejecit dicens decretum esse ab imperatore ut de controversiis Constantinopoli Flavianum inter et Eutychem exortis tractaretur. Notarii, qui Acta exiiebant ex ejusdem Alexandrini episcopi mandato addiderunt episcopos Dioscoro acquiescisse, et acclamasse de fide nihil esse agendum et innovandum. At putidum hocce mendacium patefactum est in Chalcedonensi concilio, actione prima. Immo additum est Dioscorigo notarios impetum fecisse in notarios Stephani episcopi Ephesini; deletumque quod recens fuerat exaratum, vimque magnam adhibuit, ut eorum thecas abriperent, et ab illud digitos resistentium pene contractos esse. Ut igitur quæ Dioscorus secum agita verat executioni demandaret, ex Elpidii comitis suggestionē, Eutyches, probantibus episcopis, ingredi jussus est, causamque agere, ut quæ de fide sentiret

A annuntiaret. Qui consueta calliditate utens, blande, tamquam testes suæ fidei, synodi Patres interpellabat, prius se ipsum Patri, Filio et Spiritui sancto commendando. Se fidei libellum præ manibus habere lassus est, quem sanctæ **384** synodo obtulit. In eo autem se a pueritia constitutum in silentio vivere asseverat, vitamque usque ad decrepitam senectutem agere, longe ab omnibus conturbationibus; sed paucissimis periculis insidiantium deinde circumdatum fuisse contendit, eo quod non acquiescisset secundum definitionem prioris vestri Ephesini congregati concilii, præter eam quæ in Nicæa a sanctis Patribus fides est exposita, opere. In sinceræ eum fidei testimonium Eutyches symbolum Nicænum subiecit, ad quod alludere simulans, postea dixit: Sic ab initio a progenitoribus meis accipiens credidi; in hac autem fide, et sum genitus, et statim consecratus sum Deo, et suscepit me ipsius misericordia; et in hac fide baptizatus signatus sum, ut usque vixi in ea et mori opto. Quæ perit ab Ephesina synodo erant statuta juxta S. Cyrilli doctrinam, se recipere fatebatur, addito tandem anathemate contra Manicheum, Valentianum, Apollinarium, et Nestorium, omnesque hæreticos usque ad Simonem Magum; et eas qui dicunt carnem Domini, et Dei nostri Jesu Christi de caelo descendisse (c). Narrat post hæc quemadmodum Eusebius Dorylæi eum, a sua pace exturbare volens, tamquam hæreticum in synodo Constantinopolitana sub Flaviano postulaverit, nullam speciem hæreses libellis inserendo. Quare subiecit, episcopo Constantinopolitano præcipiente coactum fuisse ad satisfactionem accusationis. Qui tamen episcopus (Flavianus videlicet) in multis cum accusatore debebat, et pene inseparabilis ab ipso, putans se semper in monasterio (sicut solebam) perdurare. De qua re certiorē se factum fuisse a magno viro Silentiariorum, quem ipsi imperator delegaverat, ut non se exponeret periculo comminatæ salutis, qui de cætero superfluum (ait) meum esse præsentiam respondi, cum jam ante discussionem, privatorum odiis et amulationibus quasi per conspirationem esset damnatus (d). Narrat deinde se ad satisfaciendum in iudicium venisse, exhibendo fidei confessionem, plane consonam Patrum Nicænorum doctrinæ, postmodum ab Ephesina synodo confirmatæ, quam neque suscipere concilii Constantinopolitani PP. sub Flaviano dignabantur, neque recitari permittebant. Sed exorto secretariorum tumultu, et multis clamoribus supervenientibus, quibus ejus animus turbabatur, sicuti et ex iudicio interloquutionibus, quas scripto tenere affirmabat, ut aliquod aliud adderet Nicænis et Ephesinis statutis adhuc ab ipso exigebatur. Ego (ecce dolus maximus Eutycheis) vero timens prævaricari prolatam definitionem a sancta synodo quæ Dei voluntate hic congregata est, et ea quæ definita erant a sanctis Patribus qui in Nicæa convennerunt, rogabam innoscere vestro sancto concilio, ut his quæ a vobis approbarentur acquiescerem, paratus in his manere. At nihil de generali concilio, quod appellaret, jam in superioribus capitulis demonstratum esse arbitramur. Nec præterea in hocce rejiciendo mendacio nos immeritumur. Mendacium tamen hoc gravius reddidit sequenti calumnia, dicendo factam in eum conspirationem ad exitum perductam fuisse, quia, subito contra me longe ante scripta sententia, ut ipsi videbatur, damnatio legebatur. Addit ejus fidei professionem in monumentorum serie fuisse deinde mutatam, nullum verbum faciente de appellatione mea ad vestram sanctitatem reverendissimo episcopo Flaviano, neque meos erubescere canos in præliis contra hæreticos et pie animi confessione senescentis. Sua merita quibus se insignitum putabat contra Nestorianos dimicando, hic Eutyches potissimum exaggerat, ut sensim iudicium

C

D scripsit eminentiss. cardinalis Baronius tom. VI Annalium, ad annum 449, pag. 91.
(d) Consule eundem Baronium ad ann. 450, tom. VI, pag. 92, et Conciliorum collectores, tom. IX.

(a) Quesnellus, diss. de Vita et Rebus gestis S. Leonis, pag. mibi 149. Baronius, ad annum 449.

(b) Conc. Chalced. act. 3.

(c) Hunc Eutychiez fidei libellum integre ex-

favorem eorumque commiserationem sibi nanciscatur. Sed pejorem adhuc calumniam contra Flavianum instruxit, confingendo S. episcopum injuria sibi soli assumpsisse jus de fidei rebus judicandi, et nihil vestre sanctitati tanti judicii reservare, et patefacto tenore sententiæ quam in eum idem Flavianus 385 tulit, quamque et in diversis oratoriis, memorisque sanctorum post appellationem fecit (ait) in me latam legi sententiam. Et anathematizabat me, et eos, qui conveniebant ad me, et colloquebantur mecum, alienos faciens a sancta communione, non exspectans vestra sanctitatis judicium. Demum post talium tantorumque aliorum mendaciorum seriem et acervum hisce verbis Ephesini concilii Patres compellat: *Rogo nunc igitur vestram sanctitatem, considerate mihi compositam calumniam, et factiones, et ex hac causa factam ubique sanctis Ecclesiis perturbationem, et ex hoc pulchrum plurimum scandalum..... Ego enim ab initio vestra beatitudinis judicium postulavi, et iterum contestor coram Jesu Christo.*

16. Quis, amabo, scribit eminentissimus cardinalis Baronius, hæc legens, et nesciens esse Eutychetem, non existimet unum quemplam ex sanctissimis Patribus orthodoxæ fidei præcipuis defensoribus loqui? Vel quis sciens dici ista ab Eutychete, et nesciat quæ præcesserunt, quæve subsequuta sunt, non eum statim conjungat cum antesignanis fidei catholicæ, Athanasii, Gregorii, Basilii, atque Chrysostomi? Quam graviter tamen ex his Flaviani animus commotus fuerit, qui se tamquam calumniatorem, et in alterius innocentiam conspiratorem postulatum adierat, et velut ecclesiasticæ pacis perturbatorem in plena synodo, ab hæretico homine mentiente, traducebatur, lector, quæso, secum recogitet. Quibus sane animi molestiis ipse Flavianus credens mederi, acerbiores fieri expertus est, cum, videlicet, recitato Eutychetis libello, petiti locum dari accusatori, juberique ingredi Eusebium Dorylaensem, et non fuit auditus, sed repulsus, veritusque Eusebium admitti in episcoporum consessum. Hoc novum facinus, Dioscoro postmodum in concilio Chalcedonensi obiectum fuit, qui hujus facti turpitudinem in comitem Elpidium, et Elpidius in imperatorem ita jubentem rejectit. Eusebiumque et Flavianum, non tamquam accusatores, neque tamquam vindices eorum quæ antea in synodo Constantinopolitana gesta fuerant esse habendos, sed dumtaxat tamquam reos, nulla purgatione admissa esse judicandos. Hinc Dioscorus statim suggestit esse legenda concilii Constantinopolitani gesta contra Eutychetem; et quamvis Julius apostolicæ sedis legatus obstisset, protestatus non permittitur se illa Acta legi, nisi prius S. Leonis dogmatica epistola legeretur, ut pariter Hilarus diaconus contestatus est; tamen legatorum pontificiorum postulatio rejecta fuit, quia Eutyches, audacter prodicens, maligne eos tamquam sibi infensos et suspectos proclamavit, quod apud Flavianum mansissent, atque pransi apud eundem essent. Lecta itaque fuere Acta Constantinopolitana, et cum ad S. Cyrilli scripta ventum est, Eustathius Beryti episcopus suggestit, ex sententia Cyrilli, non dicendas in Christo duas naturas post incarnationem, sed tantum unam ex sententia Athanasii. Evictam causam Eutychiani acclamant. Non enim Eustathius episcopus duorum illorum Patrum mentem capiebat, qui promiscue *propter*, naturam pro hypostasi et persona aliquando usurpant, quod Græcis scriptoribus ante Antiochenum schisma potissimum commune fuisse, ipsi in nostris scholasticis Exercitationibus docuimus et demonstravimus. Cæteri interim episcopi, vel minarum timore acti, vel promissis corrupti, Ecclesiæ catholicæ fidem palam profliteri et explicare ausi non sunt; sed cum ventum est ad illam extremam Actorum partem, in qua Eusebius Dorylaei Eutychetem compellaverat, ut

A post adunationem Verbi cum carne duas ad invicem naturas in Christo distinctas confiteretur, Eutychetis patroni et fautores audacius exclamarunt: *Tolle, incendo Eusebium, iste vicus ardeat, iste in duo fiat; sicut partitus est, partitur.*

17. Huic autem latrocinali judicandi formæ Dioscorum aliquem 386 omentum canonici judicii colorem dare quæsit. Et idcirco synodum percontatur: *Tolerabitis est vobis iste sermo, post adunationem duas naturas dicere?* Synodus respondit: *Anathema qui dixerit.* Hæc autem dicta fuisse ab iis qui Dioscoro blandiebantur Baronius asseverat. Et idem, doctissimus Annalius scriptor fundamenta mutatur ex testimonio eorum Patrum qui huic synodo interfuerunt, et totam causam deinde in Chalcedonenſi concilio retractant. Atque provocat potissimum ad Basilium Seleuciensem episcopum, qui per B. Joannem episcopum, Dioscorum rogaverat ut interlocationem emendaret, et subiecit: *Magnam enim nobis necessitas imponit hunc, tam ab iis qui foris erant, quam ex lingua tua.* Irruebant in ecclesiam milites cum armis, instabant monachi qui cum Barsuma erant, et qui Parabolani nuncupantur, et multitudo alia grapis (a). Hæc, quæ de vi et metu per Dioscorum Patribus tyrannice tunc illatis describimus, in synodo Chalcedonenſi testati sunt reliqui, qui concilio Ephesino interfuerunt. Soli legati apostolicæ sedis nullo metu atque violentia commoveri potuerunt, ut Dioscori voluntati obtemperarent, vel ut leviter etiam recederent ab instructionibus et commonitorio quæ a S. pontifice Leone acceptant. *Reclamant, exclamant, ait Baronius atque publice contestati sunt nullas prorsus vires habere Acta illa, quæ sola violentia atque tyrannide extorquebantur; nullumque præjudicium fidei catholicæ fieri posse, cujus formam a sede Petri ad synodum missam nec legi siveſet nefarius Dioscorus. De lesa imprimis apostolicæ sedis auctoritate graviter postmodum quæſtus est S. Leo epistola ad Theodosium imperatorem (b), de qua suo loco verba faciemus. Sed et episcopi ipsi vim undequaque pati cogeantur. Si enim duas in Christo Domino post adunationem profitebantur esse naturas, tamquam Nestoriani peccandi proclamabantur: *minabatur nobis (ajunt) damnatio, minæ exilii intendebantur: milites cum fustibus et gladiis instabant. Timebamus gladios et fustes. Ubi gladii et fustes, qualis synodus est? Quadragesima duo episcopi tacere jussi sunt quin possent vel unum proferre verbum, et quindecim tantum Eutycheti faventibus loqui permissum est. Tamquam denique omnium orthodoxorum carnifex Barsuma descriptus est. Quia surgentibus Aegyptiis et monachis, qui sequebantur Barsumam, omnique turba ceperunt dicere: *Eum qui dicit duas naturas, in duo incidite; qui dicit duas naturas Nestorianus est.***

18. Qualem ergo tragicum finem habuerit synodus illa, ex tam lugubri et deplorando rerum ordine, apparatu et Actorum prosecutione argumentari potest. Proclamata enim fuit Eutychis absolutio ab ipso Dioscoro. Et quamvis Flavianus reclamasset facta contestatione, quod non fuisset auditus, tamen episcopi, pœnis, metu et tædio acti, et usque ad vesperam afflictii, propriis ex subscriptionibus ratam habuerunt ipsius Eutychis absolutionem. Flaviani tandem et Eusebii Dorylaei damnatio subsequuta est. Ad quam Dioscorus volens consuetis fraudibus procedere, Acta concilii generalis Ephesini ad fidem pertinentia jussit ut legerentur. Et interrogatis omnibus an iis fidei decretis assentirentur, sine ulla prorsus animi hesitatione omnes annuerunt. Sic namque procedens Dioscorus, coloratum titulum quæsit, ut non videretur innocentem damnare; sed eos, tamquam de lesa fide et de Nestoriano dogmate reos, a religione catholica removeare voluit, eos ab

(a) Parabolanos Baronius explicat, dicendo: Ili erant corporati Alexandrinæ Ecclesiæ.

(b) Epistola 39 ad Theodosium.

episcopatu et omni sacerdotali ministerio alienos faci-
endo et declarando. Nullam ergo aliam causam in
lata sententia Dioscorus expressit vel indicavit, nisi
hanc unicam, videlicet, Flavianum, Eusebium Dory-
laei, oecumenicæ Ephesini synodi decreta violavisse:
omnia pene revocantes, et immutantes, factosque cau-
sam scandali **387** et conturbantis sanctissimis Ec-
clesiis, et ubique catholicis populis. Propterea conclu-
dit: Certum est hos ex semetipsis subjacere synodici-
olim a sanctis Patribus definitis damnationibus. Unde
et nos quæ eorum sunt confirmantes, memoratos, id est
Flavianum et Eusebium ab omni sacerdotali et episco-
pali dignitate esse judicamus alienos. Ne denique vi-
deretur se totius causæ arbitrum constituisse, quasi
ad episcopos qui ad synodum conveniant conversus,
eos ita compellat: *Constituatur vero unusquisque
religiosissimorum episcoporum suam propriam volun-
tatem, manifestam hanc faciant sub fide monumentorum
(a). At quorsum ita episcopos alloquitur, cum
quadragesima duobus loqui vetitum fuit? Quando qui
fili, legitimi, atque sanctissimi erant iudices, jure
suffragii et interloquendi privantur, et falsis quæsitis
coloribus calumniantur, persequuntur, quin eorum
contestationibus locus præbeatur? Et denique quo-
modo poterant eorum voluntatem patefacere, præ-
sente carnifice Barsuma et militibus, qui cum cæte-
ris, fastibus et gladiis eos puras charitas subscribere
cogebant? Exstant enim, notat Baronius, nonaginta
sex episcoporum subscriptiones, magna cum igno-
minia postmodum recitatæ in concilio Chalcedonensi,
cum causati sunt vim illatam, dum eatenus expositæ
essent, et parati milites, ut si quis relictaretur, vin-
ctus catenis in exsilium duceretur.*

19. Flavianus tandem ægre ferens in tali latrocinio
fidei causam ad exitium perducere, intrepidus exclamavit:
Appello a te. Et Hilarus apostolicæ sedis lega-
tus dixit: *Contradicitur;* et cæteri ejusdem sedis
legati, nullo metu adducti, quamvis proconsulem
cum militibus locum in quo latrocinium agebatur
ingressum vidissent, audacissimo Dioscoro in faciem
resistere, contestantes nullius esse roboris quæ hac-
tenus per vim et metum fuerant extorta. Publicam
hanc atque solemnem protestationem a pontificiis
legatis factam synodi Actis notarii non inseruerunt.
Nam Acta illa ad Dioscori arbitrium notarii descri-
bebant, alia addentes, alia subtrahentes, alia deni-
que pro suo pravo ingenio interpretantes, confingen-
tes, et accommodantes. Dioscori autem tyrannicum
furorem et malitiæ impetum neminem moderare et
cohibere potuisse, testati sunt plures ex episcopis,
quos inter Basilius Seleucia, qui in Chalcedonensi
concilio dixit: *Post damnationem Flaviani omnibus
nobis tristibus effectis, et aliquantisper quidem nolentibus
emittere vocem, aliquantis autem fugientibus, exsur-
gens Dioscorus, et stans in alto, designabat, et dicebat:
Videite qui non vult subscribere ad me, seu contra
me habet. Et quia Eusebius Ancyrae episcopus parum
distulit vocem, periclitatus est et ipse damnari. Non-
nulli episcoporum ibi assidentium, qui tam graviter
divina et ecclesiastica jura violari et pessumdari vi-
derunt, Dioscori pedes tenuerunt dicentes: Quia et
tu presbyteros habes, non debet propter presbyterum
damnari episcopus. Nihil dignum damnatione egit. Si
autem et reprehensione dignus est, reprehendatur (b).
Episcopi porro illi erant Onesiphorus Iconiensis, Ma-
rinianus Synnadenensis, et Nunechius Laodicensis.
Horum ergo etiam humillimæ supplicationes ambitiosi
præpotentesque Dioscori animum nec leviter com-
movere potuerunt. Immo, fractis omnibus Christianæ
moderationis legibus, audacior factus, maxime impe-
riali fretus potentia, et nebulonum cæterva stipatus,
tale præsidium sibi nactum esse arbitrabatur, ut reli-
gio esset sibi soli obtemperare, omnium inferiorum*

A et æqualium; immo et superiorum jura ad se unice
impia usurpatione trahendo. Hanc vero effrenatam
illius animi cupiditatem quis quove colore excusare
poterit? Non quidem qui Alexandrinæ sedis præstan-
tiam et dignitatem exaggerat (ut Quesnellus facere
consequitur) quæ inter Orientales principatum obtine-
bat; non ejus prædecessoris sancti Cyrilli merita et
prærogativæ **388** ob quæ oecumenicæ generali syn-
odo apud Ephesum habitæ præfuit, ut ipse Diosco-
rus, nimis a regis ministris blanditus, sibi persua-
dere videbatur, et cui fere omnes tum Orientales,
tum Occidentales Patres obsequium exhibuerunt; non
denique catholicæ fidei causa, vel satis difficilis, vel
implexa, nondum explorata, in errorem eum rapuit;
sed sola vafrities, æmulatio et furor. Is namque opti-
me noverat Romanam S. Petri cathedram hujusque
episcopos tamquam supremos cæterarum Ecclesiarum
iudices et magistros habendos esse. Et propterea
Romanum episcopum tamquam Patrem etiam ab
Alexandrino antistite esse consulendum, illiusque
B iudicium tamquam firmam regulam omnium contro-
versiarum esse habendum, scriptis et factis fassus
est.

20. Anno enim Christi 445, ipse Dioscorus vix ad
Alexandrinam sedem erectus, de sua ordinatione et
ad episcopatum electione sanctum pontificem Leonem
fecerat certiore. Et veritus ne suo pastoralis muneris
aliquando deesset, duas ei proposuit questiones diri-
mendas. Altera de ordinatione episcoporum et pres-
byterorum, quando videlicet quibusve diebus juxta
apostolicam traditionem fieri posset; altera vero de
sacrificii iteratione, solemniorebus anni diebus et fe-
stivitatibus recurrentibus habenda, ut plebi superven-
ienti posset satisfieri. Utrique enim S. Leo Magnus
occurrentis, summum charitatis affectum impendit, ut
ex hoc cognoscere posset quod firmitus fundare desi-
derabat illius adeptæ dignitatis exordia. Epistolam
enim hisce verbis summus pontifex ordiens, et veri
patris et fratris officia cum Dioscoro se agere fassus
est, ut nimirum totam illam super duas expositas in-
quisitiones explicationem et regulam grato et lubenti
C animo exciperet. *Quantum (ait) dilectioni tuæ, Domini-
cæ charitatis impendamus affectum, ex hoc poteris ap-
probare quod tua firmitus fundare desideramus initia,
ne quid charitatis tuæ deesse ad perfectionem videatur,
cum tibi spiritualis gratiæ merita, ut probavimus, suffra-
gentur (c). Eximiis ergo meritis fuisse tum Diosco-
rum ornatum, et de iisdem divum Leonem fuisse
certiorem, absque ulla prorsus dubitatione innotescit.
Quare statim subiecit: Paterna igitur et fraternum
collatio debet sanctitati tuæ esse gratissima, et a te la-
tiliter suscipi quemadmodum a nobis intelligis proficisci.
Sed quemadmodum has subiacendi institutiones
Dioscorus debuisset excipere, paulo infra in eodem
epistolæ proœmio explicat, ostendens Romanum episco-
patum, non tantum in Ecclesia a Domino principa-
tum obtinuisse, sed firmiter permanere in divi
Petri institutis, a quibus resilire nemini episcoporum
licitum esse potest. Cum enim beatissimus Petrus
D apostolicum a Domino acceperit principatum, et Roma-
na Ecclesia in ejus permaneat institutis, nefas est cre-
dere quod S. Marcus, qui Alexandrinam Ecclesiam
primus gubernavit, aliis regulis traditionum suarum
decreta formaverit. Necessitatem autem summæ con-
cordiæ Romanam Ecclesiam inter et Alexandrinam
habendæ testatus est, ita scribendo: *Non ergo po-
tuitur ut cum unius nos corporis et fidei fateamur, in
aliquo discrepemus, et alia doctoris, alia discipuli
instituta videantur (d).* Non ergo ex suæ Alexandrinæ
Ecclesiæ præstantia Dioscorus titulum aut colorem
quærere aut emendicare poterat. Sat enim clare in-
tellexerat eam esse ecclesiastici regiminis regulam,
ut in universa Ecclesia Romanus pontifex principa-*

(a) Baronius loco ut supra, pag. 95.

(b) Acta Chalced. Conc. act. 1.

(c) Sanctus Leo Magnus, epist. 41 ad Dioscorum

in Quesnelliana editione, alias 81.

(d) Idem ibid.

tum haberet, eumque omnes etiam primarum sedium episcopi tamquam patrem et doctorem cognoscerent et venerantur. Ad talem ergo tantamque rebellionem nefario quodam furore ex antiquis emulationibus et privatis odiis orto ducebatur, sibi optime conscius irrita et nullius prorsus roboris esse quæ contra S. Leonem, ejus legatos et episcopos appellantes decreverat. Neque S. Cyrilli ejus prædecessoris vestigia titulum aliquem ipsius agendi rationi suppeditare poterant. ²²⁹ Is utique Ephesinæ œcumenicæ synodo præfuit, non tamquam Alexandrinus antistes, sed S. Cælestini papæ legatus, pontificis litteras excipiens, et ut synodo legerentur jussit; voluitque eas tamquam regulam omnium rerum in synodo agendarum haberi. Restat ergo ut gravem aliquam difficultatem in fidei causa offendisset, quæ tales tantosque indissolubiles nodos in se contineret quos solvere ipse nescivisset, ut ignorantia titulus ipsi patrocinari posse videretur. At quæ ignorantia potuit unum episcopum, alias in sacris canonibus versatum, excusare, qui principali Orientis Ecclesiæ præerat, quique denique ignorare haud poterat quæ ab illius prædecessoribus in ecclesiasticis habendis judiciis servata fuerant? Porro illius judicandi formam non alium habuisse titulum quam illum quem S. Leo adduxit, ex sequentibus verbis perspicue intelligere possumus: *Hæc autem ideo culpa processit, eo quod non pura conscientia et recto judicio secundum consuetudinem (Dioscorus) et qui collecti sunt de fide et errantibus protulerunt. In ipso autem judicio non omnes qui conveniant interfuisse cognovimus: ecce studiosus judicum delectus, qui a Dioscori nitibus penderet, designatus. Deinde molli brachio imperatoris agendi rationem et mandata objurat, de quibus antea verba fecimus, de Theodosii divalibus dissentes. Nam alios rejectos, alios didicimus intromissos, qui pro supradicti sacerdotis arbitrio impia subscriptionibus captivæ manus dederunt (a).*

21. Quamvis itaque nullus ex tribus præfatis titulis defensionem excusationemque Dioscoro parare possint, erunt tamen, sicut fuerunt, qui jus in indicendis synodis imperatoribus et principibus vindicant, qui etiam affirmare et docere poterant Dioscoro præscriptum fuisse Theodosii decreto judiciorum ordinem. Propterea quod ipse imperator vetuisset ne Flavianus episcopus Constantinopoleos, aut ceteri episcopi, qui sententiam adversus Eutychem in synodo Constantinopolitana dederant, suffragium suum ferrent in Ephesino concilio. Elpidius enim executionem mandati hac in parte graviter ursit, Theodosii ordinem rerum vindicans his verbis: *Imperator, adimplens ipse primus ordinem legum cujus est conditor et custos, jussit eos qui semel judicaverunt judicandum ordinem tenere.* Hocce ergo excusationis genere, cum ipse Dioscorus ab objectis criminibus se purgare tentasset in Chalcedonensi concilio, quis modo uti posset ad minuendum saltem, nisi ad penitus diluendum, illam infamiae notam qua Dioscorus generatim innotuit. Sed quid ad hæc, quæ varios secum afferunt nodos et difficultates, paucis verbis minime expediendas et eripiendas? Cum clarissimo viro Petro de Marca (b), qui Romanis principibus hoc jus asseruit pro indicendis quandoque synodis, et dandis judiciis, dum ecclesiastica judicia fieri contingebat, sicuti et irrita declarandi concilia, cum fines præscriptos a principe in modo procedendi excedebant, quin conciliorum Patres conquererentur de incompetencia principis, sed de obreptione quam legatis missis ad primam synodum Ephesinam ostenderunt, longam deberem hic congressionem instituere, singulaque ad examen revocare, quæ nonnisi veritatis colorem præferunt. At ad aliud otium

A istud reservare opportunum ducimus, paucis dumtaxat hic annotatis.

22. Et imprimis quod ad synodorum indictionem, rerumque in iis pertractandarum ordinem spectat, clariss. de Marca aliquod jus indicare debuisset, quod nature legibus divinisque institutis cohereret. Non enim sufficit æquitati et concordie, pacisque studio inhærere, quæ sacerdotium inter et imperium procuranda sunt, si in alterutrum præjudicium multa mala suboriantur. Alias semper in dubio versabimur an priorum ²³⁰ temporum generalia concilia, auctoritate imperatorum sola vel apostolicæ sedis simul indicta fuerint. Et rursus ultro dato quod Romani pontifices, Imperatorum arbitrii non valentes resistere, synodorum indictioni acquieverint, an scrupulus remaneat principes jure vel injuria synodos indixerint, atque in iis indicendis propriæ auctoritatis limites excesserint. Si ad primam Nicænæ synodum animum convertamus, hæc utique Constantinum imperatorem indixisse intelligimus, sed *ex sacerdotum sententia (c)*. Et quoniam tot præsalum editio sine imperiali consensu, auxilio atque præsidio nec fieri nec sustentari poterat, ideoque ad præpediendos tumultus, et ad faciendam episcopis liberam potestatem, ut, episcopalibus eorum sedibus ad tempus relictis, præstituto tempore concilio adessent, litteras ad eosdem dedit, ut itineri se committerent. Quo in negotio vicaria usum fuisse potestate, et ipse Marca asseverare debet. Cum ipse alibi sin cere fateatur, juxta veterem Ecclesiæ canonem, non licere œcumenicam synodum celebrare absque sententia sedis apostolicæ (d). Si itaque res sic se habent, jam imperatores non propria, sed vicaria summorum pontificum, auctoritate, generales synodos indixerunt. Idque magis exploratum est ex Ephesina synodo de qua agimus, ad quam indicendam Theodosium apostolicæ sedis auctoritatem adhibuisse, Leo Magnus in epistola ad eandem synodum protestatus est, cujus verba in superioribus retulimus, et Marca ipse in margine ad laudatum locum descripsit. Ut verum tamen fatear, æquitatis et concordie ratio semper postulavit, ut, gravissimis in Romano imperio perturbationibus propter clericorum scandala et emulationes gliscientibus, Romani pontifices non reluctarentur principum et imperatorum petitionibus, ne Ecclesiæ rebus suisqueque versis etiam civilis administrationis negotia ad exitium vergerentur, quorum cura potissimum ad sæculi potestatem pertinebat. Propterea nihil mirum, si, ad excitatas quandoque turbas componendas, imperatores ipsi consilium habuerunt de synodis indicendis, hancque facultatem ab apostolica sede expostulaverint. Id indicare voluisse clariss. Petrum de Marca æta est opinio.

23. Quod præterea ad rerum pertractandarum ordinem spectat, gravior est difficultas an Romani principes illum præscribere potuerint, quod docetur (ait) aliquot exemplis. Quæ inter idem de Marca illud adducit quod Flavianus et Eusebius Doryzei non iudicum, sed judicandum, locum in synodo obtinerent. Vix arbitrari possum hujus Theodosiani statuti rationem probari potuisse a viro doctissimo et Parisiensis Ecclesiæ præsule illustrissimo, de Marca, cum statutum illud naturalibus divinisque institutis repugnet. Nihil enim perperam a Flaviano ejusque synodo factum fuisse constabat, ut ideoque ipse Theodosius rerum ordinem tam injuriosum decerneret, qualis ille erat, ut Flavianus privaretur jure suffragii in causa fidei et Eutychetis, quod prorsus inseparabile erat a sacerdotali dignitate quam in Constantinopolitana Ecclesia exercebat. Præterea quale crimen objiciebatur Flaviano et Eusebio Doryzei, ut reorum

(a) S. Leo, epist. 39.

(b) Petrus de Marca, de Concordia sacerdotii et imperii, lib. iv, cap. 3, § 7. Chalced. concil. act. 1.

(c) Rufinus Aquileiensis, lib. i Hist. Eccles., cap.

2. Vide nostras annotat. tom. II, pag. 4 et 5.

(d) Petrus de Marca, lib. v, cap. 6.

judicandorum locum tenerent? Quales erant legitimi accusatores, qualia indicia et probationes adducebantur, ut tanquam graviorum criminum rei judicarentur? Velamine quidem malitiosa justitiae se per odium et subornationem a synodo judicatum fuisse, Eutyches voce et scriptis libellis affirmabat. Sed princeps ille, qui praetextum arripiebat tuenda et conservanda Christianae tranquillitatis in Ecclesia et imperio, nondum cognita causa, vindicabat sibi cognoscere quae ad eum non pertinebant, cum de nova haeresi et de iudicio in eam lata ageretur; idcirco non poterat eam naturalem legem violare. Legum conditorum atque custodem Eulidius imperatorem ita vocat. Sed quo cuncto naturali divinitaque **391** legem custodiebat, quae dicunt aliorum legitima iura non esse violanda, neminem inaudito suo iure posse privari, nisi forte talis sit culpa quae ipso genere suo aliquam (a) poenam inducat? Et forte gravissima poena ea non debet reputari, qua iudicandi iure tum Flaviani tum Eusebii privabantur, et imperiati statuto inter iudicandos locum tenere jubebantur? Sola contumacia pro crimine aliquo praesenti, vel praeterito, statum antiquum ordinem legum Theodosio perminuere potuisset, aut abolere, aut immutare. Quid vero? Nec Flavianus, nec Eusebius, tribus propositis edictis, aut uno pro tribus, quod vulgo *peremptorium* appellatur, admoniti et vocati fuerunt, nec suam praesentiam denegarunt. Igitur tanquam contumaces haberi non poterant. Quinimmo, viz deceptis friteris synodi indicibus, nulla interposita mora, vel impedimento emendicato, ad conventum convolarunt. Unde injuria illi affirmatur, quod imperator ademptum ipse primus ordinem legum, cum nullum ordinem, nullam aequitatem, nullam denique legem servaverit iudendo qui semel iudicaverunt iudicandorum locum obtinere. Ego igitur potius crederem Eulidius imperatoris auctoritate apostata fuisse, eaque lege urgere voluisse, ut contra omne ius, nec Flavianus, nec Eusebius, neque alii qui innocentes et sine ullo crimine damnati fuere, etiam secluso quocumque defensionis genere indebitis poenis subirent. Maculam tamen ultimam illustrissimo episcopo Parisiensi innere non intendimus, quod talia iura saeculi principibus vindicare voluerit, sed explicare dumtaxat in votis habuimus valde infirma et falsa esse ea principia, ex quibus praeriptum ab illis principibus iudiciorum ordinem probare assumptum.

21. Tandem vero ultimam Ephesinorum gestorum partem, qua introcinum ad exitum Dioscorus perduxit, brevissime retracebo. Huc porro synodali actioni Romani pontificis legati adesse recusarunt: sed, accepto Flaviani appellationis libello, nulla prorsus violentia compelli potuerunt ut distius apud Ephesum remanerent, atque constanter, ut decuit, fuerunt protestati, nequaquam id quod consuebatur sedem apostolicam recepturam (b). Parvi autem pendisse Dioscorum has legatorum pontificiorum protestationes, ipsiusque Flaviani appellationem, testatus est Hilarus in epistola ad Pulcherianum augustam. Posteaquam iniuste voluntati Dioscori atque sententiae, ait Hilarus, communicare non posui ad aliud concilium (c) (id est, ut animadvertit Christianus Lupus, aliam synodalem actionem) terroribus atque insidiis evocare conatus est, quatenus me, quod abest, aut seductionibus mihi faceret consentire ad condemnandum sanctissimum Flavianum episcopum, aut resistentem teneret, ut mihi non esset sententia ad pietatem vestram

A Constantinopolim percurrere, aut ad Romanam Ecclesiam remeare. Verundamen confidens auxilio Christi, quod attinet ad damnationem reverendissimi ac sanctissimi viri, innocentem me integrumque servavi, licet nulla flagella, nulla tormenta me possint facere ejus consentire sententiae; sed, omnibus derelictis, exinde discessi, per incognita et invia loca Romanam veniens, ut reverendissimo papae omnium quae in Epheso gesta sunt idoneus nuntius esisterem (d). Concinunt Hilarus Prosper in Chronico, et Theodoretus (e). Dioscorus tamen, post legatorum pontificiorum fugam, nec mitior factus, nec veritus debitas quandoque poenas solvere debere, flagitiis nova addens flagitia, non tantum monachos qui pro Eutychiana haeresi corrabant absolvit et **392** in communionem recepit, sed plurimos orthodoxos episcopos e suis sedibus deiciendos et expellendos esse declaravit: alios in exsilia deportavit, et istis adhuc superstitionibus alios substituit fecit. Omnium primus dejectus fuit Theodoretus Cyrensis, inauditus, non evocatus, et absens ultra quinquaginta mansiones, qui Theodosii decreto exsul detinebatur. Quaesitum procurasse titulum pro hujus damnatione Dioscorum notissimum est. Nam cum antea Theodoretus impugnasset capitula S. Cyrilli, etiam post initam pacem et obtentam ecclesiasticam reconciliationem ab episcopatu dejectus est. Quare episcopali domo privatus, et ex amicorum stipe vivere coactus, quorum unus in eum maxime liberalis fuit Ursinus episcopus Emesenus. Hinc (subjicit Christianus Lupus) per Anatolium patricium principi supplicat, ut appellationem suam prosecuturus Romanam accedat, ut certe redire ad suum, in quo olim monachus professus, monasterium, distans centum milibus a civitate Cyrensi. Sed de hujus appellatione ad S. Leonem alibi opportunius verba facere reservamus. Secundus quem e sua sede episcopali ejiciendum esse Dioscorus statuit, fuit libas metropolitae Edessensis, propter famosas epistolam sancto Cyrillo Alexandrino injuriosam, ad Marim Persam scriptam, qui pariter non permissus synodo adesse, absens damnatus est. De cuius a synodo exclusione est sermo in concilio Chalcedonensi, actione 9, et apud Liberatum diaconum, cap. 12 (f). Aequale infortunium pariter passi sunt Sabiniensis episcopus Pertheus in provincia Eufraatesia, Evagrius Epiphaniensis, qui addit dejectos etiam fuisse Aquilinum Bibli, Irenaeum Tyri, Sophronium episcopum Constantiensis, Cyprorum metropolitam, et Joannem Germaniciensem. Omnium ultimus dejectus fuit Dominus episcopus Antiochenus, de quo Liberatus haec habet: Post omnes autem et Dominum Antiochenum remanentem ad orthodoxorum depositionem, quia particeps factus Dioscori in orthodoxorum depositione et Eutychetis abolitione. Depositus est autem dolo Dioscori sic. Postquam consentit in omnibus Dioscoro, datis in medio ejus epistolis, quae ad ipsum Dioscorum Antiochenus Dominus contra duodecim Cyrilli capitula scripserat, eo quod essent obscura, damnavit agrotum et absentem illa die. Denique in dejectorum episcoporum locis alios substituere, eligere et ordinare ausus est Dioscorus, plenariam sibi generalium synodorum auctoritatem usurpando etiam contra mandatum canonis 4 concilii Sardienensis, quo jubetur ne quis in locum episcopi depositi substituat, priusquam Romanus pontifex sententiam tulerit (g). Tantum enim abest, ut Dioscorus huic canon qui sub nomine Nicenorum laudabatur obtemperare voluerit; quinimmo, usurpato sibi totius ecclesiasticae regiminis imperio contra

(a) Cap. Reprehensibilis, de appellationibus, lib. Contumacia ff. de re judiciali.

(b) S. Leo Magnus, epist. ad Chalced. synodum.

(c) Hilarus diaconus, epist. ad Pulcherianum augustam. Christianus Lupus, in scholiis et notis ad Ephesinam synodum.

(d) Non tantum Hilarum fugam arripuisse, sed et alios pontificios legatos. Liberatus diaconus asseve-

rat, scribens: Porro legati sedis apostolicae ab ipso concilio fugientes, reverterunt papae Leonis iniquitatis Dioscori, quomodo Dioscorus vi magis quam iustitia in illa synodo egerit.

(e) Theodoretus, epist. 415.

(f) Liberatus diaconus, in Breviario, ubi supra.

(g) Tom. II Concil., pag. mihi 681.

omnis naturalia, divina et ecclesiastica jura et fidem, ad exitum perducere et omnia Ecclesiastica statum subvertere voluerit, sibi duntaxat obtemperando. Verum de horum electionibus ordinationibusque verba facimus S. Leonis gesta describentes in lib. II Historiæ Eutychianistarum, quemadmodum et de Sardienensibus canonibus cap. 30 hujus libri.

393 CAPUT IX.

De S. Flaviano Constantinopolitani episcopi ad apostolicam sedem appellatione. Falsa Joannis Launoi, Paschasii Quesnellii aliorumque sententia, quod ad novum generale concilium appellaverit, proponitur. Et denique tamquam infirma et valde fallacia horum argumenta certis evidentibusque demonstrationibus evertuntur et prorsus eripiuntur.

1. Ita novarum rerum studio Quesnellii animus fuit adducere, ut peregrinas doctrinas et a communibus opinionibus discrepantes vendere cupiens, erroneis falsisque argumentis ratiocinari minime erubuerit, a quibus removeri nequidem voluit, cum veritas luce splendidior eidem occurreret. Vehementer enim a suis constrictis præjudiciis, quibus semper in disputationibus congressionibusque habendis adhesit, atque a clarissimorum doctissimorumque virorum semitis recedens (a), rerum cortices dumtaxat attingens, sophismata fallacesque conjecturas veritatis colore depinxit, non tantum ut lectores deciperet, sed et in apostolicam sedem odium exerceret, novamque in Ecclesia regiminis rationem stabiliret, prætextu antiquitatis persequende et illustrande. Hujusmodi sibi proposuisse scopum in omnibus suis scriptis mihi persuasum est. Sed potissimum id intellexi, cum octavam ejus dissertationem lustrandam assumpsi. Arbitrabor enim quod agens ibidem de celebri S. Flaviani appellatione ad apostolicam sedem, nullo invidie spiritu se duci passus esset; sed voluisse in tanti argumenti negotio insistere vestigiis prudentum eruditorumque scriptorum, qui jampridem eum præcesserunt in hoc pertractando argumento, de quo nos in præsens verba facere statumus. Baronii nimirum, Bellarmini, Joannis Davidis, cardinalis Peronii, Christiani Lupi, aliorumque. Quippe qui ex animo veritatem exquirentes, non tantum Ephesini latrocinialis statum, ordinem resque in eo gestas narraverunt, nullo prorsus mendaciarum luto adhibito, quemadmodum opus erat; sed etiam ipsius sancti Flaviani ad apostolicam sedem appellationem, tamquam ratam, et validam, et juxta ecclesiastici juris formam factam fuisse asseverarunt. Tantum vero abest ut Quesnellus optimam hanc viam ad sinceram ecclesiasticæ historiæ studia conducendam ingredi voluerit, ut potius, relictis planissimis semitis quas præfati clarissimi quondam viri prosecuti sunt, eos potius in scenam tradiderit exagitandos, et ignorantie notam inusserit eis, quod judicaverint Flavianam apostolicam sedem, non potius generale concilium, appellasse; contra vero ipse, Launoii falsas conjecturas atque commentitias opinionones secutus, ejusdem Flaviani appellationem non ad apostolicam sedem, vel ad S. Leonem factam fuisse, sed ad generale concilium ab ipso episcopo provocante novumque judicium postulante fuisse directam. Sicut ergo dissertationem Quesnellus aggressus, eam simulat conscribere ex iis quæ habet S. pontifex Leo in epistolis 39 et 40, quod sequenti

A epigraphæ indicare voluit: *Dissertatio octava de causa Flaviani episcopi Constantinopolitani in pseudoconcilio Ephesino damnati atque depositi, ad epistolam 39 et 40 S. Leonis ad Theodosium imperatorem.*

2. Hanc autem dissertationem aggreditur scribendo « appellationum 394 quæ ad apostolicam sedem delata dicuntur primis Ecclesiæ sæculis, omnium celeberrimam esse, quæ data est a Flaviano post latam adversum se a Dioscoro sententiam. » Paucis indicat fundamenta eorum qui affirmativam partem propugnant. Et statim subjicit: « De hujusmodi appellatione, quæ epistolæ 39 et 40 præcipue est et unica fere materies, paucis saltem disserendi necessitatem suscepimus indicit consilium, etsi prolixiorum tractationem argumentum a doctioribus jam pridem ventilatum non exigit (b). » Ut tamen facilius assensim a doctiorum sententia qui hocce argumentum illustrant abscederet, annotandum censuit nunquam a S. Leone scriptum esse sedem suam a Flaviano esse appellatam, sed generatim dici appellationem esse interpositam, ut in hujus epist. cap. 3 loquitur, et quod legati ipsius fideliter reclamaram, et hisdem libellum appellationis Flaviano episcopo dedit. Sibi concinere arbitratur Ephesinæ synodi Acta Græca, in œcumenica Chalcedonensi relecta, in quibus allud nihil a Flaviano dictum referitur quam istud recuso te, μαρτυροῦμαι οὐ, et ab Hilario, Leonis legato, contradicatur, *χρησάμενος*. Ex quibus sit pergit ratiocinari. Sive enim veram appellationem intellexerit Flavians, ut scriptor novellus operose contendit adversus Marcum, sive recusationem, quod affirmant alii, et ipse David tandem fateatur, perinde est: hoc unum assero, Leonis mentionem a Flaviano vel appellante vel recusante factam non fuisse. Clarissimi Petri de Marca opinionem a Davide exagitam defendendam assensit; et in ejus impugnatorem graviter invehitur, quod pervicaciter propugnari hoc loco voluerit consuetas judiciorum canonicorum formulas (c), cum omnia contra jus fasque a Dioscoro præsumpta cognoscantur, nec Ephesino latrocinio accommodari ullo modo (possint solite judiciorum consuetudines et formule. « Esto enim (ait) recusationi non sit locus secundum juris ordinem, nisi ante latam sententiam, nec appellationi nisi post profatum judicium, optime id quidem, vel cum legitimis jure merito in suspicionem venit, vel ab incompetente iudicium adornatur. » Tandem concludit Quesnellus: At nihil tale in Ephesino concilio reperias. Synodum ait legitime fuisse congregatam jussu principis assensuque Romani pontificis, qui etiam per legatos intererat, recusari ac repudiari nullatenus potuit. Hactenus vero joci voluisse Quesnellum, ut lector deciperet, deceptosque in suam traheret opinionem, quis non videt? Calamum stringere fingit contra Joannem David, Petri de Marca adversarium, et ludendo in verbis sibi blanditur, eam Ephesinam synodum in suis exordiis recusari et repudiari nullatenus potuisse, quia legitime congregata jussu principis et Romani pontificis assensu.

3. Sed in hac convocacione difficultatem non versari, lippis tonsoribusque notum est. Quamvis tamen dictis in superioribus inharendum sit, ostendentes Theodosium apostolicæ sedis auctoritatem, non consensum tantum, adhibuisse pro ea synodo habenda. Igitur recusari ac repudiari potuit illa synodus statim in suis exordiis. Quando videlicet Dioscorus, nulla legitima auctoritate munitus, synodum ipse pro ar-

(a) Baronius, tom. VI Annal. Bellarminus, lib. II de R. P. Jo. David opere Gallicæ conscripto de Judiciis canonicis episcoporum. Christianus Lupus, in notis ad Ephesinam synodum.

(b) Quesnellus, diss. octava, tom. II, pag. mihi 304 et seqq. Launoius, p. II epist. ad Jacobum Boetium, epist. 3, pag. mihi 22.

(c) Quesnellus carpit Joannem David ob lib. inscriptum de Judiciis can. episc., cap. VI, art. 5, § 2.

At injuria quidem. Nam David magno veræ ac solidæ eruditionis apparatu antiquorum ordinem et consuetudinem in ecclesiasticis iudiciis habendis explicavit. Unum atque idem ante Justiniani ævum duo illa vocabula *appellationis* et *recusationis* importasse ostendit, ut habetur in l'ge: Simul utrumque vocabulum ponitur tam *appellationis* quam *recusationis*. Vocabulorum demum confusionem sustulit Justinianus.

bitrio facere aggressus, deturbando e loco in quo episcopus Constantinopolitanus sedere debebat ipsum Flavianum, illius Ecclesie legitimum pastorem; quando 395 instructus de mandatis quæ legati S. Leonis deferabant, debitum locum et honorem nec ipsis dedit (a), nec unquam permisit quod commonitoria et epistola dogmatica quæ exhibuerunt in synodo legerentur. Quid plura? Potuit rejici et recusari illa synodus, quando Flaviano, legatis pontificis cæterisque Patribus orthodoxis innotuit jam omnem lapidem a Dioscuro moveri ut soli Eutychianæ factionis adhaerentes, numero, auctoritate, viribus adversum catholicam fidem religionisque pietatem prævalerent. An non in iis exordiis, Flavianus, Eusebius Dorylæi episcopus pontificique legati potuissent recusare locum habere in eo conventu? At debebantur a militibus imperialibus, qui ecclesiam huiusque fores custodiebant. Verum, ubi milites, gladii, fustes, qualis synodus quæ recusari non possit? Ad hæc ergo Quesnellum animadvertere oportebat, antequam licenter scriberet non potuisse initio synodum illam recusari. Sed (addit) tunc primum potuerunt recusari Dioscorus, ejusque synodus, cum ille omnia per vim scelusque sibi vindicans, et omnem judiciorum formam subvertens, ex episcopo visus est in prædonem et sicarium evadere, et synodum primum legitimam convertere in latrocinium. Tunc non tantum appellationi, quæ legitimum ac competentem judicem supponit, quam recusationi et protestationi locus erat contra conventum, quem nulla ratio, ut loquitur S. Leo, *synodum vocari sinit*. Non sibi constare Quesnellum, vel non nisi oscitantur Ephesini concilii historiam lustrasse, mea quidem sententia est. Idcirco dicat, amabo, unde hoc latrocinii initium, in quo Dioscorus omnia per scelus sibi vindicavit, omnemque judiciorum formam subvertit, desumendum sit? Foris supponit Dioscorum tale scelus tantamque tyrannidem exercere non cœpisse statim ac synodus convenit? Immo scelus jam mente a tribus mensibus præconceptum libere et quasi furens, non amplius animo cohibere valens, in illis primis exordiis patefecit, illudque pedetentim auxit et consummavit tragicis illis actionibus quibus tota gesorum series referta fuit. Si igitur, Quesnellum auctore, *recusationi, protestationi appellationique* locus erat cum primum Dioscorus illegitimus, et non competentem, judicem se reddidit, inde sequitur potuisse Flavianum in suis exordiis recusare et repudiare illam synodum, quia et in exordiis Dioscorus erat iudex incompetentis, et quia merito omnes ab eo artes adhibere trium mensium spatio in suspicionem tantorum patratorem facinorum adducebant. Credite Quesnellus Dioscorige artes et machinationes, antiquas emulationes et privata odia, Flavianum, Eusebium Dorylæi, legatos pontificis latuisse? Jocatur lepide. Itaque cum veritate concludendum est synodum illam legitimam fuisse quoad convocationem tantum, quia imperator ad eam cogendam apostolicæ sedis auctoritatem voluit adhibere.

4. Pergit Quesnellus ut discrimen assignet recusationem inter et appellationem, dicens in pluribus consistere; quorum unum est quod recusatio sententiam in irritum mittit, tamquam ab incompetente iudice latam; appellatio vero suspendit solummodo sententiæ effectum, tamquam injuste a iudice, licet idoneo, *profectam, donec a superiori ad examen revocetur*. Addit deinde Ephesium iudicium, synodi nomine indignum prædictum fuisse a Leone, etiam ante iteratam cognitionem, ut satis significet magis recusationem quam appellationi locum fuisse. Quid vero ex his? nisi illegitimam fuisse synodum in suis exordiis, quod Quesnellus paulo ante negavit. Quare

A ut principalem alium sibi præfixum scopum attingeret, 396 recitavit illa S. Leonis verba, quæ in variis ejusdem epistolæ leguntur, quibus conqueritur quod hi qui collecti sunt de fide et errantibus non secundum consuetudinem protulerunt, ubi primales synodi nec resistentibus sibi, nec consentientibus pepercunt; ubi non omnes qui contenerant interfuisse cognovimus; ubi alios reiectos, alios didicimus intrinsecos, qui pro unius Dioscorige arbitrio impiis subscriptionibus captivas manus dederunt; ubi in omnes sævitum est Ecclesiis (b). His S. Leonis verbis addidit, et quidem rationabiliter, hæc alia Quesnellus: Ubi scripta apostolicæ sedis episcoporum auriis publicari non sunt permessa; ubi ejusdem legatis suus locus non est concessus; ubi Chalcedonenses Patres testati sunt summam violentiam factam fuisse. Ex quibus tamen omnibus hanc inferri consecutionem arbitrat. Hinc vides (ait) quam merito jure clamavit Flavianus, *παρρησιασάς*. Recuso te. Vellem tamen ut lector Quesnelli artem hic animadverteret, qua videlicet a recusatione ad appellationem gradum facere contendat, quibusque coloribus eam studeat ornare. Subdit enim: « Quia episcoporum fere omnium consensus ac subscriptio nonnullam synodi imaginem impio conventui conciliabant, imperatorisque ac potestatum interveniebat auctoritas, Flaviano visum est, cum postmodum libellum apostolicæ sedis legatis tradidit, hanc appellationis vocem usurpare, ut ex jure appellationis novæ synodo locus daretur. » Videtne lector ad quem scopum tendat tota præcedens Quesnelli fabulatio? Ex Launoio enim aliisque novitatum scriptoribus hanc doctrinam deprompsit, quam tamen scite et erudite suis auctoribus exagittis Joannes David eripuit, perspicue ostendendo Flaviani illam loquendi formulam, *παρρησιασάς*, veram significare appellationem.

5. Et quidem Quesnellus ipse post magnum et inutile verborum apparatus, utrumque dare coactus est. Videlicet Flaviani recusationem appellationem indicasse. Sed momenta omnia quæ ad hanc veram appellationem demonstrandam concurrunt ita maligne interpretari natus est, ut contenderet ad apostolicam sedem non fuisse delatam, quia Flavianus appellans Leonis nomen non interposuit, et Leo ipse in suis epistolis post Ephesium synodum scriptis suffragatur. Vult tandem Quesnellus Flaviani appellationem vagam fuisse, et ad novum concilium ordinatam, cum nullibi S. P. affirmet suam sedem appellatam fuisse: « Quod pontifex sedis suæ iurium studiosissimus nunquam omisisset, si ita fuisset. Sed appellationem simpliciter interjectam asserit. » Hanc doctrinam, ut diximus, ex Launoio mutuatus est. Quam ut Launoius contra Bellarminum probaret, epistolam S. pontificis ad Theodosium exscripsit, eamque eminentissimo scriptori pontificiorum iurium vindici objecit, scribendo: « Cum in Bellarmini argumentum et in Leonis epistolam inspicio, adducor facile ut credam Bellarminum Leonis epistolam non legisse, sed deceptum fuisse ab amanuensi suo, qui illi dixit Flavianum ad Leonem appellasse. Nam pontifex hoc in epistola sua non scribit. Flavianum appellationis libellum dedisse scribit, sed ad quem dederit non scribit. » Hinc ergo quasi divinando ex præcedentibus ita ratiocinari assuit. Credibile est Flavianum provocasse ad synodum quæ liberior foret, et numerosior. Nam Leo et Romana synodus unum id agunt, ut imperator generalem intra Italiam synodum celebrari jubeat, quæ excitatis tumultibus et controversiis finem imponat. Tandem idem Launoius præfatæ suæ epistolæ istum paragraphum aut caput in suis verbis claudit: Verum Flavianus ad Leonem provoca-

(a) Vide Acta concilii Chalcedonensis, in quibus Dioscorus damnatus, act. 1. Consule pariter Liberatum diaconum, qui in suo Brevariario scribit: Et sedentibus in basilica Dei genitricis Mariæ illis episcopis, Ecclesie Romane diaconi vices habentes papa

Leonis assidere passi non sunt, eo quod data non fuerit præsessio sanctæ sedi eorum.

(b) S. Leo, epist. 39, 40 et 75. Hunc locum ex tribus epistolis conflatum exscripsimus, prout est apud Quesnellum, pag. mihi 304.

verit? Non ideo provocavit ut Flaviani causam Leo solus A
judicet, sed ut generalis synodus cum Leone judicet (a).
Lepidum mendacium a Quesnello, ut diximus, adop-
tatum. Sed quomodo coherere possunt ista cum Fla-
viani 397 consilio agendive ratione? Qui jam olim
ratam habuit Eutycheis ad Romanum pontificem
appellationem, expresse scribendo, et appellasse ve-
stram sanctitatem; quique ante quatuor missas suam
et Eutycheis causam ad generale concilium deferri
negavit, et ut ab hoc indicendo S. pontificem se ab-
stineret obtestatus est. Jam vero mutata sententia
solicitus efficitur pro nova generali synodo, et pro
ea cogenda, post tot tantasque elades et calamitates,
appellationem interposuit? Quid? Prænovit forte Fla-
vianus se infensum habiturum Leonem, quem paulo
ante legitimum iudicem habere desideravit, qui scripsit
solum Romani pontificis defensionem, solum istius
consensum sibi et toti Ecclesie prodesse posse?
Flavianus, inquam, auctore Launoio et Quesnello
suffragatore, concilium generale pro sua defensione
petiit, qui pariter affirmavit propter synodos sanctas
ubique turbari Ecclesias, et causam de qua agebatur
solo pontificio subsidio indigere, et pontificis litten-
ras seu scripta sibi dari exosebat? Is ergo Flavianus,
qui non animo dumtaxat hæc agitaverat, sed
scripto etiam expresserat, mutato dictamine atque
consilio, ad synodum generalem, et quidem nume-
rosiorem, provocasse credibile est? Figmentum apage!
Post latrocinium enim Ephesinum, experientia di-
dicerat antiquas emulationes et privata odia maxime
in synodis propter diversas factiones prævalere, at-
que sibi adversarios sæculi potestatis summpere
patrocinari; ideo nec mente cogitare poterat ad
Romanum provocare pontificem, novam synodum
postulaturus. Vel igitur Launoius describere voluit
Flavianum tamquam inconstantem virum, vel mente
captum; vel saltem illius animi consilium delibera-
tionemque minime est assecutus. Quare si mihi li-
ceret ejus loquendi formulas usurpare, eas in eum
retorquerem, affirmando numquam S. Flaviani epi-
stolam ad sanctum Leonem legisse, vel eam saltem
dissimulasse, ut suis studiis indulgeret pro tot tan-
tisque fabulis et nugis Jacobo Boetio vendendis,
quemadmodum fecit prætextu card. Bellarmium
exagitandi, hujusque doctrinam evertendi.

6. Flaviani verba a nobis hactenus sine ulla vio-
lenta interpretatione exposita nimis perspicua sunt.
Nec actum agere arbitramur, si illa hic subiciamus.
Ait itaque Flavianus ad S. Leonem in Eutycheis
causa ante Ephesinum concilium scribens: *Causa*
enim eget sollemmodo vestro solatio et defensione, qua
debeat consensu proprio ad tranquillitatem et pacem
cuncta perducere. Sic enim hæresis quæ surrexit et
turbæ quæ propter eam factæ sunt facillime destruentur,
Deo cooperante, per vestras sanctissimas litteras. Re-
morebitur autem et concilium quod fieri divulgatur,
quatenus nequaquam ubique sanctissimæ perturbentur
Ecclesie (b). Hocce Flaviani testimonium Joannes
David Launoio objecit; illique addidit responsum
quo S. Leo Magnus, præcedentibus Constantinopoli-
tani episcopi petitionibus occurrent, dixit habendi
concilii causam haudquaquam ex quadam oriri ne-
cessitate, sed ex voluntate imperatoris, apostolicæ
sedis auctoritatem adhibentis, esse derivatam. Et
quia clementissimus imperator pro Ecclesie pace soli-
citus synodum voluit congregari, quamvis evidenter
apparet res de qua agitur nequaquam synodali indigere
tractatu. Igitur mirari licet quomodo Launoius atque
Quesnellus tam fidenter affirmare potuerint appella-
tionem ad generalem synodum tamquam remedium
adhibendum fuisse necessarias pro illa exorta con-
troversia dirimenda, cum Flavianus atque Leo con-

trarium tradiderint. Quinimmo Leo ipse, qui seriem
gestorum Constantinopolitanorum attente lustrave-
rat, apprimè noverat ad componenda dissidia quæ
Flavianum inter et Eutychem intercedebant solum
apostolicæ sedis iudicium fuisse sufficientissimum,
398 nec ad novæ cogendæ synodi consilium sese
potuit determinare, nisi ductus motivo solemnioris
iudicii habendi, ut testatus est in epistolis, cum ad
imperatorem, tum ad Julianum Coensem, de quibus
in præcedentibus habuimus sermonem.

7. Jam vero, relicto parumper Launoio, quemad-
modum Quesnellus ratiocinetur videamus: *Legō (ait)*
hic reclamasse legatos, lego interpositam esse appella-
tionem, lego etiam legatis datum appellationis libellum,
at vero ad quem appellatum sit prorsus non lego (c).
Hinc occasionem arripit exagitandi Joannem David,
qui scripsit perspicuum esse Romanum pontificem
fuisse appellatum, cum necesse sit omnem appella-
tionem alicui judici deferri. Cum igitur Flavianus
libellum appellationis legatis dedit, in eis jurisdi-
ctionem agnovit recipiendæ appellationis. Quod ipsis
jus haudquaquam tamquam hominibus privatis con-
venire poterat; unde necesse est ut tamquam papæ
legatis libellum tradiderint, quia pontificem pro ido-
neo appellationis discutiendæ iudice agnovit (d). Eum
ergo exagitat quod ita scripsisset recedendo a regulis
jurisdicendi, ignoraveritque quod nemo nescit qui
forum a limine salutavit. Subjicit deinde idem Ques-
nellus, secundum juris Romani formam, libellum
appellationis dari ei ad quem appellatum est, qui
litigatori decernat apostolos, id est litteras dimissio-
rias. Atque tandem in medium profert Pauli exem-
plum a præside Festo ad Cæsarem appellantis: *Non*
alteri (ait) quam ipsi præsidi vocem appellantis direxit.
Jam vero Flavianus a Dioscuro ejusque infansia synodo
appellans ad aliud concilium, cuiusnam eum tradidisset
libellum, nisi legatis Romanis, qui fere soli iniquis
Dioscorigen molitionibus non consenserant? Debuisset au-
tem Flavianum pontificis legatis appellationis libel-
lum porrigere, sequentibus quatuor rationibus pro-
bare a-sumit. Primo quia Dioscorigen, omnia per vim
et impotentiam agens, nullam juris formam servari
permisisset; secundo quia omnes synodi præules
captivas manus Dioscorigen dederunt; tertio quia Occi-
dentales maxime episcopos Flavianus appellabat, ut
et Theodoretus, ac proinde necesse erat ut patriar-
chæ ac omnium primati innotesceret Flaviani appella-
tionem. Denique ad universale totius Ecclesie conci-
lium provocanti quis potius adeundus est cum appella-
tionis libello, quam is qui et Ecclesie totius apex
summus, et in fidei causa universalis veluti procura-
tor est cui incumbit convocanda synodi œcumenicæ
præcipua sollicitudo et cura; cui denique primæ sen-
tentiæ primique loci competunt in conciliis. Istud
tandem suæ dissertationis caput his verbis claudit
Quesnellus scribendo: « Hæc sunt veræ rationes quæ
Flavianum moverunt ut appellationis vel recusationis
libellum in manus legatorum deponeret, quos ad
hunc effectum necesse non erat ut jurisdictionem
propriam vel pontificis nomine haberent, sed suffi-
ciebat ut concilii pars essent, et interpositæ appella-
tionis testes idonei. » Hactenus Quesnellus. Qui
omnes suæ artis nervos adhibuit ut Flaviani appella-
tionem ad apostolicam sedem factam everteret et
aboleret, in medium productis aliis et aliis violentis
interpretationibus, quas et suis studiis favere, et cla-
rissimorum virorum doctrinam et argumenta opor-
gnare arbitrabatur. Sed quemadmodum in suis rati-
ociniis multus fuit, ita ineptus, nec omnino sibi in
sermonibus constans apparuit. Cujus vitium si ex
nullo alio intelligeremus, optime colligere possemus
ex illa admonitione ab eo apposita ad epistolas Va-

lerium. Videsis quæ tertio et quarto harum Exercit.
capp. scripsimus.

(c) Quesnellus, dissert. 8, cap. 1, pag. mihi 309.

(d) Joannes David, loco superius laudato.

(a) Launoius, Epist. parten, epist. 3.

(b) Flaviani epist. ad S. Leonem scripta ante La-
trocinium concilium exstat apud Quesnellum, tom. I,
pag. 239; apud Labbeum, tom. IV Concil., et Cote-

lentiniani imperatoris, Gallus Placidius, et Licinius Eudoxius augustarum, ad Imperatorem Theodosium scriptas. Quid enim in eis habet? Lectoribus suaderi constat laudatas epistolas S. Leonis hortatu et totius Romane synodi, quæ tam agebatur scriptas fuisse, et subiecit eas ab ipso Leone fuisse dictatas. Si ergo rem ita esse se habere arbitratus est, cum in hac dissertatione scriptis nullibi legere ad quem Flavianus appellaverit? Valentinianus quidem in sua epistola, sine ullo prorsus verborum involuto, vel obscuritate, Flavianum ad Leonem appellasse affirmat. Hujus (ait) enim rei gratia secundum solemnitatem conciliorum, et Constantinopolitanus episcopus cum per libellos appellavit propter contentionem quæ orta est de fide. Dui autem hic animadvertenda occurrunt, quæ Quesnelli dicta refellunt: alterum, ex Valentiniani imperatoris testimonio Flavianum juris ordinem servasse, appellationem interponendo secundum solemnitatem conciliorum; alterum, Flavianum S. Leonem pontificem, non concilium per libellos appellasse. Nec obstat quod summus pontifex de ejusmodi appellatione collationem fecerit in Romana synodo, quam singulis annis in Octobri mense habere consueverat (a). Equissimum enim erat quod, pervento ad Urbem diebus illis, narratore fidelissimo omnium rerum quæ apud Ephesum contigerant; et existentibus adhuc in Urbe nonnullis aliarum provinciarum episcopis, qui ad synodum venerant, ipsis paterfaceret quæ in catholicæ fidei et religionis exitium, orthodoxorum episcoporum ruinam, et apostolicæ sedis contumeliam, per unius Dioscori impotentiam facta fuerant. Hæc enim tamquam nulla et irrita, damna-bilia et execrabilia præfatio episcoporum cuncti Leonem deferre oportebat; ut mirum in Flavianum consuetudinem persisterent, a Dioscero se abstinere, et Romanæ sedis jura graviter læsa atque violata, sicuti par erat, tuerentur. Nec enim summus pontifex horum suffragio indigebat, cum animo jam ageretur aliò modo gravissimis hisce malis moderi, et omnia damna reparare. Causam autem illius quotannis habendæ synodi, idem S. pontifex non obscure indicavit, scribendo: Quoniam, adjuvante gratia Dei, factum poterit provideri ut in Ecclesia Christi nulla scandala, nulli nascentur errores, cum eorum beatissimo apostolo Petro id semper in commune tractandum fuerit, ut omnia ipsius constituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permanerent. Cum itaque in Ecclesia nulla graviora scandala, neque perniciosior hæresis dari posset, quæ fidem Orientis pene totam labefactarent; idcirco, recurrente anniversaria Romane synodi celebratione, de his cum illis episcopis verba facere debebat, definiendo nullum aliud remedium gravissimis illis malis gliscientibus esse adhibendum quam novum generale concilium cogere, ut fidei catholicæ incolumitati propiiceretur, apostolicæ sedis jura turpiter violata et abolita repararentur, et episcopi a recto tramite cum tanta subditarum animarum pernice deviantibus, per solemnem retractionem libere sciendam, venia concederetur. Id indicant illa alia Valentiniani imperatoris verba, quibus in Theodosii mentem revocabat debuit fidei a majoribus acceptæ defendendæ, addit pariter defendendum esse summi sacerdotis honorem, et dignitatem propriæ venerationis beato apostolo Petro intemeratam, et in nostris temporibus conservare; quatenus beatissimus Romane civitatis episcopus, cui principatum sacerdoti super omnes antiquos contulit, locum habeat et serventem de fide et sacerdotibus iudicare. Dicit nunc, anabo, Quesnellus, quemodo potuisset S. Leo Magnus consilere honori suæ supremæ dignitatis, violatæ jurisdictionis sue

damna reparare, facultatem quam super omnes antiquitas contulit in integrum restitueræ, si generalem ex omnibus totius orbis episcopis synodum non cogitasset? An non in Ephesina synodo catholica fides, pontificia dignitas, sacerdotii principatus, cathedra divi Petri honor, fuerunt contempta et solemniter dejecta? In nova ergo solemnî synodo, et fides erat firmanda, et apostolicæ sedis jura debebant reparari, et propterea appellationem ad se factam a Flavianio ad generale concilium debebat deferre, quamvis sanctus Flavianus ipse solum pontificem, tanquam legitimum suæ causæ judicem, appellasset.

8. Ne interim tamen Quesnello, aut cuicumque alii qui ejus studiis indulgeat, a communi disserendi via recedere videar, prætermittis aliis epistolis aut Gallæ Placidie, aut Eudoxie Liciniæ ad Theodosium scriptis oculos conjicio in duas illas S. Leonis epistolas a Quesnello assumptas veluti suæ dissertationis fundamentum. Tres ita in epistolis S. pontifex causas assignat, quæ ejus animum moverunt ad novum generale concilium habendum: altera fidei catholicæ vulneratio fuit; altera luctuosus status omnium Ecclesiarum Orientis, tantopere perturbatus, vel propter præsules dejectos, vel propter eos qui impiis subscriptionibus captivas manus dederunt, Dioscoro obtemperantes; tertia denique fuit illa pluries legatorum pontificiorum exclamatio facta, eum viderunt, a synodi exordiis usque ad finem, apostolicæ sedis jura non tantum neglecta, sed presumptata atque abolita. Duas illas priores causas S. Leo his verbis indicavit ad Theodosium imperatorem scribendo. Igitur (ait) concilium episcoporum quod propter Flavianum in Ephesina civitate fieri præcepisti, et ipsi fidei probatur obesse, et omnes Ecclesias vulnerare, et hæc a nobis compta sunt non incerto nuntio, sed ab ipsis reverendisimis episcopis, qui a nobis missi sunt, etc. Et paulo infra, volens exprimere gravia vulnera Ecclesiis illata, adjeicit: In quo autem judicio non omnes qui contenerant interfuisse cognovimus. Nam alios rejectos, alios didicimus intrinsecos, qui pro supradicti sacerdotis arbitrio impiis subscriptionibus captivas manus dederunt. Quod nociturum statui suo acirent, nisi imperata fecissent, taleque ab ipso prolatum esse sentiamus, ut in omnes per eam crederetur Ecclesias (b). Hinc gradum facere volens ad tertiam causam, quæ ipsius animum ad habendum novum concilium impellebat, pontificia utens auctoritate, animi sui gravitatem ecclesiasticæ moderationi admissens; imperatorem ipsum quasi leniter objurgat, quod imprudentibus aures promissis, horumque malis artibus non obviaverit. In ipsius quoque mentem fidei et religionis pericula revocat, tanquam gravissima mala a conscientia removenda, ne Christi Evangelio humana præsumptio vim inferret. Atque tandem exhortationibus supplicationibus adjungens, petit ut, abolitis omnibus latrocinii Ephesini Actis, permittat et jubeat omnia in pristinum restitui; in eo statu (videlicet) in quo fuerunt ante omne judicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregetur, nec alieno vos peccato gravari patiamini. Ejusmodi vero synodum esse habendum ipse Leo indicavit, tum quia nostri, id est apostolicæ sedis legati ab Romanæ sedis violata jura fideiter reclamant, tum quia et iidem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit (c). Ad quem autem finem legatorum pontificiorum reclamatio esset directæ, nec Launoie, nec Quesnello penetrare difficile erat, si attendissent ad Ephesinam Acta in præcedentibus a nobis exposita. Reclamaverunt enim contra illa quæ in synodo ipsa agebantur, sine Romani pontificis consensu, institutione, atque mandatis;

(a) Videsis S. Leonis epistolam apud Quesnellum 16 ad episcopos Siciliæ, cap. 7, in qua sermo est de concilio quotannis Romæ celebrando; ad quod terni semper ad diem tertium kalendis octobris fraterna concilio sociandi indistimulante, citam illis invitat episcopos, occurrere astringebantur.

(b) S. Leo, epist. 38, ad Theodosium.

(c) Epistola 44 ad Flavianum, et 43 ad Anastasium Thessalonicensem.

reclamant ob injuriam apostolicæ sedi illatam, antequam etiam Eutyches absolveretur, et damnatum atque depositum Flavianum audirent; reclamant ob vim adhibitam ad extorquenda præsulum suffragia; reclamant denique ut impedirent executionem sceleratissimorum decretorum ibidem factorum, ut nimirum secundum juris regulas omne iudicium in suspensivo staret, quoadusque summi pontificis Leonis, cuius personam agebant, interdictum expectaretur. Hanc autem reclamationem veram appellationem **401** esse dicendam quis negare audebit; vel cum Quesnello omnia effugia hinc inde querenti affirmabit Flavianum Theodoretum provocasse, ut dumtaxat Occidentalibus appellatio innotesceret; eumque potius appellationis libello fuisse adeundum, qui et Ecclesiæ totius apex summus, et in fidei causis universalis est veluti procurator? Nova loquendi formula, novum Romani pontificis officium hactenus a nemine quod sciam excogitatum. Sed commentum refellere, etiam sepositis tot sanctissimorum Patrum sententiis qui Romanum pontificem verum legitimumque iudicem controversiarum fidei appellarunt, antequam de præsentī tabula manum removeamus, ostendimus.

9. Et quidem si pontifici legati libellum appellationis Flaviani acceperissent, ut Leoni tamquam procuratori hujus causæ deferrent, certe S. Leo ante œcumenicam synodum, quam cogere curabat, nullum prorsus decretum aut interdictum tulisset, non irrita et nulla in aliis et aliis suis epistolis Ephesiā Acta solemniter declarasset, nunquam e medio tulisset tamquam injustam Dioscori et illius synodi sententiam latam in Flavianum, in epistolis scriptis ad Pulcheriam augustam propria auctoritate non dixisset: Flavianus episcopus in nostra et omnium communione persistit. Veluti procurator, ipse utique cum Flaviano a synodo excommunicato secundum juris regulas communicare potuisset; sed qua ratione omnes alios Romane synodi sacerdotes inducere poterat ad communicandum cum eo? Quid plura? ante œcumenicum concilium novum, quod congregare satagebat, tamquam magni facinoris reum condemnat ipsum Dioscorum: *Magnum facinus* (ait in epistola ad Anastasium Thessalonicensem) *Alexandrino episcopo auctore vel exsecutore commissum est*. Præterea non ipse solus et Romana synodus voluit cum Flaviano communicare; sed etiam epistolæ dedit ad clerum, honoratos et plebem Constantinopolitanam, ut nullis minis deterriti aut formidine acti, se separarent a legitimo suo episcopo, sequentem summæ auctoritatis addendo declarationem, quod quis incoli incoli atque superstite Flaviano episcopo vestro, sacerdotium ejus fuerit ausus invadere, nunquam in communione nostra habebitur, nec inter episcopos poterit numerari (a). Quis itaque sine invidiæ furore animi converteretur in totam hanc S. Leonis agendi rationem, poterit sibi suaderi Romanum pontificem vigore illius appellationis, procuratoris personam gessisse? Undenam habemus procuratores causarumque patronos judicia proferre, decreta edere, nullos et irritas præcedentium iudicum sententias facere, condemnatos absolvere, rogare, petere, mandare, ut omnia in pristinum statum restituantur in quo erant antequam de causis inquireretur? Ego quidem qui curiam et forum nec a limine salutavi, hæc omnia coherere posse non video. Cum semper audierim procuratores dumtaxat apud legitimos iudices instare posse pro causarum expeditionibus, illas rationes et leges scripto vel verbis in medium adducendo, quæ iudicis animum ad veritatis cognitionem prosecutionemque inducere possunt. Sed dicat Quesnellus,

A amabo, apud quem iudicem credidit Leonem instituisse, aut instare debuisse, ut Flaviani appellantis causæ patrocinaretur? Apud imperatorem forte, quem enixe rogabat ut juberet novum intra Italiam concilium congregari? Sed Leo instabat, et imperatorem urgebat pro libera et solemnī suorum decretorum executione, et universo orbi manifestaretur catholicæ fidei veritas, tot tantæque agitata periculis; jam grassantia per Orientem scandala abolerentur, sanorum fortitudo augetur, et morbis, si curari acquiescerent, medicina præstaretur. Illic rationibus ductum S. Leonem novum concilium fieri petisse, testantur illius epistolæ scriptæ ad imperatorem et Pulcheriam augustam, ad clerum et honoratos Constantinopolitanos, ad Julianum Coenensem, ad **402** Anastasium Thessalonicensem, ad Paschasium et Marcianum augustum, quarum epistolarum momenta hic specialim subjicere supervacuum ducimus.

10. Non obstantibus tamen gravissimis tantarum rationum momentis, quibus explicatum atque demonstratum est S. Leonem, cum ob legatorum pontificiorum reclamationes, tum ob interpositam a Flaviano appellationem, veras legitimasque iudicis partes et officium gessisse, Quesnellus sibi maxime blanditur causam vicisse; ita ut ex epistola 40 Leonis tale validissimum argumentum in suæ opinionis favorem sibi suppeditatum decantet, quod a Flaviano synodum appellatam esse constet, et deinde Leonem, quatenus synodi caput. Artificiosum igitur adversarii ratiocinium inspicimus. « Cum enim (ait) ex appellatione illius episcopi congreganda synodi œcumenicæ necessitatem arceat, sole clarius est appellatam esse synodum, nec alterius auctoritatem pulsatam esse appellationis libello, ut de Latrocinii Ephesini sententia iudicium ferret. » Subjici autem statim Leonis verba, ex quibus præcedens argumentum posse haurire sibi imaginatur. *Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postulet, canonum Nicææ habitum decreta testantur.* « Si enim (addit Quesnellus) ad unum ex Occidentalibus episcopum cum provinciali vel diocesana synodo provocatum, quidvis solus cum suis comprovincialibus iudicium adornat? Ut quid omnium Ecclesiarum sacerdotes e suis sedibus disjiciantur, si unius iudicio possit causa finire? Cur necessario postulata synodus œcumenica, quando non œcumenica synodus appellata est? Si sedes primarii libello addita est, sedis sue pontifex litigantes sistat, rem discutiat, episcoporum sententiam postulet, iudicium decernat, et causa finita est (b). » Hæc ergo, et id genus alia, pro sua ratiocinandi libidine Quesnellus adiecit, ut ad violentam significationem S. pontificis testimonium traheret; et, quod maxime observandum est, suis partibus Liberatum diaconum favere conflagit, qui jam expresse scribit: *Porro locum obtinentes papæ Leonis omnibus quæ gesta sunt contradixerant: Flavianus autem contra se prolata sententia per ejus legatos sedem apostolicam appellavit libello (c).* Verumtamen quoniam potissimum insistit necessitati novæ cogendæ œcumenicæ synodi, tantopere cum lacrymis et gemitibus a Leone inculcatæ, cum quadragesimæ epistolam scripsit ad Theodosium imperatorem, jam non video Quesnellum meliorem fecisse suam causam, cum ea non refellat quæ in præcedentibus adduximus.

11. Atque imprimis adversarium rogare juvat quisnam fuerit qui œcumenicam synodum in tantarum rerum et perturbationum conficiu necessariam esse judicavit? Flavianusne, an summus pontifex S. Leo? Non Flavianus quidem quem apostolicam sedem dumtaxat appellasse vidimus, quemque de

(a) S. Leo, epist. 45 ad clerum, honoratos et plebem Constantinopolitanæ urbis.

(b) Quesnellus, ubi supra, pag. 305, num. 4.

(c) Liberatus diaconus, in suo Breviario, cap. 12. De legatorum autem pontificiorum reclamatione verba

facit etiam auctor Breviculi historici Eutychianistarum, ut videre est tom. V Conciliorum. Et denique Flaviani, non concilium, sed apostolicam appellasse sedem, constat ex prima act. Chalced. Consule epist. 42 S. Leonis ad Flavianum.

multa eruditione pollere et in ecclesiasticis rebus apprime versatum illi iudicaverunt qui suas has in sancti Leonis Opera elucubrationes recognoverunt et approbarunt, ita comminiscementum, nulla prorsus habita ratione ad æquitatis, prudentiæ et iustitiæ leges, quibus S. Leo semper ducebatur in suis habendis consiliis et deliberationibus. Purum enim, et rectum, nullaque exceptione subjectum, S. pontificis iudicium esse debebat. Cujus robur ab auctoritate potestateque non tantum pendere oportebat, sed ab iis etiam solemnitatibus requisitis ad reparanda in pristinum statum suæ sedis profligata jura, quam reparationem nunquam perfecte obtinisset sine totius universalis Ecclesiæ celebritate. Præterea, quale remediū genus adhibuisset, litigantes ad se vocare, rem discutere, et iudicium decernere?

405 Si quæstio Flavianum inter dumtaxat et Eutychem intercessisset, id forte S. Leo fecisset, quia potestatem plenariam habebat, nec ab aliis et aliis gravissimis rerum circumstantiis et calamitatibus adductus fuisset ad œcumenicam synodum decernendam. Sed dicat, amabo, Quesnellus, quomodo potuisset S. Leo cogere Dioscorum et totam Eutychnam factionem ut coram apostolica sede se sisterent; quomodo nonaginta duos episcopos, qui in Ephesina synodo impiis subscriptionibus captivæ manus præbuerunt, ad publicam atque solemnem retractationem reducere potuisset; quomodo denique monachorum Constantinopolitanorum Ægyptiorumque intolerandam audaciam fregisset, ut penitentes, abjecta omni superbia et impetate, ab Ecclesiæ unitate non exiderent? Flaviani utique iustitiæ et sanctitati debebat summus pontifex necessaria præstare præsidia, sed simul illud remediū genus præscribere, quod cæteris omnibus prodesset; alias cum tot facinororum auctoribus, et horum sociis, catholicorum universis in Oriente periisset. Igitur poterat prævidere Quesnellus (a) ad rem nostram maxime facere, quod ipse de Innocentio primo summo pontifice in S. Joannis Chrysostomi causa, injuria depositi, ex Sozomeno (b) descripsit, dicendo: *«Œcumenicam synodum convocare studuit, scribensque ad clericos Constantinopolitanos, quodnam remedium esset adhibendum his verbis inquirebat: Sed quodnam remedium hæc rebus in præsentem afferemus? Necessaria erit synodalis cognitio, quam etiam multo jam antea congregandum diximus. Ea quippe sola est quæ hujusmodi procellarum impetus retundere potest. Quam quidem donec consequamur, expedit medelam calamitatis hujus committere voluntati magis Dei ac Christi ejus Domini nostri. Et postea de eadem synodo a se decreta, ut executioni mandaretur se multum (ait) deliberare, subjungendo: Ac nos quidem multum deliberamus quonam modo synodus œcumenica congregari possit, per quam divina voluntate turbulenti isti motus conspici possint. Quis ergo non intelligit suo se gladio jugulare Quesnellum, ad Innocentium papam provocando? Nec enim alia de causa œcumenicam synodum habendam esse sanctissimus pontifex decreverat, nisi quia Chrysostomus illum appellavit.*

14. His non obstantibus, noster adversarius alta se sapere sibi blanditur, et duo maximi momenti ex præcedentibus inferri posse contendit. Alterum (ait), quod superius rejecimus, non ad unum pontificem aliquem, sed ad omnes Occidentis saltem episcopos, devolutam esse Flaviani appellationem; alterum legatos sedis apostolicæ, non Romani solius pontificis nomine Ephesinæ synodo secundæ interfuisse, nec alias interesse consuevisse œcumenicis conciliis in Oriente congregatis, sed et omnium Occidentis episcoporum vice, quorum procuracionem gerebant, cum per se interesse illud non poterant. «Hoc (subjicit) solemne erat Romano episcopo, ut cum

A primum synodus universalis indicta erat, omnes sui patriarchatus episcopos ea de re admoneret, cogeretque ipse Romæ synodum, ad quam invitati Occidentales confluerent. » Magni momenti quidem hæc sunt, quæ hominibus nullatenus in Romanorum pontificum historia et rebus versatis vendere quærit. Sed duo illo ad juris et veritatis regulas parumper examinemus, ut inde colligamus undenam hausta sint, et quo titulo appellationes ad unicum summum pontificem factæ ad omnes saltem Occidentis episcopos devolutæ censeantur. Vel ergo credere debet ejusmodi causas esse devolutas ad synodum voluntate et intentione eorum qui appellationes interponunt; vel decreto et dispositione illius unius episcopi ad quem est appellatum. Si primum, igitur qui appellat, suum libellum ad unicum tantum episcopum haud debet dirigere; vel si ad unum tantum libellum dirigit, et velit ab **406** aliis etiam Occidentis episcopis judicari, id necessario debet exprimere. Sed unde colligit Flavianum Occidentalium episcoporum aliquem in suo libello mentionem fecisse? Ex hactenus a nobis et ab aliis scriptoribus annotatis, ad solam apostolicam sedem, et ad unicum pontificem, sanctum Leonem, provocasse exploratum est. Quapropter hic grave, immo gravissimum, pondus haberet illud Joannis Davidis ratiocinium, quo ostendit Flavianum, non Mediolanensem, aut Aquileiensem, Ravennatensem, Arelatensem, Lugdunensem; sed Romanum episcopum solum, hujusque legatis reclamantibus, libellum appellationis tradidisse. Restat ergo ut Flaviani causa dumtaxat devolvi debuisset ad Occidentale concilium voluntate et decreto S. Leonis. Sed quid supremæ auctoritati Romanorum pontificum derogat, si ipsi hoc vel illo ordine, modo, solemnitateve negotia discutere, examinare, expedire statuerint? An non possunt in suæ sollicitudinis consortium accire aliquos et multos Occidentis episcopos, ipsique seriem totam gerendum rerum patefacere et exponere, horumque etiam suffragia adhibere, ut nihil iudiciorum solemnitati deesse videatur, quam S. Leo indicare voluit ea scribendi formula: *Leo, et sancta synodus, quæ Romæ convenit (c).*

C **15.** Gravioris tamen momenti est altera illa fallacia, quam idem Quesnellus subjicit, quæ unico usus est ad Romanorum pontificum auctoritatem elevandam, et inter angustissimos limites restringendam. Quapropter cum rogare oportet undenam hauserit S. Leonis legatos ad istud munus fuisse assumptos totius Occidentalis synodi mandato et delegatione? Eos autem et suo latere S. Leonem misisse, quocumque alio episcopo inconsulto nobis persuadent illæ scribendi formulæ: *Quos a latere meo misi; qui vice mea sancto conventui vestre fraternitatis intersint; qui vicem præsentis meæ implere sufficiant, et alia hujusmodi, quas frequenter offendimus in epistolis, cum ante tum post Ephesinam synodum scriptis. Vel ergo Quesnellus dare debet in solo Romano episcopo totius Occidentis synodi auctoritatem residere, vel legatos illos solius Romani pontificis personam gessisse. Si primum, jam Romanus pontifex solus totius synodi habet auctoritatem, potest solus statuere, definire, judicare, decernere; illiusque decreta tantam vim roburque obtineant, quantam assequerentur si a tota Occidentali synodo essent pronuntiata. Idem sequitur si legati solius Romani pontificis personam agebant. Igitur utroque jugulo se perstringit Quesnellus hanc novam fallaciam proponendo. Alterutrum enim cum dare debeat, coactus erit fateri legatos illos solius S. Leonis personam gessisse. Sed legatos, de quibus agimus, ab Occidentali episcoporum synodo mandatum accipere non debuisset perspicuum est. Vidimus enim in præcedentibus non potuisse sanctum Leonem Magnum Occidentalium sy-*

(a) Quesnellus, eadem dissertatione, pag. 306, num. 4.

(b) Sozomen, lib. viii, cap. 16.

(c) Leo Magnus epistola ad Theodosium 26, ad Ephesinam synodum 32 et alibi passim.

nodum cogere, etiamsi voluisset. Labente enim mense Maio, Theodosii epistolae accepit per synodo Ephesina habenda, et ipse incunctanter ablegatos ad illam destinavit, ut constet ex ipsius epistolis ad Flavianum, Theodosium, Julianum Coensem, Pulcherium Augustam, et ad ipsam Ephesinam synodum, idibus Iunii scriptis. An ergo paucorum dierum cursu potuisset concilium Occidentalium episcoporum indicare, agere, et absolvere, ut nimirum huius auctoritate legati mundi ex Urbe Orientem versus proficiscerentur? Dicat sodes Quesnellus an ipse in evolvendis et adornandis S. P. scriptis hoc argumentum praeviderit; et si praevidit, quomodo illud eripere cogitaverit?

16. Non illud quidem eripere possunt duo illa fragmenta quae ad olundendos lectores subjecti, contendendo semel iterumque id factum fuisse a Romanis pontificibus, vel quando oecumenicum concilium sub papa 407 Coelestino erat agendum, vel quando Occidentalium legati ad sextam synodum se conferre debuerunt. Notavit ergo primo quod S. Cyrillus in Ephesino concilio, legatorum sedis apostolicae sententiam resumens, sic loquitur: *Deposuerunt enim supplexes locum sedis apostolicae, totiusque synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium episcoporum.* Et in relatione missa ad imperatorem: *Piussumus magne vestrae Roma archiepiscopus, et universae Occidentalis synodus per sanctissimos episcopos quos ad nos ipsa misit, etc.* (a). Idem (addit): *Manifestum est ex concilio sexili Actis, ubi episcopi Portuensis, Paternensis et Rhegitanus locum tenere dicuntur concilii antiquae Romae, in quo centum et viginti episcopi conveniunt. Hinc saepe saepe cum pontifex noster legatos ex synodo mittit, non suo tantummodo, sed et concilii nomine scribit in hunc modum: Leo, et sancta synodus, quae Roma convenit, etc.* b) Hactenus Quesnellus, qui veritatis colore ad lectori lucum facere voluit, ad historias ad quas provocavit prorsus noscitur indicavit. Ut utrumque explicemus, minime indiciamur Romanos pontifices, quandoque accepta occasione, multorum episcoporum ad Urbem venientium, cum anniversaria synodus habenda erat, vel cum ad sanctorum apostolorum limina ipsi accedebant, ab apostolica sede de suarum dioceseon rebus et negotiis consilium accepturi, conventus celebrasse, vel in consuetis synodis quotannis recurrentibus ea proponere consuevisse quae ex Oriente ad ipsos delata erant. Idque potissimum, si agebatur de novis haeresibus damnandis, horumque auctoribus praevocandis: ne error videlicet aliquis sensui induceretur, quo simplicium corda perverti possent, neve cum laeso fidei hominibus communicarent. Tum enim in utroque casu, cum juris, tum facti quaestiones in synodis Romae habitis discutebantur, quarum resolutiones Romanus pontifex, tamquam firmissimas regulas ab omnibus sequendas, etiam ad Orientalium synodos vel episcopos mittebat. Id evenisse in causa Nestoriani dogmatis, antequam oecumenica Ephesina synodus congereretur, evidentissime S. Coelestini pontificis epistolae ad S. Cyrillum Alexandrinum demonstrant (b). In quibus mandat ut nisi Nestorius, intra decem dierum intervallum, tam verbi predicatione ad populum quam scriptis palinodium recantet, anathemate illum feriat, aliumque episcopum Constantinopolitanae sedi praeficiat. Id vero in dubium revocari non potest a nostro adversario. Cum in synodo hac anno celebrata non actum sit de legatis in Orientem mittendis pro oecumenico Ephesino concilio habendo. Apostolica ergo sedis legati, de quibus agit Quesnellus, instituti fuerunt in altera Romana synodo, anno sequenti pariter celebrata in causa Nestorii. Et cum primum oculos

A conieci in illa verba Ephesini concilii, quibus ipse adversarius noster insisit, gravi suspitione ducebar rem aliter exposuisse ac se habuit. Nec suspitione me esse deceptum deprehendi. Cum videlicet lustratis Actis Romanae synodi, a Coelestino anno quadragintesimo trigesimo primo coactae, apprimè intellexi, non tantum Quesnellum aedificum labare, sed prorsus corruere. In istius ergo concilii Actis, ut sapientissime etiam clariss. Stephanus Baluzius notavit, duas classes, ut ita dicam, seu ordines legatorum offendimus. Nam alii utique fuerunt a synodo Romana instituti, pro executione damnationis latae in Nestorium; alii vero fuerunt ab ipso Coelestino papa electi, ut eius vices et locum in oecumenica synodo tenerent. Unus ex legalis S. Coelestini fuit Cyrillus archiepiscopus, seu patriarcha Alexandrinus; alter vero fuit Philippus, presbyter Romanus. Hunc pontifex e suo latere misit; S. Cyrillo vero, qui nunquam Romam ad synodum venit, post longum litterarum commercium, 408 suam et apostolicae sedis legationem in oecumenica synodo agere mandavit. Et quoniam synodi Romanae decreto fuerat statutum mittendam esse legationem ad Ephesinam synodum, idcirco ad idque munus obeundum delecti Arcadius et Projectus episcopi, qui totius sanctae synodi Occidentalis sententiam exponerent. Poterat ergo videre Quesnellus non eosdem fuisse legatos papae Coelestini, et synodi Occidentalis. Potuisset quoque intelligere prius ibi legatis demandatum fuisse munus agendi personam summi pontificis, huiusque locum tenendi; postremos autem destinatos fuisse, ut totius Occidentalis sanctae synodi sententiam oecumenica concilio exponerent. Diversitas ergo haec personarum et legationum plane evertit illud Quesnellianum commentum, quo auctor contendebat legatos apostolicae sedis omniam Occidentalium nomine interfuisse synodo, omniumque personam egisse.

17. Hanc deinde diversitatem pariter ex Actis Ephesini generalis concilii colligimus: neque urgimur verbis S. Cyrilli a Quesnello recitatis. Nam S. Cyrillus quavis ibidem distinctam non faciat mentionem singulorum legatorum, tamen sine nominum expressione indicat eos qui apostolicae sedis locum tenebant, et deinde eos quos Occidentalis synodus sub Coelestino coacta instituerat; idcirco dixit: *Deposuerunt enim supplexes locum sedis apostolicae, totiusque synodi sanctissimorum Deoque dilectissimorum Occidentalium episcoporum* (c). Utrosque autem legatos suam operam impondere debuisse aequanimiter pro apostolicae sedis iuribus, patet ex commonitorio quod idem S. Coelestinus ipsis dederat, praecipiendo ut Ephesum convenientibus, ad S. fratrem et coepiscopum nostrum Cyrillum consilium omne converterent, et quidquid in eius viderent arbitrio facerent (d). Subjecti deinde: *Et auctoritatem apostolicae sedis custodire debere mandamus.* Quemadmodum tandem se gerere in ea synodo debuissent, ipse hisce verbis indicavit, videlicet, *ut si forte ad disceptationem fuerit ventum, vos de eorum sententiis debeatis iudicare, non subire certamen.* Voluit Coelestinus hocce commonitorio prospicere suae sedis et totius Occidentalis synodi honori et auctoritati, atque in iis personam agere supremi ecclesiasticarum rerum et fidei dogmatum iudicis, qui jam Nestorii causam Romae finierat, nec aliquid amplius quam exsecutio latae in ipsum Nestorium sententiae considerabatur. Non mirum ergo si ex laudati commonitorii epigraphie intelligamus, aequanimiter praefatae Romani pontificis et Occidentalis synodi sententiae executionem inculcatam fuisse episcopis et presbyteris cunctis ad Orientem. Omnes enim cum Cyrillo operam subire debebant ut Romani pontificis vota implerentur.

(a) Ephesinum oecum. concil. parte II, act. 3.

(b) Epistola Coelestini exstat tom. III Concil., parte I Actorum concil. Eph. Baronius, anno 430, num. 1 et seqq.

(c) Tom. III Conciliorum, pag. mibi 559, ex nova Baluzii collectione.

(d) Hocce S. Coelestini commonitorium exstat tom. III Conciliorum generalium, pag. mibi 560.

18. Lubenter tamen darem tantam inter præfatos legatos diversitatem ex præcedentibus colligere non potuisse Quesnellum, vel quod nimis propter concilium Ephesini Acta iustavit, minime recogitando an gestorum series suis interpretationibus suffragaretur; vel quia, studio ductus novæ propagandæ opinionis, sui amanuensis dictis indulgendo, sibi blanditus est, præter Occidentalis synodi legatos non alios ad œcumenicum concilium Ephesinum missos fuisse qui Cœlestini papæ personam agerent et ejus locum tenerent. Sed eum vix excusatione dignum reputare possum, quod non animadvertit ad id quod in eadem actione, in præcedenti, et in subsequentibus omnino perspicue indicatum est. In his enim frequentissime sermo occurrit de Philippo presbytero Romano, qui locum Cœlestini tenebat, et legationem pro apostolica sede agebat. Deinde sermo est de duobus episcopis, Arcadio nimirum atque Projecto, qui tamquam Romanæ Ecclesiæ legati nominantur. In his actionibus quoque, qui 409 ad Interloquendum primus assurgebat, erat Philippus, cui primus locus dabatur; quique et vigore legationis quæ fungebatur, Cœlestini quidem locum tenebat, et propterea in his Actis: *Philippus apostolica sedis presbyter et legatus dixit*, Arcadius vero et Projectus, quamvis in majiori clericali gradu constituti, post Philippum interloquebantur, atque ad horum delegationem significandam sequentia verba concilii notarii adhibebant. *Arcadius episcopus et Romanæ Ecclesiæ legatus dixit*. Et rursus: *Projectus episcopus et Romanæ Ecclesiæ legatus dixit*. Ad quam formularum loquendi et scribendi diversitatem cum ego animadvertissem, plane intellexi totum Quesnellum præcedens adificium pessumdatum esse, atque ad nihilum redactum. Potissimum si perpendamus, Philippum ipsum, secundo interloquentem, petisse ut S. Cœlestini papæ epistolæ in synodo legerentur, quibus recitatis, gratias œcumenico concilio agit, et paucis Romanorum pontificum jura, prærogativas et in tota Ecclesiâ principatum prædicat (a). Deinde quia, multis tempestatibus agitata, atque vexata, præstituta die non potuit ad Ephesum pervenire antequam synodum generalem aggrederentur, et jam prima actio adhuc ipso Arcadio et Projecto episcopis absentibus fuerat absoluta, rogavit ut quæ gesta erant explicarent, ut videlicet auctoritate sibi data a Rom. pontifice possent confirmari. Non absimilia quoque in laudem Romani pontificis, divi Petri successoris, in altera actione prædicavit, adiungendo: *Nos ipsius præsentiam supplentes, ad sanctam synodum misit (b)*.

19. Jam vero inquiramus an concilii sexti Acta Quesnelli opinio possint suffragari. Sed in hac parte quoque a mendacio contra aperiam veritatem ipsum Quesnellum stetisse, prodit Romana synodus ab Agathone coacta in Monothelitarum causâ. In hac enim synodo, quamvis electi fuissent tres illi legati, videlicet Joannes Portuensis, Abundantius Paternensis, et Joannes Regiensis, seu Regitanus, tamen summus pontifex suis juribus consulere voluit, et huic publicæ legationi suam adjunxit. Ad hoc ergo munus obendum delegit Theodosium episcopum, et Georgium presbyterum, Joannem diaconum, et Constantium subdiaconum, quibus, ut ait Anastasius Bibliothecarius, suo solius nomine epistolam quandam dedit ad

A Imperatorem conscriptam. Itaque duplex quoque legatio admittenda est pro sexta generali synodo. Ne vero Anastasii Bibliothecarii testimonium, aut tamquam supposititium, aut male interpretatum existimetur, Acta ipsius sexti concilii, quamvis a Græcis interpolata atque corrupta in Honorii et apost. sedis odium, ea tamen in medium adducere juvabit, ex quibus evidentissime veritatem de qua agimus demonstrabimus. Nam omnium primi qui synodi generalis Actis subscripserunt, fuerunt Agathonis legati. Legimus enim: *Theodorus, humilis episcopus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, locum gerens Agathonis ter beatissimi et universalis papæ urbis Roma, subscripsi*. Non absimili usi sunt subscribendi formula alii duo ejusdem Agathonis legati, quamvis non essent in episcopali ordine constituti. Hi autem ante quoscunque episcopos vel episcoporum legatos immediate post Theodorum sic subscripserunt: *Georgius, humilis presbyter 410 sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et locum gerens Agathonis ter beatissimi et universalis papæ urbis Roma, subscripsi*. Atque tertio loco tandem ipsam subscripsit Joannes diaconus, ejusdem Agathonis legatus. Si verò Romanæ synodi legatorum subscriptionem conspicimus, certe valde diversam fuisse inveniemus. Non enim loco, Joannis Portuensis episcopi nomen cum sequenti formula descriptum est: *Joannes, indignus episcopus sanctæ Portuensis Ecclesiæ, legatus totius concilii sanctæ sedis apostolicæ urbis Roma, definiens subscripsi*. Tandem duodecimo et tertio decimo loco subscriptiones duorum aliorum legatorum ejusdem synodi Romanæ sub præcedenti formula regestæ sunt. Unde ergo habet Quesnellus Romanorum pontificum legatos in œcumenicis synodis totius Occidentalis concilii personas egisse et agere consuevisse? Unde colligit apostolicæ sedis legatos, non solius Romani pontificis nomine œcumenicis conciliis in Oriente congregatis interfuisse, sed omnium Occidentis episcoporum vice, quorum procuratorem gerebant, cum per se interesse illidem non poterant? Duo profecto illa exempla ab eo confecta propterea contrarium probant. Et ideoque arbitrari licet Quesnelli animum, non ecclesiasticæ historiæ factis insistentem, veritatem exquirere voluisse, sed potius huc illucque vagatum abissi, seminantiumque nugis adhasisse, qui dormientes sibi imaginari solent jam invenisse quidquid vigilantes maxime in votis habuerunt (c).

20. Vim tamen roburque præcedentes nugæ obtinere posse adhuc sibi blanditus est Quesnellus. Et propterea, a proposito non abcedens consilio, provocat ad epistolam 77 sancti Leonis, quæ ad Galliarum episcopos scripta est. Sed præ oculis minime habere curans scopum, tempus occasionemque quibus pontifex adductus hanc epistolam conscripsit, stylium vertit in Joannem David, hunc exagitat, quia scripserat: « Cum ex eo quod legatis traditus dicebatur appellatorem libellus, ad Leonem novum provocatum esse a Flaviano asseruit. Subjicit statim: Si quidem ex dictis patet non solius pontificis personam gessisse legatos, sed omnium Occidentalium; ac proinde ad eos omnes delatam esse appellationem, quorum nomine intererat synodo. » Ecce novum Quesnellum somnium (d). Jam sibi imaginatur adversarium David vicisse; canit victoriam, quod probaverit

(a) Philippus presbyter et apostolicæ sedis legatus dixit: « Gratias agimus sanctæ venerandæque synodo quod litteris sancti beati papæ nostri vobis recitata, sancta membra, sanctis vestris vocibus, sancto capiti, sanctis etiam vestris exclamationibus vos adjuvatis. Non enim ignorat vestra beatitudo, totius fidei vel etiam apostolorum caput esse beatum apostolum Petrum. Proinde cum nostra mediocritas multis tempestatibus jactata et vexata serius accesserit, rogamus ut ea nobis patefieri mandetis quæ ante adventum nostrum in sancta hac synodo acta sunt, quo juxta beati papæ nostri, præsentis quoque hu-

jus sancti cœtus, sententiam, nos quoque confirmamus, conformiter eorum depositioni. Act. 9 Ephesini concil., tom. III, pag. 4130 et seq.

(b) Consule etiam ejusdem Philippi presbyteri depositionem, actione tertia factam, pag. 4154.

(c) Anastasius Bibliothecarius, in Agathonis Vita. Consule novissimam clarissimi P. Josephi Bianchini editionem, tom. III. Vide pariter tom. VII Concil., pag. 1065.

(d) Quesnellus, in laudata dissert. 8, num. 5, pag. 307.

appellationes ad unicum Romanum pontificem ecclesiasticæ consuetudini et synodorum iuribus repugnare, cum potius lugere debuisset cladem sibi imminuentem, ob gravissima commenta forte artificiose congesta, ad Romanorum pontificum auctoritatem elevandam et delectandam. Interim vero quid dicendum sit de epistola S. pontificis ad Galliaram episcopos, nostra scribendi ratio haud permittit referamus. De ea enim agemus in altero tomo Operum S. Leonis, vel huius gesta recensentes post Chalced. concilium, ne temporum rationes confundere videamur. Dumtaxat in præsens annotamus nullam in ea fieri mentionem de Flaviani appellatione, circa quam nostra controversia versatur. Galliaram episcopos dumtaxat certos facit de accepta ipsorum fidei professione synodoliter habita, qua subscripserunt epistolæ dogmaticæ de Verbi incarnatione, quam jam pridem tamquam certam fidei regulam a conciliis sequendam scripserat ad Flavianum. Gratias agit Deo quod summa consensione absque concertationum strepitu evangelicæ apostolicæque traditioni adherere delegissent. Nec unum verbum offendimus quod Quesnellianæ causæ jam prorsus pèssumdatæ patrocineatur.

21. Opus erit igitur ad alia gradum facere, quæ nobis occurrunt ejusdem dissertationis numero sexto, in quo sermonem orditur a Nicænis canonibus a S. Leone in præfata epistola 40 laudatis. Notat primo ad marginem : *Ex Sardicensibus canonibus a Leone laudatis male arguit David.* 411 Et deinde in corpore ejusdem capituli, ad eundem David alludens, ait : « At vero, inquit ille scriptor, S. Leo Nicænorum, id est hoc loco, Sardicensium canonum auctoritatem profert, ut ex appellatione Flaviani postulationis suæ æquitatem asserat. Nullam porro appellationem commemorant Sardicenses canones præter eam quæ Romanum episcopum unice spectat. Quare vel synodi decretis male et extra causam abutitur S. Leo, inquit ille; vel appellationem Flaviani sibi sensit devolutam. » Infirmis hisce fulcimentis Davidis causam sustentari posse, in comparatione argumentorum contrariorum a se propositorum, Quesnellus adversarius negat. Et quoniam in Nicænis canonibus nulla mentio de appellationibus occurrit, David quasi irridet, quod cum aliis scriptoribus divinatione uti voluerit. Non invitum tamen concedit Sardicenses canones, alieno hic nomine vestitus, adductos fuisse a Leone ut necessitatem œcumenici concilii argueret. Si hæc autem argumentandi ratio staret, nemo (ah) qui non Leone indignam existimet. Argumentum postea, quod in scholis *sylogismus* appellatur, ad David perstringendum subjicit. Et quemadmodum facere solent pueri illi qui in primis dialecticæ institutionibus se exercent, ait : « Vides, mi David, quam absurda sit illa major cui inniti necesse est argumentationem tuam ? » et contendit subinde sylogismum juxta Davidis methodum pro arbitrio a se compositum et explicatum, alia ratione esse disponendum, ut inde eliciatur potius ex Sardicensium canonum decreto congregandum esse concilium, in quo appellatio discutereur. Pergit postmodum, scholasticorum methodum secutus, « unum esse supponendum, » quod a Davidis mente putat alienum, et maxime esse momenti arbitratur, nimirum, « pontifici fuisse persuasum quod cum Sardicensis synodus episcopis appellandi ad sedem apostolicam seu ad Romanum episcopum potestatem fecit, non ad episcopum solitarie sumptum, sed ad eum suarum dioceseon episcopis septum, deferri voluit appellationem, nec aliter judicandam censuit quam ab Omnibus occidentalibus episcopis sub patriarcha congregatis. » Quare incassum quidem omnes sui studii nervos intendit, ut propositum sibi

A systema teneatur. Subjicit deinde illa S. Leonis verba Theodosium imperatorem urgentis : *Convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis*, et addit : Tunc enim vitiosum non erit pontificis ratiocinium, ita Augustum urgentis, sed potius dialecticæ canonibus omni ex parte congruet. Quod ut demonstretur, S. Leonis enthymema in sylogismum resolvit debet, ex quo quid ipse in mente habuerit, quidque necessario supplendum sit, nemo sole meridiano clarius non videat.

22. Pulchrum quidem ædificium, solo veritatis colore depictum; sed cum male materiatur sit, prorsus ruinosum illi apparere debuit qui non solas rerum facies contemplari solent, quin potius res prout in veritate constructæ sunt scrutari et intueri salagunt. In præsens igitur missum faciam subsequenter illum sylogismum a Quesnello constructum ut David perstringeret. In quo conficiendo cum Quesnellus falso laboraverit supposito (ut scholæ loquantur), non tantum labat, sed prorsus concidit. Nec mihi objiciat David, qui Nicænorum canonum nomine Sardicenses intellexit, et ad eos provocavit. Sed cur hos Sardicenses canones David in medium adduxerit Quesnellus dissimulavit. Contra Launoium autem, cæterosque aliosque hujus opinionis suffragatores (a), David causam agebat; idcirco hos perstringere volens, iisdem principiis primo 412 eum insistere oportebat, et horum refellendo opiniones, saltem probare cogeretur, *ecclesiastici juris* vigore, Flaviani appellationem ad solum et unicum Romanum pontificem, non ad Occidentalem synodum, esse devolutam. Quare ergo David in crimen vocari possit, haud video. Cum criminis notam potius ejus adversarii et Quesnellus maxime, subire debeant, qui S. pontificis loquendi rationem agendive œconomiam minime assecuti sunt. Ut itaque mentem S. pontificis assequamur, duo distinguenda sunt, quorum neutrum ad Sardicenses canones referri debet; sed unum ad jus divinum, alterum vero ad quintum et sextum Nicænum canonem, ad quos provocasse potissimum S. Leonem nostra sententia est. Nam jus ad appellationes suscipiendas, et appellantium episcoporum potissimum causas cognoscendas, Romani pontifices non tantum ex canonum decretis, sed ex divina institutione acceperunt. Quare ipsis solis postmodum incubuit, post acceptos appellantium libellos, illud judiciorum genus decernere atque statuere, quod rerum necessitati, temporum vicissitudinibus (quibus quandoque ob irregulares motus potestatum sæculi eos servire oportuit) atque Ecclesiarum utilitati, sacerdotumque tranquillitati magis congruum et necessarium arbitrabantur. Hinc minime mirari debemus quod quamvis post acceptas appellationes in eorum stet potestate hoc vel illud remedium genus eligere atque statuere, ad illud se determinant quod sacris canonibus magis consonum est, quodque fidelium universitati, non paucorum utilitati, dumtaxat, prospiciat et prosit. Cum itaque Ecclesiarum Orientis status talis esset qualem atrocissimum Ephesinum fuisse declarat, idcirco sanctissimus pontifex noster utramque jus, divinum et ecclesiasticum nimirum, præ oculis habens, voluit vigore illius acceptæ appellationis decretum interponere atque statuere, omnium Orientalium causas in novo generali concilio solemniter esse tractandas atque finiendas. Pro qua quidem habenda synodo tales præscripti regulas, quæ violatæ suæ sedis jura per Dioscori impotentiam repararent, et universali Ecclesiæ prodesse posse judicavit. Id plane indicant illa Leonis verba a nobis in superioribus exposita, quorum priorem partem dumtaxat, paulo ante Quesnellus objicit, suæ perditæ causæ patrocinari posse arbitratus.

(a) Launoius, Epist. parte II, epist. 3, pag. mihi. 3, ubi contra Bellarminum, quem in epistola scripta ad Boetium de S. Victore exagitat, tres Sardicenses

canones, tertium nimirum, quartum et septimum, exseribit, quibus Gelasium papam in epistola ad Dardaniam episcopos instituisse asseverat.

33. *Convenientibus utique Orientalium provinciarum episcopis, quorum si qui superati minis atque injuriis a veritatis tramite deviarunt, salutaribus remediis in integrum revocentur; ipsique quorum est causa durior, si consiliis melioribus acquiescant, ab Ecclesiae unitate non excidant. Quam autem post appellationem interpositam hoc necessario postulatur, canonum Nicæni habitum decreta testantur, quæ a totius mundi sunt sacerdotibus constituta, quæque subter annexa sunt (a). Subjicit Quesnellus: « Ita enim obscura sunt apud plerosque decreta illa Nicæni habita, quæ a S. Leone laudantur, ut nihil obscurius. Nihil quippe tale legitur inter Nicænos canones; et ad Sardicensis confugere cogitur David, quos sub Nicænorum nomine citatos a Leone divinat, ut a multis antea ipsum divinatum est. Verum hoc non inviti concedimus, Sardicensis canones alieno hic nomine vestitos adductos esse a Leone, ut necessitatem concilii œcumenici argueret. » Hactenus Quesnellus, qui pro suo arbitrio indiscrete David exagitans, duos illos syllogismos subnectens, quorum unum David ex suis principiis composuerat, alium vero ex suo cerebro ipse Quesnellus confinxit ad infirmendam prorsusque deprecandam Davidis aliorumque cordatorum virorum sententiam; laborat tandem inquirendo dumtaxat ex Sardicensibus canonibus S. pontificis mentem. Tres Sardicensis exscribit canones; tertium videlicet, quartum et septimum, et ad hos præcedentia S. Leonis verba referenda esse contendit. At tempus 413 et operam perdidisse Quesnellum, necum sine ulla prorsus dubitatione judicabunt qui non tantum postremis S. pontificis verbis hærere velint, sed ad totius contextus texturam, ordinem verborumque significationem animo attendere non recusabunt. Quæ quidem omnia, si cum Nicænis conferantur canonibus, jam prorsus illæ multorum divinationes cessabunt, in quas plerique inciderunt, apud quos, Quesnello auctore, decreta illa ita obscura habita sunt, ut nihil obscurius queat desiderari aut inveniri.*

24. Age ergo, quantum Nicænum canonem subjiciamus. De his qui communionem privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui adjiciuntur, ab aliis non recipiantur. Requiritur autem ne pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet vitio episcopi videantur a congregatione seclusi. Ut ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut, communiter omnibus simul episcopis provincie congregatis, discutiantur hujusmodi questiones, et sic qui suo peccaverint, evidenter episcopo excommunicati rationabiliter ab omnibus testentur, usquequo episcoporum congregationi placeat (b). Conciliorum collectores ad marginem posuerunt: Vel in communi, vel episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam, etc.

25. Conferat jam modo Quesnellus, qui S. Leonis Opera novis typis illustranda proposuerat, an S. pontificis imperatorem urgentis verba cum hujus canonis decreto aliquam affinitatem habeant; ea tamen rationandi formula servata, quam scholæ a minori ad majus appellant? Quid enim habet Leo iis in verbis quod huic canonis non respondet? Agitur hic de laico vel clerico exciso, et e gradu suo ejecto per oppressionem, vim atque judicis tyrannidem. Leo autem episcoporum causam pertraciat, qui superati minis atque injuriis, a veritatis tramite deviarunt sollemniter. Concilium de quibusdam malis in una sola provincia grassantibus, de laicis vel clericis irregulariter excommunicatis; de episcopis tandem vim atque tyrannidem exercentibus disserens, tanquam remedium adhibendum, provinciealem congregandam synodum præscribit, in quo decentius de causa inqui-

atur, et discutiantur hujusmodi questiones. Sanctus pontifex vero, non ad unius provincie questiones pertinentes discutendas per appellationis libellum interpellatus, sed provocatus ad totius Orientis scandalum abolenda, ad catholicorum fidem tuendam, atque ad vindicandos ab injusta oppressione sanctissimos episcopos per vim, furorem, atque impotentiam excommunicatos atque dejectos, generalem synodum fieri postulat; hancque iamquam remedium necessario adhibendum præscribit, ut salutaribus (ali) remediis in integrum revocentur. Nicænum concilium tandem statuit ut cum iis quos synodus rationabiliter ab episcopo fuisse excommunicatos æstimabit nulla indulgentia adhibeatur usquequo totius synodi consensu vel episcopi voluntate placerit humaniorem pro talibus ferre sententiam. Similiter S. Leo loquens de iis episcopis qui malitiose in latrociniali synodo Ephesina, odio vel antiquis æmulationibus excitati, prævaricati fuerunt, quorum erat causa durior, si per respicientiam melioribus vellet consiliis acquiescere, ab Ecclesie unitate non esse excidendos præscripsit. Dicit, amabo, Quesnellus, an hoc Leonis decretum apprime respondeat Nicænis canonibus? Assignet discrimen.

26. At jam discrimen assignasse Launojum et Quesnellum aliqui respondebunt, dicentes sancti Leonis Magni dicta minime Nicæni decretis respondere, cum horum nullus appellationum faciat mentionem. 414. Hanc enim de appellationibus sententiam cum non nisi confuse ex tribus illis Sardicensibus canonibus colligamus, idcirco merito consequitur S. pontificem ad canones istos Nicænorum nomine vestitos respexisse. Sed isthæc responsio quid conficit? Alium enim sensum Leonis verba subire iis exploratum esse debet qui in evolendis S. pontificis scriptis versantur. Etenim ipse non asseruit sibi convenire jus suscipiendi episcoporum provocantium causas, eas examinare et definire canonum vigore; sed præscribendi illud remedii genus quod afflictis Orientis rebus, fidei periclitanti, hujusque oppressis defensoribus unice succurrere et prodesse poterat. Hoc est illud quod post appellationem interpositam necessario postulatum est, quemadmodum canonum Nicæni habitum decreta testantur. Supponit itaque hic appellationum jus alia ratione sibi deberi; easque non propter canonum decreta posse et debere suscipere, sed jus illud a divina institutione derivari, propter quam ejus ecclesiasticarum rerum administratio per universum orbem extendebatur. De hac sibi commissa divinitus cura verba facit multis in epistolis. Sed scribens ad Anastasium episcopum Thessalonicensem, quem in suæ sollicitudinis consortium assumpsit, vices sui moderaminis delegando, non aliam assignat rationem, nisi hanc: Ut curam, quam universis Ecclesiis principaliter ex divina institutione debemus. Et ultimo capite ejusdem epistolæ, varios episcoporum gradus distinguens, quorum alii in minoribus, alii in majoribus provinciarum urbibus constituti sunt, qui minorem vel ampliorem sollicitudinem susceperint: Per quos ad unam Petri sedem universali Ecclesie cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret. Similem quoque loquendi formulam offendimus in epistola ad Palæstinis monachos, quam his verbis orsus est: Sollicitudini meæ, quam universali Ecclesie omnibusque filiis debeo, multorum relatione patefactum est. Ad quod onus gravissimum sibi a Deo impositum in anniversario suæ assumptionis serius animadvertens, omnium et singulorum episcoporum administrationem sui laboris esse portionem asseverat, ut dum (ait) ad beati apostoli Petri sedem ex toto orbe concurrunt, et illa universalis Ecclesia a Domino eidem commendata dilectio etiam ex nostra dispensatione deponitur, tanto amplius nobis instare oneris sentiamus, quanto

(a) S. Leonis epist. 39 et 40.

(b) Canon iste S. Nicæni juxta Dionysii Exigui in-

cunctis *majora debemus* (a). Hanc autem universalem curam quandoque, immo etiam frequentissime, Leonem independentem a quacumque synodo in Orientium causis exercuisse, vel exercendam reservasse, perspicue innotescit ex quadam epistola scripta ad Anatolium, in qua agens de iis qui in Eutycheis causa gravius peccaverant, et ob hoc superiores sibi locum in eadem infelici synodo (intelligit Ephesina) vindicarunt, ut humiliorum fratrum simplicitatem arrogantiae suae praesumptis aggravarent, si forte recipiscunt, et a facti sui defensione cessantes in condemnationem proprii convertuntur erroris, horum si satisfactio talis accedit, quae non refutanda videatur, maturioribus apostolicae sedis consiliis reservetur; ut, examinatis omnibus atque perpensis, de ipsis eorum actionibus quid constitui debeat aestimetur (b). Tanti deinde ponderis hanc iudicis reservationem sibi factam esse voluit S. Leo, ut nec Anatolio, nec Constantinopolitanae Ecclesiae presbyteris licitum foret lapsorum nomina ad altare recitare, priusquam pontifex ex rerum processu decrevisset eorum poenitentium satisfactionem esse admittendam. Subdidit enim statim: *Neque prius in Ecclesia cui te Dominus voluit praesidere cuiusquam talium, ut ante jam scriptimus, nomen ad altare recitetur, quam quid de iis constitui debeat rerum processus ostendat*. Epistolam tandem claudidit dicendo se de omnibus in nova synodo Chalcedonensi agendis et exsequendis suos, quos e latere 415 miserat legatos edocuisse. Verum si aliquid deliberandum contingeret praeter ea quae in communitario descriperat, cuncta sibi referri postulat, ut quid observandum sit sollicite constituere possit. *Ac si de aliquibus (ait) amplius fuerit deliberandum, celeriter ad nos relatio dirigatur; ut, pertractata qualitate causarum, nostra quid observari debeat sollicitudo constituat*.

27. Ex praemissis itaque Quesnellum aliosque ipsius suffragatores gravius urgeri manifestum est. Nam quid Leoni opus erat vindicare sibi ius appellationum ab episcopis Orientalibus factarum, Sardicensium decretorum vigore, quando ipse, iam sibi in omnibus scriptis atque sententiis consentiens, ait ex divina dispensatione oriri auctoritatem, qua de omnibus Ecclesiae posset curam agere, de fidei questionibus iudicium ferre, causas contentiosas definire atque dirimere, canonicas poenas relaxare? Quid necessarium erat iis insistere canonibus, quarto Ecclesiae saeculo exaratis pro suae sedis prerogativis et privilegiis tuendis, cum affirmavit sollicitudinem cum impendere oportere pro universalis Ecclesiae, et omnibus eius filiis, atque curam esse illi a Domino commendatam ob innumeris dispensationem, quod gravissimum reputabat, quia cunctis fidelibus *majora debebat*? Quid denique? Ex Sardicensium canonum privilegio tantummodo coeptum est causas ad apostolicam sedem deferre, cum ex divina institutione ad unam Petri sedem universalis Ecclesiae cura confluere debebat? Nugae, meræ nugae. Aliter enim ratiocinatus est S. Leo, ut membra sui capiti sine ullo prorsus dissidio adhererent. Et propterea mirum non est si titulo ecclesiastici primatus sibi concessi, etiam independentem a quacumque synodo, rerum agendarum in synodis etiam oecumenicis regulas invariabiliter observandas praescripserit, horum auctoritatem in iudiciis ferendis inter aeternos limites restrinxit, et tandem sibi reservavit examinare atque perpendere an quorundam in graviora crimina lapsorum satisfactio et poenitentia veniam et reconciliationem mereretur. Aliud adhuc gravius restat, quo perstringatur Quesnellus, et cum eo ceteri in superioribus iudicati. Nimirum cautum voluisse S. pontificem ne episcopi etiam in celebri Chalcedonensi concilio convenientes quibusdam iam communione privatis indulgentiam concederent; vetuitque Anato-

lio et ceteris Constantinopolitanæ Ecclesiae presbyteris, vel episcopis, ne eorum nomina ad altare recitare auderent, priusquam ipsa apostolica sedes quid esset faciendum statueret. *Ut (ait), pertractata qualitate causarum, nostra quid debeat observari sollicitudo constituat*.

28. Haec sunt quae pro detegenda Quesnelli nugis atque fallaciis, pro ejusdem aliorumque scriptorum falsis argumentis eripiendis et evertendis de S. Flaviani ad apostolicam sedem et unicum summum pontificem S. Leonem appellatione, scribere necessarium duximus. Verum non omnia momenta quae in S. pontificis Opera sparsa conspeximus, quibus asseverat suam pontificatus curam ex divina institutione per universum orbem distendi, adducere potuimus, ne praesens hanc nostra exercitatio quasi in immensum cresceret. Eam igitur ad finem perducere cupientes, adhuc unum addendum censuimus: videlicet non tantum sanctum Leonem ad quintum Nicaenum geauinum canonem respexisse, cum ad Theodosium epistolam dedit, sed ad sextum etiam. Neque hunc esse intelligendum quemadmodum vulgati codices exhibent, sed eo modo quo in Chalcedonensi concilio recitatum fuit. Videlicet, *quod Ecclesiam Romanam semper habuit primatum*. Hanc laetionem totius orbis episcopi approbantes, Romani pontificis primatum ex divina institutione pendere principaliter non obscure testati sunt. Non erat igitur Leoni opus alios canones respicere praeter Nicenos, vel Sardicensis Nicaenorum nomine vestitos pro suis iuribus in medium adducere. Denum quia Quesnellus, negotium facessere volens Romanis pontificibus, multum operis impendit in 416 Sardicensibus canonibus pro suo arbitrio interpretandis, idcirco de iisdem verba facere reservamus in sequenti exercitatione, ad quam tamquam hujus appendicem iam styllum admovemus.

CAPUT X.

De tribus Sardicensibus canonibus potissimum agitur, ad quos respicientes (c) Launois, Quesnellus aliique, contendunt sanctum Flavianum, eorum vigore et auctoritate dumtaxat adductum, ad S. Leonem Magnum provocare, ut in numerosiori synodo ipsius causa ad novum examen perduceretur. Horum argumenta in medium adducuntur, et ex epistolis sanctorum Julii, Leonis et Gelasi RR. PP., tamquam prorsus infirma vel falsa, evertuntur.

1. Nondum satis de S. Flaviani appellatione ad unicum et solum summum pontificem S. Leonem rite in praecedentibus verba fecisse iis videbor, qui Joannis Launoii, Paschasii Quesnelli aliorumque hujus scholae scriptorum Opera lustrarunt, in quibus evolvendis apprime noverunt nullo alio jure, nisi ecclesiastico, et a Sardicensibus quidem canonibus derivato, episcoporum appellationes Rom. pontificibus, cum Occidentali concilio agentibus, esse adjudicatas. Cum ego primo horum scriptorum opinionem circumspexissem, in dubiis versabar an novam exercitacionem a praecedenti distinctam, tamquam istius appendicem, conscribere opus esset, in qua diligentius animum et scopum investigarem quibus laudati PP. adducti tres innotere memoratos canones condere voluerunt. Recogitabam quidem eos haudquaquam latuisse, aut dissimulare voluisse, jus divinum, quo Romanis pontificibus de omnibus et quibuscumque Ecclesiae causis iudicare concessum est. Sed ex altera parte, cum in percurrendis vel Launoii epistolis, eam offendissem quam Jacobo Boetio inscripsit, vel postremam partem octavae dissertationis Paschasii Quesnelli sedulo perpendissem, peculiariter hic de Sardicensibus canonibus verba facere deliberravi, ne quae in praecedentibus descripta fuerunt,

(a) Epist. 12, cap. 1 et ult.; epist. 47, cap. 1; serm. 4 in Anniversario assumptionis suae, cap. 2; et alibi passim.

(b) Epistola 65, cap. 2 et 3.

(c) Launois, part. II, epist. 3.

dubia, infirma atque nullum prorsus robur habere viderentur. Ad dictorum itaque veritatem magis magisque firmam, plurimum valere posse arbitratus sum illorum summorum pontificum agendi rationem, qui jam Sardicense concilium præcesserunt, quique, nemine refragante, afforum appellationibus susceptis, definitivas sententias et judicia protulerunt. Cujus generis dicendam esse celeberrimam sinelli Athanasii Alexandrini causam mihi persuadere debui. Nondum enim Sardicenses canones conditi erant, nam post quinquiesimum dumtaxat, aut septennium, Patres illi ad eam synodum convenerunt quando Athanasius ab Eusebianorum Ariatorumque factionibus, de variis criminibus per calumniam postulatus, synodorum Orientis iudicio, et damnatus, et episcopatu privatus, Romam venire fuit coactus, ut coram Julio Romano pontifice suam causam diceret, gravissimasque quas in fidei odium paltebatur persecutiones enarraret, simulque novam suæ causæ cognitionem peteret, ne statuta Tyrii Marcotica in rem iudicalem transirent. Athanasium ergo ab Orientalium iudicio appellasse, et illius tribunalis iudicium expostulasse ad quod confugit, et coram quo se sistere voluit, a nemine in dubium revocari posse arbitror. At quemam jura Athanasio patrocinarentur, ut is unam et **417** solam inter tot Occidentalium episcoporum sedes pulsare posset, cuius quidem iudicium ipsius adversarii, nec recusare, nec rejicere valeret, ego haud video, nisi ad divinam apostolicamque auctoritatem recurramus. Athanasio quidem Sardicenses canones, qui nondum conditi erant, minime suffragabantur. Nec, auctoribus Quesnello, Launoie et cæteris, alii canones existabant, in quibus hoc jus expiendarum appellationum Romanis pontificibus adjudicaretur.

2. Neque aures Quesnello potissimum præbere debemus, qui passim in suis scriptis, ut Romanorum PP. eludat aut eleve auctoritatem, quoddam jura omnibus catholicis episcopis communem inesse ait, quo pro fidei et Ecclesie negotiis suam operam impendere teneantur. Nam non agebatur tum in Athanasii causa, et aliis similibus, de labore dumtaxat subeundo pro communi fidei firmitate et incolumitate, vel de Ecclesie utilitate, sed de peremptorio, ut aiunt, iudicio ferendo, de synodaliibus Orientalium canonibus abolendis, de coercendis temerariis ausibus plurimorum episcoporum factiosorum, qui Athanasium vi e sua sede deturbaverant, et per fas et nefas illius episcopatum hæretico homini intruso adjudicaverant. Præterea si quilibet episcopus in similibus causis suam operam impendere tenetur, quare Athanasius unicuique et solum Julium Romanum pontificem appellavit? Cur Julius ipse solemnem iudicio volens diligentius Athanasii innocentiam inquirere, et universis catholicis patefacere, compulsi accusatores, saltem per suos legatos, Romam venire, ut rationem redderent, quod præter apostolicæ sedis consensum apud Tyrium convenissent, ut falsa crimina sanctissimo viro intemerant? Quare tandem Ariani Eusebianique evocati ab ipso Julio ad causam eorum se dicendam, non protestantur de iudicii incompetetia? Alios et alias utique tergiversationes eos adhibuisse, ut publicam ignominiam, quam sibi imminere cognoscebant, præcaverent, ceruissima monumenta fidei faciunt. Defatisasse quoque Athanasium, qui eorum in Urbem adventum, sicut promiserant, ad quindecim menses præsolatus est, non ignoramus. Ad infelices vias causas de qua agebatur in questionem adduci posse in apostolicæ sedis tribunali, ad quod Athanasius provocaverat, quis unquam potuit aut poterit affirmare?

3. Et quidem Eusebianos Arianosque episcopos minime ausos fuisse infliciri Romani pontificis jurisdictionem, qua ad Urbem venire se compulsos intellexerunt, perspicue innotescit ex iteratis turbe quas contra eundem Athanasium, mortuo Constantino

A imperatore, excitaverant. Agre ergo ferentes hunc sanctum episcopum post quindecim menses suæ sedi restitutum, cum essent Eusebiani a Constantio imperatore convocati ad dedicationem Antiochenæ basilicæ per Constantinum iuratores, vel occasione concilium celebrant; novis instructis dolis, favore, et auctoritate principis freti, Athanasium deturbant; et in Alexandria sede collocant Gregorium, qui, stipatus quinque milibus armatorum, fugato S. præsule, per vim et incendia Ecclesiam occupat. Athanasii itaque defensionem, iterum dolores et solus S. Julius pontifex assumpsit. Cui videlicet idem Athanasius cum Marcello Ancyra episcopo aliisque, quos Eusebiana factio in exsilium amandari curavit, novum iudicium instruit petit, ut ex integro ejus et sociorum causa ad examen revocaretur. Qualem vero exitum isthæc causa obtinuerit, nemo est qui ignoret. Athanasius quippe, et Paulus episcopus Constantinopolitanus, Lucius Adrianopolitanus, Marcellus Ancyranus, Asclepas Gazensis, alii longe plures a Julio et Romana synodo solemniter absolvi, et innocentes declarati fuerunt, digni propterea ut ad suas sedes sine ulla prorsus canonico impedimento reverterentur. Quod quidem iudicium, ut famquam irreformabile a cunctis habetur, idem Julius papa iis omnibus conditionibus præmonuit quæ in iure exprimuntur. Videlicet Eusebianæ factionis auctores canonicis citationibus **418** Romam venire pulsabat, rationem reddituros de iniquis iudiciis habitis in Tyria et Antiochena synodo, secutas in hac parte, ait Theodoretus, Ecclesie canonem, quo cautum erat ne altera inaudita litigantium parte iudicia haberentur, neve in absentes quoadque sententia caderet. Verumtamen Eusebiana causæ diffusi, scientes Romanorum militum copiis et commentariensibus haud posse patrocinari, varias, inutiles et fallaces excusationes prætexere, temporis sibi præfixi brevitate allegantes, bellum principis in Persas offensivum lincrantibus esse, et id genus alia adducentes, quæ dissimulationi tergiversationique favere arbitrabantur.

4. Nihilominus tamen, cum eorum iudicia rescissa atque abolita a Julio et Romana synodo audierunt, minime attendentes quod omnium cura ad Romanum spectat pontificem, ut ait Sozomenus, vel quod Romana Ecclesia privilegium habet præ cæteris, ut scribit Socrates, Eusebiani graviter commoti convenerunt denno Antiochie in unum, et epistolam verbis elegantibus ornatam ad Julium scribunt, eamque plenam ironia, et injuriarum non expertem gravissimam. Hanc Eusebianorum commotionem idem Sozomenus narrat. Sed rei veritatem magis perspicue comprehendimus ex genuina Julii pontificis epistola, in qua, singillatim eorum obiectis occurrens, falsa ipsorum argumenta everit, et Romanæ sedis iura, tamquam ex consuetudine ab apostolis derivata, validissime defendit. Querelarum summam diligenter satis ex Julia epistola extraxit Severinus Binius, hoc ordine eas recensendo (a). Prima, quod indigno animo tulisset se Roma esse citatos. Secunda, præstitutum concilii habendi terminum nimis angustum fuisse. Tertia, agre ferentes Acta Tyrii conventiculi a Julio iterum examinari, indignum esse scribebant, alia synodo retractari quæ in alia jam stabilita essent, ac per Julium ea labefactari quæ ab ipsis iudicata erant. Quarta, et Romanæ Ecclesie iudicium, quod est omnium hæreticorum insigne, proprium subterfugerent, illud inculcarunt, nequaquam ex magnitudine civitatum esse æstimandas dignitates episcoporum. Quinta expostularunt in Julium quod scribens ad eos, non tamen ad omnes nominatim litteras rescripserit, quarum illa erat inscriptio: *Eusebio cum sociis*. Sexta denum, sua epistola ad Julium scripta conquesti sunt Athanasium, Marcellum aliosque episcopos, antea ab ipsis damnatos, in communem catholicam susceptos esse. Addit Sozome-

nus eos suis litteris contestatos fuisse se numquam cum Julio pacem et concordiam inituros, nisi quæ ab eis fuissent constituta probasset.

5. Nemo erit qui tantam hæreticorum non miretur audaciam, sed cur? Quia cum Julio summo pontifice verbis contendeant, et eidem ea jura convenire negabant, quæ ab apostolis esse derivata antiquitas docuit? Quid interea arbitramur? Eos melius sensisse de Romanorum pontificum jurbus et prærogativis quam judicaverint de Christi Domini divinitate et divini Verbi cum Patre consubstantialitate. Hæc autem de Christo Domino negare minime veritos esse, omnibus exploratum est. Igitur si Eusebiani nulla alia ducebantur lege quam solius arbitrii, non mirum quod nullo ecclesiastico præcepto obtemperare voluerint, et, ut suam pervicacem contumaciam specioso aliquo colore tuerentur; canones confingebant, quibus cautum esset unius synodi judicia alterius synodi cognitione et decretis non posse dissolvi. Sed quale effugium commentiebantur? Ipsi in primis plures synodos coegerant ad Nicæna statuta abolenda. Deinde quando a summo pontifice Julio Romanam vocati fuerunt ad causam dicendam, iudicis incompetentiam (ut aiunt) non allegarunt. Citationem seu vocationem non impugnavit. Moram dumtaxat adhibuerunt, et ad tergiversationes varias recurrentes, cum diutius pontifex eorum adventum exspectare non posset, et clam arrepta fuga ab eorum legatis, qui synodorum Tyrii ac Mæroiticæ Acta inconsulte inter pontificis 419 manus reliquerunt, rerum omnium veritate perspicue cognita, in Athanasii et sociorum favorem absolutionis decretum expeditum fuit; in irritum missis omnibus Actis quæ in Oriente per fraudes atque calumnias, per vim atque tyrannidem confecta fuerant. Tunc ergo intelligentes omnes suæ nequitiae artes prorsus esse patefactas, et Romanæ sedis iudicio eversas, contendere cœperunt istiusque auctoritatem audaciter impugnare. Voluissent enim ut Romanus pontifex in eorum pravas opiniones descenderet, nefaria decreta ab ipsis condita confirmando et rata habendo. Hoc tamen novum studium pravæ ambitionis, tamquam contrariam Pauli apostoli sanctionibus, et Patrum doctrinis, potissimum refutat S. Julius papa, et novitatum auctores his verbis exagitat, quæ inire in eos quadrant qui a conciliis ad concilia numerosiora appellationes dumtaxat fieri posse atque debere sibi confligunt (a): An ignari estis hanc consuetudinem esse, ut primum nobis scribatur, ut hinc quod iustum est definiri possit? Quapropter si isthic huiusmodi suspicio in episcopum concepta erat, adhuc ad nostram Ecclesiam referri oportuit. Nunc autem nos, quos certiores minime fecerunt, postquam jam egerint quod libuit, suffragatores suæ damnationis, cui non interfuimus, esse volunt. Non ita se habent Pauli ordinationes, non ita Patres docuerunt, sed factus iste et novum studium est. Obsecratione tandem usus summus pontifex, contumaces Eusebianos audire hortatur: Quæ (ait) accepimus a beato Petro apostolo, ea vobis significo, non scripturus aliqui quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa vos conturbassent. Et enumerans omnia mala quæ in Ecclesia eorum studiis et machinationibus contingebant, ut a similibus in posterum se abstinere seseque his opponant, contra eos scribentes qui talia audierant, summa animi moderatione obsecrat, ne apud ethnicos ridiculi efficerentur.

6. Jam vero si latius de hæc Julii epistola ad Eusebianos scripta disserere vellem, clarius ostendere possem apostolicæ sedis auctoritatem, de qua pontifex facit mentionem, in divino jure et apostolico canone esse fundatam, ut satis erudite probavit cl. Christianus Lupus (b), adducendo varia exempla ex ecclesia-

A stica historia desumpta; et ea videlicet quæ vel ex Eusebii Cæsariensis Historia, vel ex aliorum scriptis ipse doctus vir desumi posse arbitratur. Addit quoque vulgatum Tertulliani testimonium contra Praxeam in Montani causa ad Zephyrinum appellantis, et Antiocheni concilii decretum contra Paulum Samosatenum latum, quod pondus non obtinuit, nisi post Dionysii Romani confirmationem, ut ipsi alias descripsimus, in adornanda Eusebii Cæsariensis Latina Ruffiniana editione (c). Hæc itaque et id genus alia exempla, ad quæ præstantissimi viri provocantur ad explicandum divinum et apostolicum jus RR. PP. concessum pro appellationibus quibuscumque suscipiendis, in præsens prætermittimus, ne extra campum vagemur, neve ab aliis jam actum agere videamur. Insistimus dumtaxat laudato papæ Julii testimonio, cui Eusebiani se opponere minime ausi sunt. Quis porro credet vaserrimam illam hæreticorum factionem, odio atque furore contra Athanasium agitatam, siluisse, si falso Julio pro suis jurbus tuendis et consuetudinem Ecclesiarum et apostolorum ordinationes et PP. doctrinam adduxisset, maxime cum eos exagitasset quod nimio ambitu laborarent et novis rebus studerent?

7. Sed hanc consuetudinem et divini juris exercitium quod non impugnavit Eusebiani, negarunt saltem Quesnellus et Launoius (d). Qui quavis concedant Julium Athanasii aliorumque causam anno 341 examinare 420 voluisse præsentibus etiam legatis, quos Ariani hunc miserant, dissimulant tamen fuisse absolutos, et suis sedibus restitutos, et tantummodo asseverant concilium Romanum tamquam ex utriusque partis compromisso indictum et celebratum fuisse. Nullam ergo supponunt in Romano pontifice auctoritatem præter eam quam accepit a litigantibus. Sed et Launoius, adhuc simili fallacia usus, contendit Julium Athanasii causæ judicandæ arbitrum ab ipsis Eusebianis fuisse institutum, ea videlicet ratione, ut nonnisi ipsis petentibus judicare vendat, sequentia Athanasii verba subiicit: Hæc quidem Egyptii ad omnes et ad episcopum Romanum Julium scripserunt. Quia et Eusebiani ad Julium litteras misere, et ut nos terrent synodum jussurunt convocari, et ipsi Julio, si vellet, arbitrium causæ detulerunt. Verumtamen cum Quesnelli, tum Launoii fabulationes statim corruiere, produnt ipsa Julii papæ verba in præcedentibus laudata. Qui altius repetens legitima iudicis jura, vetustam allegat consuetudinem, apostolorum ordinationes, et PP. doctrinam. Debuisset ergo potius ipsis obijcere compromissum ab eadem Eusebianorum factione jam factum; istudque evulgare, ut cunctis innotesceret, se non alia ratione in Orientalium synodorum negotiis miscuisse, nisi quia convenientes ad invicem litigantes iudicandæ facultatem eidem detulerunt. Contra vero eos tamquam adversarios quasi de ignorantia insinuat, vellicatque dicendo: An ignari estis hanc consuetudinem esse, ut primum nobis scribatur, ut hinc quod iustum est definiri possit? Non erat ergo in Eusebianorum potestate arbitrum constituere Julium, et compromissum facere, ut is secundum iustitiæ et æquitatis leges causam litigantium definiret. Sed iudicandæ de Ecclesiæ et episcoporum rebus a Deo acceperat, et ab apostolorum tempore in italium iurium possessione Romanus pontifex perseveravit. Ineptè nimis quoque Launoius Athanasii verba adduxit, ut Eusebianorum ad Julium provocantium voluntatem et

(a) Integra Græce et Latine exstat Julii pontificis epistola tom. II Concil., apud Labbeum, pag. 515.

(b) Christianus Lupus, in Sardicensis canones, p. mih. 141.

(c) Tom. I Eusebianæ Historiæ, lib. vii, cap. 26, pag. 442 et seq.

(d) Quesnellus, tom. II, dissert. 8, pag. 308 et seqq.

scopum expiscaret. Ex iis enim verbis quid aliud colligitur, nisi Eusebianos ad iactandum se bonam causam habere, atque ad deterrendum S. episcopum Athanasium, jampridem sponsonem dedisse, aut Romanæ synodi, aut ipsius Julii iudicium, sicuti apostolicæ ordinationes et consuetudo posebant, ratum habituros. Arbitrium enim non habet significare compromissum, vel istud importare, ut contendunt ambo adversarii; sed apud Latinos illius ætatis, *iudicium*, seu *imperium* indicat, quæ ab habentibus legitimam auctoritatem dumtaxat derivare solent, ut ex Horatio et Cicerone probare possemus.

8. Sed nondum Athanasii verborum vim perfecte assecuti sumus, nisi perpendamus neminem detereri posse ex arbitrarii iudicis sententia, vigore *compromissi* lata, quod *compromissum* haberi non potest, nisi litigantes inter se convenientes spondeant pacifice stare velle secuturo iudicio. Cum igitur Eusebiani litteras dantes ad Julium pontificem, ut, si vellet, ipse, synodo omni remota, iudicaret Athanasium *deterere* voluerant, jam ad illud tribunal provocare intendebant, citra quod non amplius illis licebat tergiversationes querere, appellationes interponere, quia peremptorium et ultimum iudicium erat proferendum, quo supposito, ut ipsi Eusebiani in votis habebant, Athanasio amplius ad suam Alexandrinam Ecclesiam redire non fuisset concessum. Peremptorii enim et ultimi iudicii ea conditio est, ut condemnatio omnis spes auferatur amplius dissidendi, ac propterea hoc iudicii genus dumtaxat terrorem inculcere potest. Eusebiani ipsi præterea non ex jure *compromissi*, sed veræ appellationis suos legatos Romam mittere coacti fuerunt, qui nusquam de concilio habendo unum verbum protulerunt, nisi quando, videntes se convictos atque **421** superatos ab Athanasii legatis, eorum causam pessumque præseruerunt. Legitimum ergo iudicem totius dissidii Julium primo habere non recusabant. Tunc dumtaxat recusare coeperunt, quando turpiter ab adversariis legatis convicti prorsus conflictabantur. Hocce factum hisce verbis Julius ipse Eusebianos exagitans, obicit: *Siquidem vestri legati Macharius presbyter, et Hesychius, Martyriusque diaconus, nullo modo cum huc venissent pares presbyteris ab Athanasio missis, ac semper ab illis convicti refutatique, concilium indici a nobis postularunt, litterasque, et ad Eusebianos, et Athanasium Alexandrinam, quibus convocarentur, mitti, ut eorum omnibus iusto iudicio causa cognosci posset; tum enim se de Athanasio probaturos esse quod jam nequirent. Nec suspicari liceat Julii verba esse intelligenda de privata aliqua disceptatione inter utriusque partis legatos habita. Nam sanctus pontifex immediate, ad iudicii et questionis solennitatem indicandam, hæc subdidit verba: Publice enim coram nobis Martyrius et Hesychius refellebantur, Athanasii presbyteris cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius vero cum suis, si vera dicenda sunt, ubique prostigabantur, ac proinde concilium generale postularit. Non primum igitur de generali habenda synodo postularunt, nisi quando causam, quam agebant, cecidisse intellexerunt. Tum enim hæreticorum schismaticorumque agendi rationem secuti, a summi pontificis iudicio se abalienare statuerunt, atque rebellium tergiversationibus S. P. fallere querentes, concilium indici postularunt. Interea tamen hanc petitionem nullum prorsus robur habuisse exploratum est. Nam pontifex ea usus potestate quam divinitus acceperat, juris regulas secutus, Marcellum et Athanasium, tamquam omnium criminum insontes declarat, et in communionem recipit; irrita et nullarum virium declarat monumenta Actorum quæ in synodis Tyrii et Mærotæ confecta fuerant, ita ut ipsi Athanasii et cæterorum catholicorum accusatores*

A desperatione acti, ne forte calumniantium penas juxta canonum decreta subirent, de nocte ex urbe Roma profecti, fugam arripuerunt. Verumtamen ad irregularem horum legatorum fugam Julius ipse pontifex animadvertens, lenitate summa adhibita, ad exitum perducere nisus est gravissima Orientalium dissidia. Quare admissa eorumdem legatorum appellatione, quamvis nulla urgeretur necessitate ad concilium cogendum, Eusebio et sociis per epistolas jussit Romam ad concilium habendum venire. Sed schismatica illa factio cum tergiversationibus et diuturna temporis prolatione pontificis spem adhuc frustraasset, denno in concilio Athanasium et socios nullius criminis reos esse declaravit, dignosque esse decrevit ut suis sedibus a quibus per impotentiam expulsi fuerant restituerentur. Igitur Julius quasi rationem reddere volens de iis quæ a se ipso gesta fuerant, eos hisce verbis compellat: *Oportebat igitur vos, dilectissimi, huc accedere, et nequaquam tergiversari, ut res ad finem deducatur. Id enim rationi requiritur....* B *Venissent enim, ut dixi, si de sua causa bene sperassent. Numquam enim Eusebiani R. P. denegarunt jus evocandi Orientalium Ecclesiarum episcopos, neque se exemptos prædicarunt ab illo obsequii debito quo totius Christiani orbis Ecclesiæ sanctæ apostolicæ Romanæ sedi obtemperare tenentur.*

9. Launoius tamen se ab harum rerum serie perstrictum intelligens, sequens effugium excogitavit, dicendo: *Neque Julii papæ decreto, neque Romanæ synodi sententia Athanasium suæ sedi restitutum; sed Sardicensium iudicio, quæ synodus, Romana synodo longe numerosior, quidquid a Romana synodo gestum fuerat confirmat. Pessimum ratiocinium contra omnes juris et dialecticæ regulas constructum. Judicandi enim jus cum decreti jam lati executione confundere satagit, ut inde male inferat Romanorum PP. iudicia parum nihilumve esse pendenda, nisi a generalibus synodis confirmata et tamquam rata habeantur. Sed dicat an jure vel **422** injuria cum Julii, tum Romani concilii iudicium et sententia fuerint retardata? Non jure quidem, cum tam Eusebiani quam Athanasius et socii Rom. pontificem tamquam iudicem habere non recusarunt, ut ex antecedentibus innotescit. Injuria igitur Arianorum factio sese Julii et Romanæ synodi statutus opposuit, cui cum Constantii imperatoris auctoritas et violentia patrociniaretur, ut Athanasius et alii suis sedibus restituerentur cautum fuit, sed ipsos Sardicensis nullum robur nullamque confirmationem Julii iudicio et Romanæ synodi sententiæ addidisse Launoius et Quesselum animadvertere oportebat, cum solemnem sequenti declaratione usi fuerint: *Qua ex re æquitas iudicii fratris et coepiscopi nostri Julii liquidissime apparebit, qui non temerario consilio, sed matura deliberatione sententiam tulit, adeo ut nihil relinquatur dubii de communionem fratris nostri Athanasii (a).* Cadit quoque aliud effugium de synodo longe numerosiore, cui ambo nostri adversarii insistunt. Non enim synodorum auctoritas ex majori vel minori PP. numero desumenda est; sed ab eo qui potestatem habet illas cogendi, et a canonicis apostolicis regulis in iudiciorum forma et ordine servandis, ut perspicue indicavit sanctus Leo Magnus in epist. 80 ad Anatolium Constantinopolitanum, de qua verba faciemus cap. 10 sequentis libri. Quare si adversariorum argumentum staret, nec Sardicense concilium potuisset Athanasii et sociorum causam cognoscere, cum hæc jam sæpius fuisset definita: *Primum quidem in nostra provincia (ait Athanasius) cum ad id coissent propemodum centum episcopi, secundo Romæ nobis cæteris adversariis Eusebii comparentibus. Fuerunt autem in eo concessu plusquam quinquaginta episcopi (b).* Si ergo iudicii pondus atque auctoritas ex episcoporum numero desumeretur, potius stare debuissent decreta Alexandrinæ et Ro-*

(a) Sardicensis concilii Acta, tom. II Concil. apud Labbeum.

(b) Athanasius, in initio apologiæ 2.

manae synodorum, quam Tyri et Mareae. Iste quidem numerosior fuit cum Alexandria, tum Roma, in quibus Athanasius fuit absolutus, et suae sedi restitutus. De hac postrema etiam loquens, idem Athanasius in secunda apologia ait: *Presbyter enim Vitis plures episcopos quam quinquaginta ad concilium adduxit, ubi et nostra defensio recepta fuit, et digni habitus sumus communione et agape.* Sed praeter Romanum pontificem et episcopos a Vito presbytero ad concilium adductos, alii quoque conventui forte interesse potuerunt, quod nos affirmare certo haud possumus, ob monumentorum inopiam. Verum hoc nostrorum adversariorum effugium iam pridem evertit sanctus Leo Magnus increpans Anatolium, qui arbitrabatur sibi potiuscirari numerosam synodum Chalcedonensem ad antiquum Nicenum canonem de Ecclesiarum iuribus et privilegiis.

10. Hanc vero antiquam tantorum apostolicæ sedis iurium possessionem, quam litigiosis facere multis variisque modis Eusebii nisi sunt, tandem Ursacius et Valens ad penitentiam adducti, sub iurejurando in posterum tanquam ratam et firmam habituros esse sequentibus verbis testati sunt: *Quin, et hoc promittimus (ajunt) nunquam si aliquando Orientales atque adeo ipse Eusebius vellet militasse eum ad iudicium vocare, nos citra tuam sententiam eo abituros (a).* Vel ut melius legimus in fragmentis S. Hieronimi: *Citra tuam conscientiam non adfuturos.* Non ergo ex horum factorum serie dubitare possumus iam ante Sardicense concilium illam consuetudinem apostolicam obtinuisse ut Romani pontifices episcoporum appellationes exciperent; de horum causis vel in synodis vel extra synodos iudicasse, neque equidem licitum fuisse extra Romani pontificis conscientiam de episcoporum causis iudicia proferre. Cedit igitur totum illud ædificium, quod adversarii Launois et Quésnelius ex solis Sardicensibus 423 canonibus construere tentarunt, ut contenderent nullo alio jure quam ecclesiastico ex Sardicensi concilio derivato posse R. P. appellationes episcoporum in provinciis Orientis synodis damnatorum excipere et iudicare. Nec Launoio potissimum Bellarminum exagitantem ad Gelasii papæ testimonium provocare liceat, qui in epistola ad episcopos Dardaniæ scripsit: *Non recedimus, quod cuncta per mundum notit Ecclesia, quoniam queruntibus sententia ligata pontificum sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quod de omni Ecclesia jus habeat iudicandi; neque cuiquam de ejus licet iudicare iudicio: siquidem ad illam de quilibet mundi parte canones appellare voluerint, ab illa autem nemo sit appellare permittus (b).* Nam quod Bellarminus has voces suppresserit, canones appellari soluerint, solo canonico seu ecclesiastico jure R. P. appellationes excipere posse contendit, illudque jus ab Ecclesiæ conciliis dumtaxat esse repetendum, quare pro publica omnium utilitate ita faciendum esse decreverit. Ita Launois ratiocinatur, injuria quidem Bellarminum exagitando. Siquidem Gelasius papa in sua epistola minime recessit a suorum prædecessorum sententiis, qui, ut vidimus, affirmarunt Romanæ sedis episcopos divino jure posse de omnium Ecclesiarum causis iudicare, quin alicui liceat iudicare de ejus iudicio. Neque nostra aut Bellarmini argumenta indirmari possunt his vocibus, *canones appellari soluerint.* Nam eo loci Gelasius non usurpavit illam vocem *canones* pro conciliorum decretis, ut perperam adversarius explicare conatur, sed eam adhibuit pontifex ad innuendam regulam illam divina dispositione stabilitam, et usa firmatam, qua beati Petri sedi jus datum fuit resolvendi omnium Ecclesiarum iudicia, neque cuiquam de ejus iudicio liceret iudicare. Et ne videar fabulationibus verba vendere, rogo Launoio potissimum an umquam Gelasii epistolam de qua agimus lastraverit? Jam

lustrasse credendum est, cum de fraude Bellarminum arguat, quod has voces, *canones appellari soluerint*, suppresserit. Igitur debuit ei innotescere prædictam epistolam hunc titulum perferre: *Acacium solius apostolicæ sedis iudicio jure damnatum Gelasius ostendit.* Non potuit ignurare quemadmodum in epistola corpore agens pontifex de Sabellii damnatione, et de profligata in Nicæna synodo Ariana hæresi, atque de aliis et aliis synodis ob diversas occasiones tum habitis, nullum Christianum latere poterat, uniuscujusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesiæ probant assensus, non aliquam magis exequi sedem oportere, quam primam, quæ unamquamque synodum sua auctoritate confirmat, et continuata moderatione custodit, pro suo scilicet principum, quem beatus Petrus apostolus Domini voce præcepit, Ecclesiæ nihilominus subsequente, et tenuit semper, et retinet. Narrat ergo hic quemadmodum apostolica sedes Domini præcepto illud principatum obtinuerit, et semper retinuit, quæ sua auctoritate unamquamque synodum habeat confirmare, et continuata moderatione custodire. Profecto si unamquamque synodum confirmat, cur Launois de synodis generalibus id verum non esse contendit? Præterea Gelasius ipse ut probaret divino jure apostolicam sedem usam fuisse in Acacio damnando, nunquam ad synodorum canones provocat, sed ad eos pontifices suos prædecessores, qui de similibus causis judicaverunt, nullo habito prorsus respectu ad Sardicensium PP. sanctiones. Quare ibidem hoc aliud tanquam suæ supremæ auctoritatis argumentum adducit: *Sed nec illa prætermittimus, quod apostolica sedes frequenter, ut dictum est, more majorem etiam sine ulla synodo præcedente, et obediendi quos synodus inique damnaverat, et damnandi, nulla existente synodo, quos oportuit, habuerit facultatem.* Deinde sequentia subiicit exempla, quæ mire suffragantur questioni de qua in presentiarum agimus: Athanasii Alexandrini videlicet, 424 ab Orientalium synodis damnati, sed ab apostolica sede absoluti; Joannis Constantinopolitani, quem catholicorum præsulum synodus damnaverat, et sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvi; itemque sanctæ memorie Flaviani, pontificis Græcorum congregatione damnati, quem porro ignore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvi. et impiam synodum (intellige latrocinium Ephesinum) non consentiendo submovit, ac pro veritate ut synodus Chalcedonensis fieret sola decrevit. Nullum porro in his adducendis exemplis Gelasium ad Sardicensium canones respectum habuisse, manifestum est. Nam, ut vidimus, hæc jura apostolicæ sedi adjudicata fuisse asseverat ex Domini præcepto, et in illorum privilegiorum possessione semper Romana Ecclesia permansit, quovis hæretici schismaticique invidia et odio acti de legitima hac possessione questiones excitare magna animorum contentione nisi fuerint. Deinde, ut haecenus vidimus, etiam septemque antiquam Sardicense concilium cogeretur, Romana Ecclesia ejusmodi jura exercuit sanct. mem. Athanasium absolvendo.

11. At demus Launoio hæc omnia dissimulare debuisse, ut impune et solo rixandi animo Bellarminum doctum virum exagitaret. An forte id æque facere poterat Quésnelius, qui in adornandis S. Leonis Operibus non semel hujus epistolam 69, quæ est ad episcopos Viennensis provincie, inter alias eum lustrare oportuit? Ipse quidem S. Leo de appellationum jure agens, S. Julii P. testimonio suffragatur, nec ab alia origine quam a divina institutione illas derivari amplissime affirmavit. Nullum igitur ad Sardicensium canones habens respectum ita scribit apostolicam sedem pro sui reverentia ab omnium provinciarum sacerdotibus innumeris relationibus fuisse

(a) Libellus penitentialis Ursacii et Valentis exstat tom. II Conc. et in nova edit. Operum S. Hieronimi.

(b) Exstat tom. V Concil., apud Labbeum, pag. mlii 524.

consultum, et per diversarium, quemadmodum ovis consuetudo pascebat, appellationem causarum, aut retractata, aut confirmata fuisse iudicia. Ad hoc quidem testimonium animadvertit Quesnellus. Sed relicta precedenti loquendi phrasi de iudiciorum auctoritate per litigantium compromissum accepta, nihilominus istorum verborum vim minuire nisus est, ita ad suæ editionis marginem annotando: *Appellationes non nisi ex consuetudine veteri sibi vindicat. Quantum vero isthæc annotatio Quesnellianæ causæ prodesse possit, minime video. Immo intelligo Quesnellum aut de oscitantia, aut nimia fraude convinci posse. Nam ibidem S. pontifex, ex innumeris consultationibus appellationibusque ad apostolicam sedem factis, vetustam utique consuetudinem explicare intendit, cum jam in precedenti ejusdem epistolæ capite disseruisset de ecclesiastici regiminis formam, eo ordine a Christo Domino disposita, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocavit, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare, ut essentem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere.*

Duplici itaque titulo consultationes appellationesque ab omnium Ecclesiarum sacerdotibus ad apostolicam sedem deferri S. Leo ibidem affirmavit: divino, nimirum, ob ecclesiastici regiminis formam a Christo Domino institutam, et facti titulo, quem ex vetusta consuetudine probare intendebat per appellationem diversarum causarum, aut confirmata fuisse aliorum episcoporum et synodorum iudicia. Nec audeat Quesnellus contendere hanc regiminis formam, ecclesiasticorumque iudiciorum rationem, aut episcoporum dignitatem, aut Ecclesiarum auctoritatem lædere posse. Nam ipse S. pontifex hæc mirifice ex divina dispositione inter se coherere asseverat, subdens: *Quoniam sollicitudo nostra, non sua querens, sed quæ sunt Christi, dignitatem divinitus datam, nec Ecclesiis, nec Ecclesiarum sacerdotibus abrogabat.* Nullum enim dignitatis aut alienæ auctoritatis jus lædi potest in episcopali ordine, si omnes, quærentes quæ Jesu Christi sunt, istius dispositiones pervertere non audeant, et in fidei rebus et Ecclesiarum negotiis supremo capiti adhæreant, per quod *caelestia dona* 425 *in omne corpus manare debent. Nec enim (subiicit etiam) divinarum mysteriorum participes esse possunt qui a Petri soliditate recedere audeant.*

12. Huic autem Petri soliditati adhæsisse Athanasium, et ab ea Arianos Eusebianosque recessisse, hactenus in præcedentibus explicavimus. An vero in hujus causæ iudicio pro Athanasio vel pro Eusebianis Quesnello stare placuerit, non satis dilucide ego conspicio. Illud unum tantummodo intelligo, nostrum adversarium omnes sui studii nervos intendisse, ut appellationum jus Romanis pontificibus dumtaxat ex Sardicensibus canonibus adjudicaret, hosque canones in Athanasii gratiam conditos, ad ipsius etiam mentem, velut ex præjudicio quod ipse Roman petens creaverat, esse constitutos. At quis umquam sinceræ veritatis inquirenda studiosus sine stomacho hæc poterit legere: episcopus injuria communione et episcopali sede privatus, et per nequitiam missus in exsilium, si provocet ad Petri solidam sedem, præjudicium sibi creat, aliorum jura infringit, si capiti per quod in membra divina dona dimanant adhæreat, querendo simul quæ Jesu Christi sunt et ad ejus Ecclesiam pertinent? Præjudicium utique sibi creavit, cum in Arianorum, tum in Quesnelli sententia; minime vero in recta orthodoxorum opinione. Quibus cum cordi insit divinis obtemperare mandatis, et nunquam Christi Domini dispositiones et ordinem divinitus constitutum pervertere, semper ad illud tribunal provocandum esse docuerunt, quod ab ipso Ecclesiæ fundatore obtinuit firmitatem, ut innumeris exemplis ab alio-

rum scriptis mutatis (si expediret) probare possemus.

43. Progreditur Quesnellus ratiocinari, atque jam insertis octavæ dissertationi tribus illis memoratis Sardicensibus canonibus, quid supposuerint PP. in illis regulis edendis inquiri, et explicare aggreditur. Primo supponit (ait) episcopum a proprio suo provincie concilio sententiam excepiisse: sed eundem injuriam sibi factam existimantem postulare ut concilium renouetur. Ut sensim autem in suam persuasionem de novo jure Romano pontifici per concilium concessio traheret lectorem, Osium Cordubensem hæreticorum artibus defatigatum describit, qui optimum censuit, si alicui a concilio daretur facultas dijudicandi utrum et quando appellationi locus esse deberet, ne ecclesiastica iudicia paterent magis nebulonum quorundam artibus, quam secularia. Habes enim ait, codicis lib. septimo, titulum 65, etc. « Quem potius (subdit) hoc munere decorasset synodus, quam pontificem Romanum omnium patrem, et in quo sancti Petri apostoli memoria honoranda erat? Synodus enim provincialis suspecta erat damnato, vicinarum provinciarum episcopos eam ob causam congregari e re ecclesiastica non erat. Hoc igitur oneris Romano datum, cui nec operosa inquisitione aut totius negotii accurata discussione ad id opus erat, sed summam tantum vel ex litteris priorum iudicium cognoscere: sicut seculari iudici facile est statim decernere quorum appellationes recipere permittant juris civilis leges. » Sed falsam scititiamque esse hanc Quesnelli suppositionem, quis non videt? Supponit Sardicensis PP. novum jus Romano pontifici concessisse, ut hunc omnium patrem, et in quo S. Petri memoria honoranda erat, universa Ecclesia veneraretur. Igitur in Quesnelli opinione antequam hujusmodi canones conderentur, R. P. illicitum erat judicare aut de synodis provincialibus, aut operasim adhibere inquisitionem pro restituendis in suis sedibus episcopis odio emulationeque expulsi, aut denique pro declarandis irritis et invalidis ordinationibus eorum qui in depositorum sedes fuerant intrusi? Profecto, si quæ conqueruntur ex Quesnelli ino systemate, starent, jam jus illud antiquum quod Julius papa Ariani objecit, et sibi convenire affirmavit, prorsus chimericum fuisset, et iudicium ab ipso in Athanasii et sociorum causa, ante quinquagnum saltem aut septennium, 426 prolatum, irritum et violentum diceremus, utpote prolatum ab eo qui non dum auctoritate pollebat. Judicasse autem Julium de Athanasii et orthodoxorum causa in dubium verti non potest. Nam præter præcedentem epistolam Julii et Athanasii apologias in superioribus allegatas, exstat etiam alia ejusdem pontificis epistola scripta ad presbyteros, diaconos, et plebem Alexandrinam, qua eos hortatur ut Athanasium ad suam sedem revertentem alacritate magna suscipiant, qui ex tantis malorum periculis purus innocensque vobis restituitur, talisque non nostro dumtaxat iudicio, sed ab universa synodo iudicatus est (a). Nescio tamen quemadmodum Quesnellus in cæteris superius descriptis sibi constare possit. Ipse enim audacter Eutychemis appellationem ad sedem apostolicam negavit, contendens appellasse potius ad episcopos primarum Ecclesiarum, harumque synodos, atque tandem contendit ejusmodi fuisse Orientalium appellantium consuetudinem; hic vero de hoc novo jure Romanis pontificibus ex Sardicensibus canonibus concessio agi, hocce onus fuisse ipsis impositum, ut summam tantum et ex litteris priorum iudicium cognoscerent et decernerent quorum appellationes recipere permitterent juris civilis leges. Hoc autem quid est, nisi posse de decretis synodorum judicare, decernere in condemnatum jure vel injuria latam esse sententiam, hancque posse suspendere et in irritum mittere, donec pontifices,

(a) Exstat tom. II Conciliorum, pag. 539. Vide nostram Exercitationem de Eutychemis appellatione.

vel per se, vel cum aliis de præcedentibus judiciis A pleniorum faciant inquisitionem? Concilium autem ad hæc omnia exsequenda esse necessarium, non affirmat Quesnellus; nec revera necessarium dici debet, si summatis, et ex litteris priorum iudicium illa omnia decernere atque etiam statuere potest.

14. Quesnellus nihilominus, in suis assertionibus constans, utique verbis contendit hoc appellationum jus de novo fuisse tum Romanis pontificibus et ipsi Julio adjudicatum. At quibus subsidiis id probavit? Forte confingendo Sardicenses eos canones apparentes quasdam habere contradictiones, quas, inter cæteros, eruditus explicationibus e medio austulit jampridem cl. Christianus Lupus (a), vel affirmando Sardicenses PP. per posteriores cogitationes prioribus derogasse, ut nimirum ex posterioribus decretis priorum interpretatio accipi debeat, et septimo illo canone inter angustos limites illa R. P. auctoritas restringatur, quam in tertio et quarto canone amplissimam eidem adjudicarunt? Fallitur omnino Quesnellus. Canones illi nulla ratione inter se pugnant, et summum illud jus, quod in tertio et quarto canone comprobatur pontificis Rom. auctoritatem in appellationibus accipiendis, magis magisque confirmatur in quinto, seu septimo canone, ut sit in ejus potestate vel judicare per se, vel causæ iudicium aliis delegare, vel litigantes partes ad se accire, vel novam synodum indicere, in qua solemnius totum negotium de quo questio agitur ad novum examen revocetur.

Itaque ne fabulari videamur, ad canones attendamus. Canon ille tertius in primis Eusebianam compescuit factionem, Nicænos canones in spretum adducentem. Cum videlicet temerariis ausibus ex Ecclesiis ad eam non pertinentibus ipsa ejiciebat episcopos et clericos orthodoxos, et sit in horum cathedras et loca alios damnatos et hæreticos intrudebat. Ut autem istius Eusebianæ factionis temerariam agendi rationem Quesnellus occultaret, aut saltem dissimularet, non integrum exscriptis canonem, prout in Dionysii Exigui codicibus invenitur; sed, subductis fortasse oscitanter quatuor primis istis lineis: *Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adiciendum est, ut episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeant, nisi forte a fratribus suis invitati, ne videamur 427 januam claudere charitati; subjecit dumtaxat reliqua, quæ sequuntur: Videlicet, quod si aliqua provincia, etc.* Hunc canonem, ut diximus, eruditus scholiis et notis illustravit cl. Lupus, atque animadvertit quatuor partibus constare; in quarum secunda damnata inveniuntur peregrina judicia ab Eusebianis potissimum fieri solita; in tertia agitur de iudiciis synodorum provincialium, quorum interest Romano pontifici scribere, ut episcopale iudicium ad sedem apostolicam referatur, ut Innocentius papa I in epistola ad Victricium Rothomagensis explicavit (b). Quarta denique illius canonis parte agitur de iure eo apostolicæ sedis quod Quesnellus novum hacenus appellavit. Novum quidem illud dici non potest, quod ex divina institutione dimanat. Dimanare autem ex divina institutione, non ex canonico jure, quoad curam illam quam RR. PP. in universis Ecclesiis impendunt, ex hacenus scriptis innotescit, et tradit perspicue S. Leo Magnus in epistola ad Anastasium episcopum Thessalonicensem, et Julius ipse papa in laudata epistola ad Eusebianos. Igitur cum tota controversia expedienda Julium inter et Eusebianos in hujus curæ et auctoritatis exercitio et usu versaretur, quæ ab Eusebianis factionis in questionem adducebantur, idcirco ne in posterum, aut synodi provincialium, aut alius quicumque catholice Ecclesiæ episcopus, apostolicæ sedis decreta atque iudicia continere aut infringere audeant, S. Petri tribunal in honore habendum esse

declaraverunt: *Ut ab iis qui judicaverint scribatur Julio Romanorum episcopo, et per propinquos provincie episcopos, si opus sit iudicium renovetur, et ipsæ cognitores præbeat. Si autem probare non potest causam ejus esse talem ut eam rursus iudicari opus sit, quæ semel sunt iudicata non infirmantur.* Profecto si hæc canonis verba sine violenta interpretatione in genuino sensu accipiantur, ea referenda esse ad Eusebianorum audaciam contententium S. Petri apostoli memoriam non esse honorandam, sed synodorum provincialium iudicia firma et rata habenda esse, quin a quopiam possent aut rescindi aut aboleri. Igitur Sardicenses PP., qui similem audaciam frangere volebant, declararunt dumtaxat beati Petri memoriam esse honorandam, ut ab iis qui judicaverunt, etc. Neque aliam agendi rationem servarunt in quarto canone conscribendo, in quo agitur de episcopis per synodale iudicium depositis, in quorum sedem nullum alium collocari volunt antequam Romanus pontifex, causa cognita, sententiam tulerit. De novo hic synodi iudicium Rom. pont. iudicio subiungendum esse decernunt. Ut videlicet ratum habeant, et tamquam divino jure respondens declarent, quod ante quinquennium saltem sibi convenire Julius papa scripserat, quando ipso inconsulto Gregorius Cappadocem in Alexandrinam sedem intrusum cognoverat. Nihil ergo in duobus illis canonibus Romano pontifici adjudicatum fuit quod jure possessionis, ut aiunt, non obtinuerit. Quam pacificam possessionem irritò conatu denegare, aut perturbare, dumtaxat, nisi fuerant læsæ fidei homines, qui quemadmodum Nicænorum dogmatum regulas prorsus evertere atque abolere quærebant, ita auctoritatem supremi iudicis et canonum custodis oppugnare contendebant. Ut igitur in posterum, vel provincialia concilia factiosorum virorum hanc Rom. pontificum pacificam possessionem lædere aut infringere non tentarent, in illo Sardicæ conventu duos laudatos canones tamquam Nicænorum appendicem condere voluerunt, cum in præcedenti illa Nicæna synodo stabilitum fuisset Ecclesiæ privilegia et prærogativas esse servandas, et PP. dixerint: *Romana Ecclesia semper habuit primum, ut in Chalcedonensi synodo lectum fuit et nos in præcedentibus observavimus.* Jam vero nunc nobis dicat Quesnellus quid in septimo canone habeatur, quo prioribus derogatum esse intelligamus? 428 In eo enim tam perspicue R. P. auctoritas in appellantiis causis suscipiendis et iudicandis explicatur, ut eo prorsus dirimantur Eusebianorum et cunctorum schismaticorum contentiones, negantium iudices synodorum provincialium esse pulsandos ad præteritorum iudiciorum rationem reddendam, quod quidem necessarium ad cohibendam iudicium in condemnatum impotentiam, odium atque furorem, Julius pontifex ex Nicænis canonibus contra eosdem schismaticos probavit, scribendo: *Qui bene sentiunt (ait) de iis quæ egerunt, et in quibus ipsi iudices fuerunt, non indignanter ferre solent si quod ab ipsis iudicatum ab aliis exequitur, quippe qui securi sint ea quæ ipsi iusta iudicaverint iusta nunquam fieri posse.* Quocirca episcopi in magna synodo Nicææ congregati, non sine Dei consilio permiserunt prioris synodi Acta in alia synodo examinari, ut et illi qui iudices erant præ oculis habentes secundum de ea re futurum iudicium, cum omni diligentia causam expenderent, et illi qui sententiam acceperant certo cognoscerent se non per similitudinem priorum iudicium, sed jure ac merito condemnatos esse. Ad sequentia, quæso, verba animadvertat Quesnellus, ut intelligat hanc regulam jam ex apostolica consuetudine obtinuisse, et dumtaxat fuisse renovatam et explicatam in Nicæno concilio. Quod si (subjicit S. Julius) istiusmodi consuetudo olim fuit, ejusque

(a) Christianus Lupus, ad Sardicenses canones notis et scholiis illustratos, pag. mihi 155.

(b) Innocent. P. epistola ad Vict., tom. III Concil. S. Leo M., in epist. apud Quesnellum 12, cap. 1.

memoria est, et scripto prodita in magna synodo, eamque apud vos valere non sinitis, rem profecto indecoram facitis (a).

Age vero canonem illum quintum Sardicensem, quem extra suam naturalem sedem Dionysii Exigui codd. exhibent, subijciamus; quemque duabus vocibus omnibus mutilum et obtruncatum Quesnellus adduxit, repugnantibus omnium interpretum versionibus. Hosius episcopus dixit: Placuit ut si quis episcopus delatus fuerit, et congregati ejusdem regionis episcopi, cum gradu moverint, et velut appellans confugerit ad beatissimum Romanæ Ecclesiæ episcopum, et velit ipsum audire, et justum esse æstimaverit ejus rei examinationem renovari, coepiscopi scribere dignabuntur, qui sunt propinqui provincie, ut ipsi diligenter et accurate singula perscrutentur, et ad veritatis fidem de re sententiam ferant. Siquis autem postulet suum negotium rursus audiri, et ad suam supplicationem Romanorum episcopum judicare visum fuerit, ut a proprio latere presbyteros mittat, erit in potestate ipsius quodcumque recte habere probaverit. Et si decreverit oportere eos mitti qui cum episcopis sint judicaturi, habentes auctoritatem ejus a quo missi sunt, et hoc ponendum est. Si autem sufficere putaverit ad rei cognitionem, et episcopi sententiam, faciet quod prudentissimo ejus consilio recte habere videbitur. Responderunt episcopi: Quæ dicta sunt placuerunt (b). Hunc igitur canonem duobus præcedentibus mire concinere animadvertit Christianus Lupus. Immo ad Romani pontificis auctoritatem magis explicandum illum editum fuisse, jam probant verba illa quæ innuunt posse mittere presbyteros a latere legatos, qui aut soli, aut cum alterius provincie vicinæ episcopis, causam cognoscant et finiant; ne in infinitum appellationibus locus præbeatur. Verumtamen solis vicinæ provincie episcopis, sine Romanorum presbyterorum assistentia judicare haudquam permittit. Fateor quidem varias apud antiquos et recentiores scriptores hujus canonis occasione ab interpretibus excitatas fuisse quæstiones, ut videre est apud clariss. Christianum Lupum (c). Verumtamen nemo tam studiosè et violentè illum interpretari nisus est quam noster adversarius Quesnellus. Is namque, facta pro arbitrio nova canonis instructione, et subductis iis vocibus quæ plenam R.-P. auctoritatem indicant in excipendis et resolvendis appellantium causis, contendit **429** renovari et concilium renovari, pro uno et eodem accipi debere. Addens præterea: « Et vero si iudicium pro sententia acciperetur, non fuisset dicendum in iudicio, sed tantum iudicio. Constat igitur concilium Romani episcopi hic intelligendum. At quale concilium, nobis investigandum est. Multiplex concilium Rom. pontifici subesse (asseverat). Et propterea præmissa vulgari illa distinctione graduum ecclesiasticæ administrationis Romano pontifici convenientium, videlicet Urbis episcopi, Romanæ provincie metropolitæ, suburbicariarum dioceseon primatis, Occidentalis tractus patriarchæ, in tota Ecclesia capitis et apicis, de diversis quoque synodis juxta causarum qualitatem disponere posse concedit. Sed cum ea cautione tamen, ut ipse solus nunquam judicet, bene tamen habita ratione ad causas quas expendere cum oportet. Ita ut cum intra parociam, seu diocesim propriam, ad eum appellatur a sententia iudicis inferioris, appellantis causa iudicanda sit a synodo parociali, seu ab ipso summo pontifice sui cleri consilio septo; cum ex provincia causa ad provincialem synodum spectet, cum ex diocesibus suburbicariis ad diocesanam, cum ex tracu Occidentali ad Occidentalem, cum ex aliis Ecclesiæ partibus ad œcumenicam et universalem, nisi ex libera appellantium optione ac libello aliud significetur. Ad hanc,

A ni fallor, normam Sardicensis canonis sensus eruendus est, ac eadem ratione de Flaviani appellatione judicandum. » Lepida quidem, sed valde ingeniosa juris pontificii interpretatio, si stare posset. Sed quamvis varia a Quesnello adhibeantur fulcimenta pro ea sustentanda, attamen eam corrumpere faciunt primo ipsius canonis verba. Vetustissimi delinde interpretes, qui canonem explicarunt; denique vero pape Leonis aliorumque Romanorum pontificum agendi ratio, qui appellantium causis susceptis, vel immediate ipsi (ut aiunt) iudicium peremptorium enuntiarunt; vel dumtaxat concilium generale cogens decrerunt, quando publicam iudiciorum solemnitatem necessariam esse crediderunt pro tollendis gravissimis dissidiis et schismatibus quæ, ob diversas improborum hominum factiones, sanctissimarum Ecclesiarum statum nefarie cum catholicorum perniciem et scandalo vexabant, ad frangendam contumaciam eorum quæ a fidei et discipline ecclesiasticæ regulis aberrarunt, et ad reconciliandos penitentes reos qui perpetrata crimina ejurassent, facta deinde solemnii catholice fidei confessione, atque tandem ad exsequenda omnia et singula apostolicæ sedis statuta quæ pro temporum ratione et negotiorum qualitate necessaria videbantur. Quatuor igitur sunt distinguenda. Primum, protestatio depositi episcopi reclamantis et appellantis a sententia sive iudicio provincialis synodi; alterum, tribunal apostolicæ sedis, ad quod appellatur; tertium, iudicium ipsius apostolicæ sedis, vel Romani pontificis in parociali synodo, vel in consistorio prolatum de appellantis causa, et iuribus, et de præcedenti provinciali synodi sententia; quartum denique spectat ad executionem ipsius apostolicæ sedis iudicii, quæ cum multoties haberi non possit, vel sine novæ synodi patriarchalis aut generalis coactione, idcirco RR. PP. mittunt e suo latere legatos, ut singula quæ ab ipsis sunt definita fideliter executioni demandentur. Non ergo verum est iudicium renovari et concilium **430** renovari pro uno et eodem accipi debere, ut Quesnellus comminiscitur. Nam facta appellatio iudicii utique renovationem exigit, quod, velit nolit, adversarius fateri debet, minime vero aliam concilii convocationem. Siquidem expressis verbis in ultimo a nobis exscripto canone habemus: Si quis autem postulet suum negotium rursus audiri, et ad suam supplicationem Romanorum episcopum judicare visum fuerit ut a proprio latere mittat presbyteros, erit in potestate ipsius quodcumque recte habere probaverit. At quæ libera potestas esset in Romanis pontificibus ad quodcumque probaverint, si ipsi jure non possent judicare, vel mittere de latere presbyteros, ut audiant negotium, propter quod appellans provocavit? Profecto si PP. **430** plenam Rom. pontificibus potestatem non ad iudicarent, sed ad unum novum concilium dumtaxat pontificia jura restringere voluissent, aliam loquendi phrasim adhibere debebant, cum inter multa media apta pro nova rerum cognitione, libera facultas ipsis data sit illud eligere quod aptius et convenientius a prudentissimo eorum iudicio iudicabitur. Id expresse innuunt postrema illius mox recensiti canonis verba.

D Nimis interim Quesnellus sibi blandiendo lætitiæ affectare intendit, quod Flaviani causam ad generalem synodum fuisse delatam vigore appellationis unice Sardicensis canonibus innixæ probare potuerit; et præterea, variis adhibitis contortis interpretationibus, quas omnino fallaces esse in præcedenti Exercitatione ipsi perspicue probavimus, styli censorium in Joannem David iterum convertit, huncque tamquam lusorem illusoremque exagitat, quod scripserit Flavianum ad unicum et solum Romanum pontificem appellasse. At quis hominis conciliorum generalium.

(a) Julii papæ epistola ad Eusebianos, ubi supra, pag. 659. Gentiani Hervetii interpretationem secuti sumus.

(b) Sardicensis canon 5 seu 7 exstat tom. II Con-

ciliorum generalium.

(c) Christianus Lupus, in scholiis et notis ad canones Sardicensis, pag. mibi 117 et seqq.

identiam apprimere non intelligit, qui nostras rationes, non cerebros excoquitas, sed ex sinceris monumentis haurias, conferre veluerit cum tot tantisque aeniis, cavillis forsitanque coniecturis, interpretationibus, quas ad solum systema firmandum roborandumque nimis studio congerere atque lectoribus exhibere augeat?

CAPUT XI.

Abolitis Ephesini latrociniis Actis, S. Leo varias epistolas scripsit ad Orientales. Sanctus Flavianus martyrio occubuit, et in hujus locum Anatolius successit. R. P. non consentit in istius ordinationem, quoadusque solemnem fidei professionem juxta formam a se praescriptam non emittat. Ad hanc excipiendam quatuor e suo latere mittit legatos, qui Constantinopolim proficiscerentur.

1. Cum primum magnus Leo, ex Hilario diacono, apostolicam sedis legato Romano reverentia, notitiam habuit omnium rerum quas in Ephesino latrocinio contigerant; quamvis gravi animi sui molestia et dolore urgeretur ob catholice fidei dogma collapsum et universalem omnium Orientis Ecclesiarum subversionem, tamen non se abstulit a iudicio ferendo; sed, absque ulla hesitatione, intrepidus ea usus est vigilantia et economie regulis quae maxime supremum ipsius totius Ecclesiae pastorale munus decebant, atque sua auctoritate et beneficio tot tantisque malis Chrysosthi artibus, Eutychetis blasphemis et Dioscori impietate exortis, statim occurrere voluit; ut protinus eisdem mederetur, eademque penitus abolerentur. Primo itaque (a) omnia praecedentia illius depravatiorum synodi Acta, tamquam nulla atque irrita abolevit, ut non obscure Gelasius etiam papa indicavit ad Dardanizae episcopos scribendo. Denique sanctae memoris Flavianum pontificem (Graecorum intellige) congregationem damnatum, pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consentit, absoluit, potiusque qui illis receptus fuerat, Dioscorum, secunda sedis praesulem damnatum, et impiam synodum non consentiendo submovit, ac pro veritate ut synodus Chalcedonensis fieret sola decrevit. Nec mihi ex Launoii sententia obijciatur Gelasium omnium pontificem ad ecclesiasticos canones respaxisse quorum auctoritate et privilegiis dumtaxat Leonem Magnum usum fuisse laudata verba indicare videntur. Nam 431 S. Gelasius ipse explicavit quemadmodum quibusvis regulis apostolica sedes insistens, ea rejicere conesset quae in synodis male gesta fuerunt, vel ea rata habeat et confirmet quae veritati et iustitiae sunt consona. Addit enim: *Ubi etiam consequenter ostenditur quia male gesta synodus, id est contra Scripturas, contra doctrinam Patrum, contra ecclesiasticas regulas, quam tota merito Ecclesia non recepit, et praecipue sedes apostolica non probavit, per bene gestam synodum, id est secundum Scripturas, secundum Patrum traditionem, secundum ecclesiasticas regulas, pro fide catholica et communione prolata, quam cuncta recepit Ecclesia, quam maxime sedes apostolica comprobavit, et debuerit, et potuerit immutari; bene vero gestam synodum juxta supra dictum modum nova synodus nullatenus immutandam* (b). Gelasium ergo ibidem egisse de iudiciis a sola apostolica sede absque ulla conciliorum congregatione factis, ex totius epistolae contextu est manifestum. Quorum quidem iudiciorum memoriam pontifex colligebat ex authenticis apostolicam sedis archivis, vel mente retinebat tanquam ocularis testis omnium quae in Flaviani et Eutychianorum causa contigerant. Ipse enim ad pontificatum fuit assumptus anno 492, et S. Leo ex hac luce migraverat 461. Vix ergo dubitare possumus

A apostolicam sedem, fidelem sacram Scripturarum, et doctrinae Patrum interpretem atque custodem, ad quarum normam sua iudicia dirigit, potuisse in irritum mittere, omnem synodum quae hisce regulis non responderet; atque deinde sua decreta edita patefacere aliis episcopis, ne ratum habere audent quod ab ipsa fuerat reprobatum. Hanc quidem agendi rationem seculum fuisse S. Leonem, constat ex mox describendis. Recurrente namque autumnali tempore in quo Romae anniversaria synodus solemiter agebatur, episcopis ceterisque Ecclesiarum ministris qui huc convenerant male gestam depravatiorum Ephesinam synodum indicavit, ne quisquam Dioscoro et Eutychianae factioni in posterum communicare auderet, sed omnes sancto Flaviano adhererent. Megeras praeterea super infelicem statum omnium Ecclesiarum Orientis, de generali cogendo concilio statuendum esse indicavit. Etenim cum totius causae summa ad ipsum omni divino et ecclesiastico jure esset devoluta, cum propter suorum legatorum reclamacionem, tum propter Flaviani aliorumque appellaciones, idcirco aptiora remedia seligere debebat, quae collabentem fidem firmarent, lapsos episcopos erigerent, contumaces et obstinatos damnarent; et iis qui, minarum timore acli, captivas manus impiis subscriptionibus praeberant, libertatem impertirent ad solemiter retractandum. Haec de causa igitur idem S. Leo, blande suaviterque cum Theodosio imperatore agens, variis epistolis huic insinuare curavit ut sublato quocumque obstaculo, juberet omnia in eum statum restitui in quo fuerant ante omne iudicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregaretur. Suis hisce insinuationibus pariter Occidentalium episcoporum preces adiunxit, subijciendo: *Omnes partium nostrarum Ecclesiae, omnes mansuetudini vestrae cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes* (c). Ad quas supplicationes nulla alia ratione adducebantur, nisi ut gravissimis malis quibus Ecclesiae Orientis angustiabatur facilius et expeditius posset mederi.

2. Interim quoque ut solamen aliquod Flaviani necessitatibus praebaret, unam epistolam ad eundem scripsit, ipsi maxime compatiendo ob gravissima mala quibus afflictebatur, et se dolere testatur eorum ruinas per quos veritas impugnabatur, et ipsa totius Ecclesiae fundamenta quatiebantur. Atque illum praeterea certiorum facit pro communi causa laborare, ut primitus ad ea quae universalitati fidelium prosint pervenire inciperet (d). Haec autem epistola nobis indicat nondum S. pontifici Flaviani 432 mortem innotuisse. Quare erudite eminentissimus cardinalis Baronius, cui etiam Quesnellus suffragatur, annotavit variam fuisse de hujus sancti episcopi necesse famam, ob diversas scriptorum sententias (e). Prosper enim, in Chronico, ait quod S. Flavianus inter manus eorum a quibus in exilium ducebatur glorioso ad Christum sine transiit. Nicephorus asseverat triduo post decessisse. Apud comitem Marcellinum et in Graecorum Menologio legitur apud Epyppam Lydiæ relegatum, ibique taedio, dolore et tormentis confectum exanimatumque. Quibus similia habet breviculus Eutychianistarum: Ducitur in exilium Flavianus et apud Epyppam, quae est Lydiæ civitas, seu superveniente seu ingesta morte defunctus est. Libellus synodicus, cap. 85, calcibus occisum dicit. Cædis auctorem, Actia Chalcedonensis synodi Barsamum monachum arguant. Evagrius, lib. II Historiae, cap. 2, ex Eusebii Dorylaei fide, Dioscoro ejus mortem tribuit, a quo calcibus impellus, ab ecclesia extrusus et interfectus dicitur. Sane ejus impulsu (ait Quesnellus) pessime affectum nemo dubitat. Plurimi tandem in

(a) Vide quae diximus cap. 9 praecedenti aarum Exercitationum.

(b) Gelasii papae epistola ad Dardanizae episcopos 15 extat tom. V. Conc. generalium, pag. milii 326 et seqq. Accedit fides antiquorum editorum, et mss.

codd.

(c) Epist. 40 ad Theodosium.

(d) Epist. 42 ad Flavianum.

(e) Baronius, tom. VI, ad Christi annum 449, pag. 97.

concilio Chalcedonensi Dioscorum percussorem et homicidam Flaviani et alterum Cainum appellarunt. In hac porro tanta scriptorum varietate unum evidentissime constat, Flavianum videlicet, verberibus affectum maximisque ærumnis confectum spiritum emisisse. Et quamvis ejus mortis tempus certo designari haud possit, tamen conficere possumus non contigisse nisi anno sequenti 450, et in hieme probabiliter, ut ex successoris ordinatione facile evinci potest. Græci ergo quotannis illius triumphum celebrant die 18 Februarii, qua translatio ejus Constantinopoli facta est sub Marciano. Hinc laudatus Baropius hocce præconium in Græcorum Menologio descriptum refert: « Commemoratio S. Patris nostri archiepiscopi Constantinopolitani Flaviani, qui, ab inipio Dioscore et hæreticis cum eo conspirantibus eiectus atque in exilium missus, variis pressuris et ærumnis vexatus vita functus est. Quibus paria recinuit Occidentalis Ecclesia eadem die. Unum denique minime prætermittendum censeo: nimirum, ipsum cardinalem Baronium, ex tot mox laudatis sententiis eam veriorum judicasse qua affirmatur Flavianum perrexisse in exilium: immo contumum verberibus pro militibus, catenis victum fuisse perductum, illicque victricam animam auctam corona martyrii, triumphali pompa decoram, ad Deum migrasse. Sed in maximo honore Romanam Ecclesiam Flaviani virtutes habuisse, hujusque gloriosa pro fidei catholice defensione certamina, produm picture illic musivo expressæ in nobilissimo S. Crucis oratorio, quod ad dexteram baptisterii Constantini Illiaris Leonis legatus, et deinde istius in pontificali Romana sede successor, construxit. Quod integrum oratorium, etsi solo æquatum sub Sixto ob bella ingruentia in Italia, tamen ipsius memoria (ait Baronius) saltem in chartis restituta fuit (a).

3. Constantinopolitana interim Ecclesia sancto suo privata pastore, morore et tristitia afflictabatur. Et eo magis, cum in defuncti locum Anatolium vidit subrogatum. Is namque cum jam pridem Dioscori Alexandrini apocrisarius fuisset, et imperatorum patrocinio tueretur, etiam in ecclesiasticis rebus administrandis, animam in Eutychetem hujusque factionem nimis propensum habere posse merito S. Leo arbitrabatur. Sed Anatolium post adeptam Constantinopolitanam sedem minime Dioscoro adhesisse, pluribus argumentis demonstrari potest. Primo videlicet, quia certior factus Dioscorus omnia læticonialis synodi Acta solemniter S. Leonem cum Romano concilio abolita et irrita declarasse, ipse irarum impotens, Alexandriam reversus, habuit episcoporum consentum, in quo excommunicationis sententiam protulit in summum pontificem, atque scelus perpetravit, quod nullus perditorum hominum cogitasset. Ad quod gravissimum facinus dumtaxat decem episcopos lacrymantes et invitos potuit inducere. Qua occasione, pro ejus partibus minime Anatolium stetit, certissimum est. Secundo Anatolius ipse, quasi præsentis suam in Constantinopolitanum episcopum electionem minus gratam et acceptam, quinimmo maximo opere multis de causis suspectam summo pontifici Leoni esse futuram, qui gravius motus ex Nicænis canonibus desumptis adductus detrectasset eum tamquam legitime electum habere, et cum ipso communicare, suis et imperialis litteris, forte labente mense Maio scriptis, se in apostolicæ sedis communionem in posterum habendum humillime petit. Anatolii enim epistolam temporum injuria aut deperditum esse, aut adhuc in secretioribus archivis asservari probabile est. Illius

A dumtaxat superest fragmentum, Græco et Latine in Quesnelli editione, quod (ait) ex Regio ms. col. extractum, quodque lumen aliquod nobis exhibet pro historia quam describimus. Ex eo igitur intelligimus quod, vita functo Flaviano, Theodosius imperator curam suscepit ut Constantinopolitanus clerus inquireret qui eam Ecclesiam posset regere. Ac primo (ait) quidem demandavit religiosissimo ejusdem urbis clero ut ad gubernationem aptiores decernerent cum probatione, sibi electionem omnium præcipui reservans. Veruntamen imperatoris mandatum non facile prævios ambitus quorundam motus potuit colibere. Nam inter electores immoderata dissensio exorta, cunctisque hinc erga multos in varia studia scissis, iterum imperator jubet conquiri clericos in regia arce, etiam ex aliis civitatibus, ob quodam (ita ut sit) negotia degentes, quo inter illos præstantior absque ulla affectu in episcopalem dignitatem promoveretur. Quibus verbis indicatum est Anatolium se purgare voluisse ab ambiguis nota, qua iuste postulari poterat ad summam cum Dioscore antecessor habuit conjunctionem. Tandem ait se omnium suffragiis fuisse in episcopum primatem electum, non propter justitiam (ait) mentem, sed ut Christus Jesus in me ostenderet omnem patientiam suam, juxta Apostolum. Electionem autem ordinatio exceptit. Nam episcoporum Constantinopoli versantium synodus ad me ordinandum (subiecit) sine mora procederet. Hæc dumtaxat de Anatolii electione et ordinatione ex laudato epistolæ fragmento indicata sunt. Quare maxime dolendum est quod cetera desiderantur, ex quibus intelligeremus Anatolium non tantum postulasse a S. Leone consuetam communionem, sed ut præsertim ratam haberet et confirmare dignaretur suam in Constantinopolitanum episcopum electionem, de qua re varia ipsi in antecedentibus annotavimus, loquentes de Eutychetis appellatione, atque iterum explicabimus de Anatolii epistola post Chalcedonense concilium ad eundem S. Leonem scripta disserentes. Adhuc tamen magis

C dolendum est quod Theodosii epistola in Anatolii gratiam ad eundem summum pontificem scripta prorsus intercederet. Cujus sensa dumtaxat colligere aliqua ratione possumus ex ejusdem S. P. ad ipsum imperatorem rescripto. Ad quod animadvertens Baronius ait: Etsi infelix ab Eutychete atque Dioscore deceptus, et in transversum actus, ratam habuit Flaviani damnationem, haud tamen eo impietatis profundo demersus est, ut auctoritatem R. Ecclesiæ contemnendam prorsus existimaret: immo eandem sedem omnium caput intelligens, non prius Anatolium a Dioscore in locum Flaviani successorem recipiendum putavit, quam ab ipsius R. P. probaretur assensu, deque his litteras daret ad S. Leonem, expleturaturus ejus voluntatem, et auxilium imploraturus. Addit id exacte probari ex S. P. epistola, de qua mox dicturi sumus. Gravis tamen questio excitabitur, si hanc S. pontificis epistolam cum præcedentis Anatolii epistolæ fragmento conferamus. 434. Nondum enim Anatolium fuisse sacra episcopali ordinatione initiatum, non obscure indicare videntur S. pontificis verba, qui suum consensum ad ordinationem illius suspendit, et fidei professionem exigit; quemadmodum etiam legimus in primo capite synopalis hujus epistolæ. Sed clarius id etiam ærumnis ex ipsis Leoninis verbis: Sed ne (ait) in præjudicium catholice defensionis videretur egisse, de ordinatione ejus qui Constantinopolitanæ caput Ecclesiæ præsidere nihil interim in alterutram partem temere scribendum putari, non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans (b). Quæ sane verba etiam absque

(a) Theodoretus faustis vocibus et egregiis præconiis sancti Flaviani victorias celebravit in epistola ad eundem scripta, quam integre retulit Baronius, tom. superius laudato. Consule etiam ejusdem Rom. Martyrologium, ad diem 18 Februarii.

(b) Nescio qua ductus ratione Quesnellus vocem illam temere e Leonino textu expunxerit. Illam non tantum exhibent aliorum editi, sed omnes Vat. codd. quibus et Grima neum tantopere ab ipso Quesnello laudatum respondere ipsi ex ms. exemplari ad nos

violenta interpretatione explicari possent Anatolium nondum fuisse ordinatum, sed electum episcopum tantummodo fuisse; et tum Romani pontificis consensum expectasse, ut sacre ordinationis donum obtineret. Sed isthæc explicatio minime cohæret Anatolii verbis, quibus fassus est episcoporum synodum Constantinopoli versantium sine mora ad eum ordinandum processisse. Quare, ad utriusque epistolæ sensu concilianda, alterutrum esse affirmandum arbitror: nimirum, imperatorem ad S. Leonem scripsisse statim post Anatolii in episcopum electionem, et antequam ab episcopis ordinaretur; sibi quæ fidenter fuisse blanditum, haudquaquam hujus ordinationem R. P. fore reprobatum, et idcirco eodem spiritu quo motus fuerat ad procurandam Anatolii electionem paulo post egisse ut synodus eum ordinaret. Ex qua animadversione illud alterum necessarium consequitur, videlicet fragmentum illud epistolæ Anatolii extra suam sedem in Quesnelliana editione esse collocatum, et propterea post Theodosii epistolam debuisse locum obtinere.

4. Quidquid vero de præsentis valde ambigua questione dici possit, haud ad nostrum arbitror pertinere institutum. Potissimum cum apostolicæ sedis jura integre salva custodita manserint ex Leonis agendi œconomia, qui suspensus hæsit in assensu dando Anatolii ordinationi, quoadque certa atque solemnissima testimonia non obtinisset, cum de novi episcopi probitate et fidei sinceritate, tum etiam de iis cum quibus communionem habebat. Reverenter igitur agens cum imperatore, simul pontificiæ dignitatis majestatem auctoritatemque tenens et exercens, petit ut imperator ipse ægre non ferat ipsius animi suspensionem, dicendo: *Quod æquanimiter ferat obsecro vestra clementia; ut cum talem se erga fidem catholicam qualem cupimus approbari, de sinceritate ipsius copiosius et securius gaudeamus.* Quare ad abjiciendam quancumque in sinistram suspensionem, occasionem totius difficultatis querit amovere, non ardua exigendo, sed eum invitat ad id quod nullus catholicorum potest refutare. Videlicet, petit ut Anatolius in suam mentem revocet Græcorum et Latinorum PP. de incarnationis mysterio doctrinam, ex qua Nestoriana hæresis fuit jam condemnata; relegat simul quæ a Cyrillo Alexandrino episcopo prædicata fuere in Nicænæ fidei expositione, quamque ab eo missam apostolicæ sedis scrinia suscepit. Ephesinæ (a) etiam synodi gesta recenset, quibus contra Nestorii impietatem a sanctæ memoriæ Cyrillo inserta et allegata sunt de incarnatione Domini catholicorum testimonia sacerdotum (a). His addit ut non sperneret etiam recensere meam epistolam (intellige 24 ad Flavianum) quam pietati Patrum per omnia concordare reperiet. Cumque a se hoc quod eidem profuturum sit expecti desiderarique cognoverit, catholicorum sententiis toto corde consentiat; ita ut **435** sinceram communis fidei professionem absolutissima subscriptione coram omni clero et universa plebe declaret, apostolicæ sedi et universis sacerdotibus atque Ecclesiis publicandam.

5. Quia vero hæc omnia subdole dumtaxat atque apparenter ab Anatolio, cujus fides merito apostolicæ sedi suspecta erat, potuissent præstari, quin Rom. pontifex eo locorum summam distantiam gestorum veritatem certo cognosceret, omnem curam adhibuit ne falleretur, suggerendo imperatori, videlicet, cum Anatolio agere ut quamprimum (ait) ad nos Constantinopolitani episcopi, qualia debent probati et catholici sacerdotis, scripta perveniant, aperte scilicet atque lucide protestantia quod si quis de incarnatione Verbi Dei aliud aliquid credat, aut asserat, quam catholicorum omnium et mea professio protestatur, hunc a sua

A communione secernat, ut ei fraternam in Christo charitatem merito possimus impendere (b). Hæc S. Leo ab Anatolio exigit, quibus plane illud addidit, ut in Dioscorum, Eutychetem et omnes ejus sectarios pronuntiaret anathema (c). Quæ quidem Anatolii Constantinopolitani antistitis fides ita exploranda erat, ut omnis ambigua aut contraria suspicio a pontifice animo removeretur. Idcirco, nulla mora interposita, quatuor probatæ vitæ e latere legatos Constantinopolim mittere decrevit, qui ejusdem professionem exciperent, pontificiis instructionibus omnino consonam, ut exinde dignosceretur novum episcopum apostolicæ sedis communionem dignus esset habendus. De hac quippe solemnī legatione eundem Theodosium imperatorem in eadem epistola hisce verbis adunuit: *Ut autem salubribus curis velocior pleniorque, auxiliante Domino, per vestræ clementiæ fidem præstetur effectus, ad pietatem vestram fratres et coepiscopos meos Abundium, et Asterium, sed et Basilium, et Senatore presbyteros, quorum mihi devotio est probata, direxi, per quod quæ nostræ forma sit fidei, manifestatis instructionibus quas minimus, possitis dignanter agnoscere. Ut si Constantinopolitanus antistes in eandem confessionem toto corde consensit, securi (ut dignum est) de Ecclesiæ pace lætemur, neque aliquid residere videatur ambiguum, ut de superfluis forsitan suspitionibus laboremus.* Non ergo quancumque fidei professionem ab Anatolio exigebat, sed eam quæ adamussim responderet legatorum instructionibus, et formulæ a se ipso conscriptæ, et novo episcopo propositæ; qui deinde etiam sub jurejurando se obstringere debebat solemniter coram universo clero et Constantinopolitana plebe ad eam perpetuo servandam et profitendam. Qualia ergo fuerint summi pontificis jura in Orientalium Ecclesiis, non est opus hic recensere, cum ex ejusmodi agendi ratione summam et maximam auctoritatem indicante plenissime omnibus innotescant.

C 6. Horum tamen legatorum missionem ad alium etiam scopum Leonem direxisse, sequentia illius epistolæ patefaciunt: *Sin vero aliqui a puritate nostræ fidei atque a Patrum auctoritate dissentiant, concilium universale intra Italiam, sicut synodus quæ ob hanc causam Romæ convenerat mecum peti, clementia vestra concedat, ut in unum convenientibus omnibus his qui aut ignorantia aut timore prolapsi sunt, correctionis remedium consulatur.* Qui sane ad hocce dictum animadvertere non recuset, apprime intelliget nulla alia de causa Leonem ad præscribendam generalem synodum adductum fuisse, nisi ut, convenientibus in unum omnibus prolapsis, correctionis remedia sacerdotali auctoritate iisdem præberentur. Non ergo synodum generalem fieri Flaviani appellatio postulabat; non ipsius a rebus ecclesiasticis exclusio, ut ait Gallia Placidia (d). Nec enim ab hisce causis Romani pontificis animus ad eam postulandam **436** moveri potuisset, cum Flavianus eo temporis intervallo hominem jam exuisset, et in Constantinopolitanum thronum novus episcopus esset suffectus. Quare nova argumenta colligimus ad roborandas præcedentes Exercitationes, superioribus in capitulis conscriptas. Præcedenti epistolæ, aliam non abaimilem idem summus pontifex scripsit ad Pulcheriam Augustam, in cujus synopsi totius textus summa legitur. Ejusmodi enim est: *Anatolii professionem fidei se expectare; legatos a se missos in Orientem; per concilium generale removenda esse scandala. Hæc ergo epistola, si cum præcedenti scripta ad Theodosium conferatur, ambas verbis dumtaxat inter se differre notum erit; et in fine ipsius Augustæ clementiam pulsat, ut, ipsa annitente, jubeatur universale concilium sacerdotum*

transmisso cognovimus. Esse autem necessariam ad indicandam S. P. circumspectam agendi rationem, reliqua illius loci verba patefaciunt.

(a) Leonis epistola 55 ad Theodosium, cap. 1, apud Quesnellum, pag. 272 prioris tom.

(b) Leonis epistola 55 ad Theodosium, cap. 1, apud Quesnellum, pag. 272 prioris tom.

(c) Baronius, tom. VI, pag. 415.

(d) Gallæ Placidia epistola ad Pulcheriam Augustam existat tom. IV Concil. generalium Labbei.

intra Italiam haberi, quo, remota arte fallendi, tandem potest quod aliore tractatu aut coerceri debeat aut sanari (a).

7. Diligentius interim inquirendum esse arbitramur cur S. Leo summus pontifex suspensus hæserit in assensu præbendo Anatolio jam ad episcopatum Constantinopolitanum assumpto, distuleritque ad eum scribere non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans. Hanc pontificii animi suspensionem ex multis causis originem habuisse superius indicavimus. Duas tamen inter ceteras idem S. Leo expresse patefecit in alia epistola ad archimandritas monasteriorum Constantinopolitanorum scripta, quæ apud Quesnellum 53 est. Alias vero 34. In hac quippe epistola se laborare sollicitudine asseverat, quæ eum metuere compellit ne improbitas Eutychiana, quæ in suis fuerat amputanda principiis, processu temporis fieret pertinacior et latior. Animi timor augebatur ex Constantinopolitani novi episcopi et eorum qui illum consecraverant agendi ratione: Qui præter id, ait, quod ad ordinationem novi antistitis pertinebat, nihil nobis de compressis vel abdicatis erroribus indicarunt, quasi in illa Ecclesia nullum scandalum, nulla existisset offensus, aut non hinc præcipue fuerit ordinati meritum demonstrandum, si aliena a se quæ catholicorum sensibus sunt adversa docuisset. Admonuit ergo dumtaxat fuerat S. Leo de Anatolii ordinatione, quin imperator, vel episcopi qui ad Anatolium ordinandum convenerant, apostolicæ sedi sinceram fecissent relationem de Constantinopolitanæ Ecclesiæ statu, et sincerum dedissent testimonium de fide, meritis qualitatibusque novi antistitis electi, qui non solum cum Romano pontifice communicare intendebat, sed ulterius petebat ut ipsius electio et ordinatio in episcopum tamquam canonice haberetur. Quare ne, quod, ait S. P., inter longinquas regiones accidere solet, in nimias dilaciones tenderet veritatis examen, atque nequidquam temere ageret, neve aliquid ratum haberet quod fidei causæ et Romanæ sedis juribus obesset, solemnem illam legationem decrevit, probatissimis illis quatuor viris data sufficienti patrum auctoritatum instructione. Quos (subjicit) in omnibus, fratres charissimi, diligenter ac sollicitudine vestra cupimus adjuvari. Confusus tandem in fide, doctrina laudatorum archimandritarum, quos noverat maxime diligere veritatem, eos ad labores pro fidei causa impendendos hisce honorabilibus verbis hortatur, catholicæ fidei sacramentum et Romanæ sedis auctoritatem commendando: Et ideo vos, qui iustificamini per fidem quia catholicam diligitis veritatem, et de singulari sacramento salutis humanæ per Spiritum sanctum estis edocti, collaborate nobiscum, et quanta potestis devotione satagite, ut, falsitate destructa, et fidei soliditate defensa, secura per totum mundum Dei pare potiamur.

8. Leoni tamen vehementer fidei catholicæ firmitatem et Orientalium Ecclesiarum tranquillitatem optanti nondum omnes præcautiones, 437 et necessaria media adhibuisse videbatur, si præter epistolas ad Theodosium, Pulcheriam et archimandritas Constantinopolitanas scriptas, adhuc usque ad felicem hujus causæ exitum non laborasset. Quare, Constantinopolim versus sollicite itinerantem jam quatuor legatis a se missis, ipse S. pontifex alias et alias epistolas scripsit. Alteram nimirum ad Martinum presbyterum, et reliquas ejusdem collegas, ut ex ipsius contextu ad marginem Quesnellus ipse merito annotavi, quos laudat propter mala ab ipsis in veri-

tatis defensionem perpressa, cujus veritatis unitatem locorum spatia non scindunt. Atque tandem protestatur suos legatos misisse ad roborandam fortitudinem sanctorum mentium, quorum pio operi ut curam atque consilium adjungant hortatur (b). Aliam pariter non multo post scripsit ad duos presbyteros Faustum et Martinum. An vero Martinus, cui nova hæc epistola inscribitur, idem sit cum Martino cui præcedens data est, non judicabo (c). Valde probabile tamen est unum et eundem fuisse hujus nominis presbyterum. Hos ergo presbyteros summus pontifex suorum laborum quos pro cura universalis Ecclesiæ impendebat consortes habere volebat. Et sibi persuadens jam a legatis tum Constantinopolim commorantibus plenissimam omnium agendarum rerum instructionem habuisse: Adhuc nunc (ait) per filium nostrum Maximum comitem continuatim vos colloquitis cohortamur, ut quia propitio Domino multum catholicorum est aucta libertas, sumatis constantiani spirituales contra Antichristi præcursores. Hisce verbis postremis impetere et exagitare voluisse Nestorium et Eutychetem, ipse S. P. immediate post in subsequenti capite explicavit. Quemadmodum ergo aucta esset catholicorum libertas, ex qua laudatos presbyteros sumere oportebat constantiani spirituale contra Antichristi præcursores, S. Leo non indicavit. Propterea ex aliis monumentis id exquirere nobis opus fuit, ut lectoribus id patefaceremus, quod Quesnellus annotare prorsus prætermisit. Duplici ergo titulo catholicorum libertatem auctam fuisse intelligimus. Primus fuit quod, perdurante in Oriente gravissimo schismate quo Aegyptii, Thracæ, Palestini episcopi Dioscorum sequebantur, Orientales, Pontici, Asiani, partes Flaviani et catholicorum tenebant, ut ait Liberatus diaconus in Brevisrio, c. 12, nec schisma illud post Flaviani necem imperator vidisset abolitum, nisi secum ad mala quæ Orientalium Ecclesiis obveniant serio recogitare cõspisset. Qui cum jam pridem optimis institutionibus a Pulcheria imbutus fuisset, deinde,

moribus, in Ecclesiæ perniciem, depravatus a Chrysaphio eunucho et Eudocia conjugē, occasionem dederat tot tantisque malis in Oriente gliscentibus, ob favorem atque præsidium hæreticis, schismaticis atque prædonibus usque ad illud tempus præstitam. Verumtamen divino illustratus lumine, se spadonis astutia et Eudocia conjugis artibus deceptum comperit. De admissi ergo sceleris expiatione in posterum novis sanctissimæ Pulcheriæ insinuationibus faciendâ deliberavit. Quare cum S. Flaviani necem reparare non posset, in Chrysaphium omnem suum effudit furorem. Itaque primum illum dignitate, mox etiam substantia omni expoliatum in insulam quandam relegavit, ut Nicephorus tradit, qui eundem inter navigandum haustum fluctibus narrat. Sed de eo quoque verba faciens Cedrenus, a Jordane interceptum fuisse asseverat; cui Marcellinus comes suffragari ex parte videtur, qui ait: Pulcheria autem injustissimum istum eunuchum Chrysaphium Jordani tradidit Joannis filio quem ille dolo necaverat, atque Jordanes vicem rependit (d). Alia quoque penitentia 438 argumenta idem Theodosius jam exhibuerat, Eudociam conjugem tamen alteram omnium Orientalium malorum originem acri obijurgatione exagitavit, et ad penitentiam agendam Hierosolymam misit, atque alia multa præstitit, quæ a Nicephoro describuntur, quamvis revera (e) Baronius merito lectores admoneat Nicephorum hallucinationem esse passum, cum scripsit Theodosium jussisse ut Flaviani sacrum corpus

(a) Vide quæ scripsimus cap. 6, 8, 9 et 10, occasione Eutychetis et Flaviani appellationum.

(b) Epistola hæc, apud Quesnellum 55, alias 36, scripta fuit idibus Septembris anno 450, quando jam Abundius Comensis et Asterius episcopi cum aliis duobus pontificiis legatis ad Constantinopolim iter direxerant. In Grimæo cod. ejusmodi epistola variis falsis

lectionibus referta est, ut convenientius alibi videbimus.

(c) Minime prætermittendum censeo aliquam manu. exemplaria et edit. pro Martino Martianum exhibere.

(d) Nicephorus, lib. xiv, c. 49; Cedrenus, pag. 331; Baronius, tom. VI, pag. mibi 117.

(e) Baronius, tom. VI, pag. mibi 117.

In Constantinopolitanam urbem solemnī pompa trans-
forretur. Hanc enim translationem decreto Marciani
contingisse, exploratum est.

9. Ut autem res contingerint, in præsens inquirere
opus non est. Quare cum non aliud interim nobis
occurrat quod ad Leonis pontificiam agendi rationem
pertineat, idcirco ab hac Exercitatione manum remo-
vemus. Unica dumtaxat sperat brevissima epistola
ad Faustum presbyterum scripta, in qua S. Leo istius
fidem laudat, et ad sollicitudinem hortatur. Sed an
hæc præcedentibus socianda sit, nec ipsius textu, in
quo nulla mentio facta est de rebus Constantinopoli
per legatos agenda, indicatum est; neque ex consulari
nota, quæ desideratur, colligi potest. De Constantino-
politana ergo synodo, in qua sollemniter ab Anatolio fi-
dei professio emissa fuit, ac de reliquis a sancto Leo-
ne Magnogestis ante Chalcedonense conciliū, verba
facere nos in hoc sequenti capite reservamus.

CAPUT XII.

*Theodosius Augustus penitentium agens mortuus. Pul-
cheria Augusta studio et S. C. Marcianus impera-
tor veniuntur. Is statim Eutychianos penas solvere
jubeat. Scribit ad S. Leonem de nova habenda ge-
nerali synodo. Abundum ceterosque Leonis legatos
honorifice suscipit. Constantinopolitanum celebratur
conciliū in causa Anatolii atque lapsorum. Iterum
Marcianus et Pulcheria a S. Leone generate fieri
conciliū petunt. Theodoretus; Ibas et Anullini episco-
porum litteræ ad Abundum R. P. legatum.*

1. Catholicorum libertas Theodosii imperatoris pen-
nitentia aucta, majora adhuc incrementa obtinuit,
cum, mortuo Chrysaphio, et Eudocia ab imperiali
aula procul amandata, sanctissima Pulcheria, quam
imperator præ cæteris sororibus adamaverat et Au-
gustam appellaverat, sensim potuit in fratris animum
eas sincere pietatis institutiones excitare, quibus
eum imbuterat a pueritia, quando videlicet piissima
soror fratris uatu major eum fore ab infantia usque
ad vicesimum saltem suæ ætatis ænum educaverat.
Itaque Theodosius majora adhuc penitentia signa
daturus insignem Dei genitrici ædem sacram con-
struxit, et cum ejus obitus appropinquaret, Ephesum
venit sanctum Joannem evangelistam veneraturus,
templumque ingressus, orationi sese dedit, in qua
etiam quis ei in imperio Romano successurus esset odo-
ceri se a Deo potuit. Quod ubi per visionem Deus ei
ostendit, Constantinopolim rediit. Paulo post ipsius
mors subsecuta est. Nam exercitum adversus Attilam
ducens, Urbe egressus est, inter equitandum equo
delapsus, spinæ vertebra luxavit. Quapropter lectica
in palatium relatus est, et ubi moriturum se sensit, se-
creto vocata ad se sorore Pulcheria, de Marciano tri-
bunitio successoris in imperio habendo locutus est.
Deo gratum placitumque esse dicebat, ut ille post se di-
tione 438 Romanam ministraret. Hæc fere in
terminis ex Nicephoro (a) descripsit Baronius, qui
animadvertit Theodosianæ mortis causam, aliter de-
scribi a Theodoro in Collectaneis; qui ait: « Theo-
dosius junior ad venationem egressus, et in fluxum
Album abreptus sequenti nocte mortuus est, et in
sepulchro Arcadii patris ipsius sepultus est. Et Eu-
dokia imperatrix Hierosolymam profecta non est am-
plius reversa. » Inter cætera quæ ad nostrarum Exer-
citationum scopum spectant, minime hujus mortis
tempus attendendum esse arbitramur, ut inde intel-
ligamus an Constantinopolitanam synodus S. Leonis
jussu in Anatolii causa celebrata contigerit adhuc
superstite Theodosio, vel cum imperii habenas Mar-
cianus acceperat. Baronius Theodosium obiisse

A quarto kal. Augusti anni 450, suæ ætatis unde quin-
quagesimo, asseverat. Et paulo post, sanctæ Pulche-
riæ voluntate, ex senatus-consulto delatum est im-
perium Marciano. Cujus sanctæ femina consilium
maxime scriptores laudantur, quod conjugii titulo
virum evehere voluerit in imperium ætate maturum,
consilio gravem, continentia probatum, atque mili-
tari virtute undique spectatum; ut nimirum hæc ele-
ctione, et industria, facilius imperii et religionis re-
bus prospiceretur. Et quidem Marcianus vix imperiali
purpura indutus, omnia erga religionem argumenta
pietatis exhibuit. Legem imprimis tulit contra Euty-
chianos, qui eos isidem penis esse puniendos de-
crevit quæ superioribus legibus adversus hæreticos
constituta sunt. « Jubemus (ait) teneri, et extra ipsum
solum Romani imperii repelli, sicut de Manichæis
præcedentium legum statuta sanxerunt. Dat. kal.
Augusti, Valent. vii et Avieno cons. » Deinde ad
Romanum pontificem oculos convertens, hujus vultu
omnia facere animo statuens ad sanctum Leonem
litteras dedit, de sua in imperatore electione illum
admonet, atque tandem pro omni impio errore abo-
lendo et Christianis rebus summa pæce componendis,
ipso Leone auctore, synodi celebrandæ annore
quam libentissime protestatus est. Ait enim: *Ut omni
errore sublato per celebrandam synodum, te auctore,
maxima pax circa omnes episcopos fidei catholice fiat,
ab omni acclera pura et internerata consensio (b). Hæc
epistolam scriptam fuisse hoc anno 450, ex nota
consulari innoscitur. At Leonis redditum non fuisse
nisi anno sequenti, in quo Adelphius consulatum
agebat, certissimum est.*

2. Hoc temporis intervallo Abundus et Asterius
aliique duo legati Constantinopolim in Anatolii causa
missi illuc pervenerunt, litterasque pontificis ad
Theodosium jam vita functum directas, Marciano
successori porrexerunt. Quibus acceptis, et perho-
norifice cum legatis agens, omnibus S. Leonis peti-
tionibus fieri satis præcepit, et incunctanter provin-
cialia synodus Constantinopoli cogitur, in quo et
de Anatolii fide, et de recipiendis lapsis ad peniten-
tiam venire volentibus tractatur. Temporis inju-
ria istius synodi Acta perdidit esse cum multis aliis
monumentis ad ejusmodi causam spectantibus, gra-
viter dolendum est. Nihilominus tamen ex quodam
eorundem fragmento (c), et ex epistolis Marciani
imperatoris, Pulcheriæ Augustæ, et ejusdem Con-
stantinopolitani episcopi Anatolii, quasi integrum
gestarum rerum seriem eminentissimum Baronius
descripsit, circa nonnulla alia deinde, quæ in illa
Constantinopolitana synodo tractata fuere hærent
suspensus, quæ tandem ex Chalcedonensis concilii
actionibus probabiliter colligi posse arbitrat. Non
itaque in his expendendis diutius immorari nobis
opus erit. Sed dumtaxat paucis indicabimus quidquid
factum fuerit (d). Marcianus ergo, legatorum postu-
lationibus 450 auditis, sua pragmaticæ sanctione
jussit ut quicunque ex episcopis qui, pro catholica fide
decertantes, Flaviani partibus in latrocinio Ephesino
adhæserant ab exilio revocarentur, statim libere ad
propriam sedes remearent. Deinde, Romani pontificis
jussionibus maxime obtemperare cupiens, legatis
liberam fecit facultatem convocandi ex vicinis locis
episcopos etiam lapsos, ut in catholice Ecclesiæ
communione, servatis pontificis instructionibus
admitterent. Quare, convocata illa Constantinopoli-
tana synodo: *Anatolius episcopus Constantinopolita-
nus novæ Romæ, acceptus S. Leonis papæ epistola (e)*
de confirmatione catholice fidei contra vesania
hæreticorum, eam recitavit ante omnium conspectum,
quam pariter eidem præsentaverat coram omnibus

(a) Socrates, l. vii, c. 22; Sozom., ix, cap. 1; Nicephorus, l. xiv, 17.

(b) Hæc Marciani epistola Græce et Latine exstat tom. IV Concil. Labbei, eamque in suam etiam trans-
tulit editionem Pashasius Quesnellus tom. I, p. 176.

(c) Baronius, tom. VI, pag. mibi 119 et seq.

(d) Fragmentum illud Actorum lapdate synodi ex-
stat tom. IV Conciliorum, cum notis Severini Bini,
pag. mibi 781.

(e) Epist. olim 10, in Quesnelli edit. 24.

beatus Abundius. Anatolius ergo episcopus plena devotione huc S. Leonis epistolæ continentem catholicæ fidei veritatem, concordantibus etiam testimoniis PP. ab eadem apostolica sede decretorum, subscripsit, anathema dicens Eutycheti et Nestorio, et ipsorum dogmati cum sectatoribus eorum. Idipsum fecerunt omnes qui aderant episcopi, presbyteri, archimandritæ, etque diaconi. Maxima quidem lætitia efferebantur corda non tantum Augustorum principum, sed etiam sancti Abundii, Asterii episcoporum, Basilii et Senatoris presbyterorum. Illi namque dixerunt: Omnipotenti Deo gratias, quoniam reverendorum episcoporum, presbyterorum, archimandritarum, et totius cleri professiones cognovimus fidem rectam et a Patribus traditam profiteri. Sic eorumdem subscriptio gestis presentibus inserta declaratur. Addunt præterea ipsi legati se missos Roma a Leone ad insinuandam cunctis fidem catholicam. Idcirco et ipsi anathema dicere Eutycheti, vel omni qui ejus periculum sequuntur, et dicunt in Christo Domino ante incarnationem duas fuisse naturas, et post incarnationem unam tantum naturam. Absentibus mandatum est ut per eos legatos idem exsequantur. Legati deinde apostolicæ sedis ad singulos metropolitānos Orientis miserunt celebrem S. Leonis epistolam ad Flavianum datam, eo fine, ut omnes eisdem subscriberent; quemadmodum colligitur ex Act. 4 Chalcedonensis concilii. Tandem in hac synodo statutum fuit ut episcopi in latrocinio Ephesino ipsi redire volentes ad Ecclesiæ communionem, iisdem suæ duntaxat, non totius Ecclesiæ, communio concederetur; et cautum fuit ne Dioscori Alexandrini, Juvenalis Hierosolymitani, et Eustathii Berytensis nomina ad altare recitarentur, eo quod tanquam impenitentes et schismaticorum antesignani habiti sunt. Hic autem animadvertendum esse censuimus in errorem lapsum esse Harduinum, qui in notis ad hoc concilium male suspicatus est tunc anathema dictum fuisse Photio Tyrio, cum scriperit: Eadem hæc fortasse synodus episcoporum in qua ab Anatolio C. P. Photius Tyri episcopus excommunicatus est, uti refertur in concilio Chalcedonensi actione 4. At quis umquam credere potest causam tantopere Nicænis canonibus repugnanti, Photii religioni atque innocentie injuriosam, pertractari potuisse in synodo coacta a sanctissimis viris, Rom. pontificis legatis, contra apostolicæ sedis mandata? Igitur Photii Tyri excommunicatio, iniquæque metropolitici juris violatio ab Eustathio Berytensi intentata, et pragmaticæ Theodosii typo roborata, non ad hanc, sed ad aliam præcedentis anni synodum, in qua Anatolius ad C. P. thronum erectus est, omnino referri debet. Nos enim hac de re integram conscripsimus dissertationem sub auspiciis SS. domini nostri Benedicti XIV, quam in concilio Academia recitavimus, hancque publici juris faciemus in altero sequenti libro de Chalcedonensis concilii actionibus disserentes (a).

§ 5. Constantinopolitana itaque Ecclesiæ rebus in pace compositis, Marcianus Imperator interea serio omnia Orientalium mala tollere et schismata abolere decrevit. Et primo iussit ut S. Flaviani corpus so-

lemni apparatus et pompa in Constantinopolim deferretur, illudque sepeliri in basilica Apostolorum, in qua suorum episcoporum prædecessorum exuvie reconditæ erant. Deinde ad summum pontificem Leonem novas litteras scripsit, in quibus, de Anatolii fide testimonio facto, reverenter eum Orientem adire invitavit, et synodum celebrare, ut suis et angustis conjugis desideriis satisfaceret, et sacra religioni quam sunt iustitia decerneret. Si vero (subiuncta) hoc onerosum est, ut ad has partes advenias, hoc ipsum nobis propriis litteris sanctitas tua manifestes, quotiens in omnem Orientem, et in ipsam Thraciam, et Illyricum, sacra nostra litteræ dirigantur, uti nobis placuerit omnes sanctissimi episcopi debeant convenire, et quæ Christianorum religioni atque catholice fidei prorsus, sicut sanctitas tua secundum ecclesiasticas regulas definierit una dispositione declarent. Hactenus Marcianus in altera epistola scripta ad S. Leonem (b) cui non absimilis est quam pariter ipsius conjux Pulcheria eadem scripti occasione, quas ad Rom. pontificem delatas fuisse rationabiliter arbitramur ab Anatolio clericis Romam missis cum fidei professione, ut san loco dicemus.

4. Interim multo gaudio Theodoros exultavit, quod Marciani pragmaticæ, et pontificiorum legatorum studio, ipse et alii qui contra Eutychetum decertaverant ab exilio revocarentur, ut præsentis episcopatum et Ecclesiæ propriis tempore. Quare litteras dare non distulit Abundio Romani pontificis legatis. Quibus primo testatur in Romano Occidentis Ecclesiæ veram et apostolicam fidem pio mentis conservari, atque ob id gratias Deo Omnipotenti egisse fassus est, potissimum quod religio, quæ in Oriente periclitabatur, renovata est per sanctitatem vestram, et venit in lucem. Hanc Romanam fidem Noctiem arcem comparat, quatenus Ecclesiæ Occidentalis reservata a diluvio Eutychianæ hæresis, ut ex his etiam Orientales sacrosanctæ Ecclesiæ veram custodiant religionem, quam vastare jam et devorare penitus acrilega et nova hæresis tentabat. Addit plenam fidei veritatem didicisse ex litteris sanctissimi ac religiosissimi archiepiscopi domini Leonis, quem appellat magni advocatum et propugnatores veritatis. Quibus epistolis assensum præhuisse affirmat, et iisdem subscripsisse una cum Ila Edesseno, et Aquilino Ilibi episcopis, contra quos imperatorum potentiam inventuras novæ hæresis armaverunt. Tandem sequentibus verbis suam claudit epistolam (c): Superest ut vos cum sanctissimis viris auxilium socioconciat Ecclesiis feratis, aufertisque impia bella quæ impendebant. Prohibe itaque sacrilegam sectam, quæ contra pietatem ~~442~~ commota est, et priusquam Ecclesiis redditis pacem, ut fractus apostolicorum laborum accipiat a Domino, qui eosdem fructus redditurus se promissit. Alia quamplurima ipsius Theodoretæ erga apostolicam sedem subjectionis et reverentiæ argumenta hic subijcere posset, quia illius xvi Orientalium episcoporum doctrinam circa ecclesiasticarum rerum moderationem evidentissime patefaciant; quæque innuunt nonnisi hæreticos atque schismaticos ausos fuisse Romanis pontificibus ea suprema iura denegare, quæ spectant vel ad fidei

(a) Paschaseo Quesnello aliter ratiocinanti tom. II, dissertat. 1, de Vita et Rebus gestis S. Leonis M., pag. 154, haud assentiri possum, qui contendit, non Abundii aliorumque R. P. legatorum auctoritate in Anatolii causa concilium fuisse coactum, sed ab ipso Anatolio consensum episcoporum in Urbe existentium convocatum. Injuria caput Baronium, quod ius illud Romanis legatis adjudicaverit. Apaze, inquam, a me hanc erroneam opinionem, pontificis iuribus injuriosam, et rerum veritati repugnantiem! Quid enim? Anatolius cujus electio et ordinatio facta ab hæretico et schismatico Dioscuro, qui Antiocheni patriarchatus auctoritatem sibi usurpaverat, cum sub iudice esset, et, ipsis legitimis iudicibus delegatis presentibus, conventum, consensum, seu synodum convocasset? Quis id sine contentione studio affirmare

poterit, potissimum cum momenta quæ Quesnellus in medium ex act. 4 Chalced. adducit non ad Hunc Abundii, sed ad præcedentem synodum anni 449 referenda sint, ut ipsi in dissertatione nostra ad illam Photii Tyri actionem, quam superius indicavimus, evidentissime demonstrabimus. At etiam nostri adversarii erroneum iudicium refellitur ex Theodoretæ epistola ad Abundium Comensem. Is non Anatolii auctoritati concilium et hujus gesta adjudicavit, sed legatorum pontificiorum supremæ potestati, ut ex sequentibus innotesceat.

(b) Consule hac de re S. Leonis epistol. ad Anatolium, olim 40, apud Quesn. 60, cap. 3.

(c) Epistola hæc exstat apud Baronium, tom. VI, pag. 125, et in collectione Operum Theodoretæ facta a doctissimo viro Garnerio societatis Jesu,

causas judicandas, vel ad appellationes ex omni mundi parte excipiendas, vel ad synodos generales cogendas, horumque iudicia aut confirmanda, aut retractanda, vel abolenda. Verumtamen ne a S. Leonis gestis recensendis abscedere videar, illa in præsens prætermittam. Cum multa dicenda deinde occurrant in alia Exercitatione de ipsius episcopi Cyri ad apostolicam sedem appellatione, quam Quesnellus oppugnare et evertere nisus est.

CAPUT XIII.

Orientalium res in melius mutata, Eutychanis exitum parant, catholicis præsidium, et magni pontificis Leonis maiorem vertunt in gaudium. Huius gaudii testimonium exhibuit variis in epistolis ad Marcianum, ad Pulcheriam, ad Anatolium, ad Julianum Coensem scriptis. Istius patriæ inquiruntur. Baronii, Henrici Valesii et cl. Stephani Baluzii opiniones annotantur. Omnem denique laborem S. pontifex impendit pro generali synode habenda.

1. Sæpe ac multum hoc mecum cogitavi, meroris an lætitiæ plus Leonis Magni animo attulerint Orientalis Ecclesiæ res, primum ob Eutychanam hæresim huiusque fautores tantopere perturbate, et pene ad exitum perductæ; et deinde plena tranquillitate cum catholicæ fidei triumpho et gloria, pontificio labore atque studio, feliciter compositæ, ut virgo Ecclesia, sponsa unius viri Christi nullo prorsus errore vitari iniquorum fraudibus videretur. Quæstionem tamen definire ausus non sum (a). Idcirco ne meus labor in incertis inquisitionibus versetur, dumtaxat nunc affirmabo multa lætitia Leonis animum affectum fuisse, cum intellexit præteritos suos labores et luctus jam ecclesiasticæ libertati et divinarum rerum administrationi multum profuisse. Istius pontificis lætitiæ argumenta nobis suppediunt inter cæteras epistolæ illæ quæ S. P. scripsit ad Marcianum, ad Pulcheriam, et ad Anatolium C. P., jam accepta plenissima Constantinopolitani concilii relatione, quam Romam Abundius alique legati miserunt. Propterea, consideratis maximis beneficiis divina largitate Ecclesiæ catholicæ collatis, primo sine ulla prolatione litteras dat Marciano ad significandam sui animi voluptatem pro fidei integritate securus ab inimicorum insidiis imperiali protectione defensus; atque fatetur multas gratias eidem referre, quas non verbis, sed ex beneficiis quæ Ecclesiæ contulerat potuisset intelligere. Addit prolixiores tum non potuisse epistolæ scribere, cum ex Urbe clerici quos Anatolius cum suæ fidei professione miserat essent discessuri. *Pleniora autem (addit) de omnibus quæ ad curam meam pro statu Ecclesiarum et concordia Domini pertinent sacerdotum per legatos nostros scripta direximus.* Novos autem Constantinopolim misisse legatos, postremis iis verbis patefactum est.

443 Verumtamen novæ huius delegationis causa cum in hac epistola indicata non sit, ex aliis subsequentibus necesse est eam exquiramus. Primo enim arbitrabar (cum scripta ibi indicata desiderarent) solemnem decrevisse legationem ad Marcianum, huic gratulaturus pro Romano adeptio imperio, pro sibi et Ecclesiæ rebus majori patrocinio vindicando. At legatos de quibus ibi mentionem facit ad alium scopum fuisse directos, Leonis scripta ad imperatorem, et epistolæ eadem die ad Pulcheriam, ad Anatolium et ad Julianum episcopum Coensem scriptæ non obscure declarant. Atque imprimis S. Leo eadem die ad Pulcheriam scribens, huius pietatem laudat, quæ divinæ misericordiæ suffulta præsidio, labores sustinuit, ut dum hæresis, Nestoriana videlicet et Eutychanæ, nec laterent, nec sensim catholicorum corda labefactarent. Id indicare voluisse iis vocibus:

Et qui sibi singulas partes geminæ impietatis elegerant, una catholica fidei veritate procumbere certissimum est. Potissimum cum recensitis in antecedenti contextu Pulcheriæ studiis ad frangendam Nestorianorum pertinaciam, immediate subjecti ipsi debuit esse alteram triumpho coronam et palmam de perempto Eutycheis errore. Quare eidem et imperatori, in subsequenti epistolæ capite, Ecclesiæ nomine gratulari pergit, pro fidei operibus et adiumentis quæ apostolicæ sedis legalis præstiterat. Quibus videlicet sacerdotes catholicos quondam de Ecclesiis suis iniusta Dioscori sententia ejectos reduxistis, sive quod reliquias sanctæ memoriæ Flaviani ad ecclesiam cui bene præfuit fecistis cum debito honore revocari. Alia quoque subdidit, quæ vel ad episcopos lapsos, si fidei, propria male facta retractantes, subscriberent, in communionem recipiendos pertinebant; vel Dorylai Ecclesiam respiciebant, cuius legitimus pastor Eusebius Romæ pontificiæ communionis consors tum commorabatur, dum præfata Ecclesia ab intruso prædone vastabatur. Unde merito occasione arripit Dorylai Ecclesiam imperiali protectione commendandi; quemadmodum et Julianum Coensem episcopum, et Constantinopolitanos clericos, qui Flaviano fidelibus officiis jam adhaeserunt. Hæc est summa epistolæ ad Pulcheriam Augustam, cui non absimilem fuisse arbitramur eam quam per suos legatos ad Marcianum misisse fassus est, cum perpetuo in rebus agendis sibi Leonem respondisse compertum habemus, potissimum quando eadem die de uno eodemque negotio ad Orientem litteras mittere coactus fuit.

2. Aliquid peculiare potius attendendum occurrit in duabus aliis subsequentibus epistolis, eadem pariter die signatis, quarum unam ad Anatolium, aliam vero ad Julianum Coensem direxit. Sed tota litterarum diversitas non ex alio quam ex diversitate munerum quibus in Ecclesia lungebantur orta est. Postquam ergo Anatolio de fidei professione juxta regulas ab ipso præscriptas emissa et proprio charactere signata gratulatus est, ait se ad Orientem remittere tres legatos Constantinopolitanæ Ecclesiæ clericos, qui laudata scripta detulerant, atque eorumdem legatorum nominibus et gradibus explicatis: *Ut ergo invicem dilectionis tuæ animus nostris confirmaretur alloquiis filios nostros Casterium (sive Castorium) presbyterum, Patricium et Asclepiadem diaconos, qui ad nos tua scripta detulerant post venerabilem diem festi paschalis remisimus.* Anatolio deinde tamquam Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsulci cavere mandat ne in divinis rebus agendis quispiam ex presbyteris vel episcopis audeat recitare ad sacrum altare nomina Dioscori, Juvenalis et Eustathii, quod nostri (intellige legati) ibidem constitui faciendum esse dixerint (b). Porro si Quesnellus ad hæc verba attendisset, haud scio an affirmare potuisset synodum illam, seu episcoporum consensum, fuisse ab Anatolio, non a pontificis legatis, coactum, de qua re videsis quæ ipsi in superiori capite jam 444 annotavimus. Cætera tandem quæ tertio illius epistolæ cap. scribit prorsus respondent iis quæ ex epistola ad Pulcheriam jam recensuimus.

3. Quod vero ad Julianum episcopum Coensem spectat, nihil nobis dicendum occurrit, præter id quod ex iisdem epistolis colligi posse intelligimus. Alias enim atque alias Nestorianæ et Eutychanæ hæresis occasione litteras Julianum Romano pontifici dedisse, omnibus perspectrum est. Sed cum istius omnes epistolæ desiderentur, ut etiam Paschasius Quesnellus in catalogo monumentorum ad S. Leonem pertinentium descripsit, nonnisi conjecturis adducti de iisdem verba facere possumus. Interim vero quid Julianus, quare occasione ad S. Leonem, habente

(a) Leonis epist. olim 38, apud Quesnellum est 53. Existat tom. I Operum S. Leonis, pag. 276, et tom. IV Concil.

(b) Epistola olim 40, jam vero in Quesnelli editione 60, cap. 1 et 3.

anno 450 vel ineunte 451, scriperit, nobis indicatum est ex epistola olim 41, nunc apud Quesnellum 61, quam R. P. iis verbis orsus est: *Litteras fraternitatis tuæ per filios nostros Constantinopolitanos clericos, nuntios tuæ salutis, accepi, quibus te magnis tribulationibus gravatum fuisse significas.* Multis enim de causis ab Eutychiana factione Julianus episcopus odio habebatur. Vicaria potestate enim apud Orientales per apostolica sede fangebatur. In Ephesino latrocínio Dioscoro quantum potuit restitit, numquam a legatorum pontificiorum nutibus abscedens, ut colligi potest ex alia præcedenti S. Leonis epistola ad eundem scripta, idibus Octobris anni 449. Alia autem causa ob quam Orientalibus hæreticis atque schismaticis fuit inivisus, forte ex ipsius patria oriebatur. Cum enim Italus esset, non lubenter ejus nomen Orientales audiebant, ægre admodum ferentes quod homo extraneæ nationis super eos auctoritatem exerceret; quique summa vigilantia operam dabat ne ecclesiasticæ regulæ negligerentur, sedulo agens ut apostolicæ sedis mandata exsequerentur, hujusque jura non violarentur. Quapropter gravissimos coactus subire labores inter procaces catholicæ fidei adversarios, atque cum nimis ejus animus veritati immobiliter adherens fatigaretur, quadam necessitate compulsus concupivit se Leoni et patriæ præsentare. Quod (ait S. Leo) *vere futurum speraveram, ut aperitus omnium hæreticorum ambages tuo ore cognoscerem.* Verumtamen, divina munitus protectione, ab impiorum hostium manibus incolumis cum evasisset, ut Ecclesiæ causis utilitatem afferre potuisset, liberum ei fuit apud eos degere quorum nobis probabilis assensus innotuit, sicut fratris nostri Anatolii scripta profertur, et gesta quæ apud ipsum coram nostris sunt confecta demonstrant. Post hæc salutationis vicissitudinem ei reddit, et ut circumspice perseverantem diligentiam contra falsitatis astutias adhibeat hortatur, cum tibi ad hoc et tuus animus, et nostra auctoritas suffragetur. Aliquibus tamen minus tuta videri potest sententia nostra, quia Julianum Coensem patriam Italum fuisse affirmamus, clarissimi potissimum Stephani Baluzii opinio ducti (a), qui in nova Conciliorum collectione de isto Coensi episcopo, apostolicæ sedis legato, disserens, hominem Græcum fuisse affirmat; atque annotato Baronii et Henrici Valesii lapsu, qui, quandoque mss. codd., corruptis lectionibus adducti, hunc confuderunt cum Julio Puteolano episcopo, quem S. Leo ad latrocinalem synodum cum aliis ablegaverat. Julianum ergo Coensem episcopum Græcum hominem fuisse asseverat, cui primo a Leone demandatum fuit Græce reddere epistolam scriptam ad Flavianum (b), qui haud dubie (ait) aliquantulum linguæ Latine cognitionem habebat, difficile non erat in tenui et exigua lucubratione. Post synodum Chalcedonensem deinde idem Leo eidem mandat synodalia Chalcedonensis gesta Græce scripta, Latinitate donare. At majoris operæ (ait) fuit amplissima illa gesta ex Græco sermone vertere in Latinum; homini præsertim Græco, qui tamen etsi legatus sedis apostolicæ, apud Græcos, plenam tamen Latine linguæ 445 cognitionem habere non potuit. At venia huic tanto diligentique viro danda est, qui ad superius explicatam Leonis epistolam non animadvertit.

4. Marcianus imperator, interim serio recogitans totius adepti imperii felicitatem maxime a religionis rebus pendere, atque videns Ecclesiarum Orientis aegrotia ob diversas factiones, episcoporum odia, brevi ad exitium perducere posse, nisi generalis synodus, quemadmodum S. Leo jam decreverat, congre-

aretur, ad S. pontificem epistolam scripsit, ut dignaretur Orientem adire, concilium ibidem agere, cunctaque decernere quæ religioni utilia credebantur. Si vero id onerosum sibi videretur (subjicit) hoc ipsum suis propriis litteris sua sanctitas manifestaret, quatenus in omnem Orientem, et in ipsam Thraciam, et Illyricum, imperiales litteræ dirigerentur, ut ad quemdam statuendum locum omnes sanctissimi episcopi convenirent, et quæ Christianorum religioni atque catholicae fidei proderent sicut sanctitas tua (ait), secundum ecclesiasticas regulas, definierit, sua dispositione decernerent (c). Hanc epistolam Leoni reddidit Titianus urbis Romæ præfectus, sicuti colligimus ex responsione quam ipse Leo fecit imperatori. In hac quippe, laudato ipsius Marciani studio, gratulatur quod fidei et imperii res reparare satageret, ut videlicet, propitiato per unam confessionem Deo, simul et hæretica falsitas, et barbara destruat hostilitas. Quoniam vero negotium de nova habenda synodo per epistolam ultro citroque missas agere valde difficile pontifex arbitratus est, primo imperatori indicat de solis errantibus esse agendum, minime vero de fide vel Scripturis, quas aliter quam SS. Patres interpretari nefas reputabat; ideo imperiali sollicitudini responderet per legationem, quæ (ait) confestim ad clementiam vestram, Deo annuente, perveniet, quidquid ad causæ utilitatem arbitror pertinere plenius atque opportunius suggeretur (d). Non diu distulit ipse pontifex novas litteras dare imperatori, forte quia intra quadraginta septem dierum intervallum ipse ex imperatore novas litteras accepit. Siquidem septimo idus Junii fiduciam rescribendi arripere affirmat, cum ex ipsius imperatoris epistolis, tum ex relatione sibi facta ab Abundio cæterisque legatis ex Oriente revertentibus, qui non sola assertionem verborum, sed ipsi etiam operum effectibus, demonstrabant ad defensionem catholicæ fidei divinum (ait) in vobis rigere presidium (e). Inter cætera quæ ibidem subjicit, narrat jam direxisse Lucentium episcopum, et Basilium presbyterum, qui sollicitudinis meæ (ait) partes possint implere, quemadmodum in præcedenti promiserat. Hos autem ad illud munus obeundum ablegavit pro lapsis episcopis reconciliandis, ne horum respiciendum desideria longiori mora fatigaretur, neve injuriosa facilitas temere et sine discretione susciperet. Synodum vero generalem sicut imperator suggererat, se postulasse fateatur. Sed sacerdotes provinciarum omnium congregari illius temporis necessitas nulla ratione permittebat propter bella ingruentia, quæ haud quibusdam episcopis maxime evocandis a suis abscedere Ecclesiis sinebant. Idcirco ad aliud tempus episcoporum convocationem reservandam esse existimat. Eadem die epistolam non absimilem scripsit ad Pulcheriam Augustam, cui laudatos legatos commendat; Eutychianam blasphemiam condemnat; Augustam denique rogat ut ipse Eutyches ad longinquiora transferatur, ejusque monasterio catholicus præficiatur abbas, qui illam servorum Dei congregationem et a pravo dogmate liberare, et institutis veritatibus possit imbuiere (f).

446 5. Cum has adhibuisset diligentias apud Marcianum imperatorem et Pulcheriam Augustam, ab incepto opere non destitit S. pontifex. Sed eadem die scripsit pariter ad Anatolium, quem pridem receperat in communionem, ratam habendo atque confirmando istius in episcopum Constantinopolitanum electionem, cui aperiens necessitatem quæ eum impulit ad mittendos in Orientem novos legatos, Lucentium episcopum et Basilium presbyterum, ei suggerit lapsos penitentes per satisfactionem et non dubiam fidei professionem ad reconciliationem reci-

(a) Videsis novam Baluzii Conc. collectionem, p. 955.

(b) S. Leo Magnus, epist. 102, apud Quesnellum.

(c) Hæc Marciani epistola Græce et Latine exstat tom. I Operum S. Leonis apud Quesnellum, pag. 279, et tom. IV Concil. generalium.

(d) Epist. olim 42, nunc in Quesnelli editione 62 est. Hancque pontifex scripsit nono kal. Maii 451, vel ut habent duo Vat. codd. et Grim. octavo kal. ejusdem mensis.

(e) Epist. olim 44, jam vero 63, cap. 1.

(f) Epist. jam 45, nunc 64, cap. 3.

perere; ea tamen moderatione servata, ut nec benevolentiam partes nec justitiam negligantur, sed absque personarum acceptione diuinum in omnibus iudicium cogitetur. Sed in altero ejusdem epistolæ capite, agens de iis qui gravius in laceratâ synodo peccaverunt, superiore sibi locum in illa infelici synodo vindicantes: Horum (ait) si satisfactio talis accedit quæ non refutanda videatur, maturioribus apostolica sedis consiliis causa reservari jubet, ut examinatis omnibus atque perpensis, de ipsis eorum actionibus quid constitui debeat cœtetur; eorum nomina tandem ad altare recitari vetas, quoadusque quid de eis constitui debeat verum processum ostendas. Neque ex hac dumtaxat reservatione sibi facta, ne principes hæreticorum ad reconciliationem admittantur, Romanæ sedis auctoritas in Orientalium causis extra concilium iudicandis clarissime innotescit; verum etiam ex iis quæ in altero epistolæ capite scripsit, in quo mandat quod si de quibusdam aliis causis amplius deliberandum contingeret, celeriter ad nos relatio dirigatur, ut, pertractata quâlibet causarum, nostra quid observari debeat sollicitudo constituat.

6. Hic itaque duo, nisi mea me fallat opinio, attendenda sunt, quæ ambo certa et nitida præferunt argumenta supremæ moderationis a Romanis pontificibus adhibitis in negotiis Orientalium Ecclesiarum. Alterum spectat ad eos penitentes qui metu adducti lapsi erant. Pro quibus recipiendis Leo ipse eas regulas præscribit quæ iustitiæ haud repugnarent, vel indulgentiæ cum iustitiæ injuria non faverent. Pro his autem reconciliandis misit duos laudatos legatos, Lucentium atque Basilium, quibus cum necessarium commonitorium et institutiones dedisset, nemini, nec ipsi Anatolio Constantinopolitano episcopo, licitum esse poterat ab iisdem vel leviter resiliere. Quotquot igitur lapsi ex hoc ordine ad pristina ecclesiastica officia, dignitates et gradus erant restituendi, non nisi apostolicæ sedis auctoritate absolvi poterant, et antiquis honoribus frui concedebatur. Cæteros vero, qui tamquam schismatis auctores habebantur, quorum causa durior et gravior erat, ex Leonis sanctione ad honores et gradus, ad communionem et reconciliationem, sub quocumque satisfactionis signo et testimonio suscipere vel amittere cautum erat; quoniam maturius iudicium de his aliisque causis quæ poterant insurgere summus pontifex habere sibi reservavit. Hæc duo quidem studiose dissimulasse Quesselium censendum est. Ea nimirum ductus ratione, ne fateri cogeretur quæ passim in adornandis S. pontificis Operibus inficiatur; tot tantisque semper adhibitis violentis interpretationibus, quas sibi sufficere arbitrabatur ad abolendam Romanorum pontificum auctoritatem in Orientalium causis iudicandis. Studiose quidem hujus epistolæ argumenta dissimulasse, producit annotationes ad Leoninæ epistolas, quas

A ad secundi tomî calcem apposuit. Hanc enim inter cæteras veluti indignam suarum notarum et observationum prorsus prætermisit. Quid tamen? Leo ipse, qui interprete non indiget, eadem die, supremæ hujus auctoritatis in iudiciis de Orientalium causis ferendis clariora adhuc argumenta posteris ex epistola 67 reliquit. Nam cum, adhuc superstiti Flaviano, duo Constantinopolitanæ Ecclesiæ presbyteri, Basilium nimirum et Joannes, vel Eutychiana, 447 vel Nestoriana hæresi postulati fuissent, ad hujusmodi infamiam notam delendam Romam venerunt. Cum ambo itaque coram sede apostolica sese purgassent, reversuri postmodum ad Orientem, S. pontifex ad Anatolium scribit, testimonium dans eosdem post susceptum longinquæ peregrinationis laborem sensum cordis sui in apostolica sede patefuisse, dampnantes (ait) utramque hæresim, quarum supra fecimus mentionem. Quare brevissimam hanc epistolam claudens ita S. P. alloquitur Anatolium: Per hos ergo, frater charissime, cum testimonio nostro ad propria revertentes dilectioni tuæ nostra scripta direximus, fidenter orantes ut qui gratia apostolicæ sedis ornantur, etiam favore per omnia se gaudenti adjuvant (a). Non me quidem latet eos qui nodum in scirpo querunt posse contendere minus aptam esse hanc epistolam ad nostrum assumptum probandum, ob duras illas voces, fidenter orantes, quæ iudicis auctoritatem dedecere videntur. At contentionem dirimit, vel lectionum varietas, vel fragmentum quoddam epistolæ Flaviani ex Vaticana bibliotheca erutum, nondum publici juris factum, quod ipsi in sequenti tomo exhibebimus. Pierique enim codices, et Grimanus ipse, ut Quesselius ad suæ editionis oram scripsit, habent, fidenter hortantes. Deinde duorum presbyterorum negotium in annum 449 rejiciendum est. Et quamvis tota integra Leoninarum epistolarum series desideretur, tamen ex unico illo fragmento Flaviani epistolæ in horum causa scriptæ innotescit S. Leonem veras iudicis partes obivisse; duos illos presbyteros Romam venisse rationem de fide reddituros; atque denique non ex quadam indulgentia, sed recognita atque probata, Leonem eos in communionem suscepisse, innocentisque declarasse. Fragmentum quippe illud quod indicavimus nihil aliud in se continet quam Flaviani ad S. Leonem relationem de fide et moribus presbyterorum Basilii et Joannis, ut opportunius explicabimus. Hanc epistolam scripsit S. pontifex decimo tertio kalendas Julii, paulo antequam legatos ad novum generale concilium institueret, et ex Urbe in Orientem mitteret. Jam vero quæ sequuntur, cum sint veluti preliminaris synodi Chalcedonensis, in qua cogenda atque canonice ordinanda S. Pontificis Leonis studium sedulo versabatur, idcirco de his verba facere in sequenti libri capitibus reservamus.

(a) Epistola olim 48, jam apud Quesselium 67.

LIBER SECUNDUS.

PROLOQUIUM.

448 Inter præcipuas causas quibus oppido sit ut quamplurimi in sincera veritatis odium Chalcedonensibus Actis et Leoninis scriptis abutantur ad apostolicæ sedis jura abolenda aut saltem elevanda, ea certe censenda est quæ proficiat vel ex quadam maligna veterum monumentorum interpretatione, aut ex parum accurata diligentia in iisdem evolvendis, lustrandis simulque conferendis. Si enim, omnia partium studio seposita, cum theologi, tum antiquarum rerum tractatores, causas de quibus nos agere deliberamus disputare voluissent, atque iudicium interponere, quemadmodum veri res postulabant, obcuris quibusdam factis maximum lumen attulis-

D sent, neque nobis aliisque scriptoribus tantopere fuisset laborandum in detegendis refellendisque iis commentis quæ ipsi ad veritatem abscondendam opprimendamque excogitarunt, ad aliorum animos præjudiciis falsisque opinionibus imbibendos et depravandos. Itaque cum in præcedentibus Exercitationibus quamplurima et tenebris educere conatus fuermus quæ ad Eutychianæ hæresis auctorem, vindices propugnatoresque pertinebant, cum præterea de ecclesiasticis iudiciis in Eutychetis condemnationem ipsius aliorumque appellationes abundantius egerim, perspicue explicando supremam apostolicæ sedis jura, et consuetudinem in Orientalium etiam causis iudicandis retractandisve, atque id genus alia plurima; jam mihi lustranda et recensenda superesse

intelligo quæ tandem contra eandem Eutychianam factionem in Chalcedonensi synodo ex Leonis sententia gesta sunt; quæque idem S. pontifex in reliquo suæ vitæ cursu pro Christiana republica bono fideliter adimplevit. Fateor quidem in præcedentibus conscribendis Exercitationibus longum quandoque habuisse sermonem, a quo nostri ævi viri abhorreere solent, leviori potius rerum cortice delectari assueti, quam in sincera earundem veritatum inquisitione exerceri. Sed ad hanc necessitatem prolixioris quandoque sermonis habendi multe causæ me compulerunt. Quarum altera ex usu illarum institutionum oriebatur quas multorum annorum spatio in scholis theologiæ exponere sui assueti, in quibus expendendis brevis et stricta oratio adhiberi haud potest, ne auditores minus sufficienter doceantur. Propterea hanc consuetudinem longa industria comparatam valde difficile superare potui. Altera vero nostris adversariis adjudicanda est, qui cum obscuras quasdam multique cavillis circumvolutas questiones excitassent, quibus pro præsentis scribendi proposito 449 me occurrere oportuit, paucis eorum argumenta eripere atque refellere prorsus impossibile fuisset, cum multoties ad genuinos fontes horumque interpretes provocare mihi opus fuit, ut male congesta et constructa eorum ædificia atque systemata demonstrarem. Verumtamen in postrema harum Exercitationum parte omnino brevitate prosequi nitar, nonnulla annotationum subsidio indicando, sive suppledo; alia in synopsis, vix ulla instituta cum adversariis congressione, redigendo; alia tandem quæ pro questionum amplitudine et difficultatibus dicenda supersent, et a quibusdam optimæ fidei et eruditionis viris jam illustrata fuerunt, quasi intacta relinquere deliberavi, ad eos scriptores qui nos præcesserant nostros lectores remittendo.

CAPUT I.

Diu desideratam a Leone Magno generalem synodum tandem in Oriente habendam imperator Marcianus permisit. Cujus dispositioni S. P. gravioribus ductus rationibus cum posset obistere, tamen præmissus ne synodo interesset, quatuor legatos in Orientem mittit, qui ipsius nomine, vice et loco, eidem præsent. Omnia idcirco agenda disponit, datis hac de causa aliis et aliis epistolis ad Paschasinum, ad Marcianum, ad Anatolium, ad Pulcheriam augustam, et ad Julianum Coensem.

1. Vix facta nova legatorum in Oriente expeditione pro quibusdam recipiendis lapsis ad pœnitentiam venire cupientibus, de habenda generali synodo, cum summus pontifex, tum Marcianus augustus tandem deliberarunt. Hanc enim in votis Leonem habuisse, statim infelici latrocinialis Ephesini exitu audito, produnt istius litteræ date ad Theodosium eodem anno 449, in mense Octobris, de quibus in antecedentis libri Exercitationibus verba fecimus. Sed cum Theodosius augustus, in Eutychem propensus, circumventus fuisset a factiosis viris, quibus ducebatur, irrita tum prorsus reddita sunt pontificia desideria, donec ad imperium assumptus Marcianus, Orientis res jam fere pessumdate erigerentur. Igitur in sententiam Leonis imperator veniens, de loco tamen et tempore non conveniebant. Leoni in Italiam synodum cogi placebat, secum recogitans omnia præcavere mala quibus memoria latrocinii Ephesini vehementer afflictabatur, optans præterea se adesse concilio. At imperator videns per totum Orientem hæ-

A resim grassari, ibidem esse jugulandum credidit, et propterea, uliro citroque litteris missis, Marcianus rerum necessitate ductus, et ab Orientalibus episcopis sollicitatus, non amplius synodi congregationem deferendam esse arbitratus est. Cum ergo ex Italia nec consuetudo, nec patriæ amor, nec externi hostes Hunni, duce Attila, Leoni egredi permitterent. Paschasinum Lilybei episcopum ad vices suas implendas seligit, quem pauci doctrina, sanctitate et fama adæquabant. Maximum hujus episcopi animi robur et constantiam jam probaverat dura illa atque longa servitus quam subiit apud barbaros; atque istius scientia apprimè noscitur ex cycli paschalis emendatione, circa quam a S. Leone fuerat consultus. Quem præterea idem S. pontifex tanti fecerat, ut ipsi jam pridem a duobus annis commississet eorum antiquæ disciplinæ reparanda, et mores Ecclesiæ Siculæ emendandi, ut ex epistola olim 4, nunc apud Quesnellum 16 colligitur, cujus ultimum caput hisce verbis clausit: *Hæc autem quæ vobis, inspirante Domino, insinuanda credidimus, per 450 fratres et coepiscopos nostros Baccillum atque Paschasinum ad vestram volumus notitiam pervenire. Quibus referentibus cognoscamus quam reverenter a vobis apostolicæ sedis instituta serventur. Tum ergo novas litteras dare voluit quasi prænuntias muneris quod paulo post eidem demandare cogitabat. Propterea ut ejus animum necessaria institutione præpararet, ad eum mittit celebrem epistolam ad Flavianum, quamque (ait) universalis Ecclesia amplectitur, diligentius tibi recensendam cognoscendamque direxi. Multa de Eutychiana et Nestoriana hæresibus disserit, a quarum labe ut Constantinopolitanam purgaret Ecclesiam, legatos pontificios jam illac misisse narrat, qui de incarnationis sacramento eae prædicantes quæ SS. Patres docuerunt, et quæ Ecclesiarum universalitas pridem tenebat, feliciter impetrarunt ut totam Constantinopolitanam eandem Ecclesiam cum monasteriis omnibus et multis episcopis ad bonam frugem reducerent; qui præbuerunt consensum, et subscriptionibus suis Nestorium et Eutychem cum suis anathematizarunt dogmatibus. Quæ ut evidenter a Paschasino cognosceretur, aliqua (ait) ad dilectionem tuam scripta transmissi. Addit deinde: Noveris etiam proximè me epistolam Constantinopolitanæ episcopi accepisse, quæ refert Antiochenum episcopum (Maximum videlicet) (a), missis per provincias suas tractatoribus, universos episcopos et epistolæ meæ præbuisse consensum, et Nestorium et Eutychem pari subscriptione damnasse. Qua in re minime aures et fidem Quesnello præbere possumus, qui Anatolii merito illius consensu præsidis hæc omnia adjudicavit (b). Nam S. Leo de pluribus rebus Paschasinum instruere volens, seriem omnium quæ a suis legatis apud Constantinopolim gesta fuerant transmisit, certe haud Anatolio vindicans Constantinopolitanæ Ecclesiæ purificationem, Nestorii et Eutychetis damnationem, sed illius dumtaxat facit mentionem, quatenus jam ab eo relationem obtinuit de iis quæ per Maximum in Antiochenas provincias fuerant in fidei præsidium atque munimen religiose executioni demandata. Quid? Anatolius, cujus fides suspecta fuerat, legatis pontificiis præsentibus Constantinopolitano potuisset præesse conventui? Figmentum est: illudque refellimus in nostra dissertatione de Photio Tyrio, ad quam nos lectores remittimus.*

B
C
D

2. In postrema tandem suæ epistolæ parte S. pontifex a Paschasino rationem Paschalis festi servandam anno 455 sciscitatur; eo quod in annotatione

(a) Epist. 68, cap. 1.

(b) Vide quam nugatorie fabulatus fuerit Pasch. Quesnellus in causa Domni Antioch. Maximi prædecessoris, sibi blandiendo nullam reperiri causam cur S. Leo ratam habere poterit hujus electionem et Domni depositionem. Quæ duo potissimum illum in eam absurdam opinionem induxerunt, ut actionem

Chalcedonensem de Domino, tamquam supposititiam et falsam rejiceret. An non est etiam ante Chalcedonense concilium Antiochenam patriarchatum Nestoriana et Eutychiana labe per Dominum infectum purgavit? Vide quæ de tali actione jam scripsimus, et Stephani Balazii vestigiis insistendo.

Theophili invenerat sanctæ memoriæ Alexandrinum episcopum octavo kalendas Maii constituisse Pascha celebrandum esse : quod a regula ecclesiastica penitus invenimus alienum. Quoniam, subjicit, in nostris paschalibus cyclis, quod bene nosse dignaris, decimo quinto kalendas Maii ejusdem anni Pascha celebrandum esse sit scriptum. Idcirco omnem errorem præcavere et ambiguitatem tollere volens, eidem mandat ut cum peritis quibusque diligentius requirat atque pertractet novam temporum supputationem, et coelestium orbium regulam atque cursum. Sed de hoc paschali cyclo, quem emendari S. Leo Magnus exoptavit, rerum ordine servato, verba faciemus de rebus gestis disserentes, quæ Chalcedonense concilium subsequente sunt.

Mirum tamen est hac in epistola nihil Paschasino indicatum fuisse 451 de itinere aggrediendo Nicæam versus, ut ibi pontificis ageret vices in synodo, quam incunctanter fieri postulaverat Marcianus. Nam cum præfata epistolam scripsisset octavo kalendas Julii, et duobus vix elapsis diebus tres alias scripsisse inveniamus, unam ad Marcianum augustum, alteram ad Anatolium, tertiam denique ad Julianum Coensem episcopum, in quibus mentionem facit jam de institutis ad novam synodum legatis, Idcirco argumentari licet die septima kalendarum ejusdem mensis imperiales litteras recepisse, quibus synodum non amplius differri postulabat. Ad has litteras Quesnellus animadvertens, plane dissimulavit ea omnia quæ summorum pontificum jura patefacient. Et dumtaxat stylium convertit ad exaggerandum quemadmodum Leo ægre tulerit synodum nec differri, nec fieri in Italia, et plus valuisse Anatolii Orientaliumque vota, quam sua. Non tamen erat in animo summi pontificis pacis consilia comperendinatione omittere. Vereor tamen nostrum interpretem pontificis voluntatis scopum hisce divinationibus haud esse assocutum. Votis enim Marciani imperatoris potuisset Leo obistere, ut sincere fassus in epistola hac occasione ad eundem scripta. Cujus quippe voluntati non alia de causa obviare distulit, ne devoto principis arbitrio repugnare velle videretur. Ad hæc verba animadvertit, quæso, Quesnellus, et quotquot cum eo nugari solent. *Credebamus clementiam vestram (ita epistolam orditur) id desiderio nostro posse præstare, ut, præsentis necessitate respecta, differri ad opportunum tempus sacerdotalem synodum jubereis.* Hujus pontificis fiducia illud erat fundamentum : *Ut, evocatis de cunctis provinciis sacerdotibus, vix posset esse universale concilium.*

3. Quis enim ignorat externam illorum afflictorum temporum faciem multarum provinciarum episcopis prohibere potuisse et suis diocesisbus exire, ne plebes sibi commissas barbarorum furori tamquam orphanas desererent, et semetipsos iis periculis exponerent quæ ab hostium copiis pati solent? Non ægre igitur ferebat Leo quod synodus non differretur, vel quia imperiali jussione, cui non potuisset obistere, urgeretur; sed quia tempus illud minus congruum pro sacerdotum et ecclesiasticorum incolumitate, cui prospicere volebat, ipsi videbatur; et aliunde Nicæna urbs, ad quam episcopi convenire debebant, frustrabat pontificum desiderium, quo ipse ducebatur ut immediate synodo generali interesset. Quare cum intellexisset imperialem illam jussione a catholice fidei amore derivari, nec apostolice sedis jura leviter lædi, illi obistere noluit. Quod subsequentibus verbis clare explicavit, subjiciens : *Sed quia vos amore catholice fidei congregationem nunc fieri voluistis, ne devoto obviare videret arbitrio, fratrem et coepiscopum meum Paschasinum, etc.* Præterea si quid in hac parte Anatolii et Orientalium vota valuerunt, id pontificis indulgentiæ dandum est, qui devoto Marciani arbitrio obistere noluit. At quis conjiciet eum aliqua lege aut necessitate ductum obviare non potuisse,

A cum solius imperialis arbitrii faciat mentionem? Fortem habebat animum in tuendis suæ sedis prærogativis et juribus, et indulgentem dumtaxat ea magnis principibus permittebat quæ in communem Ecclesiæ utilitatem redundare poterant, quæque, ex altera parte, nec ipsius laderent auctoritatem, nec pontificiæ dignitati vulnus aut dedecus inferrent.

4. Paschasino deinde Bonificium presbyterum ex urbe Roma adjunxit, et ad eandem synodum misit, quibus et illos duos legatos sociari jussit, Lucentium videlicet et Basilium, quos Constantinopolim jam miserat pro habendo synodali conventu ad lapsos poenitentiam agentes recipiendos. Synodi tandem generalis præsidem Paschasinum instituit; non ea quidem ratione qua Quesnellus interpretari nisus fuit, nimirum, ut falsitatum turbine catholica constantia resisteret, utpote homo qui absque odio et gratia laborem assumpsisset pro solius hæreticæ impietatis excidio, sed quia summi pontificis partes assumere et obire debebat. Quare delendam 452 esse Quesnelli marginalem notam, utpote æquivocum sensum reddentem, censuimus, quam ad oram suæ editionis scripsit : « Nota qua de causa Leo legatum suum synodo universali præsidere cupiat. » Nam pontifex hoc munus suo legato debere illa verba indicant : *Predictum fratrem et coepiscopum meum vice mea synodo convenit præsidere.* Non ergo id solum desideravit S. Leo, sed convenire aut debere non obscure significavit; potissimum ad reparanda illa apostolica sedis jura quæ per unius Dioscori impotentiam in latrocinio Ephesino pessumdanda et abolita fuerant, ut ex concilii Chalcedonensis definitione exploratum est. Sibi concinit S. P. in sequenti epistola ad Anatolium, in qua clarius significat elementissimi principis dispositioni obistere noluisse, præsertim quia generale concilium et ipse magno desiderio depoposcerat. Quoniam vero quatuor illis viris ex Sicilia et Italia Orientem pro tam gravi negotio adeuntibus valde difficile fuisset Leonis jussa adamussim exsequi, nisi ab aliquo probatæ fidei viro, qui omnes Orientalium agendi rationes, studia, artes, vafriliem tergiversationesque apprimè noscere potuisset; veritus quidem Leo, et rationabiliter, ne Paschasinum cum aliis legatis in muneribus exsequendis deciperentur, Juliano episcopo Coensi demandat iisdem ea monita et consilia suggerere, eaque præstare subsidia quæ ad abolenda eventudine scandala et ad rerum emergentium necessitates prodesset posse judicabit. Nihil plane nostro confingimus arbitrio. Id indicant illa sanctissimi Leonis summi pontificis verba ad eundem Coensem episcopum : *Ut omnium scandalorum strepitum auferatur, necessario fraternitati tuæ quod omni Ecclesiæ prosit injungimus, ut cum fratribus et coepiscopis nostris Paschasino et Lucentio....., quos vice nostra ad predictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas, in omnibus auctoritate nostrâ præceptionis usus.* Notanda sunt verbi sequentia : *Quoniam scimus omnium illic actuum rerum majorem te quam nostros habere notitiam, ut dum curam tuam illis consiliumque sociaveris, in nulla parte fallatur (a).*

D 5. Nondum satis communi Ecclesiarum bono Leonem consuluisset sibi videbatur, nisi ad synodum, quæ apud Nicæam primum, deinde apud Chalcedonem cogeretur, regulas necessario sequendas misisset. Propterea eadem die quinta kalendarum Julii ad omnes generales hujus synodi Patres epistolam scripsit, tria potissimum capita continentem, in quibus tota agendarum rerum ratio versabatur. Ecquis enim plene atque perfecte vim, pondus et energiam quibus totius istius epistolæ textus refertus est poterit explicare? Dignitatis majestatem, supremi capituli auctoritatem, et in universis Ecclesiis etiam in conciliis congregatam Romanum pontificem jurisdictionem habere, satis manifeste patefacit, quin quispiam

(a) Epist. 71. Hæc autem epistola cum duobus præcedentibus data est sexto kal. Julii anni 451.

aut ex primarum, aut ex inferiorum sedium episcopis eisdem ausus fuerit refragari. His enim verbis auctoritate majestateque plenis epistolam orsus est: *Optaveram quidem, dilectissimi, pro nostri charitate collegere omnes Domini sacerdotes in una catholica fidei devotione persistere, nec quemquam gratia aut formidine potestatum secularium... ut a via veritatis abeederet. Molli brachio hic vellicat eos qui in præcedenti depradatoria synodo, ab improborum amicitia victi aut formidine deterriti, in horrenda illa gravia facinora, Dioscori et Chrysaphi artibus, lapsi fuerant, quorum ultionem ideo prolata hactenus fuisse asseverat, ut Dei misericordia poenitentibus elargiretur. Subjicit se ab imperatore fuisse invitatum synodo præesse, beatissimi Petri apostoli jure atque honore serrato. Cujus votis ne annueret, nec temporum afflictiorum necessitas, nec ulla consuetudo permittebat. Duplici tamen modo synodo adesse atque præesse fateatur. Primo in quatuor illis **453** legatis vicariam ipsius personam agentibus; deinde verbi divini prædicatione, satis explicata in celebri epistola ad Flavianum, ex qua ignorare haud poterant quid ex antiqua (ait) traditione credamus, non possitis dubitare quid cupiamus. In altero capite jam statutum fuisse quid de sacramento incarnationis pie et sincere ab omnibus esset confitendum plenissime et lucidissime cunctis esse patefactum asseverat per litteras quas minimis ad beatæ memoriæ Flavianum episcopum. Tandem vero pravas factiosorum emulationes animadvertens, catholicis episcopis injuria a sedibus expulsi et in exilia deportatis, atque in locum superstitum aliis substitutis, jubet primitus medicinam justitiæ adhiberi, ne quisquam careat propriis aut utatur alienis. Ex quo Leonis Magni pontificis mandato intelligimus Eusebium Dorylaei, Theodoretum Cyri, aliosque catholicos episcopos, qui violentiam passi fuerant, propriis sedibus esse restituendos; Domino vero Antiocheno, Dioscori et Eutycheis nubiis suffragatori, nullum jus superasse potuisse ut pristino honori et dignitati quibus exutus fuerat restitueretur. Profecto si hanc Leoninam prescriptionem Quesselius attendisset, vix unam ex tantis questionibus exiisset, inquirendo cur, re scissis a Leone latrocinii Ephesini actis, non fuisset ei permissum ad Antiochenam sedem remeare, pro qua Maximus fuerat ordinatus; neque incassum tantopere laborasset ut contenderet actionem illam de Domino Antiocheno esse supposititiam.*

6. Sed ad rem nostram iterum venire volentes, Leo Magnus ab incepto non desistit studio. Nam discessurus Bonifacius presbyter ex urbe Roma, ut pontifici vicarii sive legati munere in synodo fungeretur, huic novas litteras Marciano augusto reddendas tradidit, in duo tantum capita distributas; quorum priori in imperatoris mentem præcedentem renovat petitionem, qua ad tranquilliora tempora, longe ab hostili metu, synodum maluisset differri. Laudat tamen pium imperiale studium, quo humanis negotiis divina præponebat, inquirendo ne inter sacerdotes sensuum esset dissonantia, et in Evangelii prædicatione ulla esset discordia. Quæ duo ibidem ipsius pontificum animum movebant, ne hisce dispositionibus de synodo extra Italiam et tali tempore habenda reniteretur, optans (ait) ut in omnium cordibus catholica fides, quæ non potest nisi una esse, firmetur. Post hæc de ambobus Ephesinis conciliis verba facit. Quorum alterum merito et juste Nestorium, hujus dogma et asseclas damnasse asseverat; alterum vero Eutycheis causa habitum, non posse vocari concilium, quod in eversionem fidei constat agiturum, quodque ecclesiastica potissimum et imperiali deinde ipsius Marciani auctoritate fuerat cassatum.

(a) Ad hoc S. Leonis mandatum alludere voluisse arbitror, PP. act. 10 Chalcedonensi, dicentes Ephesinæ synodi gesta nihil valere, nisi illud circa sanctissimum Maximum magnæ Antiochenæ civitatis epi-

7. Formulam autem futuri judicii in synodo habendi S. pontifex cunctis Patribus per quatuor legatos Chalcedonem missos, cum in hac, tum in subsequenti, et denuo in una ad Pulcheriam augustam epistolis præscripsisse narrat, vetans ne ulla questio de fide insitueretur; cum nimis injuriosum atque obsonum prorsus esset fidem quam beati Patres nostri ab apostolis sibi traditam prædicarunt, quasi dubiam retractare. Tandem se in legatis concilio adfuturum spondet, dicens: *Nec me quoque, ut voluit vestra clementia, ab illo creditis abesse concilio, cum in his fratribus, quos direxi, id est Paschasino et Lucenio episcopis, Bonifacio et Basilio presbyteris, sed et in fratre meo Juliano, quem eorum volui esse participem, etiam mea sit estimanda presentia. Hanc epistolam scripsit sanctus pontifex vi kal. Julii anni 451. Sed cum post quindecim dies certior factus fuisset Paschasinum ex Sicilia ad Orientem navigasse, apostolicæ sedis mandata exsecuturas, novas litteras ad ipsum Marcianum imperatorem dare constituit, in quibus legatos suos ipsi commendat, iterumque postulat ne disputatio de fide illic instaretur. Hoc ipsum præstitit cum Pulcheria augusta, ad quam epistolas misit per Theoctistum Magistranium. In hac quippe de suis legatis ad concilium missis primo verba faciens, iterum **454** explicat quemadmodum desideraverit in Italia synodum congregari. Deinde servandam esse in ecclesiasticis causis omnem moderationem mandat, quæ procul abfuit ab Ephesino latrocinio, ubi primales synodi nec resistentibus sibi fratribus nec consentientibus pepercerunt. Quare cupiens vulneribus majoribus medicinam adhiberi, decrevit correctis veniam non esse denegandam. Tandem, hæresis extinctionem obtinere desiderans, etiam hæresiarchæ indulgentiam poscentes, nec rejiciendos, nec temere recipiendos deliberavit; qui quamvis post injustum judicium non essent catholice fraternitati honorabiles ut fuerunt, tamen cum suas adhuc obtinerent sedes, et episcopatus sui honore potirentur, ecclesiasticam pacem ipsis non denegare jubet, si per veram atque necessariam satisfactionem resipiscerent.*

8. Regulas igitur omnium rerum in synodo agendarum, cum in hac atque præcedentibus epistolis, tum in commonitorio suis legatis dato S. Leo proposuit, præscripsit, prædefinivit. A quibus quidem resiliare nemini permissum esse poterat, ne irrita et vacua synodalia Acta redderentur quemadmodum videbimus opportuniori loco, agentes de primatu Constantinopolitanæ sedis post Romanum pontificem, quem PP. illi Anatolii ambitui nimium faventes stabilire conabantur. At cum in laudatis epistolis potissimum S. pontifex de fidei dogmate unanimiter asserendo juxta celebrem epistolam quam scripserat ad Flavianum disserat, et de ecclesiastica pace illi etiam danda qui per latrocinium Ephesinum a catholica exciderunt societate, indignos se reddentes iis Ecclesiæ honoribus, gradibus et prærogativis quibus potiebantur, eosdem lapsos ad sinceram poenitentiam venire cupientes, debita ab illis satisfactione præmissa, recipi jubet; eamque cautionem mandat servari, ut etiam principes hæresiarchæ indulgentiam poscentes, nec rejiciantur, nec temere recipiantur. Quare, omni poena poenitentibus relaxata, ad antiquas suas episcopales sedes reverti aut eas retinere indulget, dummodo lapsorum episcoporum loco jam pridem alii catholici non fuissent affecti, et ipsi lapsi adhuc episcopatus honore potirentur. Id sane iis verbis, seclusa omni violenta interpretatione, indicare voluisse arbitramur, quibus dixit iis postulantes omnem indulgentiam esse concedendam, qui tamen adhuc obtinent sedes et episcopatus sui honore potiuntur (a). Hanc sane Leonis agendi oeconomiam, scribendique

scopum; quoniam et sanctissimus Leo Rom. archiepiscopus in communionem recipiens, præesse eum Antiochenis Ecclesiæ præcepit.

rationem, cum haudquaquam assecutus esset Quesnellus, multas quaestiones excitavit, ad examen revocando Domni quondam episcopi Antiocheni causam. Studiosus vir, huc illucque mente vagari coactus, cur Thalassius Caesariensis, Juvenalis Hierosolymorum, Eustathius Berytensis, qui pariter in latrocinio Ephesino cum Dioscuro et Eutyehiana factione principes partes obierunt, suas sedes Chalcedonensis concilii suffragio retinere potuerint inquiri; Domno vero, qui parem cum istis causam habuit ad suam Antiochenam sedem remeare non fuerit permissum. Profecto si ad praecedens Leonis decretum attendisset, secumque agitasset Domnum tunc adhuc nec sedem obtinuisse, nec episcopatus honore amplius fuisse potitum, quia, absolute latrocinio Ephesino, Maximus episcopos catholicos in ejus locum fuerat successit, tanlo tempore minime laborasset ut lectoribus persuaderet Domnum Chalcedonensis concilii tempore non amplius fuisse superstitem, nec concilii Chalcedonensis actionem quae de eodem scripta est tamquam falsam et commentitiam rejecisset. At sinceram et genuinam esse hanc synodi actionem gravissimis evidentibusque argumentis clarissimus Stephanus Baluzius, summa quae pollebat **455** eruditione probavit. Quamvis laudatum Leonis locum Quesnello non objecerit; quod testimonium tamen ad plura et insigniora sui adversarii argumenta refellenda aptissimum erat, ut ipsi annotabimus in sequentibus de Chalcedonensis synodi actionibus locuturi.

CAPUT II.

Quare generalis synodus Epheso indicta Chalcedonem transferretur. De S. Leonis epistola ad Ravennium. Galliarum episcopi in duabus synodis conveniunt, eorumque synodicas epistolas multa sapientia et eruditione sacra adornatas transmittunt ad apostolicam sedem. Tandem de Mediolanensi Eusebii synodo agitur, hujusque synodici ad S. Leonem missi.

1. Promulgato jam edicto de nova generali synodo in Oriente habenda, imperator Marcianus veteres Eutyehianorum turbas huc illucque renovari vidit, unde quoque partium studia concitari, excitariq; tumultus; cum videlicet qui semel Eutyehi adhaeserunt, ne levitatis, ait Baronius, arguerentur, perstabant in sententia, et omni conatu patrocinabantur susceptae semel iniquae causae, et si non aliter, acclamationibus saltem nominis Eutyehis. Ias turbas primum Constantinopolim magna cum seditione excitatas fuisse, Marciani imperatoris edictum ad eas comprimendas abolendasque manifestat. Quae cum a gravissimis odiis atque emulationibus foreverentur, periculum civitati imminere ne Constantinopolitani mutuis credibus sese interficerent. Deo itaque favente imperatoris edicto, tertio idus Julii dato, sedatae fuerunt, utriusque partis factionis viri intelligentes se ultimo supplicio esse puniendos, si in seditionibus persistissent. Ex his ergo aliquantulum Marciani animum fuisse commotum arbitrari oportet; nec probabilitate caret eum ponituisse quod in Italia synodum haberi non permisisset, quemadmodum Leo votis omnibus exoptaverat, ad praecavendas quidem illas seditionum turbas et gravissimas commotiones quas duae adversae factiones jam excitaverant. Has quoque in Niceam Bithyniae, ubi synodus haberi debebat, transferri posse imperator veritus est. Unde Pulcheria Augusta ad Strategium illius provinciae consulere literas dedit, in quibus, communi tranquillitati prospicere cupiens, et fidem catholicam imperturbatam et innotam ab omni genere hominum custodiri volens, eidem consulari viro mandat ut nemini sine episcoporum consensu ad generalem synodum evocatum permittat ad eam urbem accedere: Immo omnes monachos et laicos, quos nulla ratio ad synodum vocat omnino debeat de civitate et ipsis locis expellere. Ut, cum omni disciplina considerante

A *sancta synodo, sine aliqua commotione atque contentione, quae a Domino Christo revelata fuerint communiter ab omnibus confirmetur.*

2. Dum haec autem agebantur, imperator certior factus est Illyricum maxime perturbari ob metum barbaricae invasionis. Quare secum recogitans non valde tutum esse longe a Constantinopoli recedere, iteratis littoris concilii Patres Chalcedonem, Constantinopoli propinquam, convocavit, ut sanctorum episcoporum incoluntati et imperii felicitati facilius et securius consuleret. Interim hic describit Baronius gravem cladem Romano imperio ab Atilia Hunnorum rege illatam (a), de qua Sidonius Appollinarius, Gregorius Turonensis, Salvianus Massiliensis episcopus, alique **456** scriptores verba fecerunt. Cujus rei dumtaxat nos hic mentionem facimus, ut quilibet intelligat quanta ratione S. Leo papa ad securiora pacatioraque tempora generalem synodum differri exoptaverit. Igitur his praetermissis, atque brevem Chalcedonensium gestorum narrationem instituiamus, de nonnullis S. Leonis gestis atque de duabus synodis Galliarum et altera Mediolanensium, verba facere properamus.

3. Et primo quidem nobis occurrit brevissima S. pontificis epistola ad Ravennium Arelatensem, quam doctissimus Sirmondus publici juris fecit, et deinde Paschasius Quesnellus in suam novam transtulit editionem. Agit in ea S. pontifex de Paschate sequenti anno **453** die decima kalendarum Aprilis celebrando. Ad Romanum enim pontificem pertinuisse indicare illius diei celebritatem epistolae synopsis manifestat. Ut nimirum, quorum in fide una est (ait) confessio, sit etiam in hac festivitate una devotio. Duas praeterea circa ea tempora Galliarum episcopi litteras ad nostrum sanctum pontificem scripserunt, in quibus ita obsequentes et studiosos erga apostolicam sedem se exhibent, ut ab hujus decretis et a catholica veritate ipsis in epistola ad Flavianum proposita declinare sacrilegium esse reputaverint. Quam quidem observantiam cum semper Gallicani antistites tenere et servare omni studio nisi sint, illam Ecclesiam ab omni haereses labe illibatam custodierunt, strictissimo obedientiae vinculo Romanae Ecclesiae adherentes, quemadmodum a suis majoribus traditum esse acceperunt. Et quidem id conjici ex illa epistola quo Ceretii, Salonii et Verani nomina praefert, nemo potest inficiari. Quorum praesulum episcopales sedes, etsi incertae et valde obscurae a viris doctis visae sint, ut nonnisi aliis et aliis ducti conjecturis ratiocinati sint, tamen communi suffragio Galliarum episcopos epistolae laudatae esse auctores sine ulla hesitatione et fraudis suspitione judicantur. Pro accepto igitur exemplari epistolae ad Flavianum, divinae doctrinae uberitate ditatae, primo-gratias reddunt, paternam curam et sollicitudinem in Romano pontifice recognoscentes, quia anticipata curatione remedium beneficium ante malorum experimenta ipsis exhibere voluerit. In eo enim agnoscere profitentur peculiarem animi erga ipsorum Ecclesiam affectionem, qua istarum incoluntati succurrere curabat, dum, constitutus supra apostolicam sedis speculam, cura et sollicitudine clamabat, ne inopinabilibus improvisis hostis adveniret, neve vulnere locum praebat (aiunt) incauta securitas. Ipsi quoque Romano pontifici gratulantur, quod laudata epistola ita per omnium Ecclesiarum conventiculum celebraretur, ut vere omnium sententia declararetur merito illic principum sedis apostolicae constitutum, unde adhuc apostolici spiritus opuscula reserentur.

4. Post Italia praefata de epistola Leonis dogmatica effusa, S. pontificem ita compellant: Deprecamur ut opus, et praesentibus et futuris temporibus profuturum, quod nos asserendi studio solis mandare curavimus, sanctitas vestra percurrere et, si quid librarii errore defuerit, emendare dignetur; vel si salutarem lecturis omnibus paginam aliquo studii vestri accumu-

(a) Baron., ad annum 451, VI Annalium pag. 401.

lastia argumento, idipsum addi libello huic sollicita pietate jubetis: ut non solum plures sancti episcopi fratres nostri per Gallias, verum etiam multi ex laicis filii vestri, qui epistolam istam magnopere pro veritate manifestatione desiderant, remissam ad nos et sancta manu vestra emendatam transcribere, legere et tenere mereantur. Multa quidem alia in hac epistola notata digna occurrunt, quæ vel a Baronio, vel a Quessnello et ab aliis etiam forte indicata fuerunt, in quibus haud immorari opus est. Duo duntaxat ego subiiciam. Alterum, videlicet, tres illos episcopos bis, tertio quaterque voces illas, *beatissime papa*, adhibuisse, sanctissimum pontificem alloquentes, quas concilii Chalcedonensis tempore in usu fuisse negat Quessnellus, ut ex iis colligat falsam et supposititiam esse de Domino Antiocheno actionem. Verumtamen allucinatum esse ⁴⁵⁷ hunc Leoninorum Operum editorem, probat cum hæc, tum subsequens epistola synodica Ravennii, aliorumque episcoporum Gallorum, in cujus inscriptione ista verba offendimus: *Domino vere sancto, merito in Christo beatissimo, et apostolico honore venerando papæ Leonii Ravennius*. Quamvis tamen, violenta quadam usus interpretatione in notis ad hanc sequentem epistolam, contendat illas voces et istas alias appellationes, *apostolatum vestrum, apostolicamque sedem*, de omnibus et quibuscumque episcopis eorumque sedibus dictas fuisse, quemadmodum in sequentibus videbimus. Dum hæc annotare haud piguit, minime Quessnellum debitis laudibus fraudare intendimus qui multo studio, Ceretii, Salonii atque Verani episcopales sedes inquisivit, sed ob veterum monumentorum jacturam incassum laboravit. Idcirco Baronii, Sironi aliorumque præcedentium scriptorum dictis insistens, S. Eucherii Lugdunensis filios fuisse Salonium et Veranum affirmat; Ceretium et Salonium Arausicum interfuisse concilio iudicat; atque tandem annotavit Veranum Hilari ævo superstitem apostolicæ sedis legationem egisse in Gallis pro Ecclesiæ Viennensis iuribus et S. Leonis decreto contra Arelatensem episcopum tuendis, ut videre est tom. V Conciliorum.

5. Non absimile obsequium nec minorem animi reverentiam et devotionem universum Gallorum episcoporum cœtum in synodo congregatum apostolicæ sedi exhibuisse, synodica Ravennii Arelatensis et aliorum episcoporum patet. Nam imprimis episcopi sibi veniam dari petunt ob temporis moram qua detentū fuerunt ne in unum celeriter convenirent, atque duo obtinuisse ne celerissime synodum haberent asseverant, locorum nimirum distantiam, aurarumque intemperiem quæ eo anno animantium corpora in Galliis morbis vexabat. Ne itaque desides minusque obsequioſi viderentur in apostolicæ sedis mandatis exsequendis, neve inobedientia nota afficerentur, statim subiungit: *Det ergo apostolatus vester nostram veniam tarditati, quæ non de otio, sed de certa necessitate descendit; quæque a nobis, et si celeritatis gratiam abstulit, exultandi tamen materiam auferre non potuit*. Summam animi exultationem expertos fuisse dogmaticam illam epistolam accipientes et percurrentes, maxime aptam ad instruendos omnes intra Gallias constitutos, palam testantur. *Dolentes pariter (aiunt) pro his vobiscum qui, catholicæ fidei lumine derelicto, errorum tenebras inciderunt. Itaque hæc litteras tamquam regulam et fidei symbolum recepisse fassi sunt. Quo munere non Gallias tantum, sed mundum totum gratiosissimis gemmis esse ornatum intelligunt et æstimant, neque pro eo quemquam dignas persolvere posse gratias asseverant. Quare fidelibus et infidelibus Leonis doctrinam magnopere profuisse, sequentibus verbis explicant, dicentes: *Doctrinæ post Deum vestræ debet quisque fidelis, ut constanter teneat quod credebat; debet etiam infidelis, ut a perfidia sua, agnita veritate, discedat, et apostolica institutionis luce perfusus erroris sui tenebras derelin-**

quat, etc. Subiungunt deinde, quemadmodum quandoque optassent litteras Marciano imperatori fidelissimo principi dare, quibus ipsi gratularentur, eumque certiores facerent, et proderent sollicitudinem qua pontificiam doctrinam in Christo sequebantur. Sed cum ad eos ex Orientalium partibus nuntius pervenisset, fieri hoc minime necessarium putarunt. Propterea fidei triumphum adjudicantes Leonis vigilantia, studio atque ministerio, supplices Deum orant apostolatum vestrum conservare, et Ecclesiam ipsam toto orbe diffusam. Quod ante oculos semper habentes, et gratias et supplicationes Deo indesinenter offerre promittunt: *Gratulantur quod tantæ sanctitatis, tantæ fidei, tantæque doctrinæ apostolicæ sedi, unde religionis nostræ, propriis Christo, fons et origo manavit, antistitem dederit; petentes etiam ut datum concessumque munus pontifici vestri longissima ad edificationem Ecclesiarum suarum ætate custodiat*.

6. Hocce autem in Leonem ejusque Romanam sedem elogium, publice in Gallicana illa quadraginta quatuor episcoporum synodo recitatum, et ad perpetuum posterorum memoriam memoriam scripto consignatum, firmiter ac grave testimonium exhibet illius maximæ devotionis et obsequii quibus tum se apostolicæ sedi obstrictos esse gloriabantur. A quorum institutis atque vestigiis nunquam vel ob temporum vicissitudines, aut falsarum opinionum superstitiones Gallicana recessit Ecclesia. Quoniam istius præsalus parati semper fuerant, confortante Domino, cum Romano pontifice pro veritate animas ponere, et vitam auctori salutis et largitori eternitatis impendere. Hæc autem verbis quadraginta illi quatuor episcopi suam claudunt epistolam, singulique huic subscribunt, eas formulas adhibentes quibus supremum Ecclesiæ regimini Romanis pontificibus convenire passim probari solet. Paschasius Quessnellus, tom. II Operum S. Leonis singillatim horum Gallorum præsalum episcopales sedes ex aliis et aliis monumentis reconstruit, ut videre est pag. 478 ad quam lectorem remittimus, ne nimium extra propositum scopum vagemur. Synodica huiusmodi Gallorum episcoporum epistola a S. pontifice Leone accepta, ipsa ad eundem rescribere non diu distulit, et servata sui muneris amplitudine, hæc gravibus vocibus suam epistolam orditur: *Optassemus quidem fraternitatis vestræ litteras eo tempore quo promiseratis accipere, ut profecturus ad Orientem fratribus nostris, quos ad sanctam synodum vice nostra pro catholica fidei defensione direximus, etiam vestræ sententiæ professio iungeretur (a). Tarditatem tamen se excusare fateretur ob inopinata obacula quæ præpediterunt ne citius in unum convenirent. Multo gaudio deinde eorum litteras recensuisse asseverat, quas se ait probare, quia eruditio Spiritus sancti in ipsis vigere doctrinam cognoverat, quam in Orientalibus Ecclesiis demonis astutia per suos sequaces fatigare curaverat, ut operante divina gratia tandem validior et clarior efficeretur. Multa tandem exultatione se ait gaudere, quod, sicut causa posebat, fiduciam nostram quam de vobis habemus in Domino fideliter atque obedienter auxistit. O utinam ad hæc postrema verba attendisset Quessnellus! Tantas quidem non excitasset elapso sæculo turbas, nec gravissimis perturbationibus occasionem dedisset, si, episcoporum Gallorum exempla secutus, fiduciam quam primo de eo Romani pontifices habuerunt non frustrasset, et fideliter et obedienter apostolicæ sedis definitiones profiteri non detrectasset.*

7. In altero epistolæ suæ capite narrat quemadmodum, pontificiorum legatorum studio et devotione, sacerdotibus Christi, principibus et potentatibus Christianis, cunctisque clericis, plebibus, ordinibus pleno in synodo Chalcedonensi sexcentorum PP. plene et evidenter apparuerat doctrinam in illa dogmatica epistola intimatam evangelicæ et apostolicæ traditioni de incarnatione Domini nostri Jesu Christi co-

(a) Leonis epist. 37, cap. 1.

herere; et idcirco damnatos esse Nestorium atque Eutychetem. Quorum errores recensuit et exagavit in subsequenti tertio capite, ut magis atque magis quantum ab eisdem esset abhorrendum patefaceret. Sequenti quarto capite deinde narrat quemadmodum S. synodus Chalcedonensis religiosa unanimitate dogmaticæ suæ epistolæ, auctoritate Domini mei beatissimi Petri apostoli et merito roborata, consenserit, attributando ab Ecclesia Dei opprobrium, et Dioscorum Alexandrinum in sua impietate damnando, *Ne illa Ecclesia* (ait) *quæ inter ipsa Evangelii principia beatum Marcum beatissimi Petri apostoli discipulum in omnibus utique doctoris sui magisterio consonantem habuit fundatorem labefactata maneret.* Quæ verba cum in Grimanico codice lineolis interclusa conspexerim, arbitratus sum, vel antiquum amanuensum, vel doctum aliquem virum designare voluisse summam societatem quæ a primordiis Romanam Ecclesiam inter et Alexandrinam servata fuit, non tantum ob universale S. Petri magisterium, **459** verum etiam ob principium illud a quo Alexandrina ipsa duxit originem. Hinc S. pontifex in medium profert Athanasii, Theophili atque Cyrilli exempla, quos *probatissimos præsules* appellat. Quos loquendi phrasim cum Quesnello, nescio quæ de causa, displicuisse, censuit annotare: « Theophilum mirabitur quis hunc inter probatissimos præsules recenseri a Leone, dignumque haberi qui Dioscoro in exemplum proponeretur (a). » Et volens deinde præpedire responsionem quæ adhiberi posset, statim subiicit: « Quod ne ad fidei sinceritatem tantum restringatur, obstat quod *sanctæ memoriæ* appellatur ab eodem epistola 94 ad Marcianum imperatorem, et 68 ad Paschasium Lilybetanum, et cum sanctitatis præconio citantur ejus scripta tam in epistola 134 ad Leonem Augustum, quam in excerptis SS. Patrum in Chalcedonensi relectis. » Addit præterea: « Nec tamen ignorare potuit S. Leo quam nefandis quamque aperta vi sanctum Joannem Chrysostomum persecutus fuerit, ac tandem oppresserit Theophilus. » An autem ante mortem tot scelus eum poenituerit, non explicat Quesnellus, sed lectores remittit ad opus Gallicæ conscriptum a Gothofrido Hermantio de Vita S. Joannis Chrysostomi, et demum concludit: « Crediderim ego ex his loquendi formulis de episcoporum sanctitate non esse decernendum, cum videamus perditissimos homines iisdem titulis decorari etiam in conciliis œcumenicis, et hanc consuetudinem per ea tempora viguisse, ut quicumque episcopi a fide catholica nullo modo deviauerant decesserantque in communione Ecclesiæ, reponerentur in sacris diptychis, et *sanctæ memoriæ viri* dicerentur. »

8. At quis non intelligit nimis gravem atque malignam esse hanc in Theophilum censuram, quæ non tantum istius in Chrysostomum similitates exaggravant, verum etiam S. Leonis iudicium et Chalcedonensis gesta parvi pendenda esse indicatur, quasi quod idem Theophilus nec *probatissimus* fuerit præsul, nec *sanctæ memoriæ* rationabiliter esset dicendus? Obstat contendit Quesnellus quæ in Chrysostomum egit. Sed si hæc attendamus, minime illius generis sunt ut ipsius Theophili famam atteramus, perditissimisque viris comparemus. Similitudinem enim illarum nulla alia origo fuit quam studium illud quod gentiles hæreticos quæ anthropomorphitas ubique insectari quærebat, simulque catholicos viros a librorum Origenis lectione avertere procurabat, ob apertos videlicet errores in hujus scriptis repertos. Quare cum ipse jussisset ut ab omnibus damnarentur, et *Longi fratres* eorumque sectatores obtemperare detractassent, hos Ægypto ejecit et, Alexandriæ coacta synodo, ipsum Origenem cum suis libris damnavit, agens quoque ut in alia synodo

A Cypri, cui Epiphanius præfuit, damnarentur. Hactenus nihil in Chrysostomum Theophilus fœrat commotus. Sed audiens monachos a se ejectos benigne ab eodem Chrysostomo Constantinopoli receptos, ecclesiasticæ disciplinæ studio tuendæ actus, quasi Alexandrinæ sedis jura tueri cupiens, in Joannem invehi cœpit, et, forte nondum sufficienter istius agendi ratione explorata, Constantinopolim proficiscitur et, coacta synodo, Joannem tamquam canonum violatorem, etiam reclamante plebe, deposuit. Dabo quidem Theophilum tum eam animi moderationem non servasse quæ episcopum decebat, et nimio zelo actum præcipiti iudicio in hanc causam inquisivisse. Sed obstant forte quin probatissimus præsul et *sanctæ memoriæ* vir appelletur? Attendat, quæso, Quesnellus rationes quibus ducebatur, in mentem revocet eximias excellentesque virtutes quibus erat præditus. Nam præter sacrarum rerum scientiam, quæ maxime pollebat, quoadusque vixit ab omni hæresi abhorruit, Judæorum conversionem omni nisu curavit, gentiles ad veræ religionis cultum inducere quæsit, nihilque eorum aggredi prætermisit quæ in catholicæ fidei munimen, præsidium et incrementum poterant **460** redundare. At diutius in his immorari jam tædet, potissimum cum in alio opere, agendo Rufinianas vindicias, descripserim quemadmodum Theophilus Origenem et Origenistas exagittasset (b). Addam dumtaxat Quesnelli et alterius casusque recentioris scriptoris opinionem tantum roboris numquam obtinere potuisse, ut Leonis Magni et Chalcedonensis PP. testimonia atque iudicium infirmare aut dejicere queant. Cum neminem lateat gravissimas quæstiones olim inter sanctissimos viros excitatas horum sanctitatis et nominis celebritati minime obesse potuisse, etiam si aliquid humanæ infirmitatis passi sint, ut nimis vehementer propriis studiis et opinionibus adhererent, ut sexcentis exemplis ipsi probare possemus.

C 9. Restat jam tandem ut de Mediolanensi synodo verba faciamus, quam non alia de causa S. Leo haberi jussit, nisi ut communi illius provincie etiam episcoporum consensu et publicis subscriptionibus epistola dogmatica ad Flavianum suscriperetur, quod, ait Baronius, impigre curatum est (c). Tunc igitur Abundius Comensis, cæterique pontificii legati ex Oriente Romam regressi erant, verbis de omnibus quæ in Chalcedonensi synodo confugerant rationem reddidit. Quare S. pontifex, ut certis documentis innotesceret omnes Occidentales episcopos fidei regulam a se ipso conscriptam et definitam suscipere, Abundio episcopo et Senatori Mediolanensi presbytero collegæ ad patriam et episcopatum revertentibus mandat ut Eusebium conveniant pro synodo indicenda. Huic synodo Eusebius præfuit, ad eamque alii decem et octo episcopi vel per se, vel per suos legatos presbyteros interfuerunt, quorum multi sanctitate, doctrina maxime, celebres fuerunt; videlicet Maximus Taurinensis episcopus, ipse Abundius Comensis, Crispinus Ticinensis, alique quorum nomina multa cum laude in Ecclesiæ tabulis regesta sunt, ut videre est apud Baronium anno superius laudato. Hinc facile colligimus longe a veritate eos scriptores abcessisse, qui dixerunt Maximum Taurinensem, regnantibus Honorio et Theodosio, mortuum esse. Quomodo enim fieri id potuit, si non tantum huic Mediolanensi interfuit synodo, sed etiam Romani concilii Actis sub Hilario papa subscripsit?

Quidquid autem de his similibusque quæstionibus ab aliis dictum fuerit, presenti hoc otio non inquiramus. Summam dumtaxat hujus synodice epistolæ paucis recenserebimus. Tribus igitur capitibus distinctam mss. codd. omnesque editores illam exhibuerunt. In quorum priori Eusebius cum sociis exul-

(a) Quesnellus, tom. II, pag. 481, in notis et observationibus ad hanc epistolam.

(b) Tom. II Hist. Ecclesiast. pag. 98, 108, et

alibi passim, voce *Theophilus*.

(c) Baronius, tom. VI Annalium.

tare fateatur, quod apostolicæ sedis legati Chalcedonem missi felicem faustumque effectum legationis sibi commissæ assecuti fuissent, quod quidem in Dei laudem et Christianæ fidei custodiam ob divinæ majestatis præsidium contigisse asseverant, Quando (videlicet, aiant) vos idoneos cultus sui assertores in apostoli sui sede præsumere collocavit. In altero epistolæ capite laudant doctrinam in epistola ad Flavianum contentam, tamquam prophetarum assertionibus, evangelicis auctoritatibus et apostolicis testimoniis omnino consonam; eamque nitore quodam lucis ac veritatis splendore radiare, omnibusque sensibus convenire quos beatus Ambrosius de incarnationis Domini mysterio suis libris Spiritu sancto incitatus inseruit. In tertio tandem capite idem Eusebius cum sociis anathema Eutychianis dixisse profilietur; atque, litterarum (aiunt) vestrarum formam secuti, modum præscriptæ ordinationis nos servasse, his per fratrem et coepiscopum nostrum Cyriacum missis ostendimus. Quæ sane verba innunt formam rerumque omnium agendarum ordinem a sancto pontifice præscripta, nemine refragante, ab iisdem servata fuisse, ad debitam quidem obedientiam patefaciendam, quam semper totius orbis episcopi etiam in synodis congregati Romanis pontificibus præstiterunt.

461 Unum tandem adhuc restat in hac synodica epistola, quod nostram animadversionem excitavit, quodque, repugnantibus vulgatis et mss. codd., aliter in Quesnelliana editione exhibetur. Eusebius siquidem, præsentem suam orationem claudere volens, divinam opitulationem implorat, Leonisque pontificis studio Eutychianæ hæreseos exitium, fidei palmam et consummati certaminis coronam perpetua quiete retinendam adjudicat, subdens deinde : *Hoc futuris memorabile sæculis relinquantis, ut ab hoc extincta præsentis tempore impiæ sectæ contumacia videatur, ut vobis (supple catholicæ fidei) propugnatoribus in æternum prostrata succumberet.* Conciunt huic lectioni Surius, concilio- rum collectores, aliique ex vulgatis exemplaribus, quam genuinam esse etiam aliqua mss. exemplaria, quorum auctoritatem sequendam nobis persuasum est. Quamvis Quesnellus pro illa voce extincta, aliam exstitisse induxerit, et forte sui librarii oscitantia pugnatoribus pro propugnatoribus admisit. Is tamen in notis ad hanc epistolam fatetur laudatum locum medica manu indiguisse, quem ad mss. Tre- cop. et Thuan. cod. emendavit, facta collatione cum hac vulgata (a) : *superesse ut, annente Domino, perpetuo retinentes, hoc futuris memorabile sæculis relinquantis; ut a tempore præsentis extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut novis purgationibus in æternum prostrata succumberet.* Falsam quidem atque corruptam esse hanc lectionem nemo inficiabitur, si eam consideret, deinde conferat cum præcedenti epistolæ contextu, in quo, ut diximus, et hæreseos exitium, et fidei palma, et consummati certaminis corona summo pontifici Leoni adjudicantur. Non igitur novæ purgationis adhibendæ erant ut extincta hæresis in æternum prostrata succumberet. Quare novissima Augustini Savioli Veneti typographi editio maximam mihi movit admirationem, tam corruptam lectionem in hujus epistolæ contextu inducendo, ea expuncta quam Surius, conciliorum collectores, et ipse Quesnellus retineandam esse judicarunt. Atque admirationem adauxit, quod ipse editor fassus sit optimum mss. codd. fidem et auctoritatem se esse secutum, quamvis revera nullos codices consuluisse ex hoc atque similibus lapsis mihi liceat argumentari; de qua re aliqua dicere opportunum reservabo in altero tomo Leoninorum Operum.

CAPUT III.

De tempore, numero Patrum atque sessionum synodi

(a) Quesnellus, tom. II, pag. mihi 482.

(b) Marcellinus, in Chronico. Liberatus diaconus, in Brevariario, cap. 3. Nicephorus, lib. xv, cap. 2.

Chalcedonensis. Omnia quæ in votis S. Leo habuit feliciter executioni mandata sunt. Catholica fides stabilita. Episcopi lapsi ad penitentiam suscepti sunt. Dioscorus et Eutyches damnati, et demum apostolicæ sedis jura in Ephesina synodo abolita summa consensione reparata et stabilita fuerunt.

1. Marcellianus imperator, ob causas in superioribus recensitas, jussit ut episcopi ad generalem synodum acciti in Chalcedone convenirent et in basilica S. Euphemie martyris in suburbis extra urbem congregarentur. Exordium sumpsit octavo idus Octobris anni 451, fuitque absoluta kalendis Novembris. Scrip- tores, ut annotavit inter cæteros cardinalis Baro- nius, non conveniunt in determinando neque Patrum neque actionum numero. Marcellinus, in Chronico, sexcentos et triginta episcopos adfuisse narrat, cui suffragantur Liberatus diaconus et Photius. Nicephorus mavult duplicatum fuisse numerum eorum qui œcumenico Nicæno **462** concilio interfuerunt, vi- delicet sexcentos triginta sex fuisse. S. Leo vero, qui receniter a sui legatis ex Oriente advenientibus et ex Actorum exemplaribus edocebatur, scribens ad epi- scopos Galliarum, ait : *Sexcentorum ferme fratrum coepiscoporumque nostrorum synodus congregata (b).* Ad quæ omnia idem Baronius animadvertens, arbi- tratur ab exemplaribus Actorum quæ supersunt sub- ductam esse fere dimidiam partem episcoporum, cum in prima actione ejusdem synodi nonnisi tercenti quadraginta episcopi subscripti reperiantur. Verum de hac difficultate verba faciemus in actione de Domno Antiocheno, Stephani Baluzii animadversio- nes approbantes. Atque incerti apparet actionum numerus, pro quo definiendo aliæ et aliæ sunt scri- ptorum opiniones. Baronius, ex diurno numero quæ sancta illa congregatio duravit actionum quoque nu- merum inferri debere arbitrat. Cum itaque ab octavo die idus Octobris usque ad kalendas Novem- bris duodecim dies intercesserint, et singulis diebus PP. convenisse arbitrari liceat, ideo duodecim ses- siones sive secretaria habita fuisse credendum est. Liberatus, laudato loco, quindecim numerat actio- nes; sed in Græcis Latinisque exemplaribus sexdecim continentur, quamvis multa habeantur in Latinis quæ in Græcis desiderantur, et e contrario. Verum si sedulo attendamus ad omnes causas quæ in ea sy- nodo agitatae sunt, fateri cogimur in eadem sessione plures actiones factas fuisse, ut constabit cum de Photii Tyrri et Domni Antiocheni causis disputa- bimus.

2. Ecclesiasticæ historiæ scriptores, qui nos præ- cesserunt, diligentissime singula in iis Actis contenta recensuerunt; quod præstare in præsens nos præ- termittimus, ne quod ab aliis jamdudum actum est iterum agamus. Potissimum cum non semel laudati auctores, Baronius videlicet, Christianus Lupus, Pater Natalis Alexander, Stephanus Baluzius, Joannes David, singuli pro scribendi scopo quem assumpserant, eadem Acta descripserint, variasque inci- dentes quæstiones pertractaverint, a nonnullis qua- rum nos abstinuimus, cum ad rem nostram hand pertinere arbitrati sumus. Tria igitur cum sint quæ Magni pontificis vota, ut diximus in præcedentibus, respiciunt, quæque tandem fideliter executioni in ea synodo fuisse demandata, singula indicabo. Primum igitur ad fidei causam pertinebat, de qua in synodi exordiis pertractari coeptum est. Nam Paschasius Lilybæi episcopus, Leonis mandatis obtemperaturus, petiit ut Dioscorus e synodo discederet; nam inter reos dumtaxat, non inter judices, ille erat admitten- dus. Et quamvis isthæc petitio dura visa fuerit, ta- men ad compescendos aliquos dissensionis motus inter Orientales excitatos, et ad præcavendos indu-

Photius, de Septem Conciliis, cap. 4, S. Leo, epist. olim 52, nunc in Quesnelli editione 77. Baronius, tom. VI Annalium, pag. 139 et seqq.

eius quæ ex canonicis citationibus contingere solent, A iudices dixerunt ut tamquam iudicandus in medio sederet. Tum, accepta ab Eusebio Dorylæi facultate Dioscorum accusandi, hunc, et læsæ fidei, et sacrilegi homicidii reum ab necem Flaviano illatam postulabat. Et, lecto accusationis libello Mareiano imperatori oblato, Dioscorus objecta diluere nitebatur, dicendo *Flavianum legitime condemnatum in synodo imperatoris Theodosii auctoritate congregata*. Sed quid in latrocinialibus Actis contineretur ex horum lectione sciscitatum est. Quare cum in iisdem Actis legendis ventum esset ad Theodosii constitutionem, qua cautum fuerat ne Theodorius præcedenti Ephesino latrocinio interesset, iudices petierunt Theodorium in concilium introduci. De cuius causa hic desererere prætermittimus, cum in subsequentibus Quenellianum refellere debeamus dissertationem. Interini jam episcopi qui pro Dioscori et Eutychetis partibus decertaverant confessi sunt timore se militum compulso orthodoxos deposuisse episcopos, et conscientiam stimulis acclamaverunt: *Omnes peccavimus, omnes veniam postulamus*. Et continuata lectione Actorum 463 pseudosynodi, Dioscorus accusatus est, quod epistolam dogmaticam S. Leonis tamquam fidei regulam ad synodum transmissam, legi veluisset. Ut autem plenius innotesceret vis S. Flaviano et orthodoxis episcopis illata, recensita fuerunt omnia Constantinopolitani concilii Acta, in quibus de Eutychetis condemnatione gestum fuerat. Ex qua lectione apostolicæ sedis legati probaverunt Flavianum vere catholicum, Eutychetem vero impium hæreticum. Sed Dioscorus ipse amplius cohibere non valens sum male fidei nequitiam, interloquendo ausus est contendere *Flavianum jure fuisse damnatum, quod dixisset post adunationem duas esse in Christo naturas*; cuius contrariam sententiam coram Patribus pertinacius propagare ausus est. Postea vere alia quamplurima lecta sunt, de quibus summam Baronius verba facit, et ipsi occasione subsequentium Exercitationum indicabimus. Tandem fidei definitio ad sequentem actionem protracta est, quæ sexto idus Octobris fuit celebrata.

3. In hac porro symbolum Nicænum recitatum fuit, cui concinere Cyrilli Alexandrini scripta, et Leonem Romanum pontificem in sua epistola, omnes Patres contestati sunt. Hanc autem Leonis epistolam mirificis laudibus prosequentes, acclamaverunt. *Hæc Patrum fides, hæc apostolorum fides, omnes ita credimus, orthodoxi ita credimus, Anathema qui ita non credit*. Petrus per Leonem ita locutus est: *Apostoli ita docuerunt, pie et vere Leo docuit, Cyrillus ita docuit. Leo et Cyrillus similiter docuerunt*. Quis autem non intelligit solemnibus iatis atque universalibus PP. acclamationibus iusto iudicio et diligenti studio honorem ad apostolicam sedem et ad sanctum Leonem delatum fuisse, cuius jura et prærogativas Dioscorus in præcedenti synodo peassumoderat et aboleverat? Leonem enim Petri esse successorem, sincerum fidei catholicæ custodem, Scripturarum sacrarum supremum esse interpretem, uno ore venerati, ad delendam nimirum illam turpitudinis maculam, qua cum summo apostolicæ sedis dedecore Leo ipse et hujus legati in latrocinio Ephesino fuerant passi et iniusti. Pro quo scelere cum debitas pœnas Dioscorum subire oporteret, in sequenti tertia sessione hujus damnatio prolata est. Huic autem sessioni soli episcopi sine alicui magistralibus interfuerunt. Aberat etiam a synodo Dioscorus, sed sub militum custodia detinebatur. Et quamvis in prima sessione istius crimina sufficienter omnibus innotuissent, tamen ad servandum juris canonici formam et ordinem, iterum Eusebii Dorylæi accusatoris libellus lectus est; et ne in absentem sententiam proferrent, semel, iterum et

tertio canonicis citationibus eum ad synodum venire pulsarunt. Varia exactionum genera interposuit Dioscorus, vel quod detinebatur ægritudine, vel quod ipsi cautum esset synodo adesse, iudicibus sæcularibus absentibus. Quam postremam excusationem irritam prorsus fecit Cæcropsius Sebastenus episcopus, ad eum vocandum missus, dicendo: *Quando quædam regularia, nempe ecclesiastica negotia examinantur secundum canones, neque iudices alios vel laicos interesse oportet* (a). Dum hæc autem agebantur, et synodi PP. Dioscori responsa juxta præfixos terminos expectabant, quatuor libelli Theodori, Ischironia, Alexandrinorum diaconorum, Athanasii presbyteri et Sophronii Alexandrini, Christiani viri, lecti sunt. Eam enim epigraphem seu inscriptionem præseferunt: *Sanctissimo et beatissimo universali patriarchæ magnæ Romæ Leoni, et sanctæ universali synodo Chalcedonensi*. Hos libellos Leonis summo pontifici inscriptos, inter Leonina Opera non collocavit Quenellius, nec in synopsis Chalcedonensium Actorum, indicavit saltem Leonis nomen præseferre; quamvis consilium habuerit suam editionem adornandam omnibus monumentis ab ipso sancto summo pontifice scriptis, 464 et aliorum ad ipsum (b). Hujusmodi libelli Græce et Latine exstant tom. IV, quos ad lectionem Vaticanorum codd. emendavimus, et ut inter S. Leonis Magni Opera in lucem prodeant in sequenti tomo curabimus.

4. In his porro libellis gravissima Dioscori facinora descripta et contestata continebantur, quorum summam in præsens indicare supervacaneum ducimus, cum viris doctis innotuerint, et possint a quopiam lustrari. Cum igitur tertio ad synodum vocatus Dioscorus obtemperare recusasset, nec eum permovere potuisset Joannes Germanicæ episcopus, dicens: *Sacerdotum delicta communis est turpitudine*. Si igitur scit tua sanctitas calumniam se ab aliquibus pati, non est longe sancta synodus; fatigare, ut vincas mendacium. Quare cum reliquum non esset ad ipsius defensionem, pontifici legati, Leonis personam agentes, in eum damnationis sententiam tulerunt. Hanc autem nos hic subijcere prætermittimus, ne contra propositum institutum nostræ Exercitationes nimium excrescant. Qui vero intelligere cupiant an omnia apostolicæ sedis jura in eo iudicio manserint reparata, quemadmodum S. Leo post latrocinium Ephesinum habuit in votis, facile totam istius actionis seriem, ordinem et decreta lustrare poterunt apud Conciliorum collectores, tom. IV, actione tertia. Hanc itaque pontificiorum legatorum in Dioscorum latam depositionis degradationisque sententiam unanimi consensione ratam habuerunt ceteri PP., qui postmodum synodales scripserunt epistolæ Valentino et Marciano imperatoribus, Pulcheriæ Augustæ, de his quæ nuper stabilita fuerant. Publicum quoque propositum fuit istius damnationis decretum, quod et ipsi Dioscoro atque etiam clericis Alexandrinis fuit significatum.

5. In sequenti autem sessione, quæ quarta fuit, causa episcoporum qui cum Dioscoro in latrocinio Ephesino principes partes obtulerant ad examen revocata est. Hos autem in synodo de imperatoris Theodosii mandato pariter præfuisse, ipse Dioscorus testatus est, contendens cum Domino Antiocheno, Juvenali Hierosolymorum, Thalasso Cæsareæ Capadociæ, Eustathio Beryti, Eusebio Ancyrae, et Basilio Seleuciæ episcopis communem causam habere. Sed quia hos S. Leo jusserat in communionem recipi, et pœnas canonicas iisdem relaxari, si penitentes se exhibuissent, et si in horum sedibus alij jam catholici episcopi non essent suffecti, ut jam vidimus ex præcedentibus epistolis, et communitorio legatis dato; ideo, cum probassent Nicænum et

(a) Videsis sequentem nostram dissertationem in causa Photii Tyrri, quam examinandam explicandamve nobis dedit cl. D. Nicolaus Antonelli pontifi-

cæ Conciliorum Benedictinæ Academiæ a secretis.

(b) Vide tom. II Operum S. Leonis, pag. 811.

Constantinopolitanum symbolum, decreta Ephesi et S. pontificis Leonis epistolam, anathema dicentes contraria sententibus, iussi sunt synodum ingredi a qua repulsi fuerunt, et, ecclesiastica obtenta pace, catholice societati adjuncti fore. Donnum autem Antiochenum non adfuisse in peculiari dissertatione explicabimus. Admissi quoque fuerunt Egyptii episcopi, quos pontificii legati iusserunt anathema dicere Eutycheti et subscribere epistolæ S. Leonis. Utrumque facere primo detrectarunt, expectantes novi Alexandrini antistitis electionem, quem secuturos esse spondebant in subscriptione. Sed, instante synodo ut Eutychetem damnarent, tandem consenserunt. Verum cum adhuc urgerent ut S. Leonis litteris subscriberent, omnino renuerunt; seque prosternentes, petierunt ut sanctæ synodo placeret primum eligi Alexandrinum episcopum. Quorum supplicationibus synodus annuit, ea tamen interposita cautione ne Chalcedonem recederent, sed novi episcopi electionem expectarent (a). Eminensissimus cardinalis Baronius atque cl. Stephanus Baluzii annotantur Græca Actorum Chalcedonensium exemplaria laudatas actiones aliter distributas continere. Sed notarius episcoporum 465 id esse tribuendum, in dissertatione quam pro Domino Antiocheno conscripsimus affirmamus.

6. In quinta actione, de fidei constitutione ab omnibus veluti firma regula tenenda inquisito cepta est. Carosus enim Dorotheus, alique Eutychiani archimandrita libellum Marciano imperatori dederunt, ut ipsis liceret de fidei rebus cum catholicis disputare. Qui cum synodum essent ingressi, et libellum PP. obtulissent, cogniti sunt pro Dioscuro supplicationes habere. Proflibatur in eo se tantummodo Nicenam fidem amplecti, nullamque ejus expositionem admittere. Addebant præterea potius extra alios seorsum a communione ipsorum vitam acturos, quam quidemquam novi ad fidem pati superinduci. Ita quidem (ait Baronius) hypocritæ illi, more Eutychetis atque Dioscorig, sub mentito pallio Nicenæ fidei novam hæresim fovebant. Horum libello alius obiectus est synodo oblatus a catholicis archimandritis, et interea tridui spatium temporis datum est hæreticis ad respiciendum, atque catholicæ fidei adversum Eutychetem subscribendum. Hos inter erat quidam archimandrita nomine Maximus, qui Eutychetis magister dicebatur. Hæreticorum autem archimandritarum subdola agendi ratio synodum fatigavit, et turbas inter PP. excitavit. Nam Paschasius et cæteri legati pontificii volebant quod ad Eutychianæ hæreseos exitium et condemnationem S. Leonis epistola tamquam fidei tessera ab omnibus admitteretur. Contra vero Anatolius Constantinopolitanus, qui secreto hactenus Dioscuro et Eutychianæ factioni ex parte adharebat, multis modis se opposebat. Primo enim approbandam PP. exhibebat quamdam fidei definitionem ab Asclepiade Constantinopolitano diacono recitatam, quam tamquam hæreticorum turbis faventem sedis apostolicæ vicarii cum aliquibus episcopis Orientalibus repudiarent, nec Actis synodalibus inseri permiserunt. Secundo, nihil novi antiquis fidei sanctionibus superaddendum esse contendebat, ita ut præter Nicenam et Constantinopolitanum Symbolum, et Ephesina decreta contra Nestorium hujusque assecas stabilita, nulla definitio ad Eutychianum dogma proscribendum admittenda esset. Tertio, Dioscorum non ob læsam fidem fuisse damnatum, et episcopatu dejectum affirmabat, sed quia excommunicationem fecit Domino archiepiscopo Leoni, et tertio vocatus est, et ideo damnatus est.

(a) De hac Egyptiorum supplicatione consule Christianum Lupum, in appendice ad actionem 9 concilii Chalcedonensis.

(b) Qui de hac et sequenti actione plura desiderat, consulat eruditissimas annotationes cl. Stephani Baluzii in nova Conciliorum collectione.

A Hanc subdolum Anatolii agendi rationem apprime Paschasius et cæteri vicarii pontificii noverunt. Et propterea, ne ullus aditus Eutychianis superesset fidei Symbolum aliter interpretandi, præcedentibus Nicenis, Constantinopolitanis et Ephesinis decretis addiderunt: *Epistolam magnam et senioris urbis Romæ præsulis beatissimi et sanctissimi archiepiscopi Leonis, quæ scripta est ad sanctæ memoria archiepiscopum Flavianum, ad perimendam Eutychis malam intelligentiam, utpote et magni illius Patri confessioni congruentem et communem quamdam columnam existentem adversus perveras sententias ad confirmationem rectorum dogmatum congruenter aptavit*, etc. Integro ergo fidei definitione recitata, eam imperatori Marciano ex iudicio sententia manifestandam esse censuerunt, ut habent Facundus Hermianensis et Liberatus diaconus, ut episcopi deinde unanimi consensione in sequenti actione eidem subscriberent (b).

7. Octavo igitur kal. Novembris sexta actio celebrata est, et ut ex Actorum exemplaribus innoscitur, omnes episcopi synodali definitioni subscriperunt. Et ibidem advenientibus Marciano imperatore, et Pulcheria augusta, aliisque nobilibus viris imperiali aulae ministris, ipse Marcianus paucis synodi Patres allocutus est (c). Quæ allocutio hæc absoluta, 466 quæ hactenus gesta erant Actius archidiaconus Constantinopolitanus recitavit, una cum omnium episcoporum subscriptionibus. Quare interrogata synodo ab imperatore si secundum omnium sanctorum episcoporum expositionem definitio nunc relecta prolata est, omnes clamaverunt: *Omnes sic credimus, una fides, una voluntas*, etc.; et conversi PP. ad imperatorem, dicebant: *Marciano novo Constantino, novo Paulo, novo David. Annos David imperatori. Augustæ pariter multos annos dixerunt, et utrumque alloquentes, subiciebant: Luminaria mundi, Domine, tu custodi; et multis aliis veris justisque laudibus utrumque ornant. Fidei rebus igitur ita dispositis atque firmatis, imperator, ad honorem clericalis militiæ et monasticæ vitæ, quedam capitula canonicis statutis determinanda synodo proposuit: Decorum (ait) esse judicantes a vobis hæc regulariter potius formari per synodum, quam nostra lege sanciri (d). Fatigati autem ob nimios labores episcopi, semel iterumque imperatorem supplices rogarunt ut eos dimitteret: sed ipse Marcianus ad synodum conversus dixit: Multum quidem estis itinere fatigati laborem perferentes. Verumtamen sustinete adhuc tres aut quatuor dies, et presentibus magnificentissimis nostris iudicibus, quæcumque vultis novæ, competens adimpleri solatium. Addidit tandem: Nullis vestrum antequam perfecti termini ex omnibus proferantur a sancto concilio discedat. Hactenus ea brevitate quæ potui priores sex Chalcedonensis synodi actiones summam descripsi; ex quibus haud dubium esse potest feliciter S. Leonis Magni vota adimpleta mansisse, atque apostolicæ sedis jura turpissime jam pridem a Dioscorig et Eutychiana factione in præcedenti Ephesina synodo violata et abolita solemniter atque universali totius Ecclesiæ iudicio reparata fuisse. Cætera vero quæ sequuntur, cum ad particulares quorundam episcoporum causas pertineant, sequentibus in Exercitationibus explicabimus.*

CAPUT IV.

Dissertatio in quartam Chalcedonensis concilii actionem habita in pontificia Conciliorum Academia, anno Domini 1747.

1. Photii Tyrri causam, in ejus cognitione Chalcedonenses PP. quarta hujus synodi actione versati

(c) Hæc imperatoris allocutio Græce et Latine extat tom. IV Conc., pag. mibi 1421. Vide Stephani Baluzii annotationes, loco superius laudato.

(d) Hujusmodi tria capitula expressa offendens tom. IX Concil., pag. 1510.

sunt, in præsens expendere jubeor, de iis tribus dumtaxat verba facturus quæ hujusce Academiæ viris hoc anno discutienda præscripta fuere, quæque sub octavo numero quoddam canones sequenti ordine et vocibus exprimuntur.

Primo, an consuetudo antiqua allegata ab Anatolio, actione 4, in causa Photii episcopi Tyrii quod episcopi existentes Constantinopoli una cum patriarcha definiebant quorumcumque recurrentium causas, legitima esset; et hoc posito, cur sententia in causa Photii fuit revocata.

Secundo, utrum in causis ecclesiasticis judicandum esset secundum canones, an etiam secundum pragmaticam sanctionem; qua de re actum est actione 4 in eadem causa Photii.

Tertio tandem, an episcopus, si esset episcopatu indignus, possit in ordine inferiori collocari, quod negare videntur legati papæ, actione 4. In quibus omnibus perquirendis, multam orationem me habere oporteret, si libere ejusmodi argumenti latissimum campum excurrere possem. Verum cum summi, clementissimi, atque sapientissimi principis benignitate abui haud debeam, ideo non omnia quæ dicenda occurrunt potero recensere: 467 sed aliqua nondum satis explorata prolixius exponam; notiora dumtaxat delibabo, et quæ tandem, a recentioribus regalisticis multis cavillationibus implexa, ad ecclesiasticum regimen et ad apostolicæ potissimum sedis jura deicienda, aut prorsus evertenda, similibus occurrentibus causis, in medium adducuntur, non dissimulabo atque Chalcedonensium PP. vestigiis insistens paucis refellere conabor.

2. Antequam præsentis concertationis capita resolvere aggrediamur, quæ et qualis causa fuerit cur tot tantaque dissidia Photium Tyrium inter et Eustathium Berytensem exorta essent, inquirere nobis opus est. Tyrum ergo urbem imprimis totius Phœnicie primæ fuisse metropolim, cui duodecim aliæ urbes et episcopi ab Ecclesiæ exordis ad annum quadringentesimum quinquagesimum usque suberant, quorum unus erat Beryli episcopus, ex ecclesiasticis tabulis exploratum est. Omnium primus deinde qui hujusmodi metropolitæ jura violare tentaverat fuit Eustathius. Qui, posthabitis Nicænorum Patrum regulis, maximo suæ amplificandæ sedis studio actus, pragmaticum ab imperatore Theodosio typum seu rescriptum obtinuit, quo, dissecta in duas partes Phœnicie primæ provincia, Berytiorumque Ecclesiæ metropolitico gradu et honore attributo, Ecclesiarum quoque Tripolis, Biblis, Botrys Orthosiade, Arcæ, Antharadis, quæ Photio Tyrio legitimo metropolitæ suberant, administrationem et ordinationes in suam redegit potestatem. Facinus tam grave non exhorruit Eustathius, quippe qui res omnes Ecclesiæ susque deque vertere assuetus, multorum schismatum et contentionum auctor fuerat; cum, videlicet, irarum et odii impotens, in latrociniali Ephesina synodo adversus sanctum Flavianum Constantinopolitanum episcopum, Anatolii decessorem, et Eusebium Dorylæensem, pro Dioscori et Eutychetis factione signiferi partes subire non reformidavit, ut catholica fides plene ad exitium perduceretur. Atque hac de causa Eustathii Berytiorum episcopi nomen non nisi cum summa ignominia in sacras tabulas relatum legitimus. Cum nimirum Chalcedonenses Patres, priori actione, latrocinialis præcedentis synodi Acta rescindere et abolere instituentes, omnium turbarum et criminum auctores eadem omnino pena esse plectendos decreverunt quam ipsi per summam injuriam laudatis episcopis, Flaviano scilicet et Eusebio, inusserant.

3. Verum tametsi ea in prædatoria synodo Eustathius cum aliis quique episcopis totius schismatis auctoribus potestatem et imperium habuisset; quam-

vis præterea Dioscori Alexandrini, tum Chrysaphii et cæterorum imperialium ministrorum qui Eutycheti patrocinabantur, favorem sibi comparasset; nullum tamen conatum, aut in Photium Tyrium, aut in ejus Ecclesiam adhibere ausus est, satis sibi esse ducens tum talia tantaque præsidia nactum esse quibus facile magis opportuno tempore suis studiis suisque honoris et auctoritatis cupiditatibus posset indulgere. Quare cum anno quadringentesimo nono, undecima die kalendarum Augusti, latrociniali synodo absoluta, Constantinopolitanus episcopus Flavianus, plagis, verberibus et contumeliis affectus, e sua sede exturbatus, exsulatum ire coactus esset, Eustathius tamen sibi persuasit facilius optatum honorem assequi posse, si cum novo tandem episcopo in Flaviani locum suscepto pacem et amicitiam haberet, ad felicius suum negotium conficiendum. Hinc ergo minime dicendum est, Orientis rebus in tanto discrimine positus, illud aliud gravissimum facinus pseudosynodi PP. perpetrasset, videlicet, quod, Flaviano adhuc superstiti, Anatolium in ejus succedentem locum, et in Constantinopolitanum ordinaverint episcopum. Contrariam enim opinionem, et si plerique cum ex catholicis, tum heterodoxis scriptoribus quandoque probassent, tamen nonnisi purum putumque redolere figmentum, perspicue cum ex Theodosii, tum ex ejusdem Anatolii ad S. Leonem epistolis patefactum est. Flavianus quippe nonnisi sequenti 468 anno martyr ex hac luce migravit. Cujus secuta morte, Theodosius imperator Constantinopolitano demandavit clero aptiores ad id munus obeundum decernere atque probare: sibi electionem omnium præcipui reservans (a). At cum gravissima in dies inter Constantinopolitanum clerum dissidia succrescerent, agente potissimum Dioscori factione, et imperatoris ministris, jussit Theodosius conquiri (verba sunt Anatolii) clericos in regia urbe, etiam ex aliis civitatibus, ob quædam (ita ut sit) negotia degentes, quo inter illos præstantior in episcopalem dignitatem promoveretur, ut jam ipsi in præcedenti libro observavimus.

4. Multa quidem vera et scitu digna modo dicenda occurrerent, si temporis ratio et præsens disserendi propositum haud præpedirent. Illud unum, quod ad res nostras facere visum est, leviter dumtaxat attingam. Anatolii videlicet ad Constantinopolitanum thronum evectionem Eustathii Berytiorum episcopi studiis oppido favisse, Tyriorum vero episcopo Photio extra modum fuisse exitialem. Summa enim Eustathium inter et Anatolium necessitudo intercesserat. Nam is cum esset Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, et Dioscori episcopi apocrisiarius, cujus factionis schismaticæ studio ad episcopatum Constantinopolitanum fuerat evehctus, jam animum paratum habebat ut eorum votis et petitionibus indulgeret qui adversus sanctissimum Flavianum pro Eutychiano dogmate decertaverant.

5. Interim ergo Constantinopoli varii habentur episcoporum conventus. Quorum in uno, jubente Theodosio imperatore, et non exspectatis litteris atque Romani pontificis sententia, episcopi Anatolium consecrarunt. Ejusdem concilii meminit Anatolius in epistola ad sanctum Leonem. Unde id operis incubuit sanctæ synodo episcoporum Constantinopoli versantium, ut ad me ordinandum sine mora procederent (b). Alterum deinde habere jussit idem sanctus pontifex, qui, labente Julio mense anni quadringentesimi quinquagesimi, acceptis cum ab Anatolio, tum ab imperatore Theodosio litteris de Flaviani obitu et novi antistitis electione, secum reputans dirum schisma quod catholicam in Oriente societatem disruperat, suspensus hærens, nec rata, nec irrita electionis et consecrationis Acta definire voluit: sed tamdiu cum Anatolio communicare distulit, quamdiu quatuor

(a) Christianus Lupus, in scholiis ad synodum Chalced. Petavius, Ration. temp. part. 1, lib. vi, cap. 19, pag. 369. Guillelmus Cave, Historia script. eccl.

verbo Anatolius C. P.

(b) Videsis quæ diximus de Anatolii ordinatione cap. 4 prioris libri.

apost. sedis legati e pontifice latere missi, Constantinopolim profecti, sinceram ex novo episcopo fidei professionem coram omni clero et populo emissam, sua manu signatam, atque adamussim pontificiis votis et mandatis congruentem exciperent. Superstites adhuc sunt plures S. pontificis epistolæ, ad Theodosium, ad Pulcheriam Augustam, ad clerum Constantinopolitanum, ad ejusdem urbis archimandritas, et denique ad Martinum presbyterum; ex quibus rerum gestarum seriem non tantum apprime intelligimus, verum etiam S. pontificis agendi ratio, religionis studium, animi robur, suprema ejusdem in omnes totius orbis partes administratio luce clarius enitescit (a).

6. Verum in postrema hac Anatolii synodo, quæ in nonum saltem aut in decimum ejusdem anni mensem rejicienda est, nihil de Photii Tyrii causa actum fuisse, ex gravissimis conjecturis perspicue innoteat. Theodosius junior imprimis, a quo Eustathius pragmaticum rescriptum acceperat, vivendi finem fecerat die decima octava Julii, quo tempore ejus litteræ vix ad S. Leonem perlatae fuerant, et pontificii legati, qui hoc concilium convocare debebant, aut nondum iter fuerant aggressi, aut si illud inceperant, adhuc in Romanis diversabantur suburbiis. Leonis 489 quippe litteræ id suadent, cum datæ fuerint Romæ decimo sexto kalendas Augustas, tri-duo antequam Theodosius diem obiret Constantino-polim. Ad quam deinde urbem, propter itineris labores locique distantiam, pontificios legatos nonnisi octavo aut nono mense adventasse credendum est. Qui præterea, fideliter suo munere perfungi cupientes, haudquaquam Anatolio in læsæ fidei suspicionem adducto permisissent in synodo quam ipsi, mandante Romano pontifice, convocabant principes partes subire, cuncta pro sua libidine disponere, ecclesiasticas leges abolere, cum ipse potius de mala fide suspectus coram ipsis legatis cæterisque episcopis tamquam reus se sistere debuisset.

7. Photii igitur causa ad præcedentem aliam synodum, quæ Theodosii mortem præcessit, omnino referenda est. Cui cum Eustathius Berytiorum episcopus subreptitum quod acceperat ab imperatore pragmaticum typum exhibuisset, episcopi omnes qui Constantinopoli convenerant, vel in Anatolii gratiam, vel pœnarum minis deterrii, etiam contra ecclesiasticarum regularum vetitum, præstiterunt assensum. Tunc itaque agente Chrysaphio et cæteris imperialibus ministris, qui Eustathio impense favebant, non tantum Theodosianum fuit confirmatum rescriptum; sed operam dederunt ut Maximus patriarcha Antiochenus, qui ab ejusmodi aberat synodo, quamvis Constantinopoli diversaretur, quæ recentius ad ampliandam Ecclesiæ Berytiorum dignitatem, honorem et prærogativas sancta fuerant rata et firma habere vellet. Suberat enim Antiocheni patriarchæ administrationi et ordinationi Phœniciæ primæ provincia cum suo Tyrio metropolitâ cæterisque episcopis. Quemadmodum vero res contigissent, narrat idem Maximus a Chalcedonensibus PP. postmodum interpellatus: *Eram Constantinopoli. Cum vero concilium de hoc haberetur, non adfui, sed mihi charta allata est, et subscripti (b). Quid plura? In hoc Anatolii concilio, cum omnia in sanctissimi episcopi Photii Tyrii odium et ecclesiasticarum legum contemptum fierent, minis, terroribus ipsius Photii metropolitæ animum gravius concusserunt, et depositionis pœnam intulerunt, nisi synodico subscriberet decreto. Cui (ait Photius in supplici libello dato ad Marcianum imperatorem, Theodosii Augusti successorem, Cui cum, non ex proposito, sed ex metu minarum quæ ei inerant, subsignasse, impositam mihi necessitatem subscriptione significavi. Scripsi enim, quod jussu subscripti, cujus scire nihil hoc mihi præjudicare quod sacræ*

A divinaque leges ea quæ non ex proposito, sed ex necessitate, sunt nullam vim habere definiant.

8. Quicumque itaque ad ejusmodi Anatolii synodi Acta, quæ hinc illincque apud diversos veteres scriptores sparsa offendimus, sedulo animadvertat, parum absimilem prædatoriæ Ephesinæ illam fuisse, aut illius posse dici appendicem minime inficiabitur. Quare cum Chalcedonensibus PP. datum esset de fidei causis et de episcoporum juribus violatis judicare, omniaque susque deque versa in integrum restitueret et reparare quemadmodum S. Leo apostolicæ sedis legatis præceperat, idcirco Photii causam judicaturi tria potissimum Anatolio Constantinopolitano episcopo objiciebant. Hæc autem tria imperiales civilium causarum iudices paucis indicarunt, ita generale Chalcedonense concilium compellentes: *Dicit S. synodus licueritne sanctissimo archiepiscopo Anatolio absenti reverendissimo episcopo Photio excommunicationem mittere et jubere, ut ei certa Ecclesiæ in provincia auferrentur, et an synodum appellare oporteat conventum episcoporum qui in regia civitate diversantur.*

Quoad postremam hanc questionem, Tryphon, Chii episcopus, conventum episcoporum in urbe diversantium synodum posse appellari serio affirmavit, qui forte, cum Anatolio tum regis ministris blandiri cupiens, 470 spectata primum regis urbis dignitate et amplitudine, et recensito deinde frequenti episcoporum Orientis comœatu, qui ob civilium rerum administrationem, dum aliqua laborabant oppressione pro suis vindicandis juribus, Constantinopolim convenire debebant, palam dixit: *Synodus appellatur, et conveniunt, et laborantes aliqua oppressione sua jura nanciscuntur.* Tryphonis responsioni, nec sancta generalis synodus, nec alius quisquam ex episcopis suffragatus est, ne forte aliorum patriarcharum, Alexandrini nimirum, et Antiocheni, et Hierosolymitani, jura læderentur. Ex ecclesiasticis tabulis enim exploratum est, Constantinopolitani episcopi fines valde tum fuisse contractos. Nam præter illam Asiæ partem quæ ad Ponti regiones extendebatur, primo solas Thraciæ dioceses poterat administrare, cujus jura postmodum Theodosii Junioris rescripto ad Illyricum usque extensa fuere. Contra vero Phœniciæ primæ dioceses ad Antiochenum pertinebant patriarchatum, ut diximus. Et propterea ad omnes turbas præcavendas, quæ exoriri poterant, Tryphonis sententiam atque judicium universa synodus, nec ratum, nec irritum habendum esse censuit.

9. At non ita vero factum est, cum altera questio de excommunicatione ab Anatolii synodo in Photium Tyrium absentem lata examini subjieceretur. Hanc enim veluti horrendum facinus, divinis et humanis legibus contrarium universa synodus Chalcedonensis execrata est. In ea enim actione legitimus Atticum Zetorum episcopum dixisse *ut absentem nemo condemnaret.* Omnes reverendissimi episcopi acclamaverunt: *Nemo absentem condemnat.* Hæc igitur unanimi Chalcedonensium PP. conclamatione synodalia Anatolii decreta prorsus abolita fuere. Quod cum Anatolii animus honoris et ambitus impotens indigne ferret, ut se ab omni injustitiæ nota purgaret, suæque sedis amplitudini consulere, ad illam provocavit consuetudinem, de qua in præsens disputamus. Sed eam consuetudinem prorsus illegitimam fuisse, atque ad eam Anatolium dumtaxat provocasse, ut studiosa uteretur lergiversatione, quem latere poterat? Non enim consuetudo legitima censeri potest, quæ divinis et humanis legibus repugnat. Et propterea cum Eusebio Nicomediensis, tum Photius Tyrius, cum universa synodo, ne in contumenciam venirent de consuetudine quæ abusus obtinere poterat, omnes Anatolii excusationes veluti injusti ambitus commenta, quibus rerum veritatem occultare nitebatur, constantissime rejecerunt.

(a) Epistola Anatolii ad S. Leonem, pag. 272. tom. I apud Quesnellum.

(b) Actio 4 conc. Chalcedonensis.

Eunomius quidem Nicomediensis ad iudices conversus ita fidenter eos est allocutus : *Magnificentia vestra nos percunctata est num liceat absentem condemnare. Responsum de Romana voce*, et usurpans verba Pauli apostoli, Actorum xrv, 16, ita effatus est : *Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur praesentes habeat accusatores, locumque accipiat ad diluenda crimina.* Cui postmodum Photius concinens, enixe synodum et imperiales iudices precabatur ut, omni iniusta consuetudine posthabita et abolita, canonicae leges dumtaxat executioni demandarentur. *Nihil aliud postulo (Photius dixit) precorque vestrum iustum iudicium, nisi ut faciat uti regulae stent, utque ii qui a me legitime ordinati sunt, postea vero eieci et facti presbyteri, restituantur, ac ego meas Ecclesias accipiam.* Tum tandem synodus universa, nulla quidem interposita mora, acclamavit : *Hoc iustum postulatum. Regulae teneant. Iusta petitio Photii reverendissimi episcopi.*

10. Ex huiusce decreti vocibus Antiochi animus, honoris et potestatis amplitudinem anhelans, utpote qui Constantinopolitanae sedis dignitate auctoritatemque in omnibus apostolicis divi Petri sedis muneribus exaequari cupiebat, gravissime cruciabatur. At non ea ratione, ut Photii et Eustathii causam iterum iudicandam peteret sibi reservari; sed quia 471 intelligebat quod semel in irritum missa suae synodi iudicio, iam Constantinopolitani antistites maxime elati, ea potestate privabantur quam per canonem injuriam sensim cum aliorum iurum iactura sibi usurpare conabantur. Tantam autem elationem in Constantinopolitanorum mentem excitaverat imperialis urbis amplitudo, regiae potestatis auctoritas, imperialis ministrorum favor atque praesidium; quibus tantopere delectabatur, ut ecclesiasticam episcoporum potestatem ex civilium rerum administratione meliendam esse contenderent. Praeterea cum ipsi imperatores Constantinopolim novam Romam appellare voluerint, et ad instar Romae veteris nobilissimis cum sacris tum profanis aedibus ornaverint, atque Constantinus Magnus et filii, Arcadius et ambo Theodosii maximis opibus, divitiis, honoribus ac privilegiis eam locupletaverint, idcirco episcopi ipsi injuriis consuetudinibus insistentes, cum evidenti sacrorum canonum contemptu omnium causarum ecclesiasticarum Orientis cognitionem ad se trahere conabantur. Eorundem antistitum demum animi elatio ambitusque canone tertio Constantinopolitani primi concilii augebatur. Quo nimirum centum quinquaginta Orientis PP. sub Theodosio seniore statuerunt : *Constantinopolitanus episcopus habet priores honoris partes post Romanum episcopum, eo quod sit nova Roma.* Sed quid ex eo canone? Nullam enim legitimum consuetudinem inducere poterat, tum quia apostolica sedes cum nunquam ratum habuit, tum quia Alexandrini et Antiocheni patriarcharum jura gravis vulnerabantur. Verum etsi ultro daremus canonem illum ab anno 581 quo editus fuerat ad Anatolii usque tempora obtinuisse, quid inde? Num potuissent Constantinopolitani antistites Romanis pontificibus exaequari, omniumque Orientalium causas cognoscere, ad omnium consultationes respondere? Apagae signum? In honoraria dumtaxat patriarchatus dignitate in gratiam imperatoris Theodosii fuit ipsis attributa, non eorundem potestas amplificata. Nam, canone secundo praecedenti, iidem PP., Nicaenis legibus haerentes, Alexandrino primum et Antiocheno deinde sua jura asseruerunt et confirmarunt, enumeratis ea de causa singulis regionibus et diocesis quae ab eorundem administrationibus et synodis pendere debebant. Quod utique ab ipsis factum intelligimus, ut Constantinopolitanus patriar-

cha, solo honore contentus, omnium Orientalium Ecclesiarum administrationem miscere non auderet.

11. Verum temporis decursu Constantinopolitani patriarchae omnia perturbarunt; atque, honori et vacuo nomini potestatem addere volentes, multorum episcoporum ordinationes sibi indebitas usurparunt, Pontica videlicet, et Asiana, et Thraciae, ut videlicet veteris Romae patriarchae se aequipararent. Haec de causa enim et ipse Anatolius in generali Chalcedonensi concilio multos conatus adhibuit, ut hujusmodi injuste usurpata jura servaret, sibi quae et suae sedi privilegia Romanorum pontificum praerogativa aequalia decernerentur. Quod negotium ut felicius et sine contradictione conficeret, toto concilii tempore, legatis sedis apostolicae, officiis, muneribus aliisque modis studebat blandiri; summam erga ipsam apostolicam sedem reverentiam affectando, omnem honorem omniaque Constantinopolitanorum antistitum privilegia in decus, munimen et ornamentum Romanae sedis redundare coniungendo; atque demum novum canonem quem de firmandis suae sedis iuribus edendum jurabat nemini injuriosum futurum affirmando, eo vano ductus praetextu, quod longa temporis praescriptio sexaginta annorum suis suffragaretur cupiditatibus. Haec omnia tamen, etsi blande multa quae exoratione verbis scriptisque ab Anatolio exponerentur, minime Romani pontificis et ejus legatorum animum commovere potuerunt, ut fusiis quidem ex certissimis monumentis, absque ullo partium studio, demonstrare possem, si aut temporis 472 ratio sinneret, aut si aliorum mandata extra propositas quaestiones vagari non prohiberent. Illud unum dumtaxat subijcimus, videlicet exploratissimum esse consuetudinem ab Anatolio allegatam, eum ad canonem tertium Constantinopolitanum secundi generalis concilii esse referendum; tum demum ad gravissimos qui temporis decursu irrepere abusus in Ecclesiarum administrationis atque in metropolitano et episcoporum ordinationibus habendis, quemadmodum ex divi Leonis epistolis ad Marcianum imperatorem, ad Pulcheriam augustam, ad Anatolium ipsum atque pariter ad Julianum episcopum Coensem evidenter exploratum est (a).

12. Superest jam vero ut de pragmatica sanctione quam Eustathius Berytiorum episcopus in praecedentium suorum facinorum mercedem per subreptionem a Theodosio imperatore piissimo obtinuerat verba faciamus. Atque imprimis pragmatica sanctionis vocabulum causam in consistorio principis ventilatam coram proceribus sacri palatii significare habet. Quare Gratianus, qui eam hisce verbis descripsit, etiam addidit : *Principis constitutio, ex cognitione causae lata, pragmatica sanctio appellatur* (b). Jacobus Gutherius tamen, etsi Gratianus haud adverteatur, clarius pragmaticae sanctionis ideam descripsit dicens : *Pragmatica jussio, seu sanctio, non ad singulorum preces super privatis negotiis profertur, sed tantum ad preces aliqujus corporis, collegii, civitatis, vel provinciae* (c). Has autem pragmaticas jussiones inter generales leges numerari jurisconsultis exploratum est. Verum laudatus Gutherius inter pragmaticas jussiones et sanctiones pragmaticas aliquid statuit discrimen subdens : *Pragmaticae jussiones, quae aliquid jubent.* An ergo pragmaticum rescriptum de Ecclesiae Berytiorum metropolitico jure inter imperiales jussiones vel sanctiones nos referre oporteat, an vero ad preces aliqujus corporis aut civitatis fuerit prolatum, definire haud necesse est. Verum si de hocce postremo verba facere deberemus, ad preces Chrysaphii eunuchi et totius Dioscorianae factionis prodise saltem suspicari possemus, cum Enstathius potissimum semel iterumque concilii Chalcedonensis PP. ad accusationes diluendas fuerit contestatus im-

(a) Leonis Magni epistolae 78, 79, 80, 81.

(b) Decret. Grat. dist. 2., Duo metropolitani.

(c) Gutherius, lib. 1, cap. 32, de Officiis domus Augustae.

peratorem ea de re non supplicasse. Quam sane contestationem veritate inniti ipsa Theodosiana lex, Justiniano inserta codici (a), patefacere nobis visa est. Cum ipse Theodosius imperator asseveret : *Propter multas justasque causas metropolitano nomine ac dignitate civitatem Berytum decernimus exornandam, jam suis virtutibus coronatam.* Nullam ergo ibi facit mentionem aut de Eustathii precibus, aut de ipsius meritis. Berytum civitatem laudat dumtaxat tamquam multis virtutibus coronatam. Alia præterea eo in rescripto offendimus quæ Anatolii et ejus Constantinopolitane synodi impotentiam et maximum Eustathii ambitum patefaciunt. Non enim imperator Ecclesiæ Tyriorum jura minuere et in duos aequales ejusdem provincie metropolitans discerpi mandavit, sed Tyrum in antiquo suo jure perstare decrevit. Ea ductus ratione, ne suorum majorum decreta in irritum mitteret, neve pragmaticum rescriptum sacros canones aboleret. Tyro (ait) *nihil de suo jure derogetur. Sit illa mater provincie, majorum nostrorum beneficio; hæc nostro et utraque dignitate simili perfruat.* B Nos ad Theodosianæ legis verba cum doctissimo Christiano Lupo paululum velimus animadvertere, non aliud quam metropoleos nomen et honorem Beryto decrevisse imperatorem intelligemus; cæterum novo huic metropolitæ neque suffraganeos episcopos adjudicasse, nec cum Tyriæ metropoleos injuria et mutatione illius in ecclesiasticis rebus administrandis potestatem augere voluisse.

473 13. Cur ergo aliter Theodosianam legem Anatolii synodus fuerit interpretata; cur non audito Photio antiquæ metropolitæ, ab ejus subjectione sex suffraganeæ Ecclesiæ fuerint avulsæ; cur demum in eundem Photium absentem excommunicationis sententia lata fuerit, a qua nonnisi post centum viginti duos dies fuit absolutus, jam satis abunde in superioribus fuit explicatum. Quæ mala omnia ut Chalcedonense concilium eriperet, simulque Ecclesiæ Tyriæ vulneribus morderetur, omnia in integrum restitui jussit. Et quamvis pragmatica illa Theodosii jussio, superiore anno, et propter Anatoliani concilii decreta, et propter Maximi patriarchæ Antiocheni consensum, jam in rem judicatam transisset, tamen Ecclesiæ causas non secundum sacras imperatorum et regum pragmaticas, sed ad sacrorum canonum normam definiendas esse sancitum est. A qua quidem agendi ratione haudquaquam alienus esse poterat imperatoris Marciani animus, ad quem supplicii suo libello Photius provocavit : non quidem, ut regaliste aiunt, ut ipse vel de mortui imperatoris lege Tyrii Ecclesiæ jura vulnerante et deficiente ferret judicium, vel ut e medio pragmaticam auferret sanctionem, et in Eustathium ejusque ambitionem animadverteret, quod sane in ecclesiasticis rebus sæculi principibus datum haud est, nec civilium rerum administratio quæ ad eos dumtaxat pertinet spiritualibus admiscetur negotiis; sed Photius Marcianum imperatorem ideo suo interpellavit libello, ut sese sacrorum canonum vindicem exhiberet, atque necessarium præstaret præsidium, ne ob fictas causas ab invidis et ambitu impotentibus hominibus obrueretur. *Natura enim (ait Photius) comparatum est ut sacrorum jura nunquam imminuantur a præsectorum vanitate.* Tum etiam in ore omnium sermo iste versabatur : nec regios ministros, nec imperatores ipsos, quibus temporalium rerum administratio data est, sacerdotum jura suis legibus imminuere, vel pervertere, vel immutare potuisse. Quod sane sive ulla prorsus contradictione ipsius Marciani imperatoris iudices sincere contestati sunt, dicentes : *Sanctissimo domino Urbis placuit, non juxta sacros aut pragmaticos typos res sanctissimorum episcoporum procedere, sed juxta regulas a sanctis Patribus latis.* Ne vero quisquam episcoporum, nimis studiose regie potestati majestatique hærens, de Marciani principis voluntate in dubium veniret,

A ipsi imperiales iudices statim absolute pronuntiaverunt : *Omni igitur cessante a sacris pragmaticis definitione, canones de hoc capitulo editi legantur.* Quasi ipsi iudices voluissent innuere nullam vim nullumque vultus per pragmaticas sanctiones Ecclesiæ canonibus esse inferendum.

14. Non ergo mirum si, quinto Nicæni concilii canone lecto, de unico tantum metropolitæ in unaquaque provincia habendo universa illa synodus dixit : *Unum juxta regulas sanctorum Patrum volumus esse metropolitam : petimus ut regulæ sanctorum Patrum teneant.* Ex qua potissimum disserendi et judicandi forma perspicue edocemur ecclesiasticas causas secundum canones esse tractandas; principum vero leges minime esse spernendas, sed ad eas respicere oportere si in canonum executionem, præsidium, munimen atque tutelam data sint, et sacrorum canonum vigorem, aut non lædant, aut non obruant et aboleant. In similibus enim circumstantiis hierarchici ordinis jura non læduntur : sed ad tuenda sacerdotii et imperii potestates conveniunt. Quod sexcentis exemplis mutuatis ex legibus Constantinii, Theodosii senioris et Valentianorum, aliorumque explicare possem, si temporis ratio non præpediret.

Secus vero ratiocinari oportet, cum pragmaticas leges canonibus repugnant, cum eos obruant atque subvertunt. Tunc enim pragmaticis insistere et ab iisdem judicandi formam et rationes mutari, prorsus ab Ecclesiæ usu, privilegiis et juribus alienum est; atque si eas sequeremur, ecclesiasticum ordinem ad exitum perduceremus. Cujus quidem rei, cum haud ignarus esset Aitico civitatis Nicopolis Epiri episcopus, rato habito 474 Chalcedonensis concilii decreto, quo summa omnium consensione in pristino metropolitæ honore et administratione Photius restitutus et Eustathius prohibitus, ne e pragmaticis typo aliquid amplius sibi vindicare auderet, ad præcavendos deinde omnes abusus qui quovis tempore irrepere possent, enixe imperiales iudices totius cætus nomine exoravit, eos his verbis compellans : *Supplicamus ut etiam nunc virtus regularum in omnia et in omnes provincias teneat; cessantibus omnibus pragmaticis, quæ ex concensatione et ambitione sunt, quæque evertunt ea quæ spiritualiter et secundum Deum a sanctis Patribus sancita sunt.* Hæc porro verba nos excerpimus et recitavimus, ad eorum regalistarum opiniones refellendas qui aiunt non synodi Chalcedonensis decreto, sed Marciani et imperialium iudicium sanctione Theodosii pragmaticam legem fuisse antiquatam et abolitam; qui contendunt eam concilii regulam dumtaxat locum habere in proposita specie, scilicet in iis quæ Ecclesiarum ordinationes respiciunt. Quod si quis velit eam ad alios casus porrigere, ad eos tantum extendere oportet, quibus canonum disciplina more ecclesiastica continetur. At harum opinionum auctores plane hæc commiscuntur. Nam pragmaticas sanctiones contra canonum veritatem pietatemque editas omni prorsus auctoritate et robore esse vacuas, generatim sine ulla exceptione, etiam in Valentianis et Marciani imperatorum constitutione, anno 454 editis, expressæ hæc verbis declaratum est : *Omnes sive pragmaticas sanctiones, quæ contra canones ecclesiasticos, interveniente gratia et ambitione, elicite sunt, robore suo et firmitate vacuatas cessare præcipimus.*

15. Pari quoque ratione in Chalcedonensi laudata synodo de episcopis a Photio ordinatis judicatum est. Quos, post assecutum episcopatus ordinem et sedem, per summam injuriam presbyteros dumtaxat esse jussit Eustathius et Anatolius. At quis ignorat sacri legum prorsus esse episcopum in locum presbyteri redigere? Si enim justa de causa illos ab actu episcopatus amovebat, nec presbyteri locum retinere debebant.

Sic itaque rebus dispositis, etiam quoad eos epi-

(a) Cod. Justiniani lib. II, tit. 21.

scopos qui in presbyteri locum et gradum injuste fuerant redacti, Photii Tyrii causa prudenter, iuste atque sanctissime ad felicem exitum, apostolica sedis legatis eo in concilio agentibus, perducta est. Quod postremum quidem iudicium de episcopis ad inferiorem gradum descendentibus, et ab Anatolio, et ab ipso Maximo patriarcha Antiocheno cum ratum et firmum, sine ullo discrimine habitum fuisset, non est cur nos in hac expenda controversia diutius immoremur. Potissimum cum universalis Ecclesiae consensio et praxis, conciliorum statuta, apostolicæ sedis constitutiones nos edoceant ex episcopatus ordine justa de causa amotos, nec in presbyteri gradum et locum persistere posse, ut ab ecclesiasticarum rerum exordiis ad nostra tempora usque luculentissime probare possem. Verum summi sapientissimi- que patris et principis, cui et maiorem omnes ecclesiasticæ res splendorem, litteraria respublica incrementum, omnium felicitas præsidium, et præclarum hocce institutum originem debet, clementia amplius abuti, academicos clarissimos detinere, non fuit consilium.

475 CAPUT V.

Theodoretum, a Dioscoro in Ephesino latrocínio depositum, ad apostolicam sedem appellasse, et a S. Leone iudicatum, suæque sedi restitutum fuisse ostenditur. Launoi et Paschasii Quesnellii argumenta refelluntur. Cl. Petri de Marca et Christiani Lupi sententiæ de hac causa exponuntur. Denique cum ex actione octava Chalcedonensi, tum ex S. Leonis epistola 93 suprema et irrefractabilia esse apostolicæ sedis iudicia probatur.

1. Paschasius Quesnellus, Theodoretum episcopi Cyri causam ad examen perducere volens, suam dissertationem ab iis vocibus epistolæ 93 S. Leonis ad eundem Theodoretum scriptæ orsus est, videlicet: *Benedictus Deus noster cuius invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum et secundum apostolicæ sedis iudicium demonstravit.* Cui dignam retribues pro tot laboribus gratiam, si talem te qualem probavimus pro universalis Ecclesiæ defensione servaveris. Ex tali itaque exordio mihi pollicebar voluisse tandem Quesnellum apostolicæ sedi et Romanis ipsis pontificibus ea iura asserere, quæ hactenus præcedentium dissertationum occasione aut inficiari, vel elevare, aut denique omnino abolere nisus est. Sed mea opinio me fefellit. Nam statim inquirere simulans quale fuerit illud *apostolicæ sedis iudicium*, a multis quæsitum est hactenus, inque varias itum est sententias ait. Quare primo nonnullorum affirmatas sententiam qui aliquid vel in synodo, vel extra synodum a S. Leone de restitutione Theodoretum decretum conditum fuisse autumant, postquam ad eum causam suam per libellum appellationis detulisset. Verumtamen cum ex hac sententia sibi incommodum afferré intellexit, negativo sequenti argumento eam rejectit, scribendo: « Cum de huiusmodi decreto ne apex quidem ullus appareat sive in Actis Chalcedonensibus, sive in aliis rerum tum temporis gestarum monumentis, tam facile refellitur quam proferitur. » Aliorum opinionem epistole dicentium « eadem synodali ac iudiciali sententia Theodoretum restitutum, quia pseudosynodus Ephesina in irritum missa fuerat. » Atque iterum provocat ad illam synodum a qua Valentinianus et Augusta ad Theodosium scriperunt de Actorum huius conciliabuli rescissione. Sibi tandem certum esse Quesnellus asseverat de Theodoretum causa nullam intercessisse sententiam, sive quæ a solo Leone, sive quæ a synodo sit emissa. Sed illud solummodo iudicium a Leone commemorari, quod communionis litteris continebatur. Dum enim querelas Theodoretum ultro suscipit pontifex, eidemque suam communionem im-

A pertivit, consequens fuit ut eundem ad omni hæreseos macula iudicaret mundum. Hæc autem et id genus non dissimilia alia in dissertationis decimæ vestibulo scriptis Quesnellus, eo consilio, ut ob lectoris oculos rem totam compendiose poneret.

2. Hactenus descripta tamen præterire non possum, quin prius animadvertam an nova huius doctoris opinio illiusque ex præcedentibus consecutio coherere possit cum ordinaria iudiciorum forma, Leonis agendi œconomia, reliquisque monumentis in quibus de Theodoretum causa facta est mentio. Iudicii forma imprimis prorsus Quesnellianum evertit systema. Nam Theodoretum cum de mala fide esset suspectus, ab adversariis accusaretur, et synodali decreto jam fuisset damnatus, nunquam S. Leo communionem eidem impertivisset, et ab omni hæreseos labe mundum declarasset, 476 nisi cognita causa. Quid enim? Leo ipse, qui paulo ante, accepta Eutychetis appellatione et querimoniis, una cum Theodosii Augusti litteris, quibus Eutycheti patrocinabatur, tantopere circumspice operatus est, ut sine plena totius causæ cognitione quidquam nollet definire, scripsit statim ad Flavianum, dicendo: *Nos qui volumus sacerdotum Domini matura esse iudicia, nihil possumus incognitis rebus in cuiusquam partis præiudicium definire, priusquam quæ gesta sunt veraciter audiamus.* Si ergo M. pontifex aliis episcopis formam iudicandi præscribit, et tanta circumspicione utebatur ne præpropere vel temere iudicaret, an potuit incognita causa, aut non omnino libratè accusantium querelis, aut non lustratis inquisitionis actis, Theodoretum episcopum ab omni hæreseos macula mundum secundum suæ sedis iudicium demonstrare? Sed quale iudicium istud fuisset, quando postmodum sola suspitione laborans quod Anatolius Constantinopolitanus episcopus vel læsæ fidei homo esset, vel nimiam cum hæreticis convenitiam habuisset, nullis ipsius supplicationibus, neque imperatoris Theodosii officiis adduci potuit ut cum eo communicaret, nisi prius C certo constitisset ex publica fidei confessione coram apostolicæ sedis legatis, hæc de causa ex Occidente Constantinopolim missis, universo clero et Constantinopolitano populo facta, hunc nulla hæreseos labe inquinari? Hanc S. Leonis agendi œconomiam nos colligimus ex aliis epistolis quas ad calcem annotamus, de quibus fusius jam verba fecimus in antecedentibus Exercitationibus (a). Non igitur Quesnellus fidem adhibere possumus, qui scribit Theodoretum apostolicæ sedis iudicio ab omni hæreseos labe mundum fuisse demonstratum, dumtaxat quia Leo communicavit cum eo.

3. Sed ut magis huius Quesnellianæ opinionis falsitatem ostendamus, ipsam Quesnellum rogare iuvabit an summus pontifex post latrocinium Ephesinum iure vel ex indulgentia solum cum Theodoro communicavit, ipsius appellationis litteras suscipiendo. Non iure quidem, cum nullum decretum, neque in synodo, neque extra synodum post susceptam Theodoretum appellationem Leonem edidisse adversarius affirmat. Neque Leo ipse ex quadam indulgentia Cyri sedi Theodoretum esse restituendum permisit, cum ipse nunquam Eutychetis factioni adhæsisset. Et aliunde is indulgentia haud indiget, qui ab omni hæreseos labe mundus a legitimo iudice demonstratur. Verum enim vero alius Theodoretum causæ iudicium esse repetendum cum Quesnellus, tum alii arbitrati sunt: ab ipso Dioscoro nimirum, jam antea Theodoretum inimico, propter singularem suam eruditionem viæque sanctionem, quibus obscurari se Dioscorus homo laudis appetentissimus existimabatur, et propter anathematis S. Cyrilli decessoris olim a se impugnatos. Theodoretum ob eam causam hæreseos notare, appetere calumnias

(a) Epistolæ Leonis ad Theodosium, ad Pulcheriam, ad clerum et populum Constantinopolitanum, ad archimandritas Constantinopolitanos, ad Julianum

episcopum Coensem, de quibus verba facimus in præcedentibus capitibus, etc.

omnibusque modis lacessere jam tum aggressus est Alexandrinus. Describit deinde Quesnellus quidquid a Dioscoro factum fuit apud imperatorem, et in Ephesina latrociniali synodo, contra ipsum Theodoretum, quæ in superioribus recensimus, nec amplius necesse est iterum describamus. Atque tandem concludit ab imperatore cautum fuisse ne Ephesinæ synodo quæ parabatur interesset, veritus Dioscorus ne Theodoretus acerrimus hæreticorum impugnator omnibus nervis Eutychæi sese opponeret. Quare susque deque omnibus in ea synodo versis, Theodoretum ab ordine episcopali deiecit, depositionis sententiam in eum non secus ac in alios episcopos catholicæ fidei propugnatores intorquens.

4. Theodoretus itaque cum hæc rescivisset, suam vim dolens, nec præsidia ab episcopis Orientalibus, pene omnibus vel furentibus, vel oppressis, obtinere valens, ad Occidentales sese convertisse horumque fidem **477** sollicitasse, idem Quesnellus affirmat. Quare litteras scriptas ad Occidentalium patriarcham omnium episcoporum caput et communionis totius Ecclesiæ patrem, ejus omniumque pariter episcoporum Occidentis opem implorans. De appellatione (ait) nihil habet Liberatus, qui cap. 12 hoc solum scribit: *Theodoretus episcopus papæ suggestit quanta mala peritulerit ex Dioscori insidiis, rogans ut celeriter tali causæ subveniretur per alium conventum episcoporum.* Sensim deinde multo artificio pergit Quesnellus ad suum explicandum systema, quod ex Launio hauserat (a). Et quoddam discrimen determinare nititur inter *confugium* et *appellationem*; Theodoretum autem *confugium* quæsisse, non vero ad S. Leonem appellasse affirmat. Quam loquendi phrasim, tamquam novam prorsusque conciliorum decretis aliisque Ecclesiæ monumentis repugnantem, inter cæteros scriptores Joannes David, in suo opere de Judiciis canonicis episcoporum Gallicæ conscripto, rejecit et refulavit. Verum ne in præsens huc illicque vagari videamur, juvat primo loco Theodoretum verba exscribere, ex quibus cardinales Baronius et Peronius ipsius appellationem colligi debere arbitrati sunt. *Ego (ait) apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam, et supplico, et obsecro vestram sanctitatem ut mihi appellanti justum vestrum judicium opem ferat, et jubeat ad vos accedere et ostendere meam doctrinam, vestigia apostolica sequentem.* Hanc genuinam esse præcedentis Theodoretum textus lectionem, omnium primus auctor est ipse Baronius. Qui Græcæ epistolæ Theodoretum codicem in Vaticanæ bibliothecæ scriniis offendens, illas Latine reddi curavit, studio Frederici Metii utriusque lingue peritissimi (b), cui pariter lectioni, si nos adhæreamus, nihil solemnius dari posse pro Theodoretum appellatione firmanda fateri oportebit. Cum ille, episcopatu depositus atque dejectus, opem sibi dari ex apostolicæ sedis *sententia* et *judicio* posuisset et obsecrasset, et, *appellationis* ordinem sequendo, Romam venire se exhibebat paratum, ut probaret se a quacumque hæreseos macula esse mundum. Verumtamen, cum istiusmodi primigenia interpretatio nec Launio nec Quesnello arrisisset, novas voces in illum textum intulerunt. Atque, aliam interpretationem Gentiani Hervetii secuti (c), ambo subducentes vocabulum *appellanti*, aliud substituerunt, videlicet *invocanti*, ut facilius negotium Baronio atque Peronio facerent. Præterea nec Quesnellus et Launio inter se in reliquis conveniunt. Nam Launio pro *judicio* ponit *tribunal*.

(a) Launio, part. II, epist. 2. Joannes David de Judiciis canonicis, art. 4, pag. 315.

(b) Baronius, ad annum Christi 449, tom. VI, pag. m. 401. Sirmondi atque Garnerii Opera Theodoretum Græca et Latina editio tom. III, 986. Quesnellus, diss. 10, tom. II, pag. 523, et tom. I, pag. 268, cap. 5 epistolæ Theodoretum.

(c) Hæc Gentiani Hervetii interpretatio injuria dissidet ab alia quam jussu cardinalis Baronii Fre-

A Immo et Quesnellus dissidet a se ipso, modo usurpando in dissertatione de qua agimus vocem *judicium*, modo vero in priori tomo, Græce et Latine typis integram Theodoretum epistolam adornando, *tribunal* retinendo. Ad hujusmodi lectionum diversitatem non animadvertit studiosissimus Joannes David, forte quia anxie totus versabatur in refellendis sui adversarii nugis et sophismatibus. Et propterea, ultro data lectione cui Launio instituit, diligentius discrimen quod *confugium* inter et *appellationem* intercedit inquirere aggressus est. Quare ne in verbis, quemadmodum ejus adversarius quem exagitabat, luderet, provocat ad concilium Sardicensis verba ut illi effugium præcluderet. Cum aliquis episcopus (legitur in quarto canone) **478** depositus fuerit eorum episcoporum *judicio* qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma. Canon septimus (ait David) habet: Si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri. Ecce ergo Sardicensium canonum statuta pro iis qui a suorum iudicium sententia appellant. Quæ quidem religiose admodum Theodoretus secutus est, injustam narrando sibi illatam condemnationem a Dioscoro, quam ob causam se apostolicæ vestræ sedis sententiam exspectare ait. S. Leonem rogat ut suæ causæ assumat cognitionem, ut experiri valeat cum auctoritatis tum protectionis effectus. Tandem expressum ab apostolica sede petit mandatum, ut coram ea se sistere possit, redditurus rationem apostolicæ doctrinæ, quam unice prosequatur. Conditiones hæc a conciliis pro appellationibus definitas nemo inflicti potest Theodoretum implevisse. Sed ulterius fuisse adhuc progressum, indicant subsequencia ipsius verba, quibus edoceri petit an injuste debeat acquiescere depositioni, an non. Cujus questionis delinitionem se exspectare asseverat, ut, audio pontificis mandato, in posterum nullum aliud a quibuscumque hominibus *judicium* exquirere velit, sed rectum Dei Salvatoris *judicium* præstolari. Ante omnia ut a vobis docear oro (ait) an me oporteat in hac injusta depositione acquiescere, an non. Vestram enim sententiam exspecto; quod si in *judicatis* manere me jusseritis, manebo, neque ulli hominum deinceps molestus ero, sed rectum Dei Salvatoris nostri exspectabo *judicium*.

5. Lepidam tamen Quesnelli interpretationem attendamus, qui hæc eadem verba sibi proponit in suæ collabentis causæ præsidium. Igitur hominis consilium querentis atque opem petentis hujusmodi esse verba multo studio probare nixus est. Quasi quod exspectare sententiam atque *jussu* neminem an debeat in *judicatis* manere, voces sint prudentissimi præsulis qualem Theodoretum fuisse affirmat, dumtaxat consilium præstolantis, qui vult edoceri an *judicio* Dioscori stare debeat pro Ecclesiæ pace, quando, si mente recogitasset aliud *tribunal* pulsare, pro novo *judicio*, novarum turbarum forte occasio esse poterat. Ad roborandas deinde infirmas has suæ interpretationis conjecturas, alia Theodoretum verba ex epistola ad Renatum Romanæ Ecclesiæ presbyterum adducit. Videlicet: *Hac igitur de causa tuam oro sanctitatem, ut persuadeas sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo ut apostolica utatur auctoritate, et præcipiat ad vestrum convolare concilium.* Opem ergo sibi dari Theodoretus a S. Leone petebat, ut a novo Occidentalium concilio *judicari* posset. Quod magis clare evinci posse adversarii contendunt ex aliis verbis ejusdem episcopi

dericus Metius adornavit. Et enim *ἱπκαλόμαι* active usurpatum significat inter alia *provoco*, *superiorem appello*, Plut. *ἱπκαλεῖται τοὺς ἀρχαίους*, provocat ad principes populi, seu tribunos plebis. Item in Actibus apost. cap. xxv, 11: *καίσαρα ἱπκαλόμαι*, *Cæsarem appello*. De qua re innumera possemus afferre exempla; sed illud Actorum pro omnibus sufficere posse arbitramur.

Cyri, scribentis ad Anatolium Patricium: *Tuam* (inquit) *magnificentiam oro, ut hanc gratiam a triumphatore imperatore obtineas, ut ad Occidentem accedam, et ab illis Deo dilectissimis et sanctissimis episcopis judicetur; et si vel minimum quidem fidei regulam transgressus esset ipse repertus fuero, in ipsum maris profundum projiciam.* Jam genuinum sensum Theodoretii verborum ex Leone opem et presidium potentis assecutus esse sibi nimis blanditur Quessnellus, ac propterea causam vicisse. Sed falso quidem. Nam in propriis respondere possem illa verba ad Renatum in quibus de concilio sermo est non esse prorsus intelligenda de episcoporum conventu ex necessitate istius appellationis coacto, sed de apostolica sedis tribunali, ad quod convolare exoptabat ut judicaretur. Theodoretum ergo promiscue usurpasse tres illas voces tribunal, iudicium atque concilium, ex tribus illis epistolis hactenus laudatis innotescit. At voluisse dumtaxat suam appellationem ad concilium examinandum deferre, pontificiamque Leonis auctoritatem ad hocce iudicii genus restringere, nec Launois nec Quessnellus, nec alius quisquam poterit cum veritate affirmare. Testimonium deinde Liberati diaconi cui adversarii insistant, si integrum, et non obtruncatum, ut studioso forte fecit Quessnellus, afferatur, nullam concilii 479 habendi necessitatem, illudque a Theodoro fuisse per interpositam appellationem efflagitatum, indicabit. Narrat enim ibidem Liberatus quemadmodum orthodoxi episcopi contraxerunt latrocinio Ephesino, quos secutus Theodoretus episcopus, *papa suggestit quanta mala pertulerit ex insidiis Dioscori, rogans ut celerius tali causae subveniretur per alium conventum episcoporum, ne haeretica Eutychetis dogmata permanerent a Dioscoro confirmata* (a). Novi ergo habendi concilii necessitatem Theodoretus Leoni suggestit, ad penitus Eutychiana dogmata abolenda, quae Dioscorus cum sua factione sacrilege confirmaverat; minime vero in sua causae praesidium illud fieri petebat et exoptabat, cum jam ipse sincere factus esset in sua epistola pontificis nuntius omnino velle obtemperare. Nec quidquam probant Theodoretii verba ex epistolis ad Renatum presbyterum, vel ad Anatolium Patricium, cum nemo ignoret causas in apostolica sedis tribunali solemniter cognitatas et pertractatas conciliariter ad examen deduci, vel in consistoriis, vel in episcoporum conventibus, quae diu jam congregationum nomen obtinuerunt. Si igitur Theodoretus supplex orabat posse ad concilium seu tribunal Romanum convolare; si pariter ab Occidentibus episcopis cupiebat iudicari, ejus appellatio nullo jure ad concilium devoluta erat, cum ipse unice ad Leonem provocaverit, eo animo, ut ipsius dispositioni, et iudiciorum formae, et qualitati praescribenda omnino adhereret.

6. Aliter tamen de hac causa cl. Petrus de Marca ratiocinatus est. Qui sedulo animadvertens ad ea quae a Leone gesta fuerunt, lubenter sine ulla contentione verborumque ambiguitate concedit quod oppressus Theodoretus Leonem papam appellavit, a quo receptus est in communionem, atque ea ratione episcopatum accepit. Verumtamen ipse doctissimus Parisiensis archiepiscopus credidit illud Leonis decretum non fuisse absolutum, sed iis conditionibus vestitum, ut synodo tamquam Dioscori accusator adesset, ut tandem ab ipsa synodo decretum de restitutione acciperet. Subiicit ergo: *Admissus deinde ad concilium Chalcedonense, et gravis controversiae occasio fuit, quam ut sedarent iudices, dixerunt eum venisse tantum ut accusatorem. Absoluta ergo non fuit Theodoretii restitutio* (b).

Cum primum oculos in has Petri de Marca assertiones converti, plurimum ipsum dissidere a praecedentibus scriptoribus intellexi, at ejus mentem non omnino sum assecutus. Nam vel ex aliqua lege co-

A *activa credidit Leonem conditionatum fecisse decretum de Theodoretii ad episcopatum restitutione; vel usum fuisse facultate qua pollebat ut istius causae exitum ad concilium Chalcedonense determinationem remitteret. Neutrū quidem ex ecclesiasticis monumentis innotescit. Immo si Chalcedonensis concilii Acta in ipsius Theodoretii causa evolamus, nihil prorsus de hujusmodi conditionata absolutioe et restitutione constare certo affirmabimus. Imprimis enim habemus quod cum legerentur in Chalcedonensi synodo Acta latrocinialia, et Constantinus venerit ad divalem Theodosii junioris, qua jubebatur Theodoro ut is sola suae Ecclesiae communione esset contentus, quin synodo Ephesine adesset, iudices dixerunt: *Ingressus reverendissimus episcopus Theodoretus, ut si participes synodi, quia restituit ei episcopatum sanctissimus archiepiscopus Leo, et piissimus imperator* (Marcianus videlicet) *sancti cum adesse sanctae synodo. Nul- lam hic fieri mentionem de restitutione conditionata, nullamque adhibitam fuisse formolam, si placuit, si videretur synodo, excerpta verba patefaciunt. Praeterea et si aliqui condemnatos praecedente Theodoro agendi rationem, volentes Dioscorum blandiri, exclamaverint: *Hunc foras mittite; magistrum Nestorii foras mittite; nemo tamen ausus est inficari hoc Leoni 480 jus convenire potuisse. Accedit quoque praefatos Illyricorum et Palaestinarum episcoporum clamores et querimonias excitatas et Theodoretus foras mitteretur fuisse inutiles, si istius causa finaliter in synodo fuisset pertractanda. Potius enim prius erat agendum de istius fide, atque rigore scrutari an ille ab omni haereses nota esset mundus; illamque cogere ad sese purgandum a calumniis quibus fuerat appellatus; et audire hinc inde utriusque partis rationes, ut ipsius restitutio absolveretur. Cum ergo horum nihil factum fuerit, haud video quo fundamento istius restitutio facta a Leone non debeat dici absoluta. Illyricorum enim et Palaestinarum episcoporum clamores et querimonias certa ratione temperarunt Orientales Asiatici, Pontici, Thraciae, qui volentes Theodoretii innocentiae propiciare, atque semetipsos tamquam oppressos deceptosque Dioscori artibus atque violentia excusare, querentes palam responderunt: *Nos Theodoretii damnationem in Ephesino latrocinio in pura charta subscripsimus, ceteri sumus, et ita subscripsimus. Quos cum ita loquentes Dioscorus audivisset, quasi de a se edito contra Theodoretum decreto rationem reddere volens, interlocutus est: *Cyryllus cur episcitur, qui ab isto est anathematizatus? Et in iudicium mentem revocare cupiens veteres simulatas, quae Cyryllum inter et Theodoretum praeteritis temporibus intercesserant, nulla facta deinde mentione de subsecuta pace inter eosdem, patrocinium aliquod vel excusationem sibi nancisci posse arbitrabatur. Nihilominus tamen omnes Orientales qui jam Theodoro favebant exclamaverunt: *Dioscorum homicidam foras mittite; Dioscori acta quis ignorat? Et post aliqualem contentione ipsi iudices, nullo habito respectu ad unam aut alteram partem, interlocuti sunt: *Theodoretus reverendissimus episcopus, proprium recipiens locum a sanctissimo episcopo urbis Romae, in locum nunc accusatoris ingressus est. Et quamvis non dissimule eosdem iudices ad cohibendos jam excitatos clamores a Dioscori et Eutychetis factione quadam usos agendi oeconomia, respondendo statim dixisse: *Unde patiamini ea quae inchoata sunt finire, ut ne aliqua confusio auditorio fiat; atque addidisse: *Praejudicium enim ex persona reverendissimi Theodoretii episcopi, nulli generabitur, reservata videlicet post haec omni accusatione, et vobis, et illi, et quae invicem exercere volueritis, quia rectam tenet fidem, maxime, cum et sine scriptis appareat, ei testimonium catholicæ fidei perhibens reverendissimus*********

(a) Liberatus diaconus, in Breviario haeresis Eutychianistarum, cap. 12, tom. VI Concil., pag. 429.

(b) Petrus de Marca, Concordia sacerdotii et imperii, lib. vii, cap. 8, pag. mibi 1025 et seqq.

episcopus Antiochiæ magnæ civitatis. Quamvis, inquam, hæc dissimulare non debeam, attamen vix dare possum eo sensu Theodoretum ab apostolica sede sub conditione mundum fuisse declaratum, ut Romani pontificis decretum concilii iudicio esset subjiendum (a). Potius igitur cum cl. Christiano Lupo fieri cogor totam controversiam, tum ab Euty-chiana factione contra Theodoretum excitatam, in eo versari debuiss, ut dumtaxat adversarii contenderent subreptitum esse Theodoretum restitutionem, quasi quod pontificium animum quibusdam falsis expositionibus fessellisset, ut pristinum gradum et honorem in synodo obtinerent. Canone enim sexto Constantinopolitano cautum fuerat ut episcopus degradatus careret iure accusandi alium episcopum (a). Quare etsi causa multi esset examinis, tamen iudices S. Leonis decreto fideliter adherentes, pro tunc facultatem accusandi libere ei dederunt, reservantes sibi postmodum in alia actione sedulo examinare quæ adversus Theodoretum proponebantur. Hanc enim prudentem œconomiam adhibentes, nec ullam vim Leonino decreto intulerunt, quo præcipiebatur ut Theodoretus particeps fieret synodi, quia in episcopatum restitutus; neque ex adversa parte Theodoretii accusatoribus aditum præcluserunt, ad inquirendum an vel per subreptionem fuisset restitutus, vel Nestoriana labe esset infectus, ut Aegyptii vociferantes clamabant: *Nolite eum dicere episcopum. Non est episcopus: Impugnatores Dei foras mittere. Iudeum foras mittere. Cyrillum Theodoretus accusavit. Cyrillum ejicimus, si Theodoretum acceptimus. Canones istum ejiciunt. Hanc Dei adversarius.* En ergo criminea quæ ab Aegyptiis Theodoro obijcebantur. Damnaverant jam iste Cyrilli capitula, et ob hanc causam, illum tamquam hæreticum damnaverant, nulla habita prorsus ratione, quod submotis omnibus æquivocationibus et generalis concilii œcumenici decretis obtemperaverat, et in posterum summam cum ipso Cyrillo servavit concordiam. Quid mirum igitur, si iudices clandestinas has Dioscori machinationes attendentes, scissamque esse synodum in duas contrarias factiones (Orientales enim tamquam orthodoxum Theodoretum prædicabant dicentes: *Orthodoxam synodo, seditiosos foras mitte. Homicidas foras mitte*). Graviora adhuc metuentes, cum stomacho sunt interlocuti dicentes: *Acclamationes istæ populares neque episcopos decent, neque partes iuvant. Patiamini universorum fieri lectionem? Quid mirum, inquam, si adhuc ab incæptis clamoribus desistere recusantes Aegyptii, ipsi iudices serio, et ea qua pollebant auctoritate silentium cunctis indixerunt, universorumque atrocini Ephesini Actorum jusserunt per Constantinum fieri lectionem? In harum porro rerum circumstantiis, quis non videt minus circumspecte, et magis præcipitanter, quam prudentes iudices egissent, si Theodoro episcopo inter iudices locum dare deliberassent? Prius enim ex tota Actorum lectione inquirendum erat, an Dioscorus saltem aliquem coloratum titulum habuisset, ad deponendum, degradandumve cum cæteris orthodoxis episcopis etiam Theodoretum. In qua questione is certe iudicis partes secundum omnia jura agere non poterat, sed accusatoris dumtaxat. Si igitur tamquam verus episcopus, etiam ex iudicium sententia in concilium fuit ingressus, non video qua ratione dici possit, Leonis decretum de restituendo in sua sede et honore episcopali Theodoro non fuisse absolutum. Potissimum cum postea etiam admissus fuerit ad synodale suffragium et plenam omnium sanctissimorum episcoporum communionem.*

7. Hactenus tamen enucleatè difficultates, ex aliorum scriptorum opinionibus derivatæ, parum præsentis causæ prodesse, nisi iterum nostra oratio ad Quesnellum se converteret. Non tantum ipse Theo-

doreti appellationem inficiatur: sed ipsum etiam apostolicæ sedis iudicium. Quare ad novam gestarum rerum historiam adornandam omnia miscuit et quamplurima in medium adduxit, quæ veritatis speciem dumtaxat præferunt. Brevitate ergo qua potero multa quæ subditi colligere affaborabor. Ulterior itaque imprimis dat, nullum concilium a S. Leone in Theodoro causa fuisse coactum. De hujus epistolis ad summum pontificem constat. Quid vero P. R. scripserit, non innotescit. Secundo nullum iudicium habuisse Leonem ad Theodoretum causam ventilandam affirmat: sed eidem, communionem non interruptam, fuisse conjunctum, elici posse ex epistola 40 *epistolæ* Leonis, in qua de generali synodo necessario indicenda habet sermonem; vel ex epistola 47, ex qua colligitur omnia Ephesini atrocini gesta pro infectis habuisse, atque ab imperatore Theodoro petiisse, ut omnia in eo statu esse juberet in quo fuerant ante omne iudicium, donec major ex toto orbe sacerdotum numerus congregaretur.

Tertio. Licitum fuisse Theodoro ad suam remanere sedem, quia pro nulla habita sententia contra eum a Dioscore lata, adhuc ex Oriente pontifex œcumenicum acceperat ab Anatolio recenter ordinato Theodoretum jam subscripsisse encyclicæ epistolæ ad Flavianum, nec Nestoriana Eutychiæque dogmata solum damnasce, sed ipsis etiam Nestorio et Eutychem anathema dixisse. Affert hæc de causa Quesnellus testimonium S. Leonis *482* ex epistola 68 ad Paschasium Lilybetanum, cap. 8, quam ipse: « Nunc primum (ait) in lucem emitimus. Concludit igitur quod cum ex habita relatione, tum ex epistola ipsius Theodoretii, intellexit R. pont. iudicavisse ipsum ab omni hæresis macula immunem, nihil obstare quominus suam ei communionem more solito impertiret, et ille suam Ecclesiam cum pace ecclesiastica retineret. » Tale (subjicit) est *sedis apostolicæ iudicium*, de quo in hac epistola quam commentatur mentio facta est, quod quidem non demonstrat restitutum esse iudicali pontificis sententia suam sedem, sed amotam solam nonnullam erroris suspicionem.

Quarto asseverat, sub numero 3 nec Anatolium Constantinopolitanum, nec Maximum Antiochenum, Theodoretii primatem, neque alios episcopos Orientales cum eo communionis nexum aliquando abrupisse. Unde affirmare pergit rem totam ex Leonis facto finitam esse se non posse asserere, « cum eum rursus ad incudem vocant a Patribus Chalcedonensibus, notum sit cunctis hujus synodi Acta consenti. » Hinc multa repetit quæ in præcedentibus dixerat, et ad inculcandum lectoribus suum systema, multa mens exaggeratione, decantat vociferationes, « non procuro, ait, sed quamplurimorum episcoporum Palæstinorum, Aegyptiorum, Illyricianorum, qui Theodoretum e synodo ejiciendum esse contendebant, qui episcopi, quasi ex indulgentia et dispensatione, acquieverunt Maximi Antiocheni testimonio. »

Quinto loco describit quæ actione octava Chalcedonensis synodi gesta sunt in Theodoretii causa; rebusque pro suo arbitrio narratis, omnem conatum adhibuit ut supprimeret quæ sibi suoque systemati adversari judicavit; atque tandem concludit non alia de causa suæ sedi fuisse restitutum Theodoretum, nisi quia et Nestorium et Eutychen, non solum scripto, sed in præsentia totius concessus, ore suo proprio anathematizavit.

8. Cum ex quinque a nobis hic prænotatis, tum ex antecederent adductis, plenam et indubitam fidem suæ opinioni adhibendam esse sibi adulabatur Quesnellus; forte confidens quod nemo post ipsum Theodoretum causam voluerit retractare et ad examen revocare quæ ipse scripserat. Idcirco styllum convertit in quosdam, suppresso nomine, qui, episcopo- rum in synodum œcumenicam coalescentium sacro-

(a) Christianus Lupus, in appendice ad synodum Chalcedonensem, pag. mihi 894 et seqq.

(a) Quesnellus, tom. II, dissert. 10, cap. 4, pag. mihi 324.

sanctam auctoritatem deprimentes ac ludibrio habentes (multo magis autem extra synodum), meram illis pontificiorum mandatorum executionem ex suo officio competere contendunt, tum in hac (ait) de qua agimus causa, tum in aliis omnibus; cum potius apostolicæ sedis hæc sit non infima laus, synodorum œcumenicarum exsecutricem, de qua prærogativa gloriatus est Gelasius papa epist. 15. Si itaque hæc omnia quæ in sui systematis præsidium adducit Parisinus scriptor veritati cohærent, hactenus a nobis in hac causa annotata prorsus caderent. Sed cum fallacias involvant, hinc nostræ Exercitationis argumentum magis atque magis roboratur. Et imprimis quæ illatio illa esse potuit, neque ex Leonis, aut aliis monumentis elicitur in Theodoretæ causa a Romana sede habitum fuisse concilium. Igitur nullum iudicium habuit ad Theodoretæ causam ventilandam? Quæ consecutio est hæc, quæ repugnat prorsus iis S. pontificis verbis a quibus adversarius suam est orsus dissertationem: *Benedictus Deus noster, cujus invincibilis veritas ab omni hæreseos macula mundum te secundum apostolicæ sedis iudicium demonstravit.* An Leonem mentitum arbitramur? Nec sibi adversarius præsidium nancisci potest, ex ab eo laudatis Leonis epistolis, scriptis ad Theodosium post latrocinium Ephesinum, quibus petit ut omnia in eo statu esse fubeat in quo fuerunt ante omne iudicium, donec, etc., et ideoque nusquam abruptisse communionis vinculum cum Theodoro. Nam rerum restitutio in pristinum donec maior ex toto orbe sacerdotum numerus congregaretur, non idem est ac definitivum decretum interponere, sed causas 463 examini futuro reservare, donec diligentem inquisitionem habeatur. Non igitur ea ratione iudicatum fuit de Theodoretæ fide et innocentia, ex eo quod latrocinialia Acta pontifex aboleverit, cum simul decreverit rerum omnium iudicium ad aliud tempus et in alio conventu esse reservandum. Quare etsi post horum Actorum abolitionem licitum fuisset Theodoro cæterisque episcopis gradu depositis ad suas reverti sedes, tamen non constabat an jure vel injuria fuissent depositi, an jure vel ex dispensatione et indulgentia ipsis permitteretur suas retinere sedes. Nam id nova debebat inquisitione scrutari novoque decreto demonstrari, interim eorum causa veluti in preservato (ut aiunt) manente, usque ad definitivam sententiam. Ratio illa tertio loco adducta nimis nutat, si attendamus ad ea quæ in superioribus capitibus descripsimus. Non enim Theodoretæ causæ patrocinari potuit apud Leonem Anatolii testimonium, cum istius fides, ordinatio, stricta necessitudo cum Dioscoro et Eutychniana factione, tales suspiciones in pontificum animum excitassent, ut, nulla ratione habita ad imperatoris Theodosii et Pulcheriæ augustæ preces, ipse Leo cum ipso Anatolio jam ordinato istius ordinatoribus communicare voluerit; quoadusque, misso Abundio Comensi cum aliis tribus legatis apostolicis, et publico celebrato conventu, jussus fuit idem Anatolius in hoc conventu solemniter fidei professionem emitte, anathema Nestorio et Eutychneti dicere, atque epistolæ ad Flavianum subscribere. Nisi enim fideliter hisce mandatis Anatolius obtemperasset, numquam a Leone et orthodoxis habitus fuisset tamquam legitimus episcopus. Sed dicat, amabo, Quesnellus ex quo monumento hauerit Anatolium testimonium dedisse aut dare potuisse de Theodoretæ fide? Nobis quidem innotuit bonum testimonium accepisse Leonem de fide et munditia Theodoretæ, de istius animi promptitudine, qua letanter ad hæresum exitum subscripsit pontificiæ epistolæ ad Flavianum; sed hæc omnia Leoni innotuerunt, vel ex Abundii relatione cum adhuc Constantinopoli existeret; qui,

(a) De hac Theodoretæ epistola ad Abundium verba fecimus cap. 12 præcedenti. De Photii Tyrii causa vide quæ diximus in academica Conciliorum dissertatione habita coram sanctissimo domino nostro

A ut vidimus, certior factus fuit Theodoretum ipsum, Itham et Aquilinum episcopos, sincere suæ fidei testimonia præbuisse. Accedit S. Leonem maxime de Theodoretæ aliorumque Orientalium fide, moribus et agendi œconomia fuisse apprime instructum, ex perpetuo epistolarum commercio quod habuit cum Constantinopolitanis clericis et archimandritis Flaviano adherentibus, cum Juliano Coense, cum Pulcheria augusta, aliisque orthodoxis viris hinc inde ex Oriente Romam venientibus, vel Orientem adeuntibus; et denique cum ipso Eusebio Dorylæi episcopo, qui post Ephesianam cladem ad suam aliorumque catholicorum causam coram Leone tuendam Romam venerat. Non igitur tale dumtaxat fuit apostolicæ sedis iudicium in causa de qua agimus, ut nusquam communionem cum eo interrupterit, vel quod ille istius fide ab Anatolio recenter ordinato testimonium acceperit. Parum nihilumve ista Theodoro suffragari potuissent, ut cum omni veritate S. pontifex affirmaret Cyri episcopum apostolicæ sedis decreto ab omni hæreseos labe mundum fuisse demonstratum. An vero Anatolius communionis nexum cum Theodoro abrupit, non affirmabo. Nescio tamen quemadmodum is in Anatolii communionem perseverare potuerit, vel Anatolius non abrupit communionis nexum, cum iste dumtaxat propter obsequia præstita Dioscoro, Chrysaphio, Eustathio, episcopo Berytensi, et cæteris Eutychnianæ factionis, ad Constantinopolitanum thronum, post Flaviani necem, fuerit evectus. An potuit communicare hæreticorum studiis et desideriis, horum causas promovere, ut constat ex gestis contra Photium Tyrium (a) et non 464 abrumperet communionem cum Theodoro Cyri, qui pro fide laborabat, et tantopere odio habebatur ab illa factiosorum virorum cohorte! Quinimmo tanto vehementius ab iisdem insectabatur, quanto magis ipse Flaviano, apostolicæ sedi, hujusque legatis adhærebat? Si nova monumenta, quæ aliter totam gestorum seriem describant Quesnellus non proferat, sapientes lectores nusquam illi fidem adhibebunt.

C 9. Et quidem fides ei adhiberi non potest ex iis quæ ex octava actione Chalcedonensis synodi recensuit. Quid enim ex ea? Multorum episcoporum vociferationes contra Theodoretum, quem Nestorianum tinctum fuligine injuste suspicabantur: cogebatur in plena synodo Nestorio anathema dicere: fidei definitionem ab eadem Chalcedonensi synodo prolata suscipere; et postquam protestatus est fidei definitioni, et S. Leonis epistolæ jam subscripsisse, et soluta omni dubitatione, quod ab apostolica sede subreptitum obtinuisse decretum: solemniter tandem sententia prolata est: *Gloriosissimi iudices dixerunt: Omnis jam dubitatio de Theodoro soluta est.*..... Deest igitur ut sententia proferatur a reverentia vestra, ut Ecclesiam suam recipiat, sicut et sanctissimus Leo archiepiscopus judicavit. Quare incunctanter adversarii a turbis et clamoribus se abstinerunt. Quinimmo omnes illius magnæ synodi episcopi clamaverunt: *Theodoretus dignus est sede Ecclesiæ.*..... Ecclesiæ pastorem recipiat. Orthodoxum doctorem Ecclesiæ recipiat..... archiepiscopo Leoni multos annos. Post Deum (vel cum Deo) Leo judicavit. Hæc ergo sunt quæ ex illius octavæ actionis serie quisque fideliter, sine ulla prorsus fallacia colligere potest. Quibus plane respondet Paschasius, Lucentii episcoporum, Bonifacii presbyteri et Juliani episcopi Coensis, apostolicæ sedis legatorum, hujusque locum tenentium, prolatum decretum, quod hic fideliter exscribere deliberamus, ut innotescant ea quæ (nescio an studioso, vel occitanter) a Quesnello suppressa fuerunt: *Sanctissimum et venerabilem episcopum Theodoretum sanctissimus et beatissimus universæ Ecclesiæ episcopus*

Benedicto XIV, quam præcedenti capite publici juris fecimus, ex qua abunde Anatolii in Eutychnianam factionem studium innotescit.

urbis Romæ Leo (nota sequentia verba) *dudum in communionem suscepti ita, sicut litteræ ab eo ad nostram humilitatem testantur. Quibus et hæc alia addiderunt: Si igitur fidem catholicam sicut promittit, et secundum prædictum beatum episcopum subscriptionem in proprio libello dixerit, et nostræ insuper humilitati alio dato libello monstravit quoniam et Nestorium et Eutychetem, non solum scripto, sed et sub præsentia totius consensu ore proprio anathematizavit: hoc iudicio sanctissima et venerandissima synodus, insuper vero et nostra humilitas, reddi ei Ecclesiam propriam definivit.*

10. Quis ergo non videt totam illam contentionem in eo versatam fuisse, an Theodoretus per subreptionem obprobationemque ab apostolica sede restitutionis et fidei integritatis decretum obtinisset? Non enim Romani pontificis iudicium et auctoritatem in questionem adduxerunt, non ipsius sententia pondus addiderunt, dumtaxat solemni Theodoretæ confessione ore prolata, certiores voluerunt fieri hunc sincere Nestorio anathema dicere, quemadmodum jam testatus fuerat suo scripto libello ad Romanum pontificem directo. Quæ quidem agendi ratio, sicuti nec Rom. sedis læsit auctoritatem, quæ dudum in communionem Theodoretum susceperat, et dignum suæ obtinendæ sedis iudicavit (ut ipsi PP. Chalcedonenses protestati sunt), ita neque episcoporum dignitati in conciliis coalescentium potest esse injuriosa, dummodo eum in conciliis, tum extra, capiti adhæreant in suis iudiciis proferendis. Quare nimis importuna mihi visa est illa Quesnelli querimonia, qua supponit episcoporum auctoritatem deprimi, si apostolicæ sedis mandata exsequi jubeantur. Quæ enim episcopalis gradus depressio haberi potest, si singuli omnium Ecclesiarum pastores per universum orbem dispersi cum summo pontifice totius fidelium universitatis capite iis rebus adhæreant quæ ad fidem, mores atque disciplinam **485** pertinent? Societatis enim ecclesiasticæ vinculum in eo stat, ut irrefragabili assensu episcopi omnes apostolicæ sedis iudicia venerentur, iisque ea subiectione se submittant, quam membra inter et caput servatam esse cognoscimus, quamque et Christus ad corporis mystici unitatem perfectam habendam mirabili quâdam suavitate decrevit, ut facilius per solum caput suæ beneficentiæ dona in omnia membra diffunderet. Quare S. pontifex in epistola ad eundem Theodoretum discrimen statuit inter Romanæ sedis rationem agendam et episcoporum auctoritatem in œcumenicas synodos coalescentium, ita ad nostrum intentum scribendo (a): *Unde gloriamur in Domino cum propheta canentes: Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram, qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permisit. Sed quæ pro nostro prius ministerio definierat, universæ fraternitatis irrefragabili firmavit assensu, ut vere a se prodiisse ostenderet quod prius a prima omnium sede formatum totius Christiani orbis iudicium receperat, ut in hoc quoque capiti membra concordent.* Quis porro non videt aliam et aliam sibi et episcopis in synodum coalescentibus Leonem agendi rationem asseruisse? Sibi enim vindicat ministerium definiendi, episcopis vero *jus sive debitum assensum præbendi.* Deinde an non distinguit ibidem S. Leo (b) inter iudicium a prima omnium sede formatum, et iudicium illud quod a toto Christiano orbe susceptum dicitur? Negari haud potest. Igitur si ea divinæ institutionis ratio et ordo est, ut graviorebus rebus ad fidem et mores pertinentibus Ecclesia Romanæ sedis ministerio utatur in definitionibus atque iudiciis, ita ut irrefragabili firmitate assensu iudicium quod prius a prima omnium sede formatum fuit a toto orbe Christiano solemniter recipiatur; inde sequitur executionem decretorum sedis apostolicæ demandatam esse episcopis in œcumenicam synodum coalescentibus, ut innotescit ex Actis Ephesini et Chalcedo-

nensis conciliorum, magisque patebit ex subsequentibus, demonstraturi gravissimum facinus Dioscuro fuisse adjudicatum, quod, S. Leonis mandata in synodo altera apud Ephesum coacta exsequi recusans, synodum in latrocinium mutavit. Sed ipse Leo quidem hæc in re sibi est factus interpretes.

Etenim de hoc episcoporum consensu in concilio Actis expresso in eodem cap. istius epistolæ verba faciens, illud nec per assentationem, nec per obreptionem ab apostolica obtineri sede asseverat: ad quas suspensiones tollendas et si aliqui inventi essent a dissensionis auctore incitati, qui de apostolicæ sedis iudiciis ambigerent; tamen ad magis veritatem comprobendam, id, Deo volente, permissum est, ut ad majus bonum pervenirent. Nam (ait) *ne aliorum sedium ad eam quam cæteris omnium Dominus statuit præsidere consensus assentatio videretur, aut alia quælibet subreptere posset adversa suspicio, inventi prius sunt qui de iudiciis nostris ambigerent. Et dum nonnulli, a dissensionis incitati auctore, ad contradictionem bella prosiliunt, ad majus bonum malum ejus, auctore totius bonitatis dispensante, pervenit est.* Non me tamen latet vel Quesnellum veterum editorum nonnullas lectiones ab hujus epistolæ textu expunxisse, novas subsidii, ait ipse, suorum codd. induxisse, vel ad calcem secundi tomii varias annotationes pro suo arbitrio conscripsisse; ut videlicet quod maxime habebat in votis lectoribus suaderet. O utinam qui novam iudiciorum formam in Ecclesiam inducere laborant, ut apostolicæ sedis auctoritatem deiciant, oculos conficerent in hujus epistolæ capite; atque, omni submotâ violenta interpretatione, discrimen illud intelligerent quod S. Leo intercedere indicavit inter canonicum iudicium atque consensum, inter jura quæ primæ sedi convenient et ea quæ de episcopis **486** in synodi coalescentibus prædicantur! Non enim tot tantasque gravissimas excitassent questiones erroneas et schismatis affines, in quibus episcoporum auctoritatem ultra debitos fines conântur extendere, ut Romanorum pontificum jurisdictionem inter nimis arcitos limites restringant. Verumtamen adversariorum conatus magis rerum veritati prosunt, quam obesse possint, cum, eodem Leone auctore, *Ipsa veritas, et clarius renitescit, et fortius renitetur, dum quæ fides prius docuerat, hæc postea examinatio confirmaret.* Tandem episcopalis ordinis auctoritas minime deprimitur, sed magis splendescit ubi sic summorum sic servatur auctoritas, ut in nullò inferiorum putetur imminuta libertas; et ad majorem Dei gloriam proficisci finis examinis, quando ad hoc se accipit extendi fiduciam, ut vincatur adversitas; ne quod per se probatur reprobum, silentii præiudicio videatur oppressum. Ex quibus loquendi formulis perspicue concipimus quemadmodum, et Romanorum pontificem, et episcoporum jura serventur in synodis, singuli convenient sibi auctoritatem jurisdictionemque exercentes: Fidei enim causæ cum apostolici symboli regulis Romani pontifices conferunt, suæque iudicia speciali S. Spiritus afflatu pronuntiant ad hæreses evertendas. Sed cum factiosorum virorum studium in eo stet, ut sinceram Christi doctrinam evertant, et ea dogmata genuina quæ ab apostolis derivata sunt oppugnare et prorsus abolere quærent. Quare maxima sollicitudine Rom. pontifices suas definitiones episcopis in synodis coalescentibus proponunt, ut inde necessarium præbeant assensum. Quem quidem non sine examine exhibere debent, potissimum quod negotium illis est agendum cum læsæ fidei hominibus, qui, perversius perniciosius erroribus adhærentes, omnino repugnant se iis decretis submittere, quæ præter anathematis sententiam alias etiam pœnas, depositionis nimirum, degradationis, exsilii, secum habent conjunctas. Igitur dicat Quesnellus, amabo, quo sensu, quæve de causa, episcoporum auctoritatem depres-

(a) Psalmo cxxiii, vers. 8.

(b) Epist. ad Theodoretum sup. laudat, cap. 1.

nam arbitretur, cum, auctore Leone, ipsis episcopis concedatur fidei veritatem sua examinatione et consensu confirmare; simulque agere ut sacerdotalis officii meritum splendescat, quando, servata summi pontificatus auctoritate, cui adherent, eorum libertas per unanimem et spiritum concordiam non minuitur, sed magis augeatur. Ad maiorem ergo Dei gloriam prodest examen quod assumitur cum fiducia adversarii vincende, ne quod per se probatur reprobum, sententia præjudicio videatur oppressum.

11. Incassum itaque laborasse Quesnellum mihi visum est, in qua de Theodoro dissertatione, alias et alias questionibus parum ad sibi præfixum scopum pertinentes proponendo, cum eas quisque ex solis Leonis dictis huiusque agendi economia facillime solvere potuisset. Potissimum cum irrationabiliter etiam provocaverit ad Gelasii papæ testimonium, quod saltem integrum debuisset obijcere, ut sine novo studio lector intelligeret quo sensu pontifex fuit locutus. Gelasius itaque nihil pror-us affirmavit quod præcedentibus nostris dictis repugnet. Immo si eas perpendamus verba Quesnellianum systema prorsus in exitum ibit. Vidimus enim in præcedentibus exercitationibus pontificem ad Dardaniam episcopos scribentibus demonstrare voluisse Acacium solium apostolicum sedis iudicio jure damnatum. Quare in eam epistolæ exordiis exagitat qui arbitrabantur injuria Acacium damnatum, quod non speciali synodo videretur fuisse dejectum. Et adductis eorum hæreticorum exemplis quibus innotesceat aliquos hæreticos labo pollutos in synodis fuisse damnatos, non ita tamen ut Romana sedes etiam sine synodis eos damnare vel obsistere non poterit. Quia vero ad eam spectat synodis robur et auctoritatem dare, idcirco idem pontifex sibi suadet quod nemo perpendens quod ex antiqua Petri traditione derivantur, ignorare possit antinaciusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesie probavit assensus, non aliquam magis esse qui sedem præ cæteris oportere quam primam qui unicuiqueque synodum sui auctoritate confirmat, et continuata moderatione custodit, pro sua scilicet principatu (quem beatus Petrus apostolus Domini voce perceptum, Ecclesie nihilominus subsecutus, et tenuit semper, et retinet) (a). Postrema huius textus verba unicuique interclusi suppressere noli saltem dissimulare quesivit Quesnellus. Quæ quidem si cum præcedentibus conferantur, nihil ex eo testimonio elici posse compertum erit quod præcedentibus dictis repugnet. Quid enim Gelasius convenire dixit episcopis in synodos coalescentibus, vel Rom. pontificibus concilio eorum constituta confirmantibus vel infirmantibus? Episcopi suo assensu probant seque submittunt se statuta et regulis quæ in synodo proponuntur, et scripto consignantur; quæque in tantam vim et robur assequuntur, in quantum apostolice sedes unicuiqueque synodum sui auctoritate et iudicio confirmat, et continuata moderatione custodit. Hinc præterea sedi maxime incumbit iustitiae confirmata et custodita statuta executioni demandare, jubendo, imperando, ne in ecclesiasticis negotiis peragendis aut neglecta aut violata remaneant. Hoc scilicet munus illi compere pro suo principatu, quem beatus Petrus apostolus voce Domini perceptum, Ecclesie nihilominus subsecutus, et tenuit semper, et tenet, apertissime Gelasius asseverat, ut non tantum ex objectis a Quesnello verbis, sed ex totius epistolæ contextu intelligitur. De quo ipsi verba facimus de Sardienensibus canonibus disse-

rentes.

12. Adhuc multa concessit Quesnellus prætextu quodam (nescio quo) sibi adversarios exagitandi, quam potius ad totius Chalcedonensis concilii gesta referri debent, quasque nos rerum ordinem sequentes annotabimus. Sed cum inter hæc illud unum supersit, quod ad ipsum Theodoretum spectat: vide-

licet an Leo ipse post Chalcedonensem synodum tam Theodoretum restitutionem PP. consensu admissam confirmaverit, quam alia ejusdem synodi de privatis episcoporum causis iudicia confirmaverit, quod aliqui scriptores (auctore Quesnello) negant; observandum quoque hoc loco remanet eundem Parisiensem doctorem, ne Leoni Theodoretum restitutionem, sed synodo plene adjudicaret, scripsisse: « Porro sententia synodi, cui præluserat iudicio, suum Rom. pontifex postea consensum adhibuit, tum aliis epistolis, cum ea maxime quam ad ipsum Theodoretum dedit asiquanto post finitam synodum. » Hic ergo Theodoretum restitutionem synodo prorsus adjudicavit Quesnellus concludendo « Leonem huic duntaxat præluisse. » Idque ut facilius confingeret, ad ejusdem sancti Leonis testimonium superius laudatum, a quo dissertatio orsus est, provocat; et consueti more quæ suis studiis repugnare credidit prorsus prætermisit. At malum ipsius dolum S. pontificis verba quæ sequuntur patefaciunt. Etenim postquam Theodoro gratulatus quod « e talem qualem probaverat et probat pro universalis Ecclesie defensione servasset, statim subdit: *Nam quod Deus omnium calumniosorum fallacias solvit, maximam beatissimi Petri curam pro cunctis nobis agnoscimus; qui postquam suæ sedis iudicium in fidei definitione firmavit, nec circa cuiusquam vestrum, qui nobiscum pro catholica fide laborastis, personam quidquam reprobam videri permisit: quia nec poterat, Spiritu sancto iudicante, quisquam ex iis non victor exire, quorum jam vicerat fides.*

Attendant igitur Quesnellus ad laudata verba, eorum vim, et pondus intelligat; indeque conficiat an Theodoretum restitutum synodo aut pontifici adjudicanda sit. Fidei quidem catholicæ definitionem beatissimi Petri apostoli curæ adjudicat, qui suæ sedis iudicium in fidei definitione firmavit, nec permisit quidquam reprobam videri circa illas personas quæ cum eodem summo pontifice pro fide catholica laborarant. Apostolica igitur sedi utrumque ius Leo adjudicavit in calumniosorum fallaciis solvendis. Alterum de fidei rebus iudicium et definitio, alterum est orthodoxorum episcoporum libertas qui a præcedentibus factiosorum oppressionibus fuerunt redempti. Si tandem tantum citi in præsens mihi daretur, ut alia quæ ibidem Quesnellus concessit disserendo percurrerem, annotarem et, si necessum foret, refellerem. At cum, ut jam diximus, illa potius ad Chalcedonensis pertineat historiam quam ad Theodoretum episcopi Cyri causam, idcirco ne amici lectoris patientia abutatur, ad aliam Domini Antiocheni causam examinandam faciemus gradum.

CAPUT VI.

Chalcedonensis actio de Domno Antiocheno supposititia non est. Illam ex Græco in Latinum, cum reliquis Actis transtulit Rusticus diaconus. Maxima injuria id negavit Quesnellus, cuius argumenta tanquam falsa et prorsus infirma jam rejecti, atque etiam summa et mira eruditione solvit doctus clarissimusque Stephanus Baluzius. Hujus denique vestigiis in hac describenda Exercitatione nobis passim insisteri opus fuit.

1. Inter Quesnellianas dissertationes eam nono loco positam offendimus, in qua auctor Domini quondam Antiocheni episcopi causam examinandam assumpsit, in qua de huius agens damnatione, de Maximi ejus successoris ordinatione, tum varias S. Leonis epistolas concilio Chalcedonensis Acta illustrandi sibi proponens, actionem tandem de Domno his Actis insertam commentitiam esse posse demonstrare aut demonstrasse sibi adulator. Prefecto

(a) Gelasius papa, epist. 15. Exstat tom V Conciliorum generalium, pag. mihi 324 et seqq.

id ex ejusdem dissertationis titulo sive epigraphæ sibi promissit auctor, sed injuria quidem. Nam momenta omnia quæ hinc illincque sparsa ad sæcæ causæ patrocinium collegit, aut tamquam infirma ex sese cadunt, aut prorsus ad questionem de qua agimus impertinentia esse rerum gestarum series manifestat. Orditur ergo dissertationem inquirendo cur Maximi ordinatio confirmata, nec reprobata Domni depositio. Subdit: Hanc unam fere omnes catholici scriptores, qui istam versantur questionem, afferunt: Maximum, etsi a suspectis hominibus electum, consecratumque a Constantinopolitano episcopo contra canonicam regulam, Domnoque adhuc in vivis agenti superordinatum, ideo tamen receptum esse a synodo, quia a S. Leone in episcopatu confirmatus fuerat. Hujus aliorumque episcoporum in latrocinio Ephesini per summum nefas factam depositionem animadvertit; sed unus Domnus, alii tamen redintegratis, suæ sedis non fuit restitutus: quæ agendi ratio gravioris difficultatis causa est. Addit latrocinii Ephesini Acta in irritum missa ab Occidentalibus ante Chalcedonense concilium, Leonem pontificem contestatum ut omnia in eo state esse juberet in quo erant ante infamatum synodum, donec omnia per œcumenicam synodum reformarentur (a). Consequens erat ut depositio Domni et Maximi ordinatio irritæ essent, cum ille reciperet locum. Baronii sententiam affirmantis proponit, quoniam S. Leo, cognita causa, Domnum juste damnatum intellexit (b). Post hæc vero eorum refert conjecturam, qui Domnum depositionis suæ manus ultro dedisse affirmarunt, solitariæ vitæ delictis illectum, quibus innotuitus olim fuerat ab **490** Euthymio abbate; quas cum, refragante S. Patre, relinquere meditaretur, ut Joanni avunculo suo a fide catholica deficiente opem ferret, hæc ab eo verba futuri præmonita audivit: Si tibi neglectis et tolerantia contentis cogitationibus tentatis a *Laura discerdes, obtinebis quidem administrationem quam tuus habet avunculus, sed eam tibi rursus auferent mali homines, et præsigtatores, cum ab illis prius fueris deductus ignorantia. Magna, et id genus alia ex Cyrillo monacho de rebus ab Euthymio gestis refert.*

2. Tercio Quesnellus concludit: Qui porro Leonis auctoritatem hoc egisse putant, ut maximus in Antiochena sede tam malis auspiciis collocatus remaneret, locumque cedere Domnus cogeretur, manifestum id esse alunt ex Actis Chalcedonensibus. Siquidem in actione quæ de Domno Antiocheno inscribitur, disertis verbis legitur confirmatum auctoritate Leonis fuisse Maximum. Quesnellus tandem integram illam actionem, ad ecclesiasticæ historiæ veritatem indagandam in eam transtulit dissertationem. Ut de eo, sub oculis posita, facilius lector judicium interponeret. Tali ergo tantoque questionum et verborum apparatu præmissis, essentiam actionem illam de Domno Antiocheno, inter Chalcedonensis concilii Acta relatum, Quesnellus fassus est se eam minime commentitiam esse, sed genuinam totis votis peroptasse: « Hoc enim si esset (ait), præ manibus haberemus testimonium summæ auctoritatis pontificis Romani tam in synodos, cum in Orientales episcopos; majorum, inquam, et primarum sedium episcoporum. Enimvero quantæ potestatis est ut penes Romanum episcopum Antiocheni, et consequenter Alexandrini aliorumque episcoporum consecratio fuerit, aut saltem confirmatio, ut ex hoc loco argumentantur cardinalis Bellarminus ejusque apologistæ Jacobus Greterus. Qualis prærogativa, ut cum plures episcopi ab infamata synodo per vim scelusque depositi essent, eorum damnatio et depositio rata esse juberetur quam ratam esse debere judicaret Romanus pontifex, sola alterius episcopi in ipsis locum substitutio haberet locum quam idem ille confirmasset! Quam evidenter denique hinc eluceret suprema ejus-

A dem in synodos potestas, quarum Acta ex ea parte robur habeant, cui ille robur adjecerit, et illa causa sint et irrita quam irritam ille esse voluerit! Verum ut eruditi et sapientis est theologi vera germanaque primariæ sedis privilegia toto animo atque ex solidis genuinisque probationibus adversus novatores vindicare, ita parum sinceri liberalisque animi sit eadem vel ultra præscriptis limitibus ampliari, vel incertis, caducis falsisque adminiculis ac fulcimentis sustentare. » Concludit tandem: « Nec enim mendacio eget veritas, sed potius ex mendacii consortio in falsitatis suspicionem veritas etiam testatissima vocari consuevit. »

Quis tamen sibi persuadet sinceram et totis viribus eam protestationem fecisse Quesnellum? Profecto si ex corde exoptasset commentitiam non esse, sed genuinam, de Domno Antiocheno actionem et palinodiam recitasset, et nonam dissertationem pro hac causa conscriptam disperdidisset, flammis ignibusque concremasset. Siquidem, eo adhuc superstitie, clarissimus Stephanus Baluzius, maximo studio adhibito, summisque impensis laboribus, huc illicque a viris studiosis rei antiquæ literariæ operam dantibus sibi novas comparavit notitias, ut tandem plenissime ipso Quesnellus suis studiis se deceptum aberrasse, nec fictitiam dici posse actionem de qua agimus, sine ulla animi hesitatione judicare potuisset. Quare idem Baluzius cum in litterariæ rei utilitatem, tum in ecclesiasticæ historiæ incrementum et bonum, in adornanda nova Conciliorum collectione, omnibus singulisque Quesnellianis argumentis occurrit, atque solvit, et ab unusquisque animo eas falsitatis suspensiones rejicit quas lectores imbibere possent.

490 3. Primum itaque argumentum colligit Quesnellus ex Græcis concilii Chalcedonensis codicibus, in quibus ejusmodi actio desideratur. « Hoc, ait, certe non leve iudicium est suppositionis a Latino aliquo impostore factæ. Si enim illa vere in concilio facta fuisset, Græce utique fuisset, atque Græcis hujus synodi Actis inserta cum aliis actionibus legeretur. Cur enim hæc una a reliquarum Græcarum corpore distracta fuisset, plane non apparet. » Quis vero hæc primam Quesnelli conjecturam nimis esse fallacem non judicabit? Quesnello suspicari licebit actionem illam a Latino impostore esse confictam, quia in Græcis cod. qui supersunt non apparet, et non potius suspicabitur Græcos eam abolere quævisse, et a reliquarum corpore nisos fuisse eam distrahere, ut facilius ipsi de primatu cum Romano episcopo contenderent? An non Orientales quinto, sexto, septimo et sequentibus sæculis primatus honores prærogativasque, ob Antiochenam Ecclesiam primitus a D. Petro fundatam, sibi arrogare contigebant? An non Acephali, Eutychiani, statim post Chalcedonensem synodum omnem moverunt lapidem, ut eandem synodum abolerent? Quod cum nunquam obtinere potuissent, saltem memoriam delere voluerunt, quod Orientales episcopi, Antiochenus et Alexandrinus, nonnulli de Romani pontificis consensione, hujusve confirmatione, tamquam canonice electi haberentur. Id sane secum agitare debuisse Quesnellus; potissimum cum in Antiochena sede, post Maximum et Basilium episcopos catholicos, plures episcopi, hæretici, schismatici atque scelestissimi sederunt, quorum catalogum ex subsequentium conciliorum Actis nos describere possemus, si cum homine in ecclesiastica historiâ nullatenus versato congressionem haberemus. Interim vero prætermisissis quæ de Petro Fullone, Severo, Macario Monothelita, aliisque improbarum sectarum viris, qui operam dare potuerunt ut ex antiquis Græcis exemplaribus prorsus actio illa subriperetur, ne certum indubitataque fidei monumentum exstaret de plenaria Romani pontificis potestate in confirmandis saltem Orientalium patriarcharum electionibus conse-

(a) Quesnellus, tom II Operum S. Leonis, pag 312.

(b) Baronius, ad annum 551, num. 128.

crationibusque, attendamus an præcedens argumentum nuiet aut corruat. Certe ut ex solis Quesnellianis suspitionibus infirmaretur, aliquod Græcum autographum eorumdem Chalcedonensium Actorum nobis debuisset adversarius obijcere, et suis conjecturis præsidium nancisci, quod cum ab ipso nec ab alio quopiam ex Græcis fieri hactenus potuerit, ideo ad aliud Quesnelli argumentum eripiendum jam nos gradum facimus.

4. Secundo itaque contendit ex unico codice hujusmodi prodixisse actionem, quem nulla auctoritas, antiquitas nulla commendabat; cum et chartaceus esset solummodo, et ab ignotis scholaribus Germanis duobus acceptus prædicetur. Antiquæ rei studiosi clarissimo Stephano Baluzio multum debent. Is enim ad hanc nostri adversarii difficultatem refellendam consultus et prudentius agendum esse censuit, ne fabulas in sua Conciliorum collectione intruderet. Is igitur Quesnello fidem adhibere suspensus hærens, partim suis oculis Chalcedonensis synodi Latinas versiones lustrare cepit; tum ex amicis seiscitatus est an in aliis extra Gallias bibliothecis manuscripta exemplaria asservarentur, in quibus actio illa de Domino esset descripta. Inter cæteros qui ejus votis indulserunt, fuit clarissimus et eminentissimus Hieronymus cardinalis Casanata, rerum antiquarum peritissimus. Cujus memoria, ob insigniora litterariæ reipublicæ bona et incrementum collata, nunquam peribit. Is, inquam, a Baluzio consultus, multos Vaticanæ bibliothecæ codices (cui præerat) a peritissimis viris lustrari jussit, in quibus quidem cum actio de qua agimus reperta fuisset, non tantum imaginarios illos Germanicæ scholæ Quesnello suspectos ab impostoribus et inscitæ nota purgavit; sed etiam Quesnellum ipsum gravissime esse lapsum plurimis argumentis demonstravit. Imprimis enim actio de qua agimus Græce continebatur in codice Patriæ 491 Juliz, cujus mentionem facit Rusticus, quamvis in aliis codicibus ab eodem recognitis desideraretur. Nam Rusticus ipse post sextam Chalcedonensis synodi actionem, illam notam subiecit, quam cod. Boherianus exhibet: *Explicit actio 6. Incipit actio 7 de Domino Antiocheno, quondam patriarcha, translata ex Græco in Latinum.* Huic vero Rustici annotationi temporis decursu hæc alia addita fuit: *Enn vero alii codices exhibent sub fine actionis decimæ (a).*

5. Duo itaque Quesnellum animadvertere oportebat: alterum cod. laud chartaceos, sed ex membranarum confectos; non recentiores, sed summæ antiquitatis, hujus actionis tamquam ex Græco in Latinum translata facere mentionem; ac propterea non fuisse ei licitum affirmare Græcam Chalcedonensium Actorum collectionem nunquam potuisse a reliquis distrahi, cum vetustissimi illius synodi interpretes septimo loco positam eam offensidisse affirmaverint: alterum est actionem illam non prodixisse ex unico codice, quem nulla auctoritas, antiquitas nulla commendabat, cum chartaceus solummodo esset, et ab ignotis scholaribus Germanis duobus acceptus prædicetur. Quid enim vetat quod aliquid chartaceum antiquorum monumentorum exemplar ex antiquioribus archetypis non fuerit exscriptum? Innumera enim sunt manuscripta exemplaria, etiam recentioribus characteribus exarata, quæ ex vetustissimis membranarum exscripta fuerunt, ut lippis tonsoribusque perspectum est. Igitur opus erat illi, antequam rem tamquam ex tripode definiret, diligentius inquirere an in bibliothecis et archivis vetustiora hujus actionis exemplaria in membranarum exarata reperirentur. Debuisset saltem eminentissimo Baronio aliquam fidem adhibere, qui scripsit: « Hæc ipsa actio in Latino veteri codice Vaticano, qui Proculi et Albini fuisse dicitur, sub nona actione ponitur, et sub eadem die;

A nempe, sub sexto kalendas ejusdem mensis Novembris. » Cujus codicis tantum fecit, ut refellere volens argumentum desumptum ex constitutione Justiniani imperatoris, data ad Joannem summum pontificem, in qua legitur: « Chalcedonensis S. synodus Dominum Antiochiæ factum episcopum post mortem damnavit, qui ausus est scribere oportere solum tacere duodecim capitula Cyrilli; » volens, inquam, idem Baronius (b) hoc eripere argumentum, subiecit Justinianum augustum hujus actionis nescium. Quod quidem Baronii dictum, præcedentibus nostris conjecturis, magnum robur præbet, videlicet Orientales Acephalos, Eutychanosque, omnes studii nervos adhibuisse ut hanc de qua agimus Græcam disperderent actionem.

At divina providentia, quæ semper ecclesiastico regimini prospexit, voluit ut in vetustissimis saltem Latinis exemplaribus actio illa asservaretur. Tres autem insignioris notæ codices laudatus cardinalis Casanata ex sola Vaticana bibliotheca clariss. Baluzio communicavit, annotatis studio peritissimorum virorum variis lectionibus quæ in iis occurrunt. « Inter eos (ait) unus vetustissimus quippe qui ante mille ad minus annos peritorem judicio conscriptus fuit. » Quare ne Baluzius debita fraudaret laude eundem cardinalis Casanata, istius epistolæ verba typo commisit. « Actionem de Domino Antiocheno ita exhibet codex vetustissimus Vatic. num. 1522, character majusculo secundæ ætatis, ante mille videtur ad minimum annos conscriptus, ac initio corrosus, et mutilus, suppletus tamen manu octingentorum et amplius annorum. Variæ autem lectiones ad marginem annotatæ desumptæ erant ex aliis duobus codicibus, 1521, 1525, ejusdem bibliothecæ Vaticanæ. » Hos quidem codices non esse chartaceos, sed in membranarum descriptos, nemini dubitare licebit. Sed præter tria illa laudata exemplaria, alia recentiora adinventata fuisse in Vaticanis scriniis affirmat idem Casanata scribens: « Duo alii codices Vaticani, numero C 5405 et 4166, 492 recentissimi sunt, nec quidquam continent observatione dignum. Nec vero Quesnellum alii codices quibus præcedentes editores usi sunt debuissent latere, Corbeiensem nimirum, Divionensem, qui, quamvis inter se non concordent in actionum ordine, tamen in illis actio Domni non desideratur, ut dumtaxat unus chartacei codicis, nullam antiquitatem præferentis, auctoritati insisteret. Nam in cod. Boheriano actio hæc ponitur initio actionis septimæ, ut diximus. In editione vero Crabbi subjungitur eidem actioni septimæ, hæc præfixa ad lectorem præmonitione: Quæ inventa est in codice Patrum Juliz membranaceo, transcripta ex codice vetusto chartaceo, et dicitur fuisse Proculi et Albini Germanorum scholasticorum. Verumtamen ordinis diversitas nullum fundamentum suppeditat ut hæc tamquam supposititiam rejiciamus. Etenim Crabbus in sua editione decimæ illius concilii actioni hæc verba subiecit: Constantinopoli vi kal. Aprilis, indictione 15 feria sexta, referenda sunt ad Rusticum S. R. E. diaconum, quæ Boheriani codicis ope, eidem interpreti Crabbi vindicavit; quæ cum lectoribus plurimam molestiam jam pridem creassent, Romani alique editores ea expugnanda esse crediderunt (c).

6. Age vero ex Baluzio causam perquiramus cur in mss. codd. quandoque de Domino Antiocheno actionem post sextam immediate positam offendamus, et septimæ actionis initio ante conventionem Juvenalis Hierosolymorum et Maximi successoris Domni; in aliis vero postponi, et in nona actione reponi, vel in decima, ut modo exstat in Labbeana Conciliorum collectione; et credendum est tantorum discriminum causam notarium arbitrio et oscitantæ esse adjudicandam. Ne autem vir doctus divinatione uti videretur, sapienter annotavit: quod episcopi cum ad

(a) Tom. IV Concil. generalium, pag. 1514.

(b) Baronius, tom. VI, ad annum 451, pag. 155.

(c) Tom. IV Concil., pag. mihi 1598.

synodos proficisciebantur, solebant notarios suos secum deducere, qui gesta synodalia nota exciperent; quod scilicet finita synodo, codicem Actorum singuli referrent in patriam. Hanc consuetudinem probat primo ex observationibus Henrici Valesii ad Evangelium. Verum nos illam magis confirmamus ex S. Leonis Magni epistolis, qui legatos missurus ad Ephesinam synodum secundam, Dulcitium notarium, cuius filium satis perspectam habebat, suis legatis, Julio videlicet, Renato et Hilario sociavit, ut testatus est, cum in epistola 24 ad Flavianum, tum in altera 29 ad eandem Ephesinam synodum. Sed Baluzius, hac observatione prætermissa, aliam retulit desumptam ex Chalcedonensi ipsa synodo, quam eruditus notis adornabat. In actione prima (ait) cum recitata fuisset pars gestorum latrociuli Ephesini, et quidam episcopi clamarent ea falsa esse, Theodosius episcopus Claudiopolitanus de Dioscuro dixit: *Deducat suos notarios; efficiens autem omnium notarios, suos fecit scribere. Et cum iudices et senatus peterent cuius manu perscripta essent monumenta gestorum, Dioscuros dixit: Unusquisque per suos notarios scripsit, mei mea, religiosissimi episcopi Juvenalis sui, religiosissimi episcopi Thalassii sui. Erant autem et aliorum reverendissimorum episcoporum multi notarii excipientes. Si non est meorum notarium littera, quia unusquisque proprium habet. Hinc ergo colligit Baluzius, quod cum codices tubularum ederent in paginis, eas quisque pro suo capto et libitu diserneret, sicut factum est ut initium causæ, v. g., hæc retulerint in sexta actione, alii in septima, alii etiam in nona, alii denique in decima, atque ita in cæteris actionibus.*

7. In his tamen exponendis paululum digressi sumus ab eo ordine quem servavit Quesnellus ut hanc Domni actionem prorsus esse supposititiam incassum ostenderet. Nam cum eum minime fugisset eam reperiri vel in Boheriano codice superius laudato, vel eam iudicatam esse 493 post actionem sextam, tamquam ex Græco in Latinum versam, tamen maluit Rustici diaconi malam fidem accusare, tamquam schismatici, et a Vigilio anathemate percussis, quam sibi persuadere Chalcedonensium PP. esse genuinum fetum. Quid? Falso credit huius actionis interpretationem Rustico adjudicari posse, cum is suum nomen soli primæ actioni subiecerit in hunc modum, ex cod. ms. Boheriano: *Explicit prima cognitio Chalcedonensis concilii.... Emendantes et conferentes manuscripta a pridie ante kal. xii. (id est Decembris fer. quarta indict. 13, xv kal. Aprilis Rusticus per gratiam Dei diaconus S. R. E. contuli, annotavi, distinx. Deo gratias. Addit præterea quæ legenda occurrunt in editione Petri Crabbi ord. Minorum, videlicet: «Finis primæ cognitionis Chalcedonensis concilii, quæ finita et emendata est anno Domini 417 (emendatur in margine aut 454, aut 457, in omnibus pessime ait Labbeus), feria quarta, indict. 13, kal. Aprilis xii. Rusticus per gratiam Dei diaconus sanctæ Ecclesiæ Romanæ contuli, annotavi, distinx. Deo gratias.»* Eadem (tandem concludit Quesnellus) fere in editione Romana paucis variantibus. Quare sibi blanditur nihil certe statui posse ex huiusmodi annotationibus, quæ sibi non coherent, ac propterea non unus Rustici esse, sed plurium annotatorum illam Boheriani codicis mentionem. Varia hinc inde colligit, ut demum lectoribus persuadeat Rusticum relegisse Chalcedonensem synodum ad Acemetensium codicem, quem jam contulerant et emendaverant superiores ipsi correctores; suamque pariter attestationem apposuisse, ut illi suam, sed hi reliquas actiones recensuerunt, ille ultra primam progressus esse non videtur. Addit annos quos annotatio prior designat ad Rustici ætatem pertinere non posse, et priorem illam annotationem fieri suspectam ex hac voce *manuscripta*. Supervacanea prorsus

A erat vox illa antequam excudendorum codicum artem hominibus largitus esset Deus. Subjici: «Et etiam demus actiones omnes Chalcedonenses a Rustico sanctæ Rom. Ecclesiæ diacono esse relectas et emendatas, clarum est actionem de qua agimus inventam ab eo non fuisse.»

8. Has ergo similesque conjecturas quanto studio, Quesnellus exaggeravit, sed incassum quidem. Nam ut animadvertit idem Stephanus Baluzius, neque tempus factæ a Rustico editionis assecutus est, et aliunde inconstantia vitio vehementer laborans Paschasius Quesnellus inficiatus est quæ cum in notis ad 24 epistolam S. Leonis tum in Theodoretici causa eum oportuit affirmare.

Quod ad tempus autem editionis attinet, notat Baluzius Rusticum Constantinopolim venisse anno Domini 547, cum Romano pontifice patruo suo, a quo postea defecit sub initium anni 549, gradusque sui honore et ministerio dejectus est anno sequenti. Ante vero dejectionem aggressus est emendationem gestorum synodi Chalcedonensis, x kal. Martias anno 549, et eam absolvit anno sequenti iii kal. Aprilis annum integrum et aliquanto plus huic operi incumbens. Dubium autem est, an istud effecit Constantinopoli, an vero apud Chalcedonem. Ut pro Chalcedone sentiam, faciunt mendosissimæ notæ appositæ in fine primæ actionis, ex quibus deprehendisse videor antiquum veramque lectionem, quemadmodum illic dico. Huic tamen conjecturæ (subjicit) obstare videtur mentio codicis Acemetensium, quod omnes sciunt situm fuisse apud Constantinopolim. Verum istud est explicandum, ut dicamus Rusticum non loqui de codice Acemetensium Constantinopolitanorum, sed eorum qui erant sub episcopo Chalcedonensi, quorum archimandrita Joannes subscripsit libello monachorum ad Mennam patriarcham totamque synodum dato in collatione quinta synodi Constantinopolitane sub Menna. De cuius rei veritate ne quispiam dubitare posset, nos libenter locum a Baluzio laudatum 494 consulere deliberavimus, et archimandritæ Joannis nomen scriptum offendimus, quemadmodum in nota ad calcem appositâ subjicimus (a).

9. Restat ergo difficultas an Rusticus diaconus præter primam illam Chalcedonensem actionem reliquas emendaverit. Quesnelli argumenta sunt quæ nullibi in gestis mentio occurrat emendationis a Rustico factæ præterquam in prima actione. Postea addit nolle se ista pro ceris accipi. Recte, scribit Baluzius. Nam ipse supra, nimirum ad epistolam 24 S. Leonis, quæ scripta est ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum, quæque relecta est in actione secunda concilii Chalcedonensis, agnoscere videtur hanc quoque actionem a Rustico diacono emendatam fuisse; et in dissertatione de causa Theodoretici, agnoscit itidem eum ad codices monasterii Acemetensium accurate recognovisse Acta concilii Chalcedonensis. Adde autem hæc verba posita in calce actionis quintæ in codicibus Rustici, *idem contuli*, ad eum necessario referenda quæ superiores actiones contulerat cum codicibus antiquis, id est ad Rusticum, cuius solius mentio est in codicibus antiquis emendatis. Nam quod idem vir clarissimus suspicatur codicem Acemetensium, quem lustrare cooperat Rusticus, primum quidem in Oriente emendatum a viris Rustico antiquioribus, quæ attestationes in eo suas apposuerant, ad Occidentales postea deportatum, a pluribus descriptum esse, adeoque emendationes in marginibus appositæ non esse unius Rustici, sed plurium diversorumque annotatorum, mera divinatio, ut pace ejus dixerim, quæ ratione non constat. Cum expresse in reliquis actionibus notas offendantur quæ indicant unicum et eundem esse annotatorem et interpretem. Neque obstat actionem d

(a) Tom. V Concil., pag. 1103, legitur: *Joannes Dei misericordia presbyter et archimandrita venerabilis*

magni monasterii Acemetensium, sub Photino sanctissimi episcopo Chalcedonensi, subscripsi.

qua agimus Græce desiderari. Multa enim sunt veterum Græcorum scripta, quæ hodie Latine tantum exstant, neque ideo minus vera putantur, ut constat quamplurimis exemplis ab eodem clarissimo Stephano Baluzio adductis, quæ ipse collegit ex concilii Ephesini gestis, et ex ipso Chalcedonensi, in quo et actio de Domino habita est. Denique actionem hanc versam esse ex Græco testatur Rusticus, cuius etiam ævo superfusio obscuræ saltem indicium est. Molli brachio quoque tamquam de oscitantia Baluzius Quesnellum carpit, quod perperam interpretatus fuerit Rustici annotationem, qua scriptis: *Actio de Domino Antiocheno, quam inveni in codice Patricie Julite membranaceo novo transcriptam ex codice vetusto chriatice, quem dicit ipsa fuisse Proculi et Albini Germanorum scholasticorum*. Igitur omnes intelligunt hanc actionem non ex codice novo, sed ex eo qui vetus erat ævo Rustici descriptam fuisse, qui fuerat Proculi et Albini fratrum virorum disertissimorum. Hanc tamen non prodire ex unico codice chartaceo, probant exemplaria quibus uti sunt Crabbus, Baronius, Hieronymus Casanata, idque indicant codd. Corbelenis, Divionensis. Cum itaque testis sit vetustas et consonantia codicum, vix intelligi potest cur tantopere hujus actionis auctoritatem elevare atque prorsus delere Quesnellus nixus fuerit. Contendens præterea hanc eandem actionem nec innotuisse Facundo Hermianensi in Africa episcopo, qui opus suum conscripsit pro trium capitulorum defensione. Immo Facundus loquens de Domino cum annuere SS. PP. et venerabilibus Ecclesiarum doctoribus, Joanni Chrysostomo et Gregorio Nazianzeno, ut videre est lib. II, cap. 1 Baluzio gravius displicet quod Quesnellus Rustici fidem in falsis suspicionem vocaverit. Quando videlicet eidem plurimum Ecclesia universa debet, ob præteritam operam impensam in Chalcedonensi Actorum Latinum interpretationem. Injuria enim suspicatur hanc actionem Rusticum confinxisse, ut ostenderet Dominum non esse damnatum post mortem. Sic enim falso persuasum act quibusdam ævo Rustici, ut statim alia 495 argumenta Quesnelli refellere aggrediens idem Baluzius explicavit. Quorum argumentorum unum illud est, quod ex imperatore Justiniano et episcopis quinta synodi in superioribus etiam ex Baronio adductis. Sed ejusmodi argumentum nature prorsusque cornuere, ex erroribus historicis qui passim in imperatoris Justiniani Constitutionibus, et ex aliis rebus minime veris quæ quintæ synodi actis inserta sunt, Baluzius asserat. Quæquidem omnia dum Quesnellum ipsum latere laud debuisse, noluit Baluzius otio abuti ad illa probanda, præsertim cum nihil de morte aut Domini damnatione in gestis concilii Chalcedonensis occurrat, quod diligenter inquirendum esset a quocunque eum Justiniani et synodi quintæ testimoniis insistere valuisset.

10. Jam vero Dominum ex hac luce nigrasse, quando Chalcedonense concilium habitum fuit, ex testimonio Liberati diaconi aliisque veterum dictis, violenter tamen interpretatis, Quesnellus contendit. Narrat imprimis Liberatus diaconus quemadmodum Dioscorus episcopus Alexandrinus in latrocinio Ephesino Nam episcopum Edessenum, Theodoretum Cyrensem, Eusebium Dorytheensem, Flavianum Constantinopolitanum, aliosque orthodoxos cum Domni Antiocheni consensu, cuius auctoritate abutebatur, deposuerit; post hos omnes antea: *Et Dominum Antiochenum remanentem ab orthodoxorum depositione, quia particeps factus Dioscoro in depositione orthodoxorum et Eutychis abolutione*. Depositis est autem dolo Dioscori sic. Postquam consensus in omnibus Dioscoro, datus in medio ejus epistolis, quas ad ipsum Dominum Antiochenum Dominus contra duodecim capita Cyrilli scripserat, damnavit ægrotum, absentem illa die (a). Sed aliam causam depositionis Domni

A retulit Nicephorus scribens: *Cum quibus et Dominus, Joannis Antiochenæ successor, annotatione sua ea confirmavit. At ille potestati suæ redditus, quod illis cessisset retractavit, Dioscoro et principibus ex aula imperiali viris resistens, et contra decreta, utpote quæ adversus Ecclesiasticas sanctiones facta essent vociferans, synodumque impiam appellans, et subscriptionem denique suam reddi sibi flagitans. Verum synodus ea de causa huic quoque sacerdotalem admisit dignitatem (b).* Subjicit Quesnellus: *Duo isti auctores facile conciliantur, si dixeris Nicephorum veram rationem attulisse cur deponendo Domino Dioscorus cogitaret. Liberati vero textum scribarum seu typographorum oscitantia et allucinatione corruptum esse,isque verbis subesse battologiam asseverat, illamque esse corrigendam juxta Augustini sensu, ut pro remanente, resilientem, vel potius remanentem ab orthodoxorum depositione. Laudat itaque consimilem Augustini locum de Baptismo contra Donatistas, lib. II: *Quos ad pacem atque unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare cupimus; et alium ex epistola 172 ad Crispinum: *Nisi ad communionem vestram remaneant*. Hanc tamen Quesnelli paraphrasim non probat Baluzius, et pro virili locum ab eruditis vexatum explicat. Arbitratus nimirum verum et genuinum Liberati verborum sensum hunc esse: videlicet, Dioscorus in latrocinio Ephesino deposuit episcopos orthodoxos; Dominum vero, quamvis ipse orthodoxus esset, non deposuit, quia ipsi jam consenserat in depositione orthodoxorum et Eutychis abolutione. Sed huic quoque remanentem indemnatum postea damnavit, nimirum post alios omnes damnatos, quia epistolam ad Dioscorum scripserat contra 12 capita Cyrilli. Itaque non est depositus a synodo, quia publice præstebat eum præstitisse consensum orthodoxorum.**

11. Neque laudatus Baluzius alteram conjecturam Quesnelli probat, quam ex Liberati testimonio inferri contendit. Videlicet ægrotum et absentem Dominum damnatum fuisse; idcirco non diu depositioni suæ supervixisse, nec usque ad Chalcedonensem synodum perduxisse salutem. Ad 496 hæc subdit Baluzius: *Potest hæc conjecturam juvare testimonio Eutychii, qui in Annalibus suis scribit Dominum mortuum esse anno sequenti post illam synodum Ephesinam. Verum abstulit, ea ut opinor de causa, quia auctor plenus est erroribus historicis et chronologicis, ut nihil certi dare possit de vita et morte Domni. Sed Liberati Liberatum ipsum opponit, qui paulo post descripsit mortem Flavianii, et quemadmodum pro eo Anatolius fuerat ordinatus narrat, et eodem tenore ait pro Domino ordinatum esse Maximum, neque addit Dominum fuisse mortuum. Immo tamquam de viro lentum fuisse sequentia demonstrant. Nam recensita Flavianii morte et Anatolii ordinatione, subiungit de ordinatione Maximi in loco Domni, Nonni in loco Ibas, et Athanasii in loco Sabini, nulla mortis eorum vel alicujus ex iis facta mentione. Sicut ergo Ibas atque Sabinianus ante concilium Chalcedonense mortui non erant, quia huic synodo interfuerunt, ita neque inferri debet Dominum ante hoc concilium mortuum fuisse, quia concilii Ephesini tempore ægrotabat. Argumentum pariter negativum desumptum ex silentio Liberati, qui, singulas actiones concilii Chalcedonensis recensens, autem causæ Domni facit mentionem, facturus haud dubie si vera circa eum contigisset quæ in ea actione narratur, facile refellit; sicut et aliam conjecturam depromptam ex verbis Evagrii scholastici, qui scribens in Ephesina synodo Dominum depositum fuisse, de eo quid postea factum fuerit invenire non potuit, et gesta Chalcedonensis recensens, de Domino prorsus silet (c). Sed utriusque scriptoris silentium, vel ipsius Evagrii ignorantia, quid probant pro Ques-*

(a) Liberati, cap. 12 Breviorii.

(b) Nicephorus, lib. IV, cap. 47.

(c) Evagrius scholasticus, lib. I, cap. 10.

nelliano systemate? Ambo isti scriptores nisi sunt codicibus in quibus actio de Domino non exstaret, sicuti (ait Baluzius) non exstat etiam nunc in codice quem appellamus Parisiensem. Neque tamen ideo falsa est. Nam quemadmodum si nondum ars typographica inventa esset, et aliquis codice illo utens actionem illam prætermitteret, nihil adversus codicum auctoritatem præjudicare videretur, in quibus illa invenitur; sic Liberali aut Evagrii diaconorum silentium præjudicare non potest adversus eos codices quos constat eorum ætate habuisse illam prædictam actionem.

12. Sed hoc et similia argumenta ea eruditione maxima qua pollebat prorsus solvit et explicat Baluzius, perspicue demonstrando unde tanta codicum Græcorum diversitas orta sit. Cujus quidem verba subjicere necessarium ducimus, ut penitus quancumque suppositionis suspensionem aboleamus. Observat igitur vir doctus concilii Chalcedonensis finem esse revera in sexta actione; ita ut ea quoque complectatur canones. Actiones vero quæ sequuntur, quamvis in concilio actitæ, quia tamen ad fidei causam non pertinebant, sed ad negotia privata, licet eo multi episcopi, exarato fidei decreto, iter arripientes, ad proprias remeant sedes. Id colligit ex Vita S. Euthymii abbatis, et ex Pelagii epistola ad episcopos Isiræ. Legitur enim in Euthymii Vita Stephanum Familæ et Joannem Sarraecenorum episcopos, qui Chalcedonensi aderant synodo, fidei decreto edito, celeriter abscedentes, illud Euthymio detulisse, putantes jam absolutam synodum. Unde postea eorum nomina nusquam comparent in actionibus quæ post sextam sequuntur. Sed apertius id docet pontifex Pelagius. Plerique Græci antiquiores codices continere synodum nonnisi in 6 actionibus, subjunctis canonibus, demonstrant, ut omnino cætera quæ privato studio fuerant mota non habeant. Ex paulo supra: *Vigilanti ergo cura respicite quia sexta illius actione sanctæ fidei professio consummatur, moxque in septima ad instructionem jam fidei iuxta regulam canonum fit, ut ulterioribus vero actionibus nihil de causâ fidei, sed sola negotia privata versantur.* Decessori suo, vel potius sibi ipsi, si quæ 497 fides Paulo diacono, censentanea scripsit S. Gregorius in epistola ad Secundinum: *S. Chalcedonensis synodus usque ad definitionem fidei et prolationem canonum de generalibus causis locuta est.* Nam post prolationem canonum specialia episcoporum certamina sopire curavit. Quid igitur mirum si plerique codices Græci, et quidem antiquiores, non haberent olim actiones quæ sequuntur post sextam? Quare factum ut postmodum eas addiderint, et in gesta intulerint diversis modis, temporum ordine minime servato, illam vel aliam inserentes, aut omittentes, prout quisque affectu ducebatur. Concludit Baluzius: *Vetus collector omisit actionem de Domino, sed eam habuit vetus exemplar, ex quo descriptus est codex Julii Patricii.*

13. Præterea, ut fortius Quesnellum sibi adversarium Baluzius perstringat, exemplum affert actionis Chalcedonensis, in qua causa inter Photium episcopum Tyri et Eustathium Beryti actitata et definita est. Quam quidem non haberunt veteres Chalcedonensis synodi collationes. Sed ista prodit ex Græco Vaticano codice, studio cardinalis Baronii, quam ad calcem quartæ actionis positam invenit; quamvis Balsamon in scholiis ad canonem 29 Chalcedonensem testetur eam positam esse in fine gestorum, in codice quo utebatur. De qua re nos luculentius verba fecimus in dissertatione pontificie conciliorum Academicæ anno 1746, quam ipsi jam in præcedenti capite descripsimus. Propterea nihil de ea in præsens disserentes, sermonem convertimus ad Evagrii silentium, qui fuit civis et advocatus Antiochenus, ut discrete probat el. Henricus Valesius. Difficile profecto videtur existimare illum ignorasse quid de

A Domino factum sit, si is revera superfuit suæ depositioni, et si sumptus ei in Chalcedonensi synodo decreti sunt ex facultatibus Ecclesiæ Antiochenæ ad vitam sustentandam. Magnam ingerere difficultatem fatetur Baluzius, sed nullo modo Quesnelli opinionem juvare affirmat. Nam Evagrii verba confirmata videntur ex auctore qui Euthymii vitam descripsit, dicendo Euthymium ei præstitisse infelicem vitam in episcopatu, et depositionem deinde malorum hominum et præstigatorum studio artibusque subeundam, ita ut pœnitentia ducius, quod salutaribus abbatibus monitis non obtemperasset, ad eundem Euthymium in Palæstinam redisset. Hinc ergo (ait Baluzius) factum est ut qui vitam procul Antiochia et in silentio transiit, in oblivione venerit Antiochenus, adeo ut verum sit Dominum post depositionem suam recessisse in eremum, et ut Theophanis quoque chronographus et qui ab eo accepit Anastasius Bibliothecarius istud mandaverint memorie litterarum, quamvis diversam recessus ejus causam afferant ab ea quam profert auctor Vitæ S. Euthymii.

14. Quod si contenderet quis majorem fidem esse adhibendam Evagrii, qui exstante sæculo sexto suam scribebat historiam, quam Theophani et Anastasio, qui multum remoti fuerant a tempore quo ista contigisse narrantur, ego non repugnabo. Sed Quesnellum animadvertere oportebat ad hujus verba, quæ indicare non possunt Dominum abscentem et agrotum a Dioscuro damnatum non diu supervivisse, sed e vivis excessisse. Quomodo enim ejus mors latere potuisset, si ejus infirmitas non latuit? Igitur dicendum est ex ea infirmitate pleno Dominum convalescere; sed ærumnarum tedio affectum et confusionis suffultum, quod impiis Dioscuro artibus notibusque obtemperaverit, ab hominum frequentia se subtrahere voluerit, procul ab Antiocheno patriarchatu in secretum Palæstine eremum se recipiens, ut reliquum vite suæ curam absolveret. Præterea bene notavit Baluzius Evagrii testimonium non adversari Theophanis et Anastasii scriptis, quamvis diversa scripserint. Nam illius verba docent ita latere voluisse Dominum, ut nisi unus Cyrillus Scythopolitanus, qui ejusdem eremi incolæ fuit, quam Dominus inhabitabat, secretum illud detexisset, eorum non haud dubio cum Evagrii ignoraremus quid de eo factum sit.

496 15. Minus solida sunt argumenta quæ Quesnellus adducit ad confirmandam opinionem de Domini morte, videlicet hujus conditionem pejorem fuisse Juvenalis Hierosolymitani aliorumque quibus synodus actione quarta indulgentiam dedit, et de quorum nominibus ad altare recitantis Anatolius scripsit ad S. Leonem. Sed unde constat indulgentiam præmissis veræ pœnitentiæ signis Dominum expetiisse? Aliquos in Ephesina Dioscuro synodo lapsos S. Leo rediandos jussit; sed sub iis conditionibus quas ipse præscripserat in epistola 64 de qua in superioribus egimus: duas legationes, alteram Abundii et sociorum, alteram Lucentii et Basilii ad Orientales instituit, pro nonnullis lapsis pœnitentibus et satisfactionem debitam exhibentibus recipiendis; de gravioribus lapsis tamen sibi judicare reservat, ut constat ex compositorio dato Lucentio, atque Basilio, postremis legatis ex Urbe ad Constantinopolim missis pro lapsis pœnitentibus recipiendis. Sed Dominum in eorum numero fuisse, quorum causa durior videbatur, quis non intelligit? Igitur hujus causæ judicium et examen unice magno Leoni reservatum erat, quod clarissimus Baluzius minime observavit, nec Domini causa ex illis erat de quibus vel pontifici legati, vel Anatolius, vel alius quisquam judicare posset (a). Valet tamen alia ratio ab ipso Baluzio adducta, nimirum Dominum post suam depositionem recessisse in Palæstinam ad Euthymium abbatem suum, atque desiisse inter episcopos, propterea quæ nullam quæstionem esse potuisse de ejus nomi-

(a) Vide quæ diximus de Leonis gestis ante Chalcedonense concilium, cap. 15.

cum aliis episcoporum nominibus ad altare recitando. Plurimum quoque Quesnellum urget aliud argumentum, quod Baluzius subjicit. Nam (ait) si Dominus propterea censendus esse mortuus, quia nullam ejus mentionem in suis epistolis ad S. Leonem Magnum facit Anatolius; mortui tum etiam erant Thalassius episcopus Cæsareæ, Eusebius Ancyræ, et Basilius Seleuciæ. Leo enim ad Anatolium respondens, istorum qui cum Dioscuro, Juvenali atque etiam Eustathio episcopis fuerant participes Ephesini latrocinii nullam expressam mentionem fecit.

16. Neque validiora deinde censenda sunt multa alia argumenta quæ nimis operose in suæ causæ præsidium huc illucque excurrens colligere nisus est, ut supposititium esse ostenderet actionem illam de qua agimus. Siquidem si ea ad trutinam revocemus, ut laudatus Baluzius jam fecit, illa nonnisi verba, fallacia violentasque interpretationes præferre intelligemus. Hujus generis illud est quod sibi mutuari posse credidit ex epistola Gelasii ad episcopos Dardaniam, in qua pontifex plurima iudicio-rum exempla proferens ad suæ sedis auctoritatem explicandam, eos enumerat episcopos a synodo damnatos, quos apostolica sedes absolvit; ait veniam concessisse iis qui in pseudosynodo Ephesina lapsi erant, dum hanc in irritum misit, nullam Domini Antiocheni facit mentionem. Itaque ante Maximi successoris ordinationem Dominus mortuus erat. Sed quid dicendum esset de Iba Edesseno, de Sabiniano Perhensi, in quorum locum ordinati fuerant Nonnus et Athanasius? Isti pariter in latrocinio Ephesino corruerant; Gelasius in sua epistola eorum nullam habet mentionem. Igitur et isti ante Chalcedonensem concilium ex hac luce migraverant? Sed falsum prorsus esse hanc consecutionem, et veteres historiae et Chalcedonensis gesta patefaciunt. Nec majus pondus obtinet altera conjectura, quam colligit ex Leonis agendi ratione, qui, recessis Ephesini latrocinii gestis, non cogitavit excipere Domni depositionem, sed ab imperatore Theodosio petiit ut omnia in eo statu manere juberet, in quo fuerant ante omne iudicium. Quare sibi persuadet nullum effectum habere potuisse sententiam latam adversus Dominum, si in vita fuisset. Nova fallacia. Domni depositio nullum quidem habuisset effectum, si penarum metu ad-ductus, ⁴⁹⁹ si ignorantia deceptus, aliorum in orthodoxorum depositionem et Eutychetis absolutionem consensisset. Sed quia primas partes in ea synodo Ephesina cum Dioscuro egerat, tamquam Eutychianæ factionis princeps habebatur, et idcirco cum ejus causa, ut diximus, esset ex durioribus, in præteritæ improbitatis penam eo adhuc superstitie, merito S. Leo ratam habuit Maximi ordinationem et ipsius depositionem. Quinimo nos arbitramur Chalcedonenses PP. tantopere exhorruisse præcedentem Domni agendi rationem, propter quam se victum in Dioscorigenibus et voluntate tradiderat, ut et ipsi contra eundem jam depositionis sententiam tulissent, quemadmodum cum Dioscuro fecerunt. Argumentum colligimus ex Maximi verbis quibus iudices et universalem synodum deprecatus est. *Maximus reverendissimus episcopus Antiochiæ dixit: Deprecor magnificen-tissimos et gloriosissimos iudices, et sanctam hanc et universalem synodum, ut humanitatem exercere in Dominum, qui fuit Antiochiæ episcopus, dignemini, et statueret si certos sumptus de Ecclesia quæ sub me est. Quicumque allucinatione non decipiatur, et violenter nolit Maximi verba interpretari, jam plene intelliget talia sibi creasse canonica præjudicia Dominum, ut Leo M. et concilium Chalcedonense minime irritum facere debuissent ipsius depositionem, eo quam et episcopatu et fructibus omnino privatus erat. Quare Maximus successor Domino ex parte misereri cupiens, supplex concilium interpellat, ut mitius et*

humanius cum illa agere vellet, ipsique permit-tat fructuum ecclesiasticorum portionem percipere, quoadusque in vivis perseverabit. Maximi petitioni itaque concilium annuens, legati, seu vicarii, apostolicæ sedis per Paschasium sequens decretum interposuerunt: *Sanctus et beatissimus papa, qui episcopatum sancti et venerabilis Maximi episcopi Antiochenæ Ecclesiæ confirmavit, iusto satis iudicio ejus meritum approbasse videtur; siquidem memoratus Maximus suo arbitrio Domino voluerit esse con-sultum, ut sumptus ei de sua Ecclesia miserationis in-tuitu prout æstimaverit largiatur, ut contentus alimentis quiescat in posterum. Sola ergo miseratione Maximus ducebatur talem fructuum ecclesiasticorum portio-nem Domino superstitie concedere, quamvis nullo jure posset Dominus in sua episcopali sede iterum collocari. Anatolius quoque Constantinopolitanus episcopus hanc Maximi indulgentiam misericordiam-que laudavit, dicens: *Laudo et ego condolentiam (alias compassionem) beatissimi episcopi Antiochiæ Maximi, in quibus spontanea voluntate ipse tales preces obtulit, ut sumptus præstaret Domino, qui fuit episcopus Ecclesiæ sanctæ quæ sub eo est, præter hoc prædicto nihil requirente**

17. Quod vero S. Leo Magnus irritam facere non debuerit istius depositionem, præter ea quæ in præcedentibus adduximus, et sufficienter etiam explica-vimus in exponenda S. pontificis epistola 64, adhuc ex epistola quam scripsit ad Juvenalem Hierosolymo-rum episcopum Quesnellus et Baluzius intelligere potuissent, cum is potissimum sub num. 45 difficile exploratum esse affirmaverit. Consenserat utique Juvenalis Dioscuro in latrocinio Ephesino, sed neque fuit depositus, neque in sua perstitit pertinacia. Fuisse tamen deinde a S. Leone et a synodo Chalcedonensi depositus, quia depositionis materiam sibi creaverat, ob quam non tantum cunctis orthodoxis se reddiderat inivisum, sed etiam episcopatu in pos-terum indignum, quas ob causas aliquid tempus longe a sua sede abesse eum oportuit, donec per debitam poenitentiam satisfactionem indulgentiæ tem-pore recipientem delegit. Actione vero quarta Chalcedonensi proposita fuit causa episcoporum qui cum Dioscuro præferunt latrocinio Ephesino, atque inquirebatur an parem cum Dioscuro deberent subire condemnationis censuram, et Ecclesiis privari. Animo pendebant iudices et episcopi omnes. Quibus cum quaestio satis difficilis videretur, quinque dierum induciarum sibi dari postularunt ad maturius iudi-cium, ⁵⁰⁰ juxta Nicænorum canonum regulas, proferendum. Interim tamen Juvenali, Thalassio, Eusebio Cappadociæ, Eustathio Beryti, et Basilio Seleuciæ, denegatum fuit locum in synodo habere, sed tamquam poenitentiam agentibus opus fuit exspe-ctare. Differatur (legimus) auditio usque ad quinque dies, ut inter hæc vestra sanctitas congregetur ad san-ctissimum archiepiscopum Anatolium, et de fide com-munitur cogitetis. Rursus eadem actione, postquam omnes exclamaverunt Dioscorum iusto a Christo depositum atque damnatum, paucis oris transactis, iudices imperatoris mandatum expectantes dixe-runt: *Piissimus imperator addicens vestras preces permisit de Juvenali deliberare, et de Thalassio, et de Eusebio, et de Basilio, et de Eustathio reverendissimis episcopis, quæ vobis placerunt. Anatolius dixit: Peti-mus eos intrare; et alii episcopi clamaverunt: Rogamus eos intrare (a). Neque alia ratione in synodo locum obtinuerunt, nisi prius eorum recognita fide, quæ symbolum Nicænum et Constantinopolitanum probaverant, rata habentes decreta Ephesini œcumenici concilii, subscribendo tamen cum aliis episco-pis epistolæ S. Leonis ad Flavianum, et contraria sentientes damando. Eos inter utique Dominus non reperiebatur; tum quia in eremum Palæstinæ se*

(a) Tom IV Conciliorum, Venetæ edit., pag. mihi 1359. Baronius, tom. VI Annalium, pag. 146, eo-dem art.

receptat, tum quia resipiscentiæ signa congruo tempore non dederat, cum nimirum S. Leo indulgentiam lapsis apostolicæ sedis clementia dare non detrectabat. Consonat omnino S. Leonis epistola ad ipsum Juvenalem, in qua eum increpans propter præteritis excessus (ait): *Dolui adversitatem tuarum temetipsum tibi fuisse materiam, et resistendi hereticis constantiam perdidisse, quia æstimant non esse tibi liberum ut eos audens redarguere, quos tibi professus sis in suo errore placuisse. Causam deinde assignat propter quam post talem gravissimum lapsum ad sui episcopatus sedem ei licuisset redire, ita subiiciens: Unde quia in tempore indulgentiæ resipiscentiæ magis quam pertinaciam delegisti, ita gaudeo te celestem expetiisse medicinam, ut fidei ab hereticis impugnata tandem possis esse defensor (a).* Quis interim non videt graviter commentum fuisse Quesnellum, contendentem Leonem decreto quo latrocinii Ephesini Acta in irritum missa sunt omnibus lapsis indulgentiam concessisse, nec cogitasse excipere Domni depositionem? Quid? Forte latrocinialia Acta rescindendo, hujus synodi principibus indulgentiam dandam esse intendebat, si non resipuisset, si humillime non postulasset veniam sibi dari, adimpletis omnibus conditionibus quas sanctus pontifex præscripsit Anatolio, Juvenali, Thalassio cæterisque qui Dioscuro, Eutychei, communicaverant, in Flavianum Eusebium Dorylæensem et in alios orihodoxos facta conspiratione? Non erat ergo necesse ut, in irritum missis latrocinialibus gestis, exciperet Domni depositionem, cum huic jam cæterisque Eutychie factionis principibus nullum amplius jus conveniret perseverandi in episcopatu, quem ex sola S. Leonis indulgentia retinere in posterum potuissent, si poenitentiam egissent. Hinc maxime attendendam esse arbitror Quesnelli fallaciam, qui, de latrocinialibus Actis et de epistola sancti Leonis ad Theodosium Augustum scripta disserens, qua petebat ut juberet omnia in eo statu restitui in quo erant ante infelicem illam synodum, sibi blanditur sanctum pontificem ita lapsis indulgendum esse credidisse, ut prorsus inultæ remanerent culpæ eorum qui omnes Orientis Ecclesias scandalis, cædibus, inimicitiiis et odiis per fas et nefas cum fidei exitio repleverant. Hunc animum nequaquam habuisse Leonem subsequentia illius verba demonstrant. Nam plene de his omnibus horumque auctoribus judicium habere sibi reservat, donec major pars sacerdotum ex toto orbe congregari possit. Ut nimirum, ad Italici synodum convenientibus episcopis, de lapsorum fide et criminibus solemniter et juxta canonum rigorem judicaretur. Non ergo **501** post latrocinium Ephesinum lapsis episcopis, schismatum auctoribus, ecclesiasticis ligatis censuris licitum esse poterat suas sedes retinere; neque per actorum latrocinialium abolitionem canonica poenæ quas incurrerant ipsis a Leone relaxatæ fuerunt. Ad quæ forte sedulo animadvertens Dominus, verecundia et pudore actus, privatam poenitentis vitam longe ab hominum et suorum civium frequentia traducere maluit, quam in publicis cætibz et synodis prodire, debita suæ fidei, poenitentiae et satisfactionis argumenta daturus.

18. Puerilia esse plane judicatur quæ ad Domni mortem probandam Quesnellus ex constitutione Theodosii imperatoris affert, in qua pseudosynodi Acta confirmantur, et de Domino legitur: *Qui fuit Antiochenus episcopus.* Addit in 14 actione Chalcedonensi dictum fuisse ab Athanasio Perrenhorum episcopo, in locum Sabiniæ ordinato, qui causam reddens cur Domni judicium declinaverit: *Inimicus meus erat ipse qui judicabat Antiochenus (b).* Ex quibus inferre posse contendit jam Dominum vita fuitum. Primum enim si staret, jam probaret Dominum, viz latrociniali illi synodo absoluti, hominem exuisse, cum Theodosii constitutio, statim Chrysaphio et Dio-

A scoro agentibus, edita et promulgata fuerit. Igitur hujus mors neminem latere potuisset, nec Evagrio cum veritate scribere licebat quid de Domino esset factum se prorsus ignorare. Neque Athanasius Perrenhorum ibi loquitur de Domino tanquam mortuo, sed de eo qui Antiochenum tum agebat concilium. Quare (ait Baluzius) isti loquendi modi sunt quidem præteriti temporis, sed præteriti imperfecti, ut aiunt grammatici, in quibus exponendis pudet diutius immorari. Verum enimvero, nec Dominum mortuum fuisse cum concilio Chalcedonense agebatur, atque S. Leonem irrita fecisse omnia latrocinialia Acta, excepta Domni depositione et Maximi ordinatione, tandem cognovit Quesnellus, qui in lustranda actione decima Chalcedonensi, Stephani Ephesiorum episcopi interlocutionem offendens, qua contendebat omnia prædicatoriæ synodi contra canones facta abolita esse, his exceptis quæ adversus Dominum gesta fuerant, ob hoc (nimirum), quia ordinatio Deo amantissimi episcopi Maximi facta pro eo canonice in Antiochena metropoli a sanctissimo archiepiscopo Leone, et hoc præsentem sancto, et universali concilio est suscepta. Horum enim verborum pondus adversarius intelligens, ne falsum ab eo constructum ædificium prorsus corrueret, fulcimenta huc illucque quærens, non protinus collabi debere sibi blanditus est, scribendo non magnipendendum esse, quia unicum est, et ab eo profectum quem actione sequenti exactorum legimus propter scelera per quæ sibi gradum ad Ephesinam fecerat sedem; adeoque probable esse cum ex odio Domni condemnationem ratam esse voluisse. At hujusmodi effugium, qua ratione sibi prodesse posse censet Quesnellus? Dabo gravissimum facinorum reos non admitti ad testimonium. Sed crimina Stephano exprobrata tunc haecenus cum non essent probata, et quia istius causa nondum agitata, nec de objectis criminibus fuerat convictus, quid possunt probare? Nihil. Alias PP. Chalcedonenses admisissent inter episcopos et iudices primarum sedium hominem quem canones prorsus exactorum esse statuebant. Et quidem veras iudicis partes Stephanum Ephesiorum in Chalcedonensi synodo obiisse, ex sequentibus innotescit. Tertia actione Dioscorum cum aliis episcopis damnavit. Quarta epistolam Leonis ad Flavianum laudavit, atque suscepit. Sexta subscripsit definitioni fidei coram imperatore. In septima confirmavit conventionem Juvenalis et Maximi. Unde tandem colligit Quesnellus Stephanum odio actum esse ad confirmandam Domni depositionem, nisi ex sola divinatione? Quare potius existimandum esset Stephanum potius debuisset favere Dorano, quem Dioscorus dolo deposuerat. Hinc clarissimus Baluzius ad Stephani Ephesini agendi rationem **502** recogitans, arbitratus est eum nullo odio aut malevolentia ductum ita esse interlocutum, sed quia noverat Dominum depositum ad monasterium rediisse, ut quieti et solitudini vacaret, et fortasse libellum refutatorum pro more illorum temporum obtulisse, ut canonica Maximi ordinatio locum haberet.

D 19. Jam vero cum laudato fulcimento adhuc totum Quesnelli ruit ædificium. Nam Stephani testimonium nec unicum est, nec ullus ex Patribus eidem refragatus est. Imprimis cum actione decima questio haberetur an omnia latrocinialia Acta deberent relegi, ut nihil desit (aiebat Theophilus diaconus) iuste judicare debentibus, statim omnes apostolicæ sedis vicarii, per Paschasium dixerunt: *Synodus appellari non potest in qua illa nefaria delicta relecta sunt.* Et paucis interjectis ea Acta vana et irrita a S. Leone declarata esse asseverat, ex quo claret, quia et sanctissimus episcopus Antiochenæ civitatis extra hæc est (Rusticus sequentem addidit notam: *De Maximo ordinato apud Ephesum*) quem post hæc beatissimus episcopus in propriam communionem suscepit; quibus postremis verbis hanc aliam idem Rusticus addidit

(a) Epist. ex cap. 1.

(b) Tom. IV Concil., act. 14 Chalced., pag. 1679.

annotationem : *Facta Leonis confirmantis subsecuta confirmantur*. Profecto si ad hæc attendisset Quesnellus, qui in Iohannis et mss. et editis exemplaribus, pro divi Leonis Operibus adorandis se laborasse gloriatur, desisto an libere pronuntiasset unicum esse Stephani testimonium, cui nemo ex illis PP. suffragatus est. Sed adhuc attendat ad ea quæ post vicarios pontificios Anatolius pronuntiavit : post synodi enim definitionem nihil horum valere quæ in synodo Ephesina gesta fuerant, nisi illud circa sanctissimum magnæ Antiochenæ civitatis episcopum, quoniam et sanctissimus Leo Romanus archiepiscopus in communionem eum recipiens præmisit eum Antiochenis iudicanti Ecclesie (a). Tandem nonne acribus istis cæteris PP. astipulatos esse, nemine perorans refragante, ex illis Actis exploratum est? Ea enim perorant leiores, et clare intelligent non alia de causa Maximi ordinationem, et Domini depositionem ratas esse iudicatas, nisi quia illas pontifex Leo confirmaverat.

20. Se graviter urgeri ab illis tribus testimoniis Quesnellus, quæ non ignoravit, præsensit (b). Et propterea arbitratus suis dictis sufficienter Stephani interlocutionem indurmasse, stylum vertit in alia duo Paschasini et Anatolii, quæ ipsi jam in medium adduximus. Cujus gravem contentiorem idem Stephanus Baluzius apprimè cognoscens, sub numero 52, ait : *Superest ut Paschasini nunc interlocutionem retraheremus, quam paulo ante descripsimus, tum ut veritatis gestorum patrocineretur, tum ut quæ vere ab eruditissimo et optimo viro Petro de Marca archiepiscopo Parisiensi dicta sunt, ea vera esse ostendamus*. Egit ille de causa Maximi Antiocheni in libro in de Concordia, ut etiam isto exemplo doceret Romanæ sedis auctoritatem in temperanda canonum executione et indulgentia dispensatione ad Orientis quoque Ecclesias perfectam fuisse. Ordinatus fuerat Maximus ab Anatolio episcopo Constantinopolitano in loco Domini a Dioscuro damnati. Huius ordinationi duo maxima vitia inerant : unum, quod Dominus ab impia synodo damnatus esset; alterum, quod ordinatio illa contra canones ab Anatolio peracta erat. *Quid nos, inquit Leo, ad Marciarum augustum scribens, amore reparando fidei et pacis studio retractare cessavimus*. Poterat ergo Leo, ut ait Marca, ordinationem Maximi retractare, nisi benigne se in eum gessisset. Id vero hinc etiam confirmat, quod ille a synodo Chalcedonensi eo solum nomine receptus sit, quod Leo sanctissimus P. ejus ordinationem et communionem probasset. Tum ut id ostendat esse verum, describit verba Paschasini supra relata, et annotat sequentia, *quem post hæc beatissimus 503 episcopus in propria communione suscepit*, deesse in textu Græco, sed hæc tamen a veteri interprete juxta fidem antiquorum codicum retenta esse. Quesnellus, qui non vult ista dicta esse a Paschasino, miris modis se torquet ut bonum loci illius sensum constituat absque verbis illis, quædam sua auctoritate addens, nonnulla detrahens, alia mutans. Et ut confirmet opinionem suam, ait necesse non esse ut legatorum sedis apostolicæ verba firmetur Interlocutione Anatolii, quam propterea Marca statim tulerat, cum sibi ipsi sufficere ut intelligantur : *Et sive sententia illorum, inquit, ab Anatolii suffragio discrepat, sive illi concinat, non probat tamen id a legatis dictum, quod dictum non esse omnia originalium Actorum exempla significant*. Duo igitur contendit vir clarissimus, sensum esse integrum absque illis Paschasini verbis, et ea deesse in omnibus exemplaribus Actorum originalium. Quoad primum, publicam appello fidem, si non manifestum est sensum esse imperfectam absque verbis illis. Cum enim dixisset Paschasinus synodum Ephesinam a Leone P. missam

fuisse in irritum, addidit : *illis generalibus verbis non comprehendendi Maximi ordinationem clare, quia Leo eum in sua communione susceperat*. Nisi enim Paschasinus hanc rationem reddidisset, sensus non fuisset integer, et aliquid postea episcopi expectassent quod ab eo diceretur. Adde quod sequentia nulla connexionem habent cum causa, nisi addantur illæ voces, *necessarium enim est, quæ in textu quoque Græco deesse constat*. At enim ea desiderantur in omnibus exemplaribus Græcis, quæ originalia vocat idem vir clarissimus? Primo querendum est an revera possit dici Græca exemplaria esse originalia, ubi legati Romani pontificis Latine loquebantur. Sane Rusticus in loco hoc non legitur annotasse hæc legatorum papæ interlocutionem Latine jacere in antiquis codicibus. Sed cum ipse sibi moneat illos Latine locutos esse, et interlocutiones eorum Latine scriptas fuisse in antiquis exemplaribus Græcis, cum istis compositor gestorum non dicat eos per interpretem esse locutos, par est estimare Paschasinum locutum fuisse Latine; adeoque siquid hic erroris commissum est, non videtur esse tribuendum interpreti Latino, sed Græco, seu potius librario, qui per errorem omisit ea quæ istis desunt in textu Græco. Nam et veteres codices Græcos synodi Chalcedonensis non esse sanos, jam supra demonstravimus, ubi etiam monimus cardinalem clarissimum Baronium credidisse corrigendos illos propterea esse opere Latinorum. Baluzius ita ratiocinatus est.

21. Actionis quoque de qua agimus quosdam falsitatis characteres offert Quesnellus, contendendo illius ætatis morem non fuisse ut Romanus pontifex hæc unica voce *papa*, sine aliquo addito designaretur; nec ullum in Chalcedonensibus Actis locum occurrere, ubi ad illam vocem *papa* non addatur, vel *urbis Romæ*, vel apostolicæ sedis, vel aliud simile. Hocce argumentum duplici responsione laudatus Baluzius eripuit. Prima (ait) necessarium non esse ut ævo Domini vox *papa* sola poneretur cum de Romano episcopo agebatur; sufficit ut talis mos interpretis ætate obtinisset, apud quem vox *ἐπισκοπος* responderet voci *papa* in interlocutione quadam Bonifacii presbyteri Romani, quæ exstat post subscriptiones episcoporum in actione sexta decima; secunda, Domini ævo vocem *papa* solitariam reperiri tamquam de Romano pontifice dictam, et quidem in ipsis Chalcedonensibus gestis, in epistola Hilari ad Pulcheriam augustam, et in brevilio historiæ Eutychianistarum. Incipiam autem, ait Baluzius, a gestis concilii. In actione 1, inter Acta synodi Ephesinæ II, Julius episcopus vicarius papæ Leonis ait : *Præ papæ legatorum epistola*, quod non solum in Latino textu legitur, sed etiam in Græco, qui ita habet : *Πρὸ τῶν ἡγουμένων τῶν ἐπὶ τῶν πάπα ἐπιστάμενα*. Rursus in act. 2 reverendissimi episcopi clamantur : *Papa Leo ita interpretatus est*; quod cum Græco congruit, ubi habetur sic : *Ὁ πάπας λέγων οὕτως 504 ἠρμήνευσεν*. Immo Evagrius, ista recensens, non posuit vocem *λέων* in hoc loco, sed ait simpliciter : *Ὁ πάπας οὕτως ἠρμήνευσεν*. Et id quidem in omnibus Evagrii editionibus Græcis. Ad Latinos quod attinet, epist. Hilari diaconi ad Pulcheriam augustam scripta post latrocinium Ephesianum, quæ ab eodem viro clarissimo relata est inter epistolas S. Leonis, satis magnam fidem facit consuesse tum Rom. pontifices appellari simpliciter papas. Sic enim ait : *Manifesta necessitas erat quæ litteras B. papæ ad vestram clementiam directas offerre compelleret* (c). Non utar auctoritate epist. Gallie Placidie ad eandem Pulcheriam augustam, in qua scriptum est : *Multitudine sacerdotum Romanus Leo papa circumdatus*, quia reponi posset vocem *papa* hic esse cum adjuncto. Breviculus Historiæ Eutychianistarum : *Superveniente Uranio subadjuvo, et contra*

(a) Actione 40 Concilii Chalced. tom. IV Concil. general., pag. mihi 1585 et seqq.

(b) Quesnellus, in laudata dissertatione, tom. II,

pag. 219, sub num. 29 et seqq.

(c) Tom. I Operum S. Leonis, apud Quesnellum

Joannem jam episcopum sacra principis deferente, ab episcopatus illius confirmatione papa auspensus est. Sufficiens autem, ut arbitror, illa quæ jam dicta sunt, ad infringendam vim illius argumenti quod adversum hunc locum Pashasius Quesnellus adduxit.

22. Quoniam vero multarum rerum congeriem in suam coegerat dissertationem noster adversarius, et, persumdata actione de Domino Antiocheno, Romanorum pariter pontificum auctoritas in episcoporum ordinationibus confirmandis et conciliorum decretis rescindendis prorsus aboleretur, pederentium nobis opus fuit singula retractare, quæ in eadem dissertatione collegit. Verumtamen cum noster labor plurimum imminutus fuerit, clarissimi Stephani Baluzii studio et diligentia maluit in nostrum præsidium ea transferre quæ ipse diligentissime annotavit, quibus nonnulla etiam ex nostra industria accessore quæ dictis in præcedentibus nostris Exercitationibus apprimè responderent, quam ex integro novam Exercitationem contexere. Quoniam vero postremo loco idem Pashasius Quesnellus multos errores adduxit, et quidem grammaticales, qui irrepserunt in actionem de qua agimus, et annotaverit non esse ibidem descripta nomina eorum episcoporum qui huic actioni interfuerunt, adeoque suppositionis suspiciones magis augeri, quia ibidem Maximus preces exhibuit laicis iudicibus in ecclesiastica causa, posthabitis episcopis principibus synodi, idcirco, ne indiligentes videamur, Quesnellianis etiam hisce acurpulis cum eodem Baluzio occurrere deliberavimus (a). Quod vero ad errores grammaticales pertinet, si Quesnelliana suspicio staret, omnia Chalcedonensia Acta, omniaque aliorum conciliorum generalium gesta supposititia dicenda forent, et ea potissimum quæ ex Græco sermone in Latinum translati fuerunt. An forte ignorat Quesnellus plurimum laborasse recentiores interpretes ut modo antiquam versionem haberemus quemadmodum saltem ea emendavit Rusticus? Quid vero de episcoporum nominibus? Non enim necesse erat ut post Domini actionem recitarentur. Illa nomina sufficienter fuerunt descripta in aliis actionibus, et regesta fuisse in calce gestorum. Causa denique de qua agebatur non erat ecclesiastica dumtaxat, sed etiam civilis, ait Baluzius, cui nos non subscribimus in hac parte, cum ageretur de pensione danda Domino ex ecclesiasticis fructibus, voluntarie quidem ab ipso Maximo proposita in testimonium commiserationis erga Dominum exercende, qui quemadmodum ex canonum jure privatus erat titulo Ecclesie ei beneficii, ita percipere non poterat fructus ex Ecclesia qua fuerat privatus. Quare ne ecclesiastica jura violarentur, synodi decretum erat interponendum, quod tandem tamquam testes laici iudices probaverunt. Id enim significare Marciani imperatoris agendi rationem perspicuum est, qui, a synodo abscedens post fidei definitionem, jussit ut episcopi triduum aut quadriduum morarentur, et unusquisque id quod vellet proponeret eorum magnis iudiciis. Neque obstat quod iudices et amplissimus senatus primo loco nominati fuerint. Nam

505 isti non assidebant tamquam ecclesiasticarum rerum arbitri, sed dumtaxat erant testes et præsidia exhibebant, ut sine jurgiiis et contentionibus omnes causas ad exitum perducerentur, ut ipsi probavimus in Exercitatione habita de quarta Chalcedonensi actione in causa Photii Tyrrii, ibidem iudicata, non juxta pragmaticas sæculi sanctiones, sed secundum leges canonicas.

23. Exhibitum tandem ibidem fuisse Dominum tamquam mendicem, et alimonie obtinendæ sollicitum, indecens et ridiculum valde esse postremo contendit Quesnellus. Dominum quippe ait tante sedis episcopum qualis erat Antiochena, quique, cum avunculi sui loco successit, opibus, amicis et auctoritate debuit pollere, non ad illum calamitatis profundum pervenire potuisse, ut alimenta ei omnino deessent, nisi

A successoris arbitrio provixum ei esset. Sed unde colligit Quesnellus hæc omnia, quæ modo contingit? Dominos ad synodum non venit, sumptus illos sibi dari non petiit, nullus alius pro eo id petiit, Maximus sponte sua id fecit. Immo ai conferamus ea quæ in antecedentibus descripsimus cum Evagrii verbis, paulo ante laudatis, suspicari licet nunquam ejusmodi taxatam pensionem Dominum percipisse, qui, sua sorte contentus, reliquum vite in monasterio absconditus transiit, nihil amplius commune cum Antiochenis habens. Cætera vero quæ addidit Quesnellus ut supposititiam præbaret actionem, quod videlicet a reliquis Græcarum synodi Chalcedonensis corpore distracta sit, quod incertam sedem hactenus nacta, quod indacta longe post Acta collecta, prorsus autant et corrupta. Quid? Si valerent adductæ rationes, jam consequens esset actionem de Photio et Eustathio, quæ Rustici, Liberati et Evagrii ævo distracta erat a corpore reliquarum Græcarum actionum, synodi Chalcedonensis, falsam esse et supposititiam. An non hæc inducta fuit longe post Acta illa collecta? Tamen cum eam reperisset Balsamon in antiquo exemplari quo utebatur, et postmodum in aliis atque aliis codicibus conspicua fuerit, idcirco hactenus nemo eruditorum illam supposititiam esse judicavit, quoniam apprimè responderet illis quæ contigerunt in latrocinio Ephesino et in duabus Constantinopolitanis synodis, in quibus actum est de Anatolii electione, ipsiusque in episcopum Constantinopolitanum ordinatione. Annon similes characteres et notas habere Domini actionem perspicue ex Chalcedonensibus gestis probavimus? Photii Tyrrii pariter actio incertis sedibus jactata fuit. Nam in Balsamonis codice legebatur in fine gestorum. Modo vero in vulgatis editionibus ponitur in calce actionis quartæ. Facundi Hermianensis verba a Quesnello objecta nullatenus collapsæ suæ causæ præsidium afferunt. Ea enim non pertinent ad questionem institutam, cum nihil aliud ex Facundi Hermianensis silentio elicere possimus quam Dominum Antiochenum non fuisse damnatum in concilio Chalcedonensi, quod nos ipsi ultro jam dedimus.

24. Utinam ergo Quesnellus tantopere suis studiis indulgere non voluisset, modo commenta excogitando, modo fallacias contendendo; modo vero ad pravas violentasque interpretationes veterum PP. testimonia trahere satigendo, ut chimericum sibi propositum systema de Romanorum pontificum auctoritate propagaret; adhibitis quam sæpiissime illi virulentis conjecturarum fulcimentis, quæ ecclesiasticam antiquam historiam evertunt, sacram regiminiis œconomiam abolent, novamque disciplinam canonibus contrariam inducunt. Quis vero affirmabit animum habuisse, laboremque suum insumpsisse in adornandis S. Leonis Magni scriptis? Profecto quicumque non cecutiat nobiscum lateri debet Leonina Opera ab eo fuisse deturpata, detruncata et in pravam significationem deducta, catholice Ecclesie hostibus ea arma suppeditando, quæ ipse tamquam clericali ordinis presbyter ab eorum manibus eripere debuisset. Luterum tandem mihi dolendum est quod hactenus quidam inventi sint qui, Quesnelli principis insistentes, commentitiam esse hanc actionem propagare publice ausi fuerint.

506 CAPUT VII.

De reliquis Chalcedonensis synodi actionibus et de postrema principæ, in qua contra ecclesiasticos canones de Constantinopolitana sedis novo honore et prærogativis contra jura episcopi Alexandrini atque etiam Antiocheni, canon 28 conscriptus est.

1. Photii Tyrrii, Theodoretii Cyrensis et Domini Antiocheni causis ad trutinam revocatis atque expeditis, prout nos edocent Chalcedonensis concilii Acta et S. Leonis epistolæ, vix grave aliquod nobis

pertractandum superasset, si demum in ultima illius actione Anatolii ambitus in perniciem iurium aliarum Ecclesiarum principatum sibi nancisci non quævisset super cæteras principales Orientis Ecclesias, suam sedem quasi apostolicæ Romanæ sedi æquiparare concupiscendo. Ambitus vero hunc Anatolius ad synodi exitum usque multis simulationibus cohibuit. Sed facta tandem libera facultate ut in synodo particulares questiones moverentur ad quosdam præcavendos sive in posterum tollendos abusus, qui in ecclesiastica administratione contigerant, postremo sibi reservavit sua jura augere, aliorum honorem deicere, et colore imperialis urbis, *novæ Romæ* appellatæ, immediate post apostolicam Romanam sedem primatum obtinere. Igitur fidei definitione iam facta, synodi PP., præter causas trium illorum episcoporum, aliam quoque Ibas Edesseni recognoverunt. Is namque, Dioscuro agente, in latrocínio Ephesino absens et inauditus sacerdotio fuerat privatus. Propterea in suæ causæ presidium imperatori libellum obtulerat, qui rem ad synodum detulit. Patres vero, examinatis Actis synodalibus Tyri atque Beryti, habitoque testimonio a clericis Edessenis, cum probata fidei et integræ vitæ a pontificiis legatis esset compertus, sacerdotio et suæ sedi restitutus est. Aliquid tamen de Nonno, qui Ibas sedem acceperat, cum a synodo adhuc esset deliberandum, ad Maximum Antiochenum iudicium fuit remissum. Huic autem placuit ut honore episcopatus non careret, donec aliter cum episcopis suæ diocesis deliberaret. Addit præterea Quesnellus decretum editum fuisse de abolenda pseudosynodi Ephesinæ memoria, et e synodorum numero expungendam, rogandum imperatorem ut decreto vetaret ne synodus diceretur, ne ejus acta reciperentur. « Ordinationem (addit) Maximi jam S. synodus ratam habuerat, quia legitime ab episcopis provincie consecratus et in communione sanctissimi patriarchæ Leonis admissus; quam ob rem superflua exceptio, quam pauci commemorarunt, cum etiam Ephesinis Actis accensendam non esse pronuntiare legati sedis apostolicæ. Actio de Domino commentitia est, ut alibi probamus. » Hactenus Quesnellus, cum quo nunc novam instituere congregationem non intendimus. Sed duo pleniori rei veritate superaddere debuisset: alterum, jam pridem a S. Leone proscripta et abolita fuisse latrocinialia Acta, eo quod contra canones facta sit synodus Ephesina, et Acta ejus judicentur illegitima nec rite facta. Ita legitur in antiqua synopsis epistolæ 39 ad Theodosium augustum, quam habent mss. Vaticana exemplaria atque Florentinus cod., et eam servaverunt veteres editores, Surius, Bibliothecæ PP. et conciliorum collectores. Quamvis eam in adornandis S. Leonis Operibus Quesnellus expunxerit, aliamque omnino diversam sine auctoritate mss. in suam editionem induxerit, quemadmodum in notis observabimus. Ex hoc autem alterum sequitur, videlicet Paschasium Leonis legatum, 507 pontificii decreti jam pridem lati optime conscium, solemnem declaratione in synodo facta, voluisse ut laudata Acta tamquam irrita et nulla proscriberentur; atque ut Eutychianæ factioni omne effugium præpererit, imperiali lege hanc sanctionem roborari quævisset, ut, videlicet, abolita præcedenti Theodosii publica lege, qua præceperat atque constituerat nemini licere abjicere seu infringere ea synodalia Ephesina Acta, quorum Dioscorus fuerat auctor. Clare id indicant laudati Paschasini verba. Si ergo (ait) a beatissimo et apostolico Romanæ urbis episcopo omnia ibi gesta vana sunt habita, claret quia et sanctissimus episcopus Antiochenæ civitatis extra hæc est, quem et post hæc beatissimus episcopus in propria communione suscepit. Necessarium est enim ut rursus eundem tranquillissimum et Christianissimum

A principem adeamus, quatenus illud concilium sacra et pia lege neque nominari præcipiatur (a). Ex quibus potius liquet jam pridem anno 449 sanctissimi summi pontificis Leonis Magni decreto irrita et abolita fuisse illius synodi Acta. Nec novi quidquam ab ipsis Chalcedonensibus Patribus fuisse definitum.

2. Bassiani, præterea, et Stephani controversia duas subsequentes actiones, 11 et 12, occupavit. Ille ex Ephesina sede depositus, alter subrogatus. Bassianum enim ab episcopatu Ephesino quem invasione obtinuerat, sancti pontificis Leonis Magni jussione, remotum fuisse, testabatur Stephanus, qui in ejus sedem fuerat subrogatus (b). Et quoniam ipse Stephanus per conjugationem episcopatum sibi meti acquisivit, iuste iudicatum fuit ut alius eligeretur, qui et fidem integre sciat, et vita noscatur ornatus ut esse possit episcopus. Sequentibus duabus actionibus, 13 et 14, Eunomii Nicomediensis episcopi et Anastasii Nicæni lis cognita fuit. Et, prolatis in medium pro utraque parte accusationibus, quatenus metropolitæ sui sibi usurpaverat Anastasius, se subtrahendo a Nicomediensis episcopi subordinatione, atque lecto canone 4 concilii Nicæni, quo statutum fuerat episcopum ab omnibus provincialibus episcopis ordinari, et Valentiniani lege pro Nicomediensibus facta, tandem iudicatum est Nicæam, subditam Nicomædiæ, honorem, non jus metropoliticum ei traditum edicto Valentiniani; et ex Nicæno concilio unam tantum esse metropolim in unaquaque provincia.

3. In sessione 14 de Perrenhorum episcopatu contentio fuit mota. Athanasius, qui, a suis accusatus, et pluries vocatus in iudicium a Panolbio, et insuper ab ejus successore, et demum a Domino patriarcha Antiocheno concilium agente, adesse recusavit, idcirco depositus fuit, et Sabinius in istius locum ordinatus per Dioscorum sede pulsus est. Causa ergo in synodo discussa remissa fuit ad Maximum Antiochenum, et concilium quod cum eo est; ita tamen ut intra octo menses a præsentii die numerandos examinatio fieret. Si reus Athanasius, sede reculeretur; sin innocens, restitueretur. Sabinius vero honorem episcopi, non jus, retineret, et pascatur (ajunt) sicut reverendissimus episcopus Antiochenorum Maximus secundum facultatem Perrenhorum sanctissima Ecclesia disposuerit.

4. Summa pace et semoto omnium contentionum strepitu causæ omnes in synodo propositæ, recognitæ et expeditæ fuerunt. Sed cum Constantinopolitanis clericis, Anatolii episcopi suggestione, ambitu ducerentur augendi honorem suæ Ecclesiæ, Patres rogaverunt ut aliquid constituere dignarentur. Judices sibi cavere consuluerunt a dicenda sententia, et affirmarunt causam ad synodum pertinere, atque nulla interposita mora abscesserunt, eosdemque apostolicæ sedis legati secuti sunt. Nihilominus tamen PP. superstites, qui tum aderant, varios canones ediderunt; 30, ut habent Græci codices, quos Gentianus Hervetio interpretatus est, ut 508 in Labbei collectione apparet; Latini autem 28, ex quibus postremus est de Constantinopolitana (c) sede in quo renovatum et confirmatum fuit quod sub Theodosio seniore, Nectarii tempore, in oecumenico concilio de ejus patriarchatu fuerat statutum. Quod cum legati pontifici cognovissent, sequenti die, hoc est kalendis Novembris, irritos reddere volentes injustos Anatolii conatus, petierunt, ut ait Liberatus diaconus (d), ut rursus convenirent cum iudicibus ad concilium. Quibus requiritibus a concilio quid pridie fuerit ordinatum, lectis gestis, cognoverunt. Jussum itaque est decretum pridie illius diei sanctum legi; post cujus lectionem, illi adiacens subscriptio episcoporum recitata est, primoque loco positus Anatolius. Jure apostolicæ sedis legati reclamarunt, et præ cæteris Lucentius ita

(a) Acta Chalcedonen. concilii, tom. IV, p. 1587.

(b) Actione 11 Chalced., tom. IV Conc., pag. mibi 1614.

(c) Actio 14 exstat tom. IV Concil., p. m. 1679.

(d) Liberatus diaconus, in Breviario, cap. 13.

judices compellavit: *Primo gloria vestra perpendat A qua circumventionem cum sanctis episcopis gestum sit, ut non conscriptis canonibus, quorum mentionem fecerunt, subscribere sint coacti.* Et deinde ut prorsus irritos Anatolii et Constantinopolitanorum clericorum conatus redderet, qui, posthabitis Nicænis sanctionibus, prævalere contendeant canonem Constantinopolitanum centum et quinquaginta Patrum ante octoginta prope annos constitutum, hæc subiicit: *Si ergo his temporibus hoc beneficio uti sunt, quid nunc requirunt? Si nunquam uti sunt, quare requirunt? Post quæ requisiti legati exhibere mandatum quod a S. Leone acceperant, Bonifacius illud recitavit: Sanctorum (habet) quoque Patrum constitutionem prolatam nullam patiamini temeritate violari, vel imminui, servantes omnibus modis personæ nostræ in vobis, quos vice nostra transmisimus, dignitatem. Ac si qui, forte civitatum suarum splendore confusi, aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum est constantia retundatis.* Anatolii, atque etiam Constantinopolitanorum clericorum maximum ambitum a longe etiam subodoratum fuisse S. Leonem Magnum, quis non intelligit?

5. Ad canones interim ab utraque parte provocatum est; et Paschasius recitavit quintum Nicænum pro diœceseon distinctione, cujus est illud exordium: *Quod Ecclesia Romana semper habuit primum.* Sed, oblato alio Nicænorum canonum codice, Aetius diaconus Constantinopolitane sedis illum obtruncavit, et deletio illo exordio, sextus canon aliis verbis et ordine conscriptus injectus est, et statim subjectus fuit canon concilii Constantinopolitani sub Nectario. Verum cum tandem propter subornationes judicumque circumventiones itum fuerit in Anatolii sententiam, Lucentius sequentem protestationem interposuit. *Sedes apostolica, quæ nobis præcipit præsentibus, humiliter non debet. Et ideo quæcumque in præjudicium canonum vel regularum hesternæ die gesta sunt, nobis absentibus, sublimitatem vestram petimus ut circumduci jubeatis; sin alias contradictio nostra his gestis inhæreat, ut noverimus quid apostolico viro universalis Ecclesiæ papæ ferre debeamus, ut ipse aut de suæ sedis injuria, aut de canonum eversione possit ferre sententiam.* Latius et abundantiori stylo hanc historiam describit Baronius, quem lectores consulere poterunt ad refellenda quæ Paschasius Quesnellus de Romanæ Ecclesiæ privilegiis commentus est, contendendo hæc derivata esse a PP. propter imperium Romanum: centum quinquaginta Patres sub Nectario Constantinopoli congregati paria privilegia Constantinopolitanæ tribuerunt; quia nova Roma imperio et senatu sicut vetus ornata sit (a). Verumtamen, ne hoc Quesnellianum assertum, quod ad fundamentum catholicæ hierarchiæ et societatis sensim labefactandum et everendum ordinatum est, sine debita censura prætereamus, necessarium ducimus illud conferre cum præcedenti protestatione a Lucentio episcopo facta. Duo enim habet Lucentius in ea: alterum eo canone vigesimo octavo sedem apostolicam humiliari, eidemque injuriam inferri; alterum vero canones everti; de quibus ab apostolico viro universalis Ecclesiæ papa ferenda erat sententia. Aliquibus tamen, qui sedulo ius canonis vim et scopum non scrutentur, videri posset eo nec Romanam Ecclesiam humiliari, nec injuriam pati potuisse, sed utrumque potius redundans in perniciem Alexandrinæ et Antiocheni episcoporum, quorum alter secundum locum, alter vero tertium inter patriarchas pacifica et inveterata possessione obtinuerat. Cum igitur salva et integra, ab-que illo prorsus injuriæ vestigio, antiqua privilegia Romanis pontificibus adjudicarentur, non apparet cur tam vehementer apost. sedis legati debeissent non moveri, atque tantopere reluctari decreto quod solos Orientales patriarchas inter se consentientes respiciebat.

Ita profecto ratiocinari possent quos apostolicæ sedis jura prorsus laterent, et qui laudati decreti vim, ordinem atque rationem non assequerentur. Et primo illius decreti vis in eo posita erat, ut ex urbium splendore et magnificentia, principum et magistratum gloria, episcopallium sedium honor, dignitas et privilegia derivarent, nullo habito prorsus respectu vel ad divinam institutionem, vel ad apostolos, qui ipsas Ecclesias fundarunt; hoc enim legati pontifici sine apostolicæ sedis injuria dare non poterant. Nec enim istius super omnes episcopos primatus, et in universam Ecclesiam regimen, ex quadam ecclesiastica dispositione et canonum sanctione derivabat, sed ab ipso Domino, qui Petrum suum vicarium et caput totius ecclesiasticæ cœtus constituit, cujus potestatis prærogative legitimo successione jure in Romana Ecclesia manent perpetuoque mansurae sunt. Hocce divinum apostolicumque jus plane et multo studio, quasi quod parvipendendum esset, retinuerunt in eo canone. Quamvis in priori, tertia et sexta actione, et alibi passim, Romano episcopo Leoni illud asseruerint, et etiam in synodica epistola, ut paulo post annotabimus. Igitur Lucentius apprime intelligens suis legitimis juribus Rom. pontificem esse fraudatum, et illum ecclesiasticæ hierarchiæ ordinem a Christo Domino derivatum aboliri, nulla alia dispositione servata, nisi ea quæ ex civili Rom. imperii administratione oriebatur, ad quam Ecclesiæ canones respexisse contendeant; ideo merito protestatus est, dicendo apost. sedem humiliari non debere, nec gravem hanc injuriam pati posse.

6. Quod si deinde illius canonis ordinem et rationem spectemus, hæc vim et injuriam Romano pontifici cæteris quæ patriarchis intulisse quis non videt? Neque enim concilii Patribus quidquam definire licitum erat quod aliqua ratione a Nicænis canonibus discordaret: Nam quod ab illorum regulis constitutioneque discordat, apostolicæ sedis nunquam obtinebit consensum (b). Igitur et in hac parte pontificiæ auctoritati grave vulnus inferebatur, quoniam Nicæni canones evertentur, quorum observantiam toto animi conato Romani pontifices necessario curare debebant. Qui quemadmodum propriæ sedis jura infringi nunquam sinebant, ita nec aliena ab ambitionis surripi permittere debebant. Quod si in canonum regulis ad indulgentiam lapsis concedendam poenarumque relaxationem synodorum Patres inconsulto Romano episcopo, ut vidimus, dispensare non poterant, quanto magis id cautum esse debebat cum ageretur de abolendo sexto Nicæno canone et everendis juribus Alexandrinæ et Antiocheni patriarchatus?

7. Et quod ad Alexandrinum patriarchatum spectat, Constantinopolitanorum clericorum et ipsius Anatolii nimis fraudulentam agendi rationem attendamus. Deposito jam episcopo Dioscuro, qui acerrime pro suæ sedis privilegiis tuendis etiam contra juris regulas semper decertavit, ut in sexto, septimo et octavo prioris libri capitibus vidimus, nemo in ultima 510 actione aderat qui posset Constantinopolitanorum ambitum retundere, horumque conatibus se opponere. Ecclesia enim illa legitimo pastore erat adhuc privata. Et quamvis in sexta actione jussum fuisset Egyptiis episcopis ne Chalcedone recederent, sed novi episcopi electionem expectarent, hæc tandem tuffili prolatæ est, quamdiu concilium absolveretur, nec quisquam adesset qui se gravatum profiteretur de juriurum usurpatione. Quam graviter deinde Alexandrinæ sedis jura vulnerata fuerint in iis quæ ad episcoporum Asiæ, Ponticæ, Thraciæ provinciarum ordinationes pertinebant, nemo est qui ignoret. Nam Anatolius, adductus colore schismatis in posterum præcavendi, harum ordinationum habendarum honorem sibi suæque sedi vindicare stu-

(a) Quesnellus, tom. II, pag. 161, colum. 1, ad actionem 55 Chalcedonensis synodi.

(b) S. Leo M., in epist. ad Maximum Antioch., cap. 5.

duit, quamvis Thracæ relictæ fuerint, et non pauci aliarum provinciarum, qui circumveniri non poterunt, protestati fuerint antiquitus traditas regulas horumque ordinem haud esse immutandum. Copiosius et eruditius qua pollebat totam hanc controversiam descripsit, illustravitque doctissimus Christianus Lupus in appendice ad Chalcedonense concilium, pag. mihi 1011, ad quam lectores remittimus. Addimus dumtaxat verba laudati canonis 28 ab omnibus posse lustrari apud Conciliorum collectores, et nos interim magis ordinata methodo gradum faciemus ad ea quæ a S. Leone gesta sunt pro isto canone abolendo.

CAPUT VIII.

De iis quæ post Chalcedonensem synodum in Anatolia favore gesta sunt. PP. synodi generalis, Marciani et Pulcherii augustorum epistolæ ad S. Leonem pro confirmando ratione habende 28 laudato canone. S. pontificis agendi ratio in eodem canone irritando atque cassando. Paschasii Quenellii interpretationes recensentur. Lannoli tandem in doctissimum cardinalem Bellermium censuram tamquam falsam et injusam rejicimus.

1. Gravissimo illato vulnere Chalcedonensibus Actis ab unius Anatolii ambitu, huic pro viribus ipsi Orientales mederi curarunt, cum in epistola synodica post synodum ad S. Leonem scripta, tum conquilito et nato sibi Marciani imperatoris et Pulcherii augusti presidio, quo s'enne egerunt ut idem S. pontifex vigesimo octavo canonem de Constantinopolitane Ecclesiæ privilegiis minime aboleret, sed cum aliis sanctionibus firmaret, ratumque haberet. Anatolius præterea secum reputans operam atque honorem quibus impense S. Leonem et legatos pontificis usque ad illam diem fuerat persecutus, sibi blandiebatur pontificis animum posse suis epistolis leniri, si, in mentem revocatis quæ hactenus in catholicæ fidei testimonium et apostolicæ sedis honorem et famulatum præstiterat, dignam aliquam mercedem pro tot laboribus exantillatis rependere voluisset. Credidit quoque Julianum episcopum Coensem, qui apud Orientales vicarii apostolici muneraungebatur, posse suis votis prodesse. Atque propterea hujus officii interponere non distulit, ut nimirum, sequestris partibus assumptis, et ipse apud eundem anatum pontificem ageret ut Constantinopolitani episcopatus jura et privilegia augerentur. Ad quorum omnium agendi rationem cum sedulo ego attendissem, certo mihi persuasi totius Orientis maxime episcopos in synodis generalibus congregatos, et imperatores ipsos, firmiter credidisse nulla conciliorum decreta in Ecclesia robur obtinere, et canonis rationem habere **511** posse, quæ a Romano pontifice non essent probata, immo omnibus viribus cadere, quoties expressè definita reprobentur, ut perspicue explicavimus in præcedenti libro, et potissimum in capitulis 4, 5, 6, et novissime indicavimus ex mox dictis ad actionem 11 istius Chalcedonensis concilii.

2. Atque ut vere et solide disseramus, primo annotare liceat quid de vigesimo illo octavo canone in sua synodica scripserint ad S. pontificem. Præterea attendamus hac occasione ibidem vocasse Leonem *vocem beati Petri* legitimum interpretem, illique suppremi capitis principatum sincera confessione adjudicasse, contra quem suam insaniam Alexandrinus antistes Dioscorus expleverat, excommunicationem meditando. Gloriosa tandem assecuta victoria post tot tantæque clades, quibus trium annorum spatio Ecclesia Orientis potissimum afflicta remanserat, lætantur, quia S. P. Ecclesiæ corpus untre feliciter festinaverat. Subdunt deinde: *Hæc sunt, quæ tecum,*

A qui spiritu præsens eras, et complacere tamquam fratribus deliberasti, et qui pene per tuorum vicariorum sapientiam videbaris a nobis, effecimus. Quantum igitur laudant fidei triumphum summa felicitate S. Leonis præsidio, sapientia atque influxu assecutum, tantum studium impendere conantur, ut ipsi persuadeant pacis et quietis desiderio adductos fuisse ad definitionem quorundam statutorum quæ Ecclesiarum incolumitati prospicerent: *scientes (aiunt) quid et sanctitas vestra addicens et probatura, et confirmatura est eadem.* Quorum statutorum confirmationem ut facilius assequerentur, ad eam consuetudinem provocant, quæ ex longo jam tempore obtinuit, quam habuit Constantinopolitanorum sancta Dei Ecclesia ad ordinandos metropolitanos provinciarum tam Asiaticarum Ponticæ, et Thraciæ, et nunc synodali deceto firmavimus, non tam sedi Constantinopolitane aliquid præstantes, quam metropolitanis urbibus quietem congruam providentes, eo quod frequenter episcopis vitam Anionibus multæ turbe nascitur, clericis ac populis qui per easdem sunt civitates absque rectore remuncantibus, et ecclesiasticum ordinem confundentibus.

B 3. Hoc igitur quesito ecclesiasticæ tranquillitatis colore, quo sibi bona multa polliceri affirmabant, a quacumque censura vindicare conabantur eos audacis ausus, quibus vetusta disciplina consuetudo pessum dabatur. Quare ne S. pontifex agere ferret quod a se constitutum judiciorum ordinem minime in concilio servassent, et præter legatorum institutiones, jussa et protestationes ad illa condenda statuta venissent de quibus agunt, in ipsius mentem revocant præterita Ecclesiæ Ephesiorum dissidia, æmulationes et jurgia, unde quidam vobis superius fuerant importuni. Narrant deinde quemadmodum canonem Constantinopolitanum confirmaverint, decernentes post resitam sanctissimam et apostolicam sedem honorem habere Constantinopolitanam (quæ secunda est ordinata). Quare enixe S. Leonem exorant ut suis pontificis decretis jam factum judicium honorare dignaretur, de qua supplicatione cum ipsi jam verba fecerimus in priori libro, cap. 6, ideo non est cur iterum de eadem disseramus. Solam hanc Chalcedonensium Patrum synodicam epistolam, cum quandoque tacitis mecum considerassem, haud parum animo commovebar in eos qui conciliorum etiam generalium canonibus omne robor, et vim adjudicare ausi sunt, quatenusque apostolicæ sedis approbatione et confirmatione semota. Quinimo magis commovebar, oculos conijciendo in alteram epistolam ab imperatore Marciano conscriptam. Qui quamvis civilium rerum administrationi vacare assuetus, et nimio studio laboraret imperialis urbis honorem et prærogativas augendi, tamen arbitrabatur nec a se ipso nec a synodi decreto illud honoris incrementum pendere posse, nisi ab ipso Romano summo pontifice ratum atque firmum redderetur.

C 4. Igitur et ipse imperator, postquam Leoni et sibi gratulari censuit, **512** quod, explosa omni contentione et discordia quam livor fidei inimicus objecerat... narrat quemadmodum et ipse sanctæ synodo interesse festinasset, quamvis, ait, nos in aliis locis expeditiones et necessitates publicæ detinerent. Deinde paucis describere pergit quemadmodum in synodo euncia cum veritatis triumpho et fidei gloria processissent, cum juxta litteras (subjuncti) sanctitatis tuæ universi assenserunt expositioni prout veritas postulavit. Veniens tandem ad decretum Constantinopolitani concilii, in hac synodo iterum renovatum, vel confirmatum, pontificem interpellat, ut etiam dignetur huic parti propriam adhibere consensum. Quamvis reverendissimi episcopi, qui tuæ religionis vicem agentes ad sanctam synodum conveniunt, contraxerint (a).

(a) In describenda hac Marciani epistola Luca Holstenii versionem sumus secuti, quamvis Paschasius Quenellus in altera Operum sancti Leonis editione 1700, addito Græco textu aliam exhibuerit. fa-

ctam ab Andrea Arnoldo Norimbergensi, quam Lectores facile consulere poterunt, quamvis revera a præcedenti Holsteniana non plurimum discordet.

Eandem quoque sequestris partes hac de causa Pulcheriam augustam subisse, idem S. Leo patet ex epistola ad eam rescripta. Et quamvis eisdem Pulcherie epistola de hoc argumento hactenus ab eruditis desideretur, tamen ex Leonina responsione fit manifestum Anatolium et Constantinopolitanos clericos multum fiduciam collocasse in officiis quibus tante viribus et auctoritatis mulier suam operam impendebat. Non minorem quoque sollicitudinem pro hoc negotio adhibuit Julianus episcopus Cœnesis, cujus epistola etsi nondum lucem aspexerit et temporum injuria forte deperdita sit, tamen cum S. pontificis epistola supersit, qua eum increpat quod minime Anatolium amaverit, volueritque illi favere in illius causa contra universalem Ecclesiam statum, ideo hinc quoque sequestris partes obisse jam manifestissimum est.

5. Anatolius ipse tandem minime diffidens posse pontificium animum movere ad concedendum quod maxime doctus ambitu appetebat, satis prolixas cumque pontifici litteras dedit, totumque studium adhibuit ut sese in ipsius clientelam insinuaret, ipsique persuaderet novo Constantinopolitane sedis honore adaugeri Romani episcopatus prerogativas, et ratione, quod illorum honores totus in parentum gloria rediret. Hanc Anatolii epistolam in præcedentibus editionibus desiderant ipsi indicavimus cap. 332 et sequenti; eamque, ut diximus, ex Vaticano Græco ms. cod. rescriptimus, anno 1736, et Latinam reddidit cl. dominus Franciscus Marioni in Vaticana bibliotheca Græcarum litterarum scriptor et interpres.

6. Interim vero in horum litteris percurrendis S. pontificis animus nec leviter moveri potuit, ut, posthabitis Nicænis sanctionibus, Anatolii ambitui indulgeret, seseque dederet ad sæculi potestatum et totius synodi supplicationibus annuendum. Quare die undecima kalendarum Junii anni quadringentesimi quinquagesimi secundi, arrepto calamo, ad præcedentes indicatas epistolas respondit, ea usus animi constantia et fortitudine quæ summum et universam Ecclesiæ pastorem maxime decebat. Et primo quidem verba faciens de epistolis ad Marcianum et Pulcheriam, quæ in Quænelliana editione primum quoque locum obtinuerunt, imperatorem igitur in eâ epistola S. Leo alloqui aggrediens, de fidei victoria magno divinæ misericordiæ munere in totam Ecclesiam redundante, gaudendum esse proficitur, et, quibusdam subjectis, ex Scripturarum testimoniis matris, quæ duarum naturarum in Christo Domino post unionem existentiam manifestant, statim in altero epistolæ capite, injustum Anatolii ambitum exagit, cum potius illi consulendus esset, ut, ordinatorum suorum errorem deserens, in assensum catholicæ fidei salubri correctione transiret. Eutychiana enim quandoque Anatolium fuisse tinctum foligine rationabiliter

513 S. Leo semper dubitavit, utpote qui erat Diocæsori apocrisiarius, et ab Eutychiana factione, et a Chrysaphii Eunuchi artibus post Flaviani necem ad Constantinopolitanam sedem assumptus. Quem sane nunquam summus pontifex in communionem assumpsisset, necipsum electionem ordinationemque ratam habuisset, nisi Marcianus ipse atque Pulcheria suis supplicationibus pontificem animi vicissent, et nisi Anatolius publicam fidei confessionem coram toto clero et Constantinopolitana plebe in manu legatorum pontificiorum edidisset, quos hæc de causa præcipue Constantinopolim duxerat, ut vidimus in priori libro, cap. 43. Hæc omnia ergo in imperatoris mentem modo revocat S. Leo, dicens: *Custodire tamen debuit, ut quod vestro (pietique) codicis, ut notant Baronius et Quænellus, in margine habent, nostro) beneficio noscitur consecutus nullius cupiditatis pravitæ turbaret. Et quia imperator et Pulcheria augusta pro Anatolii fide spoponderant ut in communionem apostolicæ sedis reciperetur, ideo subijcit: Nos enim*

A vestre fidei interventiois habentes intuitum, cum secundum suæ consecrationis auctores ejus illa titubant, benigniores circa ipsam quàm fustiores esse volumus. Indicare enim intendebat Anatolii ordinationem, utpote factam ab hæreticis atque schismaticis, prorsus illicitam fuisse, et Anatolium potuisse ab episcopali ministerio deponi, utpote ipsi canonice poenis irrelitum, propter quas a sacro obsequio munere perpetuo præpeditus atque suspensus remanere debuisset. Quare in testimonium benignitatis erga Anatolium adhibita, ad tollendas perturbatioes omnes quæ, operante diabolo, fuerant excitatæ, (ait) se usum fuisse iis lenitatis remediis quæ illam modestam magnam quam immoderatam facere debuerant. Et quia causam agebat cum Christianissimo, religiosò et vere orthodoxo principe, cui studium fidei et ecclesiasticæ disciplinæ iuncta cordi esse sciebat, altiora adhuc fundamenta dante repulsa assignat. Ea videlicet, ut etiam Anatolius nullis prorsus sordibus fuisset aspersus, sed præcipuis meritis optimoque judio legitime fuisset ac solemniter ordinatus, contra reverentiam tam canonum patrum, contra sancti Spiritus instituta, contra antiquitatis exempla, nulla posset suffragia adjuvari. Igitur posteaquam asseveravit nec ratum habere velle nec assensum præbere posse canonem de quo questio agebatur, protestatur nequam gloriam Constantinopolitanæ urbis derivatam ab imperatorum auctoritate atque potentia diutius remanere posse, etiam si illius urbis antistes ad altioris gradum et ordinem non ascenderet. Aliâ tamen (ait) ratio est rerum secularium, alia divinarum; nec præter illam petram quam Dominus in fundamentis mirè posuit, stabili erat illa constructio; sed propria perdit, qui indebita concupiscit. Atque discernere afferens inter regiam urbem et apostolicam sedem, Ecclesiæ privilegia unde deriventur indicavit, subiungendo: Privilegia enim Ecclesiarum sanctarum Patrum canonibus instituta, et venerabilis Nicænæ synodi fœdæ decretis, nulla possunt improbitate concelli, nulla elidari novitate. In quo opere (sequenti) verborum pondus animadvertere lector noster non negligat; auxiliante Christo, fideliter exsequendo; necesse est me perseverantem exhibere famulatum: quoniam dispensatio mihi credita, et ad meum tendit reatum, si patrum regulæ sanctionem quæ in synodo Nicænâ ad totius Ecclesiæ regimen, Spiritu Dei instructa, sust condita, me, quod ubi, continente, violentur, et major sit apud me unius fratris voluntas quam universæ domus Dei communis utilitas.

7. Jam vero si in his rebus conseribendis brevitas studio nimis non urgeret, latissimas mihi aperiretur campos eorum systema evetendi qui Romanos pontifices conciliorum sanctionibus subesse famulantur, uti etiam judicare voluit Quænellus subdole ad marginem illius loci annotando: « Canonibus obnoxius pontifex Romanus, isdem famulari debet in dispensationibus. » Non enim aut Romanorum pontificum universalis auctoritas 514 limitatur, neque ipsi Romani pontifices conciliis subesse dicuntur, si, in iis quæ ad universale Ecclesiæ regimen spectant, regulas sanctionum spiritus Dei instruente conditas custodias volunt, et ut fideliter executioni demandentur satagent. Possum tamen Romani pontifices in Ecclesia agere quod a generalibus conciliis facere tantum est. Immo possum abolere, in irritum mittere, reformare, et tanquam nulla declarare synodorum statuta quæ ecclesiasticis regulis repugnent, quæque ad disciplinæ ordinem et œconomiam subvertendam ordinata sunt; quæ sane nullum argumentum suppeditant eos conciliis generalibus subesse; sed potius concilia ipsa vim et auctoritatem a solis Romanis pontificibus obtinere. Et quidem cum canonum dispensatio, auctore ipso Leone, solo Romano pontifici credita sit, et ad hujus tendit reatum, si, posthabita universæ Ecclesiæ utilitate, apud eum prævaleret unius fratris voluntas, ambitus atque ibido cæteris dominandi, jam questio non amplius in ea versatur,

an Rom. pontifex supra concilia habeat auctoritatem, sed in quibus circumstantiis et casibus ea uti debeat, ne dispensationes ad ipsius reatum tendant; ceterum in iis quæ ad ecclesiasticum spectant regimen, solius iustissimo Domini Dei subdi iudicio, qui nunquam sine ullo reatu permitteret ut regulas per Spiritum sanctum inspiratas ab ipso violarentur et perverterentur.

8. Verumtamen ista prætereamus, quæ fusius explicari possunt ab iis qui in scholis talia argumenta tractare solent. Unum aliud dumtaxat subijcimus, quod ad canonum custodiam et observantiam spectat, a quibus cum recessisset Anatolius, Patrum mandata contemnendo, nova testimonia sui ambitus exhibuerat in ordinatione Maximi episcopi Antiocheni, quam sibi sine ullo exemplo usurpaverat. Hocce novum crimen tamquam paci et sacerdotali concordie contrarium S. Leo dissimulare voluit; hancque ordinationem non retractasse asseverat amore reparanda fidei et pacis studio, cum aliunde Anatolio minime licuisset Antiochenam Ecclesiam sine ullo exemplo contra instituta canonum episcopum ordinare. Irritam enim et nullam jure hanc ordinationem sine ulla difficultate declarare potuisse asseverat. Quod solius fidei et pacis studio facere prætermisit. His ergo aliisque gravissimis rationibus adductis, imperatorem Marcianum reverenter exorat, ne hujusmodi repulsam ægre ferat; huncque obtestatur ut sedula suggestione ausus improbus unitati Christianæ pacique contrarios ab omni pietatis vestra (ait) abdicet assensu, et fratris mei Anatolii nocituras ipsi, si perstiterit, cupiditatem salubriter comprimatis. Tandem Lucianum episcopum et Basilium diaconum, qui imperialia scripta ad eum detulerunt, partes susceptæ legationis implevisse testatur. Nec enim (ait) est estimandus negotio defuisse, quem potius causa deseruit. His verbis epistolam clausit undecimo kal. Junii, ut diximus, anno 452. Quesnellus in altero tomo suæ editionis hanc epistolam notis et observationibus adornavit (a). Et, recensitis primo variis lectionibus quæ in aliorum editis et mss. codd. occurrunt, questionem movet super illa verba cap. 3, videlicet: *Non dedignetur regiam urbem, quam apostolicam non potest facere sedem*. Sedes autem, seu Ecclesie apostolicæ non una ratione dicuntur, ait. Sed istam nuncupationem ob sex potissimum causas Ecclesiis veteres scriptores tribuere consuevisse, cum ex Tertulliano, Theodoro, et Augustino asseverat, minime indicata potissima ratione qua Romana Ecclesia, apostolica sedes a S. Leone passim appellata fuerit. Ait ergo: Romana sedes apostolica *ἀποστολικὴ* appellatur, quia a principibus apostolorum fundata et utriusque sanguine consecrata fuit. Subdit hanc denominationem aliis et aliis de causis convenire Ecclesiæ Alexandrinæ, Antiochenæ, Hierosolymorum, Ephesiorum, atque nonnullis, juxta PP. diversas loquendi formulas, quas ibidem describit. Quid vero ex tam incongruo eruditionis apparatus lectoribus insinuare voluerit, prorsus ignoro. Immo si suspicari mihi liceret, conjicerem eo voluisse Romanorum pontificum prærogativas minuire, cum principaliorum causam reticeat ob quam Romana sedes apostolica appellatur. Dato igitur quod aliorum Ecclesiæ ob alias et alias acceptiones honoris causa a veteribus apostolicæ dictæ fuerint, nulla tamen principalis, et cum omni proprietate talis dicta est, nisi sola Romana sedes, in qua divi Petri auctoritatem vivere et perpetuo duraturam esse S. Leo ipse innumeris locis fassus est, quamque hæreditario jure Romani pontificis ipsius Petri successoris in universum Ecclesiæ corpus diffundunt, ut nihil prorsus in cæteris membris esse possit quod ab isto capite non dimanet. Hanc prærogativam specialem quidem nunquam ha-

bere potuerunt, aut Alexandrina, aut Antiochena, vel quæcumque alia Ecclesia, cui secundum varias acceptiones nomen illud apostolicum tributum sit, ut videre est ex ipso Leone, vel in sermonibus habitis in anniversario die suæ assumptionis ad pontificatum, vel in epistola ad Anastasium Thessalonicensem vel ad Theodosium imperatorem, vel ad Galliarum episcopos, et in epistola ad Pulcheriam augustam, in causa de qua agimus ut mox videbimus (b).

9. Non itaque Romana Ecclesia apostolica sedes dumtaxat dicta est quia apostolorum sanguine fundata et consecrata fuit, sed quia divi Petri apostoli auctoritas illiusque in Ecclesia universali principatus adhuc vivit, et perdurat in Rom. pontificibus, ut etiam in epistola 79 ad Pulcheriam ipse S. Leo asseverat. In iis enim quæ ad ecclesiasticum regimen spectant, nihil agunt Romani pontifices sine divi Petri auctoritate, quod privilegium certe nulli alii episcopo datum est, cum ipsi hæreditaria successione concessum fuerit ut cæteris episcopis præsiderent. Hinc ergo S. pontifex Leo sibi in omnibus scriptis mire concineas, hæc divi Petri auctoritate uti voluit, cum in irritum misit prorsusque cassavit canonem illum de Constantinopolitani episcopi primatu, injuria ab Anatolio sibi usurpato. Etenim, postquam dixerat haudquaquam posse suffragari Constantinopolitanae sedi canonem illum, jam a sexaginta annis Theodosii senioris tempore editum, ad quem Anatolius multa jaectantia provocabat: Nam (ait) sexagesimus fere annus hujus convenientiæ esse jactatur, quæ prædictus episcopus estimat adjuvari, frustra cupiens id sibi prodesse, quod etiam si quisquam ausus est velle, nullus tamen potuit obtinere; gradum facit ad reprimendum elationis spiritum, qui Anatolio dominabatur. Idcirco modestiam humilitatemque Flaviani ei imitandum proponit: Cujus si (ait) velit splendore virtutibus laudabilis erit, et in omni loco plurimum dilectionis acquirere, non ambiendo humana, sed promouendo divina. Hac autem observantia meum quoque illi animum spondeo copulandum, et apostolicæ sedis dilectionem, quam Constantinopolitanæ Ecclesiæ semper impendimus, nulla mutabilitate violandam. Hinc tandem ad canonem illum consensione episcoporum editum, legatis pontificis reclamantibus, veniens, prorsus in irritum mittit, et per auctoritatem (ait) beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus, in omnibus ecclesiasticis causis his legibus obsequentes quas ad pacificam observantiam omnium sacerdotum per trecentos decem et octo antistites Spiritus sanctus instituit. Sibi grave incommodum afforci ex his verbis præsensit Quesnellus. Quod ut diminneret et devitaret plurimum operis adhibuit. Quare, dissimulatis prorsusque neglectis prioribus illis verbis, per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione, in quibus totum gravissimum hujus sententiæ pondus adest, quæque quali quantaque auctoritate in ecclesiasticarum rerum administratione Romani pontifices polleant sine ulla ambiguitate manifestat, dumtaxat ad hanc vocem, *Cassamus*, attendendum esse censuit, dicendo: «Idem hoc verbum usurpat in sequenti epistola, necnon epist. 75, cap. 1, et 99, cujus vocis non idem semper est significatus. Pierumque enim idem est ac irritum facere; aliquando autem cassari idem est ac irritum esse et omni auctoritate vacuum; nonnumquam etiam idem est cassare ac irritum declarare, et cassum declarare, et cassum pronuntiare; et hoc modo sumi videtur in præsentia a divo Leone.» Sed frivolum, atque fictitium esse hoc Quesnelli assertum, probat imprimis totus illius sententiæ textus. In priori enim sensu a Quesnello indicato adhibuisse Leonem vocem illam *cassamus*, perspicue innotescit ex modo et agendi ratione ipsius S. pontificis, qui ait beati Petri

(a) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis M., pag. 85, col. 1.

(b) Consule cap. 9 prioris lib., in causa appellationis S. Flaviani ad apostolicam sedem, pag. 395.

personam agere, et istius auctoritate uti ad proscribendum penitusque abolendum canonem illum, jam a concilio editum, et apostolicæ sanctæ sedi propositum, ut hunc confirmare ratumque haberet. Quis porro non videt tunc veras supremi iudicis partes obisse Leonem? Cum videlicet ageretur de servandis Ecclesiarum iuribus, illi opus erat infirmare, abolere, et omnibus viribus privare solemnem contractum per mutuum partium consensum in concilio celebratum, quo Constantinopolitanus antistes sibi vindicabat eas prerogativas quas illi sponte Antiochenus episcopus cedebat, et illas quæ Alexandrinæ conveniebant Ecclesiæ, tunc præsulem non habenti, cui nemo Orientalium episcoporum patrocinari visus est, vel quia regie urbis gloriam, amplitudinem et potentiam exoptabant, vel quia sibi persuadebant quod, semel adjudicatis Constantinopolitano episcopo ordinationibus provinciarum Ponticæ, Asiæ atque Thraciæ, magis consuleretur illarum Ecclesiarum tranquillitati et paci. Contractui autem illo tam solemnem nemo ex illis PP. se opposuit, si legatos pontificis excipiamus. Immo unus ex his, Julianus videlicet, episcopus Coensis, apostolicæ sedis vicarius apud Orientales, in cæterorum aliens sententiam, Constantinopolitano episcopo, post Romanum, priusquam adjudicavit; ita ut concilii Patres non tantum solemnes testes fuerint illius initæ iurum transactionis, sed iudices etiam, illamque in publicas conciliorum tabulas inferri iusserint, illique sponte sine coactione et metu subscripserint. Non ergo vigore et auctoritate vacuum dumtaxat dicendam esse arbitramur in sensu a Quesnello usurpato, qui Leoninis verbis vim inferens subdit: « Quod autem omni penitus auctoritate vacuum, quod sine cunctatione statim ac præsumptum est cassatur; quod ab initio sui caducum est, dudumque collapsum, nulla sententia, nulla auctoritate necessum est cassum et irritum effici, sed tantummodo irritum et cassum declarari et denunciari. Quod hic facit Leo ut canonem custos et executor, unita eorum imperatoris fidei pietate. » Quod enim ex hac infirma et dumtaxat scititia ratione? Oportebat primo eum animadvertere, aut non dissimulare, S. P. loquendi formulam, qui præfata D. Petri auctoritate uti asseverat, quando pronuntiat: *Generali prorsus definitione cassamus*. Hæc certe verba a iudicibus apud jurisconsultos usurpata esse, ad indicandam *definitivam sententiam, quæ ultimo datur, et rem totam absolvit*, legitur in cod. de sententiis Unde nemini amplius licere poterat vel novum iudicium instituire, vel aliter pontificiam definitionem interpretari; quæ cum generalis esset, omnes singulasque cujuscumque ordinis, gradus et qualitatis personas afficiebat, illique sub schismatis poena omnes obtemperare debebant.

10. Nec sane mihi obijci potest laudatum canonem Nicænis sanctionibus repugnasse, cui ne vulnus inferretur S. Leo, tamquam canonem custos et executor, permittere haud poterat. Nam rogabo Quesnellum an PP. Chalcedonenses id ignorassent? Non ignorasse perspicuum est. Nam Nicæni canones, et sextus perspicue instante Paschasino, et iterum in synodo lectus est, et ab omnibus fuit auditus. Igitur illi PP. vel indicantur **517** canonem illum 6 Nicænum in posterum suffragari non posse Alexandrino et Antiocheno patriarchis propter alias et alias rerum atque temporum circumstantias, vel arbitrati sunt polleere auctoritate obsoletos faciendi et antiqui veteres canones, novosque condendi, qui ad meliorem tutioremque Ecclesiarum administrationem et tranquillitatem pertinerent, in his quæ ad disciplinam et œconomiam referuntur. At qualecumque eorum fuerit iudicium, Leo aboluit, cassavit, irritum fecit. Cum itaque hoc non tantum particularis, sed universalis episcopus fecerit, synodi generalis iudicium reformando, cassando et abolendo, jam ipsum nec synodorum decretis subesse, nec synodorum decreta aliquam vim et vigorem habere sine suo

A suffragio atque confirmatione evidentissime patefecit.

11. At Launoi nugatorias interpretationes jam opus est excutiamus, quemadmodum jam pridem in scholis collegii urbi Propagandæ Fidei facere consuevimus, huiusmodi argumenta tractantes. Launoius igitur questionem illam examinandam assumens, quæ ad pontificiam universalem synodorum confirmationem pertinet, cardinalem Bellarminum graviter exagitat, quod lib. II de Conciliis, cap. 17, scripserit Rom. pontificem simpliciter et absolute esse supra Ecclesiam universalem et concilium generale, ita ut nullum supra se iudicium agnoscat. Inter cætera autem argumenta in istius causæ præsidium a Bellarmino prolata, locum habet illud, quod ex hac epistola Leonis ad Pulcheriam colligitur. Sed Launoius assumptum probari posse indicatur. Immo Bellarminum fraudis accusat, quod S. P. testimonium obtruncaverit, iis vocibus sublatis, *unita nobiscum vestræ fidei pietate*, quæ ad Pulcheriam pertinent; deinde e media oratione subducit quæ sequuntur, *generali prorsus definitione cassamus*, omnino retinuerit. « Ideo ratiocinari pergens (ait) Bellarminus, priora verba ideo sustulit, ne quod est Leoni, cum Pulcheria commune videretur, et ne Pulcheria in partem abrogati canonis quo Constantinopolitanæ Ecclesiæ prerogativa sanciebatur venisse crederetur, et iis ita constitutis facilius posset concludere papam esse supra concilium. » Et infra Launoius rationem assignat quare S. P. in abrogando eo canone sibi unitam habere voluerit fidei pietatem Pulcheriæ, subiiciendo. « At pontifex verba illa ideo addidit, quod principibus custodiendorum canonum curam incumbere cognosceret. Id enim scribit in epistola 74 ad Leonem augustum. » Causam tandem noster criticus inquirens cur Bellarminus posteriora verba resequebat, concludit: « Ne pontificem ecclesiasticis legibus obsequenter videret et lectori suo proponeret, ne id quod faciebat pontifex, hunc Nicænæ synodi auctoritate facere constaret. Quapropter auctor ille non apposite quidem ad rei veritatem, sed ad scopum instituti operis Leonem mutilavit. » Verum in fine, quasi fugiens Bellarminum excusare velle, ait hunc Romæ tum scripsisse, non quidem in sedis apostolicæ, sed in curiæ reprehensionem non modicam incurreret, et prohibitorio ascriberetur. Hactenus Launoius, in epistola ad Jacobum Bevilacqua, nonnulla alia subnectens quæ videri possunt part. II, epist. 4, pag. mihi 53.

12. Gravem esse hanc in Bellarminum censuram omnes intelligunt; haud tamen scio an tamquam injustam eam condemnent. Hoc posterius tamen nos facile assequemur, animadvertentes Bellarmini scopum non fuisse totam atque integram S. Leonis epistolam excubere, et in suum usum convertere, sed verba illa dumtaxat referre quæ ad institutum sibi propositam questionem spectabant. Et ea potissimum quæ ecclesiasticam auctoritatem et jurisdictionem indicabant. Quis itaque umquam theologorum, etiam infimæ notæ, hactenus confluit mulieres cujuscumque conditionis et gradus, quæcumque suprema sæculi potestate præditas, jurisdictionem in Ecclesia obtinuisse, hancque jure excussisse? Nec heterodoxi (si Montanistas et Catharygas excipiamus) per somnium cogitarunt mulieres **518** Petri apostoli auctoritate uti posse in legibus ecclesiasticis tuendis, condendis atque abolendis. Pietate fidei quidem legibus Ecclesiæ obtemperare et obsequi possunt, et ut executioni mandentur suum laborem impendere, rebellium improbos conatus penitus cohibere, et ea subsidia ecclesiasticis iudicibus præstare quæ ad canonum conservationem ordinata sunt. Cæterum quis per somnium arbitrari aut saltem cogitare potuit aliquam etiam minimam auctoritatem et jurisdictionem exercere potuisse, iudicando de Ecclesiæ prerogativis, iuribus, canonibus, ordinationibus, et id genus aliis, de quibus tum questio habebatur? Certe id totum sequeretur, si, ut Lau-

nolui negatur, et quod Leonis erat, cum Pulcheria fuisset communis, et Pulcheriam in partem abrogati canonis quo Constantinopolitanae Ecclesiae iura sanciebatur: venisse: crederetur. » Igitur si mulieres ejusmodi iuribus prorsus divina lege carere debent, locus Bellarmine doctissimus atque catholico viro superesse non poterat ut Leonis atque Pulcheriae augustae communem faceret illam auctoritatem et jurisdictionem, ubi quam summus pontifex scribit: *Unita nobiscum fidei vestrae pietate in irritum mittimus, et per auctoritatem beati Petri apostoli generali definitione cassamus*. Poterat ergo Launium ita ratiocinari voluisse, et attendat duplici titulo dominari S. Leonem Pulcheriam rogasse ut in partem abrogati canonis veniret, neminem quorum ipsius systemati suffragatur. Primus enim titulus erat pietas fidei augustae, qua multis et multis modis semper operam dederat ut Leonis voti impleveretur, tum in his quae Flaviani omnique orthodoxorum causas respiciebant, tum in ceteris quae ad Eutellianorum exitium et condemnationem ordiebantur. Alter vero erat titulus servandae ecclesiasticae pacis et tranquillitatis, qui procul dubio vulnerata et dispersa omnino fuisset, si sextus Nicanus canon, qui ad pacificationem omnium sacerdotum fuerat editus, iniuria dumtaxat abolitus mansisset. Quod indicare volens S. pontifex, immediato subiicit: *In omnibus ecclesiasticis legibus observantes, quae ad pacificationem omnium sacerdotum per trecentos decem et octo annis Spiritus sanctus instituit*. Usque Pulcheriam interpellat, ut, relicta Anatolii partibus, ejus cause multo studio ceperat patrocinari, servata fidei consueta pietate qua apostolica sedes conjungebatur, ingratum non haberet si consensiones episcoporum Chalcedonensium sanctorum canonum apud Nicanum conditorum regulis repugnantes in irritum mittebat, et per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassabat.

13. Illic quidem ex genium Leoninorum verborum sensum nemo inficiabitur, qui animadvertat Pulcheriam et Marcianum factos fuisse sequestres et mediatores Anatolii inter et Romanum pontificem, ut canon ille 28 ratus haberetur et confirmaretur, Marcianum enim atque Pulcheriam in Anatolii favorem fuisse praeventos, Leo ipse optine ex eorum epistola cognoverat: sed confusus potissimum de fidei pietate Pulcheriae, qua A. S. amebatur, non est veritus humanissime denegare quod ipse petebat; immo importunum Anatolii ambitum penitus retundere atque frustrare, subtrahendo ipsi praesidia, quibus patrocinari sibi quaesiverat. Summam autem fiduciam habuisse S. Leonem in augustae Pulcheriae pietate, ex eo innoscit, ut ipsi demandaverit Anatolii ambitum continere atque reprimere, suam epistolam his verbis claudendo: *Et quia moris vestri est pro pace et unitate Ecclesiae laborare, fratrem meum Anatolium episcopum ex vestra mihi insinuatione dilectum in his quae ipsi profutura sunt continere; ac gloria clementiae vestrae sicut magnificatur de fide reparata, ita praedicetur de ambitione compressa*. Cetera quae ex his verbis deduci possent, ad magis atque magis Launii systema evertendum, ipsi silentio praeterimus, cum quilibet ex nostris lectoribus perspicue intelligat quomodo et in quibus rebus Pulcheria fidei pietate A. S. semper unita fuerit.

519 CAPUT IX.

S. Leo Magnus multis modis Anatolii ambitum compressit. Theologorum quaestiones ex S. P. scriptis definit. Paschasii Quenelli effugia describitur, et decretum de servandis provincialium primatum privilegiis explicatur. Aetii et Andreae Constantino- politanorum causa proponitur. Julianus episcopus Coensis apostolica sedis vicarius instituitur, cuius munera aliae prerogativas Paschasius Quenellus injuria elevare nixus est.

1. Frustratos omnino mansisse Anatolii Constan-

tinopolitani canonis, quibus sibi blandiebatur efficacissima praesidia ex sacri potestatis nactus esse, quae suo professent animum, abunde jam in praecedentibus explicavimus. Cuius quidem rei ipse non tantum ex imperatoris Marciani, Pulcheriae augustae et Juliani episcopi Coensis relationibus certior factus fuit; sed ex ipsius sancti pontificis epistolis, qui acri aliquo stylo ad eum rescripsit, ut ipsius ambitum rescreret atque comprimeret. Debit enim tunc Anatolius apprime cognoscere S. Leonis animi robur et fortitudinem, qui nulla ratione movebatur ad eas ecclesiasticas leges infringendas et abrogandas, quae iustitiae et aequitati maxime erant conformes, quasque Patres, Spiritus sancti ducti afflatu, in totius Ecclesiae bonum apud Nicaeam sabriter condiderunt. Primo itaque S. pontifex in Anatolii mentem revocat illud ecclesiasticum monitum xxvii: *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere*, quae verba grave obprobrium genus praeserferunt. Deinde moti brachio semel eum aggreditur, ex una parte praecedentia facinora, in quae lapsus fuerat, eidem obijciendo, et ex altera parte commemorat lenitatem et indulgentiam cum eo adhibitam, quae toleravit suae ordinationis defectus, et culpam quam incurrerat Antiocheni episcopi ordinationem injuria sibi vindicando. Has autem culpas se tolerasse ait studio fidei reparandae, et amore concordiae. Non ita tamen novam culpam patienter sustinere posse asseverat, quae sanctissimus Nicanorum canonum constitutiones conabatur infringere, arrepta occasione ex temporis opportunitate quo secundi honoris privilegium sales Alexandrina perdidit, et Antiochena Ecclesia proprium tertiae dignitatis amiserit; ut his locis juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur. Hinc ergo Anatolium tamquam novi schismatis reum vellicat; quod videlicet propitio tempore expectato, quo Alexandrina sedes esset vacua pastore, ob Dioscori depositionem, et quando Antiochenum episcopum sibi habebat conjunctum, ob sacra ordinationem illi recenter collatam, prorsus inaudita atque insolita tentasset, synodum diuinitat ad haerem extinguendam et ad confirmationem fidei catholicae congregatam in ambitus occasionem trahendo. Quare ad praeripiendas eas excusationes quas adducebat, contendendo duplo numerosiorem fuisse Chalcedonensium synodum Nicanam, illam huic neque comparandam, neque praefendam esse asseverat, cum tanto divinitus privilegio Nicanam sit synodus consecrata, ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum quicquid fuerit ad illorum constitutione diversum. Non dissimulat praeterea indicare quemadmodum illam Chalcedonensium PP. multitudinem quadam convenientia, blanditiis atque officiis sibi comparatam, in suam sententiam impulerit, quae argumento erant PP. artibus fuisse seductos ad

520 assentiendum nimis pravis et improbis conatibus ejusdem Anatolii. Unde S. pontifex ait: *In totius Ecclesiae perturbationem superba hac tendit elatio, quae ita abuti voluit concilio synoduli, ut fratres in fidei tantummodo negotio convocatos, et definitiones ejus causa quae erat curanda persunctos, ad consentiendum sibi, aut depravando traduceret, aut terrendo compelleret*. Interim autem cum hac omnia Anatolio obijciendo, ut tamquam omni prorsus vigore vacuum illum canonem esse proscriberet, utpote profectum ab illis qui auctoritate carebant, atque ab illis qui, aut seducti malis artibus, aut minis deterriti, perfecta libertate minime pollebant, nobis indicare voluit episcopos etiam in generalibus synodis congregatos non alias posse causas tractare et definire, nisi eas quas apostolica Petri sedes discutiendas proposuerat. Hac quippe ducta ratione, pontifici legati protestationibus reclamantibusque usi sunt, ut se praecaverent ab eo canone conscribendo, qui apostolicae sedis communitorio et insultationibus prorsus repugnabat. De quorum protestationibus, cum ipse

Anatolius in epistola ad S. pontificem conqueri voluisset, quærimoniæ repulsi respondendo: *In quo quidam multum illos mihi hæc scribendo commendat; sed temetipsum, quod eis parere nolueris, dum illicita moliris, accusas, superflue non concedenda et insalubriter tibi contraria concupiscens, quæ nullum unquam nostrum poterunt obtinere consensum.*

2. Jam vero his paululum insistere mihi opus est, ut vetustas illorum temporum doctrinam assequamur, atque intelligamus an pontificia legatis primus dumtaxat honoris locus in generalibus synodis concederetur, vel jurisdictionis; et an synodis jure aliquid liceat statuere, reclamantibus protestantibusque Romanorum pontificum legatis; et denique an generalis ipsa synodus supra Romanum pontificem polleat potestate. At res istas quæstiones, quæ aliquando theologorum ingenia torquere consueverunt, ob quorundam novas doctrinas, perperam in vulgus sparsas, liquido hic a S. Leone esse definitas, quis non videt? Illis namque non honoris titulo dumtaxat aliis episcopis præstare datur, quibus ceteri episcopi parere teneantur; cum nemini jurisdictione privato parere tenemur, nec quidquam jure validum et ratum esse potest, cui protestationibus reclamantibus ipsi pontifici legati se opponant. Immo tanto magis evidentissime explicatur Romanos pontifices supra concilia generalia auctoritate polleere, quanto fortius, cum Anatolius, tum Chalcedonenses Patres adherere et insistere contendebant decreto alterius generalis synodi ante sexaginta annos conscripto, cui Orientales ipsi in Theodosii augusti senioris gratiam et magni Nectarii honorem fuerant suffragari pro Constantinopolitana sedis honore, privilegiis et prærogativis adaugendis. Canonem porro hunc, tum etiam omni effectu caruisse, quia Leonis prædecessores illum haud approbarunt, nec pro firmitate obtinenda Constantinopolitani PP. ad apostolicam sedem illum transmiserunt, S. P. asseverat. *Persuasioni enim tuæ (scribit S. Leo) in nullo penitus suffragatur quorundam episcoporum ante sexaginta annos (ut factas) facta conscriptio, nunquam a prædecessoribus tuis ad apostolicæ sedis transmissa notitia, cui ab initio sui caducæ dudumque collapsæ sacra nunc et inutilia subficere fulcimenta voluisti, elidendo a fratribus speciem consensionis quam tibi in suam injuriam verecundia fatigata præberet.* Laborarunt omnes scriptores inquirentes cur canon iste de quo agitur jam a sexaginta annis in Constantinopolitano concilio conscriptus, omni effectu caruisset; atque in diversas abierunt opiniones, aliter et aliter ratiocinantes, potissimum cum noster S. pontifex affirmet: *Nunquam a prædecessoribus tuis ad apostolicæ sedis transmissa notitia, et aliunde innotescat Constantinopolitanum primum concilium ab apostolica sede fuisse receptum.* Inter cæteros autem qui hanc quæstionem excitavit, fuit Paschasius Quesnellus, sed paucis 521 eam dirimire potuisset, si S. P. loquendi modum attendisset (a). Alii enim conscriptum canonem ab initio sui cecidisse, dudumque esse collapsum; ut nimirum indicaret primarios Orientis episcopos, quorum jura violabantur, huc sanctioni seu descriptioni suffragari noluisse. Immo forte arbitrari possemus reclamantibus protestatos fuisse, quin aliando darent suum assensum, quem tandem diuturnis gravissimisque stimulis Anatolii fatigati in Chalcedonensi synodo, cum suarum sedium injuria præbuerunt.

3. Hanc quidem, et non aliam, arbitror esse genuinam verborum S. Leonis interpretationem, quæ omnes nodos in quos præcedentes scriptores inciderrunt, facile solvere poterit. Etenim Romanos pontifices notitiam non habuisse Constantinopolitani generalis concilii primi, affirmari haud potest, cum adhuc supersit illorum centum quinquaginta PP. synodica epistola, scripta ad Damasum papam, Ambrosium

Mediolanensem, Brittonem Trevirensis, aliosque Occidentales episcopos, in qua dumtaxat mentionem faciunt de hæresibus in ea synodo damnatis; sed nec unum habent verbum de illo tertio canone, quem in gratiam et honorem archiepiscoporum Constantinopolitanorum conscripserant. Quis ergo æstimabit hujus canonis decretum apostolice sedi aliisque Occidentalibus episcopis, quibus laudata synodica erat inscripta, reticere voluisse, aut potuisse, si unanimi consensione, sine protestationum reclamantiumque strepitu illum conscripserant? Igitur si, auctore Leone, ab initio sui tamquam caducum atque collapsum canonem illum habuerunt, etiam apud Orientales, omni prorsus affectu caruit; nec Alexandrini et Antiocheni passi fuerunt suarum Ecclesiarum jura infringere, atque violari, neque tum *speciem consensionis præbuerunt.* Hæc autem nostra interpretatio prorsus evertit Quesnelli aliter ratiocinantis opinionem, qui sibi maluit imaginari ne verbum quidem fecisset in laudata synodica de canone jorlum et privilegiorum Constantinopolitanae sedis, quem celebrant Occidentalibus minime placitum: *¶ Vel persuasit, episcopis Orientalibus de Orientalium Ecclesiarum ordinatione aliquid decernentibus, Occidentalium consensum nequaquam necessarium esse, sufficere porro (subijcit) si quod de fidei symbolo adversus hæreticos in illorum notitia venire curarent; quia cum fidei causa omnibus non modo episcopis, sed et catholicis laicis sit communis, et propria sit cœcumenicæ concilii materies, omnibus quoque innotescere necesse est quæ ad eam spectant, omniumque imprimis episcoporum capituli, cujus est præcipue ex apostolicæ sedis specula fidei custodie ac sinceritati invigilare. ¶ At quot quibusque fallacis referta sit hujusmodi Quesnelli ratiocinatio, nemo est qui non intelligat. Quas singillatim refellere in præsens supervacuum duclimus; cum passim in hisce nostris scriptis probaverimus synodorum etiam generalium decreta quæcumque viribus esse vagia, si consensu apostolicæ sedis non approbentur et confirmantur; solam apostolicam sedem super antiquos canones ab Ecclesia conditos posse dispensare; eandem tandem apostolicam sedem in his etiam quæ ad disciplinam et ecclesiasticum regimen spectant, specialem habere curam et diligentiam Ecclesiarum omnium Orientalis, ut ex sexcentis exemplis in nostris hisce Exercitationibus expressis, atque pariter ex aliis subijciendis evidentissime sit manifestum.*

4. Siquidem animadvertens S. Leo Anatolium præter secundum locum sibi cum injuria Alexandrini et Antiocheni episcoporum usurpatum, jura quoque convellere voluisse provinciarum primum, et metropolitano antistites, privilegiis antiquis institutis fraudasse, cum universalis Ecclesiæ perturbatio, in integrum hanc disciplinam et regimen ecclesiasticum pariem restitui et custodiri mandat, Imperando: *Non 522 convellantur provinciarum jura primum, nec privilegiis antiquis institutis metropolitani fraudentur antistites. Nihil Alexandrinæ sedi ejus quam per sanctum Marcum evangelicam beati Petri disciplinam meruit percat dignitatis; nec, Dioscoro impletis suæ pertinacia corruente, splendor tantæ Ecclesiæ tenebris obscuretur alienis.* Et disserens statim de Antiochenæ sedis jure, præcipit: *Antiochenæ quoque Ecclesiæ, in qua primum, prædicante beato apostolo Petro, Christianum nomen exortum est, in paternæ constitutionis ordine perseveret, et in tertio gradu collocata nunquam se fiat inferior.* Conferat nunc, quæso, lector hæc quæ ex Leone descripsimus cum illa quæ Quesnellus confinxit, et judicet an Orientalium synodalia decreta ad illarum Ecclesiarum disciplinam et regimen pertinentia Rit. pontificum approbationi, irritationi atque judicio subessent. Videat qualis sit quanta Quesnelli fabulationibus fides adhibenda sit. Potissimum cum in inconstancia laborans sateri fuerit

(a) Quesnellus, in notis et observationibus ad hanc epistolam, tom. II, p. 484.

enactus provincialium jura primatum prorsus remansisse abolita. « Nisi fortiter inceptis obstitisset S. Leo, quo id saltem assecutus est, ut ulterius non tenderet effrenis illius episcopi ambitio (a).

5. Sed jam hujus Romanorum pontificum auctoritatis in Ecclesiarum Orientis disciplinam et administrationem alia evidentissima argumenta nobis suppeditata sunt ex nostri S. P. Leonis epistolis, anno sequenti, in causa Aetii et Andreae Constantinopolitanae Ecclesiae diaconorum conscriptis. Ipse Anatholios itaque novitatibus nimis studebat, nedum aliorum jura sibi usurpando, sed et probatissimos orthodoxos viros et suis muneribus delectando. Aetium enim Constantinopolitanae Ecclesiae archidiaconum honoris colore degradavit, et dispensationem totius causae et curae ecclesiasticae in Andream Eutychanistam transtulit. Aetium enim fuisse unum ex illis Constantinopolitanis clericis qui constanter adversum Nestorianos et Eutychanos decertaverant, et S. Flaviano semper adhaeserunt, idem S. Leo testatus est in epistola ad Marcianum et Pulcheriam. Præterea ipsius Aetii pietas in fidei negotiis, et industria in rebus agendis, jam dudum universo orbi innotuit, ex muneribus non tantum archidiaconi, sed et primicerii notariorum urbis Constantinopolitanae, quibus functus fuerat, ut Chalcedonensis concilii Acta testantur. Hunc ergo honoris specie presbyterum ordinavit; et non inveniens (ait S. P.) quod argueret in fide, quod reprobari in moribus, eum ad sacra mysteria peragenda in cæmeterio longe ab urbe constituto deputavit, ut quamdam exsiliij poenam subiret. Hunc ergo imperiali pietati commendavit S. Leo, ne ulterius noxiis ingravari possit insidiis, quem Dominus ut comperi, ait, sub vestra defensione constituit. Irregulari præterea prorsus fuisse Andree ordinationem, non tantum ob Eutychaniam hæresin, cui adhaeserat, sed et ob falsas accusationes contra S. Flavianum constructas, nemo poterat inficiari. Propterea licitum non erat Anatholium illum ad altiores gradus promovere, atque cæteris catholicis clericis præponere. Quare Marcianum imperatorem S. P. obsecrat, ut Anatolium a professione sua dissonum, et nimis, ut ait, testimonij vestri ac favoris vestri oblitum, increpare dignemini. Cesset (subijcit) catholicos insectari; cesset eos qui sancta memoria Flaviano placuisse contere, et eorum societatem (intellige Eutychanorum) quos improbavit eligere (b). Denique ne videretur in reliquis quæ tractu temporis contingere poterant Orientalium rerum curam diluere, quasi ad ipsum non spectasset vigilis partes obire, cum in fidei causis, tum aliis ad tranquillitatem et ad Ecclesiarum disciplinam pertinentibus, apostolicæ sedis vicarium Julianum episcopum instituit, quem in affectu imperatoris Marciani et Pulcheriæ augustæ haberi desiderat, cujus obsequiis præsentiae 523 mea vobis imago reddatur. Nam de fidei ejus sinceritate confidens vicem ipsi meam contra temporis nostri hæreticos delegavi; atque, propter Ecclesiarum pacisque custodiam, ut a comitatu vestro non abesset exegi. Sibi omnino concinit S. pontifex in subsequentibus duabus epistolis eadem die conscriptis, quarum unam ad Pulcheriam augustam, aliam vero ad Julianum Coenem direxit. In hac postrema duo dumtaxat superaddidit, quorum in præcedentibus nullam facit mentionem; alterum ad Egyptios et Palaestinos monachos tumultuantes pertinebat, quos an Eutychanæ impietati famularentur ignorabat: An implacabiliter dolerent episcopum anum in eam impietatem potuisse traduci, quæ ab incarnationis Dominicæ veritate descivisse cognoverant. In re autem tanti momenti (ait) cupio me plenius edoceri, ut etiam talium correctioni congrue studeatur. Addit quoque De Ecclesiæ Alexandrinæ pace quid ad vos veris nuntiis perferatur desiderare, ad cujus episcopum Proterium recter ordinatum, istiusque ordinatores, seu clericos,

A quæ scripta direxerim, missis exemplaribus, Julianum ipsum scire voluit. Alterum quod huic epistolæ ad Julianum superaddendum censuit, pertinebat ad epistolam de Domini incarnatione jam pridem a quatuor annis ad Flavianum scriptam, et ad gesta synodalia Chalcedonensis concilii. Suspensione enim ducebatur S. pontifex ipsi traditam non fuisse laudatam epistolam, quam per Basilium diaconum miserat, et aliunde cum synodalia gesta propter linguæ diversitatem parum clara reperisset, ideo eidem injunxit: Ut in unum codicem universa facias congregari, in Latinum scilicet sermonem absolutissima interpretatione translata; ut in nulla parte actionum dubitare possimus, neque ullo modo esse possit ambiguum, quod ad plenam intelligentiam te fuerit studente perductum.

6. Quesnellus, in altero tomo Operum S. Leonis, scite annotavit ab hoc munere, Juliano episcopo Coensi tum imposito, nuntiorum pontificiorum originem et consuetudinem derivari, quod aliqui forte ultro concedere non repugnabunt. Sed cum addat hos, non male viros eruditos secutus, se comparare cum patriarcharum Orientalium apocrisiariis, inter utrosque tamen variis discriminibus servatis, omnino ei assentiri non possumus. 1º (Ait), apocrisiarios ad comitatum imperatoris Orientalis a patriarchis fuisse destinatos, cum Byzantium imperii sedes translata fuit, vicarios autem paulo post, vel paulo ante Chalcedonensem synodum fuisse institutos; 2º apocrisiarios patriarcharum non pro causa fidei, sed pro specialibus Ecclesiæ vel diocesis negotiis in comitatu moratos esse, nuntios vero Romanos pro rebus fidei curandis ibidem residere jussos; 3º illos plerumque ex diaconorum vel presbyterorum ordine assumptos fuisse ad hujusmodi munus, hos interdum etiam ex episcopali, pro dignitate scilicet apostolicæ sedis, ut in Juliano apparet. Addit præterea idem Quesnellus: « In hujus ergo vicarii institutione Orientalium patriarcharum morem emulatus est Leo, in multis tamen ab eisdem se pro sua prærogativa discernens, et certis incrementis et accessionibus munus hoc complens et adornans. Quod penitus inspicere otiosum, opinor, non erit, neque ab hoc loco alienum.

7. Quesnelliana hæc tamen doctrina, etsi quamdam veritatis speciem præferre videatur, in multis quidem vacillat; nec præsentem S. P. Leonis agendi rationem indicat, nec pontificia munera Juliano Coensi demandata explicata sunt quemadmodum oporteret. Vacillat imprimis, immo prorsus cadit quoad apostolicorum nuntiorum originem. Si enim apostolicæ sedis vicarios cum apostolicis nuntiis confundamus, jam utrumque originem altius esse repetendam ostendunt Romanorum pontificum epistolæ, Damasii papæ videlicet, Syriaci, Innocentii primi, Zosimi, atque Cælestini. Questionem hanc de apostolicæ sedis vicariis, horum antiqua institutione et potestate, magno eruditionis apparatu pertractavit cl. D. Franciscus Antonius de Simeonibus, et secutus Holstenii Rom. collectionem, 524 jam ante Damasum papam, hoc vicarii munere apud Illyricos functum fuisse Acholium, deinde Anysum, probat ex epistola Innocentii papæ primi ad Rufum. Sed eo tempore apocrisiarii nomen et officium a veteribus indicata fuisse, undenam Quesnellus deducit? Vacillat deinde præcedens doctrina, si vicarios apostolicos cum apocrisiariis conferamus. Quid enim significare habuit vox illa apocrisiarius apud mediæ ætatis scriptores, nisi quæcumque legatum, seu ministrum missum a pontifice, vel ab episcopis, ut habetur in Constitut., novell. 123? Contra vero vicarii apostolici nomen et officium, cum alterius personæ vices agere importet, quibus hoc munus a Romanis pontificibus erat demandatum, intererat, præesse illarum regionum Ecclesiis, quæ ab urbe Roma longe aberant, atque subito malis omnibus quæ oriebantur obviam

(a) Quesnellus, tom. II Operum S. Leonis M., in notis et observationibus ad epist. 80.

(b) S. Leo, epist. 84, cap. 2.

ire. Hanc pontificiorum vicariorum ideam ex multis ecclesiasticis monumentis colligimus, quæ singula referre supervacaneum ducimus. Sed ne dumtaxat insistere videamur Leonis agendi rationi, de qua Quesnellus perperam affirmavit S. pontificem nostrum Orientalium patriarcharum instituta æmulum fuisse, subjicere non piget S. Innocentii papæ primi verba ad Rufum, suum in Illyrico vicarium: *Divinitus ergo hæc procurrens gratia, ita longis intervallis determinatis a me Ecclesiis distat consulendum, ut prudentiæ gravitate tuæ committendam curam causasque, si quæ exoriantur per Achaia, Thessalie..... Ecclesias, Christo Domino annuente, censeam. Vere enim ejus sacratissimis montis lectissimæ sinceritatis tuæ providentiæ et virtuti hanc injungimus sollicitudinem.* Neque verum est vicarios apostolicos dumtaxat pro fidei rebus a RR. PP. fuisse institutos; sed etiam pro aliquantulis culpis non levibus, quæ ad nos, ait Cælestinus papa, cum simus longius, non ita ut sunt acta interposito temporis spatio perferuntur, quæ omnes, intercessionem fratris et corporis nostri Rufi, cujus experientiam comprobant esse in causis omnibus et vitæ actibus liquet, volumus rescari (a). Hisce autem verbis veram et legitimam potestatem pro pontificiis partibus agendis hujusmodi vicariis fuisse delegatam, nemo sane mentis inficiabitur; quam quidem obtinuisse apocrisiarios, ex nullo certo testimonio evinci potest. Quænam tandem officia implenda Juliano Coensi episcopo sanctus pontifex Leo Magnus demandasset, jam ipsi in priori hujus historici libro, cap. 13, pag. 444, indicavimus; magisque demonstrabimus ex iis quæ in sequenti capite dicturi sumus.

525 CAPUT X.

Anatolii C. P. ambitus atque agendi ratio Eutychianis favens novas turbas excitat in Orientem. Sanctus pontifex Leo admonitus a Marciano et Leone imperatoribus, se jam synodum confirmasse in fidei rebus asseverat. Negat Paschasius Quesnellus, cujus argumenta evertuntur. Tandem sanctus pontifex novis epistolis synodi confirmatoris suam voluntatem omnibus patefacit, atque etiam Anatolii dolosas artes exagitat.

1. Anatolii Constantinopolitani episcopi ambitus, hujusque subdola agendi ratio Eutychianorum sacrilegam audaciam jam in Chalcedonensi concilio et S. pontificis sanctionibus compressam redvivere fecisset, nisi imperator Marcianus et Julianus episcopus Coensis, apostolicæ sedis legatus, novas turbas et molimina iterum in Oriente excitata, magna cum sollicitudine, S. pontifici Leoni patefecissent. Non una tamen fuit harum turbarum et motuum causa, sed plures. Quarum altera oriebatur ex pontificiorum legatorum protestatione, qua strenue se opposuerunt conatibus Anatolii quærentis aliarum sedum Orientis privilegia sibi usurpare; altera fuit rumor undequaque per Orientem sparsus, non fuisse a S. Leone receptam Chalcedonensem synodum, cum jam innotuisset irritum et vigore vacuum declaratum fuisse vigesimo illius octavam canonem, pristino juri restitutos fuisse metropolitanos provinciarum primates. Ex istius ergo canonis abolitione plerique suspicabantur et contendebant æque omnia synodalia gesta fuisse infirmata, ut nec vim obtinerent in iis quæ ad fidei sanctiones pertinebant. Tertia denique causa fuit Anatolii agendi ratio, qui cum ægre admodum tulisset S. pontificis objurgationes atque gravem repulsam, quibus et patrata crimina ei exprobrabat, et ipsius ambitum comprimebat, ira actus, et verecundia adductus, publicum dedecus præcavere studuit, eas S. Leonis litteras occultando, in quibus is fatebatur toto corde complecti ea syno-

dalia gesta quæ in Chalcedonensi civitate ob confirmationem fidei celebrata erant (b); in totum vero reprobare quicquid adversus Nicænos canones improbus ambitus conceperat, cum immutatione jurium primarum Ecclesiarum. Verumtamen laudatæ S. pontificis objurgationes atque repulsæ ipsum Anatolium de spe desiderati honoris non deturbarunt. Quinimmo S. pontifex scribens ad Julianum Coensem ait: *Illud etiam nosse te volumus, Anatolium episcopum post coercionem nostram in suæ præsumptionis adeo temeritate persistere, ut Illyricanos episcopos, ut sibi subscriberent, conveniret (c).* Hic novus ausus ita sancti pontificis animum commovit, ut jam deliberrasset in posterum minime dare suas epistolas ad eundem Anatolium, quamvis (ait) ipse hoc petens fieri, quia eum corrigi nolle peraspernans.

2. Majorem tamen animi commotionem S. Leonem passum fuisse arbitror, cum, novis acceptis a Marciano imperatore epistolis, intellexit universum Orientem esse turbatum, et in admirationem raptum, quod illuc non pervenerint pontificia rescripta super Chalcedonensia gesta, quorum 526 defectu omnium corda nutantia hærebant an illius concilii gesta ab apostolica sede confirmata fuissent. Vehementer (ait imperator) admiramur quod, synodo in Chalcedone celebrata, et litteris venerabilium episcoporum ad pietatem tuam missis, per quas omnium rerum in synodo gestarum seriem exposuerunt, nentiquam illæ a sanctitate tua emissæ, quæ tamen in sacris Ecclesiis lectæ in singulorum notitiam pervenire debebant. Antiquum morem igitur tum fuisse, consuetudine quidem receptum, ut apostolicæ sedis litteræ certa suppeditarent argumenta celebratas synodos confirmatas et indubie fidei habendas, quin quispiam in dubium eas revocaret, hic Marcianus augustus perspicue indicavit. Qui pariter designare voluit synodalia decreta dumtaxat coactivam vim obtinuisse, atque obtinere posse, postquam ejusmodi litteræ synodorum comprobative in sacris Ecclesiis lectæ in singulorum notitiam pervenerunt. Firma enim erat eorum temporum regula, ab omnibus catholicis æque ac hæreticis usu et consensione recepta, oecumenica concilia Romanorum pontificum auctoritate decerni ac confirmari debere. Unde (subjicit Marcianus) aliquibus, qui Eutychis falsam opinionem et pravitatem etiam dum persequuntur, magnus est injectus scrupulus utrum beatitudo tua, quæ synodum decrevit, confirmaverit. Quorum quidem verborum vim et significationem Quesnellum fugisse, aut studiosè dissimulasse, credendum est. Qui passim in divi Leonis Operibus adornandis imperatoribus facultatem cogendorum conciliorum adjudicat, atque contendit synodalia decreta vim et robur ex sese obtinere quacumque apost. sedis confirmatione seclusa, ut paulo post dicemus.

Aliter igitur ratiocinatum esse Marcianum imperatorem, quis non videt? Ita enim necessariam esse duxit hanc apostolicæ sedis confirmationem, ut sine hac, infirma et viribus vacua ipsa synodalia gesta crederet; et propterea in solenne et authenticum pontificis voluntatis et iudicii testimonium statim subjicit. Idcirco pietas tua emittere litteras dignetur, quæ omnes et Ecclesiæ et populi cognoscant Acta synodi a tua beatitudine approbati. Æque pariter imperator Marcianus Romano pontifici jus asseruit abolendi et in irritum mittendi synodorum generalium canones atque sanctiones. Etenim cum ex præcedentibus litteris a sancto Leone acceptis cognovisset prorsus reprobare ea Chalcedonensia gesta, quæ Anatolii ambitui patrocinabantur, et aliarum Ecclesiarum jurium lætaturam respiciebant, ideo, deposito eo consilio, quod pridem cum Pulcheria augusta et Juliano Coensi mediatoris partes apud apostolicam sedem obierat, pro adaugendo honore et prærogati-

(a) S. Cælestinus primus, in epist. ad episcopos per Illyricum constitutos.

(b) Sanctus Leo, in epistola 80 ad Chalcedonensem

asynodum, cap. 1 et 2.

(c) Epist. 88, cap. 5.

vis Constantinopolitana sedis, modo ita S. Leonem compellat, huiusque animi constantiam eximie laudibus ornari, quod antiquos Ecclesiarum mores et ordinem nulla novitate aboleri passus esset. Ait enim: *Illud viximur quod episcopum sedis apostolicæ adderet sua sanctitas præstitit egregie, ecclesiasticos canones custodivit, antiqui moris et ordinis olim constituti, et constantiter usque in hunc diem servati, nihil passa est novitate quadam aboleri.* Marcianus tandem in huius epistolæ fine magis instat fortiusque urget ut quamprimum S. Leo per litteras ubique significet, quibus (ait) planissime ostendat synodum Chalcedonensem te ratam habere, ne dissensionum dissidiisque cupidus de iudicio sanctitatis tue ulla relinquatur aspicio.

3. Epistolam hanc, quam summam per sua capita ipsi modo descripsimus, ex Boldeiano Oxoniensi codice, Græcæ et Latine in alteram suam editionem transtulit Paschasius Quesnellus, illamque primus omnium publici juris fecit. Verumtamen mihi liceret suspicari, vel eam sedulo non lustrasse, vel studiose prætermisisse annotare quæ in ea contenta sunt. Et quo ad primum attinet, quis unquam arbitrabitur illum hanc epistolam lustrasse, qui scripsit: *Huius synodi approbationem non nisi ex occasione calumniæ esse natam, ne videlicet fallax cuiusquam simulatio sententiam* 527 *ejus habere vellet, et ne per malignos interpretes dubitabile videretur utrum quæ in synodo Chalcedonensi de fide statuta erant, approbaret.* Subdit deinde: *Non igitur ideo hanc approbationis epistolam scripsit, ne robur sacrosanctiæ decretis dederet, sed ne ex venerandæ synodi contemptu ipse infamaretur; neve eo duce gloriantur qui Chalcedonensis synodi definitionibus obstitabant; ne denique imperatoris voluntati videretur contradicere, qui omnibus modis obediendum sibi esse palam profiteretur.* *At hanc Quesnellus in notis ad epistolam 87 scripsit episcopus qui synodo Chalcedonensi interfuerant.* Atque tandem in sua causa præsidium vocat Joannem Laonicum, part. II. epist. ad clariss. virum Jacobum Bevil-quam, qui de hujusmodi confirmatione Chalcedonensis synodi egit (a). Ad studiose annotare prætermisisse quæ in præcedenti Marciani epistola continentur, certissimum est, cum hanc nullis notis et observationibus adornaverit, ne retractare egeretur quæ conscripsit contra apostolicæ sedis auctoritatem in synodis decernendis et confirmandis. Quis tamen dissimulare potest quæ contra apertam veritatem confingendo de-crispit Quesnellus? Confirmationem Chalcedonensis concilii, non nisi ex occasione calumniæ natam assererat, quando Marcianus scribit: *Vehementer admiramur quod synodo in Chalcedone celebrata, et litteris venerabilium episcoporum ad tuam pietatem missis..... nequitiam illa a S. T. fuerint emissa, quæ tamen in sacris Ecclesiis lectæ in singulorum notitiam pervenire debebant.*

Marciani ergo admiratio oriri certe non poterat ex insolita re, usu nondum recepta, quæ omnia fuisset; sed ex violata consuetudine, quæ Romani pontifices, acceptis synodalibus Actis, mittebant ad synodi Patres epistolæ encyclicas decretorum seu canonum confirmativas, quæ in Ecclesiis publice legebantur, ut vis coactiva decretorum in singulorum notitiam veniret. Hanc confirmationem necessariam judicatam fuisse, certe indicant illa postrema verba, in singulorum notitiam pervenire debebant. Præterea, quæ calumnia movere poterat Leonis animum ad rem insolitam agendam; et Marcianum ad eam exponendam? Forte cum ageretur de solis fidei decretis Leo, tamquam Eutychianista, aut Nestorianus, in suspicionem traducebatur, ita ut suæ fidei publicum testimonium eum dare oporteret? Fugientium apage, nec a fatuis quidem excogitatum? An non plurium annorum cursu improbos gravissimosque labores subiit, ad utram-

que hæresim extinguendam? Testabantur id omnes litteræ huc illucque, et ad Orientales potissimum missæ; Marcianus præterea atque etiam Pulcheria augusta hoc ipsum testabantur, ut nulli calumniæ unquam locus esse posset.

4. Mirari deinde oportet quod Quesnellus affirmet Leonem eam epistolam ad Chalcedonensem synodum non scripisse ut robur sacrosanctiæ concilii decretis tribueret, sed ne ex venerandæ synodi contemptu ipse infamaretur, neve eo duce gloriantur qui Chalcedonensis synodi definitionibus obstitabant; ne denique imperatoris voluntati videretur contradicere, *Qui numquam aut S. Leonis Opera lustrasset, nec aliquando in Chalcedonensi gesta oculos injecisset, hæc somnari potuisset? Quid? An non totius Chalcedonensis concilii Patres Leonem unice repperunt ut suis decretis eorum honoraret iudicium? Rogamus igitur (ajunt) et tua decreta nostrum honora iudicium; et sicut nos capiti in bonis adjecimus consonantiam, sic et summis tua filiis quod decet edimpeas.* Quid? An non Anatolius ipse sperans Chalcedonensis Acta approbationem et stabilitatem ex Leonis decretis esse consequentura, non credidit plenum et consummatum robur ab apostolica sede obtinere debere? Atque hujusmodi exemplum erga ipsam sanctissimam synodum protulit, ut nos quiquid 528 approbationis et stabilitatis consequi possumus, et ut hoc a nobis, sanctissimi fiat obsecramus. Non assimilia quidem scripissae Marcianum ad eundem summum pontificem vix absoluta generali synodo, sequentia verba patefaciant: *Et petimus ut ea quæ sancta synodus statuit, etiam religio tua in perpetuum observari præcipiat.* Quid enim? Statuta illa quidem, quæ alterius præcepto indigent, ut in perpetuum obligent vimque coactivam obtineant, robur et firmitatem assequuntur ab eo qui eorundem præcepti observantiam, igitur male omnino suæ perditæ causæ Quesnellus consuluit, atque prospexit, scribendo Chalcedonensis concilii confirmationem non nisi ex occasione calumniæ esse natam, ne sanctus Leo Magnus infamaretur, nec eam robur et vim synodi statuti præbere potuisse.

5. At denique arbitrabitur S. Leonem litteras synodi confirmatorias scripsisse, ne imperatoria voluntati videretur contradicere, cui omnibus modis obediendum sibi esse palam profiteretur? Aut saltem tamquam certam infallibilemque probabilem Laonicum doctrinam, ad quem veluti suum antesignanum atque magnæ auctoritatis doctorem provocavit Quesnellus? Nugæ, meræ nugæ! Sæculi potestatibus utique debitum honorum S. Leo semper impendebat, horumque votis annuere non reniebat in rebus quæ divinis et ecclesiasticis iuribus non repugnarent. At vero cum agebatur vel de canonibus infringendis, aut de aliqua injuria subeunda in iis quæ ad universalem et supremam Ecclesiæ administrationem pertinebant, vel in dedecus sui muneris et pontificiæ sedis redundare poterant, numquam imperatorum votis voluit obtemperare. Nitide atque perspicue id intellexisset Quesnellus, si non dissimulasset animadvertere ad illam animi constantiam et fortitudinem, quæ S. P. Marciani et Pulcheriæ petitionibus, quibus effragitabant et orabant imperialis urbis splendorem augeri, sese opposuit. Tantum enim abfuit ut horum votis obtemperaret, quinimmo abolevit et cassavit canonem illum de privilegiis Constantinopolitane Ecclesiæ, subtrahendo ab ipso Anatolio in ordinationum jura quæ sibi usurpaverat. Marcianus enim atque Pulcheria, a Christiana edocti pietate se ad imperium dumtaxat esse assumptos ut humanis et civilibus rebus præsent, nulla ratione commoti sunt ob gravem repulsam a Leone acceptam, quæ certe in eorundem augustorum dedecus redundabat, cum ipsi atque forte ac Anatolius, regie urbis honorem atque splendorem augere exoptabant. Deinde,

quo sensu generatim vera esse potest laudata Quesnellii assertio: S. Leonem non voluisse imperatoriam voluntati contradicere, cui omnibus modis obediendum sibi esse polam profiteretur, si jam pridem sui muneris partes impleverat, ipsamque synodum Chalcedonensem confirmaverat, in iis quæ ad fidei decreta pertinebant?

6. De hac autem synodi confirmatione jam pridem a S. Leone facta, minime opus est consulamus Lanoium, virum pontificiorum iurum subversorem, ad quem suos lectores Quesnellus remisit, sed S. pontificis epistolas percurramus. Primo enim in epistola 88 ad Julianum episcopum Coensem fatetur, jam implevisse quæ imperator Marcianus ei suggererat: *Ut ad omnes fratres qui Chalcedonensi synodo interfuerunt scripta dirigerem, quibus placuisse mihi quæ a sanctis fratribus nostris de regula fidei confirmata sunt demonstrarem; propter eos, scilicet, qui ad occasionem velandæ perfidiæ suæ infirmæ vel dubiæ videri volunt statuta concilii quæ nulla sunt consensus mei sententia roborata.* Quid enim? An non si ex quadam falso colore, novoque pretextu, nulla consuetudine recepto, occasionem suæ velandæ perfidiæ Nestoriani aut Eutychniani arripere voluissent, contendentes concilii statuta infirma aut dubia videri, quia pontifici consensus sententia minime roborata, Leo hanc contentionem rejecisset, tamquam a falso postulato derivatam? An dicere 529 prætermisisset injustam esse hanc arrogantiam? Ita quidem. Sed sanctus pontifex aliter respondit, dicendo jam pridem, post reversionem fratrum quos vice mea miseram, ad Constantinopolitanum episcopum epistolas dederim; ut si eas publicare voluisset, abunde ex ipsis posuisset agnosci quanto gaudio ea quæ de fide sanserunt approbarem. Epistola autem hæc quæ asseverat fidei synodalia decreta approbasse, legatorum quoque pontificiorum ad urbem regressus, referenda est ad mensem Maium præcedentis anni quadringentesimi secundi Herculano clarias. consule (a); et calunnia illa a malignis interpretibus nata, quæ dubitatur utrum quæ in synodo Chalcedonensi de fide statuta erant approbarent, audita est, et in vulgus fuit sparsa anno sequenti, in Februarii mense, cum jam Oplio consulum augebat (b). Unde ergo colligit Quesnellus approbationis epistolam fuisse scriptam a Leone, et ne ex contemptu venerandæ synodi ipse infamaretur, neve ex dace gloriarentur qui Chalced. synodi definitionibus obstantebant.

7. Jam pudet me diutius in eripiendis Quesnellianis nugis esse immoratum. Nam Leo ipse in epistolis ad calcem paginæ annotatis, omnium turbarum, suspitionum falsique rumoris originem malis Anatolii artibus tribuit, quia cum in epistolis anni 452, in superioribus laudatis, synodi confirmatoris ad ipsum C. P. episcopum scriptis, responsum contineretur quo istius ambitio comprimebatur, ignorari voluit (ait S. P.) quod de fraternis constitutionibus sentiebam, ne simul cognosceretur quod pro inviolabili Nicænorum canonum auctoritate rescripseram. Parum ab similes loquendi formulas adhibuit scribendo ad Marcianum imperatorem, et Pulcheriam augustam, in quibus epistolis fatetur, quod, redeunte Luciano episcopo Constantinopolim, qui jam Romam venerat cum Anatolii epistolis, talia scripta ad Constantinopolitanum episcopum direxisset, quæ evidenter ostenderent me ea quæ de fide catholica in prædicta synodo definita fuerant approbare. Sed quia in iisdem litteris ea quæ per occasionem synodi male sunt attentata reprehenderam, maluit prædictos antistes meam gratulationem tacere, quam suum ambitum publicare. Et tandem ad Pulcheriam ait: Cum per Constantinopolita-

num episcopum, cui iustitiam meam largiter indicavi, in omnium potuerit notitiam pervenire, quod scripseram, nisi maluisset meum gaudium tacere, quam vulgum sui ambitus publicari.

Sic itaque exagitato Anatolio encyclicas epistolas synodi confirmatorias conscripsit, quæ ut ad notitiam omnium sacerdotum Ecclesiarumque pervenirent, ipsius Marciani præceptum auctoritatemque interpellat, sperans quod, omnibus dissentiendi occasionibus amputatis, apostolicæ ubique doctrinæ pax regnet et veritas.

530 CAPUT XI.

Pro extinguendis Eutychnianorum reliquiis sanctus Leo omnem operam impendit. Maximo Antiocheno sup. Ecclesiæ iura custodire precipiis. Grævis controversia de cyclo paschali excitatur. Marcianus imperator moritur, et Leo tribunatus ad imperium assumitur. Eutychnianorum seditio in Proterio Alexandrino, in annos catholicos, et eorumdem cautos pro abolendis Chalcedonensis concilii decretis.

1. Multa mihi adhuc supersunt scribenda, si ordinata et stricta methodo, et S. Leonis epistolarum ordine servato, singula referre vellem quæ in reliquis sui pontificatus annis in universis Ecclesiis regimini, bonum et incolumitatem ab eo gesta sunt. Sed cum alia et alia occurrant quæ longa a nostro instituto posita videntur, nec adversarii, cum quibus in præcedentibus negotiis habuimus, gravissima motiva suppedient novas instituendi congregationes, idcirco quasi currente sermone narrabimus quæ ad Eutychnianæ hereseos reliquias extinguendas ab eodem S. pontifice necessario stabilitæ et imperatæ fuerunt. Atque imprimis cum plerique monachi et monasteriorum archimandritæ Eutycheis damnationem ægre tulissent, seditiones atque tumultus in populos excitare conantur. Propterea S. P. operam dedit suis suggestionibus ut Marciani imperatoris edicto imperia eorumdem insensæ reprimeretur, et monasteriorum præsules Pulcheriæ augustæ repressionibus increpantur (c). Quia vero huiusmodi seditiones a monachis potissimum excitabantur, dum sacrilegas conciones contra fidem habebant, idem imperialem etiam implorat potestatem, ut in posterum a prædicationis officio prohiberentur, ne ea (ait) quæ ad sacerdotes pertinent sibi audeant vindicare. Sperat tandem imperatoris zelum contra perniciem Alexandrinos esse accendendum, ut nimirum agat, quod paci ecclesiasticæ intelligit profuturum (d).

2. Antiochenæ Ecclesiæ rebus et iuribus quoque prospiciendum esse consuit. Et quamvis cum non lateret quali quantaque puritate fidei Maximus pollet, tamen in ejus mentem revocat istius sedis prærogativas, et quemadmodum Christiana fides universo orbi annuntiata, speciali D. Petri magisterio, ipsi Antiochenæ et Romanæ Ecclesiæ tradita fuisset. Confidens igitur S. pontifex quod divi Petri fundatoris institutis firmiter Maximus adhereret, non tantum ejus animum excitat ad propulsandam omnem Nestorianam et Eutychnianam insaniam; sed præterea eidem omnes Orientis Ecclesiæ sibi subjectas, ne pravis iniquisque erroribus labefactentur et corrumpantur, commendat: Cum te (ait) his deceat sacerdotali auctoritate resistere, neque sapius de profectu Ecclesiarum relationibus quid agatur instrui. Pari ratione cum hortatur apostolicæ sedis fidei consortem, sollicitè tuendo privilegia tertia, quæ in nulla unquam ambitione minuantur, paulo infra subiiciens: Etsi enim diversa nonnumquam sint merita præsulum, tamen jura permanent sedium; quibus etsi possint æmuli perturbationem aliquam fortassis inferre, non

(a) Leonis epist. 78, 79, 80, 81.

(b) Marciani Augusti epistola ad S. Leonem, tom. I, apud Quesnellum, pag. 307. Leonis epistola ad Julianum Coensem 88, ad eundem Marcianum 89, et ad Pulcheriam 90.

(c) Epist. 88 ad Julianum Coensem, cap. 2, et epist. 89 ad Marcianum, cap. 2.

(d) Epist. 91 ad Julianum Coensem, cap. 2; et epist. sequenti 92 ad Maximum Antiochenum, cap. 6.

tamen possunt minuire dignitatem. Prævos hic ambitus Anatolii conatus taxare voluisse, et Maximo persuadere ut totis viribus se opponeret quidquid Antiochenæ Ecclesiæ privilegia aut infringere aut elevare poterat, etiam ex subsequentibus verbis 531 innotescit. Siquidem addidit : Unde cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegiis dilectio tua agendum esse credideris, propriis litteris studeas explicare, ut nos consultationi tuæ absolute et congrue respondere possimus. At forte voluisse adhuc S. Leonem molliter reprehendere Maximum episcopum Antiochenum, illumque in posterum magis cautum reddere in procuranda Nicænorum statutorum observantia, mea opinio est. Is enim anno 450 nimis facile indulsit Eustathii Berytensis studiis, et ambitui in perniciosam Ecclesiæ Tyrriorum huiusque metropolitani Photii. De qua re fuit in Chalcedonensi synodo postulatus actio 4, ut ipsi vidimus in cap. 4 huius lib., pag. 468. Nam S. Leo in subsequenti suæ epistolæ capite, quamdam generalem regulam subiiciens, ait : Quod si quid a quoquam contra Nicænorum canonum statuta in quacunque synodo vel tentatum est, vel ad tempus videtur extortum, nihil præiudicii potest inviolabilibus inferre decretis, et facilius erit quarumlibet dissensionum pacta dissolvere, quam prædictorum canonum regulas ulla ex parte corrumpi. In hac igitur regula recensenda, ut diximus, valde probabile est S. Leonem nimiam Maximi Antiocheni facilitatem seu indulgentiam taxare voluisse, quæ Eustathio permisit se subtrahere a metropolitico jure Ecclesiæ Tyrriorum, cui Berytensis Ecclesia a prima sua origine fuerat subiecta. Conjecturam nostram corroborant cum Eustathii tum Photii verba in actione quarta descripta, de quibus ipsi in superioribus jam verba fecimus.

3. Gravis eodem anno controversia de Paschate celebrando exorta est. Quam ut dirimeret, memor (ait) dispensationis credite, Marciani imperatoris studii petit adjuvari, ut in ea observantia, quæ certa æmper ratione variatur, nihil possit erroris incurri (a). Curam paschalis cycli Alexandrino episcopo olim esse demandatam asseverat. Sed quia subiicit : Sanctæ memoriæ Theophilus, Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, cum huius observationis annos centum numero collegisset, septuagesimi sexti anni paschale festum longe aliter quam alii decreverant tenendum esse constituit. Totius enim huius magnæ controversiæ motiva recenset, et ne mutabilis lunaris cursus erroris causam præberet, imperatorem hisce verbis compellat : Obsecro clementiam vestram, ut studium vestrum præstare dignemini quatenus Egyptii, vel si qui sunt alii qui certam huius supputationis videntur habere notitiam, scrupulum huius sollicitudinis absolvent, ut in eum diem generalis observantia dirigatur, qui nec paternarum constitutionum normam relinquat, nec ultra præfixos terminos evagetur. Julianum quoque episcopum Coensem apostolicæ sedis vicarium, diligenter de eadem questione inquirere, et quanto citius etiam rescribere rogat (b).

Summam quidem nostri S. pontificis sollicitudinem in definiendis iis ritibus qui ad paschalis festi solemnitate pertinebant, ut nimirum omnes fideles in eandem observantiam convenirent, non tantum duæ præcedentes epistolæ patefaciant, verum etiam nobis indicatum est ex paschali canone diligenter hac de causa conscripto a Victore Aquitano, qui de mandato ejusdem S. pontificis ab Hilario Romanæ Ecclesiæ archidiacono interpellatus fuit, ut cyclum paschalem in tabulas redigeret, et explicatis discordiæ causis, quæ in diverso supputandi modo occurrerant, tandem quid magis veritati congruebat patefaceret. Victoriū ergo Aquitanus, seu, ut alii volunt,

A Victorinus, vir fuit summa pietate præditus, et in mathematicis calculis perquam exercitatus, impositum ab Hilario opus aggressus est, et perfecte absolvit. Illudque omnium primum publici juris fecit, eruditissimis quidem commentariis adornatum, cl. Agidius Bucherius soc. Jesu, atque ipsi iterum ad Vaticanorum codicum lectiones emendavimus, 532 et inter Leonina Opera debuit locum obtineat. Non arbitror quidem hocce nostrum consilium improbari posse ab iis qui laudatum canonem quandoque iustantur. Nam præter quod Victorius eum conscripsit pontificiis mandatis obtemperare cupiens, gravissimam tandem etiam questionem de Paschate in antiquis cyclis duplici designatione notato solvit scribendo : Quod non meo iudicio aliquid definitur, sed pro Ecclesiarum pace apostolici pontificis electione servatum. Quatenus nec ego quod ad meum pertinebat officium præterirem, et in ejus constitueretur arbitrio, qui universali Ecclesiæ præsidet, quinam potissimum dies in tali conditione solemnitate præcipue deputetur. Ad hanc gravissimam dirimendam questionem, etiam suum laborem insumpsit de imprætoris Marciani mandato Proterius Alexandrinus, vix ad illam Ecclesiæ regendam assumptus, qui scribens ad nostrum sanctum pontificem, centenalet Theophili laterculum librarii aut mendosi codicis vitio corruptum affirmat, quod propterea nusquam esse recedendum a centenario annorum cursu ejusdem beatissimi patris et episcopi nostri Theophili, qui antiquorum paginis omnino concordat (c).

4. Jam vero intelligo me animo alienatum a constituto proposito extra terminos Eutychnianæ hæreseos vagatum abisire; et, quasi inconsulto Leoninarum epistolarum ordinem et numerum sequendo, in eam gravissimam incidisse questionem, quæ diu multumque pontificis animum torsit, quæque gravissimos nodos in se continet, nec facile solvendus ab iis qui etiam in mathematicis calculis et supputationibus faciendis sedulo versantur. Quod autem quæstio hæc pontificum animam graviter agita verit, ex aliis et aliis ejusdem epistolæ conjicitur (d). Quod spectat itaque ad Anatolii res, et ad Eutychnianorum superstites reliquias, horumque nefarias artes, superest tandem ut describamus. Anatolius imprimis gravissime ab imperatore Marciano increpatus ad optimam frugem redactus est, quem in suam gratiam S. Leo se recepturum esse spondet, dummodo canonibus satisfaciat, et sacerdotum jura non convellat. De qua sponcione cum certius factus fuisset, idem Anatolius non distulit suas epistolas scribere ad S. pontificem, in quibus humillime de intermisso epistolarum commercio conque-ritur; quod sane magnæ anxietatis et doloris augmentum eidem attulerat, cum desiderasset frequentius potiri pontificis affectibus. Protestatur se esse paratum obediendo complere quæ vestris omnifariam perfectissimis sensibus placita videbantur. Cujus quidem rei plura in præsentiarum exhibens testimonia, primo ait. Aetium et archidiaconi ministerio dejectum in priori loco, atque honore ecclesiastico jam esse restitutum; Andream vero, qui archidiaconi dignitate fuerat honoratus, jam ab Ecclesia esse separatum, et gradu dejectum, quia contra S. Flavianum pro Eutychnis partibus decertaverat : quævis excusationibus plurimis et subscriptionibus propriis, quas epistolæ sanctitatis vestræ subdiderant, jam cederent satisfecisse præteritis. Duo alia præterea suæ respicientiæ argumenta in hac epistola profert. Alterum pertinet ad initam pacem et summam conjunctionem quam cum Romano pontifice Leone in posterum habere et inviolabili nexu conservare desiderat. Alterum vero respicit præcedentem sui ambitus culpam;

(a) Epist. ad Marcianum august. 94.

(b) Epist. 91.

(c) Proterii episcopi Alexandrini epist. ad S. Leonem, cap. 1.

(d) De hac paschalis festi controversia mentionem

facit S. Leo in epist. 100 et 102 ad Julianum episcopum Coensem. Rursus in epist. 105 ad Marcianum augustum, et in epistola 109 ad episcopos Galliarum et Hispaniarum.

quam a se amolitur, eamque in cleri sui episcoporumque Orientalium studium refundit. Illud unum addens, quod Quesnelliana et Launoii commenta maxime evertit, affirmando Chalcedonensium gestorum vim omnem et confirmationem auctoritatis apostolicæ sedis fuisse reservatam. Cum et sic (ne inepte fabulari videar Anatolii verba subijcio) cum et sic gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vesire *beati-dinis fuerit reservata* (a).

533 5. Hisce ergo litteri-acceptis non distulit S. Leo responsum dare Anatolio, et nihil minuens de pontificia majestate, firmum incommutabileque positum in ejus mentem revocat, quod curæ communis gratiæ debui-set studere, ne ullam anxietatem sibi ingereret. Subjicit se optasse in ecclesiasticis curis talem habere consortem quales erga apostolicam sedem quamplurimi ejus prædecessores se exhibuerunt, quos inter expressè nominat Joannem Chrysostomum, Aticum, Procum, atque Flavianum. Laudat eum præterea, quod quædam in officiis clericorum male gesta correxerit, et Aetium presbyterum in gratiam affectionemque revocaverit, et Andream ab archidiaconi actione submoverit. Verumtamen indulgentiam quandam adhiberi cupiens cum iis qui quondam Nestoriana et Eutychiana hæresi fuerant infecti, et contra Flavianum decertaverant, eidem Anatolio demandat veniam dare, si execrabilia dogmata condemnent, et correctionis argumenta exhibeant. Ait enim: *Andream sane, qui rationabiliter archidiaconi est privatus officio, et Eufratam, qui sanctæ memoriæ Flaviani, ut comperi, improbus existit accusator, si professionibus plenissime scriptis non minus Eutychianam quam Nestorianorum execrabile dogma condemnant, quorum venia est præstanda correctis, presbyteros consecrabis*. Et paulo infra, loquens de cæteris pari errore inquinatis, subdit: *Si veniam simili professione cum satisfactione deprecant suis ordinibus reformarentur, his tantum ad officiorum primum admissis, quos ab omni errore liberos fuisse constitit* (b).

6. Pontificiæ quoque auctoritatis majestatem conservans, gradum facit ad disserendum de epistolarum intermisso commercio, quod causa ambitus abruptat, cum laudatum canonem 23 auctoritate sancti Petri prorsus cassaverat atque aboleverat. Et desiderans quidem in Anatolio majorem sinceritatem in culpa agnoscenda, majoremque efficaciam in ea de testanda, aperte fatetur præfatam culpam ad sola Constantinopolitanorum clericorum consilia non debere transferri, quod sine tua voluntate (ait) non potuit tentari. Quia sicut in mala suasionem delinquitur, ita et in mala confessione peccatur. Subjicit deinde non esse sibi ingratum, quod eum displiceret, quod jam placere non poterat. Quam secutus persuasionem, veterem gratiam ei promittit, maxime principis Christiani attestatione suffragante. Sibi quoque concinit S. pontifex in alia epistola eadem die scripta ad Marcianum imperatorem, expresse affirmans, Anatolium in suam gratiam recepisse, quia per omnia *me clementiæ vestræ parere delectet*. Subdit præterea: *Anabilem, fidumque se præbeat, et ab ea, quam illi spondeo charitate nulla se deinceps varietate dissociet, eos sibi sincera affectione conjungens quos catholicæ fidei probavimus defensores* (c). Interim autem Constantinopolitanæ Ecclesiæ majori bono atque tranquillitati prospiciens, imperatorem rogat ut Carosum monachum nimis imperitus, nimisque perversus, qui, ut comperi (ait), multorum corda subvertit sua venena pietatis vestræ beneficio ultra non exerat, qui nimis audacter hæreticorum extinctos conatus red vivos fieri quærebat, perfidiam Eutychianam defendendo, et synodalem auctoritatem violando. Et quidem nec inutilis, nec optato effectu vacua fuit S. pontificis de-

A precatio, nam sequenti anno 456, tertio idus Februarii, debitas gratias eidem imperatori Marciano rependit, quod Carosum illiusque socium Dorotheum, qui hæretica pravitate in multorum perniciem damnatos tuebantur errores, ex antiquis eorum monasteriis expulerit, jubendo *apud eos degere, quibus nocere non possent, quod ut spero multis remedium erit, quos a perversis doctoribus liberastis*. At Carosum tandem sincera fidei confessione hæreseos virus ejecisse, credidit S. P. e relatione a Juliano Coense accepta (d). **534** Sed cum adhuc ecclesiastica fuisse communionem privatum, ob quasdam cum Anatolio discordias, eadem in epistola nobis inditatum est. Quarum quidem discordiarum originem aut inquirere aut referre ad nostrum haud arbitror pertinere institutum, cum ad exitum perducere dumtaxat intendamus, eas in D. Leonis Opera Exercitationes, quæ ad Eutychianam hæresim et historiam pertinere cognovimus.

B 7. Maximam quidem ergo injuriam subirem, si qui, ad præsentem hanc meam scribendi methodum attendentes, vitio dare vellent quod prorsus narrare præterierim gravissimam illam cladem Romano Occidentali imperio illatam, ob quam Urbs ipsa a Vandalis capta, incensa atque direpta fuit. Hæc itaque clades tanta tristitia et mœrore sancti pontificis animum affecit, ut prorsus eo tempore Orientalium rebus vacare non potuerit. Immo, Quesnellus etiam teste, intermisso omni epistolarum commercio, totus fuit in reparanda civitatis et ecclesiarum strage, et annum fere integrum dare debuit ut afflictæ patriæ necessitatibus optularetur. Nullam tamen de hac elade Urbi a Vandalis illata in suis epistolis S. Leo facit mentionem. Dumtaxat in orationibus ad R. populum habitis paucis eam descripsit. Verumtamen, eam timuisse, et jam a quinque annis prophetico quodam spiritu prænuñtiasse, ipsi, ex epistolis ad Marcianum imperatorem, et ad Pulcherianum augustam, quando Chalcedonense concilium adire rogabatur, jam in præcedentibus observavimus. Neque vero sola hæc Urbi direptio a Barbaris facta pontificium torsit animum; verum etiam hujus mœrorem maxime auxit Marciani imperatoris optimi principis obitus, qui quoadusque vixit omnino pendeat a S. pontificis insinuationibus, monitis atque suggestionibus, quin unquam ab ipsis notibus resiliiret. Is ergo in imperio sex annis, et totidem mensibus, duobus aut tribus diebus consumptis, ex hac luce migravit. Cui Leo tributitius ex senatu-consulto communi calculo in imperio successit. Marciani tamen obitus Eutychianis in Ægypto aliisque in Orientalium provinciis delinquentibus occasionem dedit ut in catholicos episcopos irruerent, contenderentque audacissime Chalcedonensis gesta esse retractanda, novumque habendum concilium ut fidei causa discuteretur. Præ cæteris audaciores faci sunt Alexandrini, qui Dioscoro etiam vita functo semper adhæserunt; quibusque maxime in visus erat sanctus Proterius episcopus catholicus, omni virtutum genere ornatus.

D In hunc ergo irruere non exhorruerunt eidem sacrilege eadem inferentes, et, maximis commotionibus tum in tota Ægypto tum etiam in Constantinopolitana Ecclesia excitatis, quasi sibi blandiebantur intentum posse consequi finem, si a novo imperatore hujusque ministris aliquid præsidii obtinuisent. At prava spe decepti fuerunt. Leo namque, habito nuntio quod ad Orientis imperium Leo tributitius fuerat assumptus, suis epistolis eidem gratulatur, pagine suas adiciens supplicationes, ut catholicæ fidei rebus præsidium præstaret, ne Alexandrina potissimum Ecclesia, hæreticorum furore vexata atque impugnata ad plenum exitium perduceretur. Quod opus (ait) virtutibus vestris gloriaque conveniens celerem a Deo placitum ha-

(a) Anatolii epistola ad S. Leonem exstat tom. I Quesnellianæ editionis, pag. 325.

(b) Epistola 106, cap. 1 et 2.

(c) S. Leo, epist., 107, cap. 3.

(d) S. Leo, epist. 115, cap. 1.

habuit effectum, si sanctam Chalcedonensem synodum, de Domini Christi incarnatione firmatam, nulla permixtione pulsari. Neque vero Leonem augustum omnes Eutycheianorum conatus latebant; cum isti jam post Marciiani obitum novum imperatorem multis variisque molitionibus circumvenire curassent, ut in eam sententiam veniret de Chalcedonensi synodo abolenda, quorum improbos ausus summa prudentia et religione qua pollebat prorsus irritos reddiderat, etiam antequam a sancto pontifice supplicaretur. Istius autem facti notitiam multorum relatione S. Leo acceperat. Et propterea nunc eum exorat non moveri a tanta animi constantia, sed fortius in ea perlatere, subdens: Unde quod negandum illis sponte videtur, gloriosum vobis universali Ecclesiae me supplicante concedere, et incommutabiliter perpetuoque 535 prestare, ut quae secundum Evangelium Christi, et praedicantia apostolica veritate omnia de reo sacculis una fide unaque intelligentia roborata sunt, nulla ulterius possint actione convelli. Epistolam hanc tandem claudii, suggerendo imperatori necessitatem consulendi repARATIONI pacis Alexandrinae Ecclesiae, et per catholicos sacerdotes (ali) talem providere jubere pontificem, in quo et in artibus probitate, et in fidei professione, nihil possit reprehensibile reperiri (a).

S. Antolii autem Constantinopolitani episcopi persuasione praecedentem epistolam ad novum imperatorem scriptam fuisse, perspicue S. P. indicat, rescribendo ad eundem Antolium. Ad isto enim plenam acceperat relationem eorum quae apud Alexandriam in Christianae religionis opprobrium conligerunt, quaeque ab improbis Eutycheianis moliebantur ut Chalcedonensis concilii decreta abolerentur, sed horum insidias strenue repulsas fuisse ab ipso imperatore. Nunc ergo Antolium laudat ob curam quam impendit in Ecclesiarum bonum, poscendo ut pontificis precibus imperialis opulatio quaereretur, pro illis remediis adhibendis, quae et vulneribus sanandis, et ad haereticorum audaciam frangendam necessaria videbantur. Hunc praeterea admonet de epistolis hac de causa jam scriptis ad imperatorem. Atque tandem subiicit: Superest ut fraternitas tua ex opportunitate praesentia fidelissimi imperatoris animum studeat enitius deprecari de statuti synodi Chalcedonensis sine ulla retractatione servanda.

6. Sed tantarum perturbationum causam et auctorem nos referre oportet, ut reliqua intelligamus quae ad Eutycheianam historiam pertinent, et in quibus apostolica S. Leonis sollicitudo versabatur explicemus. Liberatus diaconus rerum omnium seriem narravit dicendo post Chalcedonense concilium Dioscorum in Gangraena civitate exulare fuisse coactum, et Alexandrinus episcopos et clericos, concilii Chalcedonensis auctoritate et imperiali Marciiani mandato, novum episcopum eligere jussos fuisse, ut etiam ex Actis Chalcedonensibus ipsi annotavimus. Collecti sunt ergo nobiles (ait Liberatus) ut eum qui esset vita et sermone pontificatus dignus, eligerent.... Cum super hoc multa dubitatio processisset, volentibus civibus neminem pontis ordinare, ne adulteri viderentur (Dioscoro quippe vivente), tandem omnium sententia in Proterium declinavit, cui etiam Dioscorus commendaverat Ecclesiam, qui cum archipresbyterum fecerat (b). Proterius igitur in Alexandrinum episcopum electio et subsecuta ordinatio causa fuit maximi schismatis, cujus auctores simulationibus secreta eorum molitiones conculcare nisi sunt, quosdamque Marcianus in imperio fuit superstes. Sed, ob vita fuptio, Egypti fidei facile expugnari posse crederunt, seditionem diu animo conceptam excitantes. Nam Timotheus Elurus, et Petrus Meggus diaconus, ambo a Dioscoro ordi-

A nati, urbem circumstantes, plebem novitatem avidam coeperant sibi conciliare, et collectis turbis haereticorum, quae Dioscorum sequebantur, et secuta duobus episcopis ob apertam haerem jam sacerdotio privati, Timotheus Elurus seditionis princeps episcopos ordinatur, Proterius sedem invadit, legitime pastore expulso. At Proterius Eutycheianorum furorem evadere cupiens se in baptisterium recepit. Quem locum satellites Timothei invadere non exhoruerunt, ipsum Proterium occidentes, uno tradentes per vias ejus cadaver, quod laetatur, efficitur, et furus ejus incenditur, sparguntur cineres ejus in ventos. Rem totam narrat Liberatus diaconus cap. 15, addens. Ad ista ergo Timotheo duo episcopi Alexandriam ceperunt esse. Et ideoque populus, et clerici in duas factiones contrarias divisi, alii Chalcedonense concilium defendebant, alii vero gravias apud imperatorem 536 Leonem instabant ut Chalcedonensis synodus tolleretur. At imperator (subiicit Liberatus) amborum partium supplicationes legens, et considerans nimis esse grave videri tanto iurare (novum concilium Eutycheiani petebant) sacerdotes, quorum aut etiam, aut infirmos, aut pauperes hunc laborem subire prohiberet, impossibile judicari eos congregari. Sed scripsit singularum civitatum episcopis de utroque negotio; namque de ordinatione Timothei Elari, atque de suppressis sibi factis pro abolendo synodo Chalcedonensi. At divina dispositione factum ut episcopi omnes qui ad synodum Chalcedonensem convenerant sine ulla praeterea bastatione statim rescriberent: Chalcedonensem synodum usque ad evangelium vindicandum, eo quod non alterum fidem teneret quam synodus Nicaena constituit. Timotheum vero non solum inter episcopos non haberi, sed etiam Christiana appellatione privati. Nescio tamen cur Liberatus praecedentem hanc rerum gestarum seriem didicisset describens, penitus referre omiserit quae a S. Leone gesta sunt pro inviolabili Chalcedonensi decreto observantia, et pro amovendo ab Alexandria sede Timotheo Eluro, et abolendo diro illo schismate quod Ecclesiam illam affligebat et ad exitum catholicam fidem perducebat. Neque enim pontificis nostri gesta Liberatum latere poterant.

10. Nam interea dem Alexandrina Ecclesia in alto fluctuabat haereticorum et seditionum tempestatibus, S. Leo pontifex satagebat catholicorum constantiam excitare, datis hac causa novis epistolis, vel ad Julianum episcopum Coensem, vel ad Basilium nuper ad episcopatum Antiochenum assumptum, vel ad Euxinum Thessalonicensem, vel ad Juvenalem Jerosolymorum, vel ad omnes metropolitans Orientalium Ecclesiarum, omnes singulosque auctoritate ut sancta et strenua constantia sceleratorum ausibus se opponerent, ne in quorum nostrum communis fidei aut trepidi inveniantur aut tepida (c); certo sibi persuadens quod si episcopatus constantia a synodi Chalcedonensis definitiombus non recederet, jam Clementissimus et Christianissimus princeps libenter (ait) iudicaret sententiam suam et quod sponte jam prestitis, multo magis rogatus efficeret, ne bene finita atque composita aliqua possint novitate violari (d). Neque addi catholicae tuenda ardor et studium penitus extinguendi mala quae Alexandrinam opprimebant Ecclesiam pontificum excitatum animum ad encyclicas scribendas epistolas, et imperatorem rogandum ne aures praereter nefarius Eutycheianorum petitionibus; sed praeterea Julianum Coensem et Aesium presbyterum sollicitat, ut quanto citius pontificia scripta ad unumquemque episcoporum metropolitaram facerent pervenire, ut toto conatu novitatis resisterent. Mirari deinde se subiicit quorundam calumniosorum audaciam, qui, nodum in scirpo quaerentes, episto-

(a) S. Leo Magnus, epistola 115 ad Leonem augustum, cap. 1 et 2.

(b) Liberatus diaconus, cap. 19 in suo Breviario.

(c) Epistola ad Basilium Antiochenum 118, et in

419 ad Euxinum Thessalonicensem et Juvenalem Jerosolymorum.

(d) Epistola 120 ad Julianum Coensem episcopum.

iam pontificalem scriptam ad Flavianum, ab omnibus tamquam fidel regulam acceptatam, accusabant tamquam obscuram sensu, vel sermone ambiguum, quasi quod ipsius epistolæ assertiones ex evangelica et apostolica doctrina non essent derivatæ. *Nivor iano* (inquit) calumniantium vanitati aliquid adhuc in epistola mea, quæ toto mundo placuit, obscurum videri, ut de ea putent apertius exponendum; cum illius prædicationis tam plena et solida sit assertio, ut nihil accipiat vel in sensu vel in sermone novitatis. Quia quicquid a nobis tunc scriptum est ex evangelica et apostolica probatur sumptum esse doctrina (a). Quam calumniantium vanitatem volens refellere, et evidentissime probare novis expositionibus locum superasse non posse, quas Eutychiani fieri volebant, ad vulnerandam saltem Chalcedonensis synodi auctoritatem, Aetio suo vicario exemplaria litterarum quas G. illi ad se scriperant misit, ut ostenderet omnes etiam Occidentis **537** episcopos summa consensione eandem profiteri doctrinam. Exemplaria quoque litterarum quæ G. illi ad nos atque Italæ Episcopi concordis credulitate miserunt prius direximus, ut quam etiam illorum nobiscum sit fides una non latent (b). Digna hæc quidem erant ut a Liberato diacono Eutychianistarum historiam scribente leviter saltem indicarentur. Et quemadmodum ipse minime dissimulare poterat quæ a S. Leone gesta fuerant ad laudabile Ephesium abolendum, Dioscori et Eutycheti impietatem coercendam atque damnamandam, et demum etiam explicavit studium quod adhibuerat ad catholicam fidem in oecumenico Chalcedonensi concilio firmandam; ita quoque patens eum describere oportebat quanta qualique nosse S. P. fecerat, cum pro sustinendis ejusdem concilii decretis, tum pro reparandis his gravissimis malis, quæ post Mariani mortem, ab nefariis Eutychianorum molitionibus, Alexandriam, Ægyptum et ipsam Constantinopolitanam Ecclesiam quoque dire cum catholice fidei exitio vexabant. Jam vero Liberato Carthaginensi diacono veniam demus, qui quamvis in conscribendo Breviario de Nestoriana et Eutychiana hæresi præ manibus habuisset synodorum gesta, et SS. Patrum epistolas, ut ipse in præfatione hujus opusculi asseverat, tamen non omnem diligentiam servavit; et in causa de qua agimus potius animo intendebat referre gravissimum illud Alexandrinorum schisma, quam indicare apostolicæ Romanæ sedis studium et gravissimos conatus ut illud comprimeret et repararet.

11. Cæterum Liberatum minime latere poterant quæ S. Leo fecerat, ante et post Proterii mortem, pro eludendis Alexandrinorum nefariis artibus, horumque Ecclesiam ad perfectam tranquillitatem et pacem inducendam. Acceptis namque a Proterio epistolis suæ ordinationis indicibus ad eundem rescribere haud distulit, et orsus a gratulationis officiis, ait: *Lætificaverunt me litteræ dilectionis tuæ, quæ frater et coepiscopus noster Nestorius* (Beda habet Nectarius) *pio adoptavit affectu. Oportebat enim ut ab Alexandria Ecclesiæ præsul Italia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse: Ægyptios, quod constat credidisse Romanos* (c). Multis deinde eadem epistola suam doctrinam in epist. ad Flavianum contentam defendit adversus hæreticorum calumnias; quam legi optat frequenti concione, ut Alexandrinos de sua doctrina faciat certiores. Atque tandem jubet ut allata Patrum testimonia cum sua epistola publice conferat, quæ palam feret eum Nestorium pariter et Eutychetem damnare. Specialem ergo curam Romanum pontificem de Alexandria Ecclesia semper habuisse, variis argumentis in harum Exercitationum cursu ipsi jam observavimus, quæ quidem tanto magis augebatur,

A quanto majores erant necessitates quibus premebatur, et R. pontificem prospicere oportebat.

538 CAPUT XII ET ULTIMUM.

Summum tandem studium usque ad vitæ exitum S. Leo adhibuit in firmandis Chalcedonensibus decretis, in reparanda Alexandria Ecclesiæ clade, et in hæreticis Eutychianis extinguendis.

1. Verbis haudquaquam explicare possemus S. P. Leonis studium in reparanda Alexandria Ecclesiæ clade, nisi ejusdem agendi ratio post Proterii mortem adhibita perspicere illud patefaceret. Sed præter momenta illa quæ jam in superioribus ad hanc veritatem ostendendam a nobis adducta sunt, et alia supersunt ex quibus apprime cognoscimus S. Leonem reliquos suæ mortalis vitæ dies insumpsisse ut omnes Eutychianos conatus et molitiones elideret, compesceret, attereret; Chalcedonensem synodum tuetur; catholicam fidem sustineret, et orthodoxos episcopos oppressos, et seditiosorum factione exsulatum abire coactos, ab ærumnis quas patiebantur eximeret. Colligimus id potissimum ex epistola tertia quam scripsit ad Leonem augustum, quæ primo ei gratulatur quod Chalcedonense concilium custodire voluerit; et gradum faciens ad pertinaces et insidiosos hæreticorum contentiones, postulat ut pro Christiana reipublicæ, et imperii incolumitate et bono, regia potestate utatur ad eos compescendos atque frenandos. *Cujus pertinax (ait) et insidiosa contentio illico conquiescat, si imperiali potestate frenetur* (d). Voluisse autem S. pontificem imperatori consulere, Alexandrinos hæreticos in exilium pellere, aliisque pontis unitari, indicant verba subsequenti epist. scriptæ ad Ægyptios episcopos catholicos; qui, post Timothei Ælii ordinationem, relictis suis sedibus, venerant Constantinopolim, solamen atque præsidium quesiverunt. Eos autem pro fide extorres pontifex consolatur, et ut pro incarnationis mysterio patienter adversa tolerant hortatur, ubi perorans: *Ut per vestram patientiam (ait) multorum decilio roboretur, et cum gloria venerandi principis Alexandria Ecclesiæ, depulsis hæreticis, antiquam recipiat dignitatem* (e). Pontificis autem voluntas non plene satis effectum consecuta est, nescio an ob nimiam imperatoris clementiam, vel ob Anatolii desidiam, quibus factum est ut etiam inter Constantinopolitanos clericos nonnulli haberentur qui Alexandrinis laicis adhærebant, et Eutychiana dogmata imbibant, maximo Chalcedonensium decretorum contemptu et injuria. Quæ cum S. pontifex rescivisset, arripit calamo, primo litteras dat Anatolio Constantinopolitano: exorat ejus vigilantiam contra hæreticorum conatus: cum arguit, ut inter dilectionis tuæ quidam esse dicuntur qui adversariorum contumacia pravitati, et vasis fræ vasa misericordiæ misceantur. Tum Anatolii vigilantiam urget, ut severitate congrua coercent atque investigent hæreticos, ita ut quibus prodere non potuerit correctio, non pareat abscessio. Atque denique in hujus mentem revocat illud Evangelii mandatum: *Ut si non oculus, aut pes, aut dextra scandalaverit manus, et compage corporis auferatur; quia melius est his in Ecclesia officiis carere membrorum, quam cum ipsis in æterna supplicia ire*. Fortius quidem urgere Anatolium hujusque vigilantiam excitare quesivit alia epistola paulo post ad eundem scripta, cujus determinatum tempus haudquaquam definire possumus, cum consulari nota careat. Est enim inter Leoninas 126.

2. Tum recenter S. pontifex ab Anatolio litteras acceperat, quibus Alexandria Ecclesiæ lacrymabilem statum expresserat, ipsius tamen **539** atrocis facinoræ epistolarum paginæ explicare non potuerunt. Maximo autem dolore id cognovisse

(a) Epistola 120 ad Julianum Coensem.

(b) Epist. 121 ad Aetium, cap. 2.

(c) Leonis epist. 103 ad Proterium, cap. 1 et 2.

(d) Epist. 122.

(e) Epist. 123.

asseverat. Sed quoniam locorum maxima distantia et Eutychnianorum impetus Leoni non permittebant effrenem eorumdem frangere contumaciam, cum omnes ecclesiasticas leges et penas non reformidarent; idcirco suggerit Anatolio ut supplicare non desinat imperatorem, et crebris suggestionibus poscere ut quoniam primum a peruersoribus suis Alexandrina Ecclesia liberetur. Sibi præterea consolationem allatam fuisse asseverat ex relatione accepta: quod ex omni numero episcoporum qui Egyptianis diocesisbus præsent solum dudum damnati potuerunt quatuor inveniri, qui Timotheo et impietate hæreses et sceleris latrocinio iunguntur; qui ad petendam synodum admitti nullatenus possunt, etiamsi de solo hæretico arguerentur errore. Catholicos deinde episcopos ex Egypto profugos, qui Constantinopolim conveniant, imperatori commendasse, ut opem obtinerent, testatus est. Tandem in ipsum Anatolium styrum converti, huncque vehementer arguit quod Attici Constantinopolitani presbyteri contumaciam non represserit, qui ad eam insolentiam profecit, ut in ecclesia contra catholicam fidem et Chalcedonensem synodum ausus fuerat disputare. Cogor (ait) vehementius de tua dissimulatione causari. Minaturque se pro sua auctoritate facturum, si detrectet illum Andreæ socium suæ impietatis a communione abscondere. Quem nos, si fieri potest, emendari malimus, quam perire. Qualia vero emendationis argumenta præscribat, ex subsequentibus intelligimus. Vult enim Leo ut de eo loco, unde contra catholicam fidem multa disseruit, aperte nunc ipsius fidei prædicator appareat, et nihil Eutychniani dogmatia præmittat, quod non manifestatione suæ professionis Christiano populo audiente condemnet (a). Graviter tamen hoc oburgationis genus Anatolio displicuisse, quasi res suæ Ecclesie non curaret, et ea dissimularet quæ ad fidei catholicæ perniciem in Constantinopolitana continebantur Ecclesia, ex istius querimoniis innotescit. Moderate tamen Anatolii querimonias Leo accepit; illicque ait inquirere delegasse utrum vera essent quæ de Attico fama iactaret. Neque in aliquo (subjecti) honorem tuum læsi: cui discutienda ea quæ ad me erant perlatæ commisi. Denique ad excludendum omnem suspicionem quæ Atticus tamquam læsæ fidei homo in omnium ore traducebatur, monet et mandat ut is non voce tantum sed propria subscriptione publice, quæ in ecclesia, Christiano populo præsent, recitetur, Eutychnianum damnæ errorum, et Chalcedonensis synodi decretis apost. sedis auctoritate firmatis se adherere profiteatur.

3. Hæc tamen controversia de Attico presbytero nova non erat. Nam S. pontifex jam scripserat ad imperatorem in C. P. Ecclesia reperiri clericos ambigue fidei, quos ab Anatolio ejici petebat, huncque arguebat quod negligenter ferret aliquos de fide perverse sentire et loqui. Quare imperatorem ita compellat, ad justitiam ultionis illum excitando, ne Constantinopolitane Ecclesie puritas obscuretur: In qua imeniuntur clerici quidam hæreticorum sensui consonantes, ut intra catholicorum viscera assertionibus suis hæreticos adjuvantes; in quibus deturbandis si frater meus Anatolius, cum nimis benigne parci, senior invenitur (b). Hinc ergo pontifex ipsum augustum rogat ut dignetur pro sua fide etiam istam Ecclesie præstare medicinam, ut tales non solum ab ordine clericali, sed etiam ab Urbis habitatione pellantur, Ne ulterius sanctus Dei populus perversorum hominum contagio polluitur. Leonis votis annuit augustus, Atticumque impulit ut de sua fide ad Rom. pontificem scriberet, et meditata professione omnem de sua doctrina suspicionem amoveret. Perfecit Atticus in speciem quod augustus jusserat; edidit Romamque misit confessionem fidei, sed valde obscuram et verborum ambage implicatam. Quam fidei 540 professionem cum S. pontifex lustrasset, seduloque ad verborum vim

et significationem attendisset, eam taliter incertam esse iudicavit, ut confirmaverit potius quam diluerit quiddam (ait) ad nos de eo fama pertulerat; cum si conscientiam suam voluisset probare sinceram, non Eutychnen sibi odiosum fuisse, sed quod perfidiam ipsius reprobaret atque damnaret, debuisset confiteri (c). Illa ergo fuit Attici subdola agendi ratio, ut profiteretur sibi odiosum fuisse Eutychem, cui anathema dicere non detrectabat, quin istius prava dogmata reprobaret. Quare S. pontifex volens ipsius vafritiem eludere, talem ab eo fidei professionem fieri postulabat, de qua nunquam dubitare non liceret. Alias imperabat ut ipse et Andreas ejusdem criminis socius ab ordine et omni honore clericali amoverentur. Atticum vero (ait) et Andreæ, quorum nomina fratri et coepiscopo meo Anatolio missis ante litteris indicavi, quos a vestra laudabili fide dissentire cognovi (scribit ad presbyteros, diaconos et clericos Ecclesie Constantinopolitane) atque apertissime Eutychnianorum connivere perfidia, nisi prius hostilia dogmata propria voce ac subscriptione damnaverint, et fidem Chalcedonensi concilio roborant, in ecclesia, populo Christiano præsent, se professi fuerint secuturos, ordinis sui honore præventur. Qualem tandem exitum Attici et Andreæ causa obtinuerit, neque ex S. Leone, neque ex alio Christianæ rei monumento potuimus investigare. Sed minime ambigendum est, aut eos, servatis omnibus conditionibus recensitis, suam perfidiam abjecisse; aut a catholicorum societate fuisse avulsos, et clericali honore privatos, cum nunquam sanctissimus pontifex recesserit a decisio.

4. Restat jam tandem ut videamus quid de Eutychnianis Alexandrinam Ecclesiam diripentibus factum fuisset, cum jam S. pontifex crebris suarum epistolarum suggestionibus opem ab imperatore petisset, pro exturbando Timotheo Eluro, illius sedis prædone et invasore; alioque habendo episcopo, qui catholicam fidem præheretur. Leonem autem augustum suam opem et auctoritatem adhibuisse, ut res ad felicem exitum perducerentur, minime ambigendum est. Sed facile non potuit omnes Eutychnianorum insidias præcavere, qui pro Ecclesie et imperii rebus componendis novam synodum necessariam esse congebant, quorum spiritum S. P. iteratis litteris frustraverat; quæ amputata, saltem publicum colloquium petunt cum iis quos S. Leo maluerit. Æqua sane postrema hæc Eutychnianorum petitio videbatur iis qui subdolas hominum artes non intelligebant; potissimum cum petitio rumoribus comitaretur, hos sincere velle edoceri fidei veritate, opinionumque non ita esse tenaces, ut nolent emendare eas si falsatas esse demonstrarent. Per aulicos itaque ministros Eutychniani imperatorem adierunt, ut huic collationem persuaderent, qui circumventus ab aliorum consiliis, scribit ad S. Leonem, affirmando synodum frustra peti postquam synodo Chalcedonensi finita controversia erat, quia perfectio incrementum et adfectionem plenitudinem non recipit. Quæ verba S. Leo in suam epistolam transtulit, imperatoris sententiam laudando. Ea ergo humanitate animique promptitudine quæ solebat statim S. Leo imperialibus epistolis dedit responsum, et, manifestato sui animi gaudio, imperatori gratulatur: Cum clementiæ vestræ (ait) excellentissimam fidem augeri... agnosco (d). Fidei soliditatem supra firmissimam petram ædificatam prædicat, a qua procul omnium opinionum varietates arcendas esse asseverat, ne ingrati divinx misericordie munusculi inveniamur, et tamquam nulla sint quæ adepti sumus, contraria potius exspectamus. Nam (subjecti) quæ patefacta sunt querere, quæ perfecta sunt retractare, et quæ sunt definita commellere, quid aliud est, quam de acceptis gratias non referre, et ad interdictæ arboris cibum improbos appetitus mortiferæ cupiditatis extendere? 541 Negat præterea se communionem habere velle

(a) Leonis epist. 126.

(b) Epist. 126.

(c) Epist. 128.

(d) Epistola 152, cap. 1 et seq.

cum hæreticis, qui de argumentationum suarum ver-
suta gloriantur, ut Evangelio Christi contradicant.
Sed confidens per omnia de imperiali pietate, se mis-
surum spondet aliquos legatos, non ut disputent cum
Eutychianis, sed eos instruani, quia de rebus apud
Nicaeam, et apud Chalcedonem, sicut Deo placuit de-
finitis, nullum audent intire tractatum (a). Sub finem
epistolæ labentem Alexandrinam Ecclesiam eidem
commendat, ut, ejectis ex urbe paricidis, eam tan-
dem in libertatem vindicet.

Præcedens laudata S. Leonis epistola, labente
mense Martio scripta fuit, Leone et Majoriano con-
sulatum agentibus, quod in annum 458 incidit. Sed
non statim misit legatos quos se missurum esse spo-
ponderat. Nam ex subsequenti epistola, quam scrip-
serat decimo sexto kal. Septembris ejusdem anni,
intelligimus tum solum dirigere deliberasse Domi-
tianum et Geminianum episcopos, qui pontificias
partes agentes Ecclesiæ pacem quærerent, quin bene
definita ad novum tractatum revocare permitterent.
Addit omnino vitandas esse disputationes quas-
cumque cum fidei negotia tractantur, et exemplum
Christi adducit, qui Evangelii doctrinam cunctis
nationibus annuntiandam, non oratoribus atque phi-
losophis, sed hominibus piscatoribus atque humilibus
commissi. Cui exemplo Eutychiani repugnabant,
dogma in synodo definitum in disputationem addu-
cere contententes. Instabat Leo tandem apud impe-
ratorem, ut benignas aures præbere vellet legatorum
suggestionibus, quos miserat non disceptaturos cum
damnatis, sed supplicaturos vobis tantum pro catho-
licæ fidei firmitate, quin paricidis Alexandrinis omni
indulgentia indignis humana remissio concedi posset,
cum ille solus exorandus esset, qui talia potest digne
placere, et solus ineffabili misericordia relaxare. Cum
Eutychianis vero Timothei Æluri partibus adhæren-
tibus aliam et aliam œconomiam ecclesiasticam ser-
vari jubet; videlicet, correctis poenitentiam non ne-
gandam mandat, obduratos vero sub synodali sen-
tentia remanere vult (b).

5. Occasione hujus legationis aliam scripsit epi-
stolam ad eundem imperatorem, quæ apud Quesnellum
134 est, sed in veteribus editionibus est 97.
Continet hæc epistola, ut annotavit etiam Quesnellus,
prolixiorum diligentiorumque de mysterio incarna-
tionis tractationem. Plurima amplissimæque habet
subjecta SS. PP. testimonia, quibus Eutychis error
jam pridem damnatus ostenditur. Sed in fine hujus
epistolæ in imperatoris mentem revocat nihil esse
congruentius imperii potestate, quam ut paci Eccle-
siarum Domini tuâ constitutione prospicias, et in om-
nibus tibi subditis Dei dona defendas, neque ulla ra-
tione patiaris per invidiam diaboli ministros ipsius in
cujusquam servire perniciem. Quod diu desideravit
Leo tandem assecutus est. Nam imperator, pontificio-
rum legatorum suggestionibus auditis, secumque ea
animo revolvens quæ S. pontifex ad eum in aliis et
aliis scripserat epistolis, sapienter deliberavit non
amplius ferre gravissimam Alexandrinorum dissen-
sionem, impiumque Timotheum retinere sedem illam
quam invaserat; suam potestatem episcoporum au-
ctoritati adjunxit, jubendo quod jam condemnatus
Timotheus ab episcopatu abiret. Quemadmodum
enim res contigerint ex monumentis, quæ supersunt
non sincere apparet. Quesnellus, qui a suo systemate
numquam recessit, sibi imaginatur Constantinopoli
habitum fuisse episcoporum conventum, et forte oc-
casione obitus Anatolii et novi CP. episcopi eligendi;
et præsentibus pontificiis legatis, Domitiano et Ge-
miniano episcopis, lectas fuisse omnes epistolas
metropolitaram cum episcoporum subscriptionibus
ad Augustum missas, recitatas quoque S. Leonis
epistolam 134 ad eundem imperatorem cum subjectis
SS. PP. testimoniis, atque præsentium absentiumque

A consensione Timotheum ipsum fuisse condemnatum.

542 De hac in Timotheum sententia, ait idem
Quesnellus, sermo est in epistola S. Leonis ad Gen-
nadium Anatolii successorem: *Universorum* (inquit)
Domini sacerdotum sententiis coarctatus. Et rursus
S. pontifex explicare volens universalis Ecclesiæ
gaudium, ob improbi Timothei ab Alexandria sede
expulsionem, scribit ad imperatorem: *Sciat clementia
vestra omnes Ecclesias Dei cum laude vestra exultare
pariter, et lætari, quod ab Alexandria Ecclesiæ jugo
improbus paricida depulsus est* (c). Fateor quidem
omnes episcopos reprobasse Timothei Æluri in
Alexandrinum episcopatum intrusionem, hunc tam-
quam paricidam et hæreticum exhorruisse, suumque
mœrorem et Alexandrinæ Ecclesiæ cladem expres-
sisse, tot tantisque epistolis in encyclico codice re-
gestis, de quibus jam mentionem fecimus. Quid inde
vero? Num conjectura est conciliariter habitam fuisse
Constantinopoli congressionem, ut canonica senten-
tia ferri posset? An non hæc canonica sententia pro-
lata fuerat a sancto Leone Magno; qui iteratis vici-
bus, etiam antequam legatos mitteret, imperatorem
rogaverat ut executioni demandaretur Timothei in-
vasoris expulsio, et novus catholicus episcopus ab
Alexandrinis eligeretur? Non ea ratione igitur, quod
omnes episcopi, tam absentes quam Constantinopoli
commorantes, desideraverint et plausum fecerint
Timothei Æluri depositioni, dicendum est jure horum
sententia fuisse damnatum et expulsum. Id certe
dumtaxat indicare habent laudata verba: *Universo-
rum Domini sacerdotum sententiis coarctatus*; sed at-
tendentes criminum gravitatem, omnes episcopi
summa consensione urgebant ut depositionis senten-
tia in Timotheum Ælurum a S. pontifice Leone pro-
lata incunctanter executioni demandaretur.

6. Omnem tamen spem non abiecit Timotheus ab
Alexandrinum throno expulsus, sed sibi blandiebatur
iterum illud posse obtinere, et consuetis adhibitis
artibus, venia ab Augusto obtenta, Constantinopolim
C venit, et quasi innoxius cum catholicis communi-
cavit. Admonitus S. Leo a Gennadio novo C. P. epi-
scopo, et auditio (ait) sermone fratrum coepiscopo-
rumque nostrorum Domitiani et Geminiani, qui ex
Oriente Romam venerant, rescribit ad eundem Gen-
nadium, valdeque conqueritur, quod communicaret
cum catholicis, multisque probat episcopatu non
modo indignum, sed etiam ob paricidium et sacri-
legia ab eodem patrata esse cavendum. Mandat ergo
Gennadio, ut non modo a publico conventu Eccle-
siæ, sed a fidelium societate eum prohibeat. Et ideo
dilectio tua sollicitudine qua claret eniti et elaborare
debebit, ne cum tam nefario homine sermo aliquis pri-
vatum vel publice miscatur, neve sub specie correctionis
ejus quorundam conventui præbeatur occasio, ne re-
deundi integram capiat libertatem, de quo jam in edi-
ctis suis princeps Christianissimus judicavit. Duo tan-
dem menses effluxerunt, cum ecce duo legati ex
Alexandrina Ecclesia, Daniel presbyter nimirum et
Timotheus diaconus, cum litteris novi episcopi
Alexandrinum rite consecrati. Plebs enim et Alexan-
drinus clerus communi consensione atque suffragio
Timotheum Solophaciolum rite solemniterque epi-
scopum renuntiaverunt, et deinde ordinarunt. De qua
re summo gaudio S. Leo exsultans, statim eadem die
tres scribit epistolas: unam ad novum episcopum
electum et consecratum, eique gratulatur, eumque
hortatur, ut eos qui veritati aliquatenus resisterunt,
reconciliandos Deo (ait) per Ecclesiæ preces instanter
acquiras. Secundam epistolam scripsit ad presbyte-
ros et diaconos ejusdem Alexandrinæ Ecclesiæ, qui-
bus pariter gratulatus est de piissimo affectu quo
invicem conjuncti servaverunt unitatem spiritus in
vinculo pacis, remota a seipsis ea discordiæ bestia,
quæ vineam plantationis Dominicæ (sicut psalmus

(a) Leonis epist. 131.

(b) Epistola 135, cap. 2, 3 et 4.

(c) Leonis epist. 139.

propaeticus conit) singulari feritate vastabas. Eos pariter excitat ad procurandam cujuslibet ordinis Christianorum resipiscentiam; ut nimirum, abjecta Eutychiana potissimum impietate, ad satisfactionis remedia adhibenda faciliiori via pervenire possint (a). Tertiam tandem epistolam scripsit ad decem Egypti episcopos, quæ in aliquibus tantum verbis a præcedenti discordat; cum istis suam litem communicat, quod ille fuerit ordinatus episcopus, quem nullus ambitus traheret; nulla seditio impelleret, nulla iniquitas incitaret; sed, in medio constituta meritorum sanctitate, eum cunctis non dubitaret præponere quem sibi universitas cuperet præsidere (b).

Hæc tandem rebus hactenus descriptis mire ea coherant quæ liberatus diaconus in suo Breviario tradidit. Qui indicaturus quemadmodum Alexandrinæ Ecclesiæ pax reddita fuerit, narrat imperatorem Leonem scripsisse duci Alexandrinæ Stile, ut pelleret quidem ab episcopatu modis omnibus Timotheum, in thronizaret autem aliam decreto populi, qui synodum (intellige Chalcedonensem) vindicaret. Deinde loquens de novo episcopo Alexandrino electo, Timotheo videlicet cognomento Solophaciolo, sive Asbus, ait: *Hic vixit quidem sine seditione quiete in Alexandria Ecclesia omni tempore Leonis, et omni tempore Zenonis, donec Basiliscus arripere tyrannidem, Zenonem in Isauriam fugiente. Nihil autem præsidii catholici expectare poterant a Basilisco, qui jam pridem Timotheo Elaro atque Eutychianis clam saltem patrocinatus fuerat. Propterea, non mirum si, tyrannice imperio obtento, scripsit universo orbi sanctionem suam, quam appellavit encyclicam contra Chalcedonense concilium, et Timotheum Elarum in eum episcopatum redire fecit, ut Timotheus catholicus in Canopi castellum et in monasterio laterit (c). Novum hoc catholicæ religionis excidium non vidit S. Leo papa, cum jam a multis annis ex hac*

loce migrasset. Basiliscus namque juxta eruditissimi Dionysii Petavii tabulas, summam imperii tyrannicæ obtinuit anno 476, cum jam Simplicius papa Ecclesiæ clavum tenere coeperat, et jam S. Leo vivere desiderat, anno 464.

7. Quales autem quantosque labores pro Ecclesiâ et Christo S. Leo pertulisset, et acres pugnas adversus fidei hostes, scriptis dictisque debellatis hæreses cum victoriæ triumpho, subiisset, ex dictis in hæc nostris historicis Exercitationibus perspicue innotescit. Scire autem aut animo capere promptum est quæ prudentia Ecclesiâ reserit, quæ constantia apostolicæ suæ sedis jura defenderit, servando semper, et conservando sui muneris majestatem, a qua nunquam resiliit aut deflecti potuit, propter dissonantiam Ecclesiarum motus, episcoporum Orientalium studia et hæreticorum molitiones. Intrepidus enim resistit principum petitionibus, quæ canonibus Nicænis et justitiæ legibus adversabantur; synodos horumque decreta abolevit, retractavitque, quando cumque divinis apostolicisque institutis non coherabant; saluberrimas condidit leges, pro disciplinæ ecclesiasticæ vigore reparando atque tuendo; lapsis indulgentiam dare prohibuit, quoties penitentia salutari præteritam contumaciam sincero corde non retractassent; neque tandem penarum canonicarum relaxationem illis impertiri voluit, nisi aliquæ publicæ utilitatis et perfectæ concordie casus id postulasset. Certe magnificus, atque gloriosus, et vero admirabilis in Ecclesiæ negotiis administranda repertus est. Et potissimum quia post adeptum summum pontificatum Hæresis quatuor horrendis illis hæresibus fœdabatur; et totus Oriens duodecim annorum spatio turbabatur, columnis Ecclesiæ dejectis aut vacillantibus; et tamen ex hac luce non prius decessit quam parva ubique præ et obmutescens turbis.

(a) Epist. 140.

(b) Epist. 144. Quæ omnes scriptæ fuerunt xv kal. Septembris anni 460.

(c) Liberatus diaconus, in Breviario, cap. 45 et 46.

FINIS SEUNDÆ PARTIS.

APPENDIX

AD PRIMAM PARTEM VOLUMINIS.

EPIST. LXXXVIII.

De privilegio chorepiscoporum sive presbyterorum.

Leo Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedis episcopus universis Germaniarum et Galliarum regionum episcopis salutem.

Cum in Dei nomine in Romana Ecclesia synodum episcoporum, sive cæterorum consacerdotum Christi- que fidelium ^a coadunatam habuissemus, et de ordinationibus illicitis, super quibus crebrior ad nos illarum partium commeatum sermo pervenerat, atque de aliis necessariis ecclesiasticis negotiis tractantes, sacrosque canones relegentes, solerter egissemus, ^b a multis lacrymabili vultu relatam est nobis, quod quidam Germaniarum ac Galliarum urbium episcopi frequenter chorepiscopos, qui juxta canones Neocæsarienses, sive secundum aliorum decreta Patrum fidem sunt, qui et presbyteri vel presbyteros destinarent qui absente pontifice altaria erigerent, basilicasque consecrarent. Quod quidem non est mirum id præcepisse viros ecclesiasticæ disciplinæ ignaros, quod est canonicæ regulæ contrarium, et statim a sæculari militia in **1271** sacerdotale ministerium delegatos atque promotos. Ergo ne ultra talis a vobis licentia usurpetur, communi sententia statuendum oportuit, scientes quia sicut chorepiscopo vel presbytero illicita consecratio est altaris, ita et constitutio. In divinis enim litteris, præcipiente Domino, solus Moses in tabernaculo Dei erexit altare, solus ipse unxit, qui utique summus sacerdos Dei erat, sicut scriptum est: de eo: *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus.* Ideoque id quod tantum facere principibus sacerdotum jussum est, quorum typum Moses et Aaron tenuerunt, omnino decretum est ut chorepiscopi vel presbyteri, qui filiorum Aaron gestant figuram, arripere non præsumant. Nam quamvis cum episcopis plurima illis ministeriorum communis sit dispensatio, quædam tamen auctoritate veteris legis, quædam novæ etiam ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint, ^c sicut presbyterorum et diaconorum, aut virginum consecratio, sicut constitutio altaris ac benedictio vel unctio. Si quidem nec erigere eis altaria, nec ecclesias vel altaria ^d consecrare licet, nec per impositiones manuum fidelibus baptizandis, vel conversis ex hæresi Paracletum Spiritum sanctum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontes signare,

^a Vide notam in textu parenthesisibus inclusam supra col. 760, C. Edit.

^b Vulgati cum quibusdam codd., *coadunatum*. Ex ms. S. Crucis in Jerusalem signato num. 237 emendavimus.

^c Idem cod. S. Crucis, a quibusdam.

^d Al. in duobus mss., *Cæsarienses*.

A

1270 CANON VII.

Concilii Hapalensis secundi, tempore Sisebuti regni anno Christi DCXIX celebrati,

Ex editione Garsie Loayse.

B

C

D

Septimo examine relatam est nobis venerandissimum quondam Agapium Cordubensis urbis episcopum, frequenter presbyteros destinasse, qui absente pontifice altaria erigerent, basilicas consecrarent. Quod quidem non est mirum id præcepisse virum ecclesiasticis disciplinis ignarum, et statim a sæculari militia in sacerdotale ministerium delegatum. Ergo ne ultra talis a nobis licentia usurpetur, communi sententia statuendum oportuit: scientes quia sicut presbytero ^a illicita consecratio est altaris, ita et constitutio. In divinis enim litteris, præcipiente Domino, solus Moses in tabernaculo Dei erexit altare, solus ipse unxit: utique quia summus sacerdos Dei erat, sicut scriptum est: *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus.* Ideoque id quod tantum facere principibus sacerdotum jussum est, quorum typum Moses et Aaron tenuerunt, presbyteri, qui filiorum Aaron gestant figuram, arripere non præsumant. Nam quamvis cum episcopis plurima illis ministeriorum communis sit dispensatio, ^b quædam novellæ et ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverint, sicut presbyterorum et diaconorum, ac virginum consecratio: sicut altaria constitutio, benedictio vel unctio. Si quidem nec licere eis ecclesias vel altaria consecrare, nec per impositionem manus fidelibus baptizatis, vel conversis ex hæresi Paracletum Spiritum tradere, chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontem signare: sed nec publice quidem in missa quemquam penitentem reconciliare, nec formatas cultibet epistolas mittere. Hæc enim omnia illicita esse presbyteris, ^c quia pontificatus apicem non habent, atque solis deberi episcopis, auctoritate canonum ^d præcipitur: ut per hoc et discretio graduum et dignitatis fastigium summi pontificis demonstraretur. Sed neque coram episcopo licere presbyteris in baptisterium introire, nec præsentem antistitem infantem

^a Ms. S. Crucis, sicut est presbyterorum et diaconorum ac virginum consecratio.

^b Idem cod., consecrare permittimus.

^c Al. ed. add., *Chorepiscopo*.

^d Al. ed. add., quædam tamen auctoritate veteris legis.

^e Al. ed. add., vel chorepiscopis.

nec publice quidem in missa quemquam **1272** poenitentem reconciliare, nec formatas cuilibet epistolas mittere. Hæc enim omnia illicita sunt eborepiscopia, qui ad exemplum et formam septuaginta discipulorum esse noscuntur, vel presbyteris, qui eandem gestant * figuram: quoniam quamquam consecrationem habeant, pontificatus tamen apicem non habent. Quæ omnia solis deberi summis pontificibus auctoritate canonum præcipitur, ut per hoc et discretio graduum et dignitatis fastigium summi pontificis demonstraretur. Sed neque coram episcopo licet presbyteris in baptisterium introire, nec præsentem antistitem infantem tingere aut signare, nec poenitentem sine præceptione episcopi sui reconciliare, nec eo præsentem, nisi illo iubente, sacramentum corporis et sanguinis Christi conficere, nec eo coram posito B populum docere, vel benedicere aut salutare, nec plebem utique exhortari.

* Editi, *formam*. Duorum nostrorum exemplarium collect. 11 et 20 lectionem prætulimus.

A tingere aut signare, nec poenitentes sine præcepto episcopi sui reconciliare, nec eo præsentem sacramentum corporis et sanguinis Christi conficere, nec eo coram posito, populum docere, vel benedicere aut salutare, nec plebem utique exhortari b.

b Al. ed. add., *Quæ omnia eis a sede apostolica prohibita esse noscuntur.*

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM MEMORABILIMUM

Quæ in priore parte tomi continentur.

A

Abrahæ facta promissio quotidie impletur, 18.
Absolutionis quæ olim forma, 1500.
Abundius cum aliis tribus legatus a Leone in Orientem missus, 472. Quando rediit Romam, 484 not. Num idem ac Abundantius, 1473 not.
Acclamationes populi quando usurpatæ, 1443.
Actio pia et Dei et hominis est, 175.
Adam cur peccavit, 141. Omnes homines læsit, 25. Ob ejus culpam humane miserie, et damnata humana conditio, 141. Ejus peccatum, 392.
S. Adasius martyr, 94.
Ado in Chronico ordinem episcoporum Viennensium e diptychis derivavit, 805 not.
Adversitatum causa sunt peccata, 125. Eorum utilitates, 59, 59. Cur Deus flagellet, 40, 76. Diligendo castigat, et castigando refovet, 125. Vid. Tribulatio.
Ægyptii episcopi pro fide extorres, 569. Leo eos consolatur, 576.
Ægyptiorum tumultus post concilium Chalcedonense, 545. Post Marciani imperatoris mortem, 567.
Ætherius num fuerit episcopus Magalonensis, 1477.
Aetius ab archidiaconatu ab Anatolio depositus, 553. Ad presbyteratum promotus, et cometerio prefectus, quatenus postea in priorem gradum fuerit revocatus, 1547. Leo quantum ei detulerit, 1515.
Africanorum disciplina et canones in materia appellationum. Vid. Appellationes.
S. Agapitus martyr, 84, 87, 93.
Agripinensis synodus contra Euphratam dubiæ fidei, 778 not.
Alexandriæ num in una tantum basilica celebraretur, 1515 not.
Alpes Grajæ olim comprehensæ in provincia Viennensi, 1021. Quis earum metropolita, 871, 1049.
Alpes maritimæ tempore concilii Arelatensis non erant provincia civilis distincta a Viennensi, 1019. Quando separata, 1021. De ipsarum Metropolita, 867, 1049.
S. Ambrosius non est auctor librorum de Vocatione omnium gentium, 163, 616. Nec epistolæ ad Demetriadem, 727, 745. Invitatus ad concilium Gallicanum, 778.
Amor Dei et proximi est plenitudo mandatorum, 72.

Nihil diligendum nisi quod ex Deo est, 277. Amor proximi quis, 55.

S. Anastasia martyr et virgo, 148.

Anastasius episcopus Thessalonicensis ob gesta in Attica a Leone reprehensus, 458.

Anatolius ordinatur Constantinopolitanus episcopus, 433. Ejus ordinatio non inculcata, 1487. Leonem turbavit, 471. Qua via jurisdictionem sibi usurpavit in Chalcedonensi concilio, 521 not. Canones exinde violati, 534. Illyricos sollicitat pro suæ sedis privilegiis, 545. Concilium habet Constantinopoli, 547. Cum Leone reconciliatur, 486, 533, 534. Fidem proficitur, 481. Socius datus legatis Leonis, 487. Gesta in Atticum, vid. Atticus; in Aetium, vid. Aetius. Quo anno oblit, 581 not.

Andreas archidiaconatu donatus ab Anatolio CP., 536. A quo antea ob suspicionem hæresis ejectus fuerat, *ibid.* Iterum ab eodem abjectus, 535.

S. Andreæ apostoli laudes, 146.

Angelorum natura spiritalis, 99. Eorum officia, 100. Et merita, *ibid.* Preces ipsorum pro nobis, et patrocinium, 99, 100. Sunt honorandi, 101.

Antelmi sententia de auctore librorum de Vocatione omnium gentium rejecta, 662, 670.

Antiochena synodus fuit prima contra Eutychem. Vid. Domnus.

Antiochenus canon xv explicatus, 945.

Apocrisiariorum munus, 558. Quando apocrisarii Romanæ sedis induci ceperint, 537 not.

Apollinaristarum error, et sectæ tres, 1447.

Apostatarum reconciliatio quæ, 1497.

Apostolatus nomen quibus tributum, 1480 not.

Apostolica regula quid, 1591.

Apostolicæ sedes, vel Ecclesiæ quæ, 1485.

Apostolos cur Deus abjectos et meruitos elegerit, 37. Eorum predicatio multa mysteria manifestavit, 154. Linguarum donum ipsis collatum ad omnes populos in unum congregandos tendebat, 22. Apostoli Ecclesiam protegent, et erudiant, 58. Quid eorum protectio efficiat, 40, 41.

Apostolorum omnium festum infra octavam SS. Petri et Pauli celebrabatur, 44 not. Cui forte jejunium præcedebat, *ibid.* not.

Apparitiones Dei antiquis Patribus et Prophetis factæ, ab aliis Dei Filio tribute, ab aliis ver angelis, 1456.

Appellationes depositionis effectum suspendebant, 989.
 Appellationibus clericorum ad transmarina cur Africani restiterunt, 971. Jus apostolicæ sedis non negatur, *ibid.*
 Appellationes episcoporum ad Apostolicam sedem. Jus ejusmodi a Quesnello impetitur, 925. Triplici titulo defenditur. — I. Ex consuetudine, 927 et *seqq.* Quam male hanc consuetudinem a Gallis excludam Quesnellus probat, *ibid.* Nec Africani excluderunt episcoporum appellationes, 938. Immo receperunt, 953, 961. Appellatio Lupicini episcopi Afri, 971. Alia appellationum exempla, 954. Etiam ex Oriente, *ibid.* Et apud Gallos, 935, 957. Testimonia antiqua de consuetudine appellationum, 959, 941. Cur S. Hilarius Pictaviensis, et Paulinus Treverensis, licet inique damnati, non appellarent, 917. Causæ primæ quoque cognitionis ad Romanam sedem delatæ, quantum confirmant ipsum jus appellationum, *ibid.* et 979. — II. Ex jure ecclesiastico, quod male extorquetur a Quesnello, 851. Statuitur ex canonibus, 945 et *seqq.* Vid. Sardicenses canones. Nullum Africanæ decretum vetuit episcoporum appellationes, 983. Canon Africanus, qui eas videtur prohibere, explicatur, 965. Alius canon Africanus exponitur, 969. Synodus Romana sub Damaso, et Gratiani imperatoris lex de appellationibus, quam eadem synodus petiit, 974. — III. Ex jure divino quatenus jus appellationum Romanæ sedi competat, 977, 1521 *not.* Jus appellationum aliis competens jure ecclesiastico, præjudicio esse nequit juri divini Romani pontificis, 979. Quatenus intacto jure quæri possit, num expedit ipsum jus in quibusdam circumstantiis non exercere, 925, 981. Duplex questio distinguenda, *ibid.* Objectiones contra hoc jus exposte, 983.
 Appellatio Eutychie ad Leonem papam. Vid. Eutyches. Jus pontificis ab Eutyche agnitus, 1126. A S. Flaviano episcopo CP. qui illum damnaverat, confirmatum, 1127. Orientalibus etiam exploratum, *ibid.* Leo hoc jus circa Eutychem exercuit, 1129. Confirmatum in concilio Chalcedonensi, *ibid.* et 1131.
 Appellatio Flaviani ad S. Leonem. Vid. Flavianus.
 Appellatio Theodoret. Vid. Theodoretus.
 Aquensis episcopus num olim jus metropoliticum obtinuerit in Narbonensem secundum, 1045. Num cesserit hoc jus episcopo Arelatensi, *ibid.* Diutius fuit subjectus eidem Arelatensi, 1047.
 Aquileia non fuit dicta civitas *Romaniana*, 1534.
 Aquitania inter quinque provincias censita, 1010. Numquid fuit discreta a Gallis, 1011. Divisa in duas quando, 1009.
 Archidiaconorum Constantinopolitanorum quanta esset potestas, 1514.
 Arelas qualis fuerit sub gentiliū imperio, 780. Ejus nobilitas a Constantinis Magni temporibus, 779. Initio quinti sæculi facta metropolis civilis, 1021. Antiquiore Metropolim non probavit Quesnellus, 1023. Cur dicta *Constantina*, et quo sensu appellata *Gallia Roma*, *ac mter omnium Galliarum*, *ibid.* Basilica Constantia Arelate, 526.
 Arelatensis sedis initia non sunt apostolica, 999. Testimonium Zozimi expensum, 998. Item testimonium episcoporum eidem sedi adherentium in epistola ad Leonem, 999. Non fuit Metropolis ecclesiastica a tempore S. Trophimi, *ibid.* Arelatensis Ecclesiæ privilegia, 401. Preces Gallorum episcoporum pro iisdem privilegiis ad Leonem papam in dubium vocatæ vindicantur, 1448 et *seqq.*
 Arelatensi episcopo non fuit jus in Narbonensem I ante Patroclum, 1001. Cur Zosimus tres tantum provincias civiles illi subditas recensuit, 1049. Ejus jus circa convocationem Synodorum et diversis provinciis non pertinet ad jus metropoliticum, 1047. Manavit ex concessione apostolicæ sedis, 795 *not.* Fuit quædam delegatio apostolica, *ibid.* Idem jus ablatum Hilario cur in successoribus sine nova concessione revixit, *ibid.*
 Arelatensis concilii catalogus episcoporum a Quesnello notatus, 850. Vindicatur, 1017. Dux ejusdem concilii epistolæ distinguuntur, 1019.
 Ariani reprobantibus in Africa sub Valentiniano III, 285. Ascensio Christi, 19 et *seqq.*
 S. Athanasius episcopus Alexandrinus quando mortuus, 1514.
 Athanasii Perrhæ episcopi causa in concilio Chalcedonensi, 515.
 Atticus episcopus CP. laudatus, 1546.
 Atticus Nicopolitanus cum comprovincialibus Romam ad Leonem confugit, 458 *not.*
 Atticus presbyter CP. contra fidem Chalcedonensem disputasse ferebatur, 575 *not.* Quid Leo papa ea de causa egerit, *ibid.*
 Attillæ irruptio in Italiam, 153 *not.* Leonis ad eum legatio, 529. Tempus ejus, 533 *not.*
 S. Augustinus num auctor sit libelli confessionis Leporii, 1539. Cur ad Julianum potius, quam ad Demetriadem scri-

psit, 740. Ejus scripta de Prædestinatione a Patribus laudata, 709.

Auxiliaris prefectus prætorio quando, 554 *not.* Auctor Romanæ facundie appellatus, 525. Fragmentum epistolæ ejus ad Hilarium Arelatensem, 554. Hoc fragmentum expensum, 760.

B

Baptisma tribuit remissionem omnium peccatorum, 24. Ejus virtus, et forma distinguuntur, 371. Reiteratum a quibusdam Arianis in Africa, 285. Eorum error confutatus, 503. Extra necessitatis angustias non baptizandum nisi in Paschate et Pentecoste, 441, 1502. Mellis et lactis benedicti usus post baptismum, 24 *not.* Baptisma a multis dilatum in pace, instante belli periculo receptum, 245.

Baptizandorum nomina in corbis scripta, 24. Sine baptismo decedentes eterne miseri, 235.

S. Basileus martyr, 148.

Basilicæ S. Petri dedicatio, 15 *not.* Erat locus remotus ab habitatione pontificis, 401 *not.* Basilica Lateranensis, in qua Romani pontifices fere ordinati, *ibid.* Basilica Angeli in Salaria, 99. In honorem S. Michaelis sacra, *ibid.* Hoc festum ante Gelasium papam celebratum, *ibid.*

Basilica Constantia Arelate, 526. In eadem urbe alia basilica S. Stephani, 558. Ex marmoribus theatri demoliti constructæ basilica, 531.

Basilicarum dedicatio dicta *Natale*, 99. Basilicæ sacrata Deo in honorem sanctorum, *ibid.*

Basilidis episcopi Hispani causa male explicata a Quesnello, 851. Qui refellitur, 930.

Basilus Antiochenus episcopus, 564.

Basilus Aquarum Sextiarum episcopus, 559.

Basilus presbyter CP. Romam venit fidem suam purgaturus, 486.

Basilus presbyter Romanus legatus in Orientem, 495.

Bassiani Ephesini episcopi causa accuratius expensa, 442 *not.* Delata ad concilium Chalcedonense, 515. Et ex Leonis judicio terminata, 445 *not.*, 445 *not.*

Beatitude sempiterna, 86. Ad eam non fragilitate carnis, sed alacritate mentis ascenditur, *ibid.*

Benedictio lactis et mellis, 24. Fontis, 160.

Benedicti XIV feliciter regnantis constitutio, qua S. Leoni doctoris cultum in tota Ecclesiâ præcepit, 609.

Beneficia divina recensita, 11. De ipsis non in nobis, sed in Dei nomine gloriamus, 62. Pro beneficiis gratiæ Deo reddende. Vid. Gratiarum actio.

Bigamia olim tolerata in clericis minoribus usque ad Ostiarium, 1601.

Bona omnia ex æterna Dei voluntate, 205.

Bonifacii papæ decretum pro Metropoli Narbonensi a Quesnello notatum, 857. Vindicatur, 1001. Cur allegarit Nicænum canonem, qui iisdem verbis non invenitur, 1043. Cur causam Maximi Valentini remisit ad judicium comprovincialium, 858 *not.*

Bonifacius presbyter Leonis legatus in concilio Chalcedonensi, 487, 488, 497.

Brandeæ quid essent, 906.

Breviarium fidei ad Leonem missum a Juliano quid esset, 1515 *not.*

Breviarium adversus Arianos, 287. Quando scriptum, 285.

Breviculum historiarum Eutychanistarum integrum unde editum fuerit, 1414 *not.* Additamenta eidem ab ipso auctore facta ostenduntur, *ibid.*

Burgundionibus quæ Galliarum pars subesset Valentiniano III imperante, 753 *not.*

C

S. Cæcilie natale Romæ celebratum, 159. Ejus elogium, 140, 141 et 221.

Cain oblatio cur Deo non grata, 225. A Deo monitus, *ibid.* De gratia Cain collata, 678. Quesnelli explicatio excusata, *ibid.* Posteris Cain bonitas divina affuit, 224.

Canonum collectiones peculiæ quarundam Ecclesiarum, 907. Nullæ olim fuerant auctoritate publica conditæ et editæ, sed studio privato, *ibid.* Gallicanæ collectiones præter canones continebant etiam epistolas Romanorum pontificum, *ibid.* Leo se Nicænorum canonum executorem declarat, 526. Quatenus dispensare se posse sensit, 527 *not.*

Cantus in exsequiis triplici lingua, Hebraica, Græca et Latina, 535, 568.

Capitula de gratia subjecta epistolæ Celestini, quo auctore scripta, 719 et *seqq.* Quando, et qua occasione edita, 725. Num inter definitiones censenda, 726.

Carosi duo distinguendi, 561 *not.* Carosi archimandrita causa in concilio Chalcedonensi, 810. Unus Carosus cum Dorotheo in exsilium pulsus, alius in fidei confessione correctus, 562 *not.*

Carpius non Cassiodori pater, sed Aetii filius, 350 not. Cassianus. *Vid.* Joannes Cassianus.

Cassiodori locus de jejuniis apud Romanos in quadragesima extenditur, 1085. Idem auctor edendæ Tripartitæ; et notabilis in hanc rem animadvertio, 478 not.

Cassitatis lex ministris altaris imposita, 1601. Etiam subdiaconis præscripta, 1336. In corpore casto Deus habitat, 128.

Cathari. Nomen causa de hisdem explicatus, 1506 not. Causa majores episcoporum ipsa prima cognitione ad sedem apostolicam delata, 927, 957, 979. Quo jure eidem sedi reservata, 981. Quid in appellationibus. *Vid.* Appellationes episcoporum. Stylus tertie cognitionis et sententia concessa in causis ecclesiasticis e Sardicensi synodo dimanare videtur, 950.

Celidonius Vesontionensis episcopus negatur a Quesnello, 761. Impugnatur, et Vesontionensis episcopatus ejus constituitur, 999 et seqq. Num fuerit metropolitæ, 768 not., 914, 915. Deposuit ab Hilario Arelatensi Romam profectus, 757. Rursus appellatus ad S. Leonem quantum jure interposuit, 924. *Vid.* Appellationes. Quo jure a Leone suspensus in communionem ante sententiam, 994. Restitutus judicio Leonis, 738. Vindicatur hoc iudicium, 917, 919.

Cepotus non fuit episcopus Bracarensis, 1500 not.

Ceretus episcopus ad Leonem scribit, 492. Multæ epistolæ Leonis ad Eusebium Mediolanensem, 493.

Chalcedonensis concilii apparatus, 484. Cur a Nicæa translatus Chalcedonem, 500 not. Quod fuerint hujus synodi actiones, 501 not. Quædam actiones desunt, et cur, *ibid.*, 1235. De ordine earundem actionum, *ibid.* In vulgatis ordo ipsarum non recte dispositus, 502 not. Compendium actionum, 505 et seqq. Canones xxvii conditi non actione decimaquinta, sed septima, 505 not. Quid censendum de tribus aliis canonibus, qui in vulgatis adjiciuntur, 515 not. Quando conditus canon de prærogativa sedis Constantinopolitane 514 not. Quantum ei canon contradicere fuerit, 515 not. Sensus ejusdem canonis explicatus, *ibid.* Cur S. Leo eidem maxime restituit, 1523 not. Quid in eo reprehendit, 1491. Quatenus ipsum cassavit, 1485 not., confirmatur circa fidem, 517 not., 545 et seqq.

Chalcedonensium gestorum confirmatio reservata S. Leoni patri, 519 not. Quam necessaria, habita fuerit, ut omne dubium tolleretur, et cur, 1485 not. Petita etiam ab Imperatore, 541 not. Quam erat necessaria, ut canon pro prærogativa sedis CP. editus vim haberet concilii generalis, 1535 not.

Ex Chalcedonensis concilii gestis que primum latine redditæ fuerint vivente Leone, 1219. Continentur in vetustissimo ms. Vaticano, cujus descriptio exhibetur, 1218. Tres editiones de Maximo, Jurethi, et Domino ex eodem prædictæ, quarum duas in Franco desideratur, 1225. Versio hæc trinitæ actionum qua occasione concilia, 1229. Ad S. Leonem missa, 1251. Quid ex gestis hujus concilii latine redditum ante Rusticum, et quid Rusticus præstitit, 1517.

Chalcedonensis concilii actio de Domino suppositionis notata, 1185. Vindicatur, 1215.

Charitas Dei semen, 379. Charitatis necessitas, 222. Sine charitate inutilis fides, 218. Sine ea nihil prodest, 277. Charitatis concordia, 124. Charitatis contrarius amor mundi, 222.

Charitas imperfecta interdum invenitur cum fidei et intelligentie vigore, 222.

Christianus non aliud verbis debet proferri, aliud exercere actione, 63.

Christus Deus et homo, 149. In eo una persona et duas substantiæ, 287, 295. Aequalis est Patri, 289. Minor tamen secundum humanitatem, 291. De ejus diversis operationibus, 287. In Divinitate invisibilis, 292.

Christus quomodo conceptus, 208. Adventus ejus tempore inventa est iniquitas robustior, ut gratia Dei manifestaretur, 220. Que merita invenit, 227.

Christi nativitas, et ejus eorum, 140. Figuræ natiuitatis Christi, 150. Ejus nativitas quomodo continua, 148. De loco ubi natus est, 1519. De die quo baptizatus variæ sententiæ, 1521.

Christus pro omnibus mortuus, 228, 685. Ejus redemptionis omnibus innotuit, 229. Christus in morte fuit sacerdos et victima, 12. Deo reconciliavit mundum per remissionem peccatorum, 151. Christi virtute martyribus pati posse donatum est, 4.

Christi in cælum ascensio, ibique nos expectat., 19. Etiam in cælis sedet, in nobis manet, *ibid.* Cur non statim post resurrectionem in cælum ascenderit, 20. Ad dexteram Patris sedet, *ibid.* Antequam ascenderet, omnia consummavit, 21.

Chrysanthus Eutychis patronus, 450 not. Ejus poena et obitus, 477.

Chrodeberti episcopi Turonensis iudicium de muliere adultera, 1500.

S. Chrysogonus martyr, 145.

Clementia sapiens petenda, 145.

S. Clementis papa laudes, 142, 143.

Clerici alieni sine consensu proprii episcopi non sunt recipiendi, 1550. Clerici quoad castitatem. *Vid.* Castitas, Bigamia.

Clerici alienigeni criminis rei, si in suum gradum recipiebantur, non subijciebantur publice poenitentia. Rehabilitati in clerum non recipi, 1596 not. Hæreticorum clerici ad unitatem redeuntes non promovebantur ad gradum superiorem, *ibid.* not.

Codex canonum universæ Ecclesiæ a Justello vulgatus quid sit, 963. *Vid.* Canonum collectiones.

S. Coelestinus non est auctor Capitulorum de gratia, quæ subiecta sunt ejus epistolæ ad Gallos, 692, 722. Coelestinus Leonis tutor, 408.

Celestis sedes gloriosa, in qua animæ sanctorum exsultant, 157. Celestis præmi gloria expectanda, 140. S. Cecilia se et sponsam ad ecclesiæ regna perduxit, *ibid.* S. Clementem habitatio celestis recepit, 145. S. Hilarii anima post mortem profecta est ad patriam supernam, 538. S. Honoratus in gloriam assumptus, 570. Sancti in cælo pro nobis orant, 368. In cælo patrocinantur nobis, 568. Sanctorum celestis præmium, 14. Illis manet æterna felicitas, *ibid.*

Cemeteria, 55 not. Cemeterium Priscillæ, 48. Jordanorum, *ibid.* Maximi via Salaria, *ibid.* Prætextati via Appia, *ibid.*, 81. Callisti via Appia, 79, 84. Sacra in cemeteriis celebrata, ibique decessus præbyter, 1508.

Cogitatio bona Dei donum, 204.

Collectiones canonum, *vid.* Canonum.

Communio sanctorum, *vid.* Satisfactio, Intercessio.

Concilium generale. Præsidium prærogativa Romano pontifici competit: per legatos præsidet, 497 not. Dioscorus Alexandrinus notatus, quod sibi arrogavit in Ephesino concilio præsidere, 460 not.

Concilium cur necessarium habitum a S. Leone post latrocinium Ephesinum, et quibus in circumstantiis, 470 not., 494 not., 1185.

Concilium Ephesinum, 453.

Concilium Constantinopolitanum contra Eutychen, 446, 449 not. Duo alia item Constantinopolitana, 481 not., 485 not.

Concilium Ephesinum, 453 not., 464. A Leone rescissa ejus gestis, 1150.

Concilium Romanum post conciliabulum Ephesinum, 452 not., 470 not.

Concilium Mediolanense Leonis epistolam recipit, 493. Concilium Palæstinum sub Jovennali episcopo Hierosolymitano, 556.

Concilium Sardicense, *vid.* Sardicensis canones.

Concilium Taurinense, *vid.* Taurinense.

Concilium Toletanum I, *vid.* Toletana Synodus.

Confessores occultis proposito castigationis afflicti, martyrum vestigia sunt subsecuti, 3.

Confessorum antiquus cultus, 3, 4, 5, 17. Confessorum ac martyrum eadem die celebrata festivitatis, 17.

Confessores falsi, 10. Qui intelligantur, *ibid.* not.

Constantinopolitana sedis de præminencia contentio unde orta, 519. Quid ei sedi fuerat tributum in concilio CP., 1, 322 not. Quantum hujus concilii canon fuerit extensus, 975. In Chalcedonensi prærogativa sedis Constantinopolitana quatenus impetita, et quatenus approbata, 525 not., 534 not. Leo rejectit canonem Chalcedonensem pro lisdem prærogativis editum, 525.

Constantinopolitanum et concilium, ejus canon de honore sedis CP., 975. Num hujus synodi acta missa fuerint ad sedem apostolicam, 1489.

Constantinus episcopus missus ad Leonem placandum ab Hilario Arelatensi, 554. Inscripsi epistolæ xxi, ad Leonem, 1475 not.

Conspices anni currentis licet noti essent, non semper tamen in chronicis notationibus expressi, sed cum formula post consulatum nominati quodque consules anni præcedentis, 1577 not.

Continentia, *vid.* Castitas.

Conversio cordis, 205.

S. Cornelii natale, 96. Laudes, 97. Cultus, 96 not.

SS. Coronatorum quatuor festum, 158.

Corruptio divina negligentibus eam est major causa peccatorum, 60.

Creatura universæ Deum annuntiant, 215. Creatura ad præsidium hominum condita, 106.

Cresconii Breviarium, et collectio canonum sunt unius operis partes, non duo opera, 1559 not.

Cruce. Cur de Cruce Christi passiones martyrum prodire, 54.

Cursus canonicus pro horis canonicis, 905, 905.

S. Cypriani natale, 96, 97. Quædam ejus loca explicata 830 not., 930, 938, 983.

S. Cyrillus præfuit concilio Ephesino atri Legatus S. Costantini papæ, 1467 not. Scripsit ad S. Leonem tunc Archidiaconum, 1533. Consultus ab eodem Leone jam pontifice de Paschate rescripsit, 425 not. Ejus mors, 435.

D

Dæmon etiam per femineum sexum prostratus, 140.
Dallini Calvinismus de jejuniis sabbati sententia, 1077.
Mala explicatio, 1082.

Dalmatica, et ejus usus quis, 763.

Damnari aliquando potest, qui audius non est, et quando, 1281 not.

Danielis vagi causa ad Romanum pontificem delata, 838.
Ab Orientalibus, 927.

Dedecusio S. Martini ad martyres, 2 not. Basilice S. Petri, 18 not.

Defunctis remedia vite collata, 134. Hostie et oblationes present., *ibid.* Missæ pro defunctis, *ibid.* et seqq. Sacrificium satisfacti pro defunctis, 133. Oblatum ut in celesti sede gloriosus exsultent, 137. Ut eorum animas lux æterna possident, 138. Et sanctorum societate latentur, 138. Ipsi etiam prodest sanctorum intercessio, 157. Cantus in exsequiis defunctorum, *vid.* Cantus.

Demetriadis virginis, ad quam epistola de humilitate scripta, nobilitas et laudes, 260. A sanctis viris commendata, 261 not. Quando ex Africa rediit in Urbem, 740. Inmerito accusata a quodam recentiori scriptore, vindicatur, 738. Non habuit a Pelagio venenum, *ibid.* Læet ab eo epistolam acceperit, 739. An obscura remanserit, 741. Basilicam extruxit in S. Stephani honorem, 366.

Desiderium boni est a Deo, 175.

Deus summa est ratio, 126. Omnia simul intuetur, 217. Totus ubique præsens, 294. In Deo omnia æterna et immutabilia, 245. In ipso major et minor excluditur, 230. In Dei mente omnia creata ante creationem existerant, 108. Dei est omne quod vivit, 102.

Deus origo cunctarum perfectioque virtutum, 119. Gloriosus in sanctis, 4. In martyribus victor, 2, 5, 7. Mirabilis in sanctis, illis beatitudinem sempiternam quesivit, et fragilitati nostræ congrua subsidia præparavit, 14.

Deus jugiter laudandus, 11, 62, 138. Mirabilia operatur in minimis, 135. Omnium conditor et ordinator, 188. Apud Deum ordo duplex, 214. Universum genus humanum creasti lege disponit, 120. Ecclesiam speciali moderat dispensatione, *ibid.*

Deus plura præstat quam petimus, aut meremur, 108. Prævenit vota poscentium, *ibid.* A Deo petendum quod ei placet, 204. Petenda digna Deo, 121. Deus si exaudit, gratia est miserationis; si non exaudit, iudicium est veritatis, 214.

Dei providentia, nec de ea conquerendum, 107. Ejus consilia abscondita, 188. Occulto ejus iudicio differentie hominum sunt ordinata, *ibid.* Deus majus tolerat propter bonos, 225. Corporaliter verberat, ut mente profitamur, 123. Castigando sanat, et refoverendo benignus erudit, 58. Bene ulitur malo, 1533 not. Dei dona non ad colendum, sed ad utendum data, 172. In Deo solo gloriamur, 271. Deo munera cur offerantur, 68. Qui nullis muneribus eget, 67.

Deus vult omnium salutem, 185, 212. De hac vox Apostoli plene accipienda, *ibid.*, 212, 213. Deus viscera misericordie ad omnium nationum impendit salutem, 194. Vult orari pro omnibus, 186. Cur aliis misereatur, aliis non, 190. Elegit sine operibus, 192. Cur in ipso vite exitu aliquos facinorosos convertat, alios minus malos derelinquat, in-scrutabile, 191, 192. Deus inscrutabilior eligens quam puniens, 210. Ejus iudicium inscrutabile in discretionem parvulorum, 190. Dei bonitas non defuit impiis ante diluvium, 225. Malis nostris bona retribuit, 93.

Dei proprium est misereri, 22. Ejus vix misericordia et veritas, 39. Prævenit semper mala merita nostra miserendo, 32. Dum præstidia largitur indignis, dignos fieri quibus meliora tribuantur, hortatur, 77. Inter angustias necessarium præstat auxilium, 62. Non desinit salutariis præstidiis populum suum adjuvare, 9. Mentes expando justificat, et immortalitatis capaces efficit justificando, 38.

Deus nisi Dei munere non cognoscitur, 267. Deus dat recte sapere et velle, 180. Facit ut recte agenda cognoscamus, et exsequendi possibilitatem capiamus, 65. Sicut donat, quisque proficit, 217. Dei auxilio semper egemus, 266. *Vid.* Gratia.

Diabolus, *vid.* Dæmon.

Diæconorum ordinatio, 112. Castitas ipsis præcepta, *vid.* Castitas.

Dictinius episcopus Priscillianista in Hispania hæresim

atque, 1573. Ejus professio genuina defenditur, *ibid.* not.

Diluvium universale, 392.

Dioceses duæ in Gallia a Constantino constitutæ sub duobus vicariis, altera quinque provinciæ, altera Galliarum, 1041. Postea divise in tres, quinque provinciæ, Galliarum, et Britanniarum sub tribus vicariis, *ibid.* Post Hispanias præfecto prætorio Galliarum subjecta quatuor dioceses recensite, 1013. Tempore quo scripta fuit notitia Veronensis provinciæ sub Theodosio I Hispania non suberat præfecto Galliarum, 1017.

Diocesis dicta pro parochia provinciali, 1331 not.

Dioscorus Alexandrinus eligitur, 438. Eutychi favens synodum postulat, 460. Ejus primatus in concilio Ephesino reprehensus, *ibid.* not. In Chalcedonensi concilio sedere prohibitus, 503. Excommunicavit S. Leonem, et ubi, 1525 not. Ejus malitia notata, 477. Ejus mors, 367. Nomen ipsius ad altare recitari Leo vetuit, 1463.

Dispensare ab observantia canonum quando Leo se posse credidit, quando non posse, 527 not.

Divisiones provinciæ, *vid.* provinciæ, dioceses, *vid.* Dioceses.

Divites boni non desunt, 263. Sunt pauperum procuratores, et Ecclesiarum economi, *ibid.*

Dominica dies ordinationibus assignata, 1506. Num Dominice post jejunium quatuor temporum officio cargeat, 1308 not. Num Romæ solis dominicis diebus Missa celebraretur, 1510 not. Dies dominica dicta dies resurrectionis, 1074.

Domnus Antiochenus episcopus primus Eutychis impietatem detexit, 448 not. Ejus synodica ad imperatorem, 1105. Quando scripta, 448 not. Ejus causa, 1183. Depositus in latrocinio Ephesino, 465. De ipsius secessu ab episcopatu, 1184. Actio Chalcedonensis de eodem discussa, 1183. Sinceritas actionis vindicator, 1215 et seqq. Cur non restituit in Chalcedonensi, *ibid.* Pensio eidem assignata, 1227, 1230.

Dorotheus monachus, ejusque causa ad Chalcedonense concilium delata, 510. Ablegatur a monasterio, 362.

E

Ebredunensis episcopus Alipium maritimum etiam metropolitam, 1049. Postea Arelatiensi subjectus, *ibid.*

Ecclesia per Apostolos condita et protecta, 58. In apostolica soliditate fundata, 58, 46. Veris confessoribus falsisque permixta, 10. Nulla recipit consortia perditionis, 58. Ecclesie regimen Sedes Petri, 44. *Vid.* Petrus. Ecclesia inter mundi turbines fluctuat, 153. In eisque crescit, 78. Subsistit ex proposito immutabili, 246. Ecclesie structura que sit, 206. Ecclesie Deo dicata in honorem sanctorum, 99, 100.

Ecclesia Romana, *vid.* Romana ecclesia.

Ecclesia pro omnibus orat, præsentem in parascève Paschæ, 183. Cur Ecclesie preces pro omnibus non exaudiantur, 186. Pro Ecclesie persecutoribus orandum, 54. Ecclesia etiam temporalia petit, 61.

Edesii poete versus, 328, 333.

Electi non ex meritis, 189, 192, 197. Electorum nemo perit, 243. Electi ex omnibus glorificantur præ omnibus, 242.

Electio boni a Deo est, 201. Electio salvandorum facta ab æterno, 246. Non constat cuique ante finem vite, 230. Non tollit orandi studium, 249.

Electio episcoporum cleri populari consensu peracta, 1357. Non semper nec ubique electi e clero ejusdem Ecclesie, *ibid.* Num fere electi e diaconis in Romana Ecclesia, 1358 not.

Eleemosynæ mortuorum refrigeria, 363.

Ennodii locus emendatus, 1471.

Ephesini latrocinii gesta, 464. Ab eo appellatur Flavianus episcopus CP. et Theodoratus episcopus Cyrensis, *vid.* Flavianus, Theodoratus. Ejus gesta Leo cavavit, 1159.

Episcopatus vocatus summum sacerdotium, 121.

Episcoporum consecratio, 110. *Vid.* Ordinationes. Natale eorum dictus dies consecrationis, 114, 117. Consecrationis anniversarius dies celebratur, 114, 120. Quatenus episcopi sine legitima methodo ordinati, non habiti episcopi, 1387 not.

Episcoporum est ea exercere que recta sunt, et prædicare que vera, 119. Quomodo episcopi se gerere debent, 120.

Episcoporum cause, *vid.* Cause majores, Appellationes. Episcoporum gradus distincti, et ad unitatem Ecclesie hæc distinctio instituta, 1560, 1561 not.

Episcoporum translationes que reprobata, et quæ non, 1539. Præca in episcopos, qui ex cupiditate ad aliam sedem

trahunt, *ibid.* Episcopi, qui sola suarum Ecclesiarum communione frui poterant, quibus essent interdicti, 1462.

Epistolæ pacificæ seu communionis ecclesiasticæ, 1507.

Eucharistia ecclesiæ arcanum vocata, 5. Continet corpus et sanguinem Christi, 56, 64, 67. Nos divinæ naturæ facit esse consortes, 64. Quid nobis præstet, 105, 104, 134. Mentis corporique proficit, 6. Quid martyribus contulerit, 82. Non ad iudicium, sed ad præsidium sumenda, 70. Indigne sumentibus ad eumulum damnationis convertitur, 5. In Eucharistia offerimus quæ accepimus, ut accipiamus quæ offerimus, 11. Christi corpus a peccatis purificat, et a periculis defendit, 56.

Eucharistia suscipiendi ritus, 1446. Data etiam infanti-bus, *ibid.*

Eucherius episcopus Lugdunensis Lerini incolæ, 360. S. Hilarii Arelatensis amicus, 327. Ad eum Hilarii epistola, 575. Non est auctor librorum de Vocatione omnium gentium, 616.

Eudocia in Palestina favet monachis tumultuantibus contra Chalcedonense concilium, 540. S. Leo papa a Marciano monitus ut eam scribit, 542. Eadem resipit, *ibid.*

Eudoxia quænam catenas S. Petri donaverit, 478 *not.*

S. Eugenia, 148.

Eunomii Nicomediensis controversia cum Anastasio Ni-cæno cognita in Chalcedonensi, 515.

S. Euphemie cultus Romæ, 97. Quando in Urbem induc-tus, 98 *not.* Ejus encomium, 97, 99.

Eusebius episcopus Mediolanensis, 1471.

Eustathii episcopi Berytensis controversia in synodo Chalcedonensi, 510.

Eutyches qualis, 446. Perstrictus a Domino Antiocheno, 448 *not.* Damnatur a Flaviano episcopo CP., 449 *not.* Appel-lat ad Leonem papam, 447 *not.* Libellum appellationis in iudicio se obtulisse Flaviano mentitus est, 1098, 1125. Hunc tamen libellum ad pontificem misit, *ibid.* Jus appellationis in Romano pontifice agnovit, 1124. Ejus appellatio ad solum pontificem directa, non ad concilium Occidentale, 1150. Ad Petrum Chrysologum cur scripsit, *ibid.* Absolvitur in pseudo-synodo Ephesina, 465. Quid de eo Leo iudicavit, 1150. Anathemate percussus, ad longinquiora loca amandatur, 555. Chronologia historiarum Eutychis, 440 *not.*

Eutychianæ hæresis primordia, 445. Eadem hæresis in præfatione Missæ notata, 153 *not.* 160 *not.*

Exsequiis, incenso in iis adhibito, 568. Cantus triplex in eisdem, *vid.* Cantus.

F

Famæ integritas diligenda, 126.

Falsi fratres quanam sint, 64.

Faustus presbyter et abbas futurorum præcius a S. Hi-lario honoratus, 526.

Felicitas plena est Deo jugiter servire, 60.

S. Felicitas, 148.

S. Felicitas alia, et ejus filii septem, eorumque ceme-teria, 48 *not.* 50 *not.* Ejus encomium, 50, 544. Ante ejus festum jejuniū, et cur, 49.

S. Felicissimus martyr, 84, 87.

S. Felix martyr, 94.

Festa Sanctorum quomodo celebranda, 76. Festum om-nium Apostolorum infra octavam SS. Petri et Pauli cele-bratur, 45 *not.*, 77. Ad martyrum festa multitudo concur-rebat, 46. Festum omnium martyrum quando institutum, et quo die celebratum, 2 *not.*

Fidem a Deo esse probatur ex gratiarum actione, 199. Est munus Dei, 178, 198. Mensura fidei et unitas fidei a Deo, 200. Eius spiritus fidei, 199. Fides justæ actionis pa-rens, 198. Initium veræ justitiæ, 195. Principium omnis meriti, 201. Fidei fortitudo que, 212. Fidei augmentum petendum, 72.

Fidei Breviarium, *vid.* Breviarium fidei.

Filio Dei apparitiones in veteri Testamento factæ a non-nulis Patribus attributæ, 1456.

S. Flavianus episcopus CP. Eutychem in synodo damnat, 448. Scribit ad S. Leonem papam, 449 *not.* Condemnatur a latrocino Ephesino, 465. Appellatio ejus ad Romanum pontificem probata, 1153 et *seqq.* Episcopi, ad quos appel-lationis libellum direxit, non fuerunt episcopi totius Occi-dentis, sed synodi Romanæ, 1155. Cur hi cum Romano pontifice conjuncti, 1155. Earum synodorum auctoritas in eodem pontifice præsertim sita, *ibid.* Ad pontificem appel-latio a Flaviano directa, *ibid.* Ratione primatus, 1159. Leo reipsa judicium tulit, *ibid.* Idem ex Quesnelo confirmatur, 1161. Flavianus non appellavit ad concilium generale, *ibid.* Cur S. Leo post latum abs se iudicium necessarium dixe-rit generale concilium, 1165. Necessitas facti distinguenda a necessitate juris, *ibid.* Solam facti necessitatem specta-vit S. Leo, et cur, *ibid.* et *seqq.* Alia ejusdem necessitatis exempla, 1165. S. Flavianus dum duceretur in exilium,

moritur, et quando, 452 *not.* Ejus corpus jussu principis Constantinopolim alitum et honorifice sepultum in basilica SS. Apostolorum, 490.

Feobadius, seu *Fegadius* episcopus Agrippinensis cur præ-fuit concilio Valentino anni cccclxxiv, 1031.

Fons baptismalis, et in eo benedicendo lac et mel be-nedicta, 21.

Formatum tradendum privilegium episcopo Arela-tensi concessum, 784 *not.*

Formula post consultiū in notandis annis quandoque adhibita etiam dum noti erant consules anni currentis, 1577 *not.*

Fortitudo est a Deo, 202.

Fraternus Glandevenis episcopus, 1478.

G

Galliarum divisio varia, *vid.* Provinciarum divisio.

Gallie nonnumquam distinctæ non solum a Narbonensi solida, sed etiam ab Aquitania, 1007.

Gallicana disciplina in aliquot capitulis diversa a Roma-na, 1576.

Gallici quoad appellationes ad sedem apostolicam, 927, 975. Quanti fecerint decretales Romanorum pontificum, 907, 975.

Gallie nunc duos Metropollitas haberet, 1566 *not.*

Gelasius Papa non est auctor Sacramentarii hoc tomo editi, *præfat.* Ejus Sacramentarium editum a card. Thoma-sio fuit primum publico Romanæ Ecclesiæ usui propositum, *præfat.*

S. Genesius martyr Arelatensis, et de miraculo Arelate patris, 371.

In Genesim metrum, 587.

Gennadii liber de Viris illustribus quæ additamenta re-cepit, 315.

Geonadius post Anastolium Constantinopolitanus episco-pus ordinatus, 581. Num synodus contra Simoniacos sub eodem Constantinopoli celebrata, aliquid etiam contra Eu-tychianos decreverit, *ibid.* *not.*

Gratia Dei non ex meritis datur, 191. Gratiæ electio me-ritis nequit ascribi voluntatum, 189. Sed tota gratiæ reci-piendæ ratio est voluntas Dei, 195. Gratiæ gratiæ probatio sera impiorum conversio, 191. Cur hic potius, quam ille gratiam conversionis recipiat, inscrutabile, 212, 215.

Gratiæ præveniens, 22, 62, 257, 321. Ab humana vo-luntate non prævenitur, 275. Nec a nostris meritis, 257.

Gratiæ necessitas, 22. Sine ejus auxilio nihil boni pos-sumus, 8, 68, 76, 159, 168, 176. Nisi gratia juvemur, dia-boli insidias devitare non possumus, 253, 337. Necessitas gratiæ internæ, 267.

Gratiæ modus agendi, 258. Non tollit libertatem decli-nandi ad vitia, 220, 257. Potestas est dissentendi etiam gratiæ efficaci, 240. Sub gratia libertas, 212. Voluntatis fa-mula gratiæ, ejusque consensus, 239. Gratiæ cooperatio donum Dei, 247. Gratiæ internæ potest resisti, et multi re-sistant, 682. Impiorum malignitas gratiæ Dei resistit, 209. Gratia tota repellitur, nisi tota suscipitur, 266.

Gratiæ munus, 7. Ejus est velle, agere, et perficere, 68, 69, 76. Gratia dat bene velle, et posse bonum, 125. Virtutem perficit in infirmitate, 119. sanat naturam, 74. Principium est omnis meriti, 195. Gratia fit, ut Deus ametur, et nosmetipsos veraciter et libere diligamus, 124. Agit ut agamus, 201. Et crescit, 221. Efficientia mandato-rum a Dei gratia, 60. Per gratiam bene utimur libero ar-bitrio, 254. Omnis sancta cogitatio et motus piæ voluntatis a gratia, 253.

Gratia sufficiens quibusdam data ad remedium, omnibus ad testimonium, 226. Ejus efficacia in rebellibus Deo sub-dendis, 227. Ejusdem imperium et victoriæ, 250. Mani-festior est gratia, quo diores sunt, quos sibi subdit, 227. Gratiæ efficacia in S. Hilario, 361.

Gratia generali Deus vult omnes salvos, 257, 242. Gratia generalis etiam interna omnibus collata admittitur ab auctore librorum de Vocatione omnium gentium, 675. Non vero quæ omnes actu salvet, 678. Gratia nulli in totum subtracta, 196. Nullis sæculis subducta, 216. Gratiæ dif-ferentia pro diversis temporibus, 215.

Gratia specialis præter generalem, 256. Peculiaris non omnibus tradita, 257, 245.

Gratiæ mensura, 204. Gratiæ prima semina interdum perfecta, 221. De gratia Calvi quoque collata, 678.

Gratia vocata *perpetua redemptio*, 7. Gratiam resonant omnes Ecclesiæ orationes, 256. Gratia a Deo petenda, per quam boni esse possumus, et exsequamur bonum, 61. Ideo datur præceptum, ut præcipientis queratur auxilium, 279. gratia supplicandi a Deo est, 74. In materia gratiæ clara ex obscuris non obscuranda, 178.

Gratiarum actio semper Deo reddenda, 60, 77.

Gratitudo proficit, 107, 110.

Gratus episcopus Carthaginensis in concilio canones Sardiscenses laudat, 1350, 1351 not.

S. Gregorius martyr, 13, 143. S. Gregorius martyr Sipontinus, ejusque annua festivitas, 13 not.

Guesnel fabulæ de S. Leone, 403.

H

Hæretici ad Ecclesiam conversi si clerici erant, quomodo recepti, si in suo gradu ob utilitatem Ecclesiæ reciperentur, 1394 not.

Hæreticorum nomina et dyptichis eliminanda, 488, 489.

Helladius Lutevensis episcopus, 1477.

Hermes et Biterensi ad Narbonensem sedem translatus contra canones, retenta sede, privatur jure metropolitico ordinandi episcopos suæ provincie, 1061.

S. Hieronymus diversa ratione in libris diversis de Prisciliano scripsit, et cur, 1370, 1371.

Hierusalem cœlestis quid significet, 44.

S. Hilarii Arelatensis vita, 517 et seqq. De ejusdem Vitæ auctore, 514. Quantum S. Leoni deferendum sit præ auctore hujus Vitæ, ubi in causa Roma agitata contraria scribunt, 902. Hilarii Arelatensis naturales dotes, 518. S. Honorato eum ad cœlestia elevare conanti primum restituit, 519. Conversionis ejus deliberatio, 520. Efficacia gratiæ in eo, 561. Saeculo renuntiat, 521. In Lerinense monasterium secedit, 522. Ereum ad tempus reliquit, *ibid.* Designatur ab Honorato Arelatensi episcopo sibi successurus, 523. Rapitur ad episcopatum, *ibid.* Seminarium Arelate instituit, 524. Ejus virtutes, 525. Eleemosynam etiam ex Ecclesiæ ornamentis, *ibid.* Quomodo se gessit in alios, *ibid.* Erga potestates sæculi, 526. In prædicatione, *ibid.* In mensa et labore manuum, 528. In tribunali penitentiae, 529. Pythonem expellit, 530. Exeuntes e basilica post Evangelium retinet, *ibid.* Zelus animarum, 531. Theatra demolitus est, *ibid.* Levitæ sanitatem impetrat, 532. Celidonium deposuit, *ibid.* Vid. Celidonium. Qui Romæ cum Leone egerit, 535, 758. Quam diversa hac in re tradiderit Leo et auctor Vitæ Hilarii, 758. Magis Leoni credendum, 902, 917, 1053, 1065, 1067. Hilarius Roma discedit inscio Leone, 759. Apologiae ab eo dictatæ ante, non vero post Leonis iudicium, 792 not., 1057. Notatur falsa Quesnelli hypothesis, *ibid.* Quid Leo egerit post discessum Hilarii ex Urbe, 759. Hic ad placandum pontificem intendit, 534, 760. Accepit Leonis iudicio, 1058. S. metropolitico ei a Leone ademptum, fuit pena personalis, quæ in successoris non transit, 1059. Idem est de jure convocandi synodos ex aliis Gallicanis provinciis, quod ei ablatum fuit, 1047.

Hilarius cœlesti visione recreatus, quæ etiam prænovit suum successorem, 535. In morte ad suos exhortatio, 536. Errorem Semipelagianorum abiecerat, 537. Mortem prænuñtiat, et moritur, 538. Ejus exsequia, *ibid.* Quam pretiosa ejus memoria, 539. Ejus elogium, 540. Epitaphium, 542. Hic Hilarius fuit ignotus S. Augustino, 620.

S. Hilarii Arelatensis apologia quam male a Quesnello concinnata, 809, 923, 1066. S. Leonis memoriæ ac iuri injuriosa, 923. Quomodo texenda, 927, 987, 995, 1053, 1053, 1067.

S. Hilarii Arelatensis opuscula, 528, 543 et seqq. Hilarius Prosperi socius, distinguenda S. Hilarii Arelatensi, 618. Non est auctor librorum de Vocatione omnium gentium, *ibid.*

Hilari papæ electio, 587. Idem antea diaconus, legatus ad concilium Ephesinum missus, 462. Inde fugit, et cur, 452 not., 466.

S. Hippolytus martyr, 93.

Historia Tripartita et notabilis in eam animadversio, 418 not.

Homini creatio, et ejus laudes, 391. Ad imaginem Dei conditus, ut tenorem summæ justitiæ et pietatis imitetur, 124. Rationalis est, et quomodo Dei participes, 126. Deo factore conditus, auctore reparatus, jugiter operante salvandus, 131. Ejus restauratio mirabilior quam creatio, *ibid.* Reparatio quomodo facta, *ibid.* Humana conditio multis remediis provisa, 133. HominiBUS etiam post mortem remedia vitæ collata, 134. Vid. Defuncti.

Homo non hæditur nisi a se ipso, 61. Nullis subditur hostibus, si pacem tenet internam, *ibid.* Homines quales fugiendi, 64.

S. Honorati episcopi Arelatensis panegyris a S. Hilario habita, 547. Nobilitas consularis, 549. Baptizatur adolescens, *ibid.* Cum Venantio fratre peregrinatur, 552 et seqq. In Italiam venit, et apud episcopos hospitatur, 553. Lerinense monasterium ingreditur, *ibid.* Quoties illi cura esset in regimine monachorum, 557. Ipsius virtutes, 558. Liberalis et benignus in hospites, 559. Eucherii episcopi Lug-

dunensis amicissimus, 560. Ejus adhortationibus S. Hilarius ad sanctam vitam adducitur, *ibid.* Fuit ejus consanguineus, 568. Fuit episcopus, et ejus vita episcopo digna, 562, 563. Ejus morbus, obitus et sepultura, 564. De Trinitate et Divinitate disseruit, 570.

S. Honoratus Massiliensis episcopus num sit auctor Vitæ S. Hilarii Arelatensis, 514.

Humilitas fundamentum sanctitatis originalis, 239. Non omnis humilitas laudabilis, 262. Humilitatis officia, *ibid.* Ejus fortitudo, 263. Verus humilis gloriam et opes sæculi fastidit, *ibid.* Etiam divites humilitate ornari possunt, 264. Humilitas pares homines efficit, 266. Est virtus copulatrix, *ibid.* Homo per humilitatem vere Deo subditur, 276. In humilitate vera virginitas, *ibid.* De humilitate tractatus, seu epistola ad Demetriadem, 239 et seqq.

I

Ibas Edessenus depositus in latrocinio Ephesino, 463. Ejus causa in Chalcedonensi, 512.

Idatius non fuit episcopus Lucensis, 1363 not. Sed videtur fuisse Aquavivensis, 1366 not. Cur a S. Leone ei commissæ fuerit cura congregandi episcopos adversus Priscillianistas, *ibid.*

Imperialis auctoritas a S. Leone quam jure interposita pro observantia sui iudicii contra S. Hilarium editi, 991.

Impositio manuum triplici occasione ac sensu usurpata, 1395 not.

Impositio manuum in penitentium num clericis aliquo crimine reus et penitentibus, qui in suum gradum reciperentur, aliquando adhiberetur, 1393 not. Canon et synodica concilii Nicæni explicantur, 1597 not.

Incarnatio creationem excellit, 11. Incarnationi quæ electa tempora, 227.

Ingenuus Ebedunensis a Leone reprehensus de cessione juris metropolitici, 1049. Gallicanorum epistolam ad Leonem detulit, 1476.

Inimici diligendi, 53. Quomodo cum ipsis nobis agendum sit, *ibid.* 53. Pro iisdem deprecandum, 53, 53. Inimicorum dilectio a Deo petenda: de eorum correctione magis quam de ultione latendum, 72.

SS. Innocentium laudes, 135, 136.

Innocentius I contra Pelagianos aliquid egit ante Palestinum iudicium, 747. Qua occasione, 750.

Inscriptio Narbonensis Ecclesiæ explicata, 1577.

Instantii, Salviani, et Priscilliani appellatio, 833. Car non recepta a Damaso, 933. Quesnelli commentum notatur, *ibid.*

Intercessio sanctorum, 2, 4, 5, 9, 17 et seqq.

S. Irenæus Ecclesiæ fundavit in Gallis, 812. Num fuerit unus episcopus in iisdem, 814 et seqq. A Romano pontifice consecratur, 819. Ejus Legationes discussæ, *ibid.* Quando Romam perrexit, 820.

Iris signum multiformis gratiæ, 224.

Isidorus Mercator quo consilio apocryphas decretales fluxit, 1356 not. Epistola de chorepiscopis ipsi tribui nequit, 1265 not.

Israel cur serratus a generali lapsu, 172.

J

Jejunium et ejus fructus, 25, 157. Finis, 95, 102, 103. Quomodo observandum, 102. Non solum a cibis carnalibus, sed etiam a noxiis animi delectationibus jejunandum, 104, 106. De his qui a peccatis non vacant jejuni tempore, 102.

Jejunii sabbatici varia consuetudo, 1069. Questio de jejunio cujuscumque sabbati quando mota, 1070. Testimonia de jejunio sabbati in Ecclesia Romana, 1071. Hoc jejunium a Leone retentum, 1072. Vigiliæ in sabbato jejuni tempore, 101, 106. Quarta et sexta feria jejuni conventus habiti, 101. Et processiones, 106. Jejunium sabbaticum qua occasione inductum, 1074. De jejunio sabbati quatuor temporum, 1075. Sabbatorum quadragesimæ, 1077.

Jejunium quadragesimale, 1078 et seqq.

Jejunium mensis quarti, 25, 27.

Jejunium mensis septimi, 101.

Jejunium mensis decimi, 106, 156. Cur institutum, 109.

Jejunium sabbati ante Pentecosten, 22, 24, 25 not., 1092. Antiqua hujus origo, 1074 not.

Jejunii sedilia in ecclesia parabantur ad audiendum verbum Dei, 527 not.

Joannes Cassianus quando scripsit libros de Incarnatione, 403, 408, 409 not. Leoni dicavit, 403 not., 410. An Gallus, an Scythia fuerit, 409. Quando Leonem cognovit, 403 not.

S. Joannis apostoli et evangelistæ laudes, 133, 134.

S. Joannis Baptistæ laudes, 29, 50, 51, 52. Initio *protol*

primo annu, quam naturam, 321. Ante ejus festum jejunium, 30. Officium ejusdem, *ibid.*

S. Joannis et Pauli festum et laudes, 55.

S. Joannis martyr, 148.

Judorum obstinatio in adventu Christi, 396.

Juliano Coesali S. Leo vices suas commisit, 337. Cur, *ibid.* not. Non fuit legatus ad Ephesinam synodum, 1415 not. Non eadem interfuit, 1415 not. Error in vulgatis gestis Chalcedonensibus notatus, ubi pro Julius legitur Julianus, *ibid.* Apud imperatorem quasi nuntius apostolicus depositus, 1508 not.

Julianus episcopus Gallicienensis, 1472.

Julianus Pelagianus, ejusque coactis, et itinera, 450.

Julianus Pomerius versus auctor librorum de Vita contemplativa, 108.

Julius episcopus Puteolanus a S. Leone missus ad synodum Ephesinam, 1411. Eadem synodo etiam interfuisse probatur, 1415 not.

Jurisdiclio ecclesiastica ex triplici capite constituta explicatur, 919 et seqq.

Jus metropolitico pœna personalis ademptum in sacerdotibus reviviscit, 1039, 1061.

Justitia sectanda, 19.

Justitia divina circa miseria humanæ, 255.

Justorum patrocinia multum prosunt, 95.

Juvenalis Hieronymianus Palestine principatum amittit, 405. Ejus causa cum Maximo Antiocheno in synodo Chalcedonensi composita, 512. Actio de ejusmodi compositione ex tribus versionibus, quarum antiquior et exactior profertur, 1222, 1223, 1251. Post synodum Chalcedonensem excitati luminibus contra ipsam ab hæreticis, 540. Fugit ille Constantinopolim, *ibid.* Restitutus suæ sedi synodum cogit, 556.

L

Lacris et mellis benedictio, 21.

S. Laurentii martyris memoria, 9. Martyrium et laudes, 87, 88, 89, 90, 91. Ejus vigilia, 91 not. Octava celebrata, 92. Romanus fuisse probatur, 92 not.

Legati a latere, 1458.

Legati S. Leonis in synodo Chalcedonensi non fuisse legati synodi Romane, sed pontificis, 1463 not.

Legati sedis apostolicæ in synodis generalibus Orientis non gesserunt legationem omnium Occidentaliū, 1175. Cur duplex legatio ad concilium vi directa, altera papa, altera auctor Romane, 1181.

S. Leonis patria et natales, 390 not. Quo anno natus, 400. Ejus baptisma, *ibid.* Clericatus in basilica Lateranensi, 402 not. Acolytus in Africam missus, 401. Quando factus diaconus, 405. Cassiani libri contra Nestorium ei diacono dicati, 405 not. Leo auctor fuit, ut scriberentur, 408. Coelestini pape administrator, 405. Cyrillus ad eum scribit, *ibid.* Xystum III papam defendit, 409. Juliani Pelagiani insidias reteggit, 411. Duces Romani exercitus reconciliat, 412.

Leo pontifex eligitur, dum aberat, 413. Quo die electus, 412 not. Ad absentem legatio missa, 415. Quo animo os suscepit, *ibid.* Ejus timor simul et fiducia, 414. Quæ tunc esset Ecclesiæ facies, et quam difficile circumstantie, 416. Viros doctos sibi adsciscit, et inter alios S. Prosperum, *ibid.* Quomodo fuerit canonum tenax, 425. Ejus dispensationes quando, *ibid.*

Leo Manichæos insectatur, 425. Romanum conventum habet contra eosdem, quos vel emendat, vel expellit ex Urbe, *ibid.* Eodem tempore et Pelagianos conserit, 429 not. Duo ipsius gesta adversus eosdem distinguenda, 432 not. Legatum disciplinam restituit, 430. Controversia de Paschate anni coarctat, 429. Vicarium creat Anastasium Thessalonicensē, 435. Epistolæ ad eundem distinguenda, et de Attici causa, 437 not.

Leonis contentio cum Hilario Arelatensi, 435. Ejus iudicium de Celidonio vindicatum, 915 et seqq., 1065, 1066. Item iudicium contra Hilarium, *ibid.*, 993, 1055, 1065. Huic iudicio ipse Hilarius acquievit, 1057. Et Gallicani ipsum executi, 1069. Leonis epist. x, in causa Hilarii non canonibus inserta, 786. Gallicanis collectionibus inserta, 910. Loca ejus epistolæ explicata, 915, 1001. Eadem ad episcopos plurimum promulgata missa, 911. Quantum sit deferendum Leoni in his quæ de Hilario Romæ gesta tradit, 902, 917. Lex imperialis iudicium Leonis confirmat, 798, 991.

Leo a Flaviano CP. litteras accipit contra Eutychem, 154. Celibrem epistolam contra Eutychis heresim in Orientem mittit, 157. Ab omnibus subscripta, 482. In synodo Chalcedonensi laudata, 506. Alexandriæ publice lecta, 519. Insidiosa explicata, et num falsata fuerit, 550 not. Diverso sensu interpretationis vitiatæ opinio invaluit sub Leone et sub Anastasio II, *ibid.* Hujus epistolæ exemplum Gallicani

a Leone petunt, 492. Appellatio Eutychis a Flaviano sententia ad Leonem. *Vid. Eutyches.*

A Leone legatio I in Orientem missa, 463. Legatio II, 481. Legatio III, 493. Legatio IV, 496. Legatio V, 577.

Leo Romanum concilium contra pseudo-synodum Ephesinam indicit, 468. Multas epistolæ hac de causa mittit in Orientem, 467. Nominis sui et synodi Romane inscriptas, 468. Cur, 1157. Omnia ejus pseudo-synodi gesta iusta declaravit, 1159, 1208 not. A Theodosio petit concilium in Italia, 463 not., 470 not., 494 not. Cur hanc synodum necessariam duxerit, 1165. Post Theodosii mortem non amplius necessariam credidit, 494 not. Tandem Marciano et Pulchre satisfactorius annuit synodo congregandæ, 497. Appellationes Flaviani et Theodoretii ad Leonem, *vid. Flavianus, Theodoretus.* Quid Leo egerit circa synodum Chalcedonensem, *vid. Chalcedonensis concilii.*

Leo rogatur ab episcopis Arelatensi sedi adherentibus pro continuandis ejusdem sedis privilegiis, 491. Consultitur a Theodoro Forojuliensi de pœnitentiæ disciplina, 529. Leonis legatio ad Attilam, qui promissa pace discedit, *ibid.*, 530. De tempore hujus legationis, 531 not. De gestis cum Anatolio, 535, 536 not. *Vid. Anatolius.* Ob turbas monachorum Palæstinorum scribit ad Julianum, 542 not. Et ad Eudociam, 542. *Vid. Palæstinorum.* De Paschate anni occurr. Paschismum consulit, 559. Cladem Urbis præmonit, 564. Ille obviam Wandalo, obtinetque ut ab igne et cæde abstinere, *ibid.* Ad reparandam Urbem ac templa convertitur, 566. Legati ex Africa ad Leonem, 563. Eorum postulatis Leo annuit, 566. Consolatur episcopos Ægyptios pro fide extorres, 571.

Leo ab imperatore Leone invitatus Constantinopolim, 571. Se excusat, 572. Atticus fidei suæ rationem Leoni reddit, 574. Scribit ad Nicetam Aquileiensem, 579. Ad Neonam Ravennatem, 580. Ad episcopos Campanos, 579. Ad Timotheum Salophaciolum ordinatum episcopum Alexandrinum, 584.

Leo moritur, 585. Quo die, 586 not. Basilicæ ab eo constructæ, 584. Leonis I et II gesta confusa, 590. Martyrologia antiqua, quæ ejus memoriam faciunt, 591 et seqq. Dies Leonis I conservati, depositionis et translationis, 587 not., 597, 598, 600. Reliquiæ ejus in variis loca deportatæ, 602. Tres S. Leonis translationes, 604, 605, 606. Tres aliæ indicatæ, due, 602 not. Tertia, 606 not. Num numisma in S. Leonis memoriam casum, 608 not. Decretum novissimum Benedicti XIV de doctoris titulo et cultu S. Leonis tribuendo, 609.

Leo vindicator a studio dilatandi sui juris, 1345 not. Ejus doctrina quam sana, 585. Non est auctor librorum de Vocatione omnium gentium, 667. Nec Capitulum de gratia, 722. Nec epistolæ ad Demetrium, 745. Nec epistolæ ad Germaniarum et Galliarum episcopos, 1266. Quomodo tamen non est ab Isidoro conficta, *ibid.* not. Pannus assutus sermoni iv de quadragesima spurcius ostenditur, 1086, 1088 not. Epistolæ ejus ad Mauros non fuit in collectione Dionysii Exilgii, 1537 not.

Leo non est auctor Sacramentalium hoc tomo recusi, *præfat.* In eo tamen nonnullæ preces et præfationes Leonis stylium sciunt, *præfat.*, 11 not., 20 not., 23 not., 25 not., 26 not., 27 not., 28 not., 35 not., 39 not., 45 not., 56 not., 64 not., 80 not., 98 not., 129 not., 132 not.

S. Leo II quo die obierit, 590.

Leonis III locus explicatur, 1275. Num sit auctor epistolæ de Chorepiscopis, 1276 not.

Leo imperator electus post Marciani mortem, 567. Invitat Leonem papam Constantinopolim, 571. Ex Occidente episcopos mitti cupit, 576. Scribit ad omnes metropoles, et præcipue ad Romanum pontificem petens responsum de fide, 570 not. Leonis pape ad eum responsum, 572, 578. Leontius episcopus Forojuliensis S. Honorati amicus, 555.

Leontii antiquioris episcopi consensus a Leone requisitus ad cogendas synodos et diversis provinciis Galliarum post ademptum hoc ius Hilarii Arelatensi, 1047. Hic Leontius diversus fuit a Forojuliensi episcopo, 837 not., 1525 not.

Leontio Arelatensi episcopo monarchiam quamdam Hilarius papa attribuit, et ius convocandi ad synodos omnes Metropolitano, 1047.

Lerineuse monasterium, 538. Præclara ejus institutio, 557. A Salviano presbytero laudata, 558.

Leporiti libellus confessionis fidei, 1539.

Liberi arbitrii cooperatio, 174. Sub gratia, libertas, 322. *Vid. Gratia modum agendi.*

Libertas Christiana quo pretio emenda, 364.

Linguarum varietas, quæ extructionem superbe turris dissolvit, per apostolos ad Ecclesiæ edificationem profecti, 26. Lingue xxii ex linguarum confusione ortæ, 225.

Liturgiæ antiquæ Romane notabilia, *præfat.*

Lucentius S. Leonis legatus pro communione danda, 487. Item ad synodum Chalcedonensem, 488. De ejus vero nomine, 1219 not.

M

SS. Machabeorum laudes, 374.

Manichæi sub viii specie non communicant, 426. Quidam eorum superstitio ad Christianos derivata, 427. *Vid. Leo.*

Marciani Arelatensis episcopi causa ex Quesnelli sensu, 626. Qui refellitur, 960, 963.

Marcianus Imperator eligitur, 460, 461. Prima ejus gens, 472 not. Anacletus ejus ad synodum Chalcedonensem, 611. Anacletus synodi ad eundem, 517. Palæstinorum monachorum tumultus comprimitur, 540 not. 541. Petri à Leone, ut scribat ad Eudociam, 542. Leo à Marciano petit, ut auctoritate mittat Alexandriam pro statuendo die Paschatis sui ecclesiam, 560. Marcianus Aegyptiorum monachorum tumultus comprimitur, 582 not. Moritur, 563.

S. Maria Deum et hominem genuit, 185. Virgo peperit, *ibid.* Ejus partus sine humana concupiscentia precreatus, 149.

Martinus Arelatensis episcopus cur in inscriptione concilii Arelatensis ante cœciv primus nominetur, 1035.

Martyres innumerabiles, 15. Martyrum palmas innumeris Romæ præcipue coronatur ambitus, 84.

Martyrum cœnoscium, 41. Martyres veritatem fidei confirmant, 12. Eorum sanguis in testimonium veritatis profusus, 17. Quid nobis conferant, 15, 83. Eorum patrocinia, 7. Interesse, 86. Mors Ecclesie gloriosa, 96. Natalitium vocata, 7. Martyrum celebrandum triumphum, ut eorum imitetur constantiam, 8. Omnium martyrum festivitas quando instituta, et quo die celebrata, 2 not.

Martyribus pati posse donatum ex Christi virtute 4. Cur eorum passiones de cruce Christi proderint, 35. Ipsi Deus tribuit et in persecutione tolerantiam, et in passione victoriam, 15. Potentia Dei in martyribus elucet, 156. Eucharistia ipsis constituit in persecutione claritatem, 82. Eorum beatitudo sempiterna, 14. Illis manet æterna felicitas, *ibid.* Ipsorum confessio veneranda premium illis cœlestis quaeritur, *ibid.* De martyrio sanctorum feminarum, 97, 140, 141.

Maximus episcopus Antiochenus in Domini locum contra insistenti episcopum ordinatus, 1183, 1203, 1211 not., 1215. Quo sensu ejus ordinationem *canonicam factam* dixerit Stephanus Ephesus, 1205 not. Confirmata à Leone, 1226. Cur 611 not. Num ordinatus fuerit Antiochiam, 512 not. Leo ad ipsum scribit, 548.

Maximus episcopus Avenionensis, 1476.

Mediolanensis synodus Leonis epistolam ad Flavianum laudat, 495.

Mellig et lactis benedictio, 24.

Meritum omne est donum Dei, 202. Sine merito unicuique datur unde tendat ad meritum, 218. Electionem salvandorum non esse ex meritis, manifestum est in parvulis, 197.

Metropoles ecclesiasticæ sero institutæ in Galliis, 999, 1031, 1034 et *seqq.* In Hispaniis, 1033. Infilio non accommodatæ dispositioni civili, 1037.

Metropolitani à suis comprovincialibus ordinati, 1171. Quidam tamen excipiendi, *ibid.* not. Metropolitani et aliarum præcipuarum sedium jurisdictio cur, et unde instituta, 978. Nihil exinde præjudicare potest juri Romani pontificis, 979.

Metropolitæ à comprovincialibus prius consulendi erant, quam ad primam sedem scriberetur, 329.

S. Michaelis laudes, 98, 100. Ejus basilicæ dedicatio, 99 not.

Miscella historia examinatur, 531.

Misericordia Dei omnibus sæculis et corpora aluit, et mentes juvit, 320. Major in gentiles post adventum Christi, minor in Judæos, 219.

Missa sacrificium frequentatum nobis prodest, 121. Deum placat, 75. Præstat et abolitionem peccati, et sanctificationem, 72. Missam celebrando opus nostræ redemptionis exercetur, 11. Olim in cœmeteriis missa celebrata in memoriam martyrum, qui ibidem erant tumulati, 3 not., 93 not. Missæ tres in die Natalis Domini unde, 1311 not.

Missale Romanum plures preces continet, quæ ex libro Sacramentorum Romane Ecclesiæ hoc tomo impresso, omniumque antiquissimo prodeunt, *præfat. et fere omnibus notis à col. 3 ad 139.*

Morti ubique obnoxius homo, 235.

Mundi creationis exordium, 388. Quomodo in eo aquæ ab aquis se dividerint, 389. Alia in mundi creatione notata, *ibid.*, 590.

N

Narbonensis solida tempore concilii Arelatensis erat divisa in duas, in Viennensem et Narbonensem, 1021. Variæ Narbonensis divisiones, *ibid.* Provinciarum divisio civitatis in Galliis.

Narbonensis prima, 634, 696 not.

Narbonensis secunda unde divisa, 1021. Cui metropolitano subjecta, 634 not., 3043. Quando in jus Arelatensis episcopi transiit, 1045. Modicum hoc jus vigili, *ibid.* Nain trinitatem episcopo Aquensi, 1045.

Narbonensis episcopus ante Zosimum papam fuit metropolitano, 997. Privilegia apostolicum obtinuit, *ibid.*, 1040. Testimonium Leonis de ejus antiquo jure metropolitico vindicator, 1001. Bonifacii decretum pro eodem jure restituendo assertur, *ibid.* Quesnelli objecta soluit, 1003. Non usurpavit jus Arelatensis, 1046.

Narbonense templum Rustico episcopo ædificatum, 1577.

Natale Jesu Christi, et de eo innuit, 148 et *seqq.* Missæ tres eo die celebrantur, et cor., 1341 not.

Natura humana peccati vulnere vitata, 102. Ob peccatum Adæ miseris obnoxia, et damnata ejus conditio, 141. Qualis sit sine gratia, 191.

Nectarius episcopus Diniensis, 1476. Missæ ad Leonem ab Hilario Arelatensi, 534.

Neo episcopus Ravennas, ad quem Leo scripsit, 560.

Nicensis synodi excellentia, 526. Nicænus canon de Catharis explicatus, 1596 not. Locus epistolæ ejusdem synodi de Meletianis expositus, 1598 not. Nicænus canon de metropolitano in unaquaque provincia à Bonifacio I recitatus, qui inter Nicænos non invenitur, 1045.

Niceta episcopus Aquileiensis de aliquot dubiis Leonem interrogat, 579. De ejus nomine, aliique Nicetas distinguendi, 1563.

Nœc area fuit Ecclesiæ figura, 324.

Notitia diglossata ubi et quando scripta, 1013. Circa res Occidentales minus accurate, *ibid.* Emendata, 1011. Supplendus in ea vicarius Galliarum, 1013.

Notitia Galliarum, 803 not. Non est Notitia ecclesiastica, sed civilis, 1023. Nec in Viennensis episcopi gratiam lucubrata, 1027. Quando scripta, 1025. Ejus antiquitas defenditur, 1027.

Notitia provinciarum edita à M. Scipione Maffio et ms. capituli Veronensis, 1011, 1013. Sub Theodosio I exarata, 1015.

Notitia alia, quæ *libellus provinciarum* vocatur, antiqua, sed post præcedentem scripta, 1013.

Novempopulana inter quinque provincias recensita, 1011 et *seqq.*

Nuntiorum apostolicorum species et origo, 1506 not.

Nuptiæ Deo auctore institutæ, 151. Ex duobus unum efficiunt, *ibid.* Requiritur orationem congruentem, 150. Quæ in uxore desiderantur, 151. Missa in nuptiis; et velatio nuptialis, 129. De hoc ritu velationis, *ibid.* not.

O

Oblationes virginum ad sacrum altare, 55. Idem factæ, ut castitatis propositum Dei auxilio custodirent, *ibid.* Offensum nomina recitata, *ibid.*

Octodurum cujus provincie ecclesiasticæ esset Leonis tempore, 1040.

OEconomus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, 355.

Operum effectus et sufficientia, 24. Nulla operatio sancta sine premio, 5.

Orationis affectus à Deo, 73. Cur Deus differat exaudire orantes, 64. Dum postulata concedit, confidentius facit operata deprecari, 77. Ut possimus impetrare: quæ poscimus, semper Deo placita sunt postulanda, 78. Adam peccavit, dum propriæ integritati fidendo, præsidia divina non quaesivit, 141. Deus vult orari pro omnibus, 180. Ecclesia orat pro omnibus, præsertim in paraceve Paschæ, 183. Cur aliqui non orant, 179. *Vid. Preces.*

Ordinationes nun peractæ die Paschatis, 1073. Exceptio notabilis, 1506 not. Quando peractæ, *ibid.*

Ordinationes episcoporum quibus competeant, 1491.

Jus Romani pontificis vindicator, *ibid.* not. Ordinationes metropolitanorum, *vid. Metropolitani.* Ordinationis iteratio in Catharis aut Meletianis ad Ecclesiam reversis perpetram intellecta ex canone et synodica concilii Nicæni excluditur, 1509 not., 1506 not. Ordinationum jus quando inductum in Galliis, 1035. Semper non competit Arelatensi episcopo, 1039. De ordinationis episcopi Vasensis facta à Naveonio Arelatensi, *vid. Ravennas.*

Orientis nomen 1240 sumptum, ut ab Occidente distinguatur, 1328 not.

Originarii qui, et a clero remoti, 1292.

P

Palæstini tumultus contra synodum Chalcedonensem, 339. Romæ quando cogniti, et quid Leo egerit ad eos compescendos, *ibid.* not. Quid Marcianus imperator, 340. *Ibidem* sopiti, 338.

Papæ nomen aliis episcopis datum, 1480 not.

Parvuli mortui ante baptismum a beatitudine exclusi, 233. *Æterna eorum miseria*, 190, 253. Parvulorum mors immatura quid doceat, 334.

Pascha. De Paschate anni ccccxliv controversia, 429 not. Alia de Paschate anni ccccxl, 357. Cura paschalis computi Alexandrino episcopo delegata, 358.

Paschaliū litterarum antiquitas, 1019.

Paschales preces, 12.

S. Pastor martyr, 148.

Pastores gregem suum diligere debent, 121.

Patriarchæ titulus simplicibus episcopis tributus sub quibusdam barbaris, 903.

Patroclus Arelatensis Zosimum recepit circa prærogativas sedis Arelatensis, 339, 907, 1043 not. Questio ab eo mota contra Proculum Massiliensem, *vid.* Proculus.

S. Paulus, *vid.* SS. Petrus et Paulus.

Paupertas bona, 106.

Pax cuncta præstat, 36. In pace Deo facilius servitur, *ibid.*

Peccatum originale, 174. Primi hominis peccatum quot mala peperit, 392. In peccatum facile labimur, 121. Peccata bella excitant, 36. Pacient ut inimici dominentur, 57. Peccatorum dissimulatio cumulat delictum, 101.

Peccatoria nullius est desperanda conversio, 10, 250.

Peccatores Christiani *falsi confessores* appellati, 10 not. Pro peccatorum conversione oratio, 8.

Pelagiani Romæ sub Leone, et quid contra eos gestum, 663. Pelagianorum dogma, 257. Pelagiana interpretatio loci Paulini, 206. Pelagianorum, non vero Semipelagianorum errores notati in epistola ad Demetriadem, 746.

Pentecoste, 23, 25. Preces in Pentecoste ascendentes a fonte, 25.

Persecutio martyres non perdidit, 34.

Perseverantia quid requirat, 222. Est donum Dei, 241, 255. Perseverare est tentatione non vinci, 206.

Personarum trium divinarum una substantia, 298. Divinitas et æqualitas, *ibid.* Unitas operis in unitate naturæ earundem, 303.

Petronianus vagus, qui se Romanæ Ecclesiæ diaconum in Galliis vendidit, 489 not.

Petronius legatus episcoporum Galliarum ad S. Leonem, 798.

S. Petrus Chrysologus. Cur ad eum Eutyches post damnationem scripserit, 1129. Quid responderit, 1130. Dux editiones hujus epistolæ S. Petri distinguendæ, 1405 not.

SS. Petrus et Paulus apostoli eodem die, sed tempore discreto mortui, præfat. 47. Id heretici tribuit Gelasius, *ibid.* Petri et Pauli concommuni, 33, 37, 47. Per eos Ecclesia suscepit religionis exordium, 35.

S. Petrus apostolus præcipuus discipulus, 241. Quibus oculis cum Christus respicit, *ibid.* Princeps fidei confitentium, 47. Ejus dignitas, 15. Potestas omnibus in locis magnificata, *ibid.* In apostolicæ dignitatis culmen adscitus, 36. Ipse potestas ligandi atque solvendi non tam pro cæteris, quam præ cæteris apostolis data, 1321 not.

S. Petri sedes regimen totius Ecclesiæ efficit, 44. In ea centrum et origo unitatis, 830 not. Ecclesia suscipiat, quod sedes ista censuerit, quam Deus tenere voluit principatum, 45. Quod hæc sedes predicavit, servandum est, 44. Inferi portæ apostolicæ confessioni non prævalent, 116. Jus apostolice principatus Romæ positum, 57.

S. Petri catenæ a qua Eudocia donata, 478 not. De basilica S. Petri, *vid.* Basilica.

Philastrii locus, 1010.

Photii episcopi Tyri controversia in concilio Chalcedonensi, 510.

Photii CP. locus de S. Prospero Romæ Pelagianos impetente explicatus, 666.

Poenitentia forma deprecatoria, 329. Pro poenitentium reconciliatione allocutio archidiaconi ad episcopum, 101.

Poenitentia publica clericis in sum gradum recipiendis nequaquam imposita, 1393 not. Qui publicæ poenitentia subieciuntur, a clero erant exclusi, 1593 not. Canon et synodica concilii Nicæni explicantur, 1396 not., 1398 not.

Poenitentia secreta in confessionibus imposita, 329 not.

S. Pontianus martyr, 93.

Pontificis Romani primatus, 250. Principatus apostolici juris in Romana arce positus, 37, 59. Unitas fidei cum fide Petri et Romanorum pontificum necessaria, 1519 not. Hi tantummodo filii veritatis existunt, qui a principali traditione non discedunt, 39. *vid.* Petri sedes, Romanæ Eccle-

sia fides. Pontifices Romani semper in Ecclesia præconis officium sustinuerunt, 415, 418, 419. Suas faciunt sententias quas probant, 253. Episcopi æquales dicti secundum rationem humilitatis, non autem jurisdictione, 337 not. Jus eorum in majoribus causis, *vid.* Causæ majores. Ipsi non est consuetudo in conciliis interesse extra Italiam, 462. *vid.* Romanus pontifex.

Præcepta omnia in Dei et proximi dilectione posita, 10. Eorum violatio a paradiso expulsi, observatio ad ejus beatitudinem revocat, 25.

Prædestinatio nec libertatem tollit, nec studium orandi, 249. *vid.* Electio.

Prædicationis officium qualiter Petro et successoribus ejus præcipue commissum, 1315 not. Prædicandi consuetudo in Romanis pontificibus contra Sozomenum defensa, 1417 not. Prædicationis tempore diebus jejuniis sedilia auditoribus parata, 323 not.

Præsentia non est causa peccatorum, 224.

Preces omnia iusta impetrant, 75. Quomodo faciendæ, *ibid.* *vid.* Orationis. Preces diurnæ, 52, 72. Matutine, vel ad vespertum, 71. In velatione nuptiali, 130. Ob siccitate, 132. Contra inimicos catholicæ professionis, 26. Post infirmitatem, 40, 42.

Presbyterorum ordinatio, 117. Inter presbyteros ordo antiquitatis servandus, 445.

Primatus Romani pontificis, *vid.* Pontificis Romani.

Priscillianistarum secta in Hispania revixit, 440.

Proculus Massiliensis causa in synodo Taurinensi excusa, 1033, 1040. Ad Zosimum papam delata, 835 not. 1013. Quænellii animadversio rejecta, 983. Quid Zosimus in eum staterit, 1043.

Projecti episcopi Gallicani ad Leonem litteræ de superordinato sibi episcopo, 842. Leonis narratio perperam in suspicionem adducta, 843. Vindicatur, 983. In qua provincia Projectus fuerit episcopus, 844. Confutatur Quænellii sententia, et probatur eum fuisse episcopum in provincia ab Hilari Arelatensis jure aliena, 993, 997.

Promulgationi decretorum non est necessarium, ut ea codici canonum inserta sint, 1296 not.

Prophetis non ignota mysteria quæ prædicabant, 250.

Prosper Aquitanus non est auctor libri de Promissionibus, 435. Nec librorum de Vocatione omnium gentium, 622, 662. Nec librorum de Vita contemplativa, 165. Nec epistolæ ad Demetriadem, 743, 751. Num hunc Prospero tribuenda sint Capitula de gratia, subjecta epistolæ Cælestini ad Gallicanos, 684, 722. Qua occasione scripta, 723. Libelli ab eodem Prospero contra Pelagianos Romæ obliti, 666. Scripsit librum contra objectiones Vincentianas, antiquam Romam accedens, obtinere laudatam Cælestini epistolam, 723. Prosperi cyclus, 561.

Prosper Aurelianensis non est auctor librorum de Vocatione omnium gentium, 621. Sed alius Prosper ignotus, 165.

Prosperitas terrena gaudia superna impedire non debet, 59. Sola prosperitas est a Deo non recessiva, 57.

S. Proterius Alexandrinæ Ecclesiæ præfuit, 543. Litteræ ejus ad Leonem papam, 548. Leonis responsio, 549. occidit, 567.

Providentia Dei in omnibus, 105, 107. Erga omnes nationes, 172. Nec injustos ac malos deserit, 107. Providentia subest secretioribus Dei consiliis, 215.

Provinciarum civilium divisio in Galliis varia, 848. Quæ sub Augusto, 1008. Sub Diocletiano, *ibid.* Sub Constantino, 1007. Narbonensis provinciæ divisio ætatis incertæ, 849. Quatuor divisiones provinciarum in Nabonensi sæculo quarto, 1021. Solida Narbonensis primum divisa in duas provincias, *ibid.* Aliæ ejus divisiones, *ibid.* Eam divisam credit Quænellus in partes quatuor ante dimidium sæculum quartum, 852. Ac dein in quinque provincias dissectam sub finem ejusdem sæculi cum plerisque censet, 1007. Hæc quoque fundamenta nixa, *ibid.* Fusse impugnat, *ibid.* et sepius. Quinque provinciarum institutio et divisio, 1009. Antecore, ut videtur, Constantino, 1011. Non tota Narbonensis solida in quinque provinciis comprehensa, *ibid.* Quam fuerint quinque provincie, *ibid.* Aquitania inter quinque provincias censita, 1009. Item et Novempopulana, *ibid.* Ex quinque provinciis circa annum cccxix sex provincie factæ, *ibid.*, 1015. Dein septem provincie constitutæ, 1014. Hæ septem provincie ex sectione quinque provinciarum constitutæ sine additione ulla, 1015. Quinque provinciarum appellatio aliquandiu obtinuit etiam post inductam septem provinciarum divisionem et cur, *ibid.* Septem provinciarum divisio est antiquior sæculo quinto, *ibid.* Vigeat sub Theodosio primo, 1017. Narbonensis secunda exacta potius et Viennensi quam ex Narbonensi, 1021. Cur dicta Narbonensis, si e Viennensi secta fuit, 1025. *Novem provincie* in quadam inscriptione notatæ quæ fuerint, 1015 not. *vid.* Dioceses.

Proximus diligendus, 59. Quomodo, 55.
Pulcheria Marcianum solio sociat, 480. Concilio Chalcedonensi actione sexta interfuit, 511. not.

Q

Quadragesimale jejunium, *vid.* Jejunium.
Quesnelli confutatus, elucidatus, vel suppletus, *omnis fere notis a col. 410 usque ad 1588.*

R

Ratio humana non sufficit *sed* fidem, 175.
Ravennius ordinatus episcopus Arelatensis, 469 not. Qui episcopi ejus ordinationi interfuerint, 794 not. Ejus ordinatio non fuit contraria Leonis decreto, qui solam Hilari personam tangebant, 905 not., 1059. Prærogativa primatus Ravennio a Leone relicta unde manaverit, 793 not., 1059. Controversia de ordinatione Vasensis episcopi a Ravennio peracta ad Leonem defertur, 797. Et jure delata, 983 not.

Rebaptizatio, *vid.* Baptisma.
Regnorum protectionem Deus habet, 103. Eorum jura in manu Dei sunt, *ibid.*

Reliquiarum munera data, 906. S. Gregorii locus de reliquiis explicatus, *ibid.* Reliquiæ dictæ sanctuariorum, seu hœtel, velamina, et alia, quæ sanctorum corpora attingunt, *ibid.*

S Remigii loca explicata, 686.
Renatus S. R. Ecclesie presbyter apud Delos mortuus ante Synodum Ephesinam, ad quam a Leone legatus fuerat, 1413 not.

Romæ ambitus martyrum palmis coronatus, 84.
Romana sedes Petri, *vid.* Petri Sedes.

Romanæ Ecclesie traditio ac fides. Cum hac concordare debent omnes Ecclesie, 1516 not., 1468 not. Unitas cum fide Romanorum pontificum necessaria, *vid.* Pontifices Romani.

Romani rectores, 67, 78. Principes, 73.
S. Romani dalmatica, 765. Locus vitæ ejus discussus, 762, 765.

Romanus pontifex speciali ratione dictus *Episcopus Ecclesie catholicae*, 1435 not. Romani pontificis auctoritas quanta apud Patres concilii Ephesini, 1467 not. Quanta apud episcopos concilii Mediolanensis, 1470 not. Quantum statuatur ex actione Chalcedonensi in Domni causa, 1253. Ejus principatus sacerdotii in totum Christianum orbem, etiam extra R. imperii limites, 250. Hic principatus a Gallicis episcopis agnitus, 494 not. Romani pontificis jus in ordinationibus episcoporum, 1491 not.

Romanorum pontificum epistolæ Gallicanis codicibus insertæ, et quanti a Gallicis habitæ, 907, 975. Quatenus lidem pontifices se executores dixerint canonum synodorum generalium sine suæ auctoritatis præjudicio, 1246 not. *vid.* Pontifices Romani.

Romatiana civitas num dicta fuerit Aquileia, 1534.
Rusticus Romanæ Ecclesie diaconus unde sumpserit actionem Chalcedonensem de Domino, 1254, 1253. Quid præstitit in versione Actorum Chalcedonensium, 1518 not.

Rusticus inter ordinatores Ravennii recensitus, diversus est a Rustico Narbonensi, 1442.

Rusticus Narbonensis episcopus fuit monachus Massiliensis, non Tolosanus, 1573 not. Quo anno ad eum S. Hieronymus scripsit, *ibid.* Varia ejusdem gesta, 1575 et *segg.* Inscripito Narbonensis, in qua ejus fit mentio, explicatur, 1577.

S

Sacerdotis nomen pro presbytero acceptum, 515. Sacerdotalis animus et industria quatenus etiam laicis competere possint, 1523 not.

Sacramentarium vetustissimum Romanæ Ecclesie, 1. Quo auctore digestum, 111 et *segg.* Est primus Sacramentarii fetus, *præfat.* De ejus præstantia et utilitate, *præfat.*

Sacrificium quotidianum Deus præcipit exhibere, 78.
Sacrificium Christi, et ejus figura, 150.

Sacrificium Missæ, *vid.* Missæ.
Salvianus presbyter, 358.

Sancti patroni appellati, 17. Invocandi, et quomodo, 55. Præsertim ubi eorum sunt reliquiæ, *ibid.*

Sanctorum intercessio pro nobis, 3, 4, 5, 9, 363. Patrocinium, 368. Satisfactio eorum pro nobis copiosa, 16. Sancti pro nobis audiuntur, 95. Ipsorum exempla nobis proficiunt, 419. Sicut et eorum memoria, 5. Nec non solennia frequentata, 10. Quomodo celebranda, 76. Sanctorum gloriificatio dicta gloriificatio membrorum Christi, 7. Ad Dei gloriam et laudem recurrit, 90, 95. Deus in sanctis honoratur, 41. Eisdem magnificat, 84.

Sanctorum mors pretiosa, 80. Quid acquirant in morte, 96. Fuit in ipsis pugna voluntatum, 241.

Sanctuariorum quid significant, 906.
Sara fuit longæva et fidelis, 151.

Sardicenses canones a Grato allegati in concilio Carthaginensi, 1531 not. Quid statuerint circa appellationes ad sedem apostolicam, fuse explicatur, 945 et *segg.* Causa condendorum eorumdem canonum, 1169. Quesnelliانا eorum interpretatio excussa, 1171. Leonis mens in allegando canone Sardicensi exposita, *ibid.*

Satisfactio justorum pro nobis copiosa, 16, 18.

Seminarium Arelate, in quo cum clericis vivebat S. Hilarius episcopus, 351.

Senator Mediolanensis, Ecclesie presbyter, postea episcopus, legatus a S. Leone in Orientem, 1468.

Siccitas et orationes in siccitate, 152.

S. Silvester papa. Oratio in ejus obitu, 157.

S. Simplicius papa. Oratio in ejus obitu, 158.

Socratis locus de jejunio sabbati discussus, 1078 et *segg.*

Sozomeni locus de R. Ecclesie consuetudine expensus, 1417 not.

Spectacula in Ecclesie precibus reprobata, 74 not.

Spes in Deo. Qui vere in Deo confidit, nulla ei prævalent hostilitas, 127. Spes a Deo, 200.

Spiritus sanctus auctor omnis boni, 205. Omnes sanctos regit, 220. In Missa munera nostra sacramentum efficit, 70. Corda purificat, *ibid.* Ejus Deitas probata, 296.

S. Stephanus primitivæ martyrum, ubi quiescat, 79. Ejus encomium, *ibid.* et *segg.* Cur ejus festum celebretur statim post Natale Christi, 85. Ejus basilica Romæ indicata, *ibid.* not.

S. Stephanus papa et martyr, 79 not.

Stephanus ordinatus et pulsus a sede Ephesina, 443 not.

Suburbicariæ provincie num haberent singulæ suos metropolitans, 1586 not.

Superbiæ duplex genus, 267. Ejus exordium a diabolo, 268. Avaritia nominatur, *ibid.* Virtutibus invidiatur, *ibid.* Etiam ex bonis operibus oritur, 269. Quæ nocentior, 276, 278. Humilitate et charitate excluditur, *ibid.*

Symposii professio Tolitanæ synodo subjecta a suppositionis nota vindicatur, 1576 not.

Synodi, *vid.* Concilium.

Synodorum convocandarum *ius* Arelatensi episcopo concessum, est distinctum a jure metropolitico, 1047.

Synodus v apud Gallos diutius non recepta, 1504.

T

Taurinense concilium. Tres quæstiones in eo agitatae expendantur, 1055 et *segg.* In eo metropolis nomine intelligenda non civilis metropolis, sed ecclesiastica, *ibid.* Occasio quæstionis ex Quesnelli sententia, 776. Quæ impugnatur, 1057.

Tentatio et pugna voluntatum etiam in sanctis, 311.

Testes in causa Celidonii producti, et de testibus antimadversio, 1063.

Testimonia Patrum Leonis epistolæ ad Flavianum perperam subjecta in vulgaris actione secunda concilii Chalcedonensis, 1425 not. A Leone, non a Theodoro collecta, *ibid.* Unde Græcorum Patrum testimonia Leo sumpserit, *ibid.*

Theatra demolita, et ex eorum marmoribus constructa templa, 551.

Theodoretus depositio in pseudo synodo Ephesina unde orta, 1258. Ejus appellatio ad Leonem papam a Quesnello impugnata, 1252 et *segg.* Defenditur, 1257 et *segg.* Leonis judicium, quo illum restituit, quodnam fuerit, 1259. Cur in Chalcedonensi concilio de eo actum fuerit post Leonis judicium, 1262. Leo ad ipsum scribit, 547. Quidam testimonia Patrum Latinorum in dialogis inserta ex Leone sumpsit, 1425 not.

Theodosius II imperator in Eutychen propensus, 464. Ejus mors, 478.

Theodosius monachus in sedem Hierosolymitanam intrusus et pulsus, 565.

Theophilus a Leone honorifice nominatus, 1481 not.

Thessalonicensis episcopi vicariatus apostolicus privilegium personale fuit, 1501 not. Non sola custodia canonum hoc privilegio eidem commissæ, *ibid.* not.

S. Tiburtius martyr ab alio ejusdem nominis distinguendus, 1 not.

Timoris utilitas, 239. Timor duplex, servilis et liberalis, 262. Servilis transeat in affectum filiorum, 128.

Timotheus Ælurus ex monacho presbyter Alexandrinus dux Ægyptiæ seditionis, 567. Intrusus in Alexandrinam sedem, 569. Quatuor tantum episcopi ei adherent, 573.

Fidem Chalcedonensem et Leonis epistolam damnat, 375.
Constantinopoli advocat Alexandrina sede pulsus, 382.
Timotheus Salophacioidis catholicus Alexandrinus episcopus ordinatur, 384.

Toletana synodus anno coae diligenda, 1575 not. Carones vulgati ad eam pertinent, non ad aliam synodum sub Leone, 1578 not. Ad eandem spectant professiones Synodali et Dictinali, ac sententia synodalis, quae a suppositionis nota vindicantur, 1576 not. Regula fidei canonibus subiecta adjudicatur synodo sub Leone, 1580 not. Duo loci vulgati Toletani concilii ex causa, 1579 not.

Traditio Ecclesiarum particularium, et vera sit, concedere debet cum Romana, 1468 not. Qui a traditione principii non discedunt, omni veritate existunt, 39.

Treueris metropolis Gallicarum, 1023.
Tribulatio, vid. Adversitatum: Ad ecclesiam producta, 59.
Exercent ad salutem, 57. Non opprimunt, 103. Cur prospera et adversa in Ecclesia, 76.

Trinitas. Personarum trium distinctio, 165. Una eorum substantia, 298. Divinitas et aequalitas, *ibid.* Unitas operis in unitate naturae, 305.

Triplicitas Historia, *vid.* Historia.
8. Tropici missio in Gallias ad apostolica tempora non pertinet, 999. Zosimi de eo testimonia expensa, 1001.

8. Turribus Asturicensis, ad quem Leo scripsit, 1562.
Distinctus a Turribus R. Ecclesiae notario, 1565. Turribus epistola ad Leonem, commonitorium, et libellus ejusdem contra Priscillianistas, 1566.

U

Ursus episcopus Senecensis, 1476.
Usura etiam in laicis ab antiquissimis quoque Patribus damnata, 1335 not.

V

Valentinianus Augusti consilio adversus Hilarium, 798.
Valentini concilii subscriptiones, et quid inde eliciendum, 805, 1031.

Vandalorum direptio Romanae urbis indicata, 26 not., 45 not., 56 not. Romanis invasuris Leo occurrit, 564 not. Romanorum in ea irruptione negligentia notata, 27 not.

Vasensis episcopi ordinatio ab Arelatensi facta, 797.
Quaestio de hac re mota, et ad Leonem delata, *ibid.* *Vid.* Ravennus.

Vellatio epistola, 150. Quid esset, 129 not.
Venantius S. Honorii episcopi Arelatensis frater peregrinatur et moritur, 333, 334. In ejus exsequiis cantus triplici lingua, 333.

Veraus episcopus Venciensis, 1480.
Veritatis inquirende modus tenendus, 196.
Vesontionenses episcopi serius fuerunt metropolitani, 915.

Vicarius pro successore, 142.

S. Victorinus martyr, 148.

Vienna in Gallias fuit civilis metropolis ante Arelatensem, 1023, 1029. Quo sensu sic olim appellata ex Quaesnelii interpretatione, 807. Qui impugnat, 1023. Fuit metropolis quinque, et dein septem provinciarum, ac ex ejus nomine appellata in Notitia diocesis Viennensis, 4029.

Viennensis provinciae civitates quot, 798 not. Quot ex his a Leone Viennensi episcopo tribune, 800 not. Juxta episcopi Viennensis assertum, 799 not. Quaestio inter Viennensem et Arelatensem episcopos in Taurinensi concilio, 1033. Ordo episcoporum Viennensium in Adonis Chronico defensio, 805 not. Quid esset Viennensis Ecclesia tempore Aurelii imperatoris, 808.

Viennensis provincia civilis dissecta a Narbonensi solida ante concilium Arelatense, 1021. Initio comprehendebat Alpes maritimas, 1019. Et Alpes Graias, 1021.

Virginitatis propositum Deo inspirante suscipitur, 129. Virginitas annis integritatis angelica, 129. Deis virginitalis sponsus et filius, 150. Diabolus virginitatis inimicus, *ibid.* Quae virginitas Deus praestat, *ibid.*

Virginum oblationes ad altare altare, 53. Ad ipsam altare earum nomina recitata, *ibid.* Harum benedictio, 129. Quibus virtutibus virginis indigeant, 130. Virginitas sinceritatis fundamentum humilitatis, 239. Vera virginitas in humilitate, 276. Virginitatis propositum et consecratio distinguenda, 1608.

Virtus omnis a Deo, 172, 217. Virtutes verae a falsis discernende, 291.

Vita principum mortis exordium, 264.

Vita S. Romani interpolationis notata, 762. Vindicatur, 903 et seqq.

Vitia ex peccato Adam contracta, 173.

Voluntas triplex, sensualis, animalis, spiritalis, 169. Quae spiritu Dei non agitur, animalis est, 170. Voluntas nunquam sine amore, 174. Omnis bona voluntas a Deo, 172. Sola est voluntas hominis in malis, non autem sola in bonis actibus, 222. Voluntas familiae gratiae, ejusque consensus, 266.

X

Xystus I papa et martyr, ac ejus encomium, 84, 85.
Xystus III, 156. Quo die mortuus, *ibid.* not. A Leone defenditur, 409.

Z

Zosimi papae ordinatio indicata, 117 not. Ejus rescripta pro sedis Arelatensis prerogativis, 781, 837. A Patrolo per subreptionem impetrata, 998. Falsitatis indicia detecta, 999. Locus epistolae Zosimi explicatus, 834 not.

Zosimi et Leonis testimonia de quodam jure episcopi Arelatensis comparata, 1001.

INDEX

PRÆCIPUARUM RERUM

Quae in posteriore parte tomi continentur.

A

Abundus episcopus Comiensis S. Leonis legatus, 459 et seqq.

Acaeli damnatio, 486.

Acta synodorum generalium a Rom. pontifice confirmanda, 532, 515 et seqq.

Acta Maximi Tyranni in Priscillianistas ad Rom. pontificem transmissa, 224.

Acta Romanae inquisitionis in Manicheos, 144.

Addas Manicheorum scriptor, 116.

Adimantus Manichaeus, 118.

Aegyptii episcopi in Chalced. synodo, 461. Eorumdem contentio in Theodoretum, 481. Exsilii pulsi, Constantinopolim veniunt, 524. S. Leonis epistolae ad eosdem, 526.

Aenon auctores, 23.

Aerii et ceterorum haereticorum sententia, 62.

Aetius notarius et archidiaconus CP. Ecclesiae, 472.

Aetius et Andreas CP. clerici, 532. Ejus causa cum Andree, 521. Pro eo agit S. Leo ut pristino honori restitua-

tur, 522 et seqq. Agit apud Leonem Aug. de mandato S. P., 536.

Africanorum schisma, 310.

Africa vastatio, 151.

Agapetus sententiam in Anthemium latam imperatori exsequendam demandat, 496.

Agapi Manichei scripta, hujusque prava dogmata, 118, 119.

Albaspinae et Ferdinand Mendoeze nota in concilio Illiberitano, 238.

Alexander Lycopolitanus Manichaeus, 118.

Alexandri Zacagni studium, 92 et seqq. in his. Manichaei Alexandriae Ecclesiae privilegia, 510. Eutychem Alexandrinum, 350 et seqq. Novus episcopus catholicus Alexandrinus, 534 et seqq.

Alitani urbs, 307, 308.

Androsius Mediolanensis in Priscillianistas, 331. Epistola pro Symphonio ad Hispaniarum episcopos, 333 et seqq.

Summi pontificis legatus, 412 et seqq.

Amrosii Morales opinio de Turribus, 281 et seqq.

Anastasius Rom. pontif., 174.

Anastasius Thessalonicensis S. Leonis vicarius per Illyricum, 400.

Anastasius Imper. Symmachi accusator, 180. Manichæis et Eutychianis patrocinatur, *ibid.* Communione privatur, 181. Manichæis et Arianis favet, 180.

Anastasius Perrhenorum episcopus depositus, 307. Anathematismi S. Leonis M. *passim* edit, 303.

Anatolius S. Flaviani successor, et hujus epistolæ ad S. Leonem M., 332 et *seqq.* Ejus fidei professio, *ibid.* Hujus supplicatio pro confirmando xxviii canone Chalcedon., 353, 302, 305 et *seqq.* Quemadmodum ad episcopatum assumptus et ordinatus, 430. Ipsius fides suspecta ob tria potissimum, 442, 403. Favebat Eustathio Berytensi episcopo, 408. Hujus agendi rationem PP. execrantur, 470. Ejus ambitus et conatus in concil. Chalced., 471, 306. Epistolæ S. Leonis M. Chalced. synodi confirmatorias occidit, 314, 315 et *seqq.* In gratiam recipitur a S. Leone M. Marcinii et Pulcherii precibus, 324, 322. S. Leo Anatolium potissimum deponere ad episcopatum, 315 et *seqq.* Synodus numerosior et non potuit suffragari, 319 et *seqq.* Indulgentiam exhibuit erga eum S. Leo, 312, 315. Novum ipsius crimine, 314. Provocat ad canonem concilii primi CP., 415. Ejus ambitum continet S. Leo Pulcherii insinuatione, 318, 319. Ipsius conatus in metropolitans episcopos, 319.

Anatolii studium apud Leonem Augustum, 338. Hujus mors, 337.

Andreas et Athanasius diaconi quare in synodo admissi, 441.

Andreas CP. clericus irregularis, 323.

Angeli ex Gentilibus testimonium, 33, 34.

Anthimus Manichæorum institutus secutus, 193.

Antiochia Theopolis appellatur, 190.

Antonia Constantinopolitana virgo et iugum eburne, 309.

Antoninus Bremond' Mag. generalis ord. Præd. laudatur, 198.

Antonius Emeritensis episcopus, 275.

Antonius Salinas cler. regul. Lateranensis laudatur, 290, 291.

Apostoli quinam dicti a veteribus, S. Quid spiritus ducti Epistolas scripserunt, 64.

Apostolica sedis detractores perstringuntur, 337. Ejusdem sedis auctoritas, 233 et *alibi passim*.

Appellationes ad concilium generale non admittendæ tamquam remedium necessarium, 397. Appellationes episcoporum ad apost. sedem divino jure deferuntur, 424.

Eutychetis appellatio, 356. Appellationis libellus ejusdem Eutychetis, 357. Appellationis libellus Ægyptiorum, *ibid.*

Appellatio Flaviani per *idem* dissert., 395 usque ad 416.

Appellatio Theodoræti episcopi Cyri, 475 usque ad 488.

Aquileiensis synodus anni 358, 307. Aquileienses episcopi, 376.

Arabie partes et Arabum scientiarum cultus et religio, 3, 4.

Arcadius et Projectus episcopi a synodo absentes, 409.

Archelaus Caschææ episcopus, 7. Ejus acta navis fertur, 19. Ipsius disputatio cum Manete, 41, 51. Hujus testimonio perperam a Beausobre interpretatur, 43. Pietas ejusdem, 53. Testamentorum concordiam contra Manetem probare intendit, 63. Veterum traditiones secutus, 68.

Calumniantur a Beausobre, 70. Ipsius fides vindicatur, 72, 74. Manetem variis Scripturarum textibus perstringit, 75, 76. Iterum vindicatur a Beausobriana calumniis, 77, 80, 81. Turbonis Manichæi confessionem excipit, 85. Argumenta ab eo prolata contra Manetem, 92, 95, 94. Ipsius disputatio Cyrillo innouit, 100. Quinam fuerint interpretes ipsius disputationis, 101 et *seqq.*

Ariani a Julio Rom. pont. vocantur ad causam dicendam, 417.

Assemanus a Beausobre laudatus, 17. Ejusdem char. viri iudicium et testimonium, 103, 105. Ejusdem opinio proponitur, 182, 184. Quale iudicium fecerit de Xenais, 187.

Athanasii scripta perperam interpretantur, 383. Ipsius causa ante Sardicense concil. acta, 416, 417. Cum Marcello Ancyrano aliusque exilio pulsus est, *ibid.* Genuinus sensus verborum ejusdem Athanasii, 424.

Atticus CP. hæreticus Eutychianus, 512.

Artici et Andreæ CP. clericorum causa, 539, 540.

Augustini testimonium de numero discipulorum Manetis, 40. Manichæos exagitavit ob animarum transmigrationem, 119. Adimantii objecta rejicit, 120. Ejusdem iudicium de Fausto Manichæo, 121. Quemadmodum et Manichæorum laqueis soluta, 123. Manichæica instituta refellit, 131. Liber de fide contra Manichæos perperam et adjudicatus, 149. Manichæorum systema nec mutavit, nec corripuit, 150. Ejus testimonium de Manichæorum simulacris, 177. Hujus ævus emortualis, 264, 292. Ejusdem agendi ratio in hostes Eici, 292. Ejus fama a Coelestino papa vindicatur, 291.

Augustini Savioli Veneta editio, 461 et *num.* 4 præfati. hujus voluminis.

B

Baptismi virtus ex Leone M., 279.

Barbari ex Septentrione et Africa ecclesiasticas res turbant S. Leonis ævo, 171.

Baronii opinio de virgine Theodora, 309. Ejusdem opinio de Innocentii epistola, 227. Idem vindicatur, 230. Quid scripserit de Flaviano, 322. Ejus assertum de Leone in causa Eutychetis, 323. Agit de epistola S. Leonis ad Theodosium, 367. Laborat pro interpretandis Græcis Theodoræti epistolis, 477. Ejus testimonium de Domini actione, 491, 538.

Basilii Antiochenus episcopus post Maximianum.

Basilii episcopi allocutio, 342, 386.

Basilii et Paschasii episcopi Sicilia, 430.

Basilii et Joannes presbyteri CP. de hæresi postulati coram S. Leone se sistunt, 471. Basilii diaconus et Lucianus episcopus S. Leonis legati, 514.

Bassiani, et Stephanii epp. controversia, 307.

Beausobre historia Amsteldami typis commissa, f. False ejusdem conjectura refelluntur, 4. Non sibi constat, 5. Variis exemplis perstringitur, 55. S. Epiphani testimonium ab ejus consura vindicatur, 53. Usterio Arinacæo stipulatur, 55, 56. Ejus conjectura et aliæ avertuntur, 56, 43. Archelai testimonium perperam ab eo explicatur, *ibid.* SS. PP. et alios scriptores exagitat, 44. Manet medicam artem adjuvat, 43. Non sibi constat in assignanda causa regi odii in Manetem, 48. Laudat Manetem, 40. Quemadmodum disserat de clade a Romanis in Persia patrata, 53, 56, 57. Quare Manichæi S. Paulum venerint, 59, 60. Ejus nugæ eripiuntur, 61. Falsa ejus opinio de æquali auctoritate presbyterorum et episcoporum, 63. Nota ipsius fides in interpretandis Archelai dictis, 66 et *seqq.*

Manichæo et Prisciliano adheret, 70. Ejusdem commentum de Spiritu sancti descendu, 72, 73. Archelatum plurimum hæresum facit auctorem, 77. Doctrinam PP. priorum seculorum taxat, 79. Epiphanium exagitat, et ejus objecta cadunt, 81, 82. Eruditionem exaggerat, 83. Repugnantiæ falso inter scriptores committitur, 84. Ejus opinio de Maetis natali et gestis, 95, 96. Ejus negativa argumenta refelluntur, 93, 102. Ecclesiasticas res susqueque veritatem, 104. Postrema ejus argumenta contra sinceritatem actorum Archelai, *ibid.* Injuria conqueritur de Manichæorum libris dispersis, 127. Ejus argumentum de stylis versibus solvitur, 128. Injuria carpi S. Leonem et S. Augustinum, 145 et *seqq.* Perstringitur variis argumentis, 149. Hujus male artes agendique ratio, 193.

Beausobre vindicatur, 423, 517, 518.

Benedictus XIV. Summus pontifex ecclesiasticis ritus præscripsit, 22. Varias in Urbe scientiarum academias instituit et instauravit, 189, 199 et *seqq.* et 470.

Binni opinio de Prisciliano valde notat, 211.

Blondelli et Tillemontii opinio, 219.

Bollandistæ Basilionem inter sanctos confessores recensent, 218.

Bracarensem PP. agendi ratio qualis fuerit, 163. Idem ex S. Leonis epistola, capitula et anathematismos hauserunt, 267.

Budas Indus Gymnosopisticæ sectæ auctor, 19.

Budas Manichæi disputatio cum Persarum sacerdotibus, 20. Hospilio recipitur a vidua, *ibid.*

C

Cesaragustana synodus in Priscilianistas, 212. Quinam fuerint ejusdem concilii PP., 211.

Cajetanus Cerni laudatur, 230.

Campania et Roma et Italia a Pelagianis expurgata, 209.

Canones concilii Toletani, 337. Canones Ecclesie Romanæ ex Basilio, 310. Canones Carthaginenses et Apostolorum Constitutiones, 62, 303. Concilii Gangrensis canones in Manichæos, 208, 115. Canones robur obtinent ab apostolica sede, 305, 515. Constantinopolitani primi concilii canon, 350. Canones Chalced., 515 et *seqq.*

Capillorum tonsio servititis signum, 303 et *seqq.* Vide Appendicem ad Historiam Manichæorum.

Cardinalis Norisii opinio de S. Prospero libellis, 290. Ejus opinio de S. Leonis epistolis probatur, 305, 306, 307. Cardinalis Aguirre disserendi ratio, 232. Se opponit Baluzio, 253. Alique ejus conjecturae probantur, 251. Cardinalis Perronii iudicium de Prosperi libellis, 295. Cardinalis Casanate Baluzii studiis faveat, 490. Vide Beausobre.

Carosus poenitentis et Dorotheus ejus socius, 533, 534.

Cassiani Massiliensis epistola ad S. Leonem diaconum, 287. Catholica Ecclesie ritus a Deo præscripti, 491. Avo-

de Beasobrisanis vindicantur, 198. Priscillianæ hæresis catholicos ritus abolevit, 251.

Catholicorum studium in servandis Scripturarum codicibus, 48.

Causæ hæreticorum apostolicæ sedis iudicio definiendæ, 301. Causæ in provincialibus synodis pertractatæ quandam apostolicæ sedis iudicio sint reservatæ, 331.

Cavei allucinatio, 109, 123, 124. Idem injuria Augustinum de errore insinuat, 110. Ejusdem opinio de Prisciliano valde nudat, et eripitur, 211, 212. Altera hujus, et aliorum opinio de Prosperi libellis, 287, 291.

Chalcedonensis concilii PP. quid senserint de S. Leone, 330. Horum agendi ratio circa patriarchatum C. P., 331. Eorum applicatio pro obtinendis pontificiis decretis, *ibid.* Hujus synodi tempus, 461. Patrum et actionum numerus, 462. Concilii decretum, 470. Photii Tyrii causa in integrum restituta, 470. Latrocinii Ephesini acta quare in Chalcedonensi synodo recitata. Hujus synodi sententia in Theodoretica causa, 448. Ejusdem concilii Chalcedonensis acta a S. Leone confirmata, 511, 512 et *seqq.* Eutychniani Chalcedonensem synodum abolere cupiunt, 522, 525, *seqq.* Ejus Canon xxviii, 508, 509.

Chorepiscopi omni supremo jure privati ad presbyterorum gradum rediguntur, 63.

Christi anima ad inferos descendit, 69. Christi et Jesus nomina quemadmodum differant, 71. Christi promissiones, 95.

Christiani die Dominico ruri et in oppidis conventus agebant, 61.

Christianus Lupus a Quesnello exagitatus, 358. Ejusdem scribendi ratio et opinio circa Eutychni appellationem vindicatur, 360, 361. Ejus opinio de Theodosio imperatore, 379, 380. Rom. pont. auctoritatem propagant, 419.

Chrysostomi silentium de Persarum ritibus nil officit Justinii testimonio, 58. Monachos Ægyptios exilio pulsos recepit Constantinopolim, 459.

Claudianus sacrilege ab Afris ordinatus Rom. Ecclesiam perturbat, 310.

Clemens Alexandrinus vindicatur, 195.

Clemens Aristotele studium in adornanda veteri Hispaniarum rerum historia laudatur, 280.

Clerus Romanus et senatus duas in partes divisi, 174.

Clerici ad necem conquiruntur, 248. Idem penitentes quomodo recipiendi, 301.

Clodii Romani grave facinus, 207.

Codd. mss. diversitas unde orta, 265.

Cœlestini papæ Leonis prædecessoris agendi ratio cum Nestorio, 344. Hujus commonitorium pro œcumenico concilio Ephesino, 408.

Comasius olim Priscillianista quare *Sanctæ memoriæ* dicitur, 257.

Commonitorium de Manichæis ad fidem conversis, 140.

Communio sub utraque specie a S. Leone præscripta, 172. Communione privatis collectiones facere vetitum fuit, 241.

Concilium Rom. anni 680, 308. Concilia non semper necessaria, et quando cogenda, 167, 168. Concilium Cængrense contra Manichæos coactum, 107. Concilium Valentinum, 218. Aliud a Lusitanis et Gallicis habitum, 288, 278. Concilium Illiberitanum et Emeritense, 238. *Vid.* Synodus.

Constantinopolis quare nova Roma appellata, 330. Constantinopolitanus episcopus apost. sedi subiectus, 332. Eorumdem episcoporum ambitus omnia perturbavit, 471. Constantinopolitana Ecclesiæ status, 452. Constantinopolitana synodus a pontificis legatis indicitur, 469. Ejusdem decretum abolitum, 471. C. P. clerici ambitu ducti, 307.

Constantini monachi character et agendi ratio, 358.

Constantinus imper. qua potestate usus in Nicænâ synodo indicenda, 390.

Constantius Romanus civis quondam Manichæus ad fidem convertitur, 137, 138.

Cornelli papæ decretum contra Clynicos, 310.

Cubricus Persæ a vidua adoptatus, 5.

Custodes carcerum ob Manetis fugam necantur, 47.

S. Cyrilli Alexandrii agendi ratio, 389. Idem cum Philippo presbytero S. Cœlestini legatus, 407.

Cyrillus Hierosolymitanus Manichæorum gesta recenset, 5.

Ejus silentium de Manetis sacerdotio, 34 et *alibi* in *Manich.* *Hist.*

D

Daniel presbyter et Timotheus diaconus Alexandrinæ Ecclesiæ legati ad S. Leonem, 542.

Dæmones quare angeli in Scripturis appellati, 26. Eorum vis in elementa et corpora, *ibid.* Dæmoniacy a Christo liberati, 27. Sacrorum ministrorum potestas in iis expellendis, 28. Idem Persarum magistri, 57.

Dei Filius verus homo ex Maria, 71.

Deuteronomii lex Judæis, non Gentilibus data, 206.

Diocletiani decretum in Christianos, 504.

Diodorus scribit ad Archelam episcopum, 63. Disputa cum Manete, *ibid.*

Dictini episcopi causa, 228. Librum scripsit quem refellit Augustinus, 229. Quandam in hæresim lapsus, *ibid.* Sub quibus conditionibus fuerit Ecclesiæ reconciliatus, 232. Recessit a fide data Ambrosio Mediolanensi, 233. Inter catholicos moritur, 234. Hujus annus æmortalis, 235. Quare *Sanctæ memoriæ* dicatur, 237. Hujus fidei professio non integre recitata, 238, 239. Retravit in concilio qua contra fidem scripserat, *ibid.* Ejus scripta et Tractatus, 260.

Dioscorus Alexandrinus universum orbem turbavit, 332.

Dioscori Alexandrini studium, 362. Ejus excusatio in Chalcedonensi synodo facta, 379, 381. Ejus ambitus et audacia, 382. De perjurio convincitur, 383. Vim intulit episcopis in latrociniali Ephesino, 386. Hujus sententia in Flaviano et Eusebio Doryleis, 387. Et multa alia, *ibid.* Primatus jurisdictionem Rom. pont. adjudicat, 388. Questiones ab eo propositas S. Leonis, *ibid.* Ecclesiasticas regulas deinde contempsit, 389. Accusatur ab Eusebio Doryleis, 462. Ad synodum vocatur, 463. Concilii Chalced. sententia in eum lata, 464. Exsulatur apud Gangrenam ibique mortuus, 523.

Discrimen inter regiam urbem et Ecclesiam apost., 535.

Dispensationes ab apost. sede concedendæ, 245.

Dissertationes apologetice contra Beasobre, 66.

Diversi gradus penitentium pro Manichæis, 140.

Divini adiutorii vis, 289.

Doctrina Ecclesiæ Africanæ, 268.

Domini mandatum de muliebri coma tendenda, 205.

Domnus Antiochenus quare a Dioscoro damnatus, 392. Non fuit ei permissum ad suam sedem remeare post Chalced. synodum, 442. Actio de eodem Domno in concil. Chalced. habita minime supposititia est, *ibid.* per tot. *dissert.* Ejus consilium et agendi ratio, 505. Quæ spectant ad Domnum Antiochenum *vide* 489 usque ad 505.

Dulcitus notarius S. Leonis ad synodum Ephes., 402.

Duplex sollemnis legatio ad sextum concilium œcumenicum, 409.

E

Ecclesiastica consuetudo hæreticis invisa, 136. Hujus severitas in Manetis hæresim relapsos, 139. Ecclesiastici iudicii forma ex Leone M., 135. Ejus disciplina ad exitium perducta ob Priscillianam hæresim, 227. Disciplinæ rigor quandam relaxatus, 300.

Ecclesiæ catholicæ ordo in officiis et liturgiis, 23. Ejusdem Ecclesiæ disciplina ex Justino martyre, 60. Ecclesiarum Orientis status, 104. Pastorum Ecclesiæ jus unde derivatum, 156. Ecclesiæ causæ injuste ad sæculi tribunal delatæ, 216. Ecclesiæ unitas commendatur, 251. Ejus usus in proscrubendis corruptis et apocryphis libris, 259, 260. Hujus praxis in hæreticis recipiendis ante Leonis ævum, 315. Rom. Ecclesiæ ritus in divinis officiis persolvendis, 374. Ecclesiæ omnes ex apost. sede hauriunt doctrinam, 304. Erroneæ quorundam opinio de ecclesiastica jurisdictione refellitur, 153.

Eleusini diaconi testimonium pro Eutychnis appellatione ad S. Leonem, 341.

Encyclicarum epistolarum notæ et characteres, 362.

Ephesine generalis synodi epistola ad Cœlestinum. Ejusdem definitio in Messalianos et Eucharistas, 315. Pseudo-Ephesine synodus Eutychnianæ hæresi præstat incrementum, 363. Quandam hæc synodus incepta, 379. Quo sensu legitime congregata dici possit, 395.

Epiphanius opinio de numero discipulorum Manetis, 40. Ejus testimonium de Manichæicis libris, 48. Ipsius testimonia vindicantur, 82.

Episcopatum sedium honor et prærogative unde derivatæ, 219. Discrimen inter regiam et apostolicas sedes, 512. Episcopi Hispaniæ et Gallicie præpediti ne concilia interessent, 265. Episcopi Burdigalensis synodi cur incurstantes, 221. Episcopi in synodis agentes executores decretorum apost. sedis, 488. Episcoporum schisma, 221. Episcoporum nomina qui in Toletana synodo agebant, 356. Episcoporum et presbyterorum secundo et tertio sæculo distincta ministeria, 62. Eorum agendi modus in iis quæ ad universale Ecclesiæ regimen pertinent, 515. Horum dignitas a jurisdictione distinguenda, 317. Quo sensu pares in dignitate, dispares in jurisdictione, 530. Non est injuriosum ipsis se coram apost. sede sisti, 531. Non est ipsis illicitum extra Rom. pont. consensum fidei causas audire et ultimo definire, 364. Episcopi in conciliis suos habebant

notarios, 492. Episcopi, 47. Orientales provocant ad Agapetum R. P. 193. Quare episcopi Romæ convenirent singulis annis, 399. Etiam in conciliis generalibus RR. PP. subsunt, 484. Episcopatus nomen unde derivatum, 504.

Epistola Manetis ad Marcellum, 50, 51.

Epistola synodalis Carth. concilii contra Pelagianos, 303. Epistola S. Leonis ad Anastasium Thessalonicensem, 332. *Et alibi passim.*

Ethnicorum philosophia vana, 25. Quare philosophi ad Archelai disputationem vocati, 103.

Eufrates Eutychnianus, 532.

Eunomii Nicomedienasis allocutio ad PP. Chalced., 470. Ejus controversia cum Anastasio, 507.

Eusebii Cæsariensis testimonium de Manetis discipulis, 59.

Eusebius Dorylaei Eutychnis accusator, 518. Quare Dioscoro fuit invidus, 535. Jubetur interesse latrociniali Ephesine synodo tamquam reus, 585. Eutychnis fautores contra eum in eadem synodo exclamarunt eumque damnarunt, 586.

Eusebii Ancyranæ episcopi testimonium, 541.

Eusebianorum querimonie contra Julium papam, 418. Horum legati refutati atque confusi, 421.

Eustathius Sebastenus, 512. Quemadmodum episcopus ordinatus, 515.

Eustathius Berytensis quemadmodum schismaticus auctor, 467, 551.

Eutimii abbas de Domino vaticinium, 489.

Eutychnis errores, 518. Accusatus iterum, et tertio in jus vocatur, 519. Ipsius excusationes, 520. In Constantinopolitana Flaviani synodo damnatur, 521. Subdolo ipsius fidei confessio, 534. Quemadmodum ad fidei sue rationem reddendam vocatus, 535. Ipsius appellatio ad apost. sedem, 538. Ipsius libellus ad Rom. pont. Leonem, 542. Quo sensu fuerit mentius, 443. Quare de hujus appellatione disserendum sit, 546. Nemini licuit Eutychnis rebus se immiscere absque S. Leonis auctoritate, 548. Contestatorii Eutychnianæ recusatationis libelli, 554. Duplex ejus querimonia, 558. Novum iudicium petit a Rom. pontif., 559, 561. Ejus epistola minime encyclica, 565. Ejusdem agendi methodus in epistolis conscribendis, 564. Damnatum fuisse a S. Leone produnt epistolæ ad Theodosium, Flavianum et alios, 570. Negavit omnium mysteriorum veritatem, 575. Latrocinium Ephesinum Elpidii comitis mandato ingreditur, 588. Fidei professionem in ead. m. synodo recitavit. Flavianum, et Eusebium Dorylaei tamquam de conspiratione reos accusat, 584. Ipsius acervus mendaciarum, 585. Injuria absolvitur a Dioscoro, 586. Quemadmodum ejus hæresis differret a Nestoriana et Manichaica, 182 et 516.

Eutychnianorum archimandritarum disputatio, 465. Concilii Chalced. abolitionem petunt apud Leonem Augustum, 526. Iterum petunt aboleri synodum Chalced., 536.

Eutropius et Paulus episcopi Augustinum consulunt, 571.

Exaltheus Thessalonicensis episcopus, 536.

Evodius prefectus qualis, et ejus agendi ratio in Priscillianistas, 222.

Excommunicatio lata in eos qui proscriptis libris utuntur, 260.

Exconsul Rom. bellum, 175.

Exorcismorum ritus qualis ex Beusobre, 19. Eorum efficacia et virtus, 26, 27. Continent orationum genus, 28. Ordo exorcistarum, et exorcismorum virtus ex Leone M., 29.

F

Faustus episcopus Manichæus, 121. Hujus promissiones, 122. Numquam in mathematicis disciplinis versatus, *ibid.* In insulam relegatur, 125.

Felix Manichæus quondam floruerit, 122. Presbyter fuit, 125, 159.

Femulis non fuit vetitum comam tondere, sed velamen capitis abijcere, 201.

Festus et Probinus facio in Symmachum, 176.

Flavianus episcopus C. P. concilium agit, et ad S. Leonem acta mittit, 532. Tertia ejus epistola ad S. Leonem, *ibid.* et 524. Ejus observantia erga apost. sedem, 535. Negat generale concilium in Eutychnis causa esse cogendum, 554. Solum S. Leonis iudicium in Eutychnis causa sufficere affirmat, *ibid.* et *segg.* Refragatur Dioscoro Alexandrino, 585. Commovetur ex Eutychnis allocutione, 585. Tamquam reus judicatur et damnatur, 586. Ejus appellatio ad apost. sedem, 587, 595. Falsa Quenelli sententia de ejus appellatione, 536, 597. Ad solum Rom. pontificem, non ad generale synodum appellavit, 404. De ejus necesse variz opiniones, 452. Quondam dies ejus natalis celebrandus, 453. Ipsius choron translatio, 441. Ipsius

epistolæ fragmentum in causa Basilii et Joannis presbyterorum C. P. ex bibl. Vaticana, 447.

Florentius ab imperatore ad synodum missus, 531.

Fortunatus Manichæorum presbyter, 120. Ejus cum Augustino de Lege disputatio, 121.

G

Galatizæ populi etiam intra Hispanias, 214.

Gallorum episcoporum studium et observantia erga apost. sedem, 456.

Galliciæ et Hispaniarum status quondam deterrimus, 257. Horum regnorum res afflictæ, 270. In Gallicia duo concilia coacta, 275.

Gangrensis concilii acta contra Manichæorum errores, 112.

Gelasio S. P. agente Manichæi ex Urbe expulsi, 173. Rom. concilium pro abolendis eorum libris, 174. Ejusdem æmortalis annus, *ibid.* Ipsius decretum de epistola S. Leonis ad Flavianum, 374. Gelasii epistola, 423. Ipsius testimonium de synodis ab A. S. reprobatis, 431.

Gennadius novus C. P. episcopus, 540 et *segg.*

Gentilium portarum fabula, 176.

Gervasianus Capuanus unus ex S. A. legatis ad Imperatorem Justinum, 189.

Gothorum reges in Hispania, 250.

Gratianus quare incostantia laboraverit, 218.

Graviorum criminum relaxatio RR. PP. reservata, 415. Gregorii præfati agendi ratio, 218.

Gregorius episcopus Patruini Emeritensis successor, 245.

H

Harduini annotatio, 265. Ipsius et Quenelli opinio rejicitur, 267. Ipsius falsa suspicio, 440.

Heliodorus Altini episcopus, 507.

Herena episcopus cum suis clericis sacerdotio dejectus, 241.

Hæreticorum studium quale fuerit semper, 67. Quibus præstis suas hæreses propagaverint, 82. Eorum varietates, 121, 334. Quare contentant laici debere jus suffragii in synodis, 169. Eorumdem argumenta eripiuntur, 242. Quemadmodum corporalibus penis possint quaeri, 257. Quemadmodum penitentes ad superiores ordines non sint promovendi, 512. Una cum schismaticis A. S. privilegiis livident, 516. Horum antiquæ loquendi formulæ, 519. Hæretici quemadmodum denudandi, 161.

Heterodoxi quemadmodum possint perstringi, 574.

Hilari diaconi fuga ex latrociniali Ephesina, 578. Ejus protestatio pro tuendis A. S. juribus, 579, 582, 587. Epheso fugiens Romam venit, et quare, 591. Successit S. Leoni in pontificatu, 172. Ipsius studium erga Flavianum, 432.

Hilarius et Elpidius quare Romam profecti, 247. Ad A. S. ex Hispania convolarunt, 244.

Hincmarus Rhemensis episcopus, 293.

Hispaniarum præsules A. S. mandatis semper obtemperarunt, 241, 257, 270.

Humanæ voluntatis cooperatio, 298.

D. Hydæ opinio a Beausobre laudata reoratur, 58.

I

Ibas Edessenus cum Cyrillo Alexandrino an. 445 inivit pacem, 183. Idem a Dioscoro damnatur, et quare, 592.

Idatius in Chronico Priscillianam a Manichæorum hæresi distinguit, 225.

Idelfonsi studium atque consilium, 280.

Idiginus Cordubensis communicat cum Priscillianistis, 215. Ipsius lapsus, 228.

Imperatores quemadmodum concilia convocare curaverint, 590.

Imperiales leges late in Priscillianistas, 253. Imperiales ministri Christianorum conventus impedire conabantur, 62. Status Romani Imperii in Oriente sub Probo, 95. Hujus vicissitudines provinciarum ordinem turbabant, 105.

Impostores antiquitus varia scripta commentis sunt, 253.

Indulgentia cum Dietinio et assellis adhibita a PP. conciliorum Hispaniæ, 255. Indulgentia adhibita a S. Leone cum illi qui lapsi sunt in latrocinio Ephesino, 420, et *segg.* Inferiorum culpa in desides pastores rejiciuntur, 511.

Innocentii pape epistola, 227. Eiusdem epistola ad Toletanum synodum, 244. Ejus tempus non designatur, 245. Querit abolere schisma Hispaniarum, 246. Mandat corripit Rufinum episcopum, *ibid.* Eius lenitas in delinquentes, 247. Bigamos a sacris ordinibus excludit, *ibid.* Ipsius epistola ad Carthaginenses PP., 504.

Inquisitionis vocabulum unde derivatum, 154. Roma ex ecclesiastica inquisitione derivata, 155. Inquisitionis Romanæ acta ad omnes Italici episcopos missa, 158. Eiusdem

Inquisitionis forma vindictæ, 162. Alia inquisitio in Manichæos apud Carthaginem, 157.

Instantius et Salvianus Priscillianistarum episcopi, 212. Instantius Mediolanum ad Ambrosium proficiscitur, 217.

Isaacus ex Perside in Orientem adveniens multorum facinororum auctor fuit, 194. Hujus blasphemia in Deum, et odium in imagines, *ibid.*

Ithacius imperiali decreto non audeo resistere, 218. Postulat ut Priscillianistas ad prociusculum, *ibid.* Idem apud imperatorem insistat pro nece Priscillianistarum, 221. Ejus agendi ratio, 222. Ithacianæ factionis concilium, 224.

J

Januarii episcopi Aquileiensis ordinatio, 299. Ejus nomen mss. codd. præferunt, *ibid.* Ejus ad Leonem relatæ temporis injuria deperdit, 314.

Joannis David argumentum de Flaviani appellatione, 206.

Joannes Antonius Bianchi laudatur in præfatione.

Joannes morobio Poloni laudatur in eadem præfatione.

Judeorum iniquitas quamvis fuerit ex Tertulliano, 300.

Julianus Cælestii discipulus, Innocentio vita functo, la-

titus hæresim propagavit, 261. Qualis hujus agendi ratio,

263. Ecclesiasticis et imperialibus legibus molestat, a

suis ad penitentiam conversi deseritur, *ibid.* Cælestino et

Xylo RR. PP. locum facere nititur, 266. Hujus et Pelagia-

num artes, 290.

Julianus Apostata Cerram proficiscitur, holis sacrificiu-

rum, 105. Hujus exemplum a Beausobre adductum, 104.

Julianus episcopus Coensis, quare a S. Leone laudatus,

373. Hujus epistola ad S. Leonem desideratur, 441. Ab

hereticis vexatur, *ibid.* Favet Anatolio, 510 et seqq. Instituit

vices in Orientem, 519 et seqq. et *subi. possit.*

Julius papa Arianorum ambitum exagiat, 419, 421.

De Athanasii et sociorum causa judicavit, 426.

Julii Papatoloni episcopi protestatio facta in synodo, 383.

Jura gentium et Ecclesiæ qualia, 81.

Justinus martyr Persarum ritus deincepsit, 37. Ipsius

querimoniarum scopus, 128.

Juvencalis et Thalasii episcoporum nomina quare in Theo-

dosi imperat. litteris expressa, 380. S. Leo scripsit ad

eundem, 518.

L

Laica suffragii jura in conciliis non debetur, 169. Horum

munus in iisdem conciliis, 170.

Lapsum episcopi, penitentia, 665.

Latina lingua vocibus abundat, 166.

Latini scriptores conventum pro concilio usurparunt,

165.

Launoius Bellarminum exagitat, 596. Hujus commenta

de RR. PP. auctoritate, 420. Maxima ipsius oscitantia an-

notatur, 512. Paschasius Quesnellus in sui præfationem ad

eundem Launoius provocat, 522. Iterum Bellarminum

exagitat, 510. Launoius artes in exagitando Bellarmino, 517.

Pont. jura subvertit, 528.

Legati S. L. quondam ad Ephesinam synodum missi,

368, 372. Eorundem protestatio quaesita, 386. Actis minime

inserta, 387. Ipsorum reclamatio ad quem finem directa,

400. Ipsi primus locus debetur in synodis, 432, 519, 520.

S. Leo Magnus enumerat persecutiones Ecclesiæ usque

ad Proti et Paulini consulatum, 9. Quare non suffragatur

Augustino, *ibid.* Quæmadmodum usurpaverit verbum de-

cessio, 10. Manichæos et Priscillianistas exagitat, 24. Eusebio

Cæsariensi suffragatur, 38. Ejusdem testimonium de Chri-

sti aulæ decessu ad inferos, 69. Ipsius decretum de Pri-

scillianistarum et Manichæorum libris, 128. In Manichæo-

rum causa suorum prædecessorum vestigia instituit. Ejus

scopus in epistola ad Italiam episcopos, 141. In epistola ad

Turribium Asturicensem duo judiciorum genera distinguit,

148. Metachetis prædictur a Beausobre, 146. Vindictatur,

147. Ipsius studium in Manichæos detegendum, 153, 155,

156, 157. Inquisitionis Romanæ acta ad Italiam episcopos

mittit, 159. Manichæorum simulationem detegit et vitari

præcipit, 160, 161. Communionem sub utraque specie præ-

scripsit, 162. Scribit ad imp. pro Ecclesiæ tranquillitate,

163. Vixi iudicis partes exercuit in Manichæos, 164. No-

vum commentum instituit pro heresi de deumaudiis, 168,

170. Ejus emortuatis annis, 172. Quondam ad pontificem

fuerit assumptus, 187. Laudat Turribium Asturicen-

sem in sua epistola, 255. Hujus epistole fragmentum ex

Vatic. Palatino codice, 255. Retractat quæstiones a Turri-

bium propositas, 257. Priscillianistarum artes describit, 260

et seqq. Ad quem synodum S. Leonis præceptum sit refe-

rendum, 271. Ipsius mandata ad Turribium, 281. Adhuc

diaconus Pelagianos luseclatur, 286. In publicis conventi-

bis eodem Pelagianos exagitat, 290. Nonnullis ad peni-

tentiam adducit, 297. Semipelagianos pariter impellit, 298.

Quas epistolæ scribit ad Januarii Aquileiensem propter

Pelagianism hæresim, 298, 300. Januarii concilium indicere

jubet, 301. Conditiones præscribit pro Pelagiandis peniten-

tibus, 303. An altera epistola ad Januarii genuina sit,

307. Scribit pariter ad Serenium, *ibid.* Ipsius mandata,

et Ecclesiastica lex, 311. Ejus animus commoveatur in Ja-

nuarium, 318. S. Leonis agendi modus in Eutychnianos,

316. Quondam scripsit ad Flavianum, 323 et seqq. Quare

C. P. Ecclesiæ scandala aliquando ignoraverit, 328. Euty-

chæti causam sibi judicandam reservat, 330. Flavianum et

Eutychem voluit audire, 331. An in Flaviani et Eutycheis

causa judicium tulit, 332. Judicis et vindicis partes sibi

assumit, 333. C. P. concilii acta sub Flaviano reprehendit,

334. Quatuor mittit legatos in Orientem pro Eutycheis

causa, 335. Tria se sua auctoritate præstiturum in Euty-

chæti causa apud, 349, 356. Theodosium alloquitur,

an sinat se fronsibus Eutycheis reddere, *ibid.* Altera h. suis

epistola ad Flavianum, 367. Quare ad Ephesium concilium

non venerit, 370. Communitorem dat suis legatis,

371. Ipsius studium et ratio in epistolis scribendis, 373.

Ejus dogmaticæ epistola, 374. Eutychem esse extra Eccle-

siam declaravit, 378. Imperatori Theodosii votis annuit,

377. Ipsius epistolæ ad Pulcheriam Augustam et Julianum

Coensem, 380. Eutychnianorum machinationes percipit,

378. Flaviani judicium confirmat, 381. Petit servari leges

acquisitas in Ephesina synodo, 382. Ephesium conventum

synodum non appellat, 396. Novum fieri generale concilium

decernit, 399, 400. Communicat cum Flaviano, et

Dioscorum damnat, 401. Suscipit Flaviani appellationem,

403. Judicat de Flaviani causa et de Ephesino latrocinio,

404. Scribit ad episcopos Galliarum, 410. Ipsius verba

quanto Nicæno canonis respondent, 414. Excommunicatio-

rum quorundam absolutioem sibi reservat, *ibid.* In epi-

stolis xix et xi ad genuinis Nicænis canonibus respondit,

418. Julio R. P. conciliat, 424. Ejus agendi ratio post Ephesi-

num concilium, 430. Rom. Leonis synodus, 431. Quatuor

mittit in Orientem legatos pro excipienda Anatoli fidei

professione, 434 et seqq. Scribit ad Pulcheriam et ad archi-

mandritas C. P. alioquin, 436 et seqq. Legati ipsius in

Orientem missi ad fidem catholicam invitant, 440.

Pulcheriam gratulatur, et orthodoxos commendat, 443. Gratulatur

Marciano, 445. Quare scribat ad Anatolium C. P. 446 et seqq.

Vices suas Paschasino Lilybei demandat, 449,

450. Marciani arbitrio voluit obistere, 451. Scribit ad PP.

concilii Chalced., 452. Catholicos episcopos injuria deposi-

tos suis sedibus restitui jubet, 453. Quæmadmodum jubet

hæresim principibus indulgentiam dari, 454, 466. Iterum

jubet Constantinopoli concilium haberi, 468. Legatos mit-

tit, 469. Episcopis judicandi formam præscribit, 476. Hujus

decretum episcopi Orientales et concilii iudices ratum

habent, 480. Sub quibus conditionibus communicaverit cum

Anatolio, 483. Ratum habuit Maximi Antiocheni ordinatio-

nem, 502. Proscripsit pseudo-Ephesinam synodum, 506.

Mandatum dat legatis ad Chalced. concilium venturibus,

508. Epistolæ accepit a Marciano, et Pulcheria August. pro

confirmando xxv Chalced. canone, 510 et seqq. PP. Chal-

ced. petunt ab ipso synodi confirmationem, 511. Eiusdem

responsiones ad epistolæ acceptas hac occasione, 512 et seqq.

Auctoritate B. Petri canonem xxvi Chalced. cassavit, 513.

Ejus verba a jurisconsultis interpretata, 516. Pulcheria

mandat Anatoli ambitum continere, 518. Multis modis Ana-

toli ambitum compressit, 519. Theologorum quæstiones

ex ejus verbis definitas, 520. Encyclicæ scribit epist. et

quare, 533 et seqq. Omnem curam adhibet pro Alexandri-

næ Ecclesiæ rebus, 537. Leonem Augustum interpellat pro

deturbando Timotheo Æluro, et eligendo novo catholico

episcopo, 538. Atticum et Andream presbyteros C. P. tam-

quam Eutychnianos damnat, 540 et seqq. Legatos novi epi-

scopi Alexandriæ catholici, suscepit, 541. Omnem jurisdi-

ctionem in Ecclesiâ Alexandrinâ exercuit, 543. Diem

claudii, anno Domini cxxi, *ibidem.*

Leo tribunum imperator renuntiatur post Marciani obi-

itum, 550. S. P. Leonis epistolæ gratulatiæ quibus cum

interpellat pro Chalcedoneis synodi firmitate, 551. Euty-

chiani incassam cum circumvenire querunt, *ibid.* Negat

novam synodum esse habendam, 556. Catholicis Alexandri-

nis favet, 557. Jubet extorberi Timotheum Ælurum, 558.

Auxilium catholicis præstat pro novo episcopo Alexandrino

eligendo, 559 et seqq.

Libelli accusationum Leonis et synodo oblatis contra Dio-

scorum, 463.

Liberrati diaconi testimonium de concilio Ephesino nobis

suffragatur, 569. Ejus agendi ratio in describenda Alexan-

driæ Ecclesiæ clade, 537 et seqq. Aliud ipsius test. de

Leone August., 545.

Liberum proscriptorum lectio etiam privata cavenda

est, 299. Librorum vetusta communicatio inter Rufinum et

Hieronymum, 299.

Litterarum apost. sedis via et effraxis, 526. Litterarum indices conc. Ephes. protraxit, et quare, 569.

Lucentius episc. et Basilius presb. Leonis legati, 443. Lucianus episcopus Anatoli ad S. Leonem M. legatus etiam imperatori charus, 536.

Lucrētii episcopi loquendi formula, 264. Hujus sententiam concilii PP. approbatur, 266.

Ludovici Capelli erronea opinio et argumentum eripitur, 200.

Lutheranorum insulsa argumenta, 163.

M

Magorum ceremonie, 57.

Manes damnandus innotuit sub Probo et Paulino cons., 7. Ipsi natalis annus et patris, 50 et seqq. Natisle nomen rejecti, 52. An fuerit sacerdotio initiatus, 55, 54. Eius nomen varie interpretatum, 53. Polmaria ipsius dogmata, 57, 58. Scripturarum libros sibi comparat, *ibid.* Eius discipulorum nomina, 40. Eius falsa sanctitatis fama, 44, 45. Ipsius discipuli ex prima missione regressi, 40, 40. Scribit ad Marcellum, 50 et seqq. Casacharam ad Marcellum proficiat. 53. Cum Diodoro presbytero nititur disputare, 59. Super tur a Diodoro, 64, 66. Disputationes cum Archelao declinare querit, 67. Nova hujus disputationis argumenta ex Beausobre, 74. Archelao cum confutat, 74, 75, 78. A misistria regis Persarum comprehenditur, et mortis pena mulctatur, 78, 79. Populi tumultus, et odium in eundem, 81. Negat veram Christi Domini carnem, 86. Fabulatur de amara purgatione, 87. Varias opiniones de ejus supplicio, 87, 97. Eius discipuli ad Armeniam profecti, 111. Eius serae incrementa ex S. Augustino, *ibid.*

Manichei omni impudicitie labe inquinati, 15. Nihil commune habebant cum Christianis, 14. Sub Acephalorum nomine aliquando delitescunt, 54, 189. Eorum de incarnatione blasphemias, 52. S. Paulum venerantur, ex Beausobre, 58. Magistrum natalem diem celebrant, 84, 85. Eorum ritus, 86. Unde sininarum solus, 87. Animarum transmigrationem admittunt, 88. Quasunque abluiones, sive naturales, sive civiles abhorreant, 89. Multe eorumum superstitiones, 90, 91 et seqq. Eorum hierarchia, 111. Eorum scriptores et libri, 114 et seqq. Eorum voluntaria catholice perniciosa, 138. Diversa Ecclesie agendi ratio in recipiendis Manicheis penitentibus, 139 et seqq. Injuria a catholicorum societate abhorreant, 143. Ex urbe Roma expelluntur tempore S. Siricii, 151. Imperiali et sacerdotali sententia affecti, 152. Cum Urbem inhabitabant, Romanis superstitionibus adhaerebant, 153. In ius vocantur a S. Leone coram frequenti conventu, 155, 157. Horum sacrilegia publica confessione detecta, 158, 160. Eos vitari mandati S. Leo, presbyteris damnandos, et quare, 161. Horum judicium non ad sacrali potestatem, sed ad Ecclesiam pertinuit, 162. Tempore S. Gelasii iterum ex Urbe expelluntur, 173. Sexto Ecclesie seculo adhuc Urbem inhabitant, 175. Symmachus horum similiter et codices disperdit, 176. Fabulosa eorumum fignenta, 177 et seqq. Omnium primi bellum sacris imaginibus intulerunt, 186. Photius et Petrus Siculus eorum historiam scripserunt, 188. Severus Manichaeus adhaerebat, 192, 197. Priscillianus erat affinis, 273.

Marc-illi epistola ad Manetem, 53. Manete optime agnito ad Archelao missi, 55. Eius pietas in captivos, 55. Eundem Palmyreni tentant regem renuntiare, 56. Idem Mesopotamias administrator, *ibid.*

Marcianus imp. allocutio, 170. Adepto imperio Pulcherie studio scribit ad S. Leonem, illiusque legatos honorifice suscipit, 450. Quare generale synodum indicendum petat, *ibid.* Revocat ab exilio episcopos a Dioscoreo damnatos, 440. Dat litteras S. Leoni pro synodo habenda de quo sepius cogitat, 441, 445, 449. Eius edictum ad Eutychianorum sententias compendens, 453. Eius epistola pro C. P. sedis iuribus, 511. Marcianus et Pulcheria mediationem agunt pro Anatolio, 518. Moritur, atque ei succedit Leo tribunus, 550.

Marcus Alexandrinus Eccl. episc., S. Petri discipulus, 588. Marius Mercator in Commoitorio, 281. Eius testimonium, 283.

S. Martini Turonensis preces ad Imperatorem, 221. Concilium libisaneis factionis adire compellitur, 224. Angelorum monitis recreatur, *ibid.* Sponte se ab omnium episcoporum conciliis abdicat, *ibid.* Eius emortalis annus, 223.

Martinus Steyaert in notis de Ingratis, 258. Hujus explicatio et argumenta refelluntur, 294.

Maximus Tyrannus minime predecessorum exempla secutus, 221. Eius animus quomodo mutatus, 222. Scribit ad Syricum pontif., 223. De sua fide requisitus, ad catholicorum sacerdotum testimonium provocat, narratque pontifici quoniam in Priscillianistas decesserat, *ibid.* Seriusque

nium actorum in Priscillianistarum cause ad S. Pontificem mittit, 224. Ad Avellani capite plectitur, 225.

Maximus Taurinensis quando floruit, 460.

Maximus novus Autochensis episc. Eustathii insulsi ambitui, 469.

Maximus Eutychetis magister, 463.

Mediolanensis synodus cur et quando habita, 460 PP. hujus synodi S. Leonem laudantes, illius episc. praesumptam se esse sent, *ibid.*

Metrop. episc. omnis, 300.

Milevitan PP. apost. sedem consuluerunt, 303. Hujus concilii epistola synod. ad Innocentium pont., *ibid.* Nullum canonem ediderunt, *ibid.*

Ministri imitantes Christianorum conventus impedire conabantur, 62. Ministri principum sacros discolorant, et quare, 563.

Mithrae sacerdotis Scripturas abutuntur, 58.

Moderatio in Ecclesiasticis iudiciis servanda, 454.

Monachorum supplicio ad Justinianum qualis, 190.

Monasteriorum relatio de Eutychetis erroribus, 529.

Mosaicum præceptum an per Evangelium fuerit abolitum, 203. Idem minime ceremoniale, sed ad iustitiam veritatem referendum, et quare, 206, 207.

Mulieris fide et pudore a Manichaeis suspecta, 166. Horum recens consuetudo reprehenditur, 203. An indoli possint veste virili, *ibid.*

Murmur exitium in C. P. conventu contra Constantinum monachum, 510.

Mysteria divina in novo Testamento relata, 25.

N

Natalis Alexandri opinio de num. discipulorum Manetis, 59. Augustini testimonium sibi suffragari perperam assererat, 40. Ejusdem opinio de conventu cum Manete habito, 55. Quis seuserit de sacrali potestate, 228. Altera ejus opinio de Priscil. erroribus, 257.

Naturæ principia quid doceant, 208.

Nazarenus lex a Domino prescripta, 204.

Nestori na et Eutychiana heresis quemadmodum distat a Manichaeis, 182. Nestori obitus, 187.

Niceani concilii PP. Theodori I senioris testimonium approbatur, 183. Nicæna synodus de Catharis penitentibus agit, 511. Eiusdem concilii PP. omnes canones de recipiendis hereticis penitentibus lastrant, 512. Eadem synodus a Constantino imperatore infecta ex sacerdotum sententia, 500.

Nicephori testimonium adducitur, 569.

Nicetas Aquileiensis Januarii episcopi successor, 514.

Notii episcopi causa ad Maximum remissa in conc. Chalced., 306.

Notarii Stephani Ephes. vim passi in latrocinio conc., 383.

Novitates presenti ævo prosequuntur, 517.

O

Occidentis Ecclesiarum vetus disciplina, 370.

Opinionum præjudicata fidei pietatem ledunt, 78.

Opus Imperfectum in Matthæum minime fabulosum, 58.

Oratio Danielis, modus, et tempus, 32. In ascendendo facienda, 21.

Ordo divinarum precum in SS. Missis faciendarum, 370. Ab apostolis derivatus, *ibid.* et seqq.

Orientalium Ecclesiarum status qualis sub Symmacho, 181. Orientalium episcoporum judicium, 193. Quare synoda a Damaso coacta interesse non potuerint, 230. Orientalium Ecclesiarum status qualis sub Dioscoreo, 330 et seqq. Orientales etiam ante S. Leonis ævum in fidei et gravioribus causis ad Rom. sedem provocantur, 539. Orientalium synodorum judicia rescissa et abolita, 418. Orient. episc. a Theodoro laudati, 219.

Origo dissidiorum Photium Tyrinum inter et Eustathium Beryti, 467.

P

Pagius et Quenellus insolens se opponunt Baronio, 485. Eorum argumenta evertuntur, 166, 167 et seqq.

Pansophicus comes later epistolarum S. Leonis ad Flavianum, 535.

Papae et Thomas Manetis discipuli, 118.

Pascentius Manichaeus pluries cogitur casolare, 378.

Paschasius Lilybei episcopus a S. Leone interpellatus supra cyclum paschalem, 412. Eius epistola ad S. Leonem, 414. Instituitur legatus ad synodum Chalced., 415. Anatolio resedit in concilio Chalced., 405. Vide nostras Exaltationes in actiones concilii Chalced. Eius testimonium coniecit antiquæ epistolarum synodi S. Leonis, 507.

Paaschius, *vid.* Quesnellus.
 Pastorum Ecclesiae jus unde derivatum, 156. Eorum pruden-
 dens consilium, 171.
 Paternus Bracarenensis episcopus Symphosii ordinator,
 240.
 PP. congregationis S. Mauri, 110. Opus de Fide contra
 Manichæos Evodio adjudicatum, 149. Eorum iudicium lau-
 datur, 271, 272.
 Patriarchalis dignitas C. P. episcopis honoraria dum-
 taxat, 471. Quoniammodum horum episcoporum causa ad
 exilium perducta, 474.
 Patrinus concilii Toletani praeses, 257.
 Paulus apostolus in Epistola prima ad Corinth. sibi factus
 interpres, 200. Quomodo capillos improprie velamen
 appellaverit, 201, 202. Nazareus legem servavit, 204. A
 praeside Festo ad Cæsarem appellavit, 398.
 Paulus nobilis Consularis, 249. Ejus poenitentia, *ibid.*
 Pelagianus hæresis semper ab ap. sede proscripta, 292.
 Pelagianorum motus per Italiam, 286. Poenitentes in com-
 munionem assumebantur, 290.
 Perarum superstitiones, 24. Quandonam religionis exer-
 citis intenti, 35. Eorum sacrificia panis et aquæ, 57 et *seq.*
 Eorumdem ritus circa mortuorum cadavera, 84. Illorum
 regum catalogus et series, 94, 95.
 Pervincus ad apost. sedem Turribi legatus, 257. Eccle-
 siæ Asturicensis diaconus institutus, 281.
 Clar. Petri de Marca opinio, 543 et *seq.* Insistit Epilidii
 comitis testimonio, 589. Ejus opinio de synodus ad examen
 revocatur, 590. Item ejus opinio de Theodoretii causa, 479.
 Petrus Sienus legatus ad Armenos, 110.
 Petrus Iberos Severi socius ad evertendam Alexandri-
 nam urbem, 192. Ab Hormida excommunicatur tamquam
 Manichæus, 192.
 Petrus episcopus Altinensis, 307.
 Philippus Cælestini legatus, primus ad interloquendum
 accurrebat in synodo Ephesina, 408.
 Photii Tyrri depositio intentata in Iatrocinio Ephesino,
 469.
 Photii C. P. testimonium de Manetis fuga, 47. Epiphonio
 non repugnat, *ibid.* Aliiter describit disputationes Arche-
 leum inter et Manetem, 55, 54. Quamvis schismaticus de
 Ecclesie rebus apprime instructus, 79. Ipsius testimonia
 cum Norisii opinione conciliantur, 288.
 Poenitentes in Toletana synodo recepti, 240.
 Poetarum gentium fabula, 176.
 Pontifices Rom. quibus de causis synodos habendas de-
 creverit, 167. Horum dignitas major quam imperatorum,
 160. Horum vigilantia in C. P. Ecclesiam, 531. Eadem vi-
 gilantia passim comprobata ex his que in duobus libris de
 Eutychianorum Historia habentur, *ibid.*
 Populi frequentia ad Manetis et Archelai disput. audien-
 tias, 55.
 Pragmaticæ sanctionis idea ex veterum testimonis,
 174. Prorsus aboleretur in Chalced. synodo: *vid.* tot. diss.
 in causa Photii Tyrri, 468.
 Prefectus Evodius, et ejus agendi ratio in Priscillianist.,
 222 et *seq.*
 Presbyteri die Dominico sacra mysteria peragebant,
 2. Car cautum ne sibi episcopalia munera assumerent, 65.
 Primatus Rom. Eccl. ex Vigili papæ epistola, 277.
 Principes cur in Priscillianistas animadvertunt, 145.
 Ecclesiarum jurium vindicia, 156, 163, 225, 256. Principes
 Gallie et Lusitanie, 250.
 Priscillianii errores quales, 211, 206. Ejus hæresis ex
 Iacobo Egyptio prodit, 212. Ejus patria qualis, 215. Ex
 alio fit episcopus, 215. Cum sociis Roman venit, nec in
 homini conspectum admissus, 216, 217. Mediolanum pro-
 pterit ad Ambrosium, *ibid.* Provocat ad Maximum Tyran-
 num, 221. Cum duobus sociis capite damnatur, 222. Ejus
 hæresis ab apost. sede damnata, 166. Alii ex Priscillianis-
 tis exilio deportati, 223. Sub quibus conditionibus poeni-
 tentes recipiuntur, 251. Cum Manichæis conveniebant,
 51. Ithacianum schisma horum causa exortum, 253. Ad
 nodum Toletanum vocati, venire recusant, 261. Apocry-
 pha eorumdem scriptura, 232. Hujus sectæ sacrilegia ex
 eone M., 255. Religionis et reipublice jura ladebant,
 56. Palmares eorum errores, 257. Prava simulatione
 lebantur, 260. Quid generint de hominum animabus et
 corporibus, 270. Sexto adhuc Ecclesie sæculo in Gallie
 gno reperti, 275. Glorificationis hymnum corruptebant,
 6. Nulla Priscillianist. mentio habetur post Bracarense
 concilium, 185.
 Probus imperator Aurelius nominatus, 7.
 Procuratorum munus quamvis, 401.
 Profuturi episc. Bracarensis, 278.
 Projectus episc. et Philippus presb. A. S. legati, 502.
 Promiscua vestium confusio quando obtinuerit, 306 et
seq. Quando dumtaxat sit licita, 308.

Prosper Aquitanus in Chronico, 286. Hominum licentiam
 suis scriptis cohibuit, 288. Ejus libri in vulgus editi, 289.
 Ejus locuplet in carne de Ingratis, 290. Ipsius epistole ad
 Augustinum, 291. Suspensus hæret in questionibus super
 Pelagianos, 292. Proficiscitur ad Cælestinum R. P., 295.
 Omni Ecclesiastica auctoritate denudatus, 295.
 Provinciarum Rom. vetusta institutio et divisio 106.
 Pseudo synodi Antioch. testimonium de Xenais non bap-
 tismo, 185.
 Pulcheria Augusta pro synodo scribit ad S. Leonem, 441.
 Ejus litteræ ad Strategium consularem, 455. Ejus epistola
 ad S. Leonem pro Anatolio, 512. Ejus pietatem S. pontifex
 Leo sibi uniri petit, et quare, 518.

Q

Quesnellii opinio de Manichæicæ sectæ exordiis, 6 et *seqq.*
 Quid scripserit in Leonis Vita, 140. Quidem lapsus, 152.
 Se opponit Baronio, sed infirmis adductis rationibus, 155
 et *seqq.* Nova ipsius argumenta eripiuntur, 169 et *seqq.*
 Varia ejus commenta rejiciuntur, 217. Ejus opinio de To-
 letani concilii causa, 228. Male Symphosii et Dicini causam
 refert, 250 et *seqq.* De hallucinatione notatur, 253 et *seqq.*
 Ipsius opinio de professionibus Symphosii, et Dietini, et Co-
 masi, 257 et *seqq.* Perperam provocat ad S. Leonem, 240.
 Ejus loquendi formula, 242. Infirma ipsius ratiocinia, 264 et
seqq. Perperam arbitratus est sibi suffragatos Patres con-
 gregationis S. Mauri 272. Quid scripserit de Turribi Asturi-
 censi, 281. Ipsius licentia in taxando Zosimo pont., 285. Ejus
 disserendi modus et studium, 301 et *seqq.* Male sensit de
 epistola S. Leonis, 306, 308. Norisium aggreditur, 509. Sub-
 dola ipsius annotatio subvertitur, 510 et *seqq.* Ecclesiastica
 monumentis perstringitur, 515. Subdole artes ipsius et
 verborum ludus, 517. Refragatur Baronio, ad injuria,
 522. Objectiones circa epistolam Flaviani refelluntur, 521,
 527. Ejus animus in apost. sedem, 526. Ecclesiastici regimi-
 nis formam evertit et Baronium exagitat, 529. Perperam
 provocat ad epist. xu S. Leonis, 530 et *seqq.* Appella-
 tiones ad apost. sedem oppugnare intendit, 536. Hujus
 argumenta de Flaviani appellatione cadunt, 537, 538. Per-
 peram provocat ad Constantinii monachi testimonium, 559.
 Exagitat Joannem David, 540. Ex concilii C. P. actis per-
 stringitur, 541, 545. Provocat ad clar. Petrum de Marca,
 545. Ipsius argumenta ad evertendam Eutychetis appella-
 tionem, 546 et *seqq.* Ipsius systema Orientalibus ignotum,
 548. Aliud ipsius argumentum circa Eutychis appellationem,
 549. Sensim S. Leonem capiti, 550. Adhuc novum ipsius
 argumentum evertitur, 555. Violentæ ipsius interpretationis
 refelluntur, 554, 558. Multa commentus est exagitando
 Christianum Lupum, *ibid.* et *seqq.* et 559. Lepida et inge-
 nuosa ipsius distinctio, 557. Omnia susque deque vertit,
 560. Negat Eutychis appellationem esse canonicam, 561.
 Ejus conjectura refellitur, 562. Novum argumentum pro-
 ponit, quod eripitur, 563. Ipsius non speranda annotatio,
 567. Quid scripserit de apost. sedis legatis, 573. Tri-
 colliguntur ex epist. dogmatica S. Leonis contra eundem
 Quesnellum, 574. Nova questio ab eodem rationabiliter
 excitata, 577, 578. Sophisma construxit contra Flaviani
 appellationem, 594. Ejus sophisma et æquivocatio solvitur,
 595. Iterum Joannem David exagitat, 598. Rom. pont.
 causarum fidei procuratorem appellat, 401. Falso contem-
 nit Flavianum ad synodum appellasse, 402. Iterum injuria
 Joannem David exagitat, 403, 404. S. Innocentii papæ
 testimonio perstringitur, 405. Ipsius commentum circa Rom. pont.
 auctoritatem refellitur, 420. Opinionem de appellationum jure male
 fundavit, 425. Mutilatum excerptis in Sardinensem canonem,
 426. In Theophilum Alexandrinum episcopum invehitur,
 459. Falsa ipsius opinio de Theodoretii causa, 475. Unde
 ejus argumenta desumpta, 476. Aliiter interpretatur epi-
 stolam xcu. S. Leonis, 477. Perperam ad alias Theodori
 epistolas provocat, 478. Mutilatum recitat Liberati diaconi
 testimonium, 479. Romanos theologos capiti, 482. Actio-
 nem de Donno integrum excerptis, et quare, 489. Ejus
 opinio reprobat a Baluzio, *ibid.* Ipsius argumenta in cau-
 sa Domni, 490. De oscitantia notatur, 491. Omnia ipsius
 argumenta evertit Baluzius, 492. Rusicum de mala fide
 accusat, et inconstantia laborat, 495. Donum mortuum
 fuisse ante concilium Chalcedonense configit, 495. Balu-
 zius insigni exemplo ipsum perstringit, 497 et *seqq.* Ex
 epist. S. Leonis ad Juvenalem ejusdem opinio refellitur,
 449, 500. Ejus pueriles conjecturæ de Domni morte, 501.
 Male exponit Stephani Ephesini testimonium, 502. Insulse
 conjecturæ de falsis characteribus ejusdem actionis, 505
 et *seqq.* Ultimum ejusdem argumentum in causa Domni re-
 jicitur, 505. Antiquas epistolarum synopses S. Leonis ex-
 panxit, 506. Ejus commentum de Rom. Ecclesie privile-
 giis, 508 et *seqq.* Ipsius annotationes ad examen revocantur,

514 et seqq. Infamia et fletitia ejusdem assertio, 516. Ejus doctrina circa pontificis legatos, 525. Injuria negavit synodi Chalcedonensis confirmationem a S. Leone fuisse factam, 529, 535.

Questio de processione Spiritus sancti Afris prorsus obscura, 309. Questiones tres discussæ in concilio Academia a SS. D. nostro BENEDICTO XIV Romæ instaurata supra Gangrenses canones, 199 et seqq. Aliæ similes ad act. iv. Chalced. synodi, 466 et seqq.

R

Ravennius Arelatensis episcopus quare in sua synodica veniam a S. Leone petat, 457.

Reconciliati cum Ecclesia in sac. Tabb. descripti, 238.

Recusationem pro appellatione veteres acceperunt, 341.

Regis Persarum sententia in Manem, 79.

Regula prescripta in recipiendis aliarum Ecclesiarum clericis, 500. Regula fidel in epistola dogmatica ad S. Flavianum contenta, 371.

Reli plenarie absolvendi post apost. sedis iudicium, 241. Religio apud veteres, 126. Religiosis cath. fons et origo ex A. S., 457. Religiosis res apud Rom. motare aut pervertere nunquam licitum, 160.

Reservationes gravium criminum sedi apost., 451.

Ritus sacri a S. D. N. BENEDICTO XIV definiti, 22.

Romæ urbs a Vandalis capta atque incensa, 554.

Romana synodus quotannis in Octobri habita, 399, 407. Romana Ecclesiæ ritus a Christo Domino et apostolis derivati, 22. Contra hos ritus Beausobre insurrexit, 25.

RR. PP. judicia irretetrabilia, 302. Quenesnellianum commentum de RR. PP. iudicio refellitur, 401. Eorum PP. agendi ratio post acceptas appellationes, 412. Eorumdem iurisdictione in omnes orbis Ecclesias ex Dei institutione derivata, 414. Quare suas definitiones episcopi in synodis proponant, 486. Quare conciliorum statuta executioni mandant, 487. Eorum auctoritas in can. confirmandis et dispensationibus concedendis, 515, et seqq.

Romanorum militum furor in Persas, 55.

Romane sedis hostes quemadmodum ratiocinantur de lege lata in Manichæos, 140.

Romanorum lex in damnandis de crimine postalatis, 470.

Romanum concilium sub Gelasio papa, 259. Rom. Imperium in Orientis partes sub Probo, 95.

Rufinus et Gregorius e forensi munere ad sacerdotium evecti, 246.

Rufus episc. qualis, 222.

Rustici diaconi digna annotatio pro apost. sedis iuribus, 341. Altera ad divalem Theodosii imp., 380. Interpretes act. Chalced., 582, 495 seqq. Vindicatur a Baluzio in act. de Domino: Vid. nostram Exercitationem, 488 et seqq.

S

Sabinianus cum aliis episcopis a Dioscoro damnatus, 392. Sacerdotes Mitæ Scripturis abutebantur, 58. Sacerdotum grave facinus et culpabile silentium, 351.

Salonii, Ceretii, Versani episcoporum synodica epistola ad S. Leonem, 457.

Salvianus et Instantius Priscillianistarum episcopi, 212. Idem Salvianus Romæ mortuus est, 217.

Sanctorum Patrum et Scriptorum consensus in describenda Manetis nece, 85, 84. Eorumdem consensus de numero discipulorum Manetis, 40. Scriptores Latini conventum pro concilio usurparunt, 165. Priscilliani patriam non indicarunt, 215. Horum conflictus de Symphosii et Dictinii causa, 229.

Sardicensis concilii canon iv, 392. Canones isti inter se non pugnant, 426. Quinti canonis varis interpretationes, 428. Quator in hoc canone distinguenda sunt, 429.

Schisma Romanum Symmachum inter et Laurentium diaconum, 174.

Scotus clerus questiones Joanni R. P. discutientes proponit, 311.

Scripturæ adulterinæ ex quibus fontibus prodierint, 48. Scythiani patria, instituta, et volumina, 2. Ejus divitiæ et liberales artes, ex Beausobre, 11. Ipsius uxor et religio, 12, 15. Ejus mors qualis, 16. Ipsius deliria et fabulosa opinio de mundi exitu, 91.

Secundini Manichæorum auditoris qualis patria, 125. Hujus oburgationes et verba in Augustinum, 121, 148. Ejus artes ne propria causa caderet, 150.

Sedis apost. auctoritas multis comprobatur, 247. Hoc ipsum ex S. Leonis agendi ratione, 262.

Sedum episcopatum honor, et prærogativæ undenam derivatæ, 219.

Senatusconsultum quale, 126. Ex S. C. Marcianus Imperator instituitur, 478 et seq. Item Leo Imper. renuntiatur, 550.

Sententia libellaris PP. concilii Hispaniarum quid significet, 223.

Septimii Althinensis episcopi epistola deperdita, 399. Severini Bionii opinio de Celenensi synodo, 274.

Severitatis ponne Ecclesiæ admonita sunt, 257. Beausobriana commenta refelluntur, ibid.

Severus hæreticus honorifice ab Anastasio imp. susceptus, 189. In Antiochenam sedem intrusus, 190. Alexandrinis hæreticis sincere non communicabat, 191. Ejus crimina et superstitiones, ibid. Ab Hormisdas papa tanquam Manichæus excommunicatus, 192. Reliqua ejus facinoræ, vid. ibid.

Sidera et cælorum signa ad hominum utilitatem condita, 24.

Spiritus sancti processio ex Patre, et Filio quemadmodum ex Leonis dictis probata, 367.

Stephani Baluzii conjecture de Turribil epistola, 230. Se opponit card. Aguirre opinioni, 251. Ipsius conjecturæ non probantur, 254. Laudatur ejus studium in nova Conciliorum collectione, 282. Ejus labor in Quenesnellianis fallaciis evertendis in causa Domini Antiocheni, 304, per tot disertat.

Supremi iudicis necessitas in Ecclesia, 518.

Symmachus et Laurentius a Theodorico rege Ravennam acciti, 174. Hujus in Laurentium indulgentia, et concilium Romæ coactum, 175. Ipsius probitate tranquillitas Urbis et pax Ecclesiæ reddita, 176. Manichæorum simulacra et codices disperdit, ibid. Publicum pietatis testimonium ipsius, 178. Injuria tanquam Manichæus accusatus, 179. Apologetica epistola calumnias diluit, 180. Tanquam excommunicatum imp. reprehendit, 181.

Symphosii et Dictinii episcoporum causa, 228. Eorumdem lapsus, 229. Symphosius Cæsaraugustano primo concilio subscripsit, 251. Penitentiam agit sub conditionibus a Syricio definitis, 252. Recedit a fide data Ambrosio Mediolanensi, 253. Quare sancta memoria dicitur, 257. Hujus professio non integre recitata in subsequenti concilio, 258.

Synodorum auctoritas a Beausobre in contemptum adducta, 1. Pseudo-synodus Antiochena, 183. De synodo Asturicensi, 252. De synodis Asturicensi, Cellesensi, et Bracarensi in Gallicia regni habitis, 273. Bracarensis et Tarraconensis synodorum acta, 267. Novissima synodus Bracarensis Ecclesiæ, 275. Ad quem annum hæc synodus sit revocanda, 280. Synodus Chalced. quando congregata, 169. Synodus congregatur apud Chalcedoniam, 453. De tempore et numero PP. Chalced. synodi, 461 et seqq. Vid. tot. lib. ii. Hist. Eutyech. in quo agitur de hæc synodo Chalced. Cæsaraugustana synodus, 214, 215. CP. Flavianii synodus in Eutyechis causa, 518. Hujus acta Flavianus cum suis epistolis transmittit ad S. Leonem, 321 et seqq. CP. synodus Anatolii, 453 et seqq. Alia CP. synodus in causa Anatolii atque Iasorum, 458, 441. CP. synodus sub Agapeto, 193. Synodi generalis Ephesinæ definitio in Mesasiolanis et Euchitis, 515. Synodus Ephesina Eutyechianæ hæreseos causa coacta, 365, 368, 370. Dioscori studio in latrocinium conversa est, 375. S. Leo scribit ad hæc synodum, 376. Hujus synodi sententia in Flavianum et Eusebium Doryleum lata, 587. Ab hæc tamen sententia fidem appellarunt, 395. Synodi latrocinialis acta abolita a S. Leone, 450. Gallicana synodus, 456. Alia Gallicana synodus, 457 et seqq. De synodis Gallicæ et Hispaniarum S. Leonis præcepto habitis, 265. Synodus Gangrensis contra Manichæorum sectam, 197 et seq. Iulius Canones, 199. Synodorum generalium acta a RR. PP. confirmanda, 532, 513, 530 et seqq. Ad synodum vi generalem duplex sollemnis legatio, 409. Synodum generalem in Italia S. Leo haberi cupit, 442. Nova generalis synodus in Oriente congregatur, 449. Synodorum indicio ad quem spectet, 391. Mediolanensis synodus, 453. Synodus n Nicæna generalis, 183. Synodorum provincialium decreta ad apost. sedem transmissa, 331. Synodus Rom. in Manichæorum causa, 163. Synodus Rom. habita anno dcccxxx, 308. Rom. synodus S. Leonis post latrociniale Ephesinum, 399, 400. Rom. synodus sub Julio papa in causa Athanasii et Eusebianorum, 417 et seqq. Sardicensis concilii canon iv, 392. De synodi Sardicensis canonibus, 416. Synodus Toletana in Priscillianistarum causa coacta, 225 et seqq. De Toletana synodo in qua Symphosius et Dictinius tanquam penitentes suscepti sunt, 256 et seqq. Ejusdem synodi acta, 240 et seqq. Synodus Toletana S. Leonis ævo habita, 265.

Syricius ad pontificatum assumptus an. Domini cccclxxxiv, 140. Ejus vita ex libro Pontificali, 151. Ejusdem decreta in Priscillianistarum causa, 159, 242. Ejus epistola prima ad Himerium Tarraconensem, 251. Aliud hujus decretum

quando Hispanis innotuerit, 243. Idem decretum genuinum, et quando exaratum, *ibid.*

T

Templorum everio et sacerdotum occisio, 248. Hujus excidii causa et diuturnitas, 249.

Terebinthi magica arces, 12. Ejus in Persidem fuga, 16.

Tertulliani testimonium de distinctis episcoporum et presbyterorum ministeriis, 62. Quandam proponit questionem eamque resolvit, 204.

Theodori testimonium de numero discipulorum Manetis, 40. Quid sentiendum sit de epistola ab eodem laudata, 219. Damnat a Dioscoro in latrocinio Ephesino, 292. Ipsius erga apostolicam sedem reverentia, 442. Appellat ad A. S., 478. Tamquam orthodoxus agnitus in synodo Chalced., 481. *Vid.* Dissert. nostram pro ejus causa conscriptam.

Theodorus Arianus quibus dominabatur, 265.

Theodorus lector feri testimonium de Irenia, 184. Probatum fuit hoc testimonium a PP. II. Niceni concilii, 183.

Thomas Mamachus theologus Casanata laudatur in præfatione.

Theodosius imper. Eutychis causam a S. Leone petiti iudicari, 528. Hujus agendi ratio ex Liberato diacono, 529. Nota temporis ipsius epistolæ corrupta est, 363. Dioscoro Alexandrino mandati synodæ processu, 371 et *segg.*

Divina insinuat insistens, A. S. adhibet auctoritatem pro congreganda generali synodo, 376. Quare concilium haberi voluerit, 377. Quemadmodum a schismatis nota possit purgari, 381. Iterum pro imminente Ephesina synodo S. Leonis adhibet auctoritatem, 590. Ab Eutychete et Dioscoro deprecatur, 455. Ejus animus mutatur, et in Chrysostomum maiorem auctorem, furorem effudit, 457. Eodemque confugit oburgat, 458. Hujus penitentiae argumenta, *ibid.* Moritur, 459.

Theophilus testimonium, 267.

Theophanes Petri Fullonis gesta describit, 183.

Theophilus CP. interrogatur de his quæ ab Eutychete audierat, 530. Idem et Mamachus ad Eutychem missi, 521.

Theophilus Alexandrinus vindicatus a notis criticis Quastelli, 480.

Thomas Evangelium apocryphum, 114.

Tillemontii iudicium et conjecturae de clade a Romanis in Peras patrata, 55. Ipsius opinio de Brittone Trevirorum episcopo, 219. Altera ipsius sententia de Tolentani concilii causa, 528. Quid censeri de Syriaci papæ decreto, 244.

Timotheus Alurus Alexandrinæ sedis invasor, 535. Quemadmodum a S. Leone damnatus, 542. Timotheus Sophocliodorus episcopus catholicus Alexandrinus, 542.

Timotheus diaconus et Daniel presbyter ab Alexandria missi ad apostolicam sedem tamquam legati, 541.

Toletana prima synodus quare coacta, 226, 227. Syriaci papæ epistola in ea synodo recitata, *ibid.* Altera ejusdem habendam synodi causa, 228. Tempore Anastasii papæ habita fuit, 229. Altera Toletana synodus, in qua Ambrosii epistola fuerunt recitata, 253. Hujus ætæ mutilata et imperfecta, 254. Hujus concilii tempus et episcoporum nomina, *ibid.* Canones xx in eadem conscripti, 537. Quemadmodum penitentes in in Tolet. synodo recepti fuerint, 240. Questiones in ea synodo extitisse, 241. R. P. sententiam expectandam esse illi PP. decreverunt, *ibid.* Coacta fuit a S. Leone, 265. Toletanorum PP. diversa agendi ratio cum Simplicio Mediol. episc., 422.

Trevirorum sedis antiquus hocus ex Valent. synod. conscribitur, 219.

Tribuni imperatoris Maximi Priscillianistas ad necem inquirunt, 234.

Tryphonis sententia a Chalced. PP. reprobanda, 470.

Turbo legatione fingitur pro Manete, 56. Negat ad Manetem regredi, 52. Tamquam penitens se sistit coram Archelao facta eidem confessione, 88. Nullam in se continet falsitatem, 91. Vindicatur a notis criticis Beausobrianis, *ibid.* et *segg.*

Turribi Asturiens a epistola de apocryphis scripturis ad S. Leonem, 115. Dietini successor, 256. Ejus studium in disperendis Priscillianistarum libris, 250. Scribit ad S. Leonem, et ejus scripta perierunt, *ibid.* Quandam Asturgium reversus, 251. Aliorum episcoporum studium excitat, 252. Nonnulla argumenta suppositionis proferuntur pro ejus scriptis, 253. Quid sentiendum de hujus epistola ad Idatium et Ceponium scripta, 254. Hujus epistolæ scriptor saltem de oscitantia arguendus, *ibid.* Universalis traditio hanc epist. S. Leonis adjudicat, *ibid.* Ejus consultationes, 274.

U

Unitas ecclesiastici corporis quemadmodum ex divina institutione servanda, 483.

Urbium direptiones et excidia, 248. Urbs regia differt multum ab apostolica ecclesia, 515.

Usselli atque Valsenti libellus penitentialis, 422.

Usselli opinio de Prospero Aquitano, 287.

V

Valentinianus Manichæos poenis plectendos decrevit, 164. Hujus novella contra eandem Manichæos, 274. Ejus epist. ad Theodosium, 399.

Valentinum concilium, 218.

Valeriani et Gallieni persecutio in Christianos, 10. Valerianus imp. Macricini dolo a Sapore captus, 95.

Vandali federe juncti Attilæ, 249.

Varia munera Christianis demandata ethnicorum imp. decretis, 164.

Vegeniensi episcopi causa ad examen revocatur, 211.

Vefamini significatio, 201.

Vestium discretio a natura et lege præscripta, 207. Earundem promissa permentatio turpissimum vitium, *ibid.* Quibus hæc Romæ et apud Gentiles obtinuerit, 208.

Vestium mutatio quando licita, 209.

Veterum catholicorum principum consuetudo novos Romanos præsulæ litteris salutandi, 181.

Vetusta Romanarum provinciarum institutio, 166.

Viator Manichæus, 157.

Victorinus Mallianensis subdiaconus Manichæorum auditor, 158. In iudicium vocatus ab Augustino, in exilium pellitur, *ibid.*

Victoris Aquitani canon paschalis, 531. Ejus iudicium in controversia de Paschate, 532.

Vigiliæ verba de esu carniû Lutheranos, Calvinistas, Centuriatores, aliosque sectarios perstringunt, 276. Argumenta contra hanc epist. adducta refelluntur, 278.

Vox concessus pro concilio usurpata, 166.

Vulgi agendi ratio et præposterum iudicium, 280.

X

Xensias tamquam Manichæus habitus, 162. Nondum natus ante concilium generale Ephesinum, 185. Tamquam paganus accusatur, 181. Tamquam Manichæus a Justino Seniore in exilium pulsus, 185. Idem ab Anastasio CP. vocatus, 186, 189. An ejus scripta sint genuina, 187, 189.

Z

Zacagni studium, 92. Idem laudatur, et querre, 99.

Ejusdem iudicium de Archelai disputatione, 101. Ejus lapsus ex codd. ortus, 102. Vindicatur a Beausobrianis censuris, *cap. vi et vii et segg.*

Zoaræ improbitas et superstitiosa religio, 195.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Præfatio in librum Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ, 9

LIBER SACRAMENTORUM ROMANÆ ECCLESIE OMNIUM vetustissimus, S. Leoni papæ in vulgatis tributus, 21
ALLOCUTIO archidiaconi ad episcopum pro reconciliatione penitentium, in eamque modum, 457

Admonitio in libros de vocatione omnium gentium. *Ibid.*
DE VOCATIONE OMNIUM GENTIUM LIBRI DUO, Leoni Magno a Quersello perperam attributi, qui ignoto cuiusdam Prospero adjudicandi videntur, 159
PRÆTERITORUM SEDIS APOSTOLICÆ EPISCOPORUM AUCTORITATES DE GRATIA DEI, quas a S. Leone

Romane Ecclesie tunc diacono collectas Quesnellus credidit. *Ibid.*

INCERTI AUCTORIS EPISTOLA ad sacram virginem Demetriadem, seu de humilitate tractatus, quem Leoni Magno Quesnellus attribuit. 461

Admonitio in Breviarium adversus Arianos. 179

BREVIARIUM adversus Arianos, in quibusdam mss. Leoni papæ inscriptum, in aliis vero, ejus operibus intextum, cujus auctor incertus, at eidem pontifici suppar. 181

Vita et Opuscula S. Hilarii Arelatensis episcopi, in hac editione auctiora quam in Quesnelliana, et ad præstantes mss. codices emendata. 183

PASCHASII QUESNELLI DISSERTATIONES in S. Leonis Magni Opera cum annotationibus, et observationibus in eisdem. 183

Admonitio in primam Quesnellii dissertationem. *Ibid.*

DISSERTATIO PRIMA. — De vita et rebus gestis S. Leonis Magni in qua servato ædore ordine cum præclare ab eo gesta, tum scripta ejus singula recensentur. *Ibid.*

Appendix, in qua documentum offertur, quo S. Leonem Magnum a Benedicto XIV Doctoris titulo et cultu honorandi statuitur. 333

DISSERTATIO II. — De auctore Librorum de Vocatione omnium gentium, qui Prospero Aquitano vulgo tribuuntur: in qua et adjudicantur Prospero, et Leoni Magno videlicet. 339

Editorum Observationes in Dissertationem secundam Quesnellii. 371

DISSERTATIO III. — S. Leoni Magno asseruntur capitula, seu præteritorum Sedis Apostolicæ episcoporum auctoritates de gratia Dei, et libero voluntatis arbitrio, quæ Celestino papæ vulgo tribuuntur: et celeberrima exceptio de profundioribus difficultatibusque incurrentium questionum partibus ad examen revocatur. 387

PARS PRIMA. *Ibid.*

PARS ALTERA. 399

Editorum Observationes in Dissertationem tertiam Quesnellii. 409

DISSERTATIO IV. — De auctore libelli seu epistolæ ad Demetriadem virginem, Prospero hæcenus ascriptæ: in qua nec Prosperi esse, nec alterius quam S. Leonis papæ I ex conjecturis asseritur. 413

Editorum Observationes in hanc Dissertationem. 423

DISSERTATIO V. — Apologia pro S. Hilario Arelatensi, et antiquis S. Ecclesie Arelatensis juribus, in tres partes distributa. 429

Prefatio. *Ibid.*

Dissertationis pars prima, de causa Celidonii. 432

CAPUT PRIMUM. — Totius controversiæ origo et status. *Ibid.*

CAP. II. — In qua provincia Celidonius episcopatum obtinuit? An in Maxima Sequanorum? Ubi Vitis S. Romani abbas locus expenditur. 435

CAP. III. — Celidonium nec Vesontionensem, nec cujusvis metropolitæ episcopum fuisse, aliis argumentis probatur. 440

CAP. IV. — S. Hilarius Arelatensem legitimum judicem fuisse Celidonii, eo quod Arelatensi episcopo potestas metropolitica in provinciam Viennensem competeret. Hujus potestatis vestigia ab ætate S. Trophimi usque ad Taurinensem synodum. 443

CAP. V. — Quid pro primatu seu metropolitica potestate contulerit Arelatensi episcopo synodus Taurinensis. 446

CAP. VI. — Zosimi papæ decreta, quibus metropolitica potestas asseritur Arelatensi episcopo, expenduntur, et a falsi suspicionibus vindicantur. 449

CAP. VII. — Hæc notum Augustum, Bonifacium, Celestinum, et Leonem ipsam, pontifices Romanos, nec non et Valentinianum III Augustum habuisse Hilarium pro metropolitano. 454

CAP. VIII. — Ex his quæ post Hilarii reditum in Gallias usque ad ejus obitum, et in Ravennati ordinatione sunt gesta, metropolitica Arelatensis Ecclesie dignitatem confirmari. 457

CAP. IX. — Idem evincitur ex ordinatione episcopi Vasensis, et quæ eam secuta est, provinciæ divisione, Leonis quæ epistola in eam rem missa. 460

CAP. X. — Solvitur obiectio petita ex notitia provinciarum et civitatum Galliarum adversus antiquitatem metropolitice dignitatis in Ecclesia Arelatensi: illiusque notitiæ ætas nunc primum figitur. 464

CAP. XI. — Objectiones aliæ dissolvuntur, quibus metropolitica dignitas Viennensi episcopo asseri videtur. 466

CAP. XII. — De statu Viennensis Ecclesie temporibus Marci Aurelii imperatoris, cum martyres Lugdunenses ædorem complerent. 469

CAP. XIII. — Probabile esse anicem in Gallias fuisse episcopum, quo tempore Lugdunensi Ecclesie præpositus est Irenæus. 473

CAP. XIV. — Quid de Celidonii appellatione ad Sedem Apostolicam sentiendum sit; et utrum eidem contradicentis Hilarii Arelatensis ordinem a majoribus suis custoditum turbaverit? ubi primum de causa Marciali Arelatensis episcopi. 480

CAP. XV. — Ex ejusdem ævi discipulis illustratur Marciali Arelatensis causa in synodo absoleta. 483

CAP. XVI. — Excutiontur alie episcoporum causæ, quæ ante Hilariam exortæ sunt in Gallias post Nicenum et Sardicense concilia. 488

Dissertationis pars secunda, de Projecti episcopi negotio. 493

CAPUT PRIMUM. — Status questionis aperitur, et ejus provincie episcopum fuerit Projectus, inquiritur. *Ibid.*

CAP. II. — Arelatensem episcopum, solidæ olim Narbonensis provincie metropolitum, merito jure præcipuum ejus partes sibi post divisionem vindicasse: ubi et divisio hæc examinatur, et de subscriptionibus primæ synodi Arelatensis inquiruntur. 496

CAP. III. — Utramque Narbonensem Arelatensi episcopo olim fuisse subjectam, ex epistolis Zosimi papæ comprobatur. 501

CAP. IV. — Bonifici decretum expenditur, cum Zosimi epistolis conferitur, et istæ a subreptione vindicantur. 503

CAP. V. — Utrum Bonifici constituto effectum sortita sit in Gallias? et quid post ipsam circa istud negotium contigerit in utraque Narbonensi? 507

CAP. VI. — De jure Arelatensis episcopi in provinciam Alpium Maritimarum. 511

CAP. VII. — De Alpium Grajarum provincia. Quid in eam juris habuerit Arelatensis episcopus? 514

Dissertationis pro S. Hilario pars tertia. 516

CAPUT PRIMUM. — An, et quo sensu Hilarius Arelatensis ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicavit, aut vindicare potuerit? 517

CAP. II. — Utrum in hac agendi ratione, quam pontifex redarguit in Hilario, aliquid superbiæ, præsumptionis, et arrogantiæ emicuerit? 520

CAP. III. — Quid ad illud epistolæ, quod Hilarius rationabile quod in sanctorum concilio sacerdotum posset respondere, non habuit? quid de testibus a Celidonio productis? 523

CAP. IV. — Cætera accusationum momenta discutuntur, ac præsertim ea quibus Hilarius tanquam immitis et labrimanus arguitur. 523

CAP. V. — Hilarii pietas erga pauperes expenditur, nonnullæque de eodem clarissimorum virorum testimonia referuntur. 527

CAP. VI. — An fuligo Semipelagiana adversus Hilarium hac infectum commoverit S. Leonem? An in ea ad mortem usque ille perseveraverit? Veterum testimonia pro Hilario referuntur. 529

Editorum Observationes in hanc Quesnellii Dissertationem. 535

Prefatio. *Ibid.*

Observationes in primam Partem. De causa Celidonii: ubi de jure appellationum episcopatum ad Apostolicam Sedem fuisse dissertitur. 534

CAPUT PRIMUM. — Documenta quæ in hac causa suppetunt, eorumque auctoritas statuitur. *Ibid.*

CAP. II. — Celidonius Vesontionis episcopus constituitur. 538

CAP. III. — Deposito Celidonii per Hilarium, et ejusdem restituito per Leonem expenduntur. 542

CAP. IV. — De Leonis jure in causa Celidonii iudicata in Gallias ab Hilario Arelatensi, seu de jure appellationum ad Apostolicam Sedem. Præmittuntur nonnulla disciplina, ex quibus tota res dirimenda est. Quesnellianæ disputationis omissiones. Hilarii Apologia quam male a Quesnelle contexta. In questione facti, quam tantum agendam propotuerat, involvit questionem juris, Hilariæque apostolicum jus in appellationibus episcoporum non agnoscentem, ac juste reitendem audacissime exhibet. 544

CAP. V. — Consuetudinis titulus circa episcoporum appellationes ad Romanam Sedem a Leone assertus vindicatur; et Quesnellii convatus, ut eum illi eripiat, eliduntur. 548

CAP. VI. — De appellationibus ad Romanam Sedem ex jure ecclesiasticum. Expenditur canon quartus Antiochenus, qui omnem appellationem videtur excludere. Sardicensis canonis explicatio. Quesnellii commenta circa istos disiecta. Quam receptæ fuerint etiam in Gallias. Quid de Africanis? De pontificis constitutionibus circa appellationes. Observatio in canonem primæ synodi Constantinopolitane. 557

CAP. VII. — De appellationibus ad Romanam Sedem ex

non magnam accepit. Christiani Lupi de inde sententia a Quaeselli notis criticis vindicatur; et postremo hujus agendi sententia rationem hujusmodi fallaciae et hujus proferre censetur. 1158

Cap. VII. — De Ephesina synodo Eutychianae haereseos causa concita. Sancti Leonis apud imperatorem agendi ratio pro concilio in Italia cogendo. Cujus S. P. studium a suspitionibus et acris criticis Quaeselli vindicatur. Synodo Ephesina praefatus Diaconus Alexandrinus episcopos de mandato imperatoris Theodosii, injuria sibi hoc jus arrogantis. Quomodo, et quando Apostolicam Sedem Legati ex Urbe discesserint, de quibus discessit idem Quaesellus in errorem lapsus est. 1164

Cap. VIII. — De aliis atque aliis S. Leonis Magni epistolae Ephesina Concilia occasione scriptae. S. P. studium pro Orientali non cessante sollicitudo, Catholiceque Fide firmata. Christiani Lupi opinio exponitur, et illustratur. Diaconus vero Alexandrinus Imperiali abusu potentia, Catholice episcopos viam oppressioneque inferens Eutychianae abusu, et Synodum in laetum convertendo Apostolicam Sedem Legatos praesentem querere, et fingi arripere cogit. 1165

Cap. IX. — De S. Flaviano Constantinopolitani episcopi ad Apostolicam sedem appellatione. Falsa Lauoli, Paschasii Quaeselli abominum sententia, quod ad forum generalis Concilium appellationis proponitur. Deinde tamquam infirma, et valde militaria eorum argumenta, certis, evidentibusque demonstrationibus evertuntur, et prorsus evanescunt. 1173

Cap. X. — De tribus Sardianensis Concilii potissimum agitur, ad quae relictos laqueos, Quaesellus, alique constantius; S. Flaviano eorum vigore et auctoritate dumtaxat adductum, ad S. Leonem Magnum provocare in numeratiori synodo ipsius esset ad forum ducere perducitur. Hujus argumenta in medium adducuntur; et ex epistolis SS. Juli, et Leonis, et Celsii RR. PP. tanquam prorsus infirma, vel tales evertuntur. 1176

Cap. XI. — Abolitis Ephesini introcinii actis S. Leo epistolae scriptae ad Orientales. S. Flaviano martyri occubuit, et in hujus locum Anatolius successit. R. P. non commisit in hujus ordinationem, quodque sollemniter fidei professionem iuxta hanc a se praescriptam non commisit. Ad hanc exsequendam quatuor a suo latere militum Legatos, qui Constantinopolim proficiscerentur. 1211

Cap. XII. — Theodosius Augustus penitentiam agens moritur. Pulcheria Augusta vidua, et S. C. Marcianus Imp. renuntiat. Is statim Eutychianae poenis solvere jubet. Verba ad Leonem de nova habenda generali Synodo. Abundum ceteroque Leonis Legatos honorifice suscipi. Constantinopolitana celebratur Concilium in causa Anatolii atque Iaporum. Iterum Marcianus et Pulcheria a S. Leone generale Concilium fieri petunt. Theodosii, Ili et Aquilini episcoporum litterae ad Abundum R. P. Legatum. 1219

Cap. XIII. — Orientalium res in melius mutatae, Eutychianae exitum parant, catholice praesidium, et Magni pontificis Leonis merorem verum in gaudium. Hujus gaudii testimonium exhibuit variis in epistolis ad Marcianum, ad Pulcheriam, ad Anastasium, ad Julianum Coensem scriptis. In his pariter inquirunt. Deonii, Henrici Valerii et al. Stephani Balasii epistolae annotantur. Omnem denique laborem S. pontifex impendit pro generali synodo habenda. 1225

LIBER II.

Cap. I. — Diu desideratum a Leone Magno generalem Synodum, tandem in Oriente habendam Imperator Marcianus permittit. Cujus dispositioni S. P. graviter ductos rationibus cum posset obistere, tamen praepeditus ne Synodo interesset, quatuor Legatos in Orientem mittit, qui ipsius nomine, vix et loco Synodo praesint. Omnia haec agenda disponit, datis hac de causa illis et aliis epistolis ad Paschasium, ad Marcianum, ad Anastasium, ad Pulcheriam Augustam, et ad Julianum Coensem. 1229

Cap. II. — Quare generalis synodus Epheso indicta

Chalcedonem transferat: De S. Leonis epistola ad Marcianum. Galliarum episcopi in duabus Synodis conveniunt, eorumque Synodice epistolae multa sapientia, et eruditione adornatae transmittunt ad Apostolicam Sedem. Tandem de Mediolanensi Eusebii Synodo agitur, hujusque Synodici ad S. Leonem missi. 1235

Cap. III. — De tempore, numero Patrum, atque studium synodi Chalcedonensis. Omnia quae in votis habuit S. Leo feliciter executioni mandata sunt. Catholica fides stabilita: episcopi lapsi ad penitentiam suscepti sunt: Diocletus, et Eutyches damnati; et demum apostolicae sedis jura in Ephesina synodo abolita, summa consensatione reparata, et stabilita fuerunt. 1241

Cap. IV. — Dissertatio in quartam Chalcedonensis synodi actionem, habita in pontificia conciliorum academia, anno Domini MDCCLXV. 1248

Cap. V. — Theodorum a Dioscore in laetissimo Ephesino depositum ad apostolicam sedem appellasse, et a S. Leone fidei, atque sedi restitutum fuisse ostendit. Lauoli et Paschasii Quaeselli argumenta refelluntur. Cl. Perri de Marca, et Christiani Lupi sententiae de hac causa exponuntur. Denique cum ex actione octava Chalcedonensi, tum et sancti Leonis epistola xxi suprema, et irrefragabilia esse apostolicae sedis iudicia probatur. 1258

Cap. VI. — Chalcedonensis actio de Domino Antiocheno suppositicia non est. Illam ex Graeco in Latinum transmitti cum reliquis gestis Rusticus diaconus. Maxima injuria in negavit Quaesellus, ejus argumenta tanquam falsa, et prorsus infirma jam rejecti, atque summa eruditione notum Christianus Stephanus Balasius. Hujus denique vestigiis in hac describenda Exercitatione nobis passim insistere opus fuit. 1268

Cap. VII. — De reliquis Chalcedonensis synodi actionibus, et de posterius praecipue, in qua contra ecclesiasticos canones de Constantinopolitanae sedis novo honore, et praerogativa contra jura episcopi Alexandrini atque Antiocheni xxv canonem conscriptus est. 1268

Cap. VIII. — De illis, quae post Chalcedonensem synodum in Anatoliam favorem gesta sunt. PP. synodi generalis, Marciani, et Pulcheriae Augustorum epistolae ad S. Leonem pro confirmando, atque habendo xxviii concilio eduntur. S. Pontificis agendi ratio in eodem canone irritando atque cassando. Paschasii Quaeselli interpretationes recensentur. Lauoli tandem in doctissimum cardinalem Bessarionem censuram tanquam falsam et injustam rejiciunt. 1291

Cap. IX. — S. Leo magnus multis modis Anatolii ambitum compressit. Theologorum quaestiones ex S. P. scriptis demittit. Paschasii Quaeselli effugia describuntur, et decretum de servandis provincialium primatum privilegii expulsi. Aetii et Andreae Constantinopolitanorum electorum causa proponitur. Julianus episcopus Coensis apostolicae sedis vicarius instituitur; cuius munera et praerogativas Paschasius Quaesellus injuria elevare nititur. 1299

Cap. X. — Anatolii C. S. ambitus, atque agendi ratio Eutychianis faciens novas turbas excitat in Orientem. S. Leo admonens a Marciano et Leone Imperatoribus se jam synodum in fidei rebus confirmasse asserat. Negat Paschasius Quaesellus, ejus argumenta evertuntur. Tandem S. Pontifex novis epistolis synodi confirmatoris suam voluntatem in omnibus patefecit, atque etiam Anatolii doctas artes exagitavit. 1305

Cap. XI. — Pro extinguendis Eutychianorum reliquiis S. Leo omnem operam impendit. Martino Antiocheno suae Ecclesiae jura custodire praecipit. Gravis controversia de Cyclo Paschali excitatur. Marcianus Imperator moritur, et Leo Tribunus ad imperium assumitur. Eutychianorum seditio in Proteritum Alexandrinum, in omnes catholicos, et eorumdem conatus pro abolendis Chalcedonensis concilii decretis. 1310

Cap. XII. — Summum tandem studium usque ad ultimum exitum S. Leo adhibuit in firmandis Chalcedonensibus decretis, in reparanda Alexandrinam Ecclesiam clade, et in haereticis Eutychianis extinguendis. 1318

